مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 1

دوره اول

جلسه: 1

مذاکرات دارالشورای ملی روز پنجشنبه پنجم شوال 1324 پس از اجتماع وکلا و انعقاد مجلس

حاج شیخ الرئیس از ترتیب عمل نان سؤال کرد صنیع الدوله رئیس گفت عمل نان مفوض بعهده حاج امین الضرب است سید الحکماء گفت عمل نان بسیار مشوش است باید شرحی بجناب وزیر مفصوض بنویسند که جلوگیری نمایند و عمل مالیات هم بسیار مغشوش است بجهت اینکه مالیات سنه آتیه را هم حواله کرده اند که باید مالیات را برای مخارج سرباز بدهند و دیگر باید خالصه جات منظم باشد و بعد از این کسی نتواند ببردو دیگر باید اشخاص تماشاچی هر چه را در مجلس میشنود از روی تحقیق و دقت باشد که اسباب اتهام مجلس نشود حاج شیخ علی گفت در باب نظامنامه بنا بر چه شد رئیس گفت اجازه حاصل شد که طبع شود شیخ العراقین سؤال کرد مگر نظامنامه را تاکنون نداده اید رئیس گفت منظور از این نظامنامه اساسی نیست (مقصود نظامنامه داخلی بوده(

حاج سید محمد صراف استفسار از نظامنامه اساسی نمود صنیع الدوله گفت باید یکمرتبه در دربار قرائت شود بعد بحضور همایونی رفته بصحه برسد (در اینجا بنابراین شد که بعد از حضور تمام وکلا و تصویب آنها مذاکره مطالبه نظامنامه شود) آقا میرزا طاهر گفت بنا بود ترتیب نظامنامه بتصویب وکلا باشد و در دستخط هم همینطور ذکر شده و دیگر مقید بملاحظه وزراء نشده بود پس لازم نیست وزراء ملاحظه نمایند صنیع الدوله اظهار داشت ما میگوییم آنچه در دستخط نوشته فوراً مجری خواهد شد اینطور نیست. حاج حاجی سید نصرالله اظهار نمود تلگرافی از انزلی بجناب رئیس رسیده خواستند بخوانند (خوانده نشد) در این موقع مخبر همایون را خواسته تحقیقات در خصوص عمل ماهی صوف و قرارداد امر شیلات کردند مجدداً جناب حاج سید محمد گفت در عمل نظامنامه چه میگویید مجدالملك گفت هر گاه نظامنامه را ندهند نباید اسرار بکنیم همان دستخط برای ما کافی است.

در این موقع حاجی سید نصرالله تلگراف تظلم اهالی انزلی راخواند (در خصوص صید ماهی و قرارنامه لیاتازوف) آقا میرزا سید محمد اظهار نمود بمن هم چند فقره تلگراف در این خصوص مخابره شده و حالا هم مرا در تلگرافخانه خواسته اند من هم پسر خود را فرستاده ام که هر گاه مطلب مهم باشد بعد از مجلس بتلگرافخانه بروم.

آقامیرزا محمود اظهار نمود هر قدر تلگراف فوری از اطراف میرسد باید جواب فوری داده شود حاجی شیخ محمد علی اظهار نمود بدون تحقیق که نمیتوان جواب داد آقا میرزا اظهار نمود جواب را بطور اجمال بگویید که همینقدر امیدوار بشوند. حاجی سید ابراهیم گفت جواب تلگراف شیراز باید مخابره شود (در این موقع قاضی فتاح کردستانی اظهار تظم نموده و اسناد خود را قرائت کرد اغلب وکلا اظهار داشتند که این کار شخصی است و از موضوع وظایف مجلس خارج است. شخص دیگر از سادات اهالی جهرم اظهار تظلم نمود که مباشر حقوق دیوانی در مقابل مقدار قلیل حقوق دیوانی مبالغ گزاف از رعایا دریافت مینماید). در خصوص عمل قاضی فتاح بعد از مذاکرات بنا بر این شد که نوشتجات و اسناد خود را به دفتر مجلس بسپارد واز طرف مجلس شرحی بوزارت عدلیه اظهار شود در این موقع قاضی فتاح دستخط ولیعهد را قرائت نمود صنیع الدواله باو اطمینان داده و اظهار داشت که در این خصوص اقدامات کافیه خواهد شد.

حاجی سید محمد باقر گفت تمام وکلا حاضرند. رئیس اظهار نمود آیا بطور سختی باید مطالبه نظامنامه را نمود. حاج سید محمد گفت لازم نیست بطور سختی باشد باید بعنوان تذکار مطالبه نمود. وکیلی الرعایا که از وکلاء همدان است لایحه اظهار نمود و خواست بخواند رئیس گفت اعتبارنامه خودتان را همراه آورده اید یا نه جواب دادند همراه ندارم گفت پس لایحه بماند تا روز دیگر کحه اعتبارنامه خود را بیاورید آنوقت لایحه خوانده شود. آقای میرزا محسن گفت لایحه ایست از طرف ملت که جناب حاج سید نصرالله میخواهند بخوانند بعد شروع بخواندن آن لایحه شد (ملخص مضمون آن تقریبا این است که ما عموم ملت از جان و مال دست کشیده و برای حفظ حقوق خود از دست اندازی خارجه و زیردستی اجانب تا همه جا ثابت قدم ایستاده ایم و مرگ را بر زیردستی اجانبت ترجیح میدهیم و نسوان این ملت در اداء قروض و رفع احتیاجات دولت حاضرند ولی لازم است که شاهزادگان بزرگ دست تعدیات خود را کوتاه نموده خود را بر عوائد ملیه ترجیح ندهند گویا حالا هم که دولت مشغول استقراض است و بهمراهی و معاونت ملت میخواهد رفع احتیاجات لازمه خود را بنماید تصور انتفاع برای خود میکنند.(

پس از قرائت این لایحه غالب وکلا از تنبه و بیداری و احساسات ملت واظهار اینگونه لوایح اظهار مسرت و خوشحالی کردنند سیدالحکماء اظهار کرد که در خصوص نظامنامه لازم است لایحه بصدارت اعظمی نوشته شود رئیس جوابداد که نوشته و فرستاده شده است.

جلسه: 2

مذاکرات مجلس شنبه هفتم شهر شوال 1324 پس از حضور وکلاء وانعقاد مجلس

رئیس- معلوم میشود اجزاء مجلس خیلی کار دارند من همه روزه در ساعت چهار حاضر میشوم و چون قانون مجالس ملی این است که قبل از حضور وکلاء شروع بصحبت نمیشود باید وقتی که وکلا حاضر شدند در این باب تکلیف را تعیین کرد (در این موقع سید خالوی پسر آقا سید حسین که در واقعه مسجد جامع مقتول شده بود و سابقا در باب قتل آقا سید حسین و اصلاح این امر بمجلس شکایت کرده بود و در این خصوص از مجلس شرحی بصدارت عظمی نوشته شده بود برای مطالبه جواب آنکاغذ بمجلس آمده عنوان مطلب کرد(.

رئیس- صدارت عظمی امر شما را بحکوت ارجاع کرده اند.

سید مزبور- سابقاً هم رجوع بحکومت شده و جز یکماه معطلی فایده دیگر نبخشید حالا هم همانطور خواهد بود (جواب صدارت عظمی در این باب قرائت و مقرر شد مجدداً شرحی نوشته شود.(

حاجی شیخ علی- امر طبع روزنامه بکجا رسید.

آقا میرزا محسن- آنچه راجع بما بود انجام یافته واز فردا شروع بطبع روزنامه میشود.

حاج شیخ علی- کار طبع نظامنامه داخلی بکجا رسید.

محقق الدوله- علت توقیف طبع روزنامه تا بحال مانعیت وزارت انطباعات و چاپ نکردن مطبعه ها بود. فعلا که دستخط همایونی در آزادی مطبوعات مجلس صادر شده همین دو روزه بطبع خواهد رسید.

حاج شیخ علی- لازم است امور داخلی خود را منظم نمائید و ترتیب ورود تماشاچی و تسهیلات نوشتن وقایع تکاران و وقت حضور وکلا و ترتیب نشست و برخاست آنها را مرتب کنید.

رئیس- وکلائیکه دیر بمجلس میآیند در خارج مشغول ترتیب تأسیس بانك ملی میباشند و گمان میرود تا وکلاء ولایات وارد شوند انتظام ترتیب اوقات حضور وکلا ممکن نباشد.

آقا میرزا طاهر- اشخاصیکه ترتیب کار خود را منظم نمیکند چگون میخواهند امور مملکت را منظم نمایند.

آقاسید حسین- چرا اشخاص محترم حاضر شده و معطل ورود سایرین بشوند. علاوه بر این مجلس معدلت که ما میگوئیم گویا بعد از این باید تأسیس شود والا با اینکه داد مظلومین از هر طرف بلند است چرا مجلس وظیفه خود را مداخله در امور شخصیه نمیداند و با اینحال تکلیف مظلومین چیست و رفع ظلم را زا که بخواهند ودر این صورت چرا دیوان عدالت و مجلس تحقیق تشکیل نمیشود و چرا جواب عرایض و تلگرافات مردم را معین نمیکنند.

مشهدی باقر- وکلا میخواهند دو ساعت بغروب مانده حاضر و یك از شب رفته متفرق شوند.

صدیق حضرت- گویا وکلا معلم و محصل لازم دارند.

مشهدی باقر- حضرات تماشاچی میگویندااگر بعد از این وکلا بخواهند در حضور بمجلس تأخیر کنند عده تماشاچی زیاد خواهد شد.

رئیس- مکتوبی بعنوان جناب سعه الدوله رسیده آیا اجازه گشودن آنرا داریم.

سعدالدوله- چون باید در مجلس قرائت شود باز کنید.

رئیس بعد از گشودن و مرور بسعدالدوله دادند. تلگرافی از کرمان از طرف ناظم التجار بتوسط آقا شیخ علی بمجلس مخابره شده و راجع بتظلمات شخصی بود در اینموقع قرائت شد. لایحه در توصیف مجلس و شرح فوائد آن و اظهار همراهی در تأسیس بانك ملی از طرف امام جمعه بمجلس رسیده و در این لایحه اظهار شده بود که برای شرکت در بانك مزبور پنجهزار تومان شخصاً میدهند و اشخاص و اطراف ایشانهم بقدر ممکن امداد خواهند نمود.

سعدالدوله- (پس از قرائت لایحه مزبور (کسانیکه در تأسیس بانك شرکت میکنند باید اقلا پنج هزار تومان بدهند لیکن کسان دیگر هستندکه سی هزار تومان و بیشتر میدهند. بنابراین خوبست آقای امام جمعه هم نسبت بتمول خودشان بیشتر از این همراهی فرمایند.

) در این موقع بقرائت لایحه که بسعدالدوله نوشته شده بود شروع شد. مضمون آن لایحه تقریبا این بود که بواسطه کمپانی پول در مملکت اقدامات در تأسیس بانك پیشرفت نخواهد کرد. استقراض از خارجه هم برای مملکت مضر است. در اینصورت رعایا ترتیب بدهند. بعده شماره نفوس ایران بیست کرور تومان برای رفع احتیاجات حالیه جمع آوری خواهد شد. تا اینجای مکتوب قرائت شد و نهی از قرائت مابقی آن کردند.(

حاج سید ابراهیم- درخصوص انتخاب و ورود وکلاء ولایات چه اقدامات شده.

آقاسید عبدالله مجتهد وارد خواهند شد.

زرگر باشی- زمستان در پیش است در باب ترتیب امور بلدیه تکلیفی معین نفرمودید.

رئیس- کارها باید موافق قاعده و ترتیب پیشنهاد شود. مسئله بلدیه هم بنوبت خود موضوع بحث خواهد شد.

سعدالدوله- اولا باید حدود ادارات معین شود پس از تعیین دستور وزراء مسئله ترتیب امر بلدیه راجع بوزارت داخله میشود فعلا لازم است در تشکیل و برقراری کمیسیون تعیین قوانین اهتمام شود.

صدیق حضرت- کمیسیون تشکیل شده لکن اعضای آنهم مثل سایرین باختلاف وقت حاضر میشوند.

آقا سید حسین- تکلیف عرایض چیست؟

صدیق حضرت- راجع باشخاصی است که طرف رجوع عرایض هستند (مقصود وزراء مسئولست(

سعدالدوله- معمول مجالس ملی خارجه اینستکه جای هر طبقه معین است و وزراء مسئول یا معاونین آنها هم حاضر میشوند تا اگر مطلبی راجع بیکی از آنها مذاکره شود فورا ترتیب و انجام آنرا از آن وزیر بخواهند بنابراین لازمست شرحی به صدارت عظمی در باب فرستادن وزراء به مجلس نوشته شود.

رئیس- امشب مینویسم و فردا خوانده و فرستاده میشود.

صدیق حضرت- بلیتی چاپ شده و بحضرات تماشاچی داده خواهد شد که زیاده از اندازه جمع نشوند.

آقا میرزا سید ولی الله خان- هر قدر تماشاچی مجتمع شود ضرری نخواهد داشت.

سعدالدوله- بحمدالله تماشاچی ها همه اهل اطلاع هستند لازم است حاضر شوندو مذاکرات مجلس را بمردمان خارج برساند که اسباب هشیاری و توسعه اطلاعات مردم شود.

آقا شیخ حسین- خوب است این تماشاچی ها مثل صاحب لایحه سابقه نهی از تشکیل بانك و تأسیس امور خیریه نکنند.

جلسه: 3

مذاکرات مجلس یکشنبه هشتم شوال 1324 پس از حضور وکلاء

صدیق حضرت- در باب کمیسیون ترتیب دفتر مجلس مذاکره و یادآوری کرد پس از مقاولات مقرر شد که اجزاء کمیسیون از روز سه شنبه حاضر شوند.

رئیس- از حاج سید محمد از حضور حضرات تجار استفسار کردند. ایشان جواب دادند که حضرات فعلا در تلگرافخانه با اصفهان و شیراز و تبریز در تشکیل بانك ملی مشغول مخابره و مذاکرات هستند و فقط جواب مساعد صحیحی که رسیده از تبریز است و خوبست از طرف آقایان علما بتمام ولایات مخابره شود که در خصوص تأسیس بانك ملی همراهی و مساعدت لازمه بکنند اعلان تشکیل بانك هم امروز بچاپخانه داده شده.

آقا میرزا محمود کتابفروش- لزوم روزنامه مجلس و طبع آن را عنوان کرد.

رئیس- امتیاز روزنامه باسم مجلس بآقامیرزا محسن داده شده امروز هم چاپخانه فرستاده میشود.

(در خصوص چند نفر باقیمانده وکلای مرکزی طهران مذاکرات بمیان آمد).

رئیس- مشغول هستیم که بطوری شروع بانتخاب و تعیین آنها بکنیم که دیگر مورد ایراد مردم نباشند.

مدتی در خصوص مطالبه نظامنامه اساسی مذاکرات در میان بود در این باب بعضی از وکلا خاصه حاج محمد تقی و حاج سید ابراهیم و آقا سید حسین خیلی سختی کردند از جواب بعضی از وکلا استفاده میشد که از جانب دولت در این خصوص مماطله و مداهنه میشود بالاخره مقرر شد که از طرف آقایان علما در این خصوص شرحی نوشته و مطالبه شود چنانچه سابقه در باره نظامنامه انتخابات نوشته و نظامنامه را گرفتند (کاغذ مزبور نوشته و فرستاده شد).

در باب اجتماع و تظلم صیادان و تحصن آنها در تلگرافخانه انزلی و ترتیب و قرارنامه لیاتازوف مقاولات در میان آمد.

رئیس- هنوز جواب از وزارت خارجه نرسیده لیکن خودم شخصا چندی مباشر و متصدی این عمل بودم، سابقا قرارنامه آن در آخر پنج سال تجدید میشد حالا میگویند 24 و 20 و 61 و 10 سال مدت اجازه و قرارنامه آن تعیین شده است در این خصوص مقرر شد منتظر وصول جواب از وزارت خارجه باشند.

(امروز سعدالدوله و حاجی سید نصرالله و وکیل الرعایای همدانی حاضر نبودند و وکلا هم قدری دیر بمجلس حاضر شدند.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 4

جلسه: 4

مذاکرات مجلس سه شنبه دهم شوال

بواسطه تغییر در امر خبازخانه و اغتشاش آن از حیث کمپانی نان موضوع مذاکره وکلا عمل خبازخانه و اصلاح امر نان است غالب وکلا تشکیلات مردم را در امر نان اظهار میداشتند، عقیده بعضی بر این بود که بواسطه ارجاع این امر بعهده اولیاء دولت این اغتشاشات فراهم شده است و لازم است که از طرف مجلس اظهار شود که ترتیب خبازخانه بعهده کمپانی واگذار شود. اظهارات بعضی این بود که باید اظهار نمود در صورتیکه اکثریت آراء وکلاء مجلس بر این شد که تشکیل کمپانی در این باب بدهند و مؤسسین آنهم برای تعهد حاضر شدند چرا از طرف دولت اجرای رأی مجلس بتعویض افتاد.

و از جمله ایراداتیکه داشتند این بود در صورتیکه مردم بواسطه کمپانی نان ناچار بخریداری آن بقیمت سابقه هستند دیگر چرا از طرف دولت بیست هزار تومان از خزانه اندرون بتوسط حکومت برای مصرف ضرر داده شود و حال آنکه وزراء دست اندازی بموجودی خزانه را جایز نمیدانستند.

جمعی رأی داند که از طرف مجلس چند نفر برسالت حضور صدارت عظمی بروند در این خصوص مذاکرات در میان آمد جمعی را عقیده این بود که واسطه باید از وکلا باشد. بعضی رسالت وکلا را مخالف نظامنامه میدانستند. بعضی رسالت را بر عهده رئیس محول میداشتند و بعضی دیگر هم این را هم جایز نمیشمردند اظهار رئیس این بود که وزرا در موارد لازمه باید بمجلس حاضر شوند رئیس مجلس نمیتواند برای درخواست ترتیب امور علاقات وزراء برود.

بعضی را در این موضوع عقیده یان بود که باید تا سه روز منتظر بود پس از این مدت در صورت عدم اصلاح این امر باید شرحی نوشته و رسولی فرستاده شود.

سعدالدوله اظهار داشت که از طرف جناب وزیر مخصوص بایشان پیغام رسیده و اطلاع داده شده است که بهیچوجه مایل بمداخله در امر خبازخانه نیستند و کمال مسرت را حاصل میکنند در صورتیکه باقدامات مجلس تعهد این امر بذمه کمپانی باشد. و از عهده حکومت خارج شود. در جواب این پیغام گفته شد که خوبست این شرح از طرف حکومت کتبا اظهار شود. از طرف رئیس اظهار شد که وزراء باید حاضر شوند و در اصلاح این امر همراهی نمایند.

بالاخره باکثریت آراء شرحی در این خصوص بصدارت عظمی نوشته و در مجلس قرائت شد.

مجددا درخصوص اینکه جای وزراء باید در مجلس معین شود و در مواقع لزوم بمجلس حاضرشوند مذاکره بمیان آمد.

وارث سید مقتول هم مجددا اظهار تظلم نمود.

لایحه هم که از طرف نسوان درخصوص اقدام در تسهیل تحصیل و ترقی معارف دختران مملکت بود در مجلس قرائت شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 5

جلسه: 5

مذاکرات مجلس پنجشنبه 12 شوال

مذاکرات در امور مختلفه و قرائت تلگرافات و لوایح و جواب آنها بوده است.

جواب تلگرافیکه از طرف صدارت عظمی در خصوص انتخاب مخابره شده بود مبنی بر اظهار تشکر و اظهار رضایت از حکومت از حیث مساعدت در تنزل قیمت و فراوانی ارزاق عمومی واستدعای بذل مرحمت ملوکانه درحق حکومت از طرف اهالی کرمانشاه با تلگرافی که از طرف علماء آنجا مخابره شده بود با لایحه جوابی که از طرف صدارت عظمی رسیده بود قرائت شد.

تلگرافی از (ملایر) در جواب تلگراف صدارت عظمی مبنی بر استفسار از کیفیت انتخاب و عده وکلا مخابره شده بود.

تلگرافی نیز از (یزد) بهمان مضمون مخابره شده بود.

همچنین تلگرافی از (کردستان) در استفسار از کیفیت مداخله آراء در انتخاب و وضع مصارف مسافرت وکلا مخابره شده بود.

تلگرافی نیز از (کرمان) مشعر بر اخبار از انعقاد انجمن انتخاب و قرائت نظامنامه و مطالبه یکهزار جلد نظامنامه برای انتشار مخابره شده بود تلگرافات مذکور تماماً قرائت شده مکتبو صدارت عظمی نیز که در جواب مکتوب علماء در خصوص مطالبه نظامنامه اساسی نوشته بود قرائت شده مضمون مکتوب مزبور از اینقرار بود.

که (علماء گمان میکنند که علت تعویق و تأخیر فرستادن نظامنامه مماطله وزراست و حال آنکه فقط کسالت مزاج مبارك همایونی تاکنون مانع از توشیح آن بصحه همایونی و ارسال بمجلس شده) بعضی از وکلا در این موقع اظهار کردند که اصرار در مطالبه نظامنامه فقط برای اینست که تا نظامنامه بدست نباشد حدود و حقوق مجلس معین نیست و امورات منظم نخواهد شد. اعلان تأسیس بانك ملی ایران که مشعر بر مختصری از اعلان اساس مقدس و مؤسسین محترم آن بود قرائت شد.

بسمه تعالی

اعلان تأسیس بانك ملی ایران.

امروز که دروه ترقی و سعادت بطرف ایران رو نهاده و اول قدمی است که باستقبال آن با جان و مال اهالی برداشته اند و در تدارك و تهیه این امر محترم از بذل جان و مال مضایقه ندارند و برای انتظام این نیت مقدس اولیای دولت محتاج بوجه معتدبه بودند و گفتگویی با دولتین متجابتین انگلیس و روس نموده بودند که از آنها اتسقراض نمایند دولتین معزی الیهما نیز حاضر شده بودند که بقدر لزوم کارگشائی نمایند از طرف قرین الشرف مقدس بندگان اعلیحضرت اقدس شاهنشاه ارواح العالمین قداء مسئله را رجوع و اخطار بمجلس شورای ملی فرمودند.

اهل مجلس محض پاس حقوق شاهانه و حفظ شئونات ملتی و ملاحظات خیرخواهانه دولت و ملت قرض از خارجه را تصویب ننمودند عموم اهالی غیرت مند وطن پرست که خدای حافظ و ناصرشان باد حتی مخدرات محترمه در مجالس و مساجد و منابر بصدا درآمدند که این وجه را ولو اینکه اینکه مجاناً باشد و بلاعوض خودمان حاضریم که بدولت داده و از خارجه استقراض نشود.

لهذا اعضاء مجلس شورای ملی چنین صلاح دانسته که بانکی موسوم به بانك ملی تأسیس شود که عموم اهالی ایران در آن بانك شرکت داشته باشدند هر کس بقدر قوه و همت وطن پرستی خود وجهی بعنوان سرمایه شراکتی در این بانك بگذارد قبض و سهام دریافت دارد که بانك با این سرمایه دادو ستد نماید حالا و مالا رفع حوائج دولت و ملت را بنماید.

مراتب بتوسط حضرت مستطاب اجل اشرف آقای صدر اعظم مدظله العالی بعرض خاکپای مهر اعتلای مقدس شاهانه ارواحنا فداء رسیده تأسیس این بانك را امر و اجازه فرمودند لهذا جمعی از وزراء عظام و رجال محترم و تجار با یکدیگر همراهی و اتخاذ نموده و تشکیل این بانك را در صدد برآمدند و فعلا سرمایه این بانکرا در مبلغ سی کرور تومان معین نمودند که بعدها لذی الاقتضاء به یکصد کرور تومان بالغ خواهد شد تعداد مؤسس این بانك یك صد نفر است که این یکصد نفر هر کدام از پنج هزار تومان الی پنجاه هزار تومان وجه سرمایه تأسیس داده و خواهند داد ولی عموم اهالی غیرتمند ایران از تمام ممالك محرومه مجاز و مختار است که در این بانك ملی بقدر قوه خود از 5 تومان الی هر میزانی که بخواهد وجه داده شرکت نماید قبض و اسهام دریافت داشته و خیر دنیا و آخرتی را برای خود تحصیل نماید چون تا موقع نوشتن قوانین ضمیمه و شرایط آن مدتی لازم است که از روی بصیرت و صحت واعتبار موافق ترتیبات بانکهای ملی متمدنه ترتیبات اساس بانك فراهم شود و مبلغی عمده فعلا بر حسب ضرورت و لزوم برای مخارج فوق العاده دولتی که تأخیر و تعویق آن ممکن نیست لازم است و عموم اهالی وطن دوست عجله در راه انداختن وجه و دفع احتیاج دولت از استقراض از خارجه داشتند. و خواهش نمودند اعلانی نوشته شود و چندین محل برای تحویل دادن و جوهات معین شود لهذا این اعلان انتشار داده شده که هر یك از ابناء وطن عزیز که مایل هستند در این بنای مقدس شریك و نام نیك خود را درصحنه روزگار باقی و ثابت بگذارند در ادارات مقرره ذیل وجه سرمایه اشتراکی خود را برده و تحویل دهند قبض موقتی که طبع شده با امضاء و مهر صاحب اداره بگیرند و همانطور که در قیوضات چاپ شده نوشته شده پس از آنکه اسهام بانك حاضر شود این قبوضات موقتی را ببانك ملی رد نموده ورقه اسهام دریافت خواهد داشت.

امتیازات راجعه باین بانك که از طرف دولت قویشوکت مرحمت میشود با شرایط مقرره در قوانین اساسیه مندرج و اعلان خواهد گردید.

توضیح اسامی اشخاصیکه در این شرکت وجه میدهند با میزان مبلغ در آخر هفته در روزنامه جات و طبع و نشر خواهد شد تجار محترم دارالخلاقه بتوسط تلگراف حضوری تأسیس این بانك را بعموم تجار ولایات ممالك محروسه اطلاع داده اند و آنها هم در شراکت حاضر شده و قبول نموده اند که اسامی خودشان را با وجه مال الشراکه معین نموده بنویسند.

اداراتی که وجه باید تحویل شود.

حجره جناب حاجی امین الضرب.

حجره جناب حاجی محمد اسمعیل آقا تبریزی.

حجره جناب حاجی باقر آقا صراف تبریزی.

حجره ارباب جمشید.

حجره طومانیانس.

اسامی بعضی از مؤسسین دولت خواه ملت دوست.

حضرت مستطاب اقدس والا آقای نایب السلطنه وزیر جنگ دامت شوکته العالی.

حضرت مستطاب اجل اشرف آقای صدر اعظم مدظله العالی.

جناب مستطاب اجل اکرم آقای وزیر دربار.

جناب مستطاب اجل آقای مشیرالملك

"""""" سعدالدوله.

"""""" موتمن الملك.

"""""" وزیر افخم وزیر داخله.

"""""" حاجی ناصرالسلطنه

جناب جلالتعاب آقای وزیر بقایا

جناب مستطاب اجل آقای شیخ خزعل خان معزالسلطنه سردار ارفع.

جناب جلالتماب شیخ جاسب خان نصره الملك.

جناب مستطاب اجل آقای سیعدالسلطنه

"""""" سردار منصور

"""""" مدیرالملك

"""""" محتشم الملك

"""""" فخرالملك وزیر.

"""""" تجارت

"""""" صدق السلطنه

"""""" ناظم الدوله

"""""" عمید السلطنه سردار امجد

جناب آقای حاجی سید مرتضی آقا مرتضوی

"" حاجی سید محمد.

"" حاجی سید رضی گیلانی

"" امین التجار کردستانی

"" حاجی امین دارالضرب

"" معین التجار

"" حاجی محمد اسمعیل آقا تاجر تبریزی.

"" محمد علی شالفروش

" محمد ابراهیم ملك التجار اصفهان.

" عیدالرزاق تاجر اسکوئی

" حاج افتخار التجار.

" آقا میرزا محمد شفیح ملك التجار.

" حاجی محمدحسین کازرونی مقیم اصفهان.

" محمد اسمعیل آقا قزوینی

" فرج آقا صراف تبریزی

" ربیع آقا تاجر تبریزی

" باقر آقا صراف تبریزی

" حاجی میرزا عباسقلی آقا تاجر تبریزی

" حاجی لطفعلی آقا صراف تبریزی معروف باتحادیه

"" محمد تقی تاجر شاهرودی

"" میرزا علی صراف اصفهانی

"" علی اکبر آقا صراف تبریزی

" معاون التجار دهدشتی

" حاجی مشیر التجار محمره

" آقا محمد صادق دهدشتی

" آقای حاجی میرزا احمد تاجر لاری شیرازی

" حاجی سیدمحمد حسن شبانکاره و اخوان در بوشهر

"" میرزا حسن کاشانی معروف بشالفروش

"" میرزا یعقوب آقا تاجر امینی قزوینی

" آقا محمد آقا کمپانی عراق

" آقا محسن آقا

" حسن آقا

عمده التجار ارباب جمشید تاجر فارسی

عمده التجار تومانیانس

تمام وکلا پس از قرائت اظهار مسرت و شادمانی و ثبات قدم در همراهی با یان اساس مقدس نمودند.

معین التجار اشخاصیکه استقراض در خارجه را تصویب نمیکردندو ما را تحریض بر تأسیس بانك و معاونت در رفع احتیاجات دولت بوسیله استقراض داخلی مینمودند و اظهار مساعدت آتیه خود را در این باب میکردند حالا وقت آنست که اقوال خود را بصورت فعلیت درآورند و قوه و استعداد و تمکن خود را در پیش رفت این امر صرف کنند حاضرین همگی اظهار همراهی و هم قدمی در این موضوع نمودند مکتوب صدارت عظمی که در جواب لایحه مجلس مرقوم شده بود قرائت شد مضمون آن تقریبا این است بود که:

مکتوب مجلس محترم که در خصوص اصلاح امر خبازخانه و و واگذاردن ترتیب و نظم آن بعهده کمپانی نوشته شده بود بعرض حضور مبارکهمایونی رسانده پس از ملاحظه اظهار فرمودند. در صورتیکه آسایش و صلاح ملت و مملکت و اصلاح این امر منوط بواگذاردن آن بعهده کمپانی و مداخله و نظارت ملت در آن باشد البته لازم است که قبول و اقدام شود، و همانطور که مجلس مقرر داشته مقرر فرمودند ترتیب و نظم و تعهد این امر از روز جمعه بعهده کمپانی محول شود و موسسین این شرکت حاضر شوند و ترتیب امور اساسی کمپانی و قرارنامه آنرا معین نمایند. لایحه مبنی برسؤالاتی چند از طرف عموم طلاب بمجلس نوشته شده بوداولا استفسار کرده بودند که چرا از طرف مجلس مطالبه نظامنامه نمیشود.

ثانیاً چرا با اینکه از طرف مجلس ترتیب و تعهد امر نان بمداخله و بمباشرت کمپانی تصویب شد از طرف دولت تجویز نکرده بحکومت محول داشتند.

ثالثاً مسئله تشکیك بانك ملی که تمام افراد ملت و غالب اعیان مملکت در تأسیس آن اظهار همراهی کرده و حاضر و مستعد تأسیس آن شده اند. چرا بعضی از وزراء دربار همراهی واقدام نمیکنند و برای تشکیل آن حاضر و هم رای و همراه نمیشوند.

حاجی سید نصرالله غالب موضوع مشاجرات مابین وزراء دولت و روساء ملت نزاع لفظی است والا غالب بزرگان دولت در این موضوع اظهار همراهی کردند چنانچه حضرت والا شعاع السلطنه حاضر شده اند که در تأسیس بانك ملی شرکت کنند و کمك فرمایند.

در باب اعلانیکه در چند روز قبل از طرف معاندین و مفسدین نشر شده بود مذاکرات شد بعضی خواستند صورت آن اعلان را قرائت کنند، سایرین بواسطه عدم لیاقت آن منع کردند، بعضی ازوکلا را عقیده این بود که باید مرتکبین را بدست آورده و قبل از اینکه این اعلان بسایر ولایات فرستاده و منتشر شود سیاست و تنبیه کافی نمود.

بعضی اظهار داشتند که مطبعه ایکه متصدی طبع آن شده و وزارت انطباعات مسئول آن هستند بالاخره بموجب اکثریت آراء شرحی بصدارت عظمی نوشته شد که از وزارت انطباعات استنطاق بشود که چراین اعلان بطبع رسیده در صورتیکه وزارت انطباعات در سایر مطبوعات سخنی و دقت فوق العاده میکند چرا در این باب اطلاع حاصل نکرده یا منع و جلوگیری ننموده است ولازم است که مباشر و مرتکب این عمل معلوم و مؤاخذه شود. لایحه از طرف خبازها نوشته شده بود که در آن لایحه از خسارات خود در عمل خبازی اظهاراتی کرده بودند، پس از قرائت لایحه آنها و اختتام مجلس چند نفر از ریش سفیدان آنها را برای تحقیقات باطاق دیگر خواستند جمعی از وکلا بالاجماع از ورود حاج عباس قلی نانواباشی وکیل صنف خبازها اظهار انزحار نموده واظهار داشتند بجهت اغتشاشیکه در این چند روزه در عمل خبازخانه بواسطه اقدامات مشارالیه حاصل شده برای دخول مشارالبه در مجلس حاضر نیستیم و در صورت ورود مشارالیه ماها تماما استعفا خواهیم داد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 6

جلسه: 6

مذاکرات دارالشورای ملی شنبه 14 شوال 1324

ابتداء انعقاد مجلس در خصوص اعلانیکه معاندین مجلس منتشر نموده اند مذاکرات بمیان آمد حاجی شیخ علی از ارسال مراسله بصدارت عظیمی که روز پنجشنبه نوشته شده بود استفسار کرد آمیرزامحسن فرستاده شدن مراسله و رفتن مدیر مطبعه ترقی را نزد آقایان و مطالبی که در عدم مسئولیت و تقصیر خود اظهار کرده بود اظهار داشت (مضمون نطق سعدالدوله در این موقع این بود) که لازم است مطبعه ها و روزنامه ها آزاد باشند لحن باید در مقابل این آزادی دیوانخانه عدلیه تأسیس و قواعد و شروطی در این موضوع معین شده باشد که هر کس نتواند بمیل نفس هر چه بخواهد بنویسد و طبع نموده منتشر سازد و اگر مطلبی که موجب هتك شرف ناموس کسی باشد طبع ونشر نشود شخص منهتك بموجب آن قواعد حق داشته باشد نویسنده و صاحب مطبعه را مورد مسئولیت و مؤاخذه و طرف ادعا قرار دهد (در خصوص نظامنامه اساسی و مطالبه آن مذاکرات شد).

سعدالدوله استفسار نمود که آیا بآنچه ازطرف صدارت عظمی در این خصوص نوشته واظهار شده است اکتفا میتوان کرد یا نه رئیس عدم کفایت آنرا اظهار داشت.

سعدالدوله تمام مردم به من و صنیع الدوله تعرض نموده میگویند که شما ملاحظه نموده وبطوریکه لازم است نطق نمیکنید لکن من ابدا ملاحظه و باکی ندارم ولی میگویم با اینکه ما هنوز نظامنامه نداریم نمیتوانیم چیزی بگوییم. آنچه تاکنون گفته ایم چه اثری بخشیده در اینصورت خوب است مادامیکه نظامنامه ما نیامده تا بما نرسیده چند روز مجلس رامرخص فرمایند تا نظامنامه داده شود. دیگر اینکه حکام ولایات برای تصرفات مالکانه که در امر حکومت ها میکنند و خیالات مستبدانه که در نظر دارند میل به پیشرفت عمل انتخاب وکلا ندارند و در این مورد مسامحه میکنند. در این خصوص عریضه ای مشتمل بر استدعای ارسال نظامنامه مجلس واظهار احتمال اختلال در امر مجلس بواسطه تأخیر و تعویق فرستادن آن و اظهار دلتنگی از بعضی وزراء بشاه عرض شد و مراسله ای هم بصدارت نوشته شد که عریضه مذکور برسالت چند نفر از وکلا بحضور برسد.

صدیق حضرت- تقدیم این عریضه را بواسطه تطویل آن با کسالت مزاج مبارك همایونی صلاح ندانست.

وثوق الدوله- مطالبه واستعلام رای عموم مجلس رادر ارسال و عدم ارسال آن خواستار شد.

حاجی امین الضرب- دیشب در اداره صدارت عظمی امر نظامنامه مطرح شده و محتمل است که رئیس را طلب و احضار کنند بالاخره اکثریت آراء بر این شد که عریضه ای به طور اختصار بحضور همایونی تقدیم شود درخصوص مراسله صدارت عظمی سعدالدوله رای داد که باید این مراسله متضمن دو جمله باشد. یکی مطالبه تعیین تکلیف و یکی اظهار مجهولیت طرف مذاکرات و خطابات مجلس.

معین التجار- هم در موضوع تعیین تکلیف اظهار اتحاد رای و هم عقیدگی نموده گفت در صورتیکه ماها بلاتکلیف باشیم و حدود و حقوق ما مجهول باشد نتیجه اجتماع را چه خواهد بود.

مخبرالملك- در موضوع مطالبه و درخواست ورود وزراء اظهار مخالفت رای نموده گفت از طرف مجلس نبایدمطالبه احضار وزراء بمجلس بشود بلکه در موقع لزوم و اجتماع وزارتخانه ها خود وزراء باید بمجلس حاضر شوند.

مسئله بانك ملی موضوع مذاکره شد.

مضمون نطق سعدالدوله در این موضوع این بود که قاطبه مردم در امر استقراض داخلی و تشکیل بانك ملی ادعای همراهی و سعادت میکردند معلوم میشود تماماً الفاظ بی معنی بوده است زیرا با اینکه چند روز است اعلان بانك منتشر شد ومحل فروش بلیط های آن معلوم شده است هنوز ده نفر نرفته و از بلیط های آننخریده اند در صورتیکه فقط وکلای مجلس می توانند از خود و کسان خود بیشتر از یك کرور بلیط خریداری نموده و وجه آنرا کارسازی نمایند. چرا کسان خود و تمام مردم را ترغیب بهمراهی و همدستی در این موضوع نمیکنید و با اینکه صدای این مجلس بتمام روی زمین وتمام دول رسید و همه متوجه باین مجلس و منتظر مشاهده آثار ونتایج آن هستند چرا بواسطه عدم اقدام موجبات توهین آنرا در انظار فراهم میکنید.

من ببعضی ازبانکهای خارجه رفته ام طوری ترتیبات آن منظم و معتبر و اعضاء آن محترمند که شرکت در این بانکها اسباب افتخار است و من وقتیکه امور تأسیس بانك مرتب و شروع بتشکیل آن شد علاوه بر آنچه داده ام تمام مطالبات ونقدی خود را جمع آوری نموده در این بانك خواهم گذارد.

از ترتیب اطمینان بانك مذاکره شده جمعی عنوان کردند که باید مردم را مطمئن نموده و معلوم داشت که مایه اطمینان مردم چیست همه مردم پس ازتحصیل اطمینان همراهی واقدام خواهند کرد.

مخبرالملك- هیچ اطمینانی بالاتراز اقدام ومداخله مجلس در این امر نیست.

سعدالدوله- اظهارکردند که فی الواقع من از این گفتگوها واظهارات خجالت میکشم همین مردم بودند که چند روز قبل در همراهی و اقدام در این موضوع از جان و مال میگذشتند و میگفتند که مجاناً و بلاعوض کمك و امداد نموده و پول میدهیم حالا چه شده که منتظر تحصیل اطمینان هستند و هیچ اثری از اقدامات آنها ظاهر نمیشود کدام اطمینان بهتر و بالاتر از این است که خود اشخاصی که برای تحویلداری معین شده اند و قیمت بلیط ها نزد آنها جمع میشود هر یك در این بانك مبلغ گزاف شرکت دارند و صاحب تمول و ثروت کافی هستند.

من شخصاً یك پارچه ملك مالك هستند با اینکه در مقابل قروض من بیعشرط است برای فروش و دادن اضافه قیمت آن از فروش سابقه خودم به این بانك حاضرم (پس از اختتام این خطابه تمام مستمعین تماشاچی تحسین و تمجید و ترحیب نمودند).

میرزامحمود- بهتر است که اعلان شود که وجه موجودی ازبابت حوقق قشونی پرداخته میشود.

محقق الدوله- لازم است آقایان علما خاصه مؤسسین مجلس در اوقات معینه روی منابرمردم را ترغیب و تحریض وتهییج و تحریك بهمراهی در تشکیل بانك نمایند و بهتر این است که معارضین این امر از اقدامات بی نتیجه خود دست بکشند سپس درماده اصلاح بودجه سنه آتیه عنوان مطلب کرد.

آقا میرزا محسن- سؤال کرد که آیا اقدام در اصلاح بودجه از طرف مجلس بهتر است یا مطالبه اصلاح آن.

سعدالدوله- عقیده خود را در این موقع اینطور اظهار داشت که مطالبه واظهار اصلاح این امر پس از تأسیس و ترتیب بانك مناسب تر است و پیشرفت نزدیك تر است جمعی این عقیده را تصویب کردند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 7

جلسه: 7

مذاکرات مجلس شورای ملی ایران یکشنبه 15 شوال

جواب تلگرافات اطراف ولایات بمضامین ذیل قرائت و نزد صدارت عظمی ارسال گشت در جواب تلگرافات یزد و کرمان از ایالت خواسته بودند که وکلا را زودتر روانه کنند نظامنامه هم ارسال شده بود.

جواب کرمانشاه اظهار امتنان و تعجیل در ارسال وکلا بود.

در جواب کردستان کسانیرا که حق اظهار رأی در انتخابات ندارند از قبیل اهالی نظام و غیر هم معین کرده بودند.

اسدالله میرزا- بعضی از ملاکین که صاحب منصب افتخاری هستند چگونه میشود آنها را از حق رأی در انتخابات محروم نمود.

جواب کرمانشاهان هم اظهار امتنان و تعجیل در ارسال وکلا بود.

تلگرافی از علمای اصفهان به علمای طهران مخابره شده بود قرائت شد.

جواب تلگراف متظلمین صیادان انزلی باین مضمون قرائت شد که عرایض کتبی و تلگرافی شما بتوسط صدارت عظمی حضور همایونی تقدیم شد قرارنامه لیانازوف از قرار هزاری پنجتومان بسته شده دو سال قبل باقدامات اولیا دولت علیه محض مراعات صیادان هزاری دو تومان علاوه بر پنجتومان شده فعلا مخالفت با قرارنامه غیرممکن است.

آقامیرزا سید محمد- مخابره این جواب را صلاح ندانسته اظهار داشت اجبار صیادها بفروختن ماهی بقیمتی معین و مشخص برخلاف رضای آنها مخالف حق و قانونست و این قرارنامه شامل اجبار آنها نخواهد شد زیرا هر کس نمیتواند کسی را مجبور بفروش چیزی

بکند یا ملك غیر را بفروشد یا امتیاز خرید و فروش ملك غیر را بدهد. موافق قانون شریعت مطهره هر کس میتواند در ملك معین خود برحسب میل خود تصرفات نماید و اختیار ملك صاحب ملك با خود اوست.

حسن علیخان- چون در امتیازنامه لیانازوف قرارداد شده که هر یك از طرفین دولت علیه و کمپانی از قرارداد تخلف نماید پنجاه هزار تومان بدیگری بدهد معلوم میشود فسخ قرارداد ممکن است.

آقا میرزا سید محمد- اظهار داشت که اشخاصی داوطلب این امتیاز هستند که سه هزار تومان را هم تحمل میکنند هر روزه برای من و آقای سید عبدالله تلگراف تشکی و تظلم در این موضوع میرسد که لازم است معجلا قراری در این باب داده شود.

(در خصوص حاجی عباسقلی وکیل خبازها گفتگو بمیان آمد).

آقا سید حسین اظهار داشت که خبازها میخواهند وکیل تعیین کنند حاجی عباسقلی که بمجلس حاضر نمیشود.

محقق الدوله- گفت باید استعفای کتبی حاجی عباسقلی بمجلس برسد بعد بجای مشارالیه وکیل معین نمود.

بعضی گفتند علاوه بر این که حاجی عباسقلی چند روز است بمجلس نیامد خیانت هم کرده است.

(در این باب اعلان منتشره از طرف معاهدین مذاکره شد).

محقق الدوله- اظهار داشت جوابی که از صدارت عظمی بوزارت انطباعات در این موضوع رسید کافی نیست.

آقا میرزا محمود- عنوان نمودند که مدیر مطبعه بمنزل ایشان آمده اظهار کرده است که مجلس را احضار کنند تا من صاحب اعلان را ارائه کنم.

حاج محمد تقی شاهرودی- چون بردن این اعلان از طرف مجلس بمطبعه امر بزرگی است باید کاملا در این موضوع رسیدگی شود.

حاج سید نصرالله- چون صاحب اعلان ارتکاب دوامر خلاف نموده باید در این امر رسیدگی شده ونویسنده آن معلوم و بدو جهت تنبیه شود یکی آنکه بر ضد مجلس اعلان منتشر نموده دیگر آنکه نسبت اینرا به مجلس داده است.

مسئله بانك ملی موضوع بحث شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مقصود من از اینکه سابقا گفتم برای تأسیس بانك اطمینان عمومی لازم است نه اینست که مردم تصور کرده اند بلکه ما میگوئیم اطمینان بانك مجلس است واطمینان مجلس نظامنامه باید نظامنامه بدست بیاید تا تأسیس بانك بسرعت پیشرفت حاصل کند. از فارس خبر داده اند که پس از صحه و ارسال نظامنامه امداد و همراهی فوق العاده به بانك ملی خواهند نمود فعلا هزار عدد پنجهزاری برای شرکت شخص خودم در بانك حاضر کرده ام پنجهزار تومان هم از طرف کسی دیگر حواله بارباب جمشید موجود است لکن مشروط برآنست که تا وقت آوردن نظامنامه مجال توقیف بماند در صورت وصول نظامنامه تشکیل بانك تحویل بانك شود واگر وجوهات نباشد بطور اعانه داده شود دویست تومان از طرف من و پانصد تومان از طرف صاحب پنجهزار تومان تقدیم میشود.

حاج معین التجار- کلیه بنابراین است که تمام وجوه بطور امانت ضبط و جمع شود و پس از آمدن نظامنامه بمصارف لازمه که مقدم آنها مصرف حقوق قشون است برسد، بصدارت عظمی اظهار شده است که تا نظامنامه بصحه نرسد کاری از پیش نمیرود.

صدیق حضرت- در ترتیب بودجه چه اقدامی شده است.

رئیس- تاکنون اقدامی نشده است.

(امر قصابخانه مطرح مذاکره شد)

رئیس- لایحه وزیر مخصوص در خصوص چوبدارها و قصاب خانه به مجلس فرستاده اند. عین مراسله که در خصوص طلب چوبدارها و ترتیب قصاب خانه بعنوان صدارت عظمی فرستاده بودند نزد من فرستاده اند قراردادی با ذبیح الملك رئیس و سایر ریش

سفیدان مباشرین قصابخانه معین شده مشارالهیم سه ساله عمل قصابخانه را تعهد و قرار داد کرده اند که بترتیب ذیل اقدام و مرتب نمایند.

1- گوشت را چهار قیمت در ایام سال بدون کسر و نقصان بفروش برسانند. در ماه شوال یك چهار یك بیست و دو شاهی ماه ذیقعده شش عباسی ذیحجه هفت عباسی، صفر و ربیع الاول سی شاهی، ربیع الثانی شش عباسی، جمادی الاول بیست ودو شاهی، جمادی الثانی و رجب یکقران، شعبان و رمضان چهار عباسی.

2- کسی غیر از قصاب حق کشتار ندارد و اگر بشود ضبط قصابخانه خواهد شد.

3- در باب پوست و روده خود قصاب مختار است.

4- از صنف قصاب احدی حق کشتار در غیر قصابخانه ندارد.

5- دلال حق مداخله ندارد.

6- بقیه هجده هزار تومان طلب چوبدار را ده روزه خواهند پرداخت.

7- سی هزار تومان طلب چوبدارها را پس از یکسال از قرار اقساط کارسازی مینمایند.

حاج محمد اسمعیل- رای عمومی را در این باب خواستار شدند اغلب اهل مجلس اظهار عدم رضایت و انکار نمودند.

آقا سید عبدالله- اظهار کرد که اگر بمباشرت ذبیح الملك رئیس قصابخانه بقیمت دهشاهی بفروش برسد قبول نخواهد شد.

حاج محمد اسمعیل- پس از چند روز دیگر اگر این ترتیب با ترتیبی سهلتر تعهد کردند و مورد قبول مجلس شد فبها والا خودمان قراری د راین باب خواهیم داد.

اغلب وکلا اظهار کردند که آن ترتیب را نمیتوان قبول کرد در صورتی که کسی بقیمتی سهل تر تعهد این امر را قبول کند باید قبول کرد. لایحه از طرف مجمع متحدین طلاب باین مضمون فرستاده شده بود که این مجمع در همراهی با پیشرفت مقاصد مجلس تا همه جا حاضرست و دراصلاح امر نان و اقدام در تأسیس بانك ملی کمال تشکر را از مجلس دارند ولازم است که از طرف مجلس در ارسال نظامنامه تأکیدات لازمه شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 8

جلسه: 8

مذاکرات مجلس شورای ملی سه شنبه 17 شوال

سعدالدوله (پس از ورود) حالا وقت ورود خجالت نمیکشیم (بملاحظه موقوف شدن تواضعات رسمی) امیدوارم بعد از این وقت برخاستند هم خجالتی نداشته باشیم.

رئیس- اگر چه این مجلس برحسب ظاهر خدمتی نکرده لکن باطنا خدمات بسیار بملت کرده است. حاجی سید ابراهیم- امروز جمعی از طلاب برای شرکت در بانك ملی پول داده و از حاج محمد اسمعیل قبض گرفته اند.

حاج محمداسمعیل- بلی امروز جمع کثیری از طلاب پول آورده و قبض گرفته اند و حال اینکه امروز بی بضاعت تر از این سلسله کسی نیست و از تمام مردم زودتر اقدام نموده و کتابها فروخته سهام خریده اند.

سعدالدوله- اشخاصی که باید در این مورد اقدام کنند مثل شاهزادگان و وزراء واعیان و کسانیکه صاحب ثروت و دارایی فوق العاده هستند ابداً در این مقام و این خیال نیستند چرا وکلا بی پرده صحبت نمیدارند گفتنی ها را باید گفت.

ثقه السلطنه- آیا شاهزادگان را طرداً الباب ذکر کردید یا با اینکه وضع شاهزادگان امروز از هر کس پریشان تر است اعتقاد شما در باره آنها این است که گفتید.

سعدالدوله- من بطور تعمیم میگویم که همه طبقات باید در پیشرفت این امر همراهی داشته باشند و چنانچه سابقا گفته ام عقیده من اینست که حکام ولایات راضی پیشرفت این عمل نیستند و گفته ام حکومت را ارثی خود میدانند وحتی الامکان در این امور مسامحه خواهند نمود.

حاج محمد اسمعیل- ظفرالدوله برای اینکه جزو موسسین محسوب شود پنجهزار تومان داده است.

سعدالدوله- صحیح است ولی ما میگوییم اشخاصی که صد هزار تومان سالیانه مواجب از دولت میگیرند باید در این مورد اقدام نمایند.

حاج سید نصرالله- بعضی از مردم تمکن اداء معادل پنجتومان قیمت سهام این بانك را ندارند اگر سهام یکتومانی هم معین کنید همه میتوانند خریداری نمایند.

حاج محمد اسمعیل- تغییر و بر هم زدن ترتیب مناسب نیست مگر اینکه هانطور که گفتید سهام یکتومان بطبع برسد.

در این موقع چند نفر از شاگردان مدرسه اقدسیه که ریاست آن با سعیدالعلماء است وارد مجلس شده و لایحه مؤثری که تمام خاطرها را مشغول و متأثر نمود و تمام اهل مجلس را از اعضا و تماشاچی مدتی بگریه درآورد با لحنی جانسوز و مضمونی دلخراش باین مضمون قرائت کردند که ما اطفال نوآموزان مملکت و ابناء این وطن پس از اینکه مژده تأسیس بانك ملی را که مقدمه سعادت و خوشبختی آتیه است بگوش دل استماع نمودیم مجتمعا بقدر یکصد تومان از مخارج خود اندوخته واینك با کمال خوشوقتی و نهایت افتخار تقدیم بانك مینمائیم پس از قرائت این لایحه صدای گریه مجلسیان بلند شد و رقت عمومی فوق العاده دست داد و طوری خاطرها را متأثر و جلب نمود که حاج محمد اسمعیل بدون اختیار اظهار کرد که من شخصا پنجاه تومان بر این وجه علاوه نموده باسم این اطفال ببانك میگذارم و غالب اهل مجلس از وکلا بمیل و رغبت و صرافت طبع هر یك بقدر تمکن خود مبلغی از کیسه خود بر آن صد تومان افزوده که باسم شاگردهای مزبور در بانك سپرده شود و تقریبا معال نهصد تومان باسم آنها در بانك سپرده شد، شخص حلاجی که ظاهراً خیلی بی بضاعت بنظر می آمد با حال رقت از جا برخاسته و پنجتومان تقدیم بانك نمود و دعا ببقای سلامت و دوام دولت اعلیحضرت همایونی کرد.

حاج سید نصرالله- با حال گریه تلگرافی که از تفلیس مخابره شده بود قرائت کرد که چنین استماع شده که وکلای مجلس شوارى ایران در مقام تأسیس بانك ملی برآمده و استقراض از خارج را تصویب نکرده اند و میخواند احتیاجات دولت را بوسیله استقراض داخله رفع نماینده ما همه برای شرکت با یان بانك بدل و جان حاضریم.

پس از قرائت این تلگراف مذاکره شد که بعضی از ارباب حقوق میگویند که اگر بانك ملی فهرست صندوق مالیه را قبول میکند ما حاضریم حقوق خود را در بانك بگذاریم و عین فهرستها را ببانك بدهیم.

در جواب این سؤال اظهار شد که فعلا ترتیبی در این باب مذاکره نشده وقبول نمیکنند از تعدد شعبه بانك برای دریافت وجوهات مذاکره و مقرر شد که محض سهولت اداء آن بر شعبه ها بیفزایند بالاخره مذاکره شد که مردم منتظر نظامنامه هستند و پس از رسیدن آن تمام مردم همراهی به بانك خواهند کرد و وظیفه و کلاست که در خصوص گرفتن نظامنامه خودشان مطالبه و اصرار کنند.

در باب سید مقتول مذاکره شد.

پسر سید اظهار کرد که پدر من برای تأسیس این مجلس کشته شده چرا از طرف مجلس اهتمامی در این باب نمیشود.

بعضیها اظهار کردند که ترتیب این کار وظیفه حکومت است.

سید جواب داد که حکومت رسیدگی و اهتمام نمیکند.

سعدالدوله- سؤال کرد قاتل سید کیست؟

سید جواب داد که میرسید احمد خان عراقی.

سعدالدوله- وقتی که قاتل معلوم است باید شرحی بحضرت اشرف والا نایب السلطنه بتوسط دو نفر از وکلا فرستاده و قاتل را بخواهند هر گاه از تسلیم آن امتناع شد بحکم شرع قاتل را قصاص نمایند.

اسدالله میرزا- اقدام باین ترتیبات موجب هرج و مرج است و برحسب قانون نظامی ایران که مطابق قانون نظامی اتریش است چون این شخص مأمور بوده مکلف است که هر مأموریتی که از دولت داشته اجراء نماید.

سعدالدوله- وضع قانون نظامی خارجه اینست که پلیس باید دارای تفنگ و فشنگ باشد. در اوقات شوش و بلوی مکلف است جلوگیری نماید در صورت مبادرت شورشیان و تعرض و حمله آنها اگر بشلیك اقدام کنند من باب دفاع در مقابل آنها شلیك میکنندواینکه میگویند این شخص مأمور بوده باید فهمید که بچه نوع و تا چه درجه مأموریت داشته باید کمیسیونی مرکب از چند نفر از صاحب منصبان نظامی و چند نفر از اعضای مجلس تشکیل شود و در اینخصوص رسیدگی نمایند.

حاجی محمد اسمعیل- اعلیحضرت همایونی در دستخطی که دراین موضوع صادر شده مقرر فرموده اند که این امر بدیه و خون بست اصلاح شود.

سعدالدوله- من که سابقه اطلاع در این باب ندارم حالا که اینطور است چرا این دستخط مجری نمیشود.

در خصوص قصابخانه مذاکره شد.

جمعی سؤال کردند که در این خصوص چه باید کرد. بعضی گفتند باید آنها را احضار و به حساب رسیدگی کرد بعضی اظهار کردند که خود قصاب ها لایحه فرستاده و متعهد اصلاح این امر و اداء مطالبات چوبدار با اقساط شده بودند جمعی دیگر جواب دادند که این ترتیبات را قصابها محض اغتشاش این عمل فراهم میکنند.

صدیق حضرت- همانطور که عمل نان اصلاح شد باید عمل گوشت هم اصلاح شود.

محقق الدوله- مقصود قصابها از این اقدام بردن سی هزار تومان است و مقصود اشخاصی که باصلاح امر خبازخانه اقدام کرده اند حصول انتفاع برای عموم ملت است.

سعدالدوله- لازم است در هر کاری که شروع میشود آن کار بانجام برسد و بترتیب سابق کارها مختل و معطل نماند چنانکه وجود جوانان با اطلاع عالم ما معطل و مهمل میماند و تمام کارها فقط فرنگی ها و اشخاصیکه بواسطه بر سر گذاشتن یك کلاه خود را شبیه بآنها نموده اند راجع و محول میشود باید توسط وزارت علوم این اشخاص را امتحان نموده با تصدیق این وزارت بر حسب لیاقت در ادارات دولتی بکارها مشغول نمود.

آقا سید حسین- برای این نوع جوانان بهتر از اداره گمرك محلی نیست با وجود این جوانهای تحصیل کرده عالم جراید اجزا و عمله جات گمرك همه ارامنه یا بلژیکی باشند و هر یك در ماه مبالغ گزافی حقوق ببرند اگر چند نفر مسلمان هم در این ادارات صاحب کاری باشند بحقوق مختصر و قلیل باشد و تمام محاسبات مملکت و ترتیبات سرحدی ما در دست اجانب و اشخاص خارج از وطن ما باشد و در تمام سرحدات ما یکنفر مسلمان ایرانی متصدی و مباشر امور نباشد.

آقا میرزا محمود- تمام ارامنه که مقصر و مطرود سایر دول هستند گریخته و بمملکت ایران آمده و در ادارات دولتی صاحب مأموریت و مشاغل و از تمام صادرات و واردات تجارتی ما با اطلاع هستند و ما خودمان نمیدانیم چگونه و چه مقدار بمملکت ما وارد و چه مقدار خارج میشود.

محقق الدوله- ایران مامن ارامنه است و مادامیکه خیانتی از آنها فاش نشده باید بکارهای خود مشغول باشند و نباید متعرض آنها بود.

آقا سید حسین- چند نفر ارامنی از بلژیك وارد این مملکت شده اند و در هر سال مبالغی گزاف مالیه دولت را میبرند رخت شوی زن وزیر گمرکات در سرحدات سمت ریاست دارد.

سعدالدوله- اطلاعات من در این باب خیلی زیاد است لکن باید همیشه بطور عموم صحبت کرد و مذاکرات را شخصی نکرد.

جلسه: 9

مذاکرات پنجشنبه نوزدهم شوال بعد از انعقاد مجلس

رئیس- آمدن وکلا در مجلس در وقت و موقع معین نیست. آقا سید مهدی- هرگاه این نحو تأخیر برای شغل است البته هر کس شغلی دارد. پس یکساعت بغروب مانده تا یکساعت از شب رفته قرار انعقاد باشد.

آمیرزا محسن- آقا میرزا محمود عمل قصابها را بکجا رساندید.

آقا میرزا محمود- قصابها درست حاضر نمیشوند برای ختم عمل و چوبدارها هم آنقدر ادعائی که دارند بی اصل است چرا که سی هزار تومان ادعا دارند واز پیش هم وجهی گرفتندو معلوم نیست که چه شد بلی حساب آنها قریب بده دوازده هزار تومان باید باشد و ارباب محمد صادق هم اسنادی ابراز کرد در بابت پوست که خریده بودند و مدعی به ششصد هزار پوست بوده قرار این کار شده که حاکم قضیه سعدالدوله باشند و دو نفر وکیل از جانب قصابها در آن مجلس حاضر شده ختم عمل شود.

آقا سید مهدی- هم بهمین مضمون نطق کرده که ده روز این عمل در محاکم سعدالدوله انجام خواهد یافت دفترها که حاضر شود صورت حساب روشن خواهد شد.

حاج سید ابراهیم- استاد حسن پنجعلی در صورت اجازه و اذن متعهد میشود که بند ساوه را ببندد و درست نماید حال هم پول نمیخواهد بعضی متحسن شمرده و بعضی ساکت ماندند.

آقا سید محمد تقی هراتی- دو رقعه که مشعر بر تشکر و امتنان از تشکیل بانك ملی و اظهار همراهی بآن بود خوانده یکی بامضای مستنصرالملك بود که در ضمن آن اظهار داشته بودند که هزار تومان بدارالتجاره طومانیانس که یکی از مواضع معینه از برای پرداختن وجه بانك است ارسال شده و صدور قبض بانك را تمنا نموده بودند دیگری بامضاء سهام السلطنه که یکصد تومان ارسال داشته بودند.

حسنعلی خان- یکی از فصول نظامنامه مجلس اینست که کلیه امیتازات باید بامضا و صوابدید مجلس باشد پس در اینصورت در باب این دو امتیازی که این ایام بدون اجازه و تصویب مجلس داده اند که یکی امتیاز کارخانه نساجی و دیگر امتیاز معدن فیروزه و بوره کرمانست چه باید کرد.

حاج سید محمد تقی- هر امتیازی که از چهاردهم شهر جمادی الثانیه باینطرف بدون امضای مجلس باشد صحیح نخواهد بود.

حاج سید نصرالله- رسماً باید اظهار داشت باولیای دولت که این مطلب چرا چنین وقوع یافته.

صدیق حضرت- شخص صاحب امتیاز لابد میتواند امتیازش را بدیگری بفروشد پس باید بسفارتخانها اعلام شود که انتقال این امتیازات کلیه صحیح خواهد بود بی امضاء مجلس.

اسدالله میرزا- این امتیاز معدن که بشیخ الملك سیرجانی داده شده حق فروش و حق شرکت با خارجه را ندارند.

حاج سید نصرالله- امتیاز نامچه اینجاست و صاحب امتیاز هم حاضر قرائت شود.

اسدالله میرزا- این اظهار امتیاز نامچه باید از طرف دولت باشد تا قرائت شود والا با شخص کاری و گفتگوئی نداریم وبی جهت چه صحبت نماییم.

رئیس- چرا بموجب سند گفتگو خواهد شد چه ضر دارد حاجی سید نصرالله امتیاز نامچه را قرائت کردند که مشتمل بود به این فصول و خلاصه آنها اینست.

1- امتیاز دو معدن فیروزه و بوره بشیخ الملك داده میشود.

2- صاحب امتیاز هر ساله از منفعت آن صدی بیست بدولت میدهد.

3- باید مشترکین خارج از تبعیت دولت علیه نباشند.

4- هر آلات و اداوتیکه برای معدن از خارجه حمل میشود گمرك ندارد.

5- مهندس معادن ا زخارجه خواهد بود ولی عمله جات از اهل ایران.

6- هر گاه در دو سال نتوانست شرکت این امتیاز را تشکیل نماید امتیاز باطل است.

7- برای رسیدگی و ممیزی این کار مخارج مأمورین دولتی با دولت است.

8- امنیت و اسکانات رعایا را دولت وعده میدهد.

9- صاحب امتیاز باید کسانیکه در مکان معدن صاحب ملك هستند همه ایشانرا بقانون شرع راضی کند (بعد از قرائت).

صدیق حضرت- در صورت اعتبار این امتیاز محتاج است بدو چیز امضاء مجلس و بفروختن و شرکت نکردن با خارجه.

محقق الدوله- چند شرط دیگر هم لازم دارد هنوز مردم مسئله چهل روز قبل را فراموش نکرده اند.

میرزا محمود اصفهانی- این مسئله غیر از مسئله نان است مسئله ای است راجع بمجلس باید رسیدگی نمود.

صدیق حضرت- مجلس این مطلب را بوزارت خارجه اطلاع بدهد.

اسدالله میرزا- خوب است بصدارت نوشته شود.

رئیس- این امتیازنامه را داشته باشید تا پس فردا در مجلس قراری داده شود.

سعیدالحکما- در باب آن اعلان که پریروز صحبت شد چه کردید آخر؟

رئیس- آقا سید فرج الله مدیر مطبعه آمد پیش من و تبری جست و بنا بود بیاید در مجلس گویا که رفته بحضرت عبدالعظیم.

آقا میرزا محمود کتابفروش- بلی خودش صحبت کرده و خدمت آقای آقا میرزا سید محمد مجتهد کیفیت را گفته.

آقا سید محمد مجتهد- بلی آمد پیش من و خیلی اظهار تبری از این مطلب نموده که بی اطلاع من این عمل واقع شده.

(جواب تلگراف از یزد که علماء اعلام در بابت زردشتیان نمودند رسید مضمونش این بود که ما اهل یزد همیشه همراهی با اهل ذمه داشته و داریم هیچوقت در صدد اذیت زردشتیان برنیامده که تا حال برآئیم البته خاطر مبارك علماء اعلام از این جهت آسوده و راحت باشد یقین اینگونه تقنین و فساد از مخالفین و معاندین است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- لایحه خواندند که ذیلا عین آنرا ملخصا درج میکنیم.

چقدر پسندیده و محبوب است که حجج اسلام و علما اعلام اشاره فرمودند تا طلاب ذوی المجدوالاحترام امشب که شب جمعه است در مساجد و اماکن متبرکه از برای ذات اقدس شاهانه دعا کنند تا رفع کسالت از آن وجود مسعود بشود و از حضرت متعال سلامتی این پادشاه خیرخواه را بخواهند چه آن ذات اقدس همایونی حق عظیم و منت بزرگ و خلعت افتخاری فاخر که موهبت داشته اند مجلس شورای ملی است که ریشه آن بطوری قویم و مستحکم است که هیچ باد مخالف او را متزلزل و هیچ آتش سوزانی او را متحرك نخواهد کرد و این منت را بجان خریده با او مرده و ازو زنده خواهیم شد و در محشر نزد خدای اکبر با او محشور و مفتخر میشویم دوست ودشمن داخله و خارجه بدانند که ما ملت این یوسف معدلت را نخواهیم فروخت و آنچه را که شاه معدلت پناه بما عنایت و کرامت فرمود از خود محبوبتر داریم و اگر بند از بند ما جدا شود دست از و برنداریم.

(درخصوص ورود حضرت ولایت عهد مذاکره شد).

سعدالدوله- حضرت ولایت عهد وارد میشوند برای پذیرایی ورود ایشان چه تهیه دیده و چه خیال کرده اید.

رئیس- باید آدرس بطبع برسد و در وقت ورود بوسیله چند نفر از وکلا تقدیم و قرائت شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 10

جلسه: 10

مذاکرات جلسه شنبه 21 شهر شوال المکرم بعد از انعقاد.

آقا سید حسین بروجردی سؤال از نظامنامه نمودند که چه شد؟

میرزا محسن امروز مجلسی برای قرائت آن مقرر شده بود تا شب معلوم میشود. کیفیت آن بعضی تجدید قرائت را سبب پرسیدند جمعی گفتند شاید بعضی ایرادی داشته باشند گفتند اگر چنین باشد و در قرائت هم مسامحه کنند امری از پیش نخواهد رفت.

رئیس- آنچه لازمه سعی است از طرف مجلس خواهد شد و بنا بود که دیروز مجلس از برای این مطلب منعقد نمایند یکی دو نفر از اشخاص آن مجلس بعذری حاضر نشدند امروز مجلس را بنا بود منعقد بنمایند و تطبیق این نسخه را با آن نسخه اصل نمایند انشاء الله صحه خواهد شد.

سعدالدوله- پس از صحه مجلس چه میکنند.

رئیس- ترتیب بودجه مالیاتی و جمع و خرج دولت را مرتب مینمایند پس از آن هم قانون ادارات را درست و تصحیح میکنند واین از طرف واحد نمیشود باید وزرا هم همراهی کنند.

سعدالدوله- آنها که حاضرند شما این بانك را که حال باین زحمت تشکیل میدهید برای رفع احتیاج فعلی است بیست کرور قرض بیمحل را باید بتعدیل مالیات اصلاح کرد وزیر مالیه را خواهید تا سؤال و جواب شود وقتی باقی نمانده.

رئیس- باید اولا کتابچه جمع وخرج را خواست بعد از آن وزیر مالیه را در موقع احضار کرد.

سعدالدوله- لازم باین ترتیبات نیست شما که مسبوقید از جاهای دیگر که وزرا باید در مجلس حاضر باشند.

رئیس- قانون این نیست که قبل از اطلاع همه روز آنها حاضر باشند.

سعدالدوله- من حال گفتگو با وزیر مالیه دارم در بابت قوچان و قاینات و خراسان و کلیه بودجه مالیاتی می خواهم توضیح شود.

بنویسید و در روز سه شنبه بیست و چهارم وزیر مالیه حاضر شوند تا گفتگو شود. (مقرر شد که به وزیر نوشته تا حاضر شود)

آقامیرزاطاهر- باید وزیر مالیه بودجه مالیاتی سنه وفات ناصرالدین شاه مرحوم را تا حال توضیح نماید (جمعی گفتند- حال لازم نیست و وقت تنگ است از مطالب گذشته نباید استفسار کرد)

معین التجار- از کیفیت حرکت عثمانی ها بالسنبه به رعایای ایران اظهار داشتند که پنجاه نفر را در عتبات کشته و در سرحد که معلوم اسن چه تعدیات کردند و حال زوار را قتل و غارت میکنند در اینصورت تکلیف چیست بعضی گفتند که فعلًا زوار را باید ممانعت کرد.

سعدالدوله- با وزیر گفتگو شود. مجلس او را احضار نماید و جواب بشنود. بعضی گفتند به صدارت نوشته از او تکلیف بخواهند (قرار بر این شد که بعد از اطلاع به صدارت رسماً باید با سفارت در این مسأله مذاکره شود).

آقامیرزاسید ولی الله خان- برای انتخاب باقیمانده از وکلا چه قرار داه شده- بعضی گفتند که باید وکلا اصناف ترتیب انتخاب باقیمانده از وکلای اصناف دیگر را فراهم نمایند و با اطلاع زارعین و فلاحین انتخاب آنها هم صورت بگیرد.

رئیس- چون در حق وکلاء اصناف ابق قدری حرفها شد لذا باید به طور دقت و صحت این چند نفر را انتخاب کرد که جای حرف نباشد.

محقق الدوله- انتخاب فلاحین مسأله مشکلی است.

میرزاسیدولی الله خان- به ریش سفیدان و کدخدایان ایشان اطلاع داده جمع شوند برای انتخاب هرگاه در بین خودشان شخصی قابل هست و وکیل کردند فبها والا از اینجا کسی را انتخاب می نمایند. (بعضی طریقه اطلاع را به وسیله اعلان روزنامه گفته و بعضی دیگر از مجرای حکومت صلاح دیدند. جمعی به واسطه اقبال الدوله که وزیر خالصجات است گفتند. بالاخره قرار شد بر این که جمعی از وکلای مجلس روز بعد در انجمن دفتر مجلس حاضر شده ترتیب انتخاب و موقع آن را مرتب و معین نمایند.)

چون در مجلس قبل صحبتی از امتیاز معدن فیروزه و بوره کرمان و شهر بابك شده بود امرود صاحب امتیاز (شیخ الملك) مکتوبی به مجلس نوشته و قرائت شد که مشتمل بود بر اظهار ملت پرستی و دولت خواهی و از این که این امتیاز محض خدمت به دولت و ملت گرفته شد هرکس از وکلاء مجلس یا افراد ملت مایا به این شرکت باشند در کمال امتنان به مشارکت حاضر هستیم و نسبت استخدام من به دولت انگلیس و فروختن این امتیاز را به خارجه بکلی بی اصل و از روی بی تربیتی ادارات و وزارتخانه ها است چه هرگاه این امتباز نامه چاپ یا در روزنامجات مندرج می شد آنوقت مطلب واضح و روشن بود و این ایرادات وارد نمیشد و قدری از خدمات ملیه و دولتیه خود را شرح داده بودند.

میرزابوالحسن خان- اگرچه این نگارش توهم است ولی چون هرچه اظهار شد مجلس صحبت میدارد باید اظهار این امتیاز از طرف صدارت به مجلس بشود پس از اظهار مجلس تصویب میکند یا نمیکند صاحب امتیازحق این اظهارات را ندارد (همه نطق او را تصدیق کردند) بعد سعدالدوله هم گفتند این اظهار امتباز نامه باید از وزارت معادن باشد (امروز توسط تلگراف یکنفر از نمایندگان آذربایجان آقا سید حسن تقی زاده معین شده با صورت تلگراف اعتبارنامه در مجلس حاضر شد و اهل مجلس ایشان را تبریك گفتند.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 11

جلسه: 11

مذاکرات جلسه یکشنبه 22 شوال المکرم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آخر مسئله نظامنامه بکجا رسید همه روزه مطالبه آنرا میکنیم. بما نمیدهند دیگر اینکه تکلیف ما با معاندین چیست.

سعدالدوله- آمدن ما در اینجا برای انجام کارهاست نه نشستن بی حاصل تکلیف نظامنامه را معین نمایید.

آقاسیدمحمد تقی- جداً باید مطالبه کرد.

آقا میرزا محسن- عذر تعویق را کسالت وجود مبارك شاه میدانند و حال اینکه هر روزه احکام و قوانین بصحه همایونی میرسانند و تسامح این خائنین از جهت اینست که بعد از ورود موکب اقدس ولیعهد شاید بتوانند بوساوس و دسائس امر را متقلب نمایند و حال آنکه ولایت عهد خود یگانه خیرخواه ملت و دولت و اول همراه مؤسس این اساس مقدس هستند مثل خائنین مثل معروف کاسه گرمتر از آش است.

سعدالدوله- شنیدم چند روز است که اجزاء بانك ملی باداره قشونی پول میدهند آیا صحت دارد. بر فرض صحت چرا بدون امضاء نظامنامه و تصویب مجلس اینکار را میکنند.

حاجی معین التجار- پول دادن بقشون صحت دارد، چون چند نفر از خائنین تحریك کرده بودندکه سربازها بیکی از سفارتخانه ها متحصن شوند واین تحصن را علت و موجب تخریب استقراض داخله و بانك ملی و باعث اصتقراض از خارجه نمایند لذا صدارت عظمی چنین مصلحت دیدند که بیك میزان پولی بقشون داده شود گفتیم که تا نظامنامه صحه نشود وامتیازنامچه بانك معلوم نگردد دادن پول مشکل است فرمودند که شما پول بدهید نظامنامه فردا صحه خواهد شد فردی آنروز هم صحه نشد باز فرمودند که شما اطمینان

داشته باشید صحه نظامنامه وامتیازنامه را تعهد میکنیم. بر حسب فرمایش این وجه در حضور حضرت اقدس والا نایب السلطنه بقشون پرداخته شد.

سعدالدوله- بعد از اطمینان عاقبت امر چه خواهد شد بجمع آوری پول و دادن آن هر دو اقدام شد لکن باید بدانیم تکلیف نظامنامه چیست و با آنکه هر روز قوانین و بروات بصحه میرسد و دستخط ها صادر میشود چگونه است که نظامنامه بصحه نمیرسد شما از برای همه اصلاحات پول لازم دارید و پول فراهم نمیشود مگر با اصلاح بودجه مالیاتی و اصلاح بودجه مالیات نمیشود مگر به نظامنامه.

حاجی معین التجار- از دولت بخواهید وزیر مالیه حاضر شود گفتگو کند.

سعدالدوله- این قدر میدانم که خودمان را فریب میدهیم (مجلسان و حضار هم تحسین و تصدیق این کلمه را نمودند).

صدیق حضرت- تکلیف اینست که چند نفر از وکلا بروند از صدارت نظامنامه را مطالبه کنند.

سعدالدوله- عریضه در این باب بصدارت نوشته شود و چند نفر از وکلا بروند و مطالبه کنند تا رفع تکلیف از ایشان بشود و هر گاه از ایشان مسامحه دیده شد بحضور همایونی رفته استدای صحه نمایند.

حاجی سید ابراهیم- امروز بعضی از اصناف حاضر بودند که دکاکین را به بندند تا امر نظامنامه صورت بگیرد گفتیم سیر کنید انشاء الله تا فردا بصحه میرسد.

سعدالدوله- بعقیده من از اول از طرف مجلس نظامنامه لازم نبود که تا اینقدر در این مدت معطل بماند ولی حال که نوشته شد و بمقتضای یکی از فصلو آن باید تمام مطالب بامضاء و صحه همایونی باشد لذا باید با صحه مطالبه کرد وباید عده و حدود اشخاصیکه باید برسالت از جانب مجلس بروند معین نمایند.

رئیس- شش نفر از وکلا بروند (امروز بروند یا فردا؟)

سعدالدوله- از حالا بدون مسامحه حاضر شوند برای رفتن.

مکتوبی بصدارات عظمی نوشته شد که علت تأخیر نظامنامه و عدم صحه با آنکه در تأخیر آن خیلی ضرر بدولت وملت وارد و عاید خواهد شد چیست؟ چند نفر از وکلا بموجب اسامی ذیل بحضور میرسند که نظامنامه را صحه شده گرفته مفتخراً بمجلس مراجعت نمایند.

حاجی شیخ علی، مخبرالملك، آقامیرزا ابوالحسن خان، حاجی معین التجار، حاجی سید نصراله، عون الدوله آقا سید حسین بروجردی- کسالت شاه مانع نیست تطبیق این نسخه با اصل هم شده این عذرها نباید مسموع ومقبول شود) بعضی گفتند در خصوص واقعة عراق عرب چه باید کرد.

در جواب اظهار شد که گویا والی بغداد و متصرف کربلا معزول و عوارض از رعایای ایران برداشته شد.

آقا میرزا سید محمد- شهرت عزل والی و متصرف جبران قتل پنجاه نفر از مسلمانان و این حرکات شنیعه را نمیکند.

صدیق حضرت- صحت عزل والی ومتصرف هنوز معلوم نیست و اصلا شیوه و رویه عثمانیها غدر و خدعه است.

(امروز قبل از شروع در مذاکره بیست نفر از شاگردان مدرسه مدبریه در مجلس حاضر شده و خطابه خوانده یکصد تومان هم برای بانك ملی آورده خوانده یکصد تومان هم برای بانك ملی آورده تقدیم کردند. صد تومان مزبور را مدبرالدوله باسم اطفال مدرسه از قرار نفری پنجتومان اعانه داده بودند).

لایحه ای هم از طرف هواخواهان مجلس در اظهار حمایت و تمجید از اساس مجلس و خطاب بوکلاء محترم و توصیه و درخواست از آنها و برای دقت آنها در اقدامات خودشان قرائت شد. لوحه سردر مجلس مقدس که بعنوان (دارالشورای ملت ایران) و (عدل مظفری) رقم شده بود با جمعیت و شکوه فوق العاده بمیمنت و مبارکی نصب و لایحه مفصلی هم در آن هنگام قرائت شد و عموم مردم را فرح و سرور بی اندازه دست داد و همگی بآواز بلند بسلام و صلوات و دعای دوام دولت و سلام و بقای ذات معدلت صفات

همایونی و استحکام بنا و اساس مقدس مجلس شورای ملی و تهنیت و تبریك همدیگر. رطب اللسان سودند. پس از ختم مجلس جماعت کثیری از حاضرین در صحن عمارت مجلس مجتمع شده وکلا را بمبالغه در مطالبه نظامنامه و عدم خروج از مجلس قبل از مراجعت مأمورین مجلس از نزد صدارت عظمی و آوردن نظامنامه تکلیف و اصرار میکردند پس از یکساعت از شب گذشته مأمورین و رسولان مجلس مراجعت نموده و جواب را باین طور ابلاغ داشتند که بملاحظه کسالت مزاج همایونی قرائت و صحه نظامنامه چندی متعسر است و ابداً مماطله در صحه آن نشده. بنابراین بهتر آنست که مجلس بکارها و انجام تکالیف خود بموجب فرمان همایونی مشغول بوده و منتظر نظامنامه نباشد و در مطالبه و صحه آن قدری تأنی و امهال کند انشاء الله پس از تخفیف و رفع نقاهت مزاج ملوکانه بصحه رسیده وارسال میشود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 12

جلسه: 12

مذاکرات سه شنبه 24 شوال

رئیس- خطاب بسعدالدوله جناب مستنصرالملك از طرف وزیر مالیه تشریف آورده اند فرمایشات خود را بفرمایید.

سعدالدوله- با نطقی که روزنامه مجلس در نمره 8 نسبت بمن داده جرئت نطق نمیکنم شما گوش بدهید ببینید من چنین نطقی کرده ام (شرحی که در ستون 3 صفحه 1 شماره 8 روزنامه مجلس در خصوص وقایع عراق عرب و نطقی که ایشان در این خصوص ایراد کرده بودند و سهوی که در این موضوع شده و بجای لفظ وزیر خارجه سفیر نوشته شده و علت آن در شماره 9 خواسته شده قرائت کردند. پس از قرائت رئیس اظهار کردند که این مسئله از روی سهو واشتباه بوده و اعتذار خواسته خواهد شد و شما نباید ملتفت آن باشید).

سعدالدوله- (خطاب بمستنصرالملك) در افواه والسنه چنین مشهور است که ممیزی مالیات سیستان هفتاد هزار تومان شده است آیا چنین است یا نه.

مستنصرالملك- ممیزی شده سات و لکن نه باین میزان و هنوز هم ثبت دفتر دولتی نشده است شانزده هزار تومان نقدی مالیات سیستان و دوهزار تومان و کسری مالیات نقدی و دویست خروار مالیات جنس قائنات است.

آمیرزا محمود کتابفروش- جناب مستنصرالملك فقط برای مذاکره در خصوص مالیات سیستان آمده اند نه بسمت نمایندگی از طرف وزارت مالیه یا برای ترتیب تمام بودجه مالیه.

سعدالدوله- چرا بسمت نمایندگی وزارت مالیه برای اصلاح بودجه نیامده اند؟ آیا اگر در خصوص سایر بلاد مذاکره شود برای سؤال و جواب حاضرید؟

مستنصر الملك- بلی پس از رجوع بدفتر و ملاحظه کتابچه ودر دست داشتن اسناد حاضرم.

رئیس- عمل مالیه تهران جزء جمع بودجه مالیات هست یا نه؟

مستنصرالملك- بلی هست.

وثوق الدوله- بعضی از بلوکات دارای کتابچه جداگانه است و جزء جمع نیست.

سعدالدوله- پس باید مستوفیان ولایات را احضار نمود و از آنها تحصیل اطلاع کرد.

مستنصرالملك- ممیزی مالیات خراسان در 3 سال قبل بواسطه سه نفر انجام شد واین ممیزی را امسال من کرده ام.

سعدالدوله- معروف است بمأخذ این ممیزی والی خراسان دریافت مالیات میکند وباین میزان پیش کش داده است.

رئیس- این مجلس سه هیئت کمیسیون لازم دارد. یکی کمیسیون برای تحقیق تشکیل شده یکی برای اصلاح عدلیه و یکی دیگر برای اصلاح مالیه لازم است و کلیه این امور باید در آن انجمنها تسویه و تنقیح شده و بمجلس اظهار شود.

سعدالدوله- بعد در وزارت خانه ها کمیسیون لازم است.

رئیس- فعلا بیش از پانزده انجمن لازم نیست.

سعدالدوله- از ترتیب ناقص سوای نتیجه ناقص چه حاصل میتوان کرد حکام ولایات مانع انتخاب وکلا هستند و باید از طرف مجلس وکلا را اجبار کرد بعضی گفتند بعضی از ولایات از ترتیب مجلس و کیفیت انتخاب اطلاع ندارند باید از طرف مجلس بآنها مخابره و تلگراف شود تا تحصیل اطلاع نموده ودر صدد انتخاب برآیند.

سعدالدوله- دو کمیسیون مذکور را باید تشکیل کرد.

رئیس- برای تشکیل هر یك از آنها هفت نفر لازم است ولی چون باین عده اشخاص که بتوانند همیشه در موقع حاضر شوند نداریم پس خوبست برای هر انجمن شش نفر معین شود.

سعدالدوله- پنجنفر کافی است و میتوانند برسند.

اسامی اشخاص معینه برای عضویت کمیسیون عدلیه: حاجی سید نصرالله، حسنعلی خان، آقا میرزا، ولی الله خان، اسدالله میرزا، آمیرزا طاهر، مخبرالملك.

اعضاء کمیسیون مالیه باین قرار معین شند: حاج معین التجار، ثقه السلطنه، حاج امین دارالضرب، حاج محمد اسمعیل آقا، وثوق الدوله، عون الدوله.

سعدالدوله- هر کس تعیین اشخاص مذکور را برای عضویت کمیسیون عدلیه تصویب میکند دست خود را بلند کند. تمام اعضاء دست بلند کرده رای دادند.

حسنعلی خان- معلوم داشتن نتیجه اکثریت آراء را بطریق قرعه و دادن ورقه خواستار شدند جمعی هم با ایشان همراهی کردند و برای تعیین اعضاء کمیسیون عدلیه باینطور اخذ رای کردند. بعضی اظهار داشتند که با نداشتن نظامنامه کمیسیون مالیه نمیتواند کاری از پیش ببرد.

وثوق الدوله- تصحیح بودجه مالیه قبل از وصول نظامنامه مقرر شد.

جمعی دیگر گفتند باید نظامنامه مطالبه و گرفته شود و با اینکه مزاج همایونی بحمدالله خوبست و همه روزه فرامین واحکام بصحه رسید چرا باید در این موضوع مسامحه شود.

آقا میرزا طاهر- فی الحقیقه این مسامحه از طرف حجج اسلام است و باید آنها در این موضوع کمال همراهی بفرمایند تا در صحه و دادن آن مسامحه نشود.

حاج محمد اسمعیل آقا- کار بانك از همه مقدم و مهمتر است نظامنامه خواهد رسید لکن فرضاً فردا نظامنامه صحه و فرستاده شد پولی که باید داده شود کجاست مردمی که قبل از وقت اظهار همراهی میکردند چرا حاضر نیستند گویا گمان میکنند که قبل از رسیدن نظامنامه پولهای آنها داده شده و بمصرف میرسد چنین نیست لکن باید پول حاضر باشد که پس از رسیدن نظامنامه دیگر معطلی برای دادن آن در بین نباشد.

سعدالدوله- من مسبوق هستم که قبل ازنظام مجلس عمل استقراض صورت گرفته بود و ارجاع آن به مجلس احترامی بود از طرف دولت به مجلس حالا که دولت برای استقراض از داخله حاضر شده قبول کرده است اگر اینطور مسامحه شود دولت در اداء آن اقدام نکند دولت باستقراض از خارجه مجبور و ناچار خواهد بود.

رئیس- ملتی که حاضر نباشند که این مقدار سرمایه خود را برای حفظ خود صرف کنند و آنرا دور بریزند دیگر چه میتوانند بگویند.

سعدالدوله- ملت اول حاضر بود که این پول را مجاناً بدولت همراهی کند حال میترسند که بی عوض از کیسه آنها برود در صورتیکه کسانیکه واسطه بین دولت و ملت هستند بانك پول داده آنقدر البته پول خودمان را میخواهند و مطمئن هستند که سوخت و تلف نخواهد داشت چنانچه روز گذشته از محل پولی که بنظام داده میشود استفسار کردم معلوم شد که خواسته اند از مؤسسین بانك پول بگیرند آنها امتناع کرده اند و پول ملت را نداده اند تا آنکه از طرف صدارت عظمی بآنها بطور حتم اطمینان داده شده آنهم از پول شخصی خودشان که ببانك برده اند داده شده از سایرین چون امنیت این امر مدتی از انظار افتاده عقیده من اینست که باید بواسطه اعلانات و اظهار بر منابر اسباب هیجان و تحریکی فراهم کرد که باعث تشویق و تهییج مردم شود سایر ولایات باقداماتی که در این باب کرده بودند حالا سست شده اند آنها را هم باید بطریقی ساعی و همراه کرد و باید شاهزادگان و متمولین از طرف بانك رقعه نوشته و درخواست همراهی شود و مقدم بر این کمیسیونها کمیسیون جمع آوری پول است تجار که حاضرند از وکلاء هم یکی دو نفر بایشان همراه باشند واین کمیسیون تشکیل شده و ترتیب فراهم کردن پول را مرتب کنند.

رئیس- همان کمیسیون مالیه میتواند در این امر مداخله و رسیدگی کند (در این موقع بعضی اظهار داشتند که اگر نظامنامه برسد همه افراد ملت برای دادن پول حاضرند).

سعدالدوله- وجوه نزد تجار امانت است و تا نظامنامه نرسد نخواهند داد.

آمیرزا ابوالحسن خان- تصدیق میکنم که مردم منتظر نظامنامه هستند اگرنظامنامه داده شود تمام حاضر و مهیا هستند که بیشتر از آنچه لازم است فراهم و آماده کنند همه این تأخیر و تعویق برای نرسیدن نظامنامه است.

(امروز مجدداً ورثه سید مقتول بمجلس آمده و فوق العاده اظهار تشکی کردند و از عدم همراهی و اقدام مجلس اظهار دلتنگی و رنجیدگی نمودند، غالب تماشاچیان هم با آنها اظهار حمایت و همراهی کردند).

آقای آقا سید عبدالله- هم اظهار کردند که مجلس بطوری که لازم است در موضوع قتل این سید همراهی نکرده ومسامحه نموده است و یقیناً در آخرت مشغول خون سید است. (بعضی از وکلاء اظهار کردند که هر چه رأی است اظهار فرمائید تا اقدام شود).

آقای آقا سید عبدالله- باید از طرف مجلس وکیل قاتل احضار شده و در این موضوع گفتگو شود و قرار از این امر داده و قطع عمل شود والا با انتظار اینکه طرف حاضر شود یا اینکه دیه قتل بوارث مقتول بدهد نتیجه حاصل نخواهد شد و بهمین طور که تاکنون بمسامحه گذشته خواهد گذشت بالاخره شرحی بهمین مضمون بصدارت عظمی نوشته شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 13

جلسه: 13

مذاکرات دارالشورای ملی پنجشنبه بیست وششم شوال

آسید حسین بروجردی- اعضاء کمیسیون عدلیه که معین شده اند باید برای تعیین اعضاء کمیسیون ترتیب مالیه اخذ رأی نمود.

دیگر اینکه هفته سه روز که برای تشکیل کمیسیون مالیه گفته اند کم است زیرا که تا اول سال وقتی باقی نمانده و باید بودجه اصلاح شود.

آمیرزا محسن- اعضاء کمیسیون را باید معین نمود لیکن هر روز اعضا نمیتوانند در این مبحث گفتگو نمایند مباحث وکارهای دیگر هم در پیش است.

رئیس- فعلا این مسئله تا این اندازه لایق مذاکره نیست زیرا کار کردن و نکردن منوط بوجود و عدم کار است در صورتیکه از دوائر دولت ارجاع کار شود هفته ای شش روز یا هفت روز هم لازم باشد باید کار کرد و اگر نشود همین وقت کافی است.

آسید حسین- باید بودجه مطالبه شود ومشغول آن شوند.

رئیس- بنا شده است از طرف وزارت مالیه حاضر شوندو حاضر شدن مطالبه نمیخواهد.

حاج سید نصرالله- پس از اینکه وزراء اظهار اتفاق با مجلس میکنند و خود را همراه و همدست قلم میدهند دیگر چرا اعضاء مجلس آنها را جزء اضداد قلمداد مینمایند، امروز باید اتحاد و همراهی نمود آنها برای پیشرفت اینکار بخوبی حاضرند و بزرگترین فایده این مجلس را تسویه و تصفیه عمل مالیه میدانند.

آقای سید عبدالله- برتمام افراد مجلس وغیره هم معلوم باشد که مردم برای اقامه وتأسیس این مجلس جان دادند و سرها بر کف نهادند که مسلمانان در امنیت و رفاه باشند در ابتداء امر عده دشمنان مجلس زیاد بود و حالا بحمدالله تعالی خیلی کم شده از عده قلیل و از قوه علیلند لکن با وجود این باز این رفقا گاهی که فرصت بدست بیاورند نمکی در آش میریزند وکلای مجلس ما هم بحمدالله تعالی همه اشخاص صحیح کارکن کاردان و بی غرض هستند و تاکنون از این مجلس کلمات بد و ناشایسته نسبت بشاهزادگان واولیاء دولت گفته نشده پس این نسبت های ناشایسته که بمجلس میدهند ناشی از خائنین و مفسدنی است بلی مجلس میگوید چرا فلانجا را چاپیدند و چرا درفلان ایالت ظلم کردند وچرا مرتکب فلان کار خلاف قانون وناشابیسته شدند این مذاکرات ربطی باشخاص معین ندارد، معلوم است اعمال قبیحه باید گفته ومؤاخذه شود غرض از انعقاد مجلس هم همین است و البته اعضای این مجلس خوب میدانند که این مجلس وسیله اتحاد دولت وملت است و بعد از انعقاد این مجلس مباینت مابین ملت ودولت بکلی برداشته شده است و هر کدام خیرخواه یکدیگر هستند. (سپس خطاب به حاضر اظهار داشتند) اگر شنیده اید که اعضای مجلس نسبت بکسی کلمه بدی گفته باشند بگوئید (تمام جواب دادند تاکنون بانسبه بشخص معین در مجلس سوء نسبتی داده نشده است)

حاج سید نصرالله- وکلا آلات اجراء مقاصد و مطالبند نباید قلوب افراد ملت از ایشان رنجیده تکلیف آنها اظهار حسن و قبح است نظر بشخص ندارند مادامیکه هیئت دولت و ملت بالنسبه بیکدیگر ضدیت دارند هیچکار پیشرفت نخواهد کرد چنانچه در خصوص خطابه ای که چندی قبل در مجلس خوانده شد چه ها نزد حضرت والا شعاع السلطنه مذاکره کرده بودند که ایشانرا بشبهه انداخته بودند لکن پس از آنکه نزد خودشان قرائت شد بتحسین و تمجید فرمودند معلوم است اینگونه افسادات از وسائط و روابط است.

آمیرزا ابوالحسن خان- هر گاه یکی از وکلا بگوید که در فارس یا خراسان اینطور تعدی و ظلم شده یا اینطور قتل و غارت کرده اند آیا اظهار این شکایت بشخص حاکم بر میخورد یا نه؟ (جواب دادند اینگونه مطالب باید گفته شود و ربطی به برخوردن بکسی ندارد) اگر مؤسسین بانك بگویند کسانی که سالهاست مبالغی مال دولت و ملت را حیف و میل و ذخیره کرده اند چرا امروز برای همراهی با بانك ملی حاضر نیستند آیا این اظهار بکسی برمیخورد یا نه؟ (جواب دادند: خیر) اینگونه مطالب باید گفته شود.

رئیس- غرض از انعقاد مجلس اظهار مفاسد واصلاح امور است اگر در ضمن اظهار شکایت از کسی شد نباید باعث رنجش بشود زیرا که در اینگونه اظهارات غرض شخصی در بین بنیست و منظور اصل عمل است.

مواد قرارنامه بانك ملی را قرائت نموده و در هر فصل از فصول آن از وکلا رأی خواسته شد ودر بعضی از فصول آن که قدری لازم بتوضیح بود گفتگو نموده اصلاح و تصویب گردید.

در فصل اولی که نوشته شده بود که تمام اهالی ایران میتوانند در این بانك شرکت کنند برای اینکه رعایای خارجه از این عنوان مستثنی شوند فقط تبعه بجای لفظ اهالی گذاشته شد.

فصل دوم که مشتمل بر این بود که تمام واردات دولت باید در این بانك وارد شده و وزیر خزانه بحواله دولت از بانك دریافت نموده بخرج و مصارف دولت براسند بجای لفظ وزیر خزانه وزیر مالیه نوشته شد.

حاج محمد اسمعیل- گفتند که وزارت مالیه برای کلیه جمع و خرج مالیات است نه خزانه و تحویلداری. گفتند پس باید خزانه دار نوشته شود.

پس از قرائت فصل سوم که مشتمل بود بر اینکه رئیس بانك معاملات و رهن املاك و قرض و استقراض از داخله و خارجه را بمیزان شرع مطهر تشکیل و اداره میکند.

آمیرزا ابوالحسن خان- باید عنوان رهن و معاملات و ترتیب قرض واستقراض هر یك مستقل و جداگانه باشد سایرین تصدیق نمودند و بهمین ترتیب مقررشد.

در خصوص فصل چهارم که مشتمل بر این بود که پس از انقضاء مدت امتیاز بانك شاهنشاهی امتیاز آن متعلق باین بانك باشد.

آمیرزا ابوالحسن خان- باید مدت امتیاز بانك شاهنشاهی و دقت انقضاء آن معلوم باشد تا امتیاز آن تجدید نشود.

در خصوص فصل پنجم که مشتمل بود بر اینکه بانك ملی در اخذ امتیاز خطوط شوسه و آهن با رعایت شروط متساویه از سایرین احق است.

صدیق حضرت- باید قسمی نوشته شود که کلیه امتیازات بخارجه داده نشود والا مجمل است.

آمیرزا ابوالحسن- در صورتیکه موافق صلاح مملکت باشد و مجلس تصویب کند چه ضرر خواهد داشت در جواب اظهار شد که با ملاحظه صلاح مملکت و تصویب مجلس ضرری ندارد.

در باب فصل ششم که مشتمل بود بر اینکه در امتیاز استخراج معادن طلا و نقره با ملاحظه شروط متساویه بانك ملی مقدم بر سایرین است.

جواب دادند در صورتیکه کسی کشف معدنی نماید جهت ندارد بانك در اخل امتیاز آن بر شخص کاشف مقدم باشد واین مسئله باعث تعطیل امر انکشاف معادن است و هیچکس متصدی و متحمل زحمت و مصارف کشف معدنی که دیگر منافع آنرا جلب خواهند نمود نخواهد شد.

حاجی معین التجار- این اجازه و امتیاز امروز داده میشود و بعد از این هر کس میخواهد امتیازی بگیرد بانك مقدم است.

آقا میرزا طاهر- چه ضرر دارد کاشف معدن مقدم بر بانك باشد.

صدیق حضرت- مخارج انکشاف را بانك بشخص کاشف بدهد و حق تقدم داشته باشد. صدی ده از منافع هم برای حقوق دولت کم است.

حاج معین التجار- شاید بانك متحمل مخارجی شود و نفعی از آن حاصل نشود در اینصورت باید طوری باشد که لااقل ملت امید نفعی داشته و راغب باین کار باشند.

رئیس- صدی ده حقوق دولت خوبست و در سایر ممالك هم ترتیب همین طور است و از تمام معادن حقوق دولت همین مقدار گرفته میشود لیکن این امتیاز طوری باشد که سد طریق سایرین در کشف معادن نشود و استخراج آن منحصر ببانك نباشد.

حاج معین التجار- بانك باید جهت رجحان بر سایرین داشته باشد یا نه.

صدیق حضرت- همان تقدم در صورت تساوی شروط رجحان بانك است بر سایرین.

حاج امین دارالضرب- در نظامنامه بانك شرط خواهد شد که هر کس معدنی را کشف نماید بانك او را در آن معدن شریك مینماید.

رئیس- اینگونه امور بنظر میآید که فایده دارد لیکن بانك نمیتواند این امر را در یك مملکت اداره کند زیرا هر کس انکشاف معدنی کرد بمحض اینکه بانك او را شریك کرد اظهار کشف خود را نخواهد کرد و همیشه معادن غیر مکشوف خواهد ماند.

آقای آقا میرزا سید محمد- اولا از قرار مذکور بعضی از وکلای مجلس با خائنین دوستی و ارتباط دارند لازم است این امر را ترك کنند والا بالاخره آشکار شده مورد بدنامی وافتضاح آنها خواهد بوده ثانیا هر یك از وکلا که بتمام قوی حاضر در رسیدگی و اقدام بامور مجلس نیستند برای آنها بهتر اینست که استعفا کنند ثالثا برای اینکه این پولی که از بانك بافواج داده میشود مثل سایر وجوه و حقوق سابقه آنها حیف ومیل شود خوب است خود اجزاء بانك در دادن آن نظر و اصلاح حضور داشته باشند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 14

جلسه: 14

مذاکرات شنبه بیست و هشتم شهر شوال المکرم

حاجی سید ابراهیم- مسئله گوشت را باید ترتیبی داد خیلی مغشوش است حال که چارکی بیست و شش شاهی میفروشند چند روز دیگر گوشت پیدا نخواهد شد.

جواب دادند که مسئله گوشت با حکومت است کسی قبول نکرده ربطی به مجلس ندارد.

رئیس- باید کسی حاضر بشودو قبول این مطلب را بنماید تا ترتیبی برای آن معین شود. پس همان مطلب قرارنامه بانك که موضوع مذاکره بود خوب است باتمام برسد.

حاجی سید نصرالله- مدت امتیاز بانك شاهنشاهی خوب بود معین میشد.

رئیس- مطلبی نیست معلوم خواهد شد ولی استکشاف واستخراج معدن که اختصاص ببانك داده شده بود خوبست طوری بشود که نفع عمومی پیدا کند.

آقا سید محمد مجتهد- اول ترتیب داخلی مجلس را منظم نمایید تا صحبت ها و نطقها بترتیب و نظم باشد و منبری معین کنید هر کس نطق میکند در بالای منبر نطق کند که هر کس بشنود و بفهمد گفتگوهای مجلس حال در همه جا از داخله وخارجه مطرح انظار و مذاکره است.

حاجی سید نصرالله- باید طوری باشد که آزادی در نطق باشد تا هر کس هر چه میداند با استدلال بگوید البته هر مطلبی را منکر و مخالفی است اگر کسی حرفی بزند که بنظر اولیه منافی باشد مخالف مجلس وملت قلمداد میشود واین مطلب موجب سلب امنیت واطمینان است پس باید آزدی باشد که مطلب گفته شده بخوبی تشریح و توضیح شود.

بعد امتیاز بانك ملی را قرائت نمودند

در فصل اول در عنوان دخول یا خروج تبعه خارجه.

اسدالله میرزا- آیا تبعه خارجه مثل قفقاز نمیتوانند شرکت کنند.

محقق الدوله- خیر مقید بتابعیت دولت ایرانست.

حاجی سید نصرالله- هر گاه طوری باشد که موجب استیلاء خارجه نباشد چه ضرر دارد.

میرزا ابوالحسن خان- در صورتیکه تبعه خارجه در ایران محکوم بمحکمه دولت ایران باشد خوبست والا ضرر دارد.

(بعضی گفتند بانك برای ازدیاد ثروت و توسعه تجارت ملت است چنانکه گفته شد اگر بمقدار عشری از سهام بانك بمسلمانان خارج داده شود آنوقت عشر منافع بانك در خارجه میرود و این منافی با تشکیل بانك است)

حاجی محمد اسمعیل- مسلمانان قفقاز در عالم اسلامیت و همدینی میخواهند با ما همراهی و مساعدت کنند چرا قبول نکنیم و یك مقداری آنها را شرکت ندهیم.

رئیس- خیلی خوبست هر گاه تبعیت در محاکمات داشته باشند مثل سایر ممالك که محکوم بحکم داخلی آن مملکت هستند.

حاج محمد اسمعیل آقا- قبلا تبعیت در حکم لازم نیست قراردادی میکنیم که موجب زحمت بعد نباشد.

میرزابوالحسن خان- آنوقت یك عشر بمسلمانان قفقاز و یك عشر بمسلمانان عثمانی و عشری بمسلمانان هند و کذا به همه اینها باید حق شرکت بدهید و این اسباب زحمت خواهد شد.

حاج محمد اسمعیل آقا- یك عشر برای تمام مسلمانان ممالك خارجه کافی است هر گاه شرایط و قراردادی با آنها مقرر شد چه بهتر و هر گاه نشد همین نحو شرکت داشته باشند.

صدیق حضرت- میدانید که اغلب دول از این راه که رعایا و تبعه ایشان حق شرکت در آن مملکت پیدا کردند بهانه گرفته پای دخالت و دست تصرف در آن مملکت پیدا کردند شرکت خارجه هیچ صلاح ملت نیست.

حاجی معین التجار- هر گاه سفرا راضی شوند که محاکمات با قرارداد مخصوص با خود بانك باشد ضرر ندارد (گفتند اینصورت عیبی ندارد) در فصل دوم گفتگو در حواله خزانه شد که این حواله دهنده کیست اگر وزیر خزانه است که نداریم اگر وزیر مالیه است پس باید باین اسم نوشته شود.

رئیس- وزیر خزانه معمول نیست و نداریم واین بانك حالا حکم خزانه را پیدا خواهد کرد پس باید همان بحواله وزیر مالیه باشد.

سعدالدوله- در همه ممالك اداره خزانه علیحده است حواله برئیس خزانه میشود باید وزیر مالیه امضا کند چیزی که هست رئیس خزانه هیچوقت مسئولیت ندارد مسئول وزیر مالیه است. باید اسم او نوشته شود.

محقق الدوله- معلوم میشود که در لفظ خزانه غرضی ملحوظ بود ه که اینطور نوشتند و از روی ترتیبی باید باشد.

سعدالدوله- بلی ترتیب ادارات بطور دیگر داده خواهد شد و ترتیبش هم رجوع بمن شد که دستور آنها نوشته شود از روی همان ترتیب در این موضع باید وزیر مالیه نوشته شود.

(در فصل سوم که بانك ملی معاملات زراعتی و رهن املاك و قرض واستقراض را بطور شرعی اداره نماید).

سعدالدوله- چون این بانك موسوم ببانك ملی است باید مثل سایر بانکهای ملی باشد که معاملات آن فقط بطلا و نقره است رهن و معاملات دیگر را هر یك بانك علیحده است نباید این بانك سد راه توسعه تجارت و ترقی ملت باشد. سایرین هم حق دارند بلی امروز آن بانکها موجود نیست ولی بعد از این خواهد دائر شد پس نباید تمامی این معاملات اختصاص باین بانك داشته باشد.

حاجی معین التجار- چون فعلا بانك دیگری نیست این بانك میتواند که متصدی این معاملات شود نه اینکه بانك دیگر یا کسان دیگر نمیتوانند معاملات رهنی یا زراعتی یا غیر ذلك نمایند بطور امتیاز نیست بعنوان اجازه است.

رئیس- در اینجارعایت نکته لازم است و آن اینست که معین کنند چه مقدار از سهام بانك در فلان معامله صرف میشود چون این بانك شعبات پیدا میکند برای اینکه ضرر بشعبه های دیگر وارد نیاید این تعیین لازم است.

ثقه السلطنه- باید یك ترتیبی برای بروات معین بشود که تکلیف مردم معلوم باشد.

سعدالدوله- چه ترتیبی بهتر از اینست که هیچ برات صادر نشود و مواجب شما را بموجب فرمان حواله بانك کرده سه ماه به سه ماه بشما بپردازند.

در فصل ششم که مشتمل بر امتیاز معادن بود (غیر از طلا ونقره و جواهرات)

سعدالدوله- هرگاه یکی از گماشتگان بانك ملی معدن طلائی در جائی کشف کرد تکلیف او چیست آیا همین نحو او را مستور بگذارد که مال دولت است پس باید طوری باشد که آن مستکشف بتواند بدولت اطلاع بدهد و قراردادی دولت مقرر کند تا آن معین غیر مکشوف نماند.

رئیس- در این فصل دو عیب است یکی استثمار طلا و نقره و جواهرات، دیگری اختصاص آنرا ببانك چون مؤسسین همه جا نیستند که استکشاف معادن کنند ولی افراد ملت همه جا هستند پس باید برای آنها هم حق استکشاف واستخراج باشد (بعد ازمذاکره اجماع بر این شد که معدن طلا ونقره و جواهرات را هم بانك ملی حق استکشاف و استخراج دارد) ولی بقرار داد علیحده بعضی گفتند که اگر این معادن در ملك کسی باشد چطور است

(جواب داده شد که ملك اوست).

سعدالدوله- معلوم است که معدن حق و ملك صاحب ملك است ولی بعد از استخراج و کار گرفتن دولت را حقی هست که از او میگیرد ولی موضع مذاکره املاك موات و املاك دولتیست نه ملك خاص.

در فصل هفتم که امتیاز غواص از برای مروارید یا بانك ملی معین شده بعضی گفتند که باید مقید باشد که خارجه غواصی نکند جواب داده شد که ما میخواهیم که بمعدلت رفتار کنیم و محکمه ها داشته باشیم و باید پول خارجه را وارد مملکت خود نمائیم تا صاحب صنایع و تجارت شویم این چیزها موجب ضرر نیست.

آقاسید محمد مجتهد- ترتیب انتخاب وکلاء باقیمانده وانتخاب وکلاء سایر ولایات آخر چه شد.

رئیس- اعلانی نوشته شد که چاپ شود برای ملاکین و فلاحین تا حاضر شده انتخاب شوند.

آقای آقا سید محمد مجتهد- باید از جانب مجلس چند نفر را معین کرده بفرستند در سایر ولایات تا انتخاب وکلاء را مرتب دارند.

سعدالدوله- یکی از جهات تأخیر وکلاء عدم رغبت حکام است بانتخاب و دیگر اینکه آنها صاحب مشاغلند و بعضی وسعت معاش ندارند لذا منتظرند که از جانب مجلس خبری برسد که مخارج آمدن و توقف چقدر است باید این مطلب معین و اطلاع داده شود.

محقق الدوله- در نظامنامه انتخابیه معین شده که خرج وکلاء بتصویب مجلس باید باشد.

سعدالدوله- در همان نظامنامه هست که تا وکلاء سایر ولایات نیامدند وکلاء دارالخلافه و حاضرین میتوانند مشغول کار باشند این هم کاریست مذاکره شود (قرار شد در مجلس دیگر مذاکره شده ترتیبی معین شود).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 15

جلسه: 15

مذاکرات دارالشورای ملی یکشنبه 29 شهرشوال المکرم.

آقامیرزا محمود کتابفروش- خوبست که از برای انتخاب وکلای ولایات از طرف حجج اسلام و از جانب مجلس تلگراف مخابره کرده واطلاع داده شود و چند نفر مأمور هم از طرف مجلس بتلگرافخانه فرستاده شود تا انتخاب آنها زودتر صورت پذیرد ومعلوم میشود که تلگرافات را نمیرسانند هیجدهم رمضان از طرف صدارت برای انتخاب وکلا تلگراف شده و هنوز نرسیده است.

رئیس- گفتگویی در این باب شده که ازطرف مجلس مأمور فرستاده شود در صورت لزوم البته ترتیبی داده میشود.

آقامیرزا ابوالحسن خان- وکلاء باقی مانده تهران خوبست منتخب شوند.

صدیق حضرت- بحکومت اطلاع داده شده قدری تأمل لازم است که از ایشان خبری برسد.

آقا سید حسین بروجردی- مخارج وکلا را مجلس تعیین کند تا بآنها اطلاع بدهند چون منتظر این مطلب هستند.

امیرزا ابوالحسن خان- اول باید اصلاح بودجه بشود بعد تعیین مواجب و مخارج وکلا هنوز از برای دولت کاری نکرده مبلغی مواجب و مخارج فوق العاده مقرر داشتن حسنی ندارد.

آقا سید حسین بروجردی- حال انتخاب وکلا را شروع مینامیید یا اصلاح بودجه را هر دو اینها لازم است.

رئیس- اما در باب وکلا اگر صاحب تمول هستند که چه ضرر دارد يك مدتی از کیسه صرف نموده این خدمت را بملت بکنند تا ترتیبات معلوم شود و آنکسانیکه چیزی ندارند عقیده من اینست که برای آنها چیزی معین شود منوط بر این است که در مجلس دیگر گفتگو شده بصدارت نوشته تا مرتب و مقرر شود.

حاجی محمد اسمعیل- اعلانی از طرف وزارت پست منتشر شده که محتوی است بر اینکه بعدها از محمولات ضمانتی پستی تومانی 3 شاهی گرفته میشود و تمام خطوط تمبری و سایر چیزها که در این اداره نوشته میشود بخط خارجه است که کسی نفهمد باید معلوم شود که آخر بچه قاعده تومانی 3 شاهی میگیرند و چرا بخط فارسی نمینویسند تا هر کس بخواند و بداند.

آقا سید محمد مجتهد- در بابت خطوط که نوشته میشود در ادارات طوری بکنند که بخط ایرانی باشد.

رئیس- آن کارهایی که طرف آن خارجه است باید بدو خط باشد ولی کاریکه راجع بآنها نیست جهت ندارد با خط خارجه باشد.

سعدالدوله- مسئله خط و زبان در فرنگستان خیلی اهمیت دارد ناپلئون گفت من فتوحات خیلی کردم ولی افتخارم باین است که خط و زبان فرانسه را در تمام ممالك عمومیت دادم و رد بوهم هر چه کرد چکها راضی نشدند بتعلم زبان فرانسه واینجا افتخار میکنند که بخط و زبان آنها خود را معرفی کنند چرا ملیت را از دست میدهید برای خط و زبان ملی در ممالك خارجه خونها ریخته میشود و اینجا برای افتخاربالای دکانها و درب خانها بخط فرانسه مینویسند و باید دید که یان اعلانزا از برای چه کردند باید این مطلب اولا رجوع بمجلس شود و مجلس تصویب کند پس فایده این مجلس چیست اگرما نگوئیم پس چرا در اینجا حاضر میشویم.

حسنعلی خان- اطلاع دارم که بلژیکی ها را در اداره پست و غیره تجدید کنترات کرده و میکنند اسامی بعضی را هم میدانم که در مجلس بعد خواهم گفت پس لازم است که قانونی باشد تا نتوانند این کارها را بدون تصویب مجلس بکنند.

سعدالدوله- باید قرار صحیح در این کارها داد من متحیرم نمیدانم که چه میخواهیم بکنیم آخر چرا باید دفترها بخط خارجه باشد که حساب بخوبی رسیدگی نشود شما ببینید آنکسیکه من او را مثلا بصد تومان اجیر کرده بودم و آوردم چرا حال باو ده هزار تومان مواجب میدهند خدا شاهد است که نه از راه غرض باشد آنچه تکلیف من است میگویم طاقت تحمل و صبر ندارم چرا این جوانان ما که در اینجا و در خارجه زحمتها کشیدند و تحصیل کردند بیکار باشند اگر مرا تهدید کردند که نگویم مرا حبس کنند. تهدید نمایند. تعذیر کنند میگویم و هرگاه مرا بکشند از هر قطره خونم صد هزار سعدالدوله تولید خواهد شد.

اول کار اینست که باید این متعلمین قابل را در ادارات دولتی مشغول بشغلی کرد که بهتر از تشکیل 100 باب مدرسه است برای ترویج علم و رجحانی از برای خارجه بر آنها نیست پس چرا اینها اینطور معطل این کار باشند معنی خیرخواهی ملت و همراهی آن پس چیست.

صدیق حضرت- مدت مباشر ضرابخانه و رئیس صندوق تجدید شده.

سعدالدوله- مباشر ضرابخانه برای چیست. چه میکند هیچ لازم نیست البته باید ترتیبی در اینباب داده شود که بدون تصویب مجلس تجدید نشود.

رئیس- متعرضین و منافقین وجود اختلاف کلمه بین دولت وملت را در میان مردم عوام منتشر کرده اند باید طوری کرد که این شبهات از انظار مردم رفع شده دولت و ملت را یکی بدانند مثلا هنوز حضرت اقدس ولیعهد نیامده اظهار میدارند که ضد مجلس است و مجلس منافی با قانون دولت است و حال اینکه آن رقعه که بآقای آقا سید عبدالله نوشته بودند حاضر است که چه اندازه اظهار همراهی کردند (در این موقع دستخط ولایت عهد قرائت شد.)

جناب مستطاب شریعتمدار حجه الاسلام آقا سید عبدالله مجتهد سلمه الله تعالی.

بعد از استعلام از سلامت مزاج شریف زحمت میدهم از قراری که شنیدم از تبریزکاغذی بجناب عالی نوشته اند که ولیعهد مخالف با عقاید ملت است و مجلس را که بندگان اعلیحضرت همایونی ارواحنا فداه داده است ولیعهد قبول ندارد. اولا بذات مقدس پروردگار قسم است که این مطلب بکلی خلاف و بی اصل است و من از خدا میخواهم که انشاء الله ایندولت و ملت ترقی کرده و رفع این مذلتها شود ثانیا بسر جدت قسم اگر آدمی بعتبات فرستاده باشم، تصور نمایید اگر من آدم بعتبات فرستاده باشم در پرده نخواهد ماند و آشکار خواهد شد برای چه و چرا باید من مخالف این عقیده و منکر آبادی مملکت باشم. ثالثا از شخص شما تعجب دارم چرا یان خیال واین تصور را نسبت بمن نموده اید و چرا این کاغذ را باور کرده اید مگر خودتان آن اشخاص مغرض را نمیدانید این سهل است هزار از این اقدامات در علیه من مینمایند شما چرا باید باور کنید و خواهش دارم سایرین را هم خودتان اطلاع بدهید که بدانند. این تهمت است و منتظر جواب این کاغذ هستم، زیاده زحمت ندارم.

پس از قرائت صدای زنده باد ولیعهد از تمام حضار بلند وهمه با مسرت قلب و خورسندی خاطر سلامت و سعادت وجود حضرت اقدس را از خدا خواستند.

سعدالدوله- در اینصورت با این دستخط ولیعهد و دستخط شاه و دستخط دیگری که از ولیعهد هست باید انها را مصحح و مصوب به نظام نامه دانسته بدون تأمل و مسامحه مشغول بکار شد چه هر یك حجتی است تمام که جای کلام نیست و باید این سه فقره را اصلاح کرد اولا حکایت کنترات بلژیکی ها باید طوری شود که بدون تصویب مجلس تجدید نشود ثانیا مسئله جوانان قابل کاردان که اینها را

باید در دوائر دولتی بشغلی وادار کرد مثل پست خانه و تلگرافخانه و غیره ثالثا در باب اعلان وزارت پست باید تحقیق گردد که چرا بدون تصویب مجلس این کار را نمودند و دیگر اینکه کلیه نباید کارهای دولتی بمقاطعه باشد این مسئله معنی ندارد مگر اینکه بگوییم از آن شخص مباشر اطمینان نیست در اینصورت دولت هر کس را خائن میداند باو کار رجوع نفرماید و هر کس خیانتی کرد موافق نظامنامه آتیه باو کاری رجوع نشود، مقاطعه چرا یقین بدانید که این گفتگوها از راه غرض بکسی نیست محض خیرخواهی دولت و ملت است و تکلیف شخص خود میدانم که بگویم مثلا در زمان امین الدوله مرحوم پستخانه چهل هزار تومان عایدی داشت و حال میگویند هیچ ندارد.

رئیس- از پیش هشتاد هزار تومان مواجب بگیر داشت و عایدی هم بدولت میرساند حال دویست و شصت هزار تومان مواجب بگیر دارد فاضل ندارد بلکه میگویند باقی دارد.

سعدالدوله- پست یزد در سابق پنج روز میآمد و حال در زمستان پانزده روزه میآید و چه ناامنی ها و بی ترتیبی ها که در پست است (قدری ازآنها را شرح دادند)

صدیق حضرت- بعضی از حضرات تجار مال التجاره وارد میکنند از صدر اعظم حکم و یا از شاه دستخط معافی آنرا صادر مینمایند و گمرك نمیدهند این ضرر دولت است باید بصدارات نوشت که اینگونه احکام را باین اشخاص ندهند (سعدالدوله رو کرد که طرف این خطاب باید من باشم)

صدیق حضرت- خیر مقصود دو کشتی است که در خلیج فارس وارد کردند.

حاجی معین التجار- چه ضرر دارد که دولت معاف کند یك اداره را مثل اداره تلگرافخانه و معدن نفت وغیره را از گمرك در خصورتیکه نفع آن باز راجع بملت میشود.

حاجی محمد اسمعیل- این دو جهازی که وارد شده بموجب دستخط شاهست و خدمت بملت است گمرك آن اگر چه عاید ملت میشد ولی بکیسه غیر هم میرفت اما فوائد این راجع بملت است و ضرری ندارد.

صدیق حضرت- پس باید بهر کس دستخط معافی داد نه بیکی دون دیگری.

رئیس- این گمرك دو جهاز را فرضاً دوهزار تومان ملت بصاحب جهاز بخشیده باز هم برمیگردد بکیسه ملت داخل میشود ضرری ندارد.

امتیازنامه بانك ملی مجددا خوانده شد.

سعدالدوله- در فروختن اسهام بانك با ترتیب و شرطی که در باب تبعیت آنها در محاکمات بنا شده معین شود ضرری ندارد لکن ضرری که دارد اینست که با ثروتی که آنها دارند میتوانند سهام زیاد خریداری کنند. و هر گاه در موضوعی مذاکره و ترتیب فرعه بمیان بیاید مطابق سهام اکثریت با آنها خواهد شد.

رئیس- ممکن است این امر را بقیدی مخصوص تصحیح و رفع نمود و بیك مقدار سهام بآنها فروخت که اتفاق اکثریت آراء بطرف آنها ممکن نباشد ولی باید کلیه مداخله قونسولها از شرکت مقطوع بشاد.

اسدالله میرزا- در باب امتیاز بانك باید مدت معین باشد.

جواب داده شد که دولت و ملت یکی است تعیین مدت لازم نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- فایده ذکر معاملات زراعتی و رهنی چیست اگر ذکر نمیشد آیا دولت مانع بود از این معامله جواب گفتند محض اجازه و رخصت است که فردا دولت نگوید عمل بانك منحصر در معاملات با دولت است.

آمیرزا محسن- مؤسسین منحصر بحاضرین است یا بعدها هر کسی شرکت کند داخل مؤسسین است.

سعدالدوله- در این باب باید مجلس کرد و تمام مؤسسین حاضر شوند تا قراری داده شود که مؤسسین معلوم باشند واین قرارنامه هم باید چاپ شود.

حاجی معین التجار- مؤسسین آنانی هستند که قبل از افتتاح شرکت کردند بعد از افتتاح داخل مؤسسین نیستند.

مشهدی باقر- قبوضات مواجب مردم را بانك حالا قبول میکند یا نه؟

حاجی محمد اسمعیل- بعد از قرارداد و مذاکره با صدارت و فراهم شدن پول قراری در این کار داده خواهد شد.

امروز لایحه از انجمن تبریز راجع بجواب کاغذی بود که از طرف مجلس در جواب لایحه انجمن نوشته شده بود بمجلس رسیده قرائت شد.

اولا در این لایحه فرستادن آن لایحه را که متضمن خواهش عزل و تجدید حکومت بوده از انجمن تبریز به مجلس منکر شده بودند که لوایح انجمن بملامات مخصوصه و رموز خاص موشح است و تا اساس مجلس و ترتیب آن محکم و منظم نشود اینگونه لوایح از انجمن فرستاده نخواهد شد.

ثانیا از تأسیس بانك اظهار خشنودی و مسرت و تشکر نموده و اظهار کرده بودند که تأخیر در اظهار همراهی و معاضدت تاکنون بملاحظه حرکت موکب ولیعهدی بود.

تلگرافی هم از استرآباد بعنوان صدارت عظمی راجع بعمل انتخاب مخابره نموده و اعلام کرده بودند که انجمن انتخاب تشکیل شد و همین چند روزه وکلا انتخاب و روانه میشوند.

(تلگراف مزبور قرائت شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 16

جلسه: 16

مذاکرات دارالشورای ملی سه شنبه دوم شهر ذی قعده الحرام بعد از انعقاد.

صورت تلگرافی از بار فروش بآقای حاجی شیخ فضل الله مجتهد مخابره شده بود قرائت شد.

حضور مبارك حضرت مستطاب قبله الامام آقای حجه الاسلام آقای حاجی شیخ فضل الله مجتهد مدظله امروز عموم طبقات خلق بارفروش از علما و اعیان و تجار واصناف و ملاکین قریب سه هزار نفر دو نفر منتخبین خودشانرا که جنابان آقا محمد حسین خان و آقا محمد علی آقای ناجر باشند حرکت داده بعد از مراجعت عموما بتلگراف خانه آمده دعا گوئی و تشکر نموده اطلاعا عرض شد (دعاگو علامه).

آقا میرزا محمود اصفهانی- امر انتخاب خراسان معوق است خوبست از طرف مجلس چیزی نوشته انجام انتخاب وکلای آن صفحات را بخواهند.

سید حسین- از بروجرد نوشته اند که نه از کیفیت انتخاب و نه از مجلس و نه از تلگرافاتیکه در اینباب مخابره شده بهیچوجه اطلاع نداشته و نداریم و این بیچاره ها این همه نظاماتیکه کرده اند نه از صدارت و نه از حجج اسلام و نه از مجلس هیچ جواب دلجوئی و رفع ظلم نشنیدند آخر اینها مسلمانند باید رسیدگی بعرایض آنها کرد فعلا برای انتخاب وکلا اینها دو امنیت لازم دارند یکی برای غارت نکردن و دیگری برای آزاد بودن در امر انتخاب والی حال در دو فرسخی شهر خیمه و خرکاه زده مشغول تهیه و تدارك قتل وغارت است آنچه توانستند از دهات و قری چاپیدند علاوه حال شهر را میچابند و هیچکس نیست در مقام بازخواست برآید و قادر نیستند که بتوسط پست اطلاع بدهند این اطلاعات بتوسط قاصد است و تمام تعدیات از حکومت است.

آمیرزا ابوالحسن خان- حضرت اقدس ولایت عهد تشریف فرما شدند و بعرض بندگان ایشان رسانیده البته احقاق خواهند فرمود.

سید محمد تقی هراتی- این امر در اینکه خیلی اهمیت دارد شبهه ندارد و عقیده من اینست که در اینباب عریضه بصدارت عظمی نوشته استدعای رسیدگی شود.

در اینموقع تلگرافیکه از انجمن خیریه ایرانیان از باکوبه رسیده بود با جوابیکه از طرف مجلس بآنها نوشته بودند که مخبژابره شود قرائت گردید.

صورت تلگراف- از بادکوبه بطهران- وکلای دارالشورای ملی از شنیدن رد استقراض از خارجه و تأسیس بانك ملی عموم ایرانیان مقیمین بادکوبه نهایت تشکر را دارند آفرین بر همت وغیرت وطن دوستی وملت پرستی و دولت خواهی شما نمایندگان صادق ملت از مساعی جمیله و اقدامات خیرخواهانه شما امیدوار چنانیم که باندك توجه و زمانی ملت فرموده ایرانرا از تعدیات بی اندازه و ظلمهای فاحش گوناگون بعضی از دارندگان القاب بیوقوف و اختیار داران بیعلم فراغت و آسودگی حاصل نموده خاك پاك وطن عزیز که مأمن و پناهگاه ما ایرانیان و طور امان نجات ما پرشکستان واجساد نیاکان ما مظلومین متفرق شدگان درا و مدفون است از نو شاد و آزاد گردد که قدیم ایرانیان جلای وطن کرده از صمیم قلب عرض تبریك نموده و با کمال ادب اظهار مینماییم در راه شما وکلای ذیحق ملت و پیشرفت مقاصد و افکار عالیه شما که هیئت ملت و یا ملك اعظم منظور است بجان ومال حاضریم زنده باد شاهنشاه حریت بخش پاینده باد ملت نجیب قدیم ایران. (انجمن خیریه ایران بادکوبه).

جواب از طرف مجلس- (بادکوبه انجمن خیریه ایران)

تلگراف تبریك عموم وطن پرستان نجیب باوفا که مبنی بر ملت پرستی ودولتخواهی و صرف جان و مال بوده عز وصول بخشید و در مجلس شورای ملی قرائت گردید عموم وکلای محترم از صمیم قلب نیکی فطرت و اصالت و ملت خواهی آن انجمن محترم را بر عموم تبریك و تهنیت میگویند و از این خیرخواهی برادران عزیز محترم خود نهایت تشکر را مینمایند.

بعد جواب تلگرافی که سابقا از تفلیس بعنوان مجلس مخابره شده بود قرائت شد و لایحه ورودیه که حاجی سید نصرالله برای تبریك ورود موکب حضرت ولیعهدی انشاء داشتند قرائت کردند. بسم الله الرحمن الرحیم. ورود ظفر نمود موکب مسعود را از جانب عموم ملت با نهایت شرف افتخار تبریك خالصانه و نهنیت صادقانه تقدیم مینماییم و از این عواطف خسروانه و عنایات کامله شاهانه که بیك تحریك انامل فیض شامل مملکت را حیات تازه بخشید واساس سلطنت را بر بنیان قویم نهاد و قواعد عدل جهانیانی را دراین خانواده مؤید داشته این سعادت را موافق مأمول جمهور در دودمان ابد توامان تا دامنه قیامت موصول و مخلد فرمود شکر گذاریم و در برابر این نعمت جهان قیمت از خداوند جل شانه توفیق میطلبیم که بتقدیم خدمت و پاس حقوق و نعمت بهره مند شویم و تکمیل امر را از یمن همت والانهمت خواستاریم که اقدامات خالصانه ملت را با نواخت ملاطفت نشانه تلقی فرمایند و بحسن قبول بپذیرند و اتمام احسان پدر تاجدار مهربانرا در رفع موانع و جلب مقتضیات تقویت فرمایند و عرایض دولتخواهانه و متسدعیات صداقت نشانه را مشوب بهوی و غرض تصور نفرمایند که مقصود جملگی یکی است و منظوری جز خیر دولت و ملت در میان نیست و اهم مستدعیات آنست که هیچوقت باصغاء اهل دسیسه که برخلاف صلاح وسوسه میکنند خاطر انور را مکدر ندارند و همواره در اینگونه اظهارات رأی حقیقت نمای خود را حکم دانند چه نظری که صاحب خانه را در صیانت خانه خود در کار است حواشی را نیست که آنها را غرض دیگر هست و صاحب بیت را مقصودی دیگر امروز مشفق امین و عاقل صدیق عاقبت بین کسی است که دولت وملت را بجهت جامعه اتحاد واتفاق دعوت کند و بجد تمام ماده اختلاف و نفاق را از بین مرتفع سازد نتایج خیریه موافقت را چنان خاطرنشان جانبین کند که هر یك از آحاد رعایا در مقام تعظیم لوای مهر اعتلای سلطنت از جان و دل کوشش کنند شرف و عزت خود را تابع ازدیاد شوکت و عظمت دولت دانند و عواقت وخیمه مخالفت را آنگونه ظاهر وآشکار نمایند که هر کدام ضعف و انکسار دیگری را خواری و هوان خود پندارند اعدی عدودولت و ملت آنکس است که مابین این دو را تفرقه نهد هر یك از آنها را بر ضدیت و مباغضت دیگری تحریض و تشجیع کند البته بر خاطرخطیرحقانیت تخمیرپوشیده نیست کسانیکه در این تمادی اوقات بخبط یا خیانت موافق میل وارادت خود مملکت را ویران و رعیت را پریشان کرده اند هیچگاه بقصور یا تقصیر خود معترف نمیشوند و هرگز راضی نخواهند بود که دیر یا زود تجاوزات آنها موقوف و تصرفاتشان محدود شود و از آنجا که همیشه بملازمت حضور سرافرازند تواند بود که همه روزه بزبان چاپلوس عرایض خلاف اظهار کنند خود را دولتخواه و ملت را فتنه جو و خودخواه قلم دهند لکن چیزیکه مایه امیدواری است همین است که جلیل و دقیق امور بر ضمیر منبر مخفی و مستور نیست. مراتب دولتخواهی اینگونه مردم از مراجعه بخدمات سابقه معلوم و عرایض امروزه آنها بر خلاصه اعمال گذشته معطوف خواهد بود. مثلا وانمود مینند که از وضع قانون اساسی واجرای امور از روی قواعد ملی دولت ضعیف و مسلوب الشرف یا ملت جری و غالب الطرف میشود رد و قبول این قول از مقایسه وضع حالیه ایران بردول اساسیه و متمدنه خاصه دولت جوان بخت ژاپون بآسانی ظاهر میگردد با اینکه امروز بعد از تأمل در جمیع وجوه محتمله یافت میشود که احیای این مملکت و تقویت بنیان سلطنت منحصر بوضع اساس صحیح و جذب قلوب عموم ملت است در حقیقت آخر

الدوا همین است و هر کس خاطر همایونی را بغیر این طریق متوجه ند دشمن است نه دوست خائن است نه دولتخواه و امین. کدام خیانت از این بالاتر میشود ملت ضعیفی که با همه ضعف و ناتوانی بطیب خاطر حاضر است بضاعت مزجاه خود را نقد کند و رفع حاجت فعلی ولی نعمت خود را متعهد شود که زیاده بر این مقصاد دولت پایمال اغراض داخله و دستخوش نیات خارجه نگردد لازال دولت را بر تهدید وانداز بلکه بر شکنجه و آزار او ترغیب و تحریض کنند و در این شکار خانگی خود را جان نثار و خدمتگذار جلوه دهند. الحق این دشمنان دولت شما میخواهند این نام نیکی را که از این خانواده بتمام دنیا منتشر گشته

و پس از تهنیتی که از ممالکت معظمه باین دربار معدلت مدار آمده خدای نخواسته بوساوس اغراض و دسائس امراض تضییع کنند واین مشت رعیت غیرتمند باوفا را یکباره از موالی خود مأیوس و ناامید سازند رجاء واثق کافه خلایق آنکه همیشه امور معروضه را با فکر دوربین از خاطر الهام مظاهر بگذارنند، بعد از دقت تمام و ملاحظه صلاح حال و مآل بر طبق آنچه صواب دانند فرمان دهند.

خداوندا تو آگاهی که ما را چه بودست از شهنشه در تمنا

نکرد جز صلاح ملك و ملت تقاضایی ز شاهنشه رعیت

چوشد پربندگان از راه احسان عطا فرمود این مقصود شایان

تو نیزاو را خداوندا شفا بخش بعجز ما نگر او را بما بخش

زرنج آزاد فرما جسم و جانش ز خسرو زاده خرم کن روانش

قوی کن پشت و بازویش ز فرزند دو چشمش روشن از دیدار دلبند

مبادا ملك ایران را ز شاهان بجز زین خاندان هرگز جنانبان

آقای آقا سید عبدالله- خیلی اظهار شکایت از اشخاصیکه اوراق مختلفه نوشته و هر یك اوراق خود را باسمی موسوم مینمایند از قبیل شب نامه وغیره نموده واظهار داشتند که بعداز تشکیل مجلس محترم شورای ملی که بنایش بر آزادی افکار و آراست دیگر فایده این اوراق لاطائل در پرده که جز اسباب معاندت و مخاصمت و ضدیت بین اشخاص بزرگ و محترم چیزی دیگر نیست چیست اگر حرفی و سخنی دارند بنویسند و بیاورند در مجلس و با استدلال گفتگو کنند واگر ندارند این تقنین وافساد و هرزه درائی چه معنی دارد باید مجلس این مطلب را از دولت بخواهد که این اشخاص مفسد و مغرضین را منع از این حرکات زشت نمایند تا وساوس این شیاطین قلوب جاهلین و سایرین را مشوش و جلب نکند.

بعد لایحه ای از انجمن هواخواهان قرائت شد که مشتمل بر همین مضامین بود که از مجلس محترم خواستگار شدند منع و جلوگیری اشخاص صاحبان اوراق و ژذاتینی را که این فرومایه مردمان جز فساد و فتنه جوئی و عناد و بخوئی شغل دیگر ندارند و همیشه در صدد فتنه انگیزی و فراهم کردن اسباب خونریزی شده و بمردمان بزرگ و علما و شاهزادگان و امرا سخن های بیهوده و بیجا میگویند البته حدود این اشخاص باید معین شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وظیفه مجلس است که رسیدگی در این باب نماید ولی مغرضین و مفسدین هم باید بدانند که اینگونه اوراق برای پیشرفت مقصودشان هیچ فایده ندارد و مجلس بااین وسوسه ها دست از وظایف خود نخواهد کشید وحال که والاحضرت ولیعهدی تشریف آوردند خوبست که از طرف مجلس مطالبه نظامنامه شود.

صدیق حضرت- در تقدیم ورودیه حضرت ولیعهد مجلس چه نحو رأی میدهد.

رئیس- باید دانست که تنها همان لایحه را تقدیم داریم یا چند نفر از وکلاء هم همراه باشند.

صدیق حضرت- هر گاه چند نفر از وکلاء هم باشند البته مقرون بادب است جناب حاجی سید نصرالله ه باشند که خودشان لایحه قرائت نمایند.

در تعیین اشخاص وکلاء مذاکره شد بعضی را رای بر این بود که دوازده نفر بروند وعده را رأی بر این شد که شش نفر بروند.

حسنعلی خان- مطابق ترتیب طبقات شش نفر باشند (اسامی اشخاص ذیل را نوشتند).

آمیرزامحسن، حاجی سید نصرالله، وثوق الدوله، سعدالدوله، اسدالله میرزا، حاجی امین الضرب.

بعضی گتند که باید این شش نفر از طبقات شش گانه باشند از هر طبقه یکنفر بعد صورتی دیگر به ترتیب ذیل نوشتند.

آمیرزا محسن، حاجی سید نصرالله، اسدالله میرزا، وثوق الدوله، میرزا سید ولی الله خان، معظم الملك، از برای صورت اولیه و با هیئت ثانویه امر را بقرعه گذارند اکثریت آراء بر همان صورت اولیه شده و برای رفتن سعدالدوله در حضور ولیعهدی اظهار شد که کسالتی دارند و حاضر نشدن امروز هم بواسطه کسالت بوده.

آقا میرزا محمود خوانساری- علاوه بر کسالت خودشان قبل از این اظهار داشته بودند که من غیر از کارهای داخلی مجلس بکارهای دیگر رجوعی ندارم، امروز شرحی از طرف وزارت خارجه بعنوان جواب بمجلس آمده بود در فقره رعایای ایرانی در کربلا اظهار کرده بودند که والی بغداد و متصرف کربلا معزول شدند و کمیسیونی هم در این باب از طرف دولت عثمانی مقرر شده برای تحقیقات و رسیدگی این امر چون مطلب هنوز ناتمام بود لذا تصدیع به نگارش شد و نتیجه اقدامات بعدها را هم اطلاع خواهیم داد.

امروز باز کاغذی از انزلی در باب شکایت صیادان بآقای آقامیرزا سید محمد مجتهد نوشته بودند ایشان دادند برئیس وجواب آنرا با امتیاز نامه لیانازوف خواستند.

رئیس- هنوز امتیازنامه از وزارت خارجه مطالبه نشده.

صدیق حضرت- امتیاز نامه فردا مطالبه میشود بعد از تحقیق رسیدگی خواهد شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 17

جلسه: 17

پنجشنبه چهارم شهر ذیقعهده الحرام بعد از انعقاد.

لایحه از اهالی عربستان و لرستان ساکنین دارالخلافه بزبان عموم اهالی آن صفحات قرائت گردید که مشتمل بود بر عدم اطلاع و آگاهی اهالی آنجا از وضع و ترتیب انتخاب مجلس شورای ملی با اینکه اطلاع آنان در این امر خیلی اهمیت دارد و کاملا باید منظور نظر وکلای محترم دارالشورای ملی باشد و در این لایحه اظهار کرده بودند که در اینمدت از اغتشاش و هرج و مرج آن مرز و بوم و ممانعت اجزا و مباشرین حکومت سد طریق و استخبار را بر روی آنها شده البته بر وکلای محترم مجلس دارالشورای ملی لازم است رفع اینگونه موانع را نموده تا بهمراهی حاضر باشیم و افتخار جوئیم.

رئیس- سواد این لایحه را بعین نوشته بحضور صدارت فرستاده شود.

بعد مکتوبی از خراسان که بمجلس نوشته بودند قرائت شده مکتوب مذکور مشتمل بود بر ممانعت حکومت و اجزاء آن از تشکیل مجلس انتخاب و تعیین وکلا چنانکه 2 نفر ناظر را معین کرده بودند. حکومت نگذاشت که تعیین آنها صورت بگیرد واگر همین طور وضع حکومت خراسان مستمر باشد انتخاب وکلا بطور یقین غیر ممکن است و اصلاح آن مگر بتغییر حکومت.

رئیس- عین سواد این لایحه خدمت صدارت ارسال دارید.

آقا سید محمد تقی- انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه بشود که خیلی لازم است.

رئیس- باید اخذ رأی کرد از برای انجمن مالیه و گمان نمیکنم که از برای فرد فرد قرعه لازم باشد بلکه قرعه واحد کفایت میکند و برای اشخاصی ممکن است اخذ رأی مخفیانه نمود. چون شاید در تعیین شخص بعضی جهراً خجالت بکشند.

حاجی محمد تقی- برای شش نفر یکقرعه کفایت نمیکند و وافی نیست.

مخبرالملك- هر کس در شش قطعه کاغذ باسم شش نفر که خودش میداند بنویسد و هر که را بیست نفر رأی دادند او منتخب باشد.

خیاط باشی- اول اسامی بعین و خوانده شود. بعد اخذ رأی شود.

سیدالحکماء- تا نظامنامه نرسد نمیتوان بکاری مشغول شد پس باید او را مطالبه کرد.

وثوق الدوله- مسئله مالیه محتاج نظامنامه نیست و نظامنامه که از طرف دولت داده بودند مشتمل بر این مطلب بود که مجلس نظارت در امر مالیه دارد رئیس- این مطلب متفق علیه است جای گفتگو نیست.

آقا میرزا سید ولی الله خان- از این اعضاء هر کس هر که را میخواهد معین نمایند.

رئیس- انتخاب این اعضاء بدو قسم ممکن است یکی اینکه هر کس شش نفر را پیش خود معین کرده مینویسد بعد قرعه کشیده میشود دیگر اینکه اسامی هر یك خوانده میشود هر کس رأی دارد اظهار میکند.

مخبرالملك- قرعه برای فرد فرد بی محل است برای اینکه میخواهیم اخذ رأی برای عمل نماییم تعیین اشخاص لازم نیست در تعیین اشخاص بعضی ارجاع رأی خودشان را برئیس نمودند که او اعضاء را معین کند جواب داد که باید خودشان را برئیس نمودند که او اعضاء را معین کند جواب داد که باید خودتان معین نمایید بعد اسامی ذیل را نوشتند و قرائت کردند که هر کس شش نفر از آن اشخاص را بنویسد تا قرعه کشیده شود.

وثوق الدوله، آقا میرزا ابوالحسن خان، حاج معین التجار، حاجی امین الضرب، حاجی محمد اسمعیل آقا، عون الدوله، معظم الملك، مشارالملك، ثقه السلطنه، حاجی سید محمد صراف، حاجی محمد تقی شاهرودی، حاجی محمد علی، حاج محمد تقی، سعدالدوله داخل نیست.

رئیس- خودشان آنروز که گفتگو شد متعذر شدند که من نمیرسم ولی هر کس میخواهد اسم او را هم بنویسد چه ضرر دارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- متعذر شدند که هر گاه بخواهیم جزو اعضای کمیسوین مالیه باشیم باید معاون از برای خود بیاورم که خبیر و بصیر در این امر باشد والا نمیتوانم نداشته حاضر شوم.

حاجی معین التجار- هم متعذر شدند که نمیرسم و حاجی محمد تقی هم عذر خواستند.

آقا سید حسین بروجردی- بدون شخص معاون پیشرفت این امر مشکل است.

مخبرالملك- این مطلب با قانون مجلس منافات دارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- وزراء مسئول چطور در مجلس حاضر میشوند با اینکه خارج از وکلا هستند. شخص معاون هم در موقعیکه بخواهند حاضر شود چه ضرر دارد.

حاجی سید نصرالله- شما هر چه میتوانید کسب اطلاع از خارج بنمائید ولو بکتابچه یا غیر آن لازم بمعادن نیست فقط این انجمن برای اینست که وجوه مالیات بمحل صحیح مصرف شود حساب دانستن لازم نیست.

حاجی معین التجار- این مطلب کوچکی نیست عمل مالیات یك مملکت است بی اطلاع و معاون نمیشود.

رئیس- اجزاء مجلس باید اصلاح کلیه امور را متحمل شوند.

(لایحه ورودیه با انجمن منتخب از مجلس امروز خدمت حضرت ولیعهد شرفیاب شده قرائت گردید و خیلی اظهار مرحمت و همراهی فرمودند)

حاجی سید نصرالله- کمال مرحمت را بالنسبه بوکلا فرموده واظهار نیات مقدسه خود را در همراهی مجلس خیلی مبذول داشته اند که هر دولت متمدنی بحمایت و تقویت مجلس باوج سعادت رسید و هیچ عاقلی نیست که انکار این مطلب را نماید. (1)

آقا میرزا محسن- هم همین نحو اظهار مراحم آن حضرت اقدس را اعلام داشته و تمامی حضار و آقایان یك دفعه لب به ثنا و دعای والاحضرت معظم کشاده سلامتی آن مظهر الطاف ربانی را از حق تعالی خواستکار شدند.

آقامیرزا ابوالحسن خان- امروز حضرت اقدس شاهنشاهزاده ما نسبت به هیئت وکلا و رئیس محترم ما آنقدر بذل ملاطفت فرمودند که به وصف نباید مخصوصاً این هیئت را چنانچه پادشاهان متمدن دنیا وکلای ملت معظم خود را پذیرایی می نمایند پذیرایی فرموده اند و ما را کمال امیدواری از مراحم ایشان برای آتیه ایران حاصل است میتوانم آقایان را اطمینان بدهم چنانچه پدر تاجدار ایشان ملك عادل مظفرالدین شاه قاجار اساس این بنا را برقرار نمود و خود را در کسب افتخار همسر پادشاهان بزرگ ایران ساخت این خسروزاده این اساس را بهترین مهندس و معمار خواهد بود و باعث مزید افتخار پدر تاجدار خود خواهد شد. حالا آیا جای این نیست که به شکرانه این مرحمت که درباره رئیس و وکلای این مجلس بذل شد بخواهیم که بگویید زنده باد ولیعهد (تمامی حضار و نظار از صمیم قلب با ندای بلند بلند گفتند زنده باد ولیعهد)

حاجی محمداسماعیل آقا- در بابت اعلان وزارت پست چه شد؟

رئیس- به صدارت ندشته شد هنوز جواب نرسید.

آقا سید محمد مجتهد- امتیاز نام لیانا- زوف آخر چه شد؟

رئیس- دیر نشد جوابش میرسد

(بعضی گفتند که آخر نظامنامه چه شد؟ همینطور معوق باید بماند؟)

میرزابوالحسن خان- افتخار دولت به ملت است و افتخار ملت به دولت و شرف این دو به مجلس ولایت عهد فرمودند که قدری از نظامنامه خوانده شد باقی هم خوانده میشود انشاء الله همین دو سه روز خواهد رسید.

(1) نطقی که ولیعهد بعد از قرائت خطابه حاجی سید نصرالله ایراد نمود ذیلا از روزنامه مجلس شماره 15 سال اول صفحه 3 اقتباس و درج میشود.

بر هر شخص عاقل مسلم و مبرهن است که بنیاد اساس ترقی و تفوق و آبادی هریك از ملل و ممالك متمدنه عالم ایجاد اتحاد حقیقی بین دولت و ملت بوده است و این اساس مستقر و مستحکم نمیشود مگر به انعقاد مجلس ملی که قوه جامعه بین دولت و ملت است و حالا که بحمدالله اعلیحضرت شاهنشاهی بر حسب فطرت مقدس و رأی جهان بین اساس این مجلس را به ملت مرحمت فرمودند من هم با نهایت میل و اقبال خاطر با پیشرفت این مشروع و مقصود همراهی و مساعدت دارم چنانچه از بدایت امر هم داشته ام و برای ترقی مملکت بهتر از این اساس وسیله و راهی نمیبینم لیکن مجلس هم خوبست با کمال جد و جهد مشغول کار و در مقام انجام وظایف خود بوده و با منتهای دقت و مراقبت و سعی به اصلاح نواقص بپردازند و در ادای تکلیف خود کوتاهی و غفلت نکنند در خصوص نظامنامه هم قدری از آنرا ملاحظه کرده ام باقی را هم با حضور حضرت والا نایب السلطه و جناب صدر اعظم ملاحظه میکنیم و پس از اتمام بمجلس میفرستم. بعد قرعه کشیدند و اسامی کسانیکه معین شدند برای عضویت مالیه بدین قرار است.

میرزا ابوالحسن خان، وثوق الدوله، عون الدوله، حاجی امین الضرب، حاجی محمد اسمعیل آقا، سعدالدوله و مقرر شد هر گاه سعدالدوله استعفا دهد مشارالملك بجای ایشان معین باشد.

آقا شیخ حسین- این مجلس باید دارای قانونی باشد که تمام مردم در تحت آن قانون باشند و هر گاه قانونیکه مقنن حقیقی برای ما گذاشته بآن عمل شود چطور است.

رئیس- البته قانون همان است مجلس برای تنظیم و ترتیب بعضی کارها و اجرای آن قانون است.

آقا شیخ حسین- این اشخاص این مجلس باید دارای قانونی باشد نه تمام مردم در تحت آن قانون باشند و هر گاه قانونیکه مقنن حقیقی برای ما گذاشته بآن عمل شود چطور شود.

رئیس- البته قانون همان است مجلس برای تنظیم وترتیب بعضی کارها و اجرای آن قانون است.

آقا شیخ حسین- این اشخاص که در بازار مسلمین علناً قمه میکشند حکم ایشانرا شرع فرموده باید مجلس اجرا بدارد. هر چه حجج اسلام بفرمایند رفتار شود تا مردم راحت باشند.

محقق الدوله- این امورات و تنظیمات با حکومت است.

حاجی سید نصرالله- باید از حکومت خواست تا جلوگیری نماید.

آقا سید حسین بروجردی- بای حدودی برای ارامنه معین کرد زیرا که بیشتر این فتنه ها و شرارت ها راجع بایشانست که قاطرچیها و مهترها و فراش ها ارازل و اوباش در هر کوچه و محله در نمازخانه های ارامنه جمع میشوند و شرب میکنند آنوقت در کوچه ها آمده عربده میکشند اسباب زحمت مردم میشوند، پارسال ملتزم شدند که شراب فروشی در خانه نکنند و این اشخاص را راه ندهند باز امسال همانطور که در سابق رفتار میکردند بدتر میکنند.

بعضی گفتند که باید مسلمانان را جلوگیری و ممانعت کرد چه کار بارامنه دارید.

تلگرافی از بارفروش باسم مدرسه وطن رسیده قرائت شد.

عرض سی نفر اطفال صغیر و پدردارمدرسه وطن که بهمت و وطن پرستی سعید حضور شش ماه است تأسیس شده بحضور مبارك مقدس حضرت مستطاب حجة الاسلام مربی وطن آقای آقا سید عبدالله مجتهد روحی فداه، چون دستخط تلگرافی حجج الاسلام بحضرت حجة الاسلام آقای شیخ کبیر روحی فداه در باب بانك ملی زیارت شده این مشت اطفال خوش بخت وطن ران ملخی نزد سلیمان آورده ایم و از این صغر سن خود را حامی ملت و دولت و جان نثار میدانیم و عموم مستضعفین بانك ملی را عرض تبریك تقدیم میداریم امید است قبول افتد (امضا)

تلگراف دیگری نیز از یکنفر از اهالی بارفروش بعنوان آقایان آق سید عبدالله و آقامیر سید محمد و حاجی شیخ فضل الله که پنجاه تومان ببانك ملی فرستاده بود قرائت گردید. مکتوبی نیز از آقای حاج شیخ عبدالنبی در اظهار همراهی از مجلس و تشکر از تشکیل بانك ملی و دعوت بهمراهی کردن این اساس مقدس قرائت گردید و مبلغ پنجاه تومان برای بانك داده قبض دریافت داشتند.

مکتوبی دیگر از شاگردان مسلمان مدرسه امریکائی که مشتمل بر تشکر و امتنان از تشکیل بانك واظهار همراهی خودشان با آن اساس مقدس بود قرائت شد و مبلغ یکصد و پنجاه توان ببانك شرکت کرده قبض دریافت داشتند.

چون امروز ازدحام و کثرت تماشاچی فوق العاده شده بود بطوریکه اسباب مزاحمت همدیگر و وکلا گردیده بودند و گویا منتظر امری و یا بشارتی از طرف مجلس بودند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اظهار کردند حضرات آقایان که امروز فوق العاده برای استماع حاضر شدند و منتظرند که بدانند حضرات اقدس ولایتعهد در امر نظامنامه چه فرمودند.

رئیس- از روزشنبه بلیط برقرار خواهد شد واین بلیط هم مخصوص وکلاست که آنها بهر کس که میدانند برای استماع و تماشا بدهند باندازه که محل گنجایش داشته باشد و کسی بی بلیط نمیتواند حاضر شود درروزنامه همه همین نحو اعلان میکنند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 18

جلسه: 18

مذاکرات دارالشورای ملی شنبه ششم شهر ذی قعده الحرام

آقای امام جمعه- ترتیب بانك و قرارداد آن بکجا رسید.

رئیس- امتیازنامه آن نوشته شده درمجلس قرائت واصلاح کرده داده اند صحه شود و نظامنامه داخلی هم لازمست نوشته شده بصحه برسد.

آقای امام جمعه- خیلی لازم است که در این مطلب همراهی و کمال سعی بشود.

رئیس- برای تنظیم امور مملکتی صرف مال لازم است واین سرمایه ها هم بهدر نمیرود البته این پولهای جزئی که در جائی جمع شود کلی خواهد شد و از این مأخذ امورات کلیه را میتوان اصلاح کرد ولی اگر در یکجا جمع آوری نشود و همانطور که هستند متفرق بماند کاری از او ساخته نخواهد شد.

آقای امام جمعه- یکنفر شخص از او کاری ساخته نمیشود باتحاد و شرکت دیگران همه کار میتواند بکند.

آقا سید حسن تقی زاده- جناب رئیس اذن میخواهم که چند کلمه حرف بزنم. هشت روز است که اینجا حاضر میشوم و گمان میکنم که این مدت برای بدست آوردن موضوع کافی باشد و چون موکلین من حقوقی بر ذمه من دارند که باید ادا کنم و غیر مرتب بودن مجلس برای نگفتن من عذر نخواهد بود زیرا میدانم که اگر این را نگویم خواهند گفت که در خصوص همین عدم انتظار مجلس بایستی حرف بزنی که هر عیبی با گفتن رفع میشود و در گفتن اثری هست که در نگفتن نیست. و اگر در جواب ایشان بگویم که همین نطق بازدر انتظام داخله مجلس است باز موکلین من خواهند گفت که تو بایست بگویی تا تکلیف اسقاط شود لهذا اذن میخواهم که ده دقیقه مساعده نطق بمن بدهید و از همقطاران خودم خواهش میکنم که تا آخر نطق من ساکت باشند و گمان میکنم به ترتیب نوبت نوبت نطق بمن رسیده باشد.

رئیس- بفرمایید.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس ما خیلی ناقص است و بدتر آنکه در راه ترقی و تکمیل هم نیست چه اگر دول و ملل عالم و ترقی و تنزل ایشانرا مقیاس قرار داده و تقسیماتی با درجات اعلی و درکات اسفل ثبت کنیم چون از صفر بالا رویم پله پله از درجات ترقی ملل صعود کنیم میرسیم بدون منظمه قانونی چون روس و عثمانی و چون ازآن بالاتر رویم بدول مشروطه اطریش و آلمان و انگلیس و از آن بالاتر بدولت فرانسه و سویس و آمریکا میرسیم که رفته رفته نواقص کمتر میشودو اغلب اصلاح شده در آن درجات اعلی باز می بینیم که نسبت بخودشان نواقصی دارند که پارلمنت های ایشان مشغول اصلاح آن هستند ولی چون در عالم وهم از آنها نیز بگذریم و دولتیفرض کنیم که آن نواقص هم در آن رفع شده باشد بالجمله بحد کمال نوع بشری رسیده باشند چون این دولت را معکوس کنیم دولت وملت ما خواهد شد همانطور که از قلب مناره چاه پدید آید. چون این نقائص فوق العاده خود را دیدیم باید از راه ملت پرستی برفع آنها بگوشیم و باصلاح آنها همت گماریم ونباید غیرت آن معایب را بکشیم بآن معنی که غیرت را در ایران استعمال میکنند که عیب ناگفته بماند و ما غیرت آنرا بکشیم وبر خودمان رجز بخوانیم و خود را گول بزنیم. پس با این همه نواقص، و قلت وقت، که باید همه را اصلاح کنیم و چشم امید جمیع ایرانیان داخله و خارجه بدین مجلس دوخته شده اصلاح جمیع معایب و رفع جمیع نواقص را از ما میخواهند چون میدانید که پیش از این درصدی نود ملت ما از معایب ایران بکلی غافل بوده و وضع خود را بهترین وضع ها میدانستند چون روستائیان و عوام و درصدی ده عیوب را میدانستند ولی امید گاهی برای رفع آنها در نظر نداشتند و مأیوس و ناامید نشسته بودند بعد از این انقلابات اخیره که این مجلس نتیجه آنها شد گلهای امید در قلوب مردم از دورو نزدیك شکفته گردید و امید گاهی پیدا شد اینست که انظار تمام ملت و ایرانیها بسوی این مجلس معطوف است پس برخلاف کلمه منحوسه (حالا زود است) که در لسان ما معمول است وقت ما پرقیمت و گرانبهاست بحدیکه با کمال جرأت میتوانم بگویم که وقت مجلس مبعوثان، گرانبهاترین اوقات دنیاست و هر دقیقه اش ازقیمت معادل دو سال وقت پارلمنت های فرانسه وانگلیس است ولی با وجود این پرقیمت بودن وقت من نمیدانم که اگر شش ماه از این وقت گرانبها را صرف تکمیل خود مجلس و شرایط اساسیه آن بکنیم که جامع الشرایط باشد و نتیجه بخشد و بعقیده من برای آنکه ما اول مجلس خودمانرا مجلس بکنیم و بعد بکارهای دیگر که مجلس باید تصفیه نماید بپردازیم از چهار فقره ناچاریم:

اولا: اجراء نظامنامه داخله مجلس است که چون در ماده سی و هفت در آن ذکر شده که هر يك از وکلا حق دارد که اگر به ترك فصلی از فصول آن مطلع باشد بر رئیس اخطار کند و من بحکم همان ماده اخطار میکنم که این نظامنامه از سر تا پا متروك است (در این وقت نظامنامه را بیرون آورده انگشت را بالای آن گذاشت) چنانکه وقت انعقاد مجلس معین نیست و ما که از ولایات دور برمیخزیم و باین جا برای این کار می آییم حق ما وکلای ولایات در میان تلف میشود زیراکه ممکن است در وقت تشکیل این مجلس شما آقایان عصرها پس از فراغت ار کارها مجالسی تفننا فراهم بیاورید و حالا اینرا هم مثل آنها حساب میکنید ولی ما نمیتوانیم که از راه دور بواسطه همین کار آمده در اینجا معطل شویم مختصر آنکه باید وقت انعقاد مجلس و حضور وکلا در ساعت سه یا دو یا يك هر کدام باشد معین شود که در آن ساعت و دقیقه تمام وکلا در اطاق انتظار حاضر شده در سر موعد زنگ زده همه یکدفعه در اطاق مجلس داخل شده وهر يك در جای معین خود و صندلی نمره دار خود قرار گیرد، پس از آن رئیس مجلس افتتاح مذاکرات را اعلان کند و مطلبی را که پیش از وقت در مجالس سابقه معین شده طرح نماید. پس از آن هر وکیلی که در آن مطلب بحثی دارد و نطقی حاضر کرده از جای خود بلند شده و از رئیس اذن بخواهد رئیس هم ده دقیقه یا يك ربع یا هر قدر صلاح بداند بر حسب اقتضا اذن

تکلم میدهد آنشخص از جای خود براه افتاده میرود تا روی آن عرشه مخصوص که برای این کار است بحثی برای نطق ناطقین و خطابه خطبا معین است در آنجا قرار میگیرد و در همان مدت مطلب خود را بدون آنکه از آنموضوع خارج بشود میگوید ودر اثناء نطق او کس دیگر حرف نمیزند همه ساکت گوش میدهند بعد از اتمام از جای خودش برگشته دیگران برخاسته در همان موضوع صحبت میکنند تا وقتیکه نتیجه مذاکرات بجائی منجر بشود آنوقت رئیس بعد از گرفتن آراء قطع نامه صادر میکند ولی در تمام آن مباحثات نباید هیچ ناطقی ازآن مطرح خارج بشود ودر ساعت معین اجزاء مجلس برحسب اعلان رئیس پراکنده میشوند و تمام این ترتیبات با جزئیاتش اهمیت زیاد دارد که بی وجود یك جزء از آنها کار مختل میشود و مجلس اگر چند سال منعقد باشد نتیجه نمیدهد مثل مجالس سابقه ما که در این شصت سال گذشته مهمل واقع شده و نتیجه جز اغتشاش امور نداد البته میدانید که این وضع اداره این مجلس و این اسمی که برای شکل حکومت ها گذاشته ایم در کتب سابقه ما از قدیم بوده اگرچه شریعت مطهره ما بکلیات عدل وانصاف و مشورت امر فرموده ولی جزئیاتش باین وضع که حالا میخواهیم غیر مبین است ولی میخواهم بگویم که این مشروطیت را در جاهای دیگر دنیا با زحمات چندین ساله اختراع کردند چون هر چیز اختراعی را بخواهیم از مأخذش برداریم باید با تمام جزئیات و آلات آن برداریم و اگر ما ساعت را بخواهیم برای تعیین وقت قبول کنیم ولکن یکی از چرخهای آنرا نگذاریم کار نخواهد کرد و نتیجه که تعیین وقت است بعمل نخواهد آمد و در این موارد عدم به از وجود ناقص است که ضرر مالیه خواهیم داشت.

دوم: اخطار وکلاء ولایات است که بعد از مرتب شدن نظامنامه مجلس باید در این امر بکوشیم زیرا که حکام که تجدید مدت یك لحظه از دوره استبداد خود را صرفه خویش میدانند در این کار مسامحه کلی و مخالفت باطنی دارند مثل شخصیکه پیش صرافی وجهی داشته باشد و بکس دیگر بدهکار بشود و بخواهد هر قدر ممکن است بطفره و رفع الوقت طلبکار را دفع کند که اقلا یك روز پولش پیش صراف بماند تنزیلش بیشتر باشد، باید حکماً از آنجا مأمورین پیش فرستاده برای ترتیب انتخاب و براه انداختن آنها و منتخبین باید مخارج راه و مواجب آنها معین باشد.

ثالثاً: که از همه اینها برای استنتاج از مجلس اهم است حضور وزراء و مقابله هیئت قانون با هیئت اجراست وگرنه سؤالات بروی که توجیه بشود و توضیحات از که خواسته شود ما هزاران درد بی درمان داریم امروز میخواهیم بدانیم که هم وطنان ما را با اشد ظلما شهید کردند برای چه و دولت ما در این خصوص چه اقدامات کرده بلی امروز هموطنان ما در آنجا دل خوش اند که بمجرد رسیدن تلگراف این وقعه بطهران وکلای ملت هیجان فوق العاده و اقدامات جدی خواهند کرد و در مجلس خودکشی میکنند و بداد ما میرسند ولی حالا میبینیم که وزیر امور خارجه باحضار مجلس تمکین نکرد و حاضر نشد، جواب کتبی برخلاف قانون اساسی داد. همچنین خیلی از وکلا هزار مطلب مهم اظهار میکنند و داد و فریاد میکنند دادرسی نیست و مطلبشان از میان میرود من محققا میگویم که هیئت قانون و هئیت اجرا پدر و مادر نظم مملکت میباشند چنانچه جمعی مرد در یك اطاق هیچوقت فرزندی عمل نخواهند آورد، همچنین از اجتماع نسوان چیزی بعمل نمی آید، بدون تلقیح هیئت اجرا و هیئت قانون و بدون اجتماع آن ثمری حاصل نخواهد شد و من از بعضی میشنوم که میگویند در هیچ جای عالم وزرا همیشه بمجلس حاضر نمیشوند بلی صحیح است ولی اینرا باید دانست که در آن ممالك کار خیلی کم است وحضور جمع وزراء هر روزه تضیع وقت پرقیمت آنهاست چطور که می بینیم آنها مجلس را هفته و ماهی تعطیل میکنند بکلی وگاهی در ظهور امر مهم فوق العاده اجتماع فوق العاده مینمایند ولی ما که آنقدر کار داریم که بدون همه چیز اگر مجلس خودمان را کامل و مثل مجلس آنها کرده اگر پنجاه سال همه روزه بنشینیم و کار بکنیم باز قطعا میگویم که بمثل یك دولت نیم منظم خواهیم افتاد.

چهارم: مطالبه قانون اساسی از دولت است که باید متقن شده و بخواهیم که بیش از این تأخیر نیفتد (در این موقع خطاب بوکلا و اصناف نموده گفتند) شما صدا بصدای من بدهیم و متفق شده مطالبه کنید شما که اس اساسی مملکت و صاحب حقیقی این خاك هستید شما که جمیع متنفذین و مشخصین ریزه خوار محصول دست شما هستند شما که اینها پول شما را خورده بالادست شما می نشینند و بچشم حقارت بشما مینگرند و از صرف مال شما تحصیل علم کرده افاده عالمی و حقوق دانی بشما میفروشند.

رئیس- کاش فقره چهارم را مقدم میداشتید زیرا که همه نواقص مذکوراز نبودن فقره چهارم است و البته میانید که هر مطلبی یك مدت و ماده لازم دارد هنوز حقوق و حدود بین دولت و ملت معین نشده که مجلس در مقام اجراء آن باشد و دولت هم عذر موجهی دارد شما میخواهید که طفل یکشبه ره صد ساله برود این نخواهد شد.

آقاسید حسن- آنچه شما فرمودید صحیح است که چون این مطالب بسته بنظامنامه اساسی است غیر از مطلب اول که اجراء اساسنامه داخلی باشد که آن دخلی باین نارد و اهمیتش برخلاف ظن شما بیشتر است زیرا که شما میگوئید که ما جمع شده مطالبه قانون اساسی را بکنیم ولی در صورت عدم نظام داخلی چگونه حرف میزنیم تا مطالبه قانون اساسی را بکنیم و اگر پنجاه نفر یکمرتبه صدا بصدا داده مطلبی بگویند خود آن مطلب هم از میان خواهد رفت.

آقای سید عبدالله- این آقا خیلی زحمت کشیده و صحیح میفرمایند حق دارند ولی باید دانست که تعویق این مطلب برای کسالت وجود مبارك اعلیحضرت است با وجود آنهم اظهار مرحمت و عطا فرمودن این عطیه بزرگ بملت نمیتوان حال برای تعجیل در کار خاطر مبارك را ملول کرد حضرت اقدس ولیعهد هم کمال همراهی را اظهار داشتند و فوق التصور در پیشرفت مقاصد این اساس محترم حاضرند.

آقای آقا سید محمد مجتهد- در حقیقت آنچه را که بخاطر نمیگذشت از حضرت ولایت عهد مساعدت و همراهی دیده شده و فعلا که تمام امورات دولت راجع بایشانست امیدواریم آنچه صلاح ملت است اقدام فقرموده و عاجلا در مقام آن اجرای برآیند.

آقای آقا سید عبدالله- فعلا مانع همان کسالت وجود اعلیحضرت است و مرض هم عیب نیست همه انبیا واولیا باین سانحه دچار و گرفتار میشدند البته احترام وجود مبارك ایشان لازم است اگرچه تمام کارها راجع بولایت عهد است ولی ایشانهم مراعات حفظ ادب میفرمایند.

آقا سید محمد مجتهد- حضرت ولیعهد فرمودند که نظامنامه حاضر است ولی عقیده من اینست که در نظامنامه ذکر استثناء مرخصی مجلس در دوره اول لازم نیست خودم نوشته خارج میدهم که در دوره اول این ماده اجرا نشود حال حضرات وکلا آراء خود را در این موضوع اظهار دارند.

محقق الدوله- امروز غرض پیشرفت امر و کار کردن است و تا هر اندازه که بتوانیم پیش برویم باید حاضر باشیم این مسئله جزئی است قابل توجه نیست که او را موجب تاخیر وتعویق کار خود دانسته مجلس را معطل بگذاریم (بعضی اظهار موافقت با ایشان کردند).

عون الدوله- این مسائل جزئی که بنظر ما قابل اهمیت نیست خیلی اهمیت دارد زیرا بعدها اخلاف ما باید بهمین قانون عمل کنند.

در اینموقع مجیر دیوان از جناب فرمانفرما مکتوبی قرائت کردند. مکتوب مشتمل بود بر اظهار همراهی با مجلس و بانك ملی و مبلغ ده هزار تومان حواله کرده بودند بحاجی امین الضرب که برای شرکت در بانك نقداً پرداخته شود و وعده داده بودند پنجهزار تومان دیگر بعد از عید نوروز پرداخته شود.

آقا سید محمد مجتهد- عقیده من اینست که از جانب هیئت مجلس چند نفر برای انتخاب وکلا بولایات بروند زودتر عمل انتخاب وکلای ولایات صورت بگیرد.

رئیس- هر گاه نظامنامه برسد دیگر لازم باین مطلب نیست و حکام هم دیگر مأیوس شده از ممانعت منصرف میشوند و مردم اقدام مینمایند و انتخاب وکلا زود صورت خواهد گرفت.

در اینموقع تلگرافی که از اصفهان به حاجی امین الضرب مخابره شده بود بمضمون ذیل قرائت شد که تعیین وکیل از جانب تجار اسباب زحمت شد و شما مختارید که هر کس را میدانید در آنجا برای وکالت از طرف تجار اصفهان معین نمایید.

رئیس- مطابق نظامنامه شما نمیتوانید از جانب ایشان وکیل معین نمایید.

حاجی امین الضرب- نه اینست که من تعیین کنم. یعنی کسی را معرفی کنم برای وکالت و خودشان او را معین کنند.

آقای میرزا محمود اصفهانی- در اصفهان مذاکره شد آقایان علما که ملاك هستند میتوانند در طبقه ملاکین هم رای بدهند یا نه.

رئیس- بنظامنامه باید رجوع نموده و از آن قرار رفتار نمایند.

عون الدوله- پریروز گذشته سه مطلب مذاکره شده بود جواب آنها معلوم نشد.

رئیس- مسئله اعلان وزارت بحث نوشته شد ولی هنوز جوابش نرسیده مسئله شاگردان فارغ التحصیل هم باید اسامی و درجه تحصیلات و محل تحصیل آنها معلوم و معین شود. بعد شرحی نوشته شود تا جواب برسد.

عون الدوله- خوبست این اشخاص بروند پیش وزیر علوم و امتحان بدهند.

رئیس- باید بیایند در دفتر مجلس رسیدگی بشود بعد اشخاص ایشان با نوشته خدمت صدارت فرستاده شود.

آقا سید محمد مجتهد- امتیازنامه لیانازوف چه شد هنوز جوابش نرسیده؟

رئیس- در این باب شرحی نوشته شد ولی جوابش نرسید و همه این مسامحات برای اینست که مجلس منظم و مرتب نیست و چنین گمان میکنم که هر کسی مسئول مجلس است و مجلس هم میتواند محاکمات خود را اجرا کند ولی اینطور نیست این مطلب بعد از رسیدن نظامنامه خواهد بود.

آقا سید محمد- مگر نظامنامه غیر از این است که بواسطه صحه آن میخواهند اجراء قانون و احکام نمایند. دستخط و فرمان که دارای همه این کلیات است برای ما کافی است نظامنامه فقط تفصیل جزئیات آن کلی است و حق مذاکره در این قرارنامه هم جزو همانست در این صورت چرا تحقیق و رسیدگی نمیشود.

رئیس- دوباره بوزارت خارجه بنویسید و جواب آنرا بخواهید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 19

جلسه: 19

مذاکرات روز یکشنبه هفتم ذیقعده الحرام

صدیق حضرت- در خصوص حاضرنشدن آقایان وکلا در موقع تکلیف چیست.

آقا سید حسین- وقت حضور وکلا هیچ مرتب و معین نیست خصوصا در ایام بارندگی لازم است که ترتیب صحیحی داشته باشد.

رئیس- البته وکلا باید در وقت معین حاضر بشوند ولی چون فعلا کار لازمی موجود نیست مسامحه میکنند که اگر دیرتر هم رفتیم شغلی نیست در صورت وجود شغل البته در موقع خود حضور بهم میرسانند.

آقا سید محمد مجتهد- البته باید وکلا تکلیف خودشان را بدانند و بوظیفه خود عمل نمایند و تکاهل و تسامح در اینگونه از امور نورزند و در موقع مجلس حاضر شوند.

آقا سید حسین- این تعویق وتأخیر وکلا در حاضر شدن مجلس برای نرسیدن نظامنامه است هرگاه برسد وکلا هم بتکلیف خودشان عمل خواهند کرد.

سعدالدوله- تمام فصول نظامنامه باستثناء فصلی که راجع بمجلس سناست خوانده و ملحوظ شد در این خصوص هم قرار شد که از حالا منعقد و برقرار شود و اینکه در این باب معین شده که امضاء آن مجلس يك ثلث از دو ثلث ازملت انتخاب شوند میگویند بعکس باشد بعضی را هم عقیده بر این بود که نصف اعضاء از طرف دولت انتخاب شوند و نصف از ملت در این موضوع از من رای خواستند من اظهار رای نکردم و گفتم باید بمجلس رجوع شود بنابراین شد که بیاورند در مجلس و قرائت شود تا ترتیب آن معین و ختم شود در باب بانك هم مذاکره شد پولیکه بدولت داده شود باید مدت آنرا معین نمودو قرار بگذارند که تا یکماه پرداخته شود میخواستند این شرط را جزو قرارنامه مندرج کنند گفتم چون هنوز بانك تشکیل و مرتب نشده و شرکاء آن معین نشده اند و وجوه آن هنوز جمع آوری نشده و آنچه حالا همراهی میشود از مال خود مؤسسین است نه پول ملت، قید کردن این شرط ممکن نیست گفتند پس باید در این باب نوشته خارجی بدهند ولی حضرت ولیعهد در پیشرفت این اساس کمال همراهی و نهایت جد را دارند و در خصوص معدن نفط که بانگلیسها امتیاز داده شده است بر مجلس لازم است که صدیق السلطنه را که مأمور این کار است احضار و از او تحقیق نماید از آن زمانیکه امتیاز داده شد تا حال کمپانی چه اقدام کرده است و چون صدیق السلطنه این چند روزه میخواهد برود کرمان اگر صلاح بدانید از وزارت معادن بخواهید که فعلا رفتن ایشان چند روزی موقوف باشد تا کسب اطلاع شود.

اسدالله میرزا- اطلاع از شخص او یکنفر کفایت نمیکند باید امتیازنامه هم خواسته شود تا تحقیق و رسیدگی صحیح بعمل آید.

سعدالدوله- وقتی او حاضر شد امتیاز نامه هم مطالبه میشود وزیرمعادن یا معاون ایشان هم حضور بهمرسانیده تحقیق بعمل خواهد آمد.

اسدالله میرزا- از قرار مذکور چون معدن نفط نفعی عاید ندارد بلکه گفتند ضرر میکند از این جهت خوابیده است.

سعدالدوله- حرف در نفع و ضرر نیست معلوم است معدن ضرر هم دارد یکی از شرایط این امتیاز اینست که عملجات آن باید رعایای مسلمان ایرانی باشند ولی از قرار معلوم تمامی عملجات از ارامنه و رعایای عثمانی و هندی وغیر اینها از رعایای خارجه هستند.

صدیق حضرت- گمان نمیکنم که صدیق السلطنه در این باب اطلاع کافی داشته باشد.

سعدالدوله- من با شخص صدیق السلطنه خصومتی ندارم کمال دوستی را دارم ولی غرض اینست که اگر او اطلاع در این باب ندارد چرا سالی ششهزار تومان از این بابت از دولت مواجب میگیرد باید دولت مواجب او را قطع کند واشخاصی که میتوانند ازعهده این کار برآیند مقرر دارد.

در اینموقع مکتوبی که از طرف حکومت بمجلس نوشته شده بود قرائت شد مکتوب راجع بود باغتشاش و بی نظمی امر گوشت که از رمضان تاکنون امر گوشت مغشوش است و من از مسئولیت این امر بکلی معاف و خارج میباشم برای اینکه خواستند کمپانی در این باب تشکیل کنند و چون در مجلس مذاکره شد که این مسئله در عهده حکومت است حال اگر مجلس اقدامی در این باب میکند بکند واگر راجع بحکومت است آنهم معین شود تا تکلیف معلوم باشد.

آقا میرسید محمد مجتهد- باید قرار صحیحی در این کار داد.

سعدالدوله- این کارها کار مجلس نیست در این چند روزه نظامنامه خواهد رسید و مجلس نمیتواند دیگر باین کارها رسیدگی نماید فردا امر ذغال و سایر چزها پیشنهاد خواهد شد و از سایر ولایات هم این صداها و تظلمات خواهد رسید آنوقت مجلس باید قائم مقام حاکم و وزیر عدلیه و نظمیه و غیره باشد مسئله نان چون در اول امر بود و مجلس هم کار مهمی نداشت باصلاح آن پرداخت ولی امر گوشت باید با خود حکومت باشد و قرار صحیحی داده شود که فراوان باشد.

آقا سید محمد مجتهد- اگر انجمن عدلیه و بلدیه داشته باشیم صحیح است و مجلس نباید رسیدگی باین جزئیات نماید ولی فعلا که دارای آن نیستیم چه باید کرد پس اینگونه اغتشاشات و نظلمات مردم چگونه باید رسیدگی شود.

سعدالدوله- برای تشکیل این دو هیئت وقت لازم است واصلاح نیمشود البته اصلاح این امور در موقع خود خواهد بود.

آقا سید محمد مجتهد- پس مجلس در صدد تشکیل این امر باشد.

سعدالدوله- حکومت هم خیال کند که از جانب مجلس یك کمیسیونی تشکیل داده خودش انجمنی مقرر کند و رسیدگی نماید.

حاج سید نصرالله- از پیش هم مشروحه فرستاده بودند که مشتمل بر قرارداد و ترتیبی بود ولی نپذیرفتند.

سعدالدوله- مجلس داخل امورات جزئیه نمیشود اینها کار دیگران است ما مداخله در کار دیگران نمیکنیم که دیگران هم مداخله در کار ما نکنند.

حاج سید نصرالله- مجلس کسی را قبول کند و بحکومت بنویسد که با او قرارداد شود.

سعدالدوله- اگر مجلس لایحه بفرستد بعد فسادش ظاهر شود مسئول خواهد بود باید بخود حکومت واگذار باشد که او مسئول باشد.

خیاط باشی- حکومت هم نمیخواهد خودش رامسئول نماید.

آقا میرزا ابوالحسن- باید راجع بحکومت باشد هر گاه اصلاح نکرد مجلس از او اصلاحش را بخواهد.

آقا سید مهدی- حکومت تا حال خیالش این بود که مجلس برای این مطلب کمپانی خواهد قرار داد ولی حال که بداند راجع بخودش هست البته رسیدگی و تمام خواهد کرد.

آقا سید عبدالله- ما زحمت ها کشیده ایم که عمل نان و گوشت را از تصرف آنها خارج کرده ایم آنها میخواهند در این امر دخل ها ببرند و آن هشت نفری که رئیس این کارند نمیگذارند که ترتیب صحیحی در این کار داده شود هر روز یك بازی فراهم میآورند که

اسباب زحمت و ابتلای عامه است همین طور که امر نان را در عهده گرفته اید و مرتب کردید گوشت را هم قرار صحیحی بدهید که این سه چهار ماه بگذرد تا گوسفند فراوان شود آنوقت قرارداد درستی در این باب داده شود.

سعدالدوله- خوبست بحکومت بنویسید و استفسار کنید که چه نحو قرارداد میکند هر گاه قرار صحیحی داد قبول میکنند والا خودتان در این باب قراری بدهید.

آقا میرزا ابوالحسن- پس اول آن قراریکه باید بدهید معین کنید که چه نحو است بعد بنویسید.

آقا سید حسن تقی زاده- وظیفه این مجلس رسیدگی در امورات کلیه است نه جزئیه و وکلای ولایات برای رسیدگی امورات جزئیه اینجا نیامدند این مجلس مراقب وزراست واین امور در تحت اداره وزیر داخله است باید حکومت بلدیه از هر طبقه و صنفی مجلس بلدیه داشته باشد و این امور را از آنجا باید خواست نه از مجلس.

آقا سید عبدالله- پاره از کارهاست که بالذات شغل مجلس نیست ولی بالعرض امروز تکلیف مجلس رسیدگی در آن امر است چون امر نان و گوشت خیلی مغشوش و انتظام بلدی هم که نداریم مردم تمام چشمشان باین است که نان و گوشت لااقل مرتب باشد دیگر نمیدانند که این ربطی بمجلس ندارد و برای رفاهیت و آسودگی عموم این دو مطلب راجع بمجلس شد تا در مقام اصلاح آن باشد.

حاج سید ابراهیم- حاجی رضا خان حاضر است که امر گوشت را تعهد کند اگر مصلحت میدانید باو واگذار شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- همین نحو که آقا سید حسن گفت که مجلس بلدیه تشکیل شود و رسیدگی باین امور نماید چه ضرر دارد.

آقا سید حسن- مجلس بلدیه و تنظیم اداره وزارت داخله باین زودی مرتب نخواهد شد که رسیدگی درین امور نماید امروزه یك مجلس عجاله از چند نفر اصناف و غیره باید مرتب نمایید که اصلاح این جزئیات در عهده آن مجلس باشد و لازم نیست که اسمش بلدیه باشد.

آقا سید حسین- پس اجزاء کمیسیون را مجلس معین نماید از هر طبقه یکنفر یا از هر محلی چند نفر و بحکومت بنویسید تا اینها را جمع کرده تشکیل مجلس دهند.

میرزا ابوالحسن خان- مجلس محلی که از طرف مجلس معین شود با حکومت طرف است واسباب زحمت خواهد شد.

سعدالدوله- باید خود حکومت مجلس محلی تشکیل نماید شما نباید تکلیف برای او معین کنید.

آقا سید مصطفی- حکومت میخواست که انجمن محلی ترتیب بدهد و چند نفر از وکلا را هم میخواست که داخل باشند حال که باو ارجاع شود خود در مقام ترتیب خواهد برآمد.

صدیق حضرت- چه ضرر دارد که فعلا انجمن بلدیه تشکیل شود.

حاجی سید نصرالله- باین زودی ممکن نیست.

حاجی محمد اسمعیل آقا- منوط باصلاح اداره وزارت داخله است.

صدیق حضرت- حال وزارت داخله دارید یا نه پس در صدد اصلاح آن باشید والا تمام وزارت خانه ها را تعطیل کنید برای اینکه همه ناقصند. حاجی محمد اسمعیل آقا- این چه قیاسی است البته هر مطلب را بخواهید از مبداء و انتهایش بر وفق قانون صحیح باشد وقتی لازم دارد و باید بنیانش صحیح باشد.

حاجی معین التجار- در خارجه معمول است که ا نجمن های مخصوص برای نظارت و معاونت در هر اداره تشکیل میکنند و مقصود اینست که این انجمن هم همانطور باشد.

سعدالدوله- در خارجه چنین معمول است که مقابل هر وزارت خانه یك کمیسیون دائر است. که حال مجلس سنا نداریم که بتواند این کمیسیونها را تشکیل کند و مجلس ما هم که اینقدر وسعت ندارد برای اینکار ترتیب بدهد تا وقتیکه انجمن مقرر شد بالطبیعه آن متروك میشود و کارها بواسطه آن انجمن اصلاح و رسیدگی میشود.

آقای مشهدی باقر- چند نفر را سراغ داریم که آنها حاضرند برای اینکار امشب آنها را می بینم اگر قبول کردند فبها والا با حکومت باشد.

آقا سید عبدالله- در هر صورت باید عمل گوشت از این اشخاص منتزع گردد والا نمیگذارند این امر صورت بگیرد مبلغی پول جوبدارها را خورده و رفته اند بست نشسته اند.

سعدالدوله- هر گاه من باشم اینها را تنبیه کرده پول را از آنها میگیرم بچوبدارها رد میکنم. پس خوبست بحکومت بنویسد که یازده هزار تومان پول چوبدارها را بگیرند و گوشت هم آزاد باشد و هرکس بفروشد.

آقا سید محمد تقی هراتی- آخر نتیجه قرارداد معلوم نشد و اینکه گفتید با حکومت باشد مقصود آقایان اینست که ترتیب مستقلی داشته باشد.

حاجی محمد اسمعیل- انجمن بلدیه که حکومت تشکیل میدهد مثل اینست که مجلس تشکیل داده باشد چه فرق میکند.

اسدالله میرزا- این اختیار تام است برای حکومت.

مخبرالملك- باید ملتفت این نکته بود که اگر گوشت را آزاد کنند سی هزار تومان دولت را که قرار شد قصابها بدهند نمیدهند.

سعدالدوله- البته باید پول دولت و چوبدار همه را از ایشان گرفت و بعد هم انجمن بلدی در اینباب از حکومت خواست که تشکیل کند.

خطابه حاج سید نصرالله تقوی که در جلسه مورخ پنجم شوال قرائت نمود (1)

این ملت چه میگوید، میگوید:

هماخطنا اما اسار و امنیه و امادم فالموت بالحر اجدر

این ملت چه میگوید، میگوید: اشترم من ناتوانم میکشم چونکه گشتم زارباکشتن خوشم

این ملت چه میگویند، میگویند ما با موت پیمان میبندیم و برقبت بیگانگان تن در نمیدهیم. این ملت چه میگویند، میگویند ما حضرت اقدس والا شاهزاده شعاع السلطنه را برادر عزیز خود میدانیم و حفظ رتبه و مقام ایشانرا شیعه ای از حفظ شئون سلطنت میپنداریم لکن از آن گوهر تابناك متوقعیم در این انقلاب احوال و تغییر اوضاع که دوست ودشمن بیگانه و آشنا بر حال زندگانی ما رقت میکنند و اصلاح پریشانی های ما را مشکل بلکه فوق قدرت میدانند قدری در تضعیف مشکلات همراهی فرموده بجای تحصیل مقاصد شخصی خود مساعی در ازدیاد عزت و شوکت سلطنت و داعی بر جلب منافع نوعی ملت و دولت باشند. فرضاً که در مقام رضای خاطر چهار کرور نفوس اهالی فارس حیف ومیل در این ملك خودتصور کنند زیانی نکرده اند بلکه اگر تمام دارائی خویش را در جذب قلوب آنها صرف کنید سود است نه زیان. شرف و اعتبار است نه خواری و هوان که المال امون من ان یقلیل بالرجال در صورتیکه فقیر و غنی، ضعیف و قوی از اهل این مملکت درصددند که در رفع آرامش و اصلاحات امور دولتی بقدر قوه کوشش کنند و تا بجان و دل حاضر باشند که بقوت سلطنت مدد دهنده و بحشمت و استقلال این خانواده بیفزایند ازآن نهال برومند لایق تر است که در این باب حاضرتر باشند واقدامات صادقانه ملت را از همه کس بیشتر تمجید کنند و در انجام این وظیفه از آحاد سوقه اهل مملکت عقب تر نباشند باید ملتفت شوند در این وقت تنگ هر قدر حواس دولت و ملت متوجه اینگونه امور شود از تصفیه کارها دورتر میماند و اصلاح مهمات سختتر میشود و پیداست هر قدر زودتر رفع مخاطرات مملکتی شود اصلاحات دستگاه سلطنتی میسرتر و رفع معایب و تکمیل نواقص آسانترخواهد بود در صورت صلاح عام و سکون تام اول ثمری که از این شجر باربر است بی تشویش خاطر اقتطاف شود نصیب زادگان سلطنت است پس چرا در آرامش و پیرایش این درخت همایون با عموم مردم مساعدت نمیکنند تا کی بدورغ و چاپلوسی خائنین خودپرست گوش میدهند و احوال آینده را در آینه حقیت نمای قلب خود بصرافت طبع مطالعه نمیکنند. دریغ این مردم که در مقام حسن خدمت اظهار جانفشانی میکنند در همین نطقه ظاهر شود اینها همان اشخاصی هستند که دولت برای

تحصیل مقاصدشان دچار این قرض خانمانسوز شد امروز که در نهایت لزوم محتاج قلیل وجه استقراضی است از وحشت عار اینقرض جدید زنهای ملت حاضرند که فرش زیر پا و لباس بر خود را بفروشند و رفع حاجت فعلی دولت را کنند آنمردان مرد یعنی آن نمك شناسان حقگزار و چاکران جان نثار هیچ بروی خود نمیآورند سهل است باز کیسه میدوزند که هر یك هر قدر میتوانند برای خود حصه از این وجه بیندوزند و بالای ذخیره های خود گذارند و در تهیه این وجه تعجیل دارند و در خلال اصرار و تلویح میکنند که اگر چهار روز دیر شود همه ادارات میخوابد وارباب حقوق شورش و غوغا مینمایند در حقیقت معرفی از حسن کفایت و هنرمندی و لیاقت خود میکنند اینست معنی عنوان عرایض که متصل میگویند و مینویسند قربان خاك پای جواهرآسای مبارکت شوم. کسانیکه از جوائز دولتی لب تر نکرده اند خون از چشم میبارند و از این وضع ناگوار جگرشان کباب است و خواب راحت ندارند چه شده است آنها را که پرورده نعمت این خاندانند و از سیری در تخمه رفته اند پاس حقوق نمیدارند و در مقام سپاسگزاری بقدر یك بیوه زنی از جای نمی جنبند، اینها مردند؟ نه مرد نیستند اینها دایه های از مادر مهربانترند که در مقام خدمت گزاری هنوز حاضرند این تعهد مقدس همایونی را که مفتاح سرنوشت سعادت امت است باطل کنند و نگذارند که ذره پیشرفت کند، در حقیقت دور از مقام منیع و عرق اصیل آن رخشنده کوکب برج خسرویست که با این خیالات ناستوده مردم همداستان باشد و دربرانداختن بنیان نیاکان خود با آنها همدست و همزبان گردد و یا مجال دهد که در این مقام برخلاف رای انور همایونی چیزی از آنها تراوش کند که موهن شراب و جبروت دولت باشد حفظ عزت این تاج و تخت سلطنت بر آحادها مردم فرض عینی است چه رسد بجرگوشگان سلطنت که بروابط قریب ترند و بمنبع روح حیات مملکت نزدیکتر. بتوسط آنهاست که باید آفتاب سلطنت باهالی شعاع دهد و این نباتات ضعیف

پژمرده نمو یابد و قوی گردد و بارور شود باید بعد از این جهد فرمایند در این مملکت که همچون جنگلستانی بی ترتیب است قدری سایه این درختان تناور بی ثمر را کم کنند تا آندرختهای کوچك بارور اندك اندك بیرون آیند. پرو بال گشایند و میوه های مختلف الالوان خود را ظاهر سازند و گنجهای مخفی خویش را به اطمینان خاطر هویدا و آشکار کنند. قرنها گذشته که آندسته از مردم در مقابل اینهمه نعمت و مکنت خدمتی بدولت و ملت ننموده و ذره از دقائق خیانت و تخریب مملکت را فرو گذاشت نکرده اند، حالا خواهش این ملت ضعیف که تا رمق داشت بار گران آنها را کشید انیست که یك مدت قبل هم بآنها مجال دهند تا بی مزد و منت در مقام خدمت و عمارت مملکت باشند با آنکه بر همه عالمیان ظاهر است که تجدید بنا را مدتی وسیعتر از هدم وخرابی بنیان لازمست معهذا تمامی این ملت متعهدند که بسالیان اندك موافق فرمان لازم الاذعان این مملکت را مأمور کنند وآب رفته را بجوی خود بازآرند ولی مشروط بآنکه اگر خائنین در اجرای مضمون این توقیع منیع همراهی ندارند لامحاله اخلال نکنند و هر روز بشکلی اسباب دردسر و اشکال فراهم نیاورند ولی افسوس که یکی فرضه جدید را تصویب میکند و تعجیل دارد آن یکی طبع روزنامه آزاد را تحذیر میکند و انکار دارد آندیگری تغییر حکومت ها را در ظرف یکسال بکرات عدیده تجویز میکند و امضا میفرماید آخر کدام یك از این کارها موافق صلاح و صرفه دولت است بر فرض که این فرض را در این نفس آخر کردیم عاقبت چه خواهد شد اگر آنها این فرض را بعنوان کمك و کارگشائی نمیدادند چه میکردید شما که بر اقدام ملت در فراهم ساختن این فرض میخندید وتمسخر میکنید بفرمایید ببینیم در رأس موعد تادیه این فرض را با کسر پنج کرور بودجه سالیانه از کجا میکنید آیا خیال ادای این قروض را دارید یا ندارید اگر خیال ندارید چطور ندارید اگر خیال دارید از کجا میپردازید آیا محلی بجز همین ملت فقیر که خداوند آنها را فقط برای تمتع و حظ نفس شما آفریده در نظر است اگر هست بفرمایید کدامست اگر محل دیگری سراغ ندارید زیاده بر این بر آنها نخندید و تمسخر نکنید اداره معارف طبع روزنامه آزاد را منع میکند فرض میکنیم جلو افکار مردم را در بیان مصالح و تشریح قبایح گرفت نتیجه اش چیست آیا ما عیوب خود را ذکر کنیم و در صدد رفعش برآئیم بهتر است یا واگذاریم تا وقایع ما را اجانب با قبح اشکال اثر جراید و نقل محافل کنند و آخر این دایره معارف مایه این اسم بی مسمی که* از رئیس اجازه بخواهد بعد از تحصیل اجازه میتواند شخصاً بمحلی که برای نطق وتکلم معین شده برود و لایحه را بدهد که یکی از منشیان بخوانند اگر پانزده نفر از اعضای مجلس با عنوان او همراه شدند یعنی مشاوره آن عنوان را تصویب کردند مطلب او در مجلس قبول میشود و در تحت مشاوره درمی آید.

47- بعد از قبول مطلبی مجلس مختار است در همان ساعت در آن باره مذاکره کند یا محول بوقت دیگر بگذارد.

48- سایر مردم نیز میتوانند در صلاح بینی یا شکایات مطالب خود را مکتوباً با امضاء و نشانه منزل بمجلس بفرستند که در انجمن عرایض رسیدگی شده آنچه تکلیف مجلس است گرفتار شود.

فصل ششم

در طریقه تشکیل انجمنهای تحقیق و سپردن مطالب بانها.

49- مقصود از انجمن تحقیق هیئتی است که اعضای مجلس برای رسیدگی مطلب بخصوص از میان خود انتخاب میکنند و آن برحسب ضرورت و لزوم موقتی یا دائمی خواهد بود.

50- در موقع تشکیل انجمن اول باید تعیین کنند که برای انجام کاری که موضوع تحقیق است چند نفر اجزا لازم است و بعد از تعیین عده اجزاء شروع بانتخاب کنند و طریقه انتخاب آنست که رئیس اسامی اشخاص را که برای عضویت انجمن صلاحیت دارند معین کرده بمجلسیان اظهار میکند اگر قبول کردند همان اشخاص اعضای انجمن خواهند بود والا هر کدام مقبول مجلسیان نباشد بحکم اکثریت تبدیل میشود.

51- هر یك از انجمنهای تحقیق یك نفر رئیس و یکنفر منشی ویك راپورت دهنده مابین اعضای خود انتخاب خواهند کرد.

52- تکلیف اعضاء این انجمن آنست مطلبی که بآنها رجوع میشود اول بطور صحت تنقیح کرده بعد بدقت تمام مذاکره کنند بعد از ختم مطلب نتیجه تحقیقات را راپورت کرده در موقعی که مجلس معین میکند بمجلس عرضه دارند.

53- اگر انجمن تحقیق برای مداقه در امری است که یکی از اعضاء عنوان کرده باشد در اینصورت باید آن عضو یکی از اعضای انجمن باشد واگر انجمن راجع بمطلبی است که از طرف وزیری اظهار شده آن وزیر میتواند در آن انجمن حضور داشته باشد و در مذاکرات شرکت نماید.

54- بعد از انتخاب اعضای انجمن باید منشی اسامی آنها را ثبت کند و صورت اسامی اعضاء را با دستورالعمل و ترتیبی که مجلسیان برای انجمن مقرر کرده اند نوشته بعد از امضای رئیس برئیس انجمن تحقیق بدهد.

55- تکلیف انتظامات داخلی اعضای انجمن تحقیق در حکم انتظامات مجلس شورایملی است.

56- اگر اعضای انجمن تحقیق از دستورالعمل مجلس منحرف شوند و بر خلاف مأموریت مقرره رفتار کنند اعمال آنها از درجه اعتبار ساقط است.

57- اعضای انجمن تحقیق در باب حدود و تبیهات و شکایات باید بمجلس شورایملی رجوع کنند.

58- راپورت دهنده انجمن بعد از ختم عمل نتیجه تحقیقات و خلاصه رای انجمن را به مجلسیان اظهار میکنند یا تفصیلا راپرتی را که حاضر کرده است قرائت میکند و نوشتجات راجع به مطلب را با راپورت انجمن برئیس مجلس تسلیم میکند تا باز تفصیلا در موقع بسمع مجلسیان برسد و معلوم شود رأی انجمن در مجلس نیز قبول شده یا نه در صورت عدم قبول خود مجلس در آنخصوص استیناف میکند یا انجمن دیگر انتخاب مینماید.

فصل هفتم

در انجمن تحقیق عرایض

59- چون عده عرایض بمجلس از طرف مردم غالباً زیاد خواهد بود لهذا برای رسیدگی بعرایض یك انجمن تحقیق عرایض برقرار میشود این انجمن عرایضی را که لیاقت مذاکره در مجلس داشته باشند عیناً بمجلس اظهار میدارد و از سایر عرایض هفته یك مرتبه فهرستی ترتیب داده با اشاره بخلاصه آنها بعرض مجلس خواهد رسانید.

فصل هشتم

در تصحیح و تجزیه مطالبی که بمجلس داده میشود.

60- اگر اصل مطلبی که بمجلس داده میشود ناطق بر بعضی جزئیات نباشد اعضای مجلس میتوانند جزئیات مطلب را معین کرده تحت مشاوره درآورند.

61- مطالبی که بمجلس داده میشود تکلیف اعضای مجلس یا اعضای انجمنهای تحقیق اینست که اگر در عبارات و طریقه ادای آن یا در شرح جزئیات آن عیب و نقصی باشد تصحیح کرده بعبارات واضح و روشن تعبیر کنند بعد از تصحیح اگر جزئیات و فروع زیاد داشته باشد باید آنرا با جزئی که مطلب از آنها ترکیب شده تجزیه کرده در هر یك علیحده گفتگو کنند مثل اینکه شخصی مطلبی داده است که فلان مالیات باید از فلان محل گرفته شود و بفلان مصرف برسد یك جزء مطلب گرفتن مالیات است از این محل و جزء دیگر مصرفی است که معین شده پس باید مطلب را باین دو جزء تجزیه کرده در هر یك علیحده مذاکره کنند و رأی مجلس یا انجمن را در هر کدام تعیین نمایند.

62- یکی از شرایط تصحیح مطالب اینست که بعد از فراغت از تصحیح سه مرتبه در مجلس خوانده شود اول بعباراتی که صاحب مطلب داده است بدون کم و زیاد. دویم با ضمیمه آنچه کم و زیاد کرده اند. سوم بعد از تصحیح تام و علت سه دوره قرائت اینست که معلوم شود تفاوت مطلب تصحیح شده و کم و زیاد آن با اصل مطلب چیست.

فصل نهم

در ترتیب مذاکره مطالب

63- هنگامیکه مطلبی در تحت مذاکره است دیگری نباید مطلب مجددی در آن داخل کند تا مذاکره آن مطلب تمام بشود مگر آنکه مطلب ثانی مقدمه مطلب اول باشد و مجلسیان بآن محتاج باشند.

64- مطالبی که بمجلس برسد هر کدام مهمتر است مذاکره و انجام آن باید مقدم باشد.

65- وقتیکه مطلب بمجلس رسید و رئیس مذاکره آنرا بروزی معین توقیف کرد باید این مطلب در فهرست آنروز ثبت شود تا در آن روز و در ساعتیکه معین کرده اند در آن مذاکره شود اتفاقاً اگر مجلسیان در آن ساعت بمطلب دیگر مشغول شدند هر کس از اعضای مجلس ملتفت شد حق دارد اظهار کند که موقع مذاکره فلان مطلب رسیده است و باید آنرا مقدم داشت.

66- اگر مطلب مهمی پیش آید که انعقاد مجلس برای مذاکره آن لازم باشد و تا موقع انعقاد مجلس معمول فاصله باشد باید رئیس اعلان کند که در فلان و فلان ساعت انعقاد مجلس فوق العاده برای فلان مطلب لازم است و مجلسیان باید در همان روز و ساعت معین حاضر شوند بعد از حضور و مذاکره اگر باز به انعقاد مجلس دیگر احتیاج افتاد هر یك از مجلسیان میتوانند ضرورت مجلس فوق العاده دیگر را اظهار کنند و رئیس وقت و ساعت آنرا معین نماید تا وتقیکه مذاکره آنمطلب ختم و اعاده مجلس فوق العاده ضرور نباشد.

67- مطالب دولتی و مطالبات اساسی باید سه مرتبه در مجلس قرائت و مطرح مذاکرات شود.

68- ترتیب قرائت سه گاه اینست که پس از قرائت اول در اصول مسئله مذاکره کنند و معلوم شود که رجوع بانجمن تحقیق لازم است یا نیست. از قرائت اول تا قرائت ثانی باید اقلا دو روز فاصله باشد و اگر مطلب راجع بانجمن تحقیق شود باید از روزی که صورتمجلس انجمن تحقیق باعضا تقسیم میشود تا روز قرائت ثانی سه روز بگذرد.

69- پس از قرائت ثانی اصلاحاتیکه بنظر اعضاء مجلس میرسد باید بترتیب مقرر اظهار نمایند و بدلایل لازمه استدلال کنند. پس از انجام مذاکرات نتیجه آنها را که یکی از منشیان نوشته است بانضمام صورت اصل مطلب در نوبت ثالث قرائت نموده آراء اهل مجلس معین شود.

یقین است اگر در قرائت ثانی مجلس مطلب را رد کند قرائت ثالث واقع نخواهد شد.

70- پس از انجام مذاکرات در قرائت ثانی و تقسیم صورت مجلس باعضاء تا قرائت ثالث باید اقلا دو روز فاصله باشد. بعد از قرائت ثالث اصلاحیکه یك یا چند نفر اظهار نمایند مطرح مذاکره نمیشود مگر آنکه پانزده نفر متفقاً آن اصلاح را بخواهند و نتیجه قرائت ثالث رد یا قبول خواهد بود.

71- مطلابیکه در یك دوره اجلاسیه قرائت نشده باشد یا پس از قرائت ناتمام مانده باشد در دوره دیگر مطرح مذاکره نمیشود مگر اینکه مجدا به مجلس اظهار شود.

72- برای تحصیل آراء باید مطلبی که مطرح مذاکرات بوده قبل از رأی خواستن جهت تذکار حاضرین در اطاق خوانده شود.

فصل دهم

بعضی از قوانین در مباحثه و مذاکره مطالب.

73- در صورتیکه دو ثلث از اعضاء مجلس حضور داشته باشند شروع بمذاکرات و در صورتیکه سه ربع حاضر باشد اقدام به تحصیل آراء میشود اگر عده حاضر از سه ربع کمتر باشد تحصیل آراء نمیشود.

74- حق نطق با کسی است که پس از عنوان مطلب اول خواهش نطق کند و بعد به ترتیب اظهار.

75- هر یك از مجلسیان که مستعد برای نطق هستند در اول امر بیش از یکمرتبه حق نطق ندارد ولی بعد از آنکه سایر اعضاء مجلس هر کدام یکمرتبه نطق کردند یا از سکوت آنها معلوم شد که نطقی در آن موضوع معین ندارند و مطلب هم مجمل ماند آنوقت ناطق اول میتواند با اجازه رئیس ثانیا نطق کند تا وقتی که مطلب تعیین و تشریح شود.

76- اگر یکی از مجلسیان که نوبت نطق اوست نطق کرد ولی مجلسیان نطق او را ملتفت نشدند میتواند از رئیس اجازه بخواهد که نطق خود را تجدید نماید.

77- در موقعی که مباحثه مطلبی در مجلس طول کشید و رای مجلسیان معلوم نشد هر یك از آنها میتوانند برخاسته واظهار دارند که مذاکره این مطلب طول کشیده باید رئیس اکثریت آرائ را معین کند در این موقع اگر پانزده نفر از مجلسیان شخص متلکم را تقویت کنند رئیس باید فوراً بمجلس اعلان بدهد و درصدد کسب اکثریت برآید.

فصل یازدهم

در طریقه بدست آوردن اکثریت آراء

78- برای تعیین اکثریت آراء پس از اعلان رئیس بهر یك از اعضاء دو قطعه مقوا داده میشود که یکی از آنها سفید و دیگری کبود خواهد بود و اسم گیرنده روی آنها چاپ است مقوای سفید نشانه قبول و کبود نشانه رد مطلب است هر یك از اعضاء باید رای خودش را انداختن یکی از دو قطعه مقوا در ظرفی که نزد او میبرند ظاهر سازد پس از تحصیل آراء تمام اعضاء آن ظرف را در حضور حاضرین خالی میکند و یکی از منشیان مقواهای سفید را جدا ومقواهای کبود را جدا بصورت بلند شماره مینماید و رئیس مجلس حاصل شماره را اعلام میکند.

79- رئیس و منشیان باید رأی خود را بعد از آراء سایرین و قبل از شماره آراء بترتیب فوق اظهار نمایند.

80- هر گاه در موقع بدست آوردن اکثریت آراء یك یا چند نفر که عده آنها بیش از ربع عده اعضای مجلس نباشد حاضر نبودند حق ندارند رای مجلس را قبول نکنند.

فصل دوازدهم

در توضیح خواستن از ادارات

81- سؤالات مکتوبی که از طرف مجلس از وزراء میشود باید در ماده معین باشد و پانزده نفر از اعضاء مجلس آنرا امضاء نموده برئیس بدهند که سواد آنرا بمهر مجلس بمقام صدارت تبلیغ نموده اصل را بدفترخانه مجلس بسپارد در موقعیکه رئیس این سؤالات را بمقام صدارت یا وزراء تبلیغ میکند باید روزی را تعیین کند که صدر اعظم یا وزیریکه مطلب راجع باوست یا معاون آنها برای جواب دادن در مجلس حاضر شود.

82- روز موعود اول کسیکه توضیح خواسته و منشاء سؤال بوده مطلب را اظهار و موجه میدارد تا وزیر یا معاونی که حاضر است جواب بگوید.

فصل سیزدهم

در انشاء عرایض بحضور مبارك

83- برای انشاء عرایض بحضور مبارك همایونی انجمنی مرکب از دوازده نفر از اعضاء مجلس تشکیل میشود که هر دو نفر از آنها از طبقه باشند، این انجمن بریاست رئیس مجلس عریضه را نوشته پس از قرائت در مجلس بتوسط هیئتی که مرکب است از رئیس مجلس و شش نفر دیگر که طبقات ششگانه انتخاب کنند بعرض میرسد.

فصل چهاردهم

در رسیدگی بشکایات راجعه بانتخابات

84- چنانکه در نظامنامه انتخابات مقرر است شکایات در انتخابات را باید بالاخره راجع بمجلس شورای ملی نمایند و برای رسیدگی باین شکایات باید انجمن تحقیقی تشکیل شود که بمواد شکایات رسیدگی نماید.

85- شکایات راجعه بانتخابات را در هر محلی باید در ظرف ده روز پس از انتخابات به پستخانه آن محل داده باشند والا ظرف ملاحظه نخواهد بود.

86- انجمن تحقیقات شکایاتی را که: وقع بمجلس ارسال شده باز و رسیدگی مینماید و صورت مجلس انجمن را بمجلس عرضه میدارد واگر منتخبی برخلاف نظامنامه انتخاب شده باشد باید آن انتخاب اعاده شود ولی تا روزیکه در این خصوص حکم مجلس صادر نشد آن منتخب از اعضاء مجلس محسوب است و حق رأی دادن دارد.

فصل پانزدهم

درتکالیف تماشاچی

87- عموم مردم میتوانند با داشتن بلیت برای استماع مذاکرات در اجلاسات علنی داخل مجلس شورای ملی بتواند و در جائی که برای تماشاچی مقرر است بنشینند.

88- تماشاچیان بهیچوجه حق شرکت در مذاکرات مجلس ندارند و باید در کمال آرامی نشسته فقط مستمع باشند.

89- تماشاچیان باید در ورود بمجلس خود را مکلف باطاعت قوانین نظمیه مجلس دانسته در صورت تخلف از آنها از هر گونه اقدامات سخت نرنجند.

خاتمه

هر یك از این قوانین و نظامات که بحکم تجربه و اتقضای وقت جالب نسخ و تغییر باشد اعضاء مجلس بحکم اکثریت میتوانند آنرا بقانون دیگر که مناسب با حال مجلس باشد تبدیل کنند و همچنین فصول جدیدی که طرف احتیاج بشوند بر این نظامنامه اضافه خواهد شد.

بتاریخ 29 شهر شعبان 1324

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 20

جلسه: 20

مذاکرات مجلس شورای ملی سه شنبه 9 شهر ذیقعده الحرام

آقا سید محمدمجتهد- بنا بود که امروز نظامنامه را بدهند در مجلس قرائت و بصحه رسیده اجرا دارند چه شد؟

رئیس- امروز مشغول همین کار بودم و مراجعه ننمودیم بعضی اصلاحات بود در مقام برآمده تمام میشود میآورند در مجلس قرائت میکنند.

آقا سید محمد مجتهد- دیگر رجوع بنظامنامه برای چه بودند خدمت حضرت ولایت عهد قرائت کردند در چند جای از چند فصل را بعضی تغییرات جزئی دادند.

آقا سید محمد مجتهد- تغییر لفظی یا معنوی

رئیس- بعضی لفظی است و برخی راجع بمعنی است.

حسنعلی خان- تغییرات جزئی است چندان اهمیت ندارد و قابل ملاحظه نیست.

آقا سید محمد مجتهد- اگر نظامنامه متعلق بمجلس است باید مجلس او را اصلاح و تصویب نمایدواگر نظامنامه دولت است بسته بمیل خودشان است هر چه تغییر و تبدیل میخواهند بدهند ابتدا فقط در ماده استثناء مرخصی مجلس در دوره اول گفته بودند نوشته خارج میدهیم حال امروز در مقام تغییر نظامنامه هستند اگر نظامنامه صحیح است دیگر این تغییرات و نوشته خارج برای چیست؟ باید از حضرات وکلا پرسید که قبول دارند این ترتیبات را یا نه.

آقا سید عبدالله مجتهد- کیست که قبول نداشته باشد چه ضرر دارد مذاکره کنند.

آقای آقا سید محمد مجتهد- میخواهید بپرسید که قبول دارند یا نه (بعد از استفسار باستثنای چند نفر وکلا همه گفتند قبول نداریم).

سید الحکما- غرض اتحاد دولت و ملت است از تشکیل این مجلس در اینصورت دیگر نوشته خارج و تغییرات فصول نظامنامه برای چیست.

آقا میرزا محمود خوانساری- خوبست برای اکثریت آراء در این باب ورقه قرعه اعمال شود (گفتند بشود)

رئیس- میدانید که موضوع مبحث چیست اینست که چون در نظامنامه ترخیص مجلس در دوره اول مستثنی شده بود وحال میخواهند آن استثنا در نظامنامه باشد ولی حضرت ولیعهد میفرماید بر طبق همان سند میدهم که این مسئله در دوره اول مستثنی باشد.

آقا ملاحسن- باین طریق اصل نظامنامه از اعتبار می افتد زیرا که نظامنامه سبب اعتبار همه چیز باید باشد در اینجا مایه اعتبار نظامنامه نوشته خارج میخواهد بشود پس این نظامنامه نخواهد بود.

میرزا محمود خوانساری- غض از این تغییر و تبدیل و نوشته خارج چیست.

رئیس- غرض رامن چه میدانم چیست ایشان صلاح را اینطور دانستند.

آقا سید عبدالله مجتهد- این مطلب را ما هم گفتیم که عدم ترخیص مجلس در دوره اول بسند خارجی باشد نه اینکه حضرت ولیعهد گفته باشند وامروز هم آقایان اینجا همچه اظهار داشتند که ضرری ندارد.

آقا سید محمد مجتهد- آنروز که اینجا مذاکره این مطلب شد چون فقط منباب اخبار بمجلس ذکر شده بود نه بعنوان اخذ رأی وکلا هیچ رأی ندادند ساکت بودند.

آقا ملاحسن- وکلا حاضرند و متفقند که راضی باین ترتیب نیستند.

آقا میرزا محمود خوانساری- جناب سعدالدوله شما چه میگویید.

سعدالدوله- قرعه بکشید.

آقا میرزا محمود خوانساری- بهتر اینست که اول نظامنامه قرائت شود شاید جاهای دیگر هم محل ایراد باشد.

آقا ملاحسن- قرائت نظامنامه طول میکشد حال قرعه بکشند.

صدیق حضرت- خواندن نظامنامه لازم است.

آقا میرزا محمود اصفهانی- تا نظامنامه خوانده نشود ما از اینجا نمیرویم.

(در این موقع برای اخذ رای در این مسئله قرعه کشیدند که هر کس ذکر استثناء ترخیص دوره اول را در همان نظامنامه صلاح میداند ورقه سفید بدهد و هر که بنوشته خارج خواهانست ورقه رنگین بدهد بعد از قرعه اکثریت آراء بر این شد که همان جزو نظامنامه باشد) نظامنامه را طلب کردند که قرائت شود.

سید الحکما- امشب تا نظامنامه خوانده نشود احدی از وکلا نمیرود اگر میخواهند صحه کنند اگر نمیخواهند هم نکنند دیگر کارد باستخوان رسیده و صبرها تمام شده است.

حاجی محمد تقی- با نسخه اولی مطابقه شود. که گر کم و زیادی دارد معلوم شود (نسخه اول را هم آوردند بحاجی محمد اسمعیل آقا دادند و نسخه جدید را آقا میرزا طاهر قرائت میکردند).

اصل یازدهم- که مشتمل بود بر این که در موقع افتتاح مجلس باید منتخبین قسم یاد نمایند بعدم مخالفت با دولت و سعی در امورات راجعه بخود در خیرخواهی ملت و ترقی مملکت با نسخه اولی قدری مخالفت داشت.

آقا ملاحسن- همان ترتیب نسخه اولی چه ضرر دارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این صورت قسم مطابق است با آن قسمی که سلطان یاد میکند برای ابقاء این مجلس و حفظ حدود وحقوق آن وکلا هم باین ترتیب قسم یاد میکنند عیبی ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- قسم در این موقع با حق و صحیح است یا نیست، در صورتیکه وکلا خواهند تخلف از سلطان عادل خودشان بکنندو بخواهند که جد و جهد در اصلاح ملك و ملت نمایند چه ضرر دارد که قسم یاد نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- وکلا، وکلای ملت اند باینها قسم نمیدهند بنوکر و اجزاء مخصوص میدهند در هیچ جا معمول نیست که بوکلای ملت قسم بدهند.

صدیق حضرت- این قسم بجهت تخلف نکردن با دولت است نه برای حفظ حقوق ملت.

آقا سید محمدتقی هراتی- در نسخه اول چون کلمه (بمیزان شرع) بود در این نسخه هم که باشد باقی آن عیبی ندارد (این لفظ نوشته و شروع بقرائت شد) اصل پانزدهم اسقاط شده، اصل شانزهم که مشتمل بود بمختار بودن مجلس در کلیه انشاء قوانین واوضاع دوائر دولت و (توسط شخص اول) درخصوص موشح شدن بصحه همایونی واجرا داشتن آن نیز اسقاط شده بود.

حاجی امین الضرب- چون این اصل عین مضمون دستخط است و دستخط هم در جزو نظامنامه چاپ خواهد شد (و توسط) شخص اول هم در صورت نبودن مجلس سناست حال که بنا شد محل سنا منعقد شود و لوایح این مجلس برود بمجلس سنا و بعد از تصویب آن مجلس بصحه همایونی برسد بواسطه این دو جهت گفتند این اصل لازم نیست.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این مجلس برای مشورت و وضع قوانین سیاست است وقتی که کار با مجلس نباشد پس فایده این مجلس چیست؟

آقا سید محمد تقی هراتی- اگر غرض از مجلس فقط اظهارات لوایح خیرخواهانه باشد اعم از اینکه قبول بشود یا نشود روزنامه نویسها هم اینگونه لوایح خیلی اظهار میدارند شاید بهتر و مفیدتر هم گاهی بنویسند پس مجلس حکم روزنامه نویس را دارد.

میرزا ابوالحسن خان- باید دید که سایر ممالك با بودن مجلس سنا این حق را بمجلس ملی داند یا نه اگر دادند شما هم مطالبه کنید و اگر ندادند دیگر چه گفتگویی است.

سعدالدوله- این تغییرات و گفتگوها همه برای اینست که چون مقصود فهم حقیقت مطلب نیست شما علی الاتصال این نظامنامه را بدهید بکمیسیون از آنجا بدهند بدولتیان تغییر کرده برمیگردد و تغییر داده پس میرود علی الدوام در تغییر است مجلس باید چند نفر را که اعتماد و اطمینان بایشان هست انتخاب کرده بنشینند مراجعه کند هر گاه قبول کردند فبها و هر گاه نکردند که نکردند.

آقا سید عبدالله مجتهد- از اول مجلس سنا را گفته بودند که هر گاه امری در مجلس ملی اشکال پیدا کند که اکثریت آراء در آن متعسر باشد رجوع بسنا شود و از اجتماع این دو تصویب و تصحیح آن امر صورت بگیرد نه باین طریق که حالا میگویند.

سعدالدوله- وضع مجلس سنا نه برای این است بلکه مجلس سنا با این مجلس متفقاً باید کار بکنند.

رئیس- مطلب همین است باید تمام مطالب اصلاح و انجامش به اتفاق این دو مجلس باشد.

سعدالدوله- اینکه نوشته شده دولت هروقت بخواهد مجلس سنا را تشکیل میکند حال دولت خواست تشکیل کند در صورت تشکیل مکلف به لوازم خود خواهد بود و باید کار بکنند دراین حال مطلب تغییر میکند.

مخبرالملك- این نظامنامه را یك نفر ننوشته و نمیتواند بنویسد، از اول نمان آن را تصدیق کرده بودند حال منکر میشوند.

حاجی محمداسماعیل آقا- کسی منکر آن مطلب نیست و آنچه را هم که قبول کردند انکار ندارند.

مخبرالملك- در آن نسخه سنا را قبول کرده اید در خصوص باقی تغییرات هم یك کمیسیونی از مجلس تشکیل بکنید ببینید در این تغییرات فقط تغییر الفاظ است یا راجع به معنی هم هست ما که مقابله و اصلاح کردیم فرقی نداشتند.

حاجی محمداسماعیل آقا- شما میخواهید اجباراً به گردن مجلس بگذارید یا باید آنها قبول و تمکین بکنند؟

آقاسیدحسن تقی زاده- باید بدانیم که این مجلس ملی فعلًا تشکیل و افتاح شده است یا نه اگر نشده است که چه گفتگویی دارید و هرگاه شده باید در مجلس سنا مذاکره و گفتگو شود که چیست و چه میکنند تاحال که کیفیت و چگونگی مجلس سنا را نمی دانستید چیست پس در اصل آن مذاکره شود.

رئیس- این مجلس تشککیل و افتتاح شده و مجلس سنا را هم قبول کردند (جمعی گفتند مجلس سنا را به این طریق که معرفی کردید قبول نکردیم)

آقاسیدحسین- مجلس سنا را در ضمن آن نظامنامه با کثریت آراء قبول کردیم حال که آن فصول تغییر یافت این هم یکی از آن فصول است دوباره باید از تمام اخذ رأی کرد.

رئیس- این نظامنامه بود که ما نوشته بودیم پیش خودمان معلوم نبود که طرف قبول دارد تمامی آن را یا نه حال که رجوع کردند این طور قبول میکنند نه شما مجبورید نه آنها.

آقاسیدحسین- حال که ما مختاریم پس مجلس سنا یکی از فصول آنست باید مذاکره شود.

سعدالدوله- این نظامنامه است که طرف نوشته و قبول دارد شما قبول ندارید یکی دیگر بنویسید بدهید (بعضی گفتند که در آن نسخه مجلس وضع ادارات و تأسیس قوانین را متحمل میشد و حال با مجلس سناست در این صورت فایده مجلس چه خواهد بود.)

رئیس- مجلس ملی لازم نیست وضع ادارات دولتی را بنویسد مجلس سنا مینویسد به مجلس ملی ارائه میدهد و تصویب میخواهد هرگاه مسامحه کنند مجلس اولًا اظهار و بعد از اظهار انشاء میکند و میفرستد.

حاجی محمدابراهیم- این نظامنامه را که نوشته بودید آنها غیر از دو فصل تمام آن را قبول داشتند چرا پس این تغییرات پیداشد.

رئیس- آنوقت نظر به مجلس سنا نبود ولی حالا که باید باشد باید به اتفاق هم کار کنند.

حاجی محمدابراهیم- حال که مجلس اختیار و حکم ندارد و تمام کارها به تصویب سناست چه فرق کرده همانست که بود هرچه میخواستند میکردند حال هم بکنند دیگر لازم نیست از ما سند و نوشته بگیرند.

رئیس- وضع قوانین را ممکن است که مجلس سنا نموده به تصویب مجلس برساند و میشود مجلس وضع کند بفرستد به سنا و ممکن است هردو بالاتفاق این کار را بکنند ولی در صورتیکه مجلس به تنهایی این عمل را نمود صورت انشائی است که لازم الاجرا نیست مگر بتصویب مجلس سنا و بعد از صحه همایونی.

آقا مشهدی باقر- حال که وقت تنگ است و آقایان کسل شدند از فردا صبح حاضریم که تا هر وقت طول بکشد برای ختم این عمل در اینجا حاضر باشیم از آن وقتی که موکلین ما را برای این مجلس انتخاب نمودند بیکاریم و ما را برای این کار معین نمودند.

رئیس- بلی حال دیگر وقت خواندن نظامنامه نیست ولی باید ملتفت بود که تاکنون این ترتیبات در این مملکت نبوده در آنجاها که هست چطور رفتار میکنند پس ما هم که اخذ این ترتیبات را از آنجاها کردیم بهمان نحو رفتار کنیم و بحثهای بیفایده ننمائیم.

آقا مشهدی باقر- ما وکلا چون شخص شما را از همه جهت از خودمان داناتر و بهتر و متدین تر دیده و دانسته بودیم بطیب خاطر و رضایت نفس شما را رئیس دانسته قبول نمودیم ولی تمامی رفتار و همقطاران میگویند که شما در امور جد و جهد نمیکنید و بعضی مطالب را به مسامحه میگذرانید.

رئیس- برای چه من ملاحظه میکنم این اشتباه و خیال است که درحق من کرده اند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- چون در موقع رد و ایراد شما طرف صحبت میشوید و محاجه میکنید اینست که اینطور تصور میکنند شخص رئیس باید صحبت طرفین را گوش داده بعد از اتمام قطع و فصل مطلب نماید.

رئیس- بعدها صحبتی نمیکنم بلکه یك چند روز حاضر نمیشوم تا این گفتگوها و مذاکرات ختم شود. مخبرالملك- آن وقتیکه مردم در سفارت بودند جمعی از محترمین آمده بودند و اظهاراتی نمودند در حالتی که آن وقت کسی جرأت قبول وکالت کردن و قانون نوشتن نداشت وقتی که ما اقدام کردیم سایرین هم اقدام کردند با آنهمه زحمات و سپر بلا شدن حال ما را مغرض و طرفدار میدانند (تمامی گفتند که کسی شما را مغرض نمیداند و شما از اینگونه اغراض مبرا هستید).

مخبرالملك- مردم تصور میکند که چون دارای مجلس شدند باید با دولت طرف باشند و ما را سپر بلا قرار دهند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- آن اشخاصی که آمدند و شما را داخل کار نمودند همه خود را سپر بلا نموده بودند و همه قسم همراهی داشته و دارند ولی مقصود این است که همه زحمت ها و جان کندنها برای اتحاد دولت و ملت و اصلاح مملکت است در صورتیکه اول فوائد راجع بدولت است بعد بملت با این ترتیب میگوییم دولت اینقدر طرف خود را ملاحظه و منظور نداشته باشد و همه چیز را بمقصود خود عمل نکند قدری همراهی کند تا امور اصلاح شود (بعد از مناجات و مذاکرات زیاد)

آقا سید عبدالله مجتهد- مجلسی که نتواند کاری بکند و چیمش بخارج باشد که آیا کاری باو رجوع میشود یا نمیشود و بهیچوجه اختیار نداشته باشد مگر باظهار لوایح این چه مجلسی است و حاصلش چیست اگر همان نظامنامه اولی را بما میدهند قبول داریم والا نه.

حاج معین التجار- با مجلس سنا یا بی مجلس سنا قبول دارید.

آقا سید عبدالله- سنا را هم قبول داریم و او را در اول امر هم لدی الحاجه قبول کرده بودیم که هر گاه مشکلی باشد در آن صورت باتفاق این دو مجلس آن امر انجام و ختم شود.

سعدالدوله- عقیدهمن اینست که یك کمیسیونی مرکب از پنج نفر دو نفر از آقایان آقای سیدعبدالله و آقای سیدمحمد و یکنفر منتخب از وکلا و یکنفر از طرف دولت که قاطع و فاصل باشد با خودم و یکنفر منشی در همین مجلس حضور تمام وکلا فصل بفصل خوانده بعد از توضیح و تنقیح و تصحیح منشی آن فصل را نوشته و همینطور تا آخر در این مجلس ختم شده و تقویت نموده بصحه برسد بشرط اینکه غیر از این پنج نفر کسی حق نطق و گفتگو نداشته باشد اگر صلاحست این کار را بکنید.

آقاسیدعبدالله مجتهد- خیلی خوبست ولی دائره را قدری توسعه بدهید که ده دوازده نفر باشند دو نفر از طرف دولت باشد و سه نفر از طرف علما باشند تا باتفاق این عمل صورت بگیرد.

حاجی محمدتقی- باید آن دو نفر که از طرف دولت حاضر میشوند در این امر وکالت تامه داشته باشند که بعد از امضای آنها دولت متقبل باشد صحه و قبول آنرا بپذیرد.

سعدالدوله- خوبست همینطورکه گفته شد صورتی مجلس بنویسد و از دولت بخواهد که بیایند در همینجا ختم گفتگو کنند.

حاجی امین الضرب- این ترتیب باشد بهتر است یا اینکه همان چند فصلی که اسقاط شده و تغییر کرده آنها را بجای خودش بیاورند و تصحیح کنند شاید دولت همان نسخه اولی را قبول کند.

سعدالدوله- چه ضرر دارد بنویسند یا این ترتیب با اعضاء آن نسخه اولی هر کدام را قبول مینمایند (آقا سید عبدالله استفساراً برئیس رو کردند که بنویسند؟)

رئیس- من رأی ندارم.

آقا سید عبدالله- رأی ندادن شما کافی در ننوشتن نیست سایرین میخواهند که نوشته شود، پس بنویسند، (آقای سید محمد تقی هراتی شرحی بمضمون ذیل بصدارت نوشت که چون اسقاط و تغییر بعضی از اصول نظامنامه موضوع بحث و مذاکره در مجلس شد اکثریت آراء و اتفاق قاطبه وکلا بر این شد که یا همان نسخه اولی را دولت بما مرحمت نماید و یا صورت کمیسیون مذکور را قبول نماید تا در این ماده ختم مذاکره و مباحثه شود.)

سعدالدوله- شرحی نوشته بودند در باب انتخاب وکلای گروس که حکومت خیلی استبداد بخرج میدهد و نمیگذارد انتخاب وکلا صورت بگیرد.

سید الحکماء- شکایت از حکومت دامغان کردند در انتخاب وکلا جمعی شکایت از حکومت خراسان در این باب نمودند.

سعدالدوله- خراسان از همه جا بدتر و مغشوش تر است و اعمال حکومت آنجا سرمشق حکومتهای سایر ولایات شده است باید در این باب ترتیب صحیحی داد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 21

جلسه: 21

مذاکرات دارالشورای ملی 5 شنبه 11 ذی القعده 1324

امروز موضوع مذاکرات مجلس فقط نظامنامه اساسی بود. مشیرالملك و حاج محتشم السلطنه و مؤیدالسلطنه بوکالت از جانب دولت علیه حاضر شده بودند که در فصلو نظامنامه مباحثه و مذاکره نمایند تا باتفاق آراء وکلاء ملت و نمایندگان دولت تصفیه و تسویه شده بصحه همایونی برسد و باجرا گذاشته شود.

پس از اجتماع وکلا طرفین بقرائت فصول نظامنامه و گفتگو در باره آن پرداختند و مذاکرات بیشتر از هفت ساعت طول کشیده و ختم مجلس نزدیك چهار ساعت از شب گذشته واقع شد و در این مدت نمایندگان ملت و دولت مشغول رد و ایراد و طرح و قبول و توضیح و تنقیح نظامنامه اساسی بودند.

اصل هشتم- که مضمون آن این بود «هر سال پس از تعطیل تابستان افتتاح مجلس از اول برج عقرب خواهد بود» موضوع بحث شد جمعی صلاح دانستند که افتتاح مجلس از چهاردهم میزان که مطابق روز جشن تشکیل وافتتاح اولیه مجلس است مقرر باشد باکثریت آراء پسندیده و تصویب و همینطور مقرر شد.

اصل یازدهم- که محتوی این مضمون بود «اعضاء جلس باید بانیطور قسم یاد کنند که ما اشخاصی که صاحبان امضاء ذیل هستیم خاوند را بشهادت طلبیده و بقرآن کریم قسم یاد میکنیم که حتی الامکان تکالیف مرحومه خودمان را با کمال بینش و دقت و نهایت جدو جهد انجام دهیم و نسبت بمتبوع معظم خود اعلیحضرت شاهنشاهی راستگو و صادق باشیم و نسبت باساس سلطنت خیانت نورزیم.»

بعضی از نمایندگان اینطور رأی دادند که فصل مذکور باین مضمون و مقید باین شرط باشد که (ما خداوند را گواه و شاهد گرفته و بکتاب الهی قسم یاد میکنیم که مادامیکه دولت علیه و پادشاه عادل متبوع ما با مقتضیات این نظامنامه همراهی و مساعدت داشته و از اساس مجلس ما تقویت فرمایند ما نیز نسبت بسلطنت اعلیحضرت خیانت ننموده و نسبت بمتبوع معظم خود صادق و راستگو باشیم) کلیه نمایندگان این رأی را پسندیده و بهمین ترتیب تصویب و نوشته شد.

اصل دوازدهم- که مضمون آن اینطور بود که «در موقعی که یکی از وکلا مرتکب جنایتی شوند باید اجرای سیاست و حکم در باره او بااطلاع مجلس باشد» قرائت شد بعضی وکلا اینطور صلاح دیدند که بجای لفظ با اطلاع لفظ باستحضار نوشته شود و چون این رأی بتصویب رسید همینطور نوشته شد.

اصل پانزدهم- در موقع مذاکره گذاشته و مضمون آن اینطور قرائت شد که «برای انتظامات مجلس دولت علیه یکدسته مأمورین نظمیه در تحت اوامر مجلس قرار خواهد داد» در قبول یا رد این اصل مباحثات طولانی بمیان آمد بالاخره بعضی رأسا اسقاط این اصل را باین استدلال لازم دانسند که اگر مراد از انتظام، انتظام داخلی مجلس باشد که این مسئله از وظایف معینه و در عهده رئیس است و اگر مقصود انتظام خارجی است که انتظامات بطور عموم بعهده نظمیه مملکت است و تخصیص بمجلس لازم نیست بموجب اکثریت آراء این رأی تصدیق شده و فصل مزبور القاء و اسقاط شد.

اصل بیستم- که به این مضمون بود «در هر موقع که قسمتی از دارائی یا عایدات دولت فروخته و منتقل شود و یا تغییر و تبدیلی در حدود و ثغور مملکت لزوم پیدا کند با اطلاع و تصویب مجلس خواهد بود» قرائت شد در این عبارت نمایندگان اینطور رأی دادند که بجای لفظ عایدات دولت، عایدات مملکت نوشته شود بهمین ترتیب نیز اصلاح و نوشته شد.

اصل بیست و یکم- موضوع مباحثه شد مضمون این اصل این است که «بدون تصویب مجلس شورای ملی تشکیل کمپانی و شرکتهایی عمومی از هر قبیل و بهر عنوان نخواهد شد» این عبارت باین مضمون تبدیل شد که اگر دولت بخواهد امتیاز شرکتی بدهد باید بتصویب مجلس باشند والا اگر خود مردم بخواهند بدون امتیاز تشکیل شرکتی بکنند مجاز و آزاد هستند.

اصل بیست وهشتم- که مضمون آن این بود که «مجلس شورای ملی حق دارد مستقیماً هر وقت لازم بداند عریضه ای بتوسط هیئتی که مرکب از یکنفر رئیس و شش نفر از وکلاء طبقات ششگانه باشند بتوسط شخص اول دولت بعرض مقدس ملوکانه برساند» قرائت شد وکلاء ذکر لفظ (بتوسط شخص اول) را صلاح ندیده و یا استدلال اینکه ممکن است عریضه محتوی شکایت از خود شخص اول باشد اسقاط آن را لازم دانستند. پس از مذاکرات بتصویب و قبول مشیرالملك اسقاط شد.

اصل چهلم- که متضمن این مضمون بود که «در هر امری که مجلس شواری ملی از وزیر مسئول توضیح بخواهد آن وزیر از جواب ناگزیر است و این جواب بدون عذر موجه و بیشتر از اندازه و اقتضا نباید بعهده تأخیر بیفتد مگر آنکه مسئله از اسرار دولتی باشد که وزیر مسئول قادر بر افشاء آن نباشد».

در خصوص این اصل مباحثات و مذاکرات زیاد رد و بدل شد بعضی بملاحظه اینکه ممکن است گاهی بعضی امور مهمه سری که افشاء آن مضر به پلتیك دولت و صلاح مملکت است در بین باشد و البته در این موقع حفظ و نگاهداری آن سر واجب است ذکر مضمون اخیر را لازم و جایز دانستند و بعضی باین استدلال که ذکر آن بهانه ومستمسك بزرگی برای وزراء مسئول در عدم اظهار مطالب و رد جواب سؤالات مجلس میشود ذکر آنرا صلاح نمیدیدند بالاخره اکثریت آراء بر این قرار یافت که این مضمون بمضمون سابق منضم و ملحق شود که اگر وزیر مسئول در مورد جواب سؤال مجلس بواسطه سریت مسئله فعلا اظهار و افشاء مطلب را جایز نداند باید مدتی معین کند که بعد از انقضاء آن مدت جواب سؤال مجلس را بمجلس اظهار نماید پس از اظهار اگر معلوم شود که مطلب مذکور سریت نداشته و عدم افشاء آن چندان مهم نبوده و وزیر مذکور بمیل شخصی نه اقتضای سریت مطالب آنرا کتمان نموده مسئول و مورد مجازات خواهد بود.

اصل چهل و یکم- که متعلق بعنوان مجلس سنا و عده اعضاء و شکل انتخاب آن بود مطرح گفتگو شد در این موضوع نیز مباحثات طولانی بود پس از مذاکرات بسیار وکلاء مجلس اظهار داشتند که چون ما سابقاً در خصوص اصل این عنوان رأی داده و تصویب نموده ایم این فعلا هم تصدیق و قبول مینماییم لکن خواهشمندیم که بهمان طور که سابق استدعا کرده ایم دو ثلث وکلا و اعضا از ملت و یك ثلث از دولت انتخاب شوند وکلاء دولت اظهار کردند که حضرت اقدس ولیعهد خواستار شده اند که قرار این امر به تنصیف انجام یابد و با اینکه در غالب ممالك اعضاء سنا وکلا از طرف دولت انتخاب میشوند ما بملاحظه همراهی با مجلس و ملت تعیین آنرا بالمناصفه قبول میکنیم و بالاخره وکلاء ملت درخواست و استدعا نمودند بتقسیم سی و پنج نفر از ملت و بیست و پنج نفر از دولت قرار این امر صورت گیرد وکلای دولت هم اظهار کردند که اگر احتیاط و ملاحظه وکلای ملت از اینراه است که تصور میکنند که آراء وزراء منضم بآراء وکلای سنا میشود واسباب تقویت وکثرت آراء وکلای سنا میشود این اشتباه است و هیچوقت مربوط و ملحق بآراء وکلای سنا نخواهد بود قبول خواهش وکلا در این خصوص موکول به استدعای مخصوص شد.

اصل چهل و دوم- که باین مضمون بود که «امر راجعه بمالیه مملکت همیشه باید بتصویب مجس شورای ملی رسیده پس از آن بمجلس سنا فرستاده شود نه مطرح و مانند سایر فصول مدتی مورد گفتگو شد واظهار وکلای مجلس در این باب این بود که در تمام دنیا مداخله و اصلاح و تنقیح وترتیب بودجه وعمل مالیه مملکت و جمع و خرج دولت مخصوص بمجلس ملی است و مجس سنا بهیچوجه در آن مداخله نمیکند و اگر سابقا از طرف وکلای مجلس در خصوص مداخله مجلس سنا در این امر رأی داده شده و تصویب نموده اند حالا استدعا میکنیم این مسئله از مختصات مجلس شورای ملی مقرر شود واین مسئله نیز موکول باستدعای مخصوص شد.

اصل چهل وهفتم- قرائت شد باین مضمون «هر مسئله موضوع مذاکره واصلاح مجلس شورای ملی شد پس از تنقیح مجلس مزبور بمجلس سنا فرستاده میشود و اگر مجلس سنا رأی مجلس ملی را تصویب و تصدیق نماید بامضا و صحه همایونی رسیده اجرا میشود واگر صلاح ندانسته و رد کند امضاء و رأی همایونی حاکم ترجیح رأی طرفین خواهد بود و در صورتیکه امضای ملوکانه با رأی سنا موافقت نماید مجدداً بمجلس ملی مراجعت میشود ودر صورتیکه مجلس ملی از رأی خود انصراف و نکول حاصل نکند مجلس ثالثی مرکب از شورای ملی و سنا بحمیت تشکیل و منعقد میشود و اگر آن مجلس هم رأی سنا را تصویب نماید اعلحضرت همایونی پس از تصویب دو ثلث از وکلای سنا و انضمام آراء هیئت وزراء با رأی سنا وکلای مجلس شورای ملی را مرخص فرموده و همان وقت حکم بتجدید انتخاب میفرمایند و در این موقع انتخاب کندگان ملت میتوانند هر يك از وکلای سابقه را مجددا انتخاب بنمایند و این ترخیص هم در دوره انتخاب يك نوبت بیشتر اتفاق نخواهد افتاد در خصوص این فصل مباحثات و مذاکرات فوق العاده شد وکلاء مجلس که در ابتدا افتتاح مجلس این عنوان را اصلا نپذیرفته و تصویب ننموده بودند پس از تجدید نظر و ملاحظه ثانویه که انعقاد آنرا تصویب نمودند باین شرط معلق و مقید داشتند که ترخیص مزبور در دوره اول مستثنی باشد. وکلا دولت اظهار کردند که این استثنا در جزء نظامنامه ذکر نشود و بموجب دستخط خارج حق این استثناء موقتی بمجلس داده شود وکلاء ملت ابتدا این جواب وکلاء دولت را قبول نمیکردند و ذکر این امر را در خود نظامنامه درخواست مینمودند بالاخره پس از مذاکرات و ملاحظات زیاد بهمین طور قبول نموده و مقرر داشتند.

نظامنامه تنقیح شده و باتمام رسید و بنا شد که پس از مذاکره در دو فقره استدعائیه با ولیعهد پاکنویس نموده و بصحه همایونی برسانند.

دو نفر از منتخبین بارفروش محمد حسن خان مفتخرالممالك و آقا محمد علی آقا وارد و در مجلس پذیرفته شدند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 22

جلسه: 22

مذاکرات دارالشورای ملی شنبه 13 ذی قعده.

اسدالله میرزا- اخوی از اصفهان تلگرافی بعنوان بنده مخابره کرده بود از مساعدت و همراهی حضرت والا ظل السلطان و چون متعلق بمجلس و منتخبین آنست اجازه میفرمایید قرائت شود.

رئیس- قرائت نمایید.

شاهزاده اسدالله میرزا خواهشمندم که ارکان محترم مجلس شورای ملی را مستحضر سازند که حضرت اشرف اسعد والا شاهزاده ظل السلطان روحیفداه پریروز شخصاً مجلس ملی را در عمارت چهل ستون افتتاح فرمودند و نطق مفصلی در فواید و نتایج مجلس محترم بیان فرموده از وکلائی که باید انتخاب شده و بطهران بیایند دو نفر تاکنون معین شده و حرکت کرده اند و سایرین هم بزودی انتخاب شده و بطهران فرستاده میشوند. در خصوص بانك ملی نیز نهایت اهتمام فرموده ومشغول جمع آوری پول باسم سرمایه هستند. معین میرزا.

(اهل مجلس عموماً از همراهی ظل السلطان اظهار تشکر نمودند.)

حاجی محمد اسمعیل آقا- تماماً امتنان و تشکر دارند از مساعدت و همراهی که حضرت والا فرمودند.

اسدالله میرزا- در خصوص بانك هم خیلی همراهی فرمودند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اطلاع دارم البته از ایشان بیش از اینها منظور است که همراهی فرمایند تا سرمشق دیگران باشد.

(تلگرافی از اصفهان بامضای آقای حاجی آقا نورالله که عین آن ذیلا درج میشود قرائت گردید.)

مجلس مقدس شورای ملی دامت برکاته وکیل علما و تجار امروز چاپاری حرکت نمودند وکیل اصناف جناب آقا میرزا هادی جواهری باکثریت آراء معین شده حرکت مینماید. شیخ نورالله. تلگراف دیگری راجع بمنتخبین اصفهان که آقا میرزا باقر خان منشی باشی بعنوان آقای حاجی شیخ فضل الله مخابره کرده بودند قرائت شد.

حاجی شیخ فضل الله مجتهد. دو نفر وکلای اصفهان جناب شریعتمدار آقای حاج سید اسمعیل وکیل علمای اعلام و جناب حاجی میرزا علی ادیب التجار وکیل تجار با احترام دیروز از حضور مبارك حضرت اقدس والا روحی فداه اجازه گرفتند بچاپاری روانه شدند باقی هم فردا معین و روانه میشوند مجلس اصفهان هم بخوبی و شکوه منعقد شده محض اطلاع عرض شد.

محمد باقر الطباطبائی.

بعد اعتبارنامه وکلای بارفروش که بحضور صدارت عظمی نوشته بودند و ممهور بود بامهار تجار آنجا قرائت شد که بموجب تلگراف صدارت عظمی تمامی اهالی بارفروش دو نفر منتخبین خودشان محمد حسن خان مفتخرالممالك و آقا ممد علی آقای تاجر را بمجلس شورای ملی فرستادند، بعد از قرائت تمامی آنها را تبریك گفتند.

اسدالله میرزا- اعتبارنامه بعنوان صدارت باید باشد یا بعنوان مجلس.

صدیق حضرت- اعتبار نامه لازم ندارد باید اعتبارش معلوم باشد.

آقا سید محمد تقی- چون تلگراف احضار از طرف صدارت بوده باین ملاحظه اعتبارنامه بعنوان ایشان نوشته شده.

لایحه ای هم از طرف حکومت قرائت شد که راجع بود بعمل گوشت باین مضمون که سابقا شرحی در این باب نوشته بودم و جوابی داده نشد حال جناب عنایت السلطنه را فرستادم که در باب پول چوب دارها و ترتیب گوشت قراری داده شود و ضمنا قرارنامه هم که برای ترتیب و تنظیم این عمل فرستاده بودند قرائت شد مضمونش این بودکه اشخاص مفصله ذیل عمل گوشت را در سه سال متقبل میشوند که در تمام سال هر چهار ماهی بنرخ معین بفروشند دو ماه از زمستان و دو ماه از بهار را بهفت عباسی و یك ماه آخر بهار و سه ماه تابستان بیك قران و سه ماه پائیز با ماه اول زمستان بشش عباسی و هر وقت که گوشت گران یا کمیاب شود در عهده ایشان خواهد بود که فراوان کردن بهمان نرخ معین بفروشند و شرایطی که برای این کمپانی معین شده اینست.

1- کمپانی بتغییر حکومت تغییر نخواهد کرد و مادامی که مدتش تمام نشده باشد برقرار خواهد شد.

2- سوای اشخاص این کمپانی احدی حق کشتار ندارد و هر گاه کسی کشتار نماید ضبط کمپانی خواهد شد. مگر در صورت داشتن اجازه.

3- کمپانی مختار است که پوست را بهر کس بخواهد بفروشد اما در صورت تساوی قیمت دباغ مقدم از سایرین است.

4- در فروختن روده گوسفند کمپانی مختار است که بهر کس بخواهد بفروشد.

اجزاء کمپانی، عنایت السلطنه- ارباب محمد صادق- ذبیح الملك- میرزا عبدالکریم خان.

محقق الدوله- این حکم است یا قرار داد؟ (گفتند قرارداد است).

محقق الدوله- قرارداد که نباید اینطور اشکالات داشته باشد.

آقاسید مهدی- مردم میخواهند عمل گوشت آزاد باشد این قرارداد منافی با آزادیست.

محقق الدوله- آزادی گوشت برای اینست که فراوان و ارزان باشد و این مطلب بمباشرت کمپانی و ترتیب قرارداد هم میشود صورت گیرد ولی امروزه این شهر اینقدر کثافت و خرابی دارد که دیگر جای این ندارد سر هر کوچه و بازاری خون و روده و یا کثافت ریخته شود باید قرار و ترتیب صحیح در این باب داده شود.

میرزا محمود خوانساری- هر گاه بنا شد که اداره بلدیه در تحت اداره حکومت باشد دیگر کمپانی سه ساله برای چیست؟

محقق الدوله- باید در این امور صرفه ملت و ملاحظه حال فقرا و ضعفا را نمود این قیمت که معین داشته اند خیلی گرانست و ترتیب آنهم صحیح نیست باید قیمت گوشت از روی خوبی و بدی آن باشد و هر يك را نرخ معینی باشد و راه علاجی برای رفع کثافت قصابخانه ها معین کردند این ترتیب هرج و مرجی که هست.

حاجی محمد ابراهیم- حال صلاح نیست که به کمپانی داده شود تا اول بهار که گوسفند فراوان و ارزان میشود آنوقت قراری در این باب داده شود.

آقا میرزا سید ولی الله خان- باید انجمنی باشد که گوشت را از روی آنچه مخارج برمیدارد بفروشند از مخارج تنظیف و ترتیب آن و حقوق طبیبی که رسیدگی در بدی و خوبی گوشت مینماید که موجب بروز امراض نباشد نه اینکه بمیزان نر و ماده قیمت بگذارند گوشت که چاق و فربه بشاد علامت خوبی آنست نر و ماده فرق ندارد گمان ما اینست که آزاد باشد ارزان میشود این خیال تا يك اندازه صحیح است ولی باید رفع این کثافت نمود و گوشت را با آن کثافت از قصابخانه پشت اسب یا قاطر با آن ترتیبات نامطبوع وارد شهر نکنند و خون گوسفند را با خاك مخلوط نموده برای کوت زمین حمل نمایند تا این عفونتها رفع شود.

آقا میرزا محسن- فعلا علاج بکنید و راه چاره بگویید.

آقا میرزا محمود خوانساری- امروز باید نظامنامه را خواست و تشکیل اداره بلدیه دارد این امر جزء بلدیه درست میشود.

حاج محمد اسمعیل آقا- باید رفع موانع کرد و گوشت را از حال تا فصل بهار آزاد نمود و آنوقت ترتیب درستی در این باب داد.

(بعد جواب لایحه حکومت را بهمین نحو مصلحت دانسته و نوشتند و قرائت کردند که مشروحه شما که بتوسط جناب عنایت السلطنه ارسال داشته بودید قرائت شد اتفاق آراء بر این شد که این سه ماه گوشت معاف و آزاد باشد و پول چوبدار را دولت از قصابها گرفته رد کند تا اول حمل قرار صحیحی در این باب داده شود.)

امروز مشیرالملك و حاج محتشم السلطنه از جانب ولایت عهد برای ترتیب دو فصل از نظامنامه که موقوف باستدعای وکلا بود بمجلس آمدند و مشیرالملك اظهار داشت که درخصوص دو ماده متنازع فیه که باید باستدعا قبول شود حضرت اقدس ولایت عهد امر مالیه را قبول فرمودند که بخصوص بمجلس باشد صورت آن فصل را هم خواندند که امور مالیه بعد از تصویب و اصلاح مجلس ملی صورت آن فرستاده شود بمجلس سنا و هر گاه مجلس سنا چیزی در این مقام اظهار دارد مجلس ملی در رد و قبول آن مختار است بعضی گفتند که چرا بمجلس سنا برود (جواب داده شد که برای اطلاع است)

اسدالله میرزا- بردن بمجلس سنا فقط برای اطلاع نیست.

آقا میرزا محسن- شاید که مجلس سنا مصلحتی درآن بداند که بمجلس ملی اظهار دارد ولی مجلس ملی در رد و قبول آن مختار است».

سعدالدوله- اگر اذن بدهید توضیح میکنم فقط بردن بمجلس سنا برای ملاحظه و اطلاع نیست مطالبی که راجع ببودجه مالیاتی است و بنظر وکلای مجلس نیامده. مجلس سنا اظهار میدارد آن اطلاعات و ملاحظات خودش را ولی این مجلس در پذیرفتن آن اخطار و عدم آن مختار است و این مسئله ضرری ندارد.

آقا شیخ حسن علی- اینگونه از اخطارات و اظهارات را تمام افراد ملت حق دارند چرا مجلس سنا نداشته باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- چون در اظهار این قسم از اخطاراتی که مجلس در رد و قبول آن مختار است تمام حق دارند و میتوانند پس این قید زائد بی فایده است (جمعی گفتند ضرری ندارد).

مشیرالملك- فصل مجلس سنا و ترتیب انفصال مجلس واستثناء آن قبول شد ولی از مجلس تمنا میفرمایند که مجلس قبول کند وکلاء سنا نصف از ملت و نصف از دولت انتخاب شوند بشرط اینکه در صورت انفصال و ترخیص مجلس دو ثلث وکلاء سنا رأی بدهند (جمعی گفتند قبول داریم وتشکر مینماییم).

سعدالدوله- شما میگویید قبول داریم شاید دیگران قبول نداشته باشند و هر کس عقیده و رأیی دارد خوبست از همه رأی بخواهید.

صدیق حضرت- رأی از برای تمام نظامنامه بخواهید که قرائت شده بود.

سعدالدوله- بعد از آن رقعه هایی که مردم بمن نوشته بودند و مرا خواسته بودند بایشان کیفیت و شرح شب گذشته را تفصیلا گفتم و آنها را ساکت نمودم حال که حضرت اقدس ولایت عهد از مجلس سنا میفرمایند که نصف از طرف دولت باشند چه میگویید.

آقا سید عبدالله- تفاوت جزئیست و اهمیت ندارد (همه گفتند قبول داریم و تشکر از حضرت اقدس ولایت عهد داریم.)

سعدالدوله- توضیح بکنیم که مناط رأی سنا با شرایط مذکور در موقع انفصال و ترخیص مجلس بتصویب چهل نفر است و ممکن نیست که این چهل نفر صلاح ملت را از دست بدهند و اتفاق در این امر نمایند و در صورتیکه رأی دادند و مجلس را مرخص نمودند در همان ترخیص امر بانتخاب وکلا خواهد شد وملت هم مختارند که همان وکلای اولیه را انتخاب کنند در صورتیکه خیانتی نکرده باشند و انشاء الله امیدواریم که هیچگونه خیانت بموکلین خودمان در این امور ننمائیم و برای حفظ حقوق ملت ساعی و حاضر باشیم.

رئیس- در این فرمایش که حضرت ولایت عهد فرمودند هر کس رأی دارد ورقه سفید بدهد و هر کس ندارد ورقه الوان وعرض میکنم که بایست از حضرت ایشان خیلی تشکر کنیم (همه گفتند کمال تشکر و امتنان را داریم که انشاء الله نظامنامه زودتر برسد). قرعه کشیده واکثریت آراء بقبول فرمایش حضرت ولایت عهد شد. در موقع برخاستن مشیرالملك و حاج محتشم السلطنه تماشاچیان متفقاً اظهار کردند که ترتیب وکلاء سنا صحیح نیست ما آنرا قبول نداریم.

رئیس- شما در مجلس حق اظهار را در رد و قبول ندارید در این باب باید نظم صحیحی مقرر شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 23

جلسه: 23

مذاکرات دارالشورای ملی یکشنبه چهاردهم شهر ذی قعده الحرام.

امروز مشروحه از طرف صدارت عظمی خطاب برئیس مجلس که راجع بود بتکلیف خواستن شیعه های کردستان در امر انتخاب قرائت شد اهالی کردستان شافعی مذهبند و شیعه ها میخواهند از طرف خودشان کسی را انتخاب بنمایند عریضه که خود شیعه ها بحکومت در این باب نوشته بودند و لایحه هم که حکومت نوشته بود هر دو لفاً فرستاده شده بود لایحه قرائت گردید لایحه حکومت مشتمل بود بر مطالبه تعیین تکلیف شیعه ها در امر انتخاب و تعیین مخارج وکلا و مخارج انجمن محلی که برقرار میشود و تکیف طایفه یهود و نصارا که آنها هم میخواهند از خودشان کسی را انتخاب بمایند و استفسار حقوق رأی اهل نظام که ملاك هستند واینکه تأخیر انتخاب وکلا برای ترسیدن تلگراف و جواب عرایض بود ولی حال انجمن بلدی تشکیل و مشغول بانتخابند و منتظر جواب این چند فقره هستند.

عریضه شیعه ها بحکومت باین مضمون بود که ما هزار نفر غربا سالهاست در اینجا سکونت داریم و صاحب آب و ملك هستیم حال که بامر مبارك اعلیحضرت مجلس ملی افتتاح وانجمن محلی هم تشکیل میشود مقرر بدارید از جانب ما هم یکنفر باسم وکیل در آنجا باشد. آقاسید محمد تقی هراتی- حق دارند در این فقره جماعتی هستند که ملاك و تجار میباشند.

آقا میرزا ابوالحسن- اینها غربا نیستند اهل آنجا میباشند ولی شاید از اصناف و ملاکین باکثریت آراء از ایشان کسی انتخاب نشود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- شبهه نیست که ایشان حق رأی را انتخاب دارند ولی اینکه از میان خودشان کسی را انتخاب کنند در این باب اشکالست.

سعدالدوله- در شهرهای بزرگ که عدد اصناف زیاد و جمعیت ایشانهم زیاد است صورت انتخاب اشکال پیدا نمیکند ولی در شهرهای کوچك و دهات که اصناف از همه طبقات هستند ولی جمعیتی ندارند در آنجا همه حق انتخاب دارند باین نحو که هر طبقه و صنفی یکی را معین و اسم او را مینویسند در سرکوچه ها و بازارها بعد قرعه میکشند اکثریت آراء بهر کدام شد او معین خواهد بود و ملت عبارت از طبقات مختلفه است که اهل یك مملکت ویکدولت شمرده شوند در اینگونه از امور همه افرادمملکت ذیحق میباشند که انتخاب کنند و رأی دهند.

رئیس- مطلب همین است ولی اینها میخواهند که منفرداً خودشان یکنفر را وکیل نمایند واین مشکل است.

محقق الدوله- هر گاه اینها منفرداً این حق را اشته باشند آندو طایقه هم همین استدعا را خواهند نمود و مزید بر اشکال خواهد شد.

سعدالدوله- حکومت باید از روی دستورالعمل صحیحی که در ینجا تعیین میشود انجمن محلی تشکیل بدهد و از روی آن دستور مشغول بانتخاب شوند آنها نمیدانند ترتیب چیست و چه باید کرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مقصود اینها نیست که یکنفر از ایشان در انجمن محلی حاضر باشد نه در مجلس شورایملی.

آقا میرزا محسن- بلی مطلب همین است ولی مشروحه وزیر همایون مخالف با عریضه ایشانست.

محقق الدوله- مشروحه وزیر همایون سند است و ایشان در باب وکالت مجلس نوشته اند خوب است مشروحه ثانیاً خوانده شود.
(دوباره خوانده شد) جمعی گفتند مقصود هر دو همان وکالت در انجمن ایالت است و در اینباب هم حق دارند که ازشش نفر یکنفر از ایشان باشد.

محقق الدوله- سه چهار فقره است که وزیر جواب خواسته اند یکی یکی را مذاکره نید تا رأی دهند یکی همین مطلب است و یکی تعیین مخارج وکلا، دیگری مخارج انجمن ایالتی و دیگر استفسار حق رأی داشتن اهل نظام که جزء ملاکین هستند در انتخاب وکیل ملاکین و دیگر تکلیف طایفه یهود و نصاری اما انجمن ایالتی حق مخارج از مجلس ندارد ولی مخارج راه وکلاء را باید معین کرد که بزودی بیایند و یهود و نصاری هم حق ندارند.

وثوق الدوله- انجمن محلی باید از روی قانون و دستور صحیح باشد کی گفته که حالا انجمن محلی باید تشکیل شود و از برای او مخارج معین شود این مسئله باید بتصویب مجلس سنا باشد و هنوز مجلس سنا تشکیل نشده تا آن تشکیل شود.

محقق الدوله- انجمن محلی در امر ایالت لازمست و باید باشد.

آقا میرزا محسن- مقصود اینست که باید این انجمن از روی دستور صحیح باشد شاید مجلس سنا این ترتیب را تصویب نکند.

سعدالدوله- انجمن محلی حالیه موقتی است حق مخارج ندارد و باید وکلا را بفرستند بعد از ترتیب و دستور صحیح مخارج آن معین و معلوم خواهد شد.

آقا میرزا محسن- این انجمن، انجمن بلدی است نه انجمن نظارت ایالتی چنانچه در تبریز هم انجمن بلدیه تشکیل داده بودند.

سعدالدوله- انجمن بلدی حق مخارج ندارد و نمیدانم از روی چه قانونی تشکیل دادند اگرچه انجمن تبریز به ما خیلی کمك کرده و در انتخاب وکیل جد و جهد نموده ولی اینگونه انجمنها حق مخارج ندارند همانطور که فهمیده اید چیزی جواب بنویسند که وکلا را روانه کنند تا در بابت انجمن دستور برسد (گفتگو از نظامنامه شد)

آقا میرزا محسن- حضرت ولایت عهده و صدارت برای همین مطلب حضور اعلیحضرت رفته و دور نیست تا امشب برسد.

سعدالدوله- (خطاب رئیس) همین طور است؟

رئیس- بلی حالا رفته اند و همینطور است که آقا فرمودند.

سیدالحکما- تکلیف یهود و نصارای کردستان چه شد.

سعدالدوله- همانست که گفتیم یهود ونصاری جزو ملتند و حق رأی دارند (گفتند یهود و نصارای اینجا حق رأی را واگذار نموده بودند).

سعدالدوله- مختارند که واگذار نمایند یا رأی بدهند (بعد لایحه دادند که برئیس بدهند و خواستند که فصل آخرش خوانده نشود باقی دیگر قرائت شود گویا راجع به مجلس سنا بود رئیس خودشان ملاحظه کرده و بعد از ملاحظه) معلوم است هر مملکتی تکلیفی دارد که مملکت دیگر آن تکلیف را ندارد و نمیشود هر چه دریك مملکتی هست بعین او را در جای دیگر جاری کرد یا اینکه عمل گذشته باز هم اگر هم لازم است در اینباب مذاکره شود بشود.

سعدالدوله- عقیده من این است که چون وکلای ملت رأی دادند دیگر لازم بگفتگو نیست من آنشب خیلی گفتگو کردم و همراهی نمودم تا یك اندازه ای لازم بود ولی بیك اندازه ای برای احتجاج و غلبه کردن بر طرف زیاد روی کرده بودم و این ترتیب عیبی ندارد بلکه در بعضی از ممالك انتخاب اعضاء سنا نه از دولت است و نه ملت انتخاب آنها ارثی و خانوادگی است مثل مجلس لردهای انگلیس و آقایان موکلین هم باید بوکلای خودشان اطمینان داشته باشند اینهم لایحه دیگری است که حال بمن نوشته اند ولی فعلا تکلیف نیست که اینگونه مطالب اظهار شود مگر بعد از صحه نظامنامه (لایحه را دادند برئیس و قرائت نشد)

آقا سید حسین بروجردی- یدگر روی پاکتها تمبر پست نیست.

سعدالدوله- چون گفته شده بود که چرا تمبر پست خانه بخط خارجه است حال دیگر نزدیك است که هیچ تمبر روی کاغذ نچسبانند این ترتیبات از بی نظمی و بی ترتیبی است.

رئیس- هر گاه مبر پستخانه ولایات تمام میشود وجای آن مهر میزنند این اتفاقات میافتد چندی پستخانه با من بود ولی نمیگویم این صحیح است اما سند از برای تقلب نمیشود.

سعدالدوله- صحیح است سند تقلب نیست ولی سند بی نظمی که هست شما هیچ در فرنگستان دیده اید که پاکتی بی تمبر باشد.

رئیس- خیر آنجاها اینطور امور دیده نمیشود.

سعدالدوله- در این باب تحقیق کنید تا معلوم شود که جواب ایشان راجع به بی نظمی امور خواهد بود یا خیر.

آقا سید حسین- تمربهاییکه مطبعه بلژیك بخط خودشان از این چاپ میکنند چیست؟

رئیس- مدتی است که چاپ میکنند فقط خط خودشان نیست عدد فارسی هم دارد چون باید بخارجه برود باید بخط ایشان هم باشد ولی باید بگوییم که این کاغذ تمبرهای کثیف و بی نظم برای چیست.

آقا سید حسین- این تمبرها را باید وزیر مالیه چاپ کند بایشان بدهد ایشان چه حقی دارند در این باب اقدام کنند.

سعدالدوله- عمل گمرك و ترتیبات آن در مدتی که دولت باطمینان بکسی واگذار کرده و مفتش برای او قرار نداده بود حق این گفتگوها را نداریم و اینکه تمبر را که باید چاپ کند یا بدهد باید مذاکره شود و فعلا موقع نیست.

حاجی محمد اسمعیل آقا- حالا تکلیف مجلس این گفتگوها نیست باید بوظیفه خود عمل کند هر مطلب راجعه بهر وزارتی را باید از اداره او اصلاحش را خواست.

آقا سید حسین- پس دستور وزارتخانه ها و ادارات را بنویسید و مرتب نمایید.

آقا میرزا محسن- وقتی قوانین کلیه وضع شد این جزئیات ضمناً اصلاح خواهد شد.

سعدالدوله- بلی صحیح است ولی آقا هم حق دارند تا قانون وضع و مرتب شود طول دارد باین زودیها که نمیشود و شما از امروز ببعد در هر کاری پول لازم دارید پس باید حتی المقدور این رخنه ها را سد کرده و جلوگیری نمود.

آقا سید حسین- اوراقی را که مطبعه بلژیك چاپ کند آنچه اجرت میگیرد مطبعه های دیگر نصف آن یا کمتر میگیرند چاپ میکند پولهایی که از ولایات از بابت مالیات دریافت میدارند و چقدر در پرداختن آن تأخیر میاندازند و انتفاع میبرند باید این ضرر ها را از دولت رفع کرد.

سعدالدوله- شما حالا تکلیف در این امور ندارید بعد از رسیدن نظامنامه که وزراء میتواند به مجلس حاضر شوند باید از وزیر مسئول آن محل اصلاحش را خواست در اینموقع تلگرافی که از لاهیجان بعنوان صدارت عظمی مخابره شده بود و عیناً در ذیل درج میشود قرائت گردید.

از لاهیجان بطهران (روز جمعه 12 شهر ذیقعده الحرام)

حضور مبارك بندگان حضرت مستطاب اجل اشرف اکرم آقای صدر اعظم مدظله العالی حسب الامر از طرف ایالت جلیلیه مقرر شده که شش نفر وکیل از طرف عموم اهالی لاهیجان برشت حضار شوند و 6 نفر منتخبین که باید بمرکز کل بفرستند معین شده لاهیجان از محال بزرگ گیلان است سابق هم پایتخت گیلان بوده در شهر و ده جمعیت زیاد دارد عرض و استدعای همگی آنست از شش نفر وکیل که باید بمجلس ملی طهران بفرستند یکنفر باید از اهالی لاهیجان باشد اهالی لاهیجان شش نفر منتخب و تمام اهالی از علماء واعیان و کسبه اتفاق نموده اند یکنفر وکیل که باید از طرف اهالی لاهیجان تهران باشند جناب آقا میرزا هادی خان معروف به دبیر لاهیجانست که مرد کامل و با اطلاع از قانون ملت ودولت و خیرخواه صحیح است استدعا داریم از کارگذاران مبارك امر بفرمایند یکنفر از شش نفر وکلای ملی گیلان معزی الیه باشد همینطور هم همه اهالی بایالت جلیله گیلان تلگراف نموده اند و ایشان هم امضاء نمایند.

(عموم علماء واعیان و تجار و کسبه لاهیجان)

تلگراف دیگر از رشت بعنوان صدارت که ذیلا درج میشود قرائت شد.

از رشت بطهران پنجشنبه 11 ذیقعده الحرام.

حضور مبارك بندگان حضرت مستطاب اشرف امجد آقای صدر اعظم روحی فداه منتخبین رشت تمام شده همین ماه حرکت میکنند آقایان علماء هم یکشب خانه شریف العلماء جمع شده جناب حاجی بحر العلوم را انتخاب کرده اند ولی طلاب میگویند این انتخاب از روی نظامنامه نشده توی خود علما و طلاب درخصوص منتخبین نفاق است اگر میفرمایید همین طور جناب حاجی بحرالعلوم را روانه کنم یا اینکه بطبیعت خودشان واگذارم هر وقت خواستند وکیل تعیین نموده بفرستند. (چاکر صاح)

حاجی محمد اسمعیل آقا- خوبست آقایان از جناب حاجی خمامی استفسار کنند که حاجی بحرالعلوم ترتیب انتخابش بچه نحو بود چون در آنجا چند نفر خائن و مفسد هستند که اغتشاش میکنند.

آقاسید محمد مجتهد- کراراً نوشته شده و بعضی جواب دادند که انتخاب او برخلاف نظامنامه است بعد آقا سید محمد مجتهد سؤال کرد که هر گاه مجلس از یکنفر وزیری سؤال کرده باشد و جواب ندهند تکلیف چیست (مقصود جواب صیادان انزلی بوده از وزارت خارجه)

سعدالدوله- حکمش در نظامنامه معلوم است.

رئیس- در صدد جواب دادن هستند و میدهند.

آقا سید محمد- پس کی خواهد ید یکماه است علی الاتصال آن بیچاره ها تظلم میکنندو شکایت مینمایند خودشان خسته شده اند ما را هم خسته کردند یکدفعه جواب اینها داده شود تا راحت باشند.

صدیق حضرت- از طرف صدارت مجلس هر چه خواست جواب مستقیماً میآید ولی از وزارت خارجه و داخله مسامحه میشود.

سعدالدوله- از قراری که شنیدم وزارتخارجه تمام امتیازنامچه ها را صورت برمیدارد اگر حال هم چیزی بنویسند جوابش میرسد.

صدیق حضرت- امروز باز مینویسیم و مطالبه جواب میکنیم.

آقا سید حسین- این همه تأخیر و مسامحه برای چیست.

حاجی معین التجار- جناب حاجی امین الضرب گفتند که صورت امتیازنامه شیلات را گفته بودند بردارندو بمجلس بدهند.

صدیق حضرت- چون از وزارت خارجه گفته بودند که باید اولا بصدارت اطلاع بدهم هر گاه صلاح دانستند صورت قرارنامه را بمجلس میدهم شاید تأخیرش باین جهت شده.

جلسه: 24

مذاکرات دارالشورای ملی پنجشنبه هجدهم ذیقعده الحرام

امروز چون دو نفر منتخبین اصفهان حاجی سید اسمعیل وزیری و ادیب التجار ورود به مجلس ملی نمودند اعتبارنامه هر یك را آقا سید محمد تقی هراتی باکثریت آراء بلکه بتمام آراء از طرف علماء اصفهان وکیل است و ادیب التجار هم باکثریت آراء از طرف تجار اصفهان منتخب شد بعد از قرائت تمامی تبریك ورود گفتند.

لایحه آقا میرزا علی اصفهانی که بسمت معاون از طرف وکلای اصفهان آمده بود قرائت شد و مشتمل بود بر تهنیت و تبریك افتتاح مجلس ملی و اظهار همراهی اهالی اصفهان باین اساس و ورود وکلای آنها در این مجلس.

بنده لایحه که آقایان مدرسه سپهسالار جدید به مجلس نوشته بودند که امشب چون در مدرسه مزبوره چراغان و جشن اعطاء نظامنامه اساسی است از آقایان وکلای محترم مستدعی میباشیم که برای تبریك و صرف چای و قلیان بفرمایند قرائت گردید.

آقا سید حسین بروجردی- غرض از تشکیل این مجلس این است که لایحه بنویسید بودجه مالیاتی را بخواهید و مشغول کار بشویم و نتیجه برداریم.

رئیس- لایحه نوشته صورت میگیرد میفرستند.

وثوق الدوله- صورت آن استنساخ میشود میفرستند و بودجه را میخواهند.

آقا میرزا محسن- دیگر از امروز ببعد باید مشغول کار شد و نتیجه گرفت.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده اینست که ترتیب آمدن و رفتن و تکالیف وکلا محض قول بدون اجراء نظامنامه رفتار شود.

صدیق حضرت- عقیده عموم اینست که باید از روی نظامنامه رفتار شود.

آقا میرزا محسن- تکلیف معین است باید اجرائ شود.

آقا سید حسین بروجردی- باید وکلا از روی نظامنامه حدود و تکالیف خودشانرا دانسته عمل نمایند.

حسنعلی خان- یکی از نکات بزرگ مهم اینست که باید مطالبی که مطرح میشود پیش از وقت بوکلاء اطلاع داده تا ایشان مسبوق بمطلب باشند که آنرا بفرانسه (اردوژور) میگویند تا تأمل و غوررسی در مطالب نموده آنوقت در مجلس آمده رأی دهند تا رأی ها بیهوده داده نشود.

امین التجار- مطالب را باید از پیش بگویند تاوکلا فکر کرده بعد رأی بدهند.

آقا میرزا محسن- صحیح حرفی است در مدت یکساعت نمیشود هم فکر کرد هم رأی داد.

آقاسید حسین- باید آنمطلب را بنویسند و چاپ کنند بدست وکلا بدهند تا همه در آن تأمل کنند بعد مذاکره نمایند.

آقا میرزا سید ولی الله خان- عقیده شخصی من اینست که باید مطالب در کمیسیونها گذشته و تنقیح شده آن وقت در مجلس مذاکره شود هفته چهار روز بیایند در مجلس بنشینند فایده ندارد.

میرزا ابوالحسن خان- اول چیزیکه لازمست اصلاح بودجه مالیاتیست و اول اساس آن بانك ملیست اگر بانکملی نباشد ما هیچ چیز نخواهیم داشت باید سعی کنیم در تشکیل بانکملی محترم و مؤسسین محترم را آنی راحت نگذاریم. ترویج بانکملی را بدهیم که ترویج دولت و ملت است و همچنین این بنده گمان میکنم آن اقدامی که ملت باید بکند نکرد تمام حرف بود خجالت میکشم عرض کنم سخن را روی با صاحب دلانست حال بی پرده عرض میکنم که ما آنچه دارا هستیم متعلق بپادشاه ایرانست ما لردهای انگلستان نیستیم که از هندوستان غنیمت آورده باشیم یا مردمان امریکا نیستیم که از معادن و کارخانهای فولادسازی ثروتی بدست آورده باشیم ما نه آنها هستیم و نه اینها راه ثروت ما گویا از دو سه راه بودم یا از فروش حقوق داخله که این اول ثروت ما بوده که پیدا کرده ایم و دیگر از فوائد وزارتخانهاست سیم از حکومتها و ایالتهای مملکت است در این صورت باید صرفنظر نکنیم و راضی نشویم که این منبع ثروت ما از دست برود و آن صبح نورانی ما بدل بشام ظلمانی بشود و از عواصف منجمد جنوبی صحرای آمال و آرزوی ما بخشکد ما باید سعی و همت کنیم و با بانکملی شرکت نمائیم و از فوائد آن بهره ببریم چه ضرر دارد لوفرضناً ضرری در این را کرده باشیم مال اینرانست این وطن را از پنجه شیر و از چنگال عقاب برهانیم تأمل تا کی فقراء که نمیتواند پنج کرور پول بدهند اغنیا هم که همراهی نمیکنند البته در این مقام خیلی باید سعی کرد این جانب وطن دوست ملت خواه میگوید که فرق ما بین صادق امین و خائن معلوم خواهد شد والا ایندولت باقی نخواهد ماند واین قانون اساسی بفلسی نمی ارزد این همان است که در نمره پانزده حبل المتین نوشته میخواهید ملاحظه نمایید.

آقا سید حسین- تا بحال منتظر بودند بحمدالله از انتظار بیرون آمدند آنچه لازمه همراهی است باید کرد.

آقا میرزا محمود اصفهانی- حالا که نظامنامه رسیده است انشاء الله درست میشود.

آقا سید حسین- آنوقت که پول میدادند برسم امانت بود تا نظامنامه برسد حالا خواهند همراهی کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هستی ما بهستی این بانك است. همینطور است مردم منتظر نظامنامه بودند.

آقا میرزا محمود اصفهانی- اسباب اطمینان مردم همین است.

آقا میرسید ولی الله خان- این فرمایش صحیح بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر این قسم که شما خیال کردید که دولت باید چند روز صبر بکند نمیتواند بقشون جواب بدهد باید راه عذر دولت را ببندیم بقشون جواب بدهد باید راه عذر دولت را ببندیم بنده بوکالتی که دارم اگر مرا بکشند نمیگویم قرض از خارجه صحیح است ولی میگویم باید کاری کرد که پیش خارجه خجالت نکشیم و نگویند که ایرانیها وطن پرست وغیرتمند نیستند.

حاجی سید اسمعیل- اگر از برای مردم اطمینان حاصل بشود دارائی خودشان را میدهند اگر نشود چیزی نمیدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- با بودن مجلس و نظامنامه چه اطمینان بهتر از این است آن اطمینان که شما میگویید طلای موجود است که باید در بانك گذاشته شود.

حاجی سید اسمعیل- رؤسا سند بدهند که هر وقت صاحبان پول بخواهند از قرار صدی پنج بدهند و هر وقت که بخواهند بایشان رد کنند حاضرند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در هیچ کجا این ترتیب نیست آنجاها که اینکار را میکنند باین قید و باین شرط نمیکنند در این موقع این حرفها را بزنیم دولت از میان میرود این ایاردهای ملت است عجالتاً کمیسیون برای انجام مطالب باید معین نمود.

آقا سید مهدی- خوب است انجمن مالیه تشکیل شود و مشغول کار شوند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از برای کمیسیون مالیه لایحه وثوق الدوله نوشته اند.

وثوق الدوله- کمیسیون مالیه تشکیل و مشغول هستند.

حاجی سید نصرالله- انجمن عدلیه معین است ولی دستورالعمل باید از آنطرف برسد بعد از اصلاح و تصویب باید مشغول کار شد.

رئیس- سابقاً عرض کردم باید اجزای این دو انجمن آنچه تکلیف آنهاست بعمل بیاورند و دستورالعملی را در نظر بگیرند و تدارك بکنند و بعد بمجلس آورده مذاکره نمایند اگر از آنطرف هم رسید هر کس هر نکته بنظرش رسید باوراق چاپی یا خطی بنویسند بدهند ودر مجلس عنوان میشود.

حاجی محمد علی آقا- غرض اینست منتظر آنها نباید شد.

رئیس- چون تا حالا منتظر بودیم نظامنامه برسد و در دو هفته پیش این دو انجمن را تشکیل کردیم و مشغول کار بودیم مقدمات کار هم بعمل آمد مثل اینکه بوزارت مالیه نوشتیم وامروز نوشته بودند که بعضی اسناد حاضر است آدم امین بفرستند ببرد و بعضی صورتها را هم میدهند از این جهت ما کار تدارك کرده نداریم. پس از اینکه کار تدارك شد بتوسط اوراق چاپی بتمام اعضاء میدهند اگر مطلبی دارند اظهار میکنند مطابق نظامنامه گفتگو میشود با حاجی سید نصرالله گفتگو شد که این اجلاسات چهار روز در هفته زیاد است از این ببعد باید مطالب را حاضر کرد و در هفته یکروز در مجلس حضار شده گفتگو و مذاکره در آن شود.

حاجی محمد علی آقا- بسیار خوب است هفته یك روز باشد.

رئیس- این هفته یك روز برای این است که خیالات خود را اظهار نماییم اگر از کمیسیونها کاری حاضر شده میگویند و اگر از خارج مطلب تازه پیدا شد و لازم بود مجلس فوق العاده قرار میدهیم و الا همان هفته یك روز کفایت میکند.

آقا سید مصطفی- منافات آن کمیسیونها با مجلس چیست.

وثوق الدوله- اجزای کمیسیون باید کار بکنند بمجلس نمیرسند.

رئیس- پس بهمین ترتیب اگر هفته چهار روز حار شدید هر گاه کاری نبود نباید از خارج یا شما بگویید که چرا کار نیست و بیکاریم.

آقا سید مصطفی- این کارها باید بمجلس بیاید یا نه اگر اجازه بدهید خیلی کار بشما رجوع خواهد شد.

مخبرالملك- کار را باید پیدا کرد بنویسید بدهید به مجلس معلوم شود بعد از آن در او گفتگو نمایید.

دکترمیر سید ولی الله خان- در خارجه هم همین طور است که کمیسیونها کار میکندو به مجلس اظهار میدارند گاهی در ماه دو سه روز مجلس است و در صورت بودند کار علی الاتصال مجلس منعقده است.

حاجی سید نصرالله- یك اشتباهی است که باید رفع شود کارها بر دو قسم است بعضی کارهاست که کلیت دارد که از امور جزئیه است از وظیفه این مجلس خارج است و بعهده دفتر مجلس است واین جزئیات تضییع وقت مجلس را میکند.

آقا شیخ حسین- شما مجلس را مرتب کنید مردم سالها است که آرزوی این مجلس را مینمایند حالا میخواهید تعطیل نمایید پس عرایض مردم چگونه رسیدگی میشود.

مخبرالملك- کمیسیون عرایض حاضر است که عرایض را بهر اداره که راجع است رجوع نماید و جوبا بگیرد غرض اینست که در مجلس نه نشینید بنده عقیده ام اینست که آن نظامنامه داخلی را آقایان مطالعه کنند تا اشکال رفع شود.

آقا سید محمد مجتهد- شما منتظر باشید که از خارج بشما کار رجوع بشود شاید نکردند شما خودتان باید ایجاد کار بکنید پس تعیین حدود حکام وغیر آنها راجع بکیست.

حاجی سید نصرالله- مشغولند دستورالعمل مینویسند.

مخبرالملك- در کمیسیونها اگر یکماه کار بکنند و ترجمه نمایند در مجلس یکساعت خوانده میشود.

آقا سید محمد مجتهد- مجلسی را که در هفته چهار روز معین شده است نباید موقوف کرد.

مخبرالملك- آنوقت اين مجلس نيست مضحكه است.

حسنعلی خان- كاريكه اين مجلس و اين وكلا ميكنند برای يك ملتست ما نميتوانيم كه هفته چهار روز بيائيم در اينجا بنشينيم وكار نكنيم بايد اصول قانون مملكت را درست كرد آنرا در كميسيونها مينويسند اصلاح ميكنند هفته چهار روز آمدن و حرف واهی زدن چه فايده دارد.

آقا سيد محمد- حرف واهی نزنيد كار صحيح بكنيد.

حاجی سيد نصرالله- نميشود قوانين در اين مجلس نوشته شود.

آقا سيد محمد- پس اين هيئت برای چه هستند.

حاجی سيد نصرالله- بايد كارها پسائی بشود و قوانين نوشته بشود آن در اين مجلس نميشود بايد تصفيه و تسويه شده بعد در مجلس بياورند.

آقای حاجی سيد اسمعيل- هر چه تسويه و تنقيح ميشود در يك روز يا دو روز او را در مجلس گفتگو نمايند.

حاجی محمد تقی- تا حال ميگفتيد نظامنامه نداريم حالا ميگوييد كار نداريم.

مخبرالملك- حالا ميخواهيم ببودجه مالياتی رسيدگی كنيم چه كنيم.

حاجی محمد تقی- رسيدگی نماييد وكلائيكه ميآيند در اينجا كار ندارند حاضرند كه از صبح تا شام بنشينند.

آقا سيد حسن تقی زاده- هفته يكروز كمست ظلم واستبداد فوق العاده سی سال است اين مملكت را فرو گرفته آنهاييكه فرموديد صحيح است ولی ما ميبينيم آنهاييكه بی علم وجاهل بودند آمدند وزير شدند و از منصب وزارت با علم واطلاع شدند و حال وكلای ما هم همينطور بايد افكار انها را توسعه داد ولی بدبختانه ميگويم نميدانم وكلای ديگر ميپسندند يا خير در اينجا ما خيال ميكنيم كه كار نداريم ولی كار بسيار است آن كسی كه ميآيد در اينجا اگر بانجمنهای مخصوص نرود وقتيكه بخانه ميرود هيچ نفهميده است اگر مطالب كميسيونها را خلاصه كنيد ودر روزنامها چاپ بشود خوبست و اگر همين وكلا در اين مجلس حاضر بشود از ولايات تظلماتی كه ميرسد آنها اطلاع پيدا ميكند خلاصه هر يك از وكلا بايد علم ايشان باندازه زئيس باشد حالا من اين را رعض ميكنم آنستكه هر كس وارد بشود در اينجا صدی يك از مطالب خود را نميتواند اظهار بكند مكاتيبی كه از خارجه و صدر اعظم ميآيد خلاصه بكنند بعد در مجلس بخوانند از انزلی خبر ميرسد كه ماهيگيرها دربست رفته اند وشكايت ميكنند ولی ما هم اعتنائی بمطالب آنها نميكنيم واز ولايات ديگر خبر ميرسد كه ناموس ما مردم را برده اند ما كه باين مطالب نميرسيم پس خوب است هفته دو روز باشد كه بمطالب مردم رسيدگی شود بنده كه مسبوق نيستم صدر اعظم چه گفت و فلان چه كرد ديگر خودتان مختاريد.

حاجی سيد نصرالله- اگر شما همچه ميفهميد كه مطالب در دفتر مستور است و ابراز نميكنند حق داريد ولی بايد بدليل اين مطلب را اثبات كنيد اين مجلس هنوز بكار خودش سوار نيست و آزاد نيست (همه گفتند چرا آزاد نيست.)

حاجی سيد نصرالله- بايد اين مجلس چنان باشد كه اگر كسی معروف بدشمنی ملت باشد ولی در يك مطلبی بتوان از او تحصيل منفعت از برای ملت كرد بايد مطلب بطور آزادی گفته شود.

آقا سيد حسن تقی زاده- صحيح است ولی اينها جواب من نيست مثلا ميگويم امتيازنامه ليانازوف كه جناب حجه الاسلام خواستند اگر دادند ما چرا نديده ايم و اگر ندادند چرا نميدهند.

رئيس- امتيازنامه را آوردند دادم آقا.

آقا سيد محمد- مقصود آن امتياز نامه نبود بنا بود اصلش را بدهند اينهم باز شرحی است كه يكنفر يهودی نوشته در بابت ماهی سوف.

رئيس- بنده اينجا يك حرفی دارم آقای تقی زاده شرحی بيان كردند توضيح لازم دارد و آن اينست كه مردم عرايض مينويسند و آن چيزی نيست كه او را ضبط بكنيم و نفرستيم البته فرستاده و از آنها جواب ميخواهيم انی چيزی نيست كه ما وقت خود را ضايع بكنيم

در اینجا باید ایجاد قانون بشود نه خواندن عرایض خیانتی در باب عرایض نشده واین چیزی نیست که خودمان را معطل عرایض بکنیم نوشتن قانون اگر چه کار دولت است ولی حالا که آنها نمینویسند باید ما بنویسیم بنده هستی خود را روی اینکار گذاشته ام البته بیکار نیستیم باید کار کرد.

آقا سید محمد- پس تشکیل این مجلس برای چیست بیهوده است؟

رئیس- خیر آقا چرا بیهوده باشد.

مشهدی باقر- پیش از آنکه نظامنامه بیاید هر روز میآمدیم می نشستیم و میرفتیم مردم از ما میپرسیدند که شما چه میکنید میگفتیم نظامنامه نداریم حالا که نظامنامه آمد نمیشود مردم را متقاعد کرد بیکروز و این مجلس دارای همه گونه اشخاص هست هر کس در یك امری اطلاع دارد حال چه ضرر دارد که ما بیائیم در مجلس ولی آنهاییکه کار دارند آنروز نیایند و مطالب را بعد از تصفیه بیاورند در مجلس (گفتند احسنت).

حاجی سید نصرالله- اگر محض خوش آیند مردم است همانست که بشما احسنت گفتند واگر محض مجلس است ما کاری در چهار روز نداریم اگر کار داشته باشیم در تمام هفته حاضریم.

مخبرالملك- کارها تمام در اینعمارت درست میشود و کمیسیونها در همینجا تشکیل میشود.

حسنعلی خان- خوبست این کمیسیوها را تغییر بدهند آقایانهم داخل کمیسیونها بشوند.

رئیس- این کمیسیونها که شش نفر است 12 نفر بشوند شش نفر دیگر هم وکلا تعیین کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- همچه گمان میرود که ما میخواهیم اجزاء کمیسیون بشویم این نیست پس خوبست که هفته یکروز هم حاضر نشویم من میگویم که کمیسیون صبح کار بکند در عصر صحبت آن مذاکره شود.

میرزا ابوالحسن خان- نتیجه یکهفته در یکروز خوانده میشود ممکن است که در سه ساعت طرف صبح کار بکنند و عصر نتیجه آنها را اظهار بدارند حاشا و کلا بنده در این باب هیچ حرفی نمیگویم.

آقا سید حسن تقی زاده- میگویم چه ضرر دارد که کمیسیون در صدد وضع قوانین باشند و این مجلس از برای عرایض عمومی و تظلمات عمومی رسیدگی نماید.

میرزا ابوالحسن خان- چه ضرر دارد که یکروز از برای عرایض عمومی و یکروز هم برای اصلاح و تصویب امور کمیسیونها و هر گاه امر فوق العاده باشد باطلاع رئیس مجلس تشکیل شود.

حسنعلی خان- خوبست نظامنامه داخلی یکدفعه قرائت شود تا همه بدانند.

آقا شیخ حسین- این میشود که کسی نظامنامه داخلی را نخوانده باشد؟

آقا میرزا محسن- این مجلس همین طور باشد ولی آن اجزاء کمیسیونها که کار دارند حاضر نشوند.

آقا سید محمد مجتهد- مگر آن کمیسیونها اهل این مجلس نیستند و وضع وقانین نه برای اهل این مجلس است که شما میخواهید از این هیئت خارج نمایید.

آقا سید حسین- این کمیسیون اینست که وزیر مالیه میگوید چهار ده هزار فرد است که باید اهل کمیسیون خلاصه کرده بیاورند در مجلس بعد از صلاح دید با وزیر مالیه گفتگو نمایند.

مشهدی باقر- در چند روز قبل دوازده نفر رأی گرفتند برای کمیسیون کسی انکار ندارد و لازم نیست که آنها در وقت کار در مجلس عمومی حاضر بشوند، اگر کسی چند روزی نباشد کسی از ایشان مؤاخذه ندارد.

آقا سید عبدالله مجتهد- اینکه میفرمایید کمیسیونها دوازده نفر هستند ما هفته چهار روز برای مجلس معین کرده ایم 3 روز دیگر حضرات بیکار هستند. آن سه روز مشغول عدلیه و مالیه باشند و ماحصل مطلب را بمجلس اظهار بدارند.

رئیس- باید کاری از پیش برود یا نه؟

آقا سید عبدالله- این قدر کار پیدا خواهد شد که نتوانید رسیدگی نمایید.

حاجی سید نصرالله- نباید منتظر این باشند که مجلس حتما هر عرضی را رسیدگی نماید.

آقا سید عبدالله- باید جواب مسکت بدهند بمجلس نه بطفره و تعلل بگذرانند.

آقا سید حسین- اگر نمیتوانند استعفا بدهند اگر میتوانند در ساعت معین حاضر شوند.

میرزا محمود اصفهانی- آن نوشته که بنا بود بدهند بصحه رسید یا نه.

رئیس- برای روز سه شنبه میرسد.

میرزا ابوالحسن خان- بنا بود بمهر ولیعهد باشد نه صحه همایونی.

(امروز بار وارث سید مقتول آمد واظهار تظلم کردند).

رئیس- امروز رأی دارید که ششصد تومان از بابت مالیه و دویست تومان مستمری در حق این ورنه مقتول برقرار شود یا نه.

آقا میرزا محسن- آقای رئیس میفرمایند که ملت از بابت مالیه ششصد تومان بدهند باین سادات وکلا هم رأی میدهند یا نه با دویست تومان مستمری.

آقا شیخ حسین- چرا ملت بدهند این 600 تومان را قاتل بدهد پس فردا یکی دیگر را میکشند و ملت باید بدهد و آن دویست تومان را هم از مواجب او بدهند.

حاجی سید نصرالله- مجلس راحت این سادات را میخواهند یا نه پس آنچه اضافه مواجب دارد در حق اینها مقرر کنند.

آقا شیخ حسین- دست شاهزاده عزیز قطع شد هزار تومان مواجب نظام الملك را باو دادند این سید برای مجلس کشته شده است باید تمام مواجب آن طرف را در حق این سادات برقرار کنندو وکلا هم باید رأی بدهند.

بعد اعتبارنامه آقای حاجی بحر العلوم رشتی قرائت شد که از جانب علماء اعلام رشت منتخب شدند (همه تبریك گفتند).

آقا سید حسین- تکلیف در حاضر شدن وکلا بوقت معین و کمیسیونها چه شد هفته چند روز باید باشد؟ جمعی گفتند هفته سه روز باشد.

رئیس- من رأی ندارم در این باب باید در همین هفته چهار روز باشد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 25

جلسه: 25

مذاکرات دارالشورای ملی روز شنبه بیستم ذی القعده.

امروز برای مذاکره در اجراء و انفاذ تنظیمات داخلی مجلس طرف صبح مجلس فوق العاده از تمام وکلا منعقد بود چون مذاکرات آن در امور داخله مجلس بود و علاوه بر اینکه تقریبا در موضوع واحد بوده غیر رسمی واز قبیل مکررات است بدرج خلاصه و نتیجه آن اکتفا میشود.

مذاکرات این مجلس راجع باجراء نظامنامه و ترتیب تنظیمات داخلی مجلس بود که بواسطه آن اجرای ترتیبات و حدود داخله مجلس منظم و اعمال و مشروعات آن مرتب باشد و هر مطلبی که در مجلس موضوع بحث میشود مرتبا مطرح شده و مرتبا اختتام یابد و هر چه مطرح میشود زودتر باخذ نتیجه واختتام مقرون گردد. موضوع دیگر این مجلس این بود که لازم است در ایام هفته چند نوبت مجلس خاص از وکلا فقط منعقد شود و در آن مجالس وکلا مذاکراتی را که باید در مجلس رسمی موضوع شود مطرح نموده و در حقایق و اطراف اصول و فروع و شعب محتمله آن با نظر تعمق و تدبر مذاکره و بحث کند و پس از تحقیق کیفیت و کمیت خصوصیات مسئله مبحوث عنها و اصلاح و تسویه و تنقیح افکار خود آنرا در مجلس رسمی مطرح نمایند. موضوع دیگر مذاکره مجلس فوق العاده امروز مسئله انجمنهای خصوصی مجلس بود که این کمیسیونها آنچه تاکنون منعقد شده و آنچه بعد تشکیل میشود بخصوص انجمن مالیه و عدلیه که اقدامات سریعه آنها در وظیفه مرحومه از هر کاری مهم تر و بلزوم دقت نظر و سرعت عمل نزدیك تر است. بواسطه اینکه مجلس فوق العاده امروز تا بعداز ظهر بطول انجامید و وکلا در ساعات مفصله مشغول مذاکره و گفتگو بوده و باین واسطه خسته و متصدم شده بودند مجلس رسمی انعقاد نیافته و مذاکرات مجلس رسمی از عصر امروز بفردا موکول و مرجوع شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 26

جلسه: 26

روز یکشنبه 21 شهر ذی القعده الحرام

امروز تلگرافی از بارفروش قرائت شد.

آقا سید محمد تقی- جواب را چه باید نوشت.

رئیس- جواب را با پست بعد از تحقیق نوشت.

حاج شیخ علی- کسی نیست از وکلا که اطلاع از این ترتیب داشته باشد؟

مفتخرالملك- چرا در چند سال قبل اعتماد دیوان ملکی بحسنخان کاشی فروخت در این بین حسن خان صاحب ملك فوت شد و حاج سید کاظم از طرف وزیر التجار مأمور شده و از طرف جناب وثوق الدوله هم صورت و تلگرافی مخابره شد که پول آن گرفته شود آنها خواستند فرع در فرع حساب کنند قبول نکردند و از قرار تومانی شش عباسی حساب کرده و گرفتند.

سعدالدوله- این کار، کار دیوانخانه است. رئیس- مهم عقیده ام همین است ولی میگویند اینکارها باید همین جا اصلاح شود.

سیدالحکماء- شما میگفتید از این مقوله گفتگو بشود حالا از این قبیل مطالب بسیار است که از دفتر بهر اداره که لازم است رجوع مینامیند.

سعدالدوله- یك کمیسیون برای این کارها لازم است.

رئیس- کمیسیون برای اینکارها موجود است.

سعدالدوله- مطالب در کمیسیون رسیدگی و تحقیق میشود بعد میفرستند بهر اداره که راجع است بآنجاو جواب میخواهند و از این قبیل هر روز بیست کاغذ شکایت بمن میرسد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مکرر گفته شد که این مجلس برای این قبیل کارها نیست.

حاجی شیخ علی- مجملی از این مطالب در این مجلس خوانده شود ضرری ندارد.

سعدالدوله- در بابت انتخابات هم همان طور که گفتیم کمیسیون رسیدگی نماید مجلس کار دیگر دارد.

محقق الدوله- این جا حاضر است.

سعدالدوله- این مجلس حقوق دیگر دارد تا حال میگفتند نظامنامه ندارد حالا که نظامنامه دارد اگر همانطور که بوده است باشد هیچ لازم نیست که مجلس منعقد باشد البته باید مشغول کار باشد.

محقق الدوله- کمیسیونها تشکیل شده.

وثوق الدوله- کمیسیون عالیه تشکیل شده راپورتی هم در این باب نوشته شده اگر مصلحت است خوانده شود (راپورت مذکور که راجع بود باصلاح مالیه و جمع و خرج دولتی از جغذافیا و ممیزی املاك و تعداد نفوس و ترتیب رسیدگی باراضی و مالیات آنها خوانده شد.) جمعی گفتند بسیار خوب.

سعدالدوله- خیلی خوب است ولیکن خیلی ما زود ذوق زده میشویم عبارات خیلی خوب و صحیح است ولی همینطور شما پیش بیایید و اقدام کنید ببینید کاری پیشرفت میکند یا نه باید از راه کار داخل شد همانطور که چند ماه بود گرفتار بودیم باید وزرا در این مجلس حاضر شوند و گفتگو نمایند.

وثوق الدوله- باید از روی همین نوشته بخواهند تا حاضر شوند.

سعدالدوله- جوابش این است باید گفت که نوشتن این قوانین وزارتخانها بچند نفر تقسیم شده از جمله بخود بنده ولی بیکسال و دو سال تمام و اجرا نمیشود.

وثوق الدوله- این راپورت برای این بود که اصلاحات لازمه را بخواهیم و این جمع و خرج حالا بشود قریب سه چهار هزار فرد است که تقسیم کرده اند که بنویسند و بعضی پیش من است.

سعدالدوله- همانطور است که چندی قبل گفته بودم که یك حوض زیر آب زده و دلو پاره به دستمان دادند و میگویند شما این حوض را پر کنید آیا لازم نیست که ما زیر آب حوض را گرفته و دلو را بدوزیم؟

آقا میرزا محسن- شما صلاح ما را بگویید.

سعدالدوله- نمیتوانید علاج کنید چه فایده دارد، باید وزراء مسئول را حاضر کنید من چند فقره مطلب دارم.

زرگرباشی- تا یك اندازه علاج میکنیم.

وثوق الدوله- از روزی که نظامنامه داده شده است ما وزرا را نخواسته ایم.

سعدالدوله- چرا وزراء مسئول حاضر نمیشوند من میخواهم بپرسم دولت دو فقره قرض که سابق کرده است پنج کرور از آن که بجمع نیامده چه شده است؟ من میخواهم بپرسم که عین الدوله وقت رفتن بتجار گفته بود که چهارصد و پنجاه هزار تومان در بانك موجود است چه شده است؟ من میخواهم بگویم که شش میلیون فرانك قرض کرده اند و اسلحه خریده اند که این اسلحه را بتدریج بیاورند و این اسلحه، اسلحه کهنه بوده است که چینی ها میخواستند بخرند و نخریدند واینها بقیمت خیلی گزاف بپای دولت حساب کردند، اینها را از کی باید سوال کرد تا وزیر مسئول حاضر نباشد؟

آقا میرزا محمود خوانساری- باید وزراء مسئول را خواست.

وثوق الدوله- هر یك از این امور راجع به یکی از وزراء است باید سئوال شود.

سعدالدوله- من در پیش گفتم که حکایت تمبر و بینظمی در پست خانه و تأخیر در وصول نوشتجات و تجدید کونترات فرنگیها که پنج ماه بوعده آنها مانده تجدید مینمایند اینها را که عرض کردم نوشتید یا نه اگر نوشتید جوابش کو و اگر ننوشتید چرا؟ ننوشتید و من میگویم ضراب خانه که صد سالست بسته است رئیس میخواهد چکند و عملجات لازم ندارد. این مطلب را راپورت میدهند با دو سکه برای صدارت که این سکه مال حالا است و آن مال فلان حاجی این سکه ما چه عیب دارد اینطور اشتباه کاریها میکنند من میگویم فرنگیها این همه مواجب میبرند و رعیتهای ایرانی گدائی میکنند برای چه هر یك از این مطالب را راپورت میدهند بصدر اعظم و میگویند سی و پنجنفر اجزاء خارجه داریم و دو هزار نفر ایارنی. اولا حرف ما بر سر عدد نفوس نبود حرف بر سر مواجبی بود که

میبرند باید دید که این دو هزار نفر کیستند و شغلشان چیست و چقدر مواجب میبرند و آن سی و پنجنفر چقدر آخر چشم بندی تا کی و شبهه کردن تا چند.

آقا سید مهدی- اینها همه درست است معالجه را بفرمایید.

سعدالدوله- معالجه همانست که باید وزراء مسئول بیایند و گفتگو نمایند تا ببینند که از هر راهی صد هزار تومان منفعت بدولت و ملت میرسد.

رئیس- من جوابی دارم اینستکه این مجلس نظامنامه دارد و بقانون نظامنامه باید نوشت و ذکر مطلب مسئول عنه کرد تا آن وزیر مسئول حاضر شود و مذاکره گردد مطالب را در هم گفتن نمیشود ضبط کرد.

سعدالدوله- این نظامنامه برای پارلمانهای بزرگ خارجه خوبست ولی این پارلمان ما هنوز ترتیبی ندارد و کاری نکرده نمیتواند این نظامنامه را اجرا بدارد آن ترتیب نظامنامه با این ضیق وقت ببینید که چقدر طول میکشد خزانه دولت تهیست و این مؤسسین بیچاره که میخواهند تأسیس بانك کنند قراردادی میخواهند شما ببینید که برای یك کاری با وزیر مسئول آن چقدر باید صرف وقت کرد من خواهش میکنم که این فصل از نظامنامه را بمقتضای همان فصل نظامنامه که لدی الاقتضا میتوان تغییر فصلی از فصول آن را داد تغییر بدهید.

رئیس- پس خوبست امروز این مطالب تمام بشود شما میفرمایید که وزراء مسئول هر روزه در مجلس حاضر شوند و این فصل از نظامنامه را تغییر بدهید.

سعدالدوله- من نمیگویم که هر روزه ولی میگویم از سفرائیکه در اینجا هستند بپرسید که وزراء در خارجه بچه ترتیب در مجلس حاضر میشوند.

رئیس- من میگویم باختیار است.

سعدالدوله- باختیار است ولی مسئولیت آنها با مجلس است.

رئیس- من میگویم که نمیشود آنها فوراً جواب بدهند باید پیش از وقت بآنها اطلاع داد بتوسط رئیس وزراء (صدر اعظم) تا مسبوق بمطلب باشند و در مجلس حاضر شوند جواب بدهند.

وثوق الدوله- همان فصلی را که میگویید ننتیجه بدهند بفرمایید بچه نحو تغییر بدهند.

محقق الدوله- در آن فصل یا فصل دیگر گویا مسائل فوریه را قید کرده اند که باید زود جواب بدهند.

صدیق حضرت- کدام نظامنامه را تغییر بدهند داخلی یا اساسی و اگر داخلی را میگوئید ربطی بوزراء ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینکه حالا کار خیلی زیاد است شبهه نیست.

آقا میرزا محسن- پس باید وزراء را خواست.

سعدالدوله- همانطور که جناب رئیس فرمودند بهتر اینست که بصدر اعظم بنویسند که حتی الامکان حضور وزارء هر دو سه روز یکدفعه در مجلس لازمست و این مجلسی است که شاه انعقاد کرده. آمدن باینجا مثل رفتن بمجلس دربار است موجب بی شأنی نخواهد بود.

آقا میرزا محسن- چه ضرر دارد که معاون ایشان را بخواهید هر روزه ملتزماً حاضر شوند.

حاجی معین الضرب- فعلا روی سوال با وزیر مالیه است معاون ایشان هر روز حاضر شود خیلی خوبست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بجهت اینکه مبلغی خالصجات در این ایام بخشیده شده و مبالغی انعام باسم مواجب برقرار شده باید اینها رسیدگی شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- تمام اینها در عهده وزیر مالیه است.

سعدالدوله- من قریب دو کرور برای خزانه دولت از مواجب مکرر محل پیدا کردم این یکفقره و فقره دیگر وزیر معادن و پسر کتابچی و شیخ الملك با صدیق السلطنه در اینجا حاضر شوند در عمل معدن نفط مذاکره شود.

خیاط باشی- شیخ الملك دخیل کار نبود. آقا میرزا ابوالحسن خان- چرا برای شهادت و تصدیق خوبست.

آقا سید محمد مجتهد- آن نوشته چطور شد نرسید (مقصود امتیاز نامه لیانازوف است)

صدیق حضرت- نوشته شد هنوز جوابش نیامده.

حاجی معین التجار- فعلا اصلاح عمل مالیه از همه چیز مقدم تر است این تفصیل که خوانده شد دو سه سال وقت لازم دارد و باین ترتیب باز مثل سایر روزها از اینجا بیکار خواهیم رفت.

وثوق الدوله- دو تفصیل است در اینجا یکی جمع و خرج مالیه است که بفرستند در مجلس ملاحظه و جرح و تعدیل نمایند ولی اصلاح کلی بسته باین است که ممیزی و رسیدگی صحیح بشود.

حاجی معین التجار- مجلس حالا میداند که چه طور جرح و تعدیل میکنند این کمیسیون مالیه باید بداند که چه طور جرح و تعدیل میکنند.

وثوق الدوله- صورتی می آید بمجلس که حاوی بر جمع و خرج باشد آنوقت تمام فقرات را یکی یکی میبینند هر کدام کم است زیاد و هر کام زیاد است وهر کدام زیاد است کم مینمایند تا تسویه شود.

سعدالدوله- اگر بخواهید اصلاح کنید و دل و جرأت پیدا کنید مثلا آنجا که میسید بمواجب سعدالدوله کیست که دو هزار تومان مواجب دارد در صورتیکه چهل سال است نوکری کرده بعد میرسید بیکی دیگر که نوکر سعدالدوله بوده است میبینید که او بیست هزار تومان مواجب دارد باید قلم بدست بگیرید و او را قلم بکشید اینکار خدمت بدولت و ملت است.

وثوق الدوله- همین طور است.

آقا میرزا محسن- آن مسائل مهمه دیگر که گفته شد اصلاحات آنها چیست.

سعدالدوله- عجاله باید تمام اوقات صرف امر مالیه شود از دو جهت یکی اضافه بر دخل یکی کاستن از خرج از جمله آن رخنه هاییکه گفتیم عمل مسکوکات است بخارجه از یکطرف در ضرابخانه را بسته ایم از طرف دیگر مسکوکات را مال التجار کرده بخارجه میفرستند باید از وزیر مالیه سوال کرد که چرا پول خارجه در مملکت ما مال التجاره نیست و پول ما در خارجه مال التجاره هست.

آقا سید حسن تقی زاده- برای اصلاح کلیه کارها سه شرط لازم است یکی حال یکی ماضی یکی استقبال سوراخهاییکه حالا باز میشود اینها هم است و بعقیده من باید جلو اینها را گرفت واین مسئله حکم سخت لازم دارد که نقدا ادارات موقوف بماند و تغییر زیاد نکند و قراردادهای جدید نگذارند و بنده امروز صلاح نمیدانم مالیه را زیاد کردن برای اینکه این ملت فعلا این پولی که میدهند نمیدانند بچه مصرف خرج میشود ما اگر در این امور جزئیه بخواهیم گفتگو نماییم صد سال دیگر معطل مینماییم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مسئله جزء قانون اساسی ماست زیرا این مسئله که شما میفرمایید در قانون اساسی مقید است که تمام کنتراتها و فروش املاك دولتی و تحدید حدود امتیاز نامها باید باستظهار مجلس باشد و اگر شنیدید که بدون اطلاع مجلس کاری کرده اند حق دارید که بمجلس اطلاع داده جلوگیری نمایید.

آقا سید حسن تقی زاده- عرض بنده در قانون اساسی نیست حرف من اینست که نوشته شود بقانون اساسی بعدها مداخله نکنند مگر بتصویب مجلس.

سعدالدوله- مجلس میگوید بودجه را بیاورند وقتی که آوردند آنچه از تاریخ فرمان تا حال بدون تصویب مجلس عمل شده است مجلس قلم میکشد اینها چیزی نیست چیزی که هست اینست که باید نوشته شود بصدارت که وزیر مالیه یا معاون ایشان حاضر شوند.

آقا میرزا محسن- مطلب هم باید نوشته شود که چیست (گفتند مطلب در اینجا نوشته میشود).

حاجی امین الضرب- اگر یکسال تمام وزیر عالیه یا معاونش حاضر شوند همه روزه کار موجود است.

صدیق حضرت- برای خواستن سند لازم است.

سعدالدوله- من گفتم که وزراء باید بیایند در مجلس و اگر ترتیب این باشد که مطلبی را بنویسند بدفتر و آن دفتر به دفتر دیگر این غیر متناهی است و کاری از پیش نخواهد رفت و از سفرائیکه در اینجا هستند بپرسید آیا در صورتی که هیچ کار در پارلمنت نباشد همه روزه وزرا در مجلس حاضر میشوند واز حال ملت اطلاع پیدا میکند و بایشان همدستی کرده کار پیا میکنند یا نه؟

آقا میرزا طاهر- وزرا خیلی کار دارند نمیتوانند حاضر شوند مشغول پر کردن جیبها هستند.

سعدالدوله- ولی بدبختانه پول ما تمام شد دیگر کاری نیست.

حاجی امین الضرب- سنگ بزرگی انداختند.

وثوق الدوله- سنگ بزرگی نیست من بخوبی از دفتر مالیه اطلاع دارم چهار هزار فرداست.

سعدالدوله- تمام بودجه چهار هزار فرد است یك دفتر مینویسند میفرستند بولایات اسمش را دستورالعمل میگذارند.

وثوق الدوله- بلی همان است.

سعدالدوله- ما همان را میخواهیم.

مشارالملك- بنویسید دستورالعمل حالیه را برای استنساخ بدهند.

وثوق الدوله- آنچه که کم داشتیم خواستیم که بدهند اگر بنا بود تما استنساخ بشود طول میکشید.

مشارالملك- امروز بنده آقا میرزا محمد حسین را دیدم گفتند نسخه برداشته شده بفرستید ببرند.

حاجی سید ابراهیم- اگر میتوفیها کم هستند و نمیتوانند بنویسند تقسیم کنند بنویسند.

وثوق الدوله- فعلا منزل ما مشغول به استنساخ هستند.

میرزامحمود خوانساری- چه ضرر دارد عین آنها را بدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چند نفر هستند که استنساخ میکنند.

حاجی معین التجار- گفتند یك کتابچه سال هزار و سیصد و شش و یکی سیصد و دو در خزانه است.

وثوق الدوله- این کتابچه پیش ناصرالملك است قرار شد که از نسخه آقا میرزا محمد حسین بگیریم و استنساخ نماییم.

حاجی امین الضرب- یکی آن کتابچه جمع و خرج کلی است که در خزانه است و آن زیاد نیست سابق بر این معمول بود که باختصار مینوشتند آن را بخواهید.

وثوق الدوله- آن سه سال است که نوشته نشده کافی نیست.

حاجی امین الضرب- همان کتابچه که از مفاصا مینوشتند و بامین الملك مرحوم میدادند اگر یکی از آنها بدست ما بیاید کافیست.

وثوق الدوله- باید از وزیر مالیه خواست.

حاجی امین الضرب- اگر از وزیر مالیه بخواهید و استنساخ نمایید مدتی طول میکشد خوب است از مستوفیهای ولایات بخواهید.

وثوق الدوله- اولا صورت جمع و خرج کلی که سال بسال نوشته شده باشند نداریم مگر هر چند سال بچند سال یك کمیسیونی برمیگردند برحسب اقتضاء جمع و خرج گل نوشته میشد یکی در سنه هزار و سیصد و شش که شاه شهید بفرنگ رفت دیگر از آن ببعد جمع و خرج کل نوشته نشد. چونکه امروز لازم داریم باید همان دستور سیصد و هیجده را بخواهیم که تمام جمع وخرج را دارد و همچنین باید صورت رکابی آنوقت تا امروز رسیدگی شود زیرا که مواجب فلانکس هزار تومان بود و حالا دو هزار تومان شده است اما صورت سیصد و هیجده را خواستیم گفتند حاضر نیست ولی قسمتی از آن پیش خودم هست و مابقی را قرار شد آقا میرزا محمد حسین بدهند از روی آن دقت کرده استنساخ نماییم و صورت بودجه ولایات را هم خواستیم ناصرالملك دادند بنویسند و بدهند و صورت جمع و خرج کل را هم میدانید تا ده دوازده روز دیگر میرسد.

حاجی امین الضرب- صورت هزار و سیصد و شش کجاست.

وثوق الدوله- پیش وزیر مالیه است.

میرزا ابوالحسن خان- شما در کمیسیون مالیه حاضر نمیشدید؟

حاجی امین الضرب- خیر خبر ندارم.

میرزا ابوالحسن خان- چرا.

رئیس- حالا روز سه شنبه شما و آقایان زودتر تشریف بیاورید تا کاری از پیش برود واقعا باید تا یك اندازه خیالات را روی هم بگذارید تا پیش رفت کند.

میرزا ابوالحسن خان- حالا این لایحه که وثوق الدوله نوشته بودند خیلی خوب است.

وثوق الدوله- این لایحه سه مطلب دارد این ترتیب مالیه برای دولت و ملت فائده ندارد باید از روی ممیزی اصلاح مالیه نموده و تسویه جمع وخرج کرد برای سرمشق و نمونه اولا تهران را ممیزی کنند بعد باطراف بروند هر جا زیاد دارد کم کنند و هر جا کم دارد زیاد نمایند.

حاجی امین الضرب- فعلا ممیزی فائده ندارد آن ممیزی برای دو سال بعد خوبست و اگر باین ترتیب رفتار کنیم سال بعد بیست هزار تومان بر مخارج ما افزوده میشود باید فعلا ترتیبش داد.

سعدالدوله- آن طوری که گفته شده بود اگر اقدام میکردند در دو ماه پیش حالا اصلاح شده بود حاجی امین الضرب- ترتیب سهلی بنظر آمد و آن اینست که از حکام ولایات صورت جمع ولایات را بخوهید چون از برای هر ولایت یکجمع معینی دارد آن صورت عمل حکام را بخواهید و برای آنها مواجب معین شود صورت عمل حکام با دفتر مطابقه شود آنوقت جمع مالیه معلوم میشود که چقدر تفاوت دارد مثلا مالیات شیراز سابق ششصد هزار تومان بود اگر یان ترتیب عمل شود سیصد هزار تومان اضافه میشود.

سعدالدوله- نه تنها اینها بجمع افزوده میشود تمام این پارکها واسبهای عربی و کالسکه و درشکه وغیره همه بر جمع افزوده میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینها از تفاوت مالیات است.

میرزا محمود خوانساری- کدام حاکم است که مواجب ندارد.

سعدالدوله- حاکم نباید مداخله دو امر مالیه داشته باشد وظیفه او چیز دیگر است مفتش از طرف دولت لازم است و از جانب وزیر مالیه باید اخذ مالیات کند مثلا از برای گمرك و تلگرافخانه و غیره اگر مقاطعه نباشد مفتش لازم است ما از فرنگستان معلم میآوریم برای آنکه طریق اداره داری را بیاموزیم در کجای فرنگستان مفتش ندارد چقدر گفتم گمرکات ما مفتش ندارد قبول نکردند جواب این را میخواهیم باید وزیر مالیه حاضر باشد جواب بگوید یا نه؟

حاجی محمد اسمعیل آقا- از برای همه اینها اگر مفتش باشد از این تفاوتها خیلی بر جمع افزوده میشود اگر جنس برگردد بصورت جنسی احتمال دارد که امسال محتاج ممیزی نباشیم.

میرزا محمود خوانساری- عقیده من اینست که پنج کرور بر جمع افزوده شود تفاوت عمل بلوچستان هشتاد هزار تومان است.

حاجی امین الضرب- لرستان جمعش چقدر است که عمل آن سیصد و بیست هزار تومان است.

وثوق الدوله- عقیده من آنست که عمل مالیه چیزی است که باید قلم دست گرفت و نوشت.

حاجی محمد اسمعیل آقا- عجاله همانطور چیزی وزیر مالیه بنویسید که روز سه شنبه خودشان با معاون خبیر و بصیر از جانب ایشان حاضر شود تا گفتگو شود.

سید الحکماء- خوب است خودشان بیایند.

حاجی امین الضرب- سه فقره مطلب است باید اقدام کرد یکی مسئله مالیه و دیگر مسئله تبولات و دیگر تبولاتی را که از بابت مواجب برده اند چه ضرر و زحمتی بدتر از این است از برای دولت و ملت که یکی هزار تومان مواجب دارد درعوض ملك پنجاه هزار تومانی را میبرد.

آقا سید محمد مجتهد- یکنفر تنباکو فروش محلی را تبول کرده به هفتاد تومان سالی هزار و دویست تومان میگیرد.

سعدالدوله- مطلبی دارم یك جائی گفتم بمن خندیدند حالا هم میگویم در یك دهی از یکنفر آخوند پرسیدم که مالیات اینجا چه قدر است گفت دیوانی را میخواهید یا عمل کرد را گفتم ما مسبوق باین اصطلاح نیستم یعنی چه؟ گفت دیوانی آن است که از جانب دولت میگیرند ششصد تومان است و عمل کرد آن است که حکومت دریافت میدارد آن ده هزار تومان است من تعجب کردم.

وثوق الدوله- این نکته که فرمودید بممیزی اصلاح میشود.

حاجی امین الضرب- امروز ممیزی فایده ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- مسئله ممیزی صحیح است ولی امروز زود است.

ثقه السلطنه- از بابت مواجب و مستمری و مقرری چطور در بودجه اصلاح میفرمایید که بدون فرمان و اطلاع شاه برده اند.

سعدالدوله- بنده میخواستم این مطلب را روز 2 شنبه عرض میکنم ولی حالا میگویم که بمواجب و مستمری ابدا دست نمیخورد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 27

جلسه: 27

مذاکرات دارالشورای ملی سه شنبه 23 شهر ذیقعده الحرام.

سعدالدوله- در باب چاپ نظامنامه کی چاپ کرده است که گفته بودند منحصر کردند چاپش را.

رئیس- کسی منحصر نکرده یکنفر چاپ کرده میگویند در مطبعه شرقی چاپ کردند نوشتیم بوزیر و تصحیح نشده پس چرا چاپ کردند چون گفتیم اینجا از روی آن نسخه عکس برمیدارند بعد از برداشتن عکس هر کس خواست از روی آن چاپ کند.

سعدالدوله- پس طبعش آزاد است واز روی عکس هم خیلی خوب است مطلب این بود که این نسخه چاپ شده مقابله و تصحیح نشده است.

آقا میرزا محمود خوانساری- از قرار معلوم جناب مشیرالملك این نسخه را دادند که که پانصد نسخه از روی آن چاپ کرده برای وزرا بفرستند آنشخص نسخه را بدست آورده از روی آن زیاد چاپ کرده انتشار داد.

سعدالدوله- بعد از آنکه رخصت دادند هر کس بتواند چاپ بکند ولی حال که اینجا عکس برمیدارند از روی آن عکس چاپ کنند بهتر است اینهم عریضه ایست که بمجلس نوشته اند گمانم اینست که اگر بلند بخوانند بی فایده نباشد.

(تلگرافی از شیراز بعنوان مجلس قرائت شد).

(دو لایحه از اداره مدرسه سیاسی قرائت گردید که محض وطن پرستی و همراهی بملت و بانك ملی ایران مبلغ پانصدو بیست تومان ارباب جمشید برای بانك داده قبض دریافت شد)

تلگرافی نیز از اسلامبول قرائت شد)

(عریضه نیز که بهیئت وکلای محترم مجلس ملی نوشته بودند قرائت گردید)

(بعد از قرائت)

آقاسید محمد مجتهد- درست و صحیح نوشته اند باید جلوگیری کرد.

حاجی سید نصرالله- مسئول کیست.

آقا سید محمد مجتهد- مسئول وزیر مالیه است.

آقا میرزا محمود خوانساری- مکرر گفته شده است که باید مجلس بصدارت بنویسند که ایشان از وزارت مالیه بخواهند نگذارند این کارها واقع شود.

آقا سید محمد- بنویسید حالا که نظامنامه دارید.

حاجی سید نصرالله- بقول آقا سید حسن تقی زاده کارهاییکه بعدها واقع میشود و درصدد هستند باید جلوگیری کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- تامسئله توقیف معین نشود نمیشود.

میرزا محمود خوانساری- از برای تعمیر و بنائی فرح آباد و اسب دوانی مبالغی زیاد بخرج دولت آورده اند و چهار هزار تومان پول سوخت مخارج فرح آباد را میگیرند در صورتیکه اعلیحضرت همایونی هیچ بآنجا تشریف نمیبرند شما باین عریضه نویس تحسین نمودید فایده این تحسین چیست نتیجه باید گرفت و باید توقیف بشود.

آقا سید حسین- برای بروات مانده و خالصه بیست هزار تومان برات صادر میکنند باید اینها را جلوگیری کرد والا هر روز علی الاتصال خرجی برای دولت زیاد میکنند.

میرزا محمود خوانساری- یکی یکی حالا این مطلبی که گفته شده است نتیجه گرفته بشود تا یکی دیگر برسد.

میرزا محمود اصفهانی- باید از روز 14 جمادی الثانیه باین طرف آنچه داده شده است بتصویب مجلس باشد.

میزا محمود خوانساری- نتیجه را اقدام میکنید.

آقا میرزا محسن- وقتیکه کتابچه را به مجلس آوردند از این قبیل چیزها را قبول نکنید.

میرزا محمود خوانساری- این پولهای محلی و مالیات را که میگیرند و حقوق مردم همینطور میماند جواب آنها را چه باید گفت.

آقا میرزا محسن- مسئله جوین و سایر دهات را من میگویم که نباید قبول کرد.

سعدالدوله- حال دو ماه متجاوز است که از این قبیل صحبت میشود و نتیجه گرفته نمیشود پس خوبست که مطلب را برگردانیم واز معانی بیان وادبیات صحبت کنیم تا حظ و لذتی از این راه ببریم.

آقا میرزا محسن- شما میگویید چه باید کرد؟

سعدالدوله- من چه میدانم نمیدانم.

صدیق حضرت- باید بقانون نظامنامه اقدام در کارها کرد.

آقا میرزا محسن- این عریضه پس چیست؟

صدیق حضرت- این خارج از قانون نظامنامه است وکلای مجلس بنویسند.

حاجی سید نصرالله- حالا این لایحه هیچ اگر چیزی بمجلس نوشتید نباید در آن باب تحقیق و رسیدگی کرد؟

حاجی محمد اسمعیل آقا- مسئله مالیه را که وزیر مالیه مینویسد و میدهد بمجلس مجلس از تاریخ چهاردهم باین طرف آنچه از خالصجات را که تبول بردند قبول نکند.

حاجی سید نصرالله- چیزی که غریب است این است این کارها را بدون اطلاع و تصویب مجلس میکنند اگر خیالی نیست چرا بمجلس اطلاع نمیدهند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این ها چیزی نیست خیلی چیزهاییست که ما هیچ نمیدانیم وقتیکه کتابچه آمد معلوم میشود آنوقت درست کنید.

سعدالدوله- جواب حاجی آقا را من میدهم میگویم کسیکه دو ماه بسال مانده مواجب یا مقرری یا تبول میبرد آنوقت چه چیز را ما درست کنیم. وثوق الدوله- آنچه مواجب تبول داده شده تمام آنها را صورت میگیرند بمجلس میدهند تا بحال که مجلس کوتاه می آمد چون مطالب جزئی جزئی بوده آنچه را هم که در این لایه است نباید باین عنوان جزئی اظهار داشت باید بطور کلی عنوان کرد که مثلا آنچه از تاریخ چهاردهم باین طرف داده شده است باید امضاء و تصویب کرد یا نه؟

سعدالدوله- بعضی مطالب بطور کلی در اینجا مذاکره شده است نوشته شد یا نه اگر نوشته شد جواب آنها چه شد از قبیل کونترات ویکی هم عمل ضرابخانه و بی نظمی تمبر پستخانه.

وثوق الدوله- بنده میگویم اگر من باشم مطلبی را که خواستم هر روز مذاکره آنرا مینمایم و جواب میخواهم تا جواب داده شود.

سعدالدوله- حقیقه این مجلس حکم یکی از ادارات دولتی را پیدا کرده آنچه را صلاح دانستند مینویسند و آنچه را ندانستند در آن مذاکره نمیکنند اگر اینطور باشد این مجلس بدرد ملت نمیخورد باید امنای دولت و رؤسای ملت با هم مقابل شوند و گفتگو نمایند این حرف را که میگویم بمن میبندند من از طرف عموم میگویم که باید وزیر مالیه در مجلس حاضر شود تا مذاکره خود برمیدارند مینویسند که فلانکس خواست وزیر مالیه استمرارا در مجلس حاضر بشود اولا من کی گفتم شخصا همه روزه باید حاضر بشود و دیگر اینکه من از جانب عموم گفتم چرا باسم من تنها نوشتند.

رئیس- اگر بقانون نظامنامه باشد از جانب مجلس نوشته میشود والا باید باسم نوشت.

سعدالدوله- این مطلب عمومست من یکنفر نیستم.

رئیس- ما یك نظامنامه داریم باید فصول آنرا اجرا کرد.

عون الدوله- شما میگویید که سعدالدوله شخصا احضار کرد اگر سعدالدوله میخواست خودش مینوشت.

رئیس- ما از روی نظامنامه میگوییم والا غرض دیگری نیست. کجای نظامنامه است که اینگونه مطالب را باید شخصا نوشت.

آقا میرزا محسن- مراد اینست که آنها ملتزم نیستند هر گاه کسی خواست که هر روزه حاضر شوند باید شخص را نوشت.

سعدالدوله- خیر اینطور نیست اگر مطلبی عنوان شد و چند نفر امضاء کردند آن مطلب عمومیت دارد.

آقا میرزا محسن- حالا مطلب را بگویید نتیجه بگیرید.

سعدالدوله- چه نتیجه میخواهید از حالا تاریخ بگذارید خواهید دید که تا دو سال دیگر هیچ نتیجه نخواهد داد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- نباید بگوییم که نتیجه ندارد و مأیوس باشیم باید دنبال کرد تا نتیجه بدهد.

حاجی سید نصرالله- هم نظامنامه صحیح است و هم فرمایش جناب سعدالدوله چه ضرر دارد حال که مجلس ما هنوز درست سوار بر کار نیست وزرا هم همراهی نمایند با این اساس ایشان هم از افراد ملت هستند بیایند در مجلس و حاضر شوند تا مطلب از پیش برود.

وثوق الدوله- آنچه میدانید و تکلیف است بفرمایید.

سعدالدوله- من دیگر حرف نمیزنم من هم یکی از وکلا هر وقت باید رأی داد من هم رأی میدهم.

آقا شیخ حسین- این تعرض بماهاست که میفرمایید یا مطلب دیگری هست.

سعدالدوله- تعرض نیست مایوسیست.

آقا شیخ حسین- اگر بقانون اساسی باید رفتار کنیم آن مطلبی است یا این را بگذاریم زمین کار دیگر پیش گیریم آنهم مطلب دیگریست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این حرف صحیح است باید بقانون اساسی عمل کرد ولی در همه جای دنیا وزرا در مجلس حاضر میشوند هر روزه لازم نیست ولی حق ایشانست که بیایند در مجلس حاضر شوند گفتگو نمایند تا بمساعدت ایشان کار پیشرفت کند هزار گونه کار است چه ضرر دارد هر روز یکی از ایشان حاضر بشوند.

حاجی شیخ علی- متلزمند در این کار یا مختارند؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- نمیگویم از روی التزام میگویم این نظامنامه صحیح ولی همه جای دنیا وزرا حاضر میشوند.

صدیق حضرت- هر وقت بودجه آمد وزیر مالیه هر روز اینجا حاضر است.

حاجی امین الضرب- شما هر گاه خواستید باید بیایند اما احضار نکرده نیامدند تقصیری نیست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- میگویم بر ایشانست که همراهی با این مجلس کنند و حاضر شوند تا کار پیشرفت کند.

آقا سید حسن تقی زاده- پارمانهایی که تمام کارها با ایشانست و در موقع ضرورت محتاج بآمدن وزیری میباشند صحیح است که لازم نیست هر روزه حاضر بشوند چون کاری نیست ولی پارلمانی که تازه مفتوح شده باید حکماً حاضر باشند بجهت اینکه تا مدعی و مدعی علیه حاضر نشوند کار انجام نمیگیرد غرض اصلاح امور است نه قانون اساسی اصلاح بهر طوری که میشود باید اقدام کرد میگویم از تاریخ چهاردهم باید توقیف شود والا هیچ کاری از پیش نمیرود.

آقا میرزا محسن- هر وقتیکه آنها را خواستند میآیند نه قبل از احضار.

آقا سید حسن تقی زاده- ما خواهش داریم که از برای اصلاح و پیش رفت کار همیشه حاضر بشوند.

حاجی سید نصرالله- یکی از فصول نظامنامه اینست که لدی الحاجه تغییر داده میشود.

سعدالدوله- حالا لدی الحاجه است برای تغییر همین فصل.

حاجی سید نصرالله- هر چه شما از مقتضای نظامنامه کوتاهی و مسامحه دیدید باید به مجلس اخطار کنید.

میرزا محمود خوانساری- من در اول مجلس عرض کردم که اگر صلاح میدانید رأی بدهید که بصدارات نوشته شود بحکام ولایات بنویسند که این مالیات را بصندوق میفرستند و بمصرف میرسانند فردا حقوق مردم باقی میماند به آنها چه جواب خواهید داد؟

سعدالدوله- در این که پستخانه ما از روزیکه از رؤسای ایرانی گرفته شده و بفرنگی داده شده کسی شك دارد که حالا کسر دارد؟ و در اینکه تمبر پستخانه و وصول نوشتجات بی نظم و ترتیب است کسی حرفی دارد و در اینکه امانات مردم را بی نظم میرسانند و باز

میکنند کسی شبهه دارد؟ آیا وقتیکه پستخانه را از وزیر همیون میگرفتند بیست صندوق تمبر کهنه موجود بود و بعد از او هیچ معلوم نشد چه شد در اینها کسی شك و شبهه دارد؟ (جمعی رد امور مذکوره گفتند خیر شبهه نیست.)

وثوق الدوله- میگویید که سابقا جمع پستخانه بر میزان حالیه اضافه بود؟ (همه گفتند بلی.)

سعدالدوله- من گفتم وقتیکه با وزیر همیون بود چهل هزار تومان دخل داشت و حالیه هیچ دخل ندارد.

وثوق الدوله- باید این مطالب از روی سند باشد.

سعدالدوله- اینجا که محضر شرع نیست من سند بیاورم من باید هر چه از مردم میشنوم در این مجلس گفته و توضیحات بخواهم اگر حق مجلس است که تحقیق و رسیدگی نماید بنماید.

آقا سید محمد مجتهد- بر آنها است که بیایند جواب بدهند.

زرگر باشی- بی مأخذ که نمیشود گفت.

آقا سید مصطفی- چرا بی مأخذ است همین که میگویند مأخذ است.

سعدالدوله- این مطلب برای اینست که اگر وزیر پست در اینجا حاضر بود جواب مردم را میداد و ختم میشد.

حاجی شیخ حسنعلی- میخواهیم بدانیم که از حساب سابق از وزراء حساب میخواهید یا از حالا.

سعدالدوله- یعنی شما میخواهید بگویید که ما سالها دزدی کردیم آنها گذشت از این ببعد دزدی نمیکنیم.

وثوق الدوله- غرضش اینست که هر سال از صاحب جمع ها مفاصائی میگیرند کسی که حسابش را چند سال نداد از او صورت حساب میخواهید یانه؟

سعدالدوله- البته حق داریم و میتوانیم مثلا میگویند که وزیر مالیه با همه جدو جهدی که دارد میخواهد حساب گمرك را رسیدگی کند نمیتواند همه صورتها با هم مختلف است باید اینگونه حسابها رسیدگی شود این مجلس، مجلس دولت است اگر آنها وزراء هستند ما را هم شاه در اینجا نشانده همه تعلق بشاه و دولت دارد که باید دست بهم داده کار کرد.

(مشروحه که صدارت بمجلس نوشته بودند برای اینکه وزیر مالیه که امروز بمجلس حاضر نشده عذر داشته اند و انشاء الله روز پنجشنبه حاضر میشوند و بعدها هم هر روزه خودشان یا معاونشان در مجلس حضور بهم میرسانند قرائت گردید.)

سعدالدوله- بسیار خوب غرض این است که عنوان از طرف شخص نوشته نشود.

رئیس- از روی انترپلاسیون باید شخصی نوشت.

سعدالدوله- من خودم انترپلاسیون داشته باشم مینویسم روی میز میگذارم میگویم من خود نوشتم.

رئیس- من از روی ناظمنامه تجاوز نمیکنم.

سعدالدوله- استدعا داریم آن فصل را تغییر بدهید.

وثوق الدوله- خوبست که آنچه باید جای آن نوشته بشود بنویسد و خوانده بشود بعد از مذاکره هر کدام را رأی دادند بنویسید و جزو نظامنامه کنید.

آقاسید مصطفی- خاتمه همان فصل میگوید که لدی الاقتضاء تغییر میکند.

وثوق الدوله- میخواهیم ببینیم لدی الاقتضاء هست حالا یا نه؟

سید الحکما- من میگویم که باید تمام ادارات و وزراء در تحت حکم مجلس باشند و اینجا حاضر باشند. حاجی سید نصرالله- اینطور که شما میگویید نمیشود.

میرزا محمود خوانساری- ببینیم حالا میشود تغییر داد یا نه؟

آقا سید مصطفی- نمیگوییم تغییر بدهید بموجب همان خاتمه لدی الاقتضا تغییر میکند.

محقق الدوله- شما کسی بموجب نظامنامه عمل کردید که دیدید مفاسد دارد میخواهید تغییر بدهید باید این نظامنامه یکی یکی از فصولش اعمال واجرا بشود هر جا که دیدید مفسده دارد او را تغییر بدهید هنوز کاری نکرده میخواهید نظامنامه که تازه رسیده است تغییر بدهید نمیتوانند هر فرد فرد بگویند ما نمیخواهیم و تغییر بدهید.

آقا ملاحسن- شما چرا تغیر میکنید بآرامی حرف بزنید.

سعدالدوله- اولا تغیر کردن شما برای چیست اینجا کسی نوکر کسی نیست همه مساویند وحق گفتگو دارند و ثانیا میخواهیم ببینیم این نظامنامه را کی دیده است جمعی میگویند ما ندیدیم.

آقا سید حسن تقی زاده- من ندیدم.

سعدالدوله- من که آمدم گفتم نظامنامه داخلی چطور شد گفتند دادیم چاپ کنند جمعی هم بمن گفته بودند که ما هیچ ندیده ایم.

صدیق حضرت- آن فصلی که شما میگویید در نظامنامه اساسیست.

(بعد آن فصل را خواند)

سعدالدوله- این مطلب را که اینجا نوشته صحیح است مثلا من در خانه خودم نشسته ام خیال میکنم که راه آهنی از اینجا بقم بکشیم باید بیایم چند نفر از وکلا را با خود هم رأی و همدست بکنم آن وقت عریضه بمجلس بدهیم ولی از برای مطالب جاریه و عمومی نمیشود هر روزه من وکلا را با خود همدست بکنم و عریضه بمجلس بدهیم وقتی که در مجلس عنوان آن مطلب میشود و چند نفر هم همراهند معلوم است از جانب عموم است.

صدیق حضرت- پس بایست در نظامنامه این قید را ذکر کنند.

حاجی محمد اسمعیل- حالا ذکر نکردند مگر ضرری دارد؟

رئیس- این نمیشود که کسی بدون اطلاع و سابقه بیاید در مجلس و جواب مسئله که فورا مذاکره میشود بدهد.

سعدالدوله- بنده بصدارت عرض کردم که وزراء باید در مجلس حاضر بشوند برای اینکه کار ایشان در اینجاست و باید همراهی کنند حالا اگر یك اخطاری بشود خودشان مقرر خواهند فرمود که بیایند.

آقا سید حسین- مقرر شود که هر روزه حاضر باشند و آن فصل نظامنامه را هم تغییر بدهید مقتضی است.

آقا سید مصطفی- خود خاتمه اش مبین است.

حاجی محمد تقی- چرا تغییر بدهند؟

آقا سید مهدی- کسی نگفت تغییر نظامنامه بدهید.

آقا مشهدی باقر- مطلب از دست رفت جمعی میگویند که وزراء هر روزه باید حاضر بشوند و جمعی میگویند لازم نیست پس رأی بگیرید.

سعدالدوله- خیر این نیست کسی نگفته که حکما تمام وزراء هر روز حاضر شوند.

مشهدی باقر- هر روز رأی میگیرند آنوقت میگویند که ما رأی ندادیم این نظامنامه را خواندند و همه رأی دادید چرا خودتان را در یك رأی برقرار نمیدارید.

مخبرالملك- من این ایراد را بمجلس دارم که آقا سید حسن تقی زاده چند وقت است که این ایراد را میکنند اگر وکلا طهران حق داشتند که شروع بکار نمایند و تأسیس قانون اساسی کنند پس چرا میگویند که هنوز وکلای سایر ولایات حاضر نشدند و شاید آنها رأی نمیدادند.

آقا سید حسن تقی زاده- من میگویم که لازم بود یك فصلی برای وکلای سایر ولایات باقی میگذاشتید که وقتی جمع شدند حق رأی در آنفصل داشته باشند.

مخبرالملك- اولا همین فصل در نظامنامه داخلی هست.

آقا سید حسن تقی زاده- نظامنامه اساسی را میگویم.

مخبرالملك- در همان نظامنامه اساسی نوشته است که وکلای ولایات وقتیکه جمع شدند حق دارند باقتضای وقت تغییر فصلی از فصول آنرا بدهند.

آقا میرزا محسن- وقتی که تمام وکلای ولایات آمدند حق دارند که این نظامنامه را لدی الاقتضا رأساً تغییر بدهند.

مخبرالملك- تا مطلب تمام نشود کسی حق ندارد که حرف بزند آن مطلبی را جناب آقا سید حسن تقی زاده عنوان کرده بودند در چندی قبل خواستم اظهار کنم و رأی بخواهیم دیدم فعلا صلاح نیست و وکلا طهران هم حق دارند تا وکلاء ولایات حاضر نشدند شروع بکار نمایند اما مطلب پستخانه که فعلا نفعی ندارد صحیح است باید در او گفتگو کرد چه که باید کرد.

آقا سید حسین- پستخانه که ده ماه مرتباً کاغذ بی تمبر میدهد و هیچ ترتیب ندارد این بی نظمیست با تقلب و مجلس حق دارد که مفتش بگذارد یا نه از تاریخ چهاردهم تا حال باید از روی تفتیش جواب بدهند.

معمار باشی- نمیشود بیخود این حرف را گفتگو کرد.

سعدالدوله- مطلب در اینجا دو تا شد یکی بی نظمی پستخانه یکی مسئله مفتش که ایشان گفتند این مطلب را هم ن کراراً گفتم که در کدام دوائر دولتی فرنگستان مفتش ندارد مغرضین میگویند که آلاف و الوف دخل دارد ولی در وقت جمع می بینیم هیچ نیست اگر مفتش باشد دیگر این حرفها نخواهد بود حال اگر مجلس تصویب میکند بصدارت بنویسند که اداره تفتیش از برای کلیه دوائر معین فرمایند مجلس استدعا میکند که این کار را زودتر اقدام نمایند که هر روزش ضرر و اهمیت کلی دارد.

رئیس- عرض میکنم که امور پستخانه و گمرك جزو مالیه است حال که وزیر مالیه خودشان بمجلس میایند حضورا در این باب با ایشان گفتگو شود.

آقا سید حسین- این گفتگو با وزیر مالیه در صورتی است که وزیر گمرك نداشته باشیم امروز وزیر مالیه ما تابع گمرك است در این صورت گفتگو با وزیر مالیه در این باب حاصل نخواهد داشت.

وثوق الدوله- مادامی که ما در امور جزئیه گفتگو کنیم انتخابی ندارد باید مذاکره در امور کلیه کرد تا حاصلی داشته باشد که گمرك وزیر میخواهد یا نمیخواهد و مفتش لازم دارد یا ندارد این امور جزئیه است باید در وضع ادارات گفتگو کرد وقتی که آنها مرتب شد اینها جزو است.

حاجی معین التجار- اینها منافی نیست.

وثوق الدوله- چرا منافی نیست.

حاجی معین التجار- امروز میگویند پست ما بی نظم است و عایدی ندارد باید اینها رسیدگی شود و دیگر از برای تفتیش میگوییم که مفتش لازم است که در عایدات دولتی تفتیش نماید تا وضع ادارات مرتب شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- قوانین تا نوشته بشود دو ماه طول دارد.

سعدالدوله- بلکه دو سال طول دارد.

آقا سید حسین- اگر رأی دارید از برای تفتیش رأی بدهید.

رئیس- رأی نمیخواهد همانطور که گفتم پس فردا وزیر مالیه در مجلس حاضر میشود با او مذاکره نمایید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 28

جلسه: 28

پنجشنبه 25 ذی القعده

امروز بمناسبت وقوع فوت مظفرالدین شاه و رعایت مراسم عزاداری مجلس تعطیل بود لیکن برای ترتیب شرفیابی هیئت وکلا ملت بحضور شاه تقدیم مراسم تعزیت بطور غیر رسمی وکلا حاضر شده و در اینخصوص مذاکره کردند خطابه هاییکه باید در موقع ملاقات شاه از طرف هیئت وکلا قرائت شود خوانده شد و خطابه که حاجی سید نصرالله نوشته بود مورد پسند واقع و مقرر شد که هیئت وکلاء اجماع عصر یکشنبه 28 شرفیاب شده و مراسم تعزیت و تسلیت از طرف مجلس بعمل آید. صورت خطابه مزبوراینست

گر ازتخت بگذشت فرماندهی برآمد جوان بخت شاهنشهی

دراین سوگ اگر دیده خون بارگشت دل از گلبنی تازه گلزار گشت

درخت گلی گر شد از بوستان بما ناد خرم نهال جوان

فاما مضی جبل و انقضی فمنك لنا جبل قد مضی

فیا صارما اغمد ته ید لنا بعدك الصارم المنتضی

هر چنددراین مصیبت عظمی و داعیه گیری کافه رعایا خون از دیده میبارد و بر سوگ پدر تاجدار خود با نالهای جگرسوز میزارند، لکن از آنجا که خداوند رحمن برحمت واسعه و حکمت بالغه بمصدوقه ما ننسخ من ایه او ننسهانأت بخیر منها اومثلها تدارك این مصیبت بزرگ را بموهبت عظیمی بس سترگ آنگونه تلافی فرموده که زبان و بیان از ادای شکر و ثنایش عاجز وقاصر است همان بهتر که عامه خلایق در پیشگاه اسلامیان پناه اعلیحضرت قدر قدرت کیوان رفعت شهریار گردون اقتدارملك ملکوك اقطار السلطان محمد علیشاه قاجار خلدالله ملکه و ابد سلطانه از مراسم سوکواری بهمان سنت استرجاع و استرحام اکتفا نمایند و زیاده جزع و زاری نکنند که شاهنشاه ماضی انارالله برهانه و رفع فی اعلی غرف الجنان مقامه و مکانه اگرچه مقر خویش را ازنمود پیکر عطوفت منظر تهی ساعت لکن بحمدالله سریر سلطنت وکاخ شهریاری را بوارث تاج و تختی پرداخت که حقیقتش را بهترآیت رحمت است و جایگاه نیاکانش را نیکوتر خلیفت بر حق.

دو عالم را بدین یکجان سپرده است چون جانش هست نتوان گفت مرده است

عنقریب که تخمهای کشته اش را بسرعت برق و شتاب شهاب با همیت ملکانه و عزم خسروانه آبیاری کند 000000 (1) 00000000000 بارو شود و اعضان آمال بهر مرز و بوم سایه حبوه افکند هر چند مقدرات الهی را حکمتهای بی منتها است لکن ظاهرتر حکمی که حادثه کنونی را ضمین تواند بود همین است که در اراده ازلی چنان رفته مگر خدایگان معظم اعزالله امرهو نصر لوائه رادر تکمیل اقدامات و تحصیل منویات پدر و الانبار در حصول این شرف بزرگ اساسی سهیم و شریك فرماید تا تاریخ این عصر فرخنده قدر که مفتح عهد عدل وامن است بنام نامی ایندو پادشاه معدلت دستگاه تا بقیامت مطرز بماند و از متون تواریخ ایام محو منسی نگردد. اکنون چیزیکه موجب تسلیت خواطر غمدیدگان و مایه آرامش قلوب عموم ایرانیان است تهنیت جلوس میمنت مانوس و زیارت طلعت همیون ودعای دوام دولت روزافزون است.

خدایا تو این شاه را یار باش بدین پاك قصدش مدد کار باش

فوت شاه در ساعت شش از شب چهارشنبه 24 شهرذیقعده الحرام اتفاق افتاد. در همان شب مراسم تغسیل و تکفین و نمازرا بجای آوردند.

بعد از فراغت از آداب و رسوم مزبوره شاه بوزرای حاضر قریب باین مضمون خطاب کرد (میل من آنست که این تکالیف مهم ذا از گردن من برداشته و جنازه خسرو مغفور را همچنان که در خاتمه عمر وصیت فرموده اند بکربلای معلا روانه نمایید و طوری در این باب اقدام شود که تا اوایل محرم منتخبین این خدمت از اینجا حرکت کرده و بزودی جسد مبارك را در آستان مقدس آقای خودش حضرت سیدالشهداء ارواح العالمین فداه در خاك سپارند)

و بامداد آن شب هیئتی از علماء و شاهزادگان و وزراء و قاجاریه برای تشییع در عمارت دولتی حاضر شده صندوق جنازه را بتکیه دولت حمل نمودند.

در همان محل از روز پنجشنبه 25 تا سه روز مجلس سوگواری و محفل ترحییم و فاتحت و ختم قرآن انعقاد یافت. علماً ملت وارکان مملکت در این سه روز دسته دسته بتسلیت شاه و ترحیم آمد و شد میکردند در روز نخستین که علماء و وزراء برای تقدیم تعزیت بحضور شاه رفته بودند شاه حاضرین را مخاطب ساخته بدینجمله نطق کرد (واقعاً پدر رئوف مهربانی ازدست من و تمام ملت بیرون رفت) حاضران از شنیدن این خطاب با نهایت افسوس و دریغ تعزیت وتسلیت گفتند دستجات محلات دارالخلافه با علامات عزا و بیرقهای سیاه مویه کنان در تکیه دولت بر اثر یکدیگر ایاب و ذهاب مینمودند و یکشنبه 28 هنگام عصر وکلای مجلس مبعوثان از طرف ملت و انجمن شوروای کبیر ملی در حضور شاه شرفیاب شده سوگواری خود را با معروضات تعزیت آمیز تقدیم داشتند. از روزی که این واقعه اتفاق افتاد سر در عمارت (بهارستان) را که مقام انعقاد (مجلس ملی) سیاه کرده جلسات مجلس را بطور احترام و پاس عزا تا سه نوبت انعقاد تعطیل نمودند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 29

جلسه: 29

مذاکرات دارالشورای ملی روز سه شنبه سلخ شهرذی قعده

آقا سید حسن- حالا که انتظار آمدن وزیر مالیه است پس اگر لایحه هست بخوانند.

رئیس- یك امتیازنامه هست که معادن طارم بجناب آقا میرزا محمد صادق داده شده میخواهید قرائت شود تا جناب وزیر مالیه بیایند.

حاج محمد اسمعیل آقا- کلیه آمدن جناب وزیر مالیه فقط برای عمل بودجه است دیگر کاری بایشان ندارم لکن کارهای دیگر زیاد است مردم از اطراف شکایت میکنند کار مجلس فقط اصلاح بودجه نیست وزارت خانها در دادرسی مردم بطور سابق رفتار مینمایند پس باید اقدام در آن کارها نمود و رفع ظلم کرد آمدن وزیر مالیه واصلاح بودجه هم یکی از آن کارها است تا کی باید منتظر شد برای این یك کار.

آقا سید محمد تقی- منافاتی ندارد این کارها با کار دیگر همه باید اصلاح شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مقصود بنده هم همین است لکن مردم میگویند دروزارتخانها مستبدانه همان کارها را میکنند و دو تا پول فائده ندارد و ابداً خیال نکرده اند که این ترتیب بیان آمده تکلیف ایشان این است مطیع ومطاع باشد ببنید این ها اصلاح میشود یا همانطورها است بهر طریق که صلاح میدانید رفتار نمایید باید شروع در کار کرد چه میفرمایید.

جمعی گفتند صحیح است.

حاجی سید ابراهیم- کلیه باید قوانین در این باب نوشته شود که همه مردم بدانند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- قرار بود از مجلس چیزی مقام صدارت نوشته شود که در اداره پست وگمرك که مال دولت است مفتش بگذارند چه شد؟

رئیس- بله نوشته شد لکن برای پیش آمدن این ترتیب جواب آن هنوز نرسیده.

حاجی محمد اسمعیل آقا- جواب آن دیر نشده هنوز نباید مطالبه جواب کرد.

رئیس- گمان نمیکنم دیر شده باشد با این اتفاقی که افتاده است.

سعدالدوله- آن امتیازنامه که فرمودید در باب معادن چیست؟

رئیس- امتیاز معادنی است در خلخال و طارم داده شده با این اعتبارنامه حاضر است صلاح باشد بخوانند.

سعدالدوله- آن امتیاز که در سابق داده بودند و محل گفتگو بود چه شد که قرار بود صدیق السلطنه و شیخ الملك و پسر کتابچی بیایند و مذاکره شود پس خوبست بفرمایید یك چیزی بنویسند.

رئیس- صدیق السلطنه اظهارکرده بود روزیرا بیاید حالا مینویسیم حاضر شوند.

آقا سید محمد تقی- لایحه که وزیر معادن در باب معدن طارم و خلخال نوشته بود قرائت مینمایید.

سعدالدوله- این خیلی خوب است باید مداقه بشود از این گذشته فصل هفتم آن مغایرت دارد با امتیاز نامه بانك ملی باید در کمیسیون چندین مرتبه خوانده شود بعد از آنکه دقت شد و بآن آخر رسید باید ببانك ملی تکلیف شود اگر قبول کرد بسیار خوب چون این قبیل امتیازات را دولت ببانك داده علاوه این طور خواندن هم از وقت مجلس میکاهد باید این رقم امتیازاترا صاحبانش چاپ کرده باعضاء بدهند هر کس دقت و تفکر کند.

آقا سید حسین- همانطور که حاج محمد اسمعیل آقا گفتند باید کارها مرتب باشد در باب اصلاح بودجه از قراریکه اعلحضرت اقدس فرمودند باید کوشش کرد در اصلاح آن و طوری باشد که صدای تمام اهالی مملکت بلند نشود و دیگر آنکه وزارت عدلیه ترتیبش همین است که با مردم رفتار میشود یا باید تغییرداده شود که راحت باشند.

سعدالدوله- کراراً این مطلب مذاکره شده و هر وقت بوزراء میگویند جواب میدهند که باید قانون وزارتخانهها نوشته شود از آن رو رفتار نمایند لکن اینمطلب بیکماه و دو ماه تمام نمیشود کمیسیونهای متعدد لازم است هیچکس بی پول خدمت نمیکند همه مواجب میخواهند یکی از مطالب که باید جناب رئیس او را اهتمام داشته باشد اینست که یك قراری در امر نطق بدهید اگر یك قرار درستی در این کار دادید همه کارها درست میشود خیلی از آقایان محترم عذر میخواهم چون دیدم همه مکدر هستند از خارج میشنوم برای نطق مجلس مضمون میگویند حالا عرض میکنم اگر کسی گوش داده باشد به تلفن که سیمهای آن در یك نقطه جمع باشد آنوقت صداهای مختلف میشنود این مجلس هم همان طور است روزنامه مجلس اقوی شاهد است برای اثبات این مطلب.

وثوق الدوله- صحیح است بلکه اهم فرائض همین است

رئیس- آقایان وکلا همه همراهی بفرمائید تا صحیح شود.

سعدالدوله- خیلی هم کافی و کارآزموده هستند مطلب را که بنده عرض مینمایم ضبط کنند بعد اگر ایرادی دارد جواب بدهند چون من حواس درستی ندارم رشته مطلب از دستم خارج میشود خلاصه بعد از آنکه امناء دولت و وکلاء ملت زحمتها کشیده نشستند و ادارات را منظم کردند که قوانین آنها باید نوشته شود قبل آنکه این ادارات مشغول کار بشوند باید مخارج تعیین نمود و دیگر آنکه امروز جناب وزیر مالیه اینجا تشریف خواهند آورد فکر کنید ببینید چطور باید حرف بزنید حالا مالیات را چطور اخذ می نمایند و اصلاح آن از چه راه است والا اجرای قانون خیلی سهل است وزیر مالیه آدم تحصیل کرده مجرب آزموده است و در مکتب اول فرنگستان تحصیل کرده است.

آقا میر سید محمد- از روزیکه نظامنامه را بمجلس دادند حکم ظلم را بیشتر کرده اند هم نسبت برعیت و هم در باب انتخابات باید در این باب چه کرد.

سعدالدوله- از رشت هم جمعی آمده اند اینجا عارض هستند و همینطور از همدان و جاهای دیگر با اینکه ظهیرالدوله خوب حکومت کرده

آقا میرزا سید محمد- بله حکومت همدان خوب رفتار کرده است خیلی شکایت از مجلس تبریز دارند اگر اینطور باشد مملکت هرج و مرج خواهد شد مجلس شورای ملی یکی بیشتر نیست آنها نمیدانم چه میگویند این وضع تبریز اسباب اغتشاش شده نه تنها در تبریز مجلس است بلکه در همه جا پیش خود مجلس قرار داده اند.

سعدالدوله- هنوز در هیچ جا معنی مجلس را نفهمیده اند باید از این بابت مطلب را فهماند که همه کس بداند ولی باید صبر کرد تا وکلا آنها بیایند خودشان بنویسند که آنچه پیش گرفته اند صحیح نیست.

آقا میرزا سید محمد- تا منتظر باشید آنها بیایند هرج و مرج خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- سه شکل دارد مجلس تبریز یا اینکه از اینجا دستورالعمل قانونی بفرستید که از آن رو رفتار نمایند حالا که قانون نوشته نشده است یا این که باید مستبدانه تسلیم حکام نمود در تبریز مجلس شورای ملی نیست انجمن ایالتی است.

حاج محمد اسمعیل آقا- این مجلس تبریز انجمن است برای رسیدن بتظلمات مردم و اعلیحضرت در ولایت عهد خودشان دستخط مرحمت فرموده اند کلیة باید انجمن ایالتی باشد خلافی هم از ایشان صادر نشده.

آقا میرزا سید محمد- کارش بالاتر از این است حاجی میرزا حسن آقا را مجبور کردند اموال خودش را بایشان واگذار کرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- حاجی میرزا حسن آقا که باختیار خود و بطوع ورغبت اینکار را کرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- در این مدت یکدینار از مالیات دولت را گرفته اند یا اینکه یك پول رشوه از کسی اخذ کرده اند جز آنکه مواجب فراشها را از کیسه خودشان داده اند و بتظلمات مردم رسیدگی نمودند.

سید مرتضوی- حالا میخواهند آن مجلس را بر هم بزنند و همان کارها را بکنند که سابق معمول بود چون مجلس از دزدی و تقلب آنها مانع است باین خیال افتاده اند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- خود شاه جناب مشیر دفتر را رئیس مجلس قرار داده که در واقع او مجری است.

آقا سید عبدالله مجتهد- شاه خیلی شکایت کرده از وضع مجلس تبریز که اسباب زحمت شده.

تقی زاده- مجلس تبریز حالا مدعی بر این است که جمیع ظلم از تبریز رفع شده است اگر یك عیب پیدا کنید بنده حاضرم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- در این سه ماه صد دینار رشوه از کسی گرفته نشده است.

آقا شیخ حسین- در تمام مملکت یك قانون گذار میخواهد اگر آنجا بخواهند اینکار را بکنند سایر ولایات هم همینطور میخواهند رفتار نمایند و این نمیشود.

ملا حسن- حالا که قانون نیست پس باید مردم بنشینند و از حکام و ظلام توی سری بخورند.

تقی زاده- اگر این مجلس کاریکند که بمالیات دولت ضرر بخورد یا اغتشاش و هرج و مرجی بشود حق دارند که جلوگیری بفرمایند ولی آنها کاری باین کارها ندارند و مواجب کارکنان را از کیسه خودشان میدهند.

آقا میرزا سید محمد- غرض این است نباید از تخت سلطنت و حکومت خارج شوند و نباید ظلم و تعدی هم بکسی بشود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- آنها کاری بدولت و حکومت ندارند شاید بحضور مبارك خلاف عرض کرده باشند.

آقا میرزا سید محمد- خیر من بخوبی اطلاع دارم بنظام الملك پیغام داده بودند که ماهی سیصد تومان میدهیم میخواهی بیا و کار بکاری نداشته باش.

آقا سید عبدالله- بلی آنها قدری تند حرکت میکنند باید در این مطلب مذاکره شود امروز بحمدالله شاه رؤف و مشفق است.

آقا سید حسین بروجردی- شاید اگر وجود مبارك اعلیحضرت را مطلع بکنند به ظلمهای فوق العاده تصدیق بفرمایند ببینند در خراسان شصت هزار خروار جنس بدیوان میدهند که چهل هزار خروار آنرا باید از بابت حقوق بگیرند از دیوان خرواری پانزده هزار میخرد و از رعیت پانزده تومان میگیرد بیست هزار خروار را در انبار حبس کرده که بپوسد و بدولت نداده ده نفر را روکش کرده که اگر این گندمها حرکت کند طاعون میآید و بتوسط سفارت انگلیس تلگراف شده که حمل ننمایند حالا اگر در آنجا هم مجلسی بود این طورها نمیشد.

آقا سید محمدتقی- حالا جای گفتن این حرفها نیست همانطور که اعلیحضرت اقدس فرمودند باید بعمل بودجه رسید آقا سید عبدالله حالا گفتن این گونه مطالب صحیح نیست.

سعدالدوله- نتیجه همان است که گفتم باید وزراء در اینجا حاضر باشند پریروز دیدید همه وزراء حاضر بودند چکار داشتند که میگویند کار داریم اگر امروز وزیر داخله در اینجا حاضر بود جواب این مقالات را میداد چرا نباید آنها حاضر شوند رئیس هم تقصیری ندارد در محذور گرفتار شده بیچاره نمیداند چه بگوید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بنده عقیده ام اینست که عقایدمان آزاد نیست که هر کس هر چه میداند بگوید وزراء باشند یا نباشند فرق نمیکند باید آزادی باشد.

آقا میرزا محسن- پس اگر این طور است که میفرمائید مجلس چه ثمر دارد.

آقا میرزا سید محمد- چطور آزاد نیستند این مجلس برای همین است که هر کس هر چه میداند بگوید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- دیگر بعد از این تحدید و حرفی نیست.

آقا میرزا سید محمد- خیر برای چه هر کس آزادست رأی خودش را بگوید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- چه ایرادی بمجلس تبریز میگیرند بگوئید تا جواب عرض کنم آنها جز آنکه جلو مستبدین را گرفته اند کاری دیگر هم کرده اند. مکرر برئیس عرض کردم مجلس تبریز دستورالعمل از اینجا خواسته اند آنها منتظرند که دستورالعمل برود.

آقا میرزا محمود خوانساری- هر کس بمجلس تبریز توهین نماید این مجلس را توهین نموده.

آقا سید عبدالله- حالا این حرف بماند تا بعد.

سعدالدوله- بوکلائیکه برای طهران منتخب کرده اند هر نفری را پانصد تومان داده اند که در واقع خدمتی باین مجلس کرده اند.

ملا حسن- آفرین بر این ملت غیور.

سعدالدوله- آن فقره شیلات که صیادان اجماعها کرده اند و حرفها میزنند و مأمور میفرستند چه باید کرد مدتی است قرارنامه (لیانازف) را خواسته ایم تا حالا نیامده آن قرارنامه اولی را میخواهیم ببینیم در کی و چه تاریخ واگذاز شده؟

آقا میرزا سید محمد- آن قرارنامه میرزا حسینخان سپهسالار را خواسته ایم که هنوز نرسیده.

سعدالدوله- ماهی حرام که بلامالك بوده دولت واگذار کرده.

آقا میر سید محمد مجتهد- دولت هر چه مال خودش است حق داشته امتیازش را بدیگری داده مال غیر را نمیتواند بدهد.

آقا میرزا محمد طاهر- این دفعه سیم است که از مجلس برای آوردن قرارنامه مینویسند.

سعدالدوله- چند مطلب پیدا کرده بودم وزیر مالیه حاضر نشدند که بگویم دخل دولت از چه راه است مردم بیچاره گمان میکنند مواجب و مستمریرا میخواهند قطع کنند خیر باید کاری کرد مواجب و مستمری را در خانه های شما بیاورند بدهند مثلا چیزیکه قطع میشود از این قبیل است مثلا حاجی اسمعیل تنباکو فروش در این صورت شانزده جا باسامی مختلف چهارصد و چهل تومان میرد البته اینها را میزنند و نمیدهند مردم وحشت نکنند انشاء الله تما کارها درست میشود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اگر در کارها بخواهید اقدام کنید شما را هم مثل مجلس تبریز خواهند کرد چه خواهید کرد.

سعدالدوله- آنوقت میگویم انا لله وانا الیه راجعون این مردمی که می بینید از آن اشخاصی هستند که برای وطن جان میدهند عمر ایران و پادشاه تجدید شده گوش بحرف کسی نخواهند داد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- امنیت در مملکت نیست از یکنفر عارض بیچاره پنجاه نفر قلق میگیرند اول باید اصلاح این قسم تعدیات را کرد که عارض وارد میشود از کفشدار گرفته تا آن صدر همه رشوه میخواهند وزیر عدلیه ابداً بعرض مردم نمیرسد.

آقا میرزا طاهر- وزیر عدلیه مسلمان است یا خیر اگر مسلمان است رشوه نگیرد.

آقا سید عبدالله- اینها ناظران ما هستیم تا امروز شنیده نشده که وزیر عدلیه از کسی رشوه بگیرد انشاء الله نمیگیرد.

سعدالدوله- آنچه در مجلس مذاکره میشود راجع باشخاص نیست.

حاجی محمد اسمعیل آقا- معاون الملك ملك شمیران خودش را دو سال است به بنده فروخته و تصرف نمیدهند هر چه بوزیر عدلیه میگویم مسامحه مینماید ابداً بمجلس اظهار نداشته اند.

آقا سید عبدالله- مطابق نظامنامه بنویسید و بمجلس اظهار نمایید.

سعدالدوله- اگر بمجلس هم اظهار نمایند فائده ندارد.

آقا سید عبدالله- اصلاح امور را از وزیر عدلیه کلیه بخواهید هر گاه اقدام نکرد ما تکلیف خود را میدانیم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- عرض میکنم تا کی باید صبر کرد احقاق حق نمیکند فرق نمیکند احقاق حق نکردن مثل رشوه گرفتن است.

آقاسید عبدالله- مجلس باید بخواهد از وزیر عدلیه هر وقت جواب نداد هر طور که صلاح است از قرار نظامنامه رفتار نمایند.

آقا میرزا محمود خوانساری- جناب وزیر مالیه اگر حاضر نشد نباید نوشت.

رئیس- البته باید نوشت و مینویسیم.

سعدالدوله- بینی و بین الله وزراء ما هنوز معنی مسئولیت را نمیدانند و خود را مسئول نمیدانندو ابداً اعتنا باین مجلس ندارند رجوع بکنند در خارجه ببینید وزراء همه روزه بمجلس میروند چقدر باید گفت. نفس من گرفت اینقدر گفتم باید وزراء خودشان بیایند رئیس هم در محذور واقع شده دولت باید دراین امر اقدام نماید.

مخبرالملك- خوبست نتیجه مجلس امروز را این دو فقره قرار بدهیم یکی آنکه بصدر اعظم بنویسند که وزراء یا معاون ایشان همه روزه حاضر باشند در مجلس ودیگر آنکه از فردا صبح یك کمیسیون در اینجا بشود و مختصر قانونی جهت تبریز نوشته شود حالا که آنها جلو افتاده اند باید حدودش را هم معین کرد که از حدود خود تجاوز نکنند.

آقا سید حسین بروجردی- از فردا صبح که قراری برای تبریز دادید خوبست یك قراری هم برای خراسان و سیستان بدهید که آنها هم آسوده باشند.

آقا سید محمد تقی- لایحه محقق الدوله را از بابت خراسان بطور سؤال نوشته بود قرائت نمود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- خوبست وزیر داخله را بخواهید در این باب با ایشان سوال و جواب شود.

تقی زاده- خوبست عزل آصف الدوله را بخواهید با این اخبار بطور اجماع معلوم است خیلی مرد ظالم و مهملی است.

آقا سید محمد تقی- لایحه از بابت بانك قرائت شود.

آقا سید مهدی- آن حقوق مردم که در شرکت عمومی سوخت کرده بگیرند و بدهند آنوقت همان مردم پول ببانك ملی خواهند داد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آن شرکت سابق که پای ملك التجار در میان بوده غیر از این ترتیب است امروز مسئله عرض و ناموس در میان است.

سعدالدوله- از یمن این مجلس بهر تدبیر که بود راه آستارا گرفته شد واداره را هم از ملك گرفتند بلکه از قراری که حاجی میگویند یکتومان هم سه تومان شده است.

آقا سید مهدی- خوبست اینمطلب را در روزنامه بنویسند که همه کس بداند.

سعدالدوله- خودش همین حرفها در رزونامه مجلس درج میشود وهمه کس باخبر میشود.

آقا میرسید محمد- ترتیب قزاقخانه من نمیدانم چطور است اینها نوکر روس هستند با نوکر ایران اگر نوکر روس هستند ما نوکر روس لازم نداریم اگر نوکر ایران هستند پس چرا علامت نظامی ایران در آنها نیست این یکنفر مشاق روسی آمده ببینید چه کارها کرده.

رئیس- البته اینها نوکر ایرانند و باید درتحت فرمان دولت ایران باشند.

آقا میرسید محمد- اینها علامت نوکری ایران را ابداً ندارند علاوه چندی قبل در شمیران سفیر روس آمد احترامات زیاد کردند نایب السلطنه آمد احترامی باو نکردند اینها برای چه است.

سید الحکماء- در سالی چهار صد و هشتاد هزار تومان از دولت میگیرد همه جهت هشتصد نفر قزاق دارد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 30

جلسه: 30

مذاکرات دارالشورای ملی پنجشنبه 2 شهر ذیحجه الحرام

سعدالدوله- امروز وزیر مالیه تشریف خواهند آورد.

رئیس- بلی میآیند.

آقا میرزا محمود اصفهانی- پس خوبست اگر لازحه و اعتبارنامه هست پیش از آمدن وزیر مالیه قرائت شود.

سعدالدوله- در اغلب ولایات انتخابات ایشان معوق وبا اشکال است مثل خراسان ورشت.

رئیس- بلی همین طور است گفتگو و حرف در منتخبین است.

سعدالدوله- این مطلب غالبا از جهت استبداد حکومتها است بنا بود از طرف مجلس چند نفر مأمور اینکار بشوند و به ولایات بروند چطور شد؟

سیدالحکماء- بنده عرض میکنم که مأمور از طرف مجلس صلاح نیست برود خوب است برای این مطلب کمیسیونی مقرر شود که رسیدگی کند.

آقا میرزا محسن- کمیسیون چرا کار کند؟

سیدالحکماء- کمیسیون رسیدگی میکند در امر انتخاب ولایات و دستور انتخاب و خواندن آنها را بطور تأکید معمول میدارد.

سعدالدوله- در یکجا جمعی یك نفر را انتخاب میکنند و روانه میدارند بعد یکدسته دیگر تلگرام میکنند که ما او را وکیل نکرده ایم در صورتی که بعد معلوم میشود که همان اشخاص او را وکیل کرده بودند حال چطور بدانیم کدام اظهار صحیح است؟

آقا سید محمد تقی- چنانچه این مطلب واقع شد.

سعدالدوله- مثل وکیل التجار رشت که عده از او شکایت دارند و دسته میگویند که باکثریت آراء منتخب شده است.

محقق الدوله- بنا شد تحقیقی در این باب بعمل بیاید بعد خلاصه آن در مجلس مذاکره خواهد شد در این موقع وزیر داخله بمجلس آمدند.

سعدالدوله- خوبست بعدها جای وزراء معین باشد و کسی در آنجا ننشیند ازحسن اتفاق خوب شد که امروز وزیر داخله تشریف آوردند و مسئله انتخاب راجع بایشان است که باید از حکام بخواهند از روی ترتیب صحیحی که بعدها موجب اشکال نباشد منتخب شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- خوبست دوباره تکرار بشودتا جناب وزیر مسبوق شوند.

سعدالدوله- وکلای ولایات را حکومتها نمیگذارند انتخاب بشوند و دیگر اینکه بعضی از انتخابات بعدها اسباب حرف و گفتگو است. اولا در این باب حکم سخت لازم است که حکام مانع نشوند و همراهی کنند و طوری باشد که بعد در انتخاب حرف و گفتگوئی نباشد.

وزیر داخله- مجلس صورتی بدهد که کدام یك از حکام ولایات تعلل میکنند تا حکم شود وکلا را انتخاب کرده روانه نمایند.

آقا سید محمد تقی- شیرازو خراسان.

وزیر داخله- ما اکیداً تلگراف میکنیم که حکام در این باب کمال همراهی را بنمایند ولی اگر وکلاء تعلل کردند آنرا چه باید کرد.

سعدالدوله- خیر وکلا تعلل نمیکنند می آیند.

وثوق الدوله- چراوکلا هم تعلل دارند برای مخارج آمدن چنانچه حکومت کردستان تلگراف کرده بود.

سعدالدوله- الحمدالله امروز همه حاضرند ترتیبی برای اینکار بدهند این مطلب راجع بوزیر مالیه است یعنی تعیین مخارج وکلا.

وزیر مالیه- باید مجلس این مسدله را بحضور همایونی عرض کنند تا تکالیف را معین فرمایند.

سعدالدوله- مجلس شما را مسئول این کار میداند شما عرض کنید.

وزیر مالیه- مجلس معین بکند صورت آنرا بنویسد بتوسط صدارت بشاه عرض شود هر چه تصویب فرمودند عمل میشود. سعدالدوله- آن مطلب کلی و اساسی است که باید باین ترتیب رفتار کرد مثلا هر گاه راه آهن باید کشیده شود یا مطلب عمده و کلی باشد باید مجلس بنویسد بتوسط صدارت بصحه همایونیموشح شود ولی این که جزئیست لازم باین ترتیبات نیست.

وزیر مالیه- باید قانون نظامنامه باشد مجلس باید معین کند.

سعدالدوله- شما معین کنید و بشاه عرض کنید.

حسنعلی خان- من عرض میکنم که مجلس باید صورت اینگونه از مخارج را بدهد تا تصویب و صحه شود اینکار با وزیر مالیه نیست اصلاح ور سیدگی کلیه بودجه مالیه با ایشان است امر انتخابات و مخارج منتخبین اصلاحش باوزیر داخله است باید ایشان رسیدگی نمایند.

سعدالدوله- خیلی خوب مجلس یك صورتی بنویسد بدهد بوزیرداخله ایشان اصلاح کرده بصحه برسانند این مخارج لازمه است.

حسنعلی خان- چه خرجی هم تراز این است باید ترتیبش را درست کرد.

آقا میرزا ابراهیم خان- بنده میگویم که این مخارج را امروزه ملت بدهد نه دولت زیرا که هنوز بر جمع دولت افزوده نکرده خرج نباید تراشید.

سعدالدوله- چرا ملت بدهد اینهایی که میآید بصندوق و بچه مصارف که خرج میشود پس کی میدهد مگر ملت نیست که میدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- عرض میکنم که مجلس باید چیزی بدولت بنویسد ببیند دولت در این باب چه رأی دارد این مطلب فعلا نه با وزیر مالیه و نه با وزیر مالیه و نه با وزیر داخله است تا دولت چه نحو بخواهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- امروز که وزیرمالیه تشریف آوردند خوبست بعضی از سؤالات بشود مجلس میخواهد بداند که عایدات اداره گمرك چه قدر است و مجلس میخواهد بداند که اجزاء آن چند نفرند و چه قدر ایرانی است و مواجب اجزا چه قدر است و مجلس میگوید که شما حساب او را خواستید رسیدگی کنید بکجا کشید وچطور شد.

وزیر مالیه- اینهایی که فرمودید مطالبیست ولی هنوز آن ترتیباتی که بوده است بطور کلی تغییر نکره است گمرك وزیر علیحده دارد باید اینمطالب از او سؤال شود چیزی که هست ما میتوانیم آنچه که بما صورت دادند بگوییم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- شما این مطالب را صحیحاً میفرمایید که نباید از شما سؤال کرد.

وزیر مالیه- گفتم آنچه که بما صورت دادند و گفتند میتوانیم بگوییم.

آقا میرزا ابوالحسن- چرا باید گمرك وزیر مخصوص داشته باشد و در تحت اداره وزیر مالیه نباشد ابداً ملت اطمینان باینمطالب ندارند و راضی نیستند که گمرك وزیر مخصوص داشته باشد.

وزیر مالیه- شما مرا میشناسید غرضم این نیست که رد و بحث کرده باشم آنچه راستی و صحیح است همانست که گفتم مطالبی که راجع بمن باشد در جوابش حاضرم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- میخواهید اینهاییرا که عرض کردم صورتش را فهرست بشما بدهم تحقیق فرمایید.

وزیر مالیه- میخواهید بدهید ولی مطالب همانست که گفته شد.

سعدالدوله- ما میخواهیم بدانیم که از مطالب گذشته حق داریم گفتگو و مذاکره نماییم یا حق نداریم.

وزیر مالیه- آنچه قانون نظامنامه است عمل کنید.

سعدالدوله- شما وزیر مالیه هستید باید از عایدات دولتی ومنافع آن و املاك حاصل خیز شما جواب بدهید هر گاه شما جواب ندهید و از خودتان دور کنید پس کی باید جواب بدهد.

وزیر مالیه- صحیح است گفتم که گمرك وزیرمخصوص دارد باید از او سؤال نمود و جواب شنید.

سعدالدوله- اولا ما او را وزیر نمیدانیم برای چه وزیر است هیچ جای دنیا نمیآورند خارجه را وزیر بکنند ثانیاً گمرك وزیر علیحده نمیخواهد مگر او جزء مالیه دولتی نیست چرا با وزیر مالیه نباید باشد.

وزیرمالیه- جوا ب همان بود که گفتم این مطلب دیگریست که گمرك وزیر میخواهد یا نمیخواهد مسئول آن من نیستم.

سعدالدوله- غرض اینست که اگر از مطالب گذشته حق داریم گفتگو کنیم شاهزاده عین الدوله به تجارو غیر ایشان گفته بود که چهارصد و پنجاه هزار تومان در بانك هست حال او که حاضر نیست از او سؤال کنیم میخواهیم از شما سؤال کنیم که اولا این مطلب صحیح است یا نه و اگر صحیح است این پولها چه شد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- غرض آقای وزیر این است که ایشان مسئول مطالب تاکنون نیستند.

وزیر مالیه- نه خیر نمیخواهم بگویم مسئول نیستم حالا که بنا شد صحبتی بشود اگر صلاح میدانید چند کلمه عرض کنم غرض اظهار رأی است نمیخواهم بگویم صحیح است چون کراراً درمجلس صحبت مالیه وجمع و خرج دولتی شده بود در روزنامه مجلس هم نوشته بود من چون روزنامه مجلس را میخوانم همه نمره اش را ملاحظه میکنم بعضی از نطقهای ساده خوب هست اگرچه گوینده اش عوام است ولی از روی ذوق فطری و علم طبیعی است خیلی حظ کردم 000 چون صحبت مالیه بود عرض میکنم که معنی جمع و خرج دولتی که معمول اینجا است چیست مثلا صورت جمعی برای دولت هست که از فلان محل اینقدر عایدی دارد آنوقت در مقابل آن جمع دستخط و فرمان صادر شده که آن خرج دولت است و بودجه مالیات ولایات هم کتابچه دارد که در خزانه وارد میشد و حال بجای خزانه صندوق است آنوقت بروات صادر میشود از بابت حقوق مردم بخزانه یا صندوق تا حال اینطور بود و آنچه که با من بود باین ترتیب بود و جمع و خرج دولت این نحو بوده است آنچه برات رکابی یا غیر آن صادر شود تمام را بخرج دولت آورده و صورت آنها

حاضر است آنچه که من مسئولم آن است که هرچه با من بوده است حساب بدهم و بودجه که میگویند همان کتابچه مالیات ولایات است نه از روی ترتیب خارجه اینست که وقتی اسم بودجه را میبرند بذهن میآید که مثل بودجه خارجه است ولی خیر و بودجه های ولایات هم حاضر است و هروزارتخانه هم یك بودجه دارد که تمام آنها پیش وزیر مالیه جمع میشود و او رسیدگی میکند که این صورت بمیزان مخارج دولتی هست یا نه این معنی جمع و خرج دولت است نه اینکه کلیه حسابها و بودجها با وزیر مالیه باشد اگر اینطور باشد و حاکم کلست دیگر بوزراء دیگر کاری نیست و ربطی بآنها ندارد تمام در عهده وزیرمالیه است ولی در اینجا این ترتیب نیست بلی وزیرمالیه هم یکبودجه داخلی دارد که تمام صورت آن بودجها را جمع کرده از هر اداره و وزارتخانه رسیدگی و مرتب مینماید اینکاروزیر مالیه است و باین قدر میتواند مسئول باشد تا حال ترتیب اینطور بود بعدها بهر طوری که دستور بدهند آنطور رفتار میشود این ترتیب جمع و خرجی بود که اجمالا گفته شد حالا شعبات و تفصیلاتی دارد باشد آمدیم بر سر اخذ مالیات باید که در اخذ مالیات با تمام مردم علی السویه رفتار شود و همه بیك میزان صحیح باید مالیات بدهند که ملاحظه اشخاص نشود و دیگر اینکه باید آنچه از مالایت گرفته میشود بمصارف صحیح مصرف بشود و بخرج بیاید اگر اینهایی که گفته شد صحیح است تصدیق بکنید.

سعدالدوله- اینهاییکه فرمودید صحیح است ولی میخواهیم بدانیم که وزیر مالیه مداخله در ضرابخانه و مسکوکات دارد یاندارد؟

وزیر مالیه- دیگر داخل جزئیات نشدیم بطور کلی گفتیم چرا مخارج وزارت خانه ها با وزیرمالیه نیست دفترداری هست اسمش با شماست ولی رسمش با دیگری است.

وزیر مالیه- دیگر آنرا چه عرض کنم نمیدانم حق منم نیست که بگویم.

حاجی محمد اسمعیل- شما حالا میخواهید بگویید که من مسئول نیستم در این مطالب مذکور.

وزیر مالیه- نمیگویم من مسئول نیستم میگویم من یکرشته کاری دارم در آنرشته هر چه از من بخواهید در جوابش حاضرم.

حاجی محمد اسمعیل آقا 0 شما میگویید که نباید از شما این مطالب را سؤال کرد باید از وزیر گمرك سؤال کرد ما شما را وزیر مالیه میدانیم و گمرك رامالیه دولت و مجلس شما را مسئول میداند.

وزیر مالیه- هنوز قانون وضع نشده که از روی آن قانون من مسئول باشم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- قانون شروع است حال که شروع شد همین قانون است تا وضع بشود.

سعدالدوله- من میگویم که مجلس یك چیزی بنویسد بصدارت در این باب ببینید ایشان چه میفرمایند و چطور صلاح میدانند و بعدها اگر ترتیب دیگری شد و اساس دیگری بنا شد البته بآن ترتیب عمل خواهد شد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- شما امروز وزیر مالیه هستید شما باید تکلیف خودتانرا معین نمایید مجلس راهش را گم نکرده که شما را مسئول میداند. وزیر مالیه- اینکه شما میگویید قانون میخواهد بر قانون که نمیشود کسی مسئول کاری باشد که باو راجع نباشد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- حالا باید جلوگیری کرد تا قانون نوشته شود آیا همینطور باید بماند و روز بروز بدتر و خرابتربشود.

وزیر مالیه- در اینباب بصدارت بنویسید که جلوگیری نمایند.

میرزا محمود خوانساری- من عرض میکنم که اگر کسی برات اشتباهی صادر کند شما نباید جلوگیری کنید.

وزیر مالیه- من بقدر اسابب تا کوك خودم جلوگیری میکنم.

میرزا محمود- در این باب یکصورتی هست اگر صلاح میدانید خوانده شود.

(گفتند) بخوانند صورت را خواندند یکی در ماده بروات رکابی بود که چقدر باشتباه صادر کردند و میبرند و دیگر در ماده مالیات ولایات که حکام میگیرند بصندوق میفرستند و بمصرف میرسد حقوق مردم همینطور در محل بی محل میماند چرا نباید اینها بنظر اهل مجلس برسد و مجلس تصویب کند.

وزیر مالیه- اما بروات غلط و اشتباهی که میگویید من میگویم آنچه دولت بمن صورت داده است از روی این من بخرج دولت می آورم حالا در متن واقع این غلط است باشد من ملزم بصحت واقعی آن نیستم.

میرزا محمود خوانساری- چه ضرر دارد که اینها بنظر مجلس برسد و باطلاع مجلس باشد.

وزیر مالیه- آن بسته بنظامنامه است.

آقا میرزا محمود- شما یقین میدانید که این بروات تمام صحیح است.

وزیر مالیه- از روی همان ترتیب که گفتم صحیح است ولی شما چه جور صحیح میخواهید که یعنی قسم بخورم بصحت آنها نمیتوانم قسم بخورم که در واقع صحیح است یا نیست.

آقا میرزا محمود- در باب مخارج قنات که برات صادر کرده بودند و حالا او را استمراراً بخرج می آورند پیش شما، شما چه میدانید که این صحیح است یا نیست؟

وزیر مالیه- همانست که گفتم هر چه صورت دادند ما هم بخرج دولت میآوریم.

آقا سید حسن تقی زاده- تمام آنچه را که فرمودید صحیح است ولی ما باید کاری بکنیم که نتیجه داشته باشد چه ضرر دارد که بطلان وزیر گمرك را از صدارت بخواهیم و بگوییم که گمرك وزیر نمیخواهد.

وزیر مالیه- بطلان نفرمایید زیرا که گمرك اداره بزرگیست مدیر و فرمان فرمائی لازم دارد که این اداره را دائر داشته باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- مقصود اینست که گمرك هم مثلا سایر عایدات دولتی در تحت اداره وزارت مالیه باشد البته اجزاء و رئیس و مدیر آنچه لازم دارد باید باشد ولی باین طور نه مجری چنانکه هست.

آقا سید حسین- امروز اگر ما ثابت کردیم خیانت او را چه باید کرد میگویند مسئول وزیر مالهی است پست خانه در تحت وزارت مالیه هست یا نه خیانت او ثابت و محقق است که ده ماه متوالیاً کاغذ را بی تمبر میدهد چه باید کرد در اینها چه میفرمایید؟

وزیر مالیه- اما مطلب همان بود که گفته شد ولی پست خانه هم وزیر علیحده دارد باید از او سؤال کرد.

سعدالدوله- فرمودید که از گذشتها باید تکلیف معین بشود که آیا مجلس حق دارد رسیدگی کند؟ یا نه فرموده بودید که مجلس بصدارت بنویسد؟

وزیر مالیه- من چه میدانم خودتان میدانید هر چه تکلیف مجلس است عمل کنید.

سعدالدوله- از آتیه هم که فرمودید باید از روی قانون باشد.

وزیر مالیه- آنچه نظامنامه میگوید من نمیگویم.

سعدالدوله- قانون میگوید که پنجره هایی که ناظر بخیابان و معبر است مثلا و یا کالسکه و درشکه فلان قدر مالیات بدهد ولی اجرا را باید وزرا بکنند شما حال آن قوه علمی که دارید گذشته از رتبه وزارت طریقه اجرارا بیان فرمایید ببینم چه نحو باید اجرا کرد.

وزیر مالیه- هنوز که قانون نیست من چه بگویم که فلان طور باید اجرا کرد هر وقت قانون شد طریقه اجرارا بیان میکنم.

سعدالدوله- میخواهیم بدانیم که اخذ مالیات را همان طور یك پیشکشی از حکومتها میگیرند و بعهده حکومت قرار میدهند بهمان ترتیب سابق که هر چه میخواهند بکنند وزیر مالیه یك ترتیبی برای این کار میدهد؟

وزیر مالیه- هنوز وزیر مالیه بوجود نیامده تا ترتیب آن معلوم باشد آن ترتیب اساسیست هر چه قانون گفت باید عمل کرد.

سعدالدوله- پس چه باید کرد شما چه میگویید مسئول کیست؟

وزیر مالیه- من چه بگویم من که نمیتوانم برای خودم حدی قرار بدهم و قانون وضع کنم باید همه اینکار را با هم بکنند از یکمفر که نمیشود.

سعدالدوله- قانون اساسی که میفرمایید مثلا گفتند که من برای فلان اداره قانون بنویسم این کمتر از دو سال میشود چیزی نوشت که بدرد بخورد پس باید ما از حال تا دو سال دیگر همینطور بنشینیم و منتظر قانون باشیم؟

وزیر مالیه- چرای می نیشینید هر طور که میدانید اقدام کنید.

سعدالدوله- حالا آمدید سر مطلب پس باید فعلا جلوگیری کرد من میگویم که شما حال کلیه یك اداره تفتیش مقرر فرمایید از برای کلیه ادارات که قدری جلوگیری بشود تا وقت قانون برسد.

وزیر مالیه- شما اولا کار مالیات را درست کنید تا باداره تفتیش برسد خانه که هنوز ساخته نشده نمیشود بدیگر لوازمات آن پرداخت.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید مفتش باشد تا حیف و میل نشود یا نه حالیه شما رسیدگی به مالیات کردید قانون هم که هنوز وضع نشد پس باید برای اصلاح آن فعلا مفتش باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- از اول سؤال و جواب بنده با شما هم عقیده هستم ولی از خارجه سؤال بشود که از اداره گمرك باید بکی سوال کرد؟

وزیر مالیه- بهر کس که سپرده اند.

آقا سید حسن- در همه جای عالم با وزیر مالیه است امروز به مجلس عرض میکنم که نتیجه را این مطلب قرار بدهند که گمرك را در تحت وزارت مالیه قرار بدهند.

وزیر مالیه- عرض میکنم که هر جایی ترتیبی و اقتضائی دارد آن خارجه را که شما میفرمایید اقتضائی دارد و این مملکت ما اقتضائی دیگر دارد مثلا آنجاها راه آهن دارند ما راه آهن نداریم ما بیاد کاری بکنیم که مناسب با بی راه آهنی باشد نه بابا راه آهنی هر وقت صاحب راه آهن شدیم بمناسبات آن باید کار دیگر کرد نمیشود رسومات و قانون یك مملکتی را بی مناسبت در مملکت دیگر اجرا کرد.

سعدالدوله- آنجاها که شما میفرمایید کارکن علم و عقل است ولی بدبختانه در مملکت ما کار کن پولست.

وزیر مالیه- علم وعقل خیلی خوبست اگر مشوب باغراض نباشد ما نباید منتظر باشیم که اینجا بیاییم کار بکنیم بما پول بدهند.

سعدالدوله- چه غرضیست من میگویم باید جلوگیری کرد شما میگویید غرض دارید گیرم که غرض شخصی هم دارم ولی میگویم این غرض شخصی مرا بسنجید بآن خسارتهایی که باین ملت وارد میشود ببنید کدام میچربد.

وزیر مالیه- خیر من نگفتم شما غرض شخصی دارید ابداً خدا میداند غرضم این نبود همه حرف مرا شنیدند.

آقا سید حسین- امروز غرض این بود که از گمرك و پست خانه سؤال شود وزیر مالیه خودشانرا مسئول نمیدانند و متفش هم که میگویند نمیشود مجلس مفتش برای اینکار قرار بدهد.

محقق الدوله- جناب وزیر مالیه درست میگویند مجلس هم حق ندارد که مفتش بدهد نمیدهد این مذاکراتی که شده همه ناقص بود ایشان بآن قدری که راجع بخودشان است در مسئولیت آن حاضرند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چه میگویید آن سؤالاتی که شده است جواب آنها چیست و اداره که مفتش نداشته باشد شما بچه میزان میتوانید رسیدگی کنید.

محقق الدوله- باید اینها را بصدارت نوشت تا ترتیبی معین کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- شما دیروز لایحه داده بودید که مطالب آنرا از وزیر داخله سؤال نمایید چرا نمیگویید.

محقق الدوله- بلی از عشق آباد تشکی از گمرك كرده بودند و از خراسان و قوچان و سایر جاها از دست حکومت تظلم و تشکی کردند که چه ظلمها و تعدیها کرده است و چه قتل و غارت نموده است و نمیگذارد که وکلا انتخاب بشوند.

وزیر داخله- شما آنچه که میگویید سند دارید یا خیر؟

آقا سید حسین- سند مگر کدام است بیست هزار خروار گندمی که تسعی کرده اند بخروار یك تومان و نگذاشتند که حمل بشود ببهانه اینکه طاعون می آید و از انگلیس در این باب تلگرافی شده بود و .... و ... و .... اینها دروغ است؟

وزیر داخله- مطلب اول صحیح است برای طاعون نگذاشته اند حمل بشود ولی مطلب تانی اصل ندارد همچو چیزی نیست.

آقا میرزا محسن- مطالب حکومت خراسان از اینها بالاتر است حکایت این که گفته اند نیست همه کس میداند.

حاجی سید ابراهیم- اینهاییرا که بعوض مالیات فروختند دروغ نیست آنها مسلمان نبودند رعیت ایران نبودند؟

وزیر داخله- در مقام تحقیق و رسیدگی این مطلب هستیم البته رسیدگی میشود.

محقق الدوله- حاکمی که مسلمانان را بفروشد مجازاتش چیست و دولت باو چه باید بکند پس ما برای چه اینجا بوکالت نشستیم ما را هم ببرند بفروشند آنها مگر غیر از ما بودند؟

وزیر داخله- البته تحقیق و رسیدگی میشود و دولت هم او را مجازات خواهد کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- من عرض میکنم این مطالبی که از حکومت خراسان میگویند دیگر جای شبهه نیست تا تحقیق بخواهد.

وزیر داخله- تا بعلم الیقین نرسد بحر فهای مردم نمیشود اکتفا کرد مردم خیلی حرف میزنند.

آقای سید حسن تقی زاده- آنها در همه جا دست دارندو میتواند بهزار حیله وتدبیر امر را مشتبه بسارند و محاجه کنند لذا نمیشود که بعلم الیقین تحصیل اطلاع کرد مطلبی که همه دان شد یقینی است.

وزیر داخله- چرا بعد از تحقیق معلوم میشود.

آقا سید محمد مجتهد- کارهای آصف الدوله بالاتر از اینهاست شاید که معزول بشود خیلی خرابیها کرده.

وزیر داخله- البته بعد از تحقیق چرا ولی حال نمیشود معزول بشود زیرا که بدولت ضرر میخورد.

حاجی سید حسن- پس چرا در شیراز در مدت یکسال حکومت تغییر میکند این ضرر دولت نیست ولی آصف الدوله معزول بشود ضرر دولت است؟

وزیر داخله- چون شیراز مالیاتش ترتیب داشت و در محل باقی نبود.

آقا سید حسن تقی زاده- از بابت وکلا حکم بفرمایید که زودتر انتخاب شده بیایند.

وزیر داخله- صورتی بنویسید که کدام ولایات است بهمان ترتیب تلگراف بحکومت ها میکنیم که بفرستند.

آقا میرزا محمود خوانساری- هر گاه میخواهید بخوبی از ترتیب حکومت خراسان اطلاع پیدا کنید آصف دفتر را بخواهید حاضر است که صحیحاً مطالب را شرح بدهد.

حاجی شیخ حسن- اگر بخواهید خیانت آصف الدوله را ثابت میکنند بعد از ثبوت عزلش کنید.

سعدالدوله- حالا از آمدن آقایان وزرا قدری از کارها تصفیه شد وانشاء الله بهمراهی ایشان همه کارها تصفیه میشود اگر ایشان از دو ماه پیش تشریف می آوردند چقدر از کارها پیش میرفت و چقدر حالا جلو بودیم.

وزیر مالیه- بسیار خوبست همه حاضرند که بیایند ولی میدانید که من چقدر کار دارم و گرفتارم خودم خواسته بودم روز سه شنبه گذشته بیایم ولی نشد عذر میخواهم دیگر امروز حاضر شدم اما مطلب همانست که عرض شد باید با آن کمیسیون کار مرتب و اصلاح شود.

سعدالدوله- در خدمت صدارت عرض کردم و ایشانهم فرمودند باینکه هر روزی کار دارند معاون ایشان حاضر بشود.

وزیر مالیه- معاونی که درمطالب اساسی سؤال و جواب نماید نداریم او را. باید خودم حاضر بشوم ولی برای سؤال وجواب دفتر و کتابچه مالیاتی هست.

آقاسید محمد مجتهد- حکومت خراسان باید همین طور ظلم و تعدی کند و باشد عزل و مجازات نیست؟

وزیر داخله- چرا البته بعد از رسیدگی و تحقیقات لازمه دولت رعیت خودش را میخواهد آنچه لازمه مجازاتست بعمل خواهد آمد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 31

جلسه: 31

مذاکرات دارالشورای ملی شنبه 4 ذی حجه الحرام

صورت مجلس روز پنجشنبه بطور خلاصه قرائت شد.

آقا سید حسین- شنیدم امروز روز تاجگذاری بود صحیح است یا خیر (بعضی گفتند بلی صحیح است)

آقا سید حسین- اگر صحیح است پس چرا بمجلس اطلاع ندادند و وکلا را خبر نکردند نمایندگان ملت در تاجگذاری باید حاضر باشند.

آقا سید محمد تقی- این حرف صحیح است باید از طرف مجلس وکلا هم حضور داشته باشند.

آقا شیخ حسین- جواب میدهند که علماء روحانی که نماینده ملتند حضور داشتند.

آقا سید حسین- علماء از جانب خودشان بودند ربطی بوکلا ندارد جناب رئیس بودند بعنوان دیگر و جناب سعدالدوله بودند بعنوان دیگر بعنوان مجلس نبود.

آقا میرزا محمود خوانساری- خوبست از جناب رئیس سؤال کنید که در سایر دول مشروطه تاجگذاری بچه ترتیب است.

آقا میرزا طاهر- سلطان سلطان ملت است باید از طرف ملت تاج بگذارند و مجلس نماینده ملت است.

رئیس- من در این باب اطلاع کامل شخصی ندارم چه عرض کنم.

آقا سید حسین- اگر تاجگذاری هست چرا نباید از هیئت مجلس جمعی از نمایندگان ملت باشند؟

آقا میرزا محمود- حالا که اول مجلس است اگر میتواند مطالبه حق خودش را بکند والا بعدها نمیتواند کاری از پیش ببرد.

حاجی معین التجار- بعضی از وکلا حاضر بودند رئیس و سعدالدوله.

آقا سید حسین- رئیس از طرف مجلس نبود بعنوان دیگر بود آقا میرزا محسن بود بعنوان علماء بود سعدالدوله بود بعنوان وزرا بود دخلی بعنوان مجلس ندارد غرض اینست که اگر بمجلس اطلاع میدادند و دعوت میکردند بهمان یکنفر رئیس هم ما قناعت میکردیم حرف در اینست که اعتنائی بمجلس نکردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- چطور فلان طبیب را دعوت میکنند وکلا را دعوت نمیکنند.

آقا سید محمد تقی- مجلس در این باب چیزی بصدارت بنویسد که چرا از هیئت مجلس دعوت نشده است؟

آقا سید مصطفی- باید ملاحظه کرد که اگر در این باب نوشته شود نتیجه دارد یا نه؟

صدیق حضرت- من میگویم نتیجه بعدی دارد اگر بعدها همچو کاری اتفاق بیفتد تکلیف مجلس معلوم است این مطلب که گذشت برای امورات بعدی ثمر دارد.

آقا میرزا محمود خوانساری- باید نتیجه را این قرار داد که همین یکی دو روز از وکلا دعوت شود.

آقا میرزا حسین قلی- مجلس باید حقوق خود را مطالبه کند.

حاجی سید آقا- شاید امروز علما را دعوت کردند روز دیگر وکلا را دعوت نمایند.

صدیق حضرت- باید چیزی در این باب نوشت.

رئیس- بنویسید فردا خوانده شود بفرستید.

خیاط باشی- خوبست همین امروز نوشته شود و خوانده شود.

رئیس- این چیزی نیست حال که موقعش گذشته مینویسند میدهیم.

بعد آقا سید محمد تقی لایحه زا طرف انجمن اتحادیه آقایان طلاب قرائت کرد که عین آن درج میشود.

لایحه آقا محمد تقی هراتی درخصوص نظامنامه داخلی مجلس.

دیروز در مدرسه سپهسالار قدیم جمعی کثیر از علماء و سادات و طلاب و محترمین که هواخواهان مجلس محترم شورای ملی و همه هفته مجلسی دارند حسب المعمول انجمن آنها در آنجا منعقد بود جناب مستطاب آقا شیخ محمد علی سلمه الله که یکی از دانشمندان فاضل و خردمندان عاقل مدرسه مبارکه فخریه است حسب المیل اهل انجمن برخاست در کمال فصاحت و بلاغت نطقی صحیح و بیانی صریح که مجمل از آن مفصل پس از ستایش یزدان پاك و درود بر سید لولاك و اولاد طاهرینش سلام الله علیهم اجمعین این است که غرض از تأسیس این اساس و تشکیل این اجلاس و سایر مجالس و محافل هواخواهان ملت تقویت مجلس محترم شورای ملی و اعضاء آن بوده و میباشد بعون الله تعالی اکنون که مجلس ملی در کمال اطمینان و خوبی بتوجهات کامله امام عصر عجل الله تعالی فرجه دایر و قانون اساسی آن از طرف قرین الشرف ملوکانه مرحمت و در مجلس قرائت شد دیگر بهیچ قسم از اقسام اعضا محترم آن مجلس مقدس بهانه از برای تعطیل و تعویق در امور ندارند.

و حسب المقرر مشغول مذاکرات خودشان بوده و میباشند اگرچه این اجلاسات هم چون غیر مرتب و غیر منظم است فعلا مفید فائده نیست (لعل الله یحدث بعد ذلك امرا) بواسطه آنکه اگر یکی از منتخبین میخواهد مطلبی اظهار کند بمجرد عنوان دیگری داخل در مطلب او میشود و نمیگذارد نطق او معین شود تا تندنویسان و وقایع نگاران یاتماشاچیان بیانات او را بتوانند درك کرده بنویسند یا بشنوند بسبب این بی ترتیبی روزنامه (مجلس) هم خیلی مغشوش است و علاوه بر اینکه کسی از او منتفع نمیشود اسباب طعن و شتم است خطاباً ببنده اظهار داشت که چون تو یکی از منتخبین و اعضاء آن مجلس محترمی و در این مجلس هم حضور داری دیگر محتاج نیست که از طرف این انجمن لایحه بمجلس عرض شود عینا مطالب ما را در مجلس عنوان و از طرف عموم تمنا کنید که اولا نظامنامه داخلی مجلس را در موقع اجزاء بگذارید و ثانیاً بقیه منتخبین ولایات را جدا بخواهید که مجلس تکمیل شود و بعضی مطالب دیگر هم در آن مجلس استعلام کردند.

بنده در جواب اول نیابتا از جانب اعضاء محترم این مجلس اظهار تشکر و امتنان از اقدامات و اهتمامات آن حوزه مقدسه و در وطن دوستی و ملت خواهی و تقویت و همراهی از اینمجلس و اعضاء آن بطوری که شایسته بود کردم ودر مطلب ثانی که راجع بمنتخبین ولایات بود جواب دادم که روز پنجشنبه جناب مستطاب وزیر داخله در مجلس تشریف داشتند اعضاء محترم مجلس آنچه لازم بود در این باب بجناب معزی الیه اظهار و قرار شد که از طرف خودشان بحکام ولایات تلگراف بفرمایند اکیداً منتخبین را تعیین سریعا و عاجلا روانه کنند و در خصوص مطلب اول که راجع باجراء نظام نامه داخلی است اظهار کردم که اعضاء محترم مجلس کمال جد و جهد را در اجرای آن داشته و دارند لیکن مانع از پیشرفت این مقصود شما و امثال شما را میدانسته اند اکنون که شما مایل و طالب اجرای آن هستید فردا در مجلس در حضور محترم عام اعضاء آن مجلس شریف این مطلب را اظهار و استدعای اجرای آن را خواهم

نمود بقیه سؤالات ایشان را هم از طرف مجلس جواب دادم که بیان آنها موجب تطویل است لهذا بر حسب تمنای آن حوزه مقدسه اول کسیکه در مقام اجرای نظامنامه داخلی سعی و کوشش دارد این بنده است که جدا از جناب رئیس استدعا میکنم که فوصل محرره و اصول مقرره در آن نظامنامه را یك یك در موقع خود اجرا فرمایند که مصداق (کبرمقتا عندالله ان تقولو امالا تفعلون) نباشیم و این مطلب بر همه کس خاصه بر اعضاء محترم این مجلس ظاهر و آشکار است که امروزه تمام دول و ملل چشم دوخته و گوش فرا داشته که مذاکرات اهل این مجلس را ببینند و بشنوند و پایه و مایه هر یك از ماها را از تکلمات و طریق مذاکرات این مجلس بدست بیاورند که ما بطور یقین میدانیم که هر تکلمیکه در این مجلس میکنیم بقوه سیم تلگراف در اطراف عالم متشر خواهد شد چرا قدر خودمان را ندانیم و حق خودمان را در نمایندگی ملت اداء نکنیم هیچ میدانیم در کجا نشسته و برای چه امور بزرگی اجلاس کرده ایم باید دقیقه و آنی غفلت نورزیم و حقوق موکلین خود را ضایع نکنیم و اوقات خودمان را به بطالت صرف ننماییم امروز هر یك از ماها حافظ حقوق چندین هزار نفر بلکه باعتباری حارص حدود سی کرور نفوسیم امروز این مجلس را ما باعتقاد خودمان مجلس مقننه میدانیم و هنوز در انتظام یك مجلس و یك اطاق که عبارت از این اطاق واین مجلس است معطل و سرگردانیم چطور میتوانیم که برای یك ملت و یك مملکت ایجاد قانون و تأسیس اساسی نماییم (اتأمرون الناس بالبر و تنسون انفسکم) بر هر یك از ما لازم است که اولا خود را در تحت قانون بیاوریم آنوقت پس از قانونی شدن آن قوانین را در مملکت مجری و معمول داریم ما که میخواهیم قوانین کلی را در این مملکت باکثریت آراء یا باتفاق در دوائر مملکت مجری سازیم اگر بر ما ایراد کنند چنانچه کرده اند که شما قانونی از برای تنظیم خودتان وضع کرده اید و بالاتفاق هم رأی داده اید و هم چاپ کرده چه جواب خواهیم داد اگر بگوییم ما او را قبول نداریم خواهند گفت (لم تقولون مالا تفعلون) اگر بگوییم نگفتیم خیانت بزرگی است که ما منا بملت کرده ایم بواسطه آنکه تماما حاضر بوده و رأی داده ایم اگر منتخبین ولایات بگویند ما نبوده ایم این نظامنامه نوشته شده است جواب گفته خواهد شد که بموجب اصل ششم در قانون اساسی منتخبین طهران لدی الحضور حق انعقاد مجلس را داشته مشغول مباحثه و مذاکره میشوند رأی ایشان در مدت عیبت منتخبین ولایات مناط اعتبار در اجراست اگر بگویید که قانون اساسی بعد از نظامنامه نوشته شده است جواب داده میشود که مفاد این عبارت درماده نوزدهم نظامنامه انتخابات که قبل از تحریر این نظامنامه داخلی است نوشته شده و بصحه رسیده است باری اگر امور داخله این مجلس بموجب نظامنامه مرتب و منظم شد یقین است که تمام آرا صائبه و افکار بدیعه ما در خیرخواهی و مصالح عموم ملت ودولت مجری و معمول خواهد شد والا بغیر از این ترتیب گمان من بلکه رأی اغلب بر این است که کاری از پیش نمیرود و بلاجهت خودمان را معطل و سرگردان کرده ایم اگر در مجلس بموجب نظامنامه یك مطلبی که از طرف

یکی از اعضا اظهار میشود در همان مطلب کمال اهتمام بعمل بیاید البته نتیجه حاصل خواهد شد و کسی هم دیگر حق بعضی ایرادات و اشکالات ندارد اما چکنم که تا یك مطلبی اظهار میشود فوراً دیگری بی ربط مطلب دیگری عنوان میکند از هر طرف و کنار یکمرتبه صدا بلند میشود هر سه چهار نفر در یك طلب مذاکره و مشاجره مینمایند که آن مطلب اول از میان میرود اهل مجلس تا دو ساعت مشغول مباحثه و مذاکره اند بالاخره منتج نتیجه نیست اگرچه جسارت است لیکن با کمال ادب عرض میکنم که جناب رئیس هم قدری در اعمال و وظایف ریاستی خودشان قصور دارند البته باید شخص رئیس بدون ملاحظه وظایف ریاست خود را بعمل بیاورد مثلا اگر مطلبی از طرف یکی از اعضا عنوان شد بنده خواستم قبل از اتمام نطق آن تکلم یا آنکه برخلاف نظم و ترتیب مقرره حرکت کنم بدون ملاحظه مرا منع و ردع کنند رفته رفته امورات مرتب و مجلس منظم خواهد شد. این مطلب هم بدیهی است که امورات تدریجی الحصول است نه آنی الحصول، بنده عرض نمیکنم که تمام فصول و مواد نظامنامه داخلی امروز مجری و معمول شود البته هر ماده و فصلی را در موقعی که مقتضی است معمول دارند مثلا از همه الزام نیست که محل نطق معین باشد و تندنویسان مجلس و وقایع نگاران روزنامجات نزدیك بآن محل بنشینند هر کس که میخواهد سخن بگوید یا مطلبی اظهار کند در آن محل با اجازه رئیس برود با کمال آرامی بقسمیکه بتوانند تندنویسان از عهده برآیند آنمطلب را نطق و تکلم کنند ولی مخفی نماناد که بنده نمیگویم حتما شخص ناطق مجبور است که در آنمحل معین برود شاید بعضی چنین رأی بدهند و این عرض بنده را تصویب نفرمایند لیکن ممکن است که اگر کسی نمیخواهد از جای خود حرکت کند و مطلب مهمی هم دارد در یك ورقه بنویسد بدهد بیکی از منشیان مجلس قرائت کند تا این ترتیب پیش نیاید مجلس منظم و مرتب نخواهد شد روزنامه صحیح نوشته نمیشود و این روزنامه جاتیکه تاکنون نوشته شده است جز مایه افتضاح و انفعال چیز دیگری نیست گمان بنده مجلس بی روزنامه بهتر از انتشار اینگونه روزنامه ها است همه میدانید که این روزنامها در تمام نقاط ایران بلکه در اغلب بلاد خارجه منتشر میشود چرا ما خودمان را برای این امر جزئی مورد طعن و شتم دوست و دشمن بنماییم اگر عرایض من صحیح است البته جناب رئیس باید اول خودشان را در تحت این قانون بیاورند تا دیگران تأسی کرده بدون خجالت اقدام نمایند.

حاجی سید اسمعیل یزدی- صحیح است تمام باید بهمین ترتیب عمل کنند اگر مجلس است که باید طریقه اش همین طور باشد و اگر تماشاگاهست آن مطلب دیگریست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- صحیح است ولی این که خوانده شد بعضی باین ترتیب عمل کنند و بعضی که نمیخواهند نکنند نمیشود اگر باید بقانون نظامنامه عمل شود باید همه عمل کنند و بتمام فصول آن عمل نمایند بعضی دون بعضی نمیشود و اینکه گفته شد رئیس در این باب قصور و مسامحه میورزد این هم صحیح نیست رئیس مسامحه نکرد و نمیکند چنانچه همین مطلب را پریروز مخبرالملك گفته بود که من خارج از نظامنامه نمیشوم.

آقا سید محمد تقی- پس شما عرض مرا گوش ندادید که چه خوانده ام من نگفتم که بعضی از فصول عمل شود و بعضی نشود یا بعضی عمل کنند و دیگران نکنند غرض این بود که اگر کسی نمیخواهد برود در آن مکان معین نطق کند لایحه بنویسد بدهد یکی ازمنشیان مجلس بخوانند واین هم مطابق یکی از فصول نظامنامه است تا تندنویسان و وقایع نگاران بتوانند بنویسند و عرض نکردم که رئیس در این باب تقصیری دارند غرض اینست که باید شخص رئیس نگذارد کسی از حد قانون خارج شود هر کس میخواهد برخلاف قانون رفتار کند زود جلوگیری نمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این تندنویسان اینجا هم نمیتوانند آنطور که باید تند بنویسند در جاهای دیگر برای تند نوشتن خط مخصوصی هست و ترتیبی هست آنها فعلا در مملکت ما نیست. ولی باید عجاله برای این کار نطقها از روی ترتیب باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- عرضی دارم اگر جناب رئیس اذن بدهند عرض کنم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مطلب تمام شد؟

آقا سید محمد تقی- این مطلب را تمام کنید بعد مطلب دیگر شروع بشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چه عیب دارد شما که حال مطلبی دارید میخواهید عنوان کنید خوبست قالیچه بیاورند بروید روی آن عنوان نمایید اول شما این کار را بکنید تا دیگران تأسی بنمایند گفتند بسیار خوب است بیاورند.

حاجی شیخ علی- بهمین قدر تمام شد که باید قالیچه بیاورند بروند روی آن نطق کنند ما که حاضر نیستیم شما حاضرید پاشیدگی گفته باید محل نطق جای معینی باشد همینطور که نشسته و صحبت میکنیم چه عیب دارد هر آنی نمیشود برخاست و رفت آنجا و دو کلمه حرف زد میخواهید برای نوشتن حرفها را بترتیب بزنید و در هم نکنید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- تا محل معینی نباشد منظم نخواهد شد.

حاجی شیخ علی- اگر منظم نمیشود آنطور هم منظم نخواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هر کس نمیرود بآن محل لایحه بدهد دیگران بخوانند.

حاجی شیخ علی- بعضی مطالب است که لایحه نیست سؤال و جواب است رد و بحث است نمیشود از پیش اینها را لایحه نوشت.

آقا سید محمد تقی- مجبور نیستند که قالیچه باشد و از مکان خود حرکت بکنند بروند در آنجا نطق کنند مقصود اینست که نطق ها در هم نباشند و از هر گونه صدا درنیاید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مطلب غیر ممکن است که تا محل نطق معین نباشد از روی نظم و ترتیب نطق کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- میخواهید رأی بگیرید هر گاه اکثریت آراء شد عمل نمایید.

آقا سید محمد تقی- باید قدری تأمل کرد. در این باب بعد رأی گرفته شود بدون تأمل نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همان نظامنامه داخلی را که رأی دادند این مطلب هم جزو آنست میتوان او را مناط اعتبار قرار داد.

حاجی شیخ علی- حالا این مطلب در نظامنامه داخلی هست که باید روی قالیچه یا کرسی نشست و نطق کرد؟

(بعد آن فصل از نظامنامه را خواندند که وکلا میتوانند در موقع نطق اذن از شخص رئیس بگیرند و بروند در محل نطق خودشان را تمام کنند بدون اینکه کسی دیگر در وسط نطق حرف برند).

حاجی شیخ علی- این جا لفظ میتواند هست نه اینکه مجبور است اینکار را بکند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- در هر مطلبی لازم نیست بمحل معین برود از برای مطالب کلیه و نطق مفصل یا لایحه باشد باید اینکار را بکند و الا آنوقت در روزی یك مطلب تمام نخواهد شد.

صدیق حضرت- عرض دارم، پس در آن اطاق بزرگ که باید مسجدی بنشینند آنوقت در آن گوشه اگر کسی بخواهد نطق کند چطور دیگران میشنوند پس باید از روی ترتیب باشد.

حاجی شیخ علی- اطاق برای نطق ماست نه ما برای اطاق لازم نیست که ما بمناسبت ساخت اطاق نطق کنیم.

رئیس- اینکه شما میگویید نمیشود هر گاه وکلای سایر ولایات آمدند لابد باید در اطاق بزرگ و بهمان ترتیب باشد.

آقامیرزا طاهر- عقیده من اینست که مطالب کلیه را باید در محل معین نطق کرد و مطالب رد و بحثی را همانجایی که نشسته اند.

ادیب التجار- حالا اگر محظور این مطلب برای این است که این مسئله تقلید از خارجه است پیغمبر بستون تکیه میفرمودند در موقع وعظ و بمنبر تشریف میبردید ما هم تأسی بآنحضرت میکنیم نه تقلید از خارجه.

حاجی شیخ علی- هر زمانی اقتضائی دارد باید او را ملاحظه کرد مگر شما حالا اینطور که عمامه میگذارید پیغمبر اینطور عمامه میگذاشت.

آقا سید محمد تقی- حکمت تعیین محل برای این است که وقایع نگاران مطالب را درست بتوانند بنویسند.

حاجی شیخ علی- بتأنی حرف بزنید تا وقایع نگرا بتواند بنویسد.

معمار باشی- خوب است در هر مطلبی که شروع میشود در همان مطلب از یکی یکی رأی بخواهند تا دوره تمام شود و یکی یکی در آن مطلب صحبت کنند و رأی بدهند تمام یکدفعه صحبت نکنند.

رئیس- آنوقت هر مطلبی بچند روز تمام نخواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- یك عرض دارم که راجع باین مطلب هست تا ملت امروز نفهمند که اختراع در هر مطلب باعث بر عدم پیشرفت کارها است هیچ کاری از پیش نخواهد رفت، امروزه ما باید تقلید و تسلیم محض باشیم در امور دنیویه جهت اینکه تمام این امور را بتجربه زیاد سالیان دراز است اصلاح کرده اند دیگر تجربه ما بی حاصل و لغو خواهد بود ترتیب صندلی و تعیین محل نطق نه برای اینست که چون آنها کرده اند ما اگر بکنیم تقلید است این برای اینست که اصلاح غیر از این راه دیگری ندارد آنها مرمان با فکری بودند که این کارها را کرده اند.

حاجی شیخ علی- اما اینکه گفتید باید تقلید کرد تقلید عقل و شرع را باید کرد نه تقلید دیگرانرا و اما اینکه گفتید آنها از روی فکر و تجربه این کارها را کردند ما خیلی دیدیم که خودشان در بسیاری از مطالب برگشتند و کشف خلاف کردند پس باید بقانون عقل رفتار کرد.

حاجی معین التجار- هر چه بنظر جناب حاجی شیخ می آید که مجلس هم منظم میشود چه ضرر دارد آنطور عمل بکنید.

حاجی شیخ علی- باید تأمل کرد بعد اگر مطلب صحیحی بنظر آمد ترتیب آنرا بخواهیم مرتب شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بسیار خوب تا فردا در این مطلب تأمل و فکر بنمایید اگر راه صحیحی بنظر آمد بگویید.

رئیس- واقعا نمیشود برای هر مطلب جزئی هر روز صحبت کرد ما یك کتابچه داریم اگر صحیح است عمل شود والا فلا.

حاجی شیخ علی- صحیح است ولی در آن کتابچه نوشته شده است که (میتواند) البته هر وقت مقتضی باشد چه ضرر دارد نه اینکه فعلا مجبور باشیم همانطوری که حاجی آقا گفته اند برای مطالب کلیه و لوایح اینکار را بکنید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بلی امروز عجالتاً همینطور که عرض کردم صلاحست که نطقهای مفصل و لایحه جات در محل معین باشد ولی نطقهای جزئی در همان مکانی که نشسته اند باشند.

رئیس- چون مردمان خارج هم میخواهند که مذاکرات مجلس را بدانند و برای این کار روزنماه قرار داده اند و تندنویسان و وقایع نگاران روزنامه در وقتی که شخصی از جای خودش حرکت میکند او را میشناسند و اسم او را مینویسند و بعد در آنمحل نطق، نطق او را میشنوند و میتوانند بنویسند دیگر نمیخواهند ببینند که این کیست که نطق میکند یا اینکه حرف او را نشنوند این ترتیب روزنامه که نداشتنش بهتر است آخر مردم خارج بما میخندند.

حاجی بحرالعلوم- هر وقت مقتضی شد در اطاق دیگر آنوقت آنطور رفتار بنمایید عجاله همینطور عیبی ندارد.

آقا میرزا حسنعلی- پس هر کس میخواهد نطق کند از رئیس اجازه بگیرد.

آقا سید حسین- این مسئله جزء فصول نظامنامه شماست.

آقا سیدمهدی- خوبست نظامنامه بانك ملی را که بنا بود قرائت بشود بخوانند.

آقا سید حسن تقی زاده- دو مطلب داریم یکی مسئله نوشته علیحده در باب انفصال است نمیدانم آنرا دادند یا ندادند.

رئیس- صورتی داده بودند چون خیلی عبارات آن در هم بود ولی سندیت داشت اور را ضبط کردیم و گفتیم صورت دیگر بدهند هنوز آن صورت ثانی نرسیده.

آقا سید حسن تقی زاده- مطلب دیگر در خصوص صیادان انزلی است.

(بعد لایحه دادند خواندند که سه هزار نفر از صیادان انزلی این همه تشکی و تظلمی که کردند چرا کسی بتظلمات ایشان رسیدگی نکرده است).

صدیق حضرت- بنده عرض کنم که ما این مطالبرا در یکماه قبل بوزارت خارجه نوشتیم و اعتبار نامه آنرا خواستیم یك صورت امتیازنامه دادند معلوم شد که این امتیازنامه آخریست بعد آن امتیاز نامه اولی را خواستیم مضایقه کردند هنوز ندادند امروز هم همین مطلب را خواستیم از وزارت خارجه نمیدانم تکلیف ما با وزارت خارجه چیست.

آقا سید حسین- با کسی که دو ماهست امتیاز نامه را نمیدهد چه باید کرد.

صدیق حضرت- دو ماه نیست یکماه میشود.

آقا شیخ حسین- تا حال بقانون مذهب ما هر ظلمی که واقع میشد مسئول سلطان بود از وقتیکه نظام نامه آمد مسئول در نزد خداو رسول هیئت مجلس است. باید جواب تظلمات مردمرا بگوید.

آقا سید حسین- وزیر امور خارجه امروز خودشرا مسئول نمیداند مجازات اینگونه وزیر که مسامحه کند و جواب نگوید چیست؟

صدیق حضرت- جناب رئیس فرمودند که در این باب چیزی بصدارت بنویسند از مسامحه وزیر امور خارجه (امتیازنامه بانك ملی را قرائت کردند). (امتیازنامه بانك ملی ایران)

چون اراده خاطر الهام مظاهر ملوکانه بر این علاقه فرموده که محض تکمیل علائم رافت و افتتاح ابواب ثروت و سعادت نسبت بقاطبه اهالی دولتخواه ایران اداره بانك ملی در تمام ممالك محروسه تأسیس و دایر بشود بموجب این فرمان همایون که از تاریخ شهر ذی الحجه الحرام 1324 یونت ئیل شرف صدور می باید دولت علیه ایران اجازه ایجاد بانك ملی بمؤسسین بانك مزبوره مرجعت نموده و محض تشویق مؤسسین و میدواری عموم ملت ایران امتیازات مندرجه در این فرمان همایون را مطابق فصول مرقومه ببانك ملی ایران واگذار میفرماید.

فصل اول- ببانك ملی از شركت عامه تبعه ایران تشكیل و ایجاد میشود كه هر كس بتفاوت وجهی در بانك گذارده اسهام از بانك بگیرد.

فصل دوم- جمیع عایدات دیوانی از هر قبیل در طهران و سایر بلاد باید تحویل بانك ملی شود و تمام مخارج دولت را از هر قبیل این بانك بحواله وزیر مالیه خواهد پرداخت.

فصل سوم- بانك ملی میتواند معاملات زراعتی و رهن املاك را بقانون شرع مطاع بنماید و همچنین خرید و فروش بروات تجارتی داخله و خارجه و قرض و استقراض را بتراضی طرفین دایر نماید.

فصل چهارم- مطابق قرارداد جداگانه كه مرتب خواهد شد حق امتیاز بایت رایج (بانك نوت) در تمام ممالك محروسه بعد از انقضاء مدت امتیاز بانك شاهنشاهی یا انفساخ حق امتیاز آن بموجب قرارنامه بالانحصار مخصوص بانك ملی خواهد بود.

فصل پنجم- بانك ملی حق دارد در تمام نقاط ایران احداث راههای آهن مطابق قراردادیكه بعد مرتب خواهد شد بنماید و همینطور میتواند راه های شوسته را باستثناء آنچه امتیازش سابقا بدیگران داده شده بموجب قرارداد جداگانه احداث نماید و اگر دیگری برای كشیدن راه آهن و شوسته حاضر گردد بانك ملی با تساوی شروط حق تقدم خواهد داشت.

فصل ششم- بانك ملی مبتواند در اراضی موات و املاك دولتی انكشاف و استخراج معادن نماید و از منافع و عواید آن بعد از وضع كلیه مخارج صدی ده بدولت علیه عاید دارد و سایر شروط بموجب قرارداد جداگانه است كه بین دولت و بانك ملی منعقد خواهد شد و هر گاه معادن طلا و نقره و جواهرات این بانك انكشاف و استخراج نماید حق دولت از منافع آن بموجب قرارداد جداگانه خواهد بود.

فصل هفتم- دولت علیه امتیاز غواصی در خلیج فارس و استخراج مروارید را ببانك ملی ایران واگذار میفرماید صدی ده از منافع خاصله حق دولت خواهد بود.

فصل هشتم- در مواقعی كه برای مسكوكات رایجه نقره جهه ضرابخانه دولتی لازم شود این بانك در آوردن نقره و فروش بضرابخانه حق تقدم خواهد داشت با تساوی شروط.

فصل نهم- از آنجا كه معاملات خزانه دولت راجع باین بانك است و دردرآتیه بلیت بانك هم بتوسط این بانك منتشر خواهد شد لهذا دولت علیه حق مأمور كردن دو نفر مفتش برای این بانك خواهد داشت كه در تمام امور این بانك تفتیش و رسیدگی نماید مفتشین مذكور هر وقت مقتضی بدانند میتوانند انجمن اداره و انجمن عمومی خود حاضر شده در داخل مذاكرات بشوند و نیز هر زمان میتوانند رسیدگی بدفاتر و محاسبات و معاملات بانك نمایند.

فصل دهم- فروش و انتقال و امتیازات مندرجه درین فرمان بتبعه و با شركت خارجه از هر قبیل كه باشد قویا ممنوع وكان لم یكن خواهد بود و هكذا فروش و انتقال سهام این بانك بتبعه خارجه نیز ممنوع و از درجه اعتبار ساقط است و اگر بوراثت یا تبدیل تابعیت باشد باید در مدت یكسال بتبعه داخله فروخته شود و اگر صاحب اینگونه اسهام در فروش آنها مسامحه نماید انجمن عمومی شركائ باید در موقع اجلاس سالیانه سهم او را از شركت تبدیل بنقد نموده و وجه اسهام او را امانتا در بانك نگاه دارند تا صاحبش بیاید و بگیرد.

فصل یازدهم- در مواردیكه برای دولت علیه تنخواهی بطور استقراض لازم باشد این بانك باندازه یك خمس سرمایه خود را بموجب قرارداد جداگانه بدولت قرض خواهد داد.

فصل دوازدهم- مدت امتیاز این بانك 110 سال است پس از انقضاء مدت بانك ملی حق دارد با شرایط مقتضیه وقت تجدید اعتبار نماید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- در آن شرط وراثت یك اشكالی بنظر میآید دیگر مجلس نمیدانم چه طور مصلحت میداند.

آقا سید حسین- آن كاغذی كه باید نوشته شود در بابت شیلات بصدارت این هم خوبست كه در آنجا درج كنید كه سپهدار زمانیكه گمرك با او بوده است صدو پنجاه هزار تومان مال دولت را خورده است و حساب پس نداده مفاصا حساب ندارد حالا میخواهد برود بحكومت رشت دیروز هم كه مذاكره شد ما از گذشته حق داریم صحبت كنیم اول حساب خود را رسیدگی كند آنوقت برود بحكومت.

رئیس- اینمطالب بکلی خارجست و ربطی باین موضوع ندارد در ده سال پیش گمرك با او بوده است بر فرض هم بخواهید رسیدگی کنید ربطی باین کاغذ ندارد.

آقا سید حسین- چرا در همان ذیل اشاره بشود بصدارت که اول این حساب را رسیدگی کند بعد برود بحکومت.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 32

جلسه: 32

مذاکرات دارالشورای ملی یکشنبه 5 شهر ذیحجه الحرام.

آقا سید محمد مجتهد- عریضه از اهل تنکابن داده بودند قرائت شد که حکومت این جا مانع از انتخابست مجلس در این باب حکمی بنماید که انتخاب صورت بگیرد.

آقا سید محمد تقی- این مطلب در عهده وزیر داخله است.

حاجی شیخعلی- این نویسنده خیلی جرأت کرده است که اینقدر نوشته است.

آقا میرزا طاهر- دیروز هم در این باب مذاکره شده بود ولی باید بوزیر داخله رجوع کرد.

آقا سید محمد- پس خوبست در این باب بوزیر داخله چیزی بنویسید که حکم کند مانع از انتخاب نباشند.

(صورت مجلس دیروز را آقا سید تقی قرائت کرد.)

آقا سید محمد- در بابت امتیاز لیانازوف باز از انزلی تلگراف کرده اند که بتحریك مغرضین ما را میگیرند حبس میکنند و ظلم و تعدی مینمایند آخر قراری در این باب داده نشد.

آقا میرزا محسن- بنا شد د راینباب بصدارت تشکی از وزیر امور خارجه بنویسند.

آقا سید محمد- همه اش مینویسید جوابی داده نمیشود فایده اش چیست؟

صورتی که در اینباب بصدارت نوشته بودند و از تسامح و تعلل وزارت خارجه در این امر تشکی کرده بودند قرائت شد.

آقا میرزا طاهر- آیا در نظامنامه هست که در هر باب اگر وزیر مسئول طفره و تسامح کرد باید بصدارت رجوع و ایشان از وزیر بخواهند با آنچه تکلیف است در مقام طفره باید بالنسبه بوزیر مسئول بعمل بیاید.

آقا سید حسین- همین است که میگویید نمیشود متصل بصدارت نوشت.

حسنعلی خان- این کاغذ وزارت خارجه پیش از نظامانه نوشته شد یا بعد (گفتند کراراً نوشت ه شد هم قبل و هم بعد).

حسنعلی خان- ضرری ندارد این دفعه هم بصدارت بنویسید بعد تکلیف معین است.

آقا میرزا طاهر- تا ما تسامح میکنیم همین است که هست یعنی هیچ کاری از پیش نمیرود.

امین التجار- حالا اینطور که بصدارت نوشته اند این دفعه بفرستید عیبی ندارد.

آقا میرزا محمود اصفهانی- تا نظامنامه نیامده بود جناب رئیس میگفتند ما هنوز نظامنامه نداریم حال که نظامنامه آمد آن هم بتکلیف خودمان بقانون نظامنامه عمل نمیکنیم.

رئیس- پس شما نظامنامه را نخوانده اید.

آقا میرزا محسن- در نظامنامه چه هست که منافی با این ترتیب است در موقع طفره باید بصدارت رجوع کرد.

حاجی شیخ علی- در باب وزیر دول خارجه در اینجا مطلبی دارد خوبست بخوانند تا معلوم شود (دو فصلی که متعلق بوزراء مسئول بود قرائت شد.)

که خلاصه مضمون آن این است:

مطلبی که توضیح آن از وزیر مسئول خواسته شود وزیر از جواب ناگزیر است و بدون عذر موجه نباید از اندازه اقتضا تأخیر شود.

و در صورتیکه مستور داشتن مطلبی موافق صلاح دولت و ملت باشد باید بعد از مدت معین در مجلس اظهار شود.

آقا میرزا طاهر- این فصول نظامنامه قانون دولت هست یا نه هر گاه وزیر مسئول مخالفت با این قانون نماید باید عزل او را از پیشگاه همایونی خواست.

آقا میرزا محسن- تاوقتیکه حاضر نشده و عذرش ثابت نشده نمیتوان عزلش را خواست.

آقا میرزا طاهر- طفره و تعلل هم مثل عدم عذر است چه فرق میکند.

آقا شیخ حسین- در چندی قبل در وقعه کربلا نوشته بود که خواستم بیایم چون مطلب ناقص و ناتمام بود حاضر نشدم این دلیل نمیشود که او مخالفت کرده.

کاغذی از رشت بعنوان آقا سید محمد مجتهد نوشته بودند قرائت شد که میرزا حسن رشدیه در قفقاز افساد کرده از آنجا آمد برشت وانجمن سری تشکیل کرد و افساد و تفتین کرده که موجب ناامنی و باعث بر هرج و مرج است مستدعی اینکه فساد اینگونه اشخاص را از سر مسلمانان دور کنند.

حاجی بحرالعلوم- در اینکه رشت خیلی مغشوش و بی نظم است شبهه ندارد.

آقا سید محمد تقی- آقای سعدالدوله جناب وزیر معادن امروز دو روز است که تشریف میآورند در مجلس.

سعدالدوله- خیلی مرحمت فرمودند غرض از تشریف آوردن ایشان چه بود؟

آقا سید محمد تقی- شما ایشانرا خواسته بودید در بابت معدن.

سعدالدوله- یکی در عمل معدن نفط بود که امتیازنامه آنرا خواستیم آورده اند؟

وزیر معادن- بلی حاضر است.

سعدالدوله- اگر مجلس صلاح میدانند یك کمیسیون برای تحقیق آن معین کنند.

آقا سید محمد تقی- این امتیازنامه را بخوانند بعد کمیسیونی مقرر نمایند.

(امتیازنامه را خواندند).

صدیق حضرت- در فصل اول ففظ انحصار دارد در نسخه فرانسه ترجمه آن غلط شده سات میخواهید بخوانم (خواندند).

وزیر معادن- این ترجمه ایست که وزارتخارجه داده است.

سعدالدوله- کدام معتبر است غالبا این امتیاز نامها را صاحب امتیاز مینویسد و یك تقدیمی میدهد که او را معتبر نمایند نه اصل را.

شیخ الملك- اما ا ینجا اینطور است که اگر در صورت مقابله اختلافی بین نسخه فارسی و فرانسه باشد فرانسه مقدم است.

سعدالدوله- غرض اینست که ملت بداند تفصیل کونترات و امتیازنامه های ما را با خارجه که بچه ترتیب است و چگون تقلیات میکنند.

وزیر معادن- اگر اینگونه تقلیات نبود ملت برای چه این مجلس را ایجاد میکرد این مجلس برای برداشتن همین خرابیها است.

در آن فصلی که علاوه بر صدی شانزده از منافع مبلغ بود و بدولت علیه عایدی میداد صاحب امتیاز نیز باید بدولت بدهد.

وزیر معادن- اینجا توضیحی لازم دارد که این سه معدن قبل از امتیاز سالی دو هزار تومان بدولت عایدی میداد امتیاز آنرا هم واگذار کردند باو که علاوه از سالی صدی شانزده که باید بدولت بدهد آن دو هزار تومان را هم باید بدهد.

سعدالدوله- حالا میدهد؟

وزیر معادن- هنوز نداده میگوید که باید من تحقیق بکنم و هنوز این معادن در تصرف من نیست من نمیدهم ما جواب دادیم که ما نباید بتصرف شما بدهیم معادن آنجا هست باید بفرستید رسیدگی نمایند. چاه بکنند تا معادن بیرون بیاید و این پول را بدهد و حق ندارد و خواهیم گرفت در جواب و سؤال هستیم.

سعدالدوله- چند سال است.

وزیر- شش سالست.

سعدالدوله- حالا کار میکنند؟

وزیر- در دو مکان کار میکنند.

سعدالدوله- این شرط هست که تا چند مدت اگردائر نکرد امتیاز باطل باشد.

وزیر- بلی آن فصل میرسد.

سعدالدوله- تا حال کمپانی کرده است؟

وزیر- بنا بود دو سال اگر کمپانی از برای این کار تشکیل ندهند باطل باشد چون دو سالش تمام شد و دید چاههای نفت درست بیرون نیامده که بتواند کمپانی تشکیل کند با بعضی از رفقای خودش شرکتی کرد که اسمش را شرکت معدن نفت گذاشت فصلی در این باب گذاشته است و در قرارنامه او نوشته است که باید عملجات از اهل ایران باشند ولی او از عثمانی و هندی آورده است اما حالا تلگرافی شده است که همه عملجات ایرانی هستند مگر سی نفر.

سعدالدوله- ولی بنده شنیدم که اغلب بغدادی و عثمانی و هندی هستند.

حاجی معین التجار- بنده پارسال دیدم که عملجات ایشان ایرانی بودند ولی آن تشکیل کمپانی که بنا بود بکند نکردند.

سعدالدوله- از پول خودش کمپانی کرده است فرقی نمیکند.

وزیرمعادن- هنوز از کیسه دولت چیزی نرفته است و ضرری بدولت نرسیده تلگرافی قرائت شد که رئیس تلگراف رام هرمز کرده بود بوزیر که عملجات معدن فعلا همه ایرانی هستند و سی نفر از خارجه هستند.

سعدالدوله- آن سی نفر خارجه چه قبلی اشخاص هستند.

وزیر- سی نفر رئیس نایب رئیس و دکتر و ماکینه چی و عملجات علمی هستند.

سعدالدوله- راپورت من پس صحیح است که یهودیهای بغداد و هندی در آنجا هستند.

وزیر- آن در معدن قصر شیرین بود که کتابچی خان کمیسر بود و از اینجا تلگراف کردیم و نوشتیم آنها را معزول کردند.

صدیق السلطنه- علاوه بر راپورتهای خودم آن تحقیقات تلگرافی از تلگرافخانه رام هرمز و این هم شرحی است که سردار اسعد مرقوم فرمودند که عملجات تمام ایرانی هستند مگر سی نفر (آن فصل قرائت شد) که بیست هزار لیره از بابت امتیاز داده شده است.

سعدالدوله- آن بیست هزار لیره چه شده است؟

وزیر- بامین السلطان اتابك داده شد و قبض اتابك هم دردست است این هم سواد قبض.

سعدالدوله- در این کار کمیسر پسر کتابچی خان بود.

وزیر معادن- اول خود کتابچی بعد با پسرش حال دو سالست که با صدیق السلطنه است.

سعدالدوله- ما باید بدانیم که چرا بی جهت او معاف شده است از این خدمت جناب شیخ الملك شما میدانید برای چه؟

شیخ الملك- جهت را نمیدانم.

وزیر معادن- برای همین عیوبات بود که این مجلس تشکیل شد بر گذشتها اعتراضی نیست انشاء الله از این ببعد ترتیب صحیح خواهد بود.

سعدالدوله- اینکه میگویم برای اینستکه بعداً بی جهت کسیرا از خدمت معاف نکنند.

آقا میرزا محسن- از رعیت ایران بود.

سعدالدوله- بلی رعیت شده بود.

صدیق السلطنه- بلی کتابچی خان ارمنی و رعیت ایران است.

رئیس- این مطلب را گفتید چیزی بخاطرم رسید اینست که آیا دولت نمیتواند نوکر خود را عزل نماید؟

سعدالدوله- بقاعده نظامنامه بی جهت و بی تقصیر نه.

آقا میرزا محسن- صحیح است که استحقاق عزل ندارد ولی اگر بگوید که چهار سال تو در اینخدمت نفع بردی حال یکی دیگر ببرد چون کار کمست واشخاص زیاد این چطور است؟

سعدالدوله- بعدها کار زیاد پیدا خواهد شد و همه صاحب کار میشوند اینقدر کار پیدا شود که آدم برای آن نباشد اما بشرط آنکه کار برای آدم باشد نه آدم برای کار نگویید چون فلانی بیکار بود باو کار دادیم.

بعد امتیازنامه ختم شد آن فصل اخیر که هر گاه میان نسختین فرانسه و فارسی اختلافی پیدا شد فرانسه مقدم است مطرح شد.

سعدالدوله- در هیچ جا همجو چیزی نشده است که زبان خارج را اولویت بر زبان خودشان بدهند.

جناب صدیق السلطنه در این مدت که کمیسر بوده اید چکار کرده اید؟

صدیق السلطنه- بنده در آن سفر در رکاب همایونی رفته بودم بسفر فرنگ مأموریت این کار ببنده رجوع شده است یك سفر رفتم به لندن در آنجا با صاحب امتیاز ملاقات کرده و از بابت امتیازنفت سؤال کردم گفتند عجالتاً در قصرشیرین تعطیل کرده ایم با دویست و بیست و پنج هزار لیره مخارج در اینجا به نفت رسیدیم و حالا خیال دارند مهندسین بطرف جنوب که نزدیك به ساحل است بفرستند امتحانات بعمل بیاورند هر وقت مهندسین را فرستادیم و نقاطی را که برای سوراخ کردن لازم است پیداکردند هر اقدامی که شد بشما اطلاع خواهم داد این است که حالا در ساردین و مماتین مشغول هستند و قبل از شروع راپورت اقدامات را داده بود.

سعدالدوله- شما هیچ رفته اید؟

صدیق السلطنه- هنوز نرفتم منتظر بودیم که چاه نفط بیرون بیاید بروم کمیسر سابق هم نرفته بود.

سعدالدوله- شما کمیسر دولتید باید بروید آنجا و باشید ببینید که چه میکنند. صدیق السلطنه- تا حال مأموریت برفتن نداشته ام ومنتظرم نفطی ظاهر بشود هر نوعی که وزارت معادن دستوالعمل دادند عمل کنم.

آقا میرزا طاهر- بگویید حقوق خودشان را میگیرند یا نه؟

سعدالدوله- البته میگیرند.

آقا میرزا طاهر- مقصود همین است دیگر بروند برای چه.

رئیس- دیگر اینها خارج از مسئله است از مطلب خارج نشوید.

سعدالدوله- غرض این بود که این راپورتی که بمن داده بودند در بابت عملجات که خارجه هستند مجلس خواست در این باب کیفیت امتیاز او را بداند که بچه ترتیب است حال که فهمیدیم ایرانی هستند ولی باید آن سی نفر را که خارجه اند هم معلوم کنید چه کاره هستند.

در باب امتیاز شیخ الملك مدتی است مذاکره شده صلاح میدانید او را ختم کنید.

رئیس- بلی چه ضرر دارد.

سعدالدوله- جناب وزیر معادن در بابت امتیاز شیخ الملك خوبست امتیازنامه آنرا بخوانند.

وزیر- صورتش را داده بودیم بمجلس.

سعدالدوله- من اینقدر میدانم که در میانه وزاتخانها دفتر وزارت معادن از همه مرتب تر است بعد امتیازنامه شیخ الملك را قرائت کردند.

وزیر معادن- این صورت امتیازنامه را دولت نوشته است داده است وزارت معادن مجبور نیست که بگوید صحیح است مجلس رسیدگی بکند هر طوری که تصویب کردند همان طور در دفتر ضبط میشود.

سعدالدوله- پس خوبست اینکه صورتها در کمیسیون اصلاح بشود بیاورند در مجلس.

وزیر- بسیار خوب کمیسیون بکنند.

سعدالدوله- با جناب رئیس است.

رئیس- یك دفعه در مجلس بخوانند بعد کمیسیون بکنند.

آقا میرزا محمود خوانساری- باید صورت او را هم چاپ بکنند بدهند بوکلا تا دقت کنند و مذاکره نمایند.

سعدالدوله- خیلی خوبست اینکار با ایشانست که بکنند (بعد از اتمام قرائت آن)

صدیق حضرت- چند روز قبل امتیازنامه طارم قرائت شد گفتند باید ببانك ملی تکلیف کرد اگر او قبول میکند فبها والا امتیاز آنرا اصلاح کنند و بصاحب امتیاز نامه داده شود.

آقا سید حسین- این امتیازات ببانك ملی داده شده است.

سعدالدوله- اگر در معدن نفط چیزی غیر از آن استکشاف شود چه صورت دارد.

خیاط باشی- آن صندوقهایی را که بردند از قصر شیرین بخارجه آنها چه بوده است؟

سعدالدوله- پس میدانید چرا نمیگویید؟

وزیر معادن- شما سندی دارید از برای این مطالب یا اینکه بشما گفته اند یا میگویید.

خیاط باشی- عرض میکنم که این مطلب را کسانیکه آنجا را دیده اند گفته اند.

صدیق السلطنه- آنوقت که در قصر شیرین چاه میکنندند بنده مأمور نبودم کتابچی خان بود.

آقا سید مهدی- اثبات آن هم ممکن است هستند اشخاصی که اطلاع دارند.

سعدالدوله- اینکه گفتم کمیسر دولت باشد برای این کارهاست هر گاه کمیسر بود دیگر این حرفها زده نمیشد.

آقا سید محمد تقی- کمیسر را بعضی نمیدانند خوبست فارسی بفرمایید.

سعدالدوله- من زبانم عادت کرده است نمیتوانم مدتی فکر کنم برای معنی یك لفظ پانزده سالست غیر از این نمیتوانم بگویم عذر میخواهم بعدها آقایان بدانند که من چه میگویم مقصود از کمیسر چیست و هم (کمیسیون) و (کمپانی) اینها همه فرانسه است.

آقا سید حسن تقی زاده- عرض میکنم که تا چندی قبل این ترتیب امتیاز دادن و گرفتن در ایران معمول و مرسوم نبوده است همه اینها برداشت از خارجه است این امتیاز نامه ها را اغلب همان صاحبان امتیاز مینویسند بترتیب آنجا وقتی که ترجمه بشود زیادات خیلی دارد مثل اینکه آنچه خوب محتاجست از جنگل قطع کند یا فلان و فلان اینها را خوبست اسقاط کنند.

رئیس- البته بعدها باید بنظرمجلس برسد اصلاح خواهد شد.

سعدالدوله- مقصود خیاط باشی از میانه نرود.

وزیر معادن- اگر سند داشته باشند صحیح است.

خیاط باشی- سند را هم تحصیل میکنیم و اثبات مینماییم.

حاجی سید باقر- من خودم آنجا بوده م که چند قاطر بار کرده بودند میبردند هر چه جویا شده ایم که چه چیز است گفته اند خاکیست که میبرند.

پسر کتابچی- آن خاك معدن نفط بوده است که برای امتحان برده اند.

سعدالدوله- معلوم شد میگویند خاك همان معدن بود.

حاجی معین التجار- رسم است وقتی که چند ذرع چاه کندند قدری از آن خاك را برای امتحان حمل میکنند میبرند.

سیدالحکماء- برای امتحان یکبار یك لنگه چقدر باید ببرند بار بار هم برای امتحان است.

رئیس- شش نفر از برای کمیسیون تحقیق این مطلب معین شدند.

سعدالدوله- بسیار خوب مشغول شوند.

حاجی سید نصرالله- این شرکت مصنوعی که این صاحب امتیاز کرده است برای کمپانی کافی بود.

رئیس- چه فرقی منظور پول دادن و اداره کردن است.

سعدالدوله- حالا باید کافی دانست آنوقتی که اقدام میکردند بایست حرف زد که کسی چیزی نگفت.

آقا میرزا محسن- از بابت تراموه چیزی خدمت شما نوشته بودند خوبست قرائت شود.

سعدالدوله- صورتی دادند اینجا پیش من نیست.

بعد امتیازنامه بانك ملی را قرائت کردند یا باین فصل که:

بعد از انقضای مدت امتیاز بانك شاهنشاهی این امتیاز راجع ببانك ملی است.

آقا سید محمد تقی- امتیازبانك شاهنشاهی معلوم نیست چند سال است.

سعدالدوله- شصت سالست.

(در فصلی که باید مفتش از جانب دولت رسیدگی نماید.)

سیدالحکما- خوب بود که مفتش ر سال یکمرتبه دو مرتبه قید بشود که رسیدگی کند.

رئیس- آن مطلب در نظامنامه بانك هست.

سعدالدوله- سالی یکمرتبه بیشتر لازم نیست.

آقا سید محمد تقی- این تفتیش بعهده دولت است یا با خودشان.

رئیس- دولت است.

آقا سید محمد تقی- پس چرا قید نشد.

(فصلی که اگر سهام این شرکت بورانت یا تبدیل تابعیت برعیت خارجه تعلق یابد در مدت یکسال باید بصاحبان شرکت بفروشند مطرح شد.)

آقا سید محمد مجتهد- اگر تا یکسال نفروخت چه میشود.

آقا میرزا طاهر- میگوید اگر بورانت یا تبدیل تبعیت خارجه باشد در مدت یکسال باید بداخله بفروشد والا حق شرکت ندارد.

حاجی سید نصرالله- غرض اینست که این مطلب باید واضح باشد شرکتش که باطل میشود آن وقت پولش بچه نحو است این مسئله توضیح لازم دارد.

حاجی سید محمد- اینهم امتیازنامه بود که خوانده شده است با اینکه صاحب امتیاز ملت هستند چقدر دقت و احتیاط میشود.

اقا سید محمد مجتهد- بعد از بطلان اشتراك پولش چه میشود.

آقا میرزا محسن- شرکتش باقیست در خاجه این طور معمول است که حق شرکت دارد ولی حق امتیازندارد.

رئیس- معنیش اینست که پول اویا بطور امانت است یا منفعت میگیرد و در بانك هست حق سهام و شرکت امتیازی ندارد.

حاجی سید محمد- آقای رئیس خوب است امروز این مسئله را تمام بکنید.

رئیس- اینجا نمیشود باید در اطاق دیگر باشد.

آقا سید حسین- بنا بود دیروز در آن سه مطلب بصدر اعظم چیزی بنویسید.

رئیس- بلی نوشته شده است.

مذاکرات دارالشورای ملی سه شنبه 7 شهر ذیحجه

آقا میرزا ابوالحسن خان- موقع از برای مذاکره شده است خوبست اجازه بفرمایید.

رئیس- هنوز عده وکلا باندازه کفایت نرسیده است.

صدیق حضرت- چرا کافیست فعلا سی و شش نفرند.

رئیس- اول صورت مجلس روز گذشته را بخوانند

(آقا سید محمد تقی صورت مجلس روز یکشنبه را قرائت کردند). آقا میرزا ابوالحسن خان- چون جناب آقا پریروز اجرا نظامنامه داخلی را خواسته بودند عرض میکنم که نطامنامه داخلی باید اجرا بشود بعضی دون بعضینمیشود تمام فصول آن باید مجری بشود.

آقا سید حسین- تا حال که نظامنامه نبود و حکام مانع از انتخاب وکلا بودند و نمیگذاشتند که امر انتخاب صورت بگیرد حالا که نظامنامه اساسی هم صحه شد پسر سپهدار علمای روحانی را از برای انتخاب چوب میبندد در حالتیکه بامر علما و حجج اسلام و حکم صدارت میخواستند انتخاب کنند ایشان را گرفته و چوب بست که یعنی چه چرا شما برای مجلس شواری ملی وکیل انتخاب میکنید متظلمین اهل تنکابن اینجا حاضرند غرض اینست که او را بخواهند حاضر کنند که چرا علمای روحانی را چوب زده مقصود عزل او نیست باید مجازات داد (عریضه که آقایان طلاب تنکابن در این باب نوشته بودند باین مضمون قرائت شد که امیراسعد جناب شریعتمدار آقا شیخ محمد را چوب بسته برای اینکه چرا اقدام در امر انتخاب نموده و ریشش را هم میگویند بریده است.)

آقا سید محمد تقی- با این ترتیب و اغتشاش نمیشود زیست کرد باید کاری کرد که بمجازات برسد پس چه وقت باید اجرای احکام و قوانین کرد.

آقا سید حسین- اول چیزی که لازم است این است که مجلس بتواند احکام خودش را اجرا بدارد در انتخاب خراسان که آصف الدوله مانع بود و تا حال تعویق افتاد عزیل او را خواستگار شدیم و حال اینکه او علما را بچوب نبسته بود اینکه این کار را کرده گذشته از عزل حتما باید مجازات شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اینگونه اخبار در هر صدی نود آن دروغ است نباید قبول کرد مردم بسیار حرف میزنندسند لازم است بعلم الیقین باید اطلاع پیدا کرد شاید برای این بود که چون انجمن ملی خواستند تشکیل بدهند و هرزگی وشرارت نمایند حاکم جلوگیری کرده والا حکام ما منزه و مبراء از این حرکات هستند که ظلم و تعدی نمایند این جوابهائیست که وزیرداخله بما داده است دیگر در مقابل این جوابها شما چه میگویید هی بگویید که آصف الدوله فلان کرده است باید بمجازات برسد یا فلانجا کم چنین کرده است باید عزلش را خواست آنوقت هم بردارید بنویسید بصدارت جوابهم نرسد آخر اینهایی که نوشته شد چه شد؟ باید این حکام را بمیدان توپخانه حاضر کرد وایشانرا بدر زد تا بدانند معنی مجازات را حالا همه صدا بصدای هم بدهید و بگویید که خدا وجود این حکام را بردارد در این مدت هزار مطلب نوشته شد جواب آنها را چه شد یا جواب نمیدهند یا میدهند در اینجا خوانده نمیشود.

آقا سید محمد تقی- چرا بعضی را که جواب داده اند.

آقا سید حسین تقی زاده- چیزی که در اینجا شنیده نشد.

آقاسید حسین- باید او را آورد ودرهمان میدان توپخانه مجازات کرد.

حاجی سید اسمعیل- مجازاتش اینست که همان طور اور را باید در همانجا که این شخص را چوب بسته بچوب بست و قصاص کرد.

حاجی سید نصرالله- این مطلب کاشف از این است که دولت هیچ همراه با ملت نیست و همان نحو استبداد و خردسری که در وزرا و حکام بود هست فقط ذات اقدس همایونی ملت خواه رعیت پرور است اما آلات اجرائیه که وزرا هستند بهیچ نحو حاضر در همراهی نیستند مثلا پریروز وزیر مالیه در اینجا بیك حسن بیان خودش را از مسئولیت خارج میکند این طفره است این اصلاح بودجه مالیه نیست چرا او نباید همراهی و راهنمایی کند تا کار پیشرفت داشته باشد و همچنین وزیر علوم می آید در اینجا و می نشیند و هیچ نمیگوید چرا نمیگوید که اشخاص لایق و قابل کیانند چرا در معارف سعی نمیکند چرا نمیگوید که تا حال این ترتیبات ترجیح بلامرجع

یا ترجیح مرجوع بر راجع بوده است ابدا این وزرا هیچ حاضر نیستند و نمیخواهند اصلاح مملکت را. گفتند در اینجا از چند نفر انجمن عدلیه تشکیل بشود این انجمن آخر کتاب میخواهد مترجم میخواهد اجزاء میخواهد وقتی که دولت همراه نباشد چه حاصل دارد.

حاجی سید اسمعیل- باید خواست تا همراهی کنند این چه مجلسی است فایده اش چیست؟

آقا سید هاشم- این وزرا هیچ دوست نمیدارند این مجلس را همینها بودند که این همه کارها و خرابیها را که در مملکت هست کردند همینها اهل این مملکت را کشتند و بعضی را بیرون کردند و جمعی را در کربلا هدف گلوله کردند همینها اموال و عرض و ناموس مردم را بباد دادند شما برای چه اینجا نشسته اید چه مجلس است این چه کار است باید اخلال خائنین را رفع کرد و قانون را اجرا داشت.

آقا سید محمد مجتهد- تجار ارومیه گفتند که هزار نفر آنجا کشته اند این مجلس بهانه شده که هزار قسم فتنه وفساد وشرارت و غارت میکنند و هر گاه میگویند که چرا جلوگیری نمیکنید جواب میدهند که اینهمه را مجلس باعث است.

حاج سید نصرالله- همه کارها را عمداً خراب کردند و میخواهند تقصیر را بمجلس وارد کنند.

آقا سید محمد مجتهد- من بصدراعظم نوشتم که چرا پسر سپهدار آخوند ملامحمد را چوب بسته جواب نوشت که هرزه بوده تنبیه کرده است.

حاجی سید نصرالله- من میگویم که مجلس اگر میخواهد که مجلس باشد یکدفعه تکلیف مجلس را معین نمایند که چه باید بکند.

آقا سید حسین- شما باید از پادشاه بخواهید که به قوه اجراییه تکلیف مجلس را معین نمایند و احکام مجلس را اجرا بدارند.

حاجی سید نصرالله- اطارف شاه کسانی هستند که راضی به پیشرفت مجلس نیستند و نمیخواهند که قانونی باشد والا اگر بخواهند که کارها را اصلاح کنند مثلا توپخانه را خوب بود بیك شخص قابل تر میدادند یا کارهای دیگر را باشخاص قابل رجوع کنند اگرچه اینها کار مجلس نیست ولی باید گفت که باز مثل سابق کارها اسمی نباشد بر حسب استحقاق و لیاقت باشد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- البته کارهای ادارات اختیار آن با شاهست بهر کس میخواهد میدهد ولی مجلس کی مانع از کارهای حکومت بوده است وجلوگیری کرده است که آنها نتوانند امنیت بمردم بدهند اینها همه بهانه است و عمداً جلو مردم را رها کرده اند که هرج ومرج بشود بگویند این خرابیها از مجلس است والا مگر نمیتوانند که راهها را امن نمایند و نگذارند مردم شرارت و فساد کنند.

حاجی سید نصرالله- یکی ازکارهایی که تازه شده است اینست که در سر آب سردار یك طفل غیر بالغ را یکنفر با او فعل شنیع کرده و نزدیك بهلاکت است چرا این مطلب را رسیدگی نمیکنند.

حاجی سید باقر- اینها که میگویند چه فایده دارد وقتیکه جواب بدهند باینکه آخوندزاده بود شما دیگر چه میتوانید بکنید منتها چند کاغذ پاره بنویسید یا چند نفر آخوند پابرهنه بروند عارض بشوند اینها که مقابلی با صد هزار تومان سپهدار نمیکند حاصلش چیست.

آقا سید مهدی- مردم همه بشما نگاه میکنند شما باید جدا آنچه تکلیف است از دولت بخواهید ومسامحه نکنید دیگر جای مسامحه نیست.

حاجی سید نصرالله- آخر مجس چه کند مجلس که قوه اجرائیه ندارد باید دولت اجرا کند.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر بخواهیم بگوییم که کار از پیش برود همانست که آقا گفت باید جدا خواست ولی آنوقت میگویند شما جسارت میکنید و شدت دارید بایدکار از روی قاعده باشد.

حاجی سید نصرالله- ماکه نمیخواهیم کاری برخلاف قاعده بکنیم چه جسارت دارد البته باید خواست تا اصلاح شود نشستن وحرف زدن در اینجا چه فایده بحال ملت دارد تاکنون آیا یکپول کار صورت گرفته؟

آقا سید هاشم- ما که غرضی نداریم همه میخواهیم کاری از پیش رفته باشد والله بالله چیزی نمانده است که مملکت بالکلیه از دست برود عرض و ناموس ما بدست خارجه بیفتد دیگر از این ملت چیزی باقی نیست و باید این دعا را بخوانیم اللهم افتح لنا ینصر تعزبها

الاسلام و اهله و تذل بها التفاق و اهله بدانید که ما از یهود و نصاری بدتر خواهیم شد و بدست دشمنان ذلیل تر خواهیم گردید این وزرا و خائنین هیچوقتبا ما همراهی نداشته اند و ندارند شما از ایشان هیچوقت انتظار نداشته باشید کاری بکنند که حاصل داشته باشد.

آقا سید مهدی- وزراء آنچه دارند بواسطه دستخط شده است شما هم که همان دستخط را بهتر و محکم تر دارید بخواهید که امر همایونی شود با وزرا بنشینید اگر همراهی دارند با مجلس بگویند حاضر باشند و اگر نه ملت بعدها تکلیف خودشانرا با ایشان بدانند که چیست.

آقا سید هاشم- چرا از برای بانك ملی هر روزی یکبازی در میآورند چرا مسامحه میکنند و امتیاز نامه او را تمام نمیکنند نمیدهند هر روز یکچیزی کم و زیادمیکنند چرا نمیگذارند که این بانك زودتر تشکیل شود اگر اینها همراه هستند اینهمه مال دولت و ملت را که خورده اند چرا همراهی ندارند و پول نمیدهند.

معمار باشی- اینها سالهای سالست که میان ملت و دولت جدائی انداخته و این دو را از هم سوا کردند میان سر و بدن جدائی انداختند آنچه توانستند کردند این همه ظلمها و خرابیها را اینها کردند مملکت را بباد دادند هیچ یك از پادشاهان قاجاریه بما ظلم نکردند هر چه کردند همین اینها کردند تمام این وزرا خائن هستند ملت حاضرند که خیانت اینها را ثابت کنند ولی بحمدالله اینها نمیتوانند از ما خیانت ثابت کنند این پنجاه کروری که دولت مقروض است برای چیست؟ تمام را این وزارء خورده اند وزیر مالیه میگویند که سالی پنج کرور از جمع کسر داریم بقول او اگر چنین است پس باید در اینمدت دویست و پنجاه کرور دولت مقروض باشد نه پنجاه کرور تمام اینها دزد و خیانت کار و مفسد و وطن فروش هستند ملت را بعوض صد دینار دخل میفروشند این سلطان جوان، جوان بخت ما را دور کردند و با او خیانت میکنند من از شخص موثق شنیدم که این پادشاه رؤف عطوف همیشه مشغول بخواندن عرایض و مکتوبات و نوشتن رقیمجات هستند مگر در موقع غذا و چای خوردن تمام اوقاتش مصروف بکار و زحمت است ولی این خائنین متقلبین که مثل نگین انگشتر دور او را گرفتند و ذهن مبارك او را مشوق میکنند نمیگذارند که کاری از پیش برود اینها سالها است که بالدرم و اشتلم این مردمرا چاپیدند و خوردند ابداً نخواهند راضی شد که جلوگیری از ایشان بشود اگر میتوانید که بشاه عرض کنید و تکلیف خود را معین نمایید والا این ملت دیگر بعدها حاضر نیستند که ایشان بخواهند بدلخواه خودشان با اینها رفتار کنند دیگر از این مردم جز یکجان چیز دیگر باقی نیست و این حرفها در اینجا فایده ندارد باید تکلیف معلوم شود چرا اینها با بانك ملی همراهی کند که جلوی دخل و دزدی اینها گرفته شود هیچوقت نخواهند کرد.

آقای مشهدی باقر- برای چه مردم با بانك همراهی کنند و پول بدهند میگویند ما پول بدهیم که دیگران بخورند و حاصلی برای ملت نداشته باشد چرا بدهیم بنده مثلا چند نفر اصناف بیچاره را حاضر کنم برای دادن یك مبلغ پولی که بخون دل او را فراهم آورده یا فرض کرده بدهد ببانك آنوقت فلان وزیر یا فلان سردار این پول را بخورد چرا هیچکس راضی نمیشود باین ترتیب.

آقا سید هاشم- ما اهل آذربایجان از جان و مال و عرض و ناموس حاضریم که نگذاریم این وزرا و خائنین، دیگر ما را بچاپند و خون رعیت بیچاره را بخورند ما همه قسم با دولت همراهی داریم که پول بدهیم و اسلحه و جان بدهیم برای پیشرفت مقاصد مملکتی و این اغتشاش سرحد ارومیه از اجامر و اوباش است اینها میتوانند که رفع این حرکات را بکنند ولی نمیکند و نمیخواهند بکنند اینها بودند که فیروزه را بدو شیشه کنیاك فروختند پروس همینها بودند که مملکت ایران را در عوض دو پول بدشمنان دادند ما اینها را بخوبی میشناسیم اینها نمیخواهند که مملکت آباد شود اینها میخواهند همینطور مملکت را بفروشند و نمیگذارند که کار مجلس پیش برود دل ایشان والله بحال مملکت و ملت نسوخته است فقط دل پادشاه میسوزد اما اینها شب و روز چنان امر را در نظر پادشاه جلوه میدهند و تعلب میکنند و خود را دوستدار شاه و مملکت بقلم میدهند که بر شخص پادشاه هم امر اشتباه میشود باید بپادشاه عرض کرد که این خائنین را از خود دور کن و قدری بگذارند که عرایض ما بلاواسطه برسد و بتوانند بحضور همایونی بی واسطه عرض کنند.

حاجی سید باقر- خوبست اینجا یك تلفون کار بگذارند که در این موقع با شاه بلاواسطه عرض شود.

آقا میرزا طاهر- حال میگویید چه باید کرد و تکلیف چیست؟

آقا سید محمد تقی- عقیده من اینست که از مجلس عریضه بشود بحضور همایونی و از طرف حجج اسلام هم علیحده نوشته بشود که وزراء با مجلس هیچ همراهی ندارند و نمیگذارند کاری از پیش برود تکلیف چیست و چه باید کرد لابد جوابی میدهند تکلیف معلوم میشود.

حاجی سید نصرالله- آخر پریروز سه نفر وزیر محترم در اینجا حاضر شده بودند هیچ از وجود ایشان فایده عاید این مجلس نشد و آخر راهی که با وسیله اصلاح امور و خیر مردم و پیشرفت مقاصد باشد ارائه نکردند و همراهی ننمودند فقط وزیر مالیه آنهم بیك حسن بیان خود را از مسئولیت یك امر شخصی خواست خارج بکند این معنی همراهی و اصلاح نیست.

آقا سید حسین- اگر ده سال بنشینیم و شکایت از ایشان نمائیم تمام نخواهد شد باید بشاه عرض کرد تکلیف ملت معلوم شود.

حاجی سید نصرالله- آنها خواهند به ندای بلند گفت که ما هم مسئول نیستیم.

آقا سید حسین- ما هم بندای بلند خواهیم گفت که تا جان در بدن داریم دردفع خائنین دولت و ملت حاضریم دیگر این ملت آن ملت نیستند.

آقا شیخ حسین- شاه آن نطقی که فرمودند معلوم است که کمال مساعدت و همراهی را با مجلس دارند خودش حکیم است بهتر از همه میداند باید حضوراً عرض کرد البته رسیدگی میفرماید.

آقا سید محمد تقی- از مجلس باید نوشته شود و از طرف علماء هم باالخصوص بنویسند که باید وزرا را همراه کرد.

آقا سید محمد مجتهد- این مجلس بیفایده است مجلس نیست این وکلائی که حاضر میشوند میترسند آنچه میدانند نمیگویند.

آقا سید محمد تقی- چرا میترسند هیچ نمیترسند آنهایی که میترسند حاضر نشوند دلیلی ندارد که بترسند (جمعی گفتند که آقا درست میفرمایند میترسند).

آقا سید محمد مجتهد- اگر آنها این مجلس را نخواهند بر ما است که بگوییم که سلطنت با مجلس توأم است و این پادشاه پادشاه مجلس است این قانونی است که پدر این پادشاه بما داد و خودش هم امضاء کرد اگر این مجلس نباشد بشما بگویم که اتحاد روس و انگلیس چندی نمیگذرد که ایران را پامال و تقسیم میکنند و هر یك یکقسمتی را تصرف میکنند حال این ملت تکلیف خود را بداند تمام این تقصیرات از اطرافیها است خود شخص پادشاه همراهست ولی نمیگذارند.

سعدالدوله- تکلیف چیست چه میفرمایید؟

آقا سید محمد مجتهد- باید بشاه نوشت که از وقتیکه این مجلس منعقد شده حکام ظلم و تعدی خود را زیادتر کرده اند و راهها همه جا ناامن است و ابداً اینها در صدد اجراء وظیفه حکومتی خود نیستند اگر باید مجلس باشد باید بلوازمات آن عمل کرد و اگر نمیخواهید آنهم معلوم باشد.

سعدالدوله- من این مطلب را کراراً گفتم باز هم حالا میگویم که این مجلس، مجلس نیست و کاری از او پیش نخواهد رفت.

آقا سید محمد مجتهد- دولت بما مجلس داده است و ما دارای سلطنت مشروطه هستیم باید بلوازم مشروطه گی عمل شود این معنی مجلس و مشروطه گی نیست.

حاجی محمد تقی- مطلب همین است که فرمودید باید بلوازم مشروطه گی عمل شود.

آقا سید حسین- باید نوشته شود که بلوازم مشروطه گی عمل شود و خائن را بجزای عمل برسانند.

آقا شیخ حسین- عرض کردم که خود شخص همایونی همراهیت باید حضوراً این مطلب را خواست.

آقا سید محمد مجتهد- این وزرا حاضرند که خون خودشان را بر سر این کار بگذارند و نگذارند مجلس پیش برود.

سعدالدوله- هر موقعی یك مطلب را جلب میکند این موقعیکه گفته اید وزرا حاضر نیستند میگویم که من بصدراعظم ها گفتم که شما خانه خودتان را چطور منظم میکنید اگر خیانتی از این اجزا دیده اید غیر از اینست که ناظر را بجای آب دار و قهوه چی را بجای پیشخدمت و فلان را بجای فلان تغییر و تبدیل میدهید و در خانه دولتی هم که کمتر از خانه شخصی نیست همین کار را هم در آنجا میکنید که این مسند را تبدیل بمسند دیگر میکنید و آن دیگری را بجای دیگر مینشانید این معنی اصلاح نیست این همانست که آن مسند

را خراب کرده بود این را هم خراب خواهد کرد معنی اصلاح تغییر کابینه دولتی است که وزراء با علم و درست کار و صحیح باشند وزیر همه چیز میخواهد جز پول و هنوز ما معنی دولت را نمیدانیم دولت را تصور میکنیم بوجود مقدس شاه معنی دولت این نیست دولت معنی اش هیئت وزراء است که آن را کابینه دولت میگویند که با رئیس خودشان صدر اعظم هم رأی و متفقاً کار کنند و این هیئت در دولت ما مرکب از هشت نفر بیشتر نیست که تمام آنها متحداً باید مسئول باشند در نظامنامه اساسی در آن فصل نوشته شده است اینکه هر گاه یکی از وزراء بتقلب دستخطی صادر کرد باید عزل او را از پیشگاه همایونی خواست حال شما ببینید این وزراء ما را که هر یك برای خود اداره دارند و هیچ با هم اتحاد و اتفاق ندارند هر یك جلب نفع شخصی خود را میخواهند باید این مطالب را بشاه حضوراً عرض کرد یا مجلس عریضه عرض نماید که هیئت وزراء که آنرا کابینه میگویند باید متحداً خودشان را مسئول مجلس بدانند و تا اینطور نباشد هیچ فایده نمیتوان اصل کرد والله اینها شاه را هم گول میزنند والله بالله اینها متقلبند رأی شاه را منقلب میکنند و خودشان را مسئول نمیدانند نه مسئول مجلس میدانند و نه مسئول شاه مسئول نفع خودشان میدانئند جناب وزیر مالیه میآیند در مجلس برای اصلاح مالیه جمیع و خرج مالیات را شرح و بسط میدهند ولی معنی مالیات نگفتند چیست معنی مالیات اینست که این رعایا که این مالیات رامیدهند برای حفظ اموال و عرض و ناموس است و برای حفظ حدود و ثغور و حقوق است و برای امنیت و آسایش است کدام یك از اینها در مملکت ما هست بلی وزیر مالیه شخص عاقل و عالم و کاردانی است تحصیل کرده دیپلماتست از سایر وزراء عالم تر است ولی باید کارها را اصلاح کرد و همراهی نمود نه اینکه خود را از مسئولیت امری خارج کرد حال اگر صلاح میدانید همین طور به شاه عریضه بنویسید که فردا هیئت وزراء بیایند در مجلس انجمن مخصوصی تشکیل میکنیم ببینیم چه میگویند خودشان را مسئول میدانند یا نمیدانند من نمیخواهم بعدها وزیر بشودم یا مصدر کاری بشوم میگویم که این مجلس خیلی شأن دارد خیلی محترم است شماها که میآیید در اینجا قدر خودتان را میدانید بعدها قدر خودتانرا بدانید که خیلی مقام بزرگ دارید من از همه کارها گذشتم و فخر میکنم حالا که روزها میآیم در اینجا و با این اصناف می نشینم مگر آنها چطورند؟ آنها غیر از این مردمان هستند؟ اگر بیایند در اینجا نفس شان ایشانست چرا نمیدانید چرا نمیگویید اگر چیزی میدانید چرا ساکت نشسته اید؟ مطالب که پوشیده نیست همه کس میداند اینکه من چندی پیش گفته بودم که دست غیبی در کار است مگر نشنیده اید یا نفهمیده اید که مقصودم چه بوده است آن دست غیبی پول است؟ رشوه است که میدهند و نمیگذارند کار پیشرفت کند؟ این اول سلطنت است که پول و رشوه میدهند که نگذارند این اساس پیش برود من میگویم که نصرالسلطنه نوکر دولت است نمیخواهم اظهار دوستی با او بکنم شما همه مسبوقید که او در زمان ولیعهدی این شاه با من چگونه رفتار نموده است ولی میگویم اگر او مقصر بود یا خائن است چرا باو حکومت داده اید و اگر مقصر نبوده است چرا او را عزل کرده اید اگر چه اینها تکلیف شخص مجلس نیست که بگوید ولی مجلس میخواهد بداند که تقصیر این شخص چه بوده است تا بعدها تکلیفش معلوم باشد این روزنامه مجلس من میدانم که مدیر آن چه قدر زحمت میکشد و چقدر پول خرج میکند برای این بی ترتیبی نطقها جایی که میخواهد مطلبی

را بنویسد باسم آن اشخاصی که عنوانی دارند باشاره میگذرد و تمام نمیکند این برای اینست که آزاد نیست و نمیتواند بنویسد من امروز نمیخواستم بیایم زیرا که این آمدن و رفتن فایده ای ندارد برای همین آمدم که بعضی از مطالب را بگویم که مجلس تکلیف خودش را معین کند حالا همینطور که عرض شد مجلس بنویسد بحضور همیونی که هئیت وزراء بیایند در اینجا ببینیم که آنها مسئول این مجلس هستند یا نیستند و بعدها با مجلس چگونه رفتار میکنند.

آقا سید حسن تقی زاده- این را هم باید نوشت که پسر سپهدار را بخواهند بیاورند بمجازات برسانند.

سعدالدوله- باید بطور کلی نوشت اینها فروعاتست و این هم کاغذیست که یکی از اجزاء پستخانه بمن نوشته است ببینید چیست من نمیتوانم هر روز اینجا یك مطلبی بگویم واز پیش نرود. (جمعی گفتند که دو عریضه نوشته شود یکی در خصوص آمدن وزرا و یکی هم در خصوص پسر سپهدار که بمجازات برسد)

آقا سید محمد- باید درست نوشت و خواست که بیاید.

سعدالدوله- حالا همه رأی میدهید که بنویسند؟

(همه گفتند بلی باید نوشت)

سعدالدوله- پس خوبست همان عریضه را دو قسمت کنید یکی در کلیه آمدن وزراء و دیگر راجع به امر تنکابن و اینمطلب را در همان ذیل عریضه اشاره نمایید.

(در این موقع متظلمین اهل تنکابن از آقایان بهیجان آمدند واظهار تظلم و تشکی نمودند).

آقا میرزا محسن- این بیچاره رفلته بوده است که از طرف شرع وعرف اجرای حکم نماید وانتخاب کند اینگونه ظلم بر او نمودند خوبست که از طرف آقایان هم چیزی در این باب نوشته شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- از قرار معروف پسر سپهدار یکنفر را بضرب چوب کشته است.

(پرسیدند که کی بوده است).

آقا سید عبدالله- از قراری که میگویند پسر سپهدار نوکری داشت سید مواجب و طلبی داشت از پسر سپهدار مطالبه کرده است او را بحش داد و بیرونش کرد رفت بپدرش عارض شد بعد که دید رفته از دست او عارض شده او را گرفته چوب زد و بعد از جوب زدن مسمومش کرد سید مرده است.

آقا سید هاشم- نمیدانم از دست دردان خارجه بنالیم یا باز این مفسدین و خائنین داخله.

آقا سید عبدالله مجتهد- آن پسر دیگرش که در تنکابن آخوند ملا محمد که میخواست بانتخاب اقدام کند او را گرفت چوب زد از حضرات متظلمین سؤال کنید.

(از متظلمین سؤال کردند آقا میرعماد تفصیل را بیان داشت که هفت مکتوب از طرف آقایان و یکی از طرف صدارت که همه برای امر انتخاب بوده است فرستاده شده است برای جناب آقا شیخ محمد او هم این ها راگرفته رفت نزد امیر اسعد که این نظامنامه و اینها هم حکم حجج اسلام و صدارت برای انتخاب امیر اسعد گفت این حرفها چیست این محال ثلاثه تنکابن حکومت مستقله است و این شخص را گرفته و چوب زد و خواست ریشش را ببرد بعضی گفته اند که بریده و در این مواقع چون تلگراف خانه هم با ایشانست نمیگذارند که تلگراف کنند دو سه نفر فراراً خواسته اند بیایند سپرده است که آنها را هم از هر کجا باشد بگیرند.

استبداد عین الدوله از سر مسلمانان کوتاه شده چند نفر دیگر هم باقیند ریشه آنها که کنده شود مسلمانان راحت میشوند.

سعدالدوله- اشتباه کرده اید اگر تمام اینها برداشته شوند باز ریشه استبداد باقیست.

آقا سید مهدی- عقیده من این است که مجلس در این باب انجمن تحقیقی تشکیل کند که رسیدگی نماید.

سعدالدوله- شما چطور میتوانید ثابت کنید که پسر سپهدار این کار را کرده است گفتند که بآقای حجه الاسلام نوشته اند.

آقا سید محمد مجتهد- من بصدر اعظم نوشتم در جواب من نوشت که این آخوند ملامحمد آدم ول هرزه بوده است هرزگی کرده است چوبش زده اند.

(باز در این موقع آقا میرزا عماد اظهار داشت که هیچ اثباتی بهتر از این نیست که مرا بفرستید در تنکابن اگر من زنده برگشتم تمام مطالب و تظلمات ما دروغ است والا اگر مرا کشتند بدانید که تمام مطالب ما راست است).

آقا سید حسین- عریضه که در باب سید محمد همدانی مقتول که اقتدارالسلطنه او را بضرب چوب و کتك مسموماً کشته است برادرش عرض کرده بخوانند.

بعد عریضه را خواندند که مشتمل بود بر تفصیل قتل سید بجهت مطالبه کردن مواجب و حقوق خود و عارض شدن بپدرش و بیرون کردن او بعد بردن او در سر طویله و شب نعش او را بیرون انداختن و خبر دادن ببرادرش و از آنجا بمریضخانه بردن و دو روز در آنجا بودند بعد آوردن بمنزل و مردنش که بدن او کبود و مجروح بوده است.

سعدالدوله- حکایت چوب زدن در این عریضه نیست.

آقا سید محمد تقی- نوشته است که کبود و مجروح بود بعد از برادر سید که در آنجا حاضر بود سؤال کردند او هم همینطور شرح داد.

سعدالدوله- باید از مریضخانه سؤال کرد از آن طبیبی که او را معالجه میکرده از اینکه او مسموم بوده است یا مرض دیگر داشت اگر گفته اند مسموم بود آنوقت باید از آن اشخاصی که در سر طویله شب با او بودند تفصیل را خواست و استنطاق کامل کرد بعد مکتوبی که ملامحمد کاظم خراسانی نوشته بود قرائت شد.

بسم الله الرحمن الرحیم.

بعرض میرساند بشارت اتفاق امر مجلس محترم شورایملی که بر سبیل اجمال تلگراف آن حجج اسلام دامت برکاتهم متضمن بود و در طی مکاتیب واصله تفصیل حسن ترتیبات را دیگران اخبار نموه اند از اعظم بشارات و البته این توجه نفوس و اتفاق ملی بمنشأ دیگر مستند و از مدد غیبی کاشف و امید است که انشاء الله تعالی عنقریب نتایج مأموله با حسن و جه مترتب و نامان در عداد سایر ملل و دول قویه عالم بشمار آمده و این معنی از اثر سعادت این عهد همایون و حسن نیت این شاهنشاه دین پرور ادام الله تعالی سلطانه در اعصار لاحقه یادگار بماند. و یقین است که فصول نظامنامه قانون اسلامی را بحسن مراقبت آن آقایان عظام طوری مرتب و تصحیح فرموده اند که در مواد راجعه بمحاکمات و سیاسات با موازین شرعیه منطبق و بتوارد انظار و مرور دهور و اعصار مورد شبهه و اشکال نباشد انشاء الله و چون در این موقع مبادرت بتشکر از این نعمت و تبریك این موهبت مناسب بود لهذا بعنوان خود مجلس محترم ملی شرحی معروض و ضمناً هم مهام لازمه را که اهم همه ترتیبات صحیحه در تخلص از ذلت قرض دولت ابد آیت است مذاکره نموده از لحاظ عالی خواهد گذشت انشاء الله بذل مراقبت کامله خواهند فرمود.

در خصوص واقعه فجیعه کربلای معلی که البته شرح آن تاکنون بعرض رسیده و خاطر آقایان مسبوق است که منشاء التجای کسبه بیچاره آن بلده مقدسه بانگلیس سخت گیری حکومت بر خصوص آنهادون اتباع سایر دول در مطالبه شهریه که در سال غارتی کربلا برای تدارك مصارف سوق عسکریان بلده مقدسه احداث نموده واز روی نقشه طهران و تبریز آن بیچاره ها خو را در این ورطه واقع ساختند و چون مقصودشان حمایت و رفع اجحافات بود قبول نشد متصرف کربلا هم که رشید پاشا مفتی زاده زهاوی بغدادی است باقتضای شدت مخالفت پلتیکی این موقع را مغتنم شمرده و در هشتم شهر صیام با جماعت ضبطیه و عسکر و غیهم بر آنها هجوم و راه فرار بر ایشان مسدود و همه را هدف گلوله نموده و آخر کار رئیس عسکریه ترحم کرده راه فراری برای ایشان باز نموده بوده جمع کثیری از آنها مقتول و جمعی مجروح و بعد از فراغ از قتل نفوس بنهب اموال و حتی سلب اجساد مقتولین پرداختند.

و با آنکه مدتی گذشته و چگونگی را تلگرافاً خدمت صدارت عظمی دامت شوکته معروض داشته معهذا تاکنون از تدارك این واقعه و مجازات مرتکبین اثری ظاهر نشده و امید است که منتقم حقیقی کیفر بدهد بلی امریکه موجب مزید بزرگی این مصیبت است جرئت و جسارت حکومت بر این عمل شنیع بعد از گرفتن سند رسمی از مأمور انگلیس بعدم ارتباط این جماعت باو محض استضعاف دولت بوده معهذا وهن و این معنی مزید اصل مصیبت و بیشتر موجب احتراق قلوب است علی کل حال رجاه واثق هست بمدد غیبی و الطاف لاریبی تدارك این مصائب وارده بشود لاحول و لا قوه الا بالله العظیم والسلام علیکم ورحمه الله و برکاته.

الا حقر محمد کاظم الخراسانی عفی عنه.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 34

جلسه: 34

مذاکرات دارالشورای ملی پنجشنبه نهم ذی حجه الحرام.

ابتداء انعقاد مجلس صورت مذاکرات روز سه شنبه قرائت شد پس از آن شرحی که سپهدار در خصوص واقعه (تنکابن) نوشته بودند قرائت شد.

شرح این واقعه این است که جماعتی از این علما و طلاب و سایر اهالی تنکابن اجماع نموده در مجلس و باولیاء ملت و دولت متظلم شده اند که امیر اسعد پسر سپهدار شیخ محمد نامی از علماء تنکابن را به جریمه اینکه بموجب احکام صدارت عظمی و علماء اعلام در خصوص انتخاب وکلای آنجا اقدامات کرده را از حکومت اقدام وجد در اینخصوص را درخواست نموده چوب زده و توهین نموده و جمعی دیگر از محترمین آنجا را نیز چوب زده و بعضی را ریش بریده و توهین کرده است.

لهذا محض این اقدام شنیع و سایر تعدیات و اجحافاتیکه در مدت حکومت این خانواده در تنکابن بر اهالی آنجا وارد آمده مجازات و عزل امیر اسعد و قطع بدریاست این خانواده و حقاق حقوق اهالی آنجا را خواستار شده اند.

مضمون جواب سپهدار این بود که شما از آقا میرعماد که رئیس متظلمین است سوال کنید که چرا پارسال پدر و برادرت سر آقا شیخ محمد ریخته و او را کتك و صدمه زدند و من در رفع آن غائله جلوگیری و اقدامات کردم.

درخصوص احضار و تحقیق در اینباب هر چه مجلس تصویب کند اطاعت میشود تلگرافی هم دراین خصوص امیرسعد بسپهدار مخابره کرده و لفاً فرستاده شده بود مضمون آن این بود که آقا شیخ محمد بعضی هرزگیها کرده و ریش و سبیل تراشیده ودر مقام این بود که دو سه نفر ارمنی را اخراج ند منهم حسب التکلیف جلوگیری نموده و مانع شدم و اینکه شکایت کرده که آقا شیخ محمد را برای اقدام در امر انتخاب چوب زده و ریش تراشیده ام تماماً دورغ و بی اصل است.

آقا سید حسین- عریضه که در اینخصوص بصدارت نوشتته بودکه آخوند ملامحمد شخص نکره ایست و به مجازات شرارت و هرزگی که کرده بود چوب خورده مکذب این تلگراف است این تلگراف بعد از آن عریضه بی جا و کذب و انکار بعد از اقرار است خود این شخص اولا اقرار بوقوع این امر کرده و حالا انکار میکند اینها جواب نمیشود.

صدیق حضرت- این تلگراف از پسر سپهدار است که طرف دعوی است و مناط اعتبار نیست.

آقا میرزا طاهر- اگر این آخوند ملامحمد آدم نکره و آخوند هرزه است سپهدار نوشته بدهد که نوشته و قبالجات املاکی که تاکنون بخط و مهر این شخص خریده باطل باشد.

آقا سید حسین- بر فرض آقا میرعماد دشمنی داشته و در طائفگی نزاعی شده چه ربطی دارد و این چه جوابی استکه در اینموقع میدهد.

رئیس- یك نکته است که باید همیشه ملاحظه شود و آن اینست که در هر امری اولا باید تحقیقات اولیه بعمل بیاید بعد رسیدگی بشود حالا ما نمیخواهیم بگوییم شرحی که سپهدار نوشته صحیح است ولی چنانچه دیروز درخصوص تشکی سیدیکه تظلم میکرد که برادرم را پسر سپهدارکشته سه نفر را معین نموده و تحقیق این امر را بعهده آنها محول کردیم و تمام روز گذشته را مشغول تحقیق و کشف این مطلب بودند در اینخصوص هم باید کاملا تحقیقات بشود کلیه باید در هر امری بطور تحقیق رسیدگی کرد اظهارات طرف را نمیتوان سند قرار داد.

حاج محمد اسمعیل آقا- بعدها باید در کلیه امور در کمال صحت و دقت رسیدگی کرد و نبایدهیچ ملاحظه از هیچ طرف بشود معنی رسیدگی اینست که ملاحظه در بین نباشد.

آقا سید حسین- هیچ تحقیق بهتر از اقرار طرف نیست که خودش نوشته ملا محمد نکرده بود بجهت شرارتی که کرده بود چوب خورد.

حاج محمد اسمعیل آقا- شاید خواسته ارامنه را بیرون کند وافساد نماید و اسباب تحریك شده و فتنه برپا کند واز او جلوگیری شده است. در اینگونه امور نباید بدون تحقیق اقدام نمود و طرف هم اقراری نکرده.

آقاسید حسین- در این خصوص به حجه الاسلام شرحی نوشته اند ایشان هم بصدارت عظمی داده اند از طرف صدارت هم جوابی رسیده که میگویند آقا شیخ محمد آدم هرزه بود و تنبیه شد.

حسنعلی خان- این تلگراف که از خود او است سند تبرئه او نمیشود البته او منکر است و قول منکر سند نیست.

آقا میرهاشم- کار نداریم باینکه آقا شیخ محمد نکره یا غیر نکره است هر چه هست مسلمان برادر دینی ما که هست البته باید تحقیق و رسیدگی شود بلطایف الحیل و زبان چرم ونرم نمیتوان حق مردم را ضایع و بدلخواه رفتار کرد.

آقا میرزا محسن- راه رسیدگی چیست؟

وثوق الدوله- آقای آقا سید محمد تقی از محترمین علما و از اهالی تنکابن هستند خوبست ایشان چند نفر از موثقین اهالی تنکابن را معین کنند که تشکیل مجلسی نموده آقا شیخ محمد و پسر سپهدار را حاضر کند و رسیدگی نمایند (جمعی این ترتیب را تصدیق نمودند)

رئیس- نمیتوان اینگونه مطالب را اخفا کرد و نمیشود استخبار نموده که این شخص آخوند مکتبی یا نکره بوده البته مطلب معلوم خواهد شد.

سعدالدوله- جمع کثیری از آقایان طلاب اینجا متشکی و متحصنند و میگویند ما ازا اینجا نمیرویم تا بعرایض ما رسیدگی شود باید بوسیله تلگراف پسر سپهدار را احضار نمود بعد طرف هم با بینه خود حاضر شود ودر اینجا رسیدگی شود.

حاج سید نصرالله- همانطور که وثوق الدوله گفتند خوب است.

(بعضی گفتند بدون احضار آنها نمیتوان رسیدگی نمود.)

سعدالدوله- اینجا بگوشم رسید که میگویند باین طور نمیشود تحقیق بعمل بیاید و اسباب اعمال غرض میشود و بمطلب رسیدگی نخواهد شد باید طرفین بطهران بیایند و باید اول پسر سپهدار بیاید زیرا با ملاحظه و ترسی که مردم دارند تا او آنجا است کسی جرئت حرکت ندارد بعد از آمدن او طرف هم با شهود و بینه خود حاضر شود دراین صورت خوبست همینطور بنویسند. آقایان طلاب مطلع باشید که بنابراین شد که از طرف دولت تلگراف شود پسر سپهدار حاضر شود وبعد هم تلگراف کنند آقا شیخ محمد با شهود خود حاضر شود تا بقانون شرع تحقیق و سیدگی بعمل بیاید. من از وضع این مجلس و بی ترتیبی نطقها خیلی دل واپسی داشتم دیروز وزرا اینجا حاضر بودند دیگر ماشاء الله چه عرض کنم 00

(در اینموقع آقا میرعماد بمجلس اظهار کردند که ما میگوییم امیر اسعد خیلی حاکم عادل باذل کاملی است چنانچه بنایب السلطنه و صدر اعظم عرض کردیم که ایشان بهیچوجه در تنکابن مصدر تعدی و ظلم و خرابی واقع نشده اند و تنکابن را مثل ممالك فرنگ آباد کرده اند بنابراین خوبست ایشان را مأمور بستن سد رود هیرمند و اهواز و سایر آبادیهای مملکت بکنند واز این راه سال مبالغی بدولت نفع عاید دارند چنین وجود کافی حیف است مهمل و معطل بماند!)

سعدالدوله- اگر اینطور وجود کافی و لایقی است ایشان را همین جا نگاه میداریم که مجلس را مرتب و منظم کند. در هر صورت باید از قانون شرع تخطی و تخلف نشود. حالا همین طور که مقرر شد عیبی ندارد.

آقا شیخ حسین- در خصوص امری که ما سه نفر مأمور تحقیق بودیم با آقا شیخ اسمعیل که نزد جناب سعدالدوله است برای تحقیق نزد طبیب روسی رفتم.

سعدالدوله- باید این مطلب راپورت نوشته و بدهید بخوانند.

رئیس- راپورت آن نوشته شده لیکن چون قدری ناتمام بود گفتیم پس از اتمام بیاورند بمجلس ولی فعلا بطور اجمال این مطلب مذاکره میشود.

آقا شیخ حسین- این که گفتند چهارصد تومان طلب داشته بعد از تحقیق معلوم شد بی اصل بوده مسئله چوب خوردن هم دروغ بوده از زهر دادن هم چیزی نفهمیدیم آقا شیخ اسمعیل هم همه جا همراه ما بوده آنچه میان خودو خدا فهمیدیم این است که طبیب گفته این شخص مسموم بوده.

سعدالدوله- آقا شیخ اسمعیل هم همین طور میگفت

آقا سید مهدی- کسیلکه بعیادتش رفتته بود میگفت آثار سمی در وجودش بوده.

آقا سید محمد مجتهد- ابتدا چیزی که از همه لازم تر است نظم وترتیب مجس است این مجلس بطوری که ما میخواستیم منظم نیست. بلکه اسباب مضحکه است و خارجیها از این ترتیب بما میخندند مجلسی که ما میخواستیم اسباب سعادت ابدی مملکت وترقی وسرافرازی ملت باشد اینطور نیست مجلسی که نتواند داخله خود را منظم کند چه مجلسی است.

حاج سید آقا- ترتیب بلیط برای اینکه تماشاچی ها شلوغ نکنند خوب بود.

آقا ملاحسن- تماشاچی بشما چکار دارند و بهیچوجه مانع از کار شما نیستند.

آقا میرهاشم- باید ترتیب صحیحی داده شود که کار پیش برود.

سعدالدوله- مقصود آقا این استکه آمدن و نشستن و رفتن ترتیب و نتیجه داشته باشد.

آقا میرزا سید محمد- این مجلس در این چند ماه که تشکیل شده چه کاری از پیش برده شد میگویید وزراء حاضر شوند آخر کار ما نظم وترتیبی ندارد که آنها ملزم بحضور باشند میگویند همراهی ندارند کدام مسئله به نتیجه رسیده و حکم صادر شده که آنها اجرا نکرده اند.

سعدالدوله- این مسئله اینجا پیشرفت ندارد برای اینکه هر یك از وکلاء برای خود شخصی هستند دارای شأن و رتبه نباید بایشان بطور تحکم گفت که باید باین ترتیب عمل کنید وقتی مطلبی گفته میشود باید هر یك تکلیف خود را بدانند و بهمان عمل کنند رئیس چه کند چه قدر میتوان گفت.

حاج سید نصرالله- شما میگویید کدام حکم صادر شده که وزراء اجرا نکرده اند من میگویم اگر وزراء موافقت دارند چرا بمجلس حاضر نمیشوند تا هیئت وزراء حاضر نشوند پیش نمیرود مجلس که قوه اجرائیه ندارد ما تاکنون گمان میکردیم وزراء با ما همراهند حالا فهمیدیم که بهیچوجه همراهی ندارند.

سیدالحکماء- سه دفعه لایحه بوزارت خارجه نوشته جواب نداده و حاضر نشده در اینصورت چگونه همراهند.

سعدالدوله- صورت کنترات پستخانه و ضرابخانه رادادند؟ و آخر دراینباب جواب دادند یا خیر؟ و اگر دادند چه شده.

صدیق حضرت- بعضی را جواب دادند.

سعدالدوله- چه جواب دادند صورت کنترات را دادند؟

صدیق حضرت- صورت کنترات نزد وزارتخارچه نبود.

سعدالدوله- در وزارتخارجه نیست پس کجا است نمیتوان سند را مخفی کرد این مسئله با وزارتخارجه است.

سیدالحکماء- این نوشته را وزارتخارجه بدهد.

صدیق حضرت- وقتیکه باو نداده اند و نزد او نیست چه چیز را بدهد هر وقت قانون نوشتید وزیر خارجه مسئول است که اینگونه اسناد را ضبط نموده و در موقع بدهد.

سعدالدوله- قانون کدام است قانون اینست که وزارت خارجه اسناد خودش را خوب نگهدارد و حفظ کند.

آقا سید حسن تقی زاده- تمام وزراء با مجلس مخالفند وزیر امور خارجه بیشتر از همه مخالفت دارد تاکنون به مجلس نیامده و جواب مساعد هم نداده اند.

سعدالدوله- وزیر خارجه آدم عاقلی است میداند اگر بیاید به مجلس از او سوالاتی میشود که جواب آنها را ندارد باین جهت نمیآید.

حاج سید نصرالله- با اینکه اینها مخالف با مجلس هستند و حق مجلس را ضبط کرده اند چرا بمجلس بیایند معلوم است ابداً راضی بپیشرفت این مقصود نخواهند بود.

آقا میرزا سید محمد- اینکه بنا بود کار را در مقابل پول ندهند پس چرا مناسب و مواجب میدهند و پول میگیرند.

سعدالدوله- در مملکت ما نمیتوان این مطلب را گفت ما هنوز قانون رشوه نگرفتن را ننوشتیم اول مطلب قانون ما این مسئله است که نباید رشوه گرفت و تا این مسئله در قانون نوشته نشده جواب میگویند که شما هنوز قانون این مطلب را ننوشته اید دیگر اینکه اگر بگوییم کار برای شخص است نه شخص برای کار باید بشخص قابل کافی کار داد بشما میگویم که هنوز قانونی ننوشته اید در این صورت چه جواب بگوییم.

حاج سید نصرالله- گمان نکنند که این فرمایشات شما راجع بشخص است و بکسی برمیخورد.

سعدالدوله- شما هیچ ملاحظه نکنید و عذرخواهی از طرف من نکنید من آن میرزا جوا خان سعدالدوله نیستم من وکیل از جانب سی کرور نفوسم باید آنچه حق من است بگویم میگویند اگر من بیرون رفتم بواسطه خوش آمد گویی برای من رقعه بیاید نه من آن نیستم آنچه هست میگویم.

حاج سید نصرالله- مقصود من این است که مطلب باید کلیت داشته باشد.

آقا سید حسین- بدون ملاحظه بایست صحبت کرد وکلای مجلس باید بگویند که سلطنت ما مشروطه است رشوه نباید گرفته شود مالیات بی جهت نباید کم یا زیاد شود عزل ونصب حکام نباید بدون تصویب و اطلاع مجلس باشد. وزرا هم حق خودشان را بدانند و کار منتهی نگردد بجائی که نبایست منجر شود.

آقا شیخ حسین- سلطان ما که بحمدالله کمال همراهی را با ملت دارد.

آقا سید حسین- پانزده شاهی حقوق صندوق را چرا بدون تصویب مجلس بخشیدند صحت هر عملی منوط بامضا و تصویب مجلس است عزل و نصب حکام و عمل مالیه بایست با تصویب مجلس باشد چرا با اینکه شاه ما کمال همراهی دارند این مطالب بدون اطلاع و تصویب مجلس صورت پذیرد.

سیدالحکماء- کنترات قزاق خانه را بایست فهمید که سالی دویست و هشتاد هزار تومان که از دولت میگیرند چه کرده و میکنند اینها همه ضرر دولت و ملت است چرا رسیدگی و تحقیق نمیشود و قواعد مسئولیت بعمل نمی آید.

آقا سید حسن تقی زاده- می بینم در این روزها دکان داد و ستد باز است و بازار خرید و فروش منصبها برواج، مناصب است که میخرند و میفروشند شانزده هزار تومان گرفته و مخزن را دادند فلان قدر را گرفته و فلان کار را دادند حالا من اسم نمیبرم و نمیترسم از اینکه اسم ببرم سابق گفتم که باید این امور توقیف باشد.

سعدالدوله- آنچه شما میگویید من بهتر و بیشتر میدانم لکن نه از اینجهت که علم من بیشتر است بلکه از باب اینکه در ادارات دولتی زیاد بودم از این جهت تجربه واطلاعم در این باب زیادتر است رأی گفتن چه فایده دارد.

آقا سید محمد تقی- این مطلب که میخواهم عرض کنم محض تملق و خوش آمد نیست بطور یقین وجود مقدس شاه خیلی مساعد و همراهند چنانچه شرحی که آقا سید عبدالله درخصوص واقعه تنکابن وامیراسعد بصدارت نوشته و صدارت هم بحضور همایونی عرضه داشته اند دستخطی که در اینخصوص صادر شده حاضر است میخواهید خوانده شود.

(دستخط شاه را قرائت نموده وخلاصه آن این بود که باید امیراسعد را حاضر کرده و پس از رسیدگی مجازات دهند).

آقا سید محمدتقی- در صورتیکه پادشاه اینطور همراهی و مساعدت تامه دارند چرا وزرا نباید همراه باشند؟

حاجی محمد اسمعیل آقا- این مسئله ربطی بعوالم اهل مجلس ندارد.

حاج سید محمد- وزیر در بار معین شد؟

حسنعلی خان- این مسئله از وظیفه مجلس خارج است.

آقا ملاحسن- چرا؟ باید بتصویب مجلس باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید وزرا معرفی شودند و مجلس آها را سمت خودشان بشناسد مجلس باید بشاه عرض کند که وزرا دربار خود را معرفی فرموده ومعین فرمایند و پس از معرفی همه روزه خود یا معاونشان در مجلس حاضر شوند.

سعدالدوله- مطلب همین است باید وزرا معرفی شوند قانون اساسی دوات تغییر کرده است باید نوشت که وزرا را بمجلس معرفی کنند.
آقا سید حسین- باید نوشت تا بدانند که وزراء مسئول باید در مجلس حاضر باشند و بدانند که برحسب مشروطیت کارها باید بتصویب مجلس باشد تا کی باید بمسامحه وتعلل صرف وقت کرد.

سعدالدوله- عقیده من این است که وزراء مسئول را بشما معرفی نخواهند کرد زیرا مسیونور یکی از وزراء مسئول است و او را بمجلس معرفی نخواهند نمود دولت در این میان گیر افتاده است و این دردی است بیدرمان که آناً فآناً شدیدتر میشوداینکه گفتید چه حکمی صادر شده که جواب نداده اند آنچه درخصوص گمرك و پستخانه نوشته شد جواب آنها چه شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- فرمایش شما منکری ندارد ولی اولا باید از شاه معرفی وزراء را درخواست کرد وقتیکه مسیونوز را بوزارت گمرك بما معرفی کردند ما قبول نمیکنیم.

سعدالدوله- افسوس و حیف که شما روزنامه های خارجه را نمیخوانید بعضی از آنها نزد حاج محمد اسمعیل است نوشته اند وقتیکه بلجیکیها بایران رفتند ابداً مردم آنجا از مجلس ومشروطیت چیزی نفهمیده بودند بلجیکیها ایران را آباد کردند مسیونوز این مجلس را برای آنها گرفت فقط سعادت و شرفی هم که برای ما بود در روزنامه ها باسم خود قلم میدهند هشت سال است که در ایران سلطنت میکند مسیونوز مرا فروخت و هم او رشوه میدهد و نمیگذارد دولتیان با ما همراه باشند پریشب نظامنامه سنا را قرائت نموده و دادند مسیونوز تصحیح کند بصحه برسانند ملاحظه کنید یکنفر گمرکچی باید در مملکت ما مصحح نظامنامه مجلس سنای ما باشد من نمیدانم چه بگویم.

حسنعلی خان- آنهم چه گمرکچی که درمملکت خود سالی صد تومان مواجب داشت.

آقا سید حسن تقی زاده- من هم شنیدم که قانون نظامی را بیکنفر روسی دادند که بنویسد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- صحیح میگویید ولی معرفی وزرا لازم است باید خواست.

سعدالدوله- وزیر امور خارجه اگر بمجلس آمد من از او سؤال خواهم کرد که اغتشاش سرحد عثمانی را چه باعث شد و بگردن مسیونوز مدلل خواهم داشت که بیرق شیر و خورشید ایران را که اعراب خواباندند او محرك و باعث بود و همچنین اگر مسیو نوز نبود تجار بحضرت عبدالعظیم متحصن نمیشدند و اگر آنها متحصن نشده بودند شاهزاده عین الدوله کینه آنها را در دل نمیگرفت واگر او اظهار عداولت نمیکرد اینطور مخامصه در بین نمیآمد و کار بدین جا نمیکشید تمام اینها را مسیونوز باعث است لیکن از این حیث بایست از مسیونوز متشکر بود.

سیدالحکماء- اشکالات زیاد است باید آنها را رفع کرد واصلاح نمود.

سعدالدوله- شاهزاده عضدالدوله در قراداغ حکومت داشت شخصی ازدست تفنگدار او عارض شد شاهزاده شروع کرد بنفرین کردن. شخص عارض برگشت برود شاهزاده گفت کجا میروی گفت میروم پیش مادرم او بهتر از شما نفرین میکند، حالا اینها همه نفرین ا ست که گفته میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- نتیجه چه شد؟

حسنعلی خان- باید نتیجه گرفت صرف گفتن چه حاصل دارد؟

حاجی بحرالعلوم- آقایان چیزی نوشته اند قرائت میشود.

(در این موقع مکتوبی از طرف صدارت آمده بود که فردا روز عید طرف عصر برای جشن ولیعهدی احمد میرزا رئیس با شش نفر از وکلای مجلس حاضر بشوند).

سعدالدوله- بنا بودآقایان از طرف خودشان بنویسند نه از طرف مجلس بطوریکه مجلس هیچ مداخله نداشته باشد.

آقا سید محمد تقی- عقیده من این است که در اطاق خصوصی خوانده شود.

سعدالدوله- بماند تا د راطاق خصوصی قرائت شود.

آقا سید حسن- در باب وزرا مسئول مسلم است که اگر معرفی بکنند مسیونوز را معرفی خواهند کرد ولی بگذارید معرفی بشوند.

سیدالحکما- سؤالی دارم اگر شخصی را سلطانی مرجعیت کاری بدهد و قراری داده شود آیا بعد از فوت آن سلطان قرارداد بر هم نخواهد خورد.

(گفتند خیر مگر خیانتی از او معلوم شود).

معمار باشی- آیا ممکن است که یك کاری که برای دولت و ملت فائده دارد انجام بدهید و بعد شروع بکار دیگر بکنید.

آقا سید حسین- آن مسئله را چه گفتید چه جشن ولیعهدی است که مجلس هیچ از این ترتیب مسبوق نیست در تاجگذاری که بمجلس اطلاعی ندادند و همچنین در امورات دیگر حالا در جشن ولیعهدی دعوت میکنند من میگویم اهل مجلس نروند هر کس هر چه رأی دارد بگوید.

آقا میرزا ابوالحسنخان- تعیین ولیعهد با کیست اگر بقانون اساسی با سلطان است که البته هر کس را صلاح میدانند تعیین میکنند واگر با مجلس است آنهم معلوم باشد این مطلب را باید بدانیم.

اسدالله میرزا- مگر تا حال نمیدانستید در خانواده قاجاریه ولیعهدی بورانت است و از طرف مادر هم باید شاهزاده باشد.

آقا شیخ حسین- بشرط اینکه با قانون اساسی ومجلس همراهی داشته باشند.

آقا سید حسین- غرض این نبود که این مطلب با مجلس است گفتم آنوقت در تاجگذاری بمجلس خبر ندادند حالا چطور شد دعوت میکنند. (گفتند در آن فقره صد راعظم عذر خواسته بودند).

آقا سید محمد- این منافاتی با هم دارد اگر یك مورد سهوی شد باید گفت چرا در این مورد دعوت کردند این سخنها بی ربط است.

آقا سید عبدالله- شمامطالبه حقوق خودتان را بکنید و فکر کار باشید اینها مطلبی نیست.

سعدالدوله- این که آنوقت چرا دعوت نکردندوحالا کردند این دلیل موجهی نیست.

آقا سیدحسین- اغلب در این مطلب رأی خود را پوشیده میدارند.

معمار باشی- هیچکس پوشیده نمیدارد و رأی خود را اظهارمیکند.

سعدالدوله- پس خوب است قرعه بکشند.

آقا سید عبدالله- قرعه برای رفتن شش نفر حق دارید ولی اصل رفتن را نباید رأی بگیرید.

آقا مشهدی باقر- یك وقتی سهو میشود دولت وملت یکی است چرا نمیروند البته باید رفت.

آقا سید حسین- از یکنفر که نمیشود ایشان با من مخالفند باید رأی بگیرید.

رئیس- در خصوص دعوت فردا هر کس رأی دارد ورق سفید بدهد و هر کس رأی ندارد ورق سیاه (بعدازقرعه اکثریت آراء برفتن شد).

سعدالدوله- جناب آقای حاجی سید نصرالله شرحی در خصوص آن جوان بمن نوشته بودند پدرش در اینجا متظلم است چه طور شد و چه گذشت؟

حاجی سید نصرالله- نمیدانم خیلی مطلب اهم است جناب حاج شیخ الرئیس مسبوق هستند حاج شیخ الرئیس گفت که همان شب از مجلس رفتم پیش وزیر مخصوص و گفتم که باید طرف بمجازات برسد جواب گفتند من خواستم که او را مجازات بدهم حاج سید باقر توسط کردند و نگذاشتند.

حاج سید باقر- خیر من توسط نکردم پدر او گفت بگویید مرا رها کنند باو هر کاری میخواهند بکنند من توسط پدرش را کردم.

آقا سید مهدی- باید بقانون شرع او را مجازات کرد حالا که اقرار کرده است (گفتند باید تحقیق کرد).

حاج سید نصرالله- مطلب قطعی است حاجت بتحقیق نیست.

آقا میرزا سیدمحمد مجتهد- میگویندابن اثری که در طرف موجود است اثر چوب است که استعمال کرده اند این مطلب دیگری است.

حاج سید نصرالله- چوب یا غیر چوب هرچه بوده است باید بمجازات برسد.

آقا سید مهدی- همراهی نکردن وزراء درهر مورد باعث خرابیکار است ما حاضر نبودیم که وزیر مخصوص مثل سایرین باشد شهر خیلی بی نظم ومشوش است دیشب گذشته جناب حاجی لسان که ازبستگان آق است اگرنبود و آن طفل سید را خلاص نمیکرد نزدیك بود که او را بکشند وکسی هم جرئت نداشت پیش برود.

سعدالدوله- اگر حکومت شهر مختص بوزیرمخصوصا بود عیبی نداشت ولی اختصاص باو ندارد.

آقا ملا محسن- منزل ما نزدیك بخانه یکنفر ارمنی است فراشها و قاطرچیها مست از آنجا بیرون میآیند و عربده کشیده هرزگی میکنند.

سعدالدوله- این کارها با وزیر مخصوص نیست با وزیر داخله است او باید ترتیب وتنظیم بدهد ولی فایده ندارد این مثل تفنگدار عنصرالدوله است.

آقا سید مصطفی- همین طور علانیه مال مردم را روز روشن در بازار میبرند پریروز از دکان سمساری لحافی را دزدیده بودند با هزار مشقت گرفته شد همچنین یك کله قند از دکان عطاری برده بودند در بازار پای قایق که این غلامهای جدید اموال مردم و عابرین را میبرند هیچکس جرأت حرف زدن ندارد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 35

جلسه: 35

مذاکرات دارالشورای ملی روزشنبه 11 ذی حجه

صورت مذاکرات روز 5 شنبه گذشته قرائت شد.

سعدالدوله- چند صورت تلگرافی از اطراف رسیده است بدهید قرائت شود.

رئیس- چند فقره اعتبارنامه هم هست که قرائت نشده اینها خوانده بشود که مجلس آن اشخاص را بشناسد.

صورت تلگرافی از رشت از طرف تجار آنجا بعنوان حاج امین الضرب قرائت شد که آقا محمد وکیل التجار از جانب تجار آنجا باکثریت آراء منتخب شده است.

بعد صورت انتخاب رشت که حکومت تفصیل آنرا نوشته بود قرائت شد که قرعه باسم چند نفر درآمد ولی اکثریت آراء بجانب وکیل التجار شد و امشب هم که باز مجلس انتخاب بود دوباره اکثریت آراء باسم آقا محمد وکیل التجار بیرون آمد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- ما باید تحقیق کرد بجهت اینکه تلگراف ازعلماء وغیر هم خیلی برخلاف این شده است.

سعدالدوله- دلیل این اختلاف این است که درآنوقت انتخاب اهالی محالات رشت حاضر نبودند و رأی ندادند فقط اهالی رشت در این انتخاب دخالت داشتند حال که همه حاضر شده میگویند اگر ما هم حق انتخاب داریم چون در آن انتخاب حاضر نبودیم او را بوکالت قبول نداریم در اینصورت بایست بحاکمی که میرود دستورالعمل صحیح داد که در عمل انتخاب بر وجه صحت رسیدگی کرده که بعدها هم تولید اشکالی نشود.

وکیل التجار- آنهاییکه تلگراف کردند که ما نمیخواهیم پس از رأی دادن چه حقی درنکول دارند.

سعدالدوله- این را هم وکیل التجار راست میگوید.

رئیس- مقصود این است که آنها هم رأی دادند و ورق انداختند لیکن اکثریت آراء باسم ایشان درآمد.

سعدالدوله- بهتر همان است که رجوع بتحقیق شود.

آقا میرزا سید محمد- بلی باید تحقیق بشود.

رئیس- این نمیشود اگر بموجب نظامنامه انتخاب شده است باید برقرارباشد و انتخاب عیبی ندارد هر روز یکنفر بگوید من انتخاب نکردم یا رأی ندادم نمیشود.

حاجی محمد تقی- حکومت در این باب نوشته و تصدیق کرده است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- برخلاف این هم حکومت نوشته است.

آقا میرزا محمود اصفهانی- آنهاییکه بر خلاف تلگراف کردند گفته اند که ما مجبور بودیم و انتخاب او صحیح است (در این موقع شیخ اسمعیل رشتی از میانه تماشاچی ها برخاست ونطقی کرد که ما راضی نیستیم بانتخاب این شخص و نخواهیم گذاشت از رشت تلگرافها کردند وآقای آقا میرزا سید محمد تلگراف نمودند.

آقا میرزا سید محمد- بلی تلگراف شده است باید تحقیق بشود.

رئیس- بسیار خوب تحقیق بشود بهتر است.

آقا میرزا سید محمد- بحکومتی که میرود برشت باید دستورالعمل داد که تحقیق کند و صدارت عظمی هم تلگراف کرده اند که دو باره شخصی علیحده را انتخاب کنند و بفرستند.

وثوق الدوله- این شخص فعلا بموجب این اسناد وکیل است تا اخلاف این اسناد معلوم شود هر وقت خلاف معلوم شد از وکالت معزول است.

حاجی معین التجار- خوب است امتیازنامه بانك قرائت شود.

رئیس- حاضر است میخوانند ولی چند اعتبارنامه است آنها را بخوانند بعد امتیاز نامه را.

سعدالدوله- شنیدم بعضی گفتگوها بمیان آمده است حالا قبول کرده اید و آنها رفع شده.

حاجی معین التجار- گفتگو در فروختن عشریا خمس از سهام بسلمانان خارجه بود هنوز تمام نشد.

سعدالدوله- باین ترتیب قبول میکنید.

حاجی معین التجار- ملت وقتی که صلاح بداندوقبول داشته باشد ما هم قبول میکنیم.

سعدالدوله- شما باید کاری بکنید که اسباب اطمینان ملت فراهم آید وفایده بحال ایشان داشته باشد که همراهی کنندو بتوانید مقصود خودتانرا بهمراهی ایشان بعمل آورید.

آقامیرزا ابوالحسن خان- اگر ملت همراهی نکنند رایتان چیست؟ میگویید از خارجه قرض کنند.

سعدالدوله- قرض از خارجه که ممکن نیست.

رئیس- امروز باید در اینموقع ملت کمال مساعدت و همراهی را نمایند بلکه میگویم اگر ممکن باشد بیك میزانی مجاناً حاضر باشند در همراهی کردن اگر ملت منتظرند که سهام بخارجه فروخته شود و شش کرور از سی کرور از آنها دریافت شود و او را بمصرف برسانند این ترتیب خبط است و حاصلی نخواهد داشت هر گاه از سی کرور یست و چهار کرور آن از داخله جمع شود آنوقت بهیچ وجه محتاج بشش کرور از خارجه نیستیم ملت نباید در این مورد ابداً کوتاهی ومسامحه کند.

سعدالدوله- ما حالا آنقدر از سهام راکه باید بخارجه بدهیم چشم میپوشیم و بمانداگر دولت آمد تمام عایدی خودرا ببانك نداد آنوقت چه میکنید و جواب ملت چیست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ملت نمیتواند حق خودش را از دولت بگیرد؟

سعدالدوله- آنحرف پریروز شما جواب امروز شما را میدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما بدولت میگوییم که ملت وزیر از خارجه نمیخواهد و نمیگذاریم وزیر ما از خارجه باشد.

سعدالدوله- این حرف شما را من قبول دارم باقی هم اگر قبول داشته باشند خوب است (همه گفتند صحیح است و بدولت بنویسند که وزیر از خارجه نمیخواهیم).

آقا سید محمد تقی- این مالیات را ملت بدولت میدهد وقتیکه دولت ببانك ندهد ملت هم بدولت ندهد.

حاج معین التجار- این حرفها اسباب اغتشاش خیال مردم خواهد شد لازم نیست مذاکره بشود.

سعدالدوله- این حرفهالازم است که امروز گفته شود تا معلوم باشد که مقصود چیست و چه بایدکرد.

آقاسید حسین- حالا که فصل بفصل میخوانند هر کس حرفی دارد بگوید دیگر بعد از خواندن تمام و صحه شدن آنوقت نگویند مارأی ندادیم.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده من اینست که فصل بفصل بخوانند ورأی بگیرند.

سعدالدوله- حالا این سه فصل که خوانده شده هر کس در آنها حرفی دارد بزند.

ثقه السلطنه- این فصل که بانك بروات تجارتی رامیتواند خرید و فروش کند بروات تجارتی خرید ندارد یکموعدی دارد که باید در آن موعد کارسازی شود.

سعدالدوله- این معنیش اینست که من مثلامیخواهم ده هزار تومان پول بپاریس بدهم میروم پیش بانك میگویم این مبلغ را برات بدهید آنجا بگیرند او بحصاب فرانك آنجا قیمت میکند که این چند فرانك میشود از من میخرد و بآنجا برات میدهد.

در فصلی که بعد از انقضای مدت بانك شاهنشاهی این امتیاز منحصر ببانك ملی است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مدت آن معلوم نشد.

حاجی سید اسمعیل- خوبست که در اینجا پس از ارتفاع باشد نه پس از انقضا شاید باسباب دیگر قبل از انقضا او مرتفع شد.

آقا سید محمد تقی- حاجی آقا نکته خوبی فرمودند (جمعی گفتند این نمیشود).

رئیس- چرا میشود که بیك شرط از شرایط امتیازنامه اش عمل نکند آنوقت امتیاز مرتفع میشود.

سعدالدوله- آنوقت آن مسئله خرید و فروش میشود حقش باقیست امتیازش از بین نمیرود باید از او خرید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حق او در اینصورت باقیست.

رئیس- این نمیشود که مثلا بگوید من آن پولی که در سال باید بدهم نمیدهم و این امتیاز را هم نمیخواهم در این صورت مرتفع خواهد شد.

سعدالدوله- این احتمالیست اسناد دولتی احتمال بردار نیست آن سندهای رسمی است این امتیازی که باو دادند مدتش باقی خواهد بود تا موعد معین لفظ انقضا معمولست که در تمام اسناد مینویسند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بلی همینطور است اسناد دولتی مورد احتمال نیست.

حاجی سید اسمعیل- چه عیب دارد لفظ ارتفاع و انقضا هر دو باشد؟ میرزا محمود اصفهانی- لفظ ارتفاع خوبست در اینجا.

وثوق الدوله- شاید شرایطی باشد که در مدت پنجسال دیگر بآن شرایط عمل نشود و این امتیاز برهم بخورد آنوقت باید خبر کرد تا مدت منقضی شود.

سعدالدوله- آنوقت میشود و اختیار آن با دولت خواهد بود از دولت باید امتیاز گرفت.

آقا سید حسن تقی زاده- این مؤسسین که از اول در شصت سال قبول کرده بودند حالا هم اگر فرضاً دو سال دیگر بر هم بخورد تا پنجاه وهشت سال صبر کند مسئله نیست فرض شود از اینکه آن مدت باقی است.

وثوق الدوله- چرا صبر کنند این ربطی بمؤسسین ندارد مال ملت است.

صدیق حضرت- باید صرفه ملت را ملاحظه کرد.

آقا سید محمد مجتهد- بنویسند پس از ارتفاع یا انقضای مدت.

آقاسید محمد تقی- خوبست همینطور بنویسند.

سعدالدوله- بنویسید لفظ ارتفاع را ولی فردا رئیس بانك میآید در اینجا شما لفظ ارتفاع را اینطور معنی میکنید او معنی میکند که بقوه جبریه اگر مرتفع گردید آنها ارتفاعست.

وثوق الدوله- چرا لفظ ارتفاع و انقضاء هر دو معمولست.

اسدالله میرزا- میشود که اسکناس زیاد چاپ کند و بمیزانی که پول باید مقابل آن داشته باشد موجود نداشته باشد آنوقت ارتفاع صدق میکند.

سعدالدوله- آنوقتی که میرزا یحیی خان مشیرالدوله 15 هزار تومان گرفته است و این امتیاز را داده اند مفتش این مطلب ازمیان رفته است کسی نیست که حالا تفتیش کند پول هست یا نیست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حق تفتیش باقیست حالا هم میتوانند تفتیش کنند.

حاجی بحرالعلوم- ارتفاع خوبست بنویسند.

وثوق الدوله- ارتفاع اعم از انقضاء است.

آقا سید حسن تقی زاده- بعقیده من لفظ انفساخ خوبست ارتفاع مناسب نیست. بنویسند پس از انفساخ امتیاز یا بعد از انقضای آن جمعی تصدیق کردند بعد لفظ انفساخ را افزدند. در آن فصلیکه هر گاه کمپانی حاضر شود برای امتیاز راه آهن و شوسه بانك ملی در تساوی شروط مقدم است.

آقا سید حسن تقی زاده- این لفظ رد نمیکند امتیازخارجه را.

رئیس- این مطلب در قانون اساسی هست که کلیه امتیازات از داخله و خارجه بتصویب مجلس است شاید بگویید که مجلس بر ضد بانك تصویب کند آن هم مطلبیست تا مقتضی وقت را مجلس چه نحو ببیند چه عرض کنم تا آقایان چه بگویند.

زرگرباشی- اگر کمپانی نباشد یکنفر باشد بخواهد این کار رارکند (بعد از مذاکرات بجای لفظ کمپانی لفظ دیگری گذاردند.)

در آن فصلی که هر گاه بورانت یا تبدیل تابعیت بخارجه این شرکت انتقال یافت باید در مدت یکسال آن شرکت را بداخله بفروشد و الا عموم مشترکین انجمن تشکیل کرده حق او را موضوع مینمایند و بطو رامانت در بانك است هر وقتیکه خواست باو رد میکند.

حاجی بحرالعلوم- این مطلب نمیشود حق ندارند که موضوع نمایند و پیش ایشان امانت باشد.

رئیس- معنی انجمن عمومی اینست که شرکاء سالی یکمرتبه انجمن میکنند و رسیدگی مینمایند میگویند چون باین شرط عمل نکرد حق شراکت ندارد.

حاجی بحرالعلوم- این شرط را با کی میکنند هنوز او موجود نشده ونیامده من حق ندارم از برای وارث خودم که هنوز نیامده است یك شرطی بکنم.

(گفتند آقایان چه میفرمایند).

آقا سید عبدالله و آقا میرزا سید محمد- عیبی ندارد این شخص در حق خود این شرط را میکند وراث هم ارث را بشرط میبرند چه ضرر دارد.

در فصل دوازدهم که بعد از انقضای مدت صد وده سال بانك حق دارد که تجدید امتیاز نماید بهمین شرایط.

مخبرالملك- این لفظ حق دارد در اینجا بی محل است و سلب اختیار از دولت است.

سعدالدوله- در صورتی که مدت منقضی شود دیگران این امتیاز را بخواهند و ببانك هم بخواهد بانك مقدم است باید اینطور عبارت باشد لفظ حق یکقدری گیر دارد.

حاجی امین الضرب- اولا هیچ امتیازی بدون مدت نمیشود و اینکه یدگرانهم شاید این امتیازرا بخواهند مگر آنها غیر از ملت هستند همین بانك مال ملت است گفتندشاید شخصی بخواهد این کار را بکند یایك جمعی.

بعد گفتند لفظ بهمین شرایط را بزنند.

حاجی سید اسمعیل- بنویسند هر چه در هر زمان صرفه وصلاح ملت است.

حاجی بحرالعلوم- این راه آهن و معادن که قبول کردند اگر مدتی گذشت و اقدام نکردند همینطور باید بماند وکسی حق ندارد؟

مخبرالملك- چرا اگر کسی بخواهد ولی بانك با آن شرایط قبول کند بانك مقدم است.

بعد بجای همین شرایط نوشته شد که با شرایط متقضیه وقت بانك مقدم است.

اسدالله میرزا- مقصود از اراضی دولتی چیست؟

رئیس- خالصجات و اراضی موات.

آقا سید حسن تقی زاده- در فصل هفتم وهشتم بنده عرض دارم و آن اینست که غواصی در دریا و فروش طلا ونقره برای ضرابخغانه چرابابد ممنحصر باشد و بانك حق تقدم داشته باشد من در این دو رأی ندارم غواصی مال تمام ملت است باید فقرا هم بهره از آن ببرند اختصاص بچند نفر برای چه و همچنین حق تقدم در فورش طلا ونقره برای ضرابخانه خوبست که دراین فصل هم مثل سایر فصول لفظ بتواند باشد.

حاجی محمد اسمعیل- غواصی یك امر موهومیست هنوز بوجود نیامده و نمی اید.

آقا میرزا محسن- چه ضرر دارد که غواصی هم همانطور بلفظ میتواند باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- تمام فصول این امتیازنامه از اول همه مخصوصی و انحصاری بود و همه (میتواند) شد حالااین مسئله هم (میتواند) باشد که تا فقرا و ضعفا هم بتوانند از این راه بهره برده باشند تمام افراد ملت که سهام نمیخرند و قوه خریدن سهام ندارند آنهاهم باید راه ثروتی داشته باشند یا نه؟

رئیس- این مسئله غواصی چیزیست که هر کس نمیتواند از او بهره ببرد. آنهایی که درخشکی منزل دارند نمیآورند این کار را بکنند آنها کار زراعت و فلاحت و سایر کارهای دیگر میکنند ولی آنهاییکه در کنار دریاها هستند واین کاررا میتوانند بکنند مؤسسین هم درآنجا عملجات لازم دارند لابد آنها را بکاری وامیدارند.

آقا سید حسن تقی زاده- میگویم شاید دیگران کمپانی بکنند و بیشتر بدولت بدهند.

آقاسید حسین- شاید اینها تا بیست سال دیگر هیچ کار نکنند باید همین باشد و کسی حق غواصی نداشته باشد؟

(گفتند بر حسب این فصل بلی).

آقامیرزا محسن- همان لفظ میتواند که آقای تقی زاده گفته اند خوبست.

اسدالله میرزا- (میتواند) که در مدت پنج سال یا ده سال این امتیاز با بانك باشد.

حاجی بحر العلوم میتواند امتیاز نیست شرط دیگر میخواهد.

آقا سید حسین- شرط کنند که در مدت پنج سال یا ده سال این امتیاز با بانك باشد.

حاجی معین التجار- از چیز موهوم که بخود ملت میدهید مضایقه دارید؟

صدیق حضرت- حالا موهومست همیشه که موهوم نیست یکوقتی وجود پیدا میکند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این کسانیکه این اقدام را امروزه میکنند در حقیقت مملکت را از دیگران میخرند در مقابل این خدمت این امتیاز را نباید بآنها داد.

آقا سید حسن تقی زاده- از یکطرف میگویند امر موهومیست از طرف دیگر میگویندکه فایده زیاد دارد و تشکیل بانك برای تحصیل فایده این مطلب باید باشد نمیدانم هر طور صلاح میدانید رأی بدهید غرض بنده مباحثه نبوده است ومن باعث نمیشوم که آراء سایرین را منقلب کنم من مغلوب، هر طور مصلحت است عمل کنید.

آقا مشهدی باقر- پس این بانك چه فایده داشته باشد.

صدیق حضرت- فایده و نفع راجع ببانك بقای دولت و ملت چه نفعی بالاتر از این است.

حاجی سید اسمعیل- این گونه مباحات مال مسلمین است اگر بلفظ میتواند میشود که بکنید والا انحصارش باطل است.

آقا میرزا طاهر- این مروارید را خارجه غواصی میکنند میبرند این امتیاز برای اینست که نگذارند آنها ببرند.

حاجی سید اسمعیل- بهمان لفظ میتواند این کرا را میشود کرد بجهت اینکه آنها نمیآیند از شما سند بخواهند. حاج سید نصرالله- پس نباید بانك فایده ببرد؟

حاج سید اسمعیل- تمام عایدی دولت که در بانك میآید و راه آهن وشوسه و معادن را که دالرد دیگر چه فایده میخواهد؟

رئیس- عایدی دولت که در بانك میآید مفت که نیست بانك حکم صرافی را دارد داد و ستدی میکنند راه آهن هم که میفرمایید هوایی نمیشود درست کرد آنهم زحمت ومخارج دارد تاب عد فایده بدهد همین غواصی هم زحمت دارد همچو نیست هر کس برود توی دریا مروارید درآورد قلما یتلق هم که مروارید نیست هه مسئله پرفایده نیست.

آقا سید عبدالله- واقع اینست که این مطلب را نمیشود بر دیگران تحریم کرد باید همه در آن بهره داشته باشند.

رئیس- حالا که بنا شد در این مطلب مباحثه کنیم باید واضح بشود حالا مسئله مروارید باشد مثلا ماهی گیری هم مباح است از آن هم پس نمیشود که بعنوان بیت المال چیزی گرفت بیفایده میماند.

حاج سید اسمعیل- بلی نمیشود که انحصار داد.

آقامشهدی باقر- تا حال این غواصی فایده بدولت میداد؟

رئیس- فایده نمیداد ولی دولت مانع بود آنهم بالقوه اما بدزدی میبردند.

حاجی معین التجار- بملاینه میبردند و میبرند مسبوقند که در سمت جنوب خلیج مروارید دارد و آنجا همیشه خارجه مشغول هستند.

ثقه السلطنه- من خودم بودم در بحرین و لنگه که مروارید زیاد میگرفتند و آنها را بمناسبت امر ولایتی از هم جدا میکردند و حمل مینمودند.

حاجی معین التجار- وزارت گمرك نبود در ایران ولی حالا که گمرك هست نمیآورند بهمان خارجه میبرند.

حاجی سید نصرالله- این منافات ندارد معنی امتیاز آن تصرفات دولتیست که بانك بخودش برقرار میکند ولی حقوق ملت بجای خودثابت است.

حاجی بحرالعلوم- من که از این فصل انحصار فهمیدم میخواهید باز بخوانید دوباره خواندند.

حاجی سید محمد- آن امتیازات که برده اند شرعی بود چرآنها را نمیگویید.

آقا میرزا محسن- پیش خیلی کارها کرده اند ما امتیازات فرنگی را چه کارداریم شما امتیاز شرعی میخواهید باید بقانون شرع باشد.

آقاسید حسن تقی زاده- خوبست برای اینمطلب رأی بگیرید.

رئیس- نمیشود رأی گرفت آقایان میگویند که شرعا درست نیست چه فایده دارد رأی گرفتن آن وقت در خارج استفتا میکنند که شرعا باطلست پس خوبست مذاکره کنید تا مطلب صحیح شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 36

جلسه: 36

مذاکرات مجلس یکشنبه 12 شهردیحجه الحرام

صورت مجلس روز گذشته قرائت شد.

بعد اعتبارنامه دو نفر وکیل قم که حاجی ملامحمود و آقا فتح الله خان بیگدلی باشند قرائت شد و پذیرفته شدند بعد از آن اعتبارنامه اشرف الادبار وکیل فیروزکوه قرائت شد و پذیرفتند. همچنین اعتبارنامه حسام الاسلام وکیل از طرف اصناف رشت واعتبارنامه ناظم العلماء وکیل ملایر واعتبارنامه آقا میرزا هادی جواهری وکیل از طرف اصناف اصفهان و اعتبارنامه آقا شیخ ابراهیم زنجانی وکیل زنجان قرائت شد و تمامی پذیرفته درمجلس شدند.

بعد فصل هفتم امتیازنامه بانکملی که تقریبا مضمون آن این است (امتیازغواصی واستخراج مروارید از خلیج فارس با بانك ملی ایران است و بعد از وضع مخارج سالی صدی ده منافع آنرا بدولت عاید دارد) باینصورت تغییر دادند (بانك ملی میتواند که غواصی و استخراج مروارید نماید.)

آقا سید محمد مجتهد- همه کس میتواند اینکار را بکند این امتیاز نیست.

حاجی سید اسمعیل- چرا برای جلوگیری از خارجه خوبست بهمین لفظ میتواند میشود ممانعت کرد.

آقا میرزا طاهر- این برای این است که مسلمانان خارجه حقی داشته باشند.

آقا سید محمد- بحسب قانون عرف و دولتی ملك ایران است آنها حق ندارند ولی شرعا هر مسلمی حق دارد که غواصی کند.

آقا سید محمد تقی- حضرات تجار در این باب حرفی دارند بزنند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- فعلا صلاح عامه در تشکیل این بانك است و تشکیل آنرا هم یك مشوقی لازم است که مردم پول بدهند وچشم داشت منفعتی داشته باشند وقتیکه اینطور نباشد مردم هم آن طور همراهی که باید بکنند نخواهند کرد پس باید این امتیازباشد و لفظ (میتواند) که امتیاز نیست.

آقاسید محمد تقی- آخر باید مشروع باشد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- ما اگر چه علما نیستیم ولی مسلمان که هستیم بلی راست میگویند پس میگیریم اگر بخواهید شرعی باشد اصلا سر رشته از سر غلط است کدام یکی شرعیست شرعی امتیازمیخواهد برای چه اغلب این مطالب صورت شرع ندارد مالیات گرفتن باین ترتیبات چه صورت شرع دارد.

آقا سید محمد تقی- چرامالیات اگر عشر باشد که شرعیست.

اسدالله میرزا- گمرك گرفتن چه شرعیست؟

حاجی محمد اسمعیل- اینها همه غیر شرعیست.

آقا سید محمد- آیا در ممالك خارجه دولت میتواند اموال مردم را بدیگری بدهد.

آقا سید محمد تقی زاده- همین طور است که میگویند نمیشودمنحصر کرد.

آقا سید محمد- فرق است میانه امتیازی که دولت بکسی بدهد یا این مجلس بدهد چیزی که در مجلس تمام میشود باید بقانون شرع باشد.

حاج محمد اسمعیل آقا- شما میخواهید از این بانك ملت ایران را از اسارت خارجه رها کنید این امتیاز در مقابل این خدمت است که اسباب رغبت و همراهی مردم باشد وکمال سعی را در اینکار بنمایند.

آقا میرزا طاهر- اگر امر دایر بشود که ضمن عین از کلیه قرآن بشود یا یك امر جزئی البته باید از امر جزئی صرف نظر کرد این مطلب هم همین نحو است که این خلاف شرع را مرتکب بشویم یا در رهن واسارت خارجه باشیم در این صورت ارتکاب این اهون است (جمعی گفتند بلی همین طور است).

رئیس- در اینگونه امور شرعیه آقایان اگر راهی دارند که سهل باشد بیان فرمایند.

آقا سید محمد مجتهد- موضوع فرق میکند. یکدفعه این مطلب از روی دفع ضرر است که اگر اینکار نشود خسارت و ضرر کلی وارد میآید یکدفعه از برای فایده بردن اگر از راه دفع ضرر باشد عیبی ندارد.

رئیس- حالا در این مورد دفع ضرر است.

آقا سید حسن تقی زاده- بلی اگر امر دائر باشد بین بودن ونبودن بانك ملی باید باشد ولی اگر این فصل نباشد بانك ملی نیست وتشکیل نمیشود یا میشود؟

آقا شیخ علی محمد- اینطور قید کنند که اگر غواص با اسباب جدید باشد غیر صاحبان امتیاز حق نداشته باشند و اگر بهمین اسباب معمول باشد آنها هم بتوانند.

حاجی سید اسمعیل- این مؤسسین میگویند که اگر تمام عایدی دولت وارد این بانك بشود دائر میشودوالا نه.

حاجی سید محمد- خیر اشتباه است دولت پولیکه میدهد در عوض مخارج خودمیدهد پولیکه بی جهت در بانك باشد نیست.

حاجی سید اسمعیل- یعنی این پول دولت هیچ فایده ندارد نمیشودبآن تجارت کرد.

آقا سید محمدتقی- بیفایده که نیست البته فایده دارد.

حاجی سید اسمعیل- وقتیکه فایده دارد خوبست غرض اینستکه بانك بیفایده نباشد پس دیگر لازم نیست باین امتیاز.

حاجی محمد اسمعیل- خیر حالا بانك فایده هم میبرد اگر این خلیج فارس همینطور که هست بماند چه فایده برای ملت دارد.

آقا سید محمدتقی- شما هم حق دارید راست میفرمایید حاجی آقا هم درست میفرمایند ملاحظه شرعیش را میکنند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- آقایان میگویند که این امتیاز صحیح نیست پس اینکه معدن اگر در ملك شخص بیرون بیاید عشر آنرا بدولت مالیات بدهند چرا؟

آقا سید محمد مجتهد- آنجا صحیح است باید عشر را بیت المال بدهند.

رئیس- آن عیبی ندارد باید بدهند.

سعدالدوله- حالا میفرمایید که این صدف مال عامه است نمیتوان امتیاز داد وکلای ملت از جانب ایشان اینجا نشسته انداگر صلاح دانسته اند و دادند و خود ملت داده است چه عیب دارد.

آقا سید محمد- اینها نمیتوانند این کار را بکنند.

آقا سید حسن تقی زاده- ما حالا شرع و خلاف شرع آنرا میگذاریم میگوییم اگر دائر شدن و نشدن بان بود ونبود این امتیاز باشد باید از جزئیات آن گذشت وامتیاز را تجویز کرد ولی میگویم این فصل هفتم اینقدر اهمیت دارد یا نه؟

حاجی محمداسمعیل آقا- خیر اینطور که شما میگویید نیست ما ملاحظه دیگر در این باب میکنیم والا ا ینقدر اهمیت ندارد ووجود بانك منوط باین نیست.

آقا سید محمد- اینها هم که حالا فایده میبرند جزئیست خوبست که قرار بدهید در اینصورت عملجات و کارکنان همان اشخاصی که حالا غواصی میکنند آنها باشند آنوقت نفع هم بیشتر میبرند و هم اینکه محروم از این کار نشده اند.

حاجی معین التجار- این اسباب جدید عملجات خارجه میخواهد.

آقا سید محمد- یعنی عملجات علمی ولی عملجات عملی همسانها باشند.

حال در این نقاطیکه غواصی میکنند ملك کسی هم هست مالك معینی دارد؟

حاجی معین التجار- خیر دریاست ملك کسی نیست مال ایران است.

آقا سید عبدالله- طوری بکنید که این امتیاز از طرف دولت باشد بنویسید بموجب استیلائی که دولت در کلیه امورات مملکتی دارد امتیاز غواصی را ببانك داده است.

آقا سید محمد- دولت پس در این باب ورقه علیحده بدهد.

آقا سید عبدالله- مطلب را که میدانید مباحات ملك همه است و هیچکس نمیتواند مانع باشد این انحصار به نشستن ما در این مجلس برمیخورد ولی آن لفظ که باشد ربطی بما ندارد یعنی (بموجب استیلائی) خوبست همین طور بنویسید.

آقا سید محمد تقی- این لفظ استیلا نوشتن با تصویب مجلس امضا بآن است خوبست همان دولت علیه نوشته بشود در این مقام.

سعدالدوله- مگر آنها را غیر دولت داده است این فصل هم همانست همه را دولت داده است.

آقا سید محمد تقی- این یك خصوصیتی دارد.

آقا سید محمد- همان نوشته علیحده بدهند.

مخبرالملك- نوشته علیحده نمیشود آنوقت ما خیلی نوشته خارج لازم داریم این عیبی ندارد اگر یك کمپانی در یك امری تشکیل بشود مانع از کارهای دیگران نیست همان لفظ (میتواند) اینجا خوبست این کمپانی است سایرین هم همان کاری که میکردند میگفتند مثل اینست که اگر راه آهنی کشیده شود بگوییم که پس شتردار از کدام راه برود معلوم است بالطبیعه آنوقت شتر راه دیگر میرود هیچ منافاتی هم با هم ندارند اینجا هم وقتی کمپانی شد سایرین قانع میشوند و نفع هم میبرند.

آقا سید حسین تقی زاده- حالا میخواهیم بدانیم که این لفظ (میتواند) امتیاز است؟

سعدالدوله- اگر میتواند پس چرا مالیات بدهد و اگرمالیات بدهد (میتواند) نمیشود آنوقت معادن آنها هم باید (میتواند) باشد چه فرق میکند.

آقا سید حسن تقی زاده- مقصود اینست که اگر بانك بغیر این فصل تشکیل میشود این فصل از سر نباشد یا با لفظ (میتواند) باشد من از روز اول گفتم که در رهن املاك (میتواند) چه معنی دارد گفتند همین امتیاز است و سایر فصول هم همه (میتواند) شد این فصل هم همانطور باشد.

حاجی معین التجار- اگر عشر میخواهند دیگر (میتواند) معنی ندارد

سعدالدوله- اگر امتیاز میخواهند باید عشر بدهند و اگر (میتواند) باید باشد عشر را بردارید گفتند (میتواند) باشد و عشر نباشد.

حاجی معین التجار- دولت این مطلب را قبول نمیکنئد.

اسدالله میرزا- اصلا این فصل نباشد.

سعدالدوله- آنوقت بانك تشکیل نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آقای تقی زاده جواب شما از این کلمه داده شده است.

محقق الدوله- باید مطلب را گفت که توضیح بشود امروز بقانون دول که در دست است آیا سواحل دریا مال دولت نیست؟ صیادی در دریا مال دولت نیست؟ وقتیکه مال دولت شد دولت میتواند حق خود را بدیگران بعنوان کمپانی شرکت بدهد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- از این جهت تمام متعلق بدولت است آقایان هم عرفیات را خوب میدانند اما ملك شخصی دولت که نیست مال تمام ملت است شرعاً نمیتواند مال غیر را بدیگری بدهد محقق الدوله- میگویم باید ملاحظه کرد اگر صرفه ملت در اینست باید اقدام کرد.

آقا سید محمد- این مطلب دیگریست غیر از آن مطلب است.

سعدالدوله- درست است امروز دولت و ملت یکی هستند باید با هم کارکنند و باید کاری کرد که امروزه ملت صرفه ببرد همانطور که دولت امتیاز صیادی دریای مازندران را داده است در اینجا هم میتواند بدهد.

آقا سید محمد- در آن هم حرفست مگر او را کسی قبول کرده است.

سعدالدوله- اینها متعلق بدولت است.

حاجی معین التجار- امتیاز خلیج فارس اگر با بانك نشودبفرانسه داده شده است و این جلوگیری از آن میکند.

مخبرالملك- دیگر این فرمایشات رانکنید امتیاز بدون تصویب مجلس نمیشود.

سعدالدوله- شما هم دیگر این فرمایشات را نفرمایید بدون تصویب مجلس همه کار را میکنند.

صدیق حضرت- عرضی دارم. این بانك برای این تشکیل میشود که یك پولی بدولت قرض دهد غیر از این که نیست؟ گفتند این یك کارش هست.

صدیق حضرت- باید معلوم باشد که این پول را کی میدهد و بچه شرط میدهند.

رئیس- آن بموجب نوشته علیحده است که میدهد.

حاجی محمداسمعیل آقا- من علناً میگویم این حرفی را که شما میزنید مسیونوز بشما پول داده است که این حرفها را بزنید و رأی مردم را برگردانید.

صدیق حضرت- رأی من یك نفر چه فایده دارد و سایرین هم که بمیل و رأی من کار نمیکنند این حرفی که شما میزنید اگر سند دارید اظهار کنید ولی من اگر بخواهم بگویم با سند میگویم. بعد خواستند قرعه برای صحت امتیاز بکشند و فصل دوازدهم هم عبارت (دولت علیه) نوشته شد.

اسدالله میرزا- چند نفر هستند که دیروز حاضر نبودند و هیچ نشنیدند چطور رأی بدهند (گفتند دیگر نمیشود حالا قرائت نمود).

رئیس- یك مطلبی اینجا اظهار میشود میگویند فصل بفصل رأی بگیرند.

سعدالدوله- آن فصل بفصل در صورتیست که رأی میگیرند و میگذرند شما حالا پنج دفعه است که خوانده اید.

حاجی معین التجار- گویا مجلس یکدفعه در تمام آن رأی دادند و نوشته بمهر هم بصدر اعظم داد. اینکه دوباره برگشت آمد بمجلس برای شرکت با خارجه بود که صحبت شده بود.

رئیس- این مطلب یکدفعه رأی گرفته شده است ولی گفتگو در شرکت با خارجه آنهم گفتند که بهمان داخله باشد. حالا هر کس با این ترتیبی که قرائت شد از تمام فصول رأی دارد ورق سفید بیندازد و هر کس رأی ندارد ورق آبی بیندازد.

مخبرالملك- این ناسخ رأی سابق میشود بجهت آنکه بعضی از کلمات تغییر کرده است.

رئیس- بلی دیگر این رأی ایخر است که گرفته میشود.

حاجی سید اسمعیل- در سه شنبه چه مطلب باید مذاکره شود مسبوق باشیم که در او تأملی بشود.

رئیس- بعضی از تلگرافات و کاغذجات است آنها خوانده بشود.

آقا میرزا طاهر- حالا دیگر این امتیازنامه صحه میشود و دستخط صادر میگردد؟

رئیس- بلی دیگر از طرف مجلس تمام است.

آقا میرزا طاهر- حالا باید نظامنامه بانك را ببینیم (قرعه باتمام رسید آراء تامه بر صحت امتیازنامه شد).

سعدالدوله- معلوم میشود هیچ ورق آبی ندارد بآراء تامه شد.

محقق الدوله- این امتیازنامه نیست فرمان حریت ملت است.

سعدالدوله- همین طور است فرمان حریت است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- گفته شد که این امتیازنامه نیست فرمان حریت است صحیح است. ولی فمران حریت در وقتی میشود که این امر پیش برود و بانك تشکیل بشود و پیشرفت آن باینست که ملت همراهی کنند و پول بدهند.

بعد مکتوبی از وزارت داخله قرائت شد که در بابت انتخاب خراسان تلگراف کرده بودیم در جواب از طرف حکومت تلگرافی رسید آنهم لفاً بمجلس فرستاده شد در ثانی اگر مجلس صلاح دیگر دانست عمل میشود.

صورت تلگراف خراسان قرائت شد باین مضمون که آنچه از ممانعت خراسان راپورت بمجلس دادند دروغ بود در صورتی که دولت فرمان انتخاب بدهد حاکم به چه حق ممانعت دارد من شخصا کمال همراهی را در این باب بعمل آوردم و مجلس هم برای انتخاب نمودم، چند نفر هم منتخب شدند این تعویق و مسامحه از طرف وکلا است که بعضی این تعویق و مسامحه از طرف وکلا است که بعضی مخارج میخواهند و بعضی رأی شان از اینکار منصرف میشود این است که تعویق افتاد.

آقا سید حسین- اول احقاق حقی که در این باب از طرف مجلس باید بشود اینست که آنچه دختری که آصف الدوله فروخته است آنها را پس بگیرد در این باب در زمان وزارت خارجه صدر اعظم سئوال و جواب شده بود وعین الدوله گفته بود که من نمیتوانم جلوگیری کنم باز میفروشد آنروز وزیر داخله گفت که باید بعلم الیقین معلوم شود حالا بعد از علم الیقین آن دخترها را بهر قیمتی که هست بخرد بدهد به مجلس باید در این امر مسامحه نکند.

رئیس- آنروز که وزیر داخله بودند سؤال و جواب شد بنا شد تحقیق بکنند آنچه که بخراسان نوشته بشود تا جواب کتبی بیاید هنوز دیر نشده.

آقا سید حسین- این مطلب دیگر تحقیق نمیخواهد در این باب با وزیر امور خارجه گفتگو شده است.

آقا سید محمد مجتهد- همچه چیزی از وزرات خارجه هست و گفتگو شد؟

رئیس- چه عرض کنم اطلاع ندارم.

آقا سید محمد مجتهد- حرفیست میگوید بخواهید از وزیر معلوم میشود و 000 آن تلگرافی را که از قوچان کرده بودند آنهم در همین مطالب بود.

رئیس- صورت آنرا فرستادیم.

آقا سید هاشم- باید در این امور رسیدگی کرد و نگذاشت حقوق مسلمانان و ناموس ایشان از بین برود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- نوشته بودند که چند نفر بودند آنها این کار را کردند و دخترها را فروختند نه آصف الدوله.

آقا سید محمد مجتهد- دو نفر آنها در تهران هستند.

آقا سید حسین- آنها که حاکم نبودند حاکم آصف الدوله بود اگر آنها هم کردند بامر او بود میگویند آصف الدوله حکم کرده بود ما این کار را کردیم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بگفتن آنها که نمیشود آنها با آصف الدوله مغرض هستند پس باید تحقیق کرد

مذاکرات دارالشورای ملی سه شنبه چهاردهم شهر ذیحجه الحرام.

صورت خلاصه مجلس روز یکشنبه قرائت شد. بعد اعتبارنامه آقا میرزا مرتضی قلیخان وکیل از طرف ملاکین اصفهان قرائت شد و مجلسیان باو تبریك گفتند.

آقا سید عبدالله مجتهد- مطلبی که هست اینست آنروزی که وکلا خواستند برای حضور وزرا و همراهی ایشان چیزی بنویسند من آن روز اسائه ادب کردم و نگذاشتم که ایشان بنویسند گفتیم باشد که ما بنویسیم ما هم عریضه در کمال رعایت ادب و متانت بحضور مبارك روانه داشتیم همان بود که همه شماها دیدید و خواندید جواب خیلی خوب است ولی جواب تشریف آوردن وزرا را نفرموده بود اما اگر چه در معنی این کار بود دیگر با وکلاست هر چه میدانند و میگویند من هم حاضرم و همراهی دارم.

حاجی سید نصرالله- این که تمام ملت این سنگها را بسینه میزنند و میخواهند که این خرابیها رفع شود در واقع برای دولت است زیرا که بار اول فایده را آنها میبرند دیگر چرا حاضر نیستند برای پیشرفت این مطلب خیلی عجب است.

آقا سید عبدالله مجتهد- وزرا بطوری که باید حاضر باشند از برای مجلس نیستند ولی شخص شاه و صدراعظم همراه و مساعدند دیگر رأی رأی وکلاست.

سیدالحکما- مگر عزل ونصب وزرا با شاه نیست اینها از اطاعت شاه هم خارجند وقتی که خود پادشاه همراهست هر وزیری که مخالف باشد او را عزل کند.

آقا سید عبدالله- اگر این مطلب در مجلس عنوان نمیشد مسئله نبود که جواب مساعدی ندهند ولی حال که عنوان شد بمجلس برمیخورد واز شأنش میکاهد.

وثوق الدوله- آن روز را مجلس حاضر بود که بنویسد آقایان پیش گیری کردندولی حالا حاضرند که بنویسند؟

آقا سید محمد مجتهد- ما آن مطالبی که مقصود بود در آن کاغذ هیچ متعرض نشدیم مجلس بنویسد و جواب بخواهد.

آقا سید محمد تقی- تا وزرا مسئول در این مجلس حاضر نشوند ونیایند برای همراهی کار مجلس بجائی نخواهد رسید.

آقا سید عبدالله- اگر آن نظامنامه را پیش پادشاه نمیفرستادند از اول مسئله نبود چون فرستادند اهمیت پیدا کرد این مطلب هم حال همانطور است اهمیتی پیدا کرده دیگر وکلا خود بدانند.

آقا سید محمد تقی- دیگر تا مجلس این کار را درست نکند و ترتیبی ندهد نباید اقدام در کاری کرد.

وکیل التجار- تا وزرا در این مجلس حاضر نشوند نمیشود که کاری صورت بگیرد وکلا ولایات هم نمیایند.

حاجی سید نصرالله- معلوم است آنها این کار را میکنند که کم کم مجلس تحلیل برود و ضعف پیدا کند میگویند مردم هم خسته میشوند هی کوتاه میآیند وکلای سایر ولایات هم نمیآیند دیگر ملت باید با این تفصیل تکلیف خود را بداند.

آقای سید محمد تقی- ملت حاضرند که حق خود را مطالبه کنند.

آقای سید محمد مجتهد- وقتیکه وکلا نتوانند کاری بکنند موکلین آنها خود بدانند.

حاجی سید نصرالله- چه حضوری بر فرض وزراء هم حضار شدند تا آنها معاونت و مساعدت نکنند چه فایده دارد مثلا اینجا انجمن عدلیه قرار دادند بنده یکی از اجزا آن انجمن هستم این انجمن اسباب و لوازمات میخواهد در صورتیکه آنها نباشد چه بکنیم.

حاجی معین التجار- شما بنویسید بدولت شاید دولت خودش همراهی کند.

آقای سید حسن تقی زاده- غرض حضور آنها نیست غرض اینست که باید وزرا معرفی شده در اینجا باید حاضر بشوند.

حاجی معین التجار- همین مطلب را بنویسید جواب بخواهید.

آقا سید حسین- هیئت وزراء را معرفی کنند بمجلس تا مسئول باشند.

حاجی معین التجار- اول مجلس بنویسد که آنها معرفی کنند بتوسط شخص اول صدر اعظم بعد هر وقت آنها را خواستند حاضر بشوند.

حاجی سید نصرالله- این نمیشود که یکروز آنها را بخواهند و روز دیگر آنها حاضر بشوند کار باین ترتیب نمیشود پیش برود.

وکیل التجار- اول وزراء معین بشوند بعد هر وقت که مجلس آن ها را بخواهد باید حاضر بشوند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- امروز باید آنها معرفی بشوند که مجلس بعدها تکلیف خودش را با آنها بداند.

حاجی معین التجار- حالا آن نوشته که باید نوشت بهمین ترتیب بنویسند و بخوانند.

آقای سید محمد تقی- این طور نوشته فایده ندارد باید نوشته بشود اگر آنها حاضر نشدند برای انجام امور تکلیف خود را بدانند و مجلس هم تعطیل میشود.

حاجی معین التجار- حالا همانطور بنویسند که معرفی بشوند و حاضر بشوند اگر جواب مساعد نیامد بعد اینطور بنویسند.

حاجی سید نصرالله- این چه فایده دارد باید همراه باشند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- غرض این نیست که آنها حاضر بشوند اگر حاضر شدند و گفتند تکلیف ما معین نیست ما چه بگوییم؟

وثوق الدوله- مجلس حاضر بود پریروز که بنویسد آقایان نوشتند حالا هم باید مجلس بنویسد و تکلیف بخواهد.

خیاط باشی- وزیر امور خارجه را چند دفعه خواستند و نوشتند جواب نداد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- از مطلب خارج نشوند باید نوشت که صدر اعظم هیئت وزراء را بیاورند اینجا معرفی کنندواین مطلب تا روز پنجشنبه و شنبه باید صورت بگیرد.

خیاط باشی- برای وزرا جایی معین باشد که هر وقت حاضر میشوندمکان ایشان معلوم باشد.

حاجی معین التجار- مطلبی که دارید آنراهم بنویسید که برای چیست.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اول این مطلب را تمام بکنید عقیده من اینست که تا این مطلب تمام نشود در مطلب دیگر داخل نشوید.

سید الحکما- باید وزراء حاضر باشند که انجام کار را از ایشان بخواهیم اگر اینها حاضر نباشند مجلس نمیتواند احکام خود را خودش اجرا کند.

حاجی سید نصرالله- جوابی که بما میدهند میگوید کدام مطلب را نوشته اید که اجرا نشد آخر تا آنها همراه نباشند و حاضر برای انجام امور نباشند نمیشود.

حاجی معین التجار- همراهی آنها بیك اندازه بوده است و حاضر میشدند ولی مذاکرات مجلس بی ترتیب شد آنها که همراه بودند.

وکیل التجار- وقتیکه آنها حاضر بشوند مجلس مذاکرات هفتگی خودش را مرتب میکند و معلوم خواهد شد که فردا میخواهد چه گفتگو کند.

حاجی عبدالوهاب- مردم خواهش دارند که جواب شاه را در این باب بخوانید تابدانند.

حاجی سید نصرالله- همین بود که مذاکره شد لازم بخواندن نیست (بعد مذاکره در تعیین روز شد که چه روزی آنها حاضر شوند بعد از مذاکرات زیاد قرار بروز یکشنبه شد).

وکیل التجار- بودجه مملکت باید معین شود جمع و خرج دولت باید رسیدگی شود اینقدر وقتی نماینده خوبست روز جمعه باشندو برای معرفی مجلس فوق العاده تشکیل شود معطل نیست (بعد مکتوبی که بصدارت در این باب نوشته قرائت شد خلاصه اینکه باید هیئت وزرا بتوسط شخص اول صدر اعظم روز یکشنبه در مجلس حاضر و معرفی شودند والا مجلس تعطیل میشود).

آقا سید حسین- تعطیل چرا مجلس تعطیل نمیشود این کلمه را بردارید (جمعی گفتند باید باشد).

حاجی سید نصرالله- شما گمان میکنید که قوام مجلس بوجود ماست اینطور نیست ملت تکلیف خودش را میداند.

حسنعلیخان- لفظ تعطیل باشد آخر نشستن ما دراینجا چه فایده دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- این اتمام حجت است و اتمام حجت باید در مرتبه سیم باشد بواسطه تبادل افکار تعویق افتاد حال برای اتمام حجت بگذارید در مرتبه دیگر که هیئت مجلس حضوراً این عرض را مینمایند.

حاجی سید نصرالله- بر فرض که یکدفعه دیگر هم برای اتمام حجت گذاشتیم آخر چه فرق میکند.

آقا سید عبدالله مجتهد- اینطور بنویسید که اگر در آن روز حاضر نشوند معلوم میشود که وزرا در استحکام بنیان مجلس حاضر نیستند بعد بهمین مضمون نوشتند جمعی گفتند که آن کلمه اولی قشر بود در این مقام.

حاج سید نصرالله- قشر نیست واقع است همین طور است.

گفتند وقتیکه حاضر نشوند قهراً مجلس تعطیل است لازم بنوشتن نیست.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 38

جلسه: 38

مذاکرات دارالشورای ملی پنجشنبه 16 شهر ذیحجه الحرام

خلاصه صورت روز سه شنبه قرائت شد.

رئیس- غرض از تمنای مجلس و حضور وزراء محترم این بود که مسلم است بدون همدستی وزرا کاری از مجلس پیشرفت ندارد باید باتحاد و همدستی کار دولت انجام بگیرد اینکه نوشته شد برای این بود که وزرا تشریف بیاورند بمیزان قانون اساسی که امروز داریم بیکدرجه قبول مسئولیت بفرمایید مسئولیت تامه امروزه تا قانون نوشته نشود حاصل نمیشود ولی بهمین ترتیبی که هست خود را مسئول بدانند تا در آنرشته سلوك کنیم و بهمراهی کاری از پیش برود.

آقا سید محمد مجتهد- غالباً مطالبی که مطرح میشود راجع بوزراست باید آنها حاضر باشند تا مطلب تمام شود.

سعدالدوله- رقعه که در این باب بصدر اعظم نوشته شد خوبست قرائت شود. (در این موقع آقا میرعماد اظهار داشت که صورت تلگرافی است که از تنکابن کرده اند با اینکه در تلگرافخانه او را تغییر دادند بخوانند ببینند چیست).

آقا سید عبدالله- خودشان تلگراف را خواندند که مشتمل بود بر اینکه مجلس برای انتخاب منتقد نمودیم ولی با وجود این حاکم غیر ممکن و خونها هدر از مجلس دادرسی بشود.

وزیر داخله- اگر مقصود پسر نصرالسلطنه است امضا شده و خواهد آ،، د.

سعدالدوله- حالا پس فردا صدر اعظم خواهند تشریف آورد برای حدود و معرفی وزرا که معین بفرمایند.

وزیر مالیه- ما که سه روز بیشتر آمدیم.

سعدالدوله- رقعه اینطور دلالت میکند که باید خودشان تشریف بیاورند و حدود و مسئولیت وزرا را معین و مشخص نمایند و وزرا را معرفی نمایند اینطور نمیشود مگر خود وزرا تکالیف و حدود خودشان را معین نمایند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مقصود از تسدیع مقام صدارت این بود که باید حدود وزرا را معلوم نمایند که مجلس بعدها تکلیف خود را با آنها بداند و الا شخص وزراء مملکت را همه کس میشناسد و میداند غرض تعیین حدود و معرفی و مسئولیت ایشانست که بعدها مجلس بهر وزراتخانه مطلبی داشته باشد دیگر متعذر نشود که باید بصدارت اطلاع بدهیم.

سعدالدوله- بلی مقصود همین بود که باید حدود و مسئولیت معلوم باشد چون مثلش هم در خارج معلوم شد که از بعضی پرسیدند گفتند ما مسئول اینکار نیستیم پس باید حدود و تکالیف هر یك معلوم باشد که مجلس تکلیف خود را با آنها بداند و با مجلس با هم کار بکنند وزرا بمنزله روح مملکت هستند باید روح با بدن با هم کار بکنند مقصود پیشرفت کار است حال آقایان خود میدانند منتظرند که آقای صدر اعظم تشریف بیاورند و حدود اینها را معین کنند یا بهمین مجلس اکتفا میکنند.

وزیر علوم- ترتیب کار باید از روی قانون باشد وقتی که قانون وضع بشود حدود ما معین میشود.

سعدالدوله- باید کاری کرد که امورات پیشرفت داشته باشد تا وقتی که قانون وضع بشود نمیشود اینطور کارها مختل بماند امروزه باید جلوگیری کرد.

وزیر خارجه- مطالبی که راجع بوزارت خارجه است دو سه روز قبل اطلاع بدهید در جوابش حاضریم.

سعدالدوله- البته این مطلب را مجلس میداند که در امورات مهمه باید قبل از وقت اطلاع بدهند مقصود این بود که حدود وزرا معین باشد.

حاجی امین الضرب- معلوم است آقای وزیر خارجه خودشان را معرفی کردند و مسئول دانسته اند.

سعدالدوله- البته همینطور حدود خودشان را هم معین میکنند.

وزیر خارجه- آنچه راجع بمن است حاضرم و خودم را مسئول آنها میدام.

سعدالدوله- بعد از این مجلس با شما خیلی گفتگو و حرفها دارد حالا بماند تا موقعش.

حاجی محمد اسمعیل آقا- جناب وزیر مالیه چه میفرمایند؟

وزیر مالیه- من گفته بودم همانست که در چند روز پیش گفته شد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- امروز غیر از آنروز است امروز باید وزیر مالیه بطور صحیح معرفی بشود.

سعدالدوله- امروز وزیر مالیه باید مثل وزیر مالیه خارجه تمام عایدات و فواید دولتی از نقد و جنس راجع باو باشد و او مسئول تمام آنها باشد شما باینطور حاضرید بگویید.

وزیر مالیه- خارجه که میگویید دول خارجه متعدد است هر مملکتی یك نحو اقتضائی دارد. امروز من وزیر مالیه ایران هستم آنچه که بمن راجع است همان بود که گفتم نقد و جنس میگویید چه وقت با من بود که من که تحویل دار نیستم آنچه که آن روز گفتم اگر امروز باز بگویم مکرر خواهد بود اگر چه شنیدم باز در خارج حرفهای آنروز را توجیه ملایرضی صاحبه میکردند ولی تفصیل همان بود که عرض شد.

حاجی سید نصرالله- غرض اینست که امروزه باید اصلاح امور ملمکت کرد من میگویم نه شما شخص وزیر مالیه بلکه شما شخص عالم این مملکت هستید باید راهنمایی کنید که صلاح چه چیز است و چه باید کرد اینکه هر مملکت اقتضائی دارد صحیح است ما نمیخواهیم حال قانون فلان مملکت را در اینجا امروزه جاری کنیم میگوییم باید دست هم را گرفته کار کرد.

وزیر مالیه- من پیش هم گفتم اگر غرض اصلاح است آنچه از من پیشرفت دارد بقدر قوه خودم حاضرم ولی از یك شخص تنها کار پیشرفت ندارد.

حاجی سید نصرالله- غرض ما هم همین است بسیار خوب از شما خیلی ممنون هستیم.

وزیر مالیه- آنروز گفتم اینکارها باید به اتفاق همدیگر باشد جناب سعدالدوله هم راست میگوید ولی گفتگو در اساس است اساس را از شخص وزیر تنها نباید خواست باید بهمدستی و همراهی یك دیگر اینکار را کرد.

سعدالدوله- آن مطلب دیگریست امروز همینطور که جناب وزیر خارجه مسئولیت را در عهده گرفته است وزرا دیگر هم اینمطلب را عهده بگیرند آنوقت در مجلس دیگر مذاکره اساس قانون وترتیب آن باید بشود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- حال باید یك عرضی بکنم که غیر از این وزرا دولت وزیر دیگری هم دارد یا نه این مطلب را باید بدانیم اگر وزیر دیگری هست او را هم باید بشناسیم.

حاجی امین الضرب- مقصود اینست که وزیر مالیه در تمام صادرات و واردات دولتی مسئول است یا خیر؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- آن عرضی که پریروز خدمت شما کردم این بود که گمرك وزیر علیحده دارد یا آنچه متعلق بگمرك است از شما سؤال بشود جواب میدهید؟

حاجی محمد اسمعیل آقا- باز اینجا حرف شعبه پیدا کرد غرض این بود که غیر از اینها وزیر دیگر هم داریم یا خیر؟

سعدالدوله- همان رقعه که خوانده شد مقصود این بود که این وزرا معرفی بشوند آیا آنها را معرفی کردند و غیر از ایشان دیگر وزیری هم هست؟

وزیر داخله- این مطلب را باید از صدر اعظم پرسید و از ایشان بخواهید.

سعدالدوله- من از رئیس میپرسم که واسطه بین مجلس و دولت است.

رئیس- هنوز که خبری نرسیده است.

وزیر عدلیه- یعنی دو وزیر مالیه هست و غیر از اینها وزراء دیگر هستند؟

سعدالدوله- من چه میدانم شاید باشند شاید یکی فردا پیدا شد و کالسکه های شهر را اداره کرد و گفت که من وزیر کالسکه هستم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- غرض اینست که این مطلب امروز باز ناقص است فردا اگر یك مطلبی سؤال شود میگویند که ما مسئول این مطلب نیستیم و جزء اداره علیحده ایست.

وزیر داخله- وقتیکه نظامنامه را بوزارتخانها دادند آنوقت هر وزیر مثل وزیر خارجه مسئول تمام امورات اداره خودش میباشد.

سعدالدوله- هر چه که گفتیم میگویند باید قانون نوشته شود نوشتن قانون منافات ندارد با اینکه هر وزیری ترتیب اداره خود را بنویسد بیاورد در مجلس تصحیح کنند آنوقت بآن عمل کنند اما آمدیم سر قانون، قانون نوشتن از مجلس میشود و از طرف وزراء هم میشود از هر دو هم میشود و از مجلس سنا هم میشود مثل اینکه ببنده گفتند تو قانون بعضی از ادارات را بنویس حال منهم مینویسم ولی من خودم اطمینان بنوشتن خودم ندارم باید کاری کرد که اصلاح امور بشود.

حاج سید نصرالله- باید آنچه لازم است عمل کرد و بهمراهی با هم در صدد اصلاح برایند مثلا من میگویم که اگر کاری با وزیر عدلیه است ولی از بازوی وزیر مالیه برمیآید باید ایشان همراهی کنند و آن کار را کار خود بدانند.

وزیر مالیه- این مطلب صحیح است این مختصری بود که فرمودید میخواهید عرض کنم اول مرتبه اصلاح ترتیب قانون اساسیست این مطلب در عهده یکنفر نیست باید کمیسیونی منعقد بشود یعنی انجمنی باشد بر اینکه هر کس اطلاع کامل دارد باتفاق یکدیگر بنشینند و بنویسند لازم نیست که از وزرا و مجلس باشند هر کس از افراد ملت که میتواند اینکار را بکند در آن انجمن حاضر بشود و آنچه که

میداندن بنویسد بعد از نوشتن این قانون همانطور بقانون نظامنامه عمل کنند بعد از آن برای اجرای آن قانون محتاج ببعضی از قوانین میشویم که آنها را باید در ادارات اشخاص عالم بنویسند بیاورند در مجلس تصحیح کنند بعد از روی آن اجرا نمایند بعد از اینها باز مرتبه دیگر محتاج میشویم بقواعدی که آنهم از اصول اساسی برداشته میشود آنرا هم مینویسید این سه درجه است که عرض شد که درجه اول باید بکمیسیون اصلاح شود و درجه دویم را همان ادارات و وزارت خانها مینویسند سیمی را هم از روی همان اصول مینویسند مثلا گفتند که تو بنویس من نمیدانم چه بنویسم و از من چه خواستند که تا بنویسم اگر بنوشتن است من فردا برمیدارم قانون وزارت مالیه فرانسه را ترجمه میکنم اما یك چیر خیلی مهملی میشود که بسیار بی ترتیب است و برای مملکت ما هیچ فایده ندارد.

حاجی سید نصرالله- همین طور که فرمودید همه باید باتفاق هم کار بکنند.

سعدالدوله- آنزمان که بنده آمدم همین طور که فرموده بودید بنده حاضر شده بودم چونکه بمن گفتند شما بنویسید من از فرنگ کتابهم خواستم اسباب و لوازمات را هم جمع آوری نمودم اطاق با اسباب مرتب و پانزده نفر اجزاء حاضر بودند و مشغول نوشتن بودند تا دو ماه باین ترتیب بود بعد موقوف شد و گفتند تقسیم بشود آن ترتیب را بر هم زدند نمیدانم سبب چه شد؟

حاجی سید نصرالله- همانطور که میفرمایید حال هم باید رفتار کرد بهر نحویکه باشد باید کاری کرد که روزبروز فایده حاصل بشود.

سعدالدوله- غرض اینستکه داخل دو ما نحن فیه باشیم مطلب از بین نرود.

آقا سید حسن تقی زاده- این مجلس با هیئت دولت که یك عده از وزرا هستند طرف است وقتی که طرف شد تمام سئوالات را آنها جواب بدهند اگر یك کرور سؤال باشد باید جواب داده شود حال اگر کسی دیگری باشد که آنهم طرف سوال مجلس باشد باید حاضر باشد والا ناقص است آنوقت اگر مطلبی خواستیم سؤال کنیم طرف سؤال حاضر نیست این ناقص میماند پس باید تمام وزرا معرفی بشوند و حاضر باشند که سؤالات مجلس بی جواب نمایند.

حاجی سید نصرالله- امروز یك اندازه درست و صحیح است این عدد اصول وزراست که حاضر شدند.

آقا سید حسن تقی زاده- وزرات گمرك حاضر نیست.

حاجی سید نصرالله- ما وزیر گمرك نداریم شما میخواهید او را وزیر گمرك بدانید.

سعدالدوله- استدعا اینستکه مطلب تمام شود باطراف نروید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اینمطلب را ما نمیتوانیم بگوییم دولت بما بگوید که همین اینها هستند تا ما با اینها سوال و جواب بکنیم امروز که حاضر شدند میخواهیم بدانیم که تمام وزراء همین اینها هستند یا غیر اینها هم کسی هست.

مخبرالملك- جواب این حرف شما را باید صدر اعظم بدهد ولی حضور این وزراء امروز یك فایده دارد که باید بدانیم ایشان بقانون اساسی خودشان را مسئول میدانند یا نمیدانند مثلا آنروز جناب ناصرالملك گفته بودند که من یك ثباتی هستم برات و فرمانی که بمن دادند من نیت میکنم اینمعنی مسئولیت نیست اگر مسئول هستند و قبول مسئولیت مینمایند معلوم باشد واگر نیستند آنهم بگویند تا مجلس تکلیف خودش را بداند.

سعدالدوله- ما هم با شما در این قول شریکیم.

وزیر علوم- باید انجمنی باشد که در آنجا درست مطلب گفته شود بعضی چیزها هنوز زود است.

سعدالدوله- انجمن لازم نیست باید گفت من با شما خیلی دوست و برادر ولی در مجلس بایدشما را بآن سمتی که هستید معرفی کنم.

حاجی امین الضرب- عجب است که جناب وزیر علوم میگوید زود است و همه میگویند دیر شده و کاری از پیش نرفته.

وزیر علوم- وقتیکه قانون نظامنامه مرتب شد بآن عمل میشود.

مخبرالملك- قانون چه منافاتی دارد با اینکه وزیر داخله از حکما پول نگیرد و پیشکش از آنها نگیرند که حکومت بدهند اینها چه حرفست باید کار از روی صحت باشد.

حاجی سید باقر- چرا از وزیر لشکر پول نگرفتند باو کار دارند.

سعدالدوله- آن کمیسیونی که شده بود و آن عرایضی که بنده کرده بودم شاه هم تمجید فرمودند که صحیح است نباید از حکام پیشکش گرفت حال باز میگویند که از اصف الدوله بهمان ترتیب سابق پیشکش گرفته و اضافه مالیات را از او میگیرند و حکومت را باو دادند.

وزیر عدلیه- همچو چیزی نیست اضافه مالیه همان مال سابق است امسال را گفتند این حرفها نباشد و مالیات را با آن دستوری که میدهند بگیرند سال دیگر را از روی ممیزی بگیرند.

سعدالدوله- این همه شکایتی که از اصف الدوله کردند شما وزیر عدلیه هستید چه کرده اید؟

وزیر عدلیه- شنیدم ولی کسی بمن چیزی نگفته است واز من نخواسته اند این شخص وزیر لشکر که میگویند پول داده است بکی داده است وکجا وچرا همین میگویند از او پول گرفته اند.

وزیر لشکر- بخدا قسم که من هیچ خبر نداشتم بی خبر دیدم که این کار را بمن رجوع کردند چرا من پول میدادم.

سعدالدوله- شما میگویید که من ندادم ولی همه مردم میگویند که شما پانزده هزار تومان داده اید.

وزیر عدلیه- من هیچ حاضر نیستم و روا نمیدارم که بکسی ظلم بشود من مسئول پیش خداو رسول هستم مجلس مرا مسئول میداند من خودم را مسئول خدا میدانم بقدر قوه خودم هم نمیگذارم که کسی بر دیگری ظلم کند ولی آن ترتیبی که شما میخواهید اسباب واجزا و پول میخواهد بمن بدهند من حاضرم که عمل کنم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- غرض این بود که امروز وزرا مسئولیت خودشان را بیان نمایند وزیر خارجه خود را مسئول دانسته اند وزیر عدلیه هم بشرطه وزرا هم بفرمایند تا معلوم شود. وزیر معادن- من خودم را مسئول میدانم همانطوریکه این امر را بمن واگذار نمودندمنهم مسئول آن هستم.

سعدالدوله- شما کسی هستید که امتحان خودتان را دراروپا داده اید اداره وزارت معادن از همه ادارات منظم تر است.

حاج محمد اسمعیل آقا- مقصود اینکه باتحاد و همراهی هم باید کار کرد.

رئیس- این اجلاس امروز برای این بود که صدر اعظم وزیر را معرفی بنمایند و تا يك حدی اینها امروز خودشان را مسئول مجلس بدانند ولی امروز در این مجلس بعضی خود را مسئول و بعضی غیر مسئول دانسته اند آن مقصودیکه مجلس داشت ناقص ماند علی العجاله باید امروزه تا یکمقداری بقانون اساسی عمل شود وجواب مجلس را از روی قانون باید داد.

حاج محمد اسمعیل آقا- باید ترتیب صحیح بعمل بیاید.

سعدالدوله- دنباله کارها باید بهمان ترتیب صحیح باشد.

رئیس- بلی آن ترتیب امروز بعمل نیامد.

آقا سید هاشم- این مجلس ناقص بود همانطور که قرار بود باید روز یکشنبه صدر اعظم با وزرا بیایند در اینجا تا حدود مسئولیت ایشان معلوم شود.

رئیس- باید کاری کرد که ترتیب صحیح داشته باشد.

آقا سید هاشم- مقصود اتحاد است و اینکه ما وزرا مملکت را بشناسیم، اینکه میگویند تا قانون وزارتخانها نوشته شود واصلاح شود همینطور بماند این نمیشود باید امروزه کاری کرد غرض در بین نیست ملت هم برای دولت کار میکند از ماضی گذشت باید اصلاح بعد ما را بخواهیم.

وزیر مالیه- این فرمایش صحیح است باید اتحاد کرد و غرضی در بین نباشد که اگر غرض باشد واویلا که از این خرابتر خواهد شد بنده عرض میکنم و غرض هم رد و بحث نیست میگویید بعضی مسئولیت را قبول نکردند من میتوانم چیزیکه در عهده من است قبول کنم و کارها فقط بقبول کردن من درست نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینکه سرنوشت ایران در ید وزرا است شبهه نیست و در اینکه شاه ما ایرانیست شبهه ندارد و در اینکه وزرا ما باید ایرانی باشند آنهم شبهه نیست همان عرضیستکه خدمت شما کردم شما خود را مسئول میدانید یا نه.

وزیر مالیه- من حالا میتوانم چند اداره را جمع خود بگیرم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مقصود گمرك است ودر آنروز هم از شما پرسیده شد حال اگر فردا از شما از اداره گمرك سؤال بشود جواب میدهید یا نه؟

وزیر مالیه- ترتیب امروز و دیروز همانست فرقی نکرده.

حاجی محمد اسمعیل آقا- غرض از این مجلس معرفی وزرا بود که معرفی شوند والا ما میخواستیم آنها بما چیزی بدهند مطلب همانست که وزیر عدلیه گفت پول واسباب میخواهد تا تغییر کند.

حاجی سید نصرالله- مسئولیت گمرك ملزوم وزرات مالیه هست.

وزیر مالیه- حالا که نیست.

حاجی سید نصرالله- در واقع میگویم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- حالا که هست پس چطور باید تصحیح کرد تصحیح آن با وزیر مالیه است یا خیر.

وزیر مالیه- میشود باشد میشود نباشد.

حاجی سید نصرالله- باید این تکلیف را وزیر مالیه در عهده بگیرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این تکلیف وزیر مالیه است که از دولت بخواهد که مرا چه جور وزیرمالیه کرده اید از من اینطور میخواهند تکلیف چیست.

وزیر مالیه- باید کارها از روی ترتیب باشد وقتیکه قانون نوشته و تا یکی دو سال عمل شد این ترتیبات منظم میشود.

حاجی سید ابراهیم- اینها طفره است معلوم است خودتان را مسئول نمیدانید.

وزیر مالیه- اینکه شما میگویید پس هر کس کار برای خودش باید درست کند اینکه نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مقصود آقای وزیر اینست که آنچه بمن راجع است من حاضرم اما آن مطلب را باید مجلس از دولت بخواهد که ما ایرانی نژاد و شاه ما ایرانی مملکت ما وزیر از خارجی نمیخواهد این مطلب را بابید بگوییم که وزیر مالیه برای اینست که تمام عایدات دولتی با او باشد و خارجه را هم بوزارت قبول نداریم از این به بعد او را عزل نمایید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- هنوز معلوم نیست که او وزیر باشد معرفی نکرده اند که شما او را وزیر میخوانید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- خیر همین است که میگویم.

وزیر مالیه- گمرك خودش اداره بزرگیست رئیس دارد اجزا دارد 00 آنچه که راجع بمن بود این دفترها بود که دادم خدمت شما مگر قدری باقیست که آنرا هم گفته ام بدهند.

آقا سید عبدالله- وزارت مالیه باید تمام صادرات و واردات دولتی با او باشد.

وزیر مالیه- تمام حواس را راجع بیك مطلب کردن وقت را ضایع میکند قانون که باشد همه اینها اصلاح میشود.

آقاسید عبدالله مجتهد- فردا کمیسیونی بشود واز اینجا بروند خدمت صدر اعظم که قانون نوشته بشود وعمل شود.

رئیس- خلاصه فرمایش وزیر اینستکه باید اصول وزارتخانها نوشته شود و زودتر بآن عمل شود.

مخبرالملك- اگر وزراء زودتر حاضر میشدند و خود را مسئول میدانستند تا حال نوشته شده بود.

وزیر علوم- تا خانه ساخته نشود نمیشود گفت این خوب یا بد است.

آقا سید عبدالله- مجلس بی نتیجه نباشد چندنفر امشت بروند خدمت صدارت آنها هرچه اجزائیکه میخواهند بگویند و هر کس که میتواند اینکار را بکند او را بیاورند زودتر بنویسند ومشغول شوند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- آنروز که مجلس منعقد شده بود جناب صدر اعظم فرمودند که بنویسند و مشغولند مینویسند ولی این مجلس حالا میخواهد بداند که وزرا همین اینها هستند یا غیر اینها هم هست و حدود و مسئولیت ایشانرا میخواهد معیناً بداند بعد از آن روز بروز فصل بفصل نوشته میشود میآید در مجلس خوانده و تصحیح میشود بعد بآن عمل میکنند.

آقای آقا سید عبدالله مجتهد- خیلی خوب از فردا باید در همین کار حاضر بشوید.

سعدالدوله- اینکه میفرمایید درجه دوم است وقتی که صدر اعظم وزرا را آورد معرفی فرمود و مسئولیت آنها را محدود و معین کرد آنوقت بنده نقشه اینکار را کشیده ام از روی همان مشغول عمل میشویم.

آقاسیدعبدالله مجتهد- حالا مجلس را بی نتیجه نگذارید این مجلس مغتنم است.

سعدالدوله- عرض پیش ما ناقص ماند باید انجام بگیرد.

(بعد مکتوب صدارت را که بمجلس نوشته بودند در بابت احضار وزرا و حاضر شدن ایشان قرائت شد).

سعدالدوله- ما میخواهیم بدانیم که دبیرالدوله نماینده شان را فرستادند اینجا جای نماینده نبود.

آقا میرزا محمود اصفهانی- خودش کسالت داشت و ناخوش بود.

بعضی گفتند مگر وزیر جنگ نداریم چرا ایشان حاضر نشدند.

آقا سید عبدالله- وزیر جنگ به بنده نوشته بودند خیلی عذرخواهی کردند که من کار دارم و نرسیدم هر امری که باشد من در انجامش حاضرم و خودم هم در مجلس حاضر میشوم و هر چه بخواهند همراهی دارم.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 39

جلسه: 39

مذاکرات دارالشورای ملی یکشنبه 19 شهر ذی حجه الحرام.

آقا سید محمد تقی- غرض این بود که وضع این مجلس خیلی بی ترتیب است مردم گمان کرده اند که مجلس باید وضعش مخالف با قانون دولت و طرف با او باشد و حال اینکه این نیست مقصود این است که مجلس و دولت دست هم را گرفته قانون مملکت را اجرا کنند این مجلس که مجلس نیست اینجا روضه هم نمیشود خواند این وضع و ترتیب نیست که مجلس پیش گرفته است.

سعدالدوله- برای ترتیب مجلس که تماشاچیها شلوغ نکنند چند صندلی برای وکلا بگذارند و تماشاچیها پشت صندلی بنشینند که مزاحمت بوکلا نداشته باشند.

آقا سید محمد تقی- غرض این بود که در مجالس و انجمنهای عمومی از میرزا رضا تمجید میکنندو میگویند که خدا رحمت کند خوب آدمی بود همچه آدمی چطور است و حقش چیست. (جمعی گفتند این شخص مخالف با ملت ودولت است مفسد ومفتن است)

سعدالدوله- شاید بعضی نطقها راسا معین بد میشنوند من اینطور که شما میگویید نشنیدم نمیدانم.

آقا سید محمد تقی- مقصود اینست که تمام کارها از روی قانون است ما که میگوییم وزراء مشغول هستند نه مسئول فرد فرد ملت هستند یا مسئول مجلس هستند مسئول قانون هستند. نباید بآنها گفت که اگر وزرا نیامدند و خود را مسئول نداستند ما آنها را میکشیم یا بزور میاوریم حاضر میکنیم که خودشان را مسئول مجلس بدانند.

سعدالدوله- مسئولیت وزرا معین ولی نباید بجبر آنها را حاضر کرد اینهم که گفتیم حاضر شوید برای تعیین حدود و تکالیف ایشان بوده است والا هر روزیکه بآنها کاری هست باید خودشان یا معاون ایشان حاضر بشوند برای پیشرفت کار اما در اینگونه مطالب من هم با شما موافقم شنیدم که دعوا و نزاع کردند آخر در این موقع این معنی اتحاد ملت است؟ این همراهی است، اینها از نادانی و جهالت است ما که میگوییم باید وزرا را حاضر کرد برای کار نه اینکه با آنها طرف شد مقصود این است که ملت باید خودش مجری احکام باشد آیا این خوبست که در مجلس معارف با وزیر علوم طرف میشوند واین کارها را میکنند؟ خوبست قدری معنی مجلس را بمردم حالی کرد و درعوض اشعار اینها را در روزنامجات بنویسند که مردم بفهمند معنی مجلس چیست.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- چرا نظامنامه را اجرا نمیکنید.

آقا سید محمد تقی- کراراً این مطلب را بنده گفتم که نظامنامه را باید اجرا کرد.

آقا میرزا محسن- شما نظامنامه اساسی را میگویید؟

آقا میرزا سید محمد- بلی او را باز کنید بآن عمل کنید.

سعدالدوله- حالا کم کم مردم یاد گرفتند میآیند تمام تظلمات را اینجا میکنند باید حالی کرد که اینجا جای تظلم نیست پس وزیر عدلیه برای چیست؟ مثلا فلان معلم مدرسه شکایت از مدیر آن دارد این باید بوزیر علوم رجوع کند این مجلس کارهای کلی دارد این مجلس باید مالیه را درست کند این مجلس باید ترتیب حدود و ثغور بدهد این مجلس با وزیر خارجه گفتگو دارد من نمیدانم که چطور است مجلس گاهی حاکم گاهی وزیر عدلیه است این مجلس همه چیز این است ولی هیچکدام از اینها نیست خوب است این مطلب را در روزنامه ها بنویسند ما اینجا نویسنده خیلی داریم آقای تقی زاده خوب است خوب چیز مینویسد باید به مردم فهماند معنی مجلس را که مجلس اینها نیست که شما فهمیده اید.

آقا سید محمد تقی- آقای سعدالدوله میفرمایند اگر معلمی حرفی داشته باشد بوزیر علوم رجوع کند این مشروحه ایست که وزیر علوم نوشته اند مشروحه را قرائت کردند که دیروز مدرسه سادات آقا شیخ علی زرندی بعضی از حرکات ناشایسته کرد بطوریکه اطفال سادات بنا را بگریه گذاشتند جناب حاجی میرزا یحیی از این حرکات مجلس را گذاشت و رفت بنده که وارد شدم دیدم آقا شیخ علی با چند نفر دیگر بنای شلوغی و کتك کاری را گذاشتند هر چه بملایمت خواستم ایشانرا ساکت کنم نمیشد میگفتند ما از جانب ملت هستیم در هر حال باید که حدود وظایف هر کس در هر طبقه معلوم و معین باشد اگر بنا شد هر عمامه اینکار را بکند همه معلمین مدرسه مدارس همین کار را میکنند. اینها از روی انصاف است که اطفال بیچاره سادات را اینطور در زحمت بیندازند و سر کوچه ها سرگردان و ویلان باشند؟ بر مجلس محترم است که تحقیق و رسیدگی کامل در این امر بنماید.

سعدالدوله- وزیر علوم در این مقام از وظیفه خودشان قصول کردند میخواستند خودشان بفرستند طرف را بیاورند رسیدگی نمایند اگر هم از ایشان قبول نمیشد بوزارتعدلیه رجوع میکردند.

رئیس- چنین معلوم میشود که حالت فترتی به مملکت دست داده است نزدیك است آنچه را که ما میخواستیم نتیجه بعکس بدهد در انظار مردم چنین وانمود شده است که این مجلس بکلی باید با دولت طرف باشد و هیچ در تحت احکام دولت نباشد و حال اینکه مطلب این نیست باید مجلس و دولت با هم کار بکنند و نباید کاری کرد که ابهت دولت از میانه برود مقصود این است که اینطور نمیشود که هر کس برای خودکاری بکند آخر هرج و مرج خواهد شد و اسباب زحمت مجلس و دولت هر دو میشود.

سعدالدوله- همین است که بنده اصرار دارم وزراء بیایند در مجلس و مسئولیت خودشان را معین نمایند حال دیگر نمیآیند یا میآیند و طفره میروند مجلس چه کار بکند؟

رئیس- باید یك کاری کرد که پیشرفت داشته باشد و جلو مردم را گرفت تا مجلس هم مشغول کار باشد.

آقا میرزا محسن- همانطور که سعدالدوله فرمودند باید معنی مجلس را بمردم حالی کرد اجراء احکام مجلس هم باید بشود.

سعدالدوله- باید دانست که ما سه چیز داریم که آنرا اختیارات ثلاث میگویند. وضع قانون و حفظ قانون و اجراء قانون. وضع قانون با مجلس است و حفظ قانون با ملت و دولت است اجرا ء قانون با عدلیه است باید اینها را داخل هم نکرد و هر یك مشغول بکار خودشان باشند مجلس قانون بدهد نه وزیر عدلیه، او اجرا کند ترتیب کار این است ولی به مجلس مهلت این کار را ندادند یکی مستمری داشت آمد عارض شد که نرسیده دیگری تظلم داشت که بعرض من برسد اینطور نمیشود و این مطالب سه گانه هم که گفتم حاصل نمیشود تا اینکه وزرا حاضر نشوند و همراهی نمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- من میگویم که تقصیر از مجلس است مجلس گاهی از آتش گرم تر و گاهی از یخ سردتر است مجلس یکدفعه چنان گرم میشود که دست بهمه کار میزند مجلس یکدفعه چنان سرد میشود که هیچ نمیداند چه میکند مجلس چرا قانون وضع نمیکند؟ مجلس چرا خودش را مشغول این کارها میکند؟ بنا بود بموجب قانون اساسی و کلا قسم بخوردند چرا وکلا قسم نمیخورند و مشغول کار نمیشوند؟

سعدالدوله- وکلا چطور قطم بخورند؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- همانطور که در قانون اساسی نوشته است.

سعدالدوله- وکلا قسم بخورند که خیانت بملت نکند؟ مگر کی خیانت کرده.

آقا میرزا ابوالحسن خان- نمیگویم خیانت کرده اند میگویم چرا قسم نمیخورند.

سعدالدوله- وکلا قسم میخورند که اجراء قانون کنند وکلا قسم میخورند که دولت با ایشان همراه باشد ایشان هم در ادای حقوق خود کوتاهی نکنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- قسم بخورند که هم حدود دولت را حفظ کنندوهم حدود و حقوق خود را حفظ نمایند.

سعدالدوله- شما این مطالبیکه چند روز قبل گفته بودید نبال او را بگیرند تمام کنید تا آن درست نشود دیگر کارها درست نخواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض میکنم که هرج و مرج بر دو قسم است یك هرج و مرج سیاسی و یك هرج و مرج مدنی اما مدنی را باید وزیر عدلیه رسیدگی و نظمیه اجرا بدارد و کار مجلس نیست اما هرج و مرج سیاسی آن باید بنظر مجلس برسد و رسیدگی تمام نماید و بتصویب باید او را اجرا داشت ولی هرج و مرجهای دیگر حق مجلس نیست که رسیدگی نماید مجلس باید قانون وضع کند و مشغول کار شود والا حوادث یومیه همه روزه تولید میشود مجلس برای رسیدگی آنها منعقد نشده است.

سعدالدوله- مجلس اگر اذن بدهد بآقای تقی زاده قدری صحبت در این باب میکنم. 00 مجلس قانون بگذارد چه قانون بگذارد؟

آقا سید حسن تقی زاده- قانون وزراتخانه ها اولا و قانون اجرا ثانیاً.

سعدالدوله- کراراً گفتم و باز هم میگویم مجلس مثلا وضع قانون مالیات را مینماید که از فلان مأخذ چه قدر و چه جور باید مالیات گرفت اما اجرا را باید وزرا بکنند تنظیمات با وزراست وزرا باید بنویسند بیاورند و ما اور را تصحیح کنیم ایشان اجرا و عمل نمایند، کی نوشتند آوردند که ما گفتیم خوب یا بد است وقتیکه بایشان گفتیم میگویند شما بنویسید ما عمل میکنیم.

آقا سید حسن تقی زاده- قانون و تنظیمات دو چیزند و یکی هم قواعد است قانون را باید مجلس بنویسد و تنظیمات اساسی را هم باید مجلس وضع کند بعد وزراتخانه ها اینها نوشته و مرتب شوند و همچنین قانون مدنی هم باید از مجلس باشد بعد از آنکه اینها را مجلس نوشت و تصحیح کرد قواعد مرتبه اخیره است که مقام اجرا باشد آنوقت باید وزرا او را اجرا نمایند.

سعدالدوله- شما این ترتیبات و قواعد اساسی را میخواهید در اینجا اختراع بکنید یا تقلید میکنید آنچه را که در ممالك متمدنه است.

آقا سید حسن تقی زاده- آنچه که در ممالك متمدنه است.

سعدالدوله- اینجا نمایندگان دول متمدنه هستند بپرسید ببینید که ترتیب چیست.

حسنعلی خان- مقصود آقای تقی زاده اینست که تقسیم قانون برای وزراتخانها با مجلس است و تقسیم محکمه ها و قضاة آنها هم با وزیر نیست کمیسیون باید رسیدگی نماید در مجلس یا در وزارتخانه بعد از ترتیب و تصحیح اینها اجرا با وزیر است. سعدالدوله- من میگویم که ترتیب وزارتخانها با دولت است نه با مجلس حال این مطلبی نیست که بحث کنیم اینها را تقسیم کردند مینویسند نزدیك است تمام شود چیزی که هست همان مطلب پریروز است که وزراء حاضر بشوند و قبول مسئولیت نمایند اینجا در این باب چیزی نوشته شد بصدر اعظم جواب چه شد؟

رئیس- گفتند امروز میفرستند.

آقا میرزا ابوالحسنخان- ما هم در این مطلب با شما رفیقیم. آقا سید محمد تقی- اینها صحیح است ولی امروز باید کاری کرد که اغتشاش نشود.

سعدالدوله- این طور اگر دولت بخواهد جلو را بگیرد که تا دو سال دیگر قانون نوشته بشود و همینطور تا دو سال دیگر باین انتظار باشیم هرگز کاری از پیش نخواهد رفت.

آقا سید حسن تقی زاده- من میگویم قانون دو سال طول نمیکشد.

سعدالدوله- حالا من نگفتم حتما تا دو سال.

آقا سید حسن تقی زاده- من میگویم پارچه پارچه فصل بفصل بنویسند بیاورند تصحیح کنند و مجری نمایند.

آقا سید محمد تقی- همین طور که میگویند اینکار را بکنید یومیه یا روز بروز بنویسند بیاورند در مجلس خوانده بشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هر روز نمیشود باید در هفته یکی دو روز مجلس عمومی باشد باقی را باید انجمن باشد و مشغول کار باشند.

آقا سید محمد تقی- همه روزه این حرف رامیزنیم و میگوییم قانون بنویسند هیچ اثر ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- نمیشود مگر شما در این مجلس چند نفر قانون نویس دارید این قانونرا باید آن کسانیکه دولت سالها برای آنها کرورها خرج کرده بیایند بنشینند و بنویسند در این مجلس منتهی پنج شش نفر بتوانند بنویسند آن هم اسابب و لوازمات و وقت میخواهد.

معمارباشی- شما که میگویید وکلا قسم بخورند قسم برای چه بخورند برای قانون، قانون کددامست؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- برای قانون اساسی که تخلف نکنند.

معمارباشی- آیا این قرآنرا که حضرت ختمی مرتبت آورد این قانون ما نیست و یا قانون دیگر میخواهد این ناقص است آیا عدلیه جز قرآن است آیا حکومت بحق و رفع ظلم جز قرآن است تمام اینها که شما میگویید جز اینکه همه از قرآن است؟ باید قرآنرا گرفت باز کرد و احکام او را در تمام مملکت اجرا کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما هم میگوییم که این قرآن قانون ماست و او را باید اجرا کرد از راه امر بمعروف و نهی از منکر باید گفت همین قرآنرا باید اجرا کنند ما هم همین مطلبرا میگوییم اما جواب من که شما چرا قسم نمیخورید این نیست میگویم چرا قسم نمیخورید.

معمارباشی- حاضریم میخوریم.

حاجی سید ابراهیم- ما آنوقت قسم خوردیم که آمدیم در این مجلس.

آقا سید مصطفی- کی درمعرض قسم حاضر شدند که ابا کردند.

حاجی سید ابراهیم- بقسم خوردن کارها تمام است؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- بلی هم دولت از شما خاطر جمع میشود و هم ملت از شما اطمینان پیدا میکند.

سعدالدوله- من در قسم خوردن با شما حاضرم که خیانت بملت نکنم ولی بر طبق قانون نظامنامه قسم نمیخورم زیرا که او بعضی زیادات و بعضی نقایص دارد که حال اینجا مقام گفتگو نیست باشد در اطاق خلوت.

محتشم السلطنه- این نظامنامه مجلس سناست که بنظر مجلس برسد بعد از تصحیح و تصویب بصحه موشح شود. در باب حضور وزراء هم رقعه نوشتند که اشخاص وزراء را معین و معرفی نمودند بعد رقعه را قرائت کردند که تعرفه وزراء از قرار ذیل است و آنها مسئول ذات اقدس همایونی هستند هر وقت وجود آنها لازم باشد در مجلس خودشان یا معاون ایشان حاضر خواهند شد:
مشیرالسلطنه وزیر عدلیه، ناصرالملك وزیر مالیه، علاء السلطنه وزیر اور خارجه، وزیر افخم وزیر داخله، علاء الملك وزیر لشکر، مهندس الممالك وزیر معادن و طرف و شوارع، بعد از قرائت گفتند وزیر جنگ کیست.

محتشم السلطنه- وزیر جنگ حالا سپهسالار است او مسئول نیست طرف سئوال وزیر لشکر است.

حسنعلی خان- از این قرار گمرك هم جزو وزارت مالیه است.

سعدالدوله- ما همچه مجلسی نداشتیم واین ترتیبات در این مملکت نبوده است خدا خواست که خلق بشود و در زمان خلق شدن این مجلس با هئیت دولت خلق شده و غیر از این هم نمیشود آن شرحی را که از اینجا بصدارت نوشتند با این جواب چه قدر منافات دارد.

بعد مشروحه دیگری از صدارت قرائت شد که امتیازنامه بانك ملی بصحه موشح شده ارسال شد در دفتر مجلس بامانت باشد تا قرارنامه آن ن نخستین نوشته مبادله شود بعد از آن امتیازنامه بصاحبان آن رد شوند.

سعدالدوله- مادام که مطلب اول تمام نشود هیچکدام را ما نمیتوانیم نه امتیازنامه و نه غیر آن تنها خودم نمیگویم من از جانب همه میگویم غیر از این است (جمعی گفتند خیر همین طور است 00) من نمیگویم که این مطلب را که نوشته است ولی میگویم که هیئت وزرا باید مسئول باشند.

مسئول ذات اقدس بودن در یك صورت است که اگر دستخطی باشتباه و غلط صادر کنند آن وقت هیئت وزرا مسئول ذات اقدس هستند همین نیست در نظامنامه اینطور هست.

محتشم السلطنه- اگر آن فصل نظامنامه قرائت بشود معلوم میشود که فرقی نیست.

سعدالدوله- وزیر لشکر نباید بنویسند باید وزیر جنگ مسئول باشد علاوه ما گتفیم که غیر از اینها وزیر هست یا نه آن معلوم نشد و حدود آنها را خواسته بودیم این هم مهین نشد حدود وزیر مالیه چیست.

محتشم السلطنه- این مطلب، مطلب دیگریست شما دو چیز خواستید یکی معرفی آنها و یکی حدود ایشان این معرفی بود که نوشتند آن مطلب را مجلس باید با دولت سؤال و جواب کند.

آقا میرزا هاشم- پس آن وزرای دیگر چیست؟

محتشم السلطنه- وزرایی که طرف سؤال و جواب هستند اینها هستند.

امیرهاشم- پس آنها مهمانند.

محتشم السلطنه- وزرا دو قسمند وزرا لقبی و وزرای شغلی مابقی القاب است.

سعدالدوله- این فرمایشات شما را وزرای چند روز پیش آمدند و گفتند از وزیر مالیه پرسیدیم بعد از تحقیقات زیاد که واقعا شخص عالم زحمت کشیده و تحصیل کرده است جواب داد که من ثباتم از وزیر عدلیه سؤال کردیم گفت من اسباب و لوازمات و اجزا و پول میخواهم هر وقت این را بمن دادند من مسئولم.

محتشم السلطنه- شما نباید این مطلب را از ایشان استفسار کنید و بخواهید مادام که حدود و تکالیف آنها معین نباشد آنها نمیتوانند بگویند که ما مسئول فلان امر هستیم.

سعدالدوله- شما مرا مجبور میکنید که مطلب را واضح تر بگویم میگویم شما این ا متیاز نامه و این سند را دادید که سر ما را بپیچانید فردا بیایید بگویید که دو کرور قرض داریم باید بدهید و فلان قدر قرض حاری داریم و فلان قدر باقی مانده حقوق مردم است و این قدر کسر عمل داریم اینها را میخواهید که ملت بدهند ما میگوییم بوزیر مالیه که جناب وزیر حساب صندوق چیست میگوید من مسئول نیستم حساب لوی ئیل را رسیدند نیم کرور اضافه داشت و هنوز هم رسیدگی نشد چرا حساب او رسیدگی نمیشود.

محتشم السلطنه- آنوقت آنطور بود این حرف را میزد حالا وقتیکه دولت او را وزیر مالیه گفت و بشما معرفی کرد البته باید حساب برسد و جواب بدهد.

سعدالدوله- بسیار خوب وزرا بیایند مسئولیت را قبول بکنند و دولت هم بنویسد که غیر از اینها دیگر وزیر نداریم خوبست.

محتشم السلطنه- همینقدر که نوشتند وزرا اینها هستند کافیست دیگر بنویسند که وزیر نباید باشد چرا؟ شاید بمقتضی وقت وزیر دیگر لازم شد.

سعدالدوله- هیچ دولت مقننه و مشروطه بیش از این ندارند و نباید باشد من واضح تر بگویم ما ملت ایرانی وزیر از خارجه نمیخواهیم و رئیس از خارجه را قبول نداریم گمرك نباید وزیر داشته باشد.

محتشم السلطنه- اگرمقتضی شد وزیر دیگر چه ضرر دارد باید باشد.

سعدالدوله- دولت انگلیس با آن حشمت و ابهت وتوسعه مملکت که هند هم در تحت قانون اوست هشت وزیر یا نه وزیر دارد مملکت ما زیاده از هشت وزیر نباید داشته باشد.

محتشم السلطنه- شاید بمتقضی وقت ما هم محتاج بیك وزیر شدیم از برای هند.

سعدالدوله- بمقتضای وقت بعد از تصویب مجلس صحیح است.

حسنعلی خان- این مطلب صحیح است ولی امروز دیگر ما با وزیر انطباعات کاری نداریم و امری را باو رجوع نباید بکنیم تمام با وزیر داخله است باو باید رجوع کنیم ما نمیگوییم تا پنجاه سال دیگر ما وزیر دیگر لازم نداریم یا نداریم امروز باید دولت و ملت دست بهم بدهند کار کنند تا پیشرفت داشته باشند والا دولت و ملت هر دو مضمحل شده اند و هیچ امری پیشرفت نخواهد داشت ما چه کار داریم که فلان وزیر هست یا نیست این بحث فایده ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- من میگویم مسیونوز وزیر هست یا نیست.

حسنعلی خان- وزیر مالیه را بشما معرفی کردند او را معرفی نکردند چه وزیریست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همه جا مینویسند وزیر گمرك شما میگویید او وزیر نیست البته ما وزیر مالیه را وزیر میدانیم.

حسنعلی خان- از فردا ببعد دیگر او را وزیر گمرك نمیدانیم.

رئیس- وزیریعنی چه هر کس میداند بگوید.

حاجی ملا محمود- وزیر دو معنی دارد.

رئیس- ما معنی لغوی وزیر را نمیخواهیم.

سعدالدوله- ما وقتیکه مربوط با دول خارجه نبودیم یك شاهی بود و یك وزیری بعد که بآنها ناچار شدیم بمراوده وارتباط خواستیم ترتیب آنها رادر اینجا معمول داریم میگویید وزیر چیست وزیر همانست که در فرنگستان هست وقتیکه میگویند دولت، دولت همان معنیش هیئت وزراست که آن وقت یك نفر وزیر دیگر زیاد شود اینرا قبول نمیکنم وزیر سالها زحمت میکشد تحصیل میکند رنج میبرد که این شرف وامتیاز را برای خود تحصیل نماید که مردم باو بگویند جناب وزیر تمام زحمتها برای شرف است پول هم برای شرف است پس نباید که این اسم بهر کسی داده شود و امتیازی در بین نباشد والا وقتیکه بنا شد هر کس باین اسم خوانده شود دیگر آنشخص وزیر میگوید خوب امتیاز و شرفی که در بین نیست من هم وزیرم فلان شخص هم وزیر مشغول پر کردن جیب میشود و همینطور است که هست پس نباید بهر کس این اسم داده شود تا شرافت و امتیاز باقی باشد.

رئیس- خوب بود که یك فاصله وامتیاز بین این مطالب میگذاشتند و معنی وزیر را بیان میفرمودید عرض میکنم که وزیر آنکسی است که متصدی مصرفی از مصارف دولت باشد و باندازه که دولت مخارج دارد بآن میزان وزارتخانها لازم داریم زیاده از آن نمیخواهیم شغل وزراتی باین میزان است کار بالقاب نداریم که فلان کس وزیر است یا نیست.

سعدالدوله- شما که تربیت شده اید حالا میشود باین طوری که معرفی کرند اکتفا کرد و این فایده دارد؟

رئیس- اگر برای این است که کار پیش برود باید امروزه بعضی چیزها را زیاد دنبال نکرد و بهمدستی کار کرد نباید سخت گیری در بعضی از مطالب جزئی کرد.

سعدالدوله- همان طور از اول اگر سختی میشد کار باینجا نمیکشید و امروز هم قسم میخوردیم ولی نظامنامه خیلی کم و زیاد دارد لذا من قسم میخورم که خیانت نکنم قسم بعدم تخلف از نظامنامه نمیخورم.

وکیل التجار- دولت وملت یکیست فرقی ندارند این اختلاف الفاظ است دوئیت در بین نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض میکنم برای اتمام ایم مطلب اگر جناب محتشم السلطنه قولش سندیت دارد باید در آنجا که نوشته است وزرا اینها هستند یك لفظ لاغیر هم بنویسد ودیگر وزیر لشکر را وزیر جنگ کند و آنکه نوشته است مسئول ذات همایونی فقط در یکماده است آنرا هم مسئول مجلس کند ومسئولیت و حدود ایشان را معین نماید حرف تمام است.

سعدالدوله- من نمیتوانم بگویم ما میخواهیم که وزیر مالیه را مقتدر بکنیم او اصرارداردارد که مسیونوز وزیر گمرك باشد و عایدات دولتی با او باشد مسیونوز وقتی صندوق بر هم خورد و معزول شد مسبوکله رئیس صندوق را آورد و برای او یك اسمی تراشید که هیچ جای عالم نیست و کنترات او را تجدید کرد همینطور کنتراتها را را تجدید میکند حتی کنترات آن شیرفروش و کنترات ضرابخانه همه اینها را تجدید کردندمن فکر فردای شما را میکنم این قانون نیست این مجلس نیست خود بدانید.

محتشم السلطنه- اگر باین ترتیب و این طور بخواهیم صحبت کنیم هیچ کاری پیش نخواهد رفت اینها حرفست امروز هیچ کنترات تجدید نشده همه اینها دروغست بودجه را شما باید اصلاح کنید اینها همه باید بتصویب مجلس باشد و بنظر مجلس میگذرد خواهید دید که نبوده است شما میگویید وزیر گمرك چرا داریم شما از این قبیل وزیر خیلی دارید وزیر قورخانه مخزن، اصطبل فلان اما وقتیکه ادارات معین شد معلوم میشود که شما بیشتر از هشت نفر وزیر ندارید.

سعدالدوله- من میگویم در دول مقننه بیش از هشت نفر وزیر نیست حالا اگر هست بگویید.

آقا شیخ حسین- اینکه جناب سعدالدوله اصراردارد این است که از وزیر مالیه سؤال از گمرك میکنند او میگوید بمن رجوع نیست با مسیونوز است او بمن حساب پس نداده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك سئوالست این را جواب بدهید مسیونوز وزیر گمرك است یا مدیر گمرك.

محتشم السلطنه- من میگویم دولت شما هشت نفر وزیر معین کرد دیگر چه فرقی دارید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- پس او چیست؟ (بعضی گفتند او وزیر نیست).

آقا میرزا ابوالحسن خان- این لقب احترامی است یا شغلی.

مخبرالملك- شما نظامنامه را بخوانید بآن عمل کنید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- نظامنامه را خواندم اگر در نظامنامه هم غیر از این هشت نفر وزیری دیگر هست آنرا هم قبول نداریم و صحیح نیست.

آقا سید حسین- چه حقی دارید که بگویید نظامنامه صحیح نیست البته هر چه در نظامنامه هست صحیح است شما میخواهید برای یك لفظ میان دولت وملت را برهم بزنید.

آقا سید مهدی- بموجب نظامنامه قبول است آنچه را که در او است.

مخبرالملك- وکیل دو نفر است یا هفتاد نفر من که یکی از وکلای این مجلس هستم بعد از آنکه وزرا معرفی و معین شدند مقید نیستم که او وزیر باشد یا نباشد وزیر لقبی زیادی است.

آقا سید حسن تقی زاده- من میگویم ایراداتی که هست سه چیز است و اینطور رفع بشود یکی آنکه لفظ لاغیر نوشته بشود و یکی اینکه بنویسند وزرا مسئول مجلس هستند مسئول ذات اقدس بودن در یك ماده است یکی دیگر بجای وزیر لشکر وزیر جنگ بشود.

محتشم السلطنه- این مطلبی را که شما میگویید در اینجا تویح واضحات خواهد بود اگر از کسی سئوال کنند که اجزای شما چند نفرند بگوید هشت نفر دیگر توضیح میخواهد که لاغیر بگوید شما طرف مسئولیت خواستید بشما تعرفه کردند که اینها هستند اگر بمقتضی وقت لازم شد وزیر آنها را بخواهید اینکه گفتید آنها مسئول هستند معلومست شما نظامنامه را نخواندید نظامنامه ایست که آنها مسئول دولت هستند شما مفتش اعمال آنها هستید هر وقت خیانت دیدید از پیشگاه همایونی عزل او را میخواهید.

مخبرالسلطنه- هر وزیری که مسئول دلوت است در تحت مسئولیت مجلس هم هست که اگر جواب نداده و طفره رفته است مسئولست.

آقا سید حسن تقی زاده- باز هم از این مسئله میخواهم جواب بدهم اما آنروز که وزراء بودند از وزیر مالیه از گمرك پرسیدند گفته بود که راجع بمن نیست اگر فردا هم از ایشان سئوال شود همین جواب را میدهند پس (لاغیر) میخواهد و مسئولیت هم مسئولیت مجلس است مسئول پادشاه در یك ماده است.

محتشم السلطنه- مسئول مجلس یعنی چه یعنی مسئول قانون، قانون بعد از وضع قانون است قانون نیامده و ننوشته را چطور مسئول بشوند بعد از وضع قانون در صورت خیانت عزل آنها را مجلس میخواهد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مگر ما که میگوییم مسئولند یعنی مسئول چه چیز هستند مسئول قانون مجلس هستند.

مخبرالسلطنه- از شما سئوال میکنم مسئول بودجه نظام کیست.

آقا سید حسن تقی زاده- مسئول وزیر جنگ است.

مخبرالسلطنه- وزیر لشکر است وزیر جنگ یا سپهسالار و اداره عسکری داخل در مسئولیت نیستند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- معنی وزیر را رئیس گفتند آنکه مخارج دولتی دارد مخارج را وزیر جنگ دارد نه وزیر لشکر او منشی است وزیر نیست.

مخبرالسلطنه- حالا آنروز وزیر جنگ کنند حرفی دارید.

آقا سید حسن تقی زاده- خیر خوبست.

مخبرالسلطنه- این نزاع لفظی است.

حاج محمد اسمعیل آقا- اینجا اسامی وزرا را نوشتند که وزراء این اشخاص هستند آنروز خودشان اینجا حاضر بودند گفتیم که شما را همه کس میداند که وزراء مملکت هستید ولی باید مسئولیت شما معین شود حالا این جواب همانست مگر کسی آنها را نمیشناخت این تعرفه است نه تحدید حدود و مسئولیت.

محتشم السلطنه- شما میدانید که حدود آنها معین نبوده است ونمیشود که امروز معینکرد باید نظامنامه نوشت تا مسئولیت آنها معین شود بعد بآن عمل کنند.

عون الدوله- این فرمایش شما صحیح است خوب بود جواب را هم صدارت باین طور مینوشتند.

محتشم السلطنه- اگر بنده را اینقدر قابل نمیدانستند که مراروانه نمیکردند یعنی فرمودند که امروزه لازم بآن مطالبنیست که نوشته شود اگر زبانی لازم شد بنده بعضی مطالب عرض کنم قانون را هم مشغولند مینویسند بعداز نوشتن و تصحیح البته هر اداره مسئول بآن خواهند بود.

عون الدوله- حالا ازکجا ما خاطر جمع باشیم که آنها مینویسند.

آقا سید حسن تقی زاده- ما یك مشکلی داشتیم رفتیم او را حل کنیم یك جزئش حل نشده یك مشکل دیگر بر او افزوده شد که نوشتند وزراء در حدود قانون اساسی مسئول ذات مقدس هستند. حاجی محمد اسمعیل آقا- جواب اینمطلب این کلمه است که بنویسند بقانون اساسی مسئول مجلس هستند.

محتشم السلطنه- دیگر چه عرض کنم مقام تحریر با تقریر دوتاست.

آقا سید محمد تقی- حق با هر دو جانب است شما هم راست میگویید ولی اگر وزراء را از پیش سؤال کند میگویند ما مسئول نبودیم اگر از بعد سؤال کنند میگویند شما هنوز ننوشتید قانون بنویسید بدهید ما مسئول میشویم مقصود اینست که کسی غرضی ندارد اگر حرفی هم کسی بزند مثلا مثل آقا میرزا ابوالحسن خان آنهم غرض شخصی نیست غرض نوعی است که باید دست هم راگرفته کاری نمود که فایده ببخشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- خیر من غرض دارم میگویم باید وزیر ما ایرانی باشد ما خارجه را بریاست قبول نداریم.

مخبرالملك- حالا که اور را بشما معرفی نکردند شما چه میگویید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هیچ من حرفی ندارم.

آقا سید حسن تقی زاده- خوبست که از جناب رئیس نپرسیم رأی بگیرند برای اینکه این سندکافی است یا خیر؟

سیدالحکما- آخر این همه که گفتید چه شد؟

مخبرالملك- شما بگویید چه میخواهید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- من میگویم این جواب ما نیست.

حاجی سید اسمعیل- این رقعه از برای مقصود شما کافیست و خوبست؟

حاجی بحرالعلوم- مسئول قانون همان مسئول مجلس است فرقی نمیکند خوبست این نوشته همان مسئول قانون باشد ختم کنید.

رئیس- یك مطلبی هست و آن اینستکه آنها خود را مسئول قانون ننوشته نمیدانند پس باید برای پیشرفت اول قانون را نوشت آنوقت البته قهراً آنها مسئول خواهند بود عوض این کارها که دولت را میگذرانیم آن کار را بکنیم بهتر است

آقا سید مهدی- بقول آقا میرزا ابوالحسن خان مجلس باید کار بکند و قانون وضع کند قرار بدهید مجلس مشغول کار باشد لازم نیست که شما هر روز بیایید اینجا بنشینید و صحبت کنید کمیسیون کنند و کار کنند هفته یکی دو روز بیایند در مجلس.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه شما میگویید تمام وکلا میدانستند که قانون نوشته نشده است پس چرا اینها را خواستید معلوم است غرض این بود که آنها مسئول قانون ننوشته باشند و قبول مسئولیت بکنند تا قانون وضع شود.

آقا سید مهدی- شاید شما چیزی بنویسید و در قانون وزارت عدلیه که وزیر عدلیه نتواند از عهده برآید و استعفا بدهد آنوقت چطور او قبول مسئولیت کند پس باید بنویسید بعد آنها قبول مسئولیت کنند.

مخبرالملك- آخر چه شد غرض اینست که کافیست این سند یا نه؟

حاجی محمد ابراهیم- وزیرداخله چیست؟

رئیس- وزیر داخله کسیست که تمام ادارات حکام و تنظیمات داخلی حتی نظمیه شهر با اوست.

حاج محمد ابراهیم- این دزدیهایی که میکنند اینهم دیگر قانون میخواهد مسئول اینکار وزیر نیست چرا امنیت بمردم نمیدهند چرا جلوگیری نمیکنند اینکه دیگر قانون نوشتن نمیخواهد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- حالا همین طور علانیه مال مردم را میبرند مجلس نباید اینمطلب را بخواهد که نگذارند اینطور هرج و مرج بشود؟

آقا سید محمد تقی- این مطلب را بنده عرض کرده بودم باید مجلس از حکومت بخواهد تنظیمات این کارها را ا ینها که دیگر موقوف بنوشتن قانون نیست.

حاجی محمد ابراهیم- وزیر داخله بموجب این سند مسئول است باید مال مردم را بدهد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اینها فروعات آنمطلب است همینقدر که پای مطلب بجایی بند بشود باقی دیگر درست خواهد شد.

رئیس- این مطلب را تمام میدانید یا قابل مذاکره است.

حاجی محمداسمعیل آقا- خیر تمام نیست قابل مذاکره است.

رئیس- پس باشد پس فردا مذاکره کنید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 40

جلسه: 40

مذاکرات مجلس روز سه شنبه 21 شهر ذی الحجه الحرام خلاصه مذاکرات روز یکشنبه قرائت شد.

بعد ادیب التجار از رئیس اجازه گرفته لایحه که نوشته بود قرائت کرد که خلاصه مضمون آن اینست.

(مدتی بودبجهت عدم معرفی وزراء وکلای محترم متعذر بودند که اقدام در کار پیشرفت ندارد و چندی بود در اینخصوص مذاکره میشد روز پنجشنبه 16 وزراء حاضر در مجلس شدند و یکشنبه 19 هم صدارت عظمی شرحی بمجلس نگذشته بودند قرائت شد گفتند این مکتوب برای معرفی وزراء کافی نیست بعضی گفتند کافی است. بالاخره قرار شد در اطاق مخصوص در این باب مذاکره نمود

آنچه صلاح شد خدمت صدارت اظهار شود مجلس بهم خورد ودر اطاق مخصوص هم گفتگو نشد نمیدانم یا اینکه بنده مطلع نشدم؟ غرض مرقومه صدارت مکفی بود یا نه اگر مکفی است که از امروز شروع بکار شود و اهم کارها نوشتن قوانین وزارتخانها است تکلیف مجلس است که شروع بنوشتن نمایند اگر از طرف دولت باید نوشته شود اکیداً مطالبه نمایند که پس از تنقیح وتصویب بموقع اجرا گذارده شود و خوب است اولا مجلس نظامنامه داخلی خود را مجری دارد زیرا که واضع قانون تا خودش بقانون عمل نکند دیگران را نمیتواند باجرای قانون دعوت نماید اینست که بعضی ایرادات در مجری نشدن نظامنامه داخلی مجلس نوشته عرض مینماید.

(اول) در باب انجمن تحقیق که وظیفه اش این است عرایضی که قابل مذاکره است بمجلس اظهار دارد واز سایر عرایض هم هفته یکمرتبه فهرستی ترتیب داده خلاصه آنها را بمجلس عرضه دارد انجمن تحقیق بر قرار است ولی رسم مزبور را بنده هیچ ندیده ام.

(دوم) در خصوص انجمن مالیه قرار شد تحقیقات خود را در این باب بمجلس اظهار دارد فقط اواخر ماه گذشته جناب وثوق الدوله شرحی قرائت کرد ومعلوم نشد مجلس رأی اعضاء انجمن مالیه را تصویب کرد یا نه و فعلا هم چهل و پنج روز بیشتر بعید نداریم لااقل باید پانزده روز بعید مانده دستورالعمل مالیه حضار باشد وحالا یکماه بیشتر برای اصلاح اینکار وقت نداریم اعتقاد بند ه اینست که حالیه بطور مساوات از همه آنچه روئیدنی از خاك است عشر و نیم دریافت شود و این اسهل طرق است برای آبادی مملکت با ملاحظه مخارج بیموقع و حقوق بدون استحقاق.

(سیم) در باب انجمن عدلیه قرار شد دستورالعمل آن نوشته شده بعد از تصویب مجلس بدولت اظهار و بموقع اجرای گذارده شود تا حال نتیجه دیده نشد اگر اعضاء انجمن عدلیه اقدامی کرده اند چرا راپرت آنرا بمجلس نمیدهند و اگر هم اقدامی نشد جهت این مسامحه چیست در صورتیکه از تمام بلاد همه روزه شکایت مینمایند که کسی بعرایض آنها رسیدگی نمیکند و رفع ظلم از آنها نمیشود.

(چهارم) دو فقره انجمنهای بلاد اواخر ماه گذشته بعد از فرمایشات حجج اسلامیه و مذاکرات وکلا و لزوم بودن این مجالس چنین تصویب شد که انجمنی تشکیل شده با حضور جناب مشیرالملك دستورالعمل مجالس محلی بلاد را نوشته بعد از تصویب بموقع اجرا گذارند اگر اقدام شده بسیار خوب والا استدعا میشود هر چه زودتر اقدام نمایند که از کثرت پریشانی و بی نظمی در حدود وطن و بلاد تمام ملت مضطرب و هیچ آسایش ندارند.

(پنجم) قرار بود برای دفتر دار مجلس و اجزا آن دستور العمل مخصوصی از طرف مجلس نوشته شود اگر نوشته اند معلوم شود والا تا حال دفتردار واجرا آن بچه ترتیب رفتار نموده اندوالا روی چه دستور از آنها مؤاخذه خواهد شد.

(ششم) بموجب فصل ششم نظامنامه اگر انجمن تحقیق برای مداقه در امری است که یکی از اعضا مجلس آنرا عنوان نموده باشد باید همان شخص عنوان کننده هم جزو اعضاء مجلس تحقیق باشد و حال آنکه جناب سعدالدوله مسئله معادن را عنوان نمودند و جزء اعضا انجمن تحقیق آن نبودند جهت چه بوده و چرا کاری تمام نشده بکار دیگر اقدام شد.

(هفتم) روز شنبه که تعیین محل نطق مطرح مذاکره شد و مقرر گردید که روز یکشنبه تمام شود ابدا گفتگو در این باب نشد و نیز تعیین ساعت و روز اجلاسات مجلس بعهده جناب رئیس است وتا حال معین نشده که ما خود را مسئول در حاضر شدن آن ساعت معین بدانیم و بعضی در آخرین ساعت روز حاضر میشوند و اگر متعذر شوند که بواسطه کثرت مشاغل نمیتوانیم در ساعت معین حاضر شویم ملت خواهد گفت با عدم مجبوریت از اول چرا این شش فصل را قبول کردید در صورتیکه ما عموماً مسئول ملت هستیم مقید بحاضر شدن در وقت معین نیستیم اما نظاره گران که ابدا مسئول نیستند همت نموده همه روزه قبل از وکلا حاضر میشوند.

(هشتم) از قرار مذکور قبل از شرفیابی بنده در باب تشویق جوانان با عمل مملکت واتباع دایره معارف مذاکره نموده بودند که اشخاص مهذب و با علم در حضور وزارت معارف امتحان داده در ادارات دولتی مستخدم شوند و حال آنکه دو دفعه وزیر معارف بمجلس حاضر شدند و ابدا در اینخصوص مذاکره نشد عقیده بنده این است که در روزنامه مجلس اعلان عمومی شود که جوانان با علم ملت تا مدت معینی خود را حاضر نمایند ده نفر از اعلم وکلای مجلس و بیست نفر از سایر دانشمندان در یکی از اطاقهای دارالشورای مجلس تشکیل داده با حضور وزارت معارف آنها را امتحان نموده پس از دادن تصدیق نامه از اولیای دولت خواستار شوند که در ادارات دولتی مستخدم شده وامتیاز دارده شود تا سایر جوانان ملت هم بر سر شوق آمده در کتب علم و شرف جد و جهد نمایند.)

رئیس- اجمالا جواب این است که نظامنامه داخلی تا حال مجری نشده خودتان میدانید سبب آن همراه نبودن اعضاء است باید همه متفق القول شوند تا مجری گردد اما سه فقره اول را بطور اجمال جواب میگویم. یکی در باب انجمن مالیه اجزاء آن همه روزه مشغول کارند و صورتهایی که وزیر مالیه بمن داده است استنساخ مینمایند هنوز تمام نشده و مطلب مهمی هم ننوشته اند که در مجلس ارائه شود. یکی دیگر در خصوص انجمن عدلیه است اجراء آن حاضرند و منتظر لوازم آن هستند. فعلا قریب شصت جلد کتاب از فرنگستان خواسته ایم گمان نکنید نوشتن قانون آسان است. باید از روی ترتیب صحیح باشد و طول دارد دیگر در باب انجمن تحقیق عرایضی که عمومی باشد در مجلس ارائه میشود. و اغلب عرایضی که به آنجا داده اند شخصی است به هر اداره که راجع بوده رجوع شده و جواب مطالبه میشود. راپورت اینها هم نوشته شده است و باقی مطالب لایحه شما را هم خوانده جواب میدهم.

ادیب التجار- تلگرافی که تجار اصفهان با سیم انگلیسی از بابت راهداری که از همه چیز میگیرند تظلم نموده بودند عمومیت نداشت که در مجلس خوانده شود.

رئیس- آنهم شخصی بود و صورت آنرا هم برای صدارت فرستادیم جواب نرسیده.

ادیب التجار- آن عمومیت داشت از شیراز هم به همینطور تظلم نوشته بودند که حتی از ترياك و بار ذغال هم راهداری میگیرند.

مخبرالملك- اینها هم غیر از ذغال از همه چیز میگرفتند.

ادیب التجار- ولی در تمام ولایات میگرفتندولی موقوف شد و دراصفهان باقی ماند.

مخبرالملك- جواب صدارت در این خصوص چه شد؟

ادیب التجار- من ندیدم و خبر هم ندارم. از صدیق حضرت هم پرسیدم گفتند جواب ندادند.

میرزا مرتضی قلی خان- در کتابچه دوازده هزار تومان ثبت است که باید بگیرند به موجب همان کتابچه هر چه هست بگیرند. علاوه حقی ندارند بگیرند.

ادیب التجار- بلی در کتابچه دوازده هزار تومان است ولی به این اسم و اسمهای دیگر خیلی علاوه میگیرند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اگر به اسم گمرك و مباشرین گمرك میگیرند حق ندارند راهداری در تمام مملکت موقوف شد و نباید هیچ جا چیزی به این اسم بگیرند.

میرزا مرتضی قلی خان- خیر گمرك نیست به خرج کتابچه آمده است. حکومت هم میگوید به جمع من هم نیاورند. منهم نگیرم بعد از موقوف شدن راهداری در بعضی جاها از کتابچه موضوع نشد و بهمان ترتیب سابق به جمع حکومت میآید این است. حکومت هم میگیرد.

ادیب التجار- در اصفهان به اسم تفنگ چیگری و سوق الدواب و اسامی مختلفه مبالغی پول میگیرند اینها بچه قسم هستند.

رئیس- اگر این عوارضات جزو کتابچه است در این دستورالعمل که برای سال نو نوشته میشود این مطالب اصلاح خواهد شد والا آخر سال است آنچه باید بگیرند گرفتند و از برای سال نو هم که اصلاح میشود.

ادیب التجار- ابداً جزو کتابچه نیست حتی از تنباکو باری چهار هزار و ده شاهی میگیرند.

میرزا مرتضی قلی خان- بچه اسم میگیرند؟

ادیب التجار- به اسم عشور.

میرزا مرتضی قلی خان- مطلب دو قسم است یکدفعه به اسم مالیات دیوانی است البته در اینصورت خواهند گرفت يك دفعه باسم دیگری آنهم باید معلوم شده و رفع آن بشود.

ادیب التجار- تجار اصفهان گمان میکنند که من طرفدار حکومت هستم و از بابت تظلمات آنها مذاکره نمیکنم ومتهم شدم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در این باب بصدارت نوشته شد چه جواب دادند.

صدیق حضرت- مطالبه شد گفتند اول رجوع به گمرك شد. که تحقیق نمایند از گمرك رد نمودند که به اینجا ربطی ندارد و حالا رجوع به وزیر مالیه شده تحقیق نماید تفصیل را اطلاع بدهد جواب داده میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حالا مطالبه نمایید و جواب بخواهید.

ادیب التجار- آقا میرزا محمود چقدر از دست من بشما شکایت نوشته اند؟

آقا میرزا محمود- خیلی چند دفعه نوشتند که وکیل اصفهان عرایض ما را نمیرساند و چند پاکت هم بتوسط من به شما نوشته بودند.

رئیس- حالا هر چه بگویید زیادی است. شکایتی از اصفهان نموده بودند و برای صدارت فرستاده شد وایشان هم رجوع به وزیر مالیه فرموده اند. پس ازتحقیق جواب میدهند.

ادیب التجار- مقصود اینست طوری باشد که دیگر چیزی گرفته نشود. از آن وقتی که تلگراف شده است تا حال باز میگیرند.

میرزا مرتضی قلی خان- از آن روزی که تلگراف شده است تا حال دیگر نمیگیرند و دست نگاه داشته اند.

ادیب التجار- مقرر بفرمایید رقعه صدارت را که پریروز در خصوص وزرا نوشته بودند بخوانند و مذاکره شود.

رئیس- مجلس معرفی وزراء مسئول را خواست. دولت هم آنها را بشما معرفی کرد. حال اگر مجلس میخواهد کاری بکند باید مشغول نوشتن قوانین باشد نزاع و مشاجره فایده ندارد. باید کاری که که فایده برای ملت و دولت داشته باشند امروز باید قانون نوشت چه از طرف مجلس نوشته شود و چه از طرف دولت یا آنها اینکار را بکنند یا ما. یا بهمراهی و همدستی یکدیگر عجالة عقیده من اینست نطامنامه مجلس سنا که باید در مجلس تصویب شود مشغول بمذاکره آن شویم و مثل آن صد قانون دیگر باید نوشته شده و تصحیح شود از امروز باید به این ترتیب مشغول کار شد.

ادیب التجار- شما آن رقعه صدارت را از برای این مطلب سند میدانید.

رئیس- این نوشته قانوناً سندیت ندارد و کلیة کاغذ به هر طور نوشته شده باشد قانون و سند نیست ولی فعلا بجهت این مطلب کافی است ما باید اکتفا بهمین نموده و مشغول پیشرفت کار باشیم

حاجی محمد اسمعیل آقا- وقتی که سند نیست پس چرا خواستید.

رئیس- خواستم وزرا را معرفی نمایند کردند حالا دیگر باید کار کرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- یکی از قوانین تقبل آنها است و آنها باید قبول بکنند.

رئیس- باید قانون نوشت تا بعد قبول نمایند.

آقا سید حسین- ما دو چیز خواسته بودیم. یکی معرفی وزرا دیگر تعیین حدود و تکالیف آنها. معرفی وزرا معلوم شد حدود هم به نوشتن قانون معلوم خواهد شد ولی دو مطلب است که در نظامنامه اساسی نوشته نشده است باید این دو مطلب در ضمن دو فصل در نظامنامه مجلس سنا نوشته شود یکی اینکه از خارجه در مملکت ایران وزیری نباید باشد و وزارت کند و یکی دیگر اگر چه هنوز محتاج نشده ایم ولی بعدها محتاج خواهیم شد و آن این است که شاهزادگان نباید وزارت و حکومت نمایند. بجهت اینکه اگر خیانتی بکنند باید بمجازات برسند و آنها از خانواده سلطنت هستند مجازات آنها صحیح نخواهد بود و اسباب تولید زحمت و اشکال خواهد شد مگر در اداره قشونی که ریاست آن مخصوص شخص شخیص اعلیحضرت است وزارت یا منصب دیگر داشته باشند در اینصورت مسئول مجلس نخواهند بود و مجلس میخواهد از بابت مسیونوز آسوده شود و از طرف دولت متقبل میشوند که اگر خیانت آن ثابت شود معزول نمایند تا ثابت و معلوم نماییم این انقلابات مملکت از بابت سرحد عثمانی و گمرکات و از بابت تلگرافخانه سیستان که سیم را روسها به سیم خودشان وصل نموده اند تمام مطالب را اول آنها گرفته و همه روزه اطلاعات بدولت خود میدهند و به تلگرافخانه

ایرانی مطلب میرسد. از کی است اینها خیانت نیست و همچنین بموجب تعرفه که داده است علاوه گمرك دریافت مینماید این خیانت نیست؟

رئیس- همه صحیح است ولی سند لازم دارد.

آقا سید حسین- سند اینجا میخواهد یا در مجلس تحقیق.

رئیس- در مجلس تحقیق.

آقا سید حسین- اینجا سند آورده ارائه مینمایم.

رئیس- پس مذاکره اش اینجا ناتمام و بیخود است.

آقا سید حسین- آن دو مطلب را که گفتم در نظامنامه مجلس سنا بگنجانید.

رئیس- ممکن نیست و نمیشود باید در قانون وزارتخانها قید شود و بنویسند.

اسدالله میرزا- آقا سید حسین در مجلس بعضی حرفها میزند که محل تعجب است مملکت طوری ترقی کرده که خارجه وزیر میشود و در ممالك خارجه یهودیها وزارت دارند اما در این مملکت آقا سید حسین میگوید شاهزاده ها وزارت و حکومت نداشته باشند معنی این حرف را نمیفهمم. شاهزادگان با سایرین چه فرق دارند همه ایرانی هستند باید بدرستی کار کرد هر کس باشد.

رئیس- این رأی شخصی است.

اسدالله میرزا- آخر این ها چه حرفی است و چه معنی دارد نمیدانم.

آقا شیخ حسین- اینها حرفی است بی حاصل. هر کس کار خوب میکند که برای ملت فایده داشته باشد آن خوب است.

آقا سید حسین- هر کس در اینخصوص هر چه میداند بگوید.

حسنعلی خان- من میگویم امروز باید کاری کرد که فایده بحال ملت و دولت داشته باشد. و دولت و ملت را یکی و متحد نموده و اگر برای گفتن این حرفها است این مجلس هیچ فایده ندارد بلکه مضر بحال ملت ودولت است. من که یکی از وکلا هستم اگر بهمین ترتیبات باشد استعفا میدهم و شما هنوز هیچ کاری برای ملت نکرده اید چه دعوایی دارید وزرای مسئول را خواستید به شما معرفی کردند شما کار بکنید اگر مسیونوز وزیر باشد آنوقت هر چه میخواهید بگویید.

آقا سید حسین- در باب معرفی وزرا قبول داریم.

حسنعلی خان- جواب مسئله شاهزاده ها را هم من میگویم شاهزاده یا غیر شاهزاده چه فرقی دارد همه یکی بوده و در تحت یك قانون هستند

آقا میرزا ابوالحسن خان- من میگویم در اینکه شاهزادگان یعنی خانواده سلطنتشان ایشان عجل از آن است که مذاکره در خصوص آنها بشود و مسئول مجلس باشند بلکه مسئول ذات اقدس همایونی هستند و عقیده من در این باب این است که این مطلب را در فصل علیحده همینطور بنویسند اما در باب وزرا اینکه هشت نفر یا نه نفر معرفی شده اند ما حق گفتگو نداریم ولی میگویم یعنی عقیده خود را اظهار میکنم کابینه وزرا در ممالك خارجه مختلف است در بعضی جاها هشت نفر و در بعضی جاها پنج نفریا شش نفر زیادتر یا کمتر است و در بعضی مملکتها هم وزرا را شاه معین میکند و جای دیگر مجلس ملی و در ایران با سلطان است و فطرت ایرانیان شاه پرستی است و دوستدار سلطنت هستند لیکن هیچ جا وزرا را هشت نفر معین نمیکنند. در صورتی که دویست نفر باشند و بعقیده من شاه مختار است در تعیین وزرا اما این نمیشود که بگویند هشت نفر وزیر مسئول است در حالتی که دوازده وزیر دیگر باشد مثلا وزیر جنگ معین شد و مجلس او را شناخت دیگر وزیر قورخانه و مخزن وغیره و غیره چیست اینها را باید مدیر و رئیس گفت یا به وزارت معرفی شده و مسئول باشند ولی لقبی غیر از وزیر شغلی است مثل سردارهای خارج از فوج پس باید امتیازی در بین باشد و

من عقیده ام این است که بگوییم ما وزیر قورخانه و پست و گمرك و غیره داریم و میل هم داریم که مسیونوز وزیر باشند بهتر از این است که بگوییم نداریم و مسیونوز را وزیر ندانیم ولی او در تمام نوشتجات خود را وزیر گمرك و پست نوشته وامضا کند.

رئیس- معنی وزیر را گفتم آن کسی است که با دولت طرف حساب است و از جانب دولت جمع و خرج دارد.

آقا سید محمد تقی- آنکه گفتید شاهزادگان مسئول مجلس نباشند از روی چه قاعده و قانون است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مقصود من اینست که شاهزادگان بموجب قانون علیحده مسئول شخص اعلیحضرت باشند نه مسئول مجلس. چنانچه در خارجه هم بهمین طور معمول است.

آقا سید محمد تقی- مملکت اسلام است و در قانون اسلامی همه یکسانند.

حسینعلی خان- گمان نکنید که خدای نخواسته من از مسیونوز طرفداری بنمایم و از دولت هم بهیچوجه حقوقی ندارم که ملاحظه داشته باشم ولی میگویم آنکه گفتید در خارجه وزیر یهودی است صحیح است اما در این مملکت نباید وزیر غیر ایرانی باشد و ما ایرانیها وزیری را که خارجه باشد قبول نداریم و مسیونوز را از امروز به بعد وزیر نمیدانیم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- دو سال است که در سر این مطلب گفتگو است و تمام این زحمات و خساراتی که مردم کشیدند بجهت این مسئله بود و حال آنکه مسیونوز خود را وزیر دانسته و نوشتجات خود را تماما وزیر امضا نموده و مینویسد اینکه میگوییم او را وزیر نمیدانیم اگر حقیقت دارد از طرف دولت بنویسند بدهند ما هم قبول داریم. (در این موقع رئیس از مجلس حرکت کرده رفتند به اطاق دیگر.)

حسنعلی خان- مقصود شماها پیش رفتن کار نیست و هیچکدام غیرت و همیت ندارید تاکنون چه کاری برای ملت صورت داده اید؟ (در این موقع صدای ناظرین به احسنت بلند شد و حسنعلی خان اعتراض کرده از مجلس رفتند به اطاق دیگر.)

محقق الدوله- ما حالا پنج ماه است که میاییم و هیچ کاری که فایده برای ملت داشته باشد نکرده ایم و خاری از پای ایشان درنیاورده ایم بجز اینکه اغراض نفسانی و شخصی خودمان را بکار برده ایم جا دارد که ملت از ماها امتنان داشته باشند؟ زیرا در عوض اینکه امورات آنها را اصلاح نماییم بدتر ضایع و خراب کرده ایم.

آقا میرزا محمود خوانساری- باید بدانیم در نبودن رئیس حق نطق داریم یا نه.

مخبرالملك- رئیس که نیست و نایبان رئیس هم نیستند پس برویم به اطاق دیگر (تمام وکلا رفتند به اطاق دیگر پس از یك ربع ساعت دوباره همگی به مجلس آمده شروع به نطق و مذاکره شد).

رئیس- مکرر عرض کرده ام و باز هم عرض مینمایم اگر میخواهید مجلس فایده بحال ملت داشته باشد باید کار کرد از منازعه و مشاجره لفظی هیچ فایده حاصل نخواهد شد. اینست نظامنامه مجلس سنا. اول شروع بمذاکره و تصحیح آن بشود. بعد هم بهمین ترتیب باید مشغول کار شد. عقیده من اینست (جمع کثیری تصدیق نمودند نظامنامه مجلس سنا به انضمام نظامنامه انتخابات آن قرائت شد پس از تمام شدن).

حاجی بحرالعلوم- دفعه دیگر باید خوانده شود با این یك مرتبه خواندن نمیشود رأی داد.

آقا میرزا محسن- باید چاپ بشود و بتمام وکلا نسخه بدهند که پس از ملاحظه با دقت و تصحیح مذاکره شود.

رئیس- نسخه متعدد نوشته میشود و منتشر مینمایند پس از آن مذاکره و تصحیح میشود.

آقا سید عبدالله مجتهد- (خطاب به جماعت تماشاچیها) مردم این قیل و قال چه بود چون مسئله مهمی بود ماها رفتیم به اطاق دیگر شما چرا دادو فریاد میکردید؟

یکنفر از تماشاچیها- جناب آقا چراوکلا قسم نمیخورند خیانت به ملت نکنند. و اول خیانت آنها این است که در این مدت هیچ کاری برای ملت صورت نداده اند. و همه با یکدیگر غرض دارندمیخواهند مجلس را معطل نمایند.

جلسه: 41

مذاکرات دارالشورای ملی روز پنجشنبه 23 ذی حجه الحرام.

رئیس- امروز قرار بود در ابتدا آن قسمی را که در نظامنامه اساسی مقرر شده آقایان وکلا در حضور حجج اسلامیه یاد نمایند گویا بجهت آقایان مانعی روی داده که نتوانسته اند تشریف بیاورند پس مسئله قسم یاد کردن باشد برای روز شنبه و یکشنبه عجاله چون مضمون نظامنامه داخلی قدر ی از نظرها محو شده و نیز تمام فصول آن تا حال مجری نگشته و از امروز ببعد باید همگی حاضر باشیم برای اجرای کلیات و جزئیات آن خوب است یکدفعه دیگر منباب تذکر قرائت شود. (در اینموقع حاجی سید محمد باقر اظهار شکایت و دلتنگی از وضع رفتار تماشاچیها و سایرین نمودند که این چه اوضاعی است فراهم آورده اند تقصیر ما چیست اگر مردم نگاه بمجلس تبریز کردند که بعضی کارها در آنجا پیشرفت کرده والا خوب است همراهیهای اهل تبریز را هم بنظر بیاورند که چه قسم پول داده اند و همه طور همراه هستند ثانیاً ازطرف ما هم که قصوری نشده زیرا که اسباب کار بطور کامل اینجا فراهم نیست.)

رئیس- این گفتگوها هیچ فایده ندارد این سختگیری و این گونه رفتار تماشاچیها و سایرین بواسطه این است که بعضیها هم جاهلند عجالتاً موقع شکوه و ملالت نیست نقداً باید مجلس سعی در کار کند و بطوریکه مکرر عرض شده اول کار نوشتن قوانین وزراتخانه ها است که بصحه همایونی برسد آنوقت اجراء این قوانین بسیار نافع بحال مملکت و ملت خواهد بود و ابتداء باید قانونی که بجهت خودمان نوشته ایم مجری شود. در اینصورت نظامنامه داخلی را یکدفعه دیگر برای یادآوری بخوانند.

حاجی سید نصرالله- این قرائتی است که متعقب بعمل است.

رئیس- بلی متعقب بعمل است (آقا سید محمد تقی شروع بخواندن نظامنامه داخلی نمودند از بابت چهار نفر منشی مذاکره شد رئیس جواب دادند که یکی از آنها استعفا داده و حاجی سید نصرالله هم بواسطه کارهای شخصی که دارند میگویند نمیتوانم از عهده این کار برآیم پس باید دو نفر منشی باکثریت آراء از اعضاء مجلس انتخاب شود اسامی شش نفر را نوشتند قرار شد روز شنبه و یکشنبه که وکلای تبریز هم حضور داشته باشند دو نفر انتخاب شوند).

در خصوص رئیس دفتر گفتگو شد رئیس اظهار داشت که تاحال جناب صدیق حضرت که یکی از منشیان مجلس است بواسطه بصیرتی که در این کار داشتند متصدی اموردفترخانه بودند الحق خوب هم از عهده برآمده اند و پیش از انعقاد مجلس هم خیلی زحمت درین خصوص کشیدند اکنون باید باکثریت آراء یکی از آن چهارنفر منشی را یا یك نفر از اعضاء مجلس را رأساً برای اینکار انتخاب نمود و قرار شد روز شنبه و یکشنبه معین و منتخب شوند. در مسئله مکان تکلم مذاکره شد گفتند باید بطوریکه در نظامنه نوشته شده عمل شود و فوراً قالچیه آورده در مکان مخصوصی انداختند که منبعد نطق درآن مکان شود و آقا سید محمد تقی باقی نظامنامه را در آن مکان قرائت کرد (پس از خوانده شدن نظامنامه).

آقا شیخ حسین- (فصل سیزدهم قانون اساسی را که راجع بمسئله حرف نزدن تماشاچیها و معین بودن جای تکلم بود قرائت کرده وگفت) غرضم از آمدن اینجا و خواندن این فصل آن است که تماشاچیها بدانند حرف نزدن آنها فقط در نظامنامه داخلی نوشته نشده بلکه در قانون اساسی هم که بصحه همایونی رسیده نوشته شده است و جهت هم این است که از مغرضین کسی نتواند بعضی حرفها زده باعث اختلاف مجلس شود.

حسام الاسلام- تعیش ما در شهر طبیعت است و اطفال طبیعت هم در سه خط راه میروند افراط و تفریط واعتدال و آوردن این اطفال را براه اعتدال بسته به اساس است (دانستن و توانستن و خواستن) اما دانستن همین مجلس شورای ملی است که بحمدالله تعالی منعقد شده و شاورهم فی الامر را پیشنهاد نموده مشغول مذاکره و مشاوره هستند احکام این مجلس را اجرای فرمایند چیزی که باقی است و مشکل است خواستن است که باید جداً درخواست نمود امروزه سی کرور نفوس مظلوم ایران گرسنه و نعمت بزرگ را آماده نموده باین گرسنگان رسانید که هلاك نشوند. پس از ختم مجلس رئیس آقایان طرایی را که از جانب صیادات انزلی شاکی بودند احضار باطاق دیگر نمود که با حضور حسام الاسلام و سایر وکلا مذاکره شده شاید اصلاح شود.

جلسه: 42

مذاکرات دارالشورای ملی روز 3 شنبه 28 ذی حجه الحرام.

رئیس- امروز نظامنامه مجلس دوباره قرائت شود و امروز روز مباحثه و مذاکره در فصول آن است در قرائت سوم باید رأی گرفته شود.

سعدالدوله- عرض دارم میگویم اهمیت تکمیل قانون اساسی مملکتی بیشتر است یا اصلاح نظامنامه سنا.

رئیس- در این مجلس اصلاح متمم قانون اساسی ممکن نیست قرار شد چهار نسخه نوشته شود در انجمن مخصوصی هر کدام را تصویب کردند اختیار شود و غرض از تعطیل مجلس در روز 5 شنبه هم بجهت همین است و روز شنبه مجلس باید منعقد شود برای اصلاح و نظانامه مجلس سنا هم جزء قانون اساسی است تفاوتی ندارد.

(جمعی گفتند این تعطیل روز پنجشنبه و دهه اول محرم برای چیست وحال آنکه اصلاح این امور واجب است).

صدیق حضرت- عرضی دارم که نظامنامه داخلی مجلس نباید مجری شود؟

سعدالدوله- مقصود چیست.

صدیق حضرت- تعیین روز وساعات اجلاساعت مجلس بعهده رئیس است کسی حق گفتگو در این خصوص ندارد.

(جمعی گفتند خود رئیس فرمودند مذاکره شود).

صدیق حضرت- غرض من اخطار دارم و باید در موقعش اخطار نمایم.

رئیس- دیشب جماعتی گفتند بجهت احترام عاشورا باید دهه اول محرم تعطیل شده و ضمناً متمم قانون اساسی هم اصلاح شود منهم گفتم امروز این نظامنامه مجلس سنا خوانده شود و روز 5 شنبه تعطیل نمایند.

حاجی امین الضرب- این متمم قانون اساسی و اصول آن را کی خواهد نوشت.

رئیس- هر کس میل دارد بنویسد یعنی نوشتن آزاد است ولی برای خارج نه در انجمن حال هر کس میل دارد بنویسد بیاورد در انجمن تصحیح شود.

سعدالدوله- حالا چه ضرر دارد انجمنی مخصوص معین شود که در آنجا بنویسند و بیاورند در مجلس مذاکره و تصحیح وقتی که انجمنی معین نباشد همه باطمینان یکدیگر شاید بنویسند و شاید ننویسند و باعث تأخیر کار خواهد شد.

رئیس- چه ضرر دارد اجراء وامضاء آن را معین وانتخاب نمایید.

(پس از مذاکره زیاد در تعیین اعضاء اشخاص ذیل را معین نمودند.)

سعدالدوله- آقا سید حسن تقی زاده- مشاورالملك- حاجی امین الضرب- حاضی سید نصرالله- مستشار الدوله.

(مخبرالملك را هم معین کرده بودند باینطور عذر خواست). بنده را از این کمیسیون معاف دارید خودم در خارج اصولی مینویسم و در انجمن ارائه میدارم اگر بدرد خورد و پسندیدند بسیار خوب والا فلا.

(گفتگو در این شد که باید اعضا کمیسیون زبان خارجه هم بدانند).

سعدالدوله- علاوه بر دانستن زبان خارجه باید اطلاع از قوانین دول مشروطه داشته باشند و در امورات داخلی مملکت تتبع داشته و بصیر باشند.

حاجی سید نصرالله- غیر از زبان خارجه دانستن مدرك هم لازم است زبان دانستن فقط برای ترجمه است چه بسیار اشخاص زبان دان که قوه استنباط مطلب را ندارند ولی کتب قوانین خارجه ترجمه شده است ممکن است اشخاصیکه زبان نمیدانند استنباطات خود را ازآن ترجمه ها نمایند.

سعدالدوله- ما هم نمیتوانیم از پیش خود چیزی بنویسیم بعضی چیزها هم که مقتضی مملکت است باید ملاحظه شود و نوشتجاتیکه در این خصوص با دولت ردو بدل شده و با نقریرات جناب مخبرالسلطنه باید بکمیسیون داده شود.

رئیس- البته هر چه لازم شد خواهم داد.

سعدالدوله- این متمم قانون اساسی را بطوری باید بنویسیم که مطابق باشد با قوانین سلطنت مشروطه و موافق با قانون شرع هم باشد.

در این باب قسم خوردن وکلا مذاکره شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعضی از وزرا در قسم خوردن حاضرند و بعضی حاضر نیستند.

حاجی امین الضرب- عقیده بنده این است تا این قانون اساسی تمام نشود نمیشود قسم خورد.

سعدالدوله- عقیده منهم همین است این قسم یاد کردن را بگذارید تا قانون اساسی تمام شود (و جمعی دیگر هم بهمین عقیده بودند آقا میرزا ابوالحسن خان و صدیق حضرت و حسنعلی خان جداً خواستار بودند که امروز قسم یاد شود وگفتند چرا شماها مادامیکه وکلای آذربایجان نیامده بودند نظامنامه اساسی را تمام میدانستید اما حالا ناقص میدانید).

حاجی امین الضرب- ما آنوقت هم ناقس دانسته و تمام نمیدانستیم.

سعدالدوله- از روزی که من آمده ام گفتم که این قانون اساسی تمام نیست.

حسنعلی خان- عقیده خودم را بگویم این اصولیرا که باید نوشته شود و مطرح مذاکره تا قبول نشود جزو قانون اساسی که نخواهد شد در اینصورت قسم خوردن ضرر ندارد و از امروز ببعد دیگر ماها بهیچوجه ایرادی بدولت نداریم.

سعدالدوله- عجباً عجبا این رای شخصی نیست من چطور میتوانم حقوق موکلین خود را از دست بدهم.

حسنعلیخان- در اینصورت بهتر میتوانید حقوق خود را حفظ نمایید.

مخبرالملك- امروز حاضر شده بودیم که قسم یاد نماییم و قرار بودآقایان حجج اسلامیه هم حضور د اشته باشند چون بجهت ایشان مانعی روی داده و بمجلس اطلاع داده اند که امروز نمیتوانند تشریف بیاورند باشد برای روزهای دیگر که آقایان هم حضور داشته باشند و امروز هیچ مذاکره در این خصوص نکنیم وقسم بجهت راستی ودرستی یاد کردن منافات با اتمام اصول اساسی ندارد.

حاجی امین الضرب- عرض بنده این است امروز قسم خوردیم و این اصولی که امروز باید نوشته شود یکی دو فقره از این اصول قبول نشد آنوقت تکلیف چیست.

سعدالدوله- قسم بر دو نوع است یك قسم شرعی است که تکلیف هر مسلمانی و افراد ملت است قسم بخورد که بملت و دولت خود خیانت نکند و معلوم است هر کس داخل اینکار و مجلس شده روز اول قسم خورده و یك قسم رسمی است که در این گونه موارد باید یاد کرد یعنی قسم بخورند که باین قوانین اساسی که گذاشته شده خیانت نکرده و تخلف ننمایند حالا که اصول آن تمام نشده صحیح نخواهد بود پس حالا که اصول آن تمام نشده صحیح نخواهد بود پس باشد برای چند روز دیگر که اصول اساسیه تمام شده و بصحه برسد آنوقت قسم یاد نماییم.

حسام الاسلام- ما یك سلطنت داریم و یك دولت، سلطنت عبارت از شخص اعلیحضرت است و دولت عبارت از هیئت وزرا باید وزرا هم قسم یاد نمایند که بملت و سلطنت خیانت نکنند همچنانکه ما قسم یاد مینماییم که خیانت بدولت وملت ننماییم.

رئیس- البته آنها هم باید قسم یاد نمایند ودر موقعش در نظامنامه نوشته شده وقید خواهد شد.

حاجی امین الضرب- بعد از تمام شدن نظامنامه اساسی ما قسم میخوریم و منتظر آنها هم نمیشویم.

آقا میرزا فضلعلی- (الحمدالله الذی هدانا لهذا وماکنا لنهتدی اولا ان هدانا الله والصلوه و السلام علی محمد و آله المنتخبین علی ذلك بعد فقد قال الله تبارك و تعالی فاعتصموا بحبل الله جمیعا ولا تتفرقوا). خداوند متعال امر میکند ما بندگان را باینکه دلهای خود را پاك نگاه داشته و با هم یکی باشیم و از هم جدا نشویم الحمدالله اساس این کار بواسطه این مجلس محترم تازه بدست آمده پس در این صورت برای ما لازم است که من بعد اسم اصفهانی و آذربایجانی و طهرانی و قفقازی و سنی و شیعه نبریم همه را در دادیره اسلامیت دانسته واین اسلام بدانیم وقتیکه اینطور شد از این ببعد از بردن اسم مملکتی دون مملکتی عیب نمیبینیم وهمه خوبی را برای یکدیگر میخواهیم وامیدواریم که رگهای ما و خونهای ما رگ اسلام وخون اسلام باشد خواه قسم بخوریم یا نخوریم تفاوتی ندارد و هیچ قسمی بالاتر و بهتر از دانستن شرافت اسلام نیست.

ای بسا ناورده استثنا بگفت جان او با جان استثنا است جفت.

و کسی که این شرافت را نداند خدای نخواسته خون آن پاك نیست باز تفاوتی برای آن نخواهد کرد خواه قسم بخورد و یا نخورد پس بهتر این است از بابت قسم این چندر وزه مذاکره بمیان نیاید تا اصول نظامنامه اساسی تمام شود و چنانکه اشاره شد باید خود را مقید بقسم نکنیم بلکه مقید باسلامیت بکنیم که خداوند حکم باشد میانه ماها.

(شروع بخواندن نظامنامه مجلس سنا شد).

مخبرالملك- چند ایراد در این نظامنامه بنظرم رسیده در حاشیه نسخه که در دست دارم یادداشت نموده ام در ماده اول که عبارت آن این است (مجلس سنا بموجب اصل چهل و یکم قوانین اساسی مؤسس و مقرر است) لفظ (مجلس شورای ملی) بعد از لفظ قوانین اساسی) لازم است نوشته شود که صریح باشد. در ماده دوم که عبارت آن این است (اعضای این مجلس مرکب از شصت نفر خواهد بود نصف از طرف قرین الشرف همایونی استقرار می یابد یازده نفر از اهالی تهران و باقی از اهالی ایالات و نصف از طرف ملت انتخاب خواهد شد.) بجای لفظ (باقی) عبارت (پانزده نفر) باید نوشته شود.

(همه تصدیق نمودند که هر دو ایراد صحیح است و قرارشد بهمین طور نوشته شود).

حاجی سید نصرالله- در ماده دوم لفظ (استقرار) از طرف دولت و لفظ (انتخاب) ازطرف ملت نوشته شده جهت چیست باید هر دو بلفظ (انتخاب) نوشته شود.

مخبرالملك- من دو ایراد دیگر دارم ایراد اول اینکه ما در انتخابات وکلاء مجلس شورای ملی بتجربه فهمیدیم که انتخاب عمومی اسباب اشکال است و عقیده بنده این است که انتخاب اعضای مجلس سنا را بشهرهای بزرگ مخصوص نمایند اولا بجهت اینکه عده اعضاء کفایت بر تمام ولایات و شهرهای کوچك نمیکند ثانیا زودتر انتخاب میشوند ایراد دوم شرطی است که برای منتخب و منتخب طبقات قرار داده اند و این صحیح نیست زیرا که مطلق شاهزاده و یا علماء و یا اعیان معلوم نیست شخصیت داشته باشند خوب است ما که مسلمانیم لیاقت و علم را شرط قرار بدهیم و بسبب این شرط انتخاب مخصوص شهرهای بزرگ میشود و در شهرهای کوچك و دهات البته اینگونه اشخاص نیست.

عون الدوله- ماها که مقوصدمان اینست بعدها مشوق باشیم جوانان مملکت در صدد تحصیل شرف و علم باشند شرط مخصوص بودن انتخاب اعضاء مجلس سنا بشهرهای بزرگ مانع پیشرفت این مقصود است زیرا اهالی شهرهای کوچك و دهات وقتی که از این انتخاب محروم ماندند موجب یأس آنها شده دیگر در پی تحصیل شرف وعلم نخواهند رفت.

مخبرالملك- شما وادار کردید نکته را که نبایست بگویم لابداً اشاره نمایم فعلا اگر انتخاب اعضاء مجلس سنا مخصوص شهرهای بزرگ نشود دولت در مدت قلیلی بتوسط تلگراف منتخبین خود را معین نموده و همه حاضر میشوند و منتخبین ملت مدت بسیاری طول خواهد کشید آنوقت مجلس سنا منعقد شده و اکثریت آراء با منتخبین دولت خواهد شد.

آقا میرزا فضلعلی- این مسئله را باید در فصل علیحده قید نمایند مادامیکه عده منتخبین ملت مطابق عده منتخبین دولت حاضر نشده مجلس سنا منعقد نشود.

سعدالدوله- در ممالك خارجه به اجزاء مجلس سنا مواجب داده نميشود بجهت اين كه از متمولين و شاهزادگان و پيرمردان و نجبا كه صلاحيت داشته باشند محض افتخار و شرف انتخاب ميشوند حال نميدانم در اين باب آنجا هم قيد شده و بهمين جهت بود كه پرسيدم حقوقى از طرف دولت براى اعضاء مجلس سنا معين شده يا نه مسئله ديگر كه در انتخابات اينجا هيچ ملاحظه نشده در باب وكالت است كه بايد وكيل داراى شرايط و صفاتى كه در نظامنامه قيد ميشود بوده و داوطلب باشد نه اينكه مجبوريت در كار باشد اشخاصى كه ميل بوكالت دارند بايد اسامى خود را اعلام نموده و خودشانرا معرفى نمايند وداوطلب باشند.

(چون ملاحظه نمودند باين ترتيب مباحث و مذاكره اصلاح نظامنامه مجلس سنا چند روز طول خواهد كشيد لهذا قرار شد هر كس ايرادى دارد در حاشيه نسخه چاپى كه عموم وكلا داشتند يادداشت نموده بكميسيون بدهند كه در آنجا تنقيح و تصحيح شده روز يكشنبه قرائت شود).

مشروح مذاكرات مجلس ملى، دوره1، ص: 43

جلسه: 43

مذاكرات دارالشورای ملی روز يكشنبه چهارم شهر محرم الحرام 1325

خلاصه مذاكرات روز سه شنبه 28 ذى الحجه الحرام 1324 قرائت شد.

رئيس- اعضاء انجمن قانون نويسى همچو تصور نمودند كه متمم اصول قانون اساسى نوشته شده حاضر ميشود كه امروز قرائت شود نظامنامه براى مجلس بلديه نوشته شده امروز آن خوانده شود مسئله ديگر مواجب مستخدمين است كه تشكى كرده اند صورت آن را هم نوشته اند در مجلس مطرح مذاكره شده بتصويب اعضاء مجلس اصلاح شود. (همه گفتند خيلى خوب است و شروع بخواندن نظامنامه مجلس بلديه شد در فصل اول در خصوص اينكه انجمن بلديه حق رسيدگى و تأسيس بعضى ادارات شهرى دارد مثل كتابخانها و قرائت خانهاى عمومى و دواخانها تياترها و موزه خانها و غيره مذاكره شده حمعى گفتند لفظ (تياتر نوشتن هيچ صحيح نيست).

بحرالعلوم- خيلى غريب است كه اين نظامنامه را با نوشتن اينطور الفاظ بمجلس فرستاده اند كه قرائت و تصحيح شود.

حاجى محمد اسمعيل آقا- ضررى ندارد تياترهايى هستند كه بجهت وعظ و تربيت و آگاه كردن مردم تشكيل مى يابد.

حاج شيخعلى- بسيار خوب ولى بايد بلفظ و عبارتى نوشت كه اشاره باين ترتيب داشته باشد واين گونه الفاظ در اين مجلس محترم نبايد مذاكره شود.

بحرالعلوم- موزه خانه هم فايده ندارد.

ميرزابوالحسن خان- چرا آثار كهنه را در آنجا ميگذارند باعث بصيرت مردم و فايده زياد است. حاجى محمد تقى شاهرودى- امروز روز حق ايراد در دفعه ثانيه ا ست كه قرائت شود.

رئيس- عيبى ندارد و اين يك لفظ (تياتر) هيچ نوشته نشود بهتر است.

(از بابت معارف گفتگو شد كه طورى نمايند عموميت داشته باشد حتى در دهاتهم ا سباب معارف فراهم شود.)

رئيس- خوب است در اين موقع يك توضيحى بشود اين انجمن بلديه كه منحصر در شهرها نيست بلكه اهالى بلوكات و دهات وقصبه ها و شهرهاى كوچك هم ميتوانند از روى قاعده تأسيس انجمن بلديه نمايند منتهى در دهات و بلوكات احتياجشان كمتر است و در شهر بيشتر ولى اگر همه يك مجلس باشد آنوقت عوارضات لازمه از شهرى و دهاتى يكسان گرفته ميشود پس نيست بدهات زيادتر گرفته شده و بآنها ظلم خواهد شد و حال اينكه احتياجاتشان كمتر است در اينصورت بايد مجلس دهات و بلوكات با مجلس بلديه شهر تفاوت داشته و از هم جدا باشند كه هر يك بقدر حاجت خود تأسيس انجمن بلديه نموده و عوارض بدهند.

حاج شيخعلى- اين نظامنامه از منشآت است يا ترجمه؟

رئیس- ترجمه است ولی باید در مجلس تصحیح و تنقیح شود.

آقا میرزا فضلعلی- تکلیف انجمن بلدیه آن است که در احتیاجات و آسایش مردم و نظم بلدیه جلب نظر کند نه جلب منفعت این پولهاییکه جمع میشود بمصارف مهمه خرج شود ولی از این نظامنامه معلوم نیست که این انجمن بلدیه از برای جلب منفعت است یا دفع ضرر و فعلا تمام شهرهایی نظم و ترتیب و بهمه مردم سخت میگذرد.

رئیس- اینهاییکه شما میگویید تکلیف نظیمه است که جزو قانون وزارت داخله است واز برای حکام و نظمیه وغیره نوشته میشود و ترتیب داده خواهد شد انشاء الله بعد از عاشوراتمام شده قرائت میشود مقصود شما در اینجا بعمل خواهد آمد.

آقا میرزا فضلعلی- این نظامنامه است یا قانون بلدیه؟

رئیس- هم نظامنامه است و هم قانون.

آقا میرزا فضلعلی- پس این عوارضاتیکه گرفته خواهد شد از روی چه میزان خواهد بود.

رئیس- این عوارضاتهم جزو مالیات است و کلیه عمل مالیات باید در مجلس شورای ملی مذاکره شده بهر طور تصویب کردند از همان قرار باید دریافت دارند.

(پس از خوانده شدن نظامنامه بلدیه قرار شد نسخهای متعدد نوشته شود و بهمه اعضاء مجلس بدهند که بدقت ملاحظه نموده ایرادات خودشان را یادداشت نمایند که در قرائت دوم از روی بصیرت تنقیح شود و در این موقع حاجی نبیل الملك از طرف وزارتخارجه بمجلس آمده بعضی پیغامات از جانب وزیر خارجه رساند).

رئیس- چند فقره اظهارات بوزارت خارجه شده که دو سه فقره آن شخصی بود جواب داده بودند یکی دو فقره آن عمومیت داشت اولا در خصوص (قنسول) باطوم بود که ایرانیهای مقیم آنجا شکایت کرده بودند میفرمایند دفع آن تعدیات شده و انشاء الله بعدها آسوده خواهند بود ثانیاً در باب فروش اطفال قوچانی میفرمایند در اینخصوص اسناد در وزارت خارجه هست وقوع این مسئله صحت دارد واحکامی هم در این باب صادر شده و مطرح مذاکره بود ولی امروزه آن شدت را ندارد.

حاج شیخعلی- این تعدیات از طرف حکومت است یا مباشرین؟

رئیس- حکومت پول میخواهد لابد رعیت هم باید فرزند خود را فروخته تهیه پول برای حکنومت نماید و تلگرافی هم در اینخصوص از عشق آباد کرده اند خوانده شود.

آقا سید محمد تقی- تلگراف را قرائت نمودند که خلاصه مضمون آن این است.

اگرچه از شاهد کسی قسم نمیخواهد ولی ما ایرانیان مقیم عشق آباد که پنج هزار نفر هستیم بشرف و دین واسلام قسم یاد مینماییم و خداوند را بشهادت میطلبیم که بچشم خود دیدیم که اطفال قوچانیها را در عشق آباد مثل گوسفند و سایر حیوانات به ترکمانها میفروختند و کسی نبود دادرسی نماید و درخصوص بانك ملی هم کمال همراهی را داریم (در این موقع تمام اهل مجلس و تماشاچیان گریه مفصلی نمودند بطوریکه نمیتوانستند خود داری نمایند.)

حاجی محمد اسمعیل آقا- عرض میکنم بعد از این گریه بهترین گریها این است که مجازات این شخص را اکیداً از دولت بخواهید و هر کس این داغ را بدل ایرانیان گذاشت بمجازات برسد که باعث تشفی قلوب شود.

شرف الدوله- کاغذیهم از باطوم نوشته اند ملاحظه نمایید.

آقا میرزا محمود- از قراریکه تحقیق شده ومعلوم گشته باعث این فروخته شدن اطفال سردار مفخم قوچانی شده و حالا هم اسبابی فراهم کرده است در عوض این خدمت امتیاز بگیرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- هر کس هست باید بمجازات برسد.

سید الحکماء- عقیده من آن است آنچه که گرفته بدهد که اطفال مسترد شوند.

حاج سید عبدالحسین- الحمدالله رب العالمین که خداوند بر همه مسلمانان منت گذاشت و اسباب انعقاد این مجلس را فراهم آورد ماها هم مثل جدم حضرت ابی عبدالله علیه السلام که در میدان شهادت یکه و تنها ایستاده طلب نصرت و یاری میکرد استغاثه مینماییم و الحمدالله شما هم که در اینجا جمع شده اید امنای ملت هستید و منتخب عقلائی عموم میباشید و بجهت دادرسی حاضر هستید پس مذاکره و اصلاح این مسئله بیك روز و دو روز ممکن نیست چند روز لازم دارد و این نحو کارها بیست و چهار سال است که در صفحات خراسان متداول است و این هم بر دو قسم است یکی اینکه حکومت پول میخواهد لابد رعیت اطفال خود را فروخته تهیه پول میکند دیگر اینکه جمعی هستند کارشان همین است ولی اینها کم هستند باید این امورات اصلاح شده و بداد مظلومین رسیدگی شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در صورتیکه آقا میرزا محمود عنوان کرده آن شخص اینجا حاضر است و باعث این کار شده باید خواست و بمجازات برسد.

حاجی شیخ علی- باید از وزیر داخله خواست.

آقا میرزا فضلعلی- از آن کسانیکه باعث فروختن اطفال شده اند هم از حاکم کل و هم از مباشرین استرداد اطفال را بخواهند وزیر اموالی را که از این راه حلال جمع نموده اند بیگرند صرف این کار نمایند بهترین مجازاتها است دیگر لازم به تنبیه و سیاست نیست.

حسنعلی خان- عرض دارم: کلیه در این مملکت تا امروز نمیتوان گفت اجراء حکومت مسئول باشند زیرا کر حاکم کل تعافی گرفته میفرستادند آنهم از اجراء تعارفی گرفته میگوید فلان کار را بکنید تمام این کارها راجع بحکومت کل است.

آقای میرزا فضلعلی- ابتدا چنین است هزار و چندین سال است که ماها گریه میکنیم برای اینکه ابن زیاد و شمر و ابن سعد امام حسین علیه السلام را کشته اند و حال آنکه بامر یزید بوده.

حاج سید عبدالحسین- میتوانیم بگوییم که یزید مأخوذیت شدیدتر ندارد؟

بحرالعلوم- اگر حاکم کرده است او مقصر است والا مباشر.

آقا میرزا محمود- سردار مفخم قوچانی اینجا حاضر است و خوودش در حقیقت حاکم مستقل بوده است باید از او مؤاخذه شود.

حاج سید عبدالحسین- بلی حکومتهای جزء خراسان حکومت دارند در حقیقت سلطنت دارند.

آقا سید محمد تقی- این تحکم است حاکم جزء بدون اطلاع حاکم کل نمیتواند کاری بکند رعایا وقتیکه از حاکم جزؤ تعدی دیدند بحاکم کل عارض میشوند باید رفع تعدیات را از رعایا نماید اینجا بعکس بوده از قرار معلوم سوار شاهسون برای تقویت حکومت جزء هم فرستاده است و اجزا حکومت جزء هر چه مستقل باشند باز بدون اطلاع رئیس نمیتوانند اقدام بکاری نمایند.

آقا میرزا محمود- من نمیگویم حکومت کل تقصیر ندارد بلکه هر دو مقصر هستند اما در این موقع این شخص بیشتر مقصر است.

آقا سید حسین- هر وقت عرضی در این خصوصها کردیم گفتند سند لازم دارد امروز سند در دست داریم و حاضر است که فروش اطفال بدست آصف الدوله شده است اگر سایرینهم فروخته اند پولش باو رسیده ما کار باجزاء نداریم طرف ما آصف الدوله است باید اطفال را مسترد دارد او میداند با اجزاء و مقصود اینست که فقط مذاکره نباشد نتیجه هم بعمل آید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از وزیر داخله بخواهیم شخص معین نشود. هم از مباشر هم از حکومت استرداد اطفال خواسته شود و هر کس باعث این کار شده بمجازات برسد.

آقا سید محمد تقی- من میگویم لعن الله الراشی والمرتشی ومن بینهما.

آقا سید مهدی- معلوماتی دارم. شخص سابق الذکر قانونی وضع کرده و سند هم در دست هست که در اطراف گناباد و بجنورد وغیره هر کس متوفی شود خانه او را مهر کرده واموالش را ضبط میکردند و باسم عشر گرفتن دو عشر، عشر می گرفتند (جمعی گفتند این عمومیت دارد منحصر بآنجا نیست.)

رئیس- بعضی از آقایان تردی کردند که پس فرا مجلس منعقد است یا نه حال میگویم در مجلس مذاکره شده باکثریت آراء قرار آن داده شود. (جمعی گفتند مجلس باشد بهتر است).

حجی محمد اسمعیل آقا- یکروز سه شنبه باشد عیب ندارد و بعد از آن تا چهاردهم محض احترام عاشورا تعطیل شود ولی مجلس که منعقد میشود نتیجه داشته باشد.

آقا سید محمد تقی- امروز هم نتیجه داد و قرار شد بوزیر داخله از بابت فروش اطفال قوچان رقعه نوشته شود.

حاجی محمد تقی- در خصوص پسر سپهدار نوشتید چه نتیجه بخشید که حالادر اینخصوص نوشته شود.

نامه آخوند ملا محمد کاظم خراسانی بعنوان مجلس شورای ملی.

بمجلس محترم شورای ملی شیدالله تعالی ارکانه بعد از اهداء ثنا و تحیت و اء مراسم تبریك و تهنیت معروض میدارد در اینموقع گرامی که بحمدالله تعالی و حسن عنایته ویتوجهات مقدسه حضرت حجه عصر ارواحنا فداء پریشانیها و ویرانیهای ناشته از استبدادات و قصر انظار باغراض شخصیه و غماض از مصالح نوعیه را نوبت بپایان و اقتضای کمال دین پروری و خلوص نیست ذات اقدس شاهنشاهی ادام الله تعالی سلطانه و سعادت این عهد فرخنده که پاینده باد قلب مبارك همایونی که (بین اصیعی الرحمن است) بعقد این مجلس خجسته که نخستین مرحله ترقی است منعطف فرمودند لازم دانسته پس از قیام بوظایف دعاگوئی آن ذات اقدس اعلی و اداء شکر آن مواهب عظمی بمراسم تبریك مبادرت نموده بمقتضای کریمه مبارکه (فان الذکری تنفع المؤمنین) محض مزید تذکر معروض دارد که این اساس بزرگ که (بعداللتیاواللتی) بعهده کفایت آن دینداران با دیانت و دولت خواهان با غیرت سپرده شده مفتاح سربلندی دین و دولت و پایه قوت و شوکت واستغناء از اجانب و آبادانی مملکت است والله ملل و دول عالم در این موقع نگران حال مایند تا از این اتفاق ملی و مجلس شوری که آخرین علاج لعراض مزمنه مهلکه است چه نتیجه گیریم و چنانچه بعون الله تعالی و حسن تاابیده در این مرحله بطوریکه باید قدم برداریم امید است که انشاء الله تعالی از مهالك نجات و عماً قریب با همگنان همعنان کردیم و بالعکس اگر خدای نخواسته باز هم اغراض شخصیه منظور و جلوگیر باشد امکان استعدادی خود را باطل و عرض و ناموسمان را بر باد داده و انگشت نمای ملل و دول و مصدیق (تحلفون ان یتخطفکم الناس) خواهیم بود. اعاذبالله تعالی من ذلك حالا که برای اصلاح مفاسد و تکمیل نواقص آزادی مرحمت فرمودند انشاء الله تعالی هیچ دقیقه را فروگذار نفرمودند قوانین محکمه دین مبین را که ناموس اکبر واز اعظم اسباب ترقی و نفوذ و فقط رسمی از آن باقیست صحیحاً بموقع اجرا و مصالح دولت و انتظامات مملکت را بر وجه احسن ونظام اتقن مرتب وابواب استبدادات و تعدیات و حیف و میل و خائنانیکه خانه ملت را چنین ویران و روز کار دولت ابد آیت را که حارس دین و مایه شرف مان است باین درجه منتهی و زیر بار این مبلغ خطیر قرض از اجانب نموده بکلی مسدود و اسباب تخلص از ذمت این قرض و صرف دخل دولت در مصالح لازمه واستعدادات موجه قوت و شوکت که اول قدم ترقی است ترتیبات صحیحه فراهم و مقدمات استغناء از اجانب که مایه ثروت و مکنت و تخلیس از فقر و اطمینان آنها بعدم تلف و عنوان اموال موقوف است بافکار ثاقیه و تدابیر حکیمانه تدریجاً مهیا و صرف جهد و و بذل مجهه خواهند فرمود انشاء الله تعالی و اثقه بالله تعالی و بولی امر صلوات الله علیه و علی آبائه الطاهرین والسلام علیکم و رحمه الله و برکاته. (الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 44

جلسه: 44

مذاکرات دارالشورای ملی روز سه شنبه 6 شهر محرم الحرام 1325

مستشار الدوله- چند روز قبل مستدعیات اهالی آذربایجان در هفت ماده بدولت پیشنهاد شد یکی عزل مسیونوز و مسیو پریم است که قبول شد برای اینکه بدانیم بجهت چه معزول شدند لازم است بدانیم که مسیونوز و مسیو پریم را و دو نفر دیگر را برای چه کار باینجا آوردند بجهت این بود که بواسطه علم و تجربه آنها اداره گمرك مرتب شود لاغیر یعنی اولا اداره گمرك را ترتیب صحیحی داده دائر نمایندوثانیاً معلم باشند برای کسانی که در آن اداره هستند لکن نه برای اشخاصیکه از کار عاری هستند عوض اینکه اداره گمرك رامنظم نموده و بسایرین هم علم و تجربه خودشان را بیاموزند شش اداره دیگر را در تحت اداره خود آورده و عنوان وزارت را هم بدست آورند نزدیك بود مسیونوز را شیخ الوزرا و یا صدرالوزرا بگویند این بود که کم کم رعب مسیونوز در قلوب اثر کرده چنان تصور کردند که عزل مسیونوز از محالات است اگر عزل مسیونوز را بخواهیم آسمان بزمین میآید این شد عزل آنها را خواستند دولت هم عزل آنها را قبول کرد قرار شد بجای مسیونوز مسیو کینه یا مسیو نالار بعنوان ناظمی یا مستشاری در گمرك باشند منتهی

اختلاف مانده بود که اسم مدیری هم داده شود یا رئیس و مدیر ایرانی باشد فقط آن فرنگی را باسم مستشاری قبول نماییم حالا معلوم میشود در حقیقت معزول نکرده اند بلکه یك فرنگی دیگر را آنجا آورده بر آنها افزوده اند این دو نفر مسیونوز و پریم دستورالعمل بآن یکنفر میدهند و خانه مسکونی آنها هم همانجا است این شد سه نفر رئیس (رزاد فی الطنبور نغمه آخری) پس معلوم میشود ازمسئولیتی که داشتند بیرون رفتند آن یك نفر را برای خودشان راپورت چی و خبر آور قرار داده اند و چندروز قبل معلوم شده در انهدام و سوختن اسنادی که مطالب فهمیده میشود سعی دارند که آن اسناد را خراب بکنند برای اینکه آنها را خارج کردند لازم بود آن روزی که اینها را عزل نمودند تحویل بگیرند بوزیر مالیه یا یك نفر رئیس ایرانی بدهند و علت دیگر که شده میترسیم با این اهمال و هرج و مرجی که شده فردا خواند گفت که موعد قسط وجه استقراض روس رسید و آنها خواهند گفت شما این دو نفر را برداشتید کار آنها عقب افتاد اعتقاد من این است که مجلس یکی از این دو شق را اختیار نماید یا وزیر مالیه را رسماً بخواهید و مسئول نمایید چرا وقتی که آنها را برداشتید تحویل نگرفتید و ادارات را تحویل بکس دیگر ندادید این ایضاحات را از او بخواهیم و حفظ کنیم یا اینکه شرحی بصدارت بنویسیم و این ایضاحات را بخواهیم.

حاجی شیخ علی- شق اخیر بهتر است وزیر مالیه خواهد گفت بمن ندادند.

مستشارالدوله- وزیر مالیه نمیتواند عذب بیاورد عزل آنها برای این شد که وزیر مالیه نگوید وزارت گمرك با من نیست لهذا آنها را معزول کردند که در تحت نظارت او بیاید معلوم میشود اینها حرف ظاهری برای اسکات مردم بوده.

حاج شیخ علی- تسلیم بوزیر مالیه ملزم بود یا خیر فقط عزل آنها بود.

آقا سید محمد تقی- بعد از شناسانیدن دولت وزرا را این حرفها پذیرفته نیست.

حاجی شیخ علی- کلام در این است باو بگویند بتو تفویض کردیم باو نگفتند بتو دادیم و تفویض نمودیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بوزیر مالیه اگر امروز تکلیفی بکنیم میتواند بگوید ریاست سابق با من نبود و قرار شد نظامنامه و قوانین و دستورالعملی مرا بدهید آنوقت از من مسئولیت بخواهید پس بصدر اعظم بهتر است.

احسن الدوله- معزول نمودن مسیونوز و مسیو پریم بهوای نفس شد و بی تهیه و تدارك بود نه فکر اداره را نمودیم و نه فکر نقدی اداره و ملاحظه نکردیم آنها را معزول کردیم یك نفر آدم داریم یا نداریم یا در ولایات و اطراف آدم گذارده ایم تصاحب کند اگر سابق اجزاء گمرکات بوشهر و سایر سرحدات یك واهمه داشتند حالا آن واهمه هم وقت خواستیم یك دروازه را ببندیم دروازه ها باز نمودیم. یقین بدانید اگر اقدامی نشود ترتیب حساب و کتابی هم نداریم مسئولیت آنها از میان خواهد رفت هر ساعتی که اقدامنشود دار وندارمان از میان خواهد رفت نه مفتشی داریم ونه اظهاری کردید.

حاجی شیخ علی- چون عزل او فوری بود و فوتی دولت باید حفظ اموال خودش را بکند.

احسن الدوله- صریحاً عرض میکنم اگر دولت این ملاحظات را میکرد واین ادارات را باین طور واگذار بآنها نمیکرد حالا اینها نمیگفتند که تا حال وزرا را سیر میکردیم اکنون وکلا را باید سیر نماییم.

حاجی شیخ علی- تا حال مجلس متوقع چیزی نبوده.

مستشارالدوله- اینهاییکه آقای احسن الدوله گفتند در دست دوا میخواهیم باید به علاج پرداخت اولا مسیونوز را که سر اینکار آوردند مسیو کینه حاضر بود منتها مسیونوز نباشد مسیو کینه باشد نگفتند تمام بلژیکی ها معزول باشند حتی مسیون لاورس را هم تلگرافا خواستیم توقیف باشد تا خیانات او ثابت بشود پس هیچ ادارات گمرك خالی از مدیر بلژیکی نبوده با این شکل معایب سابقه اگر یکی بود حالا زیادتر شده اگر هم بی موقع بود عزل مسیونوز درست عزل شده دولت هم قبول کرد حالا باید چاره کرد که اسناد از میان بیشتر نرود بهتر این است که پیش آمد و گذشته یکی از ایندو شق را که گفتیم عمل نمایند. حاج شیخ علی- شق ثانی بهتر است.

شیخ ابراهیم- بهتر اینست از وزیر مالیه سئوال شود.

سعدالدوله- بنده عقیده دارم غیر از اینها نوشته شود بجناب ناصرالملك بیایند اینجا ایضاحات خود را بدهند بدانیم آیا مسئولیت را بگردن میگیرند یا نمیگیرند اگر بعهده بگیرند حق سئوال و جواب نداریم.

آقا میرزافضلعلی- یعنی مسئولیت بعد از امروز را.

سعدالدوله- بلی مسئولیت بعد از این را.

آقا سید حسن تقی زاده- این جزئیات همه اش افواهی است مطلب کلی این است که وزیر مالیه را خواهید ترتیب اینکار را بگوید و مسئولیت خود را قبول نماید چنانچه آنشب در مجلس صدارت تشریف داشتید بصدراعظم گفتیم وزیر مالیه میگوید من مسئولیت ندارم صدر اعظم گفتند که من صدر اعظم هستم رسماً میگویم از مسئولیت دارد باید اینجا بیایند بمکاتبات نمیشود.

رئیس- همان خواستن وزیر مالیه صحیح است.

سعدالدوله- علم خارجی دارم اگر چه نمیشود سند قرارداد ولی از قرار معلوم لاورس که توقیف بود پریشب تلگراف رسیده از سرحد جلفا رد شده حالا نمیدانم بفرنگ رفته یا اینجا خواهد آمد ترتیب گمرك هم در تحت اداره مسیو کینه نام است و او ضبط کرده آنها را شنیدم.

آقا میرزا طاهر- بصدر اعظم بنویسیم وزیر مالیه بیاید.

حاج شیخ علی- اگر وزیر مالیه همین جواب را داد چه میگویید؟

صدیق حضرت- نمیتواند بگوید.

سعدالدوله- طرف ما وزیر مالیه است بنابر فرمایش صدر اعظم.

میرزا ابوالحسن خان- آن روز خاطر شماها هست محتشم السلطنه در جواب من گفتند ما هشت نفر وزیر معین میکنیم در هر کاری رجوع بآنها نموده توضیح بخواهید بنده گفتم مسیونوز وزیر مسئول است یا خیر ایشان فرمودند این هشت نفر وزیر مسئول هستند چون این عمل راجع بوزیر مالیه است ایشانرا بخواهید و توضیحات خودشانرا بگویند آن دستخط و اینهم شفاهی.

آقا میرزا طاهر- اینها صحیح است ولی تا پنجروز طول بکشد در این چند روز خواهند برد.

آقا سید مهدی- مجلس تعطیل نباید بشود چه ثوابی از این بالاتر که بکار مسلمانان رسیدگی شود.

سعدالدوله- در این خصوص و در این ماده در باب تشکیل کمیسیون که بمحاسبات آنها رسیدگی نمایند و تشکیل اداره تفتیش که بهر شهر که گمرك است بفرستند و مناسب حال ایران یکنفر ایرانی بسمت مدیری و یکنفر بلژیکی بسمت مشاوری معین نمایند این سه فقره را بنده بدولت اخطار کردم حالا باید وزیر مالیه بیاید جواب این مذاکرات را بدهد.

میرزا ابوالحسن خان- خوب بود اول به مجلس بفرمایید بعد بدولت اخطار کنید.

سعدالدوله- من خیرخواهی و پیش دستی کردم که از مال دولت حیف و میل نشود آنوقت به گردن مجلس بگذارند چون نظامنامه مالیه بمن راجع شده که بنویسم و مشغول هستم لهذا اخطار نمودم در کاغذ نوشته شود هم تحقیقات از صدارت بخواهیم و هم وزیر مالیه بیاید تکلیف معلوم شود.

حاج شیخ علی- اگر صلاح بدانید هم به صدارت شرحی نوشته شود و هم وزیر مالیه را بخواهید؟

حاج سید مرتضی- در این خصوص که فرمودند گذشت در خصوص دخترهای قوچان نتیجه بکجا رسید.

رئیس- هنوز این مطلب تمام نشده آقای تقی زاده مطلبی دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- یا در این خصوص یا در خصوصهای دیگر مکاتبه بصدراعظم را باید تقلیل کرد و آن عنوان صحیح که پیش گرفته اید نباید از دست داد و ترتیب صحیح این است هر وزیری میتواند مسئولیت را بعهده بگیرد اگر نمیگیرد استعفا بدهد.

سعدالدوله- این صحیح است.

حاجی سید مرتضی- در خصوص دخترها باید ترتیبی داد که نتیجه داشته باشد.

رئیس- طرف حاکم است و آنهم در خراسان است باید بیاید.

امین التجار- طرف وزیر داخله است.

آقا سید مهدی- شجاع الدوله که متصدی این امر بوده درتهران است.

حاجی سید محمد- او معزول است.

سعدالدوله- در این مورد باحکام حق گفتگو نداریم طرف ما وزیر داخله است.

آقا سید مهدی- پس چه انتظاری از آصف الدوله دارید؟

رئیس- آن اسباب کار است باید بیاید.

آقا سید حسن تقی زاده- در اینمدت بواسطه تجربه بعضی چیزها میفهمیم بعضی از تحقیقات و توضیحات که وزراء بما میدهند نباید گول بخوریم چنانچه وزیر خارجه در مسئله کربلا توضیحات دادند و وزیر داخله در خصوص پسر سپهدار شاید آصف الدوله تا ششماه نیاید باید مدت معین کرد واصلاح اینکار از وزیر داخله باید خواست.

حاجی سید عبدالحسین- آنچه زمان گذشته است گذشته ودر این ششماهه اخیره هم هر چه کرده باشد بیاید طهران شاید آنهم مثل اشخاصی شد که از سرحد جلفا رد شده.

حاجی سید محمد- پس وزیر مالیه را که میخواهید همان روز وزیر داخله را هم بخواهید.

سعدالدوله- آن روز که وزیر مالیه را میخواهید خیلی کار دارید حالا از برای چه روز وزیر مالیه را میخواهید.

رئیس- روز پانزدهم.

آقا سید حسین- دو مسئله است یکی فروش اطفال و یکی مسئله غارت و بردن آن شصت و یکنفر در خصوص اینها سالار مفخم اینجا حاضر است راهنمایی میکند که بدون جنگ و جدال و خرج برگردانند اما استرداد اطفال موقوف باینست که حکم از طرف دولت بشود چون امروزه دیگر این امورات با وزیر داخله است وزیر داخله حکم نماید آصف الدوله همانجا است اطفال را برگرداند وقتیکه اینجا آمد بمجازات قانونی برسد و خانه نشین بشود که عبرت سایرین باشد اگر بیاید اینجا و بعد از اینجا یکنفر برود میان ترکمان هیچ فایده نخواهد داشت وزیر داخله را بخواهید با اسنادیکه در وزرات خارجه داریم خیانت او را ثابت کنیم بعد از آنکه علم الیقین حاصل شد حکم شود برای برگردانیدن اطفال ندارد هر ساعتی از او بگذرد دیر شده است چه کاری مهم تر از این دارید مجلس دیگر فوق العاده روز پنجشنبه تشکیل بدهید بهتر است.

حاجی سید محمد- تا روز پانزدهم طول میکشد پنجشنبه بیایند.

حاجی شیخ علی- هیچکس در این ایام عزاداری حاضر نمیشود.

حاجی سید اسمعیل- اگر اقدامی بشود بهتر است کار بگذرد.

حاجی سید محمد- روز پنجشنبه هم وزیر مالیه بیاید هم وزیر داخله.

رئیس- مطلبی است باید عرض کنم نوشتن بوزراء آسان است ولی نمیشود از این روز بروز دیگر خبر کرد بیایند این اطفال امروز فروخته شده اند بلکه مدتی است. این آقایان وکلا در این ایام نمیآیند قرارش را اینطور بگذارید که روز یازدهم وزیر داخله بیاید و روز سیزدهم وزیر مالیه.

حاجی سید محمد- هر دو در یك روز چه طور است؟

آقا سید محمد تقی- نمیشود.

سیدالحکما- هر ساعت بگذرد ضررش زیادتر است برای ملت باید نوشته شود آنوقت بخواهیم اگر مجلس فوق العاده تشکیل شود چه ضرر دارد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- چه ضرر دارد که هیئتی از مجلس تشکیل بدهید توضیحات هر کس میداند بگوید.

رئیس- این نمیشود تمام آقایان باید باشند در این مجلس مذاکره شود.

آقا سید حسین- برای پس فردا همه حاضرند مطلبی نیست که از خارج چیزی تحقیق کنیم باید هر دو مطلب اقدام شود هم وزیر داخله بمجلس بیایند و هم وزیر مالیه هر دو واجب است و فوری هر کس رأی دارد بگوید.

مشارالملك- رأی اینست که حاضر شوند.

آقا سید مهدی- از چه عبادتی بالاتر نیست رسیدن بامور مسلمانان؟

آقا سید ولی الله خان- ابداً مجلس وقت ندارد هر وقت کاری مرتب و منظم پیدا کردید ولو هر روز باشد فردا هم ممکن است ولی وزیر مالیه زودتر بیایند بهتر است از روی غفلت ما کاری میکنیم ما خدا خدا می- کردیم که بلژیکیها استعفا بدهند که پولهای ما نرود بدون مشورت نباید کاری بکنیم بعقیده بنده فردا وزیر مالیه بیاید (تمام تماشاچیان احسنت گفتند).

آقا سید ولی الله خان- در تمام مجالس تصوری انسان پیدا بکند حق این مجلس است برسد این حق توبیخ و سرزنش با همه ماها است احسنت گفتن اسباب توبیخ است. (بعضی از وکلا: کسی بشما توبیخ نمیکند محض شیرینی کلام شما احسنت میگویند.)

سیدالحکما- باید وزیر مالیه را احضار فرمایید و این کار مقدم است.

احسن الدوله- در فقره دخترها چند روز است امنای تذکره در اطراف مسئولیت وزیر مالیه را میدانند یا نه که این طور حرکت نموده اند.

آقا سید حسین- تمام بظلم آصف الدوله است.

احسن الدوله- صبح تا نهار صدو شصت نفر دختر باکره فروخته ند برده اند در تفلیس در مهمانخانه اسیر کرده اند.

حاجی شیخ محمد تقی وکیل الرعایا- دیگر میتوانیم راحت بنشینیم.

احسن الدوله- گذشته ها گذشته است از برای آتیه باید کاری کرد.

آقا سید محمدتقی- میفرمایند بمباشرین تذکره بگویند و بنویسند.

آقا سید حسین- فرمودید از تذکره کاری شده یا خیر از سر حد بوزیر خارجه بنویسند که آصف الدوله بطوری سخت گرفته که این دخترها را رعیت بمالیات فروخته اند بکار پرداز هم نوشته اند جواب نوشته اند نمیتوانیم جلوی او را بگیریم و در فرنگستان کنیز و غلام فروخته نمیشود چه شده دخترهای ایرانی را اینطور میفروشند.

سعدالدوله- این بدعت را او گذاشت.

آقا سید حسین- با تمام احکام که در دفتر وزارت خارجه ثبت است این ترکمانها سپورسات برده اند داده اند شصت و دو نفر زن آبستن را برده اند تحقیق کنید این سپورسات را چگونه داده اند تعطیل نباید بشود مجلس. یکروز وزیر مالیه بیاید یکروز وزیر داخله بیاید.

آقا میرزا فضلعلی آقا- شب هم مجلس بشود حاضریم.

آقا سید حسین- سالار مفخم را بخواهیم.

حاجی شیخ محمد تقی- وزیر داخله مسئولیت دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- در نظامنامه اساسی نوشته شده که ده روز میتواند هر وزیری برای مطلبی جواب بدهد الا مطلب فوری که فوری باید بیاید یا جواب بدهد بعقیده بنده فقره وزیر مالیه لازم تر است شب هم باشد یازدهم دوازدهم وزیر داخله عیبی ندارد وزیر مالیه فردا بیایند بهر ملاحظه که میدانید (8- 9- 10- 11- 12) باید تعطیل باشد ولی وزیر مالیه فوری است که فردا بیاید میخواهید وزیر داخله را عقب بیندازید بهتراست.

سعدالدوله- نباید ترتیب مجلس را بر هم زد پس فردا وزیر مالیه بیایند.

آقا شیخ حسین- وزیر مالیه بیاید لازمتر است بتأخیر میندازید که مالها را میبرند.

آقا سید مهدی- در مسئله کاغذ سوزانیدن باید فکری کرد.

حسام الاسلام- امروز حال ایران حال غریق را دارد.

حاجی سید محمد- رأی را بر چه قرار دادید وزیر مالیه پنج شنبه بیاید؟

رئیس- بسیار خوب همان 5 شنبه بیایند هردو باشند.

سیدالحکما- خستگی در نباید کرد.

سعدالدوله- خستگی از برای نبودن کار و یأس ما بود.

حسام الاسلام- اساس تعرفه وزرا که بما رسیده از دست نباید بدهیم بیست کرور نفوس سرگردان است و تکلیف خودش را نمیداند.

سعدالدوله- در باب بانك ملی یکی از خوانین قزوین کاغذی برای من نوشته خوب است در روزنامه نوشته شود آقای سید محمد تقی بخوانید بدانند.

(آقا سید محمد تقی کاغذ را خواند).

حضور مبارك پدر مهربان ملت ایران حضرت آقای سعدالدوله دامت شوکته.

بنده کمینه که جان ناقابل خودم را با نهایت افتخار برای پیشرفت مقاصد امنای دارالشورای ملی حاضرم فدا نمایم در روزنامه مبارکه مجلس دیدم که در خصوص تأخیر مراقبت عموم در بانك ملی کم کم خواطر مبارك وکلای محترم دارد مکدر و مأیوس میشود ایجان این کمینه فدای آنساحت مقدس باد که گویا هنوز از فقر و پریشانی ملت اطلاع ندارید والله و بالله که ظلم و تعدی چیزی از برای ما باقی نگذارده است والا تا این درجه ایرانیان بی غیرت و همت نیستند بعلاوه همه کس دست رس بطهران ندارد که بتواند باندازه استطاعت سند اسهام بانك را دریافت نمایند. و این کمینه مقدار ناقابل از زیورآلات خودم را که برای این ایام سخت ذخیره کرده بودم فقط برای افتخار بتوسط حضرت 000 بجهت بانك ملی فرستادم از حضور عالی عاجزانه استدعا دارد که هدیه مختصر کمینه را با نظر بلند خودتان دیده بفرمایید اشتباه مرسوله را اعضاء محترم بانکملی بامانت و شرافت خودشان فورخته و هر چه قیمت آنها شد سند اسهام بانك برای کمینه روانه فرمایند چه کنم که زیاده از این قادر نبودم مگر آنکه جان خودم را در موقع فدای ترقی وطن عزیز بنمایم امضای کمینه درخدمت شما در دفتر بانك محفوظ باشد زنی هم از همسایگان کمینه همت و غیرت نموده با آنکه شوهر ندارد و یك پسر صغیر دارد این بیچاره هم پول نقد نداشت سه فقره اسباب که در صورت علیحده ثبت شده بتوسط کمینه تقدیم حضور مبارك نمود که آنها را هم فروخته سند اسهام بانك ملی باست صغیر مشارالیها مرحمت فرمایید استدعا دارد کمینه را از قبول اینها و تسلیم ببانك ملی قرین شرف و افتخار بزرگ فرمایید زنده بمانید خیلی نیك بختی و افتخار این کمینه خواهد شد که اشیاء ناقابل را مخصوصا در دارالشورای مقدس ملی بوکلای محترم ملت حراج فرمایید و قیمت هر چه شد اسناد بانك بخرند که ذخایر ناقابل کمینه پیرایه وجودات بسته کان اشراف ملت باشد این مطلب فضولی بود آنچه اراده حکیمانه خود حضرتعالی اقتضا فرماید برای کمینه سعادت و شرف خواهد بود (امر امر قدس عالی مطاع).

سعدالدوله- در نظر همه شماها نیست؟ دولت میخواست استقراض از خارجه نماید اهل مجلس و ملت میگفتند ما نمیخواهیم خارجه را شرکت بدهیم راضی نشدند یعنی چه یعنی همت ما مقتضی نیست و بهیجان آمده بودند که در اسلامیت غیرت ما قبول نمیکند یك قسمت از پنج قسمت خارجه را شریك خود قرار بدهیم جوش و خروشها نمودند بعد امنای ملت بعضی شروطات میخواستند با دولت بگذارند حالا اطمینان پیدا نموده اند این محرتمه هم ملهم شده دیگر چرا اقدام نمیکنند شما وکلا بتمام موکلین خودتان از وضیع و شریف و خوانین اعلان نمایید. عمده موکلین شما سرمایه دارند معروف هستند ثروت دارند مگر دعوی غیرتمندی نمیکنید باید دست خارجه را کوتاه نمود.

حاج سید عبدالحسین- وکلا احق بر این مطلب هستند ابتدا وکلا باید اقدام نمایند.

سعدالدوله- مقصود بنده این است آقایانیکه با ثروت هستند و آن ثروت را از چه راه پیدا کرده اند خوب است وکلای همه جا که آمده اند در این بابنك سرمایه تعیین نمایند والا این محترمه با گوشواره و النگو و جیقه اندوخته خودش اقدام نموده وکلا آذربایجان وکلاء اصفهان و همدان باید بتوسط تلگراف اقدام بکنند ماها از همه از شاه چیز میخواهیم که مشروطیت بدهد و فلان چیز بدهد این طرق و شوراع که میخواهیم خودمان تعهد کردیم که از خارجه قرض نکنیم این غیرت است غیرت این است که این محترمه بخرج داده.

ادیب التجار- هر روزه بتوسط بنده سهام خواسته اند مشغول هستیم که سهام بگیریم و بفرستیم علی العجاله صدو بیست هزار تومان حاضر شده.

آقا سید محمد تقی- شرحی از طرف صدارت رسیده که سابق چهار کرور برای قرض بخارجه وجه خواستیم که لازم فوری است البته در مجلس مذاکره نمایید زودتر انجام داده برسانید.

سعدالدوله- وصول این کاغذ کرامت است یعنی کرامت مجلس است نه کرامت دولت دلالت میکند بر صحت عقل. این است کار فوری که عرض میکردم اقدام نمایید بموکلین خودتان تلگراف کنید هر کس میخواهد پول بدهد هزار شعبه دارد. پیش حاجی امین الضرب پیش کسی دیگر برساند، یك مطلبی میخواهم عرض کنم معلوم دیگران بشود یکی از بزرگان به بنده وکالت داده بقدر پنجهزار تومان قرض بکنید و باسم من باین بانك بدهید و حال آنکه خودشان خیلی صاحب ثروت هستند خواهش بخصوص دارم چون عنوان این بانك را خود بنده ننموده ام قرض از خارجه را موقوف نمایید اگر عاجلا این پول نرسد رشته کار مملکت از میان میرود.

حاجی سید اسمعیل- آقا نجفی نوشته اند به بنده عنقریب صورت میگیرد.

ادیب التجار- همه حاضرند.

سعدالدوله- این که فرمودید صد و بیست هزار تومان حاضر است اسم نباید بیاورید آذربایجان و اصفهان هر کس بقدر مقدور باید همراهی نماید من نمیخواهم مطلب فرنگیها را بگویم که فرنگیها گفته اند شما پول ندارید.

آقا سید حسن تقی زاده- تکلیف همه است همراهی نمایند تکلیف وکالت وکیل نیست بگوید خودشان باید اقدام نمایند ولی وقتیکه این بانك سرمایه اش درست شود بموجب نظامنامه این چهار*

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 45

جلسه: 45

* نداشتیم اینهمه اوضاع برای عدم اطمینان کلیه است کینه را حضرتعالی منتخب فرموده اید چون حالا مسئول ما وزیر مالیه است منتخبین را اگر دولت هم معین نماید وزیر مالیه باید منتخب نماید بعدا احکام صادر بشود کینه را حالا حضرتعالی منتخب نموده اید با مسیونوز.

وزیر مالیه- بنا شد یکنفر را بگذاریم عجاله او را گذاردیم ولی بنده انتخاب نمودم و بنده گذارده ام دولت دید کسی نیست لابد شدیم.

سعدالدوله- چون فرمودید حالا اداره علمی شده وآدم عالم باید گذارده شود بواسطه کتابچها و تنظیمات اداره و تعرفهای خارجه اینجا هم باید عالم باشد بالصراحه عرض میکنم این آدم بهیچوجه اطلاعی ندارد.

وزیر مالیه- جنابعالی معین فرمایید.

سعدالدوله- بنا بود فرنگی مدیر نباشد یك رئیس و مدیر ایرانی با یکنفر مشاور فرنگی تعیین نمایید.

وزیر مالیه- این مطلب باید عرض شود.

سعدالدوله- اما در صحبت دیگر و فرمایشات جنابعالی یکمرتبه نمیتوانم جواب بگویم برای تکلیف ولایات که میفرماید مدیر ولایاترا نمیتوانیم بر هم بزنیم یکنفر مشاور خوبی برای تفتیش من سراغ دارم برای آنجا بگذارید.

وزیر مالیه- بسیار خوب بنمایانید.

سعدالدوله- آن مسیو انکاس است هم دیانت دارد و هم امانت.

حاجی محمد اسمعیل آقا- رئیس باید ایرانی باشد مفتش هر کس باشد.

سعدالدوله- رئیس باید ایرانی باشد و در تحت ریاست جنابعالی باید باشد عرض میکنم این کینه را جنابعالی نمیشناسید این کینه هنوز بکینه های سابق باقی است مسبوق نیستید با مسافرین چه میکرد سئوال فرمایید چه نوع بی احترامیها با مسلمانها میکرد وابدا سواد وعلم ندارد.

وزیر مالیه- ممکن است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بعلاوه از آن روزی که آندو نفر را منفك نمودند وجوهات و عایدات دولت را بتوسط وزارت مالیه خرج میکنند یا به میل خودشان؟

وزیر مالیه- آنها حق ندارند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- عایدات روز بروز چه میشود؟

وزیر مالیه- میماند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- از آن روز که اینها خلع شده اند موجود است همچو فرمودید نباید مصرف بشود. وزیر مالیه- همین طور است ترتیبی از برای خرج داده شده که مخارج گزاف نکنند مثلا باسم ریاست گمرك یك مواجب غالب ولایات را هم حاصل خیز آنها را احتکار کرده اند و از برای هر جا تکلیفی معین میکنیم تلگراف هم زده ایم همینطور که بمن راجع شده اینطور که عرض میشود در تحت عمل صحیح وامیداریم.

سعدالدوله- کرایه خانه میگیرند علاوه مواجب میگیرند بجنابعالی خبر نمیدهند باید مقرر فرمایید بجز کنترات چیزی داده نخواهد شد.

وزیر مالیه- باین عجله نمیشود صورت خواسته ام بجزء بدهند صورت که رسید آنچه صحیح است قبول میکنیم واگر صحیح نیست نسخ میکنیم.

سعدالدوله- مجلس باید سئوال بکند حالا معلوم شد یك مدیر میخواهید یك مشاور باقی تمام در تحت مسئولیت وزیر مالیه است.

وزیر مالیه- اینها را امروز فرمودید.

سعدالدوله- خیر همه وقت عرض کرده ام اول ترتیب کمیسیون دوم ترتیب اداره سوم رئیس و مدیر ایرانی تمام آحاد ملت مرا ملامت میکنند و با مسیونوز فلانی غرض شخصی داشت جنابعالی میدانستید بنده غرض شخصی نداشتم اگر غرض پیدا شد وقتی بود که وزارت تجارترا بمن داده بودند تجار از او شکایت کردند بنده بدولت اخطار کردم قبول نکردند نوشتجات و مستورجات و کاغذهای زیاد موجود است تمام متفقا از بنده میخواستند بحساب این آدم رسیدگی بدقت بنمایم هر چه خواستم قدری بحساب او برسم گفتند طوری است که نمیشود بعضی از رجال دولت گفتند مطمئن هستیم بعد گفتم رئیس باید یکنفر ایرانی باشد دو نفر دیگر مستوفی و محاسب از خارج یا داخل فرق نمیکند سه نفر هم از خارجه باشد از برای همچه کار عمده که در تمام جاها انتشار پیدا شده وحالا از خواب بیدار

شده اند و میگویندسیاست مالی نباید بشود شرف ایرانی را میخواهند از کمیسیون مدلل میکنیم سه نفر ایرانی دو نفر فرنگی محاسب معتبری معین خواهد شد ما هرچه بکنیم هر قدر خرج بکنیم از هزار تومان تا صد هزار تومان بخواهند ملت میدهند که تصور نکنید ملت بی غیرت هستند همه حاضر هستند بدهند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مجلسی بودم میگفتند برای حسابهای مسیونوز حاضریم تلگراف هم بزنند هیچ مالی از مال التجاره با آنکه ضرر دارد از گمرك خارج نکنند تا حساب او رسیدگی شود گفتم بمجلس اظهار بکنیم بفرمایید تلگراف شود هیچ مالی خارج نشود.

سعدالدوله- بنده بقدر سهم خود حاضرم.

وزیر مالیه- یعنی میفرمایید ضرر ندارد.

اسدالله میرزا- البته ضرر دارد برای گمرك و دولت و تجار.

حاج محمد اسمعیل آقا- ضررش را میدانم و ملتفت هستم چون بواسطه اختلاط برواتی که مسیونوز تومانی پنجهزار خریده و میخرد و بحساب دولت میخواهد بیاورد واز عایدات دولت کسر نمیگذارد وزیر گمرك بوده حلا اگر یك فهرست را بخرج دولت بیاورد باین ترتیب نمیشود.

وزیر ملایه- چاره باید کرد من گفتم صورت بنویسند معلوم است نمیگذاریم دو سه نفر محاسب برای این خواستم که از برای بعد چیزی ننویسند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این مطلب بر ما معلوم شد از وقتی که آنها را خلع نموده اید دخالت ندارند واره در تحت فرمان وزیر مالیه است بموجب صورت که میفرمایید از جنابعالی سئوال میشود.

وزیر مالیه- یعنی چه طور؟

سعدالدوله- یعنی عایدات دولت از روزی که اینها خلع شده اند بعهده جنابعالی است.

وزیر مالیه- میخواهید مواجب هم ندهیم.

بحرالعلوم- از آن چیزهای مخفی میگویند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بهر مصرفی دولت پول میگیرد باید بحواله وزیر مالیه باشد وزیر مالیه هم بصیر هستند البته هیچکس نمیتواند تخطی نماید حالا تکلیف اساس اره هم باید اجزاء کار بکنند امروز این آدم را خلع نمودید ادارات سرحدیهم همه جا سر کارشان هستند صلاح تعطیل هم نیست پس هر کدام سر جای خودشان هستند در اینجا هم اگر دفتر را از دفتردار بگیریم و تغییر بدهیم رشته دست اوست نمیشود پس اجزائی که بودند هستند تا خلاف آنها معلوم شود عجاله برای رئیس و مدیر باید کاری کرد.

وزیر مالیه- آنها را که خلع نمودیم یکنفر مدیر موقتی گذاردیم کاری هم که من کرده ام تلگراف کردم که خود آنهاییکه در ولایات هستند مسئول هستند عایدات را بجزء صورت بدهند با مخارج اول مواجب اجزا و کرایه خانه وغیره صورت برسد این مدیر ولایات را حالا نمیتوانیم تغییر بدهیم و تلگراف بکنیم مقصود تا جواب برسد صورت یکماهه را می بینیم معلوم میشود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مخارج اداره را عرض نکردم عایدات فاضل از خرج که بالاستمرار موجود میشود دولت نماید خرج بکند از روزی که مسیونوز خلع شده باید معلوم شود نباید دیناری باحدی داده شود.

وزیر مالیه- غدغن شده از دفتردار صورت خواستم این صورت خود وسیله تفتیش است حالا شاید این دو روزه معلوم شود.

سعدالدوله- مفتشین را کی میفرستید؟

وزیر مالیه- این یك مسئله خارج است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مخارجیکه قلمداد بکنید مجلس مالیه را خواهند شناخت اگر فهرستی میاورند مجلس قبول نمیکند.

سعدالدوله- این یك توضیحی است که مجدد عرض میکنم مدیر باید ایرانی باشد این عقیده را از ذهنشان بیرون بکنند استدعا میکنم مدیر فرنگی نباشد.

وزیر مالیه- در ذهنشان است.

سعدالدوله- در ذهنشان نیست.

وزیر مالیه- یعنی طوری میفرمایید که همچون عقیده نداریم؟

سعدالدوله- بنده از اینجا نمیتوانم خارج بشوم همچو تصور نکنید که بنده خیالی دارم بنده فدائی ملت هستم تا زنده هستم از مجلس خارج نمیشوم.

وزیر مالیه- خطاب بمجلس بفرمایید به بنده چرا این حرف را میزنند.

سعدالدوله- حالا هم بمجلس میگویم یك نفر فرنگی نباید مدیر باشد از فرنگی چیزیکه قبول نمیشود از برای تفتیش یا بعنوان معاونی یا مشاوری اگر لازم باشد، چیز دیگر قبول نمیشود.

وزیر مالیه- بموجب قانون اساسی خودتان هر چه نوشته شده باید عمل نمایید.

آقا سید حسن تقی زاده- مطلب مکرر ندارد تکالیف زیر مالیه همان است که فرموند نباید مکرر شود مسئولیت دارند دیگر تکرار هر مطلبی گویا صحیح نباشد هر وزیر در اداره خودش مستقل است ودیگر انتخاب و کمیسیون راجع بمالیه است البته سابق اختیار بود که بصدر اعظم گفته شود حالا مخالف کلیه قواعد است.

وزیر مالیه- در فرانسه که جمهوری است و در آلمان وانگلیس بتصویب امپراطور است.

سعدالدوله- خیر بنده عرض میکنم با مجلس است.

آقا سید حسن تقی زاده- وزیر مالیه نمیتواند بحساب مالیه به تنهایی رسیدگی نماید.

وزیر مالیه- من شخصا نمیکنم ولی در کمیسیون با آنها میتوانم و اگر موافقت مجلس هم باشد خوب است.

سعدالدوله- اذن بدهید خودمان کمیسیون بکنیم ولی مامورین را خودتان بفرستید.

اسدالله میرزا- اینها در وزارت خارجه است.

سعدالدوله- خودمان تعیین میکنیم.

احسن الدوله- اینها سد راه دخل نیست آن رؤسا که هستند این قدر کار میکنند اولا باید جناب وزر مایه تلگرافی باین مضمون مخابره نمایند که آنچه وجوه نقدی است ضبط گردیده صورت بفرستید مخارج یومیه ندارند حمالی است که بپای تجار است مواجب هم ماه بماه است باید تلگراف بزنید باطلاع اجزاء ضبط شود اجزا اینقدر گرسنه نیستند صورت اجزا را هم بوزارت مالیه بفرستید البته مواجب آنها را هم معین خواهند فرمود ولی مجبور نباشند و زیردست یك مدیر خارجه و بی اطلاع از افعال او نباشند باید مسلط باشند مثلا در آذربایجان هیچ نمیشد.

وزیر مالیه- پس یك کار دیگر میکنیم یکمرتبه نباید بخواهیم من عقلم باینطور میرسد یکنفر مدیر موقتی معلوم شود در تزلزلیکه آنها دارند شبهه نیست گفته ام در کارتان مشغول باشید ولی تکلیفتان این است بجزء صورت بدهید.

احسن الدوله- باطلاع کی؟

وزیر مالیه- آنصورت که رسید من تفتیش میکنم اگر از حالا بگویم ادارات سخت میشود و اموراتش از روی استحکام نمیگردد مگر مجلس یك دستورالعمل تازه بدهند.

احسن الدوله- از دو حال خارج نیستند یا درست کارند و امین یا نیستند اگر امین هستند مسلما کسرشان نمیشود واگر متقلب هستند آنهم مسلما استعفا خواهند داد.

وزیر مالیه- یعنی میفرمایید اجزا را بر رئیس بگماریم.

احسن الدوله- از اول التفات نفرمودید ثبتها و صورتها و پولها باطلاع اجزا ضبط شود.

وزیر مالیه- اجزا صورت بدهند.

احسن الدوله- اجزا پیش خودشان صورت دادند اجزا از صبح تا غروب مستحضرند ولی شام که میشود اسناد را از آنها میگیرند.

وزیر مالیه- جواز ندارند.

احسن الدوله- جوزا دارند مرتب نیست.

وزیر مالیه- باید رسیدگی کرد.

احسن الدوله- بنده خودم نظارت کامل کردم نمیگذارند اجزاء ملتفت باشند حالا عرض میکنم اجزا مسلمان اینقدر خاك بر سرشان شده که نباید دخالت داشته باشند؟

حاجی محمد اسمعیل آقا- اگر یکنفر مسلمان باشد مگر تمام بر هم میخورد غیر از این نباید بشود بیرون نرود تا بحساب این آدم رسیدگی بشود اگر شش ماه طول بکشد باشد.

سعدالدوله- شش ماه باشد چاره نیست.

رئیس- پس بکلی گمرك را بهم بزنید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بر هم بزنید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چه باید کرد باین ترتیب ببرند؟

رئیس- بارامی فرمایش بکنید انشاء الله بتوجه جناب وزیر مالیه خوب میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- علامتی نباید باشد از برای سرحدات پس یك نفر ناظر معین نمایید مثل سایر ادارات بانکها یا جای دیگر که رئیس دارد ونایب رئیس دارد چنانچه رئیس مسئول است نایب رئیس هم مسئول است اگر بخواهند نایب رئیس نظارت قبول میکند اینکار کار صحیح است باین ترتیب میشود کار از پیش برد.

سعدالدوله- ما هم ترتیب صحیح خواستیم.

وزیر مالیه- تفتیش هم پشت سر اینهاست.

سعدالدوله- چطور باشد از اینجا باید بفرستیم.

مستشار الدوله- ارائه این طرق را بنده وقتی تامینات از وزیرمالیه خواستم خودشان آن طور که صلاح میدانید مرتب میفرمایند حالا اجازه میفرمایید عرضی خاطرم رسیده واضح تر گویا باشد مقرر فرمایید مجلسی در ادارات تشکیل بدهند مرکب از رئیس و نایب رئیس هر روز اجزاء و رئیس در آن مجلس حاضر شده صورت یومیه آنجا را بنویسند بامضای تمام همه روزه مهر نموده بهمین ترتیب مشغول باشند.

وزیر مالیه- این بد نیست بسیار ممنونم مطلب صحیحی است.

وزیر مالیه- فکر دیگر درخصوص استخدام فرنگی یا غیر فرنگی.

سعدالدوله- بنده عقیده ام این است یك نفر فرنگی باشد از آنجایی که در فرنگستان هم هست یك مفتش بگذاریم.

وزیر مالیه- بنده هم همین را عرض میکنم چیزیکه صحیح بود همان است که جناب مستشارالدوله گفتند.

سعدالدوله- در صورتیکه تفتیش نکنیم بآن ترتیب که مستشارالدوله گفتند بد نیست.

وزیر مالیه- باید در اینجا نتیجه گفته شود در مجلس خارج گفتگو میکنیم.

سعدالدوله- یك کار دیگر که باید بشود و در زمان مسیونوز جاری بود مسئله ارش است که دست او بود باید مهر کرد هر چه میخواهند میبرند.

وزیر مالیه- مسیونوز میگوید من وزیر بودم دفتر دست من است دفتر که مهر شود نمیشود آنها منفك شدند ولی اجزا دارند دفتردار دارد خودش که نیست.

سعدالدوله- خودش نیست ولی در صورتش بوده.

وزیر مالیه- حال نمیشود مهر کنیم باید خارج کنیم آن وقت 00

سعدالدوله- مقصود از ارش دفتر نیست آن ارش نامی است که در آنجا هست نه اینکه دفتر را مهر کنند. مقصود ایرانی باشد.

حاجی محمد تقی شاهرودی- اینهایی که میگویید از روی نظامنامه است یا خارج از نظامنامه.

سعدالدوله- حاجی شما چرا این حرف را میزنید ما روزیکه مسیونوز رامعزول نمودیم گفتیم رئیس ایرانی باشد.

رئیس- خوب است طوری صحبت کنید که نتیجه داشته باشد.

آقا شیخ حسین- این وزرا ما باید هر یك از ادارات خودشان را منظم بنمایند وزارت مالیه قسمی معمول بدارند که نزد دولت و ملت مسئولند و جواب باید بگویند.

وزیر مالیه- بلی من مسئولم.

سعدالدوله- مسئول هستید و یکسال است نتوانستید منظم نمایید و حساب آنها را داشته باشید.

وزیر مالیه- ما نقصان نکردیم ما عقلمان این طور رسید اما تمام را تعطیل بکنیم ومهر موم بکنیم خیر نمیشود.

حاجی محمد تقی شاهرودی- کسی آزاد نیست در حرف زدن از روی نظامنامه باید عمل بشود.

وزیر مالیه- اگر کسی خیانتی ثابت کرد بدولت اظهار میشود بنده چهل سال است میان شماها زندگانی کردم هیچکار را طمع نکردم نخواستم منهم یکی از آحاد ملت هستم منهم خیلی ملت را میخواهم منهم مال و جانم را فدا میکنم من اینطور عقلم رسیده که عرض کردم.

سعدالدوله- کدام یك از اجزاء اینجا این عرض را کردند.

وزیر مالیه- گفتید مهر و موم بکنید.

سعدالدوله- ارش را گفتم.

وزیر مالیه- ارش همان دفتر دار است.

سعدالدوله- ارش آنشخصی است که اسناد دست اوست.

وزیر مالیه- اسنادیکه سند خرج است نمیشود گرفت.

وکیل التجار رشت- باید نشان وعلامت بگذارید.

وزیر مالیه- این صحیح است که بگوییم از مرکب قرمز نشان بگذارید اجزائیکه نمیشناسیم قطعا نمیخواهیم.

آقا شیخ ابراهیم- ماهیانه دولت وملت مغایرتی نمیدانیم.

حاجی معین التجار- تمام برای آسودگی واردات دولت است ممکن است در سرحدات از حکومت یا از تجار یا دیگری یکنفر نظارت در گمرك داشته باشد. وزیر مالیه- مذاکرات خوبست در کمیسیون باشد و نتیجه اینجا گفته شود.

حاجی معین التجار- اگر از خارج باشد خوب نیست.

وزیر مالیه- مفتش از خارج باشد ما نمیشناسیم.

حاجی معین التجار- اگر از تجار بخواهید میشود معرفی بکنیم.

وزیر مالیه- رئیس را میفرمایید برداریم؟

حاجی معین التجار- این اشخاص همینقدر نظارت پول را داشته باشند.

وزیر مالیه- بتجار بندر بوشهر و بندرعباس بفرمایید صورت بردارند.

معین التجار- باید از صندوق گمرك مطلع باشند.

وزیر مالیه- آنچه بنظر من رسید این است اگر از این ترتیبات چیزی نرسد صورت میرسد معلوم میشود.

معین التجار- تجار آنجا بدولت حق میدهند باید یکنفر مخصوص معین شود و از صندوق گمرك مطلع باشد.

حاجی محمد علی- نتیجه آن برای سابق هم بد نیست.

وزیر مالیه- حساب سابق را هم صورت خواسته ایم.

معین التجار- از برای حساب تمام دفتر و صورت دارد همان دفتر و صورتها را بکمیسیون مالیه بدهید خودمان رسیدگی مینماییم اگر مجلس صلاح بداند.

وزیر مالیه- از برای کمیسیون رسیدگی بحساب جناب سعدالدوله گفتند باتفاق باید باشد.

معین التجار- مجلس باید علیحده بکمیسیون برسد اقلا باید آینده را حفظ کنید.

وزیرمالیه- برای گذشته حسابش را میرسیم. مشغولیم ودیگر صورت خواسته ایم.

معین التجار- در عایدات چندان پیچیدگی ندارد.

وزیرمالیه- عایدات و مأخوذات را صورت میدهند مداقه میکنیم بعد از آن اگر لازم باشد میتوان صورت ثبتهای جزء ولایات را هم رسیدگی نماییم اما برای امروز چیزیکه بنظر من میرسد همین است که از آنها صورت خواسته ایم همان که حاجی محمد اسمعیل آقا گفتند دیگر نمیتواند بعد از این چیزی بیفتد.

معین التجار- رأی بر این قرار گرفت مدیر یکنفر ایرانی باشد.

وزیر مالیه- حالا اگر بگوییم ایرانی فرنگی باز نمیشود از برای علاج یکمرتبه لازم میشود یکنفر فرنگی میآوریم یا برای علاج و جراحی یکنفر فرنگی یا ایرانی میآوریم رئیس ایرانی باشد اما یك مدیر میخواهد از برای جریان قانون و دفترداری جوهر هر کدام را رسیده انتخاب بکنیم ولی مالیه از اینها ماه بماه حساب میخواهد مخارج را جزء بجزء صورت بدهند اولامالیه چیز صحیح را قبول میکند بعد اداره تفتیش را تشکیل میدهد یعنی تفتیش از آنهاییکه صورت جزء را باید بدهند از آنها تفتیش میشود تجار هم صورت بفرستند اینکار مالیه است.

معین التجار- اگر بدانند تفتیش و حسابی هست تقلب نمیکنند.

سعدالدوله- لاورس که بنا بود تلگراف زدیم توقیف باشد چهار شب قبل حرکت کرده.

وزیر مالیه- میخواهید اداره تفتیش را معین نماییم میخواهید خودتان تفتیش کنید.

حاجی امین الضرب- این راجع بوزیر مالیه است جواب عرض مرا بدهید کی اقدام میکنید و مدیر ایرانی میآورید.

سعدالدوله- عرض کردم فرنگی نباید باشد.

حاجی امین الضرب- برای کلیه چند نفر میخواهید.

وزیر مالیه- ده دوازده نفر.

حاجی امین الضرب- دو دوازده نفر را شما از ایرانی ندارید؟

وزیر مالیه- عقیده بنده این است با هم باشند.

سعدالدوله- عقیده بنده هم همین است با هم باشند بقدر کفایت.

وزیر مالیه- البته هر دولتی مستخدمین او از ملت خودش است ولی بعضی امورات که محتاج میشویم چه باید کرد فعلا از این مستخدمین ایرانی وجوانها که داریم اولا بتدریج یکی دو سال درس علمی باید بخوانند.

سعدالدوله- تا یك درجه مشغول تحصیل هستندولی تمام رجال دولت باداره گمرکات که محتاج علمی باشد عالم نیستند حالا این منشیهای ایرانی را بفرمایید بیایند خود حضرتعالی تصفیه فرمایید.

وزیر مالیه- بنده را از این قرار عامی تصور فرمودید.

سعدالدوله- چون فرمودید یکی دو سال درس بدهیم.

وزیر مالیه- گفتیم برای علم خارج.

سعدالدوله- یکی از حسن فرنگیها که معروف است حساب را زود میدهند سه سال است حساب را نداده وزیر مالیه هم دفتر دارد و اداره هم دفتر دارد دوازده نفر در مدرسه دارالفنون محصل ایرانی و جوانهای کامل حاضرند.

وزیر مالیه- در بانکها هم هست.

سعدالدوله- از برای دفتردار از وزیر امور خارجه استفسار فرمایید آنجا هم هستند.

آقا سید ولی الله خان- برای شاگرد که فرمودید ثلث از آنها معلوماتی ندارند بهتر این است چند نفر از ایرانی در فرنگستان هستند بفرستند بیاورند از این سرچشمه سیراب شوند اغلب از ایرانی ها هم در اینجا زحمت کشیده اند ولی نمیتوانند به تمام شقوق وشعب برسند فعلا اکتفا نشود ما محاسب صحیح میخواهیم در آن مدرسه که در فرنگ هستند هنوز خودشان را مخاطب نمیدانند فرنگیها که بسیار مسلط هستند خودشان را یك جمع نویس میگویند زیر دست معلم فرنگی هستند واعتراض میکنند که برسند.

آقا میرزا محمود اصفهانی- نتیجه معلوم نشد.

آقا سید حسن تقی زاده- ترتیباتی که لازم شد برای خودشان برای خواستن مدیر که دست آویز مالیه باشد مذاکره شد فقط حرفی که باقی مانده این است که رأی گرفته شود واین چندفقره شمرده شد ولی آن ترتیب که تا این ساعت رسیدگی باو لازم است مبنای خود اداره است که نامنظم است همین قدر گفتند یك نفر مسیونوز رفت کار تمام شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وضع مالیه این نیست که ما برای ایشان اجزا منتخب بکنیم ما وزیر مالیه را صحیح میدانیم خودشان باید ترتیب کار خودشانرا بدهند در هر جا اختلافی شد از ماست که از ایشان بخواهیم.

سعدالدوله- هر ترتیب که خودشان میدانند درست است ولکن امروز ما باید اخطار بنماییم مدیر فرنگی را ما قبول نمیکنیم.

آقا سید حسن تقی زاده- در صورتیکه خودشان حاضر هستند هر که باشد با خود ایشان است از مجلس با این مذاکرات نتیجه گرفته نخواهد شد.

رئیس- فرمایش آقای تقی زاده صحیح است. ولی این که نباید فرنگی باشد این مطلب شخصی است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- ما گفتیم تمام با وزیر مالیه است لیکن از روز اول گفتیم مدیر و رئیس باید ایرانی باشد خودشان هم میدانند.

سعدالدوله- یکی مدیر ایرانی است که الزام بر تمام کارها است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اینها بر حسب اطلاع است باید مدیر ایرانی باشد که عایدات دولتی و سایر چیزها دست او باشد روز اولیکه عزل مسیونوز و مسیوپریم را خواستیم همین را گفتیم واز آن روز هم باطمینان وزیر مالیه بودیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در قانون اساسی است مدیر فرنگی نباشد.

رئیس- نیست همچه چیز.

صدیق حضرت- در قانون اساسی ما که حاضر است نداریم.

وزیر مالیه- توضیحا نیست میفرمایید قانون اساسی ما نیست که مدیر فرنگی نباشد این را اینجا اظهار میدارند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این مطلب دو سالست آن تلگرافات آذربایجان که رئیس اداره گمرك فرنگی بر ما مسلط نباشد تمام را دولت میداند.

وزیر مالیه- این را من تازه میشنوم.

سعدالدوله- این نوشته شده.

وزیر مالیه- این کجا نوشته شده؟

رئیس- این کجا در مجلس مذاکره شد؟

اسدالله میرزا- ریش تاتور ترجمه اش مدیر است که نباید باشد.

حاجی محمد اسمعیل- اصلا خارجه نباید باشد بخارجه مجازات نمیشود داد که رعیت خارجه است.

وزیر مالیه- بعقیده بنده مطلب تمام شد من امروز که آمدم خیلی امیدها داشتم.

سعدالدوله- باز قرار شد کینه مدیر باشد؟

رئیس- اینها که میگویید تعیین رئیس و هر چه از این قبیل هست از روی نظامنامه باید باشد.

سعدالدوله- این جزو قانون شد که نوشتیم. رئیس- قانونی که بتصویب مجلس نرسیده و بصحه هم نرسیده این را نمیتوان قانون گفت.

سعدالدوله- قانون نیست پس چرا مینویسیم حرف هم دیگر نمیزنیم قانون نیست بیندازیم دور.

آقا سید حسن تقی زاده- قانونکه نوشته شده و بصحه نرسیده حالا یك مسوده ایست تا صحه بشود آنوقت ولی وکلا میتوانند هر یك پهلوی خودشان چیزی بنویسند بمجلس بیاید بسته است باکثریت آراء.

حاجی امین الضرب- پادشاه که مسیونوز را عزل نمود استدعای رعیت شد قانون نبود.

سعدالدوله- جناب حاجی امین الضرب بگذارید من عرض کنم همانروز که استدعای عزل مسیونوز و پریم شد از همانروز استدعا شد دیگر ابداً مدیر و رئیس فرنگی و خارجه نباشد.

آقا سید حسن تقی زاده- این اتفاق عزل مسیونوز بدون صحبت شده یا اینهایی که میگویید صحبت شده و کسی نشنیده؟

حاجی امین الضرب- آقا بگذارید تمام بودند و شنیدند این چه صحبتی است میکنید احدی زیر بار رئیس خارجه نمیرود.

حاجی سید محمد- این مسئله مثل آفتاب روشن است علی الرؤس شده از روزیکه بشاهزاده عبدالعظیم رفتند همین حرفشان بود.

رئیس- شما مسئله شاهزاده عبدالعظیم را راجع بمجلس میکنید.

حاجی محمد اسمعیل- این استدعا شده است.

حاجی امین الضرب- جناب وزیر مالیه یادداشت بکنید که رئیس و مدیر نبایدد از خارجه باشد.

وزیر مالیه- این استدعا که خارجه تباید باشد از دولت بخواهید.

آقا میرزا فضلعلی- از دولت استدعا شده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مدیر کل نمیخواهید مدیر جزء.

حاجی امین الضرب- عجالتاً اینکه هست نباید باشد.

رئیس- استدعای شخصی است ما نداریم همچون چیزی در نظامنامه نیست این ربطی بمجلس شوری ندارد.

حاجی امین الضرب- پنجاه استدعا که روی هم بگذارید این یك رأی مجلس شوری میشود.

صدیق حضرت- این استدعای شخصی است.

سعدالدوله- مدیر ایرانی استدعا میکنیم بگمارید.

رئیس- این ربطی بمجلس ندارد.

سعدالدوله- نگمارید.

وزیر مالیه- با این ترتیب میشودکاری از پیش برد در حقیقت امروز بسیار افسوس خوردم گفتم دیگر مجلس ما نقصی ندارد.

سعدالدوله- اگر رئیس ایرانی نمیشود باشد پس مسیونوز باشد بهتر است مجددا مسیونوز را سر کارش بیاورید بهان ترتیب سابق باشد.

اسدالله میرزا- کینه در نوشتجات امضا باسم خودش میکنید.

سعدالدوله- مدیر کل را هم از آذربایجان بیاورند.

رئیس- جناب وزیر مالیه مطلبی دارند؟

حاجی امین الضرب- اگر این ترتیب است مذاکره نشود بهتر است.

رئیس- این مطلب شما ربطی بمجلس ندارد.

سعدالدوله- جناب امین الضرب دیگر حرفی نمیزنیم این یك کلمه را هم میگویم آنوقت همان ساعتی که عزل مسیونوز را خواستیم گفتیم فرنگی نباید باشد.

رئیس- این نیست.

وزیر مالیه- وزیریکه بمجلس بیاید با این ترتیب میشود. برای نتیجه نشسته ایم این ترتیب باشد هیچ وقت مجلس نتیجه ندارد امروز ما با یك مسرتی آمده بودیم که دیگر این رد و بحث ها نشود.

سعدالدوله- مگر رقعه دعوت بجنابعالی نرسیده بود؟

وزیر مالیه- چرا.

سعدالدوله- چون فرمودید بخیال مطلبی آمده بودم برای مذاکرات خودتان تشریف آورده اید من عرض کردم رقعه دعوت را ملاحظه نفرموده اید و خودتان برای مطلب خودتان آمده اید.

وزیرمالیه- من همچو نگفتم همه نشسته اند میشنوند.

سعدالدوله- اگر مطلب دیگر هم همین طور است چه عرض بکنم ما پیش از وقت نمیتوانیم قبول بکنیم.

وزیر مالیه- گفتگوی ما در این است که جمع وخرج ما باید رسیدگی شود کسر داریم و اهم شعبه ها یك مطلب است که جمع وخرج باشد و کسر داریم در کمیسیون مذاکره بشود نتیجه بمجلس بیاید در آن کمیسیون گفتگوی تعدیل شد که برای تعدیل یا باید از خرج یا باید از دخل این جمع دولت که نتیجه ممیزی ده ساله است رسیدگی کرد تعدیل همه جا حالا صحیح نیست بعض جاها مالیات سنگین است و آن روز گفتم چندان فایده ندارد جاهایی که سنگین است اسباب آبادی نیست و از آنجا که تعدیل نشده اسباب خرج دولت بشود و بنظر من این تعدیل مثل رسیدگیهای سابق باشد که یکنفر معین بکند بعد گفتگوها پیدا بشود وطری که ممیزی باید نمود که از روی قاعده علمی باشد شخص واحد نباشد چند نفر مهندس یکنفر مستوفی بروند صورت را بیاورند که بدانیم برای اخذ مالیات چه باید کرد در کمیسیون همچو گفتند یك مرتبه از برای همه جا نمیشود فرستاد یك جا بروند تا ترتیبات بدست بیاید در این بین که ممیزین تعدیل نمایند بعضی اطلاعات حاصل میشود نه فقط برای مالیه برای کلیه اصلاحات خوب است مثلا فلان زمین معلوم شود چه قدر کاشته اند آبهاییکه هدر میرود معادل بکنند معلوم شود همین طور کلیه چیزها آنوقت نقشه مملکت بدست میآید و خوب میشود حالا از مجلس سئوال میکنم همانطور که در کمیسیون مذاکره شد قبول دارند.

رئیس- باید رأی بدهند.

حاجی محمد اسمعیل- این در کمیسیون شده ولی در مجلس نیامده در ترکیب تعدیل بحثی نشد.

وزیرمالیه- همین برای بنده کافی است که مجلس تعدیل واصلاح میداند.

آقا شیخ علیمحمد- این برای آن باشد که حکومتها تعدیل بکنند.

وزیر مالیه- این تعدیل برای آن است که از روی عدل و مساوات حرکت کنند که هر کس حق خودش را از روی مالیات بدهد این تمام تعدیلات را از میان برمیدارد همانطور که گفتم نقشه مملکت اصلاح شود.

حسام الاسلام- این کمیسیون باید همه چیز داشته باشد نبض مساحت ارضی را بداند خاك را بشناسد.

وزیر مالیه- بلی تمام چیزها را اطلاع داشته باشد مقصود این است تصویب فرمایید بطور علمی باشد.

آقا شیخ ابراهیم- بعد از این اتهامات ترتیب سابق نشود.

وزیر مالیه- ولی برای اینکار مدت نباید معین کرد.

زرگر باشی- البته تعدیل علمی باید بشود.

وزیرمالیه- حالا این نمونه را صلاح میدانید که برای نمونه چند نفری بهمین نزدیکی ها بفرستیم.

سعدالدوله- بنده عرض میکنم اگر مطمئن هستید آنوقت.

حاجی محمد اسمعیل- این نمونه را هم صحبت خارج میکنیم امروز کنیم فردا یك چیز دیگر بنظرمان رسید نمیشود.

حاجی امین الضرب- اذهان مجلس مسبوق نیست همانطوریکه حاجی محمد اسمعیل آقا گفتند یك مجلس دیگر گفتگو میکنیم.

وزیر مالیه- این نمونه چه ضرر دارد از برای ازدیاد بصیرت فهمیده شود.

آقا میرزا محمود- از مرکز نمونه شود وقتیکه قبولشد همینطور میشود.

سعدالدوله- اینها را صورت بنویسید بعد برسیم.

آقا میرزا محمود- یك سال برای ولایات تمام میشود.

وزیرمالیه- اینکه بنده عرض میکنم از روی خیرخواهی است نمونه صحیح ضرر ندارد.

سعدالدوله- مشروط بر این که نمونه از طهران شروع شود.

حاجی سید اسمعیل- کاری بکنید که موانع را بردارید.

وزیر مالیه- اطلاعات و تفتیش برای این است که از جه مأخذ باید عمل شود خواهش میکنم از مطلب خارج نشویم چیزیکه خوب است تعدیل است.

محقق الدوله- از لوازمات فوری است.

وزیر مالیه- دویم هم نمونه برای کار فرستاده شود سیم هم بصیرت یافتن در اینکار حالا من وسیله اطلاع ندارم که اسباب رضایت من باشد.

محقق الدوله- از مرکز باید شروع کرد.

حاج محمد اسمعیل- این عقیده جناب عالی استولی بایستی قاعده معلوم بشود بعد از چه جا شروع بشود. حاجی امین الضرب- برای سالآینده ترتیب مالیات را چه طور قرار دادید.

وزیر مالیه- حالا که میفرمایید مالیه کاری نمیکند یکی مسئله مخارج است خوب است اجزای کمیسیون همه رسیدگی کرده اند.

عون الدوله- تمام شده است.

وزیرمالیه- این خوب قاعده شده که بتمام مخارج رسیدگی شده یك مخارج استمراری داریم یکی مخارج قشون آن هم صورت داده شده یکی فروش بآن تفصیل که در کمیسیون است بعبارت آخری لفظ بودجه که لفظ فرانسه است اگر نفرمایید که چرا لفظ فرانسه میگویی حالا نمیدانم در آن مجلس چه کرده و چه اقدام خواهند کرد.

رئیس- استنساخ کرده اند ولی اقدامی نشده دولت باید معین بکند.

وزیرمالیه- این است فرستاده دولت.

رئیس- مال سال نو.

وزیر مالیه- مال قری ئیل را هم داده ایم.

سعدالدوله- ما نمیتوانیم جواب بدهیم.

وزیر مالیه- مقصود از طرف من نشده حلا در آن باب مجلس هر چه رأی دارد بدهد.

محقق الدوله- خوب است وزارت مالیه بودجه وزارت خانها را رسیدگی نماید آنوقت مطالبه بکند این چهارده هزار ورقه تماماً میشودمال فرنگستان را که میدانید.

وزیرمالیه- حالا حرف فرنگستان را میزنید.

سعدالدوله- فرقی نمیکند.

وزیرمالیه- حالا بفرمایید بنده ترتیب خارجه را بگویم آن ترتیب من بود و تکلیف مالیه که فرستادیم دیگر از خودم نمیتوانم بگویم چرا که خود مالیه بودجه میخواهد.

محقق الدوله- اینها را باید از وزراء دولت خواست.

وزیر مالیه- صورت داده شده. مال جنگ معلوم مال وزارت خانها باید معلوم شود بودجه فرنگستان یك ترتیب علیحده دارد اینها جمع میشود نزد مالیه. خودشان باید بگویند نه مالیه.

وزیر مالیه- نباید من بگویم باید خودشان بگویند.

محقق الدوله- یکی بودجه وزارتخانه ها یکی تفاوت عمل که موقتاً بنا بود نوشته شود و دستورالعمل ولایات.

وزیر مالیه- داده ایم.

محقق الدوله- آن برای مذاکره بود دستورالعمل ولایات را میخواهیم.

وزیر مالیه- همین دستورالعمل است و باید مهر شهود این است جناب عون الدوله این دستورالعمل را شما دادید اما مخارج بودجه ما همین است که رسیده اند اما برای تفاوت عملها صورتی میخواهیم این پیشکار ها که میروند بی سند نباشند سابق سندی نبود تفاوت عملها را وجه ضمن میکردند و آنوقت چیزی باقی نبود این را قرار دادیم که چیزی فریب ندهند.

حاجی امین الضرب- البته اگر پولی بی سند گرفتند باید مجازات بشوند.

وزیر مالیه- البته قانون نوشته شود مجازات معلوم میشود.

وکیل التجار- تفاوت عمل تفاوتی پیدا میکند بی سند معامله نکند از بعضی چیز میگیرند از بعضی نمیگیرند.

وزیر مالیه- قبول داریم تفاوت عمل را از آدم قوی نمیگیرند از آدم ضعیف میگیرند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- تعدیل رفع میکند.

وزیر مالیه- حالا صبر کنید از کیسه ایوان نرود تا تعدیل چاره نماید.

وکیل التجار- این طول میکشد این تعدی از ضعفا برداشته شود.

وزیرمالیه- تفاوت عمل باید درست شود در کمیسیون صحیح میکنیم که با حدی تعدی نشود.

بحرالعلوم- بالسویه باشد.

آقا شیخ ابراهیم- هر جا علی السویه ده دو بگیرند.

وزیر مالیه- آن نمیشود آنقدر فریاد بیرون میآید.

بحرالعلوم- ولی باز تحمیل بی نظر است.

وزیر مالیه- این جاری شده.

بحرالعلوم- حاکم که میرود تکلیف خودش را میداند.

وزیر مالیه- مطلب تمام شد انشاء الله باز مذاکره میشود وقت دیر است من خیلی عذر میخواهم.

بحرالعلوم- نمیشود اجمالا یك فقره را که غنی و فقیر معلوم شود مذاکره فرمایید.

وزیر مالیه- حالا اطلاعی از غنی و فقیر ندارم باید بصیرت داشته باشیم چون تعدیل در نظر است درست میشود.

حسام الاسلام- ترتیب عقلائی هر چه باشد قبول داریم تعدیل بسیار خوبست.

رئیس- تا یك اندازه مذاکرات شد امشب دیگر وقت گذشته در مجلس بعد مجدداً از برای این سه مسئله مذاکره و رأی گرفته خواهد شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 46

جلسه: 46

مذاکرات دارالشورای ملی روز شنبه محرم الحرام 1325

آقا میرزا طاهر مذاکرات روز پنجشنبه هشتم محرم را قرائت نمود.

آقا سید محمد تقی- صورت شرایط استقراض دولت را با بانك ملی قرائت کرد (گفتند حالا که از مؤسسین بانك کسی اینجا نیست).

رئیس- چرا جناب امین التجارو جناب حجی محمد علی آقا هستند.

امین التجار- بانك ملی حضار است ولی باید بتصویب مجلس باشد.

آقا سید محمد تقی- این چند فقره شرایط استقراض دولت از بانك ملی باید با حضور مؤسسین مطرح مذاکره شود فقط برای چهار کرور قرض دولت که یکی دو مرتبه تأکیداً اظهار نمودند مباحثه شود مجلس تصویب نماید.

رئیس- بلی آنچه باید امروز مباحثه شود فقط در چهار کرور وجهی است که دولت لازم دارد باقی شرایط با خود بانك است.

مستشارالدوله- برای اینکه این مسئله استقراض در مجلس مطرح مذاکره شود مجلس باید مصرف چهار کرور وجه را بداند.

رئیس- گفتگو شده اینها اشارتهای سابق است ولی حالا هم توضیح شود این قرض علی العجاله مصرفش معین است باید داده شود.

مستشارالدوله- یعنی بطوریکه مستغنی از مذاکره است؟

رئیس- مستغنی نیست اگر باید ایرادی شود بفرمایید واگر لزوم بیکی از وزراء یا وزیر مالیه باشد باید بخواهیم چیزی که هست حاجت این قرض فوری است از خارج همه شنیدید که دست تنگی دولت بی نهایت است.

آقا سید محمد تقی- آقای مستشارالدوله میفرمایند مجلس باید مستحضر باشد سابق وکلا ولایات نبودند حالا تشریف آورده اند حالا باید از وزیر مالیه استفسار شود و مصرفش را دانست.

سیدالحکما- ترتیبات حالا غیر از سابق است چرا که بیشتر مالیات را نگرفته بودند حالا گرفتند و باید دانست مصارف این چهار کرور چه چیز است یا زیادتر از این چهار کرور لازم دارند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اولا باید سؤال شود بانك ملی در کجا است بشرایطش عمل شده دولت از بانك ملی پول میخواهد و شرایطش را با بانك درست نمود باید بداندواگر نباشد بانك ملی ندهد ملت باید بدهد اما این معامله را دولت با بانك ملی باید بکندتصور دولت هم با بانك ملی است ولی بنده هنوز بانك ملی نمی بینم اول باید موضوع بانك معین نمود که کجا است آنوقت.

آقا میرزا محمود- در نظامنامه نوشته شده که عایدات دولت باید ببانك ملی بیاید هنوز نیامده است.

سیدالحکما- باید دانست پول موجود کرده اند یا خیر.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بانك ملی وقتی معین میشود که نقطه و سرمایه و رئیس او معین شود بانك ملی را هنوز کهبنده نمی بینم پول دارد پس بما بگویند سرمایه او چقدر است.

رئیس- جناب حاجی سید مرتضی و امین التجار هستد.

دکتر ولی الله خان- آیا بانك دارای تمام شرایط قرض دادن هست یانه؟

حاجی محمد علی- در صورتیکه عایدات را دولت بدهد بلی.

دکتر ولی الله خان- ترتیب بانك را داده اند یا خیر؟

حاجی محمد علی- بقدر تکمیل خیر.

دکتر ولی الله خان- رئیس و مدیر که برای آنجا خوب باشد از داخله نداریم از کجا تحصیل نموده اند.

حاجی محمد علی- هنوز ندارند.

دکتر سید ولی الله خان- پس هنوز ترتیب بانك داده نشده چگونه قرض قرض میتواند بدهد.

امین التجار- همین طور که آقا میرزا محمود گفتند عایدات را بدهند آنوقت.

صدیق حضرت- چطور میفرمایید بانکملی باید چهار کرور قرض دولت را بدهد آنوقت امتیازنامه او صحیح میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اول فهمیدن مصرف قرض است بعد که مسلم شد وکلا ملت صلاح دانستند ملت باید مجبوراً حتی بنفع شده بدهند هنوز ما نمیدانیم رفع احتیاج دولت بچه مبلغ سات و چه آنی و فوری چه اندازه است اگر مؤسسین حاضرند بدهند والا ملت بدهد.

حاجی محمد علی- این مبلغ حاضر است در صورتیکه مجلس تصویب کند آنوقت میدهد.

آقا سید محمدتقی- مقصود حاجی اینست حاضرند ولی تصویب مجلس باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- پس باید دولت بمجلس بفهماند.

رئیس- پس باید تشکیل کمیسیون بشود صورت دولت رسیده که پنج کرور کسر است رسیدگی شود این صورت با افراد رسیدگی بشود آنوقت.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از افراد معین شود.

صدیق حضرت- در افراد معین شده.

رئیس- این افراد را یکمرتبه آوردند همه شما میدانید هم از قشون مانده و هم از اربابان حقوق مانده و هم ازوزارت خارجه میخواهند همه جا کسر کردند باید دقت نمود بفهمند.

صدیق حضرت- چه ضرر دارد صورتی از وزیر مالیه بخواهیم بچه مصرف میخواهند.

آقا میرزا طاهر- حضرتعالی میفرمایید افراد موجود است مال سنه آتیه است.

رئیس- تمام مال سنه آتیه است.

آقا میرزا فضلعلی- مال یونت ئیل یا خیر؟

رئیس- تمام مال سنه آتیه است عجالتاً نصف آن مقدار چهارکرور بالفعل داده میشود باقی میماند دو سه ماه دیگر پس تمام بودجه داده نمیشود معهذا اگر باید رسیدگی کرد باید کمیسیون کرد و از روی بصیرت دید.

آقا میرزا محمود- تمام عایدات را صورت داده اند.

رئیس- تمام را داده اند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از این افراد فهمیده نمیشود در هر فردی توضیح لازم است باید کمیسیون بشود وزیرمالیه تشریف بیاورند.

آقا میرزا فضلعلی- درسته ماضیه برواتی را تومانی دو هزار داده ند حالا از دولت میخواهند بگیرند این روا نیست از ملت بگیرند حالا باید آنچه لازم است برسانند داده شود.

آقا میرزا محمود- باید صورت صحیح با صورت عایدات را بدهند ما نمیدانیم اینهاییکه گرفته اند بکجا داده اند مثلا بعضی بنظام داده اند معلوم نیست باید صورت کل را بیاورند.

مشارالملك- ازبعضی جاها صورت داده اند صرف خرج رادویست و چهل هزار تومان نوشته اند ولی هیچیك صورت جزء ندارد.

آقا میرزامحمود کتابفروش- تا صورت کل نرسد نمیشود.

صدیق حضرت- صرف جیب یونت ئیل یا سال قبل؟

مشارالملك- همین یونت ئیل ولی همه را بطور تخمین نوشته اند که پنج کرور کسر است.

فتح الله خان- همه ساله دولت این کسر را دارد یا از این سال.

مشارالملك- همین پارسال از گمرك کسر داشت.

فتح الله خان- از گمرك که میگویند مسیونوز مبالغی خورده است.

مشارالملك- اینمسئله دیگر است ولی کسر دارد.

سیدالحکما- باید صورت تمام این پنج کرور کسر بجزء برسد.

مشارالملك- آنصورت را حالا میتواند وزیر مالیه بدهد سابق ممکن نبود ولی حالا ممکن است که معین بکند عمل گمرك و پستخانه وصرف جیب و سایر مخارج را صورت بدهد.

سیدالحکما- پس باید صورت برسد.

فتح الله خان- پس اگر همه ساله کسر بکند نمیشود اول فکر این کار را بکند که مصرف دولت جمعش رامعلوم نمایید و مطلع باشید اگر محل دارد خرج نماید والا اگر کسر دارد خرج ننماید.

سیدالحکما- باید معلوم شود.

آقا سید حسن تقی زاده- گویا قبول جمع و خرج اسداله تعبدی است یعنی هر چه میگویند باید قبول کرد اگر اذنی هم مجلس برای قرض بدهد آنهم تعبدی است ولی گویا در آخر سال آینده لایحه قرض بیاید نباید تعبدی قبول نمود بواسطه آنکه اذن قرض امسال که داده شد در مقابلش باید بودجه سال آینده در تحت نظارت مجلس بیاید می بینیم مال سابق متصل گرفته اند چنانچه بنده دو ماه است داد میزنم دوائر دولتی توقیف باشد اینها گمان میکنند بنده گفته ام کار نکنند بنده گفته ام پول نگیرند از ادارات این روزها پیش قسط را میگیرند ازین دکان روزی پنجاه هزار تومان میگیرند.

آقا میرزا سیدمحمد- اعمال سابقه بهیچ وجه فرق نکرده است زحمت فنی میکشید دردسر بخودتان میدهید.

آقا سید حسن تقی زاده- ما گفتیم به حکومات دخل وتصرف نباید بکنید ما گفتیم در جزو لایحه مواد هفتگانه معین بشود تمام میدانید از قوام الملك شصت و پنجهزار تومان گرفته اند این است که بودجه در تحت نظر مجلس باید بیایند اگر اذن قرض را میدهید تعبدی قبول میکنیم باید تا آن جزء آخرش را برسیم دو کرور و پنجاه ونه هزار تومان باشد خیر حالا باید دولت توضیحات بدهد بهتر این است وقتی مأمور دولت اینجا آمدند.

رئیس- فرمایش جنابعالی صحیح است ولی از علم خارجی که داریم میگویم از بابت پیش قسط مخارجی است که نداده اند از احدی پیش قسط نگرفته اند مقداری حالا از قوام الملك گرفته اند نمیدانم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- پنجاه هزار تومان ولی بعنوان مساعده.

رئیس- گویا برای مصارف لازمه که حاجت داشته اند.

آقا میرزا محمود- مخارج بتصویب مجلس باید باشد.

رئیس- این مسلم است ولی آن ترتیبی که آقای تقی زاده گفتند مال سابق است و تعبدی باید قبول کرد.

صدیق حضرت- پس باید نوشت بوزیر مالیه بیایند.

رئیس- بلی باید نوشت.

آقا میرزا طاهر- این بانك مشکل بشود یاخیر؟

رئیس- بلی مشکل میشود.

آقا میرزا طاهر- پس چرا ببانك ملی عایدات را نمیدهند.

صدیق حضرت- امتیازنامه بانك در دفتر توقیف است ولی آن قراردادی که دولت میخواهد ببانك ملی بگذارد هنوز گذارده نشده وزیر مالیه باید بسپارد.

حاجی سید نصرالله- قرض بتصویب مجلس است پس رشوه گرفته میشود ضرر ندارد مجلس نباید بداند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مصارف را باید دانست کدام پا دار است داده شود و کدام پادار نیست.

سیدالحکما- صحیح است.

مخبرالملك- بیش از این گفته شود مکرر است.

امین التجار- این مطلب تسلسل دارد اگر ببانك پول ندهند بانك تشكیل نمیشود.

مخبرالملك- عجالتاً بایدمصرف این قرض را بجزء ارائه بدهند در كمیسیون دقت شود در آن كمیسیون جناب ناصرالملك باشد آنوقت مجلس رأی خود را خواهد داد.

رئیس- بهتر این است انجمن مالیه تشكیل شود 6 نفر از آقایان كه حاضرند انتخاب شوند در آنجا جواب و سؤال بشود.

مشاورالملك- خیلی خوبست.

رئیس- از آقایان چند نفر معین شوند از آقایانی كه از آذربایجان آمده اند پس فردا مجلس بشود.

فتح الله خان- ما در مزرعه در قم داریم.

رئیس- حالا بماند.

آقا سید محمد تقی- باید تكمیل منشی ها و رئیس دفتر را دارد.

رئیس- علی العجاله جناب صدیق حضرت تا حال رئیس موقتی بودند باید معلوم بشود باید دو نفر منشی انتخاب بشود و یكنفر رئیس دفتر.

آقا سید محمد تقی- جناب محتشم السلطنه تشریف آورده اند و رقعه هم از طرف صدارت بمجلس محترم اظهار میدارند. خلاصه رقعه اینكه جناب محتشم السلطنه در انعقاد مجلس همه وقت از طرف صدارت حاضر میشوند و نماینده شخص من هستند كه اگر امری مجلس محترم سؤالاتی داشته باشد بجناب معزی الیه اطلاع داده جواب گفته شود. آقایان فرمودند مباركست.

شیخ الرئیس- مجلس محترم بود محتشم شد.

مستشارالدوله- قبول این تكلیف از طرف وزرا مجلس را مستغنی نمیدارد.

جمعی از وكلا (جناب مستشارالدوله جناب محتشم السلطنه از طرف صدر اعظم آمدند).

مستشارالدوله- عرض میكنم بموجب كنس تی توسیون ودستخط مشروطیت این مطلب مخالف ا ست.

محتشم السلطنه- برای ا مور راجعه بدولت بنده آمدم برای امور راجع بوزرا راجع بخود وزراست. آقا سید عبدالله- بسیار خوبست.

آقا سید محمد تقی- حالا خوبست وزرا تأسی بصدر اعظم بكنند.

محتشم السلطنه- سابقاً در باب مصارف وجه مذاكره شد صورتی گویا خواسته بودید اینست صورتی آورده ام كه دو كرور باید برسد و بانك ملی بدهد هر مذاكراتی كه بنده میكنم راجع بشخص صدارت است چون گفته بودند تا چهاردهم باید بدهندو مجلس تصویب نماید این است صورت را آورده بنظر اعضای محترم رسیده تصویب نمایند.

مستشارالدوله- با این فرمایش بنده را مجبور میكنید عرض بكنم همین مطالبی كه اظهار میفرمایید مسئولیت وزرا را ساقط میكند. بعضی از وكلا (جناب محتشم السلطنه هستند وزیر مالیه هم میآیند منافی نیست).

مستشارالدوله- وزیر راز مسئولیت ساقط میكند ایراد تأكید برای اینست كه وزیر بداند مسئول است و خودشان باید بمجلس بیایند معلوم است جناب محتشم السلطنه از همه جا با اطلاع و بصیر در تمام كارها هستند ولی این اظهار جناب عالی متعلق است بوزیر مالیه و این تكلیف وزیر مالیه است در اینجا حقی از مجلس ساقط میشود.

محتشم السلطنه- چطور ساقط میشود.

مستشارالدوله- ما دولت را تکمیل میدانیم از هشت وزارتخانه همینطوری که از رشته وزیر خواهید گفت آنوقت مسئولیت آنها از میان میرود.

محتشم السلطنه- چرا؟

مستشارالدوله- میفرمایید از طرف دولت میگویم.

محتشم السلطنه- صدارت را رئیس میدانید یا خیر؟

مستشارالدوله- صدارت مستقیما فرمایش دارند علیحده است اما مطلب که راجع بوزارت خانها است نمیشود.

سیدالحکما- حالا چه ضرر دارد این صورت را بخوانند.

سعدالدوله- خواندنش اثبات حقیقت میکند و این مطلب تسلسل پیدا خواهد کرد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مطالب راجع بوزارت خانها است صدارت هم رئیس الوزراء است مطالب وزرا را خودمان باید بگویند.

محتشم السلطنه- این توضیح لازم است که هر مطلبی هر کس میتواند بگوید و بعد راجع باجرا میشود.

مستشارالدوله- در پارلمانهای دیگر که صدر اعظم حاضر میشود صدر اعظم خودش یکی از وزرات خانها را قبول میکند مثل اینکه در آنجا طرف هم صدر اعظم است و هم وزیر داخله یا در بعضی موارد از طرف یك وزیری میآیند حالا هیچ یك از این دو مسئله نیست.

محتشم السلطنه- از این مسئله قرض وصورتی که آورده شده مذاکره نمیشود چون وکلا صورت خواستند گفتند صورت بیاورید برای توضیحات مانعی نباشد از ابتدا در این مسئله استقراض صدارت دخالت دارند این است پیغام فرمودند و صورت توسط بنده بمجلس آوردم.

مستشارالدوله- این اصرار ومیدارد عرض کنم سابق یك شاه داشتیم یك وزیر الوزرا وزرا هم برای پر کردن جیب ودخل حاضر بودند ولی وزیر مسئول نبودند این دستخط کنستی توسیون که شده مسئولیت از شخص پادشاه برداشته شده و وزراء را مسئول فرمودند.

محتشم السلطنه- درمذاکرات هم حاجتی نیست ودر این موضوع هم اگر لازم شد وزیر مالیه خواهند امد.

سعدالدوله- عرض شد از ترتیب کنستی توسیون خارج است.

آقا سید حسین- پس معلوم میشود بتوسط وزیر مالیه صورت باید بمجلس بیاید حالا وزیر داخله وزیر افخم را فرستاده اند.

رئیس- پس این مسئله صورت راجع بکمیسیون شد تا وزیر مالیه بیایند.

آقا سید حسین- در باب شصت ودو زن که بغارت برده اند ودر خصوص چهارصد و پنجاه اسراء قوچان چه میفرمایید.

وزیر افخم- اطلاعی نداشتم ولی بعد که اطلاع پیدا شد وزیر داخله عزل آصف الدوله را از شاه استدعا نمودند معزول شد و نزدیك است میآیند تحقیقات میشود.

آقا سید حسین- آفرین تحقیقاتی که باید بشود شده دیگر لازم بتحقیق نیست فقط باید آصف الدوله را جرم نموده تمام و کمال اسراء و شصت و دو نفر زن را بهر قسم میداند یا بیول باید و مساوی هم باشند گرفته برگرداند وبعد از آن باید مجازات شود تا عبرت دیگران بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- اشتباه شده در دو ماه قبل وعده داده اند البته میخواهیم تمام و کمال اسراء و آن باقی دیگر را برگرداند. حالا میگویند تحقیقات باید بشود عزل آصف الدوله هم کاری شد علاوه بر عزل باید اینها را بهر قسم است برگرداندو بعد هم مجازات بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- ما غیر ا ز معاون رسمی قبول نمیکنیم غیر از وزراء کسی بمجلس بیاید باید معلوم باشد و اگر شخصاً کسی بیاید نمیدانم مجلس قبول میکند یا خیر؟

وزیر افخم- وزیر داخله قبل از وقت نوشته اند کاری دارم.

سعدالدوله- مقصود این است جنابعالی رسما معاون هستید یا خیر.

آقا سید محمدتقی- حالا رقعه از جناب وزیر داخله رسیه خلاصه او اینکه بجهت لزوم کاری نتوانستم بمجلس محترم بیایم اگر حضور خودمن در مجلس لازم است برای غروب از آن کار فراغت یافته شرفیاب میشوم.

آقا ملاحسن وارث- مگر مسبوق نیستند برای چه امری باید بمجلس تشریف بیاورند.

رئیس- چرا مسبوق هستند.

آقا ملا حسن وارث- از این قرار معلوم میشود در کاغذیکه بآنها نوشته اید مسبوقشان نکرده اید.

آقا سید محمد تقی- درست میگویند حالا چون وزیر افخم را معاون میدانیم سئوال میکنیم.

وزیر افخم- اگر ثابت شده بود جوابی قبول نمیشد تلگراف فرموده اند بیاید.

آقا سید حسین- این لازم بتحقیق ثانی نیست باید حکم شود بپول بهر ترتیب هست برگرداند اگرتحقیق نشده تحقیق نمایید.

حاجی سید مرتض- چطور مگر ثابت نشده.

سعدالدوله- آقا سید حسین درست میگوید.

آقا سید حسین- دیگر لازم بآمدن اینجا نیست حکم میخواهد خیانات این سه سال را ثابت بکنیم سه کرور پول غیر از اطفال برده است.

آقا میرزا محمود- جناب رئیس باید در این باب اطلاعات صحیحه تحصیل کرده ام اجازه میفرمایید که بعرض وکلا مجلس برسانم و آن اطلاعات اینست که عرض میشود در این باب دو مطلبست مطلب اول فروختن دخترها است از اهالی بجنورد و قوچان اصل مطلب این است سال گذشته در صفحات خراسان ملخ خوراکی شد مردم آن صفحات گرفتار قحطی و غلا شدند عریضه در این باب بخاکپای شاه مرحوم عرض کردند شاه مرحوم دستخط فرمودند که ممیز برود و رسیدگی و تعدیل بنماید شاهزاده عین الدوله بواسطه پیشکش که از حکومت کل گرفته بود اعتنایی باین دستخط نکرد بآصف الدوله نوشت که باید مالیات دیوان وصول بشود آصف الدوله هم یك مبلغ گزافی از بابت حق خودش اضافه بآن مالیات کرده و حواله بحاکم جزء نمود حکام جزء هم مبالغ گزافی از بابت حق خودشان بآن جمع افزوده سخت گیری نموده از رعیت مطالبه کردند و رعایا هم لابد ناچار بفروش دخترهای خودشان تن در دادند بعضی از آن دخترها را هم بارامنه فروخته اند.

مطلب دوم اینست که زنهای شوهردار و بچه دار مملکت ما را عمداً باسیری دادند اصل واقع این است که سالار مفخم بجنوردی که سالهای سال است از بابت هشتصد وکسری سوارهای خودش جیره ومواجب و علیق از دولت میگیرد فقط خدمت آنسوارها منحصر بمستحفظی آن دربندی است که محل عبور شجاع الدوله قوچانی که مرحوم شد آصف الدوله حکومت قوچان را از خانواده آنها سلب کرد یکی بملاحظه آنکه دختر شجاع الدوله زن برادر سالار مفخم خواست بخرج اولیای دولت بدهد که غیر از ما طایفه کسی دیگر نمیتواند حکومت سرحد خراسان بکند دیگر خواست بی کفایتی پسر آصف الدوله را بخرج اولیای دولت برساند مخصوصا فرستاد ترکمانهای طایفه کودکان را تحریض و ترغیب نمود از همان دربندی که عرض کردم وارد شده از خاك بجنورد عبور نموده داخل سرحد قوچان شده قریب شصت و دو نفرزن شوهردار و دختر باسیری قریب شصت نفر قریب مقتول نموده قریب پنجهزار تومان غارت مجددا از خاك بجنورد معاودت نموده بردند بعد از آنی که آن اسرا را برده بطایفه ترکمان فروخته و نصف قیمت از آن پنجاه هزار تومان اموال غارت شده را با نصف قیمت اسرا را که فروخته بسالار مفخم رد کرده (نصف لی و نصف له والله خیرالرازقین) در این باب خبر بشاهزاده عین الدوله رسید یقین کرد که ظلم بتوسط سالار مفخمباین ملت شده مرو خان ترکمان ملقب برشید نظام را با چند نفر سوار مامور کرد برود سالار مفخم را مجبور بکند بر اینکه اسرا را پس بگیرد ایشان هیچ اعتنائی باین حکم نکرده بعد از آن علی اکبرخان سرهنگ یافتاب آبادی را با چند نفر سوار از کشیك خانه مبارکه مامور شد باز هم اعتنایی باین امور نکردند تا آنکه

آصف الدوله مظفر نظام با فوج مخصوص مامور کردند او را از بجنورد حرکت بتهران دادند در صورتیکه پیش از آنکه بطهران بیایند ده هزار تومان برات تجارتی بتوسط رشید نظام بجهت عین الدوله فرستاد که از این مسئله منصرف شود عین الدوله با این قساوت قلب گفت که باید سالار مفخم را بجهت این خیانتیکه بدولت و ملت کرده است سر او را ببرند ده هزار تومان را قبول نکرد بعد از اعلیحضرت شهریاری بهطران بواسطه انتسابیکه بجناب وزیر نظام داشته چند منزل اردوی کیوان شکوه را استقبال نمودند که شاید این مطلب را در پیشگاه همایونی اشتباه پرده پوشی بنمایند الحمدالله در نظر انور اعلیحضرت این مطالبها باشتباه مخفی و مستور نمیماند الحال بنده که یکنفر از وکلاء ملت هستم عرض میکنم بنده با سایر موکلین خودم از جناب وزیر داخله اسرای ملت و مملکت خودم را تماما میخواهم و کاری باین کارها ندارم باید از آن وجهیکه از بابت قیمت اسرا و غیره گرفته شده است یا از بابت وجه نقدی سالار مفخم داده اسرای مملکت ما را که ناموس و عصمت این ملت محترم هستند پس گرفته بصاحبانشان برسد اگر جناب وزیر داخله بخواهند بدانند که این حکام جزء در آن صفحات بچه اندازه ظلم و تعدی مینمایند حکومت بجنوبر و قوچان را ا طرف دولت باشخاص خارج از این دو خانواده بدهد تا اینکه مردم آن صفحات آزاد باشند بعد اعلانی بشود که هر کس بدسلوکی آنها را اطلاعی که دارد بعرض اولیای دولت برساند آنوقت می بینید چه هنگامه بوده در آن صفحات چون اسرا را از خاك ایران خارج کرده اند بقوه جبریه نمیتوان آنها را پس گرفت باید همان پولهائیرا که حیف و میل کرده اند بدهند و اسرا را بخرند.

برای مقالات و نطق آقا میرزا محمود اعضای مجلس محترم و نظاره کیان بگریه درآمدند.)

سیدالحکما- اهل یموت در استرداد حاضر هستندوقتی از دست رفتند دیگر دست ما نمیرسد.

حاجی محمد اسمعیل- ترتیب حکم با مجلس است یا وزیر داخله.

سعدالدوله- با وزیر داخله است باید از وزارت داخله باید از وزیر داخله بخواهیم حکم از برای استرداد اسرا.

آقا میرزا ابوالحسن خان- استرداد اسرا را مجلس نمیخواهد مجلس استدعا از دولت میکند استرداد اسرا را میخواهد.

(جمعی از وکلا مجلس گفتند صحیح است).

آقا میرزا فضلعلی یآقا- نماینده وزیر داخله قبول کردند بهمین ترتیب صحبت از بیان واضح اثبات لازم نیست.

سعدالدوله- آنوقتیکه اسرا را بردند حاکم که بود؟

آقا میرزا محمود- سالار مفخم بود پسر آصف الدوله حاکم بود ولی سالار مفخم از سرحدات مخصوصا ترکمان را عبور دادند که سارا را بردند.

آقا میرزا فضلعلی- اسرا را از خاك خودشان بردند؟

آقا میرزا محمود- از خاك بجنورد.

آقا میرزا فضلعلی- التفات بفرمایید مطلب معلوم شود.

آقا میرزا محمود- هر دو هم حدند.

آقا میرزا فضلعلی- اسرا را از قوچان برده اند.

آقا میرزا محمود خوانساری- از سرحد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- پس حاکم جزء کل بود. مسئول همان حاکم است.

آقای سید محمد مجتهد- سالار مفخم میگوید آصف الدوله پول گرفته صدق و کذب را نمیدانم.

آقا میرزا محمود خوانساری- خلاف میگوید.

حاجی شیخ حسن علاقه بند- مجلس طرف است یاوزیرداخله.

آقا سید حسن تقی زاده- آصف الدوله را باید بخواهند آنجا استرداد با دولت است.

آقا سید حسین- مطلب دو تاست آنچه به فروش رفته باید آصف الدوله بدهد آنچه بغارت رفته دولت باید استرداد نماید.

آقا میرزا فضلعلی- آنچه فروش رفته آصف الدوله باید جانش دربیاید بدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس اسراء بجنورد را میخواهد طرف او هیچکس نیست طرف با دولت است مجلس استدعا از دولت میکند بعد مجازات بآنها بدهد.

رئیس- اجمالا معلوم شد مجلس دو استدعا دارد از دولت یکی استرداد اسرا یکی مجازات از برای اشخاصیکه مرتکب شده اند ایندو مطلب را از وزیر افخم میخواهیم انجام بدهند.

آقا سید محمد مجتهد- استرداد را معجلا که وزیر داخله تلگراف کند از طرف دولت آصف الدوله هم همین چند روزه میآید کار بزرگی است باید اقدام کرد و بگویند سالار مفخم اینجاست.

آقا میرزا محمود خوانساری- ما نمیدانیم پول بدهند بخرند.

حاج محمد اسمعیل آقا- این رأی خوبی نیست پول لازم نیست بقوه جبریه باید بگیرند.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس استدعا میکند حق نظارت که دارد وصول اینکار را حق دارد مدت میخواهد گفتند بیست روزه بلکه بیست ماه شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مدت موقوف باشد تا 20 روز درست میشود.

آقا سید عبدالله- تا بیست روز دیگر میگویند اسرا اینجا نیستند طول میکشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما نمیگوییم بعد از بیست روز اقدام بکنید ما استرداد اسرا را از دولت استدعا میکنیم از وزیر داخله و معاون ایشان که امروز آمده اند میخواهیم آن تکلیف آنها است.

آقا سید عبدالله- همه روزه شما باید متواترا استدعای خودتانرا بکنید شاید بیست روز نشد 20 ماه کشید.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مقصود اینست وزیر داخله اقدام فوری و لازمتر است یك مسئله دیگر مسئله مالیه و مالیات است که دیروز وزیر مالیه سه فقره اظهار فرمودند.

سیدالحکما- آخر معاون وزیرداخله و بیان السلطنه چه گفتند و چه نتیجه از حضور ایشان بخشید؟

صدیق حضرت- گفتند اقدام میکنیم و عرض مینمایید.

سیدالحکما- باید خودشان بگویند شما چرا جواب بدهید.

آقاسید حسین- گفتم باید مجلس بخواهد بهر شکل است بقوه جبریه گرفته استرداد نمایند.

دکتر ولی الله خان- بقوه جبریه که فرمودید صحیح است لکن خوی و عادت ترکمان بتطاول و چپاول قرار گرفته و در این میان در حقیقت یکنوع بیع و شری شده عقیده بنده آنست اگر بهر نحوی که میسر است پولی فراهم آورده بترکمان داده البته استرداد اسرا ممکن خواهد بود اگر چنانچه عرضی که کردم رفتار شود یقین دارم اسرا حتی در بخارا و تمسك هم باشند پیدا خواهد شد.

(معاون وزیر داخله رفت صحبت تعدیل بمیان آمد).

آقا سید محمد تقی- اول باید دانست تعدیل باید بشود.

حاجی محمد اسمعیل- باید تعدیل بشود.

آقا سید محمد تقی- پس تعدیل لازم است.

دکتر ولی الله خان- بایستی یك ممیری صحیح شود و حالا بطور مختلف ممیزی عالمانه مختصر لازم است.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- این ممیری تا کی تمام میشود؟

رئیس- تا سه سال.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- رعیت بیچاره استطاعت ندارند.

دکتر ولی الله خان- در اینجا من شریك قول شما هستم ولی بعقیده بنده برای قبل از مدت ممیزی باید فکر علیحده نمود.

رئیس- بهمین یك مجلس تمام نمیشود همینقدر باید میزان شرعی را باید بدهند که عشر بگیرند.

آقا سید عبدالله- مناسب احکام شرع باشد چقدر بهتر است مثلا یك مملکت ورامین را تعدیل بکنند.

رئیس- نمیشود باید تحدیدی داشته باشد.

معین التجار- ممیزی و تعدیل علمی خارجه غیر از ایران است بجهت اینکه در خارجه سیصد روز باران میآید پس از روی علمی نمیتوان از رعیت مالیات گرفت بسا شد که ایران هم باران آمد در خاك عثمانی هم ممیزی میشود این قدر اشکال ندارد حاکم دارد مستوفی دارد اشخاصی در خاك عثمانی معمول است از روی عشر میآیند میگیرند نهایت سال اول نباید ممیزی علمی شود اما اساس صحیحی گذارده شود.

حسام الاسلام- یك مالیات از خاك باید ببریم تعدیل علمی باید بشود.

معین التجار- علم بهتر از جهل است ولی بارندگی شد نمیشود.

رئیس- تخفیف میدهند.

معین التجار- پس دلیل صحیحی نیست.

دکتر ولی الله خان- عموما ممیزی عالمانه مفید است مقداری زیاد آبهای تحت الارض بهدر میرود اگر از روی قوانین علمیه آنها را بیرون آورند و زمین را آبیاری کنند بمراتب آبادی زیادتر خواهد شد بهر حال باید از تمام مکنونات زمین اطلاع پیدا نمود.

رئیس- مالیات صحیح حالا نمیشود گرفت چیزی که هست چند سال است ظلم شده فریادها زده اند باید از روی عدالت رفتار نمود.

حسام الاسلام- اینجا یك مطلبی است که باید عرض کنم سلطنت مشروطه یعنی سلطنت عادلانه حکومت ظالمانه نمیشود تا تصفیه مالیه نشود نمیشود تمام مردم را میگیرند پدرشان را درمیآورندباید حکام هم دستورالعمل داشته باشند.

حاجی سید عبدالحسین شهنشاهی

بنده میخواهم عرض بکنم در خصوص مالیات هر گاه عشر بگیرند موافق قانون شرع واز عین محصول بگیرند همچنانکه در بعض دول معمول است و فلان الشریعه وبهمان الدوله هم معاف و مسلم نباشد بودجه مالیات از دوچندان هم میگذرد و مع ذلك از ماخوذی ضعفا و فقرای زارعین و مالکین هم تخفیف خواهد شد و تحقیقات دروغی هم که خرج بزرگی است از مخارج دولت با بینه وبرهان از میان میرود و هر گاه جمع سابقرا هم بگیرند باز مالیات دو چندان و سه چندان حاصل خواهد شد من در اینکه چه بگیرند عرض نمیکنم ولی در باب تعدیل عرض میکنم چند نفر آدم صحیح بامضای مجلس از وزیر مالیه مأمور شده میرود بمحل مقصود در آنجا باطلاع و تصحیح انجمن محل و عموم رعیت چهارنفر یا زیاده از اشخاص امین اهل خبره باو میدهند که بصورت صحیح بی غرضانه تعدیل و تقسیم در مالیات نمایند و عشر یا غیر آن را صحیحاً تعیین کنند و در ضمن بهر وسیله که صلاح بدانند عموم رعایا

را از تکلیف خودشان از ادای عشر یا جمع سابق و عدم تحمل ظلم وزیاده باخبر سازند تعدیل علمی لازم و کثیرالفائده است ولی بعد از فراغت از واجبات یا فرصت وقت.

رئیس- تمام قصد ما بعدل: مساواتاست ما راه رسیدن بمقصود را میخواهیم کدام یك را به ببینیم صحیح است از همان قرار عمل نماییم یعنی ضعیف را باندازه استطاعت و قوی را باندازه استطاعت بمیزان شرع عشر بدهند برای آینده کسی نمیداند بسا محتمل است بیش از مبلغی که منظور است بیاید.

صدیق حضرت- یکی از رشته های حل دولت عمل تذکره است که راجع بوزارت خارجه است ودر مسئله سرحد عثمانی و کربلا که این ها را باید از وزیر خارجه سؤال نمود باید بخواهیم و سئوال بشود.

آقا سید محمد تقی- عریضه مقیمین طرابوزون را قرائت نمود که بتوسط حاجی محمداسمعیل یکهزار و دویست و پنجاه تومان برای بانك ملی فرستاده اند.

آقا سید محمد تقی- تلگرافی از رشت سپهدار بعنوان صدارت مخابره نموده در خصوص اغتشاش و انقلاب اهالی رشت که مردم ازدحام وجمعیت نموده این چند نفر معاندین و شریعتمدار باشد از شهر باید بیرون بروند.

آقا ملا حسن وارزش- این را از سوء سلوك خود سپهدار نمیشود.

بحرالعلوم- جهت این اغتشاش این شده که سپهدار پس ا زورود بر حسب امر وکلامجلس تحقیق در خصوص انتخاب حاجی داود و آقا محمد نمود انتخاب حاجی داود را صحیح فهمید اعتبار نامه او را صحه گذاشت واین مطلت موجب تکدر بعضی از اهل انجمن شده حاجی اکبر برادر حاجی قوام التجار رشتی است و حاتم هم تاجر رشتی است این دو نفر با جمعی از تجار دیگر خواهان حاجی داود بودند و جناب شریعتمدار چونکه خصوصیت با سپهدار دارد لهذا با یان سه نفر اسباب عداوت فراهم آوردند و قدری مغشوش کردند هر گاه انجمن ترتیب صحیحی شود از تمام طبقات آقایان و غیره حاضر شوند این مقاصد خواهد از بین رفت کما این که رئیس و عده فرمودند چیزی مرقوم بفرمایند که انجمنهای ولایتی از روی ترتیب صحیحی شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 47

جلسه: 47

مذاکرات دارالشورای ملی روز پنجشنبه 15 شهر محرم الحرام 1325

آقا میرزا طاهر- خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 13 را قرائت کردند.

وثوق الدوله- دیروز کمیسیون مالیه منعقد شدوزیر مالیه ما هم بودند در باب چهار کرور استقراض دولت از بانکملی فعلا دو کرور آنرا لازم دارند و دو کرور دیگر را بعد از 4 ماه و صورت مصرف این دو کرور از این قرار است یکفقره دویست و پنجاه هزار تومان بقشون داده شود که پنجاه هزار تومان بقزاقخانه بدهند چهارده هزار تومان توپخانه و باقی با افراد قشون و فقره دیگر صد هزار تومان باجزاء وزارت خارجه داده شود و سیصد و پنجاه هزار تومان حواله طومانیانس از باب طلبی که از دولت دارد و صد هزار تومان بارباب حقوق رکابی و صد هزار تومان از بابت مخارج درباری یعنی طلبیکه بیوتات دارند و اینصورت را وزیر مالیه اظهار داشتند و در هر یك از اینها اجزا کمیسیون رأی داده اند باینطور در باب قشون این دویست و پنجاه هزار تومان بافراد قشون و صاحبمنصبان جزء برسد نه بصاحب منصبان بزرگ وامراء تومان و مصارف قورخانه و غیره داده شود و از بابت حقوق اجزای وزارت خارجه صد هزار تومان بهر یك از مأمورین خارجه که قوه ندارند داده شود و در خصوص طلب طومانیانس هم که مطالبه مینماید باید داده شود بشرط آنکه حوالجات دولتی را که باو داده اند بمجلس ارائه بدهند و از بابت ارباب حقوق رکابی صورت اشخاصیکه میگیرند بمجلس بدهند و در باب بیوتات رای داده نشد تا وقتی که صورت آن را بمجلس بدهند و حال در مجلس هم مذاکره شود هر کس هر رأیی دارد بگوید.

آقا میرزا محمود- پریروز قرار بود وزیر مالیه صورت جزء را بدهند تا درست واضح شود.

وثوق الدوله- چرا داده اند.

صدیق حضرت- در باب صد هزار تومان ارباب حقوق گفته شد بفهرستهای جزء بدهند باید اعلان کنید که این پول بفقرا برسد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در مجلس قرار نشد مذاکره شده امروز هر کس هر چه رأی دارد بدهد.

وثوق الدوله- این راپورت کمیسیون است حال هر کس رأیی دارد بدهند.

میرزا محمود- جناب مشارالملك فرمودند این صورت را تخمینا داده اند.

مشارالملك- بنده عرض کردم که صورت بعضی از آنها تضمینا داده شده حالا هم عرض میکنم.

وثوق الدوله- صورت بعضی از بیوتات را تخمینا داده اند که قریب بتحقیق است.

خیاط باشی- از بابت سال گذشته است که میخواهند بدهند یا مال هذه السنه.

وثوق الدوله- باز خوب است صورت خوانده شود و یکی یکی رأی گرفته شوددر باب دویست و پنجاه هزار تومان قشون که سابقا صد هزار تومان آن داده شده و باقی را بموجب جزء که خوانده شد مجلس تصویب میکند یا خیر.

آقا میرزا ابوالحسن خان- دادن مواجب قشون لازم است بجهت اینکه قشون شوکت و قوت دولت است ولی باید چنانچه در کمیسیون گفته شد طوری بدهند که مجلس مطمئن شود که باحاد و افراد قشون و صاحب منصبان جزء نرسد نه اینکه بصاحب منصبان کل و امراء تومان داده شود والله ملت نمیتواند بگوید نمیدهم بجهت اینکه قشون عزیز ملت و اولاد پادشاه است.

وثوق الدوله- گفته شد که به آحاد و افراد که استحقاق دارند داده شود.

دکتر ولی الله خان- اگر مجلس بخواهد یك ترتیبی بدهد ومنظم بکند که بواسطه آن ترتیب یك پول حیف ومیل نشود غیر ممکن است ولی حتی المقدور مجلس از جانب خودش یك نفری که اطمینان دارد معین نماید که باستحضار او این پول داده شود باشخاصیکه اسامی آنها در دفتر ثبت است و بیش از این نمیتواند مراقبت نماید چرا که فوج در سایر جاها هزار نفر زیادتر است ولی اینجا هشتصد نفری و دویست نفری هم هست پس طوری نباشد که شخص خارجی را لباس سربازی پوشانده پول بگیرند و بیش از این ممکن نیست مراقبت شود یك مقداری هم باید مسامحه نمود.

شیخ ابراهیم- سوارهای خمسه پنج ماه است در اینجا هستند وابدا چیزی بآنها داده نشده لحاف و اسباب فروخته گذران کرده اند.

حاجی شیخ حسین- ممکن است اعلان بشود هر کدام حقوقشان نرسیده اطلاع بدهند.

آقا میرزا محمود خوانساری- وزیرلشکر اطمینان بدهند خودشان اقدام نمایند.

دکتر ولی ا الله خان- فکر کنید پول باید داده شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما حاضر هستیم آنها ما را مطمئن نمایند که آن پول باحاد افراد قشون رسید چه طور اطمینان بما میدهند.
دکتر ولی الله خان- چه طور اطمینان حاصل میکنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- راه دارد ما این راه را میخواهیم مجلس تصویب میکند این پول داده شود در صورت اطمینان.

حسام الاسلام- وزیر لشکر اطمینان بدهد اگر نرسید حق مطالبه داشته باشند.

آقا میرزا فضلعلی- من ملتزم میشودم که عده کسر نفراتی سه فوج آذربایجان را معین بکنم.

آقا میرزا محمد- وزیر لشکر مسئول مجلس است او باید اطمینان بدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- تکلیف وکلای ملت این نیست که بجزئیات برسند ولی باید در امورات کلی نظارت داشته باشیم به اینطور که امروز پول میدهند دو نفر مراقبت داشته باشد که این پول قشون رسید یا نه اگر نرسید اخطار نمایند صورت اطمینان پس از تصویب مجلس رقعه مینویسد بوزیر لشکر که بچه طور اطمینان میدهد.

حاجی سید نصرالله- این یك احتمالی است بذهن شما میآید و یك طریقه است سایرین چه میگویند.

آقا میرزا فضلعلی- از مجلس و نفر برود چه طور میشود یا چند نفر از خارج پیدا میکنم که نفرات را بشناسند.

آقا میرزا ابوالحسن- این میشود ما باید باشخاصیکه خدمت ما را میکنند مطمئن باشیم.

حاجی سید نصرالله- این چه قیدی است تغییر وضع پیدا شده یا نشده پس اطمینان امروزه داده شود.

دکتر ولی الله خان- اگر چنانچه ملت با ثروت بود تمام مخارجی که گفته بودند ملت باید مشت مشت بدهند حالا وقت دقیقی است این پول با فروش زینت آلات جمع شده اگر همه جمع شود برخلاف و ضد تمام قوانین دنیا هم باشد باید اطمینان حاصل کنیم و من نگفتم وکیل برود آنجا باشد.

آقا سید مهدی- کاری نمایید آب را از سرچشمه ببندید تا وقتیکه مناسب با پول فروخته میشود اطمینان ممکن نیست.

خیاط باشی- این وجه را بدهید و از طرف مجلس هم مفتش بگذارید.

دکتر ولی الله خان- اینکه گفتند وزیر لشکر را بخواهید درست است ولی دو عیب دارد یکی عسرت پول که اخطار شد یکی مداخله مادر ادارات دولتی وقتی است که ما قانون مجازات داشته بشایم و البته آنوقت نظارت جزئی نخواهیم داشت اما امروزه بواسطه این دو جهت نظارت در جزئیات داشته باشیم خارج از قوانین هم باشد ضرر ندارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- کار را جای خوبی رسانیدند اول باید مجازات مخالفت کننده را معین کنید حق نظارت در جزئیات را ندارید این اوقات را صرف اساس کار کنید در هر کار جزئی محتاج باین دقت باشید آنوقت تسلسل لازم میآید و باید در هر اداره جزئی هم یکنفر آدم بگذارید.

حاجی سید نصرالله- پس چه باید کرد.

مخبرالملك- غرض از داشتن وزیر مسئول چه چیز است؟

حاجی سید نصرالله- غرض اینکه او را بکار وادار نمایید کشف خیانتی شد بمجازات برسد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- وزیر لشکر مسئول است همان روز که پول میدهد اگر فردای آنروز معین کردید فلان سرباز نبوده پول را میدهند.

حاج محمد اسمعیل آقا- اصل اساس را درست نمایید امروز وقت این جزئیات نیست در واقع شما هم نمیتوانید کاملا بدانید که خیانت نشده شنیده ام بعضی از صاحب منصبها سرباز را مرخص کرد ه اند حقوق آنها را خودشان میبرند پس این نظارت ما بیجا است اصل اساس را باید درست کرد.

آقا مشهدی باقر- پریروز که محتشم السلطنه لایحه آوردند حضرات جواب دادند باید وزیری بیاید که مسئول است آیا ببینیم وزیر لشکر داریم یا نه آن وزیر مسئول را بخواهید صورت را بدهید. از کجا معلوم میشود اطمینان حاصل کرد. آیا آن شخص میگوید من وزیر مسئول هستم بچه اطمینان باید مفتش باشد.

مشهدی باقر- مفتش داشته باشید ولی باید مسئولیت هم باشد.

دکتر ولی الله خان- این حرف شما یك مقداری صحیح است و آن وقتی است که بتمام ادارات دستورالعمل داده باشیم هنوز دستورالعمل نوشته نشده آن مسئولیت را چه چیز میدانید؟

اسدالله میرزا- پس مسئولیت را برداشتید.

دکتر ولی الله خان- مقصود از معرفی وزرا فقط تعیین آنها بود شما چطور میتوانید بگویید وزیر مسئول است بدون اینکه تکلیفی بدست او داده باشید.

مشهدی باقر- مقصود این است باید بهمدستی دولت کار کرد از اول بخواهیم مغایرت بکنیم نمیشود.

آقا سید حسن تقی زاده- این چند روزه جمع بشویم و هر چه بگوییم دو کلمه خواهد شد یا یك قانون بنویسید یا نظارت باید باشد.

آقا سید عبدالله- زیاده از این خوب نیست آنچه که آقای تقی زاده گفتند صحیح است آنچه که زحمت کشیدید برای این است که حقوق بصاحبانش برسد ولی باینطور که میخواهید ممکن نیست اولا بی اساس کارتان پیش نمیرود ثانیا اسباب خیال آنها میشود و میگویند میخواهند باین بهانه بانك را تعطیل نمایند.

دکتر ولی الله خان- امروزه عدل صرف نمیشود در این ضیق وقت تفتیش لازم است.

آقا سید عبدالله- آن قانون دارد در کمیسیون بنویسید این دفعه بیش از این سخت گیری نکنید که بگویند باین بهانه میخواهند پول ندهند صاحبان حقوق خیلی بی پول و معطل هستند عجالتا بقدر امکان تفتیش کنید مالایدرك کله لایترك کله این دفعه این پول را بجهت رفع تهمت بدهید.

ثقه الملك- از لشکر نویس هر فوج صورت یا بمهر بخواهند که از حقوق هر فوج چه قدر باقی است و سند مجلس باشد آنوقت هر فوج آمد تشکی کرد آن لکشر نویس مسئول باشد و بمجازات برسد.

حاجی شیخ علی- اطمینان لازم است آن فوج یك وقت آمد تشکی کرد باید خائن بمجازات برسد.

حاجی سید اسمعیل- باید جعل مجازات بشود امروز آن قانون نیست.

رئیس- مطلب دو تا است یکی اینکه آیا بقشون باید پول داد یا نه (جمعی گفتند باید داد) پس دادن پول بقشون مسلم شد یکی دیگر بچه شکل باید اطمینان حاصل کرد گمانم این است همانطور که آقا فرمودند نوعی از اطمینان باید خودمان تحصیل کنیم و نوعی اطمینان هم از آنها باید حاصل کرد و این را نباید منکری باشد.

آقا سید عبدالله- همه چیز را نباید گفت فعلا فی الجمله اطمینان کافی است.

وکیل الرعایا- از ابتدا تا حال جمیع مقصودمان این است که پول بلشکری زودتر برسد ولی طوری باشد که عوض دویست نفر حقوق هزار نفر را نگیرند آنوقت برای این هشتصد نفر راهی درست نمایند و یکی دیگر اینکه پنجاه هزار تومان قزاقخانه را سهل تر میشود رسیدگی کرد باید بدانیم که بچه ترتیب بقزاقها داده میشود و چقدر قزاق داریم.

رئیس- اداره قزاقخانه وجهی دارد معین باید داده شود و نمیشود تأخیر انداخت و آنها هیچ صبر نمیکند در سر موعد قسطشان بسختی مطالبه مینمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- ترتیب تحصیل اطمینان مذاکره نشد.

رئیس- در باب تحصیل اطمینان هر کس یك طور خیال میکند دراین مجلس نمیشود باید فکری کرد.

آقا سید عبدالله- باید کمیسیون تحقیق تشکیل بدهید وزارت لشکر را هم بخواهید و تحصیل اطمینانرا از او بخواهید.

عون الدوله- رأی همه بر این شد پول داده شود و ترتیب دادیم این شد که اطمینان حاصل شود امروز وزیر لشکر را میخواهید صورت بدهد وقتی که صورت را گرفتید با ایشان قرار بگذارید هر زمان معین شد که بی موقع داده اند باید مجازات کرده آن به مجازات برسد یا خودشان از عهده برایند و فعلا بخواهید اطمینان کلی حاصل نمایید ممکن نیست.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اول معزولی ثانیا رد کردن آن پول بالمضاعف.

اسدالله میرزا- بعقیده من وزیر لشکر آمد مسئولیت را قبول کرد دیگر تمام است و محل حرف نیست.

حاجی محمداسمعیل- در خود وزیر لشکر حرف است که آیا وزیر لشکر مسئول است یا وزیر جنگ.

اسدالله میرزا- بودجه قشون با او است مسئول اوست.

حاجی محمد اسمعیل- این حرف مناقض با حرف سابق خودتان است وزیر جنگ مسئول است وزیر لشکر نداریم.

اسدالله میرزا- بچه قانون میگویید وزیر لشکر نداریم همه جا در انگلیس وزیر لشکر مسئول است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- میخواهید وزیر لشکر را مسئول بدانید خود دانید اما وزیر لشکر لازم نیست نظامی باشد شخصی است که بودجه لشکر با اوست و شخص سپهسالار فقط فرمانده کل است و ترتیب قشون را میدهد.++++ نکنند واگرکسی بگوید تغییر اخذ مالیات از قدیم بطور عشر مشکل است جواب میگوییم راههایی برای آن هست که آسان است و اگر بخواهد در لایحه دیگر عرض میشود و اما در باب استقراض از بانك ملی البته هر چه زودت قرض را باید داد بعد از دقت در شرایط از طرفین و تصویب مجلس محترم و لازم دانستن قرض و اطلاع از صحت مصارف ولکن باید توضیح شود از وقتی که دولت علیه این چهار کرور را شروع کرده قرض میخواهد تا آخر سال مدتی است چه عاید دولت شده از بقایای مالیات و گمرکات و سایر منافع دخل و از مساعدات که از بابت آینده اخذ شده و بعد البته باید صرف آن وجه قرض در مصارف آن بنظارت امنیه از جانبت مجلس باشد که باز مثل سابق رؤساء خود نخورده و لشکر را بتعدی و تکدی و دزدی واندارند آه اطلاع یافته ام یکصد سوار از خمسه بعنوان کشیکخانه پنج ماهست اقامه دارند ودر ظرف پنجماه بهر یکنفر با اسبش سیزده تومان داده اند سرتیپ از جیب خود انعام کرده سرهنگ مقروض گردیده لحاف و لباس و چاقوی جیب فروخته ودرمیان پهن اسب می خوابند و چنان مضطر شده اند که اسبی که از لاغری میمرد برای قسمت گوشت آن که بخورند توی سر یکدیگر میزنند آه پس این دخل دولت چه شده خدا اصلاح فرماید (بنده ضعیف ابراهیم زنجانی).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 48

جلسه: 48

مذاکرات دارالشورای ملی روز شنبه 17 شهر محرم الحرام 1325

آقا سید محمد تقی- خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه پانزدهم را قرائت کرد و گفت چند روز قبل نظامنامه مجلس سنا در مجلس قرائت شد و مسوده آن را بآقایان دادند که ملاحظه نموده ایرادی دارند بکنند حالا باید قرائت شود.

آقا میرزا فضلعلی- مجلس سنا بعد از آنکه خود مجلس شورای ملی منعقد شد و او را قبول کرد باید باشد در بودن آن حرفی ندارم دیگران حرفی دارند خود دانند ولی ما هنوز از مجلس ملی خودمان نتیجه نگرفته ایم این آقای حجت الاسلام آقای آقا میرزا سید محمد صریحاً فرمودند هنوز احدی از وزرا و حکام دست از کارهای سابق خودشان برنداشته اند اگر یکوقتی ما هم عرض کرده ایم که فلان کار را اینطور کرده اند مجلس نظارت داشته باشد از خود مجلس چند نفری برخاسته چنانچه روزنامه مجلس شاهد است معارضه کرده اند که حق مجلس این مطالب نیست این صحیح است وقتیکه ادارات درست شود و وزراء مسئولیت خود را قبول نمایند و مجلس وقتی بامورات جزئیه اعتراض نمیکند که قوانین تمام شده باشد اما تا وقتیکه قوانین تمام نشده همان مذاکره فقط باشد فایده ندارد ملت چنین مجلس را نمیخواهد تمام شدن قوانین یکسال طول خواهد کشید لایحه نوشته اند او را داده اند یکفقره معزالسلطان که محاسب کل گمرك است آقای وزیر مالیه مسئولیت قبول کرده اند ایا چنین محاسب را جزو وزارت خارجه چرا برده اند وعلاوه وزارت خارجه ترتیبی داشته هر کس داخل کار بوده او را مأموریت میداده اند حالا یك دفعه کسی را بسفارت میفرستند ملت را هم میرسد اعتراض نماید بجهت اینکه برای حفظ حدود ملت میرود و مادامیکه حساب گمرك معلوم نشده چطور میرود فقره دیگر با کمال افتخار از اعضاء مجلس توضیح این مطلب را میخواهیم با اصول قوانین مشروطه دنیا در هیچ مملکت نباید سانسور و ناظری برای انطباعات معین نمایند دولت ایران با آنهمه دستخطها هنوز مشروطه نیست چرا دارای وزارت انطباعات است و برای اثبات این مدعا سند در دست است.

شیخ ابراهیم- همه میدانند وقتی که معزالسلطان معاون شده چیزی نداشت حال ما حاضریم صد هزار تومان بدهیم غیر از آن چیزهایی که تلف کرده باقی را در هر جا هست مال ملت است بدهد.

احسن الدوله- همچو بنظرم میاید که این مأموریت معزالسلطان بغیر از حمایت مسیونوز اثر دیگر ندارد و لاورس هم از آن طرف رفت کلید تمام حسابها او بود گفتیم باشد بجهت اینکه او اگر حمیت داشته باشد بدون کمیسیون هم رسیدگی بحساب ممکن است حالا که اینها رفتند مسیونوز خواهد گفت من وزیر بودم طرف حساب آنها بودند.

رئیس- معلوم نیست معزالسلطان رفته باشد.

آقا میرزا فضلعلی- بعد از رسیدن بپاریس محقق میشود یا نه.

حاجی محمداسمعیل- در آن لایحه که ما استدعا کردیم عجالة لاورس بماند در تبریز و اینجا هم ضبط شود و جواب آن هم بهمانطور که استدعا کرده بودیم لاورس بماند قبول شده بود واز این استدعا مجلس یك منظوری داشت و آن این بود که اگر اختلاف حساب پیدا شود میتوان کاری کرد حال اگر لاورس نوکر دولت بود چرا بی اذن رفت.

آقامیرزا محمود خوانساری- بعقیده بنده اگر ملت استدعا نمیکرد شش ماه دیگر هم نمیرفت.

احسن الدوله- مواجبش را از گمرك تبریز گرفته وکرایه منزل و غیره را هم حواله گرفته است.

حاجی محمد اسمعیل- صحیح است مقصود اینست بدانیم کسی گفته است برود اگر دولت اجازه داده با آن دستخط سابق مخالف است اگر اجازه نداده چرا بدون اذن رفته است؟

حاجی سید ابراهیم- باید از دولت خواست.

حاجی محمد اسمعیل- دولت اگر اعتناء باین کار داشت بچهار روز قبل دستخط دادند چرا رفت البته بی اجازه دولت نرفته چگونه نوکر میتواند بی اجازه برود.

آقا سید محمد تقی- وزیر مالیه تشریف دارند از ایشان توضیحات و کشف این مطالب را بخواهید.

رئیس- در مسئله مأموریت معزالسلطان باید تحقیق کرد و در باب لاورس هم جناب وزیر مالیه بهتر میدانند.

وزیر مالیه- در باب لاورس آن روز هم گفتگو شد گفتم خبر ندارم ولی معلوم شد رفتهاست بی اجازه دولت.

احسن الدوله- از تلگراف خانه بخواهید باطلاع کی رفته.

رئیس- توقیف او را خواستند برای اینکه او از محاسبات مطلع است توضیحات بدهد و باینجهت خواهش توقیف او شد.

آقا سید عبدالله- برای اینکه از (نوز) حساب بخواهند او نگوید با او بود.

حاجی محمد اسمعیل- هزار ملاحظه دیگر بود و مصالحی ملاحظه کرده بودندو از دولت استدعا کردند و همین طور هم جواب آمد که قبول شد حال میخواهیم بدانیم که باجازه دولت رفته آن دستخط چیست اگر بی اجازه رفته کاروانسرا نبوده بیایند و بروند.

دکتر ولی الله خان- اینهاییکه ذکر شد صحیح است یك مطلب مهم است و آن اینست که هر کس از هر علمی اطلاع دارد آن را باید بآن کار وادارند و هر کس از یك شعبه با اطلاع است و حال معزالسلطان را بپاریس جهت سفارت میفرستند باید اطلاعات کامل داشته باشد زیرا که بجهت حفظ حقوق و حدود هم وطنان میرود و کسیکه ابداً داخل در اینکار نبوده چه طور میشود اطمینان حاصل کرد و چگونه میتواند حفظ حقوق و حدود نماید.

حاجی محمد اسماعیل- مثلی است معروف بازی چشم بندی امروز که باید دولتین با هم اتفاق نموده کاری از پیش بردارند همان بازی چشم بندی شده بما میگویند چشم وگوش خود را ببندید هیچ نگویید اگر حرف زده شد و میگویند بی کفایت هستند و نمیتوانند کاری نمایند اگر حرف نزنیم حکایت دخل است و رشوه مردم را هم معطف کرده اند ملت هم منتظر است که چند نفر نشسته برای آنها کار خواهند کرد و باینطور ابدا کاری پیش نخواهد رفت.

آقا سید حسن تقی زاده- من میگویم برای این ترتیبات که تشکیل وزارتخانها داده شده یا میشود باید ببینیم هر کاری راجع بکدام وزیر مسئول است یکی از مواد قانون اساسی این است فرمان با دستخطی صادر میشود بهر وزیری که راجع است باید امضا کند و مسئول او است واین رشته زیادتر از هشت وزیر ندارد دستخط صادر شد لاورس در تبریز بماند باید تفتیش بکنیم این دستخط راجع بکدام وزیر است بعداز آنکه معلوم کردیم باید تحقیق نماییم همان شب که دستخط صادر شد شب 27 ذی الحجه لاورس در تبریز بوده یا نه مسئله معزالسلطان هم راجع میشود باجزاء ادارات حال ببینیم حق مداخله داریم یا نه بنابر قاعده کلی و از روی انصاف حق داریم نظارت نماییم که اشخاص بی کفایت را رشوه گرفته بکار مامور نمایند و اینکه عرض میکنم راجع بجناب وزیر مالیه است پیش کش سابق حساب کنیم یا پیش قسط جدیدالاختراع سیزده هزار تومان معزالسلطان هزار تومان حاکم کاشان چهل هزار تومان رکن الدوله مداخل سال آینده تلگرافخانه ده هزار تومان حاکم سواد کوه آیا اینها گرفته شده ببانك داده اند و مصرفش بتصدیق مجلس خواهد شد یا نه؟

آقا میرزا محمود خوانساری- یکفقره دیگر مال قوام الملك شیرازی.

آقا سید حسن تقی زاده- صحیح است شصت هزار تومان گرفته اند و میگویند هفده هزار تومان هم حکومت جدید مازندران داد ه است گویا برای بودجه سال آینده چیزی باقی نمانده باشند.

وزیر مالیه- آن مبلغها را بگویید.

آقاسید حسن تقی زاده- سیزده هزار تومان معزالسلطان.

وزیر مالیه- این رشوه است.

آقا سید حسن تقی زاده- چهف هزار تومان رکن الدوله.

وزیر مالیه- این را نمیدانیم ولی قرار داده ایم تفاوت عمل تمام جمع شود التزام هم گرفته شده اگر یك تومان علاوه گرفتند بمجازات برسند برای حاکم و پیشکار هم مواجب معین کرده ام.

آقا سید حسن تقی زاده- میفرمایید نگرفته اند.

وزیر مالیه- احتمال میرود از بابت پیش قسط تفاوت عمل است. آقا سید حسن تقی زاده- باطلاع شما است در کجاست در بانك ملی است؟

وزیر مالیه- چون بانك هنوز تشکیل نشده داده نشده واینها هم هنوز بثبت من نیامده و من از پیش قسط صورت خواسته ام.

حاجی محمد اسمعیل- یك اندازه اطلاع حاصل شده اینها را که داده اند مقداری برای اصلاح کار خود داده اند و یك اندازه از بابت پیش قسط.

وزیر مالیه- آنچه از بابت تفاوت عمل باشد مطمئن باشید از بابت تعارف نمیدانم.

آقا سید حسن تقی زاده- پس لابدیم برای ایجاد قانونی جناب رئیس هم فرمودند بگذاریم و آن مجازات رشوه گیری است و این مجلس مجلس قانون گذار است و چهارده ماه است ما تمام را بمنوانات میگذرانیم و دوایر دولت تمام مختل است.

حاجی سید آقا- این هفده هزار تومان وزیر لشکر دروغ است؟ که پول از مستوفی طلب داشت باقی را هم اسباب گرو گذاشته آزرد داده.

وزیر مالیه- قراردادی مابین بانك ملی و دولت نوشته شده مذاکره شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله که عنوان شد تضییع اوقات کرده بآخر برسد آنوقت.

رئیس- اگر اینها صحیح باشد باید تعاقب کنید ولی گفتید هر کس هر چه شندیه بگوید پس باید تحقیق کرد.

آقا سید حسین تقی زاده- تا قانون گذاشته نشود تحقیق و اثبات فایده ندارد قانون یك كلمه است رأی بگیرید مجازات رشوه چه چیز است بعد من اثبات بكنم.

رئیس- این خوب است یك كمیسیونی تشكیل بدهیم یك فصل یا دو فصل نوشته شده مذاكره شود بعد بصحه دولت برسد.

صدیق حضرت- این قانون در خارجه یك فصل است آن كسیكه پول گرفته باید پول را پس بدهد و حبس بشود و آن كسیكه پول داده سه ماه یا یكسال باید حبس باشد.

دكتر ولی الله خان- اینهاییكه گفته شد صحیح است پیش قسط در نبودن تكلیف و نظامنامه حكام را مجبور میكند ببعضی كارها از آنطرف هم تعارف میخواهند آنها لابد هستند بعضی كارها بكنند همانطور كه آقای تقی زاده گفتند قانونی گذارده شود.

آقا سید مهدی- خواهش داریم از اینموضوع خارج نشوند حجج الاسلام حاضر هستند قانون مجازات ایجاد شود.

احسن الدوله- این رشوه غیر از اینكه باعث خرابی مملكت و ملت است صد تومان میدهند كه هزار تومان بگیرند.

آقا میرزا فضلعلی- آقایان حجج الاسلام تصویب میكنند راشی و مرتشی رسوماتی كه از دولت دارند قلم كشیده شود و ملت هم كاری رجوع نكنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اساس خرابیها تمام رشوه است البته در خصوص حجج الاسلام وجناب وزیر مالیه امروز لازم است اقدامی شود و این اول قانون باشد كه بمباركی در مجلس ایجاد شود.

آقا سید عبدالله- همانطوریكه رئیس فرمودند هیچ كاری را صحیح نیست بدون تأمل اقدام نمودن باشد بجهت فردا یا پس فردا مجلسی تشكیل بدهند از اهل حل و عقد گفتگو نموده قرارش را بدهند تا بعدها اسباب پشیمانی نشود.

آقا سید حسن تقی زاده- هیچكاری مقدستر از این نیست اینمطلب اهم باید در همین مجلس حضور حجج الاسلام تمام شود.

دكتر ولی الله خان- این مسئله محتاج بگفتگو است زیرا كه رشوه تفاوت میكند.

آقا میرزا فضلعلی- در باب معزالسلطان جناب وزیر مالیه چه گفتید وجود این شخص برای محاسبه گمرك لازم است البته حضرتعالی خواهید فرمود كه برود یا نرود.

وزیر مالیه- بنده از رفتن ایشان مسبوق نبودم.

صدیق حضرت- اگر بنا شد معزالسلطان برود مجلس باید راضی نشود آیا ما میخواهیم بعد از این اساسمان ترقی بكند یا نه سفارت باید از اجزاء خودوزارت خارجه باشد نه خارج از اجزا آنها.

آقا سید حسن تقی زاده- مطلب از دست نرود قانون مجازات رشوه باید معین شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در مملكت اسلامی باید قانونی كه میگذارند باید مطابق شرع باشد هر چه شرع برای راشی و مرتشی معین كرده بدون هیچ ملاحظه باید مجری گردد بعد از آنكه ثابت گردید بموجب همان قانون مجازات داده شود.

آقا سید عبدالله- بعضی چیزها است صحیح نیست از حكام شرع گفتن در شرع حكم راشی و مرتشی فقط پس دادن پول است اگر بهمان راضی میشوند بگذارید ولی یك سیاست دیگر لازم دارد كه تجدید و گوشمالی شود و آن سیاست ملكی لازم دارد.

حاجی سید نصرالله- این حكمش همان استرداد وجه است ولی گرفتن پول كشف از خیانت میكند و این مطلب وضعیت عرفیت دارد كه بواسطه امانت باو شغل داده شده حالا كه سلب آن اطمینان شده باشد مسلوب الاعتبار شود واین هم مخالف با شرع نیست.

آقا میرزا فضلعلی- وقتیكه ملت و ودولت یكی شد فلان مستوفی اجیر ملت است باید امین باشد وقتیكه اجیر شرعی باشد میتوانیم هزار تومان هم شرط قرار بدهیم در صورت بروز خیانت معزول شود و جریمه اش هم بمیزان شرع ممكن است.

آقا سید عبدالله- عجالة وکیل دولت وقتی که خیانت کرد مسلوب الاعتبار است.

رئیس- حرفی دارم وقتیکه خیانت کرد باید از شغل خود معزول شود و حقوق او داده نشود مسلوب الاعتبار تنها کافی نیست.

آقا سید محمد تقی- بنویسند که از شغل معزول وحق گرفتن مواجب هم ندارد.

آقا میرزا طاهر- احکام قانونی نباید استثنا داشته باشد و قانون که میخواهید بنویسید منحصر بدیوانیان نیست که سلب اعتبار جزا باشد شاید از رعیت هم باشد یا غیر دیوانی باشد آنوقت مجازات دیگر لازم دارد.

آقا میرزا فضلعلی- در خصوص وزیر انطباعات قرار چه شد چرا مزاحم میشود (تمام وکلا گفتند ما وزیر انطباعات نداریم)

رئیس- در این مسئله رأی چه شد؟

زرگر باشی- کمیسیون لازم دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- ما بمقتضای زمان میتوانیم بعضی چیزها را تغییر تبدیل بدهیم آنوقتیکه بدو اسلام بود و آدمهای درست بودند در زمان حضرت امیر علیه السلام یکی از ولات خیانت میکرد رشوه میگرفت جزای او چه بود در چند سال قبل شخصی قانون ایجاد کرده بود که رشوه گیر را بقتل برسانند پس حالا هر چه از روی میزان شرع سخت تر بشود بهتر است خصوص در باره عمال دیوان.

حاجی سید نصرالله- عزل از کار شد هیچ وقت منصوب نشود دیگر حقوقهم داده نشودو در روزنامها هم تشهیر گردد.

دکتر ولی الله خان- پس از همه اینها وقتی که معزول شد و مواجبش را قطع کردند تازه مثل آنروز اول است که منصب و حقوق نداشت جریمه میخواهد اگر بنا شد حقوق از روی مزد و کار باشد بعد از ندادن مثل روز اول است که داخل خدمت نبوده حبس لازم است این کار با آقایان است که بشامه فقهیه حکم نمایند.

آقا سید مهدی- ایراد میرزا طاهر صحیح است مثلا به داخل دیوانیان هستم نه مسئله دیگر چه باید کرد.

حاجی محمد اسمعیل- اینها حکم شرعی و بنظر حاکم است واین حکم از برای اداره دولتی است و اتلاف حقوق مردم است.

میرزا محمود خوانساری- بعضی اشخاص هستند رشوه میدهند و حقوق دیوانی ندارند و قید بشئونات مثلا فراش باشی خراسان ده هزار تومان میدهد فراش باشی گری میکرد که کلاه مردم را بردارد اینرا چه باید کرد.

آقا میرزا فضلعلی- ما نمیخواهیم حکم راشی و مرتشی را عموما معلوم نماییم این حکم فقط برای اینستکه رشوه حکام و ادارات دولتی قطع شود.

رئیس- اگر امروز در باب تمام رشوه گیرها و طبقات مردم قراری باید گذاشت در این مجلس نمیشود اگر فقط برای عمال دیوان است عیب ندارد.

مستشارالدوله- حفظ حقوق بشر بر همه افراد لازم است آنهاییکه مستخدمین دولت هستند باید بیشتر حفظ حقوقات بکنند پس مجازات آنها هم باید بیشتر باشد یك تنبیه عمومی باید باشد در حق همه که تنبیه و تعذیر شوند و مستخدمین دولت علاوه بر تنبیه و تعذیر و قطع مواجب هر چه گرفته اند دو مقابل پس گرفته شود.

رئیس- دیدید جریمه را تصویب نکردند؟

آقا میرزا فضلعلی- بعد از آنکه حجج اسلامیه حرفی نزدند معین کردند دیگر حق گفتگو نداریم.

حسنعلی خان- بدیهی است همانطور که آقا فرمودند صحیح است والبته این مجلس مقنن قوانین است ولی در هیچ جای دنیا دیده نشده قانون بزرگی در یك مجلس حضور تمام وکلاء و بدون اینکه قبل از وقت بدانند در چه خصوص باید مذاکره نمایند باین دو ساعت بشود ایجاد کرد بعدها اسباب پشیمانی شود ثانیا هر قانونی گذارده میشود مجری کننده میخواهد ما امروز قوه اجراء نداریم تمام وزراء

عدلیه هستند یعنی کسی کاری دارد گاهی در دربار است گاهی از جانب صدارت رقعه میرسد کافی بمرافعه رجوع میشود گاهی بعدلیه رجوع میشود رقعه دیدم که مشیرالسلطنه نوشته هیچ اطلاع ندارد وزیر دربار بالصراحه حکومت میکند آخر علاء الدوله چه حق دارد دخالت بامور عدلیه میکند یا اقبال الدوله یا وزیر مخصوص شما محکمه ندارید عدلیه ندارید.

آقا میرزا محمود خوانساری- بنده مسبوق هستم که علاء الدوله دو نفر سید فرستاده بود خانه را جبراً تخلیه نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- بعضی میگویند باید وزارت عدلیه صحیح باشد تا قانون گذارده شود من میگویم اول قانون گذارده شود بعد وزارت عدلیه ولی یك قانون که رشوه نگیرند وضع شود رفع اینها را میکند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- قانون رشوه گذارده شود تمام این کارها برداشته میشود تمام این مداخله در کار یکدیگر جهت رشوه است.

رئیس- جای شبهه نیست باید این قانون وضع شود حرف در این است امروز گذارده شده مجری شود یا روز دیگر.

آقا سید محمدتقی- جنا ب وزیر مالیه مدتی است تشریف آورده و مطلبی دارند باید مذاکره شود.

مستشارالدوله- یك مطلبی است جزئی راجع بهمین مسئله باید پیشنهاد جناب وزیر مالیه شود و آن رفتن مسیولاورس است ما ملاحظه میکردیم که اینها با هم مدعتی بودند میتوان تحقیقات لازمه از بابت محاسبات گمرك بدست آورد رئیس سابق اداره گمرك تدبیر را تمام کرد و کار را بجایی رساند که حالا میخواهد پریم را هم روانه کند چند روز قبل عریضه نوشته است بخاکپای اعلیحضرت که یکسال از مدت کنترات پریم مانده و سی و پنج هزار فرانك مواجب او است بواسطه اینکه خوب خدمت کرده مرخص فرمایند برود و مواجبش را در مقابل بدهند در جواب دستخط صادر شده سی و پنج هزار فرانك داده شود حال اگر او نوکر است چرا این یکسال که باقی است میرود شاید خدمت دیگری رجوع شود ومانندنش فایده داشته باشد.

وزیر مالیه- رفتن او بواسطه استدعای سابق بود.

مستشارالدوله- این استدعا نشده که سی و پنج هزار فرانك اضافه بدهید.

رئیس- یك نکته بنظرم آمد گویا در کنترات نامه نوشته شده که زمان رفتن یکسال مواجب مجانی داده شود حال آنوقت هم برود این ضرر هست.

مستشارالدوله- آن مطلب دیگری است بعد از تمام شدن مدت کنترات البته ملاحظه انعامی خواهد شد و مواجب انعام داده میشود اما حالا چرا برود شاید وجودش لازم و فایده داشته باشد.

رئیس- این ملاحظه با وزیر مالیه است.

وزیر مالیه- ضرر ندارد ببینیم لازم شد نگاه میداریم.

(یادداشت قرارداد بانکملی از بابت استقراض چهار کرور قرائت شد یکی از آن شرایط که قریب باین مضمون بود.

(یك کرور ببانك اختیار داده شود که از صاحبان حقوق قبض تمبر شده و فهرست صندوق از قرار تومان شماری گرفته بخرج دولت بگذارد.) مطرح مذاکره شد.

وزیر مالیه- علت تومان شماری این است بفهمیم تومانی چقدر میرسد.

آقا سید عبدالله- صاحبان حقوق مجبور هستند که قبوض و فهرست خود را ببانك بدهند.

حاجی سید نصرالله- اینها بمقدار یك کرور میدهند.

حاجی محمد اسمعیل- یك چیزی دستی میدهند قبول میکنیم دویست تومان نقد دویست تومان قبض و فهرست.

آقا سید محمد تقی- یك کسی میخواهد شرکت نکند حقوق او باید بماند.

حاجی محمد اسمعیل- نکنند بانك مجبور نیست و مقروض نیست.

ثقه الملك- چه ضرر دارد دولت خودش این حواله را بدهد.

حاجی محمد اسمعیل- سرمایه ببانك بدهند چه ضرر دارد این شرط را ما میکنیم محض خدمت بمتل است اشخاصیکه فهرست و قبض دارند از بابت سرمایه بدهند که هم دولت از قرض خلاص شود و هم آنها بحقوق خود برسند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده این قرارداد بانك را درست ملتفت نمیشوم بعضی مطالب خارج هم ضمیمه شده دیروز خوب بو صحبت شود آن روز ارائه نهصد هزار تومان مخارج کردند و امروز در حقیقت تمام مصارف را ارائه کردند که پنج کرور میشود خوب است همان نهصد هزار تومان که آن روز بعد از مباحثه زیاد تصویب شد بدهند دو کرور و یکصد هزار تومان باقی در تحت نظارت مجلس باشد که جزء جزء مصارف آنرا بنمایانند آنوقت داده شود بانك مجبور است با آن امتیازنامه که گرفته و خمس سرمایه اش را بدولت قرض بدهد اما در مصارف آن نباید مداخله کرد.

حاجی معین التجار- مشتبه نشود خمس سرمایه در صورتیکه پنج کرور سهم بفروشد یك کرور میتواند بدهد اندازه سرمایه آن است که هر چه اسهام فروخته شود نه سی کرور.

آقا سید حسن تقی زاده- با این کاری نداریم ولی بانك نمیتواند محل مصرف قرض را معین کند این حق مجلس است.

آقا سید عبدالله- کسی سلب حق مجلس را نکرده در حقیقت بتصویب مجلس استقراض میکند.

آقا سید حسن تقی زاده- آن روز مجلس شرط شد نهصد هزار تومان در محل مخصوص خرج شود باقی باشد تا محل معین شود بتصویب مجلس بخرج برسد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- قرار شد وزیر مالیه لائحه نوشته بدهند در مجلس آن روز تصویب چهار کرور قرض شد اما بنا شددو کرور و یکصد هزار تومان آن باشد بعد از تصویب مجلس دولت بمصرف برساند و جناب وزیر مالیه هم تصویب کردند.

آقا سید عبدالله- سخنی در آن نیست.

وزیر مالیه- ثبت الارض ثم انقش.

رئیس- باز توضیحاً میویم مجلس چهار کرور را تصویب کردولی شرط عجاله نهصد هزار تومان بموجب صورتیکه داده اند بمصرف باقی بماند تا بتصویب مجلس مصرف شود یا حقوق یا طلب بیوتات با قرضهاییکه کرده اند صرف آن باقیست.

آقا سید عبدالله- مگر کسی حرفی دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- آنروزیکه صورت مصارف برسم علی الحساب داده میشد ما گفتیم باشد تا ببینیم وزیر مالیه گفتند بحساب رسیدگی نشده این علی الحساب معوق است بر فرض هر چه حساب نداشته باشند باین اندازه دارند حالا باید تمام آنها نوشته شده و مجلس بیاید پس از مذاکره و تصویب داده شود وانگهی آن روز جناب رئیس اصرار در اخذ رأی چهار کرور داشتند من ایراد کردم گفتم در شرایطش معلوم نیست و ما قرض را تصویب کردیم نه شرایط را.

وزیر مالیه- صحیح میگویند آیا شرایط صحیح است یا نه.

آقا سید عبدالله- شرایط صحیح است یا نه حالا که حواله نمیدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- چرا حواله میدهند.

رئیس- مخالف باتصویب پریروز است.

وزیرمالیه- این طور نیست آن دو کرور ثانی را نوشته ایم یك کرور بحواله دولت باشد شما میگویید باید مطلع باشیم در همان رشته تومان شماری معلوم میشود زیرا که تومان شماری منوط باینستکه ما حسابهای خود را نوشته مداقه نماییم آنوقتمطلع خواهید شد حالا این شرایط صحیح است.

آقا سید حسن تقی زاده- یکی از شرایط حواله است.

وزیر مالیه- بعد از آنکه تومان شمار را معین کردیم بدهند.

زرگر باشی- پس باشد برای همان روز.

وزیر مالیه- بانك ملی امتیازاتی گرفته اگر این قرض نباشد آن امتیازات برای چیست.

آقا سید حسن تقی زاده- این چه عیب دارد دولت خودش سهام بگیرد.

صدیق حضرت- شما قید کرده اید یك کرور بارباب حقوق داده شود شاید مجلس تصویب کرد سیصد هزار تومان بارباب حقوق برسد.

وزیر مالیه- شما محققاً بدانند که یك کرور لااقل باید داده شود.

بحرالعلوم- مجلسی علیحده تشکیل نمایید مذاکره شود.

وزیر مالیه- پیش مجلس کرده ایم و تصویب قرض را کردیم و محرز شد دولت ایران چهار کرور لازم دارد گفتیم از بانك ملی در مقابل امتیازات که داده اند باید این چهار کرور را بگیریم و مابه الازاء داده ایم بر فرض خرج نداشته باشیم بقرض میدهیم حالا این شرایط صحیح است یانه مذاکره شود.

صدیق حضرت- محل دو کرور را معین بکنید آنوقت.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 49

جلسه: 49

مذاکرات دارالشورای ملی روز سه شنبه 20 شهر محرم الحرام 1325

آقا سید محمد تقی خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 17 را قرائت کرد.

رئیس- آن فصل قانون که قرار بود در باب رشوه نوشته شود جناب تقی زاده صورتی نوشتند در انجمن مذاکره شد بالاخره طوری قبول کردند حالا قرائت شود.

(صورت قانون رشوه را قرائت کردند که خلاصه مضمون او این است و عمال دیوان در صورت گرفتن رشوه محکومند برد مبلغ مزبور و خلع شدن راشی و مرتشی ازشئونات و خدمات دولتی مادام العمر و قطع شدن مرسوم او).

حاجی سید اسمعیل- این یك جزئش محل شکال است شاید بعنوان تعارف چیزی گرفتند آنوقت داخل رشوه نیست.

حاجی سید نصرالله- بهر عنوان که باشد حرام است این حکم بر او جاری است چیز گرفتن بعنوان تعارف رشوه است فرقی نمیکند.

حاجی سید عبدالحسین- مادامیکه عمال دیوان چیزی بگویند امکان عقلی دارد غیر از رشوه باشد؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید این لایحه مجدداً خوانده شود هر کس رأی دارد بدهند غرض مجادله نیست.

سعدالدوله- دوباره قرائت شود.

دکتر ولی الله خان- لفظ او راجع بکی است لفظ او را بردارند تا شامل باشد هر دو را.

حاجی سید اسمعیل- عنوان را باید تغییر داد و معین کرد جایز و غیر جایز را من در این باب چیزی نوشته ام اگر مجلس صلاح بداند قرائت شود (صورتیکه حاجی سید اسماعیل نوشته بودند قرائت شده قریب باین مضمون، راشی و مرتشی خلع از مناصب و قطع مرسومات و مواجب آنها و استرداد وجه از مرتشی براشی در صورت حرمت ودر موقع لزوم و ضرورت تعذیر هر یك بنظر حاکم شرع جامع الشرایط).

حسن علی خان- این فصلی را که آقای تقی زاده نوشته اند خیلی خوب است و چیزی بنظرم رسیده اگر ضمیمه شود خیلی بهتر خواهد شد در باب استرداد وجه رشوه از گیرنده دوبرابر بگیرند یك برابر بصاحبش رد نمایند و یك برابر دیگر بمصرف خیریه برسد (جمعی گفتند این نمیشود موافق قانون شرع نیست)

احسن الدوله- چون سابقاً در مسئله رشوه مذاکره شده بود واین لایحه هم اگر چه مطلب دیگری است و همان است که آن شب قرار شد نوشته شود ولی در حقیقت راجع بهمان رشوه است اجازه میدهید بخوانم لایحه را خواندند. (چند روز است که در مجلس بغیر از مطالب اظهاریه دولتی مذاکره بمیان نیامده لله الحمد والسنه باوجود فلاکت و پریشانی که عموم اهالی ایران گرفتار شده اند این ملت با غیرت من باب تعصب و دولت خواهی که دست اجنبی داخل کار نشود تکالیف دولتی را برای تأدیه نهصد هزار تومان وجه نقد در حق ارباب حقوق لازمه و تعدیل مالیات ولایتی برای سنه آتیه از مرکز طهران بدون محاجه باکثریت آراء در مجلس شورای ملی تصویب و قبول شد در این صورت هیچ انصاف نیست که وزرای دربار همایونی در نظم وامنیت ولایات و رفاه حال ملت سلطان پرست که از جان و مال خود مضایقه ندارند بهیچوجه اقدامی نکرده و تکلیف حکام و مأمورین جزء را معین نکرده ممالك محروسه را باین حالت اغتشاش و ناامنی باقی بگذارند و حال آنکه بموجب فرمان ودستخطهای همایونی تمام مقوصد و منظور اعلیحضرت اقدس شهریاری خلدالله ملکه آسودگی و امنیت عمومی اهالی ایران بوده وهست وابداً راضی بخرابی مملکت و زحمات فوق العاده وجود مبارك خود نیستند با وجود این برأی العین میبینیم که آنا فآنا از بی نظمی ولایات و ناامنی طرق و از ظلم واستبداد حکام مکتوبا و تلگرافا شکایتها میرسد و بهیچوجه در نظر اولیای دولت محل اعتنا نیست و تکلیف ریاست مجلس است که مراتب را بجاهای لازمه راپورت داده و تحصیل جواب نماید که اینقدر مسامحه از جانب کیست و جهت چیست و یقین دارم اعلیحضرت اقدس شهریاری پادشاه جوان بخت ابدا باین درجه راضی بخرابی مملکت و ملت خود نخواهند بود که در عاقبت مایه ندامت بشود.)

اینهایی را که عرض میکنم جهت دادخواهی است از همه انصاف میخواهم شش ماه است مجلس برقرار شده در این مدت یك نتیجه بنظر برسد دیده نشده آخر اینهائیکه اینجا هستند همه کاسبند و کار و فایده باید بدست بیاورند همانطوریکه رشوه میگرفتند میگیرند و میدهند مجلس باید نتیجه داشته باشد تا یکی یکی در این خصوص رذی ندهند نمیشود چه رضوه چه دزدی تفاوت ندارد شرعا حکم این چه چیز است غیر از تنبیه است دیگر موقع مباحثه نیست آقایان باید امروز این مطلب را تمام کنند قانون رشوه نوشته شود که استرداد پول و مال مردم بشود دو مساوی هم نمیخواهیم یك مساوی که گرفته پس بدهد ما دست او را میبوسیم.

رئیس- در کلیات کسی حرفی ندارد و بایدموضوع را معین کرد.

حاجی محمد اسمعیل- این رأی شما است دو مساوی گرفته نشود شایدبعضیها علاوه چیزی رأی بدهند لایحه نوشته شده خوانده شود رأی بگیرند.

آقا سید مهدی- در صورتیکه راشی هم مقصر است باید بمجازات برسد پس باید پول آن را گرفت بمصرف شرعی برسد (جمعی گفتند این نمیشود همان خلع از خدمت و قطع حقوق مجازات است.)

سعدالدوله- اول بهر اسم ورسم نوشته اید مقصود چیست یعنی اگر یك صاحب منصب نظامی پولی بگیرد و حقوق دولت وملت را بفروشد مجازات آن هم همین است. (جمعی گفتند این خیانت است و جزای خائن در حق اوجاری است.)

اگر یك کسی پولی بیگرد و یکی از رجال دولت را مسموم نماید آیا جزای آنهم همین است.

(جمعی گفتند این قتل است و مجازات قاتل در باره او مجری است.)

اگر یك کسی از اعضا مجلس پول بگیرد بر صلاح و مصلحت عامه حرف نزند آن هم رشوه است

(گفتند اینهم داخل عنوان خیانت است)

پس حدود رشوه را معین نمایید ثانیا باین فصل در حق عمال دیوانی ناقص است و در خارجه فصل مشبعی نوشته اند شما هم بنویسید و تمام حدود هر یك را معین کنید.

رئیس- آقای تقی زاده این فصل را نوشته اند عجاله نظر بعمال دیوانی است.

سعدالدوله- جواب بدهم با اینکه هزار از این قوانین نوشته شود دست از کارهای خودشان نخواهند کشید.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر بعضی نوشتن قانون باشد در هر سال در عید نوروز صد تا از این قبیل احکام و قوانین صادر و نوشته میشد که نباید حکام ظلم بکند و رشوه بگیرند و 000 ولی مجری نمیشد بجهت اینکه مجازات نداشت حالا باید مجازات گذاشته شود البته مجری خواهد شد.

سعدالدوله- هیچ قانونی تا حال از طرف این مجلس گذارده شده.

آقا سید حسن تقی زاده- غیر از قانون اساسی خیر.

سعدالدوله- آیا مجری شده از شما میپرسم؟ (جمعی گفتند مجری نشده).

حسنعلی خان- چه چیز آن مجری نشده بدانیم و بخواهیم مجری شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اذن میدهید توضیحی از برای این فصلیکه نوشته شده بکنم البته میدانید این قانون عقیده شخصی نبود که باینجا رسید شاید بنده بیش از اینها حدودات و مجازات رشوه را میدانم در حقیقت آنطوریکه آن روز آقایان فرمودند و نتیجه کمیسیون و ملاحظه قوانین شرعیه این سه ملاحظه این قانون را تولید کرد و حال هر کدام در کمیسیون رأی داده اند که هیچ هر کس رأی نداده مباحثه دارد بگوید خواهش دارم درست توضیح نمایید که کجای آن اصلاح شود و کجای آن ناقص است.

آقا شیخ ابراهیم- این فصل چیزی زیاد از شرع ندارد.

حسنعلی خان- مخصوصا در فصل مجازات رشوه قید شده که اگر رشوه گرفته باشند از کسی بعنوان جنایتی آن وجه استرداد شود بعلاوه قصاص هم بشود.

حاجی شیخ علی- دو امر است یکی رشوه گرفتن و یکی جنایت هر کدام اینها حکم علیحده دارد.

سعدالدوله- پس رشوه را محدود نمایید.

حسنعلی خان- مخصوصا باید توضیح بشود فرق است مابین شخصی که از وزارتخانه رشوه گرفته با کسی که از خارج باشد این حکمی که نوشته شده در تمام آحاد نمیشود مجری کرد.

حاجی سید نصرالله- موضوع رضوه که از او جنایت و فساد تولید شود حکمش را فرموده اند (ان یقتلوا او یصلبوا ینفوا فی الارض).

حسنعلیخان- عمال دیوان هم تفاوت دارد و فرق میکند خیانت فلان وزیر غیر از خیانت فلان تلگرافچی است.

سعدالدوله- آنوقت میگوییم تمام طبقات مردم یکسانند و نمیشود حدود را در قانون معین کرد.

حسنعلی خان- باید حدود هر یك معین باشد.

سعدالدوله- وقتیکه خیانت را داخل رشوه گردید باید حدود را معین نمایید از برای منصب فروشی و لقب فروشی و بی استحقاق بکسی کار دادن هر یك از اینها حکم علیحده دارد پس باید معین شود و گفتم یك جز و در این باب از کتب خارجه ترجمه و نوشته شده یعنی حدود هر کسی را بطور مبسوط نوشته اند.

رئیس- آن در یك فصل نمیشود باید فصل نوشته شود.

سعدالدوله- پس همان است که من گفتم هر کس دستورالعمل دارد ملاحظه نمایید چیزی نوشته نشود که مناقص هم باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- بلی آنها هم ملاحظه شد ولی بملاحظه شرع گفتیم این طور باشد که نوشته شده لقب فروشی و منصب فروشی را میشود داخل در عنوان دیگر کرد و مجازاتی برای او معین شود.

آقا سید محمد تقی- پس باید همانطور که جناب سعدالدوله فرمودند فصول آنها نوشته شود.

حاجی بحرالعلوم- مندرج بشود در تحت خیانت و غیره احکامش جدا میشود اگر منطبق شد حکمش معلوم واگر نشد داخل در این موضوع بوده و این حکم را دارد.

حسن علیخان- کسی برخلاف تکلیف اداره خود رفتار نماید دستورالعمل میدهند که از روی او رفتار کند نمیکند مثلا بنده رشوه بگیرم و بآن تکلیف عمل نکنم باید معین شود.

حسام الاسلام- اصل رشوه پول گرفتی از کیست برای اینکه باطلی را حق کنند یا حقی را باطل.

حسن علیخان- داخل کردن کسی را باداره که مناسب آن اداره نیست و شاید او دوست آن شخص هم باشد و چیزی هم نگیرد.

حاجی شیخ علی- خیانت است یا نه.

حاجی سیدنصرالله- ما يك رشوه گرفتن و رشوه دادن داریم فقط از حیث رشوه گرفتن غیر از این عبارتی نداریم و از برای رفع این ریشه خبیثه بهتر و مساعدتر از این فصل نمیشود ولی از حیث و جهت دیگر باشد عنوان دیگری دارد وحکم دیگر.

دکتر ولی الله خان- گویا معنی رشوه پیش بعضی درست معلوم نباشد رشوه عبارت است از گرفتن پول از کسی برای اینکه چیزی یا خدمتی را بطور ناحق باو میدهند خوب است سطری بقانون رضوه افزوده شود و مضمون آن این باشد که هر کس بمیل خاطر یا هوای نفس حقی را بغیر محقی بدهد مسئول است عقیده بنده این است اگر چنین مضمونی منظم برشوه شود البته کامل تر خواهد بود.

حاجی سید نصرالله- آنهم ملحق بخیانت است حکم خیانت را دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- مملکتی که قانون ندارد و آن هیچگونه لفظ جامع ندارد باید يك مجلس اکادمی داشته باشد که لفظ جعل کند ولی قانون داریم حکم رشوه را شرع گفته است هر جا که دیدیم رشوه است حکم رشوه را بر او جاری میکنیم.

آشیخ ابراهیم- هر گاه کسی مستحق کار است ولی پول میخواهند او را داخل آن منصب نمایند این رشوه نیست.

آقا میرزا ابوالحسنخان- باید يك قانون وسیاستی معین کرد برای کلیه رشوه این که معین شد در موقعش معلوم میشود اگر رشوه برای قتل و جنایت شد آنوقت مجازات رشوه را دارد بعلاوه مجازات قتل و جنایت را هم علیحده دارد مقصود آقایان آن روز بجهت رشوه بود و گفتند مجازات آن موافق شرع بشاد.

حاجی سید نصرالله- حضرت امیر علیه السلام در ضمن خطبه تقسیمی فرموده از مقابله آن اقسام معنی رشوه ظاهر میشود میفرماید (اسدالله ام هدیه یا ام رشوه) از این تردید معلوم میشود هر تعارفی که در او عنوان صدقه و هدیه نباشد رشوه است لاغیر.

وکیل الرعایا- این حکم رشوه است وقتی که آمدند قضاوت کردند باید موضوع را معین کرد.

آقا سید عبدالله- کلمه آخر کسانیکه متدین بدین اسلام هستند باید شرم بکنند وقتیکه شرع حکمی را معین کرد نباید گفتگو نمایند سه روز است بخواهید عنوان رشوه گرفتن را معین نمایید همان عنوان که نوشته شده کفایت است اگرغیر از این باشد خارج از تکلیف مجلس است آن کار پادشاه است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- پریروز بنده همین عرض را کردم.

آقا سید عبدالله- این خلع از منصب و قطع مرسوم سیاست عرفی است و مخالف با شرع هم نیست.

حاجی سید نصرالله- یك سیاست مدنی است که مخالف مذهب نیست در این صورت مجال وسیع است و ممکن است بر حسب مقتضیات قبول تغییرات کرد لیکن جاییکه مؤدی بمخالفت مذهب شود هیچ امری پذیرفته نمیشود.

آقا سید حسن تقی زاده- آنچه از شرع رسیده اینجاست و نوشته شده آنچه بالاتر نوشته شده اگر اعلانیه مخالف شرع است او را بزنند.

آقا سید عبدالله- نه خیر او مجازات شرعی نیست ولی مخالف شرع هم نیست وقتیکه شخص سلطان بگوید من هم بچنین شخصی منصب و مواجب نمیدهم دیگر جای گفتگو نیست.

آقا سید محمد تقی- رشوه یا تعارف باشد.

حاجی سید نصرالله- رشوه بهر اسم و رسم باشد اخذش حرام است بلکه اگر مشتبه هم باشد احراز حلیت لازم است (لا یحل مال امره لامرء الامن حیث احله الله)

آقا سید حسن تقی زاده- لفظ (بعد از ثبوت) زیادی است بجهت اینکه ما صد یا بیشتر باید قانون جزاء بنویسیم آنوقت لفظ (ثبوت) بگذاریم نمیشود معلوم است قانون جزا بعد از ثبوت است (در این موقع خواستند رأی بگیرند).

آقا سید عبدالله- این محتاج برای گرفتن نیست اگر بنا باشد برای هر چیز رأی بگیرند باید برای نماز عشا و مغرب هم رأی بگیریم.

حسام الاسلام- این رأی برای حکم شرعی نیست برای اینست دولت قبول کند و مجری بدارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اولا همانطوریکه حضرت آقا فرمودند صحیح است میخواهید رأی بگیرید برای عزل آنها از خدمت و شئونات دولتی و قطع حقوق رأی بگیرید نه برای حکم شرعی ثانیا حد این حکم تا کجا است در دوائر دولتی.

صدیق حضرت- بدون استثنا حدی ندارد.

آقا سید عبدالله- تکلیف مجلس است که قانون وضع کند تا هر جا که ممکن است مجری بدارد (ورقه منتشر وباکثریت آراء همان فصل را که نوشته شده بود در باب حکم رشوه تصویب کردند).

حسن علیخان- این قوانین که در این مجلس گذارده میشود و در همه دنیا مثل زنجیر بهم بسته است و باقتضا زمان این قوانین را میگذراند یکی از قوانین اساسی ما تکمیل بشود ضرر ندارد و امروز گفته شود او این است که بعد از وضع قوانین از دولت میخواهند که تا چند روز بعد باید مجری شود بدانیم چون بعضی از قوانین فوری است و بعضی مدت لازم دارد و بعقیده من این قانون امروز فوراً باید مجری شود.

رئیس- قوانین دو قسم است یکی قوانین اجرا آن مدت لازم ندارد همه وقت فورا باید مجری شود.

آقا سید حسن تقی زاده- قانون بحسب اقتضاء وقت گذاشته میشود این قانون رشوه که وضع کردیم انشاء الله فوائد عظیمه از آن خواهیم دید یك عیب و خرابی بزرگی داریم که آن را هم باید یك لایحه قانونی درست کرد هر وقت از دوائر دولتی یا اشخاص معلوم الحال که سرکار میایند مذاکره شد در جواب میگویند ما حق تصرف در اینها نداریم ولی گویا حق داشته باشیم وضع قانونی بکنیم و جلوگیری نماییم مثلا اشخاصیکه هیچ ربط ندارند جمع میکنند و کارهای بزرگ رجوع مینمایند این است زود زود تغییر میدهند این نمیشود مجلس نمیتواند هر روز با کسی طرف شود و شاید این کار دادن از روی محبت میشود باید قانون وضع شود مثلا معزالسلطان بسفارت نرود و فلان شخص مدیر پست نشود و 0000 در آذربایجان هنگام استقلال عزل اشخاصی لازم بود گفتگو شد جواب دادند نمیشود حالا می بینیم ما حق داریم واهل مملکت حق دارند جلوگیری از خرابی مملکت نمایند و در مصالح و فوائد عمومی مذاکره کنند حال من عرض نمیکنم که کی و چه ولی میگویم مجلس حق دارد برای ترتیب این کارها قانونی وضع کند.

سعدالدوله- این فوائد صحیح است ولی گویا در جزو قوانین وزارتخانه ها نوشته شده و باید تخلف نکنند اگر تخلف کردند بمجازات خواهند رسید.

آقا سید حسن تقی زاده- این صحیح است ولی یکسطر برای تمام وزارتخانها آن قانون نوشته شود که مجلس هر بیقاعده را در نظر داشته ور فع او را بنماید.

سعدالدوله- این قانون نوشته شده و مجلس هم تا حال این ملاحظه را داشته و هیچ غافل نبوده ولی متأسفانه میگویم هیچ ثمری نبخشیده.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر صلاح میدانید یك لایحه نوشته شود که این مجلس حق جلوگیری از خرابیهای مملکت را دارد.

رئیس- صحیح است ولی همانطور که جناب سعدالدوله فرموند نوشته شده در موقعش خواهد آمد حال شما میگویید که پیش بیندازیم آن مطلب دیگری است هر گاه مصلحت میدانید چه ضرر دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- در جاهای دیگر بمجلس کار میدهند واو هم مثل سایر ادارات کار میکند اما اینجا مجلس باید برای خود کاری پیدا کند.

سعدالدوله- این حرف هم صحیح است شما خودتان را در آن مقام بدانید و آن قانون را وضع کرده دانسته بپرسید رئیس تلگرافخانه شیراز را چرامعزول کردید یا فلان حاکم را که حالش معلوم است چرا فرستادید بگویید چرا نمیگویید منظور آن است حق دارید.

آقا سید حسن تقی زاده- همین طور قانون نوشته شود یك مطلب دیگر گفتیم دولت هیئت کابینه وزرا را معرفی کرند و معلوم شد ولی آن اشخاصیکه در ادارات سمت ریاست داشتند و داخل کارند معرفی نشدند مثلا تلگرافخانه با کی بوده و حالا با کی است یا پستخانه وغیره باید اینها را بدانیم.

سعدالدوله- امروز کار مهم تر داریم از تمام وزارتخانه ها مقدم تر وزارت عدلیه است که هیچ نظم و ترتیبی ندارد وامروز وزارت عدلیه دست روی هم گذاشته اما ما بدبختانه میبینیم هر وزارتخانه و هر منشی مجلسی عدلیه دارد ومن دو نفر منشی و معین کرده ام که اتصالا جواب تظلمات مردم را مینویسند و نمیرسند وزیر عدلیه که آن روز آمدند مجلس گفتند تا به مخارج و قوت ندهند مسئولیت ندارم تمام مقصود این مجلس برای عدلیه بود چرا تمام وزراء را خواستید وزیر عدلیه را نخواستند توضیحات بخواهید دولت آن چیزهاییکه وزارت عدلیه خواسته بود داده است چرا بتکلیف خود رفتار نمیکند نداده است جهت چه بوده نداده.

آقا سید حسن تقی زاده- هر حرفی منتهی بیك قانون میشود یك قانون یکسطری نوشته شود که هیچکس حق مداخله در کار دیگری ندارد این صحیح است یا نه.

سعدالدوله- مقصود ما وزراء را خواستیم و آن اعتراضیکه آن روز بود بوزیر مالیه کردیم در یك موقع گفتند بعرض همایونی برسانم و در یك موقع دیگر گفتند بصدارت عظمی عرض نمایم آن صحبتهای آن روز و آن اعتراضات برای آن بود مجلس بداند طرفش کیست و وزراء هم بدانند طرفشان کیست این رقعه ایست بدست من افتاده و از اینها خیلیست استدعای شغلی از صدارت شده و صدر اعظم هم مرقوم داشته اند (مسیو کینه در پستخانه شغلی که مناسب باشد بفلانی رجوع نمایید) از این چند چیز معروم میشود یکی اینکه پستخانه با گمرك یکی است دو م اینکه مسیو کیه رئیس است سیم اینها باوزیر مالیه است رجوع نشده و معلوم میشود وزیر مالیه باید در تمام کارها رجوع بصدارت نماید واز این چیزها خیلی است همه میدانید و خدا هم میداند علاج بکنید.

حاجی محمداسمعیل آقا- چهل و پنجهزار تومان فرنگیها برات تومانی چهار هزار خریداری کرده اند از پول تقدیر میدارند و اینها را تومان تومان بخرج میگذارند و این ضرر دولت و ملت است و آن روز بوزیر مالیه گفته شد که عایدات گمرك توقیف باشد برای این بود و باید مخارج بحواله مالیه باشد و امروز هم هفتاد برات باین عنوان گرفته شده حتی فهرست های حواله صدارت عظیمی را هم میخرند مگر آنهاییکه نوشته اند نصفه داده شود آنها را قبول نمیکنند.

آقا سید حسن تقی زاده- این کشتی گیری باعث میشود مجلس بهمان قوه که پیش آمده بود بهمان قوه پس برود و در همانجائیکه در دو سال قبل بودیم خواهیم بود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- همین حرفیکه عرض شد غیر از منفعت دولت است ولی همینکه ما میگوییم بخیالشان غرض داریم برخلاف آن رفتار مینمایند.

سعدالدوله- شاه شهید را در خواب دیدم با تغیر فرمودند شما ها نشسته اید چه میگویید در پشت سر سلاطین چرا بد میگویید آنچه لازمه سلطنت و خیر ملت است باخلاف خود گفته ام جائیرا با دست نشان دادند که حالا تکلیف من نیست بگویم فرمودند کتابی یا رساله ای در آنجاست تفحص نمایید مقصود شما در او هست و من آدم خود را فرستادم بآن مکان هر چه تفحص کرد چیزی پیدا نشد

جز آنکه شخصی از آن مکان آمد گفت باین نام و نشان که میفرمایید رساله و کتابی نیست اما فرمانی پیش منست و حالا آن فرمان را آورده ام (فرمان را قرائت کردند قریب باین مضمون، خطاب بمرحوم شاهزاده جهانسوز میرزا

ما آزادی مال و جان بتمام رعایای خود دادیم و هر کس مأذون و مجاز است که تجارتهای عمده و کمپانیها و غیره تشکیل نمایند جهت پیشرفت تمدن و ترقی مملکت و حفظ حدود و حقوق امنیت آنها با ماست.

تاریخ 1305)

سعدالدوله- تعبیر این خواب و غرض از این فرمان جز این است این قانون اساسی که این همه هیاهو شد اعلیحضرت همایونی دستخط فرمودند و امضاء از شاه مرحوم گرفتند همین آزادی ما ل و جان برای عموم رعیت بوده ولی تا حال مجری نشده ومقصود دراین فرمان همان (لفظ آزادی مال و جان) است و تعمیر این فرمایش شاه شهید چیست گمانم این است تعبیرش این است که قوه اجرائیه نیست وقتیکه قوه اجرائیه نشد تقصیر سلاطین چیست حالا این مجلس هم اول کاری که میکند قوه اجرائیه را معین بکند اگر موجود است نشان بدهد اگر نیست ایجاد کند و در این دستخط آخری دو لفظ است یکی فرانسه که لفظ (کنستی توسیون) و یکی شرع کلمه است این عرض من مخالف شرع است از آقایان میپرسم عدد وزرا معین باشد خلاف شرع هست؟ نیست وزرا مسئول باشند خلاف شرع هست؟ نیست وزرا باید قسم یاد نمایند موافق کنستی توسیون است خلاف شرع نیست. ما این چیزها را میخواهیم تا این اساس درست نشود فایده ندارد تضییع وقت است شما تصور کنید بعد از آن همه زحمات تأسیس بانك مینمایند میروند اسباب زینت خود را فروخته میدهند حالا آمدند شرایط قرار دادند.

آقا سید عبدالله- چون صحبت قسم بمیان آمد آن روز هم صحبت قسم شده بود شما این قسم را برای طمأنینه مردم یاد نمایید که مردم اطمینان حاصل نمایند آمدیم بر سر قسم یاد کردن وزرا چون آن در کیفیت نظامنامه نیست بر عهده ما است که وزرا کاردان در محضر سلطان حاضر شوند و قسم بدهیم.

رئیس- این صحیح است ولی مقدمه دارد و در این هم شبهه نیست که هر کس تکلیف خودش را میداند میخواهید بنده اول اقدام میکنم.

سعدالدوله- بنده ببعضی از عبارات این میتوانم قسم یاد نمایم ببعضی نمیتوانم.

آقا سید حسن تقی زاده- تکلیف قسم یاد کردن است و هر کس بعقیده خودش است ولی مقصود از قسم یاد کردن این است که امین باشند خیانت نکنند این وکلا تعهد کرده اند که بدولت و ملت خود خیانت نکنیم و آن دستخط آخری يك لفظی دارد میتوانیم يك قدری خارج بشویم یعنی تتمیم اساسی را درست نماییم بعد ازتمام شدن آن قسم یاد نماییم.

سعدالدوله- همین است ولی همین قدر حرف بمیان آمد شبهه شد نمیشود بچیز شبهه ناك قسم یاد کرد.

آقا سید عبدالله- شما چیزی گفتید مردم را بخیال انداختید این لایحه را ببینید زیاد و کم دارد درست نمایید قسم یاد شود.

رئیس- هر قانونی که نوشته شود آن در اینجا ذکر شده پس ما قسم یاد میکنیم مادامیکه حقوق مجلسیان برقرار است وقتیکه آن حقوق را گرفتند معلوم است حقوق و تعهد ما هم میرود و قسم یاد کردن حالا منافات ندارد با قوانینی که بعد نوشته میشود (در این موقع جناب رئیس و جمعی از وکلا قسم یاد نمودند و مجلس بر هم خورد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 50

جلسه: 50

وقایع و مذاکرات دارالشورای ملی روز پنجشنبه 22 شهر محرم 1325

پس از انعقاد مجلس و حضور حجج اسلامیه وکلا محترمیکه روز سه شنبه 20 قسم یاد نکرده بودند امروز تماما در حضور حجج اسلامیه سوگند یاد کردند مایه مزید اطمینان خاطر ملت گردید بعد از وکلاء آقا سید عبدالله مجتهد و آقا میرزا محمد مجتهد محض مزید امیدواری و آسایش قلوب عموم ملت قسم یاد کردند از این تلطف و تفقد حجج اسلامیه تماشاچیان را مسرت و بشاشت فوق العاده روی داده همگی متفق الکلمه بصدای بلند تشکرات وامتنانات خودرا از حجج اسلامیه اظهار داشتند.

صورت قسم نامه

ما اشخاصیکه در ذیل امضا کرده ایم خداوند را بشهادت میطلبیم و بقرآن مجید قسم یاد میکنیم که حقوق مجلس و مجلسیان مطابق نظامنامه محفوظ و مجری است تکالیفی را که بما رجوع شده است مهما امکن با کمال راستی و درستی وجد و جهد انجام بدهیم و نسبت باعلیحضرت شاهنشاه متبوع عادل مفخم خودمان صادق و راستگو باشیم و باساس سلطنت مشروطه و حقوق ملت خیانت ننماییم و هیچ منظوری نداشته باشیم جز فوائد و مصالح دولت و ملت ایران موافق قوانین شرع محمدی صلی الله علیه و آله.

سپس مکتوبی را که جنابان اشرف الذکرین و صدرالمحققین از زاویه مقدسه حضرت عبدالعظیم علیه السلام بعنوان حجج اسلامیه و وکلاء محترم نوشته بودند آقا سید محمد تقی قرائت کردند که قریب باین مضمون بود.

حضور حجج اسلام و وکلاء عظام و عموم مسلمین دارالخلافه بتمام قسمتهای مشروعه سوگند یاد میکنم که ما از اول تاکنون ضدیت با مجلس شورای اسلامی نداشتیم و نداریم اگر بیش از سایرین طالب نباشیم کمتر نیستیم و هیچ وقت طالب فساد نبوده و نیستیم بلکه نهایت جدو جهد بجهت ترویج اسلام داریم وابداً اکراهی از مجلس نداریم و آنچه نسبت ضدیت بدهند کذب و افترا است مسلم است علماء و مسلمین متفق شدند که مجلس معدلت منعقد و همیشه مترصد احکام این مجلس باشند منتهی ما هم تظلمی داریم اگر از طرف ملت ودولت در صدد دادخواهی برآیند اظهار نماییم.

آقا سید عبدالله- بسیار خوب تظلمی دارند بگویند و تبرئه که کردند قبول است و بعد تبرئه جستن ایشان هم برادران ما هستند.

آقا میرزا سید محمد- غرض تبرئه ایشان را قبول کردیم و تظلمی دارند یکمرتبه موافق شرع رسیدگی بشود و بیایند طهران.

حاجی محمد تقی- قرار بگذارید اینجا که آمدند دیگر در بالای منبر حرفها نزنند و بعضی صحبتها نکنند.

آقا میرزا سید محمد- این را یقین بدانید که امروزه دیگر هیچکس جرأت ندارد بر ضد مجلس و مشروطیت بعضی حرفها بگوید.

آقا سید حسن تقی زاده- بدیهی است هیچ عضوی را از ملت نمیشود برید و دور انداخت ولو فاسد باشد حالا آنها هم برادران ما و اعضای این ملت هستند باید از گذشته صرف نظر کرد مسئله نیست ولی من مطلب دیگری دارم اگر اجازه بدهید ببیان کنم و آن اینست که همچنانکه دول عالم با همدیگر روابط دوستانه ومناسبات متقابله دارند ملل دنیا هم با یکدیگر اتحاد و دوستی و معارفه داشته باشند و از این قبیل مجالس ملیه هر مملکتی که نماینده ملیه آن ملت و مظهر آن قومند باید با همدیگر تبادل حسیات و روابط برادرانه داشته باشند. چنانکه این اواخر يك مبنای شورای بین المللی هم گذاشته شده که از هر بار لغنت عالم چند مبعوثی بدانجا میرود و هر چندگاهی یکدفعه یکی از پای تختهای دول منعقد میشود و پارسال در لندن تشکیل شده بود و چگونه که شورای ملی واسطه اجتماع و ارتباط يك مملکت بزرگ و واسطه سعادت يك ملت است همچنان شورای بین المللی هم مرکز اجتماع و واسطه فلاح جمیع ملل است لذا باید پارامنتهای دنیا با همدیگر مربوط باشد پس خیلی مناسب است که ما دومای مملکت روس را که دیروز ساعت سه بعد از ظهر افتتاح شده تبریك و تهنیت گوییم و تلگراف مبارکباد بفرستیم و امیدواریم که وکلاء اعضای آن مجلس باز مثل دومای سابق نوع پرست و انسانیت دوست و طالب آزادی و و ترقی ملل باشند.

بشارت باد دنیا عموما وایران را مخصوصا که همسایه شمالی ما هم بعد از اینهمه انقلابات بمقصود خود رسید و مجلس شورای ملی با دومای ایشان افتتاح شد.

آقا میرزا سید محمد- قبل از این مذاکره شده بود و قرار شد تلگراف تبریکی زده شود.

رئیس- بسیار خبوست اگر مجلس اجازه میدهد و تصویب نماید تلگرافی نوشته شده و مخابره شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 51

جلسه: 51

وقایع و مذاکرات روز شنبه 23 محرم الحرام 1325 دارالشوای ملی

پس از انعقاد مجلس آقا میرزا طاهر خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 22 را قرائت کرد جناب دبیرالملك که در مجلس حضور داشتند بدواً رقعه از طرف وزارت داخله ایران ابراز نمودند خوانده شده قریب باین مضمون (که جناب دبیرالملك بر حسب امر قدر قدرت اعلیحضرت جهت معاونی وزارت داخله معین شده اند بعد از این مجلس محترم شورای ملی معزی الیه را بسمت معاونی وزارت داخله شناخته و موافق نظامنامه هر وقت مطلبی راجع بوزارت داخله بوده لازم به توضیح باشد ایشان را خواسته توضیحات بخواهند سپس دستخط اعلیحضرت که در این خصوص خطاب بصدارت عظمی صادر شده بود قرائت شد و همه تبریك گفتند.

رئیس- در مجلس دیروز قرار شد تلگراف تبریکی بدومای روس که افتتاح شده مخابره شود صورت باین عبارت نوشته شده قرائت شد (صورت تلگراف خوانده شد عموم وکلا متفقا تصویب مخابره تلگراف را نمودند ولی چون عبارت این صورت تلگراف که قرائت شد محتاج ببعضی اصلاحات بود قرار شد در کمیسیون علیحده اصلاح نموده مخابره شود.)

چند نفری از آقایان قزوین امروز در مجلس حضور بهم رسانیده اظهار تظلم و تشکی نمودند باینکه از آن قوتیکه نظامنامه انتخابات بقزوین فرستاده شد چند مرتبه مردم رأیها داده و مجالس متعدده متعقد شد تا اینکه غره محرم تمام طبقات شش گانه حاضر شده خانه شیخ الاسلام دو نفر شخص محترم را که یکی آقا شیخ حسین شهیدی و دیگری آقا میرزا حسین طبیب باشد مطابق نظامنامه بوکالت انتخاب نمودند قراربود روز 14 ماه آنها را مجللا حرکت بدهند دو نفر از اهل علم که اعتبارنامه آنها را هم مهر کرده بودند مخالفت وممانعت کردند باینواسطه مردم هم اجماع کرده بازار و ذکاکین را بسته الان در امامزاده شاهزاده حسین متحصن هستندو اینهم اعتبارنامه آنها ملاحظه نمایید بچه جهت مانع شده اند و مستدعی از مجلس محترم هستیم امر شود که این دو نفر وکیل بیایند وهر کس هم حرفی دارد بیاید اینجا حضورا رسیدگی شود.

رئیس- اولا انتخاب در خانه شیخ الاسلام یك قدری خارج از ترتیب نظامنامه است نباید انتخاب در خانه بشود ثانیا قبل از این در این باب تلگرافات از قزوین رسید اطلاع بعمل آمد قرار شد از طرف وزارت داخله مأموری برود رسیدگی نماید اگر موافق نظامنامه این انتخاب شده است که وکلا را روانه نمایند والا موافق نظامنامه انتخاب شوند.

(عموم وکلا را در این ماده اختلاف آراء حاصل شد سعدالدوله و آقا میرزا ابوالحسن خان و جمعی را عقیده بر این که در نظامنامه انتخابات برای انتخاب مکان مخصوص معین نشده در صورتی که این انتخابات به نظارت حاکم یا مأمور حاکم بوده صحیح است باید تلگرافا این دو نفر وکیل احضار شوندو بعضی گفتند مأمور برود تحقیق نماید. و رأی بعضی این شد که بحکومت از طرف مجلس یا از جانب وزارت داخله تلگرافی شود که این انتخاب صحیح است یا نه و در اینمورد تلگرافی از انتصارالسلطان بعنوان وزارت داخله که راجع بهمین مسئله بود قرائت شد که اشاره داشت بر صحت این انتخاب و ترقیب اهالی برای رفتن مأمور جهت تحقیق بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد قرار شد مأموریکه برشت میرود برای تحقیقات بدوا این مطلب را در قزوین تحقیق نموده اطلاعات خود را راپورت بدهد بعد برود برشت واگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامه را هم قرائت کردند ممهور بود بمهر آقایان و حکومت و جمعی از معاریف).

در اینموقع ادیب التجار تلگرافات متعدده که آنها از طرف آقایان علماء اصفهان و اهالی آنجا به مجلس محترم و حضور صدارت عظمی بتوسط وکلا مخابره شده بود قرائت کردند که خلاصه مضمون آنها این بود (عموم اهل اصفهان چندماه است از تعدیات شاهزاده ظل السلطان متظلم هستیم گویا عرایض ما طرف اهمیت نشده لهذا ما هم دکاکین را بسته و متحصن شدیم که عرایض ما را بخاکپای اعلیحضرت برسانندااولا رفع مخالفین مجلس ثانیا عزل شاهزاده ظل السلطان و ثالثا فرستادن نظامنامه و فعلا کسان حکومت طوری عرصه را برما سخت گرفته اند که بالمره سلب امنیت شده ومضمون تلگراف آقایان علماء هم همین بود که عموم اهالی اصفهان در هیجان و اضطراب و ما هم میخواهیم از شهر خارج شویم مانع هستند تا تغییر حکومت نشود مردم آسوده نخواهند شد.

رئیس- یقینا صورت این تلگرافات یا به وزارت داخله یا خدمت صدارت عظمی فرستاده شده و اطلاع حاصل کرده اند لامحاله مشغول اقدامات هستند حالا هم معاون وزارت داخله جناب دبیرالملك اینجا تشریف دارند شفاها پیغام داده و جواب میخواهیم که چه اقدامات در این خصوص کرده اند و خواهند نمود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- دیروز که گفتگو شد و صدر اعظم هم تلگراف خانه تشریف داشتند مخابرات زیادشد.

دبیرالملك- بلی دیروز تلگراف کردند که مردم متفرق شوند و قرار شد رسیدگی و تحقیق شود و پنجساعت از شب گذشته تلگراف آمد که مردم ساکت شده اند.

آقا میرزا محسن- تلگراف از آقایان آمده بود که ما هم میخواهیم از شهر بیرون برویم و ابدا مردم هم ساکت نمیشوند حال میفرمایید ساعت پنج از شب گذشته تلگراف آمده است نمیدانم ساعت دوازده شب گذشته که ابدا مردم ساکت و متفرق نشده بودند.

آقا میرزا فضلعلی- نادر شاه حاکم هرات را معزول کرد بجهت اینکه آنجا ملك داشت.

صدیق حضرت- این ملاحظه را همه جا دارند هر شخصی هر جا ملك دارد آنشخص را بآنجا برای حکومت نمیفرستند.

آقا شیخ حسن- چون که بنده عرض نموده ام که هیئت مجلس مسئول است در صورتی که نگوید و نخواهد صلاح دولت و ملت را پس عرض میکنم بنده را عقیده این است که هر که در هر ولایت صاحب آب و خاك است صلاح دولت و ملت نیست که آن شخص در آن ولایات حکومت کند باید در این عرض بنده اگر صلاح دولت و ملت هست ما بخواهیم اینمطالب را و اگر صلاح ندانید عرض بنده را بادله و برهان رد کنید.

حاجی سید نصرالله- بقول آقای تقی زاده ما مصادف خیلی مشکلات میشویم و خواهیم شد این یکی از آن مشکلات است یکسطر قانون برای این مسئله بنویسید و از این مطلب بگذریم.

آقا سیدحسن تقی زاده- جهت این مباحثات طولانی را نمیدانم. ما همه میدانیم چندین سال مردم ایران زیر بار ظلم حکام بوده اند ما وکیل رعیت هستیم واینمجلس مجمع عقلائی ملت است بواسطه اینکه تمام رعیت زیر بار ظلم بوده اند هر وقت تشکی کردند باید آن حاکم را با چند نفر از متظلمین خواست که حضوراً احقاق حق شود ولی اول علاج آن عزل حاکم است حال این مسئله را رجوع بکنیم مثل سابق بحکومت تحقیق بکنند نمیشود و شاید هیئت حالیه هم تکلیفش همین است اما باید در یك دقیقه عزل شاهزاده را بخواهیم یعنی باید رأی بدهیم.

آقا شیخ حسین- ما این مجلس را همچو میدانیم باید قانون وضع کند که تمام مردم در تحت آن قانون باشند این مطلبیکه من عرض کردم هر کس منکر است بادله ثابت کند والا قانون نوشته شود.

(جمعی از وکلا مسئله که آقا شیخ حسین طرح نمود پسندیده و تصویب نمودند در این خصوص و در باب تغییر حکومت اصفهان رأیها مختلف شد بعضی را عقیده این بود که در همین مجلس اخذ رأی شود برای عزل شاهزاده ظل السلطان و نوشتن قانون برای اشخاصیکه در هر جا دارای آب و ملك هستند بآنجا برای حکومت نروند و مخبرالسلطنه و بعضی را رأی این بود که خوب است مجلس از تکلیف خود تجاور نکند از هر جائی تشکی بشود دفعه اول بوزارت داخله اظهار شود شاید آنها جوابی بدهند که ما متقاعد شویم پس از مباحثه و مذاکره زیاد رئیس گفت ما رأی را در مواد قانونی اخذ میکنیم یك چیزی برای مسئله که آقا شیخ حسین طرح کردند نوشته شود روز سه شنبه بعد از مداقه و مباحثه رأی گرفته شود اما د رمسئله تغییر حکومت اصفهان دیگر اخذ رأی نمیخواهد عجالة این تلگرافات برای وزارت داخله فرستاده شود و بجهت فردا جواب خواسته شود و بهمینطور قرار گذاشته شده و شروع بمذاکرات در شرایط بانك ملی شد.

آقا سید ممد تقی- صورت شرایط استقراض دولت را از بانك قرائت کرد قریب باین مضمون.

(1) چهار کرور بانك ملی بدولت قرض خواهد داد.

(2) بانك ملی بر حسب تصویب مجلس شورای ملی قبول میکند که چهار کرور بدولت قرض بدهد که بمصرف مخارجیکه مجلس تصویب کند برسد چون صد هزار تومان آنرا مجلس تصویب کرده فعلا بانك خواهد داد که موافق شرایط معینه بحوالجات دولت داده شود و باقی موقوف بر این استکه وزیر مالیه صورت باقی مانده مخارج پونت ئیل را از روی دقت بمجلس بدهد که تمام بدهی دولت بارباب حقوق و صاحب جمعان دیوانی معلوم شود بعد از تصویب مجلس ششصد هزار تومان بار باب حقوق بدهد و قبض ارباب حقوق را جمع آوری نموده سهام شرکت به آنها داده و در خرج دولت محسوب دارد یا کلیه دو کرور یکصد هزار تومان را در مدت دو سال بهشت قسط متساوی بحواله دولت بارباب حقوق و غیره بدهد.

(3) منافع از قرار صدی نه در سال است و دو سه سال دولت از این مبلغ سالی دویست هزار تومان از بابت اصل و منافع تأدیه خواهد کرد ولی بعد از سه سال از بابت اصل و فرع سالی دویست و پنجاه هزار تومان خواهند داد تا اصل قرض مستهلك شود.

(4) محل ادای وجوه سالیانه این قرض از اصل و فرع از عایدات گمرك جنوبی خواهد بود و اگر کفایت نکرد از مالیات داده خواهد شد.

(5) از کلیه وجوه مالیات که تحویل بانك میشود تا دوازده کرور از صد تومان یك تومان حق العمل بانك ملی خواهد بود و در دوازده کرور ثانی که بیست و چهار کرور بشود صد تومان پنجهزار و آنچه از بیست و چهار کرور زیادتر شد صدی ربع خواهد بود و اگر پولی از دولت بماند بعلاوه وجوه جاری بانك صدی چهار و نیم منافع خواهد داد و اگر دولت زیادتر گرفت بانك درصدی نه منافع حساب خواهد کرد واین قرار فصل پنجم تا مدت 5 سال برقرار است.

(6) اگر علاوه از خمس سرمایه دولت قرض نماید شرایط آن بتراضی طرفین قرار داده خواهد شد.

(7) کرایه و خرج حمل وجوه مالیه از محلی بمحل دیگر برعهده دولت خواهد بود.

(8) فعلا بعد از وضع وجه استقراض حالیه زیاده بر آنچه تحویل بانك ملی خواهد شد نباید حواله شود.

(چون بعضی از مؤسسین بانك ملی در مجلس حضور نداشتند واین شرایط محتاج باصلاحات و مذاکرات زیاد بود بعد از فی الجمله مذاکرات قرار شد در روز یکشنبه 25 در مجلس مخصوص بدون حضور تماشاچیان مداقه و مباحثه شده پس از تنقیح و تصویب اخذ رأی شود.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 52

جلسه: 52

مذاکرات دارالشورای ملی (27 محرم الحرام 1325)

امروز دو نفر وکلای قزوین آقا شیخ حسین شهیدی و آقا میرزا حسین طبیب با هیئتی از مستقبلین دو ساعت بغروب مانده وارد مجلس شدند بعد از تبریك و پذیرایی.

آقا شیخ حسین شهیدی- بعد از رسیدن تلگراف احضاریه مجلس مقدس شورای ملی تمام اهالی قزوین شاد و خرم بدعای ذات اقدس شهریاری خلد الله ملکه رطب للسان و توفیق و تأیید وکلای محترم را خواستار شدند این جانبان هم امر مجلس محترم را اطاعت کرده حرکت نمودیم قریب سی هزار نفر تا دو فرسخ مشایعت کردند یك میدان که از عموم مشایعین دور شدیم قریب پنجاه نفر از جوانان اهل علم از سادات و غیر سادات بتعجیل بسمت ما میآمدند کالسکه را نگاه داشته رسیدند قرآنی بیرون آورده اظهار داشتند که ماها قریب بهزار نفر هستیم که تمامی قسم یاد نموده و قرآن را مهر کرده ایم که هرگز مخالفت با مجلس شورای ملی ننماییم ودر همراهی با اوامر و نواهی مجلس از جان ومال خود بهیچوجه دریغ نکنیم از شما هم استدعا داریم که محض اطمینان با ما هم قسم شده قرآن را مهر نمایید ما هم قسم یاد نموده قرآن را مهر کردیم بعد گفتند مطلب دیگر ما این است که سلام ما را بمجلس مقدس شورای ملی رسانیده از وکلای محترم اجازه بخواهید که روزی دو ساعت اجازه فرمایند لباس سربازی پوشیده مشق جانفشانی نماییم.

(عموم نهایت تحسین و تمجید از علو همت و همراهی ایشان نمودند).

حاجی معین التجار- در خصوص اصلاح مالیه که اهم مطالب است کمیسیونی تشکیل شده حال قریب پنجاه روز است که میگذرد و چیزی هم از سال باقی نیست نتیجه چه شد؟

حاجی محمد اسمعیل آقا- یکی دو مجلس حاضر شدیم جناب وثوق الدوله فرمودند فعلا کاری نداریم تا صورتها استنساخ شود.

حاجی معین التجار- قبل از عید باید بودجه مالیه نوشته شود ده روز بیشتر بعید نمانده ترتیب حکام باید معین شود.

حاجی امین الضرب- وثول الدوله تشریف دارند تحقیق بفرمایید.

سید الحکما- از قراریکه تحقیق شد وثوق الدوله گفتند اشخاصیکه از چند محل مواجب و مستمری وغیره میبرند در یکجا جمع آوری میکنیم برای سهولت قرائت در مجلس و غیره.

میرزا محمود خوانساری- از قرایکه شنیده ام دستورالعمل حکام را وشته اند در این صورت اقدامات مجلس چه فایده دارد؟

ادیب التجار- تدارکات متظلمانه اهالی اصفهان را از علماء و طلبه و کلیه رعایا قرائت کرد. که خلاصه آنها از این قرار است:

ده روز است که بواسطه تعدیات فوق العاده دست از کار کشیده در قونسولخانه و تلگرافخانه متحصنیم اجزا حکومت اطراف قونسولخانه و تلگرافخانه متفرق هر یك از ماها را که دست آورده بقدر امکان اذیت و آزار مینمایند امنیت بکلی مسلوب است خانه آقا سید ابراهیم را که از جمله متکلمین است چاپیده اند وای بحال ملتیکه امناء دولت و ارکان مملکت موجبات سلب آسایش آنها را اینطور فراهم آرند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- در این خصوص مجلس رأی داده و بمقام منیع صدارت عظمی هم نوشته شده دیگر مذاکره لازم ندارد اگر صلاح بدانند برای تأکید چیزی نوشته شود.

رئیس- آنروز که در مجلس مذاکره شد دبیرالملك معاون وزارت داخله حضور داشتند البته مذاکرات مجلس را در این خصوص راپورت کرده اند نتیجه مذاکرات مجلس هم فرستاده شد صورت این تلگرافات هم بعقیده من باید فرستاده شود تا ببینیم چه اقدام میکنند.

آقا میرزا فضلعلی- آنروز که دبیرالملك از مجلس رفت بنا بود جواب بیاورد چرا نیامد.

آقا سید حسین بروجردی- دبیرالملك شاید تا نیم ساعت دیگر بیایند و موافق خیال شما دستخط بیاورند.

آقا میرعماد- ممکن است دولت رأی مجلس را بپذیرد و تغییر در حکومت بدهد بعد از دو سه روز همان حکم اول را تعیین نماید مثل تنکابن پس از آنکه زحمات زیاد کشیده خیانت و ظلم پسر نصرالسلطنه را بتمام وزراء دربار ثابت کردیم و معزول شده معتمدالدوله را منصوب کردند. معتمدالدوله عازم حرکت بود ثانیا پسر نصرالسلطنه را منصوب کردند.

رئیس- شاید اصل نداشته باشد باید بوزارت داخله نوشته شود.

وکیل التجار- خوبست آن قانونی را که هر کس صاحب مستغلات کلی در ایالتی است نباید حاکم آن ایالت شود بنویسند.

آقا سید حسن تقی زاده- آن لایحه قانونی که آقا شیخ حسین گفته بود بنده مختصراً چیزی نوشته ام عوض آنکه مباحثات دیگر بشود خوبست این قرائت شود.

رئیس اجازه داد و آقا سید حسن تقی زاده شرحیکه در این خصوص نوشته بود قرائت کرد باین مضمون.

هر کسی در ایالتی که سوای مسکن اموال غیر منقوله زائد بر هزار تومان ملك داشته باشد نمیتواند در آن ایالت حاکم شود.

(جمعی گفتند این مقدار خیلی کم است).

حاجی سید نصرالله- من هم چیزی نوشته ام ملاحظه بفرمایید چطور است قرائت نموده باین مضمون.

اشخاصیکه صاحب مستغلات و املاك در ایالتی هستند از طرف دولت بحکومت آنها منصوب نمیشوند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اینها که میفرمایید چه قاعده است مگر ما امیدواری بقانون عدالت نداریم.

آقا سید حسن تقی زاده- اطمینان داریم در سایر ممالك هم همین قانون هست.

سعدالدوله- در هیچ جای عالم نیست وقتی که قانون عدلیه مجری شود محتاج باین چیزها نیستیم واگر بآن قانون اطمینان نداریم باینها هم اطمینان نباید داشت.

آقا میرعماد- حکامیکه صاحب ملك هستند املاکی را که غصب کرده اند صاحبانش نمیتوانند استرداد نمایند آنها اگر در آن ایالت حکومت نداشته باشند ممکن است استرداد کنند و تظلم نمایند.

سعدالدوله- همان حاکم که برود جای دیگر آنجا هم ظلم میکند این قانونی که جلو او را آنجا میگیرد اینجا هم میگیرد و آن متظلم بقانون عدالت ملك خودش را استرداد میکند شما یکی از وکلای مجلس هستید رأی شما باید عمومیت داشته باشد شما به نصرالسلطنه و ظل السلطان نچسبید به عدلیه بچسبید او را درست کنید وزارت عدلیه را بخواهید که بوظایف خود عمل نماید اینها درست میشود اینکه من همیشه میگویم و میگفتم وزراء باید در مجلس حاضر باشند برای اینکه وزیر عدلیه ببیند این عارضها اینجا چه میکنند که مانع از کار ما میشوند اگر اداره او ناقص است تکمیلش را از دولت بخواهد او مسئول است اگر کافی نیست استعفاء بدهد.

میرزا ابوالحسن خان- وزیر عدلیه باید قانون داشته باشد و همه احکام او باید بقانون شرع باشد مشیرالسلطنه کاملا عالم بقوانین شرعیه نیست واگر قانون عرفیه است آنهم که شما چیزی ننوشته اید پس در اینصورت او چکند.

سعدالدوله- کراراً گفته شد فرق است میان قانون و تنظیمات. قانون ما همان قرآن است و اغلب قوانین فرنگ هم مأخوذ از قرآن است مثلا وزیر عدلیه میداند که دزد باید دستش را برید ولی نقصیکه هست در اجرای آنست باید از او پرسید که چطور این قانون را اجری میکند اگر میداند چرا نمیکند اگر نمیداند از من بپرسد تا بگویم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- ازمسئله خارج شدیم حکامیکه در ایالتی صاحب مستغلات هستند نباید حاکم شوند میگویند در بعضی از دول متمدنه این هست من اطلاعی در این خصوص ندارم باید ملاحظه کرد که این قانون موافق با شرع است یا خیر مضر است یا نافع در صورت موافقت با شرع و عدم ضرر البته صلاح است بواسطه اینکه عدالت فقط قاطع ظلم نیست در ممالك خارجه با اینکه سالها است بسط عدل شده باز می بینیم جنایات است پس معلوم میشود فقط عدالت قاطع ظلم نیست عدالت محتاج است بممدات از قبیل همین قانون وغیره همانطوریکه پلیس حافظ اموال و امنیت بلدیه است این قوانین جزئیه حافظ عدلیه است حکومت در هر دولتی از مستقله و مشروطه و جمهوری یکنوع قوتی دارد البته وقتیکه صاحب مستغلات در آن ایالت شد بر قدرت او افزوده خواهد شد در این خصوص خوبست رأی گرفته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- در ممالکی که عدالت بسرحد کمال رسیده این قانون جاری است و بعقیده من فوائد کلی دارد اگر بخواهیم ثابت کنیم که در خارجه هست یا خیر باید کتاب بیاوریم لکن میتوانیم فوائدش را ثابت کنیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این در قانون اساسی نیست ولی از محترمین انگلیسها شنیده ایم بواسطه یونتیك کسیکه دارای مستغلات در ایالتی باشد بحکومت آن ایالت در انگلستان منصوب نمیشود.

صدیق حضرت- قانون عرفی چیزیستکه بمقتضای وقت وضع میشود ما لازم نیست قانونیکه در دویست سال قبل وضع شده حال اجری داریم بواسطه آنکه آنوقت که آن قانون را وضع کرده اند مقتضیاتی داشته اند برای وضع آن قانون و حالا آن مقتضیات مفقود است چنانچه صفحات تاریخ بما نشان میدهد و ممکن است ما حالا قانونی وضع کنیم که اخلاف ما سی سال دیگر نسخ آن قانون نمایند و آن قانون از برای حالیه ما نافع باشد واز برای سی سال بعد مضر شاید وقتیکه قوانین عدلیه بخوبی نوشته و مدون شد واز وزارت عدلیه بخوبی نوشته و مدون شد و از وزارت عدلیه مجری شد ما محتاج باین قانون نباشیم لکن این مسئله اقلا پنجسال طول میکشد در این صورت ضرری از برای حالیه ما ندارد این قانون در وزارت داخله فرانسه مجری است و حال آنکه در مملکت فرانسه حاکم فقط ناظر و رئیس ادارات است در هر ایالتی یك مأمور از طرف وزارت مالیه یك نفر از طرف وزارت عدلیه و یك نفر از تلگراف خانه و نظام و غیره در آن ایالت هست و هر یك از این ادارت بکلی از اداره حکومتی مجزی است معهذا این قانون در آنجا مجری است فقط بملاحظه این که وقتی حاکم در آن ایالت مستغلات داشته باشد در عمل انتخاب انجمن ایالتی آنجا میتواند اغلب از بستگان خودش را منتخب نماید بهمین یك ملاحظه این قانون در آنجا مجری است و معلوم است در مملکت ما تا زمانیکه ادارات باین نحو منظم شود که حاکم فقط ریاست و نظارت در ادارات داشته باشد چقدر اجرای این قانون لزوم واهمیت دارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- من بر ضد این میگویم که آن کسیکه صاحب ملك است برای حفظ ملك خودش بیشتر ملاحظه و مراعات با رعایا مینماید که مبادا املاکش خراب شود و علاوه این مطلب در حق فلان عالم و فلان وزیر هم میاید پس باید قانون عدلیه درست شود تا اینها همه بالتبع اصلاح شود قوام در شیراز چه قدر ملك دارد آقا نجفی در اصفهان همین طور پس باید آنها را بیرون کنید بجهت این نسبت در همه آنها میآید شما قانون را درست کنید اینها جزئیات است.

سعدالدوله- خصوصا در این موقع که وضع حکومتها تغییر میکند حاکم هیچ کاری ندارد فقط رئیس انجمن شورای آن ایالت است. عدلیه از طرف وزارت عدلیه معین میشود مالیات رامامور وزیر مالیه دریافت میکند همین طور از طرف هر اداره مامور معین است حاکم هیچ دخل و ترصرفی در این امورات ندارد او برای رسیدگی مجلس مشورت است که روزی یکی دو ساعت در دارالحکومه

حاضر میشوند اگر مطلب مشکلیست رسیدگی مینماید هر گاه اصلاح شد فبها والا بمرکز اطلاع میدهند دیگر بهیچ وجه مداخله ندارد پس اول قانون عدلیه است او را باید درست کرد اگر کفایت نکرد آنوقت این فصل را اضافه کنید.

آقا شیخ حسین- بر هیچ عاقلی پوشیده نیست حاکمی که ملك نداشته باشد هیچ طرف را ملاحظه نمیکند اما اگر صاحب ملك باشد ممکن نیست که ملاحظه نکند با آن هوی و هوس نفسانی که دارد مکر معصوم باشد پس حاجی محمد اسمعیل آقا که فرمود ملاك ملاحظه ملك خودش را میکند همینطور هم بگویند که مظلومین هم جرأت ندارند که اظهار تظلم کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این وقتیست که عدلیه مرتب نباشد اما وقتیکه عدلیه درست و مرتب شد فرقی نمیکند.

آقا سید حسن تقی زاده- بکلی اشتباه شده است وقتیکه عدلیه و سایر ادارات درست شد میشود این قانون را نسخ کرد مقصود این نیست که صاحبان املاك را باید بیرون کرد و حال آنکه تمام این اغتشاشات را آنها میکشد اگر این قانون هیچ فایده نداشته باشد و در انتخابات همین خیلی فایده است آنکس که صاحب ملك است اسباب فراهم میآورد که از کسان و بستگان خود را منتخب نماید و انجمن ایالتی و بلدی را بمیل خود تشکیل نماید چنانچه انجمن اصفهان که شنیده میشود بهوای نفسانی شد و بعلاوه احتکار جنسی هم نخواهد شد و خیلی از ملاحظات دیگر است که همه آنها را باید ملاحظه کرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- آصف الدوله ملك داشت که این همه کارها کرد اینها که میگوییم همه برای قانون است.

آقا سید حسین- از این قرار معلوم است که آنچه در خارجه نیست ما نباید مجری بداریم زیرا که هر چه گفته میشود تکیه گاه خارجه است باید ببینیم که در اینجا هست یا نه ما باید امروزه ملاحظه کنیم که این قانون خوب است یا نه میبینم حکامی که ملاکند چه قدر ضرر برای رعیت دارد اولا گندم را انبار میکنند و رعیت همیشه محتاج هستند و دیگر این که رعیت از ترس او نمیتوانند اظهار تظلم کنند باید ملاحظه حال عموم را کرد کار بشخص نداریم.

حاجی معین التجار- این مسئله خیلی مهم است و اخراجش خالی از اشکال نیست حکام فقط همین اینها نیستند که از طرف دولت معین میشوند حکام جزء خوانین و رؤسای ایلات که تمام ملاك میباشند و این قانون را امروزه ببینیم میشود اجرا کرد یا نه دیگر اینکه قانون را تیکه تیکه باید گذاشت یا باید اساس را درست کرد.

دکتر ولی الله خان- بعضی چنین تصور میکنند قانونیکه وضع شده دیگر نمیشود او را برداشت این نیست قانون دو قانون است یك قانون آسمانی الهی که آن تغییر و تبدیل ندارد (لامبدل لکلمانه) و یك قانون عرضی ما این قانون عرضی را میگوییم و ببینیم فصلی دون فصل وضع شده و بعد جمع آوری شده و مدون گشته یا یك دفعه معلومست هر قانونی که وضع شد بواسطه یك حادثه جعل شده همین قانون که امروز صحبت شد اگر بنا باشد که کلیه ملاکین دست از حکومت بکشند این غلط است باید یك ترتیب صحیحی داشته باشد وقتیکه ما صفحات کتب را ملاحظه کنیم میبینیم که هر قانونی بمقتضای وقت در یك جایی گذاشته شده آن اوقاتی که در فرانسه ملوك الطوایف بود بمقتضای وقت تیکه تیکه قانون وضع و جعل مینمودند بعد آنها را جمع میکردند حال فکر کنید این مملکت ما سالهای سال است که مردم آن مظلوم واقع شده اند عدلیه هم طول دارد که درست شعبات آن در همه جا دائر بشود پس حالا باید این قانون را بیك اندازه جعل کرد که فایده داشته باشد نه مطلقا.

حاجی محمد ابراهیم- ما قطع داریم که پنج نفر دزدند یکنفر از آنها را گرفتیم و کمال قدرت هم داریم که ایشان را بگیریم حالا این یك نفر را رها کنیم برود که ما قوت خود را بانها نشان بدهیم یا لازم نیست.

حاجی سید نصرالله- این حرفها سیر در حواشی است قانون را خواه خارجه وضع کرده باشند یا نکرده باشند ما مکلفیم بمصالحی که در آن ماده است. در این که قانون مفید است هیچ شبهه نیست آن شخص حاکم اگر با کفایت است برود بحکومت جای دیگر این که میگویید فرق نمیکند من میگویم آیا ممکن است کسیکه چهارصد پارچه ده داشته باشد تا ملك او مشروب نشود واستیفای حظ نفس خودش را نکند بگذارد ملك غیر مشورب بشود این از محالات است مگر دارای عصمت باشد.

حاجی معین التجار- بمقتضای وقت ملاحظه کنید کار باشخاص نداریم چهارصد یا بیشتر یا کمتر این قانون شما کلیه است و میخواهیم ببینیم که موقع اجرایش هست؟

حاجی سید نصرالله- شما مقصدی در پیش دارید که از کوه البرز بزرگتر است اگر این پیش نرود آن هیچ پیش نخواهد رفت.

حاجی معین التجار- این قانون را بطور عموم بنده عقیده ندارم زیرا که در بعضی موارد موقع اجرا ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این قانون برای فرمانفرمایی ولایات و ایالات خیلی لازم است بجهت اینکه بنده این مفسده را در زمان حکومت صاحب دیوان در فارس مشاهده کردم چون ملاك بود از بابت نان خیلی ضررها بمردم وارد آمد بعقیده من در حق آنها صحیح است (بعضی تصدیق کردند).

احسن الدوله- ملك داشتن و نداشتن مناط در ظلم کردن و نکردن نیست چنانچه در چهار سال قبل نظام السلطنه آمد بآذربایجان هیچ ملك نداشت آتشی افروخت که هنوز هم شراره اش در آذربایجان باقیست این تقصیر خودمانست اگر اتحاد باشد حاکم کاری نمیتواند بکند اگر اهل آذربایجان در آنوقت مثل حالا متحد بودنداو نمیتوانست یك تخم مرغ از تمام آذربایجان فایده ببرد یعنی تعدی نماید. پس باید قانون نوشت و همگی متحد باشیم که کسی نتواند ظلم بکند.

آقا سید حسین- مقصود از این قانون در حکام کل و فرمان فرمایانست امروز بمقتضای وقت برای آنها باید قانون را نوشت اگر بعدها مقتضی باشد بطور تعمیم تا حکام جزء و مباشرین حکومت را هم دارا باشد چه ضرر دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- یك قانونی که در تمام صور نفع داشته باشد و در هیچ موضوعی ضرری متصور نشود میان دو ملیون مواد قانونی نادر است در عالم لابد یکفرد ضرر خواهد داشت قانون باید نوعیت و اغلبیت داشته باشد پس نمیشود بیکی دو مثال گفت این قانون خوب نیست این قانون خوبست میگوییم در آن موارد بتدریج و مقتضای وقت اجراء بشود یا مواردی که باید مستثنی کرد استثنا میکنیم.

رئیس- هر مطلبیکه اول صحبت بشود اطراف او ملاحظه نشده است بنظر اولی خوب میآید ولی وقتیکه طرح شد معلوم میشود نظرهای دیگر هم هست پس تعجیل نباید کرد و قدری تأمل و فکر بکنید جهات او ملاحظه بشود آنوقت مذاکراه وضع بشود.

آقا حسن تقی زاده- پس خوب است کمیسیونی برای اصلاح آن مقرر بشود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 53

جلسه: 53

وقایع و مذاکرات روز پنجشنبه 29 شهر محرم الحرام 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 25 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- این کارها و تظلمات شخصی که هر روز بمجلس وارد و اظهار میشود اسباب زحمت شده و مجلس را از کار و تکلیف خود بازداشته باید نظامنامه بلدی امروز قرائت شده اصلاح شود که مردم یك اندازه آسوده شوند.

(چون امروز چند نفر از اهل اصفهان در مجلس حضور داشتند جمعی از وکلا اظهار کردند اول اصلاح کار اهالی اصفهان بشود که از همه امور مقدم و مهمتر است جمعی دیگر از وکلا گفتند آنچه وظیفه مجلس بوده در این باب اقدامات نموده والان هم چند روز است حجج اسلامیه و وزراء در دربار و تلگرافخانه مشغول اصلاح این کار هستند.)

آقا سید مصطفی- اصفهان صد هزار بلکه بیشتر جمعیت دارد لابد پنجاه هزار نفر از آنها متظلم هستند آیا باینها ظلم شده یا نه و باید رفع ظلم و رسیدگی بشود یا نه؟ حال هر طور که صلاح است اقدامی نمایید که اینها آسوده شوند.

رئیس- جواب این سئوال شما همان است که پریروز گفته شد اگر بیکنفر هم ظلم بشود باید رفع کرد ولی از راهش و راه صحیح همین است که رفته ایم باید اینگونه امور را بدوابجاهای لازمه اظهار نماییم و جواب بخواهیم.

آقا سید عبدالحسین شهشهانی- جناب رئیس میفرمایند آنچه تکلیف مجلس و مجلسیان است گفتگو نمایند امروز میخواستم این صحبت را نمایم که در چه خصوص گفتگو شود بفرمایید؟ گمانم این است این وضع که فعلا داغریم مخالف با نظامنامه است زیرا موافق نظامنامه این است که وکلا از اطراف بیایند اینجا باتفاق یکدیگر اصلاح امور کنند بطور عدل و مساوات اگر بنا شد بطوریکه وضع سابق اقتضا میکرد حکومت مستبده باشد و وزراء مسئول چنانکه گفتند مسئول هستند بهمان حال سابق بمانند اختصاص باصفهان و

جاهای دیگر ندارد چند روز دیگر از همه جا صدا بلند خواهد شد وضع تهران بدتر از جاهای دیگر است. جهت این اختلافات این است که مجلسیان معلوم نیست بتکلیف خود عمل میکنند یا نه باید اوضاع سابقه برداشته شود و در سلطنت مشروطه امور بطور عدل و مساوات اصلاح گردد اگر ما ترتیب امور را ندانیم یا اگر چنانچه بدانیم و بعمل نیاوریم همه روزه مبتلا خواهیم بود ترتیب در این کار اتفاق و اتحاد است که اولین کار واجب ماست و اگر چنانچه این اتفاق واتحاد را گفتیم و مستحکم کردیم تمام این حرفها از میان خواهد رفت چون ما از اول تکلیف واجب خودمانرا فراموش کرده ایم اینطور شد ما قسم یاد کردیم و قوه مجریه ما قسم یاد نکرده است و اینکه ملل متمدنه است یا باصطلاح اینجا قانون انجمن محلی است که جزو عدلیه است.

رئیس- اشتباه نشود این قوانین بلدیه است چون امروزه شهرها خاصه طهران خیلی مغشوش است این قانون بلدی تمام شود دیگر ما آسوده میشویم و همه روزه تظلمات شخصی و غیره بمجلس اظهار نمیشود و یك قانون دیگری است نوشته میشود مال انجمنهای محلی است که باید حفظ حقوق و عدالت را نماید آنهم در همین چند روزه تمام شده در مجلس قرائت خواهد شد. (در این موقع آقا میرزا ابوالحسنخان تلگرافی ابراز کرد که اهالی شیراز بتوسط ایشان مخابره نموده بودند قرائت شد قریب باینمضمون).

(صدرالعلماء و سایر فدویان ملت و حامی انجمن اسلامی که قریب پانصد نفرند بجهت پیشرفت امور دو روز قبل از قوام الملك خواهش تشکیل انجمن کردند تا دستور العمل برسد این مطلب برخلاف رأی استبدادیان شده قوام الملك دیروز باولیای دولت از چند نفر محترمین شکایت کرده همینقدر بدانید هر گاه نسبت بمحترمین توهینی شود فساد بزرگی خواهد شد.)

(رئیس باز متذکر شد که نظامنامه بلدی خوانده شود جمعی گفتند عدلیه از هر چیز مهم و مقدم تر است وجمعی را عقیده این بود باید اولا فکری نمود که مابین مجلس واولیای دولت اتفاق و اتحاد حقیقی معنوی شود و وزراء مسئول هم قسم یاد نمایند و رفع این اختلافات بشود).

حاجی محمد اسمعیل آقا- کاریکه اهم است رفع اغتشاش از اطراف و ولایات است فکری درین باب بشود که رفع این اغتشاشات بشود خواندن نظامنامه بلدیه وغیره بعد از تحصیل امنیت است با این انقلابات که هست نمیشود باید اصلاح مفاسد بشود امروزه می بینیم روز بروز مفسده بیشتر میشود همینطور ما مشغول خود باشیم مردم هم در اضطراب باشند آن اصفهان آن تبریز آن شیراز آن جاهای دیگر فکر اصلاح اینها را بکنید.

آقا میرزا فضلعلی آقا-

چو در طاس لغزنده افتاد مور رهاننده را چاره باید نه زور

امروز ما نمیدانیم که آنچه گفتند چه چیز است هر یك چیزی میگوییم و امروز که کارها باین وضع است ما نمیتوانیم بگوییم جهت اینست طرف ما که دولتیان هستند مغرضند لیکن میتوانیم بگوییم جهت اینست که آنها در اصلاح امور یك خیالی مینمایند و مجلسیان هم یك خیال دیگر تنها فکر و خیال فایده ندارد پس علاجی فعلا بنظرم رسیده و آن اینست که یك هیئتی از وزراء و یك هیئتی هم از مجلسیان معین شده انجمنی تشکیل شود اولا در همین کار اصفهان و ثانیا در اموراتی که مترقب هستیم و اتفاق خواهد افتاد مذاکره و مداقه نمایند و نتیجه آراء خود را لایحه نوشته بمجلس بدهند گفتگو شود آنوقت دیگر نه دولتیان میگویند ما اطلاع نداشتیم نه مجلسیان میگویند ما اطلاع نداریم و رفع این اغتشاشها میشود.

(آقا میرزا سید محمدو جمعی گفتند اینکار بسیار خوب است تا ما بین مجلس و دولت اتحاد واقعی نشود رفع این اغتشاشها نخواهد شد.)

رئیس- مقدمات این کار فراهم آمده چند نفری از طرف دولت معین شده اند چند نفر هم از طرف مجلس معین شود هفته چند روز با هم نشسته گفتگو نمایند خیلی خوب است همین حالا از مجلس چند نفری که صلاح بدانند معین شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- هر چند اصلاح کار اصفهان لازم است و تأخیر آن صحیح نیست ولی چون باید در اینکار فکری کرده باشد برای روز شنبه.

(در اینموقع کاغذی از طرف تجار تهران قرائت شد که خلاصه آن قریب باینمضمون است بواسطه نبودن عدلیه تمام حقوق ما در عهده تعویق و تعطیل مانده استدعا داریم که تأسیس عدلیه منتظمه بشود اگر تا چند روز دیگر اقدام نشود عموما در مجلس حاضر و متشکی خواهیم بود.)

صدیق حضرت- دو سئوال دارم و مکرر آقای تقی زاده گفتند مطالبی که امروز در این جا گفتگو شد فردا فراموش میشود یکی مسئله انطباعات بود جمعی هم اینجا هستند میگویند وزیر علوم را خواستید ترتیب اینکار چه شد بنده جواب گفتم دو دفعه آمده اند بواسطه بعضی کارهای مهم دیگر ممکن نشد در این خصوص گفتگو شد پس خوب است روز شنبه او را بخواهید یکی دیگر در مستدعیات هفتگانه مشروطه قرار شد وزراء هشت نفر باشند دیگر وزیری نباشد و جناب مخبرالسلطنه وعده دادند که تا 5 روز دیگر اینکار را مرتب نمایند حالا پنج روز یك ماه و بیشتر شده است و وزیر همایون که نباید دارای این اسم باشد حالا وزیر پست هم شده و دارای دو وزارت است.

رئیس- اینها بتدریج اصلاح خواهد شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 54

جلسه: 54

(مذاکرات روز یکشنبه دوم شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی).

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 29 محرم الحرام قرائت شد.

احسن الدوله- جناب رئیس تلگرافی از تبریز آمده اجازه میدهند قرائت شود. (پس از تحصیل اجازه تلگرافی از طرف اجزاء پستخانه گمرك تبریز قرائت کرد باین مضمنون). حضور جناب احسن الدوله وکیل آذربایجان اجراء ادارتین از تعدیات رؤسا مجبوراً تعطیل در انجمن متحصن امضا ارفع السلطنان، ادیب، نعمت، بکرات عرض شده که بعد از معزولی مسیونوز و پریم از ادارتین گمرك و پست لازم بل واجب بود که وزارت مالیه یکنفر مدیر ایرانی معین نمایند که از روی بصیرت عمل کرد این دو اداره را ضبط کرده نگذارد مال دولت و ملت تفریط بشود و حال می بینیم که هیچ اقدام نشده بلکه باقتدار نوز و پریم افزوده اند (و مسیومورناد) مجسیمه صرف است و بی اجازه این دو نفر هیچ کاری نمیتواند بکند و تلگراف اجزاء گمرك و پست شاهد حال است باید بوزارت مالیه اظهار کرده مطالبه جواب شود.

رئیس- بلی باید این تلگراف را از برای وزیر مالیه فرستاد و از ایشان تحقیق این مطلب را خواست تا ببینیم چه جواب میدهند و روز پنجشنبه مذاکره شد که یك عده از هیئت مجلس انتخاب شود که با عده هیئتی از رجال که از طرف دولت معین میشود در اینجا کمیسیونی تشکیل داده برای اصلاح اموراتی که اتفاق می افتد و تدارك کار مذاکره نمایند حال امروز آن عده که باید از طرف مجلس معین شود انتخاب نمایید.

در اینموقع آقا میرزا حسین و آقا شیخ حسین شهیدی وکلای قزوین چنین اظهار داشتند که حال شش ماه است این مجلس مقدس افتتاح شده هیچ کاری برای ملت صورت نداده و نزدیك است مردم مأیوس شوند و با آنچه امید داشتند آثاری نمی بینند اگر در حقیقت همین طور است و کاری از مجلس پیشرفت ندارد پس ماها هم برویم خانهای خودمان آخر این مردم که ما را وکیل نموده اند تمام چشم براه و منتظر هستند که نتیجه از مجلس برای ایشان حاصل شود و یقین است که عدم پیشرفت کار هم بواسطه متفق نبودن اولیای دولت با ملت و همراهی نکردن در اصلاح امور است و اگر دولت با مجلس اتحاد و اتفاق نداشته باشد هیچ کاری پیشرفت نخواهد کرد و برای حصول این اتحاد و اتفاق که اولیای دولت اطمینان حاصل نمایند اگر مجلس صلاح بداند چند نفری از حجج اسلامیه و چند نفری از اعضاء محترم مجلس انتخاب بشود و در حضور صدارت عظمی بایشان اطمینان داده اتحاد و اتفاق حقیقی بعمل آمده معاهده نمایند از برای اصلاح امورات مملکت و ترفیه حال رعایا و امنیت رعایا و پیشرفت مقاصد مجلس اگر این اتحاد بشود و وزرا هم در مجلس حاضر شوند کاری از پیش میرود والا همین است که هست.

رئیس- اولا هر دو آقایان در اشتباه هستند آنهاییکه بوده اند دیده اند در این شش ماه مجلس خیلی کار کرده و ثانیااین کاریکه اقدام کرده ایم که تشکیل کمیسیونی داده شود از چند نفر رجال دولت و وکلا برای همین اتحاد و اتفاق مابین دولت و مجلس است. و اینکه شنیده اید وزرا در خارجه همه روزه در مجلس حاضر میشوند چنین نیست بی ترتیب حاضر نمیشوند آنجاها هشت ماه تعطیل است در این مدت کار تدارك نموده وقت انعقاد مجلس پیشنهاد نموده و همه روزه در مجلس حاضر میشوند و اینجا تدارك کاری نکرده اند که همه روزه حاضر شوند. و این ترتیب خوب ترتیبی است دولت اقدام کرده بجهت این است با وزراء مسئول گفتگو کرده تدارك کار نمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینکه این راه بهترین راهها است بجهت رسیدن بمقصود حرفی نیست ولی عرض دارم آن روز جناب دبیرالملك اینجا تشریف داشتند و بسمت معاونی وزارت داخله معرفی شدند گفتگوی عزل شاهزاده ظل السلطان بود مجلس بتوسط ایشان پیغام داده و خواهش کرد ورأی داد اعلیحضرت هم مرحمت فرمودند دیروز جواب مساعد آمد اما آیا تکلیف وزارت داخله یا معاون ایشان این نیست مطلبی که از طرف مجلس اظهار میشود باید رسما جواب مجلس فرستاده شود یا بدیگری این مطلب صحیح است یا نه؟

آقا سید عماد- ممکن است بعد از این یعنی بعد از صدور فرمان بیایند و جواب بیاورند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اعلیحضرت کمال همراهی و مرحمت و پدری فرمودند ولی تکلیف وزارت داخله این است مطالبی که اظهار میشود رسما باید جواب بدهند.

آقا میرزا حسین طبیب- مقصود بنده هم همین است که عرض کردم وزراء همراه نیستند و حکام متذرند که استقلال نداریم و بتظلمات رسیدگی نمیشود ظلم و بی اعتدالی بهمانطور سابق باقی و بلکه زیادتر شده و سلب امنیت گشته اموال مردم را که میبرند آنها را نباید علاج کرد؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینها را انجمن علاج میکند ولی در خصوص جواب مطلبیکه ذکر شد مجلس صلاح میداند بوزیر داخله اخطار شود.

آقا شیخ حسین- قرار بود هر چه رئیس بدواً بفرمایند در آن باب گفتگو شود حق صحبت دیگر نداریم.

رئیس- حالا هم تکلیف همان است مطلب در باب مذاکره تشکیل کمیسیون بود.

وکیل التجار- این کمیسیون موقتی است یا دائمی و برای چگونه مذاکرات حق دارد و آیا این کمیسیون آمدن وزراء مسئول را بمجلس رفع مینماید یا نه وقت انعقادش کی است.

رئیس- این کمیسیون موقتی است و رسیدگی بکارهای لازمه اتفاقیه و تظملات ولایات نموده و تدارك کار برای مجلس مینماید که کارهای بی ترتیب و بی تدارك بمجلس نیامده باشد و هم مداقه بشود از طرف دولت و هم مجلس بعقیده من که خیلی فایده دارد واسباب پیشرفت کارها میشود و بعد از آمدن مذاکرات آن کمیسیون بمجلس راجع به وزارتخانه باشد آنوزیر باید در مجلس حاضر شود پس وزرا را مستعنی از آمدن بمجلس نمیکند (در این خصوص وکلا را اختلاف آراء حاصل شد بعضی را عقیده این بود عده ئیکه از طرف دولت برای کمیسیون معین میشود باید از وزراء مسئول باشند زیرا که طرف مجلس وزراء مسئول هستند رأی جمعی بر این بود که لازم نیست حتما از وزراء مسئول باشند بجهت آنکه تشکیل این کمیسیون فعلا برای توافق و اتحاد ما بین دولت و مجلس است در اینصورت عده که از طرف دولت انتخاب میشود از هر طبقه باشد ضرر ندارد).

حسنعلی خان- جمعی از آقایانیکه در اینمجلس حضور دارند از قوانین خارجه مطلع هستند و میدانند که در آنجا ها یك مجلس ثالثی غیر از مجلس سنا و مجلس ملی هست برای اینکه قوانینیکه در مجلس ملی یا در مجلس سنا وضع میشود بآن مجلس ارائه میشود و در آنجا مذاکره و مباحثه شده پس از تنقیح مجددا برمیگردد بمجلس و اخذ رأی میشود و نباید اعضاء آنهم از وزراء مسئول باشند و ما هم یك همچو مجلس تشکیل بدهیم و اعضاء آن هم از وزراء بیکار باشند اینها مطلبی نیست که این قدر مذاکره و پیچیدگی شود.

رئیس- اشخاصیکه از طرف دولت معین شده اند یکی وزیر داخله است که از وزراء مسئول است یکی هم فرمانفرما است و یکی معاون الدوله و یکی مخبرالسلطنه و مذاکره اینها هم در آن کمیسیون قطعی نیست و مجبور نیستیم که رأی آنها را قبول نماییم موقتی تدارك کار مینماید برای مجلس حال اگر لازم است بگویید لازم هم نیست بگویید.

وکیل التجار- در اصل کمیسیون حرفی نداریم ولی مقصود این بود اولا عده که از طرف دولت معین شده معلوم شود که ما هم مقابل آن عده عده از مجلس انتخاب نماییم و ثانیا آنها چه اشخاصی هستند معین شود که ما هم اشخاصی را معین کنیم که با آنها مقابل بوده گفتگو نمایند.

رئیس- این تحقیقات وقتی است که رأی آنها اثری داشته باشد ولی گفتم رأی آنها اثر ندارد فقط مذاکره آنها برای اصلاح اندیشی است و تدارك کار مینمایند که پیشنهاد بمجلس شود.

وثوق الدوله- اگر این کمیسیون قانونا تشکیل میشود باید رأی گرفته شود و اگر قانونا تأسیس نمیشود محتاج برأی گرفتن نیست.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- مگر قرار نیست هر کس هر چه بنظرش رسید آزاد است بمجلس اظهار نماید این کمیسیون هم همان است پس از مذاکره در مطلبی آراء خود را بمجلس اظهار میدارند واین در جزء نظامنامه هم هست.

(آقا سید حسین واکثر از وکلای اظهار داشتند که باینطور بسیار خوبست دیگر محتاج برأی گرفتن نیست).

رئیس- حالا که اخذ رأی لازم نیست پس من خودم اشخاص را معین میکنم واین مسئله باینجا ختم شد واین حال رقعه ایست از طرف صدارت عظمی رسیده خوانده شود).

(رقعه صدارت قرئت شد قریب باین مضمون چون تشکیات تجار از ملك التجار هر روزه باعث تصدیع خاطر اقدس اعلی بود لهذا برای ملوکانه چنین علاقه گرفت که این مسئله در مجلس محترم شورای ملی مطرح مذاکره شده قرار قطعی داده بموقع اجرا گذارده شود اگر چه این کار از وظیفه مجلس خارج است ولی چون اهمیت دارد اینکار را بطور فوق العاده قبول نموده قرار آنرا بگذارید- و نیز دستخط اعلیحضرت که در این خصوص صادر شده بود قرائت شد قریب باین مضمون.

جناب اشرف صدر اعظم، در باب عمل ملك التجار و تجار لازم است که قرار قاطعی گذارده شود تجار آسوده شوند لهذا امر میفرماییم این مطلب را رجوع بمجلس شورای ملی نمایید زودتر قرار قطعی بگذارند که فورا بموقع اجرا گذارده شود.)

رئیس- باید یازده نفر برای اینمسئله از مجلس انتخاب شود که در کمیسیون علیحده در این باب مذاکره نمایند حال هر کس را انتخاب مینمایید بکنید واینکار کار مجلس نیست ولی همینطور که جناب صدر اعظم مرقوم فرموده اند باید بطور فوق العاده قبول کرد حال قبول میکنید یا نه اگر قبول نمیکنید جواب نوشته شود.

(در این مسئله وکلا را عقیده مختلف شد بعضی گفتند که بدواً یك مجلس حاج ملك التجار در مجلس عمومی حاضر شده گفتگویی شود بعد رجوع به کمیسیون گردد بعضی گفتند اصل ترتیب مجلس این است هر کاری اول باید بکمیسیون رجوع شود بعد بمجلس ارائه شود پس در اینصورت حضور حاجی ملك التجار یکدفعه در مجلس عمومی و مطرح مذاکره شدن عمل تجار با ایشان هیچ فایده ندارد همان بدواً رجوع بکمیسیون بشود بهتر است).

آقا سید عبدالله مجتهد- این کاریست که شاه رجوع فرموده است بمجلس و مجلس هم برای کسب و تحصیل شرافت واطاعت امر همایونی باشد این عمل را بطور صحیح اصلاح نماید مشروط باینکه حاج ملك التجار فقط یك دفعه در این مجلس عمومی حاضر شود برای تحریر دعوا و بعضی هم بعضی گفتگوها ننمایند و جواب رقعه صدارت هم خوب است باین طور بنویسید که مجلس اینکار را محض امتثال امر همایونی قبول کرده است و باید چند نفری هم از وزرا و علما با اشخاصی که از مجس انتخاب میشوند باشند. چون اینکار بزرگیست برای ختم عمل انجمنی تشکیل شود و آنهم بعد از حضور حاج ملك التجار یکدفعه در مجلس عمومی در همین جا یك اطاق مخصوصی معین شود که در روزهای تعطیل مجلس انجمن فوق العاده تشکیل شده این عمل ختم شود و در مجلس عمومی همان دفعه اول جز تحریر نزاع و دعوا چیز دیگر نباید مذاکره شود اینجا تحریر دعوا را میکنند و رئیس صورت آن را ضبط میکند که دیگر مطلب را برنگردانند وحرف دیگر نزنند و اقامه شهود و مستند بسند در آن انجمن مخصوص باشد.

(در اینموقع اوراقیکه برای اخذ رأی منتشر کرده بودند جمع کرده از گرفتن رأی منصرف شدند).

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مجلس مجلس شوری است یا مجلس امر اگر مجلس شوراست باید هر کسی عقیده خود را اظهار نماید نه اینکه چند نفری امر نمایند ورقه رأی را جمع نمایند این را نمیشود قبول کرد.

حاجی سید نصرالله- اینطور که آقایان فرمودند که دفعه اول طرح مرافعه در مجلس بشود ضرر ندارد.

رئیس- حال این مطلب باشد پس از ختم مجلس در اطاق دیگر مذاکره و ختم بشود. جناب دبیرالملك تشریف آوردند مطلبی دارند تلگرافی از حکومت استرآباد در باب اسرا قوچان بوزارت داخله آمده قرائت شود.

(تلگراف مزبور را قرائت کردند مشعر بود بر اینکه فعلا استرداد اسرا بطور خریداری و دادن وجه اسلم و اصلح است حال تکلیف چیست.)

میرزا محمود خوانساری- جناب رئیس عرض دارم اجازه میفرمایید اولا آنکه نواب امیر خان سردار در این تلگراف یك سهو قلمی فرموده اند یا در روزنامه مجلس اشتباهی شده است در نطق جناب آقا سید حسین مقصود سردار مفخم لاریجانی بوده است که در این باب داوطلب شد که بدون قوه جبریه و ضرر دولت اسرا را مسترد نماید.

دیگر آنکه در صورتیکه بر تمام اولیای دولت و وکلای محترم معلوم شده است که مرتکب این کار سالار مفخم بجنوردی است از قرار تحقیق صحیح سالار مفخم بجنوردی ترکمانهای طایفه یموت را باینکار دعوت و تشویق نموده وارد خاك بجنورد کرده سپورسات و بلد راه داده ودستورالعمل بآنها داده وارد سرحد قوچان کرده بعد از کشتن چند نفر اشخاص و غارت پنجاه هزار تومان اموال و بردن شصت ودو نفر زن باسیری دوباره بخاك بجنورد و از آنجا بمحل خود رفتند بعد از فروش اسرا واموال غارت شده نصف تمام آن وجه را بسالار مفخم دادند و دو نفر از آن اسرا معلوم شد از اهل بجنورد هستند آنها را گرفته بلاعوض بصاحبانش رد کرده حال چه ضرر دارد همین وجه را از خود سالار مفخم گرفته بدهند و اسرا را استرداد نموده بصاحبانش برسانند و مجازات سالار مفخم را هم که مرتکب این فعل شنیع شده بموجب قانون محمدی (ص) بدهند لیکن آن دخترهاییکه از قوچان و سایر جاها فروخته اند باید آصف الدوله و شجاع الدوله قوچانی از عهده برآیند ربطی باسرای قوچان ندارد.

آقا میرزا فضلعلی- چند روز قبل مذاکره این مطلب در مجلس شده تمام شد حال ببینیم وزارت داخله چه اقدامات لازمه خواهد نمود.

آقا سید حسن تقی زاده- روز یکشنبه جناب دبیرالملك اینجا تشرف داشتند عزل ظل السلطان مذاکره شد رفتند جواب بیاورند روز سه شنبه آمدند بدون جواب و مذاکرات زیاد در خصوص این مطلب شد چون ایشان معاون وزارت داخله بودند بهمان پیغام شفاهی اکتفا کردیم و بعد هم رقعه نوشته شد و اعلیحضرت هم مرحمت فرمودند رفتند جواب بیاورند تاحال جواب نیاوردند با اینکه مجلس حضورا از ایشان جواب خواست و حال غیر از سابق است که علماء و جمعیت شهری اجتماع نمایند درعزل حکومت و عزل شود حالا مملکت مرکز دارد باید جواب بمجلس بیاید.

دبیرالملك- جواب مجلس هم تهیه شده امشب فرستاده میشود.

آقا میرزا فضلعلی- از آستارا چیزی نوشته اند خوانده شود قرائت نمودند قریب باین مضمون. در باب جنگل آستارا که سابقا اجاره داده بودند بشخص فرنگی مدت آن منقضی شده حالا گویا دوباره و بدون اطلاع و تصویب مجلس بهمان شخص اجاره دادند اهالی اینجا از این کار خیلی مأیوس شده اند مستدعی از امنای ملت هستند که نوعی فرمایند این نفع راجع بخودملت و دولت باشد.

دبیرالملك- این مسئله بما ربطی ندارد میفرمایید از وزارت خارجه تحقیق نماییم اطلاع بدهیم در اینموقع مخبرالسلطنه در مجلس حاضر شده اظهار داشت یکی از فقرات صحبت دیروز در خصوص قرارنامه بانك ملی ناقص ماند و آن مسئله تاریخ شمسی و قمری است و گمانم اینست این را هم بانك ملی قبول کرده باشد پس از فی الجمله مذاکره وکلاء بعضی از مؤسسین بانك که حضور داشتند آن مسئله را هم تصویب نموده قرارنامه بانك ملی را که روز شنبه در مجلس مخصوص تصویب و تنقیح شده بود قرائت نمودند و ورقه رأی منتشر باکثریت آراء چهار کرور استقراض دولت از بانك بحساب جاری دولت با بانك بطوریکه در قرارنامه نوشته و مقرر شده بود تصویب شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 55

جلسه: 55

مذاکرات روز سه شنبه 4 شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

پس از انعقاد مجلس حاجی محمد وکیل کرمانشاه دو ورقه تلگراف که از طرف اهالی کرمانشاه رسیده بود قرائت کرد قریب باینمضمون (1) توسط وکلای کرمانشاه حضور حجج اسلام و رؤسای مجلس شورای ملی در این پنج شبانه روز که بتلگرافخانه متحصن شدیم نتیجه این شد که چند نفر علمای گرگ سیرت محض خاطر چند نفر مغرضین که حکم تبعید آنها شده بود نگذاشتند تبعید شوند علاوه در خانه رئیس العلما جمع شده با اشرار و سرباز در پشت بام رفته حکم بجهاد نموده قریب یك ساعت سینه ما بیچارگان را هدف گلوله ساخته چهار نفر مقتول وچند نفر مجروح و هنوز معلوم نیست مجروحین از زوار و سادات وغیره چند نفر هستند اگر اساس مجلس محترم شورای ملی برای رفع تعدیات است برای خدا چاره نمایید و هرگاه برای پایداری مغرضین است جواب بدهید تکلیف خود را دانسته بکجا باید پناه ببریم تا فساد بزرگی نشده چاره نمایید. (2) از طرف مجلس مقدس امضای دائر بودن انجمن و از

طرف اولیای دولت تبعید مغرضین رسید امروز صبح خواستیم برویم مخالفین خانه آقا ابوالقاسم جمع شده در بالای خانه خود با صمصام السلطان و جمعیت ما را شلیك کردند پسر قوام الرعایا با شش نفر مقتول تلگراف به مجلس و بخاکپای همایونی کردیم نتیجه این شد امیرافخم معزول باین وضع چه طور برویم بخانهای خود کار سخت شده.

رئیس- غیر از اهالی آذربایجان که بترتیب صحیح انتخاب وکلا خود را نموده باحترام روانه کردند سایر ولایات نفهمیدند و اغراض سابقه خودشانرا در این مورد بروز دادند مثل قزوین و کرمانشاه وغیره.

حاج معین التجار- آنچه از خارج اطلاع حاصل شده و نوشته اند اهالی آنجا دو فرقه شده و هر کدام بیست هزار نفر هستند هر حکمی بیك طرف بشود اسباب فساد خواهد شد و علاوه از اهل شهر الوار هم بحمایت دو طرف آمده اند اگر صلاح میدانید دو نفر از طرف مجلس بروند تلگرافخانه حضورا با آنها گفتگو کرده و نصیحت نمایند و ساکت کنند تا اینکه مأموری برود.

رئیس- همینطور که گفتید تلگراف شد وامروز برای کار مجلس بدربار رفته بودم حضورا تحقیق کردم ساکت نمیشوند بالاخره قرار شد یکنفر وکیل هم از اینطرف بیاید و بهمین طور تلگراف کردند.

آقا سید حسین- تمام این اغتشاشات و صداها که در همه جا بلند است مثل رشت و قزوین و جاهای دیگر برای نداشتن نظامنامه بلدیه است فرستادن آن از همه چیز مقدم تر است پس اول نظامنامه بلدیه را بنویسید تمام شود و بولایات بفرستید که رفع این اغتشاشات بشود.

حاجی سید نصرالله- نظامنامه انجمن بلدی ربط باین مسئله ندارد آن نظامنامه انجمن ایالتی است و نوشته شده یکروز کار دارد که تمام شده در مجلس قرائت شود.

رئیس- جماعتی مشغول نوشتن نظامنامه انجمن ایالتی هستند بلکه روزی پنجساعت و 6 ساعت کار دارد که پاك نویس شود و در کمیسیون قرائت شده بعد در این مجلس خوانده شود پس از تصویب بصحه همایونی برسد اما اینها طوری هستند و عجله دارند که یکی دو روز صبر نمیکنند.

آقا سید حسن- گفتگوی اهالی کرمانشاه با یکدیگر در سر انجمن ایالتی است نه در خصوص وکلایی که باید بیایند بمجلس این تلگرافی که مخابره شده یکنفر وکیل هم از آن طرف بیاید ثمری ندارد و رفع مخالفت آنها را با یکدیگر نخواهد کرد.

حاج معین التجار- اهالی کرمانشاه منتظر رأی مجلس و حکمی از طرف آنجا هستند اگر تلگرافی بطوریکه عرض کردم بشود گمان میکنم آنها ساکت بشوند.

رئیس- اگر متقاعد میشدند بآن تلگرافات که کردیم ساکت شده بودند واین حرفها نبود و سه روز پیش تلگراف شد تا نظامنامه برسد ده روز طول دارد باید صبر نمایند و امروز بتوسط تلگراف گفتگوها شد معلوم شد دسته بندی کرده اند این طرف هم میگویند ما هم وکیل بفرستیم ما هم گفتیم بفرستید.

آقا سید عبدالحسین- چونکه همه روزه ما را مبتلا داشته وامیدارد این است کاریکه مفید بحال دولت و ملت باشد وباعث اتحاد مابین دولت و ملت شود از ما سرنزده صحبت اتحاد دولت و ملت شد فرمودید میشود و وزرا قسم یاد خواهند کرد معلوم نشد کی شده و خواهد شد صحبت عدلیه میشود گفته میشود چندروز دیگر صحبت قانون میشود گفته میشود چند روز دیگر تمام میشود وقت مجلس تنگ است و ملت بتنگ آمده اعقاد بنده این است امروز این اتحاد بشود بهتر است از فردا ما قوه خیالیه هستیم و آنها قوه مجریه وقتیکه قوه اجرائیه نشد اسباب خرابی خواهد شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این هاییکه گفتید صحیح است ولی یك کسی میخواهد ببیند که مجلس شب و روز در کار است یا نه چه در انجمنها و چه در مجلس و چه در خارج اگر کار اصفهان پیش نیامده بود نظامنامه بلدی تا حال تمام شده بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- رئیس مجلس در خارج از مجلس نماینده مجلس است امروز در حضور ایشان آن تلگرافی که در باب اهالی کرمانشاه شده است باید ببینیم نتیجه چه شده اگر نتیجه نبخشید البته باید ایستادگی کرد و خواست.

حاجی معین التجار- تمام اهالی کرمانشاه امروز دو فرقه شده اند و اسباب فساد برپا شده نمیشود بگوییم باید منتظر نتیجه باشیم و منهم نمیگویم رایی را که رئیس داده است مخالفت شود میگویم دو نفر از طرف مجلس بروند نصیحت بکنند شاید ساکت بشوند.

اسدالله میرزا- مشکل است اهالی کرمانشاه متقاعد شوند بآمدن وکیل اینها حرفشان درسر انجمن محلی است وانگهی این قتل که شده ایستادگی دارند خوب است تلگراف شود که انجمن محلی توقیف باشد.

حاج ملك محمد- مشکل است باینهم ساکت شوند عقیده بنده این است تلگراف بشود که انجمن باقی باشد و مأمور برای رسیدگی خواهد آمد آنها هم بروند خانهای خودشان.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در تلگراف وزارت داخله نوشته شده انجمن باقی باشد در اینصورت از اینجا تلگراف شود که انجمن توقیف باشد صحیح نخواهد بود.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده ام اینست از هر شهری که اختلافات انتخاب برپا شده و خبر میرسد مشکل است آنرا دو فرقه پلیتیکی فرض کنیم زیرا که این مسئله امروزه در مملکت ما نیست پس همینطوری که رئیس فرمودند جمعی درست فهمیدند جمعی هیچ نفهمیدند آنهایی که فهمیدند پیش افتادند در این صورت باید منتخبین اول را قبول کرد آنهایی که راضی باین امر نیستند حق آدم کشتن ندارند حق شکایت بحکومت و مجلس دارند بیایند اثبات بکنند و در هر جایی انجمن کرده و فوراً چند نفر از وکلا فرستادند خیلی خوب کار کردند.

حاج سید نصرالله- وقتیکه عدد مخالفین کثیر باشد چه باید کرد دفع آنها را بکنیم اسباب فساد شود یا باید مراعات بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- این نظریکه ما داریم که دو طرف هستند خبط است چندنفر متنفذین هستند بجهت استبداد و کسر شئونات خودشان ودیر ملتفت شدن باعث این فسادها میشوند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این صحیح است که باعث این فسادها بعضی از متنفذین هستندولی حتی الامکان باید ملاحظه کرد خونریزی نشود آنها هم از ملت هستند اگر این جلوگیری نشود باعث خونریزی و اغتشاش میشود.

حاج امجد السلطان- امورات کرمانشاه اهمیت دارد و با این تلگراف که بآنها مخابره شده بدتر خواهد شد وامروز با این تلگرافات آن طرف ساکت نخواهند شد بجهت آنکه حمایت کن آنها آقا سید ابوالقاسم و غیره هستند اگر میخواهید اصلاح شود عجالة تلگراف شود بهر دو طرف انجمن توقیف و دست از پا خطا نکنند تا مامور برسد.

رئیس- خیلی مذاکرات در این باب شده عقیده ام این است گفتگوی حضوریکه در تلگراف خانه شده ببینیم چه نتیجه میدهد اگر نتیجه نداد آنوقت تلگراف از طرف مجلس میکنیم شاید فعلا تلگراف ما هم اثری نبخشد و حالا رایزنی انجمن مالیه داده که پس از تصویب در مجلس باید بوزارت مالیه نوشته شود اهمیت دارد امر مالیه خیلی عقب افتاده است.

وثوق الدوله- این چند روزه در کمیسیون مالیه مذاکرات خیلی شد و نتیجه مذاکرات این شد که قبل از ممیزی علمی تفاوت عملیکه حکام کل معامله مینمایند در دستورالعمل جمع شود دیگر اینکه جنس دیوانی تغییر و مبادله بنقد میشد نشود و دیوان عین جنس بگیرد یکی هم ممیزی سیستان و غیره که پارسال شده بود و آصف الدوله خواهش کرد مبلغی از آن در حق خود و اتباعش مواجب برقرار شود اینهم داده نشود و در دستورالعمل جمع شود.

آقا شیخ حسین شهیدی- این تفاوت عمل جزو اصل مالیات که نبود زیادتی بود که حکام بظلم میگرفتند این مجلس که عین عدل است بچه قاعده این حکم را میکند که جزو مالیات بشود.

وثوق الدوله- اولا باید دانست برای مصلحتی این کار میشود و آن اینست که شش کرور خرج بیش از دخل است یعنی مالیات شانزده کرور است خرج بیست و یك کرور لابد باید این اصلاح بشود یا باید بجمع افزوده شود یا از خرج کسر شود و اینهم نمیشود مگر بعد از ممیزی علمی و آنهم طول دارد پس باید اصلاحاتی قبل از ممیزی بشود حال اینکه تفاوت عملی که حکام کل میگرفتند ازدست برود یا در دستورالعمل جمع شود؟

آقا شیخ حسین شهیدی- این رأی را مجس تصویب نماید باعث نفرت عموم مردم خواهد شد و رفته رفته حکام زیاد خواهند کرد.

وثوق الدوله- بعد از تصویب و اصلاح وزارت مالیه بموجب قبض و سند دریافت خواهد کرد و مفتش خواهد گذاشت که زیادتر گرفته نشود.

ثقه السلطنه- عرض میکنم این تفاوت عملی که میگویند چیزی نیست که یکدینار ضرری برعیت داشته باشد وابدا صد دینار زیاد نمیشود این معمولی هر ولایتی است که هست و همان است و هیچ کس هم سر در نمی آورد مگر مستوفی های ولایتی باید از آنها صورت گرفت و بهمان طور سابق دریافت کرد.

حسام الاسلام- تفاوت عمل اینطور که توضیح و ترجمه شد همان پیشکش است رعیت ترقی کرده پیشکشی هم ترقی کرده حال میخواهیم بدانیم این تفاوت عمل از روی کدام پیشکشی است.

آقا شیخ حسین شهیدی- تفاوت عمل اضافه جمعی است که بخالصجات و غیره بسته میشود این مطلب را مجلس اذن بدهد بعد حکام هم چیزی علاوه نمایند آنوقت اسباب بی اعتدالی خواهد شد اگر حدی محدود و معین شود که تعدی ننمایند ضرری ندارد.

آقا میرعماد- این در کتابچه است یك کتابچه دولتی و یك کتابچه حکومتی این تفاوت عمل همان کتابچه حکومتی است که همه ساله میگرفتند حالا از جیب حکومت درآورده بکیسه دولت داخل میشود.

آقا سید علینقی- مالیات بسه طریق از رعیت میگرفتند یکقسم از روی کتابچه قدیم یك قسم دیگر که باسم تفاوت عمل حکام میگرفتند که قدری از آن بدولت هم عاید میشد قسم دیگر اضافه که از رعیت میگیرند این نه بدولت میرسد و نه بحکومت این اضافه را باید اسقاط کرد.

وکیل التجار- دو مأخذ است یکی مالیات و یکی اینکه باسم تفاوت حکام میگرفتند ولی در گرفتن تعدی میکردند بنده عرض میکنم که این تفاوت بطور تعدیل و تساوی از فقرا و اغنیا گرفته شود.

حاجی معین التجار- معمول بود که حکام یك پیشکشی میدادند و یك تفاوت عملی میگرفتند اما معلوم نبود که چه قدر میگرفتند مثلا از فارس دویست هزار تومان یا بیشتر تفاوت عمل بود ولی حاکم هشتصد هزار تومان باین اسم میگرفت حالا که این تفاوت عمل بجمع دولت میآید باید وزیر مالیه آنرا صورت بدهد که زیاده از این نگیرند.

حاجی سید اسمعیل- چندمجلس است که گفتگوی اصلاح مالیه شده و تماماً صحبت از طرف دخل شد که زیاد بشود هیچ از طرف خرج مذاکره نشد که چقدر است و چقدر کسر دارند تا مردم بداند و بجان ودل بدهند اگر کسری هست پس بهتر آنست که اول خرج را معین نمایند.

رئیس- حق با شما است در تمام ممالك دنیا اول خرج را معین مینمایند بعد بر حسب آن خرج دخل پیدا نمیکنند که اگر مقابل آنخرج دخل نداشته باشند قرض میکنند و از خرج کسر میکنند ولی امروزه این خرجی که هست نمیشود از او چیزی کسر کرد بلکه اگر بخواهیم بعضی ادارات را اصلاح کنیم بر خرج افزوده خواهد شد پس ما باید اول فکر دخل کنیم و میدانیم که در مملکت ما خیلی چیزها است که نفع کلی دارد از قبیل راه شوسه و آهن و غیره ولی اینها هم مخارج لازم دارد واین هم معلومست که اگر تعدیل علمی بشود نفع کلی دارد ولی آن طول دارد پس حالا تا آن ترتیب درست شود همین طور کسر داشته باشیم یا باین تفاوت عمل یك طوری اصلاح کنیم.

آقا شیخ حسین شهیدی- تفاوت عمل را معین کنند که چقدر است تا زیاده از آن گرفته نشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مثلا تفاوت عملی که حکام از فارس میگرفتند و قوام الملك امسال قبول کرد زاید بر آن نگیرند و بمردم هم اعلان کنند که اینقدر باید بدهید اگر اینطور باشد بنده عرض میکنم که این عین عدالت است و اگر عشر بگیرند خیلی از این زیادتر است.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر چه امروزه ترتیب صحیحی باین زودی داده نخواهد شد و ممیزی علمی هم بآن ترتیب خرج زیاد لازم دارد ولی بنده عرض میکنم که مالیه را از حکام بگیرند بمحصلین وزیر مالیه بدهند که آنها دریافت کنند اما در ملاحظه در این صورت لازم است یکی بودن عدلیه در هر ولایتی و یکی نظارت انجمن محلی بمالیه عدلیه باین زودی مؤسس نخواهد شد و بقانون

نظامنامه انجمن محلی میتواند نظارت داشته باشد خوبست که عجالة عدلیه و نظارت مالیه هر دو با انجمن محلی باشد و محصلین وزیر مالیه دریافت مالیات نمایند حکام دیگر مداخله نکنند.

رئیس- بلی باید بنظارت انجمن محلی باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حرف در این بود که این تفاوت گرفته بشود یا نه.

آقا سید حسن تقی زاده- در گرفتن تفاوت حرفی نیست ولی محصلین وزارت مالیه بگیرند نه حکام.

وثوق الدوله- این حرفهاییکه زده میشود و این مساواتی را که میخواهیم آن از روی ممیزی علمی میشود و آنهم طول دارد این تفاوت عمل را حکام معمولا از رعایا میگرفتند از گرفتن این هیچ وقت شکایت نداشتند اگر شکایت هم میکردند از زیادی بود که حکام میگرفتند وازاین تفاوت هم چیزی بکیسه دولت نمی آید مگر اندکی حالا درین صورت چه ضرر دارد که وزیر مالیه یکصورت صحیحی بدهد و بمردم هم اعلان شود که مالیات شما اینقدر است و هر گاه کسی زیادتر بگیرد مجازات بشود واز طرف وزیر مالیه مفتش هم باشد انجمن محلی هم نظارت داشته باشد با این ترتیب چه عیب دارد؟

وکیل التجار- این تفاوت عمل بنظر حاکم یا نایب الحکومه یا هر کس که بوده از بنده که همسایه ملك او بودم یا بملاحظه دیگر از من نمیگرفت و از دیگری دو مقابل میگرفت.

وثوق الدوله- این اصلاحش باید بممیزی بشود همین طور که حکام این تفاوت عمل را میگرفتند میخوردند امسال هم بخورند تا بجمع دولت بیاید.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده در کمیسیون چند دفعه حاضر شدم ولی یك نکته که هست همین است که چه ضرر دارد امسال مالیات از حکومت تجزیه شود.

وثوق الدوله- اینکه گفته شد که باید مجزی بشود و انجمن محلی هم نظارت داشته باشد.

آقا شیخ ابراهیم- این تفاوت عمل را که حکام میگرفتند هر ساله یك پیشکش میدادند و بر آن تفاوت می افزودند حالا باید معلوم باشد که کدام فرع را روی اصل میبرند و میگیرند.

رئیس- این کار برای این نیست که چیزی امسال زیاده بگیرند بجهت اینستکه بکیسه حاکم نرود حال میخواهیم ببینیم که این کار از روی ضرورت امسال خوبست یا راه سهل تر و بهتر بنظر میآید که مثلا از تمام عشر گرفته بشود این امروز میشود یامانع و اشکالی دارد پس باید ببینیم که این ظلم هر ساله را هم امسال بکنیم بهتر است تا ترتیب صحیحی داده شود یا نه.

فتح الله خان- عشر گرفتن امسال امکان ندارد ولی تفاوت گرفتن که زیاد نگیرند به نظارت انجمن محلی عیبی ندارد.

آقا شیخ حسین شهیدی- عشر بمیزان شرع یا بغیر میزان شرع بخواهید بگیرید بمقصود شما که دخل بخرج وافی باشد نمیشود بجهت اینکه عشر شرعی بعد از وضع تمام مخارجات است دیگر نه گمرك دارد و نه سرباز دارد و نه صادر و وارد دیگر دارد هیچ ندارد.

رئیس- حالا دیگر بیش از این مباحثه ندارد اگر بنظر آقایان چیز صحیحی میآید که مفید فایده و سهل ترباشد یك چیزی بنویسند پس فردا خوانده شود.

وثوق الدوله- تفاوت عمل چیز تازه نیست همان است که حکام میگرفتند و این که آنرا اصلاح کنیم که از غنی و فقیر بالسویه گرفته شود این بعد از ممیزی علمی است زیرا که اگر ما بتوانیم از برای اصلاح این امر فکری بکنیم برای اصل میکنیم این همان ترتیب جاریست که بود.

مطلب دوم این است که در زمان صدارت عین الدوله بعضی را فرستادند که حدود خراسان از سیستان و قوچان و توابع آن راممیزی کردند نتیجه ممیزی که وزیر مالیه تحقیق کردند هشتاد هزار تومان نقد و هشتاد هزار خروار جنس شد ولی سی هزار تومان آن را آصف الدوله استدعا کرده بود که باتباع او مواجب داده شود واز هشتاد هزار تومان موضوع بود کمیسیون در این باب رأی داد که این سی هزار تومان موضوع نشود و در جزء دستورالعمل نوشته شود.

سیم تسعیر جنس بنقد که هر کس خالصه خریده بود آن جنس را تبدیل بنقد کرده بودند و این کم کم سرایت در خیلی جاها کرده بود کمیسیون در این باب هم رأی داد که عین جنس را دیوان بگیرد و تسعیر نشود.

آقا سید حسن تقی زاده- این سه مطلب صحیح است یکی هم در باب تیولات است در آن قراری داده نشد.

وثوق الدوله- در باب تیول مذاکره خیلی شده ومسلم است که بعضی از تیولات خیلی علاوه میبرند ولی بعضی تیولات همان بقدر مواجب صاحب تیول عایدی دارد دیگر زیاده ندارد دیدیم اگر بخواهیم کاری بکنیم فقط در همان هایی که علاوه دارند باید برگردد واین هم سهل است. اما بکیسه دیوان امساله چیزی نمیآید لهذا گفتیم باشد برای ممیزی عملی.

آسیدحسن تقی زاده- این مسئله را زا این سه مطلب جدا نکنید ضمیمه همانها بکنید تا مذاکره شود.

آقا میرزا ابوالحسنخان- فعلا گفتگو بکنید هر کس حرفی دارد بگوید.

مخبرالملك- تیول باید برگدد و یك فایده برگشتن تیول این است که محتکرین غله را نمیتوانند احتکار کنند نرخ غله بدست دولت خواهد بود و ارزان خواهد شد.

آقا شیخ حسین- من عقیده ام این است که کلیه تیول باید برگردد بجهت اینکه بشیرالملك فیوج را تیول کرده بهزار و چهارصد و نود تومان و شخصی که اطلاع داشت قسم یاد کرد که از فیوج رشت تنها چهل هزار تومان میگیرد دیگر اصفهان و سایر جاها هیچ حالا ببینید که این مطلب چقدر ضررملت ودولت است هر چه خواستم از آن شخص تمامی را صورت بگیرد میترسید و نمیداد من یك چیزی نوشته ام میخوانم اگر صلاح دانستید اعلان شود 00 عقیده بنده این است بعضی اشخاص در این شهر از بعضی مفاسد ادارات باخبرند که اگر بگویند صلاح دولت و ملت است ولی اطمینان ندارند خوب است مجلس محترم بحضور مبارك اعلیحضرت پادشاه اسلام عرض نماید که اعلان بفرمایند بعموم مردم که هر کس مطالب خود را بدون خوف بمجلس شواری ملی عرض نماید. اگر این عرض بنده صلاح دولت و ملت است اقدام کنید.

رئیس- این مطلب شما در نظامنامه هست که هر کس هر چه در خیر دولت و ملت میداند بگوید آزاد است

رئیس التجار- یکی از فصول امتیازنامه بانك ملی این است که تمام عایدات دولتی باید ببانك ملی وارد شود پس در اینصورت تمام تیولات باید برگردد.

آقا میرزا حسین طبیب- تیول دو قسم است یکی این که شخصی جایی را تیول کرده است و برده است چیزی هم بدولت نمیدهد یکی هم این که عوض مواجب محلی را تیول دارد و عایدی آن هم بیشتر از اندازه مواجب نیست آن دیگر چرا برگردد (جمعی گفتند برگجردد و مواجب را از بانك بگیرد.)

آقا میرزا محمود خوانساری- عرض دارم اجازه میفرمایید در باب تیولات جناب وثوق الدوله فرمودند که بعضی از تیولات یك جزئی تفاوت عملی دارد و بعضی از تیولات هیچ تفاوت عملی ندارد بنده عرض میکنم در تمام ایران تیولاتی که هست از تومانی دو هزار الی سه تومان تفاوت عمل دارد باید این تفاوت عمل عاید دولت بشود آیا این رعیت فقیر غیر از سلطان عصر که اطاعت او بر تمام ماها لازم و واجب است رعیت چند پادشاه باید باشد یك پادشاه صاحبان تیولات یك پادشاه حاکم محل یك پادشاه مباشرین گذشته از اینها میدانید هر ده و قصبه که تیول است قهرا حاکم ولایت با رعایای آن ده عداوت میورزد منتهای ظلم و اذیت را در حق آن حا مجری میدارد آیا میخواهم بدانم این ارباب تیول چه امیتازی با سایر ارباب حقوق دارند که باید یکماه بسال آینده مانده حقوق خودشانرا بالمضاعف از محل دریافت دارند و سایرین بعد از یکسال و دو سال بحقوقات خودشان نرسند چه ضرر دارد که تمام این تیولات برگردد و فایده کلی هم عاید دولت بشود و رعایای تیولات هم از دست ظلم و استبداد فوق العاده خلاص شوند وارباب حقوق هم بالسویه بحقوق خود برسند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینکه تیولات بجهت صاحبان آنها فایده دارد هیچ حرفی نیست و درکاری هم که مجلس حکم کرد نمیشوداستثناء کرد این هم محل حرفی نیست فقط در کمیسیون اختلاف در این شد که فایده اینکار اگر امساله برگردانند بدولت خواهد رسید یا بحاکم محل دیگر راهی دارید که بدولت میرسد همین ساعت رأی بدهید تیولات برگردد اگر فایده تیولات امساله بحکومت عاید شود چرا برگردانیم باشد برای ممیزی.

مشهدی باقر- کسی از ما بپرسد فرض را از کجا میدهید باید بگوییم تیولات را برگردانده پنج کرور کسر محل و قرض دولت را بدهیم غیر از این تیری در ترکش نداریم.

آقا میرزا ابوالحسنخان- اینکه گفتید صحیح است غرض این بود که راهی برای اینکار پیدا شود عقیده بنده این است همان کسانیکه از طرف وزارت مالیه مباشر مالیات هستند و انجمنهای محلی که نظارت در مالیات دارند همان آنها را برای اینکار بگمارید که بگیرند.

احسن الدوله- با وجود سلطنت مشروطه و آزادی ملت غیر ممکن است که رعیت بندگی ارباب تیول را که هم جنس خودشان است قبول نمایند بهتر آنست که تیولات بدون استثناء بکلی موقوف و تفاوت عمل آنها با نظارت انجمنهای محلی عاید دولت بشود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 56

جلسه: 56

مذاکرات روز پنجشنبه 6 شهر صفر 1325 دارالشورای ملی

امروز دو نفر از وکلای آذربایجان ورود بمجلس کرده بودند آقا میرزا فضلعلی آقا ایشان را معرفی کرد باینطور (جناب آقا میرزا یحیی امام جمعه خوئی از وکلاء آذربایجان از طبقه جلیله علماً از عملا و فضلا صاحب اجازه وادیب ومنشی و سیاسی دان واز خانوده بزرگ محترم هستند) (آقای حاجی حمد آقا حریری از تجار محترم تبریز علاوه بر اینکه از فامیل بزرگ هستند دارای همه گونه کمالات میباشند) عموم وکلا تبریك گفتند و مشارالیهما بسمت عضویت درمجلس پذیرفته شدند. خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 4 شهر صفر را آقا سید محمد تقی قرائت کردند راپورت انجمن مالیه مطرح مذاکره شد.

رئیس- در مجلس پریروز بنا شد در همان مطالب راجعه بمالیه که مطرح مذاکره بود هر که چیزی بنظرش میرسد بنویسد یا بگوید.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- اهم مطالب امرو ز نظامنامه عدلیه است باید او را بر همه کارها مقدم بدارید.

رئیس- عرض کردم مشغول نوشتن هستندو رجوع بمؤتمن الملك شده است حال اگر در این تغییرات چیزی باعث تعطیل او نشده باشد همین چند روزه تمام شده و بمجلس خواهد آمد.

فتح الله خان- درخصوص تفاوت عمل باید گرفته شود امساله نمیشود عشر گرفت بدون ممیزی و تیولات هم باید برگردد.

آقا سید حسین شهیدی- بنا بود تفاوت عمل را صورت بدهند که معلوم شود چه قدر است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در آذربایجان سه قسم مالیات است یك قسم مالیات مستغلات شهری است مثل دکاکین و غیره یك قسم مالیات دهات و یك قسم هم مالیات ایلات. آنکه مالیات شهری است قراری دارد بدون زیاد ه و تصفیه گرفته میشود. و اگر هم تفاوتی گرفته شود جزئی است از بابت مهلتانه مباشر و غیره است قابل اعتنا نیست و جدیدالنسق هم هست اگر بخواهند از آنها هم مالیات گرفته شود بعداز ممیزی علمی گرفته میشود اما مالیات دهات هر یك یك جمع معینی دارد همه وقت او را میگیرند هیچ علاوه باین صیغه گرفته نمیشود اگر هم گرفته شود باسم دیگری است مثل پول اسب و پول سوخت نجاری تلگرافخانه وغیره 000 آنهم تفاوت عمل نیست. اما ایلات بعضی ایلات هستند اسمی از آنها مانده چونکه مزرعی و مرتعی بآنها داده بودند وآن مراتع و مزارع خالی بود اینها مرتع ومزرع کرند به اینجهت مالیات بستند و بعضی ایلات هم اسمی از اینها نیست مالیات بسته اند و در حقیقت دو مالیات بسته اند یکی مالیات سکنه یکی مالیات غیر سکنه هکذا از اینجا هم یك مالیاتی میگیرند و هیچ نشانه از آنها نیست و اگر هم اسمی باشد مرتع ومزرع ندارند.

آقا سید حسین شهیدی- این از روی کتابچه است یا نه؟

آقا میرزافضلعلی- از روی کتابچه است ولی بعضی ایلات هستند که بآنها عوارضی بسته اند که مالیات خود را میدهند اما از عهده عوارضات زیاد نمیتوانند برآیند از آنها بالاتر ایلات اکراد و شاهسون است بجزئی تفاوت عمل میتوانند از عهده برآیند ولی خیلی زیادتر میگیرند باین اسم در سالهای سابق در عوض هشت هزار تومان چهل هزار تومان عمل شد اینها باعث میشود که بدزدی

میروند و بعضی اوقات یاغی شده مالیات نمیدهند باعث خرج میشود برای دولت پس باین ترتیب هیچ تفاوت عملی نیست که جمع بسته شود یك صورتی بدهند که وکلای هر جا یا مجلس بفهمند که قابل است جمع بشود والا اذن این را مجلس بدهد با جهالت نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- تفاوت عمل را باید آقایان بدانند که چیز تازه نیست یك ممیزی در چندین سال قبل شده بعد ملك ترقی کرده حکام بهر جا که رفتند بمیل خودشان چیزی علاوه از این بابتها گرفته یا نمیگرفتند و از این بابت هم هیچ چیزی بدولت نمیدادند فقط مختصر پیشکشی میدادند برای رفتن بحکومت مثلا فارس صد هزار تومان میداد و تفاوت عمل آن خیلی بیشتر از اینها است قریب سیصد هزار تومان است وکمیسیون مالیه چیز تازه را تصویب نکرده این را همه ساله رعیت میدهدحال کمیسیون چنان صلاح دانست که این تفاوت عمل داخل خزانه دولت شود و بحکام مواجب بدهند اینکه ایلات وغیره اینطور مالیات میدهند و تحمیل بر فقر است هیچ محل حرف نیست ولی جرح وتعدیل این نمیشود مگر بعد از ممیزی علمی حالا باید فکری کرد که آن اندازه که میگرفتند بخزانه دولت برسد و زیاده از آنهم از رعیت گرفته نشود اگر همان تافوت عمل رافقط بگیرند عین عدل است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- پس بهمان مقداریکه پیشکش میدادند بگیرند.

حاجی سید نصرالله- امسال ما چاره نداریم جز اینکه از باب دفع افسد بمفاسد این کار را بکنیم مثلا صد هزار تومان پیشکش میدادند و تفاوت عمل سیصد هزار تومان بود حکام چند برابر زیادتر میگرفتند.

رئیس- غرض آقا میرزا ابوالحسن خان این است که این تفاوت عمل را حقا ام باطلا حکم میگرفتند و رعیت هم عادی شده میداده است مثلا این دویست وهشتاد هزار تومان فارس سالها است رعیت میداده است آنچه زاید بر این میگیرند آن تعدی فوق العاده است فرضا آمدیم گفتیم بیشتر از صد هزار تومان نگیرند و آن باقی باشد هیچ اطمینان داریم که حکام نگیرند پس همان طوریکه آقای حاج سید نصرالله گفتند امساله چون نمیتوانیم ممیزی علمی بکنیم از باب دفع افسد بمفاسد مثل سال گذشته و سالهای سابق عمل نمایند.

آقا میرزا فضلعلی- توضیح لازم است پر واضح است تا ممیزی علمی نشده باید دفع افسد بمفاسد بکنیم اما نه دفع فاسد بافسد زیرا که حکام خیلی تعدیات میکردند و بعضی تفاوت عملها هم بود که پرتعدی نبود حالا اگر اذن مطلق داده شود میشود دفع فاسد بافسد بلی اگر آن تفاوت عمل را معین کنند میشود گفت مثلا فلانجا اینقدر مالیات دارد اینقدر هم تفاوت عمل ضرر ندارد بگیرند و از این راه یکی دو کرور افزوده میشود و دو سه کرور هم از خرج کسر کنند تا ممیزی علمی بشود والا اذن مجهول اذن میشود بظلم با سند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعد از این خواهید فهمید که بعد از ممیزی علمی آنجائیرا که بنده میگویم از آنها بیشتر خواهد شد حال این دو کرور را که جناب آقا میگویند یك کرور آن را کسی توانست معلوم نماید صورت بدهد که در کجا میشود معین کرد و علاوه نمود اول کسی که قبول بکند بنده هستم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- همان مباشرین جزء صورت بدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر مباشرین جزء صورت بدهند عین ظلم است زیرا که من یقین میدانم که عوض دویستت و هشتاد هزار تومان تفاوت عمل فارس مثلا آنها سیصد هزار تومان تفاوت عمل فارس مثلا آنها سیصد هزار تومان بل متجاوز معامله نمایند و عرض کردم تفاوت عمل دو قسم است یك تفاوت عملی است که حکام کل میگیرند یك تفاوت عملی است که حکام جزء معامله میکنند اینها ظلم است کمیسیون آن تفاوت عمل حکام کل را تصویب کردو آنگهی این را هم مامور وزارت مالیه خواهد گرفت و آن وقت بحکام جزء و رعیت اطلاع میدهند که دیگر حکام جزء زیاده نگیرند و رعیت هم ندهد.

آقا مشهدی باقر- آنچه که بنده فهمیده ام این بودجه مالیاتی مال شصت سال پیش از این است که بیك ولایتی مثل مالیاتی بسته اند پنجاه هزار تومان کم کم معمور شده و سکنه پیدا کرده حالا زیاد شده این یك تفاوت عمل است یك طور تفاوت عمل هم این است که در حقیقت همان مالیات را میدهند مثل خود طهران و مالیات اصنافیه آن که دو هزار تومان بوده حالا چهار هزار تومان میگیرند این تفاوت عملها را تمام از روی رضا و رغبت میدهند وهیچ شکوه ندارند.

آقا میرعماد- ما تقریبا پنج کتابچه داریم یك کتابچه در دفتر دولتی است که یك میزان مالیات معینی آن دارد یك کتابچه هم حاکم کل دارد یك کتابچه هم حکام جزء یك کتابچه هم مباشرین یك کتابچه هم کدخداها این تفاوت عملیکه میگویند در دستورالعمل جمع شود مال کتابچه حکام کل است کاریکه میکنند تفاوت عمل آن سه کتابچه حکام جزء و مباشرین و کدخداها را بردارند آنوقت رعیت خیلی هم متشکر هستند.

رئیس- در سی سال چهل سال قبل پیش از این در کتابهای جغرافیا عده نفوس ایران را مینوشتند ده کرور ولی حالا مینویسند بیست کرور اگر چه این از روی تحقیق نیست و تا حال تعداد نفوس و در ایران معمول نبوده اما تقریبا نزدیك بتحقیق است پس عده نفوس در مقابل شده این مردم هم مواد روئیدنی از زمین از قبیل گندم و برنج و حبوبات و غیره میخورند در این صورت دو برابر پیش خوراکی لازم دارند یکجا قیمتها ده برابر شده این میشود و تا بیست برابر قیمت اجناس آن مالیاتیکه چهل سال قبل ممیزی کرده مثلا هفت کرور بود از روی گندم خرواری دو تومان و جو خرواری هشت هزار و روغن یکمن دو هزار بوده است پس باید مالیات امروز بیست (هفت کرور باشد) از روی قاعده زیادتی نفوس و بلکه خیلی بیش از اینها حال این کجا است و از کی زیادتی میگیرند باید فکری کرد.

حاجی سید نصرالله- همه اینها صحیح است اما اگر امروز این را اینجا نصف میگیرند باز ظلم است بفقرا زیرا که اغنیا خودشان را بهر وسیله بوده معاف داشته اند در خارجه از فایده کسبتان تومانی پنجهزار عاید دولت میشود چون قرار صحیحی دارند از همه مساوی گرفته میشود ولی اینجا از بی ترتیبی هر چه تحمیل شود سخت است.

آقا سید عبدالله- ما یك معامله عشری داشتیم که هم بشاه عرض کردیم وهم بصدراعظم و هم بوزیر مالیه گفتیم شاه هم قبول فرمودند و این ترتیب عشر هم شرعی و یکی از واجبات است که خداوند چقدر تاکید در ادای زکات میفرمایند و وزیر مالیه هم قراربود ممیز بفرستد و شاید فرستاده باشد حالا دیگر نمیدانم ترتیب دیگری بنظر شما آمده چیست؟

در اینموقع هیئت جدید وزراء هشت گانه که بر حسب اراده اعلیحضرت کابینه سابق وزرا تغییر کرده بود برای معرفی در مجلس حضور یافتند بعد از ادای رسوم پذیرایی و تهنیت و تبریك از طرف مجلس هیئت وزرا معرفی شدند از قرار ذیل:

نایب السلطنه وزیر جنگ، فرمانفرما وزیر عدلیه، علاء السلطنه وزیر امور خارجه، وزیر افخم وزیر داخله، ناصرالملك وزیر مالیه، مخبرالسلطنه وزیر علوم و معارف، مهندس الملك وزیر فوائد علمه، وزیر همایون وزیر تجارت، (چون وزیر جنگ بواسطه کسالت مزاج بمجلس نیامده بود دبیرالدوله بسمت معاونی وزارت جنگ معرفی شد.)

وزیرداخله- عرض این بود که چون کابینه و هیئت وزرا تغییری کرده بود معرفی از ایشان در مجلس بشود و همه ملت امروزه بدانند که دولت و ملت یکی است باید دست بدست یکدیگر داده کار بکنند تا مملکت معمور و آباد گردد.

آقا سید عبدالله مجتهد- تمام افراد ملت از این مراسم و تفقدات شاهانه این پادشاه متشکرند. اگرچه بحسب سن جوان میباشند ولی در حقیقت پیر عقل و عقل پیر هستند.

سیدالحکما- ما وکلا تماما بجهت اطمینان خاطر ملت در حضور حجج اسلامیه قسم یاد کردیم که خیانت بدولت و ملت ننماییم اما تمامیت این کار بسته باقدامات وزرا است حالا حضرات وزراء بفرمایند که در این مجلس حضور حجج اسلامیه قسم یاد میکنند یا در حضور اعلیحضرت همایونی با حضور حجج اسلام.

وزیر داخله- فردا که جمعه و اول سال است انشاء الله پس فردا جمع شده در حضور اعلیحضرت همایونی با حضور حجج اسلام قسم یاد مینماییم.

وزیر عدلیه- هیچ روزی مبارك تر از امروز نیست که تماما با جان ومال برای ترقی مملکت حاضر شده اند والبته همه حاضریم قسم یاد نماییم و هیچ ابائی از قسم نداریم.

(وکلا و عموم تماشاچیان از این ترتیب و همراهی وزرا اظهار مسرت و تشکر کردند).

صدیق حضرت- میخواهیم بدانیم این ادارات جزو وزرات خانها معین شده که تکلیف ما هم معلوم باشد.

وزیر داخله- بلی صورت آن حاضر است بخوانند.

(صورت ادارات جزء وزراتخانها که موشح بود بدستخط همایونی خطاب بجناب وزیر داخله که مطابق همین صورت در مجلس معرفی نمایید قرائت شد.)

صورت ادارات جزء وزارت خانها وزارت عدلیه

اداره محاکمات داخلی.

وزارت خارجه

اداره ایالات، اداره تلگراف، اداره پست، اداره نظمیه، محبس، اداره فراسوران، اداره بلدیه، اداره پلیس و ژاندارم، اداره حفظ الصحه.

وزارت مالیه

اداره مالیات، اداره گمرکات، اداره خالصجات، اداره ضرابخانه، اداره وظایف، اداره تفتیش محاسبات.

وزارت جنگ

اداره مخزن، اداره ذخیره، اداره قورخانه و کارخانجات نظامی، اتاماژور، اداره محاسبات نظامی، اداره توپخانه، اداره سوار نظام، اداره پیاده نظام، اداره محاکمات عسکری، اداره بحریه (در ممالکی که مجاور بحر هستند وزیر بحریه مخصوص دارد).

وزارت علوم

اداره مدارس، اداره اوقاف، اداره مطبوعات، اداره حفریات موزه، اداره مطبعه دولتی، اداره ابنیه عتیقه.

وزارت فوائد عامه

اداره طرق و شوارع، اداره معادن، اداره راه شوسه و آهن و جنگلها.

وزارت تجارت

اداره تجارت، اداره محاکمات تجارتی داخلی، اداره فلاحت، اداره صنایع.

صدیق حضرت- یك سئوال دیگر دارم در همه جا معمول است یکنفر رئیس که میانه خود وزراء و شاه واسطه باشد هست حال در میانه این وزراء آن یکنفر کیست؟ (جواب دادند وزیرداخله)

آقا سید عبدالله- قبل از آمدن وزرا گفتگوی مجلس در خصوص مالیه بود از شاه استدعا شد قرار شد ممیزی بشود که جناب وزیر مالیه یك عده از ممیزین و مهندسین را روانه نمایند که از روی ممیزی صحیح مالیات گرفته شود وقت خواستند که تا آن اشخاص را حاضر نمایند حالا نمیدانم فرستادند یا نه؟

وزیر مالیه- بلی بهمان ترتیب یکدسته حاضر است فقط منتظر مخارج هستند صورتی نوشته شده بواسطه کسالت مزاج این چند روزه ممکن نشد که ترتیب آن بمجلس اظهار شود آنصورت ارائه میشود اگر مجلس تصویب کرد میروند.

مستشارالدوله- عرض دارم البته باید از تشریف فرمایی کابینه جدید وزراء عرض تشکر نماییم اما باید در باب بعضی محاکمات و ادارات وزارتخانه ها در یك کمیسیون علیحده تجدید نظری بشود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- ضرری ندارد غرض همین است از این اتفاق و اتحاد که امروزه شده باید بهمدستی یکدیگر کارها صورت بگیرد.

مستشارالدوله- چون کمیسیونی که قرار شدفقط بجهت پذیرایی وزراء بود این بود که سربسته عرض شد و نخواستم سوء ادب بشود اگر مجلس تصویب میکند در کمیسیون دیگری در خصوص محاکمات و ادارات بوزرا که نمیخواهم حالا عرض کنم تجدید نظری بشود.

مذاکرات روز شنبه 8 صفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 6 صفر را آقا میرزا طاهر قرائت کرد.

احسن الدوله- جناب رئیس عرض دارم اجازه میفرمایید در خصوص گمرك وپست تبریز با وجود آن تلگرافیکه رسید جوابی دیده نشد تا کی باید ساکت بنشینیم وزیرمالیه ادای حق خودشانرا کرده اند یا نه وحالا هم تلگرافی رسیده قرائت شود.

(تلگراف مزبور قرائت شد باین مضمون جناب سعدالدوله و وکلای محترم آذربایجان این سوم تلگراف متحصنین اجزاء گمرك وپست است که مخابره کرده ایم تا حال جواب نرسیده اگر ترتیب در کار است چرا جواب نمیآید حجج اسلام بتنگ آمده اند ملت با جان ایستاده اند علی العجاله آقای ثقه الاسلام و جمعی حضور اعلیحضرت تلگرافاً عرض کرده اند صورت معاهده و قرارداد نامه استقراض از دولتین را خواسته اند که ملاحظه شود بر شما وکلای محترم لازم است که قراردادنامه استقراض را بخواهید و ملاحظه نموده اطلاع بدهید وعرایض اهالی آذربایجانرا برسانید احقاق حق شود.

(صدیق حضرت و بعضی اظهار داشتند که اجزاء پست چرا خودشانرا داخل کرده و از دیروز ادارات ایرانی شده جواب داده شد هنوز اداره پست از بلژیکیها خارج نشده).

آقا میرزا ابوالحسن خان- کلیه باید این تلگرافات بوزارت داخله فرستاده شود و هم بوزیرمالیه اخطار شود تا ببینیم چه جواب میآید.

حاجی محمد آقا حریری- پس کی باید جواب خواست و بدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جهت تاخیر جواب این بود که کابینه جدید وزرا معین شود ولی حالا مجلس میتواند جواب مطالبه نماید وآن روز در کمیسیون هم مذاکره شد گفتند باشد تا هیئت جدید وزرا مسئول معین شود.

سعدالدوله- ببینید چه قسم تلگراف شده مخابره کرده اند که معاهده و قراردادنامه استقراض دولتین را بوکلا اطلاع بدهید این همانست که من در چهار ماه قبل گفتم و در این نکته هست چرا آن نوشتجات را ارائه نمیکنند اگر مخفی است در کمیسیون مخصوص مذاکره و ارائه شود این پول را باید ملت بدهد نباید سند آنرا ببینند در این خصوص نکته بهست ومن چقدر اصرار کردم اگر بخواهید قراری در این کارها از گمرك و پستخانه و غیره بگذارید تمام بسته باین است که این قرارداد نامهای قروض را ببینید و بدانید.

حسنعلی خان- اجزاء پست و گمرك بتکلیف خود عمل نکرده اند اول نباید بمجلس اظهار کنند بلکه اول باید بوزیر خودشان اظهار بدارند اگر بعرض آنها رسیدگی نشد آنوقت بمجلس اظهار دارند و چند روز است مذاکره میشود که شما وکلا کار نمیکنید چرا جزئیات را داخل مجلس مینمایید ببینیم آیا در کدام مجلس ملی باید گفتگوی عزل حکومت بشود یا بعرایض دباغ یا اجزاء پست وغیره باید رسیدگی نماید این جزئیات ابداً ربطی بمجلس ندارد بایدمجلس شروع بنوشتن ووضع قوانین نماید چنانچه خود جناب سعدالدوله فرموند تکلیف مجلس نیست بجزئیات برسد بلی تلگرافی بتوسط مجلس برسد همین قدر تکلیف ما اینست بوزراء مسئول بفرستیم آنهم نه هر تشکیات را وهر اداره باید اول رجوع بوزیر خود نماید.

سعدالدوله- این بیاناتی که گفتید صحیح است و غالبا من گفتم که مجلس باید بوظیفه خود عمل نماید ولیکن چند ایراد دارم در مسئله عزل ظل السلطان چرا این ایراد را نکردید که امروز میکنید مجلس حق ندارد رسیدگی بتشکیات نماید.

حسنعلیخان- آن اهمیت داشت مثل وقعه تبریز.

سعدالدوله- اینهم اهمیت دارد تلگرافاتی چند روز قبل رسید ما را خواستند تلگرافخانه و این آقایان وکلا آذربایجان التماس کردند که جلو جمعیت را بگیرند تا وزرا معرفی شوند و تحصیل جواب نماییم امروز روزی است که وعده سر آمده و من یك حرفی دارم و آن اینستکه دولت پیش از انعقاد این مجلس دو قرض کرده و این برگردن ملت است یعنی ماها حال نباید نوشتجات و سند این را از وزارت خارجه بخواهیم و بگیریم وبدانیم هر کس شریك قول من است دست خود را بلند نماید (تمام وکلا دست خود را بلند نمودند و گفتند صحیح است باید نوشتجات را دید) حالا دیگر در این باب و قرارهای دیگر مادام که آن اسناد دیده نشده مذاکرات جایز نیست و اگر بخواهید درست از نکات کار بلژیکیها ملتفت شوید اینست که میگویند دولت روس متعهد شده مادامیکه قرض داده نشده ما را ابقا نماید و ما باید باشیم و خودم بوسائل مختلفه از خارج اطلاع حاصل کرده ام اما میخواهیم بدانیم در حقیقت این طور است که باید بلژیکیها سر کار بوده رسیدگی و اداره نمایند ما حق نداریم واگر اینطور نیست باید چارة کرد دولت با بانك روس طرف است و هر طور اطمینان میخواهد باو اطمینان میدهیم.

آقا میرزا ابوالحسنخان- در اینکه آن قراردادنامها را باید خواست ودید یا در این مجلس یا کمیسیون با شما هم رأیم اما در فقره مطالب بلژیکیها مسئله دیگری است ربط باین ندارد.

مستشارالدوله- همین مسئله را بعد از ختم مجلس بادارات لازمه و وزراء اخطار نماییم کنترات نامه و قرارنامه واسناد استقراض هر چه هست صورت آنها را بخواهیم زیرا که اینها فعلا اصول کار وقاع شده باید دیده شود.

سعدالدوله- در این باب مذاکره کردند و از وزارت خارجه خواسته شد و وزیر خارجه هم شخصا مرا دید گفت صورت اینها حاضر است میفرستم نمیدانم فرستاده اند یا نه.

آقا میرزا فضلعلی آقا- یکی هم فقره جنگل استارا بود نوشته بودند دوباره جنگل را اجاره کرده میخواهند تصرف نمایند و آن روز دبیرالملك بود قرارشد جواب بیاورد نیاورد قرارنامه آنهم باید خواست شود.

رئیس- این قرارنامه هم جزو همان قرارنامه ها است که باید خواسته شود و تا حال هم غیر از قرارنامه لیانازوف چیز دیگری بمجلس نفرستاده اند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اینکه گفتید قرار شده اجزاء پست اول باید بوزیر خود اظهار نمایند بعد بمجلس آیا در نظامنامه نوشته نشده که مجلس را واسطه قرار بدهند؟

حسنعلیخان- بطور کلی عرض کردم که حق ندارند عرایض را بمجلس اظهار کنند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- آن ادارات وزارت خانها بآن طوریکه نوشتند تصویب شده یا محتاج به مذاکره است و توهم نرود باینکه آن ترتیب مقبول شده.

آقا میرزا ابوالحسنخان- در هرمملکتی که حق بپادشاه داده شد وزرا را معین نماید حق دارد ادارات را هم خود پادشاه معین نماید و آنگهی جناب مستشارالدوله هم فرمودند که در کمیسیونی تجدید نظر شود.

آقا سید حسن تقی زاده- رسم است در اول هر سالی خلاصه اعمال سابقه هر اداره را منشتر مینمایند چون امسال سال نو است من میخواهم اعمال سال گذشته مجلس را منتشر نمایم یکی آن است که ما شش ماه میشود در اینجا نشسته ایم بعرایض مردم رسیدگی مینماییم مجلس نباید بعرایض رسیدگی نماید یك کمیسیونی قرار داده شود از هر جا تظلم مینمایند رجوع بآن کمیسیون نمایند دیگر بمجلس نباید و آن کمیسیون طرف و مسئول مجلس باشد دوم فراموش کاری است هر عنوانی که در مجلس میشود وچند روز اوقات مجلس را ضایع مینماید بعد از چند روز فراموش میشود و ناقصا مینماید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جواب مطلب اول این است قرار شد دوازده نفر برای انجمن رسیدگی بعرایض معین شود و اسامی هم نوشته شده نزد آقای حاجی سید نصرالله است.

آقا سید حسن تقی زاده- سعادت هر مملکتی بسته بقانون است ما که اینجا نشسته ایم باید وضع قوانین نماییم و مالیه را که روح مملکت است اصلاح نماییم و اینکه تا حال کار پیش نرفته بجهت همین تظلمات است که بمجلس اظهار شده.

سعدالدوله- شما چطور میخواهید قرار بدهید که وزیر مالیه حضور ندارد با من که نمیخواهید قرار بگذارید (جمعی گفتند فعلا حضور وزیر مالیه لازم نیست حالا مذاکره در خصوص آنست که تفاوت عمل در دستورالعمل جمع بشود یا نه بعد از تصویب مجلس آنوقت باید قرار و ترتیب وصول آن در کمیسیون با حضور وزیر مالیه داده شود.

آقا میرزا حسین طبیب- باید فهمید این تفاوت عمل بچه صیغه گرفته میشود.

وثوق الدوله- گفته شد تفاوت عملیکه سابق حکام کل میگرفتند و سنت شده بود امسال قرار شد جزو جمع کتابچه دیوانی شود.

سعدالدوله- تفاوت عمل دو قسم است یك قسم آن معین است اینجا دفتری بود و رعیت میدادند یك قسم دیگر معامله حکام است آن را بچه طور معین مینمایند.

وثوق الدوله- آنرا بوسائل سریه و غیره میتوان معلوم کرد مثل اینکه مؤتمن الممالك حاضرند و صورت چند ولایت را میدهند واز مباشرین جزو هم صورت گرفته میشود بعد از تطبیق صورتها جمع کتابچه دستورالعمل میشود.

سعدالدوله- پس يك كميسيونى لازم است اين تحقيقات بشود بجهت اينكه اين سفر كه به يزد رفتم هر دهيكه حاكم تومانى چهار تومان مثلا معامله كرده بود خيلى شاكر بودند وچيزى شنيده ام بنظرها اغراق ميآيد در يك دهى پرسيدم ماليات اينجا چه قدر است گفت كدام ماليات را ميگوييد گفتم مگر دو ماليات دارد و گفت بلى ماليات آنجا شش هزار تومان است ولى حاكم بيست و پنج هزار تومان ميگيرد خيلى اسباب حيرت و تعجب من گرديد.

وثوق الدوله- عجب در اين است كه باين تفصيل تعديات حكام مذاكره شد كه تفاوت عمل جزو جمع دستورالعمل شود بعضى رأى ندادند.

سعدالدوله- خيلى عجب است آنهاييكه رأى ندادند يا معنى تفاوت عمل را نفهميده اند با خيال حكومت دارند.

آقا ميرزا فضلعلى- آنهاييكه رأى نداده اند يكى اينكه تفاوت عمل را نميدانند و يكى اينكه ميگويند تفاوت عمل مجهول را نميشود رأى داد جزو جمع دستورالعمل شود از آنجمله بنده هستم كه رأى نداده ام و نميدهم زيرا كه همينقدر مجلس اذن بدهد علاوه گرفته خواهد شد و اين اذن بظلم ورزش كردن ما خواهد بود.

مؤتمن الممالك- تفاوت عمل مجهول نيست كرمان و بلوچستان يك تفاوت عمل دارد نوشته اند مثلا هشتادهزار تومان اين ماخذش اين است كه سابق رعيت روپيه ميداد و حالا ترقى كرده در حقيقت همين اصول ماليات را گرفته اند و اين تفاوت بواسطه ترقى روپيه است.

سعدالدوله- يك كميسيونى شد با حضور وزرا و مستوفيها بنده را هم دعوت كردند و بشاه عرض شد كه از طرف وزارت ماليه آدم مخصوص براى وصول ماليات برود خيلى پسنديدند آيا اين مجرى خواهد شد.

وثوق الدوله- گويا مجرى شود.

سعدالدوله- اگر اين مجرى شود تماما درست خواهد شد و گويا غالبا بآنطور رأى داده اند اگر اين طور است پس در حكم گذشته است و تماما را مباشرين معزول دارند و مجلس رأى ميدهد تفاوت عملهاييكه دو قسم است يكى آنكه جمع كتابچه بود و يكى ديگر معامله حكام كل در يك كميسيونى تحقيق شده پس از تصويب جمع دستورالعمل شود.

حاجى امين الضرب- اينكه وصول ماليات امسال بوزير هر ايالتى رجوع شد و وزير ماليه از آنها صورت خواسته اند آنها هم صورتى داده اند بر وفق ميل خودشانكه با سابق تومان پنجهزار تفاوت دارد.

حاجى محمد اسمعيل آقا- بايد بوزيرماليه اخطار شود اين دو ولايت را كه معين كرده اند صورت آنرا بفرستند مجلس ببيند اگر صحيح است معامله نمايد و همچنين ساير جاها.

وثوق الدوله- تا دستورالعمل نوشتهش ود چهار ماه طول خواهد كشيد شايد تا آنوقت صورت صحيح بدست بياورند.

سعدالدوله- وقتيكه انجمن منعقد شد از براى تعيين ماليه اجزايى داخل شد كه اين مسائل هر چه مشكل باشد حل ميشود يكى از آن وسائل اين است هر كه صورتى ميدهد ديگر آنرا بجايى نميفرستيم (در اين موقع وكلاء را عقيده مختلف شد بعضى گفتند باين ترتيب وصول ماليات تاخير خواهد افتاد بايد فكرى براى حاليه كرد بعضى اظهار داشتند كه فعلا اصل ماليات را بگيرند و هشت ماه طول دارد تا تمام ماليات وصول شود تا آنوقت ترتيبى براى تفاوت عمل داده ميشود و بعضى چنين بيان كردند كه اولا در اغلب ولايات سه ماه بعد از عيد شروع بگرفتن ماليات ميشود واز هر كس كه گرفتند ديگر ممكن نيست چيزى از او گرفته شود و ثانيا گفتگو و مذاكره فعلا در خصوص طريق و راه تفاوت عمل نيست البته ترتيب و قرار وصول آن در حضور وزير ماليه در كميسيون عليحده داده خواهد شد حالا حرف در اينست كه اين تفاوت عمل را رأى ميدهند جزو جمع دستورالعمل شده و وارد خزانه دولت شود يا بهمان ترتيب سابق دخل حكام باشد.

آقا سيد حسن تقى زاده- اين افزودن تفاوت عمل بر اصل ماليه براى اصلاح كسر جمع است و اين در صورتى درست خواهد شد كه ما بدانيم تعديل علمى تا سال آينده يا دو سال ديگر تمام ميشود و اطمينان حاصل كنيم اينرا ضروره بايد اذن بدهيم ولى اگر ده سال طول بكشد اين نميشود بواسطه ترقيات مملكت ممكن نيست بايد راه ديگر پيش گرفت.

مؤتمن الممالك- مأخذ این سئوال همان است که امسال مثل سابق معامله شود بعد ممیزی نمایند من حاضرم هفتاد و پنج محسنات برای ممیزی بشمارم.

آقا سید حسن تقی زاده- مقصوددانستن مدت تدیل علمی است که دخالت در اینکار دارد.

وثوق الدوله- گمان نمیکنم ممکن باشد مدت ممیزی را معین کرد و دخالت این مدت ممیزی هم در تصویب تفاوت عمل گویا اشتباهی شده تفاوت عمل تقریبا یك معامله ایست که حکام همه ساله میکردند و خواهند کرد ووقتی نخواهند کرد که ممیزی علمی بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- این را مفصلا میدانیم این که گفتیم تعیین مدت ممیزی دخالت دارد بجهت این است که ما میخواهیم تا پنج سال بعنوانات سابق رفتار نماییم نمیشود باید راه دیگری پیدا نماییم. سعدالدوله- آن روز در باب تعدیل علمی صحبت شد هیچ حرفی نزدم چون امروز موقع رسید میگویم اولا علاوه کردن تفاوت عمل بر اصل مالیات بطور مطلق ماخذ صحیح نیست چیزی که هست میخواهیم آن تفاوت عمل معامله حکام کل داخل خزانه دولت شود ثانیا این که منتظر ممیزی علمی بشویم آنهم مناط نیست تعدیل علمی که جناب ناصرالملك گفتند ناپلئون ایجاد کرد و پنجاه سال طول کشید پس باید فکری کرد نه آن تعدیل علمی کامل ممکن است و نه باین طور صحیح است و میخواهید شروع بتعدیل علمی بکنید یا نکنید بحال امروزه ما ثمری ندارد باید از آن ممیزی صرف نظر کرد و یك ممیزی بین بین اختراع کرد بنده یك چیزی اختراع کردم و بجناب مشیرالدوله هم گفتیم پسندیدند.

آقا سید حسن تقی زاده- ما بخواهیم کارمان صحیح شود باید قول وزیر مالیه را صحیح بدانیم بجهت آنکه مجلس بخواهد در جزئیات مداخله کند نمیشود منحصرا باید حرف وزیر مالیه را مجری کنیم ومدت ممیزی هم باید معین شود.

اعضاء مجلس رادر اینموقع نیز اختلاف آراء پدیدار گشت جمعی گفتند مسئله ممیزی چند روز قبل مذاکره شده گذشته است جمعی در باب تفاوت عمل تردید رأی حاصل کردند که ممکن نیست بدون تعیین جمع دستورالعمل شود بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد جناب آقای سیدعبدالله مجتهد چنین عنوان کرد که هر مطلبی را باید تأمل و تفکر کرد باز روی دقت و بصیرت رأی داده شود در این مسئله تفاوت عمل که مطرح مذاکره شده امساله از روی اضطرار جزو جمع دستورالعمل شود باز آقایان وکلا تجدید نظری نمایند شاید مطلب تازه بنظر بیاید ولی من یك مطلبی اظهار میدارم که مصدر و مطرح افکار باشد آن مسئله عشر وممیزی است که باید این سنت سنیه انشاء الله جاری شود چیزیکه هست عشر در غلات اربعه واجب است و ما مستحبات را هم در اینجا ملحق کردیم و گفتیم که عشر گرفته شود و برای گرفتن این عشر مقدمه یك ممیزی بشود که از فلان جا یك صورت تخمین بیاورند آن را تطبیق کنند با آنچه در نقشه و کتابچه ممیزی است که صدق و کذب گیرنده عشر معلوم شود و نیز معین شود که فلان محل قابل این قدر عشر بوده یا نبوده و این ممیزی هم آن قدر طول و زحمت و مخارج ندارد واز امسال یك جا را شروع نمایند و شما هم نمیخواهید امساله رأی بدهید که تفاوت عمل جزو جمع بشود همانطوریکه هر سال عمل میکردند وزیر مالیه خودش بداند شما در فکر مقدمات سال دیگر باشید. رئیس و جمعی دیگر اظهار داشتند صحیح میفرمایید ولی اصلاح مالیه کلیه از جمع وخرج مخصوص مجلس است و باید بتصویب مجلس باشد پس لابداً محتاج برای است وبرای سال آتیه البته باید مقدمات عشر گرفتن را تهیه و تدارك کرد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 57

جلسه: 57

مذاکرات روز یکشنبه 9 شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 8 را آقا میرزا طاهر قرائت کرد و راپورت انجمن مالیه مطرح مذاکره شد.

رئیس- مطلب دیروز در خصوص تفاوت عمل ناقص ماند اگر باز محتاج بمذاکره است که گفتگو بشود.

آقا شیخ محمود- غرض از تشکیل این مجلس معلوم است حفظ شریعت وتقویت دولت و ملت است زیرا که بدون تقویت دولت و ملت هیچ کاری پیشرفت ندارد پس هر حکمی که از این مجلس صادر و وضع میشود سه حق باید ملاحظه شود حق حفظ شریعت حق دولت حق ملت در باب دولت تفاوت عمل که مجلس میخواهد حکم کند جزء جمع بشود باین اسم موجب تنفر ملت خواهد شد ولی چون تفاوت عمل درجات دارد یکدرجه مال حکام کل است یکدرجه مال حکام جزء و یکدرجه مال مباشرین جزء و کدخدایان لهذا بنظر بنده

چنین میرسد که تغییر اسم داده ومجلس که بگوید آن تفاوت عملی که حکام جزء مباشرین و کدخداها میگرفتند امسال موقوف است و تعبیر این باشد تا مردم بگوید که از مجلس تحقیقی نسبت برعایا ملاحظه شده است.

آقا میرزا محمود خوانساری- مملکت ایران باین وضع خوب است جناب رئیس در مذاکراتی که میشود یك قراری بگذارند وآنگهی خودرا بخواهند چه ضرر دارد رعیت تومانی دو تومان یا دو هزار مثلا بدهد و حفظ ملیت خود را کند.

حاجی میرزا ابراهیم- میفرمایید پنج کرور کسر جمع درایم رعیت بدهد اول بایدملت بداند خرج چیست و برای ملت خرج میشودیا نه آنوقت ملت بدهد شما که نمیدانید بچه خرج میشود چه طور حکم میکنید آنوقت تمام ملت از مجلس برمیگردد و تمام قوت مجلس باملت است.

دکتر ولی الله خان- اینکه گفتید بایستی اول مخارج را معین نمود و از روی آن جمع شود صحیح است ولی در تمام مملکت رسم است که اول دخل را معین میکنند بعد خرج راز روی دخل معین مینمایند پس از آنکه مملکت آباد شد و دست بصنایع گذاشت وصاحب ثروت گردید آن وقت خرج را معین میکنند بعد جمع را پس ما که در اول کار هستیم اول باید دخل را معین نماییم سپس خرج را.

(حاجی میرزا ابراهیم آقا و بعضی گفتند بواسطه جاهل بودن ملت ما نمیتوانیم بآنها بفهمانیم که جمع این است و اساس بهم میخورد.)

آقا میرزا ابوالحسن خان و جمعی اظهار داشتند مگر زا خرج چه قدر میتوان کسر نمود در صورتیکه شش کرور کسر محل داریم از این بودجه که در دست است. آقای وثوق الدوله جواب دادند اگر منتهی بشود بیك کرور میتوانیم کسر نمیایم باقی باید از این طرقیکه گفته شد بر جمع افزوده شود که خرج با دخل مقابل گردد.)

آقا شیخ حسین شهیدی- از قرارمذکور پنج کرور کسر عمل است واین را میتوان بصیغه معین اصلاح نمود بشرط اینکه آنچه عرض میکنم اطراف آنرادرست ملاحظه نموده خراب ننمایند و طریقه اینکه از احدی صدا بلند نشود این است برکلیه مالیات که عبارت باشد از شانزده کرور هر تومانی یك هزار و پنج شاهی بیفزایند یکقران مال دولت و پنج شاهی حق مباشر تفاوت این میشود یك کرور و نیم. خواهید گفت جزو این گمرکات و سایر چیزهای دیگر است نمیشود افزود نیم کرور از این بابت برگشت میشود میمانند یك کرور یك کرور هم از بابت مبادله جنس که عین جنس گرفته شود تفاوت میکند یك کرور هم از بابت برگشت تیولات تفاوت میکند باین شرط که اشخاص امین باشند هر تیولی که تومانی یك تومان علاوه میگرفتند پنجهزار بگیرنداین میشود سه کرور دو کرور هم از مخارج کسر میشود این میشود پنج کرور.

آقا شیخ حسین- ببعضی ماها هنوز مشتبه است بعضی ها گمان میکنند مجلس میخواهد حکم بکند مثلا رعیت پارسال یك قران میداد امسال یك شاهی بدهد ولی بعضی هم میگویند این چیزیکه همه ساله گرفته میشد و حکام برده پارك میساختند امسال بخزینه دولت عاید شود که خرج ملت نماید ولی باز مسئله مشتبه است خوب است فرصتی بدهند جناب وثوق الدوله درست مطلب را توضیح نماید.

رئیس- بعضی از وکلا شبهه دارند در اینخصوص خوب است آنشبهه را داخل این مجلس ننمایند همه آنها جمع بشوند در یك کمیسیونی علیحده و آنجا هر رأی و اظهاری دارند بگویند که دیگر محل شبهه نباشد بجهت آنکه عنوان هر مطلب تازه باعث شبهه اذهان بعضیها میشود.

(در این وقع نیز وکلای محترم را تشتت آراء حاصل گشت).

حاج میرزا ابراهیم آقا- و بعضی اظهار داشتند بهتر آنست که اول خرج معین شود.

آقا شیخ حسین وجمعی گفتند خرج ودخل هر دو باختیار مجلس است پس هر چه خرج لازم باشد تصویب مینماییم واز جمع هر چه زیادی مانده بطرحهای مملکی میرسانیم آقای مشهدی باقر چنین بیان کردند آنکاریکه باید الساعه بکنیم چه چیز است امساله باید مالیات از رعیت بگیریم یانگیریم اگر باید بگیریم که عجاله امساله مثل پارسال گرفته شود و برای کسر جمعیکه داریم از این راههاییکه گفته شد زیاده و کم نمایند.

آقا سید علینقی- وضع مملکت پریشان شده فعلا ما سه مظلوم داریم یکی ذات مقدس اعلیحضرت است که مظلوم وزرا است یکی هم ملت است که مظلوم وکلا است یکی هم مجلس است که مظلوم اعضاء خودش است بلی اگر قانون وضع شد که دائما بماند این همه گفتگوها لازم است ولی لابد باقتضای وقت مملکت تغییر خواهد کرد و این مسئله تفاوت عمل فقط امساله است و محتاج باین همه

مذاکرات و معطلی نیست واینکه آقا شیخ حسین گفتند اشتباه شده اشتباه هم نشده پس علی العجاله امساله بهمان ترتیب سابق مالیات را وزیر مالیه بگیرد و محتاج بتصویب مجلس نیست.

رئیس- اینجا یك اشتباه شده و آن اینستکه عمل مالیه راجع بمجلس است پس آنچه گرفته میشود و آنچه خرج میشود باید بتصویب مجلس باشد در این صورت واگذار بوزیر مالیه بشود ممکن نیست حال حرف درسر این است آنهاییکه چیز نمیدهند بدهند ولی میخواهیم ببینیم الساعه که روز سیم سال است میتوانیم کاری بکنیم که تمام فواید آن عایددولت بشود آیا ممکن است یانه؟ مثلا بگویند در سر اینکوه فلانقدر طلا است ممکن است فورا بدست آورد لابد مدت میخواهد پس تمام این محلها که گفته شد در نظر است ولی وقت میخواهیم بآنطوری که مذاکره میشود همانطور که آقا مشهدی باقر گفتند امسال مالیات تعطیل شود بجهت آنکه نه خرج را میدانیم و نه جمع را.

وثوق الدوله- گمانم اینست درست اطراف مسئله جمع نگشته ومعلوم بعضی از آقایان نشده اولا راپرت کمیسیون این بوده که اینطور تفاوت عمل گرفتن و غیره شرح ما را نخواهد رساند و آنچه که مخارج مملکت را برساند همان ممیزی علمی بواسطه نبودن اسباب و عشر بجهت منظم نبودن ادارات و برای کسر نمودن خرج بعضی از حقوقات را کسر نماییم شاید استحقاق داشته باشد و مستخدم دولت هم نباشد ثانیا گفتیم امروزه برای کسر شش کرور یك اصلاح حالی بشود یعنی چیزی بر جمع افزوده شود و چیزی از خرج کسر نماییم که توافق جمع و خرج بعمل آید عجالة در عمل جمع بعضی وجوهات از رعیت گرفته میشد و سلت جاری شده امساله اینها بطوری مضبوط گردد که بدیوان برسد منجمله همین تافوت عمل بود و بعضی از آقایان هم باید بدانند که بعضی جاها هیچ تفاوت عمل ندارد مثل آذربایجان و قزوین و غیره واین تفاوت عمل مثل مالیات است و حکام کار در سابق از حکام جزء یك سند از بابت اصل مالایت میگرفتند و یکی از بابت فرع شاید رعیت آن خرج را هیچ نداند و همه را اصل بداند و کار هم بآن تافوت عمل جزو که مباشرین وضیاط میکرند نداریم فقط همان تفاوت عمل که حکام کل میگرفتند بطوریکه آقای رئیس التجار گفتند بعد از وضع مخارج از سیصد هزار تومان بیشتر نخواهد شد در اینصورت نباید این تفاوت عمل بر جمع افزوده شود و البته بعد هم از خرج کم و کسر خواهد شد.

حاج میرزا ابراهیم آقا- اگر خرج را پیش بیندازیم چقدر میتوانیم از آن کسر نماییم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اول باید جمع را معین نماییم ثانیا حکام میروند دستورالعملی میخواهند باید یك دستوری بدهیم که آنها مشغول کار باشند و ما هم اینجا مشغول کسر از خرج شویم.

احسن الدوله- جناب رئیس- لفظ تفاوت عمل اسباب وحشت شده خوبست بگویید چیزیکه سالهای سال حکام کل از روی کتابچه ولایتی میگرفتند بگیرند رفع اغتشاش هم میشود و خیلی هم رعیت متشکر میشوند که از چوب و فلك حکام جزء و مباشرین و غیره آسوده شده اند.

رئیس- آنچه در این باب سئوال و جواب باید بشود شده اگر تصور مینمایید باید حرف زد بزنیم اگر نباید حرف زد رأی گرفته شود.

(گفتند خوب است بهر ترتیبی که رای گرفته میشود بنویسند لهذا صورت رای را از قرار ذیل نوشتند).

مقصود از خواستن رای این است که آیا مالیات هذه السنه در دستوالعملهایی که برای حکام نوشته میشود مطابق آنچه حکام کل در محل معامله میکنند نوشته شود یعنی فروعاتیکه موافق معمول سنواتی از محل دریافت میکردند و مبلغی از آن را بدیوان و مبلغی را باشخاص متفرقه میدادند مبلغی هم جزو منافع حکومت بود در دستوالعمل جمع کنند که تمام آن بدیوان برسد و مواجب و مخارج حکام را هر چه مجلس تصویب کند در دستورالعمل بخرج بنویسند و تعدیات ضباط و عمال جزء بکلی موقوف باشد یا اینکه مثل سنوات سابق فروعات ولایتی باختیار حکام گذاشته شود و دیوان بمبلغی که پیشکشی از حکام میگرفت قناعت کند.

(در ینموقع ورقه رآی منتشر شده و 68 رأی گرفته شد که تفاوت عملیکه حکام کل در محل معامله میکردند در هذه السنه جمع دستورالعمل بشود).

سپس آقا ملاحسن وارث و جمعی از وکلا اظهار داشتند از قرار معلوم عبدالله خان همدانی را که پیشکار شجاع السلطنه بود با آن بی شرفیها وبی اعتدالیها و ظلمها که در شیراز کرد میخواهد بحکومت کردستان که سرحد است بفرستند آیا سزاوار است چنین شخصی که خیانت باطن و خساست طینت او بر همه معلوم است مأمور حکومت شود و حافظ حدود جمعی از مسلمانان باشد هیئت مجلس اگر

خیرخواه دولت و ملت است باید خواستار شود که از این قبیل اشخاص بحکومت نرود بعد از فی الجمله مذاکره تمامی وکلا تصدیق کردند و قرار شد رقعه از طرف مجلس در این باب بوزارت داخله نوشته شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 58

جلسه: 58

مذاکرات روز سه شنبه 11 شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 9 را آقا سید محمد تقی قرائت کرد.

رئیس- بنا بود بقیه راپورت انجمن مالیه باز امروز مطرح مذاکره شود چون ملاحظه نمودم که مطالب آن یك یك باید در این مجلس طرح و مذاکره شود و این نمیشود. لهذا گفتم انجمن مالیه یك خلاصه هم از جمع و هم از خرج بنویسد و در مجلس قرائت شده از روی بصیرت مذاکره شود پس امروز نظامنامه بلدی خوانده شود.

(آقا شیخ ابراهیم و بعضی چنین اظهار داشتند که قرائت و تنقیح ومذاکره نظامنامه ایالتی مقدم است نظامنامه بلدی مدتی تاخیر بیفتد عیب ندارد و بعد مذاکره از کمی وقت مجلس شد.

وکیل التجار- آقایان همه میدانند که مجلس شواری ملی مسئولیت دارد و کارهای لازم هم هست باید اصلاح شود و وقت مجلس کم است و نمیتوانیم بگوییم وقت نداریم خصوص آقایان وکلائیکه از سایر جاها آمده اند زیرا که عموما در این راه باید از تمام کارهای شخصی دست بکشیم و با جان و مال برای اصلاح امورات و پیشرفت کار حاضر باشیم و همینطور هم هست عقیده بنده این است جناب رئیس بفرمایند آقایان وکلا از سه ساعت بغروب مانده بیایند و تا دو ساعت از شب گذشته مجلس منعقد باشد والا با این یك ساعت و نیم وقت و این کارهای فوق العاده و کارهای اتفاق افتاده هیچ کاری پیشرفت نخواهد کرد.

رئیس- چون بعض آقایان وکلا تجارت دارند نمیتوانند از دو ساعت بغرب مانده زودتر حاضر شوند ولی از آن طرف تا دو ساعت از شب گذشته مجلس منعقد باشد عیب ندارد و آنگهی حالا که خود آقایان گفتند از سه ساعت بغروب میآییم کافی است همه می آیند و تا دو ساعت از شب رفتته بس است بیش از اینهم نمیشود کار کرد.

(باز در باب اینکه کدام یك از مطالبیکه در بدو مجلس گفته شد مطرح مذاکره شود بعضی گفتند نظامنامه بلدی بعضی گفتند نظامنامه انجمن ایالتی مهم و مقدم است جمعی اظهار داشتند همان تتمه راپورت کمیسیون مالیه مطرح شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- جناب رئیس مکرر در مکرر فرمودید اصلاح عمل مالیه از همه چیز لازم تر است و آن روز هم گفتید هر کس چیزی در اینخصوصها بنظرش میرسید و رأی دارد بگوید پس عرض میکنم مسئله تیول و تسعیر جنس خیلی مهم است و تاخیر میفتد ارباب تیول دست اندازی کرده و بکار خود سوار میشوند و مذاکرات این دو مسئله هم پریروز بمیان آمده بود خوب است امروز این دو مسئله تمام شود بعد نظامنامه بلدی یا ایالتی قرائت شده و مطرح مذاکره گردد.

حاجی میرزا ابراهیم- همه اینهائیکه میفرمایید صحیح است الا اینکه اینها از فروعات مشروطه است تتمیم اصول مشروطه چه شد کی تمام میشود؟

رئیس- آنرا هم مشغول نوشتن هستند وجمعی از آقایان هستند که باید جمع بشوند نوشته شده تمام شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید راست گفت هیچکس بتکلیف خود عمل نمیکند نه کمیسیون مالیه نه کمیسیون تکمیل قانون اساسی و نه دیگری بعقیده بنده هر کس نمیتواند از عهده برآید استعفا بدهد.

مستشارالدوله- کمیسیون تتمیم قوانین اساسی بتکلیف خود عمل کرده و نوشته اند تا روز شنبه حاضر میشود و قرار است اجزاء آن انجمن روز پنجشنبه علی الطلوع حاضر شوند و یکدفعه در کمیسیون قرائت شده تجدید نظری بشود آنوقت روز شنبه یا یکشنبه یا هر روزی را که مجلس صلاح بداند بیاورند مجلس خوانده شود.

آقا سید محمد مجتهد- اولا باید تمام اهل مجلس بدانند که در این شهر انجمنها از برای تخریب این مجلس منعقد است و بعضی از اهل مجلس هم در آن انجمنها حاضر میشوند ولی این مجلس در تحت حمایت حضرت امام عصر عجل الله فرجه بوده ابدا اعتنایی باین اشخاص نیست و امروز تمام ملت با این اساس مقدس همراه هستند ثانیا چیزیکه هست این است که این همه ما جان کندیم و دچار زحمت و خسارت فوق العاده شدیم چیزیکه مقصود و منظور بوده هنوز از این مجلس دیده نشده و داخله مجلس ابدا منظم نیست اول کاریکه میکنید مجلس را منظم و مرتب کنید هر کس غرضی و تظلمی دارد نمیداند بکجا اظهار دارد یك جایی را قرار بدهید که بعرایض مردم برسند این وضع مجلس نیست یکی نطق میکند باید همه گوش دهید نه اینکه چند نفر یك دفعه حرف زده و همهمه نمایید یك مطلبی را اقدام میکنید یك روز یا دو روز کم یا زیادتر عمرتان را ضایع میکنید معهذا ناقص میگذارید شروع بمطلب دیگر مینمایید ما از بهم خوردن مجلس هیچ خوف و ترس نداریم زیرا آنهاییکه بر ضدند جزء خار و خاشاك هستند اما وضع داخلی مجلس درست نیست دستورالعمل و حدود حکام بنا بود نوشته شود هیچ خبری نیست همچنین سایر کارها و فعلا من خواهش از مجلس مینمایم مدتی در باب برگردانیدن تیولات و موقوفی تسعیر جنس بواسطه ملاحظاتیکه خواهم گفت دست نگاهدارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر این مسئله تیولات و غیره درست نشود هیچ کار ما درست نیست ما شش کرور زاید خرج داریم بر جمع حضرتعالی میفرمایید صبر کنیداین را چه کنیم و آنگهی هر رشته که این مجلس بخواهد دست بزند جمعی ضد خواهند شد مثل صاحبان تیول پس نباید ملاحظه کرد این مجلس پول میخواهد اگر نباشد این کار پیش نرود هیچ کار پیش نخواهد رفت.

مستشارالدوله- البته بالبداهه عقل حکم میکند که تیولات باید برگردد ولی کمیسیون مالیه ملاحظه کرد بچه طور باید برگردد که تفاوت آن عاید دولت شود دید امساله ممکن نیست و حقیقة برگردانیدن تیولات امساله برگردانیدن منافع چند نفری است بحاکم.

رئیس- اصل مطلب این است که خرج ما شش کرور بر جمع علاوه است آیا این را تماما باید از خرج بزنیم میشود یا اینکه تمامش را بر جمع باید افزود و خرج بماند یا اینکه هر دو را اصلاح نماییم و این شکل بهتر است پس در این صورت میشود گفت به بعضی چیزها دست نزنیم و بتفاوت عمل دست بزنیم؟

وثوق الدوله- این تفاوت عمل و تسعیر جنس آنقدرها نمیشود اما در باب تیولات همان است که آقای مستشارالدوله فرمودند و عقیده بنده هم این است آنطوریکه منظور است از برگردانیدن تیولات نمیشود امساله استفاده کرد و یکی بواسطه ملاحظاتیکه آقا فرموده اند باید ملاحظه شود عمده اصلاح در خرج است باید بشود (وکلا را در این ماده فی الجمله اختلافی حاصل نگشت مؤتمن الممالك و بعضی اظهار کردند که تیولات چند قسم هستند همه را ممکن نیست برگردانیم مگر آن تیولاتیکه تفاوت کلی دارد آقا میرزا ابوالحسن خان و آقا میرزا محمود خوانساری و سیدالحکما و جمعی در این مسئله جواب دادند باینکه اولا در قانون استثنا نیست بعد از آنکه مجلس رای داد باید در حق همه بطور مساوات مرعی شود و ثانیا گفته شد تیولات چند قسم است طی دو قسم است باینطور که یك طایفه رعیت تیولات مظلوم صاحبان تیول واقع شده و یکطایفه دیگر از رعایای تیول هستند که بواسطه حمایت ارباب تیول ظالم میباشند و همه قسم دزدی و شرارت مینمایند و وانگهی جهت ندارد که ارباب تیول از بابت حقوقات خودشان گروی از دولت داشته باشند و دو ماه باول سال مانده حقوق خود را دو مساوی ببرند ولی سایرین در مدیکسالهم نتوانند بحقوق خود برسند پس باید کلیه تیولات برگردد و همه حقوق خود را از بانك ملی دریافت دارند بالاخره بعد از مذاکره ومداقه زیاد محسنات برگشتن تیولات بر همه مکشوف شده تماما متفق الرای شدند).

مستشارالدوله- پس حالا که تمام اراء متفق است در برگشتن تیولات خوب است مجلس توجه شود باین نکته که تفاوت عمل تیولات بچه وسیله عاید دولت شده و بکیسه حکام نرود.

آقا سید حسن تقی زاده- امروز سلطنت قدیمه مشروطه شده باید رعیت صاحبان تیول هم مشروطه شوند ما از بیست کرور دهنده که ملت هستند هیچ ملاحظه نمیکنیم اما آن چند نفر گیرنده را که صاحبان تیول باشند ملاحظه میکنیم که نرنجند و هیچ شکی نیست که حکام امساله مثل حکام پارساله نخواهند بود علاوه انجمنهای ایالتی هست که جلوگیری از تعدیات حکام میکنند اما وسیله عاید شدن تفاوت تیولات بدولت بهمان قبوضات پارساله که در دست رعایا است متقبل شوند اگر زیادی دارد آن هم معلوم میشود.

احسن الدوله- مختصرا عرض میکنم فقره تیول فقره تعرض شقاقلوس است باید با این مجلس قطع شود زیرا که درد بی درمان است جایی که سلطان نتواند چاره بکند غیر از اینمجلس کی میتواند چاره نماید جلادی میخواهد که یکدفعه این عضو فاسد را ببرد که سایر عضوها را هم فاسد نکند.

آقا میرزا حسین طبیب- مقاصد تیولات بیش از اینها است یکفقره مسئله قلعه الموت است و حالا هم میگویم اهالی الموت چند روز مانده بود بحرکت ما آمدند متظلم شدند که ارباب ما اولا جنس را با دیوان تسعیر کرده چهار تومان و خرواری بیست تومان میفروشند و ثانیا نقدی را تومانی دو تومان میگیرد و طوری بر ما سخت گرفته است که بنان شب محتاج شده ایم آخر ما هم مسلمانیم بکجا پناه ببریم باز هم در این چند روز کاغذ نوشته و متظلم هستند.

حسام الاسلام- هر فردی از افراد ملت دارای قوتی هستند حال اگر بخواهند یکی یکی بتوسط آن قدرت خود را حفظ کنند نمیتوانند پس لازم است این قوای خود را بیك نفر رئیس که شخص پادشاه هست بدهند و آنهم امین باشد زیرا که در حقیقت خزینه دار ملت است که بواسطه آن قوا حفظ افراد است هر جا دزدی ببینند اطلاع بدهند که برگردد بدولت (در اینموقع که اتفاق آراء حاصل شد ببرگرداندن تیولات و اخذ رای. گفتگو شد در املاکیه وقف اماکن متبرکه و مشاهد مقدسه است و خدام آنها اکثری از آن املاك را تیول کرده اند که آیا اینهم جزو سایر تیولات باید برگردد یا نه اعضاء مجلس بالاتفاق گفتند که تفاوت نمیکند اینهم جزو تیولات است باید برگردد بعد گفتگو در خصوص موقوفی تسعیر جنس شد).

وثوق الدوله- یکی هم موقوفی تسعیر جنس است و این مسئله تسعیر جنس خیلی عمل غلطی است گمانم این است کسی تردیدی در موقوفی آن نداشته باشد حتی اشخاصیکه خودشان تسعیر جنس کرده اند اعتراف بکنند که این مسئله غلط است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در باب موقوفی تسعیر جنس هیچکس منکر نیست بر فرض به پنجنفر هم ضرر بخورد هیچ حرفی نمیگویند بجهت این که میدانند این مسئله ظلم و غلط است (در این باب هم وکلا را اتفاق آرا حاصل شد که تسعیر جنس دیوانی از امسال موقوف باشد بالکلیه. سپس مذاکره در باب برگشتن سی هزار تومان شد که آصف الدوله از هشتاد هزار تومان تفاوت ممیزی سیستان و غیره استدعا از دولت کرده بود در حق خود و کسانش برقرار شود که آیا اینهم برگردد یا نه عموم اعضا مجلس محترم متفقا تصویب کردند که باید حتما این سی هزار تومان برگردد واگر فرمانی هم صادر شده باشد توقیف باشد چون مذاکرات و مباحثات در باب سه ماده که طرح شده بود بقدر لزوم شده واتفاق آراء حاصل گردید لهذا شروع بنشر ورقه رأی شده سه نوبت ورقه منتشر و اخذ رای گردید اول در باب موقوفی و تسعیر جنس که 83 رای داده شد دوم در باب برگشتن تیولات 71 رای اخذ شد سیم در باب برگشتن سی هزار تومان خراسان که عموم وکلا محترم رای دادند و در این موقع عموم وکلا بر حسب اجازه رئیس برای رفع کسالت باطاق دیگر رفته و پس از مختصر توقف مجددا باطاق رسمی بازگشت نموده شروع بمذاکرات شد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- از قراریکه بعضی از وزراء اظهار میدارند بعضی از وکلاء میروند در دوائر دولتی باسم نمایندگی از طرف مجلس بعضی کارها میکنند و گفتگوها مینمایند و این اسباب توهین بمجلس است میخواهیم بدانیم بعد از این بروند واز وزارتخانه ها بنویسند مجلس او را خواهد پذیرفت یا نه (در این خصوص مذاکره شد بعضی گفتند وکلا نمیتوانند باسم مجلس در ادارات دولتی یا جای دیگر گفتگو نمایند مگر باسم خودشان ودر کارهای شخصی خودشان آقا میرزا ابوالحسن خان و بعضی اظهار داشتند که در کارهایی که از ولایات رجوع بشخص وکیل میشود باید اجازه مجلس باشد واگر بتوسط او بمجلس اظهار شده باشد که هیچ ابا مجاز نیست و بادارات دولتی هم بهمین طور اطلاع داده شود بعد از مذاکره زیاد قرار شد شرحی بادارات وشته شود که هر گاه یکی از وکلا بروند بآنها رسماً باسم نمایندگی مجلس گفتگو نمایند قبول نکنند و در این باب مهر و کاغذ مخصوص مجلس فقط معتبراست.

صدیق حضرت- جناب رئیس شکایتی دارم از تلگرافخانه امروز تلگرافی آمده است که چهار ساعت بغروب مانده ما را احضار بتلگرافخانه کرده اند ولی حالا آن تلگراف را آورده اند جهت این تأخیر چیست و چرا باید حالا بیاورند که موقع بگذرد.

(در این باب نیز گفتگوی بمیان آمد آقا میرعماد اظهار داشتند آنچه که تلگراف از طرف مجلس به تنکابن مخباره شد تماما را تغییر داده ند اصلا کسی که حکومت دارد نباید اداره تلگرافخانه با او باشد وکیل التجار گفت خیانت تلگرافخانه را من اینجا بامضای خودشان ثابت کرده ام و الان در دفتر ضبط است و بعضی اظهار داشتند در این که امورات تلگرافخانه منظم نیست و مخابرات بوقت خودش نمیرسد و مخابره نمینمایند حرفی نیست بالجمله پس از مذاکره قرار شد شرحی در این باب بوزارت داخله نوشته شود.

صدیق حضرت- جناب رئیس قبل از آنکه مجلس برای تنفس تعطیل شود مطلبی عنوان کردم مطرح مذاکره نشد حالا میخواهم مجددا عنوان نمایم وزیر دربار اگرچه وزیر مسئول نیست ولی نمیتواند با وزارت درباری حکومت هم نماید ما حکومت کسی را میگوییم که از صبح تا شام در دارالحکومه نشسته بعرایض مردم برسد نه کسی که از صبح تا شام در امورات سلطنتی اشتغال داشته باشد و همچنین حکومت کرمان که با شاهزاده فرمانفرما بود از قراری که شنیده شده گویا به پسر ایشان داده شده که بمن هفده و هیجده هستند میخواهیم بدانیم این از روی استحقاق است یا بجهت اینکه پسر شاهزاده فرمانفرما هستند داده شده.

دکتر ولی الله خان- آقای صدیق حضرت خواستند این مطلب را قانونی بگویند درست توضیح نکردند خوب است بنده عرض کنم معین است که تمام وزراء مادامیکه باین شغل شاخص مفتخرند تقریبا هم کفو میباشند کسیکه وزارتی داشته باشد آیا محض حفظ این مقام منیع یعنی منصب وزارت میتواند در همان آن جزء وزارت دیگر باشد زیرا که اگر چنین باشد لازم می آید که در آن واحد یك نفرهم مثلا وزیر دربار باشد وهم دست نشان وزیر دیگری (ودر این خصوص فی الجمله مذاکره شد قرار شد چیزی در این باب بوزارت داخله نوشته شود و در این موقع تلگرافی از رشت آمده بود قرائت شد که خلاصه آن قریب باین مضمون بود حضور وکلاء معظم. عموم مالکین گیلان عرضه میداریم افتتاح این مجلس مقدس شورایملی بجهت دو امر است یکی عموم ملت در حقوق و حدود مساوی باشد. دوم برای تحصیل ثروت است و همه میدانند این سرحد معظم ایران وضع معاملات آن غیر از سایرجاها است محصولاتش تا آخر هر سال وصول میشود و رعایا باید مسئول تعمیرات اراضی باشند حال رعایای گیلان همچو فرض کرده اند که معنی سلطنت مشروطه بالمره آزاد بودن و ندادن مالیات است حال رعایای اینجا باین جهت سرکشی نموده مالیات نداده اند و بعضی هم متواری شده و تمام رعیت خانها مختل است تکلیف چیست؟

(در این خصوص بین وکلاء اختلاف عقیده روی داد بعضی گفتند که دراین تلگراف تقلب شده جمعی گفتند آنهاییکه این تلگراف را کرده اند بر ضد انجمن رشت هستند بالاخره پس او مذاکره و گفتگو رئیس اظهار داشت تلگرافی از طرف مجلس در جواب این تلگراف نوشته شده که مقصود هر دو طرف بعمل می آید خوانده شود تلگراف مزبور قرائت شد که خلاصه آن قریب باین مضمون بود. انجمن ایالتی رشت تلگرافی امروز از رشت رسید که اسباب حیرت مجلسیان گردید با وجود انجمن ایالتی در آنجا اهالی رشت بدرستی معنی مشروطیت و حریت را نفهمیده اند و رعایا بنای خود سریرا گذاشته اند و عجب تر آنکه انجمن ایالتی اصول مشروطیت را باهالی آنجا نفهمانیده اند لهذا مجلس شورای ملی قویا خواهش مینماید که اصول مشروطیت را بمردم فهمانده و رفع این اغتشاشات را نماید که عموم آسوده باشند.

آقاسید حسن تقی زاده- مقصود از سرکشی رعایا که در این تلگراف مخصوصا و تلگرافات و مکتوبات دیگر که از ولایات میرسد گویا این باشد که اربابها وملاکین میخواهند سرهای رعایا را ببرند و آنها سرشان را در وقت بریدن عقب میکشند که این عمل بسرکشی تعبیر میشود البته میدانید که رعایای ایران بر دو قسم است یکی اهالی بلاد که رعیت پادشاه مملکت ودیگری رعایای بیچاره دهات رعیت بلکه عبدرق سلاطین بی اسم یعنی ملاکین اند واین دومیها در املاك خودشان سلطنت مستبده میرانند یعنی در حقوق و در حدود مدنیه و جنائیه و سیاسیه آن رعایا مداخله و حکمرانی میکنند جریمه میگیرند چوب میشدند تنبیه و همه گونه سیاست و بگیر و ببند بزن و بکش بکار میاندازند و برمال و جان و ناموس و عصمت دهاتیها دست درازی کرده و مسلط شده اند و هرگز مسئول از اعمال خود نیستند پس حالا که رعایای شهری به استبداد تحمل نیاورده و با پادشاه خود کنار آمده و قراری گذاشته آزاد شدند و سلطنت خودشان را مشروطه کردند آیا رواست که باز دهاتیها در زیر همان استبداد سابق بمانند اولا قرار بگذاریم سلطنت آنها هم مشروطه بشود یعنی این مالك که در این خاك و آن اهالی بجز یك یك بهره را که مالك نیست سر سال برود و حقوق خود را دریافت کند دیگر چه حق دارد چون بلای آسمانی برجان اهالی مسلط شده و فعال مایرید باشد و بیچاره روستائی که نه ماه تمام خودش و خانوده اش و عیال و اولادش در زیر تابش آفتاب کار کنند و غرق عرق شوند و محصول بعمل بیاورند هر سال همه را بعلاوه دار و ندار و جل و پلاس خانه را هم در وجه نقصان ناپذیری حضرت مالك الملك دوباره سه باره بپردازند و در هر دفعه مباشرین قبض نداده بگیرند و دفعه دویم باز مطالبه کنندو عاقبت مجبور بفرار کردن ببادکوبه و قفقاز نمایند. اینها هستند که اولاد وطن ما را بهند و قفقاز و عثمانی ریختند و سالی سیصد هزار نفر را مجبور برفتن بخارجه میکنند. بلی رعیت بعد از این ندای عدل اگر ذره بخواهد بتکالیف شاقه فوق الطاقه حضرات تمکین نکنند اسم سرکشی میدهند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 59

جلسه: 59

مذاکرات روز پنجشنبه 13 صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 11 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند قرار شد نظامنامه انجمنهای ایالتی خوانده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- در خصوص مطالبی که باید مطرح مذاکره شود ترتیبی داده بودند که بطور جدول باشد آنچیزیکه مطرح میشود در آخر نوشته شود.

رئیس- بعضی مطالب باقیمانده است ولی چون این نظامنامه ایالتی اهمیت دارد در اول مجلس خوانده شود که مطلبهای کوچك مزاحمت ننمایند.

(آقا حسنعلی خان اظهار داشت که نظامنانمه بلدی مدتی است بعد از قرائت اول چاپ شده و بوکلاء محترم تقسیم شده و همچنین نظامنامه مجلس سنا مدتی است در مجلس دفعه اول خوانده شده اینها را باید مقدم داشت رئیس جواب داد که صحیح است ولی این نظامنامه ایالتی اهمیت دارد و مقدم است).

سعدالدوله- قبل از آنکه شروع بمذاکره شود حرفی دارم بگویم بعضی از وکلا با بعضی از وزراء و ادارات دولتی مراوده داشته گفتگو مینمایند آیا رسمیت دارد یا نه این مسئله باید توضیح شود.

حسنعلیخان- در حقیقت این مسئله اهمیت پیدا کرد ودر هیچ جا وکلا نمیتوانند رسمابا وزراء گفتگو نمایند همینطوریکه جناب سعدالدوله فرمودند این ایام بعضی از وکلا خیلی جاها دیده میشوند دیگر معلوم نیست کار شخصی دارند یا عنوان دیگری است.

سعدالدوله- مقصود بنده اینست که کسیکه وکالت ملت را در این مجلس قبول کرده حدود او را باید دانست که مراوداتی که از اول عمر خود با مردم پیدا کرده باید دست کشیده ترك نماید یا با بعضی از وزرا و ادارات دولتی و اعلیحضرت از مطالب دولتی گفتگو نمایند آیا حق دارد یا باید آنها موقوف شود؟ من بی پرده حرف میزنم بعضی گفتگوها در این خصوص یا کنایة یا صراحة میشود (سخن را روی با صاحبدلان است) من نمیتوانم متحمل شوم من با همه کس مراوده دارم با وزرا با سفرا با سایرین نمیتوانم ترك مراوده کنم.

رئیس- پریشب در اینخصوص صحبت شد در اول آن مذاکره خودتان تشریف داشتید که جناب آقای میرزا سید محمد فرمودند بعضی از وکلا میروند باسم مجلس با بعضی ادارات گفتگو مینمایند و در آخر هم حاجی محمد اسمعیل آقا مذاکره این مطلب را نمودند و قرار شد چیزی از طرف مجلس بوزارتخانها و ادارات دولتی نوشته شود که هر یك از وکلا باسم مجلس بیایند گفتگویی نمایند مادامیکه رقعه از طرف مجلس باکاغذ مخصوص و مهر مخصوص مجلس نوشته نشود گفتگوی آنها باسم مجلس رسمیت واعتبار ندارد واین ابدا ربطی به شما ندارد و در این جا سوء ظنی پیدا شده معلوم است هیچ کس نمیتواند مراوده خود را ترك کند.

سعدالدوله- دیگر خوب است مذاکره شود که رفع اشتباه گردد از بعضی جاها تلگرافات بعهده من میآید و برای شماها هم میآید اما رسم من این است که اول بمجلس اطلاع میدهم و همچنین مرا خواستند تلگرافخانه طفره رفتم و من سابق هم گفتم و حالا هم میگویم آنچه که من در باب ملت گفتگو نمایم همان است که در روزنامها مینویسند و رسمیت دارد باقی دیگر هر چه بمن نسبت بدهند صحیح نیست.

آقا سید حسین- فرمودید سابقا بهر یك از ادارات دولتی نوشته ایم که هر یك از وکلا بیایند باسم مجلس گفتگویی نمایند ابدا رسمیت ندارند امروز هم مینویسید و هر روز یك گفتگویی در این خصوص مینمایند خوب است بعد از این هر که آمد این صحبت را کرد معین نماید نسبت مبهم تا کی و حرف را در پرده گذاشتن برای چه معلوم کنند که آن شخص وکیل کی بوده و چه گفتگو کرده حرف را نسبت بعموم دادن چرا.

(در این موقع نسخه نظامنامه انجمنهای ایالتی قرائت شده پس از تمام شدن باز شروع به مذاکرات شد.)

آقا میرزا سید محمد مجتهد- اینهایی که در پایین هستند و عارضند بعضی از دست حاجی آقا محسن و بعضی از سایر جاها اذیت میکنند آخر برای اینها چه فکر کردید.

رئیس- اینها رجوع شده بوزارت داخله.

(جمعی گفتند قرار بود انجمنی برای تحقیق عرایض تشکیل شود چه شد رئیس جواب داد قرار بود هر یك از آقایان وکلا اسامی دوازده نفر را نوشته بدهند که برای این کار معین شوند بعضیها نوشته داده اند بعضی هم حالا بنویسند بدهند و آنگهی این انجمن هم نمیتواند که تحقیقات و رسیدگی قطعی نماید منتهی تشکیلاتی که میشود تحقیق شود راجع بهر یك از وزارتخانها باشد رجوع بآنجا مینماید).

احسن الدوله- با این تفصیلات واین مسئولات که بعهده انجمنهای ایالتی میگذارید حق هم همین است پس جهت چیست خود مجلس که رأس رئیس و مرکز تمام انجمنها است بمحاسبات گمرك و غیره رسیدگی و اقدام نکرده واگر وزارت مالیه مشغول است آیا نباید با اطلاع مجلس باشد.

رئیس- چرا اقدامات شده وزیر مالیه چند دفعه که آمده اند گفتگو شد مشغول هستند و لازم هم نیست باطلاع مجلس باشد زیرا که خارج از نظامنامه است باز جناب وزیر مالیه را یکروز زحمت میدهیم بیایند اینجا توضیحات بخواهیم ببینیم چه کرده اند اگر کاری نکرده اند البته جداً میخواهیم که اقدامات لازمه در اینخصوص نمایند.

حاج میرزا آقا- جناب رئیس سؤال مختصری دارم بنا بود وزراء مسئول در حضور حجج اسلام قسم یاد نمایند چه شد؟

رئیس- این را باید آقایان قدری اقدام بفرمایند که انشاء الله قدری زودتر انجام یابد.

(در این موقع تلگرافی از شیراز رسیده بود قرائت شد که مضمون آن این بود: از شیراز توسط جناب آقای صدرالعلماء حضور وکلاء معظم شورای ملی زیاده از 3 ماه است مجلس ملی شیراز نگران است که تکلیف اقدامات آن در کلیه امورات معین گردد تا حال دستورالعملی نرسیده لهذا عرض مینماییم اولا وکلاء شیراز در جناح حرکت هستند ثانیا استعلام مینماییم که آیا در هذه السنه هم مثل سالهای سابق مالیات فارس اجازه است که حکومت هر قدر میخواهد بگیرد یا دستورالعمل مخصوص داده شده و آیا مجلس محلی حق دارد صورت مالیات را بخواهد یا نه استدعای دیگر حکومت حالیه مشروطه است یا مستبده معلوم شود واگر جواب مستدعیات موکول بوضع قانون بشود باید تا وصول قانون دستور العمل حالیه داده شود که تکلیف معلوم باشد.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مجلس در شیراز دائر است و هر وقت هم در تلگرافات خود را بیك اسم موسوم نموده گاهی انجمن اسلامی گاهی انجمن ملی گاهی انجمن محلی چنانچه در این تلگراف انجمن ملی محلی اسم برده بهر حال در اینکه انجمن هست محل حرف نیست و اینکه مقابل مستبدین است در آنهم حرفی نیست ولی این مجلس بسمت انجمنی در مجلس محترم شورای ملی معرفی نشده بعقیده بنده باید جواب اینطور نوشته شود که این انجمن اگر موافق نظامنامه باشد تا دستورالعمل برسد حال اگر اینطوریکه عرض کردم صحیح است جواب بدهید (مکتوبی در این موقع که از نجف اشرف حجة الاسلام آقای حاج میرزا حسین دامت برکاته بعنوان آقای حاج میرزا حسین دامت برکاته بعنوان آقای سیدجمال مرقوم فرموده بودند در مجلس قرائت شد که مشعر بود بر این که از تأسیس این مجلس مقدس جهت اصلاح حال مملکت نهایت مسرت را داشتم که بعضی مکتوبات رسید دلالت داشت بر این که بعضی از مفسدین بر ضد مجلس هستند خیلی اسباب افسردگی شد البته باید اعلیحضرت شاهنشاه و حجج اسلامیه در دفع مفسدین و تشیید این اساس بذل توجه فرمایند و نیز از قرار بعضی مکتوبات واصله گویا شهرت داده اند که من مایل باین اساس نیستم واین خلاف محض است و کمال همراهی را در پیشرفت این اساس دارم).

آقا سید حسن تقی زاده- پریروز چند مطلبی صحبت شد و یادداشت گردید یکی در خصوص تلگرافخانه یکی در خصوص وزراء که حکومت دارند یعنی دو کار دارند نمیدانیم چیزی نوشته شد.

صدیق حضرت- در خصوص تلگرافخانه نوشته شد اما در باب حکومتها چیزی نوشته نشده زیرا که گفتند برای چند روز دیگر خود آنشخص استعفا خواهد داد.

آقا سیدحسین- آقای تقی زاده گفتند مطلبی که پنج دقیقه وقت را ضایع کند باید اقدام کرد واز آن نتیجه گرفت حال سه ماهست درخصوص اسراء قوچان وآصف الدوله گفتگوها شده چرا تا بحال از وزیر داخله خواسته نشده که چه اقدام کرده اند والان سه روز است آصف الدوله آمده است چه کرده اند باید اسرا برگردد علاج این کار چیست؟

رئیس- علاج اینست که باید بوزارت داخله نوشت و خواست (در خصوص عمل ملك التجار مذاکره بمیان آمد بعضی گفتند در دفعه اول در همین مجلس عمومی طرح گفتگو شود جمعی گفتند در انجمن علیحده طرح گفتگوی اینکار بشود پس از فی الجمه مذاکره رأی اکثر اعضا مجلس بر این شد که در کمیسیون علیحده این عمل مطرح مذاکره شده و قطع و فصل شود.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 60

جلسه: 60

مذاکرات روز شنبه 15 صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

مذاکرات روز 5 شنبه 13 صفر را آقا میرزا طاهر قرائت کردند و قرار شد نظامنامه بلدی خوانده شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عرض دارم در چند روز قبل در مسئله قوچان اینجا مذاکره ها شد گریه ها کردند رقتها دست داد بوزارت داخله نوشتند هنوز اثری نبخشیده میگویند حکومت خراسان چهار روز است وارد شده اگر آقایان همراه هستند وزیر داخله را بخواهند و بپرسند چه اقدامی در این خصوص کرده اند مسئله که در مجلس شورای ملی مذاکره میشود باید منتج نتیجه شود (در این باب از اهالی بجنورد عریضه بعنوان سعدالدوله رسیده بود داد که در مجلس قرائت شود چون خیلی مفصل بود قرار شد در دفتر مجلس خلاصه نموده بعد بیاورند در مجلس خوانده شود.)

وکیل التجار- این را باید دانست که بی نتیجه ماندن کارها تقصیر خودمان است منحصر بمذاکرات نیست که بی نتیجه میماند بلکه سایر کارها هم که اخذ رای میشود همینطور بی نتیجه میماند اگر آن قانون راشی و مرتشی که وضع شد نوشته میشد بصحه همایونی میرسید امروز اینطور باز منصب فروشی و حکومت فروشی نمیشد.

سعدالدوله- همه روزه شکوه میشد که کارها تمام نمیشود اجماع کردند حاکم تنکابن معزول شد اجماع کردند حاکم اصفهان معزول شد اجماع نمودند حاکم خراسان معزول شد اگر همین کافی است خیلی خوب والا اینها که آمدند آیا نباید انجمن تحقیقی معین شود که رسیدگی نماید بکارهای این حکومتها با حضور مدعیهای آنها خود حکومتها هم میگویند تقصیر ما چیست چه جواب خواهید داد.

آقا سید حسن تقی زاده- تکلیف مجلس دو چیز است وضع قانون و نظارت قانون نظارت اهم است اگر این طور نباشد مجلس میشود اطاق دفتر عرایض حکومت تنکابن را معزول کرده خواستند باید عقب میکردیم رسیدگی شود اگر چه میشود این را هم گفت که تقصیر وزارت داخله است که محکمه تحقیق بجهت این معین نکرد همچنین در باب حکومت خراسان و مسئله فروختن دخترها وزیر داخله باید محکمه تشکیل نماید که تحقیق شده و مجازات داده شود بهیچ کدام اینها اقدام نشد.

سعدالدوله- اتصالا رعایا اینجا هستند و جلو وکلا را میگیرند رعایای عراق از دست حاج آقا محسن و رعایای شیراز از دست قوام الملك نه اینکه تعدی برعایای شیراز شده بلکه میگویند قوام الملك مانع از مشروطیت و آمدن وکلا است آن روزیکه در اینجا از وزرا و وکلا کمیسیونی شد قرار شد از طرف تمام وزرا یکنفر مأموری برود بحکومتها که حکومتها نتوانند مداخله بکار های دیگر بکنند خصوص از طرف مالیه و یشاء هم عرض شد خیلی پسندیدند نمیدانم چه شد آن رای عمومیکه آن روز در آن کمیسیون داده شد موقوف گردید علت همان است در اول مجلس گفته شد که چیزیکه مذاکره میشود دیگر عقب او را نمیگیریم باید انجمن تحقیق منعقد شود که رسیدگی نماید رعایا عارض و حکام خودشان عارض که ما مظلوم واقع شده ایم حالا که عدلیه منعقد است و خوب هم کار میکنند (گفتگو در خصوص پول چوب دارها شد حاجی سید نصرالله اظهار داشتند این اهمیت دارد خوب است در همین خصوص گفتگو شده قراری داده شود سعدالدوله جواب داد که پول آنها نزد چند نفر است باید گرفته شود و وزارت عدلیه باید انجمن تحقیق برای رسیدگی بکارها معین نماید.

احسن الدوله- خیلی مزه دارد که بعد از اینهمه گفتگو هنوز مشتبه است و نمیدانیم که این وزراء باین رنگ و روغنها رنگ بردار نیستند چنانچه تا حال هر چه گفته شده نشنیده اند یعنی گوش شنوا ندارند در باب حساب مسیونوز مکرر مذاکره شده واز قرار معلوم در این چند روزه خواهد رفت معهذا وزیر مالیه حساب گذشته او را نرسیده و دورش را قلم کشیده مال امسال هم که مانده همینطور سایرین.

سعدالدوله- گمان نمیکنم باین زودی مسیونوز برود در هر صورت شما باساس کار برسید و آن ترتیب دادن کار این عارضین است تا اینها آسوده نشوند مجلس نمیتواند کار بکند خواندن این قوانین و نظامنامه ها و غیره حواس جمع میخواهد ثانیا در باب وکلای ولایات و باقی وکلای اینجا باید فکری کرد همین وکلای شیراز تکلیف چیست؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- من نمیخواهم بگویم قوام الملك مستبد نیست ولی نمیدانم این خبرها از کجا میرسد نصیرالدوله مخصوصا نوشته بود که وکلای شیراز تا پانزدهم صفر حرکت خواهند کرد حال باید تحقیق کرد که حرکت کرده اند یا نه.

سعدالدوله- خدا کند این اخبار صحیح باشد ما وکلا را میخواهیم حالا در خصوص وزراء یعنی حضور وزرات عدلیه و وزارت داخله چیزی نوشته شود که حاضر شوند.

آقا سید حسین تقی زاده- عرض میکنم تمام این مطالب را روی هم بگذارید یك کلمه میگویم و آن یك کلمه این است که در خصوص مسامحه وزراء یامامورین آنها یك حدی گذاشته شود مثلا قوام الملك تا چند ماه دیگر وکلا را میفرستد حدش معین شود همچنین حکومت طهران پول جوبدارها را تا چند ماه یا چند سال دیگر وصول خواهد کرد وزیر داخله و وزیر عدلیه کی حکومت خراسان را مجازات داده و اسرا را استرداد خواهند نمود باید حدی معین شود برای اینها اگر معین نشودنمیشود هر وقت مجلس مطلبی اظهار کرد آنها مسامحه گذرانده دست و پا میکنند که جواب صحیحی ندادند.

سعدالدوله- علت این است که مجلس محض احترام بوزرا نگفت که شما همه روزه در مجلس حاضر شوید در امور مملکتی بشور همدیگر کار بکنیم در ممالك خارجه هم همینطور است وزراء مجبور در حضور نیستند ولی وزراء ما نباید اینقدر ملاحظه نمایندکه این مجلس، مجلس پولیتیك مملکت است ماها باید حاضر شویم و باتفاق و مشورت یکدیگر امور مملکت را اصلاح نماییم فقط بهمان معرفی شدن اکتفا کرده اند معرفی شدند چه شد و معرفی نشدند چه کردند امیدواریم از این رفتار جناب وزیر علوم سرمشق ایشان باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینکه در باب اسرای قوچان آصف الدوله عرض کردم در روزنامه (طیمس انگلیس) خوانده ام که عین مذاکرات این مجلس را تماما نوشته حتی مسئله آن دخترهاییکه در تفلیس فروخته شده و چهارصد و چیزی بالا دخترها که بترکمانان فروخته اند وحتی نسبت نطقی هم جناب رئیس معظم ما که ابدا اصل ندارد داده وآن این است.

(حکام بلاد ازرعایا پول میخواهند و رعایا برای دادن پول باید اطفال خود را بفروشند) دراین صورت همچو مطلب مهمی که در چنین روزنامه که در تمام دنیا مشهور است درج و منتشر شود ما او را مسکوت عنه بگذاریم محل ایراد و ملامت مردم تمام ممالك دنیا خواهیم شد البته باید وزیر داخله را خواست و جداً مطالبه کرد که در این خصوص چه اقدامات کرده اند (گفتگو شد که امروز تا حال چند فقره مذاکره بمیان آمد خوب است نتیجه داشته باشد گفتند نتیجه حضور وزیر داخله و وزیر عدلیه است در مجلس برای هر روزیکه معین بشود و آقای وثوق الدوله اظهار داشتند خوبست سؤالاتیکه باید از وزیر داخله و وزیر عدلیه بشود یادداشت نمایند.)

سعدالدوله- ما یك سؤال داریم مجلس میخواهد رسیدگی بکند بتظلمات رعایای تنکابن وخراسان و تشکیات چوبدارها و سایرین و میخواهد طریق رسیدگی باین کارها را این دو وزیربنمایند والا حکومتها چند سال حکومت کرده و مردم را بچاپند و بیك کلمه معزول شده بیایند در خانهای خودشان آسوده بنشینند باز حال ایران مثل سابق خواهد شد.

حاج معین التجار- مسیونوز میرود و حساب او اهمیت دارد خوب است وزیر مالیه را بخواهید که در اینخصوص گفتگو شود.

سعدالدوله- وزیر مالیه را هم بخواهید این مطالب روی هم میریزد و میماند خوب است حضور وزیرمالیه را بگذارید برای روز دیگر چونکه میگویید مسیونوز میرود چیزی بوزیر مالیه نوشته شود که مسیونوز میرود کی مسئول است یا یك کار دیگر بکنید وزیر مالیه را بخواهید بیاید در کمیسیون مالیه با سایر وزرا در آنجا گفتگو شود.

مستشارالدوله- چون کمیسیون مالیه مشغول اصلاح عمل مالیه است این کارها را نمیشود در آنجا رسیدگی کرد و در خصوص راپورت انجمن مالیه هم در باب اصلاح جمع که اخذ نتیجه شد از بابت برگشتن تیولات وموقوفی تسعیر جنس و مسئله تفاوت عمل این سه فقره حضوراً بوزیر مالیه ابلاغ نشود کتباً ابلاغ شود که اهمیت داشته باشد یا اینکه بعد از اصلاح خرج یکدفعه نتیجه هر دو کتبا ابلاغ شود.

حاج محمد اسمعیل آقا- در این فقره برگشتن تیولات وغیره باید لایحه قانونی نوشته شود که بصحه همایونی برسد.

وثوق الدوله- پیش از آنکه لایحه قانونی نوشته شود یکدفعه باید وزیر مالیه در کمیسیون مالیه حاضر شده بعضی مذاکرات شود.

سعدالدوله- عقیده من این است در یك مسئله که در مجلس رای گرفته شد دیگر حق رجوع بآن نیست جمعی گفتند صحیح است و حق رجوع نیست و در آنجا هم مقصود مذاکره در بعضی جزئیات است نه درخود مسئله که اخذ رأی شد).

وکیل التجار- بنده عرض میکنم که کلیه هر مسئله که رای گرفته شد فردای آنروز بوزیر مسئول آنکار اطلاع داده شود تا اینکه اگر اتفاقی افتاد نگویند شما بما اطلاع ندادید.

حاجی سید نصرالله- حالا نتیجه این شد که فردا وزیرمالیه بیایند بمجلس روز سه شنبه هم وزیر داخله و وزیر عدلیه همه گفتند بلی و در اینموقع تلگرافی از تبریز رسیده بود قرائت شد که خلاصه مضمون آن این بود.

از تبریز توسط وکلاء محترم آذربایجان حضور مجلس شورایملی آیا اهالی کرمان مسلمان نیستند. 20 روز است در تلگرافخانه متحصن هستند تلگرافات متظلمانه آنها اهالی اینجا را پریشان کرده استدعا آنکه بتظلمات ایشان رسیدگی شود.

(ایضا تلگرافی از کرمان مخابره شده بود قرائت شد خلاصه مضمون آن قریب باین بود).

از کرمان حضور مجلس مقدس شورای ملی شما را چه رسید که عرایض ما را جواب نمیگویید؟

آقا میرزا سید محمد مجتهد- مقصود آنها چیست و چه میگویند؟

رئیس- وقتیکه شاهزاده فرمانفرما در کرمان بودند وکلایی باکثریت آراء منتخب شده بعد بعضی اشخاص مدعی شده میخواهند تمام آن انتخابات را بهم بزنند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- جمعی نیست و یکنفر آقا میرزا محمود است که اینکارها را مینماید و واقعا شاهزاده فرمانفرما در خصوص انتخابات خیلی زحمت کشیدند ودر هیچ نقطه مثل کرمان انتخاب نشده.

حاج سید نصرالله- جواب آخری باید داده شود باینطور که منتخبین کرمان وارد شده اند اگر شماها حرفی دارید یکنفر وکیل از طرف شما باید بیاید اینجا رسیدگی شود.

سعدالدوله- یکی دو مرتبه را تلگرافخانه خواستند و یکروز هم آقای تقی زادهد بود من تکلیف خود را ندانستم طفره رفتم حال اگر صلاح میدانید یکنفر از اهل مجلس برود تلگرافخانه بآنها گفتگو کند که چه میگویند.

رئیس- همچو تلگرافی هم بمن مخابره نموده بودند من جواب دادم تکلیف من نیست جمعی از وکلا را بفرستم تلگرافخانه اگر شما با یکی از آقایان کاری دارید مستقلا بخود او تلگراف نمایید شاید حاضر شود برفرض هم بروند تلگرافخانه غیر از اینکه گفتم مطلبی فهمیده نخواهد شد.

سعدالدوله- چطور است تلگرافی شود که صورت انتخابات اینها بدقت ملاحظه شود موافق نظامنامه است ممکن نیست تغییرو تبدیل پذیرد (بالاخره پس از فی الجمله مذاکره قرار شد بهمین طورها تلگرافی نوشته شود).

رئیس التجار- دیروز مرا از مشهد احضار بتلگرافخانه نموده بودند گویا تعطیل تلگرافخانه اینجا اسباب وحشت آنها شده بود که خدای نخواسته سستی بمجلس محترم رسیده بعد بهر طور بود با نشانه مخصوص آنها را ساکت کردم در آخر تلگرافی کردند که آصف الدوله جنسی دارد اینجا و اذن گرفته است حمل بخارجه نماید واین مسئله باعث وحض مردم و گرانی جنس شده اگر چه صورت تلگرافرا هنوز نیاورده اند خوب است د راینخصوص هم چیزی بوزارت داخله نوشته شود.

رئیس- بعد از رسیدن صورت تلگراف البته مطابق آن نوشته خواهد شد و حال این نظامنامه بلدی است که دفعه اول خوانده شد و این مرتبه ثانی است هر کس ایرادی دارد بگوید که دفعه سیم باید اخذ رای شود.

(شروع بقرائت نظامنامه بلدی شده تخميناً يك ساعت از شب گذشته مجلس ختم شد.)

جلسه: 61

مذاکرات روز یکشنبه 16 شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 15 را آقای حاج سید نصرالله قرائت نموده بعد جواب تلگراف متحصنین تلگرافخانه کرمان که از طرف مجلس مقدس شورای ملی نوشته شده بود قرائت کردند که خلاصه آن قریب باین مضمون بود (عموم متحصنین تلگرافخانه کرمان

تلگراف مکرره شما در باب انتخابات کرمان رسیده واز طرف مجلس هم جوابهای متعدد داده شده از قراری که صورت انتخابات منتخبین در مجلس اظهار شد سوای یکنفر وکیل طبقه علما تماما بموجب نظامنامه انتخابات صحیح بوده و تلگراف شد وکلا حرکت نمایند در این صورت ماندن شما در تلگرافخانه معنی ندارد اگر حرفی دارید یکی دو نفر از جانب خودتان بفرستید اینجا تا رسیدگی بعمل آید.

(و بعد رقعه وزارت عدلیه که در جواب رقعه مجلس محترم نوشته بود قرائت شد که خلاصه آن قریب باین مضمون است. مرقومه مطاعه در باب اخطار حاج ملك التجار و احضار خود بنده در روز دو شنبه دو ساعت بغروب مانده وصول یافت شرحی بحاج ملك التجار نوشته شد که حاضر شود و خودم هم روز دوشنبه در ساعت مقرره حاضر خواهم شد).

رئیس- حالا مطابق این کاغذ فردا مجلس منعقد میشود و البته همه حاضر خواهند شد در این خصوص مذاکره شده ترك دعوی میشود بعد لازم بمذاکره شود و یقینا هم خواهد شد همان طوری که گفته شد در انجمن علیحده عده معین شود 15 نفر در خارج هر قدر لازم است مذاکره و رسیدگی نمایند حال آن پانزده نفر باید انتخاب شود (آقا شیخ ابراهیم اظهار داشتند که همان انجمن تحقیق عرایض برای رسیدگی باینکار کافی است جناب رئیس جواب دادند که آن انجمن کافی نیست و گفته شد انتخاب آن 15 نفر بعداز طرح دعوی در مجلس اول).

آقا شیخ حسین- آن روز در اطاق انتظار قرار شد قراردادنامه بانك ملی بامضاء دولت برسد وبانك پول بدهد و همه میدانید قشون بی پول نمیتواند بماند لابد از کسبه وغیر ه کرده اند و حالا آنها هم مطالبه مینمایند میخواهیم بدانیم دولت آن قراردادنامه را امضا کرده یا نه؟

رئیس- گویا تا امروز امضا نشده است.

معین التجار- گویا هنوز امضا نشده و گویا میل هم نداشته باشند که این بانکملی تأسیس شود و بعرض شاه میرسانند که بانکملی نمیتواند پول بدهد و اشکالات را خودشان تولید میکنند.

وکیل التجار- چند روز قبل جناب خبرالسلطنه که واسطه اینکار و نماینده دولت بودند رسما در مجلس اخطار کردند که دولت آن قرارنامه را قبول کرده حالا چه طور ممکن است بگویند قبول نشده.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حالا وزیر مالیه میآیند مجلس باید استفسار شود این مطلب خیلی اهمیت دارد از قراریکه شنیده شد دو هفته قبل مجلسی دردربار منعقد شده در باب استقراض از بانك ملی یا از خارجه پس ازمذاکره گویا قرض ازخارجه را تصویب کرده اند و از آقایان وکلا هم یکی دو نفری این مطلب را شنیده اند و من نمیتوانم بگویم این راست است یا دروغ ولی دانستن این مطلب خیلی اهمیت دارد و بعداز آنکه خود بانك ملی حاضر است در دادن پول دیگر این مذاکرات برای چیست؟ (در اینموقع آقای حاج سید نصرالله سئوال نمودند جهت تاخیر امضاء قراردادنامه تا حال چیست؟ آقای حاج معین التجار جواب دادند قرار بود پریروز وزیرمالیه بروند دوشان تیه و بصحه همایونی برسانند رفتند و نشد امروز را وعده داده اند).

آقا سید حسن تقی زاده- همه میدانند بانك ملی منشاء سعادت ملت است بر فرض بانك ملی تشکیل نشود ولی خطور دادن تصویب قرض از خارجه را بخیال کفر است آن وزیریکه تصدیق میکند استقراض از خارجه را باید از خود و خانواده و هستی خود بگذارد.

حاج امین الضرب- نه مناقشه هست و نه از آنها استثکاری شده قرارنامه نوشته شده باید بصحه همایونی برسد.

سعدالدوله- مطلب همین است که جناب حاجی امین الضرب گفتند.

وکیل التجار- گویا روز پنجشنبه یا شنبه نمیدانم مذاکره درخصوص تتمیم قانون اساسی شد قرار شد که روز شنبه یا یکشنبه بیاورند مجلس خوانده شود چه شد؟

حاج سید نصرالله- تمام است قرار شد یك عده از بیست نفر حاضر شود یکدفعه بخوانیم بعد بیاورند مجلس قرائت شود.

حاج معین التجار- یك مطلبی است که اهمیت دارد در مسئله نان که مجلس و آقایان فرمودند کمپانی قبول کرد قرارشد دولت پانزده هزار خروار گندم در مدت دو ماه بکمپانی برسانند تا حال که چهار ماهست تماما نرسیده بهمه جهت پنجهزار خروار داده اند و

همچنین قرار بوده ده هزار خروار از قرار خرواری ده تومان از ملاکین گرفته برسانند تاکنون از آنهم پنج خروار رسانده اند و نیز قرار بود پنجاه هزار تومان وجه نقد تا آخر سال بدهند آنرا هم حواله بانك ملی نموده اند چندی قبل بصدراعظم عرض کردیم فرمودند جنس رامیرسانیم بوزرا حالیه عرض کردیم وبعرض اعلیحضرت رساندند گفتند میرسانیم و گفتیم اگر این جنس نرسد خبازخانه ها بسته میشود حال تکلیف چیست بخواهیم از قزوین یا جای دیگر جنس بیاوریم خرواری بیست تومان تمام میشود چه باید کرد؟

حاجی سید نصرالله- طرف شکایت شما وزارت داخله است.

حاج معین التجار- بوزارت داخله هم اظهار شد گفتند جنس گرفته میرسانیم و استعفا هم نوشته ایم.

حاج امین الضرب- حتی گفته شد ذخیره احتیاطی هم در انبار دولتی هم در انبار کمپانی هست برای اینکه نگویید چرا بما اطلاع ندادید چند روز قبل گفتیم و اینجا هم میگوییم که مطلع باشید.

حاجی سید نصرالله- شما اگر بقدر یك سال هم ذخیره داشته باشید آنها باید بتکلیف خودشان عمل کنند حال مجلس چه صلاح بداند اگر صلاح است چیزی بوزارت داخله در این خصوص نوشته شد.

صدیق حضرت- از طرف مجلس شرحی نوشته شد جواب نوشته بودند که حاجب الدوله مامور است جنس را گرفته برساند.

سعدالدوله- حالا درست ملاحظه نمایید چند فقره مذاکره شده هیچکدام نتیجه نداده است.

وثوق الدوله- حالا وزیر مالیه تشریف آورده اند باید توضیحات خواسته شود.

رئیس- جناب وزیر مالیه چند فقره سئوال بود از طرف اعضا محترم مجلس باید سئوال شود اول فقره مسیونوز است که میگویند این روزها حرکت خواهد کردو معلوم نشد حساب او چه شد.

وزیر مالیه- حرکت مسیونوز معلوم نیست ومن نشنیده ام و همچو بنایی نبود اما از بابت حساب مشغول محاسبه او بودند دانستند و اینکه نتیجه زودتر بدست نیامده بجهت این است که مال چند سال است و تو در تو و درهم است از این بابت آسوده باشید.

مستشارالدوله- قرار بود بمحاسبه مسیونوز در کمیسیونی با حضور چندنفر از اهل اطلاع و از اهل گمرك که بصیرت دارند رسیدگی نمایند والا از چند نفر مستوفیها که بصیرت ندارند و بعضی ملاحظات هم روی کار بیاید فایده نخواهد داد خوب است وزارت مالیه اجازه فرمایند از خارج اشخاصیکه بصیرت دارند حاضر شده محض خدمت بملت بطور مدعی گری از او حساب بخواهند.

وزیر مالیه- بلی این مذاکره در چند وقت قبل اینجا شد و گفتیم این محاسبه فعلا همان حساب جمعی است که خود او برای خود معین کرده و بعد از تمام شدن این محاسبه آن مسئله تفتیش است که شما گفتید لابد تدارك خواهد شد و چهار نفر بجهت این کارها از خارجه خواسته ایم حتی گفته ایم یکنفر آنها طوری عالم باشد که بحساب رسیدگی نماید امیدواریم تاحساب روشن شود آنها هم برسند.

(در اینموقع حاج محمد اسمعیل آقا از وزیر مالیه سؤال نمود مسیونوز مادامیکه بحسابش رسیدگی شود خواهد بود کهمردم اطمینان حاصل کنند یا آنهم مثل لاورس خواهد شد و آقا میرزا محمود اصفهانی اظهار داشتند اگر بنای رفتن مسیونوز شد بچه قسم باید جلوگیری شود وزیر مالیه جواب داد اولا بنا نبود او برود و خیال رفتن ندارد ثانیا تحقیق میکنیم اگر بنای رفتن باشد لابد باید فکری کرد و آقای حاج امین الضرب گفتند که مسیونوز کنترات شده چطور میتواند بی اجازه برود).

سعدالدوله- لاورس هم کنترات شده بود و با آن دستخط که در توقیفی او صادر گردید باز رفت واز جناب وزیر مالیه سؤال کردیم خواهندگفت رفت خبر ندارم و مخصوصا لاورس رامسیونوز روانه کرد و پنج هزار تومان هم پول داد باید او را از سفارت او بخواهید.

وزیر مالیه- تا حال این ترتیب بوده حالا که قرار شد تحقیق میکنیم که چطور شده و لازم است برگردد یا نه؟

سعدالدوله- لاورس را میخواهیم بجهت اینکه در خصوص تمبر پستها که میانه او و مسیوپریم نقاضت افتاد و تقلبات آنها معلوم شد مسیونوز نگذاشت میانه آنها صلحی داد ولی نقاضتی میانه افتاد و لاورس بشاهزادگان وبزرگان این شهر گفته یکوقتی دولت بخواهدمن تمام خیانتهای همشهریهای خودم را ثابت میکنم حال ما هم برای همین میخواهیم دیگر فرمودید مشغول محاسبه او هستیم

خیلی خوب است که بمیل خود حساب بدهد ولی ترتیب این مجلس غیر از آن است اینجا از او (اکوزاسرون) شده یا بیاد ثابت کنیم یا عذر خواهی نماییم و شنیدم مسیونوز (دفانس) خودش را بسفرا و دول خارجه نوشته وفرستاده است ملت ودولت را بدنام کرده واشتهار داده که من در ایران چه کرده ام و چه خدمتها نموده ام و حتی رسانده است که باعث تأسیس این مجلس من شده ام. ما میخواهیم یك مجلس تفتیشی تشکیل شود باینطور که دو نفر باید از خارجه و یك نفر از طرف سفارت آنها باشد رسیدگی شود اگر آنهاییکه گفته شد درست است که چرا ما بدنام شویم اگر نیست عذر میخواهیم اما این چهار نفر که خواسته اید از قرارمعلوم بجهت دایر کردن بعدهای گمرك خوساته اید آنها از گذشته خبر ندارند مفتش از اهل اینجا باشد اطلاع از گذشته داشته باشد اینکه عرض میکردم از ابتدا خوب است یك درجه قطع ید بلژیکیها از گمرك بشود بهمین جهت بود مادامیکه آنها ریاست دارند اجزا میترسند واو فقط بملاحظه قطع مرسوم هم باشد نمیآیند تقلبات آنها را بگویند ولی متاسفانه می بینیم باز همان طور بانی هستندوحال آنکه ممکن بود در هر اداره یکنفر فرنگی که در حقیقت عمله گمرك هستند باشد ولی باقی بیایند اینجا بعمل محاسبه رسیدگی شوداز اینکه من گفتم و نتیجه نبخشید مردم مرا مغرض دانستند و حال آنکه خدای من میداند غرض نداشتم و خود آنها را من آوردم وزارت تجارت با من بود.

وزیر مالیه- در محاسبه مسیونوز از بابت جمع بدلخواه او است که میگوید بعد از وضع مخارج همین است ولی در باب مخارج بطور دلخواه او نیست و یکی یکی رسیدگی خواهد شد و مخصوصا گفتم و خودش قبول کرد که این دو سال را از روی عایدات کل بمحاسبه او رسیدگی شود و واقعا آنچه از گمرك رسیده چه بوده واین مخارجیکه او گفته چه بوده چون مخهارج در این دو سه سال خیلی در هم بوده باید این را تفکیك کرد و این که فرمودید مسیونوز چیزی نوشته نمیدانم باید معلوم کرد در خصوص اکوزاسیون خوب است نگویید باشد تا وقت رسیدگی بحساب.

سعدالدوله- در فقره بجمع دو جمع است یکی تعدی بتجار است که از باب گمرك زیادی گرفته شده و بجمع خود نیاورده و تجار همه سنددارند یکی هم از بابت جمع دیوانی است که از روی تعرفه که خودش نوشته گرفته و بجمع خود نیاورده و این کاغذی است که امروز آمده واز اینها زیاد است روزیکه کمیسیون شد بتمام اینها باید رسیدگی شود و عرض میکنم از روی دولتخواهی این کار را درست کنید.

وزیرمالیه- از بابت تجار اینهم در رسیدگی بخرج معلوم میشود اگر بجمع آورده خیلی خوب اگر نیاورده معین خواهد شد اما در باب بلژیکیها خیلی فکر کردم دیدم فعلا نباید چیزی بگوییم که از خدمت دل سرد شوند اگر بتکالیف خود عمل نکردند آنوقت یکی یکی فکری برای آنها خواهد شد.

سعدالدوله- این خیلی خوب است ولی رئیس گمرك تبریز که بیست و دو سال دارد در گمرك هم نبوده و هیچ ربطی از این کار ندارد خیلی کج خلق و مغرور و بی ملاحظه است کاری کرده که تمام عمله جات را بصدا درآورده چه باعث است که از همچو جوانی اینقدر حمایت بشود.

وزیر مالیه- از او حمایت نشده من دارم رسیدگی مینمایم بودجه گمرك را در ضمن این باید بدانیم از مستخدمین کدام یك قرارنامه دارند یا ندارند و کدام اهل فن هستند یا نیستند معلوم است در اینصورت کم کم درست خواهد شد و گذشته از این ما هم اگر بدبختانه مفتش حاضر داشتیم همینکه آن تلگراف تبریز رسید ما هم تلگراف میکردیم که فلان مفتش خواهد آمد معهذا حالا هم صورت رسیدگی میشود و این هم صحیح نیست که یکعده مستخدمین تبریز دست ازکار بکشند واینرا نباید تجویز کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در خصوص استقراض دولت از بانك ملی بجهت این که حقوق مردم نرسیده خیلی شکایت دارند و قراردادنامه هم که باید فیمابین ردو بدل بشود هنوز نشده از قراری که ازخارج شنیده ایم در دربار مجلسی در این خصوص شده و قرض از خارجه را تصویب کرده اند و البته شما میدانید که این ملت این را تصویب نخواهد کرد.

وزیر مالیه- خیلی تعجب است این حرف ازکجا منتشر شده بیشتر مجالس خود مؤسسین بانك بوده اند اگر در مجلسی هم خودشان نبوده اند بعد با آنها مذاکره کرده ایم همچو چیزی که شما میگویید دیده ام و نشنیده ام مشکلات این را میدانید واین را هم همه میدانند که از داخله قرض شود بهتر از خارجه است و این مطلبی هم ازروی عمد نبوده هر روز مذاکراتی در جزئیات قرار نامه شده ولی در اساس آن حرفی نبوده صورت حاضر است میخواهید بیاورند بخوانید چندی قبل یادداشت فقرات قراردادنامه را نوشته فرستادم خدمت جناب رئیس بعد ناخوش شدم جناب مخبرالسلطنه قبول زحمت نموده آمدند وگفتگو کردند بآنطور تمام شد پس از آن با آقایان مؤسسین گفتگو کردیم که این را تکمیل نمایند بالاخره بعد از مذاکرات در جزئیات یك شرطی کردند در خارج قبول شود و آن این است. حوالجاتیکه از طرف دولت نوشته میشود بانك ملی مجبور نباشد قبولی بنویسد من گفتم تنها نمیتوانم قبول نمایم باید مشاوره شود حال

میخواهید قراردادنامه را بیاورند بخوانید. وکیل التجار در این موقع اظهار داشتند که خوب است بمذاکرات مجلس سابق بطور قهقرا برنگردیم چیزیکه در مجلس تصویب شده و رای گرفته اند نباید دوباره در آن خصوص مذاکره شود آقای حاجی سید نصرالله چنین اظهار داشتند که اینجا یك اشتباهی برای شما شده اولا قطعی نیست چیزیکه در مجلس تصویب میشود دیگر تجدید مذاکره در آن نشود شاید اشتباهی شده باشد نباید قبول کرد؟ ثانیا این یك مذاکره است در مابین دولت وبانك ملی بلی اگر در اصول قرض گفتگو باشد حق با شماست. پس از آن وزیر مالیه اظهار نمود از مطلب خارج شدیم این قراردادنامه لایحه قانونی نبود که تجدید مذاکره ممکن نباشد این یك قراردادی است مابین دولت و بانك ملی. بلی چیزیکه هست باید او را مجلس تصویب کند از دو جهت است یکی از جهت جمع که این قرض بر جمع افزوده میشود و یکی از جهت خرج تازه که ازبابت اقساط این قرض پیدا شده واینهم تصویب شده بعد آقای احسن الدوله از وزیر مالیه استفسار نمودند که اولا حساب گمرك از بابت امسال که تمام شده داخل سال نو خواهد بود و ثانیا پنج نفر بلژیکی که در گمرك تبریز است یکی از آنها رئیس صندوق بوده و حالا هم که صندوق موقوف شده مواجب میگیرد و همچنین سایرین و این یکنفر که فعلا رئیس گمرك است ابدا ربطی و علمی در این کار ندارد و ریاست او صلاح نیست وزیر مالیه جواب داد در باب حساب مال امسالیکه تمام شد مجری از سال نو است ودر خصوص این چند نفر هم که در گمرك تبریز هستند و ریاست گمرك آنجا ترتیبی داده خواهد شد که موجب نظم و آسودگی باشد تلگرافی ا ز رشت از طرف سپهدار بعنوان سردار منصور رسیده بود در این موقع خوانده شد ه مضمون خلاصه آن این است (خدمت سردارمنصور حاج خمامی بطور قهر عازم طهران علمای دیگر هم حرکت میکنند رنجش از حاج آقا رضا و انجمنهای متعدده خاصه از اشخاص بیکار مفت خور که باعث مفسده هستند دارند باری وضع خوشی نیست) مذاکره ومباحثه زیاد بین اعضاء مجلس در خصوص این تلگراف شد بالاخره قرار شد که عاجلا از طرف وزارت داخله مامور کافی برود رشت رسیدگی و اقدامات لازمه بعمل آورده نتیجه را راپورت بدهد آقای مستشارالدوله در این خصوص چنین تقریر کردند کسانیکه در کنار دریا سکنی دارند ودریا دیده اند میدانند در هر دریایی که دو جریان باشدانقلاب در آن زیاد میشود حالا در ایران احداث شده و آن منازعه ظلم و عدل است پس نباید ما متوقع باشیم که بدون انقلاب رفع ظلم بشود چیزی که هست عقلای مملکت از دولتیان و ملتیان بهمدستی یکدیگر تدبیر نموده این انقلابات را ساکت نمایند عموما تحسین نموده اظهار داشتند راه کار همین است که گفته شد.

دبیرالملك معاون وزارت داخله رقعه از طرف وزارت داخله ارائه داشت و قرائت شد خلاصه مضمون آن اینکه در باب انتخاب وکلای کرمان و شکایت جمعی که در تلگرافخانه متحصن هستند سابقا شرحی زحمت دادم و خود شاهزاده فرمافرما وزیر عدلیه هم حضورا تعطیل را اظهار داشته اند اکنون کتابچه و رقعه دعوت انتخابات کرمان مرتبا رسیده بمجلس محترم فرستاده شد که کاملا از صحت انتخابات آنجا مستحضر شوید باین ترتیب حالت متحصنین تلگرافخانه معلوم است که از روی اغراض شخصی است لازم است از طرف مجلس اقدامی شود که این چند نفر از تلگرافخانه رفته واین کارها را موقوف دارند.

دبیرالملك پس از خوانده شدن رقعه، کتابچه و رقعه احضاریه و ورقهای قرعه انتخابات وکلای کرمان را ارائه داشتند و عموم وکلا تصدیق نمودند که در کمال صحت و اعتبار است.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 62

جلسه: 62

مذاکرات روز سه شنبه 18 شهر صفر المظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 16 قرائت شد امروز بر حسب رقعه که از طرف مجلس نوشته شده بود وزیر عدلیه و وزیر داخله برای بعضی توضیحات در مجلس حضور داشتند. لهذا بدوا رئیس چنین قرار نمودند- چند فقره مطالب روزهای سابق در مجلس مذاکره شد لازم شد که از طرف اعضاء مجلس از وزیر عدلیه و همچنین از وزیر داخله توضیحاتی و سئوالاتی در باب آن مطالب بشود دو فقره راجع است بجماعت چوبدارها که اتصالا تشکی دارند معلوم شود پول آنها پیش کی است استرداد شود و برعایای عراق که از دست حاجی آقا محسن بعضی تظلمات دارند و خیلی عرض حال نموده اند دو فقره هم راجع است به آصف الدوله و استرداد اسرا سعدالدوله میخواهند این سئوالات را بنمایند.

سعدالدوله- سئوالات منحصر بهمین ها که جناب رئیس فرمودند نیست چند فقره سؤالات اصلی است که باید استفسار شود. اولا عموما عرض میکنم وزراء حافظ حقوق دولت وملت هستند و این مجلس، مجلس سیاسی مملکت است چرا باید غالباً وزرا یعنی اوقاتیکه کار ندارند در این مجلس حاضر نباشند که از کارها مطل شده بشور یکدیگر اصلاح و تصفیه نمایند این اوقات کارهای عمده اتفاق افتاده

از جمله عزل شاهزاده ظل السلطان و حکومت تنکابن و خراسان اینها را کی عزل کر دولت عزل کرد یا مردم اجماع نموده عزل کردند البته نباید مغرور شویم که از اجماع مردم شد بلکه دولت عزل کرد بر حسب اجماع مردم و استدعای ملجس هر گاه وزراء حاضر میشدند و اتاد دفاعیه اظهار میداشتند و تحقیقات بعمل میآمد شاید بعضی یعنی همین حکام معزول امروز بعضی گفتگوها نکرده و طعن نمیزدند که ما را بجهت چه معزول کردید گمان نمیکنم حالا دیگر صحیح باشد با سلطنت مشروطه (وکنستی توسیون) بدون استنطاق و تحقیق کسی معزول شود چون وزارت داخله حاضر نشدند واسناد دفاعیه حاضر نکردند این گونه گفتگوها حکومتها مینمایند و این سئوالات راجع بود بوزارت داخله امیدوارم بعد از این هر وقت بیکار هستند تشریف بیاورند مجلس واطلاع از کارهای داخله مملکت حاصل نمایند که بهمدستی یکدیگر اصلاح شود اما آن چیزیکه راجع بوزارت عدلیه است بدوا کمیسیونی تشکیل بدهند در خصوص این حکام معزول شده که در آنجا تحقیق شود والا ترضیه بخواهیم مگر ما نمیخواهیم ترقی نماییم مگر ما نمیخواهیم مملکت ما ترقی نماید مگر ما نمیخواهیم اشاعه عدل و مساوات شود؟

وزیر عدلیه- آنچه که نسبت بعدلیه گفتید البته همه میدانید ده پانزده روز است که عدلیه بمن رجوع شده در این مدت اول مشغول اصلاح کارهاییکه ابتدائی و شروعی است بودم مثلا جای صحیح نبود دادم تعمیر کردند و اطاقها را با سایر لوازمات معین کردم دوم کاری که کردم از اشخاصیکه ترکی و عربی و فرانسه خوب میدانند کمیسیونی ترتیب داده راحتی آنها را فراهم کرده مشغول ترجمه قوانین هستند بعد از آنکه ترجه شد فقره بفقره در کمیسیونی علیحده که ترتیب داده ام از عقلا و دانشمندان مملکت جمع شده ملاحظه و تصویب نمایند آنوقت کتابچه شده میاید مجلس محترم پس از تصویب مدون وچاپ شده مجری شود واین کارها مدت و مرور زمان میخواهد معهذا چون تراکم عارضین زیاد و بعضی عرایضی که فوتی بود برای رسیدگی بآنها ترتیب چند اطاقی داده و عرض حال و احضارنامه چاپی قرار گذاشته که بترتیب و باقتضای وقت رسیدگی و مذاکره میشود واین نسبت بحال حالیه عدلیه است و امیدوارم انشاء الله روزبروز از مراحم اعلیحضرت شاهنشاه و توجهات مجلس محترم شورای ملی کارها را پیش برده و بهتر از اینها بشود.

سعدالدوله- این ترتیبات را شنیده ایم بسیار خوب است و و آن اشخاصیکه آنجا هستند خیلی طرف اطمینان مجلس میباشند ولی نمیشود مردم را معطل گذاشت عجالة يك كميسيونى ترتيب بدهيد بجهت همين حكام و برعايا بنويسيد هر كس عرض و تظلمى دارد بيايد اينجا رسيدگى و احقاق حق شود اما يك مسئله ايست كه خيلى اهميت دارد و آن رشوه است كه خانه ايرانى وايران را خراب نموده و قدم از قدم برنميدارند يكى هم واسطه است كه بدتر از رشوه است هر وقت توانستيد رضوه را از ميان برويد آن وقت اين مملكت ترقى خواهد كرد.

وزیر عدلیه- اما مسئله رشوه این مجلس مجلس علنی است و من میگویم و از عهده آن برمیآیم که من یکنفر قول میدهم و متعهد میشوم یکدینار یکشاهی خودم و کسانم تا حال نگرفته اند و نخواهند گرفت حال کسی محرمانه گرفته است نمیدانم.

سعدالدوله- اینها را نمیتوان قبول کرد وقتیکه يك وزیری مقابل همچو مجلس پارلمانی مسئولیت قبول کرده اید از هر جهت امورات وزارتخانه خود را مرتب نماید و قطع رشوه يك راهی دارد و آن دادن مواجب است باجزاء باندازه کفاف و نظم در امورات دیگر رشوه گرفته نمیشود.

وزیر عدلیه- صحیح است حتی الامکان کوشش دارم و بعد از ترجمه و مدون شدن قوانین بودجه که برای وزارت عدلیه نوشته میشود در آن مواجب هر يك از اجزا را باندازه کفاف مینویسیم پس از تصویب شدن در مجلس دیگر گمان نمیکنم کسی رشوه بتواند بگیرد.

سعدالدوله- بعد از تشکیل دادن کمیسیون حکام بعضی عارضین اینجا هستند که نمیتوانیم بگذریم از قبیل عارضین حاج آقا محسن و چوب دارها اینها را جناب رئیس رجوع میکنند بوزارت عدلیه طوری بفرمایید که دیگر کسی از متظلمین اینجا نیاید این مجلس که عدالت خانه نیست و از جمله چیزهاییکه خیلی اهمیت دارد مسئله خراسان است و استرداد اسرا و مسئله، مسئله شرعی وعرفی ما است در این خصوص ترتیباتی که میدهید راپورتش را البته بمجلس خواهید داد و جناب وزیر داخله جواب سؤالات مرا ندادند.

وزیر داخله- اما این که فرمودید در مجلس حاضر نمیشوم شما و سایرین همه میدانند که از طلیعه صبح تا پنج ساعت از شب گذشته گرفتار نوشتن فرامین و نوشتجات و جواب تلگراف و مکتوبات حکام هستم و هر وقت از طرف مجلس محترم فرمایشی بود که خودم باید حاضر شوم، حاضر شده ام والا جناب دبیرالملك که معاون وزارت داخله هستند حاضر شده است و در باب حکام معزول که من اسناد دفاعیه حاضر نکرده ام در خصوص حضرت والا ظل السلطان همه بودند چه گفتگوها شد و چند مجلس در دربار منعقد گردید در تلگرافخانه با حضور حجج اسلامیه از صبح تا پنج ساعت از شب گذشته چه قدر مذاکرات شد وانگهی آنوقت عدالت خانه منظمی نداشتیم که رجوع بعدلیه بکنیم رسیدگی شود.

سعدالدوله- بنده نمیخواهم دفاع از حکام بکنم بنده عرض میکنم که وزیر داخله و سایر وزرا چرا در عزل حکام ایستادگی نمیکنند که تحقیقات بعمل آمده معلوم شود تقصیر دارند یا نه (در اینموقع مذاکرات زیاد بمیان آمده جمعی اظهار داشتند که وزرا همراهی خودشان را با ملت اظهار نمیدارند وزیر داخله اظهار نمود که ترتیب صحیح فعلا در کار نیست که اگر وزراء یا مردم از تکلیف خودشان تجاوز بکنند مسئول باشند جمعی جواب دادند لازم نیست رسیدگی بعرایض و رفع اغتشاشات اتفاقیه بالفعل بطور قانون مدون باشد. چرا بطور سابق هر کس بتکلیف خود عمل نمیکند و چرا مقصرین را مجازات نمیدهند و جلوگیری از اغتشاشات نمیشود امورات را بمسامحه میگذرانند بالجمله پس از مذاکرات زیاد گفتگوی استرداد اسراء قوچان بمیان آمد.

آقا میرزا ابوالحسنخان- هر روزی که وزرا حاضر شوند برای ایضاح سؤالاتی معین تا آن سؤالات تمام نشده نمیتوان بمذاکرات دیگر داخل شد پریروز در مجلس صحبت از اسرای قوچان و آصف الدوله شد و قرار شد از جناب وزیر داخله استفسار شود که در این خصوص چه اقدام کرده اند حال میخواهیم بدانیم چه اقدامی شده تا همانطور که تفصیل اسرا و فروش دخترها در روزنامه ها درج و منتشر شده همان طور هم عدالت اعلیحضرت را در استرداد اسراء نوشته و منتشر سازند.

وزیر داخله- استرداد اسرا تعبیه لازم دارد اما در باب آصف الدوله چند مجلس با او گفتگو شد میگوید کمیسیونی از وزراء و سایرین در دربار یا در عدلیه بشود اگر مدلل کردند که این کار بتوسط من شده از تمام شئونات خود معزول و هر چه بگویند حاضرم.

آقا میرزا ابوالحسنخان- اما در خصوص آصف الدوله مگر حضرتالی خاطرتان نیست آن روز در مجلس در این باب گفتگو شد گفتید آصف الدوله تقصیر کرده واز این جهت معزول شد و مچنین نبیل الملك مجلس آمده بودند اظهار داشتند در وزارت خارجه بعضی اسنادهست واین مسئله را ثابت مینماید که محقق است اما در باب استرداد اسرا فرمودید تهیه لازم دارد قبول داریم ولی آن کسیکه مرتکب این کار شده بآن شخص چه مجازات داده شد.

وزیر داخله- مجلسی از وزرا ترتیب دادیم بعد از مذاکره و مشاوره راپورت آن نوشته شده و موشح بدست خط همایونی گردید باید مجری شود.

آقا میرزا محمود- حضرت والا وزیر عدلیه فرمودند باید رسیدگی شود اولا عرض بنده در خصوص اسرای قوچان است درسی و پنج روز قبل تخمیناً در همین مجلس عرض کردم که سالار مفخم اینکار را کرده است مخصوصا بواسطه عداوتی که از بابت معزول شدن شجاع الدوله از حکومت قوچان داشت فرستاد ترکمان را دعوت کرده و گماشته خود را بلدی روانه کردم از سد حد قوچان وارد کرده با مبالغی اموال غارت نموده بودند خود جناب وزیر داخله گفتند در این باب قراری گذاشته ایم و یکروز دیگر وزیر افخم معاون وزارت داخله وبنان السلطنه پیشکار آصف الدوله در مجلس بودند همین مطلب را بیان کردم بان السلطنه همه را تصدیق کرده گفتند گویا محمود خودش آنجا بوده و همچنین چندی قبل امیر اعظم تلگراف نموده بودند که اینکار را سالار مفخم کرده است در اینصورت عرض مینمایم آیا بقانون اسلام اینشخص چه مجازاتی باید بشود.

(وزیر عدلیه جواب دادند هر چه حجج اسلام معین نماید. و بعد راپورت وزارت داخله در باب استرداد اسرائیکه موشح بود بدستخط همایونی قرائت شد که نتیجه و خلاصه ان قریب باین مضمون بوده تمام وزراء اینطور رأی دادند که بجهت وجه مخارج استرداد اسراء سی و پنج هزار تومان حکومت همان وقت قوچان و بجنورد بدهند باین تقسیم: حکومت قوچان پانزده هزار تومان، حکومت بجنورد بیست هزار تومان، و این سی و پنجهزار تومان باسترداد نزد شخص امینی فرستاده میشود که بتوسط امر اعظم بمصارف قشون کشی برسد دستخط همایونی بطوریکه نوشته شده معمول و مجری شود و در این موقع مذاکره و مشاجره زیاد بمیان آمد آقای سعدالدوله اظهار دشاتند که در کدام محکمه حاکم قوچان و بجنورد و خراسان را محاکمه کرده اند که ببینم مجازات آنها همین است وزیر عدلیه گفتنداین خیلی مجازات است آقای حاج سید نصرالله گفتند این ترتیب فعلا برای استرجاع اسراست و جمعی گفتند مرتکب او بوده و سبب آصف الدوله است بالجمله چون مذاکرات زیاد شده بود لهذا برای رفع خستگی و تنفس عموم اهل مجلس رفتند باطاق دیگر بعد از مختصر مکث مراجعت باطاق رسمی نمودند و شروع بمذاکرات شد.

سعدالدوله- برویم سر مطلب وزیر داخله فرمایشی کردند در خصوص اغتشاش ولایت ها این هم اهمیت ندارد اگر هم اهمیت دارد راجع است بغیرت ملت و از یکطرف مسامحه خود وزراء تصور فرمایید در شهریکه پلیس و نظام مرتب باشد اهالی میتوانند حرکت خلافی نمایند میخواهیم ببینیم این کرورها پول بقشون میدهیم این قشون منظم ما کجا است از ابتدای این مجلس از هر قبیلی گفتگو شده مسئله قشونی هیچ گفتگو نشده بنده چند دفعه خواستم حرف بزنم اما وزیر جنگ بواسطه کسالت مراج نبودند دبیرالدوله معاون وزارت جنگ هم که حضور داشته اند ملاحظه کردم که چه بپرسم مثلا سئوال شود از مأخذ قشون گرفتن نخواهند دانست گفتگوی اتاماژور

میشود عوض ایشان وزارت عدلیه جواب میدهد باری شما آقایان وکلا در این فقرات گفتگو نمایید از هیچکس نترسید شما چهار ماه است مشغول اصلاح بودجه مملکت هستید یکدفعه اینکرورها پول که باسم قشون است بزنید و بگویید ما که قشون منظم نمیبینیم اگر راست میگویم جواب بدهید رشوه و تعارفرا موقوف کردیم همین معاون وزارت جنگ آنروز منکر شد که من تعارفی نداده ام و حال از قراریکه شنیده ام ومیگویند ایشان تعارف گرفته از برای هر قضیه يك لشکرنویس باشی فرستاده است من شنیده ام شاید هم تهمت باشد اما من میگویم چرا باید مجلس تحقیق نداشته باشیم. (در این موقع راپرتی رئیس نظمیه اظهار داشته قرائت شد باین مضمون که در رشته نظم شهر سستی روی داده وسابق اداره نظمیه تکلیفی داشت حالیه آن تکلیف را مردم تصدیق ندارند در این خصوص مذاکرات زیاد شد جمعی گفتند کی مانع ترتیب سابق است و تصدیق ندارد آقا میرزا ابوالحسن خان اظهار داشتند مقصود از این راپرت این است که باین اسم هر چه میشود بگویند مجلس کرد و مخصوصا هرج و مرج را طالبند که بگویند مجلس میکند و بعرض شاهنشاهی بطورهای دیگر برسانند و حال آنکه این مجلس هواخواه شاهنشاه است و محل تختگاه شاهنشاهی در میان دل و جان ما است و ما اعلیحضرت شهریاری را میخواهیم برای خودمان و خودمان را برای اعلیحضرت شاهنشاهی و آقای سعدالدوله چنین بیان کردند که رئیس نظمیه حق ندارد اینگونه راپرتها را در مجلس ارائه دارد باید اظهارات خود را بوزارت داخله نماید و وزارت داخله پول میخواهد از وزیر مالیه بخواهد استمداد قشونی میخواهد باید از وزارت جنگ بخواهد این مجلس بغیر از هشت وزیر مسئول با کسی دیگر طرف نیست و الان چهار ماه بانك ملی تأسیس شده چرا نمیآیند پول بگیرند و محاکمات کلیه حق عدلیه است.

سپس تلگرافی از رشت آمده بود قرائت شد مشعر بود باینکه بعد از حرکت حاج خمامی از رشت علما واعیان رشت تماما در صحرای ناصریه چادر زده جمع شده اند میگویند تا از طرف دولت و مجلس محترم تکلیفی از برای انجمن رشت معین نشود ما بشهر نخواهیم رفت در این خصوص نیز مذاکرات زیاد شد جمعی گفتند باید تحقیق شود بعضی گفتند هر چه زودتر مجلس نظامنامه انجمنهای ایالتی را تمام نموده بفرستند که تکلیف انجمنها معلوم شود آقای سعدالدوله چنین تقریر کردند که غالب این گفتگوها بواسطه انتخابات شده زیرا که اصول نظامنامه انتخابات را نفهمیده اند حالا نظامنامه انجمنهای ایالتی را هم بفرستید مثل آن خواهد شد عقیده من این است که بهر ولایتی از طرف وزارت داخله مأموری با دستورالعمل کافی برود این انجمنها را از روی صحت برقرار نموده برگدد.

حاج سید نصرالله- صلاح میدانید فعلا تلگرافی بعموم ولایات خصوصا رشت بشود که انجمنها حرکتی نکرده واقدام بکاری نکنند تا نظامنامه آنها برسد.

سعدالدوله- عقیده من این است گویا این تلگرافات عمومی لازم نباشد یکی برشت یکی بکرمان یکی باصفهان تلگراف شود کفایت است.

بعد راپورت تلگرافی از خوی رسیده بود قرائت شد دائر بود باینکه میرزا جواد نام از اعضای انجمن تبریز آمده خوی برای بعضی اصلاحات و از خوی رفته بماکو و خیال خود را فاسد نموده باعث فتنه و فساد در ماکو شده در این باب هم مذاکره و گفتگوی زیاد شد رئیس و جمعی گفتند چون وکلاء آذربایجان هیچکدام امروز در مجلس حضور ندارند نمیشود درست تحقیقات نمود فعلا تلگرافی مختصر بانجمن تبریز بشود که این میرزا جواد نام کیست و از طرف انجمن تبریز رفته است بخوی یا نه لهذا تلگرفای نوشته شد قریب باین مضمون تلگرافی از خوی رسیده که میرزا جواد از طرف انجمن تبریز بخوی فرستاده شده باعث حیرت گردید البته سواد آن را که نمره 10 است از تلگرافخانه بگیرید واز صحت وسقم آن عاجلا اطلاع بدهید.

آقا میرزا ابوالحسنخان- پریروز در مجلس صحبت شد سبب نیامدن وکلاء شیراز قوام الملك است من بر حسب وکالت خودم تلگرافی کردم حال جواب آن باسیم انگلیسی آمده است قرائت شود تلگراف را خواندند که صورت آن از قرار ذیل است:

از شیراز بطهران- جناب آقا میرزا ابوالحسن خان و میرزا محمد باقرخان مخارج وکیل اعیان هزار تومان وکیل اصناف را بالتمام از خود دادم وکیل تجار را ملك التجار داده معطلی برای حرکت وکیل علما است که آنهم مخارجش داده شده میگویند وکلاء باید همراه جناب آقا سید جعفر که وکیل علماء است حرکت کنند و اظهار میدارند 22 حرکت میکنند هرگاه 22 حرکت نکردند وکل اعیان و تجار و اصناف را حرکت خواهم داد.

(قوام الملك).

مذاکرات روز شنبه 22 شهر صفرالمظفر 1325 مجلس شوارى ملى

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 18 را آقا میرزا طاهر قرائت کرد.

بدواً مکتوب آقای حاجی میرزا حسین که از نجف اشرف بعنوان مجلس و حجج اسلامیه مرقوم فرموده بودند قرائت شد که صورت آن از قرار ذیل است.

بسم الله الرحمن الرحیم.

حضرات حجج اسلام دامت برکاتهم رؤسای محترم مجلس شورای ملی طهران دامت برکاتهم و تایید اتهم مرجو ارفضل حضرت باری جلت آلائه آنکه همواره در اغاثه ملهوف و عانه مظلوم واحقاق حقوق و فراهم نمودن لوازم آسایش عموم مؤید بتأییدات خاصه بوده باشند سابقاً کمایتبغی ازنظم و ترتیب و فوائد مجلس معدلت مستحضر نبوده تلگرافات متوالیه مملکت آذربایجان که ناطق از عدم مساعدت اعلیحضرت قوی شوکت شهریاری ایدالله نصره بود مزید نگرانی گردید تا در این وقت جناب مستطاب عمادالعلما العاملین حجة الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ مرتضی آشتیانی دامت افاضاته نجف اشرف مشرف و شرحی مستوفی از فوائد آن مجلس محترم برای دولت و ملت و کمال اقبال و میل بندگان اعلیحضرت اقدس همایونی ادام الله ملکه واقدامات مجدانه حضرت اشرف صدارت عظمی دام اقباله العالی را بیان فرمودند نهایت مسرت و تشکر دارم مختصر تلگراف تشکرانه هم بمجلس محترم نموده حالا هم تأکیداً زحمت افزا میشوم عموما با کمال دلگرمی و اتکال بفضل الله جل وعلا و توجهات کامله حضرت امام عصر ارواحنا فداء جد واهتمام فرموده احقرهم از صمیم قلب تأیید وتشیید مجلس و دوام دولت را خواهان و التماس دعا مینمایم.

(26 محرم الحرام 1325).

بعد لایحه که از طرف انجمن مالیه نوشته شده بود خواندند که نتیجه وخلاصه مضمون او این بود.

مجلس شورای ملی برای تصفیه مالیه هذه السنه عجالة اصلاحات ذیل را که باکثریت آراء بلکه باتفاق آراء تصویب شده صورت آنرا بوزارت داخله میفرستد که وزارت داخله بخاکپای اعلیحضرت همایونی تقدیم داشته پس از تصویب و موشح شدن بصحه همایونی بوزارت مالیه ابلاغ فرموده که وزارت مالیه معمول دارد.

اول تفاوت عمل است که باید جزو جمع دستور العمل شود وزارت مالیه باید از کلیه تفاوت جزو جمع که سابقاً حکام در ولایات عمل میکردند و مبلغی از آن را باسم پیشکشی بدولت میدادند صورت صحیحی بدست آورده بمجلس محترم بفرستند که بعد از تصویب در مجلس جزو جمع دیوانی نوشته شود و باید از اشخاصیکه این صورتها را میدهند التزام سخت بگیرند که هر گاه بعد بتوسط مفتشین خلاف و خیانت آنها معلوم شود مورد مجازات باشند و اول درجه مجازات سلب امتیازات و شئونات و حقوق دولتی است واین ترتیب فقط در هذه السنه است درسنه آتیه که ترتیب مالیات از روی ممیزی علمی معلوم شد بالمره متروك خواهد بود.

دوم: مبادله جنس دیوانی است که سابقاً تسعیر میکردند بعد از این باید همه جنس دیوانی وزارت مالیه صورت صحیح این را بمجلس بفرستند که ملعوم شود از این فقره چقدر بر جمع افزوده شده.

سیم: تیولات است که باید بلااستثناء برگردد صاحبان مواجب و ارباب حقوق، حقوق خود را از خزانه دولت باقساط مقرره دریافت دارند.

چهارم: تفاوت ممیزی خراسان است که هنوز در دستورالعمل انجا نوشته نشده باید نوشته بشود و از این باب دیناری مواجب باسم اشخاص منظور نگردد.

سپس کتابچه ترتیب کمیسیون ممیزی که برای تعدیل بلوکات طهران در هذه السنه معین شده وزارت مالیه بمجلس فرستاده بودند قرائت شد هر ماهی تخمیناً یکهزار و نود و شش تومان برای هیئت ممیزین و مهندسین مخارج و مواجب معین شده بود فی الجمله مذاکره در این خصوص بمیان آمده جمعی تصدیق نموده گفتند تمام آن چیز که وزارت مالیه در این کتابچه نوشته اند صحیح است جمعی گفتند باید دفعه ثانی این کتابچه خوانده شود که از روی دقت و تامل رسیدگی شده و تصویب شود بعضی گفتند اغلب این اجزائیکه معین شده اند از دیوان حقوق دارند دیگر چرا در اینجا برای آنها مواجب تعیین کرده اند جواب داده شد که مواجب دیوانی باندازه کفاف نیست باید طوری این اجزا راحت باشند که بطور صحیح اقدام در کار نمایند و بعد گفته شد دو ملاحظه در این کتابچه

نشده که باید ملاحظه شود یکی در عنوان رئیس خالصجات امضا وزارت نوشته شده و این مخالف با قوانین این مجلس است و ما نمیتوانیم تصدیق نماییم یکی هم در خصوص تعدیات مامورین و ملاکین وغیره بطور مطلق مرقوم شده در موقع ارتکاب مؤاخذه سخت خواهد شد واین عادت قدیمه است باید حدود معلوم و محدود شود در اینموقع عنوان از بی ترتیبی تلگرافخانه شد که چند مدتی است وضع تلگرافخانه بسیار مغشوش است و از تلگرافیکه از طرف مجلس محترم بدومای روس شده و هشت روز بعد از نوشته شدن مخابره کرده اند میتوان این مطلب را ثابت کرد که بچه اندازه ترتیب تلگرافخانه غیر منظم است مذاکرات زیاد در این خصوص شد جمعی اظهار داشتند تلگرافخانه که محل اسرار و ناموس ملت ودولتست باید بشخص امینی ریاست آن داده شود بعضی اظهار نمودند که تمام اغتشاشات ولایات از رئیس حالیه تلگرافخانه است و یکی از وکلا مازندران چنین بیان کردند چند روز قبل که مازندران مغشوش و بازارها بسته بود اهالی آنجا سه تلگراف نموده و بعد از تلگراف نمودن کاغذ نوشته اند که در فلان تاریخ تلگراف کردیم دو روز پس از رسیدن آن کاغذها تلگرافات رسیده معلوم شده دوازده روز مخابره تلگرافات مازندران طول کشیده جهت تاخیر و تعویق چه بوده بغیر از بی ترتیبی تلگرافخانه میتوان بچیز دیگری حمل نمود و همچنین اهالی مازندران رفته اند تلگرافخانه تلگراف نمایند رئیس آنجا جواب داده است که تلگرافخانه تعطیل است جهت را سؤال کردند گفته است بواسطه اینکه قزاق وارد بانزلی و بعضی جاها شده همه جا مغشوش است چرا باید این گونه اقاویل کاذبه را اجزاء تلگرافخانه شهرت بدهند که باعث اضطراب و هیجان مردم بشود از وکلا محترم آذربایجان بعضی چنین اظهار داشتند که این همه گفتگو از تلگرافخانه میشود چرا بهیچوجه از پستخانه و تقلبات و بی ترتیبی آنجا مذاکره نمیکنید و حال آنکه اداره پستخانه بیشتر محل اسرار و ناموس ملت است کاغذها را باز مینمایند جواب داده شد فعلا دو سه روز است که اداره پستخانه اداره ایرانی و ریاست آنرا بایرانی داده اند باید صبر کرد ببینیم من بعد رئیس جدید بچگونه رفتار مینماید آنوقت شکایت شود و آنگهی مخصوصا ریاست حالیه اظهار داشته است که یکنفر امین از طرف مجلس در اینجا باشد زمان ورود پستها را ملاحظه نماید که بچه ترتیب وارد و بصاحبانش میرسانند و گذشته از این صحیح نیست هر روزه از یکی شکایت شود ما برای ادارات آدم لازم داریم و بعد مذاکره دراین باب شد که مطالبیکه در کمیسیون مذاکره میشود بجهت این است که در مجلس علنی صحیح نیست گفتگوی آن مطالب بشود و حال معلوم میشود هر مطلبی که در کمیسیون مطرح میشود فورا فردا آنروز همان مطلب را در مجلس علنی مذاکره مینمایند پس در این صورت فایده کمیسیون چیست در همین خصوص تلگرافخانه و غیره با دبیرالملك در کمیسیون گفتگو شده قرار گذاشتند که مراتب را بوزارت داخله اظهار کرده واصلاح شود حال چرا در این مجلس مطرح شده بالجمله پس از مذاکرات و مباحثا زیاد لایحه که در انجمن وکلا محترم نوشته شده قرائت شده مشعر بود باینکه آیا صحیح است ادارات دولتی عموما و تلگرافخانه خصوصا بطور مقاطعه داده شود یا نه و همچنین دو کار بیکنفر دادن مثل همین تلگرافخانه که رئیس حالیه آن هم حکومت دارد و هم ریاست تلگرافخانه را صحیح است یا خیر مباحثات زیاد در این باب شد عموم وکلا محترم در اینکه مقاطعه غلط است و دو کار هم بیکنفر داده نشود خصوص

در مسئله تلگرافخانه متفق القول بودند ولی در اینکه فعلا مل تلگرافخانه برگردد یا نه اختلاف آراء حاصل شد بعضی گفتند چون فعلا اداره تفتیش و اشخاص امین نداریم وادارات در ست منظم نیست صلاح نیست که تلگرافخانه امانی واگذار شود زیرا که ضرر دولت است بعضی اظهار داشتند بر فرض ضرریهم مترتب شود عیب ندارد و بالفعل امانی واگذار شود بهتر است زیرا که غیر از تلگرافات وسیله دیگری ندارد که بزودی عرایض آنها باولیای دولت و ملت برسد وقتیکه مقاطعه شد بهمین ترتیب که ملاحظه میفرمایید وضع تلگرافخانه مغشوش خواهد بود وآنگهی ریاست حالیه آن هم حکومت دارد و هم ریاست تلگرافخانه و علاوه مطرود ملت است باید تغییر داده شود بعضی گفتند از بابت تلگرافخانه و گمرك باید از نصرالسلطنه اظهار امتنان کرد که او زیاد نموده و باعث شد که این دو اداره از حیث عایدات ترقی کرد و د رحقیقت از این جهت خدمت کرده است و البته هر کس خدمتی بدولت و ملت نمود باید اظهار رضایت از او کرد و جمعی مدعی بر این اظهار شده بالاخره بعد از مباحثه و گفتگوهای طولانی قرار شد درخصوص عمل مقاطعه دادن ادارات تلگرافت و دو کار بیکنفر دادن در مجلس دیگر تجدید مذاکره شود. آقا میرزا سید محمد مجتهد اظهار داشت که وزارت داخله شکوه داشتند که لایحه بمجلس فرستاده شده تا حال جواب داده نشده دیگر در خصوص عمل خارج ملك التجار چه کردید چرا تا حال اقدامی نشده قرار بود انجمنی بجهت رسیدگی باین کار معین نماید چه شد. دیگر در باب انجمن عرایض قرار شد چند نفری معین و بعرایض رسیدگی نمایند چه شد. دیگر آنکه ما از شاه استدعا کردیم که شاهزاده عین الدوله را برای رسیدگی بمحاسبات و کارهایی که کرده است بخواهند و شاه فرمودند از مجلس بخواهند تا من احضار نمایم حال در اینخصوص هم مذاکره و اقدامی نمایند آقایان وکلاء جواب دادند در فقره لایحه وزارت داخله باید تحقیق شود که کدام یك از لوایح ایشان بی جواب مانده ودر باب عمل ملك التجار هم امروز آن پانزده نفر معین میشود که رسیدگی باینکار نمایند و انجمن عرایض برقرار است و رسدیگی بعرایض مینماید و در مسئله احضار شاهزاده عین الدوله هم یادداشت کردند که مذاکره شود و در اینموقع لایحه که طلاب قائینی که در تهران هستند نوشته بودند قرائت شد اشعار داشت بر اینکه در سال گذشته حکومت قائنات بشوکت الملك مرحمت شده بود نهایت نگاهداری را از رعیت نمودند واهالی خواهان ایشان بوده تا حال هم شکایتی نکرده اند و حشمت الملك برادر ایشان که حکومت سیستان را داشت چه خیانتها کرد و

بواسطه مرابطات خارجه که داشت از حکومت سیستان معزول شد از قرار معلوم یکصدو سی هزار تومان از بانك استقراضی قرض کرده و تقدیمی داده برای حکومت قائنات البته بوکلاء محترم مجلس مقتضیات پولیتیك امروزه و مفاسد اغراضی مخفی این شخص معلوم است و نیز بواسطه ممیزی که پارسال در آن حدود شده دیگر تفاوت عملی ندارد که این قرض را بدهد لابد ناچار است مقداری از خاك مملکت را بفروشد یا اینکه ناموس رعیت راهدر بدهد محض رضای خدا فکری در باره ما بیچارگان نمایید که گرفتار مذلت و متواری نشویم نهر هیرمند از همت ایشان بهدر رفت و نیز شرح مختصری یکی از تجار محترم در این باب نگاشته بود که مشعر بود باین که فعلا هفتاد هزار تومان از شوکت الملك طلب داریم و قرار بود این روزها برود املاك خود را فروخته این پول را بدهد حال که برادر او حشمت الملك یکصد و سی هزار تومان برای حکومت جائیکه کلیه مالیات آن سی و سه هزار تومان است تقدیمی داده برود و شوکت الملك در اینجا بماند تکلیف ما از بابت این هفتاد هزار تومان طلبیکه از شوکت الملك داریم چه خواهد شد استدعا دارم چاره نمایید.

در ایفقره هم مذاکرات زیاد شد بعضی گفتند عین این لایحه برای وزارت داخله فرستاده شود بعضی ایراد کردند که از هر چه از این کارها وانقلابات بشود تقصیر مجلس است زیرا که دیه با عاقله است و مادامی که مجلس سنا منعقد نشده هر چیزیکه در مجلس نوشته شود آن قانون است نه لایحه قانونی چرا تا حال قانون منع ومجازات رشوه که نوشته شده نفرستاده اند که بصحه همایونی رسیده مجری شود که بیش از این، این مرض مزمن مملکت را ویران نکند جمعی گفتند بیست روز است که این قانون نوشته شده تا حال فرستاده نشده که دولتیان و سایرین یك کرور دیگر داخل ننمایند واین ملت بیچاره زحمتها کشیدند تا یك لفظه مشروطه گرفتند بخیال اینکه من بعد ظلم و رشوه که در دولت مستبده و مستقله بود در مشروطه نخواهد بود افسوس حالا هر جا یك انقلابی میشود میگویندااثر مجلس است و بعضی از وزراء عوض اینکه همراهی نمایند دست از کارهای سابق هم برنداشته یك حکومت جزئی را یکصد و سی هزار تومان تقدیمی میگیرند بجهت اینکه حالا همراهی نمودن از چنین حکومتها زحمت دارد بالاخره پس از اعتراضات زیاد قرار شد شرحی بوزارت داخله نوشته شود که جداً حشمت الملك را از رفتن ممانعت نمایند وخودشان هم در مجلس حاضر شده توضیحاتیکه در این خصوص لازم است بشود. سپس از آمدن امین السلطان گفتگو شده چنین اظهار شد که مجلس یك قانون و مسئله کلی را فعلا باید در همه جا منظور دارد وآن درخصوص اشخاصی است که مطرود ملت بوده و خیانت بملت کرده اند نباید مصدر کاری باشند و این باید بطور کلی مراعات شود نه در حق بعضی دون بعضی و اگر از گذشته ها باید صرف نظر کرد بموجب (عفی الله عما سلف) پس خواستن شاهزاده عین الدوله بجهت رسدیگی بمحاسبات و کار های او و تغییر ریاست تلگرافخانه برای چیست و حال آنکه خیانت اینها نسبت بامین السلطان چیزی نیست زیرا که تمام امتیازات و ناموس مملکت را او بباد داده است و اگر این ملاحظه در کار نیست چرا باید امین السلطان بیاید و کار را بجایی برسانند نسبت دادن خیانت باو مثل نسبت دادن خیانت بیك مارشال انگلیسی باشد که باید از امروز خیانتهای او را ثابت کنیم و چندین سال طول بکشد در صورتی که خیانتهای او کاملا مشهود تمام ملت است و در حقیقت اگر امین السلطان وارد این مملکت شود دیگر باید از اهل ایران مأیوس شد که حمیت ندارند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 64

جلسه: 64

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 23 شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 22 قرائت شد بنا بود تتمه نظامنامه انجمن بلدی با امتیازنامه کارخانه کاغذسازی قرائت شده مطرح مذاکره شود آقای حاج سید نصرالله و آقا شیخ حسین و جمعی اظهار داشتند که ماها آنچه باید از مردم ملامت بشنویم شنیده ایم همه روزه مردم ما را ملامت مینمایند که شما هر روزه یك مطلبی را عنوان نموده مذاکره کرده ناقص گذارده روز دیگر داخل مطلب دیگر میشوید پس باید امروز در خصوص اغتشاش تلگرافخانه و اینکه ریاست تلگرافخانه با حکومت ایالتی بیك نفر داده شود صحیح نیست که دیروز مطرح مذاکره شده بود گفتگو نموده اخذ رای شده تمام نماییم و نباید داخل مطلب دیگری شویم جناب رئیس جوابدادند شاید مطلبیکه روز قبل عنوان میشود مهم و قابل اخذ رای نباشد آقا سید محمد تقی و جمعی اظهار داشتند مهمتر از کار تلگرافخانه چه کاریست و خلاصه مطلب دیروز این بود که ریاست تلگرافخانه با حکومت نباید با یك نفر باشد و نیز ریاست تلگرافخانه باید با شخصی باشد که امین باشد در این صورت باید این مذاکره شده تمام شود.

بعضی گفتند دیروز قرار بود رای در این خصوص گرفته شود حالا هم اخذ رای نمایند و هر کس گفتگویی دارد بگوید.

جمعی اظهار داشتند دیروز صحبت در این بود که ببینیم صحیح است عمل تلگرافخانه مقاطعه داده شود یا نه و نیز دو کار دولتی باید با یك نفر نباشد و قرار شد اخذ رای شود آقایان حجج اسلام فرمودند باید برای فردا که از روی فکر رای گرفته شود پس در این باب مذاکره شده و بطور کلی وضع قانون شود آقای حاج سید نصرالله جواب دادند این مسئله دیگری است شروع باین مطلب بنماییم طولانی میشود باز مذاکرات مجلس بی نتیجه میماند خوبست همین مسئله تلگرافخانه را که ریاست آن با حکومت با یکنفر نباید باشد گفتگو شده تمام نماییم شاهزاده اسدالله میرزا اعتراض نمودند باینکه ما وکلا قسم یاد نموده ایم که بیغرضانه حرف بزنیم قانون باید بطور کلی وضع شود دو کار با یکنفر بودن منحصر برایست تلگرافخانه نیست خیلی اشخاص هستند که دو کار بآنها رجوع شده مثلا جناب احتشام السلطنه هم رئیس کمیسیون هستند و هم وزیر مختار برلن آیا کسی دیگر نبود که بریاست کمیسیون معین نمایند لذا باید قانون کلی وضع شود که دو کار بیکنفر رجوع نشود.

سیدالحکما- فرق است مابین این که دو کار ضد یکدیگر باشد یا دو امری که موافق باشد در مسئله تلگرافخانه ریاست آن با حکومت ایالتی تقریبا ضد یکدیگر است زیرا آن کسی که رایست تلگرافخانه با اوست و هم حکومت دارد حتی الامکان صرفه شخصی خودرا نمیگذارد رعایت از رعیت نماید و مانع است از اینکه تشکیات رعایات آن محل باولیای دولت وملت برسد اما اینکه گفتید جناب احتشام السلطنه هم سفیر برلن است وهم رئیس کمیسیون این دو شغل منافات با یکدیگر ندارد ممکن است یکنفر از جانب خودشان نایب در برلن بگذارند که بامورات سفارت رسیدگی نمایند.

اسدالله میرزا- اینکه میگویید کسی که حکومت دارد با ریاست تلگرافخانه نمیگذارد تشکیات رعایا برسد و حال آنکه می بینیم هر تلگراف تشکی که از اهالی رشت آمده فورا رسانده اند و در باب جناب احتشام السلطنه میگویید در برلن نایب دارد در مسئله تلگرافخانه هم ین فرض ممکن است و میگوییم سردار منصور از جانب ریاست تلگرافخانه نایب است و خودشان در رشت هستند و علاوه فرض بفرمایید دو نفر یا یکنفر از اجزاء تلگرافخانه مسامحه در کار نمودند هر وقتی تقصیر آنها را ثابت کردید بمجازات برسانید و من حرف ندارم از اینکه دو کار باید با یك نفر نباشد ولی میگویم وضع قانون باید کلی و عمومیت داشته باشد.

حاج سید نصرالله- شما میگویید رای گرفته شود بطور کلی که دو کار با یك نفر نباشد اولا مذاکره این طولانی میشود و تعمق لازم دارد ثانیا ممکن است و من میتوانم معلوم نماید دو کاری که با هم ضدیت نداشته باشد و بیك نفر رجوع شود و این مطلب معقول است و متصور اما در مسئله تلگرافخانه و حکومت ممکن نیست زیرا که محتمل است از صرفه خود نگذرد و مانع از رسیدن تشکیات رعایا باشد.

وکیل التجار- اولا بموجب سند ما ثابت کردیم در خط رشت خیانت تلگرافخانه راو سند آن در دفتر مجلس محترم ضبط است و ثانیا تلگراف انجمن رشت را که از طرف مجلس محترم شده بود نرسانده اداره که با مجلس محترم شورای ملی این طور رفتار کند با سایرین چگونه رفتار خواهد کردو علاوه اینکه گفتید من تعهد مینمایم در تلگرافخانه خیانت نشود ودر صورت ثبوت بمجازات برسند انتظام اداره تلگرافخانه با وزارت داخله است که با سرکار والا.

اسدالله میرزا- اولا از این امنای مجلس استدعا میکنم که هر مطلبی که مذاکره میشود تحقیق نمایند و ثانیا اینکه جمعی شکایت کرده اند که تلگراف دیر میرسد بنده منکر نیستم ولی میگویم باید تحقیق کرد واشخاصی هستند در این مجلس که بصیرند و میدانند که ممکن نیست این گونه تشکیات را جلوگیری کرد زیرا که یك سیم از آنجا بخط مازندران تا مشهد دارید گاهی سیم پاره شده و پایها می افتد باید تعمیر شود نصف روز را روس و انگلیس میگیرند برای مخابرات خودشان و یك مدتی را با خارجه گفتگو دارد منتهی در شبانه روز دو ساعتی نوبت این ولایات شود آنوقت هم مطالب دولتی و مطالب مجلس وسایر مطالب مهم هست بر فرض یك تلگراف غیر مهم تاخیر بیفتد لابد است چکند و تقصیری ندارد پس اول تحقیق بکنید بعد ایراد بگیرید.

امام جمعه خوی- با این مجلس ما میخواهیم امورات بیست کرور سی کرور مردم را نظم بدهیم و حال آنکه داخله مجلس ما منظم نیست ما چکار داریم یك کار یا دو کار بیك کسی میدهند اینجا این همه شکایت شده هیچ تحقیق نکرده ایم ببینیم حقیقت دارد یا نه و برفرض حقیقت باید بمجازات برسد یا نه؟ دیروز اینجا صحبت از رشوه دادن حکام شد و بعقیده بنده تمام این کارها از این رشوه تولید میشود اگر این حرف راست بود چرا دنبال نکردید اگر درست نبود چرا در مجلس مذاکره شد ما باید صحت کار را بخواهیم چکار داریم باینکه یك کار یا دو کار بیك نفر داده میشود.

مفتخرالممالك- خواستم جواب سركار والا را عرض كنم اينكه گفتيد بواسطه افتادن چوبها و يا پاره شدن سيم محتاج بتعمير ميشود آيا ببينيم اين تعمير در خط مازندران دو سه روز است يا نه روزه و دوازده روزه و گذشته از اين ببينيم در اين ده روزه هيچ تلگراف از مازنداران نرسيده بسيار خوب والا چرا بايد اين يك تلگراف مخصوص نرسد.

آقا سيد حسن تقى زاده- خيلى افسوس ميخورم كه اوقات مجلس را ضايع ميكنند بواسطه محاكمه با يكديگر موضوع بحث ما اين نبود موضوع اين بود كه دو كار با يكنفر باشد صحيح است يا نه اين را بطور عمومى يك لايحه قانونى نوشته شود كه ببينيم دو كار دولتى با يكنفر باشد يا نباشد (آقا ميرزا ابوالحسن خان اظهار داشتند كه عقيده منهم همين است ولى ميخواهم بدانم آيا اين شغل را كسى باو داده يا نه و اين عمل تلگرافخانه با وزارت داخله است نبايد اول از او سؤال بكنيم و تا حال هم قانون نبوده و پيش از اين پنج شش كار را بيكنفر ميداده اند. جمعى جواب دادند كه اخطار بايد بعد از وضع قانون بشود وانگهى در خصوص تسعير جنس هم دولت داده بود و موقوف شد پس چرا اول بوزير ماليه اخطار نكرديد). رئيس- خوبست راى گرفته شود گويا كسى در اين باب مطلب تازه ندارد و اصل موضوع اين است كه رياست تلگرافخانه با شخصى كه حكومت دارد نبايد باشد (آقاى تقى زاده و حسام الاسلام وجمعى اظهار داشتند ما ايراد داريم قانون بايد كليه داشته باشد و راى بايد بطور عموم گرفته شود و دو كار با يكنفر نباشد جناب رئيس جواب دادند شايد بعضى اوقات دو شغل در دست يكنفر باشد و ضرر هم نداشته باشد آقاى صديق حضرت گفتند قانون اينطور وضع شود كه يك شخص نميتواند دردو اداره مختلفه مشغول دو كار باشد ولى در يك اداره ضرر ندارد آقاى دكتر ولى الله خان چنين تقرير كردند در اينكه وضع اين قانون امر صحيحى است شكى نيست ولى در اينجا امروزه ممكن نيست ما يك قانون كلى داريم و يك قاعده كوچك كه در ضمن قانون كلى است پس شما يك قاعده كوچك وضع نموده در ضمن قانون كلى مجرى داريد ما در قياسات از جزئى بكلى پيش ميبريم يا از كلى به جزئى اينجا هم برحسب وقت بايد قواعد جزئى جزئى وضع شده جمع بشود يك قانون كلى گردد و عقيده من اين است و اين خودش كليه دارد ببينيم حكومت ميتواند رئيس پست و تلگراف شود يا نه جمعى اعتراض كردند كه بايد قانون بطور كلى وضع شود بر حسب تقرير شما ممكن است شخص حكومت داشته باشد و رياست جواب دادند باينكه من گفتم يك وقت است قانون كلى وضع ميكنند يكوقت است جزئى جزئى باقتضاى مملكت).

احسن الدوله- عرض بنده اين است اگر جنان نصرالسلطنه از حكومت استعفا بدهد در اداره تلگرافخانه امين خواهد بود يا نه؟ پست و تلگراف در يد اقتدار كيست بايد او امنيت بدهد از او بخواهيد و از جاهاى لازمه بايد امنيت بدهند.

آقاى تقى زاده- عقيده بنده اين است كه در روى كاغذ تحرير بشود باين طور كه يك شخص نميتواند در دو اداره مستخدم باشد قرائت شده بعد راى گرفته شود واين بسيار خوب ميشود.

آقاى سيد عبدالله مجتهد- راى در چه خصوص است ديروز گفتگو در مسئله رياست تلگرافخانه بود و مسئله تلگراف چيزى است كه بايد محل امنيت باشد و هر كس عرض دارد فوراً برسانند آيا ممكن است يك حاكمى رئيس تلگرافخانه باشد و صرفه خود را ملاحظه ننمايد اما اگر بخواهيد اين راى را كليه بدهيد كه دو كار با يك نفر نباشد اين نميشود بسا هست كه دو شغل با هم باشد و ضرر هم ندارد.

(در اين موقع مباحثه و مذاكره زياد شد بالاخره آقاى حاج سيد نصرالله چنين بيان كردند كه آيا تفكيك و جدا ساختن كارها از يكديگر اصلح هست يا نيست پس براى قانون وضع شود اكثر تصديق نمودند).

آقا سيد حسن تقى زاده- يك قانون كلى كه در مجلس وضع شد ما مجبور نيستيم تحقيق بكنيم تمام جزئيات را پيدا كرده با اين كلى تطبيق نماييم آن كسيكه رد ميكند بايد مثالى پيدا بكند كه تطبيق با اين كلى نباشد ما نظرمان بوضع قانون است نه بجزئيات.

(در اين مورد آقاى حاج شيخ على اعتراض نمودند باينكه نبايد پرسيد بچه دليل اين قانون وضع ميشود؟ آقاى حسام الاسلام جواب دادند بملاحظه مصلحت عموميه).

مستشارالدوله- ما بايد در فكر تصحيح عمل باشيم يا نباشيم اگر بايد در فكر باشيم لازم است از يكجايى اقتباس نماييم كه دراين امورات از روى تجربه كار كرده اند تجربه چه چيز است عطف بماسبق و بديهى است كارهاى سابق ما تمام خراب است پس بايد اقتباس از آنها بكنيم كه خوب تجربه حاصل كرده اند.

(ره چنان رو كه رهروان رفتند).

حالا آنهاییکه نتیجه خوب حاصل کرده اند ببینیم صحیح میدانند و ممکن است دو کار را بیك نفر داد یا نه.

آقا سید عبدالله مجتهد- من یك خواهشی دارم از شما و آن اینست هیچوقت شخصا عنوان نکنید که در فلان دولت همچو کرده اند و ما هم بکنیم زیرا که عوام ملتفت نیستند و بما برمیخورد و حال آنکه ما قوانین داریم و قرآن داریم و نمیخواهم بگویم که اسم نبرید اسم ببرید و بگویید لیکن بشکافید و معلوم شود که این کاریکه آنها کرده اند از روی حکمت بوده و از قوانین شرع مأخذ کرده اند.

اسدالله میرزا- بدیهی است که ما رجوع بتاریخ نماییم میبینیم این ممالك خارجه قوانین صحیحی که دارند تمام از روی قرآن و قوانین شرع ما برداشته اند کتبیکه دارند بنیان آنها بر قوانین شرع ما است.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم بحکم مواسات که در شرع و قرآن است نباید یکنفر صاحب دو شغل باشد و یکنفر هیچ کار نداشته باشد همین مسئله برای وضع قانون کافی نیست. (همه تصدیق نموده و لایحه قانونی که در این باب نوشته شده بود قرائت شده ورقه رأی منتشر و هفتادو نه رأی داده شد باین که یك نفر نباید متصدی دو شغل دولتی در دو اداره مختلفه باشد).

حاجی میرزا ابراهیم آقا- عرضی دارم غرض از تشکیل هیئت وزرا و معرفی کابینه وزرا هشتگانه چه بود مگر نه غرض این بود بهر کاری که اقدام مینمایند مواظب نتیجه کار یکدیگر باشند امروز از هر کدام میپرسیم که نتیجه کار فلان وزارتخانه چیست میگویند خبر نداریم و بنا بود وزرا در حضور حجج اسلام قسم یاد نمایند چه شد؟ و قرار بود در همین روزها تتمیم قانون اساسی در مجلس قرائت شود هیچ مذاکره نشد پس این ملت بیچاره اینهمه زحمت کشیدند نتیجه فقط همان گرفتن لفظ مشروطه بود.

آقا سید عبدالله مجتهد- در باب قسم یاد نمودن وزرا جواب دادند ما حاضریم در همین روزها اطلاع میدهم در دربار حاضر شوند و بجهت اطمینان ملت قسم یاد نمایند.

آقای تقی زاده- اینکه میرزا ابراهیم اصرار دارند در تتمیم قانون اساسی بجهت این است که مردم بما اذیت میکنند و میگویند آخر مقصود فقط همان گرفتن لفظ مشروطه نبود لهذا خواهش میکنم نوعی همت کنید که این تتمیم قانون اساسی در این دو سه روزه تمام شود.

آقا شیخ حسین شهیدی- یك ایراد صحیحی باین مجلس وارد است که هیچ عاقلی نمیتواند رد نماید آن مردم تمام ماها را عقلا دانسته و باینجا فرستاده اند و حضرت امیر علیه اسلام میفرماید (من قطع کلام الغیر بدل علی قله عقله).

یعنی کسیکه قطع بکند من غیر را دلالت میکند بر کمی عقل او آیا این در مجلس ما هست یا نه دیگر اینکه قسم خوردیم بدولت و ملت خیانت نکنند ببینید در مسئله تلگراف چه نحو در مجلس تهاچم مذاکره شد از این بوی غرض فهمیده میشود یا نه کسیکه مسئله را طرح واستدلال کرد او را نباید دوره نمود یك نفر طرف شود اگر مدلل کرد فبها والا دیگری مقصود هر کس ایرادی دارد باید یکی یکی ایراد نمایند نه اینکه یك دفعه دوره بشود.

دکتر ولی الله خان- اینجا مکرر گفته شده که مذاکرات مجلس اغلب درهم و برهم است و این بسیار حرف صحیحی است ولی در تمام مجالس و پارلمانهای دنیا همینطور است روزنامه ها را ببینید نوشته است ما هیچ نفهمیدیم و مخصوصا عذر خواسته و چند نقطه گذاشته که نفهمیده ایم این یك چیز طبیعی است و بعد از آنکه زنگ زده شد ساکت میشوند واین مسئله در تمام مجالس هست اما در خصوص اینکه میفرمایید بوی غرض میآید این صحیح است وقتیکه بناشد تمام مطلب را که عنوان شده بشکافند او شعبه شعبه شده وهر شعبه اش البته بیکی خواهد خورد ولی تکلیف ما این است و بایستی از روی دقت صحبت کنیم.

(آقای احسن الدوله در اینموقع تقریرات خودشانرا لایحه نوشته بودند قرائت کردند که صورت آن از قرار ذیل است)

از آقایان عظام شهادت میطلبم که آیا ما ایرانیان بواسطه تکمیل علوم باشد درجه رسیده و مشروطه طلبیده و استبداد را با عدالت فرق میگذاریم عرض خواهم کرد نه والله در علم بهیچوجه تفاوت نکرده ایم ولی بواسطه شدت مظلومیت اهالی ایران خداوند قادر و منان بید قادر کامله خود روح تازه بر قالب بی روح ماها دمیده و عموم ملت را بیدار و زبانها را گویا فرموده است. پس در اینصورت هیچ انصاف نیست که با وجود ذکر قسم وضع مجلس مقدس ما که چشم امید همه باینجاست باین درجه بی نظم وغیر مرتب باشد ماها که نتوانیم مجلس محترم خودمانرا که مقنن قانون است در تحت نظام بیاوریم چگونه انجمنهای محلی را مرتب و منظم خواهیم کرد که اسباب آسودنی دولت وملت بشود.

(1) وکلای محترم باید قدر این نعمت عظمی را که خداوند متعال عطا فرموده دانسته دهان پاك خودشان را با بعضی الفاظ رکیکه و قبیحه که نتیجه قساوت قلب واغراض نفسانی سابقست ملوث ننمایند واحترام مجلس را از میان نبرند.

(2) باید دانست که این مجلس میدان مبارزه نیست و از داد و فریاد مسائلی حل نخواهد شد بهتر آنستکه وکلای محترم هر یك جداگانه مطلب خود را عنوان کرده و مستمعین ساکت باشند تا ناطق مقصود خود را تماما بیان نماید و دیگران در جواب یك بیك رای خودشان اظهار نمایند که تماشاچیان و سایرین بتوانند نتیجه را درك نمایند.

(3) در ترتیب و تنظیم اداره جات اشخاص مؤدب اسامی طرف مقابل را نباید بی ادبانه و مغرضانه با الفاظ نامناسب و زشت هدف ملامت نمود مدعی تراشی کرد و مسلما بالفاظ ملایم و شیرین بهتر میتوان تنبیه کرد در هر حال باید در امنیت ونظم اداره جات کوشیده دستورالعمل بهمگی داده بشود که من بعد رؤسا نتوانند از حدود خودشان تجاوز نمایند.

و بعد لایحه آقای کاشف السلطنه از بابت زراعت چائی که در ایران دایر کرده اند نوشته بودند قرائت شد و آقای صدیق حضرت صورت اسامی آقایان وکلائیکه جهت کمیسیون عمل حج ملك التجار انتخاب ومعین شده بودند خواندند بعضی عذر خواستند قرار شد در عوض آنها اشخاص دیگر معین شوند و پس از این آقای صدیق حضرت چنین نطق کردند.

که اینمجلس برای وضع قانون انعقاد یافته و الحمدالله امورز یك قانون وضع شده وبنده در این مسائل هم عقیده آقای تقی زاده هستم که میگویند هر مذاکره میشود یك لایحه قانونی نوشته شود ویك عرض دارم که متمم همین قانون امروزی است که آن هم بطور قانون نوشته شود امروز مذاکره آن شده در مجلس دیگر اخذ رای نمایند و آن اینست که آقایان وکلا فکری نموده یك سنی برای اشخاصی که داخل شغل دولتی میشوند قرار بگذارند که معلوم باشد دیگر یك طفل بمن هفده و هیجده داخل خدمت نشود (اکثر این عنوان را تصدیق نمودند و قرار شد مطرح شود). باز صحبت از تتمیم قانون اساسی شد رئیس چنین جواب دادند که قانون اساسی تمام شده ولی باید بواسطه اهمیتی که دارد در انجمن علیحده یکمرتبه خوانده شود که آقایان حجج اسلام هم حضور داشته باشند این است میگویم مشکل است این ماه بمجلس بیاید زیرا که چند روز دیگر قتل است و تعطیل میشود چیزی که فعلا لازم است دو لایحه دولتی است که بمجلس فرستاده اند و نظام نامه انجمنهای ایالتی که خیلی اهمیت دارد باید در این چند روزه انشاء الله تنقیح و تصحیح شود.)

وکیل التجار- اولا عرض میکنم تتمیم قانون اساسی لازم تر است اگر ممکن باشد آنرا مقدم بدارید و لازم است که در انجمن علیحده خوانده شود یك مجلس فوق العاده طرف صبح قرار بدهید که در این ماه شروع بقانون اساسی شود ثانیا در خصوص قلت وقت است و آنروز در این باب عرض کردم بنظر بنده اهمیت داشت این وقت خیلی کم است طوری فرمایید که کار پیش برود.

آقای تقی زاده- عرضی دارم ترتیب امور در عمل تجربه معلوم میشود بنده شخصا تجربه حاصل کرده ام که ممکن نیست در این مجلس مطابق نظامنامه داخلی عمل کرد در بیست روز قبل گفتم که کار از روی نظامنامه داخلی باشد یکروز رفتم روی قالیچه عنوان لایحه قانونی کرده نوشته دادم خدمت شما همینطور مانده و حال آنکه اگر مثل امروز بدون ملاحظه ترتیب نظامنامه عنوان میکردم مجری میشد.

سیدالحکما- قلت وقت سبب شده است که کار مجلس پیش نمیرود والا این وکلاء محترم که از خارج آمده اند و ما هم از کارهای خودمان دست کشیده ایم که خدمت بملت نماییم یك ساعت حرف متفرقه میزنیم یکساعت دیگر میماند برای مذاکرات مجلس با اینهم کار پیش نمیرود.

رئیس- جواب مختصری بدهم بقول آقای تقی زاده از تجربه تام امور تولید میشودما از تجربه معلوم کرده ایم که وکلا از دو ساعت بیشتر نمیتوانند بیایند اگر شما حاضرید از پنج ساعت بغروب مانده منهم حاضرم (آقای شرف الدوله لایحه نوشته بودند در اینموقع خوانده شد و صورت آن از قرار ذیل است.

تمام رعیت ایران در انتظارند که مجلس شورای ملی در آسایش و تربیت ملت وترقی مملکت چه قرار و قانون خواهد داد و خارجیها نگرانند که چه نتایج و قواعد از مجلس بروز خواهد کرد در اینصورت ذهی بی انصافیست که ما وکلای مملکت اوقات خودمان را ببطالت و بیکاری گذرانده خدمتی شایسته نکرده باشم قریب دو ماه است ما وارد طهران شده ایم هنوز کاری و خدمتی بمملکت و ملت نکرده اوقات خودمان را ضایع کرده ایم موکلین ما اگر بمقام بازخواست مؤاخذه برآیند ما چه جوابی بآنها خواهیم داد و چه عذری خواهیم داشت چرا ما باید وقت خودمانرا غنیمت نشماریم و مجدانه در راه وطن عزیز خدمت نماییم باید همت و غیرت کرده هر کدام از کارها را که باقتضای وقت نافع بحال ملت و مملکت میدانیم منتخب و پیشنهاد مجلس نموده مادامیکه مجلس آنها را اصلاح و تمام

نکرده نباید کاری دیگر بپردازد و تمام امورات را ناقص و ناتمام و مهمل گذارد از آن جمله است ترتیب وزراء هشت گانه من نمیدانم وزراء هشت گانه چرا قانون ادارات خودشانرا پیشنهاد مجلس نمینمایند اگر نوشتن قانون ادارات وزراء بر عهده خود وزراء وتکلیف آنهاست چرا نمینویسند و بمجلس نمیفرستند اگر مجلس خود قانون ادارات آنها را خواهد نوشت چرا نمینویسند و اهمال میکنند واز آن جمله است فرستادن نظامنامه تکالیف انجمنهای ولایات که هر چه زودتر مجلس باید در این باب عجله نماید و اهمال نکند. و از آن جمله است نوشتن و تمام کردن کسر قانون اساسی که از مسائل اهم است و تأخیرش جایز نیست و ازآن جمله است اصلاح بودجه مملکتی که جزواً بجزو مجلس است که بمخارج مملکت برسد واصلاح کند از آنجمله است قسم خوردن وزراء باید بطوریکه قسم یاد کرده ایم اغراض و منافع شخصیه را کنار گذاشته نفع و ضرر عموم ملت را از خود دانسته در آبادی مملکت و حفظ شرف و شأن دولت و آسایش ملت ساعی و جاهد باشیم و کارهاییکه امروزه صلاح مملکت لازم ما است مقدم داریم ومنظوری جزو وطن پرستی و خیر خواهی بنی نوع نداشته باشیم و در استحکام اصل و اساس کار سعی نماییم که در فروعات.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 65

جلسه: 65

خلاصه وقایع ومذاکرات روز سه شنبه 25 شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 23 را آقا میرزا طاهر قرائت نمودند قرار شد نظامنامه انجمنهای ایالتی خوانده شده مطرح مذاکره شود رئیس اظهار داشت قبل از اینکه شروع بقرائت نظامنامه انجمنهای ایالتی شود مکتوبی طلاب انجمن اتحادیه نوشته اند و خیلی مختصر است خوانده شود.

لهذا آقا میرزا طاهر مکتوب مزبور را خواندند که خلاصه آن قریب باین مضمون بود.

از طرف طلاب انجمن اتحادیه- قریب هفتاد روز است بعد از آنکه اهالی آذربایجان واینجا اقدام و ایستادگی نموده تکمیل قانون اساسی را خواستند همه روزه مذاکره شد که تتمیم قانون اساسی کی نوشته شده و چه وقت تمام میشود جواب داده شد همین چند روزه تاغره ماه صفر را وعده صحیح دادید که تمام میشود و ماه صفر هم بآخر میرسید ابداً بوعده خودتان وفا نکرده اید اگر تتمیم قانون اساسی تا حال نوشته نشده چرا اقدام نکرده اند اگر نوشته شده چرا در مجلس قرائت و تصویب نشده اگر قرائت و تصویب شد چرا بصحه همایونی فرستاده نشده اگر بصه همایونی فرستده شده وبصحه نرسیده چرا به ملت اطلاع نداده اند که ملت تکلیف خود را بداند اگر تا روز پنجشنبه متمم قانون اساسی تمام نشده و بصحه همایونی نرسد موجب زحمت خواهد شد مطلب دیگر چند روز قبل جمعی از اهل قائن متظلم بودند عینا عریضه آنها فرستاده شد که جواب داده شود واین آخرین عریضه است که جهت رفع تکلیف عرض شد.

رئیس- بلی از این رقعه که از انجمن اتحادیه نوشته اند شاید هر کس معنی استنباط کند من چنین استنباط کرده ام اینها کار را بر ما سخت میگیرند والا اینها وکلائیکه تعیین نموده ند یا باید بگویند این وکلا را قبول نداریم یا اینکه باید فرصت و وقت بدهند از غره رمضان زحمتها کشیده با جمعی تا آن قسمت نظامنامه اساسی که بصحه همایونی رسید ودیدند نوشته شد وازغره ذی حجه مشغول نوشتن باقی بودند حال سه چهار روز است تمام شده که باید در مجلس قرائت شود ولی این نظامنامه انجمنهای ایالتی و نظامنامه بلدی الزم امور بنظر میآید بواسطه اغتشاش ولایات گفتیم اینها پیش بیفتد حال اینطور نوشته اند عرض بنده دو مطلب است یکی اینکه اگر اهالی انجمن اتحادیه و سایرین وکلا بجهت مجلس معین نموده اند دیگر حق گفتگو ندارند و در همه جا هم همینطور معمول است موکلین حق امر ونهی بر وکلای خود ندارند دیگر اینکه اگر از اهل مجلس بهمدیگر اطمینان ندارند آن را هم واضح گفته و تصریح نمایند رأی بگیرید آنها بروند باقی دیگر مشغول کار بشوند این دو فقره مطلب من است حالا این قسم مکتوبات نوشتن جز اینکه موجب دلتنگی و رنجش میشود فایده دیگری ندارد ما که بیکار نبوده ایم و همه وقت مشغول کار بوده و هستیم.

حاج شیخ علی- و جمعی اظهار داشتند که مقصود طلاب انجمن اتحادیه از نوشتن این مکتوب ترغیب و تأکید بوده ولی ندانسته اند چه بنویسند و سوء تعبیر است گمان اینطور استکه فقط قصد اینها جز ترغیب و تأکید جیز دیگری نبوده.

وکیل التجار- چنین جواب دادند هیچکدام از این مطالب که گفته شد از عبارات این مکتوب فهمیده نشود آنچه که فهمیده میشود این استکه اینها استدعا کرده اند اگر متمم قانون اساسی بصحه همایونی نرسیده و علتی دارد اطلاع داده شود که ما ملت بتکلیف خود عمل نماییم مقصود آنها در لفظ اگر است وغیر از استدعا چیز دیگر نیست.

حاج محمد تقی- پنجاه روز استکه این هفت فصل متمم قانون اساسی ناتمام مانده است روزی یکساعت ونیم میخواهید بیایید یك کار ایران را اصلاح نمایید واین محملها برای مکتوب قرار میدهید.

حاج سید نصرالله- آنکه ظاهر عبارت مکتوب است همین است که گفته شد و محل ایراد است ولی یقین است مقصود آنها این نیست اما اینکه میگوئید بهمه جهت دو ساعت میایید و با این کار پیش نمیرود در این مجلس باید خلاصه مطالب گفته شود اینجا که نمیشود قانون نوشته شده واصلاح گردد یك فصل قانون را میخواهید در این مجلس مذاکره نمایید چند روز طول میکشد تا نتیجه بگیرید در اینصورت میشود صد فصل قانون را در این مجلس اصلاح نمایید کار را باید در انجمن دیگر تدارك کرد اینهائیکه قوانین را مینویسند انجمن دارند شبها مذاکره و مباحثه وفکر مینمایند شاید در سر یك مطلب یك شبانه روز گفتگو مینمایند لیکن اینجا شما هیچ فکر نمیکنید یك عبارتیکه خوانده میشود از هر طرف فوراً هجوم میآورند ای نظامنامه انجمنهای بلدی در بیست روز قبل قرائت شده و نسخه آن چاپ شده بهمه داده شد که مطالعه نمایند.

معهذا وقتیکه خوانده میشود در سر یك عبارت چقدر گفتگو مینمایید معلوم میشود هیچ مطالعه نکرده اند بلی صحیح است اینها متمم قانون اساسی وغیره را میخواهند ولی این نظامنامه انجمنهای ایالتی از همه اهم تر است تمام ولایات مغشوش است باید بدواً این تمام شود که رفع این اغتشاشات بشود.

اسدالله میرزا- سلسله جلیله شاهزادگان و قاجار مجلسها نموده و گفتگوها کرده انجمن اتحادیه تأسیس کرده اند و دیروز مرا هم دعوت نموده بودند و لایحه نوشته بودند خواندند مخصوصا شاهزاده فرمانفرما و سایرین از من خواستند که آن لایحه در این مجلس محترم هم خوانده شود حالا جناب رئیس اجازه دادند آقایان هم تصویب مینمایند خوانده شود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- مقصود از این لایحه و انجمن چیست؟

اسدالله میرزا- مقصود اظهار همراهی است.

آقا میرزا سید محمد- این انجمنهای متعدد اسباب اغتشاش شده و اهم مطالب ملاحظه این امورات استکه رفع اغتشاشات بشود این شهر با وجود بی نظمی که دارد در هر گوشه مجلسی تشکیل داده اند و امر بمعروف را دست آویز کرده بدتر اسباب بی نظمی و اغتشاش میشوند غرض جلوه اینکار را نمایید اگر این وضع باشد همه این مملکت بهم خواهد خورد در این خصوص مذاکرات زیاد شد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مملکتی که سیاست ندارد در آن هیچکار پیشرفت نمیکند اینها بالمره از سیاست چشم پوشیده اند خود را مطیع امر نمیدانند بلکه هر کدام خود را آمر میدانند و همه این اغتشاشات را هم مغرضین و مفسدین میبندند بپای مجلس.

آقا سید حسین- آن روز در مجلس همین مذاکره شد وزارت داخله هم حضور داشتند قرار شد آن بلیطها را بگیرند و هر کس مرتکب این کار است بمجازات برسد واینگونه انجمنها را که باعث هرج و مرج میشوند بهم بزنند حالا باید از وزارت داخله این مطلب را خواست و بعضی گفتند بدواً از مجلس رقعه بملایمت باین مجلس نوشته شود شاید ترك این کارها را نمایند آقا شیخ حسین اظهار داشتند این انجمن ربطی به بقال و غیره ندارد و آن کسیکه این انجمن را دائر نموده میگوید من آقا هستم آنانرا باید آقایان حجج اسلام رفع نمایند.

آقا میرزا محمود خوانساری- کار تشکیل اینگونه انجمنها در مسئله است یا راجع بشرع است یا راجع بعرف اگر راجع بعرف است دولت باید ممانعت نماید اگر راجع بشرع است حجج اسلام باید ممانعت کنند ربطی بمجلس ندارد.

در این وقت لایحه که از انجمن شاهزادگان و قاجار نوشته شده بود شاهزاده اسدالله میرزا قرائت کرند که مشعر بود بر اظهار همراهی این سلسله جلیله با اساس مقدس مجلس محترم شورای ملی بعضی ایراد نمودند با وجود این لایحه که از انجمن شاهزادگان و قاجاریه نوشته شده هیچ متوقع و منتظر نبودیم که اسمی از سلطنت مشروطه نبرده اند جواب داده شد که سلطنت مشروطه بنایش با مجلس شورای ملی است و از مجلس محترم هم بطوریکه باید اسم برده شود نوشته شده.

آقا شیخ ابراهیم- در زنجان انجمنی تشکیل شده غیر از روضه خوانی و تهذیب اخلاق کار دیگری ندارد. معهذا از طرف حکومت و مستبدین جمعی با سرباز و توپچی اجماع نموده اند که انجمن را بهم زده این بیچاره ها را اذیت میکنند خوبست تلگرافی از طرف مجلس محترم بحکومت آنجا بشود که اقدام بکاری ننمایند و همچنین انجمن هم ساکت باشد تا دستورالعمل آنها فرستاده شود قرار شد

بهمین مضمون تلگرافی بشود. و تلگرافی در این مورد آقا میرزا سید محمد مجتهد ارائه داشت که از لنگرود مخابره شده بود و وزارت داخله نزد معظم الیه محض آگاهی و استحضار فرستاده بودند قرائت شد خلاصه مضمون آن این که:

شیخ محمد نامی واعظ ضعیفه را برهنه و بجرم اینکه فعل شنیعی از او صادر شده سوار خر برهنه نموده در کوچه و بازار گردانیده ند و این نحو کارها مخالف شرع وعرف است و بعد آقا سید محمد اظهار کردند که اعلیحضرت دستخط فرموده اند وزارت داخله مأمور بفرستد اینشخص را بیاورند و حال من باب اطلاع بمجلس فرستاده اند همه تصدیق کرند که البته باید از این نوع کارها که خلاف شرع و امنیت است جلوگیری شود.

رئیس- یك مطلب داشتم و آن اینست که قرار بگذاریم یکروز ازاین چهار روز مجلس را برای مطالب متفرقه مخصوص شده مذاکرات و گفتگو شود و سه روز باقی را برای خواندن و تصویب نظامنامها و قوانین که وضع و نوشته میشود و سعی نماییم این سه چهار نظامنامه که حاضر است تمام شده کاری پیش برود عموم تصدیق نموده گفتند این ترتیب بسیار خوبست و آقا میرزا طاهر شروع نمودند بخواندن نظامنامه انجمنهای ایالتی.

احسن الدوله- از این تاریخ ببعد همه روزه این مجلس با وزراء طرف بوده و کار خواهد داشت اگر آقایان تصویب نمایند چه ضرر دارد هر ماهی دو نفر از وکلاء کاردان را مأمور نمایند که با وزراء گفتگو نموده و مطالبه جوبا اخطاراتیکه از طرف مجلس میشود بنمایند.

رئیس- این ترتیب که شما گفتید صحیح نیست چندی قبل یك ترتیبی مذاکره شده و حال هم از طرف دولت اقبال شده و باید اقدام شود و آن اینست که هیئتی از وزراء و وکلا در یکی از اطاقهای همین عمارت تشکیل یافته هفته دو سه روز در امورات مذاکره نموده و تدارك کار برای مجلس نمایند واین ترتیب بسیار خوب و مفید است.

حاج سید نصرالله- غیر این ترتیب هیچ شکل دیگر نمیشود واگر این ترتیب نشود هیچ کار این مجلس پیش نخواهد رفت کار این مجلس فقط گفتن و نوشتن است.

(باز صحبت از انجمنها شد بعضی گفتند که هر انجمنی که بتصویب مجلس تشکیل میشود عیب ندارد و باقی انجمنها که بتصویب مجلس تشکیل نشده وباعث اغتشاش هستند بیفایده است).

حسنعلی خان- در باب انجمن ایالتی خیلی صحبت شده و گفته شد که در مملکت هرج و مرج و بی نظمی روی داده باید جلوگیری شود حرفی در این نیست والبته باید ممانعت نمود ولی عرضی دارم و آن این است پریشب گذشته ضعیفه را در پشت باغ ما کشته چاه انداخته اند و هیچ معلوم نیست کی کشته بعد از آنکه جسد کشته متعفن شده فهمیده اند با هزاران زحمت از چاه بیرون آوردند که دفن نمایند و علاوه هر شب دسته دسته مست است که در خیابانها و کوچها میگردند خودم دیدم یکدسته مست دستشان حربه بود و عربده میکشیدند اینها نیست مگر بواسطه اینکه دولت با ملت معیت ندارد و میخواهد این شهر بهم بخورد و همه را هم میگویند مجلس کرده چیزیکه ما میخواهیم این است جدا بوزارت داخله اخطار شود تا فردا شهر را امنیت بدهد و این دفعه سیم است که گفته شد اگر اقدامی نکردند باید استعفاء ایشان را خواست معالجه این کار این است که همراه باشید و جدا بخواهید امنیت هیچ نیست و ماها آسوده در خانهای خود نشسته ایم.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- بلی دولتیها متعمد هستند. آن روز وزارت داخله در این خصوص نوشته خواست نوشتیم دادیم معهذا اقدامی نشد.

حسنعلی خان- قانون نوشتن صحیح است تکلیف مجلس است ولی ورق کاغذ با مرکب هیچ کار نمیکند قانون مجری میخواهد تا قوه اجرائیه نداشته باشید هیچ فایده ندارد.

رئیس التجار- اگر مجلس تصویب میکند همین طوریکه آقای حسنعلی خان گفتند از وزارت داخله جدا خواسته شود این بی نظمی و اغتشاش منحصر بطهران نیست همه جا همینطور است.

حسنعلی خان- در این باب زیاده بر این حرف نزنید بموجب نظامنامه سه دفعه که هر چیزی را از وزیر مسئولی خواستید اقدام نکردید عزل او را باید خواست (قرار شد بهمین ترتیب رقعه بوزارت داخله نوشته شود.)

سید الحکما- البته باین ترتیب که آقای حسنعلی خان گفتند بوزارت داخله نوشته میشود آن انجمنی که برای کار حاجی ملك التجار معین شد وقت او معلوم شود که کی است تا حاضر شوند.

رئیس- قرار است فردا دو ساعت بظهر مانده اشخاص آن انجمن حاضر شده در این باب گفتگو نمایند.

جلسه: 66

خلاصه وقایع و مذاکرات روز 5 شنبه 27 شهر صفر المظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 25 را آقا سید محمد تقی قرائت نمودند و قرار شد نظامنامه بلدی قرائت شود و مطرح مذاکره شود.

قبل از شروع در خواندن نظامنامه بلدی چند نفر از وکلاء چنین عنوان کردند که در نمره 66 روزنامه مجلس مکتوبی بعنوان (مکتوب کرمانشاه) درج شده و در آن مکتوب عبارتی باین طور نوشته شده (آقا محمد مهدی پیشنماز گفت این مجلس باید بقسمی دائر و برقرار باشد که اگر حکومت با شاه مانع از اجرای احکام شوند صریحا و برملاء باید مدعی شد این حاکم و آن پادشاه را نمیخواهیم حتی اگر مجلس کبرای تهران هم موقوف شود این مجلس ما باید برقرار باشد) هیچ بی سواد بیمدرکی چنین عبارت را نمیگوید و نمینویسد و حتی هیچ مملکت جمهوری هم نسبت برئیس مفخم خودشان چنین اظهارات نمیکنند ما قسم خورده ایم همان طور که حقوق ملت را حفظ مینماییم باید حفظ حقوق دولت را هم بکنیم باید معلوم شود نویسنده و گوینده این عبارت کی است و چرا چنین مکتوبی را در روزنامه درج کرده اند بعضی تصدیق کردند بعضی گفتند باید بوزارت علوم نوشته شود که از مدیر محترم روزنامه این تحقیقات بشود یکی دیگر از وکلا چنین تقریر کرد که اولا باید تحقیق شود که این مکتوب امضا دارد یا ندارد و نویسنده و گوینده این عبارت معین شده بمجازات برسد و نیز مدیر روزنامه مسئول است که باید اینگونه عبارات را اصلاح نماید پس از مختصر مذاکره و گفتگو قرار شد شرحی از طرف مجلس محترم بوزارت علوم نوشته شود که در این خصوص با مدیر روزنامه گفتگو نمایند و بعد عنوان شد بعد از نوشته شدن بوزارت علوم و تحقیقات ایشان آیا نباید این مکتوب در همین روزنامه تکذیب شود اکثر تصویب نموده گفتند باید مقاله در تکذیب و رد این مکتوب نوشته شده در همین روزنامه (مجلس) درج گردد سپس عنوان شد که قرار بود نطق و مذاکرات وکلا در روزنامه باسم درج نشود چنانچه در همین نمره 66 بهمان طور نوشته شده ولی باز در نمره های بعد از نمره 66 نطقها باسم درج شده در این خصوص نیز باید بمدیر روزنامه تأکید شود که دیگر نطقها باسم نوشته نشود بعضی گفتند در این باب باید اخذ رأی شود بعضی گفتند محتاج برأی نیست همه متفق القول هستند جواب داده شد که عموم وکلا در این خصوص متفق الرای نیستند و جمعی هستند میگویند باید نطقها باسم درج شود در این صورت باید اخذ رأی شود اگر رأی گرفته نشود محل ایراد خواهد شد و بعد یکی از وکلا اظهار داشت که روزنامه ترقی نطق مجلس را باسم مینویسد وانگهی بعضی قوانین هم معلوم نیست که از کجا ترجمه شده در روزنامه خود درج مینماید و عوام هم ملتفت نیستند که آیا قوانین در مجلس تصویب شد یا اینکه مدیر روزنامه ترقی از خود نوشته است آنوقت اسباب شبهه خواهد شد باید جلوگیری شود گفتند باید در این خصوص هم بوزارت علوم چیزی نوشته شود و در این موقع شروع بقرائت نظامنامه بلدی شده چون رقعه داریم قرائت نظامنامه و نوبت مباحثه و تنقیح بود فصول و موادی که خوانده شد هر کس ایرادی داشت اظهار نموده مباحثه ومداقه بعمل آمد در دفعه سی که خوانده میشود اخذ رأی خواهد شد.

جلسه: 67

خلاصه وقایع و مذاکرات روز شنبه 29 شهر صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 27 را آقای حاج سید نصرالله قرائت کردند و قرار شد نظامنامه انجمنهای ایالتی قرائت شده تصویب و اخذ رأی شود قل از شروع بقرائت نظامنامه یکی از وکلاء چنین عنوان نمود که چند نفر از موکلین بمن قسم داده اند قبل از خوانده شدن نظامنامه چند فقره مطلب است سئوال نمایم یکی اینکه قرار بود هیئتی از وزرا و وکلا تشکیل یافته در یکی از اطاقهای همین عمارت هفته دو و سه روز حاضر شده در امورات مملکتی مذاکره و مشاوره نموده تدارك کار برای مجلس نمایند چه شد؟ (جواب داده شد هنوز اقدامی نشده ولی وزیر علوم اینجا بودند در این باب گفتگو شد قرار شد که اقدام شود). یکی دیگر در باب حضور آصف الدوله جهت رسیدگی و استرداد اسرا جواب چه میفرمایند؟ (جواب داده شد که یادداشت شده بوزارت داخله در اینخصوص اخطار

شود. یکی از وکلا اظهار داشت چند روز قبل که در این باب مذاکره بمیان آمد قرارشد آصف الدوله اینجا حاضر شده با حضور وزارت عدلیه با چند نفر از طرف ایشان در اطاق علیحده رسیدگی و تکلیف معلوم شود. یکی دیگر اینکه آصف الدوله در مجلس اظهار داشته که سلطنیت ایران مشروطه شده بمن ربطی ندارد من از استبداد خودم دست برنمیدارم دیگر اینکه فرمان تیولی از قراریکه شنیده شده در این روزها بصحه رسیده است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- اما آصف الدوله مکرر بمن پیغام داده است که من حاضرم در هر جا که بگویند حضور بهم رسانیده آنچه بگردن من وارد بیاورند از عهده برآیم در این صورت او شخص عاقلی است نباید چنین حرفی زده باشد البته اگر چنین اظهاری نموده باید جزای او را داد اما در خصوص فرمان تیول معلوم نیست که تیولات برگشت شده باشد جمعی جواب دادند چرا لایحه قانونی از برای صحه همایونی فرستاده شده بعد چنین عنوان شد سردار مفخم لاریجانی که سابق حکومت استرآباد را داشت در مسئله اسرا اطلاع کامل دارد و راه استرداد آنها در دست او آسان است خوب است وزارت داخله در مجلس حضور بهمرسانیده و او را هم بخواهند که در این خصوص گفتگو شده قراری گذارده شود و شاید غیر از پول دادن راه دیگری داشته باشد جواب داده شد که این فقره پول لازم دارد و یکی دیگر از وکلاء اظهار نمود که تا حال چند فقره لایحه قانونی از بابت برگشت تیولات و غیره برای صحه همایونی فرستاده شده هیچ نتیجه نداده و فعلا هم ارباب تیول مثل سابق رفتار مینمایند. (در این موقع شروع بقرائت نظامنامه انجمنهای ایالتی شده چون دفعه سیم و نوبت تصویب و اخذ رأی بود تا نصف بیشتر که قرائت شد در فصول و مواد آن آنچه لازمه مذاکره و دقت بود بعمل آمده و تصویب نمودند).

آقا سید عبدالله مجتهد- در باب آصف الدوله و متظلمین خراسان قرار بود اینجا یا در دیوانخانه یا جای دیگر حاضر شده و مطالب خود را ثابت نموده رسیدگی شود چه شد؟ جواب داده شد که قبل از آمدن آقا در اول مجلس مذاکره همین مسئله بمیان آمد قرار شد بوزارت داخله چیزی نوشته شود که چه اقدام نموده یکی از وکلاء اظهار داشت قریب پنجاه روز است که این مسئله عنوان شده واتصالا یادداشت نموده بوزارت داخله اخطار کرده اند جواب داده است که رسیدگی میشود باینطور باشد چه نتیجه خواهد داد آقا سید عبدالله اظهار کردند این دفعه اکید نوشته شود که اگر تا مجلس آتیه آصف الدوله حاضر نشود آنوقت عزل او را حکماً از اعلیحضرت پادشاه خواهیم خواست بعضی اظهار داشتند چه ضرر دارد بوزارت داخله اینطور نوشته شود که مجلسی در دیوانخانه معین شده و چند نفر هم از وکلاء در آنجا بجهت نظارت حاضرگشته رسیدگی باین کار نمایند بعضی جواب دادند همانطور که آقا فرمودند صحیح است بعضی گفتند باید در همین مجلس رسیدگی شود بعد عنوان شد که باید مدت معین شود که وزارت داخله ملزم شده اقدام نمایند گفتند تا روز 5 شنبه گفته شد تا روز 5 شنبه وقت کم است.

آقا سید عبدالله- همینقدر تا روز 5 شنبه شروع به رسیدگی نمایند عیب ندارد اما از بابت کمی وقت مجلس مردم بما خیلی صدمه زده واتصالا میگویند که مجلس خوب کار نمیکند و حق هم با مردم است درست ملاحظه نماییم مجلس روزی یکساعت بیشتر کار نکرده باید فکری نمود که لااقل روزی پنج ساعت وقت صرف کار شود در این موقع یکی از وکلا چنین بیانکرد که در این خصوص مدتی بود میخواستم اظهاری نمایم ولی موقعی بدست نمیامد چون امروز موقع بدست آمده عرض میکنم که ما وکلاء هنوز معنی اصلی وکالت را نمیدانیم وکیل ملت باید تمام اقوام وکسان و پدر و برادر خود را فراموش کرده و از هر منفعتی که دارد دست کشیده جز کار کردن برای ملت کار دیگری برای خود فرض نکند باین ترتیب که روزی یکساعت یا دو ساعت بیاییم و بعضی هم که ده مجلس یا پانزده مجلس نیامده اند هیچ اعتنا نکرده و نپرسیده ایم که جهت نیامدن چه بوده چکاری پیش خواهد رفت و چه فایده دارد چند روز قبل که قانون گذاشتند یکنفر نمیتواند مشغول دو کار در دو اداره مختلفه باشد و من در خصوص وکلاء گفتم که نباید مستخدم دولت باشند گفتند نمیتواند و حال آنکه این مسئله در مجلس ما هست اگر چه تجار هم کار دارند ولی آنها میتوانند وقت مجلس یکنفر را معین نمایند که بامور ایشان رسیدگی نماید و خودشان در مجلس حاضر شوند و وکلائیهم که از خارج امده اند هیچ کاری ندارند پس قرار بگذارید عموما از پنجساعت بغروب مانده بیایند هر کس ده مجلس یا پانزده مجلس حاضر نشد استعفا بدهد و همچنین هر کس در سر ساعت معین نیامد ده مجلس یا پانزده مجلس حکمش مثل حکم نیامدن باشد در اینخصوص مذاکرات زیاد شد بعضی گفتند از ساعت سه بغروب مانده حاضر شویم خوب است بعضی اظهار داشتند که طرف ما هیئت وزراست یا باید آنها تنظیمات ادارات خود را نوشته بمجلس بفرستند که مطرح شود یا باید کمیسیونی از وکلا تشکیل یافته در اینجا این تنظیمات را بنویسند والا ما قانون داریم و شرع مطهر چیزی از حیث قوانین فروگذاشت نکرده حالا وزرا تکاهل نموده تنظیمات ادارات خود را نمینویسند باید هیئتی از طرف مجلس معین شده بنویسد در این صورت اینهمه نشستن ما در مجلس چه فایده دارد؟

جواب داده شد این نظامنامها و کارهاییکه حاضر است اصلاح شود تا آنوقت تدارك کار میشود.

آقا سید عبدالله مجتهد- وزراء کی تکاهل کرده اند؟ هر وقت تکاهل کردند ما حاضریم که از آنها اقدام بکار را بخواهیم پس ما برای چه باین مجلس میآییم فقط برای حفظ حقوق این مجلس مقدس است اینهمه گفتگو شده چه اقدامی از طرف وزرا شده؟

عمده جهت و نکته این است که نه وکلا خود را ملزم در کار مجلس میدانند و نه رؤساء این مجلس وقتی مجلس میشود که وکلا کار این مجلس را مثل نماز واجب بدانند. یکی از وکلا چنان اظهار کرد مدتی است موکلین جلو ما را گرفته میگویند کاری نمیکنید ظاهرا جواب میدادیم صبر کنید اما باطنا ملاحظه کردم دیدم کار میکنیم ولی علتی دارد که پیشرفت ندارد و آن علت را دیشب ملتفت شده ام و آن اینست آنروز که قانون راشی و مرتشی نوشته میشد من گفتم یك وقتی هم برای اجرای این وانین پس از رسیدن بصحه همایونی بگذار ید و این قانونی است که در همه جا معمول است جواب دادند که قانون همه وقت مجری است حالا میبینیم هر قانونی که وضع شده نزد وزرا فرستاده میشود قریب بیست روز بلکه بیشتر نزد آنها میماند و مسامحه مینمایند و ما هم مطالبه نمیکنیم در صورتیکه ما مطالبه حقوق خود را نکنیم البته آنها هم نخواهند داد. پس باید بموجب نظامنامه هر مطلبی را بوزراء مسئول سه دفعه اخطار نمودیم اقدام نکردند باید با آن وزیر مسئول طرف شویم وعزل او را بخواهیم تا سایرین هم تکلیف خود را بدانند.

آقا سید عبدالله- آنچه نفس دارید بگویید تا ما بخواهیم بعضی گفتند مطالبه بکنید ببینیم میدهند یا نه همین قرارنامه بانك ملی بعلاوه اینکه امضاء نمیکنند میگویند بانك پول نمیدهد و القاء شبهه مینمایند بعضی اظهار داشتند بنا بود وزرا در حضور شما حجج اسلام قسم یاد نمایند چه شد یکی از وکلا تقریر نمود که دولتیان چنان شهرت داده اند که مجلس جلوگیری مینماید بانك پول ندهد در همین خصوص مذاکره نمایید معلوم شود که مجلس ممانعت کرده یا تقصیر دولتیان است و در این وقت یکی از وکلاء آذربایجان چنین عنوان کرد هر وقتیکه ما بمجلس میآییم با هزاران درد دل و مطلب میآییم که اینجا اظهار شده و علاج شود ولی وقتیکه وارد مجلس میشویم ملاقات مینماییم اشخاصی را که راضی هستند از رفتار دولت و مجلس اکتفاء میشود بهمان نشستن و رفتن. پیش عقیده بنده این بود که در هر جا کاری خلاف قانون میشود از طرف دولت است ولی حالا میگویم که از طرف مجلس است تا کی باید مسامحه نماییم با هر وزیری گفتگو مینماییم جواب صحیحی نمیدهد مثلا از وزرات خارجه هر چه میخواهیم میگوید این پولتیکی است نباید در مجلس عمومی گفتگو شود در خصوص قونسول تبریز میگوییم میگوید میروم جواب مینویسم هیچ جواب ننوشته واز قراری که شنیدم گفته بود خوب است این مسئله مسکوت عنه بماند از مسئله سبزوار هیچ توضیح نداد و حال آنکه در همه جا مسائل پولتیکی در مجلس مطرح میشود و همچنین قرار گذاشتیم حشمت الملك بحکومت نرود و در خصوص بانك ملی که ملت بانطور همت نموده و زینت آلات خود را فروخته ببانك داد آخرش هیچ نخواهد شد و باز مثل سابق تیول و اضافه مواجب داده میشود و امنیت هم بکلی سلب و ما تمام اینها را میتوانیم بیك فصل که در نظامنامه اساسی اضافه کرده اند علاج نماییم و آن این است هر وزیریکه یك مطلبی باو سه دفعه اخطار شده اقدام نکرد باید عزل او را خواست.

آقا میرزا سید محمد- در اینکه وزرا اقدام در کارها ندارند و نکرده اند حرفی نیست حال تکلیف چیست جواب داده شد باید واگذار بملت نمود که تکلیف خودشان را بدانند و یکی از وکلاء بیان نمود ما همه میدانیم که وزرا همراه با مجلس نیستند و اتصالا از طرف مجلس کار فرستاده شده. آنها هیچ اعتنا نکرده اند ولی نشد یك دفعه از طرف آنها بمجلس اخطار شود که میخواهیم این کار را نماییم و علاوه بر خاکپای اعلیحضرت شاهنشاه القاء شبهه مینمایند که مجلس چنین و چنان مینماید و عقیده ما این است که شخص مقدس اعلیحضرت با مجلس و ملت همراه و قلب مبارکشان منزه است از اینکه ملت خود را دوست ندارد پس عقیده من این است یك هیئتی از وکلا از طرف مجلس معین شده بروند حضور اعلیحضرت و مطالب خودشان را عرض کرده واظهار نمایند که ما آبادی و امنیت ایران را میخواهیم و مقصود ما جز دولت خواهی چیز دیگر نیست القاء شبهه و عرایض مغرضانه وزراء را قبول نفرمایند جواب داده شد مگر اعلیحضرت نمیداند اشخاصیکه در اینجا جمع شده اند جز دولتخواهی قصد دیگری ندارند و نمیخواهند صاحب منصب یا چیز دیگر بشوند بر فرض این هیئت یکدفعه رفت و برائت ذمه حاصل نمود ولی در مقابل آن اشخاصیکه اتصالا در حضور مبارك بوده و القاء شبهه نموده و قلب مبارك سلطان را منحرف مینمایند چه خواهد شد باز همان وکیل آذربایجان عنوان نمود که من میگویم ایران از ماست ما هم از ایران و اعلیحضرت پادشاه با ما همراه و روح و جسم مبارکش مال ماست پس ما باید جسم و روح مبارکش مال ماست پس ما باید جسم و روح مبارك او را محفوظ بداریم و نگذاریم شیاطین انسی اذیت میکنند از دور آن وجود مبارك دور نماییم واین خاك در گردن افراد اولاد خودش حق دارد بموجب همین قانون میگوید آن کسیکه خاك مرا بخارجه فروخته است و آن ترقی این دولت را بواسطه استقراض عقب انداخته نباید در این خاك باشد واین خاك میوید میرزا علی اصغر خان امین السلطان نباید وارد این مملکت بشود و من میگویم تا آخر هم میگویم اگر میخواهید این مجلس قوام داشته باشد اولاد ناخلف ناپسری خائن این خاك نباید بیاید و باید نگذاریم این اشخاص مسلط شوند بر وجود مبارك اعلیحضرت شاهنشاه و دور نماییم آنها را جماعتی از اهل مجلس تصدیق نموده و احسنت گفته اظهار داشتند که ما هم با شما همرأی و هم عقیده هستیم باز گفته شد راه چاره ما اینست که هیئتی از طرف مجلس برود حضور اعلیحضرت و مطالب را عرض نماید.

آقا سید عبدالله- وقتیکه این مجلس انشاء الله مستکمل تمام این شرایط شد این قاعده را آنوقت معمول بدارید حالا ما می آئیم مجلس بجهت حفظ حقوق این اساس است آنچه مطالب دارید فهرست نمایید تا ما درست نماییم فعلا باید اصلاح کار بتوسط همان اشخاص بشود که باعث تأسیس این مجلس محترم شدند امروزه تکلیف مجلس نیست که یك هیئتی مستقیما روانه نماید حضور شاهنشاه یکی از وکلاء اشهار داشت تمام این فرمایشات را شنیده ایم ولی سالار در اطاق انتظار همدیگر را ملامت میکردیم و میگفتند چرا حرف را بی پرده نمیگویید و حالا من میگویم بعضی اشخاصی که بصورت انسان و بباطن دیو سیرت هستند دور اعلیحضرت جمع شده و قلب پادشاه را مکدر میکند وقتیکه قلب شاهنشاه برگشت تمام مملکت خراب میشود این مجلس باید آنها را دور کند اگر دور نکند امورات این مملکت اصلاح نخواهد شد. یکی دیگر اظهار داشت که بموجب نظامنامه اساسی باید هیئتی از طرف مجلس معین و حضور اعلیحضرت شرفیاب بشوندو تکلیف حجج اسلامیه هم علیحده است.

آقا میرزا سید محمد- در این مجلس بطور بی احترامی با وزرا سلوك میکنند وزراء را خائن اسم میبرند و این نحو سلوك صحیح نیست و همین باعث رنجش آنها شده و همراه نیستند.

جواب داده شد یك ایرادی بروز را وارد است که اگر آنها همراهی و اقبال در پیشرفت مجلس نمایند رفع اینگونه گفتگوها میشود و یکی دیگر از وکلاء اظهار نمود شماها یقینا بدانید که هیچ کار پیشرفت نخواهد کرد وزرا نیز از آنروزیکه دولت میرزا علی اصغر خان امین السلطان را خواسته او را صدر اعظم میدانند و بهیچ کار اقدام نمیکنند اکثر گفتند همین طور است باید جلوگیری شود.

آقا میرزا سید محمد- اگر اینطور است بعد از اینکه میرزا علی اصغر خان وارد این مملکت شد دیگر باید گفت علی الایران السلام بعضی گفتند معلوم نیست آمدن او جواب داده شد نصرالسلطنه مأمور شده با جمعی باستقبال برود و کشتی مخصوصی بواسطه حرکت نکردن کشیتها راه بیندازد.

بعضی گفتند بر فرض او یکنفر بیاید چه خواهد شد ملت میتواند حفظ خود را بکند جمعی جوابدادند آن یك نفر بایید چه خواهد شد؟

پس از این مذاکرات یکی از وکلاء آذربایجان چنین عنوان نمود که باید منصفانه از اهل مجلس سئوال نمود جهت اینکه درعرض دوازده سال دو دفعه ایران باید یتیم بشود چیست آیا شهید شدن شاهنشاه شهید سبب غیر از مخالفت ملت با دولت بود و سبب این مخالفت که شد؟ و آیا میتوان تصدیق نکرد که اعلیحضرت مظفرالدین شاه نورالله مرقده مسموم غصه استقراض کثیره نشد تا کی باید اینملت مظلوم واقع شود؟

آقا میرزا سید محمد- قبول ظلم نکنید همانطوریکه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند رفتار نمایید. و در این موقع اخذ رأی برای نظامنامه انجمنهای ایالتی تا آنجا که خوانده شده بود شد و ورقه رأی منتشر 63 رأی داده شده مجلس ختم گردید

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 68

جلسه: 68

خلاصه وقایع ومذاکرات روز یکشنبه سلخ صفرالمظفر 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 29 را آقا سید محمد تقی قرائت نمودند قرار شد فصل دوم نظامنامه انجمنهای ایالتی مطرح مذاکره شود و بیش از شروع بقرائت نظامنامه حاج محمد اسمعیل آقا چنین عنوان نمودند که اتمام این نظامنامه انجمنهای ایالتی از تمام امور مقدم واهم تر است و بواسطه نرسیدن همین نظامنامه تمام ولایات مغشوش شده حتی از آذربایجان هم نوشته اند که بواسطه نرسیدن نظامنامه تکلیف ما معلوم نیست و سلب امنیت شده پس باید اتمام این نظامنامه را مقدم داشت خصوصا برای رشت که جمعی در آنجا در بیابان ویلان و سرگردان ماند. حال تشکیات آنها صحیح است یا سقیم باید اصلاح شود و اصلاح آنهم فرستادن این نظامنامه است یا یکنفر مامور و عقیده من این اگر تمام شدن نظامنامه معطول دارد یك نفر مامور امروز و فردا برود رشت مردم را آسوده نماید. (گفته شد نظامنامه امروز تمام میشود و بنا است امروز یك تلگرافی هم از طرف مجلس باهالی رشت بشود. و یکی از وکلا اظهار نمود تا جلوگیری از بعضی مکتبوات و تلگرافات فتنه انگیز که از تهران مینمایند نشود رفع اغتشاش رشت نخواهد شد.

حاج محمد اسمعیل- ما باید اصل اساس را درست نماییم که کسی نتواند فساد نماید البته عقاید مختلف است موضوع را باید اصلاح کرد ماها نباید مباحثه لفظی بکنیم و مباحثه غرض آمیز هم نباید بکنیم باید در فکر ملت باشیم یك نفر یا چند نفر یك رأی غرض آمیز

بنظرش میرسد نباید آنرا موضوع قرار بدهیم فعلا جمعی در رشت متظلم هستند نباید اصلاح نماییم؟ راه اصلاح همین است که باید این نظامنامه با یکنفر مامور فرستاده شده رفع اختلاف شود.

در این موقع شروع بقرائت فصل دوم نظامنامه انجمنهای ایالتی شده تا آخر خوانده شد و در مواد آن نهایت مداقه و مباحثه بعمل آمده بالتمام تنقیح و تصویب گردید. چون در بین خواندن نظامنامها صدای داد و فریادی از پائین عمارت بلند شد تحقیق کردند معلوم شد جماعت قصابها هستند که با چوبدارها نزاع نموده اند و نیز عریضه از طرف تماشاچیان بمجلس دادند درخصوص اینکه نباید امین السلطان وارد این مملکت بشود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد پس از ختم قرائت نظامنامه چنین عنوان کردند که اولا باید مجلس از همه کار مقدم تر فکری نماید که مابین دولت و ملت اتحاد واقعی بعمل آید تمام این اختلافات و اغتشاشات و انجمنهاییکه میشود بواسطه این است که دولت با مجلس و ملت همراه نیست و همچنین ملت با دولت اتحاد ندارد باید اسبابی فراهم آورد بجهت اتحاد مابین دولت و ملت. و ثانیا در این عریضه نوشته شده امین السلطان نیاید. امین السلطان نوکر دولت است و دولت او را خواسته است و اعلیحضرت پادشاه اختیار دارد نوکر خودرا بخواهد بعد اگر فسادی از او ظاهر شد البته حق مجلس و ملت است که شکایت نموده و رفعش را نمایند.

بعضی از وکلاء چنین جواب دادند که در خصوص اسباب فراهم آوردن برای اتحاد مابین دولت وملت امروز در دربار دولتی بجهت همین مسئله وزرا مجلس نموده مشغول مذاکره هستند امید است انشاء الله اسبابی فراهم آید که رفع اختلاف شود و در باب امین السلطان هم همانطور که جناب آقا فرمودند صحیح است یکی دیگر ار وکلا اظهار داشت شما که امروز اینطور تصدیق کردید دیروز برخلاف این تصدیق میکردید جهت چیست.

جواب داده شد البته هر روز در مجلس يك مذاکره میشود و يك رائی بنظر میاید باید در او تعمق و تفکر نمود و فورا نباید او را سند قرار داد وانگهی تماشاچی حق ندارد که تحکم نماید حکما مجلس فلان کار را نمایند اختیار با خود مجلس است و یکی دیگر از وکلا چنین تقریر نمود که افتخار ما اینست الحمدالله دولت ما مشروطه شده و یکی از اساس مشروطه این است که هر کس آزاد بوده بیاید سر خانه خودش اگر بنا باشد از آمدن امین السلطان این مجلس بهم بخورد وای بحال این مجلس.

در این موقع آقا میرزا سید محمد مجتهد خواست برود یکی از وکلا اظهار داشتند که جناب آقا نروند باید در خصوص نان گفتگو شود که اگر وضع نان باینطور باشد فردا شهر بهم خواهد خورد. لذا جناب آقا دوباره نشسته و از رؤسای کمپانی استفسار شد جهت اینکه این دو سه روز نان کمیاب شده چیست؟

جواب دادند قرار بود پانزده هزار خروار دولت از انبار گندم بدهدو ده هزار خروار هم از ملاکین بگیرد بدهد حال مقداری از آن نرسیده واین مقدار هم اندازه خوراك این دو ماه است و در این خصوص بوزارت داخله هم حضورا و هم کتبا اظهار داشتیم و ما را هم خواستند و مجلس کردند نتیجه ندارد یکی از وکلا جواب داد که ما چند مطلب مهم داریم که باید از دولت بخواهیم و این خواستن کسر گندم هم از آن مطالب مهم است و وظیفه مجلس است که این کسر گندم را خواسته و بکمپانی برساند ولی کمپانی حق ندارد با این وضع شهر گندم بخبازخانه ندهد که بدتر باعث اغتشاش شود رؤسای کمپانی اظهار نمودند وقتیکه کمپانی عمل نانرا بتصویب مجلس قبول نمود در مدت هفت ماه حساب گندمیکه در این مدت لازم بود نموده قرار شد بیست و پنج هزار خروار آنرا دولت از انبار واز ملاکین گرفته بدهد در مدت دو ماه و باقی را خود کمپانی تهیه نماید کمپانی هم تا حال تهیه کرده داده و مقداری از گندمیکه باید دولت و ملاکین بدهند باقی است و این مقدار هم باندازه خوراك این دو ماه است حال تکلیف چیست جواب داده شد البته باید کسر گندم از دولت مطالبه شود کمپانی حق ندارد که بخبازخانه گندم ندهد باین اغتشاش شهر یکی از رؤسای کمپانی جواب داد که امروز سیصد خروار گندم بخبازخانه داده شده حال خبازان تقلب میکنند ربطی بکمپانی ندارد وکلا مجلس جواب دادند در صورتیکه کمپانی سیصد خروار گندم داده چرا باید مؤاخذه از خبازها نکند و روسای کمپانی مکتوبی ارائه داشتند از امیر ینجه قزاقخانه که از طرف کمپانی مامور خبازخانه ها است قرائت شده مشعر بود باینکه دستورالعمل داده بودید امشب بخبازخانه گندم داده شده و مراقبت نماییم که امشب را نان پخت نمایند بطوریکه دستورالعمل داده اید رفتار نموده کمال مراقبت را بعمل خواهم آورد که برای فردا نان فراوان باشد و جمعی از وکلا از این اقدام کمپانی اظهار امتنان نمودنند و بالاخره پس از مذاکره قرار شد شرحی از مجلس بوزارت داخله نوشته شود که اگر تا ده روز دیگر کسر گندمیکه قرار است دولت بدهدو همچنین از مالکین گرفته بدهد بکمپانی نرساند عمل نان مغشوش و رفع تکلیف از کمپانی خواهد شد ودر آنموقع ورقه رأی برای تصویب فصل دوم نظامنامه انجمنهای ایالتی که امروز مراتب و مواد آن تنقیح وتصویب شده بود منتشر گردید 68 رأی داده شد و مجلس ختم گردید.

قانون انجمنهای ایالتی و ولایتی فصل اول در تشکیل انجمنهای ایالتی.

1- ایالت قمستی از مملکت است که دارای حکومت مرکزی و ولایات حاکم نشین جزء است.

2- در مرکز هر ایالتی انجمن موسوم بانجمن ایالتی بتفصیل ذیل تشکیل میشود.

3- اعضای انجمن ایالتی مرکب میشود از منتخبین کرسی ایالت و توابع آن و مبعوثینیکه از انجمنهای ولایتی فرستاده میشوند.

4- عده منتخبین کرسیهای ایالت 12 نفر خواهد بود وعده مبعوثینی که از ولایات جزء بکرسی ایالت فرستاده میشوند موافق عده ولایات حاکم نشین جزو خواهد بود باین معنیکه هر یك از انجمنهای ولایتی فقط یکنفر از میان خودشان باکثریت آراء باطلاع حکومت انتخاب نموده با اعتبارنامه بامضای انجمن ولایتی بانجمن ایالتی میفرستند.

5- ایلاتی که در قلمرو ایالتی سکونت دارند میتوانند یکنفر منتخب بانجمن ایالتی بفرستند.

شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان در شهرها.

6- انتخاب کنندگان اعضای انجمنهای ایالتی در شهرها باید دارای شرایط ذیل باشند اولا تابعیت ایرانیه ثانیا اکمال بیست و یکسال اقلا ثالثا داشتن ملك یا خانه در آن ایالت یا دادن مالیات مستقیم.

7- اشخاص ذیل حق انتخاب ندارند اولا اشخاصی که بواسطه جنحه یا جنایتی مجازات قانونی دیده اند ثانیا اشخاصیکه معروف بفساد عقیده و به ارتکاب قتل یا سرقت باشند ثالثا اشخاص ورشکسته بتقصیر رابعا طایفه نسوان خامسا اشخاص خارج از رشد.

8- اشخاص ذیل از شرکت در انتخابات بشرط ممنوع اند اولا حکام و معاونین آنها در محل حکومت ثانیا عمال نظمیه شهری که در آن انتخاب بعمل میآید ثالثا مامورین نظامی بری و بحری داخل در نظام. 9- شرایط انتخاب شدن همان شرایط انتخاب کردن است.

باید بعلاوه انتخاب شدگان سوادفارسی کامل داشته باشند و سنشان کمتر از سی سال نباشد و داخل خدمت دولتی نباشند.

10- اشخاصیکه انتخاب میشوند باید قبل از وقت یا خودشان داوطلب انتخاب شدن باشند یا بتکلیف انتخاب کنندگان قبول انتخاب شدن را نموده باشند.

ترتیب انتخاب اعضاء در شهرها.

11- درهر شهری که انتخابات بعمل میاید انجمنی برای نظارت در انتخابات تشکیل می یابد که مرکب از شش نفر از معاریف انتخاب کنندگان شهر و در تحت نظارت حاکم یا نایب الحکومه یا معاونشان خواهد بود.

12- پس از تشکیل اعضای انجمن از میان خودشان یکنفر رئیس و یك منشی انتخاب خواهند نمود.

13- نظم مجلس و حفظ قوانین انتخاب با رئیس و نوشتن صورت مجلس با منشی خواهد بود.

14- انجمن نظار فقط مشغول امر انتخاب خواهند بود و بهیچوجه داخل در گفتگوی دیگری نخواهند شد.

15- انجمن نظار اعلانی مرتب نموده دو هفته قبل از روز انتخاب که جمعه خواهد بود در شهر اشاعه میدهند.

16- اعلام مذکور در ماده فوق مطالب ذیل را دارا خواهد بود اول محل وایام و اوقاتیکه انجمن نظار خواهد بود برای دادن تعرفه باشخاصیکه شرایط انتخاب کردن را دارا هستند دوم مواد شش گانه این قانون را سوم محل و روز و مدتی را که انجمن نظار حاضر خواهد بود برای گرفتن اوراق انتخاب از دارندگان تعرفه انتخاب، چهارم عده اعضاییکه باید انتخاب شوند.

17- محل اجتماع انجمن نظار حتی المقدر قسمتی انتخاب خواهد شد که در مرکز شهر واقع باشد تا مردم بتوانند بسهولت و آزادی ورود کرده تعرفه بگیرند یا روز انتخاب رأی بدهند مثل مساجد یا مدارس.

18- تعرفه که با نمره و تاریخ بمهر اعضای انجمن نظار بانتخاب کنندگان داده میشود محتوی اسم خود و پدر و سن و شغل و منزل انتخاب کننده خواهد بود همچنین تعیین روز و محلی را مینماید که دارند تعرفه باید حاضر شده رأی خود را بدهد.

19- انجمن نظار تام تعرفه هایی را که میدهد بترتیب نمره دو کتابچه ثبت خواهد نمود و روز انتخاب که فقط یکروز خواهد بود و بوسیله اعلان و تعرفه معین گردیده انجمن نظار از صبح تا شام در محلی که معین شده حاضر میشود.

20- روز انتخاب انجمن اقلا ده ساعت برای تحصیل آراء حاضر خواهد بود ساعت افتتاح واختتام مجلس انتخاب قبل از وقت اعلان خواهد شد.

21- پس از انقاضی وقتیکه معین شده دیگر ورقه انتخاب از کسی قبول نخواهد شد.

22- دادن رأی باید مخفی باشد واز اینجهت دارنده تعرفه باید قبل از دخول بمجلس انتخاب مطابق عده که اعلان شده است اسم یا یك چند نفر را که دارای شرایط انتخاب شدن باشند روی یك قطعه کاغذ سفید بی نشان تا کند و با خود داشته باشد.

23- پس از حضور اعضای انجمن و افتتاح مجلس انتخاب در ساعتی که اعلان شده قبل از شروع بگرفتن اوراق انتخاب رئیس انجمن نظار جعبه که برای ضبط اوراق انتخاب است در حضور اعضای انجمن و حاضرین از انتخاب کنندگان باز نموده خالی بودن آنرا مینمایاند.

24- دارندگان تعرفه برای ورود بمجلس انتخاب باید تعرفه و ورقه انتخاب خود را در دست داشته باشد.

25- اشخاصیکه تعرفه ندارند حق دخول و مزاحمت را ندارند.

26- هر یك از دارندگان تعرفه پس از ورود بمجلس انتخاب در کمال آرامی تعرفه و ورقه انتخاب خود را برئیس خواهد داد.

27- رئیس نمره تعرفه را بصوت بلند میگوید تا یکی از اعضای مجلس نمره را در کتابچه ثبت تعرفه پیدا نموده نشان کند پس از نشان آن نمره رئیس تعرفه را بصاحبش رد نموده ورقه انتخاب او را بدون نگاه کرد در جعبه انتخاب میاندازد.

28- انتخاب کنندگان پس از دادن ورقه انتخاب و پس گرفتن تعرفه در صورت تنگی جای و اختلال نظم و ترتیب انتخاب و امر رئیس از مجلس انتخاب خارج خواهند شد.

29- رئیس از حضور عده انتخاب کنندگان در مجلس انتخاب مضایقه نخواهد نمود مگر اینکه موجب تنگی مکان و معطلی و بی نظمی امر انتخاب بشود در اینصورت اطاعت امر رئیس لازم است.

30- دخول در مجلس انتخاب با داشتن حربه ممنوع است.

31- پس از انقضای وقت مجلس انتخاب با نشان شدن تمام نمره ها در کتابچه ثبت تعرفه رئیس ختم انتخاب را بصورت بلند اعلان مینماید و پس از آن دیگر از کسی ورقه انتخاب قبول نمیشود.

32- پس از اعلان ختم انتخاب رئیس جعبه انتخاب را در حضور اعضای انجمن نظار و حاضرین از انتخاب کنندگان خالی نموده امر باستخراج اسامی مینماید.

33- کار اول تعیین عده اوراق انتخاب خواهد بود و نتیجه آن بتوسط منشی انجمن در صورت مجلس روز انتخاب ثبت میشود.

34- پس از تعیین عده اوراق انتخاب یکی از اعضاء اسامی مرقومه روی اوراق را یك یك بصوت بلند میخواند و یکنفر دیگر از اعضا میدهد.

35- منشی مجلس باید اسامی که خوانده میشود در بالای صفحه کاغذی سیاهه نموده هر چند دفته که یك اسم مکرر میشود زیر آن برای شماره علامتی بگذارد.

36- در صورتی که روی اوراق انتخاب بیشتر یا کمتر از عده معینه در اعلان اسامی نوشته باشند نقض در امر انتخاب حاصل نخواهد شد در صورت اول آن عده اسمی که زیاد نوشته شده از آخر ورقه خوانده نخواهد شد.

37- از اوراق آنچه سفید لایقرء باشد یا آنکه صحیحا معرفی انتخاب شده را نکند یا امضای انتخاب کننده را داشته باشد یا بیش از یك ورق باشد محسوب نخواهد بود ولی عینا ضمیمه صورت مجلس میشود.

38- بلافاصله پس از استخراج و شماره آراء رئیس نتیجه را بصوت بلند اعلان مینماید و اوراق انتخاب را پاره و باطل مینماید باستثنای آنهایی که در ماده فوق ذکر شد که ضمیمه صورت مجلس میشود.

39- انتخاب شدگان اشخاصی خواهند بود که اکثریت نسبی آراء بطرف ایشان باشد.

40- صورت مجلس انتخاب را منشی در دو نسخه تحریر نموده بامضای انجمن نظار میرساند یك نسخه بحاکم یا نایب الحکومه داده خواهد شد و نسخه دیگر با کتابچه ثبت تعرفه و اوراق مذکور در ماده 38 در نزد یکی از اعضاء که انجمن نظار معین میکند امانت میماند که پس از تشکیل بانجمن ایالتی یا ولایتی تسلیم نماید.

41- در صورت تساوی آراء منتخب بحکم قرعه معین میشود.

42- در صورتیکه تجدید انتخاب لازم شود جمعه آینده خواهد بود.

43- اگر از انتخاب کنندگان وانتخاب شوندگان کسی در حین انتخاب شکایت یا ایرادی در امر انتخاب داشته باشد مانع از انجام انتخاب نخواهد شد ولی شرح آن شکایت باید در صورت مجلس درج شود.

44- شکایات و ایرادات راجعه بانتخابات باید در ظرف یکهفته بعد از ختم انتخابات بانجمن نظار اظهار شود تا انجمن رسیدگی نموده حکم خود را بدهد و نتیجه را ضمیمه صورتمجلس انتخاب نماید.

45- متشکیان از انتخابات اگر از حکم انجمن نظار راضی نباشند میتوانند پس از افتتاح انجمن ایالتی یا ولایتی شکایات خودشان را در ظرف هفته اول تجدید نمایند و حکم انجمن ایالتی یا ولایتی قطعی خواهد بود.

46- حق اعتراض و ایراد بر انتخابات را اشخاصی دارند که حق انتخاب کردن و انتخاب شدن را داشته باشند.

47- انجمن نظار یکهفته بعد از انجام انتخابات متفرق خواهد شد.

شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان بلوك

48- انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان بلوك باید دارای صفات ذیل باشند:

اولا تابعیت ایرانیه ثانیا کمتر بودن سن از بیست و پنج ثالثا داشتن زراعت و دادن مالیات رابعا معروف نبودن بقتل یا سرقت خامسا داخل نبودن در خدمت نظامی.

49- انتخاب شوندگان باید علاوه بر آنچه در ماده فوق ذکر شد کمتر از سی سال نداشته باشند و در امور محلی صاحب بصیرت و اطلاع باشند و داخل در خدمت دولتی نباشند.

ترتیب انتخاب اعضاء در بلوك

50- از هر قریه یکنفر بانتخاب اهل قریه انتخاب میشود و تمام منتخبین قراء یك بلوك در مرکز بلوك جمع شده با یکنفر منتخب آنجا باطلاع نایب الحکومه بلوك یکنفر را باکثریت آراء از میان خود منتخب نموده باعتبارنامه که امضاء نایب الحکومه و انتخاب کنندگانرا خواهد داشت بانجمن روانه میدارند و بمنازل خود مراجعت مینمایند.

51- منتخبین که از طرف اهالی قراء بمرکز بلوك برای انتخاب نماینده فرستاده میشوند باید اعتبارنامه بامضای ریش سفیدان قریه خود داشته باشند.

52- منتخبین قراء مختارند اگر بخواهند برای نمایندگی در انجمن از اهل شهر کسی را انتخاب کنند.

ترتیب انجمن ایالتی.

53- یك هفته بعد ازانجام انتخاب در شهرها انجمن ایالتی منعقد گشته مشغول امور راجعه بخود میشودرأی انجمن در غیبت مبعوثین توابع منات اعتبار باجراء است.

54- انجمن ایالتی اعتراضات بانتخابات را موافق قوانین مقرره رسیدگی خواهد کرد و باید در ظرف یکماه پس از رسیدن اعتراضات بانجمن آنها را قطع و فصل کنند چنانچه رجوع اعتراضات بمحاکم عمومی لزوم باید ابتدای آن یکماه از روزی خواهد بود که این ارجاع مقرر میشود رسیدگی و محاکمه انجمن فقط در ایرادات مرقومه در ورقه اعتراضیه است.

55- اعضاء انجمن ایالتی که انتخاب آنها مورد ایراد است تا زمانی که ایردات بثبوت نرسیده میتوانندر اجلاسات حضور بهمرسانیده رأی دهند.

56- هر یك از اعضاء انجمن میتوانند از عضویت استعفا نمایند و همچنین انجمن یا شورای ملی میتوانند یکی از اعضاء انجمن را بعد از ثبوت تقصیر بحکم قانون از عضویت معاف دارند.

57- هر یك از اعضاء که شرط عضویت از وی سلب بشود بحکومت انجمن از عضویت معاف میشود.

58- هر یك از اعضاء که درده اجلاس متوالی بدون عذر موجه در انجمن حاضر نشود بحکم انجمن از عضویت خارج میشود.

59- هر عضویکه موافق مواد فوق از عضویت معاف شده باشد میتواندر اینخصوص بمجلس شورای ملی شکایت کند تا بشکایت او رسیدگی شود.

60- هر عضوی که میخواهد از عضویت استعفاء نماید باید استعفای خود را کتبا و صریحا برئیس انجمن عرضه دارد تا از طرف انجمن بتوسط حکومت اقدامات لازمه در انتخاب عضو دیگری بجای او بشود.

61- مدت دوره انتخابیه اعضای انجمنهای ایالتی 4 سال خواهد بود و پس از انقضای دو سال اول نصف از اعضاء بحکم قرعه از عضویت خارج و عوض آنها انتخاب میشود و از این ببعد در رأس هر دو سال آن از اعضاء که دوره 4 سال عضویت آنها بسر آمده بموجب انتخاب جدید تبدیل یا تجدید میشود.

62- در صورتیکه عضوی قبل از انقضای دوره انتخابیه بسبب استعفاء با معاف شدن از انجمن خارج بشود عوض او باید در ظرف یکماه از محل خود انتخاب شده در انجمن حاضر بشودو انجمن ایالتی باید مواظب اجرای این امر باشد.

63- انجمن ایالتی در تمام سال منعقد خواهد بود ولی در 3 ماه تابستان در هر ماه ثلث اعضاء بحکم قرعه حق تعطیل دارند.

64- در موقع افتتاح انجمن اعضائی که حاضر هستدن یکنفر رئیس یکنفر نایب رئیس و دو منشی از میان خود باکثریت آراء برای یکسال انتخاب خواهند نمود و در این موقع باید اقلا 3 ربع از اعضاء حضور داشته باشند.

65- انجمنهای ایالتی موافق نظامنامه داخلی امور داخلی خود را مرتب خواهند کرد.

66- انجمنهای ایالتی میتوانند یك یا چند نفر از اعضای انجمن را برای رسیدگی باموریکه راجع بآنهاست مامور نمایند.

67- رؤسای شعب مختلفه ادارات دولتی در ایالت باید اطلاعات کتبی و شفاهی که انجمن بخواهد و راجع بآن ایالت باشد بدهند.

68- انجمن ایالتی میتواند مستقیما بدون واسطه حاکم مکاتبه با شعبات مختلفه ادارات دولتی در ایالت بنماید باستثناء اداراتیکه در تحت ریاست خود حاکم واقعند که در اینصورت طرف مکاتبات خود حاکم خواهد بود.

69- حاکم یا معاون او حق حضور و نطق در اجلاسات انجمن ایالتی دارد مگر درمواردیکه بمحاسبات حکومتی رسیدگی میشود.

70- اجلاسات انجمن علنی است ولی بر حسب خواهش 5 نفر از اعضاء یا حاکم یا رئیس با رعایت اکثریت آراء میتوان مجلس محرمانه بدون حضور تماشاچی تشکیل داد.

71- اشاعه صورت مجلس محرمانه موقوف برای کسیست که انجمن محرمانه را خواسته است.

72- نظم داخلی انجمن بعهده رئیس است هر یك از اعضاء که برخلاف نظم انجمن رفتار نماید بحکومت خود انجمن موافق نظامنامه داخلی مجازاتش مقرر میشود و اگر از غیر اعضاء حرکتی مخالف انتظامات مجلس ظهور کند رئیس میتواند بتوسط مامورین نظمیه که در تحت اطاعت او هستند مقصر را اخراج یا توقیف کند و عده مامورین نظمیه برای انجمن ایالتی از 6 الی 12 نفر و برای انجمن ولایتی از 2 الی 6 نفر مقرر است.

73- در صورتیکه در انجمن جنحه جنایتی واقع شود صورت واقعه را رئیس امضاء میکند و بمحکمه که باید در آن باب حکم کند میرساند.

74- در صورتیکه برای حفظ نظم داخلی انجمن حضور دسته از مامورین نظامی یا نظمیه لازم باشد رئیس میتواند بقدر کفایت آنها را از حاکم بخواهد.

75- در صورتیکه بیش از نصف اعضاء حاضر باشند شروع بمذاکرات میشود.

76- برای تحصیل رای اقلا حضور دو ثلث اعضاء لازم است.

77- در صورتیکه عده اعضاء در اجلاسی از عده مقرره کمتر باشد مذاکرات و کسب رای موکول بمجلس آینده میشود ودر اجلاس ثانی بدون مراعات عدد مذاکرات میشود و اکثریت آراء حاضرین منات اعتبار خواهد بود و در صورت مجلس انجمن اسامی غائبین باید نوشته شود.

78- در صورتیکه ربع اعضاء حاضر خواهش کنند کسب رأی مخفی میشود.

79- در صورت تساوی آراء رای رئیس بمنزله دو رأی محسوب است در انتخاب اشخاص حتما رأی مخفی گرفته میشود ونتیجه رأی و عده رأی دهندگان باید در صورت مجلس ثبت گردد.

80- همه روزه صورت مجلس رسمی بطور خلاصه باید مرتب و محرز شود و در ظرف چهل وهشت ساعت بعداز اختتام هر اجلاسی آنصورت بروزنامه نویسان در صورت مطالعه داده شود.

81- روزنامه های محلی هر گاه عقاید خود را در خصوص مذاکرات انجمن خواسته باشند طبع نمایند باید قسمتی از صورت مجلس انجمن را که مربوط بآن است نیز درج نمایند والا مورد مؤاخذه و موافق قانون انطباعات مجازات میشوند.

82- صورت مجلس باید بتوسط یکی از منشیان نوشته شده در ابتدای اجلاس آینده بامضای رئیس ومنشی برسد و اینصورت باید محتوی باشد برمذاکرات و اسامی اعضائیکه داخل در مباحثه شده اند و خلاصه اظهارات آنها.

83- کلیه اشخاصیکه حق انتخاب دارند یا در ولایات مالیات بده باشند حق دارند صورت مجلس علنی را بخواهند و از روی آنها صورت بردارند و بتوسط روزنامجات منتشر سازند.

84- کلیه مذاکرات ومباحثاتیکه خارج ازوظیفه انجمن است از درجه اعتبار ساقط است و بموقع اجرا گذارده نمیشود هر کس حق دارد باین قبیل اقدامات که خارج از وظیفه انجمن است ایراد و اعتراض کند.

85- اعلیحضرت همایونی بتصویب وزیر داخله نظر بدلایل موجه میتوانند انجمن را بموجب فرمان مرخص ودر همان فرمان امر بتجدید انتخاب فرمایند که در ظرف یکماه امر انتخابات جدیده انجام یابد و باید انجمن بعد از تکمیل امر انتخابات بفاصله یکهفته تشکیل یابد و منعقد شود.

86- مردم مختارند که هر کدام از اعضای سابق را که بخواهند و از آنها رضایت داشته باشند دوباره انتخاب نمایند.

فصل دوم در وظایف انجمنهای ایالتی.

87- وظایف انجمنهای ایالتی منحصر است بنظارت در اجرای قوانین مقرره ور سیدگی و قرارداد در امور خاصه ایالت موافق شرح ذیل یا اخطار و صلاح اندیشی در صرفه و اهمیت و آبادی ایالت.

88- ایجاد قانون از وظیفه انجمنهای ایالتی خارج است.

89- انجمنهای ایالتی میتوانند در کلیه شکایاتیکه از حکام ایالات و ولایات میرسد رسیدگی کرده هر گاه رفتار حاکم برخلاف قانون باشد نفس قوانین را باید اخطار نمایند و در صورت عدم ظهور نتیجه مراتب را بادارات مرکزی دولت اظهار داشته احقاق حق متظلمین را بخواهند.

90- مادامیکه ادارات عدلیه تشکیل نشده در صورتیکه کسی از حکمیکه در باره او از یکی از محکمه های عرفیه صادر شده باشد بانجمن شکایت و تظلم کند انجمن میتواند در همان محکمه امر باستیناف و تجدید رسیدگی کندواگر این استیناف رفع شکایت محکوم علیه را نکند انجمن حق دارد رسیدگی در آن امر را بادارات مرکزیه ارجاع کند.

91- انجمن ایالتی حق نظر در وصول وابطال مالیات بهر عنوانیکه موافق قانون مقرر شده باشد دارد تصفیه شکایات راجعه بمالایت و همچنین تحقیق در باب استدعای تخفیفات و تشخیص امرآفات بر عهده انجمنهااست و نتیجه تخفیفات بتوسط حاکم ایالت باید به وزارت مالیه ابلاغ شود که با تصویب وزارت مالیه بموقع اجرا گذارده شود.

92- انجمن ایالتی میتواند در مواردیکه برای مصارف محلی از قبیل راه سازی و تأسیس مدارس و پل سازی و غیره وجهی لازم شود آن وجه را به نسبت تقسیم مالیات همان محل سرشکن اهالی نماید موافق حدیکه در قانون مالیه مقرر است.

93- انجمن ایالتی میتواند در موقع احتیاج برای احداث پاره تأسیسات عام المنفعه از قبیل راه وپل ومدرسه وغیره مبلغی استقراض کند مشروط بر اینکه محل اداء آن استقراض از عایدات معمولی یا فوق العاده همان ایالت باشد واین استقراض بدون تصویب مجلس شورای ملی و امضاء ملوکانه صورت پذیر نخواهد شد.

94- در صورتیکه انجمن اخذ مالیاتی فوق العاده علاوه بر حدود مقرره لازم داند باید موافق قانون اساسی بتصویب مجلس شورای ملی برسد.

95- مالیات فوق العاده فقط بمحلی تعلق میگیرد که فائده تأسیسات مذکوره در مواد فوق راجع بآن است و چنانچه فایده تأسیسات راجع بتمام ایالت باشد مالیات هم سرشکن تمام ایالت میشود و اگر فایده آن به بلد یا بلوکی خاصه تعلق گیرد مالیات مزبور هم فقط از همان بلد یا بلوك گرفته خواهد شد. تنبیه- وجوهیکه بموجب مواد فوق بر سبیل فوق العاده سرشکن اهالی میشود باید به نسبت مالیاتی باشد که پس از ممیزی جدید مقرر خواهد شد.

96- قراردادهای انجنم در امور ذیل باکثریت آراء واجب الاجراء است مگر آنکه حاکم در مدت 20 روز پس از صدور حکم اخطار کند که قرارداد انجمن مخالف قانون یا خارج از وظیفه انجمن است و نسخ آنرا بخواهد اگر انجمن متقاعد نشده حاکم باید ناسخ آن قرارداد را در ظرف دو ماه بتصویب مجلسین و صحه همایونی صادر نماید والا قرارداد انجمن باید بموقع اجرا گذارده میشود.

97- قراردادهای مذکور در ماده فوق از قرار ذیل است:

اول: در خصوص خرید و فروش و معاوضه اموال منقوله و غیر منقوله ایالتی باستثنای ابنیه حکومتی و محکمه ها و مدارس و محبسها و عمارات نظمیه و اشیاء منقوله متعلق بآنها.

دوم: در ترتیب اداره و نگاهداری اموال منقوله وغیر منقوله.

سوم: در اجاره واستجاره مستغلات و املاك برای صرفه یا رفع حاجت ایالت.

چهارم: در خارج کردن عمارات یا ملکی از تصرف اداره و به تصرف اداره دیگر دادن باستثنای ابنیه حکومتی و محکمه ها و مدارس و محبسها و عمارات نظمیه که باید با تصویب ادارات مرکزی باشد.

پنجم: در رد و قبول عطایا نسبت به ایالت مشروط بر آنکه اعتراض بر آنها نشده باشد.

ششم: در بیمه کردن امارات و ابنیه ایالتی.

هفتم: در اداره شوارع ایالتی و رسدیگی به نقشها وبازدید کارهاییکه برای ساختن و تعمیر راه های ایالتی لازم است و در تعیین اداراتی که ساختن و مرمت این راهها بآنها باید واگذار شود و در باب طرق شوسه و غیره که در تحت امتیاز خارجه یا داخله است وظیفه انجمن فقط نظارت است بر اینکه بشروط مقرره امتیازنامه عمل شده باشد و در صورتیکه انجمن تخلفی از مواد امتیازنامه معلوم دارد باید ملاحظات خود را بدون مداخله بوزارت فوائد عامه اطلاع دهد.

هشتم: در اداره شوارع عمومی که منافع آنها به چندین ولایت میرسد به تعیین بلوکات که باید شرکت در ایجاد و نگاهداری آن راهها بنمایند و تعیین وجه سالیانه پس از تحصیل آراء انجمنهاییکه در این امر شرکت دارند و تقسیم وجوهی که دولت یا ایالت از برای کلیه این قبیل راهها میدهد وتعیین اداراتیکه ساختن این شوارع بآنها واگذار میشود و تبدیل بیکاریها بوجوه نقدیه.

نهم: در ایجاد وسایل عبور و حمل ونقل از قبیل کشتیهای کوچك و کرجی جهت عبور از رودخانه ها و غیره ها وتعیین حق العبور.

دهم: در رسیدگی بنقشه و بازدید کلیه کار هاییکه مخارج آنها از وجوه ایالت داده میشودوتعیین اداره که اجرای این کارها بعهده آن معمول خواهد شد.

یازدهم: در رسیدگی باظهارات اهالی بلوکات و قراء و قصبات وشرکتها و اشخاص مختلفه برای کمك نقدی در انجام کارهایی که منافع ایالتی دارد.

دوازدهم: در تعیین سهم نقدی ایالت در مخارجی که منافع آنها هم به ایالت هم ببلوکات میرسد.

سیزدهم: در حفظ حقوق علایق واملاك ایالتی در محکمه ها.

چهاردهم: در رسیدگی بمحاسبات مریضخانه های ایالتی و همچنین قرارداد با مریضخانه های متفرقه در خصوص پذیرفتن مرضای فقرا.

پانزدهم: در باداره دارالایتام.

شانزدهم: در تعیین سهم بولکات جهت مخارج مریضخانه ها و دارالایتام و تشخیص مأخذ این تقسیم.

هفدهم- در تاسیس و اداره کردن دارالمعجزه ایالتی.

هیجدهم: در تأسیس و اداره صندوق وظیفه برای مأمورینی که حقوق آنها از وجوه ایالتی پرداخته میشده و بواسطه پیری و ناتوانی و قدمت خدمت معاف از خدمت شده اند و همچنین برای ورثه اشخاصی که در سر خدمت وفات کرده اند.

نوزدهم: در معاونت نقدی برای تکمیل تحصیل شاگردان قابل بی بضاعت بموجب راپورت مفتشین انجمنهای علمی وادارات مدارس و سلب این امتیاز در صورت عدم استحقاق یا ظهور تقصیر.

بیستم: در تأسیس مجلس امتحان برای انتخاب شاگردانی که بآنها جهت تکمیل تحصیل معاونت میشود.

بیست ویکم: در رسیدگی باختلافاتی که مابین دو یا چند بلوك در خصوص تقسیم مخارج مشترکه حاصل شود.

بیست و دوم: در رسیدگی بقراردادهای انجمنهای بلدی در خصوص برقرار نمودن یا توقیف یا تغییر دادن مکانها و میدانهایی که جهت بارانداز و فروش امتعه دائما یا موقتا برقرار میشود.

بیست وسوم: در قریه را از بلوکی خارج کردن و جزء بلوك دیگر محسوب داشتن با موافقت انجمنهای ولایتی.

بیست و چهارم: در رسیدگی بصورت اسامی اشخاصی که در بلوك حق انتخاب کردن دارند.

98- چون انجمنهای ایالتی بصیرت در امور و حوائج ایالات دارند لازم است اولیای دولت قبل از اقدام بتغییرات در ایالات رأی انجمنهای مزبوره را بخواهند ولی مجبور به پیروی رأی آنها نیستند.

99- اولیای دولت باید در مسائل ذیل رأی انجمن را بخواهند.

اول: در صورتیکه بخواهند حضور ایالت یا بلوکات و یا مقر حکومت را تغییر بدهند. دوم: در صورتیکه بخواهند بعضی از مراتع را تبدیل بجنگل نمایند.

100- صلاح اندیشی در وجوهی که از خزانه دولتی برای مخارج عمومی ایالت بعنوان کمك دائم میشود بعهده انجمن ایالتی است و باید از قرارداد انجمن بی اندازه تجاوز نشود.

101- در خصوص اعانه هائیکه از ادارات دولتی برای مخارج مساجد و تأسیسات خیریه یا معاونت در ایجاد یا مرمت مدارس و دارالمجزه و همچنین کمك بانجمنهای زراعتی و فلاحتی میشود انجمن میتواند صاح اندیشی خود را با رعایت ترتیب اهمیت بادارات دولتی اظهار نماید.

102- انجمن ایالتی میتواند بتوسط رئیس انجمن ایرادات خود را در اموریکه راجع بمنافع ایالت است و همچنین اعتراضاتیکه در خصوص ترتیب و حوائج ادارات متعله بایالت دارد بوزارتخانها اظهار کند.

103- در کلیه امور معاشی و اداره انجمن ایالتی میتواند رأی خود را اظهار کند. لیکن در امور سیاسی حق مذاکره ندارد- تنبیه- امور سیاسی عبارت از مسائلی است که راجع باصول اداره و قوانین اساسی مملکت و پلتیك دولت باشد.

104- ایرادات انجمن در خصوص منافع ایالتی یکی از ملاحظات سه گانه ذیل راجع تواند شد اول آنکه در اجرای امور منافع مخصوصه آن ایالت منظور نشده باشد دوم آنکه از منافع مخصوصه آن ایالت صرفنظر کرده باشد سوم آنکه بملاحظه منافع دیگر چشم از منافع آن ایالت پوشیده باشد.

فصل سوم بودجه و محاسبات ایالت وولایت

105- هر ایالت یا ولایت صاحب بودجه خواهد بود که جمع وخرج معمولی و فوق العاده آن از قرار تفصیل ذیل است.

106- جمعهای معمولی بودجه ایالت یا ولایت از این قرار است:

اول وجهی که بعد از ممیزی وتعدیل مالیات بر طبق قانون مالیه بر حسب حکم دولت و تصویب مجلس شواری ملی از مالیات هر ایالت برای مخارج محلی آنجا واگذار میشود دوم منافع اموال ایالتی و یا ولایتی سوم منافع حاصله از حق العبور طرق ومعابریکه بتوسط ایالت و ولایت ساخته شده وحق اخذ آنرا دارند چهارم سهمی که بلوکات از بابت نگاهداری طرق و شوارع بایالت یا ولایت میدهند جمعهای فوق العاده ایالات وولایات از قرار ذیل است اول مالیات فوق العاده که بر حسب اقتضای ضرورت و تحکم قانون موقتا علاوه بر معمول دریافت میشود دوم وجه استقراض که در موقع لزوم بر حسب قانون استقراض آن تصویب میشود سوم عطیات و بخششهاییکه بایالات و ولایات میشود چهارم قیمت اموال ایالتی که بفروش رسیده باشد پنجم سایر فوائد متفرقه که بر حسب اتفلاق ممکن است پیدا شود.

107- مخارج معمولی بودجه ایالت یا ولایات از قرار ذیل است.

اول اجاره یا مرمت دارالحکومه و همچنین اثاثیه ومرمت آن دوم اجاره یامرمت محل و اثاثیه که برای انجمن معارف لازم است سوم اجاره یا مرمت قراولخانه ها و محل قراسورانها چهارم اجاره یا مرمت محاکم عدلیه و اثاثیه آنها پنجم مخارج طبع وانتشار اعلانات و صورتهای لازمه از اسامی اشخاصیکه حق انتخاب در ایالت و ولایت دارند ششم کلیه مخارجی که از طرف دولت بعهده ایالت یا ولایت محول است هفتم ادای اقساط فروش ایالتی.

108- مخارج فوق العاده بودجه ایالت یا ولایت مخارجی است که بطور موقتی و اتفاق ضرورت پیدامیکند.

109- وجوهیکه در یك دورهم معامله مالیاتی که عبارت از یکسال شمسی است بمصرف مقرره در بودجه نرسیده باشد در بودجه سال بعد بعنوان همان مصرف بخرج منظور میشود و هر گاه در یك دوره دخل بودجه از مخارج مقرره بیشتر باشد باقی بودجه آن سال در بودجه سال بعد ابوالجمعی میشود انجمن مصارف آنرا معین مینماید.

110- مامور مالیه هر یك از ایالات یا ولایات باید مواظبت نماید که وجوه عایدی ایالت وصول شود و مسئولیت این امر بعهده او محول است حکم ایصال این وجوه باید از طرف حاکم بمامور مالیه ابلاغ شود.

111- مامور مالیه باید موافق میزان بودجه سالیانه و بر طبق حواله حاکم وجوه مخارج را بپردازد.

112- انجمن ایالتی یا ولایتی بودجه سالیانه را که حاکم ترتیب داده است رسیدگی نموده به اکثریت آراء اصلاح مینماید واین بودجه پس از آنکه در انجمن تصویب شد باید به تصویب وزارت مالیه برسد.

113- حاکم باید در ماه اول هر سال جزء کلیه مخارج سال گذشته را بانجمن ارائه دهد.

114- بودجه ایالت باید طبع ومجانا منتشر شود.

فصل چهارم در تشکیل انجمنهای ولایتی

115- ولایت قسمتی از مملکت استکه دارای یك شهر حاکم نشین و توابع باشد اعم از اینکه حکومت تابع پایتخت یا تابع مرکز ایالتی باشد.

116- در شهر حاکم نشین هر ولایتی انجمن موسوم بانجمن ولایتی منعقد میشود.

117- اعضاء انجمنهای ولایتی مرکب خواهند بود از منتخبین شهر حاکم نشین و مبعوثینی که از بلوکات و توابع آن ولایت بانتخاب اهالی آنها فرستاده میشوند.

118- عده منتخبین شهر حاکم نشین که محل انعقاد انجمن ولایتی است 6 نفر خواهد بود.

119- عده مبعوثینی که از بلوکات و توابع آن ولایت بانجمن ولایتی فرستاده میشوند مطابق عده بلوکات و توابع آن ولایت خواهد بود.

120- هر یك از بلوکات وتوابع ولایتی فقط یکنفر منتخب بانجمن ولایتی خواهد فرستاد که در بلاد موافق ترتیب انتخاب بلوك معین میشود.

121- هر یك از ایلات عمده که در قلمرو ولایتی هستند میتوانند یکنفر منتخب بانجمن ولایتی بفرستند.

122- وظایف و ترتیبات انجمنهای ولایتی در قلمرو هر ولایت که عبارت از شهر و توباع آن بلوکات است مطابق خواهد بود وظایف و حقوقی که برای انجمنهای ایالتی مقرر شده ولی انجمنهای ولایاتیکه جزء ایالتی هستند در مطالب لازمه بانجمن ایالتیکه در کرسی آن ایالت تشکیل میشود رجوع خواهند نمود و ولایاتیکه مستقل هستند و در تحت ایالت دیگر نیستند مستقیما بادارات مرکزی دولت که در دارالخلافه است طرف میشوند.

تبصره- انجمن ایالتی در مرکز ایالت و انجمن ولایتی در شهر حاکم نشین ولایت برقرار خواهد بود لاغیر.

محل مهر مبارك

جناب اشرف اتابك اعظم اين نظامنامه انجمن ولايتى ملاحظه شد صحيح است معمول ومجرى داريد.

شهر ربيع الثانى 1325

مشروح مذاكرات مجلس ملى، دوره1، ص: 69

جلسه: 69

خلاصه مذاكرات روز سه شنبه دوم ربيع الاولى 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاكرات روز يكشنبه سلخ صفر را آقا سيد محمد تقى قرائت نمودند قرار شد نظامنامه بلديه قرائت و مطرح شود.

چون آقا ميرزا نظام الدين و آقا ميرزا سيد حسن وكلای كاشان امروز ورود بمجلس نموده بودند لذا آقا سيد محمد تقى ايشان را معرفى نموده وتمام وكلاء تبريك گفته بعضويت مجلس پذيرفته شدند. قبل از شروع بخواندن نظامنامه بلديه رقعه كه از طرف وزارت داخله در جواب رقيمه مجلس مقدس از بابت گندمى كه بايد دولت بكمپانى بدهد نوشته شده بود قرائت شد كه خلاصه آن قريب باين مضمون بود.

در باب عمل گندم كه اهميت آن معلوم است از طرف وزارت داخله اهمال نشده و اين مسئله گندم دو رشته است يكى متعلق بولايات است و آنرا بياد خود مجلس محترم مستقيما از وزرات ماليه بخواهد ولابد وزارت ماليه هم پول خواهد خواست و يكى هم متعلق بملاكين شهر است بندگان اعليحضرت ماموريت وصول آنرا بعهده جناب حاجب الدوله مقرر فرموده اند و همين حالا رقعه در اين باب بمعزى اليه نوشته جواب خواستم هر جوابى كه آمد اطلاع خواهد داد و نيز متمنى است كمپانى صورتى از گندمى كه بماموريت معزى اليه وصول شده بفرستد كه معلوم شود چه قدر وصول شده و چقدر باقى است يكى از رؤساى كمپانى اظهارداشت كه صورت اين گندم نزد خود جناب حاجب الدوله هست و از آن روز كه مجلس شد بهمه جهت دويست خروار داده اند رئيس چنين اظهار داشتند كه در اين رقعه وزارت داخله يك نكته هست و آن اين است كه نوشته اند در باب گندم ولايات كه بايد دولت بدهد خود مجلس مستقيما بوزارت ماليه اخطار نمايد و حال آنكه تمام امورات شهرى متعلق بوزارت داخله است واگر امرى در اين بابها راجع بوزارتخانه های ديگر باشد بايد خودوزرات داخله سئوال و جواب نمايد ربط بمجلس ندارد عموم اظهار كردند همين طور است و مذاكرات زياد بميان آمد بعضى اظهار كردند كه وزرا پول را دست آويز كرده اند بهر كارى دست ميزنى ميگويند پول نرسيده و حال آنكه بانك حاضر است پول بدهد و يكى از روسای كمپانى چنين تقرير نمود چند روز قبل قرار شد اقبال الدوله هزار و هفتصد خروار گندم از بابت خالصجات بدهد واظهار داشت از بابت فاضل سنه ماضيه كه دارم هشت هزرا تومان بدهيد تااين گندم را حمل نمايم بانك قبول كرد كه بدهد و حواله دولت را بخواهد و هنوز داده نشده.

چون تمام روسای كمپانى در اول گفتگو حاضر نبودندودر اين موقع همگى حاضر شدندرقعه وزارت داخله مجدداً قرائت شده وايشان نيز همين جواب را دادند بالاخره پس از مذاكره زياد قرار شد فردا كه وزرا مسئول مجلس خواهند آمد در اينخصوص حضوراً سئوال و جواب بشود.

سپس رقعه ديگر كه از طرف وزارت داخله در جواب رقيمه مجلس از بابت نظم شهر نوشته شده بود. قرائت گرديد خلاصه آن قريب باين مضمون بود. از بابت نظم شهر و جلوگيرى از انجمن همت آباد نوشته بوديد. همين قدر زحمت ميدهم وزارت داخله تا حال در اقدامات مقدوره كوتاهى نكرده اگر راپورت چيها راپورت صحيح بدهند معلوم خواهد شد كه خيلى كه خيلى بانسبه بسابق تفاوت كرده و حالا هم رئيس نظميه را خواسته در برچيدن انجمنها دستوالعمل لازمه دادم و چون سربازهای قرارخانها بواسطه طول كشيدن مدت ساخلوى آنها درست مراقبت در حفظ و حراست نداشتند قرار گذاشتم عوض نمايند.

در اين باب مذاكره زياد شد. بعضى اظهار كردند رقعه كه از طرف مجلس بوزارت داخله نوشته شده فقط در باب جلوگيرى از اقدامات انجمن همت آباد بوده كه آن روز رئيس نظميه راپورت داده بود انمن مزبور بعضى اقدامات مينمايد كه موجب هرج و مرج شهر شده حال باين دست آويز كليه انجمنها را تعطيل نمودن صحيح نيست و يكى از وكلا چنين اظهار كرد انجمنها كليه بموجب قانون اساسى آزاد است مادامىكه مخل مصلحت ملكى نيست و البته انجمنى كه مخل باشد مجلس او را تصويب نميكند اهالى شيراز مقيم

طهران انجمنی تشکیل داده اند که فقط در فوائد عامه و ترقی مملکت گفتگو مینمایند دیروز رئیس نظمیه رفته بودند آنجا رقعه یا حکمی ارائه داشته بودند که باید بر حسب امر اعلیحضرت و تصویب مجلس محترم این انجمن برچیده شود اگر تعطیل ننمایید لابد بقوه جبریه برچیده خواهد شد جمعی گفتند مجلس کی چنین چیزی نوشته است که تمام انجمنها برچیده شود مذاکرات زیاد بمیان آمد گفتند سواد رقعه که از طرف مجلس محترم بوزارت داخله در این باب نوشته شده بیاورند در مجلس قرائت شود و معلوم گردد که از طرف مجلس چنین چیزی نوشته نشده سواد آن رقعه را آورده قرائت شد قریب باین مضمون بود. (بر طبق مذاکرات حضوری روز 18 صفر درخصوص بی نظمی شهر و انجمن همت آباد و بعضی اقدامات آن انجمن مجلس محترم نظم شهر و منع انجمن مزبور را از جناب عالی تمنا نمود و در ضمن هم شرحی بوزارت داخله نوشته شد و تا حال از طرف وزارت داخله در این باب اقدامی نشده و انجمن مزبور در کارهای خود جری تر شده این مسئله موجب حیرت گردیده که با وجود آن اظهارات چگونه اقدامات بعمل نیامده این است مجدداً زحمت میدهد که نوعی اقدام فرمایید اسباب رفاه عموم فراهم آید). همه گفتند این رقعه مجلس فقط صریح در نظم شهر وضع از اقدامات انجمن همت آباد است و در برهمزدن سایر انجمنها هیچ دلالت ندارد.

یکی ازوکلا اظهار داشت خوب است بوزارت داخله شرحی نوشته شود ماموریکه معین شده اند برای برچیدن انجمنها دست نگاهدارنده و یکی دیگر از وکلا چنین اظهار کرد باید نوشته شود از طرف مجلس محترم چنین چیزی نوشته نشده و مجلس هم هیچوقت برخلاف قانون اساسی حکم نمیکند مگر اقدامی مخل از نظام انجمنها صادر شود و رئیس چنین تقریر کردند این اجتماع چیزی است که تمام ملل روی زمین دارند همین مجالس تعزیه داری و غیره که در اینجا معمول است همان اجتماعی است که بجهت مالیه است بلی اگر فسادی از اجتماع انجمنی حاصل شود یا اسلحه داشته باشد آنوقت باید جلوگیری شود بالاخره بعد از مذاکرات و تصویب مجلس قرار شد شرحی دراین باب بوزارت داخله نوشته شود در اینموقع شروع بقرائت نظامنامه بلدیه شد پس از خوانده شدن تامادہ وظایف انجمنهای بلدی عمولم وکلا بجهت رفع کسالت باطاق دیگر رفتند و فی الجمله استراحت نموده باطاق رسمی مراجعت وشروع بمذاکره شد بدواً لائحه که از طرف اهالی شیراز مقیم طهران بمجلس نوشته شده بود قرائت شد قریب باین مضمون- عرضه داشت اهالی فارس بمحضر مقدس مجلس محترم شورای ملی. اشتغال کلی وکلا محترم مجلس بجلایل امور قدری موجب انصراف حاظر وکلا معظم از خواستن وکلا و از همه بدتر اخبار موحشه از شیراز رسیده اسباب وحشت ما میشود لهذا برای تذکار لازم شمردیم این مختصر را بطور یادآوری عرض نماییم جناب میرزا ابوالحسن خان که یکی از وکلاء شیراز هستند از قرار معلوم بواسطه سوء مزاج و برای مداوا قصد فرنگستان را دارد و معلوم نیست استبداد در شیراز تغییر کرده باشد و ما هم نمیتوانیم بر خود هموار نماییم که هنوز کسی از وکلا فارس بمرکز نیامده باشد در اینصورت استدعا میکنیم تلگرافی از وزارت داخله بحکومت فارس صادر شود که وکلا را زود حرکت بدهد و بموجب تلگراف قوام الملك که چندی قبل نموده بودند وکلا تا 22 صفر حرکت خواهند کرد ایشان را تا آنوقت مسئول بدانند واز طرف مجلس محترم هم تلگرافی بجناب حجت الاسلام آقای میرزا دامت برکاته بشود که نظارت در حرکت و روانه نمودن وکلا داشته باشند و برای اطمینان این هر دو تلگراف بما مرحمت شود که خودمان مخابره نماییم بعد از وصول جواب تقدیم مجلس محترم خواهیم داشت سپس تلگرافی که در این باب بعنوان جناب حجت الاسلام آقای آقا میرزا محمد ابراهیم از طرف مجلس نوشته شده بود که مخابره شود قرائت گردید قریب باین مضمون از قرار مذکور وکلاء شیراز تا حال حرکت نکرده اند و این مسئله موجب حیرت شده مخصوصا متمنی است اقدامات لازمه فرمایید که وکلا زودتنر حرکت داده شوند. و همچنین رقعه که در اینخصوص بوزارت داخله از طرف مجلس نوشته شده بود خواندند قریب باین مضمون.

اهالی فارس ساکنین دارالخلافه لایحه بمجلس محترم نوشته واظهارداشتند تاکنون وکلای شیراز حرکت نکرده اند ما نمیتوانیم این مسئله را پس خود هموار نماییم و بموجب تلگراف جناب قوام الملك که چندی قبل مخابره نموده بودند تا 22 صفر وکلا حرکت خواهند کرد اثری ظاهر نشده لهذا زحمت میدهد تلگرافی نوشته شود بحکومت فارس که زودتر وکلا راحرکت داده بیایند طهران

حاج محمد اسمعیل آقا- تلگرافی است اذن میدهید بخوانند و مقدمه دارد که بنده عرض میکنم و آن این است اهم مطالب امروزه تشکیل بانك ملی است وواقعا حیات مملکت بسته باین اساس مقدس است و همه کس در اینخصوص همراهی نموده خصوصا وکلای آذربایجان که در این خصوص فوق العاده داد مردی دادند و امروز بتلگرافخانه رفته حضوراً با انجمن تبریز و اروسی گفتگو کرده بالاخره قول صریح گرفته اند که دو کرور تومان برای بانك ملی بزودی حاضر نمایند خوبست سایر وکلاء محترم هم اقتفا بوکلای محترم آذربایجان نموده بهمانطور اقدامات لازمه نمایند که انشاء الله استحکام و تشکیل این اساس موجب سرافرازی ما ملت شود.

رئیس- در این باب مکرر سئوال و جواب شده و همه وقت لزوم این مطلب را تصریح کرده که تمام این اقدامات ما بی نتیجه خواهد ماند و معلوم است این سرمایه را هم از یکجا نمیتوان خواست باید بتمام ایلات و ولایات تأکید و ترغیب نمود که عموم اهالی ولایات در تشکیل واستحکام این اساس جداً همراهی نمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- کلیه دائر کردن بانك ملی وظیفه لازمه ما است یعنی اگر عقیده کسی غیر از این باشد خلاف بوطن کرده ناموس ایرانی باقی نمیماند مگر اینکه یك همچون اداره باشد. (د راینموقع خلاصه تلگراف حضوری انجمن تبریز قرائت شد باین مضمون).

باین ترتیب که فرموده اید صریحاً قول دو کرور را میدهیم (انجمن تبریز).

حاجی محمد اسمعیل آقا- واقعاً وکلای محترم آذربایجان و اهالی آنجا خیلی همت کرده اند و در همه جا کارهای آنها بیاد سرمشق ما باشد و باید خیلی متشکر باشیم.

آقا سید محمد تقی- اگر اینملت میخواهد خود را از قید اسارت خارج نماید باید افراد ملت همدیگر را تشویق نموده این اساس را بر پا نمایند.

حاج محمد اسمعیل آقا- البته اهالی تهران هم مساعی جمیله نموده اند و خواهند نمود که انشاء الله این کار مهم که بعهده گرفته ایم بخوبی از عهده آن برآئیم.

ادیب التجار- انجمنی در اصفهان باسم انجمن ترقی تشکیل شده و جناب آقای ثقه الاسلام دو سه مجلس حاضر گشته مردم را تشویق و ترغیب فرموده قرار شرکت بانك را داده اند و یك شعبه از بانك ملی در کاروانسرای گلشن بریاست حاج محمد حسین کازرونی دائر شده مشغول فروش بلیط هستند انشاء الله اهالی اصفهان هم اقتفا باهل آذربایجان نموده واز سایرین عقب نخواهند ماند مخصوصا جناب آقای ثقه الاسلام بحقیر نوشته بودند که برؤسای بانك بگویم علاوه از مؤسسین حاضرم تمام املاك خود را فروخته بگذارم در بانك ملی و همچنین حاج محمد حسین کازرونی نوشته اند که حاضرم تا دویست هزار تومان در بانك بگذارم (در این مورد یکی از وکلاء خراسان عنوان نمود که اهالی خراسان هم کمال سعی و کوشش را در این خصوص دارند ولی 00 فوراً رئیس چنین جواب دادند.

خواهش دارم کلیه کلمه ولی را بردارید در ا ین موقع اگر ملت مجاناً ده کرور بیست کرور لازم باشد باید بدهد حال چه برسد باینکه بانك تأسیس شده در بانك گذارده تجارت نماید.

آقا سید محمد تقی- تمام ولایات حاضرند از برای مساعدت با بانك ملی منجمله (تون) جناب شریعتمدار آقای آقا میرزا عبدالحسین که از اجله علماء و پسر جناب حجت الاسلام آقای حاجی میرزا محمود تونی است در یك ماه قبل شرحی بمن مرقوم فرموده اند که بعد از اقدامات مردانه و اهتمامات مجدانه وجه معتنابهی از اهالی آنجا برای بانك ملی تهیه کرده ومشغول ترغیب مردم هستند والحق مساعی جمیله واقدامات وافیه جناب معزل الیه در همراهی با مجلس شورای ملی موجب تشکر اعضای محترم مجلس مقدس است ونیز بتوسط من شرحی کتبا حضور مبارك حضرت حجت الاسلام آقای آقا سید عبدالله مدظله در این خصوص و مساعدت با مجلس محترم نوشته اند و منتظر دایر شدن بانك هستند بمجرددایر شدن البته خواهند فرستاد.

حاج محمد اسمعیل آقا- بافضل الله اساس بانك حاضر است و فراهم میآید.

رئیس- باید سعی کرد سرمایه زیاد شود هر چه زیادتر جمع شود اسباب استحکام کار است.

حاج محمد اسمعیل آقا- بموجب نظامنامه سرمایه بانك سی کرور است ولی امیدواریم از همت وهمراهی عموم ملت بصد کرور برسد.

حاج خیاط باشی- وکلائیکه از ولایات خواسته اید باید از ایلات هم وکلا بخواهید چون همت ایلات در اینموقع همت بزرگی است (اکثر از وکلا تخمین و تصدیق نمودند) پس از این یکی ازوکلا اظهار داشته بود تلگراف حاج بحرالعلوم که برشت مخابره کرده اند صحیح است یا نه اگر صحیح است پس چرا عذرش را نمیخواهید یکی از وکلا جنین اظهار داشت که مکرر گفته ایم عقاد مختلف است شاید بنظر آن اینطور رسیده علاوه باید اصلاح نمایند جواب داده شد حالا که در مجلس مطرح شد باید رسیدگی شود و یکی دیگر از وکلا چنین تقریر کرد که علاوه از این تلگراف کاغذی از رشت آمده که قریب دویست مهر دارد نوشته بودند تمام اسباب حرکت جناب حاج خمامی و جمع شدن مردم در صحرای ناصریه واسباب اغتشاش رشت ایشان شده اند باز همان وکیل اظهار کرد من صلاح بینی میکنم شاید عقیده او این است و جمعی محترمین آمده اند باید اصلاح کرد باز جواب داده شد که دو نوع تلگراف است یکی از روی نفهمیدگی است و یکی از روی غرض باید دید این تلگراف کدام یك از آن دو قسم است بالاخره گفتند سواد تلگراف مجلس محترم که برشت مخابره شده با سواد تلگراف حاج بحرالعلوم قرائت شود هر دو را خواندند. سواد تلگراف مجلس قریب این مضمون جنابان مستطابان آقای حاجی خمامی و آقای حاج شیخ علی از قراریکه جناب سپهدار تلگرافا بجناب سردار منصور اطلاع داده اند قهراً میایید سمت

طهران اسباب حیرت است در اینموقع که باید در راه عدالت قدم بزنید اینطور اقدامات مینمایید چون مامور میآید برای رسیدگی واصلاح متمنی است حرکت موقوف از مامور برسد.

سواد تلگراف آقای حاج بحرالعلوم بعنوان جناب آقا سید محمود قریب باینمضمون. حرکت حجةالاسلام بموقع مراجعت صحیح نیست گوش بآن تلگراف نفرمایید تلگراف بمجلس که تمام انجمنهای رشت موقوف و دو نفر مفسد از طهران خارج عقیده بنده از توقف در خارج نتیجه گرفته مشود و بهتر این است. مذاکرات زیاد در این خصوص بمیان آمد که اگر کسی بخواهد خیانت بکند با ما است که حالی بکنیم و یکی دیگر اظهار داشت که از طرف جناب رئیس تحقیق شده وعین سواد این تلگراف را در تلگراف خانه دیده اند و یکی دیگر چنین عنوان نمود اقدامات وکلا باید برای امنیت این مملکت باشد اگر برخلاف اقدام نمایند خیانت کرده اند باز هان وکیل چنین بیان کرد من مدعی هستم این اقدامیکه حالا میخواهید بکنید باعث اغتشاش رشت خواهد شد باشد بعد از اصلاح آنجا بالجمله پس از مباحثات زیاد قرار شد در این باب رسیدگی و تحقیق شود چون نظامنامه بلدیه دفعه سیم بود که قرائت شده و نوبت تصویب و اخذ رای بود لهذا برای تصویب تا آنجاییکه قرائت کردند ورقه رای منتشر و 63 رأی گرفته شد.

قانون بلدیه

فصل اول

قواعد کلیه

1- مقصود اصلی از تأسیس بلدیه حفظ منافع شهرها و ایفای حوائج اهالی شهرنشین است.

2- امور راجعه ببلدیه از قرار تفصیل است.

اولا: اداره کردن آنچه اهالی شهر برای اصلاح امور بلد بموجب قانون میدهد.

ثانیا: اداره کردن اموال منقوله وغیر منقوله و سرمایه هایی که متعلق بشهر است.

ثالثا: مراقبت در عدم قحطی آذوقه شهر به وسائل ممکنه.

رابعا: ساختن و پاك نگاهداشتن کوچه ها و میدانها و خیابانها از پیاده رو و کالسکه رو و باغهای عمومی و مجاری مباء و زیر آبها و پلها و معابر و غیره و همچنان روشن کردن شهر و تقسیم آبهای شهری و مراقبت در تنقیح قنوات و پاکیزگی حمامها.

خامسا: مراقبت در رفع تکدی و تأسیس دارالمساکین و دارالعجزه و مریضخانه ها و امثال آن.

سادسا: معاونت در اقدامات حفظ الصحه و حفظ دواب و حشم و تأسیس دواخانه ها و امثال آنها.

سابعا: مواظبت در اینکه معابر شهری موافق نقشه معینی باشد و اقدامات مقتضیه بر ضد حریق و سیار بلیات سماوی و ارضی بعمل آید. ثامنا: بیمه ابنیه متعلق بشهر از حریق.

تاسعا: معاونت در تکثیر معارف و مساعدت در دایر نمودن کتابخانه ها و قرائتخانه ها و موزه ها و حفظ و مرمت مساجد و مدارس و ابنیه عتیقه.

عاشرا: مساعدت با دولت در ساختن بازارها و نمایشگاههای تجارتی و کلیه مراقبت رواج حرفت و تجارت شهر و دایر نمودن محل تشخیص اسعار و معاملات عمومی.

3- ایره اقدامات بلدیه مختص بحدود شهر و اراضی متعلقه بشهر است.

4- انجمن و اداره بلدیه میتواند باسم شهر بیع و شری و هر گونه معاملات نماید و بجاهای لازم شکایت کند و در محاکمه عدلیه اقامه دعوی نماید و مدعی علیه واقع شود.

5- اراضی کوچه ها و میدانها و پیاده روها و معابر و رودخانه ها و سواحل رودخانه ها و زیرآبها وغیره هر چند که متعلق بشهر است محل استفاده عموم ناس است.

6- وجوهی که اهل شهر برای مصارف بلدیه میدهند باید بحکم قانون باشد.

7- حاکم شهر باید مراقبت نماید که اقدامات بلدیه مخالف با این نظامنامه نباشد.

8- اداره بلدیه حق دارد که مهر معینی باسم شهر داشته باشد.

فصل دوم در تشکیل انجمن بلدیه

9- هیئت بلدیه مرکب است از انجمن بلدیه و اداره و شعب جزء آن.

10- انجمن بلدیه مرکب است از اعضایی که از محلات شهر بترتیب زیر انتخاب میشوند.

11- عده اعضای انجمن بلدیه در شهرهای کوچك شانزده و در شهرهای متوسط بیست و در شهرهای بزرگ سی نفر خواهد بود که با رعایت وسعت و جمعیت بمحلات شهر تقسیم میشوند.

شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان

12- انتخاب کنندگان اعضای انجمن بلدیه باید دارای شرایط ذیل باشند.

اولا: تابعیت ایرانیه.

ثانیا: اکمال بیست و یك اقلا.

ثالثا: دادن مالیات یا داشتن خانه یا مستغل یا اراضی در حدود شهر متوسط پانصد و در شهرهای کوچك سیصد تومان ارزش داشته باشد.

13- ادارات علمیه وخیریه نیز در صورتیکه صاحب چنین مستغلی یا زمنیی در شهر باشند حق فرستادن وکیلی برای شرکت در انتخابات دارند کذلك شرکتها واشخاصیکه تجارتخانه و حجره معینی دارند حق شرکت در انتخابات را دارند ولو اینکه صاحب خانه و یا مستغل یا اراضی بطوریکه ذکر شد نباشند.

14- اگر خانه یا مستغل یا زمینی مابین چند نفر مشترك باشد یکی از شرکاء میتواند موفق قرارداد سایر شرکاء در انتخابات حاضر شود.

15- اشخاص ذیل حق انتخاب ندارند.

اولا: اشخاصیکه بواسطه جنحه و جنایتی مجازات قانونی دیده اند.

ثانیا: اشخاصی که معروف بارتکاب قتل و سرقت باشند.

ثالثا: ورشکسته بتقصیر.

رابعا: اشخاصی که از بابت عوارض بلدیه بقایا دارند و بیش از نصف عوارض سالیانه را نپرداخته اند.

خامسا: طایفه نسوان.

سادسا: اشخاص خارج از رشد.

16- اشخاص ذیل از شرکت در انتخابات بشرط ممنوعند.

اولا: حکام و معاونین آنها در محل حکومت.

ثانیا: عمال نظیمه شهری که در آن انتخابات بعمل میآمد.

ثالثا: مأمورین نظامی بری و بحری داخل در نظام.

17- شرایط انتخاب شدن همان شرایط انتخاب کردن است بعلاوه باید انتخاب شوندگان سواد فارسی کامل داشته و سنشان کمتر از بیست و پنج سال نباشد و داخل در خدمت دولتی نباشند.

18- اشخاصی که انتخاب میشوند باید قبل از وقت با خودشان داوطلب انتخاب شدن باشند و یا بتکلیف انتخاب کنندگان قبول انتخاب شدن را نموده باشند.

ترتیب انتخاب اعضاء

19- برای انتخاب اعضای انجمن نظارتی از معاریف انتخاب کنندگان از محلات شهر تشکیل می یابد و در تحت نظارت حاکم یا نایب الحکومه یا معاونشان خواهد بود.

20- عده اعضاء انجمن نظارت مطابق خواهد بود با عده محلات شهر ولی کمتر از شش نفر نخواهد بود.

21- پس از تشکیل اعضای انجمن از میان خودشان یکنفر رئیس و یك منشی انتخاب خواهند نمود.

22- نظم مجلس و حفظ قوانین انتخاب با رئیس و نوشتن صورت مجلس هر اجلاس با منشی خواهد بود.

23- انجمن نظار فقط مشغول امر انتخاب خواهد بود ودخالت در امر دیگر نخواهد نمود.

24- انجمن نظار اعلان مرتب نموده دو هفته قبل از روز انتخاب که جمعه خواهد بود در شهر اشاعه میدهد.

25- اعلان مذکور در ماده فوق مراتب ذیل را دارا خواهد بود.

اول: محل وایام و اقواتی که انجمن نظار حاضر خواهد بود برای دادن تعرفه باشخاصی که شرایط انتخاب کردن را دارا هستند.

دوم: سواد دوازده تا هیجه این قانون را.

سوم: محل و روز و مدتی را که انجمن نظار حاضر خواهد بود برای گرفتن اوراق انتخاب از دارندگان تعرفه انتخاب.

چهارم: عده اعضایی که باید انتخاب شوند.

26- محل اجتماع انجمن نظار حتی المقدور قسمی انتخاب خواهد شد. که در مرکز شهر واقع باشد تا مردم بتوانند بسهولات و آزادی ورود کرده تعرفه بگیرند یا روز انتخاب رای بدهند مثل مساجد و یا مدارس.

27- تعرفه که با نمره و تاریخ بمهر اعضای انجمن نظار بانتخاب کنندگان داده میشود محتوی اسم خود و پدر و سن و شغل و منزل انتخاب کننده خواهد بود همچنین تعیین روز و محلی را مینماید که دارنده تعرفه باید حاضر شده رای خود را بدهد. 28- انجمن نظار تمام تعرفه هایی را که میدهند بترتیب نمره در کتابچه ثبت خواهد نمود.

29- در روز انتخاب که فقط یك روز خواهد بود و بوسیله اعلان و تعرفه معین گردیده انجمن نظار از صبح تا شام در محلی که معین شده حاضر میشوند.

30- در روز انتخاب اقلا ده ساعت برای تحصیل آراء حاضر خواهد بود ساعت افتتاح و اختتام مجلس انتخاب قبل از وقت اعلان خواهد شد.

31- پس از انقضای وقتی که معین شده دیگر ورقه انتخاب از کسی قبول نخواهد شد.

32- دادن رأی باید مخفی باشد و از این جهت دارنده تعرفه باید قبل از دخول بمجلس انتخاب مطابق عده ای که اعلان شده است اسم یك یا چند نفر را که دارای شرایط انتخاب شدن باشند روی کاغذ سفید بی نشان نوشته تا کند و با خود داشته باشد.

33- پس از حضور اعضای انجمن وافتتاح مجلس انتخاب در ساعتی که اعلان شده قبل از شروع بگرفتن اوراق انتخاب رئیس انجمن نظار جعبه که برای ضبط اوراق انتخاب است درحضور اعضای انجمن و حاضرین از انتخاب کنندگان باز نموده خالی بودن آنرا مینماید.

34- دارندگان تعرفه برای ورود بمجلس انتخاب باید تعرفه و ورقه انتخاب خود را در دست داشته باشند.

35- اشخاصی که تعرفه ندارند حق دخول و مزاحمت ندارند.

36- هر یك از دارندگان تعرفه پس از ورود بمجلس انتخاب در کمال آرامی تعرفه و ورقه انتخاب خود را برئیس خواهد داد.

37- رئیس نمره تعرفه را بصوت بلند میگوید تا یکی از اعضای انجمن نمره رادر کتابچه ثبت تعرفه پیدا نمود نشان کند پس از نشان نمره رئیس تعرفه را بصاحبش رد نموده و ورقه انتخاب را بدون نگاه کرن در جعبه انتخاب می اندازد.

38- انتخاب کنندگان پس از دادن ورقه انتخاب و پس گرفتن تعرفه در صورت تنگی جا واختلال نظم و ترتیب انتخاب وامر رئیس از مجلس انتخاب خارج خواهند شد.

39- رئیس از حضور عده از انتخاب کنندگان در مجلس انتخاب مضایقه نخواهد نمود مگر اینکه موجب تشکی مکان و معطلی و بی نظمی امر انتخاب بشود در اینصورت اطاعت امر رئیس واجب است.

40- دخول در مجلس انتخاب با داشتن حربه ممنوع است.

41- پس از انقضای وقت مجلس انتخاب با نشان شدن تمام نمره ها در کتابچه ثبت تعرفه رئیس ختم انتخاب را بصوت بلند اعلان مینماید و پس از آن دیگر از کسی ورقه انتخاب قبول نمیشود.

42- پس از اعلان ختم رئیس جعبه انتخاب را درحضور اعضای انجمن نظار و حاضرین از انتخاب کنندگان خالی نموده امر باستخراج اسامی مینماید.

43- کار اول تعیین عده اوراق انتخاب خواهد بود و نتیجه آن بتوسط منشی انجمن در صورتمجلس روز انتخاب ثبت میشود.

44- پس از تعیین عده اوراق انتخاب یکی از اعضاء اسامی مرقومه روی اوراق را یك یك بصوت بلند میخواند و بیکنفر دیگر از اعضا میدهد.

45- منشی مجلس باید اسامی که خوانده میشود در بالای صفحه کاغذی سیاهه نموده هر چند دفعه که یك اسم مکرر میشود زیر آن برای شماره علامتی بگذارد.

46- در صورتیکه روی اوراق انتخاب بیشتر یا کمتر از عده معینه در اعلان اسامی نوشته باشند نقصی در امر انتخاب حاصل نخواهد شد در صورت اول آن عده اسمی که زیاد نوشته شده از آخر ورقه خوانده نخواهد شد.

47- از اوراق آنچه سفید بالایقرء باشد یا آنکه صحیحاً معرفی انتخاب شده را نکند یا امضای انتخاب کننده را داشته باشد یا بیش از یك ورق باشد محسوب نخواهد بود ولی عینا ضمیمه صورت مجلس میشود.

48- بلافاصله پس از استخراج و شماره اراء رئیس نتیجه را بصورت بلند اعلان می نماید و اوراق انتخاب را پاره و باطل مینماید باستثنای ان هائی که در ماده فوق ذکر شد که ضمیمه صورت مجلس می شود.

49- انتخاب شده اشخاصی خواهند بود که اکثریت آراء نسبة بطرف ایشان باشد.

50- صورت مجلس انتخابات را منشی در دو نسخه تحریر نموده به امضای اعضای انجمن نظار میرساند یك نسخه بحاکم یا نایب الحکومه داده خواهد شد و نسخه دیگر با کتابچه ثبت تعرفه و اوراق مذکور در ماده فوق در نزدیکی از اعضاء که انجمن نظار معین میکند امانت میماند که پس از تشکیل بانجمن بلدیه تسلیم نماید.

51- در صورت تساوی آراء منتخب بحکم قرعه معین میشود.

52- در صورتیکه تجدید انتخاب لازم شود جمعه آینده خواهد بود.

53- اگر از انتخاب کنندگان وانتخاب شوندگان کسی در حین انتخاب شکایات یا ایرادی در امر انتخاب داشته باشد مانع از انجام انتخاب نخواهد شد ولی شرح آن شکایت باید در صورت مجلس درج شود.

54- شکایات وایرادات راجعه بانتخابات باید در ظرف یکهفته بعد از ختم انتخابات بانجمن نظار اظهار شود تا انجمن رسیدگی نموده حکم خود را بدهد و نتیجه را ضمیمه صورتمجلس انتخاب نماید.

55- متشکیان از انتخابات اگر از حکم انجمن نظار راضی نباشند میتوانند پس از افتتاح انجمن بلدیه شکایات خودشان را در ظرف هفته اول بانجمن بلدیه اظهار نمایند حکم انجمن بلدی قطعی خواهد بود.

56- حق ایرادات و اعتراضاتی بر انتخابات را اشخاص دارد که حق انتخاب کردن و انتخاب شدن را داشته باشند انجمن نظار یکهفته بعد از انجام انتخابات متفرق خواهد شد.

57- اسامی انتخاب شدگان برای انجمن بلدیه بعد از اتمام انتخابات از طرف حاکم در روزنامه طبع خواهد شد.

58- در شهرهای بزرگ برای تسهیل امر انتخاب انجمن نظار میتواند در هر محله شعبه جداگانه مرکب از شش نفر تشکیل نماید که بترتیب فوق منتخبین آن محله را تعیین کند.

59- اعمال انجمن نظار و شعب آن از دادن تعرفه و تحصیل آراء در روز انتخاب و غیره باید مقارن یکدیگر باشد در یك روز اختتام پذیرد.

فصل سوم ترتیب و وظایف انجمن بلدیه.

60- یکهفته پس از انجام انتخاب اعضای انجمن بلدیه منعقد گشته مشغول امور راجعه بخود میشود.

61- انجمن بلدیه بعد از تشکیل اگر خیلی در امر انتخاب یکی از محلات مشاهده نماید میتواند با اطلاع حکومت امر تجدید انتخاب در آن محله نماید.

62- انجمن بلدیه مرکب است از اعضایی که بمدت چهار سال بموجب این نظامنامه انتخاب میشود.

63- اعضاء انجمن بلدیه باید قبل از شروع باجرای وظایف خود قسم یاد خواهند کرد که با کمال راستی و درستی تکالیف خود را انجام دهند.

64- اعضای انجمن بلدیه از طرف دولت یا ملت موظف نخواهندبود.

65- اگر یکی از اعضاء انجمن بلدیه از این شغل استعفاء نماید و باآنکه بجهتی از جهات که در ماده 12 این نظامنامه مصرح است از عضویت انجمن محروم شود بجای آن عضو دیگر از محل خودش انتخاب خواهد شد.

66- هیچکس از اعضای انجمن بلدیه نباید بدون عذر موجه از حضور در اجلاسات انجمن خودداری نماید.

67- عضو غائب باید رئیس انجمن را هر دفعه از جهت غیبت خود مطلع نماید و رئیس انجمن اظهار عضو غایب را باطلاع انجمن برساند.

68- هر گاه عضوی در انجمن حاضر نشد وبه رئیس انجمن جهت غیبت خود را اطلاع نداد و یا اینکه اطلاع داد ولی انجمن باکثریت در ثلث آراء عذر او را موجه ندانست دفعه اول و دوم رئیس او را توبیخ خواهد کرد و در دفعه سوم از حضور در انجمن معاف خواهد بود.

69- رئیس انجمن بلدیه را خود انجمن از میان خود باکثریت آراء انتخاب خواهد کرد در پایتخت و کرسیهای ایالت فرمان همایون در استقرار او بدین سمت صادر خواهد شد رؤسای انجمنهای بلدیه شهرهای دیگر بدین سمت بحکم وزیر داخله مستقر خواهند بود منشی انجمن را نیز خود انجمن با رعایت کثرت آراء از اعضاء انتخاب خواهد کرد.

70- وظایف انجمن بلدیه از اینقرار است.

اولا: انتخاب اجزاء بلدیه و مستخدمینی که موافق این نظامنامه باید از طرف انجمن انتخاب شوند.

ثانیا: تعیین مقرری برای مستخدمین ادارات بلدیه.

ثالثا: ترتیب تکالیف و وظایف اداره بلدیه دردوایر جزو او و نوشتن دستورالعمل آنها.

رابعا: مداقه در عمل بودجه بلدیه.

خامسا: تعیین مقدار فروعات و عوارضی که برای مصارف بلدیه از اهالی شهر به موجب قانون گرفته میشود.

سادسا: تبدیل عوارض جنسی بنقدی.

سابعا: تعیین اینکه از چه نوع بقایای شهری که لاوصول مانده باید صرفنظر بشود.

ثامنا: ترتیب حفظ و اداره کردن سرمایه ها و اموال بلدیه و همچنان نظم و ترتیب تأسیسات خیریه از قبیل مریضخانه و کتابخانه وغیره که بخرج شهر دایر شده تاسعا: تحصیل اموال غیر منقوله عاشرا: خرید و فروش اموال غیر منقوله و تعیین قواعد خرید آنچه که برای ترتیب ابنیه و کوچه ها موافق نقشه ایکه معضی و مقبول شده لازم است واحد عشرا تعیین و تعدیل نرخ گوشت و نان و سایر ارزاق ومیزان اجرت کالسکه های کرایه ای و تراموای و سایر اسباب حمل ونقل اثنین عشراً مداقه در لایحه استقراضی شهری و کلیه قراردادهاییکه بسام شهر منعقد خواهند شد. ثالث عشراً قبول نمودن وجه اعانه باسم شهر. اربع عشراً ترتیب قواعدیکه برای اجرای مواد سابق الذکر لازم خواهد شد. خمس عشراً ترتیب لوایح تغییر و تکمیل نقشه های شهری و ترتیب نقشه های جدیده سادس عشرا رسیدگی بحساب اداره بلدیه و نظارت و تفتیش اعمال آن اداره و رسدیگی بمواد شکایات که درآن اداره طرح میشود. سبع عشرا مسئول نمودن مستخدمین وعمال بلدیه. ثمانیه عشرا تقدیم لوایح و عرایض بوزیر داخله بتوسط حاکم محل دراحتایجات اهالی شهر و منافع آنها. تسع عشرا تعیین مقدار عوارضیکه باید مردم از بابت استفاده از راههای اطراف شهر وپلها و معابر و سلاخ خانها و لوله های مجاری آبها و زیر آبها که بخرج شهر ساخته شده است بدهند همچنان تعیین مقدار حق الارضی که باید شرکتهای کشتی رانی و صاحبان کشتی از بابت اسکله هاییکه ساخته شده است بدهند.

عشرین: رسیدگی بصحت موازین و مقادیر.

احد عشرین: تعیین محلی برای سپردن و نگاهداری اطفال و مجانین و حیوانات گمشده و طریق ایصال ایشان باولیای آنها.

71- انجمن باید در عرض سال معمولا کمتر از 6 و زیادتر از 24 مرتبه منعقد نمیشود مگر باقتضای حاجت و تصویب خود انجمن که فوق العاده منعقد تواند شد فهرست اجلاسات خود را انجمن بلدیه در برج حوت برای سال آتیه ترتیب داده اعلان خواهد کرد.

72- هر دفعه قبل از انعقاد انجمن بلدیه رئیس فهرست اموریکه باید مطرح مذاکره و مداقه شود ترتیب داده برای اعضای انجمن بلدیه خواهد فرستادو نسخه ای هم برای اطلاع حاکم محل بحکومت ارسال خواهد داشت هر گاه در اجلاس انجمن بلدیه در یکروز فرصت مذاکره در تمام امور معینه نشد روزهای بعد بآن امور رسیدگی خواهد شد.

73- انجمن بلدیه بحکم وزیر داخله در پایتخت و حکام در ولایات فوق العاده تشکیل تواند شد ولی باید قبل از وقت فهرست اموریکه در انجمن مطرح مذاکره خواهد شد بتوسط رئیس انجمن بلدیه برای اعضاء فرستاده شود.

74- امور راجعه بانجمن بلدیه بموجب اظهار اشخاص ذیل طرح میشود: اولا بتکلیف رئیس انجمن بلدیه و اعضای آن ثانیا بموجب اظهار کتبی حاکم محل. ثالثا باظهار اداره بلدیه. رابعا بموجب اظهار و شکایت اشخاص متفرقه.

75- اعضای انجمن در صورتیکه بخواهند مطلبی را اظهار نمایند باید کتبا برئیس انجمن اعلان نمایند بعد از این اعلام مسئله را رئیس بانجمن اظهار میدارد و در صورتیکه انجمن اظهار مسئله را تصویب نمود اعضاء شروع در مذاکره مینمایند.

76- انجمن بلدیه میتواند تسویه اموریرا که وقت مخصوص لازم دارد بیکی یا چند نفر از اعضای بلدیه محول کند.

77- رئیس انجمن بلدیه حق دارد که برای حضور در مجلس اشخاصی را که اطلاعات آنها باعث پیشرفت و مذاکره و مداقه امور است دعوت نماید.

78- برای اعتبار قراردادهای انجمن بلدیه اقلا باید نصف اعضاء حاضر باشند ولی در اجلاساتی که در موانع بلیات ارضی و مساوی و یا جنگ بطور فوق العاده تشکیل میشود از این قاعده صرف نظر خواهد شد و قرارداد انجمن با حضور هر قدر از اعضا معتبر خواهد بود.

79- برای قراردادهای انجمن بلدیه در مواد ذیل باید اقلا دو ثلث از اعضا حاضر باشند اولا در باب فروش اموال غیر منقوله متعلق بشهر وخریداموال غیر منقوله متعلق بشهر و خرید اموال غیر منقوله برای شهر.

ثانیاً- تعیین قیمت اراضی که برای ساختن ابنیه باشخاص متفرقه فروخته میشود و یا برای تصحیح نقشه شهر اتباع میشود.

ثالثا: استقراضات و ضمانات که از طرف شهر میشود رابعا تبدیل عوارض جنسی بنقدی خامسا تعیین مسئولیت مستخدمین اداره بلدیه و دوایر جزو آن.

80- غیر از مواردی که در ماده 75 اشاره شده است سایر امور راجعه بانجمن بلدیه باکثریت آراء حل و تسویه میشود در صورت تساوی آراء رأی رئیس دو رأی محسوب میشود هیچ عضوی بیش از یك رأی ندارد از دو رأی خود را نمیتواند بدیگری محول کنید.

81- در باب تعیین مسئله مستخدمین اداره بلدیه ودوائز جزو آن و مقرری آنها ومسئولیت اجزاء و مستخدمین رأی محلی گرفته میشود ولی در سایر امور انجمن مختار است رای را مخفی یا علنی بگیرد.

82- تمام قراردادهای انجمن بلدیه باید در دفتری ثبت شده بامضای رئیس انجمن واعضایی که در مذاکرات شرکت داشته اند برسد و صورت مجلس را منشی انجمن و منشی اداره بلدیه نیز امضاء مینمایند و ترتیب دفاتر بعهده منشیهای مزبوره است.

83- کلیه قراردادهای انجمن بلدیه با منضمات آن باید بتوسط رئیس انجمن برای حاکم محل فرستاده شود و آنچه که باید در روزنامجات طبع ونشر شود با تصویب انجمن برای اطلاع اهالی شهر اعلان و اعلام خواهد شد.

84- از قراردادهای انجمن آنچه باید امضای حاکم یا وزیر داخله برسد بعد از امضاء بموقع اجرا گذارده خواهد شد.

85- از قراردادهای انجمن بلدیه که باید بامضای حاکم برسد از این قرار است.

اولا: تعیین قیمت اراضی شهر که باید فروخته یا ابتیاع شود.

ثانیا: استقراضات و ضماناتی که از طرف شهر میشود.

ثالثا: تعدیل و تسهیل نرخ نان و گوشت و سایر ارزاق.

رابعا: کرایه کالسکه و درشکه و تراموای سایر وسایل حمل ونقل.

خامسا: تغییر در نقشه شهر و ترتیب نقشه های جدیده.

سادسا: حقوقیکه از سفاین در اسکله هاییکه بخرج شهر درست شده است اخذ میشود.

سابعا: کلیه دستورالعملهایی که انجمن بلدیه برای ادارات بلدیه وادارات خیریه که در اداره شهر است ترتیب میدهد.

86- از قراردادهای انجمن بلدیه آنچه که باید بامضای وزیر داخله برسد از اینقرار است.

اولا: تسعیر عوارض جنس شهر.

ثانیا: بخرج شهر کوچه ها و پیاده روها را پاك کردن و نگاهداشتن مستحفظین حریق و تنظیمات بلدیه و ترتیب زیر آب سازیها.

ثالثا: فروش و انتقال اموال غیر منقوله شهر باستثنای اراضی کوچك که در فقره اول ماده 85 تصریح شده.

رابعا: استقراضات و ضمانتهایی که از طرف شهر میشود.

خامسا: تعیین وجوهی که از بابت ساختن راهها و پلهای اطراف شهر و بنای سلاخ خانه ها و مجاری آبها و غیره داده میشود.

سادسا: تعیین حق الارض واراضی که در سواحل دریاها و رودخانه ها باشخاص متفرقه و یا شرکتها داده میشود که اسکله بنا نمایند و یا برای بار گرتفن و یا بار دادن سفاین استعمال کنند.

سابعا- ترتیب دستورالعمل راجعا بادردات خیریه و حفظ اموال غیر منقوله شهر در پایتخت و کرسی های ایالات و ولایات.

87- هر گاه حاکم قرارداد انجمن بلدیه را تصویب ننمود باید جهت عدم موافقت خود را به انجمن بلدیه اظهار نموده انجمن را متقاعد نماید و در صورتیکه انجمن متقاعد نشد قرارداد انجمن را حاکم بوزیر داخله تقدیم نماید که موافق ماده 88 اقدام شود.

88- قراردادهای انجمن بلدیه که باید بتصویب و امضای وزیر داخله برسد بتوسط حاکم بوزیر داخله تقدیم خواهد شد وزیر داخله مکلف است که با کمال دقت بقرارداد انجمن واعتراض حاکم در آن باب رسیدگی نماید هر گاه قرارداد انجمن راجع بامری بوده که از تکالیف انجمن بلدیه خارج است اعتراض حاکم را تصدیق نموده آن قرارداد را امضاء نمینماید ولی در صورتی که قرارداد انجمن بلدیله خارج از تکالیف و حدود آن نبود ولی بجهتی یا ملاحظه مخالف با مصالح عامه ویا منافع شهر است وزیر داخله باید مسئله را در مجلس وزرا مذاکره نماید چنانچه مسئله راجع بازدیاد عوارض است در مجلس شورای ملی مطرح شود و اگر محتاج بابعاد قوانین جدیده باشد در مجلس شورای ملی و سنا مورد مداقه گردد.

89- هر گاه در انجمن بلدیه اعضاء بقدری که برای اعتبار قرارداد انجمن لازم است حاضر نشند انجام امور محول باجلاس دیگر میشود واگر در اجلاس ثانی اعضاء باز بقدر لزوم حاضر نشدند اداره بلدیه راپورتهای دوائر جزء را بحاکم محل میدهد و هر گاه حاکم با رأی اداره بلدیه موافقت ننمود باید بطوری رفتار نماید که در باب قراردادهای انجمن در ماده 87 مفید است.

90- انجمن بلدیه میتواند که قواعد لازمه را در باب تنظیمات کوچه ها ودستورالعملهای راجعه بساختن پشتبامها و ناودانها و پاکیزگی مجاری میاه واقدامات حفظ الصحه و ضد عفونت و تمیزی میدانها و اقدامات ضد حریق و حفظ و حراست اهالی از مواد محترقه و غیره ترتیب نماید.

91- کلیه این قواعد و دستورالعملها با رعایت حدود قوانین شرع انور بامضای حاکم رسیده توسط اداره پلیس بموقع اجرا گذاشته خواهد شد.

فصل چهارم اداره بلدیه

92- اداره بلدیه مرکب است از اعضائی که انجمن بلدیه انتخاب کرده است عده اعضای اداره بلدیه چهار نفر خواهد بود. 93- اداره بلدیه در تحت ریاست انجمن بلدیه خواهد بود و رئیس مزبور که موسوم بکلانتر است یکنفر معاون از اعضای اداره بلدیه بانتخاب انجمن بلدیه خواهد داشت و معاون مزبور که بدین سمت بحکم وزیر داخله استقرار میابد در موارد غیبت یا مرض کلانتر قائم مقام او خواهد بود منشی اداره بلدیه را نیز انجمن بلدیه از میان اعضای اداره بلدیه معین خواهد کرد مدت مأموریت کلانتر و اعضای بلدیه چهار سال است در دوره اول بعد از دو سال نصف اعضای بلدیه بحکم قرعه خارج شده و بجای آها اعضای جدید انتخاب میشوند و بعد از انقضای هر دو سال آن نصف اعضایی که چهار سال مدت مأموریتشان بسر آمده خارج شده واعضای جدیده انتخاب میشوند انتخاب اعضای سابق با اکثریت آراء انجمن بلدیه جایز است.

94- اداره بلدیه مکلف است که موافق این نظامنامه و مطابق دستورالعملهای انجمن بلدیه امور شهر را اداره نماید اداره بلدیه صورت صحیحی از کلیه اموال متعلق بشهر را باید داشته باشد و امور جاریه شهر را انجام بدهد و پیوسته درصدد فراهم نمودن اصلاح وضع شهر باشد و اطلاعاتی که برای انجمن بلدیه لازم میشود تحصیل کرده بانجمن مزبور برساند و موافق احکتم آن عمل نماید و لوایح جمع و خرج شهر را مرتب کند و مالیات و عوارض شهری را وصول نموده بر طبق دستورالعمل های انجمن بلدیه که موافق قوانین خواهد بود خرج نماید و در دیوان خانه ها و محاکم عدلیه برای امور شهری مدعی و مدعی علیه واقع شود بجاهای لازم شکایت نماید و باجازه و دستورالعمل انجمن بلدیه بادارات جزء خود تفتیش و رسیدگی نماید و کلیه حساب و راپورت اقدامات خود را با نتیجه تفتیش و رسیدگی بادارات جزء را بانجمن بادیه بدهد و راپورت ها و حسابهای مزبور را بطبع رسانده اشاعه دهد.

95- امور داخلی ادره بلدیه و تقسیم کارها در آن اداره موافق دستورالعمل انجمن بلدیه مرتب خواهد شد و امور راجعه باداره بلدیه باکثریت آراء انجام میباید در صورت تساوی آراء رأی کلانتر اکثریت را معین میکند ولی هرگاه کلانتر رأی اکثریت را مضر بمصالح عموم و منافع شهر بداند مجاز است که رأی اداره بلدیه را موقوف الاجرا گذارده مراتب را بانجمن بلدیه اظهار کند.

96- کلانتر مکلف است که کمال مراقبت را در انتظام امور اداره بلدیه بعمل آورد.

97- حاکم حق تفتیش و رسیدگی باداره بلدیه و ادارات جزء آن را دارد هرگاه در اعمال اداره بلدیه چیزی مشاهده کند که خلاف قاعده و دستورالعمل ها باشد حق دارد باداره بلدیه اخطار نماید و در صورتی که اداره مزبور متنبه نشود مراتب را بانجمن بلدیه اظهار کند و چنانچه انجمن بلدیه با اداره بلدیه هم رأی شد مسئله بوزیر داخله تقدیم خواهد شد حکم وزیر داخله برای اداره بلدیه حتمی الاجراست ولی انجمن بلدیه حق دارد مادامی که دیوانخانه ادارات تشکیل نشده بکمیسیونی مرکب از اعضای شورای ملی و سنا بعده متساوی شکایت نماید.

98- ادارات بلدیه میتوانند عرضحال و مستعدیات خودشان را بتوسط حاکم بوزارتخانه های لازمه تقدیم نمایند.

99- برای اینکه امور شهری خوب اداره شود انجمن بلدیه حق دارد که کمیسیونهای اجرائی تشکیل کرده بهر کدام رشته کاری را بسپارد کلیه کمیسیونها در تحت نظارت اداره بلدیه بوده موافق دستورالعمل های انجمن بلدیه رفتار خواهند کرد.

100- رؤسای کمیسیونها را ادراه بلدیه از میان اعضای خود انتخاب خواهد کرد و اگر اداره بلدیه تصویب بنماید که رئیس کمیسیون از خارج انتخاب شود آن شخص در اداره بلدیه در موقع مذاکره امور راجعه بکمیسیون حاضر و صاحب رأی خواهد بود.

101- هر گاه برای اداره کردن اموال و دارایی شهر اشخاصی لازم شود که اهل خبره وفن باشند اداره بلدیه حق دارد بقدر حاجت این نوع اشخاص را از خارج مستخدم نماید عزل و نصب اجزاء اداره بلدیه از قبیل محرر و دفتردار وغیره با کلانتر است.

102- کلانتر و معاون او اعضای اداره بلدیه و سایر مستخدمین بلدیه از خریدن اموال شهر در موارد فروش آنها ممنوعند.

فصل پنجم در باب مستخدمین بلدیه.

103- هر گاه در انجمن بلدیه شکایتی از کلانتر یا معاون او و یا یکی از مستخدمین اداره بلدیه و دوائر جزو آن مطرح مداقه باشد مستخدمین مزبور نمیتوانند در انجمن حاضر شوندو انجمن بلدیه در این موارد رئیس و معاون جدیدی موقة انتخاب نماید.

104- کلانتر و معاون او و اعضای اداره بلدیه ومنشی آن اداره جزو مستخدمین دولت محسوب خواهندبودودر ترفیع رتبه و سایر حقوق حکم مستخدمین دولتی را خواهند داشت.

105- قواعد انفصال مستخدمین فوق الذکر در صورت استعفای آنها قبل از انقضای مدت چهار سال از قرار تفصیل است. انفصال کلانترها در پایتخت و کرسیهای ایالات منوط باجازه همایونی است انفصال کلانترها در شهرهای متوسط کوچك و همچنان معاون کلانترها مطلقا باجازه وزیر داخله است.

106- کلانتر و معاون او واعضای اداره بلدیه و اجزای دوائر و انجمنهای جزو آن علامتی موافق نقشه و نمونه که بامضای همایونی رسیده خواهند داشت و ملبوس معینی بترتیب مخصوص بآنها داده میشود.

107- انتخاب کلانتر و معاون او برای مدت چهار سال است تعیین مدت ماموریتهای منشی اداره بلدیه منوط برأی انجمن بلدیه است.

108- مستخدمین اداره بلدیه که از خارج دعوت میشوند باید شرایطی را دارا باشند که در باره انتخاب کنندگان اعضای انجمن بلدیه مقید است.

سواد دستخط مبارك

قرارداد نامه بلدی بطوریکه نوشته شده است صحیح است بست ربیع الثانی 1325

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 70

جلسه: 70

مذاکرات روز پنجشنبه چهارم ربیع الاولی 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه دوم ماه را آقای حاج سید نصرالله قرائت نمودند و سپس شروع بخواندن بقیه نظامنامه بلدیه شده و مطرح مذاکره گردید.

قسمتی از نظامنامه قرائت شده بود که آقا میرزا سید محمد مجتهد بمجلس ورود فرموده چنین بیان کردند که پیش از همه چیز یك فکری برای عارضین بکنید که ما آسوده شویم اگر رسیدگی برای عارضین بکنید که ما آسوده شویم اگر رسیدگی به تظلمات مردم ربط بمجلس ندارد که مردم را جواب بگوییدتا با ما کاری نداشته باشند والا نوعی نمایید که ما بتوانیم بیاییم اینکه نمیشود هر روز که ما بمجلس میآئیم از دم در تا اینجا ده نفر بیست نفر جلو ما را گرفته اذیت کنند اینمجلس فقط برای نوشتن قانون نیست آخر فکری هم برای عارضین نمایید الان این شخص که در پائین عارض است بگوید پسر مرا کشته اند تحقیق نمایید ببینید صحیح است علاج کنید. جواب داده شد اولا وظیفه این مجلس اجرا که نیست تکلف این مجلس گفتن و نوشتن است.

ثانیا بطوریکه درچندی قبل قرار شد انجمن تحقیق عرایض معین شده دوازده نفر از وکلا محترم در انجمن حاضرو بعرض عارضین رسیدگی و تحقیق بنمایند دیگر از مجلس چه کوتاهی شده؟ آقا سید محمد جواب دادند صحیح است اولا وظیفه این مجلس اجرا نیست ولی مردم ملتفت نیستند و بحکومت هم عارض میشوند رسیدگی نمیشود لهذا ملتجی باینجا میشوند لابد باید مجلس رسیدگی نموده بهر اداره که راجع است رجوع نموده وایستادگی کرده جواب بخواهد وثانیا گفتید انجمن عرایض منعقد شده پس این عارضین چه میگویند؟

جمعی از وکلا اظهار داشتند که انجمن عرایض از صبح معتقد است تا نزدیك ظهر و اتصالا مشغول کار است و مخصوصا امروز 23 رقعه در باب عارضین نوشته شده و همجنین تاکنون دو هزار و هشتصد رقعه بیرون رفته و جواب هزار و پانصد از این رقعه ها گرفته شده دیگر مجلس چه بکند و بیش از اینکه تکلیف ندارند.

آقا سید محمد مجتهد فرمودند چون مردم ملتفت نیستند و گمانشان اینست که وقت مجلس آمده و جلو ماها را بگیرند خوبست انجمن عرایض هم همان وقت مجلس منعقد شود که هر کس متظلم است رجوع بانجا شده دیگر ما را اذیت نکنند. بالاخره پس از مذاکره و گفتگو قرار شد این شخص که عارض بود پسرش را کشته اند رجوع بدیوان خانه عدلیه بکند.

لهذا آقای سید الحکماء از مجلس رفته از روی تحقیق بعرض اولیای مقتول رسیدگی کرده و رقعه از طرف مجلس بوزارت عدلیه نوشته شده عارضین را با شخص مخصوصی فرستادند بدیوانخانه عدلیه که سریعاً بعرض آنها رسیدگی واحقاق حق شود باز شروع بقرائت نظام نامه بلدیه شده ودر بین قرائت نظامنامه 3 نفر از وکلای کرمان ورود بمجلس نمودند که اسامی آنها از قرا ذیل است.

(آقای آقا یحیی)، (آقای شیخ محسن خان)، (آقای شمس الحکما).

پس از تمام شدن نظامنامه از وکلای کرمان معرفی شده عموم اهل مجلس تبریك گفته و بعضویت مجلس مقدس پذیرفته شدند و ورقه رأی برای تصویب و اجرای بقیه نظامنامه بلدیه که خوانده شد منتشر گردید.

(67) رأی داده شد ونیز در بین قرائت نظامنامه بلدیه حاج بحرالعلوم وارد مجلس شد و در آن موقع ده دوازده نفر از وکلا برخاسته از مجلس بیرون رفتند یکی از وکلا عنوان کردند نمیرسید جهت این رفتن وکلا چیست پرسیدند جهت چیست جواب دادند بجهت آمدن حاج بحرالعلوم است میگویند این کاری که از حاج بحرالعلوم صادر شده ما تکلیف خود را نمیدانیم که با بودن حاج بحرالعلوم در این مجلس باشیم لهذا آقای وثوق الدوله نایب رئیس بآقای حاج بحر العلوم گفتند بروند اطاق دیگری و وکلا برگردند تا بعد رسیدگی و تحقیق صحیح شود وحاج بحرالعلوم از مجلس رفتند وکلا بازگشت نموده ودر این موقع لایحه که وکلای کرمان نوشته بودند قرائت شد که دائر بود بر حمد و ثنای الهی وتشکر از تأسیس مجلس مقدس شورای ملی. و بعد از آن آقای حاج علی تلگرافی ارائه داشتند که در مجلس قرائت شود یکی از وکلاء چنین تقریر نمود که دیروز با جناب وزیر داخله در این خصوصها خیلی گفتگوها شده قرار شد در رقعه که هر جا اتفاق می افتد وزیر داخله وحجج اسلامیه با چند نفری از وکلا حضوراً با آنجا مخابره و گفتگو کنند اگر اجتماعات مضری است که پراکنده نمایند والا در نهایت دقت رسیدگی و احقاق حق شود دراین صورت خواندن این تلگراف فعلا فائده ندارد سپس یکی از وکلا آذربایجان عنوان نمود اهم امور امروزه مسئله بانك ملی است و بنظر بنده چنین میرسد که تکلیف ما است امروز یك اندازه در این خصوص گفتگو شود و صلاح نیست که در اتاق خصوصی گفتگو شود چنانکه مختصری شد بلکه در همین مجلس علنی صحبت شود که صدای آن بتمام عالم میرسد واز وزراء خواسته شود که اقدام در این کار نمایند ویکی از وکلا رشت چنین اظهار کرد بعد از مجلس دیروزی گمان نداشتیم دیگر در مسئله پول گرفتن دولت از بانك معطلی باشد ولی از قراری که شنیده ایم و میگویند باز در بعضی قراردادها گفتگو دارند باز همان وکیل آذربایجان بیان کرد گویا آخر درجه این کار چنانچه از اول هم همین بود باید دولت دراین باب مساعدت نماید یکی دیگر از وکلا بیان کرد گویا حرف دولتیها این است که با این اقساط و ترتیب. دادن حقوق بارباب حقوق مشکل است. جواب داده شد بهمانطور که قرارداد بانك در مجلس تصویب شده گویا ارباب حقوق هم قبول دارند جهت اینکه پول نمیگیرند چیست؟ گفته شد که بعضی از ارباب حقوق است که نمیشود کسر نمایند در این صورت مختصری از ارباب حقوق میماند و از آنها چه قدر کسر نمایند و کند؟ یکی دیگر از وکلا آذربایجان چنین تقریر نمودکه در مجلس دیروز با وزراء در این باب صحبتهای طولانی شد تا اندازه تکالیف طرفین معلوم گردید واین را هم نمیتوان گفت که یك چیزی در پرده نباشد ولی گمانم این است که همین دو سه روزه طرفین بهمدیگر آن چیز مخفی را نشان بدهند و همان بطوریکه آقای تقی زاده گفتند باید صحبت بانك ملی در این مجلس علنی شود که صدای آن بتمام عالم میرود اما امروز از امنای بانك و هیئت دولت کسی در اینجا نیست پس مهلت داده شود یکی در مجلس روسای با یك با دولتیها گفتگو نمایند و نتیجه بدست آید اگر نشد آنوقت با حضور روسای بانك وهیئتی از دولت در این مجلس گفتگو شود باز وکلا را تشتت آراء حاصل شد بالاخره پس از فی الجمله گفتگو قرار شد با حضور روسای بانك مطرح مذاکره شود سپس یکی از وکلا آذربایجان عنوان نمود که چند روز است من در انجمن عرایض هستم آنقدر عرایض مهمل ومفصل داخل انجمن میشود که قرائت و تحقیق آنها غیر ممکن است واسباب تصدیع و باعث تعطیل رسیدگی بعرایض سایر عارضین شده لهذا لایحه نوشته شده قرائت شود اگر صلاح است تصویب نمایند. لایحه قرائت شد دلالت داشت بر چند مطلب یکی اینکه اعلان شود عرایضی که عارضین مینویسند هان ماحصل مطلب خود را نوشته و نیز بطور آشکار اسم ولایت ومنزل خود را معین کنند که اسباب اشکال پستخانه وغیره که باید جواب برسانند نشده ونیز موجب تعطیل کار نگردد دیگر اینکه هر کس عریضه مینویسد یك تمبر عرایض که قیمت آن یك قران باشد گرفته بعریضه خود بچسباند که مایه اعتبارآن عریضه شده و این تمبرها را هم در پستخانه بفروشند. دیگر اینکه در ساعت معین هر کدام از اعضا انجمن حاضر نشدند دو

هیرا بدهند. در صندوقی جمع شده بمستحقین داده شود مسئله اولی را که اعلان شود همه تصدیق کردند و مسئله تمبر را جمعی قبول نکرده گفتند حالا زود است و بعضی گفتند ضرر ندارد و موجب اعتبار عریضه است و همچنین مسئله سیم را بعضی تصدیق نموده و بعضی ایراد کردند قرارشد مذاکره در این خصوصها بشود و پس از این یکی از وکلا چنین اظهار داشت ما که در این مجلس نشسته ایم برای حفظ حقوق ملتو ملت شامل افراد ملت که سید و محترم و معلوم نیست مقصر باشد تضییع حق شد جواب داده شد که ما وکلا اینجا نشسته ایم برای حفظ حقوق دولت و ملت این اشخاص که هنگام ورود حاج بحرالعلوم پاشدند رفتند خیانت او نزد ایشان شاید

ثابت شد و تکلیف وکالت خود ندانستند که با حضور او باشند همین طور که عقاد آزاد است اینطور افعال هم آزاد است باز همان وکلی اظهار کرد کدام لایحه از طرف مجلس نوشته شد که او مقصر است جواب داده شد با وجود آن تلگراف که پریروز در مجلس خوانده شد و صراحتاً تلگراف نموده گوش باین تلگراف ندهید و آن تلگراف از طرف مجلس بود آیا باز نمیشود گفت که او مقصر است و خیانت کرده یکی دیگر از وکلا بیان کرد در یك مورد حق با شاهزاده است و آن اینست که قرار شد پریروز از طرف مجلس بحاج بحرالعلوم اخطار شود که باین مجلس ورود ننمایند این تحقیق در کار ایشان رسیدگی شود حال اگر از طرف مجلس اخطار شده وایشان آمده اند که هیچ والا کسی حق اعتراض نداشته جواب دادند که بتوسط وکلاء و حجج اسلام اخطار شده و آقای وثوق الدوله نایب رئیس چنین تقریر کردند این مسئله صحیح است ولی چون در نزد بعضی تقصیر و خیانت ایشان ثابت شده بر حسب تکلیف وکالت خودشان پاشدند بروند. لهذا من از حاج بحرالعلوم خواهش کردم بروند اطاق دیگر و وکلا برگردند که بعد رسدیگی شود در اینوقت مجلس ختم شده عموم وکلا برخاستندکه جناب آقا میرزا سید محمد مجتهد از اطاق انتظار که بجهت رفع کسالت رفتهت بودند مراجعت کرده فرمودند وکلا نروند دوباره مجلس منعقد و باز از تفصیل حاج بحرالعلوم صحبت شد و آقا سید محمد سئوال نمودند این وضع که با حاج بحرالعلوم رفتار شد باکثریت آراء بود جواب دادند خیر باکثریت نبود ولی هر کس در وکالت یك تکلیفی برای خود میداند این اشخاص تکالیف خود را بواسطه آن تلگرافی که حاج بحرالعلوم برشت مخابره نموده و نزد خود جناب آقا اقرار کرده چنین دانستند که همچو شخص در مجلس مقدسی که رأی گرفته میشود نباید باشد آقا سید محمد فرمودند صحیح است نزد من اقرار کرده حال شاید جوابی در مقابل داشته باشد و گذشته از این خوب بود قبل از وقت باو اخطار میکردند که باینمجلس نیاید جواب دادند محض احترام بتوسط حجج اسلام اخطار شد بعضی جواب دادند که لازم بود که از طرف مجلس رسماً اعلام شده باشد بالجمله پس از مذاکرات زیاد جمعی گفتند خیانت او ثابت و معلوم است و بعضی گفتند رسما باید تحقیق و رسیدگی شود و بر مجلس خیانت حاج بحرالعلوم ثابت شود قرار شد مجددا آن تلگرافیکه برشت مخابره نموده با حضور خودش قرائت شود چون بحرالعلوم رفته بود گفتند باشد در مجلس دیگر. پس از این یکی از وکلا چنین عنوان کرد مطلبی است که خیلی اهمیت دارد وآن اینست از قراریکه شنیده ام در انجمن برادران نظامیکه هر روز در خانه یکی از سردارها انجمن دارند نطقها شده و گویا تحقیق هم کرده اند صحت داشته. که باعث پول ندادن دولت بشما اهل نظام مجلس و روسای بانك ملی است وحال آنکه چندی قبل که وزارت مالیه وجهیکه دولت لازم داشت لایحه نوشته بمجلس مقدس فرستاده بودند در آن لایحه بهمه جهت گویا دویست و سی و پنجهزار تومان برای حقوق قشون معین کرده بودند مجلس سپس از همه او را تصدیق و تصویب نموده و قبل از اینکه قراردادنامه بانك تمام شود روسای بانك از این بابت شصت و پنجهزار تومان دادند و صد هزار تومان هم از بابت پیش قسط خراسان و فارس که دولت گرفته بود و باید ببانك ملی بدهد نداده و از بابت حقوق قشون حساب کرد و همچنین صد هزار تومان از تلگرافخانه گرفته از این بابت برداشتند این میشود دویست و شصت و پنج هزار تومان چیزی

هم علاوه از آن مقدار که خودشان خواسته بودند داده شده در اینصورت جهت چیست کهاین طور سرباز را مهیج میشوند که مجلس مانع است پول بشما داده شود جمعی گفتند جهت این تهییج معلو است چیست مقصود این است سربازها از مجلس مقدس منضجر شوند و یکی از وکلا اظهار کرد که باید در این خصوص بوزارت جنگ اخطار شود در مجلس حاضر شوند و در این باب توضیحات خواسته شود گفتند این پول محققا بوزارت جنگ رسیده حال چرا بافراد قشون داده نشده باید معلوم شود باز همان وکیل اظهار کرد در اینخصوص هم باید از وزارت جنگ توضیح خواست که این پول رسیده یا نرسیده و نیز در روزنامه مجلس خوب است این مسئله که مجلس مانع است از پول دادن بقشون تکذیب شود و یکی دیگر از وکلا چنین بیان نمود که کلیه باید معلوم شود که چرا دولت از بانك ملی پول نمیگیرد جواب داده شد فعلا این مسئله که راجع بقشون است تحقیق شود و در این وقت مجلس ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 71

جلسه: 71

مذاکرات روز شنبه ششم شهر ربیع الاول 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه چهارم را آقا سید محمد تقی قرائت کردند و قبل از شروع بمذاکره تلگرافی از طرف تجار رشت بمجلس مخابره شده بود قرائت شد اشعار داشت باینکه حاجی داود از طرف تجار بوکالت حاضر و برای آمدن مشارالیه به مجلس محترم هیچ مانعی نیست جز اینکه بعضی بیگانه ها باعث فساد شده ونسبت به علمای شرع مقدس توهین شده اولا آنچه لازمه توقیر واحترام است در باره علمای محترم رشت رعایت شده روانه دارند و ثانیا جزای مفسدین داده شود که مایه امیدواری ما گشته حاجی داود را روانه نماییم هر گاه حقوق تجار در مجلس مقدس محترم محفوظ است اجرای این دو را استدعا داریم در این وقت رئیس چنین اظهار کردند این جناب حاجی داود مدتهاست میگویند وکیل تجار است باید بیایند و مکرر خواهش کردند که او را بخواهید و ما هم

خواستیم عوض اینکه او را روانه نمایند اتصالا مکتوب نوشته و تلگراف مینمایند جهت مسامحه واین رفتار آنها هیچ معفوم نیست البته آقایان وکلای رشت در این خصوص اطلاع دادند یکی از وکلای آذربایجان اظهار کردند که این تلگراف چه اهمیتی داشت که قرائت شده رئیس جواب دادند اهمیتی باین تلگراف داده نشده مقصود خواستم معلوم بشود عرض آنها چه چیز است گفتند حاجی داود وکیل باشد از طرف تجار من باب رفع نظر گفتیم خیلی خوب و وکیل التجار را هم گفتند از طرف طبقه اعیان و غیره وکیل باشد معهذا مقصود آنها معلوم نیست که چیست.

وکیل التجار- اولا میخواهم بدانم منتخب شدن از طرف اعیان دل بخواهی است یا از روی نظامنامه بنده از روی نظامنامه باکثریت آراء از طرف تجار منتخب شده ام حال دوباره اعیان بمن میل دارند نمیدانم از روی چه قاعده است ثانیا در خصوص وکالت حاج داود نمیتوانم جسارت نمایم که بچه ترتیب است ولی مسئله وکالت او در مجلس کی عنوان شد که او را قبول یا رد نمایند واعتبارنامه اش کی ملاحظه شد حال که میگویند این شخص از طرف تجار وکیل است یا باید مرا رد نموده او را قبول نمایند یا او را رد کرده مرا قبول کنند دو نفر وکیل از طرف یك طبقه که نمیشود.

اکثر قول وکیل التجار را تصدیق نموده و گفتند در انتخاب او ابدا حرف وایرادی نیست و یکی از وکلای قزوین بیان نمود که من خودم در انتخاب وکیل التجار در رشت بودم دو دفعه با کمال دقت و از روی نظامنامه باتفا آراء منتخب شده و تمام امضا کردند و پس از امضاء قریب ده بیست نفری مخالفت کردند و ابدا نمیشود در انتخاب وکیل التجار حرف زد بالجمله پس از فی الجمله مذاکره گفتند گفتگوی این مسئله باشد در اطاق دیگر و اوقات مجلس ضایع نشده شروع بمطلب شود لهذا لایحه که از طرف محترمه بمجلس نوشته شده بود قرائت گردیدمشعر بود باینکه حمد میکنیم خدا را که چشم ماها را بافتتاح مجلس مقدس شورای ملی و دائر شدن بانك ملی روشن فرمود این کمیته از روی کمال اشتیاق اندوخته خود را تقدیم نمودم که از بانك ملی بلیط برای من خریداری نمایند واستدعا دارم لایحه من در روز نامه درج شود یکی از وکلا اظهار داشت چهار ماهست که از این لایحه ها خوانده شده و ملت همه قسم اظهار همراهی مینماید اما معلوم نیست این بانك در کجا است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- خیلی افسوس میخورم در این دو سه روزه مرخص شده وبرای استعلاج مزاج بفرنگستان میروم ولی کمال مسرت و سربلندی را دارم که بحضور در این مجلس وخدمت بوطن وملت براستی افتخار خود را در دنیا وآخرت کامل نمودم و بر تمام وکلا است که این نعمت عظمی را از دست ندهند اما یك عرضی دارم وآن این است که لابد من در فرنگستان دوست و آشنای زیاد دارم از من خواهند پرسید که مسئله بانك ملی را چه کردید و شما که وکلای ملت بودید ندانستید که روح مملکت وجان ملت بسته باین اساس است متحیرم چه جواب بگویم حال یك جواب سریعی بمن بگویید که منهم در آنجا بگویم و یکی دیگر اینکه در ششماه قبل یکی از اعاظم و بزرگان فرنگستان بمن نکته گفته است و تاحال نگفته ام ولی حالا چون میروم میگویم و آن اینست که بمن گفتند اگر ملت ایران نتواند تشکیل بانك ملی بدهد و نتواند با سرمایه خودش حفظ حقوق خود را نماید حالت این مملکت حالت مصر است وحال سلطنت مثل حال خدیو مصر. یکی از رؤسای بانك ووکلا اظهار داشت امیدواریم این ملت غیور بهمین نیتی که دارنددست برندارند وگمان هم نمیکنم که با وجود تسامح از طرف دولت از پیشرفت این اساس دست بردارند وتا جان دارند ایستادگی خواهند نمود چنانچه میبینم مثل این خوانین که پنج هزار تومان برای سرمایه این اساس داده اند و گردن بندهای خود را که الماس و جواهرات است داده اند فروخته شده در بانك گذارده شود والبته مردها هم هست که نموده اند بیش از پیش همت خواهند کرد و یکی از وکلای آذربایجان چنین اظهار کرد با کمال افسوس مجلس محترم یك عضوی از اعضای خود را روانه مینماید که چشم وچراغ این مجلس بود والبته در فرنگستان از بابت بانك وغیره از ایشان سئوال خواهند نمود و من تکلیف میکنم که امروز همین صحبت را بکنید و ما چهار ماهست که در همه جا جملات سخت برؤسای بانك ملی کردیم حتی در قبولی نوشتن حوالجات دولتی و ملت هم نهایت همراهی را کردند معهذا دولت در آخر مرحله مسامحه نموده و نمیخواهد پول از بانك ملی بگیرد حالا مجلس باید بداند که اخر اینکار چه خواهد شد واین مطلب نباید در اطاق خصوصی مذاکره شود باید در همین مجلس علنی گفتگو شود ما با آذربایجان که در این چند روزه در خصوص بانك گفتگو کردیم آنطور که دیدید همراهی نمودند سایر ولایات هم البته همراهی خواهند نمود در اینصورت ما هیچ کاری نداریم تا ببینیم دولتیان چه جواب خواهند داد و یکی دیگر از وکلا چنین اظهار کرد از طرف ملت ببینید بچه اندازه اقدام شده حتی زنها همت واقدام نموده اند و امروز چیزی دیدم که خیلی متأثر شدم یك بنایی ده تومان آورده بود از رؤسای بانك بلیط میخواست یکی باسم خود و یکی باسم پسرش ملاحظه نمایید بچه اندازه ملت همراهست و یکی از وکلای خراسان بیان نمود البته باید ملت همراهی در مسئله بانك بکند چنانچه کرده است وگفته شد کلمه ولیکن در این خصوص گفته نشود منهم نمیگویم اما میگویم یك اتحادی مابین دولت و ملت لازم است تا این اتحاد فیمابین واقع نشود و بر فرض همراهی ننمایند اسباب خرابی خواهد بود پس این اتحاد را در هر صورت باید درست کرد اگر اختلاف حضرات نبود تا حالا بانك ملی تأسیس شده و از ثمره آن بهرمند شده بودیم بهتر این است اتحاد را بدست آوریم معلوم است این مسئله بانك که پیش آمده همه مردم حاضرند در همراهی تا جان بدهند بایست آن کلمه اتحاد بدست بیاید. یکی از

روسای بانك و وكلا اظهار كرد مكرر در مجلس فقره بانك گفتگو شده دولت يك امتيازی داده و يك شروطی قرار داده و يكی از آن شروط قرض دادن خمس سرمايه است بدولت و فی الواقع اين چهار كرور كه بانك ميدهد مساعدت است جزو شروط نيست در اين صورت وقت مسامحه نيست و برفرض دولت پول نگرفت آيا آن بليطها كه چاپ شده بهم خورد گمانم اين است بهم نخواهد خورد پس ملت در هر صورت بانك را دايز خواهد كرد و در اين امتيازنامه هيچ اختلالی روی نخواهد داد. گفته شد تا مردم اطمينان حاصل نكنند اين مجلس نميتواند بعضی اقدامات نمايد جواب داده شد كه كمال اتحاد است فيمابين دولت وملت گفتند با وجود همراهی دولت پس

چرا ببانك حواله نميدهد جمعی جواب دادند شايد ميخواهند مذاكره دوباره نمايند واشتباهی شده واين باعث مخالفت نخواهد شد چنانچه در مجلس پريروز هم كه وزرا بودند قرار گذاشتند يك دفعه ديگر مذاكره شود باز يكی از رؤسای بانك چنين عنوان نمود كه اين سئوال را دارم بر فرض دولت پول نخواست واجب است تأسيس اين بانك برای ملت يا نه در صورت لزوم بايد ساعی بود و آنوقت رجوع ميكنيم بامتيازنامه در شروط اگر از طرف ما يك تصوری شده البته بهم مبخورد و اگر از طرف دولت مسامحه شود چه طور يكی از وكلا جواب اظهار كرد كه يكدفعه ما تصويب مينماييم بعجله بواسطه قرض دادن بدولت و يكدفعه بواسطه قرض نگرفتن دولت بايد تجديد نظری بشود و يكی از رؤسای بانك جواب داد البته در آن صورت عجله لازم نيست وحتی الامكان بايد همراهی شده اين بانك تأسيس شود شايد دولتيها هم ملاحظه فعلا دارند و پول خواهند گرفت ويكی از وكلای رشت بيان نمود بنده عرض ميكنم رعيت هر مملكتی حق تمنا و استدعايی از شخص اعليحضرت شاهنشاه خود دارد و امروزه بر شماها لازم است كه با كمال همت و عجله بانك را دائر نماييد واين وكلا از طرف ملت از اعليحضرت شاهنشاه تمنا ميكنند كه قبول فرموده پول را از بانك گرفته وحواله بدهند و يكی ديگر از وكلای آذربايجان چنين اظهار كرد در تأسيس بانك خيلی بايد عجله كرد خواه دولت پول بگيرد يانگيرد از يكی از وكلای آذربايجان چنين بيان كرد.

كه بنای ما بر اتحاد دولت است وهيچ حرفی كه بوی اختلاف از آن بايید نبايد بگوييم ولی اعتراض غير از اختلافست اگر در اعتراض هم سستی ميكرديم و بكنيم خيلی كار غقب ميافتد و ما بخيال اينكه دولت استنكاف دارد از پول گرفتن از بانك گفتيم مذاكره بانك در اطاقهای خصوصی نشده در اين مجلس علنی شود ولی حالا رؤسای بانك ميگويند دولت از پول گرفتن استنكاف ندارد پس حالا ديگر مذاكره نمودن در اين خصوص فايده ندارد باشد هر وقت رؤسای بانك شكايت كردند واحساس نمودند كه دولت پول نخواهد گرفت آنوقت اين نميشود اگر در حقيقت حرفی در ميان است بگوييد والا حرف زدن بی فايده است يكی از رؤسای بانك جواب داد آنروز در كميسيونی كه وزراء حضور داشتند شما هم بوديد با آن مذاكرات نميتوان گفت دولت از پول گرفتن استنكاف دارد البته هر وقت احساس كرديم كه استنكاف دارد خواهيم گفت.

معهذا مذاكرات زياد در اين خصوص بميان آمد ويكی از وكلای رشت اظهار داشت يكی از مواد قانون اساسی تصفيه عمل ماليه است كه مخصوص مجلس است در اينكه دولت يك مقداری از پيش قسط ولايات گرفته حرفی نيست اگر مسامحه نشود بايد مجلس تحقيق نمايد كه اين پول چه شد و از كجا پول خواهد گرفت ديگر اينكه مردم ميگويند حقوقها نرسيده و حقوق خودشانرا ميخواهند و همچنين قشون حقوق ميخواهد بايددانست تكليف آنها چيست واين پولهاييكه از بابت پيش قسط گرفته شده چه شده ويكی از وكلاء اظهار كرد چون از عمل ماليه صحبت شد عرض ميكنيم در يكماه قبل حكومت گلپايگان و خوانسار را دادند به جناب صاحب ديوان در صورتی كه عارض دارد و جمعی طلب كارند پول ميخواهند بديوانخانه عدليه حاضر نشده كار باين هم ندارم ولی مخصوصا از آنجا بمن كاغذ نوشته اند كه صاحبديوان بنايب الحكومه خود نوشته دو هزار تومان از بابت ماليات گرفته بفرستيد ما ميخواهيم بدانيم آيا بتصويب وزارت ماليه اين پول گرفته ميشود يا نه دور نيست تا يكماه ديگر خيلی از مالايت را بگيريد بايد اين مسئله معلوم شود در اين بين دو طغرا تلگراف از رشت و انزلی رسيد گفتند مطلب اين تلگراف خيلی مهم است بايد مذاكره بشود اين مطلب تلگرافی مطرح شود.

لهذا هر دو تلگراف قرائت شد قريب باين مضمون

از رشت:

حضور امنای مجلس مقدس شورای ملی از انجمن انزلی تلگرافی رسيد كه امين السلطان با كشتی آمده خواست وارد شود اهالی انزلی راه ندادند تكليف معين نماييد.

از انزلی: خدمت آقا ميرزا فضلعلی آقا و آقای مستشارالدوله و آقای تقی زاده و آقای وكيل التجار تقی امين السلطان وارد اهالی مانع و ملت اغتشاش كرده فورا در تلگرافخانه حاضر شويد. در اين خصوص مذاكرات بميان آمد عقايد وكلا مختلف بود يكی از وكلای آذربايجان اظهار كرد كه اگر بنده را بتگلرافخانه نميخواستند نميگفتم حالا ميگويم وكيل يك تكليفی دارد ملت يك تكليفی دولت يك

تکلیفی وکیل قسم خورده آنچه که تکلیف خود میداند در اینجا میگوید و من آنچه که مضر بحال مملکت است باید بگویم و فقط اینجا باید عقیده خود را اظهار دارم نه در جای دیگر لهذا خواهش دارم مرا معاف بدارند از رفتن تلگرافخانه بجهت اینکه اگر بروم باید بگویم بیاید یا نیاید و من آمدن او را مضر میدانم و با صدای بلند میگویم آن روز هم گفتم و حالا هم میگویم و یکی از وکلا چنین تقریر کرد این آقا که اظهار عقیده خود را کرد ما او را حق پرست و حق دوست میدانیم و اظهار عقیده شخصی خود را نمود ولی عقیده من برخلاف عقیده اوست اگر ما بخواهیم تمام این اشخاص را نسبت بخیانت سابق از مملکت خارج نماییم ده نفر دیگر برای ما باقی نخواهد ماند امروز اعلیحضرت شاهنشاه امین السلطان را خواسته و همچو گمان فرموده که این اغتشاش را او رفع خواهد کرد ملت از آمدن این یکنفر نخواهد ترسید همینطور که چند روز قبل گفتم اگر قلب شاهنشاه تغییر کندحال مملکت هم تغییر میکند حالا دیدیم اگر مملکت اصلاح پیدا کرد میدانیم که او کرده و قلب شاهنشاه را برگردانده و اگر اصلاحی پیدا نشد و فتنه ظاهر شد این ملت اول کاریکه با یك مستبد خواهد کرد با او خواهد بود و یکی دیگر از وکلا اظهار نمود من اظهار عقیده نمیکنم و نمیگویم آمدن او صحیح است یا نه ولی اگر مرا راست گو میدانید گوش نماید صحبتی دارم بگویم درهشت ماه قبل پیش از اینکه این مجلس مقدس تأسیس شود امین السلاطن را در فرنگستان ملاقات نمودم و صحبت شد از زمان گذشته همچو گفتند که تاریخ بعد از این نشان خواهد داد که آیا من میتوانستم غیر از رفتاریکه کردم رفتار دیگری کرد یا نه واز بابت قرضه اخیره خیلی اظهار پشیمانی و ندامت میکردند اما معنی شاه پرستی و وطن دوستی را باین کلمه میگفتند که حالا باید دولت ایران مشروطه و مقننه باشد ویکی دیگر چنین بیان نمود که تا دو روز قبل من از آن اشخاص بودم که میگفتم نباید امین السلطان باین مملکت بیاید ولی دیشب فکر کردم دیدم اگر بنا شد اینطور باشد باید همه از این مملکت بروند و این نمیشود باید عین الدوله را هم خواست و بحسابش برسند نه اینکه در سر خانه و زندگی خودش باشد و یکی دیگر اینطور تقریر نمودند که بموجب این تلگرافات در انزلی اغتشاش است و این شخص هم نوکر دولت است و دولت او را خواسته ملت هم با دولت مخالف نیست حالا خوب است رأی بدهند این آقایان وکلا را که خواسته اند بروند تلگرافخانه بگویند اهالی مانع از ورود نشوند قصاص قبل از جنایت که صحیح نیست. در خصوص رأی گرفتن تشتت آراء شد جمعی گفتند لازم بگرفتن رأی نیست جمعی گفتند باید رأی گرفته شود که تکلیف اشخاصیکه میروند بتلگرافخانه معلوم شود و یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان کرد در اینکه این شخص خیانت کرده حرفی نیست ولی منحصر بایشانهم نیست اگر بخواهیم بگوییم او نباید باید تمام بروند واین عقیده که آقای تقی زاده اظهار کردند بملاحظه چیز دیگری است فعلا دو سه ملاحظه چیز دیگری است فعلا دو سه ملاحظه باید کرد اولا این شخص تبعید نشده و بمیل خود مرخصی حاصل کرده رفت و حالا آمده ثانیا اگر میخواستید که او نباید همانوقتیکه احضار شد باید اظهار بدارید نه حالا که آمده است بانزلی عقیده ام انیستکه او را بپذیرندولی بعد از ورود اگر دیدیم که اساس این مملکت تغییر کرد همان کاریکه امروز میخواهید بکنید آنروز بکنید.

بالاخره پس از مذاکرات و مباحثات زیاد غالبا ورود امین السلطان را تصویب نموده و قرارشد که تلگراف مخصوص از طرف مجلس بانجمن انزلی در این خصوص نوشته شده واخذ رأی شود تلگراف نوشته شد و مختصر مباحثه در الفاظ تلگراف شده پس از تصحیح و تصویب تلگراف قریب باین مضمون نوشته شده قرائت شد جواب نمره 59 و 50 از طرف مجلس محترم شورای ملی در ورود امین السلطان ردع و منعی نیست البته اهالی آنجا خاصه انجمن در جلوگیری اغتشاش مساعی جمیله مبذول دارند. ورقه رأی منتشر شد 77 رأی در مقابل 4 ورقه رأی مخالف و 9 سکوت داده شد برای مخابره تلگراف فوق و مجلس ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 72

جلسه: 72

مذاکرات روز یکشنبه 7 ربیع الاول دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 6 را آقای سید محمد تقی قرائت کردند و قرار شد لایحه ممیزی امتیازنامه شرکت کاغذسازی قرائت شده مطرح مذاکره شود قبل از شروع بقرائت امتیازنامه.

آقا میرزا محمود خوانساری- پس از استبداد از رئیس چنین عنوان نمود که دیروز عرض کردم در باب حکومت جناب صاحب دیوان بگلپایگان و خوانسار و امروز هم عرض میکنم که فعلا جمعی هستند و عارضند که ما او را برای حکومت نمیخواهیم بجهت اینکه دیوانخانه عدلیه بواسطه عارضینی که دارد او را توقیف کرده معلوم نیست کی حرکت خواهد کرد و ما الان کسی را میخواهیم که بعرض مردم رسیدگی نموده و ولایت را منظم نماید و گذشته از این مخصوصا فاسد فرستاده و کاغذ نوشته اند که جناب صاحب دیوان دو هزار تومان حواله داده است نایب الحکومه اش از بابت مالیات گرفته بفرستد و گویا هشتصد تومان هم فرستاده است میخواهیم بدانیم که جناب صاحب دیوان هنوز وقتشان بمقر حکومت معلوم نیست این پول را از بابت مالیات باطلاع کی گرفته باطلاع

وزارت مالیه است یا نه اگر مجلس صلاح میداند چیزی در این خصوص بوزارت مالیه نوشته شود. گفته شد بعضی کارهای دیگر هم هست که باید از وزارت مالیه ایضاحات خواسته شود و بهمین ترتیب قرار شد از طرف مجلس محترم رقعه نوشته شود.

آقای سید الحکماء- وزارت خارجه هم خیلی مسامحه در جواب اخطارات واظهارات مجلس محترم دارند مخصوصا سه دفعه در باب قزاقها بوزارت خارجه نوشته شد هیچ جواب نداده اند. جناب رئیس.

رئیس- غیر از این مطالب دیگر هم هست که جواب نداده اند.

آقای تقی زاده- خیال آقای سید الحکماء با خیال بنده توافق کرده است و منهم میخواستم همین مطلب را عنوان نمایم و در حقیقت وزارت خارجه خیلی مسامحه دارد درخصوص آن مطلب مهمی که نوشته شده بود قرار گذاشتند دو روزه جواب بدهند حال یکماه است جواب نمیدهند اگر اذن میدهید آن فصل نظامنامه را یادآوری وزارت خارجه نماییم که نوشته شده هر وزارتخانه تا سه دفعه از عهده جواب اخطارات مجلس برنیامد مجلس محترم عزل آنوزیر را از پیشگاه همایونی خواستگار خواهد شد.

رئیس- شاید حالا موقع اخطار این ماده از نظامنامه نشده باشد ولی یك ماده دیگر هست باین مضمون که باید وزارتخانها زیاده از اندازه جواب مطالب مجلس را تأخیر نیندازند این ماده را اخطار نماییم قرار شد بهمین طور شرحی بوزارت خارجه نوشته شود سپس آقا شیخ حسین عنوان کردند باید جداً گندم کمپانی را از آن کسیکه باید بدهد خواست واین مسئله لازم ومهم است.

رئیس- آقای امین التجار که از اعضاء کمپانی هستند لابد مطلع هستند چه قرار داده ند.

معین التجار- مجلس هم شد و مذاکره زیاد بمیان آمد قرار بود از ملاکین وغیره وزارت داخله گندم گرفته بدهد ولی هنوز نتیجه نبخشیده آقای رئیس سئوال کردند هیچ نداده اند یا چیزی داده اند جواب داده شد یك مقدار کمی داده اند و مؤثمن الممالك بیان کردند که همه جا قزاق گذاشته شده از ملاکین گندم جداً مطالبه میشود. با آقا شیخ حسین عنوان کردند که محض یادآوری میگویم آن روی وزارت داخله صورت گندمیکه ملاکین داده اند از کمپانی خواسته بود خوب است بکمپانی آن صورت را نوشته بفرستید که رفع عذر بشود همه تصدیق نمودند قرارشد صورت مزبور را اظهار کردند خوب است آن فصلیکه از نظام نامه بلدیه باقی است خوانده شده رأی گرفته شود که یکماه دیگر فراموش نشده تأخیر نیفتد و مردم گمان کنند که بصحه همایونی فرستاده شده جواب داده شد چون صورت نظامنامه بلدیه نزد آقای حاجی سید نصرالله است و هنوز نیامده اند باشد بعد از آمدن ایشان در اینموقع شروع بقرائت امتیازنامه شرکت کاغذسازی شده در فصول و موادیکه قرائت گردید نهایت مداقه و مباحثه بعمل آمده قرار شد دفعه دیگر باشد با حضور خودشرکاء خوانده شود و مجلس ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 73

جلسه: 73

مذاکرات روز سه شنبه 9 شهر ربیع الاول 1325 دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 7 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند قرار شد دو ماده که از نظامنامه بلدیه باقی بود قرائت و تصویب شده رأی گرفته شود و همچنین لایحه ممیزی قرائت و مطرح مذاکره گردد قبل از شروع باین دو امر آقای رئیس التجار چنین عنوان کردند این کمیسیون مالیه چهار ماه است معین و منعقد شده چه کار کرده و چه نتیجه بخشیده.

رئیس- کمیسیون مالیه کار زیادی نکرده و نمیتواند هم بکند زیرا که درباب اصلاح جمع پیش از آنکه چندی قبل راپورت داده و در مجلس تصویب شد نمیشود اقدامی کرد اما در باب اصلاح خرج یکقسمتی از آن باید از طرف دولت اقدام شود ویك مقداری هم از مجلس.

یکی از وکلا اظهار کرد در باب اصلاح مالیه خصوص از بابت خرج باید تمام وزرا باشد.

رئیس- در اصلاحات خرجی دو صورت دارد یا باید یکی یکی را قلم برداشته تصحیح نمود و پیش رفت یا اینکه درجات مواجبی از برای طبقات نوکر معین کرد که کسی بیش از آن اندازه مستحق نباشد واصلاح اینها همه یك مقداری خالی از اشکال نیست. پس

همانطور که آقای حاجی سید نصرالله گفتند یا باید کمیسیونی از وزراء و وکلاء باشد اصلاح نمایند یا باید بودجه از هر وزارتخانه خواست.

یکی از وکلا اظهار نمود در هر صورت وقت گذشته باید زودتر اقدام باصلاح مالیه بشود و تکلیف حکام معلوم گردد و از قراردیکه یکی از آقایان وکلا کاغذی ابراز داشتند حکومت تنکابن که رفته باز مثل ایام سابق حواله سپورسات داده و همچنین جناب حاج محمد تقی آن روز تلگرافی ارائه کردند که سوار رفته مازندران و بی اعتدالی کرده قرار بود وزارت داخله تحقیق و رسیدگی نمایند چه اقدامی تا حال کردند اگر مسامحه در اینکارها نمیشد باز امروز حاکم نمیرفت مثل سابق سپورسات بخواهد یکی از وکلا گفتند تمام عیب کار ما این است که همه حرفهای ما بکلمه (باید بشود) ختم میشود دیگر اقدامی در کار نیست.

یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمودند در مسئله مالیه دو حرف دارم یکی اینکه در دوازده سال قبل که شاه شهید نورالله مضجعه مرحوم شد جمع و خرج مملکت مساوی بود بلکه چیزی هم زیادی بود و حال آنکه آنوقت گمرك يك كرور هم عمل نمیکرد امروز چهار کرور عایدی دارد پس علت چیست که امروزه پنج کرور از جمع کسر آمده و ما بجهت اصلاح این خود را باین طرف و آن طرف میزنیم علت این را مجلس بفهمد دیگر اینکه تعدیل جمع و خرج مالیه را باید وزارت مالیه بکند و به مجلس بفرستد تصویب بکنداگرچه درست اطلاع ندارم ولی پریروز تلگراف روسیه را دیدم که دومای روس حکم کرد بوزارت مالیه جمع و خرج مملکت را تعدیل نماید وزارتمالیه فوراً تعدیل کرده وبدواً پیشنهاد نموده اظهار داشت که بعضی خرجهای فوق العاده اتفاق می افتد حالا نمیتوانم اصلاح نمایم پس چطور آنجا وزرات مالیه میتواند مالیه را اصلاح نماید واینجا نمیشود آخر در دوازده سال قبل چطور بود و حالا چه شده که پنج کرور خرج اضافه گشته یکی از وکلا جواب دادند اینجا علت اینست که وزرا مسئول در حقیسقت مسئول و مستقل در کار خود نیستند وقتی میگویند مخارج هر کس معلوم شود پیشرفت نمیکند مثل اینکه بعد از آنکه مجلس بر کشتن تیولات را تصویب نموده و رأی گرفته شد باز تیول داده میشود و وزارت مالیه رامجبور میکنند که حتما امضاء بکن و یکی دیگر چنین جواب داد که دولت روس پیش از این دولت قانونی بود ویك قانونی در دست داشتند بجهت آن عمل مالیه فوراً اصلاح شد اما اینجا سابق بر این قانونی نبوده و بودجه صحیحی نداشته واز ترتیب وزارت خانه ها خبر نداشتند در اینصورت اصلاح مالیه اختصاص بوزارت مالیه ندارد آن هم در عرض سایر وزراء است باید باتفاق همدیگر عمل مالیه اصلاح شود باز جناب رئیس در اینموقع عنوان کرند که پریروز صحبتی شده در عمل مالیه و مطلب باین ختم شد که وزیر مالیه دعوت شده بیایند مجلس و در این باب گفتگو شود و از طرف مجلس هم دعوت شده اطلاع داده اند روز پنجشنبه میآیند باید آنروز این مطلب را بمیان آورد و تکلیف صحیح خواست و یکی از وکلا اظهار کرد که قصور از طرف مجلس است هر مطلبی که عنوان میشود او را دنبال نمیکند وحال اگر میخواهید این عمل مالیه بگذرد که در حقیقت اس اساس مجلس است باید مجلس همه روزه تعقیب نموده بهیچ کاری اقدام نکند و وظیفه مجلس اینست تام دنیا را آتش بگیرد باید این رشته را دنبال کند تا نتیجه بدست آید بر فرض امری فوق العاده اتفاق افتاد انجمن علیحده تشکیل شود والا تکلیف رسمی مجلس همین امر است یکی دیگر از وکلا اظهار کرد اینکه میگویید تقصیر مجلس است من عقیده ام برخلاف اینست بلکه مسامحه از طرف دولتست چند روز قبل لایحه قانونی برگشتن تیولات داده شد چه نتیجه بخشید باز تیول میدهند و میگویید شش کرور کسر جمع دارید معهذا ده هزار تومان بیکنفر داده میشود در اینموقع صحبت از این شد که این شش کرور خرج اضافه شده از چه راه شده و علت چیست بعضی گفتند تمام مستمری و مواجب وافطاریه و انعام و مخارج فوق العاده شده بعضی جواب دادند که مخارج فوق العاده یکسال دو سلا بوده و در عوض مواجب و مستمری و غیره هم بعضی مواجبها مقطوع و ثلث کسر شده و جیزهای دیگر اضافه گشته و یکی دیگر از وکلا اظهار کرد عمده سبب این تفاوت بجهت استقراضی است که شده حال آن پول چه شد نمیدانم ولی تخمیناً چهار کرور بمرابحه اصل این قروض داده میشود و نیز مخارج دولت نسبت بسابق مثل سایر ناس دو مقابل سه مقابل شده جواب داده شد عمده خرج مملکت حقوق قشون است که از زمان مرحوم نایب السلطنه تا حال بیك میزان است گفتند از بابت سفراء مخارج زیاد شده جواب دادند در ماه قبل تذکرة احداث شده است بالاخره پس از مذاکرات زیاد در این باب آقای رئیس التجار باز عنوان کرد که عرض من بی نتیجه نماند من عرض میکنم وقت گذشته باید بهر ترتیبی هست جمع و خجر مملکت اصلاح شده مساوی شود کی شروع باین کار خواهد شد؟ رئیس جواب دادند وزارتمالیه روز پنجشنبه میآید باید جداً باین امر اقدام شده تعقیب شود.

یکی از وکلا اظهار داشت دو چیز است باید همه روزه مذاکره شود یکی مسئله تعدیل مالیه و یکی عمل بانك ملی بذهن قشون چنین داده اند که مجلس مانع است از اینکه پول بآنها داده شود و حال آنکه مجلس که تصویب استقراض این چهار کرور را نمود محض خاطر قشون بود که بحقوق خودشان برسند. یکی اظهار کرد که من بآواز بلند میگویم دولت حقوق قشون را دویست و شصت و پنج هزار تومان بموجب صورتیکه پریروز بمجلس دادم داده اند از قرار ذیل:

(صد هزار تومان از بابت پیش قسط خراسان و فارس)، (صد هزار تومان از بابت تلگراف خانه،) (شصت و پنجهزار تومان هم بانك داده است). حال در عوض این برات تومانی چهار هزار خریده شده با هفت هزار تومان مواجب وزیر لشکر داده شده و بقشون نرسیده نمیدانم. یکی دیگر از وکلاء بیان کرد در مجلس پریروز عرض کردم وامروز هم عرض میکنم که این پول داده شده ولی به اکثر قشون نرسیده باید از وزارت جنگ تحقیق شود که این پول پیش کیست گرفته شده بافراد قشون برسانند یکی از وکلا اظهار کرد کدام وزارت جنگ شما تا حال هیچ وزارت جنگ را دیده اید اگر مجلس صلاح میداند یادداشت شده چیزی بوزارت جنگ در اینخصوص نوشته شود. یکی دیگر از وکلا بیان کرد بهمین طوریکه گفته شد پول داده شده ولی از قرار اطلاع خارجیکه دارم صورتیکه چندی قبل بمجلس دادند و دویست و سی و پنجهزار تومان از بابت حقوق قشون نوشته بودند این برآورد حقوق هشت ماهه قشون بوده آنهم بتنصیف و حال چهار ماه هم تا اخر سال افزوده میشود قشون از بابت این چهار ماهه و از بابت نصفه آن هشت ماهه طلبکار است و میخواهد و آن دویست و شصت و پنجهزار تومان به قشون داده شده جواب داده شد ابداً اینطور نیست و در آن صورت اکثر حقوق قشون تا آخر سال قلمداد شده ولی دیگر خریدن برات تومانی چهار هزار و هفت هزار تومان مواجب وزیر لشکر جزو آن نبوده است و یکی یدگر از وکلاء چنین عنوان نمود که ما وزراء جنگ را نمیشناسیم که این تحقیقات را نماییم زیرا که باز می بینیم وزارت لشکر وزارت قورخانه وزارت ذخیره و غیره هست و تمام روی پاکتها مهر وزارت میزنند همینقدر بما میگویند وزیر مسئول هشت نفر است ما هم خوشحال میشویم دیگر در فکر رسمیت آن نیستیم و یکی دیگر بیانکرد چندی قبل با وزیر مالیه از بابت عایدات امساله گمرك صحبت شد جواب دادند بعهده من است و من مسئول هستم اما اگر حالا بپرسید میگویند من نمیدانم و فرامین را امضا میکند و همینطور سایر کارها مانده تا وزارت مالیه اینجا حاضر نشوند و سئوال و جواب دراین خصوص ننماییم تکلیف معلوم نخواهد شد همچنین در خصوص حقوق قشونی هم باید وزارت جنگ حاضر شود ولی عیب کار اینجاست که تمام وزرا اسماً مسئول هستند نه رسماً اگر رسماً مسئول بودند ابدا اقدام باینگونه کارها نکرده و فرامین را امضا نمیکردند. یکی دیگر اظهار داشت که جهت مسامحه بیك اندازه نزد همه آقایان باید معلوم باشد تاحال یکماه از سال نو گذشته و بهمین مسامحه یکماه دیگر هم میگذرد از آن طرف هم حکام اقدام بکارهای سابق خودشان کرده و ارباب تیلو هم در تیولات خود دخالت مینمایند آنوقت میگویند امساله که وقت گذشته شما مشغول کر باشید باشد برای سال آینده و یکی دیگر از وکلاء چنین اظهار داشتند این مذاکرات که شده تماما صحیح ولی باید حرف نباشد و نتیجه بدست آورد آقا میرزا ابراهیم زنجانی لایحه نوشته اند که در همین خصوصها است خوانده شود در این وقع وکیل خوانسار ورود بمجلس نمودند آقا سید محمد تقی ایشان را معرفی کردند باینطور آقا شیخ محمد باقر که از اجله علماء خوئانسار و وکالت از طرف اهالی آنجا دارند. مجلس کمال مسرت را از ورود ایشان دارد. تمام وکلا تبریك گفته و معزی الیه بعضویت مجلس پذیرفته شد و لایحه آقا میرزا ابراهیم زنجانی قرائت گردید که مختصراً اشعار داشت باینکه آنچه لوایح قانونی و غیره نوشته شده تماما فهرست شده چاپ کرده بوکلا بدهند که همه بدانند ونیز آنچه نوشته شده و بصحه همایونی رسیده ولی هنوز اجرا نشده فهرست علیحده شود و هچنین آن عنواناتیکه گفتگوی آن قطع و تمام شده اما بصحه فرستاده نشدده فهرست علیحده شود که بصحه همایونی فرستاده شود ونیز مطالبیکه گفتگوی آن قطع نشده فهرست جداگانه شود مذاکره آنها شده ناقص نماند و مطالبیکه مهم است و هنوز هیچ در مجلس عنوان نشده فهرست شده با رعایت الاهم فالاهم در تحت مذاکره آید دیگر آنکه آقایان وکلا بنوبت نطق بنمایند ونیز وقت مجلس را وسعت بدهند.

در اینخصوص ها مذاکرات بمیان آمد یکی از وکلا بیان کردند وظیفه که میخواهید اجری شود ترتیب آن همین است که در این لایحه نوشته شد. یکی دیگر بیان نمود چون در این لایحه از وسعت وقت مجلس نوشته شده پس خوب است وقت مجلس معین شود که در آن ساعت همه حاضر گشته و مشغول مذاکره گردند جواب داده شد تعیین ساعت و وقت مجلس وظیفه جناب رئیس است. یکی دیگر اظهار کرد بر فرض از صبح بیایید تا دو ساعت از شب رفته گفتگو نمایید مجری نشود فایده اش چیست الان حال این مملکت در بحران است.

یکی از وکلا چنین عنوان نمود که در اوایل ماه صفر تظلمی از همدان شده بود و بتوسط من بوزارت داخله داده و حکم آنرا مشیر دربار نوشته اند و از آن وقت تاکنون نزد ایشان مانده و هر وقت مرا می بینند دعوت بخانه خودشان نموده میگویند یك چیزی هم برای من بیاورید و منهم سابقاً رشوه میدادم. ولی از آن وقتیکه قانون رشوه نوشته شده نمیتوانم چیزی بدهم و حکم هم درنزد مشیر دربار مانده این است حال احکامی که صادر میشود. بعضی گفتند این مطلب شخصی است نباید در اینجا مذاکره شود و یکی دیگر از وکلا عنوان نمود چنین مذاکره شد که در مطلب اهم حرف بزنیم حال سه ماه است که از وزارت داخله استرداد اسرای قوچان را خواسته ایم کو؟ چه کرده اند؟ و چه اقدام نموده اند و چند دفعه وعده دادند کدام نتیجه را بخشید آیا این مطلب مهم نیست؟

جواب داده شد که هر وقت از استرداد اسرا صحبت میشود پای آصف الدوله را داخل نموده مذاکره او میشود که باید در مجلس حاضر شود یا نشود و مطلب شخصی شده مقصود از میان میرود ما باید بهر طوری که هست استرداد اسرا را جداً بخواهیم گفتند تا وزارت داخله را نخواهیم بجهت استرداد اسرا تکلیف معلوم نمیشود پس خوبست برای روز پنجشنبه دعوت شود جواب داده شد که روز

پنجشنبه وزیر مالیه خواهند آمد باشد برای روز شنبه و گفتگو از مسامحه وزرا شد گفتند همه اینطور نیستند جناب وزیر مالیه و جناب وزیر علوم و حضرت والا وزیر عدلیه مشغول کارند و یکی از وکلا اظهار کرد مطلب متفرق شد آقایان باید بدانند که در گفتگو باید تا روز پنجشنبه و شنبه صبر نماییم روز پنجشنبه با وزارت مالیه در خصوص تبدیل مالیه و غیره مذاکره میشود تا روز شنبه و یکشنبه تکلیف معلوم خواهد شد.

در این موقع دو ماده از نظامنامه بلدیه باقی مانده بود قرائت شد عموم تصویب نمودند ورقه رأی منتشر گردیده اخذ رأی شد از اینقرار:

(ورقه سفید 69)، (ورقه کبود 1)، (امتناع 910، باز صحبت و مذاکره از تعیین وقت مجلس شد.

یکی از وکلا چنین عنوان نمود جناب رئیس جمعی از وکلا دو خواهش دارند یکی تعیین وقت مجلس و یکی هم مطلبی که در مجلس آتیه مطرح مذاکره خواهد شد در آخر مجلس روز قبل اطلاع داده شود که وکلا بدانند در مجلس آینده در چه خصوص گفتگو خواهد شد.

رئیس جواب دادند فعلا در مجلس روز پنجشنبه گفتگوی عمل مالیه خواهد شد و در خصوص وقت مجلس هم مکرر گفته شد از سه بغروب مانده ولی آقایان وکلا از دو زودتر نیامده اند.

احسن الدوله- اغلب عرایضی که بانجمن عرایض میرسد صاحبان آن معلوم نیست واسباب گرفتاری شده اجازه بدهید آن لایحه که در این باب نوشته شده قرائت و تصویب نمایند اعلان شود پس از اجازه رئیس آقا سید محمد تقی لایحه را خواندند فی الجمله مذاکره در مواد آن شد تصویب کردند که اعلان شود و یکی از وکلا استفسار نمود که آیا اعضاء انجمن عرایض حق دارند در مطالب عرایضی که بانجمن داده میشود دخالت نموده تحقیق نمایند یا فقط حق ارجاع را دادند اگر فقط همان رجوع کردن جواب عرایض بهر وزارت خانه که متعلق است باشد این کار را یکنفر منشی هم میتواند از عهده برآید دیگر لازم نیست عده از وکلا محترم در انجمن عرایض بجهت این کار باشند جناب رئیس جواب دادند معمول همه جا این است که اعضا انجمن عرایض داخل در امر حکومت و اجری نمیشوند ولی کسب اطلاع مینمایند البته اینجا هم هر چه میتوانند بید تحقیق نمایند.

لایحه که آقای احسن الدوله در خصوص انتظام انجمن عرایض نوشته بودند.

(1) بعموم اهای محترم ایرن اعلان میشود که از این ببعد هر یك از افراد ملت مطلبی یا شکایتی راجع بمجلس مقدس شورای ملی و یا انجمنهای ایالتی و ولایتی داشته باشد از روی حقیقت بطور اختصار اصل مطلب را بدون حشو و زواید نوشته و خودش را بتوسط یکنفر از معروفین آن محل معرفی کرده جا و مکان خود را بطور واضح یادداشت نماید که برای رسانیدن جواب در پستخانها اسباب شبهه واختلاف فراهم نیاید.

(2) در تهران برای سهولت تسلیم عرایض یك صندوق عرایض بدیوار صحن مجلس مقدس شورای ملی نصب خواهد شد تا صاحبان عرایض بی معطلی عرایض خودشانرا تسلیم نمایند.

(3) از این ببعد مقرر است که در طهران اعضاء محترم انجمن عرایض از چهار ساعت بظهر مانده در سر خدمت محوله بخود حاضر ودر روزهای معینه ذیل مطالب عرایض را قرائت کرده بجاهای لازمه رجوع نمایند بغیر از روزهای متبرکه (شبنه)، (یکشنبه)، (سه شنبه)، (پنجشنبه).

باز صحبت از تعیین وقت مجلس شد یکی از وکلا عنوان نمودند که جناب رئیس رسماً اخطار فرمایند که از مجس آتیه وقت مجلس از ساعت سه بغروب مانده است رئیس باز جواب دادند که من شخصا حاضرم اگر سایر آقایان هم آنوقت بیایند مجلس منعقد میشود. یکی دیگر از وکلا چنین بیان کرد خوب است برای هر کس سر ساعت حاضر نشد تکلیفی معین کرد. اینطور که در مدت یکماه هر گاه کسی ربع جلسات را دیر آمد استعفاء بدهد یکی از وکلای رشت بیان نمود خوب است هر وقت حقوقی برای وکلا معین شد آنوقت این قرارداد را بگذارند. سپس یکی از وکلا چنین تقریر کرد اینجا مکرر گفته شد ساعتی معین شود که در آن ساعت وکلا تماما حاضر شده و شروع بمذاکره شود این بکلی غلط است مجلس ابداً ساعت معین ندارد گفتگوهایی که میشود باید صورت آنرا در مجلس قبل بدهند آنوقت مقدار گفتگوی در آن مطلب معلوم میشود همه روز جناب رئیس میفرمایند در فلانساعت حاضر شوید پس معین شدن ساعت بسته بآن مطلب است که مذاکره خواهد شد در همین چند روزه در لندن مجلس 27 ساعت طول کشید در مجلس مطلب معین

شود زمان از روی آن مطلب معین خواهد شد در اینصورت چطور میشود قانون معین نمود برای تعیین وقت مجلس مجلس هیچ زمان وقت ندارد پس مهم این است مقدار مطالبی که گفتگو خواهد شد قبل از وقت افطار شود آنوقت مقدار زمان فهمیده میشود کار را باید از راه و روش طبیعی نمود وقتی که جزئی است نمیشود وقت کلی برای او مصرف کرد پس عقیده من این است صورت نطق مجلس پیش از وقت معین گردد که در خانها مباحثه و مذاکره شود.

پس از فی الجمله مذاکره در این باب یکی دیگر از وکلا چنین اظهار کرد اینطور که گفته شد صحیح است سایر جاها پروگرام دارد ولی اینجا چون فعلا مرتب نیست این است گفته شد وقتی معین شود گه لااقل در آنوقت حاضر شوند و کار فوق العاده هم در انجمن باشد. در این موقع آقا سید محمد مجتهد تلگرافی از کاشان آمده بود دادند قرائت شود خوانده شد خلاصه آن قریب باین مضمون بود (از کاشان توسط حضرت حجت الاسلام آقا میرزا سید محمد مجتهد بهیئت اجماعیه مجلس مقدس شورای ملی جان نثاران در بازار یهود که ابداً داخل بازار مسلمین نیست سالهای سال است مشغول کسب هستیم حال بعضی از اشرار مسلمین مزاحم شد و تهدید قتل مینمایند اینجا بتلگرافخانه آمده و جان جان نثاران در خطر است بفریاد برسید) (امضاء جماعت یهود) رئیس چنین عنوان نمودند آقایان وکلای کاشان باید بدانند که این محل سکنای آنها بوده یا نه یکی از وکلای کاشان جواب دادند که این محل در اجاره آنها است گفتند در این صورت کسی حق مزاحمت ندارد و قرار شد تلگراف مزبور بوزارت داخله فرستاده شود که موجبات آسایش عارضین را فراهم آورند و خود آقا سید محمد محض امیدواری آنها یك جواب مختصری مخابره فرمایند. در خصوص وکیل ایلات مذاکره بمیان آمد پس از فی الجمله گفتگو یکی از وکلا چنین عنوان کرد خوبست ترتیب انتخاب وکلای ایلات اینطور داده شود که هم ایلی یك نفر بفرستد بانجمن ایالتی که در تحت حکومت آن هستند و بعد یك نفر از وکلای ایلات در انجمن ایالتی باکثریت آراء منتخب شده اینجا فرستاده شود جمعی تصدیق کردند که این ترتیب خوبست.

پس از این مذاکره این شد که شجاع السلطان بریاست ایل بختیاری مامور شده از قراری که میگویند مشارالیه برود اسباب تولید فساد خواهد شد چند نفر از وکلا که از ترتیب ریاست ایل بختیاری اطلاع داشتند جواب دادند که رفتن مشارالیه باعث فتنه نخواهد شد.

سپس یکی از وکلاء عنوان نمود که جواب این عراقیها را که از دست حاج آقا محسن عراقی شاکی آقا میرزا سید محمد مجتهد فرمودند که حاج آقا محسن را دولت خواسته ولی گویا او در آمدن مسامحه دارد و یك بلوای جعلی فراهم آورده است یکی از وکلا اظهار کرد گویا جهت مسامحه ایشان این باشد که از اینجا اشاره شده نبایند رفع خواهد شد جناب آقا فرمودند میدانم از کجا اشاره شد ولی قبول نشده ونخواهد شد مجلس باید جدا احضار او را از دولت بخواهد و در اینوقت مجلس ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 74

جلسه: 74

مذاکرات روز پنجشنبه 1 شهر ربیع الاول 1325 دارالشورای ملی

امروز وزیر مالیه بر حسب دعوتی که از طرف مجلس شده بود در دارالشورای ملی حضور بهم رسانیدند. بدواً یکی از وکلا از بابت گندمیکه باید دولت بکمپانی نان بدهد عنوان کرد باینطور. آن روزیکه وزارت داخله شرحی بمجلس محترم در خصوص گندم نوشته بود در باب گندم بدهی دولت چنین نوشته بود که باید اتمام این مسئله از وزارت مالیه خواسته شود حال که وزارت مالیه حضور دارند سئوال میشود تکلیف گندم بدهی دولت چه شد عمل نان خیلی مغشوش است و کمپانی هم درست از عهده برنمیآید.

وزیر مالیه جواب دادند آن گندمیکه باید ملاکین بدهند صورت آنرا نوشتیم حاجب الدوله مأمور شدند که بگیرند و بکمپانی برسانند.

اما در خصوص گندمیکه از بابت خالصجات باید داده شود هشت هزار تومان از بابت کرایه حواله دادیم که گندم حمل کرده بیاورند حال اگر مسامحه بشود از طرف مأمورین است یکی از وکلاء سئوال نمود مشغول شده ند بدادن گندم؟

یکی از روسای کمپانی چنین جاب داد باز گندم بدهی دولت هفت هزار خروار و کسری است حال بهمه جهت هزار و هفتصد خروار محل در خالصه معین شده باقی محل ندارد.

باز همان وکیل که بدواً عنوان گندم را کرد اظهار داشت که مقصود از این بیان این است که زودتر این گندم بکمپانی برسد که عمل نان خیلی مغشوش است و مردم نان میخواهند.

وزیر مالیه جواب دادند اگر کار با یکنفر وزارت مالیه باشد هیچ اشکال ندارد ولی کسی دیگر هم مداخله دارد وآنها هم مشغول هستند در انظار چنین میآید که از یك نفر کار ساخته میشود. یکی دیگر از وکلا چنین عنوان کرد روساء کمپانی اگر اینجا هستند که سئوال و جواب شود والا این گفتگوها فایده ندارد این یك قراردادی است مابین دولت و کمپانی و مخصوصا در آن قرارداد شرط شده که اگر دولت تمام گندم را نرساند خود کمپانی از هر جا هست خریداری نموده قیمت آنرا از دولت دریافت دارد واین شرط برای همچو روز بود که دکانهای نانوایی منحصر به بیست دکان نباشد نه برای اینکه دولت گندم را از قرار خرواری پنج تومان بکمپانی بدهد یکی از روسای کمپانی چنین جواب داد که شما این مسئله را دانسته میگویید یا ندانسته آن شرط این طور است که دولت گندم بقیمت روز بخرد و تحویل بکمپانی بدهد و اگر نتوانست آنوقت کمپانی خودش بخرد و نقداً قیمت آنرا دریافت نماید.

جمعی گفتند اینطور نیست و بعضی از رؤسای کمپانی که بودند گفتند همین طور است مذاکرات زیاد شد بالاخره صورت قراردادنامه را ابراز کرده خواندند.

شرط ششم آن قریب باین مضمون بود.

حضرت مستطاب اشرف صدر اعظم مد ظله متعهد است چنانچه از مقدار پانزده هزار خروار گندم بدهی دولت که از تاریخ امضای قراردادنامه تا دو ماه باید تحویل کمپانی بشود چیزی کسر داشه باشند و در انبار دولتی نباشد آن باقی مانده را بقیمت عادله خریداری و تحویل کمپانی نمایند هر گاه در مدت یك ماه خود دولت خریداری نکرد کمپانی مجاز است بهر مظنه که بتواند وکالتاً از طرف دولت گندم خریداری نموده و وجه نقد دریافت دارند.

جمعی گفتند بموجب این شرط کمپانی قصور کرده باید گندم برساند.

یکی از روسای کمپانی جواب داد این گندمیکه باید دولت برساند دو گندم است ده هزار خروار مال ملاحسین است و و پانزده هزار خروار مال خود دیوان این شروط برای پانزده هزار خروار آنرا چرا نرسانده اند و شرط دیگر هم همراهی دولت بود برای حمل ونقل گندم الان در قم در قزوین در عراق گندم است ولی مال نیست که حمل شود و علاوه اینکه شرط شده کمپانی مجاز است گندم بخرد این در صورتی حاضر است که از این بیست و پنج هزار خروار گدم که باید دولت برساند دو سه هزار خروار اگر کسر آمد کمپانی خریداری نماید نه دوازده هزار خروار.

یکی از وکلا اظهار داشت همه اینها صحیح ولی تشکیل این کمپانی معتبر برای امروز بود که اگر از صد هزار خروار گندم یکمن هم نرسیده باشد خودش گرفته بدهد و مردم را بی نان نگذارد. یکی دیگر اظهار کرد که اگر دولت مساعدت نکند کمپانی قدرت دارد یا نه جواب داده شد قدرت پول است باز مذاکرات زیاد در این خصوص شد همان وکیل که ابتدا عنوان نان را کرده بود چنین اظهار داشت که جناب وزیر مالیه فرمودند از روی این قرارداد باید رفتار شود از این قرارداد معلوم میشود که هرگاه گندم دیوان نرسید کمپانی خریده و پول آنرا دریافت دارد ولی واقعا آن روز قیمت گندم از امروز کمتر بوده و حالا ضرر کمپانی میشود باید دولت مساعدت نموده گندم را براسند اما کمپانی هم قرار داده باید نان مردم این شهر را برساند و این مردم نان میخواهند.

در این موقع کسی دیگر خواست نطق کند همین وکیل اعتراض نمود که ما مکرر گفتیم تقصیر تندنویسان روزنامه است که درست مذاکرات را ضبط نمیکنند ولی آنها هم تقصیر ندارند با این ترتیب البته کسی نمیتواند درست ضبط کند.

و یکی دیگر از وکلا اظهار داشت بلی چند دفعه ما اعتراض بمدیر روزنامه مجلس نموده ایم ولی مدیر محترم آن از همه جهت مبرا و منزه است تندنویسان نمیتواند درست نطقها را ضبط کنندو جمعی نیز تصدیق کردند که همین طور است)

سپس عنوان شد که با این مذاکرات در اینجا نمیشود اصلاح کرد باید در انجمن علیحده با حضور وزیر مالیه و وزارت داخله و شرکاء کمپانی و وکلا قرارداد این کار را بگذارند گفتند معلوم شود تا چند روز دیگر میشود که کمپانی نان را فراوان کند وزیر مالیه عنوان کردند انصاف نیست تقصیر را بگردن یکدیگر بگذارند کمپانی متعهد است نان را بدهد و دولت هم قرارداد خود را مجری کند منتهی یا گندم یا پول خواهد داد حال یك مجلسی بشود که من و وزارت داخله و حکومت و بعضی از وکلا حضور داشته باشند قراری گذاشته شود. گفتند طوری باشد که نان فراوان شود هر چه زودتر بهتر و یکی از وکلا چنین اظهار کرد معنی لفظ کمپانی را تحقیق نمایید معلوم میشود کمپانی یعنی چه یعنی خلاق که از هر جا باشد باید حاضر نماید یکی دیگر از وکلا چنین تقریر کرد که در چهار پنج ماه قبل در حضور حجج اسلام و وکلا محترم آقا شیخ حسین فریاد کرد در خصوص محتکرین که یك قراری بگذارید بجهت امورز بود حال اگر گندم را بیست و پنجتومان خریداری میکردند گندم فراوان بود چون شرکاء کمپانی میخواهند از چهارده تومان

بالاتر نخرند محتکرین هم نمیدهند والا اگر کمپانی بخواهد گندمهای این شهر بیرون بیاید یا بیاد بهر قیمتی هست بخرد و ضرر کند یا از دولت گرفته برساند و در حقیقت اجزاء کمپانی نسبت بکمپانی خیانت کردند گندم را در میدان خوابانیدند که از چهارده تومان بالاتر نخرند صاحبان گندم هم از پشت دروازه گدم را برگردانده بردند فعلا آنچه علاج اینکار است اینست که بهر قیمت باشد امروز کمپانی این گندم را بخرد لابد بعدش ارزان خواهد شد و یکی دیگر اظهار کرد که برای دیوان تکلیفی معین و برای کمپانی هم یك تکلیفی معین شده اما برای محتکرین هیچ تکلیف معین نشده باید بروند آسوده باشدند آخر برای آنها هم یك فکری باید کرد بالاخره پس از مذاکرات زیاد در خصوص نان قرار شد روز جمعه دو ساعت بغروب مانده وزیر مالیه و وزیر داخله و حکومت دارالخلافه با جمعی از وکلاء مجلسی تشکیل داده قرار صحیحی سریع در خصوص عمل نان و گندم بگذارند پس از این از بابت اصلاح مالیه صحبت بمیان آمد یکی از وکلا چنین عنوان کرد: جناب وزیر مالیه اینکه دولت شش کرور کسر داشت جهتش غیر از این بود که حکام مالیات را میگرفتند و خرج تراشی میکردند امسال یا دولت مرحمت کرد یا ملت زحمت کشید در هر صورت بتصویب مجلس قرار شد عایدات دولتی بتوسط مأمورین وزارت مالیه عاید شود که دیگر حکام دخالت نداشته باشند الان یکفقره اینست که اغلب حکام گویا بی اطلاع مجلس و بی اطلاع وزارت مالیه مالیات میگیرند از آن جمله صاحب دیوان است که اینجا عارض دارد وزارت عدلیه او را توقیف نموده غدقن کرده است نرود ویك نفر ش هزار تومان از او طالب دارد صحبت شده در یکجایی گفته من افلاس نامه دارم حکومتی که از حالا افلاس نامه داشته باشد و بدون تصویب و اطلاع وزیر مالیه بنایب الحکومه خود حواله کند دوهزار تومان از مالیات گرفته بفرستند آیا بچنین حکومتی مطمئن هستید. وزیر مالیه جواب دادند مطمئن نیستم و در صورتیکه بی اطلاع وزارت مالیه از مالیات گرفته باشد البته ممانعت نخواهد شد همان وکیل اظهار کرد اگر این مسئله را ثابت کردم صحیح است یا نه وزیر مالیه جواب دادند اگر ثابت ومحقق شد البته مؤاخذه خواهد شد و همان وکیل باز اظهار داشت فقره دیگر مسئله تیولات که مجلس رأی داد برگردد و گفته شد وزارت مالیه تلگراف بکند بتمام حکام که تیولات توقیف بشود و از باب تیول مداخله نکند تا رأی مجلس بصحه برسد معهذا باز ارباب تیول مداخله دارند وزیر مالیه جواب داد که هنوز این مسئله قانونی نشده همان وکیل جواب داد که لایحه قانونی آن نوشته شده و برای صحه همایونی فرستاده شده و با وجود این آیا صحیح است که ارباب تیول مداخله نمایند و حال آنکه از اکثر جاها عریضه زیاد رسید که رعایا اظهار تشکر و خوشحالی نموده بودند که الحمدالله تیولات موقوف شد و بلافاصله عریضه های تشکی رسید که ارباب تیول باز دست انازی در تیولات میکنند وزیر مالیه جواب دادند تکلیف این است که از طرف مجلس چیزی در این خصوص رسما بمن نوشته شود یکی از وکلا اظهار داشت که بعضی چیزها است

که اصلا غلط است و رأی مجلس متوجه برفع آن میشود در این صورت دیگر نباید منتظر لایحه قانونی شد این امر تیول یك مسئله غلطی است و من پیش از آنکه از مجلس رأی داده شود ببرگردانیدن تیولات هر وقت رعیتی عارض و از ارباب تیول تشکی کرد فورا آن تیول را برگردانم مثل اینکه حرمه الدوله تیولی دارد در گلپایگان و رعایا اینجا عارض شده گفتند نمیخواهم منهم برگردانم بعد معدودی عارض شدند که ما میخواهیم و صاحب تیول خوب است گفتم باید ثابت کرد بالاخره دوباره برقرار شد حال جمعی آمده اند بعضی میگویند میخواهیم جمعی میگویند نمیخواهیم البته این مسئله غلط است ولی چون سالهای سال معمول بوده برداشتن آن باید در تحت قانون بیاید جواب داده شد در هر صورت مسئله تیول غلط است یا نه.

پس باید مساعدت کرد که این چیز غلط برداشته شود یك احتمال دارد در باب برگشت تیول بنظرشان میآید که بارباب تیول حقوق نرسد واز این جهت راضی نباشند ولی مجلس میگوید تیولات برگردد و همچنین میگوید و اهتمام دارد که حقوق ارباب حقوق را در موقعش ببرند در خانه بدهند.

وزیر مالیه اظهار داشتند این مسئله صحیح است و بودن تیول غلط است و هیچکس هم راضی نخواهد بود بباقی ماندن تیولات اما چون عمومیت داشت وسالها معمول بود باید یك لایحه قانونی نوشته شود که بموجب آن برگردد منتهی حالا میگویید مداخله نشود تا وقتیکه آن قانون بصحه همایونی برسد چون این مسئله موقتی است یك چیزی از طرف مجلس بمن نوشته شود که تیولات توقیف شود تا من تلگراف کرده توقیف کنم یکی از وکلا چنین گفت که در آن رقعه باید نوشته شود از آنوقتیکه مجلس رای داد نباید در باب تیول مداخله کنند گویا بعضیها حکم گرفته اند که دخالت نمایند اینطور که نوشته شد دیگر نمیتواند مداخله نمایند.

وزیر مالیه گفتند صحیح است باید همینطور نوشته شود.

یکی دیگر از وکلا عنواننمود مطلبی که اهم است و حقیقت وظیفه مجلس است این است که این کسیرا که داریم چه باید کرد در جمع آن نظری بود که از طرف مجلس شد در خرج چه باید کرد یك نظری این است که وزارتخانها هر کدام بودجه خود را نوشته بدهند بتصویب مجلس برسد و یك نظر دیگر این است که خود جناب وزیر مالیه نظری کرده تصحیح نمایند و بتصویب مجلس برسد حاصل اینکه طوری بشود که جمع و خرج مطابق شده کسر نداشته باشیم، وزیر مالیه چنین جواب دادند ترتیب مالیه یکی از مشکل ترین

کارها است و در همه جا همینور است اینکه گفتند وزراء هر کدام بودجه خود را نوشته بدهند این تتریب در اینجا نبوده فقط وزارت جنگ یك بودجه داشته ولی آنهم نه مخصوص بلکه داخل یکدیگر از قشون و غیر قشون پس اینرا نمیشود گفت بودجه قشونی یا بر فرض وزارت مالیه خواست بودجه بدهد مثلا بنده میروم بآن اشخاصیکه هستند میگویم بنویسند و این خیلی طول دارد باید اتصالا بگوییم و بنویسیم پس از این راه که هر وزارتخانه بودجه خود را نوشته و بدهد نخواهد شد اما اینکه گفتید وزیر مالیه تنها خودش اصلاح نماید اولا ترتیب این اصلاح این است که یا چیزی بر جمع افزوده شود یا چیزی از خرج کسر شود اما آنچه راجع بجمع است بنده نمیتوانم علی العمباء تصرف و اقدامی بکنم تا اینکه ممیزی بشود و این مالیات طوری مرتب نیست که آدم بتواند اقدام نماید فقط چیزی که بنظر آمد همان مسئله تسعیر و تفاوت عمل و غیره بود و از بابت تفاوت عمل هم نمیداند چطور گرفتار شده م آنقدر صورتهای متضاد رسیده که نمیدانم چه بکنم مثلا از اصفهان صورت جمع تفاوت عمل را نوشته فرستاده اند و خرجش را هم نوشته اند باید چیزی هم دستی داد و معلوم است این صورت بی معنی است باری در خصوص خرج البته شما تکلیف نمیکنید که از حقوق این و آن بزنیم و حقوق مردم را نباید زد اینها بیچاره اند پس باید از بعضی چیزهای زاید کسر نمود اینهم تنها کار بنده نیست مکرر گفته شده که با حضور وزرا جمعی از وکلا و بندههم باشم اقدام کرده اصلاح نماییم و من معنی مسئولیت را اینطور میدانم که هر کس در ادای تکلیف خود سعی بکند هر وقت نتوانست بگوید نمیتوانم و حالا عقیده من در این باب این است. یکی از وکلا اظهار داشت البته مساعدت تمام وزرا در این باب لازم است و تنها وزیر مالیه نمیتواند.

یکی دیگر گفت باید صورت مخارج آن دیده شود وزیر مالیه جواب داد این از خصائص مجلس است بعد از این یکی از وکلا چنین بیان نمود که از بابت تیولات گفته شد هنوز جزو قانون نشده میخواهم از چیزهاییکه جزء قانون شده سئوال کرده بفهمم مساعده ولایات تاکنون چقدر گرفته و چه شده وزیر مالیه جواب دادند بی اطلاع من گرفته اند گفتند این جواب را قبول نداریم وزیر مالیه اظهار داشتند چندین مرتبه گفته ام که بدون اطلاع من گرفته اند و خرج آنهم بی اطلاع من بود سئوال شد از خارج هم اطلاع نداشتید وزیر مالیه جواب دادند گویا صد هزار تومان از این پولها بقشون داده شده گفته شد خوب چهارصد هزار تومان بوده صد هزار تومان از بابت تلگرافخانه و سیصد هزار تومان از بابت پیش قسط ولایات. چه شده آیا نباید این باطلاع مجلس و وزارت مالیه باشد آیا این ترتیب مسئولیت است وزیر مالیه گفتند شما میخواهید مسئولیت مالیه یکنفر تنها در مملکتی که از دویست فرسخ تا دویست فرسخ است چه طور باشد آخر اسباب میخواهد. گفتند فراهم آوردن آن اسباب هم بعهده خود وزارت مالیه است وزیر اظهار کرد خوب است توضیح بکنم مالیات و معنی مسئولیت وزیرمالیه فرانسه را من نمیخواهم که فریب بدهم ولی با وضع حالیه ایران آنقدر میتوانم که خلاف نکنم و قسم هم میخورم اما اگر ترجمه مسئولیت ید بیضا نمودن است و باید مثل وزیر مالیه فرانسه همین امسال ترتیب مالیات اینجا را بدهم بنده این مسئولیت را قبول نمیکنم. جواب داده شد که آیا این جواب آن سوالی است که از شما شد این مساعده گرفته شده نباید باطلاع شما باشد. یکی دیگر از وکلا چنین بیان کرد که جناب عالی یکقدری صریح تر از سایر وزرا میگویند مجلس نیست و مملکت هم مشروطه نیست میفرمایید (با وضع حالیه ایران) این لفظ یعنی چه عمل مالیات که راجع بوزارت مالیه است فراش باشی و وزیر دربار در او دخالت ندارد و مسئولیت او این است که وجوه مالیه بهر جا مصرف شد باید با اطلاع او باشد اگر نمیتواند از عهده برآید باید استعفا بدهد. وزیر مالیه جواب داد من نگفتم مملکت مشروطه نیست ولی اجری هم یك قانون دارد یا نه گفتند جمع و خرج مملکت کلیه باید باطلاع وزیر مالیه باشد وزیر مالیه که بگوید من اطلاع ندارم نمیشود از ایشان پذیرفت وزیر مالیه چنین جواب دادند که اگر یك کسی مثلا در بمیور بلوچستان بخلاف ترتیب وزارت مالیه رفتار کند مجازات او چیست و بچه ترتیب باید مجازات داده شود. یکی دیگر از وکلا اظهار داشت عرض بنده در طهران است نه در سایر ولایات میگویم آن چیزیکه از بابت مساعده از حکام گرفته و روانه کردند چرا باطلاع شما و امضای شما نشده در این موقع رئیس وکیل ناطق را مخاطب نمود اظهار کردند در هیچ جا معمول نیست که نطق مجلس منحصر بیك نفر باشد سایرین هم باید عقیده خود را بیان کنند لهذا یکی از وکلا آذربایجان چنین عنوان کردند که جناب وزیر مالیه فرمودند مسئله تیوالت هنوز قانونی نشده در کدام مملکت یك کتاب نوشته اند آوقت او را قانون کردند در هر جا یك چیزی را که مجلس رای داد آن قانون است و در مسئله تیولات لایحه قانونی نوشته شده شما باید آنرا بصحه رسانیده مجری بدارید.

وزیر مالیه- شما او را دیده اید بوزارت داخله بصحه همایونی برسانند.

وکیل آذربایجان- فقره دیگر گفتید مسئله بودجه مالیات خیلی مغشوش بوده عمل گمرك که منظم بوده از عایدات گمرك آذربایجان از عید باینطرف هیچ چیزی فرستاده اید یا نه.

وزیر مالیه- قدری فرستاده اند و باید صورت آنرا ببینم و بگویم چه قدر است.

وکیل آذربایجان- علی الظاهر پست از گمرك مجزی شده بود جهت اینکه باز با هم است چیست.

وزیر مالیه- بنده مجزی کردم.

وکیل آذربایجان- اگر سند ابراز شود چه طور تمام احکامات باسم مباشرین گمرك صادر میشود و خود سردار منصور میگوید ریاست من اسم نامسمی است.

وزیر مالیه- سردار منصور آمد پیش من و من نوشتم که تمام را تحویل بدهند حال باید سردار منصور بگوید در کجا قصور شده تا من رفع نمایم یکی دیگر از وکلای آذربایجان چنین بیان نمود اینجا یك اشتباهی بزرگ واضح شده و او این است که خیال میکنند تمام مسئولیت در این مملکت بگردن رعیت است که مثلا پنج تومان ازمالیات نداده اما آنکه گرفته است مسئول نیست و حال آنکه این مقدم تر است و مسئولیت مالیات با خود حضرت عالی است نه با سایر وزراء و مجلس یکنفر را میشناسد اگر جنابعالی گفتید فلان چیز را از بابت مالیات گرفته اند بی اطلاع من این خلاف قانون است.

وزیر مالیه- یك کسی خلاف کرد وزارت مالیه نباید که اظهار بکند و دروغ بگوید.

وکیل آذربایجان- پس صراحة بگویید کی گرفته است.

وزیر مالیه- نمیدانم.

وکیل آذربایجان- منم میگویم تکلیف شما این بود که همان روز باید پروتست بکنید و اطلاع حاصل نمایید مسئولیت تمام جمع و خرج مملکت با شما است.

وزیر مالیه- حالا که اینطور شد پس مسئولیت مرا معین کنید بچه اندازه است اگر بنا باشد من تنها مسئول باشم نمیشود از عهده برآمد.

وکیل آذربایجان- شما صراحة بگویید که کی کرده است سایر وزرا کرده اند آنوقت معلوم شود.

وزیر مالیه- بنده مسئولیت را اینطور میگویم که میانه خود وخدا خیانت نکنم و حتی الامکان در پیشرفت کار جد و جهد نمایم.

وکیل آذربایجان- مسئولیت را ما چنین معنی میکنیم که باید امور مالیه باطلاع وزیر مالیه باشد اگر بی اطلاع شد یا باید پرتست بکند یا استعفا بدهد.

یکی دیگر از وکلا- اگر کسی اهمال کردان خیانت نیست این حکام که مالیات میگیرند و خرج تراشی میکنند از روی چه دستورالعمل است؟

وزیر مالیه- حالا عرض کردم یك کسی یك خلافی کرد بمجازات رسید دیگر کسی خلاف نمیکند.

یکی دیگر از وکلا- شماها یکی یکی این مطالب را بوزارت مالیه اظهار میدارید شما میخواهید تمام فساد مملکت را ایشان اصلاح کنند وکیل ترشیز چنین عنوان کرد که از بابت پیش قسط خراسان یکماه بعید مانده ده هزار تومان حواله ترشیز نموده اند و حال آنکه پنج هزار تومان قسط سرکله ترشیز است.

وزیر مالیه- قسط سرکله خراسان همه وقت معمول بوده دو ماه یکماه بعید مانده میگیرند اما اینکه ده هزار تومان بترشیز حوال داده اند و شما میگویید پنج هزار تومان است نمیدانم باید تحقیق بکنم آن وقت جواب میدهم.

یکی دیگر از وکلا عنوان نمود بعضی فرامین صادر شده گویا وزارت مالیه امضا کرده است.

وزیر مالیه- کدام است آنها؟

همان وکیل اظهار کرد اسم نمیبرم ولی یکی یکی میرسیم شش هزار تومان از اصل مالیات فرمان صادر شده امضا کرده اید یا نه؟

وزیر مالیه- گویا هنوز نگذشته باشد باز سوال شد صد خروار جنس چطور دوازده هزار تومان از بابت تفاوت عمل چه طور؟

وزیر مالیه- خیر هنوز هیچکدام نگذشته و شما میخواهید که آنها یکی یکی بیاید مجلس نمیشود تمام اینها در بودجه خواهد آمد.

و یکی دیگر از وکلا اظهار داشت آیا ممکن است از وزارت مالیه خواهش کرد این حقوقات که داده میشود توقیف شود تا بودجه بگذرد.

وزیر مالیه- یك چیزی از طرف مجلس نوشته شود چه عیب دارد (صحبت شد بجناب وزیر مالیه نباید این قدر سخت گیری شود).

وزیر مالیه- من نمیرنجم و عقیده ام این است که این مذاکرات از روی نیت خالص است و برای کار است اما یك چیزی را باید توضیح بکنم یك تکلیفی را معین میکنند اما اسباب او را هم باید معین نمود یا نه (لا یکلف الله نفساً الا و سعها) من بقدر قوه حاضرم که جد و جهد نمایم.

یکی از وکلای آذربایجان چنین گفتند که ما مسئولیت باین درجه را قبول نداریم.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- این در وقتی است که وزارت مالیه قدرتی داشته باشد یا باید قانون باشد یا باید قدرت.

باز همان وکیل آذربایجان چنین اظهار نمود یك مطلبی است وقتیکه در مملکتی مجلس ملی تأسیس شد قرار است اسم شخص اعلیحضرت و کسانش در مجلس برده نشود هشت نفر را معین کرده اند که ما باید گریبان آنها را بگیریم حال اگر از همه طرف ملامت شود لابد هستیم از بالا بچسبیم و اگر صراحتاً حرف بزنم آنوقت میگویند تندروی شده پس تکلیف چیست؟

وزیر مالیه- قدری صحبت بکنیم اذهان مسبوق شود ترتیب وزارت مالیه در خارجه چطور است ضرر ندارد آیا میدانید وزارت مالیه چه قدرت دارد مثلا وقتی که اینجا سیگار میکشد در صد فرسخی قانون برای او کار میکند یعنی کسیکه مالیات خود را ندهد محکمه قانونی از او میگیرد واگر کسی مال دیوان را بخورد میدانید مجازات او چیست؟ وزارت مالیه فراش ندارد محکمه قانونی کار میکند من نمیگویم حالا هیچ کار نباید کرد ولی این را میگویم که باید تتریب کار را فراهم آورد.

یکی از وکلا چنین جواب داد تمام اینها را همه میدانیم ولی میخواهیم این کار صورت صحیح پیدا کند این هشت نفر وزیر که مسئولیت را بعهده گرفته اند اگر بدانیم از عهده برنمیآیند و کارهای خود را بزمین بگذارند آنوقت طرف ما میداند تکلیف چیست و کار یکسری میشود و میدانیم شما تقصیر ندارید ولی از عهده برنمیایید آنهاییکه آلت معطله شده اند و نمیتوانند از عهد مسئولیت برآیند همان بگویند از عهده برنمیاییم تکلیف معلوم میشود.

وزیر مالیه- اول مجلس گفتم و حالا هم میگویم از این حرفها نمیرنجم حرف باید گفته شود در هر حالی از حالا تا وقتیکه باشم بذل جد و جهد را در خیرخواهی دولت و ملت میکنم چه وزیر مالیه باشم یا نباشم. یکی ازوکلا عنوان کرد در خصوص بانك خود مؤسسین هم اینجا حاضرند قرار بود دولت پول بگیرد چرا نمیگیرد.

وزیر مالیه- قراردادنامچه خوانده شود آنوقت. (گفته شد مسئله قبولی نوشتن را هم که مؤسسین قبول کردند دیگر چه ایرادی هست).

وزیر مالیه- تا حال که این مسئله رابمن نگفته بودند.

یکی از روسای بانك- چند روز قبل در آن کمیسیونی که وزرا حضور داشتند وجنابعالی هم بودید گفتیم اگر چنانچه مسئله قبولی نوشتن را هم بانك قبول کند دیگر عمل تمام است و ایرادی نخواهد بود همه بودند فرمودید باید عرض کنم. یکی دیگر از وکلا اظهار داشت برفرض آن روز گفته نشد همین حالا گفتند ببینیم عمل تمام است یا باز معطلی دارد. یکی دیگر از وکلا عنوان نمود چون میخواهیم ارباب حقوق بحقوق خود برسند این است تأکید داریم.

وزیر مالیه- آن شب گفته شد این دو کرور که حالا میدهید همین قدر است که بمصرف مخارج لازمه برسد دو کرور دیگر را که قرار گذاشته اند یك کرورش را ششماه دیگر و یك کرورش را نه ماه دیگر بدهند بارباب حقوق چه باید کرد.

یکی از وکلا- حال شما چه صلاح اندیشی کرده اید.

وزیر مالیه- اگر بتوانیم کاری بکنیم که وعده دو کرور نزدیك شود ضرر ندارد.

یکی دیگر از وکلا- آنروز که قراردادنامچه در اینجا قرائت شد شما گفتید اگر مؤسسین قبولی را بنویسند مطلب تمام است.

وزیر مالیه- این طور نگفتم گفتم این قراردادنامه باز در مجلس وزرا خوانده شود آنوقت پول گرفته شود.

یکی دیگر از وکلا- بدون گرفتن دولت پول را از بانك مشکل است بانك تکشیل شود زیرا که اگر امتیازنامه را ندهند بانك تشکیل نمیشود حالا یا پول را بگیرند یا امتیازنامه را بدهند.

وزیر مالیه- آیا ارباب حقوق باین وعده راضی شده قبول میکنند.

یکی دیگر از وکلا- اگر دولت این پول را باین شرایط نگیرد چه وسیله ارباب حقوق را پول میدهد.

وزیر مالیه- وسیله دیگری نیست. گفته شد پس کاری بکنید بانك تشکیل شود.

وزیر مالیه- بانك باید تشکیل شود ولی یك اندازه پول نقد لازم است. یکی دیگر از وکلا دو کلمه گفته شد که تمام این حرفها زیادی است کدام کار شما درست شده اقدام در اصول هم نشده و نخواهد شد.

وزیر مالیه- این قرارداد نباید در مجلس وزرا خوانده شود و بصحه همایونی برسد آنشب نبودید گفته شد غیر از مسئله قبولی نوشتن یك قدری پول نقدی هم لازم است.

یکی از وکلا- غیر از آن قراردادی که وزرا مجلس مقدس تصویب کرده اند دیگر عدول از آنرا کسی تصویب نکرده بود و ما منتظر عدول از آنهم نبودیم.

یکی دیگر از وکلا- بعضی این استقراض را تصویب نمیکنند بجهت اینکه نمیتوانند دخل نمایند یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان کرد که این ظاهر معمول را باخر بردن مشکل است و ما میخواهیم باطن او را بدانیم هر چه میپرسیم از هر وزیر مسئولی نمیتواند از پیش خودش جواب بدهد مجبور است که بجاهای دیگر رجوع کند و این کار یك باطن دارد. یکی دیگر از وکلا چنین تقریر نمود میخواهم که دو توضیح عرض کنم یکی برای وزارت مالیه و یکی برای وکلا محترم اما غرض از مسئولیت وزارت مالیه این است که آنچه درمملکت از بابت مالیه گرفته میشود وداده میشود باید باطلاع وزارت مالیه باشد نه اینکه در شیراز یا جای دیگر ماموری خلاف کرد او مسئول است این معنی مسئولیت نیست وآن مسئولیت را هر وقت میخواهید میگویند باید شروع شود و معلوم میشود هنوز شروع نشده. و متاسفانه میبینیم کهبا وجود شش کرور کسر باز مواجب و مستمری وغیره میدهند اما توضیح برای وکلای محترم در هیچ مملکتی رسم نیست هر وقت وزیر مسئولی در مجلس حاضر شد یکی یکی از وکلا سئوال کنند و آن وزیرمسئول جواب بدهد همه جا رسم این است هر مطلبی که هست قبل از وقت بآن وزیر مسئول اخطار نمایند که اطلاع حاصل کرده هر چه لازم دارد از صورت و غیره حاضر کرده بیاید مجلس و جواب بدهد ولی تکلیف وزیر هم با مجلس است اگر منتظر باشید وزرا تصحیح کنند نخواهند کرد ما باید تمام دشمنیها را برای خود بتراشیم و مردم را بخود دشمن کنیم و بودجه را اصلاح بکنیم واین وظیفه مجلس است. یکی از وکلای آذربایجان چنین بیان کرد هر کس در اینجا مطلبی را تعقیب میکند وزرا جواب صریح نمیگویندواینجا هم ایراد مینمایند که بوزرا اعتراض نکنید و ملایمت بکنید ولی من خواهم گفت بوزیر خارجه هر چه رجوع میشود جواب نمیدهد و بعضی از وزرا هستند که این مجلس مقدس را استهزاء میکنند واسم نمیبرم زیرا که قدری از آن بخودم برمیخورد و نمیدانم در مقابل این چه باید گفت یکی دیگر از وکلا عنوان نمود جناب وزیر مالیه اینقدر مسئولیت نمیتواند بعهده بگیرد. یکی دیگر از وکلا اظهار داشت ما باید بدانیم که عیب اساسی و امر کلی است او را باید اصلاح کرد و آن امر کلی این است که کار در دست خود وزراء مسئول نیست. یکی دیگر از وکلا بیان نمود ما یك ایراد داریم بوزراء که درصورتیکه از عهده مسئولیت خود نمیتوانند بآیند چرا استعفا نمیدهند گفته شد از این مطلب نگذرید یکی دیگر اظهار داشت یا باید وزیرا مسئولیت را قبول بکنند که از عهده برآیند یا استعفا بدهند پس از این یکی از وکلا آذربایجان چنین عنوان نمود که چون آقای تقی زاده صحبت از وزرات خارجه نموده اند مرا جلب کرند بمطلبی که باید بگویم و آن این است چند روز پیش امر مهمی اتفاق افتاد در آذربایجان خیلی اهمیت داشت گویا مجلس لازم ندید که در این مجلس علنی گفتگو شود و قرار شد که در یك کمیسیونی مذاکره آن بعمل آید ولی این مساعدتی بود که مجلس از وزارت خارجه نمود و مطلب را رجوع کرد بآنجا و دو روزه جواب خواست گویا وزارت خارجه این مساعدترا حمل بر عدم مساعدت نموده و بعد از چهارده روز چنین امر مهمی را جواب ندادند یادآوری کردیم که میخواهیم این در مجلس گفتگو شود جواب چه شد حالا جواب داده اند مثل اینکه بیگانه بوده اند یا این که هیچ اطلاع ندارند و اکنون لازم است آن مساعدت را از وزارت خارجه سلب کرده و مطلب را اهمیت داده و آن مطلب مهم را من در اینجا بگویم. چندی قل جنرال قنسول روس در تبریز بدون قانون مداخله در امورات خارجه آذربایجان نموده و پیشکاری آنجا را تحت استنطاق در آورده بعضی سؤالات کرده و اسامی اعضاء انجمن تبریز را حتما خواسته و تهدید کرده بود این مطلب این طور مینماید که میخواهد در تمام کارهای داخله ما مداخله نماید و ما گفتیم که این حرکت جنرال قونسول از سه شکل خارج

نیست یا باید سرخود این کار را کرده باشد در این صورت باید معزول شود یا اینکه باطلاع سفارت خودش بوده در این صورت لااقل باید آندو کاغذ رسمیکه پیشکاری آذربایجان نوشته پس گرفته و معذرت بخواهد یا اینکه از اینجا تصویب کرده اند. در این صورت هم باید تکلیف معین

شود حال بعد از چهارده روز وزارت خارجه در روی یك صفحه کاغذی جواب مبهمی نوشته است که این حرکت جنرال قونسول معنی دانستن تکلیف واطلاع بوده است پس معلوم میشود که وزارت خارجه بعدها هر مطلب مهمی باشد جواب نخواهد داد یکی دیگر از وکلای آذربایجان چنین اظهار داشت که این مطلب ملی است در صورتیکه میگویید جنرال قونسول تا دو روز پیشکاری آذربایجان خیلی تهدید و سخت گیری میکرد و کاغذهای رسمی او را بتوسط تلگراف خانه فرستادند معهذا وزارت خارجه جواب نمیدهد دیگر چرا مطالبه مینمایید و پیش از این بوزیر خارجه وزیر دول خارجه میگفتند حالا معلوم میشود صحیح است زیرا که وزیر خارجه از امورات این مملکت که اطلاع ندارند همان وزیر دول خارجه هستند. باز همان وکیل آذربایجان اظهار کردند در موقعی که اینطور پیش بیاید که باستقلال داخلی ما برخورد دیگر گفتگوی این مطالب لازم نیست اگر ما میتوانیم استقلال خودمان را حفظ میکنیم والا واگذار میکنیم و در این وقت مجلس ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 75

جلسه: 75

مذاکرات روز شنبه 13 ربیع الاول 1325

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 11 را آقا میرزا طاهر قرائت نمودند. بدوا یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمود که الساعه طهران از جهت امر نان نزدیکست آشوب بشود در دکان هر نانوایی جمعیت جمع شده نمیتوانند نان بگیرند در این فقره یك قرار لازمه داده شود که مردم آسوده شوند اینك وزارت داخله یا سایرین هر اظهاری مینمایند تمام طفره است و باین طفره هیچ کاری پیش نمیرود.

رئیس- دیروز عصری مجلس خاصی بجهت این کار منعقد شد وزارت مالیه و حکومت و رؤسای کمپانی نان و جمعی از وکلا حضور داشتند عذر خواسته بودند بالاخره پس از مذاکرات زیاد همه را با جد و جهد رفتند که بهر شکلی هست گندم برسانند حال رؤسای کمپانی اینجا هستند و بهتر میدانند امروز اقدامی شده یانه. وکیل همدان اظهار داشتند که امروز جهت عمل روده درمنزل وزیر دربار بودم هر چه میتوانستند در فراهم کردن گندم سعی کردند یك اندازه قبول شد که مال فرستاده شده از خارج حمل شود قریب هزار خروار از قزوین و همچنین از بعضی جاهاکه گندم هست و یك مقداری هم که در طهران نزد ملاکین هست قرار شد بعد از مراجعت از حضور همایونی جدا بخواهند یکی از وکلا اظهار نمود دو دفعه است اسم وزارت دربار را در عمل نان میشنوم مگر عمل نان هم جزو تشریفات درباری است گفتند چون وزارت دربار حکومت دارالخلافه را هم دارند ونیز دو سهم با کمپانی نان شرکت دارند از آن جهت است. پس از این چون دبیرالملك معاون وزارت داخله در مجلس حضور داشتند یکی از وکلا عنوان اسرای قوچان را نموده چنین بیان کرد که شش نفر از اسرا قوچان برگشته اند باید از این حیث از وزارت داخله اظهار امتنان نمود. آقای دکتر ولی الله خان در اینموقع این عنوان را کردند که نواب والا امیرخان سردار دو کار بزرگ در استراباد کرده اند دو ماه پیش در جاتلی که سرحد است یکنفر تلگرافچی و یکنفر گمرکچی را که ترکمانان باسارت برده بودند شبانه با نوکرهای شخصی به ابه ترکمانان رفته بدون اینکه قتلی واقع شود یا خون از دماغ کسی بیاید آن دو نفر را پس گرفتند و علاوه بر این در دو هفته قبل هفت نفر زن که در جزو اسرا قوچان محسوب میشدند استراباد کرده اند و دوتای از آنها از خراسان است دو تا از حوالی استراباد یکی از قزوین و یکی هم از ساوجبلاغ مکری الحق امیرخان سردار خیلی خیلی زحمت کشیده ودرحقیقت رفتار ایشان سرمشق شده برای سایر حکام یکدفعه نهصد تومان خرج کرده اند و یکدفعه چهارصد تومان بدون اینکه چیزی از کسی گرفته باشند تمام را از کیسه فتوت خودشان داده اند شنیدم بعضی میگویند سن ایشان کم است صحیح است ولی چون کار بزرگ کرده اند میتوان گفت پیر عقل است درخصوص استرداد این اسرا مجلس باید اظهار بشاست نماید که این شخص هر کار کرده اند از جیب خود خرج نموده اند.

یکی از وکلا- معلوم میشود این هفت نفر ربط باسرای قوچان ندارد باید از جانب دبیرالملك که معاون وزارت داخله هستند جویا شد چه اقدام در اینخصوص شده؟

دبیرالملك- از بابت اسرار يك اردويی امير اعظم زده و مشغول حركت هستند و از قرار تلگرافيكه امير اعظم كرده اند پول لازم است و آن قرارداد را هم كه وزارت داخله راپورت داده بود مجس قبول نكرد كه پول از آندو نفر گرفته شود.

جواب داده شد كه مجلس رد هم نكرد همينقدر آنروز مجلس گفت از كجا معلوم است اينها باعث شده اند و يكی از وكلا رشت اظهار داشت گمان نميكنم مجلس در شكل استرداد اسرا دخالت كند ويكی ديگر از وكلای آذربايجان اظهار نمود در صورتيكه معلوم نيست كی اين كار را كرده نميشود گفت از آندو نفر پول را بگيريد خودشان در عدليه تحقيق نموده تقصير هر كدام هست بگيرند هر جا يك كار عيب داری هست بگردن مجلس و مجلسيان ميگذارند.

دبيرالملك- حالا وقت اين كار نيست كه تحقيق بشود زيرا كه بايد رجوع بمحل شود آنوقت طول خواهد كشيد يكی از وكلا بيان نمود چندی قبل گفتم حالا هم ميگويم تا دو ماه و چهل روز بعد از عيد ايل يموت از آنجاييكه هست حركت ميكند واگر برود استرداد اسرا قدری سخت است و آنراپورت كه از وزارت داخله آمده بود بموجب نوشته جناب حجة الاسلام آقای حاج ميرزا حسن سبزواری ثابت و مملو شده كه سالار مفخم اين كار را كرده حالا بيايد از او خواست. ويكی ديگر از وكلا چنين اظهار كرد مطالبيكه وزارت داخله رجوع شده وقتی ملاحظه نماييم می بينيم گويا معنی مسئوليت را نميداند يا اينكه ميدانندو طفره ميزنند در خصوص آصف الدوله حال قريب دو ماه است اينهمه مذاكرات شد چه ادقامی كرده اند.

دبيرالملك- تمام محاكمات كه با وزير داخله نيست و محاكمات عاليه هم كه حالا نداريم اگر با عدليه است ديگر ربطی بوزارت داخله ندارد از ما عزل حكومت بود عزل كرديم وآنگهی اين مسئله از سه سال قبل شده آنوقت مسئوليت نبود حالا كه مسئوليت بميان آمده ما بدينجا رسانيده ايم.

يكی از وكلای رشت اظهار داشت آقايان بايد بدانند كه مجلس در طريق استرداد اسرا نبايد دخالت داشته باشد رجوع بكنيد بخودوزارت داخله.

دبيرالملك- علی العجاله شق ثالثی نيست امير اعظم پول خواسته يا اينكه تصديق نماييد از آندو نفر پول گرفته شود يا واگذار كنيد خود وزارت داخله بهر عنوان هست پول را بگيرد. يكی از وكلا چنين جواب داد چطور ميشود تصديق كرده پول داد اسرا را گرفت فردا تركمان بيايد باز ببرد پس قوه قهريه شما چه شده.

يكی ديگر ازوكلا بيان نمود كه اين فرمايشات صحيح است وقتيكه يكی از رعايای خود خاك مرتكب جنايتی شد البته بايد بقوه جبريه جزا داد اما اين جا يك نظر پولتيكی در ميان است و امروز سرحد بودن استرآباد را با دولت همجوار ميداند پس خوبست امروز بهر طوريكه هست بدون قوه جبريه پس گرفته شود اينطور كه شما ميگوييد بجة بعدها تدارك شود باز همان وكيل اظهار داشت هيچوقت چيزی نبوده در عهد اميرخان سردار مرحوم و سابق چنين اتفاقی افتاد خود ركن الدوله آمد بقوه جبريه تركمان را عاجز كردند شما در قشون خراسان فكر كنيد كه هنوز سه هزار تومان گرفته يك فوج را بيكنفر ميفروشند ما يك مجازات مرتكبين داريم كه البته بايد بمجازات برسند و يك استرداد اسرا عقيده من اينستكه اگر پنجهزار نفر هم كشته شود واسرا استرداد شود بهتر از اين است كه با پول پس گرفته شود. يكی از وكلا چنين عنوان نمودند كه تكليف ما نيست اين حرفها را بزنيم تكليف ما وضع قانون است تكليف ما در هيئت وزرا مسئول صحيح بودن است هر وقت چنين هيئتی را دارا شديد آنوقت كارها صحيح خواهد بود در اين مسئله دو ماهست كه اوقات خودرا ضايع كرده ايد و حال آنكه در هيچ جا معمول نيست كه هميشه مجلس باين طور كارها برسد اين مال وقتی است كه اگر در عرض سال يكدفعه دو دفعه چنين اتفاق بيفتد از طرف مجلس اقدام شود آنهم باينطور كه اخطار نمايد بوزارت داخله يا بهر وزارتخانه كه راجع است اگر اقدام كرد خيلی خوب والا بايد مجلس را متقاعد نمايد كه چرا اقدام نكرده يا اينكه بايد استعفا بدهد حالا بايد شما بگوييد اين مسئله را اخطار كرديم بتوسط معاون وزارت داخله بوزيرداخله. آصف الدوله و سبب هر دو در طهران هستند چرا مجلس را متقاعد نميكنند تكليف شما اين است كه همين را بگوييد و يكی از وكلای آذربايجان چنين تقرير نمود كه وزرا غير از سرپيچانيدن كاری ديگر ندارند ما را از اعليحضرت شاهنشاه معرض كردند واعليحضرت شاهنشاه را از ما معرض نمودند ميگويند كه اعليحضرت شاهنشاه نميگذارد پس چرا استعفا نميدهند.

و يكی ديگر از وكلا اظهار داشت ما وكلا كه جمع شده ايم اينجا يك تكليفی داريم حتی الامكان بايد اين خدمت را بطور صلاح انجام بدهيم من ميگويم اين مجلس هم بتكليف خود عمل نكرده اول تكليف مجلس وضع قانون است روزيكه قانون راشی و مرتشی را وضع ميكرد من اينجا روی قاليچه نشسته گفتم يكی از اصول قوانين همه جاست كه هر قانونی را مجلس وضع كرد بايد مدت اجرای آنرا هم

معین نمایند که کی آن قانون را باید هیئت مجریه بموقع اجرا بگذارد. اگر آنروز معین میشد اینطور مسامحه نمیشد کو قانون راشی و مرتشی کو قانون اینکه یکنفر در دو اداره مختلفه متصدی دوکار نشود تکلیف این را معین نمایید.

یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمود هر چه میخواهیم اعتراضی نکنیم نمیشود پیش آمد وادار مینماید که هر روزی وزیری آمد باید معنی مسئولیت را بگوییم و من میخواهم متمم فرمایش آقای حسن علی خان را بگویم و آن این است که ما هیچ تکلیف در کاریکه رجوع بهر وزیری میشود معین نکنیم و جواب ندهیم هر وقت خلافی کردند باید تحت استنطاق بیاوریم و مجلس را متقاعد بکند که اینکار را اینطور کرده ایم بهترین کارهاست آنها هیچ حق تحصیل طریق بر ما ندارند ما هم هیچ حق راه نمایی بآنها نداریم اما گویا ما یك تقصیری داریم و آن فراموش کاری است یك مسئله را میگوییم سه ماه میگذرد و بحران میشود این مسئله استرداد اسرا در تمام روزنامجات دنیا نوشته شده و باید ما تعقیب نماییم و بگمان من مجازات مرتکبین مقدم است از استرداد اسرا آن روز گفته شد مرتکبین را در محکمه که کمیسیونی هم از مجلس بشود حاضر نمایند نکردند و نخواهند هم کرد.

در اینموقع آقای سید عبدالله مجتهد فرمودند شما میخواهید آنها بیایند واقدام نمایند البته نخواهند آمد.

باز همان وکیل آذربایجان اظهار داشت بنده میگویم و عقیده ام این است هر کاری که بهر وزارتخانه رجوع میشود باید بجهت انجام آن یك مدتی معین کرد و آخرآن مدت اگراقدام نشد آن وزیر را معزول نمایند گفته شد پس همینطور بجهت استرداد اسرا وقت قرار بگذارید جواب داده شد اول تحقیق است بعد مجازات واسترداد.

آقا سید عبدالله مجتهد- این هیئت وزرا را آوردید اینجا مسئولیت قبول کردند چه کردید یکی از وکلا اظهار کرد مکرر عرض کرده ام که کاغذ و مرکب و قلم کار نمیکند این صحیح است مجلس باید قانون وضع کند و بنویسد ولی آن کاغذ مجری میخواهد کاغذ کار نمیکند امروز صراحة عرض میکنم این هیئت مجریه با این مجلس موافق نیست مملکت روسیه وزرا دارند. رئیس الوزراء دارند قریب پانزده روز است دو دفعه در دوما داخل مذاکرات شده بعلاوه قوانین ادارات را کلیه و ترتیب مدد معاش برای عجزء و فقراء و توسعه مریضخانها و دستگیری از عملجات کارخانها شخص خود وزارت داخله آورده است بدوما و نشسته است مذاکره میکند که بگذرد و باید این طور موافقت بشود وقتیکه وزارت داخله ما هم آمد بمجلس بدون نوشتن عریضه آنوقت میدانیم موافقت است مگر نه این است ما برای اصلاح این مملکت واین ملت حرف میزنیم مگر نه آنها از این ملت هستند در صورتیکه ما آنها را میخواهیم که با هم موافق باشیم چه ضرر دارد آنها هم بیایند مجلس رای بدهند قانون بیاورید دست بدست بدهیم این ملت را آزاد نماییم.

یکی از وکلاء- چنین اظهار داشت میدانید عیب اینکار چیست عیب اینکار این است اگر انها ده سال با ما همراهی کنند دارایی آنها مقابل دو سال حالا خواهد شد چه قدر باید ملاحظه کرد یك عرضی میکنم گرچه سیاسیون خواهند گفت موقع این حرف نیست ولی من میگویم کاغذی یکی از اهالی قشون و سرباز نوشته که ما را وقتی میخواستند بفرستند آذربایجان با هم مشورت کردیم در صورتیکه آنها میخواهند ما را بفرتسند برای بهم زدن انجمن تبریز ما جواب خدا را چه خواهیم گفت بخدا اینها خیال خام است انشاء الله ریشه مستبدین را خواهیم کند.

یکی دیگر از وکلاء- اظهار داشت حالا وقتی را معین نمایید اسرا استرداد و مرتکبین مجازات بشوند رئیس جواب دادند خلاصه مطالب همین است که گفته شد ما نمیتوانیم در اموارت جزئیه وارد شویم باید مهلت داده و وقتی معین نماییم از برای اینکه نتیجه بدست آید برای تحقیق و مجازات دو هفته کفایت و برای استرداد اسرا مدت زیادتر لازم دارد و گمانم این است که این دو مسئله را از هم جدا نماییم.

یکی از وکلا ء- بیان کرد بیست روز دیگر بگذرد ترکمان میرود آنوقت استرداد اسرا مشکل خواهد شد و یکی از وکلای استراباد هم اظهار داشت هر چه زودتر اقدام بشود بهتر است پس از این یکی از وکلاء آذربایجان اظهار کرد با اینهمه زحمت که کشیده اید و میکشید این اسرا معرفی شده که چه کسانند آیا باسم و رسم استرداد خواهند شد یا گداهای خراسان را در عوض اسرار خواهند آورد آیا صورت صحیح دارید (جوابداده شد صورت صحیح در دست داریم) باز اظهار کرد تکلیف اسرای اینجا چه چیز است آنجا لااقل نان جو میدهند اما اینجا آنرا هم نمیدهند.

دبیرالملك- حال دو رأی پیدا شد یکی استراد اسرا بقوه جبریه واین حالا ممکن نیست باید وزارت جنگ حاضر شود و ترتیب قشون داده شود طول میکشد و وقت میگذرد یکی هم پول دادن و عجالة این دفعه باید بهمین ترتیب بشود یکی از وکلا جواب داد نمیدانیم ما استرداد اسرا را میخواهیم بهر ترتیبی که وزارت داخله صلاح بداند در اینوقت رئیس چنین عنوان کردند اگر بنا شد پول بدهند باید خود آنها که باعث اینکار شده اند بروند با مامور دولتی و بگیرند نه اینکه خود دولت پول بدهد.

دبیرالملك- این صحیح است بعد از تحقیقات.

یکی از وکلا جواب داد تحقیقات شده و مدلل گشته که تقصیر آنهاست. و یکی دیگر از وکلای آذربایجان اظهار داشت رفتن آنها حالا نمیشود باید تحقیق کرد و بمجازات برسندو شاید مجازات آنها حبس طویلی شد و یکی دیگر از کلای آذربایجان چنین عنوان نمود تا حال ده دفعه دیده ام که این مذاکره استرداد اسرا بمیان آمد و حقیقة از حس اسلامیت خودمان تعجب میکنم واقعا ترکمانها این زنها را برده ند واین همه مذاکره شد چه نتیجه گرفته ایم بلکه میخواهم مطلب را برگردانم آخر آنها هم خواهران ما هستند اگر حس اسلامیت داشته باشیم نباید ماها بخوانیم من نمیدانم چرا آنقدر بی غیرت شده ایم چرا اسلامیت ما ضعیف شده (در اینموقع مذاکره شد که باید تعیین وقت از برای استرداد اسرا ومجازات باعثین بشود) رئیس جواب دادند گفتم یك چیزی در این خصوص بنویسید حالا مینویسند قرائت میشود آنوقت اخذ رأی شود لهذا شرحی که در این باب نوشته بودند قرائت کردند قریب باین مضمون بود (اولا اشخاصیکه مظان ارتکاب هستند باید در محکمه عدلیه حاضر شده محاکمه شوند پس از ثبوت و تحقیق بمجازات برسندواین تحقیق و مجازات از تاریخ ذیل تا 15 روز بیشتر طول نکشد ثانیا وزارت داخله بترتیب صحیح اقدام در استرداد اسرا نموده از تاریخ ذیل تا 40 روز تمام استرداد شوند و بهیچوجه عذر غیر موجهی پذیرفته نخواهد بود خواستنداخذ رأی نمایند عموم وکلا اظهار داشتند محتاج برای گرفتن نیست تماما باینطور که نوشته شده متفق الرأی هستیم.

گفته شد مدعی اینها در محکمه عدلیه کی خواهد بود. رئیس جواب دادند در همه جا همیشه از طرف اشخاصی که نمیتوانند زور پیدا کنند ومظلوم هستند مدعی العمومی پیدا کرده اند که در محکمه ها از طرف آنها حاضر شده مدعی میشود حال اینجا آن ترتیب نیست چند نفریرا که آدم بصیر وامین باشند آقایان حجج اسلامیه معین میکنند که بروند در محکمه عدلیه مدعی باشند یا چند نفری از طرف مجلس بروند حاضر باشند یکی از وکلای آذربایجان اظهار داشت یك اعلانی لازم است بشود که هر کس ادعایی دارد باید شاید در عشق آباد و سایر جاها مدعی پیدا شود. پس از اینها یکی از وکلا چنین اظهار داشت در چندماه قبل هفت هشت روز خیلی حجج اسلام را بزحمت انداختم از بابت مسئله احتکار مدتی است بجهت عدم اجرای قوانین شرع علمای دین دق کرده اند ولی امیدواریم انشاء الله بعد از این مجری شود این محتکرین گندم، گندم را کلیه احتکار میکنند آن روز عرض کردم شارع مقدس فرموده محتکرین ملعون هستند گویا معنی ملعونرا نمیدانند باز احتکار مینمایند و آن روز شما آقایان حجج اسلام فرمودید یك چیز دیگر هم غیر از ملعونی هست حالا تکلیف ما در اینخصوص چه چیز است.

آقا سید عبدالله مجتهد- تکلیف این است که ما بنویسیم محتکرین گندم را بیاورند بفروشند همان وکیل اظهار داشت اگر اقدام نکردند چه باید کرد فرمودند این را هم بدولت اخطار مینماییم و مدت قرار میگذاریم یکی از وکلا آذربایجان اظهار داشت که در مقام مدت شدت مهلت سه روز است اگر از فردا مهلت قرار بدهیم تا روز سه شنبه میشود اگر محتکرین گندمهاییکه دارند تا روز سه شنبه فروختند خیلی خوب واگر نفروختند روز چهارشنبه در هر کجا که انبار هست گندم را دربیاورند در بازار بفروشند بقیمة عادله و پول آن را بصاحبانش رد کنند.

بعد یکی از وکلا چنین عنوان نمود اگر چه باید در مجلس از جزئیات ادارات مذاکره نشودولی ما می بینیم که یك بچه هفده ساله را بحکومت کرمان فرستاده اند و اگر حکومت با خود شاهزاده فرمانفرماست که منافات با وزارت عدلیه دارد وانگهی از اینجا تا کرمان خیل مسافت است چه طور رسیدگی میکنند.

دبیرالملك- این مسئله در تحت قانونی است که بعد میاید باز همان وکیل جواب داد که این مسئله عقلی است اگر ما میخواهیم اساس سلطنت مشروطه را محکم نماییم باید بملاحظه اینکه فلان شخص آقا زاده است یا چیز دیگر است کاری ندهیم بلکه باید از روی استحقاق و قابلیت کار داده شود در این موقع مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 76

جلسه: 76

مذاکرات روز یکشنبه 14 شهر ربیع الاول 1325 دارالشوری ملی

روز یکشنبه 14 شهر ربیع الاول 25 دارالشورای ملی علی الرسم مفتوح شد ولی مجلس علنی منعقد نشد تمام وکلا با حضور ریاست مجلس محترم در اطاق مخصوص جمع و مشغول خواند متمم قانون اساسی بودند و بخصوصه تماشاچیان را اطلاع دادند که امروز

بواسطه اشتغال بقرائت متمم قانون اساسی مجلس علنی منعقد نخواهد شد تماشاچیان هم تا مغرب در صحن عمارت بهارستان بودند پس از آن متفرق شدند و خبر عمده که قابل نکارش باشد نبود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 77

جلسه: 77

مذاکرات روز 3 شنبه 16 شهر ربیع الاول 1325 دارالشورای ملی

بدواً یکی از وکلای آذربایجان و یکی از وکلای رشت خطاب رئیس نمودند که بموجب این دو طغرا تلگراف که امروز از رشت رسیده ما را بتلگرافخانه احضار کرده اند و گویا مطلب اهمیت داشته باشد که دو دفعه تلگراف شده یکی صحب ویکی حالا اگر صلاح است اجازه میدهید ما برویم هر دو تلگراف قرائتشد در یکی آقای حسام الاسلام و آقای وکیل التجار و آقا میرزا فضلعلی آقا و آقای مستشارالدوله و آقای تقی زاده و آقای حاج محمد آقا حریری را از انجمن رشت بتلگرافخانه احضار کرده بودند و یکی دیگر بعنوان وکیل التجار بود از طرف انجمن رشت که حضور جمعی از وکلای محترم را در تلگرافخانه استدعا کرده ایم اگر ممکن نیست جواب بدهید که بملت جواب بدهیم چون رئیس و سایر وکلای عظام دیدند تأکید در حضور جمعی از وکلا شده تصویب کردند آقایان وکلاییکه احضار شده بودند قبل از شروع بمذاکره رسمی مجلس بروند تلگرافخانه و آقایان وکلا هم رفتند بعد از این یکی دیگر از وکلای آذربایجان تلگرافی ابراز کرده واظهار داشت که اجازه داده شود این تلگراف را هم قرائت نمایند تلگراف مزبور خوانده شد که نسوان رعایای حاج آقا محسن عراقی از قم اظهار تظلم کرده بودند بخاکپای اعلیحضرت همایونی بتوسط مجلس محترم و مشعر باینکه با وجود حکم صریح واطمینان حکومت با قسم قرآن مردان ما را برد که رفع تعدیات نماید از طرف شیخ عبیدالله ثانی حاج آقا محسن پسر کردگی ابراهیم آقا و یکی دیگر جمعی اشرار ریختند 14 نفر را مقتول و هفده هیجده نفر مشرف بموت. باقی گرفتار و حکومت هم در سلطان آباد نمیتواند جلوگیری نماید و مأمورین حکومت در دهات گرفتار آدمهای حاج آقا محسن، اگر از طرف دولت وامنای ملت دادرسی نشود ناچاریم بجای دیگر تظلم نماییم. عموم اهل مجلس از مضمون این تلگراف بسیار متأثر شده ویکی اظهار داشت اگر این طور است ثمر نشستن ما در اینجا و حرف زدن ما چیست یکی دیگر اظهار داشت که خیلی عجب است شما میگویید اگر این مطلب راست است وحال آنکه تعدیات حاجی آقا محسن بالاتر از اینها است.

یکی دیگر اظهار داشت احضار حاج آقا محسن را مجلس جدا از وزارت داخله بخواهد جمعی متفقا اظهار کردند کدام وزیر داخله وزیرداخله ما هنوز معنی مسئولیت را نفهمیده و نخواهد هم فهمید مکرر در خصوص حاج آقا محسن از طرف مجلس نوشته شده احضار نمایند ثمری نبخشیده و همچنین درخصوص احضار متولی باشی قم که جمعی آنجا از دست او متظلمند نوشته شده و در خصوص عمل نان چندین مرتبه نوشته شده هیچکدام مفید فایده نشده و پریروز شرحی در جواب مرقومه جناب آقای میرزا سید محمد مجتهد از بابت عمل نان نوشته و تمام تقصیرها را بگردن (کمپانی) نان گذاشته و حال آنکه ما خبر داریم کمپانی خیلی جدو جهد و همراهی نموده است هر وقت میخواهیم بوزراء اعتراض کنیم میگویند بی احترامی نشود پس با احترام چگونه با اینها رفتار نماییم و حال آنکه تمام وزرا از همراهی با مجلس استنکاف دارند وحسن تدبیریکه بنظرشان رسیده همین است که باهمال مانع پیشرفت مجلس شوند.

یکی دیگر اظهار کرد چندی صاحبان تیول را محرك شده و با هم اتفاق کرده نتوانستند کاری بکنند حالا باین تدبیر میخواهند مانع مقاصد مجلس شوند. باز همان وکیل سابق اظهار داشت این تدبیریکه وزراء خیال کرده اند خدمت است یا خیانت است مسلما خیانت است این هیجان عامه ملت استقبال باین مجلس است اگر این مجلس نباشد مجلس دیگری منعقد نخواهد شد این وکلا نشد وکلای دیگر معین خواهند کرد محال است جلوگیری از این ملت شود تمام مردم رو بآسایش و ترقی قدم میزنند در این صورت چطور ممکن است جلوگیری از مردم والله این حرکات وزراء خیانت است نسبت باعلیحضرت شاهنشاه و دودمان سلطنت غرض از تأسیس این مجلس اینست که ما امر معاش خود را از اول منظم کنیم و بعد امر معاد را یعنی اجرای احکام الله و مذهب جعفری را بروز و اشاعه بدهیم و ما هم باین مجلس مقدس نخوانده نیامده ایم بلکه اعلیحضرت شاهنشاه امر فرموده و خواستند و کم کم مطلب بالا گرفت از توجهات حضرت حجة عجل الله فرجه و بموجب فرمایش امام مجتهد جامع الشرایطی که دارای سه صفت باشد حکم کرده است موافقت با این مجلس محترم واجب است و مخالفت آن حرام حالا کسی این حکم را رد کند نعوذ بالله امام و پیغمبر و خدا را رد کرده است پس ما ملت تا آن قطره آخری که از خونمان باقی است هر کس مخالفت با این مجلس مقدس بکند بدنش را قطعه قطعه میکنیم. بنده الان دو سه هفته است جزء اعضاء انجمن عرایض هستم و میبینم بواسطه تظلماتیکه میشود چه محشریست این هیئت وزراء امتحان خود را دادند چاره نیست جز آنکه هیئت وزراء تغییر کند وزیر امور خارجه ما بقدر یکنفر پلیس نمیتواند کار صورت بدهد یکی از وکلای خراسان

چنین عنوان نمود این مجلس هر وقت میخواهد درس بدهد شاید بعضیها در مقام آموختن نباشند و قرار است کسیکه یاد نگرفت باید مطلب را بطور دیگر باو القاء کرد که یاد بگیرد در این دو مجلس که دو وزیر مسئول ما اینطور معنی مسئولیت را گفتند معلوم شد هنوز نفهمیده اند وبگفتن لفظ حالی نشده اند پس حالا باید فعلی معنی مسئولیت را بآنها حالی کرد تا بفهمند. از وزیر خارجه از بابت آن حرکات جنرال قونسول تبریز سئوال میشود جواب مساعد نمیدهد بابت مسئله قزاقخانه سئوال میشود جواب مساعد نمیدهد در خصوص رقعه کربلا همینطور ابدا وزیر خارجه همراهی ندارد. در اینموقع باز صحبت از مسئله نان شد این اقدام در عمل نان که یك اندازه این دو روزه بهتر شده موقتی است و یا اینکه باز همان اشکالات سابق خواهد بود و بمردم خواهند گفت مجلس مانع است دیشب هفت هشت خروار نان مانده بود که بفروش نرفته بود امیدواریم ترتیب نان درست شود ولی از طرف دولت آن مساعدتی که باید بشود نشده رئیس سئوال کردند هیچ اقداماتی بعمل آمده که اسباب اطمینان شود؟

یکی از رؤسای کمپانی جواب داد اقدام اینست که ما خودمان از قم با گاری گندم وارد کردیم و در اینموقع مکتوب وزارت داخله که در جواب رقیمه آقای آقا میرزا سید محمد مجتهد نوشته شده بود قرائت کردند مشعر باینکه مطالب مرقومه آقا بتوسط تلفون بعرض خاکپای اعلیحضرت رسانیده شد و هر وقت تحصیل جواب شد فورا بعرض خواهم رسانید اما آنچه اطلاعات شخصی دارم این است دولت هیچوقت سه چهار هزار شتر و قاطر رکاب نداشته البته اگر باشد با آن رأفت ملوکانه مضایقه نخواهد شد و آنچه عقیده من است نباید این معاذیر را از کمپانی پذیرفت حق این است کمپانی از هرجا هست گندم بخرد منتها هر چه تفاوت قیمة داشته باشد دولت معاونت خواهد کرد.

یکی از وکلا ء- دولت هفت هزار شتر دارد و همچنین قاطر دارد معهذا هر وقت موکب همایونی بفرح آباد یا جای دیگر تشریف فرما میشود پانصد تومان کرایه مال بپای دولت حساب میکنند یکی دیگر اظهار داشت شصت هزار خروار گندم باید از خالصجات و بلوکات طهران تحویل انبار دیوانی شود اگر این گندم تحویل شود آیا گرانی میشود؟ این شصت هزار خروار جنس نباید تحویل انبار شود اما کمپانیکه ما با هزار زحمت او را تشکیل دادیم و تا حال نان مردم را رسانده مجبور است از هر جا هست گندم بخرد!! در اینموقع جناب رئیس چنین عنوان کردند یك یادآوری میکنم باین مجلس که نتیجه گرفته شود یك جمعی جنسی داشته خاصله جات اطراف طهران قریب چهل و هشت هزار خروار است و دوازده هزار خروار هم از بابت اربابی جزء جمع است اعتقادم این است که عموما رای بدهند این جنس تا حبه آخرش ضبط انبار شود چون حالا موقع این کار است یادآوری کردم اگر مسامحه شود هر سال بهمین اوضاع که می بینید از بابت نان مبتلا خواهیم بود و یك کرور ضرر برای ملت فراهم خواهد شد قیمة همین جنسها میرود توی کیسهای اشخاصیکه محتاج بفروش گندم نیستند نگاه داشته بقیمت گزاف میفروشند یکی از وکلا اظهار داشت سابقا که ممیزی مالیات شده یك قسمت آنرا نقد قرار دادند و یك قسمت دیگرش را جنس این ملاحظه بجهت همین عمل نان مردم بوده بعد کم کم این جنس را بعضیها باسم حقوق و جیره وعلیق بردند حال باین ترتیب که رئیس فرمودند در تمام ولایات معمول شود بسیار خوب است یکی از وکلا سؤال نمود مگر این ترتیبی که گفته شد جزو آن موقوفی تسعیر جنس نبود که سابقا مجلس تصویب کرد جواب داده شد که آن مسئله موقوفی تسعیر جنس جزو جمع بود و این مسئله جزو خرج مملکت است اشخاصی هستند که هزار خروار جنس دارند انبار نموده بقیمة گران میفروشند جهت ندارد این اشخاص در عوض عین جنس قیمة آن را از دولت دریافت دارند و جنس ضبط انبار دولتی شود رئیس فرمودند همه میدانید و گاهی هم من خودم داخل کار بودم بعضی اوقات واسطه میشدم از برای اشخاصی که دو خرورا سه خروار جنس مستمری دارند که حکومت عین جنس را بدهد نمیداد قیمة از قرار خرواری سه چهار تومان میدادند و تمام این جنس مفقود میشود کجا؟ در انبارها برای اینکه خرواری سی تومان بشود بفروشند حال تمام این جنس بیاید انبار آن اشخاص عوض جنس پول بگیرند یکی از وکلا گفتند که دولت همه ساله صد هزار تومان و دویست هزار تومان از بابت مسئله نان متضرر میشود وحالا چند سال است که همین طور است اگر چنانچه بهمین نرتیب که رئیس فرمودند اقدام شود اولا دیگر ضرری بدولت وارد نمیآید و ثانیا در طهران هیچوقت نان از یکمن یك قران بالاتر نمیرود بلکه کمتر میشود باز رئیس گفتند حالا مذاکرات این است که همین طور باید شکایتی کرد از وزارت داخله و خارجه که د رامورات مسامحه دارند جمعی گفتند دیگر از شکایت گذشته باید عزل اینها را خواست یکی از وکلا گفتند گویا تقصیر وزارت داخله فقط بجهة احضار حاج آقا محسن است اگر بجهة این است خوبست اول یك تحقیقی بشود که اقدامی شده یا نه بعد عزل او را بخواهید یکی از وکلا جواب داد که تنها درخصوص حاج آقا محسن نیست مسئله احضار متولی باشی قم است فقره حشمت الملك و آصف الدوله و استرداد اسرا و عمل نان است در هیچکدام اینها اقدامی نگردد و جواب صحیحی نداده اند یکی دیگر گفت همه این فرمایشات آقا صحیح است تضمیناً یکماه قبل که وزارت داخله در مجلس حضور داشتند فرمودند قوانین جدیدی نداده اند با قوانین قدیمه هم نمیتوانیم جلوگیری از این انقلابات نماییم مجلس جواب داد کسی بشما گفته مادامیکه قوانین جدیده حاضر نشده شما امورات را معطل بگذارید البته شما تا قوانین جدید مرتب نشده بطور قدیم رفتار کنید و منهم عرض کردم که بمیزان شرع باشد معهذا تا حال هیچ اقدامی نکرده اند وزیر داخله که نمیتواند بحکام بنویسد که آشوب نکنید فایده اش

چیست مخصوصا اینها را برای خودشان رفیق میگیرند یکی دیگر اظهار داشت حاج شکرالله نامی راه عراق و خوانسار را بریده و جناب آقا شیخ محمد باقر که وکیل خوانسار هستند مسبوق میباشند و انجمن عرایض هم میدانند اقلا چند عریضه تکشی تا حال

داده شده ابداً بهیچوجه اقداماتی در این خصوص بعمل نیامده یکی دیگر اظهار کرد در این موقعها میگویند قشون منظم نداریم من میگویم این تهیه را که برای برهم زدن مجلس میکنند برای امنیت مملکت بکنند مجلس هیچ کار و مقصودی ندارد جز آسایش خلق یکی دیگر اظهار کرد یك تقصیر بر وزارت داخله در باب ملا حسن و میرزا آقای یزدی است که جناب حجة الاسلام آقای میرزا سید محمد مجتهد فرموده اند چه اقدام کرده اند آقای میرزا سید محمد مجتهد فرمودند بلی گویا یکی از آن دو نفر در حبس است یکی در امامزاده متحصن شده و از یکی استنطاق اینطور شده که این مردم را توکشتی گفته است نه البته از کسی بپرسند تو آدم کشته میگوید نه.

در این موقع تلگرافی که از یزد بتوسط حاج محمد اسمعیل آقا بمجلس شده بود د رهمین خصوص قرائت شد مشعر باینکه حکم شرع وعرف یزد بدست ملا حسن و میرزا آقا است خانه هر کس را میخواهند خراب میکنند خانه مرا همخراب نموده اند حکومت از عهده برنمیآید چنانچه جلوگیری نشود بجاهای دیگر سرایت خواهد کرد. یکی دیگر از وکلا اظهار داشت مخصوصا زنها رامحرك میشوند که در دکان نانواییها جمع شده اغتشاش کنند یکی از روسای بانك اظهار داشت خود خبازها را هم محرکند مشهدی حسین نامی که در پاچنار دکان دارد چند روز قبل گفت گندم نداریم حواله دادیم یك روز بعد از آن باز گفت گندم نداریم و نمیتوانم از عهده برایم در صورتیکه گندم داشت بالاخره قرار شد دکان را تحویل بدهد بدیگری بدهیم زمان تحویل گرفتن معلوم شد هشت خروار و سری آرد دارد بعد از آنکه دکان را از او گرفتند باز سایر خبازها واسطه شدند که مجددا دکان را واگذار بخودش بکنید یکی دیگر از روسای کمپانی چنین اظهار کرد که اگر از طرف دولت بکمپانی درست مساعدت میشد قرار گذاشته بودیم در این دو ماه آخر محض احترام مجلس نان را یکمن یك قران بفروشند طوری ما را سرپیچانیدند که نتوانستیم تهیه کاملی نماییم. یکی دیگر از وکلا عنوان نمود اینکه گفته شد تهیه اردو میکند اردو چیزی نیست تمام قشون را بیاورند اهل مجلس را تمام بکشند و ملت را بکشند معهذا ملت از این چیزها نمیترسد این وزیر داخله چه کار خواهد کرد برای شما والله چهار گوسفند را نمتیواند نگهدارد وزیر داخله که نمیداند بجنورد جزو خراسان است یا استراباد چه فایده دارد باید عزل او را خواست یکی دیگر اظهار داشت هزار و هفتصد خروار گندم از بابت خالصه باقبال الدوله حواله دادند که بکمپانی بدهد مدعی شده که من چهل هزار تومان از دولت طلب دارم این پول را بدهید گندم را بگیرید آخر یکی نیست بپرسد این چه طلبی است که شما دارید صورت آن را بنمایید آنوقت پول بگیرید. یکی دیگر بیان کرد که اینها کارهای ظاهری آنها است اگر کارهای باطنی آنها گفته شود آنوقت معلوم میشود که چه طور دولت خواهی میکنند میروند بعرض اعلیحضرت میرسانند که چند نفر منحرف الطریفه در مجلس هستند و جمعی آمده اند باعث نشر مذهب بهایی در ولایات شده اند و مردم را دعوت میکنند اگر این مطلب راست است بپس کو؟ چرا همچو اشخاص را نگرفته و بدار نزدند. یکی از وکلای قزوین اظهار کرد که تمام این مطلب فهرست شده با تلگرافیکه از قم آمده بحضور اعلیحضرت تقدیم شود و عزل وزارت داخله را بخواهید. یکی دیگر از وکلا چنین تقریر کرد که تقصیر وزارت داخله ثابت شد اما تقصیر دیگران ثابت نیست بموجب قانون تمام وزرا ضامن اعمال یکدیگرند باید تمام این هیئت تغییر کند آقا میرزا سید محمد مجتهد فرمودند آیا هیئتی بهتر از اینها دارید گفته شد پس چه باید کرد آقا فرمود باز همین هیئت را مجبور نمایند که بدرستی از عهده مسئولیت برآیند یکی از وکلا بیان نمود همین هیئت وزرا در حضور آقا آمدند و مسئولیت را بعهده گرفتند تا حال چه کرده اند باید آنقدر هیئت وزرا عوض شوند تا از عهده این مسئولیت برآمده و همراهی نمایند بالله اینها خائن شخص مقدس اعلیحضرت هستند این مجلس شوخی و ملاعیه برنمیدارد یا باید بتوپ بسته شود یا باید باقی باشد با تمام لوازم و شرایطش (همه یك دفعه اظهار داشتند که این مجلس باقی خواهد بود و بهتر ازینها. خیال آنها هم آسوده باشد) باز همان وکیل اظهار کرد که بعرض اعلیحضرت میرسانند اعضای مجلس ناقصند کو آن کاملیکه در هیئت وزرا هستند یکی دیگر از وکلا اظهار نمود که وکلا یك نقصی دارند که صاحب پارك و کالسکه واملاك نیستند یکی دیگر از وکلا چنین بیان کرد که امور مملکت پیشرفت نمیکند مگر بواسطه اتحاد مابین دولت و مجلس واین اتحاد هم نمیشود مگر بواسطه اطمینان طرفین از یکدیگر حال از اعضاء محترم مجلس سئوال میکنم باین هیئت وزرا آیا اطمینان دارید (همه متفقا گفتند خیر اطمینان نداریم) یکی دیگر اظهار داشت که میروند بعرض اعلیحضرت میرسانند که مجلسیان با شخص مقدس اعلیحضرت کار دارند بالله ما شخص اقدس اعلیحضرت را میخواهیم و هیچ رنجش و گله مندی از بندگان اعلیحضرت نداریم و تا حالا کمال عطوفت و مرحمت را فرموده اند یکی از وکلا آذربایجان

چنین بیان کرد که در اول کار هر چه آقای سعدالدوله گفت باید این هیئت وزرا عوض شود کسی گوش نداد حالا چاره نیست جز اینکه این هیئت تغییر کند تا عوض نشود کارها درست نمیشود.

یکی دیگر از وکلا اظهار نمود لباس دوخته شده بجهة سرباز دستی نه تومان بپای دولت حساب کرده اند امروز حاضر است کسی که دستی سه تومان تمام میکند اینها خیانت نیست؟ نباید ما بگوییم آخر ما قسم خورده ایم که بدولت و ملت خیانت نکنیم.

یکی دیگر بیان نمود قوام الدوله را معزول کردند بجهة همین مطلب که اینگونه براتها را امضا نمیکرد. یکی دیگر اظهار داشت آیا این وکلا بد وکلایی هستند که تمام از کارهای شخصی خودشان دست کشیده شب و روز در عقب کار واصلاح مملکت هستند؟ آیا اول فایده این بکجا راجع است؟ غیر از اینکه بشخص مقدس اعلیحضرت راجع است معهذا میروند بعرض اعلیحضرت میرسانند که این وکلا بد هستند باید بدار کشید. باز صحبت شد باید هیئت وزرا تماما تغییر کند.

یکی از وکلا- در تغییر هیئت وزرا ممکن است از بعضی وزرا که مجلس از آنها راضی است و همراهی نموده اند دو باره معین شده و سرکار خودشان باشند یکی دیگر بیان نمود که تغییر بعضی از هیئت وزرا را معمول است اما هر وقتی که عدم اطمینان بهیئت وزرا حاصل شد و خود وزرا این عدم اطمینان را احساس کردند خودشان استعفا میدهند ولی این همه جا اطراد ندارد و لازم نیست بواسطه یکنفر همه معزول شوند حالا ما هم ملاحظه نماییم ببینیم یا این مقتضیات حالیه صلاح هست که تغییر تمام هیئت وزرا را بخواهیم یا نه همه میدانند که بنده یك اندازه در امور مالیه بصیرت دارم وزیر مالیه تا امروز یك قدم برخلاف رفتار نکرده است هر وقت مسئولیت ایشان را طوری نمایند که بتوانند از عهده مسئولیت برآیند بهتر از این وزیر مالیه ما کسی را برای عمل مالیه نداریم یکی از وکلا جواب داد اگر بنا شد حدود قرار بدهیم سایرین هم همین طور خواهند گفت مثلا وزیر داخله میگوید قشون منظم نداریم پول نداریم که رفع این اغتشاشات را نماییم همان وکیل جواب داذد شا میتوانید از راه دیگر برای وزارت داخله تقصیر ثابت کنید مثلا در خصوص حشمت الملك که اخطار شد این قدر پول گرفته اید جواب نتوانست بدهد همینقدر گفتند پول گرفته ام ولی کمتر از آنها بوده که گفته اند و آنهم از بابت تفاوت عمل بوده جواب داده شد سیستان و قوجان پارسال ممیزی شده دیگر تفاوت عمل ندارد ابدا نتوانست جواب بدهد باید همان وقت معزول شده باشد در این موقع جناب رئیس اظهار داشتند تغییر هیئت وزرا در این قانون اساسی که فعلا در دست داریم قید نشده یکی از وکلا جواب دادند تمام این مطالب در جزو آن دستخط ثانوی است که گرفتیم. فی الجمله مذاکره در اینخصوص شد باز رئیس اظهار داشتند موافق قانون اساسی که امروز در دست است ما فقط میتوانیم به افراد وزرا ایراد وارد آوردیم حال تقصیر هر کدام مدلل شده رای گرفته شود که عزل او خواسته شود بعضی گفتند در خصوص وزارت داخله رای گرفته شود بعضی گفتند حالا که اینطور است تقصیر وزارت خارجه بیشتر است اول در باب او رای گرفته شود رئیس گفتند چون بدوا صحبت وزارت داخله شده بود اول در خصوص خواستن عزل وزارت داخله رای گرفته شود در اینموقع ورقه رای منتشر گردید و از قرار ذیل اخذ رای شد. (ورقه سفید 79، ورقه آبی 1، امتناع 10 و مجلس ختم گردید.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 78

جلسه: 78

مذاکرات 5 روز شنبه 18 شهر ربیع الاول 1325 دارالشورای ملی

امروز بدواً وکلادر اطاق مخصوص مشغول مذاکره مطلب مهمی بودند پس از ختم آن مذاکره آمدند باطاق رسمی و تخمیناً نیم ساعت بغروب مانده مجلس علنی رسما افتتاح یافت اول مذاکره در باب جواب تلگراف مجلس که از دومای روس رسیده بود بمیان آمده و چنین اظهار شد که این جواب از دوما حالا رسیده و بمجله ترجمه شده چون مدتی بود منتظر این جواب محبت آمیز بودیم قرائت شود تلگراف مزبور خوانده شد و درآخر تلگراف کلمه (زنده باد مجلس ملی ایران) قرائت گردید یکمرتبه تمام وکلا محترم بصدای بلند هم آواز گشته گفتند (زنده باد دومای روس) و یك حال بشاشت مخصوصی بعموم دست داد.

تلگراف مجلس ایران بدومای روس

پطرز بورغ (دما)

مجلس مبعوثان ایران تبریك و تهنیت میگوید مجلس محترم دوما را در موقع خجسته افتتاح آن از آنجا که روح حریت طلبی که سبب هیجان این دومجلس محترم است دراصل یکی است تمام ملل در تسطیح جاده عدالت برادرند مجلس محترم جوان ایران با کمال افتخار و ضعف از صمیم قلب دعا میکند بهره مندی و نیل بمقصود آن همزاد محترم ارشدش را و با آن مجلس محترم هم صدا شده بآواز بلند فریاد میکند زنده باد آزادی ملل و زنده باد عدالت.

(مجلس شورای ملی ایران).

جواب دومای روس

از پطرز بورغ بطهران

دومای مملکت امپراطوری روس از مجلس شورای ملی ایران متمنی است که اظهار تشکر و امتنان ویرا در جواب تبریکات خود بحسن قبول تلقی کند از عباراتیکه از روی هواخواهی آزادی و عدالت و برادری ملل در تلگراف متبرکه مندرج بود صدای همرگی و موافقت در فضای دوما پیچیده هر دو مجلس که تقریبا در زمان واحد ابواب صداقت و نیکبختی بر ملتین گشوده و برای اصلاح احوال و تحصیل آسایش و رفاه نوعیه با میلی ثابت و نشاطی صادق مهیا و بیدار شده اند اعتقاد راسخ و یقین کامل دارند که هر قدمی در این راه خیر بردارند میعاد غلبه کلمه حق و فتح و نصرت صلح ابدی را نزدیکتر و حرکت ایران را بسرمنزل آزدی و حریت سریعتر کرده اند.

زنده باد مجلس ملی ایران پاینده و جاوید باد مکنوناتیکه موجب اتحاد و اتفاق نمایندگان مجلسین است. رئیس دومای مملکت امپراطوری روس کلوین پس از این یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمود. که چون امروزه وضع تغییر کرده و حالا و هیئت وزراء هم تغییر نموده. حالات وکلا هم باید تغییر کند لایحه در این خصوص نوشته شده اگر ریاست مجلس اجازه فرمایند قرائت شود.

رئیس بعد از ملاحظه لایحه مذکور جوابدادند. صلاح این است این لایحه در مجلس خاصی خوانده شود فعلا تلگرافی است از میانج رسیده قرائت شود. تلگراف میانج که از طرف انجمن خلخال بتوسط آقای شرف الدوله بمجلس مقدس مخابره شده بود قرائت شد مشعر باینکه شکرالله خان شاطرانلو مدتی به میانج رفته بود پس از مراجت از میانج صلاح خود را در این دیده که جمعی سوار باطراف خلخال مثل ملخ پراکنده نموده مشغول تاخت وتاراج شده و مخصوصا اشتهار داده است که برچیدن انجمنها و منع پیشرفت مقاصد ملی اهالی اینجا بمن واگذار شده است و علاوه هشت ماهست که خلخال حاکم ندارد استدا اینکه سریعا علاج فرموده و رفع این فتنه و آشوب و تعدیات را نمایید.

رئیس چنین اظهار کردند که همچو بنظر میآید این شخص سرخود این کارها را نموده باید این تلگراف را بوزارت داخله فرستاد که جلوگیری از حرکات این شخص شده و موجبات آسایش اهالی خلخال فراهم آید. یکی از وکلا اظهار داشت کدام وزیر داخله؟ ما که وزیر داخله نداریم. جواب داده شد ما بشخص کار نداریم با وزارتخانها کار داریم هر مطلبی باید باشد بوزارتخانه ها رجوع شود. و یکی دیگر اظهار کرد تاکنون این اغتشاشات برای این بود که هیئت وزرا تا حال در مقام اجرا نبودند ولی حالا که حالت هیئت وزرا تغییر کرده انشاء الله بعدها از مفسدین جلوگیری خواهد شد و بمحازات خواهند رسید. در این موقع آقا سید عبدالله مجتهد فرموئدند لایحه که اهالی نراق بجناب حاجی میرزا فخرالدین مجتهد نوشته اند وایشانهم شرحی در حاشیه آن بعنوان من نوشته اند قرائت شود. لایحه مزبوره را قرائت کرند خلاصه مضمون این بود: حضور جناب حجة الاسلام آقای حاج میرزا فخرالدین نراق که سالهای سال دارالشرع بوده سه نفر بابیهای نراق که مشهورند و حکم دفاع از طرف حجة الاسلام در باره آنها شرف صدور یافته. در ایام عاشورا آن سه نفر قبلیح اعمال خود را آشکار کرده و مردم عوام را ترغیب مینمودند بطوریکه عماً قریب دین اسلام از میان خواهد رفت لهذا چاکران هم بهیجان آمده همان سه نفر فراراً رفتند بجاییکه مرکز بابیه است و بواسطه تلگرافات در صدد اشتباه کاری و اسباب تصدیع اولیای دولت و ملت را فراهم آورده اند چاکران عریضه عرض کرده ایم باین عنوان که اینها را راه نخواهیم داد بیایند نراق مردم را اغوا نمایند و دارایی آنها را هم هر چه هست میخریم و دست بردار از قصد خودمان نیستیم و حجة الاسلام را قسم میدهیم بحجت عصر عجل الله فرجه در حاشیه همان عریضه شرحی بنویسید بمجلس محترم که حکم صادر شود ریشه این مذهبها کنده شود. خلاصه مضمون حاشیه آن لایحه این بود: حضور جناب حجة الاسلام آقای آقا سید عبدالله مجتهد تصدیع عرض میدهد این مشروحه عریضه نراقیها است و تفصیل آن این است که سه نفر بابیه کفر خود را اظهار کردند حکم کردم برای اصلاح حل سایرین این سه نفر را بیرون کردند اکنون معلوم میشود در صدد اشتباه کاری برآمده اند خواهشمندم تفصیل بمجلس اظهار شود و حکم داعلی را امضا فرمایند. یکی از وکلا چنین تقریر نمود از روزیکه مجلس محترم منعقد شده اعتقاد بنده این است که تمام جالسین این مجلس اعتقاد حقه دارند باجتهاد خودشان و در فورعات هم با مجتهد هستند یا مقلد والی از اطراف چنین گمان کرده اند که ما اینجانشسته ایم فقط برای اینکه بگوییم فلان وزیر چه شد و فلان حاکم چه کرد. نه خیر. بلکه در اجرای احکام دینهم بموقع ساعی خواهیم بود. يك عالميرا ديدم كانه ياس دارد كه اين احكام مجرى شود الحمدالله دعاى آن عالم مستجاب گشته واين مجلس مقدس تأسيس شده واز اطراف بخيال اينكه ما نميدانيم طريقه امر بمعروف را چيست مردم بعضى انجمنها ترتيب داده ند بخيال خودشان كه امر بمعروف نمايند و اين ترتيب صحيح نيست و اسباب توليد فساد است اجراى احكام بايد از يك جا شود و من لايحه مختصرى در اين خصوص نوشته بودم حالا موقع آن است كه خوانده شود لايحه كه نوشته بود قرائت كرد. مشعر بود باينكه بموجب دستخطى كه اعليحضرت فرموده اند قانون اساسى مشروطه اين مملكت موافق شرع باشد بايد خوردن مسكرات و فروش مسكرات و ساير منهيات و ترياك فروشى غدغن و موقوف شود. و هر كس در اين مملكت است بايد در تحت حكم يك قانون باشد يكى از وكلا جواب دادند كه شما راشخصى متدين ميدانيم ولى

حق شما نبود که این لایحه را بدون اینکه بلحاظ جناب رئیس برسد بخواهید فقط حق شما این بود که این لایحه را بدوا بدهید خدمت جناب رئیس که ملاحظه نمایند ببینند اگر صلاح است آنوقت خوانده شود.

پس از این یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمودند که برای اصلاح خرابیهای عدیده سابقه از تفضیلات الهی چنین مجلس و دولت مشروطه بما نصیب شده و آرزوهای دیرین 30 کروز ایرانی طواف و گردش کرده شفای دردهای بی درمان خودشان را پیدا نموده و از این مجلس علاج دردهای خود را متوقعند و بدیهی است این مجلس موافق متوقات آنها کار نکرده ولی نه بآنطور که شهرت کرده مجلس در اینمدت کار نکرده بلکه با این موانع که پیش برده خیلی کار کرده اما از روی انصاف ما هم نتوانسته ایم به درستی از عهده مسئولیت خودمان برآییم و این عدم موفقیت را من سه قسمت میکنم. یکی راجع بدولت یکی راجع بملت و یکی راجع بمجلس اما مسئولیت راجع بدولت نظر بآن ملاحظاتیکه در کمیسیون مخصوص صحبت شد توضیح نمیکنم و انشاء الله بواسطه تغییر حالتی که پیدا شده کارها پیشرفت خواهد کرد. اما مسئولیت راجع بملت هر یکی از نظر مختلف نگاه میکند جمعی از نان و گوشت صحبت مینمایند بگمان این که مجلس باید عمل نان و گوشت را اصلاح نماید جمعی از طرق و شورع مذاکره میکنند و از اطراف اصلاح انقلاباتیکه شده میخواهند جمعی هم اسبابی فراهم آورده اند که اوقات مجلس را ضایع کرده اند از اینها هم باید گذشت. اما آنچه راجع بمجلس است اجرا نداشتن نظامنامه داخلی مجلس است بموجب نظامنامه قرار است مطالب باید بدوا بطور لایحه بریاست مجلس اظهار شده و قبل از وقت اذهان مسبوق شود که در چه خصوص گفتگو خواهد شد آنوقت اگر ریاست مجلس آن عنوان را قابل مذاکره دید و صلاح دانست در آنخصوص مذاکره بعمل آید و تا حال این مسئله مراعات نشده و چیز دیگری که موجب عدم پیشرفت بود افکار ترتیب نطق است معلوم است که معنی مشاوره گفتن است و شنیدن. برای اینکه تکلیف معلوم شود خوب است ملاحظه کنیم که سلامت الفاظ با افکار مدخلیت دارد و بهتر میشود نتیجه گرفت ولی اینجا هر مطلبی که عنوان میشود از چهار طرف هجوم میآورند و شخص متکلم باید با دو سه کلمه مذاکره خود را قطع میکند و باین طور نطق هیچوقت منتج نتیجه نخواهد شد زیرا که متظلم آن آزادی را ندارد که نتیجه بدست آورد از روزنامها میزان کلیه آن گفتارها معلوم است. عوض اینکه گفتارها ترقی کرده بالا برود تنزل نموده پایین آمده است علت اینست که متکلم نمیتواند نطق کدن. و سامعین هم نمیتوانند بفهمند. تکلیف روزنامه نویس هم سخت تر شده. اگر بطوریکه عرض شد مراعات شود متکلم نطق را بهتر ادا میکند و روزنامه نویس بهتر میتواند ضبط نماید. بواسطه بی ترتیبی نطقها بسا دیده ایم روزنامه نویسها چیزی نوشته اند که متکلم میگوید من نگفته ام و سابق که صحبت روزنامه شد بملاحظاتیکه در نظر بود گفتیم کهاسامی نوشته نشود ولی بتجربه دیدیم از آن قوتیکه اسامی نوشته نشد بدتر شده وامروز عرض میکنم که باید اسامی نوشته شود. زیرا که از به نوشتن اسامی خیلی تولید فساد شده واز برای آتیه هم تولید فساد میکند بجهة آنکه ملت نمیتواند تهیه نماید آن پارتیهایی که بیاد تشکیل شود چنانچه در يك نمره روزنامه نوشته شده ود که میکروب نفاق بین اعضا مجلس سرایت کرده يك ایراد دارم که تمامی مسئولیت را بگردن مجلس انداخته البته در مجلس اختلاف آراء پدیدار میشود و یا اختلاف آراء نباشد معنی مشاوره بعمل نمی آید. و فرق است مابین اختلاف آراء و نفاق اما در آن روزنامه نوشته نفاق در میان وکلا نشر دارد و کسانیکه نمیدانند گمان میکنند که در حقیقت نفاق است بین وکلاو این صحیح نیست و مقاصد را باطل میکند و حال آنکه ما خودمان هیچ همچو چیزی را احساس نکرده ایم پس میگویم همان روزنامه یا یکی دیگر این مطلب را تکذیب کند یکی دیگر از وکلا چنین اظهار کردند که تمام مطالبیکه آقای مستشارالدوله گفتند صحیح است ومن در فرمایشات ایشان شرکت دارم مرگ در يك کلمه اخیره که میگویند مجلس کاری نکرده. وقتیکه ما تصفح میکنیم تاریخ را میبینیم از اول دنیا تا حال چند طبقه ناصح پیدا شده. اول سلسله انبیا و اولیا بوده که ظالمین را نصیحت کرده و هدایت نموده اند. پس از آن طبقه شعرا هستند که یا بمصلحت وقت اشعار مدایح گفته وبکنایه بزرگان هر عصر خالی کرده اند که تو باید دارای این صفت باشی و در حقیقت بعضیها هم آن صفات را داشتند

طبقه سیم دارالشوراهای دنیا است وخطاب اینها بمظلومین است که ندا میکنند ای مظلومین ساکت نباشید و رفع ظلم از خود نمایید که شما نمیتوانید مظلوم واقع شوید و این خیلی خدمت بزرگی است زیرا بواسطه فشاریکه ازظالمین روی قلوب وافکار بوده مانع این بوده که مظلومین حقوق خود رامطالبه نمایند وقتیکه آن مانع را رفع کردید همه در صدد خواستن حقوق خود برآمدند این است که هجوم افکار شده و عقیده من این است که رفع این فشار خیلی خدمت بزرگی است که این مجلس کرده. یکی دیگراز وکلا اظهار داشت چیزیکه در نوشتن اسامی وکلا در روزنامه باید بشرط شود این است که سایرین عرصه ناطق را تنگ نکنندو آنچه مکنون خاطر گفته شود که منشیها هم بتوانند بدرستی ضبط کنند تا اینکه بعد اظهار نشود که ما این نطق را نکرده ایم اگر اینشرط رامیکنند که اسمها نوشته شودوالا مشکل است (یکی از وکلا اظهار کرد پس باید برای نطق کردن مدت قرارداد) همان وکیل جواب دادند که مطالب بتفاوت است يك مطلبی است که دامنه آن خیلی بزرگ است شاید تا بیست و چهار ساعت تکلم لازم شود. و يك مطلبی است مهمل که قابل بمذاکره نیست آنوقت ریاست مجلس اخطار میکند که بس است واین مطلب قابل مذاکره نیست.

یکی دیگر از وکلای رشت بیان نمودند که در هر کله یك فیضی است و اینکه این مجلس را تأسیس کرده اند بجهت این است که هر کدام از فضلا یك چیزی که بکله او رسیده وافاضه شده بگوید تا معنی مشاوره بعمل آید. پس در اینصورت وکیل که حق ندارد که آن نطق سابق را بعد از نیمساعت برداشته لباس دیگر پوشانیده بگوید و تضییع حق دیگری نماید اگر بآن متکلم سابق هم رأی است دستش را بلند کند والا بمکررات اوقات مجلس را ضایع ننماید. یکی دیگر از وکلا بیان نمود آقای مستشارالدوله یك چیزی در بابت نوشتن اسامی وکلا در روزنامه گفتند صحیح است یکی از آن اشخاصی که سابق رأی داد نوشته شود اما بشرط اینکه تا نطقها از زیر صحه یکی از منشیهای مجلس نگذرد زیر طبع نرود. یکی از وکلا جواب داد که این صحیح نیست و روزنامه نویس آزاد است منتهی در ضبط نطقها باید سعی نماید که تغییر در معنی حاصل نشود. یکی دیگر اظهار نمود این ترتیب که بنظر یکی از منشیان ملجس برسد بموجب نظامنامه است. و یکی از وکلای خراسان اظهار کرد در باب نوشتن و ننوشتن اسامی وکلا یکی بنده بودم که سابقا رأی دادم نوشته نشود. ولی حالا میگویم اگر نطقها درست نوشته میشود اسم نوشتن بهتر است والا اگر نطقها ناقص نوشته شود اسم ننوشتن بهتر است. یکی از وکلای آذربایجان عنوان نمود که تا بامروز مجلس میدان کارزاربود و فقط رجزخوانی میکردیم ولی مسلما بعد از این آن تغییر حالتی که در وزرا پیدا شده بر علیه ما کار خواهند کرد یعنی میخواهند ازما پیش بیفتد پس ما باید مطالب خود را پرورانده طوری ادا نماییم که شرافت داشته باشد و مثل قانون در روزنامه ها نوشته شود. ودر اینموقع مجلس ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 79

جلسه: 79

مذاکرات روز شنبه 20 شهر ربیع الاول 1325 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 18 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند و قرار بود امتیازنامه کارخانه کاغذسازی دفعه دوم قرائت و مطرح و مذاکره شود. لیکن چون تلگرافات از رشت و انزلی مخباره شده بود و اهمیت داشت بدواً قرائت گردید که خلاصه آنها قریب باین مضمون بود.

از رشت: تمام علماء باستثنای سه نفر و تمام ذاکرین واعظین واعیان و تجار بغیر از چهار نفر و اصناف و کسبه وغیره تماما حاضر و عرض میکنند نیامدن شما بتلگرافخانه اسباب وحشت شده چهار روز است تمام مردم از کارها تعطیل و از اطراف بشهر ریخته ابدا تأمل وصبر ندارند وکلا هم از جان افتاده نمیتوانند ساکت نمایند عرض عموم اینست که نظامنامه انجمنهای ایالتی و متمم قانون اساسی و امتیازنامه بانك بصحه برسد تا حال صبر کرده ایم دیگر صبرنخواهیم نمود و قوت صبر نمودن نداریم تمام وکلا رابتلگرافخانه آوردهند علماء واعیان و تجار و اصناف و غیره علاوه از سی هزار نفر جمعیت بقسمی حاضرند که اسباب وحشت است. ولو به تشریف آوردن حضرت اشرف وزیرداخله به تلگرافخانه باشد تشریف آورده این امررا اصلاح فرمایند و آمدن رحیم خان از طهران محرك این هیجان عمومی شده واز شیراز حالا تلگراف رسید جدا استدعا میکنند که بزودی بشارت فرمایید که حضرت والا مؤیدالدوله با انجمن آنجا همراه باشند.

خلاصه مضمون جواب از طرف وکلاء متحیریم که چرا عرایض وکلا قبول نشد آمدن ظفرالسلطنه موقوف شد وآمدن رحیم خان هم شهرت بی اصل است امروز هیئت وزراء در مجلس حاضر میشوند که جدا همراهی دولت را اظهار نمایند نظامنامه انجمنهای ایالتی هم تمام شد. ولی اینطور کارها را از کار باز میدارد البته اهالی را ساکت کرده اطمینان بدهید حرکت رحیم خان بجهت تبریز بود موقوف شد. مجدداً خواهش میشود که اهالی را ساکت نمایید و همین تلگرافات امروز در محضر وزراء قرائت شده در انجام مقاصد خواهیم کوشید ایضاً خلاصه مضمون تلگراف از رشت در جواب وکلا باین وعده مشکل است اهالی ساکت شوند هر قدر میخواهیم ساکت نماییم ناله بفلك میرسد ملتفت نکته سرحدی باشید کار زا دست نرود. چرا صریحا نمیفرمایید نظامنامه انجمنها تمام شده یا نه بصحه رسیده یا خیر. و بقیه قانون اساسی چرا بصحه نمیرسد امتیازنامه بانك همینطور دیگر ساکت کردن اهالی از قوه ما خارج وخودشان از تمام ولایات استمداد خواسته اند. خلاصه تلگراف از انزلی، چهار روز است عموم ملت حتی دهات و تمام ادارات و گمرك از کار دست کشیده با اهل و عیال در تلگرافخانه حاضریم و هرد قیقه هیجان مردم بیشتر و هیچ دخل بسابق ندارد و رفع این هیجان فوق قدرت وکلا است ملاحظه اهمیت سرحدی لازم وچهار روز است توسط وزیر داخله بخاکپای همایونی عرض نموده امضای قوانین را خواست هنوز جواب نیامده استدعا هر چه زودتر تلگراف همه صحه قوانین را بگیرید که خدای نخواسته دست از سربلند خواهد شد.

مذاکرات در خصوص این تلگراف بمیان آمد آقای سید عبدالله مجتهد فرمودند از شیراز هم تلگراف آمل که شورش کرده اند و آقا سید محمد مجتهد فرمودند اینها باید محرك داشته باشند یکی از وکلا اظهار داشت حالا چرا علاج این کار را نمیکنید یکی دیگر از وکلا جواب دادند اصلاح اینکار منوط باین است که هیئت وزرا بیایند واین تلگراف ارائه شده یك قراری بگذارند یکی از وکلای آذربایجان اظهار نمودمسئله امتیازنامه بانك که در مجلس تصویب شده گذشت حال معطلی آن چیس که بصحه نمیرسد جواب داده شد بصحه رسیده در دفتر مجلس ضبط است بجهت گرفتن چهار کرور پل بعد از وکلای رشت سئوال شد- در جواب مخابرات اخری انجمن رشت چه جواب دادید یکی از وکلا که بتلگرافخانه رفته بودند اظهار داشت باید از طرف مجلس جواب نوشته شود. لهذا جوابی ازطرف مجلس نوشته شده قرائت گردید که خلاصه آن قریب باینمضمون بود قرائت شده باید اکثر مواد آن با حضور حجج اسلام تنقیح و تصحیح شود ونظامنامه انجمنهای ایالتی هم تمام وامروز بهئیت وزرا داده میشود که بصحه ملوکانه برسد و امتیازنامه بانك هم بصحه رسیده در موقع خود تمام میشود درهیچیك از این مطالب کوتاهی نشده و دراین امور عظیمه هر چه فکر شود بهتر خواهد شد متمنی است عرصه را تنگ ندارند تا وکلا بهتر بکار مشغول شوند یکی از وکلا اظهار داشتند حال چه عیب دارد بطوریکه خود اهالی رشت خواسته اند بدهند یکی از وکلای رشت اظهار نمود بنده عرض کردم که حالایك تلگرافی هم بتوسط بنده و جناب حسام الاسلام بوزارت داخله شده خوب است این تلگراف را برسانیم آنوقت از طرف مجلس هم تلگراف بشود. یکی دیگر از وکلا اظهار نمود مجلس میگوید نباید آنها تکلیف برای مجلس معین نمایندو اخطار کنند ما که اینجا نشسته ایم اقدام بکارها مینماییم هروقت مساعدت نشد وکار پیشرفت نکرد آنوقت باید بآنها اخطار نماییم که همراهی نمایند نه آنها اتصافا تحکم بکنند اینگونه حرکات باعث مأیوسی مجلس میشود باید چشم وگوش ملت بحکم مجلس باشد نه اینکه تحکم نمایند (گفته شده چون مدتی است از اقدامات مجلس اثری پیدا نشد این هیجان بواسطه اوست) باز همان وکیل جواب داد این ظاهر نشدن اثر بملاحظاتی است که عقب افتاده از طرف مجلس قصور نشده آیا ببینیم کوتاهی شده یا وقع بدست نیامده اگر کاررا ازمجلس میخواهند باید صبرنمایند هر اجتماعی ملاحظه نمایید چقدر ضرر بملت واردمیآورد ما باید یکدقیقه باین امر راضی نشویم ولی هر وقت کار پیشرفت نکرد ما باید بآنها اخطار کنیم که تعطیل نمودهو مساعدت نمایند نه اینکه آنها اخطار نموده و حکم نمایند.

بعضی از وکلا اظهار کردند که این حرکت اهالی رشت رامحرك باید باشد. آقای سید عبیدالله فرمودند حالا تلگرافی بشود که اهالی رشت ساکت شوند و چند نفر برود تلگرافخانه وبآنها حالی نماید که اجماع اسباب اختلال حواس ما میشود و از کار بازمیمانیم و ضرر خود شما است. یکی از وکلابیان نمود خوب است در فقره بانك جواب بدهید که این مسئله راجع بخود اهالی آنجا و سایر جاهاست از ولایات تا حال چه همتی در خصوص بانك کردند و کدام کرورها را داند که بانك تشکیل شود. یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمود ایرانیها نشسته اند در ولایات دور و ما نشسته ایم اینجا و قلم در دست ما است تمام تقصیرات را به گردن آنها وارد میآوریم و من میخواهم امروز اینجا حامی آنها باشم البته ملت حق شرکت در امورات مملکتی دارد و میخواهد کار مجلس خوب پیش برود و شما یکدسته را معصوم قرار داده اید و یکدسته را جایزالخطا و ایندسته را اتصالا میزنید توی سرش اما آندسته که معصوم هستند هیچ فرض خطا برای آنها نمیکنید فرض محال که محال نیست یکدفعه هم باینها اخطار شود چه ضرر دارد الان چهار ماه است که در این مطالب مذاکره میشود مسودات آنها درست و باکثریت آراء قرار شد در یك هفته اصلاح شود. و من میگویم ملت حق تحکیم را دارد در اینموقع یکی از وکلاء چنین اظهار داشت میخواهیم بدانیم که در این چهار ماه مجلس بیکار بوده و کوتاهی کرده؟ مگر نمیدانید نوشتن قانون اساسی چقدر کار دارد مگر شما خودتان نبودید همان وکیل جواب داد. بلی این قانون اساسی تمام نشده کار دیگر بمیان آوردند مراعات الاهم فالاهم نشد و یکی دیگر از وکلای آذربایجان اظهار نمود نظامنامه انجمنهای ایالتی بیست روز است تمام شده حالا میگویید باید بنظر وزراء برسد تا حال کجا مانده بود. رئیس چنبن جواب دادند اولا گویا برشما مشتبه شده که نباید بنظر وزراء برسد شما بدانید آنچه که دراین مجلس تصویب میشود اول باید بنظر وزراء برسد بعد بصحه همایونی موشح شود و ثانیا گفتید بیست روز است نظامنامه انجمنهای ایالتی تمام شده در اینمدت دو دفعه بواسطه حك واصلاحی که شده بود پاك نویس شده و امروز تام شده است و بیش از اینهم نمیتوان کار کرد و یکی دیگر از آن وکلا بیان کرد ما هنوز معنی مجلس را نفهمیده ایم وقتیکه وکلا و دولت و ملت معنی مجلس را فهمیدند آنوقت کارها درست میشود تمام تقصیرها از خود ما است.

مکرر از یکدیگر عیب گرفتیم و حال آنکه اکثر معنی وکالت را نمیدانند کلیه حوائج مردم بهدو قسم است یا شخصی است یا عمومی شخصی را چند نفر یا یکنفر میتواند اصلاح نماید اما حوائج عمومی را نمیشود سی کرور نفوس در یکجا جمع شده کارهای خودشان را اصلاح نمایند پس چند نفری را وکالت داده میگویند شما در امورات ما نظارت داشته باشید و این پولیکه از ما گرفته میشود ببینید در خیر ما مصرف میشود یا در ضر ر ما واین وکالت نمیشود تا مردم وثوق تمام نداشته باشند کار پیش نمیرود چطور که یکنفر جلو مرا گرفته میگوید تو دروغگویی چرا؟ بجهت اینکه چند شب قبل متمم قانون اساسی را خواستند من جواب دادم تمام است تا روز سه شنبه شابد در مجلس علنی قرائت شود حال که در مجلس علنی خوانده نشده و در اطاق مخصوص قرائت شد میگوید تو دروغگویی با

این حال نمیشود کار کرد حق ندارد یکنفر از ملت اینطور حکم کند این ملت یا شما وثوق داشتند یا نداشتند اگر داشتند حق اعتراضی ندارند اگر نداشتند دسته دیگر انتخاب کنند.

مذاکرات زیاد در این خصوصها بمیان آمد بعضی گفتند تاکنون قصوری از طرف وکلا نشده و صحیح نیست بیکاری بیکدیگر داده شود بعضی گفتند تاکنون یك اندازه قصور از طرف هیئت اجرائیه بوده و حال بحمدالله آنها هم اتحاد و اتفاق کرده اند بر همراهی با مجلس و انشاء الله کارها پیشرفت خواهد کرد در این موقع هیئت وزرا مسئول بمجس آمدند.

(پس از بجا آوردن تعارفات رسمی).

اتابك اعظم چنین نطق کردند.

وزیر داخله- معلوم است اعلیحضرتت همایونی این کنستی توسیونی که مرحمت فرمودند کمال مساعدت و همراهی را با این اساس داشته و دارند بمعاونت و همراهی علما و حجج اسلام و وکلای محترم مجلس و ما هم که وزراء هستیم معاهده نمودیم که با اساس این کنستی توسیون همراه باشیم و احکام او را اجرا داریم اعلیحضرت همایونی بنده را که احضار فرمودند بعد از شرفیابی بخاك پای مبارك از اوضاع و طریقه کنستی توسیون سایر دول متمدنه از بنده استفسار فرمودند. بنده عرض کردم که لاعلاج باید هیئت دولت یا مجلس ملی متحد و متفق باشند تا اجرای احکام و پیشرفت مقاصد بآسانی بشود بنابراین بفرموده اعلیحضرت هماوینی با وزرا حاضر شده و عرض میکنم که برخلاف آنچه متصور اذهان شده ذات اقدس همایونی کمال میل و مساعدت و همراهی را با این اساس وملت دارند و ما که وزراء هستیم با کمال امتنان و تشکر حاضر شدیم برای اتحاد و همراهی و انشاء الله با اتحاد و اتفاق باید کاری کرد که اسباب سرافرازی از برای ما حاصل شود تمام دول امروزه منتظرند که ما چه خواهیم کرد تمام روزنامهای فرنگستان تاکنون در هر ماهی یك خبر از ایران نمینوشتند و حالا اقلا هر روزه یك ستون از احوالات امروزه ما مینویسند حال که اعلیحضرت همایونی بمیل مبارك ساعی در پیشرفت این اساس میباشند دیگر جای مسامحه و درنگ نیست و سزاوار نخواهد بود که بجد و جهد اقدام در امورات نشود.

حاجی امین الضرب- بنده از طرف مجلس و حضرات حجج اسلام عرض میکنم که ما هیئت وزرا را صادق القول میدانیم و همانطور که اظهار مساعدت و همراهی فرموده اید تمامی اهل مجلس متشکر و ممنون میباشند امید است که اقدامات و کردار وزرا مطابق با فرمایشات و گفتار ایشان باشد و کمال همراهی رادر اجرآت بفرمایند.

وزیر داخله- در چند روز قبل وزرا نشستند و با هم معاهده کردند که بعد از این همراهی با مجلس نمایند و کوتاهی در اجرآت احکام نکنند و بتمام ملت هم باید اعلان داد که دولت با ملت همراهست ولی همراهی باید از هر دو طرف باشد وزراء مجری احکامند البته باید همراهی کنند والا هیچ امری پیشرفت نخواهد کرد.

حاج امین الضرب- عموم ملت بجان و مال حاضرند در همراهی با دولت و اطاع دارند مادام که هیئت وزراء حاضرند برای اجراء البته تمام ملت در این صورت متشکر و ممنون خواهند بود واگر خدا نخواسته اندکی کوتاهی از قانون مشروطیت شود آن وقت ملت حق گله دارد چه عرض کنم.

وزیر داخله- البته همینطور است که میفرمایید وزرا کمال همراهی را خواهند کرد.

حاج امین الضرب- امروز روزی استکه باید حق گفت وحق شنید وحق جست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- از امروز دولت وملت یکی است بعد از این روئیت در بین نیست باید بهمراهی و همدستی با یکدیگر کار کنند.

آقا سید محمد تقی- خوب است وزرا را معرفی فرمایید.

وزیر داخله هیئت وزرا را از قرار ذیل معرفی کردند:

آقای نایب السلطنه وزیر جنگ.

آقای فرمانفرما وزیر عدلیه.

آقای نارالملك وزیر مالیه.

آقای علاء السلطنه وزیر امورخارجه.

آقای وزیر همایون وزیر تجارت.

آقای مخبرالسلطنه وزیر علوم.

آقای مهندس الملك وزیر فوائد عامه.

بنده هم از برای خدمت عموم بعنوان وزارت داخله منتخب شدم و بالخصوص خدمت گذاری وزرا را دارم.

(مقصود رتبه رئیس الوزرایی است).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 80

جلسه: 80

مذاکرات روز یکشنبه 21 شهر ربیع الاول 1325 دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز شنبه بیستم را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

بدواً صحبت از تعدیات نایب علی اکبرخان بمیان آمد و آقا میرزا سید محمد مجتهد فرمودند این مردم بدون جهت چند نفر از خیاطها را گرفته و کتك زده دست یکی را شکسته وحبس نموده است من عزل او را از حکومت خواستم وعده داد ولی تا حال نتیجه نبخشیده. یکی از وکلاء اظهار داشت تا حال چند عریضه از مدیات او از میدان به انجمن تحقیق عرایض نوشته اند حالات این مرد معلوم و محتاج بمذاکراه نیست بالجمله پس از مختصر مذاکره گفتند چون قابل مذاکره نیست بیش از این نباید اوقات مجلس را بجهت او ضایع کرد باید عزل او را با مجازات از وزارت داخله خواست. لهذا قرار شد رقعه در اینخصوص بوزارت داخله نوشته شود یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمود دیروز کسان حاج آقا محسن عارضین را در جلو همین عمارت گرفته کتك زده اند اگر بنا باشد ریشه استبداد در عرایض و شاخ و برگ آن اینجا باشد کار پیش نمیرود. یکی دیگر از وکلای آذربایجان چنین اظهار اشت امروز امورات متعدده در این مملکت و این شهر متولد میشود. باید فوری علاج شود معطل نمیماند هر وزیری تغییر کند ما معطل شویم که آن وزیر جدد چه اقدامات خواهد نمود نمیشود مکرر عرض کرده ام وزارتخانه نباید تغییر بکند هر مطلبی را که مدت آن ده روز قرار داده شده و بوزارتخانه رجوع گشته برفرض روز نهم وزیر عزل شد باز روز دهم شخص وزیر عزل شده باید جواب آن مطالب بیاید بدهددر خصوص حاج آقا محسن چه قدر صحبت شد بهمین حال باقی مانده و خیلی از این امورات هست که همین طور معطل مانده در مسئله حاج آقا محسن بعقیده بنده تبعید او را از عراق و احضار بدارالخلافه اصلاح و علاج برء الساعة است. کار شاهسونها همینطور باید اصلاح شود واینها یکعرض مشروع دارند که میگویند ما نمیخواهیم زیر حکم خارج باشیم. همچنین مسئله قوام الملك که بیك تلگراف او را بخواهند رفع اغتشاش فارس میشودمسئله چوبدارها هم همینطور باید فورا اصلاح شود. مدتی است بهمین حال مانده اینها وقتی رفتند بولایت خودشان چه خواهند گفت میگویند سه ماه چهار ماه در زمان استبداد معطل شدیم سه چهار ماه هم در دارالشورای ملی پس چه فرق کرد و مکرر عرض کردم نباید تغییر وزارت را اسباب تعطیل کار قرار داد. یکی دیگر از وکلا چنین بیان نمود که وظیفه مجلس این است که باید در امورات کلیه حرف بزند نه در جزئیات و مجلس باید نگهبان عدل وانصاف باشد وقلع و قمع جور و اعتساف را نباید در خصوص حاج آقا محسن مکرر از دست او شکایت شده و برخلاف اینهم شکایت کرده اند و من کار باینهمه ندارم و طرفدار کسی هم نیستم و گفتگوی من در خصوص حاج آقا محسن نوعی است و یکی از تکالیف مجلس این است که بدون تحقیق و رسیدگی کار نکند و حکم قطعی ندهد مثل مسئله دیروز که عارضین عراقی با همراهی چند نفر دیگر با کسان حاج آقا محسن زد و خورد نموده اند مظلومین نباید مرتکب چنین حرکات شوند مظلومین را باید رجوع بوزارتخانها نمود که احقاق حق شود و این مکتوبی است که پسر حاج آقا محسن در این باب بمجلس مقدس نوشته مکتوب را آقا سید محمدتقی قرائت کردند مشعر بود باینکه مکرر باولیای دولت عرض کرده ام و در حضور مقدس اعلیحضرت همایونی هم التزام داده ام که هر کس شکایت از والا دارد در هر یك از دوائر دولتی که قرار شد رسیدگی شود پس از معلوم شدن حق کسی در مقابل تومانی ده تومان بدهم اخوی را فرستاده بودم

برای تحقیق دیروز آن عارضین با جمعی دیگر این سادات و طلاب را کتك زده اند و یك نفر از آنها رعاف شده است بفرستید تحقیق نمایند این مجلس برای حفظ حقوق است باید رسیدگی نماید.

همان وکیل آذربایجان چنین جواب دادند که اینها را بیندازید دور من عرض میکنم نمیشود یك آدم غداری را اسم گذاشت حجت الاسلام و از او طرفداری کرد اینجا اتفاقی افتاده دخل باو ندارد باید حاج آقا محسن را احضار کرد بطهران و تحقیق شود. باز همان وکیل سابق چنین اظهار کردند اینکه گفتند طرفداری شده من طرفدار با کسی نیستم مگر با حق با افعال بد مردم بدم و با افعال خوب مردم خوب باید ثابت کنید شما هر روز میپیچید بعلما صحیح نیست آن حاج آقا محسن آن حاج آقا محمد بروجردی.

در اینموقع آقای میرزا سید محمدمجتهد فرمودند اینها دخل در سلسله ما نیستند نه حاج آقا محسن نه حاج آقا محمد اما حاج آقا محسن که حالش معلوم است که یك ظالم مستبدی است اما حاج آقا محمد پسرعموی من است باید من از او همراهی کنم لهذا میگویم او از این سلسله نیست و اصلا از نوع ما اینها خارجند. یکی از وکلا اظهار کرد در مسئله دیروزی که پسر حاج آقا محسن نوشته چندنفر بحمایت عارضین از اینجا بیرون آمده اند یا من ثابت میکنم که کسی از گماشتگان مجلس بحمایت نرفته وآنها عارضین را کتك زده اند یا آنها ثابت کنند که از اینجا یکنفر بحمایت رفته وانگی ماکار باین نداریم تلگرافی از قم زنهای رعایای ابراهیم آباد کرده اند که 14 نفر از کسان آنها بحکم حاج آقا محسن کشته شده و هفده هیجده نفر زخمی شده اند 14 مرغ کشته شود آیا صاحب آن راضی میشود ما این مسئله را میخواهیم و مطلب هم دو تا است یکی مسئله مقتولین ویکی مسئله عارضین از بابت ملك وغیره. یکی دیگر از وکلای آذربایجان بیان نموده اینکه میگویند مجلس باید بجزئیات نرسد و بکلیات رسیدگی شود آیا ببینیم محکمه عدلیه منظمی فعلا هست که مردم بانجا رجوع کنند و آسوده بشوند یا نه مادامیکه نیست قهراً مردم باینجا خواهند آمد و اوقات ما را ضایع میکنند و مجلس نمیتواند ساکت بنشیند باید رسیدگی باین شکایات بکند همین مسئله حاجی آقا محسن چند وقت است صحبت شده و ظلم او را همه میدانند و میگویند باید احضار او را از وزارت داخله خواست تا اهل عراق آسوده شوند یکی از وکلا اظهار داشت درخصوص احضار حاج آقا محسن بوزارت داخله نوشته خواسته ایم جواب داده اند که چند مرتبه حاج آقا محسن احضار شده در حرکت از عراق مسامحه دارد اگر مجلس صلاح میداند که بقوه جبریه او را که بیاورند والا بطور دیگر مشکل است زیرا که قریب سه چهار هزار تفنگچی از کسان و بستگان خودش دور خود گذاشته (در اینموقع رقعه وزارت داخله را هم آقا سید محمد تقی قرائت کرد بهمین مضمون بود) همان وکیل آذربایجان جواب داد که این رقعه را وزیر داخله سابق نوشته و بجهت همین حرفها و بی کفایتی که داشت عزل او را خواستیم و معزول گردید حالا باید جداً احضار او را از وزارت داخله خواست. یکی دیگر از وکلا چنین عنوان نمود اولا بموجب نظامنامه داخلی هر مطلبی که در مجلس عنوان میشود هر وکیلی یك دفعه باید در آن خصوص صحبت بکند دیگر حق حرف مکرر ندارد ثانیا ما در باره حاج آقا محسن هر چه صحبت بکنیم زیادی است خداوند فرموده بهر کس غنی و ثروت داده شود طغیان میکند حال این شخص هم طغیان کرده حالش بر همه معلوم است باید علاجش را کرد. یکی دیگر از وکلای رشت اظهار داشت تا حال هر ایرادی میکردند ما میگفتیم قوه اجراییه نداریم. دیروز هیئت وزرا آمده و جدا اظهار همراهی و اجرا کردند. حالا دیگر باید مشغول کار شده ریشه مستبدین را یکی یکی کند و سوزاند مثل برق پس از فی الجمله مذاکره قرار شد که رقعه بوزارت جلیله داخله درخصوص احضار حاج آقا محسن از طرف مجلس مقدس نوشته شود و همچنین سایر مطالب را که سابقا رجوع بوزارت داخله شده بود فهرست شده بوزارت جلیله داخله فرستاده شود یکی از وکلای آذربایجان اظهار کرد که در خصوص احضار حاج آقا محسن مدت معین شود گفتندفعلا لازم نیست و بعد صحبت از شورش واغتشاش شیراز و متظلم بودن اهالی آنجا از دست قوام الملك و دو پسرش بمیان آمد و گفتند باید هر سه احضار شوند یکی از وکلا بیان کرد آیا اینگونه مطالب که در مجلس مطرح مذاکره میشود. مجلس باید همان مطلب را بوزرا اخطار کند یا حکم آن را هم باید بکند. بجهت نظم مملکت دولت مسئول است وصول ایصال مالیات را دولت مسئول است همچنین عدلیه را دولت مسئول است. مقصود این است میخواهیم بدانیم آیا مجلس مطلبی را دانست باید تمام جزئیات او را رسیدگی و تحقیق نموده آن وقت حکم کند و اجرای آن راز دولت بخواهد یا اینکه باید کلیه آن مطلب را رجوع بدولت کنند یکی از وکلای آذربایجان چنین جواب دادند که بمجرد شکایت از دست یکنفر اظهار او لازم است. اما مجازات البته بعد از تحقیق داده میشود یکی دیگر از وکلای رشت اظهار نمود

اینکه گفته شده مطالب کلیه راجع بوزارت خانها شود که خود وزارت خانه ها تحقیق نمایند صحیح است ولی بعضی مطالب مهم است که اگر بخواهند به تحقیق واگذار نمایند تولید فساد میشود مثل همین مسئله شیراز و تشکی اهالی آنجا از دست قوام آلملك اگر تحقیق شود با این شورش حالیه چه فسادها تولید خواهد شد؟ (در این موقع تلگرافات متعدده که از انجمن ملی و اسلامی و علما و اهالی شیراز بعنوان مجلس و حجج اسلام و وکلای آذربایجان مخابره شده بود آقا سید محمد تقی قرائت کردند. که خلاصه مضمون تمام آن تلگرافات مشعر بود باینکه اهالی فارس بعد از آنکه از قوام الملك و دو پسرش مایوس شدند و دیدند خیال آنها غیر از تخریب اساس مشروطیت و تحریك چیز دیگر نیست عموما در تلگراف خانه متحصن و متظلم و قوام الملك هم در مقابل انجمن ظالمه مستبده در

مسجد نو فراهم و جمعی از بستگان و اشرار را دور خود جمع و وادار نموده که با مظلومین مشروطیت طلب منازعه نمایند و جناب حجت الاسلام آقای حاجی میرزا ابراهیم دامت برکاته را در حمام محصور کرده اند که نگذارند تشریف بیاورند تلگراف خانه و همچنین جناب محقق العلما و جناب علم الهدی را علاوه بر اینکه زخم زده اند برده اند قریب بمسجد از در خانه محبوس داشته اند و ما هم تا حال جلوگیری از مردم کرده ایم اگر تا شب علاج اینکار نشود تولید فساد بزرگ خواهد شد دیگر جلوگیری نمودن از قوه ما خارج است). پس از تمام شدن قرائت تلگرافات شیراز یکی از وکلای آذربایجان چنین اظهار داشت در حقیقت ما وکلای آذربایجان با وجود این غریب هستیم و هر وقت هم بطهران آمده ام صحبت ظلم و استبداد قوام الملك را شنیده ام و همه وقت پولها داده و از تهران رفته و این مسافرت ایندفعه او هم بی خود نبود رفت شاید تهیه دیده باشد در مقابل تبریز ولی اینشخص گاو نه من شیر است امروز دیگر ماست بندها دکان ها را بسته اند باید اینکار را از میان برداشت و علاوه بر این در کدام قانون است که باید وزارت و حکومت بارث باشد.

آقا سید عبدالله مجتهد- ماندن قوام الملك در شیراز موجب هلاکت آنجا است و در اینوقت رئیس چنین تقریر نمودند در مسئله شیراز السلاعه وزراء در تلگرافخانه نشسته و مشغول مذاکره هستند خود بنده هم رفته بودم پرسیدند باید چه کرد بعضی تلگرافات که حاضر بوده نشان دادم پس حالا باید ببینم نتیجه مذاکرات آنها چه میشود آنوقت احضار قوام خواسته شود یکی از وکلا اظهار داشت سابقا میگفتیم که چرا مجلس وضع قوانین نمیکند و تکلیف مجلس وضع قوانین است ولی امروز میبینیم رفع ظلم باید از همه چیز زودتر شود.

چند روز پیش حکمران تنکابن را بواسطه تعدیاتی که کرده بود جد و جهد نموده عزل او را از پیشگاه همایونی خواستیم همچنین حاکم دیگر را و تخمینا سی سال است که بنده دیدم وقتیکه قوام آمده بود اینجا یك آخوندی آمده در کاروانسرا گفت این قوام الملك است او را میشناسید او را بتحریك قوام گرفتند بردند نیست کردند و هر سفر که آمد مبالغی پول داد رفت و حالا با وجود این تلگرافات واین ترتیبات میپرسم آیا صحیح است وزرا بگویند مسئله شیراز اصلاح شد ما باید ساکت باشیم و علاوه یکی از آن حکام معزول بپرسند محمود پس مرا چرا معزول کردید؟ چه جواب بگویم و یکی دیگر از وکلای آذربایجان چنین اظهار داشت هیئت وزرا در تلگرافخانه مشغول مذاکره و مشاوره هستند آنها یك تکلیفی دارند و ما هم یك تکلیف دیگری داریم بکلی نمیشود این مسئله واگذار شود. مجلس متفق الرأی قوام الملك را از شیراز واجب الازاله دانست عقیده بنده این است یك چیزی نوشته بشود بوزارت داخله واحضار بمجلس شوند اینجا بفرمایند بچه دلیل عزل قوام الملك صلاح نیست والا باید او تا عصری عزل شود. بالجمله پس از مذاکرات زیاد اتفاق آراء بر این شد که شرحی از طرف مجلس بوزارت داخله در عزل قوام الملك نوشته شود (در اینموقع رئیس و عموم ال مجلس بجهة رفع خستگی رفتند باطاق دیگر وپس از فی الجمله تنفس مراجعت باطاق رسمی نمودند.

آقای احسن الدوله- جناب رئیس جهة اینکه لایحه دادم نمیخوانند چیست یا غلط است یا صحیح مقصود آگاهی ملت است چه ضرر دارد خوانده شود.

رئیس جواب دادند دیر نشده و لایحه که آقای احسن الدوله نوشته بودند آقای حاجی سید نصرالله قرائت نمودند صورت آن از قرار ذیل است.

لایحه آقای احسن الدوله

چون علی الظاهر زمان نفاق در گذر و موقع اتحاد مابین دولت و ملت میرسد بآواز بلند میتوان گفت مضی ماضی و امروز که فی الحقیقة بدو کار است عرض میکنم ماملت غیور ایران که بعد از هزار سال خواب غفلت بهوش آمده هنوز در اطاق تاریك عقب روشنایی میگردیم و با این حالت ضعف و پرشانی که دیگر مذاکره جهات آن جایز نیست با کمال مسرت و امیدواری این هیئت محترم وزرای نظام را که خودشان وظیفه خوار و پاسبان ملت ایران قرار داده در مقابل بیست کرور نفوس زیر بار چنین مسئولیت مهمی رفته اند عجالتاً عن صمیم قلب قبول کرده تبریك و تهنیت عرض میکنم ولی ما ملت ایران باید بدانیم که دولت و ملت در حکم دو قوه جاذبه و دافعه هستند و باتفاق یکدیگر امور مملکتی را مرتب و منظم نمایند مشروط بر اینکه ما وکلای ملت هم بر زخمهای کاری خودمان که داریم علاوه بر سابق نمك غیرت پاشیده و خواب استراحت بر خود حرام کرده آنی از اقدامات و اعمال طرف مقابل که در مد نظر است غفلت ننماییم و خدای نکرده بطمع رایحه عطریات خوش فریفته دستمالهای نرم و لطیف (کلوروفورمی) حکمای حاذق را استشمام نکنیم که مجددا مدهوش و بخواب غفلت ابدی رفته منتظر صوراسرافیل شویم البته ایشان هم در صورتی که ماها را بیدار و مجدو عامل دیدند بر همت و زحمت خودشان افزوده بانیات مقدس در اصلاح امور دولت و ملت ساعی و جاهد خواهند بود واز نتیجه اقدامات هر اداره و وزارتی در روزنامه رسمی دولت بدون تاخیر خبر داده اهالی مملکت را مستحضر خواهند نمود پس از

این یکی از وکلای آذربایجان خطاب برئیس نموده اظهار داشند اجازه داده شود تلگراف تبریز در باب سفارت اسلامبول خوانده شود رئیس جواب دادند محتاج بتحقیق نیست مکاتیب کثیره در این باب رسیده. تلگراف مزبور قرائت شد که خلاصه آن قریب باین مضمون بود. بعنوان مجلس مقدس از قرار مکاتبات مبنی بر تشکی ارفع الدوله سفیر کبیر دولت علیه در اسلامبول بر طبقه ایرانی عموما وظیفه تجار خصوصا سخت گرفته بوطریکه فوق طاقت و صبر طبقه شده البته از وجنات ایشان حال او بر همه معلوم است و در این اوقات دونفر از تبعه ایران را تبعید نموده اند و اینکار موجب شوراش خواهد شد و در این موقع این اتفاق صلاح نیست خواهش میکنم جدا رفع و جلوگیری از اینگونه حرکات ارفع الدوله شود والا شورش آنجا سرایت به تبریز خواهد کرد. و نیز استدعا میشود تشکیات واظهاراتی که از رشت و قم شده بذل مساعدت و همراهی شود. بعد از ختم قرائت تلگراف همان وکیل آذربایجان اظهار داشت درخصوص جناب ارفع الدوله و تعدیات ایشان حرف داشتم اگر تعدیات حاجی آقا حسن محتاج بتحقیق باشد تعدیات و محتاج بتحقیق نیست هر کس یکماه در اسلامبول باشد. مثل این است یك سال در زیر جنگ حاج آقا محسن و قوام الملك باشد طوری حقوق ایرانیها را فروخته و ضایع کرده است که چه عرض کنم حالا ایرانیها در کاروانرای خودشان تشکیل انجمن تجارتی میدهند او میرود بحکومت عارض میشود که این انجمن، انجمن سیاسی است بقوه جبریه متفرق نمایید همینطور در طرابزون. یکی دیگر از وکلا اظهار کردند همین طور که آقای تقی زاده گفتند علاوه بجهة من نوشته اند طوری که نمیشود گفت. یکی دیگر از وکلا آذربایجان اظهار داشت ارفع الدوله کسی است که قلی را که با او خیانت کرده و حقوق ما را فروخته بجواهر گرفته و میگوید باید این قلم را محترم نگاه داشت. دراین موقع معاون وزارت خارجه بمجس ورود نموده چنین اظهار کردند که جناب ارفع الدوله در این خصوص تلگرافی کرده بودند و راپورت هم رسیده بود اینجا آوردم خدمت جناب رئیس و آقای مستشارالدوله و چند نفر دیگر از وکلاء محترم بودند از نظرشان گذشت ماحصل راپورت و تلگراف این بود که اگر اقدامی کرده اند مال اندیشی شده مسئله تعدی نبوده آنها میخواستند انجمن نمایند جناب ارفع الدوله مانع شده گفته اند صلاح نیست همان وکیل آذربایجان جواب داند همین دال است بر صدق شکایت آنها مگر اسلامبول از روسیه بدتر است که انجمن تجارتی دارند یکی دیگر از وکلای آذربایجان بیان نمودند برای تبرئه هر ظالمی یك عفی الله عماسلف قرار گذاشته ند او را بگویید تمام است من عرض میکنم ارفع الدوله طوری است که حاج آقا محسن پیش او خیلی آدم خوبی است.

معاون وزارت خارجه جواب دادند در کلیه اعمال جناب ارفع الدوله حرف ندارم ولی در خصوص این مسئله این انجمن گویا صلاح اندیشی شده باز همان وکیل آذربایجان جواب دادند آن انجمن، انجمن سیاسی که نبوده در حالیکه سه چهار هزار ایرانی هست هیچوقت پلیس بدون اذن سفیر آنجا نمیرفت او رفته گفته است که اینها انجمن سیاسی دارند پانزده نفر پلیس وارد بآن مکان شده و خفیه نویس هم گذاشته اند ایرانیها خواسته اند بروند سفارت انگلیس این را هم اطلاع بحکومت داده است آدم گذاشته اند وجلوگیری نموده اند مقصود ما هم فقط در خصوص انجمن نیست عرض در کلیه اعمال ایشان است در اینموقع آقا سید محمد تقی رقعه که از طرف مجلس بوزارت جلیله داخله در باب قوام الملك و دو پسرهایش نوشته شده بود قرائت کردند فی الجمله در الفاظ آن رقعه مذاکره و مشاجره بمیان آمد و یکی از وکلای آذربایجان چنین تقریر کردند در صورتیکه نایره فساد در آنجا مشقعل است ما با تشاجر کلمات کار را معطل کرده ایم و احتمال دارد چند نفر آنجا مقتول شوند حال آقایان چنین صلاح دانستند که رای مجلس بان عبارت اخطار شود اگر نشد و انجام نگرفت دوباره بطور دیگر اخطار شده و نوشته میشود در اینموقع مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 81

جلسه: 81

مذاکرات روز سه شنبه 23

روز سه شنبه بیست و سیم بر حسب معمول مجلس شورای ملی انعقاد یافت هیئت وکلای هم حضور بهمرسانیده ولی بواسطه وصول پاره از تلگرافات و وجود مطالب مهمی که اظهار آن در مجلس رسمی و حضور تماشاچیان خوف تأخیر و عدم اختتام متصور میرفت هیئت وکلا از طرف رئیس باطاق مخصوص دعوت شده در آنجا مشاورات و مذاکرات لازمه انجام یافت.

و در این موقع که مجلس علنی بمجلس سری تبدیل یافت و تماشاچیان از شنیدن مذاکرات ناامید شدند از عمارت فوقانی و مجلس رسمی در صحن عمارت اجتماع نموده اعضای انجمن اتحادیه فارس که از تعدیات قوام السلطنه شیرازی چند روزی در صحن عمارت مجلس تحصن اختیار نموده بودند با متظلمین عراق و قم وطایفه شاهسون بغدادی که آنها هم در مجلس متظلمند هم آواز شده تعدیات وارده وتظلمات مستانه خود را در محضر عام ابراز و اظهار داشتند.

و رفت غریبی بحظار دست داده بعضی از حضار را رای آن شد که صدور اینگونه تعدیات بواسطه عدم اختتام نظامنامه اساسی و معین نمودن حدود و وظایف حکام وغیر حکام است در این صورت بایست عموما امضا و اجرای مواد نظامنامه اساسی را خواستار شده تا رفع تمام این تعدیات بشود.

حضار عموما و متظلمین خصوصا نخست امضا واجرای نظامنامه اساسی و در ثانی احضار و مجازات حاج آقا محسن عراقی و قوام الملك شیرازی و متولی باشی قمی و رفع تعدیات از طایقه شاهسون بغدادی را پیشنهاد نمود و جدا از وکلای عظام انجام اینمقاصد را اکیداً خواستند.

از طرف مجلس مقدس احضار حاجی آقا محسن و قوام الملك شیرازی و متولی باشی قمی و اقدامات مجدانه که در اینخصوص همین دو سه روزه بعمل آمده و عماً قریب نتایج اقدامات مجلس مکشوف خواهد شد ابلاغ گردید در خصوص امضا و اجرای نظامنامه اساسی هم چنین ابلاغ گردید که سواد نظامنامه اساسی حضور حجج اسلامیه تنقیح شده پس از تصویب در مجلس همین دو روزه بحضور همایونی تقدیم خواهد شد انشاء الله سریعا بصحه مبارك رسیده بزودی در موقع اجرا گذارده میشود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 82

جلسه: 82

مذاکرات دارالشورای ملی روز پنجشنبه 25

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 21 را آقای حاج سید نصرالله قرائت کردند.

حاج سید نصرالله- موضوع مذاکرات امروزه نظامنامه وزارت داخله است.

حاج محمدتقی- بهتر این است که مذاکره نظامنامه وزارت داخله را محول بروز دیگر فرمایید چیزی که امروزه اهمیتش از تمام زیادتر است مسئله نان است خوب است در خصوص عمل نان هر ادقامی را صلاح میدانید اکیداً اقدام شود زیرا که امروز نزدیك است از اغتشاش عمل نان دکاکین بازار بسته شود.

محقق الدوله- بطور اطمینان عرض میکنم در خصوص عمل نان از طرف مجلس اقدامات لازمه بعمل آمده آنچه را که شما دیدید ما هم نظیر آنرا دیدیم امید است تا عصر اسباب آسودگی خلق فراهم شود امروز هم رؤسای کمپانی در دربار مجلس منعقد نموده بودند با وزراء در این خصوص مذاکرات لازمه را نموده اند امید است بر وجه صحیح موجبات آسایش عامه تا شب مهیا گردد.

آقا میرزا محمود خوانساری- بنده در این انجمن بودم ولی فعلا ما نمیتوانیم اطمینان حاصل نماییم تا ساکت بمانیم بهتر این است نتیجه اقدامات وزارت داخله به مجلس ابلاغ شود تا موجب اطمینان ما و موکلین گردد.

مؤتمن الممالك- از زمان مرسوم محمد شاه تاکنون هزار و چهار صد قریه از املاك طهران جزو خالصجات بوده اکنون هم باقی است باید بدانیم گندم این املاك چطور شده و کجا است.

وکیل- عجالة این مسئله هم بدرد ما نمیخورد چند روز قبل که در خصوص عمل نان مذاکره شده حجج اسلام فرمودند که هر کس گندم دارد و نمیدهد باید بیاورند و بفروشند نتیجه این مطلب چطور شد.

آقا میرزامحمود خوانساری- وظیفه وزارت داخله حالیه است که اصلاح این نواقص و رفع این مقاصد را بکند کمپانی نان هم باید گندم برساند این ترتیب راما باید از آنها بخواهیم.

حاج سید عبدالحسین شاهنشاهی- آنچه این دو سه روزه مسموع میشود دلالت بر این دارد که این مقاصد از طرف خبازها تولید شده بعلت اینکه کمپانی گندم رسانیده ولی آنها نان بخلق نمیرسانند.

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده بر این است ما باید کاری باینها نداشته باشیم فقط بایست اصلاح این عمل را بخواهیم عجالة یکی دو روز مهلت بدهید اگر اصلاح نشد بیاید در اینجا بنشینیم و جداً اصلاح بخواهیم.

حاج سید نصرالله- همینطوریکه آقا میرزا محمود اظهار داشتند خوبست.

آقا میرزا محمود- اهل طهران بدانند که هر روزه در هزار و هشتصد تومان از بابت تفاوت عمل نان داده میشود این هم حال نان است که می بینیم حکومت هم اقدام نمیکند که خباز را آورده سیاست کند.

رئیس- همینطوری که جناب محقق الدوله گفتند امروز از صبح تا ظهر بجهة انجام این مقصود مجلس رقعه بوزارت داخله نوشته شد ظهر جواب از طرف وزارت داخله رسید که مضمون آن این بود رؤسای کمپانی دو ساعت بغروب مانده بدریا بیایند تا آنچه لازم است اقدام و اهتمام بشود این اقدامات شده حالا چه نتیجه حاصل شود چه عرض کنم.

وکیل التجار- حال که این طور اقدام شده بهتر این است فعلا نتیجه مجلس را از وزارت بخواهید شرحی بنویسید که نتیجه مذاکره با روسای کمپانی چه شده اطلاع بدهید تا اطمینان حاصل شود.

حسام الاسلام- فعلا مجلس متهم شده دخلش را دیگران میبرند و تهمتش با ماست.

رئیس- اگر مجلس بخواهد اطلاع صحیح حاصل نماید باید مختصری بحاج امین الضرب بنویسد و نتیجه مذاکرات را بخواهد تا معلوم شود.

(نتیجه مذاکرات این شد که از طرف مجس شرحی بحاج امین الضرب نوشته و نتیجه مذاکرات آن مجلس معلوم گردد.)

وکیل التجار- چند مسئله مهمی بود که باید در مجلس عرضه دارم تا اقدامات لازمه بعمل آید یکی نظامنامه انجمنهای ایالتی است که بحمدالله تمام شده و بصحه فرستاده شد دیگر متمم قانون اساسی که آنهم انشاء الله دفعه سیم قرائت شده باتمام میرسد.

حاج سید نصرالله- تاخیر اختتام نظامنامه اساسی از آن باب است که قانون ما قانون مقدس شرع محمدی است باید نهایت دقت بشود که مبادا سر موئی تخلف شود مقصود این است که بواسطه پاره از عنوانات اسباب اغتشاش اذهان فراهم نشود اگر قدری تعویق افتاده بملاحظه دقت و مواظبت تامی است که باید رعایت شود.

وکیل التجار- البته باید توافق نظامنامه اساسی را با قوانین شرع همیشه منظور داریم مسئله دیگر بودجه مالیه است که تاکنون از این کمیسیونی که منعقد است بنده هیچ نتیجه ندیده ام الان دو ماه از اول سال گذتشه است و مالیات گرفته میشود گمانم این است دیگر نشود تغییر داد فعلا اگر لازم است اعضاء کمیسیون تغییر داده شود تغییر بدهید تا این عمل زودتر انجام پذیرد حکام مالیات را میگیرند ارباب تیول هم در تیول مداخله میکنند.

آقا سید محمدتقی- راپورتی را که آقای احسن الدوله از انجمن عرایض داده بودند قرائت کردند (به آقایان محترم مجلس مقدس مژده باد که بعد از انتظار زیاد از تغییر وزارت داخله نتیجه خوبی حاصل کردید و این دو روزه چهل فقره جواب عرایض متظلمین بطور مساعد صادر و بانجمن عرایض رسیده و مایه امیدواری شده است علی الخصوص در فقره موقوفی تیولات که دو فقره رعایا عارض شده بودند صریحاً بحکومت نوشته شده که صاحب تیول حق تعرض برعایا ندارد انشاء الله سایر وزرا هم تأسی کرده اقدامات مجدانه در جواب عرایض بعمل آورده و وزارت داخله علاوه بر اینها بذل همت در آسودگی و رفاهیت اهالی خواهدنمود.)

آقا میرعماد- از الموت جمعی آمده متظلمند ظاهرا حکومت آنجا بر آنها سخت گرفته که چرا بمجلس متظلمند.

اقا شیخ حسین شهیدی- نقدا حاکم الموت براهالی بطوری سخت گرفته که جمعی فرارا امده اند و در مجلس متظلمند.

آقا شیخ حسین- یکی از فصول نظامنامه داخلی ما این مطلب است که هر مسئله که مطرح مذاکره شد هر کس یکدفعه حق رأی دارد این ترتیب لازم است رعایت نشود.

آقا شیخ ابراهیم- نظامنامه ایالتی اختتامش بطول انجامید باید اکیدا اقدام شود بلکه زودتر این نظامنامه بولایات فرستاده شود و تکلیف حکام معلوم گردد.

رئیس- البته فرستاده مشود چیزیکه هست اتمام نظامنامه وزارت داخله هم خیلی اهمیت دارد باید آنهم تمام شود که تکالیف آنها هم معین شود.

مطلب دیگریکه امروزه از تمام الزم است. ترتیب کمیسیون مالیه است (گفتند باید اعضا را تغییر داد) قرار شد در اطاق خلوت گفتگو شود وترتیبی در کمیسیون مالیه داده شود در اینموقع نظامنامه وزارت داخله قرائت شد.

حاجی محتشم السلطنه- بسمت معاونت وزارت داخله بمجلس مقدس آمدند و رقعه که از طرف وزارت داخله بمجلس نوشته شده بود ابراز داشتند مضمون رقعه این بود حسب الامر قدر قدر اعلیحضرت همایونی ارواحنا فداه حاج محتشم السلطنه بمعاونت وزارت داخله انتخاب و از قرار همین رقعه بمجلس معرفی میشوند (همگی تبریك گفتند) ایضا محتشم السلطنه رقعه دیگر از طرف وزارت داخله که در جواب رقعه مجلس نوشته شده بود ارائه داشتند آقا سید محمد تقی قرائت نمودند که خلاصه آن باین مضمون بوده رقعه مجلس در باب گندم واصل گردید در حضور وزیر مخصوص و اقبال الدوله و حاج امین الضرب و معین التجار مذکرات لازمه شد عجالة تا اندازه تهیه شده بقیه هم تهیه میشود امید است تا فردا عصر خاطر شریف وکلاء عظام از این حیث آسوده شود.

رئیس- از قراریکه گفتند تهیه امشب را دیده اند از برای نان تا چند روز دیگر هم تدارك شده.

محتشم السلطنه- در باب احضار حاج آقا محسن عین تلگراف پیش رئیس فرستاده شده بود همین دو سه روزه از عراق حرکت خواهند کرد در باب قوام الملك و پسرهایش هم تلگرافات اکیده شده خاطر آسوده دارید که همین چند روزه حرکت خواهند کرد. و ضمنا هم چند تلگراف است خواهش شده در کمیسیون مخصوصی قرائت و مذاکره شود. و متولی باشی حضرت معصومه هم احضار شده اند. در باب صولة الدوله هم فرمودند فعلا بجهة آسایش حالیه مردم برای ترتیب حرکت قوام الملك مشغول هستم البته بعد از حرکت قوام الملك آنچه لازمه آسایش و مراعات حال صولة الدوله است خواهد شد دیگر چون وزارت داخله در این چند روزه مشغول خواندن نظامنامه و انجمنهای ایالتی هستند مخصوصا فرمودند که بنده خواهش نمایم از اعضاء محترم مجلس مقدس که هر چه زودتر در تصحیح و تنقیح و تصویب نظامنامه وزارت داخله مجاهدت نمایند که عاجلا تمام شده ودستورالعمل حکام با نظامنامه انجمنهای ایالتی هر دو به ایالات فرستاده شده رفع این اغتشاشات شود.

حاج امام جمعه خوئی- از این پیغام جناب وزیر داخله خیلی امیدوار شدم و معلوم میشود که خیال موافقت دارند زیرا که امنیت ولایات بسته باین دو نظامنامه است.

آقای تقی زاده- یکی از مطالب فهرستیکه بوزارت داخله فرستاده شده بودمسئله شاهسونها است که بهمین حال باقی است.

حاج محتشم السلطنه- امروز اقدام نموده و آن شخص را که باید در اینخصوص ملاقات کنم خواسته و مذاکره میکنیم نتیجه اطلاع داده میشود و در باب استرداد اسرا هم فرمودند خواهش شود که قبول زحمت نموده یك کمیسیونی ترتیب بدهید راپرتی است بنظر برسد و از روی شور و مشورت اقدام در این باب شود.

حاج شیخ محمدباقر- یکی دیگر از مطالب مهمه در خصوص خواجهای مکونی خواجه شکرالله و خواجه میرزا تقی و خواجه امامقلی و سایر خواجه ها که سد طرق عراق و خوانسار و گلپایگان را نموده اند و شب و روز در مقام قتل و غارت میباشند و سه سال است عرایض اهالی آن حدود در این باب میرسد و تمام بواسطه رشوه بمسامحه میگذرد و ابداً در این باب تاکنون اقدامات وافیه نشده و همچنین از اشرار خوانسار که شب و روز در مقام اذیت اهالی خوانسار و مشغول سد طریق و قطع راه عابرین سبیل میباشند اتصالا تظلم شده کسی تاکنون در مقام رفع ودفع این اشرار برنیامده است امید است از اقدامات عاجله امنای دولت و ملت رفع مفاسد بکلی بشود.

حاج محتشم السلطنه- در این خصوص هم یك یادداشتی از طرف مجلس محترم بوزارت داخله نوشته شود البته اقدامات صحیحه خواهد شد.

آقای تقی زاده- یکی دیگر مسئله مجازات آصف الدوله است که مانده چون مسئله استرداد اسرا را با مجازات آصف الدوله از هم جدا کردیم باید سریعا بمجازات آصف الدوله اقدام شود. (چون آقای محتشم السلطنه از تفصیل تعیین مدت برای استرداد اسرا و مجازات آصف الدوله مستحضر نبودند. آقای رئیس منباب توضیح چنین تقریر کردند. بلی در چند روز قبل مذاکره زیاد، یادداشتی از طرف مجلس صادر شده بجهت استرداد اسرا 40 روز وقت و مدت برای محاکمه و مجازات آصف الدوله 15 روز وقت معین گشته و برای وزارت داخله فرستاده شد).

حاجی محتشم السلطنه- این چند روز که جناب وزیر داخله وارد شده اند همه میدانید که چه قدر مشغولیت داشته اند و تمام را بدون فوت وقت اقدام باصلاح کارها میفرمایند با رعایت الاهم فالاهم و این مطالب که باقی مانده از طرف مجلس یادداشت شود و این 15 روز مهلت که برای محاکمه و مجازات آصف الدوله معین شده در زمان وزیر داخله سابق بوده حالا باید باقتضای وقت تغییر داده شود.

آقای تقی زاده- دو مطلب است که یکی برای مجلس از اهم امور است و یکی برای دولت اما اولی مسئله اصف الدوله است که مدت سه ماه یا بیشتر یا کمتر بمذاکره آن مشغول شدیم و در تمام روزنامه های دنیا نوشته شد حالا باید حکماً نتیجه برای اینقرار بدهیم این است که بعد از مذاکرات زیاد و خسته شدن تا 15 روز قرار شد محاکمه و مجازات آصف الدوله قطع شود حتی بنده تصریح کردم که باید وزیر داخله وقت اصلاح داشته باشد و نیز مکرر گفته شده که تغییر وزارت ربط بوزارتخانه ندارد باید تمام اجزاء و دفتر آن وزارتخانه بطوریکه در همه جا معمول است مشغول کار باشد و این پانزده روز وقت که معین شده بود روز سوم یا دوم آن تغییر وزارت بعمل آمد حال میشود آن دو سه روز را بر آن مدت افزوده کرد اما مطلب دوم که خیلی اهمیت دارد برای دولت امنیت آذربایجان است از بابت طرق و شوارع و قشون و خود شهر تبریز البته از تلگرافاتیکه رسیده معلوم میشود که چقدر ما مجاهده کرده ایم که ملت بهیچوجه مداخله در کاری نکند و منتظر اقدامات دولت باشد چونکه حکومت آذربایجان اظهار داشته بود که من اقتدار ندارم ما هم اقتدار داده این دو روزه نهایت سعی و کوشش کردیم که ملت ابدا مداخله در امور نکندو در مقابل این زحمات فوق العاده قرار گذاشتیم که وزیر داخله هم جدا اقدامات لازمه در امنیت آذربایجان و رسیدن حقوق قشون آنجا بعمل آورند.

حاجی محتشم السلطنه- البته باید اقدامات لازمه بعمل آمده و امنیت داده شود اما این مسئله بدیهی است وقتیکه در شهری انقلاب باشد حواشی آن شهر هم شبهه ندارد منقلب خواهد شد و این فقره مدتی است در آذربایجان جاری است پس بجهت رفع این انقلابات مدت لازم است و تا قوانین حکام و انجمنهای ایالتی فرستاده نشود مشکلست آن نتیجه واقعی بعمل آید ولی باقتضای وقت لازم است اقدامات وافیه بشود.

آقای میرزا محمود خوانساری- پس از تصویب مجلس در باب موقوفی تیولات و تسعیر جنس و غیره لایحه که بصحه همایونی موشح شود اهمال کردند و یکی از اسباب عزل ایشان همین بود و حالا هم از طرف مجلس بجناب وزیر داخله در این خصوص نوشته شده میخواهیم بدانیم اقدامی دراین باب شده یانه.

رئیس- چون سربسته نوشته شده بود لایحه که چهار فقره در آن مندرج بود جواب داده شود حالا جناب محتشم السلطنه پرسیدند آن چهار فقره کدام است بنده مخصرا توضیح کردم البته این چهار فقره را بزودی انجام خواهند داد.

مستشارالدوله- خواهش دارم جناب آقای میرزا محمود و سایرین همه مطالب را بیك وزیر رجوع ننمایند حالا اگر ملاحظه رئیس الوزرایی میشود از این حیث در این مسئله مدخلیت ندارد این مسئله موقوفی تیولات وغیره راجع بوزارت مالیه است باید اولا بایشان رجوع کرد ایشان بهر جایی که باید رجوع کنند خود میدانند.

صدیق حضرت- از قرار معلوم دفتر وزارت داخله مرتب نیست بجهت لایحه موقوفی تیولات و غیره و رقعه که در باب آصف الدوله نوشته شده بود میگویند در دفتر نیست این دلیل بر بی ترتیبی دفتر است و این برای اینستکه اگر از اجزا یکوقتی مؤاخذه بشود میگویند میرویم با اداره دیگر چون ترتیب و نظمی از برای ادارات نیست شنیدم که نهار دربار موقوف شد خیلی مشعوف شدیم که معلوم است کارها بهتر خواهد شد.

اجزاء دست از کار کشیدند و گفتندکه نهار نباشد ما حاضر نمیشویم در ثانی باز نهار را برقرار نمودند و حال اینکه همین اجزاء از دیوان باسامی مختلفه مواجب و حقوق دارند خوبست اعلانی بشود که هر کس درهر اداره مشغول خدمت است وقتیکه از آن اداره خارج شد حقوق او بریده میشود.

حاج محتشم السلطنه- این بنده دو روز بیشتر نیست که بسمت معاونی وزارت خارجه برقرار شدم و همینقدر ملاحظه کردم دفتر ایشان خیلی مرتب است حال بچه علت این دو لایحه داخل دفتر نشده نمیدانم این راجع بوزیرداخله سابقست و ربطی بوزارت خانه ندارد اما در باب حقوق اجزا بنده سالها در وزارت خارجه بودم میدانم اجزاء وزارت داخله هیچکدام دارای حقوق معین نیستند دیروز ملاحظه کردم در وزارت داخله بغیر از چند نفر از اجزاء حقوق همگی بدو هزار تومان نرسیده اما در باب نهار در فرنگستان چون اسباب و لوازمات همه قسم فراهم است و موجبات حمل و نقل زیاد و اسان و ساعت کار هم معین اینجا را نمیشود با این ترتیب حالیه قیاس بآنجاها نمود روز اول که جناب اتابك اعظم آمده بودند خواستند که نهار را موقوف دارند اما بتجربه معلوم شد که نمیشود زیرا که

اغلب اجزاء با آن کم بودن حقوق و نبودن اسباب بکار نمیرسند دیدند نزدیك است که بکلی رشته کار از هم منفصل شود لذا دوباره برقرار کردند تا انشاء الله بعد از تعیین حقوق و بودجه وزارت خانها البته موقوف خواهد شد.

احسن الدوله- بنده عرض میکنم بحلوا حلوا گفتن دهن شیرین نمیشود چه مواجب و حقوقی مال پارساله که از میان رفته امسال هم که معلوم نیست بدهند اگر بنا شد نهار هم نباشد باید کفش وکلاه بفروشند و خرج کنند.

آقا میرزا محمود خوانساری- میخواهم جواب آقای مستشارالدوله را عرض کنم چند عریضه بانجمن عرایض از بابت تیولات آمده بود از آنجا رجوع بوزارت داخله شده بنده هم بآن ملاحظه در باب موقوفی تیولات و غیره بمعاون وزارت داخله اظهار داشته تکلیف خواستم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- چون چند روز قبل در مجلس از بابت لایحه موقوفی تیولات وغیره مذاکره شد جناب وزیر مالیه گفتند این لایحه بوزارت داخله داده شد باید از انجا مطالبه شود ما هم باین ملاحظه عرایضی که راجع بمسئله تیولات بود بوزارت داخله رجوع کردیم.

مستشارالدوله- بلی آن لایحه باید از وزارت داخله مطالبه بشود ولی در خصوص عمل مالیه هر چه باشد فقط باید بوزارت مالیه رجوع شود.

رئیس- جناب محتشم السلطنه یك کاری دارند که باید در آن اتاق مذاکره شود و یك تلگرافی قوام الملك کرده اگر صلاح است قرائت شود.

آقا سید محمد تقی- تلگراف قوام الملك را که بعنوان مجلس مخابره کرده بود قرائت کردند مشعر باینکه اگر چه چند روز است من از خدمت استعفا داده ام اما بجهت رفع شبهه و معلوم شدن باینکه تاکنون برخلاف مشروطیت رفتار نکرده ام اظهار میدارم از قراری که شنیده میشود اشخاصیکه در تلگرافخانه متحصنند و جمعی از اهل جهرم که در انجمن اتحادیه فارسیان تهران هستند متظلمند که نسبت بآنها از من تعدی شده است لهذا عرض میکنم اگر این تشکی از بابت سابق است با آنحالیکه من در تهران متوقف بودم بهتر وقتی برای احقاق حق ممکن نبود و اگر برای این دو ماه است که من داخل کار شده ایم با وجود اینکه هفتاد هزار تومان از بابت حق الحکومه و پیش قسط وغیره داده ام بهیچ کار مداخله نکرده ام مگر از چند جا تمسك مالیاتی گرفته واز باقی پارساله هم تخفیف داده در اینصورت مستدعی است از طرف مجلس مقدس ودولت مأمور بیادی و تحقیق نمایند اگر از کسی یك تومان گرفته شده در عوضده تومان میدهد و اگر خلاف عارضین در این باب معلوم شد سایر عرایض آنها را هم بهمین مطلب قیاس کنند.

احسن الدوله- مگر انسان مجبور است تا وقتی که بحالت بلوغ رسیده و ریش و پشم هم درآورده با جفت خود در یکجا دفن شود قوام السلطنه بیاید برود در جای دیگر حکومت کند.

وکیل التجار- بنده از سابق میخواستم یادداشتی در این باب نوشته و بمجلس مقدس ارائه دارم و حالا عرض میکنم که بیست سال است در بین یکعده شغل حکومت و مالیه دور میزند حال چه عیب دارد بجهت امتحان باین عده یك تغییری بدهند و وسعتی داده شود شاید سایرین بهتر توانستند از عهده برآیند.

(در اینموقع حاج امین الضرف ورود بمجلس نموده رئیس اظهار فرمودند ببینیم جناب حاج امین الضرب چه خبر خوشی از بابت گندم و عمل نان میدهند که اسباب اطمینان شود).

حاج امین الضرب- دیروز گندم برای خودمان از قم و جاهای دیگر رسید و بنانواها داده شد امروز هم که رفتم دربار بجهت مطالبه باقی گندم که باید دولت وملاکین بدهند بعضی اقدامات شده از آن جمله آن هزار و هفتصد خرواری که قرار بود که جناب اقبال الدوله از بابت خالصه بدهند و تا حال نداده بودند دیرزو هزار خروار وکسری آن را بمحل حواله دادندو هفتصد خروارآن را هم خودشان گندمی داشتند که گفتند برای احتیاط ذخیره شده از آن گندم را خواستند کمپانی بدهد در هر صورت امیدوارم انشاء الله دیگر عمل نان بهتر شده و مردم آسوده شودند (و در این موقع مجلس علنی ختم و رئیس با محتشم السلطنه و سایر وکلای عظام رفتند باتاق دیگر برای مذاکرات مطالب لازمه).

جلسه: 83

مذاکرات روز شنبه 27 ربیع الاول دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 25 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

احسن الدوله- چنانچه در عمل نان از طرف مجلس اقدامات مفیده بعمل آمد که عجالتاً گندم بخبازخانه ها برسد و رفع اغتشاش بشود خوب است در کیفیت نان هم از طرف مجلس اقدامی بشود که با اینکه گندم خالص بخبازخانه داده میشود جنس صحیح بمردم داده شود که اگر باین ترتیب نان مغشوش بمردم داده شود تا فاصله یکماه دیگر لابد نصف خلق تهران تلف خواهند شد.

حاج محمد اسمعیل آقا- امروز مفتش کمپانی چند فقره نان از چند دکان خبازی محض نمونه آورده بود خیلی هم مغشوش بود. قرار شد از طرف کمپانی مفتش صحیح از برای تحقیق معین شود و از هردکان خبازی تقلبی ظاهر شد به مرکز اطلاع بدهد مجازات وسیاست سخت بعمل آید.

سیدالحکما- بنده بعضی سوالات از وزیر جنگ و وزیر تجارت داشتم آن روزی که وزرا حاضر شدند ممکن نشد سؤالات خودم را اظهار نمایم حالا خوب است معاون آنها رابخواهیم تا آن سئوالات بشود.

رئیس- این مطلب مذاکره شد که هر گاه مطلبی باید از یکی از وزارتخانها سئوال شود بایست قبل از وقت بآنها اطلاع داد بعد از آن آنها را بخواهیم طوری نشود که آنها حاضر شوند و مطالب بدون ترتیب و عدم مسبوقیت مبهم بماند.

(در اینموقع بقیه نظامنامه وزارت داخله که در روز پنجشنبه قرائت شده بود خوانده شد دربین قرائت نظامنامه لایحه از طرف انجمن فارس بمجلس رسید بر حسب اظهار رئیس قرائت گردید مضمون لایحه اشعار بر دو مطلب داشت یکی اظهار افسردگی از عدم تعیین حرکت قوام الملك و افتتاح آنها بهمین اندازه از تامیناتی که داده شده است واظهار اینکه اگر عاجلا نتیجه اقدامات مجلس مقدس در رفع تعدیات قوام الملك ظاهر و مکشوف نکرده احتمال میرود مجددا هیجانی از انجمنها بظهور برسد دیگر ابراز همت غیورانه که از ایل شاهسون بغدادی که در این موقع اجماعا حضار شده اند؟ که هر خانه داری دو خروار گندم بطهران آورده وبقیمت عادله بفروشند و باین ترتیب بیست و چهار هزار خروار گندم خواهند آورد اکنون هم گندم بتوسط ایل شاهسون آورده شده است یکنفر گماشته کمپانی مقرر شود که تحویل بگیرد امید است با این حال این جمع معطوف فرموده که موجبات تشویق آنها فراهم شود پس ازقرائت لایحه وکلا اظهار همراهی ولزوم رفع تعدیات از آنهافرمودند).

احسن الدوله- چیزی که هست باید یك مطلب ملحوظ باشد که هر کس فرستاده میشود کسی نباشد که بدتر ا ز حاکم سابق باشد.

رئیس- نظارت این مطلب راجع بمجلس شورای ملی است البته باید رعایت این نکته ملحوظ گردد.

آقا سید محمدتقی- معلوم است عموما از اهل شاهسون بغدادی ممنون و متشکرند ولی باید دانست که این امتنان نه از آن باب است که آنها گندم خواهند آورد بلکه از آن جهت است که عرایض و تظلمات آنها صحیح است و بر وکلا عظام لازم است که در رفع تعدیات آنها اقدامات لازمه بعمل آورند البته هر کس تظلم صحیحی بمجلس اظهار کند بر مجلس لازم است که جدا رسدیگی کند درخصوص قوام الملك مذاکره شده که باید جواب تلگرافی که بمجلس کرده است داده شود که تاخیر این جواب را بهانه عدم حرکت خود قرار ندهد. (در این وقع محتشم السلطنه معاون وزارت داخله وارد شد).

محتشم السلطنه- در باب تظلمات شاهسون بغدادی چنانچه عرض کرده بودم مشغول بودند ریاست آنها از رئیس سابق سلب شد خود یلگونیك هم تصدیق نمود که اختلاط تکالیف نظامی و حکومتی امر مشکلی شده بود این مطلب از اول هم غلط بود عجاله نایب الحکومه جدیدی از برای آنها فرستاده میشود گویا شاهزادهم معزالدوله که سابق مسبوق بوده برود.

صدیق حضرت- خوب است یکنفر ازطرف وکلا این ترتیب را بایل شاهسون بغدادی ابلاغ نماید.

احسن الدوله- حالااین حکومت تغییر کرد اما باید ببینیم اگر بعد از این نزاعی فیمابین قزاقها و آنها شد کی حکم خواهد کرد.

محتشم السلطنه- حاکم حکم خواهد کرد درخصوص موقوفی تیولات و جنس چون بعضی ملاحظات بایست رعایت شود قرار شد هفته دو روز مجلسی از وزرا منعقد شود و در یان خصوص مذاکره شود و نتیجه مذاکرات بمجلس محترم اخطار گردد.

آقا میرزا محمود خوانساری- سابق هم عرض کرده ام که ارباب تیول تصرف میکنند خوب است تلگرافی د راین باب بشود که عجاله آنها دست ازتصرف نگاهدارند.

محتشم السلطنه- تلگراف شده است که کلیه در عمل مالیات غیر از وزارت مالیه کسی تصرف ننماید.

آقا میرزا محمود- عمل مالیه موکول برأی مجلس است آیا وزرا میتوانند مداخله نمایند.

محتشم السلطنه- تکلیف وزراست که آنچه را صلاح میدانند بمجلس اخطارکنند ودر باب تلگراف آذربایجان در خصوص تعیین طرق و شوارع و شهر جناب نظام الملك مخصوصا وسایر حکام عموما تلگراف فرمودند که حالا که از طرف مجلس محترم چنین اقدامی شده است که انجمنها دخالت در امورات نکنند باید حکام کمال مواظفت را در تنظیم و تأمین رعایت نمایند تا نظامنامه برسد در باب تلگراف زنجان هم تلگرافی بمظفرالدوله شده است که اقدامات لازمه بعمل بیایددر خصوص بختیاریها هم فرمودند مشغول اقدامات هستند چون عارض زیاد دارند قرار کلی داده خواهد شد و برای اختلافی که مابین خوانین آنجا شده بدواً لازم است بجهت استقرار حکومت اقدامات مجدانه بشودو در این مسئله هم اقدامات لازمه خواهد شد ودر خصوص این تلگرافی که از تبریز رسیده است فرمودند عرض کنیم با وجود اینطور حسن مساعدتی که از طرف مجلس و دولت شده است مجددا باز همچنین تلگرافی رسیده حالا باید وکلای عظام خصوصا وکلای آذربایجان اقدامات لازمه نموده که این محظورات مرتفع گردد و تلگرافی هم متولی باشی قم نموده اند که مضمون آن این است محض زیارت تلگراف صبح شنبه حرکت خواهم کرد و راپورت تلگرافی هم آمده است که متولی باشی جمع و اظهار میدارند که تمام دارایی ما بواسطه ایشان محفوظ بود و همچنین جمعی در تلگراف خانه متحصنند اگر جلوگیری نشود تولید فساد خواهد شد.

احسن الدوله- در این تلگراف دقتی لازم است ببینیم اگر متولی باشی امشب بمیرد خلق قم بعد از او چه خواهند کرد.

محتشم السلطنه- مقصود از این تلگراف و راپورت استحضار خاطر وکلا عظام بود جواب هم داده شده است (در این موقع آقا سید محمد تقی راپورت تلگرافی تبریز را قرائت کردند که مشعر بود بر اینکه بعضی از اهالی تبریز لباس مخصوصی از برای خودشان ترتیب داده و هفته دو روز مشغول تیراندازی و مشق نظامی هستند شب گذشته کاظم نام پسر اصغر دولت گرکه که یکی از اشرار معروف است مصادف شب کردها شده و چهار قبضه تفنك دیوان را از آنها گرفته و جناب نظام الملك هم دیروز وارد شهر شد مردم هم بدیدن ایشان میروند.) حاج محمد اسمعیل آقا- همانطوریکه گفته شد که بایست بحکومت اقتدار داده شود البته اقتدار نام داده خواهد شد که از عهده تنظیم وادای وظایف و تکالیف خود برآید.

وکیل التجار- درخصوص نظام حالا که در میان ملت هیجانی پدیدار شده است خوب است که از طرف دولت اقدامی شود که این جمع در تحت اداره نظامی درآمده البته در مواقع لزوم بدرد خواهند خورد.

رئیس- کلیه ترتیب نظام در این مملکت تغییری خواهد کرد انشاء الله آنوقت ترتیبات صحیحه داده خواهد شد. محتشم السلطنه اظهار داشتند- امروز راپورتی تلگرافی از استرآباد رسیده است قرائت کردند مشعر باینکه بعد از آنکه احکامات در استرداد صادر شد پس از تحقیق معلوم گردید بیست ودو نفر از اسرا در نزد طایفه دوجی که مفاخر الملك رئیس آنها است میباشند مقرر شد مفاخرالملك برود بهر طوری امکان یابد آنها را مسترد دارد و در صورتیکه کوتاهی کند دوازده هزار تومان بدهد و خود امیر اعظم هم اردوی منظم تشکیل داده سه روز قبل حرکت کردند بعد معلوم شد که مفاخرالملك بنای سرکشی را گذارده و خیال فاسد دارد واز طرف دیگر هم اکرم الملك ایلخانی با سوارهای فندرسکی با او ملحق شد. تلگرافی هم خود امیراعظم کرده که اشعار بهمین مطالب داشت بعلاوه اینکه اکرم الملك و مفاخرالملك باردوی امیر اعظم بر خورده و آذوبه اردو را گرفته اند.

محتشم السلطنه- امروز مصخصوا اتابك اعظم رفتند تلگراف خانه ترتیباتی که لازم بود دادند مقصود از ارائه این تلگراف و راپورت این بود که مجلس محترم از این اقدامات مسبوق باشد و انشاء الله بهمان ترتیبات رفتار خواهد شد واگر نشد با استحضار مجلس اقدامات لازمه خواهد شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- آن روز که در مجلس رأی داده شد قرار نشد که بقوه قهریه اسرا گرفته شوند قرار شد اشخاصی که بانی اینکار بودند پول بدهند تا اسرا مسترد شوند.

رئیس- مگر آنروز در مجلس نبودید که مذاکره شد اگر بنا شد پول بدهند باید آن اشخاص که باعث بودند با مأمور دولتی بروند اسرا را استرداد نمایند اما اگر از طرف دولت باید اقدام شود بقوه جبریه باید استرداد نمایند.

محتشم السلطنه- سابق این طور قرار داده شد مسئله دیگریست واز این راپورت هم چنین معلوم میشود ولی ازین ترتیبی که حالا پیش آ،، ده است باقتضای وقت و مصلحت باید اقدام کرد.

دکتر ولی الله خان- معلوم است هر رئیسی بیك اندازه از حال مرئوسین خود مسبوق است والبته اجزای خودش را بهتر میشناسد از قراریکه از این راپورت استنباط میشود اول این اشخاص مطیفع و فرمانبردار بودند ولی بعد تهیه قشون دیده بنای خودسری گذارده بایست این تحریك از طهران شده باشد حالا لازمست در احضار آنها اقدام شود از تحریکات تهران هم جلوگیری شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- تا حال باندازه که به وزارت داخله تکلیف شده با آن حسن تدبیری که دارند انجام داده اند بعد از این هم البته هر طور مصلحت بدانند اقدام خواهد کرد. محرکین را هم خودشان میشناسند جلوگیری هم خواهند نمود.

صدیق حضرت- در خصوص آصف الدوله تاحال شروع باقدام شده است یا خیر؟

محتشم السلطنه- بلی امروز مخصوصا دستورالعمل داده اند به وزرات عدلیه مشغول هستند حال اگر لازمست از طرف مجلس هم ماموری برود که نظارت داشته باشد معین فرمایند. (در این موقع آقا سید محمد تقی تلگراف قوام الملك را خواند که مشعر بود باینکه دو ماه است مشغول خدمت هستم خلاف عدل رفتار نکرده بلکه کمال همراهی را از انجمن محلی نموده مخارج وکلائی را هم که باید به مرکز بیاید خود و فرزندان متحمل شده ایم چند روز است بواسطه اشتباه کاری که نمودند از خدمت دیوانی استعفا داده و قبول هم شده است یك سئوال میشود کهاگر یك نفر بخواهد بقانون مشروطیت بی طرفانه بکارهای خود مشغول باشد میتواند یا باید بدون تحقیق اخراج شود اگر چنان است خوب است علاوه بنده را بخرند تا بنده بروم در ممالك دیگر.

حاج محمد اسمعیل آقا- این رأییکه مجلس در باب احضار او داده منافات بامقاصد او هم ندارد خوب است عجاله حاضر شوند همین مقاصد هم مجری خواهد شد.

(در این موقع تلگرافی را که متولی باشی قم اظهار داشته بود آقا سید محمدتقی قرائت داشتند قریب باین مضمون بود اینکه دعاگو را احضار کرده بودند که بزیارت اعلیحضرت همایونی مشرف شوم البته اطاعت خواهم کرد اما چون از بدایت خود را در زمره حامیان این اساس میدانستم حالا که مرا در عداد مستبدین میشمرند نهایت تأسف را دارم باز هم امیدوارم بعد از تحقیق رفع این شبهات بشود.

گفتند ایشان هم مثل قوام الملك بیایند تحقیق میشود البته در صورت خلاف رفع اشتباه هم خواهد شد. (در این موقع مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 84

جلسه: 84

مذاکرات روز یکشنبه بیست وهشتم ربیع الاول دارالشوای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 27 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

وکیل التجار- سابقا در خصوص قلت زمان اجلاسات مجلس شکایت کردیم و نتیجه نبخشیده بهمین تریب ماند تاکنون میگفتیم مجلس کار ندارد ولی حالا خیلی کار داریم نظامنامه اساسی ناتمام مانده نظامنامه وزارت داخله هم طولانی است باید خوانده شوددو روز دیگر هم نظامنامه وزارت عدلیه خواهد رسید اگر حالا مجلس ما بدینمنوال که این چند روزه میگذرد بگذرد هیچ کاری از پیش نخواهد رفت لابد هر روزی از طرف وزارت داخله معاونشان بمجلس میاید و بعضی راپورتها را اظهارمینماید بواسطه بعضی از مطالب اقتضای انعقاد کمیسیون سری هم میشود بدین ترتیب کاری انجام نخواهد یافت مسلم است این ترتیب و وضع منافی وقت مجلس است

این فقط وضعش از برای انجام مطالب مهمه است اینگونه راپورتها و مطالب باید راجع باشد بانجمنهای خصوصی که منافی با وقت مجلس نباشد وآنهم اعضاء انجمن باید بانتخاب اعضای مجلس باشد.

دکتر ولی ا لله خان- قانون هرمملکتی اینطور است که هر گاه از طرف یکی از وزارتخانه ها معاونی بفرستند و مطلبی اظهار شود در این موقع بایست کار مجلس را بتعویق انداخت و بکارآن وزارتخانه پرداخت ولی باید کمیسیونی هم تشکیل داده شود که کار هر وزارتخانه هم در انجمن مخصوصی انجام پذیرد باین ترتیب رفع ایرادات شما میشود.

وکیل التجار- عجاله ماکاری با خارجه نداریم مطابق این نظامنامه داخلی ملجس انعقاد کمیسیون نباید منافی با وقت مجلس باشد باید در خارج از مجلس کمیسیون منعقد شود.

رئیس- در خارج معمول است بجهت هر وزارتخانه کمیسیونی تشکیل میشود. در اینجا بواسطه قلت اعضاء اقدام نشده حالا که مقتضی هست یکعده معین میشوند که در موقع لزوم بانجام مرجوعات وزارتخانه ها بپردازند تا وقت مجلس عاطل نماند.

وکیل التجار- مقصود بنده هم همین است یکی دیگر نیامدن یادیر آمدن وکلا است باید منشیان مجلس با کمال مواظبت حضور و غیاب وکلا را اخطار کنند تا آنها هم تکلیف خودشان را بدانند زیرا که فعلا کار خیلی داریم.

ادیب التجار- وقت حضور در مجلس معین نشد خوب است معین فرمایید.

رئیس- وقت مجلس معین است دو ساعت بغروب باید حاضر شوند کرارا هم تکلیف شده ولی رعایت نکرده اند حالا خوب است متفقا از این ترتیب تخلف نکنند.

آقا میرزا محمود خوانساری- مکرر در باب اغتشاش طهران صحبت شد ولی اقدام صحیحی بعمل نیامد وزارت داخله حالیه هم گویا از وضع اغتشاشات اطلاع ندارند پریروز سوارهای کشیکخانه در طرف دروازه قزوین نزاع نموده اند پریشب هم در بازارچه نایب السلطنه سوار وسرباز نزاع کرده عاقبت ریخته اند و قهوه خانه را هم چاپیده اند دیروز هم سیدی را در سمت سر قبر آقا زخم زده اند قریب پانصد نفر گویا امروزدر مسجد شاه اجتماع نموده و متظلمند اعظم السلطنه هم آمده بود خود بنده هم رفتم زخم سر سید را دیدم خوب است بوزارت داخله نوشته شود که سوار وسرباز از برای رفع فساد است نه تولید اغتشاش البته باید اقدامات لازمه بعمل آید که رفع اینگونه از مفاسد بشود.

سید الحکما- دیروز عرض کردم بعضی سئوالات از وزارت جنگ دارم فرمودید لایحه نوشته شود اینك نوشته ام یکی از آن سئوالات در خصوص بلگونیك رئیس قزاقخانه است که 28 سال است باین مملکت آمده و تصرفات و تعدیات زیاد نموده تا حال که تعدیات او بایل شاهسون بغدادی هم سرایت کرده.

رئیس- این سوالات را در خارج حاضر نمایید تا بوزارت جنگ بفرستند روزی که معاون وزارت جنگ آمد گفتگو کنید (در اینموقع شروع شد بقرائت نظامنامه وزارت داخله و بعد از آن مجلس ختم شد.).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 85

جلسه: 85

مذاکرات روز سه شنبه غره ربیع الثانی مجلس شورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 28 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

صدیق حضرت- امروز بواسطه مانع و عایقی که جهت حضور جناب رئیس و نایبان ایشان عارض شده بود و دو ساعت وقت مجلس معطل ماند بر ما معلوم شد که لازم است در تسهیل اینگونه از امور فصلی بر فصول نظامنامه داخلی مجلس بیفزاییم.

رئیس- چه ضرر دارد قراری در این باب بگذارید یك فصلی اضافه شود که در مواقع لزوم یك نفر انتخاب شود.

حاج سیدنصرالله- وقتیکه رئیس و نایبان رئیس حاضر نبودند باید حضار یك نفر را بریاست موقتی معین نمایند. (در این موقع اسامی اعضا انجمن مالیه قرائت شد).

آقا میرزا محمود خوانساری- حالا که اعضاء انجمن مالیه معین شد باید این مطلب هم معین شودکه د رچه ساعت حاضر میشوند و کی اشتغال بکار خواهند یافت وقت خیلی گذشته غرض این است این مرتبه مثل مذاکرات سابق بی نتیجه نماند مطلب دیگر در نمره 88 روزنامه مجلس اعلان از طرف کمپانی حمل و نقل راه قم و عراق درج شده بدانیم صاحب این کمپانی ایرانی است یا خارجه خوب است اگر صلاح بدانید در این خصوص از وزارت فوائد عامه تحقیق بخواهیم.

رئیس- چه ضرر دارد نوشته شود.

حاج میرزا عبدالحسین- خوب است در رفع اغتشاش داخله از طرف مجلس توجهی مبذول گردد.

رئیس- باید بوزارت داخله نوشته شود تا حاج محتشم السلطنه حاضر شوند. و مذاکره شود.

آقا سید حسین بروجردی- حاج محتشم السلطنه حاضرند در اطاق دیگر.

معمارباشی- باید بدانیم همین وزارت داخله در وقعه فوت شاه شهید ناصرالدین شاه در مدت چهار ماه که بدایت سلطنت بود و مقتضیات اغتشاش هم فراهم بود تمام مملکت را در کمال امنیت نگه داشت حالا چه شده که از این اغتشاشات جلوگیری نمیکنند.

آقا میرزا محمود خوانساری- الحق وزارت داخله نهایت همراهی را کرده اند و متشکریم.

وکیل الرعایا- نباید باین زودی بدون احساس نتیجه اظهار امتنان نمود.

وکیل التجار- حالا که در خصوص امنیت شهر گفتگو میشود خوب است در خصوص امنیت کلیه ولایات توجه بشود همه جا مغشوش است اغلب ولایات ازنرسیدن نظامنامه اساسی و ایالتی تشکی کرند و ما تمام را تاحال بوعده گذرانده ایم خوبست یکی دو روز همت کنید نظامنامه انجمنهای ایالتی را بصحه رسانیده ارسال دارید که موجبات آسایش آنها هم فراهم شود دیگر اینکه همین اندازه که سواد نظامنامه اساسی از لحاظ حجج اسلامیه گذشته است اجازه فرماییدبمجلس بیاید قرائت شود متمم آنهم که تمام شد بتدریج بمجلس بیاورند قرائت تا ختم شود.

آقا سید محمدتقی- همه میدانید سواد نظامنامه اساسی محل توجه است باید مدتها امور یك مملکتی بر طبق آن مجری باشد چنین نظامنامه را باید بدقت و تحقیق ملاحظه نمایندتا بعدها دوچار اشکالی نشویم این است که هر فصل آنرا در چند مجلس مذاکره میکنند و بتدریج میگذرند همه روزه هم حجج اسلامیه حضور دارند و مشغولند.

رئیس- اغتشاش عمل نان گویا اهمیت پیدا کرده اینك لایحه از طرف اصناف بمجلس مقدس رسیده است خوبست قرائت شود (قرائت نمودند قریب باین مضمون بود) حضور حجج اسلام و وکلا عظام عرض تظلم ما جان نثاران اصناف اینست آنچه تحقیق نمودیم اغتشاش عمل نان راجع بخبازها است استدعای ما آن است که مقرر فرمایید دکاکین خبازی باصناف داده شود ما خودمان از کمپانی گندم گرفته ودر کمال رفاهیت نان شهر را میرسانیم اغلب از وکلاء اظهار رضایت کرده گفتند از این ترتیب بهتر چیزی نیست.

آقا شیخ حسین- این تقبل اصناف خوب است مشروط بر اینکه در اینخصوص با کمپانی هم مذاکره بکنند (در اینخصوص مذاکرات زیاد شد که خوب است در اینموقع مجلس در صدد رفع اصل ماده اغتشاش برآید معلوم است مادامی که مجازات در بین نبوده باشد همینطورها خواهد شد البته در صورتیکه حکومت تامین شهر را وظیفه خود نداند و بمسامحه و تعلل بگذراند بهتر از این نخواهدشد باید تغییر حکومت را از وزارت داخله خواست بالاخره جوابی بعموم اصناف نوشته شد و رای غالب بر این قرار گرفت که در صورت تقبل کمپانی بهمین طریق رفتار شود جواب قریب باین مضمون بود.

بعموم تجار و اصناف محترما زحمت میدهد مجلس مقدس از این اقدام نهایت اظهار امتنان را دارد عموم وکلا هم این اقدام را تمجید کردند خوب است که در این خصوص عده از اصناف با کمپانی مذاکره نموده وهر طوری که مرضی الطریق شد قرار بگذارند.

رئیس- از طرف وزارت داخله جناب محتشم السلطنه آمده اند مطلبی است که باید در کمیسیون گفتگو شود هر گاه مصلحت شد باینمجلس خواهد آمد.

(پس از ربع ساعت مجددا وکلا بمجلس آمدند و وثوق الدوله بنیابت جناب رئیس حضور بهمرسانیدند) نظامنامه وزارت داخله قرائت گردید.

رئیس التجار- قرار شد محتشم السلطنه بمجلس بیاید و بعضی گفتگوها بشود.

وثوق الدوله- قبلا با وزیر امور خارجه در کمیسیون مشغول گفتگو هستند حال نمیدانم نتیجه این کمیسیون امروز بمجلس میرسد یا بعد خواهد رسید.

آقا سید حسین- اعضاء کمیسیون باید بانتخاب اعضاء مجلس باشد نه اینکه هر که را خواستند بدون استحضار وکلا انتخاب کنند.

وثوق الدوله- چون وزارت امور خارجه این کمیسیون را بلامقدمه خواستند اگر بانتخاب مجلس میشد بطول میانجامید.

آقا سید محمد تقی- خوب است رئیس اذن بدهند از برای هر یك از وزارتخانها از طرف کچلس اعضایی انتخاب بشوند که در هر موقع حاجت بانعقاد کمیسیون بیفتد بدون تاخیر منعقد شود.

وثوق الدوله- سابقا در خصوص انتخاب کمیسیون از جهت مذاکره با وزرا مذاکره شد و گویا اغلب از وکلا تصویب نکردند.

وکیل التجار- ترتیب انتخاب سابق غیر از این ترتیب است سابق گفتگو در این شد که یك کمیسیون انتخاب شود از برای مذاکره با وکلا برای پیشنهاد مطالب ولی مقصود امروز غیر از این است غرض اینست که از برای هر یك از وزارت خانه ها اعضائی انتخاب شود که در مواقع لازمه کمیسیون منعقد شود.

سید الحکما- صدیق حضرت گفتند یك قاعده هست در خارجه که یازده کمیسیون ترتیب داده اند از جهت پانزده اداره که هر وقت لازم شد آن اداره با آن کمیسیون مذاکره نماید حالا خوبست ما هم در مقابل هشت وزراتخانه هشت کمیسیون تشکیل بدهیم که هر وقت لازم شد آن وزارتخانه با آن کمیسیون مذاکره نماید.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- از امروز ببعد نظامنامه های عدیده بمجلس خواهد آمد خوب است از طرف مجلس انجمنی تشکیل شود مخصوص نتایج نظامنامه ها واعضای این کمیسیون هم اشخاصی باشند که طرف اعتماد مجلس باشند پس از آن نظامنامه را بمجلس بیاورند.

آقا شیخ حسین- ماده که از نظامنامه راجع بتشکیل انجمنهای فوق العاده بود قرائت نمود از برای اثبات اینکه تعیین اعضای کمیسیون با شخص رئیس است.

رئیس التجار- عین نظامنامه تصریح دارد بر اینکه انتخاب اعضاء کمیسیون با اعضا مجلس است.

آقا سید حسین- اینکه در نظامنامه نوشته شده که رئیس شخصا با عده میتواند انجمنی تشکیل دهند از برای توضیح این مطلب است که اگر بنا بشود بنده بخواهم تشکیل کمیسیونی بدهم یا یکی از وکلا بخواهند نمیتوانند ولی شخص رئیس میتواند تشکیل نماید.

حسام الاسلام- این مطلب بعقیده بنده چنان است که تشکیل اینگونه از انجمنها نقشه مقدمه است که وزرا بعد از این بمجلس علنی حاضر نشوند در هر موقعی که محتاج شدند مذاکرات خود را در همان انجمن انجام بدهند فکری از برای اینمطلب باید کرد.

آقا سید محمد تقی- مقصود از این مذاکرات اینست که بعلت انعقاد بعضی از کمیسیونها بدون استحضار وکلا از هیئت منتخبین اسباب سوء ظن بعضی از حضار شده بهتر این است در اینخصوص قسمی شود که رفع این سوء ظن هم بشود قسم دیگری هم ممکن است که انتخاب اعضا با رئیس باشد گویا در ممالك متمدنه هم معمول باشد ولی این ترتیب در صورتی است که وکلا منقسم شوند آنوقت رئیس میتواند از هر قسمتی یکنفر را معین نماید.

وثوق الدوله- گویا اینجا آن مأخذ موجود نباشد. آقا سید حسین- چرا عده موجود است.

وکیل التجار- مقصوداز عده نیست غرض کامل بودن اطلاعات اعضاء است.

وثوق الدوله- انتخاب اعضا کمیسیون راجع برای اعضاء مجلس است اما در باب کمیسیون محرمانه در نظامنامه عبارتی هست که موهم این مطلب میشود که رئیس حق دارد.

آقا میرزا محمود اصفهانی- اگر این ماده محتاج بتصریح است باید توضیح شود.

آقاسیدمحمد تقی- اینکه گفتید این نظامنامه سه مرتبه باید خوانده شود معلوم است وضع این مجلس از جهت رتق وفتق مهام امور مملکت است و وقتش اشرف از آن است که بیهوده مصرف شود باید قرائت اینگونه ازنظامنامه ها را موکول بانجمن فوق العاده نمود که در آنجا بدقت خوانده شود و عموم وکلا هم از روی تحقیق و تدقیق رسیدگی نمایند مطلب دیگر از قراریکه مسموع میشود بعضی از عرایض و تظلمات بانجمن عرایض میرسد و در مجلس هم خوانده میشود در روزنامها هم منتشر میگردد ولی بعضی دیگر مسکوت عنه میماند باید بمردم فهماند که این مجسلس با کسی غرض یا خصوصیت ندارد در حقوق ملی تمام افراد بالسویه هستند این ایام مکتوبی بعنوان بنده و سایر وکلاء عظاماز فاین رسیده تحقیق کردم مکاتب متضاده خیلی رسیده تمام را هم جواب داده اند ولی در مجلس خوانده نشد حالا از جهت اینکه بدانند غرض در بین نیست میخوانم (خوانده شد تظلم از شوکت الملك بود) حالا باید فرستاده شود بوزارت داخله.

وثوق الدوله- مردم باید بدانند که مجلس مجبور نیست تمام لوایح و عرایضی که میرسد قرائت نمایند مگر لوایحی که دارای اهمیتی باشد.

سید الحکما- خیلی تلگرافات و مکاتیب از شوکت الملك وحشمت الملك شده تمام راجع شده بوزارت داخله.

حاج میرزا آقا- اغلب از اغتشاش اوضاع آذربایجان خبر دارید و میدانید فعلا مدتی است دستاز کار کشیده اند که تا تمام مقاصد ما انجام نپذیرد مشغول بکار نخواهیم شد عجاله خوف آن میرود که این اغتشاش بهمه جا سرایت کندو قسمی سخت شود که جلوگیری نشود حالا باید چاره هر کدام در یك ماده کار بکنند یکی در نظامنامه وزارت داخله ودیگری در نظامنامه ایالتی و دیگری در نظامنامه اساسی که بطور جهد این چند مطلب انجام پذیرد.

وثوق الدوله- خیلی لازم است این انجمنهاتشکیل شود واین نظامنامه ها تمام شده فرستاده شود تا آسوده شوند.

حسام الاسلام- حالا لازم نیست اینسه مولود شریف در یکروز تولد شوند عجاله نظامنامه ایالتی که تمام است چرا بصحه نمیرسد.

وکیل الرعایا- آیا ما مردم تازه بدنیا آمده ایم یا پیش از این هم دردنیا بودیم ما مردمی هستیم که درروز هشت ساعت نه ساعت کار میکردیم حالا چه ضرر دارد که وقت را توسعه بدهیم و همگی اتفاق کنیم بهر اندازه محتاج بوقت باشد مضایقه نکنیم تا این کارها تمام شود.

آقا سید حسین- خوب است از صبح تا عصر انجمن تشکیل شود و این کارها تمام شود.

حسام الاسلام- خوبست از آن کارهاییکه تمام شده نتیجه بگیرید بعد بکار دیگر مشغول شویدنظامنامه ایالتی تمام شد، نظامنامه بلدیه هم تمام شد چرا جوابش نمیرسد مسئله تیولات بکجا انجامید اینهامطالبی است که در مجلس تمام شده.

آقا میرزا محمود- نظامنامه بلدی هنوز نرفته استدر نظامنامه ایالتی لابد آنها هم باید دقتی بکنند پریروز معاون وزاتر داخله گفتند مشغول قرات هستند.

وکیل التجار- برای کارهای مهم ازده روز الی یکماه بیشتر وقت میخواهد بعضی کارهای مهم هست ازقبیل قانون اساسی که در این موقع طول مدت خوب خیلی از مخاطره میرود.

آقاسید محمد تقی- مامردم باید بدانیم که ما مسلمانیم وقانون ما قانون مقدس ا سلام است و این قانون اساسی قانونی است که باید امور یك مملکتی بر وفق آن فیصل داده شود ناچار باید با کمال دقت فصول و مواد آنرا بکرات حجج اسلامیه غور رسمی نموده اگرده هزارنفر هم اجماع کنند و خونها هم ریخته شود نباید راضی شدکه بدون تطبیق وتحقیق قانونی مجری شود حالا باید از حجج اسلامیه استدعا نمود که بلکه زودتر صرف وقت نموده این نظامنامه راتمام کنند.

وثوق الدوله- اصل قانون اساسی که درمجلس نوشته شده بود هیچ ماده از مواد آن منافی با قانون مقدس اسلام نبود فقط از برای رفع اشتباهاتی که مغرضین میکردند از حجج اسلام استدعا شد که بدقت فصول و مواد آنرا ملاحظه فرمایند اما در باب نظامنامه ایالتی از محتشم السلطنه پرسیدم گفتنداگر این انقلاب نبود تا حال فرستاده شده بود فعلا حواس وزرا مشغول رفع این انقلابات است معهذا همین چند روزه فرستاده میشود و درباب مالیه همین کمیسیون فوق العاده که فعلا تشکیل شده در همین خصوص مذاکره میشود لابد نتیجه آن بمجلس خواهد رسید مسئله تیولات هم وزیر مالیه بجهت اجرای همان مسائل آمده اند فعلا مشغول مذاکره هستند.

وکیل التجار- در باب تیولات هیچ اطلاعی نرسیده وزیر مالیه گفتند رسما چیزی نوشته شود نوشته شد ولی هنوز خبر نرسیده (در این موقع مذاکرات زیاد از وضع اغتشاش شهر شد علت را بعضی نرسیدن حقوق عمله جات نظمیه وافراد عسکری که در پایتخت هستند اظهار نمودند بالاخره قرار شد تنظیم شهر از وزارت داخله خواسته شود.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 86

جلسه: 86

مذاکرات پنجشنبه 3 ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه غره را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

محتشم السلطنه (معاون وزارت داخله)- چند روز قبل که به مجلس مقدس مشرف شدم در خصوص لایحه که در باب تیول از طرف مجلس مقدس فرستاده شده بود مذاکره بمیان آمد عرض کردم که همین ایام بامضای همایونی میرسد و پس از توشیح و امضاء به مجلس مقدس ایفاد خواهد شد اینك امروزه لایحه مزبور بامضای همایونی رسید و بوزارت مالیه فرستاده شده است. عجالة در اینخصوص لایحه از طرف وزارت داخله به مجلس مقدس ایفاد شده محض استحضار خاطر محترم وکلا عظام قرائت شود.

آقا میرزا طاهر- لایحه را قرائت کردند قریب باین مضمون بود

(مجلس مقدس را زحمت اظهار میدهد لایحه قانونی مرسله از مجلس مبنی بر چهار فصل امروز از لحاظ انور همایونی گذشت و اجرای آن بوزارت مالیه ابلاغ شد) اظهار تشکر شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- ما در این باب سندی را محتاجیم.

محتشم السلطنه- همین رقعه سند است و یا به مهر صورت دیگری هم نوشته شده فرستاده خواهد شد دو فقره لایحه آقا میرزا محمود خوانساری بوزارت داخله داده بودند یکی در خصوص حاکم خوانسار و دیگری در خصوص ایل بختیاری در خصوص اغتشاش خوانسار چون حاکم معین شده میرود دستورالعمل لازم داده شد.

در خصوص ایل بختیاری همیشه این ایل بر دو تیره بودند ایلخانی و ایل یکی در این اواخر این دو شغل بیك تیره داده شده و باین واسطه لابد بعضی اختلافات شده قرار بر این شد مخباره با حکومت اصفهان که عمل ایل بختیاری راجع باو است شده البته هر وقت جواب رسید بمجلس مقدس اظهار خواهد شد.

آقا سید حسین- از نظامنامه ایالتی اثری ظاهر نشد.

محتشم السلطنه- آنهم تا اوایل هفته آتیه موشح خواهد شد شما هم اقدام کنید نظامنامه حکام هم خوانده شده تصویب شود.

آقا سید حسین- اگر بهمین طوریکه از طرف مجلس اهتمام میشود از طرف مقابل هم اقدام میشد تاکنون خیلی از کارها پیشرفت کلی حاصل نموده بود.

(در این موقع راپورت انجمن عرایض قرائت شد قریب باینمضمون بود اولا قریب یکصد فقره جواب مساعد از عرایض که بوزارت داخله فرستاده شده بود رسیده است. ثانیا معلوم نیست که وزیر عدلیه بچه ملاحظه بعد از یك ماه جواب میدهد که از من کاری ساخته نمیشود ومن بین المحظورین واقع شده ام و تا امروز بمجلس جواب مساعد داده نشده است ثالثا در فقره مسیونوز تکلیف متظلمین از

دست او معلوم نیست یکی از آن اشخاص من هستم که قریب بیست هزار تومان بمن ضرر وارد شده خود او که دارد میرود نمیدانم وکیل او وکالت در جبران خسارت هم دارد یا خیرباید از وزارت خارجه سئوال شود).

وکیل التجار- در خصوص بی ترتیبی و عدم انتظام وزارت عدلیه بنده حساً شواهدی دارم که در چندی قبل در باب طلبی که از یکی داشته پس از اظهار و طول دو ماه عاقبت جوابی که شنیده شد این بود که هنوز جواب راپورت ترسیده معلوم نیست این راپورت بکجا میرود که در این مدت جواب نرسیده.

آقا سید هاشم- در خصوص حاج نجفعلی کوه سرخی که بوزارت عدلیه از دست آصف الدوله عارض شده بموجب ورقه که در دست دارد باید در هیجدهم ربیع الاول قطع بشود. تا بحال رسیدگی نشده. آقا سید حسن تقی زاده- امروز بنده عازم بودم که در خصوص وزارت عدلیه مذاکره نمایم از اتفاق این لایحه هم از طرف انجمن عرایض رسیده این است که عرض میکنم وزارت عدلیه بهیچ وجه بوظایف خودش رفتار نمیکند و در آنجا هیچ امور عارضین قطع و فصل نمیشود واز این رو هر روزه جمعی باین مجلس میایند و متظلم میشوند معلوم است این حرکات تمام اسباب تخریب این اساس است که اگر بدین ترتیب بگذارد و وضع وزارت عدلیه مرتب نشود همیشه اوقات این مجس مستغرق فیصله اینگونه امور جزئیه است و بهیچوجه فرصت وضع قانون نخواهد یافت عجالة باید ترتیب صحیحی در این اداره داده شود سایر وزرا که باین اندازه تسامح نورزیده بودند عزل آنها را خواستیم ولی در اینجا تمام بمسامحه میگذرد اتمام عمل چوبدارها همینطور مانده است مسئله آصف الدوله موعدش قریب باختتام است تاکنون خبری نرسیده.

وکیل التجار- فقط تغییر شکلی داده شده والا اساس همان اساس است والله عمل هیچ تفاوت نکرده.

معمار باشی- بنده بودم جواب بچوبدارها دادند که شما هر جا خواسته باشید بروید عرایض خودتان را اظهار کنید باین طور که شما گرفته اید من نمیتوانم رسیدگی نمایم.

آقا شیخ حسین- باید وزیر عدلیه خواسته شود و در این باب مذاکره شود.

مشهدی باقر- شاید بواسطه کثرت ازدحام تاکنون کار پیشرفت نکرده باید تحقیق شود.

حاج سید عبدالحسین شهنشاهی- باید لایحه قانونی نوشته شود که اگر عرایض بعد از تحقیق برخلاف ظاهر شد مجازات داده شود.

وکیل التجار- فعلا ترتیبی قرار داده شد که هیچکس نمیتواند بحق خود برسد سابق بر این قرار بود که ده یك از عارض و ده نیم از معروض عنه گرفته میشد ولی حالیه تمام از عارض گرفته میشود در این صورت البته کسی حق کسی را نخواهد پرداخت.

صدیق حضرت- معلوم است اساس مشروطیت بنیانش بر عدل است چه ضرر دارد بوزارت عدلیه نوشته شود که بمحبسهای دولتی رفته رسیدگی نماید اشخاصیکه بی تقصیرند آنها را آزاد کنند.

وکیل الرعایا- وزارت عدلیه عجالة فرصت برسیدگی کارهای شخصی خودشان ندارند چه رسد باینگونه امورات.

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله رسدیگی بمحبوسین بسیار مطلب لازمی است باید مسئله را عمومیت داد که با محبوسین کلیه ولایات همینطور رفتار شود (گفته شد البته همین طور باید عمومیت داده شود)

حاج محمد تقی- باید بوزارت خارجه نوشته شود که وقتی بمجلس بیایند تا در باب ارفع الدوله بعضی مذاکرات بعمل آید این ایام مخصوصا نوشتجات و تشکیات زیاد در باب او بود (در این موقع نظامنامه وزارت داخله قرائت شد).

رئیس- در تمام نقاط عالم فعلا قریب چهل پنجاه مجلس منعقداست و در هیچ جای عالم معمول نیست که مردم اینطور ازدحام کند و بوکلا سخت بگیرند از بدو افتتاح اینمجلس این ترتیب بوده و آن قانون در تزاید است شخص بنده از اول که وراد در اینمجلس شدم هیچ مقصود و منظوری در میان نبوده و نیست جز پیشرفت این اساس مقدس حالا این وضع که ملاحظه میشود پیشرتف کار امر مشکلی است چندی قبل در اطاق آسایش حضوراً بوکلا گفتم و مقبولیت استعفای خود را خواستم نپذیرفتند امروز در اینمجلس علنا اظهار میکنم بعضویت اینمجلس کمال افتخار را دارم ولی از ریاست استعفا میخواهم.

حاجی محمد اسمعیل آقا- سابقا گفتگو شد حالا هم میگوییم اینمجلس محض انجام مهام مملکت تأسیس شده موکلین خیرخواه ما نباید این طور سخت بگیرند که هر روزه وقت عزیز مجلس مصروف اینگونه مذاکرات بشود اگر فرصت بدهند حالا که اساس کار قدری مرتب شده ممکن است در مدت کمی کار مدت زیادی انجام بگیرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- در باب استعفای جناب رئیس استدعا میکنیم از اینگونه اظهارات را نفرمایید زیرا که اگر جناب رئیس استعفا بدهد رشته اساس مجلس از هم گسسته میشود

وکیل تجار- اما اینکه فرمودید از استعفای جناب رئیس رشته اساس مجلس از هم گسسته میشود مستدعی هستم این کلمات را هم هرگز بزبان نیاورند تا یك قطره خون در عروق ما و موکلین ما باقی است این اساس منهدم نخواهد شد. اگر روزی صد رئیس استعفا بدهند رئیس دیگر انتخاب خواهیم کرد و امورات رامختل نخواهیم گذاشت اما در خصوص اجتماعات ملت بطور عموم نمیتوان گفت اجتماع بد است باید تحقیق کرد اجتماعاتیکه بتحریك مغرضین میشود بطور ملایمی جلوگیری شود ما تاکنون هر چه را بدست آورده ایم بوسیله اجتاعات غیورانه ملت بوده پس باید اجتماعاتی راکه باعث تولید مفسده است ممانعت نمود.

حاج سید عبدالحسین- فعلا دولت با مقاصد ملت و مجلس همراه است فقط چیزی که مانع از پیشرفت کار است همین اجتماعات است امروز حال این مجلس و مجلسیان مشابه حال اطبائی است که در صدد معالجه مریض مشرف بمونی باشند در این موقع باید حواس ایشان از هر جهة جمع باشد ملت این وکلا را انتخاب کرده و از برای رتق و فتق امور مملکت باین مجلس فرستاده فعلا نباید حواس ایشان را مغشوش نماید که از کار باز بماند.

حسام الاسلام- هر کس هواخواه نوع است حرکتش صحیح است و هر کس مغرض است اقدام او فاسد است.

حاج سید عبدالحسین شهنشاهی- در باب استعفای جناب رئیس فعلا تکلیف شرعی جناب رئیس نیست که این عنوان را بکنند و ما هم جدا باید بخواهیم که دیگر این مذاکره نشود امامات هم باید این اقدامات را نکنند.

وکیل التجار- مگر ملت چه کرده اند؟

رئیس- در خصوص استعفا بنده از عضویت استعفا ندادم اما اینکه میگویید ملت چه کرده اند ملت چه نکرده اند چند نفر هستند اینجا بالای منبر میروند و مردم را بهیجان میآورند اینها را من مخل پیشرفت کار مجلس میدانم من هیچ فرصتی ندارم تحصیل مقامی هم نمیخواهم بکنم حالا هر کس رایی دارد اظهار کند شاید سایرین مصلح بیندازند.

آقا سید آقا- دیروز تحقیق شد زنها میگویند بما یاد میدهند که بگویید ما قانون اساسی میخواهیم معلوم است اینها تحریك است.

احسن الدوله- اولا آقایان وکلا باید شرافت خودشان را بدانند که هر کدام از آنها ریاست ملتی دارند و حضرتعالی را احتراما بریاست خود قبول کردند حالا اگر بعضی هم تصور کنند از استعفای رئیس مجلس بهم خواهد خورد خیالی است خام هر رئیس که استعفا داد بجای او رئیس دیگری معین خواهد شد تکلیف وکلا هم این است که هر کدام از ین مجلس بیرون میروند بملت بفهمانند صبر کنند و منتظر نتیجه باشند.

مرتضی قلیخان- در این میان چند نفرند حالشان معلوم است از اول هم بوده اند باید اینها را تبعید نمود.

وکیل التجار- تبعید صحیح نیست باید اعلان شود هر کسی در این عمارت یا درب عمارت نطق هیجان آمیزی نمود یا شورشی بکسی یاد داد عمله ضبطیه او را جلب بعدلیه خواهند نمود و مجازات داده خواهد شد.

آقا سید علینقی- مقصود این است هیجانی که مانع از پیشرفت کار مجلس است نکنند.

دکتر ولی الله خان- جناب رئیس استعفا دادند مختارند هر کس استعفا داد نباید تعاقب باو کرد که این تعاقب اسباب خیال او میشود قانون همه جا است که هر کس استعفا داد باید قبول شود در باب موکلین هم باید بدانیم موکلین ما اکثر بی اطلاعند باید بزبان لین بآنها حالی کرد که این مجلس امروز خیلی کار دارد واین غوغا و جنجالات باعث اختلاف حواس است تمام معاندین اگر حواس خود را جمع کنند نمیتوانند باندازه این جنجالات و ازدحام باعث اختلال امور مجلس بشوند.

حسام الاسلام- مگر علت منحصر باین چند نفر شورش طلب است دیگران هم هستند.

دکتر ولی الله خان- باید فهماند که بعضی اقاویل که بگوش آنها میرسانند قبول نکنند مثلا میگویند در فلان مملکت در بیست و چهار ساعت قانون اساسی تمام شد بنده عرض میکنم قانونی که در بیست و چهار روز هم تمام شود بدرد نمیخورد باید قانون اساسی با کمال دقت از روی ثبات عزم مرتب شود آنهم نوشته شده همین روزها تمام میشود.

شیخ حسین شهیدی- زبان لین شما هرگز اثرش زیادتر از تحریك معاندین نیست باید دفعه اول تحذیر شود اگر قبول کردند فبها والا هر حکم لازم است از مجلس صادر شود.

دکتر ولی الله خان- ما بد نمیشناسیم تکلیف ما این است که بتمام حسن ظن داشته باشیم و تمام را خیرخواه بدانیم خوب است بلیط ورود درب عمارت داده شود تا از عوام هم بیایند بمجلس و همین مذاکرات را بشنوند.

حاج محمد اسمعیل آقا- این ملت با این مجلس هیچ فرقی ندارد اینکه من عرض میکنم اگر حرف ما را پذیرفتند بسیار خوب والا ما هم مجلس را تعطیل میکنیم بجهة این است که آنها را از خود میدانیم و تهدید هم نمیکنیم حال آنها هر طور صلاح میدانند رفتار کنند.

دکتر ولی الله خان- اجتماع یك گوهر گرانبهایی است باید این گوهر را طوری نگاهداری کنند که بی احترامی نشود.

آقاسید حسین- این هیئتی که از ملت در پای این عمارت اجتماع دارند همان اشخاصی هستند که از زمان رفتن بحضرت عبدالعظیم از برای تأسیس این مجلس زحمت کشیده اند و همراهی نموده اند آنچه را هم ماداریم تمام از این اجتماعات است کمال تشکر را هم از آنها داریم ولی حالا باید استدعا کنیم که تاکنون این اجتماعات لازم بود حالا چند روز بما مهلت بدهید که بانجام کارها بپردازیم بهان ترتیبی که میل شما است این خواهش هم نه از برای آن است که شما اجتمع نکنید بلکه مقصود این است که در این عمارت اسباب اغتشاش حواس وکلا فراهم نشود.

آقای تقی زاده- مکرر عرض کرده ام اینکه اغلب مطالب در این مجلس منجر بحایی نمیشود بواسطه دو مطلب است یکی نبودن مجازات و یکی معین نبودن حدود و ما هر وقت گفتگویی میشود بنای نصیحت را میگذاریم و حال آنکه باید برای آنهایی که از حدود خود تجاوز میکنند مجازات را معین نماییم که هر کس از آن حدود تجاوز نمود بمجازات برسد در همین مسئله اجتماع موکلین ما در این عمارت بعضی اوقات آنها مظلوم واقع شده اند و بعضی اوقات ما و این نیست مگر بواسطه معین نبودن حدود و مجازات پس تکلیف مجلس است که این مسئله را بیك قانونی منجر نماید و آن این است کلیه هیچ اجماعی ضرر ندارد فقط سه چیز نباید بشود یکی هنگامه و غوغا در این عمارت وقت افتتاح مجلس که حواس مجلسیان را مختل نکنند یکی اینکه در امور داخلی مجلس دخالت نکنند و در سایر ممالك هم قانوناً معمول است هیچکس حق مداخله در امور داخلی مجلس ندارد یکی دیگر اینکه در امور عامه حق دارند مداخله نمایند ولی نه بطور سخت گیری که جلوگیری از وکلا نمایند زیرا که این جمعیت یك جزء از اهالی تمام این مملکت است و این یك جز نمیتواند باین طور جلوگیری از پارلمنت یك مملکت نماید حق دارند عقاید خود را اظهار و اخطار نمایند اما بواسطه لوایح نه بطور سخت گیری پس هر کس از این حدود سه گانه تجاوز کرد باید مجازات داده شود.

آقا شیخ حسین- جناب رئیس مکرر گفتند باید استعفا بدهم و امروز هم استعفا دادند واین استعفا بی جهة نیست سبب و محرك دارد باید معلوم کرد و بنده تکلیفم این است در مجلسی که رئیس ندارد ننشینم همچنین سایرین.

وکیل التجار- امروز موقع این گفتگو و این کار نیست که تمام ولایات تعطیل کرده و احتمال بروز اغتشاش و فساد میرود امروز باید این ریاست را کنار گذاشته و باصلاح این کار مهم مشغول شویم و گمانم این است که باید از جناب رئیس این استعفا قبول شود تا اینکه مسئله اصلاح تعطیل و اغتشاش ولایات بگذرد.

آقا سید حسین- آیا ببینیم بمحض استعفا دادن باید قبول کرد یا این که باید در صدد تحقیق علت استعفا برآمد.

صدیق حضرت- استعفا بر دو قسم است یکی استعفا از عضویت مجلس است و یکی استعفا از مشاغل اما استعفا از عضویت آنرا نه قبول و نه رد میکنند. و ده پانزده روز مهلت داده میشود شاید آن شخص پشیمان شده استعفا خود را پس بگیرد ولی در باب استعفا شغلی فورا باید او را قبول کرد و حالا که جناب رئیس استعفا از شغل ریاست داده اند باید تا رئیس معین نشود از این مجلس بیرون نرویم.

آقای تقی زاده- خوب است این مسئله استعفا را بگذارید باشد گویا این استعفا جناب رئیس مقید است باید رسیدگی نماییم اگر علت دارد وآن علت را رفع کردیم باز هم آنوقت استعفا دادند که هیچ باید قبول نمود و در صدد انتخاب رئیس جدید برآییم والا اگر بطور مطلق است آنهم معلوم شود.

آقا میرزا محسن- پس خوب است برویم بآن اطاق دیگر و از جناب رئیس استفسار شود که اگر استفعا ایشان علت دارد و مقید است معلوم شود شاید رفع آن علت را نماییم والا اگر بطور مطلق است که هیچ باید قبول شود.

(و در این موقع مجلس رسمی علنی منقضی شده عموم وکلا رفتند باطاق دیگر برای تحقیق علت استعفا رئیس).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 87

جلسه: 87

مذاکرات روز یکشنبه 6 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 3 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا شیخ ابراهیم- پانزده روز است تجار زنجان در تلگرافخانه متحصن هستند و کرارا عرایض خود را رسانده اند تا حال چه ثمر و فایده مترتب شده جز اینکه این بیچاره ها تا حال پنجاه هزار تومان متضرر شده اند.

حاج محمد اسمعیل آقا- در اینخصوص بجهة بنده هم امروز چند مکتوب رسیده که خیلی خسارت کشیده اند از طرف جلس مقدس اقدامات صحیحه بعمل آید.

رئیس- دیروز خود آقا میرزا ابراهیم اظهار داشتند که اقدامات شده ولی طرف از آمدن تقاعد دارد باید بقوه جبریه و بتدابیر عملی رفع نمود.

آقا میرزا ابراهیم- چرا اقدامات میشود مثل اینکه از طرف وزارت جنگ یك نفر احضار میشود آن هم حق المهلت هزار تومان میدهد و از رعیت بیچاره میگیرد دفعه دیگر احضار میشود هزار تومان میدهد این دفعه ده هزار تومان از رعیت بیچاره میگیرد.

حاج محمداسمعیل آقا- چطور میشود وزارت جنگ از عهده احضار یك نفر خود برنیاید و تمام را به مسامحه میگذراند این شخص نوکر نظامی است که مدتی است خواسته شده و حاضر نشده.

آقا میرزا فضلعلی آقا- هر روزه وزرا میآیند و از بلوی و شورش خلق تشکی میکنند ولی رفع تشکیات مردم هیچ بخاطر آنها خصور نمیکند فقط همین قدر میخواهند که مردم ساکت شوند شیرازیها با این اقدامات و این هیجانها هنوز رفع تعدیاتشان نشده هنوز قوام حرکت نکرده در این صورت تجار زنجان هم بیاد مجبور شوند باشوب کردن فقط میایند میگویند چاره این آشوب را بکنید اخر از انصاف دور است که بحال آن خلق توجهی نشود وزارت عدلیه شکایت میکند از هیجان مردم ولی تاحال هیچ کاری صورت نداده همین طور وزارت جنگ.

سید الحکما- امروز یك کاغذ از وزیر جنگ آمده بی مهر یك کاغذ هم از وزارت تجارت آمده آنهم بی مهر شش کاغذ از وزارت عدلیه آمده علاوه از پنجاه کاغذ با دو صورت تلگراف از وزارت داخله آ،، ده ببینید اینها چه قدر تفاوت دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- یکروزی اینجا مسائل چندی تراکم کرد. و بالاخره چند روز کار مجلس را مختل گذاشته تا اینکه باندازه اصلاح شد حالا هم مثل آنروز شده نباید گذارد کار منجر باشکال شود و تجار یك بار همه در تلگرافخانه متحصن شوند مسلم است این ترتیب باعث ضرر ما نخواهد شد حال نمیدانم چه موجب گردیده که رئیس موزکانچی یاغی میشود حاجی آقا محسن از آمدن تکاهل میورزد قوام الملك تسامح میکند درآن صورت مجلس نباید همین طور منتظر بنشیند باید بتکلیف خود عمل کند.

رئیس- بشیرازیها جواب مساعد داده شد واقعا آنچه بوزارت داخله اخطار میشود جواب مساعد داده میشود ولی سایر وزارت خانها بتسامح میگذرانند و همراهی ندارند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بنده اطلاع دارم ملك بیچاره را وزارت جنگ ضبط نموده و بوسائل زیاد آن شخص متظلم شده و تاکنون هیچ جواب داده نشده و نمیدهند امروز بنا بود آن اشخاص بیایند بمجلس متظلم شوند.

آقا میرزا حسین- بنده اطلاع دارم فوج کمره و کزاز را مواجب دادند و کتابچه را بمهر آحاد افواج رسانیده ولی فرا رفتند از هر کدام یك تومان باسم وزارت جنگ پس گرفتند پس فردای آن رفتند ششهزار باسم یدگر روز دیگر دو هزار و سه شاهی باسم اجودان گرفتند با این وضع سرباز خدمت نخواهد کرد.

وکیل التجار- باید قسمی نمود که اشخاصی که عصمت مملکت در دست آنها است خرید و فروش نشوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مغازه لشکر فروشی هنوز بسته نشده و بروش سابق باقی است.

وکیل الرعایا- آیا مجلس راضی میشود برضایت یکنفر یك مملکت برباد برود چرا از طرف مجلس اقدام صحیح نمیشود که زودتر عزل او را بخواهند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- من میتوانم ثابت کنم که ملك بیچاره را ضبط نموده همین است که مردم به تنگ آمده اند.

آقا سید حسن تقی زاده- در عزل وزرا موافقت نصف وکلا کافی است و میتوانند عزل او را بخواهند ولی در مورد وزارت جنگ نمیدانم چه باعث شده در صورتیکه تمام وکلا از حرکات او بی رضایت هستند و متفقند چرا غزل او خواسته نمیشود.

آقا میرزا محمود اصفهانی- از برای سه فوج لباس تمام نموده اند دستی نه تومان بنده حاضر هستم که همان لباس را دستی سه تومان تمام کنم. آقا سید حسین- عیب در این است در هر موقعی که در خصوص وزرا گفتگو میشود میگویند انشاء الله فردا رای گرفته میشود مثل وزارت امور خارجه که بهمان حال مانده فعلا باید تکلیف وزارت جنگ معلوم شود اگر لازم است که عزل او خواسته شود باید امروز خواسته شود.

حاج محمد اسمعیل آقا- بهتر این است که تمام مطالبی که امروز مذاکره شده اخطار شود بیایند حضوراً جوابی شافی بدهند هر گاه جواب صحیح داده شد فبها والاعزل او خواسته میشود.

رئیس- بهتر همین است که اخطار شود بعد از آن مجلس بتکلیف خود عمل کند (قرار شد از طرف مجلس بوزارت جنگ نوشته شود که مظفرالدوله از زنجان جدا احضار شود و بجهة مطالبی هم که در مجلس عنوان شده حاضر گردد.) ب

آقا سید حسین- با این تلگرافات و مکتوبات درخصوص فروش رعیت ایران از ارفع الدوله چیزی معلوم شد یا خیر؟

حاج علی- در طرابوزان مجلسی فراهم کرده بودند و پولی بجهة بانك ملی تهیه دیده بودند شخصی را که باعث و بانی این مجلس بود باسلامبول خواسته بود و صدمه زده بود که چرا بی اطلاع من این اقدام را کرده اید یك کتابچه هم از کارهای ارفع الدوله نوشته اند موجود است.

آقا سید حسین- تمام مذاکرات که در این مجلس در باب وزراء میشود تمام بمسامحه میگذرد.

حاج محمد اسمعیل آقا- باید وزرا مذاکرات این ایام مجلس را عطف بماسبق ندانند باید بدانند که ارگ مخالف با مشروطیت رفتار کنند مجلس دست نخواهد کشید.

آقا سید حسین- در باب وزارتخانه ها گفتگو شد یك تلگرافی از نهاوند رسیده میگویند سالار الدوله یاغی است چطور شد سابق بر این وقتی که بنامیشد بدو تلگراف او را حرکت میدادند ولی حالا نمیتوانند این ایام جمعی از سوارها را برداشته رفته هفتاد هزار تومان از رعیت بیچاره نهاوند گرفته است.

حاج محمد اسمعیل آقا- بیش از آنکه در نظر ما است از طرف دولت در این خصوص مجدانه اقدام شده و میشود.

وکیل التجار- اگر بوزارت خارجه چیزی نوشته میشود خوب است در باب عمل تذکره و امتیاز نامها هم تأکید شود که سابقا خواسته شده و فعلا در کمیسیون مالیه لازم است مسئله ارفع الدوله هم نوشته شود که جمعی شکایت میکنند احضار او لازم است پس از آمدن کاملا استنطاق خواهد شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- 12 نفر بجهة عمل مالیه معین شدند میخواهیم بدانیم آن انجمن دایر است و وزیر مالیه آمده است یا خیر.

رئیس- این چند روزه خودتان میدانید که چه نوع گرفتاریها پیش آمده انشاء الله در همین چند روزه اقدام خواهد شد.

آقا سید علینقی- نظامنامه اساسی چه طور شد؟

آقا سید محمد تقی- امروز یك قدری آقایان نقاهتی داشتند و باین واسطه تعطیل شد.

وکیل التجار- شاید این نقاهت آقایان خدا نخواسته بطول بیانجامد آنوقت تولید زحمت میشود می بینید همه جا تعطیل کرده اند.

رئیس- میدانید که تجدی نظر و دقت باید بشود و تا امروز هم تمام نشده.

آقا شیخ حسین شهیدی- این آقایان همان اشخاصی بودند که میگفتند تبریز، رشت، زنجان بهم خورده حالا چه طور شد که میگویند سه دفعه باید قرائت شود اگر مقصود از این اصلاح تغییری است که منافی با شرع باشد محال است بشود اگر مقصود تطبیق با قوانین شرع است بهتر از این تصحیح و تنقیح نمیشود که شده (اکثر عنوان نمودند که از این کلام چنین مستفاد میشود که خدای نخواسته ما تمام بی دین هستیم که راضی باین ترتیب شویم).

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس ملی بجهة تأسیس قوانین است و قانون ما همان قانون اسلام است اینکه میگوییم قانون بانضمام قواعد اجرائیه و عرفیه است. هر کسی حق دارد در قوانین نظری نماید این جا جای اظهار تقدس نیست آنهم باید دقت شود هر گاه از یکنفر رایی که مخالف با قانون شرع است ظاهر شد آنوقت باید پرسش شود نه قبل از وقت.

(در این موقع شروع بقرائت نظامنامه وزرات داخله شد پس از قرائت قسمتی از آن، رئیس و سیار وکلا باطاق دیگر برای تنفس رفته پس از فی الجمله مکث عودت باطاق رسمی نمودند و مجددا شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد).

آقا سید محمد تقی- دیروز لایحه از طرف طایفه نجیبه زرد شنیه بمجلس مقدس آمده معلوم میشود بعضی از مفسدین بالقاء پاره شبهات این طایفه نجیبه را بهیجان آورده اند البته باید رفع شبهه از آنها بشود سواد لایحه.

6 ربیع الاخری 1325

با نهایت تکریم و تعظیم و قدریت بعرض حضور مبارك سروران ملك و ملت و زدایندگان ستم و نکبت امید بسوی بیچارگان و دستگیر افتادگان امنا و وکلای ملت ارکان و اعضا مجلس مقدس شورایملی حفظهم الله تعالی میرسانیم اگر چه دیروز خلاصه استدعا و رجاء خود را بتوسط نماینده محترممان بعرض رسانیده مترصد جواب امیدوارانه بودیم لکن افسوس که از بدبختی این بیچارگان مجلس خاص بوده و بکار عام نپرداخته اند و نرسیدن جواب بیشتر اسباب یأس وحرمان این ناتوانان دیده بر راه شده لهذا به مصداق.

نومید دلیر باشد و چیزه زبان

و بمفاد

پیش که برآورم ز دست فریاد

هم پیش تو از دست تو میخواهم داد

همانا نخست التماس و درخواست فدویان بر آنست که عرض حال این ناچیزان در انجمن عام قرائت گردد تا شاید از توجه خاص وعام رحمی بحال این بیچارگان که سالیان دراز دچار هزاران گونه سختی و بدبختی و هر آن مترصد روز دادرسی بوده ایم شود.

دویم بموجب عریضه روز قبل عرض و درخواست فدویان برآنست که آیا در نظامنامه اساسیکه مؤسس بتأسیس مشروطیت و مساوات است رعایت و حفظ حقوق این گروه بمساوات شده یا نه اگر شده که زهی دادگری و رعیت پروری و کمال سپاسگزاری را داریم پس درین صورت در جواب عریضه اطمینان دهید تا آسوده مشغول امر فقر و رعیتی و بیچارگی خود باشیم و هر گاه تفاوتی در بین نهاده شده جهت را معین فرمایید چرا ودر آنصورت تکلیف فدویان چه خواهد بود ماندن و با کمال جلادت و جرئت راضی شدن باینکه جان و مال و ناموسمان بموجب سندی که دست اشرار میافتد تباه و خانمان برباد و ننگ بی غیرتیمان تا ابد باقی ماند و یا محفل ترقیه مانند دولت اسپانیول یکباره حکم بدهید از وطن عزیز مألوف خواهند داد. آیا کسی که در پناه اسلام آمد سزایش بدبختی و پریشان روزگاری، بیچارگی و هدار جان و مال و ناموس خواهد بود؟ حاضا آیا امروز که ملت و دولت اسلام متحد گردیده بقدری که فلان دولت مستبده یا مشروطه خارجه حفظ ادنی رعیت خود مینمایند و برای قتل یکنفر دولت را بعنف مجبور بادای فلان مبلغ معتنابه میسازد نمیتواند لامحاله حفظ حقوق قدیمه رعیت مظلومرا در داخله بنمایند تاچه رسد بخارجه آیا برذمه دولت و ملت اسلام کدام مقدم است حفظ جان ومال و حقوق مظلومین یا ظالمین.

اگر ما را ظالم میدانید از زمان اضمحلال تا کنون هزار و دویست و پنجاه وشش سال میگذرد چه شقاوت و خیانتی از این ملت دیده شده واگر مظلومیم چرا نباید حفظ فرمایید.

آیا کلمه مقدس مساوات برای عموم رعایای یك مملکت است یا مختصی؟ در خارجه از حفظ و مساوات حقوق انسان گذشته برای حفظ حقوق دواب ترتیبات داده و بیمارخانه های مخصوص برای آنها ساخته اند آیا بیچاره ملل خارجه در تحت لوای اسلام از جاور هم کمتر هستند حاشا امید ما بیچارگان بر آن بود مهاجرین ما که با آن همه آسایش و راحتی که در تحت عدالت دولت بهیه انگلیس دارند وامروز از هر حیث سرآمد ملل متبوعه آندولت شده و بایرانی بودن خود افتخار مینمایند بامیدواری قانون مساوات پس از 1256 سال هجرت بمرزبوم خود بازگردند و خدماتی که بدولت خارجه مینماید نسبت بدولت و ملت ایران بمعرض شهود آید نتیجه بعکس بخشید و گویا باید از بقیه استقبال و پذیرایی نمایند ای بانیان رکن مساوات از درماندگان مواسات نمایید و در حالیکه هزاران چشم امید دارند بنومیدی از در مراتید زیاده جسارت نمیشودو داد و فغانیکه از صدمات 1256 ساله پدر بر پدر بر اعضاء و احشاء این گروه جای گرفته شرحش باین مختصر نگنجد همانا سمتدیده و بیچاره ایم وازدر دادخواهی آمده ایم استدعاست جواب این عریضه رابهر قسم شایگان مقام منیع عدالت و مساوات است بتوسط نماینده این ملت عنایت فرمایید تا یکمرتبه آسوده و یا بکلی فرسوده شویم المطاع فدویان داد خواه زرتشتیان.

آقا سید محمد تقی- آیا چنین مذاکره در مجلس شده (جمعی گفتند ابداً).

آقا سید محمدتقی- باید این مفسدین و محرکین رامعلوم نمود و بمجازات رساند.

وکیل التجار- مثل خارجه هر کدام در جوار ملت ایران زندگانی میکنند میدانند که جان و مال آنها بموجب قانون اسلام محفوظ است.

امام جمعه خوئی- پیغمبر ما در هزار و سیصد سال قبل سفارش اینها را بما کرده و فرموده اند خدا لعنت کند کسی را که باهل ذمه خیانت کند کسانی که اینگونه حرفها را شهرت میدهند غرضی جزفساد ندارند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- زمان استبداد یك سلطان بآنها اطمینان میداد حالا تمام افراد ملت بآنها اطمینان میدهند و وظیفه خود میدانند که برادران وطنی خود را حفظ کنند.

آقا سید محمد تقی- من خیلی تعجب میکنم از این طایفه نجیبه که چرا این سوء ظن را برده اند (جواب داده شد که بواسطه القاء شبهات است).

ارباب جمشید- اطمینان آنها بهمین حاصل خواهد شد همینطور که آقای امام جمعه خوئی تقریر فرمودند در جواب آنها نوشته شود.

(قرار بر این شد که بهمین ترتیب از طرف مجلس جواب نوشته شود).

رئیس- جناب مستشار الدوله در کمیسیون چه کرده اید؟

مستشارالدوله- در خصوص نظامنامه انجمنهای ایالتی جناب محتشم السلطنه آوردند در چند جا مختصر نظر شده یعنی توضیحات شده اگر صلاح است خوانده شود.

(در این موقع چند ماده از نظامنامه انجمنهای ایالتی خوانده شد و بعضی توضیحات داده شد).

آقا سید حسن تقی زاده- یك مطلب لازمی استکه باید عرض شود و آن در خصوص احضار وکلای ولایات است باین ترتیب اگر یك نفر از آنها تا یکسال یا دوسال دیگر نیاید باید این وکلا بهمین ترتیب تا چندسال در اینجا حبس شوند یا آن قانون را تغییر بدهند یا از وزارت داخله خواسته شود که معجلا آنها را حرکت بدهند.

رئیس- خوب است اول حمل را اول دو سال قرار بدهیم.

صدیق حضرت- در این ترتیب ایراد دارم باید اول سال وقتی معین شود که منافی با وقت رعیت نباشد اول حمل وقت کار رعیت است باید وقتی باشد که آنها کار نداشته باشند.

رئیس- اینکه گفتیم اول حمل بی جهت نبود چون در ممالك دیگر مجلسشان از اول قوس است تا آخر حوت که این چهار ماه وقت کار ایشان است برای ترتیب بودجه مالیه که اول سال بودجه حاضر باشد حال امسال چون کارهای فوق العاده داشتیم اینطور بود بعدها از اول حمل وقت بیکاری است و موقع انتخاب بهتر از این نخواهد بود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 88

جلسه: 88

مذاکرات سه شنبه 8 ربیع الثانی مجلس شورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 6 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا سید محمد تقی- وکلای محترم شیراز را بعموم وکلا از قرار ذیل معرفی کردند وعموما مقدم ایشان را تبریك و تهنیت گفتند.

آقای آقا سید محمد جعفر وکیل سلسله علماء.

آقا شیخ یوسف وکیل طلاب.

ثقة الاسلام وکیل تجار.

حاجی محمد علیخان وکیل اصناف.

فخرالسادات وکیل ملاکین.

وکیل التجار- فعلا که وکلای شیراز حضور دارند خوبست بعد از ختم مجلس ایشان با چند نفر دیگر بروند موکلین خود را اطمینان بدهند که آنها آسوده باشند و اقدامی ننمایند و در هر موقع از طرف مجلس کمال مراقبت مرعی خواهد بود.

(اکثر گفتند بسیار خوب است).

آقا میرزا طاهر- خوبست از خود آقایان وکلای شیراز استفسار شود که این اقدام را خواهند نمود یا خیر.

آقا سید محمد تقی- معلومست وظیفه هر یك از وکلای ولایات است که در رفع اغتشاش کمال مجاهدت را بنمایند.

ادیب التجار- خوبست از طرف مجلس مقدس جواب لوایح شیرازی ها نوشته شود که اقدامات لازمه شده و میشودتا آنها هم مطمئن شوند (در اینموقع شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد).

آقا سید حسین- خوب است انجمنی تشکیل شود از جهة تعیین تکلیف حکام در اینموقع که نظامنامه انجمنهای ایالتی بصحه میرسد اینهم تمام شود و یکمرتبه فرستاده شود.

آقا میرزا محسن- با محتشم السلطنه مذاکره شده که فصولی که راجع بتکلیف حکام است خلاصه کنندو او را همین ایام تمام کرده بفرستند.

وکیل التجار- خوبست برای کمیسیون مالیه قرار شود که سوای ایام جمعه همه روزه دایر باشد واعضاء بکار مشغول شوند که وقت میگذرد مطلب دیگری که لازم است این نکته است معلوم است بنده محض خود این اظهار را نمیکنم و گمان دارم اگر دو سه دوره هم مشغول خدمت باشم اظهاری نکنم ولی نسبت ببعضیها این نکته لازم است رعایت شود خوب است در عمل مالیه سریعا اقدام شود ودر ضمن هم ترتیب حقوق وکلا داده شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده بر اینست که اینگونه مطالب در کمیسیون مخصوص گفتگو شود بهتر است.

آقا سید حسین- همه میدانید که حصول آبادی و وجود امنیت بسته بدو چیز است یکی تصحیح عمل مالیه دیگر ترتیب اداره قشون تا حال ششماه است از بابت عمل مالیه اقدام صحیحی نشده در باب وزارت جنگ هم پریروز قرار شد از طرف مجلس اخطار شود که بیایند حضورا جواب بدهند نمیدانم اخطار شده یا نه.

ملاحسن وارث- شما چه ایرادی بوزارت جنگ دارید چه سئوال میخواهید بکنید؟

آقا سید حسین- میخواهیم بدانیم این هشتادهزار قشون ایران کجاست وتاکنون در کارهای خود چه اقدامی کرده اند.

ثقه السلطنه- منتظر تکلیف از طرف مجلس هستند که بایشان برسد.

آقا سید حسین- همانطوری که وزرات داخله تکلیف خود را نوشته فرستادند ایشانهم خوب است بنویسند بفرستند.

رئیس- آن یادادشت پریروز را اخطار کردند بنا بود جواب بدهند اما در خصوص کمیسیون مالیه میدانید این روزها بواسطه گرفتاریهای زیاد ممکن نشد امروز مذارکه شد که از پس فردا شروع بکار نمایند لااقل هفته چهار روز مشغول باشند.

صدیق حضرت- مطالبی است میخواهم اظهار کنم ودر روزنامه هم مخصوصا نوشته شود وآن این است که قواعد وزارت جنگ را نباید ما از مجلس بفرستیم بلکه اغلب از مطالب است که آنها نباید منتظر اخطار از طرف مجلس شوند مثلا منصب امیرتومانی نباید بجوان بیست ساله داده شود یا آنکه ریاست فوج نبایست بآدم هفده ساله محول شود اینها چیزهایی است که خودشان باید مراقبت نمایند.

رئیس التجار- در باب وزارت جنگ همان طور است که شاهزاده گفتند هنوز منتظر دستورالعمل مجلس هستند ولی در باب مواجب قشون که دویست و شصت هزار تومان صورت داده بودند واضافه از آن داده شد شنیدم در عوض پول برات تومانی چهار هزار داده اند آنهم بچهار تغییر صاحب منصب و بسرباز بی بضاعت که الزام است تاکنون داده نشده است نمیدانم در این خصوص اخطار شده یا خیر؟

رئیس- اخاطر شد جواب هم داده اند که مشغول ترتیب صورت این حساب هستند.

رئیس التجار- 18 هزار دست لباس برات صادر شده هشتاد هزار تومان از بوشهر آمده و بیست هزار تومان هم از سردار افخم گرفته اند بهمه جهة شش هزار و دویست دست لباس و هفتصد باب چادر داده شده خوب است در این باب هم اخطار شود.

آقا میرزا محمد خوانساری- خوب است معاون ایشان یا خودشان حاضر شوند.

رئیس- مکرر گفته شد که باید مطالب قبل از وقت اخطار شود که بدانند و بعد جواب بدهند.

وکیل التجار- در نوشتن قانون از طرف وزارت جنگ یا از طرف مجلس ترتیب دیگری هم ملحوظ شود مثل اینکه جوان هیجده ساله سرهنگ و امیر تومان نشود یا لباس بقیمت گزاف تمام نشود خوبست همان ترتیب سابق که قرار شد هر کس داخل خدمت میشود سنش کمتر از بیست سال نباشد رعایت خدمت میشود سنش کمتر از بیست سال نباشد رعایت کنندو از روی استحقاق و قابلیت و ترتیب منصوب گردند.

مستشارالدوله- چون در خصوص قشون مذاکره بمیان آمد مطلبی است که اهمیت آن بیشتر از این مذاکرات است. این ایام تلگرافات شدیده آمده که رحیم خان و پسرش تمام قوای خود را در قلع و قمع رعیت استعمال میکنند وقتی که گفتگو در تامین طرق میشود میگویند مواجب و لباس به مستحفظین داده نشده ولی بجهة رعیت فورا ششصد نفر سوار حاضر میشود چند نفر از انجمن تبریز رفته اند بجهة آوردن گندم با کسان رحیم خان نزاعی کرده اند و جمعی از اهالی آنجا بکسان انجمن همراهی کرده اند ولی چون کسان رحیم خان زیاد بوده اند آنها بقریه ورزقان پناه برده اند عماً قریب ده و حوالی آن چاپیده و غارت خواهد شد در این صورت چه فایده از وجودچنین سرکرده حاصل خواهد شد تا مردم آسوده شوند.

اشرف الدوله- آنچه خرابی که بوده است که در قراجه داغ کرده است باید سوارها از او گرفته شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 89

جلسه: 89

مذاکرات روز پنج شنبه دهم مجلس شورای ملی

خلاصه مذاکرت روز شنبه 8 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

ثقة الاسلام- خوبست اجازه فرمایید تلگرافاتی که از شیراز آمده قرائت شود. حاج امین الضرب- امروز مطلبی است راجع بوزارت جنگ معاون ایشان آمده اند باید مذاکره شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- عباسقلی خان و جعفر قلیخان مدتها در مدرسه اسلامبول تحصیل نموده و پس از تکمیل و تحصیل با شهادت نامه بایران آمده و در چهار سال قبل فوج عرب و عجم بآنها سپرده شد و الحق از عهده مرجوعات خود هم خوب برآمدند چندی قبل از آنها گرفته شده بمستشار خلوت داده شد در صورتیکه مستشار خلوت بهیچ وجه از قانون نظامی خبرت و بصیرتی ندارد میگویند پنج هزار تومان هم گرفته شده حالا میخواهیم بدانیم وزارتجنگ از کجا این صلاح اندیشی را نموده.

سهام الدوله- در اینکه این دو نفر صاحب منصبان قابل مجربی هستند تردیدی نیست اما باید دانست وزارتجنگ بچه علت آنها را عزل و دیگری را بجای آنها برقرار نموده اند.

آقا میرزا محمود- مگر در اداره وزارت جنگ مجازات و سیاستی معمول نیست که در موقع بروز تغییر از کار خلع شوند.

سهام الدوله- باید سوال شود شاید بر حسب امر همایونی اینکار اتفاق افتاده باشد.

رئیس التجار- سؤالاتیکه میشود ثبت شود تا مطالبی که جواب داده میشود معین باشد و مطالبی هم که بلاجواب میماند توضیح خواسته شود.

وکیل التجار- معلوم شود معاون وزارت جنگ کیست؟

آقا سید محمدتقی- جناب دبیرالدوله بسمت معاونی وزارت جنگ آمده اند.

دبیرالدوله- بنده بسمت معاونی نیامده ام فقط صورت دویست و شصت هزار تومان که از طرف مجلس خواسته شده بود آن صورت را آورده ام.

حاج امین الضرب- از مجلس بوزارت جنگ نوشته شده بود که بواسطه توضیح بعضی از اخطارات یا خودشان یا معاونشان حاضر شوند و جواب بدهند.

آقا سید محمد تقی- معاونی ایشان را قبول داریم ولی در صورتیکه در این باب چیزی از طرف وزارت جنگ نوشته شده باشد.

رئیس التجار- خوب است مطالبی را که در بین راه دو نفر سرباز اظهار میداشتند عرض کنم میگفتندما را مرخص کرده اند ولی از هر یکنفر هیجده هزار تومان گرفته اند و همچنین شخص معتبری قول میدهد که مدلل نماید فوج فراهان را مرخص کرده اند و از هر نفری بیست و پنجقران گرفته اند.

آقا میرزامحمود خوانساری- خوبست مطالب مذاکره شود تا جناب دبیرالدوله هم مستحضر شوند.

آقا سید محمدتقی- فایده بر اینمذاکرات مترتب نخواهد شد باید یا خود وزارت جنگ حضور بهم رسانند یا معاونشان باشد حضرت والا وزیر جنگ گویا این مجلس را طرف نمیدانند از این رو تا حال هم معاون خودشان را معرفی نکردند.

خوبست از این مطلب صرف نظر شود و لایحه که جناب حاج شیخ یحیی وکیل محترم کرمان مرقوم داشته اند قرائت شود.

صورت لایحه این است.

بسمه تعالی

بمجلس مقدس معروض میدارد:

خدمات خود و خانواده این خادم شریعت مطهره را از مرحوم والد حاجی آقا احمد مجتهد مرحوم اخوی حاجی ابوجعفر طاب ثرا همانطور نظر اغلب علماء محترم و وکلای معظم بوده و هست و از روز شرفیابی و ورود باین مجلس مقدس کمتر مزاحمت داده ام ولی امروز نظر بتکلیف شرعی خود لازم دیدم این لایحه را عرض کنم.

مشاغل این مجلس مقدس بسیار است ولی به ملاحظه الا هم فلاهم بعقیده داعی مهمترین مسائل اتمام قانون اساسی است چرا که حافظ این مجلس محترم کلیه اتحاد و اتفاق عموم است واز روزیکه مذاکره بعضی از فصول شده این مذاکرات مورث اختلافات ناگوار شده واین مطلب شمشیری بدست مستبدین داده است و هزار گونه وهزار قسم القاء شبهه و اختلافات مینمایند در صورتیکه بدیده انصاف بنگریم اختلاف باین درجه نیست در یکی دو مسئله آن هم ممکن است بدو ساعت توجه اصلاح شود هر گاه مقتضی است در مجلس محترم عمومی مذاکره شود بنده هم رأی خود را علنا عرض مینمایم واگر مقتضی نیست استدعا میکنم زودتر تشکیل کمیسیون قانونی بشود تا در آنجا رای خودرا عرضه بدارم همین قدر اصلاح اینکلمات اختلافیه و اتمام قانون اساسی فوق العاده بمحل اهمیت است.

آقا میرزا محسن- اختلافی در بین نبوده و اگر تاخیری شده علت عروض نقاهتی است که بمزاج آقای آقا سید عبدالله عارض گردیده.

آقای حاجی سید نصرالله- برای یك دو مخالفت لفظی نمیدانم این چه همهمه ایست که در شهر منتشر شده است همه مردم میدانند حجج اسلام که بر همه طبقات خلق از مطالبه مجلس تقدم جستند فقط برای تقویت دین واعلای کلمه اسلام بوده بلی رفع ظلم و وضع عدل نیز مطلوب است لکن اهم از او حفظ استقلال و مقام شریعت است چنانچه در این تغییر وضع بقدر شعره خلل مذهبی دست دهد هیچکس برای پذیرفتن حاضر نیست هر کس بمجلس مقدس امریکه مخالف ناموس شرع باشد نسبت دهد متفری و مفسد است و لا محاله این نسبت کذب از جانب مخالفین مجلس اشاعه میشود در انتشار ظلم ولو روزی هزار نفر کشته شود عایة ما فی الباب فسق است لکن چیزی که موجب نفس احکام و وضع قوانین مخالف اسلام باشد کفر صریح است و قابل تحمل نیست این حرفها مثل لوایح کفریست که منکرین از لسان مجلس طلبان در میان مردم منتشر میکنند که شاید وهنی بمقام منیع مجلس محترم وارد آورند.

(والله منم نوره و لو کره المشرکون).

حاجی میرزا ابراهیم آقا- مفسدین تا کنون از هر نقشه که بکار بردند نتیجه نبردند حالا از راه القاء اختلاف پیش آمده اندولی آنهم خیال خامی است و بهیچوجه از این راه هم بمقصود خود نائل نخواهند شد خدا لعنت کند کسیرا که بقدر سرموئی باسلام خیانت کند.

آقا سید حسن تقی زاده- این مطالب مطالبی نیست که ما در این مجلس بگوییم بلی چیزی که هست اینست که ما معلم یعنی دست پرورده ندارم که هر روزه بعضی مطالب را بآنها یاد بدهیم تا این مطالب از اذهان خارج شود مسلم است هستند اشخاصیکه القاء این شهادت را بمردم میکنند تا اختلافی مابین وکلا و حجج اسلام احداث نمایند ولی این القاآت واین اقدامات بر کسی پوشیده نیست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مجلس مصداق این آیه واقع شده (ان الذین عند الله الاسلام و ما اختلف الذین اوتوالکتاب الامن بعدها جائهم العلم بغیا بینهم) هر کس نسبتی باهل این مجلس بدهد مصداق همین آیه است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- وکلا نباید باینحرفها اعتنا کنند ما تا حال از وکلای آذربایجان خیانتی ندیده ایم و نخواهیم دید.

وزیر عدلیه- این اوراق راجع است بقوانین وزارت عدلیه تقریبا متجاوز از پانصد ماده است و ترتیب این قوانین را عدلیه در عرض دو ماه داده.

حاج سید عبدالحسین- ما از بعضی وزارتخانها نهایت امتنان را داریم من جمله از وزارت عدلیه است ولی با کمال افسوس بعضی چیزها رخ میدهد که باعث اغتشاش اذهان میشود.

مستشارالدوله- در مجلس قبل عرض کردم پسر رحیم خان چند قریه را چاپیده و در اهرفی الجمله قتل و غارت کرده حالا معلوم شد آتش این فتنه شدت کرده میخواهد بتبریز برود چند روز قبل تمام کسبه و تجار تبریز وغیره در تلگرافخانه بجهة انجام مقاصد خود متحصن شده بودند حالا این هم مزید بر علت شده وضع حالیه آنجا خیلی در خطر است مقصود رفع این اغتشاش باید بشود و علاج آنهم باینست که این سواری که سپرده باوست از او گرفته شود اقدامات وزارت داخله هم گویا تاکنون نتیجه نبخشیده در ایران از اینگونه حوادث کرارا اتفاق افتاده رحیم خان از بدایت خودسر و قطاع الطریق و مطرود بود جرئت آمدن بتبریز نداشت ودر هر موقع تعدی و غارتی از او صادر میشد وسایل مخصوص رفع مینمود حالا که خودش در اینجا سردار نصرة است و احتراماتش در تزاید است البته در چنین موقعی پسرش مشغول قتل وغارت خواهد بود چون این مطلب هم راجع بوزارت جنگ است خوب است اخطار شود که این سوار از او گرفته شود و خود رحیم خان هم در اینجا توقیف شود تا عده مقتولین واندازه اموال غارت شده مردم که معلوم شد بقانون شرع مجازات شود و از عهده برآید.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- اهالی آذربایجان این مطلب را خواسته اند که این شخص که در اینجا مشغول قتل و غارت است و پدرش در طهران است اگر بمیل دولت است پس این مجلس چیست والا چرا او محبوس نمیشود.

محتشم السلطنه- هرگز تصور نشود که صدور اینگونه حرکات از ایلات باطلاع دولت باشد ایلات حالشان معلوم است سردارنصرة اینجاست به اخلاق او من آشنا نیستم این ایام که اظهارات میشود سردار نصرة تبری میجوید البته وزارتداخله برحسب تکلیف خودشان اقدام خواهند نمود.

حاج سید نصرالله- همین طور است که فرمودید ساحت دولت منزه است از این چیزها و باید اصلاح را حتی الامکان از دولت بخواهید که باقدامات مجدانه اسباب آسودگی خلق را فراهم کند.

آقا سید حسن تقی زاده- ما وکلا دو تکلیف داریم یکی اینکه رشته اتصال دولت و ملت را از دست ندهیم همین طوریکه تا حال از دست نداده ایم ولی بیش از این هم جلوگیری از ملت نمیشود و زیاده از این اندازه که این تکلیف بر ما لازمست بروز را هم رعایتش واجب است آن تکلیف انفصالی که بر مجلس لازم میاید همان تکلیف یکروز قبل بر هیئت وزرا وارد خواهد شد. در اینصورت وزرا باید یا جدا این مفاسد را اصلاح کنند یا بهیئت اجماع از خدمت منفصل شوند والا مسئول واقع خواهند شد.

حاجی امام جمعه خوئی- اینکه میگویید سوء ظن نداشته باشیم چطور میشود تا حال رحیم خان کی جرئت داشت بمثل اهر جاییکه دارای چهار هزار خانوار است حمله نماید.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم امانتی را که اعلیحضرت شاه ما بوزیر داخله سپرده است آن امانت را باید محافظت نماید و آن امانت امنیت ملت است ما حالا باید امنیت را از او بخواهیم.

وکیل التجار- این اغتشاشات اختصاص به تبریز ندارد شکرالله خان هم که پدرش در اینجاست در خلخال کاری کرده که جمعی آمده اند در رشت متحصن شده اند و ابدا جلوگیری نمیشود.

آقا سید حسین- در پنج ماه قبل بنده عرض کردم که سالار الدوله بعضی اقدامات خواهد کرد ابدا کسی معترض نشد حالا نتیجه اش معلوم شده همین تعدیاتی است که می بینیم مال وجان رعیت در معرض خطر است.

محتشم السلطنه- اولا در هر مملکتی که این گونه انقلابات واقع بشود نمیتوان متوقع شد که این وقایع اتفاق نیفتد باید از ملت ایران ممنون بود که تا این اندازه هم خود را حفظ میکنند و سوانح جزئی رخ میدهد و در مسئله سالار الدوله هم اینکه میگویید از تسامح

وزراست اینگونه مطالب اختصاص بوزرا ندارد اینمملکت مال عموم ملت و دولت است شما این هیئت وزرا جدید راملاحظه نمایید که تا چه اندازه در زحمت و مرارتند وزرا مخصوصا متوقع هستند که بهمراهی دولت و ملت مفاسد را اصلاح کنند.

آقا میرزا محمود خوانساری- کرارا موکلین ما بما ایراد میکنند که در مطلبی که مذاکره مینمایند نتیجه آنرا نگرفته مشغول مذاکره مطلب دیگری میشوند خوب است نتیجه عمل رحیم خان گرفته شود پس از آن بمذاکره دیگر شروع گردد.

مستشارالدوله- عرایض خود را خلاصه میکنم واین راجع است بدو وزارت خانه یکی وزارت داخله و دیگری وزارت جنگ اول اینکه سوارها از رحیم خان گرفته شود و ریاست ایل از او انتزاع گردد و چون سردار نصرة است در اینجا توقیف باشد تا جواب این بیچاره ها را بدهد قرار شد در این باب بموازات داخله نوشته شود که اقدامات لازمه بعمل آید.

محتشم السلطنه- چهار روز قبل امیر افخم از همدان و جهانشاه خان از زنجان تلگرافاتی کرده اند که اقدامات لازمه شده اردویی هم در خارج شهر تشکیل میشود دو روز است از تلگرافات معلوم میشود که اقدام شده است.

سابقا میگفتند باعث شرارت ایل بوده حالا که این تگلرافات صریح آمده و اقدامات لازمه شده امیدواریم نتایج وخیمه نبخشد واز اینجا هم رئیس ایل بختیاری مامور شده است و اردویی هم در خارج شهر بریاست یکی از سردارها زده خواهد شد البته کارها از روی ترتیب صحیح منظم خواهد شد.

این تلگراف هم از امام جمعه شیراز رسیده با سیم انگلیس که باقوام از شیراز حرکت کرده اند این تگلراف از پسر عمیدالسلطنه رسیده که شرارت از ایلات نبوده بعد از این تلگراف عمیدالسلطنه را خواستند قرار شد اقدامات لازمه بشود استدعای عمیدالسلطنه این است که چیزی از طرف مجلس نوشته شود که انجمن رشت از او همراهی داشته باشند میگوید از طرف مجلس هم يك نفر بیاید که اگر از بستگان من فسادی صادر شده است حاضر هستم همه طور از عهده برآیم این هم نظامنامه انجمنهای ایالتی است که امروز بصحه رسیده برای اطلاع به مجلس محترم آودره شد ه که زود چاپ شده از برای انجمنها فرستاده شود و مخصوصا اتابك اعظم فرمودند که در خصوص نظامنامه حکومتها بهمین زودی باید از طرف مجلس داده شود دستخط همایونی در حاشیه نظامنامه ایالتی چنین شرف صدور یافته بود (جناب اشرف اتابك اعظم این نظامنامه انجمن ایالتی ملاحظه شد صحیح است معمول و مجری بدارید).

وزیر عدلیه- چند روز قبل در مجلس نسبت بوزارت عدلیه پاره تعرضات شده بود سابقا در مجلس اقدامات عدلیه را اجمال اظهار داشتم و چون ناتمام بود ارائه نکردم اینك پاکنویس شده این يك قانونی است از جهت وزات عدلیه وکلای عظام ملاحظه فرمایند تا چه اندازه زحمت و مشقت دارد که ترتیب داده شود ونوشته شود لابد چگونه اشخاصی از برای ترتیب آن لازم است عدلیه در این مدت تمام در صدد ترتیب کارهای خود بود وآنی غفلت نداشته سابقا گفتم امروز هم عرض میکنم مادامیکه دستورالعمل صحیح از طرف مجلس بوزارت عدلیه نرسد پیشرفت کار منوط بدماغ وزیر عدلیه است که هر طور مصلحت ببند همانطور رفتار نماید ولی همینکه دستورالعمل باو رسید مسلم است مطابق همان رفتار خواهد نمود حالا من میخواهم برای خودم کار نکرده باشم مجلسی تشکیل داده اجزائی هم از برای آن برقرار نموده ام بطوری که گمانم این است خطائی نشود از روزی که این مجلس تاسیس شده بنده بکلی از ترتیبات سابق دست کشیده ام وکلای کرمان مسبوق هستند حضور هم دارند اگر رشوه یا ترتیب خلافی دیده شده اظهار دارند همچنین در عدلیه شخصا هر هفته شش روز حاضر میشوم و مشغول کار هستم یا در دربار یا در عدلیه اگر قصوری میشود از شخص من نیست قصور از وضع حالیه مملکت است. از آنجمله در روزنامه مجلس شماره 93 مندرج بود که گفته شده حقوق دیوانی را ده يك و نیم از عارض میگیرند بنده وقتی که وارد عدلیه شدم بعضی چیزها را بکلی موقوف کردم روزی دو هزار بهر یکنفر فراش میدهم و ده نیم را گفتم نیگرند فقط ده يك از عارض گرفته شود و د ر صندوق بماند.

وکیل التجار- بنده عرض کردم آنهم گفته نشد که ده يك و ده نیم از عارض گرفته میشود گفتم چون ده نیم از معروض گرفته میشد حالا که گرفته نمیشود طلب مردم در عهده تعویق میماند.

وزیر عدلیه- صحیح است باید تمام تحمیلات بطرف باطل بشود ولی هنوز اهل این مملکت عادت نکرده اند اینگونه مطالب را گذاشته ایم از برای زمانیکه قانون نوشته شود حالا هر طور میگوئید رفتار شود این مسامحه هم عهده بجهت نبودن اسباب است.

وکیل التجار- یکی از چیزهاییکه باعث تعطیل کار است انفصال محاکمات تجار از وزارت عدلیه است سابقا هم گفتم در تقسیم ادارات باید نظری بشود.

وزیر عدلیه- این قوانینی استکه نوشته شده باقی هم دارد امید است زود تر تصحیح فرمایند یا خود مجلس بطبع برساند یا بدهند ما خودمان بطبع برسانیم و منتشر نماییم و از روی آن رفتار کنیم. مطلب دیگر که لازم است اظهار مخارجی است که تاحال بعدلیه تعلق گرفته یکی مخارج بنایی که عمارت تعمیر شده و پول داده ام.

رئیس- بنایی که میشود تصویب نمایند برات بدهند.

وزیر عدلیه- یکی دیگر مخارج ماه بماه عدلیه استکه این مخارج را کرده ام از جهت چیزهاییکه لازم میدانستم باجزا هم چیزی نداده ام دیگر مخارج اسباب است که هیچ نداشته از قرض و غیره مخارج بنایی بتوسط رئیس بنایی شده سایر مخارج بتوسط نوکر من شده مخصوصا هم سپرده ام زمانیکه لازم شود از طرف تحقیق نمایند باید جواب بدهند این هم براتی استکه پیش از من مشیرالدوله صادر کرده بود حالا باید صحبت آن نوشته شود. این هم جدول اسامی اشخاصی استکه بعدلیه احضار شده اند و از حضور طفره زدند این هفته محض حفظ شرف بعضی نمیدهم در روزنامه درج شود تا یکهفته دیگر اگر حاضر نشوند هر کدام را میفرستم بتوسط ده نفر فراش حاضر نمایند.

این هم جدول مطالب محترمه است که تا حال در عدلیه ختم شده با وصف این حال اگر قابل نمیدانید الان میروم استعفا میدهم (تمام اظهار رضایت و امتنان کردند)

در مسئله چوبدارها هم آنها راساکت کردم ذبیح الملك را آوردم در مجلس بمحاسبات آنها رسیدگی شد چهار پنج روز است قصابها را خواسته ام دیروز هم اعلان کردم که بعد از این شما مسئول مجلس هستید فرستادم حاضر نمایند در جایی هستند که صلاح نیست عرض کنم حالا میگویم اگر آنها حاضر نشوند دیگر عدلیه مسئول نیست اتابك هم صراحة دستورالعمل بحکومت دادند که قصابها را حاضر نمایند اینهم صورت اجزایی استکه در آنجا مشغول خدمت هستند ملاحظه فرمایند تا پول بمستخدمین داده نشود ممکن نیست دزدی نکنند.

رئیس التجار- معاون وزارت جنگ از طرف مجلس خواسته شده بود دبیرالدوله با دو نفر دیگر آمدند طوری صحبت کردند که مجلس نپذیرفت خوب است این مطالب در روزنامه درج شود و آنها ملاحظه نمایند و عبرت بگیرند.

صدیق حضرت- از تمام شورشها صحبت شد مگر از یك نفر و جمعی در پایین عمارت از دست او تظلم هستند از معاون وزارتداخله میپرسم از حاجی آقا محسن چه خبر دارید آیا بیرون آمده اند.

محتشم السلطنه- حاج آقا محسن حرکت کرده بود تا چند منزلی هم آمد بعد نمیدانم بچه جهت مراجعت کرده بحکومت تعلیمات لازمه داده شد بخود حاج آقا محسن هم تلگرافات شد انشاء الله سخت اقدام خواهد شد و با قوه جبریه او را حرکت خواهند داد.

وکیل التجار- خوبست بعد از این این نکته رعایت شود که در هر موقعیکه یکمرضی شد از اطراف فورا اقدام شود تا بعداز آن اینگونه گرفتاری ها تولید نشود.

وکیل الرعایا- کسیکه حاج آقا محسن را محرك شد از قم مراجعت نماید در طهران است باید آن شخص را معرفی نمود تا مردم تکلیف خودشان را بدانند

(در این موقع مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 90

جلسه: 90

مذاکرات روز شنبه دوازدهم ربیع الثانی مجلس شورای ملی

رئیس- بعضی مطالب مهم امروز از تبریز رسیده که نمیشود در مجلس علنی مطرح مذاکره کرد بهتر اینست مذاکرات آنرا در مجلس خاص بنماییم مطالب دیگر میماند از برای مجلس فردا.

آقا سید محمدتقی- جناب مستطاب ملاذالاسلام آقای آقا میرزا محمد سلمه الله تعالی آقا زاده حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای آخوند ملا محمد کاظم خراسانی ادام الله بقائه بعزم زیارت ثامن الائمه سلام الله علیه از نجف اشرف حرکت فرموده اند و حسب الامر حضرت مستطاب حجة الاسلام متع الله المسلمین بطوله بقائه از زوایه مقدسه حضرت عبدالعظیم برای تبریك این اساس مقدس و مساعدت علمای اعلام و حجج اسلام عتبات عالیات با مجلس شورای ملی عموما و ابلاغ فرمایشات حضرت حجة الاسلام اطال الله بقائه خصوصا تشریف فرمای مجلس مقدس ملی شده اند که عموم ملت بدانند که علمای اعلام و حجج اسلام کمال توجه وهمراهی را باین اساس مقدس داشته و دارند البته عموم اعضای مجلس مقدس از ورود مقدم شریف جناب معزی الیه کمال تشکر و امتنان را دارند و عموما استدامه توفیق و بقای آن وجود محترم و سایر حجج اسلام و علمای اعلام کثرالله امثالهم را از درگاه حضرت احدیت جلت عظمه مسئلت مینمایند و از ورود جناب معزی الیه کمال خورسندی و شعف را دارند.

احسن الدوله- با کمال افسوس عرض میکنم حضرت معظم وقتی تشریف آوردند که بواسطه پاره از گرفاریها وکلا نتوانستند چنانچه شایسته و در خور بود مقدم شریف ایشان را استقبال نمایند خواهشمند هستیم که حضرت معظم صرفنظر از این مسئله فرموده یك یادگار بزرگی در این مجلس بگذارند که تا ابد باقی بماند.

آقا میرزا محسن- یادگاری از حضرت آقا همان ابلاغاتی است که از طرف حضرت حجة الاسلام بمجلس اظهار میفرمایند واز این یادگاری بهتر نمیشود (در این موقع چنانچه رئیس اظهار داتشند از جهه مذاکره تلگرافاتیکه از آذربایجان رسیده بود باطاق مخصوص رفتند در آنجا تلگرافات قرائت شد معلوم شد که آتش فتنه پسر رحیم خان در آنجا شدت کرده قریب دویست نفر بقتل رسیده اند از استماع این مضامین شور و هیجانی غریب در وکلا خاصه وکلای آذربایجان افتاده است هیئت وکلا با وضع غیورانه از اطاق خاص بمجلس رسمی و اطاق عمومی آمدند بلافاصله این وضع وترتیب بسمع تماشاچیان رسیده گویی مجلس یك پارچه غیرت و شورش شد خلق بی تابانه از پایین ببالا آمده کار هیجان وانقلاب بالا گرفت چشمها پرآب شد وکلای آذربایجان با کمال حرارت در وسط مجلس نطقها کردند سایر وکلای نیز در اظهار همدردی و ابراز همراهی داد مردانگی دادند نخست آقا میرزا فضلعلی آقا چنین اظهار داشتند علی الاسلام قلبیك ایلاکون دیگر گذشته است از اینکه ما پرده پوشی کنیم برادران و خواهران شما در آذربایجان دچار پنجه ظلمند مگر شما چه میخواهید بکنید حاج امام جمعه خویی با حال رقت فرمودند بحق خدا آذربایجانیها مسلمان هستند چرا این قدر غیرت اسلامی کم شده چه تقصیر دارند این دویست و پنجاه نفر که باید کشته شوند و شما آسوده بنشینید مگر در شما حس اسلامی نیست با این وضع بچه ترتیب ما باین مجلس میآییم).

آقا سید محمد تقی- هر کس مسلمانی دارد باید همراهی کند باید در این مجلس بنشینیم و حرکت نکنیم اصلاح بخواهیم اگر اصلاح نشد آنوقت ملت تکلیف خود را میداند.

آقا سید مهدی- در همین شهر سوارهای رحیم خان یك زنی را کشیده اند آنها را تعاقب کرده اند ضعیفه را بخانه آقا سید مهدی شوشتری پیش نماز سید نصرالدین پناه آورد آقا خواست ممانعت از آن سوارها نماید برای آقا تفنگ کشیده بودند.

آقا سید حسن تقی زاده- در حالتیکه از شدت هیجان اشك میریخت چنین نطق کرد که آقایان من حال گفتن ندارم شما چاره این کار را بکنید و چاره این نیست که بگویید باید بوزارت داخله یا وزارت جنگ نوشته شود تمام ملل میدانند که خاك ملك ملت است نه مال دولت سلطان باید برأفت با رعیت سلوك نماید سلطنت امروزه بظلم و جبر نمیشود خلق را بقتل و غارت اسکات نماید.

حاج امام جمعه خویی- از این همه مذاکرات چه نتیجه گرفته شد عاقبت بچه ترتیبی رأی دادید و چه تدبیری نمودید برای خلاصی برادران خودتان که الان در معرض قتل و غارت هستند چه اندیشه کردید ملخص مرام آنکه هیجان و انقالب بحدی بود که از وصف خارج است ونطقهای رقت انگیز زیاد شده در هیئت از طرف مجلس مقدس مامور شد که هیئتی مراتب را بعرض همایونی رسانیده هیئتی هم در منزل وزیر داخله اصلاح مفاسد را بخواهند و قرار شد که از طرف مجلس بتمام سفارتخانه ها رسما نوشته شود که چون اعلان قانون مشروطیت ایران در تمام دول رسمیت پیدا کرده و تا حال حرکت بیقاعد از طرف ملت نشده اینگونه حرکات مستند بجای دیگری است رسما مطلع باشند دراین بین که حضار منتظر صدور جواب بودند هنگامه عظیمی برپا شد خطابه ها ایراد گردیده و نطقها کرده شد بالاخره ساعت دو از شب گذشته از طرف شاه دستخطی در احضار پسر رحیم خان صادر گردید وکلا بدین اندازه قانع نشدند و جدا سه مطلب را خواستند یکی توقیف وعزل رحیم خان دیگری عزل پسر او از کلیه شئونات تامین تبریز بقسمی که از آنجا تلگرافا اظهار رضایت نمایند در این موقع بر حسب امر مقدس مجلس حضار با کمال کراهت بمنازل خود رفتند که صبح علی الطلوع حاضر شده اجرای مراتب سه گانه را بخواهند. و عزل و خلع پسر او از کلیه شئونات حاصل گردید حجج اسلام و وکلا بمجلس معاودت فرمودند بعد از ابراز دستخط همایونی در مقبولیت مستدعیات مجلس بطوریکه رحیم خان توقیف و پسر او از کلیه شئونات

عزل بدارالخلافه احضار شود مطبوع سایر وکلای عظام نیفتاد و بدین اندازه جبران قناعت نکردند اکید توقیفرحیم خان را بطور علنی در وزارت عدلیه خواستند محتشم السلطنه معاون وزارت داخله بر حسب ماموریت مراتب متدعیات مجلس را بحضور همایون واسطه ابلاغ گردید در اینموقع که پاسی از شب گذشته بود و حضار با این هیاهو و اجماع که درروز هیچ نیاسوده و بزحمت بسر برده بودند از معاودت بمنازل خود امتناع داشتند وانجام مستدعیات را شبانه میخواستند با اصرار وکلا و اقدامات سران و سروران قبایل و اقوام و حکم لازم الاطاء. مجلس با کمال کراهت از مجلس مرخص گردیده تا صبح در حضور عام الطاف شاهانه درترفیه حال عموم قرائت و رفع مفاسد و مضار اینگونه اقدامات عاجلا بعمل آید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 91

جلسه: 91

وقایع روز یکشنبه 13 ربیع الثانی دارالشورای ملی

در این روز شور و هیجان غریبی بظهور پیوست حجج اسلام و علمای اعلام و وکلا و طلاب در انجام مستدعیات اهالی آذربایجان توجهات وافی فرمودند عموم طبقات ملت از اول آفتاب در صحن عمارت بهارستان و مجلس شورای ملی جمع آمده از شغل و کسب بکلی دست کشیدند و تعطیل عمومی برقرار گردیده تاکنون از اهالی ایران خاصه سکنه طهران چنین عصبیت و حس ملی ملاحظه نشده بود گویی تمام یك تنند و خواهان یك مقصدند شاگردان مدارس دسته دسته با بیرقهای الوان و علامات مخصوص بطور نظم و ترتیب وارد میشدند و هر دسته بخطایات جان گذار و بیانات جگر خراش حضار را متاثر مینمودند هیچ گمان نمیرفت که این قتل و غارت در آذربایجان شده باشد چنان مینمود که مال این خلق را بغارت برده اند و خون این جمع را بناحق ریخته اند از اطفال خورد بیاناتی میشد و حکایاتی تراوش مینمود که عموم عقلا مبهوت میماند شاگردان مدرسه اقدسیه خطابه بلیغی خواندند مشعر بر اینکه ملل متمدنه امروزه منتهی همت خود را در سرپرستی نوباوگان خود مصروف داشته و تربیت آنان را فرض ذمت شمرده اند ولی بدبختانه سرپرستان ما بتمام قوا در صدد اضمحلال و انهدام ما میکوشند ما اطفال مدارس با اینکه باقتضای سن طاقت مدافعه و مجادله نداریم خونهای ناقابل خود را در حفظ حقوق وطن عزیز بر طبق اخلاص گذارده و از این ساحت مقدس پا بیرون نمیگذاریم تا بانفاذ خونهای کثیف حقوق حقه وطن عزیزمان را مسترد داریم سایر شاگردان هر یك بخطاباتی دیگر خون خلق را بجوش آوردند کمتر کسی بود که از ملاحظه این احوال اشکش نریخت و رشته طاقتش نگسیخت پاسی از روز برآمده حجج اسلام با هیئتی از وکلای آذربایجان محض استحضار از اوضاع تبریز بتلگرافخانه تشریف فرما شدند در آنجا با حضور هیئت وزرا مخابرات زیاد با انجمن و حکومت تبریز نمودند ترضیه خاطر آنها بتوقیف رحیم خان

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 92

جلسه:

وقایع روز دوشنبه 14 ربیع الثانی

حرارت و التهاب اهالی آنا فاناً در تزاید بوددر این روز طول یك شبانه روز گذشته باعث اتساع افکار و خیالات عامه گردیده زودتر از روز گذشته در صحن عمارت جمع آمدند اول صبح هیئتی از وکلا بمنزل صنیع الدوله رئیس مجلس رفته با حضور وزیر عدلیه و معاون وزارت داخله در انجام مقاصد و مستدعیات مذاکرات لازمه بعمل آمده و بالاخره رای جازم بر آن قرار گرفت که کفالت توقیف و حبس رحیم خان از طرف همایونی بشاهزاده فرمانفرما رجوع شود وبطور سخت او را در وزارت عدلیه توقیف نمایند تا استنطاق بعمل آمده مجازات شدیده داده شود هیئتی از جانب وکلای عظام بهمراهی وزیر عدلیه و معاون وزارت داخله بدربار رفته مراتب را اظهار نمودندشاهزاده فرمانفرما وزیر عدلیه باوزیرمخصوص از جهت ابلاغ عرایض و مستدعیات بحضور همایون اعلی مشرف و بمجرد عرض و اظهار بصدور دستخط همایونی بر وفق مستدعیات مجلس مفتخر و عاجلا امر شاه را بموقع اجرا گذارده رحیم خان را از محبس درباری نقل و انتقال داده در وزارت عدلیه بطور سخت مقید داشتند شاهزاده فرمانفرما وزیر عدلیه پس از اجرای اوامرملوکانه و انجام مقاصد دولت خواهانه مجلس شخصا حامل و مبلغ دستخط شاه گردیده در مجمع عام و حضور حجج اسلام و وکلاء عظام الطاف شاهانه را قرائت و عموم حضار بزنده باد شاهنشاه ایران رطب اللسان گردیدند.

سواد دستخط اعلیحضرت شاه بوزارت عدلیه

وزیر عدلیه. رحیم خان را بشما میسپارم که در وزارت عدلیه او را مغلولا حبس کرده در نهایت مضبوطی و استحکام نگاهدارند که از آنجا فرار نکند و زنجیر نمایند تا استنطاق او کاملا در وزارت عدلیه بشود از همین قرار معمول دارید شهر ربیع الثانی 1325.

شرحی است که بخط شاه در ذیل دستخط شرف ترمیم یافته است.

وزیر عدلیه- باین مردم حالی نمایید که هرکس برعیت ما تعدی کند او را صرف نظر نخواهیم کرد و بمجازات خواهد رسید رعیت اولاد ما است.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 93

جلسه: 93

مذاکرات روز سه شنبه 15 دارالشواری ملی

امروز قبل از انعقاد مجلس رسمی چون لایحه از طرف صنیع الدوله رئیس بمجلس رسیده بود مشعر بر استعفای ایشان از ریاست مجلس و تاکید در قبول این استعفا لذا مجلس بطور غیر رسمی تشکیل داده شد و از علت استعفای ایشان مذاکرات بمیان آمده بعضی اظهار داشتند که بر حسب اظهارات جناب صنیع الدوله چنین معلوم است که دل تنگیایشان از این بابت است که مردم گمان میکنند ریاست مجلس مثل فلان وزارت است که هر چه بخواهد مجری نماید یا بواسطه عدم اطلاع پاره توقعات دارند و بعضی اقدامات و مذاکرات ناشایسته در خارج میکنند که با وجود آن پیشرفت کار مشکل است بعضیها اظهار داشتند که باید تحقیق شود و مرتکبین اینگونه کارها تشخیص داده شده مجازات شوند پاره عنوان نمودندکه کلیه مطالب در مجلس علنی مذاکره شود بعضی از قبول استعفای رئیس امتناع ورزیدند اکثر این آراء را نپسندیده واین امتناع را از وظیفه مجلس خارج شمردند و صلاح را در این دیدند که استعفا رئیس را قبول کرده بدون تاخیر در مجلس تجدید انتخاب کنند و رئیس معین نمایند در این وقت بمجلس علنی آمده وثوق الدوله بعنوان نیابت ریاست امروز هم در محل ریاست جلوس کرده شروع به مذاکرات شد.

آقا سید محمد تقی- لایحه ایست که از طرف صنیع الدوله بمجلس محترم ایفاد شده قرائت میشود. (قرائت شد قریب باین مضمون) خدمت وکلای عظام دامت تایید اتهم اظهار میشود چند روز قبل از اعضای مجلس ملی استدعای مافی از ریاست مجلس نمود ولی این مطلب بجهاتی مجهول ماند لهذا امروز کتبا اظهار میدارد که این بنده از عهده این خدمت برنمیاید و استعفا میخواهد.

وکیل التجار- البته همه آقایان میدانند که هر یك از وکلا بعد از انتخاب مختارند اگر از عهده کار برمیایند مشغول خدمت هستند والا از شغل خود استعفا میدهند و پس از استعفا باید فورا قبول شود.

آقا سید محمد تقی- خوب است آقای وثوق الدوله اجازه بدهند که ورقه رأی بیاورند و انتخاب رئیس بشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- باید بدانیم که آیا همه کس لابد است در اظهار رای یااینکه این مسئله مثل سایر مسائلی است که هر کس مختار است در اظهار رای یاامتناع.

دکتر ولی الله خان- در تمام رأییها امتناع ممکن است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- ثانیا باید بدانیم که این استعفایی جهت خارجی نیست آیا از این استعفا وقبول آن تجدید رئیس رفع ماده میشود یا اینکه هر چند روز یکمرتبه باید وقت مجلس مصروف این گونه کار بشود.

مشاورالملك- چه عیبی دارد چند روزی مجلس بدون رئیس بگذرد و مذاکرات با حضور نایب رئیس شود.

آقا سید محمد تقی- مجلس بدون رئیس نمیشود باید تعیین رئیس شود مذاکرات زیاد شد بالاخره ورقه رای منتشر 75 رای بریاست صنیع الدوله 1 رأی در حق مستشارالدوله 13 رأی در باره وثوق الدوله بحکم اکثریت آراء ریاست مجددا با صنیع الدوله شد.

وثوق الدوله- خوب است هیئتی از طرف مجلس برود جناب رئیس را بیاورند.

وکیل التجار- شش نفر بروند دکتر ولی الله خان هیئت لازم نیست رای مجلس را کتباً بایشان اطلاع بدهند زیرا که اگر بنا شد هیئت برود بعدها دچار زحمت خواهیم شد.

صدیق حضرت- چند روز اوقات شریف وکلا و موکلین تضییع گردید بالاخره نتیجه که خواسته شدو مقبول گردید مغلولا حبس رحیم خان بود این مطلب نبود مکگر از برای اینکه استنطاق بعمل آمده باشد امروز خود بنده مخصوصا رفتم که ببینم او را حبس کرده اند یا خیر دیدم محبوس هست ولی علی الظاهر پاره مطالب باو یاد داده اند و یاد خواهند داد خوب است هر چه زودتر در استنطاق او اقدام شود.

آقا شیخ یوسف- خدمت اعضاء مجلس محترم عرض میشود این بنده از طرف اهالی فارس منتخب و بعضویت این مجلس مقدس مشرف گردیدم آنچه دراینمدت استنباط کردم گویا مجلس محترم اهالی فارس را مسلمان نمیدانند و بکلی خاك فارس را از قطعات ایران نمیدانند من نمیگویم قوالم الملك مستبد است ونه سرکش و نه میگویم میکرب استبداد عرق او را فاسد ساخته ولی میپرسم تاکنون در رفع تعدیات از آنها چه نتیجه بدست آورده اید.

آقا سید حسن تقی زاده- هر روز هر یك از وکلا مطالبی را میخواهند اظهار کنند و ناچار وکیل هر ولایتی مطلب مربوط بولایات خود را اظهار میدارد ولی وکیل نباید فقط همش مصروف ترفیه حال اهالی ولایت خود باشد باید تماما یکزبان رفع کلیه مفاسد را بخواهند تا اینکه اگروکیلی اظهار ی نمود تنها نماند واین مطالب جیئی بتدریج جمع شده یك سیل بزرگی گردد خوب است کلیه مطالب فهرست شود و بوزارت داخله اخطار شود تا رفع گردد والا از این مساهله فساد کلی تولید خواهد شد. مثلا در خصوص رحیم خان با وجود دستخطی که صادره شده زنجیر شودابدا زنجیر نشده مجلس باید اجرای دستخط را بخواهد گذشته پسر رحیم خان هنوز هم مشغول قتل و غارت است قرار بود او هم توقیف و جلب شود معلوم است هنوز هم نشده است چند روز قبل گفتم که اگر دولت بخواهد قوام الملك را فوراً حاضر میکند و همچنین حاج آقا محسن و در صورت میل دولت بدون اشکال پسر رحیم خان تسلیم حکومت میشودمعلوم میشود بعضی تقلبات باز هم در میان هست قرار شد مامور معین شوند او را بگیرندو خسرات وارده راتحدید نمایند هیچ معلوم نیست تاکنون اقدام شده است یا نشده در مسئله آصف الدوله که درآن روز با آن ترتیبات یازده روز فرجه قرار دادیم همین قسم مانده است و بهمین ترتیب ملاحظه فرمایید مسئله زنجان راکه مدتی است یکنفر موزیکانچی تجار محترم را مبتلا کرده و بهیچوجه اقدامی در باره او نشده خوب است تمام این جزئیات فهرست شود و مدت معینی موعد گذارده و فردا جواب صدق خواسته شود نه اینکه مثل جوابهی سابق باشد یا مجلس نسیان نماید.

آقا شیخ حسین- همین وزیر داخله است که در چندسال قبل در کمال انتظام این مملکت را حفظ میکرد حالا چطور شده است که از عهده انجام اینگونه کارها برنمیآید.

صدیق حضرت- بنده با تقی زاده هم عقیده هستم خوب است کمیسیونی تشکیل شود از جهت نظارت در کارهای لازم که هر مطلبی که مذاکره شود و وقت آن میگذرد اخطارنماید.

آقا شیخ ابراهیم- کرارا در خصوص زنجان عرض شده اینك هم تلگرافی رسیده قرائت نمایند تلگراف قرائت شد قریب باین مضمون (بتوسط آقای شیخ ابراهیم حضور وکلا عظام این دعاگویان دکانها را بسته و چندین هزار تومان متضرر شده عرایض خودرا باولیای دولت علیه اظهار داشتند تاکنون اقدام صحیح نشده اگر مظفرالدوله یاغی شده چرا درمقام مؤاخذه وسیاست برنمی آیند و اگر باذن یکی از اولیای دولت بر سر ما مسلط شده چرا اولیای مجلس رسیدگی نمیکند).

آقا شیخ ابراهیم- این شخص یا تابع دولت است یا یاغی است از یك طرف به سعدالدوله حکم میشود که او را حرکت بدهد از طرف دیگر بحکومت تأکید میکند که اشرار را تنبیه کند از طرفی هم مظفرالدوله اظهار میدارد که من تابع حکم نیستم و برحسب حکحم وزارت جنگ باید بتکلیف خود عمل نمایم.

آقا سید محمد تقی- تمام این مطالب صحیح است ولی وقتی دقت کنیم تمام این تقصیرها راجع است باعضاء مجلس که چرا تا حال بوظیفه خود عمل نکرده اوقات خود را صرف امورات جزئی نموده از کارهای عمده که وظیفه لازم ایشان است غفلت ورزیده اند هر وقت قوانین را وضع نموده و بآنها دادند اگر تخلف کردند حق دارند از آنها شکایت بکنند.

آقا میرعماد- بر فرض تمام قوانین هم نوشته و در کتب هم مدون شد مگر نباید این قوانین مجری شود.

آقا سید حسن تقی زاده- قرار شد امروز در این جزئیات گفتگو کنیم و از فردا بمطالب اساسی بپردازیم خوب است امروز این مطالب جزئی کلیه بوزارت داخله فرستاده شود تا ما آسوده شویم وبکارهای مهم بپردازیم.

آقا سید محمد تقی- اینکه میگویند قوانین موضوع تا حال نقض شده کدام یك از آنها را مقصود دارید.

وکیل الرعایا- همین مسئله دیروز که دستخط صادر شده رحیم خان زنجیر شود خود من رفتم او را دیدم بهیچ وجه بحال او تفاوت نکرده و زنجیر هم نشده (در این موقع گفته شد که بمجلس ربط ندارد که رحیم خان مغلولا محبوس است یا نه).

مستشارالدوله- اگر بمجلس ربط ندارد میپرسیم پس جهت این زحمت و اقدامات و ایستادگی چه بود که گفتند ما توقیف او را قبول نداریم باید مغلولا حبس شود باید اجرای آنرا بخواهیم.

احسن الدوله- خوب است در مقابل این همه زحمات محض شرافت رحیم خان همین طور مغلولا عکس او را بردارند و در میان مردم منتشر نمایند که همه بدانند.

(فهرست مطلبی که انجامش از وزارت داخله باید خواسته شود.)

درباب آصف الدوله پنج روزه باید اقدام شود قوام الملك سه روزه باید حرکت کند- حاجی آقا محسن پنج روزه باید حرکت کند. متولی باشی قم ده روزه باید در وزارت عدلیه محاکمه شود. صرافهایی که متعرض مسیونوز شده بودند باید ده روزه محاکمه شوند در باب موزکارچیان زنجان و تعطیل تجار آنجا باید اقدام و فسخ تعدیات از آنها بگردد از بابت ارفع السلطنه باید رفع تعدیات او بشود.

صدیق حضرت- یك مسئله مهمی بنظر بنده که خیلی لازم است مذاکره شود گمان نمیکنم مملکت ایران زیاده از یك سلطان لازم داشته باشد از سالار الدوله اسمی برده نشد. خوب است زودتر از او جلوگیری شود همینطوریکه حفظ حقوق ملت بر دولت لازم است همین قسم هم حفظ حقوق دولت بر ملت واجبست.

آقا سید حسن تقی زاده- اولا در خصوص رحیم خان و پسر او فراموش شده باید جزو فهرست شود.

ثانیا وزیر داخله بسمت رئیس الوزرائی معرفی شده بعد از این مطالبی که اختصاص بوزارت داخله ندارد و سایر وزارتخانه ها هم راجع باشد نوشته شود بمجلس وزراء بتوسط وزیر داخله.

دکتر ولی الله خان- در خلیج فارس طاعون بروز کرده خوب است که در این فهرست اخطار شود که قرانطین گذارده شود. اقدامات لازمه بعمل آید تا بجاهای دیگر نشر وسرایت نکند.

لسان الحکما- از قرار تحقیقات ثانوی گویا اینعرض در آن صفحات نبوده و یا اینکه بوده بحمدالله رفع شده و از طرف مجلس حفظ الصحه هم منباب احتیاط اقدامات لازمه بعمل آمد.

صدیق حضرت- در خصوص سالارالدوله مذاکره شد و هیچ نتیجه نبخشید اگررئیس این سوارها غیر از سالارالدوله بود و حلا مشغول قتل و غارت بود فریات تمام شماها باشد میشد خوبست اقدام بشود

(گفته شد آنروز جناب محتشم السلطنه گفتند تعلیمات لازمه داده شده).

آقا میرعماد- الان کاغذی آورده اند که از طرف وزارت جنگ که ماموری فرستاده شده بخواجه وند خوبست در این فهرست اخطارشود که مقرردارند این سوارمعاودت کند واسباب خسارت بیچاره ها نشود.

آقا سید حسن تقی زاده- در خصوص سالارالدوله هم در این فهرست خوبست اخطاری بشود اینکه میگویند پاره ازمطالب هم تحقیق نشده اظهار میشود ولی حق وکیل است هر چهمیشنود بگوید شاید در میان جمعی که متظلم میشوند از آنها یکی بی تقصیر باشد مثل متولی باشی که ظن بنده بانطور میرود ولی باید محاکمه شود و باید این فهرست فرستاده شود تا ما مشغول وضع قوانین لازمه بشویم و بعد از وضع قوانین هم دچار خیلی از اشکالات خواهیم شد چنانچه پاره از قوانین وضع شده و همینطور مجمل مانده مثل عمل مالیه که روح مشروطه است و همه روزه مصارف بیهوده میشود مثل این مامورها که بخارجه فرستاده میشود و هفتاد هزار تومان خرج

برمیدارد یك مطلبی در میان دولتی انتشار پیدا کرده و هر وقت مطلبی اظهار میکنیم میگویند این جزو بودجه سلطنت است آیا نباید این بودجهها تصفیه و مشخص شود.

(لایحه از طرف متولی باشی قم بمجلس نرفته شده بود در تبرئه ذمه خود قرائت گردید.)

(لایحه دیگری ازطرف انجمن اتحادیه فارس بمجلس رسیده بود قرائت مشعربر اینکه در اینمدت با وجود اقدامات مجلس مقدس و رحمات اهالی آن انجمن تاکنون مقصود بعمل نیامده و هر روز قوام الملك بر خونسردی و تعدیات خود میافزاید این مسامحات سبب خواهد شد که مملکت فارس از دست برود.)

وکیل التجار- آن روز اقدام شده حالا هم میشود خوب است آقایان وکلای شیراز که تشریف دارند بروند این موکلین خودشان را آسوده نمایند.

سیدالحکما- خوب است حضرات قدری نظر خود را بلندتر قرار بدهند و یك اندازه هم دورتر از خودشان را ملاحظه فرمایند. آنهاییکه در ممالك خارجه هستند در حق آنها هم توجهی مبذول دارند. (در این موقع وکلا بجهت تصفیه فهرستی که باید بوزارت داخله فرستاده شود بمجلس خاص رفتند مجلس رسمی ختم گردید.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 94

جلسه: 94

مذاکرات روز پنجشنبه 17 ربیع الثانی دارالشورای ملی.

خلاصه وقایع مذاکرات روز سه شنبه پانزدهم را اقا سید محمدتقی قرائت کردند.

آقا سید علینقی- لایحه که قرار شد بوزارت داخله فرستاده شود فرستاده شد یا خیر؟

رئیس- لایحه درچه خصوص؟

آقا سید علینقی- همان لایحه که در روز سه شنبه عنوان شد و مطالبی فهرست داده شد که به وزارت داخله فرستاده شود و انجام آن مطالبه گردد (گفته شد هنوز فرستاده نشده چون قرار بود تنقیح شود بتاخیر افتاده).

آقا سیدعلینقی- خوب است امروز تنقیح شود و فرستاده شود دیگر از مطالب مهمه یکی مسئله شهر است از قراریکه وکلای آنجا اظهار میدارند این ایام مجدا اخبار تلگرافی و کتبی زیاداز عدم امنیت آنجا است.

آقای ثقه الاسلام- مکرر تلگرافا وکتبا از ناامنی شهر نوشته اند از قرار معلوم اغتشاش شهر روز بروز در تزاید است و بهیچ وجه تاکنون در رفع این غائله اقدامی نشده گویا رعایت اینگونه از امور را لایق توجه نمیدانند و حال آنکه اهم امور اینگونه اقدامات است.

آقا سید علینقی- مجلس نباید طریق تامین را ارائه بدهد باید از وزارت داخله جدا امنیت ولایات را بخواهیم.

وکیل الرعایا- وزارت داخله شاید حصول امنیت شیراز را با بقای قوام بداند پس بهتر این است که دو مطلب خواسته شود یکی امنیت شیراز دیگری خواستن و حرکت دادن قوام الملك.

آقا سید محمد تقی- لایحه ایست از جانب متولی باشی قم رسیده قرائت میشود لایحه قرائت شد قریب باین مضمون حضورمحترم اعضای دارالشوری بعرض میرساند دعاگو مکرر بعرض رسانیده و قابل بجواب نیامده مقصود از احضار من چه بود وکیل ثابت الوکاله داعی از جهت فصل دعاوی عارضین شرعا و عرفا حاضر بود اگر غرض امتحان داعی بود از اول کمال همراهی رابا این اساس داشته و دارم و از جهت رفع اشتباه بمجرد وصول تلگراف حاضر شدم پانزده روز است وارد و قبل از آنکه احضار شوم آدم مخصوص گماشته بودم که هر کس هر ادعایی اظهار نماید پس از ثبوت از عهده برآید چون این مجلس بجهت ترویج شرع مقدس تأسیس شده مستدعی است بذل مکرمتی شده تحقیق بعمل آید اگر محض غرض بوده معلوم شود و بنده را از سلسله مستبدین ندانند.

آقا سید محمد تقی- لایحه دیگریست که از طرف سادات خدمه بقعه مقدسه حضرت معصومه رسیده قرائت میشود (قرائت شد قریب باین مضمون بود).

حضور محترم اعضاء مجلس ملی ما یك جمع سادات رضوی که بشغل خدامی بقعه مطهره حضرت معصومه اشتغال داریم موقوفات این بقعه مطهره متجاوز از سیصد هزار تومان است آنچه از مصارف شخصی اضافه بماند بما داده میشود و حال آنکه سالی نفری سه تومان بما بیشتر نمیرسد بمصارف استانه مقدسه هم نمیرسد تاکنون این موقوفات جزئ مستملکات شخصی بوده از این ببعد ما حاضر هستیم که بقدر هفتاد هزار و پانصد تومان حقوق خود را محدود داریم و اضافه از آن را تقدیم ملت نموده که بمصارف تاسیس مدارس و ابنیه خیریه باسم فاطمیه برسد و بیش از این زیر بار استبداد متولی باشی نباشند و ما هم هر یك مثل متولی باشی نباشیم الان در شهر مردم در کمال آسایش و امنیت هستند خوب است از طرف مجلس مقدس و دولت علیه تعیین یك نفر بریاست بشود یا اینکه ما خود بقرعه انتخاب نماییم.

آقا سید محمدتقی- پریروز لازحه از طرف متولی باشی بمجلس رسیده بود وحسب الامر خوانده شد پاره ازمذاکرات هم بمیان آمد دیروز بعضی مرا تهدید و توبیخ کردند گویا نمیدانند که ما در این مجلس نشسته ایم محض رتق و فتق امور است و هرچه داده شود خواهیم خواند وانگهی وکیل باید در اظهار عقاید خود آزاد باشد اگر بنا باشد در عقاید خود آزاد نباشد وظیفه وکالت خود را ادا نکرده است معلوم باشد که بنده مدتی است در این مجلس حاضر شده و مدتی است که خود را در این راه حار کرده و از هیچ اظهاری خائف نیستم این مطلب را محض آن میگویم که مردم بدانند وکیل در اظهار عقاید خودآزاد است.

حسنعلی خان- چنانچه آقا اظهار داشتند که وکیل در اظهار عقاید خود آزاد است ازینرو عرض میکنم که از قراریکه معلوم میشود ما در این مجلس کار معینی دردست نداریم و باید از طرفی از قبیل آذربایجان یا غیر آن مطلبی اظهار شود و چند روزی وقت شریف مجلس را بگذرانند یا اینکه لایحه مثل همین لایحه از طرف متولی باشی برسد و باختلاف ساعات مجلس را تضییع نماید و حال آنکه اظهار ومذاکره اینگونه مطالب بکلی از وظیفه مجلس خارج است وباید تمام این مطالب در انجمنها انجام پذیرد و اوقات شریفه مجلس مصروف امور مهمه و وظایف لازمه گردد. در خصوص مالیه و بانك ملی مدتی است هیچ مذاکره نمیشود در صورتیکه مهمتر از این دو مطلب مذاکره از برای مجلس نیست.

امروز روزنامه ببنده رسید آرتیکل پالتیکی راجع بایران نوشته در ذیل آرتیکل قریب باین مضمون نوشته است (ملت یاران حرکت غریبانه کرده قصد تأسیس بانك کرده اند اگر این قصد صورت وقوع بپذیرد خیالات دولتین روس و انگلیس و سایر دول در باب ایران باب خواهد ماند مخصوصا بهمین عبارت نوشته است). فعلا نه ماه میگذرد که این مذاکره شده ولی هنوز نتیجه نبخشید چرا باید از عمل مالیه و تاسیس بانك ملی مذاکره نشود و اوقات مجلس صرف قرائت لوایح و عرایضی که حق مجلس نیست بشود.

آقا سید محمدتقی- پریروز هم گفتم که اگر مجلس بوظیفه خود عمل نماید تمام امورات منظم میشود.

آقا سید محمد جعفر- چطور میتوان تاسیس بانك را مقدم بر تحصیل امنیت فارس و غیر آن که پنجاه نفر مرد و زن کشته شده داشت مقدم بر تمام امنیت بلاد است تا امنیت نباشد تاسیس بانك نمیشود دیشب تلگراف آمده پنجاه نفر زن ومرد کشته شده ایل قشقائی بهم خورده.

رئیس- این کشته شدن چند نفر بواسطه تغییر ریاست ایل بوده ولی حالا رفع شده.

آقا سید محمد جعفر- این خبر تازه است که رسیده است.

آقا میرزا محمود خوانساری- امنیت مملکت موکول بپول است تا پول نباشد امن نمیتوان کرد دیروز عملجات اداره نظمیه متحصن شده اند مدتی است حقوق آنها عقب افتاده و پول بآنها نرسیده بما اطلاع داده اند که خودتان شهر را حفظ کنید همچنین مسئله سالارالدوله که فردا از کرمانشاه وغیره صدا بلند خواهد شد مقدم بر تمام باید تهیه پول نمود که بسهولت امنیت حاصل شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- دوره سابق دوراه استبداد بود که بهر شکل امکان میافت بلاد را منظم میکردند بعد از آن تغییر وضع یافته و سلطنت مستبده بسلطنت مشروطه تبدیل گردیده که بنای امور از روی عدل و مساوات گذارده شود.

قرار شد وکلا بیایند و وضع قوانین نمایند که بموجب آن قوانین امور مملکت بر وفق عدالت فیصل گیرد ولی مجلس بانجام وظایف خود تا حال نتوانسته اقدام کند این اغتشاش هم نمیگذارد. اگر از روی تعمق ملاحظه شود معلوم میگرد که هر یك از این مفسده ها که

ظهور میکند کمتر ضررش آن است که مجلس از مقاصد اصلیه باز ماند و برفع این مفاسد جزئی بپردازد تاکنون تکالیفی که از طرف مجلس معین شده داده نشده با وصف این احوال روز بروز بدتر خواهد شد این حرکت دادن قوام قوه جبریه لازم دارد قوای سابق دولت از میان رفته شما هم نمیگذارید قوای خود را اعمال کند والا رفع این گفتگوها میشد این دست شیطانی است که این فسادها را تولید مینماید.

آقا میرزا محمود خوانساری- امروز بر وکلا لازم است که مقدم بر تمام بدو مسئله اقدام نمایند یکی اصلاح مالیه دیگری وضع قوانین این اقدام سالارالدوله را نباید کوچك شمرد اگر دولت پول داشت تاکنون جلوگیری نموده بود.

آقا سید محمد تقی- ما یك عده از وزرا را در تحت مسئولیت مجلس آورده ایم و هر کدام از آنها چند شعبه در تحت اداره خود دارند که اگر نقصی در آنها ملاحظه شود مسئول آن خواهند بود. منجمله یکی از شعب امنیت است که راجع بوزارت داخله است چرا باید مکرر از طرف ما ارائه طریق شود ما باید جدا تامین بلاد را بخواهیم که بهر طور که بتوانند امنیت بدهند.

احسن الدوله- آقایان انصاف بدهید ما تا حال بیست و چهار ساعت بوزراء مهلت نداده ایم که آنها بکارهای خود بپردازند هرروز عزل یك کدام را میخواهیم در حقیقت وزارت داخله و عدلیه خوب بکار خود مشغول شده اند وزیر عدلیه بی نهایت سعی در کارهای خود دارد بقسمیکه هر روزه مطالبه کتابچه های قوانین خود را میکند باید کاری کرد که سایر وزارتخانه ها هم بهمین شکل مشغول شوند و وظایف خود را انجام بدهند مجلس هم بکارهای خود رسیدگی کند این عرایض و تلگرافات حاجت نیست در اینجا خوانده شود باید در کمیسیون قرائت شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- لایحه متولی باشی و عریضه شاکیهای او خوانده شد ومکرر هم این صحبت در مجلس شده است عرایض هم دو نوع است یکی تظلمات که برای آنها اجماع و اتفاق جماعت هست و دوم اینهاییکه صرف تظلم است قشم دوم را باید انجمن عرایض ملاحظه نموده بوزارتخانها ارجاع شود و قسم اول را لازم است که در مجلس یکمرتبه که مذاکره شد تکلیف معین نمود که دوباره اسباب اشتغال مجلس باین مطلب نشود امروز مقداری معطلی برای این صحبت شد و ختم صحبت باید باین شود که شاکیهای متولی باشی با ایشان بوزیر علوم رجوع نمایند تا تحقیق و احقاق حق نماید و اگر تا چند روز نروند و باز بمقام شکایت آیند مجلس محترم وقت خودرا ضایع نکرده و بمعزی الیه اذن مراجعت بدهد وگرنه وقت مجلس مصروف این قبیل کار خواهد بود وازوظیفه خود خواهد ماند.

حسنعلی خان- این مملکت هر قدر مغشوش شود اغتشاش زیادتر از اغتشاش روسیه نخواهد بود همه میدانید که درروسیه چه هنگامه بود پس از تاسیس مجلس وکلا روز اول باصلاح بودجه و مالیه مملکت پرداختند در روزنامه ها هم نوشته در سایر ممالك هم همین طور بوده که شورای ملی باید اول عایدات مملکت را معین و منظم نماید اگر ما با اینکار اقدام ننماییم بهیچکاری اقدام نکرده ایم بعلت اینکهاین مردم سالها در زیر پنجه ظلم و استبداد بوده اند و حالا منتظر نتایج صحیحه هستند که آسوده شوند وظیفه مجلس اصلاح مالیه است تظلمات و تشکیات هر چه برسد باید راجع بوزارت داخله نمود واز آنجا اصلاحش را خواست قوه اجراییه ما آنها هستند ما فقط حق نظارت داریم مثلا درخصوص سالارالدوله همینقدر باید بگوییم که جلوگیری شود حال خود دولت میداند بهتر ترتیب ممکن شود جلوگیری نماید وظیفه مجلس است که تا سه مرتبه اخطار نماید هر گاه تسامح شد آن وقت عزل آنوزیر مسئول را بخواهد و اوقات مجلس هم صرف اینگونه از جزئیات نشده باشد.

وکیل التجار- این اختلال بواسطه آن است که اتفاق واقعی در بین نیست هر وقت بگویید فارس را امنیت بدهید میگویند باید قوام بحال خود باشد انجمن هم برهم بخورد تا امن شود.

آقا سید جعفر- از برای شیراز سی روز است امنیت خواسته اید و آنجا آدم کشته شد تا حال چه اقدامی شده است من میگویم تا امنیت نباشد بودجه اصلاح نخواهد شد.

وکیل التجار- از اطراف خبرهای موحش میرسد ما باید هر هفته لااقل دو سه روز با هیئتی از وزرا نشسته مشاوره نماییم بنوشتن کار انجام نخواهد گرفت.

آقا سید محمد تقی- برای هر مطلب جزئی نمیشود اوقات یك وزیر مسئول را ضایع نمود باید جدا اصلاح بخواهیم.

آقاسید مهدی- مدتی است میگویید ولایات ناامن است واز وزارت داخله تامین میخواهید وزیر داخله دستورالعمل حکام را فرستاده که تصحیح شود نظامنامه انجمنها هم بصحه رسیده خوب است هر چه زودتر باینها اقدام و فرستاده شود تا آنها هم تکلیف خودشان را بدانند در خصوص امنیت فارس هم جدا باید خواست در خصوص متولی باشی آنهم راجع بوزارت عدلیه باید بشود.

آقا شیخ حسین- ما قسم خورده ایم که حرفی بر ضرر دولت وملت نگوییم ما باید امنیت فارس را جداز وزیر داخله بخواهیم.

وکیل الرعایا- اینکه گفتید پانزده ماه است به پلیس پول داده نشده پس این پول مملکت که گرفته شده کجا رفته است فرضا پنجاه کرور هم تهیه کردید باین نحو نتیجه ندارد.

آقا میرزا محمود خوانساری- امروز نمیشود بقشون گفت حقوق شما را فلان سرکرده خورده امروز در مملکت مجلس ملی هست باید از روی دقت پول را بافراد قشون داد.

آقا سید محمد تقی- خوب است مطالبی که مذاکره میشود فهرست شود که از بین نرود.

حسام الاسلام- ما دو وقت داریم یك وقت مختص بخودمان است یك وقت مختص بملت است وقتی که مختص بلمت است از وقتی است که باین مجلس مقدس وارد میشویم معلوم است خیلی قیمتی و گران بها است باید دقت شود که این وقت عزیز بیهوده صرف نشود.

رئیس- خوب است مطالبی که باید مذاکره شود از پیش نوشته شود و اخطار گردد تا مطرح شود.

حسنعلی خان- هشت ماهست این مجلس منعقد گردیده مکرر صحبت میشد میگفتند ایرانیها از همه بااستعدادتر و زیرك ترند حالا معلوم میشود بالعکس خیلی کم هوش هستیم در این مدت هشت ماه نتوانستیم امور داخلی مجلس خودمان را تصحیح کنیم با وصف این چطور میتوانیم امور مملکت را مرتب نماییم عاقیت نتیجه مذاکرات امروز چه شد.

آقا سید محمد جعفر- این بیچاره اهالی شیراز سه ماه است گرفتارند حالا هم بهمین حال باقی است 25 روز است دکاکین بسته شده.

رئیس- صحیح است ولی حرف صحیح همان است که آقا شیخ حسین گفت باید ما امنیت را از وزیر داخله بخواهیم و اغراض شخصی را مخلوط ننماییم.

آقا سید علینقی- در اینجا شبهه شده است خوب است رفع شود ما باید حصول امنیت شیراز را بحرکت قوام منحصر ندانیم.

حاج امین الضرب- اشکال در همین مسئله شده است که جمعی میگویند فارس ناامن است قوام باید حرکت کند جمعی هم میگویند نباید حرکت کند این اختلاف باعث اغتشاش شهر شده است.

حسام الاسلام- همچو آدمی که حرکت و سکونش باعث فتنه است همچو آدمی وجودش روی زمین فایده ندارد خوب است قوام هم بجهة تبریك این مجلس بطهران بیایند.

ادیب التجار- در خصوص متولی باشی چه طور شد.

رئیس- چون دو رشته مطلب است یکی راجع بوزیر علوم و یکی راجع بوزیر عدلیه یادداشت شده که اخطار شود.

آقا میرزا محمود اصفهانی- بنده عرض میکنم مجلس رأی داد بحرکت قوام اعلیحضرت پادشاه هم دستخط فرموده باید اخطار او را از وزیر داخله خواست (رقعه از طرف وزارت داخله رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون) چند فقره تلگرافات واصله از شیراز از طفره قوام در حرکت ملاحظه شد در حرکت قوام تلگرافات مؤکده واقدامات لازمه شده است عارضین را اطمینان بدهید (تلگرافی هم بعنوان حجج اسلامیه رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون امروز هفت روز است که برحسب امر شاه و حکم مجلس با وجود گرفتاریهای زیاد قوام الملك بیك فرسخی شهر حرکت کرده اند دو سه هزار نفر از تجار و شاهزادگان و غیره موظف حرکت ایشان هستند چون میدانند حرکت ایشان باعث اغتشاش خواهد بود قوام کمال همراهی را با مشروطیت دارند ولی مجلس تحقیق نماید که بچه سبب این نسبت داده شده.

حاج امین الضرب- علت این اغتشاشات و تلگرافات اینست که قوام در نزدیکی شیراز مانده است.

امین الرعایا- این اهالی شیراز بیچاره ها از دست رفته اند خوبست یك بنای صحیحی در باره آنها نمایید.

مرتضی قلیخان- بعد ازاین نوشته وزارت داخله مذاکره در باب فارس بی نتیجه است.

آقا شیخ ابراهیم- این مطالب که مذاکره شده دو فقره آن اصلاح شد باقی هم خوبست معلوم شود.

رئیس- عیب کار در این است که این آقایان هر کدامی از محلی آمده اند و نظر ایشان فقط بهمان محل است از اینجهت مطالب درهم و مجمل میماند.

ادیب التجار- مسئله بانك و مالیه و امنیت فارس مانده است.

رئیس- خوب است در خصوص بانك حالا مذاکره نشود با روسای بانك در خارج مذاکره شده بعد در اینجا مطرح شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- اگر وکلا بدانند اهمیت مالیه را از فردا انجمن مالیه تشکیل و مشغول کار میشوند.

رئیس- از پس فردا انجمن مالیه دایر واعضا با حضور معاون وزارت مالیه مشغول کار خواهد شد. (در خصوص وقت انجمن مالیه مذاکره بمیان آمد گفته شد پس از مهیا شدن اجزا ترتیب کار داده خواهد شد).

ادیب التجار- نظام السلطنه شکایت کرده اند که مالیات را نمیدهند از اصفهان مینویسند مالیات حاضر است چون در روزنامها نوشته شده است که مجلس حکم کرده مالیات باید ببانك برسد باین ملاحظه معوق مانده است حالا وزیر مالیه بهر کس حواله بدهند حاضر است داده میشود.

آقا سید محمد جعفر- چند نظامنامه باید در این مجلس خوانده شود؟

رئیس- غیر از نظامنامه اساسی دو نظامنامه دیگر باید خوانده شود یکی مال وزارت عدلیه و دیگری مال وزارت داخله ولی میخواهم عرض کنم در میان ایام هفته یکروز را بجهة مذاکره مطالب متفرقه معین کنید که در ایام دیگر فقط از مطالب مهمه گفتگو شود.

(پس از گفتگو روز پنجشنبه معین شد).

وکیل التجار- چون امروز بجهت مذاکره مطالب متفرقه معین شد یك مطلبی راجع است بتجار اینجا و آن راهداریست که از هر باری فقط یکریال از تجار داخله میگیرند و از تجار خارجه نمیگیرند و با این حال نمیشود تجار داخله در مقابل تجار خارجه تجارت فقط نمایند خوبست در این باب چیزی بوزارت تجارت نوشته شود که نگیرند.

حاج سید محمد- قریب هشت ماه است عریضجات مردم از اطراف رسیده و تمام راجع بهیئت دولت شده و جواب داده اند ولی ما یك مسئله را از مجلس خواهش کردیم که رسیدگی کند و آن مسئله شرکت عمومی است و تا حال همین طور مانده است.

رئیس- جواب در خارج بشما میدهیم.

حاج سید محمد- سه سال است غدغن شده بود نفط وارد شهر نشود و حالا وارد میکنند خوب است مقرر شود همانطور در خارج شهر باشد و هر کس میخواهد بتدریج وارد کند زیرا که بودن نفط زیاد در شهر باعث خیلی ضرر خواهد بود (لایحه که آقا سید جمال الدین واعظ اصفهانی بمجلس فرستاده بودند در تعیین حقوق وکلا قرائت شد).

آقا سید محمد تقی- مطلب صحیح است انشاء الله بعد از اصلاح مالیه تعیین خواهد شد.

وکیل التجار- همه میدانند در ملل خارجه اگر وکیل دارای میلیونها باشد دست از حقوق خود برنمیدارند همان روز اول حقوق آنها معین میشود.

رئیس- بجهت توضیح میگویم که این مطلب کلیت ندارد که در همه جا اینطور باشد در بعضی از جاها نمیدهند در بعضی جاها کم میدهند.

صدیق حضرت- چون مخارج مجلس مذاکره شد عجالة اگرماهی مبلغی از وزارت مالیه باین مجلس داده نشود امورات مجلس مشکل است بطور نظم بماند از قراریکه در انجمن مذاکره شد ماهی ششصد تومان لااقل لازم است که حقوق خدمه و بعضی مخارجات لازمه داده شود اگر صلاح میدانید رأی گرفته شود که در این خصوص چیزی بوزارت مالیه نوشته شود (در خصوص وسعت وقت مجلس مذاکره شد رئیس فرمود سه ساعت بغروب مانده حاضر شوند دو ساعت بغروب مجلس منعقد شود. (آقا سید محمد جعفر معرفی از حاجی قوام دیوان که از طرف اعیان فارس منتخب شده اند نمودند).

آقا میرزا محمود خوانساری- اظهار داشت که اعیان فارس یکنفر را سابقا وکیل کردند باید معلوم شود که میتوانند اضافه از یك نفر وکیل نمایند رئیس فرمودند باید تقسیم عده بر اصناف ملاحظه شود بالاخره گفته شد از طرف شیراز کلیه باید دوازده وکیل منتخب شوند این عده هم که تاکنون معین شده است از عده اصلی کمتر است.

آقا سید محمد تقی- پس از قسم خوردن وکلا چندین نفر بمجلس مقدس وارد شده اند که هنوز قسم یاد نکرده اند خوب است که این اشخاص جدید الورود با اشخاصی که در سابق قسم یاد نکردند در یك روزی آنها هم قسم یاد کنند.

(قرار شد روز پنجشنبه قسم یاد نمایند) اعلانی

از طرف انجمن عرایض قرائت شد مشعر بر اینکه از جهة رفع پاره از محظورات بعد ازاین تمبر مخصوصی از جهت عرایض در تمام پستخانه ها گذارده میشود که هر کس خواست عریضه بمجلس مقدس عرض کند از ولایات و اینجا از آن تمبر گرفته و با آن بفرستند در این خصوص مذاکرات بمیان آمد.

رئیس- حرف در تمبر است و علت تاخیر انتشار آن هم همان تمبر است حال باید وکلا تصویب کنند.

اغلب رأیشان بر این بود که برای رساندن جواب و ملاحظات دیگر تمبر لازم است و این یکقران هم پول پست خواهد بود نه اینکه مجلس میخواهد راه داخلی پیدا کند.

دو صورت تلگراف متضاده از اهالی قاین و بیرجند آقا سید محمد تقی قرائت کردند که جمعی هواخواه و طالب حکومت شوکت الملك و جمعی دیگر خواهان حکومت حشمة الملك بودند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 95

جلسه: 95

مذاکرات روز شنبه نوزدهم ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات پنجشنبه 17 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

وکیل التجار- لایحه ایست اگر اجازه میفرمایید قرائت شود.

آقا سید محمد حسین- چون روز پنجشنبه قرار بر این شد که مطالب متفرقه را در روز مخصوص مذاکره نمایند این لایحه هم جزو مطالب متفرقه است.

رئیس- لایحه لازمی است قرائت شود

(وکیل التجار لایحه را قرائت کردند).

چون مسئله اقدامات سالارالدوله چند روز است آفتابی شد واز پرده بیرون افتاده است و از خیالات محالی که پیشنهاد خود کرده عموم مطلعند لازم است مطلبی که خیلی مهم است در این موقع عرض نمایم تا این صدای بنده بهمه جا پیچیده عموم مسبوق باشند که اگر بر حسب ظاهر اختلافاتی چند که لازمه تمام پارلمنتهای عالم است ودر ایران بواسطه تازه بودن مجلس شورای ملی و مشروطیت خصوصیتی دارد بین دولت و مجلس مقدس واقع میشود اینگونه اتفاقات و اختلافات لازمه جریان امورات جاریه است بعضی گمان نکنند که هزار گونه این اختلافات و سخت تر از این اسباب رنجش طولانی بین دولت و ملت نجیبه ایران خواهد بود بلکه این قبیل

عنوانات بعین مثل مذاکرات بین پدری مهربان و فرزند عزیز است که گاهی از کثرت محبت حاصل شده و بعد از چند دقیقه محبت از طرفین بهیجان آمده بیك حرکت قلبی جبران مافات میشود پس بعضی شورش طلبان و مفسدین بخیال خام نیفتاده واین مذاکرات را اختلاف جدی تصور ننمایند که بنده عرض میکنم همانطور که در حفظ حقوق ملت و حدود مشروطیت و آرای مجلس مقدس شورایملی تا نفس آخر خواهیم کوشید همانطور تا اخرین قطره خون خود را در حفظ تاج و تخت سلطنت ایران بوارث بالاستحقاق او که اعلیحضرت محمد علی شاه خلد الله ملکه و سلطانه است خواهیم ریخت و تا یکنفر ایرانی نژاد در عالم زنده است و جان در بدن دارد نخواهیم گذارد احدی خیال دست درازی بتاج و تخت ایران نماید که برای ما ملت غیور کشته شدن بشرف بهتر است از زندگی به ننگ).

آقا سید محمد تقی- تلگرافی از طرف مجلس بشاهزاده سالارالدوله نوشته شده خوانده میشود اگر تصویب نمودند مخابره میشود قرائت شد قریب بدین مضمون:

(حضور مبارك اشرف والا شاهزاده سالارالدوله دامت شوکته الوالا بدون شایبه ریب و ریا و تمهید مقدمه بر آحاد و افراد مملکت ایران روشن و مبرهن است که اعلیحضرت شاهنشاه مبرور البسه الله من حلل النور در اعطای خلعت مشروطیت تا چه درجه منت بر گردن افراد ملت ثابت فرمود که پاس آن حقوق خلف عن سلف بر تمام لازم است که نسبت پولی نعمت زاده مان مرعی دارند این ایام پاره از اخبارات گوشزد وکلای مجلس میشود بر وکلای مجلس متحتم آمد که در مقام تصدیع برآمده محض اتمام حجت اظهار نمایند که بدون هیچ دغدغه موکب والا بدارالخلافه ورود نماید وکلا تعهد خواهند کرد که اگر در سابق خلاف ترتیبی رفتار شده از این ببعد اغماض گردد والا اگر اقدامات کارگزاران حضرت والاعطف بر ماسبق باشد ملت حاضر نخواهد بود که تحمل نموده در رفع و دفع مفاسد همه قسم اقدام خواهد کرد.)

آقا سید حسین- قریب یکماه است مسئله سالارالدوله مذاکره شده آیا از طرف دولت تاکنون چه اقدامی شده از طرف ملت همه گونه اقدام شده و میشود از اطراف کرمانشاه و بروجرد و سایر جاها حاضر شدند برای جلوگیری اما از طرف این وزراء هیچ اقدامی تاکنون نشده هر وقت از طرف اعلیحضرت همایونی اظهار میشود بدایه قبول میکنند بعد از آن نکول میشود همچنین سردارهایی که سالهای سال پرورده این خوان نعمتند هر کام را که مامور برفع این فساد میکنند شب قبول میکنند و صبح استعفا میدهند البته باید اقدامات لازمه بشود وزرا هم اقدام کنند رفع این فساد را نمایند.

رئیس- وزراء اقدامات خودشان را میکند البته سردارهای افواج هم در موقع همراهی خود را خواهند کرد.

آقا میرزا فضلعلی- در این فقره برای اینکه مشهود همه ولایات و ایالات شود که منشاء این فقره عدم اتحاد مجلس محترم و دولت نیست و مطالب که در میان دولت و مجلس رد و بدل میشود از بابت مطالبه و اثبات حق طرفین است نه از جهت تکدر از همدیگر خوب است بتمام انجمنهای ولایات وایالات اطلاع داده شود که هم خود دانسته و هم دیگران رامسبوق نمایند که نواب والا سالارالدوله را هیچ توهمی از طرف مجلس وادار باین اقدام نکرد و مجلس محترم هم با کمال جد خود در رفع این غائله خواهد کوشید و ازاهم مقاصد خود دانست که چنانچه احکام بنای مجلس را وظیفه خود میدانند استحکام استقرار سلطنت اعلی حضرت شهریاری را هم بتمام قوای خود وظیفه خویش میدانند.

آقا سید علینقی- این تلگراف صحیح است ولی پاره اطمینانات و بعضی احتمالتها شده در مجلس مخصوص مذاکره شود ببینیم صحیح است یا خیر.

حاج امام جمعه- اول هر مفسده جزئی بنظر میآید ولی بعد کلی خواهد شد همین مسئله سالارالدوله را با این عده سوار بی اهمیت نمیتوان قصور نمود مسلم است که این عمده سوار سوار نظامی نیست همه قسم شرارت میکنند و مردم بیچاره را اذیت و ضرر میرسانند باید جدا در رفع آن اقدام شود و بهیچوجه باهمال نگذرد.

آقا ملاحسن وارث- این اقدامات از طرف ملت باید بشود یا از طرف وزارت جنگ.

حاج امام جمعه- مجلس باید جدا از وزارت جنگ بخواهد که اقدامات لازمه بعمل آید.

آقا میرزا محمود خوانساری- بر همه حرکات سالارالدوله معلوم شده و چند روز دیگر از بروجرد عرایض خواهد آمد و تشکیات اظهار میگردد که صد هزار تومان مال مردم را چاپیده اند رفع آن مفاسد با این تلگراف ملایم نمیشود.

آقا میرعماد- اینطور که میفرمایید هر دو طرف مسلم است پس بهتر این است که بدوا بطور اصلاح اقدام شود اگر رفع نشد بطور سخت اقدام شود.

حسنعلی خان- کرارا عرض کرده ام اینك هم عرض میکنم این مجلس وزرایی را در تحت مسئولیت آورد و هر کدام مسئولیت را بر عهده گرفتند ازاین ببعد مجلس نباید در مطالب جزئی اقدام کند باید از وزیر مسئول جدا بخواهد و او انجام دهد درین مسئله سالارالدوله هم اقدامات شده این را هم که فرمودید سردارها درینموقع از تکالیف خود طفره میزنند اذعان داریم ولی ما باید منتظر نتیجه باشیم دولت اقدامات خود را خواهد کرد.

آقا سید محمد تقی- روز پنجشنبه مذاکره شد که مطالب متفرقه باید فقط در روز پنجشنبه مذاکره و سایر ایام بکارهای لازم رسیدگی شود این اوقات متعلق بسی کرور ملت است نباید بمصرف بیجا زد باید این مجلس وضع قوانین لازمه نماید و سایر مطالب را بخواهد.

رئیس- اینمطالب تلگراف همینقدر لازم بود که مذاکره شد بیش ازین حاجت نیست ولی این طور که آقا سید اصرار دارند چنین معلوم میشود که مجلس باید شخصا اقدام بکند حق مجلس فقط اخطار و مطالبه انجام است. آقا سید حسین- البته این سردارهایی که مخالفت میکنند باید سیاست شوند و بمجازات برسند و از وزراء هم باید نتیجه اقدامات را خواست.

رئیس- همین اندازه که مذاکره شده کافی است این تلگراف هم از همان راه مخابره میشود فعلا قانون وزارتعدلیه قرائت شود.

حاج سید عبدالحسین- قانون اساسی چه شد کی باید خوانده شود.

رئیس- بر حسب نظامنامه داخلی هر مطلبی که لازمست خوانده شود موکول بتصویب رئیس مجلس است هر چه را رئیس معین کرد سایر اعضا حق سؤال و جواب ندارند همه میدانید که اینگونه مطالب مهم از قبیل نظامنامه اساسی محتاج بچندین بار تکرار نظرست بلکه شاید باره مطالب محتاج میشود که بعلمای نجف اشرف اطلاع داده شود.

آقا شیخ حسین شهیدی- این مطلب مسلم است که دراینگونه از امور دقت علمای نجف زیادتر ازین عده آقایان که در طهران تشریف دارند نیست اینگونه مطالب رد فروع باصول نیست که محتاج بدقت نظر باشد بعد مقداری از نظامنامه وزارتعدلیه را قرائت کردند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 96

جلسه: 96

مذاکرات روز یکشنبه بیستم ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 19 رآقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا سید علینقی- تلگرافیکه قرار شد از طرف مجلس به نواب والا شاهزاده سالارالدوله مخابره شود شد یا خیر.

رئیس- مخابره شد پاره اخبارات موحشه امروز از کرمانشاه رسیده و علت تاخیر آمدن بنده هم بمجلس همین بود که با آنجا مخابره میشد سابقا اخبار میرسید که دو فرقه شده بودند فعلا هم مجددا آتش فتنه مشعل گردیده چند نفر هم کشته شده اند عجالة از طرف دولت اقدامات لازمه بعمل آید حضرات حجج اسلام هم اقدامات وافیه فرموده تلگرافات چند بعنواناتی که لازم بود شد.

آقا سید علی نقی- پاره مذاکرات لازمه است که باید بشود یکی مسئله فارس است در اطاق مخصوص مذاکره بمیان آمد که این اشخاصی که از انجمن اتحادیه فارس در بیرون عمارت چادر زده اند وکلای شیراز بروند و آنها را اطمینان داده حرکت بدهند اخطاری هم که در این خصوص بوزارت داخله شده مطالبه جواب شود.

رئیس- البته اخطار بوزارت داخله شده و میشود و همین دو روزه هم جواب خواهد رسید.

آقا سید محمد تقی- جواب سؤالی است که عموم ملت از حجج اسلامیه نجف اشرف در خصوص اساس مجلس مقدس شورای ملی نموده اند محض استحضار خاطر عامه از نیات مقدسه حجج اسلامیه نسبت باین اساس مقدس قرائت میشود.

سؤال

حضور مبارك آقايان عظام حجج اسلام آيات الله بين الانام دامت ظلالهم عرضه ميدارد البته خاطر مبارك آقايان از وصف مجلس شورای ملی كماينبغی مسبوق است كه اساس آن بر اجراء احكام شرع مبين و صيانت مذهب حقه اثنی عشريه و رفع تعديات خائنين و نشر عدل بين العباد و موجبات قوت و شوكت دولت اسلاميه در قبال اعادی دين است مع ذلك بعضی از روی منافات اين وضع با مقاصد و اغراض شخصيه خودشان در مقام تخريب و در صدد تشويش و تشكيك كند مستدعی است كه تكليف عامه مسلمين را در اين باب معين فرمايند تا رفع تشويشات شود.

هوالله تعالی شانه العزيز.

بسم الله الرحمن الرحيم.

الحمدالله رب العالمين وصلی الله علی محمد و آله الطاهرين و لعنة الله علی اعدائهم اجمعين الی يوم الدين بلی چون بحمدالله تعالی و حسن تاييده و بتوجهات مقدسه حضرت ولی عصر ارواحنا فداه اساس اين محترم مجلس مقدس بر امور مذكوره مبتنی است لهذا بر هر مسلمی سعی واهتمام در استحكام و تشييد اين اساس قويم لازم و اقدام در موجبات اختلال آن معاده و معانده با صاحب شيعت مطهره علی الصادع بها واله الطاهرين افضل الصلواة والسلام وخيانت بدولت قوی شوكت است اء ذالله جميع المسلمين من ذلك.

الا حقر نجل المرحوم الحاج ميرزا خليل قدس

سره محمد حسين.

نعم هذالجواب عن السئوال من مجلس الشورای الملی كان با ملائنا حرره الا حقر الجانی محمدكاظم خراسانی.

من الا حقر عبدالله المازندرانی

شروع بقرائت نظامنامه وزارت عدليه شد.

در اين موقع حاج محتشم السلطنه معاون وزارت داخله محض ابلاغ دستخط اعليحضرت همايونی بمجلس آمده اظهار داشتند اعليحضرت همايونی محض اظهار تظلمات وابراز عنايات ملوكانه نسبت بمجلس در ازای تبريكات صميمانه از طرف نمايندگان ملت در جشن عيد مولودشان شده دستخطی صادر و بنده را بابلاغ و قرائت آن امر فرموده اند دستخط همايونی قرائت شد.

(سواد دستخط اعليحضرت همايونی).

جناب اشرف اتابك اعظم لازم بود در جواب تهنيت و تبريكات صادقانه مجلس شورای ملی از طرف ملت صديق خودمان مراحم شامله ملوكانه را نسبت بمجلس محترم و كليه اهالی اظهار فرماييم و كمال رضامندی خاطر خودمان را از پيشرفت مقاصد حسنه و نيات مقدسه دولت و ملت باطلاع عموم برسانيم بحمدالله اشكالات اوليه كه لازمه بدايت هر امر معظمی است بخوشی برگذار شده است امروز دولت و ملت يكدل و يكجهة مشغول اصلاح امور شده ند روز بروز موجبات نيكبختی ملت ودولت فراهم می آيد اميد است انشاء الله بتوجهات حضرت امام عصر عجل الله فرجه عنقريب نتايج صحيحه در انتظام دوائر دولت و امنيت اطراف مملكت و اصلاح احوال عموم بدست بيايد تا امروز كه دولت بتنهايی متصدی انجام امور بود در حقيقت مملكت يك دست داشت اكنون كه دولت و ملت باتفاق مشغول كار شده اند مملكت را دو بازوی قوی حاصل و معلوم است كه يكدست كارد و دست را نميكرد و امروز كارها پيشرفت ديگر خواهدداشت البته وزراء و وكلا با نهايت اميدواری و دلگرمی مشغول خدمات دولت و ملت بوده بوظايف خود رفتار كنند ما هم در ملاحظه حقوق ملت كه گرامی فرزندان ما هستند از تكاليف پدری كه بر عهده ما است دقيقه فروگذار نخواهيم فرمود همين دستخط ملوكانه را بتوسط جنابان حجج اسلاميه و مجلس شورای ملی باطلاع عموم برسانيد كه مجلس و ملت بمراحم ملوكانه اميدوار بوده بوظايف دعاگويی مشغول باشند.

فی شهر ربيع الثانی 1325

پس از قرائت دستخط همایونی از روی شعف و شوق قلبی صدای زنده باد شاهنشاه ملت خواه ایران از عموم وکلا بلند شد آقای آقامیرزا سید محمد مجتهد و اغلب وکلا بعنوانات مختلفه مراتب امتنان و تشکرات خود را از مراحم والطاف ملوکانه عرض و اظهار داشتند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بسمت نمایندگی از طرف عموم ملت ابلاغ عرض تشکر را بنحوی که شایان پیشگاه سلطنت است استدعا مینماییم. مجددا شروع بقرائت نظامنامه وزارت عدلیه شد.

جلسه: 97

مذاکرات روز سه شنبه بیست و دویم ربیع الثانی درالشورای ملی

در این روز بر حسب اهمیت پاره از مطالب که لازم بود بطور دقت مذاکره شده نتایج صحیحه گرفته شود مجلس علنی بمجلس سری تبدیل یافته رسما مجلس منعقد نشد.

موضوع مذاکره در این روز چند مطلب بوده نخست درخصوص اغتشاش و بلوای کرمانشاه مذاکره شده چون بطور واقع تحقیق این مطلب و تمیز صدق از کذب فعلا در دارالخلافه طهران غیر ممکن یا بنهایت مشکل و صعب مینمود لذا موافق قانون انتظام و امنیت آن بلد را مقرر شد از وزارت داخله خواسته شود بنابراین رقعه در این خصوص بوزارت داخله نوشته شد که جدا اقدامات لازم بعمل بیاید و رفع اغتشاش بطور صحیح بشودو مردم آسوده و راحت گردند.

پاره از مطالب که در ایام سابقه مطرح مذاکره مجلس مدس شده بود و انجام آن بوزارت داخله اخطار گردیده و بواسطه عدم ترتیب اخطار آن در بوته اجمال و تعویق مانده بود بطور فهرست مطالب سابقه یادداشت شد و چون بعضی از آن مطالب محل تأمل وتعمق بود قرار شد کاملا مداقه و مباحثه بعمل آمده پس از تنقیح و حصول اکثریت آراء بوزارت داخله فرستاده وانجام آن جدا خواسته شود.

در این هنگام حاج محتشم السلطنه معاون وزارت داخله بمجلس آمد اظهار داشتند که تلگرافی از شیراز آمده مشعر بر اینکه جمعی اطراف خانه قوام را محاصره کرده واظهار داشته اند حالا که امتثال امر قدر قدر اعلیحضرت شاهنشاه را ننموده ما هم بطور جبر تو را اخراج و الزام برفتن میکنیم. پس از این اتفاق قوام الملك از برای حرکت مهیا شده ولی از طرف دیگر جمعی بر ممانعت اتو از حرکت برخاسته قاطرها ولوازم حرکت او را برده اند مع ذلك حضرت اشرف اتابك اعظم جدا احضار او را خواستند و حکومت را هم معزول نموده نظام السلطنه را تلگرافا مأمور کردند که بچاپاری بشیراز برود. در خصوص حاج آقا محسن هم دیروز تلگراف سخت شد یا این که حرکت کرده یا همین دو روزه حرکت خواهد کرد.

جلسه: 98

مذاکرات روز پنج شنبه 24 ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه بیستم را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

حاج امام جمعه- اولا از تام وکلای عظام خواهش میکنم مادامیکه عرایض بنده بآخر نرسیده رد و بحثی نفرمایند امروز از تمام ولایات امنیت و آسایش سلب شده و ازاطراف اخبارات موحش میرسد امروز در اطاق خصوصی وکلای کرمانشاه پاره عنوانات میکردند و الحق هم محق هستند از همه جا اینگونه خبرها میرسد حالا علت این اغتشاش چیست معلوم نیست بعضی میگویند علت حکام هستند پاره میگویند علت خود ملت هستند جمعی دیگر بر این عقیده هستند که دست غیبی در کار است عقیده بنده بر این است که از اجتماع جمعی در یك محل بالذات تولید مفاسد میشود ناچار رفع و دفع این مفاسد محتاج است بایجاد واجرای سیاست و مجازات سابق بر این حکام و ولات ولایات بطرز جابرانه و مستبدانه رفتار کرده بقتل و ضرب و شتم و امثال ذلك از این مفاسد و مضار جلوگیری میکردند در این زمان حالیه جلوگیری بطرز سابق ممکن نیست واز برای آنها هم پیشرفت حاصل نمیشود از اینجهت بالطبعه امنیت از همه جا سلب شده و بانواع واقسام شکایتها میرسد فعلا باید چاره اندیشیده بتعیین دستورالعمل و وظایف حکام جدا اقدام شده از این مفاسد

جلوگیری شود والا روزبروز مفسده و اغتشاش در تزاید خواهد بود و از همه جا صدا بلند میشود حالا باید از طرف مجلس اقدامی شده چند روزی شب و روز مشغول شوند و تعیین مجازات و سیاساتی کرده از طرف وزارت داخله هم اشخاص صحیح از برای حکومت منتخب شده دستورالعمل مجلس را بدست آنها داده عاجلا این مفاسد را رفع نمود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- از تبریز نوشته بودند که وزارت داخله با آن کفایتهای سابقه که از ایشان بروز و ظهور کرده و در هنگام کشته شدن شاه شهید با آن انقلابات در کمال متانت حفظ امنیت را نموده حالا چه شده که باید در همه جا اغتشاش شود اگر مانعی درمیان هست باید معین شود تا مردم بدانند.

حاج سید عبدالحسین شهنشاهی- کرارا گفته شده که مجلس باید بتکالیف شرعیه خود اقدام نماید و تکلیف شرعی مجلس وضع قوانین است و بهیچوجه رسیدگی بامور جزئیه از وظایف مجلس نیست از خراسان نوشته بودند اینجا هم نزدیکست انقلاب حاصل شود عقیده بنده هم با حاجی امام جمعه یکی است که باید بدوا کوشید که امنیت حاصل شود.

وکیل التجار- علت دیگری در کار هست و آن این است که حکامی که بجهت ولایات معین شده اند بهیچوجه بآنها گفته نشده که وضع مملکت تغییر کرده و سلطنت مستقله بسلطنت مشروطه تبدیل یافته از قرار معلوم حکام در اغتشاش بیك درجه همراهی دارند بعقیده بنده باید از طرف وزارت داخله بحکام ابلاغ شود که بوظیفه مشروطیت رفتار کنند همچنانکه از برای مردم سیاست و مجازاتی معین میشود از برای حکام هم دستورالعملی معین شود.

حاج امام جمعه- البته دستورالعمل حکام هم باید معین شود فرقی نیست حاکم و محکوم یکی است عرض دیگری که خواستم اظهار کنم این است تاکنون از هر جا حکمی شکایت شده بواسطه رفتارهای سابق میگوییم شکایت کنندگان راست میگویند تحقیق هم در بین نبوده اعتقاد بنده بر این است که وظیفه مجلس این است که بعد از این از هر جا شکوه بشود باید از طرف مجلس و دولت مفتش برود و صدق و کذب را معلوم کند و گمانم این است یکی از علتهای اینگونه اغتشاش ها همین نبودن مفتش است.

رئیس- خوب باید نتیجه گرفت نظامنامه انجمنهای ایالتی تمام شده فردا میدهند البته بتوسط وزارت داخله فرستاده میشود اگر معلم هم لازم است از طرف مجلس انتخاب شود درخصوص دستورالعمل و نظامنامه حکام هم باید عده از طرف مجلس منتخب گردیده 12 نفر انجمن تشکیل داده فصول و موادی که از نظامنامه وزارت داخله راجع بحکام است مجزی کرده و معجلا تنقیح شده و فرستاده شود مطلب دیگر اینکه امروز وظیفه و تکلیف عمده مجلس تصحیح و تنقیح نظامنامها است و چون دراین مجلس نمیشود خوب است مجلس علنی در هفته دو روز باشد یکی بجهة مذاکرات متفرقه و یك روز هم مخصوص باشد از برای مذاکره نتیجه انجمنها که آنچه در انجمنها انجام میپذیرد در این روز بمجلس آمده و قرائت شود.

وکیل التجار- معلوم نیست که اوقات مجلس علنی زیاد باشد تا از آن بکاهیم.

رئیس- زیاد است اگر چه در روز ما بیشتر از دو ساعت حاضر نمیشویم ولی باز از بابت مقدمه شش ساعت از برای این دو ساعت کار تعطیل میشود ولی اگر این دو ساعت نباشد تمام را مشغول کار میشوند.

وکیل التجار- اکثر انجمنهایی که معین شده درست حاضر نمیشوند اگر حاضر میشدند لازم این تعطیل نخواهد بود.

حاجی امام جمعه- ضرر ندارد مادامیکه کار زیاد باشد مجلس علنی دو روز باشد و همینکه کارهای مهم انجام پذیرفت باز کما فی السابق هفته چهار روز باشد.

آقا سید علینقی- اینکه میفرمایید قانونی برای حکام نوشته یا منتخب شود عرض میکنم التهاب و عطش ظلمی که از حکام بمردم رسیده هیچ چاره آنرا جز آب عدالت نخواهد کرد از اینکه هر روزه ما در اینجا گفتگو کنیم که باید قوانینی معین شود و دستورالعملی داده شود رفع مفاسد نمیشود و همین طور بحال خود میماند خوب است عجالة امنیت ولایات را از وزارت داخله بخواهیم و بعد هم بدون تأخیر مشغول نوشتن قوانین بشویم.

رئیس- خواه مجلس بخواهد یا نخواهد وزارت داخله بهر طوریکه ممکن است اقدام مینماید ولی باید دستورالعمل برود.

سیدالحکما- گفته شد در هر هفته دو روز مجلس علنی باشد و سایر ایام انجمنهای خصوصی تشکیل شود بنابراین عده مخصوصی زیادتر برای انجمنها لازم نیست سایر وکلا باید بروند در این ایام بمنازل خود پس این وکلا را تقسیم کنید بهشت قسمت مقابل هشت

وزارت خانه که غیر از این دو روز هر یك در یکی از این انجمنها مشغول کار باشند که دیگر گفته نشود که این سی و شش نفر اختصاصی پیدا کرده اند.

رئیس- هر قدر صحبت شود تضییع اوقات است و این ترتیب هم بد نیست از سایر وزارتخانه ها هم هنوز نظامنامه نرسیده و عجالة چیزی که لازم است همین انجمن ایالتی است که معین شود.

حاج سید عبدالحسین شهنشاهی- باید این عده را زیاد کنید که بعضی ها که نمیآیند لااقل عده 12 نفر همه روزه حاضر شوند.

وکیل التجار- خوب است پس از ختم مجلس در اطاق دیگر این ترتیب را نوشته و تکلیفی برای اشخاصی که منتخب میشوند معین شود که طفره نروند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اعتقاد بنده اینست که همینطوری که نوشته شده بر فرض هم که غلط باشد فرستاده شود که حکام معمول دارند تا یکی در ماه ضرر ندارد بعد از اصلاح نظامناماه عینا اجرا میشود.

مرتضی قلیخان- ترتیب انجمن از جهت انتخاب قوانین حکام صحیح نیست طول هم خواهد کشید باید کمیسیون مالیه و غیره پس از مدتی که زحمت کشیدند بیاورند در مجلس قرائت شود اعتقاد بنده اینست همانطور که جناب رئیس فرمودند هفته دو روز مجلس علنی تعطیل شود و از صبح تا شام مشغول شوند تا این کارها تمام شود.

آقا سید حسین- این ترتیب بد نیست ولی باید کار کرد.

احسن الدوله- با این خودرأیی که ما داریم معلوم نیست کاری از پیش برود با این عرایضی که از اطراف میرسد که سلب امنیت از وزراء و حکام شده پیشرفت کار خیلی مشکل است حاکم که حفظ خود را نتواند بکند حفظ سایرین را چطور میتواند نماید ما هر روز یکی را عزل و دیگری را نصب میکنیم هیچکدام باستقلال خود مطمئن نیستند.

آقا میرزا محمود خوانساری- تمام این گفتگوها صحیح است ولی باید بدانیم نتیجه مذاکرات و اقدامات پیش چه شد برادران آذربایجانی ما را که کشتند چه شد همچنین در خصوص شیراز چه کردیم در باره کرمانشاه که مردم بیجاره در مهلکه هستند چرا مذاکره نمیشود با این گفتگوها تامین کرمانشاه حاصل نخواهد شد باید جدا امنیت کرمانشاه خواسته شود.

آقا میرزا محسن- حالا شما میگویید تکلیف چیست.

حاج ملك محمد- باید از طرفین چند نفر را بخواهید در اینجا تحقیق بعمل آمده تقصیر با هر کدام شد مجازات شوند (قرار شد ده نفر از کرمانشاه خواسته شود.)

آقا سید مهدی- شما این ده نفر را که خواسته اید شاید همین خواستن باسم باعث تولید فتنه شود بهتر آنست بدون تعیین اسم بخواهید.

آقا سید حسین- گفتگو در تعیین قوانین حکام بود.

احسن الدوله- باید تحقیق شود بنابراین لازم میشود که مجلس دست از وظیفه خود که تعیین قوانین است بکشد و بعرایض رسیدگی کنند انجمن عرایض باید عرایضی که میرسد راجع بهر وزارتخانه که هست بآنجا رجوع نماید خود آن وزارتخانه تحقیق کرد. رفع مفسده را بکند.

محقق الدوله- این کاغذ باید شخصی نوشته شود نه از طرف مجلس وظیفه مجلس شخصا اقدام بدینگونه امورات نیست. آقا سید محمد تقی- مجلس میتواند بطور مصلحت ارائه طریق کند که وزیر داخله دانسته اقدام نماید.

آقا شیخ حسین- این سه نفر در اول دفعه اسباب اغتشاش کرمانشاه شدند حکم شد آنها اخراج شوند حالا کی اینها را اجازه ورود داده است خوب است چندنفر از وکلا بروند تلگرافخانه از تجار معتبر آنجا استفسار کنند که باعث این فتنه کی است.

رئیس- این مطلب از وظیفه مجلس خارج است ما باید امنیت بخواهیم.

آقا سید حسن تقی زاده- صحیح است که مجلس نباید ارائه طریق نماید بلکه باید امنیت از وزارت داخله بخواهد ولی دراین موقعی که اغتشاش عمومی برپا است و قتل و نهب در همه جا شایع شده است باید از طرف مجلس بوزارت داخله مثل لایحه قانونی نوشته شده و خواسته شود که بعد از دو روزه همه روزه اقدامات خودشان را راپوت بدهند که معلوم شود رفع این قتل ونهب عموم شده یا نه بیك اندازه هم باید ارائه طریق نمود اشخاصی که باعث اینگونه اغتشاشها هستند لابد اشخاص مخصوص محدودی میباشند باید وزارت داخله بهر طور صلاح بداند اینگونه اشخاص را تبعید نماید از طرفین

رئیس- مطالب بقدر لزوم مذاکره شده حالا باید از وزارت داخله پرسید عمل کرمانشاه بکجا رسیده و چه اقدام شده مبحث اول ما ترتیب نظامنامه بود باید نظامنامه یا در مجلس عمومی یا در مجلس خصوصی نوشته و مرتب شود.

محقق الدوله- نتیجه مجلس عمومی را میبیند باید در وقت نوشتن عده مخصوص باشند و سه نفر هم هر هفته راپورت بدهند.

رئیس التجار- خوب است صبحها کمیسیون مشغول کار باشد بهر طوریکه حاضر شد عصر بیاورند در مجلس قرائت و تصحیح شود که زودتر تمام شود و اگر غیر ازاین ترتیب باشد طول خواهد کشید.

رئیس- رئیس التجار خوب گفتند ولی مکرر تجربه شده که کمیسیون از صبح دو ساعت بیشتر نمیشود و بیشتر ازچند سطری نمیتواند اصلاح نماید بعد از ظهر هم بجهت یکساعت در تمام ایام 6 ساعت وقت ما ضایع نمیشود حالا هر طور رای میدهید قرار داده شود.

(قرار شد 12 نفر بجهت ترتیب نظامنامه حکومتها انتخاب شوند)

صدیق حضرت- جمعی از اجزای وزارت عدلیه چیزی نوشته بودندکه ناچارم اظهار نمایم اجزای عدلیه میگویند بجهت اجرای احکام امنیت لازم است در چند روز قبل دو نفر وکیل که عارض و معروض بودند یکی از آنها انتظام السادات بوده گویا بعد از تحقیق حق با طرف انتظام السادات شده حکم کرده اند انتظام السادات ششلول کشیده بعد هم در سبزه میدان جلو رئیس محاکمات و نایب رئیس محاکمات را گرفته است ناچار با این ترتیب آنها هم بوظایف خودشان نمیتوانند عمل نمایند.

آقا شیخ حسین- مردمان راستگویی میگفتند که سیدی خیلی بوزیر عدلیه بد گفته و او ساکت مانده مردم خواسته اند از او جلوگیری کنند خود وزیر عدلیه ممانعت کرده نمیدانم مردم از این آزادی چه میخواهند خیالشان میرسد بکلی مطلق المتان شده اند بهمه جا میتازند و از همه کس بد میگویند ولی خبر ماها بنده خداییم و باید مطابق احکام شرع رفتار نماییم.

آقاسیدمهدی- یکی از آقایان اظهار فرمودند که از تبریز نوشته اند وزیر داخله بعد از شاه شهید همینوطر مملکت را امن نگاهداشت میخواهم عرض کنم امروز در میانه وزرا کسیکه الحق کار میکند وزیر داخله است و ما کمال تشکر را هم از او داریم چیزیکه هست امروز بواسطه پاره از موانع که پیش می آید بیش از این پیشرفت ندارد مطالب دیگری که لازم است اظهار شود مسئله نان و گوشت است قصابها در این میان آبرا گل آلود میکنند تا ماهی بگیرند همچنین مسئله نان هم اگر امروز از این مطالب مذاکره نشود همینطور میماند از برای چندروز دیگر.

آقا محمد وکیل التجار- خیلی تعجب دارم ازاین مسئله که اگر یك نفر، نفر دیگر را بکشد از مجلس میپرسند که آیا قاتل رابابد گرفت؟ خود وزیر عدلیه باید این اشخاص را بگیرد و مجازات بدهد.

آقا میرزا محمود خوانساری- پاره در این شهر خود را نسبت بمجلس میدهند و پاره اقدامات میکنند این مطلب صحیح نیست باید از طرف مجلس چیزی نوشته شود که در هر وزارتخانه هر کس بی احترامی کرد مجازات و سیاست شود.

حاج امام جمعه- میگویند وزیر عدلیه باید خودش جزاء بدهد ما تاکنون ترتیبی بدست او نداده ایم اگر بخواهد بطور سابق رفتار کند فورا میآیند اینجا عارض میشوند ما هم تحقیق نمیکنیم پس باید ترتیبی از برای او معین کرد.

رئیس- عجالة باید ترتیبی از برای وزارت عدلیه معین شود وفعلا هم نوشته شود که اینگونه اشخاصیکه عامل این ترتیب کارها هستند موقة بترتیب سابق مجازات بدهند.

آقا سید محمد مجتهد- پیش از این چه میکردند حالا هم بکنند حبس کنند.

آقا سید محمد جعفر- خیلی صحبت از عدلیه شد همینطور که اگر کسی از عدلیه شکایت کند باید تحقیق شود.

حاج سید نصرالله- نتیجه مذاکرات سالارالدوله چه شد؟

آقا سید حسین- آنروز معاون وزارت جنگ گفتند که تلگرافات لازمه بسرکرده های اطراف شده از قرار معلوم هیچ اقدام نشده خوب است معاونین وزارتخانها را که در اینجا میآیند هر اظهاری میکنند صحیح باشد فعلا از همدان سیصد سوار رفته داود خان با چهار هزار سوار رفته از بروجرد هم جمعی رفته اند عجالة طوری شده که سالارالدوله بسفارت پناهنده شده واو را شفیع قرار داده است این اردویی هم که میرود جهة گوشمالی ایلات است که با او همراهی کرده اند والا خود او اهمیت ندارد.

(در اینموقع آقا سید محمد تقی پاره نوشتجاتیکه سالارالدوله ببعضی نوشته بود وبدست آورده بودند قرائت کردند یکی از آنها قریب باین مضمون بود.)

(معتمدالسلطان محمد رحیم خان دراین موقعیکه موکب مبارك در حرکت است این دستخط را مرقوم میداریم که بدانید عموم ملت واجزای مجلس سرکار والا را بجهت مقاصد بزرگ احضار نموده پنج کرور هم پول حاضر کرده اند ما هم حاضر شده ایم شما هم اگر مسلمان هستید باید بوظیفه مسلمانی خود رفتار کنید و در حوائج عموم ملت بکوشید با تفنگچی حاضر شوید و مراتب را مشروحاً ایلخانی نوشته است).

رئیس- مقصود این است باین ترتیب مردم را اغوا میکنند که از طرف مجلس و حجج اسلام همراهی میشود.

حاج سید نصرالله- خوب است عموما از طرف مجلس و حجج اسلام تکذیبی بشود یك تلگراف عمومی هم بتمام ایالات شده کتبا هم چیزی نوشته شود و جاپ شده بهمه جا منتشر شود این ایلات عوام هستند. و نمیدانند این شاهزاده بهینطور آنها را اغوا میکنند.

حاج امام جمعه- خیلی خوشوقت شدیم که این شاهزاده باینطور خود را بدروغگویی معرفی کرده البته باید تکذیب شود ولی سابقا گفتم حالا هم میگویم این مطلب را نباید کوچك شمرد مسئله شیخ عبدالله را شما شنیدید ما بچشم دیدیم باید از وزارت جنگ استفسار شود که تاکنون چه اقدامی منتجی کرده است.

آقا سید حسین- وزارت جنگ هیچ اقدامی نکرده تاکنون اقدام از طرف ملت شده است که مالا و جاناً در رفع مفسده او حاضر شده اند.

رئیس- این تلگراف محض اتمام حجت نوشته شده قرائت شود (آقا سید محمد تقی قرائت کردند قریب باین مضمون بود) حضور حضرت والا سالارالدوله خاطر مبارك متوجه این نکته باشد که اولین وظیفه ملت و دولت حفظ امنیت رعایا و بلاد است و خانواده سلطنت باید بیشتر مراعات این حقوق را نمایند و هر کس از این وظیفه خارج شود مطرود دولت و ملت است در اینصورت با این حرکات مجلس ناچار است سلب حقوق مالا و جانا از شما بنماید.

آقا سید محمد مجتهد- این هم نوشته شود که هر گاه از این اقدامات کناره نکنند حجج اسلام حکم خواهند داد که ملت عموما با شما بجنگند.

آقا سید محمد تقی- جناب مستطاب ملاذ الاسلام آقای میرزا محمد علی سلمه الله تعالی که از اجله علمای اعلام اصفهان و نوه مرحوم خلد مقام حجة الاسلام حاجی کلباسی اعلی الله مقامه میباشند مشرف بآستانه مقدسه رضویه (ع) شده بوده اند مراجعت بطهران فرموده برای تبریك این اساس مقدس امروز بمجلس محترم شوری تشریف آورده و این لایحه که قرائت میشود تبریکا بمجلس مقدس تقدیم داشته اند.

(بسم الله الرحمن الرحیم الحمدالله والصلوة علی رسول الله و علی خلیفته من بعده واولاد عما الحجج علی عبادالله چون صیت انتظامات شرع پسند آقایان حجج اسلام حاضر و داد عدل و انصاف آقایان امناء ملت کل ایرانیه بانعقاد اعلی مجلس محترم شورای ملی تمام اهالی را شاد و خوشوقت و آگاه نموده تشکر و پذیراییش بر تمام طبقات انام علی الخصوص علماء اعلام لازم آمده خالصانه این ضعیف در مراجعت از ارض مقدس عزم دارالخلافه برای تقدیم تبریك مجلس مقدس و تشکر زحمات بلانهایات وکلاء محترم ملت حقه شاکراً و طائماً و راغبا خدمت شرع مدار حضرت آقا حجة الاسلام مدظله حاضر بمجلس مقدس شده زحمات وجود مبارك و فرد فردآقایان امناء و وکلاء ملت را تصدیق مینماییم که اداء شکرش را عاجزیم فجزاکم الله عن الاسلام و صاحبه واهله خیرا امیدوارم صاحب شریعت تأیید غیبی را دریغ نفرماید استدعای عاجزانه دارم این سال که همه نوع زحمت را تحمل نموده برای تشریف فرمایی

بیلاق تعطیل مجلس محترم را روا نفرمایند که قلوب نوع مسلمانان رسم تعطیل را نمیدانند و اضطرابی تمام برآنها وارد خواهد آمد والسلام علیکم.

کلباسی.

آقا سید محمد تقی- چون حقوق مرحوم حجة الاسلام حاجی کلباسی اعلی الله مقامه بر عموم ملت ثابت و محقق است اعضاء محترم مجلس مقدس با اظهار تشکر و امتنان از تشریف فرمایی ایشان انتظار مساعدت و همراهی جناب معزی الیه داشته و دارند و ادعیه خالصانه خودشان را تقدیم مینمایند.

(عموما اظهار تشکر کردند) در این موقع معاون وزارت جنگ بمجلس آمد.

حاج سید نصرالله- این سربازان که اینجا متشکی بودند بعرض آنها رسیدگی شد.

رئیس- کاغذ نوشته شد ولی فرستاده نشده فرستاده میشود.

معاون وزارت جنگ- بلی تظلم آنها را آقای رئیس اظهار داشتند و آنها بر طبق عرایض خودشان فرامین هم دارند جهت این شد که چون خوانین همدان در آنجا صاحب املاك شدند از سربازهای ملکی خودشان رفع تحمیلات نموده اند این فوج در جزین کم کم بی پا شد مرحوم سپهسالار بضیاء الملك سپرد بعد از آن حسام الملك با ضیاء الملك مبادله ملکی نمودند باز دوباره آمدند متظلم شدند در حقیقت ما هم نمیخواهیم که در دست آنها باشد و در این باب تگلرافات لازمه بحسام الملك زده عجالة چون تمام سربازهای همدان مأمور بودندواین یك فوج درجزین پای رکاب بود وحال دوازده سال است که باین ترتیب معمول بوده چنین فرمودند که بعداز مأموریت آنها البته قرار صحیحیکه موجب آسایش اینها باشد داده خواهد شد.

رئیس- کاغذی در اینخصوص از طرف مجلس نوشته شده است مقصود این استکه عاجلا رفع تظلم این سربازها بشود.

آقا شیخ حسین- وکیل دروغ که نباید بگوید اغراق هم نباید بگوید از قراریکه شنیده و معلوم شد انجمنی که سردارها کرده اند تمام مقاصدشان این استکه با همدیگر همراهی کنند و نگذارند آنهاییکه سالها در تحت ظلم ایشان بودند خارج شوند.

آقا سید حسین- در خصوص سالارالدوله آن اقداماتی که از طرف وزارت جنگ پریروز در آن اطاق اظهار شد معلوم بود بکلی بی اصل بود و هیچ اقدامی از جانب ایشان نشده.

معاون وزارت جنگ- احکامات وزارت جنگ در تلگرافخانه حاضر است واین چند روزه همه قسم اقدامات درخصوص آن چهار فوج و سیصد سوار و قزاق و شش عراده توپ و قورخانه و ذخیره و غیره تماما شده و امروز هم مخصوصا دستورالعملهای لازمه داده شده است.

آقا سید محمدتقی- صورت کنتراتیکه مشهدی حسینقلی در باب عمل گوشت بمجلس مقدس فرستاده بود قرئت کردند خلاصه آن این بود که در چهار فصل گوشت را بچهار قیمت خواهد فروخت زمستان 6 عباسی بهار 1 قران تابستان 4 عباسی پاییز 90 دینار بشرط اینکه بره کشی در اطراف طهران نشود و بیست هزار تومان م نزد حاج امین الضرب برای اطمینان میگذارد.

مشهدی باقر- این لایحه صححی است ولی ضامن این کار کیست اولا هر کس میخواهد خدمت بدولت و ملت بکند باید همه طور همراهی بنماید.

آقا شیخ حسین- چه ضرر دارد که مجلس یك اعلان عمومی بکند ودر روزنامه درج شود که مجلس میخواهد گوشت را کنترات بدهد تا هر کس مایل است بهر ترتیبیکه میتواند عقیده خود را اظهار نماید آنوقت هر کدام صلاح باشد از طرف مجلس تصویب شود.

سیدالحکما- از قراریکه شنیدم شخص معتبری از تجار ترك ضامن این شخص است واو پول داده است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بر فرض هم که معتبر باشد چه ضرر دارد همینطور که آقا شیخ حسین گفتند اعلان بشود.

وکیل الرعایا- در جنس گوشت هم باید مذاکره شود چه جنس میدهد گوشت خوب باشد نه هر گوشتی.

حاجی علی اکبر- گوشت باید بقدر کفاف هم تهیه نماید. لااقل درهر روز هشتصد راس کشتار کند.

رئیس- ضامن او معتبر است ولی از قراریکه شنیده ام تبعه خارجه است.

حاجی محمدتقی- انجمن تجارت هم در این خصوص مشغول مذاکره است.

رئیس التجار- پس نتیجه این شد که عجالة اعلان شود تا 10 روز هر کس میخواهد اظهار کند شاید کس بهتری پیدا شد (مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 99

جلسه: 99

مذاکرات روز شنبه 26 ربیع الثانی دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 24 را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- اگر اجازه فرمایید شش نفری که از جهة نظارت در وزارت عدلیه در خصوص عمل آصف الدوله قرار شد معین شود امروز انتخاب شود همچنین دوازده نفری هم که از جهة تصحیح و تنقیح نظامنامه وزارت داخله واستخراج مواد و فصولی که راجع بتکالیف حکام بنا بود انتخاب شود مقرر فرمایند معین کنند.

رئیس- در اطاق مخصوص ورقه قرعه پراکنده میشود و معین میگردد فعلا محتشم السلطنه آمده اند. پاره مطالب لازمه هست که لازم است عنوان گردد.

محتشم السلطنه- بموجب کاغذیکه از طرف مجلس مقدس بوزارت داخله رسیده تامینات کرمانشاه و جلوگیری از اقدامات سالارالدوله را خواسته بودند سابقا تلگرافاتیکه رسیده بود همه را یا در مجلس یا در کمیسیون بعرض رئیس و سایر وکلاء عظام رسانیده و بعد از قضیه که پاره از اشرار بخانه آقا محمد مهدی پناه برده واو آنها را پناه داده و بعد از آنکه معلوم شد محرك فتنه اوست خواسته شد که بجهة رفع این مفسده چند روزی حرکت نمایند و پس از آن یك روزه مهلت خواستند بعد که معلوم شد در عوض حرکت بقنسول خانه انگلیس تحصن جسته حالا معلوم شده است آقا محمد مهدی با سالارالدوله متفق شده و پاره مراسلات رد و بدل میشود یك مکتوب بعنوان آقا محمد مهدی از طرف سالارالدوله نوشته شده که اشتباها این مکتوب را بقونسول انگلیس داده قونسول انگلیس عینا مکتوب را بسفارتخانه انگلیس در طهران اطلاع داده حاج سیف الدوله هم مکتوب را با پاره از راپورتها اطلاع داده.

(راپورتهای کرمانشاه را آقا سید محمد تقی قرائت کردند. خلاصه آن این بود که فعلا قونسول دولت روس و انگلیس حاضرند سالارالدوله پاره اقدامات میکند آقا محمد مهدی را همه روزه در اغتشاش دستورالعمل میدهد اینك مکتوبی بعنوان آقا محمدمهدی فرستاده بدست قونسول افتاده مکتوب هم قرائت شد باین مضمون که از قراری معلوم میشود چندنفر از وکلا را در طهران کشته اند طهران مغشوش است از آذربایجان هم جمعی حرکت کرده اند در این موقع اگر شماها هم حس اسلامیت دارید همراهی کنید منهم همین ایام حرکت خواهم کرد.)

وثوق الدوله- حرکت آن شخص چطور خواهد شد اقدام شده یانه؟

محتشم السلطنه- بعد از رسیدن اخبار با قونسول انگلیس مشغول مذاکره هستیم میخواهیم بطور مسالمت او را حرکت بدهیم و بهر حال او را حرکت خواهنداد.

آقا سید حسین- حالا که از طرف سالارالدوله اینگونه مکاتب بآقامحمدمهدی میرسد لابد فردا از سایر جاها هم صدا بلند خواهد شد باید از طرف مجلس بتمام ولایات تلگراف بشود و از این اخبارات سالارالدوله تکذیب بشود.

احسن الدوله- سالارالدوله هر چه باشد شاه وارث است و مقام او معلوم است حالا بخیالات واهی باین کار اقدام کرده خودش هم از خیالات خود نادم خواهد شد اما سایرین که بهیج جا نسبت ندارند و در اینجا و سایر جاها مفسد برپا میکنند تکلیف آنها چیست.

محتشم السلطنه- غرض بنده هم یکی این بود که وضع مملکت طوری شده که نزدیك است عملیات ملت و عملیات دولت تمام بی نتیجه بماند بلکه نتیجه بد خواهد بخشید امروز از تمام ولایات صدا بلند است اتصالا شکایت میرسد چنانکه تلگرافات و راپورتها قرائت شده اینك هم راپورت است که از انزلی رسیده اهالی انجمن بهم ریخته دو نفر از فداییان نزدیك بود که سبب قتل شوند و بالاخره علما جلو او را گرفته اند هر چه زودتر باید جلوگیری از اغتشاشات این سرحد گردد.

احسن الدوله- عیب کار اینجاست که همه وانفسا میگویند وحال آنکه اگر دولت وملت یکی شدند کارها خیلی آسان میشود.

آقا سید محمدمجتهد- از قراری که شنیده شده فرقه مجاهدین محصول لشت نشاء حاج امین الدوله را برده اند.

آقا شیخ حسین- خوب است تلگرافی از وزارت داخله بتمام حکام بشود که ازاین ببعد باید برخلاف سابق از روی عدالت رفتار نمایید.

محتشم السلطنه- بلی صحیح است ولی باید ملکات انسانی را ملاحظه کرد که در این موقع اشخاص مفسد و مغرض موانعی پیش میاورند که نمیشود جلوگیری کرد مثلا در قزوین چندین دسته شده وانجمنها تشکیل داده اند.

آقا شیخ حسین- در قزوین یك انجمن بلدی هست سایر انجمنها هم هست ولی انجمنیت ندارد آنهم مثل اینجاست که چندین انجمن را تشکیل داده اند.

محتشم السلطنه- صحیح است ولی همین انجمنها را هم چون هنوز نظامنامه ایالتی نرفه نمیشود انجمن گفت.

حاج میرزا ابراهیم آقا- ما فقط هم خود را مصروف انجمنهای مخالف داشتیم و گفتیم دولت و ملت یکی شدو جلوگیری از مفاسد میشود پس چرا در همین تهران ملامحمد آملی علناً و آشکارا بالای منبر میرود و وکلا را تکفیر مینماید آیا این را مجلس گفته است اگر دولت بخواهد جلوگیری کند مجلس مگر اجازه نمیدهد.

محتشم السلطنه- مسئله باید کلیت داشته باشد باید تمام مفاسد را رفع کرد نه اینکه از بعضی جلوگیری نمایندواز بعضی نکنند در پایین اطاق شما بمردم بد میگویند و شما انتظام داخلی خودتان را نمیدهید آنوقت متوقع هستید در روی منبر پاره حرفها را نزنند.

حاج میرزا ابراهیم آقا- مسئله ماکو را چه کنیم چند روز است مشغول قتل و غارت هستند.

محتشم السلطنه- باید تمام مملکت را یکی تصور کنید واقدام در رفع مفاسد را تعمیم بدهید.

حاج میرزا ابراهیم آقا- ما باید چطور حالی کنیم که ما ظاهرا و باطنا با دولت همراهیم.

مستشارالدوله- ماکو از قلم افتاده و چند روز است مشغول قتل وغارت هستند اقبال السلطنه که خود را نوکر دولت میداند یاغی شده و جمعی سوار جمع کرده مشغول قتل و غارت است در انجمن تبریز هم مشغول مذاکره و منتظر اقدام از طرف مجلس هستند از طرف وزارت داخله هم معلوم نیست چه اقداماتی شده.

محتشم السلطنه- عرض کردم باید تمام مملکت را یکی فرض کرد وزارت داخله هم اقدامات خودشان را کرده اند ولی اقدامات امروزه باید بطور اتفاق و عمومی باشد در حقیقت تمام تکیه گاه قوه مجریه حالا مجلس است.

مستشارالدوله- هیچوقت مجلس تصویب نمیکند یکنفر یاغی شده با ملت بجنگد.

محتشم السلطنه- صحیح است مجلس تصویب نمیکند ولی باید هیچ جا را هم از نظر نگذاشت و اینکه نتیجه معلوم نیست بعلت آن است که حاکم کل بیچاره بی تکلیف مانده.

احسن الدوله- قریب پنج شش روز است که هم وزارت داخله وهم وزارت عدلیه از جوش وخروش افتاده نمیدانم آب سرد ریخته اند یا آتش زیر دیگ راکشیده اند.

حاجی محمدآقا- تلگرافی از تبریز آمده از ما تکلیف خواسته اند که تکلیف ما هم معین شود. تلگراف تبریز قریب باین مضمون بوده که اگر در آنجا کارها بر وفق ترتیب صحیح فراهم نمیشود بیایید بتبریز تا بدستیاری یکدیگر حدود و ثغور مملکت خود را معین و حفظ

نماییم دولت رفع انقلابات را که نمیکند سهل است تحریکات دیگر هم میکنند تلگراف ذیل را از ساوجبلاغ مخابره کرده اند (مکرر در خصوص پرنس ارفع الدوله گفتگو شده هیچ اقدام نشده جدا تامین این سرحد و تغییر این مامور را خواهانیم چند تلگراف هم از خوی آمده در ماکو قورخانه را مستبدین ضبط کرده اند اقبال السلطنه هم با مستبدین همدست شده اگر فورا جلوگیری نشود بسایر جاها هم سرایت خواهد کرد تلگراف دیگری قرائت شد بتوسط حاج معین التجار قریب پنجاه نفر عسکر عثمانی بقریه ملکی ایران آمده محصول آنجا را ضبط کردند ملت بهیجان آمده اصلاح آنجا را فورا بخواهید و بواسطه نبودن استعداد معطل ماند.

آقا محمد وکیل التجار- در همچو موقع باریك که از همه طرف صدای آشوب بلند است فقط بدو کلمه مذاکرات با آقای محتشم السلطنه نمیتوان رفع نمود سابقا عرض شد باید هیئت کافی از وکلا در این مواقع جمع شده با وزرا حضورا صحبت و گفتگو نموده فورا قرار کار را بگذارند.

حاج محمداسمعیل آقا- بچه طور باید بوزارت خانها خاصه بوزارت داخله اخطار نماییم که مجلسیان همه سم همراه هستند و منتظر اقدام از طرف آنها میباشند در چه موقع از طرف وزرا در جلوگیری از فتنه اقدام شده واز طرف مجلس ممانعت شده جز اینکه اتصالا فریاد میزنند از این فتنه ها جلوگیری کنید.

محتشم السلطنه- تمام نقاط توجه بتهرانند هر وقت تهران منظم شد سایر جاها منظم خواهد شد هنوز در اینجا معلوم نشده که مقصوداین مردم بکیست.

حاج محمد اسمعیل آقا- کرارا گفتیم که از مفسدین جلوگیری کنند.

محتشم السلطنه- بلی باید اخطار نمایند چند نفر را هم بخواهند تا سایرین بدانند.

حاج محمد اسمعیل آقا- این تکلیف مجلس نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- تمام این جوابها نقیض است ما با هم گروکشی نباید بکنیم که فلان کار فلان شد فلان ترتیب هم بهمان این نمیشود دولت قوه مجریه است باید هر جا مفسده دید رفع نماید اینکه ما بگوییم دولت تحریك کرد یا تحریك نکرد کارها درست نمیشود امروز که ما در اینجا نشسته ایم نزدیك است مملکت از دست برود از همدان از شیراز از کرمانشاه وغیره وغیره از همه جا صدا بلنداست قشون عثمانی تعدی کرده سایر چیزها عنقریب ظاهر خواهد شد حالا موقع این گفتگوها نیست باید دولت و ملت بطور اتفاق دست بیکدیگر داده چاره بکنند.

محتشم السلطنه- تمام این گفتگوها از برای اینست که تمام مسبوق باشیم و از طرفین دست بدست هم داده کار را از پیش ببریم این رأی شما حسابی است.

حاج محمداسمعیل آقا- تکلیف مجلس این استکه عقاید خود را اظهار نماید که تا همه قسم با دولت در پیشرفت کار همراهیم آنها اقدام نمایند از مااظهار رأی است.

آقا سید حسن تقی زاده- در این مدت هشت ماه نتیجه بر این اقدامات مترتب نشده جز اینکه یکدیگر را متهم کرده ایم ما از حالا میخواهیم تقصیر را بکلی از گردن مجلس ساقط کنیم من از جانب خودم اطمینان میدهم و از طرف سایر وکلا هم گمان دارم رأی مرا تصویب کنند که ما حاضریم هر قسم دولت بخواهد امتحان بدهیم که بر همه معلوم بشود از طرف ما قصوری نیست.

محتشم السلطنه- معلوم است هیچکدام غرضی برخلاف یکدیگر نداریم باید معجلا کمیسیونی مرکب از هیئت وکلا و علما اعلام روز را تشکیل شد سریعا رفع این مفاسد را بکنیم.

آقا سید مهدی- از قرار معلوم نقیب السادات چادر زده بچه عنوان معلوم نیست ولی از اطراف جمعی را هم دعوت میکند معلوم است در اینگونه مواقع تا چه حد اینگونه اجماع ها که مقصودشان معین است نسبت بحال مملکت مضر است عجب اینجاست که حکومت در عوض اینکه جلوگیری کند خودش فراش میفرستد در زدن چادر کمك کنند تمام فشارها بوزارت داخله داده میشود و حال آنکه بیچاره وزیر داخله همه قسم همراه است فساد زیر سر سایرین است.

آقا میرزا محمود خوانساری- مقصود آقای آقا سید مهدی اینست که تصفیه مالیه در عهده مجلس است مجلس هم حکم ببرگشتن تیولات کرد اعلیحضرت همایونی هم بر طبق آن دستخط صادر فرمودند حالا نقیب السادات خیال کرد باین ترتیب اعتشاش برپا کند خوبست عاجلا اقدام شود و از او جلوگیری گردد.

محتشم السلطنه- از طرف وزارت داخله آنچه باید اقدام بشود شده است در دستورالعملها تمام تیولات برگردانده شده امروز هم بتمام حکام تلگراف شده اینها بی جهت بخودشان زحمت میدهند.

آقا میرزا محمود- آیا این اجتماعات باعث تولید فتنه نمیشود؟

حاجی محمد اسمعیل آقا- این رأی برگشتن تیولات مال بیست و نه کرور و چهارصد و نود هزار نفر است از اقدام چندنفر کاری ساخته نمیشود.

حاج سید نصرالله- موضوع گفتگو امنیت ولایات بود باید چه کرد که رفع این اغتشاشات بشود.

محتشم السلطنه- آن روزی که مسئله رحیم خان مطرح بود مشاوره بین وزراء شد قرار گذاشتند سه کمیسیون دائمی تشکیل شود یکی برای امنیت و رفع آشوب بجهت وزارت داخله یکی هم بجهت وزارت عدلیه یکی هم برای مالیه دیگر این اتفاقات که افتاد فرصت نشد حالا همان طور که وزرا قرار داده اند یك هیئتی از وکلا وحجج اسلام و وزرا تشکیل میدهیم که رفع این مفسده ها را بنمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- آنچه هم بنده عرض کردم مقصود هم همین بود که یکروز مجلسی تشکیل داده در خصوص پولتیکات گفتگو نموده هر کس بآزاد لااقل ده بیست دقیقه صحبت نموده و تبادل افکار بشود ضمنا هم اگر محتاج بچنین کمیسیونی بودیم زودتر تشکیل داده شود.

محتشم السلطنه- این ترتیب بسیار خوب است وفی الحقیقه مقدمه است از برای کار.

حسام الاسلام- پیش از اینموقع اینمملکت شبیه بود بیك کتابی که شیرازه داشت ولی پاورقی نداشت و بی ترتیب بود حالا این مجلس این کتابرا از هم پاشیده که مرتب کنند مسلم است اگر آنی غفلت شود اوراق آن از وزیدن بادی باطراف پراکنده خواهد شد. پس باید بوضع قانون معجلا این کتاب را مرتب کرده شیرازه زد. حاج سید نصرالله- فعلا باید کاری کرد که اینمطالب بفعلیت برسد.

محتشم السلطنه- پس ازبرخاستن از مجلس بنده مطالب را عرض میکنم بلکه سریعا این ترتیب را فراهم نمایم.

آقا شیخ حسین- ما قانون داریم قانون ما هم قرآن است و قرآن فرموده مفسد باید اخراج شود از صاحب چادر جرا جلوگیری نمیکنید و چادر را نمی خوابانید.

محتشم السلطنه- عرض کردم حکم باید کلیت داشته باشد یؤمنون بنفس ویکفرون ببعض نمیشود اگر باید خواباند اول این چادر دم در را بخوابانید که در شارع عام است آنکه در خانه خودش چادر زده است.

وکیل التجار- تمام این اغتشاشات بواسطه آن است که بدوا جلوگیری نمیشود مطلب دیگر وقت ما خیلی تنگ است نباید منتظر بمانیم واین مجلس هم علنی نباید باشد باید مشغول ترتیب این کارها شد.

آقا سید حسین- آقایان شیراز تا حال عارض بودندو دادخواهی میکردند حالا هر جا چادری برپا میشود همین که گفته میشود چرا جلوگیری نمیشود باین حضرات مستمسك میشوند این آقایان وکلاء شیرازحاضرند که الان آن چادرها را بخوابانند بشرط این که بعد از این هر جا چادری زده میشود جلوگیری شود.

محتشم السلطنه- شما آقا خیلی تند میروید اولا بقانون محمدی هم کسی نمیتواند وارد خانه کسی بشود او در خانه خودش چادر زده است ولی اینها در وسط شارع عام چادر زده اند و این در شرع مستحسن نیست.

آقا سید محمد جعفر- مسئله شیراز اگر از اول خلاف بود چرا جلوگیری نکردید واگر صحیح بعد از آن چرا رفع تعدیات را از آنها نمیکنید ولی متصل میگویید قوام حرکت کرده وحال آنکه نکرده چادر ظالم را مظلوم و چادر مظلوم را ظالم قرار میدهید چادریکه در خانها زده شده وباعث فتنه است آیا شرعا جایز است؟ شما طهران آن را نمیتوانید جلوگیری بکنید از این گفتگوها که در بالای منبر

میروند و وکلا را توهین میکنند وتکفیرمینمایند چرا جلوگیری نمیکنید اگر اینها کافر هستند چرا ثابت نمیکنید واگر از عهده ثبوت برنمیآیند چرا پس آنها را مجازات نمیدهید.

محتشم السلطنه- اما چادرهای اینجا را که گذاشتند زدند محض حفظ احترام مجلس بود اما در خصوص قوام میدانید که از طرف دولت تا چه اندازه اقدام شده حالا چه کنیم که اهل فارس دو فرقه شده اند اما در خصوص چادر نقیب السادات مادامیکه خلافی از او ظاهر نشده نمیشود جلوگیری کرد.

آقا سید محمد جعفر- چادر نقیب السادات با این تفصیلخلاف او معلوم نشده؟ واین خیلی عجیب است اما در خصوص اینکه میگویند شیراز دو دسته شده اند بارها گفته ام تحقیق کنند چرا تحقیق نمیشود آخر این دو دسته چه کسانی هستند جز همان اتباع و اعوان او هستند همینکه چهار نفر تلگراف کردند نمیتوان حمل بر صحت کرد.

وکیل التجار- ما کاری باین مطلب نداریم که قوام حرکت کرده یا نکرده ولی میگوییم مجلس رأی داد بحرکت او دولت هم حکم کرد همینکه او مسامحه کرد لااقل باید امتیازات او گرفته شود تا ببینید حرکت میکند یا خیر.

آقا سید حسن تقی زاده- مطالبی که در چند روز قبل گفته شد هر کدام اهمیت داشت آن اهمیت از نظر رفت و هر روزی باید اوقات خودرابرای یك چیزی صرف کنیم حالا برای مثل قوام و فردا بجهت حاج آقا محسن. قرار گذاشتیم تمام این مطالب را فهرست کرده جدا خواهش کردیم از دولت که ما را آسوده کنند ما منتظر بودیم که هر مطلبی که از مجلس اخطار میشود معوق نگذارند تامردم جلوی وکلا را بگیرند و دکاکین را ببندند و آن وقت آن کار انجام پذیرد حالا میگوییم مفسده های این شهر را رفع نمایید استدعا نمیکنیم بلکه منت میگذاریم زیرا که دولت قوه مجریه است اگراقدام نشد لابد اشخاصی که در تحت لوای حق جمع شده اند دفع خواهند کرد.

محتشم السلطنه- این فرمایشات در ظاهر صحیح است ولی یکقدری هم پیشرفت کار را باید ملاحظه کرد.

مستشارالدوله- بازکار بمعارضه میکشد مقصود اینست که دولت باید درد کار داشته باشد بدون اینکه از طرف مجلس اخطار شود و مطالبه گردد خودشان در صدد کار برآیند چنانچه همین مسئله کرمانشاه و اینجا را میبینیم و هیچ تشخیصی نمیدهد چادر متظلمین را بچادر فساد قیاس میکنند.

محتشم السلطنه- شما تور نمیکنید که آن قوه سابقه دولت رفته همین اعتراضات شما باعث ضعف قوه دولتاست باید هر قوه که برداشتند قوه دیگری بجای آن بگذارند.

آقا سید حسن تقی زاده- بعقیده بنده این اعتراضات باعث ضعف نمیشود از اول اگر دولت همراهی میکرد این اعتراضات نمیشد.

حاجی سید نصرالله- مباحثه بس است باید اصلاح کار را بخواهیم.

مخبرالملك- در تمام این گفتگوها اگر آقایان وکلا دو مسئله را در نظر داشته باشند کار ایشان آسان ترمیشود یکی اینکه در مدت شصت سال دولت تمام قوای خود را در نقاط لازم بدست خود تمام کرده و اگر هم در حقیقت میخواست از اول هم همراهی نماید باید در تمام نقاط لازمه استعداد بگذارد که این انقلابات نشود حالا اعتقادمن این است که باید همراهی و کمك کرد و باتفقا رفع این مفاسد را نمود.

آقا سید محخمد جعفر- قبول ندارم این ضعف را چطور ممکن است دولت حاج آقا محسن را بخواهد و او با این ثروت حاضر نشود همچنین قوام خودش باعث ضعف خود میشود.

وکیل الرعایا- مگر همدان از قطعات ایران مجزی است که تاکنون هیچ فتنه برپا نشده است و همه قسم هم همراهی کرده اند پس علت چیست؟ (گفتند جهت اینست که حکومت همدان همراهست و با مردم خوب رفتار میکند)

رئیس- نتیجه مجلس همین شد که جناب محتشم السلطنه برووندو قرار آن مجلس را بگذارند جناب سهام الدوله معاون وزارت جنگ دستخطی ارائه داشتند قرائت شد و بموجب آن دستخط اعلیحضرت همایونی سهام الدوله بسمت معاونت وزارت جنگ معرفی رسمی شدند و همه تبریك گفتند.

جلسه: 100

مذاکرات روز یکشنبه 27 ربیع الثانی دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز شنبه 26 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند. راپورت نهاوند را قرائت کردند قریب باین مضمون بود.

قبل از ظهر خبر رسید دیشب سوار الوار به دهکده رفته اغنام آنها را بغارت برده امیر افخم آدم فرستاده اموال را گرفته اشرار از عقب رسیده سوارهای احتشام الدوله از این طرف رسیددند یکدفعه از آن طرف دوهزار سوار اشرار رسیده جنگ غریبی شده چند نفر مقتول شدند بعد اشرار زورآوده شده اموال را میبرند بعد کار سخت شده توپ ته پر را ببالای تپه برده اتصالا شلیك کرده و جنگ هم میکنند این ترتیب کار را خیلی بر مردم سخت گردانیده هنوز جنگ باقی است از سه طرف شهر آتش فتنه برپاست تاکنون سی تیر توپ بسمت شهر انداخته سوار داودخان هم رسیده از قرار راپورت دیگر که رسیده است از یکطرف چندسوار اشرار هجوم آورده سوارهای احتشام الدوله جلوگیری میکنند و جمعی از اشرار را هدف گلوله کرده جنگ رسمی شده از این طرف سه نفر سوار احتشام الدوله با دوراس اسب کشته شده ولی عدد مقتولین آنطرف معلوم نیست چند فقره راپورت از اغتشاشات آنجا قرائت شد و در راپورت روز بیست وهفتم درج شده بود که امروز صبح جمعیت کردند که اشراررا پراکنده نمایند. معلوم شد همان دیشب اردوی سالارالدوله با خودش فرار کرده اند والحمدالله مردم آسوده شدند.

آقا سید محمد تقی- امروز صبح بواسطه قرب جوار بنده رفتم خانه نقیب السادات دیدم چادری برپا بود و جمعی هم از ارباب تیولات حاضر بودند من بر ضد مجلس این چادر را برپا نکرده ام چون ایام عزاداری حضرت صدیقه طاهره است قصد عزاداری داشتم حالا که این القاء شبهه شده است من حاضر هستم که رفع نمایم و همان چادری که در بیرون زده شده بود خوابانیدند بارباب تیول هم گفتم که شما اگر عرضی دارید عریضه کنید این نحو شکایت کردن صحیح نیست خود جناب نقیب السادات هم چیزی نوشته است قرائت شد قریب باین مضمون بود چون ارباب تیول مرا بی غرض دانسته د راین دارالسپاده جمع شده و تظلمشان این است که سالها نان داشتند حالا برای اصلاح امور خودشان دستورالعمل میخواهند.

نهم محض تعزیه داری حضرت فاطمه این چادر را زدم عریضه هم خود ارباب تیول عرض کرده اند قرائت شد. قریب باین مضمون سالها است که امرار معاش ما از مواجب و مستمری بوده واجداد ما با زحمات زیاد هر یك بمراتب خدمت مستوجب مرحمت شده محض آسایش محل مواجب راتیول داده اند و آنها را آباد کرده ایم حالا باکثریت آراء قرارشد تیولات برگردد واز شاهکارها که برای اشتباه کاری فراهم کرده اند این استکه هر کس* حاج سید نصرالله- این مطلبی که حاج میرزا ابراهیم گفتند محل توجه است در حقیقت این اشخاصیکه در انجمنها هستند اگر متروك شوند تولید فتنه وفساد میشود و اما اینکه از طرف مجلس مأمور برود باعتقاد بنده وزیر علوم که در این کار امتحان دادند چند نفری را معین کرده بفرستند که با اهالی همان انجمنها مذاکره کرده ارائه طریق نموده اگر همان اشخاص سزاوار هستند که بسیار خوب والا تجدید انتخاب شود.

ادیب التجار- این چه سوء ظنی است که نسبت بوکیل میرود که نباید وکیل بولایات خود برود و اهل ایران تماما بی علم نیستند نظامنامه هم که فارسی است از روی آن رفتار میکنند گذشته سئوال دیگری دارم که آیا این ترتیب در سایر جاها هم معمول هست یا نیست.

رئیس- در هیچ جا معمول نبوده ولی بواسطه پاره موانع که پیش میآید لازم است عقیده آزاد است باید رأی داده شود و نتیجه معلوم گرد.

آقا سید علینقی- اینکار ملت است اگر بنا شد کسی برود باید از وکلا باشد ولی اینکه وکیل هر ولایتی بجای دیگر برود ملاحظه بیخود است.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- اینمطالب را بنده گفتم که وکیل هر ولایتی بجای دیگر برود وجمعی اعتراض کردند علت آنرا عرض مینمایم که همه تصدیق کنندو آن اینست وکیل هر ولایتی لابد دوست دارد دشمن هم دارد لابد اسباب اتهام فراهم خواهد آمد ولی اگر چنانچه وکیل هر ولایتی بجای دیگر برود این اشکال پیش نخواهد آمد.

آقا سید حسن تقی زاده- صحبت این مطلب است که وکیل هر ولایتی بجای دیگری برود اولا باید ببینیم که آیا رفتن وکیل لازم است یا خیر وقتی که یك دولتی قانونی شد باید امورات آن مملکت از روی قانون رفتار شود این مسئله انجمنها از کارهای داخلی است و

راجع بوزارت داخله و حکومتها است اگر از وکلا برود مخالف با قانون است. اگر کسی هم بنا شد برود باید بطور معلمی برود در صورتیکه ما اشخاص کاری لازم داریم باید از خارج معین شده برود و بعد از این ملت باید بداند که مجلس دارالشوری در مرکز فقط مشغول وضع قوانین است و ناظر در کار دولت است باید ملت در ولایات حکومتهای خود را شناخته اطاعت نمایند.

آقا میرزا نظام الدین- بقانون نظامنامه باید رفع اغتشاشات از حکام خواسته شود اگر از عهده برنیامدند آنوقت از طرف مجلس اگر لازم است کسی برود.

احسن الدوله- ما هنوز لباس پوشیدن خود را نمیدانیم این دلالت بر بی علمی ما میکند این لباس که باید بتن این ملت بپوشانیم باید درست پوشانید نه یك آدم سفیدرو و دل سیاه این کار را بکند باید الماس برلیان باشد که پاك و صاف باشد حال از هر کجا باشد لازم نیست وکیل باشد در هر حال ناظر از طرف مجلس لازم است.

حاج میرزا آقا- بجهت رفتن کسی با نظامنامه محتاج بمخارجی است و حالا بودجه ما اقتضای اینگونه مخابرجات را ندارد خوب است نظامنامه فرستاده شود اگر تولید فسادی شد بتوسط تلگراف اطلاع داده میشود شاید در اغلب ولایات بخوبی و بدون فرستادن وکیل کار بگذرد.

وکیل الرعایا- ما یك اداره تفتیش لازم داریم که رفع تمام این مفاسد بشود گذشته اشخاصی که مایل بدرستی وراستی هستند زیادترند از اشخاص مغرض و مفسد.

آقا سید محمد جعفر- در بعضی ولایات به ترتیب صحیح انتخاب شده مثل اصفهان و شیراز وتبریز و اینگونه جاها حاجت بفرستادن مامور نیست هر گاه از جاهای دیگر هم صدا بلند شد همانطور که آقای حاج سید نصرالله فرمودند مامور معین میشود و فرستاده میشود (لایحه آقای شرف الدوله در این موقع قرائت شد.) چند فقره مطلب اهمی بنظر بنده رسیده که لازم میداند پیشنهاد اعضاء محترم مجلس شوارى ملی نماید اگر تصویب میفرمایند بموقع اجری گذاشته شود. اولا بصاحبان حقوق و افراد قشون چنان وانمود کرده اند که مجلس شوارى ملی در ادای حقوق آنها تکاهل و تسامح دارد و حال آنحه اعضا مجلس بصوت بلند فریاد میکنند که حقوق افراد قشون و حقوق سایرین باید بدون کسر و نقصان عاید خودشان شود و نباید مثل سابق در میانه حیف ویمل شود در این صورت بجهت اطمینان و امیدواری آنها لازمست اعضا محترم مجلس شورای در فکر تدارك و تهیه تنخواهی بوده باشند که حقوق عقب مانده افراد قشون و سایرین بنظارت مجلس مقدس عاید آنها شود پس بهتر این است اعضا محترم مجلس شوری اگر صلاح دانند این مسئله را مطرح مذاکره فرمایند که بچه شکل باید تدارك تنخواهی شود تاحقوق آنها عاید و آسوده شود. ثانیا بجهت رفع انقلابات و اغتشاش ولایات اگر اعضا مجلس شوری رای بدهد لازم است نظامنامه های انجمنهای ایالتی را عاجلا بصحابت وکلای دانشمند کاردان بولایات روانه دارند که بطور صحت ترتیب و انتخاب و انعقاد انجمنهای ایالتی را بدهند و تکالیف آنها را مشخص نمایند واسباب آسایش و وسایل امنیت ولایات را فراهم آرند و ملت را بتاسیس مدارس و اعمال خیریه دعوت نمایند. ثالثا حالا که ملت عزیز وطن خواه مملکت ایران باین مقام آمده اند که در راه حفظ وطن و بیضه اسلام جان نثاری نمایند واز راه غیرت خون کرم آنها در عروق واعصاب بجریان آمده میخواهند خودشان را فدای حفظ وطن و ترقی مملکت نمایند چه ضرری دارد از جانب دولت معلمین نظامی با بصیرت بولایات بروند و بر تمام طبقات ملت که استعداد و لیاقت مشق نظامی و جهاد دارند مشق نظامی یاد دهند و علم جنگ بیاموزند در تحت قانون صحیح در اندك مدتی خواهید دید بدون اینکه دولت خرجی کرده باشد مملکت دارای قشون صحیح شده است ودر موقع لزوم و احتیاج از راه وطن پرستی همه قسم جان بازی خواهند کرد. رقعه وزارت داخله قرائت شد قریب باین مضمون در مسئله اظهارات مجلس ملی راجع بجناب آصف الدوله جوابی نوشته اند سواد آن فرستاده شده جواب آصف الدوله قریب باین مضمون بود (البته میدانید که تهمتی باین بنده زده اند ابداً در خراسان تا حال چنین امری اتفاق نیفتاده شان وغیرت ایل زعفرانلو و غیره بالاتر از اینها است که نسبت فروش دختر بآنها داده بشود یك نفر پیدا نشده که بگوید در زمان سلطنت قاجاریه چنین کاری در خراسان اتفاق افتاد معهذا بجهت تحقیق بهر طور که مجس صلاح بداند حاضرم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- یك مثلی معروف است که میگویند از بدهکار همین که مطالبه طلب را نکردی طلب کار میشود حالا مسئله آصف الدوله است حال گذشته ما را صرف نظر کرده هیچ گویا خیال دارد چیزی هم از حکومت بجنورد گرفته شود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- دو مطلب خیلی لازم است یکی فرستادن نظامنامه ها یکی تامین ولایات همه جا مغشوش شده است از اطراف شکایت میکنند جان و مال مردم در خطر است. جوابی از طرف معاون وزارت داخله رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون (قرار شد فردا حضرت اشرف با هیئت وزرای مسئول دوساعت بغروب مانده بیایند ولی بطوریکه عرض شد مجلس علنی

نباشد غیر از وکلا حجج اسلام کسی از خارج نباشد همین طور در پایین عمارت از تماشاچیان کسی نباشد) بجهت قرائت نظامنامه اساسی صحبت شد گفتند امشب وقت نیست بماند از برای روز سه شنبه (در اینموقع مجلس ختم گردید).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 101

جلسه: 101

مذاکرات روز دوشنبه 28 دارالشورای ملی

امروز بر حسب معمول مجلس رسمی علنی تعطیل بود ولی چنانچه روز گذشته در مجلس رسمی قرار شد که مجلسی از وزراء مسئول و حجج اسلامیه و وکلا عظام تشکیل شود تا در رفع اغتشاشات و دفع اختلالات بطور بیغرضی و چاره جویی مذاکره نموده قرار صحیحی بگذارند لذا پس از ورود هیئت وزرا رئیس عنوان کردند که غرض از زحمت افزائی هیئت وزرا این بود که از برای امنیت بلاد و اصلاح امور مملکت کلیه مذاکره شود و بمشاوره حجج اسلامیه و وزرا و وکلای صحیحی داده شود. چند نفر از وکلا عنوانات مختلفه در بی نظمی مملکت اظهار داشته تنظیم و تامین کلیه را در عهده قوه مجریه ثابت دانسته اقدام بدان را خواستار شدند.

اتابك اعظم وزیر داخله- این مطلب مسلم است که انجام اینگونه مطالب بر عهده دولت است و اینکه تاکنون آن طور که باید اقدام شود نشده بواسطه دو امر بوده است یکی تمام نشدن دستورالعملهای حکام است که امروز حکام خود را بی تکلیف میدانند و دیگر مهیا نبودن اسباب والات اجرا در این خصوص صحبتهای زیاد بمیان آمد. جمعی از وکلا علت بروز و ظهور این همه را اغتشاشات در این چند ماهه که مملکت مشروطه شده است اظهار داشته و در این موقع آقا سید حسین تقی زاده نطق مفصلی ایراد کردند شاهزاده فرمانفرما وزیر عدلیه شرح مبسوطی راجع بوقایعی که از بیست سال قبل تاکنون اتفاق افتاده اظهار نمودند که این اغتشاش بعناوین مختلفه دیگر همیشه در خاك آذربایجان و شیراز وغیره بوده واختصاص باین چند ماهه اخیر نداشته است.

حاج مخبرالسلطنه- (وزیر علوم) که اصلاح کلیه امور مملکت موقوف و منوط بر تهیه پول است و تمام این معایب و مفاسد که عنوان میشود ناشی از نبودن پول است و تمام اینها راجع بسابق است و نتیجه اعمال از چهل سال تا بحال است ربطی بامروزه ندارد عجاله باید در صدد تهیه وتدارك پول برآمده علاج عاجلی باید اندیشید و فعلا علاجی بهتر و سریعتر از این نمیشود که بدون تسامح و اهمال تهیه و تدارك پولی بشودحضار عموما تصدیق اظهارات ایشانرا نمودند.

وزیر داخله- اظهار داشتند در اینکه بدون پول امورات اصلاح نخواهد شد شبهه نیست در اینصورت محتاج میشویم بقرض، قرض را باید از خارج کرد یا از داخل من با خدای خود در خانه کعبه عهد کردم که هرگز از خارج قرض نکنم پس باید از داخل قرض شود قرض از داخل هم موقوف است با تمام امورات بانك وقتی که در فرنگستان بودم عنوان ترتیب بانك ملی در ایران خیلی قلوب مردم را متوجه بدینجا ساخته واین بانك اسباب افتخار ایرانیان گردیده ولی بعد از ورود بایران دیدم در اینجا هیچ خبری نیست حالا خوب است حجج اسلام و وکلاء عظام همت کنند و مردم را تشویق نمایند تا عمل بانك انجام پذیرد بعد قرارشد برای صحبت دراصلاحات همه هفته یك روز که روز دوشنبه بوده باشد مجلسی از حجج اسلامیه ووکلا و وزرا تشکیل شود و مذاکرات لازمه بعمل آید. و بهمدستی و اتحاد واتفاق هیئت مقننه و مجریه جدا در اصلاحات اقدام شود انشاء الله تعالی.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 102

جلسه: 102

مذاکرات روز سه شنبه 29 ربیع الثانی دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 27 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

اسامی اشخاصی که از برای کمیسیون قوانین تنقیح راجعه بحکام انتخاب شده بودند قرائت گردید.

حسام الاسلام- معلوم است که هر چیزی چنانچه آخردارد اول هم دارد و همچنین هر چه اول دارد آخر هم دارد حالا خوب است اولی هم از برای مدت وتوقف وکلا ودوره وکالت آنها معین شود.

احسن الدوله- مکرر گفتگو شد قرار شد اول حمل اول مدت باشد.

رئیس- خوب است تمام وکلا يك راى شده قرارى بگذارندبجهت اینکه نمیشود منتظرورود تمام وکلا شد شاید یکی از وکلای ولایات تا پنج سال دیگر حاضر نشوند.

آقا سید حسن تقی زاده- خوب است هر مطلبی که دراول اظهار میشود اگر صلاح بدانید مطرح شود باید جداً سعی کرد که این مطلب تمام شود رأی هم گرفته شود فعلا همین مطلب گمان بنده این است که اول حمل باشد.

رئیس- مذاکره شود وزود ختم گردد.

(جمعی گفتند که اول حمل خوب است و منافی نیست)

در تعیین اول دوره مذاکرات زیاد بمیان آمد بالاخره قرار شد رأی گرفته شود فصلی که در نظامنامه راجع بمدت دوره وکالت وکلا و اول مدت آن معین شده قرائت گردید وقرارشد این فصل عجاله تغییر داده شود و بجای این که نوشته شده اول مدت موقعی است که تمام وکلای ولایات در مرکز حاضر شوند این قسم مرقوم شد که اول هر دوره اول جوزا است و رعایت حضور تمام وکلای ولایات نمیشود. این تغییر داده شد واین مطلب باکثریت آراء معین گردید.

شروع بقرائت قانون اساسی شد مباحثات زیاد بمیان آمده بعد از قرائت سه ماده مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 103

جلسه: 103

مذاکرات پنجشنبه غره جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 29 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا میرزامحمود- اگر اجازه بفرمایید امروز که پنجشنبه است و باید مطالب متفرقه گفته شود مطلبی است عرض کنم.

رئیس- چون کار مهمی در بین است و آن قانون اساسی است باید او را قرائت کرد.

آقا شیخ ابراهیم- خوب است در خصوص فرستادن نظامنامه انجمنها گفتگو شود و بعد قانون اساسی قرائت شود.

رئیس- در خصوص نظامنامه انجمنها حاجت بگفتگو نیست دولت بتوسط حکام فرستاده مجلس هم رای نداد که کسی از طرف مجلس برود.

حاجی امام جمعه خوئی- جناب رئیس عجاله باید کاری کرد که این انقلابات از ولایات رفع شود فرستادن نظامنامه بدون معلم از طرف مجلس نتیجه خوبی نخواهد داشت. اشخاصیکه در آن دوره انتخاب شده اند انتخاب آنها مطابق این ترتیبیکه در اینجا نوشته شده نیست اگر چنانچه این نظامنامه برود و انتخاب آنها مطابق این نظامنامه نباشد و بخواهید تغییر بدهید منجر به اغتشاش خواهد شد.

آقا میرعماد- اگر بنا بشود تغییر بدهند اسباب انقلاب خواهد شد د راین نظامنامه نوشته شده که عده بیشتر از اینها که حالا انتخاب شده اند بحال خود باشند مابقی را هم مطابق این نظامنامه نباشد و بخواهید تغییر بدهید منجر به اغتشاش خواهد شد.

آقا میرعماد- اگر بنا بشود تغییر بدهند اسباب انقلاب خواهد شد در این نظامنامه نوشته شده که عده بیشتر از اینها که حالا انتخاب شده اند خواهد بود این اشخاصیکه از سابق انتخاب شده اند بحال خود بشاند مابقی را هم مطابق این نظامنامه انتخاب کنند.

حاج امام جمعه خویی- صحیح است مجلس نباید مسئول شود ولی اگر انقلابی ظاهر شد آنوت چه باید کرد چه ضرر دارد پیش از وقت جلوگیری شود.

وکیل التجار- در باب اختلاف از بابت وکلای سابق چنان بنظر می آید که خیلی کم خواهد شد زیرا که آنها از سابق باکثریت آراء منتخب شده اند و با کمال درستی مشغول شده اند اما از بابت کم و زیادی عده اعم از اینکه بروند یا نروند اختلاف خواهد شد.

آقا شیخ حسین- هشت ماه استکه در اینجا نشسته ایم و مردم میگویند که ما هیچ کار نکرده ایم در حقیقت هم همینطور است تاکنون ما گرفتار همین انجمنها بودیم حالا کار را باید تمام کرد که بعدها باز گرفتار نشویم.

رئیس- این مطلب کوچك نیست در تمام ممالك انجمنها بدواً تشکیل شده و بعد مجلس ملی تشکیل داده شد ولی در اینجا برعکس شده حالا باید این انجنمها را منظم کرد.

آقا شیخ حسین شهیدی- هر وکیل که از یك جایی معین کرده اند لابد اطمینان باو داشته اند حالا اگر وکیل برود و ترتیب انجنمها را بدهد بهتر است.

حاج محمد تقی- آنوقتیکه آن اغتشاش در قزوین بروز کرد شما در قزوین بودید چرا نتوانستید جلوگیری نمایید؟

آقا شیخ حسین شهیدی- آنها چند نفرمعدودی بودند جزئی اغتشاش هم ظاهر شد بعد هم اصلاح شد.

حاج امام جمعه- اینکه میگویندبا رفتن وکلا از عده وکلا در اینجا کم میشود ما میبینیم هر روزی که مجلس منعقد میشود لااقل بیست نفر از وکلا حاضر نیستند پس اگر همین عده بروند بولایات ورفع این انقلابرا بنمایند چه ضرر دارد.

رئیس- آنروز را اکثر گفتند حاجت برفتن کسی نیست.

حاج امین الضرب- یك مأموری لازم است برود ولی نه از طرف مجلس بلکه کسی باشد که هم مجلس و هم وزارت داخله وهم وزارت علوم صلاحیت او را تصویب کنند این ترتیب ضرر ندارد.

رئیس- اینکه از جانب دولت مأموری برود یا نرود با خود دولت است ولی از طرف مجلس گفته شد کسی لازم نیست برود.

آقا سید حسین تقی زاده- این مسئله را عنوان کرد که از طرف مجلس وکیل برود هیچ نباید طرح کرد زیرا که مخالف تمام قوانین است و بر فرض اکثریت آرائ علاوه باز مخالف قانونست ولی معلمی از طرف دولت براهنمایی مجلس برود ضرر ندارد.

رئیس- پس باید این مطلب را راجع کرد بدولت واگر لازم است اشخاصی را معین کرده بفرستند.

حاج امام جمعه- بلی نرفتن از طرف مجلس فائده اش این است که مسئولیت از عهده مجلس ساقط میشود ولی مجلس نباید در این موقع بعد از این همه انقلابات خود را بیطرف قرار دهد باید در فکر برادران دینی خودمان که مبتلا بصدمات هستند باشیم.

رئیس- پس رأی اینست که کاغذی بوزارت داخله نوشته شود که مأموری بفرستند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- به طور مطلق بلکه مجلس هم باین اشخاص اطمینان و اعتمادی داشته باشد.

حاج سید نصرالله- اطمینان را باید وزارت داخله حاصل نماید اگر نظامنامه قرائت شود معلوم میشود.

آقا میرز محمود خوانساری- قبل از رفتن نظامنامه در ولایات اختلافی نبود حالا چه ضرر دارد نظامنامه برود هر گاه اختلافی ظاهر شد آنوقت مأمور برود.

آقا سید حسن تقی زاده- باید بدانیم که کار در این دنیا ترتیبی داشته یا آ" که باید ما تمام را د راین مجلس مطرح کرده مدتی در آن مباحثه و مداقه کنیم لابد ترتیبی در میان بوده است مسئولیت را تمام بما نمیدهند اگر هم قبول کنیم غلط است فقط باید از وزارت داخله خواست الا اینکه وقتیکه او خواست مامور بفرستند صلاحیت اشخاص باید بتصویب مجلس باشد قبل از وقت هم باید تعیین مصارف ومخارج آن از طرف مجلس بشود.

حاج امام جمعه- ترتیبی را که آقای تقی زاده گفتند صحیح است اما چون اهالی این مملکت مثل اهالی سایر ممالك نیستند مجبوریم پاره ترتیبات را در میان بگذاریم.

ادیب التجار- مگر این نظامنامه غیر از زبان فارسی نوشته شده در اینصورت حاجت برفتن معلم نیست بر وفق نظامنامه رفتار خواهند کرد.

لسان الحکما- چنانچه در این جاپاره اختلافات هست که بعضی خود را نسبت بمجلس میدهند بعضی بدولت در سایر ولایات هم همینطور است پس بهتر است معملی از طرف وزارت داخله برود ولی در مجلس هم معرفی شود.

احسن الدوله- این انجمنها این همه خودکشیها که کردند منتظر این نظامنامه هستند اگر حکام پاره تحریکات نکنند بمحض رفتن این نظامنامه خودآنها اصلاح میکنند برویم بر سر قرائت متمم قانون اساسی.

آقا سید عبدالله مجتهد- در نهایت اهتمام و دقت هر فصلی را دوبار سه بار بتکرار مداقه ومباحثه کنید و خوانده شود که باعث اطمینان ملت باشد.

رئیس- پریشب تااین ماده که باید هیئتی از علما تشکیل شود قرائت شد د راینجا مطلب ناتمام ماند که آیا این هیئت در خارج از مجلس باشد یا داخل در مجلس.

صدیق حضرت- پیش از این هم ماده دیگری ناتمام ماند درخصوص تامین تبعه خارجه.

رئیس- گویا آن ترجمه غلط باشد.

وثوق الدوله- بهتر این است این طور نوشته شود اتباع خارجه از تمام قوانین مملکت بهره مند هستند مگر در جاهاییکه قانون مستثنی کنددر این موضوع مذاکرات زیاد بمیان آمد قرار شد مجددا مراجعه شده بعد از تنقیح نوشته شود در خصوص ماده که راجع بود بتشکیل هیئتی از علماء تغییراتیکه در آن ماده داده شده بود قرائت شد.

آقا سید حسین تقی زاده- حق نظری که از طرف شارع مقدس بعلما داده شده بر سبیل عمومیت است علماء کلیه در تطابق احکام جزئیه با قواعد کلیه نظارت دارند در این صورت نمیشود این حق عمومی را سلب ومنحصر بافراد مخصوص کنیم.

(در این موضوع مذاکرات زیاد بمیان آمد و آقای حاجی میرزا علی آقای تبریزی مباحثات و مناقشات علمی زیاد نمود)

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 104

جلسه: 104

مذاکرات روز شنبه 3 جمادی الاولی دارالشوری ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه غره را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- اولا عقیده بنده بر این است که اگر بنا بشود ما هر روزه یکساعت بغروب مانده در این جا حاضر شویم و تا دو از شب گذشته یکی دو فصل ازقانون اساسی خوانده شود و بمباحثات علمی بگذرد گمان داریم که خیلی بطور بیانجامد بهتر این است که قرار شود از طرف صبح چند ساعت وکلا حاضر شده سریعا قانون اساسی را تنقیح نمایند طرف عصر هم از سایر مطالب گفتگو شود ثانیا چند فقره مطلب است که بخاطر بنده رسیده است عرض میکنم جواب بفرمایید.

چند روز قبل در این مجلس گفتگو شده وقرار شد همه هفته یکروز هیئتی از وکلا ووزرا مسئول جمع شده کمیسیونی تشکیل داده در اصلاحات مملکتی صحبت کنند گویا تاکنون وقوع نیافته دیگر این که قرار شد کمیسیونی تشکیل شود از جهت نتایج و تصحیح دستورالعمل حکام چطور شد؟

رئیس- از فردا تشکیل میشود.

آقا میرزامحمود خوانساری- مطلب دیگر درخصوص دویست و شصت هزار تومان که بوزارت جنگ داده شد قرا ر شد صورتی از آن بمجلس بدهند و صورتیهم فرستاده اند ولی بهمین حال باقی مانده خوبست اجازه فرمایید قرائت شود که اگرتقلبی در این باب اخطاری بوزارت فوائد عامه بشود چطور شد.

رئیس- قرار شد از طرف خود شما یادآوری شود.

آقا میرزا محمود- گویا نوشته شده و جواب هم داده شده که اینکمپانی دارای سندی نیست (گفته شد که امتیازنامه در دست دارند ولی دو سه ماه بیشتر بموعد انقضایش باقی نمانده).

آقا میرزا محمود- مطلب دیگر در باب حقوق اجزاء اداره نظمیه گویا سی هزار تومان داده شده و آنها مطالبه شصت هزار تومان میکنند گویا خیال دارند مثل سابق رفتار کنند با این وضع حالیه دور از انصاف است ما اگر بخواهیم چهارصد پلیس ترتیب بدهیم و هر کدامی را ماهی پنج تومان حساب کنیم در سال سی هزار تومان میشود اضافه نمیشود خوب است رقعه بوزارت داخله نوشته شود که اقدامی کنند که دیگر از این اشتباه کاریها نشود.

(شروع بقرائت قانون اساسی شد ماده که راجع بود بنظارت هیئت علما در قوانین موضوعه مجلس قرائت شد در لزوم اضافه کردن این ماده بر قانون اساسی مذاکرات بمیان آمده بالاخره ورقه رأی متنشر باکثریت آراء قرار شد این ماده بر قانون اساسی اضافه شود.)

نطق آقا میرزا فضلعلی آقا وکیل آذربایجان

در باره الحاق ماده نظارت هیئتی از علما بقانون اساسی

درزمان استبداد میگفتند که فلان حکم شرعی و فلان حکم فرعی مقصود از حکم فرعی حکمی بود که مدعی قراری میداد که درماده فلان باین ترتیب باید رفتار نمود یا در خصوص موردی میگفت که من چنان حکم میکنیم اکنون که ما مجلس شورایی ملی داریم و در این مجلس بنا است که قوانین معین شود و همه کس بآن قوانین رفتار نماید واحدی با استبداد حکمی نکند ما را حکم شرعی که مقابل و ضد حکم شرعی باشد در مملکت نخواهد بود زیرا که قانون احکام واجب و حرام را تغییر نخواهد داد واجبات و محرمات شرعیه بجاو حال خود باقی خواهد بود و قوانین که بتصویب مجلس مقنن خواهد شد عبارت خواهد بود از دو قسم مطالب اول اموری که شرعا بطور کلیت امر بآنها شده و تعیین خصوصیاتش منوط بتصویب علماء و مقتضیات اعصار است مثل عمل نظم که شرعاً تهیه قشون برای دفاع از مسلمین و حفظ حدود بلاد اسلامیه و امنیت طرق وشوارع و نحوها واجب است و تعیین اینکه اهل نظام چندساله باشند و تا چند مدت سرخدمت بوده بعد تبدیل شوند از عشایر و شهرها و دهات همگی داخل خدمت شوند یا از روی بنیچه یا عدد نفوس مقرری هر یك چقدر باشد همه اینها از اموریست که تعیین آنها موکول بنظر علماء عقلای و هر عصر است دوم اموری که بالاصاله مباح است لیکن برای حفظ نظام که واجب بر همه مسلمین است لابد باید التزام بفعل یا ترك آنها بشود نه بعنوان تشریع این قوانین در این قبیل موارد حقیقه تعیین مصدیق برای واجبات شرعیه بحسب اقتضاء زمان خواهد بود و در باب مالیات هم باز حکم خلاف شرعی نخواهد بود زیرا که شرعا وجوهی برای مصالح مسلمین معین ومقرر است و اگر آن وجود کافی نباشد برای حفظ بیضه اسلام و حفظ نظام آنچه لازم است باید مسلمین تهیه نمایند بهر نحوی که علماء و عقلاء صلاح دانند قرار میدهد و خلاف شرعی را مرتکب نمیشوند و اگر بجهة معاهدات دول و نحوها در بعضی مواد واجرای احکام شرعیه اولیه متعذر شود من باب الضرورات تبیح المحظورات باز با تصویب علما احکام ثانویه بدل آنها میشود پس بهیچ حکم قانونی مجلس محترم مخالف شرع نخواهد بود اگر بعضی اقسام این احکام را احکام عرفیه میگوییم مراد احکام عرفیه مخالف با شرع نخواد بود تمام وکلای مجلس محترم مسلم میدارند چند امر را اول اینکه قوانین مجلس مخالف شرع نخواهد بود دوم اینکه مخالف شرع قانونی است که پیدا نخواهد کرد سوم اینکه تعیین مخالف وعدم مخالف پیش از تصویب مجلس محترم خواهد بود پنجم اینکه مجلسی که غیر از مجلس شوری و مجلس سسنا باشد برای این عمل منعقد نخواهد شد و ترتیبی که اکنون بعد از تبادل افکار صائبه داده شده و حاوی تمام امور مزبوره است علتی برای تأخیر تصوییش نیست.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 105

جلسه: 105

مذاکرات روز یکشنبه چهارم جمادی الاول دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 3 آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

(امروز وثوق الدوله بنیابت رئیس حاضر بودند).

احسن الدوله- صورت لایحه ایست که از طرف انجمن عرایض درخصوص تمبر بمجلس مقدس میرسد سابقا در مجلس قرائت شد خوب است اجازه فرمایید مجددا قرائت شود و رای گرفته شود عجالة از وقتی که این تتریب را معمول داشته ایم مبالغی از عرایض بیهوده کاسته شده لایحه قرائت شد.

سید الحکما- این ترتیب از برای آن است که در جواب عرایض تاکید شود و معجلا جواب بدهند.

موثمن الممالك- آیا لازم است که مجلس مردم را بعریضه نگاری دعوت نماید یا خیر چون از مضمون این لایحه چنین معلوم میشود.

احسن الدوله- مقصود خلاف این است بلکه مقصود جلوگیری از عرایض بیهوده و بیجا است.

محتشم السلطنه از طرف وزارت داخله بمجلس آمدند و چنین اظهار داشتند که در باب پلیس های شهر مسبوق میباشید که چند روز قبل رئیس نظمیه را در اداره نظیمه توقیف و حقوقشان را مطالبه نمودند در صورتیکه گمان میکنم کار آنها بهتر از سایرین است در هر صورت پاره اقدامات شده جناب مخبرالسلطنه را فرستادند که آنها را متقاعد سازند ولی آنها قبول نکردند بعد سپهدار رفته وبعد از گفتگوی زیاد سندی از سپهدار گرفتند که بآنها پولی بدهند و بحسابشان رسیدگی نمایند امروز را در خانه سپهدار جمع شده پاره اظهارات کرده اند.

حاج امین الضرب را فرستادند که آنها را متقاعد نموده وجهی امروز بآنها بدهند و باقی را هم باقساط روزانه بپردازند باز قبول نکرده اند که ما تمام حقوق را نقداً میخواهیم. حالا هم قبل از شرفیابی بنده باینجا وزیر مخصوص را فرستاده که آنها را باین ترتیبی که حاج امین الضرب قرار داده اند راضی نمایند.

غرض و مقصود اطلاع دادن بمجلس مقدس است که دو نکته را ملاحظه نمایند یکی اینکه امشب شهر باین حال نماند دیگر اینکه اینها در آنجا نمانند.

آقا میرزا محمود خوانساری- ببینیم جناب وزیر داخله چه صلاح اندیشی کرده اند در اینموقع.

محتشم السلطنه- در باب امنیت و حفظ شهر گویا قرار گذاشته اند که قزاق گذارده شود و از بابت ماندن آنها هم در آنجا باید جلوگیری شود و آنها را پراکنده کنندو عجالة سربازی گذاشته شود که هرزگی ننمایند.

آقا میرزا محمود خوانساری- دیروز در مجلس عنوان شد که آنها شصت هزار تومان میخواهند معلوم نیست از روی چه حسابی است این اندازه مطالبه میکنند.

محتشم السلطنه- شصت هزار تومان میخواستند بیست هزار تومان و چیزی بآنها داده شد و فعلا قریب سی هزار تومان و چیزی طلب دارند که تمام آنرا نقد میخواهند و این ترتیب امروز متعسر است با این وضع حالیه مقصود این بود که مجلس محترم مسبوق باشد.

محقق الدوله- این قرار قطعی که گذارده اید بچه ترتیب است مجلس میتواند مطمئن شود.

حاج محمد اسمعیل آقا- اطمینان مگر بچه ترتیب میتوان داد در صورتیکه با این حال بی پولی قرض شده که روزی یکهزار تومان بآنها داده شود.

محتشم السلطنه- خوب است یك نفر از طرف مجلس برود تا پاره از اقدامات نشده آنها را متقاعد کنند.

وکیل التجار- گمانم این است که رفتن از طرف مجلس صحیح نیست چند نفر از صاحبمنصبان آنها خواسته شوند و در این جا گفتگو شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- قزاق و سربازی که از برای مستحفظی شهر بگذارند بکار نمیخورد و مجلس تکلیف ندارد که بفرستد ژاندارم و پلیس را آورده متقاعد سازد وزارت داخله بهر ترتیبی که صلاح میداند آنها را متقاعد نماید.

حاج محمد اسمعیل آقا- اگر اجزاء ادارات چنین بدانند که هر کاری در اقتدار آنها است و دولت نمیتواند جلوگیری نماید باعث فساد میشود دولت هر قسم میتواند باید شهر را حفظ کند.

شرف الدوله- در صورتیکه آنها باین ترتیب متقاعد نشوند همانطوریکه وزارت داخله اظهار داشته اند رفتار شود.

(در این موقع لایحه از طرف هیئتی از محترمین که همه روزه در دارالشوری حاضر میشدند واین ایام بواسطه پاره حرکات که منافی نظم و ترتیب مجلس بود مطلقاً قدغن از ورود شده بودند بمجلس رسید قرائت کردند قریب باین مضمون بود.)

(چند روزی است ممنوع از دخول بعمارت بهارستان شده ایم با کمال ادب عرض واستدعا میکنیم که اجازه دخول فرموده تا بمحض ظهور حرکت خلاف از چند تن تضییع حقوق سایرین نشود و بعد از اینهم بهیچوجه مخالف نظم و ترتیب مجلس مقدس چیزی بروز ننماید.

حاج محمد اسمعیل آقا- بعقیده بنده اذن دخول داده شود صحیح است.

سید الحکما- این موکلین ما در تمام مراتب مثل خود ما هستند و اگر حرکت خلافی صادر شده ناشی از شدت هواخواهی و عشق واقعی آنها باین اساس بوده.

مستشارالدوله- در این که در بعضی از اقدامات آنها وکلا را مجبور کردند شبهه نیست ولی مسلم است از روی غرض نبوده حالا بهمین چند روزه هم قدری متنبه شده اند خوب است اجازه داده شود که وارد شوند.

حاج امام جمعه- ملت حق دارند باین مجلس این مطلب هم مسلم است ولی میخواهم بدانم آیا حفظ تنظیم این مجلس جز در عهده خود این ملت است پس باید وارد شوند ولی عقلای آنها در پاره اقدامات از بعضیها جلوگیری نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- همین قسمی که حاج امام جمعه گفتند صحیح است ولی عقیده بنده این که این قراقهایی که در مجلس مامور حفظ تنظیم هستند در هر وقعی حرکتی که مخالف نظم و ترتیب باشد ببینند شخص مرتکب را از عمارت خارج نمایند عقلا هم بآنها همراهی کنند نه اینکه ضدیت واقع شود.

در این باب مذاکرات زیاد بعمل آمد متفقا رای دادند که باید وارد شوند ولی حفظ تنظیم هم باید رعایت شود در این موقع لایحه از طرف طایفه زرتشتیان بمجلس رسیده بود قرائت شد و عین آن درج میشود.

لایحه زردشتیان

با کمال التجا و التماس مرض پرداخته خاطر معدلت مظاهر موسسین قوانین انصاف و مردم داری امنا و وکلای مجلس شورای ملی ادامه الله برکاتهم را مستحضر ساخته رجاء واثق داریم که پس از چهار عریضه عاجزانه و لایحه دادخواهانه غور رسی و بجواب شافی و کافی مفتخرمان فرمایید البته خاطر مبارك همه آقایان معظم مستحضر است که غرض از اینهمه مباردت فدویان تحصیل اطمینان و وثوق به بقای جان و مال و ناموس و شرف انسانیت خودمان بوده و هست و آن اطمینان حاصل نشود مگر به توجهات منصفانه آن دادگران واز توجهات دادگرانه آن حامیان عدل و انصاف وقتی تسلی و دل آسائی یابیم که بدست خط مبارك سرفراز و مطمئنمان سازید و رفع القاء شبهات وارد بشود کلیه منظور و مقصود بر آن بوده و هست که ما باوضاع حالیه هیچ امید و اطمینانی به بقاء هستی خود نداریم و اشرار و اوباش و فتنه جویان که پیوسته منتظر فرصت اند امروزه ما را بانواع و اقسام تهدید و تحویف مینمایند و در این حال خوساتار آنیم که بدانیم آیا آنچه میگویند حقیقت دارد یا خیر و چیزی که میگویند اینست که حقوق ما طابعه بکلی در دفتر انصاف ثبت و منظور نشده از شرکت در نعمت مساوات و فیض و رحمة العالمین مجزی شده پس حیات و مماتمان حکم واحد خواهد داشت اگر چنانست که نه بر مرده بر زنده باد باید گریست واگر از حقیقت دور است چرا فدویان را بجواب شافی و کافی مفتخر نمیفرمایید. عمده واصل مقصود ما اینست که اگر انسانیم د رحفظ حقوق در شماره ناس محسوب شویم تعیین مقامات انسانیت امکان ندارد مگر بحفظ شرف انسانیت و پاس شرف انسانیت نشود مگر بمساوات در حقوق انسانیت ما عرض نمیکنیم در قوانین مذهبی دیگران شریك و سهیم باشیم بلکه عرض ما بر مساوات حقوق مملکتی و مجازات است واین نکته را ما نه فقط برای حفظ یك

شرف شخصی طالبیم بلکه برای ثبوت شرف عدالت قانون اسلام و برای شرف رعیت داری شاهنشاه دل آگاه و برای شرف درجات انسانیت و برای شرف دادگری موسسین و مقننین قوانین مملکت داری و آن شرف اخری شرف طایفه گی خودمان است بنابراین باین عریض چهارمین که خلاصه عرایض قبل است عرض حال خویش را در حضور وکلای مجلس مقدس ختم مینماییم و با کمال رجاء و التجاء استدعا داریم حفظ هر يك از این شرفها منظور شده که جمله بالفاظ گوناگون و مقصود یکی است ما را بدان مژده را فراز نمایید که بیش از این سرگردان وحیران نباشیم (اگر چه کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها) که دستی برسانند و ما را از ورطه هلاك نجات دهند ولی از آنجایی که بمصداق الانتظار اشد من الموت هرآنی دچار حرفی و فکری هلاك آمیز و نزعمان طولانی شد مستدعی هستیم تکلیف حیات و مماتمان را در جواب معین و مرحمت فرمایید که هر طرفی هستیم زودتر و اینرا هم ضمنا عرض نماییم که هر گاه حفظ حقوق مملکتی و مجازات عامه رعایا بهمین لفظی که عرض میشود بمساوات شرط نشده باشد دیگر امید زیست برای ما نیست و تاب تیغ جفای ظالمین نداریم پس در جواب سایر تکالیف ما را هم معین فرمایند که حاجت بعرایض متعدد نباشد و وقت عزیز آن سروران بیش از این صرف ممدومات نشود زیاده مبادرت نورزیده مجدد مستدعی جوابیم.

المطاع- فدویان دادخواه زردشتیان.

آقا محمد وکیل التجار- چنانچه خود آنها عرض کرده اند قصد تساوی در حقوق اسلامی ندارند مقصود آنها تساوی در حقوق مجازاتیست گویا دیروز نبوده اند تساوی حقوق سیاسی در قانون اساسی منظور شده در اینصورت مقصود آنها بعمل آید.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- گویا اذهان آنها بترتیبات سابق و پاره حرکات که بخلاف شرع با آنها میشد مسبوق نیست باید بدانند که حالا مثل سابق نیست البته تمام حقوق آنها از حیث مال و جان محفوظ خواهد بود و کسی متعرض آنها نخواهد شد خوبست حجج اسلام هم در جواب آنها مرقوم فرمایند که بحکم اسلام مال وجان شما محفوظ است. آقا میرزا محمود خوانساری- اینها جواب خواسته اند اعتقاد بنده این است که در انجمن جداگانه نشسته هر طور جوابی که صلاح است داده شود.

حاج امام جمعه- اینها 1300 سال است با ما بوده اند وحقوقی داشته اند و با آنها رفتار شده حالا ما حتی الامکان درصدد هستیم که حقوق آنها را زیاد و محکم نماییم نمیدانیم محرکین آنها کیانند که این قسم اصرار میکنند.

آقا سید حسن تقی زاده- هرچه میگوییم بطرف خودمان میگوییم و در این چهار مرتبه تماما بکنایه گذشته و ما میدانیم که حقوق شرعیه تغییر پذیر نیست ما هم میخواهیم که حقوق آنها را زیاد و محکم نماییم ولی باید فهمید که این تظلم از کجا است و جهة چیست محرك لازم ندارد ظلم خودش محرك قوی است تاکنون هیچ میدانید چه ظلمی بآنها شده است و آنها خیال دارند که مهاجرین خود را بوطن اصلی خود عودت دهند پس باید حتی الامکان حفظ حقوق آنها را بکنیم.

حاجی امام جمعه- صحیح است اگر سابقا ظلم میشد بماها هم ظلم میشد ولی از این ببعد برخلاف رفع ظلم خواهد شد.

حسام الاسلام- زردشتیها اولاد ایران هستند همانطور که سایرین بیدار شده اند آنها هم بیدارشده اند نمیشود جلوگیری کرد اینها در این آب و خاك حق دارند. در قانون بنویسید تا راحت شوند.

وثوق الدوله- وزیر مالیه برای ترتیب مالیه امسال تکلیفی نوشته بودند که بحکام تلگراف شود با اینکه این مطالب از تکالیف ایشان است چنین اظهار داشتند که محض همراهی تلگرافی هم از طرف مجلس بحکام بشود.

صورت تلگراف بحکام قرائت شده قریب باینمضمون

(کمیسیون مالیه مشغول تصفیه دستورالعمل است شاید چند روزی طول بکشد از طرف وزارت مالیه دستورالعملی تلگراف شده البته حکام با احتشام بهمان ترتیب رفتار نموده مالیات را با تفاوت عمل وصول نموده دستورالعمل پرداخت حقوق مردم هم داده خواهد شد چند روز دیگر هم دستورالعمل دیوانی میرسد.)

(گفتند قید تفاوت عمل بطور مطلق صحیح نیست باید صورت آن تلگراف وزیر مالیه دیده شود.)

آقا محمد وکیل التجار- این که گفته شد دقت نظر شود بجهة آنست که اکثر حکام مثل پارسال باتمام تعدیات که حکومتها میکردند مشغولند با وجود این بطور مطلق نوشتن نمیشود باید تلگراف وزارت مالیه را دید.

آقا سید حسن تقی زاده- دو ماه پیشتر شکایات فوق العاده از همه طرف شنیده و بهر ترتیب اقدام شد رفع نگردید بالاخره قرار شد که فهرست شود بوزارت داخله فرستاده شود نوشته و فرستاده شد حال ده روز است جواب نیامده مخصوصا مسئله حاج آقا محسن که سه روز مسافت است بهمین ترتیب مانده خوب است یادداشت شود که از وزارت داخله جواب مطالبه شود.

آقا سید مهدی- بنده عقیده ام این است در باب دستورالعمل وصول مالیات یك اعلانی شده بتمام ولایات منتشر شود که سند در دست مردم بوده بهمان ترتیب مالیات خود را بدهند.

آقا محمد- از طوالش تلگرافات سخت رسیده که چند انجمنی که داشتند متفرق ساخته اند جمعی پراکنده و فرار کرده اند چند نفر هم از قرار معلوم مقتول شده اند حالا سه چهار هزار جمعیت از تلگرافخانه آستارا متظلم بعرض آنها هم رسیدگی نشده ارفع السلطنه مشغول ظلم است.

حاج سید نصرالله- تمام تقصیر خودمان است یك مطلبی که مطرح میشود اقدام نمیکنیم که نتیجه از او گرفته شود چنانچه امروز چند مطلب مطرح شده و هیچکدام بجایی نرسیده حالا این تلگراف مالیه اگر لازم است تمام بشود واگر لازم نیست چرا مطرح شده است.

وثوق الدوله- معلوم است که وصول مالیات باختلاف بوده از بعضی جاها دو ماه بسال مانده و بعضی شش ماه از سال گذشته حالا از اکثر جاها گرفته شده است پس لازم است دستورالعملی از طرف وزارتمالیه داده شود. و اگر حالا دستورالعمل داده نشود دچار پاره مشکلات خواهیم شد تلگرافی در این خصوص بحکام کردند بهمان ترتیب که مجلس تصویب نموده که همان تفاوت عملی که حکام کل میدادند زیادتر گرفته نشود.)

وثوق الدوله- وزارت مالیه اول سال از مامورین مالیه التزام گرفته اند و صورت داده اند تفاوت عملی که حکام کل میدادند زیادتر گرفته نشود اگر تخطی نمایند لابد وزارت مالیه مواخذه خواهد کرد در این صورت تلگراف ضرری ندارد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 106

جلسه: 106

مذاکرات روز سه شنبه 6 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 4 رآقا سید محمد تقی قرائت کردند.

(در خصوص تلگرافی که از طرف مجلس قرائت شده بود که بولایات در خصوص پرداختن مالیات مخابره شود در صورت خلاصه سهواً نوشته شده بود که تصویب شد.)

آقا محمد وکیل التجار گفتند که تلگراف مرقوم روز یکشنبه تصویب نشد و معلق شد بر ملاحظه صورت تلگرافی که از طرف وزیر مالیه بولایات مخابره میشود.

رئیس- چون در روز یکشنبه در مجلس حضور نداشتند از عنوان تلگراف استفسار کردند تشریح شد که تلگرافی از وزارت مالیه بولایات در اخذ مالیات مخابره نموده تلگرافی راهم ممد بر آن تلگراف از مجلس نوشته شده بود تفاوت عمل بطور اطلاق نوشته شده و خوف پاره اشتباه کاریها میرفت از طرف مجلس تصویب نشد که این تلگراف مخابره شود اغلب وکلا تصدیق کردند.

مخبرالملك- اینکه در صورت مجلس سهو شده حرفی نیست ولی ببینیم این ایراد وارد است یا نه.

رئیس- در آن لایحه که آنروز در مجلس بر طبق آن رأی داده شد تفاوت عمل بطور اطلاق بود و ترتیب آن در عهده وزارت مالیه است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مالیات کیلة راجع بمجلس شده کیفیت گرفتن و فروعات آن باید بتصویب مجلس باشد یا نه.

رئیس- مجلس فقط تصویب مینماید که ده یك یا ده دو بگیرند دیگر کیفیت وصول آن با وزارتخانها است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- پس دستورالعمل که برای وزارتخانها نوشته میشود چه چیز است.

رئیس- دستورالعمل با مجس است بطور کلی تطبیق با جزئیات از وظیفه مجلس خارج است مجلس باید قوانین کلیه را وضع نماید.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینکه فرمودید صحیح است که کیفیت وصول مالیات را وزارت مالیه است ولی در باب تفاوت عمل قرار شد فقط تفاوت عمل که حکام کل میگرفتند جزو مالیات شود صورت ورقه رای خوانده شده مشعر بر این بود که حکام و مباشرین از تفاوت عملیهاییکه علاوه بر اصل مالایت جزء جمع معامله میکردندو مبلغی از آن باسم پیشکشی عاید خزانه دولت میشد هر چه عاید دولت میشده امساله هم جزو مالیات باشد.

آقا میرزا سید علینقی- از این عبارت معلوم میشود که تفاوت عمل بطور کلی نباید گرفته شود آن روز هم مذاکره شد جزو مالیات شود و زائد از آن گرفته نشود.

مخبرالملك- مفهوم این عبارت این است که صورتهاییکه بوزیرمالیه داده میشود بعد از تحقیق از روی آن صورتها گرفته شود و وزیر مالیه مسئول باشد.

ثقة السلطنه- عنوان تفاوت عمل این چیزها نیست تفاوت عمل آن چیزی است که در کتابچه جزو حکام نوشته شده است.

احسن الدوله- تشریح تفاوت عمل این است که مثلا دستورالعملی برای پیشکار آذربایجان از اینجا فرستاده میشود و او یك معامله با حاکم خوی دارد حاکم خوی تفاوت عملیکه بعنوان جزم و چوب فلك میگیرد این تفاوت عمل جزو مالیات نیست.

رئیس- ترتیبی که وزارت مالیه داده است محل شبهه نیست عینا در اینجا موجوداست قرائت شود صورت قرائت شد که ترتیب اخذ مالیات و تفاوت عمل را امسال حکام والا احتشام بتفاصیل و شرایطیکه صورت داده میشود و چاپ کرده بولایات هم فرستاده میشود اخذ و دریافت نمایند با آن شرایط مقرره در صورت دستورالعمل وزیر مالیه بعد از قرائت وکلا تصدیق کردند که این ترتیب صحیح است تلگراف در تاکید این صورت مخابره شود ضرر ندارد.

رئیس- اینکه گفتم این صورت خوانده شود از برای آن است که مجلس نباید متوقع باشد که هر دستورالعملی که از هر یك از وزارتخانها صادر میشود بمجلس فرستاده شود ودراینجا تصویب مینمایند بلکه باید مجس بصحت عمل وزارتخانها مطمئن باشد.

وثوق الدوله- خوبست تلگراف مجلس هم قرائت شود- قرائت شد همه تصدیق کردند که مخابره شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- خوب است صورت دستورالعملی که وزارت مالیه از جهت حکام فرستاده اند چاپ شود و باطراف منتشر شود.

حسام الاسلام- باید آقایان وکلا بکمیسیون اطمینان داشته باشند تا آنچه در آنجا نوشته و تصویب میشود حاجت نباشد که جزئیات آن در اینجا مجددا مذاکره شود.

آقا سید مهدی- در باب عمل نان همه میدانند که چه مشکلاتی پیش آمده و تاکنون چه مقدار بدولت ضرر و خسارات وارد آمده خوب است از وزارت مالیه صورت جنس که بانبار وارد میشود خواسته شود تا مقدار آن که معین شده گفتگو شود.

وثوق الدوله- وزارت مالیه فعلا نمیتواند این صورت را بدهد چون صورت تنقیح نشده مشکل است یك مطلبی را چندی قبل یکی از وکلای عظام مذاکره کردند که باید جنس طهران یك قدری جرح و تعدیل شود اگر این مسئله مطرح و مذاکره شود جنس طهران زیاد میشود حالا هم بهمین جهة که پاره ترتیبات داده نشده وزارت مالیه نمیتواند صورت بدهد.

آقا محمد وکیل التجار- در این باب سابقا گفتگو شده و عقیده بنده این است که همانطوریکه حکم شد جنس دیوانی تسعیر نشود همین طور هم قرار بدهند جنسی که از بابت حقوق داده میشود تسعیر شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- بنده اطلاع دارم اشخاصی را که هیچ اسب ندارند و مبالغی جنس از بابت چیره و علیق میگیرند و انبار میکنند.

رئیس- یك مقداری دولت حاصل خالصه دارد یك مقداری هم از بابت مالیات جنس اربابی باید در این باب گفتگو شود و تصویب نمایند که این جنس بکلی داده نشود و بانبار نیاید بصاحبان حقوق وجه نقد از بابت جنس بقیمت عادله داده شود که مردم آسوده شوند.

آقا سیدمهدی- چون وقت تنگ است خوب است ورقه رای منتشر شود مدت کمپانی هم قریب بتمام شدن است اگر قبل از وقت رعایت نشودعمل نان هم مثل امروزهرج و مرج خواهد شد.

رئیس- امروز مذاکره شود تصویب و اخذ رأی موقوف باشد از برای روز پنجشنبه همین طوریکه گفتند تسعیر شود باید همین طور هم در خصوص قیمت و پول آن مذاکره شود که بصاحبان حقوق برسد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مطلب نه اینکه از برای طهران بخصوص نافع باشد بلکه برای تمام ولایات خوب است و میباید معین شود که چقدر باید گندم و جنس ذخیره شود که معادل آن وزارت مالیه تهیه نمایند.

آقا سید مهدی- چندسال است که ما در خاطر داریم که همه ساله دولت متضرر میشد و رئیس خالصه بهر ترتیب که میدانسته رفتار نموده حال امسال مجلس باید ترتیب صحیحی قرار بدهند که مردم آسوده شوند.

آقا سید حسین- اینکه فرمودند 48 هزار خروار مال خالصه است دوازده هزار خروار مال اربابی معین شد که شصت هزار خروار است گویا کمپانی حاضر شده که عمل نان را قبول نمایند پس تا زود است باید این صورت را وزارت مالیه بدهند تا معین شود که این شصت هزار خروار بانبار وارد میشود و بارباب حقوق هم پول بقیمة عادله داده شود.

آقا مشهدی باقر- در سال صد هزار خروار مصرف گندم این شهر است باید این مقدار امروزه تهیه شود باین طور پنجاه هزار خروار را دولت تهیه نماید پنجاه هزار را هم مجلس امروز قیمتی معین نموده از ارباب ملك گرفته شود. فردا صاحبان املاك نگویند نداریم و بقیمت گزاف بفروشند.

رئیس- همان قدریکه در دست دولت محفوظ دانسته بدهد لازم نیست دیگر از برای سایرین تعیین قیمت شود.

حاج امام جمعه- این تسعیر در دو محل است یك موقع در حقوق اشخاصیکه از روی استحقاق حقوق میبرند مثل سرباز و غیره که جیره وعلیق میبرند در این محل قیمت در حق آنهاظلم است و اشخاص دیگر که از راه غیر استحقاق میبرند آنها را باید تسعیر نمایند و ضرر ندارد اما اشخاصیکه در مقابل خدمت حقوق میبرند مثل سوار و سرباز باید آنها را بحال خودگذارد.

حاج سید نصرالله- بعد از این که قرار شد بقیمة عادله بآنها پول داده شود یقینا آنها هم راضی هستند و سابقه هم بآنها جنس داده نمیشد و بقیمت نازل تسعیر میشد.

حاج امام جمعه- صحیح است ولی ما میخواهیم این ترتیبات سابق در میان نباشد.

حاج سید نصرالله- همین قدر که گفته شد بارباب استحقاق جنس داده میشود آنوقت تمام صاحبان حقوق را ارباب استحقاق قلم داد میکنند.

رئیس- این که جیره بسرباز و غلام داده شود آیا او خودش نان خواهد پخت لابد بنانوا خواهد داد چه ضرر دارد که بقیمت عادله بگیرد جنس هم احتکار نشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- سوار وسربازی که مثل فراسوران مامور هستند جنس دادن بآنها بهتر است اما سربازی که در شهر است قیمت شود بهتر است وباعث ارزانی خواهد بود.

معاون وزارتجنگ- در خصوص جیره بعین جنس یا پول خیلی صحبت شده در زمان شاه شهید هم بعضی اوقات نقد و بعضی اوقات جنس داده میشد اما همینطوری که فرمودند بسربازی که درشهر ماموریت دارد نقد داده شود و بسربازی که مامور سرحد پایین راه است جنس داده شود بهتر است.

عمادالحکما- این جنس سه نمره است یك نمره قوی که عین جنس را میگرفتند یکنمره متوسط که تسعیر میشد بچهار تومان تا پنج تومان یکنمره سرباز و سوار که بیست و پنج هزار تسعیر میشد حالا خوب است قرار بگذارید تمام را از قرار پنج تومان تسعیر نمایند تا مساوات هم بعمل آمده باشد.

معمارباشی- تا هر کاری را باهل خبره آن رجوع نکنند بر وجه صحت معلوم نخواهد شد حاج عباسقلی در این ترتیب اهل خبرت است از او بخواهید تا اطلاعات خود را عرض کند.

آقا مشهدی باقر- حاجی عباسقلی میگوید دولت ایران هر قدر لازم باشد من خودم بقیمت عالژدله خواهم خرید وتا آخر سال آینده نان را از قرار یکمن یکقران خواهم فروخت.

محقق الدوله- همچنانکه درخصوص عمل گوشت در روزنامه اعلان شد در خصوص کمپانی نان هم همین قسم اعلان شود هر کدام بهتر شد اختیار میشود.

رئیس- در خصوص گوشت که اعلان شده بود سه لایحه بمجلس رسیده است قرائت میشود هر کدام مقرون بصرفه است تصویب شود یك لایحه از طرف بیست و پنج نفر صراف و تجار قرائت شد تا ده سال کنترات کنند و از این قرار بفروشند بهار یکقران تابستان چهار عباسی پاییز یکقران زمستان شش عباسی از طرف انجمن تجارت لایحه رسیده بود که ملخص آن این است که تا ده سال کنترات شود بهار یکقران پاییز شش عباسی زمستان هفت عباسی تابستان چهار عباسی.

حاج سید نصرالله- باید انجمن شکلی ترتیب داده شود که با آنها گفتگو شود یا مجلس صورتی را اعلان کند که هر کس میخواهد آن را قبول نماید در این موقع حاج محتشم السلطنه معاون وزارت داخله بمجلس آمده اظهار داشتند که چند فقره کار بود بعضی تمام و بعضی ناتمام یکی تلگراف از بروجرد درخصوص سالارالدوله یکی هم از نهاوند که ظهیرالدوله مخابره کرده که نظر لیخان که با سالارالدوله همراه بود آمده است در اردوی دولتی متحصن شده است در مسئله کرمانشاه هم ظهرالدوله که به بی غرضی و پاکی طینت معروف است خودشان رفته در مسئله قتل و غارت و جماعتی که بقونسولخانه پناه برده بودند تحقیقات نموده رفع غائله نموده در مسئله اغتشاشات ایل بختیاری که بواسطه عزل و نصب پاره اختلافات ظاهر شده بود قراری گذاشته شده و تلگراف شده بصمصام السلطنه که کمافی السابق مشغول بوده باشند و باین واسطه اختلافات دیگر رفع شده تلگرافی دیگر از نظام الملك در باب اغتشاش ماکو رسیده تلگرافی هم از رئیس تلگرافخانه ماکو رسیده بود که اغتشاشات قریب باصلاح است و منتظر مامورین هستند که از تبریز بروند راپورت بروجرد قرائت گردید که شاهزاده سالارالدوله با چند نفر رفته تلگرافی از بختیاری در رفع اغتشاشات آنجا بعنوان وزارت داخله رسیده بود قرائت شد تلگرافی از تبریز رسدیه بود بعنوان وزارت داخله مشعر بر اینکه دیروز تلگرافی از طرف علمای ماکو رسیده بود معلوم شد قتل وغارت از اقبال السلطنه نبوده ازاهل خود ماکو بود و اگر اقبال السلطنه را عودت نمیدادید اعتشاش بیشتر میشد.

احسن الدوله- نمیدانم جهت چیست در صورتیکه از این اقدامات اتابك هیچ خسته نشده و هر روزه جواب میدهد ولی از طرف وزارت جنگ و وزارت عدلیه بمسامحه و سهل انگاری میگذرد و هیچ دقت نمیکنند.

آقا سید محمد تقی- کرارا عرض کرده باز هم عرض میکنم که غرض از تشکیل این اساس انتشار عمل و داد و قلع و قمع جور و استبداد است و آنهم صورت وقوع نخواهد پذیرفت جز اینکه این هیئت وکلا مجدانه اقدام فرموده آنی غفلت نورزند حالیه وقت ما خیلی کم است نمایندگان ملت هم یکساعت حاضر شده هر روزه مختصر مذاکره میشود و بعد مجلس ختم میشود باینطور کار از پیش نخواهد رفت باید جدا با نهایت دقت روزهای مجلس دو ساعت بغروب مانده حاضر شوند و تا دو ساعت از شب گذشته مشغول باشند هر گاه یك کدام از عهده برنیایند خوب است استعفا بدهند و وقت مجلس را تضییع نکنند توقیت معین است با رئیس است ولی ما هم باید یك ملاحظه بکنیم و یك ترتیبی از برای خودمان قرار بدهیم که اگر در سر وقت حاضر نشدیم تکلیف چیست؟

احسن الدوله- با اغلب از وکلا گفتگو شده میگویند حقوق ما معین نشده گیرم حالا هم داده نشود معین کنید تا هر کسی تکلیف خود را بداند.

رئیس- صحیح است باید معین کرد ولی فعلا نباید وقت مجلس را معوق گذاشت لابد این تعیین حقوق یکماه دیگر که کتابچه بودجه مملکتی باتمام رسید معین میشود.

در بعضی از جاها هیچ نمیدهند وکالت ملت هم بجهت پول نیست نمیگویم چیزی داده نمیشود ولی حالا نباید کار را معوق گذاشت.

آقا محمد وکیل التجار- سابقا عرض کرده ام بجناب رئیس هم عرض کردم که هفته یکروز مجلس مخصوص باید منعقد شود که وکلا در تکالیف خصوصی خودشان صحبت کنندو در باب حقوق هم گمانم این است که ارگ تاخیر شود موجب اختلال خواهد بود.

آقا شیخ حسین- مکرر عرض کرده ام که در باب این اشخاص که علنا حربه میکشند باید جلوگیری شود دیشب یکنفر شرور حربه کشیده از برای سیدی البته باید از او سخت مؤاخذه شود بلکه باید او را اخراج کرد.

آقا سید محمد تقی- در پامنار جلوخان آقا شیخ محمدتقی ناروندی بوده و این جلوخان مشترك است مابین آقا سید محمد حسن و آقا شیخ محمد تقی نهاوندی که بقدس ورهد مشهور است پسرهای آقا سید محمد باقر آن ناروند را انداخته و سردر را هم خراب کرده اند امروز مذاکره شده که چرا ناروند را بریده و جلو خان را خراب کرده اند یکی از آن آقا زاده ها شش لول کشیده برای آقا شیخ محمد تقی و آقا سید حسین وکیل هم خواستند که او را ساکت نمایند بروی ایشان هم درآمده دست ایشان هم زخم شد البته باید این شخص مجازات شود.

آقا محمد وکیل التجار- این مسئله اهمیت دارد بموجب قانون وکلا باید همه محترم باشند و هر گاه بی احترامی بآنها بشود باید باشد وجه مجازات داده شود.

محتشم السلطنه- امروز در این باب اظهاری شده و از طرف آقا سید محمد اشاره شد حکم باقدامات آن شد البته جدا اقدام خواهد شد.

آقا محمد وکیل التجار- در این مواقع بهیچوجه نباید واسطه قبول شود (لایحه از طرف ملت رسیده بود درخصوص ضیق اوقات مجلس وعدم حضور وکلا و باهمال گذشتن امورات قرائت شد).

آقاسید محمد تقی- الحق خوب نوشته شده و جواب هم ندارد حالا هم مذاکره شده در باب تعیین وقت چه باید کرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- ما کار زیاد داریم اگر صلاح بدانید از طرف صبح هر روز قرار بگذارید جهة قرائت نظامنامه ها عصرها بجهة متفرقه ها.

آقا شیخ حسین- در نظامنامه همینقدر قید شده وکیل بیاید ولی معین نشده کی حاضر شود خوب است يك فصلی بر نظامنامه افزوده شود.

آقا سید مهدی- هر چه مذاکره میشود بی نتیجه میماند مثل مسئله قصابها و در باب حقوق وکلا چند دفعه مذاکره شده و جواب شافی داده نشد و شرف وکلا رفته است اگر وکلا باید حقوق داشته باشند که معین شود اگر هم نباید حقوق داشته باشند برای چه اشخاصی که بهیچوجه بکار ملت نمیخورند در سال مبالغی مال ملت را میخورند اگر نباید خورد آنها که بی سبب میبرند نبرند تا ما هم تا آخر دوره ولو بفروش لباس هم باشد قناعت کنیم و حقی نخواهیم.

حاج امام جمعه- همین طور که سایر مطالب را موکلین ما یادآوری و اخطار مینمایند این مطلب را هم باید آنها اخطار و اصرار کنند از طرف مجلس بنده مستحسن نمیدانم.

حاج میرزا علی آقا- دومسئله داریم يك عملیست که میشود اجرت گرفت و يك عملیست که نمیشود اجرت گرفت مثلا حاکم شرع که برای عمل ترافع است کتبا و لفظا بخواهد اجرت بگیرد حرام است در صورتیکه آن برای اثبات حقوق شخصی است این مجلس برای اثبات و حفظ حقوق نوعی است و بالاتر از آن است پس وکلا نمیتوانند اجرت بگیرند و عمل خودشان را نباید قیاس بفلان سرباز یا فلان سرکرده و حاکم نمایند چرا که کار آنها واجب کفائیست ولیکن عمل وکلا فعلا برایشان واجب عینی شده و اجرت گرفتن در واجب عینی حرام است اما اگر کسی چیزی نداشته باشد آن شخص را مرتزقه میگویند لابد باید از بیت المال بقدر کفاف ارتزاقش کرد.

مذاکرات روز 5 شنبه 8 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات سه شنبه 6 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا سید محمدتقی- چند روز بود میخواستم خاطر وکلای عظام را از این نکته مسبوق نمایم فتح الله خان که یکی از وکلا و نمایندگان قم است پسرش بغنة فوت شده لازم است از طرف مجلس خاصه از طرف جناب رئیس رقعه نوشته شود و تسلیتی داده شود و وکیلی فرستاده شود که بمجلس بیایند همه تصدیق فرمودند که لازم است.

وکیل التجار- از هر باب از وزارت داخله استفسار شد جواب رسید جز در باب عراق که هنوز گویا خبری نرسیده.

محقق الدوله- چرا امروز مخصوصا به انجمن عرایض جواب فرستاده شده.

آقا میرزا محمود خوانساری- در خصوص عمل جنس پریروز مذاکرات لازمه شد قرار بر این شد که امروز رأی گرفته شود.

رئیس- پاره مطالب است که از روی دفت بایست اقدام شود این مطلب موکول بروز دیگر میشود امروز قانون اساسی قرائت شود شروع بقرائت قانون اساسی شد (محتشم السلطنه معاون وزارت داخله بمجلس آمدند واظهار داشتند که تلگرافی از کرمانشاه رسیده که سالارالدوله با یکنفر بقنسولخانه انگلیس پناهنده شده دیروز وزیر مختار دولت انگلیس تلگرافی بوزارت امور خارجه نموده که این مطلب هم باتابك اعظم وزیر داخله اخطار شده که بعد از مذاکره با مجلس مقدس جواب بدهند وزیر مختار اینطور تلگراف کرده اند که قونسول دولت انگلیس از کرمانشاه راپورت میدهد که سالارالدوله بقنسول خانه آمده است و حاضر است که از ایران خارج شود مشروط بر اینکه امنیت مال و جان واهل وعیال خود و نظر علیخان باو اطمینان داده شود حالا هر طور مجلس تصویب میکند جواب داده شود.)

حاج محمد اسمعیل آقا- اگر امنیت مال وجان باو داده شود خسارتی که بواسطه او بمردم بیچاره وارد آمده و رحمة الله خنی که از راه شیرخواهی پنجاه و یك تیر توپ را بی نشان انداخته بود که ضرری بملت وارد نیاید و او را شکم دریده چطور میشود در کدام قانون است که حقوق مردم بر باد برود و مجازات نشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اگر باو امان داده نشود چه خواهد کرد هر چه از او ساخته بود بعمل آورد دولت فخیمه انگلیس هم نبایست راضی شودکه حقوق یك مملکتی را کسی ضایع نماید و از او توسط نمایند بقانون بین الدول هم نبایست این توسط صحیح باشد.

محتشم السلطنه- این نکته صحیح است سفارت انگلیس بطور توسط اخطار نکرده اند بلکه بطور اظهار مستدعیات شاهزاده سالارالدوله بوده است.

آقا محمد وکیل التجار- سابقا از طرف مجلس تلگرافی و ضمنا بشاهزاده سالارالدوله شد که اگر تکلیف مجلس را قبول نکردند دیگر تمام شئونات شما سلب و بهیچ سمت شما شناخته نخواهید شد مع ذلك قبول نکرد در اینصورت ابدا صحیح نیست که متمنیات او پذیرفته گردد اگر هم بخود او فقط امنیت داده شود باید سفارت تأمین بدهد که بکجا خواهد رفت.

آقا سید حسین- از ششماه قبل تاکنون گفته شد که سالارالدوله این اقدامات را خواهد کرد تقریبا دو کرور خسارت وارد آمده و خون جمعی ریخته شده و این مطلب ربط بمجلس و دولت بدارد بر فرض امنیت باو داده شود از خون این جمع که ریخته شده و اموالی که بغارت رفته نباید گذشت.

صدرالعلمای نطنزی- چندی قبل در مجس مذاکره شد که مشاغل بزرگ دولتی را بشاهزادگان نباید داد زیرا که در حق آنها نمیشود مجازات داد. ولی آن روز بعضی جواب دادند که ایشان هم افراد ملت هستند بنابراین حالا باید مجازات داد یا بکلی بعد از این شغلی بشاهزادگان نداد.

آقا سید محمد تقی- در امنیت جان شاهزاده ملاحظه شود مطلبی است ولی در مالش هیچ ملاحظه نباید رعایت شود زیرا که آنچه قتل و غارت و خیانت بوده کرده است.

آقا سید محمد جعفر- در قتل نفس و نهب اموال و اعراض مردم تمام مجازات باید بشود اما اهل وعیال او در امان است.

محتشم السلطنه- چهار خیال دارد یکی بیرون رفتن خودش یکی اهل و عیالش دیگر امنیت مال یکی در باب نظر علیخان امنیت میخواهد در باب نظر علیخان مسلم حقی دارد در باب اهل و عیال هم بموجب قوانین مشروطیت البته در امان است اما در خصوص اموال موقوف برای مجلس است معلوم است اهالی نهاوند و غیره ناچار متظلم خواهند شد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اولا باید اموال مردم که بغارت برده شده از این اموال داده شود خسارت جنگ هم باید داده شود و بمقتولین هم باید پرداخته شود.

حاج سید نصرالله- البته آنچه که اینشخص کرده از خیانتها بدیهی است ولی در باره شاهزاده ها مراعات شود سفارت انگلیس هم هیچوقت تکلیف نخواهد کرد که حقوق مردم تضییع گردد.

حاج معین التجار- خیانتهای سالارالدوله معلوم است حالا خوب است وزرا مشورتهای خود را بکنند هر رای که پسندیدند بمجلس اظهار دارند تا مجلس هم رای خود را اظهار نماید.

اسدالله میرزا- حاج سید نصرالله فرمودند باید برای طایفه شاهزادگان مراعات ملحوظ شود بنده عرض میکنم که اولا دین ما دین اسلام است و این شاهزاده مخالف شرع رفتار کرده و سر از اطاعت ولی نعمت خود وا زده باید بمجازات برسد.

احسن الدوله- تاحال تمام خرابی کارهای ما بواسطه و سلطنت است خوب است در این موقع وساطت قبول نشود تا تکلیف سایرین از وزرا و حکام معلوم گردد.

آقا سید عبدالله مجتهد- صحیح است این شخص تقصیر زیاد کرده باید بمجازات هم برسد ولی چون بدولت بزرگی پناهنده شده دوستیهای دولت انگلیس هم که با ما معلوم است در اینصورت بهتر است مجلس رای ندهد تا در کمیسیون مشورتی کرده آنوقت رای بدهند درخصوص نظامنامه های ایالتی هم بحمدالله تمام شد گویا قرار شد کسی از طرف مجلس نرود (گفته شد بلی از وکلا کسی نرود) مطلب دیگر که خواستم اظهار نمایم این است که بملاحظه آقا حاجی خمامی که یکی از علمای بزرگ و اول ساعی و جاهد در پیشرفت اساس مشروطیت هستند خواهش میکنم که رشت را با جاهای دیگر فرقی بگذارید و طوری شود که این نظامنامه بدستورالعمل ایشان فرستاده شود که یکنوع احترامی نسبت بایشان رعایت شده باشد.

(همه از جناب حاجی خمامی اظهار امتنان کرده اظهار داشتند که اگر در زمان ورود ایشان بطور شایسته پذیرایی نشده علت آن بود که ایشان هم مکتوبات خودشان را نسبت بمجلس مقدس کاملا اظهار نفرمودند).

آقا سید عبدالله مجتهد- آنهم تقصیر از ما شد که بواسطه گرفتاریها نتوانستیم اظهارات ایشان را بمجلس ابلاغ نماییم.

محتشم السلطنه- چون شاهزاده سالارالدوله در کرمانشاه بقونسولخانه پناه برده بواسطه اختلاف مردم آنجا تولید پاره مشکلات میشود مصلحت در آن است که همان قسم که حضرت آقا فرمودند کمیسیونی تشکیل شود تا تکلیف معلوم گردد. (تلگرافی هم از علماء کرمانشاه بعنوان وزارت داخله وحجج اسلام و وکلاء رسیده قرائت شد قریب باین مضمون که بفضل خدا صدق عرایض خالصانه ما معلوم گردید و معلوم شد که تمام مقصود ملامهدی و مستبدین از این اقدامات رسیدن سالارالدوله بود چنانچه بمحض ورود او اشرار جری شده دکاکین را بسته خلق را بقونسولخانه دعوت میکنند اگر سریعا جلوگیری نشود خطرات عظیمه خواهد داشت پاره شبهات القاء میکنند که اردوی شاهزاده از عقب خواهد رسید و این شبهه باعث وحشت خلق شده.

حاج سید عبدالحسین شهنشاهی- این راپورت قونسول محض آنست که بفهماند دولت انگلیس او را پناه نداده خود او رفته است تلگرافی از تبریز رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون را خدمت با سعادت حجج اسلام و وکلای عظام تلگراف محترم ملاحظه شد بعد از عرض تشکر از اقدامتاتی که در مواقع عدیده فرموده اند کمال امتنان حاصل در خصوص جلوگیری از پاره موانع و مهم بودن نقطه آذربایجان معلوم است دعاگویان تاکنون کمال سعی را کرده و خواهیم کرد و اینکه پاره وقایع اتفاق می افتد جزو حوادث غیرمترقبه اش باید دانست که در اغلب جاها روی میدهد و انگشت مفسدین در کار است. و علت این هیجان فقط مجری نشدن قوانین عدل و مساوات و تمام نشدن قانون اساسی است وتاکنون بآنها امیدواری داده شده ولی ذهن عموم ملت مشوب گردیده واین اختلال بواسطه تصادف دو قوه است یکی قوه مشروطیت یکی قوه استبداد جا دارد چنانچه ملاحظه میفرمایند حالا شما حجج اسلام اگر اولاد روحانی وجسمانی صاحب شریعت مطهره اید بیشتر از این ما را در انتظار نگذارید ید و بیضا را بنمایید و عصای موسی را بیندازید از هیچ محظوری در رنج نباشید و باعلیحضرت عرض نمایید پدر تاجدار شاهنشاه ماضی ما را با عطای مشروطیت آزاد فرمود شما هم

امضا و قبول فرمودید مادیات وجود مشروطیت همان هیکل قانون است که باید اجرا شود اهالی آذربایجان همه وقت شاهپرستی را بظاهر ساخته اینکه در تلگراف درج فرموده اید که پاره اظهارات رسمیت دارد لازم است استعلام شود و معروض گردد که ملت آذربایجان قلم و زبانش تاکنون جز باستحکام اساس مشروطیت و انتشار عدل و مساوات بچیزی نگشته و ننوشته.

رئیس- اظهار داشتند که درخصوص شرکت عمومی که بمجلس مقدس رجوع شده بود و در صدد اختتام آن بودند اینك راپورتی رسیده قرائت میشود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 108

جلسه: 108

مذاکرات روز شنبه 10 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 8 رآقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

آقا شیخ عبدالکریم وکیل یزد امروز بفیض ورود بمجلس مقدس نایل جناب حاج سید نصرالله معزی الیه را بسایر وکلا معرفی نمودند هگی مقدم شریف ایشان را تبریك و تهنیت گفتند.

امین التجار- قرار شد در هفته یکروز وزرا بمجلس مقدس حاضر شوند و در مصالح و مقاصد مملکتی کاملا صحبت کنند.

رئیس- قرار شد وزرا روزهای دوشنبه را بمجلس مقدس بیایند و کمیسیونی تشکیل شود چون وقت مجلس مضیق است و در این مجس مجال نیست که دوازده نفر بجهة آن کمیسیون انتخاب شود مسبوق باشید که بعد از انقاضی مجلس در اطاق خاص در خصوص اجزای آن کمیسیون مذاکره شود (گفتند قرار شد عده دوازده نفر باشد)

آقا میرزا فضلعلی آقا- عقیده بنده این است که هر گاه کلیه وکلا را بر دوازده نفر دوازده نفر تقسیم کنید واز برای هر هفته یك دوره معین شوند بهتر است.

سیدالحکما- وکلا نسبت بیکدیگر امینند در هر انجمنی عده انتخاب شدند لابد سایر وکلا اطمینان بآنها خواهند داشت مثل این است همه باشند.

رئیس- این ترتیب که گفتند وکلا بدوازده نفر دوازده نفر تقسیم شوند این قانون تاکنون معمول نبوده و خارج از قانون است وزرا هیئتی خواسته اند که در مصالح مملکتی گفتگو نمایند در این حال هر گاه مطلبی بنا شد مجری شود لابد در مجلس علنی مطرح مذاکره خواهد شد و تمام خواهند دانست ولی باین ترتیب که هر هفته عده جدیدی در کمیسیون حاضر شوند پیشرفت نخواهد داشت.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مقصود آقا میرزا فضلعلی آقا این است که چون بعضی از وکلا در باره مصالح را میدانند و پاره نمیدانند باین ترتیب باشد ولی چون بآن قسم مشکل است بهتر این است بعضی از اعضاء هر هفته تغییر داده شوند.

(قرار شد در اطاق دیگرمذاکره شود و فردا رای داده شود.)

آقا میرزا محمود خوانساری- علت این که این انجمن باید از سایر انجمنها امتیاز داشته باشد چیست. جناب رئیس بر حسب وظیفه خودشان خوب است 12 نفر را انتخاب میکردند.

حاج امام جمعه خویی- خوبست خود رئیس این اشخاص را معین بکنندو وقت مجلس بمصرف این گونه مطالب نرسد در تاریخ است یکی از خلفا بکسی گفت مرا نصیحت کن جوابداد چگونه نصیحت بکنم کسی را که اگر در مغرب بکسی ظلم بشودو در مشروق باشد او مسئول است حالا حال این وکلا همیناست مسئولیت سی کرور را بعهده گرفته اند تمام مملکت مغشوش است از اطراف اخبارات موحشه میرسد و ما هیچ اعتنا نمیکنیم وقت خود را صرف اینگونه مطالب جزئی می نماییم و از قرائت نظامنامه که اهم امور است غفلت دادیم قریب بیست روز است که نظامنامه تمام شده و قرائت نمیشود.

صحیح است بعضی مطالب پیش میآید ولی باید حق یك مملکت را کنار گذاشت و بجزئیات پرداخت.

(شروع بقرائت قانون اساسی شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 109

جلسه: 109

مذاکرات روز یکشنبه 11 جمادی الاولی دارالشورای ملیخلاصه مذاکرات روز شنبه دهم را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رقعه که از طرف سفارت دولت انگلیس بعنوان جناب اشرف باتابك اعظم فرستاده شده بود قرائت شد قریب باین مضمون.

جناب مستطاب اشرف ارفع را با کمال احترام اظهار میدارد از این که جناب ظهیرالدوله پستهای قونسولگری را متقاعد ساخته و از آنجا خارج نموده خیلی متشکرم از اقدامات جناب اجل اشرف و جناب ظهیرالدوله در این ماده بدولت متبوعه خود اطلاع خواهیم داد.

در باب نواب والا شاهزاده سالارالدوله مسلم است دولت دوستدار نمیتواند از کسی که علنا در صدد ضدیت و مخالفت برآمده محافظت نماید بقونسولگری کرمانشاه دستورالعمل داده شده که بایشان بفهماند که ما نمیتوانیم از شما حمایت کنیم و شما را در قونسول خانه نگاهداریم.

معین التجار- از قرار معلوم در خصوص آوردن سالارالدوله سفارشی شده است باید طوری شود که بطهران وارد و بجای دیگر نرود.

آقا میرزا محمود خوانساری- ما چندروز قبل سالارالدوله را برادر شاه و نوکر مطیع دولت میدانستیم ولی بواسطه خیانتهایی که از او ظاهر شد بکلی این ملاحظات برداشته شده باید او را تحت الحفظ بطهران آورده و در دیوانخانه عدلیه استنطاق و مجازات شود.

حاج سید نصرالله- این ترتیبات بعد از آوردن بطهران است.

اسدالله میرزا- کمیسیون وزرا معین شد یا خیر؟

رئیس- پریروز گفته شد و مذاکره کردند فقط باید 12 نفر انتخاب شوند (گفته شد که 18 نفر قرار شد.)

رئیس- بهیجده نفر رأی داده نشد همان 12 نفر کافی است.

(گفتند طوری در انتخاب این اعضا رعای شود که تمام مردمان بصیر و عالم بامورات بوده باشند و از ایالات معتبره هم یك نفر لااقل در آن انجمن باشد).

دراین موقع امتیازنامه شرکت کاغذسازی قرائت شد.

محقق الدوله- تشکیل انجمن ایالتی در طهران خواهد شد یا خیر؟

رئیس- از روی قاعده که باید تشکیل شود.

محقق الدوله- پس خوب است در اینخصوص بوزارت داخله اخطار شود که تشکیل بدهند از نظامنامه بلدیه هم اثری نیست.

رئیس- بصحه رسیده است و دادند چاپ کنند.

محقق الدوله- در این خصوص هم بوزارت داخله اخطار شود که تشکیل نمایند واین انجمن را دایر و منظم نمایند.

ادیب التجار- وقت مجلس اگر طرف صبح باشد بهتر است و اشخاصیکه صبح در کمیسیونها اشتغال دارند میدانند که طرف صبح چقدر کار پیشرفت میکند.

(قرار شد از روز 3 شنبه اوقات مجلس طرف صبح سردسته شروع شود وکمیسیونها طرف عصر منعقد شود در خصوص بستن دکاکین در ایام عزاداری حضرت صدیقه مذاکره شد بعضی گفتند بملاحظه حال کسبه بهتر این است که بسته نشود اغلب گفتند این مطلب ربطی بمجلس ندارد با خود کسبه است.)

آقا سید مهدی- در خصوص تعیین گندم چه شد آنروز مذاکره شد نتیجه معلوم نشد.

رئیس- قرارشد از کمیسیونی که مشغول تصحیح مالیه هستند صورت جنس طهران معلوم شود و بمجلس بفرستند (در خصوص تهیه گندم گفتگو شد بعضی گفتند در گندم دیوان تفاوت قیمتی ملاحظه شود).

رئیس- درصورتی که دیوان پنجاه هزار خروار گندم میدهد دیگر تفاوت قیمت چرا ملاحظه شود.

آقا محمد وکیل التجار- وقتی بنا شد شاه 50 هزار خروار گندم بدهد سایرین مجبورند که از این قیمت هم کمتر بفروشند.

میرزا مرتضی قلیخان- احداث کمپنی بجز اسباب زحمت نتیجه دیگری ندارد زیرا که کمپانی مجانا اقدام نخواهد کرد لابد اجزاء میخواهد و اجزا مواجب لازم دارند ولی همانطوریکه فرمودند دیوان پنجاه هزار خروار گندم بدهد و انجمن بلدیه هم تشکیل شود و گندم باطلاع بلدیه داده شود گمانم اینست در این صورت خود مردم گندم را بقیمت ارزان بفروشند.

آقا شیخ حسین- عقیده بنده برخلاف شما است بعقیده بنده عمل گوشت هم باید بکمپانی داده شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- یك مطلب لازمی استکه مجلس اخطار نماید در باب خالصه طهران ترتیب صحیحی داده شود که برخلاف آن رفتار نشود.

آقا سید حسن تقی زاده- سابقا در خصوص نان وگوشت طهران صحبت میشد میگفتیم حیف که مجلس بلدیه نیست تا این مطالب را به آنجا رجوع نماییم. حالا با اینکه قانون بلدیه نوشته شده نمیدانم علت چیست که بلدیه تشکیل نمیشود.

در خصوص اینکه از طرف دولت چیزی داده شود عقیده بنده این استکه این یك مسئله را باید از ذهن مردم خارج نمود اگر باید چیزی داده شود باید عوارض بسته شود که از آن مخارج بلدیه داده شود اما در خصوص نان خوب است این مطلب بحکومت واگذار شود زیرا که اگر با کمپانی باشد مردم بخیال اینکه از طرف مجلس است همه وقت با مجلس طرف میشوند و حال اینکه مردم انتظام عمل نان و گوشت را از حکومت باید بخواهند و هر گاه حکومت یك اندازه همراهی نماید خیلی خوب خواهد شد مثل سابق که چقدر کوشش کردند در اغتشاش عمل نان و گوشت ولی چندان اثر نبخشید برخلاف چندی قبل که از ساوه و آنطرف خواستند گوسفند بیاورند حکومت قزاق فرستاده و ممانعت کرد.

رئیس- صحیح است عمل نان وگوشت با بلدیه است نظامنامه آن بصحه رسیده و همین ایام چاپ میشود وانجمن آنهم تشکیل میشود ما هم زبانا مشغول هستیم.

حاج سید نصرالله- بلدیه یکماه دیگر تشکیل میشود و موقع جنس حالاست فعلا باید تهیه و تدارکی کرد.

مستشارالدوله- همانطوریکه آقای تقی زاده گفتند محظوراتی که پیش می آید بواسطه اینستکه قوه مجریه در دست کمپانی نبود پس خوب است شرحی بوزارت داخله در این خصوص نوشته شود که در عمل نان و گوشت قرار صحیحی بگذارند که مجلس متقاعد شود.

آقا سید مهدی- باید ترتیبی در خصوص خالصجات گذارد مادامی که خالصجات با اقبال الدوله است فایده ندارد زیرا که او میگوید خالصه نان خانگی من است.

وثوق الدوله- عقیده بنده این است بعد از آنکه چهل هزار خروار جنس در دست دولت باشد دیگر هیچ اشکالی درعمل نان پیدا نخواهد شد و محتاج بکمپانی و تهیه نیست آنهم معلوم خواهد شد همین چند روزه در کمیسیون مالیه اصلاح خواهد شد و تشکیل بلدیه هم هر قدر زودتر بشود بهتر است.

آقا سید حسن تقی زاده- باید مجلس بلدیه را تشکیل داد ودست مردم را گرفته برد آنجا که نان وگوشت خود را از آنجا بخواهند و همچنین عدلیه را باید منظم کرد و فوج سیلاخور و عارضین یزدی وغیره را باید برد آنجا و بآنها فهماند که محکمه شما اینجا است تا راحت شده این مجلس هم در حقیقت پارلمان شود و بانجام وظایف خود رفتار نماید.

وثوق الدوله- عقیده بنده هم این است که هر چه زودتر مجلس بلدیه تشکیل شود بهتر است.

آقا محمد وکیل التجار- هر چیز را باید اصرار کرد وگفت ترتیب دفتر فعلا باید قدری مرتب باشد رئیس دفتر بهتر از رئیس دفتر حالیه مهیا نخواهد شد چیزیکه هست رئیس دفتر که باید همیشه در دفتر حاضر و مواظب ترتیبات دفتر باشد اندکی گویا غفلت میکند و حاضر نمیشود باید خواهش کرد که همیشه حاضر شوند.

مخبرالملك- شرطی دارد و آن این است باید مؤنه برای ایشان قرارگذارد تا ایشانهم آسوده خاطر مشغول کار باشند.

(گفتند البته در این صورت باید مؤنه صحیحی برای ایشان منظور شود).

در این موقع شروع شد بقرائت امتیازنامه شرکت کاغذسازی پس از قرائت رای گرفته شد.

ورقه سفید 84 امتناع 9.

حاج محمدابراهیم- تا وقتیکه حجج اسلام تشریف دارند و مجلس منعقد است این مطلب باید توضیح شود که این حضرات آقایانی که بحضرت عبدالعظیم رفته اند بچه ملاحظه بوده و چه عرایضی دارند (گفتند جواب این مطلب با حجج اسلام است).

آقا سید عبدالله مجتهد- ما همیشه مقصودمان این بوده که این مجلس در ظل حمایت حضرت حجة عصرعجل الله فرجه باشد و غرضی از تشکیل این مجلس جز حفظ عرض و نوامیس و نفوس مردم نداشته و نداریم و تاکنون هم نتیجه از این مجلس غیر از این گرفته نشده.

حاج سید نصرالله- جسارت میکنم این نکته بر احدی پوشیده ومستور نیست که غرض از تشکیل این مجلس حفظ بیضه اسلام بوده و حفظ بیضه اسلام ممکن نیست جز باستقلال مملکت و استقلال مملکت منوط است بوجوداین مجلس است بنابراین حجج اسلام و علما اعلام باید همیشه ناظر باین مجلس باشند و حفظ این مجلس را از فرایض ذمه خود بدانند.

آقا سید عبدالله مجتهد- چندروز قبل پاره گفتند که بعضیها در صدد تخریب این مجلس هستند و پاره اقدامات میکنند و بطوری اظهار شد که بر ما هم امر مشتبه شد این بود که پاره اقدامات شد که مبادا بی احترامی نسبت باهل علم صادر شود همه قسم جلوگیری شد که شرافت اهل علم واضح و احترام تمام آنها هم لازم است ولی یك وقتی کار از دست بیرون میرود و جمهور مردم عقیده شان این میشود که اینگونه اشخاص درصدد بر هم زدن مجلس هستند و در حقیقت این اتفاق جمهور بود و تمام مردم لازم میدانند که همه قسم حمایت از مجلس نمایند تمام این داد و بیدادها بجهة این بود که مردم این مرد رامخالف مجلس میدانستنداین بود که آقا هم پذیرفتند و رفع غائله شد دیگر بعضی از فضولها دست از فضولی برنداشته وواقعا احترام را رعایت نکردند بیجا بود خدا نیامرزد مرا و ذلیل کند مرا اگر بدی اهل علم را بخواهم من میخواهم که تمام خانواده من در این مملکت از اهل علم باشند و محترم بمانند حالا با وجود آن تعهد سبب عدول چه بود هیچ کدام از ماها راضی بتوهین و تحقیر اهل علم نیستیم و خدا شاهد است که عقاید اهل مجلس هم همینطور است پس این رفتن سبب میخواهد.

اگر منشأ دارد باید رفع کرد واگر منشأ ندارد چرا رفتند با آن تعهداتی که با آقا سید محمدکردند دیگر این مخالفت چه بود اگر بد بود چرا کردند واگر خوب بود دیگر این مخالفت چیست عقیده ما این است که اهل علم بایست همه وقت متفق و همدست بوده باشند تا این طور نباشند مجلس نداریم پس باید فهمید داعی این کار چیست عقیده شما این است که بواسطه حرفهاییکه چند نفری گفته اند این ترتیب شده در حق اولیا و ائمه هم گفته اند و آنها هم تحمل کردند مقصود این است تمام همدست شده بدانیم جهة چه بوده.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- غیر از آنروز جمعه که چند نفری از وکلا هم بودندیگر اتفاقی نیفتاد.

آقا سید حسن تقی زاده- همانطور که فرموده اید این مجلس برای حفظ اعراض واموال مردم است والبته شرافت اهل علم معلوم است عقیده بنده که این مجلس را تأسیس فرموده اید برای حفظ اسلام که برای بعضی از محسنات پس در این صورت برای حفظ این اساس

مسئول هستید صحیح است اهل علم شرافت دارند ولی هر عالمی هر قدر شرافت داشته همین که از حد خود خارج شد و خلاف کرد آن شرافت از او سلب خواهد شد خود حضرت عالی و وکلا در این ماده کمال نجابت را بخرج دادید دو ماه صبر کردند چه اقدامها کرد فهرست سیئات او را در افواه مردم منتشر است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- حال اگر صلاح میدانیدما بجهة اتمام حجة برویم حضرت عبدالعظیم ببینیم حرف آنها چیست.

حاج سید نصرالله- همانطور که آقای تقی زاده گفتند تا حال هر چه گفتگو میشد گمان میکردند بر تخریب مجلس حرکتی نشده وهمه وقت همه ساکت بودند و هیچ وقت هم مجلس باکسی طرف نبوده ولی رفتن حجج اسلام در صورتیکه آنها بپذیرند مضر نیست.

رئیس- در باب مطلبی که آقایان فرمودند محتاج بمذاکره است گفتگو شود.

محقق الدوله- مستقیما رفتن آقایان صحیح نیست باید بفرستادن رسول و نوشتن مکاتب معلوم شود که علت رفتن چیست.

آقا شیخ حسین- علما باید محترم باشند هیچ کس هم باین مجلس صدمه نمیتواند وارد بیاورد از برای این که خلق بدانند این مجلس همه قسم در مقام حفظ دین است با این ترتیبات باز هم خوب است آقایان بروند و آنها را بیاورند.

وکیل الرعایا- با آن مطالبی که ملا محمدآملی بالای منبر گفت باز هم بایست رفت بآنها التماس کرد و آنها را آورد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینها شرعا هیچ حقی و حرفی ندارند مگر اینکه از همان مطالبی باشد که آن روز گفته شد که حکایت پیراهن عثمان باشد آقایان کاغذ بنویسند آنها هم جواب بنویسند.

آقا سید حسن تقی زاده- همانطور که در نظم داخلی مملکت وزارت و حکومت ها مسئول هستند همینطور هم در این موارد علما مسئول هستند آقایان در اینموقع نباید بروند شان آنها اجل است بعلت اینکه آنها ده دفعه قسم خوردند باز مخالفت کردند در اینصورت رفتن آنها با اینکه فساد آنها بیك اندازه ظاهر شد بحکم شریعت اخراج شدند خوبست بنویسند تا اینکه مطالب آنها معلوم شود.

آقا سید مهدی- آن روز آقای سید محمد فرستاد آقا شیخ فضل الله را آوردند گفتند باید اتحاد کرد ایشان هم قسم یاد کردند و جهة این اتحاد شیرینی صرف شد معهذا مخالفت کردند ولی در باب رفتن حجج اسلام بجهت رفع شبهه یکدفعه ضرر ندارد.

سید الحکما- مادامیکه باین اشخاص از خارج مدد میرسد بر فرض علما هم بروند و قسم هم بخوردند حالا میایند باز همان کار را خواهند کرد در حضور ده نفر از وکلا در خانه آقا میرزا سید محمد قسم یاد کرد که مخالفت نکند باز مخالفت کرد.

مستشارالدوله- ممکن است رفتن آقایان منتج نتیجه نشود واز این جهت توهین شده و همین توهین، توهین مجلس است و همینطور رفتن آقایان چنین بنظر میآید که یك چیزی در کار بوده واز طرف مجلس هم اقدامی شده با این وصف رفتن وعذر خواستن حسنی ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- رفتن آقایان بهیچوجه صحیح نیست بجهت آنکه برفرض برگشتند آنوقت همین شخص سابق الذکر آیة الله میشود.

آقا میرزا ابراهیم آقا- خوبست مقصود آنها معلوم شود که چه میگویند.

رئیس- غیر از سه نفر کسی نیست که رأی بدهد برفتن آقایان.

حاجی میرزا علی آقا 0 بواسطه افعالیکه کردند مشهود و محسوس شد که اینها مخالف مجلس و در صدد تخریب قائمه اساس اسلامند واین آیه در مورد ایشان تجربه وامتحان شد (ولورد والحادو الما بهواعنه).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 110

جلسه: 110

مذاکرات روز سه شنبه 13 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 11 را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

امروز چنانچه روز یکشنبه 11 از طرف جناب رئیس مقرر گردید که بملاحظه حرارت هوا و صعوبت حرکت وحضور بمجلس مقدس در طرف بعدازظهر وقت انعقاد مجلس مقدس از طرف بعداز ظهر بمقارن دو ساعت از آفتاب برآمده تبدیل یابد بر وفق آن رئیس یك ساعت قبل از وقت حضور بهمرسانیده عده از وکلا هم حاضر شده ولی بواسطه عدم استحضار سایرین از این ترتیب یا عروض عوایض وموانع از حضور اغلب غفلت کرده وتا مدتی حاضر نشدند حضار اغلب بواسطه اینکه انجمنهای داخلی مجلس همه روزه طرف صبح منعقد میشد و هر یك کارهای مهم در دست داشته و بواسطه عدم حصول ترتیب در توقیف آن انجمنها مجبور بحضور بودند ناچار آن عده هم بانجمنها رفتند در این صورت عده حضار کفاف انعقاد مجلس رسمی را نداد و مجلس بر سبیل رمسیت انعقاد نیافت ولی در اوقاتی که رئیس حضور داشتند پاره مطالب مهمه مطرح شد و مذاکراتی بعمل آمد.

بحرالعلوم- شرح مبسوطی از تظلمات متظلمین کرمان از دست فرمانفرما وزیر عدلیه حالیه از حکومت او و از دست پسر ایشان حاکم حالیه کرمان شکایت کرده پاره بی مبالاتیهایی که از طرف حکومت در عدم رعایت بپاره از دقایق سرحد بلوچستان شده اظهار داشتند (در باب اظهارات بحرالعلوم در تعدیات وارده بر اهل کرمان و سایر مراتب از سایر وکلاء کرمانهم استفسار شد آنهاهم قریب بهمین عناوین اظهار داشتند قرار شد در این رقعه از طرف مجلس مقدس بوزارت داخله نوشته و رفع آن مفاسد خواسته شود.)

لسان الحکما- شرحی در فواید آبله کوبی و بدواختیار و اجرای آنرا که در تاریخ 1774 مسیحی بوده ذکر کرده از اندازه فوائد و منافع و عدم اتلاف نفوس در ممالك خارجه بملاحظه رعایت این مسئله آبله کوبی مذاکره شد.

رئیس- تصدیق فرمودند که این مسئله از مطالب مهمی است که هر قدر در آن دقت شود و بلکه هر قدر زودتر بموقع اجراگذارده شود بهتر است سایر وکلاء در این موضوع مباحثات زیاد فرمودند قرار شد که در این خصوص شرحی به وزارت علوم نوشته شود که در رعایت این نکته اقدامات وافیه بعمل آید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 111

جلسه: 111

مذاکرات روز پنجشنبه 15 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 13 را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

حاج محمد تقی استرآبادی- امروز صبح از استرآباد تلگرافیکرده اند ملاحظه شود جوابی که لازم است داده شود.

رئیس- اینگونه تلگرافات باید قبل از وقت ملاحظه شود.

حسام الاسلام- از راپورتهای صحیح که رسیده معلوم میشود که جیش مخالف از جناب حاجی خمامی دعوت کرده اند وایشان قبول نکرده امتناع ورزیده اند بنده از قول خود و سی کرور خلق از عدالت پرستی و انصاف حقیقی ایشان اظهار تشکر وامتنان مینمایم (سایرین هم اظهار تشکر نمودند).

وکیل التجار- آنروز هم بنده حضور مبارك آقا سید عبدالله مجتهد عرض کردم که اهالی گیلان وجودمقدس آقای حاج خمامی را خیلی مغتنم ومحترم میدانند و حکایت حرکت ایشان صحبت ولایتی بود در همراهی با مجلس همه قسم حاضرند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- بزرگی مقام ایشان را همه اهل ایران میدانند و از اول هم کمال مساعدت وهمراهی را داشتند خوب است در این موقع بمجلس تشریف بیاورند و رفع پاره شبهات بشود.

آقا شیخ عبدالکریم- عقیده بنده اینست که پس از تشرف باین مجلس همه قسم همراهی با این اساس کرده باشم و نبودم مثل پاره اشخاص که بعضی ملاحظات را رعایت کنم ولی بعداز تشرف باین مجلس بین المحظورین ماندم چه پاره از عارضین عارف بتکالیف و وظایف وکیل نیستند و نمیدانند که وظیفه وکیل رعایت حقوق تمام مملکت است که میگویند چرا با ما همراهی نمیکنید واز آنطرف هم مشیرالممالك همچو میپندارد که من از متظلمین رعایت میکنم و بهمین جهة مرا بتلگرافخانه انگلیس خواستند و گفتند در یزد آشوب

است من تلگراف کردم انشاء الله ریشه فساد کنده خواهد شد و مراد قانون بود که از وضع آن ریشه فساد کنده خواهد شد ولی بر آنها اشتباه شده مجددا تلگراف کردند ما عزل مشیرالممالك را میخواهیم مجددا تلگراف کردیم که از مشیر آسوده خواهید شد این تلگراف بملاحظه رفع انقلاب مملکتی بود حال از قراریکه شنیده ایم از طرف مشیرالممالك اطلاع داده شده که مالیات نمیدهند ولی از خود رعایا تلگراف رسیده است که ما در دادن مالیات بهیچوجه امتناع نداریم و کمال مساعدت را داریم حالیه عموما مضطرب هستند و جواب میخواهند بنده جواب دادم که علت تاخیر از طرف خود شما است که از طرفی تشکر میکنید و از طرفی متظلمید باری مقصود از این اظهارات این بود که همه بدانند که حرفی بیجا نزده ام این را عرض میکنم که بدانند وظیفه مجلس شورای ملی وضع احکام نیست زیرا که شارع مقدس تمام را در موقع خود وضع فرموده فقط باید در جزئیات و تطبیق آن با احکام کلیه گفتگو شود.

آقا شیخ حسین- سابقا که این حضرات در اینجا متظلم بودند بنده باتفاق چند نفر دیگر از وکلا رفتیم و یك یك را استنطاق کردیم چنانچه اهل این مجلس بنده را متدین و معتقد بدین اسلام میدانند عقیده بنده ین است که اینها مظلوم واقع شده اند مشیرالممالك باید متصدی امر مالیات امسال نشود.

حاج سید اسمعیل- در اینکه مشیرالممالك ظالم و متعدی است حرفی نیست در انجمن اصفهان هم متشکی شده بودند.

آقا سدی حسین- دیروز در خصوص مرض آبله و جلوگیری از مفاسد آن گفتگو شد در صورتیکه مرض آبله یك نفر را میکشد ولی وزارت جنگ ضررش از آبله زیادتر است زیرا که او در هر آن زیاده از هزار نفر را بهلاکت برساند زیرا که قشون گرسنه بیحس میشوند و بکلی از میان میروند حالا بهر ترتیبی که هست باید ازاین مفسده جلوگری کرد ما شنیده ایم که هشتادهزار قشون داریم و حال آنکه هر گاه در صدد تحقیق برآییم هشتاد نفر تحت السلاح نداریم هر گاه دقت کنیم امروز هیچ امری مهمتر از اصلاح اداره قشون نیست واصلاح این اداره ممکن خواهد شد جز بعزل وزیر جنگ حلیه و نصب وزیر جنگی که جداً در صد صلاح ورفع مفاسد باشد.

سید الحکما- وکیل من حیث وکالت در هر موضوعی از موضوعات که باعث ضعف مملکت شده باشد باید گفتگو نماید ور فع کند عقلای مملکت را بمثابه پیکری میدانند که دارای قوای اربعه است و هرانگاه قوای او بتدریج از میان برود بالاخره مضمحل و معدوم خواهد شد پس باید دارای قوه بوده باشد که بدان قوه رفع موانع و دفع پیش آمد امراض را از خو بنماید و در پیکر مملکت از آن قوه دافعه تعبیر میشود بقوه قشونی که مانع باشد از مراتب مفاسد در بطون آن و هر گاه این قوه در مملکت تحلیل رود و سست شود ناچار باید در صدد تقویت آن قوه برآمد در اینحال که این قوه در مملکت ما بنهایت ضعیف بلکه در شرف اضمحلال است چاره منحصر است که تعیین وزیر جنگی بشود که از روی خبرت و بصیرت باشد.

بحرالعلوم کرمانی- کاغذی حاضر است که از کرمان نوشته اند که نایب السلطنه سه هزار تومان از آصف گرفته و او را لشکر نویس کرده قشون سرحد آنجا با هفت من و نیم ذرت گذران میکند و آن را هم این اوقات نمیدهند.

حسام الاسلام- شبهه نیست که حفظ سرحدات وانتظام داخله با قشون است و باین ترتیب که حالیه هست مراتب نخواهد شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- خدا میداند از روی غرض نیست از این که وزیر جنگ این وزارت خانه را شبیه بمغازه منصب فروشی کرده کاری نداریم دویست و شصت هزار تومان هم پول گرفته و در عوض تومانی چهارهزار قبض بگیرد و عوض مواجب وزیر لشکر داده شود با این هم کاری نداریم ولی یك عرصی مینمایم که وزیر جنگی که راضی شود سرباز برود حمالی بکند آن وزیر جنگ بدرد مملکت نمیخورد وزیر عدلیه یك وزیر است میگوید من مسئول ملت هستم و باید بدانیم که بهتر از این عدلیه دراین مملکت نداشته ایم.

حضرت والا نایب السلطنه از مستاجر خود به هزار تومان نوشته گرفته آمدهد مستاجر بعدلیه عراض شد آقای نایب السلطنه خوششان نیامد که حالا این شخص باین ترتیب در صحت کار خودش دقت دارد میخواهند او را بترتیبی از اینجا دور کنند و بآذربایجان بفرستند و وضع این یك اداره را هم مثل سایر ادارات مختل بگذارند مجلس باید مسبوق باشد و بداند ترتیب چیست تا کی ملاحظه تا کی صبر باید کرد پریروز هم حضرت والا بحضراتی که در شاهزاده عبدالعظیم هستند پیغام داده که ارباب تیول را هم با خودتان همراه کنید.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- چند روز مذاکره شد قرار شد قانونی ترتیب داده شود واز قرار معلوم استعفا دادند حالا باز این گفتگوها در میان است.

رئیس التجار- مطلبی است میخواهم عرض کنم که معلوم شود وزارت جنگ چه قدر غفلت دارد سردار افخم جیره داشته که مسحر بوده و پول میگرفته و مدتی هم در مجلس مذاکره بود که تسعیر شود معلوم شده که در بیست روز قبل دو دستخط صادرشده که عین جنس را بگیرد وزیر مالیه هم لابد قبول کرده و شرط نموده که بر حسب تصویب مجلس باید باشد.

ثقة السلطنه- پاره اظهارات که در باب وزارت جنگ میشود از روی تحریك است.

آقا شیخ حسین- اولا کسی حق ندارد علنا بوکلا بگوید محرك دارید و ثانیا ما میتوانیم ثابت نماییم که این وزارت جنگ امروز بدرد ما نمیخورد.

آقا سید محمدتقی- هر کس نسبت میدهد وکیل محرك دارد باید ثابت کند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- آقا میرزا محمود تأسف میخورد که سرباز حمالی میرود بنده بالاتر از آن را بگویم که اجرت حمالی را هم از برای او نمیگذارند این سرباز بیچاره را که بقراولی میگذارند و همه نوع ذلت را قبول میکند باز هم از آن بیچاره ده تومان پانزده تومان میگیرند.

وکیل التجار- هر ذی شعوری و صاحب حسی میاندوقتی که آفتاب طلوع کرد هر ذی ذوحی یك حرکتی میکند از روزی که آفتاب تمدن در ایران تایید هر کسی باندازه خودش یك اقدام و حرکتی کرد ولی از این وجودحرکتی ظاهر نشد و بهیچوجه در صدد ترتیبی برنیامد.

حاج شیخ محمود- بنده از زمانی که بدین مجلس مقدس وارد شده ام کمتر صحبت کرده ام و بیشتر سیر در حالت مردم میکنم حالا عرض میکنم در این مدت از هر کس اظهار شکایت و نارضامندی شد لااقل چهار نفر مخالف بودند ولی از وزیر جنگ احدی از احاد را ندیدم که رضایت داشته باشد.

آقا شیخ یوسف- حقوق افراد عسکریه از سایر حقوق بالاتر و شرافت آنهابر سایر طبقات مقدمتر با وجود این در این مملکت این طایفه از تمام طوایف اذل واخف هستند خاصه سربازهاییکه در سرحدات هستند که تمام بکثافت کشی اشتغال دارند و همچنین سربازهاییکه در پای تخت هستند هر کس حال عسکر دولت عثمانی را دیده باشد و حال آنکه وضع دولت عثمانی را با دول متمدنه امروزه مقایسه نمیتوان کرد خواهد فهمید فلاکت قشون ایران تا چه اندازه است.

آقا میرزا علینقی- تاکنون هر یك از وکلا بر حسب وظیفه خود اظهار رأیی کردند بنده هم عرض میکنم حضرت والا اشرف هستند و باقتضای شرافت ایشان نبایست بیش از این مذاکره شود خوب است خودشان قبل از وقت استعفا بدهند و مطالب تمام شود.

آقا سید محمد جعفر- در اینکه وزارت جنگ نهایت ظلم را میکند حرفی نیست یك مسئله را خود بنده دیدم واو این است که در آباده جمعی سرباز با کمال ذلت از تعدیات وزیر جنگ شکایت داشتند.

آقا سید مهدی- ما هر یك از وزرا را دیدیم بیك اندازه اقدامی کرند من جمله وزارت داخله که قریب بیست روز است جدا در کار هستند و همچنین وزارت عدلیه و وزارت مالیه و از طرف حضرت والا تاکنون هیچ اقدامی نشده.

احسن الدوله- شما اهل طهران از ما بهتر میدانید که باعث شهید شدن ناصرالدین شاه کی شد از اینها گذشته ما امروز بوجودوزارت جنگی محتاجیم که کارکن و خاك خور بوده باشد ما نمیگوییم وزیر جنگ بد آدمی هستند ولی میگوییم بدرد ما نمیخورد.

آقا میرزا محمود- وکلا باید هر چه در اصلاح حال مملکت میدانند بگویند.

وثوق الدوله- گویا مذاکره در این مطلب تمام باشد از قراریکه معلوم است اعتماد مجلس از ایشان سلب شده است باید استعفا بدهندگفته شد رأی بگیرند بعضی گفتند حاجت برای گرفتن نیست.

صدیق حضرت- در دارالشوری ها معمول است موقعیکه وکلا عدم امنیت خودشان را از وزیری اظهار میکنند رأی گرفته میشود تا فهمیده شود که مخالف کیست و موافق کی ورقه رای منتظر شد قبول 78 امتناع 1 کبود 1.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در هیچ انجمنی از انجمنها و پارلمنتها دیده نشده است که وکلا و منتخبین در آراء یکی و متفق باشند بلکه کرارا شنیده شده است که مخالفتهای عمده ظاهر شده ودر مقام معارضه و ضدیت برآمده اندولی از آنجاییکه این ضدیت و معارضه فقط در مجلس است و در خارج بهیچوج اثری از آن ظاهر نیست بلکه در کمال خصوصیت و نهایت دوستی با هم سلوك میکنند از اینرو اینگونه مخالفت باعث تاخیر یا اختلال کار نمیشود. حالا ما هم دراین مجلس قسم خوردیم که ما هواخواه ملت ودولت هستیم و بهیچوجه با قسم خودمخالفت نخواهیم کرد و نیات ما در این خصوص پاك و خالص خواهد بود در اینصورت اگر در موقعی پاره اظهارات جزئی در ماده مخالفت و مضادت مختصری میشود باید این نکته را ملتفت شود که بفرض و مرض نبوده واثری بر آن مترتب نیست واین مخالفتهای جزئی را مناط در امری نباید قرار داد نمیخواست خدا کارها انجام پذیرد و مفاسد اسلام گردد.

وثوق الدوله- صورت مخارج و مواجب اجزا که از وزارت عدلیه بکمیسیون مالیه راجع شده بود حاضر است. این صورت بر دو قسم است یکی مخارج اساسی از قبیل فرش و صندلی وغیره میزان آن 2927 تومان میشود و دیگر مخارج استمراری از قبیل مواجب اجزا ونهار رؤسا و مستخدمین از این خصوص در کمیسیون گفتگو شد که اغلب اشخاص دارای مواجب هستند باید ملاحظه شود بعد از اصلاح بودجه ترتیب آن صحیح خواهد شد در خصوص مخارج نهار و مواجب پیشخدمت و سرباز و قزاق قرار شد آنچه تاکنون مخارج شده قبول شود. ولی بعد از این از قرار ماهی یکهزار و یکصد تومان حساب شود و معلوم است آنچه هم از بابت ده یك گرفته میشود باید از بابت همین حساب شود. و یك صورت بنائی که آنهم باید بعد از برآورد معمار داده شود.

سیدالحکما- این سرباز و قزاق از دیوان حقوق دارند یاخیر؟

وثوق الدوله- بلی حقوق دارندولی کافی نیست فعلا این ترتیب را کمیسیون رأی داده است لازم است در مجلس هم ارائه شود اگر کسی مخالف است اظهار نماید (همه گفتند ضرر ندارد).

احسن الدوله- خوب است بجهة این اسباب یك نشانی گذارده شود چون اغلب دیده شده است که فروخته شده عرض میشود.

صدیق حضرت- دو لایحه است راجع بوزارت عدلیه قرائت میشود (قرائت شد) «اگر خیانت یك نفر از مستخدمین دولت نسبت بملت ثابت شود بکلی از شئونات دولتی خلع خواهد شد.»

رئیس- این لایحه را حسب المعمول پانزده نفر از وکلا نوشته و بمجلس اظهار داشته اند و حال رد و قبول آن در عهده مجلس است.

وثوق الدوله- چون این لایحه قانونی است باید سه دفعه قرائت شود حال باید بهر یك از وکلا یك نسخه داده شود که ملاحظه نمایند بعد از دفعه سیم قرائت و تصویب شود.

اسدالله میرزا- این لفظ خیانت مجمل است باید در قانون مراتب مجازات خیانتها معین شود.

صدیق حضرت- خیانت خیانت است فرقی نمیکند هر کس خیانت کند لایق خدمت نیست.

رئیس- در این لایحه نوشته علاوه از مجازاتی که قانون معین نماید و از این عبارت معلوم میشود که درجات خیانت و مجازات آن معین خواد شد اما خیانت بهر درجه که باشد دیگر مرتکب آن قابل خدمت نیست.

اسدالله میرزا- چون گفتگو از وزارت عدلیه شد فعلا ما مشغول تصحیح دستورالعمل حکام هستیم و میدانید در هر صفحه آن چند تا راجع بعدلیه میشود پس خوب است مقررفرمایید قوانین عدلیه را هم مرتب نمایند که این دو دستورالعمل یکمرتبه فرستاده شود و نتیجه نبخشد.

وثوق الدوله- عقیده من هم این است که باید هر چه زودتر کمیسیونی تشکیل شود که قوانین عدلیه در ا" تنقیح کرد خیلی لازم است.

احسن الدوله- خوب است دو مسئله تمبر عرایض رأی گرفته شود که قانونی شود.

رئیس- چون محل دقت نظر است باز مذاکره شود آنوقت رأی گرفته شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- چه مرجعی از برای وضع این تمبر تصور کرده اید.

احسن الدوله- محلی که مخارج جواب فرستادن اجزائی که از برای این کار از قبیل فراش و غیره لازم است معین شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- بهتر از این برای این مخارج محل دیگری پیدا کنید.

آقا سید حسن تقی زاده- مسئله تمبر که در اینجا مذاکره میشود آیا برای این است که رأی گرفته شود یا برای اطلاع وکلا است.

رئیس- برای این است که تصویب شود.

آقا سید حسن تقی زاده- پس چرا قبلاز وقت بموقع اجرا گذاشتید.

مستشارالدوله- این مطلبی را که حضرت حجة الاسلام فرمودید مطلب مهمی است لازم است که این مطلب قبل از وقت مطرح مذاکره شود آنوقت بموقع اجرا گذارده شود.

سیدالحکما- این مملکت يك مخارجی دارد و آن مخارج را باید اهالی این مملکت بدهند مثلا کاغذی از سیستان میآید و راجع بوزارت داخله است فرستاده میشود و جوابی از وزارت داخله میرسد باید با يك کاغذ از طرف مجلس فرستاده شود این مخارج را کی میدهد این تمبر از برای این مصارف است.

آقا سید عبدالله مجتهد- در این مطلب حرفی نیست که مصارفی هست میگوییم که این محل از برای این مصارف صحیح نیست باید محل بهتری پیدا کرد.

رئیس- این مطلب مقدماتی بیش از این لازم دارد که باید لایحه نوشته شود و در اطاق دیگر مذاکره شود و تصویب کنند آنوقت باین مجلس بیاید (رقعه از طرف انجمن اتحادیه طلاب بمجلس مقدس رسیده که هیئت وکلا عظام روز یکشنبه هیجدهم برای فاتحه مرحوم آقا سید عبدالحمید و آقا سید حسین که در راه مشروطیت شهید شدند چون روز سال ایشان است مستدعی هستیم که تشریف آورد فاتحه ختم فرمایند تمام وکلا تصدیق کرده قبول اجابت نمودند.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 112

جلسه: 112

مذاکرات روز شنبه هفدهم جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 15 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رقعه از طرف انجمن اتحادیه طلاب و انجمن فارس و انجمن خیریه محله بازار بمجلس مقدس رسید قرائت شد قریب باین مضمون.

حضور وکلای عظام قدام الله تاییداتهم عرض میشود از قرار مکاتیبیکه از عتبات عالیات سیده از طرف دولت سنیه عثمانی به تبعه دولت علیه ایران اعلان رسمی شده که از این تاریخ به بعد موافق قانون عثمانی باید بر حسب قرعه داخل عسکر شوند یا از خاك عثمانی خارج شوند چون این ترتیب باعث زحمت و هتك احترامات علما اعلام و طلاب ذوی العز والاحترام خواهد شد عاجزانه استدعا داریم که از طرف مجلس مقدس تلگراف شود که این نوع محظورات توهین آمیز نسبت بحجج اسلام و طلاب و سایر مقیمین آنجا که ترك وطن عزیز را گفته و ما را از فیض حضور محروم داشته اند بر ما صعب وبر آنها هم دشوار خواهد بود در این موقع که اینگونه محظورات پیش آمده خوب است بر عموم ملت منت گذارده سرافراز فرمایند و در یکی از اماکن مشرفه اقامت فرمایند و آنجا را دارالعلم قرار دهند.

محقق الدوله- این مسئله را باید از وزرات خارجه تحقیق نمود که این گفتگو رسمی بوده یا خیر پس از معلوم شدن تکلیف عموم ملت است که از حجج اسلام و طلاب با احترام استدعا نمایند که بیش از این خود رادر معرض تعدیات دول اجنبی قرار ندهند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مکاتیب زیاد در این باب رسیده گویا این چند روزه هم حجج اسلام ترك درس گفته و منتظر تعیین تکلیف بوده اند.

حاج محمد علی آقا- تلگرافی در این خصوص رسیده بود بوزیر امور خارجه داده شد گفت جواب میدهم تاحال جواب نداده است خوب است مطالبه جواب شود.

حاج سید نصرالله- برای متهم کاغذ آمده گویا فعلا ترك شده.

آقا سید حسن تقی زاده- آمدن آقایان یك مطلبی است که هر وقت بخواهید ممکن است تشریف بیاورند ولی ما باید صرف تمکین نشویم باید بفهمیم که این سلوك از روی چه عهدنامه است اگر اینطور باشد تبعه دولت ایران منحصر بعلماء و طلاب نیست بلکه باید تمام تبعه ایران مقیمین خاك عثمانی بیایند سفیر ما هم بیاید و این مطلب خود مشکل است همانطوریکه محقق الدوله گفتند باید از وزرات امور خارجه تحقق شود بعد از آن باید هر طور تکلیف اقتضا کند اقدام شود.

صدیق حضرت- باید در این موقع توضیح شود که عثمانی ها بچه قانون میخواهند آنها را جرو عسکر نمایند اینکه میگویند از تمام تبعه میخواهند این مطلب اغراق است بموجب عهدنامه که میرزا محسن خان مشیرالدوله قرار گذاشت ایرانی که زن عثمانی بگیرد اولاد اوتبعه دولت عثمانی و باید سرباز بشود و همچنین هر عثمانی که در ایران عیال بگیرد اولاد او تبعه دولت ایران است حال بیست و پنج سال است که آنها در صدد هستند و صبر کردند.

رئیس- این مطلب هست منهم شنیده ام ولی قرار گذاشته اند هر ایرانی سه سال در اینجا بماند آنهم تبعه میشود و خیلی بعید است.

مشاورالملك- بعضی توضیحات است که باید در مجلس مخصوص مذاکره شود.

حاج امام جمعه- از قراریکه نوشته اند عثمانیها مشغول نوشتن اسامی هستند که معلوم شود ما در کدام عثمانی بوده و کدام نبوده این مطلب بعد از سه ماه لابد منتج نتیجه خواهد شد واینکه از انجمنها نوشته اند که حضرات آقایان بیایند اولا آمدن آقایان اشکال دارد واز اشکال گذشته علاج کار نمیشود تبعه دولت ایران در خاك عثمانی منحصر بآقایان نیست در عثمانی خیلی از ایرانی هست باید گفتگو شود که بچه قانون میخواهنداین تعدیات را بکنند.

مخبرالملك- هر چه در این موضوع گفتگو شود بی نتیجه است باید وزیر امور خارجه را در کمیسیونی خواست و از عهدنامه ها خواست و پس از ملاحظه آنوقت مذاکره و گفتگو شود.

آقا میرزا علینقی- بهمین طور که آقای مشاورالملك گفتند چه ضرر دارد رفتار شود.

رئیس- صحیح است ولی این کاری است که باین عجله نمیشود باید وزیر امور خارجه را خواست و مشاورالملك هم حضوراً هستند و گفتگو میشود.

حاج سید نصرالله- بعضی چیزها است که باید فورا اصلاح شود مسئله یزد عنقریب مثل مسئله کرمانشاه منجر بفساد خواهد شد.

احسن الدوله- از زنجان خبر دارید که چه شده است همینطور سایر جاها.

صدیق حضرت- عجالة در مسئله یزد اقدام شده و بوزیر مالیه نوشته شده که مشیرالممالك را نفرستند.

رئیس- آنچه اطلاع دارم مشیرالممالك نرفته اینجا است و دولت قرار گذارده که مخالف و موافق در یزد مجلس نمایند هر رایی از آن مجلس صادر شود همانطور رفتار شود.

حاج سید نصرالله- بالاتر از این نیست که جمعی میخواهند و جمعی نمیخواهند حالا باید دانست که این شخص چه خصوصیتی دارد که حکما باید او باشد.

حسام الاسلام- در حقیقة این اختلافات بواسطه نبودن دستورالعمل حکام است پس او را بفرستید تا تکلیف معلوم شود.

وکیل التجار- مشیرالممالك حاکم که نیست فقط مقصود متظلمین اینست که او مامور مالیه نباشد و این بواسطه آنست که پاره تعدیات و اجحافات برآنها وارد نشود این مطلب هم اهمیت ندارد کس دیگر را بفرستند.

رئیس- در این صورت کار مجلس منحصر میشود باینکه اتصالا شخصی را برداشته شخص دیگری بجای او بگذارند.

حاج سید نصرالله- چاره چیست باید امنیت بمملکت داد یا نه؟

وکیل الرعایا- با خود یزدیها گفتگو شد قرار شد تحقیق شود که این شخص متعدی است یا نه وقتیکه این مرقومه جناب آقا سید علی رسید دیگر جای تردید نیست و وزیر مالیه هم همراهست دیگر مشیرالممالك را نخواهد فرستاد.

حاج میرزا آقا- بموجب تلگراف دستورالعمل که بحکام شد امسال وصول مالیات بعهده حکام است حال چه اختصاص داده که باید به یزد مامور مخصوص برود.

رئیس- این مسئله را باید وزیر مالیه جواب بدهد ولی مقصود این است کار از روی تحقیق بشود مجلس نمیتواند رسیدگی باین امورات بکند انجام آنها با وزارت خانه ها است دراین خصوص بوزیر مالیه گفته شد و بجناب محتشم السلطنه هم گفته شد عاقبت قرار شد که موافق ومخالف در آنجا مجلس کنند و هر چه را تحقیق کردند تلگراف نمایند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- جناب آقا سید علی سایری شخصی هستند که ابدا خود را دخیل در این گونه امورات نمیکنندو خیلی هم در امورات سیاسی اطلاع دارند با این حال چیزی که مرقوم داشته اند بموقع اجرای گذارده شود تا رفع اغتشاش شود.

آقا میرزا سید علینقی- نیم ساعت است که اوقات مجلس باین مذاکرات صرف شده در صورتیکه دو شاهد عادل داریم یکی آقای آقا سید علی و یکی وکیل آنجا در این صورت چه اهمیت دارد که حکما مشیرالممالك مامور مالیه باشد.

حاج سید نصرالله- ما باید اسکات اهالی یزد را بخواهیم از این که تغییر بدهند یا موجبات رضایت آ" ها را فراهم نمایند.

رئیس- کلیه باید نتیجه این را قرار داد که وزارت خانه امنیت آنجا را حاصل نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- صحبت از امنیت ولایات شد و قرار شد یادداشت شود حال پاره از جاها است که باید فورا جلوگیری شود اگر جزئی تمام شود عنقریب فتنه خواهد شد چنانچه در آذربایجان مدتی است هر روزه در یك سمتی غوغا میشود این ایام در اردبیل فساد برپا شده که ممکن است بقتل وغارت برسد واز همه جا بیشتر بشود ایلات از حمل آذوبه باردبیل جلوگیری کرده اند و تلگراف اردبیل را قطع نموده اند باید یادداشت شود که بوزارت داخله این هم اخظار شود تا تولید نشود تلگرافی از آستارا رسیده خوب است قرائت شود قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط جناب اجل آقا سید حسن تقی زاده حضور محترم وکلای مجلس مقدس بر طبق احکام صادره از انجمن تبریز و نظام الملك بر اخراج سوار یولادلو پسر از صدور تلگراف سوار اطراف را محاصره متظلمین به بقعه شیخ تحصن جسته آذوقه را ممانعت کرده اند.

سوار فرستادیم از روسیه آرد بیاورد یك نفر را کشته اند تمام مستدبین و محتکرین باستظهار سوار یولادلو و حکومت قصد دارند انجمن را از اردبیل سلب نمایند الغیاث یاغیاث المستغیثین.

آقا میرزا فضلعلی- زنجان هم ردیف اردبیل است.

آقا میرزا حسین طبیب- قزوین هم همینطور است اگر باید جلوگیری شود از همه جا باید جلوگیری شود راپورت زنجان قرائت شد قریب باین مضمون دو رزو قبل فراش حکومت را چند نفر سید زده سید بشیر نام گماشته آخوند ملاقربانعلی را حکومت گرفته زده دیروز تمام دکاکین را بسته بودند عمارت دولتی خراب و سعدالسلطنه را سه زخم زده اند اموال او را بغارت برده اند مشیرالممالك او را خانه خودش برد مردم فهمیده خواسته اند بریزند خانه مشیرالممالك. مشیرالممالك فهمید سعدالسلطنه را از شهر بیرون کرده اند و یك نفرهم کشته شده دیشب که حکم اتابك رسید چند نفر را فرستاده بجهة حفظ بازار و سعدالسلطنه در سلطانیه است طبیب جهة معالجه او فرستاده شد ولی مشکل است معالجه نتیجه بخشد بازار جمعی بسته جمعی بازند اموال سعدالسلطنه بالمره بغارت رفته است وامنیت نیست تلگراف دیگری بر ضد این تلگراف قرائت شد قریب باین مضمون تعدیات سعدالسلطنه از حد گذشت یك نفر را تنگ فجر گذاشته ویك دختر را میخواست ببرد رفته خانه آقا محسن شده آقا یعقوب نام هیچ عارض نداشت بدون جهة سیصد تومان از او گرفته.

رئیس- بر فرض شبه را قوی گرفتیم که سعدالسلطنه ظلم کرده آنها متظلم شوند بمجلس ودولت نه اینکه خودشان بریزند این اقدامات را بنمایند.

وکیل التجار- همینطور است که گفته شد این اغتشاشها حالت وبا را پیدا کرده هر روزی در یك نقطه سرایت میکند معلوم میشود یك منشأیی دارد حال خوب است طوری شود که قلع ماده شود.

آقا سید حسین- هر موقع که تلگراف از جایی آمد تحقیق نشد این است که نتایج آنرا میبینیم حالا اگر همین مسئله را تحقیق نمایید معلوم میشود و از سایر جاها هم جلوگیری میشود آیا قبل از این تلگراف از دست سعدالسلطنه شکایتی بمجلس شده بود یا بحجج اسلام اظهاری شده است یا از پدر این دختر که در تلگراف است شکایتی نسبت بسعدالسلطنه شده است همچنین از خود جناب آخوند ملاقربانعلی که مسلم آنجا است هیچ اظهاری نشده است حال یك نفر آدم آخوند ملاقربانعلی شرارت کرده ربطی بخود جناب آخوند ندارد واگر بنا بشود حکومت از شروری جلوگیری نماید باید خلق شورش کنند و بریزند خانه او را غارت نمایند در اینصورت نمیشود از سایر جاها جلوگیری نمود.

آقا شیخ حسین- نظامنامه انجمن ایالتی یك ماه است از طبع خارج شده یکجا فرستاده شده است.

رئیس- یك چاپ شد چون غلط داشت آن توقیف شد و مجددا چاپ شد همین روزها فرستاده میشود ولی گفته شد مامور نرود با نظامنامه آن روز هم خیلی مذاکره شد اعتقاد بنده این استکه باید مامور برود یا از طرف وزارت داخله که وکلا اطمینان بآن شخص داشته باشند در این خصوص خوب است رأی گرفته شود که ماموری از طرف دولت برود یا از طرف مجلس مخصوصا رشت لازم است بر حسب خواهشیکه آقای حاجی خمامی کرده اند یك نفر از طرف مجلس برود من دو نفر را انتخاب کردم یکی شاهزده جلال الممالك که بسیار جوان آزموده عالمی است یکی هم محمد صفی خان گویا محمد صفی خان را قبول کرده اند.

حاج سید نصرالله- این مطلب خیلی خوبست ولی همینقدر که نسبت مامور بمجلس داده شده آنوقت مفسدین فتنه خواهند کرد چنانچه تمام کارها را نسبت بمجلس میدهند مثل اینکه در کتب سابقه هم یك کلمه کفری پیدا شود نسبتش را بمجلس میدهند.

آقا میرزا محمود خوانساری- ما باید این کار را از وزارت داخله بخواهیم اگر از طرف مجلس کسی برود تمام اغتشاشات را نسبت بمأمور خواهند داد.

حاج سید نصرالله- چون آقا حاجی خمامی خودشان تشریف میبرند برشت لابد آنجا ساکت خواهد شد در اینکه کسی برود مذاکره لازم است.

حاج امام جمعه- انتخابیکه در ولایات شده مطابق این نظامنامه نیست اگر مقصود این استکه این نظامنامه را بفرستید واجرا شود مادامیکه مامور از طرف مجلس نرود رفع فتنه نخواهد شد این مسئله فوق این استکه میگویند چون وزارت داخله مسئول است باید از او خواست بنده عرض میکنم مسئولیت رفع فتنه و کشته شدن و غارت اموال را نمیکند بر فرض آن وزیر را معزول نمایند تا یك نفر نماینده کی مجلس نرود مفسده رفع نخواهد شد.

رئیس- تمام این فرمایشات صحیح است حالا خوب است مجلس یك رأی شود تا تکلیف معلوم گردد.

حاج سیدعبدالحسین شهشهانی- غالبا این مطلب گفته میشود که اگر کسی برود اهل مجس مسئولند اگر بنا باشد کاری را مجلس برای ملت بکند نباید از مسئولیت بترسد اگر باید ترسید باید از خدا ترسید البته هر ترتیبی را مجس صلاح بداند بر فرض چند نفر هم مخالف باشد نباید ترسید.

رئیس التجار- عقیده بنده آنست که اظهارات آقای حاج امام جمعه فورا در موقع اجرای گذارده شود اگر از طرف مجلس نماینده برود تمام مخالف وموافق حرف او را خواهند شنید.

حسام الاسلام- باید مدرك کار را پیدا کرد و مدارك آن اینست که با یك پا نمیشود راه رفت این نظامنامه ایالتی که باید مجری شود این یك پای است ویك پای دیگر حدود حکام است که تمام شود و بصحه رسیده هر دو باید با هم فرستاده شود آن وقت ببینیم مخالف دولت و ملت کیست برفع آن پرداخته شود.

آقا سید محمد جعفر- اینکه گفته اعضای انجمن تغییر داده شود این تغییر اسباب تولید فتنه خواهد شد واگذار بحکومت شود هر ولایتی اعضایش زیاد شده خود آنها بحکم قرعه خرج نمایند و اگر کم است بانتخاب و اکثریت آراء زیاد نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- آن روز عرض کردم هر چیزی تکلیف مجلس نیست هر کاری هم یك ترتیب معینی دارد اگر ما بخواهیم تمام را تغییر بدهیم نمیشودآیا ببینیم ممکن است ما خودمان قوه مجریه بشویم اینکار وظیفه مجلس نیست چون خارج از وظیفه مجلس است محتاج برای گرفتن و مذاکره نیست باید دست بدست یکدیگر داد و دولت را بمردم شناساند این نمیشود ما هر روزه دچار زحمت شویم منتهی محض اطمینان باید اشخاصی که از طرف وزارت داخله میروند اشخاصی باشند که طرف وثوق مجلس هم باشند.

آقا شیخ حسین- اینکه میگویید هر کاری د رجاهای دیگر معمول است در اینجا هم معمول بشود بنده عرض میکنم هر چه مطابق شرع است باید معمول شود و این که میگویم اگر امینی از طرف مجلس برود تمام جاها بر هم خواهد خورد و ما مسئول هستیم عقیده من اینست که میگویم.

حاج سید نصرالله- نزدیك است مجلس در یك معنی جامعی اتفاق کند و آن انیست که مامور امین درستی برود ولی بتصویب مجلس باشد.

حاج امام جمعه- مؤاخذه نزد مخلوق یك چیزی است مؤاخذه نزد خدا چیز دیگری است امروز هر چه دراین مملکت از قتل و غارت اتفاق بیفتد ما مؤاخذ هستیم این که در سایر جاها این کارها مجلس نیست صحیح است ولی تفاوتی در بین است و آن این است که مردمان آنجاها تربیت شده اند بمحض رسیدن نظامنامه دربلاد خارجه فورا انتخاب شده منظم میشود اما این جا ما تربیت نشده ایم واین انجمنها هم بی ترتیب شده اگر بخواهید این نظامنامه مجری شود بدون نماینده مجلس نمیشود و مفسده بزرگی واقع خواهد شد تجربه هم در این مملکت معمول است حالا خوب است تجربه کنید.

آقا سید حسن تقی زاده- در هر صورت ما باید از تربیت خارج نشویم باید امور از طرف وزارت داخله برود ولی باید ما بتوسط تلگرافات بدون تاخیر بمردم حالی نماییم که این مجلس طرف وثوق مجلس است.

شاهزاده اسدالله میرزا- اینطور که تقی زاده فرمودند موافق قانون است ولی عقیده بنده هم با حاجی امام جمعه یکی است بواسطه اینکه فعلا مردم یك سوء ظنی از دولت دارند که بدین ترتیبات رفع نمیشود.

مخبرالملك- دو مطلب در اینجا گفتگو شد یکی اینکه این جزئیات در اینجا گفتگو نشود من عرض میکنم این مطلب که بمجلس بواسطه تلگرافات رسیده همان طور هم بدولت اطلاع داده شده و شروع باقدامات مینمایند مثل همین مسئله زنجان که شما مشغول صحبت هستید واز طرف دولت اقدامات شده پس خوب است همه وقت بخواهید یك نفر از طرف وزارت داخله دراینجا حاضر باشند که در این مواقع سئوال شده باقدامات ایشان هر ایرادی دارید بکنید اما در خصوص رفتن مامور از طرف مجلس یا از طرف وزارت داخله البته اگراز طرف وزارت داخله برود و طرف وثوق مجلس باشد بهتر است ولی شما در عده این مامورین گفتگو نمایید که چند نفر برود لااقل شصت انجمن دارید لابد شصت نفر میخواهید و انتخاب این اشخاص واعضا انجمنها مدتی وقت میخواهد گذشته مخارج میخواهید عقیده بنده این است که عجالة بهر ایالتی که مرکز است یکنفر رفته انجمن را دایر نماید بعد از آن انجمن مرکزی آدم رفته در ولایات ترتیب را صحیح نماید.

وکیل الرعایا- آیا این مامور در همه جا میرود.

رئس- در جاییکه اشخاص موثق هستند خیر مثل اینکه جاهاییکه ظهیرالدوله است لازم برفتن مامور نیست حالا رأی گرفته میشود برای اینکه دو نفر یکی از طرف مجلس و یکی از طرف وزارت داخله فرستاده شود یا فقط یك نفر فرستاده شود از طرف وزارت داخله که محل وثوق مجلس هم باشد هر کس میگوی دو نفر برود ورقه آبی بدهد هر کس میگوید یکنفر برود ورقه سفید بدهد ورقه رای منتظر شد آبی 44 سفید 33 امتناع 9 اکثریت آراء برفتن دو نفر شد (مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 113

جلسه: 113

مذاکرات روز یکشنبه 18 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 17 آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا میرزا ابراهیم- دیروز مذاکرات از اغتشاشات زنجان بمیان آمده بود و بنده حاضر نبودم چون وزارت داخله گفته بودند که وکیل زنجان بیاید که مذاکره شود واقدامات لازمه بعمل آید بنده رفتم با معاون وزارت داخله ملاقات شده گفتند شما بروید هر طوری که صلاح میدانند در تامینات آنجا اقدام نمایید بعد بما هم اطلاع بدهید تا اقدامات لازمه از طرف وزارت داخله بعمل بیاید بنده رفتم در تلگراف خانه عامه علما واشراف وامراء واعیان را عصر بتلگراف خانه خواستم که حاضر شوند عصر اشرف الدوله نظام العلما و آقا محمدآقا و چند تن دیگر هم اتفاقا حضور یافته مخابرات لازمه بعمل آمد معلوم شد این اقدامات از طرف اشرار بود و بهیچوجه از طرف علما واعیان اقدامی نشده بنده سعدالسلطنه را نمیشناسم در پانزدهم شهر ذی حجه بنده بطهران آمدم او هم در هفدهم آن ماه حرکت کرد بهیچوجه ملاقاتی هم نشده در این مدت بطور خوشی بنده آنجا را نگهداری کردم که تاکنون از طرف زنجان که عرض شکایت بانجمن عرایض نرسیده از هر طرفی اظهاری شده بنده بطور ملایمت بتوسط قلم رفع کردم که همیشه با هم بودندولی این چند روزه بعضی از مفسدین از اینجا این فتنه را کرده اند که زحمات شش ماهه بنده بهدر رفته اینك تلگرافاتی که مخابره شد قرائت میشود مطلب تا اندازه معلوم خواهد شد قرائت شد قریب باین مضمون بود حضور اتابك اعظم اجمالا عرض میشود مشروحا از قراری است که سابقا عرض شده از طرف حکومت اقدامی برخلاف نشده نه دختر از کسی کشیده شده و نه ظلمی واقع شده حکومت با کمال خوششی رفتار کرده فقط بواسطه کمی گندم قدغن شده بود حمل نشود چند نفر از سادات خواستند ببرند نگذاشتند فردای آن روز یکنفر سید بشیرنام را که آدم آخوند ملاقربانعلی بود حکومت گرفته کتك زد جمعی با توپچی واشرار صبح ببازار ریخته بازار را بسته بعد بدارالحکومه ریخته محبوسین را خلاص و دارالحکومه را خراب واموال حکومت را بغارت برده بعد دو نفرسید ودو نفر توپچی حکومت را گیر آورده و سه زخم منکر بحکومت زده یکنفر فراش او را خانه وزیر برده یکساعت بعد خبردار و بخانه وزیر ریخته وزیر فوری حکومت را درشکه نشانیده بیرون شهر برده عصری جمعیت متفرق دیگر آنچه اتفاق افتاده محرك آنها از تهران سید سلطانیه و مظفرالدوله بوده محرك ولایتی را خود آقا شیخ ابراهیم میدانند واز اهل شهر کسی نبوده مگر آقا میرزا هاشم ضیاء لشکر تا حال چنین اقدامی نشده که حاکمی را اینطور اهانت نمایند تا احقاق حق نشود واشرار اخراج نشوند لابدیم خارج شویم هشت ماه است موزکانچیان مظفرالدوله چند نفر تاجر را زخم زدند بعرض رسید اقدامی نشد اسعدالدوله مشغول جمع آوری غارت شده ها است شمشیر جواهر نزد همان سید بشیر بوده انجمن بواسطه این اغتشاش ها تعطیل شده. در خصوص وکیل صراحة عرض میکنم وکیل ما آقا شیخ ابراهیم و مقبل لشکر است و غیر از این دو نفر کسی را وکیل نمیدانم هر گاه سلطانیه خود را بوکالت قلم دهد ما وکیل خود را خواهیم خواست وآنی هم راحت نخواهیم ماند آقای میرزا ابوالمکارم وآقای شیخ الاسلام همه حاضرند مسعودالملك در سلطانیه مشغول معالجه بودند حال حکومت بسیار منقلب و چهار استخوان از سر او بدر آوردند مرتکب دو نفر توپچی و چهار نفر از سادات و بستگان آخوند بودند هر چه حکومت التماس کرده که بمال قناعت نمایند راضی نشده گفتند آخوند گفته اندترا بکشیم.

آقا میرزا علی نقی- جناب آقا شیخ ابراهیم سه ماه است از بابت زنجان گفتگو کردند و هیچ جلوگیری نشد. حاجی سید باقر- این اعتبارنامه ها چه ضرر دارد دراین مجلس خوانده شود و معلوم گردد.

رئیس- تمام اعتبارنامها مثل یکدیگر است محض خواندن در اینجا توضیح نمیشود باید انجمنی تشکیل شود تا صحت و سقم آن معلوم شود.

آقا سید حسین- باید این اعتبارنامها مطابق نظامنامه انتخابات باشد هر کدام موافق باشد باید قبول و هر کدام مخالف باید رد کرد.

احسن الدوله- مدتی است که این قرائت اعتبارنامها را بانجمن عرایض رجوع کرده اند بنده سربسته عرض میکنم هیچکدام آنها را اطمینان ندارم مادامیکه واسطه در این مملکت در کار است هیچکاری از پیش نخواهد رفت.

آقا سید محمد تقی- در مسئله انتخابات هیچ وقت باید ملاحظه در کار نباشد.

آقا سید مهدی- یك روز اعتبارنامها را ملاحظه کردیم تمام مسجل و خوش خط بود از کجا ممکن است تشخیص صحت وسقم آن در صورتی که باحوال صاحبان امضاء بصیرتی نیست واز اینها گذشته آزادی نداریم که بگوییم این اعتبارنامه صحت ندارد.

رئیس- این گفتگوها زیاد است از این اعتبارنامه ها معدودی صحیح است باقی با نظامنامه مطابق نیست اگر بخواهیم سخت گیری نمایم باید دوباره انتخاب شود ولی ما قناعت کردیم که هر اعتبارنامه که مخالف پیدا کرد او تحقیق شود.

آقا سید محمد تقی- آقا شیخ ابراهیم که وکیل هستند بموجب امهار نظار حال ببینیم همان نظار این اعتبارنامه آقا را مهر کرده اند یانه.

سیدالحکما- انجمن عرایض چه تقصیر دارد هنوز کسی تصدیق اعتبارنامه او را نکرده است و وکالت او در مجلس رسمیت پیدا نکرده او تقصیری کرده چه ربطی به دیگران دارد.

آقا سید محمد تقی- اگر اینطور باشد ایراد بر انجمن عرایض وارد است که در این مدت چرا رسیدگی نمیشود که تکلیف معلوم شود.

سیدالحکما- عده کم بوده است که رسیدگی شود واز آن گذشته اعتبارنامه این آقا را ما تصدیق نکردیم و اهمیت پیدا نکرد که داخل مجلس شده.

وکیل التجار- اگر بنا باشد از روی نظامنامه ملاحظه شود خیلی اسباب زحمت خواهد شد زیرا که مردم اول کار درست ملتفت نبودند پس همانطور که رئیس فرمودند باید ساکت باشیم تا وقتیکه معارض پیدا شود.

احسن الدوله- چون مطالب باینجا رسید عرض میکنم ما این زحمت را قبول کرده و باستحضار مجلس کمیسیونی تشکیل داده رسیدگی مینماییم ولی کارتی طبع شود که پس از تصدیق اعتبارنامه از انجمن آن کارت داده شود که وکیل داخل مجلس شود.

اسدالله میرزا- عاقبت معلوم نشد وکیل دوم زنجان کی است اگر مقبل لشکر است که آدم صحیحی است ولی ببینیم آن وکیل سابق معزول شده که ایشان بجای او میآیند.

رئیس- تا حال معلوم نبود ولی حالا که معلوم شد پس باید مقبل لشکر بیاید.

شیخ حسین- از روز انعقاد این مجلس تاکنون یك طایفه بما مدعی بودند که ظالمین و مستبدین بودند یکعده هم هستند که ظالم نیستند ولی ساده هستند و بواسطه نوشتن پاره مطالب در روزنامجات پاره خبطها میشود سابقا عرض کردم یك انجمنی تشکیل شود برای مجازات روزنامه نویسها که جلوگیری شود.

رئیس- قرار شد از طرف وزارت علوم قانونی نوشته شود بمجلس فرستاده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده و جمعی که در کمیسیونها عضویت داریم و بنده اصرار داشتم بر اینکه در اوقات انعقاد مجلس کمیسیونها موقوف باشند و بیایند مجلس محض اینکه صحبتهای عمده مطرح شده و کار از پیش برود حالا میبینیم اوقات این مجلس باهمال میگذرد وکاری هم از پیش نمیرود آن روز عرض کردم عمل نان گوشت باید در بلدیه درست شودگفتگوی فوج سیلاخور وغیره باید در عدلیه ختم شود وقت اینها باشد قریب هشت ماه است این مجلس منعقد شد.

بعقیده بنده هفت ماه آن بهدر رفته زیرا که خیلی از مطالب مطرح مذاکره شده و مدتی وقت مجلس صرف شده ولی بدون حصول نتیجه از میان رفته مثل اینکه چندروز مجازتت راشی و مرتشی مطرح شد و همینطور ماند گمانم این است هر گاه بترتیب صحیح مرتب شود همین کمیسیون عرایض هم بکار خواهد چسبید و مجلس منحصر خواهد شد کارش بخواندن قوانین و نتیجه کمیسیونها حال خوب است مقرر فرمایید یك انجمن تحقیق برای اعتبرنامها یك انجمن برای تظلمات عمومی تشکیل شود که باسم آن انجمن امنیت ولایات باشد و در آن انجمن معاون وزارت داخله حاضر باشد که هر وقت یکمطلبی مطرح شود بدون فاصله جواب بدهند.

رئیس التجار- مطالب جناب تقی زاده صحیح است اینکه میگویند مطالب بوزارت خانها رجوع شود همین مسئله روزنامه هارا بهر جا میگویند میگویند هنوز قانون آن نوشته نشده.

رئیس- مطلب جناب تقی زاده اختصاص بروز نامها ندارد مطلب کلی است در این که کمیسیون جدا باید تشکیل شود مطلب صحیحی است.

رئیس التجار- ما باید حواس جمع داشته تا بمطالب رسیدگی کنیم جراید حواسی برای ما نمیگذارند اینطور که مینویسند اسباب زحمت خواهد شد اگر توقیف نشود مخالف مقصود است اگر توقیف نشود جلوگیری هم نشود اسباب زحمت خواهد شد.

شیخ حسین- من وکیل سی کرور هستم متدین هم هستم امروز از اینجا حرکت نمیکنم تا مجازات روزنامه نویسها معین شود هنوز اینها آزادی ندارند اینطور مینویسند باید از وزارت علوم خواست که جلوگیری شود.

حاج عبدالحسین شهشهانی- روزنامه بمنزله حس مشترك است نسبت بسایر حواس در وجود مملکت اگر بنا شد روزنامه توقیف شود سایر حواس مختل و بی نتیجه میماند ولی چیزی که هست باینحقیقت روزنامه را داشته باشد خوب را خوب و بد را بد بنویسد تا مردم مشتبه بشوند بهر مطلبی که نسبت میدهند هر گاه از عهده اثباتش برایند باید به طرف مقابل مجازات شود والا باید آنها مجازات شوند عجالة باید وزیر علوم جلوگیری کند مادامیکه قانون نوشته نشده ملاحظه شود چیزی که برخوردن بکسی باشد ننویسند.

شیخ حسین- اگر باین ترتیب که روزنامها بوزیر و غیر وزیر هرچه میخواهند بنویسند جلوگیری نکنیم بدولت و ملت خیانت کرده ایم.

آقا سید جعفر- روزنامه آینه ملی است فرق ما بین وزیر و بقال نیست باید هر چه را می بینید بنویسید شما هنوز از وزرا رعب دارید در این صورت چطور در این مجلس نشسته اید البته هر چه را یقین کرد باید بنویسند هر گاه از عده اثبات آن برآمد خدمتی بما کرده والا مجازات شود در این خصوص مذاکرات زیاد بمیان آمد حاجی میرزا علی آقای تبریزی نطق مفصلی ایراد نمود قریب بدین مفاد که آنچه را روزنامه نویس مینویسد یا ناطق نطق میکند نسبت آن یا بعموم است مثل این که گفته شود هر فروشنده دزد است یا به بعض است در این صورت هم تا نسبت ببعض معین داده شده مثل این که فلان کس باسم دروغگو است یا نسبت ببعض بدون تعیین است مثل این که بعضی از فروشنده ها کم بفروشند در این حال تمام این نسبتها را یکی نباید فرض کرد هر گاه نسبت بعموم داد باید تحقیق شود واثبات کند و همچنین هر گاه نسبت را ببعض معین داد باید اثبات کند ولی هر گاه نسبت را ببعض غیر معین داد باید استنطاق شود که مقصود از این بعض کدام فرد بوده است بعد از تعیین آن فرد معین حق دارد اثبات بخواهد و بغیر از این ترتیب حقی بر او وارد نیست باید ادعای اثبات نماید نه هر کس.

حاج سید نصرالله- بیش ازاین در این موضوع حاجت به گفتگو نیست باید بدین مقدس اسلام بد گفته نشودو هر گاه نسبتی داده شد بر عموم مسلمانان فرض و متحتم است که آن نسبت را ارائه بدهند و نسبت دهند. بمجازات برسد در موارد شخصی باید شخصی که نسبت باو داده شده احقاق حق خود را بخواهد مجلس در حقوق شخصیه گفتگو نمیکند.

حاج محمد اسمعیل آقا- یکی از مطالبی که لازم است اظهار شود ترتیب بانك است تاکنون اگر دولتیان کما ینبغی اقدام نداشتند امروز جدا جمعی دارند ترتیب سابق از میان رفت در تشکیل بانك همه قسم همراهی دارند مثل اینکه شخص اعلیحضرت از شخص خود هفتصد و پنجاه هزار تومان با بانك همراهی میفرمایند امروز تمام ادارات مختل است افواج پول میخواهند باید اقدامی ما و رای اقدام پیش کرد یعنی باید اقدام فعلی کرد نه اقدام قولی از ولایات هم کمك کنند که این کار بزرگ پیشرفت حاصل کند.

تمام وکلا از این مژده اظهار بشارت و خورسندی کردند.

محقق الدوله- باید لایحه در اینخصوص مشروحا نوشته شود و در روزنامه درج شود که تمام ملت مسبوق شوند و اقدامات غیورانه خودرا اظهار نمایند.

آقا میرزا فضلعلی- امروز هم مجددا از یزد پاره تلگرافات رسیده انجام کار آنها بکجا سید.

صدیق حضرت- بوزارت داخله نوشته شد وزارت داخله قرار گذارده اند در یزد انجمنی تشکیل شود و رسیدگی نمایند واطلاع بدهند.

آقاسید محمد جعفر- یك مسئله را بطور کلی عرض کنم و از هر ولایتیکه یك خبری رسید باید سریعا در رفع آن اقدام شود که منجر بفساد نشود.

رئیس- مجلس بر حسب وظیفه خود هر تلگراف ویا اطلاعی که میرسد بدولت اطلاع میهد آنها هم اقدامات خودشان را میکنند. و اما آن مسئله که حاج محمد اسمعیل آقا عنوان کردند از میان نرود سابقا گفتم حالا هم میگویم مادامیکه یك پولی تهیه نشود و یك سرمایه از اهالی مملکت در یك نقطه جمع آوری نشود تمام زحمات ما بهدر خواهد رفت تمام این اغتشاشها از بی پولی است حال مجلس هر اقدامی در این خصوص بکند که خدمت بزرگی بملت کرده است.

آقا سید محمد جعفر- من از طرف ولایات خودم معلومات زیاد در خصوص بانك و همراهی اهالی آنجا با این اساس دارم ولی دو چیز لازمست اول اطمینانی که مردم بدانند پولی که میدهند از میان نمیرود دوم اینکه در هر ولایتی یك نفر را معین کنند که مردم باو مطمئن بوده پولهای خود را بدهند.

رئیس- مقوصد همین است که مردم بچه راه باید اطمینان حاصل نمایند.

عمادالحکام- این اشخاص که موسس بانك هستند چنانچه کاملا اطمینان دارید باید یك محلی را معین نمایند واجزایی از برای آن ترتیب بدهند تا مردم ببینند و همراهی کنند.

حاج محمد اسمعیل آقا- عرض کردم ترتیبات سابق از میان رفت اطمینانی از برای ما بالاتر از این نیست که خود اعلیحضرت هفتصد و پنجاه هزار تومان شرکت میکنندو عایدات دولتی هم وارد بانك میشود.

حاج میرزا آقا- در لزوم تشکیل بانك هیچ شبهه نیست ولی باید بدانیم که بدایه لازم است مردم امنیت مالی و جانی داشته باشند تا همراهی کنند امروز خلق ایران امنیت مالی وجانی ندارند این تقصیر دولت است باید امنیت بدهد تا مردم مطمئن شودند و پول خود را بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- هر کس اندکی حس ملی داشته باشد و اندکی هم از اوضاع مملکت بصیر باشد اگر ده روز بنشیند و فکر کند عاقبت تصدیق خواهد کرد که خلق ایران هیچ چاره ندارند جز اینکه از برای رفع اغتشاش و استخلاص مملکت هر چه دارند و هر چه میتوانند بدهند هیچ اطمینانی هم نخواهند تا این بانك تشکیل شود امروز پیشرفت کار منوط به تشکیل بانك ملی است سابقا یك روز در انجمن گفتگوها کردیم و صورت ها نوشتیم که ترتیبی را فراهم نماییم و در این شهر هنگامه برپا کنیم که عکس آن در تمام مملکت بتابد و مردم از روی غیرت همت کنند واین بانك را دایر نمایند.

آقا میرزا سید حسن- یك اطمینانی از برای مردم لازم است امر شرکت عمومی انجام یافت یا خیر؟

رئیس- انجام امر شرکت عمومی بمجلس راجع شد مجلس هم اقدامات خودرا کرد نتیجه آنرا هم در مجلس قرائت کردند اجرای آن با دولت است امروزه که در باب بانك گفتگو شده مذاکره شود که بجایی منتهی شود.

وکیل الرعایا- اطمینان مردم باین است که عایدات دولت ببانك داده شود.

آقا سید حسین- اطمینان ملت بدو چیز است یکی سرمایه که اعلیحضرت و وزرا میدهند یکی هم عایدات دولت ببانك وارد شود در خصوص بانك مذاکرات زیاد به میان آمد جناب معین التجار شرح اقداماتی که از طرف موسسین بانك تاکنون شده اظهار داشتند که چند فقره پول با اینکه اساس بانك هنوز مرتب نشده بدولت داده عموم وکلا از این اقدامات موسسین بانك اظهار رضامندی کردند قرار شد معجلا در این خصوص اقدام شود مذاکره در خصوص مطالبات صرافها شد که در خانه وزیر داخله رفته ملتجی شده اند بعضی گفتند که مطالبات ایشانرا باید مشیرالسلطنه بپردازد و هستند اشخاصی که مدلل میدارند بر اینکه این حقوق در ذمه مشیرالسلطنه است نه دولت و گفته شد که طلب صرافها در پارسال که مطالبه میکردند به این اندازه نبود از کجا اینقدر شد بعضی گفتند که اینها غیر از آن مطالبات سابق دوباره برات خریداری کرده و منافع این چند سال را افزوده باین میزان طلبکار میشوند گفته شد در هر حال باید تحقیق و رسیدگی بحساب اینها شده آنچه که طلبشان هست بطور صحیح اسکانشان نمایند.

عرایضه از رحیم خان چلیپانلو بحضور آقای میرزا سید محمد مجتهد ایفاد شده بود قرائت شد مشعر بر استدعا و درخواست عفو و اغماض از تقصیرات او بود آقا میرزا سید محمد جواب را برای مجلس رجوع کردند مذاکرات زیاد بمیان آمد که تحقیق شود و مجازات داده شود بعضی گفتند عجالة زنجیر از گردن او برداشته شود احسن الدوله اظهار داشتند که چون این مطلب راجع بآذربایجان است خوبست بآنجا فرستاده شود که تحقیقات لازمه بعمل آید در این موقع چون آخر مجلس بودو وکلای آذربایجان هم حاضر بودند مذاکرات تا همین جا ختم شد که بعد از روی تحقیق رسیدگی شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 114

جلسه: 114

مذاکرات روز سه شنبه 20 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 18 رآقا میرزا طاهر قرائت کردند.

بدایة شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد مواد و فصولی که راجع بدستورالعمل حکام بود تنقیح شده بود در مجلس قرائت شد.

پس از قرائت چند فصل رئیس اظهار کردند که تلگرافی از حضرت عبدالعظیم بزنجان شده و از قراریکه میگویند بهمین مضمون چهارده تلگراف بسایر ولایات شده است حالا میخوانند معلوم میشود قرائت شد.

(صورت تلگراف نمره 95)

از زنجان بطهران

حضور مبارك رئیس و اعضای مجلس مقدس دامت برکاتهم الیوم تلگرافی بمضمون ذیل:

حضور حجج اسلام دامت برکاتهم فصلی دایر بحفظ قوانین اسلام و هیئت مجتهدین عظام و سایر اصلاحات مردود و مکنون منکشف عموم متحیر اساس دین متزلزل جهة پیش آمد غیر معهود اغلب علما بحکم تکلیف مهاجر بزاویه مقدس عازم عتبات موقع اقدامات لازم فضل الله نوری، احمدالحسینی الطباطبائی، احمدالحسینی عراقی، علی، علی اکبر، رسید آخوند ملاقربانعلی بدست برادرزاده خودش داده بمدرسه شاهی که چند ماهست ضبط کرده جمعی از اشرار و طلاب راجع کرده خیال دارند فردا باز افسادی برپا نمایند بلکه بتوانند بازری بسته باشند محض اطلاع عرض شد تا چه وقت خون جگر از این شخص مخبط بخوریم تا چه اندازه روزگار ولایت اینطور خواهد گذشت چرا دولت و اعضای مجلس مقدس حکم این شخص مفسد مخبط را نمیفرمایند چرا حضرت والا امیراعظم که مامور تنبیه اشرار است حرکت نمیفرمایند بذات پاك پروردگار شب و روز برای مردم آسودگی و امنیت نیست استدعا داریم در قلع این اشرار اقدام فوری فرمایید والا خیال مفسده عظیمه دارندو کشتار زیاد خواهد شد.

(انجمن زنجان).

آقا میرزا سید محمد مجتهد- این تلگراف از کجا و بکی مخابره شده.

رئیس- این تلگراف از زنجان بمجلس شده که تلگرافی از طرف جناب حاج شیخ فضل الله بمضمونی که قرائت شد با آنجا مخابره شده.

آقا میرزا محمود خوانساری- آیا تلگراف خانه باید مواظب حفظ امنیت باشد یا نه اینگونه تلگرافات را که باعث قتل و غارت است میکنند آیا خیانت نیست.

صدیق حضرت- این که تاکنون گفته شد که ادارات دولتی بمقاطعه داده نشود محض همین است در هیچ دولتی اینگونه تلگرافات نمیشود.

اسدالله میرزا- اولا در قانون اساسی قید شده که تلگرافات رمز مجاز است ثانیا صدیق حضرت گفتند که در سایر ممالك اینگونه تلگرافات نمیشود شما هر تلگرافی که از آن مهیج تر نباشد بدهید مخابره میکنند ولی فی الفور ضبطیه حاضر است ممانعت مینماید.

ثالثا اینگونه تلگرافات در تمام نقاط منتج نتیجه نخواهد شد مگر دردو سه ولایت که مثل حاجی آقا محسن وغیر او باشند.

سید الحکما- در مسئله تلگرافات رمزی صحیح است اما اینکه در همه جا منتج نخواهد شد معلوم نیست شاید باعث تولید خیلی مفسده ها بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- در موقعی که این تگلرافات رسیده عنوان کردن تلگراف خانه خارج از موضوع اهم است این مطلب باید در جزء صدم گفتگو شود شما در اصل اساس گفتگو نمایید تلگراف و پست آزاد است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- چاره فساد را باید کرد.

اسدالله میرزا- ممکن است وکلای ولایات تلگرافی بولایات خود بکنند که همچو تلگرافی رسیده اسباب توحش نشود این اشخاص میخواهند اساس را بر هم بزنند (گفتند صحیح است).

حاج محمد اسمعیل اقا- این تلگراف را باولیای دولت ارائه نماعید یا امشب علاج کنند یا واگذازر بملت نماید تا خودشان علاج کنند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- خیال اینها جز فساد چیزی نیست گفتگوی ما در یك كلمه بود كه علماء نظار جزو مجلس باشند آنها میگویند در خارج از مجلس باشند علاوه كاغذی بشاه نوشته كه ما میرویم بقم وتمام علماء را جمع كرده و چه كارها میكنیم یعنی كه سلطنت شما بباد برود واز آن گذشته نوشته اند كه مجلس باصول اربعه ما كار نداشته باشد توحید، نبوت، امامت، معاد. من نمیدانم اینها چه ربطی بمجلس دارد كار از اینها گذشته یا دولت رفع نماید یا واگذار بملت كند.

آقا شیخ یوسف- خدمت اینگونه حجج اسلامی كه امروز اسلام از وجود مباركشان هیجانی دارد عرض میكنم شما چه اقدامی در پیشرفت احكام اسلام وچه خدمتی به مسلمین تاكنون كرده اید كدام مریض خانه را دایر ساختید كدام مدرسه را تاسیس نمودید جز اینكه منهیات شرع شیوع داشت و شما مشغول بخود بودید حالا كه خلق بهیجان آمده میخواهند حفظ اسلام و مملكت را بكنند ممانعت مینمایید.

وكیل الرعایا- همین كه گفته شد رفع آنها را از وزارت داخله بخواهند صحیح است و در حقیقت اینگونه اشخاص مستحق مجازات سخت میباشند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- از نحوست دو ظلم ما باین مجلس رسیدیم یكی از دیوان یكی از چنین علماء هیچوقت ما چنین علما را علما نمیدانستیم حالا هم نخواهیم دانست ولی تا حال با ما راه رفتند و ما هم با آنها راه رفتیم اما بعد از یان باید بمردم فهماند كه آنها جزو علما نیستند و در این تلگراف ذكر شده كه جناب ملاقربانعلی اقداماتی نموده معلوم نیست چه كرده باشد ایشان مخالف مشروطیت نیستند اگرنسبت داده شود ظلم است پس باید تحقیق كرد كه ایشان هم مخالف با مشروطیت هستند یانه؟

آقا میرزا سید محمد مجتهد- جناب اخوند هیچوقت از خانه بیرون نمیاید و خبر از جایی ندارد اینها كار آدمهای ایشان است.

لسان الحكما- خوبست حجج اسلام تلگرافی بآخوند مخابره نمایند.

آقا میرزا سید محمدمجتهد- ثمر ندارد نمیگذارند باو برسد.

موتمن الممالك- جناب اخوند را هر قدر منزه بدانید صحیح است ولی اتباع ایشان در نهایت شرارت هستند.

آقا سید حسن تقی زاده- باز عرض میكنم كه مذاكره در تلگراف خانه و كسان جناب آخوند نباید بشود اول بایدكسی كه در اینجا باعث این مفسده شده و در حقیقت باعث قتل حكومت زنجان و همچنین سبب اغتشاش های سایر ولایات گردیده چاره او را باید كرد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- آنچه لازمه مساعدت بشود یا با این مرد كردیم پیغام دادیم آدم فرستادیم وگفتیم بیاییم شما را بیاوریم وملت را وادار نماییم كه از شما استقبال نمایید ابدا متقاعد نشد و جز تخریب اساس مشروطیت هیچ غرضی ندارد.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- اعتقاد بنده این است كه این نوع علنا ضررشان بر اسلام از همه چیز زیادتر است بعد از آنكه حضرت حجة الاسلام آن اقدام را فرمودند اساس مشروطیت در اسلام برقرار شد و بر تمام عالم و خودمان مبرهن گردید كه اسلاممانع از تمدن وترقی نیست ولی وقتیكه چنین شخصی پیشوا باشد كه رشوه بگیرد و خاك مملكت را بفروشد باعث سستی عقاید اكثر عوام خواهد شد و اجانب گمان میكنند كه اسلام مانع از ترقیست پس باید معرفی اینگونه علما را بمردم كرد.

آقا شیخ حسین- میخواهم این صدا را بتمام موكلین رسانم كه ما رعیت حضرت حجة عصر (ع) هستیم آنحضرت امر فرموده اطاعت عالم را بنماییم ولی آن عالم باید دارای سه صفت باشد صائنا لدینه تاركالهویه مطبعا لامرمولاء) وقتیكه دارای این سه صفت نباشد آن عالم هم مثل سایر ناس است وواجب الاطاعه نیست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- بنا شد كسیكه فتنه در بلاد اسلام بكند آن آیه كه در اینخصوص وارد شده اید خواند و حكمش معلوم است حال من نمیگویم كه محض این تلگراف مردم بهم خواهند ریخت ولی امروزه تكلیف این است كه تمام یكی شده حفظ امنیت اسلام را نمایید شما كه وكلائید وعلما حاضرند همه شیعه هستید اینكه میگوید «مكنونات خواطر مكشوف» این مرد میخواهد تمام را نسبت بكفر بدهد یك علاجی بكنید آن فصل نظارت علما كه بجهة حفظ اسلام ضمیمه قانون اساسی شده هیمه جا تلگرافات كنید و بمردم بفهمانید كه این مرد غرضی جز فساد ندارد و اینكه گفته شد باز از دولت رفع این مفاسد خواسته شود باید طوری خواست كه دیگر دولت غیر از چاره فوری مفری نداشته باشد.

آقا شیخ یوسف- ایا آقایان علما نجف شیخ را نمیشناسند خدمت آقای حاجی میرزا حسین نوری بودم میفرمود این وجود طوری مستغرض در دنیا و مقطور بفساد است که مثل ندارد. (مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 115

جلسه: 115

مذاکرات پنجشنبه 22 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه وقایع و مذاکرات روز سه شنبه 20 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا سید محمد تقی- مسئله مهمی است که باید جلوگیری شود گویا خبر کرده اند که فردا خلق با اسلحه بمسجد شاه بروند در این مواقع حتی الامکان باید از فتنه جلوگیری شود.

حاجی محمد تقی- از طرف وزارت داخله در اینخصوص چه اقدامی شده است؟

آقا میرزا سید علینقی- اینکه از وزارت داخله تامین خواسته میشود محض آنست که خلق پاره اقدامات نکنند که دفع فاسد بافسد بشود.

حاج محمدتقی- پریروز قرار شد در 24 ساعت وزیر داخله اقدامات فوری بکند که رفع غائله بشود اگر نکرد خود ملت اقدام کنید چطور شد؟

آقا سید محمدتقی- ملت خود بخود حقی ندارد اقدامی بکند در این موقع باید از طرف مجلس جلوگیری شود که اسباب مسئولیت نباشد.

آقا شیخ حسین- معلوم نیست که ملت میخواهد کارهای شرارت آمیز بکند البته آنها هم مسلمان هستند بواسطه آن تگلراف بهیجان آمده اند آنقدریکه ملت از مجلس فرمان بردار است از وزارت داخله نیست هر گاه متفق هستید اعلانی از طرف مجلس بشود که ملت اقدامی نکنند تا خود مجلس بتدابیر عملی رفع این غائله را بکند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این مطلب صحیح و پسندیده است ولی باید فهمید که چطور میبایست مجلس از این فتنه جلوگیری کند آیا اشخاصی که از طرف وزارت داخله و حکومت متصدی کار هستند و باید جلوگیری کنند آنها باید رفع کنند یا اینکه واگذار بمجلس کنند و مجلس را باین جزئیات مشغول نمایند.

آقا شیخ حسین- اولا این فتنه را باید رفع کرد ثانیا در صدد اصلاح باید برآمد.

حسام الاسلام- اینکه دوستان شیخ بایشان نسبت میدهند که شیخ درد دین دارند خلاف است چون شیخ اجرت گرفته یا باید کار را بانجام رساند یا اینکه باید ترتیبات روحانی مجلس بکلی بایشان واگذار شود.

احسن الدوله- بنده تا حال حمالة الحطب شنیده بودم مصداقش را دیدم وکلا هستند در انجمن عرایض تا حال چهار دفعه تظلمات این مردم راجع ببعضی وزارتخانها شده یك جواب مسکتی نداده اند از طرف دیگر کارهای فوق العاده هم میکنند و کاری از مجلس کم نکرده می افزایند.

صدر نطنزی- تاکنون بتجربه معلوم شده است که هر وقت از مجلس اخطاری شد که فلانجا را اصلاح نمایند بمسامحه میگذرانند تا بعد از آنکه آنچه را باید نشود شده و خلق دست کشیدند آنوقت مینویسند اصلاح کردیم در فقره حضرت عبدالعظیم هم همینطور است.

مستشارالدوله- نه این است که وزارت داخله در اینباب ساکت باشد دیروز در کمیسیون مالیه بودیم معاون وزارت داخله را خواستند و خیلی صحبت شد دیشب در شمیران خدمت آقای آقا سید عبدالله مجتهد بودندو در صدد برآمده بالاخره قرار شد که دو نفر یکی ازطرف علما بطور نصیحت و یکی از طرف دولت بطور تهدید بروند و بشیخ اظهار کنند که عجالة بودن در اینجا صحیح نیست چندی بروید به ییلاق تا رفع این غائله بشود البته حالا اقدامات لازمه را خواهند نمود.

آقا سید حسن تقی زاده- معنی مساوات این است که تمام افراد مردم در کار خوب و بد مساوی باشند هر که خوب کرد خوب باشند وهر که بد کردید سابق بر این هر گاه یك حمالی یك کار بدی میکرد او را میرغضب میگفتند ولیکن این مرد با این مفسده هایی که برپا کرد هنوز امر مشتبه است و پاره ملاحظات میشود آن مسئله قزوین آن مسئله زنجان وجاهای دیگر پس ملاحظه بیخود است باید مفسدین را دفع و فتنه را رفع نمود. و آن روزیکه گفتگو شد همه احسنت گفتند حالا امروز میگویند صحیح نیست معلوم میشود مجلس باین مفسدین اهمیت میدهد من برملا میگویم که در کمیسیون بعد از گفتگوی زیاد قرار شد که دولت جدا بآنها حکم کند که بروند شمیرانات چنانچه مخالفت کردند آن وقت آنها مخالف دولت و مجلس و ملت خواهند بود و در آن حال دولت باید به نظر یاغی گری بآنها نگاه کند وهر کدام از آنها که بشهر بیایند بحکم قانون مجازات شوند و در صورت امتثال و اطاعت امر دولت و ملت کمال احترام را از آنها خواهد کرد که بدون حدوث مفسده بروند.

معین التجار- عقیده بنده این است که ابدا ملت با آنها طرف نشود و هتك احترام زاویه مقدسه هم فراهم نگردد دولت با علمای اعلام رفع غائله را بکنند. آقا ملا محسن- هیچ کس راضی نمیشود که مفسده برپا شود و اختلاف کلمه حاصل گردد ولی سریعاً از طرف علما و دولت اقدامی بشود که ملت هم مطمئن باشند.

وکیل التجار- در این که ازطرف ملت نباید اقدامی بشود شبهه نیست اینهم که کار باینجا رسیده از سوء حرکات خود آنها است که رعایت احترام زاویه مقدسه را منظور نداشته چند نفر رادر آنجا کتك زدند.

آقا میرزا محمود- بنده خدمت شیخ رسیدم خلاصه گفتار ایشان این است که اهل مجلس و افراد ملت را تکفیر کرده بهیچ طوری نمیشود جلوگیری کرد باید فکر صحیحی کرد.

دکتر ولی الله خان- هر گاه مجتهد مقلد برخلاف شرع رفتار نماید او بقوه تقلیدیه صدمه زده است پس بر علما و دین دارها لازم است که از این مفسده جلوگیری نمایند تمام مردم میگویند که این مجلس از یمن اقدام علما تشکیل یافت حالا بواسطه اینگونه اشخاص میگویند علما مضر بحال مجلس هستند باید رفع این شبهه را کرد.

آقا سیدمهدی- چندی قبل که آقای آقا سید عبدالله و آقای آقای سید محمد مجتهد بمجلس تشریف آوردند و فرمودند شیخ حضرت عبدالعظیم رفته و در رفتن خودشان بجهة عودت دادن از مجلس رای خواستند هر کدامی را بی اظهار کردند و بالاخره برفتن رای داده نشد بنده عقیده خودم را عرض کردم حالا هم عرض میکنم چاره نیست جز این که دولت باتفاق علما رفع این مفسده را بکند زیرا که حضرت عبدالعظیم مامن است و ازآن گذشته آنها هم دست خود را نبسته اند هر گاه جمعیت بروند زد و خورد زیاد اتفاق خواهد افتاد.

آقا سید محمد تقی- مطلب دیگر اینکه دیروز نسبت بمحقق الدوله خلاف ترتیبی رفتار شده و صدمه وارد آمد میخواستند ایشان را بکشند از خودشان تحقیق کنید.

محقق الدوله- آب بهارستان قدری وقف و قدری مال بهارستان است دستخطها صادر کرده و آب را میبرند بنده باغبان باشی اینجا سپردم که شما همان ترتیب رفتار نمایید دیروز باغبان باشی آمد که آب را برده اند باغ حاجی باقر صراف گفتم برونديك نفر آدم عاقل از طرف آنها بیاورند يك نفر آمد سوال و جواب شد مجددا باغبان باشی آمد گفتم بروید بخودش بگویید دیروز بعضی از وکلا خانه معین التجار مهمان بودند بخیال اینکه بنده آنجا بودم شش نفر تفنگچی آمده بودند آنجا که بنده را بکشند جهت این کار چه بوده است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این نسبت را نباید بحاجی باقر داد ایشان آنجا نبودند واز این نسبتها هم مبری هستند.

مرتضی قلیخان- گویا معین التجار ایشان را بشناسند باید تحقیق بشود و بمجازات برسند البته حاجی باقر بچنین کاری راضی نخواهد بود.

حاجی معین التجار- چند نفر از وکلا منزل بنده بودند گفتند ما فدائی ملت و وکلا هستیم امروز محقق الدوله نسبت مستبد بما داده بنده بحاجی محمد اسمعیل آقا گفتم ایشان رفتندو آنها را ساکت کردند.

آقا سید حسن تقی زاده- این اشخاص بواسطه اینکه بمنزل وکیلی بدون اذن داخل شدند و سوء قصدی بوکیل دیگر ابراز کردند باید بمجازات برسند.

وکیل التجار- هر وقت یك اتفاقی افتاد جلوگیری نشد بعد به یك نفر وکیل گلوله انداختند جلوگیری نشد حالا شش نفر بقصد کشتن یکنفر وکیل میروند اگر جلوگیری نشود منجر بفساد خواهد شد.

آقا سیدمهدی- این شخص که میگوید بمن نسبت مستبد داده اند خود او یکی از مستبدین است که از تبریز او را بیرون کرده اند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اشتباه نشود خود جناب حاجی باقر شخص منزه هستند.

محقق الدوله- مدتی است که جمعی از اهالی نظام در اینجا متظلم و متحصن هستند و از ترتیب وزارت جنگ هم مسبوق هستیم خوب است اخطاری بوزراتخانها بشود که این بیچاره ها را آسوده نمایند.

حاجی محمد تقی- تکلیف فردا چیست خوب است زودتر اطلاع بدهند که فردا بازارها را باز کنند و اقدامی نکنند تا از طرف علما و دولت رفع این غائله بشود.

رئیس- خوب سی نفر ازوکلا از اهل بازار هستند انجام این کار در عهده آنها است که جلوگیری نمایند.

حاج محمد تقی- تا مجلس تمام شود دیر میشود خوب است زودتر اطلاع داده شود.

آقا سید محمدتقی- ضرر ندارد چند نفر از وکلا بروند و ببازار اطلاع بدهند که فردا بازار را باز کنند.

آقاحسینقلی- خوب است جارچی برود خبر کند.

حاج محمد ابراهیم- جارچی نمیرسد منهم نخواهم رسید که بصنف بازار اطلاع بدهم خوب است لائحه نوشته شود که فردا روی منبر خوانده شود و مردم متفرق شوند (گفتند لایحه نوشته شود و هم حالا ببازار اطلاع داده شود).

وکیل التجار- بعقیده بنده بانجمنها نوشته شود خود آنها مردم را متفرق کنند.

رئیس- نتیجه همین شد که چیزی از طرف مجلس نوشته شود بانجمنها.

وکیل التجار- یك فکری هم باید برای امنیت زواری که میروند بشود.

حاج محمد ابراهیم- متواتر شنیدم که قریب پانصد نفر از اشرار والواط سنگلج را جمع کرده برده اند بحضرت عبدالعظیم گمان من این است که هر چه زودتر این لایحه را نوشته و مهر کنند و بنده بروم مردم را ساکت کنم که مبادا فسادی برپا شود.

محقق الدوله- در صورتیکه این چند روزه بواسطه این تلگرافاتیکه باطراف شده مغشوش گردیده ببینیم آیا تلگرافخانه حق دارد که بدون اجازه وزارت داخله و دولت این تلگراف را مخابره نماید.

حاج محمد اسمعیل آقا- مادامیکه از طرف دولت اخطار نشده که چنین تلگرافات شود پست و تلگراف آزاد است.

صدیق حضرت- مالیه باید بتصویب مجلس باشد ببینیم مجلس تصویب میکند که تلگرافخانه مقاطعه داده شود.

رئیس- مال امسال نیست در دو سال قبل پنج ساله اجاره داده شده است هر گاه سایر چیزهایی که پیش اجاره داده شده است تغییر میکند اینهم تغییر میکند.

صدیق حضرت- فرق نمیکند باید نگذاشت که کلاه ملت را بردارند.

اسدالله میرزا- میگویید جلوگیری از آزادی تلگراف شود در زمان استبداد این طور تلگرافات که از طرف ملت میشده تلگرافخانه بمحض دیدن مخابره میکرد در صورتیکه دولت میتوانست جلوگیری نماید این اساس برپا شده محض آزادی تلگراف بوده بنده حاضر هستم که مدلل دارم که این تلگرافات که از حضرت عبدالعظیم شده ثمری جز در عراق و زنجان نخواهد بخشید باینحال چطور میشود از آزادی تلگراف جلوگیری شود.

حاج محمداسمعیل آقا- تلگراف آزاد است.

آقا میراز فضلعلی آقا- در قانون اساسی نوشته شده که تلگراف آزاد است و در این مصالح عموم ملت منظور است حال یکنفر یك کاری کرده نمیشود از همه این مصالح اغماض کرد گذشته اگر این را تلگراف خانه نمیکرد با سیم کمپانی وانگلیس میکردند.

وکیل التجار- باید تلگراف کنند بمجازات برسد.

آقا شیخ عبدالکریم- عقلا وشرعا در این مواردی که تولید فتنه میشود آزادی نیست.

آقا سید حسین- اگر تلگراف آزاد نباشد ضرر آن بملت عاید خواهد شد والا دولت در هرموقع بخواهد تلگراف بکندمیتواند.

رئیس- بیش ازین در این موضوع مذاکره نشود لایحه از طرف پنج انجمن بمجلس رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون حضور محترم وکلای مجلس مقدس روز چهارشنبه جناب آقا میرزا ابراهیم خان منشی سابق سفارت فرانسه که در بعضی از انجمنها سمت عضویت دارند و بخلوص وطن پرستی از شغل چندین ساله خود استعفا داده اند محض زیارت بحضرت عبدالعظیم میروند در آنجا با شیخ شاپور مشغول صحبت بودند که چند نفر از کسان شیخ فضل الله با چوب و قداره ریخته و صدمه زیاد بر ایشان وارد میآورند و ایشان را میبرند خانه شیخ و پاره عبارات لاطائل بایشان گفته میشود بالاخره جمعی ایشان را خلاص میکنند در این صورت تکلیف اشخاصی که بزیارت میروند چیست اعضای انجمنها و سایر ملت اگراندکی صبر کنند همینکه کارد باستخوان آنها رسید تحمل نخواهند کرد خوب است هر چه زودتر جلو این مفاسد گرفته شود که منجر بمفاسد زیاد نگردد.

حسام الاسلام- سابقا عرض شد من لایکرم لایکرم این شخص دیگر قابل اکرام نیست باقی را عرض نمیکنم. آقا سید محمد تقی- کسی گمان نکند که غرض همراهی با این شخص است معلوم است این نوع اشخاص باید طرد و منع بشود ولی بطوری که تولید فتنه نشود. (گفتند که در جواب این لایحه بنویسند کهاز طرف ملت فردا اقدامی نشود تا علماء اعلام و مجلس مقدس بدستیاری دولت رفع این مفسده را بکنند و تاعصر نتیجه را اطلاع بدهند).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 116

جلسه: 116

مذاکرت روز سه شنبه 24 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 22 را آقای میرزا طاهر قرائت کردند.

حاج میرزا علی آقا وکیل محترم خراسان قبل از انعقاد مجلس اظهار داشتند که دو مطلب دارم یکی از آقایان وکلا استدعا میکنم که بنده را یك ماهه اجازه مرخصی بدهند که بروم مشهد و عیال خود را بیاورم چون محرمی ندارند مجبور هستم که شخصا بروم عموم از غیبت ایشان اظهار تاسف کردند ولی چون مطلب اضطراری بود راضی شدند مشروط بر اینکه زیاده از یکماه بطول نیانجامد مطلب دیگر از نویسندگان مجلس خواهشمندم که این مطالب را نوشته بسمع عموم برسانند و در زمان حضرت رسول (ص) این کتب حالیه مدون نبوده اغلب مطالب در دوره های بعد از راه مقدمیت واجب یا مستحب شد بزحمات زیاد تحقیق و تدقیق شد حال حالیه این مجلس هم مثل همان کتب ومدارس است و این مجلس بمنزله یك مدرسه است و کس را شبهه بر او مبهم مانده باشد و در موافقت این مجلس با اساس شرع مقدس در شبهه بوده باشد بنده حاضر هستم که از روی ادله شرعیه بر طبق آیات قرآنی و اخبار نبوی جزئیات و تکلیف را علی رؤس الاشهاد مدلل بدارم که سر موئی با احکام شرع مقدس مخالفت ندارد عموم حضار دعای خیر نموده بقاء و دوام وجود اینگونه اشخاص عالم حقیقی را از حضرت حق خواستار شدند.

بحرالعلوم کرمانی- عزیزترین چیزها وقت اینمجلس است علماء کرمان بنده را بوکالت انتخاب کردند این مطلب هم پوشیده نماند که اهالی کرمان دیناری هم بواسطه پریشانی اعانه بوکلا نداده اند از این باب هم کمال افتخار را داریم ولی اکنون بنده بواسطه پاره محظورات استعفا میخواهم.

تلگرافی از عراق رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط آقا سید حسن تقی زاده حضور وکلای اعظام صمصام الملك که مأمور حرکت دادن حاج آقا محسن بود واردشد پیش از آنکه از طرف صمصام الملك اقدام شود حاج آقا محسن اشرار را فرستاده

دکاکین را بسته دیشب جمعی در پشت بام بازارها وغیره مشغول شلیك بودند امنیت سلب زودتر علاج نمایید. (انجمن محلی عراض) ایضاً بتوسط آقای تقی زاده حضور مجلس بعد از تراکم تلگرافات حاجی آقا محسن رفته بدهات و حال دعوت کردبشهر تعدیات و ظلم زیاد از سابق خاصه نسبت باهل انجمن همه نوع تهدید میشود هر گاه جلوگیری نشود جان فدائیان در خطر خواهد بود مستدعی آنکه هر طور صلاح بدانید رفع این اشرار را بنمایید الغوث الغوث انجمن اتحادیه عراق.

احسن الدوله- جهة آنکه مثل سالارالدوله که پسر شاه بودو یاغی شد در 24 ساعت او را گرفتار کردند ولی حاجی آقا محسن وهر کس مدعی مجلس میشود روز بروز تقویتش زیادتر میشود چیست.

آقا شیخ ابراهیم- در زنجان بهم ریخته اند دو تلگراف آمده گفته اند انجمن و مجلس حرام است شهر مغشوش است هر چه اصرار میکنیم مأمور و حام برود بطفره میگذرانند امروز صبح رفتم برای تحصیل جواب. در دربار تمام اجزا تعطیل کرده مواجب میخواهند.

آقا میرزا محمود- دیروز شنیدم یکی میگفت در حضرت عبدالعظیم جمعی سوار را دیدم پس از تحقیق معلوم شد اینها را پسر حاج آقا محسن خواسته وآنها را بلباس مبدل فرستاده که اگر اقدامی شود آنها هم زد و خورد نمایند.

آقا میرزا محسن- مسئله عراق و حاجی آقا محسن زیاد از این است که در این تلگراف است دیروز برای بنده در این باب کاغذ و تلگراف آمده بود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنظر بنده اولیاء دولت در این موقع خیانت میکنند ولی بواسطه آن اتحادیکه از دو ماه قبل حاصل شد نمیتوانم این کلمه را نگویم بلکه پرتست میکنم که حاجی آقا محسن قوه جدیدی بجهة خودش تحصیل نکرده و همچنین جاهای دیگر جهة اینکه اقدام فوری نمیشود و مفسدین در دو فرسنگی شهر نشسته اند و جلوگیری نمیشود بلکه مساعدت با آنها میکنند بیست و پنج تلگراف میکند مجانی میشود در زنجان از طرف رئیس قشون مظفرالدوله و توپچیها که نوکر دولتند تحریك میشوند.

حاجی سید آقا- تحریك میکنند که وکلا را بکشید دیشب بنده با اشراف میرفتیم مردی آمد نسبت به بنده دست درازی کرده زننده هم معلوم است تا حال اگر فحش میشنیدیم دیگر کتك نمیخوردیم.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- خیانت را ببعضیها نسبت میدهند هنوز معلوم نشده ولی چیزیکه مشهود شده است آقایانیکه قوه مجریه هستند هیچ درصدد رفع نیستند بلکه همراهی هم بآنها میکنند اگر ما همه روزه اینجا برای این جزئیات گفتگو کنیم اوقات ما ضایع خواهد شد هر چه گفتگو میشود همین قسم میماند آن روز در خصوص وزارت جنگ گفتگو شد نتیجه معلوم نشد.

اسدالله میرزا- درخصوص حاجی آقا محسن حقیقه سر مکنونی است که هر چندی ایشان چند فرسنگ حرکت میکنند دوباره بواسطه تلگراف غیبی عودت میکنند حالت حالیه عراق طوری مغشوش است که لاینقطع شلیك تفنگ است وامنیت سلب شده است.

عمادالحکما- صورت تلگرافات را از تلگرافخانه بخواهند آن طوریکه زیرآنها نوشته شده مجانی باشد معلوم میشود که امر کی بوده است.

وکیل التجار- مطلب باید مشتبه نباشد همین قدر قهمیده شده که این تحریکات از کجا است دیگر زندگی نیست گمانم این است که بیش از این هم تحمل کردن جایز نباشد که اتصالا در اطراف آدم کشته شود و مال بغارت برود و هر چه بوزارتخانها رجوع شود هیچ اثری نبخشد در خصوص طوالش مکرر تظلم شده نسبت را برعیت داده کسی که باعث قتل و غارت شده او را نمیخواهند.

ثقة الاسلام- این اغتشاشات معلوم راه چاره را بگویید.

آقا سید حسن تقی زاد ه- علاج ظاهر است باید لایحه نوشته شود.

بوزارت داخله که هر چه نوشته شد و گفته شد نتیجه نبخشید در خصصو اردبیل و غیره و ماکو گفته شد که اینها فوری است باید عاجلا جلوگیری شود نشد چهل وچهار طایفه در اردبیل بهم ریختند در ماکو هفتصد خانوار متواری شده اند آنچه باید قتل وغارت بشود شد هیچ اقدامی نشده جدا جلوگیری را از ایشان بخواهید از حاجی آقا محسن قرار بود که همان روزها جلوگیر ی شود چه شد؟

حسام الاسلام- اعتقاد بنده این است که هیئت وزرا را بخواهید و مسئولیت را بعهده تمام آنها بگذاریم اگر اقدام شد فبها والا وکلا کلا استعفا بدهند وتکلیف را بخود ملت واگذار نمایند.

احسن الدوله- بنده تمام تقصیر را از وکلا میدانم که مثل امزجه سوداوی در آنی بجوش آمده و بعد از دو ساعت از جوش و خروش میافتند والله دولتیها از شما مایوسند خودمان هم مأیوسیم.

حاج محمد اسمعیل آقا- مدتی هیئت وزرا هجوم آوردند که مجلس نمیگذارد ما مشغول کار بشویم محض اتمام حجت ما هم در این مدت نهایت همراهی را کردیم. اگر چه میدانیم همراهی کردن آنها هم مثمرثمری نیست نباید وزرا هم ملتفت نباشند عیب عمده در جای دیگر است آن اشخاصیکه دور دولت را گرفته اند نمیگذارند کار از پیش برود مسامحه بیش از این نمیشود قتل و غارت اردبیل از این جزئیات نیست تلگراف را پاره کرده اند معلوم نیست چه خبر است.

آقا میرزا محمود خوانساری- همه میدانند تشریف آوردن اعلیحضرت بمجلس تا چه اندازه مفید بوده و حاضر هم شده بودند که تشریف بیاورند آن اشخاصیکه اطراف شاه هستند نگذاشتند همه میدانید نمیخواهم اسم ببرم.

رئیس- آنچه بنظر میرسد معالجه همان است که حسام الاسلام گفت باید هیئت وزرا را یك مجلس خواست و تکلیف را معین کرد.

حاج معین التجار- در همان مجلس دوشنبه این گفتگو شود و ببینیم تا فردا صبح میشود آنها را حاضر کرد گویا اتابك تمام وزرا را بجهة روز دوشنبه خواسته اند.

حاجی میرزا آقا- این مجلس باید علنی باشد این مجلس غیر از این کمیسیونهاست.

رئیس- اگرمجلس علنی شد شرط دارد که هر کس یك سوالی نکند در سایر جاها هم قرار است که سؤالات را پیش مینویسند که بترتیب مذاکره شود و وقت ضایع نگردد.

حاج محمد اسمعیل آقا- گمانم این است مطالب زیاد نباشد.

مطلب یکی است باید پرسیده شود جهة آنکه از طرف دولت اقدام نمیشود در رفع این انقلابات چیست. حسام الاسلام- باید وزرا را خواست وکلا باشند حجج اسلام باشند تندنویس هم باشندولی تماشاچی نباشد (گفتند باید تماشاچی باشند).

حاج محمد تقی- باید تماشاچی باشد که تکلیف خودشان را بدانند. رقعه از طرف وزارت داخله بمجلس رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون بمجلس محترم شورای ملی مقصود وزارت داخله آن بود که مامور نظامنامه برود و رفع فساد را بنماید سردار امجد نوشته است مامور مخصوص بیاید و یك نفر هم از طرف مجلس خواسته اند که برود و رسیدگی نماید آن تلگراف شفارود را ملاحظه کرده هر طور مصلحت بدانید اقدام کنید تلگراف شفارود قرائت شد بتوسط وزارت داخله بخاکپای مبارك حوادثیکه در گرگان روداتفاق افتاده بعرض رسانیده یك کرور ضرر ملاعلی دهری با سایر اشرار وارد آورده بآنهم قناعت نکرده رعایای روسیه را وارد لکمهای ماهی گیری را سوزانیده ثلث گرگان رود بباد رفت باز هم باید ساکت باشیم یا رفع کنید یا واگذرا بخودمان نمایید.

آقا میرزا طاهر- تمام اینها دروغ است کاغذ رسیده که همین ارفع السلطنه اشرار خلخالی را دعوت کرده مردم را غارت نموده حال نسبتش را بجناب ملاعلی میدهند.

رئیس- التجار- در مملکت ایران دو هیئت داریم یکی دولت هر چه از ازطراف اخبار میرسد میگویید دروغ است در هفته گذشته وزرا فرمانفرما را حاکم تبریز کردند از تبریز تلگراف آمده که ما او را نمیخواهیم شما یك تکلیفی هم برای وزرا معین نمایید.

آقا سید حسن تقی زاده- ما بطور اصول مشروطیت رفتار نمیکنیم هر جا صرفه دارد رفتار میکنیم هر جا ندارد نمیکنیم در تمام دنیا کلیه مطالب بملاحظه یك نکته راجع بوزارتخانها است که آن مسئولیت باید ولی ما برخلاف رفتار میکنیم هم استقلال وزرا را میخواهیم و هم امنیت بلاد را و هر مطلبی که رجوع میشود میگویند نباید وقت معین کرد و حال آنکه باید خود وزارتخانها آن مطلب را فورا یا در وقت معین انجام بدهند واگر غیر از این باشد تکلیف معلوم است و بالمره امر بما مشتبه شده است که وزرا ثابت لایتغیر هستند.

صدیق حضرت- اهمیت امنیت داخله بیش از اینها است که در این جزئیات گفتگو شود و سرحد آذربایجان همانطور بماند الان باید باتابك تلفون بشود که فردا عصر هیئت وزرا حاضر شود بهمان آمدن هم قناعت نباید کرد باید کار ختم شود.

آقا سید جعفر- این حرف تمام است ولی میگوییم اگر مسامحه شود بحدی عرصه بر شما تنگ شود که هی نتوانید جلوگیری نمایید باید وزرا را خواست وکار را تمام کرد نه اینکه مثل آنروز وزیر مالیه بگوید من استعداد ندارم وزیر داخله بگوید طبیعت مملکت اینطور شده بعضی ها هم اظهار تشکر بکنند در خصوص اشخاصی هم که حضرت عبدالعظیم هستند اگر حرف شرعی دارند بگویند جواب بشنوند اگر ما عاجز شدیم آنها ما را متنبه کند والا ما تکلیف خودمان را بدانیم.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- آنها هیچ حرف شرعی ندارند حرف آنها در سر یکمسئله بود علما در خارج از مجلس باشند ما گفتیم در داخل باشند تلگرافی از کرمان رسید که بعضی از علما تلگرافی بر ضدیت با مجلس نمودند عجبا عجبا ما اهالی کرمان باقتضای وقت تماماً حاضریم در ابقاء مجلس جاناً و مالًا تلگرافی از سبزوار رسید حضور مجلس مقدس انجمن سبزوار را حاج میرزا حسن برقرار کرد ولی حاج میرزا حسین بر حسب تلگراف شیخ فضل الله در صدد تخریب انجمن است دیشب آدمهای حاج میرزا حسین ریخته بسر واعظ و او را زخم زده اند و در صدد قتل و اذیت اعضا انجمن هستند امنیت سلب شده رفع نمایید.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- آقایان سبزوار با هم ضدیت داشتند ولی میان حاج میرزا حسن و حاج میرزا حسین حرفی نبود حالا این حرکات یقینا ناشی از این تلگراف شده است.

وکیل الرعایا- وقتیکه اتابك وزرات داخله را قبول کرد اشخاصی مثل نایب السلطنه و غیره ضد مجلس بودند اگر میدید که با آنها پیشرفت ندارد چطور قبول کرد پس باید اینمطلب را دانست که کار یك ظاهری دارد که خیلی خوب و موجب اظهار تشکر و امتنان است ولی یك باطنی هم دارد که خیلی خراب است. بنده عرض میکنم اگر وزارت داخله از عهده برنمیآید استعفا بدهد تا ملت هر که را میداند معین کند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مملکت مدتی است رو بخرابی گذارده بود بمحض تبدیل سلطنت مستقله بمشروطیت نمیشود اخلاق مردم را تهذیب نموده معلوم است بواسطه تغییر وضع هم روزبروز در انقلاب است تقصیر وزراء حالیه هم نیست باید هر چه زودتر قوانین معین و مجری شود.

حسام الاسلام- امروز دو قوه در مملکت موجود است یکقوه در دست مجلس که بعاقلی رفتار میکند یکقوه هم در دست دیگری است مجلس باید قوه خود را زیاد کند و بر او غلبه حاصل نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- این صحبتهایی که در باب وزارت داخله میشود بعد از این طوری خواهد شد که وزیر داخله وزیر ثابت الوزاره باشد باید ما تمام کارها را بگردن وزرا بیندازیم حتی اینکه اگر در بلوچستان اتفاقی افتاد بگویند وزیر داخله مسئول است ولی با این ترتیب اگر در هر جزئی از وزیری همراهی بکنید خلاف و ضد است و هر یك از وکلا هم حق دارند از وزیری شکایت بکنند.

آقا شیخ حسین- قرار شد وزرا را بخواهند حاضر شوند دیگر این گفتگوها لازم نیست.

حاج امام جمعه- اعتقاد خودم را عرض میکنم مکرر گفته ام باز هم میگویم ما در این بهارستان آسوده نشسته ایم و روزی دو ساعت هم باینجا آمده و میرویم وابدا از سایر جاهای مملکت خبردار نیستیم که چه میشود تلگراف اردبیل رفته وغیر از صدای شلیك تفنگ یزی نشنیده شما گمان میکنید بهمین چند کلمه مملکت آسوده میشود من بر حسب تکلیف میگویم که تمام مردم داعی بفساد هستند تا مجازات نباشد نمیشود تا قوه مجریه نباشد منظم نخواهد شد تقصیر وزرا چیست قشون که ندارید پول که ندارید پس فکری کنید که امنیت حاصل شود حرف را باید بی غرضانه گفت.

آقاسید حسن تقی زاده- پیش از آنکه ما فکر بکنیم عقلای عالم فکر کرده اند و گفته اند که باید جسبید هیئت وزرا مسئول را گرفت وامنیت خواست اگر از عهده برنیامدند عزلشان کرد همین طور باید رفتار نمود تا اصلاح شود هر چه عقلا فکر بکنند غیر از این چیزی نخواهند گفت.

آقا سید محمد جعفر- این فرمایش حضرت امام جمعه صحیح است ولی آنها کی آثار اتحاد و اتفاق خود را ارائه دادند که بآنها مطمئن باشیم.

آقا سید حسین بروجردی- باید کار را ازراهش داخل شد نباید یکی یکی وزرا را چسبید باید هیئت وزرا را مسئول کار بکدیگر کرد که ضدیت در میان آنها نباشد در اینصورت تمام وزرا یکی خواهند شد و مواظب کار خواهند بود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- حالاما نباید باین مطلب بچسبیم که تقصیر با وزرا است یا باوکلا زنها و دخترهای مردم در خطرند در همه جا من تا حال بزبان نیاوردم که وکیل هستم زیرا که خجالت میکشم تا حال کاری برای ملت نکرده ایم خبر از عراق میرسد از سایر جاها اخبارات موحشه میرسد تاکنون در رفع این مفاسد چه اقداماتی شده است.

آقا سید حسن تقی زاده- مکرر گفته ام باز هم میگویم که هر کس میگوید نباید به وزرا چسبید خارج از مشروطیت است تکلیف مجلس نیست اصلاح مملکت را بکند یا اطراف شاه را صحیح ماید باید فقط وزرا را مسئول بداند.

حاج سید نصرالله- در این مطلب حرفی نیست که تمام مسئولیت با وزراست ولی باید یك اتفاقی در میانه باشد آنهم نمیشود مگر رفع سوء ظن شاه از مردم که اتصالا معدودی دور او جمع شده القاء شبهه مینمایند که این مردم با شما کار دارند اگر رفع این مطالب راکردید کارها اصلاح میشود.

حاج میرزا آقا- همه میفرمایید که باید دولت قوه خود را برای پیشرفت مشروطیت صرف کند بنده عرض میکنم صرف نمیشود آیا این پولیکه میرود بحضرت عبدالعظیم اگر بسرباز داده شود مملکت امن نمیشود.

مخبرالملك- مطلب همانست که گفته شد باید وزرا را خواست و حرف را تمام کرد که مسئولیت تمام وزرا معلوم شود آنروز وزیر داخله گفت مسئولیت داخله را راسا و سایر را تادیاً قبول کردم ما نباید این حرف را قبول کنیم انتخاب وزرا باید موافق رای رئیس الوزرا باشد ولی باید مسئولیت هر یك معلوم گردد مدتی است از دولت شکایت میشود من هم همراه هستم ولی قدری هم باید از ملت شکایت کنیم یکماه بعد از افتتاح مجلس پس از فکرهای زیاد قرار شد که یك سرمایه در یکجا جمع شده با آن کارها را صورت بدهند اغلب مردم هم اظهار همراهی میکردند ولی حالا خبری نیست همه با مجلس همراه هستند ولی در دادن پول حاضر نیستند خوب است در روزنامجات قدری همت خود را مصروف این مطلب دارند که مردم را تشویق کنند بهمراهی با بانك از رعایا خبر میرسد تفاوت عمل را نمیدهیم سایرین هم پول ببانك نمیدهند از قرارمعلوم باید پول را از خارج آورد الان پانزده روز است اعلان بلدیه منتشر شده است هیچ یك از این جراید درخصوص ترتیب این انجمن چیزی ننوشته اند در عوض اخبار لندن مینویسند خوب است نظر همه متوجه باین نکته شود که ما امروز قوه استعدادیه نداریم پول نداریم باید در این راه فکری کرد ودر صدد تشکیل بانك برآمد.

آقا سید جعفر- تمام این فرمایشات صحیح است ولی وزرا کجا ثروت باقی گذاردند تمام امتیازات را بخارجه دادند و ثروت خودشان را زیاد کردند با وجو این اگر امنیت بدهند مردم حاضرند که همه نوع همراهی بکنند حتی نسوان حلی و زیور خود را بفروشند و بدهند.

رئیس- برای عصر فردا میشود که وزرا حاضر شوند.

صدیق حضرت- تلفون میکنیم که فردا عصر اتابك با سایر وزرا حاضر شوند.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 117

جلسه: 117

مذاکرات روز یکشنبه 25 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 24 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

تلگرافی از کرمانشاه در جواب تلگراف مجلس که در دفع و جلوگیری از مفاسد شده بود بمجلس رسید قرائت کردند قریب باین مضمون. حضور حجج اسلام واعضاء مجلس در خصوص تلگرافیکه از طرف مجلس شده اشخاصیکه از مجلس و فرموده حجج اسلام انحراف جسته معلوم است قول چنین اشخاصی معتنابه نخواهد بود خاطر حجج اسلام و اعضای مجلس از طرف اهالی کرمانشاه آسوده باشد اگر چه اهالی این شهر مدتی است بظلم مستبدین گرفتار هستند امیدواریم در ظل توجه حضرت حجة عصر (ع) و نیات

حسنه آقای ظهیرالدوله تمام امورات بر وفق مقصود حاصل گردد (آقا مهدی) تلگرافی دیگر از استراباد رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون:

حضور مجلس و حجج اسلام دامت برکاتهم در فقره ظهور مخالفت شخصی بحمدالله تاکنون خیالات ایشان اثری نداشته است اینك هم نهایت شعف را حاصل نمودیم که عامه ناس از خیالات ایشان مسبوق شدند (و من لم یجعل الله نوراً فماله من نور) اعضای انجمن علمیه استرآباد و سایرین مترصد صدور اوامر مطاعه مجلس هستیم اشخاصیکه اظهار مخالفت کرده امیدواریم درظل مراحم حضرت حجة بمصداق آیه شریفع انما جزاء الدین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا و یصلبوا او تقطعوا ایدیهم وارجلهم من خلاف اوینفوا فی الارض مجازات بکنید (امضاء هشت نفر از علما و مجتهدین) تلگرافی از زنجان رسید قرائت شد قریب باینمضمون آقای آخوند ملاقربانعلی وارد مجلس شده چشم اهالی روشن جمعیت بجهت تماشا زیاد (حسین).

شیخ ابراهیم- بعد از آنکه حکومت را بیرون و انجمن را بهم زده اند خودشان درمسجد نشسته انجمن مخالف ترتیب داده وارد شده اند. در اینموقع بر حسب تمایل مجلس وزراء هفتگانه بمجلس آمدند وزیر داخله وزیر عدلیه وزیر تجارت وزیر علوم وزیر معادن وزیر مالیه.

رئیس- بواسطه اخبار موحشه که از اغتشاش ولایات بمجلس رسیده و دیروز مذاکره شد اعضاء مجلس چنین تقاضا کردند که وزراء تشریف بیاورند تا با حضور وکلا در رفع اختلال گفتگو شود.

حاجی سید نصرالله- در حقیقة این اوضاع ناگوار حواس همه رامختل کرده چاره باید کرد بعضیها تصور میکنند که از طرف دولت کوتاهی میشود پاره مطالب را مقایسه میکنند که چرا در مورد سالارالدوله سریعا اقدام شد ولی در سایر موارد جدا در مقام دفع و رفع برنمیآیند.

وزیر داخله- نه اینکه کوتاهی شده باشد در بعضی موارد اسباب کار فراهم است زود انجام میگیرد مسئله سالارالدوله در کرمانشاه همین طور در مسئله زنجان اسعدالدوله تلگراف کرده است که امنیت حاصل شده مقصرین را میگیرند در اردبیل هم اغتشاش آنجا بواسطه انجمن شده که حاج میرزا علی اکبر با دیگری اختلاف کرده کم کم نایره فتنه و اغتشاش شعله ور شده بهر حال تلگراف شده رفع خواد شد در خصوص آذربایجان آنروز مذاکره شد اقدامی شد ولی بتعویق افتاد باید یك حاکم مستقلی فرستاده شود تا این جزئیات رفع شود.

معین التجار- در خصوص عراق و آمدن حاج آقا محسن هنوز اقدامی نشده.

وزیر داخله- حالا باز مشغول اغتشاش شده ولی معلوم نشده که نمیخواهد بیاید صد سوار و سی قزاق مامورند که او را حرکت بدهند گویا وارد شده باشند این تلگراف هم حالا رسیده که سه روز مهلت خواسته تا حرکت نماید.

محتشم السلطنه- بعد از آنکه معلوم شد حاجی آقا محسن برگشته حکم شد حتماً چند سوار برود او را حرکت بدهد از ورود آنها هم تلگراف شد کمك هم خواستند بعراق تلگراف شد همراهی نمایند حالا این تلگراف از عراق رسیده قرئت شد باینمضون حضور حضرت اتابك اعظم پس از ورود صمصما الممالك حاج آقا محسن بطوریکه عرض شد از دهات خود جمعیت نموده بازارها را بسته فرستادم رئیس قشون بیاید در خانه نشسته بیرون نمیآید چون نسبت با حاجی آقا محسن دارد متعذر به معاذیر شد مخصوصا چند نفر توپچی وغیره خواستم سند وزارت جنگ را میخواهد حاجی آقا محسن بنای یاغیگری را گذارده دیشب در پشت بام بازارها و جای دیگر تفنگچی گذارده بارك شلیك میکردند اگر صمسام الممالك نبود برای چاکر واهل شهر خیلی محل خطر بود اغلب مردم بطرف حاجی آقا محسن رفته صمصام الممالك هم بپاره اقدامات اجازه ندارد هر روز از طرف شیخ فضل الله تلگرافات میرسد اگر این طور باشد تمام اموال و عرض مردم بهدر خواهد رفت شرم دارم از خیالات فاسده او بگویم اگر عرایض چاکر را اغراق بدانند تحقیق شود کار خیلی بالا گرفته اقدامات فوری لازم است.

محتشم السلطنه- این تلگرافات رسیده حکم شده صمصام الممالك با قزاق اقدامات مجدانه نماید پس از آن این تلگراف رسید بحمدالله شهر امن در باب حاج آقا محسن منتظر حکم قطعی هستیم حسن اتفاق قزاق از بروجرد وارد شده حکم شود قزاق دو روز بماند تا حرکت کند تلگرافی از طرف پسرهای حاجی آقا محسن رسیده بود قرائت شد حضور اتابك اعظم تلگراف مبارك مشعر بر احضار حاجی آقا محسن زیارت گردید سخت مریض شده بهیچوجه قادر بر حرکت نیست اگر شفا یافت میآید والا دنیا را وداع میکند.

وزیر داخله- مقصود اینست که آنچه تکلیف است تلگراف شود که بهر حالی هست بیاید استعداد حاجی آقا محسن هم معلوم است حال مجلس هر طور تصویب کند رفتار میشود.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- حاجی آقا محسن یاغی نبوده معلوم میشود تا حال حکم قطعی بر احضار او صادر نشده.

آقا میرزا فضلعلی آقا- درصدد این مطلب نیستیم که تقصیر را بر گردن یکدیگر ثابت کنیم حالا این ترتیب که پیش آمده اگر جلوگیری شود ممکن است رفع شود والاهمینکه شدت کرد ممکن نیست جلوگیری شود ماوکلا با خدای خود قسم یاد کرده ایم که ذره کوتاهی نکنیم با این عهد نباید ابدا راحتی را طالب باشیم از هیچ اقدامی نباید مضایقه کنیم مثلا اگر هیئت وزرا باید سه شب هم در تلگرافخانه بخوابند ور فع این اغتشاشات را بکنند نباید به مسامحه گذرانید چون قوه اجرا در دست آنها است همه نوع باید همراهی کنند واگر غیر از این باشد کار سخت خواهد شد.

صدیق حضرت- افسوس دارم که در هر مطلبی که ضرر بدولت دارد بمحض بروز سریعا در صدد جلوگیری برمیآید اما هر چه راجع بملت است مثل اردبیل و عراق وغیره هر قدر اخطار میشود هیچ اقدام نمیکنندواز این مطلب غفلت دارند که نه اینکه خلق اردبیل بکلی از دست خواهد رفت بلکه اردبیل بکلی از دست میرود همچنین مسئله حاجی آقا محسن و همچنین مسئله شیخ فضل الله درآنجا نشسته همه نوع فساد میکند و کسی درصدد نیست.

حسام الاسلام- وقت ملت خیلی تنگ شده ما در این مملکت دو نماینده داریم یکی وکلا که از طرف ملت نماینده هستند و یکی وزرا هیئت وزرا ضامن فساد مملکت هستند باید ضامن افعال یکدیگر هم باشند.

مستشارالدوله- این وقایعیکه از اطراف میرسد ببینیم از مقتضیات مملکت است یا خبر دیگری شده بنده عرض میکنم در صورتیکه درپای تخت مملکت فسادی بروز کند و بهیچوجه درصدد رفع آن برنیایند البته بجاهای دیگر سرایت خواهد کرد. در دو فرسخی شهر این مفسده برپا است هیئت وزرا میتوانستند شفاها رفع کنندوابدا از آن مذاکره نکرده از اطراف صحبت میکنند بنده سربسته عرض میکنم که وزرا باید بهتر از این توجه کنند و آن اصولی که درمشروطیت مقرر است ملاحظه نمایند و اگر جلوگیری از این فساد نکنند کار سخت خواهد شد.

حاجی امام جمعه- بنده میخواهم عرض کنم که هم وکلا مقصرند وهم وزرا امروز در مملکت دو هیئت هستند یکی وکلا یکی وزرا در سایر ممالك این دو هیئت یکی هستند دراینجا اینطور ینست چون رای آزاد است رای خود را میگویم آنطوریکه در سایر ممالك اتحاد دارند اینجا ندارند اما تقصیر وزرا اینست که از هر جا خبر انقلاب رسیده اگراز طرف وکلا سخت گیری شده اقدامی مینمایند واگر نشد هیچ گویا این مملکت مال آنها نیست قوه قوشنی امروزه اهم قوای مملکت است در هر امر دخالت او لازم است در اینمدت از طرف وزارت جنگ چه اقدامی شده است وزیر داخله از اوایل در کارها جدا اقدامی داشتندواین ایام قدری سست شده اند چنانچه بنده روز دوشنبه گذشته بواسطه عذری نتوانستم در کمیسیون وزرا حاضر شوم چند تلگراف رسیده بود فرستادم امروز جواب آنها رسیده.

اما تقصیر وکلا این است که نبایست بچسبند که وزرا مسئول هستند واصلاح را از آنها بخواهندو حال آنکه ما قوه مجریه نداریم و تا دستورالعمل حکام فرستاده نشود کار پیشرفت ندارد ودرست نخواهد شد بر فرض این هیئت وزیر را هم معزول کردیم با زحمات زیاد هشت نفر دیگر بجای اینها بگذارند باز بهمین ترتیب خواهد بود.

حاج سید نصرالله- از وقوع این حوادث نباد تعجب کرد در همه جا این اختلافات اتفاق افتاده چیزیکه هست یك مطلب هنوزبما معلوم نشده که آیا در حقیقت این مملکت مشروطه هست یا نه چنانچه میبینی بعضیها باعلیحضرت مشتبه کردند که این وکلا فقط با شاه کار دارند با این حال چطور میشود این سوء ظن را از قلب شاه خارج و این مطلب رافهماند که عمده مقصود حفظ استقلال سلطنت در این خانواده است وغیر از این هیچ مقصودی ملت ندارند و مادامیکه قلب شاه در رنجش است هیچ کاری پیشرفت نخواهد داشت.

آقا سید محمد جعفر- این ملت چه کرده اند وکلا چه اقدامی برخلاف نموده اند که اسباب سوء ظن شاه و باعث رنجش قلب مبارك ایشان باشد یك دستخط مختصر از طرف شاه بمجلس آمد چقدر اسباب مسرت مردم گردید.

وزیر داخله- گمان ندارم چنین چیزی باشد اگر هم باشد اصلاحش آسان است طریق اصلاحش را هم عرض میکنم.

حاج سید نصرالله- خدا شاهد است که ما غرضی جز اصلاح ملك و مملکت چیز دیگر نداریم.

وزیر داخله- توقع دارید بتوسط این هشت نفر تمام کارها اصلاح شود اینقدر وقت نگذشته که قابل اصلاح تمام کارها باشد باید تمام نظامنامه و دستورالعملها نوشته و فرستاده شود تا فرستاده نشود کارها اصلاح نخواهد شد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- مطلب این است که چند نفر اطراف شاه را گرفته نمیگذارند خاطر شاه آسوده باشد و فعلا با اساس مشروطیت همراهی نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- در همه جای دنیا که مشروطیت و مجلس است آنجاها وزرا میایند و با وکلا مباحثه میکنندو مطالب را از روی تحقیق بیکدیگر میفهمانند ولی در هیچ جا وزرا را از دو فرسخی نمیخواهند که از آنها اظهار امتنان و تشکر کنند این مطلب را هم قبل از وقت عرض میکنم که مطالب بنده تمام اعتراضات است. هیچ وزیری نباید با حضور وزیر دیگر از طرف او صحبت بدارد. چنانچه وزرا در اینحال بحران مملکت همه روزه حاضر میشدند ممکن بود ما در فاصله یکروز بنشینیم دراصلاح حل یك محل گفتگو کنیم و رفع فساد را بنماییم اما حالا که در بعضی از ایام بطور فوق العاده حضار میشوند وقت خیلی تنگ است باید بطور کلی در اصلاح حال مملکت صحبت کنیم.

ما نباید دخالت در جزئیات کارهای وزارتخانه ها بکنیم آنها هم نباید جزئیات کارهای خودشان را بما اطلاع بدهند ما باید بطور کلی اصلاح مملکت را بخواهیم مثلا در مسئله که چهار ماه است اخطار شده و همه قسم تاکید شده حالا راپورت نشان میدهند که مامور رفته اقدامات میشود. ما باید کلیه امنیت را از وزیر داخله چشم پوشیده بخواهیم این شخص وزیر یا اینست که منتهای کفایت خود را بخرج داده و بیش از این از عهده او برنمیآید دراینصورت باید استعفا بدهد یا اینکه از عهده او برمیاید ولی موانعی در پیش است در این صورت هم باید یا استعفا بدهد یا موانع را بمجلس اظهار کند مجلس همه روزه نمیتواند در جزئیات گفتگو کند.

اینکه گفته شد اگر اینها استعفا بدهند دیگر کسی را نداریم اشخاصی هستند که قوه زیادتر از این دارند منتها در انظار پست هستند این مطلب هم اشکالی ندارد در مملکت ایران سلطان میتواند مردمان پست را در یکروز بدرجه شخص اول برساند این عرض آخری خود را هم بکم شاید وزرا تا ششماه دیگر بمجلس نیایند باید این کمیسیونها را بهم زد و وزرا همه روزه در مجلس علنی حاضر شوند و در امورات مملکت صحبت کنند.

آقا میرزا محمود اصفهانی- بنده بی پرده عرض میکنم که تمام مردم این مفاسد را از وزرا میدانند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- چنانچه مذاکره شد شاه بمنزله سر وزرا و وکلا بمنزله قوی مملکت بمنزله جسم مادامیکه این اجزا از حال یکدیگر مستحضر نباشند کار از پیش نخواهد رفت مادامیکه شاه در یك محل مخصوص باشد و واسطه کار را وزرا قرار بدهد همانطوری میشود که در مصر واقع شد باید تمام از حال یکدیگر مسبوق باشند و بمعاونت یکدیگر کار بکنند.

حسنعلی خان- کرارا عرض کرده ام که ما باید تمیز فیمابین دو قوه مقننه و قوه مجریه را بدهیم تکلیف هر یك را وضاح نماییم لابد وزرا از این ملت هستندو تا آنها تکلیف خود را ندانند کار از پیش نخواهد رفت و در تمام ممالك قرار است مسئولیت را یك نفر قبول میکند وآن وزیر داخله است که باید سایر وزرا بتصویب او انتخاب شوند.

وزیر عدلیه- در همان روز اول که وزیر داخله بمجلس آمدند معرفی این هیئت را کردندو تاکنون هم از هیچکدام شکایت نکرده اند معلوم میشود از آنها مخالفتی ظاهر نشده و بتصویب ایشان انتخاب شده بودند.

حسنعلی خان- مقصود بنده این است بشور یکدیگر کار بکنند و مسئولیت داشته باشند از آنروز تاکنون چه وقت وزارت جنگ باین مجلس آمده با وجود این چطور وزیر داخله از وزرات جنگ مطمئن خواهد بود که بتواند مسئولیت وزارت جنگ را در عهده بگیرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- دو مطلب میخواهم عرض کنم هر گاه یکی از وزرا بوظیفه خود رفتار نکردومجلس عزل او را خواست و نتیجه نبخشید چه باید کرد در صورتیکه تمام امنیت مملکت امروز بسته بقشون است وزیر جنگی که مخالف با مجلس باشد چطور میشود مملکت آسوده باشد مطلب دیگر در باب پول است باید کمك کرد و تهیه پولی نمود.

وزیر داخله- در مسئله اول اقدام شده درمسئله دوم هم در دو ماه قبل اقدام شده از طرف دولت هم اقدام شده و میشود باید جدا مجلس هم همراهی کند و بانك را تشکیل بدهند و حقوق مردم را برسانند تا امورات مرتب شود.

آقا شیخ حسین- سابقا بنده عقیده خودم را در این موضوع اظهار کردم شخص وزیر داخله خوب از عهده کار برمیآید در این موقع که پای شرف در کار است باید هر گونه محظوری که در بین هست اظهار نماید تا رفع شود.

وکیل التجار- اینها برای اصلاح مملکت است مکرر عرض کرده ام وزرا بهر ترتیبی که صلاح بدانند باید بتمام ولایات اطلاع بدهند که شاه با ملت همراهی دارند و چند نفر هم که مخالفت کرده اند بمجازات برسند تا مردم آسوده شوندمسئله بانك هم سرانجام گیرد در خصوص حقوق قشون پس از اصلاح مالیه اول پولیکه گرفته شود باید بقشون داده شود.

حاج میرزا علی آقا- مملکت هم مثل انسان است انسان چطور از عقل شور میکند که فلان کار را بکنم یا نه اهالی مملکت هم باید از وزرا که بمنزله عقول عشره هستند شور نمایند که این مشروطیت را که ما گرفته ایم صلاح است که در لوازمات آن کوشش نماییم یا نه و از وزیر داخله که بمنزله عقل اول هستند جواب میخواهم.

وزیر داخله- بلی صلاح است و شما سی کرور نفوس هستید اتفقا نمایید هر چه موانع است از پیش بردارید.

(در این موقع مجلس ختم گردید.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 118

جلسه: 118

مذاکرات روز سه شنبه 27 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه ملاکرات روز یکشنبه 25 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

راپورتی از طرف حکومت دارالخلافه رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون که خاطر مبارك مسبوق است که عمل نان تا آخر جوزا با کمپانی بود و قرار شد تا آخر سرطان هم در عهده او باشد پس از چند روز کمپانی استعفا داد فدوی ناچار شده نانواها را خواسته و قرار گذاشته تا آخر سرطان بهمان ترتیب باشد عجالة هر روزه نانوا تفاوت قیمت میخواهد تکلیف فدوی چیست یا خود کمپانی قبول کند یا محلی از برای این تفاوت معین فرمایید.

آقا سید حسن- چنانچه می بینم در اوضاع مملکت بینهایت اختلال و اغتشاش تولید شده اخبارات متواتره از اطراف میرسد در هر موقع بوزرا در رفع اغتشاش اظهاری میشود عدم تعیین قوانین را پیشنهاد و مستمسك قرار میدهند مجلس مقدس باید وقت شریف خود را صرف مطالب جزئیه نکند و بوظایف صحیحه خود رفتار نماید.

آقا شیخ حسین- اینمطلب صحیح است ولی چون مسئله نان از مسائل مهمه ایست که جمعیت حواس اهالی مجلس که لازم ترین تمام مقدمات است موکول و منوط بر این مسئله است تشکیل و ترتیب انجمن بلدیه هم طول دارد لذا خوب است دقتی شود و قرار صحیحی در این کار بگذارند.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- هر مطلبی در موقع خود لازم است و دارای اهمیتی خواهد بود ولی باید بدانیم که کدام یك وظیفه مجلس است در این حال اغتشاش که ارکان اسلام متزلزل است و خوب پیش آمد خیلی از مخاطر میرود وظیفه مجلس که با واجبات برابر است وضع قوانین و تعیین حدود است چنانچه جرایدی که محتوی بر اکفار و آرای ما است بخارجه برود از ملاحظه اینمذاکرات بر حال ما حیرت خواهند کرد که ملتی که تازه از خواب غفلت بیدار شده در مقام حفظ و حراست خود برآمده اول در مسئله گوشت و نان خود مذاکره میکند اینك لازم است که مقدم بر تمام قوانین لازمه را از مجلس بگذرانند.

احسن الدوله- از سنه هزار ودویست وهشتاد و هشت ببعد که بنده بخاطر دارم این مسئله تفاوت قیمت از برای اجزای دیوانی و نانواها مثل تریاك شده که هر وقت بخواهند این تفاوت را قطع نمایند اینها بجزع خواهند افتاد باید کاری کرد که این عادت را یکمرتبه از آنها رفع نمایید.

رئیس- مسئله نان در همه جا اهمیت دارد چنانچه سال قبل در پارلمنت آلمان مبالغی در این باب گفتگو شد حالانمیشود این مطلب را مساهله گذراندناچار باید قراری داد که اسباب اغتشاش حواس اهالی مجلس فراهم نیاید آنمطلبی را هم که احسن الدوله گفتند صحیح است تفاوت قیمت عادتی ازبرای نانواها شده باید ببینیم ملت میتواندااین ضرر را قبول کند یا نه پس باید یکقراری گذاشت.

حاج محمد اسمعیل آقا- همانطوریکه تقریر فرمودید عمل نان از مسائل مهمه است خوب است چنانچه تیولات را برگردانیدند این تیول نانواها را هم برگردانند فرضا دولت هم این تفاوت را نداد از مردم خواهند گرفت حالا که سر خرمن است بهمین قیمت بماند در صورتیکه حالیه هم گران است چیزی طول نخواهد کشید که ترقی خواهد کرد پس بهتر اینست که مسئله گوشت قراری گذاشته شود چنانچه گوشت تا دیروز هفت عباسی بود وامروز قرار گذاشته اند که نوپا یکقران بفروشند عمل نان اگر قراری در آن گذاشته نشود گندم بخرواری بیست تومان خواهد رسید.

آقا میرزا محمود خوانساری- آنچه ما یاد داریم این تفاوت قیمت در این چند سال تیول شده است عنوان ظاهر انیست که نان یکمن شش عباسی و در حقیقة یکمن دو هزار است پس چه ضرر دارد قراری بگذارید که گندم بهر قیمتی باشد نان بهمان قیمت فروخته شود گفتند نمیشود.

شرف الدوله- باید کاری کرد که آذوقه یك سال تهیه دیده شود وزیر مالیه را خواست که صورت غله دیوانی و خالصه را معلوم نمایید و یك ترتیب صحیحی بگذارید.

حاج امام جمعه- در اینکه مردم را باید آسوده کرد حرفی نیست البته باید تمام ولایات را آسوده نمود کرارا هم دراین باب مذاکره شده و نتیجه نبخشیده گمانم اینست هر قدر در این موضوع گفتگو شود نتیجه نبخشد بهتر آنست بیست نفر از آقایان عظام که در این کار خبرت و بصیرت دارند مجلس مخصوصی تشکیل بدهند و نتیجه مذاکرات خود را بمجلس اطلاع بدهند.

وکیل الرعایا- باید دانست قراری که در مجلس داده میشود مجری میشود یا معطل میماند آنوقت گندم در سیستان است و نان خور در طهران چنانچه آقای نایب السلطنه آنروز متعهد شدند که دو هزار خروار گندم بدهند و زیاده از سیصد خروار گندم ندادند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این ترتیب که حاجی امام جمعه فرمودند خیلی صحیح است ولی این لایحه هم که از حکومت رسیده که تا آخر سرطان قراری گذاشته شود خوب است از آن هم رعایتی بشود.

رئیس- همین طور که حاجی آقا گفتند این ده پانزده روز را یك رای باید مجلس بدهد و گویا حالا گندم خرواری چهارده تومان است و بطوری که کمپانی قرار گذاشته بود میتوان گندم را خرواری یك تومان از قیمت نان گرانتر بخباز داد در اینصورت تفاوت خرواری یك تومان میشود ولی میگویند نانواها نمیگذارند بهر حال تفاوت روزی دویست و پنجاه تومان میشود این هم ضمیمه سایر ضررهاداده شود یا خیر؟

حاج سید نصرالله- رأی داده شود که غله دیوانی تسعیر شده بیاید بانبار و بصاحبان حقوق پول داده شود.

رئیس- در این مطلب تمام متفقند و مخالفی نیست البته باید همین طور رفتار شود.

مستشارالدوله- در کمیسیون مالیه این تدارك دیده میشود.

حاج محمد اسمعیل آقا- در این ورد بنده عرضی دارم از قراری اخبار موثقه خالصجات اطراف طهران که تیول بوده تفاوت عمل خیلی داشته و رئیس خالصه او را ضبط کرده ولی بطوریکه اگر حساب بخواهند ابدا معلوم نخواهد شد پس باید ممیزی فرستاده شود که ثبت اینها را بردارند.

آقاسید حسین- از قرار معلوم وزیر مالیه ممیزی فرستاده اند که از پیرمردها و کدخداها تماما این مراتب را تحقیق کرده ضبط نمایند.

آقا شیخ حسین- از قراریکه چند نفر از اشخاص موثق و معتمد گفتند صاحبان تیول قبوض را که برعایا داده بودند حال میگیرند تغییر میدهند که نفع و تفاوت عاید بدولت نشود.

(چند نفر از آقایان گفتند همین طور شنیده شده است).

آقا سید علینقی- البته این مذاکرات اهمیت دارد مسئله نان هم مهم است ولی امنیت بلاد از همه مهمتر است عجالة در مسئله نان هر قدر مذاکره شود در اینجا نتیجه نخواهد بخشید. بهتر همان است که در کمیسیون چنانچه آقای حاج امام جمعه گفتند مذاکره شود وحالا بنظامنامه شروع شود.

رئیس- صحیح است ولی بجهت این پانزده روز باید فکری کرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- درخصوص تفاوت نان هر چه داده شود از کیسه رفته ودر خصوص خالصحات اطراف تهران هم صدیق الدوله حاضر است که لااقل ده هزار خروار از این مأخذ که رئیس خالصه میدهد علاوه بدهد.

(جماعتی تصدیق کردند که همینطور است و صدیق الدوله شخص باخبرت و بصیرتی است.)

حاج امین الضرب- نان را از شش عباسی کمتر نمیشود فروخت و گندم هم نباید از این قیمت بالا برود عجالة برای این چند روزه تفاوتی منظور شود و برای بعد قرار صحیحی داده شود.

احسن الدوله- نصرة الممالك عریضه نوشته بمجلس که خالصجاترا سه ساله قبول میکند و پنجاه هزار تومان علاوه میدهد.

حاج سید نصرالله- صدیق الدوله با بصیرت تر است.

رئیس- یك شخص محترمی ببنده میگفت هستند اشخاصیکه خالصه را بیك مدتی اجاره بکنندو هر سال یکعشر بر مأخذ اجاره بیفزایند.

آقا سید حسین- هر چه مذاکره میشود قبل از گرفتن نتیجه خارج میشویم بجهت این پانزده روز اگرتفاوت را قبول کردند جواب نوشته شود ولی اگر با خود کمپانی باشد وتفاوت هم معین شود بهتر است چون واگذار کردن بخودخباز کار راخراب خواهد کرد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- باعتقاد بنده در این سر خرمن قیمت را معین کردن اسباب خرابی کار است این نرخ مشخص در صورتیست که دیوان در انبار گندم داشته باشد و بگویند بفلان قیمت بفروشید واگر کسی بخواهد نفروشد از انبار گندم داده شود پس این چند روز بهر ترتیبی هست باید بگذرد.

رئیس- مجلس تا خرواری یك تومان را تصویب میکند تفاوت داده شود و سایر قرارها با خود حکومت است.

معین التجار- در باب صرافها آن مذاکرات که آنشب شد قرار بود اشخاصی معین شوند که گفتگو نمایند و قرار صحیحی بگذارند یکماهه از ایشان مهلت خواسته شد تا حال چند روز گذشته و آن کمیسیون معین شد.

رئیس- از فردا آن کمیسیون معین شده رسیدگی خواهد شد.

وکیل التجار- در باب نطق وکلا بمدیر محترم روزنامه مقدس مجلس ایرادی ندارم ولی تندنویس ها خیلی مطالب از قلمشان می افتد و ضبط نمیکنند مثل اینکه در روز شنبه نطق بنده در خصوص تلگراف شفارود ابدا درج نشده موکلین ببنده سوء ظن خواهند پیدا کرد که بنده ملاحظه میکنم.

حسنعلیخان- این مطلبی که وکیل التجار اظهار داشتند همانطور است ولی بنده روزی که هیئت وزرا آمده بودند سؤالی از وزرات امور خارجه داشتم ممکن نشد حالا علنی عرض میکنم نمیدانم وزیر امور خارجه در خصوص ملك التجار که در سفارت روس متحصن شده چه اقدامی کرده اند و در حقیقت این شخص بیك ملت خیانت کرده است خوب است مجلس در این باب چیزی بوزیر امور خارجه بنویسد که چه اقدامی شده است.

آقا شیخ حسین شهیدی- تمام این مذاکرات بیکدرجه مهم بودولی وظیفه عمده مجلس وضع قوانین است خوب است تشکیل انجمن بلدیه بشود تا جمیع این امورات جزئی راجع بآنجاشده مجلس آسوده شود.

رئیس- مشغول هستند ولی بواسطه بی ترتیبی و بی علمی یك اندازه بتأخیر افتاد فرار بود تا آخر ماه قرعه کشیده شود ولی تجدید اعلان کردند در پانزده ماه نو قرعه کشیده میشود در اینصورت بعضی از این امورات را مثل نان و غیره تا بلدیه تشکیل شود لابد مجلس باید اقدام کند.

سیدالحکما- در اغلب از ممالك روی زمین معمول است که در روز ول افتتاح پارلمنت هر ساله محض میمنت شخص شخیص سلطنت تشریف فرما میشوند خوب است ما هم از اعلیحضرت قدر قدرت همایونی استدعا کنیم که بدین لطف شاهانه قلوب عموم ملت را قرین مسرت دارند. رئیس- در همه جا معمول نیست که حاضر شوند.

آقا سید مهدی- کسی نمیتواند درست عقیده خود را اظهار نماید پریروز بنده نطقی کردم جمعی که اسم خود را فدائی ملت گذاشته اند ولی فدائی شخصی هستند میخواستند بنده را صدمه بزنند با وجود این ترتیبات آن نطق بخصوص در روزنامه نوشته نشده است مطلب دیگر در وزارت عدلیه کمیسیونی که تشکیل شده هر روز که ما میرویم رحیم خان چلیپانلو تشکی میکند که بچه قانون زنجیر بگردن او گذاشته اند استدعا میکند کمیسیونی بشود تحقیق کند اگر فی الواقع مضر است بمجازات برسد والا آسوده شود اگراینطور باشد من دیگر بعدلیه نمیروم باید از روی قانون در حق او رفتار شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این عقیده شخصی شماست البته توضیحاتی بشما داده شما هم بر حسب تکلیف خود رفتار کردید آن روز قرار شد که وکلای آذربایجان تلگراف کنند تا مدعی او معلوم و تحقیق شود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- حالیه زنجیر در گردن او بودن عقلا و شرعا صحیح نیست تا مادامیکه تقصیر او بثبوت برسد البته پس از ثبوت باید مجازات داده شود.

وکیل التجار- توقیف و زنجیر رحیم خان آنروز بواسطه هیجان ملت بود ولی امروز چون هیجانی نیست و متوسل بحضور آقا شده تقصیرات او هم معلوم نشد اجازه داده شود که زنجیر را بردارند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- نه از بابت اینکه متوسل بمن شده زنجیر را از گردن او بردارند شاید یکنفر آدم کشت وآمد متوسل بمن شد باید مجلس ملاحظه کند که فعلا مستحق زنجیر هست تا استنطاق شود یا نه.

حاج امام جمعه- چنانچه روز اول بواسطه هیجان ملت او را زنجیر کردند حالا هم باید طوری شود که مجددا هیجانی فراهم نیاید.

آقا سید علینقی- آنروز بواسطه هیجات ملت وتصویب مجلس و حجج اسلام همان نوع مقتضی بود که بعمل آمد ولی امروز مقتضی این است که زنجیر از گردن او برداشته شود و در حبس توقیف باشد تا تحقیق شود.

آقا شیخ حسین- آن روز بنده این طور فهمیدم که وکلای آذربایجان گفتند که رحیم خان از اینجا دستورالعمل به پسرش داده که این قتل وغارت را بکنند باین واسطه محکوم بحبس و زنجیر شد حالا خوب است همان اسناد را ارائه دهند تا تحقیق شود و بمجازات برسد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- صحیح است این مذاکرات شده ولی عنوان صحبت دو قسم است یکی نقل قول است مثل این تلگرافات وغیره که از انجمن آمده بود ما هم مصدق فرد فرد نبودیم بلکه میگفتیم اینطور نوشته اند.

چیزی که ما مصدق بودیم اغتشاش قراجه داغ بود آنروز با آن هیجان ملت مستحق زنجیر بود ولی امروزه ما نمیگویم حکما زنجیر باشد هر طور امروز مقتضی و موافق قانون است رفتار شود (عریضه رحیم خان بوزیر عدلیه نوشته بود قرائت شد مشعر بر اینکه حضرت حجة الاسلام اقای آقا میرزا سید محمد مجتهد فرمودند مجلس امر شما را بمن واگذار کرده اند بحضرت والا وزیر عدلیه ترتیب آنرا خواهم گفت وزیر عدلیه در حاشیه آن بحضور آقا عرض کرده ند بشرف عرض عالی میرساند عریضه رحیم خان است هر طور حجة الاسلام صلاح دانسته با استحضار مجلس خوب است رفتار شود.)

وکیل التجار- خوب است امرو زنجیر برداشته شود ولی استنطاقات منوط بتحقیقات قراجه داغ است پس باید در تحت محافظت عدلیه باشد تا آن تحقیقات برسد.

چند فقره تلگراف در جواب تلگرافات مجلس از مشهد مقدس و مازندران و کرمان رسیده بود قرائت شد جمعا مشعر بود بر موافقت و معاضدت آنها با اساس مقدس و نهایت رضامندی از وکلای عظام و عدم توجه آنها بتلگرافات شورش انگیز حاج شیخ فضل الله مخصوصا از انجمن سعادت مشهد مقدس اظهار داشته بودند که تلگرافات عدیده در مخالفت و مضادت حاج شیخ فضل الله بعتبات عالیات مخابره نمودیم واز نقاط سه گانه جدا اظهار داشته بودند که بحمدالله در این نقاط مخالف و معاندی از برای اساس مقدس نیست عموما یکدل ویکزبان متشکر از اعضای مجلس و مترصد مساعی جمیله از آن ساحت مقدس هستند اعضای محترم و وکلای معظم یك

زبان پاس نیات حسنه و اقدامات جلیله برادران وطنی و اخلاء دینی خود را نمودند فریاد زنده باد ملت و پاینده باد مشروطیت از عموم حضار بلند شد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- از چند نقط دیگر هم همین طور تلگراف کرده اند آقای حاجی میرزا ابراهیم از شیراز نوشته تلگراف کرده بودند که اگر اجازه بدهید من شیخ را خواسته بعضی مذاکرات را با ایشان بکنم که رفع این گفتگوها بشود بنده نوشتم چه ضرر دارد در اول هم گفتگویی در بین نبود یك مطلبی را بنا شد اجرا بداریم مجری شد آنها میگویند در خارج از مجلس باشد ما میگوییم در داخل مجلس باشد اینهم موضوع اختلاف نمیشود.

محقق الدوله- یکی از صاحب منصبهای معلم اطریشی رفته است بحضرت عبدالعظیم و منشأ فتنه شده است حالاسایر صاحب منصبها عریضه بمجلس عرض کرده و برفائت ذمه خود را خواسته اند

وکیل الرعایا- از قراری که میگویند حاج میرزا حسن آقا رفته است بشمیران و جدا از برای دفاع با ملت خقوه خواسته است (گفتند این مطلب اصل ندارد) عریضه صاحب منصبان اطریشی قرائت شد باین مضمون:

عریضه صاحب منصبان و معلمین

اطریشی بتاریخ یوم سه شنبه 27

شهر جمادی الاولی 1325

با کمال افتخار بعرض حضور مبارك مجلس محترم مقدس شورای ملی شیدالله ارکانه میرسانیم از قراری که مسموع شد بمجلس اظهار داشته اند که یك نفر از صاحب منصبان طرح اطریش بحضرت عبدالعظیم (ع) معتکف شده و جمعی را با خود متفق نموده مشغول بعضی اقدامات است لازم شد که بجهت رفع اشتباه عرض کنیم از این طبقه که سالها است در مدرسه وغیره زحمتها کشیده و تحصیل علوم نموده و خودمان را تربیت شده میدانیم واز روی بصیرت صحیح وطن پرست و جان نثار دولت و ملت هستیم انشاء الله هیچوقت حرکتی که خلاف قانون باشد از ما سر نخواهد رد این شخص هر کس هست جزو صاحب منصبان معلمین طرح اطریش نبوده و نیست و خود را نسبت دادن باین طبقه ما بیچارگان بهتان و کذب محض است) امضا سی نفر.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 119

جلسه: 119

مذاکرات روز پنجشنبه 29 جمادی الاولی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 27 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- در باب خبازخانه قرارشد کمیسیونی از طرف مجلس منعقد شود و در آن باب گفتگو نمایند.

آقا سید محمد تقی- در باب حاج ملك التجار مطلب اهمیت دارد چه اقدامی شده خوب است در این باب اخطاری بوزارت خارجه شود.

رئیس- نوشته شده و فرستاده اند.

شروع بقرائت نظامنامه حکام شد چندماده از آنکه قرائت گردید آقا سید عبدالله مجتهد با آقای حاجی خمامی بمجلس ورود کردند.

وکلای مقدم حجة الاسلام بمجلس تشریف فرما شده و اظهار مراتب همراهی خود رابا این اساس بانتها رسانده بودند از روی کمال مسرت با نهایت ابهت تبریك گفته هر یك مراتب تحیات و تشکرات قلبی خود را نسبت بحجة الاسلام آقای حاجی خمامی بادائی خاص و عباراتی مخصوص ابراز داشتند.

آقا سید علی نقی- از ورود آقای حاجی خمامی اعضا مجلس عموما و اهل علم خصوصا کمال تشکر را دارند.

محقق الدوله- عموم وکلا بلکه عامه ملت از این بذل توجه ومرحمت حضرت حجة الاسلام کمال امتنان را دارند و نهایت امیدواری دارند که حجج اسلام همگی حارس و نگهبان این مجلس مقدس باشند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- امروز تکلیف بزرگی بر گردن عموم ملت از برپا داشتن این اساس مقدم ثابت شده که محض حفظ و وقایه حوزه اسلام همه قسم کوشش نمایند اشخاصی هم که مخالفت دارند باید از این خلاف دوری نمایند والا موجب فساد عمده در مملکت خواهد شد حضرت آقا مدظله امروز بدین مجلس تشریف آورده و مساعدت و همراهی خودشان را اظهار فرمودند عموم ملت هم از ایشان تشکر خواهند داشت والبته از طرف اهل علم و حجج اسلام در تشکیل انجمن های اتحاد و موافقت باید بیش از این سعی و کوشش شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- این اساس بتوجه حضرت حجة عصر (ع) بنا شد از ظل توجهات آن حضرت هم باقی و ثابت خواهد بود و امیدواریم که این مملکت محسود سایر ممالك گردد و خوبست برادران داخلی ما هم منافات را کنار بگذارند بالله قسم است که مقصد بزرگتر است از آنکه ما امروز باین منافات مشغول باشیم این مطلب را بخودم میگویم که اگر هم گفتگویی بوده باشد که بعد از فراغت کمافی السابق با یکدیگر برادر باشیم نه اینکه کدورتی در بین تولید شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در باب منافات اردبیل تلگرافی رسیده که جناب آقا میرزا علی اکبر آقا و آقا میرزا ابراهیم که چندی با نشان القاء خلافی شده بود با هم نشسته اند و گفته اند که امر اسلام بالاتر از آن است که ما با هم مناقشه و مناقسه داشته باشیم باید با هم متحد باشیم عجالة اتحاد کرده اند و انجمن اردبیل منعقد شده اغتشاشات داخلی آنجا هم رفع شده و امنیت حاصل گردیده است.

آقای حاجی خمامی- انشاء الله بتوجهات حضرت حجة عجل الله فرجه در همه جا بمسالمت و خوشی خواهد گذشت و رفع این مباحثات هم خواهد شد یکقدری صبر لازم است (تلگرافی از اردبیل رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون بمقام منیع دارالشورای ملی از توجهات حضرت حجة (ع) و اقدامات وافیه آقا میرزا علی اکبر آقا ضدیت بین علما بواسطه قسم خوردن بقرآن رفع شده و انجمن برقرار گردیده و سوارها خارج شده اند.) تلگرافی از عتبات عالیات از حجة الاسلام آقای آخوند ملا محمدکاظم رسیده بود قرائت شد بعنوان آقا سید محمد جعفر مساعدت با مجلس لازم است تفصیل از قصر شیرین مخابره شده است.

آقا شیخ یوسف- تلگرافی هم از شیراز در همین خصوص رسیده است اگر اجازه داده شود قرائت کنم قرائت شد (سه روز قبل تلگرافی از حضرت آیة الله آخوند ملا محمد کاظم در وجوب حمایت و مساعدت و اعانت تمام مسلمین در امر مجلس رسید).

شروع بقرائت نظامنامه حکام شد پس از قرائت چند ماده آقایان علما لاریجان بمجلس تشریف آوردند.

آقای میرزا فضلعلی آقا- حضرات علما لاریجان محض تبریك و تهنیت بمجلس تشریف آورده اند رئیس و سایر وکلا عموما اظهار کمال تشکرو امتنان را از ایشان نمودند (تلگرافی از قزوین رسیده بود قرائت شد) بتوسط وکلا تبریز و قزوین دام اقبالهم حضور مبارك حضرت مسطابان حججی الاسلام دامت برکاتهم و حضرت اجل رئیس و انای مجلس شورای کبرای ملی شیدالله ارکانها جناب مستطاب شریعتمدار حاج سید جمال از حالات سابقه منصرف شده وانجمن و مجاهدین را مطمئن و معتقد از امروز مالا و جاناً در خدمات ملت و اجراء اوامر مجلس حاضر خواهد بود مستدعی اظهار مرحمت است مدیر مدرسه امینیه را هم امر و مقرر فرمایید فورا حرکت نماید.

فدائی ملت شیخ الاسلام

(عموم وکلا از آقا سید جمال و آقا شیخ الاسلام اظهار کمال مسرت و امتنان نمودند).

آقا سید محمد تقی- لایحه ایست که امشب از طرف شخص محترمی حضور حضرت ریاست فرستاده شده که موجب مسرت و شعف عموم اهالی طهران خاصه وکلا و اعضای معظم مجلس است لذا محض استحضار خاطر وکلا والامقام قرائت میشود که مفاد آنرا برای آسایش عموم مردم ابلاغ فرمایند.

لایحه مزبور را قرائت قریب باین مضمون به شرف عرض عالی میرساند در شماره 133 روزنامه مجلس تعیین قیمة گندم در چهارده تومان شده بود امروز بارنامه از میدان آوردند که این گندم سه روز در میدان مانده و بفروش نرفته بود امروز در پانزده تومان فروخته شده عینا آن بارنامه را فرستادم که خاطرمبارك مستحضر شده باز عودت دهید واین بارهای گندم در میدان با قانون دکان آقا میرزا علی اکبر خلاف فروش رفته است.

وکیل الرعایا- مقصود از ارزان شدن گندم اینست که مردم نان ارزان بخورند دیروز هم از مجلس نوشته شد که تفاوت را هم دیوان بدهد معهذا امروز رفتم نان بخرم گفتند یك من یکهزار و سیصد دینار معلوم میشود که باید هم تافوت عمل را بگیرند و هم بر قیمت بیفزایند.

سید الحکما- امروز وزیر مخصوص میگفتند ما تفاوت را از قرار هفده هزار و دهشاهی میدهیم.

رئیس- باید تحقیق و معلوم شود.

آقا حسینقلی- هر روزه بمیدان میروم علاقها میگویند اگر نانوا بگذارد بفاصله ده روز گندم خرواری ده تومان خواهد رسید.

آقا میرزافضلعلی آقا- همه وقت قیمت نان تابع قیمت گندم است این سفیدی نان هم از جو است پس باید ملاحظه شود که نان صحیح بدهند.

حاج محمد تقی- در این چند روزه وضع نان خوب شده گویا جو مخلوط نداشته باشد.

رئیس- مقصود جو نبود غرض این بود که با اینکه گندم را در پانزده و دوازده میخرند تفاوت قیمت موضوع ندارد.

آقا میرزا محمود خوانساری- اگر گندم را بقدر خوراك یومیه خریداری کنند و زیادتر نخرند که انبار کنند فورا ارزان خواهد شد.

آقا شیخ حسین- اشخاصیکه گندم را احتکار میکنند خداوند درحق آنها وعده سختی فرموده ولی مانسیه دانسته مجری نداشتیم خوب است عقلا قانونی بجهت اجرای قانون خدا در این خصوص وضع نمایند.

آقا سید مهدی- پریروز در خصوص عمل نان گفتگو شد قرار شد تفاوت داده شود ولی بموجب این لایحه دیگرتفاوت لازم نیست باید در کمیسیون مخصوص در این باب گفتگو شود.

آقا سید محمدتقی- لایحه از طرف جناب نصرالدوله بمجلس عرض شد قرائت شد که خلاصه آن پس از عرض تشکر و امتنان از مجلس مقدس این بود که متظلمین که از اهالی شیراز از ایشان اظهار تظلم نموده اند احضار شوند که احقاق حق بعمل آید و حق و باطل امتیاز گذاشته شود و دیگر اینکه نبودن قوام الملك وهیچیك از پسرانش در شیراز بچه قانون است و تکلیف علاقجات ما چیست؟

آقا میرزا فضلعلی آقا- مادامیکه کسی از مدعی او حاضر نشده و تقصیرش ظاهر نگردیده شرف او در نزد هر کس منظور است.

رئیس- مقصود از این نوشته این استکه با اینکه ما حاضر شدیم تکلیف علاقجات ما در آنجا چه خواهد بود.

وکیل التجار- احضار قوام الملك بدوا برای عدم موافقت او با انجمن و انتخاب وکلا بود بعد از آن برای آن بود که احکام دولت و مجلس را در این باب اجرا نمیکردند.

آقا شیخ یوسف- در اینکه قوام الملك حاکم مستبد بود حرفی نیست ولی اهل وطن ما هستند باید علایق ایشان در آنجا محفوظ باشد اکنون که حکومت شیراز با نظام السلطنه است ایشان گفته اند که سالارالسلطنه در آنجا نباشد. مقصود نصرالدوله این استکه خود نظام السلطنه متقبل شوند که املاك ایشان محفوظ باشد یا اجازه بدهند که سالارالسلطان در آنجا باشد.

حاجی محمد علیخان- قوام الملك در همراهی با مجلس و وکلا هم قسم اقدام نمودند.

آقا شیخ حسین- البته بموجب مشروطیت مجلس همچو حکمی نمیکند که املاك کسی محفوظ نماند ولی پس از آنکه استقلال بجایی برسد که از دست ایشان بملك سایرین صدمه برسد باید ایشان چندی در آنشهر نباشند.

وکیل الرعایا- قانون و مجلس حکمش همین استکه املاك هر کس محفوظ بماند حال اگر کسی ضمانت املاك ایشان را بکند از املاك سایرین کی ضمانت بکند.

رئیس- وقتی قوام الملك حاکم نباشد بکی میتواند ظلم بکند.

حاجی میرزا آقا- حاجی آقا محسن هم هیچوقت حکومت نداشت پس چرا اینهمه ظلم میکرد.

صدیق حضرت- هیچوقت نمیشود مخالف مشروطیت رفتار نمود نمیشود کسی را از شهر بیرون کرد ودر شهر دیگر اقامت داد باید موافق قانون عمل کرد قوام الملك اگر ظلم کرد پسرش چه کرد.

آقا ملا حسن- آنها هم ظلم کردند.

مخبرالملك- در این کاغذ نوشته شده که هر کس با من مدعی است حاضر شود محاکمه نمایند (گفتند مدعیها در شیراز هستند.)

مخبرالملك- بنده وجود اشخاص متمول و مقتدر را در هر جا باشند مقصر میدانم ولی باید طوری شود که بآنها هم ظلم نشود.

حسام الاسلام- بنده در خصوص شیراز و سایر جاها نوعا عرض میکنم این مجلس در حکم دارد وقتیکه بگرگ و پلنگ میرسد میگوید پوست آنها مال خودش ولی باید چنگال و ناخنش را گرفت.

آقا سید حسین- قرار است اسامی حاضر و غایب وکلا در روزنامه درج شود لهذا اعلام میکنم که بعد از این اسباب شکوه نشود از روز شنبه این ترتیب جاری خواهد شد.

موتمن الممالك- آیا اشخاصیکه عصر در کمیسیونهای مجلس مشغول هستند اسامی آنها هم جزو غائبین نوشته میشود.

(گفتند خیر هر کس در عمارات بهارستان است جزو حضار است.)

فخرالسادات- در باب قوام الملك یك مهلتی داده شود که ما با شیراز صحبت کرده و انجمن آنجا را خواسته قراری بدهیم که اسباب زحمت نشود مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 120

جلسه: 120

مذاکرات روز شنبه 2 جمادی الثانی دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 29 جمادی الاولی را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

اسامی غائبین در هفته گذشته قرائت شد.

وثوق الدوله 4 روز، امین الضرب 2 روز، شیخ اسمعیل بلورفروش 3 روز، آقا سید حسن تقی زاده 2 روز حاج میرزا ابراهیم آقا 3 روز، دبیر وسائل 2 روز. معظم الملك 4 روز، رئیس التجار 2 روز، حاج مجدالسلطان 3 روز، لسان الحکما 2 روز، آقا شیخ علی 2 روز، حسنعلی خان 2 روز، آقا شیخ یحیی 4 روز، اقا سید باقر 2 روز، معاون التجار 2 روز، آقا میرزا محمود اصفهانی 2 روز، شمس الحکما 2 روز، حاجی سید مرتضی 2 روز، آقا سید علاء الدین 3 روز، حاج سید محمد صراف 2 روز، حاجی عبدالوهاب 2 روز، مشهدی باقر چهار روز، آقا شیخ حسینعلی 2 روز، امین التجار سه روز.

بحرالعلوم- آقایان رشت آقای حاجی شیخعلی و آقای حاجی سید اسمعیل همیشه مشبد و مؤید مجلس و تابع آن بوده و هستند و کمال تشکر را از وکلا داشته ودارند وامروز محض تبریك وتهنیت مشرف شده اظهار مسرت مینمایند.

عموم وکلا اظهار تشکر و امتنان از ایشان نمودند.

حاجی شیخعلی- چگونه متشکر نباشیم که از توجهات حضرت حجة و اهتمام همه حجج اسلام و علماء اعلام این اساس تاسیس شده و بر ذمه همگی قرض و متحتم است که به وظیفه خود عمل نموده از هیچ حادثه دلسرد نشوند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- خداوند انشاء الله آنهاییکه در تایید این مجلس کوشش دارند توفیق و عنایت فرماید.

آقا میرزا محمود خوانساری- امروز قرار بود که نظامنامه وزارت داخله قرائت و مطالب متفرقه در آخر گفتگو شود شروع بقرائت نظامنامه شد دراینموقع آقا سید محمد مجتهد تشریف آوردند و اظهار فرمودند که یکی از صاحب منصبان قزاق مرا ملاقات کرده میگفت تلگرافی از طرف حاجی شیخ فضل الله بتلگرافخانه فرستاده شده که به آقایان نجف مخابره نمایند من خجلت میکشم که بگویم چه عبارتها داشت اگر چه تلگرافچی ها قبول نکرده اند ولی شاید بعد بزنند زود غدغن شود که این تلگرافات را نزنند اگر چه حال آنها بر همه معلوم است اعم از اینکه تلگراف بزنند یا نزنند.

معاون وزارت داخله- غدغن شده است که این تلگرافات زده نشود (شروع بقرائت نظامنامه داخله شد) پس از قرائت چند ماده و فصل محض تفنن بقدر نیم ساعت از مجلس برخاسته باطاق آسایشگاه رفتند بعد مراجعت کرده ومجلس منعقد شد و شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله گردید.

آقا سید محمد تقی- اقداماتی که از طرف وزارت داخله شده باطراف از بعضی نقاط جواب رسیده.

قریب باین مضمون از عراق حضور اتابك بعرض رسیده جان نثار درهمراهی با حکومت مسامحه نکرده بسر مبارك قسم است که اگر سر موئی کوتاهی شده باشد علاوه بر خدمات اجدادی پنجاه سال است دعاگو مشغول حفظ امنیت بوده باین وضع عراق خیلی سخت بوده اینکه عرض کرده اند که جان نثار همراهی نکرده ام از زمانیکه فخرالمکل بود همه قسم با توپچی و غیره مشغول حفظ امنیت بوده سه روز قبل فرستاده که میخواهیم حاج آقا محسن را حرکت بدهیم سرباز حاضر شود گفتم میگویند این شخص ناخوش است خود بنده رفتم دیدم اولا در احفاد او میگویند این شخص مریض است اگر حرکت داده شود اسباب ملاك او خواهد شد لهذا تفصیل را گفتم و گفتم در این باب حکم وزیر جنگ لازم است با این حال امر بر حکومت مشتبه شد روز بعد گفتم بروم با سالار نظام گفتگو نمایم.

تلگرافی از نهاوند رسیده بود قرائت شد حضور اتابك اعظم پریروز در جواب دستخط عرض کردم اجازه داده شود از راه همدان بعراق برود همچو تصور خواهد شد که بواسطه واقعه نهاوند مدتی مشغول دید و باز دید خواهد بود و حال آنکه خدمات دولتی فوری الاجرا است فردا بطرف عراق حرکت کرده وامدیوار است بزودی خدمت مرجوعه انجام بدهد جیره سرباز و توپچی را از ایالت خواست نداد لابد از خود دادم (زین العابدین) تلگرافی از اهر رسیده بود قرائت شد حضور اتابك اعظم چند روز قبل تلگراف تبریز را بتوسط سادات مشکین فرستاده بودم اردبیل که یا اصلاح یا باید خارج شوید الان مراجعت نموده بحمدالله اصلاح حاصل شده (رشید الملك)

تلگرافی از زنجان قرائت شد حضور اتابك اعظم تلگراف رسیده آدم فرستادم صاحب منصبان را از اطراف بیاورند در باب نظم ولایات آنچه بعقل قاصر میرسد حاضر و تا ده روز دیگر حرکت خواهم کرد (جهانشاه) تلگرافی از مشهد رسیده بود قرائت شد عبدالله قیصری و یك نفر دیگر که اسیر فروخته است هر دو را دستگیر و تحت الحفظ روانه خواهند نمود و این دو نفر با گاری پست فرستاده میشوند مقرر فرمایند مخارج آنها از کجا داده شود.

از سلماس تلگرافی رسیده بود قرائت شد بتوسط آقای حاج امام جمعه حضور وکلا محترم و حجج اسلام تفصیل تعدیات اسمعیل آقا برادر جعفر آقا معلوم واقدامات ملت در تلگرافات سابق اشاره شده بحمدالله تعالی از اقبال شاهنشاه اسلامیان پناه در تحت ریاست حاج پیش نماز قطعه قطور تسخیر واشرار مقاومت نیاورده فرار نموده ودرآنجا جنگ شده فرار کرده اند تا حدود ماکو خیلی باعث ازدیاد دعاگویی گردید از طرف ملت سه نفر از طایفه شکایت مقتول عده تلفات و مجروحین آنها بطور مخصوص بتوسط پست ایفاد مستدعی است توجه مخصوص شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- چند مطلب بحضور وکلا محترم عرضه میدارم یکی در خصوص خالصه جات طهران است که چند روز قبل عنوان شد جمعی حالا مرا ملامت مینمایند که چرا عقب نمیکنی و رئیس حالیه پاره تصرفات میکند یك فقره هشت هزار تومان مخارج اجزا را گرفته و خودش خورد دیگر از بابت خرج قنات و غیره باین اسامی این خرج تراشی را میکند با وجود این چطور وزیر مالیه اطمینان حاصل نموده فقره دیگر ر خصوص سالار مفخم است نوشته است من مقصر نیستم در صورتیکه در حضور شش نفر از وکلاء محاکمات شد و تقصیر او مدلل گردید میدانم وزیر عدلیه بچه ملاحظه او را سیاست و مجازات نمیکند درخصوص اصف الدوله در باب فروش دخترها در عدلیه حاضر نمیشود با اینکه وزیر عدلیه گفتند نباید ییلاق بروید معذلك رفته است.

احسن الدوله- آن روز در خصوص خالصه جات عرض کردم نصرة الممالك خالصه را قبول میکند و امساله پنجهزار تومان علاوه میدهد. پنجساله اجاره میکند وهر سال صدیق الدوله ده هزار خروار علاوه میدهد و پنجساله باین ترتیب جهة ندارد که با رئیس حالیه باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- در خصوص آصف الدوله میگویید حاضر نمیشود و در این شهر نیست گمانم این است حاضر نشود بهتر است و افتضاح ما کمتر بجهة این که از پارسال که فرمان مشروطیت صادر شده نزدیك است بالمره مجازات از میان برود یکنفر را بمجازات نرسانیده چنانچه می بینیم پس از چند محاکمه و ثبوت تقصیر حالا میگویند تب کرده و باید از او ضامن گرفت واو را رها کرد در صورتیکه مثل آفتاب روشن شده که ترکمن را دعوت کرده و مسلمان را باسیری داده میگویند سی هزار تومان بدهد با ضامن و خلاص شود و حال آنکه چندی قبل چهل هزار تومان میداد بموجب حکمی که نوشته شده بود قرار بود که مجازات بدنی داده شود حال معلوم نیست در باره او چه خواهد شد هنوز حکم او علنی خوانده نشده و شرعا وعقلا مجازات او لازم است و باید قطع شئونات بشود حالا باین ترتیب میخواهند او را خلاص نمایند.

آقا میرزا محسن- فردا جدا از عدلیه بخواهید اگر مسامحه شد جدا باید مجازات او خواسته شود.

حاج سید نصرالله- گمان ندارم اگر در این باب مجازات داده نشود دیگر در ایران تقصیری پیدا شود که متعقب بمجازات باشد البته مجلس باید در این باب سختگیری نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- مخصوصا دسته بندی کرده و محرك شده و سردارها اجماع کرده اند که نمیگذاریم او مجازات شود اگر این طور پیشرفت حاصل نماید دیگر در این مملکت مجازات نمیشود باحدی داد هر صنفی این دسته بندی را میکنند.

(قرار شد که وزیر عدلیه سه شنبه بیایند بمجلس).

آقا میرزا محمود خوانساری- مطلب درخصوص ملك التجار بود که بوزارت خارجه نوشته شده بود چه جواب داده اند.

رئیس- فقط دو لایحه از سفارت روس فرستاده اند و هنوز ما جواب نداده ایم ملاحظه نمایید و ثبت آنرا برداشته و هر چه لازم است جواب داده شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- یك فقره دیگر در خصوص گرانی بلیط راه آهن است که اعلان نموده اند از پس فردا بلیط را گران نمایند.

رئیس- بوزارت فوائد نوشته شده که صورت قرارنامه آنرا بیاورند گفتگو شود.

خیاط باشی- ما همین قدر میگوییم که بطوریکه قرار گذاشته اند هر صندلی چند سوار شود همانطور رفتار نمایند.

احسن الدوله- این همت را بکند که مدتی سوار ماشین شوند و بهمان خرسواری های قدیم رجوع کنند.

وکیل التجار- این مطلب صحیح است ولی باید بترتیب صحیح جواب داد و از روی کنترات گفتگو نمود و آنگهی اعلاناتی که داده میشود از هر کجا باشد باید باطلاع نظمینه باشد و همچنین اگر چیزی میخواهند اضافه نمایند باید بوزارت فوائد عامه اطلاع بدهند.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 121

جلسه: 121

مذاکرات روز یکشنبه سیم جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرت روز شنبه 2 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

پس از آن شروع شد بقرائت قوانین مطبوعات پس از اتمام آن.

مرتضی قلیخان- در قانون اساسی فصل آزادی انطباعات هنوز تصویب نشده بهترآن است که آن ماده تصویب شود تا تکلیف اصلاح این قانون معلوم گردد.

رئیس- بعکس است اول باید مجازات معین شود بعد از آن، آن فصل بگذرد.

آقا سید حسن تقی زاده- گمان بنده این است آن ترتیبی که آقا میرزا مرتضی قلیخان اظهار داشتندصحیح است در قانون اساسی ماده که راجع بمطبوعات نوشته شده در آن خیلی گفتگوها شد و گفتند تا قوانین مجازات معین نشود نمیتوان تصدیق کرد ولی این ترتیب مخالف است با آن ماده که در آنجا نوشته شده زیرا که اختیار آزادی در اینجا راجع بوزارت علوم شده.

وزیر علوم- اینجا آزادی فقط نظر روزنامه و لوایح است و در کتب فقط همینقدر اشاره شده است که باید ملاحظه شود.

آقا سید حسن تقی زاده- در آن ماده در کمیسیون خیلی گفتگو شد همان عباراتی که نوشته شده مخالف با این قانون است و باید در اینجا فقط مجازات معین شود و آن عبارت قانونی بحال خود باقی باشد.

آقا میرزا محسن- شما آنروز در خصوص کتب گفته بودید که باید ملاحظه شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده فقط در کتبی که مذهبی است گفتم باید بنظر وزارت معارف برسد نه مطلقا.

وزیر علوم- آزادی و عدم آزادی مطبوعات خیلی اسباب شبهه شده است بجهت مردم اگر با من باشد من هیچوقت صلاح نمیدانم چند حکایت در گلستان که اول کتاب اخلاقی است درج شود اینجا نوشته شد هر گاه در روزنامه ها الفاظ قبیحه نوشته شود مجازات داده میشود همچنین در کتب خیلی دقت باید کرد که خلاف مذهب نباشد و حال خیلی از کتب در اینجا چاپ شده و مردم هیچ در فکر نیستند مثلا گفتم لغو نوشته نشود چه لغوی بدتراز دیوان یغما است یا اینکه منافی با مذهب نباشد مثلا بستان السیاحه در طهران چاپ شده تمام مذاهب باطله در آنجا نوشته شده است.

حاج سید نصرالله- آنها که نقل قول است ولی ما از طفولیت مبتلا بودیم از قبیل کتاب حسن و حسین که مخالف با عقیده مذهبی ما است و تفسیر که عقیده اشاعره را اشاعه داده ولی حالا بمحض مجازات همه آنها رفع خواهد شد.

وزیر علوم- در این لایحه قانونی ملاحظه شود بعقیده بنده عیبی نداشته باشد که مفتش برای کتب باشد.

حاج سید نصرالله- امیدواریم انشاء الله بعد از این نه ازروزنامجات ونه اعلانات خلافی بموجب این قانون مجازات صادر شود و همه نواقص هم رفع گردد و حال آنکه در سابق ما مفتش داشتیم و بهمه قسم بلیه مبتلا بودیم ولی حالا مبتلا نخواهیم بود و بی متفش اصلاح خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- در کتابها اگر دقت شود و همچنین در روزنامه ها چنانچه يك کتاب مقابل شاهنامه شاید يك سطری خلاف قانون باشد در اینصورت باید زحمت بکشند از اول تا بآخر ببینند و این طول مدت لازم دارد پس همان تابع مجازات قانونی باشد ولی در کتب مذهبی طوری انجمن قرار بدهند که قبل از وقت ملاحظه شود و آن انجمن هم از علما باشند که اهل خبره و بصیرت باشند و کتب مذهبی را بکلی از آن ترتیب خارج کنید و فصلی علیحده بنویسید.

آقا سید محمد جعفر- کتب ضلال يك افراد جلیه دارد که محتاج بتحقیق نیست و ممنوع است و يك افراد خفیه دارد و البته باید تحقیق شده و بطبع برسد مثل کتب عارف او را باید اهل خبره ببینند اگر صلاح بود طبع شود والا فلا.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- تحقیقی که آقای تقی زاده کردند تمام است.

رئیس- اینها باید تصفیه اش در کمیسیون بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- خوب است چاپ شود.

رئیس- پس از فی الجمله ملاحظه در کمیسیون چاپ میشود سپس چند فصلی از نظامنامه حکام قرائت شد.

آقا سید محمد تقی- تلگرافی است از قصر از طرف حجج اسلام ایات الله علی الانام آقای حاجی میرزا حسین حاج میرزا خلیل و آقای آخوند ملا کاظم خراسانی و آقای آقا شیخ عبدالله مازندرانی متع الله المسلمین بطول بقائهم بمجلس رسیده این است که قرائت میشود قرائت شد.

(صورت تلگراف).

از قصر بطهران مجلس محترم شورای ملی رفع الله قواعده تلگراف موحش انجمن شریف واصل و از مخالفت مخالفین بامجلس محترم ملی اسلامی خواطر قاطبه اهل اسلام ملول گشته عموم اهل علم و کافه منتحلین شریعت مطهره حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله و سلم را اعلام میدارد که خداوند متعال گواه است ما با بعد دارغرضی جز تقویت اسلام و حفظ دعاء مسلمین و اصلاح امور عامه نداریم علیهذا مجلس که تأسیس آن برای رفع ظلم و اعانه مظلوم و اعانت ملهوف وامر بمعروف و نهی از منکر و تقویت ملت ودولت و ترقیه حال رعیت و حفظ بیضه اسلام است قطعا عقلا و شرعا و عرفا راجع بلکه واجب است و مخالف و معاند او مخالف شرع انور و مجادل باصاحب شریعت است رجاء واثق که تاکنون انشاء الله تعالی کسی مخالفت نکرده و نخواهد کرد و هر گاه برخلاف این مضمون کتبا و تلگرافا نسبت بما داده شود کذب محض. احضار را اصلاح ندیدیم. مهمات را اطلاع دهید.

الحقیر نجل حاجی میرزا خلیل الحقیر عبدالله المازندرانی الاحقر محمدکاظم الخراسانی.

آقا سید محمد تقی- عموم اعضای محترم کمال تشکر را از این مساعدت حجج اسلام ادام الله ظلالهم که مبنی بر ترویج شریعت حضرت خیرالانام علیه صلواة الله الملك العلام و حفظ بیضه اسلام است داشته و دارند واستدامه توفی تایید آن وجودات محترم را از درگاه حضرت احدیت مسئلت مینماییم عموم وکلا بشکرانه این بذل مراسم از حجج اسلام کمال شکرگزاری و دعاگویی را اظهار داشتند.

جلسه: 122

مذاکرات روز سه شنبه 5 جمادی الثانیه دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 3 را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

آقا ملاحسن وارث- بعضی لایحه های چاپی و ژلاتینی انتشار داده اندو خیلی تمجید و تعریف از بعضی وکلا کرده اند و نوشته اند که بحمدالله از این آزادی، آزادی مذهب است مقصود اینگونه اشخاص معلوم است بنده هم بعضیها را میشناسم.

وکیل الرعایا- این شخص پنجهزار تومان گرفته هزار تومان نقد و باقی بقسط اگر بخواهم بگویم همه خواهید شناخت ولی شاید ترك کنداگر ترك نکرد خواهم گفت.

حاج سید نصرالله- این مذاکرات که در فلان روزنامه مهمل مینویسد بما لایحه منتشر مینمایند و ربطی بمجلس مقدس ندارد.

آقا سید محمد تقی- غرض آقا ملا حسن وارث این است که پاره نسبتها ببعضی از وکلا داده اند در صورتی که چیزی خلاف تقویت شرع انور از آنها صادر نشده است.

احسن الدوله- بر آقایان اشتباه نشود که آب دهان سگ دریا نجس نخواهد شد مذهبی که بیك لایحه باطل یا حق بشود مذهب نیست خیالات این اشخاص معلوم است.

حاج امام جمعه- همه خیالمان این بود که بدبختی تمام شده و خوشبختی پیش آمده ولی می بینیم روزبروز بدتر شده است ما پادشاه را نمیگوییم مهربان نیست ولی در فکر هم نیست اما وزرا هم که هیچ در فکر نیستند ما هم فقط هر چند روز یك مرتبه میآییم ونطق خود را تقریر مینماییم بخدا قسم مملکت ازدست رفت اگر در دوره ما مملکت از دست برود ما تا قیامت مورد طعن و لعن خواهیم بود مجلس بتکلیف خود رفتار نمیکند تکلیف مجلس دادن دستوراعلمها است تاکنون چه کردند وزرای ما هیچ در فکر نیستند این تلگراف

راملاحظه کردید چه باید کرد از اینکه هر چند روز یکمرتبه مجملی مذاکره کنیم چه فایده عاید میشود دشمنهای خارجی هیچ. داخلی بدتر است از این ژلاتین و لایحه مذاکره کردن چه فایده دارد من آشکارا میگویم آن اشخاص میخواهند باصل دین تیشه بزنند.

وکیل التجار- در مسئله ژلاتین مکرر عرض کردم که این مسئله ایست که هر کس یکفرضی دارد شب یکچیزی نوشته منتشر مینماید.

حاج امام جمعه- خدا شاهد است این اشخاص که اینگونه چیزها را نوشته منتشر مینمایند چه در روزنامه و چه ژلاتین غیر از بباد دادن مملکت و بر همزدن مجلس هیچ مقصودی ندارند.

وزیر عدلیه- اینکه فرمودید وزراء همراه نیستند اگر ساکت باشم تصدیق خواهد بود. من از روزی که متصدی اینکار شده ام تمام هم خود رامصروف اینمطلب داشته ام که رضامندی عموم ملت رافراهم آورم.

حاج امام جمعه- نمیخواهم محاجه کنم ما می بینیم متظلمین و عارضین که از عدلیه متشکی هستند.

وزیر عدلیه- مگر شما بوکلا اعتماد ندارید این کمیسیون وکلا که از طرف مجلس در دیوانخانه حاضر هستند از آنها استفسار بفرمایند که مشغول بکار هستیم یا نه؟

صدیق حضرت- بنده مکرر بغیر رسمی رفتم بدیوانخانه اینکارهایی که این شخص وزیر صورت داده هیچ وزیری نمیتوانست صورت بدهد.

حاج امام جمعه- از این تصدیق شما و تمجید گفتن ما حقاق حق مردم نمیشود.

وزیر عدلیه- مگر وزیر داخله مشغول کار نیست ما هم جزو همین ملت هستیم و طالب مشروطیت میباشیم و جان ومال خود را روی این کار گذاشته ایم.

حسنعلی خان- امروز مجلس از رسمیت خارج شد یك وکیل و یکوزیر نمیتواننداینطور محاجه نمایند گذشته از اینها تمام فرمایشات حاج امام جمعه صحیح است ما هر یك دیگری را گول میزنیم هیچکدام از وزرا بتکلیف خود عمل نمیکنند و آنگهی هر کس بتکلیف خود عمل کرد دیگر محتاج باظهار امتنان نیست امابنده شخصا از جهت اینکه وزارت عدلیه بسفارت روس رفته وترضیه خواسته اند اعتراض دارم هر چه فکر میکنم از مثل شما وزیر عدلیه بعید است و جهت آنرا نمی فهمم.

وزیر عدلیه- اینکار را من نکردم بتصویب وزارت خارجه و مجلس شورای وزرا اینکار را صلاح دانسته اند نمیتوانم سبب آنرا اظهار نمایم.

رئیس- اینمطلب گذشت مطلب دیگری است که باید مستقیما از وزارت عدلیه سئوال شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- یکمسئله است که در حقیقت تا حال در اینمملکت ندیده ایم بدانیم فعلا چه مجازاتی برای سالار مفخم معین شده است.

وزیر عدلیه- اولا باید بدانید اینمسئله که ترکمان میآمدند در آن حدود باسیری میبردند اول کار نیست.

آقا میرزا محمود خوانساری- صحیح است.

وزیر عدلیه- این مسئله در زمان سردارهای بزرگ معمول بوده است همینطور که از آنطرف میآمدند اسیر میبردند از اینطرف هم میرفتند بغارت میآوردند و باینمطلب معمول به بودتا حال هم چنین محاکمه نشده بود که حال در سایه مشروطیت انجام گرفت استنطاقات علنی شد که هیچ کسی هم ایراد ندارد محرمانه هم با اجزای دیوانخانه و با وکلا مشاوره در باب مجازات او کرده بودیم و بر همه هم مسلم بود که سالار مقصر است پس از ثبوت تقصیر هم بلافاصله او را محبوس داشتم هر چه هم اصرار کردند که ضامن بدهند قبول نشد ما این محاکمه را همینطور محفوظ داشتیم و در اینمحاکمه پای سردارها در کار بود که تاکنون چنین چیزی ندیده بودند گفتم شاید تا یکمجلس هم با وزرا مشاوره نماییم یکمسئله دیگری هست و آن اینست چون اینمطلب مسئله قضاوت و جنایت است گفتم در مجلس فوق العاده که شش نفر از علمای وکلا حضور داشته باشند حکم شود مادامیکه ما قانون نوشته نداریم از روی دماغ شخصی

هم نمیشود همه کار را کرد. چند روز قبل آمدم این کمیسیون وکلا را بخواهم وکلای تبریز نبودند امروز هم آمده ام بجهت همین مسئله حالا هر طور صلاح است همان قسم رفتار شود و آن حکم علنی شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- آقای حاج امام جمعه بیاناتی کردند که باعث دلسوزی است بیانات شما هم در مقابل محتوی بود بر لزوم سعی و پیش بردن کار آقایان وکلا و وزرا باید تکلیف عمومی داشته باشند تا نداشته باشند نمیتوانند خرابی دیگران را اصلاح نمایند.

وزیر عدلیه- این جواب بود بجهت سؤال مقدر مطلب حاج امام جمعه ربطی باین مسئله ندارد.

(در اینموقع آقا سید عبدالله مجتهد آقای حاجی خمامی و جمعی دیگر از آقایان رشت بمجلس تشریف آوردند.

بحرالعلوم اظهار داشتند که حضرت حجة الاسلام آقای حاجی خمامی محض ملاقات آخرین بمجلس مقدس تشریف آورده اند امروز هم بصد تشریف بردن دارند کمال مسرت و امتنان را هم از وکلای عظام اظهار میفرمایند در آنجا هم نهایت مجاهدت را در پیشرفت اساس مقدس مجلس خواهند داشت عموم وکلا از ابراز ملاطفت و مساعدت حضرت حجة الاسلام نهایت تشکر را نمودند.

دکتر ولی الله خان- اینکه فرمودید مطلب بملاحظه اینکه پای سردارها در میان است در مجلس مطرح شود البته بدیهی است که هر گفتگویی که بمیان بیاید لابد شخص طرف بیکطایفه بستگی دارد.

اما اینکه فرمودید بجهت صدور حکم کمیسیونی منعقد شودحاجت بکمیسیون نیست حکم رع ما یکی است یکنفر از علما و حجج اسلام که حکم فرمودند کافی است.

وزیر عدلیه- چون مطلب اهمیت داشت وتا حال کسی چنین حکمی راندیده بود گفتم اینطور باشد والا بدیهی است مطلب جزئی رجوع بوزرا نمیشود حکم شرع هم یکی است.

آقا سید حسن تقی زاده- در اینکه ترتیب عدلیه طوری ظاهرش مرتب است که ایراد نمیشود گرفت حرفی نیست ولی عمده نتیجه است که آن مجازات است و اینمطلب بکلی از اینمملکت رفته بنده آنروز عرض کردم اگر بنا بشود سرداری در تحت قانون گرفتار شودو سایر سردارها جمع شوند و اغتشاش مینمایند آنوقت قانون از میان خواهد رفت عمده مجازات است کمیسیون هم بعقیده بنده لازم نیست. زیرا شما که رئیسید نشسته اید حاجت ببودن وکیل هم نیست که هر وزیری يك کاری داشته باشد از وکلا بخواهد و این کم کم معمول میشود اینشخص دو مجازات دارد یکمجازات شرعی آن معلوم است و یکی هم عرفی که خیانت برعیت و دولت کرده است پس در این صورت کمیسیون فایده ندارد اینطور که حضرت والا فرمودند ما يك رأی داده ایم اجزاء عدلیه هم يك رأی دیگر و حال آنکه حکم باید با عدلیه باشد از قراری که شنیده ام رأی وکلا را که مهر کرده بودند در مجلس عدلیه آنورقه را در مجلس وزرا اظهار داشته اند فرموده اندباین رأی وکلا است تکلیف چیست در همه جا اجزاء وزارتخانه از طرف دولت مستقیما معین میشوند ولی این جا آنطور نیست بلکه بعکس بسته و تابع وزیر وقت است و رأی همه برگشت میکند بيك رأی که آن رأی شخص وزیر باشد.

وزیر عدلیه- اینها قیاس است صدر دیوان خانه سی سال است و حالا هم صدر است و همچنین رکن الممالك والحمدالله من یکنفر از بستگان خودم را وارد کار نکرده ام مبحث دوم حکمی که وکلا نوشته مهر کرده اند برای خود من است هنوز ابراز نداشته ام اینکه گفتید وزیر باید مختار باشد اگر مرا امین میدانید يك ماه هم از من نپرسید که چرا این مجازات بتأخیر افتاده شاید من چنین صلاح دانسته ام.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در اینکه ما باید بوزرا اطمینان داشته باشیم حرفی نیست ولی باید اطمینان بگفتن نباشد باید ترتیب آثار بشود امروز ما محتاج بدو چیز هستیم از یکجا عنوان شرعیه میشود میگویند فلانیها اشکال تراشی میکنند نمیگذارند کار پیش برود این یکدسته از دوستان ما هستند یکدسته دیگر هستند که اگر يك لغزشی از ما دیدند میگویند دیدید نتوانستید موافق شرع کار بکنید ما گرفتار این دو امر شده ایم یکجای دیگر هم دشمنها چارها بر پا کرده اندمیخواهند طوری ما را متهم نمایند پس در اینصورت بگفتن نمیشود باید کاری کرد که در عدلیه تمام بشود طوری هم باشد که محل ایرادی نباشد و مثل معروفی است که انگشتی که شرع ببرد خون ندارد و تا حکم باین درجه نباشد ما نباید او را حکم بدانیم بعد از آنکه عموم گفتند که يك نفر مقصر و در حق او اقدامی خواهد شد مادامی که این محاکمه بحدی نرسد که محل ایراد نباشد حق ندارید مجری دارید.

آقا سید مهدی- مدتی است وکلا بیاناتی کردند و وزیر عدلیه فرمودند صحیح است والحق بیاناتیکه امام جمعه وآقا میرزا فضلعلی آقا فرمودند هر کس متشرع است همه را میداند بنده مختصراً عرض میکنم هنوز محظور در میانه است تا محظور مرتفع نشود هیچ امری پیشرفت ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- وقتیکه شخص بمملکت ودولت ورعیت خیانت گذشته از حکم شرع کرد یك سیاست عرفیه دارد از قدیم هم معمول بوده واین قابل شبهه نیست خود حجج اسلامیه هم امورات را از دیوانخانه عدلیه میخواستند که اجرا شود این مطلب منافی با شرع نیست البته سیاسات باید هر چه زودتر مجری شود چون وقتیکه بسط ید در مملکت نبود امورات را راجع بنظر جمعی میکردند حال عرض میکنم تقصیر و خیانتش باین ترتیب ثابت شد مقصود این است که مجازات تاخیر نیفتد.

آقا سید محمد تقی- حکم عرفی را توضیح نمایید احکام عرفیه نباید برخلاف شرع باشد.

وزیر عدلیه- من قائل بحدم بسط ید نیستم من وزیر عدلیه هستم که الان حجج اسلام حاضرند وکلا هم حضور دارند حکمش را بفرمایند من فردا صبح مجری دارم.

وکیل الرعایا- آیا اگر سردار خائن را دولت نخواهد مواجب بدهند این خلاف شرع است یا سردار خائن را نخواهند در سرحد بگذارند این مطلب خلاف شرع است. در این موقع آقای حاجی خمامی رفتند و جمعی از وکلا و رئیس ایشانرا مشایعت کردند و مجلس بقدر نیم ساعت تعطیل شد.

تلگرافی از طرف حجة الاسلام آقای حاجی میرزا حسن اجل حاج میرزا خلیل بعنوان حجة الاسلام آقا سید جمال الدین افجه شده بود قرائت شد صورت آن اینست حجة الاسلام آقا سید جمال الدین افجه سلمه الله تلگراف موحش جناب عالی واصل و مخالفت مخالفین که مخالفت با شرع انور است موجب ملالت فوق العاده گردید واضح است که ما غرضی جز حفظ دماء و اموار واعراض مسلمین و تقویت ملت و دولت و ترقیه حال رعیت نداریم در صورتیکه وکلا همشان مصروف اجرا مراتب مزبوره و دفع ور فع ظلم و اغاثه مظلومین است که شرعا و عقلا ستم و واجب است مخالفت و معاندت با آنها مخالفت با شریعت مطهره است و دفع و تبعید مخالف لازم است خداوند تعالی هم نصرة خواهد فرمود.

الا حفر نجل الحاج میرزا خلیل.

احسن الدوله- با آن تلگرافات که از نجف اشرف رسیده تکلیف این اشخاص چیست؟

آقا میرزا سید محمد مجتهد- سکوت و واگذار بخدا نمودن ابدا قابل مذاکره نیستند.

وکیل التجار- متمم فرمایشات اولیه حاج امام جمعه بی نتیجه مانده خوب است چیزهای لازمه بی نتیجه نماند با کمال صدمه نظامنامه انجمنها نوشته و بصحه رسید وگفتم این خیلی بحال مملکت نافع خواهد بود و حال مدتی است از چاپ درآمده و بموقع اجرا گذارده نشده و اتصالا از اطراف عریضه شکایت میرسد.

آقا سید محمد مجتهد- هنوز این تفصیلات در طهران مجری نشده هنوز نایب حسن و غیره در کار خود باقی هستند شما از ولایات صحبت میدارید از بوشهر نوشتند که باقسام مختلف از ما راه داری میگیرند.

وکیل التجار- باید از طرف وزارت داخله و وزارت مالیه باطراف تلگراف شود که ابدا بدون کتابچه دولتی دیناری از کسی نگیرند حضرت حجة الاسلام آقا آن روز رسما قول دادند که بیست روزه قانون اساسی را بدهند هنوز همین طریق مانده نظامنامه انجمنها هم همینطور.

آقا سید محمد مجتهد- جهة تاخیر چیست؟

آقا ملا حسن- جهة تاخیر این است که اطراف اغتشاش شد گفتند نظامنامه حکام نوشته شود و فرستاده شود.

حاجی شیخ حسن- قانون اساسی برای چه خوانده نمیشود در صورتیکه تمام اغتشاشها بواسطه نبودن قانون است هر گاه این قانون خوانده شود و فرستاده شود رفع تمام این مفاسد خواهد شد؟

آقا میرزا حسین طبیب- بر فرض قانون خوانده شد و بصحه هم رسیدگی مجری خواهد شد عزل وزیر جنگ چه شد انجمن ایالتی چه شد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- میگویند تیول موقوف شده و حال آنکه همان تیولات را بخودشان میدهند و پیشکشی هم میگیرند.

آقا سید جعفر- میگویید راه داری مدتیست بحکم دولت موقوف شده از بوشهر تلگراف رسیده که در بیست جا راه داری میگیرند.

وکیل الرعایا- در زمان صدارت مشیرالدوله در صورتیکه مثل آقای ظهیرالدوله بجهة انتخاب وکلا در آنجا بود پنج تلگراف شده حالا انجمن ایالتی رسمی که آنجا بود بیك تلگراف موقوف کردند جهة چیست حکم بافتتاح انجمنها نمیشود و در صدد انتخاب برنمی آیند.

آقا سید جعفر- گفتگوی ما در جزئیات نیست در کلیات است مادامیکه میانه وکلا و وزرا و شاه اتفاق حقیقی نباشد کار از پیش نخواهد رفت باید محظورات را رفع کرد.

دکتر ولی الله خان- در این که باید توافق کلی بشود تا کارها پیش برود حرفی نیست در اینجا مکرر گفته شده فلان قانون نوشته شود در هیچ جا قوانین یکمرتبه نوشته نشده.

قرآن هم در چندین سال نازل شد قانون اساسی در بعضی جاها 6 سال طول کشیده مقصود اینست صرف نوشتن نباید باشد باید محل اجرای آن را ملاحظه کرد دیگر اینکه مکرر گفته میشود که مجلس کاری نکرده بنده میگوییم خیلی کار کرده ما سه قسم اندازه داریم یکی انبیاء هستند که بمظلومین فرمودند صبر کنید و بظالمین وعده عذاب دادند ثانیا شعرا بودند که مظلومین را تشویق بصبر و ظالیمن را نصیحت کردند سیم دارالشوراها است که گفته اندمردم قبول ظلم نکنید و کار این دارالشوراها این خواهد بود اینکه میگویند اسباب انقلاب فراهم آورده خیر این ظلم وانقلاب از اول هم بود تا حال سنگ استبداد روی قلوب بود همین که بواسطه مجلس آن سنگ برداشته شد یك مرتبه آنچه بود ظاهر گردید حالا نباید بواسطه این قال و قیل، دماغ سوزانیده باید اول این فتنه ها را خوابانید یعنی اول مردم را قابل کرد بعد قوانین را مجری داشت ولو صد سال هم طول بکشد.

حاج امین الضرب- چنانچه وکیل التجار میگویند که بوزارت داخله اخطار شود که نظامنامه انجمنها فرستاده شود خواهند گفت که منتظر مامور هستند آنهم باید زودتر اقدام شود ودر خصوص قانون اساسی هم جهة همان است که بعلت اهمیت دستور حکام تاخیر افتاد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- آیا معین کردن مامورین مگر بچه ترتیب باید باشد و چقدر باید صبر کرد؟

حاج امام جمعه- اینکه گفتند قانون مثل قرآن است که باید چند سال طول بکشد صحیح است ولی یك مرتبه مردم را بر سر پا نمی آوردند که قانون ما ناقص و متمم آن نوشته شده چه قدر ها تگلراف از ولایات شد از اینها گذشته بعضی مطالب در آن هست که الان محتاج الیه است در اینصورت چطور میشود تاخیر انداخت اما اینکه گفتند مجلس خیلی کار کرده است حرفی نیست ولی حقیقت ندارد معلوم است مجلس غیر از اصلاح کاری ندارد آن روز گفتم که درعالم شهود در هیئت فعلا داریم یکی هیئت وزرا و دولت و یکی هیئت وکلا و مجلس اینها باید دستورالعمل بدهند و آنها باید مجری دارند هیچ کدام از این دو هیئت بوظیفه خود عمل نمیکنند اگر محظور در بین است باید رفع کرد والا مملکت خواهد رفت.

آقا سید مهدی- صحبت شد که نظامنامه های ایالتی فرساده نشده گویا از نظر آقایان محو شده که مذاکره شد اگر نظامنامه برود که در انجمنها تصرفات بشود اسباب انقلاب خواهد شد و همچنین تا دستورالعمل حکام نرود باز ناقص است گویا باتفاق آراء قرار شد که دستورالعمل حکام از نظامنامه وزارت داخله انتخاب و تصویب شود و باتفاق فرستاده شود حال اگر بازصلاح میدانید که نظامنامه ایالتی منفردا برود اقدام کنید.

وکیل التجار- در خصوص رفتن نظامنامه انجمنها و حکام با هم رأی داده نشد بلکه در خصوص رفتن یك مامور یا دو مامور رای داده شد که دو مامور برود یکی از طرف مجلس و یکی از طرف وزارت داخله حالا خوب است مامورین را انتخاب کنند.

احسن الدوله- گویا تمام آقایان اشتباه کردند این نظامنامه که چاپ شده بتمام ولایات رفت تمام مشغول کار هستندو رئیس انتخاب مینمایند فرداست که فساد کلی ظاهر خواهد شد.

آقا شیخ حسین- بعضی ها مکرر میگوییم که تقصیر مجلس است مکرر گفته شد و قرار شد سه روز قانون خوانده شود یك روز صحبت متفرقه بشود معهذا مجری نداشتیم تا اینکه موکلین کتابچه نوشته ایراد وارد آوردند در عوض این گفتگوها ممکن بود چند فصل قانون خوانده شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مادامیکه اتفاق بین مجلس ودولت نشود کار پیشرفت نخواهد کرد باین حرفها جز تضییع وقت مجلس چیزی نخواهد شد پس هر کس هر رایی در حصول اتفاق مابین این دو هیئت دارد بگوید.

حاجی معین التجار- همین گفتن که آنها مخالف هستند بدتر اسباب دل سردی خواهد شد.

حاج محمداسمعیل آقا- وقتیکه شما از حالات مملکت اطلاع ندارید بیخود چرا از وزرا ایراد میگیرید مگر آن روز هیئت وزرا نگفتند که قشون و پول نداریم مالیات هم وصول نمیشود چرا دراین خصوصها که اساسی است کار نمیکنید در جزئیات گفتگو میکنید.

آقا سید جعفر- در مسئله عزل وزیر جنگ هم محتاج بقشون و پول است چرا او را عزل نمیکنند اینها همه بهانه است.

آقا سید حسن تقی زاده- خوب است بعد از آنکه نظامنامه ایالتی تمام شده و چاپ شد باز حق نظر داریم ولی نظامنامه داخلی می بینیم اکثر مواد آن تغییر یافته. چرا وزیر یکه حضور دارد یعنی جناب رئیس با ایشان گفتگو نمیکنید و بر وزرائیکه حضور ندارند میتازید خوب است یك مجلس در نظامنامه داخلی گفتگو نمایید وقتیکه در این هشت ماه جناب رئیس یك ماده نظامنامه داخلی را مجری ندارند که قبل از وقت مذاکره مجلس گفته شودووقت انعقاد مجلس نگویند هر چه میخواهند بگویند البته هر کس هر چه بخواهد میگوید و حال آنکه تکلیف مجلس وضع قانون است لااقل سه روز قرار بگذارند که قانون خوانده شود.

حاج معین التجار- مگر نباید ما اطاق خودمان را نظم بدهیم.

آقا سید حسن تقی زاده- باید سی نفر متحد شد تا روز پنجشنبه مذاکره معلوم نباشد و قبل از وقت اخطار نکنند نیایید من میگویم اگر در غیاب من مطلبی بدون اینکه قبل از وقت اعلان شود فورا مطرح شده و رای گرفته شود من قبول ندارم (اکثر گفتند ما هم قبول نداریم). حاج محمد اسمعیل آقا- تیولات برگشت کرد باینکه سیصد هزار تومان بدولت وملت منفعت برسد تا حال چه نتیجه گرفتهشده در یزد تیولاتی هست تومانی چقدر تفاوت عمل داشته کی تحقیق کرده که چه میشود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- در این که بعضی از ارباب تیول هستند که خیلی مستأصل و پریشانند واغلب میدانند باید از برای آنها فکری کرد عجالة مال این مردمان بیچاره را برگردانیده اند و اینها هم بواسطه عدم استطاعت پریشان شده اند ولی صاحبان تیولی که متمول هستند گویا باسمهای دیگر بخودشان واگذار شده است از برای آن فقرای بیچاره باید از جاهای دیگر فکری نمود.

جلسه: 123

مذاکرات روز شنبه 9 جمادی الثانی مجلس شورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 7 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- از خراسان و قوچان و سایر نقاط مطالبه تکلیف کرده اند که حکومت باسم وزارت مالیه میگوید هر قدر تفاوت عمل که درسال گذشته میدادید امسال هم باید بهمان اندازه بدهید. و از این ترتیب نزدیك است قوچان بهم بخورد باید دانست که گرفتن تفاوت عمل محدود بحدی هست یا نیست اگر هست معین شود.

آقا میرزا سید علینقی- این مسئله چند روز در مجلس مطرح مذاکره شد در روزنامه هم درج گردید که تفاوت عملی که کدخدایان و مباشرین جزو میگرفتند موقوف باشد ولی تفاوت عملی را که حکام کل میگرفتند محسوب شود.

رئیس- باید در این خصوص بوزارت مالیه نوشته شود.

احتشام الاطبا- در ترشیز خراسان میگویند چون عمل مالیه در اینجا تعدیل شده ما تفاوت نمیدهیم سال گذشته را آصف الدوله بظلم گرفت ولی امسال زیر بار ظلم نمیرویم در اینخصوص باید وزیر مالیه قراری بگذراند که اسباب آسایش آنها هم فراهم شود ولی مکرر بوزیر مالیه نوشته شده حضورا هم گفته ایم میگویند بایدمثل پارسال داده شود واین ترتیب با صحت موافق نیست زیرا پارسال جریمه هم خیلی گرفته اند پس امسال هم باید آن جریمه ها داده شود.

حسام الدوله- رایی دراین خصوص داده شده در دفتر مجلس ضبط است رجوع بدفتر شود و مطابق آن بولایات اطلاع بدهند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- تکلیف ما چیست چه باید جواب بدهیم؟

رئیس- جواب را بیاد وزیر مالیه بدهند و مخصوصا باحکام قرار گذاشته اند خصوصا با حکومت خراسان که صورت تفاوت عمل را محل بمحل بفرشتند باید معلوم شود که آن صورت را فرستاده اند یا نه فعلا چون وزیر مالیه حضور ندارند گفتگو نتیجه ندارد خوب است همین مطالب بوزیر مالیه اخطار شود تا مسبوق شوندو جواب بدهند.

صدر نطنزی- صورت تلگرافی از وزارت مالیه بمجلس آمده بود در کیفیت اخذ تفاوت عمل که بولایات مخابره شود آن صورت در دفتر مجلس ثبت است مطابق همان صورت بولایات مخابره کنند که زیادتر نگیرند.

رئیس- همانطوریکه گفته شد باید مطالب را نوشته و بوزیر مالیه اخطار شود تا جواب بدهد فعلا این قرارداد بانك آلمان است که تا حال دومرتبه قرائت شده و بعضی اصلاحات در آن بعمل آمده بعضی نکات لازمه را هم افزوده ایم حالا باید قرائت شود این بانك بانك تجارتی است بانك تجارتی هم آزاد است دولت میتواند امتیاز بدهد و گذشته از این این بانك بعضی امتیازات داشت که هیچ کدام از آنها تصویب نشد فقط موادی از آن که مضر نبود باقی مانده قرائت میشود قرائت شد و در هر یك از مواد آن مذاکرات زیاد بمیان آمد پس از قرائت سیم خواستند رای گرفته شود گفتند چون دو فقره آن که یکی در باب مدت و یکی در خصوص مفتش است بخودشان اخطار شده تا از طرف خودشان جواب نرسد رای نمیتوان داد تعیین رای موکول شد برسیدن جواب در اینموقع بقدر نیمساعت بجهة تنفس مجلس تعطیل شد پس از آن مراجعت کرده شروع بمذاکرات شد.

آقا شیخ عبدالکریم- سه ساعت بغروب مانده مرا وزارت داخله احضار کردند و گفتند تلگراف بکنید که متحصنین یزد از تلگرافخانه بیرون بیایند جواب گفتم رفتن آنها بتلگرافخانه که بتلگراف بنده نبوده حالا هم بتلگراف بنده بیرون نخواهند آمد و گذشته از این بودن مشیرالممالك امساله در آنجا بترتیبی که در مالیات دخالت داشته باشد عقلا و شرعا صحیح نیست و از آن گذشته واقعه اتفاق افتاده که جناب شیخ تلگرافی بآقا شیخ جعفر سبزواری نموده که او یکی از مستبدین است وعلمای نجف اشرف مخصوصا در باره او فرموده اند که هر کس با او همراهی نماید اعانت باثم کرده است و همچنین مطالبی شیخ نوشته است که نمیشود گفت ابدا اهالی آنجا حاضر نبودند از برای طرف شدن با مستبدین این حالت حالیه یزد است و دبیرالملك بمن تهدیدانه گفتند که از تلگراف شما یزد اینطور شده در صورتیکه بنده از آنروز تاحال کتبا یا لسانا یا تلگرافا برخلاف صلاح ملت ودولت اقدامی نکرده شب و روز این حضرات متظلمین مرا آسوده نمیگذارند خوب است تکلیف بنده را معین نمایند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- موافق آن تلگراف که عرض کردم خدمت آقا سید عبدالله مجتهد آمده است بعینها همین طور است.

آقا میرزا سید علینقی- مشیرالممالك یك وقتی مباشر مالیات بوده بر فرض حالا عارضه حادث شد دیگر نباید غیر از او کسی مباشر مالیات باشد؟ بنده عرض کردم حال هم میگویم اگر مطلبی بترافع باید بگذرد بدو نفر شاهد عادل تمام میشود در این واقعه آقا سید علی حایری که مرقوم فرمودند و وکیل محترم یزد که اظهار میدارند دیگر چه جای مسامحه است؟

وکیل الرعایا- در این خصوص در حضور وزیر مالیه گفتگو شد گفتند محض اینکه صورت صحیح داده است نمیشود دست او را کوتاه کرد ولی با این خیانتهایی که حالا ظاهر میشود در مقابل آن خدمت خوب است امساله مشیرالممالك را از این کار معاف دارند و اهل یزد هم در دادن مالیات خودشان امتناعی ندارند اصلا و فرعا میپردازند.

حاج محمد تقی- از زمانی که یزدیها عارض هستند تاکنون چهار دسته عوض شده اند.

حاج محمد اسمعیل- اکثر تجار یزد بما کتبا ضد این مطالب رانوشته اند.

آقا شیخ یوسف- روزی نیست که بانجمن عرایض عریضه از دست مشیرالممالك نیاید.

رئیس- وکیل الرعایا در این مسئله داخل بود یك روز وزیر مالیه اینجا بودند گفته شد که این مطلب را تام کنید چون وکیل الرعایا واسطه بودند باز وزیر مالیه گفتند دوباره گفتگو کندی و اجمالا برای خود من علمی حاصل شده الان در دفتر پنجاه تلگراف بر ضد مشیرالممالك و همچنین پنجاه تلگراف بر موافقت مشیرالممالك حاضر است آمدیم بر سر تصدیق آقای حایری بنده خدمت ایشان شرفیاب نشده ام ولی ایشان بهیچوجه در امورات دیوانی دخالت نمیکنند و درست بصیرت ندارند البته هر کس رفت خدمت آقا عرضی کرد لابد آقا باید اقدامی بکنند.

حال وکیل الرعایا چه اطلاعی دارند؟

وکیل الرعایا- مکرر گفتگو شد و وزیر مالیه در کمال بی طرفی در اصلاح حاضر هستند و اینکه بیك اندازه از مشیرالممالك همراهی میکنند بواسطه آنست که صورت مالیه را صحیح داده است واشخاصی که عارض هستند شاید ذی حق باشند و شخصا من نباید بواسطه خدمتی که کرده است او را ممانعت نمایم اگر بطوریکه یزدیها گفتند دو نفر تاجر زردشتی را ضامن میدهند بسیار خوب است.

حسام الاسلام- باید موضوع را معین کرد که شکایت از عمل است یا از عامل.

(گفتند از عامل) پس اهمیت ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- عوض اینکه مجلس را مشغول کنیم بیکی از تظلمات که در حیاط بهارستان است خوب است بکارهای مهم اقدام کنیم مکرر گفته شد که یك قاعده کلی معین است که ما هم باید مطابق همان رفتار کنیم این تظلمات را بمحض اظهار نمیشود اقدام کرد باید تحقیق شود و پس از تحقیق راجع بادارات گردد اگر تحقیق نشود بسا خواهد شد که تولید غرض میشود اینها مدتها اینجا جمع شده اند پس باید یك قرار کلی داده شود که زیاده در اینجا نمانند یا همه را رد کنید وارجاع بادارات یا تمام را قبول یا تحقیق و رسیدگی شود.

رئیس- این که جناب تقی زاده گفتند صحیح است ولی من نمیتوانم بگویم آنهاییکه اینجا جمع شده اند ذی حق هستند یا مدعی آنها ذی حق است از اینها گذشته همین قدر که یك اسباب هیجانی فراهم و طرف راعزل کرده اند آنوقت از هر جا باین کار اقدام شده اسباب زحمت فراهم میآید.

آقا میرزا سید علی نقی- فرمایشات حضرت عالی صحیح است مطالب آقای تقی زاده هم صحیح است ولی بقول عوام یك بام و دو هوا نمیشود ما می بینیم از بعضی ولایات تلگراف وغیره میرسد و در تمام مستدعیات آنها اهتمام میشود اما از بعضی جاها پاره مطالب میرسد و بجایی منتهی نمیشود پس باید یك موضوع کلی قرار گذاشت حال باید ببینیم این عمل یزدیها چه چیز است و داخل کدام یکی است باید تحقیق شود یا باید بتلگراف عمل شود.

رئیس- اصلا نباید مجلس باین جزئیات رسیدگی نماید این مسائل را باید از وزیر خواست ولی افسوس میخورم که هنوز عراده بطور صحیح راه نیفتاده.

حاج سید نصرالله- پس تکلیف مجلس چیست تا کی باید باین جزئیات مبتلا باشد.

حاج میرزا ابراهیم آقا- مجلس حق تحقیق یاغیر تحقیق ندارد پس جهة معطلی این بیچاره ها اینجا چیست آیا بواسطه ظلم است یا نه اگر بواسطه ظلم است پس باید رفع کرد و آنگهی در باب مشرالممالك اشخاصیکه از او متظلم هستند هیچ نمیشود نسبت داد با اشخاصی که با او همراهی دارند و چه اهمیتی دارد که باید حکما مباشر مالیات مشیرالممالك باشد.

حاج سید نصرالله- من در اینجا حرفی دارم میخواهم بدانم تا کی مجلس دچار این جزئیات باشد آخر یك قراری بگذارید که از این جزئیات فراغت جسته مجلس بوظایف عمده خود عمل نماید.

احسن الدوله- تمام مطالب بر ما مشتبه است چه تظلمات از یزد باشد یا غیر یزد بنده که در انجمن عرایض هستم می بینم که ابدا وزرا همراه نیستند یك فقره نصرة الممالك خالصه جات را اجاره میکرد و بر حسب خیال خود پنجاه هزار تومان علاوه میداد بوزیر مالیه اخطار شد جواب نیامد بوزیر عدلیه اخطار شد جواب نیامد نتیجه آن شد که اقبال الدوله مطلع شده آب ده او را قطع کرده رعایا متواری شده اینجا متظلمند.

حاج شیخ محمود- حقوق بر دو قسم است حقوق مالیه و حقوق جانی حقوق مالی وقتیکه ادا میشود چه لزومی دارد که فلان شخص باید با اینکه جمعی از دست او متظلم هستند.

وکیل التجار- این خدمتی که مشیرالممالك کرده خوب است سؤال میشد این عمل را بکی پرداخت کرده بدولت داده یا در میان خودشان مانده. ثانیا در خصوص عرایض متظلمین البته باید تحقیق شود ولی مادامیکه او بر ماموریت خود باقی است رعیت نمیتواند تظلم نماید پس باشد او را معزول کرد و تحقیق نمود.

رئیس- مطلب همان است که حاج سید نصرالله گفتند اگر بدانیم که بعزل مشیرالممالك مجلس از این جزئیات فراغت خواهد یافت فورا او را عزل میکنند ولی باید طوری کرد که مجلس بکلی گرفتار این جزئیات نشود.

آقا سید محمد تقی- مکرر گفته و نوشته ام که اینگونه مطالب وظیفه مجلس نیست و باید این امورات راجع بوزیر مسئول شود یك دفعه دو دفعه تا سه دفعه اگر آن وزیر اقدام واصلاح کرد فبها والا معلوم میشود کفایت ندارد آنوقت لابد سلب اطمینان مجلس از او خواهد شد این وزرا که مسئول هستند باید اقتدار و اختیار هم داشته باشند باید رجوع بوزیر مسئول شود و ابدا نباید در جزئیات آن گفتگو شود.

حاج میرزا ابراهیم آقا- برفرض رأی دادید وزیر مسئول راعزل نمایند مثل وزیر جنگ خواهد شد الان مدتی است که با اتفاق رأی در عزل او دادید چه نتیجه بخشید.

وکیل الرعایا- اولا قریب دو ماه است که این یزدیها عارض هستندوبیك اندازه هم وزیر مالیه برای تحقیق حاضر شده و تحقیق شد معلوم گردید که بودن مشیرالممالك ضررش بیشتر از نبودن ایشان است در یزد.

آقا سید محمد تقی- اینکه دو ماه عمل یزدیها طول کشیده است جهة آن است که مجلس به وظیفه خود عمل نکرد.

آقا میرزا سید حسن- این مسئله قرار شد از وزیر مسئول خواسته شود ولی بعدها خوب است قرار شود همه روزه لااقل معاونین وزرا اینجا حاضر شوند و در این موارد اطلاعات داشته باشند تا اصلاح نمایند.

حاج میرزا ابراهیم آقا- جهة اینکه جواب عزل وزارت جنگ بمجلس نیامد چیست یا اینکه رأی مجلس برگشته. رئیس- خیر رأی مجلس برگشت نکرده ولی از قراریکه از خارج شنیده ام خیال تغییری دارند.

آقا سید محمد تقی- ملخص کلام اینست که یا باید وزرا هیئت مجلس رامتقاعد نمایند که بودن شاهزاده بوزارت جنگ لازم است یا اینکه آنها را بادله و براهین رد نماید.

رئیس- اصل موضوع معلوم شود و آن این است که کلیه رأی مجلس اینست که اگر مجلس سنا باشد از آنجا گذشته بصحه همیونی برسد نه اینکه تمام واجب الاجرا باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- اینجا هر صحبتی میشود ضرر ندارد ولی خوبست در میانه یك نرخی معین نشود و یك حقی از خود سلب نکنیم این رد رای در خصوص عزل وزرا جایز نیست در مقام قانون است مجلس همینکه اظهار عدم اطمینان از وزیری نمود کافیست (همه تصدیق کردند).

حاج سید نصرالله- خوب است ترتیب مذاکره فردا معلوم شود که مجلس بوظیفه خود عمل نماید واز این مسئله نگذریم.

رئیس- وظیفه مجلس وضع قانون است فردا ممکن است از این عارضین آسوده شویم ولی گمان نیکنم باز آسوده بمانیم پس فردا چند دسته دیگر ارض و متحصن خواهند شد (مجلس ختم شد).

جلسه: 124

مذاکرات روز یکشنبه دهم جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه نهم را آقا یمرزا مرتضی قلی خان قرائت کردند احسن الدوله اجازه نطق خواستند رئیس اظهار کردند که بر حسب قرارداد روز گذشته باید اوقات مجلس فقط مصروف وظیاف مهمه گردد و قوانین لازمه در مجلس قرائت شود اعضاء محترم مجلس هم نهایت دقت و توجه را مبذولدارند که از این ترتیب تخطی نشود در صورتیکه مطلبی هم فوری باشد باید در آخر مجلس مطرح شود اینك قوانین وزارت داخله قرائت شود.

آقا میرزا سید حسن- اظهار داشتند که این نظامنامه دارای پانصد فصل است با این حال باین زودیها اختتام نخواهد پذیرفت. جواب داده شد که قرار شد عموم وکلا دو ساعت بغروب مانده اینجا حاضر باشند. که بدون تعویق مجلس منعقد شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- که هر گاه چند روزی از طرف اعضاء محترم مجلس بذل توجهی شود و اقدام فرمایند که همه روزه هم طرف صبح وهم طرف عصر حاضر شوند ممکن است این نظامنامه ها بزودی از مجلس بگذرد.

رئیس- هر گاه وکلای عظام قرار بگذارند که بدون تاخیر طرف صبح حاضر شوند و بیدرنگ مشغول شویم بهتر کار پیشرفت میکند اما هم طرف عصر و هم طرف صبح ممکن نیست (در اینموقع شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله و چندین فصل از آن قرائت شد.)

وزیر علوم- بنده غرضم این نبود که سخنی از روی غرض گفته شد یا بی تأمل رأی داده شد بلکه رأیی داده شد منتهی چون وظیفه مجلس نبود ورقه رأی منتشر نشد و چون راجع بشرع بود جناب آقا میرزا سیدمحمد هم فرمایش فرمودند بنده هم اجری داشتم ولی بعد که ملاحظه کردم دیدم بی اعتدالی است در هر چیز مختصری روزنامه توقیف شود نه برای این است که از روزنامه نویسها ارخاء عنان کرده باشیم و یا اینکه مجازاتی در مقابل نباشد چنین نیست از تمام آنها التزام گرفته شده که ابدا نسبت بشرع وعلما چیزی ننویسند و در باب اشخاص هم هر چه مینویسند باید صحت داشته باشد که بتوانند در مقام محاکمه اثبات نمایند واین اظهار امروزه فقط برای این بود که این حکم توقیف ظلم است و مجلس میداند که مسئول حقوق آنها بنده هستم و در گردن من است که اجراء احکام مجلس و حجج اسلامیه را بنمایم ولی این توقیف بی اعتدالی است عرض کردم که در این باب خدمت آقا میرزا سید محمد مجتهد برسم و تبدیل مجازات نماییم و در نمره دیگر هم نوشته بشود که بواسطه فلان مطلب در فلان نمره مجازات داده شده این خودش رفع همه مفاسد را میکند اگر چه قانون هنوز تمام نشده ولی می نشینیم با آقا میرزا سید محمد یك مجازاتی و حدی معین میکنیم که ظلم نشود.

آقا سید محمد جعفر- صحیح است بجهة هر چیزی مجازات است اما توهین بدین فقط مجازات آن توقیف است.

وزیر علوم- تقصیر از نویسنده است مجازاترا بکاغذ و قلم نمیشود داد.

آقا شیخ ابراهیم- حکم شرعی و مجازات شرعی برآلات نیست بر صاحب آلات است آلات معصیت را شرع نفرمود توقیف بکنند مجازات برای آن مقرر فرمود باید مجازات داده توقیف معنی ندارد.

آقا میرزا محمود خوانساری- اگر در مغازه پارچه فروشی که سی نفر اجزاء در آنجا مشغول کاسبی هستند یکنفر خلافی کرد او را باید مجازات کرد یا باید در آن مغازه را بست که تمام از نان بیفتند.

وکیل الرعایا- باید ترتیبی باشد که مخالف شرع نباشد درهیچ جا و در هیچ وقت چنین حکمی نبوده که مجازات دیگری را بکس دیگر بدهند.

آقا سید محمد جعفر- انتشار این اعلان کفر نیست ولی خمر فروشی که در اینجا علانیه میشود از او جلوگیری نمیکنند و از این اعلان جلوگیری میکنند.

وزیر علوم- عمل خمرفروشی ربطی به بنده ندارد مقصود این است که بر فرض اگر در حبل المتین خلاف شرعی هم شده است توقیف نباشد آن شخص نویسند باید مجازات بشود (در این موقع آقا میرزا سید محمد مجتهد با آقا میرزا هدایت الله مجتهد مراغه وارد مجلس شده ایشان را بهیئت مجلس معرفی نمودند بعد از معرفی خود آقا میرزا هدایت الله به بیان فصیح و شیرین تبریك و تهنیت گفتند عموم وکلا اظهار تشکر وامتنان را از قدوم آقای معظم نمودند.

وزیر علوم- حالا اعلانیست مجلس میدهد در مقابل آن صحبتی که شده بود و بنده خودم خدمت آقای میرزا سید محمد مشرف میشوم توقیف را تبدیل بمجازات دیگر فرمایند و بیش از این در این باب وقت مجلس را تضییع نکنیم. آقا سید محمدجعفر- خوبست مجازات از مجلس معین شود.

آقا سید مهدی- در چند روز قبل در خصوص حبل المتین مذاکره شد و خدمت حضرت حجة الاسلام هم عرض شد وامر فرمودند حالا جهة چیست که باید روزنامه نویسها دسته بندی کنندو کار از پیش ببرند از مجلس سئوال میکنم.

(گفتند این مذاکره تمام شد.)

آقا سید مهدی- عرض دیگر این که ملت بافراد وکلا اخطار کرده اند که بعد از جشن ملی دیگر مجلس نباید وقت خود را صرف جزئیات نماید وظیفه مجلس وضع قانون است باید مسئول ادای تکالیف خود باشد.

حاج امام جمعه- در خصوص توقیف حبل المتین چه شد؟

وزیر علوم- بنده خدمت آقای میرزا سید محمد شرفیاب میشوم آنجا هر چه امر فرمودند مجری میشود.

حاج امام جمعه- مدت یکماه است که در خیال بودم در باب روزنامها حرفی بزنم اگر چه نباید متعرض حال روزنامه نویسها شد زیرا که زود آبروی آدم را میریزند ولی بر حسب قسمی که یاد کرده ام آنچه نفع و ضرر ملت است بگویم بدون غرض میگویم خواه برنجند یا نرنجند امروز هیچ چیزی از برای مجلس مضرتر از این روزنامه جات نیست زیرا که مفسدین باینها دست آویز کرده میگویند مجلس آزادی بروزنامه نویسها داده که این طور مینویسند و حال جلوگیری آنرا مجازات قرار داده اید و این مجازت پس از انتشار دادن آن مطلب خلاف شرع چه فایده دارد اوآنکاری که نباید بکند کرد.

وکیل الرعایا- مجازات قبل از جنایت هم که در شرع جایز نیست پیش از گفتن و نوشتن چه تقصیری دارد.

حاج امام جمعه- شرع کسی را آزاد قرار نداده و خداوند هم زبان را آزاد خلق نکرده است حدی از برای آن قرار داده است که نباید تجاوز کند.

حاج میرزا ابراهیم آقا- مجازات مراتب دارد اینکه فرمودید بعد از انتشار حرف خلاف مجازات چه فایده دارد همان نمره را که در او خلاف نوشته شده است همان نمره را توقیف میکنند و نمیگذارند منتشر نمایند این مجازاتی است که جلوگیری میکند.

وزیر علوم- این مطلبی را که حاج میرزا ابراهیم آقا گفتند صحیح است و بهمین جهت در سایر ممالك حق داده اند به پلیس که اگر لایحه یا روزنامه در او چیزی مضر بحال شریعت و ملت باشد فورا بگیرند و ضبط نمایند پس دراین صورت پلیس باید که مطلع و ملتفت باشد که هر چه را دید مایه فساد است فورا ضبط کند.

حاج امام جمعه- این در ممالك متمدنه است که پلیسها اهل کمال و سواد هستند در اینجا ممکن نیست مگر پس از ده سال دیگر.

وزیر علوم- حالا که پلیس نداریم لابد از طرف اداره انطباعات دقت خواهد شد که اینگونه مطالب انتشار نیابد.

آقا سید حسین- همان ترتیبی که گفته شد خدمت حضرت حجة الاسلام شرفیاب شوند و ترتیب آنرا بدهند خیلی خوب است.

آقا شیخ یوسف- یکسال است این مجلس این مجلس مؤسس شده است و سی کرور نفوس منتظر اصلاح امورات این مملکت هستند تا حال چه کرده اید مجلس باید در کلیات گفتگو نماید و وضع قانون کند نباید وقت را باین جزئیات صرف کرد.

آقا سید محمد جعفر- مقصود جزئیات نیست بلکه بواسطه اینستکه توهین بشرع شده است.

حاج معین التجار- از این روزنامجات تاکنون فایده بما عاید نشده میگوییم توقیف نشود ولی مجلس خواهش میکند که آنها هم تغییر مسلك داده یك راهی بنمایند که رقم نواقص و معایب بشود.

وزیر علوم- جهة مجازات آنها خدمت حجج اسلام رسیده هر ترتیبی که مقرر فرمایند مجری میشود ولی یك مقاله در حبل المتین بود که بسفارت روس برمیخورد میخواهم بدانم که این مقاله را تصدیق دارند یا خر؟

معین التجار- سفارت هم در این باب حق سخت گیری و گله ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- این سؤال وزیر علوم جواب میخواهد در سایر ممالك روزنامه افکار وزرا و پارلمان را مینمایاند این است که این سؤال را کردند بنده حالا عرض میکنم شاید هم تمام همراه باشند که این مقاله صحیح نبوده دولت و پارلمان ایران کمال اتحاد و دوستی را با تمام دول دارند.

وزیر علوم- ممنونم از اینکه باین نکته توجه نموده اید.

وکیل التجار- بجهة هر جزئی مطلبی که غلط نوشته شده نمیشود در مجلس مذاکره شود رفع این جزئیات در عهده وزیر علوم است.

وزیر مالیه- اگر ملاحظه نمایید خواهید دانست که برای ترتیب مالیه تا چه اندازه زحمت دارم بطوریکه درکار درمانده ام بعضی از وکلا آمده اند و دیده ند حال چاره که دیده شد این است که باید بانك ملی تأسیس شود و گفتگو شد که دولت و وکلا و وکلای بانك اقدام تام نمایند و با وکلای بانك هم تجدید مذاکره شد و صورت مذاکره هم در کمیسیون مجلس مطرح شده ولی نتیجه گرفته نشده حالا از سلطنت آباد تلگراف شده که یادآور شوم و این مطلب خیلی اهمیت پیدا کرده خوب است آن امتیازنامه که نوشته شده بعضی از موادش تغییر داده شده قرائت و مطرح شود امیدوارم که موجب امیدواری و گشایش کار و سرافرازی شود.

احسن الدوله- فرمایشات وزیر مالیه صحیح است و میدانیم که پول لازم است ولی برای تحصیل پول باید امنیت باشد.

وزیر مالیه- هر دو باید باشد.

احسن الدوله- پس چرا اینجا هزار تومان تفاوت خالصه را قبول نکردید.

وزیر مالیه چرا قبول نمیکنیم هر کس میدهد بیایدتا مذاکره شود پس از حصول اطمینان البته قبول خواهد شد این مسئله را هم عرض مینمایم هر کس از این قبیل چیزها سراغ دارد اظهار کند و از برای بصیرت باشد من کمال امتنان را دارم.

آقا میرزا محمود خوانساری- یکی از آن اشخاص بنده بودم اظهار کردم فرمودید کتابچه نوشته شود.

وثوق الدوله- در باب خالصجات مبلغی اضافه از عمل کرد سال گذشته دیگران قبول مینمایند در کمیسیون صحبت شد که اول باقبال الدوله اخطار نمایند اگر قبول کردند بخودشان داده شود ایشانهم صورتی فرستاده اند دیشب رسید فرصت ملاحظه نشد.

رئیس- منهم اطلاعات خودم را بگویم آن روز صحبت شد گفتند ده هزار خروار و پنجاه هزار تومان و من هم پرسیدم همین طور گفتند حالا معلوم شد همان اشخاص هستند که حالا اسم خودشان را روی کاغذ آورده اند ولی چهار هزار خروار و بیست هزار تومان نقد حاضرند که بدهند فعلا تا این اندازه معلوم است.

وزیر مالیه- در مسئله روده همه میدانید که خیلی زحمت کشیدیم و مبالغی آمدند اضافه کردند پس از مدتی مذاکره آن اشخاص خود راکنار کشیده و اسباب زحمت شدند پس خوبست این اشخاص هم تا روز چهارشنبه حاضر شده چون رأس خرمن است قرار قاطعی گذارده شود.

مستشارالدوله- مطرح مذاکره وزیر مالیه بانکملی بود ولی صحبت خالصه بمیان آمد و همین خودش عیب صحبت مجلس است در هر صورت عمل خالصه بهمین تمام شود که هر کس بهر اندازه زیاد میکند تا روز معین نوشته شده حاضر شوند اما در خصوص بانك نظر جناب وزیر مالیه را جلب مینماییم باینکه آن قرارداد چه بوده و چیست؟

رئیس- آن قرارداد سابق نوشته شده وحال هم چند چیز تغییر داده شده آنهم حاضر است حالا هر دو خوانده شود.

وزیر مالیه- این امتیازنامه اول است که بصحه رسیده قرائت تمام آن لازم نیست فقط فعلا سه ماده آن تغییر کرده وتوضیح شده است قرائت شود قرائت شد یکی در فقره عایدات دولتی بود که قرار شده بود که تمام وارد بانك شده از آنجا بحواله وزارت مالیه بمخارج

دولتی و مملکتی داده شود تغییر داده شد باین که آن اندازه را که دولت طرف معامله است ببانك ملی وارد میشود ماده دیگر انحصار غواصی در خلیج فارس بود آنهم توضیح شد باینکه با آلات و ادوات جدیدالاختراع باید باشد ماده دیگر هم در خصوص وارد نمودن نقره برای مسکوکات که در صورت تساوی شروط حق تقدم داشت تغییر داده شد که در صورت تساوی تساوی است حق تقدم ندارد وزارت مالیه در باب فوائد بانك و ترتیب تشکیل آن و لزوم نظر ودقت ثانیا در امتیازنامه آن نطق شایان و بلیغی نمودند بالاخره بعد از مذاکرات زیاد قرار شد که در چند مجلس مذاکره کرده عمل بانك بزودی انجام پذیرد.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 125

جلسه: 125

مذاکرات روز شنبه 19 جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکره روز یکشنبه هفدهم را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد پس از قرائت چند فصل مذاکره در این شد که اگر این طور نظامنامه قرائت شود مطالب کماینبغی مفهوم نمیشود تا درست تصحیح شود باید مثل سایر نظامنامه ها بدواً چاپ شده بوکلا داده شود که از روی بصیرت دقت نموده نظریات خود را یادداشت نموده بنویسند و بعد در مجلس خوانده شده تصویب گردد.

دکتر ولی الله خان- قانون کمیسیون پارلمنتها این است که باید اعضاء آن یکماه بیکماه عوض شود حال ببینیم اینجا مدت کمیسیون این نظامنامه یکماه شده است.

رئیس- این ترتیب در اینجا ملاحظه نشده.

وثوق الدوله- ملتزم نیست کمیسیون به عوض نمودن اعضا.

(اغلب اظهار داشتند که چاپ شود و بعد ملاحظه نمایند.).

رئیس- این ترتیب ممکن نیست بهتر این است این دوره خوانده شود و دوره بعد هر کس خواست اصل همین نسخه را چند شب برده دقت کنند وایرادات خود را بنویسند.

حاج امام جمعه- گویا قصد شما اینست که تا یکسال دیگر تمام نشود. لااقل بیست نفر خواهند خواست که ملاحظه کنند و باین ترتیب مدتی بطول خواهد انجامید اغلب گفتند که بایست بطبع رسید.

صدیق حضرت- حالا که قرار شد چاپ شود بهتر آن است که آقایان روز آخر همه اوراق خود را امضاء نموده که معلوم شده کی دقت کرده و کی دقت نکرده.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر چه عرض بنده تازگی ندارد ولی باین ترتیبی که پیش میرویم هر وقت اظهار کنم تازگی دارد همیشه گفته ام در هر کار که پیش میرویم باید از روی ترتیب باشد خصوص در کاری که سعادت و اقبال یك ملت ویك مملکت بسته باو باشد گمان من اینست که اگر در دنیا هیچ مجلس و پارلمانی تشکیل نشده بود واز برای هر کاری ترتیبی معین نکرده بودند و ما میخواستیم از نو یك اساسی برپا کنیم از این ترتیب بی نظم تر نمیشد. الان یك سال از صدور فرمان میگذرد ودر این مدت هیچ رعایت نظامنامه داخلی مجلس نشده است بهتر آنست که از اول سال دوم از روی نظامنامه داخلی رفتار کنیم کمیسیونها را از روی ترتیب مرتب نماییم نظامنامه ها را قبل از مذاکره مثل همه جا چاپ کرده بهمه بدهیم مذاکرات هر روز، روز قبل از طرف رئیس مجلس معین شده بی ترتیب صحبت نکنیم. بر فرض این نظامنامه هادر کمیسیون تنقیح شود اصل نسخه که بمجلس نمیآید که معلوم شود چه تغییری در کمیسیون داده شده است فقط همان نسخه را که کمیسیون ترتیب میدهد در مجلس قرائت میکنند و حال شاید در اصل نسخه پنجاه اشتباه شده باشد و بمحض ملاحظات در اصل نسخه بود که بکلی از بین میرود.

محقق الدوله- این رعایت باید از یکنفرباشد یا از تمام؟

آقا سید حسن تقی زاده- خیر از همه گذشته ازین ما در این مدت یکسال ابدا رعایت از این نظامنامه نکرده ایم و کلیه این نظامنامه داخلی را مثل کتاب سعدی فرض کرده ایم که فقط بجهة نصیحت ترتیب شده باشد اگر کسی خواست رفتار نماید والا فلان شخص رئیس که مسئول اینکار هستند باید این نظامنامه را مجری سازند.

رئیس- اگر منحصر به بنده باشد مشکل است بنده از عهده آن برآیم باید همه همراهی کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- گویا آقایان ملتفت نشدند دوباره توضیح شود مثلا هر مطلبی که باید مذاکره شود از سه روز قبل اخطار شود که دیگر کسی حق تخطی نداشته باشد که از موضوع خارج شود رئیس هم بکسی حق نطق ندهند دو طرف رئیس باید فاصله باشد. دو نفر نایب رئیس طرفین ایشان بنشینند سایر مطالبی که در نظامنامه است رعایت شود آنوقت بخوبی و آسانی مجلس منظم خواهد شد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- عمده ترتیب و نظم داخلی مجلس و رسیدگی بحال وکلا است همین مسئله آلان دست آویز مفسدین شده واگر این ترتیب درست نشود هیچ فایده مترتب نخواهد شد.

حاج امین الضرب- حالا تکلیف با این نظامنامه حکام چه شد؟

رئیس- باید چاپ شود.

حسام الاسلام- تا کی باید این مملکت بر سر یك پا بماند یك نظامنامه ایالتی داده اید این همه اغتشاش برپا شده باید این نظامنامه هم تمام شود تا تکلیف معلوم گردد آخر مملکت از دست رفت.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اگر دستورالعمل حکام تمام شود و تصحیح شد زودتر بحکام داده شود با نظامنامه ایالتی آن وقت آن طوری که جناب حسام الاسلام گفتند صحیح میباشد.

آقا سید حسین- خوبست اجازه داده شود ایندوره قرائت شود بعد هم بطبع برسانند.

آقا میرزا محسن- بعقیده بنده تجزیه شود بهتر است.

آقا سید محمد تقی- در این باب آنچه مذاکره شد کافیست باید طبع شود.

آقا میرزا سید علینقی- قانون اساسی چه طور آنهم محتاج بچاپ کردن است او را بیاورند قرائت نمایند.

حاج محمد اسمعیل آقا- حالا که قرار شد چاپ شود خوب است تکلیف ولایات و رعیت و مالیات معلوم شود حالا وقت محصول است بعضی جاها رعایا با مالکین راه نمیآیند و بعضی جاها از دادن مالیات مسامحه دارند و شاید اسباب اغتشاش فراهم آید.

رئیس- این نظامنامه راجع باین جزئیات نیست این دستورالعمل ولایتی است برای حکام و این ترتیبات جزئی را خود حکام باید رسیدگی نمایند.

حاج محمد اسمعیل آقا- پس یك حکم کلی از مجلس برای حکام صادر شود امسال باید مالیات گرفته شود یا نه امنیت باید باشد یا نه در آذربایجان ازین دربان ده نمیشود رفت تمام منتظر دستورالعمل مجلس هستند.

آقا میرزا محمود- همینطوری که حاج محمد اسمعیل آقا فرمودند تمام مملکت هرج و مرج شده منتظر دستورالعمل هستند چه ضرر دارد چند روز از صبح تا عصر نشسته قرائت شود بنده ملتزم میشوم که قبل از آن که این دوره تمام شود بنده این نظامنامه را چاپ کرده به وکلا بدهم که در دوره دیگر از روی چاپ شده دقت نمایند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- همه روزه از ولایات شکایت میرسد.

حاج محمد اسمعیل آقا- بعقیده بنده حکام آن اقتدار سابق را ندارند آذربایجان آن طور رشت آن طور باید کاری کرد که جلوگیری شود.

آقا سید حسین- تکلیف حکام قرار بود نوشته شود جواب حاجی محمد اسمعیل آقا چیست؟

رئیس- جواب حاج حمد اسمعیل آقا وقتی داده میشود که وزارت داخله در اینجا حاضر باشد و امنیت ولایات را از ایشان بخواهند از رفتن این نظامنامه هم رفع اغتشاش نخواهد شد.

حسام الاسلام- چند ماه که تکلیف حاکم و محکوم است زودتر نوشته و چاپ شود و فرستاده شود.

وکیل التجار- این نظامنامه برای ترتیب ادارات خود حاکم است ولی اینکه با رعایا چطور باید رفتار کند در این نظامنامه نیست آنرا باید مختصر نوشت و فرستاد. اما آنطوری که باید وزارت داخله در امنیت بلاد سعی و کوشش کند نکرده است.

وزیر عدلیه- در این موقع لابد شدم پاره مطالب را عرض کنم فرمایش حاج محمد اسمعیل آقا را باید ملتفت شد رعیت ما علم ندارند و نمیدانند معنی مشروطیت چیست و همچو میپندارند که باید مال مردم را خورد و بهره شرعی مالك را هم نداد.

وکیل الرعایا- یکی از آنها را نشان بدهید.

وزیر عدلیه- افسوس که نوشتجاتی که مباشر من فرستاده موجود نیست مباشر من از مراغه نوشته است که رعیت هیچ نمیدهند واسم خودشانرا هم گذاشته اند فدائی چنانچه در موقعی که رعیت میخواست گندم را ببرد تلگراف کردم باز رفع نشد دوباره تلگراف از مجلس شد انجمن ملی گرفته بیست نفر رفته که حاصل را ضبط نمایند این حاصل مخارج همین بیست نفر خواهد بود بهر حال فعلا کسی نمیتواند بهره ملکی خود را ضبط نماید.

حاج امام جمعه 0 من میخواهم بگویم این مملکت سال دیگر محصول لازم دارد یا نه باینطور که فعلا هست این محصول را نه رعیت میبرد و نه مالك ملك در این میانه تمام تلف میشود و بعد قحط و غلائی بشود که کسی ندیده باشید.

آقا سید حسین- چاره چیست؟

وزیر عدلیه- علاج را بنده عرض میکنم بموجب حکم حضرت رسول صلی الله علیه وآله که هزار و سیصد سال قبل فرموده اند که هر کس هر قدر میل دارد مال خودش هست امروز تمام این نزاعها بر سر همین است که فقیر یا غنی مساوی باشد و بیدین یا دیندار.

حسام الاسلام- اول باید تعیین حدود را کرد بعد از آن بتوسط قوه مجریه بتکلیف تمام نظرها باین است که چرا قوه مجریه بتکلیف خود رفتار نمیکند و قوه مقننه هم بوظایف خود کوشش نمیکند.

احسن الدوله- ما تمام اینها را میشناسیم آیا حکام در این مدت تمام را بموجب قانون محمدی شدند بر وفق شرع بود بنده عرض میکنم آیا بموجب قانون شرع بود که نظام السلطنه بنده را شش ماه با اینکه در تحت اداره کس دیگر بودم حبس و تمام دارایی مرا ضبط و هر چه اظهار کردم کسی ابدا در مقام پرسش برنیامد همین امیر بهادر و سایرین چقدراملام مردم راضبط کرده اند اینها تمام موافق قانون شرع رفتار رده اند چرا بحاق مطالب برنمیخورید.

آقا میرزا محمود- آقای فرمانفرما سبب هرج ومرج را دو چیز فرمودند و یك چیز را فراموش کردند و آن اینست که ملاکین و مستبدین مدتها رعیت بیچاره را زرخرید و عبد عبید خود میدانستند و هر چه میخواستند میکردند حالا که آنها روزگاری بخود دیده اند تظلم میکنند اینست که میگویند هرج و مرج شد.

رئیس- اگر چه رئیس مجلس حق نطق ندارد ولی مجبوراً عرض میکنم در اینکه قبل از این مستبدین ظلم میکردند حرفی نیست ولی حالا میخواهند مال خود را ببرند و هرج و مرج هم نشود در اینحال بنوشتن کارها درست نمیشود باید از قوه مجریه خواست تا قواعدیکه متروك گردیده اجرا سازد.

آقا شیخ حسین- مکرر نواب والا فرمانفرما بمجلس آمده و گفته اند در ترتیب عدلیه تاکنون قانونی بدست من نداده اید آنچه من میکنم از روی قوه دماغ خودم خواهد بود همین طور که همه گفتند عرض میکنم مالکین ظلم برعیت کرده اند تا دستورالعمل برای حکام فرستاده نشود محال است کارها منظم شود.

رئیس- رفتن این نظامنامه فایده ندارد.

آقا شیخ حسین- چطور فایده ندارد پس تکلیف حاکم چیست؟

حاج محمد اسمعیل آقا- تکلیف انیست تلگرافی بانجمنها بشود که قدغن کنند کسی از حدود خود تجاوز نکند و از وزیر داخله هم قوه مجریه خواسته شود تا رفع این مفاسد بشود.

آقا سید محمد جعفر- من میگویم اگر شکایت از حکام است یك حدود اجمالی معین شود فورا تلگراف کنند تا تجاوز نکنند و همچنین در خصوص رعایا.

حاجی محمد اسمعیل آقا- صراحة عرض میکنم در تبریز هر کس ملك دارد مبارش را راه نمیدهند و هرگاه بخواهند اقدامی بکنند از انجمنها مانع میشوند واسم خود را فدایی هم گذاشتند.

آقا سیدمحمد تقی- من تعجب میکنم که ده دقیقه قبل آقای تقی زاده شرحی در بی نظمی مجلس ایراد وارد نمود بر جناب رئیس همه هم شنیدید با وجود این این وضع رفتار میشود حال ببینیم که اگر رئیس بخواهند با این وضع داخله مجلس را نظم بدهند آیا ممکن است (در اینموقع بجهة تنفس مجلس بقدر نیم ساعت تعطیل و مجددا منعقد گردید از طرف وزارت عدلیه لایحه در خصوص اسرای قوچان و سالار مفخم و اقداماتیکه از طرف وزرات عدلیه شده بود قرائت شد.)

وزیر عدلیه- در این باب چند مجلس با وکلایی که برای نظارت حاضر بودند تحقیقات طولانی بعمل امد و خود عدلیه هم تفتیشاتی کرد بعد از همه آنها یك حکمی بنظر محکمه ابتدایی عدلیه آمد نوشته دادند بکمیسیون در آنجا هم پسندیده تصدیق کردند که ضرر ندارد این بود که شروع شد باجرای آن یعنی اول سالار مفخم را حبس کردیم واو میرزا احمد خان را وکیل کرد که دوباره استیناف یا مراجعه شود و این حکم را بمجلس شورای وزرا نشان دادم و گفتم در مجلس خواهم خواند اذن دادند و گفتند باید مراجعه یا استیناف بشود باین طور دو نفر از وکلای علما و هیئت عدلیه منعقد شود و نتیجه اخری گرفته شود.

رای کمیسیون عدلیه را آقا سید محمد تقی قرائت کرد قریب باینمضمون.

رأی کمیسیون عدلیه در خصوص اسرای باشکانلو بعد از استنطاق زیاد آراء وکلا و کمیسیون بر این شد که اول مقصر سالار مفخم است.

دوم سردار افخم است.

سیم امیر حسین خان پسر آصف الدوله است.

چهارم بواسطه مماطله شخص آصف الدوله است.

پنجم اکرم الملك و مفاخرالملك که هنوز حاضر نشده اند.

عقاید کمیسیون در مجازات این اشخاص از این قرار است که از سالار مفخم شئونات سلب و حکومت هم از او گرفته شود یك سال جیره و مواجب سوارهای ابوابجمعی خود را بدولت نقد برساند واسرا را استرداد نماید هر چه را نتوانست نفری سیصد تومان بصاحب اسم بدهند که خودشان خریداری کنند حالا هر طور رای وکلا است رفتار کنند. نمره 2 سردار افخم که حاکم وقت بوده و بایست در آنوقت اقدامات خود را بنماید باید یك درجه نظامی از شئون او کاسته شود و پنج هزار تومان نقد بدهد و یکسال مستخدم نباشد (سیم) امیر حسین خان باید دو سال داخل کار دولت نشود و هزار تومان نقد بدهد. (چهارم) آصف الدوله بواسطه تلگرافاتیکه از عین الدوله در دست دارد و اظهارات خود را بمبادی عالیه نموده تبرئه میجوید ولی عدلیه قناعت نمیکند باید دو هزار تومان بدهد (نمره 5) مفاخرالملك و اکرم الملك چون حاضر نشده اند موکول برای دولت است کمیسیون باقتضای حالیه مملکت همین رامقتضی میداند واین حکم از محکمه ابتدایی عدلیه شده است.

وزیر عدلیه- تاامروز هیچ محاکمه عرفیه در این مملکت باین درجه دقت نشده این زحمت را مدتی است که کشیده ایم این اشخاص همه اعتراض دارند که بعضی اسناد دوباره پیدا کرده و بعضی دلایل دارند بر تبرئه ذمه خود و این ترتیب حکم ثانی لازم دارد.

آقا میرزا محمود- بحمدالله تقصیر سالار مفخم بر تمام مملکت روشن است و تمام ملت هم چشمشان باین عدلیه است و همچنین در فرنگستان منتظر نتیجه اینجا هستند آیا کسی که شصت و دو نفر اسیر بترکمان داده هنوز مقصر نیست با این دلایل و شواهد واضحه.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده بر سرتاپای این عمل اعتراض دارم و تمامش را باعث افتضاح میپندارم باین ترتیب که رسیدگی شده درست رسیدگی نشده آصف الدوله با سالار مفخم در یك جا نشسته بودند و قوچانیها بیرون میرفتند که آنها استنطاق بشوند باین ترتیبات بموجب دوسیه های وزارت خارجه مثل آفتا معلوم شود که ترکمان را سالار مفخم دعوت کرده و دوازده نفر مردم را کشته عین الدوله با آن حال باز می بینیم از روی انصاف تلگرافهای متعدد نموده گمان بود که ممکن نیست بیست هزار تومان بدهد و خلاص شود بعد از آمدن در اینجا وزرا سی و پنج هزار تومان قراردادند که بدهند در ایران هر کاری با پول درست میشود ولی در فرنگستان اگر چه پول میگیرند اما جزو جزا و مجازات است ترتیب اصلی از میان نمیرود حال اگر از او جزای نقدی گرفته شود در فرنگستان میگویند که ایرانیها پول گرفتند و اغماض کردند در موقع محاکمه اجزاء عدلیه از همه قسم آمده نشستند و کش میدادند که اکثریت آراء با آنها بیفتد بعد از همه اینها وکلا جمع شده گفتند بموجب شرایع آسمانی قتل این شخص واجب است لااقل شئونات و مواجب او قطع و اسرا استرداد شوند ولی بعد از آن که من رأی بقتل دادم گفتند نمیشود تمام اجزاء عدلیه لرزیدند و گفتند سردارها این جا هستند بالاخره بعد از گفتگو قرار شد پنج سال حبس و مواجب او مقطوع و شئونات او سلب شود من آشکارا میگویم که از 14 جمادی الثانی پارسال بعد از دستخط مشروطیت مجازت از این مملکت برداشته شده و هرچه هرج و مرج شود بواسطه همین است و امروزه این مسئله که نظر تمام وزرا بآن است و در تمام روزنامها درج شده باوجود این اگر مجازات صحیح داده نشود اسباب افتضاح خواهد شد.

آقا سید محمد جعفر- اگر این عملی که کرده است بدع بوده است که کافر است و اگر نه مفسد فی الارض است جزای دیگر دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- تمام کارهای وزارتعدلیه شما خراب است هیچ تحقیق و رسیدگی نیست.

حسام الاسلام- بعد از این حکم بشود روضه خوانها روضه نخوانند تا ثابت شود که حرمله تیر انداخته است و تقصیر او مدلل گردد.

وزیر عدلیه- آیا من چیزی گرفته ام.

آقا سید حسن تقی زاده- ثابت نشده گرفته اید یا نگرفته اید.

وزیر عدلیه- غرضی ندارم.

آقا سید حسن تقی زاده- آنهم معلوم نیست.

آقا سید محمد جعفر- باید بر حسب شرع حکمش معین ومعلوم شود.

وزیر عدلیه- شش نفر از علماء و وکلاء و شش نفر از عدلیه معین نمایید تا حکم آن را معین کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- این ترتیب بجهة چیست اگر ما را بجهة نظارت میخواهند دیگر اجزاء خودتان در آنجا چه کار میکنند.

آقا میرزا محمود خوانساری- هر وقت در محضر علماء دو نفر شهادت دادند حکم ثابت است بنده عرض میکنم چند نفر که از آن صفحات بودند تمام گفتند آیا باز هم محتاج باستیناف است.

آقا سید حسین- این حکم عدلیه از روی چه مأخذ است یکنفر پسر کدخدای خود را گرو گذاشته دو نفر اسرا فرار کرده آدمهای سالار آن ها را گرتفه دست بسته بترکمان داده و ترتیبات دیگری که معین شده آیا با وجود اینها یقین نشده است.

وزیر عدلیه- ظن متاخم به یقین است.

آقا سید حسین- یا آن ماموریت رشید نظام و کشتن او چار بچادر وتحقیقات او و تلگرافات عین الدوله درین باب و آمدن ترکمان با آن جمعیت که همه آذوقه و علوفه میخواستند ودر تمام اینها مهمان اینشخص بودند باز هم یقین حاصل نشد.

وزیر عدلیه- من که میگویم بیایند معین نمایند حکم کنند تا من اجری نمایم. آقا سید حسن تقی زاده- شواهد اینکار باندازه فراوان است که درمحکمه هر کدام از وکلا میگفتند دیگر بس است حالا معلوم شد امیر اعظم تمام مطالب را مثل آفتاب روشن کرده است اینکه میگویند سند تازه بدست آمد بیشتر از آن ها بدست ما آمده از روزنامه های روسی که ترجمه کردم پیش آقا میرزا محمود است واز کارپرداز عشق آباد و از اهالی آن که تمام جزئیات آن را شرح داده اند و اسنادی که در دفتر وزارت خارجه و غیره است این شخص

بحکم شرع مفسد فی الارض است با آن قتلهایی که کرده است باید بدار زده شود اگر باز هم مسامحه شود ایران از سابق بدتر خواهد شد.

آقا سید محمد جعفر- چرا از اول دو نفر از علما را معین نکردند که دوباره محتاج باستیناف نشود.

حاج امام جمعه- هر گاه یکنفر مسلم را بفروشند یقین قلب حضرت را شکستند و در حق هر کس ثابت شود مجازات او فوری است اگر شاهزاده از روز اول بقانون شرع و محکمه شرعیه این مطلب را رسیدگی میکرد دیگر ثانیا محتاج بمداخله مجلس نبود.

حاجی میرزا علی آقا- ما حصل مجلس این شد که فدوی شکایت از عدلیه شد واین مطلب خوبی ندارد مطلب دیگر اینکه تقصیر چهار نفر بر حسب ترتیبی که گفته شد ثابت شد که این چهار نفر مصداق این چهار مرتبه از حکم هستند که درین آیه مبارکه هست بترتیب (الذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فسادا ان یقتلوا) شخص (اولی) او یصلبوا (دویمی) او تقطع ایدیهم و ارحلم من خلاف (سیمی) اوینفوا فی الارض (چهارمی) که آصف الدوله باشد که لااقل یکسال برود جای دیگر باشد.

وزیر عدلیه- حالا هم طوری نشده است من گفتم رجوع بیکی از محضرهای آقایان بشود حکمش را معین کنند اگر آن روز اول حجج اسلام را دعوت میکردیم نمیشد و تشرف هم نمی آوردند حالا هر طوریکه صلاح دانسته اند عمل میشود.

آقا میرزا محمود- بنده عرض میکم از این که ظلمی که این شخص کرده است خداوند خواسته است پرده را بردارد لازم بوکلای مجلس وحضور علماء هم نیست وزیر افخم راپورتی که نوشته بود و حکم کرده بموجب حکم آقای حاجی میرزا حسن سبزواری و سایر آقایان بوده که موجود است در این صورت دیگر محتاج تجدید حکم نیست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینطور که از اطراف کاغذ رسیده است اگر مسامحه شود در مجازات موجب ضررخواهد بود و از طرف ملت اقدام خواهد شد واین صحیح نیست.

رئیس- آن ترتیبی که باید وزارت عدلیه پیدا کند هنوز پیدا نکرده بیك شکلی مشغول بوده و رسیدگی شد بنظر وکلا یك سیاست و مجازاتی آمد و بنظر اعضاء عدلیه هم سیاستی آمده است این است که نوشته شد و هنوز هم حکم شرعی داده نشده پس راه چاره باز است یك امعان نظر ثانوی لازم دارد حال هر طور صلاح است یك مجلسی تشکیل بشود تا آن امعان نظرثانوی بعمل بیاید.

آقا سید محمد جعفر- پس از امعان و صدور حکم ضامن اجرای آن کیست؟

وزیر عدلیه- بنده ضامنم واجرا میکنم.

حسام الاسلام- در این که آدم کشته شده واسیر برده شده حرفی نیست لابد هر کشته شده کشنده دارد باید کشنده را پیدا کرد و قصاص نمود.

آقا میرزا محمود- حکم حاجی میرزا حسن حاضر است بخواهید ببینید با این تفصلی آیا باز محتاج بحکم ثانوی است؟

آقا سید حسین- احکام شرعی حاضر و بموجب آن احکام ثابت ولی مجری حکم کیست.

وزیر عدلیه- در صورتیکه من نتانستم حکم علما را اجرا کنم استعفا میدهم.

احسن الدوله- با این ترتیبات که پیش آمد بشرافت وکلا برمیخورد این ترتیب استیناف غیر از تضییع وکلا چیزی دگیر نیست خوب است بعد ازاین وکلا پای خودرا شکسته ببینند و دیگر داخل دراین کارهای فوق العاده نشوند.

رئیس- این رسیدگی یك طوری شده است که حکم قطعی شرعی نیست حال باید مجلس تصویب نماید که یك مجلس ثانوی شده حکم قطعی اخری داده شود ومجری شود.

حاجی محمد ابراهیم- حکم آقای سبزواری حاضر است بیاورند همین جا رسیدگی شود.

آقا میرزا محسن- حال چه کار بآن احکام دارید که بگویند نافذ است یا نافذ نیست مطلب که واضح و روشن است مجلس دیگر در محضر آقایان اینمطلب تمام شود و حکم آن صادر شود.

آقا سید حسین- احکام را بخواهید بیاورند در همین جا رسیدگی شود.

رئیس- از اینقرار میخواهید مجلس را محکمه قرار بدهید.

حسام الاسلام- استیناف را هیچکس رأی نمیدهد زیرا که میترسیم ورق برگردد آنوقت ادعای شرف هم بکنند.

آقا میرزا سید علینقی- چه ضرر دارد که مجلس در این جا بشود چند نفر از علماء وچند نفر از وکلاء و وزیر عدلیه حضور داشته باشند حکم آنرا معلوم و معین کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- دوباره میگویم که اگر دراین امر مجازات نشود هیچ چیز برای ما باقی نمانده است اگر صد دفعه هم استیناف بشود واهمه نیست ولی آقای حاجی میرزا حسن خودش داخل این کار بوده چقدر تلگرافات از او هست. و چقدر ایل باشکانلو رفتند خدمت او با آن احکامی که داده است و آن شواهد و دلایل قاطعه که هست دیگر استیناف برای چیست؟

آقا سید محمد جعفر- اگر حمیت و همت باشد تعطیل احکام شرعیه برای چیست برادر عثمان در کوفه شرب خمر کرده بعد از ثبوت حضرت امیرالمؤمنین بدست خود او را حد زد اینجا در مملکت اسلام همه گونه کارها میشود هیچکس متعرض و متحمل نمیشود ودر مقام مجازات برنمیآیند.

آقا میرزا محسن- آن اسناد را بیاورند ملاحظه کنند هر چه حکم شد اجرا شود.

آقا سید حسن تقی زاده- گفتم رشوه نمیگذارد که هیچ امری در این مملکت صورت بگیرد ولی در این امر گفتم غیرت کنند رشوه نگیرند معهذا پدر زن سالار باین در و آن در افتاده و پول میدهد حتی در خانه وکلا هم میرود و خانه رئیس هم شنیدم که رفته است و میدانم که دو هزار تومان بیك شخصی داده است.

وزیر عدلیه- آیا بمن داده است؟

آقا سید حسن تقی زاد- شما را نمیدانم ولی بیك شخص روزنامه نویسی داده است که او را نگهداری کند.

رئیس- اینکه گفتند بخانه من آمده است نیامده است یك روزی پسر وزیر نظام آمد در مجلس که مرا ملاقات کند آنهم ملاقات نکرد حالا معلوم شود که اسناد را بیاورند در مجلس یا کمیسیون بشود.

آقای سید حسن تقی زاده- یك شکل دیگر هم میشود باینکه بیست نفر از وکلا را بانتخاب یا بتعیین خود رئیس که آنها را موفق میدانند معین کنندو یك مجلسی علنی تشکیل شود که تمام وکلا باشند ببینند.

رئیس- این یك اشکال دارد که نمیشود صد و بیست نفر همه این اسناد را ببینند و رسیدگی کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- آن بیست نفر که معین شدند رسیدگی میکنند باقی ساکت میباشند. (بعد از مذاکرات زیاد بالاخره قرار بر این شد که بهمین ترتیب در صبح شنبه مجلس علنی با حضور حجج اسلام و وزارت عدلیه با بودن تماشاچیان آن اسناد ملاحظه شود و اشخاصی که در این باب اطلاعات دارند توضیح بدهند آنچه حکم اسلام شد وزارت عدلیه بدون عذر و مسامحه اجرا دارد تلگرافی از انجمن زردشتیان یزد قرائت شد قریب باین مضمون.

بتوسط ارباب جمشید بمجلس مقدس دارالشورای کبری متظلم و دادخواهیم صبر و سکوت درباب قتل پرویز وعدم قصاص قاتل آن موجب تجری مفسدین شد در شب 17 فری برز که یکی از مستاجرین ارباب بوده او را در مزرعه با کارد مقتول و عیال او را زخمی کردند با این ترتیب تمام ماها مضطرب و پریشانیم بحکومت هم متظلم شده ایم از مجلس استدعای عاجزانه مینماییم که توجهی باین بیچارگان ودرماندگان بنمایند.

بعد از قرائت آقا سید محمد تقی اظهار داشتند که مفسد فی الارض این قبیل اشخاصند که یك ملتی را از مجلس میرنجانند و باید جدا قاتل را دستگیر کرده قصاص کنند بعد از مذاکرات زیاد قرارشد که بوزارت داخله اخطار شود که اقدامات لازمه را بنماید و مجلس هم محض اطمینان خاطر آنها که در مقام اقدام هستند تلگرافی بنمایند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 126

جلسه: 126

مذاکرات روز 5 شنبه 21 شهر جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 19 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- روز سه شنبه بعد از گفتگوی زیاد قرار شد روز شنبه بجهة سالار مفخم در مجلس گفتگو شود آنچه بگمان بنده میرسد و خود را مکلف میدانم این است که اینگونه امورات از وظیفه مجلس خارج است و ما باین مجلس نیامده ایم از برای قطع و فصل دعاوی شرعیه وعرفیه بلکه وظیفه ما وضع قوانین است و بس چنانچه رسیدگی بجزئیات را ما داخل در وظایف مجلس کنیم کار منجر باشکال خواهد شد پس باید اصلاح هر کاری را از رئیس مسئول او خواست.

حاج میرزا علی آقا- خارج از آن نیست که این حکم یا برخلاف شرع است یا بر وفق شرع در هر صورت دارای محظوری خواهد بود بنابراین تکلیف مجلس نیست.

وکیل التجار- مقصرین بر دو نوعند یا مقصر شرعی یا مقصر عرفی است و در صورتیکه مقصر عرفی است مثل این که کسی مالیات را خورده اینها راجع است بعدلیه.

آقا سید باقر- حق مجلس این است که رفع ظلم را از وزیر مسئول بخواهد.

حسنعلی خان- در جاهاییکه این چنین کارها راجع بمجلس نیست آن جاهایی است که تکلیف وزارتخانها را معین نموده انداین مجلس ما امروز قریب یکسال از افتتاحش گذشته است ودر این مدت بهیچوجه بوظایف خود رفتار نکرده وزارتخانهای ما تاکنون هیچ درست نشده مخصوصا بنده بر وزارت عدلیه ایرادات زیاد دارم وزارت باسم که نمیشود وزارت عدلیه قضات میخواهد بصرف اینکه ترتیب اطاقها را مرتب کردند اطاق ابتدایی اطاق تحقیق اطاق استیناف وغیره وغیره دایر کردند کار درست نمیشود در همه جا اعضای هر اطاقی از یکدیگر ممتاز هستند ولی در اینجا از این اطاق برخاسته در اطاق دیگر مجلس منعقد میکنند بازی با این حال واین بی ترتیبی ادارات مجلس باید بتمام کارها رسیدگی نماید و مواظبت کند.

حاجی معین التجار- باین ترتیب این است که هیچ کاری در مجلس پیشرفت نمیکند پریروز دو ساعت در اینجا در این مقدمه مذاکره شد.

حسنعلی خان- همین مسئله سالار مفخم که همه تقصیرات او را دانسته اند باید از طرف مجلس یك محاکمه عالی مقرر شود که از روی صحت ودقت در آن رسیدگی نمایند.

حاجی معین التجار- شش نفر از وکلا درآن محاکمه حاضر بودند.

حسنعلی خان- در همین جا بنده ایراد دارم وکلا چرا باید بوزارتخانها بروند وکلا باید در مجلس وضع قوانین بکنند کرارا گفته ام وکلا نباید با وزارتخانها مراوده داشته باشند یا وساطت کنند بحمدالله تاکنون بنده از وظایف خود تخطی نکرده ام و از خانه خود خارج نگردیده ام.

حاجی معین التجار- تمام مجلس در این خصوص رای دادند.

آقا سید حسن تقی زاده- آقایان میگویند وظیفه مجلس نیست گویا پریروز تکلیف مجلس بود وامروز تکلیف نیست معلوم میشود حضار امروز غیر از حضار پریروز باشند آنروز آراء در این باب قریب باکثریت بوده چنانچه تکلیف مجلس نبود از اول باید اقدام باین کار نکنند و چهار ماه داد و فریاد نمیکردند و روزنامها را از این محاکمه برنمیساختند البته هر کس در هر باب میتواندااظهاری بکند.

ولی در این مسئله سالار مفخم هر کس بدون تعمق وتامل حرفی بزند باعث رنجش خاطر واحتراق قلب یك ملت میشود باید اگر یك هفته هم حاجت باشد مجلس فوق العاده تشکیل داده شود واز روی دقت رسیدگی بعمل آید.

حاج محمد عبدالحسین شهشهانی- پریروز قرار محاکمه نبود قرار مجازات بود گفتند همان تقریرات و محاکماتی که مقدمه گذشته است مجددا رسیدگی کرد این که بنده عرض کردم تکلیف نیست از آن باب بود که شاید بعضی مطالب مذاکره شود که باعث اشکال بشود.

رئیس- پریروز تمام این مذاکرات بمیان آمده وگفته شد هنوز محاکم ما متظلم نشده و آقای تقی زاده شرح مفصلی گفتند و همه همراه شدندو بصدای بلند گفتند این شخص چنین و چنان کرده و باید مجازات شود بالاخره قرارشد همان محاکمات و اسناد که در عدلیه ارائه شده تجدید شود در این صورت حکمش سختی ندارد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- میترسم حکم شود ولی اجراء نشود.

مقبل لشکر- شما که اینجا حاضر هستید تمام وکلا و اولیای مردم هستید. وزیر عدلیه را که از برای تحقیق معین کرده اید صورت آنرا که آورده و مفهوم داشت یکی ثبوت تقصیر یکی مجازات آن اندازه مجازات را کم دانستند حالا تجدید در محاکمه لازم نیست مجازات را باید آقایان معین فرمایند.

حاج محمد اسمعیل آقا- تاکنون عدلیه ما منظم ندشه قوانین آن اداره هم از مجلس نگذشته کرارا هم از وزیر عدلیه در همین مجلس اظهار داشته که تا هنگامیکه قانون عدلیه از مجلس نگذشته من مجبورم از روی دماغ خودم کار بکنم پس از اتمام قانون هر گاه من تخطی کردم حق شما است ایراد بکنید. حالا در باب مجازات سالار مفخم بنده یك صورتی دیدم که پای آن ممهور بود بمهر وکلا این حکم از روی چه میزان صادر شد اگر حکم عرفی است ابدا بآنها ربطی ندارد در عهده وزیر مسئول است و اگر از روی شرع است باید همان قسم که در شرع معین شده مجری شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این مجازات که در عدلیه ترتیب داده شد باکثریت آرا معین شده شما اولا معین کنید که این حکم شرعی است یا عرفی.

حاج محمد اسمعیل آقا- وکلا فقط برای رسیدگی رفتند که معفوم شود مقصر هست یا نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- شما اگر میدانستید که این حکم عرفی است پس چرا وکلا را فرستادید ما هم که رفتیم در جزو نظار بودیم و بطوری که ثابت شد هیچکس شك ندارد وهمه میدانند که ترتیب محاکمه عرفی بود مجلسی تشکیل داده بودند جمعی از اجزای عدلیه و وکلا و از هر کدام رأی میخواستند و هر کس هر چه بنظر داشت میگفت و این معلوم است که این ترتیب از روی وجدان است و پس از ختم محاکمه حکم بانظار نیست هر کس این را بگوید غلط است آنچه راجع بنظار است رأی دادن است که بگوید بنظر من اینطور رسید و اینکه مهر شد خبط شده و ما را گول زده مجبور کردند ما در مهر کردن راضی نبودیم هر کس بگوید این حکم است غلط گفته است در این موقع خیانتی که شد همین بود که بما گفتند مهر کنید و بملاحظه اینکه وزارت عدلیه میخواست این نوشته را بمجلس وزرا ارائه بدهد واگر مانعی در آنجا بنظر بیاید بگوید این رأی وکلا است از اینرو ما راجبار کردند تاکنون هم من اینمطلب را نگفته بودم حالا میگویم و میتوانم تقصیر عدلیه را در این موقع ثابت کنم در هیچ جا اینطور اعضا کسی از برای عدلیه معین نمیکند در اینجا یك مشت اعضا از قبیل شربت دار و قهوه چی جمع میکنند که اکثریت آرا با آنها باشد از من رأی خواستند رأی خودم را گفتم بآنها که رسید گفت اینطور نیست وخودش رأی داد سایر اجزا متابعت کردند در سر مجازات که رسید خواست رأی بدهد من نگذاشتم گفتم باید نوشت اجزا گفتند بایست در این باب صحبت کنیم بالاخره نگذاشتند نوشته شود بعد قرار شد در یك اطاق خلوت نشسته اتفاق رأی حاصل کنیم ما وکلا یك رأی دادیم اعضا عدلیه هم رأی خود را بردند پیش وزیر عدلیه تغییر کرده دور انداخت که اینطور نمیشود در صورتیکه اتفاق آراء وکلاء و اعضاء باشد وزیر عدلیه حق ندارد بمیل خود رفتار نماید.

حاج محمد اسمعیل آقا- مکرر وزیر عدلیه آمده است باینجا و گفته است که قوانین عدلیه مرتب نیست ومن از روی دماغ خود کار میکنم پس در همان روز اول خوب بود این ترتیب را قبول نکنید که بعد ایراد بگیرید جواب اول و جواب دویم صحیح است شما رفتید بجهة نظارت من هم همین را میگویم که تکلیف شما نیست که در اینموقع حکم بدهید.

وکیل التجار- اینکه میگویید مجلس قانون محاکمه را بعدلیه نداده است مجلس هرگز قانون محاکمه را باو نخواهد داد تمام احکام را شرع مقدس معین کرده مجلس فقط راه اداره کردن را باو مینمایاند در این صورت او نمیتواند بدماغ خودش حکم بکند. در این موقع هم از وکلا حکم داده نشده فقط رأی بوده و در این هم بی ترتیبی نبوده.

آقا سید جعفر- در این مسئله چند اشتباه شده اولا در خصوص محاکمه در روزنامها نوشته شده واز وزارت عدلیه تمجید شده کسی هم تاکنون از وزیر عدلیه مذمت نکرد مگر دیروز که جناب تقی زاده این عنوان را کرد جهة آن تعریف چه بودوعلت این تکذیب چیست حالا هم نباید طوری بشود که مجازات این شخص از بین برود.

حاجی معین التجار- بلی ترتیبی که ویر عدلیه قرار داده بود همین است که آقای تقی زاده گفتند میخواست طوری بکند که جمعی را از مجلس وکلا برنجاند بنده که یکی از وکلا هستم از او تعریفی نکرده ام جمعی از او تعریف و تمجید کردند منجمله در مسئله محاکمه آصف الدوله از اوتعریف کردند درخصوص رفتن او هم بحکومت آذربایجان آقا سید حسین گفت نباید این اداره که فعلا بیك اندازه مرتب است برهم بزنیم.

آقا سید محمد جعفر- کسیکه نرفته بود تمجید نکرده بود ما هم که تا دیروز نمیدانستیم.

احسن الدوله- اول کسیکه بعدلیه رفت بنده بودم و بعد از مراجعت تعریف کردم که خوب ترتیبی است بعین حالت عدلیه ما بحال عمارتی مینماید که در خارج از یخ میسازند و در زمستان چراغ الکتریك در او روشن میکنند و خیلی هم خوش نما است اما همینکه هوا گرم شد یك مرتبه یخها آب میشود و اصل عمارت از بین میرود. آقامیرزامحمود- بدیهی است در هر موقعی که ما دیدیم با ملت موافقت کرد تعریف میکنیم وقتی هم که خلاف آنرا دیدیم تکذیب خواهیم کرد در خصوص رأی هم بما گفت که می خواهم با رای اعضای خودم موافق کنم رای ما هم خلاف شرع نبود ما گفتیم اسرا را استرداد کند و آن دوازده نفر که کشته شده اند دیه آنها را رد کند در مقابل خیانتی هم که بدولت و ملت کرده است مجازات شود اینها هیچ کدام خلاف شرع نیست.

حاج امام جمعه- این که گفتید شش نفر وکیل را همه معین کرده اند همه معین نکرده اند مگر اشخاصی که نمیدانستند ترتیب حکم این مسئله امروزه چیست. دیگر اینکه من نمیدانم وظیفه این مجلس چیست هرکس یك حرفی میزند سالار را آوردند اینجا اولا باید موافق شرع ثابت شود. ثانیا باید مجازات شود اگر همین طور است که بیاورند و اگر هم میخواهند خیالات سایرین را مجری سازند که نمیشود.

آقا سید جعفر- تمام از این مطلب خائفند که مبادا حکمی از مجلس صادر شود و توسلات منفی یاعلتی مانع از اجرای آن گردد.

آقا سید حسین- اولا در خصوص این کمیسیون مجلس رای داد بهتر این است در مواقع رای دادن مجلس اخطار کنند و بگویند صلاح نیست تا بعد باعث ایراد و اسباب سستی مجلس نشود آنروز که ما را معین کردند باکثریت آراء بود پریروز هم اینجا در حضور وزیر عدلیه گفته شد که این مجارات کم است امروز یك نفر رایش برگشته سایرین هم با او موافقت دارند این ترتیب مجلس نیست.

آقا شیخ حسین- در خصوص آمدن این شخص گفته شد که بباید تا جمعی از علما حضور داشته باشند و علنا رسیدگی شود که مبادا خدا نخواسته در خفیه شیطان اغوا کند در خصوص حکم شرعی هم اگر آن حکم که آقای حاجی میرزا حسین داده اند صدق است دیگر مرافعه حرام است و این مسئله را هم علما باید جواب بدهند که اگر حق من غصب شده میروم بمحکمه عدلیه یا کسی که استرداد حق من نماید آنوقت باید مرا امن کرد این کاری که این شخص کرده تمام ایران دانسته اند هیچ طرفی هم غرضی ندارد منتهی این است که این محاکمه علنا باشد که اسباب حرف نباشد.

ثقة الاسلام- کسی نگفت که بمجلس نباید مطلب این است که بعد از صدور حکم شرعی مجری بشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اول صحبت شد در این که برای کمیسیون ها اشخاص معین میکنند بعد در عمل آنها حرف میزنند این فقره مسلم است که تا آخر همین طور خواهد بود مقصود از کمیسیون این است که یك طرح ریزی بشود بعد به نظر همه رسیده اصلاح شود. اما در کمیسیونیکه معین کرده شد بعضی نمیدانند که اولا باید تحقیق شده بعد مجازات از روی او معین شود آن روز گفته شد که بعد از این ایراد نگیرند قرار دادند که روز شنبه او را بیاورند در حضور حجج اسلام با وکیل او اولا رسیدگی شده که از این اسناد و شهود چه ثابت میشود بعد مطابق آن حجج اسلامیه حکم فرمایند در این مورد اگر مسامحه شود هر چند نفر هم که کشته شود باید این حکم

مجری گردد و اگر اینطور نیست چنانچه در شرع هم هست که اگر حکمی باشتباه صادر شد برمیگردد مثل درایفرس یهودی در مملکت فرانسه.

حاج امام جمعه- مقصود اینست که مقدار تقصیر او معین شود والا در تقصیر او هیچ حرفی نیست.

حاج امین الضرب- از روز اول که شش نفر معین شد بجهة این بود که سالار یا دیگری تقصیر دارند یا نه و هرچه بنظرشان رسیده آن را نوشته بمجلس ارائه بدهند نه اینکه حکم یا رای بدهند حالکه کار به اینجا رسید بنشینید این رای که داده شده اگر موافق است فبها والا مجددا رجوع بعدلیه شود یا عدلیه خودش رسیدگی کند یا رجوع بشرع نماید در هر حال تکلیف مجلس محاکمه نیست.

آقا سید محمد جعفر- حق مجلس نیست در محاکمات شخصی و جزئی رسیدگی نماید ولی در این موقع حقوق نوعی است چطور میشود که شصت و دو نفر زن برود و باز مجلس کار نداشته باشد عدلیه شما هم که عدلیه نیست بهر ترتیبیکه هست این کار باید صحیح شود و مجازات داده شود.

حاج امین الضرب- مجلس باید فقط نظار در اعمال وزرا داشته باشد نه خودش محاکمه کند.

آقا سید مهدی- در این مجلس گفتگو شد که وکلا حق ندارند مجلس وزرا بروند وکلا سرخود رفتند ثانیا کسی از وزارتخانها اطمینان ندارد در مسئله سالار هم با مداقه رسیدگی شد و در خصوص رأی وکلا هم وکلا حکم ندادند باصرار عدلیه رای دادند عقیده شخص بنده هم این استکه مجلس حق ندارد محاکمه را بخود مجلس رجوع کند با خود عدلیه استکه یا دو مرتبه رسیدگی کند یا رجوع بشرع نماید.

وکیل الرعایا- در صورتیکه وزارتخانهایی داشته باشیم که هیچ محل حرف نباشد باز هم یك چنین مطلب مهمی لازم استکه درخود مجلس رسیدگی شود.

آقا ملاحسن وارث- عقیده بنده هم همین است.

حسنعلی خان- چند ماه قبل عرضکردم که وظیفه وکلا نیست صبح و شام منزل وزرا بروند و توسط کنند و مدعو باشند چند نفر هم تصدیق مرا کردند حالاهم میگویم باید وکلا هر یك بوظیفه خود رفتار کنند وکیل نباید مراوده با جایی داشته باشد مگر کار شخصی داشته باشد در موقع لزوم البته میتواند ولی بعنوان وساطت از غیر نمیتواند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- از ولایات تلگراف میرسد مکتوب مینویسند کار رجوع میکند که رفع ظلم از آنها بشود در این موانع چرا نمیشود رسیدگی کرد و وساطت نمود.

رئیس- تا این اندازه حق با حسنعلی خان است وکیل نباید دخیل امور شود باید بعدلیه یا غیر آن رجوع کند.

آقا سید حسن تقی زاده- امروز بیاناتی شد که عدلیه در این خصوص بطوریکه باید رسیدگی کند نکرده تا حال هم مذاکره شد اما در خصوص این محاکمه بخصوص آن روز عرضکردم این مطلب اهمیت پیدا کرده و ترتیب آن این است اظهار سلب امنیت از هر وزیر مسئولی شد باید او را معزول کرد بنده از اول اطمینان نداشتم از هر جا شکوه میشود باید بعدلیه رجوع نموداما وقتی شکوه از خود عدلیه باشد که تقصیری کرد باید بمجلس وزرا و هیئت کابینه که ضامن اعمال یکدیگر هستند باید اظهار نمود فعلا سه نفر وزیر در اینجا حاضرند میگویم اولا اگر رای ما را نپسندیدند بچه قانون این آرا را بردند بمجلس وزرا دیگر تاکنون شنیده ام مبالغی از حقوق ملت که باید ده یك و ده نیم وصول شود و در صندوق عدلیه جمع شود ایشان بخشیده اند قریب سی هزار تومان میشود تقصیر دیگر یك نفر از کرمان کاغذی داد بمن نوشته بود که من بیکی از جراید بدهم درج کنند من دادم بیکی از روزنامجات درج شد بعد از درج وزیر علوم امضا را خواسته من هم امضا را بوزیر علوم نشان دادم بشرط اینکه کسی متعرض آن بیچاره نشودو نیز امضا آن کاغذ را جناب وزیر علوم بکسی نفرمایند این ایام از قراریکه میشنوم بگوش وزیر عدلیه رسیده واو در کرمان اسباب تبعید او را فراهم آورده است آیا این صحیح است چنین شخصی وزیر عدلیه باشد در صورتیکه عدل یکی از صفات ذات باری تعالی است.

وزیر علوم- فرمایشات جناب تقی زاده دو کلمه راجع به بنده است کاغذ را به بنده دادند بدو شرط یکی اینکه امضا را نشان ندهم یکی هم اینکه بدون رسیدگی کسی باو صدمه نزند بنده میتوانم بگویم امضا را بکسی نشان ندادم.

حاجی میرزا علی آقا- مملکت ما دارای دو صنف مردم است ظالم و مظلوم ما وکیل مظلومین هستیم که کسی بصدای آنها نمیرسد از این اشخاص باید دادخواهی کرد این شخص شصت نفر یا زیادتر یا لااقل یك نفر حر را باسیری داده اگر در حق او حکم بارتداد ندهیم لااقل باید حکم فساد در ارض بر آنها جاری شود این حکم را خداوند فرموده نه وکیل حق دارد رای بدهد و نه دماغ عدلیه میتواند حکم کند ما بجهة معلوم نمودن این ظلم که فساد در ارض باشد وکلا را فرستادیم معلوم شد حالا میخواهند مجازات او را باین حرفها از میان ببرند یکی میگوید چرا وکیل فلان جا رفت دیگری میگوید چرا رای داد هر کدام یك حرفی میزنند این شخص را باید گردن زد گناه این کار گردن من ثواب آن از برای شما.

رئیس- عاقبت تکلیف چه شد روز شنبه بیایند بمجلس بچه ترتیب بچه شکل مجلس در اینخصوص تکلیفی دارد یا نه؟

آقا سید محمد جعفر- مجلس حق دارد چیزی که هست خبط در جایی شد که وکلا رفتند و یك نفر وکیل از علما همراه نبود اگر حکم حاج میرزا حسین حاضر است ارائه بدهند اگر مجتهد است که کافی است والا مجتهد باید حکم بدهد.

رئیس- آن حکم سبزواری هنوز دیده نشده و تا حالا هم حم قطعی داده نشده تکلیف چیست؟

آقا سید محمد جعفر- تکلیف همین است که باید مجازات از روی قانون شرع بشود چه در اینجا و چه در خارج مجلس اگر اطمینان میدهند که حکم مجری شود بیاورند اینجا. مستشارالدوله- برای ترتیب این کارها هیئتی بترتیب سایر ممالك معین کردیم که اعضای منتخبه رای بدهند و واقعا اینها تکالیف خودشان را ادا کردند حالا ببینیم معترض کیست خود آنها اعتراض دارند و استیناف میخواهند یا هئیت منتخبه رایی که داده اند مجازات آن کمتر یا زیادتر از آنچه باید باشد میدانند.

حاج سید اسمعیل- این هیئت فقط حق نظارت داشته اند حق رای نداشته و تکلیف این قضیه راجع است بمحاکمه شرعیه زیرا که هر روزه یك چنین اتفاقی خواهد افتاد.

حاج امام جمعه- هر چه فکر میکنم باز بجهة رسیدگی باین مطلب هیچ جا بهتر از مجلس نیست.

رئیس- مادامیکه ما یك محکمه صحیحی نداریم مجلس شورای ملی قائم مقام آن محکمه است از برای احقاق حق مظلومین یعنی در موارد مهمه باید مجلس رسیدگی کند.

آقا سید حسین- رای گرفته شود که دیگر تردید نشود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مبتداء این مطلب بنده بودم از این میترسم که مبادا یکساعت حکم مجلس تاخیر بیفتد.

آقا شیخ حسین- هر کس بگوید بعد از صدور حکم از مجلس اجرا نمیشود زهر بکام سی کرور خلق ایران ریخته است.

رئیس- این مجلس باید چه شکل داشته باشد که نتیجه گرفته شود.

آقا سید حسین- آن روز قرارشد 20 نفر ازوکلا معین شوند که در حضور حجج اسلام رسیدگی و حکم صادر شود.

آقا سید علینقی- بدیهی است در این خصوص هر چه مجازات عرفیه داده شود کم است ولی مجازات شرعی هم باید از روی میزان شرع باشد.

آقاسید حسن تقی زاده- سه نفر وکلای خراسان شش نفر هم همان وکلای نظار و شش نفر هم از علما وکلا در حضور حجج اسلام رسیدگی نمایند تا حکم معین شود.

آقا میرزاسید محمد مجتهد- این مجازات برای این شخص آیا باید در تحت چه عنوان باشد.

حاجی میرزا علی آقا- این شخص در تحت عنوانست که خدا فرموده و یسعون فی الارض فسادا مفسد فی الارض اعم است از محارب مباشر با سبب قوی ومحرك گفته شد که این آیه در خصوص محارب است و تعمیم ندارد.

حاج سید نصرالله- تحقیق در موضوع امر است که تقصیر و مجازات آنها معلوم شود اگر مفسد فی الارض شد آنچه حکم شرع است جاری خواهد شد و اگر بالاتر شد در این صورت حکم حجج اسلام متبع است موضوع را هم زود میشود تشخیص داد ای بسا امارات عرفیه که مطلب را بخوبی معلوم مینماید پس همین اسناد حاضره آورده شود که ملاحظه نمایند و حکمش معلوم شود.

حاجی امام جمعه- بیك مجلس نمیشود باید مجلس متعدد باشد.

حاجی سید نصرالله- علنی باشد و همه هم باشند ولی کسی حرف نزند تا مطلب معلوم شود.

رئیس- تقریبا این طور شد که شش نفر وکلای نظار و سه نفر وکلای خراسان وشش نفر از علما وکلا حضور داشته باشد و روز یکشنبه عصر این مجلس خواهد بود.

وزیر مالیه- در سه شب قبل اینجا وکلای مجلس را زحمت دادم در خصوص بانك مذاکره شد و با وکلای بانك هم آنچه لازم بود مذاکره شده آنها هم اقدامات خود را دریغ نداشتند قرارنامه هم موارد متنازع فیه اش قرائت شده و آنچه لازمه توضیحات بود آنشب کاملا گفته شد لازم بتکرار نیست اهمیت این امر هم پوشیده نیست خوبست مجلس دو سه روز وقت خودرا صرف این کار نماید تا تمام شود.

وکیل التجار- چونمطلب مهم است و وقت زیاد میخواهد خوبست چند روزی طرف صبح مجلس فوق العاده تشکیل بشود که از روی دقت زود این امر انجام بگیرد.

وزیر مالیه- هر چه زودتر باشد بهتر است که رفاهیت و خیر عامه در این بانك است الحق وکلای بانك هم خیلی زحمت کشیده اند حالا هم باید زحمت بکشند تا صورت بگیرد.

آقا سید محمد جعفر- چون اهمیت دارد چند روزی طرف صبح مجلس تشکیل شود تا تمام شود.

وزیر مالیه- اگرچه تکلیف من است که اقدامات لازمه را بنمایم ولی شخصا خودم باطنا یك شوق و میلی باین مطلب دارم اینستکه اصرار و تمجیل میکنم.

آقا سید محمد جعفر- همه شایق باین امر هستند از شیراز میرزا ابوالقاسم خان بصیرالملك تلگراف کرده بود که نقدا هزار تومان ببانك ملی میدهم بعد که تشکیل شد آنچه توانستم حاضرم که بدهم.

آقا شیخ یوسف- مکرر عرض کردم که حیات مملکت بسته بتأسیس بانك است بنده که در شیراز بودم در یك انجمنی که اغلب آنها فقرا بودند میان خودشان هیجده هزار تومان برای بانك جمع کردند که شاید از آن پولی بتوسط بعضی از موسسین رسیده باشد مقصود این است که همه مردم در کمال شوق و شعف همراهند قرار شد از صبح دوشنبه برای مذاکره مجلس فوق العاده تشکیل شود.

احسن الدوله- عرضم اینست که در این مدت شش ماه آنچه دیده و میبینم با آن ترتیباتی که حسنعلی خان گفتند در شرایط وکیل صحیح است ولی مرغ خانگی را باید آب و دانه داد تا بماند وگرنه لابد پرواز خواهد کرد مجلس میخواهید لوازمات آنرا باید فراهم آورید.

رئیس- رقعه ایست که جناب حاجی امام جمعه نوشتند قرائت میشود.

(آقا سید محمد تقی قرائت کردند).

و خلاصه مضمون ان استبذان آقای حاج امام جمعه بود از مجلس که سه ماهه مجلس اجازه بدهد بروند آذربایجان و عودت نمایند و نیز تلگرافی از انجمن تبریز که در جواب تلگراف حاج امام جمعه مخابره شده وراجع بهمین مسئله بود قرائت شد.

شرف الدوله- در این موقع صلاح و صیحیح نیست که تشریف ببرید.

آقای حاج امام جمعه- خدا شاهد است که حاضرم در سالی چهار هزار تومان از مال شخصی خود با اینکه بضاعت و استطاعتی این قدرها ندارم مخارج کنم و برای خدمت بملت در این مجلس حاضر باشم اگر خوب تلف شدن از ضعف مزاج نبود راضی نیستم که

بقدر یکساعت از مجلس دور باشم چون بآب و هوای تبریز تربیت شده و عادت کرده ام و با مزاج من سازش دارد اگر سه ماهه اجازه بفرمایند مسافرت کرده در آخر سه ماه انشاء الله مراجعت مینمایم.

حاجی میرزا آقا- پس در هوای نجف اشرف چطور بودید و طاقت میآوردید.

آقای حاج امام جمعه- آنوقت قوت مزاج و ایام جوانی بود طاقت داشتم.

حاجی میرزا آقا- اگر محض تغییر هواست هوای شمیران خیلی خوب است آنجا تشریف ببرید.

مستشارالدوله- امروز خدمت جناب رئیس این مطلب را عرض کردم میدانستم که آقا قول بنده را قبول نمیکنند لهذا حیله شرعی کردیم که این مطلب در مجلس علنی عنوان شود چون میدانستیم که امضا مجلس هم راضی بتشریف بردن آقا نمیشوند حالا مجلس خود میداند.

آقا میرزا محمود- ادیب التجار و جناب حاجی میرزا علی آقا اذن خواستند جناب رئیس اذن دادند آقای حاج امام جمعه را هم باید اذن بدهند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این استبذان آقای حاج امام جمعه برای آن مقصودیکه دارند امسال فایده ندارد زیرا حالا در گرما حرکت میکنند و تا بروند هوا اعتدال پیدا خواهد کرد و در سرما باید مراجعت نمایند خوبست برای سال آینده پیش از آنکه هوا زیاد گرم شود بروند که در گرمی هوا آنجا باشند بعد از ملایمت مراجعت کنند.

رئیس- بنده یك باغچه و عمارتی دارم در شمیران خیلی خوش هواست و مخلی بالطبع هم هست استدعا میکنم که این چند وقت که هوا گرم است در آنجا توقف فرمایید (جمعی هم با بیان رئیس هم قول بودند و تمام اهل مجلس عدم رضایت خود را از تشریف بردن آقای حاج امام جمعه اظهار داشتند و بهیچوجه برفتن ایشان رضایت ندادند.)

حاجی امام جمعه- هیچ مقصودی نیست جز آنکه بآب و هوای آنجا عادت دارم و اگر خوف تلف نبود اصرار نداشتم معلوم میشود شما راضی بکسالت مزاج من هستید.

رئیس- خداوند میفرماید (لکل امة اجل اذاجاء اجلهم لایستأخرون ساعة ولا یستقدمون) رفتن و نرفتن مدخلیت در کسالت مزاج و عدم آن ندارد.

حاجی امام جمعه- خوب است این آیه را در مورد دیگران استدلال نمایید.

آقا میرزا محمود خوانساری- جناب وزیر فوائد از قرار مجموع معدن طلائیکه در ساوجبلاغ مکری پیدا شد دول همجوار در او طمع کرند عشایر عثمانی سر معدن رفته میخواستند ببرند آیا در این امر چه اقدامی نموده اید.

وزیر فواید- اقداماتی که لازم بود شد اولا میرزا حسین خان مهندس برای رسیدگی باین عمل فرستاده شد و راپورت تلگرافی که آمد ظهور معدن صحت دارد و مداخله اهالی و عشایر عثمانی هم صحیح است ولی پیش از آنکه برای جلوگیری اقدامی رسمانه از طرف دولت بشود سرداری مکری بایلیاتی و عشایری که معمول است بین آنها در سر خاك خودش با سوارهای ایل خود در مقام جلوگیری برآمد حال این ایام در خیال این وبده که بقانون دولتی گفتگو شود دور نیست چون آنحرکت طرف از روی خودسری بوده تا حال رفع شده باشد.

آقا میرزا محمود- از قراریکه میگویند عثمانیها مشغولند و خاك و معدن را میبرند.

وزیر فوائد- خاك معدن باین بردنها تمام نمیشود و هنوز هم که نبرده اند تا حال گفتیم شاید سختی و دنباله از آن طرف نباشد بهمان حرکت ایلیاتی که شد رفع بشود اگر نه البته آنچه لازمه اقدامات است از طرف دولت خواهد شد.

حاجی معین التجار- از طرف دولت هنوز اقدامی در این باب نشده سردار مکری بطریق عشایری و حفظ آب و خاك خودشان اقدامی کرده و مانع شده است.

مستشارالدوله- این فرمایش که وزارت فواید فرمودند که سردار مکری اقدام کرده است ربطی بحکم دولتی ندارد در حقیقت مثل مسئله نزاع خاکی بین عشایر است.

دکتر ولی الله خان- چند ماه بیشتر در روزنامجات خوانده بودیم که کنفرانسی در لاهه مرکب از تمام وکلای دول منعقد خواهد شد و در چند مسئله گفتگو خواهند کرد و یکی از روزنامه نویسهای معتبر نوشته که یکی از وکلا بزرگ 24 نطق ترتیب داده که قرائت شود و بنده اوقاتیکه مجلس در عمارات بالا منعقد میشد گفتم که از تمام دول در کنفرانس لاهه نماینده خواهد رفت و سوال نمودم از طرف دولت علیه هم میرود فرمودید خواهد رفت از قرار معلوم صمد خان رفته و یکی از آن مسائل که در مجلس لاهه مطرح مذاکره شده بیدق امان است در خصوص مجروحین نظامی دول اروپ نشان مذهبی خودشان را علامت قرار داده اند و بتمام دول اطلاع داده اند کمیسیون دولت عثمانی گفتند در خاك ما علامت همان ماه و ستاره باید باشد و نایب وزیر مختارما هم اظهار داشته اند که باید علامت شیر و خورشید باشد آیا ببینیم غیر از این مسئله چه اقدامی و خدمتی برای دولت و ملت خود نموده اید.

وزیر امور خارجه- ممتازالدوله کارهای بزرگ میکنند واین کارها هم یکی از آن کارها است.

دکتر ولی الله خان- بنده دستورالعملهای سایر دول را که بکمیسیونهای خود داده اند میدانم ولی میخواهم بدانم حضرت عالی باین مامور چه دستورالعمل داده اید و این مامور برای چه مقصود رفته است اگر این مجلس گذشت دیگر چند سال دیگر طول خواهد کشید تا چنین مجلسی باز منعقد شود.

وزیر امور خارجه- مقصود اظهار صلح و صلاح ماست.

دکتر ولی الله خان- یك خبری دارم که در باش قلعه چهار عراده توپ و عسکر آمده و تخطی کرده اند ایا اطلاع دارید یاخیر؟

وزیر امور خارجه- آنها خیلی تعدی کرده اند و از این طرف هم اقدام شده.

آقا سید حسن تقی زاده- ما وزیر امور خارجه را از کمیسیون وزرا خارج کردیم اینست که همه مطالب متراکم ماند.

محقق الدوله- بنده عرض دارم وزیر مالیه تاکید در تاسیس بانك ملی دارند و مردم هم شکایت از بی پولی دارند واین چند روزه هم بعضی اتفاقات ناگوار افتاده وبنده اطلاع دارم بموجب تصدیق دفتر استیفا که هشتصد هزار تومان باقی حکام است در اینمورد که از همه طرف فشار میدهند چرا حکام این پول را نمیدهند و وصول از حکام نمیکنند.

وزیر مالیه- فشار بمن بیشتر از شما وارد میشود ولی وزارت مالیه نباید شخصا برود ماموریت کند ودر جاهای دیگر که پول دولت را نگاه میدارند یك اندازه وصولش راجع بعدلیه است.

محقق الدوله- این چه صورت است که آنها استنکاف داشته باشندو حاضر بحساب نشوند.

وزیرمالیه- بلی هیچ جا حاضر نشده اند ومکرر رقته نوشته ام فقط از من اطلاع است فعلا طوری شده است که حساب این چند ساله را نمیدهند.

آقا میرزا محمود- مامور وصول بقیه وزارت مالیه است تا حال سه ماه است هیچ وزارت مالیه اقدامی نکرده چرا به تکلیف خود عمل نکرده.

وزیر مالیه- تکلیف وزارت مالیه نبوده است که ماموریت کند باید تشخیص حساب را داده و بخواهد دگر ندادند باید سختی کرد واین تکلیف مالیه نیست ودر خارجه با عدلیه است واولا تادو سه مرتبه اخطار میشود اگر امتثال نشد مال او توقیف میشود و بعضی اشتباهات دیگر هم شده مثلا میگویند وزیر مالیه هر چه از او بخواهند باید بدهد مکرر صحبت شده وگفته شد ه پول امسال بزخم پارسال زده نشود معهذا ببینید چه اشخاصی آمده اند منزل بنده عرصه را تنگ نموده اند مگر بنده اکسیر دارم باید صبر نمایند تا تهیه شود.

آقا سید مهدی- آقایان که وظیفه خور دولت بودند هنوز باور نکرده اند که مملکت مشروطه است با وجود آن پولها که درنزد آقاست باز میخواهند از وجه استقراض بحساب سازی ببرند و بخورند ما حاضر نیستیم و باید وزرا با هیئت وکلا اتفاق کرده پوست وگوشت آنها را بگیرند.

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده اینست که وزارتمالیه صورت بدهند بمجلس تا از عدلیه وصول آنها خواسته شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 127

جلسه: 127

مذاکرات روز شنبه 23 جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 21 را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

صورت اسامی غائبین از وکلا قرائت شد.

یکشنبه 15 نفر، سه شنبه 17 نفر، پنجشنبه 21 نفر.

احسن الدوله- این ترتیب حاضر و غایب کردن وکلا و ذکر اسامی آنها در صورتی است که از برای آنها حقوقی مقرر شده باشد که هر گاه از حضور تکاهل ورزند از حقوق آنها کسر شودولی حالا با عدم تعیین حقی از برای آنها این ترتیب بی فایده است.

در مسئله نصرة الممالك تاکنون اقدامی نشده خانه اش خراب شد اگر اقدامی نمیشود جواب بدهند يك فقره هم علاوه خالصه مازندران است که تا حال کسی نگفته است.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- جناب وزیر مالیه غالب خوابشان همینطور است در خصوص تفاوت عمل قوجان نزديك است اغتشاش ولایتی برپا شود ایشانهم صورت خواسته اند و تاکنون نتیجه بعمل نیامد.

رئیس- گفتن این مسائل فایده ندارد باید نوشت و جواب خواست.

وکیل التجار- این مسئله خیلی اهمیت دارد باید اقدام شود زیرا که از اکثر ولایات صدا بلند شده و شکایت مینمایند تفاوت عملی که قرار شد جزو مالیات شود تفاوت عمل حکام بود نه کلیه عوارضی که بر رعیت در سابق تحمیل میشد و حالیه همه را جزو مالیات کرده اند.

رئیس- این مذاکرات باید فهرست شود وجواب مطالبه گردد.

وثوق الدوله- معلوم است غرض از تاسیس و تشکیل اداره وزارت تجارت توسعه و ازدیاد تجارت و انتظام آن حوزه مهمه است و شکایتی که از طرف تجار بمجلس مقدس شده بود که حقوق آنها در بوته اجمال مانده و تاکنون بواسطه مقادیری که در کار بوده وزارت تجارت بطور کافی بعرایض آنها رسیدگی نکرده و مطالب آنها در عمده تعویق مانده از اینرو جناب وزیر تجارت بمجلس احضار شدند که در اینباب اصلاحاتی که لازم است مذاکره ودر موقع اجری گذارده شود.

وزیر تجارت- در مسائلی که راجع بتجارت بوده نظامنامه نوشته شده که بمجلس مقدس اظهار شود و جناب آقا میرزا مهدیخان یمین نظام را بجهت معاونی وزارت تجارت و امر فلاحت از طرف بندگان همایونی معرفی میکنم که در مواقع لازمه حاضر شده گفتگو شود که اسباب پیشرفت کار شود. اما در خصوص محاکمات تجارت پاره دلایل موجود است که در سلب تقصیر از خود لازم است بعرض برسانم. اولا بر حسب ترتیب سابق که طرفین با يك طرف تاجر بوده باشند قرار بود که اینگونه محاکمات مخصوص وزارت تجارت است ودر این ایام از طرف وزارت عدلیه در این باب دخالت میشود و با این وضع خیلی موجب اختلال است بایست یا بکلی مثل سابق باشد یا مادامی که نظامنامه تجارت از مجلس نگذشته است عدلیه در تجارت دخالت نکند. اگر در حقیقت تمام محاکمات راجع بعدلیه خواهد شد تا وقتیکه تکلیف معین نشده در عهده وزارت تجارت کمافی السابق باقی باشد.

فقره دیگر که باعث تعویق و تاخیر و اختلال امورات شده مسئله بست و وساطت است معلومست بست و وساطت در موقعی است که طرف مظلوم واقعشده باشد ولی قبل از رسیدگی وساطت بیجا است و بست معنی ندارد معلومست این شخص میخواهد مال مردم را بخورد مسئله اتحاد و اتفاق از جمله اموراتی است که استحسان آن بر هیچ ذیحسی مستور نیست ولی در این شهر انجمنهایی تشکیل شده ودر اغلب مواقع از طرف انجمنها هر کس بمحکمه احضار شد یا رئیس انجمن باتفاق جمعی بوساطت او می آیند یا رقعه توسط میرسد چنانچه توسط پذیرفته نشود معلوم است در یك چنین مملکتی منجر بفتنه میشود و در صورتی هم که پذیرفته شود همین اشکالات پیش میآید معلوم است صحبت این کار در عهده بنده است هر قصوری که در آن واقع شود در عهده بنده است با اینحال لازم است موانعی هم که در کار است عرض و اظهار نمایم تا رفع شود و اسناد هم در این اظهارات دارم اگر مقبول می افتد که هیچ والا اسناد را ارائه دهم و در حقیقت قوه بدهند که احکام مجری شود در خارج هم کمیسیونی تشکیل شود و رسیدگی نمایند اگر از طرف وزارت تجارت قصوری شده باشد از عهده برآید.

مستشارالدوله- موافق سابق محاکمات تجارت راجع بوزارت تجارت بود و وزارت تجارت هم در حقیقت از ترتیب اصلی خود وامانده بود و حالا باید رجوع بعدلیه شود خواه طرفین تاجر باشند یا یك طرف و یا این ترتیب کسی تشکی نخواهد کرد وزیر تجارت هم بوظیفه خود رفتار نموده. اینکه فرمودید باید نظامنامه بتصویب مجلس برسد صحیح است اما این در باب قواعد انتظامات است. اما در خصوص توسعه تجارت وغیره همه روزه باید بمقتضیات آن روز اقدامات لازمه خود را بنمایند ودر صدد ترقی برآیند اما محاکمات باید راجع به عدلیه باشد تا موجب تعطیل حقوق نشود.

وزیر تجارت- صحت اساس هر کار منوط است بصحت و درستی اعضای آن و صحت اعضا موکول است باینکه حقوق صحیح داشته باشند.

اینکه گفتم نظامنامه بصحه برسد محض همین است که حقوق آنها معین شود واز روی جد بکار اشتغال یابند.

اما اینکه فرمودید محاکمه راجع به عدلیه است مقصود پیشرفت کار است البته هر چیزی که مجلس صلاح بداند وزارت جارت هم بر وفق آن رفتار مینماید و اینکه سابقا عرض کردم محض آنست که تبرئه ذمه خود را در قصور از محاکمات پیش خواسته باشم که از طرف من قصوری نشده است.

وکیل التجار- تفکیك محاکمات در هیچ جا معمول نبوده باید منحصر بیك جا باشد.

احسن الدوله- آقایان وزرا نسخه در دست دارند که هر یك از دیگری گرفته است همه در خصوص نظامنامه صحبت مینمایند خوبست ایشان تکلیف مجلس را معین فرمایند در بودجه صد هزار تومان مخارج فلاحت معین شده یك روز خوبست مجلسی تشکیل شود امتحان نماییم ببینیم اینها چه تحصیل کرده اند یکمرتبه دیگر گفتگو شد.

جناب مشیرالدوله فرمودند مسیو داشر میگوید اینها باید اولا فرانسه بدانند بعد تحصیل کنند. عجب ترتیبی است تحصیل علم فلاحت محتاج بیاد گرفتن زبان فرانسه نیست که مدتها عمر طفل بیهوده مصرف شود با زبان خومان معلوماتی را که باید بآنها آموخت خوب است بیاموزند که از این وجوهی که مصرف میشود فایده بمملکت زودتر عاید شود.

وزیر تجارت- آنچه فرمودید که وزراء نسخه از دست یکدیگر گرفته اند عرض میکنم اولا مدرسه فلاحت یك ماه است به من سپرده شده سابق هر طور بوده به من ربطی ندارد و از بابت امتحان یك ماهه هم البته مجلس بشود امتحان بدهند.

احسن الدوله- خوبست اول شما که رئیس هستید امتحان بدهید حرف در خود شماست.

وثوق الدوله- رشته کلام دو تا شد اول گفتگو درخصوص محاکمه تجار بود و وزارت تجارت محظورات خودشان را درین باب گفتند که رفع شود آن مسئله فلاحت و غیره خودش رشته علیحده دارد. عجالة قضیه محاکمات را باید درست کرد وهیچ جا همچنین نبوده که تفکیك شود ولی اینجا تاکنون اینطور بوده پس میتوان گفت که عدلیه تا حال حق نداشته مداخله نماید زیرا که قانون جدید باو داده نشده و با وزات تجارت بوده ولی از امروز این مسئله را مجلس باید رای بدهد که باوزارت عدلیه باشد یا باوزارت تجارت منوط بتصویب مجلس است.

مستشارالدوله- عرض بنده همین بود که از امروز محاکمه راجع بعدلیه است وزارت تجارت باید بهمان اصول تجارت اقدام نماید.

محقق الدوله- تجریه محاکمات باعث تعطیل و تعویق تأدیه حقوق است.

وکیل التجار- خوب است این مطلب راباز هم تشریح کنم اینکه وزرا میگویند هنوز قانون ما داده نشده. این قانونیکه بادارات داده میشود برای ترتیب و نظم ادارات است نه در خصوص این که حقوق مردم بماند.

وثوق الدوله- فعلا باید در این خصوص گفتگو کرد که آیا مقتضی امروزه چیست باید محاکمات تجارت با عدلیه باشد یا با وزارت تجارت.

آقا سید حسن تقی زاده- بعد از تغییر وضع که یك کابینه وزرا مثل خارج معین شده و بعضیها داخل کار شده و بعضی معاون برای خود گرفته و ترتیبات داخله خود را تا یك اندازه اصلاح کردند فقط دانستید که باید از روی ترتیب خارج این طور رفتار نمود این که میگویند بجهة هر چیزی باید قانون نوشت یا هر چیزی را با ترتیب خارج مطابقه نمود هیچ جا معمول نبوده که محاکمه تفکیك شود ولازم بتصویب مجلس هم نیست باید تمام محاکمه با عدلیه باشد که تکلیف هر کدام معین شده و همچنین عدلیه عذری نیاورد در وقتی که یکطرف از مدعی و مدعی علیه تاجر باشد و طرف اینرا اسباب منقصت بداند و نیز باید ببینیم وزارت تجارت بعد از این بچه کار اقدام خواهد کرد باید اینها در صدد کار باشند هر دو ماه راپورت خود را بدهند ببینیم چه کار میکنند ما همیشه باید منتظر باشیم هر وزیری خلاف قانون رفتار کرد اعتراض نماییم و بلکه همه وقت مواظبت نماییم که کار بکند.

وثوق الدوله- خلاصه نطق آقای تقی زاده این بود که محاکمه تجارت بعدلیه رجوع شود تا اینکه وزیر تجارت بطور صحیح بوظیفه خود عمل نماید این عقیده صحیحی است تا ببینیم رای سایر آقایان چیست.

وکیل الرعایا- عقیده بنده اینست که بزرگ ترین نقص ما نداشتن تجارت و فلاحت است و چیزی مانع این کار شده محاکمه تجارت است که باید قطع شود و رجوع بعدلیه شود تا وزارت تجارت بخوبی بتواند رسیدگی در امور تجارت و فلاحت نماید.

وثوق الدوله- بعقیده بنده در یك مجلس با حضور چند نفر از تجار مذاکره شود بجهة بعضی از اطلاعات بعد از آن رأی گرفته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده رأی ندارم که این مطلب بماند بر حسب عادت قدیمه هر یك باید در حفظ شئونات خود بکوشند محاکمه باید در یك جا باشد و محتاج برای مجلس هم نیست.

مرتضی قلیخان- در یك مسئله اگر تجار برخلاف قانون رأی بدهند نباید قبول کرد پس بهر ترتیبیکه قانون است باید رفتار شود.

حاجی سید نصرالله- موافق قانون همین است.

حاجی سید محمد- شاید ختم اینمسئله تا ده روز طول کشید در اینمدت تکلیف چیست.

حاجی سید نصرالله- حال شما ملاحظاتی در تفکیك یا یك جا بودن دارید.

حاجی سید محمد- ما پیشرفت کار را میخواهیم البته هر جا بهتر رسیدگی شود خوبست.

سیدالحکما- چنان گمان میکنیم که محاکمات تجارت با عدلیه شدن ابدا کاری صورت نخواهد فرق نمیکند چنانچه از وزارت تجارت بگیرند بعدلیه بدهند یا با وزارت تجارت باشد باید احقاق حقوق بشود و تمام محاکمات با عدلیه باشد و وزارت تجارت اسباب تعطیل کار اصلی وزارت تجارت میشود عقیده بنده اینست که از الساعة راجع بعدلیه باشد وزارت تجارت هم بوظیفه عمل نماید.

صدر نطنزی- از پیش در این مملکت غیر از وزارتخانه ها محکمه های زیاد بود و ازامروز باید در یکجا باشد که عدلیه است اگر بنا شد تجار محاکمه علیحده داشته باشند آنوقت اطبا هم میخواهند محاکمه داشته باشند جداگانه و هکذا سایر طبقات واصناف و از این گذشته امروز وزیر تجارت باید مشغول وظیفه اصلی خود باشد.

آقا شیخ حسین- وثوق الدوله گفتند از تجار استمزاجی شود عرض میکنم در زمان مستوفی الممالك چند نفر از تجار متدین معین شده مجلس تشکیل دادند که از روی دفتر و دستك در آنجا رسیدگی میشد حکم میکردند حالا اگر بخواهید این کار را بکنید دیگران مدعی خواهند شد که آن اساس سابق نیست و باید همه مردم یکسان باشند پس خوبست در همان عدلیه محاکمه تجارت باشد و تمام محاکمات باید در آنجا باشد.

مستشارالدوله- اینکه محاکمات تجارت راجع بعدلیه باشد یا بوزارت تجارت این مطلب اشکالی ندارد معلوم است نمیتوان دو وزیر را در محظور نگه داشت و وزارت عدلیه میتواند یك محکمه مخصوص ترتیب بدهد که محاکمات تجار در آنجا رسیدگی شود در این صورت لازم نیست که با وزارت تجارت باشد.

آقا سید مهدی- باید ببینیم در صورتیکه محاکمات تتجارت راجع بعدلیه شود با آن موانعی که وزرات تجارت اظهار داشتند میشود یا نه؟

(گفته شد که باید با عدلیه باشد و رفع موانع گردد).

آقا سید حسن تقی زاده- همچه معلوم میشود که آراء متفق باشد. حاج امام جمعه- بنده رایم برخلاف هر دو اینها است که بعضی میگویند با عدلیه باشد و بعضی میگویند با وزارت تجارت با هر کدام باشد احقاق حق نخواهد شد دیگر باقی را نمیدانم.

آقا سید حسن تقی زاده- بدیهی است هر کاریکه شعبات آن بیشتر و خودش سخت تر باشد توجه و اهتمام بآن بیشتر خواهد بود و زودتر اصلاح خواهد شد اگر عدلیه ما در تمام ولایات شعبات داشت و منحصر بطهران نبود بهتر و زودتر اصلاح میشد چنانچه امروزه کار وزارت داخله و مالیه از سایرین بیشتر و اهمیت آن زیادتر است زودتر تصفیه واصلاح میشود پس باید وزارت عدلیه و وزارت تجارت را توصیه بدهیم تا طرف اهتمام و توجه شود و زودتر رو باصلاح گذارد.

آقا میرزا حسین شهیدی- حال مدت یك ساعت استکه مجلس در امریکه بدو کلمه تمام میشود صرف وقت کرده چرا قانون اساسی و سایر قوانین را نمیخوانید که وظیفه مجلس است این مطلب باید راجع بعدلیه باشد لازم بمذاکره زیاد نیست.

وثوق الدوله- جمع کثیری از تجار بمجلس شکایت کردند که حقوق ضایع شده رسیدگی نمیشود گمان بنده این استکه این مطلب این قدرها اهمیت دارد که بقدر یکساعت و بیشتر جالب دقت مجلس باشد.

مخبرالملك- گمان من اینست که مطلب هنوز درست معلوم نشد زیرا که رجوع محاکمات تجارت بعدلیه امر آسانیست اما آن محظوراتی را که وزیر تجارت اظهار داشتند که وساطت و دخالت انجمنها و پست وغیره باشد باید آنها را رفع کرد که فردا عدلیه هم همینطور خواهد آمد و شکایت کرد.

آقا میرزا محمود- بعضی میگویند این مطلب اینقدر اهمیت ندارد بنده عرض میکنم این مسئله قانونیست باید بیشتر از اینها مذاکره شود و علاوه اگر با عدلیه نباشد ظلم خواهد شد و حقوق مردم ضایع میشود زیرا که از عدلیه میخواهند میگوید با من نیست از تجارت بخواهند میگوید باید رجوع بعدلیه شود همین طور حقوق مردم معوق میماند.

رئیس- در اینجا دو مطلب مذاکره شد یکی اینکه محاکمات تجارت با عدلیه باشد یا با وزارت تجارت چنین معلوم میشود که اکثریت آراء بر این است که با عدلیه باشد یکی دیگر مسئله که مخبرالملك گفته بودند که وساطت و دخالت بعضی اشخاص و انجمنها و پست باشد اینها در وقتی بوده که بمسی ظلم شود و رسیدگی نشود حال که این مملکت قانونیست دیگر محتاج بواسطه و پست وغیره نیست.

حاجی سید محمد- محاکمات وزارت امور خارجه تکلیفش چیست تجار در آنجا هم گیر هستند.

رئیس- گمان نمیکنم این مطلب بطور کلی که تمام محاکمات راجع بیکجا شود در این مجلس اقدام گردد.

آقا سید محمد تقی- فعلا تلگرافی از ارومیه رسیده فوری باید خوانده شود و بعضی مطالب مهمه است که اگر فورا اقدام نشود بعضی مفاسد مترتب میشود و این تلگراف هم از این قبیل کارها است و چند نفر از وکلای محترم را بتلگرافخانه خواسته اند باید تکلیف معلوم شود بروند.

(تلگراف ارومی را آقا سید محمد تقی قرائت کردند که خلاصه آن قریب باین مضمون بود).

از ارومی حضور امناء محترم مجلس مقدس ارومیه در معرض خطر. ملت در تلگرافخانه حاضر. آقای امام جمعه با چند نفر دیگر از وکلاء بیایند در تلگرافخانه تا عرایض حضورا گفته شود. (انجمن ملی)

حاج امام جمعه- من میروم ولی عرضی دارم باید بگویم و چند روز است در این فکر هستم امروز آن مطلب خود را اظهار میکنم ماها سابق مثل عبد زنگبار و حبشه بودیم و مارا صاحب هیچ حقوق بشری نمیدانستند از پارسال که وضع مملکت تغییر کرد و معلوم شد که ما هم صاحب یك حقوقی بوده و هستیم ولیکن این هرج ومرج که امروزه داریم مانع از پیشرفت کار شده و علت آن را باید اظهار بدارم و این را هم نمیگویم که خدای نخواسته اعلیحضرت نسبت بما رؤف و مهربان نیست و اسائه ادب هم نمیکنم ولی عمده علت هرج و مرج بواسطه اختلافی است که بین ما واعلیضحرت پادشاه میباشد و میخواهم انظار وکلاء محترم را چاپ کنم بیك مطلبی و آن این است که معنی مشروطه این است که شخص مقدس سلطان از حقوق خود تجاوز نکند و همچنین ملت هم از حقوق و حدودیکه دارند تجاوز ننمایند پس اگر وکلا محترم تصویب مینماید پنج تن از وکلای امین صدیق بی غرض معین نمایند واز حضور اعلیحضرت هم استدعا شود که از طرف قرین الشرف همایونی نیز سه نفر از رجال بی غرض با علم منتخب شودند و این هیئت در در یك جا نشسته قوانین چند مملکت را ملاحظه نموده و از روی آن تکلیف و حقوق و حدود سلطنت و ملت را معین کنند که طرفین تکلیف خود را دانسته دیگر از حقوق خود تجاوز نکنند و مادامیکه این مسئله درست نشود بالله مملکت از دست خواهد رفت بعضی مکاتیب است از آذربایجان نمیخواهم مطالب آنها علنا گفته شود و در همین تلگراف ارومی که نوشته شده ارومی در خطر است باید ملتفت شد یعنی چه این عرایضی که کردم باید خیلی زود اقدام شود.

آقای تقی زاده- بنده هم عرایض خود را بگویم میخواهم بروم تلگراف خانه بعضی مطالب فوری اتفاق افتاد گفتیم کمیسیون امنیت ولایات باشد و معاون وزارتخانها حضور داشته باشند حجة اصلاح همین کارهای فوری بود و در ممالك خارجه هم همین طور معمول است و اکنون چند روز است که پانزده نفر از وکلاوزیر داخله و وزیر امور خارجه را بمجلس احضار کردند تا امروز نیامده اند و این کارها هم فوتی و عمل سرحدی است و دو ماه است گفته میشود که آذربایجان امنیت ندارد باید تغییر فوری برای امنیت آنجا شود پس از مذاکرات زیاد گفتند اصلاح این امر و تدبیر این کار تغییر حکومت آنجاست و ابدا اقدامی نکرده اند و همه روزه از آذربایجان اخبار موحشه میرسد و گمانم اینست که یك روز باید در این خصوص مذاکره شده و نتیجه گرفته شود آن روز من جدا از وزارت داخله امنیت آذربایجان را خواستم یك حاکمی معین نمودند که بعضی تکالیف عمده پیشنهاد کرده و میگفت ناز مرا بکشید و چه بکنید 000 آیا من بروم بهمین طور بمسامحه میگذرانند و همه جا مغشوش است و از باکو تلگرافی آمده است که نمیشود قرائت کرد و تفصیلات سابق آنجا را مسبوق هستید و اکثر تلگرافات که آمده ناخوانده مانده ویك روز که از آذربایجان خبر موحش نمیرسد من متشکر میشوم و نمیدانم هیئت وزرا در اینکار اینقدر مسامحه دارند جهت چیست (در اینموقع ورقه رای منتشر شد برای اینکه محاکمات تجارتی هم رجوع بعدلیه اعظم بشود.)

میرزا سید علینقی- مراد از این رای گرفته ببینیم چیست آیا کلیه محاکمات راجع بعدلیه خواهند شد یا نه و وزارت تجارت یك منقصت و موانع خود گفت آن موانع و منقصت اگر رفع شود چه ضرر دارد محاکمات تجارتی با خودوزارت تجارت باشد.

رئیس- ما حالا نمیتوانیم فورا در اینمجلس که کلیه محاکمات از تجارت و خارجه راجع بعدلیه کنیم زیرا که در خصوص محاکمات خارجه باید باقرار وزیر امور خارجه گفتگو کرد که محظورات در کار نباشد و محاکمات نظامی هم در حقیقت آنچه راجع بامور عسکری است باید با وزارت جنگ باشد نه دعاوی حالا از روی غلط کاری تا حال اینکار شده و ربط باینمسئله ندارد.

وزیر تجارت- در این خصوص که باید محاکمات تجارتی هم راجع بعدلیه باشد منهم هم رای هستم و قانونا همین طور است فقط چیزیکه موجب تردید خیال بنده شده این است که در خارج معلوم نخواهد شد آیا رجوع محاکمه تجارتی بعدلیه بواسطه اینستکه از طرف من قصوری در احقاق حق تجار شده یا اینکه بموجب قانون مشروطه کی این ارجاع شده است و این باعث توهین من خواهد شد در خارج پس باید طوری مطلب واضح شود که بدانند این رجوع محاکمات تجارتی بواسطه قصور از طرف من نشده تا برای من اسباب توهین فراهم نیاید.

آقا میرزا محمود خوانساری- این مسئله ابدا ربط بجناب وزیر تجارت ندارد چون اقتضای حقوق اینست که باید محاکمات کلیه راجع بعدلیه باشد لهذا محاکمات تجارتی راجع بعدلیه شد (و در این موقع اخذ رأی شد 81 رای داده که محاکمات تجارتی هم بعدها باید عدلیه باشد).

آقای تقی زاده- جناب رئیس شما اطلاع دارید که وزیر داخله کی بمجلس خواهند آمد و اقدام در اصلاح امر آذربایجان خواهد نمود.

آقای حاج سید نصرالله- آنشب بودم که گفته شد کمیسیون امنیت ولایات تشکیل شود وبعضی این مسئله را باعث پاره خیالات و نیل ببعضی از مقاصد دانستند و اما در این امر مقصود صحیحی داشتیم و همین انجمن موجب اتحاد بین دولت و ملت میشد حالا هم عقیده بنده اینست که این کمیسیون تشکیل شود.

مستشارالدوله- در اینکه حدود سلطان و ملت باید معین باشد حرفی نیست ولی باید قوه مجریه تکلیف خود را بداند و بوظیفه خود عمل نماید حال این قوه مجریه قسمت در بین هشت نفر وزیر شده است و مسئولیت ایشان هم معلوم این مطلب را معین و محقق دارید.

آقا سید حسن تقی زاده- بعضی چیزها را نباید گفت و نمیشود بگوییم ولی گفتم کراراً و حال هم میگویم آذربایجان بطوری مغشوش است که نزدیك است یأس حاصل شود هر روز خبر وحشت آمیز و وحشت انگیز پشت سر هم میرسد و ما مسئول نیستیم و گفتیم آنچه بود و این بار را از گردن خود انداختیم بوزارت داخله و بمعاون ایشان کرارا گفته شد ودر کمیسیونها هم مذاکره در اینمدت هیچ ترتیب اثری نشده این مسامحه برای چیست خود این مسامحه هم خیانت است خواهند گفت میسر نشد چطور میسر است که یکنفر ببرند در اندرون یکساعت خلوت کنندودستور بدهند ولی در اینباب بمسامحه میگذرانند حال دو ماه است که میگویم آذربایجان درخطر است این نه تنها ولایات و وطن من است بلکه وطن شماها است.

حسام الاسلام- تمام اینها صحبت است همه ولایات مغشوش است آنها هم از روی نقشه دیگر رفتار مینمایند.

سیدالحکما- بنده عرض میکنم در همه جا اصل کار با رئیس است در آذربایجان از قرار معلوم هر چه از حکومت آنجا میخواهند میگوید نداریم پس تمام اینها بواسطه اینست که در تبریز رئیس نظامی نیست.

حاج سید نصرالله- این همه شرح و بسط لازم ندارد آیا باید این کمیسیون دائمی با وزراء یا بامعاونین آنها که گفته شد تشکیل شود یا نه اگرمجلس صلاح میدانند که باید تشکیل شود رأی گرفته تمام شود.

وکیل الرعایا- هر چه خواستم از پرده بیرون نیاید آخر نشد مدتی بود که بعضی از خائنین در کار بودند تا اینکه این وضع امروزه را برای مملکت فراهم آورده اند باید خواطر مبارك اعلیحضرت را از این وضع مستحضر داشت.

آقا سید محمد تقی- تقریبا یك ساعت و نیم استکه مجلس منعقد شد ه بضعی از مذاکرات شد کرارا عرض کردم و بعضی لوایح هم نوشتم حال هر چه خواستم کف نفس کنم نتوانستم چون عقیده آزاد است آنچه میدانم میگویم و ملاحظه هم از کسی ندارم و نمیترسم ما در اینجا نشسته ایم هر روز یك هیئتی یا یك وزیریرا میآوریم در مجلس و توهین مینماییم بعضی اسائه ادب بآنها میکنیم و ابدا بوظیفه خود رفتار نمیکنیم و قانونی را که وزارت داخله و عدلیه دادند اصلاح نمیکنیم بآنها نمیدهیم که تکلیف شان معین باشد درست استکه نه این وزراء مثل وزرا سایر دول کافی و کاردان هستند ونه ما وکلا آن وکلا هستیم پس نباید اینقدر بآنها توهین و هتك کرد و اسائه ادب نمود باید باتحاد و اتفاق و همدستی کار نمود من عقیده شخصی خود رامیگویم و ادای تکلیف اسلامیت خویشرا میکنم.

آقا ملا حسن وارث- ما هم از کسی ترس و خوف نداریم آنچه میدانیم و عقیده ما است میگوییم و امنیت مملکت را از وزیر مسئول میخواهیم.

آقا شیخ حسین- آقای تقی زاده گفتند که وکلای طهران هم باید همراهی کنند حال که اینجا نیستند بنده مکرر گفته ام که ما همه یکی هستیم تفاوتی بین تبریز و شیراز وغیره نمیگذاریم ونیز باوزیر و شخص دوستی و دشمنی نداریم صفت خوب را خوب میگوییم بد را بد اگر بد کردند البته اعتراض باید کرد و گفت بنده حضورا بوزیر داخله گفتم که امنیت این مملکت با شما است اگر محظوراتی دارید بگویید تا رفع شود.

خیاط باشی- این ترتیبی که جناب حاجی سید نصرالله و آقا شیخ حسین گفتند همان راجع به فرمایش حاجی امام جمعه است پس همان مطلب را مجلس اقدام کند. مذاکرات روز یکشنبه 24 دارالشورای ملی

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 128

جلسه: 128

خلاصه مذاکرات روز شنبه 23 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا محمد وکیل التجار لایحه نوشته بودند شخصا قرائت کردند.

از قراریکه این دو روزه تلگراف خبر میدهد بعضی از عشایر سرحدی عثمانی با عده از سرباز سرحد ساوجبلاغ از حدود خود تجاوز نموده و عشایر سرحدی ایران زدو خورد مختصری هم کرده اند اولا عرض میکنم که بنده یقین دارم ممکن نیست ازین حرکت دولت علیه عثمانی و سفیر کبیر این دولت مسبوق بوده باشند و گمان نمیرود که در عهد بیستم که تمام دول درصدد حفظ حقوق عمومی بوده و هر یك نیز در حفظ نوع خود هزار گونه مجاهدات نموده بذل جان ومال میکنند و اگر یك نفر خاج پرست در اقصی بلاد شرق بغلط کشته شود از تمام اروپا به ملاحظه اتحاد مذهبی و عیسویت صداها بلند شده تا احقاق حق نشود ساکت نمیشود دولت عثمانی که بملاحظه مذهب واسلامیت ما باید برادروار دست اتحاد داده در حفظ حقوق مسلمین تمام عالم بکوشیم بدون جهت و مقدمه اینگونه اقدامات نماید پس معلوم است که بدلیل عقل و نقل این مسئله برخلاف میل و اطلاع دولت واقع شده و یقین است بزودی رفع این غائله ناگوار را نموده ترضیه خاطر منهوبین واگر مقتولی هم باشد بعمل خواهد آمد ولی لازم است طرف دیگر مسئله را هم بطور صراحت عرض نماید که اگر بعضی قصور نمایند که بواسطه اتفاقات داخله و انقلابات وارده وقتی یافته میتوانند تعدی بحدود ایران نمایند خیالی بس خام ست این حکایت بعین حکایت مختصر اقدامات طایفه الوارست که چندی قبل عرض نمودم که اختلاف بین اهالی ایران یا گفتگوی این دولت و ملت همان حکایت برادر با برادر و پدر با فرزند است واین اتفاقات حق نمیدهد بدیگران که مداخله درامورات داخله ایران نمایند وتعدی در حدود ایران کنند بلکه در اینصورت باید یقین بدانند که تا در ایران یکنفر ایرانی نژاد باقی است هرگز غیرت ایرانیت او قبول نخواهد کرد که کسی تعدی به یك وجب خاك پاك ایران نماید واگر سابق بعنوانات دیگر بعضی تصرفات شده باید گفت که این سبو بشکست آن پیمانه ریخت پس بنده از طرف عموم ملت ایران که گویا مخالف نداشته باشد بصدای بلند عرض میکنم تا یکقطره خون در بدن ایرانیان مطلقا باقی است کسی را نمیگذارند تخطی در حدود نماید این پنبه را از گوش بکشند و نگذارند این ملت نجیب که بعد ازسالهای دراز از خواب غفلت بیدار شده نمیخواهد بفکر زندگی افتد آسوده مشغول امورات داخله خود باشد والا بتاریخ رجوع نموده ملاحظه نمایند که همان منزل است این بیابان عور که کم شد در او لکشر سلم و نور.

وزیر عدلیه- باید گفت زنده باد خون ایرانیان.

محقق الدوله- وکیل التجار میخواهند بعضی اظهارات نمایند در این موقع آوردن دوازده عرابه توپ و جهاز دسته عشایر و ایضاً از ارامنه کشته شدن نمیتوانیم تحمل نماییم ما هم از تمام ملت ایران خواهش مینماییم که دیگر به عتبات عالیات مشرف نشوند باماکن مقدسه داخله مملکت مشرف کردند و همچنین حجج الاسلام منت بر ما گذارده مهاجرت فرمایند در ین خصوص هم عریضه خواهیم داد.

ثقة اسلام- جهة چیست وزیر داخله بدربار و مجلس تشریف نمی آورند.

رئیس- گویا نقاهتی داشته باشند فعلا تلگرافی نواب والا فرمانفرما داده اند قرائت میشود.

ثقةالاسلام- تلگراف شیراز خوانده میشود یا خیر اعراض مردم در موقع خطر است جمعی از اطفال صغار را جلو آب گذارده اند

رئیس- آنوقت خوانده شد و داده شد به دبیرالملك که اقدامات لازمه بشود و بوزیر داخله هم اخطار شد.

وکیل الرعایا- درین لایحه که جناب وکیل التجار خواندند در یك جا اظهار شده که عشایر عثمانی تجاوز کرده در جای دیگر اظهار شده که عسکر عثمانی تجاوز کرده در این دو مطلب جزئی اختلافی بنظر میرسد اگر تجاوز از طرف عشایر شده مطلب دیگری است و تکلیف دیگری بایست و اگر تجاوز از طرف عسکر عثمانی باشد باید چاره دیگر کرد خوبست تکلیف معین شود تا ما هم قوه خود را بمنصه ظهور درآورده تا این اندازه دست خوش تعدیات همسایگان واقع نگردیم در وقعه سابق در عتبات عالیات چهل و دو نفر از ایرانیان کشته شد و هیچ جلوگیری نشد خوبست تکلیف صراحة معلوم وشد.

وکیل التجار- اینکه بنده عرض کردم عشایر تجاوز کرده علت داشت و آن این استکه بنده باور نمیکنم در صورتیکه مسلمان با هم خاك و هم مذهب خود که دوست باشند چطور میشود که با اطلاع دولت چنین تجاوزاتی بشود.

آقا میرزا محمود خوانساری- گویا اینها نمیدانند این ایران همان ایرانی است که یکی از آحاد این ملت شاه اسمعیل بود که در تاریخ شرح حالات او معلوم است و یکی ناد بود باید بدانند که تا یکنفر از ایران باقیست نمیگذارند که کسی بتعدی پا بخاك ایران بگذارد.

حاجی معین التجار- امروز باید ملت ایران یك اتفاق و حرکتی نشان بدهد که بر تمام دول همجوار بیداری و تنبه این ملت آشکار و معلوم گردد و آن اتفاق بطور حقیقت صورت نخواهد بست مگر ببرداشتن نفاق در داخله مملکت و حاضر شدن در راه وطن از جان ومال تا بدانند مادامیکه یك فرد از افراد این مملکت باقی است امکان نخواهد پذیرفت که دست باین مملکت دراز کند.

آقا سید محمد تقی- یك قسمتی از عرایض بنده رآقای حاجی معین التجار اظهار داشتند یك قسمت راجع است باینکه در اینگونه مواقع حضور وزارت امور خارجه خیلی مهم است باید ایشانرا خواست و در این باب گفتگو شود تا اطلاعات صحیحه خود را بدهند و ترتیب مذاکرات معلوم باشد.

معین التجار- صبح حاضر بودند و مذاکرات بمیان آمد قرار شد که بروند در فاصله بیست و چهار ساعت یك حکم نظامی معین نمایند و آنچه لازمه مذاکره است در حضور اعلیحضرت همایونی بکنند و تلگرافاتی هم که شده ارائه داده اند. آقا سید حسین- خیلی تعجب است با اینکه هیچ روزی کار مجلس باندازه امروز مهم نبود و با این حال امروزه وکلا ساکت نشسته اند و هیچ وقت چنین اتفاق نیفتاده حالکه دولت عثمانی اعلان جنگ نداده اسمش را گذاشته اند تخطی عشایری است پس تکلیف مجلس استکه بقوای ملت بهمه نشان بدهند که تا یك قطره خون از ملت باقی است نخواهد گذاشت کسی تخطی نماید و از مجلس باید بتمام انجمنها و سرحدات تلگراف بکنند که بتمام قوا حاضر باشنددولت تکلیفی دارد ملت هم تکلیفی داریم.

وزیر عدلیه- این ملت باید بداند و بسایرین بفهمانند که اگر کسی طمع داشته باشد بایران بداند که اگر چیزی بدست خواهد افتاد خاك و صحرای غیر مزروع خواهد بود جنبنده از اهالی این مملکت به تبعیت آنان تن درنخواهند داد و تا جان دارند نخواهند گذاشت.

آقا میرزا فضلعلی آقا- هر وقت اتفاقی افتاده ملت غیور ایران در کمال جلادت مردانگی خود را ظهور و بروز داده اند چنانچه بین خودشان هم اگر اتفاقی بوده بوفاق و یکجهتی مبدل نمودند چنانچه تاکنون در مواقع مهمه محسوس گردید اینك هم عشایر سرحدات باقتضای اسلامیت اعم از سنی و شیعه با کمال شجاعت مهبا و از بذل جان و مال و ترك اهل و عیال نکته فروگذار نیستند و با نهایت اتفاق کوشش خواهند کرد که تا یکقطره خون در عروض ایرانیان باقی است نگذارند احدی دست طمع بآب و خاك موروثی آنها دراز کند.

حسام الاسلام- حکم دفاع شرعی است در شرع ما از برای لزوم دفاع تعیین وقت نشد هر وقت کسی تجاوز کرد باید او را دفع کرد فعلا باید بتمام ایلات و عشایر و اهالی سرحدات تلگراف شود و در موقع که آنها از سمتی وارد شوند ما هم از سمت دیگر داخل بخاك آنها خواهیم شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- مطالبی که جناب محقق الدوله اظهار داشتند بی نتیجه نماند امروز باید قرار داده شود که بموجب حکم حجج اسلامیه کسی بعتبات عالیات نرود وکلا هم جدا از حجج اسلامیه استدعا و درخواست نمایند که این ترتیب تصویب و امضا و آن حکم را صادر فرمایند.

محقق الدوله- باید از طرف حجج اسلام لایحه بحجج اسلام عتبات عرض و اظهار شود که تشریف آورده در داخله مملکت ملت را از فیض قدوم خود شاد فرمایند بجهة نرفتن زوار هم باید بصدای بلند بتمام افراد ملت اطلاع داده شود که بغیرت اسلامیت از امروز کسی بعتبات عالیات نرود تا سد این اجحافات شود.

آقا سید محمد جعفر- دول همجوار بواسطه اختلال و اغتشاش داخله بطمع افتاده اند حتی هم دین ما هم که هم قسم باید در حفظ و وقایه ما بر حسب اتحاد اسلامیت ساعی و جاهد باشد او هم بخیالات واهی افتاده ولی باید بدانند که این خیالی است بس خام و باین وسایل احدی نخواهد توانست دست طمع باین خاك دراز نماید.

حاج معین التجار- باید بمامورین سرحدی امر شود که بحکم حجج اسلامیه از عابرین و زوار ممانعت بنمایند.

حاج میرزا علی آقا- در قرآن مجید خلاق متعال در ضمن آیه وافی هدایه.

(فان طائفتان من المؤمنین اقتتلا فاصلحوا بینهما و ان بغت احدیهما علی الاخری فقاتلوا اللتی تبغی حتی تفشی الی امرالله). تکلیف ما مسلمانان را با یکدیگر معین فرموده ترجمه آیه شریفه چنان است که هر گاه بین دو طایفه از مسلمین نزاع و خصومتی آشکار شد در دفعه اول بایست در رفع ذات البین و اصلاح بینهما کوشش نمود پس بر وکلای عظام است که اول از در صلح برآیند و ببینند منشاء

فساد چیست هر گاه صلح پیشرفت حاصل نشود و از طرفی سرکشی و طغیان ظاهر گردید یعنی درخاك یادر مال دیگری تصرف نمود آنوقت بحکم خدا لازم است که عموم مسلمین ظلم او را بموجب این آیه رفع کنند.

حاجی معین التجار- در بیست روز قبل چهارده عراده توپ و عسکر در سرحد عربستان تجاوز کردند پسر حسینقلی خان آنها را رد کرد و چند نفر هم کشته شد بعد خواهش شد آن دستگیری کرده ها را مرخص کردند بعد از آن مدتی بود اهل آذربایجان از عشایر سرحدی آنجا شکایت داشتند یك اردوی مختصری فرستاده بودند بجهت ممانعت از تعدیات عسکر عثمانی و شرارت عشایر بعد از رفتن آنها از شش فرسنگی چهار فوج سرباز و چهار عراده توپ پیش آمدهد و بدون سؤال و جواب بر اینها حمله کرده اینها هم باقتضای وقت عقب نشسته جمعی دختر و زن از ارامنه و غیره بتصرف آنها رفته حتی مهلت خواسته اند که بطهران اطلاع بدهند قبول نشده از حاکم از انجمن متواتراً خبر رسیده قریب یکصد نفر هم مجروح و کشته شده.

آقا میرزا محمود- معدن طلایی در ساوجبلاغ پیدا شده مخصوصا دولت عثمانی عسکری به عشایر فرستاده و معدن را متصرف شده ند.

صدیق حضرت- مقدمات و مؤخرات این اقدامات عثمانی طولانی است این اختلاف اختلاف سرحدی است که از دو سال است شروع شده و در پنجاه سال قبل که تحدید حدود شد باطلاع سفیر دولت انگلیس و روس خواستند بواسطه پاره ادعاهای عثمانی این معامله را قطع و فصل نمایند و نقشه کشیدند بعد از تعیین حدود یك قطعه در آن میانه متنازع فیه مانده و همینطور مانده تا دو سال قبل که بواسطه بعضی بهانه ها مستمسك بدست آورده بود و قتل جعفر آقا را بهانه گرفته بود تخطی کرده تا امروز که کار باینجا کشیده که دوازده عراده توپ و چهار هزار سرباز از شش فرسنگی حمله نموده و چند نفر را کشته واز آنجا هم بسرقطعه ارامنه ریخته و شصت نفر اسیر کرده قلعه را خراب کرده اند.

حسام الاسلام- آنها از دروازه آذربایجان آمده اند ما از دروازه عراق عرب میرویم حکمش این است.

حاجی معین التجار- دروازه آذربایجان را هم نباید گذاشت از همین جا باید جلوگیری کرد.

آقاسید عبدالله مجتهد- حاج معین صحیح میگوید ما امروز از ملت آذربایجان با حمیت تر و با غیرت تر نداریم تمام بحمدالله مردمان شجاع جنگی هستند عجالة خوب است تلگرافی کنیم واز علمای آنجا حقیقت مطلب را استفسار کنیم خودمان هم حضورا پیش شاه برویم و کسب تکلیفی نماییم هر موقعی که راسخ بیك امری شدیم البته همه قسم دستورالعمل داده خواهد شد. (در این موقع حاجی امام جمعه تشریف آوردند و تلگرافاتی که از انجمن ملی ارومیه رسیده بود بمجلس ابلاغ داشتند). و بر حسب امر رئیس تلگرافات قرائت شد مشعر بر ظهور و بروز اشرار و عشایر و عساکر سرحدی و قتل نهب وغارت اموال آن بیچارگان بحدی مضامین تلگرافات مهیج و حزن انگیز بود که از روی بی طاقتی اشك از چشم حضار جاری غیرت اسلامیت باسمیت ایرانیت تواماً بهیجان آمده وکلای غیور تاب جلوس و ترتیب از نطق خود نداشتند حالت غریب و وضع عجیبی دست داد جمعیت فوق العاده که همیشه اضافه از عده که بوسیله بلیط محض میمنت و مبارکی وادای ذمه خود در پاس این اساس مقدس همه روزه در مجلس رسمی حاضر میشوند در صحن اول عمارت بهارستان ازدحام داشتند امروز پس از استحضار اجمالی از وضع مجلس و استنباط حدوث و عروض وقعه تازه هجوم آورده با اینکه حراس و حجاب ابواب در هر دری با نهایت غلظت جلوگیری کردند فایده نبخشیده بالاخره از ریاست مجلس اجازه خواستند و بیکمرتبه متجاوز از پانزده هزار جمعیت بداخل مجلس ریخته هیجان و اضطراب غریبی نمودار شد یکدل و یکجهة در حفظ و وقایه اساس مملکت از جانب خود و عموم افراد ملت جاناً و مالًا عرضاً و شرفاً داد همراهی زدند.

حاجی امام جمعه- در دو سال قبل یکنفر رعیت امریکایی بدست همین ایل دشتی کشته شد اولا پنجاه هزار تومان گرفتند بعنوان اینکه دو سفیر دارد باید با این وجه معاش خود را بگذرانند پس از بلوغ آنها حق دارند که بیایند ادعای خون بهای پدر خود را نمایند دولت خواسته است همین دشتی را تنبیه نماید دولت عثمانی این حمایت را کرده است.

آقا سید عبدالله مجتهد- مختصر این است که بهر ترتیبی است درست بایست جلوگیری شود.

حاجی امام جمعه- در اینجا میخواهند عثمانیها باین ترتیب دعوی سرحدی کند این اردوی دولت که رفته است آنجا آنها گفته اند شما باید در مدت شش ساعت از اینجا عقب بنشینید و مهلت نداده ریختند غارت کرده اند تلگرافات دیگر از ارومیه و انجمن تبریز مشعر بر مطالب تلگرافات سابقه رسیده بود قرائت شده هیجان و التهاب فوق العاده بر حضار دست داد.

تلگرافی از طرف وزیر داخله بنواب والا فرمانفرما شده بود بدین مضمون.

بندگان اقدس اعلیحضرت نواب والا را بایالت مستقله و سرداری آذربایجان مامور و مقرر فرموده اند دوروزه حرکت نمایید.

شاهزاده فرمانفرما با یك حالت رقت انگیزی اظهار داشتند والله باید با جان و مال حاضر شویم که خاك ما از دست نرود.

حسنعلی خان- تمام این ترقیاتی که در دنیا پدیدار شده و نتایجی که از تمدن گرفته شده محض این است که یك فرقه یا یکطایفه که ساکن یك خاکی هستند و در آنجا مسکن دارند این آب و خاك را ملك خود بدانند و بتمام دول استقلال خود را گوشزد نمایند.

چنانچه دول اروپ کرده اند اینهمه اختراعات عجیبه و صنایع بدیع وایجاد توپ و تفنگ و آلات حرب جدید تمام محض آنست که بیجهت ظالمی بر مظلومی استیلا نیابد و حقی را بناحق ضایع نسازد والا هیچ فایده بر این اختراعات مترتب نخواهد بود در هر کجا باشد تعدی و اجحافی ظاهر شده و مملکتی بناروا از دست جمعی خارج گردیده بناچار صورت ظاهری را بعنوان تربیت سکنه آن با تنظیم داخله آن دست آویز نموده اند.

اما ما امروزه بهیچ حیث از سایر دول عقب نیستیم که وسیله دست آویزی از برای خود ترتیب دهند اخلاق ما بحمدالله صحیح است دین مقدس ما بالاترین تمام ادیان است که سایر دول از ترشحات و ثمرات دین مقدس ما باین مراتب نایل شده اند. با اینحال امروزه شایسته نیست که ما ساکت بنشینیم واحقاق حقوق حقه خودمان را ننماییم با این معدلتخانه ها و پارلمانها که امروز در هر مملکتی دایر است مجلس فوق العاده لاهه که در پای تخت هلاند است تشکیل یافته که ازطرف کلیه دول نماینده در آنجا هست امروز تکلیف آنها این است که نگذراند کسی بر کسی ظلم کند در بیست روز قبل بنده رفتم و بمحتشم السلطنه معاون وزارت داخله گفتم که تکلیف ما اینست که دستورالعمل امروزه از برای نماینده ایندولت در انجمن صلح لاهه معین کنیم که از روی آن اقدام کند نمیدانم تاکنون اقدام شده است یا خیر گمان میکنم که اگرامروز از طرف عموم ملت اعلانی بانمجلس بشود از هر حیثی منتج بوده باشد. احسن الدوله- فعلا باید نتیجه گرفت و تلگرافاتی که لازم است بشود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- اولا باید دولت سؤال و جواب کند که علت تعدیات چیست اگر رفع نشد آنوقت همه ما با جان ومال حاضریم از قطره خون خود هرگز مضایقه نخواهیم کرد اول کسی که وظیفه اسلامیت خود میداند که از این تعدیات بهمه قسم جلوگیری کند ما هستیم و حاضر هستیم که پیشقدم تر از همه جاناً و مالًا کوشش کنیم و عموم ملت را هم در این راه وادار نماییم.

فرمانفرما- همان قسمی که حضرت حجةالاسلام فرمودند باید اول دولت سؤال و جواب نماید اگر رفع نشد و اقدام کردند باید همه قسم جلوگیری کرد واعلان نمود که اگر دولتی بخواهد بیك وجب خاك ایران طمع کند باید بداند که جان بنده تا جان در بدن دارد بچنگ آنها نخواهد افتاد فقط اگر بتوانند خاك خواهند گرفت و بس.

حاج امام جمعه- امروز شما حاکم ما هستید بدانید الساعه اطراف اردبیل قتل وغارت است واهالی آنجا گرفتار بچه ظلم هستند هر چاره میتوانید فوری بکنید.

فرمانفرما- امشب میروم خدمت اتابك و تکلیف را معلوم میکنم واطلاعات خود را در اینخصوص اظهار مینمایم.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- باید تا فردا معلوم شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- اگر سوال و جواب دولتی رفع این غائله نشد اول کسی که اقدام باینکار خواهد کرد ما خواهیم بود.

فرمانفرما- البته وظیفه و تکلیف شما که رئیس ملت هستید همین است.

آقا میرزا محمود- باید ازطرف حجج اسلام تلگراف شود که از امروز زوار نروند.

حاج امام جمعه- دو ماه است در اطراف آذربایجان و سایر جاها این انقلابات بوده ولی هیچ جا اینطور نبوده باید غرض راکنار گذاشت و بهمت و اتفاق باید جلوگیری کرد نه اینکه وزرا بگویند تقصیر با شماهاست و ما بگوییم تقصیر با آنهاست (در اینموقع بجهت شدت هیجان واجتماع فوق العاده مردم مجلس رسمی بمجلس مخصوص مبدل گردید و مذاکرات زیاد در مسئله تجاوزات عشایر و عسکر سرحدی دولت عثمانی بمیان آمد و حجةالاسلام آقای سید عبدالله اینطور عقیده داشتند که تلگرافی از طرف آقایان حجج اسلام بشخص سلطان عثمانی بشود واز جهت این اقدامات که منافی با قواعد اسلامیت است و برخلاف وظیفه و معاهدات بین الدول والملل

است سئوال کنند این رای را بسیاری تصویب نکردند و عقیده بعضی این بود که شخص سلطنت عثمانی از این اقدامات وحشیانه اطلاع ندارد که عشایر و عساکر سرحدی اینگونه تجاوزات کرده اند بسیاری برخلاف این مسلك بودند که اقدامات عسکر بدون اطلاع و اجازه دولت غیرممکن است و بالاخره آراء بر این استقرار یافت که تلگرافی فعلا بعموم انجمنهای تبریز و ارومیه و ساوجبلاغ مخابره شود که خلاصه مضمون آن اینست (از وصول اخبار موحشه که از سرحدات میرسد تجاوزات غیر مشروع عشایر و عساکر سرحدی عثمانی را اعلان میدهد تمام ملت متأثر و مهیای همه قسم جان بازی هستند و البته خاطر آقایان مستحضر است که ملت ایران در اینگونه مواقع همه وقت داد غیرت داده اند و از جان و مال وناموس خود در حفظ دین و وطن خود مضایقه نکرده اند دولت علیه هم با تمام قوت و قدرت برای جلوگیری از این حوادث حاضر است و اولین اقدام دولت این است که حضرت اشرف والا شاهزاده فرمانفرما را که از کفات رجال و سرداران محترم وشاهزادگان معظم است و سابقه اطلاعات ازاحوالات آن حدود دارد با تصویب مجلس شورای ملی و تصدیق آقایان حجج اسلام بحکومت و فرمانفرمایی آذربایجان و ریاست و فرماندهی کل قشون آن حدود منتخب فرموده اند و شاهزاده فرمانفرما حکومت آذربایجان را بمشروطگی قبول نمودند وفوق آنچه شماها انتظار دارید بمجلس مساعدت خواهد کرد والبته برعهده تمام انجمنها است که با خیالات عالیه او مساعدت نمایند.) و نیز قرار شد مجلس با حضور وزارت داخله و سایر وزرا عظام و آقایان حجج اسلام و منتخبین از وکلا عاجلا منعقد شود که با کمال دقت در این امر مشورت نمایند و بهر وسیله که اسرع است از این حوادث جلوگیری نمایند و رقعه احضاریه از طرف مجلس بوزارت داخله نوشتند شاهزاده فرمانفرما بتمام مجلسیان اطمینان داد که در این ماموریت از بذل جان ومال مضایقه ننمایند و مجلسیان اظهار نهایت تشکر از حسن نیت او نمودند و خدمات او را نسبت باداره کردن وزارت جلیله عدلیه ستودندواز این که بعضی از وکلا دو روز قبل بایشان توهین کرده اند در روزنامه مجلس هم نوشته شده بود از طرف مجلس امر شد که معذرت خواسته شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 129

جلسه: 129

مذاکرات سه شنبه بیست و ششم شهر جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 24 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا سید محمد تقی- اجازه گرفتم از جناب رئیس و میخواستم نیم ساعت اظهارات خود را بنمایم ولی بواسطه اینکه وقت مجلس و حق سایرین ضایع نشود مختصرا اظهارات خود را روی کاغذ آورده عرض مینمایم (قرائت شد).

بسم الله الرحمن الرحیم. چندی بود که بعضی اوراق ژلاتینی اشخاص بی شرف و ناموس که وجهاً من الوجوه استشمام رایحه طیبه شرع و شریعت و انصاف و انسانیت را نکرده بین خواص و عوام منتشر کردند که مندرجات آنها باشخاص محترم از رجال دولت علیه بود اگر اظهاری میشد که باید از این گونه اشخاص جلوگیری کرد نسبت استبداد و ضد مشروطیت بمانعین آن میدادند چون کون در ترقی است بواسطه مسامحه و مماطله در ردع و منع آنها هم ترقی کرده نسبت بعلما و بزرگان دین و سادات محترم که ذراری رسول صلی الله علیه وآله و سلم و طلاب مکرمند بعباراتی قبیح و مستهجن در مقام هتاکی و بعضی عنوانات سوء برآمدند بواسطه القاء شبهه که همین اشخاص خذلهم الله تعالی فی ما بین علماء اعلام و حجج اسلام متبع الله المسلمین طول بقائهم کرده و میکنند اگر کسی در مقام منع خواست برآید خوفا للتهمه خودداری نمود مع ذلك بنابر وظیفه اسلامیت از راه (من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم) در نقاط لازمه اظهار تشکی از عدم جلوگیری آنها کردند ابدا مفید فایده نشد حمل بر غرض کرند بدرجه که نسبت بشرع و شریعت و نفوس مقدسه آن بیانات که از هیچ کافر و لامذهبی اظهار و نشرش پسندیده نبود نشر و منتشر گردید که بیانش اقبح از اظهارش است دلخوش داشتیم که اینگونه مطالب را اشخاص لامذهب و طایفه ضاله مضله و مفسدین فیما بین دولت و ملت نشر میدهند این هم یکقسم از قطاع الطریق است اعتنایی باینها نباید کرد دیدند که باین هم نتوانستند اختلاف واختلالی در مملکت حاصل کنند تاعلنا اظهار عقاید باطله خودشان را بنمایند بنا را بر اتهام ببعضی از وکلا محترم دارالشورای ملی شیدالله ارکانه گذاردند در یکی دو مجلس علنا اظهار شد که باید از این اشخاص حق نشناس جلوگیری کرد توجهی نفرمودند تا در مقام جسارت و اهانت حضوری حتی ضرب و قتل بعضی از محترمین وکلا برآمدند هر چه گفته و نوشته شد که اینگونه اشخاص مفسد داخل در مفسدین فی الارض هستند وباید مجازاتشان داد که تولید فتنه دیگری نشود کسی در مقام مؤاخذه و اجرای آن برنیامد تجری بحدی رسید که همین اشخاص بیدین خدانشناس که غرضی جز فساد در دین و توهین متدینین و القاء عداولت فیمابین دولت وملت و انضحار خاطر عموم ملت از وکلا محترم خودشان چیز دیگر ندارند اوراق ژلاتینی منتشر کردند که فلان وکیل و فلان منتخب از فلان وزیر رشوه گرفته که همراهی با او بکنند این تهمت را زدند که شاید باین واسطه زبان خیر خواهی ایشان را در ملت پرستی و دولت خواهی و حفظ قوانین

شرع در مجلس کوتاه نمایند غافل از اینکه اینگونه اظهارات و اتهامات موجب جلادت و جرئت اشخاص متدین و بمفاد آیه وافی هدایه (عسی آن تحبوا شیئا و هو شرلکم (زبان آنها دراز خواهد شد بدون ترس و بیم که گفته اند:

تو پاك باش مدارای برادر از کس باك زنند جامه ناپاك گازران برسنگ

بیش از پیش در مجلس مقدس عقاید خودشان را با لسان حق گویی در منع آنها واصلاح حال ملك و ملت اظهار خواهند فرمود باری بیواسطه آنکه مثل این اشخاص مثل خفاش و طعنه بخورشید بود مسامحه در اظهار وابراز آن شد حالا کار بجایی رسیده است که در عمارت بهارستان بعد از اختتام مجلس و تفرق اعضای محترم و وکلاء معظم بعضی از آن اشخاص غوغا طلب فتنه جو که اسم خود را وطن پرست وملت خواه گذارده اند در میان این مردم بیچاره که مطلع از احوال اینگونه اشخاص نیستند یا مطلعند از حالات آنها ولی برای حفظ شرف خودشان اظهار نمیکنند با کمال بی شرفی در شب دوشنبه و آنموقع باریك بحیله خیرخواهی و وطن پرستی که بهترین حیل است مردم را ترغیب و تحریص بآشوب و فتنه کرده نسبت ببزگان دین مبین و مروجین احکام حضرت سید المرسلین علیه صلوات المصلین اسائه ادب و باغراض شخصانی و هواجس نفسانی رجال باکفایت دولت جاوید مدت را بدون علت و سبب متهم و متهتك ساختند آری.

مهر درخشنده چو پنهان شود شب پره بازی گر میدان شود.

و در همان مجلس نطقی مهیجانه نواب والا شاهزاده یحیی میرزا فرمود که تمامی عبارتش راجع بتوهین و تضییع رؤسای دولت و ملت بود و مقطع مزخرفات آن نواب والا این بود که وزیر داخله بوکلاء مجلس از رئیس و مرئوس رشوه داده و نمیگذارد امور این مملکت پیشرفت نماید علاوه بر این جسارت واسائه ادب که نسبت بشخص وزیر داخله که یکی از وزراء مسئول و رئیس الوزراء است کرده و مجلس تا زمانیکه خیانت از یکی از وزراء تمانیه ندیده مجداً باید حمایت از آنها بنماید عموم وکلا را من الرئیس و المرئوس پیش ملت معرفی بمرتشی کرده خاصه در چنین مقام محترمی البته ملت عموما از اظهار مشارالیه قلوبشان نسبت بوکلاء محترم خودشان عموماً با بعضی دون بعضی خصوصا منضجر و ظنین شده یا خواهد شد باین جهة با آن همه اقدامات مجدانه و اهتمامات مردانه و جان بازانه که در این مدت در راه شرع و شریعت و اسایش اهالی وطن عزیز خودشان کرده و میکنند شرف آنها را از میان برده و خواهد برد در ازای تعظیم و تکریم بآنها توهین و تخفیف خواهند کرد چون این مجلس مقدس حافظ حقوق و شرف فردفرد اهالی وابناء این خاك است البته تا حفظ شرف خود را ننماید نمیتواند شرف دیگران را محفوظ بدارد وچون این هیئت محترم و سایر مردم این مجلس رامقدس میدانند در صورتیکه یکی از اعضاء آن یا جمعی مرتشی باشند البته خائن و صلاحیت از برای نمایندگی ملت و عضویت این مجلس را ندارد و مسلم است در این صورت مجلس که مقدس نیست بلکه محترم نخواهد بود فلهذا بر این هیئت جامعه که اطباء حاذق این مملکتند کالفریضه فرض است که خدای ناخواسته اگر عضوی از اعضای این مجلس مبتلا بمرض شقاقلوس رشوه باشد باید فورا و جدا آن عضو را قبل از سرایت بعضو دیگر و فاسد کردن آن عضو قطع نمایند تا مجلس محترم و مقدس باشد واین بنده که یکی از نمایندگان این ملت و عضو این مجلسم از طرف خود اصالة و از طرف هیئت محترمه علمیه و غیرهم وکالة بمجلس عرضه میدارم و دعوی شرف میکنم که نواب مشارالیه شرف ما را در محضر من الناس متهتك ساخته برای حفظ شرف خودمان استدعا میکنم که جدا این شخص را بخواهند علنا بگوید کدام یك از اهل این مجلس رشوه گرفته اند و در مقام تنزیه خودم هم نیستم که (ان النفس الاماره بالسوء الاما رحم ربی) البته پس از ثبوت و وضوح مرتشیرا مجازات داده از عضویت فصلش کنند والا جدا مشارالله را بعد اظهار از عجز و اثبات مجازات سخت داده که اسباب عبرت دیگران بشود که بلاجهة بفرض شخصی و هوای نفسی در مقام اتهتاك شرف مردمان باشرف برنیایند و خاطر ملت محترم را از وکلاء معظم خودشان مکدر نسازند و رسما از عموم ملت استدعا دارم که اگر کسی نسبت خیانت بیکی از وکلاء فخام خودشان داد جدا از آن شخص با حضور آن وکیل ثبوت خیانت را بخواهند و خائن را مجازات بدهند و زنگ ملالت و کدورت را از سراپای قلوب خودشان بزدایند و گوش بمزخرفات این شیاطین مجسم و ابالیس معمم ندهند و وکلا خودشان را با کمال امانت و دیانت بیش از پیش بشناسند تا مفسدین و خائنین بحیله وطن پرستی و نطقهای عوام فریب درمجالس و محافل نتوانند رخنه در دین فتنه و آشوبی در مملکت بنمایند.

آقا میرزا حسین شهیدی- این مورد مسامحه بردار نیست باید حاضرش کنند هر کسی رشوه گرفتند ثابت نماید اگر نتوانست تنبیه شود.

آقا سید محمد تقی- توضیحاً عرض کنم که این شاهزاده یحیی میرزا اشتباه نشود بنواب والا شاهزاده یحیی میرزا ثقةالسلسطنه که وکیل محترم هستند.

آقا میرزا حسین شهیدی- حبل المتین از آن بدتر کرده چه حق دارد اینطور مینویسد.

آقا سید محمد تقی- از قرار روزنامه نویسها حالا بوظیفه خود عمل میکنند ولی حبل المتین هر نطقی که تماشاچیها و مفسدین در عمارت بهارستان کردند برمیدارند مینویسد چرا یك جمعی او را شنیدند او برمی دارد انتشار میدهد بتمام ولایات.

حاجی محمد اسمعیل آقا- شما باید اولا این شخصیکه این نطق را کرده بخواهید در محکمه محاکمه بشود و مجارات شود و بعد حبل المتین هم که آن نطقها را نشر داده در موقع خودمسئول است.

آقا محسن وارث- شما اصل را درست نمایید لابد محرك دارند آنها را معلوم نمایید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بنده دیروز سه نفر را دیدم ولی نشناختم که میگفتند برویم بازار را ببندیم یکی از آنها میگفت نمیشود دیگری میگفت همین قدر که ما جلو افتادیم بعضی هم همراه شده قهراً بسته خواهد شد اینها تا باین درجه اهتمام در بستن و برهمزدن شهر دارند.

آقا سید حسین- آن سه نفر را نمیدانم ولی این دو نفر که یحیی میرزا و سلیمان میرزا باشند روز یکشنبه قبل از وقت مردم را محرك بودند و همچنین بستن بازار را هم آنها محرك بودند باید دانست که اینها یك محرك بزرگ دارند امروز باید این مطلب تمام شده محاکمه و مجازات آنها را خواست.

آقا میرزا سید علینقی- این اشخاص حاضر بشوند بعد از استنطاق محرك هم معلوم میشود.

آقا سید عبدالحسین شهشهانی- اینکه بطور ابهام و اجمال نسبت بدهند وکلا رشوه گرفته اند بینی و بین الله راضی نیست همچنین مخلوق هم راضی نیست خوب است شاهزاده که این نسبت را میدهد آن شخص را معین کرده ثابت نماید تا آن شخص وکیل بمجازات برسد والا اگر از روی عمد یا عمیاً گفته است باید مجازات داده شود.

وکیل التجار- تهمت زدن بوکلاء نسبت بزرگی است این مسئله نیست که چشم پوشید اگر بخواهید بهمین گفتن مجازات بامروز و فردا بگذرد توهین بزرگی بخودمان کرده ایم ما نمیگوییم معصوم هستیم شاید بعضی باشند ولی باید این مطلب معلوم شود.

حاج امام جمعه- از اول دنیا تا حال همینطور بوده وقتی که میخواستند بیك اساس رخنه کرده وصدمه بزنند بدوا بخود آن اساس کار ندارند مثلا میخواهند باسلام ایراد نمایند اول ببزرگان آن بد میگویند تا کم کم رخنه با اصل آن نمایند همچنین در خصوص این اساس مقدس علنا نمیتوانند بدگویی کنند لابد باعضاء بد میگویند تا بتوانند رخنه نمایند من شکوه از این ناطقین ندارم شکوه از آن ملت دارم که دور این اشخاص جمع شده گوش باین حرفها میدهند من دو ساعت اگر حرف صحیح بزنم گوش نمیدهند ولی بمزخرف آنها گوش میدهند و خوشحال میشوند دیگر ما چطور در اینجا نشسته بتوانیم کار این ملت را اصلاح نماییم و این حرکات نیست مگر بواسطه جهالت آنها.

حاج محمد اسمعیل آقا- بلی این مردمان جاهل هستند و بعضی از مفسدین و مغرضین هستند که این کارها را مینمایند ولی هستند ملتی که بوکلاء خود کمال احترام را دارند و مطالب را هم در موقع درست ملتفت هستند چنانچه دیروز خواستند همین اشخاص بازار او را ببندند مردم آنها را رد و منع کردند.

احسن الدوله- بدیهی است تا در مقابل مجلس مدعی نباشد نمیشود و باید وکلا محض روسفیدی عموم مجاهدت نمایند و ثابت قدم باشند ولی چیزیکه هست توسط کار ما را خراب کرده که بعضی از وکلا در وزراتخانه ها رفته توسط بعضی کارها را مینمایند و این اسباب اتهام وکلا شده.

حاجی معین التجار- این تحریکات تا پریشب در پرده بود ولی پریشب معلوم شد آن اشخاصی که اینجا بودند و همچنین آنهاییکه خواستند بازار را ببندند اهل بازار آنها رامیشناسند این اشخاص میخواهند کاری نمایند که این مملکت را مغشوش کنند اگر استنطاق شوند محرك معلوم خواهد شد اینها خودشان کسی نبودند محرك دارند.

حاج محمد اسمعیل آقا- دیروز آمدند گفتند که جمعی رفته اند خنه صدرالعلما و جمعی هم حاضر هستند که بگویند آنها چه اشخاصی بودند و آنها را میشناسند.

آقا سید محمد تقی- این مطلب صحیح است چنانچه پریشب بعد از نطق یحیی میرزا فورا تکفیر اتابك را که در چهار سال قبل بود قرائت کردند. معلوم نیست این تکفیرنامه فورا کجا بود حاضر شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- این اشخاص که بوکلا تهمت زده اند بعقیده بنده باسلام ودین صدمه زدند باید بجد ایستادگی کرد تا بمجازات برسند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- برای هر کس که مدعی پیدا میشود البته از روی عقل کار میکند و مدعی عاقل مطالب را القا میکند بدوستان نادان و آنها را آلت کار قرار میدهد چنانچه درعهد حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام عمروعاص مطالب را بطور دوستی باعوان و انصار حضرت القاء میکرد و بمقاصد خود نائل میشد حال مثل ما هم همینطور است اغلب این اشخاص مشروطه طلب ودوستدار مجلس هستند اما مفسدین آنها را محرك میشوند که بلکه یك آشوبی نمایند چنانچه هر حرفی که میزنند بوی آشوب می آید و بعضی راجع بهمسایگان میشود باید رفع آنها را نمود که این تحریکات والقاآت رامینمایند وقتیکه عنوان شرع مینماییم یك عده را بر ضد می انگیزانند مسئله وزرا که در بین بیاید بعضی مذاکرات میشود وگفته اند که وکلا نباید با وزرا مراوده نمایند مگر گفته ام که مراوده باوزرا ضرر ندارد و تاکنون بنده تا وزیری بدیدن من نیامده من بازدید نرفته ام مکرر یکدفعه بدیدن وزارت داخله و یك دفعه هم خانه فرمانفرما نمیدانم چطور مردم را گول میزنند و میخواهند آشوب نمایند معلوم است مقصود این اشخاص این است که مجلس از کار بیفتد ولی ما بر حسب تعهدی که کره ایم تاجان داریم از وظیفه خود دست نخواهیم کشید.

آقا سید حسین- چند نفری دیروز صدو پنجاه تومان پول برده اند بانجمن خیریه محمدیه که همراهی کنند تا بازار بسته شود وزیر داخله را عزل نمایند از آن انجمن سؤال شود که آنها چه اشخاصی بوده اند و این پول را که داده است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- گمانم اینست تا باین درجه در این باب مذاکره کفایت میکند حالا نتیجه گرفته شود رأی بدهند که آنها را خواسته محاکمه شود ولی این محاکمه در کجا باید باشد.

آقا سید عبدالحسین شهشهانی- در مجلس باید باشد تا همه بدانند.

حاج معین التجار- در مجلس حضور حجج اسلام باشد (جمعی گفتند در عدلیه محاکمه شود).

آقا سید حسن تقی زاده- این امر نباید بمجلس راجع شود.

آقا میرزا محمود- کلیه هیئت مجلس در این باب مدعی هستند و مدعی نمیشود که حاکم شود و آنگهی از فردا هر کاری راجع بمجلس خواهد شد پس باید رجوع بعدلیه شود.

آقا سید محمد تقی- این نسبت که بوکلا داده شده است در حقیقت بتمام هیئت ملت توهین شده است باید در مجلس حاضر کرده در حضور تماشاچیان محاکمه شوند.

احسن الدوله- مجلس مدعی است نمیتواند حکم واقع بشود.

آقا سید محمد تقی- این فرمایش صحیح است ولی حجج اسلام حضور دارند وآنها پدر همه ملت هستند نخواهندگذاشت بر احدی ظلم شود.

وکیل التجار- این مطلب دو صورت دارد در صورتیکه نسبت بعموم داده شده باید حکم ثالثی باشد عدلیه و حجج اسلام وعده هم از وکلا باشند که شاهد و ناظر باشند.

وکیل الرعایا- البته استنطاق و مجازات این اشخاص لازم است و همه شما هم میدانید و میشناسید که اینها محرك دارند واصل محرکشان پنج نفرند و هر کدام از آنها تبعه و نوکری برای این کار دارند اگر چنین قدرتی دارید که بتوانید آنها را دفع نمایید و دیگر بعد از تحقیق تردید رای و واسطه پیدا نشود خیلی خوب است.

حاجی معین التجار- مقصود از این محاکمه به این است که نسبت رشوه بوکلا داده اند بلکه بعقیده بنده باید مقصود این باشد که در این یکساله که این مجلس برپا شده این محرکین و مفسدین قلب مبارك شاه را برگردانده نمیگذارند که با مجلس همراه باشند و همچنین

اغتشاش ولایالت و برهم خوردگی سرحدات از اینهاست باید رسیدگی کرد و معلوم نمود که این اشخاص کی و چه میباشند تا همه مردم بشناسند.

فتح الله خان- اگر بنا بشود در اینجا محاکمه شود باز بعد از اتمام بعضی نسبتها بوکلا خواهند داد بهتر این است که بهمان عدلیه رجوع شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بموجب نظامنامه اگر کسی مدعی وکیل شود نمیتواند بدون اطلاع مجلس جلب بمحکمه نماید حال شما میخواهید که تمام این هیئت بروند در عدلیه این نخواهد شد.

آقا سید محمد تقی- اینکه گفته شد حاکم باید کسی باشد که با این پنج نفر همراه نباشد صحیح است ولی باز مفسدین بعضی از اوراق منتشر کرده اند که وزیر عدلیه باین اشخاص پول داده است وحال آنکه عدلیه و اجزاء منزه از این کار ها هستند و مفسدین باز شبهه خواهند کرد باید اینجا در حضور حجج اسلام باشد که نتوانند شبهه کنند.

آقا مشهدی باقر- از قرار این مذاکرات رأی نصفی اینست که در عدلیه باشد و رای نصف دیگر که در مجلس باشد خوب است زودتر رای گرفته شود و ختم گردد.

آقا سید مهدی- بدیهی است این اشخاص نسبت تهمت بهمه وکلا داده اند باید محاکمه در همین جا بشود مطلب دیگر سئوال میکنم که آیا روزنامه نویس حق دارد نطق تماشاچیها را بنویسد.

آقا شیخ حسین- بموجب نظامنامه هر چیزی که مخل حال مملکت و دولت و ملت باشد باید ننویسند ولی در این مملکت هر چه مینویسند برضرر و موجب شورش است میخواهیم حرف بزنیم میگویند باید روزنامه آزاد باشد دیگر نمیدانند آنجایی که روزنامه آزاد است افکار ملت را مینویسد و ضرر و نفع آنها را معلوم میدارد امروز وزیری که تمام عقلا معتقدند بر کفایت و همراهی او حبل المتین اینقدر دنبال میکند و بد مینویسد نیست اینها مگر از روی عرض و عناد.

حاج محمد اسمعیل آقا- بگمان بنده باین اندازه صحبت و مذاکره در باب مسئله سابق کفایت باشد حالت منتظره داریم وجمعی از تجار محترم اینجا هستند و میخواهند نتیجه اقدامات در باب مسئله سرحد ارومی را بدانند و آن تلگرافی که از صاحبقرانیه شده بود بنده مضمون اورا به ایشان ابلاغ نمودم و حالا محض اطمینان خاطر ایشان میگویم که سریعتر از این اقدام نمیشد که دولت در این باب فرموده اول اقدام تعیین حضرت والا فرمانفرما برای حکمرانی و سرداری کل قشون آذربایجان است و ثانیا اقدامات جناب وزیر داخله و وزیر امور خارجه است که باسلامبول و سایر جاهای لازمه تلگراف نموده اند که عساکر سرحدی عثمانی فورا عقب نشسته واز تعدیاتی که شده است ترضیه بخواهند و سریعتر و بهتر از این اقدام نمیشد که از طرف دولت فعلا شده زیرا که اگر میخواست تجهیز قشون نموده و بسایر ترقیبات دست بزند باین زودی نتیجه بدست نمی آمد.

مستشارالدوله- البته آقایان محترم بیك درجه از ماوقع مستحضرند که حدود بین دولت علیه ایران و دولت عثمانی ممتد از محمره تا افری داغ است واساس و عهدنامه این شهور به عهدنامه ارزنة الروم است در چندین سال قبل کمیسیونی برای تصفیه این حدود تشکیل یافت و سفرای دولتین روس و انگلیس هم که واسطه درکار بودند در آن کمیسیون حضور داشتند و مجلسهای متعدد منعقد شد چه در اسلامبول و چه در جاهای دیگر در همه جا دول واسطه حق را بدولت ایران دادندو در هر نقطه که دولت عثمانی اینطور دید مسئله را مبهم گذاشت که بعدها اسباب اختلال فراهم نماید تا اینکه پارسال در سردشت لاهیجان بواسطه نزاع دو قبیله و عشیره فتنه برپا کردند و تجاوزات نمودند از این گذشته در پشت کوه بنای تعدیات را گذاشت ولی آنجا فورا جواب شنیده وعقب نشست اما در سردشت همین طور باقی مانده و دولت مشغول مذاکره این بود که واقعه ناگوار ارومی اتفاق افتاد و چند نفری از قشون ما مقتول ومجروح شده اند و جمعی هم ارامنه بضرب گلوله توپ نابود گشته و با وجود اتحاد و دوستی این دو دولت اسلامی که بقلم نمی آید افسوس مأمورین سرحدی دولت عثمانی از روی جهالت بتوپ جواب دادند البته در این صورت دولت و ملت ایران هم حاضر است که قوه خود را نشان بدهد واز هیچ باب فروگذار نکند اما از آنجاییکه بین دولتین دوستی تام و تمام است دولت ایران میخواهد هر قدر ممکن باشد بصلح و سلم این مسئله بگذرد لهذا دولت علیه متمسك شد بیولتیکات و دولتین انگلیس و روس چون از بدو امر واسطه در این کار بودند پا بمیان گذارده و دولت اتازونی هم پا بمیان گذارده بواسطه این که یك نفر از رعایای آن دولت در خاك ارومی بدست اشرار مقتول شده بود و دولت ایران میخواست آن اشرار را تنبیه نماید که عسکر سرحدی عثمانی این تعدیات و تجاوزات را در خاك ارومی نموده و بدیهی است که تنها اقدامات پولتیکی هم در این مقام کفایت نمیکند واینکه جناب حاج محمد اسمعیل آقا گفتند که تجهیز قشون و ترتیبات دیگر طول میکشد مقصودشان این نیست که دولت از این ترتیبات صرف نظر خواهد کرد بلکه بدوا بملاحظه اینکه حتی

الامکان این مسئله بصلح و سلم بگذرد اقدامات پولتیکی فرمودند والبته استعدادات خود را هم در سرحد عاجلا حاضر خواهد نمود و همچنین ملت هم با تمام قوای خود حاضر است.

اسدالله میرزا- دولت عثمانی وقتیکه دید دولت عظیمه روس بنای جنگ را با دولت ژاپون گذاشت از چند جا تخطی کرد اولا در خاك مصر نقطه را تصرف کردند دولت انگلیس بمحض اطلاع (اولتیماتوم) و اتمام حجة نموده در بیست و چهار ساعت تخلیه آن نقطه را خواست دولت عثمانی دید حریف قوی است و نمیتواند کاری صورت بدهد فورا تخلیه نموده و قرار بکمیسیون شد که تصفیه نمایند در طرف دیگر بطرابلس خاك الجزایر تخطی کرد آنجا هم دولت فرانسه بقوه جبریه عساکر عثمانی را مجبور به تخلیه و عقب نشستن نمود و درهمان اوقات هم تعدی بخاك ایران نمود وپس از مذاکرات قرارشد که عمل سرحدی بین دولتین به تشکیل کمیسیونی ختم شود این بود احتشام السلطنه با هیئتی از طرف دولت علیه برای اتمام این کار مامور شده ورفته معهذا اینگونه تجاوزات از عساکر سرحدی عثمانی مشاهده میشود پس همانطور که جناب مستشارالدوله فرموده اند باید باقدامات پولتیکی کفایت نکرد و قوه قهریه حاضر نمود و بآنها نشان داد که بدانند دولت و ملت ایران با تمام قوا حاضرند که نگذارند ذره باین خاك مقدس ما از اجانب تخطی وتجاوز شود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- قرار شد در خصوص محاکمه اشخاص سابق الذکر رأی گرفته شود که دیگر اسباب تعطیل نشود و همه روزه برای ما کارهای بزرگ اتفاق می افتد که لازم رسیدگی است و از اینرو افکار لازمه ما بالمره از میان رفت اول واجب اینست که بعد از تصویب و اجازه جناب رئیس مجلس فوق العاده در چند روز متوالی تشکیل شود که بقیه قانون اساسی تنقیح وتصحیح شود.

وثوق الدوله- از مطلب خارج شدید گفتگودر این است که محاکمه این اشخاص با کی باشد رفتن وکلا رادر دیوانخانه عدلیه بعد از عمل سالار مفخم مجلس نسخ کرده و اینجا هم که صحیح نیست پس اگر رای میدهند در این مجلس در حضور حجج اسلام محاکمه شوند و حکم با آنها باشد عجالة راپورتی است از کمیسیون مالیه که راجع بخالصحات است باید تا موقع نگذشته تمام کرد (دراین موقع صورت راپورت را مؤتمن الممالك قرائت کردند).

وثوق الدوله- باید معلوم شود که خالصه مالیات جزو جمعی داشته ولی در این چندسال اقبال الدوله آنها را بخرج نیاورده بلکه امانی از دولت قبول نموده و مبلغ و مقداری از آن جزو جمع کسر میداد بعد از اینکه مذاکره شد که چند نفر علاوه میدهند از صورتهاییکه دادند بعضی اشتباهات بود و معلوم نبود که از برای امساله است یا برای سنه آتیه لذا نصرت الممالك و صدیق الدوله را خواسته استفسار نمودیم گفتند که از اول سنبله آتیه قبول میکنیم امساله نمیشود زیرا که اقبال الدوله در صیفی و غیره دخالت کرده و بمحصول هم شده.

اگر از اول سنبله پنج ساله بما داده شود ما میتوانیم که درست آبادی نماییم و در سال اول 12 هزار تومان نقد را که بخرج دولت می آورده نیاوریم چهار هزار خروار غله و چهار هزار خروار کاه علاوه بدهیم پس از مذاکرات زیاد محض رفع این اشتباه که شده بود امساله را هم بهر طوریکه بود قرار گذاشتیم با آنها باشد که غیر از آن دوازده هزار تومان هزار خروار غله و هزار خروار کاه بدهند و برای دو سال آخر علاوه بر آنچه بنا شد بدهند پانصد خروار غله و پانصد خروار هم کاه بدهند این بود تفصیل مطلب حالا رای مجلس در این باب هرچه هست تا موقع نگذشته اظهار دارد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این ممیزین که برای اطراف طهران رفتند آیا بخالصجات خوار ورامین هم رفتند و تعدیل نمودند یا نه؟

وثوق الدوله- آنها بملك ملاکین خواهند رفت و تعدیل خالصجات همان اجاره دادن دولت است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- چنین نیست و معنی ممیزی این نیست باید یك میزان صحیح کلی در دست باشد والا نمیشود.

وثوق الدوله- خالصجات اینجا با آذربایجان تفاوت دارد اینجا ممیزی و رسیدگی اش در همان وقت حاصل است که بحدس و تخمین معین کرده اجازه میدهند.

آقامیرزا فضلعلی آقا- اینکه میگویید صحیح است ولی تا ممیزی صحیح نباشد نمیشود و ممیزی باین است که باید رسیدگی شود در اینجا خسارتی وارد شده یا نه آنوقت بعد از رسیدگی درست از روی میزان صحیح بهره بگیرند.

وثوق الدوله- این ممیزی که رفته است از همه جا خواهد ممیزی کرد ولی اینکه ممیزی بشود که خالصجات طهران از روی آن مالیات بسته شود این نیست زیرا که املاك خالصه مثل مالك شخصی است ودولت همه ساله بیك میزانی اجاره میدهد.

آقا میرزا سید علینقی- آیا مراعات وملاحظات آفات و غیرها میشود یا نه؟

حاجی امام جمعه- خیلی عجیب است در چند روز قبل مذاکره شد گفتند ده هزار خروار علاوه میدهند و بلکه پنجاه هزار تومان نقد آنهم در همین امسال در آنوقت اشتباهی نشده بود و گفته بودند که موقع میگذرد حالا ده هزار بهزار رسید و حالا هم که راپورت را قرائت کردند فورا اکثر گفتند صحیح است ولی ما اکثر وکلا از اینمطالب مسبوق نیستیم پس نباید عجله در رای گرفتن کرد باید از روی تأمل و دقت رأی دادکه آیا این صلاح هست یا نه؟

وثوق الدوله- همانوقت که در مجلس مذاکره شده بود از اینکه ده هزار خروار علاوه میدهند اکثر میدانستند که بی مأخذ است.

وکیل الرعایا- اگر این مطلب بتاخیر بیفتد حاصل امساله از میانه میرود و اسباب ضرر و خسارت است باید زودتر رای گرفته شود.

وثوق الدوله- یك مطلب دیگر هم با این اشخاص گفتگو شد که هر گاه بعد از دو ماه تا سه ماه دیگر کسی پیدا شد و اضافه بر این داد واگذار بآن شخص شود.

حاجی معین التجار- خوبست این مطلب را همینطور در روزنامه اعلان کنید.

وثوق الدوله- تمام این مذاکرات در مجلس علنی شده و بجز این دو نفر هم کسی دیگر تا حال پیدا نشد در اینصورت باین اعلان نتیجه نخواهد مترتب شد.

آقا سید حسن تقی زاده- ما دوازده نفر بودیم که در آن کمیسیون حضور داشتیم آنچه لازمه تحقیقات بود شد صلاح چنین دانسته شد که بزودی این عمل ختم بشود اگر یکروز بگذرد کلی ضرر دولت و ملت خواهد بود بلی اگر مال امسال در دو ماه قبل مذاکره واقدام میشد امسال هم بهمان چهار هزار خروار جنس و دوازده هزار تومان نقد داده میشد اگر حالا هم مسامحه شود این هزار هم از میان میرود آنها که اصرار و تأکید داشتند در همان دیروز ختم شود ولی ما گفتیم باید در مجلس مطرح شود حال هر کس رأیی دارد بگوید و زودتر ختم نمایید.

احتشام الاطباء- آنروز بنده در خصوص خوار اشتباه کردم که گفتم ده هزار خروار علاوه میدهد هزار خروار بود.

مؤتمن الممالك- از چندسال قبل که خالصجات طهران بعضی را تیول بردند همه ساله کسر میآورند و امسال با سال پیش گویا سه هزار خروار بر آن علاوه شد و ما آوردیم علاوه بر آن سه هزار خروار کسر چهار هزار خروار علاوه کردیم هر گاه امضاء میکنید بکنید.

وثوق الدوله- اینکه گفتند پنجاه هزار تومان نقد میدهند آنها را تبدیل باین چهار هزار خروار جنس کردند ما هم این تبدیل را مقرون بصرفه دیدیم آنها حالا هم حاضرند که همان پنجاه هزار تومان نقد را بدهند ولی این جنس بهتر است.

آقا سید مهدی- هر کاریکه از موقع گذشت موجب ضرر وخسارت است چنانچه در مسئله نان و گوشت که تا خبر شدیم اسباب ضرر ملت گردید عقیده بنده اینست که رأی گرفته شود و بیش از این تأخیر نیفتد.

وثوق الدوله- عرض میکنم اگر چه همچو معلوم میشود که بنده تحریض مینمایم ولی تحریض نیست چند روز قبل گفته بودند که مجلس فوق العاده نمایند و تمام کنند اگر دو روز تاخیر بیفتد عمل امساله را کسی قبول نخواهد کرد حالا مختارید.

آقا شیخ حسین- علاوه بر اینکه اهل کمیسیون در این باب بصیرت دارند و تکلیف را بهتر میدانند جمعی از رعایا در اینجا سرگردان هستند.

رئیس- اگر صلاح میانید تا روز پنجشنبه صبر نمایید و مذاکره کنید.

احسن الدوله- از امشب تا روز پنجشنبه یك روز چهارشنبه در میانه است اگر کسی پیدا شد علاوه بدهد باو داده شود والا بهمین دو نفر داده میشود.

آقا میرزا محمود- اول کسیکه این مسئله را عنوان بود جلسات احسن الدوله بودند بعد از ایشان بنده بودم از آن روز تا حال آن شخص بیچاره همه روزه به بنده و بایشان میگویند که چطور شد اینمسئله باعث شده فلان ده ما را خراب کردند فلان جا را چنان کرده اند این مه ضرر و خسارت آن بیچاره بواسطه همین است حالا هم اگر تأخیر شود موجب خسارت کلی هم بآنها و هم بحاصل خالصجات خواهد بود.

وزیر مالیه- در باب خالصه البته همه میدانید و در روزنامه هم نوشته شده است که تفاوت دارد ولی آن تفاوت را از اول یك اندازه زیاد گفته بودند در هر صورت آن دو نفر را که مدعی بودند در کمیسیون خواسته و همانطوریکه راپورت داده شد مذاکره کرده قرار دادند دیگر در اینمواقع نباید زیاد مسامحه و تأمل کرد حال دیگر بیست روز بیشتر از امسال نمانده است اگر مسامحه شود این چند روز هم بگذرد تفاوت امسال از بین خواهد رفت.

آقا سید مهدی- این کار انشاء الله امشب بزودی خواهد گذشت ولی در باب جنس شهر و عمل نان چه فکری شده است.

وزیر مالیه- من تنها نیستم در این کار کمیسیون هم در این باب خیلی زحمت کشیده و مشغول هستیم مخصوصا دیروز از صبح مجلس بود باید کاری کرد که از روی صحت ودرستی باشد.

احسن الدوله- مقصود وزیر مالیه اینست که بگفتن نمیشود فرض این کار تمام شده ونتیجه هم گرفته شده آنوقت باید اجری داشت یا خیر.

آقا میرزا محمود- از وزیر مالیه سئوال نمودند که هزار خروار جنس دیوانی را در میدان فروختند فرمودند خبر ندارم استدعا داریم که بعدها ممانعت فرمایند نفروشند و داخل انبار نمایند.

حاجی امین الضرب- اگر کسی پیدا شود که علاوه بدهد چه باید کرد پس باشد اینمطلب برای فردا پس فردا اگر کسی پیدا نشد باین اشخاص داده شود.

آقا میرزا محمود- بنده عرض میکنم این اشخاصی که میگویند امشب باشد اگر این دو نفر از فردا قبول نکردند آنوقت این علاوه را باید قبول نمایند.

رئیس- توضیحی لازم است که داده شود آن این است که بجهت امسال آنها دیگر زیاده از این تأمل ندارند ولی در بابت 4 ساله بعد تا 2 شنبه دیگر هم میتوانند صبر نمایند حال اگر هزار خروار علاوه امساله را صرف نظر مینمایید آنهم مسئله ایست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- خوبست تجزیه شود برای امسال رأی گرفته شود و آن چها سال دیگر حال بماند.

وثوق الدوله- اینها این چند سال را که علاوه نموده اند بواسطه این استکه این خسارت امساله را از آن سالهای بعد تصفیه نمایند والا امساله را بتنهایی قبول نخواهند کرد.

آقا سید مهدی- بعضی اشکال مینمایند که شاید بجهت سنوات بعد کسی پیدا شود پنجهزار تومان علاوه بدهد دیگر از این طرف هزار خروار غله و دوازده هزار تومان نقد امساله را منظور ندارند وانگهی نصرة الممالك و صدیق الدوله هم از این ملت هستند یا اگر چیزی فایده ببرند چه ضرر دارد.

حاجی معین التجار- حلا اگررای گرفته شد فردا اجرا خواهد شد یا نه؟

وزیر مالیه- شما نباید این سوال را بفرمایید این مطلب باید لایحه نوشته بتوسط وزارت داخله بصحه همایونی موشح شود البته در اینصورت فوری الاجراست.

مخبرالملك- اگر مانع قانونی ندارید زیاده از این مذاکره لازم نیست رأی بگیرند.

مستشارالدوله- عمل مالیه در جزو است یکی جمع و یکی خرج و این مسئله راجع بجمع و مخصوص مجلس است باید رأی گرفته عمل شود.

حاجی محمد تقی- آیا ببینیم این دو نفر را وزارت مالیه میشناسند و اطمینان بمجلس میدهند یا نه؟

وزیر مالیه- یعنی میفرمایید چه؟ بنده تعهد و ضمانت نمیکنم از این اشخاص ولی هر کس اجاره میکند مال دیوان را خواهد پرداخت.

وثوق الدوله- توضیحا عرض کنم که در این موارد جناب وزیر مالیه تحقیقات لازمه را بعمل آورده و اطمینان حاصل کرده که میفرماید اگر زودتر ختم شود ضرر ندارد و اگر چنانچه اطمینان حاصل نمیکردند نمیفرمودند و علاوه صحت عمل ضامن هر کار است صدیق الدوله بصیرت تمام در این کار دارد و صحت عمل هم دارد و دو سال در زمان عین الدوله با آن سختی که داشت عمل خالصه را بخوبی پرداخت بدون اینکه شکوه از او بشود.

در این موقع ورقه رأی منتشر شد برای اینکه اگر مجلس صلاح میداند یا این ترتیبی که مذاکره شد با صدیق الدوله و نصرة الممالك باشد ورقه سفید داده شود و هر کس رأی نمیدهد ورقه آبی بدهد و رأی گرفته شد ورقه سفید 81، آبی 1.

حاجی ملك محمد- از بابت کرمانشاهیان چه اقدامی شده است؟

رئیس- تلگرافی است از کرمانشاه حالا قرائت میشود وتلگراف رآقا سید محمد تقی قرائت کردند قریب باین مضمون از کرمانشاه بطهران بمقام منیع حضرت اشرف امنع اتابك اعظم دامت شوکته الحالیه تلگراف مبارك که مبنی بر تاکید استرداد اموال منهویه بوده زیارت شد. اگرچه جواب این مسئله را رامزاً عرض کرده بودم ولی حالا علنا عرض مینمایم تا حال با کمال مجاهدت اقدامات لازمه شده یك اندازه از اموال منهویه بدست آمده از قبیل چیت و چیزهای غیر قابل ولی اموال نفیسه را با وجود تقدینه برده اند و معلوم نیست که چطور شد و کجا است هر قطعه و تیکه دست یکی افتاده و مردم را هم نمیشود باینطور ساکت کرد قریب صد هزار تومان میشود که غارت شده است آنچه بنظر چاکر میرسد حکمش این است ثلث از این اموال را از مال شاهزاده سالارالدوله بدهند چون او سبب بوده و ثلث دیگر را از مؤسسین و متمولین این شهر که محرك این کار بودند بگیرند بدهند و یك ثلث دیگر را دولت بدهند غیر از این راه دیگر ندارد (صفاعلی).

آقا سید محمد باقر- اینها مدعی هستند که سیف الدوله ما را غارت کرده در این صورت تقسیم چه جهت دارد مدعی و مدعی علیه در محضر حاضر معلوم شود حکم نمایند.

رئیس- این تلگرافی بود که ظهیرالدوله اتابك کرده است حکم نیست حالا مجلس آنچه رای دارد در این باب بگوید.

آقا سید محمد تقی- رقعه ایست از اتابك بمجلس رسیده که منضم باین تلگراف بود قرائت میشود قرائت کردند قریب باین مضمون بود که تلگراف از جناب ظهیرالدوله رسیده ارسال بمجلس مقدس شد و بعرض خاکپای همایونی رسیده مقرر فرمودند که این تلگراف در مجلس مطرح مذاکره شود اگر همینطور تصویب مینمایند که عمل شودوالا به هر طوریکه مجلس صلاح دانست و رای داد همانطور مجری خواهد شد.

وکیل الرعایا- آیا سیف الدوله را برای حفظ مال مردم فرستاده اند یا اینکه برای بی نظمی و اغتشاش فرستاده شده؟

آقا سید حسین- اینها مدعی بر سیف الدوله هستند و میگویند وقتیکه میخواست حرکت کند در بیرون شهر بارهای شاهزاده را بار کرده اسباب زرگری و شال و غیره در توی بارشان بوده پس این ترتیب دلالت میکند که خود نواب والا محرك بوده.

آقا سید مهدی- بچه جهت سیف الدوله آن اشخاص مفسد را که دولت حکم به تبعید آنها نموده بود اجازه مراجعت بشهر داد که باعث فتنه شوند؟

آقا میرزا محمود خوانساری- من میگویم طرف ما نیستیم جمعی آمده از دست شاهزاده سیف الدوله عارض هستند باید شاهزاده حاضر شده جواب اینها را بدهد یا اینکه از عهده خسارت آنها برآید.

آقا سید محمد جعفر- باید تکلیف معلوم شود و نتیجه گرفته شود زیرا که سیف الدوله در خانه نشسته و این بیچاره ها هم در این جا ویلان روزی مبالغی متضرر میشوند.

آقا سید مهدی- وزیر عدلیه در محاکمه دو نفر قوچانی حکم کرد که سالار باین دو نفر خرجی بدهد تا محاکمه تمام شود وحالا هم حکم شود که سیف الدوله مخارج آنها را بدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- هر کس مالش رفته است البته بر او سخت خواهد گذشت این است که بدوا برای تشفی قلب خود مجازات طرف را میخواهد ولی طوری باید رفتار شود که این بیچاره ها بی پا نشوند پس باید اولا فکری نمود که این بیچاره ها باموال خود برسند در اینجا از مجازات هر چه گفته میشود صرف مذاکره است باید بجهة این فلك زده ها فکری کرد در اینجا طوری شده که از هر جا و هر کس وقعه اظهار میشودبرادران ما فقط کاری که میکنند همین است که دولت زود این کار را رفع کند مثل مسئله ارومیه که میگویند دولت در بیست و چهار ساعت این مفسده را اصلاح نماید در صورتیکه ابدا ممکن نیست و در سایر ممالك در این موارد دفتر اعانه باز میکنند و بغارت زده ها اعانه میدهند که از پا درنروند خوب است در اینجا هم در اینگونه موارد دفتر اعانه باز شود و هیئت وزرا قراری در این باب بگذارند که از هر جا صدای فلکزده بلند شد مثل اهالی کرمانشاه وارومیه و غیره اموالشان مسترد و دستگیری شوند.

رئیس- اگر سیف الدوله چنین حکمی کرده قصدش این نبوده که اموال باو برسد بلکه فقط قصدش صدمه به آن اشخاص بوده حال میگویندواو بدهد شاید او بآن اندازه نداشته باشد حال مسئله دیگری است لازم است در آن باب اتفاق آراء شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- بنده عرض میکنم که اینها طرف با سیف الدوله هستند و راجع بعدلیه شده احقاق حق آنها بشود.

مخبرالملك- این کرمانشاهیها امروز سه روز است وارد این شهر شده اند تاکنون کمیسیونی بجهت تحقیق دعاوی اینها تشکیل شده است یا خیر؟

رئیس- حرف این ها با حاکم آنجا یکی است در این که مالی از اینها غارت شده است در این شبهه نیست.

مخبرالملك- چنین نیست اینها میگویند طرف ما سیف الدوله بوده و همین ابذاء از سیف الدوله سرزده حالا هم ما ظهیرالدوله را شخص عاقلی میدانیم و مخصوصا مامور رسیدگی باینکار بوده از او تحقیق شود که درست اطلاعات و توضیحات خود را بدهندتا بعد از آن مذاکره کرده رأی داده شود.

آقا سید محمد جعفر- در اینکه مال اینها برده شده حرفی نیست واینها هم مدعی هستند که سیف الدوله برده است.

حال اجتهادات ظهیرالدوله که تقسیم نموده صحیح نیست.

آقا شیخ حسین- گویامذاکرات مخبرالملك بی نتیجه ماند.

مخبرالملك- اجازه بفرمایید در خصوص مطلب اول عرض نمایم و یك اساسی نگذاریم اگر بناست باینطور عرایض دراین مجلس رسما رسیدگی شود فورا کمیسیونی دائمی منعقد شود که هر موقع اینگونه اشخاص آمدند فورا رسیدگی شود واگر هم باید باین مطالب رسیدگی نشود آنهم فورا بعدلیه رجوع شود.

آقا سید حسن تقی زاده- تکلیف دولت اینست آنهاییکه اینطور غارت و بی پا شدند بآنها جا بدهد و همراهی و اعانت کند که بتوانند زندگانی نمایند یك مسئله دیگری هست که اگر کسی مقتول شد و ورثه او از عدم استطاعت یا بجهات دیگر به بمحکمه عدلیه حاضر نشوند بر دولت است که فورا دنبال کند و آنطرف را مجازات سیاسی نماید اما در اموال منهویه ازین اشخاص چون بشخص حکومت اطمینان و اعتمادی هست و آدم بی غرضی است از او تحقیق و استفساری کرده و چیزی هم درین باب نوشته نیاید فورا این رأی وارد کرد باید دوباره از او استفسار شود که توضیح بدهند اما اینکه این ها با سیف الدوله مدعی هستند منافات ندارد باید از روی قانون شرع بروند محاکمه کنند.

مخبرالملك- مجلس یا باید کمیسیون دائمی برای رسیدگی عرایض عارضین و متظلمین داشته باشد که بمحض ورود آنها در عمارت بهارستان در مقام تحقیق و رسیدگی برآید و زودتر عمل آنها را ختم نمایدو یا اینکه از اول باید آنها را به عدلیه فرستاد و مراقب باشد که علمشان به حقیقت بگذرد.

آقا شیخ حسین- عنوان مخبرالملك بی نتیجه نماند ما اگر بخواهیم بتمام عرایض جزئی رسیدگی کنیم نمیشود ولی مثل عمل کرمانشاهیان باید در کمیسیون مجلس باشد.

رئیس- اینطملب غلط است کمیسیون برای رسیدگی عرایض نباید در اینجا باشد غرض او هم اینست که نباید باشد ولی اینکه عرایض بمجلس نیاید آنهم نمیشود جلوی مردم را گرفت باید آن عرایض را رجوع کرد بعدلیه و خواست حالا در باب این محاکمه چه رأی میدهید.

مخبرالملك- اگر من بودم تا حاجی سیف الدوله محاکمه نمیشد نمیگذاردم که او بیاید اینگونه محاکمات باید در مجلس بشود حالا هم عقیده من اینست که حاجی سیف الدوله برود در کرمانشاه آنجا هم محکمه شرعیه است و هم محکمه عرفیه صحیح و امارات و شواهد در آنجاست بعد از محاکمه و رسیدگی مراجعت نماید.

رئس- پس نتیجه این شد که رجوع شود بعدلیه و مجلس هم مراقبت تامه نماید تا احقاق حق شود.

وزیر مالیه- مقصود من در خصوص بانك بود و قرار شد امروز شروع شود ممکن نشد حالا هم شروع کنیم میگویم که چونکار اهم است همه فکر نمایید ولی یك مسئله از آنرا میگویم و چندین مرتبه هم در کمیسیون مذاکره شده است و با وکلا هم مذاکره بمیان آمده است که از برای استخدام یکنفر مدیر از خارجه لازمست و تاخیر هم صلاح نیست حال اگر صلاح میدانید که تا مذاکره بانك تمام شود او را میخواهیم و باید در کار علمی معلمی گرفته شود ولی نه این که اختیار کل باو داده شود و باید رئیس کل او نباشد بلکه معلم باید باشد عقیده بنده اینست.

آقا سید محمد جعفر- اگر طایفه باشند که کمتر غدربما کرده باشند خیلی خوبست اگر از فارسی ها باشدبسیار خوب است.

وزیر مالیه- یك مطلب دیگر هست که مقصود ما اینست که مبادله با سایر بانك نماییم واین مطلب باید با اهل مملکتی باشد که بتوان جلب پول با آن نمود پس حالا باید تاخیر نیفتد ولی برای مخارجش شاید وکلای بانك ایراد نمایند که مادامیکه بانك تأسیس نشده چرا بی جهة پول بدهیم دراین مورد عقیده بنده اینست که این مخارج را دولت بدهد ضرر ندارد زیرا که میتوانیم از قبل او متنفع شویم.

مستشارالدوله- عمل مالیه خیلی سخت است و تمام مثل این رشته را خیلی اهمیت میدهند ومیدانند که ما خیلی محتاج باینگونه اشخاص در شعبات مالیه هستیم و قبل از آنکه بانك تاسیس شود ما میتوانیم از این اشخاص استفاده نماییم مثل عمل ضرابخانه که فعلا خیلی بی نظم است و عیار مسکوکات ما معلوم نیست پس در این صورت تا مادامیکه بانك تاسیس شود حقوق این شخص را که از خارجه خواسته اند دولت بدهد ضرر ندارد.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 130

جلسه: 130

مذاکرات روز پنجشنبه 28 جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 26 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

لایحه از طرف وزارت داخله رسیده وبد قرائت شد قریب باین مضمون شرحی که در خصوص خالصه و تفاوت عملیکه نصرةالمالك و صدیق الدوله متقبل شده ند واصل موجب استحضار گردید بطوریکه مجلس متذکر هستند چند فقره را که لازم است در خیر و نفع دولت و ملت ملحوظ گردد لایحه در این خصوص بجناب اقبال الدوله داده شده که از روی تحقیق جواب صریح بدهند اگر تا امشب جواب نرسید تا فردا جواب تحقیقی داده خواهد شد و بمجلس مقدس ایفاد میگردد.

رئیس التجار- شخص محترمی که اسمش را در کمیسیون گفته ام حاضر است که امسال سه هزار خروار جنس علاوه بدهد و خواهش کرده است که اسمش قبل از اختتام عمل محفوظ باشد و در حقیقت این مسئله مثل این است که خود بنده بخواهم.

وثوق الدوله- بلی امروز رئیس التجار این مسئله را اظهار داشتند چون مطلب اهمیت داشت گفتیم امروز فردا صبر مینماییم آنشخص هم باید قبل از وقت معرفی شود البته کمیسیون هم بضرر دولت راضی نخواهد شد.

رئیس- گویا این مطلب تمام شد.

وثوق الدوله- یا آقایان وکلا تصویب مینمایند که در صورتیکه این تفاوت را این شخص قبول نمود بدهد و صدیق الدوله و نصرةالممالك هزار خروار علاوه میدادند هر کدام انفع باشد قبول کنیم. لایحه از طرف شاهزاده سلیمان میرزا و یحیی میرزا رسیده بود قرائت شدقریب باین مضمون خدمت آقای رئیس دارالشورای ملی زحمت میدهند از قراریکه مسموع شد روز سه شنبه گذشته بعضی از وکلای دارالشورای ملی اظهار داشته اند که این بندگان در شب دوشنبه مابین طلابیکه از راه خیرخواهی بعموم مردم عرض کرده ایم نسبت بآقایان وکلا بی ادبی شده است و مابین عرایضمان بعضی مطالب شنیده اند که بعقیده آنها در جزو سیئات کبیر محسوب میشود در مقام مدافعه بتوسط عالی بعموم وکلاء عرض میکنیم که این بندگان بشهادت هیئت نظارت بهیچوجه من الوجوه اطاله لسان نسبت بوکلا دارالشوری نکرده ایم و کمال شرف و افتخار را داریم از اینکه وکلای مجلس این بندگان را شرافت داده و در تحت استنطاق میخواهند وارد کنند.

چقدر برای ملتی شرف وافتخار است که پارلمنتش بامور عدلیه مملکتی دخل و تصرف مینماید و در مملکتی که هنوز قانون بمحل اجری گذاشته نشده است بمجازات آن میپردازد.

و باز کمال افتخار داریم از اینکه ساعتی در حضور وکلا میتوانیم بطور دلخواه عرایض خودمان را عرض کنیم و شاید بعضی از وظایف آنها را معروض داریم زیرا بدبختانه بعضی از آقایان وکلا اضطراراً بهیچوجه بوظایف خودشان عمل نمیکنند و گذرانیدن وقت را یکی از محسنات دارالشورای میدانند.

کمال شرف را داریم از اینکه ملت پس از آنکه مجازات خائنین را داد و دست تعدی ظالمین را از سر این رعایای فلك زده کوتاه کرد و قوانین لازمه برای اجرای قوانین الهی نوشت، اصول امور ادارات را مرتب نمود. وزارتخانها را ترتیب داد و مردمانی را که خونهای ناحق ریختند بمجازات قانونی رسانید فقر و مسکنت این ملت را رفع نمود و اشکهای خونین مظلومان را باب شفقت و عدالت شست و شو داد و این دل گرفته ایرانیان را بواسطه اجرای قوانین شاد نمود. دیگر مجلس کاری ندارد و نباید بامری رسیدگی نماید مگر بجزئیات امور عدلیه مملکتی و مابین کلماتیکه این بندگان یك ساعت برای خیرخواهی ملت عرض کرده ایم دو سه کلمه خودشان اختراع نمایند و مجازات آن کلمات اختراعی را بخواهند چرا بیجهة وقت حجج اسلام کثرالله امثالهم را تلف مینمایید. آخر ای وکلای دارالشورای ملی چرا از وجود این اشخاص بزرگ تاریخی دنیا منتفع نمیشوید چرا تا وقت است قوانین لازمه را نمینویسید شما را بخدا ووجدان و شرافتمان قسم میدهیم بیشتر از این مسامحه در امور نکنید و این ملت واژگون بخت را بیشتر از این سرگردان نگذارید.

شیرازه امورات از هم پاشید. دشمنان خارجی از اطراف وطن مقدس را احاطه نمودند داخله مملکت بواسطه ظلم مغشوش تر از سابق است باسم اینکه مجلس مقدس حکم کرده است حکام در اطراف ظلم را چندین مقابل از سابق زیادتر کرده اند اگر این بندگان باید مجازات شویم و یا اینکه برای حرفهای نزدنی در تحت محاکمه درآئیم محاکمه شده بمجازات خواهیم رسید ولیکن عاجزانه تمنا مینماییم که قانون اساسی را در تحت مذاکره بیاورید و بیشتر از این ملت را سرگردان نگذارید چون بیشتر از این نمیتوان وقت عزیز وکلای محترم را تلف کرد لهذا در پایان این عریضه وقت را غنیمت دانسته و تمنا مینماییم که زودتر این مجلس استنطاق را فراهم نمایند.

تا سیه روی شود هر که در او غش باشد

و بدین وسیله تجدید احترامات فائقه مینماییم.

(یحیی و سلیمان).

آقا سید محمد تقی- این لایحه نوابان خیلی بموقع وایراداتی که کرده اند صحیح است و اغلب مطالبی که اظهار شده مطالبی است که خود ما عنوان میکنیم اما این که گفتند که ما نسبت رشوه گرفتن بوکلاء عظام نداده ایم رفع اشتباهی است و همین قدر ما را کافی است اما این که گفته اند هر چه زودتر محاکمه بمیان آید.

تا سیه روی شود هر که در او غش باشد.

مطلبی است صحیح البته باید محاکمه شود تا مطالب روشن شود.

آقا میرزا سید علینقی- گویا غرض حضرات اعتذار بوده است.

آقا سیدمحمد تقی- مقصود اعتذار نبوده بلکه محاکمه خواسته اند.

آقا شیخ حسین- مال مردم و خون خلایق را خداوند حرام کرده حضرات چون خودشان را از اهل تدین و تمدن میدانند عرض میکنم که دول متمدنه میگویند هر اجماعی خوب است مگر اجماعاتی که از آن ضرری مترتب گردد ما قانونی وضع کردیم که وزیری را که معین میکند مادامیکه سلب اطمینان مجلس از او نشده باشد بحال خود باقیست نه اینکه هر کسی اجماع نماید که ما فلان وزیر را نمیخواهیم فردا خواهند گفت فلان شخص را نمیخواهیم خوب است قانونی وضع شود که این طور اشخاص در این اجماعات چنین نطقها را نکنند.

آقا میرزا حسین شهیدی- ما بهر صورت در محاکمه حاضرم اگر در کمیسیون میگویند حاضریم چنانچه درعدلیه هم باشد حاضریم.

حاج سید نصرالله- بعد از آنکه مردم جمعی را طرف اعتماد خود دانستند که در امور آنها ناظر باشند و اصلاح نمایند مادامیکه از آن هیئت ملت سلب اطمینانشان نشده باشد چند نفری نمیتوانند پاره عنوانات اظهار نماید و در کارهای آنها دخالت کنند حال این مطالبی که اظهار شده باید تحقیق شود اما اینکه بعضی تکالیف مجلس را معین کرده اند آنها حق اجبار ندارند چنانچه مطلبی داشته باشند باید اخطار نمایند مطالبی که در این لایحه نوشته شده هر گاه از راه اخطار است عیبی ندارد ولی حق اجبار ندارند درخصوص نسبتهایی که داده شده و آنها میگویند ما نگفته ایم من نمیدانم اگر کسی نشنیده است که هیچ والا باید تعقیب شود.

حسام الاسلام- آنها میگفتند تسامح میکنند چون در اینجا حاضرند میبینند ولی سایرین که درجاهای دیگر هستند اطلاع ندارند.

حاج سید نصرالله- نسبت تسامح ردیف خیانت است هر کس در این مجلس تسامح نماید بوظیفه خود عمل نکرده.

آقا سید جعفر- همه میدانید که ما در اینجا نشسته ایم و حال آنکه باید جد و جهد کنیم و همین طور وقت ما میگذرد.

حاج سید نصرالله- پاره تسامح در مقدمات است و پاره دراصل عمل است این مطلب باید معلوم شود.

وثوق الدوله- مطلبی که در روزنامه نوشته شده بود همین قدر است که ما وکلای امین کافی نداریم و همین لایحه هم که نوشته شده مشعر بر همین مطلب است که وکلا قصور در کار دارند عقیده بنده این استکه این مطلب تعقیب شود.

آقا میرزا حسین شهیدی- اگر این مطلب تعقیب نشود اسباب خواهد شد که ما را هر روزه دچار اشکالی نماید.

دکتر ولی الله خان- پریروز بعد از ختم مجلس بنده بودم نشنیدم که چنین نسبتی بآقایان بدهند ولی در روزنامه دیدم که نوشته است ما وکلای امین نداریم دارالشورای ما جدید است و در سایر جاها از این اتفاقات واقع میشود و روزنامه نگاران در سایر جاها هم همه وقت این طور مطالب را در حق وکلا مینویسند مثل اینکه امسال در یکی از روزنامجات فرانسه نوشته بودند که امسال وکلای پارلمان کاری نکردند جز اینکه حقوق خود را زیاد کردند. و حال آنکه کارهای زیاد در آن دوره سال کردند.

حاج سید نصرالله- اعتقاد بنده این است که این مردم را طرف اعتماد خود قرار داده اند حالا این چند نفر را نمیرسد که بعضی نسبتها را بدهند اگر دادند باید فر فرد آنها را دفع نمایند.

دکتر ولی الله خان- وکیلی در فرانسه با پاپ راه داشت کاغذی از او بدست آوردند و کار را پیش بردند پس نباید جمعی نسبتی دادند تعقیب کرد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این اشخاص چیزی گفته اند و روزنامه نگار هم چیزی شنیده و نوشته اگر از وکلا کسی هست که طرف بشود خیلی خوب و همچنین در سایر مردم هستند اشخاصی که مدعی این ها واقع شوند اینهم معلوم شود والا بهمین مذاکرات وعذریکه خواسته اند کفایت مینمایند.

آقا شیخ حسین- این دو شاهزاده گفتند که ما این حرف را نزده ایم و این آقازاده خودم گفتند دارالشورای ما جدید است ولی من میگویم قانون اسلام ما قدیم است و باید بموقع اجری گذاشته شود و عقیده شخصی بنده هم در این باب این است که گذشته است ولی بعد از ازن باید قانونی وضع شود که کسی حق نداشته باشد اینطور نطقها کرده و مجلس را مشغول دارد.

وکیل الرعایا- این شخص از روی فکر نوشته است و ما وقت نداشتیم که فکر کنیم این مرد نوشته است که من نگفته ام آنهاییکه نسبت را بمن داده اند ثابت نمایند وانگهی در سایر مطالب هم ببینید آنها حق اخطار دارند یا خیر بعقیده بنده حق اخطار دارند (جمعی گفتند حق اخطار دارند).

وزیر مالیه- در خصوص بانك مقدمات آن و لزومش را مکرر گفته ام اگر باز هم لازم است عرض نمایم یا شروع باصل مطلب شود پریشب درخصوص مدیریکه لازم است گفتگو شد که قبل از تأسیس خواسته شود؟ (گفتند عیبی ندارد).

حسن علیخان- از کدام مملکت خواسته اید.

حاج میرزا آقا- اگر از طایفه زردشتیها باشد بهتر است.

وزیر مالیه- این مسئله بانك خیل مهم استکه باید با نهایت جمعیت حواس دقت کنیم تا نتیجه بگیریم آن روز صحبت شد گفتیم که بجهت اینکار یکنفر عالم لازم است و خود این عمل هم خیلی مربوط بمالیه است آن روز بعد از مذاکرات لزوم آن راهمه تصویب کردند معلوم است هر کسی را که بسمت معملی خواستیم نهایت دقت در باره او بعمل می آید که مفسده بر آن مترتب نشود.

حاج امام جمعه- اول در فکر مملکت باشید ببینید مملکتی باقی میماند آن وقت ترتیب بانك را بدهید.

وکیل التجار- بنده میخواستم بدواً عرض کنم که اگر کسی بپرسد که ما اینجا چه میکنیم و چه اقدامی کره ایم چه خواهیم گفت تاکنون یکی از ادارات ما مرتب نشده هر مطلب جزئی را که بیك جایی رجوع کنیم با این اوضاع همین طور مهمل و کارها در هم میماند.

رئیس- مقصود این است تلگرافی که رسیده قرائت شود و عقیده بنده بر این استکه این تلگراف راجع باشد به پریروز امروزه از تلگرافخانه خبری تازه نرسیده (تلگراف ارویمه بلی بر تعدیات و تجاوز عشایر و وقوع نهب و قتل قرائت شد خیلی موجب رقت حضار گردید.)

مستشارالدوله- این دو محلی که اسم برده شده یکی طرف مغرب است یکی طرف مشرق از اینکه فهمیده میشود نصف دایره شمالی را تصرف کرده اند و قتل وغارت زیاد نموده اند تلگرافی از امامقلی میرزا رسیده بود و بتوسط تلگراف حضرت اشرف را خواستیم که شهر بیایند و اقدامات فوری بشود بعد معلوم شد در این موقع اقدامات لازمه بعمل آمده و خیلی تلگرافها شده سوارها و سرکرده ها و سرتیپها وغیره را هم اطلاع داده اند گویا باعث تجری هم همان عشایر داخلی بوده اند ولی اطمینان آنها هم بعشایر آنها است اگر این اقدامات امروزه چند روز قبل میشد این طورها نمیشد دولت همین قدر گفت بوسائل پلتیکی که دوستی دولتین برقرار بماند رفع گردد ولی ملت باید بتواریخ سابق رجوع کند و فتوحات و جلادتهای پیشینیان از اجداد خود را ببینند و بدانند که مایه پیشرفت امور در دنیا بسته بیك همت راسخی است که از پیش آمد مهلکه خائف نباشند و با چنین اهمیتی نمونه از اسلاف خود را در مواقع آتیه بعالمیان نشان بدهند.

احسن الدوله- ما بضعف قلب مبتلا هستیم هر صحبتی که میشود گریه میکنیم مرد نباید گریه کند از گریه کار پیشرفت حاصل نخواهد کرد باید مردانه اقدام کرده الان بیست روز است این اخبار از ارومیه رسیده است و هیچ اقدامی نشده هر چه در اینجا وکلا از وزارت داخله توضیح بخواهند جواب داده میشود که اقدامات پولتیکی شده است ما نمیدانیم که این اقدامات پولتیکی سیاسی که در پرده است چیست. چرا نباید معاون وزارت داخله همه روزه در اینجا حاضر باشد تا ببینیم چه اقدام کرده اند.

حسام الاسلام- این مملکت که معشوقه ما است دارای جسم است و بیك جان جسمش خاکی است جانش اسلامی دو هیئت باید باشد که این معشوقه را حفظ کنند یکی هیئت وکلا که باید این مملکت رآرایش کنند و یکی هیئت وزرا که ضامن حفظ آن هستند هر وقتی که از اطراف خبر میرسد که پای این معشوقه را میخواهند قطع کنند ما باید از وزرا جداً حفظ آنرا بخواهیم که نگذارند ما باید معلوم کنیم که از این تلگرافات چه فایده حاصل شده تا تکلیف معلوم شود اگر نمیتوانند استعفا بدهند.

حاج امام جمعه- 18 این ماه تلگرافی از ارومیه رسید که ما راپورتی باتابك داده ایم بگیرید ببینید ترتیب ارومیه چیست تاکنون هیچ اقدامی در آسایش و راحتی آنها نکرده اند باز همان داد و فریاد بود که میکنند ما قدری دلداری دادیم جواب میدهند از دلداری دادن حفظ مملکت نمیشودمن حالا میخواهم بدانم از آن روز که اخطار شده است چه اقدامی کرده اند حالا هم اگر صبر کنیم خواهند گفت اقدامات مجدانه شد اینها بکار نخواهد خورد.

حسام الاسلام- من میگویم این قشون که در آنجا هست چرا جلوگیری نمیکند.

حاج امام جمعه- این حرف را نزنید سبب این است که اغلب قشون آنجا سنی است و رعیت هم آنطور که باید تمکین نمیکند از این طرف وزرا هم اهمال میکنند حال دول همجوار هم معلوم است اینهمه بلاها بواسطه یکنفر رعیت آمریکائیست که کشته شد و باعث اینکار هم عشایر بوده اند.

وکیل التجار- وقتیکه دولت روس با ژاپن جنگ داشت امپراطور شخصا می آمد میانه عسکر و اردوئی که مهیا برای جنگ شده بودند آنها را ترغیب و تحریص میکرد اما وزرا ما رفتند در دو فرسخی و هر کس عرضی دارد باید برود آنجا آنهم دست رسی ندارد در اینموقع باید وزرا و سردارها و وکلا در یکجا جمع باشند و مشورت نمایند دیگر اینکه باین سردارها باید گفت که شما سالها از خاك این مملکت متنعم شده اید و از مال ملت و دولت خورده اید آیا در این موقع چه اقدام کرده اید از مأمور شدن فرمانفرما و رفتن او بتنهای چه حاصل باید از پشت سر باو مدد و کمك رساند یا نه؟

آقا میرزا محمود خوانساری- ما اگر از حالا تا ده ساعت دیگر در اینخصوص گفتگو کنیم فایده ندارد بحال آذربایجان. باید ببینیم وزراء چه اقدامی کرده اند دو نفر وزیر اینجا حضور دارند.

وزیر علوم- شما چند نفروزیر مسئول دارید ولی معنی مسئولیت را نمیدانیم چیست این خبر ارومیه در چهل روز قبل مذاکره شده و گفته شده بود باینکه بیش از این نمیشود تحمل کرد بالاخره گفتند که وزراء مسئول هستند باید اقدام نمایند بصواب دید همان وکلای آذربایجان قرار شد که فرمانفرما برود در ا" اوقات وقعه اردبیل هم در پیش بود این اظهار هم از طرف وکلا شده وزرا هم پسندیدند حتی رای گرفته شد اکثریت آراء برفتن فرمانفرما شد و قبل از اینکه وزرا در اینخصوص فکری نمایند خود فرمانفرما اظهار داشتکه هفتاد هزار تومان باید بدهند آنهم از مالیات قبول نمیکرد با این شرایط و قیود در این بین از انجمن ملی تبریز تلگراف رسید که فرمانفرما نباید بیاید و اگر بیاید او را راه نمیدهیم و چه و چه در این هنگام هم وزراء معنی مسئولیت را فراموش کرده اند و هم وکلا و در این بین چند دفعه مذاکره حکومت آذربایجان شد چند نفر را اسم برده اند که صلاحیت دارند فرمانفرما، علاء الدوله، سپهدار هر یك از اینها را یك عیبی گرتفه اند باز فرمانفرما را صلاح دانسته اند تا اینکه این خبر ساوجبلاغ رسد برئیس قشون آذربایجان گفته شد که افواج حاضر بشود گفتکه خبر داده اند حاضر نمیشود پول میخواهند تا اینکه این خبر ارومیه رسید همینطور که حاج امام جمعه گفتند اکثر آنها سنی هستند و خودشان مشغول قتل وغارت میباشند در اینصورت چطور جلوگیری از دشمن مینمایند دولت عثمانی تا حال چنین اقدامی نکرده بوده که اینطور فتنه برپا شود حال بهانه عشایر ما را بهم انداخته محرك شده خودش هم اقدام کرد پس باید کاری کرد که درست از همه جا جلوگیری شود و از این طرف هم دولت سفرا را دید تلگرافات بجاهای لازم شده که بقانون بین الدول گفتگو شودو اقدامات داخلی نیز آنچه که فعلا لازم بود نمودند فرمانفرما که بحکومت و ریاست قشونی با یکنفر سردار و سوار از اینجا حرکت میکند جهانشاه خان از خمسه وافواج قزوین و سایر جاهای دیگر هم مامور شدند که بروند امروز هم حکم شده که قوای محلی ارومیه هم جمع شوند و مشغول مدافعه باشند از قراچه داغ هم ایل چلیپانلو میروند آنجا هم که عسکر حاضر دارد از اینطرف هم که اقدامات سیاسی شده و میشود حالا در عوض این اقداماتیکه وکلا باید بما قوه بدهند اتصالا تکلیف استعفا میکنند و بخیالشان که امروزه وزارت یك آش دهن سوزی است در این حالت انقلاب و هیجان مملکت که شب و روز آرام و قرار از ما مسلوب است چرا بقول عوام این آش دهن سوز را دو دستی گرفته میخوریم بجهة این استکه نگویند شما در زمان راحتی و نعمت وزارت میکردید و حال که زمان سختی و شدت است استعفا میدهید وانگهی آخر ما هم افراد این ملت هستیم تکلیف وطنی ما استکه حاضر باشیم واقدام کنیم و خدمت بوطن نماییم تا این مذاکرات را بنماییم و با هم در مقام بحث و جدل برآییم کار از دست رفته و ما راه را از چاه تمیز نمیدهیم فکر اینرا باید کرد که این سوارها و قشون که حال در آنجا جمع میشوند و کار عقب پیدا کرد پول لازم دارد فکر آنرا باید کرد سرکرده ها هر کدام عذر میآورند از مجلس هم که غیر از چماق استعفاء چیزی شنیده نمیشود اگر استعفای ما مثل گوش میرزا موسی مملکت را اصلاح مینماید ما هم حاضریم که استعفا بدهیم شاید در همین خایل هم باشیم در اینجا میگویندکه چرا اقدام فوری نمیکنید اقدام فوری اسباب لازم دارد کو راه آهن ما کو پول کو سایر لوازمات تا اقدام فوری شود.

حسام الاسلام- اینها که شما گفتید عذر است وزیر اعتذار غیر از وزیر کار است ما از شما کار میخواهیم.

آقا سید محمد جعفر- من امروز بر حسب وظیفه ودین اسلامیت خود باید جواب شما را بگویم مثلا شعاع السلطنه چه حق دارد که یکصد و پنجاه هزار تومان مواجب میگیرد و همچنین سایرین هر کدام آنهمه میبرند میخورند پارك میسازند میل و مجسمه میخرند اینها مال کیست واز کجا آمده ما میدانیم شما خیلی آدم زرنگ و باعلم هستید ولی بالله شماها تمام این کارها را برای این میکنید که مردم بتنگ بیایند و راضی باستبداد بشوند میگویید پول ندارید شما پول ندارید ما داریم خزینه دولت را کی برده است مالیات را که زیادتر کرده اید گمرك را که افزوده نموده اید اینها کجا میرود و چه میشود کمتر میل بخرید خدا میداند که من خودم حاضرم با شماها جهاد کنم.

وزیر علوم- همه اینها صحیح است هیچکس حرفی ندارد واول مصدق بنده هستم ولی من میگویم این کارها پول لازم دارد شما میگویید پول را شما برده اید بیایید استنطاق کنید که پیش هر کس هست بگیرید حال امروزه که کسی از شما پول نمیخواهد ولی میگوییم واقعا چنین نیست که ما کوتاهی داریم و راضی باینطورها هستیم بلکه کار علل دارد و این علل هم از سنین عدیده فراهم آمده.

آقا سید محمد جعفر- شما امروز باید مثل صدر اسلام رفتار نمایید شما هم از افرادملت هستید باید خودتا حاضر شوید پول رازم است بدهید جهاد است بکنید از نشستن در پارك و کس را بخود راه ندادن کار درست نمیشود.

حاج سید نصرالله- در اینجا یك سئوالی از وزیر مالیه دارم شنیدم با این بی پولی که مبلغ سی و پنجهزار تومان مخارج قهوه خانه و نهارخانه را اضافه کرده برات صادر کردند حواله داده اند بوزیر مالیه و دویست هزار تومان هم برای مسافرت به پشت کوه اینها صحیح است.

وزیر مالیه- هنوز نداده اند ولی مذاکره نشده واز بابت پشتکوه اطلاع ندارم.

وکیل الرعایا- فرمایشات وزیر علوم تنها صحیح است ولی یك اشتباه شده و آن این است که فرق است مابین وزیریکه شش ماه است وزیر مسئول شده با وزیریکه سالها است خون ملت و ثروت این مملکت را خورده و برده باید اول آن شخص جلوی گلوله بیفتد والا باید او را تکه تکه کرده عوض گلوله جلوی دشمن انداخت.

آقا سید حسن تقی زاده- بین وزرا وملت در سابق بعد بین المشرقین بود آنچه بود تمام این پرده بود و ملت صد یك آنها را نمیدانستند ولی بعد از مشروطیت یك اندازه اصلاحی در کار شده وملت بعضی چیزها را فهمیده اند حال بعضی از دولتیان هستند که مثل سابق میگویند ملت هیچ حقی ندارند و بعضی هم از ملت هست که میگویند دولت هیچ حقی ندارد این هر دو غلط و راجع بسوابق ایام است و همین افراط و تفریط بود که باعث این خرابیها شده واینهم که هر چه بگویند واعتذار بخواهند نمیتوان گفت که وزراء بحدی خوب هستند که مجلس هم حق اعتراض بآنها ندارد بلی در این خصوص اقدامات نمودند اما در سایر دول اینطور اتفاقات که روی میدهد فورا خود وزیران مطلب را میآورند درمجلس اما اینجا باید از طرف مجلس اخطار شود و آنهم بعد از یازده روز اقدامات شده صحیح است ما باید از سوء ظن خود بوزرا بکاهیم اما آنها هم اگر میخواهند که مردم حرفی نگویند باید کاری کنند که چشم را کور کنند تا نبینند که زبان بگوید والا از زبان بریدن کار درست نمیشود بلکه چشم آخر خواهد دید و ما باید آن سوء ظن سابق را کنار گذاشته بشدت از وزرا کار بخواهیم و آنها هم باید بما کار ارائه نمایند.

وزیر علوم- هنر ما منوط بکار خواستن مجلس است البته مجلس هر قدر بیشتر بخواهد ما هم بیشتر اقدام خواهیم کرد اما معلوم است پیشرفت هر اقدامی موکول و منوز بجمعیت اسباب آنکار است امروز هم همه میدانیم اسباب مهیا نیست و بالعکس موانع هم از برای پیشرفت کار حاصل است البته در یك دو سال دیگر هر کس جای ما باشد یا شاید ما خودمان باشیم بیقین پیشرفت کار دو برابر خواهد بود حالا عجالته باید کاری کرد که موانع مرتفع شود آن وقت ما هم ثابت میکنیم که یکدرجه بیشتر از قوه خوامان اقدام کرده ایم.

وکیل التجار- در مسامحه همینقدر کافی است که در چنین روزی که نواب و معاون هر یك از وزارتخانها باید در اینجا حاضر باشند و گفتگو نمایند شما از طرف وزارت داخله و وزارت جنگ وکالت میکنید. وزیر علوم- چه ضرر دارد؟

احسن الدوله- در این مدت یك دینار به سرباز و سوار آذربایجان نرسیده آیا ببینیم پولی حواله کرده اند و داده شده با آنکه حواله نکرده اند البته سرباز وسوار پول میخواهد پول بید بآنها داد و بهر کار مشکلی واداشت.

وزیر مالیه- در این موقع پول داده نشود در چه موقعی داده خواهد شد با وجود آنکه ارباب حقوق در اینجا متصل مطالبه میکنند گفتم این مخارج مقدم است و هر قدر لازم است اطلاع بدهند تا حواله بدهیم و حواله هم داده شد.

آقا سید حسین- قاضی فتاح با آن تقصیرات که سابق داشت واینجا حبس بود میگویند مرخص شده در روز پنجشنبه میرود و حال آنه بواسطه شرارت در اینجا توقیف شده بود.

وزیر علوم- اگر ما مصلحت بدانیم چه باید کرد اگر وزیر داخله اذن داده است وزیر مسئول است برود قول او متبع است.

آقا سید حسین- اقداماتی که از قوه فعلا برنمی آید نمیخواهیم ولی همان استعداداتی که در مورد سالارالدوله مهیا شد همان استعداد را در همین جا هم مهیا کنند.

وزیر علوم- مسئله کرمانشاه و نزدیك بودن ایل کلهر و سایر ایلات غیر از مسئله ارومیه است و در اینجا دو نظر است یکدشمن داخلی است با نظرات دیگری که نمیشود گفت.

آقا سید حسین- مذاکره شد که حسین قلیخان و داود خان هم بروند چطور شد آیا بآنها اطلاع دادند یا خیر؟

وزیر علوم- اینهم امروز صلاح نیست.

آقا میرزا محمود- ما باید امروز کاری بکنیم که چاره ارومیه بشود بعضی از وکلا گله گزاری کردند و بعضی اعتراضات از سوابق گفتند بعقیده بنده این فوج قزوین هم بدرد نمیخورد.

مستشارالدوله- فوج خوی الساعه قرار شد برود سوار قراباغ تا چند ساعت خواهند رفت سوار چلیپانلو تا چهار روز میرسند ینها که جمع شدند دشمن باین قدر نمیتواند جسارت ورزد آقا خان هم در آنجا هست امروز بر رسید خودش مشغول مدافعه است غرض از عرایض بنده این بود که اگر محرك خارجی هم در میان هست دست طمع بشوید.

وزیر علوم- در اینموقع لازم است بعضی عرایض را اظهار نمایم سابق بر این هر وزیری که روی کار میآمد چند روزی مشغول کار بوده بعد تا وقتی که معزول میشد باید مدافعه با اشخاصی که از پیش مصدر کار بودند واز برای او اسباب چینی میکردند بکند اما حالا وزرا از دو طرف باید مشغول مدافعه باشند یکجا مدافعه سابقه یك جا مدافعه از سوء ظنی که نسبت بآنها هست در این شهر انجمنهای متعدد تشکیل داده شد هر یك بعنوانات مختلف در کار سیاسی مملکت دخالت میکنند ما مجبوریم که در هر انجمنی یك نفر دو نفر داشته باشیم که از میزان خیالات آنها مسبوق شویم میپرسم اجزاء انجمن چه حق دارند که در کار سیاسی دخالت کرده کاغذ بنویسند و فشار بیاورند نزدیك است مجلس شورای ملی در میانهگم شود انجمن خیلی خوب است منکر حسن او هم نیستیم و از لوازم مجلس است ولی انجمن باید وظیفه مخصوصی داشته باشد ترویج صنایع نماید تاسیس مدارس ومکاتب کند نه اینکه در امورات سیاسی حکومت دخالت نماید غرض اعتراض نیست مقصود این است که باید این اختلاف را کنار گذاشت با هیئت وزرا باتفاق مشغول اصلاح کار باشید آن هم هر روزه یك مقداری و البته تا تمام امور مملکت اصلاح شود طول خواهد کشید چنانچه دولت ژاپون با آن جمعیت اسباب چهل سال طول کشید در اینجا هم مسلما طول خواهد کشید.

حسام الاسلام- مقصود مدافعه و معارضه نیست بلکه مذاکره است ملت بما فشار میآورند ما هم بشما فشار میآوریم آن مدافعه اولی را بگویید تا رفع کنیم.

وزیر علوم- همه شماها آن مدافعه را از همه بهتر میدانید.

حاج امام جمعه- گمان میکنم باید اغلب اوقات ما بمدافعه بگذرد هر وقت شما در اینجا میایید هر مطلبی که اظهار میشود باید مدافعه کرد اصل مطلب هم از میان میرود اگر بگوییم که خیلی خوب کار میکنید میبینیم هیچ کاری پیشرفت حاصل نمیکند. در مسئله فرمانفرما حق بجانب شما است که در آنروز از طرف آذربایجان امتناع شد ولی انصاف میخواهیم در این مدت از برای حکومت آذربایجان غیر از فرمانفرما کسی را معین کردند و آیا ممکن است بیش از این اقدام نمایید یا خیر اگر بگویید خیر هیچکس تصدیق نخواهد کرد در این مدت یازده روز اگر میخواستند میتوانستند پنجاه هزار لشکر در آنجا حاضر نمایند من امروز خواهش کردم که هر وقت تشریف بیاورید بمجلس مباحثه نفرمایید این مذاکرات فایده ندارد چرا میگذاریم شما استعفا بدهید از شما کار میخواهیم.

آقا سید محمد تقی- در طی کلمات خودتان از مجلس همراهی خواستید میپرسم کدام ارائه طریق را نمودید که ما همراهی نکردیم هر روز معاون شما اینجا حاضر باشد وارائه طریق نماید تا ما همراهی نماییم.

وکیل التجار- سه ماه است در خصوص رفع اغتشاش طالش نوشته شده سوار پولادلو فعلا در آنج زد و خورد میکنند امروز یکی از محارم عمیدالسلطنه میگفت که تلگرافی آمده بود که ما حاضر هستیم هر کس برخلاف شما حرفی بزند او را بکشیم.

وزیر علوم- من از این مطلب اطلاعی ندارم واینکه معاون وزارت داخله حاضر نشده بجهة ناخوش بودن او است والا هر روز می آمد.

رئیس- خلاصه این گفتگو این شد که آنچه اقدامات از طرف مجلس شده از طرف دولت هم بعمل آمده منتها یك روز عقب تر شد امروز براه نمایی وکلای آذربایجان این کار اتمام پذیرفت این مذاکرات هم برای تشویق وزراست.

وزیر علوم- یکحرف دیگر هم داریم امروز هر دقیقه که این عمل بانك زودتر انجام داده شود لازم است چهار روز دیگر محتاج بپول خواهیم شد.

حاجی سید محمد- عریضه ایست که از طرف شرکاء شرکت عمومی رسیده است یکی از اسباب پیشرفت کار بانك ملی ختم عمل شرکت عمومی است آخر تا کی ملك التجار در سفارت روس بماند مال که دارد مال مردم را بدهد شما بچه اطمینان از مردم پول میخواهید.

آقا سیدمهدی- تمام گفتگوی ما این بود که چرا وزرا کار نمیکنند چرا کسی نیست که بما بگوید شما چرا کار نمیکنید عمل بانك همینطور ماند نظام نامه ها همینطور معوق مانده است وکلای وطن پرست باید اقدام نمایند چندروزی یك مجلس فوق العاده تشکیل شود و این کارها را اصلاح کنند.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- اهم تر از هر کاری بانك است و در لزوم آن هیچکس حرفی ندارد ولی انجام کار منوط باتفاق ملت است تا حال از خراسان حرفی نبود ولی حالا بواسطه تفاوت عمل که میخواهند بهزار عنوان از آنها بگیرند نزدیك است آشوب شود خصوصا قوچان جواب بدهند به آنها و قدغن فرمایید که آنچه باید تفاوت بدهید چیست.

وزیر مالیه- در مجلس قرار شد که تفاوت عملی که پارسال داده ند امساله هم بدهند تاممیزی صحیح بشود و تفاوت عمل را ما تفاوت مالیه میگوییم یعنی که ازمالیات تفاوت عمل گرفته میشد جریمه شود هر چه پارسال داده اند امسال هم بدهند امروز ما محتاج بپول هستیم ممیزی تازه هم نمیتوانیم بکنیم پس باید عجالة بترتیب سابق رفتار کنیم و تفاوت چیزی است که بطور همراهی با مالیات گرفته میشود حال اگر با چوب و فلك چیزی گرفته میشده ربطی بتفاوت عمل ندارد.

آقا سید مهدی- من نتیجه میخواهم این وکلایی که اطبای مملکت هستند چند نفر از آنها در کمیسیونها حاضر میشوند و مابقی از دو ساعت به غروب مانده میآیند باید همه از صبح بیایند که کار پیشرفت حاصل کند.

وزیر مالیه- اگر میخواهید کار پیش برود اولا باید اتفاقات کلی و جزئی را مانع قرا نداده واختلال حواس نشود ملل متمدنه بهمین ترتیب کار را پیش بردند باید مسامحه یك وزیر یا غیر از آنرا مانع پیشرفت کار قرار ندهند مجلس باید بدون مسامحه کار بکند اوقات هر کاری معین باشد.

حاجی سید محمد- جواب در خصوص عریضه شرکای شرکت عمومی چه شد؟

آقا سید حسین- جواب با وزارت امور خارجه است باید خواست حضورا گفتگو کرد.

وزیر مالیه- الان کارها را معین میکنیم و ترتیب الاهم فلاهم امورات مهمه را جلو میاندازیم و دیگر مذاکره مطلب علیحده نمیشود.

حاجی سید میرزا بابا- قبل از ممیزی میرزا ابوالقاسم خان اصل و فرع مالیات قوچان سی هزار تومان بود بعد از ممیزی ایشان پانزده هزار تومان افزوده شد و حالا بگفته آصف الدوله بیست وسه هزار تومان قرار داده شده است فرمودید از آقا میرزا رضا صورت بگیرد بنده رفتم چهل و پنجهزار تومان صورت بود خدمت سرکار آورده امضا فرمایند تامل فرمودید که باید بیست و سه هزار تومان آصف الدوله افزوده بشود.

رئیس- این مذاکرات یك اندازه خارج از وظیفه مجلس است باید در کمیسیون مالیه گفته بشود.

آقا شیخ حسین- این آقایان آنچه پارسال گرفتند خرج پارك وغیره میکردند آیا امسال که باید بدرد بی درمان خودمان برسد و یا قبض بگیرند آیا باید بدهند؟

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 131

جلسه: 131

مذاکرات روز شنبه سلخ جمادی الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 28 را آقاسید محمد تقی قرائت کردند.

آقا سید محمد تقی- پریروز بعد از قرائت لایحه نوابان شاهزاده سلیمان میرزا و یحیی میرزا عرض کردم که نظر بدرخواست خود آنها بایست استنطاق شوند تا بقول خود آنها (تا سیه روی شود هر که در او غش باشد) بنده از طرف خود حاضر هستم واز شرف خود نمیگذرم.

آقا سید حسین- هیچ ملاحظه نباید کرد.

آقا سید محمد تقی- باید استنطاق شود که اگر فی الواقع یك نفر از میان وکلا مرتشی باشد مدلل شود تا خارج گردد.

آقا میرزا محمود خوانساری- اگر این مطلب داخل در مجلس نشده بود ممکن بود عفو و اغماض شود ولی حالا نمیشود مسکوت عنه گذارد.

آقا سید محمد تقی- خوبست از این مسئله یك نتیجه گرفته شود و حاضر شوید که امروز بر خودمان واجب کنیم که نظامنامه داخلی را مجری داریم تنها نظم داخله مجلس را برئیس واگذاردن کار پیشرف نمیکند رئیس یکنفر است این تکلیف همه است.

احسن الدوله- این لایحه بهمه برمیخورد حالا که علنی شده اگر فی الواقع چیزی هست باید استنطاق شود.

آقا سید محمد تقی- فی الواقع باید ملت از این نوابان متشکر باشند که اگر خیانتی درخفیه بود اینها ظاهر ساخته اند بهر حال اینمطلب را بایست عقب کرد تا معلوم شود.

آقا سید حسین- سه روز است در این خصوص گفتگو میشود تاکنون نتیجه گرفته نشده خوبست نتیجه گرفته و مجلس محاکمه را معلوم نمایند. پریشب خدمت رئیس بعد از ختم مجلس گفتگو شد که در همین جا خدمت حجج اسلامیه محاکمه شود یا در عدلیه بالاخره قرار شد مجلس فوق العاده تشکیل داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اولا این اشخاص در آن لایحه برائت ذمه خود را حاصل کردند و بعد اظهار داشته اند مجلس محاکمه تشکیل شود برای اثبات اینمطلب حالا اگر اثبات این نسبت را میتوانید چه ضرر دارد محاکمه بشود آنهم باید در عدلیه باشد و من صلاح نمیدانم وقت مجلس صرف این مطلب جزئی بشود.

آقا میرزا محمود خوانساری- بنده عرض مینمایم که بیاد حق وزارتخانها بخودشان واگذار شود نه اینکه کارهای آنها را هم از دست آنها گرفت اینکار را باید بعدلیه رجوع نمود.

بحرالعلوم- اگر بعدلیه رجوع شود باید تمام وکلا بعدلیه بروند.

آقا میرزا محمود- حضور تمام وکلا در عدلیه لازم نیست لابد این شخص بیکی دو نفر نسبت خواهد داد آنوقت همان دو سه نفر با هیئتی از وکلاء در آنجا حاضر شوند ومحاکمه شود.

وکیل التجار- در لایحه که خود آنها پریروز نوشته بودند از این نسبت برائت جسته بودند از وکلا هم پرسیده شد گفتند ما نشنیدیم فقط اسناد آنرا بروزنامه دادند که در روزنامه اینطور نوشته است مندرجات روزنامه هم در مذاکرات مجامع عمومی منسوب بشخص

مخصوصی نیست و سندیت ندارد در اینصورت ببینید دست آویزی دارید یا خیر آنوقت محاکمه را تشکیل بدهید وقتی هم که محاکمه معین شد باید در عدلیه باشد.

آقا سید باقر- مجلس را مشغول نمیکنند همیشه در مواقع لازمه وزرا میآیند و مجلس فوق العاده تشکیل میشود اینمطلب هم لازم است.

آقا میرزا محمود- بموجب لایحه که قرائت شد بعضی از وکلا میگویند ما شنیده ایم و باید اثبات شود.

آقا سید محمد جعفر- سه روز است این مطلب در مجلس مطرح شده روز اول آقا سید محمد تقی لایحه خواندند و اکثریت آراء بر این شد که استنطاق شود روز بعد لایحه از طرف آن دو نفر شاهزاده قرائت شد اکثریت بر این شد که اینها برائت ذمه خود را خواسته اند نیابد دنبال شود امروز هم باز مجلس در این باب مذاکره میکند و وقت مجلس میگذرد و کارهای مهم معوق میماند.

وکیل الرعایا- یکی از پولتیکها که مستبدین بکار میبرند این است که وقت مجلس را هر روزی که یکطوری باهمال میگذرانند و ما هیچ ملتفت نیستیم چرا این قدر مجلس را باینمطالب جزئی میگذرانند.

فرمانفرما- اولا آمده ام از مجلس مرخصی گرفته چاپاری بروم (همگی وکلاء عظام حفظ و حمایت و نصرت ایشان را از خداوند تبارك و تعالی خواستگار شدند) اقداماتیکه در این چند وزه کرده ام آقایان وکلاء میدانند يك عده قشونی را مهیا کرده ام که بروند بسرحد خودشان فوج خوی و سوار چلیپانلو هم خواهند رفت امرز تلگرافی کردم بر شیدالملك حاکم اردبیل که سردار خان قوچه بیگلو را که خیلی آدم جنگ دیده رزم آزموده است و پانصد سوار از خود حاضر کرده اطلاع بدهد که بمحض رسیدن تلگراف من معجلا بروند سمت ارومی از مراغه هم سه فوج حکم شد بروند بساوجبلاغ حاجی سعید الملك هم که در آنجا بود خواستم که برود او اظهار کراهت کرد و در ازا خشونت از من دید در شرف حرکت است واز من پیشتر میرود و او را میخواهم سردار اردو نمایم دیروز هم در خاکپای همایونی بودم تلگراف شد بفوج قزوین و خمسه و سایر افواج و مقصود اینست که لااقل ده هزار قشون در آن دو سرحد حاضر باشد آنچه هم فشنگ و توپ و تفنگ وغیره لازم بود صورت آنرا نوشته و بصحه رسیده قرار است پس از حرکت من عاجلا رواتنه نمایند از بابت اقدامات پولتیکی هم امروز رفته بودم بسفارت خانها برسم خداحافظی پاره سئوال و جوابها شد که صلاح نیست گفته شود صورت تلگرافی هم رسیده بود که خیلی موجب امیدواری گردید سفیر کبیر را هم ملاقات کردم خیلی مذاکرات بمیان آمد و عاقبت بصحت و دوستی از هم جدا شدیم واکیداً قرار شد تلگرافی با دولت متبوعه خود مخابره نماید که بزودی این مفاسد اصلاح شود.

احسن الدوله- در آن کمیسیون آن دفعه قرار شده بود که بشاهزاده فرمانفرما سالی هفتادو پنج هزار تومان داده شود ولی این دفعه آن مبلغ را هم گذشت کردند که نمیخواهم تا بعد هر چه صلاح دانستند عمل شود.

فرمانفرما- اگر نظمی دادم و ملت دیدند البته ترتیبی خواهند داد اگر هم ندادم بنده هم مثل سایرین (تلگرافاتی که از ارومیه رسیده بود قرائت شد.)

فرمانفرما- در این خصوص جواب گفته میشود که سرباز میرود و این تلگراف هم که خوانده میشود يك نکته ایست من تلگراف کردم که آنجایی را که عثمانی تصرف کرده کجا است و تا ارومی و سرحد چقدر مسافت است این جواب آمده است میفرستم بوزارت خارجه تا سئوال و جواب شود (تلگراف قرائت شد که چهار فرسخ است تا سرحد و چهار فرسخ است تا ارومی و اهالی آنجا هم مسیحی هستند).

فرمانفرما- پس از این تلگراف تکلیف امروزه ما این است مادامیکه سایر دول پا بمیان گذارده اند و مشغول مذاکره اند ما باید هر جا عثمانی تعدی کند مدافعه کنیم غرض از خواندن این تلگرافات این است که از حال آنجا مسبوق شوید و بدانید مملکت آذربایجان در چه حال است که من میروم انشاء الله بفضل الله تعالی رفع همه این اغتشاشات خواهد شد و تا جان دارم کوشش خواهم کرد و بعد از فضل خدا باید توجه مجلس عقب سر من باشد.

(دراین موقع قرار شد که از بابت محاکمه و استنطاق نوابان یحیی میرزا و سلیمان میرزا اخذ رای شود.)

آقا میرزا فضلعلی آقا- مسئله رای معین شود میخواهیم بدانیم که مدعی هست یا نیست اگر هست رأی گرفته شود والا فلا.

حاج سید نصرالله- گویا میخواهند یك ماه اوقات مجلس را تضییع کنند ببینید اگر کاری مهمتر از این دارید که وقت مجلس را صرف آنها کنید مطالب جزئی لایق تعاقب نیست چه قدر بحجج اسلام تهمت زدند آخر شما وکلای ملت باید ملاحظه داشته باشید مطالب را وقتی باید تعاقب کرد که کسی لایحه بنویسد که فلان شخص فلان کار را کرده آن وقت بایست تعاقب کرد نه هر حرف واهی که زده شد وقت مجلس را محض آن تضییع بکنند.

رئیس- با وجود این ترتیبات آیا ببینیم جایز است داخل عمارت بهارستان شوند و این نطقها را بکنند با وجود اینکه کرارا در این باب منع شده.

حاج سید نصرالله- بلی شاهزاده در این خصوص خطا کرده حالا گذشته ها گذشته است از حالا قانونی معین کنید که هر کس در عمارت بهارستان نطق کرد ولو تعریف مجلس هم باشد مجازات شود.

آقا سید مهدی- اینکه در تعاقب کردن این مطلب رای ندادند ضرر ندارد و نباید بیش از این وقت مجلس را ضایع کرد شما که در اینجا نشسته اید از برای شما مخاطراتی هست آن روز در خصوص خالصه جات چه نسبت بوکلا داده اند و اینجا در یك فرسنگی طهران همه قسم نسبت بما میدهند و چاپ میکنند ابدا ما بروی خود نمیاوریم این شخص منکر مشروطیت و ضد مجلس است.

حاج سید نصرالله- عقیده بنده این است نظامنامه داخلی را مجری دارید همه این فتنه ها اصلاح میشود در خصوص مجازات اینگونه اشخاص که د رداخل عمارت بهارستان نطق مینمایند هم باید فکری کرد و رای داد.

آقا سید محمد تقی- ملامحمد حسین که از اجله علمای کرد محله هستند وقتیکه بسفر بیت الله مشرف شده بودند در مراجعت بطهران وکلای استرآباد و قوچان از ایشان استدعا کردند که در باب اسرای قوچان بهر وسیله میتوانند فکری نموده عده از آنها را خلاص نمایند ایشانهم کمال مجاهدت را نموده یك نفر را مسترد داشته اند تلگرافی هم در این باب کرده اند بدین مضمون (بتوسط وکلای استرآباد بحمدالله بمحض ورود یکنفر اسیر مسترد و درخانه است تکلیف چیست؟) حال عقیده بنده این است که از طرف مجلس تلگراف امتنانی بشود که اسباب تشویق ایشان و سایرین گردد.

آقا میرزا محمود- بنده میدانم این شخص عالم بزرگواری است تاکنون خدمات نمایان بملت کرده گمانم این است اگر از طرف مجلس تلگراف تشکری بایشان مخابره شود امیدواریم ایشان لااقل ده پانزده نفر را مسترد دارند.

آقا سید حسین- این شخص از علما و خودش سوار کار است آن سالی که ترکمان مسلمانان را اسیر کرده بودند اینمرد خودش سوار شده و رفته بود اسرا را استرداد کرده بود باید ایشان را تشویق کرد و مدد داد

(تلگرافی از شیراز رسیده بود قرائت شده قریب باین مضمون حضور حجة الاسلام آقای سید محمد جعفر و سایر وکلا و انجمن جنوبی اشتهار پیدا کرده که آقایان حجتین علیتین آقا سید عبدالله مجتهد و آقا میرزا سید محمد مجتهد تلگراف توصیه در باب دو فرزند قوام الملك فرموده اند اینمسئله باعث شرارت حاجی آقا نام شریر گردیده بدرب مجلس ملی آمده خیلی هتاکی کرده و بعد رفته در مسجد نشسته که ما مجلس نمیخواهیم و کسان قوام پول داده جمعیت کرده و میخواهند در بازار بریزند فساد کنند ضمنا معلوم میشود رشته قوام با شیخ فضل الله متصل شده فورا رفع نمایید یا از رشوه گیرها سخت گیری کنید و از حکومت امنیت شهر را بخواهید حکومت از ما جلوگیری دارد.

آقا میرزاسیدعلی نقی- در این تلگراف ایرادی است گویا اجتماع ضدین شده است از آنطرف نوشته است که در باب پسران قوام از طرف حجج اسلام توصیه شده است و از طرف دیگر مینویسند رشته شیخ فضل الله و قوام بهم متصل شده است.

آقا سید محمد تقی- اما توصیه از طرف حجج اسلام شهرت بی اصل است ابدا چنین توصیه از طرف حجج اسلام نشده است (تلگراف دیگر از شیراز قرائت شد قریب باینمضمون). بتوسط آقای سید محمد جعفر بعد از رفع ظلم قوام و پسرانش چند نفر بسمت وکالت در انجن دخالت در امور شرعی و عرفی بحدی دارند که نزدیك است مردم بستوه بیایند وحال آنکه ملت شیراز در پیشرفت مشروطیت با تمام قوا حاضرند.

آقا سید محمد جعفر- در این تلگراف که شکایت شده آن اجزا انجمن اسلامی مخابره کرده اند ربطی بانجمن ملی ندارد.

فخرالسادات- باید این تلگرافات فرستاده شود بجهت وزارت داخله.

آقا شیخ حسین شهیدی- اولاباید از علمای شیراز استفسار شود که کدام یك از این تلگراف را تصدیق مینمایند تا در او دقت شود.

آقا میرزا سید علینقی- باید چیزی از مجلس نوشته شود و این تلگرافات هم فرستاده شود بوزارت داخله مادامیکه ما وزارت داخله را وزارت ملی میدانیم هر چه از این اتفاقات رخ دهد باید از ایشان اصلاح آنرا بخواهیم واگر خدای نخواسته مسامحه یا خلاف قانونی دیدیم آنوقت بموجب قانون عزل او را از پیشگاه همایون بخواهیم.

احسن الدوله- معلوم است نظام السلطنه آدم باکفایتی است و نمره اول رجال است نمیدانم در اینجا چطور شده که اقدامی نمیکند.

حاجی معین التجار- کلیه ترتیبی است که جز اینکه بوزارت داخله رجوع شود چاره نیست.

رئیس- جز اینکه بوزارت داخله رجوع شود چاره نیست ولی یك ملاحظه هست و آن اینست که از شیراز از دو طرف تلگراف میرسد نباید از یکطرف را قبول و از یك طرف را مطرود قرار داد قوام الملك که رفته است و پسرهایش هم یکی اینجا هست ولی آنجا مالی است که میخواهند از میان ببرند.

آقا سید محمد جعفر- ما همین قدر شما را بحق خدا قسم میدهیم که طوری تحقیق کنید که حق هیچ یك از طرفین ضایع نگردد و رعیت آسوده شوند.

رئیس- مثلا قشقائی بده قوام ریخته اند حال این رعیت چه تقصیر دارند برفرض قوام الملك مقصر است اینها که تقصیر ندارند.

حاجی معین التجار- بنده بیك اندازه اطلاعات خارجی دارم از اینکه اتصالا انقلابات مملکت فارس در تزاید است بیچاره رعیت در این میانه تلف میشوندحرکات قشقائی طوری بوده است که نمیتوان گفت قوه دولتی هم آنجا نیست که واسطه شود باید قوه مجریه بجهت حکومت قرار داد که بتواند حکم کند فارس طوری شده است که هر طرف غالب باشند حکومت هم مجبورا محض حفظ جان خود باید با آنها همراهی کند.

آقا سید محمد جعفر- همینقدر میدانم که فقرا در این میانه پامال میشوند و ناصری ندارند.

وکیل الرعایا- خیلی متشکرم که دیدم در این مملکت اسمی از فقرا برده میشود وکیل هم بفکر حفظ آنها میافتد و امیدوارم که نتیجه آنرا ببینیم ولی میخواهم بدانم که این توپهای بی گلوله را که جمع کردند و سرباز بی جیره را چه باید کرد حقوق اینها را کی خورده این اشخاص را باید شناخت و دست آنها را کوتاه کرد.

آقا سید محمد جعفر- نظام السلطنه تقصیری ندارد.

سید الحکما- باید معالجه شود همین ترتیبات را باید نوشت و با این تلگرافات فرستاد بوزارت داخله.

وکیل التجار- در خصوص معالجه کرارا گفتگو شد که در این باب ها معاون وزارتخانها باشند خصوص معاون وزارت داخله تا ببینیم اقدام صحیحی شده یا میشود عمده این است که باید طوری کرد که رفع سوء ظن مردم از این هیئت بشود همینکه این مطلب درست شد همه جا امن خواهد شد درباب طوالش مکرر گفته شده و امروز تلگراف آمده که مشغول قتل وغارت هستند معلوم نیست اقدامی شده باشد.

آقا سید حسین- همچو معلوم میشود که هر جاتغییر حکومت بشود اغتشاش میشود نظام السلطنه شخص کاردانی است که در آنجا است میگوید عاجز شده ام.

آقا سید حسن تقی زاده- از هر جا صحبت بشود بالاخره علاج آن باین منتهی میشود که بوزارت داخله رجوع شود و فردا هم معاون ایشان میاید ولی باید تکلیف حکام را معلوم کرد که از هر جا صحبت میشود میگویند قوه نظامی نداریم و حال آنکه من بودجه مالیه را نگاه میکنم نصف مالیه بیك وزراتخانه داده شده ونصف دیگر بسایر وزارتخانها ولی حالا در موقع لزوم معلوم میشود هیچ از مهمات نداریم و هشت کرور از این مالیات مواجب یك نفر بوده که وزارت جنگ باشد و بدبختانه نمیدانم این نظامنامه ناقص ما مجری میشود یا نه در آنجا نوشته شده اگر از یك وزیر سلب اطمینان شد باید عزل شود و مجلس یك ماه است در خصوص وزارت جنگ رأی داده است پس کو و غرض از این تغییر چه بود مقصود این بود که فورا وزیر جدید آمده این ترتیبات رامجری دارد و حال یك ماه است و هیچ معفوم نیست که چه کرده اند.

رئیس- حال آقایان وکلای شیراز این اشخاص را میشناسند چه باید کرد.

آقا سید محمد جعفر- باید بوزارت داخله رجوع شود و جدا جواب خواسته شود.

آقا میرزا محمود- بنده عرض مینمایم این اظهار آقای تقی زاده را اهمیت بدهید باعتقادبنده بعد از این شما در همه جا محتاج بقوه نظامی هستید اینمطلب عقب بشود.

رئیس- آقایان وکلاء شیراز هر طور باشد بصیرت دارند در خصوص این تلگرافات راهنمایی کنند بهتر است.

آقا سید محمد جعفر- حاکم آنجا بصیرت دارد بوزارت داخله نوشته شود مفسد در هر لباسی است رفع و تبعید شود.

حاج شیخ محمود- در قم اختلاف سختی واقع شده است و مبدء این اختلاف دو چیز است یکی مندرجات بعضی از روزنامه جات ودیگر از لوایح و مکتوباتی که از حضرات آقایان حضرت عبدالعظیم بآنجا فرستاده میشود آنها که خبر ندارند چنین گمان میکنند که نعوذ بالله از مجلس محترم خلاف شرعی صادر و ظاهر میشود پس خوبست برای رفع این توهمات واغتشاشات قانون اساسی خوانده شود و تمام شود.

حاجی معین التجار- بخواندن و تمام شدن قانون اساسی این اغتشاشات رفع نخواهد شد باید از راهش رفع کرد.

وکیل الرعایا- تمام اینمفاسد از آنهایی است که در حضرت عبدالعظیم هستند و باطراف انتشار میدهند شما را بخدا قسم اگر ما باید برویم اینقدر زحمت بر خود و دیگران ندهیم اگر آنها باید بروند که فکر آنها را بکنید ببینید از این اختلاف چقدر صدمه برعایای بیچاره وارد آمده است.

آقا شیخ حسین- آنجهادیرا که میخواستید با وزرا بکنید با اینها بکنید.

آقا سید محمد جعفر- من جهاد با آن اشخاص مینمایم که بآنها پول داده اند رواداشته اند باین کار.

آقا میرزا محمود- شما اوقات مجلس را چند روز مشغول کرده بودید بر اینکه حبل المتین یك اعلان خلاف شرعی درج کرده است امروز روزنامه دیدم که آنچه نامربوط بوده نسبت بحجج اسلام و مجلس داده پس چرا از اینها جلوگیری نمیشود و هر روزه از حضرت عبدالعظیم میآورند بطهران نشر میدهند.

حاج سید نصرالله- جواب حاج شیخ محمود چه شد؟

محقق الدوله- مطلب همان است که گفته شد تحریك از طرف حضرات عبداعظیمی هاست تکلیف را باید مجلس معین کند.

آقا سید حسین- سکوت مجلس واعضا دولت این شده که این روزنامها از آنها منتشر میشود اول بتهران میرسد بعد بسایر جاها در اینمدت هیچ از طرف دولت و نه از طرف مجلس اقدامی نشده است مردم همه منتظرند که چه ممانعت و جلوگیری ازآنها میشود اگر اقدامی نشود اسباب شبهه برای مردم شده آخر موجب فتنه بزرگی خواهد شد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- روزنامه نویسی این روزها در اینمملکت رواج داشته و خوب دخل دارد از جمله روزنامه نویسها یکی جناب آقا شیخ فضل الله است و یکی دیگر آخوند رستم آبادی که هر چه میخواهند مینویسند آخر بردارید ببینید که چه چیزها نسبت بوکلا مجلس مینویسند نوشتجاتی از نجف رسیده است پیش من است که تمام آنچه در آنجا ظاهر شد همه از آثار این لوایح و نوشتجاتیست که جناب شیخ بآنجا فرستادند آخر تا کی صبر میکنید این اشخاص مخرب دین و شریعت و مملکت هستند زودتر معالجه برای این کار باید کرد.

آقا سید حسین- از سایر ولایات بشما ایراد خواهند کرد که ما بشما شکایت میکنیم و شما یکفرسخی خود را نمیتوانید امن نمایید.

آقا شیخ عبدالکریم- از یزدنوشته اند اخبار موحشه میرسد و نسبتهای بد بمجلس میدهند چون شما طرف وثوق هستید آنچه بر شما معلوم شده بنویسید.

آقا میرزا محسن- آقایان نجف کمال اطلاع از حرکات و منظورات اینها دارند و مکتوبات زیاد در رد و طرد ایشان نوشتند از این مطلب خاطرجمع باشید که بآنها اشتباه شود ولی خیلی عجب است که قم باین نزدیکی چطور بر آنها امر مشتبه شد شما که وکیل آنجا هستید و طرف اعتماد و اطمینان آنها میباشید بنویسید که گوش باین حرفها ندهید.

آقا میرزا محمود- والله قسم است بآن ترتیبی که آنها اجتماعا مشغول کار هستند اگر وکلا اقدام در اصلاح مملکت نموده بودند حالا خیلی کار پیش رفته بود.

حاجی میرزا علی آقا- گفته اند گرچه تیر از کمان همی گذرد از کماندار بیند اهل خرد. همه اینها که می بینید بمنزله تیر است که از کمان خارج میشودولی در حقیقت از کماندار است نه از کمان مصدر تمام این تیرها اگرچه جسارت است ولی میگویم که آن قلب مبارك اعلیحضرت شاه است واقعا اگر قلب مبارك شاه همراه است که مملکت مشروطه باشد باید معلوم شود که هر حاکم و هر آقایی بداند این مسئله را گویا هنوز هیچ کس نمیداند که مشروطه است پس خوب است وکلا یك کاری کنند که اعتقاد قلبی شاه را بفهمند بهر پولتیکی که میدانند اگر واقعا همراه نیستند بیخود ما خود را معطل مینماییم باید فکر دیگر کرد آقا شیخ فضل الله هر بطلایی گفت این مطلب پیش همه کس واضح است لازم برد و ایراد ندارد هر مستبدی امروز گمان میکند که شاه با او همراه است و هرچه میخواهد میکند اگر حقیقة ما و آنها بفهمیم که دولت ما مشروطه شده است تکلیف خود را میدانیم و هر کس هم مخالفت کند توپ و تفنگ و قشون همه چیز هم برای رفع او داریم حال باید همین مطلب را فهید که آیا شاه همراه و دولت مشروطه است یا نیست.

رئیس- مطلب همین است که آقا گفتند در اینخصوص مذاکره شد و قرار شد که فردا مجلس غیرعلنی باشد وکلا در این باب مذاکره کنند هیئتی انتخاب شود برای حضور اعلیحضرت و کسب تکلیف شود.

آقا سید حسن تقی زاده- امروز هر کسی مطلبی گفت منهم خواهش مینمایم مطلب بنده در خصوص وزارت جنگ مطرح شود تکلیف خود را بدانیم و همچو معلوم میشود که این امضای نظام نامه ما ظاهری بوده وما تا حال امتحان نکرده بودیم.

آقا میرزا سید علینقی- قرار بگذارید که در این باب مذاکره نماییم.

آقا میرزا محمود- انشاء الله قلب مبارك شاه همراه است ولی ما برای دفع دشمن قوه میخواهیم توپ میخواهیم گلوله میخواهیم همه اینها بسته بوجود وزارت جنگ کافیست. باید آن معلوم شود.

آقا شیخ یوسف- بنده میخواهم بموجب نظامنامه رفتار کرده باشم تاکسی مشغول نطق است ساکت باشم حال عرض میکنم که چون طرفین در شیراز میگویند ما مجلس خواهیم خوبست در این صورت از طرف مجلس تلگراف بحجج اسلام شیراز بشود که طرفین را حاضر کنند اصلاح نمایند.

رئیس- شما مسبوقید بترتیب آنجا صورت تلگرافی بنویسید بدهید بیاورند بعد از ملاحظه بدهیم مخابره کنند چه ضرر دارد.

آقا شیخ یوسف- قدری هم باید بطور تهدید باشد بطرفین که اگر حاضر نشوند مجلس در این باب اقداماتی خواهد کرد.

وکیل التجار- در خصوص وزارت جنگ بدیهی است که تعیین وزراء با اعلیحضرت پادشاه است ولی گاهی میشود که سایر وزرا او را نمیخواهند و یا رئیس الوزرا او را نمیخواهد یا اینکه مجلس او را نمیخواهد و یا اینکه همه اینها او را میخواهند ولی اعلیحضرت همایونی باو میل ندارد پس خوب است در این خصوص قراری داده شود که تکلیف همه معلوم باشد اسباب اختلال نشود.

وکیل الرعایا- پادشاه کل ایران که اعلیحضرت همایونیست مشروطه بوده و هست ولی این پادشاهان جزو مشروطه را قبول ندارند و نمیگذارند.

رئیس- پس این مطلب وزارت جنگ هم بماند برای فردا مذاکره شود.

آقا سید حسین- دیرور رئیس التجار گفته بودند کسی هست که خالصه را قبول میکند حال کمپانی حاضر است که ده ساله اجاره میکند امساله را هزار خروار علاوه بر اصل جزو جمع میدهد و در دو سال اول چهار هزار و پانصد خروار میدهد که پانصد خروار میدهد که پانصدخروار علاوه از آن اشخاص میدهد و در دو سال بعد پنج هزار خروارمیدهد و درسال پنجم ششهزار خروار و هفتاد هزار تومان هم خرج قنوات و بغل بری کوه و ساختن خانه رعیتی و تعمیر قلعه جات مینمایند بعد از رسیدگی اگر وزیر مالیه تصدیق آن

مخارج را کردند که باو رد شود والا آن مبلغ را هم میدهد و دو سال دیگر هم باز بهمان ششهزار خروار قبول میکند که دوازده سال شود ودر این مدت آن دوازده هزار تومان وجه استصوابی مدیر خالصه را هم پیشکش میکند.

آقا میرزا محمود- گویا وکلای ما درست از وضع آب و سکنه و ترتیبات خالصه اطلاع ندارند در اینصورت نمیشود بدوازده سال اجاره داد.

آقا سید حسین- آنها میخواهند کوه رابریده آب وارد نمایند و آبادانی کنند البته مدت لازم دارد.

احسن الدوله- دو ماه است که این مذاکره میشود هیچکس نبود حال که این دو نفر اقدام کرده اند کمپانی پیدا شده تا حال کجا بودند.

حاجی معین التجار- ما ایرانیان تا مستاصل نشویم پی کار نمیرویم فرداست که راهها مسدود و جنس بشهر نمی آید آنوقت باید اهل شهر یك نان راحتی نخورند بیست روز است کمیسیونی در این خصوص تشکیل شده نتیجه چه شد باید فکر نان کرد وقت جنس حالا است.

رئیس- آن لایحه که من درآنجا بودم آوردند در باب جنس از او نمیشود کاری کرد زیرا که تا ما ندانیم جنس خالصه چقدر است نمیشود قرار صحیحی گذاشت اما در خصوص این لایحه خالصجات تمام اینها با آنچه راکه آن دو نفر قبول نموده اند در این چهار سال فی الجمله تفاوتی دارد بعدها را شاید آنها هم بهمین مقدار که گفتند یا بیشتر قبول نمایند و اینکه گفته شد درست اطلاع از ملك خالصه نداریم صحیح است بجهت اینکه این املاك تاکنون یك ممیزی علمی نشده است که میزان صحیحی بدست بیاید تاپنج سال دیگر ممیزی میشودو بیش از اینها عایدی خواهد پیدا کرد پس نباید ما حالا دست خودمان را ببندیم تا ده سال دیگر این لایحه فعلا قابل مذاکره نیست.

آقا سید حسین- اگر همین پنج سال را علاوه از آنها بدهند لایحه قابل مذاکره هست؟

رئیس- من عقیده ام این است که این مطلب گذشت و با همان صدیق الدوله و نصرة الممالك باشد.

حاجی معین التجار- آنشب که بنا بود رای گرفته شود بنده گفته بودم که تعجیل نکنید باشد دو روز دیگر گفتند خیر باید همین امشب رای گرفته شود حالا پس از آنکه رای گرفته شد بر فرض که زیاده هم بدهند وفایده داشته باشد نباید رای مجلس تغییر کند.

آقا سید محمد تقی- این تفاوتی است از قیطریه شده است و تفصیلش اینست که پرنس ارفع الدوله تلگرافی بوزیر امور خارجه نموده وهیئت وزرا هم در آنجا حضور داشته اند لهذا جناب وزیر مالیه محض آگاهی مجلس مضمون آن تلگراف را تلفن نموده اند این است خوانده میشود قرائت شد قریب باینمضمون (از اسلامبول ارباب عالی حکم تلگرافی بسرکردگان وان موصل شده که از طرف عساکر عثمانی قدمی تخطی و تجاوز نشود و آنچه از تبعه ایران مال و اسیر برده اند رد نمایند و دنباله اقدامات را از دست نداده نتیجه را عرض خواهم کرد.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 132

جلسه: 132

مذاکرات روز 3 شنبه 3 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه رآقا سید محمد تقی قرائت کردند.

تلگرافی از کنگاور از طرف آیةالله آقای حاجی میرزا حسین نجل حاج میرزا خلیل رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون (خدمت جناب مستطاب حجةالاسلام آقا سید جمال الدین افجه انشاء الله وجود عالی را ملالی نخواهد بود و در ترویج شریعت موید خواهید بود.

البته خاطر شریف مسبوق است که جناب آقا شیخ محمد مهدی در ابقاء مجلس بذل توجه نموده اند ودر کرمانشاه جمعی با ایشان از این جهت معاندت نموده و حال فتنه جویان در صدد هستند بلکه توهینی بایشان وارد آورند لازم است بوکلاء محترم اطلاع داده که نگذارند بجناب ایشان توهینی بشود (الا حقر محمد حسین نجل مرحوم حاجی میرزا خلیل).

آقا میرزافضلعلی آقا- آخر در باب کرمانشاهیان چه شد و چه اقدامی بعمل آمده؟

رئیس- جوابیکه میتوانم بگویم این است که جمعی اینجا آمده اند که مدعی ما سیف الدوله است گفتم میتوانید ثابت کنید. گفتند بلی اسناد داریم دو روز بعد هم آمدند گفتند اسناد ما حاضر است. ما هم نوشتیم که بروند عدلیه حالا دیگر چه اقدامی باید شود نمیدانم.

حاجی ملك محمد- بلی رفته بودند خدمت وزیر داخله ایشان گفته بودند هنوز وزیر عدلیه معلوم نشده است فردا معلوم میشود.

حاجی سید محمد تقی- حالا هم جمعی جفوی بنده را گفرتند و خیلی عجز و لابه نمودند باید فکری از برای اینها کرد.

رئیس- کلیه این مجلس با این وضعی که حالیه پیدا کرده مردم فشار آورده اند تا قوه مجریه نداشته باشیم مقصود آنها را بعمل آوریم اسباب اختلال کار است علاوه این ناخوشی و پریشانی عارضین هم مزید بر علت شده است.

آقا میرزا سید محمدمجتهد- مجلس همه وقت وضعش از ترتیب نظامنامه داخلی خارج است نگاه کنید ببینید با این وضع هیچ کاری پیشرفت میکند.

دبیر رسائل- ابدا ما التزام بنظامنامه داخلی نداریم و مردم هم ندارند.

آقا سیدمحمد تقی- مکرر در این خصوص گفته ام تا خسته شده ام حالا هم مادامیکه در اینجا هستم خواهم گفت.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- قانون اساسی چه شد؟

آقا سید محمد تقی- میدانید که از اطراف چگونه فشار آورده اند مجلس هم تقصیر ندارد و در حقیقت قانون اساسی ما قرآن است که در دست داریم.

وکیل التجار- اینکه گفته میشود که قانون اساسی ما قرآن است صحیح است آن اساس دین ما است ولی قانون اساسی حدود سلطنت را معین میکندو از آن حدود وزرا و وکلا و ملت معلوم میگردد این همه اغتشاشات بواسطه این است که وظیفه و تکلیف هیچکس معلوم نیست.

رئیس- تمام شکوه دارید که چرا بنظامنامه داخلی رفتار نمیکنید یکی از مقررات آن این است که هر وقت یك مسئله را پانزده نفر امضا کردند و متفق شدند آنوقت مطرح شود نه اینکه یك مطلبی بدون مقدمه گفته شود پس اگر باید این فصل را برداشت رأی بدهید نسخ شود والا بهمان ترتیب رفتار باید کرد.

حاج محمد اسمعیل آقا- در خصوص مسائل فوری چه باید کرد.

رئیس- در این خصوص امروز خیلی مذاکره شد قرارشد عده مرکب از شش نفر معین شود که در این مواد تحقیق کنند اگر باید بمجلس ارائه شود که بدهند و اگر راجع بوزارتخانه ها یاجای دیگر است رجوع نمایند.

وکیل التجار- میترسم اینهمه مثل انجمن عرایض شود که از ترتیب خارج شده است.

لایحه از طرف جمعی از تجار قرائت شد در باب خالصجات که در پنج ساله علاوه از آنچه را که دیگران قبول میکردند قبول میکنند که سالی پنج هزار تومان نقد و پنج هزار خروار جنس و پنج هزار خروار کاه باشد با آن ترتیبیکه سایرین قبول میکردند و در سه ساله اخیر هم پانصد خروار جنس و پانصد تومان نقد اضافه میکنند و هذه السنه را هم از قرار قلمدادی رئیس خالصه از نقد و جنس میپردازند.

رئیس- در اینجا خوانده شد از طرف صدیق الدوله و نصرت الممالك در دو سال اول علاوه از جزو جمع دیوانی چهار هزار ودو سال بعد چهار هزار و پانصد خروار از غله و کاه قبول کرده بودند بعد لایحه دیگری را آقای سید حسین آوردند که پانصد خروار افزوده بودند امروز کس دیگری کاغذی نوشته که پنجهزار خروار جنس و پنجهزار نقد علاوه قبول کرد یعنی هزار خروار بر اول افزوده شد حال تکلیف این است که این دو لایحه را بوزارت مالیه بفرستیم هرکدام را صلاح دانسته عمل شود.

آقا سید محمد تقی- این اشخاص خیلی معتبر و محل توجه ملت هستند.

آقا سید محمد حسین- این اشخاص از نمره اول تجار هستند محتاج بمعرفی نیست.

وکیل التجار- تفاوتی دارد اولا در آن لایحه اول فقط خالصجات بود ولی در این تفاوت خالصه و قبول ذکر شده.

و ثانیا در این لایحه عمل هذه السنه را فقط از روی قلمدادی رئیس خالصه قبول کرده ولی در آن لایحه اولی علاوه هزار خروار غله قبول کردند.

حاجی محمد ابراهیم- اول دو نفر بودند که اظهار کردند و کسی دیگر نبود حالا که اینها پیدا شده اند و علاوه میدهند باید باز اول بآن دو نفر رجوع شود شاید خودشان همین ترتیب را قبول کنند آنها مقدم هستند.

حاج محمد اسمعیل آقا- اینجا یك تفاوتی هست هر کدام بیشتر محل توجه و اطمینان ملت باشند او مقدم است.

مستشارالدوله- اظهارات این دو سه نفر در کمیسیون مطرح شده بدیهی است تا کمیسیون تحقیقات نکند بکسی نخواهد داد این که گفتند فرستاده شود پیش وزیر مالیه صحیح است ولی با این موانعی که امروز از برای وزیر مالیه حاصل است از بابت همین خالصجات و غیره عقیده بنده رجوع بایشان نشده بهمان کمیسیون مالیه رجوع شود مطرح شده تطبیق کنند.

رئیس- البته باید در کمیسیون این جزئیات تصفیه شود.

مستشارالدوله- فردا در کمیسیون تحقیقات میشود (تلگرافی از شیروان بامضای کدخدایان و ریش سفیدان رسیده بود آقا سید محمد تقی قرائت نمود قریب بدین مضمون) بتوسط آقای تقی زاده و آقا میرزا محمود خوانساری حضور وکلای محترم دارالشورای ملی مکرر در خصوص استرداد اسرا و مفقودین باشکانلو عرض شده احقاق حق نشده اگر رعیت هستیم چرا بعرضمان رسیدگی نمیشود اگر نیستیم اجازه بدهید بخاك روسیه برویم تمام در تلگرافخانه متحصن منتظر تعیین تکلیف هستیم امروز اینجا فردا در روز قیامت مسئول خدا و رسول خواهند بود.

رئیس- این مطلب یکروز بمیان آمد ولی بواسطه پیش آمدن مطالب ارومیه در عهده تعویق و تاخیر ماند امروز رای داده شود که چه باید کرد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- همان رایی را که روز داده شد که در مجلس رسیدگی شود همان را معمول دارید.

رئیس- پس یك روزی را معین نمایید که اقدام شود.

آقا سید حسین- این تعیین منوط است بر اینکه وزیر عدلیه معین شود.

رئیس- اگروزیر نباشد صدرالممالك هست.

آقا سید حسین- غرض این است که شاید وزیر جدید رایش تغییر کند.

در خصوص آصف الدوله هم هیچ اقدامی نشد گویا پای او بکلی خارج شد و حال آنکه اول باید بااو محاکمه شود.

رئیس- پس مطلب باشد تا وقتی که وزیر عدلیه تعیین شود.

صدیق حضرت- وزیر تغییر کرده وزارتخانه که بجای خود باقی است.

وکیل الرعایا- آنچه لازمه اقدام بود در این باب شده و تحقیقات بعمل آمده فقط یك مطلب بود که معین شود حد و مجازات چه اندازه است حالا این مطلب را در حضور حجج اسلام هر طور که باید معین شود معلوم کنید گمانم این است که بحدی این کار مهم است که هر قدر در آن تسامح شود اسباب مایوسی مردم است عجالة تقصیر این مرد معلوم است لازم بتحقیق نیست.

آقا سید حسین- تقصیر معلوم مقصر هم معلوم حکم آن با حجج اسلام است پس قرار بگذارید که همانطوری که تحقیق و حکم نموده حکم بمجازات داده شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این عرایض که از شیروان رسیده طرف در این مطالب آصف الدوله بود و آن مسئله که در سابق درعدلیه گفتگو شد طرف آن سالار مفخم بود و در ضمن هم از آصف الدوله گفتگو بود گویا آصف الدوله هم برای محاکمه حاضر نیست پس چه باید کرد.

آقا سید محمد تقی- در این تلگراف که استرداد اموال و قصاص مقتولین را خواسته اند در این مواقع باید بثبوت شرعی برسد و حجج اسلام حکم فرمایند پس باید رسیدگی شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- پس این همه اسناد و نوشتجات و تحقیقات در باب سالار بیخود بود و این تلگراف هم در باب مقتولین است که متظلم شده اند.

آقا سید محمد تقی- اشتباه نشود که این مسئله ظلم نیست مسئله قتل است که باید معلوم شود.

رئیس- آن روزقرار شد که در حضور حجج اسلام تحقیقات شده وآنچه معلوم شد حکم فرمایند اگر اسباب فراهم است که اقدام شود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- بعد از ختم مجلس جمعی نشسته در این باب گفتگو مینماییم.

حاج امام جمعه- در سه ماه قبل مذاکره شد و این مسئله خیلی بمن مؤثر افتاد و من یك روزی طرح کردم و قرار شد که در پانزده روز تحقیق و مجازات شود روزنامه شاهد است عقیده بنده این است که در این کار اینقدر سستی نشود.

رئیس- صحیح است باید رای آخری داده شود.

حاج امام جمعه- رای آخری آنروز داده شد و بقول احسن الدوله رایها میماند میپوسد.

رئیس- این تأخیر بجهة پیش آمدن مسئله ارومیه شد (قرارشد در هفته آتیه رسیدگی شود.)

آقامیرزاسید محمد مجتهد- مسئله بانك چه شد؟

رئیس- همانطوریکه فرمودید بعد از ختم مجلس از ده پانزده نفر انجمن شود در اینخصوص شرحی عرض میکنم.

احسن الدوله- از روزی که ما آمده ایم هر روز را می بینیم از هر طرفی یك وقعه اتفاف میافتد همه را ما هیچ میپنداریم قتل میشود هیچ زن اسیر میشود هیچ ما خودمان هم دست بدست وزرا داده مسامحه میکنیم میگویند بفرمایید بالا بهمین راضی میشویم سکوت میکنیم آخر انصاف بدهید هیچ کاری برای ملت صورت داده اید.

آقاشیخ یوسف- نظام السلطنه تلگرافی کرده که اقدامات مجدانه کرده ام اگر صلاح میانید قرائت شود.

ثقة الاسلام- تلگراف کرده اند که علت آشوب جماعتی بودند که در مسجد نو جمع شده بودند یك تلگراف امروز از تجار رسیده قرائت شود تحقیقات لازمه معلوم میشود.

آقا شیخ حسین شهیدی- یك فکری برای امنیت تمام ولایات بکنید قزوین در نهایت سختی و شدت است امنیت بالمره برداشته شده بواسطه نبودن مجازات همه قسم هرج و مرج شده.

رئیس- اجمالا چه شکایت از شیراز و چه از سایر بلاد رسیده اکثر بواسطه ازدحام اشرار است مثل مسئله قشقائی و غیره.

يك اندازه هم بواسطه ضديت اهل شهر است با همديگر همين مسئله شيراز بواسطه ضديت اهل شهر است يك قسم هم مثل اهالى تنكابن كه اهالى يك اظهارى ميكنند نصرةالسلطنه هم يك عنوانى ميكند تمام اينها معايبى است كه بايد يك دفعه رفع و علاج شود.

حاج سيد عبدالحسين شهشهانى- بر هيچ كسى پوشيده نيست كه قوه مجريه در مملكت بوظايف خود عمل نميكند.

آقا سيد محمد تقى- در روز شنبه گذشته آقا ميرزا طاهر شرحى از شميران نوشته بودند و عريضه اهل تنكابن را فرستاده بودند بواسطه بعضى مقدمات اظهار نشد و از طرف جناب رئيس اقدامات بعمل آمد و بوزارت داخله فرستاده شده واكنون شرح ديگرى نوشته با عريضه اهل تنكابن قرائت ميشود.

(مكتوب آقا ميرا طاهر با عريضه اهالى تنكابن كه ممهور بمهر جماعتى بود قرائت شد در صدمات وارده بر آنها و تعديات مستبدين و قتل و غارت و شرارت اشرار مشروحاً نگاشته بودند استماع آن خيلى باعث تأسف حضار گرديد.)

آقا سيد محمد تقى- در اين باب اقدام كرد.

آقا ميرزا حسين طبيب- تلگرافى آمده بود بر ضد اينها.

آقا سيد حسين- تمام اين مفاسد بواسطه نبودن مجازات است بايد خيلى از سپهدار متشكر باشيم كه بدين اندازه از ظلم و جور قناعت كرده اگر دفعه اول تحقيق ميشد و مجازات داده ميشد كار باينجا نميرسيد.

آقا سيد محمد جعفر- بايد تحقيق شود بعد مجازات داده شود.

لسان الحكما- شاهزاده معتمدالدوله آدم درستى است از خودش تحقيق شود بهتر است.

رئيس- كليه اغتشاشات بواسطه همراه نبودن قوه مجريه است از براى امتحان و استحضار يك رأى داديم پريروز كه يك هيئتى برود حضور همايونى قرارشد لايحه نوشته شود و درحضور همايونى قرائت شود و بعد هم شفاها مطالب لازمه را عرض نمايند حال لايحه خوانده شود و مجلس تصويب نمايدتلگرافى از شيراز رسيده بود قرائت شد قريب باينمضمون (بتوسط حجة الاسلام آقاى سيد محمد جعفر و آقاى ثقةالاسلام حضور وكلاى دارالشورای ملى اولاتظلماتى كه از هر طبقه شده از انجمن اسلامى كرده اند ماها كه انجمن تجار هستيم خدا راشاهد و گواه ميخواهيم كه عرايض آنها صحيح است ثانيا مفسدين جان ومال وشرف ما راز ميان برده اند مسئله حاكم و محكومى از ميان رفته الا اينكه چند نفر ساده لوح در ميان جماعت مفسدين است كه آلت دست آنها بوده و باسم مشروطيت تجارت و زراعت را از ميان برداشته اند مطالب در ضمن عرايض كتبى بتوسط پست عرض شده واسامى خود را يك يك عليحده ثبت وامضا كرده ايم بحضور خواهد رسيد (تلگراف ديگر رسيده بود قرائت شد قريب بدين مضمون

(خدمت آقاى سيد محمد جعفر و وكلاى شيراز امروز تكليف شما كه از طرف ملت شيراز و بلكه از جانب عموم ملت وكالت داريد اين است محض حفظ اهالى از متحصنين مسجدنو بپرسيد و تحقيق نماييد مطالب آنها چيست هنوز مخلص تاكنون نفهميده ام چند دفعه هم گفته ام كه مقاصد خود را نوشته بفرستيد اقدام نكرده اند و هر كدام شرحى بر حسب ميل خود مينويسند وبدين ترتيب استحضارى از براى شما حاصل خواهد شد گمانم اينست.

از حجةالاسلام آقا ميرزا ابراهيم دامت بركاته تحقيق كنيد تا تكليف معلوم شود و هر چه از طرف مجلس امر شود البته ايالت هم اطاعت خواهد كرد اگر از تلگراف خانه ايران اين ايام اطمينان نيست بتوسط تلگرافخانه انگليس اقدامات لازمه را بعمل آوريد تا نظم شهر مجددا عود نمايد عجب تر از همه از روز پنجشنبه هر چه ميفرستم كه مطالب شما چيست و اين هياهو براى كيست چرا نميگذاريد هرج و مرج چندين ساله رفع شود خدمت جناب ميرزا فرستاده قبول زحمت نموده و قرارنامه نوشته فرستادم جواب دادند كه چون در حضور جميع اهالى نبوده قبول نداريم بديهى ست اشرار دروازده كازرون هم مطيع همچو هيئتى خواهند بود وابدا معلوم نيست قصدشان چيست.)

آقا ميرزا محسن- اين انجمن چيست؟

آقا سيد محمد جعفر- اين انجمن مثل انجمنهاى اتحاديه اينجاست و همه قسم اشخاص درجزو آنها هست از فاسد و غيره فاسد.

آقا شيخ يوسف- نتيجه چه شد؟

رئیس- در این مجلس نتیجه را نمیتوانم بگویم هر چه مذاکره شود نتیجه حاصل نخواهد شد کلیه امنیت آنجا را باید از دولت خواست همین قدر از طرف مجلس هم با دولت باید همراهی بشود که چند نفری که اسباب فساد هستند لااقل محترما بسمتی تبعید شوند حال مجلس باید رای خود رادر این خصوص اظهار نماید.

آقا شیخ حسین- فرمودید از این مذاکرات نتیجه حاصل نمیشود از بابت بلوکات ثلثه گفتگو شد سرمنشاء معلوم گردید اینجا هم مذاکره شود سرمنشاء معلوم میشود.

اسدالله میرزا- البته وکلای شیراز بهتر از شما میدانند پس از ایشان تحقیق شود بهتر است.

آقا شیخ یوسف- وکلای شیراز نمیتوانند بطور آزادی مطالب را بگویند.

وکیل التجار- برفرض گفته شد فایده ندارد چند وقت است از بابت طوالش گفتگو شد همه وقت هم فریاد میزنیم امروز تلگراف آمده است پریروز هم عرض کردم که رؤسای ایل فولادلو صریحا به عمیدالسلطنه تلگراف کرده اند که آنجا آمده ایم که اگر کسی برضد شما حرف بزند او را بکشیم میخواهید بفرستید از تلگرافخانه صورت تلگراف را بخواهید. امروز تلگراف آمده است که سی نفر کشته شده اند سه ماه است مذاکره میشود بهیچوجه اقدامی نشده است.

آقا سید حسین- باز هم در بروجرد مشغول قتل وغارت هستند سردار هم عذر میآورد که قوه مجریه نداریم نظر هم در آنجا مشغول قتل و غارت است گویا همه این زحمات از برای این بود که سالارالدوله را بیاورند اینجا از او مهمانداری کنند. کو استنطاق سالارالدوله تا چه اندازه باید ملاحظه کرد همه جا مغشوش است هر جا هم امن بود بمحض تغییر حکومت اغتشاش میشود تقصیر سعیدالسلطنه چه بود.

فخرالسادات- در باب شیراز از طرف وزارت داخله اقدامی نشده است.

رئیس- چون معاون ایشان حضور دارد از ایشان استفسار شود.

حاج محتشم السلطنه- این تلگرافات از شیراز آمده است (قرائت شد قریب باین مضمون).

ما کار بیك کرور و نیم مالیات نداریم مملکت نظم ندارد علاج بفرمایید مشکل است قوام و پسرانش شیراز را آسوده بگذارند و اتمام حجت شده است یا چاپاری بیایند کار رجوع شود یا بروند خارجه.

وکیل الرعایا- هر وقت عرض شده که فتنه شیراز هم از طهران است همچو بخیال میآید که باعث وزرای عظام هستند و حال معلوم شد که قوام واولادش هستند اینها آنچه را که همه ساله میگرفتند تا نگیرند خلق رآسوده نخواهند گذارد حال گر چند نفر ازآنجا تبعید شود چه خواهد شد آیا آسمان بزمین میآید.

رئیس- حال گر برای یکنفر دو نفر باشد نمیشود باین عجله اقدام نمود.

حسن علی خان- فرمودید در این خصوص رای گرفته شود آن روزی که وضع مملکت تغییر کرد رای گرفته شد که هر کس بر ضد مشروطیت اقدام کند و باعث فساد باشد باید او را معدوم کرد.

ثقةالاسلام- آن تلگرافی که نظام السلطنه کرده و انجمن نموده است غیر از این است که در این تلگراف است در آن تلگراف اظهار شده که سبب این اشخاص هستند که در مسجد نو نشسته اند حالا ما لیس بعلقراعلت قرار داده اند چرا آن را تحقیق نمیکنید.

وکیل الرعایا- بحمدالله که معلوم شد علت کیست.

رئیس- رای هر کسی آزاد است آقایان وکلای شیراز بهتر مسبوقند بحال شیراز.

آقا سید محمد جعفر- روزی که تلگراف کان فیروز آمد چرا اقدام نکردید بدیهی است اقدام نشد فساد بیشتر خواهد شد.

آقا شیخ حسین- اینکه فرمودید جواب آقای رئیس نیست و این تلگراف آمده است که اسباب فتنه قوام و پسرانش هستند.

آقا سید محمد جعفر- هر دو طرف حرف راست را نمیگویند.

آقا شیخ حسین- در هر شهریکه آشوبی میشود تمام مجلس داد میزنند که وزیر داخله امنیت بدهد حالا عقیده بنده این است که باید امنیت آنجا را خواست ولو به تبعید چند نفر از محترمین هم باشد باید کرد حال اگر بیرون کردند دیگر گفته نشود که فساد شد مقصود این است که امنیت مملکت را باو رجوع کرده اید باید مملکت را امن کند نباید گفته شود که فلان کار را کرده.

حاج محتشم السلطنه- این طوری که میفرمایید تحمل امری فوق الطاقه است. وزیر داخله باید اسبابش جمع باشد تا او امن کند همه میدانید وضع مملکت خراب است با اینحال باید باتفاق رفع فساد شود امروز نظام السلطنه چنین رای داد که قوام این طور بود لابد این مفسده از هر دو طرف است همان طوری که آقای آقا سید محمد جعفر فرمودند پس باید مجلس بوزراء اتفاق نماید که اگر محظوری رخ دهد اسباب ملامت نشود.

رئیس- باید وزرا رایی که در اینخصوص میدهند پیشنهاد مجلس نمایند مجلس هم همراهی خواهد کرد مجلس در این موارد رای نمیدهد.

محتشم السلطنه- بلی اشخاصی که از حال مملکت اطلاع دارند ارائه طریق نمایند و اینکه این رای را حاکم محل گفته است حال هر دو طرف را باید ملاحظه کرد که کدام یك مقرون بصلاح است.

وزیر امور خارجه- کمیسیون تشکیل میشود که معلوم گردد تقصیر از کدام طرف است چون بسلطان عثمانی اشتباه شده و حکم سلطان هم همین است وتلگراف هم آمده است حاضر است باید در انجمن مخصوص قرائت شود.

صدیق حضرت- این کمیسیون در کجاست دول واسطه هم هستند یا خیر؟

وزیر امور خارجه- بلی در موصل است.

دکتر ولی الله خان- خیر امروز را از سرحد دارید عثمانیها قدری تخطی در سردشت کرده اند و شش عراده توپ باستمداد خواسته اند.

وزیر امور خارجه- این خبر با این تلگراف که داریم گویا بی اصل باشد اگر هم خیالی داشته اند موقوف شده است.

محتشم السلطنه- این خبر از کجاست که هنوز بوزارتخانه داخله نیامده است.

مستشارالدوله- جناب وزیر امور خارجه فرمودند که بسلطان عثمانی اشتباه کرده اند که ایرانیها تخطی کرده اند اولا سلطان عثمانی حالش معلوم است که از تمام حالات مملکت خود بااطلاع است گذشته مملکت عثمانی مستبده است و ممکن نیست بدون اطلاع سلطان یکنفر یکقدم بردارد تمام کارها بدستورالعمل بابعالی است و بابعالی هم بدون امرو اجازه سلطان هیچ اقدامی نمیکند پس معلوم میشود اینکار تا یك ماه همینطور خواهد ماند.

وزیر امور خارجه- تا این کاغذها خوانده نشود این رای معلوم نمیشود.

حاج محتشم السلطنه- در خصوص شیراز رای داده نشد.

ثقةالاسلام- خودشان تحقیق نمایند لابد از ما بهتر میدانند.

آقا شیخ یوسف- کمیسیونی از مجلس تشکیل میدهیم جمعی از علما را میخواهیم که با نظام السلطنه حاضر شده مخابره نمایند تحقیق میکنیم و اطلاع میدهیم (گفتند اینکار مجلس نیست).

وکیل التجار- مدتی از فارس از قوام وکسانش شکایت داشتند حال حکومت هم تصدیق مینماید در اینصورت محتاج نیست بمجلس اظهار شود هر طور وزارت داخله صلاح میدانند اصلاح نمایند.

حاج محتشم السلطنه- حال امروز غیر از آنروز است حالا چند تیره شده اند و باید از روی بصیرت اقدام شود واز تلگراف حکومت شیراز هم معلوم میشود این رایی که آقا شیخ یوسف گفتند خوب است حضورا تحقیق شود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- خوب است در صورتیکه مسئولیت با مجلس نباشد.

آقا شیخ یوسف- بنده این آشوب را از تغییر بر جهت حکومت میدانم که از سابق مستبدین این طریق را پیش گرفته بدسیسه های مختلف اغتشاش کرده که حکومت جدید نتواند حکومت نماید.

آقا سید حسین- گویا رای آن روزی مجلس فراموش شد که گفته شد چند نفر مفسد بهر لباسی که هست تبعید شوند گویا اتفاق آرا بود حالا نتیجه بگیرید.

محتشم السلطنه- این هم بد رایی نیست.

(جمعی گفتند نمیشود.)

آقا سید محمد جعفر- میخواهم یك حرف حقیقت بی پرده و بی واهمه بزنم. حال شیراز این است از بدو ورود قوام الملك مخالف با مشروطیت بود مادامیکه نیامده بود اولادش کمال سلوك را با مردم داشتند وقتی که خودش آمد بنای مفسده را گذارد یك انجمن ایالتی که در آنجا انجمن ملی میگویند منعقد شد جمعی از علما و غیره مشغول کار بودند ولی کار پیش نمیرفت بعد عده پیدا شده انجمنی تشکیل دادند بجهة حفظ این انجمن بعد از آن تمام طبقات آمده داخل شدند چون قوام با مشروطیت همراه نبود جمعی از کسبه را فرستاده که بر ضد مشروطیت حرف بزنند چون اغلبیت نداشتند نتیجه نبخشیده اصرار در حرکت وکلا داشتند پس از حرکت منتظر یك فسادی بودیم این بود اصفهان رسیدیم صدا بلند شد اگرچه مقصدشان صحیح بود ولی از روی غرض بود تا کاری کردند که همه با آنها متفق شدند قوام و پسرانش را بیرون کردند بعد از آن اشخاص متعرضین انجمن اسلامی چند نفر حکام تولید شد بطوریکه اشخاصیکه در مسجد نو متحصن بودند و با قوام همراهی کرده بودند آنها را توهین کردند صولت الدوله که انجمن از او همراهی کرده بود دهات قوام را چاپید این طرف ظالم آن طرف ظالم رعیت بیچاره بواسطه طرفیت قوام با صولت الدوله پای مال شدند و مکرر گفته شد جلوگیری نمایید که مبادا فتنه زیاد شود شاید اینها هم باطنا محرك باشند نظام السلطنه هم وارد شده شرایط استقلال از برای او فراهم نیست ایلخانی بواسطه غرض با قوام خانه رعیت را سوزانید شکایت از متعرضین انجمن اسلامی است.

وکیل الرعایا- از فرمایشات آقا معلوم میشود هر مطلبی یك اولی دارد ویك آخری عمده سبب را باید بدست آورد عقیده بنده این است چیزی که گناه اغنیا را میبخشد آن موقوف شود از فقرا لااقل سه هزار حبس هستند اینها را هم حبس نمایند و بعد مشغول تحقیقات شوید.

حج محتشم السلطنه- صحیح است ولی این رای نباید از مجلس داده شود.

آقا سید محمد جعفر- این ملك مغشوش است نظام السلطنه حاکم بااقتداری است اگر او نتواند دیگری هم نخواهد توانست مالیات را نمیتواند وصول نمایند تجار غدغن کرده اند که مال التجاره حمل نشود.

رئیس- تمام تلگرافات بوزارت داخله فرستاده میشود علاج هم همین است که مذاکره شد.

آقا سید محمد جعفر- غرض این است این مملکتی که اهمیتش بیشتر است زیادتر زیر بار ظلم است باید زودتر اقدام شود.

مقبل لشکر- نظام السلطنه که بحکومت شیراز معین شده آیا بامضاء مجلس بوده یا نبوده لابد هر چه تصویب کند از هر دو طرف پذیرفته است خوب است تقویت شود هر چه صلاح است اقدام نماید.

آقا میرزا حسین شهیدی- آیا تمام وکلا میدانند که تمام ولایات مغشوش است و هر کسی از طرفی از ولایات خود حرف میزنند علاجی بفرمایید که عموم ولایات منظم شود.

آقا سید حسین- خوب است قراری از برای تمام ولایات گذاشته شود و آن این است که عرض مینمایم که لابد در هر ولایتی چند نفر مفسد دارد آنها را باید رفع نمود.

محتشم السلطنه- این رای صحیح نیست اگر بخواهید تمام مفدسین را دفع نمایید کسی باقی نمیماند شما باید جلوگیری نمایید که فساد نکنند امروزه میباید برای آنها لجام درست کرد بدیهی است وقتی که لجام برداشته شد البته همه مفسد میشوند لجام هم قوه مجریه و مالیه است.

آقا سید حسین- در شیراز معلوم شد 4 نفر مفسدند در بروجرد معلوم شد یکنفر است هر وقت مجلس بخواهد بکارهای خودش رسیدگی نماید از اطراف تلگراف میرسد نمیگذارند حال از امشب قرار بگذارید یا دراین خصوصها گفتگو نکنید و مشغول نظامنامه باشید یا جداً در صدد اصلاح برآیید.

آقا شیخ یوسف- هر دولتی که با دولتی طرف میشود قوای استعدادیه ندارد لابد باقدامات پولتیکی اقدام مینماید امروزه یك اندازه قوای داخلی ضعیف شده پس باید با اقدام پولتیکی جلوگیری شود همان قسم که عرض کردم چند نفر از علما که در مسجد نو بودند و چند نفر از آنهاییکه در تلگرافخانه بودند بتلگرافخانه بخواهید تا مطلب تحقیق شود.

احتشام الاطبا- لایحه که نتیجه پریروز بود ارائه نشد.

رئیس- بلی باید آن لایحه خوانده شود که برویم آن انجمن را معین نماییم (لایحه که باید در حضور همایونی قرائت شود. آقای حاج سید نصرالله قرائت کردند عموم وکلا تحسین گفته و تصویب کردند).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 133

جلسه: 133

مذاکرات روز پنجشنبه 5 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 3 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقا سید محمد جعفر- نیم ساعت بیشتر این مردم مرا معطل نموده مطالبه حقوق خود را کردند منجمله اهالی ساوه تشکیاتی اظهار داشتند و همچنین جمعی مطالبه قانون اساسی را میکنند برخی مطالبه قانون وزارت عدلیه را میکنند و پاره قانون وزارت داخله را میخواهند ما تاکنون هیچ امری را از برای آنها صورت نداده ایم که بواسطه آن آنها را ساکت کنیم نه امنیت بلاد را داده یم بمایحتاج معاش آنها سهولت داده ایم اوقات ما نه فقط مصروف امور جزئیه میشود متظلمین کرمانشاه در اینجا تشکیاتی میکنند اگر باین ترتیب اوقات ما بی نتیجه بماند میترسم وقتی هجوم بیاورند و کار را بر ما تنگ بگیرند.

آقا ملاحسن وارث- امنیت بلاد با وزراست با مجلس نیست.

رئیس- باز همان مذاکرات سابق مطرح میشود پس اگر مردم قانون میخواهند بی درنگ شروع کنید بخواندن قانون این اندازه اوقات مجلس را که صرف مطالب متفرقه میکنید قانون بخواهید تا تمام شود.

آقا سیدمحمد تقی- مطلبی را میخواستم اظهار کنم.

مخبرالملك- قرار شد مطبی که خارج از خواندن قانون باشد مطرح نشود.

آقا سید محمدتقی- اینمطلبی را که بنده میخواهم اظهار کنم خارج از این ترتیب نیست.

مخبرالملك- مطلبی که مطرح میشود باید لااقل 15 نفر در آن متفق باشند.

آقا سید محمد تقی- بنده نخواستم لایحه اظهار کنم که اتفاق پانزده نفر شرط باشد نطق آزاد است.

آقا شیخ حسین- ما باید دو ساعت وقت خودمان را صرف قانون کنیم بعد از آن هر کس هر مطلبی دارد اظهار نماید.

رئیس- هر مطلبی باید قبل از وقت روی کاغذ بیاید تا من ببینم شاید مطلبی که شما حالا میخواهید عنوان بکنید شکایت از اظهارات مردم باشد اینمطالب را نباید تعاقب کرد مجلس باید بکار خود بپردازد.

مردم باید بدانند که این اساس بجهت شکایت است هر کس مطلبی دارد باید بنویسد واظهار کند.

آقا سید حسین- کلیة از امروز باید دو ساعت اول وقت مجلس صرف قرائت قانون شود مگر در صورتی که امر فوری بمجلس راجع شود (بالاخره در اینباب خیلی مذاکرات بمیان آمد و شروع شد بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد بعداز قرائت چند ماده).

آقا سید حسن تقی زاده- سابق درخصوص فرستادن مامور جهت ولایات برای انجمن ایالتی مذاکره زیاد شد و رای گرفته شد ولی فقط همانصرف رای شد ولایات هم بهمانترتیب باقی ماند لابد اینرأی بملاحظه دارای فایده بود که مردم خودسر انجمن ایالتی اقدامی ننمایند تولید فتنه شود جهة اینکه تا حال مامور نرفته است چیست فقط بگیلان رفت در صورتیکه بهمه جا بنا بود برود خصوص آذربایجان.

وکیل الرعایا- تاکنون در این خصوص مذاکره زیاد شده و فقط نتیجه همان شد که بوزارت داخله یادآوری شود.

رئیس- قرار بود امروز یك کمیسیونی مدعی العمومی تشکیل شود که کمتر این مطالب بمجلس وارد شود و نیز کمیسیونی تشکیل شود جهة مداقه ورسیدگی تلگرافات وغیره که فوری است در خارجه شنیده اید که مدعی العمومی هست حالا در اینجا مثلا جنایتی اتفاق افتاد یا متظلمی هست و یا طرف حاضر نیست لابد یك کسی لازم است که از جانب آنها وکالت نماید.

حاج امام جمعه- اینهاییکه مدعی العمومی هستند در این جا چه کردند که از برای مدعی العمومی دیگر چاره بکنیم من ملاحظه مینمایم مشروطه در تمام ممالك عالم مفید فوائد زیاد است در اینجا نتیجه نبخشیده اسباب هرج و مرج شده است یکی اینکه فتح باب رشوه و یکی از میان رفتن مجازات شده است.

رئیس- مهعذا غرض اینست که مدعی العمومی در خارجه کارش این است ولی اینجا این هیئت از برای این معین میشود که چون کسی محل اعتمادی ندارد او را بهر جایی که لازم است برده احقاق حق نماید.

مستشارالدوله- ترتیب مدعی العموم در خارجه از لوازم عدلیه است وقتی که عدلیه صحیح تأسیس شد آنهم بالطبیعه صحیح خواهد شد حالا میخواهیم این هیئت را در خارج از عدلیه تأسیس کنیم چون اسباب جمع نیست بیشتر اسباب زحمت خواهد شد.

محقق الدوله- مسئله که مستشارالدوله فرمودند صححی بود عقیده بنده این است که اگر مجلس اقدامی کند که بعضی موانع پیشرفت کار از قبیل واسطه و غیره برداشته شود بهتر است.

آقا شیخ حسین- این مدعی العمومی که گفته شد درست معنی آن فهمیده نشد اینطور که معنی کرده شد که اگر در بیابان کسی کشته شود و ورثه نداشته باشد شرع ما معین کرده که مدعی از طرف او در زمان ظهور امام است و درزمان غیبت نایب عام امام است در این صورت مدعی العموم دیگر نداریم.

رئیس- مقصود شما صحیح است که درزمان ظهور با امام عصر و در زمان غیبت با نایب امام است ولی ما هم میگوییم همین مدعی العمومیکه معین میشود بتصویب حکام شرع خواهد بود.

آقا سید حسن تقی زاده- حالا غیر از تظلمات شخصیکه دراین مجلس آمده وماندە و مطالب دیگر که قریب بپانصد فقره است اینطور شکایات را در جاهای دیگر خیلی اهمیت نمیدهند در اینجا اگر بشماریم قریب بپنجاه رسیده است از قبیل تظلمات فوج سیلاخور و متظلمین کرمانشاه و غیره که همه مختل مانده بقول آقای مخبرالملك که یك روزی گفتند یك انجمنی تشکیل شود که هر وقت این مطالب بمجلس وارد شود بلافاصله تحقیق نموده بهر جایی که راجع است رجوع نمایند این کمیسیون عرایض نمیتواند باین عرایض عمومی برسد ما هم هر یك بگردن یکدیگر میاندازیم پس باید لااقل رجوع کنیم بجایکه بعرایض آنها رسیدگی شود وهر چند ماه که میمانند واز پا می افتند لااقل درآنجا باشند همچنین یك کمیسیون لازم است که بتلگرافات و لوایح رسیدگی نموده هر چه راجع است بمجلس رجوع شود و هر چه بجاهای دیگر راجع است بمحل دیگر رجوع شود.

رئیس- این فرمایش تقی زاده صحیح است که باید دو هیئت تشکیل شود هر یك مرکب از 6 نفر یکی برای رسیدگی بعرایض عمومی یکی هم برای عرایض فوری که وارد مجلس میشود تا وقت مجلس ضایع نشود.

حاج امام جمعه- امر سیم که لازم است تقویم عدلیه است زیرا که امروز اکثر امورات راجع بعدلیه است.

رئیس- بنده هم میخواستم این سیمی را بگویم باید یك کمیسیون از آقایان وکلا معین شده وآقایان لطف فرموده بنظامنامه عدیه رسیدگی شده که تا این نظامنامه وزارتداخله تمام میشود آن نظامنامه از کمیسیون خارج شود و چاپ نمایند بمجلس بیاید و بگذرد.

حاج امام جمعه- از شما که رئیس هستید استدعا مینمایم که روزنامه مجلس اول ملاحظه شود بعد چاپ شود آنروز که وزیر علوم اینجا بود و گفتگو در وقعه ارومی بمیان آمد در مقام الزام گفتم بوزیر علوم در مدت پانزده روز لااقل پنجاه سوار میتوانستید آنجا روانه نمایید در روزنامه درج شده که پنجاه هزار این را همه میداند که درمملکت ایران ابدا ممکن نیست در مدت پانزده روز پنجاه هزار جمع آوری شود خوب است دقت شود که اینگونه اشتباهات واقع نشود بلی اینمسئله اشتباه شده است.

آقا سید حسین- روز شنبه که گفتگو از یحیی میرزا بمیان آمد من گفتم وقتیکه آمدم شنیدم گفتند که یکصدو پنجاه تومان پول بانجمن خیریه محمدیه برده اند و آنها قبول نکرده اند این را خوب است تحقیق نمایید در روزنامه طور دیگر نوشته شد خوبست اینطور که میگویم اخطار کنند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- آیا از شرایط مشروطه این است که اگر کسی بخواهد بخانه اش برود باید بلوی کنند و نگذارند شاهزاده ظل السلطان از شاه از مجلس اجازه گرفته که برود ممانعت کردن از رفتن او موافق کدام قانون است؟

آقا میرزا هادی- آخر مردم اطمینان ندارند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- ظل السلطان را برای حکومت تبریزمعین کردند وزارت جنگ را هم تکلیف کردند قبول نکرد مرخصی گرفته که سه ماهه برود سرکشی باملاك خود کرده مراجعت نماید.

حاج محمد تقی- مجلس که اجازه داده است اگر مردم فساد کنند ربطی بمجلس ندارد. در اینموقع لایحه از ظل السلطان که بمجلس تقدیم داشته بودند آقا سیدمحمد تقی قرائت کرد که خلاصه آن قریب باینمضمون بود.

مملکت ما مشروطه شده است ولی یکی باید لگدکوب استبداد شود و یکی متنعم بنعمت مشروطیت بعد از آنکه اظهارات خود را درخصوص رفتن باصفهان از بابت سرکشی از خانه واملاك خود بتوسط مثل جناب وزیر علوم شخصی نمودم و مجلس رای داد جمعی رد مینمایند بچه ملاحظه اگر جناب رئیس ووکلا محترم راضی باین ترتیب اند چه ضرر دارد اگر نایب السلطنه و ظل السلطان يك وقتی بحکم مجلس عزل میشود خوب است اما اگر يك موقع دیگر باز بحکم مجلس کاری باینها رجوع شود آنوقت باید جمعی شورش کنند اگر صلاح میدانند این لایحه مرا در مجلس قرائت نمایند.

آقا میرزا محمود خوانساری- بدیهی است امروز ما مثل ظل السلطان شاهزاده بزرگی نداریم و چند ماموریت عمده تاکنون از طرف دولت رجوع شده قبول نکرده اند بجهة جمع نبودن حواس واسباب کار و مخصوصا فرموده بودند میخواهم بروم باصفهان فقط برای سرکشی از خانه و علاقجات خود وچندماه دیگر عودت نموده برای خدمت به ملت حاضرم حال در این صورت صحیح نیست که اینطور رفتار شود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- جمعی در اینجا بلوی کرده اند و جمعی هم در اصلهان و هیچ معفوم نیست که این حرکات برای چیست واز کی است.

آقا سید محمد تقی- فرمایشات حجة الاسلام صحیح است ولی وکلای محترم اصفهان هم باید به ترتیب صحیح و ملایمت رفتار نمایند و اینکه گفته شد این اشخاص محرك دارند اگر وکلای اصفهان تحریك نموده اند که خیانت است و البته وکلا محترم منزه از این گونه آلایش بوده ومحرك نیستند پس اگر در آنجا اغتشاشی است باید بمجلس اظهار دارند که بطور صحیح رفع آن بشود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- این اغتشاش اصفهان ابدا ربطی بشاهزاده وغیره ندارد بلکه اغتشاش آنجا بواسطه ملاعلی بابای مازندرانی شده که از اینجا از جانب شیخ رفته است اصفهان و خواسته در آنجا هم مثل زاویه مقدسه حضرت عبدالعظیم فتنه برپا کند و مجاهدین آنجا جلوگیری نموده اند و ابدا این اغتشاشات اصفهان ربط برفتن شاهزاده ظل السلطان ندارد واین اشخاص فقط برای تحصیل اطمینان بمجلس آمده بودند.

آقا سید محمد تقی- باید اهالی اصفهان بدانند که حضرت والا ظل السلطان اگر خدای نخواسته قصد اغتشاش داشته باشند البته در غیاب خودشان بهتر میتوانند موجبات آنرا فراهم کنند چون قصد شاهزاده این نیست مسلما اگردر اصفهان اغتشاش هم باشد همه قسم در اطفاء آن مساعی جمیله مبذول خواهند داشت که نام نیك خود را در جراید بخیرخواهی نشر دهند.

آقا سید حسین- عمده علت اغتشاش ولایات بواسطه روزنامه ایست که از حضرت عبدالعظیم منتشر میشود و مردم هم ملتفت نیستند و چه نسبتها که در آن بمجلس و وکلا داده میشود باید از این جلوگیری شده و توقیف شود.

حسام الاسلام- گمان ندارم در این تازگیها غیر از تلگرافی که بمحمره از حضرت عبدالعظیم شد بجای دیگر تلگرافی کرده باشند.

آقا سیدمحمد تقی- بدیهی است که باید در این خصوصها مذاکره بشود ولی تکلیف مجلس و وکلا معین نشد و حالا هم وقت تنگ است وآخر وقت مجلس است ما وکلا اینجا جمع شده ایم بجهت وضع قوانین وزارتخانها که مملکت هرج و مرج نشود و مکرر هم گفته ام و نوشته ام باز هم خواهم گفت و نوشت پس خوبست مجلس بوظیفه خود عمل نموده و جناب رئیس وقتی را در صبح یا در عصر معین نمایند که لااقل سه ساعتی از قوانینی که حاضر است خوانده شود.

رئیس- در سه ساعتی حاضر شوند منهم حاضرم.

آقا سید محمد تقی- باز هم عرض مینماییم که جناب رئیس مدت را سه ساعت تعیین فرمودند ونه ابتدای آن معین است و نه انتهای آن پس اگر یك هیئتی از وکلا حاضر شدند که کافی بجهت خواندن قوانین نشد آن وقت تکلیف چیست؟

رئیس- در ساعت سه بغروب مانده عموم وکلا حاضر شوند که درساعت دو بغروب مانده مجلس رسما منعقد شود.

حاجی محمد ابراهیم- اینها ثمر ندارد باید ده پانزده روز متوالیاً نشست واین قوانین را خواندو تمام کرد.

دکتر ولی الله خان- فرمودید قانون وزارت عدلیه حاضر است و این نظامنامه هم که فعلا قرائت میشود متعلق بوزارت داخله است و قریب به پانصد و پنجاه ماده است این که فرمودید در ساعت سه بغروب مانده وکلاء محترم حاضر شوند باز کفایت نخواهد کرد مکرر عرض کرده ام میدانید که دارالشوری وقت ندارد هر وقت هر زمان هر قدر کار شد باید از روی کار وقت معین شود در این صورت خوبست هم صبح مجلس منعقد شود و هم عصر.

رئیس- با این شدت هم زورآور نشوید که کار عقب می افتد در هیچ پارلمانی دوازده ساعت وقت معین نشده است وضع و خواندن قوانین کار دماغی و تفکری است و ممکن نیست از سه ساعت بیشتر کار کرد در همین ساعت سه بغروب مانده که تعیین شد حاضر شوند خیلی خیلی خوبست و کار هم پیشرفت مینماید.

حاجی میرزا علی آقا- خوب است قرار بگذارید که روزهای تعطیل هم مجس منعقد شود.

رئیس- اگر همین چهار روز را در ساعت مقرره وکلاء محترم حاضر شوند کفایت است و خیلی هم کار پیشرفت میکند.

آقا میرزا محمود- آیا باید این قوانین بجهت امسال هم بدرد بخورد یا نه؟

رئیس- وقت مجلس هیچ زمان تمام نمیشود زیرا که مجلس همه اوقات کار دارد طوری نیست که بده روز یا یکماه یا دو ماه یا یکسال دو سال تمام شود و در هیچ جا هم پارلمان هیجده ساعت کار نمیکند و مقصود من این است که مستمرا باید کار کرد نه اینکه زورآور شوید بطوریکه یکدفعه کار عقب بیفتد.

حسام الاسلام- امروز یك جزء از این نظامنامه وزارت داخله که معلق بتکالیف حکام است لازم است نه پانصد و پنجاه فصل واین نظامنامه را تا ده سال دیگر هم حکام ما درست ملتفت نخواهند شد و مترجم و معاون لازم دارند پس خوب است آنچه فعلا لازم است مجری و تصویب شود.

آقا سید حسن تقی زاده- باز از مطلب خارج شدیم خوب است بموجب نظامنامه عمل نماییم در این وقتیکه تعیین شد آقایان بعده که کفایت قرائت نظامنامه وطرح مسئله بدهد حاضر نشوند خوب است آن فصل نظامنامه داخلی را که مقدر است تا دو ثلث از وکلا حاضر نشوند مجلس رسما مشغول مذاکره نمیشود فسخ نموده قراربگذاریم اگر کمتر از این هم حاضر شدند مجلس مشغول کار شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- بدیهی است وکلا محترم ولایات حاضر میشوند ولی وکلای اینجا هر گاه در سر ساعت دو که زنگ زده شده حاضر نشدند حاضر و غایب نمایند و بموکلین آنها اظهار داشته شکایت کنند.

رئیس- نتیجه که از این مذاکرات گرفته شد این است که من در ساعت دو بغروب مانده در مجلس نشسته و زنگ افتتاح مجلس را میزنیم و باید آقایان وکلا هم حاضر شوند. (مجلس ختم گردید).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 134

جلسه: 134

مذاکرات روز شنبه 7 شهر رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- قرار شده بود که روزهای شنبه ورقه حاضر و غایب خوانده شود خوبست بخوانند.

صدر نطنزی- پریروز قرار شد که دو ساعت بغروب مانده وکلا حاضر باشند حال یك و بیست دقیقه است حاضر نشدند.

حاجی محمد تقی- بر فرض ورقه اسامی حاضر وغایب خوانده شد در صورتیکه مجازات در کار نباشد چه فایده دارد.

محقق الدوله- ترتیب مجلس با جناب رئیس است با رای مختلفه نمیشود باید صورت خوانده شود (شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد چند ماده از آن قرائت و تصحیح شد).

محقق الدوله- اگر صلاح بدانید بعضی از لوایح است قرائت شود (لایحه از انجمن اتحادیه اصناف قرائت شد).

حضور مبارك امنای مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه معروض میداریم.

اولا عریضه درخصوص تشکیل بانك ملی و دفع مفاسد واصلاح امور عرضه داشته بودیم بجواب مفتخر نشدیم. ولی بدیهی و مسلم است که انعقاد این مجلس مقدس معظم بجهت رفع ظلم و استبداد و اعمال عدل و انصاف وترویج شریعت غرای محمدیه واصلاح امور مملکت و تخریب بنیان جور و اعتساف بوده وهست.

ما طبقات اصناف و ضعفای مسلمانان قریب دو سال است که درراه این مقاصد که اهم آنها ترویج شرع و عمل نمودن بقران و احکام و اشاعه عدل وانصاف که از صفات حسنه پروردگار وانبیاء و اولیاء تا اماما قائم عجل الله فرجه است هرچه مقدور بوده داده ایم و در صورت وجوب از جان خود مضایقه نخواهیم داشت دراینصورت حاضر نیستیم که اعادی و مخالفین بجهة اغراض نفسانی خود ونایل شدن بمقاصد خودشان هر روزی نسبت به یکی از وکلاء مسلمان متدین ما تهمت و افتراء و سوء ادب و تهدید قتل نمایند یا در بهارستان هتاکی نموده اظهار منع از دخول در مجلس نمایند بجرم اینکه چرا اسم قرآن واحکام قرآن را گفته اید یا آنکه در مصلح مملت اظهار عقیده نموده اید بدرجه که وکلای محترم مسلمانان نتوانند اظهار عقاید خود را بنمایند اگر چنانچه مقداری مفسدین و شورش طلبها بخواهند باین ترتیبات مقاصد خود را اشاعه دهند بر ما مسلمانها واجب و لازم است که بتمام قوای حفظ مقامات شریعت و وکلای مسلمان متدین محترم خود را بنماییم باین جهت لازم شمرده که اولا خدمت رؤسای مجلس عرض کنیم که دفع این مفاسد و رفع این مطالب را بنمایند اگر چنانچه اطفاء این نائره بعهدده دولت یا حجج اسلام یا مجلس است مستدعی میباشیم بهر نحویکه صلاح بدانند دفع و رفع فرمایند واگر چنانچه بعهده ملت است امر واجازه فرمایند تا آنکه ملت بوظیفه خود عمل نموده بیش از این ناموس شریعت و مملکت پاره و مندرس نشود و عموم وکلا مرفه الحال عقاید خود را در اصلاح مفاسد و نوشتن قانون که مخالف شرع نباشد اظهار نمایند.

آقا میرزا طاهر- الحق خوب نوشته اند و تمام اینها درست است.

آقا سید مصطفی- اگر انجمن اصناف جلوگیری ننموده بودند امروز بازار بسته میشد اینها امنیت میخواهند.

حاجی محمدتقی- چه امنیت مگر میخواهند بازار را بچاپند.

آقا میرزا حسین شهیدی- پس خوب است معلوم بشود که مصدر و محرك کیست و جهة بازار بستن چیست.

حاجی محمد تقی- اینها میگویند بعضی از حضرت عبدالعظیم میآیند اغتشاش و فساد میکنند که بازار بسته شود ما منتظریم که وکلا از حضور اعلیحضرت برگردند یایند تکلیف معلوم میشود ما دیگر بیش از این صبر نخواهیم کرد.

آقا سید مصطفی- چطور میشود ساکت باشیم تمام ما مسلمان هستیم چقدر میشود صبر کرد این صحیح استکه در پهلوی مدرسه یونس خان پسره بنشینند و داد بزند که روزنامه تکفیر مجلس.

حاجی محمد ابراهیم- من عرضم با حجج اسلام است اگر خلاف شرعی کردیم بگویند اگر نکردیم چرا اینها اینطور رفتار مینمایند.

حاجی محمدتقی- وکلا برای همین مطلب رفته اند باید صبر کرد تا بیایند.

آقا میرزا سید محمدمجتهد- شیخ پریشب رفته است خدمت شاه و طرف سحر برگشت کسیکه اینطور مطرود ملت است در صورتیکه طرف ملاطفت اعلیحضرت باشد البته آنچه خواهد میکند.

آقا میرزا حسین شهیدی- وکلا بحضور رفته اند اگر مقتضی المرام برگشته اند خیلی خوب والا مردم تکلیف خود را میدانند.

آقا میرزا طاهر- ابدا جواب صحیح صریح داده نخواهد شد جز طفره و تعلل.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- امروزه حکام بیش از سابق ظلم مینمایند پس فایده این مجلس چیست و با این وضع هیچ کار پیش نمیرود.

آقا میرا حسین شهیدی- اینجا جماعتی که متعرض وکلا میشوند بجهت چیست معلوم شود مقصود ملت اینستکه قوتنین میخواهند در این مقصود وکلا بانها متحدند پس این متعرضین هر روز بیك اسم متعرض وکلا میشوند برای چیست (رقیمه حجةالاسلام آقا شیخ عبدالله مازندرانی را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.)

مخفی نیست بر احدیکه در این اعصار تعدیات امراء و حکام وسرکرده ها و اجزاء دولت بحدی طغیان نموده که تمام خلق به تنگ آمدند دیدند جان و مال و عرض ایشان رفته ومیرود برو در آمده بالاتفاق گفتند ما دولت مشروطه میخواهیم حتی آنهاییکه الان طریقه نفاق رفتار میکنند و آنچه بما ابلاغ نموده و نوشته اند از معنی مشروطیت اینکه ارباب عقولی منتخب شوند برای حفظ حدودو ضبط حقوق دولت و رعیت که حدود کردار و رفتار دولت با رعیت چه باشد و حقوق دولت را که باید رعیت ادا نماید حقا و یا باطلا چه باشد تاهر یك حدود خود رادانسته و بنظر وتصدیق اهل مجلس که عبارت از آن عقول منتبخه است رفتار نمایند اگر ظلم باشد محدود باشد تا بتوانند تحمل نمایند نه مثل خروس جنگی همین که بر طرف مقابل خود غالب شد متصلا با منقار سر او را میکوبد هر چه خون بیاید و سر خود را زیر پر و بال ظالم خود پنهان کند والتجا بیاورد دست از کوبیدن سر او برنمیدارد وهیچ حدی ندارد که ملاحظه آن حد بشود چون حیوان است ودر این زمان از قرار مسموع حال ولاة و حکام همینطور است که سبعیت پیدا کرده از شعار انسانیت بیرون رفتند و کسی بفریاد مظلوم نمیرسد اما اعلیحضرت اقدس شهریاری دام ملکه که دسترس بان ذات اقدس ندارند و اما غیر آن وجود مبارك یا ضعیف وغیر قادرند بر دفع و یا قادرند ولکن شریك الصناعة هستند بآن ظلم و بدیهی است که این مطلب دخلی و ربطی به مخالفت دین و مذهب ندارد نخواستند دین و مذهب مردم مشروطه باشد یا مطلق ولکن به تحریك جمله از مفسدین و ظالمین که عادت نمودند بظلم وجور چون عمروبن عاص که بمکر وحیله او مصاحف بر سر نیزه شده تا دست از حق بردارند بعضی را واداشته که لوایح مشتمل بر کفر وزندقه والحاد بالنسبه خود به مجلس محترم نوشته و اشاعه دهد تا باین مکر وحیله مجلس محترم که وضع آن بر رفع ظلم و ستم است در نظر مبارك اعلیحضرت پادشاه اسلام وعلما اعلام و متدینین از عوام موهون شود واو بقصد باطل خود نایل شود و یمکرون ویمکرالله والله خیرالماکرین.

حرره الاحقر عبدالله المازندرانی.

وکیل التجار- کلام الملوك ملوك الکلام (رقیمه دیگر از حجةالاسلام معظم الیه که به آقا شیخ محمد تقی سلمه الله تعالی نوشته بودند قرائت شد.)

عرض میشود رقیمه محترمه زیارت شد از اطلاع بر صحت مزاج شرافت امتزاج جنابعالی خوش وقت و مسرور گشته از حال این ضعیف مستفسر شدند بحمدالله تعالی حیوة مستعار باقی وعمر بدعای آن نخبةالاحباب و عموم مؤمنین مصروف است در این روزها ملالت خاطر بسیار و پریشانی حواس بیشمار چون از تلگرافات متعدده ظاهر شد که جماعتی از اهل علم بملاحظه تعینات خود و یا بتحریك بعضی از مستبدین علم مخالفت برافراشته وزاویه حضرت عبدالعظیم را محل اعتکاف ساخته فریاد وا دیناه و واسلاماه بلند

مینمایند زعما منهم خوب الفتنه الافی الفتنه سقطوا بتلبیس اینکه حفظ دین و ترویج شریعت حضرت سیدالمرسلین صلی الله علیه و آله مینمایند با اینکه جان و مال و عرض مسلمانان را در معرض تلف درمیآورند و انعقاد مجلس شورای ملی که بجهة اصلاح حال عموم رعیت و نظم امور دولت و فواید آن عاید بعموم اهل ملت است و بجهة ضبط و تحدید ظلم و تعدیات ولاة و حکام وامراء که خارج از قوت وطاقت و تحمل خلق بوده شده بدون استلزام خروج از حدود شریعت مطهره سعی در اجراء و همراهی در قرار واستدامه چنین مجلس راجع بلکه لازم است چون از مراتب نهی از منکر است و بنای تخریب و مخالف آن در حد مخالفت با صاحب شریعت است مع ذلك این حضرات نسبت مکر و حیل عمر و عاص صفتان این زمان را تعبیه اذهان خود نموده اظهار مخالفت مینمایند و یحسبون انهم یحسنون صنعا زیاده زحمت نمیدهد ایام اقادت مستدام

والسلام علیکم و رحمةالله.

حرره عبدالله المازندرانی.

عموم اظهار تشکر وامتنان از آن وجود مقدس نمودند (لایحه از جناب آقا سید محمد تقی وکیل محترم قرائت شد).

بسم الله الرحمن الرحیم.

غرض از اقدامات وافیه واهتمامات کافیه حضرات حجج اسلام وعلمای اعلام مد ظلالهم علی مفارق الانام و تحمل مشاق کثیره و مهاجرت آنها بزوایای مقدسات و اماکن مشرفه و زحمات و صدمات عموم مسلمین و متدینین مذهب حقه جعفریه اثنی عشریه در این مدت جز از برای حفظ بیمه اسلام و اجرا احکام شریعت حضرت خیرالانام علیه صلوات الله الملك العلام و انبساط عدل و انصاف و انسداد ابواب جور و اعتساف در کلیه بلاد اطراف مملکت ایران صانها من العدتان چیز دیگر نبود وچون در دولت مستبده و سلطنت مستقله اجرا قوانین عدلیه و احکام الهیه بواسطه خودسری حکام وظلم ظلام کمال صعوبت را داشت لذا دامن همت بر کمر غیرت زدند تا بتاییدات الیه و توجهات باطنیه حضرت اقدس حجة عصر ارواح العالمین فداء و حسن نیت شاهنشاه مغفورالیه الله حلل النور و مساعدت اعلیحضرت اقدس شاهنشاه جوان جوانبخت ایدالله ایام دولته دولت مستبده را بدولت مقننه و سلطنت مستقله را بسلطنت مشروطه مبدل کردند که لازمه دولت مشروطه داشتن مجلس شورای ملی است وغرض از مجلس شورای ملی این است که عموم اهالی مملکت عده از مردمان عاقل دانشمند و متدینین هوشمند را بسمت نمایندگی از طرف خودشان منتخب نموده بعضویت آن محل بفرستند که بمقتضای عصر و زمان هر یك از آنها با کمال آزادی عقیده خودشان را در اصلاح حال و حفظ حدود و ثغور و جلب منفعت و دفع مضرت و موجبات ترقی ملك و ازدیاد ثروت و مکنت و طریقه تامین و ترفیه و آسایش عموم ملت اظهار و درآن محل مطرح مذاکره و مشاوره نمایند تا باکثریت آراء رد یا قبول شود و در این مملکت که مملکت اسلامی است در مجلس شورای ملی آن نیز باید عقیده و رأی آزاد باشد بآنمعنی آزادی که از شریعت مطهره رسیده است و هم بمقتضای مذهب قوانینی باید عرفا وضع شود که حدود دولت را محدود و وزرا را مسئول سازد تا عوارض ومایاتی که از اهالی این مملکت اخذ میشود بدون اجحاف و تعدی باحدی بموجب قانون مأخوذ و بنحو صحت بدون حیف ومیل قانونا در مملکت مصروف گردد و هم بتعیین قوانین حدود وزرا را معین و اداراتشان را منظم سازند که بواسطه آن قوانین احکام مقدسه اسلام و قوانین شرع حضرت سیدالانام علیه الصلوات والسلام در باره عموم ملت من الخواص والعوام بدون ملاحظه نسبت بعالی و دانی ورعایا و راعی سهل الاجرا شود و هم این مجلس باید در حفظ حدود و حقوق فرد فرد اهالی این مملکت و آسایش و راحتی عباد و تامین بلاد و ترویج صناعت و تجارت و زراعت سعی وافی و جهدی کافی بعمل آورد ولی عوض تامین بلاد و ترفیه عباد در هر نقطه از نقاط و هر گوشه از بلاد بواسطه ظلم ظالمین واستبداد مستبدین یا تحریك محرکین فتنه و غوغایی شده که موجب سفك دماء و نهب اموال و هتك اعراض مسلمین گردیده بالبداهه معین است که تمام این اغتشاشات واختلافات برای این است که تاکنون بوظایف خود کمتر عمل فرموده اند و مسلم است که مجلسیان هم تقصیری ندارند بواسطه آنکه اشخاص مستبد و ماحیان عدل و حامیان ظلم و مخربین اساس مشروطیت هر دقیقه و آنی بلطایف الحیل یك نقطه از نقاط مملکت را آشوب و مغشوش کرده پس از اغتشاش و فتنه بشیوه وطنپرستی و مشروطه طلبی و ملت خواهی در عمارت بهارستان بنای داد و فریاد را گذارده اوقات اعضای محترم مجلس را متوجه و مشغول اصلاح آنجا کردند که از جعل قوانین باز بمانند تا باین حیله و تدبیر اذهان مردم را مشوب و پریشان کنند که این مجلس باعث اغتشاش ملك و هرج ومرج مملکت است نه برای اصلاح حال دولت و رعیت وکلای محترم چون این نکته را درك کرده و از خیالات آنها مطلع شدند در مقام جلوگیری از رفتن وضع آنها برآمده بنای تهمت و توهین را بوکلا گذارده که شاید باین وسیله رخنه واخلالی دراین اساس مقدس فراهم شود هر چه گفته شد باید جلوگیری کرد که عاقبتش وخیم است توجهی نفرمودند نمیدانم این چه آزادی است اشخاصیکه باید در اظهار عقیده آنطوریکه شرع تجویز فرموده آزاد باشند مقیدند و کسانیکه باید مقید باشند به نحو اطلاق آزادند گفتن در مجلس بعد از ان بیانات وافیه و عبارت

واضحه که تاکنون هرچه گفتیم و نوشتیم که وظیفه این مجلس وضع قوانین عرفیه سیاسیه مملکتی و قواعد تنظیم دوایر دولتی است کسی توجه

نفرمود خسته شدیم و باز هم تا زمانیکه هستم میگویم در جواب قانون اساسی چه شد گفتن قانون اساسی ما قران است آن هم با آن تقریر و قید حقیقت برای آنکه خواستم برسانم منحصر نیست وظیفه ما بقانون اساسی موجب این همه هتاکی و اهانت و جلوگیری نبود کلمه کفری نگفته ام که با آن همه فتنه و غوغا از من مؤاخذه میکنند بدیهی است که اثبات شیئی نفی ماعدا نمیکند ای شخص محترم حفظت شیئا و غایت عنك اشیاء با اینکه این بنده در این مجلس از تمام اعضای محترم بیشتر سعی و کوشش در تعیین قوانین و وظایف مجلس کرده ام که سند صدق عرض من تمامی نمرات جریده فریده مجلس است این فتنه و غوغا خلاف انسانیت و آدمیت است.

بارها گفته ام و بار دگر میگویم

قانون است که حدود سلطنت را معین میکند. قانون است که اساس مشروطیت را محکم میدارد قانون است که وزرا را مسئول میسازد قانونست که احکام مقدسه اسلام رامجری میدارد قانون است که مملکت را منظم میکند قانون است که اجتماعاتیکه مولد فتنه و دینی و دنیوی است منع و متفرق مینماید قانون است که شرف مردمان را محفوظ میدارد قانون است که اطراف بلاد را امن و اهالی مملکت را آسوده و راحت مینماید صراحة عرض میکنم در مجلس قانون وضع نخواهد شد مگر آنکه نظامنامه داخلی اولا در مجلس مجری و معمول گردد وانگهی قائل این قول بنده بودم چرا باید بطوری آشوب و جلوگیری کنند که اغلب وکلاء محترم با کمال خوف و خفا با جمعیت و قزاق از مجلس بیرون بروند مسلم است که اینها خیالی ندارند جز تخریب مجلس و ضدیت باساس مشروطیت که بحیله وطن پرستی و مشروطه طلبی و تهمت وکلا محترم و اهانت نمایندگان ملت این اساس مقدس را برهم برنند خلاصه بمصداق خیر الکلام ماقل و دل با این ترتیبی که در عمارت بهارستان پیش آمده است از حیث ورود و خروج واظهار رای وعقیده در مجلس بقسمی که شریعت مطهره اجازت فرموده آزادی برای ما نیست و نخواهد بود واگر هم کسی اظهار عقیده در اصلاح حال ملك و ملت بنماید مخالفت با سلیقه آشوب طلبان داشته باشد علاوه بر آنکه در مجلس منهتکش میکنند در صحن بهارستان تهدید بضرب و قتل و نهب اموالش میسازند البته بر اعضاء مجلس عموما و بر حضرت ریاست خصوصا لازم و متحتم است که از برای حفظ مجلس و مجلسیان اینگونه اشخاص را از ورود بهارستان منع کنند تا وکلا ملت بتوانند عقیده خود را در آسایش عباد و تامین بلاد اظهار و همم عالیه خود را بوضع قوانین مصروف سازند واین مطلب با هیچ قانونی منافات ندارد اگر کسی هم از وکیلی خلاف امانت ودیانت و یا خیانتی مشاهده کرد کتبا با امضا بمجلس اظهار کند البته مجلس هم عضو فاسد و خائن را پس از ثبوت و وضوح قبول نخواهد کرد (اقل السادات والطلاب محمد تقی الموسوی الهروی، الا حقراسمعیل بن ابراهیم الموسوی، الاقل محمد طاهر، محمد حسین، معظم الملك، الاقل الجانی میرسید حسن کاشانی، سلام علی ابراهیم، محمد هادی) و چند نفر دیگر از وکلای محترم مجلس مقدس دارالشورای کبرای ملی شیدالله ارکانه بعد از قرائت جمعی گفتند صحیح است.

آقا میرزا حسین شهیدی- این مطلب را جعی نوشته اند جواب میخواهند پریشب نمیگذاشتند ما برویم.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- اینها سه دسته اند یك دسته از طرف حضرت عبدالعظیمها هستند و یك دسته دیگر هم از فریمان ودسته از جای دیگر خوب است اینها را راه ندهند.

(جمعی جواب لایحه اصناف را خواستند).

آقا میرزا حسین شهیدی- هیئتی که بحضور رفته اند برگردند تکلیف معلوم خواهد شد.

احسن الدوله- این همه لایحه که خوانده شد مقصود این است که امنیت نیست حال میگویند که دربهارستان هم بسته شود آیا ببینیم آنوقت برای خود ما امنیت هست در خارج یا نه پس تکلیف همه را معین کنید.

(تلگرافی از کرمان قریب باین مضمون قرائت شد حضور مجلس مقدس باعتقاد بنده عرض خلاف بمجلس نمودن دشمنی با امام 4 است احضار نصرةالدوله باقی بودن مالیات و با این اغتشاش آن سامان مقرون به صلاح نیست این جوان بعد از رقتن فرمانفرما به طوری جذب قانون کرده و باب حلم رامفتوح نموده حامی مجلس و هوا خواه مشروطیت است وزیر ایشان هم شخصی نجیب اگر ایراد شود که علت اینهمه شکایتها چیست عرض میکنم بعد از تبدیل سلطنت مستقله بسلطنت مشروطه حکام فقط محض وصول مالیات میخواهند که بگیرند در این موقع پرداختن مالیات رعیت نباید از حکومت شکوه نمایند و حلم حکومت در این مدت چند نفر را جری ساخته 10 ایالت مشغول وصول مالیات و تنظیم است یکمرتبه تغییر حکومت اسباب خرابی خواهد شد اگر هر کس دیگر باشد تاسه ماه

باید مشغول اصلاح این خرابیهای غیر مترقبه باشد عرض میکنم که اگر حکومت انوشیروان و وزیر او بوذرجمهر باشد باید صرفه وصلاح مملکت منظور گردد (غلامحسین).

آقا میرزاطاهر- عرایض آخر ناسخ مطالب اول است (تلگراف دیگر از کرمان قرائت شد قریب باین مضمون) بیست روز قبل بواسطه تظلمات فوق العاده با وجود اینکه هنوز گندم اطراف شهر نیامده حضرت والا قرار گذاردند یك صد و پنجاه خروار گندم بقیمت نه تومان داده شود امروز آن گندم تمام شده و قیمت گندم خرواری چهارده تومان شده اگر امروز حکومت تغییر کند اسباب هیجان خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- رسیدگی باین لوایح و تلگرافات وظیفه مجلس نبود باید آنها بوزارت داخله رجوع شود هر طور صلاح میدانند رفتار کنند.

حاج امین الضرب- صحیح است ولی باید در باب تلگراف کرمان بواسطه مسئله مالیات مجلس یك ملاحظه منظور دارد.

وکیل التجار- بنده چند نفر آنجا سراغ دارم که ظلم مینمایند خوب است تغییر در پیشکاری بشود.

حاج محمد اسمعیل آقا- درخصوص تغییر حکومت با وزارت داخله است ولی چون مسئله مالیات در میان است راجع بمجلس و وزارت مالیه است وزارت مالیه هم حضور دارند اگر مطمئن هستند که تغییر حکومت باعث لاوصولی مالیات نمیشود چه ضرر دارد.

وزیر مالیه- صحیح است مخصوصا در آنجا تجربه شده که تغییر حکومت باعث تعویق وصول مالیات میشود. (تلگرافی از اصفهان رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون) بتوسط آقای حاجی سید اسمعیل و آقای تقی زاده بمجرد شنیدن حرکت ظل السلطان باصفهان شهر در تزلزل جمعی سوارهای شخصی ظل السلطان جمعی فدائیان مفقود و جمعی ملانمایان بتحریك منشی باشی توهین از وکلا و انجمن نموده بعینها اختلاف و فساد زاویه حضرت عبدالعظیم در اینجا ظاهر شده است گویا از حرکت نکردن ظل السلطان نباید مخالف قانون است ولی گمانم این است از قانون اساسی همین یك ماده بصحه رسیده باشد.

حاج امین الضرب- در این خصوص چه جواب گفتند.

محقق الدوله- در این باب از وزارت داخله تحقیق شود که اگر سوارها مرتکب این تجاوزات شده اند بمجازات برسند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- یقینا بدانید با این ترتیب ظل السلطان نخواهد رفت اما این هم ترتیب مشروطه نیست.

وکیل التجار- هر چند از این وقایع اتفاق می افتد گفته میشود که تحقیق شود تاکنون بتحقیق اقدام نشده اگر در چند جا هیئتی رفته و تحقیق شده مجازات بعمل آمده بود کار باینجا منجر نمیشد باز هم میگوییم باید تحقیق شود.

وکیل الرعایا- گفتند بروند تحقیق نمایند در جاهای دور یك اندازه مشکل می نماید ولی دراین شهر پای تخت در نهایت سهولت است همه این فسادها که واقع میشود کدام تحقیق شده همین فتنه زوایه حضرت عبدالعظیم که از تمام فتنه ها بزرگتر است چه اقدامی شده است یك ضعیفه را در مقابل سفارت دولت روس با گلوله زده اند کجا تحقیق کرده اند.

آقا سید حسین- مکرر گفته شده که تمام این فسادها از زاویه حضرت عبدالعظیم ناشی میشود اگر میخواهید ملت آسوده شوند باید فتنه آنجا را رفع کرد.

برای اینکه آنچه میخواهند مینویسند و منتشر میسازند تاکنون در این خصوص چه اقدامی شده و کدام نتیجه حاصل شده از مجازات مکرر گفته میشود ما از مجازات سالارالدوله هیچ گفتگویی بمیان نیست مجازات او مهمانداری است.

آقا سید مهدی- درخصوص روزنامه که از حضرت عبدالعظیم منتشر میشود کار بجایی رسیده است که جمعی ببازار ریخته اند و باصناف میگویند که دولت با ما همراه است و عماً قریب کارها خواهیم کرد عجالة اگر هیچ کاری بآنها نمیتوانند بکنند لااقل این سنگ چاپرا در آنجا توقیف کنند.

آقا میرزا محمود اصفهانی- اگر میخواستند توقیف کنند کرده بودند ولی نمیکنند.

آقا سید مهدی- این لایحه را انجمن اصناف نوشته اند امروز میخواستند بازار را ببندند باز عقلا نگذاشتند تا سه روز وقت خواسته اند.

آقا میرزا محمود- در این خصوص هر چه گفتگو میشود جواب همان است که هیئت وکلا برگردند عجالة جناب وزیر مالیه تشریف آورده اند لابد مطلبی دارند خوبست در آنباب مذاکره شود.

مخبرالملك- فردا صرافها جواب میخواهند.

وزیر مالیه- از مسئله صرافها اطلاع دارید و حق هم دارند ولی مسئله اینستکه توضیحاً عرض مینمایم در ایران غیر از مالیه مدخل و کاری نبوده پس این مطلب از تمام امور مهم تر و خرابی آن این است که یك مقدار قروض سنواتی هست که باید هر ماه تنزیل و قسط آن داده شود و یك مبلغی هم قروض متفرقه داریم مبلغی باید بمصرف آنها برسد عقب افتاده چندی قبل مذاکره شد که گفتیم قرار بگذاریم اینها را تا سه سال از اصل ندهیم ولی فرع آنرا بدهیم از اینها گذشته از حقوق مردم هفت کرور عقب افتاده است صورت آنها برداشته تمام موجود است پنج کرور است و حالا هم باز می آورند که صورت برداشته شود و این غیر از قروض طومانیانس وغیره است تمام صاحبان این شش کرور عرصه را بر من تنگ کرده اند و هر روز طوری بمن سخت گیری مینمایند که طلبکار شخصی اینطور سخت گیری نمیکند مثلا یکروز صورت غلطی آورده بودند من قبول نکردم واصرار کردند گفتم که من قسم خورده ام صورت صحیح را امضا نمایم چند نفر شهرت دادند که فلانی قسم خورده پول ندهد واز قراریکه شهرت دارد میگویند وزیر مالیه تمام پولها را ضبط کرده من که تحویل دار کل نیستم علانیه هم میگویم که مالیات امسال باید بخرج امسال بخورد و سابق بهمین ترتیب بوده که عمل مالیه خیلی مغشوش شده و من علناً میگویم که بداید من بجهة اصلاح مملکت اینطور کرده ام مکرر از مجلس استدعا کرده ام که یك مبلغی از مالیه امسال را یا خودم قرض نمایم و باشخاصیکه ده پانزده تومان حقوق دارند بدهم آخر دیدم طوری شده است و اشخاصیکه قوت دارند و واسطه دارند طوری میکنند که این را هم آنها میبرند و فقرا میمانند آخر باید علاجی کرد.

بعضی شهرتها و نسبتها میدهند مخصوصا حاج امجدالدوله در قیطریه گفته است که من از وکلا هر چه پرسیدم هیچ از برگشتن تیولات خبر ندارند این کارها کار وزارت مالیه است و همچنین مسئله خالصه جات وغیره آیا این تحریکات صحیح است هیچکدام ازاین مطالب بر من شاق نیست اما شاق اینستکه من دوش خودم را گذاشته ام روی سنگ سختی و هر چه فشار میآورم هیچ پیش نمیرود وآنگهی من معنی مسئولیت را خوب میدانم مسئول در نزد خدا هستم و اینکه مردم میگویند دولت چطور و ملت چطور من هیچ اینها را نمیدانم ابدا تفاوت درمیان آنها نیست من قسم یاد کرده ام که صلاح هر دو را بگویم مسئولیت اینست که اگر کسی نتوانست عمل نماید و از عهده برآید دود شده بآسمان برود بهتر است و من میدانم خرابی کار طوریست که نزدیك است فرار کنم همه شماها هم میدانید که عمل مالیه خیلی سخت شده و اصلاح نمیشود مگر باتفقا و در همه جا قانون مالیه آلت و حافظ وزارت مالیه است مکرر هم اینجا گفته شده که حال مادامیکه قانون نیست چه کنیم آیا دست را رویهم بگذاریم من جواب داده ام که خیر البته قانون بتدریج نوشته میشود و در هیچ جا هم یکمرتبه وضع قانون نشده ولی باتفاق باید کار کرد و عمل مالیه امروز اصلاح نمیشود مگر باینکه مجلس همت کند دولت همت کند وزرا همت کند آیا میدانید آبروی مملکت میرود یعنی چه وقتیکه مهلت خواستند از باب استقراض خارجه آنوقت چه میشود کار بمن خیلی سخت میگذرد من بجهة همین مطالب استعفا دادم کسیکه مسئولیت را بداند و نگوید شرف ندارد باری اینها مقدمات بود مقصود این بود که این صرفها خواستند کاسبی کنند حالا گیر افتاده اند برفرض تومانی پنجهزار خریده اند مدتی گذشته است تنزیل داده اند مکرر هم بمجلس اظهار داشته اند بالاخره حاج امین الضرب با آنها قراری داده اند و خوب است خودشان آن قرار داد را بگویند.

حاج امین الضرب- چرا سیصد و چهل هزار تومان قبوض در دست دارند از مشیرالسلطنه و صندوق و قبض تمبرخورده از پارسال مطالبه کرده اند داده نشده تا این اواخر خانه اتابك متحصن شدند و از مجلس گفته شد رسیدگی شود کمیسیون منعقد شد پس از مذاکرات زیاد قرار شد فهرستهای مشیرالسلطنه را تومانی پنجهزار فهرستهای صندوق را تومانی شش هزار و قبضهای تمبر شده را تومانی هشت هزار بصرافها بدهند آنها گفتند نقد داده شود بعد از مذاکرات زیاد راضی شدند باینکه ثلثی نقد داده شود و باقی هم دو سه ماهه داده شود واین قرارداد چند روز تاخیر افتاده حال آنها دکانها را بسته اندوآمده اند.

آقا سید حسن تقی زاده- در باب قبوضاتی که صرافها در دست دارند قرار شد در سه قسط از قرار تومانی پنجهزار و ششهزار و هشت هزار پرداخته شود هر چه ملاحظه شد و شقوق آن را فرض و تصور کردیم محل و پول هیچ جایی نبود لابدا گفتیم از مالیه امساله برداشته بدهند حال صورتی از بقایای محل امساله را جناب وزیر مالیه آورده اند.

وزیر مالیه- بلی صورت آورده ام گویا راضی نشدند.

آقا سید حسن تقی زاده- چرا راضی هستند ولی اطمینان میخواهند.

حاج محمد اسمعیل آقا- البته میدانید تمام این پول مال خودشان نیست مقروض هستند میگویند عجالة محلی که بما داده میشود محلی باشد که لااقل اگر ضرری هم متحمل میشویم بتوانیم به قروض خود بدهیم.

وزیر مالیه- حال همین را تصویب کرده اند چه باید کرد.

وکیل التجار- وضع پرداختن پول بصرافها را نباید اینجا مذاکره کرد.

حاجی امین الضرب- این طور نیست این طلب آنها مال پارساله است و این وجه از مالیات امساله داده میشود باید گفتگو شود و مجلس تصویب نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- کمیسیون مالیه باید راپورت مفهومات کار خود را بدهد ولی مالیه ما طوری مغشوش است که مثل مطالب پولتیکی است نمیشود همه جااظهار کرد در صورتیکه کسی از حال مملکت خبر ندارد نمیداندو من هیچ خوش نداشتم که بعضی مطالب گفته شود که مملکت در خطر است هر کس هم میگفت خوش آیندم نبود ولی اگر کسی از ترتیب مالیه خبردار باشد بخدا قسم از انتظام مملکت دست کشیده باصلاح این کار مشغول میشود اولا هفت کرور از حقوق گذشته بی محل است کسی نیست در این انجمنها درست حالی آنها نماید اشخاصی که قسم میخورند بمشروطیت با جان و مال همراهی کنند ابدا بیك قدم حاضر نستند حقوقی را که از دولت میخواهند راضی هستند که دولت خودش را اگر شده بآتش بزند و بآنها بدهد برفرض این پول صرافها هم داده شد فردا یکی دیگر تولید میشود هفت کرور باقی مانده پارسال لابد امسالهم شش کرور بی محل داریم پس بر عموم وکلا و ملت لازم است که در این راه یك فداکاری فوق العاده نمایند باید وکلا با وزرا نشسته گفتگو کرده کلیه یك فکری بنمایند جمعی مستاصل هستند اگر ندهیدبزور میخواهند امروز جناب وزیر مالیه از صبح گرفتار بودند باید فکر صحیحی کرد.

وکیل التجار- از روز اول گفته شد که عمل مالیه خیلی مهم است و تمام این کارها که در هم ریخته علتش بی ترتیبی عمل مالیه است حالا هم عرض میکنم باید وکلا و وزرا و اعضا کمیسیون نشسته مشغول اصلاح شوند.

آقا سید حسن تقی زاده- باین حرفها نمیشود کار را درست کرد اولا ما فراموش کاریم من گفتم که اگر تمام سرحدهای ما مغشوش باشد باید دست از آنها کشید و باین کار پرداخت اولا بموجب حق عمومی که دارم اینجا بصدای بلند میگویم که باذربایجان هم برسد عموم ملت باید یك اقدام و همت فوق العاده نمایند.

مقصودم از این همت فوق العاده اینستکه اگر بایست از معاش شخصی هم بکاهند کوتاهی نکنند.

اما قسمتی دیگر از وظیفه که دارم میگویم جمعی مفسدین در میان خلق افتاده شهرت میدهند کمیسیون مالیه میخواهدحقوق مردم را کسر نماید این هم عوض زحمت ما است اینجا صریحا میگویم که ابدا از حقوق کسر نخواهد شد خصوصا حقوق فقرا وهمچنین از متوسطین مگر از شاهزادگان و کسانیکه حقوق زیاد از برای خود ترتیب داده اند بقدریکه از حقوق یك رئیس جمهوری در خارجه بیشتر است از فقرا چیزی کسر نخواهد شد.

آقا سید مهدی- اینکه جناب وزیر مالیه فرمودند که دوش خود را بسنگ سختی گذاشته فشار میدهم و پیش نمیرود مقصود را نفهمیدم.

وزیر مالیه- خیلی ممنون شدم که توضیح خواستید این تشبیه بواسطه سختی کار است ارباب حقوق پول میخواهند اشخاصی هم که باید مالیات بدهند بهر اسم بشود میخواهند تحلیل ببرند و وضع وزیر مالیه سابق در نظرها طوری بوده که بیایند بگویند من تخفیف دارم و چیزی تعارف داده شخص وزیر امضاء نمایند و همچنین بوسایط و غیرذلك مواجب و مرسوم و غیره برای خود ترتیب بدهند ولی مسئولیت غیر از اینها است موانع هم دو قسم است اما موانع باطنی را انسان چه کند باین عادت مردم چه میشود کرد خا شاهد است که من مدتها بود میخواستم خود را خلاص کنم دیدم کمیسیون مشغول کار است نخواستم از کار عقب بیفتد ده پانزده روز دیگر کار انجمن مالیه تمام میشود و مردم قبوض خود را میخواهند در این صورت باید طوری باشد که اسباب گرفتاری منهم نباشد موانع خفیه مثلا مثل اینکه من بگویم بنوکر خودم چایی بیاور و او طفره بزند. یکی دیگر حساب صندوق چون دیدم پیش رفت نمیکند و باز نواقص در کار است صبر کردم حال فکری باید کرد که من بد قول نشوم علاج و اصلاح آن خیلی ساده است یعنی باید از خرج کاست و بر دخل افزود اگر کسی بگوید بهیچ چیز دست نخورد واصلاح شود ممکن نخواهد بود حال گفته اند که از حقوق مردم بریده میشود کی من گفته ام وانگهی مالیه راجع بمجلس است بالاخره باید تصفیه کرد اگر بگویم باید بر دخل افزود باز خواهندگفت که تحمیل کرد. خیر

من گفته ام که باید تعدیل شود یعنی هر کس بهر اندازه که ممکن است کمك کند اعتقاد بنده این است از این تعدیل خیلی دخل افزوده میشود از اینها گذشته باید بر آبادی کوشید ممالك دیگر خیلی از اینجا کوچك تر است ولی ثروتش زیادتر است. عجالة با این حال باید از روی تعدیل باشد اصول مطلب اینست و باید باتفاق همراهی شود. در انگلستان انواع مالیات هست و در اینجا فقط منحصر است بآنچه رعیت و زارع بدهد.

حاج امین الضرب- جناب وزیر وقت میگذرد در خصوص صرافها نتیجه گرفته شود.

آقا شیخ حسین- البته کسیکه قسم خورده است هر چه است میگوید و انشاء الله سال آتیه جلو تمام این خرابیها گرفته میشود از توجه شما حال در خصوص این هفت کرور آیا رسیدگی شده که قبوض ساختگی نیست و قرض دولت و ملت است یا نه این عرض من منحصر بصرافها نیست.

وکیل الرعایا- حاجب الدوله قدیم پنجهزار تومان عمارت تمام کرده چهل و پنج هزار تومان گرفته بفرمایید بگیرند و یك نفر از متمدنین از بابت حقوق خودش طوری سخت گیری کرده است چه عرض کنم و آن سعدالدوله است.

آقا سید حسن تقی زاده- وقت میگذرد باید نتیجه گرفته شود.

وزیر مالیه- دیگر قوه من تمام شده انشاء الله جزئیات در یك مجلس خاص مذاکره میشود مسئله صرافها باید تمام شود در سه قسط باید داده شود بطوریکه جناب حاج امین الضرب گفته اند بر فرض تصویب مجلس و غیر از این چاره نداریم در کمیسیون هم چنین قرارداده شده.

حاج امین الضرب- آنها دو شکل میگویند یکی این که هر قدر طلب دارند تومان تومان داده شود در مدت سی وچهار ماه هر ماهی ده هزار تومان و یك قسم دیگر این که تومانی پنجهزار و شش هزار و هشتهزار بسه قسط داده شود. البته اگر در وزارت مالیه و چه و محلی باشد که این سه قسط را یکماهه و سه ماهه و شش ماهه بدهد صرفه با دولت است والا باید بترتیب شکل اول داده شود حال اختیار این با وزارت مالیه است.

وکیل التجار- متصل گفته میشود که حقوق مردم را باید پرداخت ازاین هشتصد هزار تومان بقایای محل سنه ماضیه نباید صحبت داشت.

حاجی امین الضرب- امروز در کمیسیون مذاکره بود.

آقا سید حسن تقی زاده- تمام این مطالب درآن مجلس گفتگو شد و صرافها راضی نشدند و انصاف هم این است سایر وزرا با وزارت مالیه همراهی صحیح ندارند در هر صورت تکلیف دادن پول بصرافها با وزیر مالیه و کمیسیون است حالا باید در این خصوص گفتگو کرد که آیا از مالیه امسال باید داده شودند یا نه بهمین ترتیب که قرار گذاشته شده.

حاج امین الضرب- این صرافها از این ملت هستند و حقوق آنها هم لازم است سریعا باید در باره آنها اقدام بشود.

مخبرالملك- گویا مقصود حضرات خوب مفهوم نشده باشد این حضراتی که بما زور آورده اند دو شکل میگویند یکی تومان تومان بقسط و شکل دیگر بقسمیکه گفته شد آن هم بطوریکه میگویند که اگر اقدام نشود ما کارهایی میکنیم که من خجالت میکشم بگویم عجالة باید وزارت مالیه فکری برای آنها بکند تا ببینیم سایر ملت چه میکنند.

آقا شیخ حسین- این عمل صرافها که کاسب فقیر هستند غیر از آن اغنیا است که سالها پول دولت را برده و پارك ساخته اند. فشار میآورند آنها باید یکسال صبر نمایند وزارت مالیه حاضر نیست که بعد از این قبول نماید.

مخبرالملك- یك توضیحی دیگر لازم است که وکلا همینقدر باید رای بدهند که این وجه از مالیه امسال داده شود یا نه باقی ترتیبات با وزیر مالیه است.

وزیر مالیه- گویا مجلس تصویب کرده بود که از امسال داده شود.

حاج محمد اسمعیل آقا- بلی بنده عرض کردم همانروز که مجلس در دو ماه قبل شرحی که بآنها نوشته بود تصویب کرد.

دکتر ولی الله خان- اینقسم که صرافها فشار آوردند حق هم داشتند و باید از مالیه امساله داده شود ولی بدبختانه یك سرمشق خواهد شد از برای سایر ارباب حقوق و کار مالیه مثل سابق خواهد شد و این ملت ابداً همراهی ندارند تاکنون این حرف رانگفته بودم امروز میگویم که ایران چند معنی دارد یکی این استکه اهل آن باغیرت ترین مردم هستند و این مطلب فخر ما بوده است ولی حالا نزدیك است آن فخر برود وقتی مملکت فرانسه مجلس پیدا کرد حال فقر آنجا بیش از اینجا بود یکنفر از وکلا که اسم آن (تکراست) وقائل برب النوع بوده است گفته رب النوع فقر و فاقه را می بینم از دروازه نگاه کرده ونصف در را باز کرده می خواهد خود را داخل خاك ما نماید و دشمن هم از عقب ان طوری همجوم اورده که یك دفعه ان فقر داخل خاك ما خواهد شد گفتند علاج چیست گفت تمام ملت ربع عایدات خود را بدهند تمام وکلا صدا بلند کردند وتصویب نمودند ببینید تا چه حد همراهی داشتند 0

(در خصوص رفتن ظل السطان مذاکره شد) 0

دکتر ولی الله خان- ازاینکه اهل مجلس بجان ودل رای ندادند ولی سکوتی کردند که ان موجب رضا است ولی در صورتیکه سوء ظن بین دولت و ملت است بیکنفر از دولتیان که سوء ظن پیدا کردند اگر هیئت وزرا ضمانت میکنند و الا نه 0

حاج محمد اسمعیل اقا- مگر امروز نه مقصود از این است که نشر عدل کند امروز شاهزاده یا غیر او که هنوز برخلاف مشروطه قدمی برنداشته اگر بخواهند از این نعمت مشروطه او را محروم کنند چه باید کرد باید بانها حالی کرد که او با کسی کاری ندارد 0

اقاسید محمد تقی- درست است این مطلب درصورتی است که طرف یکنفر باشد اما ده هزار را نمیشود اینطور ساکت کرد 0

اقا میرزا محمود تاجر- بلکه دو کرور بگوئید بیرون شهر و غیره 0

محقق الدوله- در این خصوص تحقیق کنند مقصرین را مجازات بدهند 0

اقا سید حسین- اشخاصی که مقصرند و اینجا هستند یك نفر مجازات ندیده 0

حاج سید ابراهیم- ببینیم وزرا ضمانت میکنند یا نه 0

اقا سید حسین- ضمانت میکنند 0

وکیل الرعایا- این تلگرافی را که وکیل مجلس کرده باید معلوم شود که از کجا این تحریك شده 0

وکیل النجار-. گر مقصود سرکشی املاك است رفتن خودشان اهمیت ندارد اگر مطلب لازمی است امر دیگر است 0

حاج امین الضرب- میگوید مقصود سرکشی املاك نیست باید بروم انجا اسباب خود را جمع اوری کنم در انجا حالاکه حکومت ندارم یك رتبه بیایم 0

حاج محمد ابراهیم- استدعا میشود که دو ماه رفتن خود را عقب بیندازد 0

صدر نطنزی- بنده عرض میکنم که از رفتن ایشان فساد نمیشود بخلاف اصلاح میشود ولی چرا باید شاهزاده معظم که کورها. مخارخ تربیت او شده او را بی کار بگذارند و کار باو رجوع نکنند بگذارند که برود 0

اقا سید مهدی- گمانم اینست این طور که پیش امده است خودش رفتن را موقوف کند 0

اقا میرزا حسین طبیب- بلی امروز از نجمن ها چند نفر منتخب شدند که بروند شاهزاده را فعلا منصرف کنند 0

وکیل التجار- بنده تا حال تشکر نکردم امروز از فرمایش وزیر مالیه از مسولیتی که فرمودند تشکر دارم 0

اقا میرزا محمود- در قانون مشروطه هیچکس نباید از خانه خود محروم بماند باید برود تلگراف خانه معلوم کنند این چند نفر که مفقود شدهاند صحیح است یا نه بروند از نیر الدوله تحقیق کنند

حاج سید اسمعیل- از وکیل مجلس تلگراف شده است

اقا سید حسین- در صورتیکه از وکیل مجلس تلگراف شده است باید تحقیق بشود که انها را کی مفقود نموده و چه شده است؟

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 135

جلسه: 135

مذاکرات روز یکشنبه 8 رجب المرجب دارالشوری ملی

خلاصه مذاکرات روزشنبه 7 را اقاسید محمد تقی قرائت کردند 0

اقا سید محمد تقی- عرضض مختصری دارم پریروز قرارشد وکلا دو ساعت بغروب مانده حاضر شوند ومشغول تصحیح قوانین شوند معهذا بعضی از اقایان حاضر نمیشوند اکیدا خواهش میشودکه عموم وکلا حاضر شوند 0

اقا سید حسن تقی زاده- خوبست جناب رئیس قبل از وقت در مجلس بنشینند تا سایر وکلا شاید بیایند 0

رئیس- این کار بعکس است باید اول وکلا حاضر شوند مع ذلك بنده در ساعت مقرر حاضر میشوم و خواهم شد 0

در این موقع شروع بقرائت نظامنامه شده پس از قرائت چند ماده شروع بمذاکرات نمودند 0

اقا میرزا سید محمد مجتهد- دیروز پاره مطالب که مذاکره شد و راجع بوده بواردین بهارستان نظار همچو خیال کرده اند که مقصود این ها بوده اند ولی خیر مقصود بعضی از مفسدین هستند که خود را بلباس مشروطه خواهان در اورده افساد میکنند مقصود انها بوده اند ولی نظار که با کمال معقولیت حاضر میشوند البته حق نظارت دارند 0

اقا سید محمد تقی- رقعه ایست که جناب حجه الاسلام اقا سید جمال الدین اقجه در همین موضوع بمجلس مرقوم داشته اند قرائت شد قریب باین مضمون (البته پر تمام معلوم است که ما از ین اساس غرضی نداشتیم جز رفاهیت و اسایش عامه وعلم الله انچه از وکلا شنیده و دیده میشود همین است ولی حالا که مفسدین القا شبهه مینمایند چرا در صدد رفع بر نمی ائید چند روز قبل بر حسب وعده مخصوصی که وزیر داخله داده بودند تا چند روز دیگر این غائله را دفع نمایند از انوقت تا امروز هفت روز میگذرد که ثمری ظاهر نشده و عریضه از طرف انجمن اصناف نوشته راجع بهمین مطلب است (کاغذ مزبور قرائت شد قریب باین مضمون) چون از اول وظیفه این انجمن اینست که بدون اطلاع حجج اسلام بهیچ کاری اقدام نکنند لهذا عرض و ایفاد می شود در باب افساد حضراتی که در زاویه مقدسه حضرت عبد العظیم هستند و انتشار روزنامجات انها اسباب تهیج ملت شده روز گذشته قریب هزار نفر بانجمن ریخته اظهار داشتند که غرض اینها فتنه و بلوا در میان ما ملت است و از این رو خیال داشتند که دکاکین را بسته و در خواست دفع و رفع این مفاسد را جدا بنمایند در این خصوص عریضه بمجلس مقدس عرض و اظهار شده استدعای همراهی و جلوگیری از این مفاسد داریم بهر طور مصلحت دانند این اوراق را توقیف و ملت را از شر انان اسوده فرمایند 0

محقق الدوله- باید روزنامه انها را توقیف و مفاسد انها را رفع کرد 0

اقا میرزا سید محمد مجتهد- گیرم دفع خود انها متضمن اشکالی باشد توقیف سنك مطبوعات انها که دارای اشکالی نبود چرا توقیف نکردند قرار بئد مخصوص برود این سنك را توقیف نماید چطور شد 0

اقا سید حسین- دیروز در این باب صحبت شد قرار بر این شد که جواب بعد از مراجعت هئیت وکلا از حضور همایونی معلوم می شود حال معلوم خود هئیت محترم چه گفتگوئی در این خصوص کرده اند اصناف لوایحی نوشته و جواب خواسته اند ملت بیش از این تاب تحمل ندارند 0

میرزا مرتضی قلیخان- حالادیگر از اینها گذشته است که بعضی ملاحضات بشود قرار شد که وزیر علوم ووزیرمخصوص این سنك را توقیف نمایند بعد طوری انها سنگ را محفوظ داشته اند که توقیف سنگ دارای همان اندازه اشکالی است که دفع انها دارا خواهد

بود ملت تا كنون چند دفعه شورش كردند و اقايان حجج اسلام ممانعت فرمودند حالا ديگر بيش از اين تحمل ندارند صراحه عرض ميكنم قرار بگذاريد تا سه روزه اصلاح را از وزارتداخله بخواهيد هرگاه اصلاح شد فبها والا بخود ملت واگذار كنيد 0

اقا سيد مصطفى- انجمن اصناف در جلوگيرى اصناف خيلى جد و جهد كرد ولى ديگر ممكن نيست كه انها را ساكت نمايند اگر تا سه روز ديگر اصلاح نشد خيال دارند دكاكين را باز نكنند و در مسجد شاه جمع بشوند واصلاح بخواهند 0

حاج ميرزا على اقا- در اين خصوص حضورا بزبان تركى بعرض همايونى رسانيدم كه اشخاصى كه حال انها معلوم است در صدد افساد بين دولت و ملت هستند ناچار بپاره از وسائل متمسك ميشوند چنانچه بر صدق دعواى خود از عدم موفقيت دولت با ملت همين تجاوزات شيخ را شاهد قرار داده اند كه اگر دولت با ملت همراه بود شيخ را رفع ميكرد اعليحضرت اقدس همايون اعلى خلد الله ملكه چنين فرمودند كه چون شيخ از سلسله جليله علما است و از خود اقايان بوده ما نخواستيم طورى جلو گيرى كنيم كه اسباب اغتشاش شود حالا هم دفع او باين است كه بگذارند خودش بتدريج تحليل ميرود انچه بنده استنباط كردم قصد اعليحضرت همايونى اين بود كه رفع او را بتصويب مجلس محول داشته اند بطورى كه توليد اشوبى نشود 0

حسام الاسلام- يك سهم از ماليات ايرانرا براى شيخ معين كنيد تا ايشان بيايند شهر 0

محقق الدوله- بايد مردم را راحت كرد حجج اسلام حفظ مقام انها را كردند ولى انها منظور نداشتند 0

اقا ميرزا سيد محمد مجتهد- باز هم ما حاضريم كه برويم و ايشان را بياوريم ولى بدون شرط نه اينكه شرطى اظهار كنند اگر بنا بشود يك كلمه اظهار شرط نمايند ممكن نخواهد بود انچه تكليف ما بود تا كنون بعمل اورديم 0

سيد الحكما- بعقيده بنده بوزارت داخله نوشته شود كه دو روز انهارا از زاويه مقدسه خارج نمايند اگر نكردند ان وقت ملت اقدام خواهند كرد 0

وكيل الرعايا- فتنه را بطهران داخل كردن يعنى چه ما سالها منتظر بوديم كه حق از باطل تشخيص داده شود با انچه از اين شخص تاكنون ديديد چگونه او را بطهران راه ميدهيد 0

اقا ميرزا سيد علينقى- دز دولت مشروطه وزراى مسئول داريم اينگونه امورات را بايد از وزير مسئول خواست تكليف وكلا اين است كه اين گونه امورات را بدوش ملت بگذارند تا دفع فاسد بافسد نشود خوب است رججوع بوزارت داخله شود كه هر طور صلاح بدانند بزودى رفع اين غائله را بكنند ولى اينطور واگذاردن بملت اسباب فساد خواهد شد 0

وكيل الرعايا- اينمسئوليت ربطى بوزير داخله ندارد مسئوليت رخنه كردن در دين مبين با حجج اسلام است 0

اقا ميرزا سيد علينقى- تمام امنيت با وزير داخله ايت و اينكه اعليحضرت رجوع بمجلس فرمودهاند در حقيقت تدبير سلطانى نمودهاند كه تفسير را از گردن دولت خارج كرده بگردن ملت بيندازند در هر صورت ما احترام شئونات سلطنت را بايد ملاحظه كنيم و رفع غائله را از وزير مسئول بخواهيم 0

رئيس- همچو فرض كرديد كه اين هئيت حضور شاه رفته اند هر چه بنظرشان ميرسد خواهند گفت اين طور نيست بلكه همان مطلبى كه در مجلس تصويب شده بود و لايحه نوشته قرائت شد و مذاكره شد 0

اقا سيد محمد جعفر- در باب زاويه مقدسه كه حاج على اقا بتركى گفتژو كردند بنده هم استفسار كردم مقصود اين است طورى رفتار شود كه توهين اهل علم نشود حالا هم در صدد رفع ان هستند در خصوص موافقت و همراهى دولت با ملت مذاكره شد قسم ياد فرمودند كه من نهايت همراهى زا با ملت دارم چطور ميشود كه شخص سلطانى رفاهيت و ترقى رعيت خود را نخواهد 0

اقا ميرزا حسين شهيدى- در باب فتنه حضرت عبد العظيم عقيده بنده اينست خود جناب رئيس عده از وكلا را معين نمايند چند نفر هم از وزرا معين شده كميسيونى تشكيل شود و بهر طور صلاح ميدانند در تبعيد و برگردانيدن انها مذاكره نموده نتيجه بگيرند 0

اقا سيد حسن تقى زاده- بنده هيچ كمان نمى كردم منتخبين و عقلاى يك مملكت در يك جا جمع شده و هر كدام يك رائى بدهند كه تمام نا صواب باشد از ملت طهران يك مختصرى مخالفت كردند و جمعى انها را از اينجا بيرون كردند حالانبايد انها راه داد يا اينكه ما بانجا

برویم شما ها همیشه درد را میگوئید هیچ وقت علاج را نمیگوئید انسان همیشه باید علاجی را که باعث مفسده بشود اختیار ننماید اخرین علاج این است که انها انجا باشند و ما هم هیچ اعتنا نکنیم و انها در تحت قانون و حکم حکومت باشند و اقایان اجازه بدهند که این سنك را توقیف نمایند ما باید احترام زاویه مقدسه را منظور داریم مادامی که کار انها متعقب بفساد نباشد انجا در کمال خوبی تعیش کنند ولی در تحت حکم حکومت باشند هر وقت خلاف قانونی از انها تراوش کرد باید جلوگیری و مجازات شوند 0

اقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده مخالف عقیده اقای تقی زاده است وکلا بمنزله طبیب هستند طبیب باید اول تشخیص مرض داده بعد درصدد معالجه برایند یقینا میدانیم که اگر ده سال هم اینطور باشد کار از پیش نمیرود هر چه در صلاح بکوشیم انها بوسیله همین لوایح افساد میکنند 0

اقاسید محمد جعفر- صلاح همان است که اقای تقی زاده گفتند بشرط انکه انچه از بابت روزنامه و مسئولیت ان گفته شد مجری شود والا غیر از فساد چیزی نخواهد بود 0

اقا سید مهدی- عجب دارم از اشخاصیکه در اینجا در چند دقیقه حرف میزنند یکدفعه میگویند سنك را طوری انها مخفی داشته اند که توقیف ان مثل رفع ان ها اشکال دارد گاهی میگویند که توقیف نمایند ولی عقیده بنده همان است که جناب اقا شیخ حسین شهیدی فرمودند که علما و اقایان و وکلا به نشینند فکر اصلاحی بکنند والا اگر حکومت می توانست تا حالا جلوگیری کرده بود 0

اقا شیخ حسین شهیدی- اینطور که پیش گرفتهایم قانون اساسی یك سال طول خواهد کشید و تا شما قانون اساسی را تمام و در موقع اجری بگذارید انها بطور کمال کار خودشان را صورت خواهند داد 0

حاج میرزا علی اقا- ایراداتی که حضرات کرده اند بنده بعضی از لوائح انها را ملاحظه کرده ام در خصوص خود مجلس چیزی از لوائح انها نفهمیده ام ولی بعضی ایرادات که کردهاند مثل ایرادات که کرده اند مثل ایرادات خود ما است پس عقیده بنده هم همان طور است که جناب تقی زاده فرمودند در انجا هم که در انجا هستند هرگاه عمل خطائی از انها صادر شد بمجازات برسند 0

اقا ملا حسن وارث- اینهمه که در روزنامه نسبت کیفر و زنده بما داده اند مگر نخوانده اید 0

اقا شیخ حسین- اولا هر کسی باید عقیده خود را ازاد بگوید ثانیا اقای تقی زاده میگویند که انها در انجا باشند انها اتصالا دعات در در اطراف می فرستند و فساد میکنند انروز با وزیر مخصوص گفتکو شد لفظا گفت بهر طوری که مجلس صلاح بداند رفتار میشود عقیده بنده این است که مجلس سریعا سخت بنویسد بوزیر داخله و بخواهد که انها را رفع کند 0

اقا سید عبد الحسین شهشهانی- مردم ملتفت باشند همینقدر انها در مقام فتنه جوئی نباشند هر قدر در انجا بماند بدتر اسباب افتضاح انها خواهدبود 0

حاج امام جمعه- عرض مرا گوش بدهید دو در باب در باب انها گفته شد یکی انکه انهارا بیاورند اوردن هم دو قسم است یکی با لتماس که از انها تمنا شود که شق عصای مسلمین ننمائید صحیح نیست این مطلب قبول نخواهند کرد و یکی بقوه جبریه اما بقوه جبریه ابدا عقیده ندارم بارها هم گفته ام که نباید لباس مظلومیت بانها پوشانید اما در خصوص سنك هم نباید توقیف کرد زیرا که انوقت دلالت میکند که اینها مطالب حقی داشتند و میخواستند اظهار کنند نگذاشتند بر سنك هم توقیف شود قلم وزبان که توقیف نمیشود اما در باب اینکه انها مارا تکفیر میکنند اولا انها هم مسلمان هستند ولی همینقدر عرض میکنم ما از کفر باید بترسیم نه از تکفیر 0

حاج میرزا ابراهیم اقا- این حضرات که رفته اند در زاویه مقدسه حضرت عبد العظیم تکفیر میکنند یا نمی کنند تکفیر علت میخواهد و اینکه حرف انها پیش میرود علت ان این است که انها القا میکنند بمردم که مجلس قانون اساسی را در خفا می نویسد و نعوذ بالله کفریات میخواهند بنویسند پس باید مجلس این قانون اساسی را در دو سه روز بخواند و بصحه همایونی برسد و منتشر شود تا مردم به بینند و بدانند که همچو نسبتها نیست 0

حاج محمد اسمعیل اقا- متمم این عرایض را عرض کنم انها منتظر قانون اساسی هستند همین قدر که قانون اساسی تمام شد امید انها هم بریده میشود 0

اقا میرزا سید محمد مجتهد- عقیده بنده هم همین است که زودتر اقدام شود بتصحیح قانون اساسی و منتشر شود تا رفع این شبهات بشود 0

اقا میرزا سید علینقی- واگذاشتن بملت دفع فاسد بافسد میشود 0

باید این مطلب را مجلس از وزیر داخله بخواهد که او هر طوریکه صلاح بداند رفع کند یا او را از انجا بیرون نماید 0

حاج امام جمعه- این عبارتیکه وکیل الرعایا از روزنامه انها خواند هرگز از این مطلب مشمئز نشود یکی دو ماه که گذشت و مردم دیدند که ما نه دینی را تغییر دادیم و نه نسبت بسلطنت سوء ظنی حاصل کرده ایم و بلکه اعلیحضرت کمال مرحمت را نسبت بملت دارند انوقت معلوم خواهد شد کذب انها 0

رئیس- بعضی مطالب دیگر هم داریم باید مذاکره شود 0

محقق الدوله- باید نتیجه این مطلب را گرفت 0

رئیس- امروز نتیجه گرفته نمیشود 0

محقق الدوله- چرا نوشته شود به وزارت داخله که رفع این فساد را بهر طور مصلحت بدانند بکنند 0

اقاشیخ حسن- من قسم میخورم که او دست بر نمیدارد باید بوزارت داخله رجوع نمود که او هر طور که صلاح میداند رفع فساد او را بکند شایید وزارت داخله بخواهد صد هزار تومان باو بدهد او رابیاورند او مگر از برای چه رفته است بحضرت عبدالعظیم دید مدخل او کم شد از اینجهت رفته است بآنجا و الا درد دیگر ندارد.

وکیل التجار- هر وقت یك ورقه ژلاتینی که یك کلمه بر خلاف یکی از علماء نوشته میشد ما تماماً رأی میدادیم که باید روزنامه ها بواسطه آن توقیف شود حالا چه شده است که هر روز این روزنامه را که همه قسم نسبت بحجج اسلام میدهد توقیف نمیکنند امنیت داخله با وزارت داخله است باید این مفاسد را اصلاح نماید.

حسام الاسلام- اگر یك کاسبی سرمایه او تمام میشد و ورشکست میرفت حضرت عبدالعظیم بست می نشست مگر مانع میشدید حالا شیخ هم ورشکسته است رفته آنجا تحصن جسته دکان باز کرده مشغول کاسبی است.

آقا سید حسن تقی زاده- خیلی تأسف میخورم دیروز شرحی از یك شعبه از شعبات مملکت و مخاطرات آن گفتم و مخصوصاً گفتم عمل مالیه مملکت بحدی مغشوش و خطرناك است که اگر بایست تمام وزراء و وکلاء دست از کارهای مهم خود بکشند باید مسامحه نکنند و بآن کار بپردازند گیرم تمام مملکت را این شخص آتش بزند باید علاج را بگوئید اگر رأیتان اینست صد

نفر قزاق فرستاده شود او را تبعید کنند و رأی میخواهید بگیرید من بآواز بلند میگویم که من رأی ندارم و اینکار را خیانت میدانم.

آقا سید حسین- لایحه اصناف را که خواندید اینمردم منتظر جواب هستند. اگر در باب زاویه مقدسه رأی گرفته نشود تا روز سه شنبه فتنه بزرگی بر پا خواهد شد که وزیر داخله هم از عهده رفع آن برنیاید.

حاج امام جمعه- اینمردم را که میگویند شورش خواهند کرد لابد جائی هست که از آنجا اطاعت میکنند و آنجا مجلس است باید مردم از اوامر مجلس اطاعت کنند اگر مطیع مجلس نباشند پس ما اینجا چرا نشسته ایم.

میرزا مرتضی قلیخان- در این باب از اخطار کردن بوزارت داخله مقصود این نیست که فوراً قزاق فرستاده آنها را رنجیر نمایند عقیده بنده این است که از وزارت داخله جداً رفع این فساد را باید خواست که تولید فسادی بزرگتر نشود.

حاج محمد اسمعیل- آیا چیزی که گفته شد نباید اجرای آنرا هم ملاحظه نمود این شخص را از آنجا بیرون کنند بهر جا برود فتنه بزرگتر بر پا خواهد نمود.

میرزا محمود خوانساری- پس میگوئید اینها با کمال آزدی در آنجا نشسته هر چه میخواهند بکنند و هر چه میخواهند بگویند.

رئیس- مطلب دیگر عنوان شود فعلًا از این مطلب نمیشود نتیجه گرفت.

حسام الاسلام- رای باشد برای روز سه شنبه.

آقا سید محمد جعفر- اگر آنها در تحت قانون باشند احدی متعرض آنها نخواهد شد غیر از این هم علاجی متصور نیست.

لایحه از طرف موید السلطنه در باب تلگرافخانه رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون خدمت وکلاء عظام محترماً عرضه میدار و این بنده محمدحسین مؤید السلطنه چهل سال عمر خود را با ثروت موروثی در حفظ شئون دولت و خدمت بملت در عمل تلگرافخانه و سایر ولایات صرف کرده ام و شواهد زیاد بر صدق این دعوی دارم اغلب از علماء و اشراف اینشهر بحال من مسبوق هستند که ترك اولی از بنده سر نزده تا چه رسد بخلاف شرع بین قریب دو سال است از تلگرافخانه خود را خارج کردم اخیراً که مجلس رو باستحکام گذارده معلوم شد که حسن و قبح اشیاء عقلی است لهذا عرض میکنم که دو ثلث از اغتشاش مملکت راجع بتلگرافخانه است اگر باور ندارید حاضرم که بدلایل ثابت نمایم گذشته از بی نظمی مفاسد زیاد بر مقاطعه آن مترتب است زیرا که در این مورد زیادی دخل را از کثرت کلام میدانند و آنها را نفع خود ملاحظه میکنند عجب اینستکه رؤسای ولایات بطور امانی هستند ولی خود رئیس با دولت بطور مقاطعه عمل میکند و باید در این اداره مفتش باشد این بنده بطور امانی بترتیبی که از روی قانون مجلس قرار بگذارد حاضرم که اداره نمایم و علاوه متقبل میشوم که از قرار مقاطعه حالیه هر چه کسر شود خودم از کیسه بدهم و اگر زیاده عمل کرد مال دولت باشد در این صورت البته مواجب و حق صحیح برای این خدمت در حق این بنده خواهد مقرر شد و اگر هم مجلس مقدس امانی بودن را صلاح نداند و بطور مقاطعه میخواهد باشد در آن صورت تا پنجاه هزار تومان از مقاطعه حالیه علاوه میدهم.

مستشارالدوله- قبل از آنکه عمل تلگرافخانه مطرح شود چند کلمه عرض دارم البته میدانید که اختلالات مملکت طوری شده که اگر چندی هم باین طور باشد یکدفعه رشته امور تماماً گسیخته خواهد شد و اختلالات چند قسم است یکی اینکه کسانیکه زیر ظلم بودند حالا میخواهند. طوری فرار نمایند که از عدل هم آن طرف بیفتند مثل اینکه گفتند مباشرین زیادی میگیرند و آنها امسال میخواهند هیچ ندهند و یکی دیگر بعضی از اسباب و ترتیبات است که روی هم رفته اسم آن را تحریك میگویند و این مسئله موضوع لازم دارد باید مواد مستعده باشد که محرکین تحریك نمایند و آن مواد امروزه در اینجا خیلی هست از قبیل توپچیها که دو سال است حقوق آنها داده نشد و سرباز که بآنها چیزی ندادند و حقوق سایر ارباب حقوق و غیره علاوه از اینکه عشایر در سر حد موجبات اختلال را فراهم کرده اند و خارج هم فرصت غنیمت کرده رفع این مفاسد امروز فقط بسته باصلاح مالیه مملکت است پس تمام وکلا و عقلا باید در صدد اصلاح این کار برآیند که مفسدین دیگر نتوانند محرك شوند حال چند مدتی است که بنده و سایر اعضا در کمیسیون مالیه مشغول اصلاح این کار هستیم آنچه راجع بمسئله جمع بود نظریات خودمان را از قبیل برگشتن تیول و تفاوت عمل و تسعیر و غیره عرض کردیم یك مطلب دیگر مسئله خرج است که باید از آن هم قدری کاسته شود ولی نه آنطوریکه مفسدین شهرت می دهند از اینکه میخواهند حقوق مردم را قطع یا کسر نماید حقوق فقرا هیچ قلم نمیخورد فقط از آن قلم های خیلی بزرگ چیزی کسر می شود و حالا هم پنج ماه از سال گذشته و هیچ معلوم نیست که حقوق مردم بچه ترتیب داده خواهد شد مسئله دیگر هم در خصوص بانك ملی بود در این خصوص آنقدر مذاکره شد که لازم بگفتن نیست گمانم اینست که این سرمایه که معین شده فعلًا میسر نباشد پس خوب است بیك مختصر سرمایه معین شود و از جاهای دیگر طوری که بشود بر آن افزوده گردد و نیز از قبیل تلگرافخانه و غیره چیزی افزوده می شود باید اینها را بتدریج اصلاح کرد و اعتقاد بنده این است که باصلاح اینکارها مشغول شویم و یکی از آنها را اصلاح نمائیم بهتر است یا از اشخاص زاویه مقدسه مذاکره و اوقات را صرف کنیم.

وکیل الرعایا- بنده از امر مالیه یك اطلاعی دارم و آن اینست تفاوت عمل را که مجلس تصویب کرده بود از فقرا و کسانی که می دادند میگیرند ولی دو ثلث از املاك ایران که مال وزراء و اشراف و اعیان است هیچ تفاوت بآنها متوجه نشده و نمی دهند اگر چه آن املاك ممیزی نشده است ولی مردمان ایران اینقدر هم بی تمیز نیستند خوب است مجلس قدری توجه بفرمایند که از آنها هم این تفاوت بیك اندازه گرفته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اینمذاکرات پول نمی شود اینطور مطالب دو ملاحظات دارد یکی اینکه باید بگوئیم که دقت شود و یکی دیگر اینست که گفتم و تکلیف شرعی خود را چنان می دانم که باز بگویم تا چند ماه دیگر اگر اصلاح مالیه نشود امورات بالمره مختل خواهد شد و ارباب حقوق هم از یکطرف حمله خواهند کرد الان دو روز است که ما گرفتار صرافها هستیم بطوری که اعتبار دولت را هم قبول نمی کنند تکلیف مجلس است که عمل مالیه را پیش از همه مشغول اصلاح شود.

وکیل التجار- کمیسیون مالیه حالا شکوه می نماید خوب بود که در صدد اصلاح بر می آمدیم بنده الآن مسئله دارم که خیلی فایده اش از تلگرافخانه بهتر و بیشتر است حالا تلگرافخانه را تصویب می نمائید که مقاطعه نباشد یا نه؟

آقا میرزا سید علی نقی- تلگرافخانه یا غیر آن مجلس باید اینطور رأی بدهد که هر کس زیادتر می دهد و آنفع بحال دولت و ملت است بآن داده شود.

آقا شیخ حسین- تا حال کدام مطلب را کمیسیون مالیه در مجلس اظهار کرد که مجلس در آن همراهی نکرد.

وکیل التجار- مقصود اینست که این اهمیت را که حال می دهند چرا چندی قبل اظهار نکرده اند.

مستشارالدوله- ما هم زیر بار ایراد شما نمی رویم و قبول نمی کنیم کدام ایرانی است که از مسئله مالیه ایران اطلاع ندارد و خرابی آن را نمی داند لازم بشرح نبوده و نیست.

اسدالله میرزا- در هر موقعی که نفعی برای دولت و ملت منظور باشد البته نباید آنرا رد کرد در مسئله تلگرافخانه آقای صنیع الدوله خوب مستحضرند و می دانند در زمان وزارت عین الدوله سپهداری آمد و در حقیقت خواست خدمتی بدولت نماید چنانچه خدمت هم کرد در حالیکه آنوقت هیچ بوی شورش و آشوب در مملت نبوده که خیال نفعی باشد و همه جا امن بود مبلغی اضافه کردند بدون اینکه محلی داشته باشد یا اینکه بعد محلی خواهد پیدا کرد در پنج ساله اجازه نمودند بمهر دو پادشاه علاوه پنجاه هزار تومان هم بعین الدوله و دیگران تعارف یا پیشکشی و غیره دادند امسال هم در اول سال صد هزار تومان نقد داده و مبلغی هم بر مواجت اجزاء اضافه کرد و همه را سیر نمود حال از همه چیز گذشته انصاف میخواهم شخصی که اینطور میخواهد خدمتی بکند و از کیسه خود چیزی بدهد آیا صحیح است که از او گرفته شود و بدیگری امانی بدهند بعقیده بنده امانی صحیح نیست اگر یکسال کسر آمده این شخص که مقاطعه دارد چون صاحب چیز است می تواند بدهد و میتواند که دویست هزار تومان را از مال خود بدهد آنکسی که می خواهد اینکار را بکند اگر راست میگوید سال اول را نقد بدهد بعقیده بنده باز اگر کسی می خواهد علاوه بدهد بطور مقاطعه باو داده شود صلاح است نه امانی.

حاج امام جمعه- نظر شما را جلب مینمایم بجانب یکمطلب که دقت نموده بعد رأی بدهید امر مالیه همانطوری که گفته اند خیلی سخت و خراب بلکه بیشتر از آن است که گفته شود مدتی در اینجا صحبت بانك شده بود که چرا تأسیس نمی شود هر کس در این باب عقیده دارد ولی عقیده بنده اینست که امنیت نیست و حرفیکه گفته می شود راست نیست اگر حرف ها راست بود پیره زن ها گوشواره خود و پول کفن و دفن خود را می آوردند ببانك می دادند می گویم کاری را که میکنید طوری باشد که بموجب شرع اختیار برای شما باشد و بتوانید بهم بزنید خوب است هفتاد هزار تومان امروز برای ما خیلی پول است بلکه هزار تومان هم خیلی است اگر ممکن نیست آنقدر مفاسد از این تردیدات برخاسته میشود بلکه از اعتبار دولت و مجلس کاسته میشود که چه عرض کنم.

آقا میرزا محمود خوانساری- اعتقاد بنده این است که اگر تلگرافخانه مقاطعه باشد خیلی مفسده دارد مثلًا سالارالدوله اگر یك تلگرافی میخواستند بکنند که اسباب مفسده بود محض جلب نفع خود بدون ملاحظه آن تلگراف را مخابره می کردند پس باید تلگرافخانه امانی باشد که آنچه صلاح دولت و ملت است تلگراف کنند نه فقط ملاحظه جلب نفع نمایند.

مستشارالدوله- در اینجا این گونه ادارات مثل تلگرافخانه و غیره صحیح نیست امانی داده شود زیرا که خرج تراشی میکنند اینکه میگویند از بی نظمی تولید فساد میشود ترتیب و نظم اداره ربطی باین مسئله ندارد ممکن است که بشرایط صحیح داده شود و رئیس مسئول باشد که تولید فساد و بی نظمی نشود.

آقا سید حسن تقی زاده- تلگرافخانه باید مقاطعه باشد و اگر کسی رأی بدهد که امانی باشد ضرر بدولت زده است حال میخواهید تغییر بدهید باید این طور گفت که در زمان استبداد در یك سال حکومت یکجائی را چند دفعه تغییر میدادند و آن حکومت مخارج زیاد نموده بمقامات لازمه رسیده و هیچ جا حساب نمیشد ولی حالا که مملکت قانونی شده اولًا باید آن دخلی را که برای خود قرار داده بودند بهم زد و ثانیاً حالا که از روی قانون است اگر چیزی قرار داده شد بهم نمیخورد.

اسدالله میرزا- شما تمام معاهدات زمان استبداد را بهم زده اید که اینهم بر هم بخورد. (جمعی گفتند معاهده داخلی دولت غیر از معاهدات با خارجه است).

رئیس- شما آنچه عقیده تان بود بطور اکمل گفتید و حالا هر چه بگوئید طرف هستید امروز هم نمیشود را گرفت فعلًا مسئله خالصه عنوان شود تا روز سه شنبه نتیجه گرفته شود.

موتمن الممالك- صورتی از کمیسیون مالیه در باب خالصجات اظهار داشت که خلاصه آن مشتمل بود بر اینکه املاك خالصه تا حال هر سال از نقد هزار تومان تا دو هزار تومان اضافه داشت ولی حنس همیشه از آن مقدار تا هشت هزار خروار کسر میکرد یك صورتی صدیق الدوله و نصرة الممالك داده بودند که ملاحظه شده بعد صورت دیگری کمپانی تجار دادند که علاوه از عمل صدیق الدوله و نصرت الممالك چهل و سه هزار تومان در پنج سال میدهند بعد شخصی دیگر صورتی داد که غیر از امسال در سه سال اول ده یك علاوه میدهد و در 3 سال آخر سیصد و کسری و اضافه که در این مدت داده میشود صد و بیست و یك هزار و سیصد و شصت و چیزی میشود حال مجلس هر کدام از این سه صورت را تصویب میکند اظهار شده ختم شود.

وکیل التجار- روز اول عنوان شد که صدیق الدوله و نصرة الممالك از آن جزو جمعی که دارد چهار هزار خروار جنس و چهار هزار خروار کاه علاوه میدهند حالا این جزو جمع باین اندازه از کجا پیدا شد.

مستشارالدوله- امسال که اقبال الدوله خواست قبول کند از جزو جمع دیوانی افزوده کرد صدیق الدوله و نصرة الممالك بر قلمدادی اقبال الدوله افزودند دیگران بر قلمدادی ایشان افزودند.

رئیس- یعنی صدیق الدوله و نصرة الممالك بر جزو جمع اقبال الدوله افزودند نه بر عمل کرد او.

وکیل التجار- چون مجلس برای صدیق الدوله و نصرت الممالك رأی داد خوب است بخود آنها رجوع شود.

حاجی محمد تقی- مجلس رأی نداد که به آنها داده شود رأی داد که از اقبال الدوله گرفته شود.

وکیل التجار- مجلس یا رأی ندهد یا اگر رأی داد هر چه باشد نباید بر گردد زیرا که همان عیبی را پیدا میکند که آقای حاجی امام جمعه فرمود

رئیس- امشب رأی گرفته نمیشود بماند برای سه شنبه.

محقق الدوله- این شخص ثالث امساله را چطور قبول میکند و تکلیف عمل امسال چیست؟

مستشارالدوله- امساله را خود اقبال الدوله از روی قلمدادی که نموده است میدهد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 136

جلسه: 136

مذاکرات روز سه شنبه دهم رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 8 را آقا سید محمدتقی قرائت کردند.

آقا سید حسن تقی زاده- به ملاحظه این که قرار شد دو ساعت بغروب مانده مجلس منعقد و عده مکفی حاضر نمیشوند خوب است یکی از فصول نظامنامه داخلی که حضور دو ثلث از وکلا را در انعقاد مجلس لازم شمرده اند تغییر داده شود و حضور نصف را کافی بدانیم (جمعی گفتند که آنوقت این عده هم حاضر نمیشوند.)

آقا سید محمد تقی- امروز بر حسب قرارداد حضرت ریاست حاضر شدند ولی سایرین حضور نیافتند این طور هم که جناب تقی زاده فرمودند صحیح است ولی آنوقت احتمال میرود که این اشخاص هم حاضر نشوند (درین موقع شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد) پس از قرائت فصول و مواد چند شروع شد به مذاکرات مهمه به لحاظ اینکه در یکی از مجالس گذشته از طرف یکی از وکلا تعرضی در خصوص خروج قاضی فتاح از تحت نظر و اختیار دادن او را برفتن ساوجبلاغ شده بود از این رو قاضی فتاح لائحه مسبوط مفصلی در تبرئه ذمه خود از تقصیر و خیانت و اظهار مراتب خدمت و صداقت خود بمجلس عرض و اظهار داشته بود از

طرف اغلب وکلا اظهار شد که در این باب مجلس اظهار رایی نکرد و صورتی هم که از طرف یکنفر در این خصوص اظهاری شده سایرین امتناع ورزیدند.

آقا سید محمد تقی- امروز بر حسب قرارداد حضرت رئیس قبل از وقت حضور بهمرسانیدند ولی سایرین از وکلا باستثنای ده پانزده نفر حضور نداشتند از عموم وکلا محترماً استدعا میشود که بعدها در ساعت دو بغروب مانده حاضر شوند و اخطاراً عرض میکنم روز یکشنبه دو مطلب ناتمام ماند که باید مذاکره شود یکی در خصوص لائحه سر کار والا مویدالسلطنه در خصوص تلگرافخانه دیگری در خصوص عمل خالصیجات.

آقا سید حسن تقی زاده- کراراً عرض کرده ام باز هم گفته و میگویم مالیه مملکت باندازه لازم باصلاح است که بعقیده بنده باید وکلا و وزراء یك قسمت عمده از اوقات خودشانرا صرف این عمل کنند حالا یك مسئله مهمی خارج از عمل مالیه است لازم میدانم عرض کنم و آن این است ما دو تکلیف داریم یکی وضع قوانین دیگری نظارت و مراقبت در اجرای آن اگر بنا بشود هر قانونی از مجلس بگذرد و بصحه هم برسد ولی در موقع اجری گذارده نشود هیچ نتیجه از این وضع و جعل قانون مترتب نخواهد شد این ایام یك مطلب مهمی پیش آمده که بعقیده بنده از وقوع آن رخنه باساس مشروطیت وارد آمده و آن رخنه اینست که یکی از قوانین لازمه مشروطیت لزوم استنطاق و تحقیق در محاکمات و مجازات است این روزها در موقعی که وکلا بحضور همایونی شرفیاب میشوند محض اتحاد دولت و ملت در همان اوقات یکنفر را بدون استنطاق بقتل رسانیده اند.

مستشارالدوله- جانی یا قاتل کلیة باید تحقیق و استنطاق شود بعد از ثبوت بموجب حکم قانون مجازات شود این قانون لازم ملزوم مشروطیت و اسلام است لازم بنوشتن قانون نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- مقصود اینست که در آن زمان که میخواستیم مشروطیت را قوة بدهیم بدهیم بواسطه همین کشتن بدودن استنطاق یك رخنه بر اساس مشروطیت وارد آمد.

مستشارالدوله- چنانچه الان یکی از معایب این کار این شده که حاجی علی رضا خان را بگمان اینکه محرك او بوده حبس کرده چوب زده اند و حالا مجمل مانده هر گاه او را باین تعجیل نکشته بودند مطلب معلوم میشد که او مقصر هست یا نیست بجهة همین معایب است که قانون حکم میکند در هیچ جا قاتل و جانی پیش از استنطاق و تحقیق کشته نشود عقیده بنده این است مکتوبا بوزرا پرتست شود که بعد از این قبل از تحقیق و صدور حکم قانونی مجازات داده نشود 0

اقا سید حسن تقی زاده- یکی از مطالب مهمه که باید گفته شود اینست که در روزنامها هم اعلان شود این صرافها که قبوض دولت را بقیمتی خریده اند و امروزه با اینحال مملکت جدا در صدد مطالبه بر آمده و چند روز در کمیسیون مالیه تا چه اندازه آسیا صدمه شدند خوب است از طرف مجلس قانونی وضع شود که بعد از این برات خری موقوف و هر کسی برات خرید باطل باشد 0

رئیس- ببینیم بموجب کدام قانون صراف از دولت باین سختی مطالبه میکنند کجا پول بدولت داده اند 0

میرزا مرتضی قلیخان- در باب خالصجات اول کسی که در زیاد نمودن عمل کرد ان اقدام کرد صدیق الدوله و نصره الممالك بود که این صد را شکسته و بعد اشخاص دیگر پیدا شدند که زیادتر هم میدادند بجهه همین مجلس حکم کرئ هر کس زیادتر میدهد باو داده شود بعضی ها زیادتر قبول کردند. مروز صدیق الدوله ونصره الممالك همان درجه که انها قبول کرده اند ایشان هم میدهند بعلاوه هزار خروار جنس چون حق تقدیم دارند عقیده بنده اینست که مجلس اسن امر را بایشان معول کند 0

اقا شیخ حسین- عقده بنده اینست در خصوص خالصجات اگر دو نفر آمدند بیك میزان قبول کردند باید بان کسی داد که بتواند اداره کند 0

حاج محمد اسمعیل اقا- عقده بنده اینست یکی داده شود که باعتبار تر است 0

حاج امین الضرب- وزیر عالیه اطمینان حاصل کرده یا خیر پس طوری بشود که وزیر مالیه نگوید بمن ربطی

ندارد 0

حاج معین التجار- ان شب مجلس رای داد بان کسی که زیاد تر میدهد باو داده شود بعد مبلغ و مقدار معقد به زیاد کردند گفتند بهر کس زیادتر میدهد داده شود حالا که ان زیادی را این شخص میدهد و مجلس هم رای داده فقط منوط است باطمینان وزیر مالیه و محتاج برای نیست 0

مستشار الدوله- اول نصره الممالك و صدیق الدوله قبول کردند بعد کسی آمد مبلغی زیادتر داد و همچنین بترتیب زیاد کردند حال صدیق الدوله ان اندازه که از ان زیادتر نشده بعلاوه هزار خروار قبول میکند چون حق تقدم دارد باید باو داده شود ولی باطمینان وزیر مالیه پس چیزی در این باب باید بوزارت مالیه نوشته شود که تا تامینات لازمه را در این باب بعمل بیاورد 0

وکیل الرعایا- کلیه اعتبار هر اداره منوط بصحت عمل ان اداره است و ما بتجربه فهمیده ایم اشخاص معتبر بیشتر تقلب میکند 0

فتح الله خان- کسی پیدا شده است که با ان شروط و قرارداد که معلوم شود هزار خروار علاوه میدهد 0

اقا سید حسن تقی زاده- مال هذه السنه در شرف انقراض است باید زود تمام کرد و اینکه گفته شد وزیر مالیه اطمینان حاصل نماید خودتان میدانید که ایشان چقدر محتاط هستند اطمینان اطمینان قانونی باید باشد والا اگر

ضمانت باشد نخواهد شد 0

اقا سید مهدی- رعیت خالصه هم از همین ملت هستند رفاهیت انها را هم باید ملاحظه نمود پس باشخاصی که بصیرت دارند داده شود. لایحه از طرف مجلس راجع بوزارت مالیه که تحقیقات و تامینات لازمه را بعمل آورد در

هر مورد که اصلح و انفع باشد ارجاع نمایند.

ثقه السلطنه- اقبال الدوله از مجلس شکایت داشت که من نوشته ام انچه سایرین میدهند من هم حاضر هستم چرا جواب ندادند و بدیگری دادند.

مستشار الدوله- اینجا تقدم با کسی است که زیادتر میدهد امسال قلمدادی که کرده بود دوازده هزار تومان استصوابی را هم نمیداد بعد سه نفر آمده بتدریج افزودند اگر ایشانهم آمده و افزوده بودند البته کسی مضایقه نمیکرد.

وکیل الرعایا- کلیه باید کار را بکار دان داد.

مخبر الملك- بجهه هر امری در دنیا یك حدی قرار میگذارند مثل این طور خبرها را اعلان مینماید در مدت معینی پس از انقضای آن تمام میکنند.

مستشار الدوله- تا حال خالصه جات بطور امانی با اقبال الدوله بوده است حالا که می آید این اضافه را بطور مقاطعه قبول میکند پس تا حال چرا از امانی کسر میکرد این خود یك خیالی است بزرگ.

اقا سید حسن تقی زاده- بعقیده بنده این کار حالا باید تمام کرد بطوریکه جناب مخبر الملك گفتند هر کاری حدی دارد اگر حراج هم باشد یك جوب اخری دارد جناب اقبال الدوله در پیش خود حاضر شده اند که هر کس زیاد کند ایشان هم چیزی زیاد کنند تا کار را تعویق بیندازند.

(جمعی گفتند چند روز مهلت داده شود) (بعد رای گرفته شود)

رئیس- رای باشد تا روز پنجشنبه.

اقا سید حسن تقی زاده- چون در خصوص خالصه حد قرار نگذاشتید این اندازه طول کشید حال در خصوص

تلگراف خانه خوب است حدی قرار بگذارید که هر کس تا ان روز آمد و قبول کرد باو داده شود.

وکیل التجار- در این گونه از کار ها در سایر ممالك رم است که در روزنامجات اعلان می کنند ده پانزده روز می گذرد هر کس هر قدر زیادتر می دهد بوسیله لایحه در جوف پاکت گذارده بان مرکز می فرستد انوقت در

روز معین سر ان پاکتها را باز میکنند هر زیادتر می دهد باو می دهند.

اسد الله میرزا- در مسئله تلگراف خانه دو مسئله است اولا به بینیم اجاره را میشود فسخ نمود یا نه حتی انروز این حرف هم زده شده که اگر می توانید سایر معاهدات دولتی را بهم بزنید اینرا هم می توانید در دوره استبداد

مردم بجهه حفظ حقوق خود بخارجه متوسل میشدند ولی حالا مجلس دارند ایا این طور صحیح است حتی الامکان شما باید تشویق کنید کسی باین قدر خدمت کرد و این کنترات باین زیادی را قبول کرده چرا می خواهید بهم بزنید.

اقا میرزا محمود تاجر- اولا این مقاطعه در دوران استبداد داده شده است و شرعی نیست در اندوره هیچ بنائی

در کار نبود حاکمی را بسمتی می فرستادند همینکه یکی پیشکشی زیادتر می داد او را از وسط راه بر می گردانیدند. از طرز گفتگوی شما چنین معلوم میشود که شما وکالت شخصی دارید.

اسد الله میرزا- من می گویم شما اگر تمام معاهدات آن زمان را بهم می زنید این را هم بهم بزنید.

حاج محمد اسمعیل اقا- اگر فردا نصر السلطنه این اجازه را بخارجه داد چه میکنید.

اقا سید حسن تقی زاده- هر کس هر قدر می خواهد مباحثه کند وتا آن نقطه آخر هر حرف بزند عاقبت باید

رای گرفته شود و با اکثریت آرا رای داده خواهد شد که باید برگرداند.

مستشار الدوله- در سابق اینگونه از مال ها و ادارات معلوم نبود صاحب داشته باشد هر کس هر چه می خواست می برد حالا ملت فهمیده که مالی دارد و کسی می خواهد مال را بخورد البته جدا ممانعت خواهد کرد

گذشته از آن بواسطه اختلال مالیه مملکت بر فرض قانون هم نباشد از باب اکل میته صحیح است باید هر کس زیادتر می دهد باو داد.

حاج امام جمعه- اولا من اشتباهی دارم میپرسم آیا دول دیگر بعد از مشروطیت کار هائی که سابق شده است می توانند تغییر بدهند حال اگر در تمام ممالك این رسم هست اینجا هم باید بهم بخورد والا تغییر ندهید که خیلی مفاصد دارد.

اقا سید حسن تقی زاده- میشود هر کاری که بر خلاف شده است بهم زد مثل تیول و غیره.

حاج امام جمعه- این سهو است مسئله تیول ربطی باین مسئله ندارد و در اینمسئله سند اجاره از دولت دارد اگر معمول نیست بر هم نزنید تیول مال ملت بود بعد از این هم نخواهد داد.

مستشار الدوله- همان طور که فرمودید تیول مال ملت است اینهم مال ملت است و این اجاره شرعی نیست

حاج امام جمعه- صحیح است ولی همین طوریکه امروزه هر کاری این مجلس میکند از طرف ملت است آن روز دولت هر چه میکرد بنیابت از طرف ملت بود در هر صورت هر چه هست از روی راستی کار را باید کرد.

اقا سید حسن تقی زاده- سلطنت ایران در سابق عبارت بود از یك هئیت ظالم که هر چه میخواستند میکردند تمام غلط و باطل بوده آنچه بخارجه و داخله داده تمام از روی تعدی بوده ما حالا آنچه بخارجه داده شده تمام را احترام میکنیم و از حقوق مغصوبه خودمان محض حفظ قوانین بین الدول چشم می پوشیم از هیچکس خوف نداریم ما بملاحظه اینکه خواهد آمد یکزمان که یك قانونی در دنیا پیدا شود که تمام حقوق را بذوی الحقوق مسترد دارد چنانچه الان کنفرانس لاهه هست رعایت احترام این کنگره ها را میکنیم اما در داخله مملکت خود

آزادیم در سایر از جاها بوده که یکوقت دولت مسلط میشد هر چه میخواست میکرد بر عکس یکوقت هم ملت مسلط میشد هر چه می خواست میکرد ولی حالا می خواهیم کار غلط نشود آنطور ها هم نباشد فقط کارهای غلط را بر میگردانیم.

حاج امام جمعه- من دیگر معارضه نمیکنم میگویم اگر در سایر دول رسم است شما هم بر گردانید والانه.

مستشار الدوله- فرمودید در سایر دول بعد از زمان استقلال می توانند یا خیر عیب کار در اینجا است که دوره اخیر سلطنت ما بحدی بی قانون بوده که هیچ دولتی را نمی توان باو مقایسه کرد دولت عثمانی دولتی است قانونی دولت روس دولتی مستبده ولی تمام کار ها از روی میزان بود جمع وخرج مملکتی معین و تمام ثبت دفاتر بر هر کسی روشن بوئد وضع سلطنت ولی در اینجا بهر طور میل یك وزیر یا یك امیر تعلق می گرفت همان طور رفتار میشد هرگز جمع و خرج مملکت حتی برخود انها هم معلوم نبود پس با این حال این مملکت را با سایر ممالك نمی توان مقایسه نمود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 137

جلسه: 137

مذاکرات روز پنجشنبه 12 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 10 را اقا میرزا طاهر قرائت کردند و شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد پس از قرائت چندین فصل دست خطی از طرف اعلیحضرت شهریاری در جواب لائحه که از طرف مجلس بصحابت شش نفر از وکلا بحضور اقدس علی تقدیم شده بود بمجلس مقدس شرف وصول ارزانی داشت که ذیلا درج میشود:

دستخط اعلیحضرت همایونی در جواب لایحه مجلس مقدس که بصحابت هیئتی

از وکلا تقدیم شده بود

جناب اشرف اتابك اعظم لایحه که از مجلس شورای ملی خودمان بتوسط متخبین از وکلای محترم به پیشگاه ملوکانه ما تقدیم افتاده باعین رضا در مندرجات ان ملاحظه و با نظر قبول در مدلولات ان مطالعه فرمودیم مسلم است که تذکر و تذکار ارباب دول را تصفیه و از لوازم اولیه است چنانکه فرموده اند ان الذکری تنفع المومنین اما در این موقع شاید مناسب باشد که ما نیز مجلس ملی و وکلای عزیز خودمان را قویا متذکر فرمایم که اولا بدانند شخص همایون ما رعیت را بزرگترین ودایع پروردگار و ملت را گرامی ترین عطیه آفریدگار دانسته و بهترین وقت خود را ساعتی تصور میفرمائیم که صرف آسایش عباداست و در پی امنیت بلاد اولاد عزیز خودمان افراد رعیت را میدانیم و نزدیك ترین مطلوب خودمان نوع ملت را میشماریم چرا که بر هر ذی نفسی واضح است که قائمه دولت بسته بقوام رعیت است و دوام سلطنت منوط بر بقا ملت پس با مسلمیت این قضیه و حصول این نتیجه اگر کسی تصور نماید که پادشاه یکی را بر هزار و اندك را بر بسیار ترجیح میدهد و از عامه بخاصه قناعت میکند عموم ملت را بمعدودی از نزدیکان خود اگر چه انها هم از ملتند میفروشد خیالی خام است و اشتباهی است فاحش که باید از آن احتراز کرد و از این استغفار نمود زیرا که راعی محتاج برعیت است و دولت ناگزیر از ملت ثانیا بر هیچیك پوشیده نباشد که وقتی پدر تا جدار من پادشاه ماضی انارالله برهانه دولت و ملت ایران را بتاسیس مجلس شورای ملی اختصاص داد و شخص همایون ما هم پس از ورود بطهران چه قبل از جلوس باریکه سلطنت و چه بعد از آن باین اساس مقدس کمك فرمودیم و نواقص آنرا تکمیل خواستیم بدان امید بود که وکلای ملت عزیز ما طوری سساعی خود را در تکریم سلطنت و قوام دولت و ترقی ملت و رفاه رعیت و ابادی مملکت مبذول بدارند که ممالك محروسه ما سر مشق سایر ممالك و ملت محبوب ما پیشرو سایر ملل بشود و گمان میفرمائیم که محصول باین نیات مقدسه را جز بصیانت مقام سلطنت ووفاق وکلا باوزرا و جلوگیری از مواد فساد و بستن راه طغیان و دلالت افراد رعیت بعادات حسنه و نگاهداری زبان و قلم از بیانات غیر مرضیه راهی نباشد پس بر اعضای مجلس ملی که از منتخبین و مختارین ملت مسول هستند فرض است که در پی علاج درد و چاره کار و جلوگیری انقلاب باشند و تصور ننمایند که مجرد القاء شبهه و یا سوء ظنی از وظایف اولیه باید کناره جویند و وزراء دولت را تنها گذارند و یا رفع شبهات را از عوام که باندك چیزی متمایل میشود ننمایند اگر پیش از این مملکت را یکدست بود امروز بحمد الله دو دست کاری است که هر کدام از معاونت دیگری اگر تهاون ورزند در پیش خدا و پادشاه و بندگان خدا و رعیت پادشاه مسول خواهند بود اهذا باخاطری پراز مهر و مرحمت نسبت بملت خود و با اراده علیه مشحون از مساعدت و التفات درباره مجلس ملی خودمان تکرار میکنیم که مجلس ملی ما بهیچوجه توجهات ملوکانه ما را در حق خود آلوده بشبهات اهل غرض ندانسته و از مساعدت خسروانه در پیشرفت وظایف مجلس محترم هیچ تردیدی ننمایند چنانکه تا امروز دیدند قوانین و مقرراتیکه از مجلس شورای خودمان صادر شده هیچیك متروك نمانده و تمام بموقع اجری گذارده شده است پس وظیفه خود را متروك نگذارند و از

ایجاد قوانین مفیده و قواعد نافعه و استحکام روابط ما بین دولت قویم و پاك کردن رنگ شبهه از خیال ملت خودداری نورزند و خدا را در همه حال ناظر و توجهات پادشاه را درباره خود حاضر بدانند و در عهده شناسند. شهر رجب 1325

اقای میرزا سید محمد مجتهد اظهار فرمودند که دیروز اعلیحضرت قدر قدرت همایونی مرا بحضور اقدس اعلی احضار و مشروحی از بیات مقدسه وهم عالیه ملوکانه را اظهار فرمودند بطوریکه مرا کاملا اطمینان بخشودند هر یك از وکلا در اینموقع از بروز مراحم و الطاف ملوکانه بدعای بقای آن شاهنشاه رطب اللسان کردید.

اقا میرزا محمود خوانساری- چند روزی است عموم وکلا و ملت منتظر بودند که جوابی که از طرف قرین الشرف همایونی بر لایحه مجلس مقدس صادر شوند در روزنامه ملاحظه کنند الحمد الله که ما فوق آنچه در خاطر می پنداشتیم بطور اکمل نایل گردیدیم پس از مدتی شروع بمذاکرات شد.

حاجی سید مرتضی- مجلس شکایت می کرد که در این مملکت مجازات نیست اگر از طرف ملت هر قدر کشته شود مجازاتی در بین نیست اما همینکه یکنفر در مقام تقاص خون پدر خود بر آید و قاتل پدر خود را بکشد فورا سر او را میبرند من بآواز بلند میگویم که این مطلب بطلان دستخط مشروطیت است اگر چه با قلم روی کاغذ نیامده ولی با کارد و خون روی خاك ریخته است.

حاجی میرزا علی اقا- مادامی که ب+ دست حکام قانون داده نشده انها باید رفع فساد را بهر طور صلاح میدانند بکنند تا قانون بدست انها داده نشده ما حق ایراد نداریم تا اینطور نباشد برای ما امنیت نیست.

عرض دیگر قوانینی که این مجلس وضع میکند نه وضع قانون است بلکه ارائه طریق اجرای آنست و قانون شرع مقدس است و لکم فی القصاص حیوه اینشخص پیش حجج اسلام اقرار کرده است. و واجب القتل بوده

حاجی میرزا اقا- اگر کسی در این قتل ایرادی دارد از این راه است که در ممالك مشروطه بر فرض شخصی را علنا بکشد و شاه هم ببیند یك نفر اعلیحضرت نمیتواند حکم قتل او را بدهد باید بموجب قانون عدلیه و شرع پس از استنطاق کشته شود تا مخالف مشروطیت نباشد.

اقا میرزا سید محمد مجتهد- اقا سید عبدالله حکم فرمودند.

وکیل الرعایا- البته عقیده مسلمانان این است که قاتل را باید کشت و اینکه سلب امنیت را مستمسك کردند آیا امنیت فقط باید در ربع فرسخی دربار باشد یا اینکه باید در تمام مملکت باشد خوب ایت نظری هم بسایر جاها معطوف دارند طهران پایتخت است علنا گلوله میاید در خانه بر آن ضعیفه میخورد و هیچ تحقیق نمیشود.

اقا شیخ حسین- پریروز هم این حرف زده شد این ضعیفه همسایه ما بود تحقیق شد گلوله از خارج آمده بود بپای او خورده کسی در حق او قصدی نداشت و عمدا نبود.

وکیل الرعایا- آیا نباید در این باب رسیدگی و تحقیق شود.

اقا میرزا مرتضی قلیخان- این مسئله مشتبه نشود اولا این شخص بر فرض که پدرش را هم کشته باشند خودش نمی تواند اجرا نماید باید حاکم اجری کند. ثانیا این اشخاص که ایراد دارند از انباب نیست که نباید کشته شود البته باید کشته شود ولی باید استنطاق شود.

رئیس التجار- البته پس از ثبوت در نزد حجج اسلام و صدور حکم باید کشته شود ولی اشتباه در این شده که اقا حکم نداده اند و گفته اند باید استنطاق شود از اینها گذشته در همچو مملکتی که پر است از هرج ومرج احتمال دارد که این شخص محرك داشته است و بجهت بر پا نمودن مفسده این کار را کرده چرا باید استنطاق نشود تا معلوم گردد که محرك کی بوده است.

احتشام الا طباء- این مسئله باید راجع بعدلیه باشد و پس از استنطاق راجع بحکام شرع و بعد از صدور حکم باز حکم را عدلیه مجری سازد.

اقا میرزا محمود خوانساری- گویا مسئله مشتبه شده باشد این شخص حکم در دست داشت که همین شخص پدر او را کشته بود چند ماه هم بود که عارض بوده مملکت ما مشروطه است یا خدای نخواسته مشروطه نیست در مسئله سالار الدوله چقدر مجاهدت شد که باید در مجلس رسیدگی شود چرا در انجا نباید تحقیق و مجازات شود.

رئیس التجار- همانشب که این شخص بصیر خلوت را کشت علیرضا خان را گرفتند باسم اینکه محرك بوده و همان ساعت حبس کردند خیلی خوب کردند زیرا که متهم بود باید توقیف شود ولی همین شخص شش ماه عارض بوده که این بصیر خلوت قاتل پدر او بوده چرا توقیف نکردند تکلیف بعد ها چیست آیا باید همین طور بدون استنطاق کشته شود.

مخبر الملك- پریروز در این باب گفتگو شد و بالاخره قرار شد که بوزرا نوشته شود این مسئله خلاف قانون اتفاق افتاده حالا هم اگر ده ساعت گفتگو شود تکلیف همان است باید بوزرا نوشته شود.

حاج امین الضرب- عقیده بنده این است که چون این مسئله دو روز مطرح مذاکره شده صلاح این است که رای گرفته شود که این پر تست بوزرا بشود یا نه. اقا سید حسن- تمام اعتراضات برای این بود که این شخص قاتل بوده پس در باب سالار الدوله و سالار مفخم و آصف الدوله چرا سیاست نیست.

اقا میرزا سید علی نقی- عقیده بنده این است که هر جائی که فتنه بر پا میشود باید خوابانید پس میتوانید گفت که در اینجا نزاع لفظی است اشخاصی که میگویند باید حتما کشته شود بموجب آیه ولکم فی القصاش حیوه است اینهائی هم که ایراد دارند از آن باب است که چرا استنطاق نشده حال این خونی است که ریخته شده و جمع نمیشود باید بجهه بعد ها دقت کرد هیچکس بدون قانون کشته نشود.

حاج میرزا اقا- با خود وزرا هم گفتگو شد گفتند خبط شده است ولی رسما پرتست شود.

احسن الدوله- تمام این گفتگو ها سر دو کلمه است سلطنت مشروطه فقط در حقوق شخصی حق عفو و اغماض دارد ولی در اینگونه از موارد هیچ کس حق ندارد باید در علیه استنطاق شده مجازات شود.

(جمعی گفتندحاجت برای گرفتن نیست لایحه پرتست بوزرا نوشته شود.)

تلگرافی از اصفهان رسیده بود قرائت شد قریب بدین مضمون بتوسط شریعتمدار وکیل علمای اصفهان حضور وکلای مجلس مقدس. مجلس مقدس رای داد که حضرت والاظل السطان باصفهان بیاید ولی عرض هشتصد هزار جمعیت این است که ما اطاعت از قوانین مشروطیت داریم اما غرض عاجزانه ما این است که میدانیم حضرت والا غیر از سرکشی باملاك خود غرضی ندارند ولی چه چیز امنیت برای ما حاصل خواهد کرد از دست سرباز و توپچی که آسایش نداریم آیا اسم مشروطیت برای ما کفایت است آیا شخصی که کشته شود مجازات نباید شود آیا آن شخصی که مادر خود را کشت مجازات خواهد شد که اسباب عبرت سایرین شود آیا اموال منهو به مسترد خواهد شد آیا نباید گفت که این خلاف مشروطیت از کجا پیدا شده آیا نفوس اهالی اصفهان بموجب مشروطیت محترم هستند یا خیر جواب فرمائید.

حاج شیخ نورالله و جماعتی

اهالی انجمن تصدیق مینمائند که این عرایض اهل اصفهان صحیح است.

حاج بحر العلوم- در این صورت معلوم نیست شاهزاده هم برود.

حاج سید محمد- معلوم میشود مجازات فقط در همان یکجا بوده در جاهای دیگر نخواهد شد.

اق میرزا فضعلی اقا- در این تلگراف نوشته شده پس از آمدن ایشان اگر صدمه بما وارد آمد کی جواب خواهد داد اگر شاهزاده هم برود باید این گفتگو ها در بین باشد و نه این مذاکرات بشود.

اقا میرزا طاهر- فرمایشات اقا میرزا فضعلی اقا صحیح است این اظهارات که از طرف شاهزاده شد از طرف اهالی اصفهان این احتمال ها بیشتر است در باب محصول شاهزاده اگر نقصانی پیدا شد از بلیات آسمانی با خداست و اگر از طرف رعیت مسامحه شد حاکم باید بگیرد و بدهد و اگر رعیت او همدیگر را بکشند انهم حاکم مسئول است اما اگر شاهزاده برود و انجمن بر هم بخورد و اسباب قتل بشود مسئول کیست و چه باید کرد؟

وکیل الرعایا- باید فرق گذاشت از اینکه چند هزار نفر میگویند از دست یك نفر میترسیمك از روی حرکات سابق باید تصدیق کرد ولی شاهزاده از کی شکایت دارد اقا میرزا محمود اصفانی عریضه که شاهزاده بخاکپای همایونی عرض کرده بود از اهل اصفهان شکایت ننموده بود.

حاجی بحرالعلوم- از رفتن شاهزاده خوف فساد است لازم نیست برود.

اسد الله میرزا- من کار برفتن شاهزاده ندارم اما میپرسم آیا از تمام ولایات فشار میاورند که قانون اساسی را چرا نمیدهید حال آنکه فصل اول قانون اساسی آزادی سکنی است و در هیچ قانون نیست که کسی را از رفتن بجائی ممنوع دارند.

صدیق حضرت- اسد الله میرزا گفتند که بموجب قانون نمی شود ممنوع داشت کسی را از رفتن بجائی بنده عرض میکنم ما نباید که از جمهوری فرانسه جلو تر بیفتیم کنت دو کرین یك نفر از محترمین بود که میخواست داخل در نظام شود چون فرانسه وجود او را مفسده دیدند در بیست و چهار ساعت او را بیرون کردند.

اسد الله میرزا- باید اثبات نمایند که رفتن شاهزاده اسباب فساد خواهد شد. (جمعی گفتند معلوم است.)

اقا میرزا طاهر- شما میگوئید که موجب فساد نخواهد شد؟

اولا در این تلگراف نوشته شده که پسر شاهزاده مادرش را کشته از کجا مجازات شد دیگر اینکه حاجی اقا نور الله که از علمای معتبر انجاست تلگراف کرده اند که آمدن شاهزاده اسباب فساد خواهد شد تلگراف حاجی اقا نور الله قرائت شد قریب باین مضمون.

الوار و اشرار جری شده ده نفر را مجروح و چند نفر مفقود و مردم در اضطراب و منتظر جواب هستند آمدن شاهزاده اسباب اغتشاش و وحشت مردم شده.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- جمعی از اقایان گفتند مشروطیت اقتضا دارد که شاهزاده یا دیگری بخواهند برونئ خانه شان باید آزاد باشند البته صحیح است و باید مجری شود جمعی هم میگویندتولید فتنه میشود البته آنهم باید مراعات شود. ولی من میگویم وقتیکه تمام قوانین شما مجری شد آنوقت باید این نتیجه را خواست ولی حالا که یك قانون مجری نشده چه باید کرد ما مشروطه شده ایم ولی تازه متولد شده ایم باید ملاحظه کرد

حاج امین الضرب- از اقایان کسب تکلیف میکنم جواب تلگراف را چه باید داد؟

اقا میرزا محمود اصفهانی- باید بوزارت داخله فرستاده شود باصفهان هم جواب داده شود که رجوع بوزارت داخله شد.

دکتر ولی الله خان- این مطلب شهرت یافته حتی باصفهان هم رسیده است که مجلس رای داد برفتن شاهزاده و این غلط است کدام یك تصدیق دارید که مجلس رای داده محض رفع این اشتباه باید باصفهان جواب داده شود که مجلس رای نداد و بسکوت گذراند در حرکت یکنفر مجلس رای نمیدهد.

اسد الله میرزا- چون میگویند رفتن شاهزاده موجب فساد است خوب است تلگراف فرستاده شود به وزارت داخله زیرا که تامین بلاد با ایشان است.

دکتر ولی الله خان- بنده عرض میکنم که شاهزاده امروز تقریبا شخص اول اینمملکت است و نمیگویم که نروند ولی عرض میکنم اگر باید بروند هئیت کابینه ملتزم بشوند و ضمانت بکنند آنوقت بروند.

اقا میرزا محمود- گویا اینمطلب هم تمام شد.

مخبر الملك- در اینجا مسئله که گفتگو میشود بدوا تصدیق میکنیم باز فردا پشیمان می شویم.

اقا شیخ حسین- با ینطور که مخبر الملك گفتند بنده هم یکی از انها هستم انروز گفتم که فسادی مترتب نخواهد شد ولی می بینم بواسطه رفتن ایشان تولید فساد میشود حالا میگویم نروند.

دکتر ولی الله خان- بعضی مطالب اخلاقی است که باید فرق بگذاریم میانه انها و مطالب دیگر میگویند سکوت موجب رضاست بعضی اوقات مقصود این است که اینمطلب قابل جواب نیست مثلا در پارلمان اشخاصی که سکوت میکنند دریکمطلبی مقصود این است که دراینخصوص رای ندارند نه اینکه دلالت باشد.

اسدالله میرزا- بعد از آنکه از مجلس تلگراف شد باصفهان که مجلس تصویب کرد آمدن ایشان را نمیشود بگوئید که ما امتناع داشتیم.

مخبر الملك- حالا که قانونا حرف میزنید من عرض میکنم که اینمطلب نباید در مجلس گفتگو شود باید تمام اینمطلب رجوع بوزارت داخله شود.

حاج میرزا علی اقا- بنده از آ ن اشخاص هستم که در آنمجلس در باب رفتن حضرت والاظل السلطان رای نداشتم بروند ولی چون آقای حجه اسلام و حاجی سید اسمعیل تفسیر فردموند ساکت ماندم و اظهار رائی نکردم

اقا سید مهدی- حضرت والا در این دولت و مملکت مقامات عالیه دارند و خدمات صادقانه خود را همه وقت میخواهند نسبت بدولت و ملت ظاهر سازند بومجب این دستخط همایونی که امروز از طرف قرین الشرف صادرشده رعیت بمنزله فرزند پادشاهند و ایشان انها متزلزل شوند و هیچ صحیح نیست بیش از این در مجلس ازبرای چنین شخص بزرگی گفتگو شود.

مخبر الملك- خوب است بجهت نوشتن کاغذ بوزیر داخله رای بگیزید ز یرا که حالا ساکت شدند فردا میگویند ما رای نداریم اگر چه در مجلس نباید از برای همه چیز رای گرفت.

حاج امین الضرب- بالاخره رای مجلس در این خصوص چه شد.

حاج محمد تقی- بوزارت داخله باید نوشته شود

وکیل الرعایا- اقایان در نظر داشته باشند که این تلگراف از اصفهان در جواب تلگراف مجلس رسیده است جواب باید داده شود.

اقا میرزا محمود خوانساری- به عقیده بنده نباید جواب بدهد که شاهزاده برود ییپا نرود رجوع بوزارت داخله شود.

اقا میرزا محمود اصفهانی- اگر هئیت وزرا ضمانت میکنند برود.

اقا شیخ حسن- اینکه کی گویند بوزرا داخله یا بهئیت وزرا نوشته شود که انها ضمانت کنند در صورتیکه اهل اصفهان متزازلند نباید بروند بر فرض مجلس هم آنشب رای داد حالا که هفتصد هزار زن و مرد متزلزلند رای میدهند که نرود .. حاج امین الضرب- آنچه بنده از این ها فهمیدم این است که ظاهرا رای این شد شاهزاده نروند.

حاج سید محمد- قریب یك هفته است اصناف لایحه نوشته اند و جواب خواسته اند اگر امشب جواب داده نشود فردا فساد خواهد شد لائحه انجمن اصناف قرائت شد حضور حجج اسلام و وکلا عظام غرض از عرض عریضه که چند روز قبل شده بود در خصوص رفع فساد ساکنین حضرت عبد العظیم بواسطه نشر روزنامه جات که نزدیك است القاء اختلاف بین مسلمین نماید توقیف سنگ طبع را خواسته بودیم حال هم عرض ما این است که تا خیر این مطلب زیاده از حد شده از دولت جدا بخواهید که بزودی رفع فساد را بهر طور که صلاح میدانند بکنند تا اصناف آسوده مشغول کسب شوند اظهار این مطلب نه از روی تحکم بل از راه استدعا است.

حسنعلی خان- به بنده هم لایحه داده اند که در زاویه حضرت عبد العظیم بطبع رسیده حالا میخواهم بر حسب وکالت خودم چند دقیقه عرایض خودم را اظهار نمایم از وقتی که ما امروز در این مجلس نشسته ایم یك قسمت آنرا بوظیفه خود عمل نموده ایم باقی بکلی از وظیفه مجلس خارج بوده این ملت بعد از آنکه از فشار ظلم و استبداد به تنگ آمده و نزدیك بود قطره از خون آنها هم گرفته شود گرد آمده جمعی را انتخاب کرده که در امورات آنها رسیدگی و اصلاح نمایند عجاله ما بهمین قناعت کرده ایم که می آئیم اینجا دو ساعتی نشسته و مذاکرات میکنیم وظیفه ما تنها این نیست که بوزرا ایراد بگیریم بلکه باید مواظب خودمان هم بشویم و این مشروطیت و بارلمنت اول مرتبه از مملکت انگلیس سرازیر شده بتدریج در همه جا سرایت کرد تا حالا رسیده است بایران و من تکلیف خودم را میگویم یکی از نویسنده های بزرگ مینویسد که در مملکت فرانسه در اوایل امر بیست و یك میلیون جمعیت داشت هفتصد نزار نفر آنها صاحب سواد و دارای کله بودند و یك میلیون ازآنها مجمل سوادی داشتند آن هفتصد هزار نفر تصور میکردند که هرچه آنها میدانند آن یك میلیون هم میدانند همچنین آن یك میلیون تصور میکردند که هر چه آنها میدانند آن بیست میلیون هم میدانند آزادی قلم و

گفتار مادامی است که باساس مشروطیت و اسلامیت صدمه نزند و بمردم ضرر وارد نیاورد و همچنین مال و جان آزاد است مادامیکه صدمه از او بسایرین نرسد حالا شما به بینید که باید بوظیفه خود عمل نماید وکلا هم باید بوظیفه خود عمل کنند نطق را فقط بجهه نوشتن در روزنامه نکنند.

حاج سید محمد- جواب لایحه اصناف چه شد؟

اقا سید حسین- باید نتیجه از باب عرایض اصناف و این روزنامه که هر روزه بیك طوری تولید فساد مینماید گرفته شود لائحه اصناف که بمجلس مقدس عرض شده در خصوص رفع فتنه ساکنین زاویه مقدسه قرائت شد.

اقا سید مصطفی- باید نتیجه گرفته شود.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- از اول تاکنون هر وقت گفتگوی این مطلب در میان میآمد بنده میگفتم سکوت بهتر است ولی حالا بموجب اینکه در این روزنامه نسبت هائی بتمام مسلمین تا حال توقیف سنگ آنها را نخواسته بودیم ولی حالا باید خواست.

دکتر ولی الله خان- در این روزنامه بنده هم مکرر نظر کرده ام که نسبت کفر و زندقه باکثر داده اند و این خطاب من بتمام کلت است که این وکلا را شما انتخاب کرده اید اگر از جنس اصناف وکیل داده شود فی الواقع آن نسبت بآن صنف داده شده و کذا هر طبقه مطلب دیگر مکرر لائحه از طرف اصناف آمده که اظهار دلسوزی کرده اند صحیح است من وکیل یکصنف هستم باید بگویم این انجکن اصناف که لایحه نوشته و جواب خواسته اند مقصودشان این است که این ساکنین زاویه مقدسه میخواهند هم سلکان ما را منحرف نمایند مردم عوام هستند هنوز اساس مشروطیت قوام نگرفته باید جلوگیری شود.

اقای حاج امام جمعه- پریروز اغلب وکلا در انجمن اصناف یا محترمین اصناف حضور داشته اند بنده گفتگوی روز یکشنبه را بآنها جواب دادم که باید مجلسی از وکلا و وزرا و علما تشکیل شود هر چه رای دادند عمل شود.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- این فرمایش اقای امام جمعه صحیح است ولی عرض بنده در خصوص توقیف سنگ است.

اقا سید مصطفی- هزار و سیصد سال است که ما مسلمان بودیم و همین شخص که حجه الاسلام بود ما را تکفیر کرد اگر امروز جلوگیری نشود تا هزار و سیصد سال دیگر اخلاف ما را هم تکفیر میکنند.

وکیل الرعایا- کسانیکه احتمال می دهند که یخ حجه الاسلام است اکتفا بهمان روز نکنند سه ساعت از شب گذشته بروند به بینند آنجا چه خبر است.

اقا سید مصطفی- در آنمجلسی که تشکیل می شود خوبست از وکلای اصناف هم بیایند.

اقا سید حسین- همانطور که اقا فرمودند صحیح است و کلیل اصناف هم باشد خوبست ولی سنگ را وزیر علوم باید بفرستند امشب توقیف کنند.

مخبر الملك- برادر من که وزیر علوم است مسئول انطباعات است باینطور که همین قدر یك روزنامه مطلبی برخلاف قانون درج کرده و نشر داد باید یکنفر فراش بفرستدو بگوید که این روزنامه توقیف است نه اینکه اگر ده نفر فراش هم بفرستد نتوانند و کتك بخورند آنوقت محتاج بقوه جبریه است در اینموضوع بحکومت نوشت که شما بفرستید جلوگیری کنید و سنگ را توقیف نمائید جواب داد که همان قدری که حرکت خودش اشکال دارد همانقدر توقیف سنگ مشکل است در این صورت نمی شود باین دو کلمه وزیر علوم را مسئول نمود.

اقا میرزا محمود تاجر- عملیات اقا شیخ فضل الله را این مردم و پدرانشان میدانند این ملت وجه مصالحه اقایان شده اند چون او در این میانه ریاستی پیدا نکرده اینست که راه مخالفت پیش گرفت که شاید از این راه ریاست پیدا کند حالا که این این مردم وجه مصالحه اقایان هستند بر شخص اقایان لازم است که رفع و دفع نمایند در اینخصوص بعضی را عقیده این بود که مجلسی از وزرا و علماء و وکلا تشکیل شود مذاکره نموده هر طور که صلاح دیدند اقدام شود.

اقا میرزا سید علینقی- خوبست روز شبنه این مجلس از وزراء وکلا و علما تشکیل شود تا زودتر در مقام عمل برآیند.

اقا میرزا مرتضی قلیخان- دو مطلب در اینجا گفته شد یکی توقیف سنگ و یکی رفع آنها و هر دو اینها مسئولیتش با وزیر داخله است اما آن مسئله کمیسیون را باید وزیرداخله بخواهند و تشکیل شود نه ما زیرا که اگر ما اینکار را بکنیم مسئولیت از او میرود پس ما باید رفع این غائله را از او بخواهیم هر طوری که خودش صلاح بداند اقدام کند شاید یك کاغذی بنویسد او را بیاورد.

رئیس التجار- عقیده بنده اینست که تمام مشروطیت و مشروطه خواهی را نباید منحصر باشخاصی که در اینجا هستند بنامکئیم ما باید قانون وضع کنیم اگر مفسده در مملکت پیدا شد باید وزراء مسئول آنرا رفع نمایند و هرگاه دولت مسامحه و کوتاهی نماید ملت اگر مشروطه خواه هستند خودشان رفع کنند.

اقا سید مهدی- اینکه شما راجع بملت میکنید ملت حاضر بودند که اقدام نمایند ولی جلوی آنها را تا حال نگه داشته و نگذاشتیم پریروز هم جلوی انها را گرفتیم حال هم نمیگذاریم که آنها اقدام نمایند زیرا که نباید مجادله و محاربه کرد باید کار راتا ممکن است بطور اصلاح و بآسانی پیش گرفت همانطوریکه آقا فرمودند باید مجلس کرده وراء اصلاح رامین نمود.

حاج امین الضرب- آخر رای مجلس در این باب چه شد.

آقا سید اسمعیل- این مطلب بوزارت داخله اظهار شد گفت باعلماست معلوم میشود که از ایشان بر نمی آید پس خوبست این مجلس را تشکیل بدهند و ایشان را بخواهند بیایند نامعلوم شود راه صلاح چیست.

آقا سید مصطفی- کرارا گفته شد مجلس نباید بر خلاف قانون رفتار نماید باید از وزارت داخله خواست او خودش میداند.

رئیس التجار- چرا وقت خودتانرا تضییع میکنید و حرف زیاد میزنید دو ساعت روز بیایند این مطلب را تمام کنند.

آقا سید حسین- دو کلمه مجلس بوزیر داخله بنویسد که خودش اقدام نماید.

حاجی امین الضرب- از قرار همچو معلوم میشود که اکثریت آراء بر اینست که بوزیر داخله نوشته شود و عقیده بنده همین است که باید بخودشان محول کرده هر طور صلاح دانستند اقدام نمایند.

فتح الله خان- در روز سه شنبه بنده از آن صورتی که در باب خالصه خوانده بودند هزار خرواز افزوده کردم.

حاجی امین الضرب- این لایحه مال امسال نیست.

فتح الله خان- میدانم با امسال هفت سال می شود آن لایحه که میرزا مرتضی قلیخان نوشته از قرار سه سال اول ده و یك و در سه سال آخر ده و دو اضافه کرده بودند بنده از آن علاوه با امسال هزار خروار اضافه میکنم.

موتمن الممالك- امساله را اقبال الدوله هزار خروار اضافه کرده بود حالا این آقا میگوید در مدت هفت سال هزار خروار از تمام این عمل کرد اضافه میدهند باید آنشخص را بگوید کیست.

فتح الله خان- حالا نمی گویم وقتی که قبول شد و اجازه دادید باید وزیر مالیه او را قبول کند.

آقا سید حسین- ما باید در اینجا تصویب شخص بکنیم یا اجاره اگر تصویب اجاره است ما باید معین کنیم و مبلغ او را معلوم نمائیم آنوقت وزیر مالیه آنشخص را قبول کند.

وکیل الرعایا- اولا باید وکلا بدانند که از اقبال الدوله باید خارج باشد.

آقا سید حسین- چرا او مگر چطور است اعتبار او که بیشتر است. آقا میر عماد- اگر این طور بود چرا از او گرفتید.

مخبر الملك- من کسی هستم که ملاحظه شخص میکنم هر کس معتبر و درست است باید باو داده شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این وجه اجاره که تا باینجا رسیده است نه این که مقاطعه بود اقبال الدوله خیانت کرده این مبلغ که حالا علاوه میدهند نه برای امسال این برای اینست که چون مملکت قانونی پیدا کرد و مردم مطمئن شدند میخواهند در مدت شش سال آبادی

کنند و انتفاع ببرند حالا عقیده بنده این است که یك کسی پیدا شد هزار خروار علاوه میدهد چندان اهمیت ندارد ولی باید این صورتها را باید پیش وزیر مالیه هر کدام را که تصویب کرد و صلاح دانست باو داده شود.

رئیس التجار- وقتیکه صدیق الدوله و نصره الممالك صورتی داده بودند و در مجلس مذاکره شد جمعی پیدا شدند و بآن صورتی که داده بودند افزودند دو پاره خود آنها حاضر شدند و بهمان ده و یك و ده و دو در شش سال علاوه کرده قبول کردند و برای امسال هم هزار خروار بر عمل کرد اقبال الدوله اضافه کرده بودند ولی گفته شد که امسال منارعه میشود که او میگوید محصول را اقبال الدوله برده و اقبال الدوله میگوید آنها بردند اکنون شش ساله قبول شده حالا اقبال الدوله پیدا شده و این اضافه را قبول تا حال کجا بود و چرا قبول نمیکرد اینکه میگویند بوزیر مالیه رجوع شود وزراء ما هنوز ملاحظه میکنند و نمیگویند وزیر مالیه کرارا فریاد زده که من مختار نیستم مجبورم از من بر نمی آید ولی باز ما که در اینجا نشسته ایم میگوئیم و نباید بترسیم مگر همین اقبال الدوله نبود که برای هشت هزار خروازر جنس در دربار دعوا میکرد و بخباز خانه نمیداد چه ملاحظه دارید و نمی گوئید.

وکیل الرعایا- باقبال الدوله و مثل او بعد ها نباید کار داده بشود.

(لایحه از اقبال الدوله در باب خالصجات بمجلس رسیده بودقرائت شد قریب باین مضمون) رفعه از طرف مجلس بتوسط وزیر مالیه رسیده بود بر اینکه چند نفر حاضر شدند و خالصه ابمیزان ورتی که دادندقبول مینمایند اگر مدیر خالصه حاضر است که با ایشان گفتگو شود و هر گاه حاضر نیستند بدیگران داده شود بعد از صور صدیق الدوله و نصره الممالك دیگر بواسطه گرفتاریها نتوانستم که حاضر شوم عریضه نوشته و مهر کرده بآن میطان قبول نموده ارسال شد خبری نرسید حالا دوباره عرض می نمایم که حاضرم بآن میزان کرده هزار خروار هم علاوه میدهم.

حاج محمد اسمعیل آقا- از این لایحه چنین معلوم میشود که مجلس نوشته است اگر او قبول میکند مقدم است بعد لایحه گه از مجلس در این باب بوزارت مالیه نوشته شده بود صورت آنرا قرائت کردند مذکور بود که اگر مدیر خالصجات حاضر است با او گفتگو شود والا بصدیق الدوله و نصره الممالك که حاضر شده اند داده شود.

رئیس التجار- روزنامهای مجلس را در این چند وقت اگر ملاحظه کنید معلوم میشود که آنها حق تقدم دارند و باید بآنها داده شود.

حاجح محمد اسمعیل آقا- من میگویم اقبال الدوله هم مقدم تر و هم معتبر تر است باید با او باشد

مخبر الملك- باید بآن کسیکه داده میشود مجلس اطمینان داشته باشد حال چون عده وکلا کافی نیست گمانم این است که این مذاکره فایده ندارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- حالا انصاف میخواهم که آیا مجلس این حق را دارد که بگویداطمینان ندارم یا نه پس وزارت مالیه برای چیست؟

مخبر الملك- فرقست میان مشروطه که قانونش موضوعه و اداراتش صحیح باشد یا مشروطه که تمام ادارات متزلزل باشند حالا مااین حق را داریم.

جلسه: 138

مذاکرات روز شنبه 14 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 12 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

از اول مجلس شروع شد بقرائت نظامنامه وزارت داخله پس از قرائت چندین فصل صحبت از منشا اغتشاش رشت بمیان آمد.

مستشار الدوله- خاطر آقایان عظام فی الجمله مسبوق است که بواسطه ترتیب انتخابات فی الجمله اختلافی واقع شده جمعی از طلاب و غیره یا حاجی محمد رضا و شریعتمدار میگویند که از طبقات نباشد و نیز انجمن آنجا ایالتی باشد جمعی از اصناف و تجار و علماء و حاجی خمامی براین هستند که از روی طبقاتی باشد و انجمن هم ولایتی باشد در این بین هم مسئله سید احمد به میان آمد دیروز به

حضور جناب رئیس در تلگرافخانه بودیم بواسطه اسکات فتنه گفتم انتخابات توقیف باشد تا در مجلس مذاکره شده قرار قطعی داده شود.

بحر العلوم- خوبست بفرمائید تلگرافاتی که از مامورین و غیره شده خوانده شود تا خاطر آقایان مسبوق شده مشغول مذاکره شوند.

وکیل التجار- نمیدانم ماموریتی که در آنجا رفتند بمضمون نظامنامه مسبوق بودند و از روی همان رفتار کرده اند یا نه از زمانی که رفته اند مشغول دادن ورقه ای بوده اند روز جمعه وقت استخراج بوده و بعضی از آراء هم استخراج شده بود بعد چون بعضی که انتخاب شده بودند داخل نشدند این اختلاف واقع شده و در نظامنامه هم قید نشده که انتخاب از طبقات باشد حال این مطلب اهمیت ندارد فرقی ندارد مقصود اینست که این نکته را ملتفت باشند.

آقا سید حسن نقی زاده- بنده اعتقاد ندارم بخواندن این تلگرافات زیرا که اغلب مطالب و مسئله خانواده ایست و آنچه که از بابت انتخابات است همان است که جناب مستشار الدوله فرمودند این مطلب هم باید در مجلس مذاکره شده قطع شود آنروز که نظامنامه ایالتی نوشته میشد باندازه قطع شد فقط يك كلمه تعریفی که جامع و مانع باشد نوشته نشده است و آنهم اینطور قرار داه شده است ایالت جائی است که مرکز حکومتی داشته باشد و چند ولایت حاکم نشین داشته پس در اینخصوص در باب رشت نمیتوان شبهه کرد زیرا که رشت مثل لاهیجان حکومت نشین دارد و همچنین انزلی و از این گذشته باید ملاحظه عوارض را کرد و آنجا بنده است و ثروت آنجا

اهمیت دارد و مدتها در اینجا مذاکره شد که اگر یکنفر از طبقات معین شود بملاحظه انتساب آن طبقه اسباب رقابت طبقات دیگر م یشود و حال آنکه وکیل وکیل همه است اختصاصی نیست این است که بعد از گفتگوهای زیاد گفتیم که این نظامنامه انتخاب را بهم زده مثل سایر جاها معمول شود و بواسطه همین بود که قرار لزوم وجود هئیتی از علماء همه وقت در مجلس شد مقصود این بود که در این خصوص مذاکرات زیاد شده پس بعقیده من اینستکه هر دو از این دو مطلب قطع شده است.

آقا سید محمد تقی- هیچکدام قطع نشده.

مستشار الدوله- خوب است این دو شق از هم جدا شود بنده در قسمت اول فرمایشات جناب تقی زاده حرف دارم در اول نظامنامه نوشته شده بود که هر جا مرکز حاکم باشد آنجا ایالت است ولی بعد ها بموجب تجربه دیدیم اسباب فتنه میشود و نمیشو ما مملکت را دو قسم فرض کنیم زایرا که خراسان را با رشت نمیتوان مقایسه کرد پس خوبست سه قسم فرض شود يك ایالت و يكقسم ولایت نمره اول مثل رشت قسم دیگر ولایت نمره دوم.

حاج محتشم السلطنه- ایالت و ولایت راجع بجغرافیا است در ایران از قدیم انجا هائی را که فرمان فرمانشین بوه مثل آذربایجان و خراسان و کرمان یا بلوچستان ایالت میگفتند بجهه اینکه حکومت در تحت حکم فرمانفرما بوده ولی گیلان و بروجرد در عدد ولایات نمره اول بوده و هیچوقت دیده نشده که فرمانفرما داشته باشد. اگر بنا شد آنجا فرمانفرما فرستاده شود مازندران اهمیتش بیشتر است زیرا که آنجا مثل امل و بار فروش و اشرف و غیره شهردار و تاکنون هر چه در انزلی و لاهیجان و غیره از طرف حاکم بوده آنها را نایب الحکومه میگفتند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض میکنم اشتباه کرده اند آنچه که گفته اند بر حسب جغرافیا اشتبه شده رشت را ایالت نوشته اند در هیچ جا معلوم نیست که نسبت بخاك قسمت کنند و او را ایالت بگویند بلکه اطلاق این اسم از روی اهمیت بریك محل از جهه ثروت و تجارت و غیر آن است.

وکیل التجار- اگر از حیث وسعت میگویند خیلی صحرا های لم یزرع داریم اگر از حیث تجارت میگوئید سالی پانزده کرور مال التجاره از آنجا خارج میشود و انزلی حاکمش سردار منصور است و نایب الحکومه از جانب سردار منصور در آنجاست.

دکتر ولی الله خان- این صحبتها که میشود تقریبا نباید بشود بفرمایش آقای تقی زاده مطلب گذشته است ولیکن اصل مسلب را باید گفت تقسیمات بر دو قسم است یکی طبیعی و یکی سیاسی تقسیم طبیعی از روی کوه و صحرا و آب و غیره است سابقا تقسیمات از روی طبیعی یود ولی حالا چون کارهای حکومت بسیار است پس باید روی هم ریخته يك تقسیم صحیح بکنند بدون تفاوت و تقسیم سیاسی هیشه نسبت بخاك است از روی تساوی.

رئیس- اینطور که شما گفتید آنزمان که بخواهیو گیلان را بطور تساوی قسمت کنیم باید بر چندین حکومت نشین قسمت کنیم.

حسام الاسلام- اینها تمام اختلاف لفظی است مطلب دیگر است حاجی اقا رضا در آنجا مشغول فتنه است سیصد نفر را ریخته است بجان مردم پیله را توقیف کرده اند ضرر این کار آخر بدولت وارد خواهد شد بنده عرض میکنم یك نفر مسلمان از اول یك خط را صحیح میرود ولی معلوم نیست معصوم باشد شاید در آخر بغلط برود حاجی میرزا محمد رضا اول خوب بود ولی حالا غرض دیگر دارد باید او را تبعید کرد مالیات زمین مانده فردا هزار فساد بر انی تاخیر مالیه مترتب خواهد شد کسی که تحریك کرده او را باید مجازات داد.

مخبر الملك- بعد از آنکه مجلس یك قانونی میکذارد باید مجری شود و اگر یك وقتی اختلافی پیدا شد اول باید آنچه نوشته دوباره در کمیسیون ملاحظه شود اگر معنی با لفظ مطابق نباشد انوقت در مجلس مذاکره شود اگر وقتی در نظامنامه بشود که گیلان ولایت است نه ایالت دیگر محتاج باین گفتگوها نیست من ثابت میکنم که آنجا ولایت است آن وقتی که این نظامنامه را می نوشتیم نظرمان بوسعت خاك بود اگر گیلان ایالت بود تا کنون انزلی حق داشت انجمن ترتیب بدهد فقط حق یك انجمن بلدی دارد باید این مطلب را تعاقب کرد بعد ها دچار فتنه و فسادی نشویم چیزی که هست بنده میگویم عجاله بواسطه تحریکات که شده جزئی تغییری داده شود باینطور که انتخاب بر دوائده نفر باشد شش نفر کم است.

حسام الاسلام- بنده هم رای شما را تصویب میکنم که دوازده نفر انتخاب شوند شش نفر از خود رشت و شش نفر از اطراف.

آقا سید تقی زاده- اینکه گفتید رای تمام بر این است اگر بظاهر است که هیچ والا رای تمام این طور نیست اما فرمایش حسام الاسلام تمام صحیح است در جای خود این که انجا دو دسته هستند من هیچ کدام را نمی شناسم ولی یکدسته حرفش صحیح باشد و مقصدش صحیح نباشد نمیدانم اما این که گفتید در نظامنامه تغییری داده شود انجا ولایت است چنین نیست هر مطلبی را که مجلس رای داده نمی شود تغییر بدهد بعدها هر مطلب بدیهی که وارد می شود ربطی ندارد باینکه در اینموقع یکی از دیگری میخواهد پیش بیفتد.

حسام الاسلام- بعد از آنکه قانون داشته باشید دیگر این حرف نیست که یکی پسش بیفتد یا پس بیفتد.

حاج میرزا ابراهیم آقا- قانون که نوشته شد مگر نباید مجری شود.

حسام الاسلام- گفتگوی من در رفع فساد است باید او را جلوگیری کرد کار بایالت و ولایت نداریم.

حاج محتشم السلطنه- باین ترتیبی که مگویند این ترتیب در نظامنامه داخله ملاحظه شود که یك وقتی شاید این مملکت بترتیب صحیح در بیاید و آن بود که نظر این نظامنامه گلیه بتقسیم ولایت باشد حالا اگر نظرتان باشد باید یك شهر را یك ولایت فرض کرد و آن وقت این نظامنامه داخله مفید فائده نخواهد شد.

حاج میرزا ابراهیم آقا- عرض بنده این است آنچه در نظامنامه ایالت نوشته شده باید مجری شود و اشخاص را نباید ملاحظه کرد.

حسام الاسلام- خمسه طوالش پنج قطعه است پس باید پنج انجمن باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر لاهیجان شهر است کیلان ایالت است.

مخبر الملك- اینطور نیست میخواهسد الان قانون را بخوانیم گذشته عرض بنده این است که مصلحت غیر از قانون است در انزلی نباید انجمن ولایتی باشد فقط باید یك انجمن بلدی باشد (بنظامنامه ایالتی رجوع کردند و قدری از آن را خواندد) از این قرار گیلان ولایت است نه ایالت.

وکیل التجار- آن تعریفی که در اول نظامنامه در باب ایالت و ولایات توشته شده آنرا بخوانید.

احتشام الاطبا- خوب است رای بگیرید.

آقا سید حسین- محتاج برای نیست.

حسام الاسلام- این قوانین بالاتر از قوانین انبیاء نیست قوانین آنها در موقع ناسخ و منسوخ دارد آنجا سرحد است خوف هزار خطر میرود تمام انجمنهای جزو باید بسته شود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- ماتماما جمع شدیم و جانهای خودمان را در ومعرض خطر گذاردیم که یك خدکتی بما بکنیم و نتیجه آن این شد که این مجلس فراهم شد ولی حالا این تعدد انجمنها و بعضی از وکلا که صحت اعتبار نامه انها معلوم نیست طوری اسبا اختلال شده است که نزدیك است مملکت از دست برود در همین تهران هفتاد انجمن ترتیب داده شده این انجمنها نتیجه اش این است که باید اتفاق کنند و موجبات ترقی و آبادی مملکت را فراهم نمایند نه اینکه در امورات سیاسی مملکت دخالت کنند دیگر در خصوص وکلا مسامحه میکنید سابقا گفتیم که جمعی از وکلا هستند که بتقلب وکیل شده اند اینها را باید تحقیق نمود اعتبار نامهای آنها را رسیده از این جهه در مملکت میشود.

(جمعی گفتند خائن را معین فرمائید)

اقا میرزا سید محمد مجتهد- تمام را خودتان میشناسید.

آقا سید حسین- در تلگرافی که دیشب از رشت رسیده و قرائت شد اشاره شده که این فتنه از طهران تحریك شده وکیل رشت سه نفر ند خودشان معین نما یند که این تحریك از کجا شده است کمیسیونی هم باید تشکیل شود که رسیدگی باعتبار نامها بشود.

رئیس- من بسایر مطالب کار ندارم این ها که میگویند انجمن باید زیاد باشد خیلی خوب ولی نه باین طور که حکم کنند سر مردم را ببرند.

مخبر الملك- در هیچ جای دنیا معمول نیست که انجمن در امورات سیاسی مداخله نماید بلکه باید در امور صناعت و تجارت و غیره گفتگو نماینده اگر اول در طهران یك دو سه انجمن صحیح دایر شده بود هیچ نسبت باین مشروطیت انجمن دایر نموده اند و اسباب مفسده شده اند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- باید رفع مفاسد این انجمن ها را بکنید و الا موجب هر ج مرج مملکت خواهد شد شخص نانوا انجمن میکند که نانرا بهر قیمتی که میخواهد میفروشد این چه انجمن است.

آقا سید مهدی- فرمایشات حضرت حجه الاسلام تمام صحیح است ولی اینطور که از روی تعمیم فرمودند به تمام وکلا پر میخورند باید معین شود که خائن کیست این تلگرافی که از رشت آمد باید تحقیق شود که محرك کی بوده است.

وکیل التجار- باید استنطاق شود تا معلوم گردد.

حاج محمد اسمعیل آقا- تمام انقلابات رشت از شخص شما است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- چند نفر از وکلا هستند که اعتبار نامه آنها از روی تقلب شده باید رسیدگی شود چند نفر هم مستندکه مغرض هستند تا چاره آنها نشود و اصلاحی در امر این انجمن ها نشود کار درست نمیشود.

آقا سید مهدی- گمان بنده این است ماموری که برست رشت رفته است از همه بی غرض تر باشد همان تلگراف مامور خوانده شود.

(تلگراف مامور رشت قرائت شد) مشعر بود بر اینکه بهد از ورود شروع بکار کردیم تا اواسط کار هم خبری نبود بعد گویا از طهران نوشته شده است کهخ غیرت کنید نگذارید رشت جزو ولایات محسوب شود این است که این اختلاف ظاهر شده است.

آقا سید محمد تقی- آنچه از این تلگراف معلوم میشود این تحریك از طهران بوده باید معلوم شود که مکتوبی بوده یا تلگرافی.

رئیس- در نظامنامه نوشته شده که شش نفر انتخاب شوند ولی معلوم نشده است که از روی طبقاتی باشد یا خیر حالا آنچه می بینیم نزدیك است فساد شود حالا نباید بگوئیم که حتما همین طور باشد اصل فساد بواسطه این شده ایت که هزار رای از اصناف داده شده است که هزار رای از اصناف داده شده است و از سایرین پانصد رای بدیهی است پانصد رای مقابلی با هزار زای نمیکند و بنابراین تمام وکلا از اصناف خواهند شد عجاله این مطلب اهمیت دارد یا نه؟

آقا میرزا فضلعلی آقا- آیا این مجلس بجهه مصلحت یا مفسده در قانونی هرگاه مجلس رای داد و تا بست و چهار ساعت مفسده آن معلوم شده آیا باید آن رای برگردد یا نه در این خصوص که با طبقات نباشد و با افراد باشد در هیچ جا انجمن مترتب نخواهد شد

آنوقت وکلای تجار و علماء از میان میرود و هرج و مرج میشود امروزه که این مفسده معلوم شد باید انتخابات را در طبقات قرار داد تا رفع شود.

آقا میرزا محمود- ده ماه است که این مجلس زحمت کشیده و اتصالا گفته شده که تکلیف مجلس وضع قانون است این اول قانونی است که از مجلس در آمده است پس نباید بجهه چند نفر قانون را بهم زد دیگر چه نتیجه برای نوشتن قانون مترتب میشود.

حسام الاسلام- من میگویم حاج محمد رضا و غیره خوب ولی در اجرای این قانون مبلغی بخارجه ضرر وارد میآورد که پیله انها را توقیف نموده اند اسباب خسارت دولت خواهد شد.

حاج امام جمعه- اگر در خصوص مسئله رشت که ایالت است یا ولایت مجلس رای داد نباید تغییر بکند ولی در خصوص نظامنامه انجمن های ایالتی از بابت انتخاب از روی طبقات رای داده شد باید با طبقات باشد اگر نباشد اسباب فتنه خواهد شد باید امروز همانطور انتخاب طبقاتی باشد.

اقا سید محمد جعفر- ما باید بموجب قانون اسلام رفتار نمائیم باعتقاد تمام علما بعد از بعثت حضرت رسول (ص) تمام احکام حاضر بود ولی باقتضای وقت بتدریج در موقع اجرا گذارده شد حالا شما میخواید که با این مفاسد یکدفعه همه را مجری نمائید نمی شود.

آقا شیخ حسین- ما نباید در همه جا تقلید از خارجه بکنیم حالا تغییر طبقاتی مضر است به مملکت ما نباید تغییر بدهیم تا وقتیکه اقتضا کند.

رئیس- حضرات در رشت منتظر ند مذاکرات هم باندازه شد حالا باید رای گرفته ندارد.

حاج امام جمعه- حکمیکه از مجلس صادر شد ندارد.

آقا سید محمد تقی- تمام فرمایشات آقای حاج جمعه صحیح است تلگرافی هم الان از رشت رسیده قرائت میشود قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط آقای تقی زاده و حاج میرزا ابراهیم و حاج میرزا آقا اینکه آنچه از مجلس صادره شد نباید برگردد معلوم است که ما جز خدمت به ملت غرضی نداریم رای مجلس نباید برگردد دیگر این که اموال تجار در معرض تلف است اگر از جان و مال ما گذشته اید که هیچ والا فکری کنید و خیلی مشکل است که مردم زیر باز بروند (امضاء)

جمعی از تجار اذربایجان مقیم رشت

رئیس- چون در تلگراف خانه پرسیدند که این ماده مبهم است چه باید کرد من جوابدادم چون معلوم نیست طبقاتی باشد و غیر از این چاره نیست زیار که اصناف کلیه بیك ملاحظه اگر طبقاتی باشد اینها مایل نیستند.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- اول که مجلس می خواست تاسیس شود ترتیب انتخابات بچه طور بود مگر بطبقاتی نبود حالا هم همانطور باشد این اغتشاش اختصاص برشت ندارد در خراسان هم بجهت همین انتخاب افرادی اسباب فتنه خواهد شد عجاله چند سالی همین نظامنامه اول را معمول دارند تا بعد هر طور مقتضی شود رفتار شود.

مخبر الملك- میخواهم توضیحی بدهم بعد رای خود را بگویم.

جمعی از اقایان گفتند که رای مجلس بر نمی گردد این ترتیب عین استبداد است زیار که شاید قانون ناقض یا موجب فساد باشد آنوقت خود مجلس انرا نسخ میکند و در باب انتخابات هم باید طبقاتی باشد و عدد منتخبین هم 12 نفر باشند.

حاج امام جمعه- اشتباه نکنید مقصود من این نیست که احکام مجلس منسوخ نمیشود بلکه مقصود من اینست که در یکماده که یك رای داده شد تکذیب نکنند.

آقا میرزا محمود- اگر طبقاتی بخواهید بکنید بی اعتدالی میشود زیرا که از اصناف با اینکه عده آنها زیاد است یکنفر معین میشود و از طلاب هم با کمی عده یکنفر معین میشود.

رئیس- این عین عدالت است زیرا که همه طبقات ذی حلقند.

اقا شیخ یوسف- در باب انتخاب انجمن ها یك ترتیبی نظام السلطنه قرار داده بد نیست و تلگرافا اطلاع داده اند خوب است خوانده شود.

رئیس- دو رای باید گرفته شود یکی اینکه گیلان را با این اغتشاش ایا باید ایالت فرض کنیم یا ولایت و یکی هم در باب انتخابات چون در نظامنامه مبهم است به بینیم طبقاتی باشد یا بعموم افراد حق داده شود و نیز جمعی اینجا میگویند که اگر رای داده شود که رشت ولایت است عده منتخبین دوازده نفر خواهد بود.

مستشار الدوله- در انجمنهای ولایتیکه گفته شده که شش نفر منتخب باشد این شش نفر از خود ولایت است از اطراف هم شش نفر خواهند آمد و اینکه گفتند دوازده نفر باشد مقصود این است که از خود ولایت دوازده نفر باشد اشتباه نشود در خصوص ایالت بودن یا ولایت بودن رشت رای گرفته شد.

رای برولایت بودن 72

رای بر خلاف آن 6

ورقه امتناع 2

رئیس- این رای دوم از برای این استکه انتخابات وکلای انجمن از روی طبقات باشد یا از روی افراد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- رای تماکم شد دیگر چرا ملاحظه میشود.

حسام الاسلام- این طبقات در شهر است ولی از محالات از هر محلی باید یك نفر بیاید.

مخبر الملك- نظر باین ترتیبات و بملاحظه اینکه در رشت طبقه شاهزادگان و قاجاریه کم است خوب است شاهزادگان و اعیان یك طبقه باشند و در عوض اصناف دو نفر انتخاب نمایند رای گرفته شد

بجهه طبقاتی بودن 75

برخلاف ان 6.

(مجلس تمام شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 139

جلسه: 139

مذاکرات روز یکشنبه 15 رجب دارالشورای ملی

مذاکرات روز 14 را اقا سید محمد تقی قرائت کردند.

شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد

پس از قرائت چندین فصل رقعه از طرف وزارت داخله رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون تلگرافی از طرف شاهزاده فرمانفرما رسیده بود امروز صبح بتوسط تلفون باقای حاج امام جمعه گفته بودم که فرستاده میشود اینك فرستادم که بدانید اقدامات لازمه شده و کوتاهی نخواهد شد شاهزاده هم اقدامات لازمه خود را بجا آوردند حالا هم در صاحبقرانیه معزی البته را حضورا پای تلگراف حضوری خواسته ام که تاکیدات لازمه بشود تلگرافی هم از طرف احتشام الدوله رسیده که زکی پاشا طرف ارومی امد تا وقتی که او برسد کمیسیون ایرانهم خواهد رسید و عمل تصفیه خواهد شد تلگرافی هم از اورومیه رسیده آن هم فرستاده شد ملاحظه فرمائید (از ساوجبلاغ حضور پرنس علاء السلطنه در خصوص عدم امنیت وکیل شهبند از بابت امنیت تبعه عثمانی اولا عثمانی آنجا شهبندر رسمی ندارد ثانیا اوقاتیکه اگر ادوعشایر بتحریك متجاوزین عثمانی میخواستند بنده هك نه فقط از برای انها بلکه از برای

عموم امنیت فراهم اورد. اگر هم در دهات اتفاقی افتاده بواسطه وحشیگری متجاوزین بوده فعلا استعداد میرسد حتی المکان هم کوشش داریم باقبال بیزوال اعلیحضرت انشاء الله مؤثر خواهد افتاد (فدوی محمد حسین) تلگرافی از طرف شاهزاده فرمانفرما بعنوان وزارت داخله رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون از تبریز حضور اتابك اعظم اقداماتیکه بعد از ورود بنده به تبریز بعرض میرساند بواسطه اقدامات سردار مقتدر یك اندازه اطمینان حاصل گشت یه فوج مراغه را طرف ساوجبلاغ گسیل سوار چار دولی حاضر شد چند فوج هم بجهت ارومی حاضر خواهد شد استدعا میشود سرباز و سوار خمسه هم زودتر حرکت نمایند باوجود آن تاکیدات در حرکت فوج از خوی گویا تا کنون حرکت نداده اند و اهالی خوی مانع هستند ولی حالا تلگراف شد اقدام خواهد نمود (فرمانفرما)

حاجی امام جمعه- تلگرافات منجیل را بخوانید قرائت شد مشعر بر اینکه فتنه مستبدین شعله ور گردیده و از هر جهت در صدد تخریب هستند و هر چه زودتر لازم است در این خصوص از طرف مجلس اقدامی بشود.

حسام الاسلام- حاج محمد رضا و شریعتمدار مشغول فتنه هستند آنها باید تبعید شوند.

حاجی محمد تقی- بجهت متهم کاغذی رسیده مثل همان است که حسام الاسلام دیروز گفتند.

حاج محمد اسمعیل آقا- منحصر بکاغذ نیست مخصوصا آدم درستی امروز آمده خانه من است کاملا از تفصیل انجا اطلاع دارد میخواهید تحقیق گنید.

مستشار الدوله- محتاج باینها نیست ما دو نفر مامور محترم در انجا داریم تا کنون هم از آنها چیزی ندیدهایم و این تلگرافات طرفین هم مناط اعتبار نیست.

رئیس- میخواهند در رشت انجمن ایالتی باشد و هر جائی یك انجمن منعقد گردد و دیگر اینکه می خواهند انتخاب عمومی باشد که هر کس را میخواهند بمیل خودشان انتخاب کنند.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- از اول نظامنامه که نوشته بودید حق با آنها است چرا آنطور اجراء نمی شود.

رئیس- انروز معین نشد هر قانونی که مفسده اش ظاهر شود نسخ میشود.

حاج میرزا ابراهیم آقا- پس آنها محق هستند نه اینکه اشرار و مفسد باشند.

حسام الاسلام- حاج محمد رضا مشغول شرارت است باید تبعید شود حاجی میرزا محمد رضا پسرش را فرستاده بمنجیل و در آنجا فتنه میکند نمیشود در هر دهی یك انجمن تشکیل شود و حکم بسر بریدن نمایند.

حاجی معین التجار- رشت از ابتدای مشروطیت تا کنون ساکت نشده اگر ده روز هم آسوده بوده باز اغتشاش شده لابد از مجلس یك ماموریکه در حقیقت مقبول عامه بود فرستاده شد حال ملاحظه کنید به بینید مامور چه کرده (تلگرافی از مامور رشت رسیده بود قرائت شد قریب باینمضمون) حضور اتابك اعظم مقرر شده بود اسامی اشخاص محرکین عرض شود میرا بوطالب و غیره اینها محرك هستند باسم مشروطیت طلبی فتنه میکنند باید تبعید شوند سایرین فرار خواهند نمود چهار نفر هم جزو اهل علم هستند که دو نفر از آنها سابق وکیل تقلبی بودند حاج آقا بزرگ و سید عبدالوهاب و سید احمد و یکنفر دیگر اینها باید از طرف مجلس احضار شوند بعد از طرف حضرت اشرف هم تلگراف شود و در باب ان اشرار همینقدر تلگراف برسد تبعید شوند خودشان قرار می نمایند شخصی را بتهمت اینکه بانجمن بد گفته حکم نموده اند او را سر ببرند بعد زنها وساطت کرده اند غرض هرج و مرج غریبی است.

حاج معین التجار- از این اقدامات معلوم است تولید چه اشکالاتی خواهد شد بستن دکاکین جواب خارجه را نمی دهد.

حاج امام جمعه- در اینکه اینها بد کرده اند بمنجیل آمده اند شبهه ندارد حالا باید توبیخ و ملامت شوند و بر گردند.

حاج معین التجار- یکسال است که نصیحت میشود قائده ندارد.

حاج امام جمعه- انها هم در این مورد چندان مقصر نیستند زیرا که ظاهر نظامنامه هم همان طور است که آنها گفته اند پس باید فهماند تا بر گردانند تلگرافی از رشت رسیده بود قرائت شد. قریب باین مضمون (بتوسط تلگرافات شرح امورات گیلان را عرضه داشتیم بولایت بودن گیلان باعموم علماء و تجار و اصناف و ملاك در حضور تمام تعرفه گرفته شده جمعی اوباش و اشرار را محرك شده با

خود همراه نموده حرکت کردند حاجی محمد رضا و شریعتمدار از انجمن فومن جمعی محرك شده آمدند در رشت انچه لازمه سوء حرکات بود بعمل امد صریحا عرض میکنم اگر انجمن ولایاتی موقوف نشود و این اشرار تبعیئد نشوند این ترتیب مجری نشود ما تمام علما حاضر هستیم که در تهران حاضر شویم و حقانیت خود را ثابت نمائیم.

امضا جمعی از تجار و علما واعیان

وکیل التجار- این اظهار تمام مال تجار معتبر و علمای انجاست

رئیس- اگر بناست رای پریروز مجلس بهم بخورد دیگر هیچ.

اقا سید محمد تقی- در این خصوص دیروز گفتگو و رای گرفته شد و گذشت ولی مفسد در هر جا باشد باید اورا رفع کرد.

وکیل التجار- سه نفر از آن مفسدین که نوشتند در منجیل هستند.

حاج امام جمعه- همانطور که حاجی معین التجار گفتند رشت تا کنون آرام نشده حق اشت ولی در این حرکت این اشخاص علی الظاهر تقصیر ندارند زیرا که ظاهر نظامنامه فهمیده نمی شد که آنجا ایالت نیست و ولایت است و انتخاب هم طبقاتی است حال رائی که دیروز داده شد همان را اطلاع بدهید و حالی نمائید اگر رفتند فبها والا انوقت هر چه صلاح است رفتار شود.

رئیس- مگر شما این جواب رابانها ندادید.

حاج امام جمعه- بواسطه یك حرکت انها که سیم را ضبط کرده اند من خوشم نیامد گفتم سیم را کار نداشته باشید تا من از مجلس رای را اخذ نمایم تلگرافی از شاهزاده فرمانفرما رسیده بود قرائنت شد مشعر بود بر حسن حرکت توپچی و سوار و اطمینان به تهیه اردوی صحیح در ساوجبلاغ و اینکه با خوی مخابرات لازمه شده و از اینکه نزدیك بود پاره مفاسد بروز نماید ایمن ماند از مرند هم تا چند روز دیگر سوار میروند فقط سی هزار تومان بجهه مخارج عسگر شفارش شده که هر چه زودتر حواله شود بهتر است رئیس فرمودند که این وجه حواله شده است راپورتی از ارومیه بوزارت داخله رسیده بود قرائت شدالحمد الله روح امنیت بکالبد اهالی دمیده قونسول امریکا از طرف دریا بطرف تبریز حرکت نموده عنقریب رفع اختلاف سرحدی خواهد شد.

مؤتمن الممالك- در باب خالصه امشب بهر که داده میشود باید رای گرفته شود و وزیر مالیه باید حواله جنس باحدی ندهند و قرار حواله بعد از گذشتن دستور العمل داده خواهد شد

احسن الدوله- رئیس لایحه نصره الممالك را بفرمائید خوانده شود اظهار تظلم کرده است.

فتح الله خان- پریشب ترتیبی را که اقبال الدوله قبول کرده اند اظهار شد چه باید کرد.

محقق الدوله- عنوانایکه شما کردید قبول نخواهیم کرد.

فتح الله خان- بموجب رائی که داده اید باید هر کس زیادتر داد باو داده شود.

آقا سید محمد تقی- مجلس با اشخاص کار ندارد هر کس که درستکار و محل اعتبار باشد باو داده میشود وکیل حافظ حقوق همه است و فرقی بین اقبال الدوله و صدیق الدوله نیست هر کس میخواهد باشد.

مستشارا لدوله- در اب اقبال الدوله اینجا آراء مختلف است در خصوص خالصه میگویند هر کس زیادتر میدهد بآن داده میشود ولی یك وقت خواهد امد و گویا حالا هم همان است که بین خائن و امین فرق گذاشته شود.

لایحه حضور همایونی عرض شد و در آنجا ما از خائنین بکنایه شکایت کرده بودیم و مقصود اقبال الدوله و غیره است در روزنامه جات و شب نامها در باب اقبال الدوله و غیره که وزراء مسئول نیستند و دخالت در کار وزراء مسئول مینمایند این همه مطالب درج شده پس کی باید اقبال الدوله و امثالا آنرا از نظر انداخت.

وکیل الرعایا- شما ندیدید در روزنامها چه نوشته بود که ی خروار گندم را هشتاد من میدهد و باقی خاك است در این صورت بچه اطمینان باو داده میشود.

آقا سید محمد تقی- من یك عرض میکنم هر کس که مخرب این اساس است البته تاممکن است باید ا ز او جذب قلوب کرد.

احسن الدوله- ماملت این قدر هم عوام نیستیم کهاگر کسی بیست سال گوسفند ملت را دریده حالا کلاه پوست بر سر بگذارد ماورا قبول کنیم.

مؤتمن الممالك- حالا وکیل تجار کیست او بگوید.

آقا سید حسین- بنده از طرف هشت نفر تاجر معتبر که اطمینان به وزیر مالیه بدهند حاضر هستم.

مؤتمن الممالك- آنها بیش از اینمقدار که گفته شده قبول دارند.

آقا سید حسین- آنها سه ساله ده یك و در سه سال دیگر ده دو و هزار خروار علاوه میدهند.

مؤتمن الممالك- وکیل رئیس التجار کیست هر کس هست بگوید (گفته شد حاضر نیست.)

مؤتمن الممالك- بمن گفته بود که سالی پانصد خروار علاوه میدهد که شش ساله سه هزار خروار علاوه باشد هر کس بیشتر میدهد بگوید.

حاج محمد اسمعیل اقا- حرف تمام است ولی بنده میگویم چرا اسم مردم را بزشتی میبرید و از خود میرنجانید.

مستشار الدوله- بنده بصوت بلند میگویم باز هم میگویم که او خائن است و خواسته است اساس مشروطیت را بهم بزند میگویم و میآیمش از عهده برون.

آقا سید حسین- منحصر باو نیست پس چرا همین یکنفر را باید در مجلس توهین کنند.

صدیق حضرت- پریشب مستشار لادوله خوب توضیح کردند که این مدت خالصه در دست ایشان امانی بود و حالا این مقدار افزوده اند پس در زمان امانی خیانت کرده اند و چنین شخصی را باید مجازات داد.

رئیس- تکلیف چیست؟

آقا سید حسین- بهمان شخصی که سه هزار خروار اضافه میدهد باید داده شود.

خیاط باشی- اگر امشب رای گرفته نشود تعویق می افتد بهفته دیگر ووقت می گذرد.

رئیس- حالا دیگر رای با مجلس است.

احسن الدوله- باید بمشتری اول اطلاع داد زیرا که اینجا وکیل ندارد شاید بهمین میزان قبول نماید.

آقا میرزا محمود خوانساری- بنده عرض میکنم باین میزان بگذرد اگر صدیق الدوله و نصره الممالك قبول کردند بآنها داده شود و الا بهمین شخص.

رئیس- شما احتمال نمیدهید که یکی دیگر پیدا شود که هزار خروار علاوه بدهد.

حاج معین التجار- شما قرار گذاردید که شنجشنبه عمل ختم شود امروز یکشنبه است.

دکتر ولی الله خان- قرار بود امشب شب اخر باشد اگر بماند دیگر هیچ کاری از مجلس خارج نخواهد شد.

آقا سید حسین- این زای برای این استکه باین میزان داده میشود ولی تعیین اشخاص با وزیر مالیه است.

حاج محمد تقی- بآن یکنفر که شما می گوئید داده نمی شود.

احسن الدوله- نصره الممالك بهمین میزان قبول دارد.

آقا سید محمد تقی- عرض دازم خواهش میکنم همه گوش بدهید کرارا عرض کرده ام که این مجلس مجلس مقننه است و از این مجلس باید جعل قانون بجهت تمام مملکت شود ولی ببینید بجهت یك جزئی کار خود مجلس چقدر تسامح میکند.

وکیل الرعایا- کار باید از روی امتحان باشد اشخاصی که پارسال صد را خورده اند امسال ده را ندادند مقصود این است که اقبال الدوله جزو هم نباید باشد.

آقا میرزا محمود خوانساری- اینجا از طرف صدیق الدوله اشاره شده است که بهمین میزان قبول میکند.

رئیس- حالا ما رای میگیریم که بهمین میزان داده شود با اشخاص کاری نداریم.

حسام الاسلام- از جمله حقوقیکه باید ملاحظه شود این استکه میل ملت و کراهت خاطر ملت باید ملاحظه شود نباید هر کس بقدر قوه زیاد داد باو داده شود.

آقا شیخ حسین- کلیه باید بکسی داد که بتواند او را اداره کند و بگرداند.

رئیس- قرار شد پنجشنبه گذشته ختم شود و رای داده شود و بجهت امروز ماند و بتصدیق آقایان می گویند وقت تنگ است و بیش از این نمیشود صبر کرد و اخرین کلمه همین است که مؤتمن الممالك می گویند که سه هزار خروار در شش سال بر قرار داد سابق می افزایند پس ما رای می گیریم که باین قرار داده شود حالا هر کس داد باو بدهند.

وکیل الرعایا- پای اقبال الدوله در میان نباشد.

اقا سید محمد تقی- وکیل مجلس باید شخص را ملاحظه نکند باید نوعا ملاحظه کند و هر کس مشروطه خواه نبوده و حالا توبه کرد توبه او را باید قبول کرد.

اسد الله میرزا- این رای باسم رئیس التجار است یا خیر حالا احسن الدوله اظهار کردند که نصره الممالك هم بهمین میزان قبول میکند.

آقا میرزا سید علینقی- بدون تعیین شخص این رای فایده ندارد.

احسن الدوله- شرعا باید هر کس مقدم است باو داده شود.

رئیس- قانونا و انصافا هر کس بدوا اظهار کرده حق تقدم دارد.

حاج محمد اسمعیل آقا- همه جا همین طور است اول یك کسی پیدا میشود و یك چیزی اضافه می نماید ولی حالا این شخص آمده و سه هزار علاوه کرده باید باو نداد و بآن اولی داد این صحیح نیست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مابابد کاری بکنیم که همیشه دستور العمل باشدبرای همه اهل ایران اگر امروز کاری صورت نگیرد دیگر بعد ها کسی اقدام بکار خبری نمیکند صحیح نخواهد بود در چند شب قبل رای داده شد برای نصره الممالك و صدیق الدوله و بعد از میان رفت بجهت اینکه بهد بعضی آمده افزودند حالا اگر باز بآن اولی داده شود اینها ئیکه بعد ها افزودند بچه جهت باید محروم باشند اگر اینطور باشد بعد ها در اینگونه کارها هیچکس اقدامی نخواهد کرد و اضافه نخواهد نمود.

اسدالله میرزا- ما وزراء مسئول داریم حال اگر مجلس رای بدهد در ماده شخص معینی آن وقت مسئولیت از او می رود باید خودش اطمینان داشته باشد شاید در آ" شخصی که شما رای میدهید نواقصی باشد که نتواند اداره کند پس باسد تعیین اشخاصی بخود وزیر ارجاع شود.

آقا میر عماد- در صورتیکه وزیر مجبور نباشد صحیح است ولی امروز وزیر مالیه نمی تواند حقیقت امر را اظهار کند.

دکتر ولی الله خان- اینجا رای باسم کسی داده نمیشود ولی در باب رای ایراد دارم ان روز رای داده شد که از اقبال الدوله گرفته بهر کس که زایدتر میدهد بآن داده شود و امشب را هم اخر مدت قرار داده بودند پس رای گرفته شود برای اینکه امشب دیگر عمل خالصه ختم میشود.

مؤتمن الممالك- در خصوص اطمینان وزیر مالیه این ترتیب که با ایشان گفتگو شده بود حرفی نداشتند ولی این اضافه حالیه یك ساعت قبل شده ایشان اطلاع ندارند.

آقا میرزا محمود خوانساری- بنده عرض مینامیم که خوب است اینمطلب بیش از این در بوته اجمال و اهمال نماند خوب است باینمقدار رای گرفته شود هر کس را که وزیر مالیه صلاح دانست باو بدهد.

دکتر ولی الله خان- چون رای منتشر شده خوب است باین طور رای گرفته شود که دیگر بعد ها گفتگوی خالصه نباشد و این آخرین میزان و آخرین رای است که گرفته میشود.

آقا سید حسین- این رای گرفته میشود که وزیر مالیه بیکی از این سه نفر بخواهد بدهد صدیق الدوله و نصره الممالك رئیس التجار و کمپانی.

موتمن الممالك- خوبست توضیحی بنایم اولا خالصات خوار مجزی است. ثانیا هزار خروار اقبال الدوله امسال افزودند بعد آن صورتی که در سه سال اول ده یك و درسه سال اخر ده و دو یکهزار خروار دیگر هم در شش سال افزوده شد حالا سه هزار خروار دیگر بر همه اینها علاوه میشود.

آقا سید حسین- این اضافه که شده بر جزو جمع است یابر عمل کرد.

موتمن الممالك- این هم اشتباه نشود که تفاوت تیولات داخل این مبلغ و مقدار نیست و این اضافه بر عمل کرداست.

اسد الله میرزا- رای گرفته شود باسم حاجی رئیس التجار بشرط تصویب وزیر مالیه.

حاجی معین التجار- حق مجلس نیست که معامله نماید او باید تصویب مبلغ و مقدار نماید.

صدیق حضرت- حالا دو نفر هستند که باین میزان و مقدار میدهند اول رئیس التجار اگر وزیر مالیه بایشان اطمینان پیدا کند فبها والا بنصره الممالك و صدیق الدوله میرسد.

اقا شیخ یوسف- تا رای گرفته نشود بر ختم این عمل باز ناقص خواهد ماند خوب است امشب رای گرفته شود که دیگر در این باب مذاکره نشود.

(الیحه از طرف عموم انجمن های دارالخلافه قارئت شد که از مجلس ووکلاء مستدعی اتمام تصحیح قانون اساسی بودند که بیش از این ملت صبر و تحمل ندارند تا آخر ماه رجب مهلت و فرصت که مواد و فصول آنرا تنقیح و تصحیح فرمایند و بیش از این ملت بیچاره را سرگردان نگذارند و تکلیف ایشان را معین دارند بعد از قرائت جمعی تصدیق کردند صحیح نوشتند)

رئیس- بهد از اتمام نظامنامه وزارت داخله شروع بقانون اساسی می نمائیم (جمعی گفتند خوبست مجلس فوق العاده تشکیل شود.)

رئیس- مجلس فوق العاده نمیشود باید بهد از اتمام آن باشد.

آقا شیخ حسین- اگر چه رئیس این فرمایش که فرمودند کسی حقی ندارد حرف بزند ولی بنده عقیده خود را اظهار می نمایم که این ملت هنوز اطمینان حاصل نکرده اند که کارشان باطرف مقابل تمام شده است یا نه این است که تاکید در قانون اساسی دارند.

(در باب قطع عمل خالصه رای گرفته شد.)

ورقه سفید 62 بعضی گفتند عده کافی نبود رای ناقص است.

جلسه: 140

مذاکرات روز سه شنبه 17 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 15 را اقا میرزا طاهر قرائت کردند.

در این موقع شروع شد بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد پس از قائت چندین فصل شروع شد بمذاکرات لازمه تلگرافی از ارومیه رسیده بود قرائت شد.

حضور اتابك اعظم الساعه در تلگرافخانه باشاهزاده فرمانفرما مشغول سئوال و جواب بودم زیارت تلگراف و دستخط موجب افتخار گردید از اینکه در باب تشکیل کمیسیون سرحدی مامور عثمانی عازم و مامور ایران هم خواهد امد و بزودی رفع اختلاف خواهد شد عموم علماء و روسا شکر گزاردند دیگر این که استدعا دارم بطوریکه شاهزاده عرض کرده اند مامورین دول اربعه هم باشد که بدون غرض کلیه گفتگو ها تمام شود که استرداد اموال منهوبه شده در این موقع اعانه اگر بجهه ارامنه تهیه شود خیلی بجاست (رایورتی از منجیل رسیده بود قرائت شد قریب دو هزار نفر در تلگراف خانه متحصن دو بیرق قرمز در بالای تلگرافخانه نصب کرده میگگویند این بیرق علامت خون است تاما مقاصد خود را مجری نسازیم دست بردار نیستیم می گویند قریب دو هزار نفر از کسانی و غیره حرکت کرده تا رستم آباد آمده اگر جواب مساعد کلی خواهد شد)

حسام الاسلام- حامل یکی از این بیرقها پسر حاجی محمد رضا است و موجب فساد شریعتمدار و حاجی محمد رضا هستند که تمام اشرار راجع کرده اند این دو نفر را باید بخواهید بیایند طهران تااین دو نفر تبعید نشوند و چهار نفر دیگر مجازات نبینند اصلاح نخواهد شد.

آقا میرزا محسن- تقریر جناب حسام الاسلام صحیح ئو عین صلاح است.

لایحه اقا میرزا طاهر قرائت کردند که تعدیات سپهدار را نسبت باهل تنکابن اظهار داشته بودند پس از قرائت لایحه عنوان نمودند که مکرر در خصوص تعدیات سپهدار عرض شده و همچنین بوزارت داخله کرارا اخطار گردیده و تاکنون جلوگیری نشده و روز بروز تسلط سپهدار در آنجا بیشتر میشود استدعا داریم که یك فکری در باره این یك مشت مردم بیچاره معطوف داشته و ما را اسوده نمایند.

وکیل الرعایا- یك چیز هست که گناه تمام مقصرین را عفو و محو میسازد و آن پول است تا آن چیز برداشته نشود باید تمام ماها کشته شویم.

اقا سید عبدالله مجتهد- خدا میداند انچه در قوه ما بود همراهی کردیم دیوان با ما مساعدت نکرد.

آقا سید حسین- اگر آنروزیکه پسرش آن کارها را کرده آورده بودند مجازات داده بودند اینطور قتل و غارت نمیشد.

وکیل الرعایا- عقیده بنده این است قسم هم میخورم که پادشاه ما هم مظلوم است خدا او را از شر این ظالمین نجات بدهد.

رئیس التجار- این گفتگو معمولی است رای خودتان را بگوئید و نتیجه بگیرید.

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده این است بوزارت داخله نوشته شود مجلسی از وزرا و وکلا تشکیل داده رسیدگی کنند به بینند شکایت رعایای تنکابن صدق است یا خیر انوقت مجازات معین شود.

احسن الدوله- متجاوز از هزار عریضه اینجا رسیده و جواب داده نشده کرارا هم بوزارت داخله توصیه شده تماما بمسامحه گذشته است.

عماد الحکما- ما از برای تحقیق حاضریم ولی اول انجا را امنیت بدهید.

اقا شیخ حسین- حقوقیکه مسلمانی بر* پادشاه نیستی منهم بخودم میگفتم که این مجلس نمیشود تا اینکه دو سه حکم صادر شد کفتم شاید بشود بعد در همان احکام نگاه کردم دیدم آنهم صحیح نیست مثل تیولات که حکومت انها با همان صاحبان تیول شده است و این روزها کابینه وزرا تغییر کرده اما بمجلس معرفی نمیشوند شما آیا وزیر جنگ خودتان را میشناسید (جمعی گفتند اینطور نیست)

آقا میرزا فضلعلی آقا- مجلس خیلی کارها دارد عقب است ولی نباید خودمان هم اسباب پیدا کرده ایراد بگیریم در خصوص تیول گفتید که مجری نشد و علت آن است که ارباب حاکم شدند و حال آنکه این مطلب چنین نیست و حکم مجلس در کمال خوبی مجری شد.

آقا حسن تقی زاده- بنده با دکتر ولی الله خان هم عقیده هستم و میگویم این مجلس پارلمان نیست و خیلی هم گفته ام شاید بعضی هم از من رنجیده اند و من هر وقت حرفی میزنم در عهده خودم لازم میدانم که از دو چیز تخطی نکنم یکی از شرع و یکی از ترتیب مشروطیت وقتی هم که من این دو ملاحظه را کردم اگر هر عنوانی بکنم سایرین حق اعتراض و هیاهو ندارند بر فرض مخالف اکثریت هم باشد اکثریت یك رای مانع ازادی اقل نیست هر چه هست باید خارج از این دو ترتیب نباشد روز نامه آزاد است مادامیکه مخالف این دو نباشد انجمن آزاد است مادامیکه مخالف این دو نباشد همه جا معمول بوده که وکلا در مجلس بر دو قسمند یکی طرفدار وزراء و یکی بر ضد آنها وقتی وکیل گفت چرا وزیر جنگ معرفی نمیشود نباید آنهائیکه حامی وزرا هستند فورا مانع او بشوند من در تمام آنها حرف دارم و میگویم تمام تقصیر از آنها است این یك کلمه را هم میگویم امروز اکثریت آراء باین هئیت وزرا موافق است و مخالف کم است ولی کم بودن دلیل بر خلاف مشروطیت و شرع نمیشود من ثابت میکنم که تمام اینها مقصرند و اقل تقصیر آنها اینست که چرا استعفا نمیدهند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اینکه وزرا نیامده اند از این است که در آمدن باین مجلس اطمینان ندارند از شراری که شرارت میکنند خائفند.

آقا سید حسن تقی زاده- اینقدر که بوزارت خانها نوشته شده و مسامحه میشود از چه راه است در یك روزنامه اگر از کسی بد نوشت و خلاف قانون بود آن نمره بخصوص را باید دید و آنشخص راباید مجازات داد انجمن اگر خلافی کرد هر یك از افراد آن انجمن که این کار بد را کرده او را باید مجازات داد نه تمام انجمن اشخاصی که درب مجلس بد میگویند همان شخص مخصوص را که گفت باید مجازات داد و اگر پر خلاف قانون حرکتی نکرد نمیشود بمیل شخصی گفت که روزنامه راباید توقیف کرد.

آقا سید حسین- اینکه حاجی محمد اسمعیل آقا گفتند که وزرا از فحش مردم می ترسند حق با آنها است زیرا که هم تقصیر از وزرا است و هم از وکلا اینکه میگوئید عدلیه نداریم آیا علتش آن است که مردم بد میگویند نقص تمام این کارها از آن است که مجازات در بین نیست.

مخبر الملك- همه ماها الفاظ یاد گرفته ایم ولی هیچ نمیدانیم مصلت چیست بنده هم میدانم مشروطه چیست بیك جوان بیست و پنج ساله اجازه میدهند برود گردش کند تجارت نماید ولی بیك طفل پنج ساله اجازه نمیدهند بواسطه اینکه نمیداند بلی این ملت ایران هنوز مشروطه را نمیداند و بچه هستند نباید آنها را واگذارد بحال خود انها لله لازم دارند.

آقا سیدحسن تقی زاده- اگر سایرین هر چه میدانند الفاظ است از شما هم همین طور است شما باینطور نمیتوانید آزادی را از مردم بگیرید.

مخبر الملك- من میگویم این مطالب که در روزنامه نوشته میشود در تمام ایلات رفته دیگر برای هیچکس چیزی باقی نمی ماند اینست که همه جری شده مملکت مغشوش گردیده میخواهم بدانم روزنامه حبل المتین امروز عزل هئیت وزراء و نصب هئیت دیگر را خواسته است از روی چه میزان بوده است.

آقا شیخ حسین- از جناب تقی زاده سئوال میکنم که گفته اند منملاحظه میکنم هر حرفی را که میزنم مخالف با قانون شرع و مشروطیت نباشد آیا در کدام مملکت مشروطه بلکه جمهوری هست که یك نفر غیر معلوم الحال که پدر و مادرش را ما نمیشناسیم از خیابان چراغ گاز گرفته تا اینجا بیك نفر وزیر بد میگوید ولو اینکه گیریم آن وزیر همراه نباشد همراه نباشد آیا صحیح است این حرکات؟

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله ربطی بآنچه گفته شد ندارد البته هر کس برخلاف قانون حرکت بکند باید بگیرند مجازات بدهند اینهم از عدم همراهی وزرا است نه اینکه اینجا این حرفها زده بشود که فلان روز نامه چرا چنین نوشت برای اینکه مخالف با آراء جمعیست یا ایلات وقتیکه اینها را ببینند و بشنوند اطاعت نمیکنند این حرفها برای اینستکه میخواهند ازادی و مشروطه را از مردم بگیرند.

حاجی معین التجار- اگر درست این نطفها ملاحظه شود معلوم خواهد بود که امروز کار بجائی رسیده که اگر آنچه هست گفته نشود در خطر خواهیم بود ولی میگویم باین وضع مجلس و با این نطفها در لباس مشروطیت و مردم را مهیج شدن کار پیش نمی رود این

مردم نه بوکلا و نه بوزراء بکسی اطمینان ندارند پس وکلای دیگر انتخاب کنند که انها اطمینان دارند و بهتر کار میکنند انجمنها هم که بعضی اقدامات می نمایند که بهیچ قانون درست نیست سیدی آمد بمن متظلم شد که طلبی از کسی دارم من او را فرستادم پیش حاکم و حاکم آدم فرستاد آنشخص را بیاورند جمعی در بین راه جلوی آنها را گرفتند که ما نمیگذاریم و شخص مقصر را از دست مامور گرفتند که چنین نیست و دروغ گفته باید اساس کار را درست کرد وکلا غرض زا کنار بگذارند و باوزراء متحد شوند اشخاصی که دور شاه را گرفته و نمیگذارند آنها را دور کنند مردم دیگر بتنگ آمدند و یاد از زمان استبداد میکنند.

آقا سید حسین- علاج را بگوئید که چه باید کرد.

مخبر الملك- علاج اینستکه وزراء را بخواهند اگر مانع اظهار کردند رفع نمایند والا استعفا بدهند ولی من می گویم این آزادی که امروزه هست هیچ وزیری نمی تواند کار بکند یکنفر روزنامه نویس حق ندارد که وزراء را عزل و نصب نماید آزادی و مشروطه امروز باید باندازه اسباب موجوده و اقتضای وقت باشد ما امروز آن اسباب را ندازیم که مشروطه کامل داشته باشیم.

وکیل الرعایا- از این مذاکراتی که شده حق یك عده مردم از میان رفت یکعده اشخاصیکه از نجباء دنیا بودند و در این دوره اخیر آنچه کردند گفتند دیگر از آن کراها نمیکنیم جمعی هم از آن کارهای گذشته ایشان عفی الله عما سلف گفتند بعد که روی کار آمدند جمعی دیگر را هم با خودمان همدست کردند و مشغول همان کار های پیش شدند باید بآنها صریحا گفت که بیائید نکنید والا مردم نمی گذارند که دیگر از آنکارها بکنید.

آقا سید محمد جعفر- هر چیزی یك موضوعی دارد که شخص آن را در نزد خودش جلوه می دهد و میگوید که غیر از این نیست و ما که باید تقلید از مشروطه خارجه کنیم باید باقتضای مملکت خودمان مشغول کار شویم یك اندازه تقصیر وزراست و یك اندازه هم قصور از طرف مجلس است که هر مذاکره شده علاج را معین نموده عقب نمیکنیم که نتیجه بدست آمده مردم امیدواری حاصل کنند و نیز بعضی ها از روی غرض حرف میزنند باید این غرضها بر داشته شود.

آقا شیخ حسین- باید نتیجه گرفته شود بعد از این فرمایش آقا سید جعفر آقای تقی زادهشما را بشرافت و جده ات زهرا (ع) قسم میدهم که آیا این مردم باید این حرفها را بموجب قانون بگویند یا نه.

آقا سید حسن تقی زاده- پس در اینجا نباید گفت که مشروطه است زیرا که مشروطه تقدیری و قرضی معلوم نیست همه با شما ها متفق هستند که مشروطه باقتضای مملکت باشد ولی باید آن مشروطه مقتضیه را روی کاغذی نسخه کرده دست همه میدهند تا بدانند چیست و از روی آن عمل کنند زیرا که هر چا در اینجا گفته شود میگویند مقتضی امروزه نیست شما اگر نوکری داشته باشید که اطاعت نکند و هر چند روزی بحران کند لابد باید او را جواب بگوئید شما میگوئید شما میگوئید مشروطه و آزادی امروز مقتضی نیست میگویم آنچه مقتضی است بگوئید و من میگویم تقصیر کابینه است که امروز اکثریت آرابا آنهاست که این هئیت ثابت لایتغیر هستند چرا با این همه اغتشاشات و بی ترتیبی در این مدت استعفا ندادند این اقل درجه است که باید استعفا بدهند.

آقا شیخ حسین- گیرم تغییر کابینه شد اینکه مردم فحش میدهند صحیح است؟

حسام الاسلام- بنده در سه موقع سه سطر حرف دارم یکی در مجامع و انجمنها مجامع صحیح و خیلی خوب است ولی در صورتیکه مخالف پولیتك رفتار نکنند یکی در باب روزنامه هر وقت چیزی بر خلاف نوشت باید مجازات شود و یکی دیگر در کابینه وزرا این کابینه چند ماه است که شما را معطل کرده اند تا کی آخر یك پول کار صورت ندادند باید استعفا بدهند.

رئیس- مصلحت این وزرا این است که استعفا بدهند ولی ملت باید حد و تکلیف خود را بدانند که بعد ار این هئیت یك هئیتی خواهند آمد که بعد از سه روز مجلس را بهم خواهند زده

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 141

جلسه: 141

مذاکرات روز پنجشنبه 19 رجب (1) دارالشورای ملی (1)

آقا سید محمد تقی- لایحهاز طرف انجمن اصناف رسیده که خلاصه مطالب مجلس بالا هم از این معلوم می شود (لائحه را قرائت کردند)

18 رجب 1325 از طرف عموم انجمن های دارالخلافه.

حضور اقاضت ظهور و کلاعمحترم مجلس مقدس شورای ملی شیدالله ارکانها عرض تظلم و اخطار مینمائیم سالیان دراز بر ما ملت بدبخت گذشت که ذلت و پریشانی فقر مسکنت جهالت و بی علمی عدم اسایش امنیت خرابی و ویرانی مملکت و سایر نواقص امور راجعه بدولت و ملت هر روز برای آتیه ما تدارك می شد و بدبختانه جهه و علت آن را نمیدانستم و همه در خواب غفلت می زیستیم تا یك سال قبل که یك ندای غیبی بکوش هوش ما خواند ای ملت بیچاره عفلت تا کی بیهوشی تا چند چشمی باز نمائید و گوش فرا دارید که نفس آخرین در رسیده و نزدیك است تار و پود ملت و مملکت از هم گسیخته شود و آبروی یك دولت شش هزار ساله در نزد اجانب ریخته گردد ما نیز بحمدالله از برکت آن ندا بخود آمده برای روز سیاه و روز گار تباه خود تفکری کردیم که بفهمیم این بدبختی را چه باعث و این بیچارگی را کد امین موجب است هر چه تصور کردیم علت و سببی نیافتیم جز اینکه دیدی مملکت ما قانون اساسی ندارد دستگاه دیوان ما منظم نیست حدود و حقوق دولت و ملت لامعلوم و نامحدود است احاد نفوسمان نسبت بیکدیگرظالم و مظلومیم ونیز بخوبی فهمیدیم که اگر اسیر سرپنجه ظلم و استبدادیم و اگر دچار جهالت و بیعلمی هستیم اگر در نظر اجانب وحشی مینمائیم اگر فساد اخلاق داریم اگر از حیث ترقی و تمدن از تمام ملل عالم عقب افتاده ایم اگر حماله الحطب اجانب گشته ایم و بالاخره اگر از تمام نعمتهائی که دیگران واجد شده اند ما محرومیم نیست مگر بواسطه نداشتن قانون معلوم نبودن حدود و حقوق عدم انتظام دستگاه دیوان لذا با کمال عجز وتضرع مستمسك بذیل عنایت حجج اسلام ادام الله ظلالهم گردیده و چون درخواست همه این نواقص در کلمه مشروطیت مندرج بود از دولت استدعای مشروطیت نمودیم و بحمد الله بر منتهای مطلب خود کامران شدیم اعلان مشروطیت

دولت علیه ایران بتمام دول متمدنه شد و در عداد دول کنستی توسیونی بشمار آمد ملت ایران بای نعمت متنعم و باین موهبت مباهی گردیدند ولی نمیدانیم چه علت دارد چندی میگذرد نظامنامه اساسی ما نوشته شده و محض تطابق و توافق با قانون مقدس اسلام هم از نظر فیض اثر حجج اسلامیه ما نیز گذشته فقط برای جزئی اختلافی که در یکی دو فصل آن بظهور رسیده مجلس مقدس از اصل نظامنامه که اس اساس مشروطیت منوط بنشر و اجراء آن است صرف نظر فرموده اینهمه اضطراب و هیجان عامه و هرج و مرج مملکت را طرف اهمیت قرارنمی دهند و قانون اساسی که اهم مقاصد مجلس است مسکوت عنه گذارده اند اینك عموم ملت از هیئت و کلاء محترم مجدانه استدعا دارند که زیاده از این بدبختی این ملت و مملکت را راضی نشوند تصحیح و رفع این جزئی اختلاف را موکول برای و فتوای حجج اسلامیه ادام الله ظلالهم گذارده تتمه نظامنامه را که در مطابقه با قوانین شرح مطاع مسلم گردیده محل اختلافی نیست از تاریخ امروز لغایت سلخ این ماه تمام کرده بملت منت گذارده مرحمت نمایند و اگر باز بمسامحه گذشت اقدامات لازمه ملت را حمل بر سوء قصدی ننمایند که براستی از جان و مال خواهند گذشت و از این مقصد باز نخواهند گشت اطلاعا جسارت کرده زیاده تصدیع نمیدهد.

آقاسید محمد تقی- تمام ضرر و خسارتها با آنها است چه طهران و چه خارج باید رفع خسارت آنها بطوری بشود.

احسن الدوله- کار بمذاکرات گذشته نداریم صحبت از امروز است در مجلس بالا هم صحبت خیلی شد ولی از اول حمل تا کنون هر چه مذاکره شده بی نتیجه مانده و عادت کرده ایم که تمام مطلب را بی نتیجه بگذاریم تمام خساراتیکه بملت وارد میشود از سستی و مسامحه مجلس است نتیجه که نمیگیرید مایاید در هرامری ایستادگی کنیم رای و نتیجه بگگریم و اخطار کنیم اگر قبول نشد آنوقت معلوم میشود که همراه هستند یا نیستند؟

حاجی علی آقا- آیا مجلس تا حالا رای هائیکه داده چه شد؟

احسن الدوله- مجلس هر چه رای داده مجری شد ه است برگشت تیول تسعیر جنس غزل نایب السلطنه و ظل السلطان و غیره منتهی شما کوتاهی میکنید آنها هم اقدام نمیکنند.

آقا سید محمد جعفر- یکی مسئله اسراء قوچان و سالار مفخم است که تاکنون چقدر مذاکره شده است و هیچ نتیجه گرفته نشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بنده عرضی دارم بعضی بوکلا میگوید باید چنین بکنند و چنین بگویند آیا میخواهم بپرسم ما وکیل و اسیر این صد نفر هستیم که هر وقت هر حرفی بزنند باید جواب بگوئیم اصناف هم موکل ما هستند پس ایلات و سی کرور خلق ایران هم همه حق دارند هر وقت حرفی زدند باید رای آنها راهم به بینیم که همه متحد هستند یا اینکه باید بحرف این چند نفر گوش داد.

آقا سید محمد جعفر- تصیح امر ما با این است که هر مطلبی را شروع میکنیم باید نتیجه گرفته رجوع بوزیر مسئول آن نمائیم اگر اصلاح در مدتی از زمان شد خیلی خوب و اگر موانع اظهار کرند باید رفع نمود والا اگر اصلاح نشد باید بملت اطلاع داد.

آقا مشهدی باقر- وظیفه وکیل این است که برگشته شدن و مردن خوف نداشته باشد تا اینطور نباشد نمیشود بآزادی در اینجا نطق کند مردم این مملکت چهرا قسم شده اند یك فرقه میگویند شاه همراه نیست یك فرقه میگویند وکلا کار نمیکنند یك فرقه میگویند بواسطه این علمائیکه در حضرت عبد العظیم متحصن هستند کار پیشرفت نمیکند اما زای خودم را عرض میکنم قسم بخدا میخورم شاه همراه است اما در خصوص آقایان حضرت عبد العظیم آنها آقایان ماهستند از آنها هم کمال اطاعت را داریم ولی هشت نفر هستند که محل کمال اطاعت را داریم ولی هشت نفر هستند که محل کارند امیر بها در نایب السلطنه سعد الدوله و اقبال الدوله و چهار نفر دیگر ولی وزیر مخصوص همراه است این چند نفر نمیگذارند کار پیشرفت کند و حال را منقلب میسازند باید بملت گفت و اینجا نشست و خواست تا آنها تبعید شوند.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- ملت ما مردم را بجهه وکالت فرستادند که تقویم کار آنها را بکنیم اگر ما ملاحظه اشخاص را بکنیم خیانت است و آنچه نشدنی است عقلا نباید بگویند اینکه میگویند اعلیحضرت شاه همراه نیست لغو است و اینکه بگوئید دیگران که وسائط هستند نمی گذارند معلوم است استبداد در بنیان تمام ماها جا گرفته است اگر بگوئیم درست شدیم غلط است پس قرار شد که برای مصلحت در اینجا حرف بزنیم باید بگوئیم نمی شناسیم این اشخاص را و هم میشناسیم ما باید بموجب مشروطه با وزرا طرف باشیم آنها خوب هستند یا بد نمیدانم تمام این مفاسد بواسطه عدم اجرای مجازات است عمده مفاسد از مترتب نشدن قوانین و خرابی اداره عسکریه است اینها را باید خواست جواب اینها را باید بگویند اگر بگویند قدرت نداریم سبب عدم قدرت را باید اظهار کنند اگر ما بگوئیم علت فلان شخص است و باید بیرون کرد این مطلب تکلیف ما نیست تمام قوای مجریه در دست آنها است ما باید هر چه بخواهیم از آنها بخواهیم از آنها بخواهیم اگر میتوانند بکنند والا استعفا بدهند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- کسی که وکالت سی کرور خلق را در عهده گرفت باید هر چه مصلحت است بگوید تمام کارها را نباید بگردن وزرا انداخت در صورتیکه نمیتوانند آنها اظهار نمایند و محظور دارند پس ما باید آنچه صلاح است بگوئیم.

حاجی سید مرتضی- بنده عرض میکنم باین حرفها خود را معطل نکنید و بی خود متعرض کسی نشوید یکی چهار نوکر اگر داشته باشد و بآنها مواجب بدهد از حرف آنها بیرون نمیرود شما مشروطه ندارید مشروطه را گرفته بدست وزیر مسئول بدهید آنوقت هر امری را باید از وزیر مسئول بخواهید.

آقا شیخ حسین- عقیده بنده این است که مشروطه را گرفته و داریم مادامیکه یك ایرانی باقی است مشروطه هم باقی است بعضی آقایان میگویند ما باید مثل خارجه رفتار نمائیم تمام طرف ما باید هشت نفر وزیر باشد آنقدر هئیت عوض شوند تا درست شود ولی من میگویم اشخاصی که اطراف شاه هستند نمیگذارند مثل اینکه طبیب بر سر مریضی آمده میگوید فلان دوا را باید بخوری بعضی فضولها نمیگذارند باید این اشخاص را تبعید کرد.

دکتر ولی الله خان- باید بفهمیم که معنی مشروطیت چیست بعضی طوری عنوان کردند و بعضی طوری دیگر بنده عرض میکنم یکوقت این است که شخص قهرمانیت و حاکمیت پیدا می کند بطوریکه هم حکم میکند و هم مجری می سازد ولی ملتفت نیست که این حکم را همه نمی توانند متحمل شوند این را سلطنت استقلالی و مستبد می گویند مثلا ما فعله آورده ایم و زیاده از قوه او کار خواسته ایم این کار نخواهد شد این جبر صرف است. یك صورت هم هست که عموم ملت جمع شده قانونی وضع میکند و خودش هم مجری می سازد این تفویض صرف سات. یك صورت دیگری هست که نه جبر است و نه تفویض و او این ترتیب مشروطیت است ملت میگوید که ما حاضریم که جان خود را فدا کنیم ولی شما معدودی هستید که باید برای ما کار بکنید پس اصل ملت است و آنها فروع وقتی این طور شد ملت عده وکلائی منتخب می سازد و می فرستد و میگوید که آنها مسبوق بحال ما هستند موافق حال ملت قانون وضع میکنند شاه هم آنوقت قبول میکند و هشت نفر وکلا معین می نماید که وکلا بآنها سرو کار داشته باشند و از آنها کار بخواهند حال دارالشوری از وزرائ باید کار بخواهد اگر بخواهد از تکالیف خود تجاوز کرده است چند شب قبل عرض کردم که هر چه خواستم یك همچو مجلس باین ترتیب و وضع در یکجا ملاحظه کنم پیدا نکردم ما قضاوت می کنیم اجرا می خواهیم بکنیم همه کاری می کنیم جز آنچه تلکیف ماست.

اقا سید عبد الله مجتهد- گمان کردید که امروز مجلس ما کامل العیار و جامع الشرایط شده است مثل مجلسی که دیگران در عرض پانصد شش صد سال تحصیل کردند بحضرت حجه قسم است من کرامت حضرت حجه را در این مجلس دیدم ما این مجلس دیدم ما

این مجلس را که امروز داریم باید در پنجسال دیگر داشته باشیم مجلس ما بحمدالله در کمال تنقیح و خوبی است تمام مردم شایسته دانا و عاقل اینها که میآیند اینجا تمام عاشق این مجلس هستند والا همه کاسب همه تاجر و دارای کار هستند شما وقتیکه و گیر شدید باید از هیچ چیز واهمه نداشته باشید البته در چنین امر بزرگی دچار همه قسم اشکالات خواهید شد ولی باید در کمال اطمینان باین مجلس شائق باشید این مجلس کار های بزرگ کرده و میکند این مردم این حرفهائی را که میزنند در سابق کی میتوانستند باید بدانند اشخاصی که این مجلس را بر پا کردند هنوز نمرده اند از فوتشان هم کاسته نشده منتهی بعضی از اشخاص که بلباس اهل علم بودند مخلفت کردند و ابدا در این است چون آنها هم از اهل علم هستند حتی الامکان نمی خواهیم بآنها توهین شود چیزی که هست بعضی بلباس مشروطه طلبان در این انجمن ها بعضی تحریکات کردند و میکنند که آنها را میشناسیم و اسم آن اشخاص محرك را نمیبرم تا موقعش ولی نباید از آنها هم واهمه داشت مشغول کار خود باشید بلی تقصیر این جا شد که وقتی چون آن شخص بواسطه ما فنا شده بود وقتیکه عضد الملك خواست ما را از قم بیاورد از او سند گرفتیم که آن شخص رادو ماهه بیاورد تا اینکه او را آوردیم خواست در این مجلس ریاست پیدا کند نشد که از مجلس محروم گشت میرود حضور شاه بعضی حرف ها میزند که اگر میخواهی بهم بخورد حالا اسمش را نمیبرم شاید بیاید توبه کند والا انوقت اسمش را میبرم که مسلمانان بریزند درب خانه او را تکه تکه کنند شما خاطر جمع باشید والله الغالب المدارك المهلك که این مجلس بر هم خوردنی نیست شما هم مثل سد سکندر محکم باشید کسی که این مجلس را بر پا کرده حفاظت او را هم خواهد کرد بگویند بآن شخص این اسباب زنانه که فراهم کرده اگر دست بر داشتنی خودم مجازات میکنم شما خیلی با قوت قلب و سنگگینی در این مجلس مشغول کارتان باشید این مجلس را امام عصر بر پا کرده است باین چیزها بهم نمخورد.

حاجی معین التجار- این فقره که فرمودند که همه ننمایند از باب تاکید بوده والا وقتی که ما داخل مجلس شدیم واهمه را کنار گذاشتیم الا اینکه بعضی اشخاصی مه بلباس مشروطیت هستند می ترسم ملت را از ما بر نجانند.

آقا سید عبد الله مجتهد- این مرد مدتی زحمت کشیده اینجا ریاست کند نشد رفت بشاه عرض کرد اینکه پول داده میشود بجاهای دیگر که مجلس را خراب کنید نمیشود باید بتوسط من که اباس مشروطه دارم خراب شود مبلغی پول گرفته و بانجمنها آدم فرستاده که فساد نمایند از امشب خواهش میکنم از این برادران اگر ما هم حقی داریم دیگر از این باب حرفی نزنند.

حاج محمد تقی- کار پیش نمیرود رای مجلس مجری نمیشود حالا دو ماه است که خالصجات را گفتند با قابل الدوله نباشد دو نفر که قریب يك كرور اضافه میدهند سلطنت میگوید مال شخص خود من است بهر کس میخواهم میدهم.

آقا سید عبد الله مجتهد- شما صورت آن را بدهید من اجری میکنم.

آقا میرزا محمود اصفهانی- دو رای داده شده است یکی اینکه از اقبال الدوله گرفته شود یکی اینکه بدو نفر دیگر داده شود.

آقا سید تقی زاده- این مطلب راجع بهمان مطلب سابق است کاریکه در مملکت میشود و برخلاف قانون است لابد يك فاعلی دارد ماز قلوب نمیتوانیم شکایت کنیم بلکه از دستی که آن کار از ما صادر میشود شکایت میکنیم وقتی که مملکت مشروطه شد يك عهد نامه نوشته میشود شاه بملت میدهد چند نفر را هم معین میفرماید و طرف مجلس قرار میدهد این خلاف قانونی که میشود از دو شق خارج نیست یا خود وزیر مسئول کرده است بحکم قانون مسئول است اگر غیر از وزرا مسئول از مقربان سلطنت صادر شود باید از وزیر مسئول بخواهیم که مجازات بدهد فقط يك جا وزیر مسئول بخواهیم که مجازات ندهد فقط يك جا ما حق شکایت دایم که اگر شخصی اعلیحضرت يك قانونی را بهم بزند و لابد این دستخط بعهده وزیر مسئول ملتفت شود که این حکم خلاف قانون است یارد کند یا اخطار نماید فرضا آمد روزی که بوزیر مسئول رجوع نکرد آنوقت روزی است که ملت باید شکایت کند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- این مجلس اگر بهم بخورد علتش خود این مجلس است والا کس دیگر نمیتواند بهم بزند.

آقا سید عبد الله مجتهد- روزنامه نویسها درست خبر ببرند و کلمات ما را درست حفظ کنند اگر مطلب بروفق نظام نشد در مجلس دیگر کلام را بسط خواهیم داد

(مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه 21 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 19 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند و عده که از وکلا عظام در هفته گذشته در مجلس رسمی حاضر نشده بودند از قرار ذیل بود

مجلس روز شنبه 24 نر

مجلس روز یکشنبه 25))

مجلس روز سه شنبه 27))

جمعی گفتند خوب است هر یك از وکلا که حاضر نمیشوند باسم معین شود.

آقا سید محمد تقی- من بآقای محقق الدوله گفتم که اسامی ر معین فرمایند بطور مبهم نوشتن فایده ندارد.

آقا سید حسین- بلی باینطور فایده ندارد باسم معین شده در روزنامه درج شود.

آقا سید محمد تقی- امروز گذشت ولی بعد ها باید غائیبیمن از وکلا عظام باسم معین شده و در روزنامه عینا درج شود.

احسن الدوله- جناب رئیس لایحه ایست که جمعی هم از وکلا امضاء نموده اند باید قرائت شود.

آقا میرزا محسن- در چند روز قبل قرار شد که قبل از قرائت نظام نامه شروع بهیچ مذاکره نشده و لایحه خوانده نشود.

(اینموقع شروع بقائت نظام نامه وزارت داخله شد- ودر بین قرائت نظامنامه هئیت وزراء ورود بمجلس فرمودند و آقای سید عبد الله مجتهد و آقای سید محمد مجتهد حضور داشتند پس از قرائت و تصحیح چند ماده از نظامنامه وزارت داخله شروع بمذاکرات گردید.)

وزیر داخله- چون در کابینه وزراء در این ایام تغییر و تبدیلی داده شده بود لهذا امروز اولا برای معرفی حاضر در مجلس شده اند.

(جناب مستوفی الممالك) وزیر جنگ مسئول و (جناب علاء الملك) وزیر عدلیه منتخب شده اند و ثانیا در باب کلیه امورات با هئیت وزراء شرفیاب خاکپای همایونی شدیم و آنچه لازم بود در اصلاح کلیه کارها عرض شد و بعضی احکامات مطاعه لازمه صادر گردید برای این حاضر در مجلس شدیم که خاطر آقایان وکلا را از مراتب مستحضر داریم و دستخطی هم صادر شد تاکید در اجرای قوانین مشروطیت و اتمام قانون اساسی و سایر قوانین که انشاء الله آقایان وکلا اقدامات مجدانه نمایند و تاکید میکنیم که قانون اساسی را زودتر تمام کنند.

(اظهار امتنان شده و تبریك گفته شد)

آقا سید حسین- تبریك و امتنان بعد از ظهور کار و خدمت است.

آقا سید محمد جعفر- پس از ظهور خدوت و نتیجه باید تبریك گفته و اظهار امتنان نمائیم.

حاج امین الضرب- اما اینکه حضرت اشرف فرمودند باید وکلا جدا مشغول کار شوند وکلا وقتی میتوانند مشغول کار جدا مشغول کار باشند که حواسشان جمع باشد و در اطراف مملکت و سر حدات صدائی بلند نشود و انقلابی نباشد.

وزیر داخله- امیدوارم که انشاء الله همینطور بشود و فعلا هم انقلاب کلی جائی نیست که موجب اختلال حواس شود.

حاج امین الضرب- چرا الان در طهران همه روز انقلابات و اغتشاشاتست باید طوری امنیت باشد که وکلا بتوانند با اطمینان خاطر و حواس جمعه مشغول کار شوند.

آقا میزرا حسین شهیدی- چرا منشاء انقلابات را صریحا نمیگوئید.

حاج امین الضرب- آنها را خودشان آنها را خودشان میدانند و محتاج باظهار مانیست.

محقق الدوله- هرگاه محرکین راپیدا کرده و معلوم نمودیم باید قلع آنها را از پیشگاه همایونی خواست تا بشکرانه این همه عطوفت با حواس جمع جدا مشغول کار باشیم این عرض اول بنده و عرض دوم من این است که تهیه مالیه شود برای ارباب حقوقیکه ضعفا هستند و خیلی کم حقوق دارند داده شود که این بیچاره ها بالمره از دست رفته اند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- تا بامروز یك اسباب انتظاری بین ووزراء و وکلاء بود که در واقع نمیتوانستند بتکالیف خود عمل نمایند ولی امروز گویا آن اسباب بحمدالله رفع شد و هئیت وزراء بمجلس آمده اظهار همراهی فرمودند امیدواریم دیگر بعدها کلیه امور اصلاح شود اما اگر در بین کار سکته رخ بدهد دیگر مجلس قبول نخواهد کرد.

وزیر داخله- من معنی مسئولیت و مشروطیت را میدانم که اگر موانع باشد باید خودمان رفع کنیم وزرا میخواستند استعفا بدهیم و بهمین جهت بود که هئیت وزرا میخواستند استعفا بدهند و ترتیب مشروطیت و مسئولیت را بحضور همایونی عرض کردند و بر طبق آن منباب تاکید دستخط مبارك صادر شد امیدواریم که بعدها کارها بکلی اصلاح شود و از بابت پول هم چنانچه در کمیسیون مالیه هم تصویب شده بود هم چنانچه در کمیسیون مالیه هم تصویب شده بود یك قسمتی از بابت مالیه امساله که اعلیحضرت همایونی برای بانك ملی مرحمت فرموده اند و یکقسمت از جاها و محلهای دیگر که معین شده برداشته شود ولی اهم تر و بالاتر از همه اینها تاسیس بانك ملی است و تا این بانك تاسیس نشود در حقیقت عمل مالیه مادرست نمیشود.

حاجی سید باقر- یعنی قوام مملکت بسته بتاسیس این بانك است.

وزیر داخله- بلی سایر دول در اینجا بانك دارند ولی ما از خود یك بانك ملی نداریم و باید مردم را تشویق نمود بر تاسیس بانك و اینکه مردم گمان کرده اند که این بانك تاسیس شده که فی الفور ما یحتاج دولت را بدولت قرض بدهد خبط شده است بلکه ای بانك تاسیس میشود که عمل مالیه و وسعت تجارت و ترقی و آبادی مملکت و سایر کارهای مملکت را اصلاح نماید و مسلما پس از زیاد شدن سرمایه البته لازم است دولت از بانك داخله ملی خودش قرض نماید.

حسام الاسلام- از همه چیز مقدم تر تحصیل امنیت است تا امنیت نباشد هیچ کار پیش نمیرود و موجب امنیت مجازات قانونی است چند نفر از مفسدین رشت بنا بود بمجازات برسند و حاج محمد رضا و شریعتمدار را بنا بود وزارت داخله احضار بطهران نمایند چه شد از قرار معلوم حاج محمد رضا را بواسطه رای دادن جمعی او را منتخب کرده اند در صورتیکه آنجا سرحد ست و مراعات امنیت آنجا لازم است مفسده را که نباید انتخاب برای وکالت کرد.

وزیر داخله- جمعی که آمده اند منجیل و چند نفر از آن مفسدین لابد باید بیایند طهران و امروز هم تلگراف آمده بود که میرزا محمد رضا منتخب شد.

حاج محمد اسمعیل آقا- عقیده بنده این است از طرف مجلس حکمی صادر شود و وزارت داخله هم بر طبق ان حکم صادر فرماید که این دو نفر بیایند طهران و معلوم شود که انتخاب ایشان صحیح است یا نه.

رئیس التجار- آیا این تلگراف از طرف مجلس قانونا صحیح است یا نه.

رئیس- اینمسئله باید در مجلس علیحده مطرح شده اگر در حقیقت مفسدی آنها معلوم شد که انتخاب آنها بی خود است.

آقا سید محمد تقی- این عریضه ایست که هئیت وزراء بخاکپای همایونی عرض کرده اند (عریضه که موشح بدستخط همایونی بود اقا سید محمد تقی قرائت کردند)

عرض داشت وزراء بخاکپای همایونی

قربان خاکپای جواهر آسای اقدس همایونت شویم خانه زادان بموجب تعهدی که در خاکپای مبارك کرده ایم و کلام خدا را بشهادت گرفته ایم ناگزیریم در هر موقع انچه را صلاح دولتخواهی نسبت بذات اقدس ملوکانه میدانیم در مصلحت ملك و دولت و ملت که عین مصلحت پادشاهست می بینیم بعرضبرسانیم پزیشانی خلق اشفتگی عموم اختلال اوضاع مملکت از این بیشتر نمیشود مردم تسویه امور را از مجلس میخواهند مجلس موافق حقی که در قوانین اساسی باو داده شده است به وزراء مسئول رجوعمیکند و جدا اجرای قوانین

اساسی را میخواهد امیدواری وزرا در اجرای ا قوانین تقویت بندگان اعلیحضرت اقدس شهریاری است و البته این نکته در خاکپای مبارك مبرهن است که تا صور احکام بر وفق قوانین اساسی مقرر نگردد شکایت مجلس توحش مردم اختلال امور رفع نخواهد شد و در سوء عاقبت این وضع هیچ شبهه نیست و بیقینداریم که نیات مقدسه ملوکانه با عرایض دولتخواهانه این غلامان تباین ندارد استدعای عاجزانه غلامان اینست که از برای رفع تزلزل ارکان ملك و آسایش خاطر مبارك موکدا دستخط ملوکانه صادر شود که قوانین اساسی باید جدا بموقع اجرا گذارده شود تا رفع محظور از این غلامان شده بدون ملاحظه مشغول خدمت گزاری باشیم زیاده قدرت جسارت ندارد.

الامر الاقدس الاعلی مطاع

دستخط مرحمت آمیز که در جواب عریضه هئیت وزراء عظام صادرشده قرائت شد

جناب اشرف اتابك اعظم اجرای قوانین بتقویت مجلس چیزی است که همیشه مقصود و منظور من است تکلیف دولت و ووزرا همین است و همیشه همینطور بوزرا فرموده ایم و بعد ها هم خواهیم فرمود وزراء بدون دغدغه خاطر مشغول خدمات مرجوعه بخود باشند و لازمه تقویت هم همیشه از طرف ما نسبت به آحاد وزراء خواهد شد و مخصوصا بنویسیم که وزراء قانون اساسی را از طرف ما از مجلس بخواهند که زودتر نوشته و تمام شود.

شهر رجب 1325

آقا سید محمد تقی- نهایت تشکر را از این بذل مکرمت و عطوفت ملوکانه داریم.

احسن الدوله- شصت و پنج سال است بلکه از اول دولت ابد مدت قاجاریه تا حال رجال دولت به ترقیات عالیه نایل گشته اند اما از این هئیت محترم که امروز در این مجلس هستند خواهش می نمایم پیش خود فکر نموده ببینند پیشینیان چه کرده اند و چه اسم و یا کاری از خود در روز گار گذاشته اند و حال آنکه چیزی از آنها بیادگار نمانده پس استدعا میکنیم که چند وقتی هم آقایان معظم که حاضرند بلباس مشرزوطیت داخل شده وکار نمایند تا همه راحت شوند و اسمی از خود بیادگار بگذارند.

حاج امام جمعه- بدیهی است که حضرت رسول ص برای ما حدود و حقوق معین کرده است و ما همیشه در زیر سایه دو صفت که یکی راستی و یکی اتحاد باشد تمام حقوق را میبردیم و داشیتم ولی بعد از آنکه این دو صفت از میان ماها رفته و کاسته شد تمام حقوق ما از میان رفت بلکه نزدیك بود رشته ملیت ماازهم گسیخته شود تا پارسال حجج اسلام و آقایان عظام از شاه مغفور خواهش کردند که آن حقوق متروکه را بما بدهند و شاهنشاه مبرور هم مرحمت فرمودند و اعلیحضرت همایونی هم آنرا تکمیل فرمودند و این حقوق را مشروطیت میگوئیم و چون این حقوق خزینه ملت است اعلیحضرت شاه کلبد این خزائن را بدست هشت وزیر دادند و ملت هم ما وکلا را منتخب کرده بمرکز فرستاده اند بجهه اینکه نظارت در این خزائن داشته باشیم لهذا اولا بحضرت اشرف اتابك میگویم تمام این سی کرور ملت ایران حتی آنهائیکه در سر حدات هستند اگر بیکنفری تعدی شود شخص شما مسئول هستید و همینطور سایر وزرا مثلا اگر دیناری از مالیه ملت حیف و میل شود وزیر مالیه مسئول است و همچنین وزیر جنگ مسئول است اگر یکنفر از قشون کسرو حقوق آنها نرسد باید ما مسئولیت را از آنها بخواهیم ولی یك حرف دیگر هم هست که باید بگوئیم بعد از آنکه ملت ما را منتخب کرده اند دیگر خودشان حق مداخله و گفتگو ندارند و دیگر اینکه حضرت اشرف گفتند ما میخواستیم استعفا بدهید چرا که تا ما همه چیز داشتیم شما سرگکار بودید حالا که بحالت فقر و فلاکت افتادیم و روزگار دست تنگی ماست میخواهید استعفا بدهید هرگز راضی باستعفا نخواهیم بود و از شما گکار میخواهیم باید در این موقع آنچه در قوه دارید بفعلیت بیاورید.

حاجی سید مرتضی- صحیح است باید کار ارائه بدهند و اگر موانعی دارند بگویند.

حاج امام جمعه- ما که اینجا نشسته ایم حرف میزنیم از جانب بیست و پنج کرور نفوس هستیم و حقوق آنها را متکفل و ضمانت کردیم و هیچکس نمیتواند حقوق آنها را ضایع نماید و ما این حقوق را بهشت نفر وزیر که خزانه دار ملت هستند سپرده ایم که حفظ و حراست نماید و از ایشان کار میخواهیم ابدا موانع و عذر از آنها قبول نخواهیم کرد.

حاج سید عبد الحسین- اولا امروز کمال ممنونیت را حاصل کردیم که آقایان وزرا تشریف آوردند و مژده دادند که بعدها انشاء الله امورات اصلاح خواهد شد ولی بنده عرض مکنم که در کمیسیون عرایض بنده بودم هر چه میخواتیم بادارات بنویسیم متحیر بودیم که چه بنویسیم چرا که تا کنون هر چه نوشته بودیم فایده بر آن مترتب نبود وطلب دیگر که می خواستم اظهار کنم در خصوص تفاوت

عمل است از خراسان نوشته اند که از این تفاوت عمل بطور مطلق چیزی معلوم نیست زیرا که این طور باشد آنچه آصف الدوله بارسال گرفته امسال هم باید پرداخته شود عجاله اید یك صورتی معین شود که میزان آن چقدر است صورتی که از طرف وزارت مالیه کپیه شده است معلوم نیست آصف الدوله پارسال باسامی مختلفه تعدی کرده است.

مستشار الدوله- وزیر داخله تشریف دارند خیلی مناسب است عرض نمایم روزنامه های خارجه و داخله که دیده میشوند در بادکوبه یك نا خوشی مسری بروز کرده برحسب فرمایش حاج امام جمعه که ماهر است ملت را بایشان سپرده ایم پس باید بهتر از سابق در خصوص حراست و غیره دقت شود.

وزیر داخله- تحقیق از جا های لازمه شد گفتند دروغ است معهذا قدغن شد که اقدامات لازمه بشود.

مستشار الدوله- احتیاط ضرر ندارد.

وکیل التجار- بموجب روزنامه های روسی که برای خود من رسیده است این ناخوشی مدتی است در آنجا بروز کرده.

وزیر داخله- روز پنجشنبه بوزیر خارجه خبر رسیده بود باداره حفظ الصحه قدغن شده مواظبت کنند جواب آقای شهشهانی هم با جناب وزیر مالیه است در جواب آقای حاج امام جمعه ما خیلی تشکر داریم که ملت بما این شرافت را داده اند و خزینه خود را بما سپرده اند و شرط اطمینان همان انتخاب است ولی شرط پیشرفت کار هم همان است که گفتند در صورت حدوث موانع باید ملت هم همراهی نمایند یکی شنیدن احکام است بتوسط وکلا که تمام بدانند که این ترتیب فقط از طرف وزراء نیست بلکه از جانب تمام ملت است البته آنها هم خواهند شنید چنانچه سئوالی هم اگر داشته باشند از مجلس خواهند خواست و بواسطه همین موانع بود که مجددا عریضه بحضور همایونی عرض شد و دستخط بر استحکام آن صادر گردید و وزراء در میان دو قوه هستند. سلطنت و مجلس همچنانکه شاه تقویت فرمودند باید وکلا هم همراهی نمایند.

حاج امام جمعه- تاکنون از طرف وکلا قصوری نشده است.

وزیر داخله- وکلا بواسطه کثرت مشاغل نتوانسته اند قوانین را بنویسند ولی بهدها باید اقدامات مجدانه خود را مرعی فرمایند.

حاجی امام جمعه- بدوا امنیت لازم است که بحواس جمع مشغول کار باشند.

وزیر داخله- عجاله این فی الجمله آشوب تا وقتی است که این نظامنامه ها تمام شود بعد از آنکه تمام شد و مجری گردید خواهید دید که بهیچوجه اشوب در هیچ جا نیست.

اقا سید محمد جعفر- همان طور که فرمودند باید قانون از مجلس بگذرد و وزرا اجری نمایند باید بهمه جا تلگراف کرد و از جهال هم باید جلوگیری نمود.

وزیر داخله- بدوا این اجری قانون از رشت شروع شده است و این جزئی انقلاب هم رفع خواهد شد.

ثقه الاسلام- این تلگراف شیراز ورا ملاحظه فرمائید.

رئیس- مطالب متفرقه کنار بگذارید باید از مطالب کلی گفتگو شود.

دکتر ولی الله خان- روی سخن بنده با مزارت داخله است در هر کابینه وزراء دو مطلب بزرگی است که باید ملاحظه شود و اینجا سئوال نشده است اول اینکه آیا این هشت وزیر موافق میل حضرت اشرف هست یا نیست ثانیا اینکه این هئیت ضمانت کفالتی از همدیگر دارند یا نه اگر جواب صریح داده شود مزید تشکر خواهد بود.

وزیر داخله- من از وزارتی که معرفی کردم البته اطمینان دارم هر وقت خیانتی کردند یا مانعی پیدا شد معزول خواهند شد.

دکتر ولی الله خان- آن ضمانت کفالتی هست و مسئولیت دارند یا نه؟

وزیر داخله- اولا هر وزیری مسئول کار خودش خواهد بود مگر اینکه محتاج بمعاونت یکدیگر بشود و بجهه همین است که هفته دو روز مجلس وزراء تشکیل میشود که گفتگو نمایند.

دکتر ولی الله خان- در همه جا یك مجلس شورای وزرائ هست که امورات را بشور یکدیگر اصلاح میکنند درست است هر وزیری مسئول کار خودش هست ولی باز سایرین مسئول هستند بجهه اینکه ا. شور کرد و ایشان هم رای دادند سوال سیم اینکه برو گرام این در آتیه چیست؟

وزیر داخله- حالا نمیشود انشاء الله دفعه دیگر در مجلس خواهم گفت اما مقصود شما را از ضمانت کفالتی نفهمیدیم اگر مسئولیت است که هر یك مسئول یکدیگر هستند این نمی شود اگر مقصود معاضدت است که آنهم البته هست.

دکتر ولی الله خان- مسئولیت دو جنبه دارد یکی خاص که آن متعلق بیك وزیر است و یکی مسئولیت عام آیا به بینیم آن مسئولیت عام را قبول دارید یا خیر؟

وزیر علوم- شما یك مطلبی را عبارتی بیان نمودید که درست معلوم نشد درست است مسئولیت دو تا است یکی راجع برشته خاص خودمان است ویکی ضمانت وزراء از یکدیگر که حدس میزنم آنرا باموراتی که راجع بیولتیك مملکت است که اختصاصی بیك اداره ندارد و تماما مسئول آنها هستند والا در اموراتی که راجع بحفظ وزارت خلفها هر کسی مسئول کار خودش خواهد بود.

حسام الاسلام- ساده اش را من عرض می کنم هشت رشته را که بهم بافته اند یکی و متحد میشوند هر یك از آنها ضامن بقایای یکدیگر میباشند و این معنی مسئولیت از همدیگر است.

وزیر علوم- همچو چیزی نمیشود که بنده مسئول امر داخلی فلان وزارتخانه باشم هر کس مسئول کار خودش است.

وزیر داخله- همانطوریکه وزیر علوم گفتند صحیح است در امور پلتیکی مملکتی اگر خطائی شود البته شما گویا چنین میگوئید که هر وزیری خطا کرد وزیر دیگر مسئولیت و باید هه استعفا بدهند و حال اینکه هر وزیری مسئول کار وزیر دیگر نیست.

دکتر ولی الله خان- امور مملکتی بر دو قسم است یکی امورات خاصه که راجع بهر یك از وزارت خانه ها است و هر یك مسئول کار خودشان می باشند و یکی هم امور کلیه است که باید تمام وزرا در آن مبادله افکار کنند و اصلاح نمایند در این گونه از امور ملکیه باید تمام وزرا مسئول باشند بنده عرض نکردم مثلا اگر در معارف تقصیری واقع شود سایر وزراء هم مسئول هستند مقصود در امور عامه ملکی است.

وزیر داخله- این صحیح است هر وزیری مسئول وزارتخانه خودش است و در امور کلیه مقصود اگر همان امور پلیتکی است که گفته اند تماما مسئول هستند و پروغرام هم از همان اکمور پلتیکی است. ولی عجاله منظور نظر همه و پولتیك امروزه که مقدم بر همه است اصلاح امور و اشاعه عدل و رفع ظلم و امنیت بلاد و اصلاح مالیه است.

وزیر علوم- بنده عقیده ام اینست که امروزه در این مملکت از روی هیچ کتابچه دولتی نمیتوانند کار بکنند این هشت وزیر کخه مسئول هستند با این وکلا اگر بخواهیم کار بکنیم باید هر دو در کلیات و جزئیات با هم اتفاق داشته باشیم چرا بجهه اینکه هنوز قاونین ما تمام نشده است پس باید امروز این هشت نفر وزیر بهمدیگر در تمام کارها معاضدت نمایند مثلا هنوز در مملکت ما کار بجائی نرسیده که مالیات را خود رعیت بیاورند بدهند باید از طرف حکام که از جانب وزیر داخله باشد تقویت شود و هچنین در سایر چیزها مثلا خیلی جاها است که اگر من تلگراف بکنم یا فراش بفرستم بجهه مدارس یا اوقات فایده ندارد و کسی اعتنا و اطاعت ندارد مگر اینکه از وزارت داخله حکم شود من نمیدانم چطور باید فهماند که امروزه حکم من با حکم با وزیر داخله یکی است چندین سال است که مردم این مملکت باینطور عادت کرده اند باید کم کم از سرشان در کرد.

وزیر داخله- اینکه شما میگوئید آیا موافق مشروطیت است؟ باید امروز بر وفق مشروطیت رفتار کرد.

وزیر علوم- اگر چه مخالف مشروطیت است ولی امروزه غیر از این چاره نیست ..

وزیر داخله- پس باید کم کم حالی مردم کرد و بفهمند که ترتیب چیست.

وکیل الرعایا- این ده ماهه مجلس شورای ملی بیش از سی سال این وزارت خانهای ایران کار کرد ولی عقیده بنده اینست که مجلس بعد از این دیگر نمیتواند بقول قبول کند این دفعه آخر است که قول را قبول میکنیم و دیگر از این ملت را هم نمیشود ساکت کرد.

آقا سید حسن نقی زاده- در سابق عرض کردم حالا هم عرض میکنم وقت تشریف آوردن وزراء باید از امورات کلیه و پو لیتك و سیاسات کلبه مملکتی سئوال و جواب شود در امورات جزئیه در پارلمان نباید مذاکره شود اگر سندیت دارد باید طوری باشد که تاریخی شود و باید چیزی گفته شود که حجیت داشته باشد و بهد ازاین پروغرام وزرا باشد اینکه گفته شد باید همه مسئول باشند حرف صحیحی است و جواب دادند که هر یك مسئول کار خود هستند ما نباید ساکت باشیم باید بگئیم بموجب اصول مشروطیت و اصول طبیعی کار بر دو قسم است یکی کاریکه راجع باداره خاصه اوست البته هر وزیر مسئول اداره خودش است و بعضی مطالب عامه است که هیچ وزیری بتنهائی تمیتواند پیش خود رای بدهد باید آن مطلب را در مجلس شورای وزرا مطرح کرده اخذ رای نموده بعد از آن مجری دارند و بجهه همین است که در سایر ممالك در این گونه امورات اگر خلافی واقع شود باید تمام هئیت مسئول باشند و بهمین جهت مجلس شورای وزرا فراهم میآورند اما در امور جزئیه و کارهای راجع بهر اداره هر یك مسئول بالخصوص هستند اما اینکه گفتید باید امروز تمام وزرا در کارهای همدیگر معاضدت کنند و تا از طرف رئیس الوزرا حکم نشود مردم اطاعت ندارند آنهم باید مثلا وزیر مالیه یك تلگراف کلی از وزیر داخله بگیرد برای همه ولایات که احکام وزیر مالیه مجری است و کم کم این عادت را از سر مردم بیرون باید کرد نه اینکه در هر مورد جزئی یك تلگراف بگیرند ولی مقصود در امور کلیه بود که همه مسئول همدیگر ند واز ان جمله امر مهمی که باید در چنین مجلس عنوان شود عمل مالیه است که کرارا در کمیسیون حضور وزرا عرض کردم و حالا هم میگویم که از همه چیز مقدم تر عمل مالیه است و همچنین امنیت بلاد و دیگر اینکه از برای اصلاح مالیه باید در خصوص ممیزی علمی یك کاری بنایند که سعادت آتیه این ملت و مملکت بسته بآن است.

حاجی میرزا علی آقا- ما یك تصور داریم و یك تصدیق مدتی است که اسم مشروطیت را می شنویم ولی این محض تصور است تصدیق نمیشود کرد هر وقت دیدیم که امنیت حاصل شد و بمخالفین مدد و کمك نرسد و آثار مشروطیت پیدا شد آنوقت تصدیق میکنیم والا فلا.

وزیر داخله- امیدوارم انشاء الله تعالی عمسا قریب باتحاد همدستی وکلا و وزرا تمام امور اصلاح و انتقام عمومی حاصل شود.

شرحی است که روزنامه مجلس راجع به قتل اتابك در همین روز اتفاق افتاده است نوشته و برای تکمیل موضوع نقل میشود.

اگر چه مسلك ما تا کنون بر ذکر حوادث و درج وقایع نبوده ولی در اینموقع بملاحظه اهمیت مقام ناگزیریم که از وقوع این فاجعه عظمی بسط کلام داده خاطر مشترکین عظام را بکنه مطلب مستحضر سازیم چنانچه در طی مذاکرات روز گذشته مندرج است روز شنبه 21 هئیت وزرا فخام د ر بار عدالتمدار همایونی بر حسب تاکیدات اتابك اعظم وزیر داخله متفقا همرای و یك عقیده شده که بحضور شرف اندوز گشته خاطر مهر اعتلاء همایون اعلی را از وضع اغتشاش و بروز اختلال در کلیه امور مملکت بطور واقع مستحضر داشته اقدامات ملوکانه که عبادت از صدور احکام اکید در تقویت مجلس و الزام هئیت وزرا در اجرای قوانین صادره از مجلس خواستار شوند برحسب این استدعا بر طبق نیات اعلیحضرت همایونی دستخط غرائی بر تشیید عصر همانروز کابینه وزراء بمجلس مقدس تشریف حاصل نمده از هر جهت رفع نقار ذات البین گردید فی الواقع می توان گفت که تا آنروز آنقسمی کخه شایسته و بایسته بود در اتحاد هئیت وکلا عظام و وزرا ء فخام ظاهر نگریده بود بعد از مجلس علنی و مذاکرات شفاهی از عمارت تحتانی بابنیه عالیه فوقانی مجتمعا تشریف فرما شده تقریبا دو ساعت از شب وزراء بزیر آمده در حالتی که حضرت آیه الله آقا سید عبدالله مجتهد دست جناب اشرف اتابك اعظم را در دست داشته از صحن عمارت بهار رستان خارج وبه فضای جلو خان وارد شدند از تصادفات امور سائلی بدیل عنایت حضرت آیه الله متشبث شده بکثرت الحاح حضرت ایه الله را چند قدمی نگاهداشته در بین این احوال جوانی عباس آقا نام تبریزی الاصل که مدتی بود در طهران بشغل صرافی اشتغال داشته پیش میآید و با رولول سه تیر متوالیا خالی کرده وزیر داخله یکمرتبه بزمین افتاده بمحض استماع صدا خدام و حراس مجلس بیرون دویده سربازی که در جرگه قراولان است پیش امده او هم زخم خورده و سیدی هم هدف گلوله شده شخص قاتل چون عرصه را بر خود تنگ دیده یك تیر هم بصورت خود خالی می کند و فی الفور از دنیا میرود تا وقتی که ازدحام حراس و خدمه میرسد حضرت اتابك اعظم را جزئی رمقی در تن باقی بوده ولی از سؤ اتفاق هر سه این تیرها در محل خطرناکی واقع شده بعد از ربع ساعت روح پر فتوحش بعالم بالا پرواز مینماید روز یك شنبه از طرف صبح وکلا و حجج اسلام عموما در دارالشورای ملی تشریف فرما و از سؤ این اتفاق در نهایت اسفناك و محض اطمینان و عدم تزلزل و اظطراب ولایات تلگرافی بمضمون ذیل با ولایات مخابره گردید.

)) تلگرافخانه های عموم ولایت بحکام و انجمن های ایالتی اطلاع بدهند. دیروز (بیست و یکم ماه) اتابك اعظم وزیر داخله برای معرفی وزرائ جنگ و عدلیه حیب الرسم بمجلس مقدس شورایملی حاضر شده بعد از انعقاد مجلس دو ساعت از شب رفته در بیرون بهارستان در موقع درشکه نشستن از طرف دو نفر شخص مجهول الحال بگلوله رولور مضروب و بفاصله چند دقیقه برحمت ایزدی پیوست قاتل با رفیق قاتل بلافاصله خود را کشته مجلس شورای ملی باتفاق امناء دولت بجد تمام مشغول تحقیقات است که منشاء این سوء قصد و مرتکبین اصلی آنرا بدست آرد قتل مرحوم اتابك اعظم از ضایعات عظیمه و موجب تاسف و تحسر کلی است امید است کشف منشاء فساد و جزای قانونی مرتکب و شرکاء او در سایه قدرت و سطوت مجلس شورای ملی بسهولت میسر و از برای عموم ملت ایران تشفی عادلانه حاصل شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 143

جلسه: 143

مذاکرات روز یکشنبه 22 رجب دارالشورای ملی

عصر دیروز یکشنبه در هنگامی که علی الرسم مجلس مقدس دایر و هئیت وکلا عظام حاضر بودند نمایندگان اصناف مجتمعا بمجلس شرفیابی جسته بعد از اظهار تاسف تحقیق و تدفین این قضیه را که بی نهایت بر عموم طبقات ناگوار افتاده بود خواستار گردیدند. محقق الدوله وکیل مجلس مقدس هدیه آغاز سخن کرده خاطر عاطر سایر وکلا را در این واقعه فجیعه متوجه خواستند که با این وضع و رفتار که اینگونه اشخاص خدمت گذار بدین بلایای ناگوار مبتلا کردند لازم است که اکدا از طرف مجلس ارائه ترتیبی شود که اشخاص خائن را هرگز پا رای اینگونه تجاوزات نماند از انجا که اکیدا خاطر عموم وکلا عظام بر این نکته متوجه است که هر قدر هم امور وهمی پیش آمد در مواقعی که قرائت و تصحیح قوانین ادارات امد در مواقعی که قرائت و تصحیح قوانین ادارات مرسوم مجلس مقدس است بسایر امور نپردازند از طرف ریاست مجلس امر بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد و تا خبر این مطلب را از برای بعد از قرائت نظامنامه محول داشته شروع بقرائت گردید پس از قرائت و تصحیح چند ماده از نظامنامه وزارت داخله شروع بمذاکره لازمه شد.

آقا سید محمد تقی- این لایحه ایست از طرف انجمن محترم اصناف که بمجلس عرض و اظهار داشته اند.

(لایحه را آقا سید محمد تقی قرادت کردند)

حضور مبارك امنای مجلس عرض میشود که تمام اهتمامات حجج اسلام و علمای اعلام و عقلای مملکت و ملت در تاسیس این مجلس محترم بجهه رفع ظلم و اشاعه عدل بوده است و در تمام بجهه رفع ظلم و اشاعه عدل بوده است و تمام مراتب ما ضعفا مسلمانان که هئیت اصناف و تجار و کسبه این مملکت میباشیم تا کنون هر چه داشته ایم در این راه صرف نموده ایم و اکنون اینواقعه بزرگ که قتل این شخص که صدر اعظم مملکت و اول مشروطه خواه وخدمت گزار بدولت وملت بوده است بظلم و طغیان واقع شده لهذا با کمال احترام استدعا مینمائیم که جدا مجلس محترم از هئیت وزراء و حکومت شهر قاتل ومحرك این عمل شنیع را خواسته مجازات قانونی بدهند والا ما اصناف شما وکلای محترم را آسوده نخواهیم گذاشت.

آقا میرزا محمود خوانساری- البته جدو جهد تمام وکلا بر این است که باید قاتل و محرك این فعل نا گوار معلوم شده و استنطاقات لازمه بعمل آمده بمجازات قانونی برسند.

محقق الدوله- جای هزاران تاسف است که باین نیت صادق و خالص اصناف و کسبه خائنین این طور کردند و نمیگذارند که قصد و نیت خالص اینها بطور صحیح بروز نماید این طبقه محترمه اصناف خواستند که بواسطه این مجلس اشاعه عدل نمایند ولی این خائنین نمیگذارند در این صورت تکلیف ما امنای ملت چیست.

حاج محمد تقی- باید چند نفر تبعید شوند تا آنها تبعید نشوند ماها آسوده نخواهیم بود.

آقا سید حسین- اولا در اینکه این قضیه یکی از مطالب بزرگی است که اتفاق افتاده حرفی نیست ولی باز بخلاف قانون تحقیق این امر رجوع بمجلس شده و ناقض مانده ننتیجه گرفته نخواهد شد در اینصورت خوب است از طرف مجلس رجوع به وزارت عدلیه و حکومت شهر و نظمیه شود که تحقیقات و استنطاقات لازمه در این باب بعمل آورند و تکلیف مجلس بیش از این نیست که از وظایف

لازمه خود باز ماند و ثانیا قرار شد که از روز سهشنبه بجهه وسعت وقت مجلس رسمی در طرف صبح منعقد شود که لااقل چهار ساعت وقت باشد برای خواندن نظامنامه ها و سایر کارهای لازمه.

محقق الدوله- چون این واقعه که اتفاق افتاده خیلی است خوب است کمیسیونی که عده آن شش نفر باشد از وکلا منتخب و تشکیل شود که با رئیس نظمیه با آن نوشتجاتی که بدست آمده و نوشتجاتی که بعد ها بدست می آید تحقیقات و استنطاقات لازمه بعمل آورده معلوم شود که محرك این کار کی بوده بمجازات قانونی برسد شاید این مفسدین ماها را هم در ازای خدمتی که بملت میکنیم در نظر داشته صدمه برسانند.

حاج امین الضرب- تحقیقات این کار راجع بعدلیه و از امورات عادیه است که اتفاق می افتد چه ربطی بمجلس دارد.

محقق الدوله- صحیح است ولی چون این قضیه عمده ایست از این جهت استدعا شد که عمده از امنای مجلس برای تحقیقات این مسئله منتخب شوند.

آقا سید محمد تقی- لایحه هم که اصناف بمجلس نوشته اند مشعر بر ایمن است که از حکومت شهر و نظمیه محرك و تحقیقات راجعه باین مسئله خواسته شود.

احسن الدوله- عیب کار اینجا است که ماها در هر کاری میگوئیم باید چنین کرد هیچوقت اقدام بکار نیست آخر خود حکومت و نظمیه هم در این خصوص تکلیفی دارند از دیروز تا حال چه اقدامی و چه تحقیقاتی و استنطاقاتی کرده اند اطلاع بدهند همگی کارها را بمسامحه میگذرانند اینکه گفته شد وقت مجلسطرف صبح باشد بسیار خوب اما آیا شب کسی نباید برود بیرون که لااقل اصلاح کارهای لازمه شخص خود را نماید پس جدو جهد و اقدام بکار باشد نه فقط گفتن تا امورات منظم شده و کار امروز برای فردا نماند.

آقاسید حسین- اینکه گفته شد تحقیقات راجعه باین قضیه رجوع بعدلیه شود نه مقصود این است که مجلس دیگر بهیچوجه مداخله نداشته باشد بلکه باید مجلس کمال مراقبت و نظارت را داشته جدا بخواهند و همچنین اینکه قرار شدوقت مجلس طرف صبح باشد نه بواسطه این است که وکلا خوف داشته باشند بلکه بواسطه این است که طرف صبح وسعت وقت بیشتر است که طرف صبح وسعت وقت بیشتر است و زیادتر کار صورت میگیرد و البته اینگونه اتفاقات هم در مملکت اتفاق میافتد ولی باید بموجب قانون مجازات در کار باشد.

سید الحکما- عقیده خود را عرض میکنم روزیکه وارد این مجلس شدم قسم یاد کردم که خیانت نکنم و نیز از مال و جان و خون خود گذاشته ام و بااکثر اقایان وکلا هم که صحبت کرده ام بهمین عقیده بوده اند در اینصورت ما خوف از اینکه مجلس طرف صبح باشد یا عصر باشدنداریم ولی باید در مملکت مجازات قانونی باشد که این نوع اتفاقات سوء رخ ندهد والا ما خودمان از گشته شدن واهمه نداریم.

وثوق الدوله- عجاله قرار بر این شد که مجلس از روز سه شنبه طرف صبح باشد برای خواندن نظامنامه ها و غیره و البته اگر مجلس فوق العاده هم لازم شود طرف عصر منعقد میشود و این مسئله را هم باید عدلیه و نظارت در نحقیقات و استنطاقات راجعه باین مسئله داشته باشد.

آقا میرزا محمود خوانساری- تحقیقات این مسئله تکلیف مجلس نیست ولی نظارت عیب ندارد.

وثوق الدوله- حال اگر تصویب مینمائید که یك کمیسیونی که عده آن شش نفر باشد برای نظارت و مراقبت در این کار انتخاب شود.

حاج امام جمعه- وکلا محترم اهل این مجلس نباید بوقوع اینگونه وقایع غیر مترقبه و ناگوار فتور و تزلزل در ارکان همتشان حادث شود و باید خوب دانست این امر شخصی نبوده بلکه نوعی است یعنی تمام این دوره وکلا و وزراء از میانه بروند هئیتی دیگر پیش آمده تقویم این بنیان را خواهند نمود پس هیچوقت حدوث اینقسم ماقعات نباید اسباب سستی وکلا شود بلکه خیلی بیشتر از سابق وظایف خود را عامل و در تحصیل مقاصد خود که رفاهیت ملت و تعمیر مملکت است ساعی و جاهد باشند.

خایط باشی- کرارا در خصوص این که وقت مجلس صبح باشد بهتر است مذاکره شده بود چون بعضی از آقایان حاضر نمیشوند که اتفاق آراء حاصل شود تاامروز که همگی حاضر بودند تصویب کردند که طرف صبح بجهه وسعت وقت و پیشرفت کار بهتر است ربط باین قضیه ندارد.

حاج امام جمعه- درباب مجازات نه در این خصوص بلکه در هر موقع از راهش داخل شویم زودتر اصلاح میشود از ما جدا خواستن است از قوه مجریه و این اتفاقات هم بواسطه این رخ میدهد که از پارسال تا کنون بالمره مجازات از این مملکت برداشته شده.

آقا سید محمد تقی- این که جناب وثوق الدوله توضیح کردند بجهه همین بود که این کمیسیون منتخب میشود برای اینکه جدا نظارت در این کار نماید.

وثوق الدوله- عقیده بنده اینست که این کمیسیون پب از اتمام این کار بکارهائیکه ناتمام مانده و حکمش نشده مشغول شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- جماعتی از اهل بازار بیرون بودند و من نشناختم از کدام صنف بودند بمن اظهار داشتند که این شخص مقتول بهر طور کشته شده مانمیدانیم و برای تحقیق لازم است که مدتی جسدش دفن نشود باشد ولی پس از تحقیقات چون از اهل بازار است بدهند باهل بازار او را دفن کنند.

آقا سید محمد تقی- وکلا اصناف همه اینجا هستند اگر اهل بازار همچو اظهاری میکردند باید بتوسط وکلای خودشان باشد معلوم میشود اشتباه شده است وکلای خودشان باشد معلوم میشود اشتباه شده است از جاهای دیگر و انجمنهای دیگر بوده اند از اهل بازار نبودند.

مستشار الدوله- مذاکره این شد که شش نفر از مجلس برای تحقیق و رسیدگی باین کار معین شوند بعقیده بنده این خود اول سکته ایست که مابعدلیه وارد می اوریم و در اینکه مجلس باید بتمام ادارات نظارت داشته باشد حرفی نیست در این خصوص هم باید از خارج نظارت و مراقبت تامه داشته باشد که رسیدگی صحیح شود ولی مستقیما از خود مجلس شش نفر برای این کار معین شوند صحیح نیست.

وثوق الدوله- این هئیت اگر معین شود برای این نیست که برود بعدلیه بلکه باری مراقبت و نظارت در این امر است.

مستشار الدوله- عقیده بنده اینست امروز که گذشته است ولی برای روز سه شنبه مجلس وزیر عدلیه بخواهد ببینیم در این خصوص چه اقدامات کرده اند.

آقا سید محمد تقی- پس خوب است از امروز اخطاری بشود که وزیر عدلیه مسبوق باشد تحقیقات خود را بجا آورده نتیجه را در مجلس ارائه دهند.

آقا میرزا محمود- جون فعلا وزیر داخله نداریم خوب است مجلس شرحی هم بحکومت نوشته که اقدامات لازمه را بنمایند و تحقیقات خودشان را اطلاع بدهند.

مستشار الدوله- حکومت برحسب وظیفه خود از دیروز تا حال اقدامات خود را نموده و همچنین رئیس نظمیه هم کمال سعی و کوشش را کرده و می کند البته اطلاعاتی بدست خواهد آمد ..

احسن الدوله- حالا که کمیسیون موقوف شد و رای ندادند خوب است که مجلس از آنها بخواهد که جدا اقدامات لازمه را بنمایند و روز بروز نتیجه اقدامات خودشان را بمجلس اظهار دارند.

آقا سید محمد تقی- باین لایحه اصناف باید جواب مسکنی داد والا نمی گذارند که ما از اینجا برویم.

آقا سید حسین- جواب ایشان همین است که عدلیه و حکومت و نظمیه اقدامات خودشان را خواهند نمود و مجلس هم نظارت نامه دارد و هر روز هم راپرت اقدامات را از ایشان میخواهد تا بطور صحیح رسیدگی شد و مجازات شوند. وثوق الدوله- چنین معلوم می شود که عجاله لازم نیست رای گرفتن برای کمیسیون همان طور عدلیه رسیدگی نماید مجلس هم نظارت دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- حالا که این کمیسیون نشد چند کمیسیون لازم داشتیم که خیلی مهم بود و چند وقت قبل هم مذارکه شد مخصوصا یکی از برای عرایض عمومی که یکوقتی یکهده مثل کرمانشاهان و غیره آمده رسیدگی بعرایض آنها کرده راجع بوزیر مسئول نماید اگر آن کمیسیون بود حالا دیگر لازم بکمیسیون دیگر نبودیم و از این قبیل کارها بآنجا رجوع میشد.

وثوق الدوله- گویا برای این مسئله بعضی از وکلا اسامی بعضی را نوشته اند و هر کس هم که ننوشته است بنویسد تا برای روز سه شنبه حاضر باشد.

آقا میرزا حسین شهیدی- قبل از این واقعه از تمام اطراف خبر میرسید که همه جا نا امن و مغشوش است حالا این خبر که منتشر شود مزید بر اغتشاش و انقلاب اطراف خواهد شد بهتر این است که از اعلیحضرت همایونی و هئیت وزرا جدا خواسته شود که یك اقدامی فورا در امنیت مملکت بنمایند.

آقا سید محمد تقی- آنچه وظیفه مجلس بود اقدام شد البته از طرف دولت هم اقدامات لازمه شده و خواهد شد.

آقا سید حسین- مجلس تکلیفی دارد و دولت هم تکلیفی تا ببینیم دولت چه اقدامی برای هئیت کابینه می کند.

حاج محمد اسمعیل آقا- آن مطلب چه ربطی بامنیت بلاد دارد.

آقا سید حسین- امنیت را باید از وزیر داخله خواست مجلس طرف می خواهد تا وزیر داخله معلوم نباشد نمیشود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 144

جلسه: 144

مذاکرات روز سه شنبه 24 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 22 را آقا میرزا طاهر قرادت کردند در بدو انعقاد مجلس شروع بقرائت نظامنامهوزارت داخله شد. دربین قرائت نظامنامه هئیت انجمن سلسله جلیله ذاکرین به مجلس وارد شده عرض موافقت و مساعدت خود را با اساس مقدس مشروطیت اظهار داشتند.

پس از قرائت و تصحیح چند ماده از نظامنامه نحخست بر حسب اجازه رئیس دستخط تلگراف همایونی را که در جواب تلگرافی که از طرف مجلس مقدس از بابت قضیه مرحوم اتابك حضور اعلیحضرت ملوکانه عرض کرده بودند صادر شده بود قرائت کردند عین هر دو تلگراف را ذیلا درج مینائیم.

تلگرافی است که از طرف مجلس حضور اعلیحضرت همایونی خلد الله ملکه بدربار صاحبقرانیه عرض شده

خاکپای معدلت مدار اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی خلد الله ملکه و سلطانه از قضیه ناگوار قتل اتابك اعظم طاب ثراه مجلس شورای ملی نمیداند بپایه سریر اعلی عرض تسلیت و تعزیت نماید و یا از مراحم بیکران ملوکانه بتسلیت مجلس شورای ملی لمعه پاش مکرمت و احسان خواهد شد زیرا که فوت اتابك اعظم از ضایعات بزرگ است که بدولت و ملت هر دو متوجه میشود و حق آنست خدماتیکه آنمرحوم در آستان ملوکانه سه شاهنشاه عظیم الشان ایران بتقدیم رسانید بمناسبت اینکه ارتکاب باین قبیل اعمال فجیعه حتما از منابع غرض و فساد ناشی بشود کاملا جالب توجهات قدر شناسانه ملوکانه میشود امروز غالب اهالی و خصوصا کسبه و اصناف بازار به هئیت اجتماع بدار الشواری آمده تحقیق این سوء قصد و دستگیری مرتکبین و کلیه اطفای نایره اغراض را که از چندی اذهان و افکار را مشوب و مشتعل و مضطرب ساخته است جدا خواستکار شدند علی هذا مجلس شورای کملی از خاکپای عدالت آرای ملوکانه خلد الله ملکه و سلطانه مستدعی است که در اینموقع بانتخاب شخص کافی بر وزارت داخله و تاکید اسباب موجب نظم مملکت و اسکات منابع اغراض اراده مطالعه شاهنشاهی شرف صدور یابد تا عموم ملت بفراغت خاطر دعاگوی وجود مقدس همایونی باشند.

دستخط تلگرافی که از جانب اعلیحضرت از دربار صاحبقرانیه در جواب تلگراف مجلس صادر شده)) بمجلس شورای ملی تلگراف تعزیت امیری که در وقوع خیلی مهمه مرحوم اتابك اعظم اشعار داشته بودید بعرض رسیده موجب رضایت خاطر ملوکانه از ایمنطور حسیات صادقانه مجلس شورای ملی نسبت بخدمت گزاران دولت و ملت گردیده مسلم است اندود و تاسفی که از فقدان چنین وزیر بزرگ حاصل است کوجك نمیتوان شمرد وخدماتیکه آنمرحوم به پادشاه در این مدت کرده فراموش نمیتوان نمود و بیقین است که دولت برای دستگیری و مجازات سایر مرتکبین و محرکین این قضیه ناگوار از بذل مجاهدت و اهتمام قصور نمی نماید انشاء الله تعالی قریبا رفع اضطراب اهالی و حصول امنیت مردم کاملا تدارك خواهد شد در تعیین وزیر داخله و ترتیب هئیت وزرا هم با تامل لازم قرار کافی داده می شود که آسایش و رفاه عموم مردم بطور دلخواه بعمل آید ((پس از قائت دستخط تلگرافی جناب رئیس چنین تقریر کردند که در ذیل همین دستخط تلگرافی اعلیحضرت همایونی بیست نفر از وکلا محترم را حضور ملوکانه احضار فرموده بودند امروز صبح هم هئیت مزبوره شرفیاب شدند مطالبی که حضورا گفتگو شده جناب مستشار الدوله که حضور داشته اند برسم اختصار تقریر مینمایند.

پس از معرفی وکلا در حضور ملوکانه اعلیحضرت همایونی بعد از اذن جلوس و تفقدات شاهانه قریب باین مضمون فرمایش فرمودند:

من شما را خواسته ام که در کار این مملکت چند کلمه بشما بگویم ماهحض برای اجرای عدالت و آبادی مملکت مجلس دادیم حال می بینیم که روز بروز مملکت هرج ومرج میشود امنیت بکلی برداشته شده ببینید این چه قدر بد است که صدز اعظم مملکت را میکشند حال مقصود از خواستن شما ها این است که بنشینید باوزراء قرار در نظم این مملکت بگذارید.

جناب حاج امام جمعه اظهار داشته که البته در خاطر مبارك دارید چند روز قبل که شرفیاب شدیم خود اعلیحضرت فرمودید که این اختلال و هرج ومرج از اثر تغییر وضع مملکت است و در همه جا که وضع سلطنت تغییر داده شده در اوایل اختلالی در نظم امور شده است حال بنده هم عرض میکنم مجلس قصدی غیر از آسایش ملت رفاه حال عموم و قوت سلطنت نداشته و ندارد استدعا میکنم بوزراء بفرمائید کار کنند اجرآت که در دست مجلس نیست اجرائ با هئیت وزراست وزراء نباید سستی در امور نمایند.

جناب آقا سید محمد جعفر و آقا میرزا فضلعلی آقا پاره عرایض کردند بعد جناب مستشار الدوله اجازه خواسته عرض کرد اگر در پیشگاه اقدس همایونی لب مطالب و معایب عرض نشود خیانتی است بدولت و ملت و مملکت مقصود دولت و مطلوب ملت از تاسیس اساس مشروطیت و تمامی مساعی مجلس شورای ملی برای اشاعه عدل و دا د و استقرار و استحکام نظم و امنیت و استحصال صلاح و فلاح مملکت است بدیهی است غیر از این مقاصد هیچ منظور و مقصودی در میان نیشست در ممالك متمدنه دیگر هم که بآن مقاصد عالی و مقامات بزرگ رسیده اند همه در این خط حرکت کرده اند اینکه در این مملکت ما هنوز کاملا باین نتیجه نایل نشده ایم و عجاله جز هرج ومرج و آشوب حاصل دیگر نداشته ایم بجهت این است که از عدم اجرآت جواب انتظارات کمردم داده نشده و توقعاتی که از مشروطیت دارند بجا آورده نشده است در مملکتی که حسیات ملی بیدار شده که حدود و حقوق خود را محفوظ دارد آن حسیات هیجانی که از آن تولید مشابه است بسیل عظیمی اگر مجری آن را صاف کردند و موانع را از جلوی آن برداشتند آن سیل بسهولت میگذرد و باطراف و حاوشی خرابی و صدمه نمیرساند و مقصود هم بدست میآید مجری آن سیل حسن اجرای قوانین است اعم از اینکه آن قوانین در مجلس شورای ملی وضع و تدوین شده بصحه همایونی موشح شده باشد یا قوانینی باشد که از سابق در مملکت معمول و مجری بود در مواردیکه مجلس شورای ملی از ضیق فرصت هنوز نتوانسته است قانونی وضع نماید و بصحه همایونی بفرستد نباید مامورین اجراء وظایف سابقه خود را هم منسوخ و متروك گذاشته منتظر آن قانون باشند مثلا برای نظم و امنیت طرق و شوارع قراسوران و مستحفظ بود و حکام در این باب مراقبتی داشته اند حال بانتظار اینکه از مجلس شورای ملی در این باب قانونی وضع شود غالبا این فقره را مهمل و متروك گذاشته مامورین مستحفظ دست روی دست گذاشته بتکلیف خود عمل نمیکنند کلیات قاونین طبیعی مملکت از قبیل حفظ نظم و امنیت و اشاعه عدل از سابق هم بوده و با قوانین آتیه مملکت منافاتی نخواهد داشت هر قانونی در ای مواد درمجلس شورای ملی وضع و تدوین شود برای تکمیل و ترتیب آن کلیات است در راس مملکت مقام مقدس سلطنت عظمی است آن مقام از هر نسبت و مسئولیت منزه و مبری و مقدس است و از آ" منشا فیض هیچ توقعی جز امیدواری نیست و انشاء الله تعالی این امیدواری همیشه شامل افراد اهالی ایران خواهد بود ولی در مراتب پائین وزراء و ازآن پائین تر سایر مامورین اجرا در مقام مسئولیت و شکایت اهالی واقعند زیرا مردم بی اندازه و بیش از حد امکان متوقع هستند و در مقابل خیلی انتظارات از عدم اجرا هیچ چیز بآنها داده نشده است این است که شکایات و بیطاقتی آنها تولید مشکلات مینماید اگر چه عقلای قوم میدانستند که مرحوم اتابك اعظم قصوری در کارها نداشت چون عامه ناس لامحاله نسبت مسامحه و اهمال باو میدادند اینست که باآن همه کفایت و بصیرتی که در امور داشت طرف شکایت و سوء ظن واقع شده بود والا کسی از وزیر کارکن هرگز شکایت نخواهد داشت بلکه وزراء ساعی و کارکن را میپرستند امید نکته مهمه متوجه شده اوامر قطعی شرف صدور یابد که مامورین اجرا در تکالیف خود مراقبت تامه داشته باشند و بعد از فضل خداوندی در زیر سایه مبارك امورات مملکت اصلاح شده عموم رعایا دعا گوی وجود مبارك باشند. اعلیحضرت همایونی تصدیق فرموده و بعد در باب اینکه مجلس کم کار میکند پاره فرمایشات فرمودند در جواب مستشار الدوله عرض کرد گویا خدمات و زحمات مجلس بدرستی در خاکپای مبارك معروض نیفتاده در سایر ممالك متمدنه پارلمانت هفته دو یا سه روز و در هر مجلس دو سه ساعت مشغول کار میشوند ولی این مجلس هفته چهار روز و هر دفعه سه چهار ساعت کار میکند غیر از آن کمیسیون های متعدده که هر روز از صبح مشغو لند (کمیسیون مالیه) (انجمن عرایض) و غیره در این گرمای تابستان یك روز هم غفلت نکردند.

بعد اعلیحضرت همایونی خطاب بوزرا فرمودند راست است وزرا هم در اجرآت مسامحه دارند بروید با وکلا بنشینید قراری در کلیه نظم امورات مملکت بگذارید و از کارها غفلت ننمائید.

بعد لایحه از طرف انجمن جنوبی مقدس عرض شده بود قرائت شد مشعر بر این بود که جناب احتشام السلطنه که تا حال بسمت ماموریت در سر حد بودند اینك بحمد الله بسلامتی ورود زبطهران نموده اند از حضور وکلای عظام در خواست مینمائیم که از طرف مجلس امرو مقرر شود که ایشان بمجلس مقدس تشرف جسته بوظایف وکالت خود اقدام نمایند دیگر اینکه اداره نظمیه پس از وقوع این واقعه بپاره از دسایس بنای تعرض را بهر کس گذارده و بدین ترتیب هتك شرف مردمان محترم میشود مستدعی است مقرر فرمایند که در باب تحقیقات این واقعه بدون نظارت هئیتی از مجلس مقدس اقدامی نشود.

آقا سید عبد الله مجتهد- صحیح نوشته اند اگر مجلس و رئیس صلاح بدانند یك ماموری معین نمایند که مراقبت داشته باشد که هر کس را می خواهند بگیرند و استنطاق کنند پاره تعدیات نشود و اگر هم کسی را احضار نمایند استنکاف نورزد باید باحترام با او رفتار شود لایحه از طرف انجمن طلاب عرض شده بود مشعر بر استدعا و درخواست از جلوگیری تعدیات اداره نظمیه در خصوص این تحقیق و استنطاق بود.

آقا سید عبد الله مجتهد- این آدمیکه از برای اینکار معین مینمائید هر چه زودتر اقدام کنید که اسباب گرفتاری محترمین نشود البته بهتر است.

رئیس- یك مسئله دیگر هم هست که آیا استنطاق در علیه باشد بدون اطلاع مجلس یا اینکه بنظارت مجلس باشد یا این گکه هئیتی از مجلس معین شود که رسیدگی نمایند.

آقا سید محمد مجتهد- بگوئید چه کسی را گرفته اند دیروز راپورت دادند و آقا میرزا محمد صادق هم رفته اند آنجا معلوم شده که کسی را نگرفته اند مگر یك نفر که از رفقای او بوده او را گرفته اند.

رئیس- مقصود این بود که از طرف مجلس ماموری باید برود یا خیر حال هر کس را اصلاح می دانید معین شود.

آقا سید عبد الله مجتهد- اگر التفات میکنید رغع اشکال از بعضی میشود یك وقتی یك نفر فراش آمد از دمن توبه کرد بعد سئوال کرد که آیا اگر من خون ناحق کرده باشم با یان توبه خلاصی خواهم یافت گفتم خودت کشته گفت خیر سبس شده ام سئوال کردم که اینمطلب چطور شده است گفت روزیکه شاه شهید را گلوله زدند قرار شد که هر کس متهم است گرفته شود من از صبح گشتم کسی را پیدا نکردم بعد یکنفر را دیدم محترم است گفتم لابد متعرض او که میشوم یك چیزی بمن خواهد داد باری خواستم او را ببرم نمیآمد جمعیت جمع شد لابد او را بردم بمحض بردن او را طناب انداختند مقصود اینست که این طور ها نشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- غرض بنده همین بود که بی جهت خانه کسی نریزد و اسباب اذیت مردم نشود.

آقا میرزا محمود اصفهانی- فعلا صادق آقا پسر حاج محمد رحیم آقا طهباز را که گرفته اند این شخص از میان مردمان محترم است باسم این که او باعباس آقا رفیق بوده نمی شود متعرض هر کسی بشوند خوب است مقرر شود که مردم را بی جهت متعرض نشوند.

آقا میرزا طاهر- در گرفت متهمین باید ورقه بفرستند و اخطار کنند از طرف عدلیه و بعد احترام بخواهند و تحقیق نمایند نظارت مجلس هم در این خصوص لازم نیست ولی در وقت استنطاق باید از طرف مجلس نظارت داشته باشند.

احتشام الاطباء- این استنطاق را نباید تاخیر انداخت باید هئیتی منتخب شود که نظارت داشته باشند و زودتر استنطاق بعمل آید.

آقا میرزا محمود خوانساری- گویا مجلس بیش از این حق ندارند در این مطالب صرف وقت نماید. عده مرکب از شش نفر منتخب شود که فقط نظارت در استنطاق داشته باشند آن وقت به بینیم اگر تقصیری ندارد بزودی مرخص شود والا به مجازات برسد.

محقق الدوله- کسی را که باید استنطاق شود نمیتوان او را رها کرد که برود پیش اشخاص دیگر دستور العمل بگیرد.

آقا میرزا محمود- بنده عرض میکنم وقتی یکنفر استنطاق کردند و چیزی از او معلوم نشد چرا او را ده روز حبس نمایند.

آقا سید حسین- مجلس باید از ترتیب خود خارج نشود اشخاص متهمین را باید عدلیه احضار نماید و نظمیه حق دخالت ندارد اگر حاضر نشد آنوقت نظمیه باید اقدام نماید و نیز مجلس حق ندارد هیئتی در آنجا بگذارد شما ادارات ترتیب داده اید تفاوت نمیکند کار بزرگ یا کوچك باید اطمینان داشته بآنها رجوع نمائید و بجهه هم نمیشود مردم را حبس کنند.

آقا سید عبد الله- اینهائیکه گفته شد موافق مقصود ماست مطلب اینست که مجلس بیش از ین مبتلا باینکار ها نباشد و از وظیفه خود خارج نشود و مثل حکایت سالار مفخم نباشد که بی نتیجه بماند.

آقا شیخ حسین- یالها است که این آدم های نظمیه و غیره با انواع مختلف متعرض مردم میشوند و دخل میکنند خوب است نوشته شود که اگر دیناری در این باب گرفته شود ده برابر پس گرفته میشود از بابت نظارت هم فقط این هئیت باید در آنجا گوش باشند.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- این که گفته شد مجلس در این باب دچار پاره اشکالات نشود آیا ببینیم این شخص محمد صادق نام را که گرفته اند باید در نظمیه حبس باشد یا در عدلیه استنطاق شود.

آقا سید عبد الله مجتهد- کلیه حکم از عدلیه است اگر حاضر نشد باید نظمیه حاضر نماید.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- صحیح است پس در اینصورت چرا این شخص را در نظمیه حبس کرده اند باید در عدلیه محترما حبس شود و استنطاق بعمل آید اگر تقصیر دارد آنوقت فرستاده شود بنظمیه.

آقا سید عبد الله مجتهد- رئیس چیزی بنویسند بعدلیه که دو نفر مامورین مجلس بجهت نظارت در این امر معین شده اند و خواهند آمد.

آقا سید محمد حسین- اگر بمحض اینکه کسی با این شخص طرف اشنائی باشد باید گرفته شود بنابراین باید جمع کثیری را گرفت باید طوری شود که اسباب زحمت بی تقصیر نشود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- اگر صلاح میدانید چیزی بنظمیه نوشته شود.

آقا سید حسین- در باب وقت مجلس با این زیادی کار باید طرف صبح باشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مسئله استنطاق تمام شد یا خیر؟

رئیس- تمام نشده و عقیده بنده این است که کسی از طرف مجلس معین نشود.

احسن الدوله- همین شخصی که چند روز است حبس کرده اند اگر بعضی نسبتها را باو دادند و بعضی هم شهادت دادند وحکم کردند که دو سال حبس باشد آیا این ترتیب را مجلس قبول خواهد کرد یا نه پس قراری بگذارید که دیگر بعدها اسباب زحمت نباشد.

آقا میرزا طاهر- چون عدلیه صحیح نداریم نظارت باید باشد.

حاج میرزا آقا- ایا این نظارت برای چیست اخر مثل مسئله سالار نشود ..

آقا سید حسین- اگر عدلیه داریم لازم به رفتن نظارنیست اگر نداریم بروند.

آقا میرزا محمود- امروز چشم تمام انجمن ها باین مجلس است ما نمیتوانیم بآنها جواب بدهیم که تکلیف مجلس نیست نظارت داشته باشد و حال آنکه سالها در این مملکت عادت شده که بیخود مردم را گرفته اند چه ضرر دارد که هیئتی فقط برای نظارت بروند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بشرط اینکه اگر نظار از مجلس رفتندو تحقیق شد مجازات تاخیر نشود.

آقا سید حسن تقی زاده- در این خصوص هیئتی از مجلس در آنجا باشد یا نباشد کار نداریم این فرع اصل است که ببینیم در آنجا اداره استنطاق هست و وزیر عدلیه چنین اداره را تشکیل داده است یا خیر باید این اداره استنطاق در عدلیه معین شود خواه از مجلس باشد یا نباشد چندان مهم نیست عمده این است که زودتر باید چنین اداره در عدلیه دایر شود.

صدیق حضرت- چون این مطلب مهم و پولیتکی است و امروز هم ما عدلیه صحیح و منظکم نداریم باید از طرف مجلس کاملا باین امر رسیدگی و تحقیق شود.

وکیل الرعایا- بنده عرض میکنم که مجلس تحقیق و استنطاق علنی باشد اشخاصی هستند که میروند نظارت میکنند نمیگذارند حقشان ضایع شود دیگر هر کس را احضار میکنند از روی قانون رفتار شود که تعدیات بیجا نشود.

رئیس- بالاخره باید بموجب قانون رای گرفته شود مذاکره هم شده عجاله اگر خواسته باشید که رای گرفته شود والا طرف صبح یا عصر فوق العاده تشکیل شده رای گرفته می شود.

آقا سید مهدی- رای برای چیست؟

رئیس- رای برای اینست که از مجلس هیئتی برای نظارت برود یا نه.

آقا میرزا فضلعلی آقا- رای باید در موقعی باشد که تمام حاضر باشند نه اینکه بعضی بروند و رای خود را اظهار نکنند.

آقا میر عماد- آیا اینشخص را قاتل میدانید یا خیر اگر در پیش او سندی درآمد و معلوم شد کسی با او شریك بود او را استنطاق کرد تحقیق شود والا محض اینکه با فلانکس راه رفت نمیشود متعرض او شد.

رئیس- اینمطلب معلوم نشد باشد از برای مجلس بعد مذاکره شود آنوقت رای گرفته شود.

محقق الدوله- خوب است موضوع رای را بفرمائید تاهمه ملتفت شوند.

رئیس- گفتم محض این است که ببینیم آیا هیئتی برود یا نه؟

محقق الدوله- وکلا نباید بجزئیات مداخله کنند و بعضی حرفها بزنند اینطور که گفته شد بموجب راپورتی که از اداره نظمیه داده شده نسبت بکسی سختگیری نشده است گویا باین اندازه هم که گفته شد اغراق باشدلابد فردا هم راپورت میرسد.

رئیس- فردا صبح مجلس فوق العاده تشکیل میشود که در این باب گفتگو شود در خصوص وقت مجلس هم معین شود که صبح باشد یا عصر.

مفتخر الممالك- عجاله بجهت رسیدگی بمطالب مهمه و وضع قوانین نمیشود مجلس طرف عصر باشد زیرا که وقت کم است باید از طرف صبح باشد.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 145

جلسه: 145

مذاکرات روز 5 شنبه 26 رجب دارالشورایملی

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 24 را آقامیرزا طاهر قرائت کردند.

اسدالله میرزا- نواب والا شاهزاده مبشر السلطان از طرف اهالی لرستان بوکالت انتخاب شده اند چندی قبل اعتبار نامه ایشان بدفتر مجلس فرستاده شده و بمهر مجلس هم رسیده است صنیع الدوله رئیس هم در سابق رسیدگی کرده اند چون تاکنون بواسطه کسالت مزاج نتوانسته بودند بمجلس مقدس مشرف شوند امروز حاضر شده اند (عموم وکلای عظام تبریك گفتند).

مقبل لشکر- جواب لایحه که از طرف انجمن جنوبی در خصوص جناب احتشام السلطنه رسیده بود که ایشان را بمجلس مقدس دعوت نمایند چه داده شد؟

آقا میرزا طاهر- بعد از قرائت نظام نامه مفصلا مذاکره می شود و نتیجه گرفته خواهد شد (شروع بقرائت نظام نامه وزارت داخله شد پس از قرائت موادی چند مذاکرات لازمه بمیان آمد.)

نایب رئیس- جماعتی ازطرف انجمنها آمده و لایحه نوشته اند خوانده شود خوانده شد قریب این مضمون ما که جمعی از نمایندگان انجمن ها هستیم در جلوی عمارت بهارستان حاضریم در باب استنطاق متهمین که از طرف نظمیه برخلاف وزارت عدلیه فرستاده شود و احضار نامه از طرف وزارت عدلیه فرستاده شود و احضارشود و در بیست و چهار ساعت هم استنطاق بعمل آید و پس از

تعیین تقصیر مجازات داده شود برخلاف این ترتیب میرزا عباسقلی خان را بدون احضار نامه گرفته اند و چندین بیست و چهار ساعت گذشته است و هنوز استنطاق بعمل نیامده عجاله مستدعی هستیم مادامی که در وزارت عدلیه مجلس استنطاق معین نشده مقرر دارید که انها را بضمانت ضامن معتبر رها کنند تا در موقعی که در وزارت عدلیه مجلس استنطاق تشکیل شود حاضر می شوند و اگر باین ترتیب استنطاق تاخیر بیفتد اسباب اشکال و زحمت خواهد شد.

حاج محمد اسمعیل آقا- عرض میکنم تاخیر استنطاق اسباب تولید فتنه می شود.

حاج امین الضرب- اگر مجلس استنطاق طول دارد آنها را مرخص نمایند و ضامن معتبر بگیرند تا بعد مجلس استنطاق دایر شود.

سید الحکما- دیروز قرار شد که هریك از وکلا یکنفر مؤثق را معین نموده بیست و چهار نفر معین شده اند آنها هم در عریضه خود بیست و چهار ساعت را معین کرده اند خوب است آن اشخاص حاضر شوند و امروز استنطاق بعمل آید.

نایب رئیس- دیروز در اینجا بیست و چهار نفر معین شد باید بوزارت عدلیه نوشته شود که محض نظارت در عمل استنطاق آنها را در موقع احضار نمایند این ترتیب بروز شنبه خواهد افتاد حالا گفتگو در این است که آیا اینها تا روز شنبه محبوس باشند یا این که با ضامن معتبر مرخص شوند و هر وقت لازم است حاضر شوند.

آقا سید حسین- با ضامن صحیح مرخص شوند.

آقا ملا حسن وارث- همینطور که حاج محمد اسمعیل آقا گفتند تاخیر استمنطاق اسباب تولید فساد میشود.

نایب رئیس- گویا دیگر مجال مباحثه نیست دیروز آنچه بایست گفتگو شود شد و اشخاصی برای استنطاق معین شدند حال باید ببینیم این اشخاص محبوس باشند تا روز شنبه یا مرخص شوند و در موقع حاضر شوند (گفتند با ضامن معتبر مرخص شوند)

مستشار الدوله- ما نباید در قانون اختلال نمائیم این که گفتند استنطاق در بیست وچهار ساعت زیاد طول نکشد این مطلب اشتباه شده است آنچه در همه جا رسم است این است که اگر کسی متهم است و او را گرفتند باید در بیست و چهار ساعت اطلاع برئیس محکمه استنطاق داده شود نه این که استنطاق زیادتر از 24 ساعت نشود بلی این اشخاص که گرفنه شده اند البته از محترمین هستند و در تضییع شان آنها حرفی نیست گویا سه نفر را گرفته اند یکی میرزا عباسعلی خان دیگری پسر او یك نفر دیگر هم پسر حاج محمد رحیم طهباز است در حقیقه او خیلی محترم است خوب است او را مرخص نمایند و هر کس ضامن معتبر میدهد مرخص شود و لازم نیست مجلس در حق همه یك طور حکم بدهد و مجلس نباید در این خصوصها گفتگو نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- دو چیز متناقض در خارج شهرت دارد یکی اینکه مجلس در این کار مداخله دارد یکی دیگر اینکه گفته میشود در این خصوص همین اشخاص که دیروز رای داده شده که نظارتی از طرف مجلس در آنجا باشد عقیده بنده این است هر چه زودتر مجلس استنطاق معین شده و این اشخاص که ماخوذ شده استنطاق شوندو تازمان انعقاد مجلس استنطاق از این اشخاص ضامن گرفته مرخص نمایند.

نایب رئیس- آخر رای چه باشد آنچه از انجمنها رسیده در خصوص پسر حاج عبد الرحیم تهباز و میرزا عباسقلی است عجاله در باب این دو نفر رای گرفته می شود.

آقا سید حسین- رای داده میشود که هر کس کفیل و ضامن داشته باشد مرخص شود. اینکه میگویند میرزا عباسقلی صاحب انجمن است بصرف این مطلب نمیشود هر کس مقصر شد باید مجازات شود.

حاجی سید نصرالله- سایرین هم تقصیر شان معلوم نیست باید همه با ضامن مرخص شوند و هر وقت لازم شد احضار شوند.

آقا میرزا محمود خوانساری- در شرع مقدس ما این طور است تا کسی تقصیرش ثابت نشود نباید حبس شود.

مستشار الدوله- اگر میخاهید حرفی بزنید قوانین را بهم نزنید شما میخواهید در اینجا زندگی کنید منوط بامنیت است اشخاصی که ظن می رود بتقصیر آنها باید بدقت استنطاق شوند آنچه معلوم است پسر حاج عبد الرحیم تهباز بی تقصیر است میرزا عباسقلی هم خیلی

ضامن دارد از تمام انجمن ها هم اظهار شده البته اظهارات انجمن ها را هم باید قبول کرد ولی در باب ان دو نفر که پیش گرفته شده بودند از یکی از آنها همان شب در ضمن استنطاق بعضی مطالب مفهوم شده است عجاله همان دو نفر اول مرخص شوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- به بینیم اینها آنجا بمانند تا روز شنبه که مجلس استنطاق تشکیل باید یا اینکه بروند و هر وقت لازم شد احضار شوند هیچ فرقی نمی کند آنها هر چه از اسناد داشتند البته گرفته شده در این صورت ضامن بدهند که روز شنبه حاضر شوند.

آقا میرزا محسن- مطلب آقای مستشار الدوله این است که از روی قانون نمی شود اشخاصی که تقصیر آنها باندازه مفهوم شده است مرخص شوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بر حسب قانون شرع که تقصیر آنها هنوز معلوم نیست بقانون مشروطیت هم که ما نمی دانیم هنوز قانون وضع نشده است.

حاج محمد ابراهیم- شما تا بحال از نظمیه هیچ استفسار کرده اید که آنها هیچ استنطاق کرده اند چیزی معلوم شده است یا خیر خوب است اطلاعات آنها را بخواهید (گفته شد نظمیه هنوز اقدامی نکرده است و از مجلس تکلیف خواسته بود.)

مستشار الدوله- گویا نتیجه مذاکرات این شد که از پسر حاج محمد رحیم و میرزا غباسقلی خان ضامن گرفته شود و همین امروز مرخص شوند آن چهار می را نمی دانم ولی بر حسب استنطاق شب اول که بعضی کا غذها از او ابراز شد رای نمی دهم که مرخص شوود یکمطلبی را عرض کنم وکلائی که قوای معنوی آنها متزلزل است خوب است به مجلس حاضر نشوند.

آقا سید مهدی- یکمطلبی را حاج محمد اسمعیل آقا گفتند که موهم است آنهائیکه این لوایح را نوشته اند همهمشروطه خواه هستند و همه را هم بر وفق قانون نوشته اند اما این که گفته شد تاخیر استنطاق اسباب فتنه و مفسده می شود معنی ندارد.

آقا ملا خسن وارث- آخر تا حال هر چه کرده اند بر خلاف قانون بوده است شاید حالا هم بخواهند این ها را تا دو ماه دیگر حبس کنند آنوقت البته مفسده می شود.

بایب رئیس- عجاله رای این شد که از این دو نفر ضامن گرفته شود و مرخص شوند و آن دو نفر بمانند تا روز شنبه استنطاق شوند (تلگرافی از لاهیجان رسیده بود قرائت شد از از این که حکم شده انجمن آنجا موقوف و تابع انجمن گیلاتن باشند شکایت کرده بودند و درخواست امر و اجازه ببقای انجمن خودشان نموده بودند.)

نایب رئیس- چون گیلان را ولایت فرض کرده ایم در این صورت سایر انجمنها بهم خواهد خورد.

ثقه السطنه- لاهیجان از شهرهای معتبر گیلان است و باید انجمن داشته باشد.

دبیر رسائل- لاهیجان ربطی برشت ندارد همیشه از مرکز حاکم بجهت آنجا میرفت بلوکات دارد نمی شود آنجا انجمن نداشته باشد

آقا سید حسن تقی زاده- مضمونا این تلگراف یکدفعه قرائت شد این دفعه دوم است مجلس از ترتیب خودش خارج شده است مجلس نباید در جزئیات گفتگو نماید و رای بدهد مثل حکم های حکومتی آنروز که گیلان مطرح شد بنده از اشخاصی هستم که گیلان را ایالت می دانستم بالاخره اکثریت آرا براین شد که ولایت باشد پس در این صورت نمیشود بجهت هر مطلب جزئی هر روز رای گرفته شود و تمام حرفها آنروز این بود که انزای نمی تواند انجمن ولایتی داشته باشد دیگر ملاحظه لاهیجان را نکرده بودند.

نایب رئیس- صحیح است آنروز رای گرفته شد که گیلان ولایت است من هم با شما هم عقیده هستم در ایالت بودن آن ولی انجمن لاهیجان خواهش کرده است که باقی بماند ..

حاج امین الضرب- این جا یك تفاوتی هست ازلی نمیتواند این حرف را بزند که حکومت آنجا از مرکز میرود لنگرود هم نمیتواند بگوید ولی لاهیجان این طور بود که حکومت از مرکز می رفت اینها با هم فرق دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه شما میگوئید مثل اینست ك لاهیجا از گیلان مجزی باشد اگر این طور باشد فردا خلخال هم میخواهد از اردبیل جدا باشد مطب این است که گیلان ایالت است و باید هر حاکم کم نشین انجمن الایتی داشته باشد.

صدیق حضرت- خوب است در آنجا انجمن بلدی دایر باشد که خیلی مختصر تفاوت باانجمن ولایتی دارد.

آقا سید محمد جعفر- مجلس رایی که داده نمیشود تردید کرد.

دبیر رسائل- بموجب نظامنامه گویا اهمیت داشته باشد که انجمن ولایتی داشته باشد وکیل از هر جا که پذیرفته شد باید انجمن هم باشد.

آقا میرزا طاهر- پس اگر از کودکان از گرگان رود هم وکیلی بیاید ما قبول نمیکنیم؟ هر جا که صاحب وکیل شدند وقتیکه آمدند ما آنها را خواهیم پذیرفت.

حاج امام جمعه- بنده هم از اشخاصی بودم ك گیلان را ولایت میدانستم این اشخاص مردمانی هستند مشروطه طلب پس خود آنها از استحضا باصل مطلب و صادرگردیدن را ی مجلس راضی نخواهند شد که در رای مجلس تردید بشود گذشته اگر مجلس چنین رائی را بدهد انوقت از سی جا متجاوز شکوه خواهند گرد و انجمن خواهند خواست پس خوب است اهل لاهیجان هم انجمن بلدی تشکیل کنند که اگر مقصود رفع ظلم است بعمل آمده باشد و در رای مجلس هم تردید نشود.

آقا میرزا ابراهیم- در تمام ایران آیا شهری دارید مثل لاهیجان که انجمن نداشته باشد

آقا سید حسین- متذکر میشوم رایی که در مجلس داده میشود زود فراموش میگردد.

وکیل التجار- در خصو ص آن رایی که داده شد در رشت انجمن ایالتی نباشد درست ملاحظه شود آن رای از خارج داده شد ولی در هر حال رای مجلس تغییر ناپذیر است.

حاج امام جمعه- تخطئه برای مجلس نکنید.

وکیل التجار- اینکه گفته شد در بین انجمن بلدی یا ولایتی تفاوتی نیست خیلی تفاوت دارد انجمن ولایتی ناظر در امور حاکم است ولی انجمن بلدی این طور نیست از قرار تلگرافی که در خارج شد گویا ماموینی که برشت رفته اند برای ترتیب انجمن ولایتی بانزلی هم رفته اند که انجمن بلدی تشکیل دهند در صورتیکه در خود رشت هنوز تشکیل نشده است علاوه این مامورین چنین ماموریتی در خصوص انجمن بلدی نداشتند.

سید الحکما- آیا این مجلس میتواند یك شهری را جزو ولایت دیگر قرار دهد یا نه بعد از دادن ان رای دیگر جای گفتگو نیست.

نایب رئیس- گویا حکم اکثریت این است رایی که در مجلس داده شد تغییر نخواهد کرد. خوب است همانطور که صدیق حضرت گفتند بآنها جواب داده شود که انجمن بلدی باشد.

دبیر رسئل- انجمن بلدی با انجمن ولایتی خیلی فرق دارد انجمن ولایتی از برای جلو گیری از تعدیات حاکم است گویا آنها بانجمن بلدی راضی نشوند.

نایب رییس- ما غیر از مشایعت اکثریت رای مجلس چاره ای نداریم آن وقت رای دادن که رشت ولایت است و حالا هم اکثریت آرا بر این است.

آقا شیخ حسین شهیدی- شش ماه است که در این مجلس مقدس حاضر هستم و در این مدت از وجود خود فائده برای ملت عائد ندیدم و در این مدت 6 ماه قریب دو هزار تومان ضرر بر من دارد آمده است مستدعی هستم که مجلس مقد دو ماه وقت بدهد بروم بکارهای خود رسیدگی نمایم و مراجعت کنم.

محقق الدوله- از اینجا تا قزوین مجلس نمیتواند دو ماه وقت بدهد.

آقا شیخ حسین شهیدی- کار های من خیلی بهم مهم است غیر از این مدت نمی توانم اصلاح نمایم.

آقا سید حسین- یکماه مدت داده شود عیب ندارد.

آقا شیخ یوسف- این انجمنها که در

ا بلاد تشکیل شده سابقا گفتگو شد که کمیسیونی تشکیل شود و معین نمایند که کدام دشهر حق تشکیل انجمن ایالتی و ولایتی دارد و کدام شهر باید بلدی تشکیل دهند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 146

جلسه: 146

مذاکرات روز شنبه 28 رجب دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنج شنبه 26 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند قبل از انعقاد مجلس در خصوص یکنفرقاتل که از تنکابن آورده بودند گفتگو شد.

آقا میر عماد اظهار داشتند که این شخص سه ساعت زنده بود و قاتل خود را هم گفته است چه کسی بوده و وصی خود را هم جناب حجه الاسلام آقای آقا سید عبدالله را معین نموده که هر طور رای مبارکشان علاقه بگیرد اصلاح کنند در خصوص اجازه مرخصی آقا میرزا حسین شهیدی گفتگو شد. حاجی میرزا فضلعلی آقا اظهار داشتند که زیاده از یك هفته حق ترخیص نیست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اگر شخصا از رئیس اذن گرفته شود بیش از یك هفته حق ندارد اذن بدهد والا اذن مجلس محدود نیست.

در این موقع شروع شد بقرائت نظامنامه وزارت داخله پس از قرائت چندین فصل مذاکرات لازمه بمیان آمد حاج امین الضرب که امروز بسمت نیابت حاضر بودند در وقت انعقاد مجلس مذاکره و اکیدا از سایر وکلای عظام خواهش کردند که یکساعت و نیم از دسته گذشته مجلس منعقد میشود و همگی حاضر شوند ورقه استعفائی که از طرف صنیع الدوله رئیس سابق مقدس رسیده بود قرائت شد قریب باینمضمون)

حضور ذیسعادت ظهور وکلاء عظام ادام الله تایید اتهم در بدو تاسیس اینمجلس که تنها باعث سعادت ملت و آبادی مملکت بود بعضی نظر بحسن ظنی که باین بند داشتند بریا ستم منتخب کردند و چون برحسب نیت صاف خود چنین اقدامی را نموده بنده هم قبول کرده و کفی بالله شهیدا آنچه لازمه کوشش و سعی بود فرو گذار نکردم. اگر قصوری میشد علت آن بود که اسباب فراهم نبود و هر چه هر روزه بر خدمات خود افزودم نتیجه بعکس بخشید و رفته رفته زحمات صادقانه ام در خفیه ماند بلکه علنا درهعبر ها بد گفتند بلکه تهدید بقتلم کردند اینك بدون هیچ شکایتو گله عرض مینمایم و استدعا میکنم که این استعفاء سومم را پذیرفته و بهمان وکالت اگر سزاوار هستم قبولم فرمایند.

حاج سید نصرالله- شهد الله همین است که نوشته اند و ابدا اغراق ندارد.

آقا شیخ یوسف- با کمال تاسف باید قبول کرد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اگر احتشام السلطنه نبودند فی الحقیقه مایه تاسف فوق العاده بود.

نایب رئیس- جواب چه نوشته شود.

حاج سید نصرالله- نوشته شود از روی اضطرار در کمال تاسف قبول شد.

آقا شیخ یوسف- امید است که در همان وکالت خودشان هم خدمات نکمایان خود را بروز بدهند.

آقا میرزا محسن- در مسئله رئیس چه باید کرد.

خیاط باشی- باید از طرف مجلس احتشام السلطنه خواسته شوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- توجه نمائید بهتر این است که بدایه ایشان را انتخاب نمائید تا اگر محظوری هم در بین باشد مرتفع گردد و بدون عذر بمجلس حاضر شوند.

اسد الله میرزا- اولا اظهار تاسف مینمایئم از استعفاب صنیع الدوله و بعد از قبول کردن این استعفا غیر از احتشام السلطنه کسی را برای این کار از ایشان بهتر نیمدانیم ولی محظوری در بین هست که آنروز آقا میرزا فضلعلی آقا در حضور همایونی گفتند و اعلیحضرت همایونی فرمودند احتشام السلطنه ماموریت مهم دارد و ما هم اسم او را در کمیسیون معرفی کرده ایم حال اگر صلاح میداند انتخاب ایشان بشود از برای ریاست و بعد ایشانرا بخواهید چنانچه امر مهی را هم در پیش داشته باشند چه ضرر دارد دو ماه بروند و بعد از آن بیایند مشغول انجام خدمت باشند در این مدت هم وثوق الدوله از برای نیابت ریاست حاضر هستند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مسئله وکالت اگر چه مهم است ولی ریاست مجلس خیلی مهمتر است حالا اگر ما احتشام السلطنه را از حضور همایونی بخواهیم شاید پاره از معاذیر در میان بیاید ولی اگر بعنوان ریاست بخواهیم دیگر جای عذر باقی نخواهد ماند. پس خوب است رای گرفته شود از برای ریاست ایشان بعد ایشان را بخواهیم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- این مطلبیکه فرمودند در صورتی است که تمام اهل مجلس ایشانرا بشناسند و ما وکلا ولایات که اینهمه از استعفای صنیع الدوله اظهار تاسف مینمائیم جهه آنست که مدتی است با ایشان معاشرت کرده و ایشانرا میشناختیم حالا ما احتشام السلطنه را نمی شناسیم خوب است چند روزی بمجلس تشریف بیآورند پس از شناسائی آنوقت انتخاب شود.

وکیل التجار- در خصوص اتشام السلطنه انتخاب شوند بنده هیچ نیمشناسم و ندیده ام گذشته معلوم نیست که ایشان از شغل دیوانی خود استعفاء داده باشند عجاله خوب اس اول استعفاء بدهند و در مجلس حاضر شوند و آنوقت انتخاب شوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- دو مطلب است یکی استعفا از شغل دیوانی آنرا که استعفا دادند و دیگری حضور بمجلس ولی از برای انتخاب ریاست قبل از وقت بمجلس آمدن لازم نیست.

آقا میرزا محمود خوانساری- ماسی نفر کیل ازطهران داریم که همه میگویند احتشام الساطنه آدم خوب و قابل این کار است ولی نود نفر وکلای ولایات ایشان را هیچ ندیده اند و نشناخته اند چطور میشود که آنها رای بدهند پس خوب است مجلس ایشان را بخواهد بعد از حضور چند مجلس آنوقت انتخاب کنند.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- ترتیب انتخاب حالیه صحیح نیست اگر شما احتشام السلطنه را آدم صحیح میدانید همان دو روز تشریف بیاورند معلوم میشود اینطورکه آقا میرزا فضلعلی آقا میگویند حالا انتخاب شود شاید اکثریت آراء نشد آنوقت توهین ایشان خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- يك نفر وکیل را بریاست انتخاب نکردن توهین نمیشود.

حسام الاسلام- بنده عرض مینمایم اول احتشام السلطنه را بخواهید وارد مجلس بشود بعد انتخاب کنید.

محقق الدوله- يك استدعا دارم که نظامنامه داخلی را بخواهید ملاحظه شود و از روی آن رئیس را انتخاب نمائید.

آقا میرزا محسن- لازم نیست الان فوری رئیس انتخاب شود شاید اکثر میخواهند بروند فکر نمایند و بعد شخصی را معین کرده منتخب نمائند.

وکیل الرعایا- لازم نیست منحصر جناب احتشام السلطنه بشود ماچند نفر از طهران کسر وکیل داریم اعلیحضرت هم فرمو دند که کسر وکلا انتخاب شود خوب است این وکلاء را هم انتخاب نمائید شاید اشخاصی کافی در آنمیان باشند آنوقت رئیس انتخاب شود.

نایب رئیس- مطالب مخلوط نشود مسئله احتشام السلطنه چه شد؟ (همه گفتند بنویسید فردا بیایند بمجلس)

نایب رئیس- در باب انتخاب رئیس گویا قرار چنین شد که چند روز باشد و از روی تامل انتخاب شود.

محقق الدوله- نظامنامه داخله را آورده از روی آن رفتار شود رییس باید فورا انتخاب شود.

حاج سید نصرالله- لازم نیست که همین امروز انتخاب رئیس بشود (نظامنامه داخلی را آورند و در این خصوص قرائت شد معلوم شد که انتخاب فوری در افتتاح مجلس است نه مطلقا).

آقا میرزا محمود- گویا یقین باشد که اختشام السلطنه بمجلس خواهند آمد حال امروز رئیس انتخاب شود چه ضرر دارد.

حاجی معین التجار- این وکلائی که باقی ماندند سی نفر را معین نمائید بمردم بنمایند که دوازده نفر را از آن میان انتخاب کنند شاید در میان آنها کسی باشد که برای ریاست هم صلاحیت داشته باشد.

رئیس التجار- گمانم اینست که احتشام السلطنه را تمام ملت میشناسند در این موقع ایشان را جلب بمجلس نمائید خیلی استفاده خواهیم نمود.

حسام الاسلام- نقیصه وکلا را انتخاب نمائید حال مردم میدانند چه اشخاصی را انتخاب کنند لابد اشخاص عالم با خبرت و بصیرت را انتخاب خواهند نمود آنوقت معلوم میشود که کی قابل و لایق است.

محقق الدوله- بموجب نظامنامه بقیه وکلا را باید مجلس انتخاب نماید.

و مال ولایات را باید از وزارت داخله خواست (نظامنامه داخلی و نظامنامه انتخابات که راجع باین خصوص بود قرائت شد.)

صدیق حضرت- این نظامنامه که خوانده شد مال مجلس است و بصحه همایونی نرسیده و قانون نیست.

حاج سید نصرالله- این جا در مورد استعفا و فوت است ربطی بنقیصه ندارد. نائب رئیس- ما دو قسم وکیل داریم یکی وکیلی که در مجلس بود واستعفا داده باید بموکلین آنها اطلاع داد تا انتخاب کند دیگر وکلائی هستند که ناقصند و از اول انتخاب نشده اند اینها با هم فرق دادند.

حاج سید نصرالله- وکیلی که هنوز ملت انتخاب نکرده او با خود ملت است ولی چند نفر هستند که استعفا داده اند او را باید مجلس انتخاب نماید.

مخبر الملك- حالا که اختلافی پیدا شده بین نظامنامه انتخابات و نظامنامه داخلی باید باصل نسخه رجوع کرد گویا غلط چاپ شده باشد.

حاج محمد اسمعیل آقا- گویا چنین بوده که اگر کمتر از شش ماه انتخاب جدید مانده باشد مجلس میتواند انتخاب نماید

وکیل التجار- بقیه وکلائیکه هنوز انتخاب نشدند باید جدا خواست که انتخاب بشوند.

آقا میرزا محسن- وزیر داخله که معین میشود باید از او خواست.

محقق الدوله- در خصوص نواقص وکلا باید رجوع بنظامنامه بشود ولی يك مسئله هست که در خصوص وکیل زارعین و فلاحین چند ماه بنده زحمت کشیدم و ممکن نشد که يك هیئتی جمع شده وکیل انتخاب نمایند باید مجلس يك رای در این خصوص بدهد.

صدیق حضرت- مراسلاتی در دفتر موجود است که بوزارت داخله نوشته شده و ایشان هم اعلان نوشتند و ببلوکات فرستادند حاضر نشدند پس فائده ندارد

سید الحکما- هر جائی که نایب الحکومه دارد باید از نایب الحکومه خواست که بوقت معین از هر دهی یکنفر را معین کرده بفرستند.

حاج سید نصرالله- در ورامین یعنی در امام زاده جعفر جمعی پیش من آمدند و گفتند ما اسم مجلس را می بریم شیخهای آنجا تفنگ بروی ما میکشند معلوم است که حاکم نمیگذارد که انتخاب کنند.

حسام الاسلام- رئیس سلسله وجوه فلاحین و زارعین هستند که بمانان میدهند اگر از آنها انتخاب نشود بی فائده است.

وکیل الرعایا- فرق است بین حکام که بعضی چیزی میگویند و بر وفق آن عمل میکنند و بغضی اظهاری میکنند و بر خلاف آن رفتار میکنند باید بین این دو فرق گذارده و در آنچه میکنند و میگویند تحقیق شود فقط بقول آنها اعتماد نمیشود کرد.

حاج سید نصرالله- نوشته شود بوزارت داخله که تا فلان روز باید نقصیه وکلا انتخاب شود بیشتر از آن نمیشود مهلت داد.

آقا میرزا محمود خوانساری- یك نفر آمد ورقه آورد که مرا اهل بلوك فشاپویه برای وکالت انتاب کرده اند من گفتم باید بموجب نظامنامه باشد بروید نزد حکومت رفت آنجا و کسی مساعدت با او نکرد حال امدخه است خود را جزو انجمن اتحادیه طلاب کرده است.

نایب رئیس- حال این مطلب هم بانیجا ختم شد که نقیصه وکلا بوزرت داخله نوشته شود که تاکید کنند انتخاب شوند (دو تلگراف از لاهیجان رسیده بود قرائت شد مشعر بر امتناع آنها در ولایت بودن آنجا و تعطیل انجمن ایالتی در گیلان)

نایب رئیس- عقیده مجلس در این خصوص چیست؟

محقق الدوله- جواب داده شده بدفتر رجوع نمایند از مجلس رای گرفته شده که گیلان ولایت است نه ایالت.

حاج محمد اسمعیل آقا- تحقیق نمائید حکومت لاهیجان از اینجا میرود یا از رشت.

دبیر رسائل- من فرامین انجا را دارم که از زمان آقا محمد خان حکومت لاهجان از طهران میرفته است حال اگر یکی دو مرتبه از رشت رفته است ربط باسن ترتیب ندارد.

حاج محمد اسمعیل آقا- ما بسابق کار نداریم در این دوره اخیره میخاهیم ببینیم حکومت از کجا میرفنه است.

رئیس التجار- دستور العمل لاهیجان چطور نوشته میشود علیحده است یا جزو گیلان است این مسئله باعث اغتشاش است جواب هر طور باید داده بشود بدهید.

حسام الاسلام- شما مازندران را ولایت میدانید یا ایالت چنانچه آنروز محتشم السلطنه می گفتند با اینکه چند شهر دارد هر جا یك ولایت باشد اما با انجمن لاهیجان منافاتی ندارد آنجا هم یك انجمن داشته باشد بعلت اینکه لاهیجان بارشت حکایت حیدری و نعمتی زیر بار آنها نمیرود باید انجمن داشته باشند.

رئیس التجار- آن روز رشت را ولایت کردند بجهه اینکه یك انجمن داشته باشد حالا هم میخواهید لاهیجانرا یك ولایت قرار بدهید این ترتیب صحیح نیست.

محقق الدوله- ما نمیتوانیم در قوانین تصرف نموده و بر خلاف رفتار نمائیم بموجب نظامنامه ایالتی رشت ولایت شد یك انجمن حق دارند دیگر نمیشود بر خلاف ان رفتار کرد.

آقا شیخ حسین- گفتند رشت ولایت است خیلی خوب ولی لاهیجان را میگویند جماعتش خیلی است حالا اذن بدهید که آنها هم یك انجمن داشته و اینکه میگویند بر خلاف است اینطور نیست مجلس خودش واضع قانون و ناسخ قانون است.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر بنا بود هر جزئیرا در تحت یك قانون در آورند و مخصوصا مذاکره شود دیگر مجلس محتاج بوضع قانون نبود اگر اینطور باشد باید امام شهرهای ایران همین گفتگو را بکنند از اول باید در مجلس این ملاحظه بشود ببینید کدام یك انجمن لازم دارد کدام انجمن نمیخواهد آنروز گفتگو شد جواب داده شد در آن روزیکه این مطلب مطرح بود من جدا گفتم رشت ایالت است گفتند ولایت است و بجهه یك غلط اجباری در محظور افتادیم حال رای داده شد که گیلان ولایت است نمیشود تغییر داد و اینکه میگویند فساد میشود اول این مطلب را باید ملاحظه کرد ولی بعد از وضع قانون دیگر نمیشود بواسطه یاغی گری آن قانونرا نسخ نمود هر کجا فساد میشود باید با قشون رفع کرد بموجب رایی که داده شد لاهیجان حق انجمن ندارد اگر گیلان ولایت است که لاهیجان جزو است و اگر ایالت است باید همه جا انجمن داشته باشد است باید همه جا انجمن داشته باشد.

نایب رئیس- آخر جواب این مطلب چه شد؟ (جمعی گفتند که رای داده شده که ولایت است.)

نایب رئیس- پس جواب داده شود که جواب همان است که از مجلس داده شده تلگرافی از شیراز رسیده بود قرائت شد مضمون آن مشعر بود بر اینکه امنیت از اهالی سلب شده منشاء فساد و اغتشاش انجمن اسلامی است که جمعی اسم خود را فدائی وطن گذاشته فتنه میکنند سابقا که از طرف وزارت داخله حکم باخراج مفسدین حکومت ملاحظه نموده عجاله مستدعی هستیم که موجبات آسایش و رفاهیت عامه فراهم آید.

نایب رئیس- بوزارت داخله رجوع شود.

وکیل التجار- بدوا تحقیق از وکلای شیراز شود.

آقا سید محمد جعفر- مکرر صبحت شده دو این خصوص باید از وزارت داخله امنیت آنجا را خواست یك مرتبه از طرف وزارت داخله نوشته شده بود که دو نفر را تبعید نمایند سواد کاغذ نظام السلطنه هم پیش منست دیگر بعد از فوت مرحوم اتابك نمیدانم بازده دوباره چه طور شد گه اسباب فتنه فراهم شده است. تلگرافی از ارومی بتوسط آقای آقا سید حسن تقی زاده رسیده بود قرائت شد قریب باینمضمون شرح صدمات وارده کرارا مرض رسیده تاکنون مفاسد رفع نشده قشون عثمانی اتصالا مشغول فساد هستند آنجاها ئیکه گرفته شده هیچ حال میخواهند جاهای دیگر را هم بگیرند دیگر موکول بهمت وکلای مجلس است اقبال السلطنه مشغول قتل و غارت اهل خوی متحصن در تلگراف خانه مسدعی قانون اساسی. تبعید اقبال السلطنه. دخالت نایندگان دول متحابه در کمیسیون سرحدی.

آقا سید حسن تقی زاده- از ارومی هر روزه تلگراف میآید ولی در مجلس قارئت نمیشود همین مسئله تصرف عساکر عثمانی آن محال را گویا راپورت هم بدولت داده شد. غرض آن نیست آن روز که فرمانفرما رفت قرار شد فوج خمسه و سوار قزوین و غیره برود بجهه اینکه فعلا از قشون آذربایجان فایده حاصل نمیشود آنهم رفته است آنجا نشته حتی راضی شده است که جیره آ" ها رفته است آنجا نشسته حتی راضی شده است که جیره آنها را هم خودش عجاله بدهد و بعد با او حساب شود ولی ابدا کابینه وزراء اقدامی نکرده اند یك فوج از آذربایجان حرکت نکرده بود باقی حاضر بودند ولی جیره میخواستند آنرا هم خودش راضی شده که بدهد معهذا یك نفر سرباز از اینجا حرکت نکرده و انهم همانجا مانده بنده بوزیر جنگ گفتم خود فرمانفرما حاضر- است بدهد و تاکنون یك نفر سرباز هم حرکت داده نشده.

سید الحکما- خوبست بوزارت جنگ نوشته شود کهجدا حرکت آنها را بخواهند.

آقا میرزا مجحمود خوانساری- از قراری که شنیدم سوار شاهسون را خواستد آصف الدوله گفته بود اینها پارسال خراسان بودند حالا شاید نروند قزاق را خواستند پلکونیك نگذاشت چند صندوق

فشنگ خواستند بفرستند بهجه الملك معطل همین کار است که کرایه این ها را نمی هند (در این موقع آقایاناز کلارستان بمجلس آمدند.)

آقا سید عبد الله مجتهد- این آقایان از معززین علمای کلارستاق هستند و منظلم هستند ورقه تقریر جناب آقا شیخ ابو القاسم کلارستانی که مراتب تشکیلات خود را تمدیات وارده از طرف اشرار آنجا که وابسته بنصرالسلطنه هستند داد قرائت شد از تعدیات و مظالمی که بآنها وارد شده بود بی نهایت باعضای مجلس متاسف دست داد.

آقا سید حسین- علت اینکه شپهدار هر روزه بر تعدیات خود میافزاید آنست که تاکنون هر چه از دست او تظلم کردند کسی رسیدگی نکرد اگر تاکنون در یك محل مجازات داده میشد هرگز از این اتفاقات نمیافتاد.

اگر پسر او را مجازات میدادند این طور نمیشد هر چه واقع میشود بمسامحه میگذرد مسئله سالار مفخم همین طور مانده سایر مطالب هم همین طور.

آقا ملا حسن وارث- مجلس از وزراء وکلا و حجج الاسلام منعقد شد در مسئله سالار تحقیق شد پس از معلوم شدن که باید داده شود فراموش شد. (عریضه از اهل تنکابن در اینخصوص قرائت شد تلگرافی نیز از محل ثلاثه قرائت شد.)

آقا سید محمد جعفر- مکرر عرض کرده ام که دایره این فتنه کشیده خواهد شد علت آن معلوم است که هر چه متظلمین عرض مینما یند و کسی بعرض آنها رسیدگی نمیکند روز بروز بدتر می شود آن روز شاه فرمودند کدام قانون از مجلس صادر شده که مجری نگردیده حال همین را از وزرا بخواهند که سپهدار ارا حاضر نموده استنطاق بشود پس از ثبوت مجازات داده شود.

آقا میر عماد- اقایان وکلا سپهدار را معزول کردند حاکمی مثل معتمد الدوله فرستاده شده بود خیلی خوب حرکت کرد این تحریکات را سپهدار کرد اسناد معتبر هم پیش من حاضر است که مدلل این تحریکات را او کرده است.

حاج محمد ابراهیم- بوزرا نوشتید پنج روزه عمل را تمام کنید نخواستند فرضا یك ماه طول کشید و طوری نشد آنوقت چه باید کرد.

آقا شیخ یوسف- اینکه می گویید دولت همراه نیست مراد از دولت در اینجا همین وزرا و امنای درباری هستند و الا شخص شاه نهایت مساعدت را دارند.

آقا شیخ حسین- بنده در اوایل این مجلس امتحان کردم که مطالبیکه در اینجا گژفته میشود به فاصله نیم ساعت به عرض همایونی میرسد چنانچه عرض سابقم رسید و من قسم خوردم آنچه صلاح است بگویم و امیدوازم ای عرض من بشاه برسد هر حکم که از طرف شاه صادر میشود اول باید مقربین و نزدیکان سلطنت قبول نمایند تنها بگفتن و قسم خوردن بدون غمل نمیشود بالله مملکت از دست میرود باید همه وقت شخص اعلیحضرت بتمام گماشتگان سلطنت بفرمایند که دولت مشروطه شده است بآن طور رفتار نمایید.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- عقیده بنده این است که این عرایض را بحضور همایونی برسانند تا بدانند چه اوضاعی است و فرمایش آنروزی اعلیحضرت ما را بیش از اینها امیدوار داشته.

آقا ملا حسن وارث- میبینیم هر کس خیانت میکند روز بروز میکند و هر کس امین است مثل مشیرالدوله خانه نشین میشود علاج این کار باید کرد.

وکیل الرعایا- عقیده بنده این است که این شخص لایق هیچگونه امارتی نیست باید تمام مناصب و مشاغل از او گرفته شود و مجازاتش بعد از رسیدگی و تحقیق داده شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- ان روز کگه وکلا شرفیات حضور همایونی شده بودند اعلیحضرت همایونی فرموده بودند هر مطلبی دارید از خود من بدون واسطه بخواهید از این مطلب مهم تر ندایم خوب است همین مطلب باسایر مطالب که تا حال مانده فهرست کرده از حضور همایونی در خواست شود.

آقا میر عماد- شش ماه تلگرافخانه از سپهدار گرفته شود تمام بلاد امن میشود.

سید الحکما- عقیده بنده این است که این شکایت حضور همایونی عرض شود اصلاح خواهد شد.

وکیل التجار- مدتی است که هر چه در اینجا مذاکره میشود از اغتشاش ولایات بحرف میگذرد و رفع نمیشود منتهی خیلی که سخت گیری میشود آن شخص را تغییر میدهند و کس دیگری بجای او میگذارند باید مجدانه اقدام کرد تا تحقیق شود هر کس خیانتش معلوم شد از تمام شئونات خلع شده و آنوقت مجازات داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض میکنم هر کاری که کرده است گذشته است فعلا کاری بکنید که بعد از این کاری نکنند اگر عکس این روزنامه های مجلس را پهلوی هم بگذاریم معلوم میشود که چیست این مسئله هم میرود روی مطلب دیگر مثل مسئله سالار مفخم میشود اول آنها را درست کنید بعد باین مسئله بپردازید اگر بنا است بصرف گفتن تمام شود اقدام نکنید والا کوشش کنید تا بیك جائی منتهی گردد.

آقا شیخ ابراهیم- باید از شاه خواست و از وزراء خواست که اصلاح کنند.

حاجی میرزا علی آقا- اینها مطالب جزئی است مطالب کلی که حضور همایونی شرفیاب شدیم خودشان فرمودند مملکت هرج ومرج شده علت آن است که قوانین از مجلس بیرون نیامده جواب عرض شد که قوه مجریه مخالفت دارد و ابدا مجازات در این مملکت نیست بعد اعلیحضرت توجه بوزرا فرمودند که شما هم کوتاهی میکنید بنشینید با هم یك فکری در امنیت مملکت بنمائید و مقصودشان این بود که درهمان مجلس گفتگو شود عرض شد که در این مجلس نمیش. د کمیسیونی از وزرا ووکلا تشکیل شده بنشینند قراری بگذارند حال چند روزی میگذرد که وزرا نیامده اند یا تردیدی در رای ملوکانه پیدا شده یا وزرا بتسامح گذارنده اند باید فهمید چه شده است (بالاخره در این موضوع خیلی صحبت شد آقای آقا سید محمد مجتهد فرمودند که باید فردا وزرا را خواست و مطالب را بآنها فهماند و با همراهی آنها اصلاح این مطلب را از پیشگاه همایونی خواست و قرار شود که روز دوشنبه مجلس آمده در این خصوص مذاکرات لازمه آید.

مذاکرات روز یکشنبه 29 رجب درالشورای ملی

خلاصه مذاکرات شنبه 28 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد بعد از قرائت چندین فصل حاج احتشام السلطنه که از بدو تشکیل این اساس مقدس بسمت وکالت انتخاب شده بودند و چندی بماموریت نصفیه امور سرحدی اشتغال داشتند و این ایام بطهران آمده بود امروز بر حسب احضار مخصوص از طرف محترم مجلس مقدم ایشان را تبریك و تهنیت گفته صمیمانه تاییدات ایشانرا خواستارشدند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- از تشریف آوردن آقای احتشام السلطنه کمال تشکر را داریم.

آقا میرزا محمود خوانساری- ورود جناب حاج احتشام السلطنه را بسمت وکالت عرض تشکر میکنیم.

آقا میرزا محسن- الحمد الله که بمقصود خود رسیدند و از تشریف آوردن ایشان کمال تشکر را داریم آقا میرزا ابوالحسن خان وکیل شیرزا که چندی بر حسب لزوم بفرنگستان مسافرت کرده و امروز بحمد الله بسلامتی و خرمی بمجلس آمده بودند چنین اظهار داشتند روزیکه از ینجا میرفتم در خصوص بانك ملی سئوال کردم و گفتم اگر در فرنگستان از من سئوال کردند که این ملت غیور که تا همه جا حاضر بودند و از بذل جان ومال در راه ترقی مملکت و رفاهیت ملت نکته مضایقه روا نمی داشتند چه میکردند و از سایرین اطمینان خواستم که حتی القوه کوتاهی نکنند در سفارتخانه ایران با یکی از اهالی خارجه در خصوص ایران و استقراض آن از خارجه و مضار و مفاسد آن مذاکره شد و آنشخص بی انئازه یك چنین خیالی را مذمت میکرد و دلایل آن را هم بیان کرد و گفت چرا ملت خودتان تشکیل بانك نمی دهد در همین خصوص بنده لایحه نوشتم و بتوسط جناب تقی زاده فرشتادم حالا می خواستم بدانم که این تزتیب بانك چه شد و چه اقدامی کردید اینها که شما می نویسید و میخوانید با این ترتیب بی خود است اصل ملت هستید بشما اطمینان دادند پس گو آن همه گفتگوهای شما در این خصوص؟

آقا میرزا فضلغلی آقا- اقدامات شده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ایرانیان را دیگر جان بلب رسیده است دو چیز لازم دارید یکی مالیه و یکی عدلیه از این چیزها که نوشته می شود هیچ فائده ندارد تا پول نباشد هیچ کار پیش نخواهد رفت.

آقا میرزا فضلعلی آقا- چون قانون اساسی ناتمام است اول آن تمام بشود بعد ترتیب سایر کارها داده شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید جنگ داخلی را کنار گذاشت این تکلیف علما است که بنشینند اتفاق بکنند و طوری بنویسند که با ترتیب امروزه باعث هلاکت ما نشود در اینخصوص تکلیف ما نیست صحبت بکنیم بعضی نیبت ها بما خواهند داد باید علما در ای خصوص اقدام کنند.

حسام الاسلام- صحیح است که روح مملکت ثروت است باید راه ثروت را پیداکرد.

آقا میرزا ابولاحسن خان- اگر این عرایض من صحیح است اقدام کنید والا جواب بدهید حیات این مملکت بسته بثروت است شما وکلای ملت هستید اگر ملت حرف شما را میشنوند زودتر تشکیل بانك بدهید والا مشروطه می خواهید چه کنید؟

حاجی معین التجار- جواب عرض نمیکنم.

آقا سید حسن تقی زاده- مذاکرات خیلی در این باب سابق شده و بان ترتیب که پیش گرفنه بودیم د ر خصوص بانك پنج سال دیگر هم پیشرفت نمیکرد بواسطه آنکه استقراض با اصل تشکیل بانك مختلط بهم بود چندی قبل قرار شد که هفته سه روز کمیسیونی تشکیل شود که در انجا از این سه چیز گفتگو نمایند یکی بانك دیگری دادن حقوق پارسله و یکی ممیزی علمی در ابا بانك خیلی گفتگوها شده است و نزدیك است عمل در اب بانك تمام شود و خود آ قا میرزا ابوالحسن خان هم انشاء الله داخل آن کمیسیون شده خواهند دانست که ترتیب چیست و بعد از ختم آن کمیسیون در مجلس هم عرض خواهد شد. مطلب دیگری که میخواستم عرض کنم این است که هر وقت کابینه وزرائ تغییر میکند ما پیش از وقت هیچ حرف نمیزنیم و بموجب قانون اساسی که نوشته شده انتخاب کابینه با اعلیحضرت است ساکت میمانیم صحیح است ولی مجلس در چیزهائی کهمحتاج الیه است باید گفتگو نماید نه بعد از ظهور فساد مثلا اگر هیئتی بر خلاف مشروطیت انتخاب شود مجلس نمیتواند رد کند اگر کرد خلاف ادب خواهد بود چنانچه همین ترتیب تاحال بوده حال آمدیم بر

سر این هیئت جدید که پس از اینکه اطلاع درست انتخاب نشده حرف بزنیم صحیح نیست آن روز که بیست نفر از وکلا حضور اعلیحضرت همایونی رفتند مقصود کلیه شو ر از وکلا حضور در خصوص کلیه امور بود و قرار شد برگردند و کمیسیونی از وزرا ووکلا تشکیل شد در. امورات گفتگو شود روز پنجشنبه تشکیل شده و همان وزرای هفتگانه و چند نفر از اهل کمیسیون که در سابق بودند با جمعی از وکلا در این باب گفتگو نشود و مطلب را جناب ناصر الملك وزیر مالیه با سایر وزراء حضور شاه عرض کنند که در خصوص انتخاب وزراء ترتیب این است که شاه یك نفر رابسمت رئیس الوزرائی اختیار فرماید و او را بطوری اختیار بدهد که هیئت وزرا را اوبهر طور که صلاح بداند انتخاب کند حالا از خارج میشنویم که باز دولت میلش این است که فلان شخص وزیر جنگ بشود فلان شخص وزیر عدلیه نشود پس خوب است در باب دقتی بشود که بعدها باز اسباب تعطیل کار نشود همین طوری که در کمیسیون گفتگو شد مجری شود نه غیر از آن.

مستشار الدوله- بلی در حضور حجج اسلام هم عرض شد گویا غیر از آن ترتیب نمیشود ترتیب دیگری اخذ کرد و ترتیب مشروطیت نمیشود مگر بصحت ترتیب اتخاب وزراء و آن ترتیب بر وفق مقصود حاصل نخواهد شد مگر باینکه وزراء با هم متجانس باشند و آن هم نیشود مگر باینکه رئیس الوزراء آزاد باشد در انتخاب سایر وزراء آنوقت ترتیب مسئولیت یکدیگر معلوم خواهد شد اگر چه هنوز معلوم نیست که این هیئت انتخاب شده یا نه ولی علاج واقعه را قبل از وقوع باید کرد.

حاج سید نصرالله- این ترتیب که در کمیسیون گفته شد باید مجری شود و اگر این ترتیب بر خلاف شد و آمدند بمجلس نباید قبول کرد باید رد کرد.

مؤتمن الممالك- حجه الاسلام فرمودند که بعد از شورا خطار میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در سایر ممالك همان طورست که جناب تقی زاده فرمودند رئیس الوزراء باید اقتدار و اختیار داشته باشد که سایر وزراء را انتخاب نماید و او مسئول است. رئیس الوزرا در انتخاب وزرا مجبور نیست بر فرض اعلیحضرت شخصی رامعین فرمودند که فان وزیر را برای فلان وزارتخانه انتخاب ك او میتواند تعبدا قبول کندولی مسئول است و باید جواب بدهد.

وکیل التجار- تا امروز گویا عادت چنین شده که رئیس الوزرا صاحب اقتدار نامه باشد بلکه سایر وزراء در تحت اختیار او باشند ولی نباید این طور باشد خوب است حدی برای آن قرار بدهیم.

رئیس التجار- اخر نتیجه چه شد؟

نایب رئیس- آن روز در کمیسیون وزراء گفته شد و خواستند اینجا هم بگویند که مجلس مسبوق باشد اگر باز هم لازم است بهیئت وزراء اخطار شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- با آن ترتیب که آن روز در کمیسیون گفتگو شد هرگاه بخلاف آن رفتار کردند این مجلس با کمال جلادت بآن ها خواهد گفت که این یکساله شما هیچ از ترتیب مشروطیت نفهمیده اید و آنچه تکلیف ما بود گفتیم.

حاجی معین التجار- گویا چند روز است که قرار داد روس و انگلیس تمام شده و یك اندازه اسباب وحشت مردم گردیده صورت آن قرا داد را هم گویا بوزارت خارجه فرستاده اند اگر چه ظاهرا می گویند این معاهده در استقلال ایران است ولی نمی شود اطمینان حاصل کرد باید آن قرار نامه را چون در باب ایرانست رسما ما بدانیم و آن قرارنامه را بدهند و نوشته هم بدهند که غیر از این صورت ظاهری قراردادیگری در خفا ندارند.

اسد الله میرزا- از قراری که گفتند عهد نامه بین روس و انگلیس در خصوص آسیا تمام شده و همانطور که گفتند صورت آن عهد نامهراباید بمجلس بفرستند یکی از مواد آن این است که در نفوذ پلیتکی و تجارتی هر کدام طرفی را اختیار نمایند و یکچیز دیگر یهم در بین هست که استقرار دولت ایران را این دو دولت ضمانت کرده اند ان ماده اول را در روزنامجات نوشته اند پس باید این عهدنامه را خواست و دید.

حاج امین الضرب- در یك سوادی دیدم که این ماده آخری بیك طوری نوشته بودند اگر در حقیقت آنطور باشد خوب است ضرری ندارد ولی در هر صورت باید آن عهد نامه را دید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- لایحه از سفارت بوزیر خارجه نوشته شده صریحا نوشته اند نفوذ این دو دولت در مملکتی که همسایه هستند نتساوی باشد یهنی انگلیس در طرف جنوب و روس در طرف شمال و هیچیك از این دو دولت در طرف دیگری دخالت نکنند و من آن کلامی را که حاجی امین الضرب گفتند نفهمیدم و یك کلمه دیگر هم هست که اموری که از برای دولت ایران رخ میدهد بکمك این دو دولت فیصل بگیرد این مطلب را هم نفهمیدم پس باید نوشت که صورت عهدنامه را بفرستند بوزارت امور خارجه و استدعا میکنیم که صورت آنرا داده و بنویسند که غیر از این قرارداد دیگری نداریم ما بیش از این سئوال و خواستن حق دیگری نداریم.

حاج معین التجار- سفرای ما باید بداند که ترتیب این مملکت حالیه بر خلاف سابق است سابق شاید راپورتی میفرستادند و خوانده نمیش ولی حالا باید اینگونه راپورت ها را بوزارت خارجه بفرستند و از وزرات خارجه هم بمجلس بفرستند خوانده شده معلوم شود.

مستشار الدوله- باید وزیر امور خارجه را در یك مجلس خواست و از کلیه معاهداتی که شده مفصلا توضیح خواست و بما اطمینان بدهند که از این معاهدات ضرری باستقلال ایران بر نخواهد خورد.

حاج معین التجار- عرض دیگردارم امیدوارم که بعد از انتخاب این هیئت جدید وزرا طوری بشود که این مجلس انشاء الله بتواند مشغول کار خود شود تا حال که مجلس بکار دیگران مشغول شده و بوظایف خود رفتار نمیکرد باید این کابینه ما طوری انتخاب شود که دیگر مجلس از وظیفه خود خارج نشود تا حال مجلس در حقیقه کار وزرا را انجام میداد (لایحه از انجمن بلدیه در خصوص تکمیل نقیصه وکلا که از انجمن اصلاح بآنجا نوشته رجوع کرده بودند بالایحه مرسله از انجمن مذکور قرائت شد.)

نایب رئیس- در مسئله انتخاب وکلا چه باید جواب داد

صدیق حضرت- در این خصوص بلدیه از وظیفه خود خارج شده است.

آقا سید محمد تقی- بلدیه فقط اخطار کرده است دخالت ننموده

نایب رئیس- پس خوب است جواب گفنه شود که با وزرات داخله است بانجمن بلدیه ربطی ندارد.

آقا سید حسین- این جواب بلدیه است تکلیف ملت چیست که نقیصه وکلا را میخواهند.

نایب رئیس- باید بوزارت داخله نوشته شود و همین جواب ملت است.

آقا سید حسین- آیا این چند نفر را عموما باید انتخاب کنند یا طبقاتی باشد.

نایب رئیس- بهمان ترتیب انتخاب وکلای سابق انتخاب میشوند.

آقا سید حسین- پس باید از طبقاتی که وکلای آنها باقی است اطلاع داده شود که تا پانزدهم شهر آتیه حاضر شده وکلای خود را انتخاب نمایند مجلس هم در این باب اقدامی باید بنماید.

نایب رئیس- البته اقدام خواهدشد.

آقا سید حین تقی زاده- ما در ترتیب صحیح هیچ اقدامی نمیکنیم و اهمیت نمیدهیم ولی باید اینها را مراعات کرد که خیلی اهمیت دارد ما آنچه بمجلس وارد شد مثل این که از آسمان نازل شده میخوانیم آنچه از بلدیه بیاید باید بتوسط حکومت باشد اگر حکومت نباشد بتوسط وزارت داخله بفرستند آن وقت وزارت داخله خواهد دید اگر جواب دارد می دهد والا بمجلس می فرستد در آنجا هم کسر وکلا را باید از وزارت داخله خواست (لایحه دیگر از بلدیه زسیده بود که در باب گندم بوزارت مالیه نوشته شد که چه مقدار میتوان جنس دیوانی را حاضر نمایند. وزیر مالیه جواب داده بودند که هنوز دستور العمل از کمیسیون مالیه نگذشته است که جنس موجودی دیوان معلوم خروار از قرار خروار شش تومان داده شود بلدیه نان را از قرار ششصد دینار خواهد فروخت.

نابی رئیس- گویا اشتباه در گندم دیوان شده است جواب داده شود که هنوز جنس دولتی معلوم نشده است که چه مقدار موجود خواهد شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- دیروز درخصوص تعیین رئیس گفتگو شد و امروز وقت دیر شده خوب است فردا یا روز سه شنبه انتخاب شود.

لسان الحکما- د رمسئله مرض که در باد کوبه است خیلی در این باب تقصیر می شود سرعت مرض بیش از اینهااست باید زودتر جلوگیری کرد.

نایب رئیس- جناب محتشم السلطنه آن روز که اینجا بودند گفتگو شده گفتند فردا مجلس داریم در این خصوص مذاکره کرده اقدام صحیح خواهد شد.

رئیس التجار- این دیگر مسئله سرحدی نیست که اسبابش موجود نباشد شوخی نیست دو ساعت بنشینند گفتگو کرده تمام کنند.

حاجی معین التجار- چند روز قبل میگفتند که همان در بادکوبه است حالا میگویند تا استارا آمده است زودتر باید جلوگیری کرد و در این موارد قطع مراوده از همه چیز بهتر است.

اسد الله میرزا- گمان میکنم که صبر کردن تا وکلا بوزرا گفتگو نمایند صحیح نباشد بهتر این است که بوزرا نوشته شود فور طبیبی روانه نمایند.

وکیل التجار- میدانید که شدت سریان این مرض بیش از اینها است که بنشینیم اینجا بحرف تمام کنیم و در سواحل دریا چند مکان است که بار انداز و بندر است کار یك نفر طبیب نیست که در همه آن جاها بتواند جلوگیری نماید چاره نیست مگر این که یك مدتی قطع مراوده بشود.

صدیق حضرت- هر جا که بندر صحیح و گمرك خانه باشد آنجا طبیب هم دارد خوب است تلگراف بشود دیگر کخانهای آنجا که ترتیب قوانین و جلوگیری را فراهم بیاورند.

نایب رئیس- اگر صلاح است چیزی بوزارت داخله نوشته بشود که طبیبی بفرستد برود.

مخبر الملك- الان گفتگو شد که ما نباید دخالت در اجرائیات بکنیم در یان صورت خوب است از ایشان همان جلوگیری را بخواهید باقی با خودشان است

وکیل الرعایا- صحیح است ما نباید داخل اجرائیات بشویم ولی باید از تمام وزارتخانها پزسید که شما در این مدت آن کاری که برای ایران کرده اید بنویسید به بینیم چیست.

مخبر الملك- این مسئله دیگریست و خارج از گفتگوی ماست.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 148

جلسه: 148

مذاکرات روز سه شنبه غره شعبان المعظم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یك شنبه 39 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

نایب رئیس- در خصوص تلگرافی که از مجلس مقدس بوزیر دربار مخابره شده بود جواب رسید که اعلیحضرت همایونی چنین فرمودند گه بین مجلس و شخص اعلیحضرت بینونیت و مغایرتی نیست تا آنکه قاتل بشویم شخص واسطه لازم است که مراتب را بعرض همایونی برساند بلکه باید در هر موقع که مطلبی لازم باشد باید حضورا وکلا بحضور همایونی عرض نمایند بنابراین امروز کمیسیونی مشتمل بر شش نفر انتخاب میشوند که عصر در صاحبقرانیه بحضور اقدس اعلی جویند و مطالب را شفاها عرض کنند.

حاج محمد ابراهیم- این شش نفر خواهند رفت ولی مطالب را بواسطه اینکه نمیتوانند کماینبغی عرض کنند معوق میماند.

سید الحکما- قرا ر چنان بود که اول مجلس قانون خوانده شود.

نایب رئیس- امروز چند فقره کار داریم یکی در خصوص تعیین این هیئت بجهه شرفیابی بحضور همایونی یکی هم تلگرافاتی که از تبریز رسیده است دیگری در خصوص انتخاب رئیس مجلس حالا باید دیگری از این مسائل مطرح شده نتیجه گرفته شود.

وکیل التجار- گویا این مسئله خیلی صحیح است و نباید بین اعلیحضرت و مجلس مغایرت باشد منتهی ان اشخاصی که میروند باید مذاکراتی که میشود پروگرام ان نوشته و در مجلس قرائت شود بعد در حضور همایونی نمایند.

آقا میرزا محمود خوانساری- اشخاصیکه میروند حیا و خجالت مانع است از اینکه دزست مطالب را بعرض همایونی برسانند.

آقا سید حسن تقی زاده- در خصوص کمیسیونی که باید بحضور همایونی مشرف شوند در این قابل مذاکره نیست در موقعیکه شخص اعلیحضرت همایونی با هیئت کابینه خواسته اند بمجلس تشریف بیاورند نباید اینگونه مباحثه بشود بلی مطالبی که در حضور همایونی عرض میشود باید نوشته شده گفتگو شود.

نایب رئیس- حالا اختلافی در بین نیست در این که باید این هیئت بحضور همایونی مشرف شوند و در آخر مجلس این هیئت انتخاب میشود.

آقا شیخ حسین- بعقیده بنده مطالبی که باید حضورا عرض شود باید در مجلس سری گفتگو شود.

حاج محمد تقی- باید تمام مطالب در این مجلس علنی گفتگو شود.

حاج امام جمعه- تمام مطالب باید در مجلس علنی گفتگو شود که تمام ملت مستحضر شوند مگر مطالب مهمی که محرمانه باشد.

مستشار الدوله- در اینکه انتخاب وزرا با شخص اعلیحضرت است شبه ندارد ولی چون در اینموقع که شخص اعلیحضرت خیال تشریف فرمائی بمجلس را دارند باید وزراء طوری انتخاب شوند که بتواند از عهده خدمت مرجوعه بخود برآیند امروز همه کس نمیتواند از عهده وزارت داخله برآید این هیئت در این دفعه دارای اهمیت زیاد هستند چون شخص اعلیحضرت معرفی میفرمایند خوب است قبل از وقت مطالبی که راجع باین هیئت است نوشته بحضور همایونی عرض شود که این نکته خیلی اهمیت دارد.

نایب رئیس- مطالب تقریبا همین است که مستشار الدوله گفتند حال باید نوشته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه گفتند انهائیکه منتخب شدند قابلیت ندارند بموجب قوانین کمشروطیت خودشان کمجبور باستعفا خواهند شد این مطلب را پریروز هم گفتم در هر جا انتخاب وزراء با اعلیحضرت است ولی باز خود وزارت شرایطی دارد در سایر جاها این ملاحظات رعایت میشود ولی در اینجا آن شرایط مقرره ملاحظه نشده اینجا وزارت عمومیت دارد که هر کس را بخواهند وزارت میدهند ولی اینطور نیست از اشخاص کافی قابل عالم چند نفر را معین میکنند آنوقت در میان آنها وزرا را انتخاب مینمایند باید این مطلب باینها یاد آوری بشود.

آقا میرزا ابوالحسنخان- در ایران هنوز این ترتیب را نمیشود معمول داشت اشخاصیکه قابل وزارت هستند و بمیند وزارت بودند همین عده معدود هستند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مطلب هم مذاکره بشود چند نفری که اقرب جواب هستند نوشته شود معین گردد (گفتند این ترتیب تکلیف مجلس نیست)

حاج امام جمعه- اشخاصی را که گفتند ما تعیین نمائیم ای ترتیب صحیح نیست زیرا که مسئولیت آنها آ" وقت بپای ما خواهد افتاد خوب است که اختیار این کار را راجع بخود آنها نمائید تا بتواند که بر آنها ایراد کنید (گفتند اگر برخلاف و غلط کاری کردند باید اخطار نمائیم)

وکیل الرعایا- بموجب این انتخابی که شده است گویا درست از وضع مملکت مسبوق نباشد این هیئت که میرود خوب است عین واقع را بعرض برسانند اشخاصیکه در اطراف اعلیحضرت هیتند چیزهائیکه صرفه خودشان است خواهند گفت ولی شما تمام آن چیزها را که میدانید میتوانید بگوئید.

حاج امام جمعه- وزرائی را که مصلحت ندانیم پیش از وقت محق هیتسم که بگوئیم ما این ترتیب را کافی نمیدانیم.

مستشار الدوله- در ذیل این عرایض که شد این هم گفته شد ترتیب مشروطیت آنوقت است که کار در دست امین باشد تا حال در این مملکت که این همه انقلابات شده بواسطه همین است که مردمان کاردان نداریم حالا میخواهند بهمان ترتیب سابق رفتار نمایند و کسانیکه خیلی ماهر هستند در زاویه مانده اند فقط مطمح نظر همان بوده که اشخاص مخصوصی که در کار دخالت داشته اند باشند والا دایره هم اینقدر تنگ نیست مجلس میتواند که الان سی نفر را معین نماید و لازم نیست همان وزرای سابق باشند چه ضرر دارد از اشخاصیکه عالم هستند و هنوز وزارت نکرده اند منتخب نمایند مثل ریئس الوزرای فرانسه که سابق یك نفر وکیل بوده.

حاج محمد اسمعیل آقا- اینکه گفته شد انتخاب وزرا اعلیحضرت است عرض میکنم اینطور نیست اعلیحضرت یك نفر را بسمت رئیس الوزرائی معین میفرماید و اوو سایر وزرا را انتخاب میکند نه اینکه فرد فرد را اعلیحضرت انتخاب فرماید باید آنها را رئیس الوزرائ انتخاب کند و ضامن اعمال همدیگر باشند آنوقت این انتخاب را مجلس نمیتواند بگوید من قبول ندارم.

حاج محمد ابراهیم- ما قسم خورده ایم نه بملت و نه بدولت خیانت کنیم مادامیکه ما در اینجا نشسته ایم اگر ببینیم غلطی واقع میشود باید آنچه حق است بگوئیم.

آقا سید محمد جعفر- انچه معلوم میشود از روی اصول مشروطیت و اصول عقلائی که انتخاب رئیس الوزرا با اعلیحضرت باشد و انتخاب سایر وزرا با رئیس الوزرا باشد محض آنست که این ترتیب از روی صحت باشد نه از روی اقتراح.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینکه گفتند انتخاب وزرا باشاه است همینطور حق است بعد از اینکه شاه یکنفر را انتخاب فرمود و با و امر کرد که سایر وزرا را انتخاب نماید و مسئولیت را از او بخاهد بر او است که اشخاص قابل کاردان را انتخاب نماید و هیچکس حق گفتگو ندارد مگر اینکه نتواننداز عهده کار براید آنوقت عزل ایشان را مجلساز پیشگاه همایونی در خواست میکند.

همین طور که شاه رئیس الوزراء را معین میکگند می تواند بگوید فلان کس هم از برای فلان وزارت خوب است ولی رئیس الوزراء حق دارد رد کند یا قبول نماید چون او مسئول است.

نایب رئیس- باید چند مطلب دیگر هم مذاکره شود این مطلب که باید حضور همایونی عرض شود فی الجمله معلوم شد در آخر مجلس نوشته میشود.

آقا سید محمد جعفر- اگر شاه اقتراحا کسی را انتخاب کند حق ندارد مثل اینکه بقال را بجای طبیب اختیار نمایند که این طبیب است این ترتیب را مجلس حق دارد رد کند باید اشخاصی باشند که قابلیت داشته باشند

حسام الاسلام- یك قضیه فرض میکنیم یك پدر مهربان و یك مائر مهربان که ده اولاد دارد حالا این مادر مریض شده طبیب آورده اند از برای معالجه کرارا تجربه شده است که او از عهده بر نمی آید آیا باید حرف پدر را در اینجا قبول کرد این وطن مادر ما است آیا باید بگذاریم که این مادر بمیرد ما امروز طبیب حاذق می خواهیم اینها قابل نیستند (تلگرافی از ارومیه بتوسط تقی زاده رسیده بود قرائت شد)

خلاصه آن این بودکه کرارا تلگراف از طرف وزارت داخله رسید که اگر عساکر عثمانی عقب ننشینند جلو نخواهند آمد اینك می بینیم نتیجه بعکس می بخشد مبالغی پیش آمده خیال پیش آمدن هم بعد از این دارندتقریبا تاحال یك صدو پنجاه قریه را ضبط کرده اند فعلا تا در فرسنگی شهر را متصرف شده اند این محال آذربایجان است.

علاوه ما یحتاج ما از این محال میرسد و آنها تمام در تصرف عثمانی است با این اوضاع لابد هستیم یا تسلیم شویم یا جلای وطن اختیار کنیم اینستکه صریحا عرض میکنیم عما قریب ارومی غصب خواهد شد همینکه ارومی رفت اذربایجان هم رفته است تا زود است باید علاجی کرد پلیتك مملکت در دست شما است هر چه زودتر علاجی بینددیشید.

(علماء و اعیان و تجار ارومی)

(تلگرافی از تبریز بطهران حضورا مخابره شده بود قرائت شد قریب باین مضمون)

در خصوص ارومی باوکلا گفتگو شد نتیجه آن ماموریت حضرت والا فرمانفرما شد الحق این حسن انتخاب را باید سعادت آذربایجان قرار بدهیم ولی در صورتی نتیجه خواهد داد که مساعدت از طرف دولت بشود افسوس که رقابت و تسامح اولیای دولت با تجاوزات

عثمانی منافات دارد همه روزه مشغول تجاوزات هستند اگر مذاکرات پولیتکی در بین است زودتر اگر هم باید تهیه دیگر شود آن هم زودتر افسوس که زحمات حضرت والا بهدر میرود هر چه باید اقدام شود زودتر زیرا که با این تجاوزات همسایه ممکن است فسادهای دیگر تولید شود.

(انجمن تبریز)

تلگراف دیگر از تبریز از شاهزاده فرمانفرما مخابره شده بود قرائت شد قریب باین مضمون: سردار معتضد شما کی حرکت میکنید آقایان چه خیال میکنند عساکر عثمانی تجاوز نموده اند اگر باین ترتیب باشد مرا پیش مردم مقصر قلم خواهند داد یا اقدام شو یا مجلس تصویب نماید تا اقدام کرده لااقل خود را بکشتن بدهیم.

(فرمانفرما)

حاج محمد آقا- مقصود از خواندن این تلگرافات چه چیز است اگر مقصود سوزاندن قلب وکلا است از چند ماه باین طرف لاینقطع میسوزد اگر مقصود علاج است چرا از راه آن بر نمیائید چندی قبل انقلابات خوی و ارومی مذاکره شد هر چه اصرار شد که جلوگیری کنند نشد تا اینکه طمع همسایه غلبه کرد بالاخره قرار شد که از دو زده شود و وزیر امور خارجه با مذاکرات پولتیکی قدری عمل را تصفیه نماید تا کنون چه اقدامی شده است مملکت در شرف موت است اگر چاره فوری دارید بکنید والا بملت اطلاع بدهید که تکلیف خود را بدانند.

حاج امام جمعه- تاکنون معتقد همه علماء و مجتهدین شیعه خواه آنها که در عراق عرب اقامت دارند یا آنها که در ایران بوده اند بر این بود که اعلیحضرت سلطان عثمانی پادشاه اسلام پرست و منظورشان رفع اختلاف از بین مسلمین و اتحاد کلمه مسلمانان است و باین جهت همه علمای شیعه دعای ایشان را مثل دعای اعلیحضرت پادشاه ایران بر خود لازم میدانستند در منابر و مساجد دعا کرده مردم شیعه را باتحاد با سایر مسلمین ترغیب می نمودند مخصوصا خود بنده همیشهدر خطبه جمعه دعای سلطان را ردیف دعای پادشاه ایران میکردم افسوس که آنچه ظاهر میشود حالا عکس معتقد علمای اعلام شیعه است و معلوم میشود سلطان عثمانی کینه دیرینه با ملت شیعه داشته جامعه اسلامیت و اخوت اسلامی را درباره ما رعایت نکرد سهل است مثل دول همجوار دیگر که با ما تباین دینی دارند هم با ما رفتار نکرد در این موقع که بواسطه اغتشاش داخله خود مشغول هستند فرصت را غنیمت شمرده و ضعف ما را قوت خود پنداشته بمملکت ما سوق عسگر نموده و حمله آورد کهنه لاهیجان که در آنجا گفتگو داشت و ادعا مینمود سهل لاهیجان نازه و محل ودشت و محال مرکور و ترکور و برادوست را عسکر آورده میخواهد غصب نماید و حالیه بمحال صومای که سه فرسخی سلماس است عکسر فرستاده و در این محالات در قتل و غارت ابدا مضایقه و خود داری نکرد حتی اطفال دو ساله ما را سر برید و زنان شیعه را شکم درید حقیقه اسلامیت و برادری را خوب رعایت نمود ما ملت شیعه بآواز بلند بطوری که همه سی کرور ایرانی بشنود بلکه هفتاد کرور مطلع شود میگویم اعلیحضرت سلطان میخواهد آن مسئله مضیعه اسلام که در حقیقت تمام بدبختی اسلام از آنجا ناشی شده یعنی نزاع و اختلاف شیعه و سنی را تجدید نمایند در دنیا پادشاهان با قوت و با انصاف هستند گمان ندارم آنها راضی بشوید همسایه قوی بهمسایه ضعیف خود تا این درجه بدون هیچ بهانه ظلم و تعدی نماید و ابنای نوع خود را اینقدر قتل و اعدام نماید ما سی کرور ملت ایران تا قطره خون در بدن داریم راضی نمیشویم عثمانی يك وجب خاك ما را بغیر حق تصاحب نماید و تا همه ایرانی قتل عام نشوند دولت عثمانی بجاهائی که آمده نمی تواند تصاحب نماید لکن چیزی که خیلی اسباب تعجب است این است وزرا و سر کرده های ما ایرانیان بدبختانه غیر از تعمیر پارك و تکثیر مال ابدا در فکر هیچ نیستند گویا غیرت اسلامیت و حس ملیت آنها بالکلیه ضایع شده ای وزرای محترم ایران و ای سرکرده های با احتشام ای شاهزادگان ایران ایا خاك ارومیه خاك ایران نیست و ارومیه بهشت ایران محسوب نمیشود آیا اهل ارومیه برادران وخاهران شما نیستند یا شما ایرانی نیستید اطفالی که سر آنها را بریدند ایرانی زاده نیستند؟ زنهائی که شکم دریدند خواهران شما نیستند؟ چه شده است غیرت و حمیت ملیت شما در اینمدت چهل روز که نالهای جانسوز مرد و زن ارومیه بشما میرسد چه حرکت کردید چه اقدام نمودید تا کنون در ای چهل روز اقلا پانصد نفر قشون بارومیه فرستادید میخواهم قدری هم ترقی کرده عرض نمایم اعلیحضرت پادشاه ایران که امروزه یکی از دو پادشاه اسلام هستید آیا راضی می شوید زن های ارومیه اسیر اکراد و دستگیر اجانب شوند آیا رعیت عیال پادشاه نیست؟ ناموس پادشاه نیست؟ این پردگیان که اسیر شدند رعایا و زیر دستان پادشاه نیستند؟ چرا بآنها فریاد رسی نمیفرماید چرا ملت غیور ایران که این تعدیات عثمانی را که در همه ممالك مذکور میشود و منتشر میشو غیرت و حمیت نمی نماید حالا که معلوم میشود قشون ایران برای حمایت برادران خود و خواهرانشان تعلل و مسامحه مینماید ملت چرا در حفظ خاك و ابنای وطن خود این قدر مسامحه مینماید چهل روز است داد و فریاد میکنیم غیر از استراباد صدائی شنیده نشده از آنجا تلگرافی کرده بودند که در جان دادن حاضر هستیم.

لسان الحکما- این که جناب حاج امام جمعه فرمودند صحیح است و از طرفی عثمانی نایب زکی پاشا مامور شده که بیاید از این طرف کمیسیون فرستاده شده آنهائیکه حلال تعدی میکنند ماموریت ندارند تا زود است این کمیسیون را تشکیل نمائید.

حاج محمد اسمعیل آقا- فرمانفرما سی هزار تومان خواسته است نداده اند اینجا هر شب بیست هزار تومان میبرند خرج میکنند.

آقا سید محمد جعفر- به بینیدسلاطین اسلام در سابق چه اقدامات میکردند مادامیکه ترتیب ما باین بیحالی بگذرد روز بروز کار ما بدتر خواهد شد در زمان خلیفه عباسی اگر وقتی که یکزن را می بردند ببلاد خارجه خود سلطان میرفت و شخصا طرف میشد حالا چند نفر عیاش پیشرو کار ما شده اند هر وقت میآیند بمجلس سرما را بیکطوری می پیچند ما هم همین طور ساکت میمانیم اگر خودتان غیرت دارید اقدام بکنید.

مستشارالدوله- علاوه از اقدامات پو لیتکی که از طرف دولت شده سایر دول هم پاره اقدامات کرده اند ولی با وجود این اقدامات یکقوه دافعه هم لازم است که اسباب پیشرفت کار باشد چنانچه همین مطلب را هم بما فهمانده اند که بدون اقدامات شما سایرین هم اقدامی نخواهند کرد قرار بود از اینجا فوج خمسه برود یکنفر نرفته وقتی هم که میخواهد برود جیره میخواهد مسلم است این ترتیب از سئیات وزرای سابق است از قزاقخانه اطلاع دارم که فرمانفرما چند سوار و پیاده خواسته بود هنوز نرفته اند بیست روز در گفتگو بوده اند.

پلکو نیك اولا میگفته است که قزاقهای من درست مشق آزموده نیستند و ثانیا بجهت سانی که باید بدهم باید مهیا باشند تا چهارم شعبان که سان دادم آنوقت بروند مملکت وقتی حالش اینطور باشدکه یك سرهنگ اینطور بگوید و هر مقت او را الزام کنند بگوید اگر نمیخواهید استعفا می دهم چون می داند که در استعفای او پار معازیر و مشکلات در کاز است باین حال چه میتوان کرد علاوه گفته است بجهت این عده قزاق پنجهزار تومان مخارج راه لازم است حال اگر صلاح می دانید همین مطالب هم بحضور همایونی عرض و اظهار شود اگر در حقیقت دولت حاضر است باتمام قوی ما هم حاضر هستیم والا تکلیف معلوم شود.

احسن الدوله- از این مجلس خیلی تعجب دارم که دو ماه است صحبت از ارومیه و خوی می شود و هیچ اقدامی نمیشود فرمانفرما را برای اصلاح کارهای آنجا نفرستادند خواستند او را بیك قسمی از اینجا بدوانند حالا که رفته است از هر طرف کار را بر او تنگ کرده اند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- میگوئید که اقدام شود اقدام بر دو قسم است یکی سیاسی یکی داخلی باید پشت بپشت هم داد و کار کرد تا امروز هیچ اقدامی نشده است هر کس عاقل است با این وضع می بینیم زیر بار کار نمیرود آنها هم که هستند از ایشان کار ساخته نیست امروز تنها عثامنی داخل خاك ما نشده است عثمانی از سه طرف محرك دارد باید فهمید محرك او کیست فی الحقیقه امروز چهار سر داخل ایران شده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همان که گفتید امروز هیچ کس فکر ما نیست اتصالا گفته میشود اقدامات سیاسی شده هیچکدام از ایها بدرد ما نمیخورد و برای ما دلشان نمیسوزد.

آقا ملا حسن وارث- امروز دو ماه است این صحبت ها میشود امروز هم میروند حضور همایونی باز هم اظهار همراهی میشود ولی نتیجه ندارد باید برای ملت فکری کرد (در این موقع از حال جناب آقا میرزا ابوالحسن خان معلوم بود که از شدت حرارت از حال طبیعی خارج شده بودند در ضمن مذاکرات گویا از طرف وثوق الدوله که سمت نیابت ریاست داشتند امر بملایمت شده بود و ایشان ملتفت نبودند وثوق الدوله آزرده شده از نیلبت ریاست استعفا دادند وجناب آقا میرزا ابوالحسن خان ترضیه خواسته و بالاخره چون بعد از استفعای صنیع الدوله رئیس از برای مجلس منتخب نشده بود و منتظر وقت بودند در اینوقت ورقه رای منتشر و باکثریت آراء احتشام السلطنه بریاست انتخاب شدند از طرف مجلس هیئتی از وکلا بمنزل رئیس رفتند و حضرت معظم را با جلال و شکوهی تمام وارد کردند یك مرتبه صدای مبارکباد بلند شد هر یك از وکلای عظام تبریکات صمیمانه خود را اظهار و در خصوص هیئتی که از مجلس مقدس با پست بحضور همایونی مشرف شوند مذاکره و ورقه رای منتشر باکثریت آرا شش نفر معین شدند حاج امام جمعه حاج سید نصرالله آقا سید محمد جعفر آقا میرزا ابوالحسن خان حسام الاسلام مستشار الدوله.

حاج امام جمعه- امروز وقت گذشته تا حضرات هم بخاهند بروند عصر است سه ساعت بغروب مانده هم احضار شدند اگر رای بدهید بماند فردا عصر مشرف شوند گفتند نمیشود.

محقق الدوله- مطلب مهم در پیش است و همان طور که آقایان گفتند وقت تنگ است و این عده که شرفیاب حضور همایونی میشوند در اب هیئت وزرا است باید عموم وکلا مسبوق از مذاکرات باشند مقرر فرمائید صورت آن روی کاغذ آمده تا همه بدانند.

آقا میرزا محسن- چطور است فردا صبح باشد.

محقق الدوله- قرا شد روز سیم ماه شخص اعلیحضرت هشت نفر وزیر را معرفی نمایند بایست حسب الامر امتثال شود.

حاج امین الضرب- امروز بروند بهتر است جناب موتمن الممالك راپورت دو فقره قبض که در میا بروات صرافها بتقلب درآمده بود به مجلس مقدس عرض نمودند.

آقا سید علینقی- گویا وقت میگذرد مطالب خوبست نوشته شود.

حاج محمد ابراهیم- اگر رفتید بحضور همایونی و آنچه صلاح دولت و ملت است تحصیل نکردید و همان اشخاص مصدر کار شدند قبول نخواهیم کرد اگر در باب ارو میه اقدامی نمیکنند اطلاع بدهند تا خود ملت در صدد دفع بر آیید.

آقا سید عبد الله مجتهد- در اینکه ملت خودشان دفع میکنند شبه نیست.

وکیل الرعایا- اگر پول میدهند مال خود ما است جان هم جان خود ما است انها فقط اخلال نکنند دیگر کاری نداریم.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 149

جلسه: 149

مذاکرات روز سه شنبه غره شعبان المعظم دارالشورای ملی

آقا سید محمد تقی- فرمایش جناب رئیس اینست که عجاله با این هیئت جناب وثوق الدوله برونددبحضور همایونی.

رئیس- چون خاطر شاه مسبوق نیست حال من هم مقتضی نیست ایشان بروند.

آقا سید عبد الله مجتهد- صحیح است یك نکته در کار است که این دفعه نایب رئیس برود بهتر است (ژگفتند چون وثوق الدوله متعذر شدند جناب حاج امین الضرب بروند.)

حاج سید نصرالله- حاج محمد ابراهیم گفتند که اگر اشخاصی که بحال ملت فائده نداشته باشند و مصدر امور شوند ما قبول نمیکنیم بنده عرض میکنم که مجلس پیش از اینکه اخطار کند حق ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- اعلیحضرت همین که رئیس الوزرائی را که انتخاب کردند و ان هم هم هیئتی را معین کرد البته ما باید قبول کنیم در این مطلب حرفی نیست چون مجلس گمان میکند که از روی دقت انتخابنشده است بدیهی است که اعلیحرضت اگر چند سال دیگر هم باشد باز معرفی کامل از رجال دولت در حضور همایونی نمیشود ما بواسطه کمانی که حاصل شده است عرض میکنیم که ظاهرا این این انتخاب بروجه صحت نشده است باز اگر العیحضرت فرمودند همین هیئت باشد و اطمیان دادند ما باید قبول کنیم منتهی وقتیکه دیدیم نتوانسته از عهده برآیند عزلشان را میخواهیم.

حاج سید نصرالله- فرض این بود که مجلس یك اخطار دارد اگر پذیرفته شد فبها والا قشصوری از طرف مجلس نشده است (صورت لایحه که بایست در حضور همایونی قرائت شود مستشار الدوله نوشته و قرائت شد.)

آقا سید عبدالله مجتهد- بایدعرایض صادقانه عرض شود این لایحه که جناب مستشارالدوله نوشته تعارف است باید صریحا بگوئید که ابنها قابل نیستند خودتان را گرفتار نگنید این همه زحمت را که کشیدیم محض آن بود که حرف بی پرده زده شود از روی بی ادبی هم نباشد با کمال ادب عرض کنید که از روی دولتخواهانه این هیئت صحیح نیست.

وکیل التجار- در اینکه انتخاب هیئت وزراء با شاه است حرفی نیست ولی وزرائی که انتخاب میشوند لااقل باید بااکثر اهل مجلس هم سلیقه باشند و مشروطه خواه باشند که کار پیش برود باید خاطر ملوکانه را باین نکته جلب کرد.

آقا سید عبدالله مجتهد- باید یك كلمه گفت اگر حق نظر بمجلس داده شد كه این هیئت صحیح نیست و اگر داده نشد كه چرا بی جهت زحمت می كشید.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر قانونا گفته شود كه قبول میكنید یا نه نمیتوانیم بكوئیم كه قبول نمیكنیم ولی عقیده بنده و بلكه اكثر اینست كه خواهد آمد روزی كه اوضاع طوری بشود كه مجلس باید در كلیه امور نارت داشته باشد مجلس باسد لااقل یك امتحانی بكند چیزی كه هست قبل از وقت یك توهم را باید از خود دفع كند و آن اینست كه اگر یك هیئتی آمدند و مجلس عقیده خود را نگفت اگر پیش رفت نكرد شاید شهرت بدهند كه مجلس خیالش موافق نیست و هر روزه یك ایرادی میگكند عجاله این انتخاب شده شاید در آن طرف هم اطمینان نباشد و منتظر باشد كه مجلس چه میگوید مجلس باید عقیده خود را بگوید حال اگر باز كفتند كه این هیئت باشد باید قبول كرد با آن ترتیب كه شود اعلیحضرت بیایند و معرفی نمایند در عرض یك هفته معلوم می شود میتوانند كاری كنند یا خیر.

حاج سید نصرالله- كمال مبالغه را در باب این هیئت باید بكنید و آنچه صلاح است چیزی فرو گذار نكنید.

حاج محمد ابراهیم- من از كسانی هستم كه آنها را خائن میدانم نمیتوانم اطمینان حاصل نمایم.

مستشار الدوله- این لایحه عینا عرض شود یا در ضمن این عرایض بشود.

حاج سید نصرالله- باید باقتضای آنجا عرض شود.

محقق الدوله- در باب ارومیه هم آیا چیزی نوشته اید یا حضورا عرض میشود.

حاج امام جمعه- باید تلگرافی كه رسیده است بحضور همایونی تقدیم نمدو و سئوال و جواب كرد.

وكیل التجار- بلكه باید بسط داد كه وزیر امور خارجه سابق اقداماتی سیاسی نكرده نكات را باید گفت (لایحه سئوالی از طرف حاجی شیخ فضل الله در معنی مشروطیت و حدود و وظیفه مجلس مقدس با جوابی كه از طرف مجلس مقدس در این باب داده شده بود قرائت شد)

جلسه: 150

مذاكرات روز پنج شنبه 3 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاكرات روز سه شنبه غره رآقا میرزا طاهر قرائت كردند.

آقا شیخ حسین شهیدی- خوب است مذاكراتی كه حضور همایونی شده بدوا اظهار شود بعد شروع بقرائت نظامنامه گردد.

نایب رئیس- بدوا باید نظامنامه قرائت شود (شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد پس از قرائت و اتمام نظامنامه مذكوره شروع بمذكرات گردید.)

آقا سید حسین- خوب است محض اینكه نظامنامه زودتر پاك نویس شده بصحه مقرر شود كه امروز زای بگیرند وآن چند ماه هم كه محل نظر اسن بعد رای گرفته شود.

آقا میرزا حسین شهیدی- خوب است مقرر فرمائید از روز شنبه شروع بقرائت قانون اساسی شود.

رئیس- انشاء الله با كمال اهتمام از روز شنبه شروع خواهد شد عجاله خواهشی كه دارم این است مطابق اول وقتی كه از برای انعقاد مجلس تعیین میشود در همان وقت وكلای عظام بدون تخلف دقیقه حاضر شوند كه اوقات مجلس مهمل نماند و با كمال دلگرمی باید وكلای عظام حفظ مقامات خود را نموده كه طرز حركات آنها سرمشق دیگران باشد و مهم ترین وظیف ما آنست كه بر طبق نظامنامه داخلی رفتار نمائید وقتی كه این ترتیب شد انشاء تالله كار پیشرفت خواهد كرد تا كنون كارهای مجلس ناتمام مانده مالیه دولت زمین است كمیسیون مالیه هنوز مشاغل خود را انجام نداده نظامنامه ها ناتمام است امورات مملكت هرج و مرج شده جز اینكه وكلای عظام

جدا در مقام کار بر آمده دقیقه تسامح نورزند چاره نیست طول زمان انعقاد مجلس خوب است چهار ساعت مهین شود که سه ساعت آن صرف قرائت نظامنامه شود و یکساعت صرف مذاکرات گردد.

اسدالله میرزا- اینکه فرمودید اجرای نطامنامه داخلی از همه مقدم تر است خوبست یك انجمنی تشکیل شود که تجدید نظری بشود که آنچه موقع اجرا ندارد آنها را تصحیح کنند.

آقا سید حسین- اجزای آن کمیسیون معین شدند.

رئیس- آنهائیکه معین شدند خوب است دقت نظری بکنند.

آقا میرزا حسین شهیدی- مطلب بی نتیجه نماند وقتیکه از برای انعقاد مجلس معین میشود معین کنند.

رئیس- باید رعایت آقایان تجار و غیرهم هم بشود حال به ببینید چه وقت میتوانند حاضر شوند.

حاج سید نصرالله- همان چهار ساعت بغروب مانده خوبست (در خصوص وقت مجلس مذاکرات زیاد بمیان آمد بالاخره چهار ساعت بظهر مانده معین شد در خصوص اینکه هرگاه از وقت تخلف کردند مذاکرات زاید شد بالاخره گفته شد که مجازات آنها همین باشد که اسامی غائبین و اشخاصی که دیر حاضر میشوند در روزنامه مجلس درج کنند ورقه رای از برای امضای نظامنامه وزارت داخله منتشر شد باکثریت آراء معین شد که تصویب شده پاك نویس شود و بصحه همایونی موشح گردد جز دو سه ماده که محل نظر است بعد دقت شود. (1)

حاج محمد آقا- هیئتی که دیروز بحضور همایونی اعلی مشرف شده اند مذاکراتی که شده اظهار نمایند تا سایر وکلا هم بدانند.

رئیس- دیروز هم اعلیحضرت مرا احضار فرمودند بیان ملوکانه این بود که فعلا ترتیبی که داده ایم عجاله وکلای عظام چند روزی با آنها بمدارا رفتار کرده اگر قصوری درآنها باشد معلوم میشود البته در آنوقت تغییر آنها را خواهیم خواست و در این اشکالی نخواهد بود.

حاجی سید نصرالله- پریروز متفقا بحضور اقدس همایونی شرفیاب شدیم بغیر از هیئت منتخبه کس دیگر شرفیاب حضور نبود و تقرایبا از یکساعت و نیم بغروب تا مقارن غروب که امتداد زمان شرفیابی بود همه مذاکرات راجع با همیت در انتخاب هیئت کابینه وزرا و اصلاحات لازمه در امر ارومی و خوی و ماکو و فارس بود بدوا اعلیحضرت اقدس همایونی فرمودند که از طرف مجلس تلگرافی رسید که مجلس پاره اظهارات دارد که بتوسط عضدالملك و ظل السلطان عرض شود من بهتر چنین دانستم که ما بین ما ومجلس بدون واسطه همه مطالب بمذاکرات شفاهی بگذرد چنانچه موافق قانون هم همین نحو مقتضی است در خصوص انتخاب وزرا و کابینه جدید نزدیك به نه روز است که میگذرد ملاحظه کردم از طرف مجلس اشاره و اظهاری نشد تعیین وزرا هم خیلی مهم بوده چند نفر را در نظر داشتم یکی مشیر الدوله هر چند تکلیف کردم که وزارت داخله را قبول کند قبول نکرد همچنین ناصر الملك را تکلیف بلکه اصرار کردم او هم اظهار عجز کرد دیگر نظام السلطنه بود با مساعدت استخاره بدون ملاحظه از او هم صرف نظر کردم یکی آنکه امر شیراز کسب اهمیت کرده وجود او در آنجا برای اصلاحات لازم است ملاحظه دیگر بعد مسافت بود که مجال تنگتر از آن بود که منتظر شویم تا او برسد و امر وزارت را تقلد کند عجاله اشخاصی را که بعد ازملاحظات انتخاب کده ایم قبول مسئولیت کرده اداره کردن دوایر را متعهدند انشاء الله باتفاق وکلا دست بدست میدهند و کارهارا از پیش میبرند بعد از قرائت لایحه در جواب عرض شد اینکه مجلس در خصوص کابینه وزر عرض میکند نه از باب اقتراح است فقط در مقام دولتخواهی و صلاح اندیشی خاطر مبارك را باین نکته مهم معطوف میدارد که برای سهولت پیشرفت امور هیئتی را انتخاب فرمائید که بروش امروزی آشنا جملگی طرف اعتماد و اطمینان باشند تااوامر مقدس ملوکانه که بتوسط آ" ها شرف صدور میابد بحسن ظن کامل استقبال شود و هر چند که در این هیئت کابینه رجال کافی مجرب بوده باشند که برای مشاغل دیگر لیاقت داشته باشند لیکن امروز برای شغل وزارت اگر کاملا طرف اعتماد نباشند یا از راه قصور نتوانند کارها را عهده کنند بزودی مجبور باستعفا میشوند و یا مجددا از طرف مجلس میباید تغییر آنها را از حضور اقدس همایونی درخواست کرد حالا اگر همه ملاحظات آتیه بشود کارها زودتر از پیش میرود و برای تغییر آنها مجددا اسباب تصدیع خاطر همایونی فراهم نمیشود چنانچه خاطر مبارك اجازه میدهد برای انختاب وزارت بر همان طبقه عالیه که صاحبان پارك و عمارت وسیعه هستند اقتصار نفرمایند و نظر اختیاری هم بطبقه تربیت یافتگان متاخر بفرمایند شاید در میان آنها مردمان کافی یافت شود در جواب با نهایت ملاطفت و اشفاقات شاهانه فرمودند که من از آذربایجان اشخاصی برای وزارت بهمراه نیامرده ام در کمیان همین اشخاصیکه در اینجا مصدر کار بوده اند اینها را انتخاب کرده ام چون درباره آنها دستخط صدور

یافته همانها برای وزارتها معلوم باشند چنانچه قصوری یا تقصیری از آنها مشاهده شد تغییر میدهیم مقام و لیاقت آنها تا ده روز معین میشود حالا هر کس را شما لایقتر میدانید ذکر کنید مسبوق باشیو باری با آنکه عرایضی که بحضور همایونی عرض میشد از حد ماموریت مجلس و زمینه لایحه معروضه خارج نبود همه مکنونات و مقاصد منظوره عرض شد و از طرف قرین الرف هم همه قسم بذل عاطفت و مساعدت گردید در خصوص ارومی و خوی و ماکو هم فرمایشات بسیار فرمودند ملاحظات چند پلتیکی تقریر فرمودند که باید در مجلس غیر علنی تشریح شود در انجام آ" ها اقدامات لازمه بعمل آید و همچنین در خصوص اصلاحات شیراز فرمایشاتی فرمودند که عنقریب همه اشکالات رفع میود (بعضی گفتند باز همان هیئت پیش است که معین شده بود از این شرفیابی گویا نتیجه حاصل نشده باشد.)

حاج امین الضرب- تکلیف این هیئت همان بود که مطالب را بطور تمام بحضور همایونی عرص نمایند بیش از این آ" ها تکلیفی نداشتند.

حاج سید نصرالله- ما بطوریکه بایست مطالب را بعرض همایونی رسانیدیم و اعلیحضرت هم کمال مساعدت را فرمودند.

صدیق حضرت- اگر این هیئت که منتخب شده از اشخاصی بودند که ما قبل از این ندیده بودیم کار آنها صحیح بود.

ولی همین مشیرالدوله بود که در بدو تاسیس مجلس وزیر عدلیه بود و همه وضع کار کردن او را دیده اند.

(1) این نظام نامه د شماره بعد درج خواهد شد. حاج سید نصرالله- این مطلب صحیح است ولی ممکن است که از اشخاص کافی و واقف برموز امروزه استمداد کنند و بهمدستی آنها کار را پیش ببرند.

آق سید محمد جعفر- فرمودند که من چند روز دقت کردم تا این هیئت را انتخاب کردم آنها که بهتر بودند قبول نکردند حالا چند روزی با اینها کار بکنند بعد معلوم میشود.

حاج امام جمعه- این غقره ه بحضور همایونی عرض شد که بحمدالله اعلیحضرت درکمال فطانت و هوشیاری هستند تمام ملت میدانند ولی چیزی که هست اعلیحضرت تازه بر اریکه سلطنت جلوس فرموده اند و یحتم اشخاص کافی کاردان درست در حضور همایونی معرفی نشده باشند از این جهه وکلا یادآور میشوند که اشخاص کافی انتخاب شوند فرمودد صحیح است من درست بصیرت ندارم و از تبریز هم آدم نیاوردم و منتظر بودم از مجلس در این خصوص چیزی اخطار شود.

من عرض کردم مجلس ملاحظه ادب کرد و سبقت ننمود فرمودند در هر صورت بعد از شور زیاد اینها را انتخاب کردم خیلی هم مجد هستم که هیئتی باشند که باوضع امروزه همراه باشند و کار بکنند حالا اگر از عهده بر نیامدند البته تغییر داده میشوند و بقدری تغییر میدهیم تا هیئتی که صلاحیت داشته باشند روی کار بیایند ولی جواب اشخاصی که تن بکار نمیدهند همان است که من بامین السلطان دادم تا حالا که ما پول داشتیم و دخل از جانب ما ممکن بود همه در دخالت بکار یکدیگر سبقت می جستند ولی امروز خود را کنار میکشند.

وکیل الرعایا- آنچه گفته شد صحیح است ممکن است بفاصله چند روز معلوم شود که کار می کنند یا خیر ولی چیزی که خیلی قابل دقت اسن عمل مالیه است. امروز از برای وزارت مالیه شخص کافی عالمی میخواهیم که بتواند از عهده بر آید باید وزیر مالیه کسی را معی کنند که بتواند از عهده اصلاح آن برآید.

آقا میرزا محمود خوانساری- ما در هیئت کابینه وزرا حق نداریم گفتگو نائیم ولی می خواهیم بدانیم روزیکه وزرا بمجلس برای معرفی میایند حق داریم بپرسم که این هیئت بمیل رئیس الوزرا انتخاب شده اند یا خیر؟

رئیس- گویا بمیل خود او شده است.

آقا شیخ حسین- اینجا میخواستند خالصه را از اقبال الدوله بگیرند برای اینکه میگفتند ضرر بمالیه مملکت وارد میآید امروز که مالیه امساله هنوز تمام نشده اگر وزیر مالیه استعفا بدهد ترتیب سابق بهم خواهد خورد و کلی خسارت بمالیه وارد می آید.

صدیق حضرت- اینجا مذاکره شد که اگر با این دسته وزرا کار درست دسته دیگر روی کار میآیند تا درست شود بنده عرض میکنم وقت ما مقتضی نیست که در این مدت کارها معوق بماند خوبست آن هیئتی که دو سه ماه دیگر انتخاب میشود حالا انتخاب کنند اینکه مزیر مالیه استعفا میدهد برای اینستکه با رئیس الوزرا هم مسلك نبود استعفا داد.

مستشار الدوله- مطالب همان بود که صدیق حضرت و آقا شیخ حسین گفتند وزیر مالیه نصف سال است نمیشود از کار خلع شود علت استعفایش همین بود که مسلکش با این وزرا یکی نبود اما اینکه صدیق حضرت گفتند که اشخاصیکه 3 ماه دیگر انتخاب میشوند حالا معین شوند اعلیحضرت فرمودند که از امروز هم شما و هم من در فکر باشیم که اگر هیئت عوض شد دیگر معطلنمانیم بلی اگر بنا شد از وزراء قدیم انتخاب شود همین ها هستند ولی اشخاصی هستند در زوایا خیلی کافی هیتند و در انظار مهجور و محجوب هستند.

حاج محمد آقا- آین وزرا هرگاه نتوانستند از عهده برآیند بعد از چیزی تغییر داده مس شوند خیلی سهل است بحال آنها اما با حال حالیه مملکت که در شرف نزع است مناسبت ندارد امروز باید علاج فوری کرد هر قدر طول بکشد علاج مشکل تر خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این هیئت که پریروز بحضور همایونی مشرف شدند بطوری پذیرفته شدند که مافوقی از برای آن متصور نیست در اظهار مراحم پدرانه چیزی فرو گذار نفرمودند حتی فرمودند اگر شما هیئتی بهتر از ای هیئت می دانید بگوئید و حال آنکه ای حق ما نبود عرض اینکه اینطور اظهار مساعدت فرمودند پس با آن ترتیب فعلا مجلس ناچار بپذیرفتن این هیئت است.

آقا سید حسن تقی زاده- مطلب من متمم مطالب آقا میرزا ابوالحسن خان و بقیه مطالب پریروز است که فقط حق اخطار داشتیم که بعد نگویند مجلس همراه نیست امروز هم موقع يك اخطار دیگری است وقتیکه آمدند چند مطلب از ایشان بپرسیم اول اینکهانتخاب این هیئت بمیل رئیس الوزرا است یا خیر دویم اینکه اینها مسئول اعمال یکدیگر هستند یا خیر سیم اینکه پروگرام آنها در آتیه چه خواهد بود و از روی چه نقشه کار خواهند کرد مسلم است ما می پرسیم و جناب مشیر السلطنه هم جواب میگویند اما موقع این اخطار امروز بود تا پیش از وقت پروگرام خودشانرا ترتیب داده بوقت دیگر محول نکنند.

حاج محمد اسمعیل آقا- اگر بهترین وزرا را اعلیحضرت انتخاب فرمودند با ای مراحم و الطافی که اظهار فرمودند مساما این اظهار مراحم ما را بیشتر امیدوار میدارد و باید قبول کنیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در خصوص ضمانت از یکدیگر و پروگرام و انتخاب رئیس الوزرا همان طور که جناب تقی زاده گفتند باید استفسار شود.

رئیس- آخر رای چه شد چه راپرت عرض شود.

آقا سید حسین- این وزرا يك عمر معرفی خود را کرده اند و نمیتوانند از عهده برآیند ولی محض اینکه اعلیحضرت انتخاب فرموده اند تادبا قبول میکنیم ولی باید در فکر باشیم که هیدت دیگری معین شود که بتوانند کار بکنند.

آقا سید مهدی- در خصوص هیئت وزرا البته اعلیحضرت انتخاب فرموده اند صحیح است اما در خصوص عمل مالیه خیلی مهم است باید در اینخصوص بحضور همایونی عرض شود که مردم منتظر حقوق هستند پولی باید تهیه شود.

آقا شیخ حسین شهیدی- اگر امروز این وزیر مالیه استعفاء بدهد خیلی ضرر بمملکت خواهد خورد باید اعلیحضرت او را بخواهند و اگر هم با رئیس الوزراء همراه نیست باید او را همراه و هم مسلك کرد تا استعفاء ندهد.

وکیل الرعایا- قفسه را میشود روی آب دریا رد کرد وچیزی را هم میشود با او رد کرد ولی نمیشود از او بار کران را رد نمود. زیرا که خودش با آن باز هر دو خواهد غرق شدن ما خواهشی که داریم از اعلیحضرت اینست که امروز کشتی لازم درایم که اسباب نجات ما باشد.

رئیس- بنظر شما کشتی کدام است.

وکیل الرعایا- پنج ساعت ببنده مهلت بدهند عرض خواهم کرد ولی بشرط اینکه کسی را که وزیر میکند اشخاص دیگر دخالت در کار او ندهند و 8 نفر وزیر دیگر معین نکنند که باختیار خود هر چه می خواهند بکنند.

آقا میرزا سید علینقی- معلوم شد که این هیئت پذیرفته میشود و صحیح است ولی عقیده بنده اینست که وزیر مالیه مجددا بر سر کار خود بیاید اگر هم شرایط داشته باشد قبول شود.

حاجی امین الضرب- عقیده بنده اینست که سایر وزراء هم مثل وزیر مالیه بوده اند چنانچه تغییر او صحیح نبوده سایرین هم همینطور.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آیا با وجود این گفتگو ها نباید حدود سلطنت را محفوظ بداریم گه فرمودند اگر همراه نشدند تغییر داده میشود البته هرگاه همراه نشدند با کمال افتخار عزل آنها را از پیشگاه همایونی خواهیم خواست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- وقت ما تنگ است ای همه تکرار لازم نیست اگر پذیرفته شد که هیچ و الا آنهم معلوم شود.

حاج محمد ابراهیم- ما اینجا میگوئیم بعضی را میخواهیم و بعضی را نمیخواهیم فقط مقصود مادولت خواهی شاه است حالا اینطور است بنده هم تعبدا قبول کردم.

آقا سید عبدالله مجتهد- کار باین مهمی را باین مختصر میگذانید تامل نمائید و رای بگیرید.

آقا میرزا فضلعلی آقا- خیلی صحبت شده و تاخیر تعیین هم مورث اغتشاش خواهد شد.

آقا سید مهدی- کسی میتواند کار بکند که به ثبات و دوام خود مطمئن باشد با یان گفتگو ها این ها چطور میتوانند کار بکنند خوب است از حالا قبول نکنید.

آقا سید حسن- باین فرمایش که اعلیحضرت فرمودند وکلاء اطمینان باین هیئت پیدا کده اند.

وکیل التجار- اکثر کارها عقب افتاده علت همان است که در کارهای یکدیگر مداخله میکنیم ما باید فقط حقوق خودمان را حفظ کنیم. خصوصا حقوق سلطنت را دیروز هم این گفتگو شد که فقط ما حق يك اخطار داریم اخطار هم کردیم حالا چرا تجاوز بحد دیگری نمائیم البته در صورت عدم موافقت بعد از چند روز حق خودمان را خواهیم گرفت.

وکیل الرعایا- هیچ فرضی در بین نیست از روی قانون ما باید این هیئت را قبول کنیم قبول هم کردیم ولی ماتا بیست روز دیکر انفصال آنها را میخواهیم و در این بین دو کرور ضرر بمردم خواهد خورد و شما نمیتوانید پول مردم را پس بگیرید کاری هم نخواهند توانست بکنند.

فتح الله خان- خوب سات قرار شود این وزراء روز شنبه بیایند بمجلس بیش از این هم مذاکره نشود. (مجلس ختم شد)

جلسه: 151

مذاکرات شنبه پنجم شعبان المعظم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 3 را مقبل لشگر قرائت کردند.

آقا میرزا محمود- در چند قبل بر حسب تصویب مجلس قرار شد اسامی غائبین و حاضرین در مجلس قرائت شود چند هفته هم قرائت شد بعد متروك شد خوب است فرمایند کما فی السابق معمول دارند.

حاج امام جمعه- معمول نبوده ولی معمول شود در روزنامه مجلس هم اسامی غائبین درج شود.

آقا سید محمد حسین- خوب است مقرر فرمائید قانون اساسی خوانده شود.

وزیر عدلیه- بلکه هر صفحه که خوانده شد و قبول کردید او را چاپ کنند تا مجری شود خصوص قانون عدلیه فصل بفصل که میگذرد اجری شود قرآن مجید هم یکدفعه نازل نشده و بلکه بتدریج نازل شده.

آقا میرزا ابراهیم- برای تصحیح نظامنامه وزارت عدلیه دوازده نفر از علما و وکلا خوب است معین شوند که در کمیسیون قرائت و تصحیح کرده بعد جزو جزو بمجلس آمده قرائت شود در این صورت تعطیل هم نخواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جناب مشیر الدوله مرحوم شده اند

رئیس- بلی

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مرد یکی از رجال بزرگ خیرخواه بود ممکن است تحقیق شود که با حال خود مرده است یا خیر امروز بر مجلس لازم است که هر کس از رجال بزرگ و غیره که وجود آن برای ملت فائده داشته باشد و فوت شود تحقیق شود که بحال طبیعی فوت شده یا خیر؟

آقا سید حسین- حسب المقرر قرار بود که در اول مجلس قانون خوانده شود و درآخر مجلس مذاکرات بشود مقرر فرمائید قانون اساسی خوانده شود.

رئیس- صحیح است ولی امروز تربیتش موجود نشده کارهای دیگر هست که باید مذاکره شود انشاء الله فردا خوانده میشود.

رئیس التجار- جناب رئیس در ابا فوت مشیرالدوله چه فرمودید؟

رییس- ممکن است الان با تلقین تحقیق شود.

احسن الدوله- اینقدر که وکلا از برای ممارست یك نفر مرده مجاهدت دارند خوب است همین قدر بجهه زنده ها حمایت داشته باشند.

رئیس- چند نفر از طرف مجلس برای تحقیق معین شود.

حاج امین الضرب- اینطور خوب است که بواسطه تلفن اسامی اطبائیکه در آنجا بودند معلوم شود تا درصدد تحقیق برآیند (تلگرافی از فرمانفرما رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط مصدق السلطنه خدمت آقای سعد الدوله وزیر امور خارجه امروز تلگرافی از محمد حسین خان حاکم ساوجبلاغ رسیده بود محمد فاضل پاشا نزدیك سردشت اردو زده عموم سوار متمرده منفور را همراه دارد و نصف عشیره دیگر هم همراهی کرده سید العشایر هنوز اطاعت نکرده ولی لابد است اطاعت کند سردار مکریهم لابد است اطاعت نماید در ولایت مکری دیگر عشایری برای دولت ایران نماند سایرین هم سرگردا خیلی هم طول بکشد یك روز دیگر سایر عشاسر هم اطاعت خواهند کرد ده فرسنخ تخطی کرده اند از مکری و سردشت دیگر کسی باقی نمانده الان از تمام این ولایت قریب صد سوار بیشتر نمانده یك ماه است فریاد می کنیم که اغتشاش سر حد از حد گذشته است کسی گوش نمی دهد.)

حاج امام جمعه- بنده هم از اشخاصی هستم که میگویم این نظام نامه جدا از مجلس باید بیرون بیاید اما بعد از آنکه ده دوازده هزار عشایر ما از ما مایوس شده بروند اطاعت عثمانی را نمایند عثمانی هم اتصالا پیش می آید دیگر برای ما مملکتی باقی نخواهد ماند اینست حال سرحد ساوجبلاغ از حال ارومی هم پریروز وطلع شدید در این نزاع خانگی را کنار بگذاریم اتفاق نموده درصدد رفع بر آئیم و خود را از تعدیات خارجه حفظ نمائیم.

وکیل التجار- از اینکه ما بنشینیم و بگوئیم مملکت رفته است فایده ندارد باید معالجه کرد بهتر اینست این سردارهائی که مدتها مال دولت و ملت را برده اند و خورده اند آنها را اعلیحضرت بخواهند هر قدر از برای آنها ممکن است از حیث مال در همراهی کمك کنند بعد از دولت بگیرند ملت هم هر چه می تواند باید همراهی کنند تا علاج بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- گویا از تلگراف حضرت آقایان بطور کامل مسبوق نشدند پریروز که مئسله ارومی صحبت شد میخواستم این نکته را عرض نمایم نشد نقطه فکر آخری آقایان باینجا منتهی شد که بدولت اخطار شود که اقدام نمایند و اگر نتوانست یا نکرد خود ملت اقدام نامید بنده عرض می نمایم این ترتیب نخواهد شد دولت هیچوقت نخاهد گفت من نمی توانم و اهمال را همخ از دست نمی دهد پس که باید این اقدام بشود مجلس هم که مسامحه می نماید اگر مقصود در مجلس گفتن است از گفتن هم مضایقه میکنید هر چند روز یك مرتبه مذاکره میشود و دیگر فراموش می گردد بعد از آنکه شما قطع کردید که دولت هیچ اقدامی نخواهد کرد وقطعات خاك شما میرود وعشایر شما ا ز روی اضطرار از اطاعت خارج میشوند دیگر منتظر چه چیزید گمان بنده این است همانطور که از تیربز

و ارومی تلگراف شده که اگر اقدام نمیشود به خودمان واگذار نمائید حالا بخودشان واگذار کنید که همه بدانند ما دولت نداریم و یك ملت یتیم هستیم.

مستشار الدوله- اینکه تقی زاده گفتند امروز کار بجائی رسیده ایت که دیگر علاجی غیر از اقدامات ملی ندارد. آن روز گفته شد که قدغن شود زوار بخاك عثمانی نرود ولی نشد حالا هم عقیده بنده این است که تلگراف بشود بحجج الاسلام عتبات که ما فوج فوج تحت تبعیت دیگران نروند و فرسنگ فرسنگ خاك ما از دست نرود.

آقا سید حسن- این را که میفرمائید در صورتی است که ایران امنیت داشته باشد.

حسام الاسلام- از اول گفته اند کلوخ انداز را پاداش سنگ است راه خیلی آسان است یکی از طرف خوانین بختیاری و عراق عرب است مجلس اذن بدهد که هجوم ببرند خود رعیت آنجا بجهه مشروطیت حاضر است همین قدر اغتشاش بشود خود رعیتش در صدد بر خواهند آمد آخر تا کی تا چند اقدام نمیکنید.

آقا سید حسن تقی زاده- آقا. گفتند که بشرط اینکه امنیت باشد من میگویم این شرط لازم نیست بشرط اینکه مجلس دیگر هیچ حرفی نزند در سایر پارلمانها وقتی که گفتگوی خاك شد تمام ملت از هر مذهبی که باشند اتفاق نموده هیچ حرف دیگر نمیزنند.

صنیع الدوله- بطوریکه آقای تقی زاده گفتند از روی تاکید است و در این موارد مجلس طرف میخواهد که صحبت نماید طرف قوه مجریه است کجا هستند آنها کخه حاضر شوند تکلیف مجلس خواندن لوایح و وضع قوانین است.

حاج امام جمعه- این سفیر ما وقتیکه رفته بپای تخت عثمانی این مملکت مستبدع بود و در آن مملکت هم که هست همین طور است تمام اینها ناشی از او میشود حقیقه او باید این مذاکرات را تمام نماید. و هر چه گفته میشود که چرا تغییر مسلك نمیدهد هیچ کس گوش نمیدهد من یکگ خدوت از او نشان دارم که در این قرض اخیر یك قلم داشت که ایران را با او فروخت آن قلم را جواهر گرفت که من ایران را با این قلم احیا کردم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چون این تلگراف بعنوان مجلس نبود بلکه بشخص وزیر امور خارجه شده جهه چیست که اینجا آمده است کار باید از مجرای آن بشود و طرف ما وزیر امور خارجه است بقول آقای صنیع الدوله کو طرف ما.

حاج امام جمعه- این تلگراف را اولا من مواخذه از تلگراف چیها داركم که فرمانفرما روز سه شنبه تلگراف کرده و دیشب رسیده است و شخص واسطه محض اینکه سعد الدوله درشمیران است هراسان آورده بود نزد من که چه بکنیم گفتم این نسخه نزد من باشد تا در مجلس صحبت شود یك نسخه دیگر بگیرید بفرستید پیش سعد الدوله.

آقا میرزا ابوالحسن خان- فرض این است که بی ترتیب شده اما در خصوص اتفاق همان است که گفته شد مادامیکه ما مشغول جنگ خانگی باشیم البته دشمن فرصت پیدا خواهد کرد قبلا باید کار را یکسره کرد تا اتفاق حاصل گردد حال غیر از خواستن وزیر امور خارجه تکلیف چیست باید او را خواست.

وکیل التجار- قبل از آنکه فرمان فرما میخواست حرکت کند بنده این عرض را کردم که باید در این مواقع وزرا تمام حاضر باشند و نزدیك بهم باشند تا این کارها اصلاح شود نه اینکه بروند شمیران و راهای دور که نشود بآنها دست رسی پیدا کرد باید با هم بنشینند و فکر کنند که چه چاره باید اندیشید با تلگراف و تلفون نمی شود این مطالب را گفتگو کرد.

مستشار الدوله- اینجا مذاکره میشود طرف مجلس که هیئت مجریه باشد اینجا نیست بنده عرض میکنم ما یکسال است می بینیم از قوه مجریه برای ما فائده حاصل نشده است پس در این صورت آن چیزیکه در آخر میشود بقول آقای تقی زاده خود ملت اقدام نماید اگر آنها هم از اهل این خاك هستند خودشان بیایند ما چرا آنها را دعوت نمائیم.

حاج سید مرتضی- مملکت چند هزار سردار اسمی دارد ولی دو فوج نداریم پس خوبست آنها را بیرون کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده عرض میکنم یك اعلان آخری هم لازم است.

حاج محمد ابراهیم- این علاج فوری نیست بعقیده بنده تلگراف بشا بشود که تفضیل این است یا مجدانه اقدام شود یا اینکه بملت اطلاع داده شود که خودشان فکری بکنند.

آقا مشهدی باقر- جند روز است میکویند کابینه معین شده و هنوز نیامده اند و ما وکلا هنوز از آنها اطمینان حاطل نکرده ایم و این تلگراف هم که آمده است کار مهمی است وزراء باید بیایند با وکلا همرای شده آنچه لازم است اقدام شود.

حاج سید نصرالله- باید فکر کرد که چه باید بشود.

رئیس- چون بنده بصیرت دارم میدانم تا چه اندازه اهمیت دارد اگر سردشت برود تمام ارومی و غیره رفته است.

حاج امام جمعه- اگر صلاح است الان با تلفن بوزرا اطلاع داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این اتمام حجه آخری باید باشد اینرا هم باید دانست هر کس کتاری را نکرد و سایرین آمدند قبول کردند منت خواهد داشت پس حالا این جنگ خانگی را کنار بگذارید شاه و وزرا اقدام نموده دشمن خارجی را دفع کرده منت بزرگی بر ملت گذاشته و صاحب یك سلطنت قانونی مشروطه دائمی شوند ولی اگر ملت اقدام نمود کار بر عکس خواهد شد چنانچه در چند سال قبل بدولت فرانسه دشمن غلبه کرد و دولت همراهی نکرد بلکه اغوا نمود که داخل پایتخت شود ملت که این را ملاحظه نمود در تمام کوچه ها یك اعلانی انتشار داد که وطن در خطر است تمام ملت جمع شده دشمن را باقوه ملی دفع نمودند و انوقت کار برعکس شد زیرا که منت گذار بر دولت شدند حال خوب است اعلیحضرت هم منت گذاشته جلو افتاده دشمن را دفع نمایند والا ملت خود دفع خواهد کرد و صاحب منت خواهد شد.

حاج محمد آقا- تا حالا تمام بمسامحه و اهمال گذشت در گفتگوی لاهیجان اگر اقدام میکردند کار باینجا نمیکشید خودشان بهتر میدانند که تا کنون هیچ اقدامی نکرده اند اگر در ای مدت سه فوج تهیه میکردند والله اگر این اتفاقات میافتاد ما نشسته ایم از سفیر خودمان گله میکنیم باید از آنجا تلگراف بشود بسفیر علنا که همه بخوانند که عثمانی عسگر خود را بیرون ببرد عثمانی باین اندازه قوت ندارد که مقاومت نماید.

شیخ ابراهیم- اگر خواستن وزراء لازم است از امروز باید بخواهند.

حاج سید نصرالله- وزرا وسردارها و امرا تمام صاحب ثروت هستند حاضر شوند و اقدام نمایند اگر مسامحه شود دیگر عقیده بنده این استکه واگذار بملت شود

آقای امام جمعه- من از روز یکشنبه مطلع بودم که روز بروز تخطی مینمایند و قرار شد اقدام شود هیچ اقدام هم نشد حالا هم میترسم مثل آنکه حاج امام جمعه گفتند باز امروز فی الجمله گفتگو شود و بمسامجه بگذرد پس خوبست همانطور که گفته شد مقرر شود وزرا بیایند و از اینجا نرویم تا کار درست شود.

حسام الاسلام- صاحب خانه را بدو شکل بیدار کرد اگر زیاد خوابیده باشد باید او را بطور ملایمت بیدار کرد و اگر زیاد خوابیده باشد باید او را بطور ملایمت بیدار کرد و اگر دزد امد در خانه باید او را طوری بیدار کرد که همسایه هم بداند حالا باید واسطهرا کنار گذاشت بشاه باید گفت مملگت میرود تا فرصت هست باید اقدام کنیم از طرف عراق عرب باید حمله کنیم اگر ابتکار بشود عراق عرب از دست او خواهد رفت.

مستشار الدوله- باتمات این مطالب آنطور که جناب حاج سید نصرالله گفتند بطور فوق العاده برئیس الوزرا تلگراف شود نه بطور خواهش که در دربار مجلس فوق العاده از وزراء و امراء و سردارها تشکیل داده آن نقشه و خیالی که درباره دشمن جمل خواهند آورد گفتگو نموده و فرد اطلاع بمجلس بدهند والا اگر اینطور نباشد فردا باز اینجا آمده وقت مجلس ضایع خواهد شد و کاری هم پیشرفت نخواهد کرد این مجلس عسگریه را اگر ترتیب بدهند در خارج هم خیلی اهمیت حاصل خواهد کرد که امروز در دربار ایران مجلس فوق العاده عسگری برای مدافعه تشکیل داده شده است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مقصود این است این مطلب که نوشته شده است چون سردار عسگری با آن مناقضت که میان او و عشایر است این توشتجات را بفرمانفرما نوشته و مطلب هم آنقدر همه نیست که فرمانفرما تلگراف کرده است.

رئیس- ولی عقیده بنده با اینکه رای ندارم بشما میگویم که مطلب خیلی خیلی مهم است و بیش از اینها است که فرمانفرما تلگراف کرده است.

آقا میرزا محمود- ما وکلا نشسته ایم که حقوق و حدود ملت را حفظ نمائیم اگر همسایه تعدی بهمسایه نماید آسوده نمی نشیند امروز فرضا نوشتیم آنها هم فردا جواب میدهند که سفرا را دیدیم و مذاکرات شد شما آسوده بنشینید عقیده بنده این است که امروز وزراء و امراء را باید خواست و تکلیف را تمام کنید.

حاج سید نصرالله- از فرمانفرما چنین تلگرافی بیاید آیا اهمیت ندارد بر فرض این تلگراف اهمیت نداشته باشد ولی مدافعه سرحدی که اهمیت دارد تا کی باید این ملت بسوزد.

رئیس- بلی بآرامی باید رفتار کرد.

مستشار الدوله- ابدا جای آرامی نیست سه ماه است که ما بآرامی رفتیم و آنها یکصد و پنجاه قریه تصرف کردند حالا چه موقعی است که بگوئیم این تلگراف فرمانفرما اهمیت ندارد و تلگراف سردار مکری را تصدیق نکنید.

حاج امام جمعه- در اینمسئله بنده هم همرای هستم اینمر سرحد دار ما است اگر ما بحرف حاکم جزو و کل گوش ندهیم پس از کی بپرسیم اما در خصوص وزرا امروز آنها را بخواهید و آنچه لازم است بآنها گفته شود و هم همانطور که مستشار الدوله گفتند آنها بروند در دربار مجلس کرده نقشه و نتیجه اقدامات خود را فردا بمجلس ارائه بدهند تلکیف معلوم شود.

آقا سید حسین- مادامیکه فرمانفرما اینجا بود مطلب خیلی اهمیت داشت و خیلی اهمیت می دادند و افواج معین می کردند از جمله سوار جهانشاه خان بود حتی وقتی که فرمانفرما میخواست برود بنا جهانشاه خان قبل از وقت برود حالا مدتی است جهانشاه خان اینجاست و هر روز میرود درابر میگوید سوار من حاضر است اگر سوار ایل را هم مخواهید او را گوش نمی دهد.

حسام الاسلام- در بعضی موارد احتمال بقدر یقین کار می کند و عاقل باید جلو احتمال را بگیرد مگر فرمانفرما ماومر دولتی نیست در سایر پارلمان چه کار میکنند وقتی که صحبت وطنی شد تبایست نشست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینکه تلگراف حاکم سندیت دارد و مجلس باید هر اقدامی که میتواند بکند حرفی نیست عقیده بنده این است که آنچه علنی در این خصوص باید گفتگو شود شد بعضی مطالب که چه باید کرد خوبست در مجلس مخصوص وزرا خواسته شوند و گفتگو شود و نتیجه حاصل گردد.

صدیق حضرت- وقتی که مسئله ارومی با هیئت وزرای سابق گفتگو شد گفتند دول همجوار در کار بوده و واسطه هستند حال عقیده بنده اینست که معلوم شود مداخله آنها چه بوده است.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده بنده بر عکس این اعتقاد است همه وقت تمام حرارتهای ما را همین يك کلمه سرد میکند که وزرا می گویند ما می خواهیم سوال و جواب نمائیم حال سه ماه است که هیچ اقدام نشده وقت رفتن فرمانفرما قرار شد فوج همدان و خمسه و قزوین و غیره برود یکنفر نفرستاده اند حالا باید ملت دیگر خودش همراهی بکند و ملت ایران را هم من زنده می دانم حالا باید بهر کس اطلاع آخری داده شود که اگر شما هم اولاد این وطن هستید بیائید با ما همراه شوید اگر نیامدند بعد از آنکه ملت دشمن خود را دفع کرد لابد دشمنان داخلی را هم رفع خواهد کرد.

اسدالله میرزا- امروز جز اینکه از راه وفاق داخلی باید پیش آمد و جنگ خانگی را کنار گذاشت و بقوه اجماع کار را پیش برد هیچ چاره نیست.

رئیس- در اینخصوص آنچه لازم بود گفتگو شد وزراء را باید خواست و گفتگو کرد اما در باب وقت امروز مشیر الدوله مرحوم شده این وزیر بزرگ و صدر اعظم بوده تمام آنجا هستند و باید تشییع جنازه نمایند اجازه می دهید فردا صبح بیایند که هم معرفی بشوند و هم در این خصوص مذاکره شود.

حاج امام جمعه- عقیده بنده اینست سه ساعت بغروب مانده بیایند بیش از این نمیشود صبر کرد اگر فی الجمله اهمال بشود آنوقت باید تشییع جنازه وطن را بکنیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بنده یك عرض کردم و هر کدام هم بر بنده ایراد کردند بنده از روی نوشته سرحدات می گویم اینها آمدند از ساوجبلاغ چهار قری را تصرف کردند اما مطلب عشایر جنگ خانگی است اگر این جنگ خانگی را رفع کردید دیگر عثمانی نمیتواند تعدی کند این حرف بنده جای ایراد نیست.

مستشار الدوله- چه تفاوت دارد ارومی با ساوجبلاغ امروز در ارومی است فردا میکشد طرف ساوجبلاغ امروز بگوئیم آنجا جنگ خانگی است فردا خارجی میشود علاج همان است که آقای تقی زادهخ گفتند ملت باید خودش را زنده بداند و اقدامات لازمه را بکند و بدولت حجت آخری بشود که اگر از این ملت هستید بیائید همراهی نمائید.

آقا سید حسن تقی زاده- بعضی کفتند وزرا امروز عصر بیایند ولی عقیده بنده این است که آن مجلس سردارها و امرا امروز در دربار بشود که فردا نتیجه را بما بگویند که دیگر بما نگویند برویم به بینیم چه باید کرد باید این ملت حس خود را نشان بدهد دولت هم خواست اقدام نماید اسباب پشت گرمی آنها خواهد شد و باید مجلس بملت اطلاع داده و صدا نماید.

حاج امین الضرب- اینکه گفته شد بوزرا اطلاع داده شود هیچ فائده ندارد زیرا که ابدآنها در فکر نیستند و هیچ اهمیت نیمدهند عقیده بنده این است وزرای حالیه و وزرای قدیم و امرا را حاضر نمایند امروز عصر در اینجا مجلس شده گفتگو شود.

آقا میرزا محمود- بنده هم با جناب حاجی امین الضرب هم عقیده هستم.

مستشار الدوله- بنده بعقیده سابقه باقی هستم برای اینکه داخل در عادیات نشویم یك تلگراف بوزرا بشود که یك مجلس از وزرا و امرا و سردارها تشکیل داده آنچه لازم است گفتگو نمایند و فردا اطلاع بدهند.

حاج سید نصرالله- این مجلس مثل مجالس عادیه نیست و فوق العاده است و امروزه گفتگو حقیقه در خاك و ملیت است اگر حاضر نشوند معلوم میشود که اینها دشمن ما هستند.

حاجی معین التجار- کار را سردار ها بهتر صورت میدهند تا وزرا ضرر ندارد که از آنها شوری بشود.

رئیس- حال اختلاف شد که تنها وزرا را میخواهیم یا اینکه سردارها هم با وزرا باشند.

آقا سیدحسن تقی زاده- تمام اینها نوکر پادشاه هستند هشت نفر وزیر مسئول مجلس هستند و سایرین باید طوری خدمت نمایند که تقرب حاصل نمایند پس اینها باید در دربار جمع شده آن آخر اقدام خودشان را مذاکره نموده فردا که میآیند جواب بیاورند نه اینکه باز گفتگو شده بروند برای ما جواب بیاورند ما با سردارها طرف نیستیم و ابدا با آنها گفتگو نداریم.

مستشار الدوله- عصری وزراء تنها آمده هم معرفی شده و هم آنچه لازم سؤال و جاب است باآنها بشود که در مجلس دویم دیگر جای سؤال و جواب نباشد.

حاجی سید نصرالله- ما نتیجه اتفاق را میخواهیم از اینکه آنجا مجلس میکنند یا نمیکنند کار نداریم آن کسانیکه امروز تمکن دارند باید همراهی و اقدام نمایند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- خوب است امروز آن مجلس که وزرا با امرا باید بنمایندمنعقد بشود ولی آن مجلس که بایدوزرا و امرا بلکه علما هم باشند در اینجا بشود و تکلیف ملت ومردم معلوم شود.

وکیل التجار- مقدمه باید وزرا در اینجا حاضر شوند و بآنها حالی کرد که چه باید کرد و چه نحو مذاکره نمایند بعد آن مجلس دربار منعقد شود که دیگر بمسامحه نگذرد.

آقا سید مهدی- عقیده بنده همان فرمایشات آقا یتقی زاده است.

مستشار الدوله- مانباید تمام قوانین دنیا را منقرض نمائیم و از سر ترتیب جدید پیش بگیریم آن مجلس که باید امیر و سردار باشند آن مجلس باید در دربار دولتی باشد که هر کس هر چه میتواند جانا و مالا اقدام کنند آنجا مذاکره نمایند نتیجه را بیاورند اینجا اظهار کنند.

حاجی امام جمعه- همین طور که مستشار الدوله فرمودند صحیح است ولی یك نکته است که آنها با خطار این مطلب را اهمیت نمیدهند خوبست بیایند اهمیت مطلب را بآنها حالی کنیم بعد مجلس را در دربار منعقد کنند بتلگراف نمیشود مطلب را درست بآنها فهماند.

مخبر الملك- چرا با تلگراف هم ممکن است اهمیت مطلب را بآنها حالی کرد.

رئیس- اگر مجلس میل دارد من عصر که بالا میروم خودم بوزرا اهمیت مطلب را بگویم و آنها را مسبوق نمایم چون درست از کم وکیف آنجا اطلاع دارم آنها هم مجلس کرده جواب را فردا بیآورند.

حاج سید نصرالله- اینکه گفته شد این امر برخلاف ترتیب است صحیح است ولی امر روده بمجلس آمده این مطلب باین اهمیت چه ضرر دارد که همین جا مذاکره شود.

حسام الاسلام- همانطوریکه مستشارالدوله گفته اند امروزه مملکت ما اقتضا دارد که در دربار یك مجلس عسگری و نظامی باشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این فرمایش که آقایان فرمودند صحیح است که مجلس با این اشخاص طرف نیست. ولی اگر در اطاق دیگر باشند و با آنها مذاکره شده ملیت خود را اظهار دارند چه ضرردارد.

رئیس- امروز عصری قرار بود مجلس تشکیل بشود در باب عمل نان حال وکلا چه میگویند تشکیل بشود یا نه آنهم اهمیت دارد و این چند روزه تا ممکن است زودتر تهیه گندم و نان بشود خواهش دیگری که دارم این است در پریروز هم گفتم که تا میتوانید حفظ انتظامات داخلی مجلس را نمائیددر این خصوص و وقت مجلس خیلی مذاکره شده مبلغی هم وقت مجلس را صرف کردیم معهذا امروز بوقت حاضر نشده اند حالا باز خواهش میکنم که در سر ساعت همه حاضر شمید که هم حفظ شئونات خودتان را کرده باشید و هم وقت مجلس ضایع نشده باشد.

رئیس التجار- تلفونی که بمؤتمن الملك شده جواب چه رسید.

محقق الدوله- در جواب تلفون مجلس جناب مؤتمن الملك خیلی اظهار تشکر و امتنان نمودند و چنین مذکور داشتند که دیروز مبتلا بمرض قولنج شدند و بعد از آن سکته رو داد دکتر انگلیسی آوردیم که تشخیص بدهد از چه بوده است فعلا در امامزاده صالح بطور امانت گذاشته شده و خیلی عرض تشکر از اقدامات مجلس مقدس مینمایم.

رئیس- خود مشیرالدوله مرحوم در سه روز قبل که من خدمت ایشان رسیده بودم از مرض قولنج شکوه داشت حالا اگر الازم است باز تحقیق شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس این حق را داشت که تحقیق کند بیش از این حق ندارد حالا این هیئتی که میروند اگ رقانع شدند و بما اطمینان دادند بسیار خوب والا اقدامات لازمه دیگر بشود.

وکیل التجار- اگر اطمینان دادند که ببرند دفن کنند والا باید باشد تا تحقیق شود.

رئیس- این هیئت نباشد برود برای تسلیت و تعزیت است و تمام این سئوال و جواب مارا خواهند کرد.

آقا میرزا سید حسن- حالا که شما خودتان میروید خوبست تمام ممکلت را مثل ارومی فرض کرده از بابت راهها و اغتشاش ولایات کلیه مذاکره نمائید که فردا نتیجه آنرا در مجلس بگویند.

حاجی سید نصرالله- هر روز که ما می آئیم اینجا گرفتار تظلمات یکی هستیم یکروز از کرمانشاهیان روز دیگر از تنکابنیها و غیره آیا چه باید کرد درباه اینها.

رئیس- امروز اقدامی در باب کرمانشاهیان شد و قرار شد که یك پولی بآنها داده شود بروند چند نفرشان بماند که عمل بانجام برسد و مسئله تنکابن هم اگر باید در مجلس مذاکره دود بشود.

آقا سید حسین- مسئله تنکابن مقرر شود در مجلس وزراء با وکلاء مذاکره بشود که بعضی اسناد و نوشتجات در دست است تا رسیدگی شود.

رئیس- آیا امر تنکابن متعلق بمجلس است یا بعدلیه؟

آقا سید حسین- متعلق بعدلیه.

رئیس- پس باید ببینیم که مجلس وقت دارد با اینگونه کارها رسیدگی کند.

آقا میرزا طاهر- مسئله تنکابن راجع بدو وزارتخانه است یکی وزارتداخله که باید انرا امنیت بدهد و حاکم نعین کند و یکی از بابت این قتل و غارت که راجع بدیوانخانه عدلیه است که تا حال هم ثمری نبخشیده.

رئیس- امیدواریم که انشاء الله بزودی عدلیه اقدامات صحیحه نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- این صحیح است که مجلس نباید در خصوص امری رسیدگی کند. ولی یکدفعه است که قتل و غارت عمومی در یك ولایت جریان پیدا میکند آنوقت وکیل آن ولاین در مجلس فریاد می کند و دیگران را هم با خود هم آواز می نماید در همه جا هم معمول است و ناچار مجلس در آن وقت باید رسیدگی نماید.

رئیس- اجازه می دهند ماموری از طرف مجلس برود تحقیق نمایند که این تفصیلات واقع شده یا نه بعد از آن شروع بکار شود (جمعی گفتندخیلی خوب است).

رئیس- معلوم است امر تنکابن باید در عدلیه تحقیق شود نه در مجلس.

آقا میرزافضلعلی آقا- در این فقره سپهدار هم وکلا را تنگ آورده است وتلگرافاتی از تنکابن آمده که متناقض است و تابحال این مطلب در پرده مانده روزبروز فسادش بیشتر شد پس یك مرتبه تحقیق شود بهتر است و بهمین ترتیب که فرمودند از طرف مجلس بروند تحقیق نمایند.

آقا میرزا محمود- اینکه فرمودند مامور برود بنده عرض میکنم که از مجلس مامور رفتن صحیح نیست و فردا برای اغتشاش همه جا باید از مجلس مامور برود انوقت کسی از وکلا باقی نخواهد ماند خوبست از خارج مجلس باشد.

حاج شیخ محمود- در خصوص امر تنکابن کاغذ جاتی خدمت آقا سید محمد تقی تنکابنی آمده است خوب است آنها را بخواهید معلوم شود که چیست

آقا سید حسین- فرمودند که باید در محل تحقیق شود.

رئیس- من میگویم تکلیف اینست تا رای آقایان چه باشد.

وکیل الرعایا- در امر تنکابن باید رسیدگی شود در آن اوایل سیدی آمد در مجلس که برادر مرا پسر سپهدار کشته است بعد چند نفر از وکلا از برای رسیدگی ایم امر معین شدند تحقیق کردند معلوم شد که خود خودش را کشت غرض این سات که باید تحقیق و زسیدگی شود و همانطوریکه آقا ی تقی زاده فرمودند جلوگیری شود که یك سیلی بی جهت بکسی زده نشود.

ملاحسن وارث- این آقا ی آقا شیخ ابوالقاسم که آمدند در اینجا از آقایان انجا است از او بخواهند تحقیق شود و رسیدگی نمایند.

رئیس- میگویند از خودش عارض است پس باید در عدلیه رسیدگی شود من بغیر از حق با کسی همراه نیستم غرض اینست باید طوری باشد که بمجلس ایراد وارد نیاید.

آقا میرزا حسین طبیب- بنده هم اطلاعاتی که از الموت نوشته بودند که از این طرف ریخته و اموال صاعد السلطان را چه قد رغارت کردند و چه قدر گاو سر برده اند وبردند غرض اینست که این نحو کاغذ جات از آن طرف هم هست.

آقا میرزا محمود- مجلس باید اهالی آنجا را امنیت فوری بدهد.

وکیل التجار- امنیت فوری تعیین حکومت است و بعد از آن خواستن آن اشخاص و درعدلیه رسیدگی شدن.

آقا سید حسن تقی زاده- طرفینی که اینجا هستند برای رسیدگی ناقص نیستند عدلیه هم که حاضر است سپهدار هم خودش خواهش میکرد رجوع به عدلیه شود ولی برای رسیدگی آنجا چون حکومت ندارد کسی برود تحقیق ورسیدگی کند و برای امنیت هم حاکم معیین کنند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اینکه آقای تقی زاده گفتند صحیح است ولی ابید از آنجا تحقیق شود که حکومت غیر متیواند آنجا را امنیت بدهد یا نه؟

آقا میرزا طاهر- باری امنیت اول حاکم لازم است بعد از آن اشخاص را بخواهند بیایند در عدلیه رسیدگی شود.

سپهدار بزودی می خواهد حکومت کند اهالی راضی نیستند معتمد الدوله هم اینجا حاضر است با او حرفی دارد بخواهد بروند در عدلیه گفتگو شود.

رئیس- آخر تکلیف چه شد؟

آقا میرزا طاهر- باید حکومت معین شود که حفظ حقوق سپهدار و مردم هر دو را بنماید و تظلمات درب عدلیه رسیدگی شود.

آقا سید حسین- آن پنج نفر را بفرستند بیایند در عدلیه رسیدگی شود و حاکم هم برای امنیت معین کنند.

فتح الله خان- اگر بنا شد سپهدار عارض بشود که گاو و گوسفند مرا برده اند مجلس چه حکم خواهد کرد.

حاج امین الضرب- او هم هر چه اظهارات دارد باید بکند کسی مانع اظهارات او نیست.

اسد الله میرزا- همانطوریکه جناب آقا میرزا طاهر گفته اند صحیح و بیغرضانه است.

آقا ملا حسن وارث- آن پنج نفر را باید خواست.

آقا میر عماد- این اشخاص که آمده اند از دست آن پنج نفر عارضند خوب است آنها اظهار شوند که بتحرك سپهدار این کار را کرده اند یا خود سر تا معلوم شود (صاعد الدوله) (لطفعلی خان) و سه نفر خواجه وند و باید این ایل خواجه وند از سپهدار منتزع شوند که آنها مصدر شرارت هرزگی هستند.

رئیس- بمحض حرف که نمیشود و دولت هم به حرف شما نیست شما میخواهید سر او را هم ببرید ولی این نیست مجلس با کی طرف طرف نیست ولی در ماده سپهدار مجلس مغرض قلم رفته است من کسی نیستم که بهوای نفس رفتار کنم باید طرفدار کسی باشم مجلس باید حق را بگوید و احقاق حق نماید

ملا حسن وارث- مجلس چرا طرف قلم رفته است سپهدار کسی است که معرفی خودش را بمردم کرده است.

آقا میرزا محمود- خوب است مجلس اجازه بدهد آن پنج نفر را اظهار کنند و رجوع شود بدیوانخانه عدلیه.

رئیس- آقا میرزا حسین طبیب گفت که از این طرف بآن طرف حمله بردند و غارت کردند پس از این قرار مجلس باید از این طرف هم اظهار کند مجلس باید حق بگوید.

حاج امام جمعه- در این که بعضی در این مملکت بما ظلم کرده اند و بد آدمی هستند حرفی نیست و بعضی هم مظلم و ملهوف هستند آن هم حرفی نیست ولی امروز تکلیف مجلس این است که هر کس با هر کس طرف است مجلس حق را بگوید اگرچه آن طرف شمرباشد حالا آقا میرزا طاهر و آقا میر عماد هر دو صحیح و درست هستند و اهل ان جا میباشندو البته اطلاع دارند انچه میگویند ولی من اهل آنجا نیستم و هیچ اطلاعی هم ندارم چه بگویم.

آقا میرزا حسین طبیب- در چند روز قبل تلگرافی از تنکابن داده بودند بتوسط آقا نورالدین و نمیشناسم که کی هستند و خواسته که تلگراف در مجلس قرائت شود خواستم بدهم بمجلس جرات نکردم.

حاج امام جمعه- چرا ندادید چرا جرات نکردید حق را باید گفت.

آقا شیخ حسین- یکی از فصول نظامنامه است که وکیل را بی جهه نمی توان توهین و تهدید کنند در چندی قبل وکیل در مجلس هر گاه برخلاف رای عامه حرف میزد در بیرون او را تهدید میکردند کم کم کار بجائی رسید که در انجمن ها او را تهدید و تخویف میکنند خوب است جناب رئیس اجازه بفرمائید که این فصل اجری بشود و وکلا آزاد باشند در اظهار عقیده خود (تلگرافی که بآقا نورالدین شده بود قرائت شد مشعر بود بر اینکه آقا میرعماد و سررشته دار تنکابن را مغشوش نموده و هر روز آقا میر عماد مینویسد که دولت و ملتی نیست مال و املاك سپهدار و کسان او را بچاپید و هر چه میتوانید بکنید.

رئیس- تمام اینها مذاکرات است باید رسیدگی شود تا حقیقت معلوم گردد.

آقا میرزا طاهر- آخر کلام این است که نصر السلطنه میخواهد باین ترتیب درآنجا حکومت نماید والا سه ماهست چرا حاکم تعیین نکردند و نفرستادند.

رئیس التجار- مدتی وقت مجلس دراین کونه امور صرف شد و آخر هیچ نتیجه و ثمری نداد خوبست این یك امر را در مجلس تحقیق و رسیدگی نماید تا برای اتیه خیلی راحت خواهد بود و وقت مجلس هم خیلی خواهد شد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- راه چاره این است که زودتر حاکمی غیر از کسان سپهدار معیین نمایند برود برای امنیت آنجا بعد شروع در تحقیقات بشود.

دبیر رسائل- مقرر بشود همانطور که از کسان سپهدار نباید برود معتمد الدوله هم نرود شخص ثالث بی غرضی برود.

آقا میرزا محسن- کمیسیونی معین شود که ناظر در رسیدگی باشند تا زودتر این عمل تمام شود.

رئیس- حال رای مجلس در این خصوص چیست؟

اسدالله میرزا- این مطلب صحیح نیست چنانچه در باب سالار مفخم شد و پشیمانی یرای مجلس حاصل شد اگر باید کسی برود دو نفر از خارج که محل اطمینان مجلس باشند بروند.

آقا سید حسین- آن صورت تظلمیکه به مجلس نوشت شده است خوبست بخواهید و موضوع تظلم را تشخیص بدهید در آنجا قاتل را معین کرده اند.

رئیس- غیر از اینکه بعدلیه رجوع بشود و از

. طرف مجلس هم ماموری باشد که زودتر شود راه دیگر ندارد و رای آقایان حجج اسلام هم البته همین است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- صحیح است باید رجوع بعدلیه شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- شما باید عدلیه تان را محکوم نمائید.

آقا میرزا طاهر- اول باید باری حصول امنیت حاکم معین شود بعد رجوع بعدلیه شود.

رئیس- سه مطلب است یکی تعیین حاکم دیگری رجوع بعدلیه یکی هم رفتن یك نفر مامور برای تحقیق در محل بعضی گفتند رفتن مامور از طرف مجلس لازم نیست.

محقق الدوله- آیا باید یك نفر از مجلس در عدلیه باشد یا نه چون بودن اشخاص خارجی بواسطه عدم اطمینان اسباب زحمت خواهد بود.

وکیل التجار- اتصالا کار از مجلس رجوع بعدلیه میشود اگر برای هر کاری هر روز یك نفر مامور و ناظر از طرف مجلس معین شود این نمیشود عدلیه ابدا نباید محتاج بماموری از طرف مجلس باشد (تلگرافی از زنجان قرائت شد که مشتمل بود بر هتك و توهین بآقا میرزا ابراهیم از طرف آقا میرزا هاشمخان وروانه شدن مشار الیه بطرف طهران و شرارت مفسدین و مو زیکانچان و خواستن جلوگیری از آنها).

آقا شیخ ابراهیم- حالا دو ماه است حاکم را کشتند و راهها را سد نمودند اتصالا دزدی وشرارت و قتل و غارت مینمایند موریکانچی و توپچی که نوکر دولت است و باید در این مواقع در سرحد جنگ کنند در آنجا مصدر شرارت و هرزگی و اغتشاش میباشند کسی نیست علاجی بنماید.

رئیس- باید بوزارت جنگ نوشته شود که چرا از مخزن دولتی باین اشرار و هرزه لباس داده اند از آنها پس بگیرند و بوزارت داخله هم نوشته بشود که برای آنجا زودتر حکومت تعیین نمایند و امروز برای دو و نیم بغرب مانده وکلا حاضر شوند برای ترتیب عمل خبازخانه. (مجلس ختم شد)

د این یك چیزی است که هیچ عاقلی نگفته است و اگر هم گفته اند از روی غفلت و بی اطلاعی است مردم بوزیر مالیه اطمینان ندارند چه رسد ببانك.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اما در این که امروزه پول از برای مملکت لازم است هیچ شبهه نیست ولی اینکه بعضی میگویند متمولین باید پول بدهند و در این بانك بگذارند این ترتیب باجبار نمی شود باید از روی موافقت و اتحاد بآنها فهماند تا حاضر شوند و بدهند.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- یك مقداری از دردهای بی درمان ما را ان فرمایش جناب رئیس که فرمودند هر مطلبی که در این مجلس بر آن رای داده شد بعد از پنج شش روز من در موقع اجری خواهد گذاشت دوا کرد از بدو آغاز مشروطیت تمام مردم از هر جا اظها رهمراهی کرده اند تا اینکه بعضی گفتند از همه جا صدا بلند شد جز از خراسان من خواستم حرفی بزنم صنیع الدوله گفتند حالا باشد ولی امروز میگویم بدیهی است پس از آنکه ما بانك صحیح داشته باشیم همه بامنیت پول می دهندچیزیکه از اول مانع هر کاری بوده بینونیت بین دولت و ملت است اگر انشاء الله این بینونیت برداشته شود و صداقت بمیان آید مردم با کمال اطمینان پول میدهند بهر حال این مقصود را باید بیك طوری بعمل آورد.

رئیس- امیدوارم انشاء الله این هفته صورت وقوع بیا بد دیشب تا ساعت پنج در همین مطلب صحبت شد بیك درجه اطمینان حاصل نمودم که انشاء الله بعد از این دولت و وزراء کمال همراهی را خواهند کرد.

آقا سید حسین- اگر روزنامه مجلس ملاحظه شود معلوم میشود که دو ماه تمام در موضوع بانك گفتگو شد مردم هم پول میدادند همین که دیدند فصول نظامنامه بعضی از آن رد شد سلب اطمینان از آنها گردید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك چیز را ملت باید بفهمد که امروز بانك اگر تاسیس نشد اطمینان هم نیست در موقیکه محتاج هستند بفرستادن قشون بسمت آذربایجان تکلیف ملت چیست جز این که پول بدهند و خفظ مملکت خود را بکنند چاره هست؟ اینکه گفته شد شاهزادگان و بزرگان پول بدهند مقصود توهین و سخت گیری نیست که بعضی ها فهمیده اند ما شورش طلب نیستیم آنها را هم ارکان و بزرگان مملکت خود میدانیم وقتیکه عموم ملت این مطلب را فهمیدند که در موقع کار باید کمك داشته باشند کار درست میشود چرا باید مغایرت بین دولت و ملت باشد ملت کیست همان دولت است و دولت کیست همان ملتست.

حاج سید نصرالله- یك امری را همه اتفاق کردند که باب سعادت ملت همین است و باید این مطلب ار همه بدانند و همت کنند حال اگر اختلاف مو شبهه شد نمیدانم و هیچ عاقلی منکر نیست که بانك موجب احیای مملکت است یك وقتی گفتند که ادارات دولت بجهه مخارج معطل است حتی شهر رمضان بود فرصت ندادند پس از گفتگوی زیاد قرار شد بانك تشکیل شود و صحبت آن بمیان آمدنمیدانم چه شد که تاخیر افتاد گویا آن اشخاصی که می خواهند دست قدرتی در مالیه دولت داشته باشند آنها مانع شدند بعضی گفتند اشخاصی که مؤسس شدند برای خودشان راه دخلی پیدا کردند این مسئله عیبی ندارد البته مؤسسین که زحمت می کشند فائده باید ببرند تا بانك تشکیل شود و احیای این مملکت نمی شود مگر ببانك ممیزی هم همان طوری که گفتند لازم است و اشخاصی که مانع این خیال شدند خبط کرده اند محض این که بست ید خودشان در مالیه کم نشود این کار را کردند.

حاجی محمد آقا- هر کس باید عقیده خود را اظهار کند و نتیجه بگیرد و بی نتیجه نماند این مسلم است که ثروت مملکت بتجارت وفلاحت است واین مطلب نمی شود مژگر بامنیت امنیت هم حاصل نمی شود مگر به پول در آناول که مردم شوقی داشتند و دیدند که دولت مخواهد از خارجه قرض کند همه گفتند ما بدولت مجانی میدهیم و دولت این مطلب را قبول نکرد این شد که گفتند باید بانك تشکیل شود و سرمایه از ملت در آنجا جمع آید مردم همه در کمال رغبت و میل حاضر بودند که بقدرالقوه در این امر همراهی نمایند بعد که دیدند از طرف دولت کوتاهی شد مردم هم از آن شوق افتادند حالا گمان نمیکنم که باعلان کردن تنها مردم حاضر شوند خوب

است چند مجلس با وزراء و بزرگان نموده مذاکراتی بشود بعد بتمام ولایات بنویسند محتاج به پولست هر کس بقدر همت. وسع خود پولی تهیه کند که همراهی بدولت بشود آنوقت مردم خواهند پول داد. این عقیده شخص من است.

حاجی میرزا علی آقا- در این موضوع حرف یك کلمه است آن مسئله که موقوف علیه بانك و موجب حیات این مملکت است آن عقیده است که از شاه و گدا و تمام اهل این مملکت بلا تفاوت باید این اعتقاد را حاصل نمایند. که اگر این بانك تشکیل نشود و دولت و ملت اتحاد ننمایند این مملکت رفته است اسلام و کتاب خدا رفته است مثلا بنده یك خانه دارم و در آن خانه اسباب قیمتی و اشیاء نفیسه و قران قیمتی هم موجود است و اعتقاد پیدا کردم که یك حریفی میاید این خانه و اسباب را می سوزاند مرا هم خواهند سوزانید انوقت یك حرارت و هیجانی در من پیدا میشود که هر چه هست می دهم بسقا که آب بیاورد دیگر ملاحظه نمی کنم که مشکی چند است و این پارچه چه قدر قیمت دارد هر چه دستم آمد بدون ملاحظه در عوض آب می دهم بواسطه حرارت و اعتقادیکه در من پیدا شد اصل مطلب این است که تا ما آن اعتقاد را پیدا نکنیم که مملکت رفت اسلام رفت من بنشینم که شاه باید اقدام کند دیگری بنشیند که تجار بایددرتشکیل بانك اقدام کنند فایده و نتیجه ند ارد باید عموما این اعتقاد را پیدا کنند از شاه و علما ء و تجار و رعیت که مملکت میرود سلطنت میرود حجه الاسلامی می رود وزارت می رود تجارمی رود ان وقت از روی آن حرارت و اعتقاد اقدام در تشکیل بانك نمایند.

حاجی معین التجار- مکرر این مطلب صحبت شد و امتیاز نامه هم بصحه همایونی رسید مجددا در زمان اتابك بعضی اصلاحات شده خوبست مجلس هر دو نسخه را بخواهد و ملاحظه شود هر کدام را صلاح دید یا محتاج بتغییر هم شد آن را اجرا بدارند هیچ لازم نیست که ما بگوئیم آن امتیاز نامه بصحه رسیده باید مجری شود اگر صحیح است همان والا هر چه را صلاح دیدند انطور ایجاد کنند این بانك برای مملکت لازمست این حرفها هم زیاد لازم نیست ان پولی هم که داده شده است خودمان دادیم لازم نیست که از بانك باشد.

وکیل التجار- بنده می خواهم عرایض خود را منتهی بنتیجه کنم انچه مذاکرات لازم بود شد بانك هم تاسیس شده بود و نظامنامه هم نوشته شده حال باید جهت تاخیر را دانست این تاخیر از دو طرف شده یکی از طرف دولت که هر روز یك مانعی پیش آورده بایست او را دفع کرد و یکی از طرف ملت در صورتیکه در بدو امر مردم باکمال* ولی خود آنها هم حاضرند که یك چیزی بدهند باید مطالب را بیکطوری رسیدگی کر که اسباب اشکال نشود و این بیچاره ها هم آسوده شوند.

آقا سید حسین- میگویند جناب رئیس از این امر اطلاع دارد.

رئیس- بنده آن اطلاعی که فائده داشته باشد ندارم من هر چه خواستم در آنجا بفهم که شاهزاده محرك بوده یانه جمعی میگفتند او محرك بود و امر کرد که بچاپند جمعی او محرك نبوده است با این متناقضات چطور میشود فهمید و حکم کرد.

سید الحکما- حالا که قرار شد در عدلیه رسیدگی شود هر وقت که مطالب درست تحقیق شد آنوقت حکم نمایند.

رئیس- مجلس میخواهد ختم شود یك کاغذی از جناب مؤتمن الملك رسیده قرائت شود (قرائت شد) خدمت ذیشرافت جناب مستطاب اجل اکرم آقای احتشام السلطنه رئیس مجلس مقدس شورای ملی دام ا جلاله العالی شرحی دیروز در روزنامه یومیه حبل المتین نمره 116 در محل راجع بمذاکرات مجلس مقدس درج و تلفونی باین بنده نسبت داده بودند که بهیچوجه صحت ندارد شرح مزبور از این قرار است در باب فوت مرحوم مشیر الدوله اظهار شد که خوب است از طرف مجلس تحقیق بشود که بچه مرض وفات یافته تلفونی از مجلس در این باب بمؤتمن الملك شده جواب بعداز اظهار تشکر و امتنان زیاد اینکه دیروز عصری بعد از قولنج سکته نمودند دکتر فرنگی آوردیم که تحقیق نماید و فعلا هم نعششان را امانت در امامزاده صالح گذاشیتم هرگاه مجلس مقدس لازم میداند تحقیق بعمل بیاید اولا بنده بهیچوجه عرض نکردم که مرحوم مبرور مشیر الدوله طاب ثراه روز جمعه بعد از مراجعت از دربار قولنج و فوت کرد زیرا که آن مرحوم روز جمعه از خانه بیرون نرفت ثانیا در باب آمدن وکلا محترم برای معاینه در روزنامه طرزی نوشته شده است مثل این که معاینه را بنده خواسته باشم صورت واقع از از این قرار است که عرض میشود از طرف مجلس مقدس بعد از اظهار تعزیت گفته شده بود که شش نفر از وکلا محترم برای معاینه خواهند آمد شما نعش را تا ورود مشارالیهم حرکت ندهید بنده در جواب تعزیت تشکر کرده عرض کردم وکلا محترم از طرف مجلس اگر مامور معاینه هستند چه عیب دارد تشریف بیاورند نه مسئله دربار رفتن در میان بود نه خواستن طبیب برای معاینه از حضرت مستطاب عالی مستدعی هستم که در این موقع این مسئله را تکذیب و در روزنامه مجلس و روزنامه حبل المتین بطور واقع تصحیح فرمایند موجب بسی تشکر و امتنان خواهد شد زیاده عرضی ندارد.

رئیس- صحیح است همین طوریکه نوشته باید در روزنامه درج شود.

قانون تشکیل ایالات و ولایات ودستورالعمل (1)

فصل اول

در تقسیم مملکت و تحدید حدود دو اثر محلیه

ماده 1- مملکت محروسه ایران برای تسهیل امور سیاسی بایالات و ولایات منقسم میشود.

ماده 2- ایالت قسمتی از مملکت است که دارای حکومت مرکزی و ولایات حاکم نشین جزء است و فعلا منحصر بچهار ایالت است (آذربایجان) (کرمان و بلوچستان) (فارس) (خراسان).

ماده 3- ولایات قسمتی از مملکت است که دارای یك شهر حاکم نشین و توابع باشد اهم از اینکه حکومت آن تابع پایتخت یا تابع مرکز ایالتی باشد.

ماده 4- در ایالات و ولایات و بلوکات برای ترتیب و تنظیم کلیه امور علاوه بر انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی که مطابق نظامنامه انجمنهای مذکوره تکالیفشان معین است دو اثری تشکیل میشود که بدوایر محلیه موسوم خواهد بود (در مقابل دوایر مرکزیه که عبارت از وزارت خانه ها است) این دوایر از حیث وظایف و وسعت قلمرو و حدود اختیارات از یکدیگر متمایزند چنانکه از حیث وظایف کلیه منقسم می شوند بدوائر اداریه و عدلیه و از حیث قلمرو بدوائر ایالتی و ولایتی و بلوکی و از حیث اختیارات بدوائر تابعه و متبوعه چنانکه بلوك در اختیارات تابع اداره ولایات است و قریه تابع اداره بلوك

ماده 5- اختیارات دوائر محلیه کلیه از این قرار است:

(اولا) عزل و نصب اشخاصیکه تعیین آنها بموجب قوانین بدوائر مزبوره واگذار شده است.

(ثانیا) نظارت و تفتیش اعمال شعبات جزء.

(ثالثا) حل و تسویه امور راجعه بآنها و اقدام در اجاء قوانین.

(رابعا) واسطه بودن در امور ما بین دوائر تابعه و متبوعه.

ماده 6- دوائر اداره نیز به دو قسم منقسم می شود اولا دوائر حکومتی ثانیا شعب وزارت خانه ها که قانونا در ولایات تشکیل شده. دوائر حکومتی عبارت است:

(اولا) در ولایات از حاکم و دفتر خانه او و اداره ولایتی یا دفتر خانه آن و ادارات نظمیه شهری.

(ثانیا) در بلوك از نایب الحکومه و اداره بلوکی و اداره نظمیه بلوکی.

(ثالثا) در دهات از کدخدا.

تبصره- قوانین و نظامنامه های شعب وزارتخانه ها در ولایات علیحده مرتب و مدون است اصول و فصول قوانین این نظامنامه راجع به تشکیل و ترکیب دوائر حکومتی ولایات و بلوکات و قرائ و روابط آن دوائر با دوائر مرکزی و محلی است.

فصل دوم

در تشکیل ولایات (اول- قواعد عمومی)

ماده 7- فرمانفرمایان و حاکم بموجب فرمان اعلیحضرت همایونی و تصویب وزارت داخله بسمت حکومت منصوب و از حکومت معاف می شوند.

ماده 8- در صورت غیبت یا مرض یا عزل یا انفصال حاکم معاون حکومت متصدی شغل اوست و هرگاه معاون حاضر نباشد و یا بجهتی نتواند قائم مقام حاکم واقع شود یکی از روسای شعب وزارتخانه از قبیل کارگذاری یا اداره مالیه یا غیره به موجب قدمت خدمت و تحقق لیاقت کارهای ولایتی را موقه موافق قوانین و دستور العملهائیکه برای ولایات وضع شده ادراه خواهد کرد

ماده 9- هرگاه حاکم از حدود ولایات خارج نشود و غیبت او از کرسی ولایات برای بلوك گردشی یا انجام یکی از تکالیف ما موریتی او باشد غائب محسوب نتواند شد و حل عقد امور با خود حاکم خواهد بود خاصه اموری که بشخص حاکم محول است در این صورت اگر برای قائم مقام حاکم در تسویه امری اشتباهی حاصل شود یا با اعضای اداره ولایتی موافقت حاصل ننمایدآن امر را موکول بمراجعت حاکم خواهد کرد و چنانچه غیبت حاکم از شهر متمادی باشد مطلب را بحاکم راپرت خواهد نمود

تبصره- در مورد ماده 12 معاون یا شخصی که در غیاب حاکم متصدی امر حکومت است کاغذ ها را بعنوان مدیری امضاء میکند و در مورد ماده 13 بسمت نیابت.

دویم- در وظایف حکام بطور عمومی

ماده 10- چون از طرف دولت امور ولایت بعهده کفایت و صداقت حاکم که رئیس ولایت است محول شده حاکم باید بیش از همه در حفظ منافع و مصالح دولت و ملت و اجرای قوانین و نظام نامه ها و دستور العمل های ادارات متبوعه و قرارداد های انجمن های ولایتی و بلدی بکوشد و فواید مملکت ومنافع اهالی را در نظر داشته باشد و احتیاجات آنها را بفهمد و با اختیاراتی که بحکام داده شده امنیت و رفاهیت قاطبه اهالی را فراهم اورد و قوانین و قواعدی که برای نظم و آسایش عمومی ایجاد شده است به موقع اجرا گذارده و همچنان برعهد حاکم است که در تهیه اسباب حفظ الصحه و وفور ارزاق و آذوقه در ولایات بکوشد و ناظر اجرای کلیه قوانین و دستورالعمل های راجعه بادارات محلیه که در قلمرو ولایت تاسیس شده باشد.

ماده 11- چون حاکم نماینده دولت است در ولایت و نظارت تمام امور کشوری بعده او تعلق میگیرد لهذا حق دارد که بی مقدمه بتمام دوائر کشوری سرکشی نماید حدود این حق حکام بعضا در این قوانین مقید و بعضا در نظام نامه راجعه بشعبات وزارتخانها مندرج است.

ماده 12- حکام باید در امر انتخابات وکلاء دارالشورای ملی و منتخبین انجمن های ایالتی و ولایتی و بلدی نهایت جدو جهد را منظور دارند و ناظر باشند که انتخابات مذکوره مطابق نظام نامه انتخابات از روی کمال صحت بعمل آید و در صورت تجدید انتخابات لوازم سهولت و سرعت ان را بعمل آورند و در صورت تجدید انتخابات لوازم سهولت و سرعت آن را بعمل آورند و در موردیکه یکی از وکلا یا منتخبین از سمت عضویت منفصل شود یافوت کند پس از اطلاع فورا امر بتجدید عضو دیگری بجای او نمایند.

ماده 13- چون حکام ناظر نظم ترتیبند حقدارند بمواد شکایات متظلمین نظر کنند اگر امور آنها در جائی بر خلاف قوانین موضوعه معطل و معوق مانده باشد در سرعت آن اقدام نمایند و کار صاحبمنبان و مستخدمین ادارات محلیه را در صورت نقض قوانین موضوعه و یا ارتکاب آنها باعمال شنیعه

ا .

. و جنحه و جنایات موافق قوانین به محاکم عدلیه رجوع نمایند و در مواقع لازمه توجه ادارات متبوعه آنها را با کمال و اتمام عمل آنها معطوف دارند که رسیدگی لازم بعمل آید ولی خود حاکم وجها من الوجوه نمی تواند شخصا محاکمه نماید و نه در محاکمه طرف واقع شود.

ماده 14- حاکم باید پیوسته در صدد ابادی ولایت و رفاهیت اهالی بوده چنانچه اقداماتی لازم شود که خارج از تگالیف او باشد اگر جزء وظایف انجمن های ولایتی و بلدی است بآنها اطلاع دهد والا بادارات متبوعه راپورت کند و کلیه راپورت های صحیح از اقدامات خود و احتیاجات اهالی و وضع امور ولایتی بوزارتخانهای لازمه بفرستد.

ماده 15- حکام مکلفند که مواظبت نامه را در اعلان و انتشار قوانینی که وضع شده و اعلام نامه ها و دستور العمل های روساء و احکام ادارات متبوعه و غیره در صورتیکه اطلاع قاطبه اهالی از مفاد آنها لازم است بعمل آورند.

ماده 16- هرگاه حکام مشاهده نمایند که بر خلاف قوانین موجوده اقدامی می شود باید بلاتامل مانع آن اقدام شده به موجب قوانین درصدد سیاست و تنبیه مقصرین برآیند و کلیه باید مراقبت نمایند که امور اداره ولایتی و هر اداره امور محرکه محوله بخود را انجام دهند.

ماده 17- حکام حق دارند که در موارد فوق العاده و یا در موقعی که امر مهمی مورد مذاکره باشد مجلسی در تحت ریاست خود از رؤسای کلیه دوائر محلیه تشکیل دهند در این موانع حکام صورت مجلس و رای آنرا بوزارتخانه که مرجع آن کار است میفرستند و در صورت لزوم کسب تکلیف مینمایند این نوع مجالس را نمیتوان بدون جهه تشکیل کرد فقط وقتی صورت لزوم خواهد یافت که اشتباه و تردیدی در معنی قانون و یا اشکال در امر مهمی روی دهد و اطلاع وزارتخانه از اشتباه و اشکالی که پیش آمده لازم باشد. (رجوع بماده 141) شود.

ماده 18- چنانچه باداره ولایتی از دوائر جزء و تابع آن اخبار شود که شك و شبه در موقع اجرای قانونی حاصل شده و یا اشکالی در اجری احکام پیش آمده حاکم مکلف است مراقبت نماید که موافق ترتیبی که در ماده 158 مذکور است این نوع امور فورا در اداره ولایتی مطرح مذاکره شود هرگاه اداره ولایتی نتواند توضیحات لازمه را بدهد و خودش هم تردیدیا اشتباهی در معنی قانون حاصل نماید باید حاکم پا رای اداره ولایتی را بوزارتخانه لازمه فرستاده توضیحات و رفع اشکال را بخواهد و یا در صوری اهمیت مسئله مجلسی را که در ماده (147) مذکور است منعقد داشته و موافق مدلول آ ن ماده رفتار کند.

ماده 19- چون حکام مسئول نیك و بد امور قلمرو خود هستند باید مواظب باشند که انجمنهای ولایتی و بلدی از حدود وظایف خود خارج نشوند و همچنین کمال مراقبت را در صحت انتخابات مستخدمینی که تعیینشان بعهده حکام واگذار شده داشته باشند و اطلاعات لازمه را قبل از وقت در باب خدمت سابق اشخاصیکه میخاهند مستخدم شوند و نیز در باب اخلاق و رفتار و کردار آنها تحصیل نمایند و کلیه مراقبت کنند که اشخاصی که داوطلب استخدام هستند مسبوق بارتکاب جنحه و جنایات و قیاحت نبوده دارای اخلاق پسندیده و لایق کاری که بآنها رجوع میشود باشند

ماده 20- چنانچه دوایر اداره محلیه بخواهند بموجب اختیاراتی که بآنها دادهشده مستخدمین جدیدی معین کنند یا متخدمین سابق را بمشاغل جدیدی برکمارند یا از جائی بجای دیگری مامور نمایند حکام میتوانند در مورد عدم لیاقت مستخدمین مزبوره مراتب را بادارات مرکزی اطلاع دهند.

ماده 21- حکام برای تشویق مستخدمین و اجرای لایق قابل خود میتوانند بر طبق قوانین بآنها رفعت رتبه و انعام بدهند و یا استدعای رفیع رتبه و اعطای منصب و امتیاز از دولت نمایند و مکلفند که قوانین راجعه بخدمت دولتی و ترفیع رتبه و اعطای مناصب و امتیازات را صحیحا بموقع اجرا گذارند.

ماده 22- کلیه مستدعیات ادارات محلیه در ترفیع رتبه و اعطای مناصب و امتیازات درباره مستخدمین جزو باید بتوسط حاکم بوزارتخانه لازم تقدیم شود ولی صاحب منصبان و مستخدمین ادارات عدلیه و تفتیش از این قاعده مستثنی خواهند بود.

ماده 23- حکام باید مواظب باشند که مرخصی موقتی ارباب مناسب و مستخدمین و اجزای دفتر خانه ها و انفصال آنها از خدمت موافق قواعدی باشد که ایجاد شده و بتوسط اشخاصی باشد که حق اینگونه اقدامات را دارند و هرگاه حکام مشاهده کنند که مستخدمین فوق العاده غایب میشوند اخطارات لازمه را در این باب بآنها بنمایند و اگر پند و نصیحت آنها اثری نبخشید و وضع و حالت این نوع مستخومین طوری باشد که در سر خدمت مرتبا نتواند حاضر شوند باید حکام بمراکز متبوعه اطلاع دهند.

ماده 24- حاکم مواظبت مخصوصی خواهد داشت که در حدود ولایتیکه بریاست او محول شده هیچگونه اغتشاش و بی نظمی اتفاق نیفتد مخصوصا مراقب افعال و اعمال صاحب منصبان و مستخدمین جزو حکومت خواهد بود و هرگاه از یکی از ارباب مناصب و مستخدمین جزو آشکارا مسامحه یا سوء رفتار یا اعمال شنیعه سر زند و یا آنکه از اختیاراتیکه بآنها داده شده تجاوز نموده باشند حاکم بتوسط اداره ولایتی بعد از پند و نصیحت امر بمواخذه و تنبیه و سیاست انها خواهد کرد.

حدود مواخذه و سیاست در این موارد از قرار تفصیل است (1) توبیخ وملامت (2) کسر گذاشتن مقرری و مواجب (3) تنزل دادن از شغل اعلی به اسفل (4) انفصال مقصر از شغلی که دارد.

تبصره- کسر مواجب و مقرری حدی دارد که نباید از آن تجاوز ماید و آن ثلث مواجب یا مقرری سالیانه شخص مقصر است.

ماده 25- حاکم حق انفصال از شغل و کسر گذاشتن از مقرری یا مواجب مقصر و تنزل دادن از شغل اعلی باسفل را فقط نسبت بصاحب منصبان و مستخدمینی دارد که تعیین آنها بموجب قوانین باختیار حاکم محول شده و هرگاه اجرای سیاست مزبوره درباره صاحب منصانی لازم شود که از وزارتخانها و مقامات عالیه معین شده اند حاکم مراتب را با کلیه اطلاعات و توضیحات بوزارت یا بمقامات لازمه خواهد فرستاد (رجوع بماده 394).

ماده 26- هرگاه تقصیر مقصر بقدری اهمیت داشته که اجرای سیاسات مذکوره در ماده (24) کافی نباشد بعد از تحقیقات لازمه در اداره ولایتی کار این نوع مقصرین بمحکمه عدلیه رجوع خواهد شد (رجوع بماده 393)

ماده 27- هرگاه حاکم مسامحه یا تغییرات جزئی در خدمات مرجوعه از طرف مستخدمین بلوکی و دهات مشاهده کند حق دارد که موافق ماده 24 آنها را تنبیه و سیاست نماید اما در باب مباشر دهات حاکم حق دارد فقط موقه او را از شغل خودش انفصال داده باداره بلوکی تفصیل تقصیر او را اطلاع بدهد که اداره مزبوره با اداره ولایتی در این باب مذاکره کرده یا مباشر را بکلی از شغل خودش خلع نمایند و یا بمحکمه عدلیه بفرستند.

ماده 28- چون حاکم نماینده دولت است در ولایت تمام صاحبمنصبان و مستخدمین ولایتی چه آنهائیکه در اداره حکومتند و چه اشخاصی که در سایر دوائر محلیه خدمت مینمایند خواه در تحت ریاست حاکم باشند خواه نباشند باید قطع نظر از رتبه و منصب و قدمت خدمت و غیره نسبت به حاکم احترامات لازمه را بعمل آورند و هرگاه حاکم آنها را برای مذاکره در امری احضار نماید حاضر شوند.

ماده 29- حدود حقوق و تکالیف حکام را سمت انها معین و مشخص میکند یعنی چون حکام آلت اجرائیه اند بهیچوجه حق ندارند قانون یا قراری جدیدی بگذارند یا مالیات و عوارض جدیدی وضع نمایند و یا در احکام محاکم عدلیه تغییری بدهند و یا بالاخره از اجرای قوانین موضوعه خودداری کنند.

ماده 30- حکام باید سعی نمایند که همیشه اطلاعات صحیحه کافیه از وضع ولایتی که قلمرو ماموریت آنها است داشته باشند یعنی از عده نفوس و وسعت خاك ولایت و ثروت طبیعی آن و مقدار زراعت ها و چمنها و جنگلها و از چگونگی شغل و حرفت و صنایع و معادن و تجارت ولایتی و وضع مساجد و ابنیه خیریه و عمارات عتیقه و دارالمساکین و مربضخانها و از انتشار معارف و اخلاق و عادات اهالی و عده جنحه و جنایاتیکه اتفاق میافتد و کلیه اطلاعاتی که اوضاع و احوال ولایات و اهالی آنرا نشان میدهد.

ماده 31- برای جمع آوری این اطلاعات در هر ولایتی در تحت ریاست حاکم هیئتی تشکیل میشود موسوم بهئیت احصائیه (استانیستیك) حاکم باید مراقبت نماید که احصائیه مزبوره مرتبا کار نماید

ماده 32- نتیجه اقدامات احصائیه را بعد از تدقیق حاکم بوزارت داخله ارسال میدارد و هنگام مسافرت یا عبور موکب همایونی از ولایتی حاکم ولایت مختصری از اطلاعات هیئت احصائیه را که مفید و جامع باشد با راپورت خود کتبا تقدیم حضور مبارك همایونی می نماید.

ماده 33- حکام باید مواظبت مخصوصی درباره تبعه خارجه که مقیم ولایتی هستند یا از آن ولایت عبور می نمایند داشته باشند و در امور تجارتی و سایر اموریکه مضر بحال دولت و ملت نیست موافق قوانین موضوعه و عهد نامها حمایت لازم را در موارد مقتضیه از آنها بنمایند که از امنیت و رفاهیت عمومی متمع باشند و نیز باید مراقبت نمایند که بتذکره های تبعه خارجه همیشه بتوسط اداره نظمیه رسیدگی شود که مجهول الحال نباشد تبعه خارجه فقط بحکم محکمه عدلیه با رعایت مدلول عهود می توانند از خاك ایران تبعید شوند هرگاه حاکم مشاهده کند که اقامت اتباع خارجه در ولایتی بواسطه سوء رفتار و کردار آنها مضر است باید مراتب را بوزارت خارجه اطلاع داده و موافق دستور العمل های ان ادارات رفتار کند.

ماده 34- یکی از ماغل عمده حکام این است که مراقبت مخصوص در قاع و قمع چیزهائی که موجب فساد اخلاق اهالی میشود از قبیل قمارخانها و غیره بعمل آورند و بجهه نیل باین مقصود اداره نظمیه و ضبطیه بلوکی و غیره را حاکم مامور می نماید که در موارد اجتماع اهالی در نقطه مخصوصی مراقبت در حفظ نظم و امنیت داشته باشند و از اعمال شنیعه ممانعت نمایند و مقصر را

دنبال کند ولی باید دستور العمل های حاکم در این باب طوری روشن و واضح و موافق قوانین موضوعه باشد که این ماموریت ادارات نظمیه و ضبطیه مبدل به اجحاف و تعدی و هتك ناموس نشود.

ماده 35- حکام باید اسباب امنیت جان و مال اهالی را ازهر حیث چه در شهرها و چه در طرق و شوارع فراهم آورند چنانچه دزدان و قطاع الطریق در نقطه از نقاط ولایت پدید آیند و ادارات نظمیه و ضبطیه از قلع ئ قمع آن عاجز باشند باید حاکم فورا اقدامات مؤثره سریعه را بعمل آورده مامور مخصوصی برای انجام این ماموریت به محل لازم روانه کند و در صورت لزوم بقوای نظامی ولایتی رجوع نماید. برای حفظ و امنیت راهها در صورت عدم کفایت قراسوران حکام باتصویب ادارات نظمیه و ضبطیه امر بتشکیل دسته مستحفظین سواره از اهالی و سکنه محل می نماید و باید بیست و کاروانی که حمل مال التجاره و پول می نمایند مستحفظ بدهند.

ماده 36- هرگاه در شهری یا دهی اغتشاشی روی دهد و مردم اوامر قانونی حکومت را اطاعت نکردند باید حاکم بدون فوت وقت شورشیان را پند و نصیحت و یا توبیخ و ملامت نماید اگر مؤثر واقع نشد قشون ولایتی را خواسته باز شورشیانرا بپند و نصحیت متنبه و اتمام حجت نماید و هرگاه باز نتیجه حاصل نشد حاکم یا کسیکه از طرف حاکم مامور است بقوه جبریه اغتشاش را برطرف مینماید و محرکین اغتشاش و شورش را بمحکمه عدلیه میفرستد بعد از این اقدامات باید حاکم مواظبت نماید اشخاصی که متنبه شده پشیمان شده اند مجددا بواسطه سوء اقدامات مامورین و یا سختی بی موقع بحالت اغتشاش عودت ننمایند و کلیه اقداماتی از طرف مامورین بعمل آید که باعث تسکین قلوب و رفع هیجان عامه شود هرگاه ماندن قشون در محل لازم باشد امر حاکم در آن باب صادر خواهد شد.

تبصره- تکالیف حکام و مامورین کشوری در وقت احضار قشون برای کمك بحکومت علیحده مرتب و منضم باین ماده است.

ماده 37- در ولایات سرحدی حکام مکلفند که نظارت مخصوصی نسبت به ادارات نظمیه ولایتی و ضبطیه بلوکی داشته باشند که حتی المقدور فراری های نظامی و مقصرین مدنی و اشخاصی که جنایت کرده اند از دولت همسایه بخاك ایران نگذرد و کسی قدرت پذیرفتن آنها را در خاك ایران نداشته باشد هرگاه با وجود مراقبت لازمه این نوع اشخاص در خفا داخل خاك ایران شوند حاکم بعد از حصول اطلاع موافق مدلول عهود و قرار نامه هائی که در این باب با دول خارجه منعقد شده و یا دستور العمل وزارت خارجه اقدام می نماید.

ماده 38- حکام مراقبت لازمه را خواهند داشت نسبت باشخاصی که در تحت نظارت ادارات نظمیه و ضبطیه هستند که نه سستی از طرف ادارات مزبوره بعمل آید و نه سختی.

ماده 39- یکی از تکالیف حکام مراقبت و مواظبت لازمه است که در قلمرو ماموریت آنها انجمن هائیکه مخالف قوانین موضوعه است تشکیل نشود.

ماده 40- در صورتی که حکام مشاهده کنند که اقدامات انجمنی یا حوزه مخالف اصلی از اصول از اصول قانونی بوده تولید فسادی میکند یا قسمتی از اهالی را بر قسمتی می شوراند و باعث فساد و تخریب اخلاق میشود پس از تحقیق حق دارد آن انجمن یا حوزه را تعطیل کند و در صورت عدم فرصت و احتمال خطر و فساد عاجل حاکم حق دارد که فورا آن انجمن را تعطیل نماید تا رسیدگی لازم در محکمه عدلیه بعمل آید در این موارد حاکم باید مراتب را بوزارت داخله و وزیر مسئول اطلاع دهد.

سوم وظایف حکام در باب آذوقه اهالی و امور داخلی و اجتماعی ولایت

ماده 41- وظایف حکام در این باب از قرار تفضیل است.

اولا- مراقبت در امر آذوقه و اورزاق اهالی

ثانیا- مراقبت در اینکه ابنیه جدید الاحداث شهرها و دهات موافق قوانین موضوعه تاسیس شوند

ثالثا- وقایه امنیت در حدود ولایت و حفظ رفاهیت و آسودگی اهالی.

رابعا- تشویق اهالی باقدامات عام المنفعه

خامسا- مساعدت لازمه (بقدری که در قوه و استطاعت حاکم است) در پیشرفت زراعت و حرفت و صنایع و تجارت ولایت.

ماده 42- اقداماتیکه از طرف حکام برای وفور آذوقه و ارزاق میشود بر دو نوع است عمومی و خصوصی.

ماده 43- اقدامات عمومی که راجع به پیشرفت امر زراعت و جلوگیری و ممانعت از چیزی هائی که مخل امر محصولات زراعتی و ارزاق است باید همیشه در مد نظر حکام باشد بخصوص وقتی که در تمام ولایات یا قسمتی از آن احتمال قطحی برود.

ماده 44- احصل اقدامات عمومی آنست که حاکم باید مراقبت مخصوصی بعمل اورد که گندم و سایر ارزاق بدون ممانعت در تمام ولایت بآزادی و قیمت عادله خرید و فروش شود و کسی احتکار ننماید.

ماده 45- اقدامات خصوصی آنکه حکام اطلاعات لازمه را در باب نرخ ارزاق و آذوقه از اداره بلدیه تحصیل می نماید و نه فقط بتوسط ادارات نظمیه و ضبطیه بلدیه حکام مواظب تعدیل نرخ و عدم کم فروشی و صحت اکبال و اوزان میباشد بلکه خودشان هم در مورد لازمه حق دارند بتوسط مامورین مخصوصی باین امور رسیدگی نمایند.

ماده 46- هرگاه عمارت یا خانه را کسی بدولت و یا بشهری واگذار کند حاکم مکلف است مراتب را بوزارت داخله و وزارتیکه از آنخانه یا عمارت استفاده خواهد کرد اطلاع دهد.

ماده 47- هرگاه اثار عتیقه در ولایت باشد و یا مجددا کشف شود حاکم مکلف است که مراتب را مفصلا بوزارتداخله اطلاع بدهد.

ماده 48- حاکم باید مراقبت نماید که ادارات اطفائیه در کمال نظم و ترتیب بوده قواعد راجعه باین اداره تماما بموقع اجرائ گذارده شود اگر شهری استطاعت ترتیب اداره ذاطفائیه را نداشته باشد حاکم می تواند در صورت لزوم بتوسط وزارتداخله استدعای وجه اعانه از دولت برای دایر نمودن اداره اطفائیه در آن شهر بنماید و آن وجه اعانه را باطلاع انجمن ولایتی بمصرف مذکور برساند.

چهارم در وظایف حکومت نسبت بحفظ الصحه عمومی

ماده 49- وظایف حکام در این باب انست که مراقبت لازمه را در اجرای نظامنامه طبی و حفظ الصحه داشته باشند ساعی باشند که با اقدامات صحیحه سریعه در امرض مسریه و امراض مسریه و امراض سریع الانتشار جلوگیری شود لذا همینکه خبر حدوث چنین مرضی از دوائر جزء حکومت و یا از محل موثقی رسید حاکم باید رسیدگی و معلوم نماید که چه نوع اقدامات برای جلوگیری از انتشار مرض بعمل امده و علاجی که شده است کافی است یا نه بعد پس از مشاوره با طبیب حافظ الصحه ولایتی اگر لازم شود حاکم مامور مخصوصی باچند نفر طبیب و معاون طبی و ادویه و آلات و اسبا طبی روانه محل آلوده بمرض و جا های لازمه مینماید و هرگاه صلاح بداند چند نفر اجزای لازم را هم بامامور مخصوص روانه میکند بعد از این اقدامات در صورت لزوم خود حاکم به محل ناخوشی رفته شخصا تحقیقات لازمه را مینماید و هرگونه اقدام مجدانه که مقتضی باشد بعمل میآوردو بتوسط ماموری مخصوص حکام ولایات همجوار را مطلع میدارد.

ماده 50- حکام حق نظارت مخصوصی نسبت بمریضخانهای شهری و بلوکی و دهات و همچنان مریضخانهای محبسها و غیره دارند و خواه هنگام محال گردشی خواه در غیر این موقع رسیدگی بمریضخانه ها را غالبا بطبیب حافظ الصحه ولایتی یا بمعاونین او می سپارد.

پنجم در وظایف حکام نسبت بوصول شدن مالیات دولتی و عوارض محلی

ماده 51- حکام باید مراقبت تامه داشته باشند که مالیات و عوارض دولتی بموجب قوانین موضوعم در موقع خود بتوسط کار گذاران مالیه وصول و ایصال شود و بعلاوه باید نظارت صبح نسبت بوصول ایصال عوارضی که برای مخارج محلیه از بلدیه و غیره اخذ میشود داشته باشند.

ششم در وظایف حاکم نسبت باداره عدلیه

ماده 52- نوشتجاتیکه محتاج بامضای حاکم یا بتصویب او است و نزد حاکم فرستاده میشود یا بامضای حاکم میرسد و یا در صورت عدم تصویب مشار الیه عقیده خود را باداره مالیه اظهار میدارد.

ماده 53- حاکم فهرست کارهای تمام شده را که از اداره مالیه برای او در آخر هر سال می فرستند ملاحظه نموده هرگاه تعویقی یا تعطیلی در جریان امور آن اداره مشاهده کند فورا بوزارتمالیه راپرت هیدهد.

ماده 54- هرگاه حاکم بی نظمی یا اغتشاشی در اداره مالیه مشاهده کند باید فوراً اداره مزبور ملاحظات خود را اخطار نموده مراتب را بوزارت مالیه اطلاع دهد و اگر رفع بی نظمی نشد باز وزارت مالیه را مطلع نموده توجه آن وزارت را بمسئله لازمه معطوف دارد ولی حاکم حق ندارد راسا اجزای اداره محاسبات را تنبه یا سیاست نماید.

هفتم- در وظایف حکام نسبت باداره خالصجات

ماده 55- حکام مراقبت نامه خواهند داشت که اداره خالصجات و مستضعفین و اجزای آن اداره تکالیف خود را موافق قوانین و دستور العملهای راجعه بآن اداره بعمل آورند و امور آن اداره موافق قوانین و دستور العمل وزارت مالیه مرتب باشد هرگاه حاکم مشاهده کند که از طرف اداره یا یکی از مستخدمین آن اداره از حدود مقرر تجاوز میشود باید مراتب را بوزارت مالیه اطلاع داده در خواست اقدامات لازمه را برای رفع بی نظمی بنماید.

ماده 56- حکام باید مراقبت مخصوصی نسبت به جنگلهای دولتی داشته آنها را حفظ نمایند و هرگاه برخلاف قواعدی که برای حفظ جنگلها ایجاد شده است اقدامی ملاحظه نماید باید بدون فوت وقت ممانعت مراتب را بوزارت مالیه اطلاع بدهند.

ماده 57- حکام در راپورت های خود که به مقامات عالیه میدهند باید همیشه وضع خالصجات ولایتی را مفصلا بنویسند و هرگاه اداره خالصجات منظم و مرتب و مستخدمسن آن در اجرای تکالیف خود ساعی باشند حاکم میتواند که از وزارت مالیه خواهش امتیازی برای مستخدمین آن اداره بنماید.

ماده 58- نرخ فروش هیزم جنگل دولتی را که اداره خالصجات در هر سال معین و به وزارت مالیه میفرستد باید قبل از وقت به نظر حاکم برسد.

هشتم- در وظایف حاکم نسبت به تحویلخانها

ماده 59- حاکم در وقت بلوك گردشی و همچنان هر وقتی که لازم بداند حق دارد پولیکه در دوائر محلیه ولایتی و بلوکی موجود است تفتیش نماید و همچنان حق دارد که بکلیه اموال منطقه بآن ادارات رسیدگی نموده معلوم دارد که عایدات دولت بدون حیف و میل وراد صندوق میشود یا نه و مقدار بقایا چقدر است تمام اطلاعات خود را در این باب حکام مکلفند که اطلاعات خود را در تفتیش صندوق ادارات باداره مالیه نیز اعلام نمایند که اقدامات مقتضیه از طرف آن اداره بعمل آید و اگر اغتشاش یا بی نظمی روی داد جلوگیری کامل بعمل آورند.

ماده 60- حکام باید سالیانه بوزارت داخله راپورتی تقسیم نمایند که در آن راپورت اطلاعات راجعه باخذ مالیات و بقایا و کذلك مقدار بقایائی که لا وصول مانده و جهه وصول نشدن بقایا و کلیه اقداماتیکه برای اخذ مالیات و وصول شدن آن از طرف حکومت بعمل آمده است توضیح و تصریح شده باشد راپورت مزبور مبتنی بر اطلاعات خود حاکم که در وقت بلوك گردشی تحصیل کرده است و اطلاعات اداره ولایتی و ادارات نظمیه خواهد بود.

نهم- در وظایف حکام نسبت باداره علوم و معارف

ماده 61- حکام مکلفند که مراقبت مخصوصی نسبت بمکاتب ابتدائیه داشته بی خبر باین نوع مکاتب و همچنان بمدارس متوسط و عالیه در صورتی که باشد سرکشی نمایند و هرگاه از قوانین و دستور العملها و دستور تعلیمات راجعه بمعارف تخلف می شود مراتب را بوزارت معارف اطلاع دهند و باداره معارف ولایتی نیز اخطار نمایند بعلاوه این اقدامات حکام باید مساعدت و همراهی لازم را باداره معارف در اشاعه معارف نمایند.

دهم- در وظایف حکام نسبت بادارات زراعت و فلاحت و معادن و جنگل ها و گمرك و پست و تلگراف و غیره

ماده 62- حکام مکلفند که در مواردی که این ادارات به تقویت و همراهی حکام محتاجند موافق قوانین موضوعه و دستور العمل های رؤسای آنها کمال مساعدت و همراهی را از آنها بنماید و نیز بر عهده حکام است به اندازه که در قوانین و نظامنامه های این ادارات معین شده است مراقبت و مواظبت نمایند که بخزانه دولت ضرری وارد نیاید و رفع موانع و اشکالات و اشتباهات به عمل آید.

ماده 63- حکام حق دارند که ادارات مذکوره در ماده قبل را سرکشی نمایند بدون اینکه حق مداخله در امور آن ادارات داشته باشند و نمی توانند راسا اجزای آن ادارات را تنبیه یا سیاست نمایند ولی در صورتی که اغتشاش یا بی نظمی در آن ادارات مشاهده کنند مکلفند فورا مراتب را بوزارت متبوعه آن اداره و وزارت داخله راپورت نمایند.

یازدهم- در وظایف حکام در صورت رجوع کار صاحبمنصبان و مستخدمین و اجزای دوایر اداره بمحاکم عدلیه

ماده 64- حدود تکالیف حکام در باب جلب مستخدمین و اجزای دوایر اداره بمحاکم عدلیه در نظامنامه محاکمه جنایتی مفصلا مندرج است. (رجوع بماده 391. 395)

دوازدهم- در وظایف حکام نسبت باداره جنگ

ماده 65- تکالیف حکام نیبت باداره نظام از قراری سات که در نظام نامه خدمت نظامی و سایر قوانین و نظامنامه های نظامی مندرج است قواعدی که باید در موضوع احضار و استعمال قشون (رجوع بماده 36) و در باب روابط صاحبمنصبان کشوری و لشگری باید مراعات شود جداگانه مرتب و منظم بماده 36 خواهد بود.

سیزدهم- در وظایف حکام نسبت بکار گذاریهای خارجه

ماده 66- کار گذاری های امور خارجه مقیم ولایات واسطه اند لهذا تمام امور خاجه در روابط حکام باقونسولگریها باید باطلاع کار گذار ها باشد و همچنان اجرای عهد نامه ها و قرار نامهای بین الملل باندازه که راجع یتیمه خارجه است باید بواسطه و باطلاع کار گذاریها باشد حکام کمال همراهی و مساعد ترا از کار گذاریها د اجرای تکالیف آنها که مبتنی بعهد نامه ها و قراردادها و نظامنامه ها و دستورالعمل های آنها است خواهد نمود از طرف دیگر حکام حق دارند که در صورت لزوم به امور کارگزاری ها سرکشی نموده و هرگاه اغتشاشی یا بی نظمی مشاهده کنند مراتب را فورا بوزارت خارجه اطلاع دهند و هرگاه راپورت آنها منتج نتیجه نشد مجددا توجه مقامات عالیه را به راپورت های سابقه خود جلب نمایند ولیکن حکام حق ندارند که کار گذار یا اجزای کار گذاری را تنبیه و سیاست کنند.

چهاردهم- در وظایف حکام هنگام تحویل گرفتن و تحویل دادن ولایات

ماده 67- حاکمی که از شغل خود منفصل می شود باید اوضاع امور ولایتی را باکلیه اطلاعات راجعه به ولایت مشروحا به وزارت داخله و به فرمانفرما (در صورتی که ولایات جزو ایالتی باشد) تقدیم نماید و نسخه هم بحاکم جدید بدهد.

ماده 68- هرگاه انفصال حاکمی از ولایت قبل از ورود حاکم جدید باشد حاکم منفصل باید کلیه اطلاعات خود را بقائم مقام حکومت بدهد و او هم بعد از ورود حاکم جدید راپورتی که حاوی اطلاعات حاکم سابق و اطلاعاتی است که خود او در زمان مدیری تحصیل کرده به حاکم جدید بدهد حاکم جدید هم بعد از مباشرت بشغل خود باید راپورت اطلاعاتی را که از حاکم قبل باو رسیده با ملاحظات خود بوزارت داخله و یا بفرمانفرما بدهد (در صورتیکه ولایت جزو ایالتی باشد)

ماده 69- در راپورتی که حاکم منفصل و حاکم منصوب میدهند باید مواد ذیل مندرج باشند (اولا) اموری که تسمیه نشده- (ثانیا) وضع دفترخاه حاکم (ثالثا) وضع اداره ولایتی (رابعا) حالت اطفائیه شهرهای ولایتی و بلوکی (خامسا) مقدار بقایائیکه لا وصول مانده- (سادسا) خیالاتیکه حاکم منفصل در اصلاح وضع و امور ولایتی داشته و خبالاتیکه حاکم منصوب دارد سابعا- وضع نرخ ارزاق و وفور یا قحطی آذوقه

ماده 70- در باب دفتر خانه حاکم باید مطالب ذیل)) در راپورت حاکم منفصل و جدید ((تصریح شده باشد اولا اموری که راجع بدستور العمل های مقامات عالیه و وزارت خاها است ثانیا کلیه اموری که بموجب مراسلات و راپورت های سایر دوایر دولتی و مملکتی و شکایات و احکام خود حاکم شروع شده.

تبصره- از کلیه این کارها آنچه محرمانه است باید مجزی شده علیحده نوشته شود.

ماده 71- آنچه از امور اداره ولایتی در راپورت فوق الذکر نوشته شود از قرار ذیل است حاکم منفصل دفعه آخر که در اداره ولایتی حاضر میشود گتابچه ترتیب داده در آن کتابچه معین می کند چقدر از اموری بمجلس وزراء و تحقیقات و امور جنایتی است تسویه شده و چه مقداری از امور بلا تسویه مانده و همچنان چقدر از امور تکلیفش در اداره ولایتی معین نشده سواری از کتابچه مزبور برای فرمانفرما (در صورتی که باشد) ارسال و نسخه بحاکم جدید داده میشود کتابچه مزبور باید بامضای حضار برسد.

ماده 72- در باب بقا باید حاکم منفصل اطلاعات اخیره خود را مفصلا برای هر محلی علیحده قید نماید.

ماده 73- حاکم منفصل باید خیالات و نقشه های خود را که راجع باصلاحات ولایتی است مشروحا و واضح (نزدیك بفهم) بحاکم جدید اظهار نماید و جهت لزوم این اصلاحات را با وسائلی که میتوان برای اجرای اصلاحات انعقاد کرد و همچنان موانعی که تا آن وقت مانع اجرای خیالات او بوده باید تصریح کند و کلیه اگر چیزی موجب جلب توجه او شده خاطر حاکم جدید را بدان معطوف دارد.

ماده 74- حاکم منفصل حتما باید تمام اطلاعات فوق الذکر را بجاهای لازم بدهد و الانقض قانون و تخلف از تکلیف کرده و مسئول خواهد بود بعلاوه هر اغتشاشی و بی نظمی که در محل بتوسط حاکم جدید کشف شود و حاکم منفصل اطلاع نداده باشد بر عهده او خواهد بود.

ماده 75- همینکه حاکم جدید امور ولایتی را از حاکم منفصل یا در غیاب او از مدیر تحویل گرفت راپورت خود را در باب امور ولایتی بفرمانفرما (در صورتیکه ولایت در جزو ایالتی باشد) والا بوزارت داخله میفرستد.

ماده 76- نه فقط حاکم منفصل مسؤل اطلاعات غیر صحیحه ایست که بجاهای لازمه و بجانشین خود ماده بلکه اشخاصی که راپورت حاکم را تصدیق کرده و امضاء نموده اند نیز مسئولند.

ماده 77- راپورت و اطلاعات مذکوره در مواد (69 و 70 الی 73) را حکام باید در موقع مرخصی موقتی یا ماموریت مخصوصی که بآنها داده میشود نیز بقائم مقام خودشان ولو موقتی هم باشند بدهند و ولایت را تحویل داده و تحویل بگیرند هرگاه حاکم رعایت این قاعده را ننماید و همگام مرخصی بجای دیگر مامور شود و یا استعفائ کند باید بخرج خود بمحل حکومت سابق خود مراجعت کرده ولایت را بطوریکه در مواد 67 الی 75 ذکر شد تحویل بدهد مگر اینکه حرکت فوری حاکم از ولایت بجهتی مقتضی شده باشد.

ماده 78- هرگاه حاکم ولایتی فوت نماید و یا بواسطه مرضی نتواند ولایت را اداره کند قائم مقام او موافق مواد 76- 67 باید اقدام بترتیب کتابچه های فوق الذکر از تاریخ تصدی خود بامر حکومت بنماید.

پانزدهم- در محال گردشی

ماده 79- حکام جدید از تحویل گرفتن ولایت بطوریکه در مواد 76- 67 مذکور است بدون فوت وقت بادارات واقعه در کرسی ولایت و دفتر خانه ها و دفاتر آنها و همچنین بصندوق ولایتی و ادارات نظمیه و اداره اطفائیه و محبسها و مریضخانه ها و ادارات خیریه سرکشی می نمایند بعد از تفتیش و رسیدگی ملاحظات خود را اخطار می کنند و قواعد و قوانین موضوعه و مقتضیات وقت و محل را و همچنان نقشه اصلاحات حاکم سابق را منظور نموده در صورت لزوم اقدام در اجرای اصلاحات می نماید اگر این اقدامات بموجب قوانین در حیطه اختیارات حاکم است راسا و یا بتوسط و اطلاع اداره ولایتی اقدام میکند (رجوع بمواد 101 و 111) و هرگاه اطلاع و اجازه مقامات عالیه و وزارت خانه ها لازمست مراتب را بوزارت داخله و وزارت لازمه راپورت میکند.

ماده 80- بعد از اتمام سرکشی بادارات ولایتی و آشنا شدن بامور آن ولایت حاکم جدید شروع بسرکشی توابع قلمرو خود می نماید و طوری سرکشی میکند که از کرسی ولایت زیاد دور نشود و غیبت او از کرسی ولایت زیاده از اندازه طول نکشد مگر در صورت ضرورت ذیل از شروع به محال گردشی حاکم اطلاعات ذیل را می خواهد.

اولا- صورتی از اطلاعات اخیری که از هر کدام از بلوکات در باب امور دوایر بلوکی رسیده و صورت اتفاقاتیکه دلالت بر بی نظمی و اختلال امور بلوکی می نماید.

ثانیا- از اداره مالیه اطلاعات راجعه بصندوق بلوکی و بقایای بلوکات. ژ

ثالثا- از اداره خالصه جات اطلاعات راجعه بجنگلها و عایدات خالصجات و بهمنطور از هر اداره اطلاعاتیکه همه و برای تفتیش و سرکشی حاکم مفید است از آن اداره می خواهد.

ماده 81- حاکم هنگام گردشی شخصا تمام ادارات را سرکشی می نماید و صورت هائی را که از ائارات مختلفه گرفته با فهرست ها و صورتهای دوایر بلوکی تطبیق کرده و اختلافات را یاد داشت می نماید اگر این اختلافات طوریست که رفعش آسان است فورا حکم باصلاح و رفع آن میکند و چنانچه مهلت لازم دارد موعدی معین کرده رفع اختلافات را در آن موعد می خواهد ولی هرگاه اختلافات مهم و کلی است و مسامحه بزرگی روی داده و یا سوء استعمال شده حاکم صورت آنرا باداره ولایتی می فرستد و اداره مزبور ه موافق اختیاراتی که بآن اداره قانونا داده شده از مقصر مواخذه مینماید و در صورت اهمیت تقصیر تحقیقات لازمه را برای فرستادن مقصر بمحکمه عدلیه بعمل میآورد ملاحظات خود را حاکم باداراتی که سرکشی کرده اخطار کرده بعد صورتی از آن ملاحظات را باداره ولایتی ارسال می دارد و هرگاه این ملاحظات حاکم راجع بسایر دوائر محلیه باشد ملاحظات خود را بآن دوائر اخطار می نماید.

ماده 82- بعد از سرکشی یك بلوك حاکم به بلوك دیگر میرود و طوزی مسافرت خود را ترتیب می دهد که بعضی از نواحی و دهات معتبر را هم به بینند در سر راه حاکم بطور رسمی ولی محرمانه از اشخاص لازم سئوال های راجعه باداره شدن امور بلوکی و غیره می نماید و می فهمد که بی اعتدالی می شود یا نه و احتیاجات اهالی چیست و میل بچه نوع اصلاحات دارند و می خواهند و هرگاه مطلبی کشف کند که دلالت بر بی نظمی و پایه بی اعتدالی راجع باداراتی باشد که تابع دوائر دیگرند مراتب را بآن دوائر اطلاع من دهد.

ماده 83- هنگام بلوك گردشی حکام متوجه باخلاق و آداب و درجه معارف و حالت زراعت و معادن و ثروت و تجارت محلی بوده و اطلاعات خود را جداکانه مرتب و با عقاید خود در اصلاحات لازمه بوزارت داخله ارسال خواهد داشت.

ماده 84- حکام مکلفند که هنگام بلوك گردشی طوری نمایند که این سرکشی آنها که برای رفاهیت و آسودگی اهالی است تولید زحمت و آزردگی خاطر برای اهالی ننماید بدین جهت لوازم مسافرت را باید بقدر مایحتاج تحصیل نموده مراقبت نمایند که از طرف خدمه و همراهان آنها اجحاف و تعدی بکسی نشود.

ماده 85- بعد از اتمام عمل بلوك گردشی حاکم مکلف است که راپورت محال گردشی خود را مستقیما بوزارت داخله تقدیم کند و سوادی هم برای فرمانفرما (در صورتیکه باشد) از راپورت خود و منضمات آن خواهد فرستاد.

ماده 86- حاکم مکلف است که این سرکشیرا موافق مواد 85 و 79 همه ساله یکدفعه بعمل آورد و اگر وضع ولایت بواسطه وسعت زیاد و بدی راهها اقتضا ندارد لا محاله دو سال یك دفعه بلوك گردشی نماید.

(تنبیه) ترتیب سرکشی که غفله و بطور خصوصی بدوائر محلیه میشود در مواد آتیه مرتب است (مورد هفتم ماده 146 و غیره)

شانزدهم- در راپورتهای سالیانه و اطلاعات فوری که حکام باید بدهند

ماده 87- غیر از راپورتیکه حکام بوزیر داخله بعد از اتمام عمل محال گردشی میدهند باید در موانع معینه راپورتهای مفصل و مختصر را در باب وضع ولایت و اقداماتی که کرده اند بدهند این راپورتها بر دو نوع است یکی عمومی است که حکام بعد از انقضای هر سالی میدهند دیگری خصوصی که در موارد لازمه یا در مواقع فوری در عرض سال باید بدهند.

ماده 88- راپورتهای عمومی را حکام سالی یکمرتبه به وزارت داخله تقدیم میکند و باید تمام ادارات ولایتی حتی ادارات بلدیه اطلاعاتیکه برای تقدیم این راپورت لازم است بحاکم برسانند سوادی از این راپورت عمومی را حکام فرمانفرما در جائیکه هست ارسال میدارند.

ماده 89- غیر از راپورت سالیانه حکام مکلفند که ماهی دو دفعه راپورت گذارشات ولایتی را بوزیر داخله بدهند و نیز گزارشات وقایع فوری را بدون فوت وقت تقدیم کنند کلیه هرگونه اطلاعات راجعه بوزارت داخله را باید حکام بوقت و بموقع خود برسانند و آنچه را که موافق قوانین بسایر وزارتخانها راجع است بموقع بآن وزارتخانه اطلاع دهند.

(تنبیه) حکام میتوانند در مواقع مهمه در صورتیکه شکل و وضع و اهمیت کار تقاضا می نماید چاپار مخصوص روانه پایتخت نمایند.

هفدهم- در مسئولیت حکام

ماده 90- حکام در موارد ذیل مسئول و مواخذند.

(اولا) در صورتیکه قوانین و احکام و همچنان دستور العملهای رؤسای خود را بلا اجرا گذارند و یا درست اجراء ننمایند و نتوانند بی تقصیری خود را مدلل نمایند. (ثانیا) هرگاه در موقع تفتیش ولایات بواسطه مفتشی که از مرکز دولت فرستاده شده مدلل شود که اغتشاش و اختلال امور ولایتی تقصیر حاکم بوده و می توانسته است از اغتشاش ولایتی جلوگیری کند ولی بمسامحه گذرانید.

(ثالثا) چنانچه مصرح شود که رواج رشوه و تعارف در ولایت بواسطه اغماض حاکم یا شرکت خود حاکم در اینگونه عمل شنیع بود.

(رابعا) در صورتیکه حکام اقدامی نمایند که خارج از وظیفه آنها باشد و یا آنکه خارج از حدود اختیاراتی باشد که بآنها بموجب قوانین و نظامنامه ها داده شده.

خامسا- وقتی که باشخاصی که در ادارات حکومتی خدمت میکنند و کذلك باجزای نظمیه کارهائی رجوع نمایند که خارج از حوزه تکالیف آنها باشد و یا آنکه کارهای شخصی خود را بآنها رجوع کنند.

سادسا- در صورتیکه بی قاعده تحقیقاتی را در امری شروع نمایند و خود سرانه تحقیقاتی را ختم کنند

سابعا- وقتیکه حکام شخصا و راسا اقدام کنند در اموریکه راجع باداره ولایتی و یا سایر دوائر محلیه و یا ادارات جزو آن دوائر است و در این باب دستورالعملی از روسا خود نداشته اند.

ثامنا- در مواردیکه حکام دخالت بکار محاکمه نمایند و ملك کسی را انتزاع نموده بدیگری دهند و کلیه باموری دخالت نمایند که راجع بمحاکم عدلیه است.

تاسعا- در مواردیکه خود سرانه و بودن اجازه جاهای لازم تغییری در وضع ولایت دهند که باعث اجحاف و تعدی و آزردگی خاطر اهالی شود یا بواسطه اهمال و عدم دقت در امور قوانین را طوری اجرا نمایند که منظور از ایجاد قوانین را طوری اجرا نمایند که منظور از ایجاد قوانین که مساوات است بعمل نیاید و یا آنکه بالاخره مالیات و عوارضی که قانونا معین نشده از اهالی اخذ نمایند.

عاشرا- در مواقعیکه تحقیقات جنایتی بعمل می آید بواسطه غرض شخصی اغتشاش و اختلالی فراهم آورند و این اقدامات شنیعه آنها در محاکم استیناف پا جای دیگر کشف شود.

حادی عشر- وقتیکه معلوم شود اقدامی که حاکم برای جلوگیری از تعدی و اجحاف و جنحه و جنایات و قیاحت و رفع ظلم و غیره کرده است بدرجه که لازم است سخت نبوده و نتیجه حاصل نشده خصوصا اگر ظاهر شود که حاکم غرضی داشته یا با جانی و ظالم و مقصر همراه بوده.

ثانی عشر- در مواردی حکام برای وصولبقایا همراهی لازم به عمل نیاورند و از اجرای قوانین خودداری نمایند.

ثالث عشر- وقتیکه حکام در موارد بلیات سماوی از قبیل حریق و امراض مسریه در میان مردم و حشم و حیوانات و همچنان در موقع طغیان آب و طوفان و غیره با تمام قدرت و اختیاراتی که بآن ها داده شده برای حفظ نفوس و کمك و اعمانه به درماند گان و بیچارگان نکرده اند.

رابع عشر- در صورتیکه مشاهده شود که عمدا یا چند دفعه سهوا قوانین راجع بخودشان را نقض کرده اند و از انمدازه خود خارج شده اند خواه این اقدام را راسا خودشان کرده باشند و خواه از اداره ولایتی و جا هائی شده باشد که در تحت ریاست یا نظارت حکام واقعند.

خامس عشر- وقتیکه بماموریتی که بداخله ولایت برای انجام کاری میفرستند خرج سفر بدهند بدون اینکه قواعدی را که در این باب ایجاد شده رعایت نموده باشند.

ماده 91- در تمام مواردیکه در ماده قبل معین شده و همچنان در سایر مواردی که از این قبیل باشد حکام بحکم قانون مسئولند و تنبیه و سیاست آنها بعد از ثبوت تقصیر آنها از توبیخ و شماتت گرفته الی خلع از شغل و عزل از حکومت بر حسب تصویب وزارت داخله بحکم بندگان اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی بعمل میآید و هرگاه تقصیر حاکم بقدری مهم باشد که بعد از عزل باید به محاکم عدلیه جلب شود موافق نظامات عدلیه کار او بمحکمه لازمه رجوع خواهد شد و تحقیقات لازمه برای ارجاع کار حاکم مقصر بمحکمه عدلیه در مجلس وزراء بعمل خواهد آمد.

هیجدهم- در روابط حکام با مقامات عالیه و ادارات متساویه و تابعه (جزو حکومت)

ماده 92- حکام در مواردیکه بموجب این نظامنامه معین شده بتوسط وزارت داخله بحضور مبارك اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی راپورت عرض میکنند و بصدور اوامر و احکام که بر طبق قوانین موجوده است از جانب سنی الجوانب مفتخر و مباهی می شوند.

ماده 93- حکام بوزیر داخله و بفرمانفرما اگر باشد راپورت میدهند و دستور العمل میگیرند و بسایر وزراء در مواقع لازمه اطلاعات و عقاید خودشان را تقدیم میکنند.

ماده 94- در صورتیکه ولایتی جزو ایالتی باشد حاکم تابع دستور العملهای قانونی فرمانفرمای آن ایالت است و اطلاعات و عقاید و ملاحظات خود راتوسط فرمانفرما بوزرای مسئول راپرت می نماید از این قاعده کلی موارد ذیل مستثنا است.

اولا- راپورت تحویل دادن و تحویل گرفتن ولایت و راپرت سرکشی نوبت سرکشی نوبت اول ولایت و راپرت های سالیانه و اطلاعات فوری راجعه بجریان امور ولایتی و اتفاق فوق العاده امثال آن.

ثانیا- راپرتهای راجعه باتفاقات مهمه که اندك تاخیری در وصول اطلاعات در مرکز موجب خسران بزرگ تواند شد.

ثالثا- در مواردیکه حکام دستورالعمل های واصله از فرمانفرما را مناقض و مخالف قوانین موجوده میدانند- در کلیه موارد مذکوره حکام مستقیما اطلاعات و عقاید و ملاحظات خود را بوزیر داخله راپورت و بوزراء مسئول تقدیم میکنند و در همین موقع صورت آن راپورت ها را بجهت فرمانفرما میفرستند.

ماده 95- حکام بادارات کل و ادارات جزو وزارتخانه ها در پایتخت و کذلك بادارات طرق و شوارع و معارف و گمرك و معادن و نظامی و بحری و پست و تلگراف که در ولایت تاسیس شده و مدعی ولایت و همچنان باداره تفتیش ولایتی و انجمن های ولایتی و بلدی مراسله مینویسند.

ماده 96- حکام باداره ولایتی و بهیئت احصائیه و اداره مالیه و انجمن ولایتی و اداره بلدیه و کمیسیون ها و نرخ ارزاق عقاید و ملاحظات خودشان را اخطار می نمایند و آن ادارات ملاحظات خودشان را نحاکم تقدیم میکنند.

ماده 97- حکام ادارات نظمیه و ضبط به کرسی ولایت و بلوکات که جزو حکومت هیتند حکم میکنند و از آنها راپرت میگیرند. باداره فراسوران که در کرسی ولایت تاسیس شده مراسله مینویسند و راپرت اطلاعات را میگیرند.

ماده 98- ترتیب روابط حکام بادوایر عدلیه در نظامات عدلیه مندرج است.

ماده 99- حکام باید مراقبت نمایند که نوشتجات و مکاتبات آنها با سایر ادارات و همچنان مکاتبات اشخاص و دوایر جزو حکومتی با ادارات متفرقه موافق قواعد توقیر و ادب باشد و طوری نباشد که تولید مناقشه و مکابره نماید و پی جهت مسائلی طرح شود که باعث ازدیاد مکاتبه و فوت وقت طرفین شود.

ماده 100- حکام باید سعی نمایند که مکاتبه مابین دوایر حکومتی و سایر دوایر حتی المقدور بموقع و بامعنی باشد و بیجهت رشته مکاتبات بطول نیانجامد و کارها از جریان طبیعی نیفتد.

ماده 101- حکام باید مراقبت نمایند که هر کاری در اداره و دایره متعلق بها طرح و تسویه شود و حدود و حقوق ادارات محفوظ بماند حاکم فقط در دو مورد حق دارد که کارها را دز دفتر خانه خود تسویه کند اولا وقتیکه کار فوری و فوتی است و سرعت اقدام مستلزم

استثناء از قاعده کلی است اینگونه امور بامنضمات آن بعد از تسویه فوری باداره ولایتی داده خواهد شد و ثانیا در صورتی که استتار مطلب یا مسئله مقتضی پیشرفت ان مسئله است و یا آنکه موقع مقتضی افشای آن مطلب نیست.

ماده 102- حکام حق ندارند سواد قرارداد های اداره ولایتی را از آن اداره خواسته بدفتر خانه خودشان بدهند و باید مراقبت نامه داشته باشند که در دفترخانه آن اداره آن قرار دادها بموقع اجرا گذارده شود.

ماده 103- روابط رسمی حکام بادارات و اشخاصی که تابع و جزو اداره ولایتی است وهمچنان با ادارات و اشخاصی که جزو شعبات ولایتی وزارتخانها هستند باید بتوسط رؤسای آنها باشد مگر در صورتی که ضرورت ارتباط بلاواسطه را اقتضاء کند یا نفع مهمی برای امور و ارتباط بلا واسطه منظور باشد.

تبصره- هنگام سرکشی ولایات حکام حق دارند با ادارات و اشخاص جزو دوایر ولایتی مستقیما مذاکرات شفاهی نمایند و ملاحظات و عقاید خود را اخطار نمایند زیرا که بتجربه رسیده که نوع مذاکرات و اخطارات شفاهی بیشتر از مکاتبه مؤثر است.

ماده 104- حکام باید حتی المقدور بیشتر با مردم معاشرت نماید و اشخاصی که برای کار نزد او میآیند بادب و توقیر بپذیرد و بانجباء و معارف ولایتی رابطه و آمیزش داشته باشد و کلیه طوری حرکت و رفتار نماید که طرف محبت و اعتماد اهالی واقع شود زیرا که اول وظیفه حاکم اجرای قوانین و حفظ رفاهیت و امنیت اهالی است و ارتباط معنوی که بین حاکم و اهالی ازوداد و اعتماد حاصل میشود بهترین اسباب اجرای این مقصود مهم است.

نوزدهم- در باب قواعدیکه باید حکام ترتیب داده و بموقع اجرا گذارند

ماده 105- چون اجرای قوانین راجعه بامنیت و رفاهیت اهالی یکی از وظایف عمده حاکم است و عادات و اخلاق اهالی ولایات متفاوت و مقتضی بعضی تصرفات و اقدامات است که باید از طرف دوائر حکومتی و نظمیه بعمل آید لهذا حکام و ادارات نظمیه میتوانند نظر بادارب و عادات و اخلاق اهالی ولایت بعضی قواعد لازمه را چه عمومی باشد چه خصوصی مرتب نموده اعلام نماید ولی اول شرط این حق حاکم آنست که این قواعد نباید و جهاد من الوجوه مخالف قوانین موجوده و مناقض دستور العملهای وزارت خانه ها باشد.

ماده 106- کلیه این قواعد بطوری که در ماده قبل مذکور است برای اهالی حتمی الاجر است و تا موقوف نشود در قوت خود باقی خواهد بود و اشاخصی که برخلاف این قواعدرفتار نمایند مورد مسئولیت خواهند بود و محاکمه و تنبیه آنها راجع است بمحاکمی که بومجب نظامنامه عدلیه مرجع امثال این امور خواهد شد.

ماده 107- قواعد یکه حکام و ادارات نظمیه و ضبطیه ایجاد می کنند باید در روزنامه های محلیه چهار دفعه اعلان شود و بطبع رسیده در معابر و کوچه ها و میدانها و ادارات پلیس و غیره یك ماه قبل از اجراء نشر و اعلام شود.

تبصره- قواعدیکه ادارات بلدیه و ادارات اجتماعیه وضع میکنند بامضای حاکم رسیده بهمین ترتیب ترتیب اعلام و بموقع به اجرا گذارده می شود.

ماده 108- اداره که ایجاد این قواعد را کرده است می تواند این قواعد را تکمیل یا تغییر داده یا بکلی رفع نماید ولی باز باید بهمان ترتیب تکمیل و تغییر و رفع قواعد اعلام شود.

ماده 109- تفصیل این اقدام خود را باجهت آن و صورت قواعدیکه ایجاد کرده اند حکام باید فورا بوزیر داخله راپورت کنند و نسخه هم بفرمانفرما (جائی که هست) تقدیم مینمایند وزیر داخله حق دارد راسا یا بواسطه شکایت ادارات و اشخاص متفرقه حکم تغییر حکم تغییر و تکمیل و رفع قواعد موضوعه را بدهد.

ماده 110- انجمن ولایتی و اشخاص متفرقه و کذالك ادارات بلدیه حق دارند که بوزارت داخله و بمجلس شورای ملی از قواعدیکه ایجاد شد شکایت نمایند ولی مادامی که حکم نسخ نرسیده است از اجرای قواعد مزبوره نمی توانند تخلف نمایند.

بیستم- در ترتیب دفتر خانه حاکمه

ماده 111- حاکم هر ولایتی دفتر خانه دارد که امور مذکوره ذیل را تسویه میکنند (اولا) مکاتبات راجعه برکشی ولایت. (ثانیا) نوشتجات راجعه براپورتهای سالیانه (ثالثا) اموری که باید در خفا بماند و بموجب قانون دستور العملها باید بتوسط شخص حاکم فقط تسویه شود. (رابعا) اموریکه فوتی و فوری است و سرعت اقدام لازم دارد (امور اخیره بامنضمات آن بعد از تسویه باداره ولایتی داده میشود). (خامسا) مکاتبه با ادارات نظامی در باب حرکت و استعمال قشون در ولایت.

ماده 112- در این دفتر خانه از کتابچه فهرست نوشتجات وارده و ثبت نوشتجات صادره و مخفیه (دوسیه) کارها بانماینده عمومی (مقصود از نماینده عمومی دفتر پست که فهرست نمام مطالب در آن ثبت است) داشتن کتابچه های مخصوص ذیل هم لازم است اول کتابچه دستور العملهای وزیر داخله دوم کتابچه ثبت کاغذها ئیکه اصلش باداره مالیه و سایر ادارات داده میشود. سوم کتابچه ثبت امور محرمانه (چهارم) کتابچه خواهش و ادعا هائیکه از حاکم میشود و در این کتابچه مستدعیات بترتیب حروف تهجی نوشته شده و قید میشود که عریضه شخص عارض یکی و بکدام اداره فرستاده شده.

ماده 113- رئیس دفتر خانه مسئول تمام امور دفترخانه است منشی و محررین دفتر خانه را بقدر لزوم خود حاکم معین میکند.

ماده 114- حکام حق دارند که یك یا دو نفر آجودان از صاحبمنصبان نظامی و کشوری بانتخاب خودشان داشته باشند برای انجام ماموریت های مخصوص که بآنها محول میشود و برای پیغامات مهمه ولی این اشخاص نباید با حاکم قرابت و خویشی داشته باشند عزل ونصب این اشخاص باحاکم است بشرط رعایت قوانین راجعه بخدمت دولتی و ترفیع رتبه و مرخصی و عزل و غیره که برای مامورین دولتی مقرر است.

ماده 115- علاوه بر آجودان های مذکور در ماده قبل حکام باید بعضی مستخدمین از شاگردان فارغ التحصیل مدارس که خود را برای خدمت حاضر میکنند در دفترخانه خود داشته باشند این نوع اشخاص تا تجربه در امور حاصل نکرده اند و صداقت آنها بتجربه رسیده در دفترخانه حکومتی مجانا کار خواهند کرد و گاه گاهی ماموریت های غیر مهمه با خرج دولتی بآنها محول میشود تا در موقع مقتضی داخل خدمت شوند و در صورتیکه این نوع اشخاص داخل خدمت شدند خدمت سابق آنها در دفترخانه حاکم

جزو خدمت دولتی آنها محسوب خواهد شد.

فصل سیم- در اداره ولایتی

اول- تشکیل اداره ولایتی و حدود و وظایف اداره ولایتی و اختیارات آن

ماده 116- اداره ولایتی مجلس عالی است که برای اداره کردن امور ولایتی تاسیس شده اداره مزبور مجری و ناظر اجرای قوانین راجعه بولایت است.

ماده 117- وظایف این مجلس از قرار تفصیل است (اولا) اعلان و انتشار قوانینیکه ایجاد شده و کذالك دستور العمل های وزارت داخله و تبلیغ نسخه های چاپی قوانین بادارات نظمیه و ضبطیه (دوم) نظارت اجرای قوانین در تمام دوائر ادارات (محلیه) و اینکه اقدامات لازمه برای جلوگیری از نقض قوانین بعم اید و نظارت جریان طبیعی امور در تمام دوائر محلیه تابعه و تنیه و سیاست صاحبمنصبانیکه از طرف رئیس ولایت در دوائر حکومت معین شده اند و همچنان تنبیه و سیاست صاحبمنصبان اداره نظمیه و ضبطیه (در صورتیکه از صاحبمنصبان دوائر حکومتی و نظمیه و ضبط مسامحه یا اهمال و یا تقصیر جزئی سر زده باشد) و ارجاع به محاکم عدلیه در صورتیکه تقصیر مهمی از آنها ناشی شده باشد و کذالك جلب مستخدمین و اجزاء ادارات دوائر محلیه را بمحاکم در صورتیکه آنها را دوائر محلیه معین کرده باشند. (رجوع بماده 391)

تبصره- صاحب منصبان اداره تفتیش از این قاعده مستثناء و بموجب قانون مخصوص تشکیل وزارتخانها بمحاکم عدلیه جلب خواهند شد.

(سیم) حل مشکلاتیکه در فهمیدن قوانین یا در موقع اجرای آن بیش میآید و کذلك اختلافاتی که فیمابین انجم ولایتی با ادارات محلیه واقع میشود و نیز اختلافاتیکه مابین دوائر تابعه با اداره ولایتی و دوائر تابعه باداراتیکه در ولایات تشکیل شده اند در باب مرجعیت امور حاصل میشود همچنان رفع معارضاتیکه فقط فیمابین دوائر بلوکی که در یك ولایت واقع و تابع اداره ولایتی هستند در باب

مرجعیت امور اتفاق میافتد (چهارم) جمع کردن اطلاعات لازمه از مامورین سرحدی در باب مهاجرت تبعه خارجه بولایات ایران و قسم دادن تبعه خارجه را در وقت دخول بتابعیت ایرانیه.

(پنجم)- دادن تعلیمات لازمه بدوائر و اشخاص لازم در باب اخطارئیکه رئیس ولایت در موقع محال گردشی بآن دوائر و اشخاص نموده است.

(ششم) تسویه کلیه امور از دوائر مختلفه نزد حاکم میآید وتمام کارها و مسائلی که بموجب قانون راجع بحاکم است تسویه شود باستثنای اموریکه در ماده (111) مذکور و راجع بدفتر خانه حاکم است.

(هفتم) مراقبت در امور حفظ الصحه بطوری که در نظامنامه حفظ الصحه مصرح بها است.

(هشتم) تحصیل اطلاعات راجعه بدفتر نفوس و حرفت صنعت و صنعت ولایتی و کارخانها و پست و تلگراف و راهها و پلها و معابر و نظارت اکبال و اوزان و امور راجعه ببازار های عمومی و غیره.

(نهم) نظارت در ساجتن راههای ولایتی و راهای نظامی.

(دهم) تحصیل اطلاعات راجعه ببقایای ولایتی و راپورتهای اداره ضبطیه در پیشرفت وصول بقایا و یا عدم وصول آن

(یازدهم) تقدیم لوایح مقاطعه هائیکه در ولایت از طرف خزانه دولت بتصویب انجمن ولایتی داده میشود و مبلغ آن بیش از پانصد تومان است بوزارت داخله و سایر وزارتخانها (مقاطعه که مبلغش الی پانصد تومان است بسته بتصویب حاکم و اضلاع انجمن ولایتی است.

(دوازدهم) تحصیل تمام اطلاعات راجعه به ممیزیها و تحدید حدود املاك و غیره.

(سیزدهم) نظارت در امور راجعه بتوفیق اموال و املاك بحکم محکمه عدلیه با رعایت قوانین شرعیه.

(چهاردهم) الزام در اجرای وصایا متعلقه بامور خیریه عامه در صورت تاخیر و تخلف از عمل وصایا

(پانزدهم)- تسویه کلبه کارهای اداره ك بعدبموجب قوانین باین اداره موکول و محول خواهد شد

(شانزدهم) رسیدگی بشکایاتیکه مردم از ادارات بلدیه بحاکم می دهند.

(هفدهم) تسویه کلیه اموری که راجع بحصول آسایش و امنیت اهالی است (هجدهم) عزل و نصب مستخدمین دفتر خانه اداره ولایتی و مرخصی موقتی آنها و امور راجعه بترفیع رتبه و مناصب و امتیازات آنها موافق قوانین موضوعه.

ماده 118- اداره ولایتی باموریکه راجع برسیدگی در محاکم عدلیه است دخالت نخواهد کرد یعنی محاکمه نمینماید.

ماده 119- اداره ولایتی در اداره وزارتداخله و تابع اوامر و دستورالعمل های مجلس وزراء است.

ماده 120- اداره ولایتی مرکب است از یك مجلس مشاوره و یك دفتر خاه مجلس مشاوره در تحت ریات حاکم مرکب است از معاون و دو مستشار و مهندس ولایتی و طبیب و مساح ومعمار ولایتی و یکنفر معین الاداره تمام این اشخاص موسومند باعضاء مجلس مشاوره ولایتی.

تبصره- در جاهائیکه از برای مجلسها مفتش معین شده و در ولایت مقیم است او هم عضو ای مجلس محسوب است. ماده 121- حاکم و معاون و مستشار ها و معین الاداره در کلیه اجلاسات مجلس حاضر شده و رای میدهند ولی سایر اعضائ در صورتی حاضر میشوند که امری راجع بکار آنها مطرح مذاکره باشد.

تبصره- یکی از مستشار های اداره ولایتی بتصویب حاکم و امضای وزیر داخله مستشار اول خواهد بود.

ماده 122- دفتر خانه مجلس مشاوره نظر بانواع و اقسام امور بچند شعبه منقسم میشود و هر شعبه در اداره یکی از مستشار ها یا اعضای مجلس مشاوره خواهد بود و مدیر آن شعبات هر کدام معاون و بقدر لزوم منشی و اجزاء خواهند داشت امور عمومی اداره ولایتی راجع بشعبه عمومی دفتر خانه است و یك نفر منشی یا معاون و اجزاء آن شعبه را اداره خواهد کرد کتابچه های صادره و وارده و دفاتر کار (دوسیه) این اداره به موجب دستورالعمل وزارت داخله مرتب خواهد شد تمام شعبه های دفتر خانه در تحت ریاست معاون حاکم است.

ماده 123- در ولایاتیکه اداره محبسها با مفتشین ایجاد شده در دفتر خانه مجلس مشاوره شعبه نیز باسم شعبه محبسها ایجاد خواهد شد.

ماده 124- مواردی که در اداره ولایتی مسائل حفظ الصحه یا مطالب راجعه بامراض مسریه از قبیل وبا و طاعون و غیره طرح می شود و یا مطالبی مورد مداقه است که راجع بدوائر مختلفه است و برای انجام آن سعی و کوشش آن دوائر لازم است اشخاص ذیل هم بمجلس مشاوره مزبور دعوت می شوند کار گذارها و رؤسای دوائر محاسبات و دوائر معارف و خالصه جات و رؤسای انجمن ها. ولایتی و بلدی (کلانترها) رؤسای نظمیه و معادن طبیب ولایتی و کلیه اشخاصی که اطلاعات و بصیرت آن ها موجب پیشرفت مقاصد باشد.

ماده 125- در صورتی که مسئله در اداره ولایتی طرح شود که راجع بعمل طبی و مهندسی و مساحی باشد در تحت ریاست مهندس و یا حافظ الصحه و یا مساح ولایتی انجمنی از اشخاصی که در اداره آنها هیتند تشکیل می شود و بعد از مذاکرات صورت مجلسی که اضای انجمن رسیده بمجلس مشاوره می آید رؤسای این انجمنها میتوانند اشخاص معروف و اهل علم و عمل را باین انجمنها دعوت نمایند

ماده 126- حافظ الصحه ولایتی و همچنین مهندس و مساح ولایتی بعلاوه اینکه در مجلس مشاوره و اداره ولایتی درموارد لازمه حاضر میشوند هر کدام در تمام ولایت بامور راجعه بفن خودشان نظارت خواهند داشت یعنی طبیب بامور طبیبه ولایتی و مهندس و معمار باموز مهندسی و معماری ولایت و مساح بامور راجعه به مساحی و هر کدام از مستخدمین مزبوره در شعبه لازمه دفتر خانه اداره ولایتی راجعه بفن خودشان سرکشی خواهند نمود.

ماده 127- مفتشین محبس های ولایتی موافق دستورالعمل های حاکم در شعبه دفتر خانه اداره ولایتی که راجع بامور محبس و محبوسین و اجرای احکام محاکم عدلیه است سمت مدیری خواهند داشت و امور آن شعبه را اگر راجع به حاکم است به دستور العمل حاکم و هرگاه راجع به حاکم است به دستور العمل حاکم و هرگاه راجع به اداره ولایتی است بدستورالعمل آن اداره موافق حدود این قوانین انجام خواهند داد تکالیف مفتش محبس ها در نظام نامه راجعه به محبس ها و محبوسین مندرج است.

ماده 128- طبیب ولایتی و منهدس ومعمار و مساح و مفتش محبس های ولایتی هر کدام شعبه از عبات دفتر خانه اداره ولایتی را که راجع بآنهاست اداره خواهند کرد و در صورت لزوم معاون و اجزاء خواهند داشت و عده منشی و صاحب منصبان و مستخدمسن تعیین کرده صورت آنرا برای هر ولایتی اعلان خواهد کرد.

ماده 129- اداره ولایتی در صورت لزوم مطبعه خواهد داشت که روز نامه رسمی ولایتی و اجزاء و قواعد خدمت آنها در مطبعه و اداره روزنامه رسمی در نظامنامه انطباعات مرتب خواهد داشت.

ماده 130- اداره ولایتی میتواند بصاحبمنصبانی که برای خدمت مخصوصی در نزد حاکم (اجودان های حاکم) هستند خدمتی رجوع نماید و کذلك بعضی از جوانان فارغ التحصیل را در دفتر خانه بعنوان مستخدمین یدکی مجانا مشغول نماید و بعد از اینکه درستس و صذاقت و علم و اطلاعات آنها بتجربه رسید در ادارات نظمیه و ضبطیه و یا یکی از دوائر بلوکی داخل خدمت شوند.

ماده 131- هرگاه مستخدمین یدکی در مدت یکسال با بودن محل نتوانستند داخل خدمت واقعی شوند از دقتر خانه اداره ولایتی خارج خواهند شد و اگر بعد از دادن امتحانات و تحصیل اطلاعات لازمه داخل خدمت شدند زمان خدمت سابق آنها جزو خدمت واقعی محسوب خواهد شد.

ماده 132- هرگاه لازم شود که صاحبمنصبان و مستخدمین حکومتی برای انجام ماموریتی بجائی فرستاده شوند ممکن است که باجازه حاکم از وجوهی که برای این نوع مصارف معین شده مخارج سفر بآنها داده شود حاکم و اداره ولایتی خرج سفر را در صورت ضرورت بمسئولیت خودشان خواهند داد و باید مراقبت نمایند که خرج سفر از مقصری که باعث فرستادن مامورشده است گرفته شود

و باشخاصیکه در جزو مقرری آنها خرج سفر منظور شده (از قبیل میرهای ضبطیه نظمیه و غیره) خرج سفر داده نشود حاکم حساب این نوع مخارج را باید سالیانه بوزیر داخله بدهد.

ماده 133- مقدار مقرر صاحبمنبان و مستخدمین اداره ولایتی و کلیه دوایر حکومتی چه در ولایات و چه در محال و همچنین ترتیب مراتب و مناصب مستخدمین مزبوره و قواعد ترفیع رتبه و اعطای امتیازات درباره آنها و کذالك ترتیب متقاعد شدن آنها و مقدار مستمری که بمستخدمین مزبوره در موارد لازمه باید داده شود در قوانین خدمت دولتی و نظامات راجعه بمستخدمین مندرج است.

ماده 134- مستخدمین دفتر خانه اداره ولایتی را هریك از اعضای اداره مزبوره علیحده برای شعبه خود انتخاب خواهند کرد و به معرفی معاون حاکم که رئیس دفترخانه است حاکم ولایت آنها را بشغل خودشان منصوب خواهد کرد.

دویم- در اختیارات اداره ولایتی

ماده 135- اختیارات اداره ولایتی محدود ولایت این اداره می تواند بادارات تابعه حکم بدهد و مجاور به اجرای قوانین نماید و کلیه نسبت بآنها ناظر اجرای قوانین باشد لهذا اگر اختلافی یا معارضه در باب مرجعیت امور ما بین دوایر حکومتی یك ولایت یا دوایرحکومتی ولایت دیگر یا ما بین دوایر حکومتی یك ولایت یا دوایر مختلفه ولایت دیگری حاصل شود باید دید کاری که باعث حدوث اختلاف بوده در کدام ولایت شروع شده و باداره ولایتی آن ولایت رجوع کرد هرگاه اختلافی فیمابین دو اداره ولایتی در ولایت در باب مرجعیت کارها و غیره روی دهد حکم آن با وزارت داخله خواهد بود ولی اگر اغتشاشی ما بین اداره ولایتی با شعب وزارت خانه ها و انجمن ولایتی یا با اشخاصیکه تابع اداره ولایتی نیستند اتفاق افتد حکم آن با مجلس وزراء است رجوع بماده 388.

ماده 136- اداره ولایتی اختیاراتی مخصوص نسبت بادارات نظمیه و ضبطیه دارد لهذا مکلف است که بکلیه شکایاتی که از ادارات نظمیه و ضبطیه میشود رسیدگی نماید و اگر تعطیل یا تاخیری در امور آن ادارات مشاهده نماید و اگر تعطیل یا تاخیری در امور آن ادارات مشاهده نماید یا بی نظمی و بی قاعدگی از ان ادارات سر بزند رفع نماید و حق دارد کلیه اقدامات ادارات و نظمیه و ضبطیه را در صورت لزوم تعطیل نماید ولی بشرطی که این اقدامات نظمیه و ضبطیه راجع به تحقیقات جتحه و جنایاتی نباشد زیرا که در این موارد ادرات مزبوره تابع عمومی و معاون آن هستند.

ماده 137- اداره ولایتی شکایاتی که ازصاحب منصبان و مستخدمین اداراتت جزو خود می شود رسیدگی مینمایند و از آنها توضیحات می خواهد و اگر تقصیرآنها بثبوت رسید تنبیه و سیاست انها موافق قوانین (رجوع بماده 391) منوط بقرارداد اداره ولایتی است و اگر تقصیر آنها باندازه ایست که تنبیه و سیاست آنها را این حد تجاوز می نماید اداره ولایتی کار آها را بمحاکم عدلیه رجوع خواهد کرد.

ماده 138- هرگاه یکی از صاحبمنصبان ومستخدمین ادارات تابعه باداره ولایتی بخیانت خدمتی یا حیف و میل نودن وجوه اداره متهم شود و کسی که مامور به تحقیقات و رسیدگی بایکونه اتهام ات از اداره ولایتی توقیف اموال شخص متهم را بخواهد اداره مزبوره بطوری رفتار خواهد کرد که در نظامات عدلیه مندرج است.

ماده 139- هرگاه از وزیر داخله یا سایر وزراء دستورالعملی بحکومت ولایت برسد و اداره ولایتی آن دستورالعمل را برخلاف قوانین موضوعه مشاهده نماید حق دارد که آن دستور العمل را بلا اجرا گذاشته ملاحظات خود را بمجلس وزراء راپورت کند و حکم وزراء را مجری دارد.

ماده 140- هرگاه از مجلس وزراء دستور العملی برسد که اداره ولایتی آنرا برخلاف قوانین موضوعه تصور نماید اداره ولایتی مکلف است که آن دستورالعمل را بلا اجرا گذاشته ملاحظات خود را بهمامن مجلس راپورت کند تا رسیدگی نموده رای بدهد و این رای بلا تاخیر بتوسط اداره ولایتی بموقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده 141- در صورتیکه اشتباهی یا شك و شبه در معنی قانونی برای اداره ولایتی دست دهد اداره مزبوره و رؤسای دوائر اداره و عدلیه را تماما باجلاس عمومی خود دعوت مینماید و بعد از مدانه لازمه مجلس مزبور باکثریت آراء معین میکند که فی الولقع اشتباهی یا شك و شبهه در معنی قانون حاصل است یا نه هر گاه تردیدی نیست موافق قرارداد مجلس عمومی اداره ولایتی باجرای آن قانون اقدام کرده مراتب را بمجلس وزراء اطلاع میدهد و در صورت بقای اشتباه بمجلس وزرائ رجوع کرده توضیحات لازمه را میخواهد

در مسائل خصوصی یا غیر مهمه اداره ولایتی بدون تشکیل مجلس عمومی از وزارتخانه لازمه بتوسط حاکم توضیحات لازمه را میخواهد.

تبصره- این ترتیب برای موارد فوق العاده و مهم است ولی در غیر این موارد همینکه اشتباهی در معنی قانون حاصل شد اداره ولایتی از وزیر مسئول به توسط حاکم محل توضیحات لازمه را میخواهد.

ماده 142- این اقدامات اداره ولایتی در صورتی صحیح است که فی الواقع اشتباهی در معنی قانون حاصل شده و مورت اشکالات در اجراء آن شده باشد و الامسامحه در اجرای آن بعنوان حصول اشتباه در معنی اکیدا ممنوع است.

ماده 143- اداره ولایتی مهری خواهد داشت باعلامت آن ولایت و دور آن علامت نوشته خواهد شد اداره ولایتی ولایت 0000

سوم در ترتیب اجلاسات اداره ولایتی و حقوق و تکالیف اعضای آن

ماده 144- صدر مجلس مشاوره ولایتی جای رئیس یهنی حاکم ولایت است بعد از حاکم معاون می نشیند و بعد از او مستشار اول و بعد سایر اعضاء بترتیب رتبه و مقام آنها بعد معین الادار.

ماده 145- در موقع تعطیل تابستان اعضای اداره ولایتی درصورتیکه کار شدن متراکم نشده باشد میتوانند باجازه حاکم مرخصی گرفته تعطیل نمایند ولی در اداره ولایتی باید اقلاسه نفر از اعضاء بمانند سایرین هم هر وقت حضور آنها لازم شده باید مراجعت نمایند.

ماده 146- تکالیف معاون حاکم در اداره ولایتی از قرار تفضیل است.

(اول) او معاون بلا واسطه حاکم است در اداره کردن کلیه امور ولایتی.

(دوم) مراقب و مواظب صحت امور و انتظام کارهای اداره ولایتی است و نظارت مخصوصی در انتظام امور دفتر خانه آن اداره دارد

(سوم) در صورت غیبت حاکم از کرسی ولایت بهر جهتی که باشد معاون مدیر ولایت است.

(چهارم) در صورت غیبت حاکم از کرسی ولایت برای محال گردشی معاون کفیل امور ولایتی است و از طرف حاکم کاغذها را بسمت کفالت امضاء میکند

(پنجم) برای اینکه معاون حاکم از وضع امور مطلع باشد حتی المقدور در اجلاسات کمییونها و کمیته ها (انجمنها) که تحت ریاست حاکم برای انجام امور تشکیل میباید حاضر شده صورت مجلس را امضا مینماید.

(ششم) در مواردیکه کسی از اقدامات صاحبمنصبان و مستخدمین دولتی در محکمه بدایت شکایت نموده از دولت مطالبه خسارت نماید باید معاون حاکم در دیوانخانه مزبوره حاضر شده در حضور او رسیدگی بعمل آید.

(هفتم) حاکم میتواند عوض خود معاون خود را برای سرکشی بدوایر چزو حکومتی بفرستد و وزیر داخله را هر دفعه از ماموریتی که بمعاون داده مطلع نماید.

(هشتم) در صورتیکه حاکم غائب باشد معاون او در اداره ولایتی در صدر مجلس مینشیند ولی در کار هائیکه باید تمام اعضای اداره رای معاون بیش از یك رای ندارد.

(نهم) معاون اگر در اداره ولایتی اغتشاشی یا بی نظمی مشاهده کند حق دارد باعضای آن اخطارات لازمه را بنماید و اگر نتیجه حاصل نشد ملامت و توبیخ نماید و در صورت اهمیت مسئله مراتب را بحاکم اطلاع دهد درباره مستخدمین دفتر خانه یعنی محرزین و دفتر دار و غیره حق تنبیه آنها را در صورت لزوم موافق ماده (389) دارد باستثنای مدیر شعبه عمومی دفتر خانه که منشی اداره ولایتی است و معاون آن که فقط میتوانند مورد توبیخ و ملامت واقع شوند و هریك از اعضای اداره ولایتی حق توبیخ و ملامت را

دارند و اگر ثمری نبخشید حق خواهند داشت که موقه آنها را از شغل منفصل نموده مراتب را بزئیسی که آنها را معین کرده اطلاع دهند.

ماده 147- وظیفه مستشار اینست که در صورت غیبت معاون قائم او واقع شود در اینمورد مستشار اول کاغذ ها را به نابت از طرف معاون امضاء میکند و در اینمواقع معین الاداره کارهای شعبه مستشار را در دفترخانه اداره ولایتی کفالت میکند.

ماده 148- چون مستشار ها باید در اداره ولایتی مراقب بامور محوله بخود باشند لهذا فرستادن آنها بداخله ولایت برای انجام ماموریتی جایز نیست مگر باقتضای ضرورت

ماده 149- معین الاداره کار معینی در اداره ولایتی ندارد غالبا یا قائم مقام یکی از مستشار ها که غایب است واقع میشود و یا کار مخصوصی باو رجوع میشود در صورتیکه هر دو مستشار یکدفعه غایب شوند یا اینکه یکی از مستشار ها و معین الاداره هر دو غایب باشند یکی از صاحبمنصبان مجرب اداره مالیه یا کار گذاری میتواند موقه بارعایت قدمت خدمت بسمت مستشاری در مجلس مشاوره حاضر شود.

چهارم- تقسیم کارهای اداره ولایتی و ترتیب حل و تسویه آن ها

ماده 150- اموری که راجع باداره ولایتی است بر سه نوع است.

(اول) امور راجعه بمحاکم اداره.

(دویم) امور اداره فقط (سیم) امور اجرائیه

ماده 151- امور راجعه بمحاکم اداره از قرار تفضیل است (اول) رجوع کردن کار صاحبمنصبان و مستخدمین را بمحکمه عدلیه (دویم) رفع اختلافاتی که در باب مرجعیت امور بطوری که در ماده (388) مذکور است حاصل میشود و حکم بحقانیت (سوم) امور راجعه بشك و شبهه که در معنی قانون حاصل میشودرجوع بماده 141 (چهارم) تنبیه و سیاست صاحبمنصبان و مستخدمین در صورت مسامحه و ومعاطله آنها (پنجم) رسیدگی بشکایاتی که از تاخیر و تعشیل در کارهامیشود.

ماده 152- تمام امور راجعه بمحاکم اداره باید حتما در مجلس مشاوره ولایتی مطرح مداقه گردد و در قراردادهای راجعه باین امور فقط اکثریت آراء اعضای مجلس مشاوره اداره مناط اعتبار است و در صورت تساوی آراء طرفین رای حاکم اکثریت را معین میکند.

ماده 153- امور اداره است که مداقه و مباحثه مجلس مشاوره اداره ولایتی را لازم داردو بدون این نوع مداقه اداره ولایتی نمی تواند اظهار رای یا عقیده نماید یا اینکه این امور طوریست که در فهمیدن یا ترتیب تسویه یا اجرای آن عقاید مختلف میشود مثل اقداماتیکه بموجب قانون می شود و منافع خزانه دولت یا شهر و غیره را در بردارد یا راجع باصلاح و ترقی وضع ولایت است لهذا عزل و نصب اشخاصی که پول یا اموال دولت در دست آنها است و اقدامات لازمه برای افتتاح شهر یا محال جدیدی و بخشیدن بقایائیکه وصول شدنی نیست پس از تصویب انجمن ایالتی بموجب قانون و همچنان نقشه بازدید و دستور العمل ابنیه و عماراتی که باید بخرج دولت ساخته شود؟ با اصلاح اندیشی انجمن ایالتی و دادن مقاطعه ها و مسئول نمودن مقاطعه کاران و کلیه این امور امور اداره ایست. امور اجرائیه اموریست که حل و تسویه آنها فقط بسته باجرای قوانین است یا اجرای تقاضائی که دوایر اداره بموجب قوانین می نمایند و محتاج بمداقه در مجلس مشاوره اداره ولایتی نیست مثل اقدامات فوری که باید حکومت برای جلوگیری از امراض مسریه و سریع الانتشار بعمل آورد. و همچنان اقدامات برای سرشماری و وصول بقایا و اجازه تاسیس بازارها و کارخانها و مطبعه ها و دواخانها و تادیه مواجب و مقرری های مامورین و استدعای امتیاز و ترفیع رتبه برای صاحبمنصبان و مستخدمین و اعلام و انتشار قوانین موضوعه و اقدام در اجرای احکام محاکم عدلیه و کلیه اموریکه از این قبیل است.

ماده 154- امور اداره نیز باید در مجلس مشاوره اداره ولایتی مطرح مداقه شود ولی اجرای قرارداد های راجعه باین نوع امور با حاکم است امور اجرائیه بسته باهمیت آن بحکم حاکم یا معاون و یا بتوسط خود مدیرهای شعبات دفتر خانه اداره ولایتی بموقع اجرا گذارده میشود بدون اینکه بدوا در مجلس مشاوره اداره ولایتی مطرح مداقه گردد.

ماده 155- هرگاه در مذاکراه امور اداره اختلاف آراء حاصل شد اکثریت آراء مجلس مشاوره قرار داد اداره ولایتی خواهد بود ولی اعضائیکه باکثریت توافق حاصل نکردند و قرارداد اداره مزبوره را قبول ننمودند می توانند در صورت مجلس این نکته را قید نمایند و در مدت چهار روز از روز اجلاس عقیده کتبی خودشانرا بحاکم تقدیم کنند والا مثل اینستکه قرارداد اداره ولایتی را قبول کرده باشند.

ماده 156- چنانچه حاکم قرارداد اداره ولایتی را در امور اداره نپسندید می تواند رای خودش را بتوسط وزارت داخله بمجلس وزرائ ابراز کند و در صورت تصویب مجلس مذکور این رای حاکم بموقع اجراء گذارده خواهد شد ولی اشخاصی که رای حاکم را تصویب ننمودند یا با رای اکثریت موافق نیستند می توانند رای خود را بوزیر داخله یا بفرمانفرما تقدیم کنند و اگر این اقدام را در مدت هفت روز از روزیکه صورت مجلس بامضای حاکم رسیده و بمجلس اعاده شده ننمودند مثل این است که رای حاکم یا قرارداد اکثریت را قبول کرده باشند هرگاه حاکم مشاهده نماید که عضوی مکرر عقیده مخصوصی اظهار کرده و بجاهای لازم رجوع ننموده حق دارد بخواهد که این نکته را در صورت مجلس درج نمایند و در صورت تکرار به وزیر داخله اطلاع دهد. ماده 157- حاکم در صورتیکه بخواهدمی تواند امور اجرائیه را هم بمداقه مجلس مشاوره رجوع نماید در این صورت جریان این امور هم مثل امور اداره خواهد بود.

ماده 158- از قراردادهای مجلس مشاوره آنچه راجع محاکمه اداره ثبت باید باطلاع مدعی عموم ولایت برسد ثا مشارالیه صورتمجلس را ملاحظه نموده عقیده خود را یا شفاها اظهار دارد و یا کتبا بمجلس مشاوره ارسال نماید مدعی عمومی مجاز نیست که صورت مجلس را زیاد از اندازه پیش خود نگاه دارد و در امور قدری باید بلا تاخیر صورت مجلس را ملاحظه کرده معاودت دهد و در پائین صورت مجلس عبارت (ملاحظه شد) با تاریخ آن قید نماید.

ماده 159- هرگاه اداره ولایتی ملاحظه مدعی عمومی را پسندیده بارضایت حاکم قرار داد خود را تغییر میدهد والا قرارداد خود را مجری میدارد و در صورت عدم قبول ملاحظات کتبی مدعی عمومی اداره ولایتی کتبا مراتب را بمشارالیه اطلاع میدهد و سوادی از قرارداد خود را برای مشارالیه می فرستد.

ماده 160- همینکه صورت مجلس اداره ولایتی نوشته شده و بامضای اعضای اداره مزبوره رسید صورت مجلس حکم قرارداد را خواهد داشت و همینکه حاکم هم تصویب نمود و مدعی عمومی هم ایرادی ننمود آن قرارداد مناط اعتبار بوده بومقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده 161- قرارداد اداه ولایتی را که مناط اعتبار است هیچکس حق ندارد غیر از مجلس وزراء تغییر بدهد یا نسخ نماید.

ماده 162- در صورتیکه تغییر قرارداد اداره ولایتی که مناط اعتبار است لازم شود یا اداره مکه مطلب راجع بآن است یا خود اداره ولایتی مراتب را بمجل وزراء اظهار و کسب تکلیف خواهد کرد.

ماده 163- هرگاه در کارهای اداره و اجرائیه و تغییر اوضاع و احوال مستلزم قراردادهای جدیدی بشود اداره ولایتی حق این اقدام را خواهدداشت زیرا که مقصود از مواد 162- 161 این است که اداره مزبور قراردادهای ناسخ و منسوخ در کارهای ندهد ولی تغییر قراردادها بمرور وقت و تغییر اوضاع جایز است مثلا عزل صاحب منصبان و مستخدمین را که اداره ولایتی معین کرده است ممکن است کذلك کاریکه خود اداره ولایتی رسیدگی کرده و تمام کرده است بواسطه حدوث بغضی اتفاقات غیر مترقبه ممکن است محتاج برسیدگی جدیدی باشد و همچنان تغییر قراری را که اداره ولایتی در باب تقسیم قشون ولایتی داده بواسطه تغییر اوضاع و احوال جایز است.

ماده 164- هرگاه 9 قرار یرا که خود مجلس مشاوره اداری بواسطه حکم مقامات عدلیه داده است بواسطه حکم همان مقامات در آن باب قرار دیگری بدهد یا آن قرارداد را تغییر بدهد ناسخ و منسوخ نخواهد شد.

ماده 165- حاکم و معاون آن باید مراقب باشند که در اداره ولایتی امور محاکمه و امور اداره را بعنوان امور اجرائیه تسویه نمایند و اجزاء از حدود خود تجاوز نکنند و اگر چه چنین اتفاقی روی داده باشد باید این اتفاق در حال اهمیت مسئله در صورت مجلس قید شود و باطلاع فرمانفرما (در جائیکه هست) و وزیر داخله برسد تا مقصر را تنبیه نمایند.

ماده 166- هرگاه حاکم از کرسی ولایت غیبت نماید ولی در حدود ولایت باشد و در حین مداقه در امور اداره اختلاف آراء در مجلس مشاوره اداره ولایتی حاصل شود آن کار را باید تا زمان مراجعت او بتاخیر انداخت و چنانچه فوری باشد باید صورت مجلس را نزد

او فرستاد همینطور اقدام میشود در مواقعی که معاون حاکم اشتباهی در امور داشته باشد و همچنان در صوزت غیبت حاکم بدون انفصال او اداره ولایتی بدون امضای او حکم باخراج مستخدمین ناقابل از خدمت و عزل آنها بارجوع کار آنها بمحکمه عدلیه نمی نماید.

ماده 167- حاکم هر چند صدر مجلس مشاوره اداره ولایتی است ولی مجبور نیست که در کلیه اجلاسات مجلس حاضر باشد بلکه حضورا و در مجلس عمومی باختیار خود اوست ولیکن در موارد مهمه و کذلك در مورد ماده 141 و همچنان در موردیکه فرمانفرما ایالت (اگر داشته باشد) در اجلاس اداره مزبوره حاضر میشود حاکم نیز باید حتما حاضر باشد و برای اینکه تحریص و ترغیب یا تهدیدی در قرارداد اداره ولایتی ننموده باشد حاکم رای خود را چه در حضور و چه در غیاب بعد از رای سایر اعضائ مجلس مشاوره اظهار میدارد.

ماده 168- هرگاه فرمانفرمای ایالت (در جائیکه هست) در اجلاسات مجلس حاضر باشد صدر مجلس خواهد نشست و در اینمواقع حاکم ولایت در حقوق با سایر اعضاء مساوی خواهد بود.

ماده 169- در جائیکه ولایت جزو ایالتی است اداره ولایتی مکلف است که قراردادهای خود را در ادجاع کار مامورین و مستخدمین دوایر حکومتی و محلیه بمحاکم عدلیه (رجوع بماده 391 و 392) برای تصدیق فرمانفرما نزد او بفرستد و فرمانفرما در صورتیکه راغی اداره ولایتی را تصویب ننماید بدون اینکه حق تغییر قرارداد را داشته باشد فقط تعطیل اجرای قرارداد را نموده ملاحظات خود را به مجلس وزراء اظهار میدارد و حاکم بوزیر داخله مراتب را اطلاع میدهد.

پنجم- در روابط اداره ولایتی باسایر ادارات

ماده 170- اداره ولایتی بمجلس وزراء و باشخاصیکه از طرف قرین الشرف اعلیحضرت همایونی بتفتیش ولایت مامور میشوند در موارد لازمه راپورت میدهد و بفرمانفرما (در جائیکه هست) و حاکم ولایت ملاحظات خود را تقدیم میکند راپورتها و ملاحظات کتبی اداره ولایتی بامضای حاکم یا معادن او باید برسد از مجلس وزراء باداره ولایتی حکم صادره میشود فرمانفرما ها (اگر باشند) و حاکم ولایت و اشخاصیکه بتفتیش ولایت مامور شده اند ملاحظات خود را باداره ولایتی اخطار میکند یا اقدامی مینمایند.

ماده 171- تمام مکاتبات اداره ولایتی یا وزرا مسئول بتوسط حاکم بعمل می آید ولی مراسلات و مکاتبات در شعبه لازمه دفتر خانه نوشته و ثبت می شود.

ماده 172- اداره ولایتی باتمام دوایر اداره و عدلیه وغیره تمام شعبات ولایتی وزارتخانها در موارد لازمه مکاتبه مینماید و اطلاعات لازمه را بآنها تبلیغ مینماید و ملاحظات خود را اعلام میکند.

ماده 173- اداره ولایتی بادارات نظمیه و رئیس نظمیه و رؤسای بلوکات واطبای شهری و بلوکی و بکلیه دوایر جزو حکومتی حکم میکند و از آن ها راپورت میگیرد.

ماده 174- اعضای اداره ولایتی می توانند با دفتر خانهای ادارات متساویه دفتر خانهای شعبات وزارتخانه ها یا ادارات جزو مکاتبه نمایند.

ماده 175- اداره ولایتی می تواند در صورت لزوم راسا بعضی اطلاعات از دوایر جزو حکومت ولایت دیگری بخواهد یا همراهی آن دوایر را تقاضا کند ولی هرگاه لازم شود که امری در ولایت دیگری بموقع اجرا گذارده شود یا باید باداره ولایتی آن رجوع نماید یا باشخاصی که نسبت بآن دوایر جزو ریاست دارند.

ششم- در نظارت دوایر جزو صاحبمنصبان جزو حکومتی و مواخذه از آنها

ماده 176- اداره ولایتی باید مراقبت نماید که احکامیکه بدوایر جزو صادر میشود بموقع اجرا گذارده شود هر گاه جواب احکامیکه از اداره ولایتی صادر میشود نرسید آن حکم را بامضای معاون تکرار مینماید و اگر باز اهمال و مسامحه در اجرای آن شد از طرف حاکم اظهار جدیدی میشود و جهه مسامحه را استعلام مینماید چنانچه باز تعللی در جواب شد یا عذر اشخاص و دوایر جزو موجه نبود موعدی برای اجرای احکام باید معین شود و چنانچه آن احکام در آن موعد بموقع اجرا گذارده نشد منشی اداره مسئله را باداره اظهار

میدارد که قرار مواخذه و تنبیه مقصر داده شود توبیخ و ملامت و هر سیاستی که با شخاص و دوایر جزو داده میشود باید در صورت مجلس قید شود.

ماده 177- در موقع فرستادن مامور مخصوص برای اجرای احکام باید نکات ذیل همیشه منظور نظر باشد اول بدون ضرورت آدم مخصوص فرستاده نشود دوم صاحبمنصبان و مستعد دفترخانه اداره ئلایتی را حتی المقدور نفرستند بلکه صاحبمنصبان و مستخدمین اداره نظمیه یا قراسواران رامامور نمایند (سیم) اگر چند ماموریت بعهده یك نفر محول است و خط حرکت یکی است مخارج مسافرت و تفاوت خرج هم نباید متعدد باشد (باید یکی باشد) تمام مخارج مامور مخصوص بعهده مشخص مقصر یا اداره مقصر است.

هفتم- در نظارت بانتظام امور اداره ولایتی و مسئولیت آن

ماده 178- چون یکی از وظایف عمده اداره ولایتی نظارت آن اداره است نسبت بدوایر جزو حکومتی تا آنکه امور قرین کمال انتظام و ترتیب بوده بسرعت تسویه شود لهذا خود اداره باید سر مشق نظم و ترتیب از برای دوایر جزو باشد تمام نوشته جات وارده باید در دفاتر وارده که در شعبه عمومی دفتر خانه است با قید تاریخ ورود فهرست شده بشعبات منقسم شود و مدیر هر شعبه مراقبت نماید که امور راجعه بشعبه خودش از جریان طبیعی باز نماند برای نیل باین مقصود کارها را باید بدو قسمت منقسم نمود کارهای فوری که مقدم بر کار های عادیست و بعد از فهرست در کتابچه های وارده فورا برای اقدام با علامت فوری بودن آن بشعبه لازمه داده می شود ولی تسویه آن امور بنوبت و ترتیب تاریخ ورود آن امور بشعبه عمومی دفتر خانه است اقدام در امور عادیه در شعبه لازمه نباید بیش از سه روز طول بکشد ولی اجزای هر شعبه باید سعی نمایند که زودتر از این موعد امور تسویه شود.

ماده 179- معاون حاکم مکلف است که زود زود (متوالیا و سریعا) دفاتر نوشتجات وارده و صادره را مقایسه کرده جریان امور را تفتیش نماید بنا بر این تمام اعضای دفتر خانه و مدیر های آن و معاون هر یك باندازه تکالیف خود مسئول صحت امور دفتر خانه اداره ولایتی هستند.

ماده 180- نوشتجاتیکه از دفتر خانه اداره ولایتی صادر میشود و باید بامضای حاکم یا معاون او برسد باید بدوا بتصدیق مدیر شعبه رسیده باشد و علامت تصدیق آنست که مدیر شعبه پائین تر از محل امضای حاکم یا معاون او را مهر نموده کاغذ را برای امضا بحاکم یا معاون او تقدیم میکند.

تبصره- تفصیل ترتیب جریان امور را در دفترخانه اداره ولایتی و مباحثات و مذاکرات مجلس مشاوره آن اداره را وزارت داخله جداگانه مرتب خواهد کرد.

ماده 181- معاون حاکم بعلامه سرکشی که بدفتر خانه اداره ولایتی مینماید مکلف است که سالی دو دفعه تفتیش مفصل نموده و راپورت خود را بحاکم بدهد کذلك حاکم هر سال باید مجلس مشاوره و دفتر خانه آن را تفتیش نماید و بعلاوه هر وقت که مقتضی بداند بدفترخانه اداره ولایتی سرکشی نماید حاکم راپورت خود را در این باب بوزارت داخله خواهد فرستاد.

ماده 182- هرگاه در دفترخانه اداره ولایتی بواسطه اهمال و مسامحه آن کارها بقدری متراکم شود که ایجاد شعبه موقتی برای تسویه آن لازم شود مخارج آن شعبه بعهده مقصرین خواهد بود.

ماده 183- اشخاصیکه از قرار دادهای اداره ولایتی شکایت دارند و آن احکام راجع بامور ادارایست میتوانند در ظرف شش ماه از روز اجرای آن احکام بمجلس وزراء شکایت نمایند و اگر آن حکم بموقع اجرا، گذارده نشده در ظرف سه ماه از روز اعلان حکم اداره ولایتی بمجلس وزراء شکایت کنند و اداره ولایتی مکلف است ك توضیحات لازمه در ای باب بمجلس مذکور بفرستد و تصریح نماید که کی قراریکه موجب شکایت گردیده داده شده و کی بموقع اجراء آمده و اگر بموقع اجراؤ نیامده کی بمتشکی اظهار شده

هشتم در ترتیب داخله اداره ولایتی و دفاتر آن

ماده 184- عمارات اداره ولایتی و اثاثیه و کلیه اموال متعلقه باداره مزبوره و اثاثیه دفترخانه آن در تحت نظارت ناظم است و مستحفظین و قراولهای آن اداره نیز تابع او هستند ناظم باید مواظبت لازمه در گرکم کردن و روش نمودن اطاق ها و پاکیزگی داشته باشد وغیبت اعضای اداره ولایتی را باطلاع معاون برساند و مراقب اشخاصیکه از ارباب رجوع و غیره باداره ولایتی میآیند باشد و کلیه نظم داخلی اداره ولایتی بعهده اوست و باید دستورالعملهای حاکم را در این باب بموقع اجرا بگذارد.

ماده 185- در اداره ولایتی هر روز باید دو نفر حاضر خدمت باشند یکی از صاحبمنصبان بزرگ دفترخانه اداره و دیگری از مسخدمین جزو دفتر خانه

ماده 186- در اداره ولایتی باید یك اطاق مخصوص موسوم باطاق انتظار معین شود تا ارباب رجوع در آنجا نشسته در نوبت خود رفته اظهار مطلب را بنماید.

ماده 187- برای اینکه اعضای دفتر خانه از کار خود باز نماند اشخاصیکه استعلام یا تحقیقی میخواهند از دفتر خانه اداره بنمایند باید در اطاق انتظار مطلب خود را بناظم رجوع نمایند ناظم باید با ارباب رجوع باکمال توفیر و ادب رفتار نماید.

ماده 188- معاون حاکم باید در صورت لزوم باطاق انتظار رفته بمطالب هر یك از ارباب رجوع علیحده برسد و امور آنها را بجای لازم بتوسط ناظم یا معاونش رجوع کند.

ماده 189- تحویل دار اداره ولایتی مکلف است که بتمام امور مالیه اداره ولایتی از قبیل مقرریها و مخارج لازمه و غیره نظارت داشته بدفاتر راجعه بآن امور مرتبا رسیدگی نماید صندوق این اداره و محاسبات آن موافق قوانین صندوق ادارات تشکیل و اداره خواهد شد.

ماده 190- دفاتر جاری هر شغبه در خود آن شعبه موافق دستورالعمل وزیر داخله مرتب خواهد شد ولی محفظه های امور تمام شده باید بدفاتر تابعه داده شود چه این کار ها در خود اداره ولایتی تمام شده باشد و چه از ادارات دیگر باداره ولایتی رسیده باشد.

ماده 191- اطاقهای دفتر ثابت باید خشك و از آتش دور باشد و محفظه ها باید در قفسهای چوبی گذارده شود.

ماده 192- هر دفعه که کاری از دفترخانه اداره ولایتی بدفتر ثابت داده میشود باید باجازه حاکم ولایت باشد

ماده 193- برای اینکه کاغذهای غیر مفیده در دفتر ثابت متراکم نشود کمیسیونی مرکب از اعضای اداره ولایتی تشکیل خواهد شد که موافق دستورالعمل وزیر داخله کاغذهای غیر مفیده را که از زمان ورود آنها بدفتر ثابت ده سال تمام گذشته است معدوم نمایند.

ماده 194- یکی از مستشارهای اداره ولایتی باانتخاب حاکم نظارت مخصوصی در امور دفتر ثابت خواهد داشت و بعلامه سالی یکمرتبه اداره ولایتی با تمام اعضای آن امور دفتر را تفتیش نموده عقاید خود را در وضع دفتر ثابت و اصلاحاتی که باید بشود بحاکم و وزیر داخله خواهند فرستاد.

تبصره- تفصیل ترکیب دفتر ثابت اداره ولایتی را وزیر داخله جداگانه مرتب و بولایت خواهد فرستاد.

فصل چهارم درتشکیل بلوکات

اول- قواعد عمومی

ماده 195- تمام بلوکات با کرسی آن و شهرهای جزو بلوکات (در صورتی که باشد) و نواحی و دهات در اداره نایب الحکومه و اداره بلوکی است.

تبصره- شهر دارالخلافه و کرسیهای ولایات جزو اداره بلوکی محسوب نمیشوند و در اداره مستقیم حاکم و اداره ولایتی واقعند.

ماده 196- نایب الحکومه بتصویب حاکم از طرف وزیر داخله یا فرمانفرما (در صورتیکه ولایت جزو ایالتی باشد) بسمت ریاست بلوکات منصوب میشود و امور بلوکات را در تحت ریاست و نظارت حاکم ولایت و اداره ولایتی اداره مینماید عزل نایب الحکومه از سمت خود بحکم وزیر داخله یا فرمانفرما است (در جائی که باشد)

ماده 197- ریاست نظمیه بلوك نیز برعهده نایبالحك. مه است.

ماده 198- معاون نایب الحکومه بانتخاب نایب الحکومه و تصویب حاکم ولایت بشغل خود منصوب است و بنایب الحکومه در کارها کمك میکند و در غیاب نایب الحکومه قائم مقام اوست و بسمت مدیری امور بلوك را اداره میکند.

ماده 199- معاون از طرف نایب الحکومه بسر کشی نواحی و تفتیش امور بلوکی مامور بشود ولی فقط در صورتیکه خود نایب الحکومه بواسطه عذر موجهی نتواند این امر را انجام بدهد.

ماده 200- معاون از طرف نایب الحکومه هرگونه ماموریت راجعه بامور ضبطیه و نظمیه را انجام میدهد چه این ماموریت در خود قصبه بلوکی باشد و چه در بلوك.

ماده 201- محل اقامت نایب الحکومه کرسی بلوك است وبرای اداره کردن امور بلوکی امور بلوکی در هر قصبه بلوکی اداره تشکیل میشود که مرکب از نایب الحکومه و معاون آنست طبیب و مهندس و معمار بلوکی در صورتیکه باشند نیز از اعضای این اداره محسوب و در اجلاسات راجعه بامور آنها حاضر خواهند بود.

دوم- در وظایف نایب الحکومه از حیث امور اداره

ماده 202- وظایف نایب الحکومه از فرار ذیل است.

(اولا) مراقبت و مواظبت نامه در اجرای قوانین موضوعه و دستور العملهای ادارات متبوعه

(ثانیا) حفظ و وقایه امنیت و رفاهیت و آسایش مردم بموجب قوانین موضوعه.

(ثالثا) مراقبت در اجرای قوانین و احکام و دستورالعملهادر نواحی و دهات.

ماده 203- برای حفظ و رفایه انتظام امور نایب الحکومه زود زود ببلوکی که در اداره اوست سرکشی مینماید و دوائر جزو اداره بلوکی و همچنان ادارات ناخیتی و ادارات ضبطیه و نظمیه را تفتیش مینماید و بمحبس ها و مریضخانه ها و غیره نظارت دارد و بشکایات رسیدگی کرده موافق اختیاراتی که باو داده شده اقدام میکند.

تبصره- نایب الحکومه اقلا سالی سه دفعه باید بصندوق های قصبه بلوکی رسیدگی نماید.

ماده 204- نایب الحکومه باید مراقبت و نظارت مخصوصی نسبت باداره بلوکی و ادارات و صاحبمنصبان و مستخدمین جزو ریاست بلوك داشته باشد و مراقبت نماید که کارها در آن ادارات معطل نشود و در جریان قانونی باشد.

ماده 205- نایب الحکومه اهتمام کامل مینماید که اغتشاش و شورشدر بلوك روی ندهد و در صورت وقوع اغتشاش اول بقوه نظمیه و ضبطیه رجوع نموده پلیس محلی را در جائیکه لازم است جمع کرده و در صدد رفع اغتشاش برمیآید و اگر نتیجه نبخشید بقوه نظامی رجوع مینماید و کلیه در این باب بطوری رفتار میکند که در ماده 36 مقید است.

ماده 206- وظایف نایبالحکومه از حیث امور ضبطیه در فصل راجع باداره پلیس و ضبطیه بلوکات مذکور است.

سیم- در ترتیبات و وظایف اداره بلوکی و حدود اختیارات آن

ماده 207- چون تمام وظایف اداره بلوکی راجع بامور ضبطیه است شرح ترتیبات و حدود وظایف و اختیارات آن در فصل پنجم مذکور خواهد بود.

ماده 208- اداره بلوکی دفتر خانه خواهد داشت که مرکب از یکنفر مدیر و بقدر لزوم منشی و اجزاء خواهد داشت در دفتر خانه اداره بلوکی چند نفر از تابعین ضبطیه برای حمل مکاتبات و مراسلات از کرسی بلوك بداخله بلوك بسمت چاپاری خواهند بود و ترتیب دفتر خانه و دفاتر اداره بلوکی موافق ترتیبات دفترخانه اداره ولایتی است و دستور العمل آنرا وزارت داخله علیحده مرتب و ارسال خواهد نمود.

فصل پنجمتشکیل ضبطیه در بلوکات

ماده 209- اداره ضبطیه بلوکات عبارت است از نایب الحکومه اداره بلوکی در ماده (201) و صاحبمنصبان و مامورین ضبطیه بطور یست که در مواد آتیه ذکر خواهد شد.

ماده 210- تمام بلوکات با کرسی آن و قصبات جزو بلوك (در صورتیکه باشد) از حیث امور ضبطیه تابع اداره

ضبطیه بلوکی است ولی کلیه کرسی های ولایت و نیز بعضی از شهرهای زرك که صورت آنها را وزارت داخله علیحده مرتب خواهد کرد از این قاعده مستثنی و خودشان اداره نظمیه علیحده چنانچه مذکور در فصل هفتم است خواهند داشت

ماده 211- هر بلوکی برای اداره شدن امور ضبطیه آن بچند قسمت منقسم می شود هرکدام از این قسمت ها موسوم بدوایر ضبطیه خواهد بود عمود وسعت دوایر ضبطیه بسته بوسعت بلوك وعده نفوس و مقدار کارهائی است که باداره ضبطیه رجوع میشود هر دائره در اداره صاحبمنصبی است که موسوم بمدیر ضبطیه است.

ماده 212- هر دوائره ضبطیه مرکب از چند ده است دائره ضبطیه از یك قصبه نیز عبارت تواند بود.

ماده 213- هرگاه تغییر عده دوائر ضبطیه لازم شود حاکم اطلاعات لازمه را از مجلس بلوکی تحصیل کرده بوزارت داخله تقدیم مینماید که اجازه اعلیحضرت همایونی در این باب صادر شود ولی تغییر حدود دوایر ضبطیه و تغییر محل اقامت مدیرهای ضبطیه بسته بصوابدید خود حاکم است و حاکم باید اقدام خودش را در این باب هر دفعه بوزارت داخله اطلاع دهد.

تبصره- شهرهای جزو حال و اماکن معتبره که نظمیه علیحده ندارند بسته بتقسیم یکی از دوایر ضبطیه محسوب خواهد بود و این نوع دوائر ضبطیه بسته باقتضلی وقت و محل بچند قسمت منقسم تواند شد.

ماده 214- تابین ضبطیه که در اداره مدیری واقعند بسه درجه منقسم میشوند.

اولا- ناظمین ضبطیه که برای کمك کردن بمدیر های ضبطیه معین میتوانند شد و غالبا ناظمین ضبطیه سوارهستند ولی بحکم وزیر داخله در صورت ضرورت پیاده هم هم میتوانند باشند.

ثانیا- ده باشی ها که هرکدام قسمتی از دوائر ضبطیه را (رجوع به تبصره ماده 213) محافظت مینمایند و همچنان در دهات واقعند.

ثالثا- پلیس که زیر دست ده باشی ها امور ضبطیه را انجام میدهند.

تبصره- ناظمین باعمال ده باشی ها نظارت دارند.

ماده 215- عده ناظمین ضبطیه را برای ولایت و وزیر داخله معین میکند تقسیم ناظمین ببلوکات بتصویب حاکم است و تقسیم آنها ما بین دوائره ضبطیه بتصویب رئیس بلوك است لزوم ناظمین ضبطیه و بلوکی بتصویب حاکم ولایت و قرارداد قانونی عالیه است.

ماده 216- تغییر عده و ترکیب قسمتهای دوائر ضبطیه (رجوع به تبصره ماده 213) بتصویب اداره بلوکی و اجازه حاکم است ولی اداره بلوکی باید قبل از دادن رای عقیده مدیر ضبطیه را بپرسد.

ماده 217- رئیس ضبطیه بلوك را (نایب الحکومه) وزیر داخله معین میکند مدیر های ضبطیه را اداره ولایتی معین میکند.

تبصره- عزل ونصب مدیرهای ضبطیه را باید حکام) هر دفعه بوزارت داخله اطلاع دهند.

ماده 218- ناظمین ضبطیه را رئیس ضبطیه از اشخاص صدیق و مجرب معین مینماید ولی رجوع کردن کار آنها بدیوانخانه عدلیه بحکم اداره ولایتی است

ماده 219- تعیین و عزل و نصب ده باشیها با رئیس ضبطیه بلوکی است ولی رجوع کار آنها بمحاکمه بحکم اداره ولایتی است.

تبصره- ده باشیها ممکن است سربازهائی باشند که مدت خدمت نظامیان منقضی است.

اول در وظایف اداره نظمیه و حدود و اختیا رات آن

ماده 220- اداره نظمیه همان اداره بلوکی مذکور در ماده (201) است و وظلیف آن از قرار تفضیل است اولا نظارت در اجرای قوانین و وقایه امنیت و آسایش اهالی ثانیا اجرای تکلیف راجعه بامور مالیه دولت و امور عدلیه و امور نظامی

ماده 221- وظایف مجلس بلوکی من باب اجرای قوانین وحفظ هیئت از قرار تفضیل است

اول- اعلان و انتشار قوانین و فرامین و احکام دولت.

دوم- انتشار هر نوع اعلانات که بحکم ادارات متبوعه میشود.

سوم- گرفتن دزدها و قطاع الطریق و برقراری امنیت و آسایش عمومی

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 152

جلسه: 152

مذاکرات روز یکشنبه 6 شعبان المعظم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کرد

رئیس- دیروز در موقع حرکت دادن جنازه مرحوم مشیر الدوله که تمام وزرا آنجا جمع بودند ولاقات شده اظها ر داشتند که مطلب خیلی مهم است لازم است مذاکراتی در این باب بشود از آنجا باتمام وزرا رفتیم منزل جناب مشیر السلطنه وتا پنج ساعت از شب گذشته در آنجا بودیم و مذاکراتی که دیروز درمجلس شده بود مطرح گردید قرار شد امروز بروند تلگرافخانه با فرمانفرما و حاکم سرحدی گفتگو نموده تمام مطلب را تحقیق نمایند حال اختمال میرود عصر حاضر شود و معرفی گردند لابد آقا یان و وکلا هم حضور بهم خواهند رسانید و اگر مطلب تمام نشد فردا خواهند آمد و اینکه اصرار نشد برای عصر بجهه آن بود که مطلب تمام نبود.

حاج سید نصرالله- شما احساس فرمودید که جواب صحیح خواهندداد.

رئیس- بنده احساس کردم انشاء الله جواب درست خواهند داد و اقدام کافی خواهند نمود.

حاج امام جمعه- این گمان را نکنید که این کار را اقدام بکنند آنچه گفتیم و فریاد زدیم فائده نبخشید.

آقا سید حسین- اجازه بدهید نظامنامه اساسی خوانده شود.

حاج امام جمعه- در این مدت وقتیکه مطلبی را خیلی اهمیت دادیم و خیلی جد کردیم يك چند دقیقه وزرا حرکت مختصری می کنند و پس از گذشتن وقت فورا ساکت میشوند اعتقاد بنده اینست که مجلس راحت ننشیند تا این مطلب تمام شود من در این باب تجربه کردم وزیر جنگ در موقعی که مملکت را می بردند در این مدت هیچ حرکتی نکرده و همین طور وزیر داخله.

حاج سید نصرالله- از برای امر خباز خانه قرار بود که دیروز عموم وکلا بیایند یا بعضی.

رئیس- قرار شد اشخاصی که بصیرت بیایند.

حاج سید نصرالله- اشخاصی که بصیرت نداشتن مثل بنده آمده بودند ولی اشخاص بصیر نیامده بودند.

آقا سید حسین- يك کمیسیون دوازده نفری برای این کار معیین شده بود و آنها خیلی زحمت کشیده بودند و قرار شد این کار بدستیاری آنها تمام شود لهذا جمعی بخیال آن دوازده نفر نیامدند.

رئیس- خوب بود دیروز مرا مستحضر میکردند که مطلب اینست.

حاج سید نصرالله- مسئله که مهم است اینست که بدانیم گندمی که وارد انبار دولتی میشود چقدر است دیگر اینکه مسئله نان تا این دو هفته تمام بشود.

رئیس- در کمیسیون مالیه مشغول تعیین گندم دیوانی هستند الحمدالله امسال جنس هم خیلی خوب است و انشاء الله در همین هفته عمل نان تمام می شود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- این مسئله صحیح است ولی دو نقص دارد یکی اینکه بلدیه در اذهان مردم انداخته است که دولت گندم را ارزان بدهد با اینکه کمیسیون مالیه زحمت کشیده که این شش کرور کسر را درست نمتاید چطور میشود که امسال هم چیزی دولت بدهد که نان را ارزان بفروشند.

رئیس- امروز مذاکره در این خصوص نیست مذاکره آن باکمیسیون است خوبست شروع بقرائت قانون اساسی شود (بعد از قرائت چند ماده چون نسخه تصحیح شده حاضر نبود قرار شد که در روز سه شنبه قرائت شود.(

حسنعلی خان- این عرض را که میکنم اهکمیت دارد در بدو انعقاد مجلس یك عنوان خوبی در مجلس شد و آن تشکیل بانك ملی بود و خیلی مذاکرات شد و مردم هم بعد از یکی دو ماه اطمینانی خاصل کرده تا در روزنامهای خارجه هم نوشته شد شاید بنظر جناب رئیس هم رسیده باشد در یکی از جراید نوشته بودند که این خیالی را که مجلس دارد اگر صورت خارجی پیدا کند خیالات دیگرانرا باطل میکند مقصود مطالب پلتیکی ولی امروز می بینیم بدبختانه بالمره مذاکره بانك از میان رفته و تمام کارها هم منوط بپول است. آیا چه شد که این مذاکرات از میان رفت.

آقا میرزا ابوالحسن خان- روزی که بنده وارد این مجلس شدم از فرنگ این صحبت را مذاکره کردم و با شما هم عقیده هستم و اکثریهم شاید هم عقیده باشند تعطیل هم نشده است خوبست اجازه داده شود که مطرح شود.

محقق الدوله- اظهار حسنعلی خان از روی وطن پرستی بود گو اینکه تعطیل نشده باشد و دنباله آنهم در دست باشد باز باید اقدام شود وقتی که اتابك در دفعه آخر آمد بمجلس همین مذاکره شد از قضایای اتفاقیه وقوع آن واقعه اسباب تاخیر شد حالا هم هر چه باشد باید زودتر اقدام شود و رئیس بانك که معلم باشد از فرنگ بخواهند و تا آمدن او ترتیب بانك را مرتب نمایند.

آقا شیخ حسین- الحمد الله رب العالمین امیدورام که دیگر کسی نتواند وکیل را تهدید نماید عقیده بنده این است این متمم قانونی اساسی که گوش ملت را پر کرده اند ناقص مانده تا تمام نشود و بصحه همایونی نرسد ملت با جان و دل پول نخواهند داد.

وکیل الرعایا- یك نقشه خوبی برای بانك کشیده شده بود و اینك تعطیل کشد یك نقشه از فرنگستان داخل این خاك شد که شرح آن محتاج بمجلس دیگر است ولی امیدواریم که من بعد این ایران از خارج چیزی نگیرد و از ثروت مملکت خود بهره مند شود. حالا باید همان نقشه خودمان را مجری داریم و فورا این بانك تشکیل شود.

حاج محمد تقی- تعطیل بانك بجهت اینکه دوازده فصل بجهه بانك نوشته شده بود دولت میخواست تغییر بدهد از این جهه تعویق افتاد.

رئیس- شما ها که اطلاع دارید همین طور است؟

حاجی معین التجار- بلی امتیاز نامه گرفته شد بعد در خصوص تغییراتی که در مواد آن میخواستند بدهند مذاکرات زیاد شد و بهمان طور ماند.

رئیس- پس چرا نگفیتد و اظهار نکردید که همه بدانند.

آقا شیخ یوسف- جناب ناصرالملك بمجلس آمده بودند که این ترتیب بانك ملی صلاح حال ملت نیست نه اینکه صلاح دولت نباشد چون که این بانك مدتش خیلی است پس طوری باید باشد که اسباب آسایش و اطمینان همه مردم باشد.

حاجی معین التجار- سبب همانست که حاجی محمد تقی گفتند خواستند امتیاز نامه را تغییر بدهند قبول نشد.

آقا شیخ یوسف- جناب ناصرالملك غرضی نداشت لابد از روی خیر خواهی می گفت.

حاج محمد تقی- جناب ناصرالملك گفتند يك رئيس و يك دفتر دار از فرنگ بياورند و ديگر چيزی نگفت.

آقا ميرزا محمود- ناصرالملك مجبور بگفتن بود يك فصلی از امتياز نامه بانك مل اين بود كه عايدات دولتی تمام ببانك آمده از آنجا خارج شود قبول نشد و تا حال هم ما ندانستيم كه عايدات دولتی امساله چه شده است.

حسنعلی خان- جمعی فهميده و جمعی نفهميده ديگر اين بانك را تعقيب نكردند و حال آنكه افتخار و قوام مليت ما بسته باين بانك است همه ميدانند كه تايك جمعی يك سرمايه در يك جا نگذارند كارهای بزرگ را نميشود از پيش ببرند افسوس مثل حاج ملك التجار صدمه بزرگی باين اساس وارد آورد وكلا بايد بصدای بلند بگويند بمردم كه شما امروز پول بشخص نميدهسد بلكه بعموم ميدهيد و امروز پيشرفت كار ما باين است كه قوه پيدانمائيم و تا ما قوه پيدا نكنيم كار ما پيشرفت ندارد گويا بدولت فهماندند كه تاسيس بانك موجب ترقی مشروطيت ميشود اين بود كه مانع شدند و بعضی ها هم از روی نادانی تعقيب نكردند.

حاج امام جمعه- در اين مسئله گويا مخالفی نباشد وقتيكه در آذربايجان بودم ميگفتند كه اول اقدامی كه بايد بشود مسئله پول است بدبختانه وقتی كه آمديم اينجا ديديم هيچ ترتيبی نيست چيزی كه هست فقط كميسيون ماليه مشغول است كه دخلو خرج مملكت را مساوی نمايد اينهم نميشود زيرا كه منتها او جمع و خرج را مساوی كند اما اين خرجهای جديد كه پيدا می شود مثل اينكه می خواهيم عدليه صحيح تاسيس كنيم يا حاكم بفرستيم و او از مردم چيزی نگيرد يا تهيه قشون كنيم اينها پول ميخواهد بايد فكری كرد خيلی مخارج داريم عقيده بنده اين است كه يك هفته دو هفته در اين مسئله گفتگو شود و بهمه جا اعلان كنند كه ملت خودشان حاضر شوند همانطوری كه وكيل الرعايا گفت آن ترتيب را ملت هيچ حاضر نيستند باسد ملت را تشويق كرد اگرچه در روزنامجات ما مطلب نافع كمتر می نويسند ولی بايد اين مطلب را در روزنامجات بنويسند كه ملت دقت نظر خودشان را در اين مسئله اظهار كنند در ميان ملت مردمان عاقل و باهوش هستند بايد بملت فهماند و از روی ترتيب صحيح با دقت اقدام در اين امر كردو تاپول نباشد هيچ كاری ازدولت و ملت پيشرفت نخواهد كرد.

آقا ميرزا ابوالحسن خان- عقيده بنده اين است كه بانك تمام كارهای ما را درست می نمايد تا پيشرفت كار موكول بپول است اگر پول بود قشون رفته بود اگر پول بود عدليه صحيح شده بود و ساير ادارات ما مرتب گرديده بود تمام كارها بسته بپول است اول بلا اول لازم كه يك مخزنی باشد تا اين ادارات از عسگری و غيره تشكيل شود پس ميتوان گفت كه اگر بانك تشكيل شد ما زنده هستيم والا خير.

آقا ميرزا فضلعلی آقا- حاجی امام جمعه فرمودند در ميان ملت اشخاص كاری هستند در اين مطلب حرفی نيست ولی بيست كرور ملت اگر می خواست خودش بكارخودش رسيدگی نمايد لابد لااقل بايست هفته يك روز در يك جا جمع شده در امورات شوری كند و اين غير ممكن بود پس از اين جهت برای خود وكلائی معيين كردند كه در كارهای آنها فكر و اصلاحی نمايند پس آنها می توانند ايراد نمايند كه شما در اين مدت چه فكری از برای معاش و راحتی ما كرديد تا يك راه پولی برای مردم پيدا نشود هيچكار پيشرفت نخواهد كرد مملكت در كمال سختی گرفتار بی پولی است اگر بخواهيم اعلان كنيم دو ماه طول خواهد كشيد.

حاج امام جمعه- افسوس كه مقصود من مخفی ماند من نميگويم كه وكلا كار نكنند من ميگويم بمردم هم بايد اعلان داد تا در اين باب فكری بكنند آنچه آقا ميرزا ابوالحسن خان گفتند همان حرفهای من است و تمام صحيح استمن می گويم عمده امنيت است البته امنيت كه پيدا شد مردم با كمال خاطر جمعی پول خواهند داد.

رئيس التجار- بانك پيشرفت نكرد برای اينكه قرض دولت با او جمع شد و قرض دولت پيشرفت نكرد برای اين كه با دادن حقوق مردم توام شد اين سه فقره كه داخل هم شد اين سه كار پيشرفت نكرد حالا عقيده بنده اين است در تشكيل بانك لازم نيست سی كرور جمع شود تا قرض دولت داده شود ده كرور هم باشد خوب است تا تشكيل شود تا اين امور از هم جدا نشود بانك تشكيل نميشود حرف را بايد مختصر گفت اصل مطلب اين استكه بانك لازم است و مسلم تمام عقلاست و اين مطلب موقوف باطمينان است مردم اين مملكت ميتوانند نفری پنج تومان بدهند و اين نميشود مگر باطمينان و اينكه شاه با شاهزادگان سرمايه بدهند كه اسباب اطمينان سايرين بشود.

حاج معين التجار- دو چيز است كه عدمش اسباب پريشانی و وجودش موجب آبادی مملكت است يگی امنيت ويكی پول هر دو اينها بسته بهم است حال هر كدام را مجلس جلو انداخت آنديگری حاصل خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این امنیت پول نخواهد شد ولی از پول امنیت حاصل میشود مثلا پول بدهیم قشون برود راه اصفهان را امنیت بدهد اما امنیت واقعی آن اتحاد ماست که جنگ داخلی نداشته باشیو و یك مسئله دیگری استکه هرکس صاحب چیز است کمك کند زیرا که از پنج تومان و ده تومان سرمایه بانك جمع نمیشود باید اشخاصیکه دربانکهای خارج و زیرزمینها و غیره پول دارند امروزه فکر کنند که مملکت از دست می رود و پول بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- ترتیبات قدیمه بانك با ترتیبات حالیه خیلی تفاوت کرده حتی پولهم بابانك تفاوت کرده و همان طور که بانك لازم است پول هم لازم است سد اهواز هم لازم است وپول بجهه این مملکت خیلی لازم است اول قرار شد که سرمایه سی کر. ور باشد و قرار شد شش کرور دولتقرض نگیرد بالاخره قرار شد چهار کرور شود که از آن طرف جمع شده و از این طرف بدولت داده شود دولت هم بواسطه شدت احتیاج هر امتیازی که می خواست داد بانك لازم است و باید وزیر تجارت آنرا تاسیس نماید ولی برای دولت هیچ فایده ندارد تا پنج سال دیگر بر فرض چهار پنج کرور هم جمع شد و یك مختصری بدولت داده شود باز فایده بحال دولت ندارد امروزه هم بانك لازم است برای ملت و هم پول برای دولت و باید این دو از هم جدا بشود و بانك را اشخاص صحیح جمع شده تشکیل بدهنددیگر لازم بر جز خواندن و عجز و لابه نیست این مردم که می گویند قشون ملی حاضر است و همینقدر که اسم برده شود هزار خطابه میخوانندو رجز میگویند در موقع هیچ نمیدهند و حاضر نیستند در اول بعضی چیزها را داخل کرده بودند که خارج از موضوع بانك بوده مثالا گفتند گه عایدات دولتی داخل بانك شود و این یکی از خطیئات بود دولت هم از روی لابدی قبول کرد برای بانك هیچ چیز لازم نیست مگر اصول علمیه ولی برای دولت پول لازم استکه کمیسیونی مختلط از وزرا و وکلا و غیره تشکیل کرده که علاجی نمایند این کمیسیون هم آنچه نقشه بود بنظر آورد ابدا علاجی برای رفع احتیاج دولت نشد بهترین کارها برای نجات ایران امروزه تحصیل و باری دولت ممیزی است و هروقت کهنه میشود میگویند شش ماه یا یکسال دیگر فایده می بخشد و حال آنکه شش ماه است همین طور معطلع هستند اگر تا حال شروع کرده بودند حال نتیجه گرفته بودند.

آق میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده آن است ممیزی فعلا فایده آنی ندارد همان طور که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند کسانیکه پول دارند کمك کنند تا کار پیشرفت کند.

احسن الدوله- فعلا هشت ماه است این صحبتها میشود و مثل خواب آشفته تعبیر ندارد ما اهل ایران همیشه عادت کرده ایم بمفت خوری پول پیدا نمیشود مگر بزحمت ما می بینیم مال خودمان را نمیتوانیم خفظ کنیم آن همه زحمت کشیدیم و مبلغی بر خالصه افزودیم چه شد مسیو نوز را از گمرك اخراج کردند حسابش چه شد از گذشته ها میگذریم از اول هم تا حال چه کردند و آنچه ازمجلس گذشت کدام اجرا شد.

رئیس- جواب این مطلب با من است که هرچه باکثریت آراء در مجلس معین شد انشاء الله تا سه چهار روز بعد مجری شود.

آقا میرزابوالحسن خان- اینکه گفته شد پول از بانك جداست من اعتقاد ندارم بانك مخزن پول است امروز آن وسعت را داریم که بانك فلاحتی وتجارتی وغیره تشکیل نمائیم ما امروزه این بانك را که تشکیل مینمائیم بجهت آن است که مایحتاج دولت را از مملکت بپردازیم که از خارجه قرض نکنند پس این بانك که تشکیل میشود باید مخارج دولتی را بدهد انکه میفرمایند ممیزی هم نمیشود مگر بپول بعد از آنکه بانك پول بدولت نداد دولت میگوید من باید ادارات را منظم نمایم و اداره کردن ادارات محتاج بپول است باید از خارجه قرض کنم آنوقت جواب دولت را چه خواهند گفت.

حاجی معین التجار- ازاین اعتراض که جناب تقی زاده کردند مثل اینست که در مجلس تشریف نداشته آن وقتیکه مالیات راجع بمجلس ملی شد و اصلاح مالیه راجع بمجلس شد که مالیات به بانك ملی واردشود آنوقت ملت میگفتند که ما قرض دولت را مجانا میدهیم و مالیه داخل بانك شود این بود که قریب چهارصد پانصد هزار تومان پول هم داده شد حتی سعدالدوله گفتند شما باطمینان کی این پول را دادید گفتیم باطمینان جناب مشیر اغلدوله باری قرار شد که خمس سرمایه را بدولت قرض بدهند این شد که امتیاز نامه دادند بعد از قرار داد قرض بابانك بنا شد ببرند آن قرار داد را بصحه همایونی برسانند بردند در دوشان تپه آن روز حال شاه خوب نبود کم کم تعویق افتاد این شد که کم کم اسباب عدم اطمینان مردم گردید حتی از اصفهان نوشتند که ما اطمینان نداریم از خانه خود بیرون بیائیم چطور پول بدهیم.

حاج محمد اسمعیل آقا- مطلبی که بنده می خواستم عرض کنم بعضی از آنها را جناب حاج معین التجار فرمودند لازم بتکرار نیست اول بلا اول وزرائ بمجلس آمده گفتند چهار کرور از خارجه میخواهیم قرض کنیم اگر قرض نکنیم رشته امورات از هم پاشیده خواهدشد گفتند مجلس و ملت باین امر تصویب نمی کند که از خارجه قرض کنید گفتند چه میکنید جواب دادند خودمان می دهیم ولو

اینکه مجانی هم باشد مجلس گفت مجانی نباشد از مجری صحیح بدهند و آن تشکیل بانك ملی است که لازم و ملزوم مشروطه است که تاسیس شود یکی هم از شرایط پیشرفت آن داخل شدن عایدات دولتی را ببانك دانستند این شد که جمعی با زحمت سرمایه جمع کردند و پول هم به قشون داده شد نمی دانم چه شد که تاخیر افتاد علت را نمی گویم همین قدر دیدند صلاح نیست این بانك تشکیل شود مساعدت نکردند همین طور که حالا هم مساعدت نمی کنند اشخاصی که سالها برده و ذخیره کرده اند باید کمك کرده و مشوق مردم بشوند ولی ابدا اقبال نمی کنند پس از تشکیل بانك و موجودی پول آنوقت رشته پاشیده حمع می شود و اینکه گفته شد ممیزی بشود ممیزی نمی شود مگر بپول و علامه این ترتیب فائده ندارد چیزی است که از رعیت گرفته شده بدولت داده می شود باید ثروت را زیاد کرد صحیح است باید ممیزی بشود ولی او بجهت این است که ظلم نشود و تساوی روی کار بیاید و این ثروت جبری است.

آقا سید حسن تقی زاده- از پارسال رمضان بنده در اینمجلس بوده ودر تمام کارها نظارت داشته و داخل بوده ام بعلاوه اختلافات مؤسسین بانك را اطلاع دارم و در تمام کمیسیون بوده ام نتیجه اطلاعات بنده فقط هم یك کلمه است پس صحیح نیست بگویند که من اطلاع ندارم از بیرون کار و بباطن آن درست مطلعم اینکه اعتراض شد که من گفتم بانك پول نیست بلی بانك پول نیست برای دولت پول اول درجه لزوم دارد و خیلی لازم است که قطره قطره پول جکمع شده در یکجا ثروت مملکت را زیاد میکند پس از آنکه مبلغ معتنابهی جمع شد آن وقت بر سه قسمت میشود یکقسمت احتیاطی یکقسمت دائمی یکقسمت دائر از آن قسمت دائر قسمتی بقرض دولت بدهند آن هم باز قرض دولتاست امتا حالا دولت پول لازم دارد این هم نمی شود مگر بممیزی میگویند ممیزی هم پول لازم دارد این ترتیب تسلسل میشود ممیزی چیزی است که همان روز شروع بدون گرو پول میدهند.

همانطور که آقا میرزا ابوالحسن خان فرمودند ممیزی مثلب یك راه آهنی است که بمحض دایرشدن و طی کردن مسافتی پول عاید میشود از اینها گذشته ما باید رخنه ها را بگیریم و یك وزارت مالیه صحیح داشته باشیم و گذشته از این باید از طرف مجلس یك تفتش و نظارتی در امر مالیه باشد. اینکه گفتند بانك نظارت داشته باشد و عایدات دولتی وارد بانك شود این یك چیزی است که هیچ عاقلی نگفته است و اگر هم گفته اند از روی غفلت و بی اطلاعی است مردم بوزیر مالیه اطمینان ندارند چه رسد ببانك.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اما در این که امروزه پول از برای مملکت لازم است هیچ شبهه نیست ولی اینکه بعضی میگویند متمولین باید پول بدهند و در این بانك بگذارند این ترتیب باجبار نمی شود باید از روی موافقت و اتحاد بآنها فهماند تا حاضر شوند و بدهند.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- یك مقداری از دردهای بی درمان ما را ان فرمایش جناب رئیس که فرمودند هر مطلبی که در این مجلس بر آن رای داده شد بعد از پنج شش روز من در موقع اجری خواهد گذاشت دوا کرد از بدو آغاز مشروطیت تمام مردم از هر جا اظها رهمراهی کرده اند تا اینکه بعضی گفتند از همه جا صدا بلند شد جز از خراسان من خواستم حرفی بزنم صنیع الدوله گفتند حالا باشد ولی امروز میگویم بدیهی است پس از آنکه ما بانك صحیح داشته باشیم همه بامنیت پول می دهندچیزیکه از اول مانع هر کاری بوده بینونیت بین دولت و ملت است اگر انشاء الله این بینونیت برداشته شود و صداقت بمیان آید مردم با کمال اطمینان پول میدهند بهر حال این مقصود را باید بیك طوری بعمل آورد.

رئیس- امیدوارم انشاء الله این هفته صورت وقوع بیا بد دیشب تا ساعت پنج در همین مطلب صحبت شد بیك درجه اطمینان حاصل نمودم که انشاء الله بعد از این دولت و وزراء کمال همراهی را خواهند کرد.

آقا سید حسین- اگر روزنامه مجلس ملاحظه شود معلوم میشود که دو ماه تمام در موضوع بانك گفتگو شد مردم هم پول میدادند همین که دیدند فصول نظامنامه بعضی از آن رد شد سلب اطمینان از آنها گردید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك چیز را ملت باید بفهمد که امروز بانك اگر تاسیس نشد اطمینان هم نیست در موقیکه محتاج هستند بفرستادن قشون بسمت آذربایجان تکلیف ملت چیست جز این که پول بدهند و خفظ مملکت خود را بکنند چاره هست؟ اینکه گفته شد شاهزادگان و بزرگان پول بدهند مقصود توهین و سخت گیری نیست که بعضی ها فهمیده اند ما شورش طلب نیستیم آنها را هم ارکان و بزرگان مملکت خود میدانیم وقتیکه عموم ملت این مطلب را فهمیدند که در موقع کار باید کمك داشته باشند کار درست میشود چرا باید مغایرت بین دولت و ملت باشد ملت کیست همان دولت است و دولت کیست همان ملتست.

حاج سید نصرالله- یك امری را همه اتفاق کردند که باب سعادت ملت همین است و باید این مطلب ار همه بدانند و همت کنند حال اگر اختلاف مو شبهه شد نمیدانم و هیچ عاقلی منکر نیست که بانك موجب احیای مملکت است یك وقتی گفتند که ادارات دولت بجهه مخارج معطل است حتی شهر رمضان بود فرصت ندادند پس از گفتگوی زیاد قرار شد بانك تشکیل شود و صحبت آن بمیان آمدنمیدانم چه شد

که تاخیر افتاد گویا آن اشخاصی که می خواهند دست قدرتی در مالیه دولت داشته باشند آنها مانع شدند بعضی گفتند اشخاصی که مؤسس شدند برای خودشان راه دخلی پیدا کردند این مسئله عیبی ندارد البته مؤسسین که زحمت می کشند فائده باید ببرند تا بانك تشکیل شود و احیای این مملکت نمی شود مگر ببانك ممیزی هم همان طوری که گفتند لازم است و اشخاصی که مانع این خیال شدند خبط کرده اند محض این که بست ید خودشان در مالیه کم نشود این کار را کردند.

حاجی محمد آقا- هر کس باید عقیده خود را اظهار کند و نتیجه بگیرد و بی نتیجه نماند این مسلم است که ثروت مملکت بتجارت وفلاحت است واین مطلب نمی شود مژگر بامنیت امنیت هم حاصل نمی شود مگر به پول در آناول که مردم شوقی داشتند و دیدند که دولت مخواهد از خارجه قرض کند همه گفتند ما بدولت مجانی میدهیم و دولت این مطلب را قبول نکرد این شد که گفتند باید بانك تشکیل شود و سرمایه از ملت در آنجا جمع آید مردم همه در کمال رغبت و میل حاضر بودند که بقدرالقوه در این امر همراهی نمایند بعد که دیدند از طرف دولت کوتاهی شد مردم هم از آن شوق افتادند حالا گمان نمیکنم که باعلان کردن تنها مردم حاضر شوند خوب است چند مجلس با وزراء و بزرگان نموده مذاکراتی بشود بعد بتمام ولایات بنویسند محتاج به پولست هر کس بقدر همت. وسع خود پولی تهیه کند که همراهی بدولت بشود آنوقت مردم خواهند پول داد. این عقیده شخص من است.

حاجی میرزا علی آقا- در این موضوع حرف یك کلمه است آن مسئله که موقوف علیه بانك و موجب حیات این مملکت است آن عقیده است که از شاه و گدا و تمام اهل این مملکت بلا تفاوت باید این اعتقاد را حاصل نمایند. که اگر این بانك تشکیل نشود و دولت و ملت اتحاد ننمایند این مملکت رفته است اسلام و کتاب خدا رفته است مثلا بنده یك خانه دارم و در آن خانه اسباب قیمتی و اشیاء نفیسه و قران قیمتی هم موجود است و اعتقاد پیدا کردم که یك حریقی میاید این خانه و اسباب را می سوزاند مرا هم خواهند سوزانید انوقت یك حرارت و هیجانی در من پیدا میشود که هر چه هست می دهم بسقا که آب بیاورد دیگر ملاحظه نمی کنم که مشکی چند است و این پارچه چه قدر قیمت دارد هر چه دستم آمد بدون ملاحظه در عوض آب می دهم بواسطه حرارت و اعتقادیکه در من پیدا شد اصل مطلب این است که تا ما آن اعتقاد را پیدا نکنیم که مملکت رفت اسلام رفت من بنشینم که شاه باید اقدام کند دیگری بنشیند که تجار بایددرتشکیل بانك اقدام کنند فایده و نتیجه ند ارد باید عموما این اعتقاد را پیدا کنند از شاه و علما ء و تجار و رعیت که مملکت میرود سلطنت میرود حجه الاسلامی می رود وزارت می رود تجارمی رود ان وقت از روی آن حرارت و اعتقاد اقدام در تشکیل بانك نمایند.

حاجی معین التجار- مکرر این مطلب صحبت شد و امتیاز نامه هم بصحه همایونی رسید مجددا در زمان اتابك بعضی اصلاحات شده خوبست مجلس هر دو نسخه را بخواهد و ملاحظه شود هر کدام را صلاح دید یا محتاج بتغییر هم شد آن را اجرا بدارند هیچ لازم نیست که ما بگوئیم آن امتیاز نامه بصحه رسیده باید مجری شود اگر صحیح است همان والا هر چه را صلاح دیدند انطور ایجاد کنند این بانك برای مملکت لازمست این حرفها هم زیاد لازم نیست ان پولی هم که داده شده است خودمان دادیم لازم نیست که از بانك باشد.

وکیل التجار- بنده می خواهم عرایض خود را منتهی بنتیجه کنم انچه مذاکرات لازم بود شد بانك هم تاسیس شده بود و نظامنامه هم نوشته شده حال باید جهت تاخیر را دانست این تاخیر از دو طرف شده یکی از طرف دولت که هر روز یك مانعی پیش آورده بایست او را دفع کرد و یکی از طرف ملت در صورتیکه در بدو امر مردم باکمال* ولی خود آنها هم حاضرند که یك چیزی بدهند باید مطالب را بیکطوری رسیدگی کر که اسباب اشکال نشود و این بیچاره ها هم آسوده شوند.

آقا سید حسین- میگویند جناب رئیس از این امر اطلاع دارد.

رئیس- بنده آن اطلاعی که فائده داشته باشد ندارم من هر چه خواستم در آنجا بفهم که شاهزاده محرك بوده یانه جمعی میگفتند او محرك بود و امر کرد که بچاپند جمعی او محرك نبوده است با این متناقضات چطور میشود فهمید و حکم کرد.

سید الحکما- حالا که قرار شد در عدلیه رسیدگی شود هر وقت که مطالب درست تحقیق شد آنوقت حکم نمایند.

رئیس- مجلس میخواهد ختم شود یك کاغذی از جناب مؤتمن الملك رسیده قرائت شود (قرائت شد) خدمت ذیشرافت جناب مستطاب اجل اکرم آقای احتشام السلطنه رئیس مجلس مقدس شورای ملی دام ا جلاله العالی شرحی دیروز در روزنامه یومیه حبل المتین نمره 116 در محل راجع بمذاکرات مجلس مقدس درج و تلفونی باین بنده نسبت داده بودند که بهیچوجه صحت ندارد شرح مزبور از این قرار است در باب فوت مرحوم مشیر الدوله اظهار شد که خوب است از طرف مجلس تحقیق بشود که بچه مرض وفات یافته تلفونی

از مجلس در این باب بمؤتمن الملك شده جواب بعداز اظهار تشکر و امتنان زیاد اینکه دیروز عصری بعد از قولنج سکته نمودند دکتر فرنگی آوردیم که تحقیق نماید و فعلا هم نعششان را امانت در امامزاده صالح گذاشیتم هرگاه مجلس مقدس لازم میداند تحقیق بعمل بیاید اولا بنده بهیچوجه عرض نکردم که مرحوم مبرور مشیر الدوله طاب ثراه روز جمعه بعد از مراجعت از دربار قولنج و فوت کرد زیرا که آن مرحوم روز جمعه از خانه بیرون نرفت ثانیا در باب آمدن وکلا محترم برای معاینه در روزنامه طرزی نوشته شده است مثل این که معاینه را بنده خواسته باشم صورت واقع از از این قرار است که عرض میشود از طرف مجلس مقدس بعد از اظهار تعزیت گفته شده بود که شش نفر از وکلا محترم برای معاینه خواهند آمد شما نعش را تا ورود مشارالیهم حرکت ندهید بنده در جواب تعزیت تشکر کرده عرض کردم وکلا محترم از طرف مجلس اگر مامور معاینه هستند چه عیب دارد تشریف بیاورند نه مسئله دربار رفتن در میان بود نه خواستن طبیب برای معاینه از حضرت مستطاب عالی مستدعی هستم که در این موقع این مسئله را تکذیب و در روزنامه مجلس و روزنامه حبل المتین بطور واقع تصحیح فرمایند موجب بسی تشکر و امتنان خواهد شد زیاده عرضی ندارد.

رئیس- صحیح است همین طوریکه نوشته باید در روزنامه درج شود.

قانون تشکیل ایالات و ولایات ودستورالعمل (1(

فصل اول

در تقسیم مملکت و تحدید حدود دو اثر محلیه

ماده 1- مملکت محروسه ایران برای تسهیل امور سیاسی بایالات و ولایات منقسم میشود.

ماده 2- ایالت قسمتی از مملکت است که دارای حکومت مرکزی و ولایات حاکم نشین جزء است و فعلا منحصر بچهار ایالت است (آذربایجان) (کرمان و بلوچستان) (فارس) (خراسان.(

ماده 3- ولایات قسمتی از مملکت است که دارای یك شهر حاکم نشین و توابع باشد اهم از اینکه حکومت آن تابع پایتخت یا تابع مرکز ایالتی باشد.

ماده 4- در ایالات و ولایات و بلوکات برای ترتیب و تنظیم کلیه امور علاوه بر انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی که مطابق نظامنامه انجمنهای مذکوره تکالیفشان معین است دو اثری تشکیل میشود که بدوایر محلیه موسوم خواهد بود (در مقابل دوایر مرکزیه که عبارت از وزارت خانه ها است) این دوایر از حیث وظایف و وسعت قلمرو و حدود اختیارات از یکدیگر متمایزند چنانکه از حیث وظایف کلیه منقسم می شوند بدوائر اداریه و عدلیه و از حیث قلمرو بدوائر ایالتی و ولایتی و بلوکی و از حیث اختیارات بدوائر تابعه و متبوعه چنانکه بلوك در اختیارات تابع اداره ولایات است و قریه تابع اداره بلوك

ماده 5- اختیارات دوائر محلیه کلیه از این قرار است:

) اولا) عزل و نصب اشخاصیکه تعیین آنها بموجب قوانین بدوائر مزبوره واگذار شده است.

) ثانیا) نظارت و تفتیش اعمال شعبات جزء.

) ثالثا) حل و تسویه امور راجعه بآنها و اقدام در اجاء قوانین.

) رابعا) واسطه بودن در امور ما بین دوائر تابعه و متبوعه.

ماده 6- دوائر اداره نیز به دو قسم منقسم می شود اولا دوائر حکومتی ثانیا شعب وزارت خانه ها که قانونا در ولایات تشکیل شده. دوائر حکومتی عبارت است:

) اولا) در ولایات از حاکم و دفتر خانه او و اداره ولایتی یا دفتر خانه آن و ادارات نظمیه شهری.

) ثانیا) در بلوك از نایب الحکومه و اداره بلوکی و اداره نظمیه بلوکی.

) ثالثا) در دهات از کدخدا.

تبصره- قوانین و نظامنامه های شعب وزارتخانه ها در ولایات علیحده مرتب و مدون است اصول و فصول قوانین این نظامنامه راجع به تشکیل و ترکیب دوائر حکومتی ولایات و بلوکات و قرائ و روابط آن دوائر با دوائر مرکزی و محلی است.

فصل دوم

در تشکیل ولایات (اول- قواعد عمومی(

ماده 7- فرمانفرمایان و حاکم بموجب فرمان اعلیحضرت همایونی و تصویب وزارت داخله بسمت حکومت منصوب و از حکومت معاف می شوند.

ماده 8- در صورت غیبت یا مرض یا عزل یا انفصال حاکم معاون حکومت متصدی شغل اوست و هرگاه معاون حاضر نباشد و یا بجهتی نتواند قائم مقام حاکم واقع شود یکی از روسای شعب وزارتخانه از قبیل کارگذاری یا اداره مالیه یا غیره به موجب قدمت خدمت و تحقق لیاقت کارهای ولایتی را موقه موافق قوانین و دستور العملهائیکه برای ولایات وضع شده اداره خواهد کرد

ماده 9- هرگاه حاکم از حدود ولایات خارج نشود و غیبت او از کرسی ولایات برای بلوك گردشی یا انجام یکی از تکالیف ما موریتی او باشد غائب محسوب نتواند شد و حل عقد امور با خود حاکم خواهد بود خاصه اموری که بشخص حاکم محول است در این صورت اگر برای قائم مقام حاکم در تسویه امری اشتباهی حاصل شود یا با اعضای اداره ولایتی موافقت حاصل ننمایدآن امر را موکول بمراجعت حاکم خواهد کرد و چنانچه غیبت حاکم از شهر متمادی باشد مطلب را بحاکم راپرت خواهد نمود

تبصره- در مورد ماده 12 معاون یا شخصی که در غیاب حاکم متصدی امر حکومت است کاغذ ها را بعنوان مدیری امضاء میکند و در مورد ماده 13 بسمت نیابت.

دویم- در وظایف حکام بطور عمومی

ماده 10- چون از طرف دولت امور ولایت بعهده کفایت و صداقت حاکم که رئیس ولایت است محول شده حاکم باید بیش از همه در حفظ منافع و مصالح دولت و ملت و اجرای قوانین و نظام نامه ها و دستور العمل های ادارات متبوعه و قرارداد های انجمن های ولایتی و بلدی بکوشد و فواید مملکت ومنافع اهالی را در نظر داشته باشد و احتیاجات آنها را بفهمد و با اختیاراتی که بحکام داده شده امنیت و رفاهیت قاطبه اهالی را فراهم اورد و قوانین و قواعدی که برای نظم و آسایش عمومی ایجاد شده است به موقع اجرا گذارده و همچنان برعهد حاکم است که در تهیه اسباب حفظ الصحه و وفور ارزاق و آذوقه در ولایات بکوشد و ناظر اجرای کلیه قوانین و دستورالعمل های راجعه بادارات محلیه که در قلمرو ولایت تاسیس شده باشد.

ماده 11- چون حاکم نماینده دولت است در ولایت و نظارت تمام امور کشوری بعده او تعلق میگیرد لهذا حق دارد که بی مقدمه بتمام دوائر کشوری سرکشی نماید حدود این حق حکام بعضا در این قوانین مقید و بعضا در نظام نامه راجعه بشعبات وزارتخانها مندرج است.

ماده 12- حکام باید در امر انتخابات وکلاء دارالشورای ملی و منتخبین انجمن های ایالتی و ولایتی و بلدی نهایت جدو جهد را منظور دارند و ناظر باشند که انتخابات مذکوره مطابق نظام نامه انتخابات از روی کمال صحت بعمل آید و در صورت تجدید انتخابات لوازم سهولت و سرعت ان را بعمل آورند و در صورت تجدید انتخابات لوازم سهولت و سرعت آن را بعمل آورند و در موردیکه یکی از وکلا یا منتخبین از سمت عضویت منفصل شود یافوت کند پس از اطلاع فورا امر بتجدید عضو دیگری بجای او نمایند.

ماده 13- چون حکام ناظر نظم ترتیبند حقدارند بمواد شکایات متظلمین نظر کنند اگر امور آنها در جائی بر خلاف قوانین موضوعه معطل و معوق مانده باشد در سرعت آن اقدام نمایند و کار صاحبمنبان و مستخدمین ادارات محلیه را در صورت نقض قوانین موضوعه و یا ارتکاب آنها باعمال شنیعه

.و جنحه و جنایات موافق قوانین به محاکم عدلیه رجوع نمایند و در مواقع لازمه توجه ادارات متبوعه آنها را با کمال و اتمام عمل آنها معطوف دارند که رسیدگی لازم بعمل آید ولی خود حاکم وجها من الوجوه نمی تواند شخصا محاکمه نماید و نه در محاکمه طرف واقع شود.

ماده 14- حاکم باید پیوسته در صدد ابادی ولایت و رفاهیت اهالی بوده چنانچه اقداماتی لازم شود که خارج از تگالیف او باشد اگر جزء وظایف انجمن های ولایتی و بلدی است بآنها اطلاع دهد والا بادارات متبوعه راپورت کند و کلیه راپورت های صحیح از اقدامات خود و احتیاجات اهالی و وضع امور ولایتی بوزارتخانهای لازمه بفرستد.

ماده 15- حکام مکلفند که مواظبت نامه را در اعلان و انتشار قوانینی که وضع شده و اعلام نامه ها و دستور العمل های روساء و احکام ادارات متبوعه و غیره در صورتیکه اطلاع قاطبه اهالی از مفاد آنها لازم است بعمل آورند.

ماده 16- هرگاه حکام مشاهده نمایند که بر خلاف قوانین موجوده اقدامی می شود باید بلاتامل مانع آن اقدام شده به موجب قوانین درصدد سیاست و تنبیه مقصرین برآیند و کلیه باید مراقبت نمایند که امور اداره ولایتی و هر اداره امور محرکه محوله بخود را انجام دهند.

ماده 17- حکام حق دارند که در موارد فوق العاده و یا در موقعی که امر مهمی مورد مذاکره باشد مجلسی در تحت ریاست خود از رؤسای کلیه دوائر محلیه تشکیل دهند در این موانع حکام صورت مجلس و رای آنرا بوزارتخانه که مرجع آن کار است میفرستند و در صورت لزوم کسب تکلیف مینمایند این نوع مجالس را نمیتوان بدون جهه تشکیل کرد فقط وقتی صورت لزوم خواهد یافت که اشتباه و تردیدی در معنی قانون و یا اشکال در امر مهمی روی دهد و اطلاع وزارتخانه از اشتباه و اشکالی که پیش آمده لازم باشد. (رجوع بماده 141) شود.

ماده 18- چنانچه باداره ولایتی از دوائر جزء و تابع آن اخبار شود که شك و شبه در موقع اجرای قانونی حاصل شده و یا اشکالی در اجری احکام پیش آمده حاکم مکلف است مراقبت نماید که موافق ترتیبی که در ماده 158 مذکور است این نوع امور فورا در اداره ولایتی مطرح مذاکره شود هرگاه اداره ولایتی نتواند توضیحات لازمه را بدهد و خودش هم تردیدیا اشتباهی در معنی قانون حاصل نماید باید حاکم پا رای اداره ولایتی را بوزارتخانه لازمه فرستاده توضیحات و رفع اشکال را بخواهد و یا در صوری اهمیت مسئله مجلسی را که در ماده (147) مذکور است منعقد داشته و موافق مدلول آ ن ماده رفتار کند.

ماده 19- چون حکام مسئول نیك و بد امور قلمرو خود هستند باید مواظب باشند که انجمنهای ولایتی و بلدی از حدود وظایف خود خارج نشوند و همچنین کمال مراقبت را در صحت انتخابات مستخدمینی که تعیینشان بعهده حکام واگذار شده داشته باشند و اطلاعات لازمه را قبل از وقت در باب خدمت سابق اشخاصیکه میخاهند مستخدم شوند و نیز در باب اخلاق و رفتار و کردار آنها تحصیل نمایند و کلیه مراقبت کنند که اشخاصی که داوطلب استخدام هستند مسبوق بارتکاب جنحه و جنایات و قیاحت نبوده دارای اخلاق پسندیده و لایق کاری که بآنها رجوع میشود باشند

ماده 20- چنانچه دوایر اداره محلیه بخواهند بموجب اختیاراتی که بآنها دادهشده مستخدمین جدیدی معین کنند یا متخدمین سابق را بمشاغل جدیدی برکمارند یا از جائی بجای دیگری مامور نمایند حکام میتوانند در مورد عدم لیاقت مستخدمین مزبوره مراتب را بادارات مرکزی اطلاع دهند.

ماده 21- حکام برای تشویق مستخدمین و اجرای لایق قابل خود میتوانند بر طبق قوانین بآنها رفعت رتبه و انعام بدهند و یا استدعای رفیع رتبه و اعطای منصب و امتیاز از دولت نمایند و مکلفند که قوانین راجعه بخدمت دولتی و ترفیع رتبه و اعطای مناصب و امتیازات را صحیحا بموقع اجرا گذارند.

ماده 22- کلیه مستدعیات ادارات محلیه در ترفیع رتبه و اعطای مناصب و امتیازات درباره مستخدمین جزو باید بتوسط حاکم بوزارتخانه لازم تقدیم شود ولی صاحب منصبان و مستخدمین ادارات عدلیه و تفتیش از این قاعده مستثنی خواهند بود.

ماده 23- حکام باید مواظب باشند که مرخصی موقتی ارباب مناسب و مستخدمین و اجزای دفتر خانه ها و انفصال آنها از خدمت موافق قواعدی باشد که ایجاد شده و بتوسط اشخاصی باشد که حق اینگونه اقدامات را دارند و هرگاه حکام مشاهده کنند که مستخدمین

فوق العاده غایب میشوند اخطارات لازمه را در این باب بآنها بنمایند و اگر پند و نصیحت آنها اثری نبخشید و وضع و حالت این نوع مستخومین طوری باشد که در سر خدمت مرتبا نتواند حاضر شوند باید حکام بمراکز متبوعه اطلاع دهند.

ماده 24- حاکم مواظبت مخصوصی خواهد داشت که در حدود ولایتیکه بریاست او محول شده هیچگونه اغتشاش و بی نظمی اتفاق نیفتد مخصوصا مراقب افعال و اعمال صاحب منصبان و مستخدمین جزو حکومت خواهد بود و هرگاه از یکی از ارباب مناصب و مستخدمین جزو آشکارا مسامحه یا سوء رفتار یا اعمال شنیعه سر زند و یا آنکه از اختیاراتیکه بآنها داده شده تجاوز نموده باشند حاکم بتوسط اداره ولایتی بعد از پند و نصیحت امر بمواخذه و تنبیه و سیاست انها خواهد کرد.

حدود مواخذه و سیاست در این موارد از قرار تفصیل است (1) توبیخ وملامت (2) کسر گذاشتن مقرری و مواجب (3) تنزل دادن از شغل اعلی به اسفل (4) انفصال مقصر از شغلی که دارد.

تبصره- کسر مواجب و مقرری حدی دارد که نباید از آن تجاوز ماید و آن ثلث مواجب یا مقرری سالیانه شخص مقصر است.

ماده 25- حاکم حق انفصال از شغل و کسر گذاشتن از مقرری یا مواجب مقصر و تنزل دادن از شغل اعلی باسفل را فقط نسبت بصاحب منصبان و مستخدمینی دارد که تعیین آنها بموجب قوانین باختیار حاکم محول شده و هرگاه اجرای سیاست مزبوره درباره صاحب منصانی لازم شود که از وزارتخانها و مقامات عالیه معین شده اند حاکم مراتب را با کلیه اطلاعات و توضیحات بوزارت یا بمقامات لازمه خواهد فرستاد (رجوع بماده 394.(

ماده 26- هرگاه تقصیر مقصر بقدری اهمیت داشته که اجرای سیاسات مذکوره در ماده (24) کافی نباشد بعد از تحقیقات لازمه در اداره ولایتی کار این نوع مقصرین بمحکمه عدلیه رجوع خواهد شد (رجوع بماده 393(

ماده 27- هرگاه حاکم مسامحه یا تغییرات جزئی در خدمات مرجوعه از طرف مستخدمین بلوکی و دهات مشاهده کند حق دارد که موافق ماده 24 آنها را تنبیه و سیاست نماید اما در باب مباشر دهات حاکم حق دارد فقط موقه او را از شغل خودش انفصال داده باداره بلوکی تفصیل تقصیر او را اطلاع بدهد که اداره مزبوره با اداره ولایتی در این باب مذاکره کرده یا مباشر را بکلی از شغل خودش خلع نمایند و یا بمحکمه عدلیه بفرستند.

ماده 28- چون حاکم نماینده دولت است در ولایت تمام صاحبمنصبان و مستخدمین ولایتی چه آنهائیکه در اداره حکومتند و چه اشخاصی که در سایر دوائر محلیه خدمت مینمایند خواه در تحت ریاست حاکم باشند خواه نباشند باید قطع نظر از رتبه و منصب و قدمت خدمت و غیره نسبت به حاکم احترامات لازمه را بعمل آورند و هرگاه حاکم آنها را برای مذاکره در امری احضار نماید حاضر شوند.

ماده 29- حدود حقوق و تکالیف حکام را سمت انها معین و مشخص میکند یعنی چون حکام آلت اجرائیه اند بهیچوجه حق ندارند قانون یا قراری جدیدی بگذارند یا مالیات و عوارض جدیدی وضع نمایند و یا در احکام محاکم عدلیه تغییری بدهند و یا بالاخره از اجرای قوانین موضوعه خودداری کنند.

ماده 30- حکام باید سعی نمایند که همیشه اطلاعات صحیحه کافیه از وضع ولایتی که قلمرو ماموریت آنها است داشته باشند یعنی از عده نفوس و وسعت خاك ولایت و ثروت طبیعی آن و مقدار زراعت ها و چمنها و جنگلها و از چگونگی شغل و حرفت و صنایع و معادن و تجارت ولایتی و وضع مساجد و ابنیه خیریه و عمارات عتیقه و دارالمساکین و مریضخانها و از انتشار معارف و اخلاق و عادات اهالی و عده جنحه و جنایاتیکه اتفاق میافتد و کلیه اطلاعاتی که اوضاع و احوال ولایات و اهالی آنرا نشان میدهد.

ماده 31- برای جمع آوری این اطلاعات در هر ولایتی در تحت ریاست حاکم هیئتی تشکیل میشود موسوم بهئیت احصائیه (استانیستیك) حاکم باید مراقبت نماید که احصائیه مزبوره مرتبا کار نماید

ماده 32- نتیجه اقدامات احصائیه را بعد از تدقیق حاکم بوزارت داخله ارسال میدارد و هنگام مسافرت یا عبور موکب همایونی از ولایتی حاکم ولایت مختصری از اطلاعات هیئت احصائیه را که مفید و جامع باشد با راپورت خود کتبا تقدیم حضور مبارك همایونی می نماید.

ماده 33- حکام باید مواظبت مخصوصی درباره تبعه خارجه که مقیم ولایتی هستند یا از آن ولایت عبور می نمایند داشته باشند و در امور تجارتی و سایر اموریکه مضر بحال دولت و ملت نیست موافق قوانین موضوعه و عهد نامها حمایت لازم را در موارد مقتضیه از آنها بنمایند که از امنیت و رفاهیت عمومی متمع باشند و نیز باید مراقبت نمایند که بتذکره های تبعه خارجه همیشه بتوسط اداره نظمیه رسیدگی شود که مجهول الحال نباشد تبعه خارجه فقط بحکم محکمه عدلیه با رعایت مدلول عهود می توانند از خاك ایران تبعید شوند هرگاه حاکم مشاهده کند که اقامت اتباع خارجه در ولایتی بواسطه سوء رفتار و کردار آنها مضر است باید مراتب را بوزارت خارجه اطلاع داده و موافق دستور العمل های ان ادارات رفتار کند.

ماده 34- یکی از ماغل عمده حکام این است که مراقبت مخصوص در قاع و قمع چیزهائی که موجب فساد اخلاق اهالی میشود از قبیل قمارخانها و غیره بعمل آورند و بجهه نیل باین مقصود اداره نظمیه و ضبطیه بلوکی و غیره را حاکم مامور می نماید که در موارد اجتماع اهالی در نقطه مخصوصی مراقبت در حفظ نظم و امنیت داشته باشند و از اعمال شنیعه ممانعت نمایند و مقصر را دنبال کند ولی باید دستور العمل های حاکم در این باب طوری روشن و واضح و موافق قوانین موضوعه باشد که این ماموریت ادارات نظمیه و ضبطیه مبدل به اجحاف و تعدی و هتك ناموس نشود.

ماده 35- حکام باید اسباب امنیت جان و مال اهالی را ازهر حیث چه در شهرها و چه در طرق و شوارع فراهم آورند چنانچه دزدان و قطاع الطریق در نقطه از نقاط ولایت پدید آیند و ادارات نظمیه و ضبطیه از قلع ئ قمع آن عاجز باشند باید حاکم فورا اقدامات مؤثره سریعه را بعمل آورده مامور مخصوصی برای انجام این ماموریت به محل لازم روانه کند و در صورت لزوم بقوای نظامی ولایتی رجوع نماید. برای حفظ و امنیت راهها در صورت عدم کفایت قراسوران حکام باتصویب ادارات نظمیه و ضبطیه امر بتشکیل دسته مستحفظین سواره از اهالی و سکنه محل می نماید و باید بیست و کاروانی که حمل مال التجاره و پول می نمایند مستحفظ بدهند.

ماده 36- هرگاه در شهری یا دهی اغتشاشی روی دهد و مردم اوامر قانونی حکومت را اطاعت نکردند باید حاکم بدون فوت وقت شورشیان را پند و نصیحت و یا توبیخ و ملامت نماید اگر مؤثر واقع نشد قشون ولایتی را خواسته باز شورشیانرا بپند و نصحیت متنبه و اتمام حجت نماید و هرگاه باز نتیجه حاصل نشد حاکم یا کسیکه از طرف حاکم مامور است بقوه جبریه اغتشاش را برطرف مینماید و محرکین اغتشاش و شورش را بمحکمه عدلیه میفرستد بعد از این اقدامات باید حاکم مواظبت نماید اشخاصی که متنبه شده پشیمان شده اند مجددا بواسطه سوء اقدامات مامورین و یا سختی بی موقع بحالت اغتشاش عودت ننمایند و کلیه اقداماتی از طرف مامورین بعمل آید که باعث تسکین قلوب و رفع هیجان عامه شود هرگاه ماندن قشون در محل لازم باشد امر حاکم در آن باب صادر خواهد شد.

تبصره- تکالیف حکام و مامورین کشوری در وقت احضار قشون برای کمك بحکومت علیحده مرتب و منضم باین ماده است.

ماده 37- در ولایات سرحدی حکام مکلفند که نظارت مخصوصی نسبت به ادارات نظمیه ولایتی و ضبطیه بلوکی داشته باشند که حتی المقدور فراری های نظامی و مقصرین مدنی و اشخاصی که جنایت کرده اند از دولت همسایه بخاك ایران نگذرد و کسی قدرت پذیرفتن آنها را در خاك ایران نداشته باشد هرگاه با وجود مراقبت لازمه این نوع اشخاص در خفا داخل خاك ایران شوند حاکم بعد از حصول اطلاع موافق مدلول عهود و قرار نامه هائی که در این باب با دول خارجه منعقد شده و یا دستور العمل وزارت خارجه اقدام می نماید.

ماده 38- حکام مراقبت لازمه را خواهند داشت نسبت باشخاصی که در تحت نظارت ادارات نظمیه و ضبطیه هستند که نه سستی از طرف ادارات مزبوره بعمل آید و نه سختی.

ماده 39- یکی از تکالیف حکام مراقبت و مواظبت لازمه است که در قلمرو ماموریت آنها انجمن هائیکه مخالف قوانین موضوعه است تشکیل نشود.

ماده 40- در صورتی که حکام مشاهده کنند که اقدامات انجمنی یا حوزه مخالف اصلی از اصول از اصول قانونی بوده تولید فسادی میکند یا قسمتی از اهالی را بر قسمتی می شوراند و باعث فساد و تخریب اخلاق میشود پس از تحقیق حق دارد آن انجمن یا حوزه را تعطیل کند و در صورت عدم فرصت و احتمال خطر و فساد عاجل حاکم حق دارد که فورا آن انجمن را تعطیل نماید تا رسیدگی لازم در محکمه عدلیه بعمل آید در این موارد حاکم باید مراتب را بوزارت داخله و وزیر مسئول اطلاع دهد.

سوم وظایف حکام در باب آذوقه اهالی و امور داخلی و اجتماعی ولایت

ماده 41- وظایف حکام در این باب از قرار تفضیل است.

اولا- مراقبت در امر آذوقه و اورزاق اهالی

ثانیا- مراقبت در اینکه ابنیه جدید الاحداث شهرها و دهات موافق قوانین موضوعه تاسیس شوند

ثالثا- وقایه امنیت در حدود ولایت و حفظ رفاهیت و آسودگی اهالی.

رابعا- تشویق اهالی باقدامات عام المنفعه

خامسا- مساعدت لازمه (بقدری که در قوه و استطاعت حاکم است) در پیشرفت زراعت و حرفت و صنایع و تجارت ولایت.

ماده 42- اقداماتیکه از طرف حکام برای وفور آذوقه و ارزاق میشود بر دو نوع است عمومی و خصوصی.

ماده 43- اقدامات عمومی که راجع به پیشرفت امر زراعت و جلوگیری و ممانعت از چیزی هائی که مخل امر محصولات زراعتی و ارزاق است باید همیشه در مد نظر حکام باشد بخصوص وقتی که در تمام ولایات یا قسمتی از آن احتمال قطحی برود.

ماده 44- احصل اقدامات عمومی آنست که حاکم باید مراقبت مخصوصی بعمل اورد که گندم و سایر ارزاق بدون ممانعت در تمام ولایت بآزادی و قیمت عادله خرید و فروش شود و کسی احتکار ننماید.

ماده 45- اقدامات خصوصی آنکه حکام اطلاعات لازمه را در باب نرخ ارزاق و آذوقه از اداره بلدیه تحصیل می نماید و نه فقط بتوسط ادارات نظمیه و ضبطیه بلدیه حکام مواظب تعدیل نرخ و عدم کم فروشی و صحت اکبال و اوزان میباشد بلکه خودشان هم در مورد لازمه حق دارند بتوسط مامورین مخصوصی باین امور رسیدگی نمایند.

ماده 46- هرگاه عمارت یا خانه را کسی بدولت و یا بشهری واگذار کند حاکم مکلف است مراتب را بوزارت داخله و وزارتیکه از آنخانه یا عمارت استفاده خواهد کرد اطلاع دهد.

ماده 47- هرگاه اثار عتیقه در ولایت باشد و یا مجددا کشف شود حاکم مکلف است که مراتب را مفصلا بوزارتداخله اطلاع بدهد.

ماده 48- حاکم باید مراقبت نماید که ادارات اطفائیه در کمال نظم و ترتیب بوده قواعد راجعه باین اداره تماما بموقع اجرائ گذارده شود اگر شهری استطاعت ترتیب اداره ذاطفائیه را نداشته باشد حاکم می تواند در صورت لزوم بتوسط وزارتداخله استدعای وجه اعانه از دولت برای دایر نمودن اداره اطفائیه در آن شهر بنماید و آن وجه اعانه را باطلاع انجمن ولایتی بمصرف مذکور برساند.

چهارم در وظایف حکومت نسبت بحفظ الصحه عمومی

ماده 49- وظایف حکام در این باب انست که مراقبت لازمه را در اجرای نظامنامه طبی و حفظ الصحه داشته باشند ساعی باشند که با اقدامات صحیحه سریعه در امرض مسریه و امراض مسریه و امراض سریع الانتشار جلوگیری شود لذا همینکه خبر حدوث چنین مرضی از دوائر جزء حکومت و یا از محل موثقی رسید حاکم باید رسیدگی و معلوم نماید که چه نوع اقدامات برای جلوگیری از انتشار مرض بعمل امده و علاجی که شده است کافی است یا نه بعد پس از مشاوره با طبیب حافظ الصحه ولایتی اگر لازم شود حاکم مامور مخصوصی باچند نفر طبیب و معاون طبی و ادویه و آلات و اسبا طبی روانه محل آلوده بمرض و جا های لازمه مینماید و هرگاه صلاح بداند چند نفر اجزای لازم را هم بامامور مخصوص روانه میکند بعد از این اقدامات در صورت لزوم خود حاکم به محل ناخوشی رفته شخصا تحقیقات لازمه را مینماید و هرگونه اقدام مجدانه که مقتضی باشد بعمل میآوردو بتوسط ماموری مخصوص حکام ولایات همجوار را مطلع میدارد.

ماده 50- حکام حق نظارت مخصوصی نسبت بمریضخانهای شهری و بلوکی و دهات و همچنان مریضخانهای محبسها و غیره دارند و خواه هنگام محال گردشی خواه در غیر این موقع رسیدگی بمریضخانه ها را غالبا بطبیب حافظ الصحه ولایتی یا بمعاونین او می سپارد.

پنجم در وظایف حکام نسبت بوصول شدن مالیات دولتی و عوارض محلی

ماده 51- حکام باید مراقبت تامه داشته باشند که مالیات و عوارض دولتی بموجب قوانین موضوعم در موقع خود بتوسط کار گذاران مالیه وصول و ایصال شود و بعلاوه باید نظارت صبح نسبت بوصول ایصال عوارضی که برای مخارج محلیه از بلدیه و غیره اخذ میشود داشته باشند.

ششم در وظایف حاکم نسبت باداره عدلیه

ماده 52- نوشتجاتیکه محتاج بامضای حاکم یا بتصویب او است و نزد حاکم فرستاده میشود یا بامضای حاکم میرسد و یا در صورت عدم تصویب مشار الیه عقیده خود را باداره مالیه اظهار میدارد.

ماده 53- حاکم فهرست کارهای تمام شده را که از اداره مالیه برای او در آخر هر سال می فرستند ملاحظه نموده هرگاه تعویقی یا تعطیلی در جریان امور آن اداره مشاهده کند فورا بوزارتمالیه راپرت هیدهد.

ماده 54- هرگاه حاکم بی نظمی یا اغتشاشی در اداره مالیه مشاهده کند باید فوراً اداره مزبور ملاحظات خود را اخطار نموده مراتب را بوزارت مالیه اطلاع دهد و اگر رفع بی نظمی نشد باز وزارت مالیه را مطلع نموده توجه آن وزارت را بمسئله لازمه معطوف دارد ولی حاکم حق ندارد راسا اجزای اداره محاسبات را تنبه یا سیاست نماید.

هفتم- در وظایف حکام نسبت باداره خالصجات

ماده 55- حکام مراقبت نامه خواهند داشت که اداره خالصجات و مستضعفین و اجزای آن اداره تکالیف خود را موافق قوانین و دستور العملهای راجعه بآن اداره بعمل آورند و امور آن اداره موافق قوانین و دستور العمل وزارت مالیه مرتب باشد هرگاه حاکم مشاهده کند که از طرف اداره یا یکی از مستخدمین آن اداره از حدود مقرر تجاوز میشود باید مراتب را بوزارت مالیه اطلاع داده در خواست اقدامات لازمه را برای رفع بی نظمی بنماید.

ماده 56- حکام باید مراقبت مخصوصی نسبت به جنگلهای دولتی داشته آنها را حفظ نمایند و هرگاه برخلاف قواعدی که برای حفظ جنگلها ایجاد شده است اقدامی ملاحظه نماید باید بدون فوت وقت ممانعت مراتب را بوزارت مالیه اطلاع بدهند.

ماده 57- حکام در راپورت های خود که به مقامات عالیه میدهند باید همیشه وضع خالصجات ولایتی را مفصلا بنویسند و هرگاه اداره خالصجات منظم و مرتب و مستخدمسن آن در اجرای تکالیف خود ساعی باشند حاکم میتواند که از وزارت مالیه خواهش امتیازی برای مستخدمین آن اداره بنماید.

ماده 58- نرخ فروش هیزم جنگل دولتی را که اداره خالصجات در هر سال معین و به وزارت مالیه میفرستد باید قبل از وقت به نظر حاکم برسد.

هشتم- در وظایف حاکم نسبت به تحویلخانها

ماده 59- حاکم در وقت بلوك گردشی و همچنان هر وقتی که لازم بداند حق دارد پولیکه در دوائر محلیه ولایتی و بلوکی موجود است تفتیش نماید و همچنان حق دارد که بکلیه اموال منطقه بآن ادارات رسیدگی نموده معلوم دارد که عایدات دولت بدون حیف و میل وراد صندوق میشود یا نه و مقدار بقایا چقدر است تمام اطلاعات خود را در این باب حکام مکلفند که اطلاعات خود را در تفتیش صندوق ادارات باداره مالیه نیز اعلام نمایند که اقدامات مقتضیه از طرف آن اداره بعمل آید و اگر اغتشاش یا بی نظمی روی داد جلوگیری کامل بعمل آورند.

ماده 60- حکام باید سالیانه بوزارت داخله راپورتی تقسیم نمایند که در آن راپورت اطلاعات راجعه باخذ مالیات و بقایا و کذلك مقدار بقایائی که لا وصول مانده و جهه وصول نشدن بقایا و کلیه اقداماتیکه برای اخذ مالیات و وصول شدن آن از طرف حکومت بعمل آمده است توضیح و تصریح شده باشد راپورت مزبور مبتنی بر اطلاعات خود حاکم که در وقت بلوك گردشی تحصیل کرده است و اطلاعات اداره ولایتی و ادارات نظمیه خواهد بود.

نهم- در وظایف حکام نسبت باداره علوم و معارف

ماده 61- حکام مکلفند که مراقبت مخصوصی نسبت بمکاتب ابتدائیه داشته بی خبر باین نوع مکاتب و همچنان بمدارس متوسط و عالیه در صورتی که باشد سرکشی نمایند و هرگاه از قوانین و دستور العملها و دستور تعلیمات راجعه بمعارف تخلف می شود مراتب را بوزارت معارف اطلاع دهند و باداره معارف ولایتی نیز اخطار نمایند بعلاوه این اقدامات حکام باید مساعدت و همراهی لازم را باداره معارف در اشاعه معارف نمایند.

دهم- در وظایف حکام نسبت بادارات زراعت و فلاحت و معادن و جنگل ها و گمرك و پست و تلگراف و غیره

ماده 62- حکام مکلفند که در مواردی که این ادارات به تقویت و همراهی حکام محتاجند موافق قوانین موضوعه و دستور العمل های رؤسای آنها کمال مساعدت و همراهی را از آنها بنماید و نیز بر عهده حکام است به اندازه که در قوانین و نظامنامه های این ادارات معین شده است مراقبت و مواظبت نمایند که بخزانه دولت ضرری وارد نیاید و رفع موانع و اشکالات و اشتباهات به عمل آید.

ماده 63- حکام حق دارند که ادارات مذکوره در ماده قبل را سرکشی نمایند بدون اینکه حق مداخله در امور آن ادارات داشته باشند و نمی توانند راسا اجزای آن ادارات را تنبیه یا سیاست نمایند ولی در صورتی که اغتشاش یا بی نظمی در آن ادارات مشاهده کنند مکلفند فورا مراتب را بوزارت متبوعه آن اداره و وزارت داخله راپورت نمایند.

یازدهم- در وظایف حکام در صورت رجوع کار صاحبمنصبان و مستخدمین و اجزای دوایر اداره بمحاکم عدلیه

ماده 64- حدود تکالیف حکام در باب جلب مستخدمین و اجزای دوایر اداره بمحاکم عدلیه در نظامنامه محاکمه جنایتی مفصلا مندرج است. (رجوع بماده 391. 395(

دوازدهم- در وظایف حکام نسبت باداره جنگ

ماده 65- تکالیف حکام نیبت باداره نظام از قراری سات که در نظام نامه خدمت نظامی و سایر قوانین و نظامنامه های نظامی مندرج است قواعدی که باید در موضوع احضار و استعمال قشون (رجوع بماده 36) و در باب روابط صاحبمنصبان کشوری و لشگری باید مراعات شود جداگانه مرتب و منظم بماده 36 خواهد بود.

سیزدهم- در وظایف حکام نسبت بکار گذاریهای خارجه

ماده 66- کار گذاری های امور خارجه مقیم ولایات واسطه اند لهذا تمام امور خاجه در روابط حکام باقونسولگریها باید باطلاع کار گذار ها باشد و همچنان اجرای عهد نامه ها و قرار نامهای بین الملل باندازه که راجع یتیمه خارجه است باید بواسطه و باطلاع کار گذاریها باشد حکام کمال همراهی و مساعد ترا از کار گذاریها د اجرای تکالیف آنها که مبتنی بعهد نامه ها و قراردادها و نظامنامه ها و دستورالعمل های آنها است خواهد نمود از طرف دیگر حکام حق دارند که در صورت لزوم به امور کارگزاری ها سرکشی نموده و هرگاه اغتشاشی یا بی نظمی مشاهده کنند مراتب را فورا بوزارت خارجه اطلاع دهند و هرگاه راپورت آنها منتج نتیجه نشد مجددا توجه مقامات عالیه را به راپورت های سابقه خود جلب نمایند ولیکن حکام حق ندارند که کار گذار یا اجزای کار گذاری را تنبیه و سیاست کنند.

چهاردهم- در وظایف حکام هنگام تحویل گرفتن و تحویل دادن ولایات

ماده 67- حاکمی که از شغل خود منفصل می شود باید اوضاع امور ولایتی را باکلیه اطلاعات راجعه به ولایت مشروحا به وزارت داخله و به فرمانفرما (در صورتی که ولایات جزو ایالتی باشد) تقدیم نماید و نسخه هم بحاکم جدید بدهد.

ماده 68- هرگاه انفصال حاکمی از ولایت قبل از ورود حاکم جدید باشد حاکم منفصل باید کلیه اطلاعات خود را بقائم مقام حکومت بدهد و او هم بعد از ورود حاکم جدید راپورتی که حاوی اطلاعات حاکم سابق و اطلاعاتی است که خود او در زمان مدیری تحصیل کرده به حاکم جدید بدهد حاکم جدید هم بعد از مباشرت بشغل خود باید راپورت اطلاعاتی را که از حاکم قبل باو رسیده با ملاحظات خود بوزارت داخله و یا بفرمانفرما بدهد (در صورتیکه ولایت جزو ایالتی باشد(

ماده 69- در راپورتی که حاکم منفصل و حاکم منصوب میدهند باید مواد ذیل مندرج باشند (اولا) اموری که تسمیه نشده- (ثانیا) وضع دفترخاه حاکم (ثالثا) وضع اداره ولایتی (رابعا) حالت اطفائیه شهرهای ولایتی و بلوکی (خامسا) مقدار بقایائیکه لا وصول مانده- (سادسا) خیالاتیکه حاکم منفصل در اصلاح وضع و امور ولایتی داشته و خبالاتیکه حاکم منصوب دارد سابعا- وضع نرخ ارزاق و وفور یا قحطی آذوقه

ماده 70- در باب دفتر خانه حاکم باید مطالب ذیل)) در راپورت حاکم منفصل و جدید ((تصریح شده باشد اولا اموری که راجع بدستور العمل های مقامات عالیه و وزارت خاها است ثانیا کلیه اموری که بموجب مراسلات و راپورت های سایر دوایر دولتی و مملکتی و شکایات و احکام خود حاکم شروع شده.

تبصره- از کلیه این کارها آنچه محرمانه است باید مجزی شده علیحده نوشته شود.

ماده 71- آنچه از امور اداره ولایتی در راپورت فوق الذکر نوشته شود از قرار ذیل است حاکم منفصل دفعه آخر که در اداره ولایتی حاضر میشود گتابچه ترتیب داده در آن کتابچه معین می کند چقدر از اموری بمجلس وزراء و تحقیقات و امور جنایتی است تسویه شده و چه مقداری از امور بلا تسویه مانده و همچنان چقدر از امور تکلیفش در اداره ولایتی معین نشده سواری از کتابچه مزبور برای فرمانفرما (در صورتی که باشد) ارسال و نسخه بحاکم جدید داده میشود کتابچه مزبور باید بامضای حضار برسد.

ماده 72- در باب بقا باید حاکم منفصل اطلاعات اخیره خود را مفصلا برای هر محلی علیحده قید نماید.

ماده 73- حاکم منفصل باید خیالات و نقشه های خود را که راجع باصلاحات ولایتی است مشروحا و واضح (نزدیك بفهم) بحاکم جدید اظهار نماید و جهت لزوم این اصلاحات را با وسائلی که میتوان برای اجرای اصلاحات انعقاد کرد و همچنان موانعی که تا آن وقت مانع اجرای خیالات او بوده باید تصریح کند و کلیه اگر چیزی موجب جلب توجه او شده خاطر حاکم جدید را بدان معطوف دارد.

ماده 74- حاکم منفصل حتما باید تمام اطلاعات فوق الذکر را بجاهای لازم بدهد و الانقض قانون و تخلف از تکلیف کرده و مسئول خواهد بود بعلاوه هر اغتشاشی و بی نظمی که در محل بتوسط حاکم جدید کشف شود و حاکم منفصل اطلاع نداده باشد بر عهده او خواهد بود.

ماده 75- همینکه حاکم جدید امور ولایتی را از حاکم منفصل یا در غیاب او از مدیر تحویل گرفت راپورت خود را در باب امور ولایتی بفرمانفرما (در صورتیکه ولایت در جزو ایالتی باشد) والا بوزارت داخله میفرستد.

ماده 76- نه فقط حاکم منفصل مسؤل اطلاعات غیر صحیحه ایست که بجاهای لازمه و بجانشین خود ماده بلکه اشخاصی که راپورت حاکم را تصدیق کرده و امضاء نموده اند نیز مسئولند.

ماده 77- راپورت و اطلاعات مذکوره در مواد (69 و 70 الی 73) را حکام باید در موقع مرخصی موقتی یا ماموریت مخصوصی که بآنها داده میشود نیز بقائم مقام خودشان ولو موقتی هم باشند بدهند و ولایت را تحویل داده و تحویل بگیرند هرگاه حاکم رعایت این قاعده را ننماید و همگام مرخصی بجای دیگر مامور شود و یا استعفائ کند باید بخرج خود بمحل حکومت سابق خود مراجعت کرده ولایت را بطوریکه در مواد 67 الی 75 ذکر شد تحویل بدهد مگر اینکه حرکت فوری حاکم از ولایت بجهتی مقتضی شده باشد.

ماده 78- هرگاه حاکم ولایتی فوت نماید و یا بواسطه مرضی نتواند ولایت را اداره کند قائم مقام او موافق مواد 76- 67 باید اقدام بترتیب کتابچه های فوق الذکر از تاریخ تصدی خود بامر حکومت بنماید.

پانزدهم- در محال گردشی

ماده 79- حکام جدید از تحویل گرفتن ولایت بطوریکه در مواد 76- 67 مذکور است بدون فوت وقت بادارات واقعه در کرسی ولایت و دفتر خانه ها و دفاتر آنها و همچنین بصندوق ولایتی و ادارات نظمیه و اداره اطفائیه و محبسها و مریضخانه ها و ادارات خیریه سرکشی می نمایند بعد از تفتیش و رسیدگی ملاحظات خود را اخطار می کنند و قواعد و قوانین موضوعه و مقتضیات وقت و محل را و همچنان نقشه اصلاحات حاکم سابق را منظور نموده در صورت لزوم اقدام در اجرای اصلاحات می نماید اگر این اقدامات بموجب قوانین در حیطه اختیارات حاکم است راسا و یا بتوسط و اطلاع اداره ولایتی اقدام میکند (رجوع بمواد 101 و 111) و هرگاه اطلاع و اجازه مقامات عالیه و وزارت خانه ها لازمست مراتب را بوزارت داخله و وزارت لازمه راپورت میکند.

ماده 80- بعد از اتمام سرکشی بادارات ولایتی و آشنا شدن بامور آن ولایت حاکم جدید شروع بسرکشی توابع قلمرو خود می نماید و طوری سرکشی میکند که از کرسی ولایت زیاد دور نشود و غیبت او از کرسی ولایت زیاده از اندازه طول نکشد مگر در صورت ضرورت ذیل از شروع به محال گردشی حاکم اطلاعات ذیل را می خواهد.

اولا- صورتی از اطلاعات اخیری که از هر کدام از بلوکات در باب امور دوایر بلوکی رسیده و صورت اتفاقاتیکه دلالت بر بی نظمی و اختلال امور بلوکی می نماید.

ثانیا- از اداره مالیه اطلاعات راجعه بصندوق بلوکی و بقایای بلوکات. ژ

ثالثا- از اداره خالصه جات اطلاعات راجعه بجنگلها و عایدات خالصجات و بهمنطور از هر اداره اطلاعاتیکه همه و برای تفتیش و سرکشی حاکم مفید است از آن اداره می خواهد.

ماده 81- حاکم هنگام گردشی شخصا تمام ادارات را سرکشی می نماید و صورت هائی را که از ائارات مختلفه گرفته با فهرست ها و صورتهای دوایر بلوکی تطبیق کرده و اختلافات را یاد داشت می نماید اگر این اختلافات طوریست که رفعش آسان است فورا حکم باصلاح و رفع آن میکند و چنانچه مهلت لازم دارد موعدی معین کرده رفع اختلافات را در آن موعد می خواهد ولی هرگاه اختلافات مهم و کلی است و مسامحه بزرگی روی داده و یا سوء استعمال شده حاکم صورت آنرا باداره ولایتی می فرستد و اداره مزبور ه موافق اختیاراتی که بآن اداره قانونا داده شده از مقصر مواخذه مینماید و در صورت اهمیت تقصیر تحقیقات لازمه را برای فرستادن مقصر بمحکمه عدلیه بعمل میآورد ملاحظات خود را حاکم باداراتی که سرکشی کرده اخطار کرده بعد صورتی از آن ملاحظات را باداره ولایتی ارسال می دارد و هرگاه این ملاحظات حاکم راجع بسایر دوائر محلیه باشد ملاحظات خود را بآن دوائر اخطار می نماید.

ماده 82- بعد از سرکشی يك بلوك حاکم به بلوك دیگر میرود و طوزی مسافرت خود را ترتیب می دهد که بعضی از نواحی و دهات معتبر را هم به بینند در سر راه حاکم بطور رسمی ولی محرمانه از اشخاص لازم سئوال های راجعه باداره شدن امور بلوکی و غیره می نماید و می فهمد که بی اعتدالی می شود یا نه و احتیاجات اهالی چیست و میل بچه نوع اصلاحات دارند و می خواهند و هرگاه مطلبی کشف کند که دلالت بر بی نظمی و پایه بی اعتدالی راجع باداراتی باشد که تابع دوائر دیگرند مراتب را بآن دوائر اطلاع من دهد.

ماده 83- هنگام بلوك گردشی حکام متوجه باخلاق و آداب و درجه معارف و حالت زراعت و معادن و ثروت و تجارت محلی بوده و اطلاعات خود را جداکانه مرتب و با عقاید خود در اصلاحات لازمه بوزارت داخله ارسال خواهد داشت.

ماده 84- حکام مکلفند که هنگام بلوك گردشی طوری نمایند که این سرکشی آنها که برای رفاهیت و آسودگی اهالی است تولید زحمت و آزردگی خاطر برای اهالی ننماید بدین جهت لوازم مسافرت را باید بقدر مایحتاج تحصیل نموده مراقبت نمایند که از طرف خدمه و همراهان آنها اجحاف و تعدی بکسی نشود.

ماده 85- بعد از اتمام عمل بلوك گردشی حاکم مکلف است که راپورت محال گردشی خود را مستقیما بوزارت داخله تقدیم کند و سوادی هم برای فرمانفرما (در صورتیکه باشد) از راپورت خود و منضمات آن خواهد فرستاد.

ماده 86- حاکم مکلف است که این سرکشیرا موافق مواد 85 و 79 همه ساله یکدفعه بعمل آورد و اگر وضع ولایت بواسطه وسعت زیاد و بدی راهها اقتضا ندارد لا محاله دو سال يك دفعه بلوك گردشی نماید.

) تنبیه) ترتیب سرکشی که غفله و بطور خصوصی بدوائر محلیه میشود در مواد آتیه مرتب است (مورد هفتم ماده 146 و غیره(

شانزدهم- در راپورتهای سالیانه و اطلاعات فوری که حکام باید بدهند

ماده 87- غیر از راپورتیکه حکام بوزیر داخله بعد از اتمام عمل محال گردشی میدهند باید در موانع معینه راپورتهای مفصل و مختصر را در باب وضع ولایت و اقداماتی که کرده اند بدهند این راپورتها بر دو نوع است یکی عمومی است که حکام بعد از انقضای هر سالی میدهند دیگری خصوصی که در موارد لازمه یا در مواقع فوری در عرض سال باید بدهند.

ماده 88- راپورتهای عمومی را حکام سالی یکمرتبه به وزارت داخله تقدیم میکند و باید تمام ادارات ولایتی حتی ادارات بلدیه اطلاعاتیکه برای تقدیم این راپورت لازم است بحاکم برسانند سوادی از این راپورت عمومی را حکام فرمانفرما در جائیکه هست ارسال میدارند.

ماده 89- غیر از راپورت سالیانه حکام مکلفند که ماهی دو دفعه راپورت گذارشات ولایتی را بوزیر داخله بدهند و نیز گزارشات وقایع فوری را بدون فوت وقت تقدیم کنند کلیه هرگونه اطلاعات راجعه بوزارت داخله را باید حکام بوقت و بموقع خود برسانند و آنچه را که موافق قوانین بسایر وزارتخانها راجع است بموقع بآن وزارتخانه اطلاع دهند.

) تنبیه) حکام میتوانند در مواقع مهمه در صورتیکه شکل و وضع و اهمیت کار تقاضا می نماید چاپار مخصوص روانه پایتخت نمایند.

هفدهم- در مسئولیت حکام

ماده 90- حکام در موارد ذیل مسئول و مواخذند.

) اولا) در صورتیکه قوانین و احکام و همچنان دستور العملهای رؤسای خود را بلا اجرا گذارند و یا درست اجراء ننمایند و نتوانند بی تقصیری خود را مدلل نمایند. (ثانیا) هرگاه در موقع تفتیش ولایات بواسطه مفتشی که از مرکز دولت فرستاده شده مدلل شود که اغتشاش و اختلال امور ولایتی تقصیر حاکم بوده و می توانسته است از اغتشاش ولایتی جلوگیری کند ولی بمسامحه گذرانید.

) ثالثا) چنانچه مصرح شود که رواج رشوه و تعارف در ولایت بواسطه اغماض حاکم یا شرکت خود حاکم در اینگونه عمل شنیع بود.

) رابعا) در صورتیکه حکام اقدامی نمایند که خارج از وظیفه آنها باشد و یا آنکه خارج از حدود اختیاراتی باشد که بآنها بموجب قوانین و نظامنامه ها داده شده.

خامسا- وقتی که باشخاصی که در ادارات حکومتی خدمت میکنند و کذلك باجزای نظمیه کارهائی رجوع نمایند که خارج از حوزه تکالیف آنها باشد و یا آنکه کارهای شخصی خود را بآنها رجوع کنند.

سادسا- در صورتیکه بی قاعده تحقیقاتی را در امری شروع نمایند و خود سرانه تحقیقاتی را ختم کنند

سابعا- وقتیکه حکام شخصا و راسا اقدام کنند در اموریکه راجع باداره ولایتی و یا سایر دوائر محلیه و یا ادارات جزو آن دوائر است و در این باب دستورالعملی از روسا خود نداشته اند.

ثامنا- در مواردیکه حکام دخالت بکار محاکمه نمایند و ملك کسی را انتزاع نموده بدیگری دهند و کلیه باموری دخالت نمایند که راجع بمحاکم عدلیه است.

تاسعا- در مواردیکه خود سرانه و بودن اجازه جاهای لازم تغییری در وضع ولایت دهند که باعث اجحاف و تعدی و آزردگی خاطر اهالی شود یا بواسطه اهمال و عدم دقت در امور قوانین را طوری اجرا نمایند که منظور از ایجاد قوانین را طوری اجرا نمایند که منظور از ایجاد قوانین که مساوات است بعمل نیاید و یا آنکه بالاخره مالیات و عوارضی که قانونا معین نشده از اهالی اخذ نمایند.

عاشرا- در مواقعیکه تحقیقات جنایتی بعمل می آید بواسطه غرض شخصی اغتشاش و اختلالی فراهم آورند و این اقدامات شنیعه آنها در محاکم استیناف پا جای دیگر کشف شود.

حادی عشر- وقتیکه معلوم شود اقدامی که حاکم برای جلوگیری از تعدی و اجحاف و جنحه و جنایات و قیاحت و رفع ظلم و غیره کرده است بدرجه که لازم است سخت نبوده و نتیجه حاصل نشده خصوصا اگر ظاهر شود که حاکم غرضی داشته یا با جانی و ظالم و مقصر همراه بوده.

ثانی عشر- در مواردی حکام برای وصولبقایا همراهی لازم به عمل نیاورند و از اجرای قوانین خودداری نمایند.

ثالث عشر- وقتیکه حکام در موارد بلیات سماوی از قبیل حریق و امراض مسریه در میان مردم و حشم و حیوانات و همچنان در موقع طغیان آب و طوفان و غیره با تمام قدرت و اختیاراتی که بآن ها داده شده برای حفظ نفوس و کمك و اعمانه به درماند گان و بیچارگان نکرده اند.

رابع عشر- در صورتیکه مشاهده شود که عمدا یا چند دفعه سهوا قوانین راجع بخودشان را نقض کرده اند و از انمدازه خود خارج شده اند خواه این اقدام را راسا خودشان کرده باشند و خواه از اداره ولایتی و جا هائی شده باشد که در تحت ریاست یا نظارت حکام واقعند.

خامس عشر- وقتیکه بماموریتی که بداخله ولایت برای انجام کاری میفرستند خرج سفر بدهند بدون اینکه قواعدی را که در این باب ایجاد شده رعایت نموده باشند.

ماده 91- در تمام مواردیکه در ماده فبل معین شده و همچنان در سایر مواردی که از این قبیل باشد حکام بحکم قانون مسئولند و تنبیه و سیاست آنها بعد از ثبوت تقصیر آنها از توبیخ و شماتت گرفته الی خلع از شغل و عزل از حکومت بر حسب تصویب وزارت داخله بحکم بندگان اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی بعمل میآید و هرگاه تقصیر حاکم بقدری مهم باشد که بعد از عزل باید به محاکم عدلیه جلب شود موافق نظامات عدلیه کار او بمحکمه لازمه رجوع خواهد شد و تحقیقات لازمه برای ارجاع کار حاکم مقصر بمحکمه عدلیه در مجلس وزراء بعمل خواهد آمد.

هیجدهم- در روابط حکام با مقامات عالیه و ادارات متساویه و تابعه (جزو حکومت(

ماده 92- حکام در مواردیکه بموجب این نظامنامه معین شده بتوسط وزارت داخله بحضور مبارك اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی راپورت عرض میکنند و بصدور اوامر و احکام که بر طبق قوانین موجوده است از جانب سنی الجوانب مفتخر و مباهی می شوند.

ماده 93- حکام بوزیر داخله و بفرمانفرما اگر باشد راپورت میدهند و دستور العمل میگیرند و بسایر وزراء در مواقع لازمه اطلاعات و عقاید خودشان را تقدیم میکنند.

ماده 94- در صورتیکه ولایتی جزو ایالتی باشد حاکم تابع دستور العملهای قانونی فرمانفرمای آن ایالت است و اطلاعات و عقاید و ملاحظات خود راتوسط فرمانفرما بوزرای مسئول راپرت می نماید از این قاعده کلی موارد ذیل مستثنا است.

اولا- راپورت تحویل دادن و تحویل گرفتن ولایت و راپرت سرکشی نوبت سرکشی نوبت اول ولایت و راپرت های سالیانه و اطلاعات فوری راجعه بجریان امور ولایتی و اتفاق فوق العاده امثال آن.

ثانیا- راپرتهای راجعه باتفاقات مهمه که اندك تاخیری در وصول اطلاعات در مرکز موجب خسران بزرگ تواند شد.

ثالثا- در مواردیکه حکام دستورالعمل های واصله از فرمانفرما را مناقض و مخالف قوانین موجوده میدانند- در کلیه موارد مذکوره حکام مستقیما اطلاعات و عقاید و ملاحظات خود را بوزیر داخله راپورت و بوزراء مسئول تقدیم میکنند و در همین موقع صورت آن راپورت ها را بجهت فرمانفرما میفرستند.

ماده 95- حکام بادارات کل و ادارات جزو وزارتخانه ها در پایتخت و کذلك بادارات طرق و شوارع و معارف و گمرك و معادن و نظامی و بحری و پست و تلگراف که در ولایت تاسیس شده و مدعی ولایت و همچنان باداره تفتیش ولایتی و انجمن های ولایتی و بلدی مراسله مینویسند.

ماده 96- حکام باداره ولایتی و بهیئت احصائیه و اداره مالیه و انجمن ولایتی و اداره بلدیه و کمیسیون ها و نرخ ارزاق عقاید و ملاحظات خودشان را اخطار می نمایند و آن ادارات ملاحظات خودشان را نحاکم تقدیم میکنند.

ماده 97- حکام ادارات نظمیه و ضبط به کرسی ولایت و بلوکات که جزو حکومت هیتند حکم میکنند و از آنها راپرت میگیرند. باداره فراسوران که در کرسی ولایت تاسیس شده مراسله مینویسند و راپرت اطلاعات را میگیرند.

ماده 98- ترتیب روابط حکام بادوایر عدلیه در نظامات عدلیه مندرج است.

ماده 99- حکام باید مراقبت نمایند که نوشتجات و مکاتبات آنها با سایر ادارات و همچنان مکاتبات اشخاص و دوایر جزو حکومتی با ادارات متفرقه موافق قواعد توقیر و ادب باشد و طوری نباشد که تولید مناقشه و مکابره نماید و پی جهت مسائلی طرح شود که باعث ازدیاد مکاتبه و فوت وقت طرفین شود.

ماده 100- حکام باید سعی نمایند که مکاتبه مابین دوایر حکومتی و سایر دوایر حتی المقدور بموقع و بامعنی باشد و بیجهت رشته مکاتبات بطول نیانجامد و کارها از جریان طبیعی نیفتد.

ماده 101- حکام باید مراقبت نمایند که هر کاری در اداره و دایره متعلق بها طرح و تسویه شود و حدود و حقوق ادارات محفوظ بماند حاکم فقط در دو مورد حق دارد که کارها را دز دفتر خانه خود تسویه کند اولا وقتیکه کار فوری و فوتی است و سرعت اقدام مستلزم استثناء از قاعده کلی است اینگونه امور بامنضمات آن بعد از تسویه فوری باداره ولایتی داده خواهد شد و ثانیا در صورتی که استتار مطلب یا مسئله مقتضی پیشرفت ان مسئله است و یا آنکه موقع مقتضی افشای آن مطلب نیست.

ماده 102- حکام حق ندارند سواد قرارداد های اداره ولایتی را از آن اداره خواسته بدفتر خانه خودشان بدهند و باید مراقبت نامه داشته باشند که در دفترخانه آن اداره آن قرار دادها بموقع اجرا گذارده شود.

ماده 103- روابط رسمی حکام بادارات و اشخاصی که تابع و جزو اداره ولایتی است وهمچنان با ادارات و اشخاصی که جزو شعبات ولایتی وزارتخانها هستند باید بتوسط رؤسای آنها باشد مگر در صورتی که ضرورت ارتباط بلاواسطه را اقتضاء کند یا نفع مهمی برای امور و ارتباط بلا واسطه منظور باشد.

تبصره- هنگام سرکشی ولایات حکام حق دارند با ادارات و اشخاص جزو دوایر ولایتی مستقیما مذاکرات شفاهی نمایند و ملاحظات و عقاید خود را اخطار نمایند زیرا که بتجربه رسیده که نوع مذاکرات و اخطارات شفاهی بیشتر از مکاتبه مؤثر است.

ماده 104- حکام باید حتی المقدور بیشتر با مردم معاشرت نماید و اشخاصی که برای کار نزد او میآیند بادب و توقیر بپذیرد و بانجباء و معارف ولایتی رابطه و آمیزش داشته باشد و کلیه طوری حرکت و رفتار نماید که طرف محبت و اعتماد اهالی واقع شود زیرا که اول وظیفه حاکم اجرای قوانین و حفظ رفاهیت و امنیت اهالی است و ارتباط معنوی که بین حاکم و اهالی ازوداد و اعتماد حاصل میشود بهترین اسباب اجرای این مقصود مهم است.

نوزدهم- در باب قواعدیکه باید حکام ترتیب داده و بموقع اجرا گذارند

ماده 105- چون اجرای قوانین راجعه بامنیت و رفاهیت اهالی یکی از وظایف عمده حاکم است و عادات و اخلاق اهالی ولایات متفاوت و مقتضی بعضی تصرفات و اقدامات است که باید از طرف دوائر حکومتی و نظمیه بعمل آید لهذا حکام و ادارات نظمیه میتوانند نظر بادارب و عادات و اخلاق اهالی ولایت بعضی قواعد لازمه را چه عمومی باشد چه خصوصی مرتب نموده اعلام نماید ولی اول شرط این حق حاکم آنست که این قواعد نباید و جهاد من الوجوه مخالف قوانین موجوده و مناقض دستور العملهای وزارت خانه ها باشد.

ماده 106- کلیه این قواعد بطوری که در ماده قبل مذکور است برای اهالی حتمی الاجر است و تا موقوف نشود در قوت خود باقی خواهد بود و اشاخصی که برخلاف این قواعدرفتار نمایند مورد مسئولیت خواهند بود و محاکمه و تنبیه آنها راجع است بمحاکمی که بومجب نظامنامه عدلیه مرجع امثال این امور خواهد شد.

ماده 107- قواعد یکه حکام و ادارات نظمیه و ضبطیه ایجاد می کنند باید در روزنامه های محلیه چهار دفعه اعلان شود و بطبع رسیده در معابر و کوچه ها و میدانها و ادارات پلیس و غیره یك ماه قبل از اجراء نشر و اعلام شود.

تبصره- قواعدیکه ادارات بلدیه و ادارات اجتماعیه وضع میکنند بامضای حاکم رسیده بهمین ترتیب ترتیب اعلام و بموقع به اجرا گذارده می شود.

ماده 108- اداره که ایجاد این قواعد را کرده است می تواند این قواعد را تکمیل یا تغییر داده یا بکلی رفع نماید ولی باز باید بهمان ترتیب تکمیل و تغییر و رفع قواعد اعلام شود.

ماده 109- تفصیل این اقدام خود را باجهت آن و صورت قواعدیکه ایجاد کرده اند حکام باید فورا بوزیر داخله راپورت کنند و نسخه هم بفرمانفرما (جائی که هست) تقدیم مینمایند وزیر داخله حق دارد راسا یا بواسطه شکایت ادارات و اشخاص متفرقه حکم تغییر حکم تغییر و تکمیل و رفع قواعد موضوعه را بدهد.

ماده 110- انجمن ولایتی و اشخاص متفرقه و کذالك ادارات بلدیه حق دارند که بوزارت داخله و بمجلس شورای ملی از قواعدیکه ایجاد شد شکایت نمایند ولی مادامی که حکم نسخ نرسیده است از اجرای قواعد مزبوره نمی توانند تخلف نمایند.

بیستم- در ترتیب دفتر خانه حاکمه

ماده 111- حاکم هر ولایتی دفتر خانه دارد که امور مذکوره ذیل را تسویه میکنند (اولا) مکاتبات راجعه برکشی ولایت. (ثانیا) نوشتجات راجعه براپورتهای سالیانه (ثالثا) اموری که باید در خفا بماند و بموجب قانون دستور العملها باید بتوسط شخص حاکم فقط تسویه شود. (رابعا) اموریکه فوتی و فوری است و سرعت اقدام لازم دارد (امور اخیره بامنضمات آن بعد از تسویه باداره ولایتی داده میشود). (خامسا) مکاتبه با ادارات نظامی در باب حرکت و استعمال قشون در ولایت.

ماده 112- در این دفتر خانه از کتابچه فهرست نوشتجات وارده و ثبت نوشتجات صادره و مخفیه (دوسیه) کارها بانماینده عمومی (مقصود از نماینده عمومی دفتر پست که فهرست نمام مطالب در آن ثبت است) داشتن کتابچه های مخصوص ذیل هم لازم است اول کتابچه دستور العملهای وزیر داخله دوم کتابچه ثبت کاغذها ئیکه اصلش باداره مالیه و سایر ادارات داده میشود. سوم کتابچه ثبت امور محرمانه (چهارم) کتابچه خواهش و ادعا هائیکه از حاکم میشود و در این کتابچه مستدعیات بترتیب حروف تهجی نوشته شده و قید میشود که عریضه شخص عارض یکی و بکدام اداره فرستاده شده.

ماده 113- رئیس دفتر خانه مسئول تمام امور دفترخانه است منشی و محررین دفتر خانه را بقدر لزوم خود حاکم معین میکند.

ماده 114- حکام حق دارند که یك یا دو نفر آجودان از صاحبمنصبان نظامی و کشوری بانتخاب خودشان داشته باشند برای انجام ماموریت های مخصوص که بآنها محول میشود و برای پیغامات مهمه ولی این اشخاص نباید با حاکم قرابت و خویشی داشته باشند عزل ونصب این اشخاص باحاکم است بشرط رعایت قوانین راجعه بخدمت دولتی و ترفیع رتبه و مرخصی و عزل و غیره که برای مامورین دولتی مقرر است.

ماده 115- علاوه بر آجودان های مذکور در ماده قبل حکام باید بعضی مستخدمین از شاگردان فارغ التحصیل مدارس که خود را برای خدمت حاضر میکنند در دفترخانه خود داشته باشند این نوع اشخاص تا تجربه در امور حاصل نکرده اند و صداقت آنها بتجربه رسیده در دفترخانه حکومتی مجانا کار خواهند کرد و گاه گاهی ماموریت های غیر مهمه با خرج دولتی بآنها محول میشود تا در موقع مقتضی داخل خدمت شوند و در صورتیکه این نوع اشخاص داخل خدمت شدند خدمت سابق آنها در دفترخانه حاکم

جزو خدمت دولتی آنها محسوب خواهد شد.

فصل سیم- در اداره ولایتی

اول- تشکیل اداره ولایتی و حدود و وظایف اداره ولایتی و اختیارات آن

ماده 116- اداره ولایتی مجلس عالی است که برای اداره کردن امور ولایتی تاسیس شده اداره مزبور مجری و ناظر اجرای قوانین راجعه بولایت است.

ماده 117- وظایف این مجلس از قرار تفصیل است (اولا) اعلان و انتشار قوانینیکه ایجاد شده و کذالك دستور العمل های وزارت داخله و تبلیغ نسخه های چاپی قوانین بادارات نظمیه و ضبطیه (دوم) نظارت اجرای قوانین در تمام دوائر ادارات (محلیه) و اینکه اقدامات لازمه برای جلوگیری از نقض قوانین بعم اید و نظارت جریان طبیعی امور در تمام دوائر محلیه تابعه و تنیه و سیاست صاحبمنصبانیکه از طرف رئیس ولایت در دوائر حکومت معین شده اند و همچنان تنبیه و سیاست صاحبمنصبان اداره نظمیه و ضبطیه (در صورتیکه از صاحبمنصبان دوائر حکومتی و نظمیه و ضبط مسامحه یا اهمال و یا تقصیر جزئی سر زده باشد) و ارجاع به محاکم عدلیه در صورتیکه تقصیر مهمی از آنها ناشی شده باشد و کذالك جلب مستخدمین و اجزاء ادارات دوائر محلیه را بمحاکم در صورتیکه آنها را دوائر محلیه معین کرده باشند. (رجوع بماده 391(

تبصره- صاحب منصبان اداره تفتیش از این قاعده مستثناء و بموجب قانون مخصوص تشکیل وزارتخانها بمحاکم عدلیه جلب خواهند شد.

) سیم) حل مشکلاتیکه در فهمیدن قوانین یا در موقع اجرای آن بیش میآید و کذلك اختلافاتی که فیمابین انجم ولایتی با ادارات محلیه واقع میشود و نیز اختلافاتیکه مابین دوائر تابعه با اداره ولایتی و دوائر تابعه باداراتیکه در ولایات تشکیل شده اند در باب مرجعیت امور حاصل میشود همچنان رفع معارضاتیکه فقط فیمابین دوائر بلوکی که در یك ولایت واقع و تابع اداره ولایتی هستند در باب مرجعیت امور اتفاق میافتد (چهارم) جمع کردن اطلاعات لازمه از مامورین سرحدی در باب مهاجرت تبعه خارجه بولایات ایران و قسم دادن تبعه خارجه را در وقت دخول بتابعیت ایرانیه.

) پنجم)- دادن تعلیمات لازمه بدوائر و اشخاص لازم در باب اخطارئیکه رئیس ولایت در موقع محال گردشی بآن دوائر و اشخاص نموده است.

) ششم) تسویه کلیه امور از دوائر مختلفه نزد حاکم میآید وتمام کارها و مسائلی که بموجب قانون راجع بحاکم است تسویه شود باستثنای اموریکه در ماده (111) مذکور و راجع بدفتر خانه حاکم است.

) هفتم) مراقبت در امور حفظ الصحه بطوری که در نظامنامه حفظ الصحه مصرح بها است.

) هشتم) تحصیل اطلاعات راجعه بدفتر نفوس و حرفت صنعت و صنعت ولایتی و کارخانها و پست و تلگراف و راهها و پلها و معابر و نظارت اکبال و اوزان و امور راجعه ببازار های عمومی و غیره.

) نهم) نظارت در ساجتن راههای ولایتی و راهای نظامی.

) دهم) تحصیل اطلاعات راجعه ببقایای ولایتی و راپورتهای اداره ضبطیه در پیشرفت وصول بقایا و یا عدم وصول آن

) یازدهم) تقدیم لوایح مقاطعه هائیکه در ولایت از طرف خزانه دولت بتصویب انجمن ولایتی داده میشود و مبلغ آن بیش از پانصد تومان است بوزارت داخله و سایر وزارتخانها (مقاطعه که مبلغش الی پانصد تومان است بسته بتصویب حاکم و اضلاع انجمن ولایتی است.

) دوازدهم) تحصیل تمام اطلاعات راجعه به ممیزیها و تحدید حدود املاك و غیره.

) سیزدهم) نظارت در امور راجعه بتوفیق اموال و املاك بحکم محکمه عدلیه با رعایت قوانین شرعیه.

) چهاردهم) الزام در اجرای وصایا متعلقه بامور خیریه عامه در صورت تاخیر و تخلف از عمل وصایا

) پانزدهم)- تسویه کلبه کارهای اداره ك بعدبموجب قوانین باین اداره موکول و محول خواهد شد

) شانزدهم) رسیدگی بشکایاتیکه مردم از ادارات بلدیه بحاکم می دهند.

) هفدهم) تسویه کلیه اموری که راجع بحصول آسایش و امنیت اهالی است (هجدهم) عزل و نصب مستخدمین دفتر خانه اداره ولایتی و مرخصی موقتی آنها و امور راجعه بترفیع رتبه و مناصب و امتیازات آنها موافق قوانین موضوعه.

ماده 118- اداره ولایتی باموریکه راجع برسیدگی در محاکم عدلیه است دخالت نخواهد کرد یعنی محاکمه نمینماید.

ماده 119- اداره ولایتی در اداره وزارتداخله و تابع اوامر و دستورالعمل های مجلس وزراء است.

ماده 120- اداره ولایتی مرکب است از یك مجلس مشاوره و یك دفتر خاه مجلس مشاوره در تحت ریات حاکم مرکب است از معاون و دو مستشار و مهندس ولایتی و طبیب و مساح ومعمار ولایتی و یکنفر معین الاداره تمام این اشخاص موسومند باعضاء مجلس مشاوره ولایتی.

تبصره- در جاهائیکه از برای مجلسها مفتش معین شده و در ولایت مقیم است او هم عضو ای مجلس محسوب است. ماده 121- حاکم و معاون و مستشار ها و معین الاداره در کلیه اجلاسات مجلس حاضر شده و رای میدهند ولی سایر اعضائ در صورتی حاضر میشوند که امری راجع بکار آنها مطرح مذاکره باشد.

تبصره- یکی از مستشار های اداره ولایتی بتصویب حاکم و امضای وزیر داخله مستشار اول خواهد بود.

ماده 122- دفتر خانه مجلس مشاوره نظر بانواع و اقسام امور بچند شعبه منقسم میشود و هر شعبه در اداره یکی از مستشار ها یا اعضای مجلس مشاوره خواهد بود و مدیر آن شعبات هر کدام معاون و بقدر لزوم منشی و اجزاء خواهند داشت امور عمومی اداره ولایتی راجع بشعبه عمومی دفتر خانه است و یك نفر منشی یا معاون و اجزاء آن شعبه را اداره خواهد کرد کتابچه های صادره و وارده و دفاتر کار (دوسیه) این اداره به موجب دستورالعمل وزارت داخله مرتب خواهد شد تمام شعبه های دفتر خانه در تحت ریاست معاون حاکم است.

ماده 123- در ولایاتیکه اداره محبسها با مفتشین ایجاد شده در دفتر خانه مجلس مشاوره شعبه نیز باسم شعبه محبسها ایجاد خواهد شد.

ماده 124- مواردی که در اداره ولایتی مسائل حفظ الصحه یا مطالب راجعه بامراض مسریه از قبیل وبا و طاعون و غیره طرح می شود و یا مطالبی مورد مداقه است که راجع بدوائر مختلفه است و برای انجام آن سعی و کوشش آن دوائر لازم است اشخاص ذیل هم بمجلس مشاوره مزبور دعوت می شوند کار گذارها و رؤسای دوائر محاسبات و دوائر معارف و خالصه جات و رؤسای انجمن ها. ولایتی و بلدی (کلانترها) رؤسای نظمیه و معادن طبیب ولایتی و کلیه اشخاصی که اطلاعات و بصیرت آن ها موجب پیشرفت مقاصد باشد.

ماده 125- در صورتی که مسئله در اداره ولایتی طرح شود که راجع بعمل طبی و مهندسی و مساحی باشد در تحت ریاست مهندس و یا حافظ الصحه و یا مساح ولایتی انجمنی از اشخاصی که در اداره آنها هیتند تشکیل می شود و بعد از مذاکرات صورت مجلسی که اضای انجمن رسیده بمجلس مشاوره می آید رؤسای این انجمنها میتوانند اشخاص معروف و اهل علم و عمل را باین انجمنها دعوت نمایند

ماده 126- حافظ الصحه ولایتی و همچنین مهندس و مساح ولایتی بعلاوه اینکه در مجلس مشاوره و اداره ولایتی درموارد لازمه حاضر میشوند هر کدام در تمام ولایت بامور راجعه بفن خودشان نظارت خواهند داشت یعنی طبیب بامور طبیبه ولایتی و مهندس و معمار باموز مهندسی و معماری ولایت و مساح بامور راجعه به مساحی و هر کدام از مستخدمین مزبوره در شعبه لازمه دفتر خانه اداره ولایتی راجعه بفن خودشان سرکشی خواهند نمود.

ماده 127- مفتشین محبس های ولایتی موافق دستورالعمل های حاکم در شعبه دفتر خانه اداره ولایتی که راجع بامور محبس و محبوسین و اجرای احکام محاکم عدلیه است سمت مدیری خواهند داشت و امور آن شعبه را اگر راجع به حاکم است به دستور العمل حاکم و هرگاه راجع به حاکم است به دستور العمل حاکم و هرگاه راجع به اداره ولایتی است بدستورالعمل آن اداره موافق حدود این قوانین انجام خواهند داد تکالیف مفتش محبس ها در نظام نامه راجعه به محبس ها و محبوسین مندرج است.

ماده 128- طبیب ولایتی و منهدس ومعمار و مساح و مفتش محبس های ولایتی هر کدام شعبه از عبات دفتر خانه اداره ولایتی را که راجع بآنهاست اداره خواهند کرد و در صورت لزوم معاون و اجزاء خواهند داشت و عده منشی و صاحب منصبان و مستخدمسن تعیین کرده صورت آنرا برای هر ولایتی اعلان خواهد کرد.

ماده 129- اداره ولایتی در صورت لزوم مطبعه خواهد داشت که روز نامه رسمی ولایتی و اجزاء و قواعد خدمت آنها در مطبعه و اداره روزنامه رسمی در نظامنامه انطباعات مرتب خواهد داشت.

ماده 130- اداره ولایتی میتواند بصاحبمنصبانی که برای خدمت مخصوصی در نزد حاکم (اجودان های حاکم) هستند خدمتی رجوع نماید و کذلك بعضی از جوانان فارغ التحصیل را در دفتر خانه بعنوان مستخدمین یدکی مجانا مشغول نماید و بعد از اینکه درستس و صذاقت و علم و اطلاعات آنها بتجربه رسید در ادارات نظمیه و ضبطیه و یا یکی از دوائر بلوکی داخل خدمت شوند.

ماده 131- هرگاه مستخدمین یدکی در مدت یکسال با بودن محل نتوانستند داخل خدمت واقعی شوند از دقتر خانه اداره ولایتی خارج خواهند شد و اگر بعد از دادن امتحانات و تحصیل اطلاعات لازمه داخل خدمت شدند زمان خدمت سابق آنها جزو خدمت واقعی محسوب خواهد شد.

ماده 132- هرگاه لازم شود که صاحبمنصبان و مستخدمین حکومتی برای انجام ماموریتی بجائی فرستاده شوند ممکن است که باجازه حاکم از وجوهی که برای این نوع مصارف معین شده مخارج سفر بآنها داده شود حاکم و اداره ولایتی خرج سفر را در صورت ضرورت بمسئولیت خودشان خواهند داد و باید مراقبت نمایند که خرج سفر از مقصری که باعث فرستادن مامورشده است گرفته شود و باشخاصیکه در جزو مقرری آنها خرج سفر منظور شده (از قبیل میرهای ضبطیه نظمیه و غیره) خرج سفر داده نشود حاکم حساب این نوع مخارج را باید سالیانه بوزیر داخله بدهد.

ماده 133- مقدار مقرر صاحبمنبان و مستخدمین اداره ولایتی و کلیه دوایر حکومتی چه در ولایات و چه در محال و همچنین ترتیب مراتب و مناصب مستخدمین مزبوره و قواعد ترفیع رتبه و اعطای امتیازات درباره آنها و کذالك ترتیب متقاعد شدن آنها و مقدار مستمری که بمستخدمین مزبوره در موارد لازمه باید داده شود در قوانین خدمت دولتی و نظامات راجعه بمستخدمین مندرج است.

ماده 134- مستخدمین دفتر خانه اداره ولایتی را هریك از اعضای اداره مزبوره علیحده برای شعبه خود انتخاب خواهند کرد و به معرفی معاون حاکم که رئیس دفترخانه است حاکم ولایت آنها را بشغل خودشان منصوب خواهد کرد.

دویم- در اختیارات اداره ولایتی

ماده 135- اختیارات اداره ولایتی محدود ولایت این اداره می تواند بادارات تابعه حکم بدهد و مجاور به اجرای قوانین نماید و کلیه نسبت بآنها ناظر اجرای قوانین باشد لهذا اگر اختلافی یا معارضه در باب مرجعیت امور ما بین دوایر حکومتی یك ولایت یا دوایرحکومتی ولایت دیگر یا ما بین دوایر حکومتی یك ولایت یا دوایر مختلفه ولایت دیگری حاصل شود باید دید کاری که باعث حدوث اختلاف بوده در کدام ولایت شروع شده و باداره ولایتی آن ولایت رجوع کرد هرگاه اختلافی فیمابین دو اداره ولایتی در ولایت در باب مرجعیت کارها و غیره روی دهد حکم آن با وزارت داخله خواهد بود ولی اگر اغتشاشی ما بین اداره ولایتی با شعب وزارت خانه ها و انجمن ولایتی یا با اشخاصیکه تابع اداره ولایتی نیستند اتفاق افتد حکم آن با مجلس وزراء است رجوع بماده 388.

ماده 136- اداره ولایتی اختیاراتی مخصوص نسبت بادارات نظمیه و ضبطیه دارد لهذا مکلف است که بکلیه شکایاتی که از ادارات نظمیه و ضبطیه میشود رسیدگی نماید و اگر تعطیل یا تاخیری در امور آن ادارات مشاهده نماید و اگر تعطیل یا تاخیری در امور آن ادارات مشاهده نماید یا بی نظمی و بی قاعدگی از ان ادارات سر بزند رفع نماید و حق دارد کلیه اقدامات ادارات و نظمیه و ضبطیه را در صورت لزوم تعطیل نماید ولی بشرطی که این اقدامات نظمیه و ضبطیه راجع به تحقیقات جتحه و جنایاتی نباشد زیرا که در این موارد ادرات مزبوره تابع عمومی و معاون آن هستند.

ماده 137- اداره ولایتی شکایاتی که ازصاحب منصبان و مستخدمین اداراتت جزو خود می شود رسیدگی مینمایند و از آنها توضیحات می خواهد و اگر تقصیرآنها بثبوت رسید تنبیه و سیاست انها موافق قوانین (رجوع بماده 391) منوط بقرارداد اداره ولایتی است و

اگر تقصیر آنها باندازه ایست که تنبیه و سیاست آنها را این حد تجاوز می نماید اداره ولایتی کار آها را بمحاکم عدلیه رجوع خواهد کرد.

ماده 138- هرگاه یکی از صاحبمنصبان ومستخدمین ادارات تابعه باداره ولایتی بخیانت خدمتی یا حیف و میل نودن وجوه اداره متهم شود و کسی که مامور به تحقیقات و رسیدگی بایکونه اتهام ات از اداره ولایتی توقیف اموال شخص متهم را بخواهد اداره مزبوره بطوری رفتار خواهد کرد که در نظامات عدلیه مندرج است.

ماده 139- هرگاه از وزیر داخله یا سایر وزراء دستورالعملی بحکومت ولایت برسد و اداره ولایتی آن دستورالعمل را برخلاف قوانین موضوعه مشاهده نماید حق دارد که آن دستور العمل را بلا اجرا گذاشته ملاحظات خود را بمجلس وزراء راپورت کند و حکم وزراء را مجری دارد.

ماده 140- هرگاه از مجلس وزراء دستور العملی برسد که اداره ولایتی آنرا برخلاف قوانین موضوعه تصور نماید اداره ولایتی مکلف است که آن دستورالعمل را بلا اجرا گذاشته ملاحظات خود را بهمامن مجلس راپورت کند تا رسیدگی نموده رای بدهد و این رای بلا تاخیر بتوسط اداره ولایتی بموقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده 141- در صورتیکه اشتباهی یا شك و شبه در معنی قانونی برای اداره ولایتی دست دهد اداره مزبوره و رؤسای دوائر اداره و عدلیه را تماما باجلاس عمومی خود دعوت مینماید و بعد از مدانه لازمه مجلس مزبور باکثریت آراء معین میکند که فی الولقع اشتباهی یا شك و شبهه در معنی قانون حاصل است یا نه هر گاه تردیدی نیست موافق قرارداد مجلس عمومی اداره ولایتی باجرای آن قانون اقدام کرده مراتب را بمجلس وزراء اطلاع میدهد و در صورت بقای اشتباه بمجلس وزرائ رجوع کرده توضیحات لازمه را میخواهد در مسائل خصوصی یا غیر مهمه اداره ولایتی بدون تشکیل مجلس عمومی از وزارتخانه لازمه بتوسط حاکم توضیحات لازمه را میخواهد.

تبصره- این ترتیب برای موارد فوق العاده و مهم است ولی در غیر این موارد همینکه اشتباهی در معنی قانون حاصل شد اداره ولایتی از وزیر مسئول به توسط حاکم محل توضیحات لازمه را میخواهد.

ماده 142- این اقدامات اداره ولایتی در صورتی صحیح است که فی الواقع اشتباهی در معنی قانون حاصل شده و مورت اشکالات در اجراء آن شده باشد و الامسامحه در اجرای آن بعنوان حصول اشتباه در معنی اکیدا ممنوع است.

ماده 143- اداره ولایتی مهری خواهد داشت باعلامت آن ولایت و دور آن علامت نوشته خواهد شد اداره ولایتی ولایت 0000

سوم در ترتیب اجلاسات اداره ولایتی و حقوق و تکالیف اعضای آن

ماده 144- صدر مجلس مشاوره ولایتی جای رئیس یهنی حاکم ولایت است بعد از حاکم معاون می نشیند و بعد از او مستشار اول و بعد سایر اعضاء بترتیب رتبه و مقام آنها بعد معین الادار.

ماده 145- در موقع تعطیل تابستان اعضای اداره ولایتی درصورتیکه کار شدن متراکم نشده باشد میتوانند باجازه حاکم مرخصی گرفته تعطیل نمایند ولی در اداره ولایتی باید اقلاسه نفر از اعضاء بمانند سایرین هم هر وقت حضور آنها لازم شده باید مراجعت نمایند.

ماده 146- تکالیف معاون حاکم در اداره ولایتی از قرار تفضیل است.

) اول) او معاون بلا واسطه حاکم است در اداره کردن کلیه امور ولایتی.

) دوم) مراقب و مواظب صحت امور و انتظام کارهای اداره ولایتی است و نظارت مخصوصی در انتظام امور دفتر خانه آن اداره دارد

) سوم) در صورت غیبت حاکم از کرسی ولایت بهر جهتی که باشد معاون مدیر ولایت است.

) چهارم) در صورت غیبت حاکم از کرسی ولایت برای محال گردشی معاون کفیل امور ولایتی است و از طرف حاکم کاغذها را بسمت کفالت امضاء میکند

) پنجم) برای اینکه معاون حاکم از وضع امور مطلع باشد حتی المقدور در اجلاسات کمیونها و کمیته ها (انجمنها) که تحت ریاست حاکم برای انجام امور تشکیل میباید حاضر شده صورت مجلس را امضا مینماید.

) ششم) در مواردیکه کسی از اقدامات صاحبمنصبان و مستخدمین دولتی در محکمه بدایت شکایت نموده از دولت مطالبه خسارت نماید باید معاون حاکم در دیوانخانه مزبوره حاضر شده در حضور او رسیدگی بعمل آید.

) هفتم) حاکم میتواند عوض خود معاون خود را برای سرکشی بدوایر چزو حکومتی بفرستد و وزیر داخله را هر دفعه از ماموریتی که بمهاون داده مطلع نماید.

) هشتم) در صورتیکه حاکم غائب باشد معاون او در اداره ولایتی در صدر مجلس مینشیند ولی در کار هائیکه باید تمام اعضای اداره رای معاون بیش از یك رای ندارد.

) نهم) معاون اگر در اداره ولایتی اغتشاشی یا بی نظمی مشاهده کند حق دارد باعضای آن اخطارات لازمه را بنماید و اگر نتیجه حاصل نشد ملامت و توبیخ نماید و در صورت اهمیت مسئله مراتب را بحاکم اطلاع دهد درباره مستخدمین دفتر خانه یعنی محرزین و دفتر دار و غیره حق تنبیه آنها را در صورت لزوم موافق ماده (389) دارد باستثنای مدیر شعبه عمومی دفتر خانه که منشی اداره ولایتی است و معاون آن که فقط میتوانند مورد توبیخ و ملامت واقع شوند و هریك از اعضای اداره ولایتی حق توبیخ و ملامت را دارند و اگر ثمری نبخشید حق خواهند داشت که موقه آنها را از شغل منفصل نموده مراتب را بزئیسی که آنها را معین کرده اطلاع دهند.

ماده 147- وظیفه مستشار اینست که در صورت غیبت معاون قائم او واقع شود در اینمورد مستشار اول کاغذ ها را به نابت از طرف معاون امضاء میکند و در اینمواقع معین الاداره کارهای شعبه مستشار را در دفترخانه اداره ولایتی کفالت میکند.

ماده 148- چون مستشار ها باید در اداره ولایتی مراقب بامور محوله بخود باشند لهذا فرستادن آنها بداخله ولایت برای انجام ماموریتی جایز نیست مگر باقتضای ضرورت

ماده 149- معین الاداره کار معینی در اداره ولایتی ندارد غالبا یا قائم مقام یکی از مستشار ها که غایب است واقع میشود و یا کار مخصوصی باو رجوع میشود در صورتیکه هر دو مستشار یکدفعه غایب شوند یا اینکه یکی از مستشار ها و معین الاداره هر دو غایب باشند یکی از صاحبمنصبان مجرب اداره مالیه یا کار گذاری میتواند موقه بارعایت قدمت خدمت بسمت مستشاری در مجلس مشاوره حاضر شود.

چهارم- تقسیم کارهای اداره ولایتی و ترتیب حل و تسویه آن ها

ماده 150- اموری که راجع باداره ولایتی است بر سه نوع است.

) اول) امور راجعه بمحاکم اداره.

) دویم) امور اداره فقط (سیم) امور اجرائیه

ماده 151- امور راجعه بمحاکم اداره از قرار تفضیل است (اول) رجوع کردن کار صاحبمنصبان و مستخدمین را بمحکمه عدلیه (دویم) رفع اختلافاتی که در باب مرجعیت امور بطوری که در ماده (388) مذکور است حاصل میشود و حکم بحقانیت (سوم) امور راجعه بشك و شبهه که در معنی قانون حاصل میشودرجوع بماده 141 (چهارم) تنبیه و سیاست صاحبمنصبان و مستخدمین در صورت مسامحه و ومعاطله آنها (پنجم) رسیدگی بشکایاتی که از تاخیر و تعشیل در کارهامیشود.

ماده 152- تمام امور راجعه بمحاکم اداره باید حتما در مجلس مشاوره ولایتی مطرح مداقه گردد و در قراردادهای راجعه باین امور فقط اکثریت آراء اعضای مجلس مشاوره اداره مناط اعتبار است و در صورت تساوی آراء طرفین رای حاکم اکثریت را معین میکند.

ماده 153- امور اداره است که مداقه و مباحثه مجلس مشاوره اداره ولایتی را لازم داردو بدون این نوع مداقه اداره ولایتی نمی تواند اظهار رای یا عقیده نماید یا اینکه این امور طوریست که در فهمیدن یا ترتیب تسویه یا اجرای آن عقاید مختلف میشود مثل اقداماتیکه بموجب قانون می شود و منافع خزانه دولت یا شهر و غیره را در بردارد یا راجع باصلاح و ترقی وضع ولایت است لهذا عزل و نصب اشخاصی که پول یا اموال دولت در دست آنها است و اقدامات لازمه برای افتتاح شهر یا محال جدیدی و بخشیدن بقایائیکه وصول شدنی نیست پس از تصویب انجمن ایالتی بموجب قانون و همچنان نقشه بازدید و دستور العمل ابنیه و عماراتی که باید بخرج دولت ساخته شود؟ با اصلاح اندیشی انجمن ایالتی و دادن مقاطعه ها و مسئول نمودن مقاطعه کاران و کلیه این امور امور اداره ایست. امور اجرائیه اموریست که حل و تسویه آنها فقط بسته باجرای قوانین است یا اجرای تقاضائی که دوایر اداره بموجب قوانین می نمایند و محتاج بمداقه در مجلس مشاوره اداره ولایتی نیست مثل اقدامات فوری که باید حکومت برای جلوگیری از امراض مسریه و سریع الانتشار بعمل آورد. و همچنان اقدامات برای سرشماری و وصول بقایا و اجازه تاسیس بازارها و کارخانها و مطبعه ها و دواخانها و تادیه مواجب و مقرری های مامورین و استدعای امتیاز و ترفیع رتبه برای صاحبمنصبان و مستخدمین و اعلام و انتشار قوانین موضوعه و اقدام در اجرای احکام محاکم عدلیه و کلیه اموریکه از این قبیل است.

ماده 154- امور اداره نیز باید در مجلس مشاوره اداره ولایتی مطرح مداقه شود ولی اجرای قرارداد های راجعه باین نوع امور با حاکم است امور اجرائیه بسته باهمیت آن بحکم حاکم یا معاون و یا بتوسط خود مدیرهای شعبات دفتر خانه اداره ولایتی بموقع اجرا گذارده میشود بدون اینکه بدوا در مجلس مشاوره اداره ولایتی مطرح مداقه گردد.

ماده 155- هرگاه در مذاکراه امور اداره اختلاف آراء حاصل شد اکثریت آراء مجلس مشاوره قرار داد اداره ولایتی خواهد بود ولی اعضائیکه باکثریت توافق حاصل نکردند و قرارداد اداره مزبوره را قبول ننمودند می توانند در صورت مجلس این نکته را قید نمایند و در مدت چهار روز از روز اجلاس عقیده کتبی خودشانرا بحاکم تقدیم کنند والا مثل اینستکه قرارداد اداره ولایتی را قبول کرده باشند.

ماده 156- چنانچه حاکم قرارداد اداره ولایتی را در امور اداره نپسندید می تواند رای خودش را بتوسط وزارت داخله بمجلس وزرائ ابراز کند و در صورت تصویب مجلس مذکور این رای حاکم بموقع اجراء گذارده خواهد شد ولی اشخاصی که رای حاکم را تصویب ننمودند یا با رای اکثریت موافق نیستند می توانند رای خود را بوزیر داخله یا بفرمانفرما تقدیم کنند و اگر این اقدام را در مدت هفت روز از روزیکه صورت مجلس بامضای حاکم رسیده و بمجلس اعاده شده ننمودند مثل این است که رای حاکم یا قرارداد اکثریت را قبول کرده باشند هرگاه حاکم مشاهده نماید که عضوی مکرر عقیده مخصوصی اظهار کرده و بجاهای لازم رجوع ننموده حق دارد بخواهد که این نکته را در صورت مجلس درج نمایند و در صورت تکرار به وزیر داخله اطلاع دهد. ماده 157- حاکم در صورتیکه بخواهدمی تواند امور اجرائیه را هم بمداقه مجلس مشاوره رجوع نماید در این صورت جریان این امور هم مثل امور اداره خواهد بود.

ماده 158- از قراردادهای مجلس مشاوره آنچه راجع محاکمه اداره ثبت باید باطلاع مدعی عموم ولایت برسد ثا مشارالیه صورتمجلس را ملاحظه نموده عقیده خود را یا شفاها اظهار دارد و یا کتبا بمجلس مشاوره ارسال نماید مدعی عمومی مجاز نیست که صورت مجلس را زیاد از اندازه پیش خود نگاه دارد و در امور قدری باید بلا تاخیر صورت مجلس را ملاحظه کرده معاودت دهد و در پائین صورت مجلس عبارت (ملاحظه شد) با تاریخ آن قید نماید.

ماده 159- هرگاه اداره ولایتی ملاحظه مدعی عمومی را پسندیده بارضایت حاکم قرار داد خود را تغییر میدهد والا قرارداد خود را مجری میدارد و در صورت عدم قبول ملاحظات کتبی مدعی عمومی اداره ولایتی کتبا مراتب را بمشارالیه اطلاع میدهد و سوادی از قرارداد خود را برای مشارالیه می فرستد.

ماده 160- همینکه صورت مجلس اداره ولایتی نوشته شده و بامضای اعضای اداره مزبوره رسید صورت مجلس حکم قرارداد را خواهد داشت و همینکه حاکم هم تصویب نمود و مدعی عمومی هم ایرادی ننمود آن قرارداد مناط اعتبار بوده بومقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده 161- قرارداد اداه ولایتی را که مناط اعتبار است هیچکس حق ندارد غیر از مجلس وزراء تغییر بدهد یا نسخ نماید.

ماده 162- در صورتیکه تغییر قرارداد اداره ولایتی که مناط اعتبار است لازم شود یا اداره مکه مطلب راجع بآن است یا خود اداره ولایتی مراتب را بمجل وزراء اظهار و کسب تکلیف خواهد کرد.

ماده 163- هرگاه در کارهای اداره و اجرائیه و تغییر اوضاع و احوال مستلزم قراردادهای جدیدی بشود اداره ولایتی حق این اقدام را خواهدداشت زیرا که مقصود از مواد 162- 161 این است که اداره مزبور قراردادهای ناسخ و منسوخ در کارهای ندهد ولی تغییر قراردادها بمرور وقت و تغییر اوضاع جایز است مثلا عزل صاحب منصبان و مستخدمین را که اداره ولایتی معین کرده است ممکن است کذلك کاریکه خود اداره ولایتی رسیدگی کرده و تمام کرده است بواسطه حدوث بغضی اتفاقات غیر مترقبه ممکن است محتاج برسیدگی جدیدی باشد و همچنان تغییر قراری را که اداره ولایتی در باب تقسیم قشون ولایتی داده بواسطه تغییر اوضاع و احوال جایز است.

ماده 164- هرگاه 9 قرار یرا که خود مجلس مشاوره اداری بواسطه حکم مقامات عدلیه داده است بواسطه حکم همان مقامات در آن باب قرار دیگری بدهد یا آن قرارداد را تغییر بدهد ناسخ و منسوخ نخواهد شد.

ماده 165- حاکم و معاون آن باید مراقب باشند که در اداره ولایتی امور محاکمه و امور اداره را بعنوان امور اجرائیه تسویه نمایند و اجزاء از حدود خود تجاوز نکنند و اگر چه چنین اتفاقی روی داده باشد باید این اتفاق در حال اهمیت مسئله در صورت مجلس قید شود و باطلاع فرمانفرما (در جائیکه هست) و وزیر داخله برسد تا مقصر را تنبیه نمایند.

ماده 166- هرگاه حاکم از کرسی ولایت غیبت نماید ولی در حدود ولایت باشد و در حین مداقه در امور اداره اختلاف آراء در مجلس مشاوره اداره ولایتی حاصل شود آن کار را باید تا زمان مراجعت او بتاخیر انداخت و چنانچه فوری باشد باید صورت مجلس را نزد او فرستاد همینطور اقدام میشود در مواقعی که معاون حاکم اشتباهی در امور داشته باشد و همچنان در صوزت غیبت حاکم بدون انفصال او اداره ولایتی بدون امضای او حکم باخراج مستخدمین ناقابل از خدمت و عزل آنها بارجوع کار آنها بمحکمه عدلیه نمی نماید.

ماده 167- حاکم هر چند صدر مجلس مشاوره اداره ولایتی است ولی مجبور نیست که در کلیه اجلاسات مجلس حاضر باشد بلکه حضورا و در مجلس عمومی باختیار خود اوست ولیکن در موارد مهمه و کذلك در مورد ماده 141 و همچنان در موردیکه فرمانفرما ایالت (اگر داشته باشد) در اجلاس اداره مزبوره حاضر میشود حاکم نیز باید حتما حاضر باشد و برای اینکه تحریص و ترغیب یا تهدیدی در قرارداد اداره ولایتی ننموده باشد حاکم رای خود را چه در حضور و چه در غیاب بعد از رای سایر اعضائ مجلس مشاوره اظهار میدارد.

ماده 168- هرگاه فرمانفرمای ایالت (در جائیکه هست) در اجلاسات مجلس حاضر باشد صدر مجلس خواهد نشست و در اینمواقع حاکم ولایت در حقوق با سایر اعضاء مساوی خواهد بود.

ماده 169- در جائیکه ولایت جزو ایالتی است اداره ولایتی مکلف است که قراردادهای خود را در ادجاع کار مامورین و مستخدمین دوایر حکومتی و محلیه بمحاکم عدلیه (رجوع بماده 391 و 392) برای تصدیق فرمانفرما نزد او بفرستد و فرمانفرما در صورتیکه راغی اداره ولایتی را تصویب ننماید بدون اینکه حق تغییر قرارداد را داشته باشد فقط تعطیل اجرای قرارداد را نموده ملاحظات خود را به مجلس وزراء اظهار میدارد و حاکم بوزیر داخله مراتب را اطلاع میدهد.

پنجم- در روابط اداره ولایتی باسایر ادارات

ماده 170- اداره ولایتی بمجلس وزراء و باشخاصیکه از طرف قرین الشرف اعلیحضرت همایونی بتفتیش ولایت مامور میشوند در موارد لازمه راپورت میدهد و بفرمانفرما (در جائیکه هست) و حاکم ولایت ملاحظات خود را تقدیم میکند راپورتها و ملاحظات کتبی اداره ولایتی بامضای حاکم یا معادن او باید برسد از مجلس وزراء باداره ولایتی حکم صادره میشود فرمانفرما ها (اگر باشند) و حاکم ولایت و اشخاصیکه بتفتیش ولایت مامور شده اند ملاحظات خود را باداره ولایتی اخطار میکند یا اقدامی مینمایند.

ماده 171- تمام مکاتبات اداره ولایتی یا وزرا مسئول بتوسط حاکم بعمل می آید ولی مراسلات و مکاتبات در شعبه لازمه دفتر خانه نوشته و ثبت می شود.

ماده 172- اداره ولایتی باتمام دوایر اداره و عدلیه وغیره تمام شعبات ولایتی وزارتخانها در موارد لازمه مکاتبه مینماید و اطلاعات لازمه را بآنها تبلیغ مینماید و ملاحظات خود را اعلام میکند.

ماده 173- اداره ولایتی بادارات نظمیه و رئیس نظمیه و رؤسای بلوکات واطبای شهری و بلوکی و بکلیه دوایر جزو حکومتی حکم میکند و از آن ها راپورت میگیرد.

ماده 174- اعضای اداره ولایتی می توانند با دفتر خانهای ادارات متساویه دفتر خانهای شعبات وزارتخانه ها یا ادارات جزو مکاتبه نمایند.

ماده 175- اداره ولایتی می تواند در صورت لزوم راسا بعضی اطلاعات از دوایر جزو حکومت ولایت دیگری بخواهد یا همراهی آن دوایر را تقاضا کند ولی هرگاه لازم شود که امری در ولایت دیگری بموقع اجرا گذارده شود یا باید باداره ولایتی آن رجوع نماید یا باشخاصی که نسبت بآن دوایر جزو ریاست دارند.

ششم- در نظارت دوایر جزو صاحبمنصبان جزو حکومتی و مواخذه از آنها

ماده 176- اداره ولایتی باید مراقبت نماید که احکامیکه بدوایر جزو صادر میشود بموقع اجرا گذارده شود هر گاه جواب احکامیکه از اداره ولایتی صادر میشود نرسید آن حکم را بامضای معاون تکرار مینماید و اگر باز اهمال و مسامحه در اجرای آن شد از طرف حاکم اظهار جدیدی میشود و جهه مسامحه را استعلام مینماید چنانچه باز تعللی در جواب شد یا عذر اشخاص و دوایر جزو موجه نبود موعدی برای اجرای احکام باید معین شود و چنانچه آن احکام در آن موعد بموقع اجرا گذارده نشد منشی اداره مسئله را باداره اظهار میدارد که قرار مواخذه و تنبیه مقصر داده شود توبیخ و ملامت و هر سیاستی که با شخاص و دوایر جزو داده میشود باید در صورت مجلس قید شود.

ماده 177- در موقع فرستادن مامور مخصوص برای اجرای احکام باید نکات ذیل همیشه منظور نظر باشد اول بدون ضرورت آدم مخصوص فرستاده نشود دوم صاحبمنصبان و مستعد دفترخانه اداره ئلایتی را حتی المقدور نفرستند بلکه صاحبمنصبان و مستخدمین اداره نظمیه یا قراسواران رامامور نمایند (سیم) اگر چند ماموریت بعهده یك نفر محول است و خط حرکت یکی است مخارج مسافرت و تفاوت خرج هم نباید متعدد باشد (باید یکی باشد) تمام مخارج مامور مخصوص بعهده مشخص مقصر یا اداره مقصر است.

هفتم- در نظارت بانتظام امور اداره ولایتی و مسئولیت آن

ماده 178- چون یکی از وظایف عمده اداره ولایتی نظارت آن اداره است نسبت بدوایر جزو حکومتی تا آنکه امور قرین کمال انتظام و ترتیب بوده بسرعت تسویه شود لهذا خود اداره باید سر مشق نظم و ترتیب از برای دوایر جزو باشد تمام نوشته جات وارده باید در دفاتر وارده که در شعبه عمومی دفتر خانه است با قید تاریخ ورود فهرست شده بشعبات منقسم شود و مدیر هر شعبه مراقبت نماید که امور راجعه بشعبه خودش از جریان طبیعی باز نماند برای نیل باین مقصود کارها را باید بدو قسمت منقسم نمود کارهای فوری که مقدم بر کار های عادیست و بعد از فهرست در کتابچه های وارده فورا برای اقدام با علامت فوری بودن آن بشعبه لازمه داده می شود ولی تسویه آن امور بنوبت و ترتیب تاریخ ورود آن امور بشعبه عمومی دفتر خانه است اقدام در امور عادیه در شعبه لازمه نباید بیش از سه روز طول بکشد ولی اجزای هر شعبه باید سعی نمایند که زودتر از این موعد امور تسویه شود.

ماده 179- معاون حاکم مکلف است که زود زود (متوالیا و سریعا) دفاتر نوشتجات وارده و صادره را مقایسه کرده جریان امور را تفتیش نماید بنا بر این تمام اعضای دفتر خانه و مدیر های آن و معاون هر یك باندازه تکالیف خود مسئول صحت امور دفتر خانه اداره ولایتی هستند.

ماده 180- نوشتجاتیکه از دفتر خانه اداره ولایتی صادر میشود و باید بامضای حاکم یا معاون او برسد باید بدوا بتصدیق مدیر شعبه رسیده باشد و علامت تصدیق آنست که مدیر شعبه پائین تر از محل امضای حاکم یا معاون او را مهر نموده کاغذ را برای امضا بحاکم یا معاون او تقدیم میکند.

تبصره- تفصیل ترتیب جریان امور را در دفترخانه اداره ولایتی و مباحثات و مذاکرات مجلس مشاوره آن اداره را وزارت داخله جداگانه مرتب خواهد کرد.

ماده 181- معاون حاکم بعلامه سرکشی که بدفتر خانه اداره ولایتی مینماید مکلف است که سالی دو دفعه تفتیش مفصل نموده و راپورت خود را بحاکم بدهد کذلك حاکم هر سال باید مجلس مشاوره و دفتر خانه آن را تفتیش نماید و بعلاوه هر وقت که مقتضی بداند بدفترخانه اداره ولایتی سرکشی نماید حاکم راپورت خود را در این باب بوزارت داخله خواهد فرستاد.

ماده 182- هرگاه در دفترخانه اداره ولایتی بواسطه اهمال و مسامحه آن کارها بقدری متراکم شود که ایجاد شعبه موقتی برای تسویه آن لازم شود مخارج آن شعبه بعهده مقصرین خواهد بود.

ماده 183- اشخاصیکه از قرار دادهای اداره ولایتی شکایت دارند و آن احکام راجع بامور ادارایست میتوانند در ظرف شش ماه از روز اجرای آن احکام بمجلس وزراء شکایت نمایند و اگر آن حکم بموقع اجرا، گذارده نشده در ظرف سه ماه از روز اعلان حکم اداره ولایتی بمجلس وزراء شکایت کنند و اداره ولایتی مکلف است ك توضیحات لازمه در ای باب بمجلس مذکور بفرستد و تصریح نماید که کی قراریکه موجب شکایت گردیده داده شده و کی بموقع اجراء آمده و اگر بموقع اجراؤ نیامده کی بمتشکی اظهار شده

هشتم در ترتیب داخله اداره ولایتی و دفاتر آن

ماده 184- عمارات اداره ولایتی و اثاثیه و کلیه اموال متعلقه باداره مزبوره و اثاثیه دفترخانه آن در تحت نظارت ناظم است و مستحفظین و قراولهای آن اداره نیز تابع او هستند ناظم باید مواظبت لازمه در گرکم کردن و روش نمودن اطاق ها و پاکیزگی داشته باشد وغیبت اعضای اداره ولایتی را باطلاع معاون برساند و مراقب اشخاصیکه از ارباب رجوع و غیره باداره ولایتی میآیند باشد و کلیه نظم داخلی اداره ولایتی بعهده اوست و باید دستورالعملهای حاکم را در این باب بموقع اجرا بگذارد.

ماده 185- در اداره ولایتی هر روز باید دو نفر حاضر خدمت باشند یکی از صاحبمنصبان بزرگ دفترخانه اداره و دیگری از مسخدمین جزو دفتر خانه

ماده 186- در اداره ولایتی باید یك اطاق مخصوص موسوم باطاق انتظار معین شود تا ارباب رجوع در آنجا نشسته در نوبت خود رفته اظهار مطلب را بنماید.

ماده 187- برای اینکه اعضای دفتر خانه از کار خود باز نماند اشخاصیکه استعلام یا تحقیقی میخواهند از دفتر خانه اداره بنمایند باید در اطاق انتظار مطلب خود را بناظم رجوع نمایند ناظم باید با ارباب رجوع باکمال توفیر و ادب رفتار نماید.

ماده 188- معاون حاکم باید در صورت لزوم باطاق انتظار رفته بمطالب هر یك از ارباب رجوع علیحده برسد و امور آنها را بجای لازم بتوسط ناظم یا معاونش رجوع کند.

ماده 189- تحویل دار اداره ولایتی مکلف است که بتمام امور مالیه اداره ولایتی از قبیل مقرریها و مخارج لازمه و غیره نظارت داشته بدفاتر راجعه بآن امور مرتبا رسیدگی نماید صندوق این اداره و محاسبات آن موافق قوانین صندوق ادارات تشکیل و اداره خواهد شد.

ماده 190- دفاتر جاری هر شغبه در خود آن شعبه موافق دستورالعمل وزیر داخله مرتب خواهد شد ولی محفظه های امور تمام شده باید بدفاتر تابعه داده شود چه این کار ها در خود اداره ولایتی تمام شده باشد و چه از ادارات دیگر باداره ولایتی رسیده باشد.

ماده 191- اطاقهای دفتر ثابت باید خشك و از آتش دور باشد و محفظه ها باید در قفسهای چوبی گذارده شود.

ماده 192- هر دفعه که کاری از دفترخانه اداره ولایتی بدفتر ثابت داده میشود باید باجازه حاکم ولایت باشد

ماده 193- برای اینکه کاغذهای غیر مفیده در دفتر ثابت متراکم نشود کمیسیونی مرکب از اعضای اداره ولایتی تشکیل خواهد شد که موافق دستورالعمل وزیر داخله کاغذهای غیر مفیده را که از زمان ورود آنها بدفتر ثابت ده سال تمام گذشته است معدوم نمایند.

ماده 194- یکی از مستشارهای اداره ولایتی باانتخاب حاکم نظارت مخصوصی در امور دفتر ثابت خواهد داشت و بعلامه سالی یکمرتبه اداره ولایتی با تمام اعضای آن امور دفتر را تفتیش نموده عقاید خود را در وضع دفتر ثابت و اصلاحاتی که باید بشود بحاکم و وزیر داخله خواهند فرستاد.

تبصره- تقصیل ترکیب دفتر ثابت اداره ولایتی را وزیر داخله جداگانه مرتب و بولایت خواهد فرستاد.

فصل چهارم درتشکیل بلوکات

اول- قواعد عمومی

ماده 195- تمام بلوکات با کرسی آن و شهرهای جزو بلوکات (در صورتی که باشد) و نواحی و دهات در اداره نایب الحکومه و اداره بلوکی است.

تبصره- شهر دارالخلافه و کرسیهای ولایات جزو اداره بلوکی محسوب نمیشوند و در اداره مستقیم حاکم و اداره ولایتی واقعند.

ماده 196- نایب الحکومه بتصویب حاکم از طرف وزیر داخله یا فرمانفرما (در صورتیکه ولایت جزو ایالتی باشد) بسمت ریاست بلوکات منصوب میشود و امور بلوکات را در تحت ریاست و نظارت حاکم ولایت و اداره ولایتی اداره مینماید عزل نایب الحکومه از سمت خود بحکم وزیر داخله یا فرمانفرما است (در جائی که باشد(

ماده 197- ریاست نظمیه بلوك نیز برعهده نایبالحك. مه است.

ماده 198- معاون نایب الحکومه بانتخاب نایب الحکومه و تصویب حاکم ولایت بشغل خود منصوب است و بنایب الحکومه در کارها کمك میکند و در غیاب نایب الحکومه قائم مقام اوست و بسمت مدیری امور بلوك را اداره میکند.

ماده 199- معاون از طرف نایب الحکومه بسر کشی نواحی و تفتیش امور بلوکی مامور بشود ولی فقط در صورتیکه خود نایب الحکومه بواسطه عذر موجهی نتواند این امر را انجام بدهد.

ماده 200- معاون از طرف نایب الحکومه هرگونه ماموریت راجعه بامور ضبطیه و نظمیه را انجام میدهد چه این ماموریت در خود قصبه بلوکی باشد و چه در بلوك.

ماده 201- محل اقامت نایب الحکومه کرسی بلوك است وبرای اداره کردن امور بلوکی امور بلوکی در هر قصبه بلوکی اداره تشکیل میشود که مرکب از نایب الحکومه و معاون آنست طبیب و مهندس و معمار بلوکی در صورتیکه باشند نیز از اعضای این اداره محسوب و در اجلاسات راجعه بامور آنها حاضر خواهند بود.

دوم- در وظایف نایب الحکومه از حیث امور اداره

ماده 202- وظایف نایب الحکومه از فرار ذیل است.

) اولا) مراقبت و مواظبت نامه در اجرای قوانین موضوعه و دستور العملهای ادارات متبوعه

) ثانیا) حفظ و وقایه امنیت و رفاهیت و آسایش مردم بموجب قوانین موضوعه.

) ثالثا) مراقبت در اجرای قوانین و احکام و دستورالعملهادر نواحی و دهات.

ماده 203- برای حفظ و رفایه انتظام امور نایب الحکومه زود زود ببلوکی که در اداره اوست سرکشی مینماید و دوائر جزو اداره بلوکی و همچنان ادارات ناخیتی و ادارات ضبطیه و نظمیه را تفتیش مینماید و بمحبس ها و مریضخانه ها و غیره نظارت دارد و بشکایات رسیدگی کرده موافق اختیاراتی که باو داده شده اقدام میکند.

تبصره- نایب الحکومه اقلا سالی سه دفعه باید بصندوق های قصبه بلوکی رسیدگی نماید.

ماده 204- نایب الحکومه باید مراقبت و نظارت مخصوصی نسبت باداره بلوکی و ادارات و صاحبمنصبان و مستخدمین جزو ریاست بلوك داشته باشد و مراقبت نماید که کارها در آن ادارات معطل نشود و در جریان قانونی باشد.

ماده 205- نایب الحکومه اهتمام کامل مینماید که اغتشاش و شورشدر بلوك روی ندهد و در صورت وقوع اغتشاش اول بقوه نظمیه و ضبطیه رجوع نموده پلیس محلی را در جائیکه لازم است جمع کرده و در صدد رفع اغتشاش برمیآید و اگر نتیجه نبخشید بقوه نظامی رجوع مینماید و کلیه در این باب بطوری رفتار میکند که در ماده 36 مقید است.

ماده 206- وظایف نایبالحکومه از حیث امور ضبطیه در فصل راجع باداره پلیس و ضبطیه بلوکات مذکور است.

سیم- در ترتیبات و وظایف اداره بلوکی و حدود اختیارات آن

ماده 207- چون تمام وظایف اداره بلوکی راجع بامور ضبطیه است شرح ترتیبات و حدود وظایف و اختیارات آن در فصل پنجم مذکور خواهد بود.

ماده 208- اداره بلوکی دفتر خانه خواهد داشت که مرکب از یکنفر مدیر و بقدر لزوم منشی و اجزاء خواهد داشت در دفتر خانه اداره بلوکی چند نفر از تابعین ضبطیه برای حمل مکاتبات و مراسلات از کرسی بلوك بداخله بلوك بسمت چاپاری خواهند بود و ترتیب دفتر خانه و دفاتر اداره بلوکی موافق ترتیبات دفترخانه اداره ولایتی است و دستور العمل آنرا وزارت داخله علیحده مرتب و ارسال خواهد نمود.

فصل پنجمتشکیل ضبطیه در بلوکات

ماده 209- اداره ضبطیه بلوکات عبارت است از نایب الحکومه اداره بلوکی در ماده (201) و صاحبمنصبان و مامورین ضبطیه بطور یست که در مواد آتیه ذکر خواهد شد.

ماده 210- تمام بلوکات با کرسی آن و قصبات جزو بلوك (در صورتیکه باشد) از حیث امور ضبطیه تابع اداره

ضبطیه بلوکی است ولی کلیه کرسی های ولایت و نیز بعضی از شهرهای زرك که صورت آنها را وزارت داخله علیحده مرتب خواهد کرد از این قاعده مستثنی و خودشان اداره نظمیه علیحده چنانچه مذکور در فصل هفتم است خواهند داشت

ماده 211- هر بلوکی برای اداره شدن امور ضبطیه آن بچند قسمت منقسم می شود هرکدام از این قسمت ها موسوم بدوایر ضبطیه خواهد بود عمود وسعت دوایر ضبطیه بسته بوسعت بلوك وعده نفوس و مقدار کارهائی است که باداره ضبطیه رجوع میشود هر دائره در اداره صاحبمنصبی است که موسوم بمدیر ضبطیه است.

ماده 212- هر دوائره ضبطیه مرکب از چند ده است دائره ضبطیه از یك قصبه نیز عبارت تواند بود.

ماده 213- هرگاه تغییر عده دوائر ضبطیه لازم شود حاکم اطلاعات لازمه را از مجلس بلوکی تحصیل کرده بوزارت داخله تقدیم مینماید که اجازه اعلیحضرت همایونی در این باب صادر شود ولی تغییر حدود دوایر ضبطیه و تغییر محل اقامت مدیرهای ضبطیه بسته بصوابدید خود حاکم است و حاکم باید اقدام خودش را در این باب هر دفعه بوزارت داخله اطلاع دهد.

تبصره- شهرهای جزو حال و اماکن معتبره که نظمیه علیحده ندارند بسته بتقسیم یکی از دوایر ضبطیه محسوب خواهد بود و این نوع دوائر ضبطیه بسته باقتضلی وقت و محل بچند قسمت منقسم تواند شد.

ماده 214- تابین ضبطیه که در اداره مدیری واقعند بسه درجه منقسم میشوند.

اولا- ناظمین ضبطیه که برای کمك کردن بمدیر های ضبطیه معین میتوانند شد و غالبا ناظمین ضبطیه سوارهستند ولی بحکم وزیر داخله در صورت ضرورت پیاده هم هم میتوانند باشند.

ثانیا- ده باشی ها که هرکدام قسمتی از دوائر ضبطیه را (رجوع به تبصره ماده 213) محافظت مینمایند و همچنان در دهات واقعند.

ثالثا- پلیس که زیر دست ده باشی ها امور ضبطیه را انجام میدهند.

تبصره- ناظمین باعمال ده باشی ها نظارت دارند.

ماده 215- عده ناظمین ضبطیه را برای ولایت و وزیر داخله معین میکند تقسیم ناظمین ببلوکات بتصویب حاکم است و تقسیم آنها ما بین دوائره ضبطیه بتصویب رئیس بلوك است لزوم ناظمین ضبطیه و بلوکی بتصویب حاکم ولایت و قرارداد قانونی عالیه است.

ماده 216- تغییر عده و ترکیب قسمتهای دوائر ضبطیه (رجوع به تبصره ماده 213) بتصویب اداره بلوکی و اجازه حاکم است ولی اداره بلوکی باید قبل از دادن رای عقیده مدیر ضبطیه را بپرسد.

ماده 217- رئیس ضبطیه بلوك را (نایب الحکومه) وزیر داخله معین میکند مدیر های ضبطیه را اداره ولایتی معین میکند.

تبصره- عزل ونصب مدیرهای ضبطیه را باید حکام) هر دفعه بوزارت داخله اطلاع دهند.

ماده 218- ناظمین ضبطیه را رئیس ضبطیه از اشخاص صدیق و مجرب معین مینماید ولی رجوع کردن کار آنها بدیوانخانه عدلیه بحکم اداره ولایتی است

ماده 219- تعیین و عزل و نصب ده باشیها با رئیس ضبطیه بلوکی است ولی رجوع کار آنها بمحاکمه بحکم اداره ولایتی است.

تبصره- ده باشیها ممکن است سربازهائی باشند که مدت خدمت نظامیان منقضی است.

اول در وظایف اداره نظمیه و حدود و اختیا رات آن

ماده 220- اداره نظمیه همان اداره بلوکی مذکور در ماده (201) است و وظلیف آن از قرار تفضیل است اولا نظارت در اجرای قوانین و وقایه امنیت و آسایش اهالی ثانیا اجرای تکلیف راجعه بامور مالیه دولت و امور عدلیه و امور نظامی

ماده 221- وظایف مجلس بلوکی من باب اجرای قوانین وحفظ هیئت از قرار تفضیل است

اول- اعلان و انتشار قوانین و فرامین و احکام دولت.

دوم- انتشار هر نوع اعلانات که بحکم ادارات متبوعه میشود.

سوم- گرفتن دزدها و قطاع الطریق و برقراری امنیت و آسایش عمومی.

چهارم- دستگیر کردن فراریها و رفع و منع از تکدی.

پنجم- ملاحظه اشخاصیکه در سر راه مرده اند و معین کردن اینکه آنها را کشته اند یا باجل خود مرده اند.

ششم- جمع آوری اطفال گم شده و سر راه گذارده شده و نگاهداری از آنها و تحقیقات لازمه در پیدا کردن اولیای آنها و کمك بضعفا و مرضائی که از منزل و ماوای خود دور افتاده اند.

هفتم- دادن راپورت وقایع به رؤسا و یك نسخه کستقیما به حاکم ولایت.

هشتم- در صورتیکه در رودخانه ها و آب ها سواحل دریا کرجی یا کشتی بشکند یا غرق شود باید سرنشین آنها را حتی المقدور نجات بدهند و اموال آنها را حفظ کنند.

نهم- حفظ موقتی اموال متوفیات غربائی که وارث و ولی حاضر نداشته باشند و اطلاع باولیای آنها دادن

دهم- مساعدت باداره اطفائیه در جلوگیری از حریق در بیابانها و جنگلها وغیره

یازدهم- اقدامات لازمه برای جلوگیری از امراض مسریه موافق دستور العمل های اداره حفظ الصحه نظارت اجرای قوانین حفظ الصحه.

دوازدهم- اقدامات لازمه برای رفع امراض مسریه در میان حشم و دو باب

سیزدهم- حفظ و وقایه امنیت طرق و شوارع و نظارت صحت راهها و پلها و سایر و غیره و اجرای تکالیفی که از بلیت نگاهداشتن راهها به اهالی مجاور وارد میآید.

چهاردهم- مراقبت در اینکه حریق یا طغیان آب اتفاق نیفتدو اقدامات لازمه در اینباب بعمل آید

پانزدهم- نظارت پاکیزگی در قصبات و دهات و مراقبت در اینکه بناهای جدیده موافق نقشه و دستورالعملهای مقرره ساخته شود.

شانزدهم- نظارت بکاروانسراها و قهوه خانه ها و مهمان خانه ها و چلوپز خانه ها وکلیه جاهائی که محل اکل و شرب عمومی است و مراقبت در اجرای قوانین راجعه باین جاها و عدم اجازه قمار و کلیه کارهائیکه خلاف شرع بوده و باعث مشاجره و منازعه و مجادله تواند شد و اساس امنیت را متزلزل تواند کرد.

هفدهم- دادن اجازه نامه باشخاصیکه اخذ سموم از مواد مینمایند و نظارت به فروش آن موافق قوانین حفظ الصحه

هجدهم- دادن اجازه نامه برای خریدن باروت و سایر مواد محترقه و نظارت بفروش آن موافق قوانین حرفت و صنعت

نوزدهم- مراقبت در اینکه در ابزارها و میدان ها و جاهای دیگر چیزهائی را که دولت خرید و فروشش را غدقن کرده است خرید و فروش نشود.

بیستم- مواظبت در اجرای قوانین راجعه بشکار و صید ماهی و طیور که در غیر موقع بشکار و صید اقدام نشود.

بیست و یکم- ترتیب فهرست هائیکه معین کند در بلوك عده مساجد و مکاتب و ادارات خیریه و کارخانجات و دهات چقدر است و همچنان عده نقوس و متولدات و متوفیات و عقد ازدواج بچه اندازه است و اتباع خارجه در بلوك بچه کسب مشغولند.

بیست ودوم- ترتیب دفاتر نفوس راجعه بمتولدات و متوفیات و عقد ازدواج.

بیست و سوم- اطلاع دادن برؤساء و ادارات متبوعه اشیاء عتیقه که کشف شده یا ظهور اشیائیکه ندرت دارد.

بیست و چهارم- نظارت باستخراج طلا و نقره در جاهای لازمه موافق قوانین موضوعه

بیست و پنجم- دادن تصدیقنامه بایتام و بیچارگان برای دخول بدار الایتام و اداره الضعفا و غیره

بیست و ششم- نظارت اینکه اجرت کارگر و عمله فعله بموقع و تمام پرداخته شود.

بیست و هفتم- اجرای کلیه تکالیفی که بموجب قوانین ادارات دولتی و مملکتی و بلدی بعهده اداره ضبطیه است.

ماده 222- تکالیف اداره ضبطیه بلوکات نسبت بامور مالیه از قرار تفصیل است: اول- وصول بقایای دولتی و ادارات بلدیه و اجتماعیه ولایات بموجب احکام ادارات متبوعه یا اعلان ادارات متساویه

دوم- اقدامات مجدانه بر منع و کسر نمودن اوزان و اکیال و تغییر وزن و کمیت مسکوکات.

سوم- اجرای اوزان و اکیال جدیده بحکم دولت.

چهارم- دعوت مقاطعه کاران برای مزایده های دولتی و مملتکی و ادارات بلدیه وغیره

پنجم- دادن شهادت نامه بمقاطعه چیها در در صورتیکه بواسطه معاذیر موجهه یا هیچ نتوانسته اند کاری را که بر عهده گرفته اند انجام بدهند و یا برقت و بموقع نتوانسته اند برسانند.

ششم- مساعدت با شخاص و اداراتی که بموجب قوانین نظارت بحرفت و صنعت و تجارت دارند و بموجب قوانین عوارض اخذ میکنند.

هفتم- اجرای تکالیفی که بموجب قوانین راجعه باخذ مالیات و عوارض بادارات ضبطیه محول است.

هشتم- عمل کردن بوظایفی که بموجب قوانین گمرکات بعهده ادارات ضبطیه موکول است

نهم- مساعدت با ادارات جنگلها و خالصجات دولتی در اجرای تکالیف آنها و در اقداماتیکه در صورت نقض قوانین جنگلها و خالصجات بر عهده این ادارات وارد میآید.

ماده 223- وظایف اداره ضبطیه نسبت باموز عدلیه از قرار ذیل است.

اول- جلوگیری از تعدی و اقدامات خود سرانه و اجرای تحقیقات و همراهی در تحقیقاتیکه از طرف محاکم عدلیه بعمل میآید باندازه که در قوانین و نظامات عدلیه و محاکم جنایتی مندرج است.

دوم- حاضر کردن مقصرین و متهمین را بدیوانخانه بحکم آن و توقیف آنها در صورتیکه حکم دیوانخانه در این باب صادر شود.

سوم- احضار اشخاص لازم بمحاکم عدلیه و شراکت در اجراء احکام محاکم عدلیه بموجب قوانین و نظامات دوائر عدلیه.

چهارم- برداشتن سیاهه اموال اشخاص معینه و تقویم و حفظ آن و اعلان فروش اموال بمزایده و فروش بعضی اموال بموجب قوانین عدلیه راجعه باین اقدامات.

پنجم- مجبور کردن وکلاء را برد کردن وکالت نامه هائی که از طرف موکلین آنها استرداد میشود موافق قوانین موضوعه.

ششم- تفتیش و تفحص اشخاصیکه گم شده اند و خیری از آنها نیست.

هفتم- نظارت در پاك نگاهداشتن محبسها و اجراء کلیه قوانینی که بمحبس ها و محبوسین راجع است.

هشتم- دادن شهادت نامه قرابت و خویشی باقرباء و اقوام اخاصیکه بحکم قانون در محبس توقیف شده اند.

نهم- کلیه تکالیفی که بموجب قوانین محاکم عدلیه و محاکم نظام بری و بحری بعهده ادارات ضبطیه محول است.

ماده 224- وظایف اداره ضبطیه بلوکی در امور نظامی از قرار تفصیل است:

اول- مراقبت و نظارت انتظام حرکت قشون. اجرای تکالیف در این باب بموجب قوانین نظامی.

دوم- احضار تا بین ردیف نظام بری و بحری بحکم ادارات متبوعه نظامی بسر خدمت خودشان و دادن شهادت ناه بآنها در مواقعی که قوانین نظامی همین کرده.

سوم- اخبر زن های سرباز ها از قوت شوهران آنها.

چهارم- یادآوری بتابین و همچنان باحب منصبان نظامیکه مدت مرخصی آنها منقضی شده و دعوت آن ها بومجب قوانین نظامی بمراجعت به محل خدمت.

ماده 225- کلیه اداره ضبطیه بلوکی و اشخاصی که تابع آن هستند باید ناظر اجرای قوانین باشند ولی بهیچوجه حق ندارند قانونی را بخواهند که اعلام نشده و یا قراردادی را بموقع اجرا بگذارند که قبل از وقت باطلاع اهالی نرسیده.

ماده 226- نه فقط اهالی بلوکات مکلفند که احکام قانونی اداره ضبطیه را اطاعت نمایند بلکه اشخاصی هم که از شهرهای دیگر آمده در آن بلوکات متوقفند تابع احکام اداره ضبطیه که راجع باجرای قوانین موضوعه و دستورالعملهاست می با شند.

ماده 227- عمال ضبطیه مکلفند که بشکایات رسیدگی نمایند و رفع تعدی و بی نظمی را بکنند و نه فقط بشکایات مظلومین رسیدگی می نمایند بلکه بکلیه شکایات که حاوی اطلاعات بوده و اوضاع و احوال امور اتفاقیه را روشن میکند باید برسند و او اینکه این نوع شکایات که باداره ضبطیه می شود.

موافق ترتیب مقرره نباشدهرگاه اقدامات عمال ضبطیه مثمرثمری نشد وشخصیکه باعث تعدی و بی نظمی شده علنا اقدامات ستمی و جبری نماید عمال ضبطیه حق دارند آنشخص را توقیف نمایند.

تبصره- قواعد راجعه باستعمال اسلحه در موارد لازمه بتوسط مامورین نظمیه و قراسوران علیحده مرتب و منضم باین داده است.

ماده 228- هیچکس از عمال ضبطیه حق ندارد که سیاست و مجازات جنایتی به کسی بدهد این حق مختص به محاکم عدلیه است بر رفق قوانین شرعیه.

ماده 229- هر چند حدود اختیارات اداره ضبطیه بلوکات همان حدود بلوکات است و خارج از بلوك خود اداره مزبوره اختیاری ندارد ولی در موارد ذیل استثنای از این قاعده لازم میآید.

اول- در صورت وقوع حریق یا طغیان آب و یا طوفان اداره ضبطیه بلوکی و مدیرهای ضبطیه در بلوکات مجاور هم اقدامات لازمه را بعمل می آورند تا آنکه اداره ضبطیه آن بلوك و عمال آن مطلع و خودشان مشغول باقدامات لازمه شده از کمك مستغنی بشوند.

دویم- در موارد تعاقب قطاع الطریق و دزدها و فراریان و اشخاصیکه مرتکب جنحه و جنایتی شده قرار کرده اند عمال ضبطیه بلوکی از حدود بلوك و ولایات حق دارند تجاوز نموده در تعاقب این نوع اشخاص بکوشند و فقط وقتی دست نگاه دارند که عمال ضبطیه آن محل شروع بتعاقب کرده باشند.

ماده 230- هرگاه عمال ضبطیه که در جا هائیکه قلمرو اقدامات قراسورانهاست کشف علامت جنحه و جنایتی نمایند و مامورین قراسوران در آن محل نباشد مکلفند که تا ورود آنها موافق قوانین و نظامات عدلیه تحقیقات اولیه و کذلك حفظ علامات جنحه و جنایت و سایر اقدامات را به عمل آورند.

سوم- درروابط اداره ضبطیه باوکی وصاحب منصبان و تامین ضبطیه بادارات متبوعه و متساویه

ماده 231- اداره ضبطیه با تمام اشخاصی که تابع آن اداره هستند مطیع احکام و دستورالعمل های حاکم ولایت و اداره ولایتی است.

تبصره- جاهائیکه موقتا در تحت قوانین نظامی گذارده شده است قواعد اطاعت صاحبمنصبان ضبطیه بادارات نظامی موافق قانونیست که جداگانه مرتب و منضم باین ماده خواهد بود.

ماده 232- در بنا در نظامی ادارات ضبطیه تابع اداره بحریست.

ماده 233- صاحبمنصبان ضبطیه تابع رئیس بلوك و رئیس ضبطیه هستند ولی بدون اجازه اداره ولایتی عزل یا جلب آنها بمحاکمه ممنوع است.

ماده 234- ناظمین ضبطیه در اداره حاکم ولایت و رئیس بلوك هستند ولی تابع اوامر مدیر های ضبطی.

ماده 235- ده باشیها تابع اوامر مدیرهای ضبطیه اند و باعمال پلیس نظارت دارند.

ماده 236- ادارات ضبطیه بحاکم و اداره ولایتی راپرت میدهند و از آن مقامات بعده آنها احکام صادر میشود.

ماده 237- محاکم بدایت باداره و عمال ضبطیه حکم می نماید مدعی عمومی و معاون آن اقدامات لازمه را از تحقیقات و اجرای احکام و غیره می خواهند و از اداره ضبطیه در جواب راپرت مگیرند (منضم باین ماده باید بعد از ترتیب قوانین راجعه بنظام نوشته شود.)

ماده 238- اداره مالیه و اداره خالصجات و اداره تفتیش و سایر شعبات وزارتخانها در ولایات از اداره ظبطیه اجرای قوانین راجعه بآن ادارات را میخواهند و در جواب راپرت میگیرند.

ماده 239- اداره ضبطیه یك بلوك باداره ضبطیه بلوك دیگر و بادارات متساویه مکاتبه مینمایند و اطلاعات لازمه را بهمدیگر می دهند.

چهارم- در ترتیب تسویه امور و اقدامات اداره ضبطیه بلوکی

ماده 240- اداره ضبطیه بلوك و عمال جزو آن در موارد ذیل اقدام بکار می نمایند:

اولا- بحکم ادارات متبوعه.

ثانیا- به تقاضای اداراتی که حق چنین تقاضا را دارند.

ثالثا- بواسطه شکایات اشخاص متفرقه

رابعا- بموجب راپرتهای ادارات تابعه.

خامسا- بموجب ملاحظات شخصی خودشان دو صورتی که بموجب قانون باشد و یا بر حسب اوضاع و احوال صلاح بدانند.

ماده 241- رئیس ضبطیه که همان نایب الحکومه است ریاست کلیه ضبطیه بلوك بعهده او است باید کمال مراقبت را در حصول امنیت و آسایش اهالی داشته باشد تفصیل اتفاقات و اطلاعاتیرا که باو رسیده است فورا بحاکم راپورت نماید و اگر اقدام فوری لازم باشد بعمل آورده بحاکم اطلاع دهد.

ماده 242- نایب رئیس ضبطیه که همان نایب الحکومه است در کارها برئیس ضبطیه کمك میکند و باداره ضبطیه و دفترخانه آن نظارت دارد و هر ماموریتی را از طرف رئیس ضبطیه انجام مدهد.

ماده 243- در صورتی که رئیس ضبطیه یك ماهه مرخصی گرفته غایب شود و یا آنکه از مرکز امور بواسطه سرکشی بنواحی یا ماموریت دیگری دور شود نایب او کفیل او خواهد بود ولی کارهای جاریه را تسویه نموده در امور مهمه در صورتیکه فوری نباشد بدون اطلاع رئیس ضبطیه اقدام نخواهد کرد لهذا عزل و نصب مستخدمین ضبطیه که در حدود قوانین باختیار رئیس ضبطیه محول شده است و تنبیه وسیاست آنها و احکامی که ناسخ احکام سابقه رئیس ضبطیه است و اموری را که خود رئیس ضبطیه سپرده است بدون اطلاع او تسویه نشود یا تا مراجعت رئیس ضبطیه بتعویق میاندازد و یا با مامور مخصوص نزد او میفرستد.

ماده 244- ضباط نواحی و کدخداهای دهات تابع احکام اداره ضبطیه بلوکی بوده احکام این اداره را اجرا مینمایند و بمدیرهای ضبطیه در اجرای تکالیف آنها کمك و مساعدت مینمایند.

ماده 245- بناظمین ضبیه نیز ضباط نواحی و کدحداهای دهات باید کمك و مساعدت لازمه را بنمایند گذارند ولی بهیچوجه حق ندارد بامور اجتماعیه و امور داخلی نواحی دهات دخالت نمایند و یا وجها من الوجوه دخالتی در امور محاکم عدلیه نواحی کنند.

چهارم- در مسئولیت اداره ضبطیه بلوکی

ماده 246- ادراه ضبطیه مکلف است که راپورت اموریکه بآن محول شده است باداره ولایتی بدهد و صورت حساب وجوهیکه باو رسیده باداره تفتیش ولایتی تقدیم کند.

ماده 247- شکایت از مستخدمین و تابین ضبطیه یا بمدیر ضبطیه میشود یا بخود رئیس ضبطیه شکایت از رئیس ضبطیه یا ازاداره ضبطیه بلوکی در ظرف سه هفته از روز حکم آنها بحاکم یا اداره ولایتی داده می شود و چنانچه اقدام رئیس ضبطیه یا اداره ضبطیه بموجب یکی از ادارات متبوعه شده است متشکی باید شکایت خود را باداره که حکم کرده است بدهد.

ماده 248- هرگاه مدیرهای ضبطیه مرتکب جنحه و جنایتی شده باشند رئیس ضبطیه موقه آنها را از شغلشان منفصل نموده مراتب را باطلاع حاکم ولایت میرساند و منتظر حکم میشود.

فصل ششم در وظایف صاحبمنصبان و مستخدمین تابین ضبطیه

ماده 249- هر جند وظایف صاحبمنصبان و عمال ضبطیه از وظایف و حدود اختیارات اداره ضبطیه بلوکی معلوم و معین است باز برای عدم وقوع اشتباهی در اجرای قوانین ضبطیه وظایف هر کدام نسبت بحوزه ماموریتی آنها ذیلا شرح داده میشود.

اول- در وظایف رئیس اداره ضبطیه بلوکی رئیس ضبطیه- نایب الحکومه

ماده 250- رئیس ضبطیه بلوك مراقبت مخصوصی خواهد داشت که تمام وظایف ادراه ضبطیه مجری شود و شخصا مسئول تمام امور ضبطیه بلوك است رئیس مزبور در رفتار و سلوك با مردم کمال ملایمت و مسالمت را اظهار خواهد کرد ولی از طرف دیگر مواظبت نامه را خواهد داشت که از قوانین و احکام و دستور العملها بوجه من الوجوه تخلف نشود.

ماده 251- وظایف رئیس ضبطیه از قرار شرح ذیل است:

اول- اعلان و انتشار قوانین و مواظبت اینکه قوانین و احکامی که باید بموقع اجرائ گذارده شود باطلاع عامه برسد

دوم- مداقه در قوانین و احکامی که مورد اشتباه شده است و رجوع باداره ولایتی برای رفع اشتباه.

سیم- رسیدگی بشکایاتیکه از ادارات و اشخاص متفرقه رسیده و راجع باعمال و رفتار صاحب منصبان ضبطیه است.

چهارم- تقدیم لایحه بحکومت ولایت در باب تغییر حدود دوایر ضبطیه و همچنان تغییر محل اقامت مدیر های ضبطیه.

پنجم- تغییر قسمت های دوایر ضبطیه.

ششم- انفصال موقتی صاحبمنصبان ضبطیه (مدیرهای ضبطیه) که مرتکب جنحه و جنایتی شده اند از مشاغل آنها تا تکلیف آنها از طرف حکومت معین شود.

هفتم- مراقبت تامه نسبت بدوائر و اجرای تکالیف آنها و نظارت بجریان قانونی امور در آن دوایر.

هشتم- ملاحظه راپورتهای مدیرهایضبطیه و جمع کردن و خلاصه کردن مطالب تمام آنها برای تقدیم به حکومت.

نهم- ملاحظه اموریکه از دوایر ضبطیه برئیس ضبطیه تقدیم میشود و تسویه آن امور.

دهم- امضای اقداماتیکه مدیرهای ضبطیه لازم میدانند بنمایند و کسب تکلیف میکنند ورد یا قبول آن اقدامات و یا حکم باقدامات نوع دیگر

یازدهم- راپرت دادن بمقامات عالیه در اجرای احکام و اوامر صادره از آن مقامات و مراقبت لازمه نسبت بضباط نواحی و کدخدای دهات برای اجرای قوانین ضبطیه که باین اشخاص محول شده است.

ماده 252- رئیس ضبطیه بلوکی (نایب الحکومه) مراقبت می نماید که اداره ضبطیه در کمال انتظام باشد و در دفتر خانه منشی و اجرزای آندفتر خانه هر کدام امور محوله بخودشان را کاملا اجرا نمایند رئیس مزبور هرگاه مسامحه یا مماطله در اداره ضبطیه مشاهده کند اشخاص لازم را توبیخ و ملامت مینماید و چنانچه این اقدام او اثری نبخشید مهلتی به آن اشخاص میدهد و اگر باز نتیجه حاصل نشد مراتبرا باداره ولایتی اطلاع میدهد.

ماده 253- چنانچه رئیس ضبطیه مشاهده نماید که کاری در دوائر ضبطیه به عهده تعویق افتاده مهلتی بمدیر ضبطیه آن دایره داده تسویه آن راخواهد خواست و هرگاه مدیر مزبور در آن موعد آن کار را تسویه نکرده و نیز نتوانست مدلل کند که قادر بر تسویه آن

نبوده مراتب را رئیس ضبطیه باطلاع اداره ولایتی میرساند و اگر رئیس ضبطیه در این موارد اغماض کرد خودش مسئول خواهد بود.

ماده 254- هرگاه تعطیل در جریان امور حاصل و این تعطیل بواسطه نرسیدن جواب ادارات یا اشخاصی باشد که تابع اداره ضبطیه بلوکی نبوده و جزو حکومت ولایت دیگرند رئیس بعد از یك ما از تاریخ استعلام اول استعلام ثانوی نموده جواب میخواهد و اگر باز جواب نرسید به اداره ولایتی انولایت رجوعمی نماید و اگر باز جواب نرسید باداره ولایتی ولایت شود خود رجوع میکند.

ماده 255- هرگاه مدیر ضبطیه دایره مریض باشد رئیس می تواند کار او را بمدیر دیگری موقه رجوع کند ولی تغییر مدیری از دایره بدایره دیگر باجازه اداره ولایتی است.

ماده 256- رئیس ضبطیه حق دارد که مدیر دایره را از تحقیقات مطلبی خارج نموده و آن تحقیقات را همان دایره بمدیر دیگری واگذار کند این اقدام رئیس ضبطیه در صورتی صحیح و قانونی است که تحقیقات راجع بخود مدیر ضبطیه یا اقوام و اقارب او و با املاك خود او و اقوام او باشد این اقدام خود را رئیس ضبطیه باطلاع اداره ولایتی رسانیده و جهتش را هم اظهار میدارد.

ماده 257- در موقع محال گردشی رئیس ضبطیه اعمال و افعال مدیرها را تفتیش می نماید و بشکایات آنها رسیدگی میکند و دفاتر نوشتجات وارده و صادره را که در خانه آنها است بدقت ملاحظه میکند.

ماده 258- چنانچه رئیس ضبطیه بی نظمی و تقصیری از مدیر ضبطیه مشاهده کند بطوریکه دیگر مدیر ضبطیه مورد اعتماد ضبطیه نباشد مراتب را فورا بحاکم اطلاع داده عزل مدیر را میخواهد.

ماده 259- رئیس ضبطیه در وقت محال گردشی مساعدت لازمه را بمدیرهای ضبطیه در اجرای تکالیف آنها مینما ید و مراقبت می نماید که قوانین حفظ الصحه و ضد حریق و غیره تماما بموقع اجرا گذارده شود.

ماده 260- رئیس ضبطیه مواظبت مینماید که هیچکس بدون محاکمه تنبیه و سیاستنشود و هم چنین از طرف دیگر رئیس ضبطیه مواظبت مینماید که اشخاص مقصر بعد از تحقیقات کامله بمحاکم عدلیه جلب و تنبیه و سیاست شوند.

ماده 261- هنگام محال گردشی رئیس ضبطیه سعی می نماید که بمواعظ و نصایح لازمه مردم دهات را باجرای قوانین راجعه بآنها دلالت کند و فواید زراعت و حرفت و صنعت را بآنها گوشزد و تشویق نماید.

ماده 262- تمام اطلا عات خود را رئیس ضبطیه باطلاع اداره ولایتی میرساند و حرکت خود راز شهر و قصبه بلوکی و مراجعت خود را بآنشهر نیز اطلاع میدهد.

ماده 263- رئیس ضبطیه باید متحضر از خوبی و بدی حاصل باشد و اطلاعات لازمه را در این باب با جهات آن بحاکم برساند.

دوم- در وظایف مدیر ضبطیه

ماده 264- وظایف مدیر ضبطیه از قرار ذیل است.

اول- اعلام و انتشار قوانین در حوزه ماموریتی خودش بحکم اداره ضبطیه

دوم- اعلام و انتشار احکام و دستورالعمل های دولتی و هرگونه اعلانات و احضار اشخاص لازم بحکم حکومت و ادارات متبوعه.

سوم- اعلان مزایده ها و احضار مقاطعه کاران و امثال آنها. چهارم- جمع کردن اطلاعات لازمه و خواستن توضیحات از اشخاصی که در دایره ضبطیه او هستند.

پنجم- مراقبت در وصول مالیات و عوارض و فروعات که موجب قانون گرفته میشود.

ششم- مساعدت با اشخاص لازم در تقویم اموال و برداشتن صورت آنها و همچنان تقویم و برداشتن صورت کارخانها و غیره در ورتی که بموجب قانون لازم و حکم اداره ضبطیه در اینباب صادر شده.

هفتم- اقدامات لازمه در مواردی که قشون از دایره ضبطیه مدیری میگذرد و مراقبت اینکه مردم تکالیف خودشان رابموجب قوانین نظامی و غیره بموقع اجرا بگذارند.

هشتم- نظارت امنیت راههای نظامی و پستی و تجارتی و غیره و صحت پل ها از دائمی و موقتی و پاکیزگی دهات و مراقبت ابنیه بترتیب و نقشه که معین شده ساخته شود.

نهم- مراقبت در فروش سموم و ممانعت از قاچاق و فروش اشیاء ممنوعه و تقلب در مسکوکات و مواظبت بصحت اکیال و اوزان

دهم- نظارت باجرای قوانین و برقراری آسایش و امنیت چه در دهات چه در خارج از دهات و اقدامات اولیه برای جلوگیری و تعدی از افعال خود سرانه و اغتشاش و اطلاع دادن مراتب را باداره ضبطیه

یازدهم- تعاقب فرارهای نظامی و دزدها و مرتکبین جنحه و جنایات و اشخاص مجهول الحال

دوازدهم- برداشتن اطفالی را که سر راه انداخته اند و نگاهداری از آنها بوسایل موجوده

سیزدهم- نجات دادن اشخاصی را که از آفت کشتی در مخاطره هستند و حفظ اموال متعلقه به آنها.

چهاردهم- حفظ اشیاء عتقیه و اشیائیکه گم شده بود و بعد پیدا شده (لقطه)

پانزدهم- ملاحظه جسد اموات گه در راه ها و معابر و غیره پیدا میشود و تحقیقات لازمه برای معین کردن جهت مرگ واصلاح دادن بجاهای لازمه

شانزدهم- جلوگیری از دزدها و قطاع الطریق و اقدامات برای برقراری امنیت اهالی و تحقیقات دزدی و حریق و غیره و اطلاع دادن باداره ضبطیه

هفدهم- اقدامات لازمه برای حفظ الصحه و رفع امراض مسریه و امراض سریع الانتشار میان مردم و حیوانات و راپرت دادن باداره ضبطیه

هجدهم- قبول کردن عرض حال و شکایاتیکه باداره ضبطیه داده میشود و منضم کردن اطلاعاتی که مدیر ضبطیه راجع بآن عرضحال یا شکایت تحصیل کرده.

نوزدهم- ترتیب صورتهائی که حاوی اطلاعات دفتر نفوس و هیئت احصائیه است از قبیل عده مساجد و مدارس و مکاتب و مریضخانها و دارالمساکین و عده دهات و نفوس و متواسات و متوفیات و عقد ازدواج و غیره و فرستادن آن صورتها را باداره ضبطیه

بیستم- امور راجعه بتذکره موافق قوانین تذکره.

بیست ویکم- ابلاغ نمودن باداره ضبطیه صورتهائی را که ضباط نواحی در باب اطلاعات راجعه بحاصل و زراعت و غیره ترتیب میدهند.

بیست و دوم- اجرای احکام محاکم عدلیه بحکم رئیس ضبطیه و اجرای کلیه اوامر ضبطیه

بیست و سوم- اخبار اداره ضبطیه از انجام دادن اوامر و احکامی که بعده مدیر ضبطیه صادرشده

بیست و چهارم- یك نگاهداشتن محبسی که در نزدیك خانه مدیر ضبطیه برای توقیف موقتی اشخاص لازم ساخته شده است

ماده 265- خانه مدیر ضبطیه باید همیشه برای هر کس باز باشد و همه وقت باید مدیر عرضحال و شکایت مردم را بشنود و اقدام لازم را بعمل آورد و با مردم بملایمت و حوصله رفتار نماید.

تبصره- بالای خانه مدیر ضبطیه باید سر لوحه باشد باین کلمات (خانه مدیر ضبطیه)

ماده 266- مدیر ضبطیه باید مراقبت نامه داشته باشد که حرکتی از کسی ناشی نشود که مخالف قوانین باشد مثلا اعلان و انتشار قوانین و احکام بدون اجازه اداره ضبطیه و پاره کردن اعلانائی که بتو سط اداره ضبطیه شده و قمار و شرب مسکرات و ارتکاب منکرات علنا که مورث اختلال نظم شود و اجتماع زن و مرد در یکجا در موارد ممنوعه و اعلانات تهمت آمیز و انتشاراتی که باعث فساد اخلاق است

ماده 267- در مواردی که مدیر ضبطیه بتوسط ده باشی ها از وقوع جنحه و جنایت و قباحتی از قبیل قتل و سرقت و حریق عمدی و تقلب در مسکوکات و اسناد دولتی و ملتی و بانك ها و غیره مطلع میشود باید فورا مراتب را بمدعی عمومی یا معاون آن اطلاع دهد و اقدامات اولیه را در جلوگیری از اعمال شنیعه و توفیق جانی و تحقیقات اولیه بعمل آورد.

ماده 268- مدیر ضبطیه باید صورت اشخاصی راکه در دهات برای اطفاء حریق داوطلب شده اند ترتیب داده و اعلانات لازمه در دهات بنماید که اشخاص لازم بدانند باچه اسباب باید برای اطفاء حریق حاضر شوند.

ماده 269- هرگاه در حوزه ماموریتی مدیر ضبطیه ملخ خوارگی یا آفت دیگری برای زراعت حادث شود مدیر ضبطیه بتوسط ده باشی ها کردم دهات و کدخداها و ضباط را دعوت می نماید که اقدامات لازمه را موافق علم و تجربه که دارند بر ضد ملخ خوارگی و غیره بعمل آورند کذلك اگر حیوانات درنده وسیع در حول و حوش آبادانی ها زیاد شوند مدیر ضبطیه اعلام می نماید که اشخاص داوطلب حاضر شده حیوانات مزبوره را قلع و قمع نمایند.

ماده 270- هرگاه مدیر ضبطیه مطلع شود که طفلی سر راه یا در بیابان افتاده است باید تحقیقات لازمه را بعمل اورده بفهمد که عمدا آن طفل را انداخته اند یا گم شده بعد از تحقیقات و کشف و تعیین والدین و اقربای آن طفل طفل را باولیای آن می رساند و اگر عمدی بوده بیکی از اهالی محل می دهد که در مقابل حق الزحمه معینی از طفل پرستاری نماید کذلك اشخاصی را که در بین راه بواسطه مرضی افتاده و درمانده اند مدیر ضبطیه بدارالمساکین می سپارد و در صورتیکه چنین اداره خیریه نباشد موقه بخانه ای می سپارد و یکسان مریض اطلاع میدهد.

ماده 271- چنانچه آثار عتیقه و دقیقه پیدا شود مدیر ضبطیه فورا مراتب را باطلاع اداره ضبطیه و حاکم ولایات میرساند ولی اشیاء مفقوده که پیدا میشود باید بصاحبان آن رد شود و اگرصاحبان آن معین نباشد مدیر ضبطیه آن اشیاء را باداره ضبطیه میفرستد که موافق قوانین شرع انور اقدام شود

ماده 272- مدیر ضبطیه حق دارد در موارد لازمه با مدیرهای ضبطیه سایر دوایر مکاتبه و از آنها بعضی اطلاعات یا تحقیقات بخواهد و اگر جواب نرسید باداره ضبطیه رجوع نماید.

تبصره- دوایر ضبطیه همان بلوك یا بلوك دیگر یك حکم دارد مقصود این است که مدیر هریك از دوایر ضبطیه ولایتی میتواند باتمام دوایر ضبطیه آن ولایت مکاتبه نماید.

ماده 273- هرگاه در حکم اداره ضبطیه مدیر ضبطیه چیزی مشاهده کند که علانیه برخلاف قوانین باشد مدیر مزبور اجرای آن حکم را نکرده باداره ضبطیه ملاحظات خود را تقدیم نماید و چنانچه مجددا همان حکم صادر شد حکم اداره ضبطیه را اجرا نموده فورا مراتب را باطلاع اداره ولایتی برساند.

ماده 274- هرگاه مدیر ضبطیه بخاهد باداره ضبطیه برای کاری لرود باید قبل از وقت تحصیل اجازه کرده بمدیر و دولی در موارد فوق العاده می تواند بدون اجازه در اداره ضبطیه حاضر شود بشرطیکه قبل از حرکت مدیر دایره ضبطیه برای اینگونه موارد قائم مقام معین شده است اخبار نماید.

ماده 275- مدیرهای ضبطیه نظارت باعمال ناظمین ضبطیه و ده باشیها دارند و اگر رفتار خلاف قاعده از آنها مشاهده نمایند ملاحظات خود را در عزل آنها باداره ضبطیه اظهار می دارند.

تبصره- مدیر ضبطیه نباید بوجه من الوجوه تابین ضبطیه را که در اداره او هستند بکارهای شخصی خود بگمارد.

سوم- در وظایف تابین ضبطیه

ماده 276- وظایف ناظمین ضبطیه (معاون مدیر ضبطیه) موافق دستورالعملی است که وزارت داخله باطلاع وزرات عدلیه و سایر وزارتخانها مرتب خواهد نمود.

ماده 277- وظایف ناظمین ضبطیه و ده باشیها اجرای اوامر اداره ضبطیه و احکام مدیرهای ضبطیه است لهذا اشخاص مزبوره تمام امور راجعه باداره ضبطیه را موافق مواد (239- 219) و کذلك وظایف مدیرهای ضبطیه را مطابق مواد (274- 263) به موجب احکام و دستور العمل آنها به موقع اجرا می گذارد حفظ و وقایه امنیت و آسایش و مراقبت پاکی و پاکیزگی در دهات مخصوصا بعهده ماموریت آنها است.

ماده 278- تابین مذکوره مواظب می نماید که در جاهائیکه آب از سرچشمه برای خوراکی برداشته می شود رخت نشویند و ببعضی اقدامات آب را کثیف ننمایند و سرچاهها محفوظ باشد و برای شست و شو و استعمالات دیگر حوضهای علیحده تهیه شود.

ماده 279- تابین ضبطیه مراقبت می نماید که در خانهای رعبتی بخاریها و لوله های بخاری صحیح باشد و هرگاه بخواهند در خانهای قریب به جنگلها آتش بر افروزند باید مسافت معینی که اقلا ده ذرع باشد تا جنگلها فاصله داشته باشد و در موارد اتفاق حریق باید فورا اشخاصی را که قبل از وقت داوطلب اطفاء حریق شده اند خبر نمایند و با تمام و سائل موجوده و اسباب اطفائیه و غیره جلوگیری و دفع حریق را بنماید. ماده 280- تابین ضبطیه باید مراقبت مخصوص نسبت بصحت طرق و شوارع و معابر و پلها و کوچه ها و غیره داشته باشند و به موقع مدیرهای نظمیه را از اغتشاش راهها مطلع نمایند که اقدامات فوریه از طرف آنها در ادارات لازمه برای تغییرات لازمه بعمل آید.

ماده 281- نظارت اجرای قوانین دولتی در حفظ جنگلها و مراقبت قوانین حفظ الصحه و قواعد خرید و فروش سموم و عدم خرید و فروش اموال قاچاق و اشباء ممنوعه و غیره بر عهده تابین ضبطیه است و باید به موقع اینگونه اتاقات و وقایع را بمدیر ضبطیه اطلاع دهد.

ماده 282- کلیه تابین ضبطیه مراقب و مواظب اجرای تمام قوانین دولتی و دستور العملهای ادارات از هر قبیل هستند و هر قبیل اتفاقات فوق العاده را فورا بمدیر های ضبطیه اطلاع میدهند و دستور العمل می گیرند و هرگاه اتفاق فوق العاده نباشد هفته یکمرتبه ده باشی نزد مدیر ضبطیه رفته راپرت های خودشان را می دهند و دستور العمل می گیرند و در صورتیکه خودشان نتوانستند حاضر شوند یك نفر از تابین نظمیه را برای گرفتن دستور العمل می فرستند.

تبصره- روزهای حاضر شدن ده باشی ها در زد مدیر ضبطیه باید طوری معین و مرتب شود که با رسیدن پست شهری و احکام اداره ضبطیه بمدیر ضبطیه توافق نماید.

ماده 283- در صورت مریض بودن دهباشی یکی از تابین ضبطیه هائیکه ساکن همان محل و از حیث خدمت اقدم است قائم مقام اوست.

ماده 284- تابین ضبطیه را نباید از مشاغل آنها باز داشت لهذا کدخدا های دهات ماذون نیستند مادامی که آنها مشاغل رسمی دارند کاری بآنها رجوع نمایند.

ماده 285- تابین ضبطیه که در اداره بلوکی خدمت می نمایند و حامل مکاتبات و مراسلات اداره ضبطیه برای مدیر های ضبطیه بوده و نیز بعکس راپورت مدیر های ضبطیه را بآن اداره حمل می نمایند باید در راه معطل نشوند و سعی داشته باشند که مکاتبات را خوب حفظ کرده بموقع برسانند در عرض راه هرچه از آذوقه و غیره لازم میشود باید بخرند و کسی را مجبور بدادن هدیه و تعارفی ننمایند و هیچگونه اجحاف و تعدی بکسی روا ندارند اگر کسی شکایت از آنها داشته باشد یا بمدیر های ضبطیه و یا باداره ضبطیه می دهد.

فصل هفتم- در نظمیه پایتخت و کرسیهای ولایات و غیره

اول- در ترکیب نظمیه

ماده 286- در پایتخت و کرسی های ولایات و شهرهائی که صورت آنها را وزارت داخله معین خواهد کرد اداره نظمیه علیحده موسس و مقرر است اداره مزبور در پایتخت مرکب است از رئیس نظمیه و دو نایب رئیس و در کرسی های ولایات و غیره از رئیس نظمیه و یکنفر نایب رئیس

ماده 287- از حیث امور نظمیه شهر بچند محله تقسیم میشود و هر محله در اداره صاحبمنصب نظمیه ایستکه موسوم بکدخدای محله

ماده 288- هر محله نیز بچند گذر قسمت میشود و ادراه کردن امور نظمیه در هر کدام از گذرها محول است بعهده و مسئولیت شخصی که موسوم است بنایب هر گذری هم یچند کوچه تقسیم می شود.

ماده 289- کوچه ها بمحافظت تابین نظمیه از قبیل دهباشی و پلیس و گزمه و غیره محول است و نایب گذر رئیس بلافاصله تابین نظمیه گذر است.

ماده 290- در اداره نظمیه دفترخانه تشکیل خواهد شد که مرکب از یکنفر مدیر و چند نفر منشی و محرر و اجزاء دیگر خواهد بود و تمام قراردادها و احکام اداره نظمیه بتوسط کدخدا های محلات و نواب و دهباشی و پلیس بموقع اجراء گذارده خواهد شد.

ماده 291- کدخداهای محلات در پایتخت وسایر شهرهائیکه بیش از دویست هزار نفر نفوس دارد یك نفر معاون خواهند داشت و در این صورت کدخدای محله یا معاونش اداره ضبطیه محلیه را تشکیل می دهد و اداره مزبور نیز دارای دفتر خانه خواهد بود که بقدر لزوم منشی و محرر و اجزاء خواهد داشت.

ماده 292- تقسیم نواب و پلیس و گزمه و مستخدمین دفتر خانه محلات بمحلات مختلفه بسته بصوابدید رئیس نظمیه یا بیلگر بیگی است.

ماده 293- در هر محله باید محبس نظمیه برای توقیف اشخاص لازم ادیر شود و این محبس ها هر کدام در تحت نظارت ناظمی خواهد بود و در هر محبس باید چند رختخواب در اطاق علیحده برای مرضی در تحت نظارت اطبای نظمیه باشد.

ماده 294- در پایتخت اداره نظمیه نیز نظمیه ردیفی (ذخیره) خواهد داشت و این نظمیه مرکب خواهد بود از یکنفر رئیس و چند نفر نواب و تابین در این اداره مکتبی نیز ایجاد خواهد شد برای تهیه و حاضر کردن نواب و تابین ردیف معلمین این مکتب صاحبمنصبان و نواب نظمیه خواهد بود.

ماده 295- در شهر پایتخت و شهرهای بزرگ علاوه بر نظمیه مذکوره در مواد فوق الذکر نظمیه تفتیشی نیز موسس و مقرر است فهرست اسامی این نوع شهرها را وزیر داخله مرتب و اعلام خواهد نمود.

ماده 296- نظمیه تفتیشی مرکب است از یك نفر رئیس و یکنفر معاون و مامورین مخصوصی و نواب و عمال نظمیه.

ماده 297- اداره اطفائیه در شهرهای لازم مرکب است از رئیس اطفائیه و مامورین اطفائیه در محلات شهری و انبار اطائیه و عمال اطفائیه که در تحت ریاست مامورین اطفائیه واقعند.

ماده 298- شکل و ترتیب لباس صاحبمنصبان و تابین نظمیه را و همچنان نوع اسلحه را باید داشته باشند وزیر داخله موافق دستور العمل جداگانه مرتب و بادارات نظمیه اعلام خواهد کرد.

دوم- در نصب و انفصال و عزل رئیس نظمیه یا مامورین نظمیه و غیره

ماده 299- رئیس نظمیه در پایتخت بتصویب وزیر داخله و فرمان همایونی منصوب و منفصل می شود رؤسای نظمیه سایر شهرها بمعرفی حاکم محل و بحکم وزیر داخله منصوب و منفصل می شوند.

تبصره- هرگاه ولایتی جزو ایالتی باشد نصب و عزل رئیس نظمیه کرسی آن ولایت بمعرفی حاکم و بحکم فرمانفرما است

ماده 300- نصب و عزل معاون رئیس نظمیه و کدخداهای محلات در پایتخت بمعرفی رئیس نظمیه و تصویب حاکم است و در سایر شهرها بمعرفی رئیس نظمیه و امضای حاکم است نصب و عزل معاون کدخدای محلات و نواب و تابین نظمیه و اجزای دفتر خانها در همه جا معرفی رؤسای بلا واسطه آنها و تصویب رئیس نظمیه است.

سوم- در قواعد خدمت تابین نظمیه ده باشی پلیس و گزمه

ماده 301- اشخاص ذیل نمی توانند در نظمیه مستخدم شوند.

اولا- کسانیکه بواسطه جنحه و جنایتی مجازات قانونی دیده اند یا در تحت استنطاق و محاکمه هستند و یا متهم بجنحه و جنایتی شده شرعا بری الذمه نشده اند.

(ثانیا) از تابین ردیف نظامی آنهائیکه هنگام خدمت نظامی مورد جریمه و تنبیه نظامی بوده اند

(ثالثا) اشخاصیکه بواسطه جرم و تقیری از خدمت خارج شده اند.

(رابعا) اشخاص ورشکست بتقصیر

(خامسا) اشخاصیکه محتاج بقیم شرعی هستند

(سادسا) کسانیکه تریاك استعمال مینمایند و یا متجاهر بفسقند

ماده 302- صاحبمنصبان اداره نظمیه و ضبطیه از روساء و کدخداها و مدیرهای ضبطیه اشخاصی خواهند بود که تبعه ایران بوده و در یکی از مدارس علمیه تحصیلات خود را تمام بکرده اند و یا در خدمت کشوری و لشگری معلومات و تجربه کافی تحصیل کرده اند.

ماده 303- در پایتخت اشخاصیکه موافق دو ماه قبل صلاحیت دخول بخدمت نظمیه را دارند و میخواهند بسمت کدخدائی داخل خدمت نظمیه شوند جزو نظمیه ذخیره (ردیف) محسوب خواهد شد که بعد از دادن امتحانات لدی الاقتضاء داخل خدمت نظمیه بشوند و اگر بثبوب رسید که لایق خدمت در نظمیه نیستند معاف خواهند بود.

تبصره- اشخاصیکه در مدت سه سال در جاهای دیگر صاحبمنصبان نظمیه و ضبطیه بوده اند) خداهای محاه یا مدیر ضبطیه بوده اند و همچنان صاحبمنصبان نظامی از این قاعده مستثناء و یکدفعه در پایتخت داخل خدمت نظمیه خواهد شد.

ماده 304- هرگاه صاحب منصبان نظمیه ردیف در مدت سه سال اول ترفیع رتبه نیافتند از ردیف نظمیه نیز باید خارج شوند.

ماده 305- ترفیع رتبه در اداره نظمیه باید بمراتب باشد.

ماده 306- صاحبمنصبان نظمیه تفتیش نیز باید تماما تبعه ایران و دارای شرایطی باشند که در ماده 307 و 301 مذکور است و بعلاوه باید در پایتخت و شهرهای بزرگ امتحان معلوماتی که برای خدمت آنها لازم است داده باشند.

ماده 307- شرایط دخول نواب و عمال ضبطیه بخدمت نظمیه از قرار ذیل است. (اولا) تابعیت ایرانیه

(ثانیا) سن که کمتر از بیست و پنج سال نباید باشد

(ثالثا) برای نواب داشتن شهادت نامه تحصیل لا محاله از یکی از مکاتب ابتدائیه و برای تابین نظمیه سواد فارسی

ماده 308- اشخاصیکه صلاحیت دخول بخدمت نظمیه را موافق ماده قبل دارند در پایتخت اول جزو ردیف نظمیه محسوب میشوند و بعد از دادن آن امتحانات در مکتب نظمیه داخل خدمت واقعی خواهند شد و هرگاه نواب و تابین لیاقت و استعداد نداشته اخراج خواهند شد

ماده 309- از نواب و تابین آنهائیکه سه سال باین سمت در خدمت نظمیه بوده اند و تجارب لازمه را تحصیل کرده اند میتوانند یکدفعه داخل خدمت واقعی بشوند بشرصیکه زعایت ماده 301 و 306 شده باشد.

ماده 310- تابین نظمیه در خدمت دولتی محسوب خواهند شد ولی حق ارتقاء بدرجه صاحبمنصبی را نخواهند داشت

ماده 311- نواب و تابین نظمیه به درجه منقسم میشوند و برای تشویق خدمت صادقانه هر پنج سال از درجه سفلی بدرجه علیا ارتقاء می یابند نایبی که از درجه اولی باشد و یکی از مکاتب ابتدائیه را تمام کرده باشد در صورت خدمات صادقانه و ابراز کفایت می تواند معاون کدخدای محله واقع شود و کذلك پلیسی که سواد کافی دارد و از درجه اولی است می تواند بعد از دادن امتحانات لازمه نایب شود.

تبصره- درجات تابین نظمیه از این قرار است دهباشی پلیسی و گزمه

ماده 312- نواب و تابین نظمیه را نمی توان بکار گماشت ولو آن کار موقتی باشد.

ماده 313- اشخاصیکه در خدمت نظمیه واقعند نمی توانند متصدی شغل دیگری بشوند و کذلك از مشاغل شخصی از قبیل تجارت و کسب و غیره ممنوعند.

چهارم در مسئولیت و مواخذه

ماده 314- هرگاه از صاحبکنصبان و مستخدمین نظمیه تقصیری سر بزند که از قبیل جنحه و جنایتی بوده محتاج بجاب آنها بمحاکمه و دادن مجازات قانونی باشد بطوری رفتار خواهد شد که در مراد 391 و 392 و نظامات عدلیه مقید است ولی چنانچه تقصیری که از صاحبمنصبان و مستخدمین نظمیه ناشی شده است جنحه و جنایتی نبوده مستوجب جاب بمحکمه عدلیه نباشد مواخذه آن را قرار ذیل است.

تبصره- اشخاصیکه در اداره نظمیه برای کاری اجیر شده اند و مستخدم نیستند در موردی که تقصیری از آنها ناشی شود در حکم مستخدمین نظمیه خواهند بود.

ماده 315- مؤاخذه که از صاحب منصبان نظمیه می شود به ذاستثنای رئیس نظمیه و تفتیشین و رئیس اداره حریق و رئیس نظمیه ردیفی از قرار ذیل است.

(اول) اخطار

(دوم) توبیخ و ملامت

(سیم) همان مؤاخذه با اعلان و انتشار در اداره نظمیه

(چهارم) واداشتن بخدمت خارج از نوبت (یعنی سوای خدمت مقرره)

(پنجم) توقیف و حبس بمدت هفت روز

(ششم) کسر گذاشتن از حقوق

(هفتم) تبدیل شغل مقصر از اعلی باسفل

(هشتم) عزل از شغل (نه از خدمت)

ماده 316- مؤاخذه که از نواب میشود از قرار تفصیل ذیل است.

(اول) اخطار

(دوم) توبیخ و ملامت

(سوم) همان مؤاخذه باقید اسم مقصر در دفتر جائم.

(چهارم) رجوع خدمت خارج از نوبت

(پنجم) حبس تا دو هفته

(ششم) کسر حقوق

(هفتم) تبدیل شغل مقصر از درجه اعلی باسفل

(هشتم) نقل از رتبه نایبی به پلیس

(نهم) اخراج از خدمت

ماده 317- مؤاخذه از پلیس تابین نظمیه همان مؤاخذه از نایب است باستثنای حبس که مدت آن یکماه تواند بود.

تبصره اول- کسر حقوق یعنی (مواجب) نباید بیش از یك ثلث باشد

تبصره دوم- رئیس نظمیه حق دارد اشخاصی را که شغلشان از اعلی باسفل تبدیل شده مجددا در ازای خدمت صادقانه بدرجه اعلی معاودت دهد

ماده 318- توبیخ و ملامت شفاهی اگر راجع بصاحبمنصبان است باید در دفتر مخصوص قید شود و چنانچه راجع بنواب و تابین نظمیه است (دهپاشی و پلیس و گزمه) در دفتر جرائم ثبت خواهد شد.

ماده 319- حبس صاحبمنصبان نظمیه در محبس نظامی خواهد بود و حبس نواب و تابین نظمیه در محبس هائیکه در دادره نظمیه (مرکزی یا محله) ساخته شده است- نواب باید از تابین نظمیه علیحده باشند.

ماده 320- مؤاخذه باید با اهمیت جرم و تقصیر متناسب باشد لهذا باید تقصیری که ناشی و اوضاع و احوال آن و حرکت و رفتار ماقبل مقصر و مدت خدمت آن منظور باشد.

ماده 321- مؤاخذات فوق الذکر (در ماده 314 و 315) حق رئیس نظمیه است ولی حق مؤاخذه مامورین نظمیه (کدخاهای محلات) از قرار ذیل است

(اولا) نسبت بصحابمنصبانیکه در اداره او هستند اخطار و توبیخ و ملامت و بخدمت واداشتن در غیر نوبت بطور فوق العاده فقط یکدفعه

(ثانیا) نسبت بنواب توبیخ و ملامت با قید در دفتر جرایم و بخدمت واداشتن در غیر نوبت بطور فوق العاده تا چهاردفعه

(ثالثا) نسیت بتابین نظمیه رجوع خدمت در غیر نوبت بطور فوق العاده تا شش دفعه و حبی تا سه روز اگر مؤ اخذه شدیدتری لازم شود کدخدای محله از رئیس نظمیه تحصیل اجازه خواهد کرد

ماده 322- رؤسای نظمیه ذخیره و ناظمین محبس ها رؤسای نظمیه تفتیش و رئیس اداره حریق نسبت بصاحبمنصبانی که در اداره آنها هستند در باب مؤاخذه همان حق را دارند که در باب کدخدای محلات قیدو تصریح شد.

ماده 323- مواخذات دیگر که شدید تر باشد باجازه رئیس نظمیه است

ماده 324- مادامیکه روساء از حدود خود تجاوزنکرده اند و مؤاخذه صحیح بوده مقصزین حق ندارند از آنها شکایت بنمایند.

پنجم- در وظایف اداره نظمیه شهری و صاحبمنصبان و تابین نظمیه

ماده 325- حدود حقوق و تکالیف اداره نظمیه شهری همان است که در باب اداره ضبطیه (بلوکی) مصرح است

ماده 326- وظایف صاحبمنصبان نظمیه از رئیس و غیره و نواب و تابین نظمیه در شهر نیز همان است که در باب رئیس ضبطیه (بلوکی) و مدیرهای ضبطیه و غیره قید شده.

ماده 327- بعضی وظایف که مخصوص نظمیه شهر است از قراری است که در مواد آتیه ذیل مندرج است

ماده 328- کدخداهای محلات و اداره نظمیه محله (در صورتیکه باشد) مکلفندکه

(اولا) هر فوتی که در محله آنها اتفاق میافتد به شخص امین آن محله که برای این نوع کارها معین می شود اطلاع دهند تا اقدامات لازمه در حفظ اموال متوفی بعمل آید

(ثانیا) ناظر اجرای قواعدی باشند که رئی نظمیه یا مجلس بلدیه برای انتظام امور شهری ایجاد و اعلام نموده اند

(ثالثا) نظارت بمحبس ها داشته باشند که وضع آن محبسها موافق قاعده و انتظام باشد لهذا کدخداهای محلات زود زود باید باین امکنه سرکشی نمایند

(رابعا) باید هر ماه پخته بامور اداره خود و صندوق و غیره سرکشی نمایند

(خامسا) بقراول خاه هائیکه محل اقامت پلیس است نظارت داشته باشند

ماده 329- تقسیم کارها ما بین معاونین کدخدای محله در صورتیکه کدخدا دو معاون داشته باشد بسته بصوابدید رئیس نظمیه است

ماده 330- صاخبمنصبان و مستخدمین اداره نظمیه تماما در تحت نظارت رئیس نظمیه اجرای دستور العملهای آنرا مینمایند و هر یك مسئول رشته کاری هستند که بآنها رجوع شد.

ماده 331- اجزای اداره نظمیه محلیه (در صورتی که باشد) در تحت نظارت کدخدای محله واقع و مسئول امور مرجوعه بخودشان هستند.

ماده 332- نواب تماما تابع کدخدای محله خودشان بوده بلا واسطه اوامر و دستور العمل های کدخدای محله خودشانرا بلا تاخیر بموقع اجرا میگذارند

ماده 333- تابین نظمیه در اداره نواب و تابع اوامر ادارات نظمیه اند

ماده 334- اجزای محبس نظمیه در اداره ناظمین بوده تابع اوامر و دستور العملهای آنها هستند

ماده 325- ترتیب اقدامات و رفتار نواب و تابین نظمیه را رئیس نظمیه علیحده مشروحا مرتب خواهد کرد.

ماده 326- ردیف نظمیه برای این دو مقصود تاسیس شده اولا برای اینکه اشخاص داوطلب خودشان را برای خدمت در نظمیه بسمت صاحبمنصبی نایبی و تابینی نظمیه حاضر نمایند.

ثانیا- در صورت عدم کفایت مستخدمین و تابین نظمیه موجوده نظمیه محلیه را تکمیل نمایند

ماده 337- ترتیب و قواعد خدمت پلیس ذخیره و پروگرام (دستور العمل) امتحانات دخول بآن اداره و تفاصیل دیگر را وزیر داخله معین خواهد کرد.

ماده 338- پلیس تفتیش مامور است که در موارد اتفاق جنحه و جنایتی تفتیش و تفحص و تحقیقات لازمه را بعمل آورد و با اجرای اوامر و احکام رئیس نظمیه را در جلوگیری از جنحه و جنایات و فتنه و فساد بعمل آورد پلیس تفتیش در این موارد موافق دستور العمل راجعه بنظمیه اقدام مینماید ودر اقدام آلت اجرائیه نظمیه است

تبصره- تفصیل ترتیبات و دستور العملهای نظمیه تفتیش را رئیس نظمیه مرتب خواهد کرد.

ششم در روابط تاسیسات نظمیه

ماده 339- تاسیسات نظمیه تماما در اداره رئیس نظمیه است و اوامر و احکام آنرا بموقع اجرا میگذارند و راپورت میدهند باسایر دوایر دولتی ادارات نظمیه مکاتبه مینمایند و بتابین حکم میدهند.

ماده 340- در امور راجعه بنظمیه تمام ادارات دولتیاز حکومتی و عدلیه و مالیه و غیره مستقیما بتاسیسات نظمیه رجوع مینمایند.

ماده 341- اشخاصیکه از اقدامات نظمیه راضی نیستند شکایات خودشانرا باداره متبوعه میدهند که مصدر حکم است

ماده 342- ترتیب رسیدگی بصندوق نظمیه و محاسبات آن و نظارت باموال نقدی و جنسی و اموال غیر منقوله تاسیسات نظمیه موافق قوانینی است که برای محاسبات ادارات دولتی کلیه وضع و ایجاد شده

ماده 343- حدود تاسیسات نظمیه شهری حدود شهر است با اراضی و باغاتی که از محوطه شهر محسوب می شود ولی در صورت تعاقب دزد با اشخاصی که جنحه و جنایتی از آنها سر زده است پلیس شهری مختلف است که خراج حدود شهر نیز اقدامات خود را امتداد بدهد و فقط وقتی از تعاقب صرف نظر کند که پلیس محال شروع باقدامات کرده باشد.

ماده 344- نسبت بجاهائیکه قلمرو اقدامات قراسورانها است (طرق و شوارع) عمال نظمیه تکلیفی ندارند ولی هرگاه عمال نظمیه در قلمرو اقدامات قراسورانها کشف علامت جنحه وجنایتی را نمایند و مامورین قراسوران در آن محل نباشند مکلفند که تا ورود مامورین مزبوره موافق قوانین عدلیه تحقیقات اولیه و حفظ علامت جامعه و جنایتی را بعمل آورند.

فصل هشتم- در باب قراسورانها

اول- در تشکیل اداره قراسورانها

ماده 345- قراسورانهای کلیه ممالك ایران در اداره وزارت داخله و در تحت ریاست وزیر داخله است

ماده 346- در هر ولایتی که بموجب قوانین اداره تشکیل شده اداره برای ترتیب و تنظیم امور قراسورانها تشکیل خواهد شد و این اداره مرکب است از رئیس قراسورانهای ولایتی و نایب او

ماده 347- این اداره مثل اداره نظمیه دفتر خانه خواهد داشت منشی اداره قراسورانها مدیر دفتر خانه مزبور است و اجزای دفتر خانه از قبیل محرر و دفتردار و غیره در تحت نظارت او واقعند

تبصره- مقر اداره قراسورانها در کرسی ولایت خواهد بود.

ماده 348- رئیس قراسورانهای ولایتی به معرفی حاکم. بتصویب وزیر داخله منصوب و منفصل میشود هرگاه وایتی جزو ایالتی باشد نصب و عزل او بمعرفی حاکم و تصویب فرمانفرما است نایب رئیس قراسورانها بمعرفی رئیس قراسورانها و تصویب حاکم بشغل خود منصوب و از شغل خود منفصل خواهد شد مدیر دفترخانه قراسورانها را رئیس قراسوران ها معین میکند.

ماده 349- وزیر داخله باتفاق وزیر عدلیه و وزیر طرق و شوارع عده قراسوران های هر ولایتی را علیحده معین خواهند کرد که بعد از تصویب مقامات عالیه قوت قانونی یافته بموقع اجراء گذارده شود

ماده 350- در تعیین عده قراسورانهای ولایتی مقدار و وسعت خاك آن ولایت و اخلاق و عادات سکنه و طوایف آن و همچنان اهمیت طرق و شوارع و عده نظمیه و ضبطیه ولایت منظور نظر خواهد بود.

ماده 351- رئیس قراسورانهای وایتی و نایب رئیس و صاحبمنصبان جزو قراسوران رتبه نظامی خواهند داشت و از صاحبمنصبان نظامی معین خواهند شد تمام صاحبمنصبان و تابین قراسوران در خدمت نظام حاضر رکاب محسوب و از حیث رتبه و مقام و اعطای مناسب و امتیازات و قواعد خدمت تابع قواعد و ترتیبات خدمت نظامی خواهندبود.

ماده 352- تقسیم قراسورانهای ولایتی بدستجات مختلفه و سپردن هر کدام از دتجات مزبوره را بصاحبمنصبی و تعیین رتبه و مقام رئیس و نایب رئیس و صاحبمنصبان جزو وکذلك ترتیب لباس و اسلحه و اسب و سایر ملزومات آنها را وزیر داخله باتفاق وزیر جنگ معین بعد از تصویب مقامات عالیه بموقع اجرا خواهد گذارد.

تبصره- تعیین عده قراسورانها برای ممالك ایران و تقسیم ان بولایات بعهده وزیر داخله خواهد بود.

دوم- در وظایف اداره قراسورانها

ماده 353- اول وظیفه اداره قراسورانها حفظ و حراست راهها و وقایه امنیت طرق و شوارع است و حدود تکالیف آنها در این باب همان است که در فصول راجعه بادارات ضبطیه و نظمیه مندرج است یعنی آنچه که بر عهده اداره نظمیه (در شهرها) و ادارات ضبطیه (در بلوکاتست) با جزئی اختلاف مقتضیات محل برعهده اداره قراسورانها نسبت بطرق و شوارع وارد میآید

ماده 354- اداره قراسورانها مکلف است که اقدامات لازمه را در جلوگیری از جنحه و جنایات بعمل آورد و هرگاه جنحه و جنایتی اتفاق افتادخ تا ورود مامور و تحقیق و تحقیقات اولیه را بعمل آورد و مرتکبین جنحه و جنایات و مقصرین را دستگیر نماید و علامت جنحه و جنایاترا تا ورود مامورین تحقیق حفظ نماید

تبصره- در صورتی که جنحه و جنایتی واقع شود و قراسورانهای راه در محل وقوع جنحه و جنایات نباشد مستخدمین ادارات طرق و شوارع مکلفند که حفظ علایم جنحه و جنایاترا تا ورود قراسورانها بعمل آورند.

ماده 355- در صورتی که در محل ادارات نظمیه و ضبطیه نباشد قراسورانها تمام تکالیف آن ادارات را بموقع اجرا میگذارند موارد و مواقعیرا که قراسورانها باید تکالیف ادارات ضبطیه و نظمیه را انجام بدهند وزیر داخله باتفاق وزیر عدلیه معین و اعلام خواهد کرد.

ماده 356- حدود اقدامات اداره قراسورانها حفظ طرق و شوارع و ابنیه و عماراتی است که در سر راهها یا در کنار جاده ساخته شد.

ماده 357- هرگاه جنحه و جنایتی در معابر و راهها واقع شود و جانی یا مقصر قرار نماید قراسورانها مکلفند که آنها ر تعاقب نموده در خارج حوزه اقدامات خودشان هم این تعاقب خود را امتداد دهند و فقط وقتی دست ارز تعاقب بردارند که عمال ضبطیه و نظمیه آنمحل باجرای تکالیف خودشان در این باب و بتعاقب فراری اقدام کرده باشند.

ماده 358- قواعد استعمال اسلحه در موارد لازمه بتوسط صاحبمنصبان و تابین و قراسوران علیحده مرتب و منضم بماده است.

سوم- در روابط اداره قراسورانها با سایر دوایر محلیه

ماده 359- اداره قراسورانها تابع احکام وزیر داخله و وزیر عدلیه و وزیر طرق و شوارع و اداره ولایتی هستند و بآن مقامات راپرت می دهند ولی از تحقیقات راجعه بجنحه و جنایات فقط تابع مدعی عمومی ولایتی میباشند.

ماده 360- بدوایر محلیه اداره قراسورانها مراسله مینویسند.

ماده 361- اداره قراسورانها هرگونه اطلاعات لازمه را بدوایر نظمیه و ضبطیه در صورت لزوم و تقاضای آن ادارات خواهند داد و خود اداره قراسورانها هرگونه اطلاعات لازمه را از آن ادارات بخواهد و کلیه در موارد لازمه اداره قراسورانها کمال مساعدت و همراهی را باندازه که راجع بحدود تکالیف آن اداره است از ادارات ضبطیه و نظمیه خواهد نمود.

چهارم- در تکالیف رئیس قراسورانها و نایب رئیس و صاحبمنصبان و تابین قراسورانها

ماده 362- تکالیف رئیس و صاحبمنصبان و تابین قراسوران در قلمرو ماموریتی آنها همانست که در مواد راجعه برئیس ضبطیه بلوکی و نایب رئیس و مدیرهای ضبطیه و تابین ضبطیه مصرح و مندرج است.

ماده 363- روابط رئیس بصاحبمنبان و تابین قراسوران و بعکس روابط صاحبمنصبان و تابین نسبت برئیس بموجب اصول قوانین نظامی خواهد بود.

پنجم- در مسئولیت صاحبمنصبان و تابین قراسوران و سیاست آنها

ماده 364- هرگاه از صاحبمنصبان و تابین قراسوران تقصیرات جزئی سربزند تنبیه و سیاست آنها بطوری خواهد بود که در قوانین خدمت نظامی برای صاحبمنصبان و تابین نظامی معین شده ولی اگر تقصیر صاحب منصبان و تابین قراسوران بقدری مهم باشد که بعد از انفصال از شغل ارجاع کار آنها بمحاکم عدلیه لازم شود بعد از تحقیقات لازمه در اداره ولایتی باحضور رئیس نظام ولایت یا معاون آن کار آنها بمحاکم عدلیه نظامی رجوع خواهد شد. فصل نهم- در تشکیل اداره ناحیتی اول قواعد عمومی

ماده 365- امور اداره هر ناحیه محول است بعهده شخصیکه موسوم است بضابط (مباشر)

ماده 366- ضابط بتصویب نایب الحکومه و امضای حاکم ولایت بسمت خود استقرار مییابد.

ماده 367- برای اداره نمودن امور ناحیه اداره تشکیل می شود که موسوم است باداره ناحیتی مقراداره ناحیتی و ظابط (مباشر) یا دهی است که در وسط سایر دهات جزو ناحیه واقع شده و یا قصبه که از حیث آبادانی تجارت و حرفت و صنعت اهمیتی نسبت بدهات دارد.

دوم- در باب ضابط (مباشر)

ماده 368- حفظ و وقایه امنیت و رفاهیت و انتظام امور ناحیه بعهده ضابط (مباشر) است و کدخداهای دهات توابع او هستند.

ماده 369- از امور ضبطیه ذآنچه راجع بضابط (مباشر) است از قرار ذیل است:

اول- اعلان و انتشار قوانین دولتی و احکام و غیره بحکم مامورین ضبطیه و مراقبت اینکه قوانین جعلی و اخبار بی اصل اعلام و انتشار نیابد.

دوم- حفظ ووقایه امنیت و اقدامات اولیه درجلوگیری از اغتشاش و حرکات خلاف قاعده تا آنکه حکم مامورین ضبطیه برسد.

سیم- توقیف فراریان نظامی و غیره و اشخاص مجهول الحال و تسلیم آنها بمامورین ضبطیه.

چهارم- اخبار مامورین ضبطیه از اتفاقات فوق العاده و جنحه و جنایات و اغتشاشی که در ناحیه روی داده و کذلك دادن اسامی اشخاصیکه بدون اجازه ضابط (مباشر) از ناحیه بنه کن خارج شده اند.

پنجم- اقدامات اولیه در جلوگیری از امراض مسریه ما بین مردم و حشم و حریق و طغیان آب و سایر ترتیبات و اخبار مامورین ضبطیه بلاتاخیر.

ششم- اقدامات لازم برای جلوگیری از جنحه و جنایت و اقدامات برای کشف جنحه و جنایت و مقصرین و تسلیم آنها بمامورین ضبطیه.

هفتم- نظارت صحت راه ها و کوچه ها و پل ها و معابر

(هشتم) مراقبت اینکه کدخدا ها و سایر اشخاصیکه در اداره ضبطیه اند تکالیف خود را مجری دارند.

(نهم) نظارت در وصول مالیات و عوارض دولتی و اجرای تکالیف عسگری

(دهم) نظارت بوجوه و اموال متعلقه بناحیه و مسئولیت صرف آن وجوه بطور صحیح

(یازدهم) نظارت بمکاتب و مریضخانه ها و ادارات خیریه که بخرج اهالی ناحیه تاسیس شده است

(دوازدهم) نظارت بترتیبات دفتر نفوس در قراء و مراقبت اجرا بگذارد.

تبصره- احکام و اوامر ادارات ضبطیه را آنچه که راجع بضابط (مباشر) است دهباشی بمشارالیه ابلاغ می نماید که بتوسط ضابط (مباشر) بموقع اجراء گذاشته شود و خود دهباشی حق ندارد که باموورراجعه بضابط (مباشر) یا کدخدا دخالت نماید ولی در موقع اجرای تکالیف ضبطیه خود می تواند بخواهد که ضابط (مباشر) کمك و معاونت لازمه را باو در جلوگیری از اغتشاش و جنحه و جنایت بعمل آورد کذلك در مواقعی که ضابط (مباشر) تکالیف خود را از حیث امور ضبطیه مجرا می دارد ده باشی مکلف است که در صورت لزوم باو کمك نماید.

ماده 371- هرگاه از طرف اشخاصیکه در در اداره ضابط (مباشر) واقعند تقصیری سر بزند ضابط (مباشر) میتواند مقصر را سیاست نماید حد این سیاست ضابط (مباشر) در ماده (391) مذکور است در صورت تخلف از حدود اشخاصیکه از سیاست ضابط (مباشر) شکایت دارند می تواند در مدت یك هفته از روز اجرای سیاست باداره بلوکی شکایت نمایند.

سیم- در اداره ناحیتی

ماده 372- اداره ناحیتی تشکیل میبابد از ضابط (مباشر) ناحیه و معاون آن و کدخداهای دهات جزو ناحیه.

ماده 373- اداره ناحیتی غالبا روزهای جمعه تشکیل میشود ولی بحکم روسا یا در موارد فوری روز دیگر هم می تواند فوق العاده تشکیل یابد.

ماده 374- اموریکه در اداره ناحیتی باتفاق یا اکثریت آراء حل و تسویه میشود از قرار تفصیل است

(اول) خرج کردن وجوهی که متعلق بناحیه است و رعایا برای مصارف ناحیتی داده اند.

(دوم) عزل و نصب اشخاصیکه برای خدمت ناحیتی اجیر شده اند باستثنای این دو مورد در سایر امور ضابط (مباشر) با اعضای اداره ناحیتی مشورت می نماید و عقیده خود را بمسئولیت خودش اجرا می دارد.

ماده 375- تسویه امور در اداره ناحیتی بمذاکرات شفاهی است ولی در دفاتر احکام باید برای اداره تاحیتی اموری که تسویه آن منوط به اتفاق یا اکثریت آراء است ثبت بشود احکامی که از طرف مباشر باداره ناحیتی یا بیکی از مستخدمین ناحیه جزو که تابع اداره ناحیتی است صادر میشود در این دفتر درد و در دو مورد باید ثبت شود.

اول- در صورتیکه مباشر تبت آن احکام را بخواهد.

دوم- در صورتیکه شخصی که حکم بعهده او صادر شده همین تقاضا را داشته باشد.

ماده 376- غیر از دفتر مذکور در ماده قبل دفاتر ذیل باید در اداره ناحیتی مرتب باشد

اول- دفتر دعاوی که در محاکم ناحیتی طرح میشود و کذلك دفتر دعاوی که بحکمیت حل وتسویه میگردد.

دوم- دفتر معاملات در این دفتر هرگونه معاملات که فیمابین خود دهقان ها و ملاکین و سایر اشخاص منعقد شده بمیل طرفین ثبت میشود بشرطی که وجه این معاملات عینایا بیشتر از صد و پنجاه تومان نباشد ومعامله در حضور دو نفر شاهد منعقد شده باشد سواد ثبت دفتر معاملات در صورتیکه صحیح باشد (نه تقلبی) در محاکم عدلیه منظور خواهد بود.

تبصره- برای ثبت معاملات در دفتر مزبور از هر معامله ده شاهی اخذ می شود و اگر در یك معامله بیش از دو نفر شراکت دارند باید نفری پنجشاهی دهند پولی که باین ترتیب جمع میشود بمصارف خیریه خود ناحیه خواهد رسید.

ماده 377- نگاهداشتن دفاتر مذکور در ماده 376 و نوشتن شهادت نامه ها و کلیه نوشتجاتی که از طرف مباشر یا اداره ناحیتی صادر می شود بعهده محرر ناحیتی است و محرر مزبور در تحت نظارت مباشر مراقب و مسئول صحت نوشتجات صادره است و هرگاه

تقلبی در نوشتجات و شهادت نامه ها و غیره مشاهده شود محرر مزبور بموجب قوانین راجعه بتقلب در خدمت دولتی مورد مجازات خواهد بود.

فصل دهم- در باب کدخداها و امور راجعه بقراء

ماده 378- اداره کردن امور ده بعهده کدخدا است که ذبرضایت اکثر ساکنین ده و بتصویب مباشر و مالك و امضای نایب الحکومه بدین سمت استقرار می یابد.

ماده 379- وظایف کدخدا از قرار ذیل است:

اول- اجرای قراردادهای اداره ناحیتی

دوم- نظارت باینکه حدود اراضی متعلقه به دهقانها و علائم آن محفوظ باشد اعم از اینکه آن اراضی در ملکیت آنها باشد یا در اجاره آنها.

سیم- مراقبت در صحت راهها و معابر و کوچه ها و پلهای ده.

چهارم- مواظبت وصول مالیات و عوارض دولتی و حقوق مالك

پنجم- اجرای قرار دادهائیکه دهقانها مابین خودشان منعقد داشته اند یا با ملاکین و اشخاص خارج بسته اند در صورتیکه این قرار دادها متنازع فیه نباشد.

ششم- نظارت بمکاتب و مریضخانه و دارالمساکین و غیره در صورتی که خود اهالی ده بخرج خودشان این نوع ادارات خیریه را تاسیس کرده باشند.

هفتم- نظارت بدفاتر نفوس و غیره و اطلاعات راجعه بآن و تقدیم صورت این دفاتر بجای لازم

هشتم- نظارت باموال و وجوهیکه متعلق بخود ده است و همچنان بانبار غله ذخیره که متعلق باهالی ده است و صرف آن بطور صحیح

ماده 380- کدخدا تمام احکام مباشر را که راجع بامور ضبطیه و مذکور در ماده 368 است بموقع اجرا میگذارد و خود مستقلا اقدامات ذیل را بعمل میاورد:

اول- حفظ و وقایه امنیت اهالی و اموال آنها از جنحه و جنایات نظارت اینکه مزارع را خراب ننمایند و جنگل را موافق قواعد موجوده حفظ کنند و کذلك اقدامات لازمه بر ضد حریق

(دوم) دستگیر کردن فراریان نظامی و غیره و اشخاصیکه مرتکب جنحه و جنایت شده اند و تسلیم آنها بضبطیه محلیه

(سوم) معاونت لازمه برای جلوگیری از امراض مسریه و حریق و طوفان و سایر بلیات و اخبار مباشر و مامورین ضبطیه محلیه

(چهارم) کلیه اخبار مامورین ضبطیه محلی از وقوع حوادث و اتفاقات فوق العاده

(پنجم) در صورت وقوع جنحه و جنایتی کدخدای محل قبل از حاضر شدن مامور تحقیق و مامورین ضبطیه محلی اقدامات اولیه را در تحقیقات لازمه و دستگیر کردن جانی و حفظ علائم جنحه و جنایت بعمل می آورد. ماده 381- در تمام موارد مذکوره در ماده قبل کدخدا مکلف است که تقاضای قانونی مالك فورا اجرا بگذارد.

ماده 382- حوزه ماموریتی کدخدا حدود ده است و لهذا تمام ساکنین ده از دهقان و سربازها و تابین ردیف و متقاعدین از خدمت نظامی در اداره کدخدا هستند.

تبصره- اشخاصی که در خدمت مالکند و کذلك اشخاصی که در خانه مالکند تابع ضبطیه محلی هستند لهذا اگر خلاف قاعده یا بی نظمی از آنها سربزند کدخدا مراتب را به مالك اطلاع میدهند و هرگاه جنحه و جنایتی از آنها ناشی شود بضبطیه محلی رجوع میکند.

ماده 383- کدخدا مکلف است که احکام و اوامر محکمه صلح و محکمه تحقیق و مامورین ضبطیه و ادارات دولتی را در امور راجعه بآنها بلا تاخیر بموقع اجرا بگذارد

ماده 384- کدخدا اختیار دارد اشخاصی را که در اداره او واقعند بواسطه تقصیرات جزئی که از آنها سرزده است تنبیه نماید و فوق حدود این تنبیه تا دو روز حبس است اشخاصیکه از سیاست مدخدا شاکی هستند می توانند در ظرف یك هفته از روز حکم کدخدا باداره ناحیتی شکایت نمایند.

ماده 385- کدخدا مکلف است که در اقدامات مهمه که می نماید از قبیل تنبیه و سیاست اشخاصی که در اداره او بوده و تابع او هستندو اجرای احکام محکمه صلح و احکام عمال ضبطیه و توقیف و حبس و تفتیش و تفحص خانه دهقانها مطابق قانون و تحقیقات اولیه که در صورت و نوع جنحه و جنایت بعمل می آورد و تحویل گرفتن مالیات از اشخاصی که خود اهالی برای جمع آوری مالیات معین کرده اند و ایصال آن باشخاص لازم و کذلك تادیه حقوق مالك دو نفر ار ریش سفیدان ده را که محل وثوق هستند بشهادت همراه داشته باشد.

ماده 386- در صورتیکه ناحیه عبارت از یك ده باشد مباشر ناحیه امور راجعه بکدخدا را اداره خواهد کرد و یك یا دو نفر نایب برضایت اهالی ده و تصویب مباشر برای معاونت او معین خواهدشد.

فصل یازدهم

در باب مرجعیت امور بادارات محلیه (از حکومتی و غیره) و حدود اختیارات آن ادارات

ماده 387- به استثنای مواردی که قانونا معین شده ادارات محلیه حق ندارند قراردادهای خودشانرا تغییر بدهند و کذلك قراردادهای دوایری را که تابع آن ادارات نیستند نسخ نمایند.

تبصره- هرگاه در اداره قراردادمجلس مشاوره آن اداره هنوز در دفتر صورت مجل نوشته نشده باشد یااعضای مجلس صورت مجلس را امضا نکرده باشند و یا بالاخره صورت مجلس هنوز اعلام نشده و بموقع اجراء گذارده نشده باشد نسخ قرارداد آن اداره ممکن است.

ماده 388- هرگاه مابین آن ادارات محلیه یا مابین ادارات مزبوره با ادارات عدلیه و همچنان مابین اشخاصیکه در ان ادارات خدمت میکنند مغارضه یا اختلافی در مرجعیت امور حاصل شود بطوری اقدام خواهد شد که ذیلا مندرج است.

اول- هرگاه اختلافی در مرجعیت امور ما بین دوایر شهری و بلوکی (یعنی دوایری که حوزه اقدامات انها حدود شهر است یا حدود بلوك) که تابع یك وزارتخانه هستند حاصل شود یا مابین اشخاصی که در آن دوایر خدمت میکنند رفع این اختلافات بعهده شعبه وزارت خانه متبوعه آنها است که در کرسی ولایت واقع است.

دوم- اگر این اختلاف مابین دوایر اشخاصی روی داده که در بلوك یا شهری واقعند ولی تابع یك وزارتخانه نیستند (یعنی تابع وزارتخانهای مختلفند) رفع این نوع اختلافات بعهده اداره ولایتی است.

سیم- هرگاه اختلافی مابین دوایر بلوکی یاشهری که در ولایت مختلفه واقع یك وزارت خانه اند حادث شود یا مابین اشخاصیکه در آن دوایر خدمت می نمایند باید دید مسئله و کاری که باعث اختلاف شده در قلمرو و کدام ولایت طرح شده و بشعبه وزارتخانه متبوعه که در کرسی آن ولایت واقع است رجوع نمود.

چهارم- در صورتیکه اختلافی از مرجعیت امور ما بین دوایر بلوکی یا شهری که در اداره وزارت خانهای مختلفه هستند ودر ولایات مختلفه واقعند حاصل شده باشد باید دید امری که باعث اختلاف شده در قلمرو کدام ولایت شروع شده و باداره ولایتی آن ولایت رجوع نمود.

پنجم- هرگاه این نوع اختلافات مابین ادارات ولایتی (یعنی اداراتیکه قلمرو اقدامات آنها حدود ولایت است) یا مابین اشخاصیکه در آن ادارات خدمت میکنند حاصل شود و ادارات و اشخاص مزبوره در اداره یك وزارتخانه باشند رفع اختلاف بعهده مزارتخانه متبوعه است.

ششم- اختلافاتیکه در مرجعیت امور ما بین ادارات واقعه در کرسی ولایتی و تابع بوزارتخانهای مختلفه حاصل میشود راجع بحکم مجلس وزراء است

هفتم- اختلافاتی که ما بین محکمه عدلیه با یکی از ادارات دولتی (که در محل تشکل شده) در باب مرجعیت امور حاصل میشود تشخیص آن موکول برای محکمه عدلیه است یعنی محکمه باید معین نماید که مسئله متعارض فیها راجع بخود اوست یا راجع بیکی از ادارات دولتی.

ماده 389- هر اداره باید احکام و اوامر و دستورالعملهای اداره متبوعه خود را بموقع اجرا گذارد ولی هرگاه از مجلس وزراء حکمی باداره صادر شود که مغایر با قوانین موضوعه باشد آن اداره بای آن حکم را بلا اجراء گذاشته مراتب را بمجلس وزراء راپرت نماید و هرگاه مجلس وزراء عقیده آن اداره را قبول ننمودنه امر با اجرای حکم سابق خود کرد بر اداره است که حکم مجلس وزراء را بلاتاخیر اجرا گذارد.

ماده 390- هرگاه از وزیر متبوع باداره حکمی با دستورالعملی برسد که مناقض قوانین موضوعه باشد ائاره مکلف ات که آن حکم یا دستور العمل را بلا اجرا گذارده ملاحظات خود را بوزیر متبوع راپورت نماید و اگر وزیر مسئول مجددا امر باجرای حکم خود نمود مراتب را به مجلس وزراء راپرت نموده منتظر حکم یا دستورالعمل آن بشود.

فصل دوازدهم

در باب مؤاخذه و سیاست صاحبمنصبان و مامورن و مستخدمین

ادارات محلیه و ارجاع کار آنها در موارد لازمه بمحاکم عدلیه

ماده 391- مواخذه و سیاست و تنبیه صاحب منصبان و مستخدمین ادارات محلیه در موردیکه تقصیری از آنها سر بزند از قرارتفصیل است:

اول- نصیحت و توبیخ و ملامت مامورین و مستخدمین بدون تذکر این تنبیه در ورقه خدمت آنها بتوسط خود رئیس بلا واسطه مامورین ومستخدمین میشود.

دوم- کسر گذاشتن از حقوق الی یك ثلث و یا تبدیل شغل اعلی باسفل و یا عزل از شغل (نه خدمت) و یا توقیف الیپنج روز حبس و این به حکم رئیس خواهد شد که آن صاحبمنصب یا مامور و مستخدم مقصر را معین کرده است باقی سیاسات از قبیل توبیخ و ملامت یا تذکر این تنبیه در ورقه خدمت مقصر و عزل و اخراج او از خدمت بکلی و مجازاتی که در ازای خیانت و ارتکاب بجنحه و جنایت باید بمامورین و مستخدمین داده شود بحکم محکمه عدلیه خواهد بود.

تبصره- حدود مجازات صاحب منصبان و مستخدمین نظمیه و همچنان حق تنبیه و سیاست کدخدای ده در جای خود مذکور (ماده 322- 314- 384) و مستثنای از اینقاعده عمومی است

ماده 392- درصورتی که تقصیر صاحبمنصبان مامورین و مستخدیمن ادارات محلیه مقتضی ارجاع کار آنها بمحاکم عدلیه باشد قبل از ارجاع بطوری که ذیلا مندرج است در ادارات لازمه تحقیقات مقتضیه بعمل آمده و بعد در صورت لزوم حکم بارجاع کار مقصر بمحاکم عدلیه خواهد شد.

ماده 393- ارجاع کار صاحبمنصبان و مامورین و مستخدمینی که تعیینشان بعهده حاکم و اداره ولایتی یا یکی از شعبات وزارتخانها در کرسی ولایت است و همچنان ارجاع تابین نظمیه (از ناظمین نظمیه و دهباشی و غیره) باید بتحقیقات و حکم اداره ولایتی باشد.

ماده 394- هرگاه صاحبمنصبان و مستخدمین را وزارتخانها معین کرده اند ازجاع کار آنها بمحاکم عدلیه بحکم وزیر مسئول خواهد بود

ماده 395- حاکم و اشخاصی که از طرف قرین الشرف همایونی ماموریتی در ولایت دارند کارشان در موارد لازمه بتحقیقات و بواسطه مجلس وزراء بمحاکم عدلیه رجوع خواهد شد.

دوم- قسمت خصوصی

فصل سیزدهم و فرمانفرما ها

اول- قواعد عمومی

ماده 396- اوضاع سیاسی و اداره و مصالح دولتی و مملکتی در بعضی از موارد اقتضا تواند نمود که جند ولایتی که موافق قوانین تشکیل و منظم شده بطور استثناء از قاعده کلی در تحت نظارت بلا واسطه یك نفر رئیس کل که مامور باقامت در محل و نظارت بکلیه امور کشوری خواهد بود قرار داده شود و همچنان در مواقع فوق العاده از قبیل شورش بزرگ و اغتشاشات متمادی و جنگ و غیره مقتضی تواند شد که دولت باختیارات حکومت ولایتی که قانونا تشکیل و تنسیق شده بیفزاید باین معنی که موقه شخصی را با اختیارات و سبعه بسمت فرمانفرمائی در حدود همان ولایت برقرار نماید در مورد اولی از چند ولایت قانونی ایالتی تشکیل و ترتیب خواهد شد که در تحت نظارت و مسئولیت رئیس کل ملقب بفرمانفرما است خواهد بود در مورد دومی غیر از حاکم در ولایت قانونی یك نفر بسمت فرمانفرمائی با قدرت و اختیاراتی مه قانونا بدین شغل تعلق میگیرد معین خواهد شد بدیهی است که تشکیل ایالت از چند ولایت قانونی و ترتیب فرمانفرمائی در ولایت معینی استثناء از این قواعد عمومی است و موقتی خواهد بود و بعد از رفع احتیاج موقوف خواهد شد.

ماده 397- فرمانفرما های ایالات و ولایات از رجال موثق مجرب کافی دولت بتصویب وزارت داخله انتخاب و از طرف قرین الشرف همایونی بدین سمت معین خواهند شد.

ماده 398- مادامی که فرمانفرما در یکی از ولایات جزء ایالت است (قلمرو ماموریت فرمان فرما) احکام قانونی او در تمام قلمرو ایالت مجری خواهد بود در صورت غیبت یا مرض فرمانفرما نمیتواند ماموریت خود را بدون اجازه مخصوص بندگان اقدس همایونی بکس دیگری محول کند

ماده 399- هرگاه در غیاب فرمانفرما یا در صورت مرضی سخت جانشینی برای او معین نشده حکام ولایات جزو ایالت هر کدام موافق قوانین تشکیل و تنظیم ولایات رفتار خواهند کرد قطع نظر از اینکه ولایت جزو ایالتی باشد.

دوم- در وظایف فرمانفرما بطور عمومی

ماده 400- اول وظیفه فرمانفرما نظارت عالیه او است در اجرای کلیه قوانین و نظامنامه ها و دستورالعمل های راجعه بولایتی که جزو قلمرو ماموریت فرمانفرما است و این نظارت فرمانفرما منحصر بامور کشوریست مگر آنکه بموجب امر مخصوصی در موارد مقتضیه ریاست کل قشون ولایات جزو ایالت نیز بعهده فرمانفرما محول شود.

ماده 401- اقدامات لازمه فرمانفرما در اجرای قوانین و نظامنامه ها دستو رالعملهای خود او بتوسط ادارات و اشخاصی خواهد بود که بموجب قوانین متصدی امر اجرای قوانین و غیره هستند.

ماده 402- فرمانفرما ما مکلف است که در حدود قوانین اعمال و افعال کلیه ادارات قلمرو ماموریتی خود را تفتیش و رسیدگی نماید و از تخلف از قوانین قویا ممانعت نماید.

تبصره- ادارات تفتیش محلی از اینقاعده مستثنی و بموجب قوانین اداره کل تفتیش فقط در تحت ریاست و نظارت آن اداره واقع است.

ماده 403- یکی از وظایف عمده فرمانفرما حفظ امنیت و وقایه رفاهیت و آسودگی اهالی ایالتی است که بعهده او ار گذار شده لهذا در صورتی که در ولایتی اغتشاش یا بی نظمی حاصل شود و باقدامات حاکم آن ولایت قلع و قمع آن اغتشاش نشده باشد فرمانفرما مکلف است که اقدامات موثره را بعمل آورده امنیت عمومی را بر قرار نماید.

ماده 404- درصورت پلیسات سماوی از قبیل حریق و زلزله و طغیان آب و طوفان و غیره فرمانفرما باید کمال مراقبت را در فهمیدن حوائج اهالی و اعانت و کمك بدرماندگان و محنت زدگان بعمل آورد و اگر وسائل موجوده محلی کافی نباشد باید از دولت استمداد کند.

ماده 405- فرمانفرما باید به عرایض و شکایات مردم با کمال دقت رسیدگی نمود مطالب حقه آنها را انجام بدهد برای اینکه در این موارد بیجهت مکاتبه نشده تضییع وقت نشود و رعایت انتظام امور شده باشد فرمانفرما باید مراقبت نماید که شکایاتی که باو از دوایر تابعه میشود بتوسط دوایر متبوعه آن دوایر باشد.

ماده 406- از طرف دیگر فرمانفرما مکلف است اشخاصی را که در شکایت خود تهمت و افترا میزنند و یا محرك شکایات تهمت آمیز میشوند در حدود قوانین قویا تعاقب نموده مراقبت نماید که در محکمه عدلیه بمجازات قانونی خود برسد.

ماده 407- در صورت بروز امراض مسریه یا امراض سریع الانتشار فرمانفرما مکلف است که اقدامات مجدانه را در قلمرو ماموریتی خود برای جلوگیری از امراض مزبوره و دفع رفع آن بعمل آورد.

ماده 408- هرگاه در قلمرو ایالتی حاصل زراعتی خراب و احتمال قحطی ارزاق و آذوقه برود در صورتیکه انبارهای ذخیره کافی نباشد باید فرمانفرما اقدامات مجدانه را در جلوگیری از قحطی بعمل آورده و در صورت عدم کفایت وسایل موجوده محلی فرمانفرما از جاهای لازم استمداد مینماید و حتیالمقدور سعی بلیغ در تحصیل وسایل برای کمك و اعانه قحطی زدگان و پیداکردن کار برای آنها بعمل آورد.

ماده 409- فرمانفرما مراقبت مخصوصی نسبت بپیشرفت زراعت و تجارت و حرفت و صنعت ایالتی که قلمرو ماموریت او است خواهد داشت و کمال همراهی و مساعدت را در پیشرفت امور مزبوره و تحصیل زراعت که مبنای ثروت مملکت است خواهد نمود و در مواردی که اقدامی یا مساعدتی از طرف دولت لازم باشد ملاحظات خود را مفصلا بمقامات عالیه راپورت خواهد کرد.

ماده 410- برای پیشرفت امور مذکورهدر ماده قبل فرمانفرما مکلف است از کلیه انحصاراتی که در قلمرو ماموریتی او بتوسط اشخاص متفرقه برقرار میشود و مبتنی بر امتیاز نامه دولتی نیست قویا مانع شده کار مقصری را بمحکمه عدلیه رجوع نماید.

ماده 411- چون پیشرفت تجارت منوط بصحت راهها است فرمانفرما مراقبت مخصوصی نسبت بطرق و شوارع خواهد داشت.

ماده 412- چون فرمانفرما رئیس کل ایالتی است که امور آن بعهده کفایت او محول شده باید مواظب باشد که صاحبمنصبان و مستخدمین ولایات و ایالت از حیث رفتار و اخلاق و صداقت و شایستگی موافق قوانین موضوعه و منظورات مقامات عالیه باشند و در خدمت از قوانین خدمتی تخلف و تجاوز ننمایند و تکالیف خدمتی را کاملا بموقع اجرا آورده و هر کدام شغل خود را انجام دهند و بهیچ وجه از حدودی که قانونا برای هر اداره معین شده تجاوز ننمایند.

ماده 413- فرمانفرما باید مراقبت نماید که قوانین راجعه به تعیین صاحبمنبان و مستخدمین ادارات محلیه محفوظ بوده صحیحا مراعات شود یعنی صاحب منصبان و مستخدمین که باید به تعیین مقامات عالیه باشد بتوسط فرمانفرما بمقامات مزبور معرفی شوند (در صورتی که محظور یا عذر موجهی نباشد این معرفی فرمانفرما منظور نظر خواهد بود) و صاحبمنصبان و مستخدمینی که تعیینشان بعهده ادارات و اشخاص محلی است بلاواسطه از طرف آن ادارات و اشخاص معین گردند.

ماده 414- چون فرمانفرما نظارت عدلیه نسبت بادارات و صاحبمنصبان قلمرو ایالت خود دارد و ناظر صحت اعمال آنها است لهذا حق دارد که برای تشویق اشخاص لایق و صدیق و کافی از مقامات عالیه برای آنها خواهش ترفیع رتبه و امتیاز و مناصب نماید و صاحب منصبان و متستخدمین نالایق و بد کردار را بتوسط ادارات و روسای متبوعه آنها در حدود قوانین تنبیه و سیاست نماید.

ماده 415- فرمانفرما حق دارند که موافق مواد (107- 110) قواعد مقتضیه را در قلمرو ایالت خودشان وضع نمایند و همچنان حق خواهند داشت قواعدی را که بتوسط حکام جزء فرمانفرمائی ایجاد شده تغییر بدهند یا تکمیل و یا نسخ نمایند مراتب را در این موارد فرمانفرما به وزیر داخله اطلاع خواهند داد.

سیم در روابط فرمانفرما

ماده 416- روابط فرمانفرما ها در امور راجعه بآن ها بر سه نوع است:

اولا- باذات اقدس همایونی.

ثانیا- با وزارتخانها و ادارات مرکزی

ثالثا- با ادارت محلیه (ولایتی و ایالتی)

ماده 417- فرمانفرما ها می توانند در مورد مهمه در کلیه اموری که لازم بدانند مستقیما عرایض راپرتی بحضور مبارك اعلیحضرت اقدس همایونی تقدیم کنند ولی از طرف دیگر فرمانفرما نباید در این حق خود سوء استعمال نمایند و لهذا رمانفرما ها فقط در موارد مهمه و در صورت ضرورت عرایض لازمه را مستقیما بخاکپای همایونی عرض میکنند و در اموریکه حل و تسمیه آن امور بتوسط ادارات مزبور میاید بعمل آید مکلفند موافق قوانین و نظامنامه ها بوزارت خانهای لازم رجوع نماید

ماده 418- در مواردیکه فرمانفرما ها مستقیما بحضور مبارك بندگان همایونی راپرت عرض می نمایند چه فوری باشد چه غیر فوری باید مواد یا مفاد آن را باطلاع وزیر داخله هم برسانند

ماده 419- هرگاه فرمانفرما صلاح نداند که در راپرت اموری که از ولایات به وزارتخانه ها بموجب قوانین موضوعه تقدیم می شود رای و عقیده خود را اظهاز دارند متواند بخواهد که آن امور بتوسط فرمانفرما بوزارتخانه لازمه ارسال شود ولی اموری که بموجب قوانین موضوعه مستقیما راجع بشخص فرمانفرما و اداره آن است حتما باید بتوسط رمانفرما بوزارت خانها اظهار شود.

ماده 420- بنا بر آنچه در ماده قبل ذکر شده وزارتخانها هم احکام و دستورالعملهای راجعه بامور ولایتی را بتوسط فرمانفرما میدهند ولی در موارد فوری عدم فوت وقت احکام و دستورالعملهای وزارتخانها مستقیما بحاکم ولایت صادر خواهد شد و سوادی ه برای فرمانفرما و اطلاع و نظارت او در اجرای احکام صادره برا او فرستاده خواهد شد

ماده 421- در موقع اقدام جدیدی در اصلاح وضع ولایتی یا امری که راجع بمالیه دولت است عقیده فرمانفرما را وزارتخانه لازمه قبل از اقدام خواهد پرسید و هرگاه ایجاد قانونی لازم شوداز ترتیب لایحه آن عقیده فرمانفرما هم باید ملحوظ و مفید باشد.

ماده 422- در مواردیکه وزارتخانه ها برای صاحبمنصبان و مستخدمین ادارات ولایتی استدعای ترفیع رتبه و امتیاز و مناسب مینامیند باید عقیده و رای فرمانفرما را هم در فهرست عرایض قید کرده باشند صاحبمنصبان دوایر عدلیه و تفتیش از این قاعده مستثنی هستند.

ماده 423- روابط فرمانفرما با وزارتخانه ها و مجلس وزراء موافق قواعدیست که در قوانین تاسیس وزارتخانها ومجلس وزراء مندرج است.

ماده 424- حاکم و اداراتی که در ولایات تشکیل شده اند مکلفند تمام احکام و دستورالعملهای فرمانفرما ها را مه مبتنی بر قوانین است بموقع اجراء بگذارند.

ماده 425- در صورتیکه فرمانفرما در مواقع سرکشی بولایت جزو ایالت اغتشاشی یا بینظمی در امور ولایتی مشاهده نماید و لازم بداند بدین جهت یا بجهه دیگری دستورالعملی بدهد یا اقدامی بنماید بملاحظه انتظام جریان امور و خدمت اداره دستورالعمل های لازمه را برپاست آن ولایت خواهد داد و اخطارات را بتوسط حاکم یا اداره ولایتی خواهد نمود.

ماده 426- در موارد مهم و فوق العداه و همچنان در موقعی که قانون جدیدی برای اجراء از مقامات عالیه بفرمانفرمائی میرسد فرمانفرما حق دارد که مجلسی از روسای تمام ادارات محلیه (که بموجب قوانین در ولایتی تشکیل شده) ترتیب داده و اگر نقصانی در قانون مشاهده شده یا اشکالی پیش امده مراتب را از طرف تمام ادارات بمجلس وزراء تقدیم نماید و هرگاه با وجود این اقدام حکم مجلس وزراء در اجرای همان قانون صادره شد لازم است بدون تاخیر و مذاکره آن قانون بموقع اجرا گذارده شود.

ماده 427- فرمانفرما در موقع توقف در یکی از دهات جزو قلمرو ماموریتی خودش میتواند بحکام ولایات اجازه بدهد که از قلمرو ماموریتی خودشان خارج شده برای مذاکره در امور راجعه بمشاغل آنها نزد فرمانفرما بیایند.

ماده 428- فرمانفرما ها بادارات ولایتی مطالب را تکلیف مینمایند و آنها در جواب ملاحظات خود را تقدیم میکنند بادارات شهری و محالی فرمانفرما ها حکم میفرستند در جواب راپرت میگیرند.

ماده 429- قواعد ارتباط فرمانفرما ها با ادارات و اشخاص نظامی علیحده مرتب و منضم بماده 235 خواهد بود.

چهارم- در دفتر خانه فرمانفرما و صاحبمنصبانی که نزد فرمانفرما هستند

ماده 430- هر فرمانفرمائی یك دفتر خانه دارد و چند نفر صاحبمنصب در نزد فرمانفرما برای انجام ماموریت های مخصوص مقیمند.

ماده 431- عده اجزای دفترخانه فرمانفرما بموجب قانون علیحده تعیین خواهد شد.

ماده 432- عزل و نصب صاحبمنصبان دفترخانه فرمانفرما بتصویب بلا واسطه خود اوست ولی قوانین راجعه بخدمت دولتی در باب شرایط صاحبمنصبان و مستخدمین دولتی و غیره بایدرعایت شود و ترتیب دفترخانه فرمانفرما وهمچنان ترتیب دفاتر و غیره در آن اداره بموجب نظامنامه و دستورالعملهای وزارت داخله خواهد بود.

ماده 433- عده صاحبمنصبانی که برای ماموریت مخصوص معین شده اند میتوانند از صاحبمنصبان قلمی یا نظامی متقاعد یا غیر متقاعد باشند و عده آنها بموجب قانون معین خواهد شد ولی فرمانفرما میتواند این نوع صاحبمنصبان را کمتر از عده قانونی داشته باشند عزل و نصب این نوع صاحبمنصبان باختیار فرمانفرما است ولی باستثنای صاحبمنصبان نظامی حاضر رکاب که عزل و نصب آنها بصدور امر و اجازه ملوکانه است.

فصل چهارم- در منضمات

اول- منضم بماده 36

قواعد رجوع کردن مامورین کشوری بقوای نظامی

ماده 1- مامورین کشوری در موارد ذیل در صورت عدم کفایت نظمیه و ضبطیه برای حفظ و وقایه و انتظام امور بقوه نظامی رجوع مینمایند:

(اول) در موقع حرکت دسته برای حفظ نظم و آسایش عمومی در بازارهای عمومی و جاهائیکه محل اجتماع و ازدحام عوام الناس است

(دوم) برای حمل و نقل پول و اموال دولت

(سوم) برای اطفاء حریق و قلع و قمع کردن حیوانات درنده و موذی و حشرات الارض و برای مساعدت لازمه در موقع وقوع طغیان آب و طوفان و حدوث بلیات سماوی

(چهارم) برای اداره کردن محبوسین و اشخاصی که بموجب قوانین توقیف شده اند.

(پنجم) برای دستگیر کردن محبوسین فراری و فراریهای نظامی

(ششم) برای دستگیر کردن قطاع الطریق و مرتکبین جنحه و جنایت و جنایات در موقعیکه عده آنها زیاد باشد یا احتمال مجادله از طرف آنها برود.

(هفتم) باری بر طرف کردن شورش و اغتشاشات.

تبصره اول- در جاهائیکه محبوسین و توقیف شدگان هستند و نظمیه و ضبطیه بقدر کفایت نیست برای حفظ و وقایه امنیت نیز میتوان بقوای نظامی رجوع کرد.

تبصره دوم- هنگام حریق برای جلوگیری از غارت و یغما بحکم رئیس نظمیه یا ضبطیه از تابین نظامی که برای مساعدت باطفاء حریق حاضر شده اند زنجیری تشکیل میشود که مانع از دخول مردم خارج بمحوطه که محل حریق است بشوند.

ماده 2- غیر از موارد مذکوره در ماده اولی در موارد ذیل نیز بموجب قوانین باید بقوه نظامی رجوع نمود:

(اول) برای کشیك در قراولخانه ها

(دوم) برای حضور در مواقع اجراء احکام محاکم عدلیه

(سوم) برای مساعدت بادارات و مامورین عدلیه

ماده 3- در مواردیکه مذکوره در ماده اولی و همچنان در موارد اول و سوم ماده دوم اشخاص ذیل حق رجوع بقوای نظامی را دارند

اول- فرمانفرما

دوم- حکام

سیم- رؤسای بلوکات

چهارم- روسای نظمیه

پنجم- مفتشینی که از مراکز برای سرکشی بولایات مامور میشوند

ماده 4- فرمانفرما ها و حکام و مفتشین مامور از مرکز در صورت لزوم استعمال قوه نظامی به رئیس کل قشون ایالت یا ولایت رجوع می نمایند و در صورتیکه او در شهر دیگری باشد بنزدیك ترین رئیس قشون محل.

ماده 5- اشخاص مذکور در ماده سیم حق دارند در صورت لزوم از رئیس قراسورانها عده قراسوران هم بخواهند.

ماده 6- روسای بلوکات و روسای نظمیه فقط در یك موقع حق دارند مستقیما بقوای نظامی رجوع نمایند و آن مورد استعمال قوای نظامی است برای حضور و مساعدت در اجرای احکام محاکم عدلیه و در این مورد اشخاص مذکوره مستقیما به رئیس ساخلوی محل رجوع مکنند.

ماده 7- در سایر موارد رئیس بلوکات و رئیس نظمیه در صورت لزوم قوه نظامی باید به حاکم ولایت رجوع نمایند مگر در مواردی که فوت وقت باعث خسارت بزرگ تواند شد مثلا شورشیان اقدام بحریق و قتل و غارت نمایند تا نایره فتنه مشتعل شود در این صورت رئیس محال و رئیس نظمیه مستقیما به نزدیك رئیس نظام محل رجوع نموده مراتب را فورا بحاکم اطلاع میدهد.

ماده 8- احضار قوای نظامی برای اجرای احکام محاکم عدلیه بتقاضای رؤسای محاکم عدلیه یا مامورین تحقیق بعمل می آید و ترتیب آن در قوانین عدلیه مندرج است در صورتیکه یکی از اشخاصیکه حق مراجعه بقوای نظامی را دارند در محل باشند مامورین عدلیه بتوسط آن شخص بقوای نظامی رجوع خواهند کرد. ماده 9- مراجعت بقوای نظامی در صورت عدم کفایت مستحفظین سر حدی برای گرفتن قاچاق جایز است و در این صورت رئیس اداره گمرك ولایتی یا رئیس مستحفظین سرحدی و پا در موارد فوری هر یك از صاحبمنصبان جزء مستحفظین جزء مستحفظین سرحدی می توانند برئیس قشون محلی رجوع نمایند.

ماده 10- صاحب منصبان کشوری و مستحفظین سرحدی در صورتی که بنزدیك ترین رئیس قشون محلی رجوع نمایند باید صاحبمنصبانی را هم که ریاست بقوای نظامی احضار شده دارد فورا مطلع نمایند یعنی اگر گروهان یا دسته را خواسته اند باید رئیس فوج یا رئیس با تالیونی را که گروهان یا دسته مزبور جزء آن بوده مطلع دارند.

ماده 11- ترتیب حمل ونقل قشون بجای لازم و سرعت حرکت آن بحکم مامورین کشوری است.

تبصره- مخارج حمل و نقل قشون و تفاوت خرجی که حاصل میشود بعهده خزانه دولت است.

ماده 12- در موارد مذکوره در ماده اول الی ششم و همچنان در مورد اول و سیم ماده دوم مامورین کشوری که رجوع بقوه نظامی می نماید باید برئیس قشون محلی اظهار دارند که برای چه قشون لازم است و بچه مقدار در مورد هفتم ماده اولی باید اظهار دارند که شدت شورش بچه اندازه است و جهت شورش چه بوده و احتمال تزاید اغتشاش و شورش دیگری میرود یا نه در این مورد عده قشون وصف نظامی و لزوم توپخانه را خود رئیس قشون معین خواهد کرد.

ماده 13- بعد از ورود قشون بمحل لازم حکومت فرماندهی قوه نظامی را برعهده نمیگیرد و فقط برئیس قشون احضار شده وضع امور و مقصود اصلی از احضار قشون را اظهار نموده جاهائی را که باید حفظ شود نشان میدهد و توفیقاتی که باید بعمل آید اخطار میکند بعد از تحصیل این اطلاعات رئیس قشون اقدامات لازمه را بعمل میآورد و قوای خود را طوری تقسیم میکند که با خودش همیشه عده کافی برای جلوگیری از اتفاقات غیر مترقبه داشته باشد مادامی که قشون احضار شده در محل است مامورین کشوری و تظامی بهمدیگر اطلاعاتی را که تحصیل کرده اند میرسانند و کمال مساعدت را بیکدیگر می نمایند.

ماده 14- در موارد شورش و اغتشاش رئیس قشون که احضار شده است باید در لزوم استعمال اسلحه منتظر تصویب مامورین کشوری باشد و مامورین مزبوره بقید مسئولیت فقط در صورتی این اقدام را تصویب می نمایند که تمام و سایر اطفاء نایره اغتشاش استعمال شده و ثمری نبخشیده باشد اگر در محلی مامورین کشوری نباشد رئیس قشون احضار شده بصوابدیده خود اقدام مینماید ولی هرگاه مامور کشوری قبل از استعمال اسلحه وارد شده باید رئیس قشون متابعت دستورالعملهای او را بنماید.

تبصره- مامورین کشوری مذکور در این ماده و مواد دیگر عبارتند از اشخاص مذکور در ماده سیم و همچنان اشخاصی که از طرف وزیر داخله یا مفتشینیکه از مرکز برای سرکشی بولایت آمده اند و یا از طرف فرمانفرما یا حاکم ماموریت مخصوص بآنها داده شد است مامورین کشوری در صورتی که بدون رعایت ماده 14 استعمال اسلحه را تصویب نموده باشند مسئول و موافق قوانین مجازات خدمتی مورد سیاست خواهند بود

ماده 15- بعد از اینکه مامورین کشوری استعمال اسلحه را تصویب نمودند رئیس قشونی که احضار شده اقدامات لازمه را راسا بعمل می اورد و قبل از اقدام باستعمال اسلحه مکلف است که بشورشیان اعلام نماید که بعد از سه شیپور یا سه طبل حکم باستعمال اسلحه خواهد کرد بعد از این اعلان رئیس قشون بطوری که مقتضی و صلاح میداند اقدام خواهد کرد ولی حکم استعمال اسلحه ناری را فقط وقتی می خواهد نمود که ضرورت اقتضا نماید و بهیچوسیله دیگری نتوان شورش را برطرف نمود

تبصره- رئیس قشون میتواند قبل از اعلام مذکور در این ماده شورشیان را توبیخ یا نصیحت یا تهدید نماید.

ماده 16- رئیس قشونی که احضار شده فقط در ورت ضرورت میرمه مجاز است قبل از تصویب مامورین کشوری و اعلام مذکوره در ماده 15 اقدام به استعمال اسلحه نماید و این ضرورت وقتی است که شورشیان حمله و هجوم بقشون آورند یا اینکه لازم شود که بیك اقدام فوری اشخاصی را که بدست شورشیان افتاده اند و در شرف هلاکت هستند نجات داد.

ماده 17- از زمانی که قشون شروع باستعمال اسلحه نمودند فقط تابع احکام رئیس قشون خواهند بود و بحکم او از استعمال اسلحه دست خاهند کشید رئیس قشون همینکه مشاهده نمود که شورس برطرف شد یا مقصود از مساعدت قوه نظامی بعمل آمد دیگر راسا اقدامی ننموده مراتب را فورا بمامورین کشوری اطلاع میدهد و از ینوقت حق اقدامات و دادن دستورالعمل های لازمه برای حفظ انتظام و امنیت مجددا باموریم کشوری معاودت می نماید.

ماده 18- مامورین کشوری اقدامات دقیقانه بعمل خواهند آورد که باشخاصیکه داخل در شورشیان نیستند از استعمال اسلحه و عملیات نظامی آسیبی نرسد.

ماده 19- هنگام عمیات نظامی مامورین کشوری کلیه اقداماتی را که غیر از اقدامات نظامی است و بموجب قوانین برعهده آنها تعلق می گیرد به عمل میآورند و این اقدامات آنها تا اندازه باید باشد که مانع از حصول مقصود معینی نباشد.

ماده 20- مواظبت و مراقبت حال مجرومیتی که از قشون احضار شده نیستند بعهده مامورین کشوری است و رئیس قشونهم باید کمال مساعدت را در این باب باوسائلی که دارد بمامورین کشوری بنماید.

ماده 21- هنگامیکه می واهند قشون احضار شده را در محل شورش جا بدهند باید طوری نمود که تابین از یکدیگر جدا نباشند بلکه برای تمام دسته که احضار شده یك یا جند خانه داده شود.

ماده 22- تعیین وقت و معاودت قشون از محل شورش بسته بصواب دید مامورین کشوریست و این حرکت قشون از محل اغتشاش وقتی خواهد بود که اهالی احکام قانونی مامورین کشوری را اطاعت بنمایند و مامورین مزبوره بتوانند بمشاغل خود بدون ممانعت مباشرت نمایند و هرگاه دسته قشونیکه برای قلع و قمع شورش احضار شده و توقفش در خارج اقامتگاه خود بیش از هفت روز طول بکشد حاکم مکلف است که هر هفته مراتب را بوزیر داخله اطلاع دهد و رئیس کل قشون ولایتی یا ایالتی را از جهاتیکه مانع از مراجعت قشون احضار شده است مطلع دارد.

تبصره- ترتیب مامور نمودن قشون برای جلوگیری از اغتشاش در قوانین نظامی مرتب است

دوم- منضم بماده 226 درباب استعمال اسلحه توسط مامورین ضبطیه و نظمیه و قراسوران

ماده 1- هریك از عمال ضبطیه و نظمیه و قراسوران در موارد ذیل حق استعمال اسلحه را دارند:

اول- بجهه مدافعه شخص خود از کسی که با اسلحه بآنها حمله بیاورد.

دوم- بجهه مدافعه شخص خود از یك یا چند نفر که بدون اسلحه حمله میآورند ولی اوضاع و احوال طوری باشد که بدون استعمال اسلحه مدافعه شخصی امکان نداشته باشد.

سیم- در صورتیکه مامورین ضبطیه و نظمیه و قراسوران به بینیند که یك یا چند نفرمورد حمله شده اند و جان آنها در خطر ست.

چهارم- در صورتیکه جانی یا مقصریرا که عمال ضبطیه و غیره می خواهند توقیف نمایند اقداماتی نماید که در مورد اول و دویم این ماده مذکور است و جان عمال ضبطیه در مخاطره باشد.

پنجم- در موردیکه محبوسی از حبس قرار نماید و در تعقیب و توقیف اقداماتی نماید که در مورد اول و دویم این ماده مذکور است.

ماده 2- در کلیه این موارد عمال ضبطیه و غیره مکلفند که اوضاع و احوال استعمال اسلحه را حتی الامکان زودتر بنزدیکترین صاحبمنصب نظمیه و ضبطیه وقراسوران اطلاع دهند.

ماده 3- رئیس و صاحبمنصبان ضبطیه و غیره باید مراقبت و مواظبت نامه را داشته باشند که عمال ضبطیه و غیره باکمال احتیاط در موارد فوق الذکر اقدام نموده بدون ضرورت مبرمه استعمال اسلحه ننمایند.

ماده 4- در مواردی که دسته از عمال ضبطیه و نظمیه و قراسوران برای اطفاء نائره شورش احضار میشوند استعمال اسلحه با رعایت شرایط ذیل جائز است:

اول- اقدام باستعمال اسلحه منوط باجازه صاحب منصب ضبطیه ایست که اسکات شورشیان بعهده او واگذار شده و اوهم حکم استعمال اسلحه را وقتی فقط خواهد داد که وسائل دیگر ثمری نبخشیده باشد.

دوم- صاحب منصب ضبطیه یا نظمیه باید قبل از حکم باستعمال اسلحه سه دفعه با شورشیان اتمام حجت نموده اعلام کرده باشد که استعمال اسلحه خواهد کرد بعد از آن اقدام و ترتیب استعمال اسلحه منوط بصوابدید صاحبمنصب مزبور است استعمال اسلحه ناری فقط در صورتی جایز است که بهیچوسیله دیگر نتوان شورشیان را ساکت نمود.

سوم- در صورتیکه موقع مقتضی اتمام حجت فوق الذکر و فوت وقت نباشد مثلا در موردی که شورشیان حمله بعمال ضبطیه آورند بطوریکه جان آنها در مخاطره باشد یا آنکه اشخاص دیگر مورد حمله شورشیان واقع شوند و اقدام برای استخلاص آنها لازم باشد بدون اتمام حجت حکم باستعمال اسلحه می توان کرد.

چهارم- عمال ضبطیه و نظمیه باید مواظبت نمایند که باشخاصی که داخل در شورشیان نیستند آسیبی نرسد.

پنجم- مواظبت و مراقبت حال مجرومین هنگام اسکات شورشیان بعده عمال ضبطیه و نظمیه و غیره است.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 153

جلسه: 153

مذاکرات روز دوشنبه 7 شعبان دارالشوری ملی

امروز چنانچه روز قبل قرار شد که وجوه وکلای عظام در ساعت سه بظهر مانده حاضر شوند تا هیئت کابینه جدید هم حاضر شده اولا معرفی شوند ثانیا نتیجه اقدامات خود را در مسئله ارومی و اطراف اظهار دارند بوقت معین عموم وکلا حضور بهمرسانیده نخست گفتگو شد که شهرت یافته شاهزاده سالارالدوله دیشب فوت نموده از طرف رئیس امر بتحقیق و تفتیش شد مامور مخصوص رفته و معلوم کردند که خلاف واقع بوده در خصوص تواضع و رعایت پاره رسوم مرسومه صحبت شد رئیس اظهار فرمودند که چون رعایت پاره از آداب در مجلس اسباب قطع کلام و فوت مرام است باید بکلی تواضع متروك ماند فقط محض پاس حقوق عظمیه حجج اسلام دامت برکاتهم برحسب اجازه خودشان در وقت ورود من را معاف میدارند نسبت بوزراء صبحت شد اظهار گردید که بر حسب همان قانون بکلی تواضع باید متروك باشد مقام ریاست هم چون بالاتر از آن است که بتوان اوقات شریفش را صرف پاره از آداب فرمایند در غیر موقع ورود حجج اسلام شایسته نیست که از برای وزراء و غیره رعایت تواضع فرومایند وزراء هم مثل وکلاء هستند در تحت این قانون در خصوص معرفی وزراء گفته شد که باید معاونین آنها هم معرفی شوند که همه روزه در مجلس حاضر گردند رئیس فرمودند که مسئولیت این امر در عهده من است در هر موقع حضور خود وزراء یا معاونین وزراء لازم شد بفاصله قلیل مدتی بواسطه تلفن آنها را احضار کرده حاضر مینمایم.

احتشام الاطباء- سابق قرار بود که وزراء روز های دوشنبه آمده با بعضی از وکلا کمیسیونی منعقد ساخته گفتگو میکردند.

حاجی سید باقر- این ترتیب صحیح نیست باید همه وکلا حاضر باشند ومطلع شوند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- سابقا مدتی در این ماده گفتگو شد یکی از وزرای امروزه که از وکلای محترم بود در این خصوص گفتند که وزرا باید همه وقت در مجلس حاضر باشند حالا چه ضرر دارد در این موقع که اغلب حضور وزراء لازم است لااقل همه روزه نماینده آنها حاضر باشد که هر مطلبی بمجلس آمد توضیحات خودشان را بدهند.

رئیس- این ملاحظه رابابد کرد که اگر تمام ایام انعقاد مجلس معاونین وزارتخانه ها در اینجا حاضر باشند کار وزارتخانه ها مختل خواهد ماند بهتر این است که هر وقت حضور آنها لازم شد فوری بتوسط تلفون احضار شوند.

مستشارالدوله- وزرا باید رشته امور مملکت را در دست گرفته در هر مورد خودشان بیایند و اظهار کنند که ما فلان کار را داریم نه اینکه ما آنها را بخواهیم (در این موقع هیئت کابینه جدید وارد شدند رئیس اظهار فرمودند که جناب میر السلطنه با هیئت کابینه جدید برای معرفی آمدند و انشاء الله مبارك است و در ظل توجهات حضرت حجه (ع) و تلطفات اعلیحضرت همایونی و اقدامات وکلای مجل و اهتمامات وزرای عظام کارهای ما اصلاح خواهد شد و دولت و ملت یکی گردید رفع نواقص خواهد شد)

وزیر داخله سایر وزرا را معرفی کردن باین ترتیب.

سعدالدوله- وزیر امور خارجه- مشیرالملك وزیر عدلیه

(ولی فعلا علاء الملك بجای ایشان هستند تا وقتی که بیایند)

قوام الدوله وزیر مالیه- مجدالملك وزیر تجارت مستوفی الممالك وزیر جنگ- مهندس الممالك وزیر فوائد عامه

صدیق حضرت- وزیر علوم کیست؟

وزیر داخله- چند نفر گفتگو شده فردا معین میشود.

رئیس- امیدوارم از امروز در کمال استظهار مشغول کار باشند و قصوری در کارها نباشد.

حاج امین الضرب- آیا رئیسالوزرا بمیل و اختیار سایر وزرا را انتخاب کردند و مسئولیت اتفاقیه دارند یا نه؟

وزیر داخله- بلی من انتخاب کرده ام و هر کدامی هم در کار خود مسئول هستند ولی در مواد مهمه تمام ضمانت دارند.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده بنده این است قبل از اینکه بجزئیات شروع کنیم خوب است معرفی وزرا را تمام نمائیم آن سه مطلبی که پریروز بنده عرض کردم باید توضیح کنند اگر چه رئیس الوزرا مختصرا گفتند که همگی مسئولیت در امور پلتیکی و کلیه دارند و انتخاب آنها هم بمیل ایشان شده خوب است یك مطلب دیگر را هم توضیح نمایند که پروگرام و نقشه خیالات آنها در آتیه چه نحو خواهد بود و بچه طرز رفع این مفاسد را خواهند نمود و در این موقع بی پولی مملکت که همه حقوق مردم پس افتاده است آن نقشه که اسباب اطمینان است ارائه دهند.

وزیر داخله- پس از آن که قوانین وزارت داخله داده شد بر طبق آن رفتار خواهد شد و کوتاهی نخواهم کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- خوب است جواب را این طور میفرمودند که موافق سوال من باشد که از فلانجا پول تهیه میکنیم و از فلان محل قشون حرکت میدهیم و هم چنین نقشه از برای اصلاح مملکت کشیده ایم بنده چهار روز قبل مخصوصا اخطار کردم و بسمع وزرای عظام هم رسید که این مسئله در بوته اجمال نماند و نگویند ما مستحضر نبودیم.

اسدالله میرزا- در سایر جاها معمول است که وکلا بر دو قسمند یك قسمت موافق با خیالات وزراهستند و بعضی خیر وزرا هم یك پروگرامی دارند که آنهم با خیالات بعضی مطابق است و با بعضی خیر حالا وکلای ما تمام یك فرقه هستند و نقشه خیالات آنها یکی است و تمام هم آنها مصروف پیشرفت عمل مالیه است خوب است وزراء اول اظهار همرهی خود را اباساس مشروطیت بفرمایند و بعد از آن نقشه خیالی خود را در عمل مالیه اظهار کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر بنا است مطالب بیجواب بماند حاجت بگفتن نیست اینکه گفته شد آنها اظهار همراهی خود را با اساس وشروطیت بنمایند بعقیده بنده این هیچ اهمیت ندارد زیرا که اینها تماما همراه هستند اگر همراه نبودد در اینمجلس حاضر نمیشدند و علاوه این مطلب بیك کلمه ختم میشود که ما همراه هستیم ولی آنچه که معنی همراهیست همان بیان ملك است پس خوبست مطالب عمده را جواب بگویند.

وزیر امورخارجه- مطالب آقای سید تقی زاده صحیح است ما دیشب خبر شدیم که باید حاضر شویم فرصت نشد که پروگرام روی کاغذ بیاید البته پروگرام خودمان را نوشته بمجلس خواهیم آورد

حاج امام جمعه- دیگر حالت تکلم ندارم الان نشسته ام وطن مرا توپ بسته اند جمعی از بستگانم را کشته ا نداقوامم را فدای ملت کرده اند نمیخواهم بگویم روزی که باین مجلس آمدم همه را در راه ملت دادم مخواهم این مطلب را از وزرا بپرسم شما را به پیغمبر شما را بهر چه میپرستید ما شما را وزیر مسئول نمی گوئیم چیزی هم بشما نداده ایم آیا از اهل این وطن هم نیستید کو اقدام شما چه کردید چه فکری بخاطر آوردید آخر تا کی بمسامحه میگذارانید شما آخر عرق اسلامی دارید مگر این وطن شما نیست.

رئیس- از اینکه اظهار فرمودید که تمام بستگان خودتان را در راه ملت داده اید تماما تشکر میکنند اعلیحضرت همایونی هم دیروز در این باب نهایت اظهار تاسف را میکردند که مافوق نداشت امروز اقدامات لازمه میشود.

حاج محمد تقی- دیروز گفته شد که وزرا نشسته اند و نتیجه اقدامات خود را بمجلس خواهند آورد باز هم که مثل سابق وعده بروز بعد میدهند.

وزیر خارجه- این تلگرافاتی که من باسلامبول و سایر جاها کرده ام ملاحظه فرمائید (در این موقع بملاحظه اهمیت پاره مطالب نظار مرخص و مجلس سری گردید و پس از نیم ساعت ختم شد.)

جلسه: 154

مذاکرات روز سه شنبه 8 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- اول نظامنامه اساسی خوانده شود بعد شروع بمذاکرات بانك شود.

وکیل الرعایا- اگر نظامنامه بانك را بخواهید اینجا حاضر است

رئیس- بموجب قرارداد روز سه شنبه اول باید قانون اساسی خوانده شود.

حاج سید نصرالله- همین طور که قانون اساسی خوانده شده تصحیح میشود در دفتر ضبط بشود.

(در اینموقع شروع به قرائت نظامنامه اساسی شد پس از قرائت چند ماده مذاکرات لازمه به میان آمد.)

رییس- تلگرافی از صاحبقرانیه از طرف سپهدار رسیده است قرائت شود.

(قرائت شد باین مضمون)) خدمت وکلای عظام مجلس هر قدر اظهار عجز و تظلم مینمایم در اغتشاش تنکابن و تحریك اخوان و بردن محصول و املاك و خرابی عمارات بعرضم نمیرسید در این چند روزه هر چه تلگرافات رسیده بعرض رسانیدم همین قدر عرض میکنم که تجاوزات از حد گذشته خوب است یك نفر از طرف مجلس و یك نفر از طرف دولت و یك نفر از طرف حججاسلام بروند و تحقیق نمایند.)

رئیس قرار اینکار داده شد جواب تلگراف را هم کردیم که فعلا یکنفر حاکم غیر از گماشتگان جناب سپهدار برود یك نفر هم از طرف مجلس و یك نفر هم از طرف وزیر داخله برود تحقیق نمایند تلگراف هم شده است که از هیچ طرف تخطی نکنند گفتگوئی که طرفین دارند در عدلیه رسیدگی شود.

آق میر عماد- پانصد نفر از خواجه وند و پنجاه نفر از قزوین برده اند که قتل و غرات کنند و بزور حکومت نمایند.

رئیس- آنروز هم عرض شد که مطالب باید از روی صحت رسیدگی شود با مطالب حقه شما همه همراهی دارند ولی در غیر آن خیر.

آقا سید محمد جعفر- در هر موردی که تظلم از طرفین بشود مجلس باید طوری رفتار کند که نسبت غرض بهیچیك از طرفین نرود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- در باب پسر عباسقلی خان چون تقصیرش معلوم نشد خوب است مرخص بشود در باب رحیم خان هم خوب است بخواهید استنطاق شود اگر مصر است مجا زات شود والا چرا باید در عدلیه بماند.

رئیس- این مطلب باید در حضور وکلای آذربایجان مذاکره شود ببینیم ایشان چه میگویند امروز که حاضر نیستند باشد برای روز دیگر

آقا سید عبدالله مجتهد- در باب سالار مفخم هم چون میگوید اسباب اشتباه شده خوبست در آن باب هم رسیدگی شود بمن نوشته استکه من می روم اسرا را بر میگردانم در اینصورت ماندن او فایده ندارد.

(بعضی گفتند که سالار مفخم مقصر است باید مجازات شود)

آقا سید عبدالله مجتهد- او تا نرود نمی تواند اسرا را استرداد نماید ضامن گرفته شود برای اینکار بعد از این بتقصیراتش هم رسیدگی خواهد شد.

رئیس- کاغذی از مشیر السلطنه وزیر داخله رسیده استکه بجهت مسئله ارومی و تبادل افکار مجلسی منعقد شود که مذاکره شود حال مجلس چه صلاح می داند تمام وکلا باشند یا کمیسیونی منعقد شود.

حاجی معین التجار- چه عیب دارد تمام وکلا باشند.

حاجی محمد تقی- باید مجلس عمومی منعقد باشد.

آقا میرزا محمود- بموجب نظامنامه وزرا حق دارند کمیسیون بخواهند و هم رئیس حق دارد کمیسیون معین کند.

حاج سید نصرالله- تشکیل کمیسیون برای تسهیل امر است که زودتر تمام شود و به مجلس بیاید در این صورت لازم نیست جمعیت زیاد باشد.

حاجی معین التجار- چون تمام این مردم منتظر این مسئله هستند چه عین دارد تمام وکلا حضور داشته باشند.

محقق الدوله- کمیسیون خواسته اند بجهه مذاکرات هنوز مطلب تمام نیست که در مجلس بیاید مطرح شود.

وکیل التجار- رئیس با پانزده نفر از وکلا حق دارند کمیسیون سری تشکیل دهند حال با رئیس است ملاحظه فرمایند اگر لازم است کمیسیون شود والا تمام وکلا حاضر باشند.

آقا سید عبدالله مجتهد- این ترتیب را نباید جزئی شمرد جدا از امروز باید اقدامات سخت خواست و بیش از این نباید صبر نمود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- امروز در این موقعیکه وزرا حاضر میشوند باید حجه الاسلام هم تشریف داشته باشند تا نتیجه حاصل بشود.

رئیس- عصر تمام وکلا حاضر شوند تا وزرا بیایند و تکلیف معلوم شود

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 155

جلسه: 155

مذاکرات روز 5 شنبه دهم شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات سه شنبه 8 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

حاج سید نصرالله- تصفیه عمل کرمانشاهی ها در طهران خیلی مشکل است بر فرض یکنفر هم فرستاده شود بکرمانشاه بهتر از خود ظهیر الدوله نخواهد بود بهتر آن است که استکشاف این کار را بخود ایشان رجوع کنیم که در همانجا احقاق حق بعمل آید (گفتند این دعاوی نسبت به سیف الدوله است)

حاج سید نصرالله- این عمل صلح شد بهفت هزار تومان از برای باقی امر باید در خود کرمانشاهان احقاق حق بعمل آید.

(علاء الملك وزیر عدلیه کاغذی بمجلس ارسال داشتند که قرائت شد خلاصه آن این بود که در خصوص ختم عمل حضرات کرمانشاهی ها با حاج سیف الدوله رفتم گفتگو کردم جواب دادند بنده محض رفع اتهام در دیوانخانه حاضر شدم آنچه باید کرمانشاهی ها بگویند گفتند من هم جواب دادم در اینصورت چرا باید جریمه دستی بدهم وانگهی اموال آنها را در انبار گذاسته اند هیچ بآن اموال رجوع نشده تا اینکه حضرات بسراغ باقی بربیایند حق اینست بروند آن را اموال را بردارند تا مابقی معلوم شود.)

رئیس- همه کاغذ را دادم حضرات خواندند گفتند این اموال غیر قابل بود و جناب ظهیر الدوله آنها را بین درمانده ها تقسیم کردند حالا اگر بخواهید یکی دو نفر از آنها را احضار کنید تا اظهارات خود را بگویند.

حاج ملك محمد- رجوع شود بمجلس استنطاق حاج سیف الدوله در عدلیه اگر مقصر است معلوم میشود والا فلا.

رئیس- اگر عدلیه بکوید سیف الدوله مقصر نیست دیگر حرفی هست.

حاج محمد ملك- آنوقت آنهائیکه ادعا بر آنها دارند بخواهید بیاورند.

رئیس- در وکالت شما از طرف کرمانشاهی ها حرفی نیست ولی باید از اینهائیکه اینجا هستند استسفار شود که بحکم عدلیه باین طور که گفته شد قانع هستند یا خیر آنوقت مجلس طرف بشود.

آقا سید حسین- مسئله کرمانشاه چون مهم بود گفتگو شد حالا نتیجه گرفته شود و بعد از آن خوب است اجازه بفرمائید قانون اساسی خوانده شود.

مفتخر الممالك- تلگراف بار فروش قرائت میشود یا خیر؟ رئیس- بلی قرائت میشود (قرائت شد خلاصه آن این بود کههشت ماه قبل بموجب نظامنامه دو نفر انتخاب کرده فرستادیم بعد از تجار و غیره بانتخاب صحیح انجمن تشکیل نمودیم بعد باغوای مغرضین اسباب اختلال انجمن فراهم آمد باتابك تلگراف کردیم جواب دادند که نظام السلطانه میاید و انجمن را تشکیل میدهد باز بعد از طرف اتابك تلگراف آمد که مازندران یك ولایت است غیر از ساری جائی حق تشکیل انجمن ندارد فعلا هشت ماه است در بار فروش انجمن دایر است اگر بر هم بخورد اسباب زحمت خواهد شد تلگرافی دیگر مشعر بر همین مضامین قرائت شد.)

رئیس- لابد مجلس از تفصیل مسبوق است و عقیده آنها این است که بار فروش اهمیتش زیادتر از ساری است گویا همین طور هم باشد اذا مخواهند انجمن دربار فروش باشد نه ساری.

آقا میرزا طاهر- در حقیقه بعضی از چیزهائیکه واضح است رای گرفتن در آن غلط است ما در نظامنامه ایالتی یا ولایت بودن آنجا را نوشته ایم.

رئیس- در ایالت بودن یا ولایت بودن حرفی نیست گفتگو در مرکز است که کجاست؟

آقا میرزا طاهر- یك انجمن ولایتی در بار فروش دایر است اگر مازندران ایالت است باید انجمن ایالتی در مرکز باشد.

رئیس- این مسئله در مجلس گذشته است که چند جا ایالت است مابقی ولایت است مطلب در این است که مرکز ولایت بارفروش است یا ساری.

مفتخرالممالك- مازندران شهرش من جمیع الجهات منحصر شد ببارفروش از حیث تجارت و روابط خارجه و توقف حکومت در بار فروش بیشتر است فعلا هشت ماه است که آنجا انجمن شد.

رئیس- در اینمدت هشت ماه از طرف اهالی ساری شکایت شده است یا خیر؟

مفتخرالممالك- خیر

رئیس- پس تلگراف در این بابتها است این مطلب بواسطه اختلاف شیخ سلمان ودیگران است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- سابق این اختلافات نبود فعلا که گفته اند انجمن در یك جا باشد این اختلاف شده است مسلم بارفروش اهمیتش بیشتر است از ساری حتی کارگزارهای خارجه هم در آنجا هستند.

مفتخرالممالك- تمام اینها در بارفروش است.

وکیل التجار- فرمودند که درمجلس رای داده شده که سه چهار محل ایالت است باقی ولایت چنین رای داده نشده است فقط رای در خصوص گیلان داده شده در سایر جاها رای داده نشد خوب است محض اینکه اشتباه در رای پیدا نشود هر رای که داده شد ثبت شود تا در موقع لزوم بدان رجوع گردد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در تعیین ولایت بودن یا ایالت بودن نباید در مجلس رای گرفته شود اینها باید از روی جغرافیا و معنی لغوی تشخیص داده شود که کجا ایالت و کدام ولایت است.

آقا سید حسین- از برای ایالت و ولایت یك تعریفی در نظامنامه شده که هیچ محتاج بمذاکره نیست و اشتباهی هم نیست اما در اینکه انجمن در بار فروش باشد یا ساری آنجا نظر بمرکز است که هر جا حکومت باشد باید انجمنآنجا باشد چون سابقا حکومت در ساری بود این است وزارت داخله تلگراف کرده که آنجا باشد حال بار فروش اهمیت دارد حکومت هم آنجا باشد بدیهی است که باید انجمن و حکومت در یکجا باشد.

رئیس- آن عنوانی که وکیل التجار کردند بلا جواب ماند چون جمعی شکایت کردند که لاهیجان باید انجمن داشته باشند و شهر بزرگی است از هر کس پرسیدم گفتند این مسئله قطع شده و در مجلس رای داده شد که چند جا ایالت است و باقی ولایت حال معلوم میشود که این طور نیست.

مفتخر الممالك- آن روزیکه عنوان این مسئله شده بود غیر از گیلان و رشت گفتگوئی نشد و رای گرفته نشد و در خصوص مازندران چنانچه آقا گفتند که سالها حاکم نشین بوده عرض می کنم حکومت بیشتر توقف دربار فروش دارد.

بحرالعلوم- این گفتگو که شد در باب رشت بود که اختلافات در بین آمد مطرح مذاکره گردید پس از تحقیق معلوم شد که رشت و گیلان ولایت است در باب مازندران هم گفتگو شد ولی رای گرفته نشده اما تلگراف شد که غیر از چند جا همه جا ولایت است.

حاج سید نصرالله- حال این مطالب باید رجوع بنظامنامه بشود علاوه این انجمن ها محض آن تشکیل شد که در اخذ مالیه نظارت داشته باشند که حیف و میل نشود و ظلمی هم واقع نگردد حال هر جا حکومت است انجمن باشد والاخیر

رئیس- تقسیم ایران بایالت و ولایت روی کاغذ آمده است و رای گرفته شده یا خیر؟ (جمعی گفتند خیر)

حاج سید نصرالله- این امور اعتبار یاست هر وقت بخواهند بهر طوری تقسیم نمایند میشود از اول ما اطلاع نداشتیم که چطور است پس باید مرکز را ملاحظه کرد و انجمن باید داسنت برای چه تشکیل میشود.

رئیس- جواب من مانده میخواهم بدانم این مسئله تقسیم مطرح شده یا نه؟ (خیر)

آقا سید علینقی- این مطلب در مجلس مذاکره شد هر جا که حکومت کل و حکومت جزو از مرکز برود ایالت و هر جا حکام جزو از طرف حکومت کل برد ولایت است و باین ترتیب گفتند چند جا ایالت است مابقی ولایت.

آقا میرزا فضلعلی آقا- تقسیم بولایات و ایل الات و بلوکات صحیح است و معلوم نشده است که کدام ایالت و کدام ولایت فقط در آخر نظام نامه چیزی نوشته شده و رای هم گرفته نشده هر وقت اختلافی پیدا شد باید رجوع بآن کرد.

آقا سید محمد جعفر- اینکه وکیل التجار گفتند که رای رای در خصوص ایالت و ولایت گرفته نشده صحیح است فقط رای در خصوص گیلان گرفته شد ولی گفتگوئی شد که معلوم گردید و آن این است که گفتند ایالت جائی است که وسعت داشته باشد که از مرکز آن تا توابع مرکز مسافت زیاد باشد اگر اینطور باشد فقط ایالت همان چهار جا است.

حاجی شیخ محمود- مطلب عقلی نیست هر طور قراردادند همان است.

آقا میرزا طاهر- مطابق تعریفی که در نظامنامه از برای ایالت و ولایت ده باید هر جا مطابق با تعریف ایالتی است ایالت باشد و هر جا منطبق با تعریف ولایتی است ولایت باشد.

وکیل التجار- تعریفی از برای ایالت و ولایت شده ولی تعیین محل نشده باید نظامنامه را آورد و از روی آن تعیین کرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- گویا از موضوع خارج شدیم موضوع ما این بود که ساری انجمن داشته باشد یا بارفروش خوب است در همین مطلب گفتگو شود و ختم شود.

وکیل الرعایا- در مجلس یك رای داده شد که گیلان ولایت است در خصوص باقی صحبت نشد اگر باید مذاکره شود خوب است بنظامنامه رجوع گردد.

رئیس- ولایت بودن گیلان در مجلس ختم شد.

وکیل الرعایا- بلی (در اینموقع حاج امام جمعه وارد شدند و رئیس اظهار فرمودند که مجلس از تشریف آوردن شما نهاین اظهار امتنان را می نماید.)

صنیع الدوله- گویا این صدا از تمام ولایات بلند شود قم هم بیك ملاحظه در این خیال بیفتد خوب است حالا بر طبق نظامنامه معین شود که کجا ایالت است و کجا ولایت و یك دفعه کار تمام شود.

حاج سید نصرالله- باید بهمید که انجمن کجا باید بشود در هر جائی که اخذ مالیات میشود باید باشد انجمن برای نظارت مالیه است.

احسن الدوله- چون هیچکدام ما از جغرافیای مملکت خودمان اطلاع نداریم خوبست بهمان ترتیب قدیم که آذربایجان و کرمان و فارس و خراسان را ایالت میگفتند همینطور قرار بدهید و مابقی را بگوئیم ولایت است.

حاج سید نصرالله- اگر این یك کلمه تصریح بشود کار تمام است آیا این انجمن کجا باید تشکیلف شود غیر از اینکه هر جا وصول و ایصال مالیات میشود و مقر حکومت است در جای دیگر هم مگر باید تشکیل شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- چون امر ایالت یا ولایت بودن مهم است خوب است این کار را ختم کنیم کهاین انجمنی تشکیل شود و این امر را بروجه سهل تحقیق کرده بنویسند و رفع این اختلاف بشود.

حاج سید مرتضی- مطلب در این است که انجمن باید باشد اگر انجمن اسباب رفاهیت مردم است که بسیار خوب همه جا باشد والا هیچ جا نباشد.

عمادالحکما- بر طبق تاریخ محالی را که از سابق مملکت میگفتند حالا ایالت است یا اینکه مازندران بر حسب تاریخ ایالت است نمیدانم چه شده است که حالا از میان رفته و ولایت شده.

عماد الحکما- جنانچه آغاز فرمودند هر جا که وصول و ایصال مالیات میشود انجمن باشد در این صورت آذربایجان هم ولایت میشود زیرا که تمام مالیات در تبریز گرفته میشود تعریف همان است که آقا میرزا طاهر گفتند آنوقت مازندران و غیره هم ایالت میشود این انجمنها باید در امر حکومت نظارت داشته باشند که در هر جا حکومت جزو هست مواظب باشند.

دبیر رسائل- اینکه کفته شد که عمل گیلان گذشته است ایا به بینیم اگر رایی بخبط داده شد برگشت دارد یا خیر من عرضی در رشت ندارم ولی لاهیجان اهمیت دارد.

رئیس- من یك ساعت با گیلانیها گفتگو کردم قرار شد عصر بیایند اینجا عمل آنها تمام شود بطوریکه مجلس رای داده اما در خصوص ایالت وو لایت بودن یك ضرری بملت وارد م ی آید نمی شود مواجب فرما نفرمای خراسان را به حاکم مازندران داد پس باید این ملاحظه را هم کرده همه مال ملت است.

آقا میرزا طاهر- بعدها خوب است رائی که در مجلس داده میشود قبل از وقت قدری در آن تفکر شود و بعد رای داده شود.

حاج امام جمعه- یك دفعه یك چیزی را مردم از برای خودشان صلاح میدانند و یکدفعه هم ما یك چیزی را از برای آنها صلاح میدانیم حال از اطراف می نویسند فلان جا ایالت باشد این صلاح خودشان است ولی صلاح دید ما مقدم است برصلاح دید آنها ما را منتخب کرده اند بجهه همین مطالب شما میدانید یك ماه من فریاد کردم که نظامنامه انجمنهای ایالتی را که مینویسید معین کنید کجا ایالت است و کجا ولایت تا این مفاسد بروز نکند در اینصورت اگر بیك جا اذن داده شود فردا از همه جا صدا بلند میشود آنروز که گفتگو شد گمانم این است که معینا گفته شد که چهار جا ایالت است مابقی ولایت حالا نمیدانم بچه ملاحظه آقا میرزا طاهر میگویند که رای داده نشد.

آقا سید حسین- آنروز بعد از آن همه مذاکرات یك تلگرافی از طرف مجلس بتمام ولایات شد خوب است آن تلگراف را بیاورند بخوانند تا وکلا نظرشان بیاید و دیگراین مذاکرات نشود.

رئیس- این تلگراف شد؟)) جمعی گفتند مااطلاع نداریم ((

آقا سید حسین- من نمیگویم رای داده شد میگویم این تلگراف را بخواهید به بینید شده یا خیر و نیز این مسئله را دریك کمیسیونی گفتگو خیر و نیز این مسئله را در یك کمیسیونی گفتگو کرده ختم نمائید و روی کاغذ بیاورید تا ختم شود.

آق میرزا فضلعلی آقا- تا حال هر چه از مجلس در جواب کاغذ ها و تلگرافات میرفت نمیشود بگویند تمام رای مجلس بوده بعد از این باید یك قراری داده شود که اسباب اشتباه نگردد.

بحرالعلوم- در مجلس معلوم شد که ایالت چهار تا است از این جهت تلگراف کردند ولی رای نگرفتند.

حاج امام جمعه- این مسئله در مجلس مطرح شد که به بینیم ایالت چند جا است و ولایت کجا است چهار جا را گفتند کخه ایالت است و مابقی ولایت.

اسدالله میرزا- اینجا مطالب متضاد گفته میشود وکیل التجار میگوید ابدا اینجا چنین گفتوگئی و رائی گرفته نشده بنده آنروز در اینجا نبودم ولی گویا گفته شده بود که چهار جا ایالت است ما بقی ولایات اگر رای گرفته نشده نمیدانم این تقسیم خیلی صحیح است و مکرر هم عرض کردم.

رئیس- چون مسئله محل اختلاف است گفتگو شود و ختم گردد.

وکیل التجار- رئیس سؤال فرمودند که در این خصوص رای گزفته شده یا نه این بود که بنده عرض کردم والا در مطلبی که مجلس مصلحت بینی بکند بنده موافق هستم ولی یك وقت مسئله رای است این بود که عرض کردم رای گرفته نشده فقط در یك گیلان رای گرفته شده بود.

رئیس- پس خوبست رای گرفته شود که چهار جا ایالت است و مابقی ولایت.

آقا سید محمد جعفر- اگر بنا شد که ایالت و ولایت معین و تقسیم شود باید از روی تحقیق باشد که دیگر مختلط بهم نگردد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- هرگاه یك مطلبی مطرح شود و مطلب دیگر در میان بیاید مطب اول مجمل میماند و بعد مطرح میشود و همان قدر صرف وقت می شود در این مسئله همانطور که گفته شد صحبت بمیان آمد ولی قطع نشد پس حالا رای گرفته شود.

آقا میرزا علینقی- میزان از برای ولایت بودن و ایالت بودن چیست؟

خیاط باشی- میخاهیم بدانیم اهمیت گیلان بیشتر است یا مازندران اگر مازنداران ایالت باشد گیلان بطریق اولی باید ایالت باشد.

وکیل التجار- در این تقسیم محال بایالت و ولایت خوب است که مردمان عالم بجغرافیا بدوا از روی علم تقسیم بکنند بعد مجلس رای بدهد.

اسدالله میرزا- ما دو تقسیم داریم یکی طبیعی یکی یاسی طبیعی همان است که آقا میر عماد گفتند اما سیاسی آن طور نیست که اخلاق و تجارت آنجا ملاحظه شود بلکه باید ملاحظه شود که بچه نحو امور سیاسی بهتر پیشرفت میکند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این رای که ما میگوئیم بجهه اصلاح سیاسیات مملکت است نه از روی جغرافیا که محتاج بمباحثه باشد فقط نظر ما باید باصلاح سیاسی باشد که چند جا صلاح است ایالت باشد و چند جا ولایت باشد و باین اندازه هم مذاکره شد.

رئیس- پس رای گرفته شود که چهار جا ایالت است و مابقی ولایت.

وکیل التجار- توضیح میخواهم پس از رای گرفتن ترتیب انجمنها بهمان ترتیب نظامنامه است یا تغییر میکند.

رئیس- در آن ماده مذاکره میشود (رای گرفته باکثریت معین شد که چهار جا ایالت است ما بقی ولایت) (آذربایجان) (فارس) (کرمان) (خراسان)

آقا شیخ یوسف- از چیزهای لازم این است که باید بهمه جا اطلاع داده شود که کجا ایالت است و کجا ولایت.

مفتخر الممالك- جواب مازندرانیها چه شد؟

رئیس- گفتگوی آنها بواسطه اختلاف دو نفر است ربطی مطلب ندارد.

آقا سید حسن- نظامنامه ولایات و ایالت و وزارت داخله داده شده خوب است تکلیف انجمنها هم معلوم شود.

مفتخرالممالك- تکلیف بارفروش چیست انجمن در ساری باشد یا در بارفروش؟

رئیس- در این خصوص تا حال شکایتی از ساری نشده است.

آقا شیخ یوسف- گفتند از ساری شکایت نشده حالا دیگر کار گذشته از این است که مازندران ولایت است و حق انجمن ولایتی در مرکز دارد و در سایر جاها باید بلدی باشد.

مفتخر الممالك- صحیح است ولی تکلیف بارفروش چیست؟

آقا سید محمد تقی- عجاله بآنها جواب داده شود که نه انجمن بارفروش بر هم بخورد و نه در ساری تشکیل شود تا تکلیف معلوم شود.

رئیس- چیزی بزارت داخله نوشته شود که عجاله یك همچو تلگرافی بشود بحکومت که انجمن بارفروش برقرار باشد و در ساری هم تشکیل نشود تا تکلیف معلوم شود (لائحه از طرف ناظم انجمن آذربایجان رسیده بود مشعر بر اینکه محض بر اینکه محض اظهار و ابزار عرایضی که نمایندگان انجمنها راهت از انجمن مرکزی استدعا میشود که بلیط اجازه ورود از برای این عده جمعیت که متجاوز از یکصد نفر هستند داده شود و نیز اطاقی مهیا گردد که در آن آسایش نموده تا مقاصد آنان انجام پذیرد.)

آقا سید محمد تقی- این لائحه را مردمان محترم نوشته اند باید اجازه داده شود.

حاج سید نصرالله- اگر فهرست مقاصد خود را میدادند شاید برون تحصن اصلاح میشد و اگر هم طول میکشد بیایند تا انجام بگیرد.

رئیس- همینطور که گفته شد بیایند و از آنها پذیرائی شود و چند نفر از کملین آنها بیایند مقاصد خود را بگویند.

آقا میرزا سید علینقی- بیایند مطالب خودشانرا اظهار بکنند ولی متحصن نشوند.

رئیس- در باب کرمانشاهی ها گفتگو شود که چه باید کرد (عریضه از آنها رسیده بود قرائت شد مشعر بود بر اینکه استنطاقاتیکه تا تقصیر یا عدم آن معلوم شود و احقاق حق گردد و در خصوص سایر محرکین حاضر شوند در اینجا تا گفتگو شود.

صدر نطنزی- سیف الدوله از برای حکومت رفت حکومت ضامن امنیت است چرا آنها را حفظ نکرد.

وکیل الرعایا- سیف الدوله خودش نچاییده ولی مسئول است که چرا آنها را حفظ نکرد از اینکه وزیر عدلیه برود بمنزل او اعترافات بتقصیر کند مسلما نخواهد کرد باید او با رعیت که طرف اوست در محکمه با تساوی محاکمه شوند تا احقاق حق شود.

آقا میرزا سید علینقی- بموجب لائحه آنها باید استنطاقات خوانده شود تا مطلب معلوم گردد. رئیس- صحیح است ولی بعضی اطلاعات از خارج گفته شد که این صبحبت بمیان آمد

حاجی محمد تقی شاهرودی- اگر آن ورقه آخری استنطاق آورده شود معلوم میشود که مقصر هست بانیست.

رئیس- سابقا گفتم باز هم میگویم اگر وزیر عدلیه بگوید که آنچه من استنباط کردم سیف الدوله مقصر نیست دیگر حرفی هست یاخیر؟

حاج ملك محمد- وزیر عدلیه حاکم قضبه نبود عدالت اسلطنه با چند نفر از وکلا رسیدگی کردند آنها را بخواهند از روی استنطاقی که شده است اگر تقصیر او مدلل نشد که هیچ.

وکیل الرعایا- بنده نمیگویم که حاج سیف الدوله مقصر است همین قدر میگویم ا و حاکم بود و ضامن امنیت است باید مال غارت شده را از هرکس میداند بگیرد و مسترد نماید.

دبیر رسائل- تمام این تحقیقات در دیوانخانه شده است آنها را بخواهید رسیدگی نمایند.

رئیس- پس باشد برای عصر تمام اقایان حاضر شده نیم ساعت خود را صرف این کار کرده ختم نمائید.

آقا میرزا محمود خوانساری- در حضور تمام وکلا اتمام مشکل است خوب است اول کمیسیونی تشکیل شده و رسیدگی نمایند بعد به مجلس بیاید.

حاج امین الضرب- اول راپورت وزارت عدلیه را بخواهید بعد این اشخاص را احضار فرمائید.

حاج امام جمعه- این مسائلی که در مجلس گفتگو میشود یا طرف دارد یا ندارد اگر مثل مسئله ایالت یا ولایت بودن است که طرف ندارد مجلس رای می دهد عیب ندارد اما اگر طرف دارد مجلس نباید دخالت کند این کار با عدلیه است بر فرض مجلس بخواهد رسیدگی کند طرف که حاضر نیست.

حاج ملك محمد- تمام این تحقیقات شده و نوشته شده است.

حاج امام جمعه- در این که مال کرمانشاهی ها غارت شده است حرفی نیست ولی مجلس باید حرف طرفین رابه بیند تا رای بدهد

آقا شیخ یوسف- چون ما عدلیه صحیح نداریم این که جناب ظهیر الدوله تلگراف کرده اند که حاج سیف الدوله مقصر است اگر مجلس رسیدگی نکند حق کرمانشاهی ها از بین میرود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر ما عدلیه داریم این حرف ها فائده ندارد اگر مجلس عدلیه را صحیح نمی داند چرا عدلیه را صحیح نمیکند باید راپورت را با رئیس کمیسیون خواست و رسیدگی کرد (در این باب مذاکرات زیاد بمیان آمد بالاخره نتیجه این شد که استنطاقها خواسته شود و رسیدگی شود در این موقع تلگرافی از خوی که آقا محمد امین آقا صدر الاسلام پسر حاج امام جمعه مخابره کرده بودند قرائت شد)

از خوی- بعد از عرض دعا گوئی الحمدلله از توجهات حضرتعالی ما ها هنوز عموما سلامت ولی از تعدیات فوق العاده خوانین ها کو ولایت یکدفعه آتش گرفته همه میسوزد خداوند ایشان را سرنگون فرماید توقعی که اهالی ولایت از مراحم عالی دارند این است که سه ماه است در میان آتش مانده سه هزار تومان پول تلگراف داده پس چرا تا بحال توجهی برای ما نفرموده اند جنازه های شهدا قریب دویست نفر پیش آفتاب افتاده تفصیل کتبا عرض میشود خاطر مبارك را از ما ها آسوده دارید

)) دعا گو محمد امین ((

حاج امام جمعه- اینکه نوشته اند ما ها سلامت هستیم مقصود شان این است که دور حیاط ما را احاطه نکرده اند من این را نمیگویم محض اینکه خوی ولایت من است خداشاهد است تمام اهالی خوی مردمان صحیح هستند شما ملاحظه نمائید که این چه قدر سخت است دویست نفر خویش و اقربای آنها جسدشان وسط بیابان افتاده باشد و کسی نتواند برود جسد آنها را بر دارد چند مرتبه از من گله کرده اند بخیالشان از دست ما کاری ساخته است نمیدانند که بهزار گفتن ما هیچ فائده مترتب نخواهد شد تا یك برادری و اتحاد ما بین ما احداث نشود کار ما همین طور خواهد بود نمیدانم این اشخاصی که استبداد بخرج میدهند ایا از اهل این مملکت نیستند آخر تاکی تا چند این اغتشاش باید باشد و کسی در فکر علاج آن نباشد.

)) هیئت وکلا در این موقع اظهار تاثر کرده مذاکرات زیاد بمیان آمد ((

حاجی محمد آقا- این فتنه و آشوب اول از آذربایجان بروز کرد ما هم گاهگاهی جوش و خروش میکردیم وکلا هم قدری ما را ساکت میکردند باز همان طور میماند تا حالا که کار باینجا کشیده میگویند قشون نداریم پول ندایم و میگویم هم پول داریم هم قشون داریم نمیخواهند اقدام کنند برادران ما را میکشند خواهران ما را اسیر میکنند اگر این طور است پس ما هم برویم کشته شویم.

آقا سید محمد جعفر- تقصیر از چند ناحیه صادر شده است من نمیگویم دولت در همه جاها جلوگیری نماید ولی اگر اول از یك دو موضوع جلوگیری کرده بود حالا این طور نمیشد حالا هم اگر اقدام کنند بهتر از فردا است مجلس هم هر رائی را که داد جدا باید مطالبه نماید.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- از برای رفع این اغتشاشات پول لازم است علاج آنی که باید بشود ار سی کرور اهالی ایران ده کرور آن استطاعت آنرا دارند که هرکدام نفری یك تومان یا پنجهزار بدهند باید اعلان کرد که از روی میل همه بدهند آن ترتیب را کرده اند سایر وکلا همگی متفق شده که بهمین ترتیب رفتار نمایند خوبست.

آقا سید عبدالله مجتهد- پریروز وزرا گفتند در خزینه اشرفی هست باید در آورد و به قشون داد آیا خبری از آنها رسیده است.

رئیس- هنوز خبر نرسیده اگر لازم است آنها را بخواهیم و گفتگو کنیم.

اقا سید عبدالله مجتهد- بلی باید خواست تا تکلیف معلوم شود.

حاج امام جمعه- در سنه 1312 که بنده باسلامبول وارد شدم در روزنامه اختر اعلائی مخصوصا از برای جمع آوری اعانه شده بود حالا هم در اینجا مردم را بر دو طبقه کنند یك طبقه متمولین و یك طبقه اواسط الناس و بهمین ترتیب شروع کنند ولایات را هم تشویق کنند که زودتر اینکار انجام بگیرد (لائحه از طرف انجمن اصناف عرض شده بود مشعر بر اینکه کرارا در اهمیت تشکیل و ترتیب قوه دفاعیه در مقابل مخاطراتیکه امروز رو آور شده اخطار کرده ایم و تا کنون از طرف دولت هیچ اقدامی نشده است تا کنون که نایره فساد در همه جا شعله ود شده است مستدعی هستیم طوری شود که اسباب آسودگی برادران دینی ما فراهم آمده تاما هم آسوده شویم مطلب دیگر چنانچه اجازه فرمائید در روز هفدهم این ماه که روز اعطای مشروطیت است طبقات ناس از شاهزادگان و رجال و تجار و غیره در عمارت بهارستان جمع شده تجدید اخوت و برادری کنند و از روی صدق عقد اتحاد بندند.

آقا سید عبدالله مجتهد- این ترتیب خیلی خوب است هر چه زودتر این مجلس افتتاح شود بهتر است (دستخط تلگرافی از طرف اعلیحضرت همایونی رسیده بوده مشعر بر اینکه رئیس مجلس بجهت مسئله لازم سرحدی حاضر شوند در اینکه شخص رئیس تنها بروند یا با عده وکلا گفتکو شد بالاخره قرار شد که تنها بروند.)

محقق الدوله که برای پذیرائی نمایندگان انجمن ها مامور شده بودند آمدند و اظهار داشتند که کمال پذیرائی از آنها شده آمدند در عکمادت حوض خانه و قرار شد عرایض خودشان را بنویسند ولی گویا خیال ماندن دارند.

نمایندگان انجمنها اظهارات خود را در ضمن لائحه معروض داشتند که قرائت شد خلاصه آن این بود که کرارا ملت استدعای جلوگیری از اغتشاشات را ازدولت کرده و تا کنون هیچ اقدامی نشده نتیجه این تسامح همان شده که می بینیم ارومی بدست خارج افتاده و خوی و ماکو را اقبال السلطنه قتل و غارت کرده اینك استدعای ما این است که یك مجلس عمومی بشود و نتیجه اتحاد بدست آید و دیگر اقدامات دولت معلوم گردد و موجبات آسایش عامه فراهم آید ملت در هر گونه اقدامی حاضر است و از دادن مال و جان و اهل و عیال در حفظ آب و خاك کوتاهی ندارد هرگاه اقدام نمیشود اطلاع بملت بدهند که تکلیف خود را بدانند نمایندگانی که اینلایحه را آورده بودند گفتند این هیئت میگویند که ما از اینجا خارج نخواهیم شد تا مقاصد ما حاصل شود.

رئیس- الان که بحضور همایونی مشرف میشوم همین لایحه را با خود میبرم و جواب خواهم آورد

جلسه: 156

مذاکرات روز شنبه 12 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 10 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- خلاصه مذاکرات حضور همایونی این شد که در اصلاح امور اقدام فوری بعمل آید از قرار امروز تمام امرا و وزراء در دربار جمع خواهند شد و انشاء الله امید وارم اخبار مسرت انگیز در عصر واصل گردد.

آقا میرزا محمود- تلگرافی که راجع بسرحد بود خوب است قرائت شود تا مستحضر شویم.

رئیس- آن تلتلگراف در دست جناب سعد الدوله است و پاره اخبارات خوش دیگر هم دارد خودشان خواهند آمد و خواهند گفت ولی که هست علت این که ضاهرا بنظر میرسد که این مجلس کار نکرده و حال آنکه بسیار کار کرده همان است که بعضی کارهای جزئی را

در مجلس داخل کرده اند و وقت مجلس را صرف مینمایند مثل این که اگر در مطلب سرحدی کاغذ سفارشی لازم میشود که از سفارت عثمانی بگیرند رجوع میکنند بانجمن عرایض و از آنجا بوزارت خارجه نوشته میشود عرایض و از آنجا بوزارت خارجه نوشته میشود که ایشان از سفیر بخواهند چنانچه از دیشب تا حال قریب یکهزار کاغذ نوشته اند و من مهر کرده ام لابد اینها باید تحقیق بشود این اسباب تضییع وقت مجلس است بهتر این است که بعدهخا قرار شود هر کسی کاری باوزراتخانه دارد اول رجوع بوزارت خانه نماید اگر انجام نیافت رجوع بمجلس کنند مطلب دیگر تلگرافاتیکه از ولایات میرسد بعضی راجع است بانجمنها و بعضی باشخاص دیگر این مطلب را باید فهماند که ولایتی انجمنی دارد و مجلس رسما آن انجمن را میشناسد هر کس کاری داشته باشد باید بآن انجمن رجوع نماید اما اگر بعضی بخواهند شرارت کنند و از زیر بار مالیات بگریزند باید جلوگیری شود مجلس هم بای بولایت اعلان کند که انجمنهای ولایتی آنها معین و مشغول کار شوند تلگرافیکه بولایت نوشته شده بود چون خاطر خطیر همایون اعلی و آرای وکلای عظام متوجه به اصلاح امور مملکتی و تامین طرق و شوارع و محو رسوم جور و اعتساف است و باید خاطر وکلای عظام آسوده و باشتغال وظایف مهمه خود پردازند و با اشتغال بامور جزئیه از مورات کلی بار می مانند و چون همه روزه از ولایات تشکیات میرسد و بعد از تحقیق زیاد معلوم میشود که کذب صرف است یا حکومت محل بطور تحقیق رسیدگی کرده و بواسطه عدم موافقت او باخیال عارض مجددا باشتباه عارض شده بنابراین اعلان میشود هر که را در دارالخلافه شکایتی است اول بوزارتخانه که راجع بآن است تظلم نماید و اگر خارج از طهران است اول بحکومت محل اظهار نماید اگر رسیدگی بعمل نیامد بانجمن اطلاع بدهد اگر باز احقاق حق نشد بعد از آن با امضا عرض خود را بمجلس مقدس اظهار نماید.

آقا سید حسن- این لائحه مضمونش بسیارخوب است ولی ولایتیکه انجمن ندارد چه بکند مقصود این است اقدام شود انجمنها از روی دقت تشکیل شود.

رئیس- در این خصوص تاکید خواهد شد.

آقا میرزافضلعلی آقا- این ترتیب بسیار خوب است ولی اگر بنا شود که همه جا عرایض بمهر انجمن برسد طول خواهد کشید عجاله خوب است بمهر انجمن رسانیدن را موقوف دارید اگر لازم شد در دفعه دوم اینکار را بکنند.

حسام الاسلام- این بیان که انجمنها باید از روی قانون تشکیل بشود صحیح است ولی این لائحه بطور کافی مفصل نیست باید مفصل نوشت که مجلس هر انجمنی را بسمت رسمیت نمیشنا سد جز آنچه بر طبق قانون تشکیل شده باشد.

حاج سید نصرالله- عرایض پولیتکی لوایح قانونی بمجلس پذیرفته میشود و آنچه راجع بوزارت خانها است اگر در آنجا انجام مقصد نشد باید بمجلس تظلم نمایند.

رئیس- ممکن است در عبارت تعییر داد ولی مقصود همین است حال به بینیم اجازه داده میشود یا خیر.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید مجلس بحق خود باقی باشد این عدالتخانه هم مثل ماست و عرایض باید باو رجوع شود اگر نقصی داشته باشد البته باید اصلاح نمائیم مقصود این است چیزیکه وظیفه مجلس است باید اقدام کند و آنچه وظیفه او نیست اقدام نکند تا بر حق خود باقی بماند.

حاج شیخعلی- اینکه عارضین عرض خودشان را بادارات اظهار کنند در غایت اشکال است چه ضرر دارد عرایض خودشان را باینجا ارجاع نمایند و از اینجا تشخیص داده باداره رجوع شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این ترتیب که عرایض بدوا باینجا برسد و از اینجا رجوع بادارات گردد بد نیست.

آقا سید محمد تقی- در این لائحه همچو اظهار شده که هر کس شکایتی دارد بهر وزارتخانه که راجع است رجوع نمایند این ترتیب صحیح است لیکن راجع باداره باشد یعنی چه.

رئیس- مثلا مثل نظمیه.

آقا سید محمد تقی- آنهم راجع بوزارت خانه است.

وکیل الرعایا- ما باید وزارتخانه ها را بهر ترتیبی هست بمردم معرفی نمائیم که مجری کار کیست و بدانند این ترتیب خوب است و هر قدر زودتر مردم بدانند بهتر است.

آقا سید حسین- مقصود این استکه بجهه بسیاری عرایض زیاد قرار شود که هر کس شکایتی دارد بهر وزارتخانه راجع است رجوع شود این ترتیب را مجلس تصویب نماید اصلاح کلیات آن اینجا لازم نیست که وقت مجلس را ضایع نماید دیگر اینکه قرار بود که اول مجلس نظامنامه خوانده شود و بعد شروع بمذاکرات لازمه گردد حتی قرار بود که اگر وزیری هم در این بین وارد شود باید قرائت نظامنامه قطع نشود.

رئیس- بواسطه وصول پاره تلگرافات مهمه و مطالب لازمه مجال قرائت نظامنامه در این دو سه روزه پیدا نشد امروز هم کار های مهم داریم عصر هم حاضر می شویم برای کارهای خودمان.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ایرادیکه می شود مقتضی نمی دانم زیرا که هر وقت یك اقتضائی داشت آنوقت وزارتخانه ها درست منظم نبود باین طور قرار داده شده بود ولی حالا دیگر برای اینکه باید اصلاح کرد باید بخود آنها رجوع شود.

تلگرافی بحکام ولایات نوشته شده بود قرائت شد قریب باین مضمون:

عموم حکام را اعلان می داریم از قراریکه مسموع وکلا شده خارج از قانون انجمن ولایتی و ایالتی بعضی انجمنها باسم های مختلفه تشکیل شده و اسباب اختلال امور گردیده این است مجلس آن انجمن ها را بطور رسمیت نخواهد شناخت و اظهارات آن انجمن ها به مجلس رسمیت نخواهد داشت.

صدیق حضرت- قید انجمن بلدی هم بشود.

آقا سید حسین- این قید هم بشود که در هر جا انجمن تشکیل نشده موافق نظامنامه تشکیل بدهند الان چند ماه است که این اعلان شده و همین طور مانده است.

رئیس- در باب وکلای ولایات سه روز قبل اکیدا تلگراف شده است تا ده روز دیگر انتخاب شوند وکلای این جا هم باید انتخاب شوند اما در باب انجمن ها این تلگراف صحیح است و مجلس غیر از انجمن های رسمی کسی را نمی شناسد.

آقا سید حسین- این تلگراف اگر برود چون در اغلب از ولایات انجمن از روی نظامنامه انتخاب نشده است تمام انحمنها بهم خواهد خورد خوبست در همین تلگراف قید شود که هر جا هم انجمن نیست تشکیل شود.

آقا میرزا مرتضی خان- خوبست رای مجلس را هم که چهار جا ایالت است و باقی ولایت این هم اعلان شود که بدانند.

وکیل التجار- پریروز در خصوص انجمن های ایالتی و ولایتی مذاکره شد و بموجب نظامنامه سابق همانطور بود ولی حالا تغییر کرده موافق آن نظامنامه اسباب اختلال است خوب است مذاکره شود و تصحیح شود و نیز این هم توضیح شود در این تلگراف که انجمن غیر رسمی اگر مخالف ترتیب انجمنهای رسمی نباشد حکومت مانع نباشد و این را دست آویز خود قرار ندهند.

آقا شیخ یوسف- بموجب فصلی از فصول قانون اساسی اجتماعات آزاد است حال اگر این تلگراف را بکنید حکام سند کرده سایر انجمنها را بر هم می زنند خوب است توضیح بشود که مانع انجمن های غیر رسمی نشوند و مرجع آنها به انجمنهای ولایتی یا ایالتی باشد.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- این تلگراف اشعار نداشت که سایر انجمنها نباشد بلکه این است که مجلس فقط انجمن ولایتی و ایالتی را می شناسد اما در باب نظامنامه انجمن در هر جا که فرستاده شد قرار بود از روی عدد نفوس باشد بعد در رشت اختلاف شد و رای گرفته شد که طبقاتی باشد خوب است این مسئله در تلگراف توضیح شود.

آق میرزا فضلعلی- معنی آزادی اجتماعات این است که هر حقی را یك فرد دارد اجتماع هم همان حق را دارد زیاده از این نیست.

حاج امام جمعه- تمام هم این مجلس این است که مردم آسوده شوند و این مطلب معین است هر چه در مرکز کارها زیاد باشد بدترباعث نا امنی می شود ما قرار گذاشتیم که در مقابل حکومت از برای اینکه بی اعتدالی ننمایند انجمن ولایتی و ایالتی باشد که ناظر

بامور او باشد مثل مجلس که ناظر بوزارتخانها است حال اگر بخواهند بعنوان اجتماعات داخل در کار شوند نمی شود باید جلوگیری شود در این تلگراف اشعار دارد که فقط انجمن ولایتی و ایالتی دخالت در کار داشته باشد ولی اجتماعات دیگر حق دخالت ندارند اما درباب انتخابات انجمن ها که انتخاب شده یا از روی طبقات یا غیر طبقاتی نمی خواهیم آنها را بهم بزنیم فقط مطلب ما این است که هر یك از انجمن ولایتی سمت رسمیت دارد اگر ولایت باشد یا انجمن ایالتی سمت رسمیت دارد اگر ایالت باشد آقا سید حسین- همانطور که جناب ئریس فرمودند مقصود این نیست که سایر انجمن ها بر هم بخورد مقصود این است که انجمن رسمی فقط انجمن ایالتی و ولایتی است.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم مجلس در هر مطلبی که صحبت میکنند آخر بجائی نمیرسد که نتیجه بگیرد بعقیده بنده تکلیف انجمن ایالتی و ولایتی معلوم است اما در خصوص سایر انجمن های غیر رسمی هم خوب است یك قانون مختصری نوشته شود بموجب یك ماده از قانون اساسی که مردم بدانند مقصود از اجتماعات چیست.

آقا سید مهدی- اگر دو سه کلمه بر این تلگراف افزوده شود که غیر از انجمن های ایالتی یا ولایتی انجمن های دیگر در کار مملکت دخالت ندارند و انجمنها در امورات داخلی خود آزادند خوب میشود.

آقا سید محمد جعفر- مراد از انجمن ها چه چیز است بعضی انجمنها در ولایات است که مهری درست کرده اند و نظامنامه می نویسند و بعضی کارها میکنند آیا اینها صحیح است؟

رئیس- مقصود از این تلگراف اینست که مجلس فقط انجمن ایالتی و ولایتی را رسمیت میدهد و سایر انجمن ها اگر کاری بکنند در تحت حکومت هستند و مجلس باآنها طرف نیست.

آقا سید محمد جعفر- باید این نکته را افزود که سایر انجمنها در تحت حکومت حاکم هستند تا تکالیف آنها معلوم بشود.

حاج سید نصرالله- مطلب همان است که غیر از انجمن ولایتی و ایالتی هیچ انجمنی رسمیت ندارد اجتماعات هم آزاد است مادمامیکه مخل نظم نباشد.

اسد الله میرزا- گویا این مسئله را یك اندازه حکومت میداد و همچنین مجلس تقنین قانون کرده پس فایده این تلگراف امروز چیست و اما اجتماعات آزاد است مادامی که مخل نظم نباشد و اما نظامنامه از برای خودشان می نویسند ضرری ندارد ما از اول گفتیم غیر از انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی را نمی شناسیم.

رئیس- گویا مسئله تمام است که فقط مجلس انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی را بطور رسمیت مسشناسد لاغیر.

احتشام الاطباء- این تلگراف در باب تفاوت عمل از ترشیز رسیده است که حکومت خراسان قرار گذاشته است که حکومت ترشیز پنج هزار تومان حق الحکومه بگیرد و حال آنکه تفاوت عمل را گرفته و خق الحکومه را علیحده از رعیت می خواهد بگیرد اگر غیر از تفاوت عمل حق گرفتن چیزی ندارد تلگراف بشود که نگیرند.

مفتخر الممالك- در باب تفاوت عمل رئیس فرمودند یك مجلس فوق العاده بشود که درست تشریح شود.

احتشام الاطباء- آیا غیر از تفاوت عمل حق دارند زیادتر بگیرند.

گفتند خیر حق ندارند زیادتر بگیرند

حاجی معین التجار- درباب تفاوت عمل بحکام تلگراف شده که همان معامله سابقه را با رعیت رفتار نمایند یعنی باید از اشخاص با بصیرت صورت بگیرند و از روی همان صورت مطالبه کنند حالا چرا در این مدت آنصورت را ندادند

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این مطلب در زمان وزارت ناصر الملك گفته شد یك ورقه چاپی هم طبع شد ولی آن صفحه چاپی طوری است که مبهم است ممکن استکه همانطور مثل سابق اجحاف کنند و هم احتمال دارد چیزی علاوه از تفاوت عمل نگیرد باید توضیح شود مثلا نوشته شده که هر عملی که حکومت پارسال کرده امسال هم همانطور بدهند و قبض بگیرند این ترتیب باعث می شود که هر قدر حکومت پارسال ظلم و اجحاف کرده حکام امساله هم همان طور بکنند.

اسدالله میرزا- اولا معین باید کرد که از برای حکومتهای جزء و محال حقوقی معین شده که هیچ والا حقوق میخواهند.

رئیس- این مطلب باید از کمیسیون مالیه تحقیق شود در حقیقت این مسئله هم حل شده که اگر مجلس تصویب کرده که حق بحکومت داده شود خوب والا اگر گرفته باید تا دینار آخر را پس بدهد.

وکیل الرعایا- در باب تفاوت عمل و مجلس خیلی مذاکره شد اگر راجع بحکومت باشد همچو حکومت باانصافی نداریم که از روی انصاف رفتار کندو علامه نگیرد ولی قرار بود از اشخاصیکه با اطلاع و با بصیرت بودند صورت از آنها بگیرند حالا اگر واگذار بهمان حکام شود بالمضاعف خواهند گرفت باید مجلس این صورت را معین کند و از روی آن صورت بگیرند همه هم در کمال امتنان میدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در این باب رای گرفته شده یکی این که تفاوت عمل جزو مالیات شود دیگر در باب تبول و تسعیر بود.

رئیس- از ترتیب سابق من مسبوق نیستم فعلا موافق رای مجلس جواب این تلگراف داده می شود در باب تمبر هم جواب احسن الدوله عنوانی کرده لایحه هم نوشته شده قرائت شود قرائت شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مسئله سابق هم گفتگو شد بینی و بین الله صحیح نیست که از برای جزئیات مجلس قیمت قرار بدهد همین طور که سایر مخارج می شود این خرج هم بشود.

آقا سید مهدی- چون مطالب بی معنی خیلی بانجمن عرایض می رسد و وقت را ضایع می کند اگر این ترتیب معمول بشود خیلی فرق می کند.

آقا شیخ یوسف- شخص خاصی اگر مطلب خاصی داشته باشد البته باید کرایه آنرا بدهد اما مطلب عمومی را باید عموم ملت بدهند.

حاج سید نصرالله- این تمبر منافی باشان مجلس نیست و مال دفترخانه است همانطوری که گفته اند مجلس نمی تواند از کیسه خود یا از دولت مخارج بیهوده نماید.

احسن الدوله- اشتباه نشود این پول راجع بدفتر خانه هم نیست و مخارج دفتر خانه راجع بمجلس است بلکه این بجهه مخارج پست است اگر فی الواقع می خاهید ملاحظه ملت را بکنید در عمل تلگراف که ملاحظه کنید از هر ولایتی از یکهزار تومان الی ده هزار تومان در این سال پول تلگراف داده اند حالا این ترتیب محض اینست که عرایض بی خود هر روزه نیاید.

صدیق حضرت- همین طور است که احسن الدوله گفتند علاوه جلوگیری از عرایض مکرر و بیجا هم می شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- عقیده بنده این است که صحیح نیست مجلس خودشان را آلوده باین چیزها کنند خوب است این قرارداد با پست خانه بشود که اجرت جواب را از آن طرف بگیرد.

رئیس- خدمت مفت نمی شود کرد اجراء هر اداره پول می خواهند پریروز گفتم در باب حقوق وکلا باز هم می گویم من دارائی دارم یك دینار هم شاید نگیرم و بر حسب رسم از روزی که پشت این میز نشسته ام مواجب می خواهم تا دیگران خجالت نکشند.

حاج سید نصرالله- فائده تمبر این است که وکلا بکلی آسوده شده مردم هم دفتر مجلس را می شناسند.

آقا سید حسین- تا حال اینکه تمبر چسبیده شده آیا رای داده شده یا خیر تمبر بعدلیه فرستاده شده است بااینحال پس چرا مذاکره مینمائید اگر رای داده نشده چرا در آن دفعه اول جلوگیری نکردید (گفتند رای گرفته نشده است)

صدیق حضرت- پی خوب است مقرر فرمائید این رای رایك سطر بنویسید که قانون باشد.

رئیس- بسیار خوب بنویسید بعد از آن رای گرفته شود. مرقومه از طرف آقای آخوند ملا محمد کاظم خراسانی بمجلس رسیده قرائت شود قرائت شد قریب باین مضمون بود به مجلس محترم شید الله ارکانه اظهار می دارد از قراریکه آق مصطفی نجل مرحوم حاجی آقا محسن عراقی اظهار داشته بواسطه اتهام ایشان بمخالفت مجلس پاره تعدیات نسبت بایشان وارد آمده مقرر دارید حفظ مقامات ایشان را نموده از جمله خواهندگان مجلس محسوب دارند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- همچون مطلبی نبود اینرا هم باید بدانند که آنها مدعی خیلی دارند من نوشتم بآنجا که جلو مدعی را نمی توان گرفت باید بقانون شرع بقانون شرع رفقا شود.

عریضه مفصلی از رحیم خان چلپیانلو بمجلس رسیده بود مشعر بر استدعا و درخواست این که مقرر شود تقصیر من رسیدگی شده در صورت ثبوت مجازات والا عفو و مرخصی را خواهشمند است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- چیزیهم بمن نوشته شما هم قرار گذاشتید که پنجشنبه او را بخواهید چه طور شد.

رئیس- بلی این کاغذ را رحیم خان نوشته یکی را هم سالار مفخم نوشته و من مایل نیستم که در کار آنها دخالت کرده باشم حال رای رای مجلس است اگر باید در مجلس قرائت و تحقیق شود بشود.

آقا سید حسین- سالار مفخم مدتی استنطاق شد در عدلیه و مجازات و روی کاغذ آمد خود فرمانفرما بمجلس آمد و رای کمیسیون مجلس را خواست رای کمیسیون با اندازه مجازاتیکه او معین کرده بود موافق نیامد مجلس چون مجازات او را کم دانست این بود که خواست تحقیق و رسیدگی شود.

رئیس- چون من در سابق نبودم و مسبوق نیستم این است هر کاغذی بمن میرسد باید خوانده شود تا بدانم. دبیر رسائل- اگر او ضامن میدهد که برود اسرارا بر گرداند ماندن او فائده ندارد.

صدر نطنزی- بنا بود که او مجازات شود اگر مجازات میشد اسباب عبرت دیگران گردیده و این اتفاقات واقع نمیشد حال هم اگر او مجازات نشود اسباب تجری سایرین خواهد شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- قریب ده ماه بود که در اینجا دادو بیداد شد که اسرای ما بر گرداند ما با کسی غرض شخصی نداریم و نمیخواهیم قبل از استنطاق کسی غرض شخصی نداریم و نمی خاهیم قبل از استنطاق کسی بمجازات برسد مجلس هم باید حقوق همه را ملاحظه نمایند حالا که این طور است اگر می خواهد اسرار را استرداد کند برادران و اقوام و کسان دارد آنها اسرارا برگردانند آنوقت امید است ملت از تقصیر او بگذرد و مستخلص شود اما اگر بخواهد برود گمان نمیکنم ملت و مجلس چنین اجازه را بدهد.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- یکی از عیب های بزرگ مملکت ما این است وقتی که مجازات باشخاص بزرگ رسید مجازات داده نمیشود و وسطه زیاد میشود سایرین هم میخواهند تاسی بآنها نمایند این چند نفر که پسر آصف الدوله و خود آصف الدوله و سردار افخم که کارشان راجع بعدلیه شد چون آنها محترم بودند ملاحظه کردند در این مدت بعد از زحمات زیاد خواستند اتیناف کنند هر چه گفته شد که این کار راجع بعدلیه است ربطی بمجلس ندارد گفته شد که حکم شرعی او معلوم ربطی در این داد و بیداد خلط مبحث شده اسباب نجات او شد.

حاج امام جمعه- شش ماه است که از ولایت آمده ام و این صحبت را شنیده ام مردم ما را ترتیب شده میدانند بیست دفعه مذاکره شد جمعی شهادت علمی دادند که این شخص شصت نفر زن فروخته حالا توسط میکنند آیا میخواهید ما آدم بشویم چون این مرد استیناف خواسته بود اینجا مذاکره شد و ترتیب آن مجلس را دادند و گفتند این مرد باعث قتل دوازده نفر شده و کسیکه باعث قتل شود باید دائما حب باشد آیا حالا میخواهید این زنهائی که اسیر شده اند بما سرزنش کنند که در این مدت با این همه فریاد و فغان چه کردید.

آقا میرزا محمود خوانساری- گمانم اینست خود این که میگوید میروم اسرارا می آورررم اقرار حضوری است بفروختن آنها.

آقا سید مهدی- در مسئله سالار مفخم و رحیم خان عرض میکنم متناقض است این مرد ترکمن را دعوت کرده اشخاصی که خواستند جلوگیری کنند تهدید کرده و نعل و میخ فرستاده معهذا می خواهند او را خلاص نمایند ولی رحیم خان هنوزاستنطاق نشده استو تقصیرش ثابت نیست محبوس است.

وکیل التجار- چطور میشود باو اطمینان حاصل نمود که برود.

مقبل لشکر- وقتی که رجوع بعدلیه شد و استنطاق کردند تمام اینها را جزء بجزء نوشتند و مجازات هم جزء نوشته شد و در ضمن مجازات هم همین بود که اسرا را استرداد نماید اگر چیزی باقی ماند یکی هفتصد تومان بدهد خوبست آن صورت ها را بخواهید تا معلوم شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر چه خیل یجسارت است ولی معذرت میخواهم از جناب رئی سابقا رسم بود هر لایحه که بمجلس میآمد اول رئیس ملاحظه کرده اگر قابل طرح بود قرائت میشد گمانم این است ابدا این گونه عرایض و وساطت ها نباید در مجلس قبول شود از این جهت بنده پرتست مینمایم که چرا این عریضه خوانده شد.

رئیس- وقتیکه من وارد شه بودم قدری از مطالب را شنیدم و نمی دانستم چون این عریضه را حجج اسلام داده اند محض احترام خواستم خوانده شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مسئله همانطور که آقا میرزا محمود گفته باید اسرارا استرداد نماید وقتیکه فرمانفرما آمد مجلس شش نفر را مقصر قلم داد و مجازاتی هم معن کرده ام مجلس چون دید که این مجازات از روی قوانین شرعیه معین نشده این بود که گفتند دوباره در مجلس در حضور حجج اسلام رسیدگی و تحقیق شود و مجزات شرعی او را معین کنند یك روز هم آمدند در مجلس ان روز مسئله ارومیه پیش آمد که مانع شد حالا هیچ کس تجویز نمیکند که او با این تقصیر مرخص شود باید مجلسی از علما تشکیل شود و مجازات او را معین کنند.

وکیل الرعایا- مطلب دو تاست یکی اینکه میخواهیم اسرا را استرداد کنیم دیگر هم اینکه می خواهیم مملکت را منظم کنیم دیگر امرای ما اینطور رفتار نکنند که راه ازبرای دیگران باز کنند آنروز درباب مجازاتی که معین شد گفتند این مجازات کم است دیگر این مطلب قابل توسط نیست.

آقا سید محمد جعفر- توضیحاتی در این باب هست که قدری ازآن را آقا میرزا فضلعلی آقا گفتند تا آنجا که قرار شد مجلس شود بعد مذاکره شد که آقای حاجی میرزا حسن سبزواری حکم داده اند و اگر این طور باشد باید مجازات بشود و اما تعریفیکه ا ز فرمانفرما در این باب شدکه گفتند فرمانفرما سالارمفخم را با قوچانی ها در یك جا نشانده و محاکمه شد بعد آقا سید حسن تقی زاده اعتراض کرد بفرمانفرما که تمام این ها بی اصل بود این بود که سلب اطمینان شد و گفتند مجازات او از روی شرع معین شود لهذا استیناف مطلب را خواسته اند و بواسطه امورات اتفاقیه عقب افتاده و بارها گفته شد که هر وقت امر بمجازات امرا میرسد بمسامحه میگذرد.

حاجی میرزا علی آقا- اشخاصی که رئیس محاربینند سالار مفخم و آصف الدوله و پسرش هستند حکم محارب را خداوند در کتاب الله معین کرده.

آقا شیخ یوسف- امروز در اول مجلس ذکر شد که قدری از قانون خوانده شود حضرتعالی فرمودید که بعضی مطالب مهمه است مذاکره شود من در محکمه وجدان خودم شرمنده ام که در این چند ساعت چه مطلب مهمی گفته شد که فائده برای ملت در آن باشد.

آقا شیخ حسین- اولا مجلس این را معین نماید که آیا قطع گفتگوی این مطلب باید برحسب شرع بشود یا عرف وقتی که این مسئله معلوم شد زود اصلاح میشود.

آقا سید حسین- مطالب مجلس گذشته را بنظر بیاورید مجلس مجازاتی ترا که عدلیه معین کرده بود کم دانست این شد که قرار شد استیناف شود تعویق افتاد.

بحرالعلوم- آنروز قرار بود که مجلس دیگری برا ی تعیین مجازات در حضور حجج اسلام تشکیل شود تا معین گردد.

آقا میرزا محمود- باید کاری کرد که اسرا استرداد شوند.

آقا سید عبدالله مجتهد- نوشته است من اسرا را میروم میخرم و بعد هم اگر مجازاتی هست بشود.

آقا میرزا محمود- این مطلب پول لازم دارد پول بدهد بخرد بملت رد کند شاید ملت از تقصیر او بگذرد و او را ببخشند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- از تمام محاکمات آنروز و استنطاقها معلوم شد که اسرا را فروخته است حق اینست که اسرارا استرداد کند بعد مجازات آنهم هر چه هست بعمل بیاورند.

رئیس- آخر نتیجه چه شد؟

حاج امام جمعه- هر مطلبی در اولش تعجب و تحیر دارد همینکه مدتی شنیده شدآن وقت تاسف و تعجب از میان میرود مثل همین مسئله اسرا روز اول که من شنیدم خیلی حیرت داشتم ولی حالا گویا استعجاب آن از میان رفته در باب مجازات او باشد بعد از استرداد اسرا حالا یك ماهه از او التزام بگیرند که اسرا را مسترد نماید و خودش هم حبس باشد.

حاجی محمد تقی- این استرداد نمیشود مگر بتوسط حکومت و خوانین استرآباد که آنها اسرا رابگیرند والا تا یك سال دیگر هم نمیشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- تا او محبوس است نمیتواند کاری بکند اگر باید او اسرا را بگیرد باید کفیل از او گرفته شود و یك مبلغ معتنابهی هم در یك محلی بگذارد و برود بگیرد.

آقا میرزا طاهر- باید اسرا را از اکرم الملك و مفاخر الملك استر آبادی بگیرند.

حاجی محمد تقی- مجلس باید از همان خوانین استر آباد اسرا را بخواهد.

آقا شیخ یوسف- در قانون اساسی نوشته شده که اساس مشروطیت تعطیل بردار نیست و این کار راجع

بعدلیه و طرف ما اوست باید اسرا را از او بخواهیم.

وکیل التجار- گذشته از بردن اسرا دوازده نفر هم کشته شده اند باید دیه آنها را بورثه آنها بدهند.

رئیس- پس قرار شد اینکه تا آخر ماه امضان اسر را استرداد کند و خودش محبوس باشد تا اسرا استرداد شوند کاغذی در باب تلگرافخانه رسیده است که جناب مؤید السلطنه نوشته اند قرائت شد خلاصه آن این بود که در عمل تلگرافخانه سابقا عرض شد جوابی بعرایض بنده داده نشد مطالب دیگر هم هست که در صورت مساعدت قوائد کلی بملت عائد خواهد شد و عجاله عمل تلگرافخانه را اینجا هزار تومان اضافه از میزان حالیه میدهم.

رئیس- مقصود اینست که پنجاه هزار تومان اضافه میدهند حال مجلس چه صلاح میداند.

صدیق حضرت- آنروز که مذاکره شد قرار شد در روزنامه اعلان شود هر کس زیادتر میدهد اطلاع بدهد بعضی از وکلا گفتند که کسی هفتاد و پنجهزار تومان اضافه میدهد حالا هم اعلان شود بد نیست.

وکیل الرعایا- آنوقتیکه این قرارداد شد گفتند تا آخر ماه رجب باشد و مدعی هفتاد و پنجهزار تومان هم گویا حاجی ناصر السلطنه است و اینمسئله تلگرافخانه چیزی است که روز بروز اگر تاخیر بیفتد روزی دویست و پنجاه تومان ضرر دارد اگر ما حق داریم که برگردانیم زودتر والا بی خود مذاکره نشود ولی گویا بتوانیم و احسن اینست که هر کسی از امناء و غیره در این مورد باید همراهی بکند سپهدار هم باید در این موقع ازاین راه همراهی کند.

رئیس- اگر سپهدار همین قدر را قبول کند چه باید کرد.

(گفتند بخودش داده شود)

آقا میرزا فضلعلی آقا- سپهدار لایحه نوشته است و سه قسم معین کرده که با او رفتار شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- تلگرافخانه ناموس ملت است همان نوع که ناموس ملت را ملاحظه می کنید همانطور ملاحظه کنید که این تلگرافخانه را بدست کسی بدهند که یك مرتبه مملکت را بر هم نزند.

آقا میرزا محمود- اینکه گفته شد که هر قدر زیاد کردند اگر سپهدار خودش قبول کرد باو داده شود عقیده بنده اینست که او باید یك چیزی زیادتر قبول کند والا این شخص مقدم است.

احسن الدوله- این مطلب را باید بدانیم که آقایان همین امساله را اضافه میکنند یا هر سال اینطور قبول می کنند گمان میکنم همین امساله را دیده اند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این گفتگو ها راجع است بکمیسیون مالیه که آیا این قرارداد را می توانیم بهم بزنیم یا خیر عقیده بنده اینست که بتوانیم بهر حال کمیسیون مالیه گفتگو شود بعد در مجلس بیاید (گفتند صحیح است)

لایحه مفصلی که سپهدار در همین خصوص نوشته بود قرائت شد بعضی از اقدامات این چند ساله خود را شرح داده در ضمن هم اظهار داشته بود که پنجساله اجازه من است و باین ترتیب اگر کسی فعلا ماهی دو هزار تومان ببنده بدهد اجاره خود را باو راخواهم گذاشت.

آقا میرزا محمود خوانساری- این که سپهدار اظهار داشته اند که پنجساله اجاره ایشان است همین دتلگرافخانه ده ساله اجاره مخبر الدوله بود چطور بهم زدند دیگر اینکه نوشته اند مبلغی پیش قسط دادم و مواجب اجزا را دادم این مبلغ چرا بتصویب مجلس نرسیده

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مبلغ باید بتصویب وزارت مالیه باشد او حکم کرده او هم اطاعت نموده.

آقا میرزا محمود- این دو هزار تومان را برای چه بدهند.

اقا میرزا ابوالحسن خان- صحیح است نباید بدهند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مطالبی که می نویسید بی خود نیست این پیش قسط یکه داده بغیر قانون نداده جمعی از نظام و ژاندارم اجماع کرده بودند حقوق میخواستند وزیر مالیه گفت بدهند در باب اضافه حقوق اجزا هم در مجلس گفتگو شد چون از بابت اجازه نبود بتصویب مجلس نشد.

آقا شیخ یوسف- رسم است در همه پارلمنت ها که موضوع صحبت روز بعد در روز قبل معین میشود و تاکنون باین ترتیب رفتار نکرده ایم خوب است از این ببعد جناب رئیس این مسئله را مراعات فرمایند.

رئیس- موضوع صحبت مجلس بهد در حقوق وکلا است عصر حاضر شوند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 157

جلسه: 157

مذاکرات روز یکشنبه 13 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 12 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- جناب وزیر امور خارجه بعضی اطلاعات در تصفیه سرحدی دارند آمده اند توضیح بدهند.

وزیر امور خارجه- نتیجه اقدامات امور خارجه و سفیر انگلیس و روس و مامورین دیگر در ایران و سفیر دولت روس و انگلیس درباب عالی اینست که سفیر دولت انگلیس بمن نوشته اند و ترجمه آن قرائت میشود قرائت شد بدین مضمون که نواب سلطان عثمانی امر رابر ایشان مشتبه کرده بودند بطوریکه مسئله سرحدی را بکلی خلاف دانسته نمایندگان دولت انگلیس و روس اقدامات کرده و همین روزها عساگر عثمانی بکلی عقب خواهند نشست نبحویکه اسباب آسایش خاطر دولت علیه ایرن گردد.

رئیس- بهتر از این مژده نمیشود که دولت و ملت ایران را دچار اشکالات نکردند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- مایه ما به النزع را واگذار میکنند یا خیر؟

وزیر امور خارجه- مسئله دو تا است یکی مسئله تحدید حدود است که از شصت سال تا حال باقی است و جناب رئیس مامور بودند که با کمیسیون رسیدگی کرده تصفیه نمایند در این باب عساگر عثمانی از آن حدود متنازع فیه هم تجاوز کرده تا یك فرسخی ارومیه آمدند و این مسئله بطوری بر سلطان عثمانی مشتبه شده بود که هر چه میگفتند قبول نمیکردند تا اینکه بتوسط سفرا مطلب را حالی کردند و نتیجه آخری این شد که قشون عقب خواهند نشست و اما عمل سرحدی بکمیسیون قطع خواهد شد.

لسان الحکما- از وزیر امور خارجه کمال تشکر را داریم ولی عرض میکنم این کمیسیون سیمی است که منعقد میشود یك دفعه هم سفیر انگلیس و روس در کار بودند و باز این فساد مترتب شد خوب است در این کمیسیون سفیر ینکی دنیا هم باشد تا باطلاع همه اینها تصفیه شود.

رئیس- جواب این مطلب در این مجلس داده نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وزیر امور خارجه در بین فرمایشات خودشان فرمودند که از اقدامات سفیر روس و انگلیس این مسئله ختم شد دیگر نفرمودند مامورین ایران چه کردند.

وزیر امورخارجه- همین که من گفتم از سفرای روس و انگلیس در طهران معلوم میشود که وزیر امور خارجه ایران هم مامور ایران است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این که فرمودید مامورین دیگران خوب است بفرمائید بدانیم که کی هستند.

حاج امام جمعه- خدا میفرماید ولئن شکرتم لازیدنکم میدانید پنجاه روز است که این مطلب مطرح مذاکره بود و جواب هر چه میرسید این بود که عثمانی میگوید من هیچ تخطی نکره ام در صورتیکه قراء چندی که در ترف ایران بود بغصب متصرف شده بودند حالا کمال تشکر را از وزیر امور خارجه داریم که رفع این غائله را کردند ما نهایت ممنونیت را از دو راه داریم یکی اینکه هیچوقت نمیخواهم با عثمانی نزاع نمائیم زیرا که ما برادر هستیم و یکی هم اینکه بدون زحمت و خسارت این مطلب را فیصل دادند امیدوارم شما مثل سابقین مطلب را مهمل نگذارید و تعقیب نمائید که انشاء الله همین دو سه روزه رفتن عسگر عثمانی را خبر بدهید.

وزیر امور خارجه- هنوز کاری نکرده ام که مستوجب تشکر و امتنان شوم گویا امتنان هم داده ام در کاری که بمن رجوع شده تا آن کار را بروجه صحت انجام ندهم خورد و خواب را بر خود حرام میکنم نه اینکه بخواهم بگویم من اینکار را ازبرای ملت میکنم اصلا طبیعت مرا خداوند این طور خلق کرده من تکلیف خودم را اینطور میدانم اگر بخواهم اقدامات خود را بگویم مجلس مفصل میشود با این که امر را بر سلطان عثمانی مشتبه کرده بودند بحمدالله رفع شد ولی افسوسکه قدری بعضی ترتیبات اسباب خیال و شکوه سفیر عثمانی شده و حال آنکه حسن اخلاق و رفتار این سفیر کبیر بر همه واضح است اگر اجازه میدهید مراسله کهدر این باب بمن نوشته اند خوانده شود بعد از اجازه از طرف رئیس قرائت شد خلاصه آن این بود خاطر نشان عالی مینماید که والا سفارت خود را در مهلکه می بیند بعضی از روزنامجات القاآت مهیجانه مینمایند که بچه سوزانیده اند وزن اسیر کرده اند نسبت این گونه تجاوزات بعساگر عثمانی با اینکه آنها در تحت قانون هستند خیلی مستبد مینماید گذشته از این نزاع سر حدی از دیر زمانی بین ایران و عثمانی بوده بعقیده بنده هرکز آنکس که خیرخواه دولت است این اقدامات راتجویز نمی نماید اینك هم جنگی بین ایران و عثمانی نیست و اگر خدای نخواسته جنگی واقع شود خیلی اسباب زحمت خواهد بود مستدعی هستم که از روزناجات بطوری خوش جلوگیری بفرمائید که اسباب زحمت نشود.

حاج ام جمعه- در این رقعه سفارت عثمانی چند مطلب است که ما هم تصدیق داریم ولی چند مطلب هم هست که گویا همه متفق باشند که ایشان اشتباه کرده اند در این که نزاع در بین دو دولت اسلامی باعث خرابی طرفین است هیچ شبهه نیست و در این که ایرانس هیچوقت نمی خواهد با آنها منازعه نماید اینهم هیچ شبهه نیست ولی بد بختانه در اینجا کی بر جناب سفیر اشتباه کاری کرده نوشته اند که زن و بچه نکشته اند تلگرافات حاضر است که چقدر کشته شده اند نوشته اند که قشون عثمانی بخاك ایران تجاوز نکرده اند تلگرافات حاضر است نقاط دشت و مرگور و ترگور و غیره تمام ملك طلق ایران است اگر بسلطان اشتباه کرده بر سفیر کبیر که در اینجا از همه چیز باخبرند کار مشتبه نیست که عسگر عثمانی فعلا در صدو پنجاه پارچه قریه ایران است دیگر اینکه نوشته اند سفیر در خطر است خیلی جای تعجب است کی تا حال بچنین خیال کسی بوده در صورتیکه در اینحال اغتشاش ما از آنها متوقع همراهی بودیم برخلاف از سایرین تعدی نشد و از این برادر دینی ما همه قسم ظلم بما واردآمد.

وزیر امور خارجه- این فرمایشات شما صحیح است این مراسله بود که سفیر بمن نوشته است البته جواب را خواهم نوشت مطلب دیگر مسئله ملك التجار است من میخواهم او را از سفارت بیرون بیاورم بیرون آوردن او محتاج بتامیناتی است امنیت مالی امنیت جانی امنیت آبروئی اگر مجلس امنیت میدهد من او را بیرون بیاورم.

حاجی سید محمد- کسیکه مقصر است باید بمجازات برسد و چه تقصیری از این بالاتر است که سرحد را بخارجه داده باشد و اموال مردم را خورده باشد.

وزیر امور خارجه- اگر او مقصر بود باید بگیرند ببرند بمجازات برسانند عجاله هم که فرار کرده تقصیر او مدلل نشده بعد از اثبات البته مجازات میشود

حاجی محمد علی- در وزارت خارجه معلوم و ثابت شده

وزیر امور خارجه- در اینکه ملك التجار در شرکت عمومی بقاعده رفتار نکرد هیچ حرفی نیست و در اینکه صدمه بملت و مملکت وارد آورده شبهه نیست اگر بانك ملی صورت نگرفته بواسطه همین صدمه است اما ملك التجار را میخواستند ببرند در دیوانخانه بجهه رسیدگی ترسیده است و رفته بسفارت روس سفیر روس بنابر عادت مملکتی که هر محل محترمی بست است بر حسب آن قانون او را جا داده حالا باید حاجی ملك التجار را گذاشت در آنجا بماند یا باید او را با این تامینات بیرون آورد.

حاجی سید محمد- سفارت روس آیا حق دارد مقصر دولت و ملت را نگاهداری کند.

وزیر امور خارجه- من میگویم آیا میل دارید من باو امنیت مالی و جانی بدهم و او رابیاورم و بعد از آنکه بخواهندمحاکمه شود کمیسیون تشکیل بدهند در وزارت عدلیه یکنفر از طرف وزارت تجارت ناظر باشند و اما در اب اشخاصیکه از خارجه هستند بموجب عهد نامه بکنفر از طرف سفارت هم بای حاضر باشد

رئیس التجار- این سه امنیتی که وزیر امورخارجه میگویند مخالف با حق کسی نخواهد بود.

حاجی سید محمد- بعد از این از برای همین سه امنیت در هر موردی ایراد می گیرند ولی اگر کسی از من طلبی داشته باشدالبته مرا بدیوانخانه خواهند خواست.

مستشار الدوله- می خواهم از وزارت امور خارجه سئوال نمایم که بااین امنیت مالی و جانی آنچه را که کمیسیون مجلس حکم کرده که در آزادی حقوق مردم اموال حاجی ملك در توفیق باشد آیا سفارت سنیه روس این را مخل بامنیت نخواهند شناخت.

وزیر امور خارجه- امنیت مالی غیر از حقوق مردم است امنیت مالی یعنی کسی بی خود ساعت او راز جیبش بیرون نیاورد و بدون محاکمه مال او را ضبط نکنند.

مستشار الدوله- ملك التجار بان قرارداد کمیسیون مجلس اعتراض دارد البته کسی که محکوم بحکم باشد راضی بآن نخواهد شد.

وزیر امور خارجه- این گفتگو ها در سابق بود حالا که شما وزارت خانه منظم دارید هر چه آنجا گفته شود آن صحیح است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینکه وزیر امور خارجه امنیت مالی و جانی و آبروئی می خواهند برای حاجی ملك التجار این اساس مشروطیت این تامینات را بهمه داده و هیچ مخالف نیست اولا از مجلس یك سئوال میکنم که پس از صدور دستخط از طرف اعلیحضرت بمجلس درین باب چه کرد و حکمش چه شد اگر رسیدگی کرد و حکم نمود دیگر رجوع بعدلیه یعنی چه.

وزیر امور خارجه- همتان روز گفته شد که کمیسیون مجلس نمی نواند بکار ملك التجار رسیدگی کند.

مستشار الدوله- در همان روز که این کار رجوع بمجلس شد بعد از آنکه کمیسیون مجلس رسیدگی و حکم کرد اجازه دادن ملك التجار راه آستارا را بجهت و ناحق بود و چون دارالشورای ملی بالاترین محکمه عدل است هیچکس نمی تواند حکم او را رد کند و برخلاف آن رفتار نماید.

وزیر امورخارجه- ما این مطلب را هم در عداد یکی از آن کارهای کلی محسوب میداریم و نمیخواهیم داخل در جزئیات آن شده باشیم همینقدر میگویم مجلس راضی است و صلاح میداند که او را از آنجا بیرون بیاوریم یا خیر.

اق سیدحسین- اینکه فرمودید مجلس صلاح میداند مجلس رسیدگی باین کار کرد و محقق شد که راه را بیخود اجاره داده است حکم حکم مجلس و دولت شد که اموال او توقیف شود و مال مردم را بدهد اما در خوص جان و شرف او البته محفوظ بوده و هست هیچکس حق اعتراض باو ندارد.

وزیر امور خارجه- من نمی خواهم داخل جزئیات این مسئله بشوم اگر سفرا بگویند که بچه دجهت این محاکمه در مجلس با عدلیه شده باید در وزارت امور خارجه باشد چه میگوئید؟

حاجی سید نصرالله- در این سه امنست هیچ کس حرفی ندارد ولی او میخواهد از این که برای کلی یك نتیجه بردارد که حقوق دیگران را پامال نماید آیا نباید این سه امنیت چنانچه در حق او هست در حق همه مردم ملاحظه شود تمام این شرکاء مالشان رفته حق دارند باید از مال ملك التجار اقتصاص نمایند.

وزیر امور خارجه- اینکه گفتم در دیوانخانه عدلیه رسیدگی شود در مسئله شرکت بدون ماموری از طرف سفارت و در وزارت خارجه باحضور مامور از طرف سفارت در مسئله راه این مطلب عمومی است ومن گمان میکردم که این خدمتی است که بملت مینمایم حال مجلس چه صلاح میداند.

حاجی سید نصرالله- او تصور نکند که باین تامینات بخواهد مال مردم را بخورد.

وزیر امور خارجه- تصور او که کناط نیست من میخواهم او را بیرون بیاورم.

صدیق حضرت- جناب مستشار الدوله یك سئوالی کرد ولی جواب صریح داده نشد باید بدانیم که آن حکم کمیسیون مجلس مجری خواهد بود یا نه و اینکه فرمودند اگر سفیر ایراد نماید که بچه جهت در مجلس این محاکمه شده جواب اینست که ما مدلل کردیم خیانت و تقصیر او را بحکم دولت و مجلس باید از مال او بگیرند بدهند ولو اینکه راه آسترا بدست روس بماند باید حکم مجلس اجری شود پس باید بدانیم که بعد از بیرون آمدن حکم مجلس مجری است یا نه

وزیر امور خارجه- بنده عرض کردم که داخل جزئیات نمیشوم و وکالت هم از جانب ملك التجار ندارم بواسطه آن سمتیکه دارم با این امنیت ها که گفته شد مجلس صلاح می داند که او را بیرون بیاورم یا نه.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- من ملك التجار را نمیشناسم و شرکاء او را هم نمی شناسم اما همینقدر می دانم که حقوق اکثر مردم بواسطه این شرکت بهدر رفت و اغلب فقیر و محتاج شدند آیا باید حوق این اشخاص بواسطه ماندن او در سفارت ضایع شود پس در هر صورت باید او را بیرون آورد و همان امنیتی که همه مردم دارند او هم دارد.

وکیل التجار- داخل در جزئیات این مطلب لازم نیست فقط باید از وزیر امور خارجه این را خواست که امنیت مالی و جانی دارد بنحویکه حقوق مردم ضایع نشود ولی امنیت آبروئی اگر فردا یك نکره یا یك نفر جاهلی در کوچه بایشان حرکت خلاف کند این مطلب را کسی نمی تواند اطمینان بدهد.

آقا سید محمد تقی- این اظهارات وزیر امور خارجه با اظهارات مجلس هیچ منافاتی با هم ندارد البته سفیر می داند که باید حقوق مردم از مال او داده شود و امنیت جانی هم از برای همه هست امنیت مالی هم بهمان شرط است که خود وزیر فرمودند.

اقا میرزا ابوالحسن خان- امنیت مالی و جانی و آبروئی از مجلس خواستن بی محل است و هیچ لازم نیست زیرا که این تامینات را این اساس بتمام افراداین مملکت داده است دیگر ما زیاده از آن نمی خوانیم یك چیزی بکسی بدهیم اگر او رعیت داخله است که قهرا صاحب این حقوق بوده و هست اگر فوق لاعاده چیزی می خواهد ما نمیتوانیم بدهیم شاید فردا یك نکره باو بی احترامی کرد یا یك وقعه دیگر اتفاق افتاد آنوقت ما باید مسئول وزیر امور خارجه و او مسول سفیر باشد ابدا مجلس نمی تواند یك حق فوق العاده بکسی بدهد.

وزیر امور خارجه- من نخواستم داخل جزئیات بشوم مقصود من معلوم شد لابد باز بگویم مقصود از امنیت مالی آن بود که گفتم کسی بی جهت مال اورا نتواند ببرد و امنیت جانی اینست که گسی سوء قصدی درباره او نداشته باشد و الا خدای نخواسته اکر در کوچه یك جا هلی باو بی احترامی کرد یا پایش لغزید بچاه افتاد اینها ربطی ندارد و امنیت آبروئی هم اینست که در مجلس محاکمه از شرکاء بالنسبه باو سوء مکالمه نشود و بدگوئی نکنند.

حاجی سید نصرالله- ملك التجار در این تامینات کسا پر الناس هیچ تفاوتی در بین نیست.

وزیر امور خارجه- چون او مخوف است می ترسد که این امنیت را نداشته باشد حالا این مطلب باشد مذاکره کنید بقد دو کلمه بنویسید که ملك التجار امنیت دارد بیرون بیاید دعاوی مردم را ختم کند مطالب دیگر هم هست که باید مذاکره شود.

رئیس- بسیار خوب این مطلب باشد بعد مذاکره میشود.

وزیر امور خارجه- مسئله دیگر مطلب قشنگ است که قونسل خانه روس در تبریز خواسته است وراد نماید اولا من نگفته ام که باید توقیف شود تا معلوم گردد.

ثانیا این کاغذی است که بمن نوشته است و مقصودش اینست که این قزاقها نظامی هستند و همیشه باید مشغول مشق باشند که متارکه نشود و مابجهت این ها هر یك هشتصد فشنگ بر آورد کرده ایم نه این که تنها منحصر بانجا باشد بلکه در سایر فونسل خانهای سرحدات هم خواهد وارد شد و سفرات انگلیس هم چیزی بمن نوشته است که ایشان هم بجهت فونسل خانها سوارهای هندی وارد میکنند و عوض مینمایند خوبست قرائت شود قرائت شد مشعر بود بر آمدن سوارهای هندی از طرف بوشهر بااسلحه برای برای قونسل بعوض آن سوار هائی که هستند اطلاعا اظهار شد.

مستشارالدوله- خیلی عجب میکنم در این موقع که فشنگ از شمال میاید و سوار از جنوب عجب ترااینست که این صندوقهای فشنگ و صندوقهای عالی تراز آن که وارد میشود مثل فرمانفرما شخصی میخواهد تحقیق نماید جنرال قونسول در جواب میگوید که ده دقیقه بیشتر بشما مهلت نمیدهیم یالا یانعم باید در این ده دقیقه جواب بدهید ما نمیتوانیم از یك نفر جنرال قونسول این گونه تحکمات بشنویم این که گفتند برای قزاقها وارد کردیم منتها فشنگی که بقزاقها در سال میدهند نفری پنجاه عدد است نه هشتصد عدد گذشته از این که از اول میخواستند بوزارت امور خارجه اطلاع بدهند حالا که اطلاع ندادند و وارد کردند البته وزارت امور خارجه خواهند سؤال و جواب و تحقیق کرد

وزیر امور خارجه- درین خصوص مقود بنده اخطار بود که مطلع شده کمیسیونی بشود منهم حاضر شده گفتگو و مذاکره نموده مطلب مشروح و اصلاح شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك سئوالی دارم آیا این سفارتها و جنرال قونسولگری ها از روس و انگلیس و. غیره مامون نیستند و دولت و ملت ایران نمی توانند از آنها نگاهداری کنند و امنیت بدهند چنانچه هیچکدام از دولت عثمانی و آلمان و غیره هیچ سوار در سفارت خانهای خودشان ندارند و در تحت امنیت هر دولتی که هستند میباشند آیا این سئوال من جواب دارد یا نه.

وزیر امور خارجه- این سؤال دو جواب دارد یکی در این مجلس می توانم بگویم و جواب دیگر محتاج بمجلس دیگر است جواب این مجلس اینست که میگویند ما اینها را نه برای دفاع می آوریم بلکه برای عادت پیش است و جواب دیگر هم اینست که از سابق همینطور معمول بوده مطلب دیگری که لازم است گفته شود راجع بمالیه و کار گزاری ما است در آذربایجان که خیلی اهمیت دارد و مثل کارگزاری قفقاز است برحسب فرموده شاهزاده فرمانفرما هر چه خواستیم یك کارگزار کافی در آنجا بفرستیم نشد یعنی مانع پیش آمد بالاخره بعد از تصویب جمعی و تصویب خود فرمان فرما مشاور الملك انتخاب شد او هم متعذر است باینکه من نمی توانم بروم و گذشته از این حقوق میخواهد بعد از گفتگوی زیاد گفت سالی شش هزار تومان میخواهم هر کس اطلاع دارد میداند که در سابق حقوق کار گزاری آذربایجان سالی هزار و هشتصد تومان بوده است این مبلغ با آن خیلی تفاوت دارد ولی کمتر از این هم نمیشود حال اگر مجلس اذن میدهد این مبلغ افزوده شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در اینکه هزار و هشتصد تومان کم است شبه ندارد ولی کارگزاری آذربایجان عایدات هم دارد اگر بنا باشد آن عایدات در تحت نظر وزیر مالیه بیاید بیش از این مبلغ ها خواهد شد.

وزیر امور خارجه- آخر اجزاهم دارند و همه آنها مواجب می خواهند دخل دیگر که ندارند عجاله بنده نمی توانم بآنها رسیدگی کرد ولی مشاور الملك که رفته است خواهد رسیدگی نمود و جمع آنرا معلوم میکند مواجب اجزا را هم معین میکند آن وقت آن عایدات جزو جمع مالیه خواهد شد و باجزا مواجب میدهند.

رئیس- این عایدات بیش از این ها خواهد شد.

حاجی امام جمعه- من اطلاع دارم و آن اینستکه سلماس یك قصبه کوچکی است کارگزاری آنجا را علاوه بر اینکه چیزی نمیدهند ماهی هزار تومان هم بتبریز میدهد.

وکیل التجار- البته جناب وزیر امور خارجه با آن اطلاعات صحیحه که دارند اسباب امیدواری ما خواهد بود و اینکه یکی یکی مواجب کار گزاری و اجزا را معین نمایند اینهم اسباب زحمت است خوبست تمام بودجه وزارت خارجه را معین کرده صورت بگیرند کمیسیون مالیه ارائه بدهند وعمل تذکره را هم چون خیلی اهمیت دارد لازم است که او را هم مرتب نمایند و صورت این دو را بکمیسیون مالیه بدهند.

وزیر امور خارجه- مختصرا عرض می نمایم همان روز که داخل اینکار شدم دو سه کار است که پیش گرفتم یکی همین عمل بودجه است و این مسئله مشکل است بجهه اینکه بودجه صحیح نبوده من می خواهم طوری بشود عمل بودجه که سرمشق سایر وزارتخانه ها بشود ویکی هم مسئله تذکره است همین طور است که شما گفته اید باید ترتیب او را صحیح کرد و مواجب کار گزارها و قونسول گریها را داد که بعضی بسیار سخت است بعید خدا تمام کارها اصلاح خواهد شد دیروز از اعلیحضرت نطقی شنیدم که گمان هیچکس نمی رفت که این طور بیانات بفرمایند.

مستشار الدوله- چون مسئله کارپردازی آذربایجان برود اگر بخواهم داخل تمام بودجه وزارت خانه بشویم باین زودی تمام نمی شود و کازگزاری آنجا هم اهمیت دارد اینکه آقای حاجی امام جمعه فرمودند از کارگزار ی سلماس ماهی هزار تومان میگیرند این مطلب در روزنامه نوشته می شود آنوقت خواهند گفت که این از روی بی اطلاعی بوده مقصودشان از این فرمایش نسبت بسال است نه ماه چون بنده درست از تفصیل کار پردازی آذربایجان اطلاع دارم خوب است وزارت امور خارجه مسئله حقوق کار گزاری را راجع بکمیسیون مالیه نمایند و بعد از مذاکره نتیجه آن را اظهار دارند.

وزیر امور خارجه- بسیار خوب در کمیسیون ملاحظه بشود بعد نتیجه را اطلاع بدهند. مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 158

جلسه: 158

مذاکرات روز سه شنبه 15 شعبان المعظم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 13 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- آنروزیکه جناب وزیر امور خارجه آمده بودند بمجلس کاغذی از سفارت روس از اسلامبول ارائه دادند و یك قدری هم اطمینان دادند که امین بیك برای کمیسیون خواهد آمد و تصیفه دعوی را خواهد نمود چیزی که هست سفارت انگلیس چنین گمان کرده که در مجلس گفته نشده است که این اقدامات از طرف دو سفارت روس و انگلیس شده چنانچه سابقا هم سفارت کبرای انگلیس اقداماتی کرده بودند دیروز هم سفارت انگلیس در این باب اظهار کرده بود وشرحی در باب سوار های هندوستان اظهار نموده که عده آن ها همان عده پیش است که سابق در اینجا بوده حالا هم خواهد آمد و بهیچوجه نباید اسباب اشتباه اذهان شود.

رئیس التجار- وزیر امور خارجه هر دو را اظهار کردند

آقا میرزا محمود خوانساری- در باب حاج ملك در خلاصه مذاکرات نوشله شده که در باب حاج ملك تامین داده شد که در کمیسیون مطرح شود گمان بنده این است که این طور نبود در مجلس همان تامین لازم که برای عموم لازم است داده شد

رئیس- حرف صحیح همان است هر تامینی که از برای عموم هست از برای او هم هست زیادتر علت ندارد

سیدالحکما- قرار بود که در اول مجلس قانون اساسی خوانده شود حالا خوب است مقرر فرمائید قانون اساسی خوانده شود.

رئیس- این صحیح است ولی این سه چهار روزه بواسطه پیش آمد مطالب مهمه و مسئله بانك قرائت قانون اساسی ممکن نشده امروز هم عید است آقایان گفتند بواسطه اهمیت کار حضرات کرمانشاهی ها لازم است که لازم است که ترتیبی در کار آنها داده شود اغلب نا خوش شده ماندن آنها در این جا اسباب اشکال خواهد بود در عمل حاج سیف الدوله کفتند هفت هزار تومان بدهد بعد گفتند سه هزار تومان محض اینکه این ها بتوانند بروند حاجی سیف الدوله امتناع ورزیده در عدلیه هم بتوانند بروند حاچی سیف الدوله امتناع ورزیده در عدلیه هم حکم قطعی و بتز داده نشده حالا به بینیم مجلس چه رای میدهد

سید الحکما- پس پریروز ما چند نفر نظار که رفتیم عدلیه بعد از مذاکرات ما بین اعضای عدلیه شد بالاخره کلام منجر باینجا شد که یك مبلغی حاج سیف الدوله بدهد که اینها بروند و چند نفر اینجا بمانند و آن چند نفر هم که مصدر غارت بوده اند دولت آنها را بخواهد بیایند اینجا تحقیق شود که احقاق حق آنها بعمل آید و در عدالیه گفتگو اجمالی تا آخر این شد که پولی حاجی سیف الدوله بدهد بروند.

رئیس- در آن روزیکه قرار شده کمیسیون شود و صورت تحقیقات دیوانخانه ارائه شود من من اینجا نبودم بگوئید ببینم چه بوده است.

احسن الدوله- منهم نبودم در کمیسیون ولی آن صورت را دیدم این طور که قرار شده باعث خرابی آنها است و آن اشخاصی را هم که خواستند مشکل است که حالا حاضر شوند محض اصلاح خوب است حکم عادلانه شود که سیفالدوله برود یا اینکه چیزی از بابت مخارج آنها بدهد بروند آن وقت ممکن است تمام آنها را بیاورند.

آقا شیخ حسین- صد دفعه بنده اعتقاد خود را گفته ام شاهزاده لازم نیست آخر باشد آن راپورت دیوانخانه را دیدم بر بنده معلوم شده چنین اعتقاد دارم که باید از عهده این خسارت شاهزاده بیرون بیاید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از راپورت آن روز معلوم می شود که سرباز و توپچی داخل غارت بوده ولی ما نمی توا نیم حکم کنیم حاجی سیف الدوله آمربود اماسرباز و نوکر دولت است نمیشود که حاجی سیف الدوله خبر واطلاع نداشته باشد.

حاج ملك محمد- احسن الدوله گفتند ممکن نیست آنها را حاضر کرد چند نفر آنها صاحب منصب هستند باقی رعیت هستند و ممکن است آنها را حاضر نمود.

وکیل الرعایا- چون شاهزاده در عمارت نشسته وجلوگیری از غارت ننموده باید کمك صحیحی بنماید بآنها اینگه گفته شد که بروند کرمانشاه بعقیده بنده غیر از فساد چیزی تولید نخواهد شد مخارج رفتن مامور برای تحقیق لازم نیست مثل ظهیرالدوله شخص موثقی که در آنجا تحقیقات خود را بعمل آورده وتلگرافا اطلاع داده و از برای خسارات تقسیمی کرده که سهمی دولت بدهد و سهمی سالارالدوله بدهد وسهمی باعثین بدهند درحقیقت سهمی که دولت باید بدهد همان است که حاج سیف الدوله میدهد از اینکه شاهزاده مسامحه کرده در صورتیکه مبالغی آنجا قشون بوده و استعداد داشته اند و حال آنکه مامورین دولت باید تا جان دارند کوشش نمایند و حفظ امنیت کنند باید خسارت وارده را او بدهد.

وکیل التجار- آن روز که صورت استنطاق را خواندند بنده نکات آن را خوب ملتفت بودم اظهار شده بود که روز غارت کردند بازار را وشب سرباز و قشون حافظ بازار بودند از اینجا معلوم میشود که عده کافی برای محافظت حاضر بوده تکلیف ایشان بوده که نگذارند غارت شود از این جا معلوم میشود ولی تحقیق این مطلب باید در کرمانشاه بشود حاجی سیف الدوله مخارج راه آنها را بدهد و با بودن جناب ظهیرالدوله تحقیق کامل بعمل خواهد آمد.

آقاسید حسین- خلاصه استنطاقات که بنده بودم فرمودند بیاورند در مجلس قرائت شود این بود روز اول میگوید استعداد نداشتم اما از این که اتفاق کرده اند و این مفسده واقع خواهد شد البته اطلاع داشته اند روز دوم میگوید بجهه کشیك قراول فرستادم ابرای حراست بازار بزازها استعداد که شب دوم فرستاده عاده روز قبل بود و همچنین این عده که روز سیم بازار بزازها را غارت کرده اند بعد بوده میگویند چرا جلوگیری نکردی جواب میدهد که از من نشنیدند از اینطرف میگوید استعداد نداشتم و از آنطرف میگوید از من نشنیدند پس معلوم میشود که شاهزاده بی تقصیر نبوده است.

رئیس- در این که فوج کرند آنجا بود شبهه نیست و در اینکه فوجی هم برپاست صمصام الممالك بوده حرفی نیست سه فوج آنجا بوده سوار کلهر هم برای چاپیدن نیامده بودند فهمید که چه شد

ثقه السلطنه- هر کس در هر ولایتی حکومت داشته باشد هرگز راضی نمیشود که در حکمرانی او اغتشاش شده اسباب بیکفایتی او فراهم آید تا چه رسد که تحریك کند یك تلگراف مؤاخذه برؤسای قشون آنجا مخابره شود که شما چرا اطاعت حکم سیف الدوله را نکردید تا ببینیم چه جواب خواهند داد.

رئیس- تحقیقاتیکه باید بشود شده آنها میگویند که امر حاجی سیف الدوله بوده بعضی هم میگویند که او محرك نبوده.

رئیس التجار- عقیده بنده مثل عقیده آقا میرزا ابوالحسن خان است در اینکه توپچی و سرباز دا خل این کار بوده حرفی نیست ولی نمیدانم شاهزاده آمر یا نه ولی آن تحقیقات که در محاکمات خواندید که شاهزاده شکوه نموده که این فوج زنگنه خودش با اشرار همراه

است و همچنین کاغذی از داود خان رسیده بود که بعضی خیالات دارد و ابدا از طرف وزیر داخله و وزیر جنگ جواب مساعدتر نرفته در این صورت نباید حاکمیکه بیك جائی میفرستند باظهارات آنها گوش ندهند.

رئیس- سوار ملایری ظفرالسلطنه هم آنجا بود پس یك مقداری استعداد بوده شاید این ها را شهازاده کافی ندانسته اند برای حفظ شهر.

رئیس التجار- بلکه مخل میدانست از تلگراف این طور برمیآید.

سید عبدالحسین شهشهانی- اگر بخواهید در این مجلس با این بیانات مختلفه حقی بگردن شاهزاده وارد بیاورید صحیح آن است که با آن اطلاعاتی که شاهزاده از سابق داشته اند ضمانت مختصری برایشان وارد است دراشتغال ذمه ایشان بکرمانشاهی ها حرفی نیست در تاخیر کار هم این بیچاره ها از دست خواهند رفت از اینکه گفته شد شاهزاده هفت هزار تومان بدهد که انها بروند بهترین کارهاست باین اندازه شاهزاده اشتغال ذمه دارند.

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده این است که مجلس حقوق ادارات را بخودشان واگذار نماید تمام این تحقیقات کار عدلیه است مجلس باید جدا از عدلیه بخواهد اگر حکم کرده که شاهزاده پول بدهد البته باید بدهدو اگر میگوید که شاهزاده برود بکرمانشاه ملت حاضر است که خرجی کرمانشاهی ها را بدهد بروند آنجا تحقیق بعمل آید.

آقا سید مهدی- بااینکه شاهزاده حاکم بود نمیتوان تصور نمود که امری بدون اطلاع او واقع شود حالا این امر باین مهمی چطور میشود که بدون اطلاع او واقع شده باشد شنیدم در یك ملس سری گفته بود که من مامور بودم و سند ماموریت خودم را هم اظهار میکنم عقیده بنده این است که باید شاهزاده از عهده براید.

حاجی محمد ابراهیم- این که شاهزاده میگوید من اطلاع ندارم لابد اگر هزار تومان برده شده هشتصد تومان باو رسیده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وقتیکه مجلس داخل بعضی کارها میشود بعضی ایراد مینمایند که وظیفه مجلس نیست بلی در مطالب جزئی که چند نفر با چند نفر طرف باشند حق مجلس است که نیست ولی در این کارهای عمده حق مجلس است جدا رسیدگی کند تا احقاق حق بعمل آید

رئیس- این که حاجی محمد ابراهیم گفتند این پول بشاهزاده نرسیده است از آنجا اطلاع مختصری دارم که چیزی بشاهزاده نرسید ماست ظفر السلطان و احتشام الممالك و دیگران بوده اند ولی او نبوده است.

آقا میرزا محمود خوانساری- در اول مسئله کرمانشاهی ها در مجلس گفتگو شد گفتند رجوع بعدلیه شود این بود که چند نفر از وکلامعین شده در آنجا تحقیق کردند حالا اگر مجددا رجوع بمجلس شود عقیده بنده اینست که صحیح نیست باید اتمام او در همان عدلیه بشود.

آقا مشهدی باقر- باید پولی شاهزاده به کرمانشاهیها بدهد که بروند ولی یك حقی هم باید بشاهزاده داد ك اگر دیگران هم بیایند مطالبه کنند او حق امتناع داشته باشد.

رئیس- از این مذاکرات میزان بدست آمده است بگوئید ببینم که شاهزاده چیزی باید بدهد یا خیر؟

حاج سید نصرالله- اگر حاکم بوظایف خو که تامین محل است رفتار نکرد مقصر است باید بهمین تقصیر یك چیزی بدهد.

رئیس- صحیح است ولی باید ملاحظه کرد که اگر یك حکمی در مجلس شد ای حکم سمت قانونیت پیدا خواهد کرد حالا این ملاحظه را بکنید که اگر این حکم شد فردا هم اگر از سایر جاها بلند شد حاکم باید ضامن باشد.

حاج سید نصرالله- مطلب دو نوع است یك مرتبه می خواهید یك مطلبی را لائحه قانونی قرار بدهید آن وقت مسلم است باید دقت شود و جهات اطراف کار بدقت ملاحظه گردد و یك وقت واقعه اتفاق افتاده و می خواهیم رفع نمائیم در اینجا همان قدر که ایرادی وارد نشود کافی است در اینجا از برای همین اندازه که شاهزاده از عهده نگاهداری برنیامده است مقصر است و باید این پول را بدهد.

رئیس- چیزی که هست اینست شاهزاده می تواند بگوید این قانون تاکنون نبوده و حالا هم که پیدا شد از این ببعد مجری خواهد بود ولی از برای این حرف یك ترتیبی فکر کرده ام که فعلا شاهزاده حاجی سیف الدوله یك پولی بدهد و یکنفر از طرف مجلس و یکنفر از

طرف عدلیه و یك نفر از طرف وزارت داخله بروند و تحقیق کنند اگ تقصیر بگردن شاهزاده ثابت شد از آنها گرفته شود و پول شاهزاده را واپس بدهند البته این مطلب باید تحقیق شود اگر سرکرده چنین کاری را کرده باید او را شقه کرد تا چنین اتفاقی نیفتد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این که فرمودید بنابر مصلحتی خیلی خوبست ولی اینکه مامور عدلیه برود رسیدگی کند هیچ صحیح نیست این وظیفه دولت است که بفهمد یك نفر از وزارت داخله یکی از عدلیه یکی از مجلس بنظارت انجمن و حکومت آنجا اطلاع حاصل کند و بدولت اطلاع بدهد آنوقت حکم بشود.

رئیس- امروز عید است جمعی از شاگردان مدارس آمدند برای تبریك خوبست این مسئله زود تر ختم شود.

حاج محمد ابراهیم- این مامورین باید بتصویب مجلس باشد.

رئیس- صحیح است.

وکیل الرعایا- یك ایران اینمجلس را انتخاب کرده ابنمجلس شخص رئیس را انتخاب کرده اینمرد بزرگ از این خط که تشریف آورده همه نوع تحقیق فرموده برای خدا بدون زحمت حکم قطعی صادر شود که دیگر اسبا زحمت این بیچاره ها نش. ود.

معمار باشی- حکومت هیچوقت جائی نمیرود مگر بسبت صدور فرمان و بمحض صدور فرمان آن ولایت در تحت حکومت اواست و او ضامن است.

حاج ملك محمد- بنده اعرفم بعده آنها و قروض آنها و مخارج آنها عجاله پنج هزار تومان کفاف حال آنها را می دهد.

رئیس التجار- با آن قراری که داده شد که هر قدر باشد تفاوت نمیکند.

رئیس- خیلی خوب همین پنجهزار تومان را بدهد اگر مقصر است که مابقی خسارات وارده را هم بدهد والا که پول ایشانرا واپس می دهند در باب مامور هم همانطور که اقا کیرزا ابوالحینخان گفتند صحیح است باید یکنفر از طرف عدلیه و یکنفر از طرف وزارت داخله و یك نفر از طرف مجلس برود چون مطلب باید همین قسم رفتار شود.

رئیس التجار- بلکه شش نفر که یك کمیسیون باشند بروند

رئیس- امروز عصر قرارش داده میشود مجلس ختم شد

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 159

جلسه: 159

مذاکرات روز پنجشنبه 17 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 15 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- از طرف مجلس برحسب اظهار متحصنین پریروز عریضه بحضور همایونی عرض شد و حاصل عریضه بنده بودم بعضی دستخط ها شرف صدور یافت لازم است که اعضاء مجلس مستحضر شوند خلاصه عریضه اینست که از طرف مجلس عرض شده بود بحضور اقدس اعلی چند روزی است نمایندگان انجمنها در مجلس متحصن و حصول مستدعیات سه گانه خود را خواهانند اولا تامین طرق و شوارع باین قسم که تحصیل این تامین محول بیك نفر شخص کاردانی شده که از عهده انجام آن برآید که موجب اطمینان و آسایش انمجمنهای ولایات گردد ثانیا در خصوص سرحدات دستخطی بامراء و سرکردگان صادر شود که انتظام آنرا در عهده گیرند ثالثا در خصوص کمیسیون سرحدی یك نفر شخص امین وطن پرستی ماکمور شود که ملت را از این تشویش آسایش بخشد مفاد دستخط همایونی این بود که دولت در این باب مجاهدات نموده و مینماید این انقلابات سرحدی بزودی رفع و قلوب عامه مطمئن خواهد شد در این هفته کمیسیونی فرستاده میشود در خصوص سرحدات آذربایجان هم باطلاع وکلا تلگرافات لازمه بحکام و سرحد داران صادر شده دستخطی هم بوزیر داخله شده باین مضمون)) وزیر داخله امنیت طرق وشوراع لازم است علاء الدوله را خواسته باو واگذار نمائید. ((

رئیس- این دستخط جواب این عریضه است حالا خوب است در جواب عریضه انجمن مرکزی که بمجلس نوشته بودند همین دستخط همایونی ابلاغ شود تا آسوده شوند و بروند در باب کمیسیون هم اقدامات شده بامخبر السلطنه هم گفتگو شده بود گویا دیشب معین شده باشد در خصوص سرحدات هم تلگرافات شده دیگر چیزی نیست.

حاج امام جمعه- در حقیقت بعضی اقدامات هم شده است.

آقا سید یوسف- عقیده بنده این است که دستورالعمل حکام قبل از قانون اساسی فرستاده شود الحمد الله گذشته است حال نمیدانم آن مسوده را چه کرده اند.

رئیس- این چند روزه بواسطه پاره کارهای مهم خواندن قانون اساسی و غیره تاخیر افتاد ولی دیگر وقت هست باید پرسید چه شد؟

آقا شیخ یوسف- خوب است آن چند ماده از نظام نامه داخله که مانده بود مطرح مذاکره شود و تمام گردد.

سید الحکما- همین طوری که آقای شیخ یوسف فرمودند لازم است که قوانین مرتب شود قوانین. زارت عدلیه را قرار شد کمیسیون شده تقیح نمایند ایا کمیسیون شده است یا خیر (گفتند آن کمیسیون تشکیل شده است)

رئیس- گفته شد که قوانین باید از مجلس بگذرد من مسبوق بکمیسیون نبودم صحیح است باید اول در کمیسیون تصحیح و تنقیح شده بعد در مجلس بیاید که زیاد اسباب تعطیل کار نشود اهم از همه هم قانون اساسی است و خوب است همان قانون اساسی خوانده شود.

آقا سید محمد جعفر- تلگراف حجج اسلام خوانده شود.

رئیس- تلگرافی از حجج اسلام در تشیید مبانی مجلس رسیده تیمنا و تبرکا خوانده شود.

از قصر بطهران 15 شعبان

جنابان مستطابان عمادی الاسلام آقا سید جعفر شیرازی و آقا شیخ حسین یزدی سلمه الله تعالی تلگراف شریف رسید بحمدالله تعالی مجلس متکفل انتظام امور مسلمین و اعلاء کلمه حقه اسلامیه و تقویت دین و دولت وقطع نفوذ خارجه و اجرای احکام شرعیه و صدور امر بمعروف و نهی از منکر و عدم تعدی حدود الهیه عز اسمه و ارفع ظلم و تعدیات مستبدانه که سالها ارزو و تمنا داشتیم برپا شد و برحصول این تمنا وموهبت جسمیه مسروریم و گمان نمیرفت احدی از مسلمین و متدیمی مخالف و مخاصم شود خص. صا بعد از تطبیق نظامنامه بر قوانین شرعیه و ضم فصول ابدی برای حفظ آن امر که مجال هیچ تشتت و جای هیچ سخنی مغرضانه باقی نمانده و در هر صورت بر قاطبه مسلمین اهتمام در امر چنین مجلس محترمی واجب و اعراض از وساوس و شبهات واهیه مطبوعه و غیر مطبوعه مخالفین که جز اغراض شخصیه و آثار فتنه و فساد مقصودی ندارند لازم اسن واحدی تخلف و غفلن نخواهد نمود انشاء ال الاحقرنجل مرحوم حاج میرزا خلیل الحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی الحقر عبدالله مازندرانی.

آقا سید محمد تقی- قبل از آنکه شروع بقرائت قانون اساسی شود استدعا از حضرت ریاست میشود همچنانکه پیش هم قرار داده شده بود مقرر شود که بدوا چند ماده از قانون خوانده شود و بعدشروع به مذاکرات گردد و کسی هم استدعای خواندن چیزی نکند.

آقا میرزا محمود- چون قانون اهمیت دارد خوب است اعضاء کمیسیون مالیه را هم اطلاع بدهند حاضر شوند.

رئیس- چون کمیسیون مالیه خلی کار دارد و حقوق مردم عقب مانده صحیح نیست آنها را از کار باز داریم شروع بقرات قانون ساسی شد بعد از قرائت قانون رئیس بواسطه آمدن حجج اسلام مجددا شرح عریضه را که در خصوص انجمنها بحضور همایونی عرض شده و جواب دستخطی که صادر کرده بودند مقرر فرمودند قرائت شود.

رئیس- کاغذی از حاجی سیف الدوله رسیده است یکی بمن و یکی بآقایان خوانده شود تا جواب معلوم شود قرائت شد قریب باین مفاد که من در خدمات مجلس حاضر بوده امتثالا در عدلیه حاضر شده و با کرامانشاهی ها استنطاق شد صورت آن هست در پانزدهم ماه کاغذی از طرف جناب رئیس رسید که قرار چنین شده که شما پنجهزار تومان بدهید آنها بروند دو نفر هم از عدلیه دو نفر هم از وزارت داخله دو نفر هم از مجلس بروند اگر تحقیق شد و تقصیری بر شما وارد نیامد این پول شما واپس داده میشود و اگر تقصیری

بر شما وارد شد مابقی خسارات را هم شما باید بدهید عرض بنده اینست که از روی چه قانون باید این پنجهزار تومان را بدهم اگر باید تحقیق شود در عدلیه یا در مجلس یا در کرمانشاه در هر جا باشد حاضر هستم.

رئیس- یك همچو کاغذی هم از انجمن قاجاریه رسیده است قرائت مثعر بر این بود انجمن تا کنون همه قسم خدمتگزار مجلس بوده و تا حال از مجلس استدعائی نکرده در مورد حاجی سیف الدوله باینکه در عدلیه رسیدگی شد و تقصیری بر او وارد نیامد معلوم شود از چه راه یابد پنجهزار تومان بدهد اگر شاهزاده حاضر نیست در رفتن بکرمانشاه معلوم شود الابی جهت ما حاضر نمیشویم که شاهزاده این پول رابدهد و آبروی ما بریزد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- انروز در این مجلس اگر خاطر آقایان باشد گفتم در محاکمه اینکه با مسالمت و مصالحه گفتگو نمایند صحیح نیست و باید هرچه بر او وارد آمد حتما گرفته شود و بدهند اگر غیر از این باشد هر عارضی که می آید پول میخواهد حالا هم عقیده بنده این است که همین طور رفتار شود و اگر رسیدگی در اینجا نمیتوان کر و از هر جا رعیتی آمد و نتوانست بورد مجلس باید آنها را روزانه آمد و نتوانست بورد مجلس باید آنها را روانه نماید پس در اینصورت دولت اسباب مراجعت آنها را فراهم آورد شاهزاده هم همین امروز حرکت گرده برود در کرمانشاه رسیدگی شود.

وکیل الرعایا- این حقوق که بحکام داده میشود از برای چیست؟

رئیس- بلی بآنها مواجب داده میشود که حافظ امنیت رعیت باشند.

وکیل الرعایا- برای این است که مال مردم راگر بردند رد کنند

رئیس- این حکم مجلس نبود که او پنجهزار تومات بدهدزیرا که روی کاغذ مهر مجلس نبود.

وکیل الرعایا- باید حکم نبود که او پنجهزار تومان بدهد زیرا که روی کاغذ مهر مجلس نبود.

وکیل الرعایا- باید بگوئیم که امنیت این ملت از سایر ملل کمتر است یا اینکه این اموالیکه جمع کرده اند معلوم شود از کجا است چند سال در همدان حکومت کرد و حالا در ملایر صاحب چند کرور ملك است اینها را از کجا پیدا کرده.

رئیس- شما از موضوع خارج نشوید شاهزاده پسر شاهزاده عضدالدوله است و چندین سال حکومت کردهاست تا صاحب این اموال شده آنشخص که از تبریز با دست خالی آمد حالا دارای کرور ها است پس باید از او پرسید که از کجا آورد اینمطالب خارج از موضوع است.

آقا سید حسین- بلی بی تقیری که شاهزاده از برای خود معین میکند ایت است که اگر من مقصر بودم یا مال آنها پیش من بود یا من استحضار داشتم در این چند روزه که استنطاق شد معلوم میشد هر روز یك طوری بی تقصیری خود را گفته است ما از این پنج نفر که خاطر بودند باید بپرسم که بر آنها چه معلوم شده است.

رئیس- البته باید پرسید ولی از عدلیه حکم قطعی صادر شده است یا خیر؟

آقا سید حسین- خبر صادر نشده است.

آقا میرزا محمود- مکرر عرض کردم کرمانشاهیها نمیتوانند بطور صحیح استیفاء حقوق خود را در اینجا بنماید لابدغیر از اینها هم عراض هستند پس سیف الدوله با کرمانشاهیها و مامور بروند در آنجا تحقیقات شده احقاق بعمل آمد.

آقا ملا حسن وارث- میخواهیم بدانیم حاکم در آنجا بجهت چه بوده باآن استعدادیکه ضامن امنیت بوده معهذا مجلس خواهش کرد که این وجه داده شود تا تحقیق بعمل آید.

حاج ملك محمد- من از طرف کرمانشاهی ها وکیلم شاهزاده با مامورین بروند کرمانشاه تمام کرمانشاهیها هم حاضرند که پای پیاده عودت کنند.

رئیس- دیگر مطلب ختم است اگر خودش برود حرفی نیست

حاج ملك محمد- خير حرفى نيست.

آقا سيد حسن تقى زاده- دولت قانونى بعضى تكاليف دارد ولى در اينجا هر اتفاقيكه مى اقتد به آن طور رفتار نميشود براى اداره يك جائى چند چرخ لازم است اگر يكى از آنها از كار بيفتد همه از كار خواهد افتاد همچنين اداره مملكتى يا يك اردو يا يك ديوان خانه. در اين يكسال كه ما مملكت خود را قانونى ميدانيم دولت سه تكليف دارد يكى اينكه اگر ضررى كلى در يك جائى وارد بيايد قبل از تحقيق بايد دستگيرى از آن جمع بشود يك ترتيب مدعى العموم هم بايد فراهم شود اگر بعضى مظلوم واقع شدند و منظلم نشدند خود دولت در صدد رسيدگى برآيد سيمى ترتيب محاكمات است در اين مملكت يك ترتيبى در محاكمات معمول بوده كه امروزه هيچ بدرد نمى خورد و تقصير هم تماما با دولت نيست كليه از مظلومين استكه فورا ميخواهند انتقام نمايند وقتى مدتى فهميده نميشود اينطور سرگردان مى مانند و بايد بدوا اصلاح كار را از دولت بخواهند كه اين طورها نشود حالا اين مسئله كرمانشاهى نميشود اينطور آنها راروانه نمود بر فرض آنجا هم رفتند هيچ نخواهد شد همان طور كه اول گفتيم بايد فكرى نمود والا در هر كارى عدليه است اگر رجوع بعدليه شد ديگر چرا در مجلس گفتگو ميشود.

آقا ميرزا ابوالحسن خان- بنده با عقيده آقاى تقى زاده شريكم ولى اينكه گفتند اينكار هاى ما بعدليه است مخالف با عقيده بنده است بنده ميگويم حق مجلس استكه بايد رسيدگى كند ولو اينكه آنها دراره حاجى سيف الدوله تظلم نكنند مجلس بايد رسيدگى كند وبفهمد كه منشا اين كار كى بوده است.

حاج امام جمعه- اين مجلس دوكار دارد يكى اصلى و يكى عرضى اما اصلى همان وضع قوانين است و عرضى همين كارها است كه اتفاق مى افتد انكار ندارم كه مجلس بايد باين كارها رسيدگى كند ولى از روى روزى كه وارد اين مجلس شده ام قرار بود هفته چهار روز مجلس منعقد شده و مشغول شود و حال آنكه همه روزه مفتوح باده و هيچ كارى هم پيش نرفته است و مى بينيم كه ملت مؤاخذه مينمايد كه چكار در مدت يكسال صورت داده ايد و جهه چيست كه كار پيش نرفته جهه اين است كه ما فروغ را را زياده بر اصل قرار داده ايم و وقت را در آنها مصرف ميكنيم كار مجلس تنقيح و تصحيح نظامنامه ها است كه در نظر ملت مى آيد ولى اين جزئيات كه در حقيقت زحمتش ده مقابل است بنظر ملت نمى آيد در عوض اينكه مجلس مبالغى وقت خود را صرف اين جزئيات ميكند همت كند وضع عدليه را صحيح كند تا از اين زحمتها خلاص شود همينكه عدليه نداريم در مجلس علنى حضور يكصد و بيست نفر مطالب مطرح ميشود حل نميگردد پس يك كميسيون شود و در آنجا مطلب را رسيدگى كرده نتيجه آنرا بمجلس بياورند شما پريروز در اين باب گفتگو كرديد نيتجه اين شد كه شاهزاده ميگويد من بچه قانون پول بدهم.

آقا ميرزا ابوالحسن خان- من منكر عدليه نيستم ولى قتل و غارت و غيره تكليف مجلس است كه بايد رسيدگيكند مابين مسئله كرمانشاهى ها و ساير مسائل جزئى بايد فرق كذاشت اين مسئله راجع بمجلس است.

حاج امام جمعه- اشتباه شده اگر اين مسئله آشوب بود مثل ساير جاها راجع بمجلس بود اما وقتيكه دو نفر كارشان رجوع بمحاكمه شد اين راجع بعدليه است اگر عدليه از عهده برنيامد آنوقت حق اين مجلس است كه گنگره عدالت است

آقا سيد حين تقى زاده- وزرا را خواستن و از آنها محاكمه خواستن و استنطاق كردن حق مجلس است اجرا و محاكمه كردن از مجلس نيست اگر بر فرض كرمانشاهى ها هم نمى آمدند حق مجلس بود كه از وزرا بخواهد رسيدگى باين عمل را.

حاج ملك محمد- اينها عريضه كردند كه ما اينجا هستيم تاآن ده نفر بيايند اينجا محاكمه شوند.

رئيس- شما ميگوئيد آنها بيايند اينجا اگر آمدند و مقصر نبودند چه ميگوئيد.

حاج ملك محمد- خود سيف الدوله ميگويد آنها مقصرند.

رئيس- آنها ميگويند كه اگر ما آمديم و تقصير ما ثابت نشد چه ميگوئيد پس مجلس ازامروز كار بكار كرمانشاهى ها ندارد رجوع بعدليه شود.

آقا سيد حسن تقى زاده- من ميگويم كه مجلس يك كار بايد بكند هر روز نبايد مذاكره در اين باب بكند آن روز ده روز مهلت داد كه در مجلس وزرا ختم كنند بايد رجوع كرد بآنها و دانست كه در آن ده روز چه كردند.

رئيس- باينهم قطع و فصل نميشود آنها هم ميگويند كه خودتان برويد تمام كنيد و رجوع بعدليه نمائيد عدليه بايد تمام كند.

آقا سید جعفر- آن اعانه که باید باینها برسد بدهند شهود آنها هم آنجا است با شاهزاده بروند آنجا رسیدگی شود.

رئیس- اول قبول کردند ولی حالا عدلیه تابع کرمانشاهیها شده باید قرار قطعی گذاشت که دیگر حرف نباشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینکه بآنها ظلم شده و اموال آنها غارت شده حرفی نیست در این خصوص به دولت اخطار شده به بینیم دولت چکار کرده.

رئیس- اگر مجلس وزرا و دولت واگذار بشما کنند که تحقیق نمائید چه خواهید گفت.

آقا سید حسن تقی زاده- صحیح نیست که هیئت اجرائیه رای از مجلس بخواهند و این مطلب را از سر خود رفع کنند.

رئیس- پس رفتیم بهمان مطلب که مجلس بکار کرمانشاهیها رسیدگی نخواهد کرد.

حاجی امام جمعه- اینجا دو مطلب است در اینکه مال این بیچاره ها را غارت کرده اند حرفی نیست فرض مینمائیم اموال آنها را صاعقه سوزانیده بهیئت وزرا میگوئیم که اینها را باینطور که می بینید چه فکری برای آنها کرده اید حالا اینها با چند نفر مدعی هستند ربطی باینکار ندارد باید رفع خسارت این بیچاره ها را کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده میگویم آنهائی که از ترتیبات خارجه مطلعند چرا این کار را داخل در مجلس میکنند از وزرا بخواهند که این کار را درست کنند اگر وزرا مسامحه کردند باید استعفا بدهند آنها قوه مجریه ما هستند باید از آنها خواست که چه کرده اید.

رئیس- پس مجلس رای بدهد تمام باید رجوع بعدلیه شود و مجلس دیگر حق مداخله ندارد باز وقتی که میرویم انها دامن ما را میگیرند و فریاد می کشند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همانطور که گفته شد باید از وزرا خواست.

رئیس- پس مجلس باید بشاهزاده بنویسد که مجلس مداخله نمیکند راجع بعدلیه است.

آقا سید حسن تقی زاده- یعنی این مطلب را راجع بعدلیه میکنیم و از هیئت وزرا جدا انجام آنرا می خواهیم.

آقا سید محمد جعفر- خوب است خرجی بآنها داده شود که بروند در کرمانشاه با شاهزاده محاکمه کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- باید رجوع بهمان هیئت وزراء بشود و مدتی قرار گذاشت اگر تسامح شد باید معزول شوند.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 160

جلسه: 160

مذاکرات روز شنبه نوزدهم شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 17 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

شروع بقرائت قانون اساس شد پس از قرائت چند ماده لایحه از طرف انجمن سردارها بمجلس عرض شده باسواد عریضه که از طرف انجمن سردار ها بحضور همایونی عرض کرده بودند قرائت کردند لایحه انجمن سردارها قرائت شد قریب باین مضمون

از انجا که در پیشرفت اساس مقدس مشروطیت خدمات لایقه طبقات نوکر را مدخلیت زیاد است و تشویق آنها مایه دلگرمی است از اینرو عرض می داریم که تا آخرین قدم همراهی خود را با این اساس مقدس اظهار داریم و اینك شاهد صدق دعواس خود را از مغاد عریضه که بحضور اقدس اعلی عرض کرده ایم ظاهر می داریم و از لحاظ مبارك انماء محترم ملت میگذرانیم وخدا را گواه می

خواهیم که مقاصد باطنی ما همین استکه عرضه داشته ایم و حصول اطمینان برادران خود را در این راه خواهانیم که از هر جهت مالا و جانا در پیشرفت این اساس مقدس کوتاهی نکنیم امضاء

آصف الدوله سپهدار

علاء الدوله جلال الدوله

معین الدوله وزیر مخصوص

وزیر نظام سردار مفخم

سردار منصور سردار فیروز

امیر نظام بهاء الملك

آجودانباشی امیر سیف الدین

عمید السلطنه ضیاء الملك

بهادر الدوله امیر اعظم

(قوام الملك) (سردار مخصوص) (نصرالدوله) (شجاع السلطنه) صورت عریضه ایست که از طرف هیئت سردارها بحضور همایونی عرض شده بود.

عریضه امناء بخاکپای همایونی قربان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارکت شویم پرصغیر و کبیر و ضیع و شریف عالی و دانی اظهر من الشمس است که تمام اعتبار و افتخار و شرف و دارائی غلامان از تصدق فرق فرقدان آسای اعلیحضرت همایونی ارواحنا فداء واین شجره طیبه است و حتی المقدور سعی و کوشش عموم خانزادان دولت جاویدایت این است ترتیبی که پنجاه شصت سال خود خانزادان و چندین سال آبائ و اجداد غلامان زندگی کرده اند باقی بوده در ظل عواطف ظل اللهی و در مهد امن و امان استراحت کنیم بقای این ترتیب که عادت دیرینه عموم چاکران است نمیشود مگر در بقای قدرت و شوکت و ازدیاد نفوذ سلطنت اعلیحضرت شاهنشاهی خلد الله ملکه که امروز قدرت و شوکت سلاطین عظیم الشان روی زمین را می بینیم که بواسطه این اساس مقدس مشروطیت باین عظمت نائل شده اند حالا که این مسئله عقلا و نقلا مبرهن شد چه چیز غلامان را ملتزم باین عرایض کرده است اولا حق نمك خوارگی چندین ساله که خدای واحد شاهد است دیگر تاب و توانائی کتمان این مسائل نمانده بمباره اخری کار بجان و کارد باتسخوان رسیده این است در عالم خانه زادی از خاکپای اقدس مقدس همایونی ارواحنا فداء مستدعی میشویم که میانه خود و خدا مکنونات خاطر همایونی را بر خانه زادان مکتوم ندارید زیرا بدلایلیکه عرض شد یوالله العلی المدرك المنتقم جز دولت خواهی و بقای همه چیز قبله عالم که بقای همه چیز خودمان است قصد و غرضی نداریم از دو شق یکی باید مجری شود اگر خانه زادان را خیرخواه و مسئول بقای این سلطنت میدانید چنانچه فردا فرد هم بخاکپای همایونی کرارا عرض کرده ایم قلب مبارك را باین اساس مشروطیت که نتایج معاونت و مساعدت با همچو اساس برای العین دردول معظمه اروپ مشاهده میشود صافی و همراه فرمایند و در جهر اخفا بدست هیچیك از صغیر و کبیر که شاید هم ندانند و نفهمند حرکت و تصدی که میکنند برخلاف این اساس و صلاح نام نیك و اقدامات قبله عالم است باید ابدا قصد و اقدام روحانی نفرمایند زیرا که بتمام کتب آسمانی و بتاج و تخت پادشاه با اقتدار قسم است که رفتنی ها رفته است و آنچه هم باقی مانده بااین وضع حالیه خواهد رفت و هیچ ننگی برای خانه زادان که سالها نمك دولت را خورده و همه چیزمان از سلطنت قاجاریه است بد تر و بالاتر نمیشود که چشم باز و گوش شنوا و پای توانا به بینیم که قبله مقصود و کعبه معهود متزلزل بلکه معدوم شود اگر در خاطر قبله عالم این عرایض غلامان باغراض نفسانیه جلوه گر شود متفقا عاجزانه مستدعی هستیم که فدویان را از مسئولیت خارج دانند و بهیچوجه من الوجوه اطلاق اسم نوکری نفرمایند و این عریضه بعد از خیالات بسیار و تاملات بیشمار اخر الدوائی است که برای ایفاء تکلیف بنظر خانه زادان رسیده عرض شد و صراحه عرض میکنیم بخدای احد واحد ابواب چاره از هر طرف مسدود است و سلطنت چندین هزار ساله در تلف چاکران صحیح است که نمك پرورده دودمان سلطنت و پشت در پشت خانه زاد دولت جاوید آیتیم اما در اینکه زاده این وطن و شریك این آب و خاکیم شکی و حرفی نیست والله اگر باز قدر قلیلی اغفال در اقدام اصلاح کار شود از شاه و گدا هیچ کس صاحب هیچ چیز نیست آنچه در چاره کار بعقل فدویان رسیده این است که مقرر شود تمام وزرای مسئول در یك مجلس حاضر شوند و از وکلای مجلس محترم شورای ملی هم قدر معتد به بیایند باحضور

چاکران تکالیف کلی و جزئی را که دیگر راه عذر و حرف برای هیچکس نماند معین کنند باین معنی که تکالیف عموم از شاه وگدا معلوم و محدود شود و آنچه نتیجه آراء عموم شد اعلیحضرت همایونی هم دستخط و امضاء کنند باین معنی که دیگر در راه ترقی مملکت و مساعدت در پیشرفت صلاح عموم و اساس مشروطیت حرفی نگفته و رائی نهفته نماند و هر کس بخیال خود انگشتی نتواند برساند و اگر اعلیحضرت راغیر از آنچه عرض شد رای و میلی باشد صریحا عرض میکنیم بطور حتم از نوکری و چاکری مایوس باشید که بغیر از وطن پرستی و ملت دوستی و اطاعت مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه تکلیف و خیالی دیگر نداریم و قبله عالم را بمقتضی میل و صلاح خود وگذار خواهیم کرد

امر امر بندگان اعلیحضرت اقدس قدر قدرت همایونی ظل اللهی خلدالله ملکه و سلطانه.

سواد دستخط اعلیحضرت همایونی در جواب عریضه امنادرباره مجلس مشروطیت را شاهنشاه مرحوم بملت مرحمت فرمودند و بعد هم ما خودمان امضای مشروطیت را فرمودیم و از آن وقت تا حال هم کمال همراهی و تقویت را داشته و داریم و مجلس را موجب سعادت و نیکبختی و ترقی دولت و ملت میدانیم مجلس را خودمان بملت داده و از خودمان است و شما هم پیرو این عقیده و این مسلك باید باشید و حالا که شما ها برای خدمتگذاری دولت و ملت حاضر شده اید چه بهتر اسباب کمال خوشوقتی است و ما هم انشاء الله نهایت همراهی و مجاهدت و تقویت را خواهیم نمود و شما هم برای خدمت گذاری بدولت و ملت باید همیشه حاضر باشید و بهمین طوریکه استدعا کرده اید در باب مجلس و وزراء با وکلا بنشینند و شما ها هم حاضر شوید و در رفع این اقدامات و نظم مملکت گفتگو نمائید و قراری بدهید.

مستشار الدوله- رسول محترمی فرستاده اند و اجازه خواسته اند که بمجل بیایند حالا بیایند یا عصر؟

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده اینست که همین حالا بیایند و این اوراق هم چاپ شده بهمه جا منتشر شود.

آقا سید حسن تقی زاده- هر مطلبی را در موقع خودش باید گفت در این عریضه که بحضور همایونی عرض کرده اند استدعای تاسیس مجلس کرده اد که در آن مجلس رفع اختلافات مملکتی را بکنند این ترتیب خیلی خوبست ولی این قسم مجلس از وظیفه آنها خارج است امرا و سرداران باید بنشینند و در امورات عسگری مشورت کنند اما ترتیب قوانین حق مجلس شورای ملی است بآنها ربطی ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این فرمایش آقای تقی زاده خیلی صحیح است ولی آنها را هم باید از این اقدام تبریك گفت همین حالا هم بیایند خیلی خوبست.

حاج امین الضرب- عقیده بنده هم اینست که همین الان بیایند.

حاجی امام جمعه- گمانم اینست که این مسئله اسباب مسرت عموم ملت گردید در شرع هم مقرر است که خیرالخیر ما کان عاجله بهتر بهتر این است که رای بدهید همین الان بیایند (اطلاع داده اند که بیایند تلگرافی از خوی رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون: حضور محترم وکلای عظام مجلس مقدس جهه شکایت اهل خوی از فدوی خدا گواه است که خلاف است مکرر عرض کرده ام که مدت یکسال است اهل خوی بفدوی پیچیدگی میکنند گاهی اهالی ماکو را محرك میشوند گندم انبار را بردند نزدیك بود که خانواده ما را خراب نمایند گاهی ایل میلان را که حافظ سرحد هستند ریختند چاپیدند گاهی نزد اولیای ملت و دولت بنده را خلاف کار قلم میدهند آخر الامر اردو تشکیل داده بر سر ایل میلان ریختند آنها هم استعداد فراهم آورده دفاع نمودند غالب شدند چند نفر آنها را گشتند و چند نفر از صاحب منصبان و سرباز را گرفته خواستند انتقام بکشند نگذاشتم قریب سه کرور ضرر در این مدت وارد آوردند قورخانه و توپخانه دولت را داغون کردند عرایض زیاد است فعلا مملکت با دولتی است یا ملتی در هیچ کدام نباید باین طور رفتار شود اینکه طریقه مشروطه نیست در مشروطه همه باید مساوی باشند اقبال السلطنه

حاج امام جمعه- میخواهیم از این تلگراف توضیح بکنیم اینکه نوشته آمدند در ملك ماراست است چون تاسه فرسخی خوی ملك اینها است و چنین گمان میکند همین قدر که ملك آنها شد باید تمام رعایا عبید ورز خریدشان باشند و هر حکم که بکنند باید مجری شود و میگوید که به ببینید اردوی خوی در خاك کی بوده اینهم راست است که در ملك آنها بوده ولی باید دانست که اردو برای چه بود برای رفع ظلم ودفع از قتل و غارتی که میکردند اما اینکه میگوید توپ و توپخانه را ضبط کردند بکی دادند بخارجه دادند یا بسرباز برای امنیت که رعایا را از ظلم آسوده دارند تمام کارهای ایران از اول تا حال همین طور باشتباه کاری بوده او هم خیال کرده که بیك تلگراف بمجلس اسباب اشتباه فراهم آورده آسوده میشود در صورتیکه چهار صد نفر مسامان را کشته و بموجب راپورت هائیکه

میرسد الان اطفال بی پدر و زنهای بی شوهر تمام ریختند بخوی در کوچه و بازار آه و ناله آنها جگر سنگ را کباب میکند و هرگاه دستگیری اهل خوی نباشد تمام از فقر و گرسنگی هلاك میشوند.

حسنعلی خان- باید چاره کرد حالا می فرمائید چه باید کرد

حاج امام جمعه- کی است در فکر ما که تا راه چاره را بگوئیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- چاره این کار این است که امرا حال که حاضر شدند وقتیکه آمدند اقدام و شروع در اصلاح این مفاسد نمایند بیك جائی شروع کرده یکی را تنبیه و سیاست کنند تا عبرت دیگران شود.

حاج محمد اسمعیل آقا- از هیئت مصلحه که از آذربایجان رفته بود خبری نرسید.

حاج امام جمعه- از آن روز که فرمانفرما نوشته بود جمعی از آذربایجان و یکهده هم از طرف ماکو بیایند و یك نحو اصلاحی بدهند هنوز خبری نیامده همین قدر میدانم که ماکو و خوی آتش گرفت.

حاجی محمد اسماعیل آقا- گمانم این است که اگر این هیئت مصلحه بروند و اصلاحی بدهند و بعد از آن رسیدگی بخسارات وارده بشود بهتر باشد (در این موقع هیئت امرائ و سرگردگان و رجال که بالغ بر پانصد نفر بودند بایك بشاشت و انبساط فوق العاده ورود بمجلس مقدس نموده عموم وکلای عظام هیئت محترم را از این همت غیورانه تهنیت کفتند حضرت حجه الاسلام آقای سید عبدالله مجتهد با بیان غرائی ورود آنها را تبریك فرمودند.

آقاسیدمحمد تقی هراتی- لایحه که از طرف مجلس در تبریك و تهنیت آنها اظهار شده قرائت نمودند بدین مضمون: کمال تشکر و امتنان را اعضای مجلس مقدس ملی شیدالله ارکانه اصاله و از طرف عموم ملت و کاله از حسن اقدامات مردانه و احتمامات مجدانه امراء عظام و رجال بافر و احتشام دولت علیه ایران و از عرایض خالصانه صادقانه که در اصلاح امور و نظام جمهور بسده سنیمه ملو کانه در حفظ وطن عزیز و وقایه سلطنت مقدسه اسلام و استحکام اساس مشروطیت مشروحا معروض داشتند و از شرف صدور دستخط مبارك اعلیحضرت شاهنشاه اسلام پناه خیر خواه مشروطه بخش در انجاح مقاصدشان که اساس ترقی ملك و ملت است داریم ورودشان را بمجلس مقدس تبریکات خالصانه وادعیه صمیمانه تقدیم مینمائیم و از درگاه حضرت احدیت جل شانه استدامه توفیق و تایید آنها را در تقویت اساس مشروطیت و مساعدت در موجبات آسایش عموم ملت و اهالی مملکت مسئلت مینمائیم نواب و الا امیر اعظم شرحی از نتایج اتحاد و اتفاق و بذل جهد و مساعدت خود و اهالی انجمن را با بیانی شیرین و مفصل اظهار داشتند حاج میرزاعلی آقا و آقاسیدحسن تقی زاده و آقا سید علینقی و آقای حسام الاسلام و حاج محتشم السلطنه هر یك در کمال فصاحت و بلاغت نطقی دلنشین و موثر نمودند و آقای حاجی امام جمعه چنین تقریر نمودند.

بسم الله الرحمن الرحیم

الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا آقایان همه شما میدانید امروزه چه صدمات بزرگ بشخص من و وطن عزیزم وارد آمده و میاید خاطرم در نهایت پریشان و افسرده و خودم پژمرده هستم لکن در این ساعت که شماها که بزرگان مملکت و سران و سرداران و هیئت دولت هستید باینمجلس محترم ملی وارد شدید و یگانگی و اتحاد خود را با ملت و هیئت وکلا اظهار نمودید باندازه از این ورود و اظهارات شماها که دلیل حسن عاقبت و علانیه نیکبختی و خیریت مستقبل امور اینمملکت و ملت است و بروز این اتحاد نامه حقیقه خوشنود و مسرور شدم همه مصائب شخصیه وارده از نظرم رفته افسردکیها وپژ مرد کیها زایل گردید انشاء الله بیاری خداوند در سایه این اتحاد و اتفاق امیدواری توان حاصل کرد که دین مقدس اسلام محکم و برقرار و سلطنت چندین هزار ساله ایران استقلال و استقرار یافت ای شاهزاده گان عظام ای وزراء و امراء و سرداران و بزرگان ایران که همه حاضر هستید آیا انصاف است با بودن شماها اجانب بخاك ما طمع نمایند شما ایرانیان غیرت دارید حمیت دارید دین دارید چه شد غیرت شماها کجا رفته حمیت و تعصب و دینداری شماها آیا ایران وطن عزیز و مملکت چندین هزار ساله ما نیست آیا پدران و گذشتگان ما دفین این خاك نیستند چرا باید با وجود شما همسایه بخاك ما تازد خون برادران ما ریزد زبهار اشکم درد اطفال را سر بردارد کو غیرت کو حمیت کو دین اسلام و غیرت مسلمانی غیرت کنید حمیت کنید حمیت کنید (در اینجا اکثر مجلس بگریه در آمده صداها بگریه بلند شد سپهدار برخاسته بگفت تا قطره خون در بدن داریم نمیگذاریم کسی یکوجب از خاك ما ببرد با جان و مال و همه هستی در راه ملت حاضریم سایر بزرگان نیز همین را اظهار کردند)

حاج سید عبدالحسین شهشهانی-

بسم الله الرحمن الرحیم خداوند تبارك و تعالی انسان را از تمام طبقات مخلوق برگزیده و بلطیفه غیبیه الهیه اش اختصاص بخشیده و بتفضلات کامله اش خلعت خلافت بر وی پوشانیده و این انسان را وقتی انسانش توان گفت که طریق عقل و علم پیماید و بوظایف انسانیت خویش عمل نماید و هر گاه طریق هوا پیمود و بموافقت سباع و بهایم اطاعت غضب و شهوت نمود چنانچه گفته اند.

جان گر کان و سکان از هم جداست اضر مخلوقات و اشر افراد طبقات است الحمدلله رب العالمین که در این روز مبارك بامید دیرینه و به آرزوی سی ساله خود خود نائل شدم و این مجمع بزرگ و انجمن سترك را که روح روان اینملت و منتخبین و برگزیدکان از علماء و امراء و اعیان و اشراف این مملکت است بوجه اتحاد و صورت وحدانیه انسانیت مشاهده نمودم زیرا که در سی و دو سال قبل این واقعه را در عالم رویا بکیفیتی خاص دیده بودم و همواره آرزومندانه مترصد و منتظر بروز و ظهورش بودم و اکنون بتمام آقایان و بزرگان خود از علماء و امراء و اعیان عرضه می دارم که هیئت جامعه ملیت که دارای لطیفه غیبیه وحدانیه الهیه انسانیت و مزین بخلعت برازنده خلافت است من حیث المجموع انسانی را ماند که قابل تمام ترقیات کونین و تجلیات و سعادت نشاتین بوده باشد پس افراد ملت که بمنزله اعضاء و قوای این انسانیت کامله اند هرگاه بنظر عقلائی و وجه وجدانی و مساعدت لطیفه غیبیه در طریق اتحاد و حفظ حقوق ملیت بنهایت رافت در نوع پرستی بیگانگی و همدستی قدم زنند و اتحاد ورزند بمنتها درجه عزت و بزرگی که از نتایج انسانیت کامله است خواهند رسید و چنانچه بطور مخالفت خود سری و خود رائی نمایند و هر یك بطریق مخالفت دیگران بهوای نفس و شیطان سلوك نمایند حیوان عجیبی را ماند که هر یك از اعضاء و جوارحش بشکلی ماند و هریك بخلاف دیگری حرکتی نماید پس او را اجانب و اغیار که بیدار و هشیارند از گوشه و کنار تسخیرش نمایند و در حوائج خود بحمالی و بارکشی بدارند و لذا بر همه ما واجب و لازم است که راه عقل و علم پوئیم و یکدل و یکجهت آنچه صلاح و صواب این هیئت جامعه بوده باشد بگوئیم و بعمل آوریم خداوند بر اتحاد ما سبب ترقیات دنیا و آخرت ماست بیفزاید (و صل الله علی محمد و آله)

آقا میرزا فضلعلی آقا- اگرچه مناسب این بود که ایه و حدیثی عنوان نموده نطقی نمایم لیکن چون وقت تنگ است بیك شعر و چند کلمه اکتفا می کنم بیا که نوبت صلح است و آشتی و عنایت بشرط آنکه نگوئیم از گذشته حکایت ولله الحمد که امروز اتحاد ملت بسرحد کمال رسید لازم است که بعد از این دست بهم داده انشاء الله تعالی از این اتحاد نتیجه حاصل کرده نگذاریم که خللی وارد آید.

جلسه: 161

مذاکرات روز یکشنبه 20 شعبان دارالشوری ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 19 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند از اینکه بواسطه اهمیت پاره مطالب عصر امروز هم مجلس منعقد است مذاکره و معین گردید که همه حاضر شوند.

وکیل التجار- خیلی من نیبت بخودم خجلت میکشم که در این چند روزه این مردمان محترم در مجلس مقدس تحصن جسته اند محض پیش رفت مقاصد خیریه ملت ولی ما از حضور در وقت و ساعت معین تسامح میکنیم.

آقا سید محمد تقی- باعتقاد بنده اگر امروز عصر حضور بهمرسانند وکلاء قانون اساسی تمام می شود.

اسدالله میرزا- انجمن اتحادیه طلاب نسبت به مندراجات روزنامه صور اسرافیل اعتراض داشتند دیروز از طرف جناب رئیس هیئت معین شدند که نشسته رسیدگی نمایند آقای آقا سید محمد جعفر و سایرین حضور داشتند خوبست از آن بابت تحقیق شود.

آقا سید محمد جعفر- آنچه در مندرجات نمره 12 و 14 صور اسرافیل مراجعه شد چیزیکه دلیل بر تکفیر نگارنده آن باشد بدست نیامد ولی بعضی مطالب پولیتکی داشت که بملاحظه آن تصویب کردند که چند روزی توقیف شود تا وزارت علوم و معارف معلوم گردد.

اسدالله میرزا- معلوم است امروز بالاترین راهی که از برای بیداری و انتباه ملت است از راه آزادی اقلام خواهد بود روزنامه صور هم چیزیکه علت کفر نویسنده آن باشد نداشته ولی بعضی چیز ها بود که به بعضی مقامات بر می خورد این بود که گفتند چند روزی تعطیل شود خودش هم راضی شد تا بعد شروع بطبع شود.

حسنعلی خان- از این مذاکرات مستفاد شد که بر روزنامه صور اسرافیل ایرادی وارد نیامده ما باید کار را از روی رسیدگی تحقیق کنیم با این که تقصیری بر او وارد نیامده اگر طبع او را موکول بتعیین قوانین انطباعات می دارید بایست که تمام روزنامها را توقیف کنید تا قانون مطبوعات معین شود والا استثنا از برای چه؟ حالا اینکه گفته شد که توقیف شود از چه راه است.

وکیل الرعایا- اینکه گفته شد که توقیف شود باید توقیف شود ولی یك مدت معینی لازمست زیرا که اختتام قانون انطباعات شاید مدتی بطول انجامد.

حاج سید نصرالله- چیزی که موجب کفر باشد نبود ولی تقصیر پولتیکی بود.

صدیق حضرت- تقصیر را روزنامه کرده یا نویسنده.

حاج سید نصرالله- حاصل مطلب اینست که این اشخاصی که مامور اینکار بودند صلاح این قسم دانستند که چند روزی این روزنامه تعطیل باشد همین که نظامنامه انطباعات بیرون آمد شروع کند بطبع (در این گفتگوی زیاد شد بالاخره قرار شد بعد از ختم قانون اساسی شروع به نظامنامه انطباعات بشود و از مجلس بگذرد و این روزنامه هم بعد از اتمام آن شروع بطبع نماید.)

رئیس- مسئله دیگری که لازم است این است که گویا از طرف یموت بعضی مال التجاره به قوچان برده بودند قوچانی ها تلگراف کرده اند که اگر اجازه داده شود ما این اموال را توقیف کنیم تا اسرا را بدهند بعقیده من این ترتیب گرو کشی صحیح نیست.

آقا میرزا سید محمد- گرو کشیدن غلط است.

حاج سید باقر- کلیه این اسرا را به بیع و شری برده اند یا بغارت هر طور برده اند همان طور باید گرفت.

حاج سید نصرالله- شرع ما اجازه نمیدهد آنها برای بیع و شری آمده اند اموال آنها را نباید توقیف کرد اسرا را باید بمردانگی گرفت (گفته شد صحیح است)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 162

جلسه: 162

مذاکرات روز سه شنبه 22 دار الشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 20 قرائت شد امروز جناب رئیس در اول مجلس حاضر نبودند تایب رئیس در محل ریاست جلوس نمود بدوا مذاکره درین شد که بواسطه اهمیت قانون اساسی باید در دفعه سوم هم قرائت شود و هر کس ایرادی دارد اظهار نماید چه بسا مطالبی که در دفعه سوم بخاطر خطور میکند البته باید مذاکره شود اگر مخالف شرع نباشد قبول شوود والا ترك شود قرار بهمین شد و شروع بقرائت قانون اساسی شد پس از قرائت چند ماده جناب رئیس تشریف آورده فرمودند امروز کارهای خیلی لازم داریم انجمن امرا می خواهند به مجلس بیایند و همگی در مجلس علنی قسم یاد نموده که با این اساس کمال مساعدت را داشته باشند مطلب دیگریست خیلی لازم راجع بسرحد مطرح می شود بدون مناقشات لفظی دقت کنید تا تصفیه شود مجلس علنی سری گردید.

عصر امروز مجلس منعقد گردید جناب ثقه الاسلام وکیل محترم شیراز لایحه عرض کرده و اجازه مرخصی خواسته بودند که برای تصفیه امورات خود بشیراز رفته و مراجعت نماید قرائت شد جناب رئیس اظهار فرمودند که از بعضی جاها از قبیل رشت و انزلی مبلغی بعنوان اعانه داده اند استفسار میکنم که آیا در اخذ این اعانه اجازه مجلس لازم است بیا خیر باید گرفت گفته شد که این اعانه بچه عنوان داده شده از برای بانك ملی است یا از برای مصیبت زدگان ارومی داده شده وکیل التجار اظهار داشتند آنچه من از رشت و انزلی اطلاع دارم این است که بمیل خاطر از برای مصیبت زدگان ارومی حاضر شده اند که اعانه بدهند گفتهه شد که در این صورت البته باید گرفت و کمال تشکر را هم باید نمود ولی هر کس مختار است که بدهد اجباری در کار نیست جناب تقی زاده اظهار داشتند که این اعانه از عاداتی است که از ممالك متمدنه سرایت کرده می اید در هر مملکتی وقتی که در یك نقطه بر جمعیتی مصیبت وارد آمد نجبای آن مملکت در مثل پای تخت دفتر اعانه باز میکنند و هرر کسی باندازه خودش اعانه میدهد در این مملکت در عوض این که اهالی طهران باید این سبقت را جسته باشند قصبات حاکم نشین پیش افتادند و این کار را کردند بهر حال خیلی خوب است و باید قبول کرد.

رئیس- رای این شد که باید قبول کرد در این موقع هیئت امراء و سر کردگان و رجال بمجلس مقدس ورود نمودند جناب آقای آقا سید عبدالله نخست و سپس جناب رئیس ورود ایشان را با بیانی بلیغ تبریك فرمودند امراء اظهار تشکر و امتنان نمودند.

رئیس- خداوند همه را موفق بدارد در برادری و اتحاد ما ملت اینك صورت قسم نامه که در مجلس نوشته شده و تصویب شده قرائت میشود هر کس میتواند از عهده براید قسم یاد میکند هر کس نمیتواند آزاد است (جناب مقبل لشگر خطابه غرائی تقریر نمودند بعد صورت قسم نامه را قرائت کردند و هیئت امراء و رجال یك یك با کمال توقیر از روی صدق و خلوص حاضر شده و قسم نامه را قرائت و قسم یاد نمودند آقایانی که قسم یاد نمودند

جلال الدوله اصف الدوله

امیر بهادر ظفر السلطنه

موثق الدوله اقبال الدوله

علاء الدوله نصرالسلطنه

سردار فیروز وزیر افخم

امیر اعظم وزیر مخصوص

مؤتمن الملك سردار منصور

محتشم السلطنه قوام الملك

مجیر الدوله صدرالسلطنه

علاء السلطنه سالار السلطان

حاجب الدوله مدیر تشریفات

معین السلطان معین الدوله

سالار اعظم سالار نصرت

حمید الملك فارس السلطنه

لیث السلطان سیف الممالك

قولر آقاسی سالار نظام

بهادر نظام فتح السلطان

حاجب الدوله مختار الدوله

حشمت الدوله مجید الملك

وزیر دربار

مدیر الملك معاون الدوله

وزیر همایون امان اله میرزا

معین دربار لواء السلطنه

مقبل السلطنه میرزا ابراهیم خان امیر تومان

سردار مسعود موثق الملك

وزیرر نظام سردار کل

عزیز السلطان سردار مفخم

نصر الملك اعزاز الدوله

شجاع السلطنه سهم الدوله

سهام الدوله حمزه آقا

حسین قلیخان نواب آصف السلطنه

مجلس بواسطه پاره مذاکرات سری گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 163

جلسه: 163

مذاکرات روز پنجشنبه 24 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 22 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- خوب است همه بدانید که بعضی امورات راجع بسرحدات اتفاق افتاده که باید عصری مذاکره شوود و وزرا»» ء و امرا هم خواهند آمد که حضور داشته باشند در این صورت خواهش میشود که در الفاظ این قانون اساسی زیاد مباحثه نشود دقت در معنی بکنید تا زودتر تمام شده اسباب معطلی نشود (شروع بقرائت قانون اساسی شد در اینموقع حضرت والا شاهزاده ظل السلطان بمجلس مقدس ورود نموده از روی شعف و شوق کانه منتهای آمال و آرزوی خود را امروز دیده اعضاء محترم او را تبریك و تهنیت گفتند حجت الاسلام آقای آقا میرزا سید محمد که بهمراهی حضررت والا ظل السلطان بمجلس واررد شدند اظهار فرمودند که اگر چه حضرت والا را از دیر زمانی این اشتیاق بود که خود بمجلس مقدس حاضر شده عقاید خالصانه خود را در پیشرفت این اساس اظهار دارند ولی امروز من مخصوصا رفتم و حضرت والا را بمجلس آوردم که از برای احدی شبهه باقی نماند که بحمد الله اعلی و دانی حامی و هواخواه این اساسند اعضای محترم اظظهار امتنان نموده حضرت والا پس از یك ربع ساعت مجددا تبریك گفته برخاستند.

ماده که مطرح مذاکره بود باتمام نرسیده مجلس ختم شد.

عصر امروز سه بغروب مانده مجلس منعقد شد در همان ماده که صبح مذاکره داشتند او را بعبارتی کافی و جامع نوشته قرائت شده از مجلس گذشت چند ماده دیگر از قانون اساسی قرائت و تصحیح شد در این اثنا وزرا و امرا بمجلس ورود کردند جناب علاء السلططنه که در سابق وزیر امور خارجه و چند روزی بود که در مقام تغییر کابینه استعفا داده بودند مجددا بهمان منصب و شغل انتخاب شده بمجلس معرفی شدند مجلس بواسطه پاره از مطالب مهمه سری گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 164

جلسه: 164

مذاکرات روز شنبه 26 شعبان دارالشوری ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 24 را آقا میرزا طاهرر قرائت کردند.

مفتخر الممالك اجازه مرخصی خواستند.

رئیس- اگر چه وجود شما خیلی لازم است ولی چیزی که هست باید بگویم هر روزی که میتوانید در اینجا حاضر شوید معین کنید ولی طوری نشود که خلاف قول بشود.

مفتخر الممالك- چون قصد دارم اهل و عیال را بیاورم شاید در بین راه معطل شوم بهر حال تا دهم شوال وارد خواهم شد.

رئیس- این قرار نامه و مراسله ایست که از سفارت انگلیس برای وزاررت امور خارجه رسیده و ایشان آن قرار نامه را ببا مراسله فرستادند بمجلس قرائت شود و در این قرارنامه بین دولتین روس و انگلیس آنچه راجع بایران است نو شته اند.

سواد مراسله سفاررت انگلیس بوزارت امور خارجه

بتاریخ 24 سپتامبر 1907- شعبان 1325 جناب مستطاب اجل اکرم افخم را با کمال احترام تصدیع افزا میگردد

بر حسب دستور العملی که از دولت متبوعه دوستدار رسیده شرف دارم که صورت ترتیب منعقده فیمابین دولتین انگلیس و روس مورخه 31 اوت 1907 را تا اندازه که راجع بدولت علیه ایران است لفا ایفاد دارم محض تسهیل قرائت نوشته مزبوره ترجمه غیر مستنده آنرا بنسخه فرانسه الحاق داشت محض احتراز از هر گونه اشتباه نیز باید اظهار دارم که مسلم است نسخه فرانسه سندیت خواهد داشت صوررت این قرارداد رسما بدول معظمه ایفاد خواهد شد و بزوردی نیز انتشار خواهد یافت در این موقع احترامات فایقه را تجئیئ مینماید.

قرارداد در باب ایران

نظر باینکه دولتین انگلیس و روس متفقا متعهدند که انتکریته و استقلال ایران را مراعات نمایند و محض آنکه صمیمیا مایل بحفظ نظم در تمام نقاط این مملکت و ترقی صلح آمیز آن میباشند و مایلند که برای تمام سایر ملل بالسویه حقوق تجارتی و صناعی همیشه برقرار بوده باشد و چون هر یك از دولتین مذکورتین بملاحظه ترتیب جغرافیائی و اکونومی (ثروتی) اهتمام مخصوصی در حفظ امنیت و نظم بعضی ایالات متصله و یا متجاوزه ایران بسرحد روس از یکطرف و بسرحد افغانستان و بلوچستان از طرفی دیگر دارند برای احتراز از هر گونه علل و اسباب حدوث اختلاف نسبت بمصالح خودشان در ایالات سابق الذکر ایران بموجب مدلول فصول ذیل با یکدیگر اتفاق نمودند.

فصل اول

دولت انگلیس متعهد میشود که در آن طرف خطی که از قصر شیرین از راه اصفهان و یزد و خاخ بنقطه از سرحد ایران منتهی و سرحد روس و افغانستان را تقاطع مینماید برای خود یا کمك برایای خود یا معاونت باتباع دولت دیگر در صدد تحصیل هیچ گونه امتیاز پلتیکی یا تجارتی از قبیل امتیازات راه های آهن و سایر راهها و بانکها و تلگرافها و حمل و نقل و بیمه و غیره برنیاید و نیز دولت انگلیس متعهد است که وجها من الوجوه بهیچ وسیله در اوقاتی که دولت روس بمقام معاونت بمطالبه این قبیل امتیازات در نواحی مزبوره بر میاید ابدا ضدیت ننماید مسلم است که اماکن مذکوره در فوق جزو نواحی است که در آنها ولت انگلیس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکوره فوق برنیاید.

فصل دوم

دولت روس هم متعهد است که در آن طرف خطی که از سرحد افغانستان از راه فازبك و بیرجند و کرمان رفته ببندر عباس منتهی می شود برای خود یا کمك باتباع خود یا معاونت برعایای دول دیگر درصدد تحصیل هیچگونه امتیاز پلتیکی یا تجارتی از قبیل امتیاز راههای آهن و سایر راهها و بانك ها و تلگرافها و حمل و نقل و بیمه و غیره برنیاید و نیز دولت روس متعهد است که وجها من الوجوه بهیچ وسیله در اوقاتی که دولت انگلیس دره قام کمك بمط الیه این قبیل امتیازات در نواحی مزبوره بر می آید ضدیت ننماید و مسلم استکه اماکن مذکوره در فوق جزو نواحی است که در آنها دولت روس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکوره فوق بر نیاید.

فصل سیم

دولت روس متعهد می شود که بدون اینکه قبلا با دولت انگلیس مشاوره و تفهیمی شده باشد به هیچگونه امتیازی که برعایای انگلیس در نواحی ایران واقعه فیمابین خطوط مذکوره در فصل اول و دوم داده شود ضدیتی نکند دولت انگلیس نیز بهمین نحو در باب امتیازاتی که برعایای روس در همان نواحی ایران داده می شود متعهد است تمام امتیازات موجوده حالیه در نواحی مذکوره در فصل اول و دویم هم بحال خود برقرار بود.

فصل چهارم

مسلم است که عایدات تمام گمرکات ایران باستثنای گمرکات فارس و خلیج فارس یعنی عایداتی که بضمانت وجه اصل و منافع قروض دولت ایران از بانك استقراضی روس تا تاریخ امضای این قرار داد حالییه داده شده برای همان منظور کما فی السابق برقرار خواهد بود نیز مسلم است که عایدات گمرکات ایران در فارس و خلیج فارس و همچنین عایدات عمل صید ماهی سواحل ایران در دریای خزر و همچنین عایدات پست و تلگراف برای ادای قروض دولت ایران از بانك شاهنشاهی که تا تاریخ امضای این قرارداد حالیه داده شده است کما فی السابق برقرار خواهد بود.

فصل پنجم

در صورت عدم ترتیب ادای وجه اصل یا پرداخت منافع قروض ایران از بانك استقراضی و بانك شاهنشاهی تا تاریخ امضای این قرارداد و در صورتی که برای دولت روس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانك استقراضی رهن شده و آن محال در نواحی مذکوره در فصل دویم این قرارداد واقعند کنترلی بگذارد و نیز در صورتی که برای دولت انگلیس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانك شاهنشاهی رهن شده و محال مزبوره در نواحی مذکوره در فصل اول این قرارداد واقعند کنترلی بگذارد دولتین انگلیس و روس متعهد هستند که قبلا دوستانه با یکدیگر مشورت نموده متفقا قرار اقدام برقراری این کنترلی را بدهند از تمام مداخلاتی که بر خلاف اصول و اساس این قراردادحالیه است احتراز جویند در سنت پطرزبورغ نسختان بانجام رسید.

31 اوت 1907 امضا (نیکسن ایزولسکی)

مستشاره الدوله- بر همه معلوم است که مدتها دولت روس و انگلیس در ایران نفوذ پلتیکی و تجارتی داشته اند و در بعضی نواحی مال بعضی زیادتر بود در حقیقت ایران میدان کاملی بود بجهت آن دو دولت اگر دولت ایران واقف بنکات کار خود بود میتوانست در آنحال مباینت فوائد و منافع بیشمار حاصل نماید ولی متاسفانه موقع را از دست داد و آن مباینت از بین مرتفع شد خیلی جای تعجب است که دو دولت در داخله دولت مستقلی قرارداد میگذارند معلوم است که دول حقوق تجارتی خود را بهر وسیله باشد برقرار میدارند بدون اینکه صاحب خانه مطلع باشد با این قرارداد و معاهده که بین دولتین شده است دولت ایران میتواند بهر کسی امتیاز بدهد ولی در نواحی و جاهائی که امتیاز داده نشده باشد اعم از اینکه طرف دولت انگلیس و روس باشد یا غیر از آنها در هر نقطه و ناحیه که نفع خود را در او به بیندپس این قرارداد آن اختیار داخلی ما را سلب نخواهد کرد بر فرض این دو دولت برای خود و رعایای خود قرارداده اند ربطی بعمل ما ندارد مانمی توانیم ترتیب مملکت خود را تغییر بدهیم اما این که نوشته شده که گمرکات جنوبی مرهون استقراض است اگر تاخیر افتاد کنترل بگذارند اگر چه این مسئله باوزیر مالیه است ولی چون در اینجا مطرح شد بنده عرض می نمایم که در آن قرارداد استقراض گویا چنین شرطی نباشد و در صورت عدم آن حق ندارند و در کنترل که از برای وصول عایدی گمرکات شمالی در صورت تاخیر قسط آن میگذارند آنهم باید موافق با قرارنامه استقراض باشد.

وکیل التجار- این دو دولت محترم چون در سابق میان خودشان در تجارت زدوخوردی داشتند میخواستند یك قراردادی میان خودشان بگذارند که بتجارت یکدیگر خسارت وارد نیاورند و مزاحم نشوند اما در باب کنترل اینجا نوشته شده که برای اینکه اطمینان حاصل بشود حق دارند نه آنکه در صورت نرسیدن قسط دیگر اینکه باید از وزارت خارجه پرسید که آیا دیگر مطالب محرمانه و قرارداد مخفی هست یا خیر

رئیس- آنچه بوزارت امور خارجه نوشته اند همین است دیگر نمیشود آنها را قسم داد که آیا غیر از این هست یا نیست؟

وثوق الدوله- گویا چیزی در این خصوص از آن بیانیکه جناب مستشار الدوله گفتند اولی تر نباشد ما حصل مدلول این قرارداد اینست که دولت انگلیس در شمال امتیاز نگیرد و دولت روس در جنوب و این ترتیب حال ایران را با سابق تغییر نخواهد داد و در هر موقعی دولت ایران میتواند بهر یك از دول امتیاز بدهد اما در باب کنترل باید این ترتیب از روی معاهده و قرارداد آن استقراض باشد.

آقا میرزابوالحسن خان- این معاهده (ظاهرش چون گور کافر پر حلل باطنش قهر خدا عزوجل) حفظ حقوق تجارتی وحدود سیاسی مسئله جداگانه ایست رجوع بتواریخ باید نمود که مقصود از تجارت چه بوده است من چیزی عرض نمیکنم همینقدر چیزی را که بعضی روزنامجات دولت انگلیس گفته اند عرض میکنم که مینویسد در این موقع که دولت ایران پا بجاده ترقی و مشروطیت گذارده ما از دولت دوستی مثل دولت معظم انگلیس متوقع نبودیم که با یك دولت دوست همسایه دیگر ما چنین قراری بگذارند.

آقا سید حسن تقی زاده- هر چه بگوئیم تایید مطالب سابقه است البته همه کس میداند از برای دولتی که دو دولت دیگر در خاك او قرارداد بگذارند جای تاسف است ولی این را هم میگویم که دولت ایران میتواند حقوق خود را حفظ کند و هیچ خللی بر او وارد نیاید و بعد از تمام مذاکرات میتوانم بگویم که زنده باد استقلال ایران.

حاجی شیخ علی- آیا این قرارداد را نمی شود تغییر داد.

رئیس- خیر ما کاری به آنها نداریم و هر دولتی که امتیاز می خواهد ما با کمال استقلال می دهیم.

وکیل الرعایا- آرزومندیم که دولت ایران تمام منافع خود را حفظ کند البته این دو دولت مادامی که دوستی ما بینخودشان را طالبند ما هم تا آنجائی که لازم است حاضر خواهیم بود و این قرارداد هم بدیهی است مابین خود آنها است می توانیم با کمال استقلال هر امتیازی که مقرون به صواب بدانیم بسایر دول بدهیم.

رئیس- فقط مقصود از این قرائت اطلاع بود البته وزارت امور خارجه جوابی که لازم است خواهد نوشت.

اسدالله میرزا- آنچه که روزنامجات انگلیس انتشار میدهند این است که غرض از معاهده این بوده است که بعدها روس بطرق تجارتی افغانستان و راههای دیگر راه بهندوستان پیدا نکند و هندوستان در تحت حمایت انگلیس بماند گذشته از این هیئت حالیه وزرای انگلستان در کمال صداقت طرفدار آزادی هستند چنانچه در این مدت اخیر ترانسوال را آزادی دادند و ایرلاند که مدتها است در تحت حمایت انگلیس است میخواهند که بارلمان و آزادی بدهند با وجود این دولت انگلیس هرگز راضی نخواهد شد که باستقلال ایران صدمه وارد آید.

آقا شیخ حسین- مطلب همین بود که گفته شد چیزیکه هست همینطورکه امروزه اجانب اتحاد میکنند که ثروت خودشان را زیاد کنند ما هم بابد کوشش کنیم و خودمان را حفظ نمائیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- دیگران هر چه بکنند از برای خود میکنند چیزیکه بر ما لازمست همین است که دقت کرده خودرا حفظ نمائیم.

وکیل التجار- قناعت توانگر کند مرد را چیزی که امروز می تواند ما را مستخلص سازد قناعت است.

آقا شیخ یوسف- روزیکه سعد الدوله به مجلس آمدند نوشته از سفارت انگلیس ارائه کردند که نوشته بود تحصن ایرانی ها در قونسول خانهای انگلیس اسباب زحمت دولت انگلیس است.

رئیس- صحیح است با بودن دارالشوری نباید جائی متحصن شوند.

آقا شیخ یوسف- با اینکه ما دارای پارلمان هستیم باید اعلان بتمام ولایات بشود که از این ببعد اگر کسی بجائی که تعلق بخارج داشته باشد تحصن جست تظلم او را ما استماع نخواهیم کرد گذشته تحصن از برای موقعی بود که احتمال مظلومیت بود امروز که از روی عدل رفتار می شود تحصن بکلی خلاف قانون است.

حاجی میرزا علی آقا- مطلب اول من راجع است بعهد نامه آنچه از این عهد نامه مفهوم می شود مضمون آن فرمایش خداوند است که می فرماید خودتان خودتان را دوست دارید ضلالت دیگران بشماربطی ندارد عهد نامه ربطی بما ندارد ما باید استقلال خود مانرا حفظ کنیم مطلب دیگر راجع بتحصن است آنچه را می توان از شرع مقدس سند بدست آورد از برای بست بودن آن خانه خدا است دیگر در

مواضع دیگر سندی نیست محل امن همان خانه خدا است در هر جا که کسی متحصن شود و احتمال داده شود که باعث تعطیل اجرای حکم است خلاف قانون است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- خوب است همان طوری که ما از اول تا کنون اصرار داریم که تمام احکام مطابق شرع باشد اینجا هم همان طور رفتار کنیم پست فقط حرمین است و سایر جاها بست نباشد خصوصا در موقعی که تضییع حقوق دیگران می شود.

آقا شیخ حسین- آنچه را دیگران دارند از نتایج احکام مقدسه ما است این ترتیب بست در سایر ممالك بود همین که دیدند اسباب هرج و مرج شد بکلی بر داشتند و گفتند هر کس مخالف قانون رفتار کند باید مجازات بشود آن روز در مسئله فرار مقصر در قانون وزارت داخله گفتند کهه مقصر اگر گریخت ضبطیه او را با تیر بزند بعضی گفتند خلاف شرع است همینکه کسی بداند هیچ کس او را پناه نمیدهد فرار نخواهد کرد.

بحر العلوم کرمانی- یك وقتی در ایران استبداد بود که ظلم می شد حالا که بحمد الله مشروطه است محتاج به بست نیست.

اسدالله میرزا- خوب است دولت روس در عالم یگانگی در این مسئله بدولت فخیمه انگلیس اقتدا کند و همان طوریکه او سالارالدوله را نگاهداری نکرد ایشان هم حاج ملك را نگاهداری نکنند.

میرزا ابوالحسن خان- در مسئله بست آنچه گفته شد صحیح است ولی مادامیکه ما دیوانخانه منظمی نداریم باید بست در میان باشد.

آقا شیخ یوسف- خدا شاهد است که این عنوان من فقط برای حفظ ملیت است این رقعه که از سفارت انگلیس آمده خیلی از نکات را داراست باید ملتفت شد امروز باید یك قانونی وضع نمائیم که حفظ ملیت مان بشود حقیقت ملك التجار یك تقصیری که از آن بزرگتر نیست کرده همین تحصن است سفارت هم می گوید چون عادت مملکتی شما این بوده من هم مطابق آن رفتار کردم.

مفتخرالممالك- این مسئله آنچه باید مذاکره شود و خوب است این مطلب امروز تمام شود و قانونی وضع شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- بعضی اتفاقات است که ربطی بعدلیه صحیح و غیر صحیح ندارد ملك خواست حقوق مردم را خورد این بود که رفت متحصن شد چنانچه یکنفر از اهل خوانسار که مبالغی مال مردم را خورده فرار کرده بود حال آمده ادعای شرف میکند.

وکیل الرعایا- کرارا این مطلب مذاکره شده خوب است ختم شود.

آقا سید حسن تقی زاده- تا حال دو دفعه است که می گویند ما عدلیه نداریم و باین لفظ بهانه بدست هزاران مردم میدهند و حال آنکه آن زمانیکه مستبده بود عدلیه داشتیم حالا که مجلس هست و عدلیه هست و وزیر مستقل دارد ما چه ایرادی داریم باید کارها را بعدلیه رجوع کنیم اگر از عهده بر نیامد باید او را عزل کنیم تا وقتی که صحیح بشود.

آقا شیخ حسین- بنده می گویم تا بست موقوف نشود عدلیه منظم نمی شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آقایانیکه می گویند عدلیه هست باید بمن نشان بدهند که رؤسای عدلیه در سایر بلاد در کجا هستند حرف بنده این است که عدلیه کامل نداریم و من در خصوص مفاسد بست هیچ حرفی ندارم و اول کس بودم که می گفتم باید بست نباشد.

آقا ملا حسن وارث- نباید گفت که عدلیه نداریم باید گفت که عدلیه صحیح نداریم.

آقا سید حسن تقی زاده- دودفعه دو وزیر عدلیه در اینجا گفته اند که تا بست هست عدلیه صحیح نخواهد شد پس بنابراین دور لازم می آید اینکه گفته شد در سایر ولایات عدلیه نیست در نظامنامه های ولایتی و ایالتی نوشتیم مادامیکه عدلیه شعب آن دایر نشده است انجمن های ولایتی بجای عدلیه باید رسیدگی کنند.

آقا میرزا علینقی- رواج عدل بمرور است با اینکه عدلیه در سایر جاها نیست ایمن از ظلم و اجحاف نمیتوان شد.

رئیس- در سایر جاها انجمن ها و افراد ناس حفظ حقوق خودشان را میکنند.

وکیل التجار- بست نباید باشد که در دلایات همانطور که فرمودید انجمن ها و مردم حفظ حقوق خود را خواهند کرد در باب سفارت روس هم همان طور که ندای وطن نوشته است خود سفارت روس توضیح داده که این عادت مملکتی شما بوده هر وقت این عادت بر طرف شد من هم همانطور رفتار خواهم کرد.

وثوق الدوله- چند روز قبل این مذاکره شد و این مطلب را هم آقا شیخ حسین مطرح کرد و گفتم نوشته شود همه مطالعه کنند و لایحه قانونی شود رای گرفته شود.

رئیس- خوب است خوانده شود.

(خوانده شد)

(در تمام مملکت ایران برای کسانی که مخالف قوانین موضوعه رفتار کنند بست و پناهی نیست.)

وثوق الدوله- حالا تمام این عبارت را ملاحظه کرده دقت کنند و در قرائت سیم تمام شود لائحه از طرف متظلمین قم رسیده بود قرائت شد مشعر بود بر اینکه متولی باشی با اینکه محاکمه او تمام نشده قرارا رفته است بقم استدعا اینکه حکومت و متولی جدید معین و او هم احضار شود تا در اینجا قطع عمل گردد.

وکیل الرعایا- اینقدر هم جایز نیست که در سه جای اسن لایحه اسم او را متولی برده اند ما او را متولی نمی دانیم با اینکه این قدر تعدی کرده است.

آقا سید حسن تقی زاده- شهادتی از سابق دارم که آنچه در این لایحه نوشته شده او زیاده تر از آن کرده است و مخالف قانون و دولت فرار کرده او یاغی دولت است باید مجازات فراری باو بدهند و او را تحت الحفظ بیاورند.

رئیس- رای همین است.

(جمعی گفتند صحیح است)

ادیب التجار- نه روز بود که بازارها را بسته بودند آنروز که آمد رفتند دورش را گرفتند و گفتند بیرون بیا بعد رفتند بازارها را باز کردند غیر از خدام کسی مدعی او نبود.

رئیس- او خودش موقوفات را خورده پنجاه هزار تومان تفاوت بود اینها همه خیانت است باید او را خواست تلگرافی از اهر رسیده قرائت شود (قرائت شد) حضور اعضای مجلس مقدس بعد از گرفتن رحیك خان قراجه داغ امن شد حالا بواسطه آمدن سوارهای او مغشوش و صریحا میگویند ما مامور اغتشاش هستیم امروز هم تلگرافی از کدخدایان چلپیانلو رسیده گه بقریه کلانتر ریخته و چاپیده پنج نفر را مقتول و چند نفر را مجروح کرده اند باینهم اکتفا نکرده ریخته ایل چلپیانلو را غارت کرده اند.

حاج میرزا علی آقا- مضمون این تلگراف این است که پسر رحیم خان این حرکات را کرده.

حاجی میرزا آقا- از روزیکه زنجیر از گردن رحیم خان برداشتند پسر او مشغول تاخت و تاز است اینکه نوشته اند جلوگیری شود منیش اینست که زنجیر را دوباره بگردن او بگذارند.

محقق الدوله- این کافی نیست بلکه باید رحیم خان را تهدید کرد که اگر این اغتشاش را بطوریکه میدانی رفع نکردی تو را دم توپ خواهند گذاشت.

احسن الدوله- در عهد شاه شهید و غیره هیچ وقت تفنگ دار از اهالی قراجه داغ نبود حالا هم خوبست اعلیحضرت از آنها صرف نظر فرموده آنجا تفنگدار گرفته نشود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- وقتیکه گفته شد زنجیر را از گردن رحیم خان بردارند بنده گفتم اگر زنجیر را از گردن رحیم خان بردارند مثل این است که بگردن اسلام گذاشته باشند این اشخاص را تهدید نکنند نمیشود.

آقا سید مهدی- سابقا در باب رحیم خان بر حسب اظهاری که خود او در دیوانخانه میکرد که اگر من مقصر هستم مرا دم توپ بگذارند بنده حال او را گفتم حالا بموجب این تلگراف باید او را دم توپ گذاشت.

آقا شیخ حسین- همانطوریکه محقق الدوله گفتند صحیح است.

آقا ملا حسن وارث- اینها کار وزارت داخله است ما بوزارت داخله اطمینان نداریم چرا باید ما این صحبتها را اینجا بکنیم.

حاج میرزا آقا- سواد دو تلگراف را برای من فرستاده اند که او تحریك کرده حالا او میگوید من تقصیر ندارم خود آن دو سواد را میآورم از تلگرافخانه تحقیق کنید و نمره اش را مطابق نمائید آنوقت به بینید که چه تقصیر بزرگی از او صادر شده است.

معمار باشی- قرار شد در هر نقطه حاکم مقتدری باشد چه همینکه حاکم مقتدر شد آنجا امن میشود باید حاکم مقتدری برای آنجا معین کرد.

حاج امام جمعه- یك قدری از عرایض مرا این آقا گفت آذربایجان الان سه ماه است که هر روزه از یك نقطه اغتشاش بلند می شود و هیچ کاری هم نکرده ایم یعنی تا کاری نشده که ملتفت نمی شویم وقتی هم که شد این طورها می خواهیم جلوگیری کنیم دو مطلب میکوئیم یکی اینکه باید حاکم مقتدر در هر نقطه باشد این سردارها که اتفاق کرده اند آیا در میان آنها کسی که لایق حکومت آذربایجان باشد نیست ازز خوی نوشته اند که اگراد دو توپ و پانصد تفنگ برده اند و حالا می خواهند از دولت اجازه بگیرند که محض اینکه ما در سرحد هستیم اینها را نگاه بداریم ملاحظه فرمائید وقتیکه توپ نداشتند چه می کردند حالا خوب ملاحظه کنید که فردا یك اغتشاش برپا بشود آن وقت چه باید کرد در باب رحیم خان هم ما گفتیم که زنجیر او برداشته شود که آرام شود نه اینکه اغتشاش کند.

رئیس- گویا رای این شد که او را حبس و زنجیر کنند تا امنیت داده شود کاغذی از جمعی از اجزاء وزارت امور خارجه است قرائت شود.

محقق الدوله- بنده باندازه خودم میگویم خوانده نشود.

رئیس- عیب ندارد خوانده شود قرائت شد مشعر بر اینکه عزل وزراء مطابق قانون مشروطیت باید از روی تحقیق باشد خوب است کمیسیونی تشکیل شود که معلوم شود تقصیر وزیر امور خارجه سعدالدوله چه بود که عزل شد؟

احسن الدوله- بموجب همین عریضه که داده اند چون بگردن علاء السلطنه تقصیری وارد نیامده بود دوباره سر کار خود آمد.

آقا سید حسن تقی زاده- علاء السلطنه معزول نشده بود بلکه منعزل شده بود بواسطه تغییر رئیسالوزراء اما این که گفته شده تحقیق شود ما گفتیم که در عدلیه ما محکمه تمیزی باشد که در باب وزرا هم تحقیق شود حالا که او دایر نشد در خود مجلس کمیسیون تشکیل بشود و این محاکمه باید بشود بعقیده بنده این تغییر بد نبود محض اینکه کار وزارتخانه تعطیل نشود ولی باید محاکمه بشود. آقا شیخ یوسف- بنده شنیدم خودش استعفا داده است.

رئیس- حالا هر چه مجلس رای میدهد همانطور رفتار شود.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس هیچوقت دسته بندی نمیشناسد مجلس یك قانونی دارد که باید بآنطور رفتار نماید بر فرض یك دسته از بی غغرض ها باشند و خود آن مرد هم گفت که م استعفا نمیدهم یا باید مجلس رای بدهد یا باید محاکمه شود پس باید محاکمه بشود.

رئیس- دو مسئله است یکی اختلاف اجزاء یکی عزل وزیر.

وکیل التجار- اما اختلاف بین اجزای وزارت خارجه چیزیست که اهمیت نباید گذاشت و در باب عزل وزیر خارجه هم نمیشود بمیل اجزاء قبول کرد خود سعدالدوله گفت که من استعفا نمیدهم و ما هم اطلاع نداریم باید تحقیق کرد اگر رسما استعفا داده که هیچ و اگر هم خودش شاکی است باید محاکمه شود.

آقا سید حسین- علاء السلطنه رسما بمجلس معرفی شد همین معرفی شدن و پذیرفتن او خودش موجب عزل سعدالدوله است دسگر این که وقتی اجزای رئیسه یك وزارت خانه از وزیر اطمینان نداشته باشند نمیشود برای او وزارت خانه را بر هم زد.

حاجی معین التجار- مسئله وزارت خارجه مهم است خوبست محاکمه شود.

احسن الدوله- آن روز در مجلس از سعدالدوله شکایت شد تمام وکلا از او شاکی بودند خصوصا آن فرمایشاتی آقای حجه الاسلام فرمودند معذلك چطور او را بوزارت منصوب کردند از اول نبایست بوزارت انتخاب شود.

حاجی امجد الدوله- اولا به بینیم عزل وزیر خارجه سابق از روی قانون بود یا خیر؟

ثانیا به بینیم منصوب شدن وزیر خارجه ثانی از روی قانون بوده پس در این میان کسی را اختیار کنند که لایق این کار باشد و اجزا هم از او راضی باشند امروز ناصر الملك باتفاق تمام اجزاء لایق این کار است.

آقا میرزا محمود- اینها تمام دسته بندی است باید در کمیسیون تحقیق شود که جهت عزل چه بوده و باین دسته بندی ها باید گوش نداد.

رئیس- دسته بندی غلط است ولی بحرف آنها آیا باید گوش بدهیم یا نه؟ (اکثر گفتند خیر دسته بندی و غرض است)

لسان الحکما- آنچه بنده اطلاع دارم این دسته که مخالفاو بودند در این مدت خیلی خلاف پولتیکی و سیاسی برای او اثبات میکنند.

وکیل الرعایا- سعدالدوله با آن حرف هائی که در دربار گفته و مطالبی که راجع بمجلس اظهار کرده همه میدانید نباید بوزارت منصوب باشد.

آقا مشهدی باقر- همین طور که گفتند نباید سعیدالدوله بوزارت خارجه منصوب باشد.

رئیس- تکلیف چه شد سعدالدوله حق محاکمه دارد یا خیر؟

(جمعی گفتند خیر)

حاج امین الضرب- حق محاکمه را از کسی نمی توان سلب نمود.

آقا میرزا علینقی- آن روز که سعدالدوله در مجلس بود ملت او ار ابو المله میگفتند بعد از آن از مجلس استعفا داد بعضی گفتند او مقصودی دارد قدری از آن رتبه کاسته شد تا اینکه باین رتبه رسید فایده ندارد ولی چون قانون است خوبست محاکمه شود.

رئیس- ایشان اولا تنها از من شور کردند گفتم که کار وزارت خارجه بجائی رسیده است که بین رئیس و مرئوس خلاف واقع است خوبست شما استعفا بدهید و بوزارت دیگر انتخاب شوید گفت من استعفا نمی دهم آقایان حجج اسلام هم خیلی کوشش کردند که رفع این غائله بشود در حضور همایونی هم مدار داشتم که بهتر آنست استعفا بدهد و نداد چون کار مهم بود اعلیحضرت همایونی هم رقم فرمودند که استعفای تو را قبول کردیم.

حاج امین الضرب- این فرمایشات که فرمودید صحیح است ولی حرف در این بود که حق محاکمه دارد یا خیر؟

رئیس- محاکمه در چه مطلبی اگر در این باشد که او استعفا داده یا عزل شده منثوم است که شاه او را عزل کردند اگر محاکمه در اختلاف اخر است آن مطلب دیگر است.

حاج امین الضرب- او محاکمه خواست یا خیراگر خود او نخواسته است فایده ندارد.

حاج امام جمعه- باید گفت که بعد از آن اجزاء وزارتخانه نباید این طور رفتار کنند اگر نمیخواهند کار کنند استعفا بدهند نه اینکه تعطیل بکنند.

آقا سید مهدی- ما قسم خوردیم که اینجا در حفظ حقوق ملت گفتگو شود این بیچاره ها که ارباب حقوقند اول ماه رمضان است باید روزه بگیرند از همه کاری مقدمتر این ایتکه فکری به حال آنها بشود.

رئیس- من خودم این مذاکره را امروز خواستم عنوان بکنم همانطور که قانون اساسی را شب و روز خواهیم نشستیم و تمام کردیم همین طور عمل مالیه را شب و روز خواهیم نشست و عمل نان و حقوق و بانك ملی را همین چند روزه تمام خواهیم کرد.

محقق الدوله- آقای حاج امام جمعه فرمودند که اجزای وزارتخانها نباید تعطیل کنند بنده عرض میکنم که سعدالدوله را نباید در هیچ وزارتخانه دخالت داد که اینطور اجزا شکایت کنند این اجزائی را که او آورده در وزارت امور خارجه هیچیك داخل در این کار نبوده اند جز پسر میرزا سعید خان وزیر که آنروز منزل شما باجبار حاضر شدند.

رئیس- مطلب دیگری است خاطر ها مسبوق است که چندی قبل شصت هزار تومان علاوه از آنچه نصرالسلطنه میدهد برای تلگرافخانه یکنفر پیدا شد که میداد حالا یك نفر پیدا شده است اگر چه بنا اسمش برده نشود ولی میگویم که مستعان الملك نود هزار تومان اضافه می دهد بانك شاهنشاهی را ضامن میدهد لایحه هم در این باب نوشته اند (قرائت شد) باین مضمون که نود هزار تومان اضافه میدهم و بانك شاهنشاهی را هم ضامن میدهم هرگاه خود سپهدار قبول میکند با او باشد.

آقا سید علینقی- مجلس ووکلا باید طالب نفع ملت باشند این شخص که ضامن هم اضافه میدهد خیلی خوب است.

رئیس- در باب تلگرافخانه باید قراری داده شود به نصرالسلطنه هم اطلاع میدهم شاید خودش قبول کند.

آقا میرزا محمود- چون این شخص محض خدمت بملت حاضر شد که این مقدار بدهد و بعدها باید اسباب تشویق در بین باشد باین مقدار حق او است اگر سپهدار بخواهد باید چیزی اضافه کنند.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 165

جلسه: 165

مذاکرات روز یکشنبه 27 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 26 را اقا حاجی سید نصرالله قرائت کردند.

رئیس- این عریضه صاحبان اسرای قوچان است و در این باب یك جواب صریح میخواهند

عریضه قرائت شد قریب باین مضمون بشرف عرض انجمن مرکزی میرساند کدت دو سال استست دعا کویان کدخدا علی و یوسف صاحبان اسرای قوچان بجهت شصت و دو نفر اسیر و اموال منهوبه معطل ماندیم. ثابت نمودیم چندی در صدد بر آمدند و حالا گویا فراموش شده و حالا بعضی در صدد استخلاص سالار مفخم بر آمده اند که حقوق ما ضایع شود هرگاه چنین باشد مایوس شده ناچاریم ببلاد خارجه رو آوریم چون تشکیل انجمنها برای احقاق حقوق مظلومین است آنها را بحق خدا قسم می دهسم که راضی نشوند مشارالیه رها بشود و بمجازات نرسد که استرداد حقوق و اسرا نخواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این عریضه بانجمن نوشته شده نه بمجلس گفتند فعلا انجمن جواب میخواهد.

آقا میرزا محمود- چند روز قبل در این باب مذاکره شد و قرار شد از طرف مجلس بوزارت داخله نوشته شود که تا آخر ماه رمضان اسرا را مسترد نماید حالا از مجلس اقدام شده یا خیر اگر شده که باید آنها صبر نمایند تا آن موعد برسد.

رئیس- هنوز از طرف مجلس اقدام نشده علت تاخیر آن است که این حرفها در سابق هم خیلی مذاکره شده و اینکه تا کنون ترتیبی پیدا نکرده از این جهت است که باید یك پولی او بدهد باشخاصی که می توانند اسرارا استرداد نمایند چون دیدم این مطلب فراهم نبود و مجلس هم بطور حتم حکم نکرده بود اقدامی نشد.

آقا میرزا محمود- آنروز گفته شد که اگر پول لازم است باید بدهد.

رئیس- چند وقت است که او محبوس است سه روز مهلت خواست که او را خلاص کنند نشد و در این مدت هم هیییچ اقدامی نشده که فایده داشته باشد باید کاری کرد که اسرا استرداد شود.

آقا سید حسین- در این باب بعد از تحقیقات از عدلیه که حکم صادر شد یکی استرداد اسرا یکی سلب از شئونات خوب است اجرای این دو حکم را ما از عدلیه بخواهیم.

رئیس- اگر عدلیه حکم داده باید تمام آن را مجری ساخت والا اگر بعضی مجری نشود صحیح نیست.

حاج امین الضرب- آنها استیناف خواستند.

رئیس- آیا مجلس قبول کرد؟ حاج امین الضرب- مجلس قبول کرد و قرار شد رسیدگی شود بجهت کار فوق العاده تاخیر شد حال هم عقیده بنده این است که اگر آقایان آن حکم را قبول دارند مجری شود والا دوباره رسیدگی کنند و قطع و فصل شود.

حاج محمد تقی- استرداد اسرا باید بیك امداد و معاونتی باشد که بمدد با خوانین استراباد بگیرند بغیر از این نمیشود.

رئیس- چه زحمتی است برای دولت در این موقع که این اقدام را بکند.

حاج محمد تقی- لااقل پانصد سوار بآن ها بدهید که این کار را بکنند بغیر از خوانین استراباد راه دیگر ندارد.

آقا میرزا محمود- در باب اسرا و ثبوت تقصیر سالار مفخم شبهه گویا از برای وکلاء نباشد در این صورت بهر نحوی است باید او اسرا را استرداد نماید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اسرا رعیت ایران و اهل ایران هستند باید دولت هم در این باب اقدام بکند بلکه مجازات بدهد حکمی که عدلیه کرد اقدام نموده مجازات بدهد و مهلت بدهد تا اسرا را مسترد نماید.

رئیس- ملتفت نشدم باید از این جاده که رفته ایم برگردیم یا نه حکمی که عدلیه کرده است باید مجری شود یا استیناف نمایند.

وکیل الرعایا- در باب حکم عدلیه گمانم این است که تمام اعضاء قبول نکردند که مجری شود فقط شخصی که در استیناف او می کوشید میگفت این مجازات کم است و آنچه سالار باید بکند کرد و گفتند ما این مجازات را قبول نداریم همچنین مشترکین با ایشان مجازاتشان کم است و آنها هم استیناف خواستند قرار شد چند نفر از علماء و وکلاء حاضر شده یك مجازات مشروع معین شود و در حق آنها حکم نمایند آنچه در مجلس قرار شد این بود نه اینکه سالار در راحتی باشد و این بیچاره ها هم این قدر سرگردان باشند دور از انصاف است بعد از این آیا باید یك ضعیفی در یك کوشه بتواند زندگی نماید یا نه؟

احتشام الاطباء- آن روز که در مجلس گفتگو شد گفتند این مجازات کم است حالا که مجلس راضی شده دیگر حرفی نیست.

آقا شیخ ابراهیم- آن حکمی که از عدلیه صادره شده در مجلس قرائت شود هر کدام را قبول دارند مجری نمایند و هر کدام را میگویند کم است هر طوری قرار میگذارند تمام شود و بیش از این تاخیر نیفتند.

آقا شیخ حسین- این حکم حکم مشکلی نیست باید رسیدگی و مجازات شود چیزیکه هست تا با حکم وزیر عدلیه تصویب یکی از مجتهدین مسلم الاجتهاد نباشد ما نمی توانیم اجرا کنیم ورقه حکم وزارت عدلیه قرائت شد قریب باینمضمون در عمل اسرای قوچان که رسیدگی بعمل آمده و استنطاق چند در مجلس عدیده شده بموجب شرحی که در ورقه علیحده رای کمیسیون عدلیه در حضور وکلاء معین شده است این است اول مقصر سالار مفخم است مقصر دوم سردار افخم است سوم امیر حسین خان پسر آصف الدوله چهارم مماطله خود آصف الدوله پنجم اکرم الملك و مفاخر الملك که حضور بهم نرسانیدند نمره تقصیر ایشان سالار مفخم باید از شئونات نظامی و حکومت خلع شود.

یکسال جیره و مواجب سواری که با او بود بدیوان نقد بدهد و تقبل استرداد اسرا را بنماید چنانچه هر کدام از اینها را نمیتواند نقد سیصد تومان بصاحبان اسرا بدهد که نروند و بخرند و باید توقیف باشد تا این مراتب بعمل آید.

آقا سید حسین- عمل آصف الدوله و سایر ین ربطی باین مطلب ندارد و هنوز آصف الدوله استنطاق نشده فروش اسرا غیر از قتل و غارت است او را نباید داخل اینها کرد فقط در این حکم مجلس ایراد کرد که کم است بجهه آن دوازده نفر که کشته شده اند و هکمچنین هفتاد هزار تومان امئال جبران شود و تا حال مسامحه شده.

رئیس- مسامحه از کجا شده.

آقا سید حسین- فقط در مجلس قرار شد که این حکم کم است باید مجازات بیشتر باشد بجهه این موانع تعقیب نشد.

حاج سید نصرالله- اینها تمام طول مقام است بعد از اینکه بمجلس آمدند یك استیناف خواستند حالا باید دید این لازم است یا خیر.

آقا میرزا محمود- این استیناف را که سالار مفخم میخواست وقتی که او اقرار کرد پیش حجج اسلام که من خودم اسرا را میاورم دیگر استیناف معنی ندارد این خودش اقرار است که اسرا را باید او استرداد کند.

احتشام الاطبا- آنروز که گفتگو شد گفتند مجازات قبول است ولی این حکم را باید حجج اسلام بفرمایند بعضی گفتند که حکمی در این باب از حاجی میرزا حسین سبزواری صادره شده او را بخوانند و آقایان هم استنطاق کنند و حکم صادره شود.

وکیل الرعایا- حالا آنچه لازم است باید گفته شود اول مجازات آن حبس ابدی است و ثانیا باید پول بدهد تا اسرا را مسترد نمایند.

مبشر السلطان- استدعای صاحبان اسرا این است که امروزه قرار استرداد اسرا داده شود و این گفتگو ها از بابت مجازات اعمال آنها بعد قراری داده شود.

آقا سید محمد جعفر- اگر میخواهید کاری بکنید اینقدر تعویق نیندازید سلب شئونات او محل کلام نیست بجهه اینکه برای این همه کاری که کرده است باید از شئونات سلب شود اگر آن قتل و سایر مطالبی که باو اسناد داده شده ثابت شود مجازات او پیش از اینها میشود حالا باید فکری در باب استرداد اسرا کرد.

حاجی سید آقا بابا- باید فکری برای استرداد کرد که امروز چاره اینکار بشود مجازات او حالا باشد تا هر طوریکه معین بشود داده شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- انقدری که معلوم شد از همان اقرار اولی بنان السلطنه وزیر آصف الدوله بود که گفت معزولی سالار مفخم بجهه همین اسرا بود و ثانیا خودش در دیوانخانه اقرار کرد و سابق قرار بود که در ایران اگر کسی همچو کاری میکرد خیلی سخت گیری میکردند آنچه برده بود مسترد میشد نمیدانم حال او را چرا شکنجه نمیکنند در حالیتکه مانع شرعی ندارد.

حاج سید نصرالله- استیناف باید بشود یا خیر؟ (جمعی گفتند لازم نیست)

آقا سید محمد جعفر- اگر مجازات قبول باشد باید استیناف شود.

بحرالعلوم- این کار رجوع بعدلیه شد و محض اطمینان چند نفر هم از وکلا را معین کردند حالا باید اجرای آنحکم را خواست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- ابدا سالار مفخم حق استیناف ندارد وانگهی استیناف مخل باسترداد اسرا نیست.

رئیس- باید جواب قانونی بدهید که این استیناف لازم است یا خیر؟

حاجی سید باقر- برای کسی که خودش اقرار بتقصیر خود کرده چه استیناف شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینجا گفته میشود که استیناف بجهه این بوده که این مجازات کم بوده و استیناف بجهه آن نبوده که این حکم عدلیه صحیح بوده یا نه پس حالیه همین حکم عدلیه را مجری دارید.

حاجی سید نصرالله- قدر متقین سالار مفخم مقدر است حالا می گوئید که خودش حاضر است بجهه استرداد والا یك مجازات سخت در حق او بعمل آید ولی هرگاه متقبل شده که اسرا را مسترد دارد باید مجلس یك تخفیفی در مجازات بدهد و اما در باب سایرین آن روز مجلس گفتند که محل نظر است هرکدام نسبت بتقصیرشان باید مجازات شوند حال نمی دانم مجلس میگوید استیناف می خواهد یا نه؟

آقا میرزا فضلعلی آقا- خداوند می فرماید ولکم فی القصاص حیات مجازات و قصاص باعث راحتی و آسایش است اول مجازات سالار استرداد اسراء است اگر سالار قبول می نماید و اطمینان می دهد برود اسرا را استرداد کند.

وکیل الرعایا- قرار شد که بعد از استرداد اسراء و جزای نقدی در حضور حجج اسلام استیناف شده حکم آخریکه مجازات قتلی باشد دربازه او داده شود.

آقا میرزا محمود- یکی از مجازات که معین شده بود عزل او بود با این که او سه سال بود معزول بوده و دیگر آن که دوازده نفر را کشته بایست دیه آن ها را بورثه شان بدهد این هم معین نشده است نوشته و خط و مهر او پیش ترکمانها موجود است آنها را دعوت کرده آمدند اینکار را نمودند.

حاج سید نصرالله- بطوریکه یقین حاصل کنیم که این عمل از او صادره می شود لازم است که این مسئله را جلو بیندازیم بعد از آنکه از عهده بر آمد البته ملت هم یك نظری درباره او خواهد کرد و همچنین وکلای مجلس.

آقا مشهدی باقر- اینکه سالار بعضی را واسطه نمود که مرا مرخص کنید بروم اسرا را استرداد کنم شاید بخواهد برود آن وقت دولت و ملت دو چار زحمت بشوند اگر راست می گوید به برادر و کسانش بنویسد که بیست روز یا یك ماهه اسرا را استرداد کنند والا رفتن خود او اصلاح نیست.

حاجی امام جمعه- در عرض دارم یکی راجع بمجلس و یکی راجع باسرا آنکه راجع بمجلس اسن من دیگر خجالت میکشم از اینکه مجلس خودش را کنگره عدالت می داند هشت ماه است این مسئله مذاکره میشود هیچ نتیجه نداشت و ندارد آخر قدری وکلاء ملاحظه شان و احترام خودشانرا بنامیند چیزی را که مطرح مذاکره قرار دادند نتیجه بگیرند.

رئیس- امروز عهد کردم که تا نتیجه از این مطلب نگیرم برنخیزم.

حاج امام جمعه- یك مطلب دیگر در باب اسرا است باید از او التزام گرفت که اسراء را بیاورد در یك مدت معینی و هرگاه در آن مدت استرداد نکرد مجازات شود و دیگر آنکه آنچه از حقوق آن سوار و ساخلو های آنجا گرفته خور ده باید ادا کند.

آقا میرزا محمود- هیچ کس راضی نمی شود که او استخلاص شود در صورتیکه صد مرتبه از اقبال السلطنه بدتر است برادزش و رشید نظام و دیگران آنجا هستند هر چه باید بدهد بآنها بدهد انها اسرا را استرداد میکنند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنظر بنده محاکمات این شخص تمام شده و آنچه باید رسیدگی شود شد و مکرر گفتیم که مجلس برای اینکار باید محکمه عالی باشد ولی چیزیکه هست این مطلب باین روشنائی اگر در او مسامحه شود گرفتار غضب الهی خواهیم بود.

رئیس- حالا چه باید کرد مجلس استیناف را قبول میکند یا نه؟

آقا سید حسین- آن که گفتند استیناف بشود بجهت کمی مجازات بود حالا مجلس همان حکم عدلیه را قبول دارد که اجری شود.

حاجی سید نصرالله- آن روز همه اتفاق نمودند که استیناف شود و همچنین اتفاق کرده بودند که او با آن تقصیرات مجازاتش کم است پس حالا که استیناف قبول نمی شود یك مجازات بزرگی دربازه او معین شود که اگر اسرا را استرداد کرد یك تحقیقی در مجازات می شود والا اجری خواهد شد.

رئیس- این گفتگو امروز باآن روز تفاوتی ندارد آن روز گفته شد که این این مجازات کم است بیشتر شود و امروز میگویند همان حکم دیوانخانه مجری شود.

حاج امام جمعه- چون در ان حکم خیلی مجازات در حق بعضی معین شده بود این بود که گفته شد استیناف شود اما در حق خود او شك و شبهه نیست و این مجازات را هم کم دانسته بودند.

حاجی سید نصرالله- در تقصیر او جای شك و ریب نیست و این مجازات هم معین شد در صورت قبولی مجلس اگر اسرا را استرداد کرد یك تحقیقی در مجازاتش داده میشود و اگر استرداد نکرد این مجازات در حق او مجری خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- او اسرا را استرداد کند تخفیف آن وقت معلوم خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس اگر باین حکم دیوانخانه راضی میشود بطور قضیه شرطیه است که هرگاه اسرا را استرداد کند والا راضی نخواهد شد و آنروز هم گفتند که این مقدار مجازات در مقابل آن تقصیرات کم است و حالا دو سال است که گفتگوی این مطلب است امروز بهر طور است باید ختم شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- عقیده بنده این است آن مجازاتی را که دیوانخانه معین کرده یکدفعه دیگر در مجلس خوانده شود و غور رسی شود اگر صحیح بود که مجری شود والا مجازات دیگر معین شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که امروز نباید در باب مجازات گفتگو شود امروز باید استرداد اسرا را خواست.

معمار باشی- این مجازاتی که از برای او معین کردند که شئونات او را سلب نمایند او شئوناتی نداشت اما این پولی هم که قرار شده است بدهد مال خود ملت است حالا بهر طوریکه میداند باید این اسرا را استرداد نماید بمعاونت خوانین استراباد.

رئیس- راهش همین است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما چه کار داریم که او از چه راهی باید استرداد نماید خودش میداند شاید خوانین استراباد بگویند بصد هزار تومان و او بگوید من بده هزار تومان استرداد میکنم ما اسرا را میخواهیم.

رئیس- پس باید تا آخر ماه رمضان استرداد اسرا را مجلس بخواهد.

حاج امام جمعه- از چه راه باید مجلس از وزارت داخله بخواهد لاغیر.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این را هم مجلس باید معین کند که تا آخر رمضان اسراء استرداد نشدند آنوقت باید مجازات شوند.

حاج مجد الدوله- اینکه گفتند این محاکمه استیناف شود برای این بود که آن مجازات را کم میدانستند مجازات او بموجب شرع قتل است حالا هم اگر تا یك ماه توانست اسرا را استرداد کند فبها والا باید همان مجازات مجری شود.

آقا سید حسن تقی زاده- ما یك نقص داریم و آن این است که وزارت خانه نداریم وزیر داریم و این ترتیب باعث میشود که هر کاری راجع بیك وزیری میشود چندی نمیگذرد آن وزیر معزول میشود وزیر جدید میگوید من اطلاع ندارم این مطلب استرداد اسرا در سه ماه قبل راجع بوزارت داخله شد و اینها بواسطه نداشتن چیزی بز جز کذران میکنند خودش اینجا بکمیسیون وکلا گفته بود که من قراری در باب استرداد اسرا گذاشته ام حالا سه ماه گذشته است نمیدانم چه اقدامی شده است اینکه گفته شد تا آخر ماه رمضان ما نمی توانیم مطمئن شویم تا آنوقت این وزیر داخله وزیر داخله باشد شاید وزیر دیگری آمد آنوقت خواهد گفت که من خبر ندارم باز یك روز ما جمع شده بوزارت داخله رجوع می کنیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- البته وزیر تغییر می کند ولی باید وزارت خانه باشد ما کار بتغییر وزیر نداریم باید وزارت خانه اصلاح کند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اگر سالار مفخم امروز بمیرد آیا مجلس از اسرا دست بر میدارد اگر اینطور است باید طوری باشد که اط اموال او استرداد شود.

حاج سید نصرالله- البته از مال اولی گیرند.

آقا میرزا فضلعلی- حرف همین است که باید از دولت خواست که اگر او نباشد از اموال او استرداد شود.

آقا سید حسین- باید این اسرا را او بگیرد یك مبلغی هم معین شده بود که سالار مفخم باین صاحبان اسرا بدهد حال مدتی است که نمیدهد خوب است حکم شود که تا اسرا استرداد شود این پول را بآنها بدهد.

رئیس- مطلب دو تاست یکی اینکه بوزارت داخله نوشته شود که اسرا را تا غره شوال استرداد کند و دیگر اینکه مخارج این اشخاص را بدهد تا آمدن ایرا و عذر هم در این باب پذیرفته نمی شود دیگر مطلب ختم است (در این هنگام جناب مستطاب آقای حاجی سید

موسی که یکی از علمای بزرگ است بمجلس ورود کرده پس از تبریك اظهار همراهی و مساعدت خود را اظهار داشتند وکلا عموما و جناب رئیس خصوصا از این قبیل علماء خیر خواه اظهارت امتنان و تشکر نمودند.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- دیروز قرار شد که از بابت مالیه گفتگو شود.

رئیس- چون کمیسیون مالیه مشغول کارند دیگر لاززم نیست در این مجلس مذاکره شود انشاء الله بعد از چند روز نتیجه معلوم می شود.

محقق الدوله- حاج میرزا بابا کرمانی بموجب اسنادی که در دست دارد هشت هزار تومان ادعای طلب از شرکت عمومی میکند و حالا مستاصل شده اگر صلاح میدانید عجاله لااقل پانصد نومان باو داده شود که گذران نماید تا بعد قراری در کار شرکت عمومی داده شود (عریضه شرکای شرکت عمومی قرائت شد قریب باین مضمون چند نفری دارائی ما را باسم شرکت عمومی خوردند توقیف املاك ملك التجار را چه فائده خواهد بود منافع راه اسئا را امروز بکسیه کی میرود ما هم همه مفروضیم میرویم در سفارت روس پهلوی ملك التجار می نشینیم و مال مردم را نمی دهیم شما می خواهید بانك تشکیل کنید بااین وضع کی پولی ببانك میدهد اگر رسیدگی نشود ما بهمه جا اعلان خواهیم کرد که ملت و دولت رسیدگی نکردند و احقاق حق ما را ننمودند از هفده نفر موسسین نتوانستند پول ما را بگیرند.

رئیس- مقصود این است که تکلیف این بیچاره ها چیست؟

آقا میرزا فضلعلی آقا- شکایت آنها ازز موسسین است یا تنها از ملك التجار است.

وکیل الرعایا- آنها از دست هفده نفر متظلمند و احقاق حق می خواهند باید مجلس توجه مخصوصی بنماید.

رئیس- معلوم نیست که تقصیر تمام با این هفده نفر است یا با ملك التجار است (گفتند تمام با ملك است)

حاجی سید باقر- آن روز که مردم پول میدادند باطمینان این هفده نفر دادند. محقق الدوله- اول باید ترتیبی قرارداد مه ملك التجار بیرون بیاید بعد این هیئت حاضر شده جواب مردم را بدهند.

رئیس- آیا میشود قبول کرد که تنها ملك یکطرف و این هفده یکطرف و این هفده نفر یکطرف و تقصیر تمام کردن ملك باشد.

محقق الدوله- بطوریکه دو کمیسیون تحقیق شد تمام کارهای شرکت عمومی بامر او بوده است.

آقا میرزا حسن- وقتی قبوضات شرکت عمومی را بکرمان آوردند ممهور بود بمهر هفده نفر مردم میدانستند که ملك مرد شارلاتانی است ولی باطمینان آن هفده نفر دادند.

حاج امین الضرب- جند وقت در مجلس در این باب گفتگو شد آنچه در این باب حکم شده بخواهید و بخوانید.

آقا میرزا محمود- آنچه در کمیسیون گفتگو و تحقیق شد در باب راه آستارا بود از بابت سایر ترتیبات گفتگو نشد.

ادیب التجار- گفتگو در مجلس از بابت شرکت عمومی فقط در باب راه آستارا بود که جمعی از مشترکین با او مدعی بودند و مجلس هم حکمی که داد در همین باب بود.

حاجی سید محمد- صحیح است شرکت با هفده نفر بوده ولی در نظامنامه داشته است که تمام امورات شرکت در هر هفته یکمرتبه باطلاع این هفده برسد اکا ملك التجار باین ترتیب رفتار نکرد و علاوه این هفده نفر آنچه لازمه مجاهدت بود بجا آوردند و تقصیرات او را ثابت کردند حال مجازات او را نداده اند ربطی به هفده نفر ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آنوقت هم بنده در بانك بودم شرکت با هفده نفر بود این را هم نمیشود گفت که تنها حاج ملك مقصر است صرف نظر از این عرایض باید اینها در عدلیه آمده معین نمایند که تقصیر تمام با ملك است تا از آنها صرف نظر شود یا با همه است اما اینکه نوشته اند در عمل بانك ملی اخلال خواهند نمود این مطلب هم از آنها مسموع نیست در این موقع آنها هم باید کمال همراهی را بنمایند.

آقا شیخ ابراهیم- اگر بخواهید باین ترتیب کار تمام بکنید مشکل است اول حاج ملك التجار را بیرون بیاورند بعد تحقیقات بشود.

وزیر تجارت- عقیده بنده هم این است که اول ملك التجار را بیرون بیاورید بعد تحقیقات شده معلوم شود اگر مال اینها پیش این هفده نفر است بدهند و اگر این هفده مال دیگران را خورده اند و ملك کال اینها را خورده باید از او گرفت و باینها رد کرد.

وکیل الرعایا- چندانی هم لزوم بحضور حاجی ملك نیست او یکنفر است این شانزده نفر بنشینند بحساب رسیدگی شود به بینیم تمام بر عهده ملك است یا سایرین هم بدهکار هستند.

حاجی سید محمد- تا راه آستارا و وجه اجاره بر نگردد شرکا حاضر از برای حساب نخواهند بود یکی از آنها خود بنده هستم.

آقا میرزا محمود اصفهانی- هر چه گفتگو میشود خارج از موضوع است این عمل شرکت هر کس پول داده بضمانت این هفده نفر داده است اینها هم دفتر دارند باید بمحاسبات خودشان رسیدگی کرده بپای هر کس هست بدهد.

آقا میرزا محمود خوانساری- از اول گفتگو شد که حاجی ملك راه بسایرین نداد و حال آنکه در آن کمیسیون که بکار ملك رسیدگی میشد وکیل مؤسسین میگفت تا وقتی که حاج سید محمد مدیر بوده بموجب نظامنامه رفتار شده و حرفشان این است که بعد از آن رفتار نشده و گذشته از این این مسئله شرکت است هرگاه یك نفر از این شرکا مرحوم میشد تکلیف چه بود لابد باید بمحاسبات رسیدگی شود و مردم آسوده شوند.

حاج امام جمعه- در این مطلب بنده در آن کمیسیون یك چند روزی رفتم مسبوق شدم اول اینکه مجلس نباید مداخله در اینگونه امور بکند باید مشغول کار خود باشد اگر هم بنا شد داخل بشود باید از راهش داخل شود و راهش این است که یك کمیسیون از چند نفر از وکلا و چند نفر از عدلیه باید محاسبات را از روی دفتر رسیدگی نمایند تا بدین ترتیب رفتار نشود کار درست نمیشود. در این ایام یکی از سلماس بمن نوشته که هست و نیست پدر من هزار تومان بوده و در شرکت عمومی است اگر نرسد هیچ نداریم.

حاجی سید باقر- من گمانم این است که او مسئول هفده نفر است و هفده نفر مسئول اینها هستند باید رسیدگی کنند در زمان عین الدوله رسیدگی شده نصیر دفتر مدتی در این کار بود اگر مجلس صلاح بداند او را بخواهد مطلب واضح می شود.

رئیس- اولا باید بدانیم که آنطوریکه حاج امام جمعه گفتند این کار مجلس هست یا خیر؟

آقا سید حسین- مجلس باید رسیدگی نماید

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعقیده بنده این مجلس نمیتواند باین کار رسیدگی نماید زیرا که شعبات زیاد دارد باید فهمید این بلیط ها یا بطور شرکت است یا امانت همانطور که گفتند باید این هفده نفر حاضر شده بحساب رسیدگی نمایند مگر مجلس بخواهد بطور فوق العاده کمیسیونی ترتیب بدهد و رسیدگی شود.

حاج محمد علی آقا- این متظلم بعنوان شرکت تظلم نموده یا بعنوان شرکاء باید یکی از آن اوراق را بخواهند تا معلوم شود.

محقق الدوله- موقع موقع باریکی است باید رسیدگی کرد در حضور وزیر تجارت هر طور است این کار را تمام کنید.

وکیل الرعایا- این کار شرکت است و عمومی است باید مجلس رسیدگی نماید.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مجلس هیچ وقت نباید در این کارها رسیدگی نماید باید اقدام کند تا تمام شود.

حاجی سید محمد- مجلس در این باب رسیدگی کرد و معلوم شد که راه آستارا بغلط اجاره داده شده است تا برنگردد این شانزده نفر حاضر نمیشوند که عمل تمام شود باید راه آستارا برگردد.

آقا ملاحسن وارث- آنها یك ورقه چاپ کردند این مردم بیچاره هم بحسن ظنی که داشتند بمهرهای اینها پول دادند حالا حاجی علی آقا می خواهند کار را برگردانند بشرع البته در اینموقع حقوق این بیچاره ها از میان خواهد رفت.

بحرالعلوم کرمانی- وقتیکه این شرکت شد راه آستارا در بین نبود مردم باطمینان این هفده نفر پول دادند حال ملك التجار باین شرکا بد رفتاری کرد ربطی باین مردم ندارد راه آستارا بعد پیدا شده باید اول بحساب اینها رسیدگی شود.

آقا شیخ حسین- آنچه در این باب گفتگو شود راجع خواهد شد بآنچه که آقا میرزا محمود گفت باید دفترهای آنها را حاضر نمود و بحساب آنها رسیدگی کرد پیش هر کس هست گرفته مسترد شود.

حاج امین الضرب- مادامیکه بین شرکا تباین است این کار فیصل نخواهد گرفت این شرکتی است ما بین هفده نفر شده در نفع و ضرر شریك هستند همانطور که آقا میرزا محمود گفت باید دفترها را حاضر کرد و رسیدگی نمود تا معلوم شود که نفع و ضرر آنها چقدر است پس از روشن شدن حساب معلوم خواهد شد اگر حق دارند خواهند گرفت اینکه حاجی سید محمد میگوید که تا راه آستارا بر نگردد شرکاء حاضر نمیشود بعقیده بنده این حرف صحیح نیست.

محقق الدوله- عرض بنده در این است که عنوان مجلس امروز در باب شرکت در چه خصوص بود.

رئیس- چون متظلم شده بودند صاحبان اسهام که از این هفده نفر احقاق حق بشود.

محقق الدوله- از برای اینکه کمیسیونی تشکیل شود و این هفده نفر احضار شوند بانظارت وزیر تجارت رسیدگی شود مجلس اجازه میدهد (گفتند نمیشود.)

محقق الدوله- مقصود این است که خارج از موضوع حرف نزنید آیا توجه خواهید کرد در این باب تا معلوم شده آنوقت ترتیب آنرا قرار بدهید یا خیر.

آقا سید حسین- پس خوبست بر گردیم باول امر ببینیم این کار راجع بکدام وزارتخانه است که از طرف مجلس رجوع شود.

حاج سید نصرالله- از اولی که مطلب شرکت بمجلس رسیدگی همه گفتند این کار بامجلس نیست بعد شاه دستخطی فرمود گفتند حالا که شاه دستخط فرموده مجلس فوق العاده باید مداخله نماید بعد رسیدگی کردند دیدند راه آستارا را ملك بر خطا اجاره داده است حالا من نمیگویم مسئله شرکت عمومی مهم نیست خیلی مهم است ولی میگویم این کاری که حق عدلیه است رجوع بخود او نمائید نه اینکه مدتی مجلس وقت خودش را صرف نماید و نتیجه نداشته باشد حکمی که مجلس در باب راه آستارا کرد چه باشد پس برای چه مجلس در اینکار مداخله نماید. حاجی محمد اسمعیل آقا- بنده عرض می کنم که این مؤسسین حال دو سال است نیابه از جانب شرکاء و اصاله از جانب خودشان اقدام دارند و جد و جهد میکنند و رسیدگی هم شد که راه آستارا را آنها و خطا ملك اجاره داده است و فقط کاری که برای آنها فائده دارد همان راه آستارا است که باید برگردد.

وکیل الرعایا- مؤسسین میگویند یکصد و پنجاه هزار تومان گرفته و در راه خرج کرد و باقی را از خود راه بیرون آورده و خرج کرده تا تمام شده است در اینخصوص خیلی گفتگو بین آنها ست و ربطی باین کار ندارد.

رئیس- باید کار را تمام کرد آیا بکدام وزارتخانه رجوع یا اینکه مجلس باین کار مداخله بکند یا خیر؟

(اکثر گفتند خیر)

رئیس- بعدلیه رجوع شود یا وزارت خانه دیگر.

(اکثر گفتند بعدلیه)

رئیس- آیا ماموری از طرف مجلس لازم است یا خیر که ناظر باشد.

(اکثر گفتند باید از طرف مجلس ناظری باشد.)

حاج میرزا علی آقا- قبل از اینکه این مطلب بعدلیه رجوع شود باید یك کاری کرد و آن این استکه آنچه مردم از این هفده نفر طلب دارند داده شود بعد بروند در عدلیه دعوای خودشان را با ملك تمام کنند.

وکیل التجار- گفته شد که مجلس حکم نموده راه آستارا برگردد یکی از اهل کمیسیون بنده بودم مجلس تصویب و تصدیق کرد که راه راه آستارا را بدون تصویب مؤسسین ملك اجاره داده است غیر از این مجلس حکمی نداده استکه در عهده تعطیل بماند و در حساب هم باید رسیدگی بشود.

رئیس- بعد از رجوع بعدلیه آیا باید مجلس از طرف کسی نظارت داشته باشد یا نه؟

(اکثر گفتند باید نظارت داشته باشد)

(عمل ملك التجار با شرکاء رجوع بعدلیه شد و قرار شد چند نفر از وکلا برای نظارت معین شوند.)

حاج سید ابراهیم- عمل کرمانشاهی ها هم بحمدالله گذشت وجهی بآنها داده شد و قرار شد حسابی سیف الدوله برود آنجا تا عمل ختم شود.)

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 166

جلسه: 166

مذاکرات روز سه شنبه 29 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 27 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- اینقانون مطبوعات استکه جناب مخبر السلطنه در زمان وزارت خود نوشته و بمجلس فرستاده اند فعلا دفعه اول قرائت شود.

(گفتند بکدفعه خوانده شده)

آقا میرزا طاهر- او غیر از این بود فقط برای روز نامجات بود.

آقا شیخ یوسف- دو ماه از قانون وزارت داخله که راجع بشرع است مانده است ما بقی تمام شده و معطلی برای همین دو مانده است خوب است قرائت و اصلاح شود.

رئیس- بلی آندو ماده باید در حضور حجج اسلام قرائت و تنقیح شود فعلا قدری از این قانون مطبوعات خوانده شود.

(شروع بقرائت قانون شد و ختم گردید)

حاج سید نصرالله- این نسخه باید چاپ شود.

اسدالله میرزا- اول در کمیسیونی تنقیح شود بعد چاپ شود.

رئیس- رای مجلس چیست؟

(بعضی گفتند اول در کمیسیون تنقیح شود بعد چاپ شود.)

وکیل التجار- چون راجع بشرع نیست خوب است بدوا در کمیسیون تنقیح شده با قانون سایر ممالك تطبیق شده بعد چاپ گردد.

آقا سید حسین- محض اینکه زود تر تمام شود اشخاصیکه برای آن کمیسیون لازمند زود حالا انتخاب شوند.

ادیب- اهل کمیسیون هم از اعضای همین مجلس خواهند بود خوب است بطبع رسد تقسیم کنند بعد اشخاصیکه باید در کمیسیون باشند همین شوند.

احسن الدوله- بهتر همان استکه اول کمیسیون منعقد شده بعد چاپ شود.

حسنعلی خان- اینکه گفته شد با سایر قوانین تطبیق شود این نظامنامه ترجمه از قوانین فرانسه است و آن مملکت جمهوری است و بهتر از آن نمیشود.

صدیق حضرت- من هم تصدیق حسنعلی خان را میکنم از آنجا از کمیسیون چیز صحیحی بیرون می آید.

آقا شیخ حسین- عقیده بنده اینستکه اهمیت این نظامنامه خیلی زیاد است کمیسیونی از علما و وکلا تشکیل شده تنقیح شود.

وکیل التجار- همانطور که گفته شد این نظامنامه ترجمه از قانون مملکت آزاد است شاید متضمن چیزی باشد که با حال حالیه ما مضر باشد پس خوبست در کمیسیون تنقیح بشود.

محقق الدوله- پس خوبست رای گرفته شود که اول چاپ شود یا برود در کمیسیون.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مقصود اینستکه غلطی اصلاح شود اما همینکه بکمیسیون نرفته چاپ شود همین اغلاط در اذهان خواهد افتاد و اخراجش مشکل خواهد بود.

صدیق حضرت- ما یك ترتیبی از برای مجلس داریم که هر قانونیکه بمجلس آمد باید یکدفعه بدون مباحثه قرائت شود آیا در آنجا قید هم شده که بکمیسیون برود گذشته از آن لابد در کمیسیون بعضی تغییرات داده میشود که عموم وکلا راضی نیستند و ترتیب اول هم که از دست رفته نتیجه حاصل نمی شود.

اسدالله میرزا- اینکه گفته میشود که تغییر داده میشود البته بپاره ملاحظات تغییرات داده می شود و بعد از آن باید اعضای کمیسیون علت تغییر را در مجلس بگویند که این ماده اول اینطور بود و بعد بملاحظه اینطور شد.

حاج سید نصرالله- با این ترتیب اعضای کمیسیون در مطلب مسبوقند و سایرین خالی الذهنند و میشود که آنها بر سایرین غالب شوند بهتر این است بدوا چاپ شود بعد و در کمیسیون

صنیع الدوله- اسدالله میرزا فائده کمیسیون را گفتند در فائده کمیسیون اشکالی نیست ولی قرار اینست در همه جا که قانون اول بمجلس میآید بعد منتشر میشود و پس از آن بکمیسیون میرود که اذهان عموم وکلا مسبوق باشد.

اسدالله میرزا- پس معلوم شد که انتشار با کمیسیون منافات ندارد حالا کمیسیون هم معین بشود منتشرهم بشود.

وکیل التجار- بیش از این طول نباید بکشد محض تسهیل گفته شد که بدوا کمیسیون منعقد شده حالا که این طور میگویند اولا منتشر شود بعد کمیسیون شد.

اسدالله میرزا- تکلیف معلوم شد که کمیسیون هم باید بشود.

وکیل التجار- برای ناخوشی در ممالك روسیه دولت عثمانی قرانطین گذاشته است خوب است اعلان شود که حجاج از آنطرف نروند که اسباب اشکال از برای آنها خواهد شد و بمقصود نمیرسند.

آقا میرزا محسن- اول باید از وزارت خارجه تحقیق کرد بدون تحقیق نمیشود.

محقق الدوله- اگر صلاح میدانید از وزارت خارجه تحقیق شود.

رئیس- اینکه گفته شد که اسباب زحمت زیاد میشود ممکن نیست زیرا که قرانطین مطابق قوانین بین الدول گذاشته می شود و تخطی از آنها هم نخواهند کرد.

وکیل التجار- چون اختیار در دست صاحب مملکت است یحتمل اسباب زحمت شود

(گفته نمی شود 0)

آقا سید حسین- قرار شده بود که جناب محتشم السلطنه برای ماموریت سرحدی آنچه لازم دارند بنویسند تا فراهم شود.

حاج محتشم السلطنه- روز سه شنبه صورت آن را بوزارت خارجه فرستادم او باید بعرض شاه رسانده بفرستد و محض این که تاخیر نیفتد بآقای احتشام السلطنه هم اطلاع داد شد حالا آمده ام محض اینست که حضور وکلای آذربایجان بعضی مطالب اظهار شود که آنها مسبوقند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هیئت مجلس منحصر بوکلای آذربایجان نیست یك مطلب مهمی را بواسطه نبودن آنها نباید تاخیر انداخت.

رئیس- صحیح است ولی چون آنها از ترتیب آنجا با اطلاعند از این جهه بحضور آنها اهمیت گذاشته میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده خودم را میگویم که نباید تاخیر انداخت (تعلیقه از طرف حجه الاسلام آقای آخوند ملا محمد کاظم مدظله العالی بعنوان آقای آقا شیخ عبدالکریم وکیل یزد رسیده بود محض اهمیت مقام حضرت حجه الاسلام قرائت شد مشعر بر مراتب مساعدت و همراهی ایشان با اساس مقدس بر مراتب مساعدت و همراهی ایشان با اساس مقدس مشروطیت و توصیه در باب یك نفر شخصی که بنسبت قائل پرویز پارسی بودن مبتلا شده است که موقع سوء ظن بعضی واقع شده رسیدگی شود و حقیقت حال معلوم گردد و بتشکیات و تظلمات اهالی یزد رسیدگی بعمل آید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مطلب باید از وزارت داخله تحقیق شود.

(آقا شیخ عبدالکریم اطلاع خود را در این باب و برائت ذمه شخص متهم را اظهار داشتند و ظرحی از بدو این امر تا کنون اظهار کردند.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده اینست که اطلاعات اقا شیخ عبدالکریم را خودشان جداگانه بوزارت داخله اطلاع بدهند مجلس در باب رسیدگی باین کار رقعه بوزارت داخله بنویسد (بعد در وقت انعقاد مجلس در ایام ماه مبارك رمضان گفتگو شد از تاخیر بعضی از وکلا در حضور بهم رسانیدن مذاکرات زیاد بمیان آمد سید محمد حسین بروجردی اظهار داشتند که اشخاصی که دیر حاضر می شوند باید نوشت تا موکلین آنها بدانند دیروز تمام وکلا آمده بودند بواسطه نیامدن پنج نفر که عده ناقص بود مجلس تا ظهر معطل بود و از وزرا عذر خواستند.

آقا میرزا محمود- حقوق وکلا که عاقبت داده می شود خوبست حالا معین شود تا هر کس دیر کرد از حقوق او کسر شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- از حالا تاریخ بردارند تا هر وقت حقوق داده می شود کسر شود.

رئیس- این دفعه دیگر بطور خواهش استدعا می شود هرگاه تخلف شد آن وقت مجازات معین می شود.

تلگرافی بتوسط انجمن اصفهان رسیده بود قرائت شد مشعر بر اینکه از قضیه ارومیه عموم اهالی اصفهان محزون قریب پنجاه هزار جمعیت در کوه سفه جمع شده عقد اتحاد بستند که با جان و مال مساعدت کنند.

حاج شیخ محمد تقی حاج شیخ نور الله

محقق الدوله- از نتیجه اقداماتی که شده باید بآنها اطلاع داده شود تا مطمئن شوند و اظهار تشکر هم از این مساعدت باید نمود.

رئیس- عقیده بنده هم این است که یك همچو جوابی بآنها داده شود و ضمنا هم اطلاع داده شود که فعلا خبری نیست.

تلگراف دیگر از اصفهان قرائت شد مشعر بود براینکه در حوالی مورچه خورت صد نفر را لخت کردند بختیاری اطمینان داد ولی نتیجه بعکس بخشید میرزا رضا خان که از برای عدلیه معین شده انجمن از او شاکی و کسی را میخواهند که بتصویب انجمن باشد یا شخص کافی دیگر معین شود (شیخ محمد تقی) (شیخ نورالله)

رئیس- بوزارت داخله باید نوشته شود که از کجا این شخص معین شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اتصالا بایشان نوشته میشود ولی فایده نبخشیده.

احسن الدوله- تلگرافی از سرحد ارومی رسیده بود هیچ جواب ندادند خوب است یك جوابی داده شود.

حاج محتشم السلطنه- روز پنجشنبه آمدیم در خصوص رئیس کمیسیون سرحدی آذربایجان گفتگو شد و کلا و وزراء وحجج اسلام و امرا صلاح دانستند که بنده مامور این خدمت بشوم البته هر کسی باید از خدمت بوطن و ملت و دولت مضایقه نکند آقایان بگمان اینکه بنده اطلاعات خود را در این موقع بخرج دهم مرا انتخابب کردند انشاء الله همینطور هم خواهد بود ولی یك نکته هست یکوقتی که یکشخصی را از برای کاری معین میکنند لابد از برای این است که این شخص یك امتیازی دارد وقتی که این رای را دادند باید آن قوه دولت و ملت و مجلس آحاد آحاد پشت سر او بلند باشد تا آن کار از او پیشرفت نماید نه اینکه بمحض حرکت او از طهران فورا ایرادات در عقب او باشد آن وقت آن مامور باید دفاع بکند و هم باید با دشمن گفگتو کند مثل آنکه شاهزاده فرمانفرما فعلا همین طوور شده و این ترتیب اسباب شکست کار خواهد بود حالا هم بنده را برای این خدمت بزرگ معین کرده اند که از شصت سال قبل تاکنون با سفارت روس و انگلیس و ماموریت اشخاص معتبر نقشه ها کشیده اند و باز تمام نشده حالا هم بواسطه اقدامات عشایر سرحدی این اتفاقات افتاده عجاله ماموریکه میرود باید لوازم و اسباب او جمع باشد بمسامحه نگذرد این مامور باید برود اولا تجاوزات عثمانی را رفع کند. ثانیا عشایری که بجانب آنها میل کرده اند اطمینان داده برگردند فرمانفرما وقتیکه رفت قرار شد اردو برود پول داده شود تا کنون هنوز مرتب نشده است آنچه بنظر بنده رسیده کتابچه نوشته ام بوزارت خارجه فرستاده ام بنظر اعلیحضرت همایونی هم رسانیده اند چند فصل از آنرا در مجلس علنی میخوانم. مابقی را در مجلس سری عرض میکنم و از وکلای عظام استعداد میخواهم تا کار پیش برود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- گمان میکنم انتخاب جنابعالی برای دو مسئله اولی نباشد و انتخاب شما از این باب باشد که دولت و ملت شما را امین دانیتند.

حاج محتشم السلطنه- از این حسن نیت کمال تشکر را دارم یکی از این چیزهائیکه لازم است عرض مسئله استعداد است که لازم است تهیه قشون مختصری برای سرحد بشود چنانکه عثمانی هم کرد از برای بیم و امید عشایری که در این مدت رفته اند لازم است ولی بنده راضی نمیشوم که بگویند بعد میفرستیم از حالا که میروم باید معین شود اگر هم بجهت سرما نمیشود حالا در سرحد اردو تشکیل شود در آذربایجان حاضر باشند که در موقع لزوم معطل نمائیم این اردو باید سرباز باشند که بتوان از آنها کار خواست و باید بآنها حقوق داد دیگر اینکه باید جراید در باب سلطان عثمانی چیزی ننویسند که اسباب رنجش شود این که از اصفهان نوشته امند که همه همراه هستند خیلی خوب است ولی دولت عثمانی در صدد جنگ نبوده چه اگر در صصد جنگ بود تا کنون کرارا موقع بدست او افتاده و مخصوصا در این موقع هم گفته که کمیسیون شود و رسیدگی نمایند یکی دیگر از عرایض بنده اینست که باید از حکومت آذربایجان استمداد و دستورالعمل بخواهیم در اینموقع نباید حکومت آذربایجان تغییر کند باید باشد تا کمیسیون اصلاح بشود اگر حالا تغییر حکومت داد شود متزلزل میشود و کار از مت پیشرفت نمیکند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- همین طور است باید مجلس نظر داشته باشد که تمام لوازم فراهم شود که فردا مثل فرمانفرما بعد از رفتن نسیا منسیا نشود.

حاج محتشم السلطنه- یکی هم در خصوص مخارج کمیسیون سابق قرار بود که از رئیس گمرك ارومی دریافت میشد حالا هم بنده زیاده از آنچه می دادند موقع ندارم حواله بدهند همان قدر داده شود که کمیسیون معطل نماند.

حاج محمداسمعیل آقا- این هم صحیح است

آقامیرزا ابوالحسن خان- ما قانونا نمیتوانیم جواب این مطلب را بدهیم باید وزیر امور خارجه به مجلس بفرستد و مطرح شود و جواب گیرد حالا خودتان که نشان وزیر امور خارجه داده اید رای او چیست؟

حاج محتشم السلطنه- اولا بنده بر حسب دعوت آمده ام و ثانیا اینها را وزیر امور خارجه رای داده است و اعلیحضرت دستخط فرموده اند و چیزی فوق العاده نیست و تمام اینها را مجلس قبلا تصویب کرد فقط در باب حقوق قشون است بعضی مطالب هم هست که باید در مجلس خصوصی عرض کنم.

مذاکرات روز پنچشنبه دوم رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 29 شهر شعبان را آقا میرزا طاهر قرائت نمود.

وکیل الرعایا- چند ماه از نظامنامه وزارت داخله باقی مانده بود اجازه داده میشود خوانده تمام شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- خوب است اجازه داده شود از وزارت خارجه استفسار نمایند جواب سفارت را داده اند یا خیر مطلب دیگر در باب وزارت علوم و معارف است چرا معین نمیشود وزارت معارف که نهایت اهمیت را دارد جهه چه چیز است که وزیر علوم تعیین نمی نماید و دیگر اینکه وزارت عدلیه اعظم با کیست.

رئیس- وزیر عدلیه که مشیر الملك است ولی وزارت علوم و معارف هنوز معین نگردیده.

حاجی امام جمعه- چند ماهی قبل در خصوص اختلال و اغتشاشات ولایات مذاکرات بود متعذر شدند که تمام این انقلابات بعلت عدم نظامنامه حکام است بعد جد و جهد ها شده و نظامنامه وزارت داخله تصحیح و تصویب گردیده فعلا دو ماهست که تمام شده و بصحه نرسیده همین طور معوق مانده است و بفکر زیادی کار مجلس نیستیم سال هم بآخر رسیده این جزئیات را مردم چندان در نظر ندارند خوب است خیلی زود آن نظامنامه را بصحه فرستاده موشح شود.

رئیس- گویا یکی یا دو ماده آن مانده باشد و مشغول نوشتن و اصلاح هستند انشاء الله تا هفت هشت روز دیگر تمام میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- میخواهم از وزیر امور خارجه سؤال نمایم که جواب مراسله سفارت انگلیس را در باب معاهده فرموده اند یا خیر؟

وزیر امور خارجه- خیر هنوز جواب این مسئله داده نشده ولی مشغولیم بعلت این که چون از جاهای لازمه باید بعضی استعلام بشود بعد جواب داده خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همچو مسموع میشود که دولت ایران این معاهده را تصویب فرموده حقیقت دارد یا خیر؟

وزیر امور خارجه- خیر صحیح نیست.

حاجی سید نصرالله- آن روز که در مجلس مذاکره شد مجلس نپذیرفتند.

رئیس- جناب محتشم السلطنه آمده است از برای ترتیبات کمیسیونی که تصویب شده است.

محتشم السلطنه- وقتی که فرمانفرما عازم بودند قرار شد که ای اردو هم برود و از آن گذشته دولت عثمانی میگوید که تمام این اقدامات از عشایر است تا ما قوه نداشته باشیم که بعشایر بفهمانیم بهیچوجه کار از ما پیشرفت نخواهد کرد.

رئیس- بر فرض اردو رفت حالا آنصفحات سرد است تا رسیدن اردو به آنجا زمستان میشود و برف تمام این اراضی را مستور میسازد آنوقت چه فایده خواهد داشت.

محتشم السلطنه- قشون ما عزیزتر از قشون دولت عثمانی نیست دیگر این که میشود در آدربایجان باشند در موقع لزوم حرکت کنند.

حاج محمد اسمعیل آقا- وقتی فرمانفرما میرفت تمام ترتیبات این اردو را ملاحظه و تصویب کرده اند و اکنون هم که آنجا رفته همه روزه اردو می خواهد چنانچه کرارا نوشته است پس تشکیل اردو بجهه سرحد و انتظام داخلی آذربایجان لازم است.

اسد الله میرزا- گمان بنده این است که رفتن اردو و افواج با کمیسیون صحیح نیست بجهه اینکه در ظاهر چنین می نماید که دولت ایران بادولت عثمانی طرف میباشد و حال آنکه باطن امر این طور نیست اگر چه اردو و افواج هم لازم است برود ولی نه با کمیسیون.

محتشم السلطنه- بنده در این مورد سه جواب دارم تکالیفی که خواسته ام هر وقت اندام بشود بنده حاضر هستم و آن این است که اولا روی کاغذ آمده ثانیا آنکه رفتن چهار فوج به تبریز را مجلس هم تصویب نموده و نباید مجلس از رای خودش منحرف بشود ثالثا تمام

دول میدانند که دولت ایران قصد جنگ با دولت عثمانی ندارد بخصوص این باعده قلیل این اردو حرکت دادن و اینعده از قشون فقط برای آنست که دولت عثمانی میگوید این تغتشاشات سرحدی از عشایر است در این صورت بنده باید یك قشونی داشته باشم که عشایر را جواب داده جلوگیری کنم.

آقا میرزا ابو الحسن خان- آن وقت که مجلس تصویب نمود قرار شد که یا قوه برحسب الزوم بجهه رفع اغتشاش داخله و سرحدی معین بشود.

اسدالله میرزا- ما هم باید بفکر این قوه باشیم ولی کمیسیونی با اردو نباید برود از برای آنکه اردو بجهه نظم داخله میرود.

محتشم السلطنه- صحیح است بنده یکنفر هستم روانه شده میروم ولی می گویم این اردو باید از من جلوتر برود نه اینکه مر بخواطر جمعی بروم بعد از آن هر روزه تلگراف بمجلس و جاهای دیگر کنم جواب امروز و فردا بدهند.

آقا میرزا محمود- همانطوریکه جناب محتشم السلطنه می فرمایند اردو لازم است چون در این باب مذاکره شده حالا اگر اردو نرود بنظر اجانب چنین می آید که دولت ایران بجهه حرکت دادن فوج عجز بهمرسانیده و فرمانفرما هم که خواسته بودند.

رئیس- آیا به بینیم فرمانفرمائی همین است که ایشان کرده و میکنند در صورتیکه بهوای نفس باشد چه فایده دارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- فرمانفرما اتصالا از وزراء دستورالعمل خواسته و می گوید اگر قرار شده است که من تنها بسرحد بروم و نرفته ام مقصرم ولی قرار بود اردو بیاید که نیامد و مالیات را هم من عهده نگرفته بودم پول هم برای افواج و حرکت قشون تصویب شده بود که بدهند.

رئیس- ما منتظر جواب تکلیفی هستیم که وکلای آذربایجان به ایشان گفته اند که یا مسئولیت انتظام آنجا را قبول نمایند یا جواب بدهند.

رئیس- بجهت این ماموریت اردو چون جناب محتشم السلطنه آنرا صواب میدانند و خواسته اند باید ایشان را روانه کرد نه این که فرمانفرما خواسته است بجهت اینکه معلوم نیست فرمان فرما برای چه می خواهد بجهه داخلی آذربایجان یا برای جای دیگر.

حاج امام جمعه- باعتقاد بنده رفتن قشون ضرری ندارد ولی اردو زدن در سرحد گویا موجب بعضی توهمات بشود و در سرحد اردو زدن فایده ندارد و الان اراضی متنازع فیه را برف مستور نموده لیکن برای فرستادن قشون هیچ عیب ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است در باب جناب حاج محتشم السلطنه با وکلای آذربایجان در مجلس مخصوص گفتگو نموده آخرین رای را بدهند و زودتر روانه شوند.

رئیس- در حقیقت این رای را باید جناب وزیر خارجه بدهند که صلاح است یا خیر؟

وزیر امورخارجه- اگر جناب محتشم السلطنه را مسئول میدانید هر چه خواسته است باید بدهید صحیح است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما شما را مسئول می دانستیم نه ایشانرا.

وزیر امورخارجه- شما مرا مسئول میدانید بنده هم ایشانرا مسئول میدانم هر چه را که خواسته اند باید داد و هر قدر هم زودتر حرکت نمایند بهتر است که کارها خیلی مغشوش است.

آقا سید مهدی- در باب عشایر داخلی چه شد که این سوارهای ایلات جلوی آنها را نمیگیرند.

رئیس- حال این مسئله باشد که کمیسیون مالیه حاضر شده یکدفعه رای آخر داده شود.

(مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه 4 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه دوم را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- چند ماه قبل جناب ناصر الملك که وزیر مالیه نظامنامه بجهت ممیزی علمی نوشته بودند و در مجلس قرائت و تصویب شد زحمتی کشیدند و ماموری هم برای رسیدگی فرستادند حال معلوم میشود که هیچ اقدامی نشده همانطور معوق مانده باید از وزیر مالیه خواست که اقدام کنند مسئله مهم و ضرور است تاخیرش اسباب ضرر خواهد بود.

رئیس- نباید تعطیل شود باید اقدام کنند در کمیسیون مالیه هم قراری داده اند و صورتی هم در ورقه چاپ کرده بودند.

آقا سید حسن تقی زاده- آنصورت مقدمات ممیزی است که برای مالکین نوشته شده است حالا هم مشغولند ولی بعد از تغییر کابینه فی الجمله مسامحه شده است همانطور که آقا میرزا محمود گفتند باید اقدام شود و چند کمیسیون از برای این عمل روانه دارند.

سید الحکما- بنده چند روز قبل که در ورامین رفته بودم دیدم که مشغول مهندسی و ممیزی هستند.

وکیل الرعایا- از قرار چند روز است که مهندسی و ممیزی مبدل بمنازعه و مخاصمه شده است قریب بیست روز است که هر یك میگویند اگر مرا رئیس کنید چنین و چنان میکنم تمام مباحثه و منازعه است و هیچ کاری نکرده اند فعلا دو مسئله است که باید عرض کنم یکی را که سیصد تومان عایدی یومیه است امروز عرض میکنم و آن عمل تلگرافخانه است که باید زودتر ختم شود و دیگری هزار تومان است که چند روز دیگر میگویم.

رئیس- خود مستعان الملك اینجا بود در این باب گفتگو شد قرار شد که برود ترتیباتی را که لازم است موجود نموده تامین و اطمینان حاصل بشود و ختم گردد.

(کاغذی از مشیر دیوان از کردستان قرائت شد قزیب باین مضموتن که شاهزاده سالارالدوله بعد از چندین سال خدمت بی جهه چاکر را حبس و تمام دارائی را کرو گذاشته سی و شش هزار تومان گرفت بدین واسطه پریشان شده بتوسط شاهزاده عین الدوله و مشیر الدوله بخاکپای شاه مرحوم و بتوسط اتابك بخاکپای اعلیحضرت کرارا عرض شده دستخط ها صادر گردیده خصوصا اتابك مرحوم نوشته بودند که بعد از آمدن شاهزاده بطهران احقاق حق خواهد شد آن بود که آن قضیه ناگوار رخ داد حال از جناب عالی که رئیس مجلس مقدس میباشید مستدعی است که احقاق چاکر را بفرمائید.)

وکیل التجار- این شکایت است ربطی بمجلس ندارد.

آقا سید حسین- در باب سالارالدوله منحصر بمشیر دیوان نیست خیلی اشخاص میباشند که مدعی هستند قریب دو کرور اموال مردم را گرفته قرار شده در ایم باب که یك مجلس عالی تشکیل شود شاهزاده هم حاضر شود تا رسیدگی بعمل آید اگر آن مجلس تشکیل بشود بسیار خوب است و اگر هم باید راجع بعدلیه شود که راجع شود.

رئیس- این مسئله هم همان رجوع بعدلیه شود این هم کاغذیست که یکی از وکلا نوشته قرائت شود (قرائت شد قریب باین مضمون که اگر بنا باشد که همانطور بازار رشوه رواج داشته حکام را بیجهت عزل و نصب نمایند البته تمام وکلا میدانند که وزیر اکرم در گیلان چه زحمات کشبده است در اینصورت راضی نخواهند شد که هتك شرف و شان حاکمی شده برخلاف قانون عزل و دیگری بجای او نصب شود.

رئیس- در حقیقت وزیر اکرم خیلی زحمت کشیده است و کسی هم از ایشان شکایت نکرده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید از وزیر داخله استفسار شود که چنین مطلبی داقع شده یا نه و در صورت وقوع اگر وزیر داخله مجلس را بجوابی اقناع کرد بسیار خوب والا باید جهت معلوم شود.

وکیل التجار- تا بحال از ایشان شکایتی نشده است و بمحض اینکه در خارج یك صحبتی هست و صورت وقوع پیدا نکرده نباید در مجلس اظهار داشت گذشته از این باید از وزیر داخله پرسید او مسئولست.

اسدالله میرزا- این که نوشته شد عزل موجب بی شرفی است بنده اعتقاد ندارم که عزل مطلقا موجب بی شرفی باشد البته رئیس هر اداره میتواند تغییر و تبدیل در اجزاء و مامورین آن اداره بدهد و ازآن شغل بشغل دیگرش وامیدارند اگر بخواهند عزل کنند بی جهت و هیچ شغلی ندهند راست است ولی این مطلب معلوم نیست دیگر این که باید از زویر داخله خواست تا جهت معلوم شود.

آقا سید حسن تقی زاده- همانطور که وکیل التجار گفتند در همه جا مسئولیت پس از وقوع است ولی در اینجا بهمین ترتیبات میخواهند طوری شود که یك کاری اتفاق افتاده معزول شود و علاوه معمول است که یك ماه قبل از اینکه بخواهند این کار را بنمایند از این قبیل حرفها در آن ولایات منتشر ساخته که موجب اختلال مالیات شود از قراریکه شنیده میشود دکان منصب فروشی و رشوه گیری باز است و میخواهند چند نفر حکام را بیجهه تغییر بدهند از رشت و خراسان و غیره باید قبل از وقت بایشان فهماند که این تغییرات بی موقع و موجب خسارت و زحمت مالیه است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همان عرض که کردم نباید ما از قانون خارج شویم باید از وزیر داخله سئوال کرد شاید ایشان امروز چنین صلاح دانستند که نام حکام را تغییر بدهند اگر جواب صحیح دارند که پذیرفته میشود والا آنوقت باید بایشان تعرض و ایراد کرد.

سید الحکما- هنوز مملکت ما در تحت نظم و ترتیبی در نیامده که عزل و نصب اسباب اختلال امور نشود عزل حکومت کرمان در وسط سال باعث این شد که مالیات زمین خورد و وصول نشد پس نباید امروزه حاکم را در وسط عزل کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حال که معلوم نیست پس باید از وزیر داخله خواست.

دبیر رسائل- ما هرچه بگوئیم چون معلوم نیست بی حاصل است باید از وزیر داخله پرسید که بچه جهت او را عزل کردند.

وکیل التجار- باز عرض میکنم که هنوز معین نیست این مسئله اصل دارد یا نه ولی در هر صورت آنرا از وزیر داخله پرسید دیگر اینکه باید حکام هم بعد ها تکلیف خودشان را بدانند و هر مطلبی را راجع بوزارت داخله نکنند چنانچه اغلب مطالبی که راجع بداخلی خودشان است رجوع بوزیر داخله می نمایند و اسباب تعطیل اوقات میشوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- هر جائیکه حاکمی معزول بشود اولا یك خسارتی باو وارد می آید و ثانیا از کار دلسرد میشود و ثالثا امور مردم هم مختل میشود حالا این مطلب را علاوه از اینکه باید از وزیر داخله خواست باید یك قدری سخت تر خواست که این کارها یعنی بیع و شری حکومت موقوف شود اگر چه وزیر نکند دیگران هم واسطه کار نشوند.

رئیس- یك مسئله ایست که وکلای آذربایجان هم بودند که من در تلگرافخانه تعقیب کردم دیشب هم مجبر دیوان پیش کار فرمانفرما حاضر بود در باب مالیات آذربایجان تلگراف هم نمودیم جواب صریح صحیح نیامد ببینیم فرمانفرما و انتظام السلطنه مشغول انتظام امور آذربایجان و فارس هستند یا نه مجیر دیوان میگفت که مسئولیت مالیات را قبول نمی کند و می آید الان میروم تلگراف او را بیاورم که او مسئولیت را قبول نکرده و قبول تکلیف این مسئله معلوم بشود.

حاجی سید نصرالله- مسئول مالیات وزیر مالیه یا وزیر داخله.

رئیس- وزیر مالیه امروز هست فردا نیست آنوقت که نیست نمیتواند مسئول باشد گذشته این مسئولیت ها که پول نمیشود پول میخواهد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اعتماد الدوله که قبول مالیات آذربایجان را کرده معتبر است وزیر مالیه او را قبول دارد.

رئیس- وزیر مالیه می گوید من قبول ندارم آذربایجان و فارس هیچ کدام را قبول ندارد.

حاج امام جمعه- آن روز اعتمادالدوله را هیچکدام نه وزیر مالیه و نه فرمانفرما قبول نکردند ولی حاکم امسال مسئول است اگر حاکم بخواهد مسئولیت مالیات را امسال قبول نکند باید از مالیات امسال صرفنظر کرد.

حاجی سید نصرالله- حاکم هم مثل وزیر اگر آمد مرد یا معزول شد چه باید کرد.

رئیس- در هرحال باید فکری کرد آیا مجلس کار باین مسئله دارد یا نه؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- چون راجع بمالیه است بطور فوق العاده باید مذاکره شود.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس میتواند مذاکره کند ولی باحضور وزیر هر مطلبی که در این مجلس می آید باید پیدا کرد که با کدام وزیر باید سئوال و جواب کرد وزیر مالیه در اول سال نوزده فصل قانون معین کرد و در مجلس هم تصویب شد که بتمام ولایات فرستاده شود که حکام از روی آن رفتار نماید حال باید از وزیر داخله پرسید که این حکام بآن قانون ملتزم شده رفتار می نماید یا نه اگر رفتار می نماید که هیچ و اگر نمیکنند چرا آها را گذاشته است.

آقا سید حسین- اگر حکام آن شرایطی را که شده است قبول کردند مسئول وزیر داخله میباشد حالا باید دید که آن شرایط را قبول کردند که مسئول باشند یا نه.

حاجی امین الضرب- مطابق قانون اداره مالیه مجزی است اینجا هم خواسته بودند مجزی نمایند ولی وزیر مالیه گفت امسال زود است اگر بنا باشد که مامور از طرف مالیه برود با نبودن ترتیب و قانونی اسباب اختلال مالیات می شود همان طور مثل سابق حکام وصول و ضبط نمایند منتها باید نگذاشت که اجحاف و تعدی یا حیف و میل بشود و بهمین طور بحکام اعلان و اعلام شد پس در این صورت هیچ حاکمی نمی تواند که این مسئولیت را قبول نکند باید بحکومت آذربایجان و فراس تلگراف بشود که اگر باین نحو قبول دارند فبها والا تکلیف معلوم باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مال آذربایجان صحیح است که باید تلگراف بشود ولی مال فارس را بچه میزان میفرمائید حکومت آنجا که چیزی اظهار نداشت.

رئیس- چون تلگراف کرده بود که بهیچ وجه مسئولیت مالیات را قبول نمیکند.

آقا میرزا محمود- جناب حاجی امین الضرب فرمودند که قرار این طور شده است که تمام حکام مسئولیت را قبول نمایند و قبول هم کردند حالا اگر بنا باشد که حاکم فارس و آذربایجان قبول مسئولیت نکنند آن وقت سایر حکام هم بهانه دست آورده اسباب اختلال مالیات خواهند شد پس باید با تمامی این مسئولیت را قبول نمایند و یا استعفا بدهند.

رئیس- اعتقاد بنده هم همین است گه باید این مسئله معلوم و عین شود که مسئلیت با کیست.

آقا ملاحسن وارث- پس این وزیر مالیه چه وزیری است که مسئول مالیات نیست اگر از عهده او خارج است استعفا بدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- یك تدبیری هم باید بکار برد که اینها حرکت نکنند چون اینجا معمول است که هرکس نمی خواهد یك کاری بکند استعفا داده بپای تخت میاید و در اینجا بوسائط و وسایل یا صدر اعظم یا وزیر دیگر می شود ولی در سایر جاها معمول است کسیکه استعفا میدهد از تمام شغل دیوانی استعفا میدهد اما اینجا یك سرداری از سرحد می آید در پای تخت ترقی مینماید پس خوب است لااقل اینجا هم قرار بگذاریم که اینطور اشخاصی که برای ترقی استعفا میدهند دیگر نگذارند آنها ترقی کنند و از آن خدمتی که دارند استعفا ندهند.

رئیس- یك مطلب دیگر هم هست که آیا بعد از هشت ماه می توانند بگویند که ما مسئول مالیات نیستیم.

وکیل الرعایا- اگر ایران را میان صد نفر قسمت کنند فرمانفرما بیش ار همه دارد مطلب همان است که آقا فرمودند ترقی کند می آمد بپای تخت فرمانفرما حالا که دید قدری زحمت دارد میخواهد بیاید برای وزارت و هم چنین حاکم شیراز بخیال اینکه وزارت داخله نداریم باین مقام برسند ولی باید بدانند که دیگر این اشخاص نباید سرکار بیایند هستند در میان آنها کسانیکه قابلیت این مشاغل را دارند و هرگاه بخواهند استعفا بدهند باید از کلیه کارها استعفا بدهند که بعدها نوکری نکنند.

وکیل التجار- آن ترتیبی را که جناب حاجی امین الضرب گفتند خیلی مفصلا در مجلس مطرح شده بود پس از مذاکرات زیاد قرار بر همین شد که امساله مسئول مالیات حکام باشند در این صورت دیگر چطور میشود آنها خودشان را مسئول ندانند تا آنروزیکه هستند مسئول مالیات هستند بر حسب قرار داد و قبولی که نمودند.

رئیس- خبر میدهیم فردا وزیر داخله و وزیر مالیه بیایند دراین باب مذاکره شود این لایحه ایست که از انجمن سعادت در وزراء قزوین نوشته اند و تنخواهی از برای بانك ملی جمع نموده اند قرائت شود (قرائت شد بدین مفاد که سعادت و نیك بختی ملت در تشکیل و ایجاد بانك ملی است اعضای این انجمن باین امر خیر از سایر انجمنها سبقت جستند مبلغ پنجهزار تومان تاسیس و تشکیل آن تقدیم دارد و سایر انجکمنها هم انشاء الله باین روش رفتارخواهند نمود.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- چون صبحت بانك در میان آمد گفتند قرار شد ماموری از خارجه برای بانك بیاورند ولی راپورتی را که دیروز وزیر امور خارجه خوانده برای مستشاری مالیه بوده است اسمی از بانك نبود اگر مجلس میتواند جواب بدهد که این مامور تنها برای مستشاری مالیه است یا تنها برای مدیری بانك یا برای هر دو والا از وزیر امور خارجه سئوال شود.

رئیس- از وزیر امور خارجه تحقیق شد گفت از برای هر دو است.

وکیل الرعایا- تا مادامیکه بانك تاسیس نشده است بهمان سمت در مالیه هستند پس از تشکیل بانك مدیر بانك هم خواهند بود.

آقا شیخ یوسف- آن زمان که وزیر مالیه سابق در اینجا قرار کذاشته بودند که یك نفر شخص عالم از فرانسه بخواهند مادامیکه بانك تشکیل نشده باموارات مالیه بپردازند بعد از تشکیل بانك مدیر بانك باشند و در مواقع لازمه از برای مالیه هم معاونت نمایند که در حقیقت از برای بانك است.

شاهزاده اسدالله میرزا- در آن قرارداد که نوشته شده است بطور تعمیم و اطلاق بود نه فقط از برای ریاست بانك هردو را شامل است هم ریاست بانك هم عمل مالیه

صنیع الدوله- در آن کنترات اسم مالیه برده شده است و اسم بانك مستور ماند بملاحظاتی ولی خوب است درست اسم برده شود.

رئیس- من هم عقیده ام همین است که باید تصریح کرد ملاحظه یعنی چه.

آقا سید حسن تقی زاده- اکثر در این خصوص بهمین عقیده هستند و بلکه مخصوصا باید قید شود که از برای بانك خو. استه میشود.

رئیس- این نظامنامه وزرات تجارت است آن روز آورده بودند وقت قرائت نبود حالا دفعه اول آن قرائت می شود تا چاپ شود بهمه داده ملاحظه نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- مکرر گفته ام که در عرض یکسال است که این مجلس آنچه وظیفه اوست بعمل نمی آورد و باید از این ببعد داخل آن رشته شویم که مجلس بغیر از قرائت قوانین و نظامنامه ها و گفتگوئی اگر باشد با حضور وزیر مسئول آن بچیز دیگر مشغول نشود هر مجلس که بدون قرائت نظامنامه و حضور وزیر مسئول باشد آخرش بی نتیجه خواهد بود (گفتند صحیح است) شروع بقرائت قانون وزارت تجارت شد و دفعه اول آن تا آخر قرائت شد.

اسدالله میرزا- قانونی از این لازم تر داشتیم که عدلیه باشد و خیلی پیشتر از این هم فرستاده شده است.

رئیس- بلی آن چون خیلی مفصل بود واین مختصر گفتیم این را ماندم بداریم بگذرد.

وکیل التجار- قانون وزرات عدلیه را بنا شد کمیسیونی فراهم شود که قبل از وقت به بیند.

آقا سید حسین- اشخاصیکه کعین شدند اسامی ایشان در دفتر ضبط است بخواهند معلوم می شود همان اشخاصی مشغول کار شوند.

محقق الدوله- بلی منتخب شدند از جمله آنها آقای حاجی سید منصرالله است خودشان می دانند.

حاجی سید نصرالله- بلی یك کمیسیونی برای عدلیه معین شده بود اعم از این که از برای قانون باشد یا غیر آن هر کاریکه راجع بعدلیه است ما هم چند روزی مشغول بودیم ول دیدیم که از برای قانون اسباب و کتاب لازم دارد و هیچ موجود نیست لهذا ما هم داخل رشته نشدیم.

حاجی امین الضرب- پس شما گویا آن نظامنامه عدلیه را ملاحظه نکردید.

حاج سید نصرالله- خیر او را ندیدیم و آن وقت نظامنامه نبود.

حاجی امین الضرب- پس همانرا چاپ غلط کنند بدهند بوکلا و کمیسیون هم مشغول کار شود منافاتی ندارد.

رئیس- آخر رای مجلس چیست که اول چاپ شود یا اول بکمیسیون برود.

آقا سید حسین- اول چاپ شود بعد کمیسیون هم نظر خودش را بنماید.

آقا میرزا محمود- چون قانون عدلیه اکثر راجع بشرع است شاید بعضی عبارات باشد که صحیح نباشد پس اشاعه آن بطور غلط هم خوب نیست قرار بشود که قبل از طبع در کمیسیون تصحیح شده بعد چاپ شود.

رئیس- چه میگوئید.

اسدالله میرزا- گمانم این اسست که یك ملاحظه در کمیسیون بشود خیلی خوبست

آقاسید مهدی- در یك هفته قبل که قانون اساسی تمام شد گفتند بعد از آن قانون عدلیه خوانده شود بنده درآن وقت عرض کردم که از همه اهم تر فعلا اینست که قراری در دادن حقوق مردم بشود که اغلب پریشان و بی چیزند حالا هم عرض میکنم که اگر حقوق آنها تا این چند روزه نرسد خیلی اسباب زحمت است و زیاد بر آنها سخت میگذرد باید فکری درباره آنها بشود.

رئیس- مذاکره این مطلب شده است و از حقوق پارساله تومانی پنچهزار داده میشود قرار شد که جناب حاجی امین الضرب بدهند دیگر همین دو روزه شروع بدادن میشود آسوده باشند و از برای مذاکره فردا آن دو سه ماه که از قانون وزارت داخله مانده با قانون انطباعات انشاء الله خوانده شود و تمام بشود.

آقا شیخ حسین- سابقا در این جا یك لایحه قانونی در باب رشوء نوشته شد و بدربار فرستاده بعضی چیزها هم بر او اضافه کردند بعد معلوم نشد که آن لائحه چه شد.

رئیس- حالا باینها که مشغو لیم زودتر تمام شود تا بآنها برسیم.

حاج امام جمعه- قانون وزارت داخله خیلی مهم است و باید زودتر ختم شود آندو ماده که مانده است خوبست چند نفر از آقایان حاضر شوند پیش از وقت یك نظر دقتی در او بشود بعد بیاید به مجلس چون مطالب علمی و راجع بشرع است.

رئیس- می خواهید شب باشد یا فردا پیش از وقت مجلس چند نفر حاضر بشوند دقتی کنند.

حاج امام جمعه- کمیسیونی باشد از چند نفر وکلای اهل علم که یك دقت نظری بشود.

(بعد چند نفر را معین کرده که شب بعد از افطار بیایند و آنچه لازم دقت است بعمل آورده تا فردا در مجلس قرائت و تصحیح شود.)

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 169

جلسه: 169

مذاکرات روز یکشنبه 5 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- کارهای جناب محتشم السلطنه تمام شده و چیزی ناقص ندارند جناب وزیر امور خارجه کارهای ایشان را تمام کرده اند و باید بروند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از جناب وزیر خارجه بعضی سئوالات داشتم.

رئیس- باشد برای فردا (و دراین موقع جنابان وزیر امور خارجه و محتشم السلطنه رفتند و رئیس شرحی در خصوص وکلائیکه در سر ساعت مقرره حاضر نمی شوند اگر در حقیقت وکالت را قبول کردید باید در این اطاق بتکلیف وکالت رفتار نمائید جهه چیست که جمعی از محترمین در ساعت چهار حاضر می شوند و در اینجا معطل می مانندذ دیگران حاضر نمی شوند و در باب آندو ماده از نظامنامه وزارت داخله چون نظام نامه در پیش کاتب بود دیشب اقایان آمده بودند نتیجه حاصل نگردید و فردا قرار است جناب محتشم

السلطنه با حضور جناب وزیر داخله و وزیر امور خارجه صبحت نمایند و آقایان وکلای آذربایجان هم باشند تا در این خصوص گفتگو نماینده دیروز چون از بابت مالیات مذاکره به میان آمد مخصوصا از فارس و تبریز قرار شد که وزیر داخله و وزیر مالیه حضور بهم برسانند اکنون آمده اند.)

حسن علیخان- حکام مسئول وزیر داخله هستند یا مسئول وزیر مالیه اگر مسئول هستند دیگر چرا رجوع بمجلس میکنند پس وزراء برای چه هستند آنها باید این کارها را مراتب نمایند و نگذارند مالیات سوخت شود.

وزیر مالیه- بنده بیست روز است که وزیر مالیه شده ام نه حاکم را بنده معین کرده و نه مالیات را به آنها واگذار نموده ام بنده آنچه که لازمه جد و جهد بوده بعمل آورده و میاورم حالا اگر مالیات یك جائی لا وصول مانده مثل فارس یا جای دیگر این مسئولیت را بنده بعهده نمیگیریم این جواب تلگرافی است که نظام السلطنه داده اند بخوانند به بینند که من سعی دارم یا نه (قرائت شد قریب باین مضمون خدمت وزیر مالیه تلگراف جناب عالی رسید چیزیکه بع از سی سال افزوده بر مباشری بنده شده بی اعتباری عمل بنده است تا حال دو دفعه راپورت شده معلوم است قبول نمیفرمائید اگر زمان قوام الدوله مرحوم بود کسی چنین حرفی را نسبت بمن میداد دندانهایش را میشکستند ولی صریحا عرض میکنم اگر نصف مالیات و تفاوت عمل فارس امسال وصول بشود شق القمر است و جنگ اول به از صلح آخر است بنده بهمه چیز حاضرم غیر از خیانت امسال با این انقلابات چگونه دویست و هشتاد هزار تومان وصول شده لازم است تا هر روزی که در شیراز هستم قوام سند بوده باشد.

وکیل الرعایا- یك چیز یست که کار ایران را متزلزل داشته آن چیز در خیال صدراعظم بودن است ولی آن وقت که ما گفتیم شما ها قابل رئیس الوزارئی نیستند شما در جزو آنها بوده اند.

رئیس- این خیال در سر همه باید باشد این عیب نیست.

آقا شیخ حسین- در تلگراف نوشته است که در 22 شهر شعبان به بنده مخابره نمودند قبول دارم باید فهمید که از آن به پیش باکی بوده است و تکلیف چیست.

رئیس- منهم همین را میگویم که فردا ارباب حقوق خواهند آمد از مجلس میخواهند تکلیف مالیات معلوم نیست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این تلگراف نظام السلطنه را وزیر مالیه آورده بمجلس ارائه میدهد حالا بدانیم که این تقصیر از نظام السلطنه است یا از انقلابات ولایت وزیر داخله وزیر مالیه مسئول مجلس و هم مسئول شاهست باید از عهده برآید حالا باید دانست که وزیر مالیه داخله بجهت وصول مالیات چه فکری کرده اند.

وزیر مالیه- عقیده بنده این است که مالیات را نظام السلطنه بپردازد چون شخص صحیح القولی است همینکه قبول کرد از عهده پرداختن هم بر می آید.

اقا میرزا ابوالحسن خان- پس اظهار این تلگراف برای چه بود.

وزیر مالیه- این تلگرافی است که کرده اند حالا میگوئیم چون بعهده گرفته است وصول میشود.

حسن علی خان- اینکه وزیر مالیه او را قبول کرده میگوید وصول میشود دیگر جای حرف نیست.

وزیر مالیه- بنده قبول نکردم میگویم چون جناب نظام السلطنه قبول کرده وصول مینماید.

لسان الحکما- چون اداره مالیه در سایر ولایات همان شعبات وزارت داخله است پس آن هم مسئول است ولی بی حضور وزیر داخله صحبت کردن فایده ندارد.

حسنعلی خان- این صحبت لسان الحکماء خیلی مهم است و این که جناب وزیر مالیه میفرمایند اعتقادم این است بدرد نمیخورد و نباید قبول کرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- اول سال جناب ناصر الملك آمدند اینجا مجلس کرده و بعد از مذاکرات زیاد قرار شد که امساله حکام ضامن مالیات باشندو بهمین قسم مقرر گردید حالا هر کدام که میخواهند طفره بروند قصد حیف و میل دارند.

حاج معین التجار- اینها صحبتهای رسمی است و نتیجه گرفته نمیشود اگر حکام نتواند وصول کنند چه باید کرد بر عهده وزیر داخله و وزیر مالیه است که کاری بکنند اسباب وصول مالیه بشود.

حاج امام جمعه- از این تلگراف نظام السلطنه چنین مفهوم میشود که ایشان وصول مالیات را تقبل میکنند اگر قبول نکرد مسئله دیگری است ولی اگر نیست باین طور صحبت علنی در این مجلس کردن دستور العمل بسایر حکام دادن است و حکام مسئول مالیات می باشند از اول بهمین نحو قبول کردند و رفتند.

وکیل التجار- اول سال که حکام رفته ترتیباتی قرار دادند و حکام مسئول مالیات شده رفتند دیگر این صحبتها ابدا نباید بشود اگر وزیر مالیه قصوری در کار بفرمایند همراهی بشود و همچنین حکام اگر قصوری داشته باشند باید بوزیر داخله و وزیر مالیه رجوع کنند والا وزارت مالیه و حکام مسئول مالیات بوده و میباشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اول معنی وزیر را باید دانست و ثانیا معنی مسئولیت را وزیر مصدر شغلی بودن و مسئولیت یعنی از عهده آنکار بر آمدن و اینکه دیناری لا وصول بماند از عهده برآید.

رئیس- بنده هم بهمین جهه بود اخطار کردم ولی از اعتقاد سابق هم نگذاشتم باید بدانم که امسال حکام مالیات بما میدهند یا خیر شما حالا شش کرور کسرس دارید که نهصد هزار تومان آن در محل باقی است و از آن هم اگر هزار تومان را حالا بگیرند اگر چه بنده میگویم بشکنجه هم باشد میگیرم بلکه بفروختن خانه و اثنث البیت میگیرم ولی امروز پول میخواهیم اینها پول نمیشود از اینکه وزیر مالیه مسئول است یا آنکه فردا وزیر مالیه تغییر میکند اینها مالیات نخواهد بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وزیر مالیه و وزیر داخله را مجلس خواست حال وزیر مالیه خودشان نیامده اند بر حسب اخطار جناب رئیس آمده اند و البته حکام هم مسئول مالیات هستند ولی ما میگوئیم که اگر وزیر مالیه باین حکومتها اطمینان دارند که مالیات وصول میشود بسیار خوب والا اگر عقیده دیگر دارند کسی مانع نخواهد بود مصود ایشان این است که باید اطمینان حاصل نمایند بر فرض وزیر مالیه را تغییر دادیم فایده خواهد بخشید؟

رئیس- ما از امروز پول میخواهیم می بینید بچه زحمت و تعلق از مردم پول میگیریم که بلکه حقوق بیوه زنها و بیچاره ها داده شود حالا باید از حکام پول خواست.

آقا سید حسن تقی زاده- این که گفته میشود که وزیر مسئول را اگر بچسبیم برای ما پول نمیشود این ترتیب را آنکسی که گذاشته است بسیار خوب است ولی ما از راه آن داخل نمی شویم در قانون اساسی نوشته شد که وزراء در امور مملکتی مسئول هستند و مالیات امور علمه مملکتی است بلی اگر وزیر مالیه بحکام اطمینان دارند کافی است والا اگر سلب اطمینان از حکام گردند باید آنها عزل شوند و اینگونه مطالب اولا در مجلس وزراء باید گفتگو شود و جواب مجلس را حاضر نمایند یا باید وزیر مالیه مجلس را بدلائل متقاعد نماید که مالیات وصول نمیشود و یا باید از عهده برآید و این ترتیبات که قرار داده شده است خیلی سهل و ساده است اگر عمل شود.

احسن الدوله- بنده هر چه تصور میکنم در اهالی ایران این قدر تغییری پیدا نشده که حکام یکجا برات ارباب حقوق را میگرفتند و یك جا هم چوب و فلك داشته حال همینقدر که مختصری تغییر داده شده و یاس حاصل کرده اند این طور گفتگو ها مینمایند کیست از رعایای مملکت یاغی شده مالیات نمیدهد ایم حکام باید از عهده مالیات برایند و این حرفها را کنار بگذارند.

رئیس- تلکیف مالیات ولایات معلوم نشد که باید مجلس در آن خصوص مداخله نماید یا آنکه مثل سابق با وزیر داخله و وزیر مالیه است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- به اعتقاد بنده با وزیر مالیه است و باید کمال جهد را داشته باشد در وصول.

وزیر مالیه- بنده کمال جد و جهد را دارم و هر جا هم دیدم نقصی دارد بمجلس میگویم.

رئیس- دیگر بمجلس نمیشود اظهارات نمائید مسئول خودتان هستید و از حکام بخواهید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر وزیر مالیه و وزیر داخله از حکام نا راضی هستند و بوجود آنها مالیات در محل سوخت میکند تغییر بدهند اگر بخواهند از مجلس هم ما معاونت و کمك میکنیم ولی مادامیکه نخواسته اند کاری نداریم مگر اینکه از خارج بشنویم که فلان حاکم خلاف کرده آنوقت از ایشان بخواهیم و اخطار کنیم زیاده از این حقی نداریم.

رئیس- میگویند که مسئول وزیر است.

وزیر مالیه- بنده عقیده ندارم که اصل مالیات جائی سوخت کند گفتگو در فروع است که فلان جا میگویند اینقدر تفاوت نباید بدهیم بمجلس عارض می شوند و مجلس هم چیزی بمن می نویسد من که نمی دانم رد کنم از این فروع مماطله و سوختی هست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینطور که وضع تغییر کرده است هر وزیر یکه مشغول وزارت میشود قبل از وقت ترتیب دستورالعمل کار خود را دانسته آنوقت باید قبول آن وزارت و مسئولیت آنرا نماید نه اینکه نفهمیده و علی العمیا و معلوم است تا ندانند قبول نمی نمایند پس در این صورت مسئولیت بعهده خودشانست از هر جهه و اما از بابت تفاوت از خراسان کاغذ رسیده و متظلم هستند که ما تفاوت عمل را می دهیم ولی علاوه میخواهند همین حکام که برای حکومت رفته اند قبول مالیات کرده اند.

آقا میرزا محمود خوانساری- ناصر الملك زمان رفتن حکام در اول سال ترتیبی داده و حکام مسئول مالیات شده اند حالا هم وزارت مالیه بهمان ترتیب رفتار نمایند هیچ سکته در عمل مالیات رخ نخواهد داد.

وکیل التجار- گمان نمیکنم در ایران کسی باشد که مالیات ندهد حکام بعضی ا وقات بعضی اظهارات می نمایند اینها بهانه است باید ازعهده مالیات برآمده بدهند.

حسنعلی خان- اینکه جناب وزیر مالیه میگویند که فرمانفرما تلگراف کرده خود را مسئول نمی داند آنوقتی که از اینجا به ماموریت حکومت می رفتند تقبل کرده بودند حالا باید وزیر مالیه اگر می داند مالیات در زمین می ماند عزل حکومت را بخواهد.

رئیس- نتیجه مجلس این شد که همانطور وزیر مسئول مجلس است و حکام هم مسئول مالیات در پیش وزیر مالیه.

فتح الله خان- در باب تفاوت عمل آن وقت بنا بود که آنچه بکیسه حکام می رفت بگیرند

(گفته شد که این طور نبود)

آقا سید مهدی- وزرا که قبول این شغل را کردند مسئولند اگر نمی توانند از عهده برآیند استعفا بدهند و مالیات را مجلس از حکام بخواهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس چگونه مالیات را از حکام بخواهد.

وزیر مالیه- وقتی که بنده دستورالعمل دادند و معلوم شد من حاضرم که همان طور رفتار نمایم.

رئیس- در کمیسیون مالیه کتابچه دستور العمل تمام شد و بشما می دهند پس ترتیب این شد که شما مسئول هستید و حکام مسئول شما مالیات را شما وصول نمائید و از بابت بنایا هم چه می کنید باید معلوم شود که تا کی وصول خواهدشد.

حاج امام جمعه- عقیده بنده اینست که مجلس یك تکلیف دارد دو تکلیف ندارد بعضی اوقات از تکلیف خود خارج می شود شما همین قدر باید قراری بگذارید که اگر کسی مالیات دیوان را ندهد جزای او چیست.

رئیس- صحیح است آنوقتی استکه ترنیبی در کار باشد الان هشتصد هزار تومان پول دیوان در نزد مردم است معلوم نیست که چطور وصول می شود آنها ئیکه باید بدهند هر کدام تمول دارند یك اسکناس پنجاه تومانی میدهند آن صد هزار تومان باقی دیوان از میان میرود و اینها جواب اهل حقوق و سایر طلبکار ها نمیشود پول لازم است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جناب رئیس صحیح می فرمایند و بقایای مالیات برعهده مجلس استکه از هیئت وزراوصول آنرا بخواهند اگر وصول نکرده اند مجلس باید تقویت نماید.

وکیل الرعایا- مالیات پیش هیچکس نیست در صندوق حکام است باید از آنها گرفته شود اگر وزیر مالیه نتوانست ملت میگیرند.

حسنعلی خان- اداره گمرك مدتی استکه جزو وزارت مالیه است گمان می رود حواله بگمرك بدون تصویب وزیر مالیه نباشد شنیده میشود که این ایام از طرف اعلیحضرت حواله بگمرك شده آیا بدون تصویب وزیر مالیه است و شنیدم که چند طغرا فرمان مواجب بمهر مالیه و وزیر داخله رسیده است.

وزیر مالیه- خیر چند طغرا فرمان است که سپردم بیاورند بمجلس.

صدیق حضرت- در باب ثلث مواجب مرحوم مشیر الدوله شنیدم که بعضی فرامین صادر شده که بمهر وزیر مالیه و وزیر داخله رسیده است.

وزیر مالیه- خیر چنین نیست.

وکیل التجار- در باب عمل تذکره کرارا عرضکردم و وزیر امور خارجه هم عرضکردم هیچ اقدامی نشده است.

رئیس- در باب تذکره صورت خواسته شد و در کمیسیون مالیه است.

آقا سید حسن تقی زاده- خیر صورت خواسته نشده ولی مجملا صورتی موجود است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- دو فقره مطلب باید از وزیر مالیه و وزیر داخله اظهار شود یکی تذکره که سئوال شد یکی در باب مامور که از فرانسه خواستند ببینیم بچه شروط و دیگر در باب معاهده بسفارت انگلیس چه نوشته اگر ننوشتند برای چه ننوشته اند؟

آقا میرزا محمود خوانساری- آنروز که آمدند معرفی شدند قبول مسئولیت کرده باید از آنچه که برات و حواله میشود باطلاع وزارت مالیه باشد آیا ببینیم اینها اطلاع وزارت مالیه هست یا نه؟

آقا شیخ حسین- در بقایای نزد حکام صحبت شد خوبست امروز یك نتیجه از این مجلس گرفته شود اولا در خصوص بقایای حکام عقیده بنده اینست که یك قانونی برای این قرار داده شود و ثانیا در باب ثلث عقیده بنده اینست که در این خصوص هم قزازی گذاشته شود که ثلث را یکی بدهند.

ادیب التجار- اینطور که آقا میرزا محمود فرمودند که ابدا حواله مالیات بدون تصویب انجمن مالیه داده نشود و حال آنکه قریب صد هزار تومان اتابك برای ظل السلطان باصفهان حواله داده است و نیر الدوله هم برات آنها را حواله نموده میگیرند.

رئیس- باید آنها توقیف شوند تمام این زحمات کمیسیون مالیه برای اینست که بعضی ترتیبات سابقه معمول نشود.

اسدالله میرزا- هر وزیر یکه میآید مجلس باید ذهن وزیر را از آنچه از وی سئوال میشود مسبوق نمایند و انسان هم که لوح محفوظ نیست اینها که گفته شد ناچار فراموش خواهد کرد خوبست بعدها مطلب معین شده سئوال شود و سئوالات متفرقه ننمایند.

ادیب التجار- ممکن است که وزیر مالیه تلگراف کند که نیرالدوله اینها را ندهد.

وزیر مالیه- شما این صورت را بدهید به بنده تا به نیر الدوله تلگراف کنم.

آقا شیخ حسین- همانست که عرض کردم همان اشخاصی که با هم ساختند و سالها مال ملت را خوردند حالا هم مشغول خوردن هستند.

رئیس- باید نیرالدوله تلگراف کرد که فعلا ندهند تا معلوم بشود که بتصویب کمیسیون مالیه هست یا نه چرا باید بیجهت اینگونه حوالجات داده شود تا از کمیسیون خارج نشده (در این اثناء وزیر داخله یا مشیر الدوله که بوزارت عدلیه منتخب شده بودند وارد شدند.)

وزیر داخله- جناب مشیر الدوله است بجهه معرفی آمده اند که بوزارت عدلیه انتخاب شده اند همه تبریك گفتند.

رئیس- در حقیقت انتخاب صحیحی شده است.

محقق الدوله- باید من بعد از وزارت عدلیه اطمینان حاصل کرد.

وکیل التجار- کلیه باید از حکام مؤاخذه شود که چرا بدون حواله وزیر مالیه چیزی را قبول کرده است و حال آنکه بهیچوجه نباید حواله را قبول نماید ولو از هر مجری باشد.

آقا سید محمد جعفر- این حواله که می دهند باید معلوم شود که حواله دهنده کیست و مجازاتی هم برای حاکم معین شود که چرا بدون تصمیب حواله را قبول میکند.

صدیق حضرت- خواستم سئوالی کنم در این موقع که جناب وزیر عدلیه را بمجلس معرفی کردید وزیر علوم که یکی از وزارت خانهای بزرگ است چرا معین نمیشود.

رئیس- مخبر السلطنه معین شد.

وزیر عدلیه- پیشرفت کار عدلیه باینست که مسئولیت در کار باشد و مسئولیت هم باین است که حقوق اجزا معین شود و تعیین باینست که باید حقوق هر کس معلوم باشد تا از آنشخص مؤاخذه شود و دیگر قانون عدلیه است که باید داده شود و عدلیه بسته به چیز است (اول) قوانین (دوم) حقوق (سیم) کارخانه آدم سازی برای ع 8 دلیه و تحصیل علم حقوق ولی این مطلب بزودی دست نمیدهد و تا پنج شش سال دیگر طول دارد اما پروگرام عدلیه همانست که در قوانین اساسی نوشته شده است باید در موقع اجری گذاشته شود و دیگر اینکه ملاحظه و توسط نباید باشد.

رئیس- شما نباید ملاحظه و توسط قبول کنید از شاه و گدا بقانون احضار کنید هرگاه حاضر نشدند قوه مقننه او را اجرا می دارد.

وزیر عدلیه- منکه پیغمبر نیستم معصوم هم نیستم باید تقویت شود تا کار پیش برود.

رئیس- اولین وزارت خانه وزارت عدلیه است و از هر کجا صدا بلند شود می گویند رجوع بعدلیه کنند شما باید در کار خودتان محکم باشید و در باب حقوق هم بنویسید بدهید ترتیب آن داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- در خصوص نواقصی که مجلس دارد عقید بنده همیشه این بوده که مجلس کار عدلیه را میکرده است و میگفتند وزارت عدلیه نداریم و یا وزیر کامل نداریم پس حالا عرض میکنم که ایشان مسئولیت را قبول کرده و معاهده نمایند هر وقت کار صحیح نکردند فورا استعفا بدهند و همچنین ما هم معاهده کرده دیگر نگوئیم که عدلیه نداریم و تمام امورات ایشان را فراهم می آوریم.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینها بسبب این بوده که تا حال وزارت عدلیه صحیح نداشتیم ولی اگر شغل ایشان قانون دانی باشد البته منظم خواهد شد.

وزیر عدلیه- بدون رودر بایستی عرض میکنم بمحض نشستن بنده در آنجا عدلیه صحیح نمی شود عدلیه اسباب می خواهد در سایر ممالك همه بعدلیه آنجا نگاه می نمایند مقصود اگر تمام لوازمات کار فراهم نباشد بنده استعفا می دهم.

آقا میرزا محمود خوانساری- در خصوص حقوق عدلیه در زمان وزیر عدلیه سابق صورت داده و حواله کرمان شده حالا هم اگر ناقص است همان را ملاحظه نموده اصلاح نمایند.

دبیر رسائل- اینکه آقا میرزا محمود گفتند در باب مستخومین اجزاء دیوانخانه بود حقوق و اجزا عدلیه نیانده قرائت نشده.

حسنعلی خان- اول باید معنی مسئولیت معلوم و بآن رفتار شود تا بزرگترین وزارت خانه در هر ممالك عدلیه است از اینکه جمعی از ظلام و جابرین بمردم ظلم میکردند تا اینکه این اساس مقرر شد حالا که جناب وزیر عد لیه از اشخاص بزرگ کافی عالم است انشاء الله درست مسئولیت را در گردن گرفته و صحیح خواهد شد مسئله دیگر در باب حکومت آذربایجان حالا که جناب وزیر داخله حاضر هستند آیا باید ببینیم چه می فرمایند؟

حاج امام جمعه- در باب حکومت صحبت شد؟

رئیس- چرا پریروز در این خصوص مذاکره شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در مجلس عمل تسعیر و تفاوت عمل گذشت و تیولات موقوف شد و این تسعیرات و تیولات املاك حضرت رضا (ع) همین طور باقیست و باید این مسئله رسیدگی شود.

رئیس- این فقره متعلق باوقاف است باید از وزیر علوم و اوقاف خواست حالا که معین شد از ایشان خواسته میشود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- الان از همدان تلگراف رسیده بود که در اطراف آن بیك درجه اغتشاش است.

آقا سید حسن- این وزرا عظام که کارها بایشان راجع است اگر اشتباهی بشود باید از ایشان توضیح خواست الان چهل روز است در خصوص دباغی کاشان سئوال شد جوابی داده نشده است.

وزیر مالیه- مالیات دباغی غیر از مالیات قصابی و سایر چیزها است دباغ خانها باید مالیات بدهند.

آقا سید مهدی- دیروز که وزیر داخله را خواستید بیاید جهت این بود که تغییر و تبدیلی در حکام در این موقع که حال مالیات این طور است صحیح نیست وانگهی در خصوص حاکم گیلان صحبت شد که عزل شد سبب عزل او معلوم شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اینجا دیروز در خصوص وزیر اکرم لایحه خوانده شد معلوم نیستکه اینان عزل بوده باشند.

وزیر داخله- بلی عزل شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- جهت چه؟

وزیر داخله- بجهت اینکه رشت منظم نبود.

حسنعلی خان- در چند دقیقه قبل حضور وکلا عرض کردم معنی مسئولیت اینستکه بهروزیری استقلال تامه داده شد دیگر مداخله در کار ایشان نشود و وزیر داخله مادامیکه استعفا نداده و سلب اطمینان مجلس از ایشان نشده در وزارت خودشان همه نوع اقدامات باید بکنند منتهی دلیل او را باید بفرمایند.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 170

جلسه: 170

مذاکرات روز سه شنبه 7 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 5 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

نظام العلماء- دکتر ولی الله خان که یکی از وکلا است و مدتی است بجهت کسالت حاضر نشدند لائحه نوشته اند و اظهار داشتند که اگر صلاح دانستند قرائت شود.

رئیس- لائحه را دکتر ولی الله خان بنویسند البته قابل ملاحظه و قرائت است (تلگرافی از زنجان مبنی بر تشکی و تظلم از دست جهانشاه خان قرائت شد که وجه اجاره طارم و دارائی رعایای آنجا و عرض و ناموس مردم از دست جهانشاه خان بباد رفت شخصی که خدمات او در دولت و ملت معلوم است که بر سر شاهزاده احتشام الدوله چه آورده است با اینحال بر مناسب او بیفزایند چه خواهد کرد و چه قدر ضرر و خسارت امسال در این حدود وارد آورد خصوص در این ایام که ظاهرا مامور بخرابی است ایضا تلگراف دیگر بتوسط انجمن اتحادیه طلاب قریب بهمین مضمون قرائت شد.)

آقا شیخ ابراهیم- چندین تلگراف هم غیر از اینها رسیده و حال سابق جهانشاه خان هم معلوم است حال هم که رفته مشغول قتل و غارت است باید علاجی در این باب نمود.

رئیس- من در خمسه حکومت کرده ام درست از کم وکیف آنجا مسبوقم عجاله این چیزهائی که تازه باو داده اند تماما گرفته خود و خودش را هم احضار نمایند بیاید.

وکیل التجار- یك عرض بطور کلی در این خصوص عرض میکنم در سابق گفته شده بود که در نظامنامه حکام نوشته شود هر کس در هر جا علاقه و املاك زیاد دارد حکومت نکند زیرا که هیچوقت صرفنظر از منافع شخصی خود نمیکند و اسباب زحمت و خسارت رغبت میشود در اینمسئله مذاکره هم شده و یکمطلب دیگر اینکه اینهم قانونی بشود کسانیکه خودشان بحکومت جائی نمیرود و نایب الحکومه می فرستند موقوف شود چون هنوز قانون وزارت داخله تمام نشده این دو مطلب هم خوب است قید شود.

وکیل الرعایا- میخواهیم بدانیم که از سابق تاکنون جهان شاه خان چه خدمتی جز ظلم و تعدی بر رعایا بدولت و ملت کرده پس تا کی این اشخاص همین نحو بیجهت باید محترم باشند در حالتیکه هیچ اقرار بمعاد ندارند و تا کی ما از حیوانات فرنگستان کمتر باشیم.

آقا میرزا محمود- جهانشاه خان بر حسب آن خیانتی که بدولت کرده مادام العمر باو و بستگان او نبایست خدمت رجوع شود ولی آن قوه رشوه گرفتنی که در رجال دولت بود همه این معایب را مستور میکرد.

سید الحکما- بنده میگویم باید علاج کرد و آن اینست که او را احضار نمایند و یکنفر برود به بیند که چقدر خسارت وارد آورده و مباشر کی بود آنوقت بگیرند رد کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اول باید تحقیق و رسیدگی بحقانیت این عرایض کرد پس از آن البته باید از وزرا خواست و مجازات بدهند.

حاج امام جمعه- در این مجلس اگر از شمر هم شکایت کنند باید تحقیق و رسیدگی کنیم بدون تحقیق ما نباید حکم کنیم و رای بدهیم که چه بکنند.

آقا شیخ ابراهیم- تا تحقیق بشود آنجا را خراب کرده است و از یکی تحقیق میکنید.

حاج امام جمعه- حکومت دارد یا نه از حکومت تحقیق بشود.

رئیس- بلی باید از حکومت تحقیق کرد آیا در آنجا انجمن ولایتی هست یا خیر؟

آقا شیخ ابراهیم- بلی انجمن هم هست.

رئیس- پس باید از انجمن و حکومت هر دو تحقیق کرد.

وکیل الرعایا- اگر بعد از تحقیق همه آنچه در تلگراف بود حق شد چه باید کرد؟

(جمعی گفتند باید مجازات کرد)

آقا سید حسین- اگر این تلگراف امتیاز انجمن است دیگر محتاج بتحقیق نیست اگر نیست که باید تحقیق کرد از انجمن زیرا که طرف مجلس انجمن است نه حکومت اگر از حکومت بنا شد تحقیق شود یك اسباب دخلی برای او خواهد بود.

رئیس- آخر رای چه شد بهتر همان است که از انجمن و حکومت تحقیق شود.

حاج امام جمعه- از قرار معلوم دو انجمن در زنجان است و معلوم نیست کدام یك از این دو موافق نظامنامه است اولا باید این مسئله معلوم شود و ثانیا از انجمن و سایر جاها تحقیق شود که بعدها اسباب اشکال نباشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مگر حکومت طرف اعتماد مجلس و ملت نیست مگر باز بین دولت و ملت مغایرتیست البته باید از حکومت هم تحقیق بشود و بدون تحقیق نمیشود حکمی کرد.

آقا میرزا محمود- خوب است یك قاعده کلی در باب تحقیق بگذارند این نمیشود که یك جا حرف حاکم سندیت داشته باشد و یك جا نداشته باشد اگر دارد همه جا دارد اگر ندارد هیچ جا ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- قاعده کلی هست مجلس از انجمن ملی تحقیق مینماید وزارت داخله از حکومت محل آنوقت این دو را مطابقه می کنند اگ موافقند فبها و اگر مخالفند دوباره از جاهای دیگر تحقیق میکنند تا معلوم شود.

آقا سید مهدی- بعد از آنکه تحقیق کردند چه میشود باز مینشینیم و میشنویم که خواهر های ما را اسیر و پرده دری کردند و برادر های ما را کشتند آن وقت مجازات آن شخص چه خواهد بود بر فرض که او را از شئونات خلع کردند در مقابل این قتل نفس و هتك عرض چه فایده دارد.

رئیس- در ظلم و تعدی جهان شاه خان شکی نیست ولی همانطور که جناب حاج امام جمعه گفتند باید تحقیق شود در کرمان بواسطه انجمن میانه حکومت و اخهالی طرفیتی پیدا شده از قرار چون دید نمیتواند از عهده برآید از حکومت استعفا داد.

شمس الحکما- این طرفیت بجهت این بود که مردم میخواستند انجمن ایالتی تشکیل بدهند ایشان اخلال میکردند باعث شد که رفتند متحصن بتلگرافخانه و قونسول خانه شدند حکومت فرستاد ناظم التجار را آورد حبس کرد مردم متظلما طرف ارك حرکت کردند که یکدفعه حکومت امر بشلیك نمود و جمعی هدف گلوله شدند.

آقا شیخ یوسف- جوان هفده ساله که والی یك ایالت بشود و درس حقوق نخوانده باشد لازمه حکومت او همین است.

رئیس- او علم حقوق خوانده و فرانك هم تحصیل کرده ولی تنها بخواندند علم حقوق نمی شود حکومت کرد. وکیل التجار- در سابق چون خیلی از او شکایت شد و ناظم التجار هم از او شکایت کرد چون دید که هیچ کس رسیدگی نمیکند غرور جوانی او را وادار باین حرکت کرد.

رئیس- این اظهار محض اطلاع بمجلس بود راجع بوزارت داخله است و اقامات هم شده در حقیقت از این قرار از طرف اهالی بی احترامی نشده است با اینکه تلگرافات در سابق شده بود نمی دانم چه جهت پیدا کرد که این طور شلیك کرد.

بحر العلوم کرمانی- در سابق عرض شد که در بلوچستان علی خان سرتیپ و چند نفر سرباز کشته شدند کسی رسیدگی نکرد و مجازاتی نداد تا جلوگیری شود حال این طور شد و بی جهه بآن بیچاره هائیکه تمام روزه دارد شب را بحالت گرسنگی سر کرده بودند بقتل رساندند و اکثر آنها یقین بدانید که قوت سحری نداشتند ایم طور اهالی کرمان پریشان و فقیرند.

رئیس- صحیح است اکثر اهل کرمان همینطور هستند.

آقا میرزا فضلعلی- در اینکه فعلا این مملکت هرج و مرج است حرفی نیست ولی آیا امنیت و نظم این مملکت غیر از این که باحکام و نایب الحکومه و سر کرده ها است پس وقتیکه آنها اقدام بکاری بر خلاف نظم کردند و صدائی بلند شد باید تحقیق شود که تقصیر از کدام طرف بوده تا مامورین هم بتوانند مشغول کار باشد.

مقبل لشکر- اینکه میفرمائید باید تحقیق شود در خصوص سعدالسلطنه که تحقیق شد آیا دولت چه کرد کی را مجازات داد.

حاجی امین الضرب- تلگرافی از حکومت آنجا آمده بود که این اشخاص حمل بدارالحکومه کرده بودند و بلند میگفتند که اهل زنجان حاکم زنجان را کشتند چه شد ما هم میریزیم حاکم را میکشیم.

رئیس- حالا باید دید از این طرف که این قدر کشته شده است از طرف حکومت چند نفر کشته شده.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ایم مطلب در این که باید تحقیق شود شبهه ندارد و بی تحقیق نباید حکم کرد ولی باید بدانیم که صحیح است یك جوان هفده ساله در یك ایالتی حکومت کند یا نه این مطلب را معلوم کنید.

صنیع الدوله- این مسئله چند دفعه در مجلس هم گفتگو شد نباید حکومت کند غلط است (کاغذی که سفیر انگلیس برئیس در این خصوص نوشته بودند قرائت شد که آنچه از قو نسولگری انگلیس و روس رسیده اینست که اهالی کرمان از دست حکومت متظلم ئ متحصن در قونسول خانه و تلگرافخانه میباشد و امنیت آنجا لازم است این جوان نمیتواند حکومت کند و امنیت بدهد.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- سفارت حق ندارد که بمجلس بنویسد.

رئیس- بمجلس ننوشتند این کاغذ شخصی بود بدن نوشته بود محض اطلاع مجلس خوانده شد تلگرافاتیست از کرمان قرائت میشود (قرائت شد قریب باین مضمون که از شلیك حاکم جوان چند نفر متقول خیلی تعجب است از این راپورت چی اگر حاکم ات که طرف است و اگر رئیس تلگرافخانه است برآنهم با حکومت است. تلگراف دیگر بر ضد این قرائت شد که این اشخاص از جمله اشرار و جهال میباشند اشخاص محترم در میانه آنها نیست کار که بدست جهال بیفتد عاقبت آن وخیم خواهد بود نا زود است از مرکز علاج شود بقونسولخانه و تلگرافخانه نوشته شود که آنها را بعنوان تحصن قبول نکنند تا مایوس شده کار اصلاح شود.

ایضا تلگراف دیگر قرائت شد که اشرار بطرف ارك هجوم آوردند از طرف حکومت بر آنها شلیك شده چند نفر مقتول شدند.

رئیس- این ها محض اطلاع بوده والا وزیر داخله اقدام نموده و مشغول هستند.

بحر العلوم کرمانی- این هائی که رفتند بطرف ارك تمام مظلوم بودند و بعنوان تظلم رفتند جواب و چماقی با خود نداشتند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که هر کس از امروز بعد در قونسول خانه انگلیس یا روس متحصن شود او ظالم و مفسد است نباید بعرض او رسیدگی کرد.

آقا شیخ یوسف- سابق قرار شده بود که از طرف مجلس و وزارت داخله مامور برود در ولایات بجهت تکمیل انجمنها حال که کرمان حالش باینجا رسیده خوب است همان قرار داد مجری شود مامور برود انجمن ایالتی آنجا را تشکیل بدهد.

وکیل الرعایا- ایم حکام تا حال یك راه دخلی داشتند که آن ظلم بود با این چه جهت دارد که حرفهای آنها مقبول است و دروغ نمیگویند.

حاجی سید نصرالله- بر شما اشتباه نشود رعیت چه جهت دارد برود بقونسول خانها متحصن شود با بودن مجلس شورای ملی بعد از این ظلمی بالاتر از این نیست که کسی برود در قونسولخانه متحصن و پناهنده شود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی-

بعضی کارها است که اگر بآنها بپردازیم احتمال دارد باقی دیگر اصلاح شود سلطنت خواه مشروطه و خواه مستقله ضبطیه و نظمیه و غیره لازم دارد عدلیه بخواهد دست بکاری بزند قوه میخواهد هم چنین حکومت همچنین مجلس تا قوه عسگریه و ضبطیه و نظمیه نباشد کار پیشرفت ندارد پس امروزه این کار را که از همه چیز مهم تر است و اصلاح سایر کارها بااوست اقدام بنمائید تا دیگر کارها صلاح شود.

حاج سید نصرالله- این فرمایشات شما صحیح است و باید تمام این ترتیبات را هم فراهم آورد ولی میپرسم این تعدیات که حال مردم وارد میشود از دو سال قبل که بیشتر نیست چرا آن وقت باینطور جاها متحصن نمی شدند و حالا چرا متحصن میشوند در صورتیکه آنطور ظلم بر اینها نمیشود و بعرایض آنها هم رسیدگی میشود پس نیست مگر محرك دارند باید بآنها فهماند و مطلع کرد که بعد ها متحصن نشوند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این مطلب صحیح است ولی برای آن اشخاصیکه عالم هستند و میفهمند نه برای اشخاص جاهل بی علم که ظلم هم بآنها بشود پس خوب است اینمسئله را قانونی کنید و بتمام ولایات اطلاع بدهند که از این ببعد تحسن موقوف است.

آقا شیخ محسن خان- اگر بتظلمات اهل کرمان رسیدگی شود آنها به هیچ جا متحصن نخواهند شد خوبست مجلس بتظلمات آنها رسیدگی کند و ماموری برای ترتیب انجمن آنها روا دارد.

رئیس- مجلس حالا رای میدهد که ماموری برود برای تشکیل انجمن آنجا که درست از روی نظامنامه تشکیل بدهد.

آقا شیخ یوسف- عقیده بنده اینست که یکنفر حاکم صحیحی معین بشود برای آنجا و مامور هم برای تشکیل انمجن برود.

ادیب التجار- اگر قونسول خانه نروند بکجا بروند علما که با حکومت هستند تلگرافخانه هم که با اوست دیگر جائی ندارند (گفتند که اینها از پیش رفته بودند.)

وکیل الرعایا- حکومت همدان یکماه است که تلگراف پی درپی میکند بدولت کسی جواب او را نمیدهد در صورتی که جواب حکومت را ندهند دیگران هیچ باید فکری کرد که جواب مردم داده شود.

بحرالعلوم کرمانی- بلوچستان مملکتی است وسیع و بقدر خاك فرانسه وسعت دارد لیکن چون جزو حکومت کرمان شده است و هوای آنجا هم گرم است این استکه مخروبه افتاده اگر بخواهند که آنجا آباد شود باید از مرکز حکومت برود ابدا حکومت جزو بواسطه پاره ترتیبات و سرحد بودن نمی تواند امورات آنجا را اصلاح نماید باید از اینجا حکومت مستقر برود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وزیر امور خارجه را بجهه سئوالاتی که داشتم احضار فرمودید؟

رئیس- گفتم بنویسند بایشان جواب بدهند لایحه از طرف معمار باشی در خصوص امیتاز سد ساوه با شرایطی که قبول میکنند قرائت شد بعد از قرائت گفته شد که چون راجع بفلاحت است باید امتیاز را دولت بدهد و از طرف وزارت تجارت بمجلس بیاید تصویب شود شروع بقرائت بقانون اتطباعات شد بعد از قرائت و تصحیح جند ماده مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 171

جلسه: 171

مذاکرات روز پنجشنبه نهم رمضان المبارك

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 7 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند اسامی وکلائیکه روز سه شنبه حضور بهم نرسانده بودند از قرار ذیل قرائت شد.

معظم الملك آقا میرزا محسن

آقا سید محمد تقی ارباب جمشید

حاجی محمد ابراهیم وارث آقا شیخ حسنعلی

دکتر ولی الله خان حاجی سید محمد ساعت ساز

آقا سید محمد جعفر ثقه الاسلام

مبشر السلطان حاجی محمد حسین

مفتخر الممالك آقا سید علاء الدین

وکیل الرعایا- چون فعلا از عدلیه ما کمال امیدواریست عرض میکنم در زمان فرمانفرما ما شنیده ام مبلغ سی و پنچهزار تومان حقوق عدلیه رابخشیده یا نگرفته است من جمله از سعدالدوله که از معزالملك طلب داشت گرفت رد کرد باید از عدلیه خواست که این حقوق را دریافت دارند. آقا میرزا محسن- این مطلب در مجلس هم مذاکره شد.

وکیل الرعایا- در سر قبر مظفر الدین شاه مرحوم بخود فرمانفرما گفتم این نحو خدمت بملت میکنید که صرف نظر از حقوقشان می نمایند.

رئیس- باید تحقیق کرد خوب است که از وزیر عدلیه خواسته شود به بیند برای چه این وجه گرفته نشده است و دو مسئله است که می خواهم اطلاع بدهم یکی در خصوص بانك است و دیگر در باب دادن حقوق حال چند شب است از امراء و شاهزادگان می آیند در این جا و یك وجهی میدهند در نزد حاج امین الضرب جمع می شود که بحقوق این سربازهای بیچاره و سایرین داده شود و هر کس هم بیك اندازه کمك و همراهی کرده وجهی داد ولی چیزیکه خیلی جای تاسف است این است که در این موقع شاهزاده ظل السلطان و نایب السلطنه هیچ اقدامی نکرده اند و بشاهزاده عین الدوله هم تلگراف خواهیم کرد تا به بینیم جواب چه میدهند شهاع السلطنه هم میکوید که پول نقد ندارم شصت هزار تومان جواهرات در بانك استقراضی برای دوازده هزار تومان رهن است آن دوازده هزار تومان را بدهید

جواهرات را بگیرید باقی آن را ببانك ملی بدهید و شاهزاده ناصر الدین میرزا هم قرار شد فردا جواب بدهند این محض اطلاع بود گفته شد که بگوش آقایان برسد شاید حاضر بشوند برای دادن وجهی والا بعون الله از ایشان خواهیم گرفت.

وکیل الرعایا- شاهزاده ظل السلطان و نایب السلطنه مال خودشان را بما چیزی ندهند آنهائیکه از رعایا گرفتند یك مقداری همراهی کنند.

اسدالله میرزا- بااین اهمیت سرحدی چرا محتشم السلطنه نمیرود.

رئیس- پول می خواهد و لوازمات لازم دارد وزیر داخله یك کاغذی در خصوص عمل سرحدی نوشته است که پول لازم است اگر پول نباشد من استعفا میدهم و پول را هم باید این اشخاص بدهند از بنده این بود که گفتم اگر دادند فبها والا من بفضل الله و بقوه مجلس از ایشان خواهم گرفت.

آقا سید حسین- آن حواله که برای جناب محتشم السلطنه داده شد هنوز در بغل وزیر امور خارجه است و در دربار قرار شده بود که هر روز باو پول بدهند بعد از پنج روز حرکت کند.

آقا میرزا محمود- اعتقاد بنده اینست محض این که اتمام حجت باین دو شاهزاده بشود بگویند اگر ندادند تکلیف معلوم است و ملت خود میداند (شروع بقرائت قانون انطباعات شده و چند ماده از آن قرائت و تصحیح شد.) (مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 172

جلسه: 172

مذاکرات روز شنبه 11 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 9 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند در باب دگتر ولی الله خان مذاکره شد که چرا بمجلس نمی آیند جواب داده شد که نا خوش هستند. تشکر نامه از طایفه زردشتیان قرائت شد که مشعر بود بر اظهار امتنان از وکلا عظام و تشکر از قانون اساسی خصوص از ماده راجعه به تساوی حقوق.

رئیس اظهار داشتنهد که تلگراف زیاد از زردشتیان و ارامنه از اطراف مبنی بر تشکر و امتنان رسیده است که قرائت آنها موجب اطناب و تطویل است.

حاج سید نصرالله- عجب است که ملل خارجه این قانون اساسی را پسندیده و تشکر می نمایند ولی بعضی در داخله مملکت خودمان می گویند که چرا بپادشاه این شرافت داده شده که مروج دین اسلام باشد و حال آنکه دین اسلام طوری وسیع است که تمام را ممکنست در ظل حمایت خود نگهداری نماید این کگونه اشخاص که ناسپاسی می نمایند گمانم اینست معاند دین اسلام باشند روزنامه حبل المتین بر می دارد آزادی مذهب می نویسد آخر برای چه ایم طور در روزنامه باید نوشت.

محقق الدوله- در روزنامه صور اسرافیل چند مطلب درج شده بود و توقیف شد همین روزنامه حبل المتین هم بواسطه یا اعلان لاطاری توقیف و جرم شد حالا چرا باید بنویسد که قوانین اسلام ناقص است تا اسباب انزجار خاطر بشود و حال آنکه دین اسلام هزار و سیصد و بیست و پنجسال است که تمام افتخارات ما بآن است و بواسطه آن ما حقوق خودمان را حفظ کردیم.

حاج سید نصرالله- آخر اسلام چه کرده وچه بدی کرده است تمام ملل خارجه از مجلس اظهار تشکر و امتنان می کنند از چهه این نظامنامه اساسی آخر این چه اسلامی است که ناسپاسی کنند.

آقا شیخ یوسف- بنده عقیده ام این است که نویسنده آن دیوانه است آدم عاقل این طور نمی نویسد (گفته شد که کمیسیون شود و تحقیق نمایند هر طوری که صلاح دیدند عمل شود.)

آقا شیخ حسین- چون فرمودید که کمیسیون شود این شخص طوری استکه آن وقت که بواسطه آن اعلان روزنامه اش توقیف شد فورا چیزی نوشت انتشار داد خوبست روزنامه را بیاورند در مجلس بخوانند تا معلوم شود (روزنامه حبل المتین را آوردند و خواندند.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- این ایرادات او صحیح نیست اینکه در باب طبقات ایراد کرده گویا از ترتیب مشروطه مطلع نیست در هر جا که اول مشروطه شده انتخاب از طبقات بوده در سایر جا ها که حالیه از روی افراد است بجهه این است که لااقل در صدد نفر نود نفر عالم است ولی حالا در ایجا ای طور نیست و اما اینکه گفته است از ملل مختلفه وکیل انتخاب نشده است چرا نشده است از طرف زردشتیها که وکیل اینجا دارند ارامنه و یهود هم خودشان حقوقشان را واگذار کردند بحجج اسلام.

آقا شیخ حسین- الحمد لله این قانون اساسی ما طوری تمام شد که جای گفتگو از برای احدی باقی نماند اینطور که او اینجا نوشته گذشته از اینکه در باب مذهب چیز بد نوشته در امور پلتیکی هم خطا کرده.

حاج سید نصرالله- اینطور که این مرد نوشته و میخواهد صرفه جوئی از برای دولت و ملت بکند معنی اش اینست که سی کرور خلق بیایند دین اسلام را وداع بگویند من نمی دانم چه میخواهد بکند شاید بایك دولتی بستگی داشته باشد پول گرفته باشد ما باید تکلیف خودمانرا بدانیم.

رئیس- بهتر این است که بوزارت علوم نوشته شود.

وکیل التجار- یکنفر آدم که اینقدر حس ندارد بفهمد که ما هر چه میخواهیم برای حفظ مملکت است دیگر لازم نیست باسلام جنابعالی این طور بگوئید البته باید همین شخص را مجازات داد و تبعید کرد.

آقا سید حسین- باید جلب بعذلیه شود و استنطاق شده مجازات معین شود.

رئیس- امشب اطلاع میدهم بوزیر علوم که توقیف کرده و رجوع بعدلیه نماید این جواب انجمن زنجان توضیحاتی است که از بابت اقدامات جهان شاه خان در زنجان و طارم خواسته بودیم آمده است (قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط آقا شیخ ابراهیم و مقبل لشکر امورات یوما فیوما رو بخرابی است طوری از تعدیات جهان شاه خان بستوه آمده اند که از ایام گذشته او یاد مینمایند الحق طوری این مرد این دفعه که از طهران برگشت اظهار شرارت کرده و مینماید که اگر از طرف مجلس جلوگیری نشود فساد عظیمی خواهد شد دهات اسعدالدوله را چاپیده و خراب کرده.

رئیس- این تحقیقاتی بود که از انجمن شده است یك کاغذی هم خود جهان شاه خان در برائت ذمه خود نوشته قرائت شد قریب باین مضمون همیشه درتکالیف خدمت گزاری خود ساعی بوده ام و هرگز خلافی نکردم و در هر خدمتی که رجوع شده کوتاهی ننموده در این اواخر یکدسته ایل که راجع باسعدالدوله بوده دهات او را چاپیده و قریب صد هزار تومان بابل ضرر وارد آورده اند و 12 نفر مقتول شده اند حالا ك بنده آمده ام میخواهند این خسارت را بگردن بنده وارد است که اذهان وکلای ملت مسبوق باشد که نگذارند اینقدر ظلم بشود.)

آقا سید حسین- اینطور که خود او نوشته است که 12 نفر کشته شده و صد هزار تومان خسارت بایل وارد آمده و بدولت هم اظهار شده است خوب است تحقیق شود ببینیم آیا چنین اظهاری بدولت شده است و این ماموریت از طرف دولت باو داده شده است یا نه والا آنچه انجمن نوشته است صحیح است و باید شئونات او سلب شده و بعد بطهران احضار شود.

آقا شیخ ابراهیم- هر یك از وکلا نسبت بجهاتی که از آنجا وکالت دارند مسبوق تر هستند باید آنها اظهارات خود را بگویند این جهان شاه خان که اینطور میگوید همه او را میشناسند از علاء الدوله. از نظام السلطنه و غیره بپرسند جناب رئیس بصیرت دارند بخدا قسم است من از ترس اینکه ببرادرهای من صدمه نزنند همه حرفی را نمیگویم بحق خدا این شخص بدتر از شمر است.

وکیل الرعایا- هر کس یك خدمتی از او نشان داد خواهیم گفت که این مشاغل جدیده در ازای آن خدمتها است بنده رفتم فکر کردم سالی چند خروار روغن برای اتابك میداد دیدم این پول خونبهای مردم بیچاره بود.

آقا سید حسن- بنده میگویم که جهانشاه خان خیلی آدم خوبی است بعلت اینکه کاشان خیلی اغتشاش است بنده رفتم بوزیر داخله گفتم گفتند من اطلاع ندارم وقتیکه وزرا اینطور بی اطلاع از کار باشند هر کس بدتر از این نکند بد کرده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در شیراز حاجی سید عبدالحسین لاری بادو هزار سوار حرکت کرده و اغتشاش میکند و جمعی دیگر میگویند که چرا پسر قوام را حبس کردند و چرا او را روانه نمیدارند از همه جا آواز اغتشاش بلند است هر چه میگوئیم در اینجا فایده ندارد.

(گفته شد که رای بدهند این کابینه عزل شود)

آقا سید حسن تقی زاده- چطور میتوانید رای بدهید چیزی را که قانونی شده رای در این خصوص این است که استعفای این کابینه را بخواهید زیرا که قرار است هروقت نصف اهل مجلس اطمینانش از این کابینه سلب شد آنوقت آن هیئت متعزل است و حال آنکه اکثر بلکه تمام اهل مجلس اطمینانشان از این کابینه سلب شده منتهی بعضی بزبان میگفتند بعضی نمیگفتند حالا همه میگویند.

بحرالعلوم کرمانی- در کرمان چقدر کشته شده اند مسئول اینها کیست.

رئیس- باید تفکیك شود که اول عمل جهانشاه خان را تمام کنیم یا اول عمل کابینه را.

آقا میرزا ابوالحسن خان- صحیح است اول حرف جهانشاه خان در میان بود وکلای آنجا هم حق دارند که دادخواهی نمایند بعد بکابینه و کار کرمان و سایر جاها بپردازند اتصالا از همه جا شکایت میرسد شما که رئیس مجلس هستید مسبوقید ما این تظلمات را یکی رجوع کنیم؟

وکیل الرعایا- وزیر عدلیه در کمال خوبی است ولی ربطی بمقصود ما ندارد آنچه راجع بمقصود ما است وزیر داخله است حکومت همدان میگوید جند ماه است که صد تومان خرج کردم تلگراف بدولت نمیرسد بنده میگویم که از وزیر داخله اطمینان نداریم باید عزل او را خواست.

آقا سید حسین- ما کار بوزیر نداریم باید کابینه تغییر کند.

رئیس- بلی روز اول هم مجلس حاضر نبود برای پذیرفتن ولی تادبا قبول شدند.

وکیل التجار- در عدم اطمینان بوزیر داخله و مالیه محل اختلاف نیست همه اتفاق دارند چون قانون اساسی نوشته شده همینکه وزرا بشنوند کافی است دیگر محتاج برای نیست.

وکیل الرعایا- ما وقت نداریم یکروز ایران یك سال است باید رای گرفته شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وقتی که در مجلس صحبت میشود بقول آقای تقی زاده این صدا بهمه عالم میپیجد پس این هیئت بمحض شنیدن باید استعفا بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- در این مسئله حالا رای گرفته میشود عمل ختم میشود ولی یك مسئله عرض میکنم اگر چه قانون نیست اما از قانون بیشتر فایده دارد باید آقایان وکلا اذهان خود را متوجه بدارند پیش از مشروطیت عیب کار این بود که وزرای جاهل مصدر کار بودند کسی هم نبود ایراد بگیرد ولی حالا تمام مردم ایراد میگیرند در سایر ممالك وزارت شریط دارد واشخاص جامع الشرایط هستند که پادشاه از میان آن اشخاص بیست نفر را انتخاب میکند و در میان آن بیست نفر وزراء انتخاب میشوند اما اینجا آن شرایط نیست از روی انصاف باید اشخاصی انتخاب شوند که عالم باشنده بنده نمیگویم وزیر داخله بد آدمی است ولی میگویم در این مدت چه نتیجه حاصل شد اگر بیك پهنه دوزی واگذار میشد میتوانست اداره کند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در ممالك دیگر مکاتیب عالیه برای این کار هست ولی در ممالك ما نیست پس خوبست یك مجلس سیاسی تشکیل بدهیم تااشخاصیکه قابلیت دارند در آنجا جمع شده از روی امتحان هر یك را انتخاب نمایند آنروز جناب مشیر الدوله گفتند که کارخانه آدم سازی لازم است.

رئیس- هرکس اطمینان باین هیئت دارد ورق سفید بدهد و هر کس ندارد ورق آبی بدهد.

اسد الله میرزا- چون رئیس الوزراء میتواند وزرا ار انتخاب نماید پس اشخاصی که دراین هیئت هستند و بدرد نمیخورند ممکن است دوباره رئیس الوزراء آنها را انتخاب نماید پس خوبست هفت رای گرفته شود تا اشخاصی که بدرد نمیخورند معلوم شود.

(گفته شد مجلس کار باشخاص ندارد هر وقت دید که هر کدام کافی نیست عزل او را میخواهد رای گرفته شد) ورقه آبی (84)

احسن الدوله- یکسال است که چنین رای کاملی در پارلمان داده نشده است اعتقاد بنده این است اگر خود وزرا هم حضور داشتند در انفصال این کابینه سبقت میجستند.

آقا شیخ یوسف- در حقیقت امروز مصداق شعر خواجه را دیدیم.

(من جرب المجرب حلت به الندامه)

آنوقت که این کابینه انتخاب میشد آقای تقی زاده گفتند که قل از انتخاب یك فکری از برای کابینه بکنید حالاهم بنده عرض میکنم که یك فکری از برای کابینه جدید بکنید که از اسباب تعطیل نشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آنچه تکلیف ما است باید رفتار کنیم هر وقت نتوانستند استعفا بدهند ما نباید اشخاص را معلوم کنیم تکلیف مجلس نیست.

رئیس- درباب جهان شاه خان آخر رای چه شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در باب وزرا اگر مجلس از اول رای نداشته باشد نمیتواند اظهار کند که مملکت از دست رفت باید اشخاص صحیح انتخاب کرد.

رئیس- حالا این مطلب بخاکپای همایونی عرض خواهد شد آنوقت لابد خواهند فرمود که اطمینان مجلس بچه اشخاص است.

وکیل التجار- مجلس خسته نمیشود از اینکه هیئت بیایند و استعفا بدهند بای یك هیئتی باشند که کار بکنند.

آقا سید حسین- در قانون اساسی نوشته شده است که صاحبان منصب نظامی را نمیشود بدون قانون معزول کرد چند روز قبل یك نفر که رئیس ژاندارم بوده است معزول کرده اند و تقدیمی گرفته اند یکی دیگر را بجای او گذارده اند نباید معلوم کرد که برای چیست؟

رئیس- با وزیر جنگ است ربطی بمجلس ندارد.

(تلگرافی از رشت از وزیر اکرم رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون.

میرزا ابوالقاسم روزنامه نویس در خصوص تذکره بقونسول روس هتاکی کرده قونسول هم امر کرد تذکره ندهند و امر شد روزنامه او توقیف باشد بعد جمعی راجع کرده در تلگرافخانه ریختند که مخابره کنند چند روز است خبر عزل بنده رسیده است ولی بچه قانون بنده را عزل کرده اند هنوز حرکت خلاف قانونی از من صادر نشده در صورتیکه کسی از من شکایت نکرده و دلیلی بر خیانت من نیست چرا مرا عزل کرده اند اگر اینطور است که بعدها هیچ اطمینان نیست.

محقق الدوله- در این خصوص پیش هم صحبت شد جواب کافی داده نشد.

بحر العلوم- وزیر داخله جواب داده است و حکومت هم رفته است با رفتن حکومت دیگر چه فایده دارد.

آقا سید مهدی- در چند ماه قبل در باب رشوه در مجلس مذاکره شد و بجائی نرسید امروز طوری رشوه کار ها را خراب کر ه است که ترتیب ندارد یك فکری برای این کار بکنید به بینیم این شخص را بچه جهه عزل کرده اند یك شخصی میخواهد درانزلی دخل بکند ای شخص نمی گذارد ده هزار تومان میدهد این شخص را عزل میکنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آنروز وزیر داخله گفت بواسطه نا امنی و بی نظمی آنجا او را عزل کردیم.

وکیل الرعایا- وزی داخله گفت اگر مرا مسئول میدانید میگویم او باید عزل شود.

آقا سید مهدی- باید رشوه موقوف شود تا دیگر پول نگیرند یکی را عزل و یکی را نصب کنند.

آقا میرزا بوالحسن خان- خوب بود آن روز بگوئید تمام کنید.

آقا سید حسین- پس از مسئله جهانشاه خان نگذرید تمام کنید.

رئیس- علی التحقیق باید ایلات جدید از جهانشاه خان گرفته شود و احضار شود یك مسئله دیگر هم هست و آن این است از آقایات عظام و شاهزادگان و امرا و غیره کهبالنسبه مشهور بتمول هستند در دو مجلس یکی در دربار و یکی در اینجا فی الجمله کاری کرده ایم فعلا تا پریشب سیصد و کسری جمع شده ارباب حقوق هم از توشقان ئیل و یونت ئیل و غیره طلبکار هستند اگر بخواهیم تمام را بدهیم نمیرسد تکلیف چیست؟

آقا سید حسین- اول باید تعیین کرد حقوق عقب مانده چقدر است و موجودی چقدر است بعد معلوم میشود.

مستشار الدوله- از چندین سال طلب ارباب حقوق باقی است ولی اغلب مال یونت ئیل است که سه کرور تقریبا میشود کمیسیون مالیه میخواست ترتیب بدهد ولی آن اسناد خرجی که بود آنرا دیوان خرج نکرده است حتی بعضی از اسناد را میگویند سه دفعه است میگیرند از این جهه گفته شد که بخزانه زمان امین الملك هم رسیدگی شود و بعد از آن از بابت حقوق یونت ئیل تومانی پنجهزار داده شود و حقوق سایر سنوات باشد و بیك کرور و چیزی امروز میتوان این حقوق را داد.

رئیس- اگر میخواستیم داخل آن حقوق های سابق بشویم اولا پول میخواست ثانیا طول می کشید این بود که کمیسیون مالیه قرار کذاشت که تومانی پنج هزار از بابت یونت ئیل داده شود و گویا یك کرور حالا کفایت می کند و مال امساله هم تمام و کمال بعد از اتمام دستور العمل داده خواهد شد مال سرباز هم از بابت یونت ئیل تمام و کمال داده میشود.

مستشار الدوله- از بابت قشون از جیره و مواجب و ملبوس طلب دارند و یکی هم از ابیت صاحب منصبان قشونی اما در باب جیره و مواجب تماما باید باین ها پرداخته شود و از بابت ملبوس فعلا باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بصرافها تومانی شش هزار داده شد حالا ببینیم علی السویه باید داده شود یا باین هاهم تومان پنج هزار داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- آیا گرفتن این پول و خرج کردن او تصویب نمی خواهد و قانونی نیست همان گرفتن از خارجه و قرض کردن باید بتصویب مجلس باشد.

حاج سید نصرالله- پس کمیسیون مالیه رای خود را بگوید.

مستشار الدوله- یك حرفی از بابت حقوق یونت ئیل پیش آمد لابد باید پول فرض شده داده شود حال این اشخاص میگویند ما فهرست و قبوض تمبر شده داریم از قرار تومان پنج هزار همان قبوض را گرفته بدهند.

حال در حقیقت سه مسئله است که مجلس باید تصویب نماید اولا این که باید حقوق ارباب حقوق از بابت یونت ئیل داده شود یا خیر؟

ثانیا- این استقراض باید از اشخاص داخله بشود یا خیر؟

ثالثا- آیا به بینیم این اشخاص که میخواهند قبوض تمبر شده صحیح از بابت پول بدهند قبول بشود یا خیر؟

وکیل الرعایا- یکی در باب ارباب حقوق که باید داده شود اما یکی در باب چراغ خانه که قبض صادر شده بیست و هشت هزار تومان آیا باید موجب این قبض داده شود؟

رئیس- خیر حقوقو اشخاص است.

مستشار الدوله- در حقوق اشخاص هم آنقلم های بزرگ گفته شد حالا بماند.

آقا سید حسن تقی زاده- اینهم گفته شد که از حقوق امساله باید داده شود دیگر اینکه گفته شد باید از حرفه و صنعت اشخاص تفتیش شود که چگونه شخصی است آن قبض ها هم که از ارباب حقوق گرفته میشود در صورتی است که آنها معین و معلوم شود که لزوم و اعتبار دارد نه هر قبضی

صنیع الدوله- از بابت حقوق قشون در این چند ماه زیاده از آن داده شد ولی معلوم نیست چه شد چون دیدیم که پول نبود این کار را گردیم حالا هم باید یك کاری کرد که هر چه بآنها داده شده معلوم باشد و باقی را آن اشخاصیکه میتوانند در نزد دولت بطور قرض بگذارند بجهه این چاره غیر از این نیست.

رئیس- صحیح است ولی باید ترتیبی که داده شده گویا بهفتصد و سی هزار تومان تمام بشود آنهم سیصد هزار و کسری حاضر است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اول اینکه استقراض داخلی صحیح است و غیر از این چاره نیست دیگر این که این پول یکی تحویل بشود سیم رای گرفته شود برای خرج.

رئیس- این ترتیب قرار داده شده این پول در نزد حاجی امین الضرب جمع شده و فهرست گرفته شده ضبط کمیسیون مالیه بشود دو نفر از مستوفیها خواسته شده باین قبوضات رسیدگی نمایند پس از تعیین صحت بمهر انجمن مالیه رسیده آنوقت حواله شود بجناب حاجی امین الضرب.

وکیل الرعایا- در استقراض از روس کرورها خوردند عقیده بنده این است که باید بحساب خزانه هم رسیدگی شود بنده نشان دارم که در یك ذرع مربع اشر فیها را دفن کردند.

آقا سید حسین- سه رای گرفته شود اول در باب استقراض و ثانیا در باب این که از چه سالی داده شود ثالثا تومانی چند داده شود.

ثقه السلطنه- خوب است تمام ارباب حقوق را مایوس نفرمائید بآنهائیکه قبل از سنه پونت ئیل مانده یکچیزی داده شود.

حاج سید نصرالله- دولت با هفتاد کرور قرض و شش کرور کسر محل نمی تواند تمام حقوق چندین ساله رابدهد این که در باب پونت ئیل گفته شد داده شود برای فرجه در کار مردم است اگر پول باشد تمام را میدهند.

مستشار الدوله- از برای کمیسیون مالیه فرصت نشد که بتمام حسابها رسیدگی نماید این شد که گفته شد مال پونت ئیل داده شود بعد ها که بحساب رسیدگی شد باقی حقوق سنوات دیگر را هم میدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- دولت ندارد مجلس هم نمیتواند بدهد تا پول نباشد نمیشود هر وقت پول پیدا شد میدهند.

مستشار الدوله- این گاه در باب استقراض گفتند فعلا این استقراض برگشت میکند ببانك ملی قرار داد همان قرارداد با بانك خواهد بود.

نظام العلماء- حالا که میخواهید رای بگیرید بگذارید برای مجلس دیگر تا دقت شود.

حاج سید نصرالله- اینمسئله اگر بنا شد نباشد باید قرض از خارجه باشد شق دیگر ندارد.

صنیع الدوله- این ارباب حقوق مردم بیچاره هستند باید بآنها داد.

وکیل الرعایا- تا حال ارباب حقوق تومانی پنج هزار زیادتر نمی بردند باقی بکیسه آن اشخاص میرفت که کیسه شان خیلی بزرگ است.

حاج سید نصرالله- از این ببعد دیگر تومان تومان داده میشود.

رئیس- هر کس رای دارد باستقراض داخلی ورق سفید هر کس ندارد آبی بدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- شرایط و مقدار قرض اگر معلوم شود بهتر است.

حاج سید نصرالله- حالا اگر بخواهیم قرض کنیم دویست کرور قرض میخواهیم پس لابد قرض باید شود منتها باید بمصرف خرج شود.

وکیل الرعایا- مجلس در سابق تا چهار کرور اجازه داد بود.

صنیع الدوله- آن با بانکملی بود و همان طور که جناب حاج سید نصرالله گفتند ما محتاج بدویست کرور هستیم ولی فعلا تا دو کرور خوب است رای داده شود.

محقق الدوله- محتشم السلطنه بواسطه تلفن بعرض اولیای مجلس میرساند که من این خدمت را محض حب وطن اختیار کردم لوازمی که لازم بود اظهار کردم حالا گویا تسامح میشود اگر استعفا بدهم تصور قصوری از طرف بنده نشود.

رئیس- بموجب تلگراف راپورتی که دیشب آمده بود سیف المشابر هم تسلیم شده است حاکم ساوجبلاغ هم بلاتکلیف مانده است وجود کمیسیون خیلی نافع است محتشم السلطنه مامور است باید برود دولت میخواهد قشون میفرستد نمیخواهد نمیفرستد.

آقا سید حسن تقی زاده- آنروز قرار شد که قشون فرستاده شود عقیده بنده هم این است که قشون در سرحد باید باشد این قشون هم از آنجا فرستاده شود بهتر است نه از آذربایجان.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما عزل کابینه را خواستیم این قشون که لازم است طول میکشد موکول میشود به نصب کابینه جدید کمیسیون اید برود پول هم چه بخواهد حاضر است.

آقا سید حسن تقی زاده- قشون برای سرحد آذربایجان لازم است آنهم باید از آنجا برود.

حاج سید نصرالله- شما محتشم السلطنه را برای ریاست کمیسیون مامور کرده اید یا ریاست قشون مطلبی که او میگوید غیر از این است این دو مطلب را از هم تفکیك کنید تا معلوم شود.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 173

جلسه: 173

مذاکرات روز یکشنبه 12 مضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 11 را آقای میرزا طاهر قرائت کردند.

سید الحکما- ترتیب سابق این بود که در بدایت مجلس بعد از قرائت خلاصه مذاکرات شروع بقرائت قانون میشد اما حالا که بدوا مذاکرات متفرقه میشود و بعد قانون قرائت میگردد اذهان خسته می شود و کما ینبغی در قرائت قانون مداقه بعمل نمیاید

رئیس- شما گمان میکنید که اینمطالب جزئی است و حال آنکه خیلی عمده است تا مین بلاد مهتمرین مقاصد مجلس است (تلگرافی از شیراز رسیده بود قرائت شد مشعر بود بر اینکه سابقا از وضع اغتشاش شهر و اطراف کرارا کتبا و تلگرافا عرض شد رسیدگی و جلوگیری بعمل نیامد اینك سیدلاری بشهر آمده تفنگدار عقب خود انداخته اسباب وحشیگری گردیده حضرت حجت الاسلام بجهت ادای فریضه بمسجد را محاصره کرده بنای شلیك را گذارده بدارالشورای ملی مراتب عرض شد در رفع مفسدین اقدامی نشد اینك ما از تگرافخانه بیرون نمیائیم تا کار درست شود تلگراف دیگر بعنوان آقا سید محمد جعفر وکیل محترم شیراز رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون پس از مدتهای مدید که در فکر ترقی و تمدن افتاده مفسدین فی الرض نمیگذارند چهار نفر مفسد مثل معتمد دیوان مردم خواب ندارند خودش نمی تواند کاری از پیش ببرد سید لاری را بشهر آورده تفنگچی عقب خود انداخته از نظام السلطنه امنیت میخواهیم استعفاء میدهد)

آقا سید مصطفی- دیشب از طرف اصناف شیراز بتوسط انجمن اصناف آنجا عریضه بحضور همایونی عرض شده بود خیلی شاکی بودند تلگرافی دیگر بعنوان آقا سید محمد جعفر از شیراز رسیده بود قریب باین مضمون از قرار معلوم معتمد دیوان از قول اصناف بانجمن طهران تلگراف خیلی نموده ملتفت باشید دیشب شلیك کرده ولی بحمدالله کاری نشده ما هم در تلگراف خانه متحصن هستیم تلگرافی هم بمجلس مقدس شده بود حاکی از اینکه مگر ما مسلمان نیستیم چرا بعرض ما رسیدگی نمیشود زحمت ها کشیدیم تا تقصیر نصیر الملك را ثابت کردیم تلگرافی از انجمن ایالتی بر ضد تشکیات از نصیر الملك قرائت شده

آقا میرزا محمود- این تلگرافات ضد یکدیگر است از برای مجلس سندیت ندارد آنچه وکلای در آنجا بگویند صحیح است زیرا که بصیرت دارند و بایشان هم که تظلم کرده اند.

احسن الدوله- ابن همه تلگرافات خوانده شده و این همه انقلابات که در اطراف است مذاکره شد بعقیده بنده علت تمام این ها سستی آرای ما است یك روز حکم قتل یکی را میدهیم فردا همان کس را خوب میدانیم مجلس نباید تردید رای داشته باشد قوام و پسرهایش اینجا بودند حبس هم نبودند در کمال راحتی بودند چند روز هم اینجا می ماندند هیچطوری نمیشد چه شد گه رفتند؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- قوام الملك و پسرانش را گفتند نباید در شیراز باشند باید تبعید شوند چند تلگراف از نظام السلطنه رسید که بالاخره اگر قوام الملك نباید امن نمیشود تا وقتی که آمدند اینجا قسم خوردند اطمینانی حاصل شد گفتند بروند حالا حاجی سید عبدالحسین لاری بشهر آمده اعتشاش میکند ربطی برفتن قوام یا نرفتن او ندارد باید او محرك داشته باشد از این حرکات خوب است امشب وکلای شیراز بروند تلگرافخانه از نظام السلطنه تحقیق کنند که اصل مطلب چیست.

آقا سید محمد جعفر- قل از تشریف آوردن آقای رئیس توضیحات اصل مطلب را عرض کرده ام این انجمن اسلامی اغلب مطالب از او بروز میکند اما این حاج سید عبدالحسین لاری اگر چه از علما است و باید حمایت کنیم ولی باید از او پرسید که بچه جهه از لار بشیراز آمده مگر از او عالمتر نبود حقی ندارد ایم حرکات را بکند باید جلوگیری شود.

حاج امام جمعه- تمام این معایب بعلت این است که ما بی تحقیق هر حرفی که میرسد میزنیم یك کسی از دست قوام شکایت میکند بی تحقیق میگوئیم باید بیاید یکوقت میگویند بیاید حالا مسلمان شده است میگوئیم برود آخر باید راه کار را پیدا کرد نزدیك است رشته کلیه امور از هم گسسته گردد.

آقا شیخ یوسف- آقا سید محمد جعفر میدانند که بنده نصیرالملك را نمیشناسم نصیرالملك چند روز بعد از قوام الملك وارد شیراز شد مصدر کاری هم نبود انجمن اسلامی هم تشکیل شد مؤسیسن این انجمن اغلب از اساتید بنده بودند فی الواقع اگر ای انجمن دایر نمیشد مشروطیت در شیراز نضج نمیگرفت مادامی هم که من بودم از قوام بد میگفتند و از نصیر الملك خوب میگفتند وقتیکه ما وارد اصفهان شدیم گفتند در شیراز مفسده شده معلوم بود که از طهران محرك دارند که قوام را خراب نموده او را حرکت بدهند بعد از ورود ما اینجا قوام آمد و انجمن تجار مشروطه خواه در آنجا منعقد شد.

حاج سید عبدالحسین از حجه الاسلامهای مجهولی است و نماز جمعه را واجب میداند امام جمعه را میگویند نباید نماز بخواند او را از لار آوردند و محرك دارد که اینکونه شرارتها را بنماید و همین انجمن تجار هم همان اشخاص بودند که در مسجد حمایت از قوام داشتند مختصرا تمام مفاد این تلگراف این است که بعضی میگویند قوام وپسرانش بیایند و بعضی میگویند نباید ای کاغذ نظام السلطنه است که بانجمن اسلامی نوشته است.

جواب انجمن اسلامی مراسله شریفه رسید از همراهی شما با ایالت خیلی خوشوقت شدم و زیاده از حسن آداب و رفتار شما راضی هستم اگر تمام انجمنها باحکام اینطور رفتار نمایند ابدا محظوری برای حکام نخواهد بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعقیده بنده از گذشته نباید صحبت داشت ما نباید اینجا یگوئیم که فلان آقا دزدی میکرد همان عقیده که شما در باب قوام دارید من هم دارم او را مستبد میدانستم ولی می گویم بعد از آنکه قوام و پسرهایش آمدند اینجا بجهه چه نظام السلطنه او را خواست و چرا مجلس اجازه داد پس باید حاکم فارس را خواست که چرا قوام و پسرهایش را خواستید که اینگونه مفاسد بروز بکند اگر از روی دانائی خواستید پس این انقلابات چیست و اگر خبط کردید حالا صلاح چیست اگر هر دو طرف هم باید تبعید شوند بشوند.

آقا سید حسین- این مطلب باید بواسطه وکلای شیراز تصفیه شود خوب است همانطور که گفتند وکلای شیراز بنشینند یك ترتیبی بدهند و مطلب دیگر شروع شود.

رئیس- وکیل شیراز همه هستند مجلس باید از تمام مطالب مسبوق باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وکلای فارس وکلای همه جا هستند ولی باید بدانیم که یك جهه اختصاصی از جهه بصیرت و اطلاع در کار است اما سایر وکلا هم هر چه صلاح دانستند همان طور باید رفتار شود (گفتند پسران قوام بتصویب مجلس نرفتند)

آقا میرزا ابوالحسن خان- رئیس مجلس گفت و او نماینده تمام است در خارج.

رئیس- بدستخط شاه رفت نه بتصویب مجلس و بنده.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- میان دو طرف همیشه در شیراز دعوی بوده خوب است عده از وکلا در تلگراف خانه حاضر شده عده هم از آن طرف بخواهند و امنیت را از هیئت بخواهند.

صدیق حضرت- ما یك قانون اساسی نوشتیم که هیچ کس را نمی توان مجبور باقامت در محلی نمود حالا بچه قانون می توان گفت که قوام نباید برود.

احسن الدوله- اگر یك گرگی را گفتیم در میان یك گله گوسفند نباشد حالا نمیتوانیم بگوئیم باشد تا این اغتشاشات بشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همین رای ها را دارید که باعث ای اغتشاشها شد از کجا و اغتشاش کرده است.

حاجی محمد ابراهیم- ما که از کسی تا حال صلاح ندیدیم.

آقا سید حسن تقی زاده- میخواستم همین مطلب قانون را یادآور شوم بلی آن اشخاصیکه از دولت نشان و امتیاز ندارند نمیشود از وطن و مکان تبعید کرد اما کسی که از دولت نشان و امتیاز دارد و نوکر دولت است بمحض خواستن دولت باید حاضر شود او هم مختار است اگر میل دارد از تمام شئونات و امتیازات استعفا داده همانجا بماند منتهی از طرف دولت حکم میشود که با او هم مثل سایر رعایا رفتار شود میگوئیم وزیر مسئول داریم و حاکم مسئول نظم شهر است اینها با الفاظ قانونی است اما فارسی آن اینست که خون مردم را خوردند و اسباب فتنه فراهم آوردند لابد وکیل هم تاز برای رفع ظلم در اینمجلس شکایت میکند تا اینکه او را حاضر نمایند او میاید باین و بآن پول داده شاید باوکلا هم بملایمت رفتار میکند باز او میرود طهران در این اواخر از مطهرات شده هر کس می آید دو ماه مینماید ملك مجلس هم بهمه کارها مداخله مینماید.

آقا شیخ یوسف- این حرفها صحیح نیست که فلان پول میگیرد فلان پول میدهد وقتیکه مردم در سفارت انگلیس متحصن شدند مردم میگفتند سفارت انگلیس پول میدهد.

آقا میرزا محمود- وقتی که نظام السلطنه قوام را خواست دیگر این حرفها بی فایده است.

فخرالسادات- اگر قوام و پسران او و نصیر الملك را با چند نفر از آنطرف بخواهند رفع میشود اگر دیگر شیراز عیبی داشت من از عهده بر میآیم.

حاج محمد اسمعیل آقا- تمام این مفاسد از رؤسا است در هر جا اگر آ" ها خواسته شوند مسلم است رعیت بیچاره منشا فتنه نیست.

حاج امام جمعه- در آنجا انجمن ایالتی و انجمن اسلامی است و هر دو بر ضد یکدیگر تلگراف میکنند باید تحقیق شود نظام السلطنه را بخواهند و از او تحقیق کنند که تفسیر باپسر قوام است یا با دیگران.

حاجی محمد ابراهیم- نظام السلطنه همانست که پسر قوام را خواست دیگر چه تحقیق دارد.

وکیل الرعایا- حال قوام معلوم است وقتیکه میگوئیم تحقیق نمائید چه کرده است میخندند اما اینهائیکه میگویند قوام پاك شده است باید پرسید چه تلافی کرده است که ما از تقصیر او بگذریم در جاهای دیگر که میخواهند ترقی کنند اول این اشخاص را میکشند تا اینها بر مشاغل باقی هستند همین است.

رئیس- در مسئله شیراز رای این شد که نظام السلطنه را در تلگراف خانه بخواهند و معلوم کنند که تکلیف چیست؟

ادیب التجار- این رای آقا میرزا ابوالحسن خان است.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- طوریکه سابق عرض کردم حالا هم عرض مینمایم که اگر عده باشند بهتر است.

وکیل التجار- سابقا نظام السلطنه پسرهای قوام را خوا ست باینطور که یا یکدفعه آنها را از خاك ایران بیرون نمایند یا از آنها اطمینان حاصل کرده بفرستند و ثانیا معلوم میشود مادامیکه پسرهای قوام در آنجا نبودند گویا خبری نبود حالا هم باید تحقیق کرد و وعمده چیزیکه ما را سرگردان کرده است نبودن مجازات است اگر چه نفر تحقیق شوند و بمجازات برسند اینطور نمیشود.

اسد الله میرزا- حاکمی را که بیك محلی میفرستید او مسئول نظم آنجا است نظام السلطنه خودش نظم شیراز را بوجود پسران قوام میداند دیگر اینها زیاد است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- رای همان است که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند باید نظام السلطنه را خواست و از او تحقیق کرد.

رئیس- بلی باید وکلای فارس بروند تلگرافخانه تحقیق کنند تا تکلیف معلوم بشود (تلگرافی از کردستان بعنوان علاء السلطنه وزیر امور خارجه رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون اگر بدفتر وزارت رجوع فرمائید مستحضر خواهید شد که بلوك بانه و کردستان با سردشت و ساوجبلاغ و غیره در یك خط است و بیك زاده های آنجا تعدی میکردند از حکومت بانه جلوگیری میشد مشیر الملك استعفا داد. بعد از ورود ثقه السلطنه شرف الملك را حاکم آنجا قرار دادند اهل بانه خواستند باز حکومت باهل بانه رجوع شود شرف الملك را جواب دادند که تقسیم بعثمانی شده ایم از آنجائیکه کردستان و ساوجبلاغ و غیره باعثمانی هم مذهب هستند از طرف عثمانیها بآنها تحریك میشد که بآنها همراهی بنماید جناب ثقه السلطنه از پولتیکات آنجا سالها است اطلاع دارد جلوگیری کردند حالا هم چند فوج لازم است برای حفظ حدود اینجا که جلوگیری نمایند راپورت از ملایر قرائت شد قریب باین مضمون که حسن خان ایلخانی باجمعیت زیاد بدیوانخانه ریختند و چند چماق بحکومت زده و دست فراشبانی هم زخمی شده بعد خبر داده شد حسنخان از دیوانخانه بیرون رفت مختصر اسبابی از حکومت برده شد روز دوم رمضان بین حکومت و حسنخان صلح شده)

آقا سید حسین- حسن خان انجمنی تشکیل داده حکومت او را خواسته و کار سرزده است از آن طرف بوزارت داخله تلگراف کردند جواب نداد این شد که آنها هم ریختند در دارالحکومه حکومت را زدند.

آقا میرزا محمود- خوب است زودتر وزرا را انتخاب کنند.

رئیس- دیشب اطلاع داده شده.

لسان الحکما- امروز خوب است غیر از صحبت ارومیه و بانه صحبتی نکنیم در صورتیکه روزنامه جات خارجه امروزه پلتیك ما را مینویسند چانچه این کمیسیون برود مسلما دولت عثمانی تسلیم خواهد نمود علت تاخیر کمیسیون چیست؟

وکیل الرعایا- چرا محتشم السلطنه نمیرود؟

رئیس- دیروز تلفن کرده است که با آن شرایط میروم.

حاج امام جمعه- او بسرداری میرود یا برای ماموریت اگر مامور است اینها برای چیست؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- از قرار مذکور استعفا داده است و همین ایراد را دیروز بنده اظهار کرئم.

رئیس- بلی استعفا داده است.

وکیل التجار- با آن ترتیب که یك دولت همجواری این طور تعدی بکند و کسی نباشد بگوید چرا وقتی هم که ماموری معین میکنیم باین بهانه ها مستمسك شود پس چه باید کرد کیست که خدمت بدولت و مملکت را در عهده بشناسد.

اسدالله میرزا- این مطلب را از روی تلگراف روتر میگویم که در مقابل اظهارات سفیر ایران و غیره دولت عثمانی اظهار داشته که من ابدا در خاك ایران تصرف نکرده ام و بتمام در ابزهای دول هم همین اطلاع را داده است پس باید او مسترد گردد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چنین ماموریکه وزارت خارجه معین کرد و باو گفته شد که تو رئیس کمیسیون هستی نه سردار آیا اگر استعفاء داد باید او را جز و وزراء انتخاب کرد.

آقاسید حسین- استعفای خودش را کتبا اظهار داشته است یا همایون تلفون است

رئیس- دیروز کاغذی بمن نوشته که م استعفا دادم برای این که شرایطی که من معین کردم فراهم نشده وو باین طور من نمیروم این عقیده ایست که او دارد ولی بنده میگویم کهمامور باید تنها سوار بشود برود.

آقاسید حسین- این که فوج عجاله لازم نیست خوب بود اول باو گفته شود نه این که بدوا قبول شود بعد رد شود.

حاج معین التجار- آیا لازم است که از نوکر دیوان باشد اگر در مجلس کسی را که صلاحیت دارد ماموریت بدهند چه ضرر دارد که او برود جناب مستشار الدوله خیلی خوبست اطلاع و بصیرت هم دارند.

حاج امام جمعه- اگر بوجود جناب مستشارالدوله این جا محتاج نبودیم خیلی خوب بود ولی وجود ایشان اینجا لازم است.

حاج محمد اسمعیل آقا- عقیده بنده اینست که همان محتشم السلطنه برود قشون هم از هر جا باشد باید تهیه شود ..

آقا سید حسن تقی زاده- آن سوء ظنی که مابر جال دولت داشتیم و یك اندازه هم حق بود کنار گذاشتیم مع ذلك در میان آ" ها کسیکه کمتر طرف سؤظن بود محتشم السلطنه بود بعقیده بنده هر چه بگوید باید فراهم کرد قشون هم از خارج تهیه شود بهتر است وقتیکه فرمانفرما میرفت خیلی شرایط شد حالا هم اگر قانع است برود والا هر طور میگوید تهیه شود.

آقا شیخ حسین- آنروز که اینقرار داد را کرد اگر لازم نبود مجلس باید قبول نکند حالا که قبول کرد باید مهیا بسازد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما که گفیتم و قبول کردیم محض اینکه آدم درستی است او را خواستیم برود حالا هم حاضریم ولی وزیر جنگ صلاح این طور دید که قشون از آنجا تهیه شود بنده میگویم ایشان اگر در مقام خدمت بدولت و ملت هستند باید بروند.

حاجی میرزا آقا- این که میگویند اردو در آنجا تشکیل شود بنده هم عقیده ام مثل آقای تقی زاده است بعلت این که از برای انتظام داخله آذربایجان چند فوجی هم از خارج لازم است.

آقاشیخ حسین- آن روز که فرمان فرما تلگراف کرد که بقشون آذربایجان امیدوار نمیتوان شد من گمان کردم که آذربایجان قشون و تهیه خود را از برای یکوقتی نگاداشته حالا که قانون اساسی بصحه رسید دیگر چرا معطل هستند.

رئیس- این که گفته میشود قشون آذربایجان در تحت اطاعت نیست مثل این است که بگویند آذربایجان یاغی است یا آنکه از ما ملت نیست و حال آنکه این طور نیست در همه کار آنها بیش قدم بودند حالا هم هستند همراهی آنها از همه بیشتر است البته خانه خودشان را میخواهند.

(مجلس ختم شد)

جلسه: 152

مذاکرات روز یکشنبه 6 شعبان المعظم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کرد

رئیس- دیروز در موقع حرکت دادن جنازه مرحوم مشیر الدوله که تمام وزرا آنجا جمع بودند ولاقات شده اظها ر داشتند که مطلب خیلی مهم است لازم است مذاکراتی در این باب بشود از آنجا باتمام وزرا رفتیم منزل جناب مشیر السلطنه وتا پنج ساعت از شب گذشته در آنجا بودیم و مذاکراتی که دیروز درمجلس شده بود مطرح گردید قرار شد امروز بروند تلگرافخانه با فرمانفرما و حاکم سرحدی گفتگو نموده تمام مطلب را تحقیق نمایند حال اختمال میرود عصر حاضر شود و معرفی گردند لابد آقا یان و وکلا هم حضور بهم خواهند رسانید و اگر مطلب تمام نشد فردا خواهند آمد و اینکه اصرار نشد برای عصر بجهه آن بود که مطلب تمام نبود.

حاج سید نصرالله- شما احساس فرمودید که جواب صحیح خواهندداد.

رئیس- بنده احساس کردم انشاء الله جواب درست خواهند داد و اقدام کافی خواهند نمود.

حاج امام جمعه- این گمان را نکنید که این کار را اقدام بکنند آنچه گفتیم و فریاد زدیم فائده نبخشید.

آقا سید حسین- اجازه بدهید نظامنامه اساسی خوانده شود.

حاج امام جمعه- در این مدت وقتیکه مطلبی را خیلی اهمیت دادیم و خیلی جد کردیم یك چند دقیقه وزرا حرکت مختصری می کنند و پس از گذشتن وقت فورا ساکت میشوند اعتقاد بنده اینست که مجلس راحت ننشیند تا این مطلب تمام شود من در این باب تجربه کردم وزیر جنگ در موقعی که مملکت را می بردند در این مدت هیچ حرکتی نکرده و همین طور وزیر داخله.

حاج سید نصرالله- از برای امر خباز خانه قرار بود که دیروز عموم وکلا بیایند یا بعضی.

رئیس- قرار شد اشخاصی که بصیرت بیایند.

حاج سید نصرالله- اشخاصی که بصیرت نداشتن مثل بنده آمده بودند ولی اشخاص بصیر نیامده بودند.

آقا سید حسین- یك کمیسیون دوازده نفری برای این کار معیین شده بود و آنها خیلی زحمت کشیده بودند و قرار شد این کار بدستیاری آنها تمام شود لهذا جمعی بخیال آن دوازده نفر نیامدند.

رئیس- خوب بود دیروز مرا مستحضر میکردند که مطلب اینست.

حاج سید نصرالله- مسئله که مهم است اینست که بدانیم گندمی که وارد انبار دولتی میشود چقدر است دیگر اینکه مسئله نان تا این دو هفته تمام بشود.

رئیس- در کمیسیون مالیه مشغول تعیین گندم دیوانی هستند الحمدالله امسال جنس هم خیلی خوب است و انشاء الله در همین هفته عمل نان تمام می شود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- این مسئله صحیح است ولی دو نقص دارد یکی اینکه بلدیه در اذهان مردم انداخته است که دولت گندم را ارزان بدهد با اینکه کمیسیون مالیه زحمت کشیده که این شش کرور کسر را درست نمتاید چطور میشود که امسال هم چیزی دولت بدهد که نان را ارزان بفروشند.

رئیس- امروز مذاکره در این خصوص نیست مذاکره آن باکمیسیون است خوبست شروع بقرائت قانون اساسی شود (بعد از قرائت چند ماده چون نسخه تصحیح شده حاضر نبود قرار شد که در روز سه شنبه قرائت شود.(

حسنعلی خان- این عرض را که میکنم اهکمیت دارد در بدو انعقاد مجلس یك عنوان خوبی در مجلس شد و آن تشکیل بانك ملی بود و خیلی مذاکرات شد و مردم هم بعد از یکی دو ماه اطمینانی خاصل کرده تا در روزنامهای خارجه هم نوشته شد شاید بنظر جناب رئیس هم رسیده باشد در یکی از جراید نوشته بودند که این خیالی را که مجلس دارد اگر صورت خارجی پیدا کند خیالات دیگرانرا باطل میکند مقصود مطالب پلتیکی ولی امروز می بینیم بدبختانه بالمره مذاکره بانك از میان رفته و تمام کارها هم منوط بپول است. آیا چه شد که این مذاکرات از میان رفت.

آقا میرزا ابوالحسن خان- روزی که بنده وارد این مجلس شدم از فرنگ این صحبت را مذاکره کردم و با شما هم عقیده هستم و اکثریهم شاید هم عقیده باشند تعطیل هم نشده است خوبست اجازه داده شود که مطرح شود.

محقق الدوله- اظهار حسنعلی خان از روی وطن پرستی بود گو اینکه تعطیل نشده باشد و دنباله آنهم در دست باشد باز باید اقدام شود وقتی که اتابك در دفعه آخر آمد بمجلس همین مذاکره شد از قضایای اتفاقیه وقوع آن واقعه اسباب تاخیر شد حالا هم هر چه باشد باید زودتر اقدام شود و رئیس بانك که معلم باشد از فرنگ بخواهند و تا آمدن او ترتیب بانك را مرتب نمایند.

آقا شیخ حسین- الحمد الله رب العالمین امیدورام که دیگر کسی نتواند وکیل را تهدید نماید عقیده بنده این است این متمم قانونی اساسی که گوش ملت را پر کرده اند ناقص مانده تا تمام نشود و بصحه همایونی نرسد ملت با جان و دل پول نخواهند داد.

وکیل الرعایا- یك نقشه خوبی برای بانك کشیده شده بود و اینك تعطیل کشد یك نقشه از فرنگستان داخل این خاك شد که شرح آن محتاج بمجلس دیگر است ولی امیدواریم که من بعد این ایران از خارج چیزی نگیرد و از ثروت مملکت خود بهره مند شود. حالا باید همان نقشه خودمان را مجری داریم و فورا این بانك تشکیل شود.

حاج محمد تقی- تعطیل بانك بجهت اینکه دوازده فصل بجهه بانك نوشته شده بود دولت میخواست تغییر بدهد از این جهه تعویق افتاد.

رئیس- شما ها که اطلاع دارید همین طور است؟

حاجی معین التجار- بلی امتیاز نامه گرفته شد بعد در خصوص تغییراتی که در مواد آن میخواستند بدهند مذاکرات زیاد شد و بهمان طور ماند.

رئیس- پس چرا نگفیتد و اظهار نکردید که همه بدانند.

آقا شیخ یوسف- جناب ناصرالملك بمجلس آمده بودند که این ترتیب بانك ملی صلاح حال ملت نیست نه اینکه صلاح دولت نباشد چون که این بانك مدتش خیلی است پس طوری باید باشد که اسباب آسایش و اطمینان همه مردم باشد.

حاجی معین التجار- سبب همانست که حاجی محمد تقی گفتند خواستند امتیاز نامه را تغییر بدهند قبول نشد.

آقا شیخ یوسف- جناب ناصرالملك غرضی نداشت لابد از روی خیر خواهی می گفت.

حاج محمد تقی- جناب ناصرالملك گفتند یك رئیس و یك دفتر دار از فرنگ بیاورند و دیگر چیزی نگفت.

آقا میرزا محمود- ناصرالملك مجبور بگفتن بود یك فصلی از امتیاز نامه بانك مل این بود که عایدات دولتی تمام ببانك آمده از آنجا خارج شود قبول نشد و تا حال هم ما ندانستیم که عایدات دولتی امساله چه شده است.

حسنعلی خان- جمعی فهمیده و جمعی نفهمیده دیگر این بانك را تعقیب نکردند و حال آنکه افتخار و قوام ملیت ما بسته باین بانك است همه میدانند که تایك جمعی یك سرمایه در یك جا نگذارند کارهای بزرگ را نمیشود از پیش ببرند افسوس مثل حاج ملك التجار صدمه بزرگی باین اساس وارد آورد وکلا باید یصدای بلند بگویند بمردم که شما امروز پول بشخص نمیدهسد بلکه بعموم میدهید و امروز

پیشرفت کار ما باین است که قوه پیدانمائیم و تا ما قوه پیدا نکنیم کار ما پیشرفت ندارد گویا بدولت فهماندند که تاسیس بانك موجب ترقی مشروطیت میشود این بود که مانع شدند و بعضی ها هم از روی نادانی تعقیب نکردند.

حاج امام جمعه- در این مسئله گویا مخالفی نباشد وقتیکه در آذربایجان بودم میگفتند که اول اقدامی که باید بشود مسئله پول است بدبختانه وقتی که آمدیم اینجا دیدیم هیچ ترتیبی نیست چیزی که هست فقط کمیسیون مالیه مشغول است که دخلو خرج مملکت را مساوی نماید اینهم نمیشود زیرا که منتها او جمع و خرج را مساوی کند اما این خرجهای جدید که پیدا می شود مثل اینکه می خواهیم عدلیه صحیح تاسیس کنیم یا حاکم بفرستیم و او از مردم چیزی نگیرد یا تهیه قشون کنیم اینها پول میخواهد باید فکری کرد خیلی مخارج داریم عقیده بنده این است که یك هفته دو هفته در این مسئله گفتگو شود و بهمه جا اعلان کنند که ملت خودشان حاضر شوند همانطوری که وکیل الرعایا گفت آن ترتیب را ملت هیچ حاضر نیستند باسد ملت را تشویق کرد اگرچه در روزنامجات ما مطلب نافع کمتر می نویسند ولی باید این مطلب را در روزنامجات بنویسند که ملت دقت نظر خودشان را در این مسئله اظهار کنند در میان ملت مردمان عاقل و باهوش هستند باید بملت فهماند و از روی ترتیب صحیح با دقت اقدام در این امر کردو تاپول نباشد هیچ کاری ازدولت و ملت پیشرفت نخواهد کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که بانك تمام کارهای ما را درست می نماید تا پیشرفت کار موکول بپول است اگر پول بود قشون رفته بود اگر پول بود عدلیه صحیح شده بود و سایر ادارات ما مرتب گردیده بود تمام کارها بسته بپول است اول بلا اول لازم که یك مخزنی باشد تا این ادارات از عسگری و غیره تشکیل شود پس میتوان گفت که اگر بانك تشکیل شد ما زنده هستیم والا خیر.

آقا میرزا فضلعلی آقا- حاجی امام جمعه فرمودند در میان ملت اشخاص کاری هستند در این مطلب حرفی نیست ولی بیست کرور ملت اگر می خواست خودش بکارخودش رسیدگی نماید لابد لااقل بایست هفته یك روز در یك جا جمع شده در امورات شوری کند و این غیر ممکن بود پس از این جهت برای خود وکلائی معیین کردند که در کارهای آنها فکر و اصلاحی نمایند پس آنها می توانند ایراد نمایند که شما در این مدت چه فکری از برای معاش و راحتی ما کردید تا یك راه پولی برای مردم پیدا نشود هیچکار پیشرفت نخواهد کرد مملکت در کمال سختی گرفتار بی پولی است اگر بخواهیم اعلان کنیم دو ماه طول خواهد کشید.

حاج امام جمعه- افسوس که مقصود من مخفی ماند من نمیگویم که وکلا کار نکنند من میگویم بمردم هم باید اعلان داد تا در این باب فکری بکنند آنچه آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند همان حرفهای من است و تمام صحیح استمن می گویم عمده امنیت است البته امنیت که پیدا شد مردم با کمال خاطر جمعی پول خواهند داد.

رئیس التجار- بانك پیشرفت نکرد برای اینکه قرض دولت با او جمع شد و قرض دولت پیشرفت نکرد برای این که با دادن حقوق مردم توام شد این سه فقره که داخل هم شد این سه کار پیشرفت نکرد حالا عقیده بنده این است در تشکیل بانك لازم نیست سی کرور جمع شود تا قرض دولت داده شود ده کرور هم باشد خوب است تا تشکیل شود تا این امور از هم جدا نشود بانك تشکیل نمیشود حرف را باید مختصر گفت اصل مطلب این استکه بانك لازم است و مسلم تمام عقلاست و این مطلب موقوف باطمینان است مردم این مملکت میتوانند نفری پنج تومان بدهند و این نمیشود مگر باطمینان و اینکه شاه با شاهزادگان سرمایه بدهند که اسباب اطمینان سایرین بشود.

حاج معین التجار- دو چیز است که عدمش اسباب پریشانی و وجودش موجب آبادی مملکت است یگی امنیت ویکی پول هر دو اینها بسته بهم است حال هر کدام را مجلس جلو انداخت آندیگری حاصل خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این امنیت پول نخواهد شد ولی از پول امنیت حاصل میشود مثلا پول بدهیم قشون برود راه اصفهان را امنیت بدهد اما امنیت واقعی آن اتحاد ماست که جنگ داخلی نداشته باشیو و یك مسئله دیگری استکه هرکس صاحب چیز است کمك کند زیرا که از پنج تومان و ده تومان سرمایه بانك جمع نمیشود باید اشخاصیکه دربانکهای خارج و زیرزمینها و غیره پول دارند امروزه فکر کنند که مملکت از دست می رود و پول بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- ترتیبات قدیمه بانك با ترتیبات حالیه خیلی تفاوت کرده حتی پولهم بابانك تفاوت کرده و همان طور که بانك لازم است پول هم لازم است سد اهواز هم لازم است وپول بجهه این مملکت خیلی لازم است اول قرار شد که سرمایه سی کر. ور باشد و قرار شد شش کرور دولتقرض نگیرد بالاخره قرار شد چهار کرور شود که از آن طرف جمع شده و از این طرف بدولت داده شود دولت هم بواسطه شدت احتیاج هر امتیازی که می خواست داد بانك لازم است و باید وزیر تجارت آنرا تاسیس نماید ولی برای

دولت هیچ فایده ندارد تا پنج سال دیگر بر فرض چهار پنج کرور هم جمع شد و یك مختصری بدولت داده شود باز فایده بحال دولت ندارد امروزه هم بانك لازم است برای ملت و هم پول برای دولت و باید این دو از هم جدا بشود و بانك را اشخاص صحیح جمع شده تشکیل بدهندیگر لازم بر جز خواندن و عجز و لابه نیست این مردم که می گویند قشون ملی حاضر است و همینقدر که اسم برده شود هزار خطابه میخوانندو رجز میگویند در موقع هیچ نمیدهند و حاضر نیستند در اول بعضی چیزها را داخل کرده بودند که خارج از موضوع بانك بوده مثالا گفتند گه عایدات دولتی داخل بانك شود و این یکی از خطیئات بود دولت هم از روی لابدی قبول کرد برای بانك هیچ چیز لازم نیست مگر اصول علمیه ولی برای دولت پول لازم استکه کمیسیونی مختلط از وزرا و وکلا و غیره تشکیل کرده که علاجی نمایند این کمیسیون هم آنچه نقشه بود بنظر آورد ابدا علاجی برای رفع احتیاج دولت نشد بهترین کارها برای نجات ایران امروزه تحصیل و باری دولت ممیزی است و هروقت کهنه میشود میگویند شش ماه یا یکسال دیگر فایده می بخشد و حال آنکه شش ماه است همین طور معطلع هستند اگر تا حال شروع کرده بودند حال نتیجه گرفته بودند.

آق میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده آن است ممیزی فعلا فایده آنی ندارد همان طور که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند کسانیکه پول دارند کمك کنند تا کار پیشرفت کند.

احسن الدوله- فعلا هشت ماه است این صحبتها میشود و مثل خواب آشفته تعبیر ندارد ما اهل ایران همیشه عادت کرده ایم بمفت خوری پول پیدا نمیشود مگر بزحمت ما می بینیم مال خودمان را نمیتوانیم خفظ کنیم آن همه زحمت کشیدیم و مبلغی بر خالصه افزودیم چه شد مسیو نوز را از گمرك اخراج کردند حسابش چه شد از گذشته ها میگذریم از اول هم تا حال چه کردند و آنچه ازمجلس گذشت کدام اجرا شد.

رئیس- جواب این مطلب با من است که هرچه باکثریت آراء در مجلس معین شد انشاء الله تا سه چهار روز بعد مجری شود.

آقا میرزابوالحسن خان- اینکه گفته شد پول از بانك جداست من اعتقاد ندارم بانك مخزن پول است امروز آن وسعت را داریم که بانك فلاحتی وتجارتی وغیره تشکیل نمائیم ما امروزه این بانك را که تشکیل مینمائیم بجهت آن است که مایحتاج دولت را از مملکت بپردازیم که از خارجه قرض نکنند پس این بانك که تشکیل میشود باید مخارج دولتی را بدهد انکه میفرمایند ممیزی ممیزی هم نمیشود مگر بپول بعد از آنکه بانك پول بدولت نداد دولت میگوید من باید ادارات را منظم نمایم و اداره کردن ادارات محتاج بپول است باید از خارجه قرض کنم آنوقت جواب دولت را چه خواهند گفت.

حاجی معین التجار- ازاین اعتراض که جناب تقی زاده کردند مثل اینست که در مجلس تشریف نداشته آن وقتیکه مالیات راجع بمجلس ملی شد و اصلاح مالیه راجع بمجلس شد که مالیات به بانك ملی واردشود آنوقت ملت میگفتند که ما قرض دولت را مجانا میدهیم و مالیه داخل بانك شود این بود که قریب چهارصد پانصد هزار تومان پول هم داده شد حتی سعدالدوله گفتند شما باطمینان کی این پول را دادید گفتیم باطمینان جناب مشیر اغلدوله باری قرار شد که خمس سرمایه را بدولت قرض بدهند این شد که امتیاز نامه دادند بعد از قرار داد قرض بابانك بنا شد ببرند آن قرار داد را بصحه همایونی برسانند بردند در دوشان تپه آن روز حال شاه خوب نبود کم کم تعویق افتاد این شد که کم کم اسباب عدم اطمینان مردم گردید حتی از اصفهان نوشتند که ما اطمینان نداریم از خانه خود بیرون بیائیم چطور پول بدهیم.

حاج محمد اسمعیل آقا- مطلبی که بنده می خواستم عرض کنم بعضی از آنها را جناب حاج معین التجار فرمودند لازم بتکرار نیست اول بلا اول وزرائ بمجلس آمده گفتند چهار کرور از خارجه میخواهیم قرض کنیم اگر قرض نکنیم رشته امورات از هم پاشیده خواهدشد گفتند مجلس و ملت باین امر تصویب نمی کند که از خارجه قرض کنید گفتند چه میکنید جواب دادند خودمان می دهیم ولو اینکه مجانی هم باشد مجلس گفت مجانی نباشد از مجری صحیح بدهند و آن تشکیل بانك ملی است که لازم و ملزوم مشروطه است که تاسیس شود یکی هم از شرایط پیشرفت آن داخل شدن عایدات دولتی را ببانك دانستند این شد که جمعی با زحمت سرمایه جمع کردند و پول هم به قشون داده شد نمی دانم چه شد که تاخیر افتاد علت را نمی گویم همین قدر دیدند صلاح نیست این بانك تشکیل شود مساعدت نکردند همین طور که حالا هم مساعدت نمی کنند اشخاصی که سالها برده و ذخیره کرده اند باید کمك کرده و مشوق مردم بشوند ولی ابدا اقبال نمی کنند پس از تشکیل بانك و موجودی پول آنوقت رشته پاشیده جمع می شود و اینکه گفته شد ممیزی بشود ممیزی نمی شود مگر بپول و علامه این ترتیب فائده ندارد چیزی است که از رعیت گرفته شده بدولت داده می شود باید ثروت را زیاد کرد صحیح است باید ممیزی بشود ولی او بجهت این است که ظلم نشود و تساوی روی کار بیاید و این ثروت جبری است.

آقا سید حسن تقی زاده- از پارسال رمضان بنده در اینمجلس بوده ودر تمام کارها نظارت داشته و داخل بوده ام بعلاوه اختلافات مؤسسین بانك را اطلاع دارم و در تمام کمیسیون بوده ام نتیجه اطلاعات بنده فقط هم یك کلمه است پس صحیح نیست بگویند که من اطلاع ندارم از بیرون کار و بباطن آن درست مطلعم اینکه اعتراض شد که من گفتم بانك پول نیست بلی بانك پول نیست برای دولت پول اول درجه لزوم دارد و خیلی لازم است که قطره قطره پول جکمع شده در یکجا ثروت مملکت را زیاد میکند پس از آنکه مبلغ معتنابهی جمع شد آن وقت بر سه قسمت میشود یکقسمت احتیاطی یکقسمت دائمی یکقسمت دائر از آن قسمت دائر قسمتی بقرض دولت بدهند آن هم باز قرض دولتاست امتا حالا دولت پول لازم دارد این هم نمی شود مگر بممیزی میگویند ممیزی هم پول لازم دارد این ترتیب تسلسل میشود ممیزی چیزی است که همان روز شروع بدون گرو پول میدهند.

همانطور که آقا میرزا ابوالحسن خان فرمودند ممیزی مثلب یك راه آهنی است که بمحض دایرشدن و طی کردن مسافتی پول عاید میشود از اینها گذشته ما باید رخنه ها را بگیریم و یك وزارت مالیه صحیح داشته باشیم و گذشته از این باید از طرف مجلس یك تفتش و نظارتی در امر مالیه باشد. اینکه گفتند بانك نظارت داشته باشد و عایدات دولتی وارد بانك شود این یك چیزی است که هیچ عاقلی نگفته است و اگر هم گفته اند از روی غفلت و بی اطلاعی است مردم بوزیر مالیه اطمینان ندارند چه رسد ببانك.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اما در این که امروزه پول از برای مملکت لازم است هیچ شبهه نیست ولی اینکه بعضی میگویند متمولین باید پول بدهند و در این بانك بگذارند این ترتیب باجبار نمی شود باید از روی موافقت و اتحاد بآنها فهماند تا حاضر شوند و بدهند.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- یك مقداری از دردهای بی درمان ما را ان فرمایش جناب رئیس که فرمودند هر مطلبی که در این مجلس بر آن رای داده شد بعد از پنج شش روز من در موقع اجری خواهد گذاشت دوا کرد از بدو آغاز مشروطیت تمام مردم از هر جا اظها رهمراهی کرده اند تا اینکه بعضی گفتند از همه جا صدا بلند شد جز از خراسان من خواستم حرفی بزنم صنیع الدوله گفتند حالا باشد ولی امروز میگویم بدیهی است پس از آنکه ما بانك صحیح داشته باشیم همه بامنیت پول می دهندچیزیکه از اول مانع هر کاری بوده بینونیت بین دولت و ملت است اگر انشاء الله این بینونیت برداشته شود و صداقت بمیان آید مردم با کمال اطمینان پول میدهند بهر حال این مقصود را باید بیك طوری بعمل آورد.

رئیس- امیدوارم انشاء الله این هفته صورت وقوع بیا بد دیشب تا ساعت پنج در همین مطلب صحبت شد بیك درجه اطمینان حاصل نمودم که انشاء الله بعد از این دولت و وزراء کمال همراهی را خواهند کرد.

آقا سید حسین- اگر روزنامه مجلس ملاحظه شود معلوم میشود که دو ماه تمام در موضوع بانك گفتگو شد مردم هم پول میدادند همین که دیدند فصول نظامنامه بعضی از آن رد شد سلب اطمینان از آنها گردید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك چیز را ملت باید بفهمد که امروز بانك اگر تاسیس نشد اطمینان هم نیست در موقیکه محتاج هستند بفرستادن قشون بسمت آذربایجان تکلیف ملت چیست جز این که پول بدهند و خفظ مملکت خود را بکنند چاره هست؟ اینکه گفته شد شاهزادگان و بزرگان پول بدهند مقصود توهین و سخت گیری نیست که بعضی ها فهمیده اند ما شورش طلب نیستیم آنها را هم ارکان و بزرگان مملکت خود میدانیم وقتیکه عموم ملت این مطلب را فهمیدند که در موقع کار باید کمك داشته باشند کار درست میشود چرا باید مغایرت بین دولت و ملت باشد ملت کیست همان دولت است و دولت کیست همان ملتست.

حاج سید نصرالله- یك امری را همه اتفاق کردند که باب سعادت ملت همین است و باید این مطلب ار همه بدانند و همت کنند حال اگر اختلاف مو شبهه شد نمیدانم و هیچ عاقلی منکر نیست که بانك موجب احیای مملکت است یك وقتی گفتند که ادارات دولت بجهه مخارج معطل است حتی شهر رمضان بود فرصت ندادند پس از گفتگوی زیاد قرار شد بانك تشکیل شود و صحبت آن بمیان آمدنمیدانم چه شد که تاخیر افتاد گویا آن اشخاصی که می خواهند دست قدرتی در مالیه دولت داشته باشند آنها مانع شدند بعضی گفتند اشخاصی که مؤسس شدند برای خودشان راه دخلی پیدا کردند این مسئله عیبی ندارد البته مؤسسین که زحمت می کشند فائده باید ببرند تا بانك تشکیل شود و احیای این مملکت نمی شود مگر ببانك ممیزی هم همان طوری که گفتند لازم است و اشخاصی که مانع این خیال شدند خبط کرده اند محض این که بست ید خودشان در مالیه کم نشود این کار را کردند.

حاجی محمد آقا- هر کس باید عقیده خود را اظهار کند و نتیجه بگیرد و بی نتیجه نماند این مسلم است که ثروت مملکت بتجارت وفلاحت است واین مطلب نمی شود مژگر بامنیت امنیت هم حاصل نمی شود مگر به پول در آناول که مردم شوقی داشتند و دیدند که دولت مخواهد از خارجه قرض کند همه گفتند ما بدولت مجانی میدهیم و دولت این مطلب را قبول نکرد این شد که گفتند باید بانك

تشکیل شود و سرمایه از ملت در آنجا جمع آید مردم همه در کمال رغبت و میل حاضر بودند که بقدرالقوه در این امر همراهی نمایند بعد که دیدند از طرف دولت کوتاهی شد مردم هم از آن شوق افتادند حالا گمان نمیکنم که باعلان کردن تنها مردم حاضر شوند خوب است چند مجلس با وزراء و بزرگان نموده مذاکراتی بشود بعد بتمام ولایات بنویسند محتاج به پولست هر کس بقدر همت. وسع خود پولی تهیه کند که همراهی بدولت بشود آنوقت مردم خواهند پول داد. این عقیده شخص من است.

حاجی میرزا علی آقا- در این موضوع حرف یك کلمه است آن مسئله که موقوف علیه بانك و موجب حیات این مملکت است آن عقیده است که از شاه و گدا و تمام اهل این مملکت بلا تفاوت باید این اعتقاد را حاصل نمایند. که اگر این بانك تشکیل نشود و دولت و ملت اتحاد ننمایند این مملکت رفته است اسلام و کتاب خدا رفته است مثلا بنده یك خانه دارم و در آن خانه اسباب قیمتی و اشیاء نفیسه و قران قیمتی هم موجود است و اعتقاد پیدا کردم که یك حریقی میاید این خانه و اسباب را می سوزاند مرا هم خواهند سوزانید انوقت یك حرارت و هیجانی در من پیدا میشود که هر چه هست می دهم بسقا که آب بیاورد دیگر ملاحظه نمی کنم که مشکی چند است و این پارچه چه قدر قیمت دارد هر چه دستم آمد بدون ملاحظه در عوض آب می دهم بواسطه حرارت و اعتقادیکه در من پیدا شد اصل مطلب این است که تا ما آن اعتقاد را پیدا نکنیم که مملکت رفت اسلام رفت من بنشینم که شاه باید اقدام کند دیگری بنشیند که تجار بایددرتشکیل بانك اقدام کنند فایده و نتیجه ند ارد باید عموما این اعتقاد را پیدا کنند از شاه و علما ء و تجار و رعیت که مملکت میرود سلطنت میرود حجه الاسلامی می رود وزارت می رود تجارمی رود ان وقت از روی آن حرارت و اعتقاد اقدام در تشکیل بانك نمایند.

حاجی معین التجار- مکرر این مطلب صحبت شد و امتیاز نامه هم بصحه همایونی رسید مجددا در زمان اتابك بعضی اصلاحات شده خوبست مجلس هر دو نسخه را بخواهد و ملاحظه شود هر کدام را صلاح دید یا محتاج بتغییر هم شد آن را اجرا بدارند هیچ لازم نیست که ما بگوئیم آن امتیاز نامه بصحه رسیده باید مجری شود اگر صحیح است همان والا هر چه را صلاح دیدند انطور ایجاد کنند این بانك برای مملکت لازمست این حرفها هم زیاد لازم نیست ان پولی هم که داده شده است خودمان دادیم لازم نیست که از بانك باشد.

وکیل التجار- بنده می خواهم عرایض خود را منتهی بنتیجه کنم انچه مذاکرات لازم بود شد بانك هم تاسیس شده بود و نظامنامه هم نوشته شده حال باید جهت تاخیر را دانست این تاخیر از دو طرف شده یکی از طرف دولت که هر روز یك مانعی پیش آورده بایست او را دفع کرد و یکی از طرف ملت در صورتیکه در بدو امر مردم باکمال* ولی خود آنها هم حاضرند که یك چیزی بدهند باید مطالب را بیکطوری رسیدگی کر که اسباب اشکال نشود و این بیچاره ها هم آسوده شوند.

آقا سید حسین- میگویند جناب رئیس از این امر اطلاع دارد.

رئیس- بنده آن اطلاعی که فائده داشته باشد ندارم من هر چه خواستم در آنجا بفهم که شاهزاده محرك بوده یانه جمعی میگفتند او محرك بود و امر کرد که بچاپند جمعی او محرك نبوده است با این متناقضات چطور میشود فهمید و حکم کرد.

سید الحکما- حالا که قرار شد در عدلیه رسیدگی شود هر وقت که مطالب درست تحقیق شد آنوقت حکم نمایند.

رئیس- مجلس میخواهد ختم شود یك کاغذی از جناب مؤتمن الملك رسیده قرائت شود (قرائت شد) خدمت ذیشرافت جناب مستطاب اجل اکرم آقای احتشام السلطنه رئیس مجلس مقدس شورای ملی دام ا جلاله العالی شرحی دیروز در روزنامه یومیه حبل المتین نمره 116 در محل راجع بمذاکرات مجلس مقدس درج و تلفونی باین بنده نسبت داده بودند که بهیچوجه صحت ندارد شرح مزبور از این قرار است در باب فوت مرحوم مشیر الدوله اظهار شد که خوب است از طرف مجلس تحقیق بشود که بچه مرض وفات یافته تلفونی از مجلس در این باب بمؤتمن الملك شده جواب بعداز اظهار تشکر و امتنان زیاد اینکه دیروز عصری بعد از قولنج سکته نمودند دکتر فرنگی آوردیم که تحقیق نماید و فعلا هم نعششان را امانت در امامزاده صالح گذاشیتم هرگاه مجلس مقدس لازم میداند تحقیق بعمل بیاید اولا بنده بهیچوجه عرض نکردم که مرحوم مبرور مشیر الدوله طاب ثراه روز جمعه بعد از مراجعت از دربار قولنج و فوت کرد زیرا که آن مرحوم روز جمعه از خانه بیرون نرفت ثانیا در باب آمدن وکلا محترم برای معاینه در روزنامه طرزی نوشته شده است مثل این که معاینه را بنده خواسته باشم صورت واقع از از این قرار است که عرض میشود از طرف مجلس مقدس بعد از اظهار تعزیت گفته شده بود که شش نفر از وکلا محترم برای معاینه خواهند آمد شما نعش را تا ورود مشارالیهم حرکت ندهید بنده در جواب تعزیت تشکر کرده عرض کردم وکلا محترم از طرف مجلس اگر مامور معاینه هستند چه عیب دارد تشریف بیاورند نه مسئله دربار

رفتن در میان بود نه خواستن طبیب برای معاینه از حضرت مستطاب عالی مستدعی هستم که در این موقع این مسئله را تکذیب و در روزنامه مجلس و روزنامه حبل المتین بطور واقع تصحیح فرمایند موجب بسی تشکر و امتنان خواهد شد زیاده عرضی ندارد.

رئیس- صحیح است همین طوریکه نوشته باید در روزنامه درج شود.

قانون تشکیل ایالات و ولایات ودستورالعمل (1(

فصل اول

در تقسیم مملکت و تحدید حدود دو اثر محلیه

ماده 1- مملکت محروسه ایران برای تسهیل امور سیاسی بایالات و ولایات منقسم میشود.

ماده 2- ایالت قسمتی از مملکت است که دارای حکومت مرکزی و ولایات حاکم نشین جزء است و فعلا منحصر بچهار ایالت است (آذربایجان) (کرمان و بلوچستان) (فارس) (خراسان.(

ماده 3- ولایات قسمتی از مملکت است که دارای یك شهر حاکم نشین و توابع باشد اهم از اینکه حکومت آن تابع پایتخت یا تابع مرکز ایالتی باشد.

ماده 4- در ایالات و ولایات و بلوکات برای ترتیب و تنظیم کلیه امور علاوه بر انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی که مطابق نظامنامه انجمنهای مذکوره تکالیفشان معین است دو اثری تشکیل میشود که بدوایر محلیه موسوم خواهد بود (در مقابل دوایر مرکزیه که عبارت از وزارت خانه ها است) این دوایر از حیث وظایف و وسعت قلمرو و حدود اختیارات از یکدیگر متمایزند چنانکه از حیث وظایف کلیه منقسم می شوند بدوائر اداریه و عدلیه و از حیث قلمرو بدوائر ایالتی و ولایتی و بلوکی و از حیث اختیارات بدوائر تابعه و متبوعه چنانکه بلوك در اختیارات تابع اداره ولایات است و قریه تابع اداره بلوك

ماده 5- اختیارات دوائر محلیه کلیه از این قرار است:

) اولا) عزل و نصب اشخاصیکه تعیین آنها بموجب قوانین بدوائر مزبوره واگذار شده است.

) ثانیا) نظارت و تفتیش اعمال شعبات جزء.

) ثالثا) حل و تسویه امور راجعه بآنها و اقدام در اجاء قوانین.

) رابعا) واسطه بودن در امور ما بین دوائر تابعه و متبوعه.

ماده 6- دوائر اداره نیز به دو قسم منقسم می شود اولا دوائر حکومتی ثانیا شعب وزارت خانه ها که قانونا در ولایات تشکیل شده. دوائر حکومتی عبارت است:

) اولا) در ولایات از حاکم و دفتر خانه او و اداره ولایتی یا دفتر خانه آن و ادارات نظمیه شهری.

) ثانیا) در بلوك از نایب الحکومه و اداره بلوکی و اداره نظمیه بلوکی.

) ثالثا) در دهات از کدخدا.

تبصره- قوانین و نظامنامه های شعب وزارتخانه ها در ولایات علیحده مرتب و مدون است اصول و فصول قوانین این نظامنامه راجع به تشکیل و ترکیب دوائر حکومتی ولایات و بلوکات و قرائ و روابط آن دوائر با دوائر مرکزی و محلی است.

فصل دوم

در تشکیل ولایات (اول- قواعد عمومی(

ماده 7- فرمانفرمایان و حاکم بموجب فرمان اعلیحضرت همایونی و تصویب وزارت داخله بسمت حکومت منصوب و از حکومت معاف می شوند.

ماده 8- در صورت غیبت یا مرض یا عزل یا انفصال حاکم معاون حکومت متصدی شغل اوست و هرگاه معاون حاضر نباشد و یا بجهتی نتواند قائم مقام حاکم واقع شود یکی از روسای شعب وزارتخانه از قبیل کارگذاری یا اداره مالیه یا غیره به موجب قدمت خدمت و تحقق لیاقت کارهای ولایتی را موقه موافق قوانین و دستور العملهائیکه برای ولایات وضع شده ادراه خواهد کرد

ماده 9- هرگاه حاکم از حدود ولایات خارج نشود و غیبت او از کرسی ولایات برای بلوك گردشی یا انجام یکی از تکالیف ما موریتی او باشد غائب محسوب نتواند شد و حل عقد امور با خود حاکم خواهد بود خاصه اموری که بشخص حاکم محول است در این صورت اگر برای قائم مقام حاکم در تسویه امری اشتباهی حاصل شود یا با اعضای اداره ولایتی موافقت حاصل ننمایدآن امر را موکول بمراجعت حاکم خواهد کرد و چنانچه غیبت حاکم از شهر متمادی باشد مطلب را بحاکم راپرت خواهد نمود

تبصره- در مورد ماده 12 معاون یا شخصی که در غیاب حاکم متصدی امر حکومت است کاغذ ها را بعنوان مدیری امضاء میکند و در مورد ماده 13 بسمت نیابت.

دویم- در وظایف حکام بطور عمومی

ماده 10- چون از طرف دولت امور ولایت بعهده کفایت و صداقت حاکم که رئیس ولایت است محول شده حاکم باید بیش از همه در حفظ منافع و مصالح دولت و ملت و اجرای قوانین و نظام نامه ها و دستور العمل های ادارات متبوعه و قرارداد های انجمن های ولایتی و بلدی بکوشد و فواید مملکت ومنافع اهالی را در نظر داشته باشد و احتیاجات آنها را بفهمد و با اختیاراتی که بحکام داده شده امنیت و رفاهیت قاطبه اهالی را فراهم اورد و قوانین و قواعدی که برای نظم و آسایش عمومی ایجاد شده است به موقع اجرا گذارده و همچنان برعهد حاکم است که در تهیه اسباب حفظ الصحه و وفور ارزاق و آذوقه در ولایات بکوشد و ناظر اجرای کلیه قوانین و دستورالعمل های راجعه بادارات محلیه که در قلمرو ولایت تاسیس شده باشد.

ماده 11- چون حاکم نماینده دولت است در ولایت و نظارت تمام امور کشوری بعده او تعلق میگیرد لهذا حق دارد که بی مقدمه بتمام دوائر کشوری سرکشی نماید حدود این حق حکام بعضا در این قوانین مقید و بعضا در نظام نامه راجعه بشعبات وزارتخانها مندرج است.

ماده 12- حکام باید در امر انتخابات وکلاء دارالشورای ملی و منتخبین انجمن های ایالتی و ولایتی و بلدی نهایت جدو جهد را منظور دارند و ناظر باشند که انتخابات مذکوره مطابق نظام نامه انتخابات از روی کمال صحت بعمل آید و در صورت تجدید انتخابات لوازم سهولت و سرعت ان را بعمل آورند و در صورت تجدید انتخابات لوازم سهولت و سرعت آن را بعمل آورند و در موردیکه یکی از وکلا یا منتخبین از سمت عضویت منفصل شود یافوت کند پس از اطلاع فورا امر بتجدید عضو دیگری بجای او نمایند.

ماده 13- چون حکام ناظر نظم ترتیبند حقدارند بمواد شکایات متظلمین نظر کنند اگر امور آنها در جائی بر خلاف قوانین موضوعه معطل و معوق مانده باشد در سرعت آن اقدام نمایند و کار صاحبمنبان و مستخدمین ادارات محلیه را در صورت نقض قوانین موضوعه و یا ارتکاب آنها باعمال شنیعه

ا.

.و جنحه و جنایات موافق قوانین به محاکم عدلیه رجوع نمایند و در مواقع لازمه توجه ادارات متبوعه آنها را با کمال و اتمام عمل آنها معطوف دارند که رسیدگی لازم بعمل آید ولی خود حاکم وجها من الوجوه نمی تواند شخصا محاکمه نماید و نه در محاکمه طرف واقع شود.

ماده 14- حاکم باید پیوسته در صدد ابادی ولایت و رفاهیت اهالی بوده چنانچه اقداماتی لازم شود که خارج از تگالیف او باشد اگر جزء وظایف انجمن های ولایتی و بلدی است بآنها اطلاع دهد والا بادارات متبوعه راپورت کند و کلیه راپورت های صحیح از اقدامات خود و احتیاجات اهالی و وضع امور ولایتی بوزارتخانهای لازمه بفرستد.

ماده 15- حکام مکلفند که مواظبت نامه را در اعلان و انتشار قوانینی که وضع شده و اعلام نامه ها و دستور العمل های روساء و احکام ادارات متبوعه و غیره در صورتیکه اطلاع قاطبه اهالی از مفاد آنها لازم است بعمل آورند.

ماده 16- هرگاه حکام مشاهده نمایند که بر خلاف قوانین موجوده اقدامی می شود باید بلاتامل مانع آن اقدام شده به موجب قوانین درصدد سیاست و تنبیه مقصرین برآیند و کلیه باید مراقبت نمایند که امور اداره ولایتی و هر اداره امور محرکه محوله بخود را انجام دهند.

ماده 17- حکام حق دارند که در موارد فوق العاده و یا در موقعی که امر مهمی مورد مذاکره باشد مجلسی در تحت ریاست خود از رؤسای کلیه دوائر محلیه تشکیل دهند در این موانع حکام صورت مجلس و رای آنرا بوزارتخانه که مرجع آن کار است میفرستند و در صورت لزوم کسب تکلیف مینمایند این نوع مجالس را نمیتوان بدون جهه تشکیل کرد فقط وقتی صورت لزوم خواهد یافت که اشتباه و تردیدی در معنی قانون و یا اشکال در امر مهمی روی دهد و اطلاع وزارتخانه از اشتباه و اشکالی که پیش آمده لازم باشد. (رجوع بماده 141) شود.

ماده 18- چنانچه باداره ولایتی از دوائر جزء و تابع آن اخبار شود که شك و شبه در موقع اجرای قانونی حاصل شده و یا اشکالی در اجری احکام پیش آمده حاکم مکلف است مراقبت نماید که موافق ترتیبی که در ماده 158 مذکور است این نوع امور فورا در اداره ولایتی مطرح مذاکره شود هرگاه اداره ولایتی نتواند توضیحات لازمه را بدهد و خودش هم تردیدیا اشتباهی در معنی قانون حاصل نماید باید حاکم پا رای اداره ولایتی را بوزارتخانه لازمه فرستاده توضیحات و رفع اشکال را بخواهد و یا در صوری اهمیت مسئله مجلسی را که در ماده (147) مذکور است منعقد داشته و موافق مدلول آ ن ماده رفتار کند.

ماده 19- چون حکام مسئول نیك و بد امور قلمرو خود هستند باید مواظب باشند که انجمنهای ولایتی و بلدی از حدود وظایف خود خارج نشوند و همچنین کمال مراقبت را در صحت انتخابات مستخدمینی که تعیینشان بعهده حکام واگذار شده داشته باشند و اطلاعات لازمه را قبل از وقت در باب خدمت سابق اشخاصیکه میخاهند مستخدم شوند و نیز در باب اخلاق و رفتار و کردار آنها تحصیل نمایند و کلیه مراقبت کنند که اشخاصی که داوطلب استخدام هستند مسبوق بارتکاب جنحه و جنایات و قیاحت نبوده دارای اخلاق پسندیده و لایق کاری که بآنها رجوع میشود باشند

ماده 20- چنانچه دوایر اداره محلیه بخواهند بموجب اختیاراتی که بآنها دادهشده مستخدمین جدیدی معین کنند یا متخدمین سابق را بمشاغل جدیدی برکمارند یا از جائی بجای دیگری مامور نمایند حکام میتوانند در مورد عدم لیاقت مستخدمین مزبوره مراتب را بادارات مرکزی اطلاع دهند.

ماده 21- حکام برای تشویق مستخدمین و اجرای لایق قابل خود میتوانند بر طبق قوانین بآنها رفعت رتبه و انعام بدهند و یا استدعای رفیع رتبه و اعطای منصب و امتیاز از دولت نمایند و مکلفند که قوانین راجعه بخدمت دولتی و ترفیع رتبه و اعطای مناصب و امتیازات را صحیحا بموقع اجرا گذارند.

ماده 22- کلیه مستدعیات ادارات محلیه در ترفیع رتبه و اعطای مناصب و امتیازات درباره مستخدمین جزو باید بتوسط حاکم بوزارتخانه لازم تقدیم شود ولی صاحب منصبان و مستخدمین ادارات عدلیه و تفتیش از این قاعده مستثنی خواهند بود.

ماده 23- حکام باید مواظب باشند که مرخصی موقتی ارباب مناسب و مستخدمین و اجزای دفتر خانه ها و انفصال آنها از خدمت موافق قواعدی باشد که ایجاد شده و بتوسط اشخاصی باشد که حق اینگونه اقدامات را دارند و هرگاه حکام مشاهده کنند که مستخدمین فوق العاده غایب میشوند اخطارات لازمه را در این باب بآنها بنمایند و اگر پند و نصیحت آنها اثری نبخشید و وضع و حالت این نوع مستخومین طوری باشد که در سر خدمت مرتبا نتواند حاضر شوند باید حکام بمراکز متبوعه اطلاع دهند.

ماده 24- حاکم مواظبت مخصوصی خواهد داشت که در حدود ولایتیکه بریاست او محول شده هیچگونه اغتشاش و بی نظمی اتفاق نیفتد مخصوصا مراقب افعال و اعمال صاحب منصبان و مستخدمین جزو حکومت خواهد بود و هرگاه از یکی از ارباب مناصب و مستخدمین جزو آشکارا مسامحه یا سوء رفتار یا اعمال شنیعه سر زند و یا آنکه از اختیاراتیکه بآنها داده شده تجاوز نموده باشند حاکم بتوسط اداره ولایتی بعد از پند و نصیحت امر بمواخذه و تنبیه و سیاست انها خواهد کرد.

حدود مواخذه و سیاست در این موارد از قرار تفصیل است (1) توبیخ وملامت (2) کسر گذاشتن مقرری و مواجب (3) تنزل دادن از شغل اعلی به اسفل (4) انفصال مقصر از شغلی که دارد.

تبصره- کسر مواجب و مقرری حدی دارد که نباید از آن تجاوز ماید و آن ثلث مواجب یا مقرری سالیانه شخص مقصر است.

ماده 25- حاکم حق انفصال از شغل و کسر گذاشتن از مقرری یا مواجب مقصر و تنزل دادن از شغل اعلی باسفل را فقط نسبت بصاحب منصبان و مستخدمینی دارد که تعیین آنها بموجب قوانین باختیار حاکم محول شده و هرگاه اجرای سیاست مزبوره درباره صاحب منصانی لازم شود که از وزارتخانها و مقامات عالیه معین شده اند حاکم مراتب را با کلیه اطلاعات و توضیحات بوزارت یا بمقامات لازمه خواهد فرستاد (رجوع بماده 394.(

ماده 26- هرگاه تقصیر مقصر بقدری اهمیت داشته که اجرای سیاسات مذکوره در ماده (24) کافی نباشد بعد از تحقیقات لازمه در اداره ولایتی کار این نوع مقصرین بمحکمه عدلیه رجوع خواهد شد (رجوع بماده 393(

ماده 27- هرگاه حاکم مسامحه یا تغییرات جزئی در خدمات مرجوعه از طرف مستخدمین بلوکی و دهات مشاهده کند حق دارد که موافق ماده 24 آنها را تنبیه و سیاست نماید اما در باب مباشر دهات حاکم حق دارد فقط موقه او را از شغل خودش انفصال داده باداره بلوکی تفصیل تقصیر او را اطلاع بدهد که اداره مزبوره با اداره ولایتی در این باب مذاکره کرده یا مباشر را بکلی از شغل خودش خلع نمایند و یا بمحکمه عدلیه بفرستند.

ماده 28- چون حاکم نماینده دولت است در ولایت تمام صاحبمنصبان و مستخدمین ولایتی چه آنهائیکه در اداره حکومتند و چه اشخاصی که در سایر دوائر محلیه خدمت مینمایند خواه در تحت ریاست حاکم باشند خواه نباشند باید قطع نظر از رتبه و منصب و قدمت خدمت و غیره نسبت به حاکم احترامات لازمه را بعمل آورند و هرگاه حاکم آنها را برای مذاکره در امری احضار نماید حاضر شوند.

ماده 29- حدود حقوق و تکالیف حکام را سمت انها معین و مشخص میکند یعنی چون حکام آلت اجرائیه اند بهیچوجه حق ندارند قانون یا قراری جدیدی بگذارند یا مالیات و عوارض جدیدی وضع نمایند و یا در احکام محاکم عدلیه تغییری بدهند و یا بالاخره از اجرای قوانین موضوعه خودداری کنند.

ماده 30- حکام باید سعی نمایند که همیشه اطلاعات صحیحه کافیه از وضع ولایتی که قلمرو ماموریت آنها است داشته باشند یعنی از عده نفوس و وسعت خاك ولایت و ثروت طبیعی آن و مقدار زراعت ها و چمنها و جنگلها و از چگونگی شغل و حرفت و صنایع و معادن و تجارت ولایتی و وضع مساجد و ابنیه خیریه و عمارات عتیقه و دارالمساکین و مربضخانها و از انتشار معارف و اخلاق و عادات اهالی و عده جنحه و جنایاتیکه اتفاق میافتد و کلیه اطلاعاتی که اوضاع و احوال ولایات و اهالی آنرا نشان میدهد.

ماده 31- برای جمع آوری این اطلاعات در هر ولایتی در تحت ریاست حاکم هیئتی تشکیل میشود موسوم بهئیت احصائیه (استانیستیك) حاکم باید مراقبت نماید که احصائیه مزبوره مرتبا کار نماید

ماده 32- نتیجه اقدامات احصائیه را بعد از تدقیق حاکم بوزارت داخله ارسال میدارد و هنگام مسافرت یا عبور موکب همایونی از ولایتی حاکم ولایت مختصری از اطلاعات هیئت احصائیه را که مفید و جامع باشد با راپورت خود کتبا تقدیم حضور مبارك همایونی می نماید.

ماده 33- حکام باید مواظبت مخصوصی درباره تبعه خارجه که مقیم ولایتی هستند یا از آن ولایت عبور می نمایند داشته باشند و در امور تجارتی و سایر اموریکه مضر بحال دولت و ملت نیست موافق قوانین موضوعه و عهد نامها حمایت لازم را در موارد مقتضیه

از آنها بنمایند که از امنیت و رفاهیت عمومی متمع باشند و نیز باید مراقبت نمایند که بتذکره های تبعه خارجه همیشه بتوسط اداره نظمیه رسیدگی شود که مجهول الحال نباشد تبعه خارجه فقط بحکم محکمه عدلیه با رعایت مدلول عهود می توانند از خاك ایران تبعید شوند هرگاه حاکم مشاهده کند که اقامت اتباع خارجه در ولایتی بواسطه سوء رفتار و کردار آنها مضر است باید مراتب را بوزارت خارجه اطلاع داده و موافق دستور العمل های ان ادارات رفتار کند.

ماده 34- یکی از ماغل عمده حکام این است که مراقبت مخصوص در قاع و قمع چیزهائی که موجب فساد اخلاق اهالی میشود از قبیل قمارخانها و غیره بعمل آورند و بجهه نیل باین مقصود اداره نظمیه و ضبطیه بلوکی و غیره را حاکم مامور می نماید که در موارد اجتماع اهالی در نقطه مخصوصی مراقبت در حفظ نظم و امنیت داشته باشند و از اعمال شنیعه ممانعت نمایند و مقصر را دنبال کند ولی باید دستور العمل های حاکم در این باب طوری روشن و واضح و موافق قوانین موضوعه باشد که این ماموریت ادارات نظمیه و ضبطیه مبدل به اجحاف و تعدی و هتك ناموس نشود.

ماده 35- حکام باید اسباب امنیت جان و مال اهالی را ازهر حیث چه در شهرها و چه در طرق و شوارع فراهم آورند چنانچه دزدان و قطاع الطریق در نقطه از نقاط ولایت پدید آیند و ادارات نظمیه و ضبطیه از قلع ئ قمع آن عاجز باشند باید حاکم فورا اقدامات مؤثره سریعه را بعمل آورده مامور مخصوصی برای انجام این ماموریت به محل لازم روانه کند و در صورت لزوم بقوای نظامی ولایتی رجوع نماید. برای حفظ و امنیت راهها در صورت عدم کفایت قراسوران حکام باتصویب ادارات نظمیه و ضبطیه امر بتشکیل دسته مستحفظین سواره از اهالی و سکنه محل می نماید و باید بیست و کاروانی که حمل مال التجاره و پول می نمایند مستحفظ بدهند.

ماده 36- هرگاه در شهری یا دهی اغتشاشی روی دهد و مردم اوامر قانونی حکومت را اطاعت نکردند باید حاکم بدون فوت وقت شورشیان را پند و نصیحت و یا توبیخ و ملامت نماید اگر مؤثر واقع نشد قشون ولایتی را خواسته باز شورشیانرا بپند و نصحیت متنبه و اتمام حجت نماید و هرگاه باز نتیجه حاصل نشد حاکم یا کسیکه از طرف حاکم مامور است بقوه جبریه اغتشاش را برطرف مینماید و محرکین اغتشاش و شورش را بمحکمه عدلیه میفرستد بعد از این اقدامات باید حاکم مواظبت نماید اشخاصی که متنبه شده پشیمان شده اند مجددا بواسطه سوء اقدامات مامورین و یا سختی بی موقع بحالت اغتشاش عودت ننمایند و کلیه اقداماتی از طرف مامورین بعمل آید که باعث تسکین قلوب و رفع هیجان عامه شود هرگاه ماندن قشون در محل لازم باشد امر حاکم در آن باب صادر خواهد شد.

تبصره- تکالیف حکام و مامورین کشوری در وقت احضار قشون برای کمك بحکومت علیحده مرتب و منضم باین ماده است.

ماده 37- در ولایات سرحدی حکام مکلفند که نظارت مخصوصی نسبت به ادارات نظمیه ولایتی و ضبطیه بلوکی داشته باشند که حتی المقدور فراری های نظامی و مقصرین مدنی و اشخاصی که جنایت کرده اند از دولت همسایه بخاك ایران نگذرد و کسی قدرت پذیرفتن آنها را در خاك ایران نداشته باشد هرگاه با وجود مراقبت لازمه این نوع اشخاص در خفا داخل خاك ایران شوند حاکم بعد از حصول اطلاع موافق مدلول عهود و قرار نامه هائی که در این باب با دول خارجه منعقد شده و یا دستور العمل وزارت خارجه اقدام می نماید.

ماده 38- حکام مراقبت لازمه را خواهند داشت نسبت باشخاصی که در تحت نظارت ادارات نظمیه و ضبطیه هستند که نه سستی از طرف ادارات مزبوره بعمل آید و نه سختی.

ماده 39- یکی از تکالیف حکام مراقبت و مواظبت لازمه است که در قلمرو ماموریت آنها انجمن هائیکه مخالف قوانین موضوعه است تشکیل نشود.

ماده 40- در صورتی که حکام مشاهده کنند که اقدامات انجمنی یا حوزه مخالف اصلی از اصول از اصول قانونی بوده تولید فسادی میکند یا قسمتی از اهالی را بر قسمتی می شوراند و باعث فساد و تخریب اخلاق میشود پس از تحقیق حق دارد آن انجمن یا حوزه را تعطیل کند و در صورت عدم فرصت و احتمال خطر و فساد عاجل حاکم حق دارد که فورا آن انجمن را تعطیل نماید تا رسیدگی لازم در محکمه عدلیه بعمل آید در این موارد حاکم باید مراتب را بوزارت داخله و وزیر مسئول اطلاع دهد.

سوم وظایف حکام در باب آذوقه اهالی و امور داخلی و اجتماعی ولایت

ماده 41- وظایف حکام در این باب از قرار تفضیل است.

اولا- مراقبت در امر آذوقه و اورزاق اهالی

ثانیا- مراقبت در اینکه ابنیه جدید الاحداث شهرها و دهات موافق قوانین موضوعه تاسیس شوند

ثالثا- وقایه امنیت در حدود ولایت و حفظ رفاهیت و آسودگی اهالی.

رابعا- تشویق اهالی باقدامات عام المنفعه

خامسا- مساعدت لازمه (بقدری که در قوه و استطاعت حاکم است) در پیشرفت زراعت و حرفت و صنایع و تجارت ولایت.

ماده 42- اقداماتیکه از طرف حکام برای وفور آذوقه و ارزاق میشود بر دو نوع است عمومی و خصوصی.

ماده 43- اقدامات عمومی که راجع به پیشرفت امر زراعت و جلوگیری و ممانعت از چیزی هائی که مخل امر محصولات زراعتی و ارزاق است باید همیشه در مد نظر حکام باشد بخصوص وقتی که در تمام ولایات یا قسمتی از آن احتمال قطحی برود.

ماده 44- احصل اقدامات عمومی آنست که حاکم باید مراقبت مخصوصی بعمل اورد که گندم و سایر ارزاق بدون ممانعت در تمام ولایت بآزادی و قیمت عادله خرید و فروش شود و کسی احتکار ننماید.

ماده 45- اقدامات خصوصی آنکه حکام اطلاعات لازمه را در باب نرخ ارزاق و آذوقه از اداره بلدیه تحصیل می نماید و نه فقط بتوسط ادارات نظمیه و ضبطیه بلدیه حکام مواظب تعدیل نرخ و عدم کم فروشی و صحت اکبال و اوزان میباشد بلکه خودشان هم در مورد لازمه حق دارند بتوسط مامورین مخصوصی باین امور رسیدگی نمایند.

ماده 46- هرگاه عمارت یا خانه را کسی بدولت و یا بشهری واگذار کند حاکم مکلف است مراتب را بوزارت داخله و وزارتیکه از آنخانه یا عمارت استفاده خواهد کرد اطلاع دهد.

ماده 47- هرگاه اثار عتیقه در ولایت باشد و یا مجددا کشف شود حاکم مکلف است که مراتب را مفصلا بوزارتداخله اطلاع بدهد.

ماده 48- حاکم باید مراقبت نماید که ادارات اطفائیه در کمال نظم و ترتیب بوده قواعد راجعه باین اداره تماما بموقع اجرائ گذارده شود اگر شهری استطاعت ترتیب اداره ذاطفائیه را نداشته باشد حاکم می تواند در صورت لزوم بتوسط وزارتداخله استدعای وجه اعانه از دولت برای دایر نمودن اداره اطفائیه در آن شهر بنماید و آن وجه اعانه را باطلاع انجمن ولایتی بمصرف مذکور برساند.

چهارم در وظایف حکومت نسبت بحفظ الصحه عمومی

ماده 49- وظایف حکام در این باب انست که مراقبت لازمه را در اجرای نظامنامه طبی و حفظ الصحه داشته باشند ساعی باشند که با اقدامات صحیحه سریعه در امرض مسریه و امراض مسریه و امراض سریع الانتشار جلوگیری شود لذا همینکه خبر حدوث چنین مرضی از دوائر جزء حکومت و یا از محل موثقی رسید حاکم باید رسیدگی و معلوم نماید که چه نوع اقدامات برای جلوگیری از انتشار مرض بعمل امده و علاجی که شده است کافی است یا نه بعد پس از مشاوره با طبیب حافظ الصحه ولایتی اگر لازم شود حاکم مامور مخصوصی باچند نفر طبیب و معاون طبی و ادویه و آلات و اسبا طبی روانه محل آلوده بمرض و جا های لازمه مینماید و هرگاه صلاح بداند چند نفر اجزای لازم را هم بامامور مخصوص روانه میکند بعد از این اقدامات در صورت لزوم خود حاکم به محل ناخوشی رفته شخصا تحقیقات لازمه را مینماید و هرگونه اقدام مجدانه که مقتضی باشد بعمل میآوردو بتوسط ماموری مخصوص حکام ولایات همجوار را مطلع میدارد.

ماده 50- حکام حق نظارت مخصوصی نسبت بمریضخانهای شهری و بلوکی و دهات و همچنان مریضخانهای محبسها و غیره دارند و خواه هنگام محال گردشی خواه در غیر این موقع رسیدگی بمریضخانه ها را غالبا بطبیب حافظ الصحه ولایتی یا بمعاونین او می سپارد.

پنجم در وظایف حکام نسبت بوصول شدن مالیات دولتی و عوارض محلی

ماده 51- حکام باید مراقبت تامه داشته باشند که مالیات و عوارض دولتی بموجب قوانین موضوعم در موقع خود بتوسط کار گذاران مالیه وصول و ایصال شود و بعلاوه باید نظارت صبح نسبت بوصول ایصال عوارضی که برای مخارج محلیه از بلدیه و غیره اخذ میشود داشته باشند.

ششم در وظایف حاکم نسبت باداره عدلیه

ماده 52- نوشتجاتیکه محتاج بامضای حاکم یا بتصویب او است و نزد حاکم فرستاده میشود یا بامضای حاکم میرسد و یا در صورت عدم تصویب مشار الیه عقیده خود را باداره مالیه اظهار میدارد.

ماده 53- حاکم فهرست کارهای تمام شده را که از اداره مالیه برای او در آخر هر سال می فرستند ملاحظه نموده هرگاه تعویقی یا تعطیلی در جریان امور آن اداره مشاهده کند فورا بوزارتمالیه راپرت هیدهد.

ماده 54- هرگاه حاکم بی نظمی یا اغتشاشی در اداره مالیه مشاهده کند باید فوراً اداره مزبور ملاحظات خود را اخطار نموده مراتب را بوزارت مالیه اطلاع دهد و اگر رفع بی نظمی نشد باز وزارت مالیه را مطلع نموده توجه آن وزارت را بمسئله لازمه معطوف دارد ولی حاکم حق ندارد راسا اجزای اداره محاسبات را تنبه یا سیاست نماید.

هفتم- در وظایف حکام نسبت باداره خالصجات

ماده 55- حکام مراقبت نامه خواهند داشت که اداره خالصجات و مستضعفین و اجزای آن اداره تکالیف خود را موافق قوانین و دستور العملهای راجعه بآن اداره بعمل آورند و امور آن اداره موافق قوانین و دستور العمل وزارت مالیه مرتب باشد هرگاه حاکم مشاهده کند که از طرف اداره یا یکی از مستخدمین آن اداره از حدود مقرر تجاوز میشود باید مراتب را بوزارت مالیه اطلاع داده در خواست اقدامات لازمه را برای رفع بی نظمی بنماید.

ماده 56- حکام باید مراقبت مخصوصی نسبت به جنگلهای دولتی داشته آنها را حفظ نمایند و هرگاه برخلاف قواعدی که برای حفظ جنگلها ایجاد شده است اقدامی ملاحظه نماید باید بدون فوت وقت ممانعت مراتب را بوزارت مالیه اطلاع بدهند.

ماده 57- حکام در راپورت های خود که به مقامات عالیه میدهند باید همیشه وضع خالصجات ولایتی را مفصلا بنویسند و هرگاه اداره خالصجات منظم و مرتب و مستخدمسن آن در اجرای تکالیف خود ساعی باشند حاکم میتواند که از وزارت مالیه خواهش امتیازی برای مستخدمین آن اداره بنماید.

ماده 58- نرخ فروش هیزم جنگل دولتی را که اداره خالصجات در هر سال معین و به وزارت مالیه میفرستد باید قبل از وقت به نظر حاکم برسد.

هشتم- در وظایف حاکم نسبت به تحویلخانها

ماده 59- حاکم در وقت بلوك گردشی و همچنان هر وقتی که لازم بداند حق دارد پولیکه در دوائر محلیه ولایتی و بلوکی موجود است تفتیش نماید و همچنان حق دارد که بکلیه اموال منطقه بآن ادارات رسیدگی نموده معلوم دارد که عایدات دولت بدون حیف و میل وراد صندوق میشود یا نه و مقدار بقایا چقدر است تمام اطلاعات خود را در این باب حکام مکلفند که اطلاعات خود را در تفتیش صندوق ادارات باداره مالیه نیز اعلام نمایند که اقدامات مقتضیه از طرف آن اداره بعمل آید و اگر اغتشاش یا بی نظمی روی داد جلوگیری کامل بعمل آورند.

ماده 60- حکام باید سالیانه بوزارت داخله راپورتی تقسیم نمایند که در آن راپورت اطلاعات راجعه باخذ مالیات و بقایا و کذلك مقدار بقایائی که لا وصول مانده و جهه وصول نشدن بقایا و کلیه اقداماتیکه برای اخذ مالیات و وصول شدن آن از طرف حکومت بعمل آمده است توضیح و تصریح شده باشد راپورت مزبور مبتنی بر اطلاعات خود حاکم که در وقت بلوك گردشی تحصیل کرده است و اطلاعات اداره ولایتی و ادارات نظمیه خواهد بود.

نهم- در وظایف حکام نسبت باداره علوم و معارف

ماده 61- حکام مکلفند که مراقبت مخصوصی نسبت بمکاتب ابتدائیه داشته بی خبر باین نوع مکاتب و همچنان بمدارس متوسط و عالیه در صورتی که باشد سرکشی نمایند و هرگاه از قوانین و دستور العملها و دستور تعلیمات راجعه بمعارف تخلف می شود مراتب را بوزارت معارف اطلاع دهند و باداره معارف ولایتی نیز اخطار نمایند بعلاوه این اقدامات حکام باید مساعدت و همراهی لازم را باداره معارف در اشاعه معارف نمایند.

دهم- در وظایف حکام نسبت بادارات زراعت و فلاحت و معادن و جنگل ها و گمرك و پست و تلگراف و غیره

ماده 62- حکام مکلفند که در مواردی که این ادارات به تقویت و همراهی حکام محتاجند موافق قوانین موضوعه و دستور العمل های رؤسای آنها کمال مساعدت و همراهی را از آنها بنماید و نیز بر عهده حکام است به اندازه که در قوانین و نظامنامه های این ادارات معین شده است مراقبت و مواظبت نمایند که بخزانه دولت ضرری وارد نیاید و رفع موانع و اشکالات و اشتباهات به عمل آید.

ماده 63- حکام حق دارند که ادارات مذکوره در ماده قبل را سرکشی نمایند بدون اینکه حق مداخله در امور آن ادارات داشته باشند و نمی توانند راسا اجزای آن ادارات را تنبیه یا سیاست نمایند ولی در صورتی که اغتشاش یا بی نظمی در آن ادارات مشاهده کنند مکلفند فورا مراتب را بوزارت متبوعه آن اداره و وزارت داخله راپورت نمایند.

یازدهم- در وظایف حکام در صورت رجوع کار صاحبمنصبان و مستخدمین و اجزای دوایر اداره بمحاکم عدلیه

ماده 64- حدود تکالیف حکام در باب جلب مستخدمین و اجزای دوایر اداره بمحاکم عدلیه در نظامنامه محاکمه جنایتی مفصلا مندرج است. (رجوع بماده 391. 395(

دوازدهم- در وظایف حکام نسبت باداره جنگ

ماده 65- تکالیف حکام نیبت باداره نظام از قراری سات که در نظام نامه خدمت نظامی و سایر قوانین و نظامنامه های نظامی مندرج است قواعدی که باید در موضوع احضار و استعمال قشون (رجوع بماده 36) و در باب روابط صاحبمنصبان کشوری و لشگری باید مراعات شود جداگانه مرتب و منظم بماده 36 خواهد بود.

سیزدهم- در وظایف حکام نسبت بکار گذاریهای خارجه

ماده 66- کار گذاری های امور خارجه مقیم ولایات واسطه اند لهذا تمام امور خاجه در روابط حکام باقونسولگریها باید باطلاع کار گذار ها باشد و همچنان اجرای عهد نامه ها و قرار نامهای بین الملل باندازه که راجع یتیمه خارجه است باید بواسطه و باطلاع کار گذاریها باشد حکام کمال همراهی و مساعد ترا از کار گذاریها د اجرای تکالیف آنها که مبتنی بعهد نامه ها و قراردادها و نظامنامه ها و دستورالعمل های آنها است خواهد نمود از طرف دیگر حکام حق دارند که در صورت لزوم به امور کارگزاری ها سرکشی نموده و هرگاه اغتشاشی یا بی نظمی مشاهده کنند مراتب را فورا بوزارت خارجه اطلاع دهند و هرگاه راپورت آنها منتج نتیجه نشد مجددا توجه مقامات عالیه را به راپورت های سابقه خود جلب نمایند ولیکن حکام حق ندارند که کار گذار یا اجزای کار گذاری را تنبیه و سیاست کنند.

چهاردهم- در وظایف حکام هنگام تحویل گرفتن و تحویل دادن ولایات

ماده 67- حاکمی که از شغل خود منفصل می شود باید اوضاع امور ولایتی را باکلیه اطلاعات راجعه به ولایت مشروحا به وزارت داخله و به فرمانفرما (در صورتی که ولایات جزو ایالتی باشد) تقدیم نماید و نسخه هم بحاکم جدید بدهد.

ماده 68- هرگاه انفصال حاکمی از ولایت قبل از ورود حاکم جدید باشد حاکم منفصل باید کلیه اطلاعات خود را بقائم مقام حکومت بدهد و او هم بعد از ورود حاکم جدید راپورتی که حاوی اطلاعات حاکم سابق و اطلاعاتی است که خود او در زمان مدیری تحصیل کرده به حاکم جدید بدهد حاکم جدید هم بعد از مباشرت بشغل خود باید راپورت اطلاعاتی را که از حاکم قبل باو رسیده با ملاحظات خود بوزارت داخله و یا بفرمانفرما بدهد (در صورتیکه ولایت جزو ایالتی باشد(

ماده 69- در راپورتی که حاکم منفصل و حاکم منصوب میدهند باید مواد ذیل مندرج باشند (اولا) اموری که تسمیه نشده- (ثانیا) وضع دفترخاه حاکم (ثالثا) وضع اداره ولایتی (رابعا) حالت اطفائیه شهرهای ولایتی و بلوکی (خامسا) مقدار بقایائیکه لا وصول مانده- (سادسا) خیالاتیکه حاکم منفصل در اصلاح وضع و امور ولایتی داشته و خبالاتیکه حاکم منصوب دارد سابعا- وضع نرخ ارزاق و وفور یا قحطی آذوقه

ماده 70- در باب دفتر خانه حاکم باید مطالب ذیل)) در راپورت حاکم منفصل و جدید ((تصریح شده باشد اولا اموری که راجع بدستور العمل های مقامات عالیه و وزارت خاها است ثانیا کلیه اموری که بموجب مراسلات و راپورت های سایر دوایر دولتی و مملکتی و شکایات و احکام خود حاکم شروع شده.

تبصره- از کلیه این کارها آنچه محرمانه است باید مجزی شده علیحده نوشته شود.

ماده 71- آنچه از امور اداره ولایتی در راپورت فوق الذکر نوشته شود از قرار ذیل است حاکم منفصل دفعه آخر که در اداره ولایتی حاضر میشود گتابچه ترتیب داده در آن کتابچه معین می کند چقدر از اموری بمجلس وزراء و تحقیقات و امور جنایتی است تسویه شده و چه مقداری از امور بلا تسویه مانده و همچنان چقدر از امور تکلیفش در اداره ولایتی معین نشده سواری از کتابچه مزبور برای فرمانفرما (در صورتی که باشد) ارسال و نسخه بحاکم جدید داده میشود کتابچه مزبور باید بامضای حضار برسد.

ماده 72- در باب بقا باید حاکم منفصل اطلاعات اخیره خود را مفصلا برای هر محلی علیحده قید نماید.

ماده 73- حاکم منفصل باید خیالات و نقشه های خود را که راجع باصلاحات ولایتی است مشروحا و واضح (نزدیك بفهم) بحاکم جدید اظهار نماید و جهت لزوم این اصلاحات را با وسائلی که میتوان برای اجرای اصلاحات انعقاد کرد و همچنان موانعی که تا آن وقت مانع اجرای خیالات او بوده باید تصریح کند و کلیه اگر چیزی موجب جلب توجه او شده خاطر حاکم جدید را بدان معطوف دارد.

ماده 74- حاکم منفصل حتما باید تمام اطلاعات فوق الذکر را بجاهای لازم بدهد و الانقض قانون و تخلف از تکلیف کرده و مسئول خواهد بود بعلاوه هر اغتشاشی و بی نظمی که در محل بتوسط حاکم جدید کشف شود و حاکم منفصل اطلاع نداده باشد بر عهده او خواهد بود.

ماده 75- همینکه حاکم جدید امور ولایتی را از حاکم منفصل یا در غیاب او از مدیر تحویل گرفت راپورت خود را در باب امور ولایتی بفرمانفرما (در صورتیکه ولایت در جزو ایالتی باشد) والا بوزارت داخله میفرستد.

ماده 76- نه فقط حاکم منفصل مسؤل اطلاعات غیر صحیحه ایست که بجاهای لازمه و بجانشین خود ماده بلکه اشخاصی که راپورت حاکم را تصدیق کرده و امضاء نموده اند نیز مسئولند.

ماده 77- راپورت و اطلاعات مذکوره در مواد (69 و 70 الی 73) را حکام باید در موقع مرخصی موقتی یا ماموریت مخصوصی که بآنها داده میشود نیز بقائم مقام خودشان ولو موقتی هم باشند بدهند و ولایت را تحویل داده و تحویل بگیرند هرگاه حاکم رعایت این قاعده را ننماید و همگام مرخصی بجای دیگر مامور شود و یا استعفائ کند باید بخرج خود بمحل حکومت سابق خود مراجعت کرده ولایت را بطوریکه در مواد 67 الی 75 ذکر شد تحویل بدهد مگر اینکه حرکت فوری حاکم از ولایت بجهتی مقتضی شده باشد.

ماده 78- هرگاه حاکم ولایتی فوت نماید و یا بواسطه مرضی نتواند ولایت را اداره کند قائم مقام او موافق مواد 76- 67 باید اقدام بترتیب کتابچه های فوق الذکر از تاریخ تصدی خود بامر حکومت بنماید.

پانزدهم- در محال گردشی

ماده 79- حکام جدید از تحویل گرفتن ولایت بطوریکه در مواد 76- 67 مذکور است بدون فوت وقت بادارات واقعه در کرسی ولایت و دفتر خانه ها و دفاتر آنها و همچنین بصندوق ولایتی و ادارات نظمیه و اداره اطفائیه و محبسها و مریضخانه ها و ادارات خیریه سرکشی می نمایند بعد از تفتیش و رسیدگی ملاحظات خود را اخطار می کنند و قواعد و قوانین موضوعه و مقتضیات وقت و محل را و همچنان نقشه اصلاحات حاکم سابق را منظور نموده در صورت لزوم اقدام در اجرای اصلاحات می نماید اگر این اقدامات

بموجب قوانین در حیطه اختیارات حاکم است راسا و یا بتوسط و اطلاع اداره ولایتی اقدام میکند (رجوع بمواد 101 و 111) و هرگاه اطلاع و اجازه مقامات عالیه و وزارت خانه ها لازمست مراتب را بوزارت داخله و وزارت لازمه راپورت میکند.

ماده 80- بعد از اتمام سرکشی بادارات ولایتی و آشنا شدن بامور آن ولایت حاکم جدید شروع بسرکشی توابع قلمرو خود می نماید و طوری سرکشی میکند که از کرسی ولایت زیاد دور نشود و غیبت او از کرسی ولایت زیاده از اندازه طول نکشد مگر در صورت ضرورت ذیل از شروع به محال گردشی حاکم اطلاعات ذیل را می خواهد.

اولا- صورتی از اطلاعات اخیری که از هر کدام از بلوکات در باب امور دوایر بلوکی رسیده و صورت اتفاقاتیکه دلالت بر بی نظمی و اختلال امور بلوکی می نماید.

ثانیا- از اداره مالیه اطلاعات راجعه بصندوق بلوکی و بقایای بلوکات. ژ

ثالثا- از اداره خالصه جات اطلاعات راجعه بجنگلها و عایدات خالصجات و بهمنطور از هر اداره اطلاعاتیکه همه و برای تفتیش و سرکشی حاکم مفید است از آن اداره می خواهد.

ماده 81- حاکم هنگام گردشی شخصا تمام ادارات را سرکشی می نماید و صورت هائی را که از ائارات مختلفه گرفته با فهرست ها و صورتهای دوایر بلوکی تطبیق کرده و اختلافات را یاد داشت می نماید اگر این اختلافات طوریست که رفعش آسان است فورا حکم باصلاح و رفع آن میکند و چنانچه مهلت لازم دارد موعدی معین کرده رفع اختلافات را در آن موعد می خواهد ولی هرگاه اختلافات مهم و کلی است و مسامحه بزرگی روی داده و یا سوء استعمال شده حاکم صورت آنرا باداره ولایتی می فرستد و اداره مزبور ه موافق اختیاراتی که بآن اداره قانونا داده شده از مقصر مواخذه مینماید و در صورت اهمیت تقصیر تحقیقات لازمه را برای فرستادن مقصر بمحکمه عدلیه بعمل میآورد ملاحظات خود را حاکم باداراتی که سرکشی کرده اخطار کرده بعد صورتی از آن ملاحظات را باداره ولایتی ارسال می دارد و هرگاه این ملاحظات حاکم راجع بسایر دوائر محلیه باشد ملاحظات خود را بآن دوائر اخطار می نماید.

ماده 82- بعد از سرکشی يك بلوك حاکم به بلوك دیگر میرود و طوزی مسافرت خود را ترتیب می دهد که بعضی از نواحی و دهات معتبر را هم به بینند در سر راه حاکم بطور رسمی ولی محرمانه از اشخاص لازم سئوال های راجعه باداره شدن امور بلوکی و غیره می نماید و می فهمد که بی اعتدالی می شود یا نه و احتیاجات اهالی چیست و میل بچه نوع اصلاحات دارند و می خواهند و هرگاه مطلبی کشف کند که دلالت بر بی نظمی و پایه بی اعتدالی راجع باداراتی باشد که تابع دوائر دیگرند مراتب را بآن دوائر اطلاع من دهد.

ماده 83- هنگام بلوك گردشی حکام متوجه باخلاق و آداب و درجه معارف و حالت زراعت و معادن و ثروت و تجارت محلی بوده و اطلاعات خود را جداکانه مرتب و با عقاید خود در اصلاحات لازمه بوزارت داخله ارسال خواهد داشت.

ماده 84- حکام مکلفند که هنگام بلوك گردشی طوری نمایند که این سرکشی آنها که برای رفاهیت و آسودگی اهالی است تولید زحمت و آزردگی خاطر برای اهالی ننماید بدین جهت لوازم مسافرت را باید بقدر مایحتاج تحصیل نموده مراقبت نمایند که از طرف خدمه و همراهان آنها اجحاف و تعدی بکسی نشود.

ماده 85- بعد از اتمام عمل بلوك گردشی حاکم مکلف است که راپورت محال گردشی خود را مستقیما بوزارت داخله تقدیم کند و سوادی هم برای فرمانفرما (در صورتیکه باشد) از راپورت خود و منضمات آن خواهد فرستاد.

ماده 86- حاکم مکلف است که این سرکشیرا موافق مواد 85 و 79 همه ساله یکدفعه بعمل آورد و اگر وضع ولایت بواسطه وسعت زیاد و بدی راهها اقتضا ندارد لا محاله دو سال يك دفعه بلوك گردشی نماید.

) تنبیه) ترتیب سرکشی که غفله و بطور خصوصی بدوائر محلیه میشود در مواد آتیه مرتب است (مورد هفتم ماده 146 و غیره(

شانزدهم- در راپورتهای سالیانه و اطلاعات فوری که حکام باید بدهند

ماده 87- غیر از راپورتیکه حکام بوزیر داخله بعد از اتمام عمل محال گردشی میدهند باید در موانع معینه راپورتهای مفصل و مختصر را در باب وضع ولایت و اقداماتی که کرده اند بدهند این راپورتها بر دو نوع است یکی عمومی است که حکام بعد از انقضای هر سالی میدهند دیگری خصوصی که در موارد لازمه یا در مواقع فوری در عرض سال باید بدهند.

ماده 88- راپورتهای عمومی را حکام سالی یکمرتبه به وزارت داخله تقدیم میکند و باید تمام ادارات ولایتی حتی ادارات بلدیه اطلاعاتیکه برای تقدیم این راپورت لازم است بحاکم برسانند سوادی از این راپورت عمومی را حکام فرمانفرما در جائیکه هست ارسال میدارند.

ماده 89- غیر از راپورت سالیانه حکام مکلفند که ماهی دو دفعه راپورت گذارشات ولایتی را بوزیر داخله بدهند و نیز گزارشات وقایع فوری را بدون فوت وقت تقدیم کنند کلیه هرگونه اطلاعات راجعه بوزارت داخله را باید حکام بوقت و بموقع خود برسانند و آنچه را که موافق قوانین بسایر وزارتخانها راجع است بموقع بآن وزارتخانه اطلاع دهند.

) تنبیه) حکام میتوانند در مواقع مهمه در صورتیکه شکل و وضع و اهمیت کار تقاضا می نماید چاپار مخصوص روانه پایتخت نمایند.

هفدهم- در مسئولیت حکام

ماده 90- حکام در موارد ذیل مسئول و مواخذند.

) اولا) در صورتیکه قوانین و احکام و همچنان دستور العملهای رؤسای خود را بلا اجرا گذارند و یا درست اجراء ننمایند و نتوانند بی تقصیری خود را مدلل نمایند. (ثانیا) هرگاه در موقع تفتیش ولایات بواسطه مفتشی که از مرکز دولت فرستاده شده مدلل شود که اغتشاش و اختلال امور ولایتی تقصیر حاکم بوده و می توانسته است از اغتشاش ولایتی جلوگیری کند ولی بمسامحه گذرانید.

) ثالثا) چنانچه مصرح شود که رواج رشوه و تعارف در ولایت بواسطه اغماض حاکم یا شرکت خود حاکم در اینگونه عمل شنیع بود.

) رابعا) در صورتیکه حکام اقدامی نمایند که خارج از وظیفه آنها باشد و یا آنکه خارج از حدود اختیاراتی باشد که بآنها بموجب قوانین و نظامنامه ها داده شده.

خامسا- وقتی که باشخاصی که در ادارات حکومتی خدمت میکنند و کذلك باجزای نظمیه کارهائی رجوع نمایند که خارج از حوزه تکالیف آنها باشد و یا آنکه کارهای شخصی خود را بآنها رجوع کنند.

سادسا- در صورتیکه بی قاعده تحقیقاتی را در امری شروع نمایند و خود سرانه تحقیقاتی را ختم کنند

سابعا- وقتیکه حکام شخصا و راسا اقدام کنند در اموریکه راجع باداره ولایتی و یا سایر دوائر محلیه و یا ادارات جزو آن دوائر است و در این باب دستورالعملی از روسا خود نداشته اند.

ثامنا- در مواردیکه حکام دخالت بکار محاکمه نمایند و ملك کسی را انتزاع نموده بدیگری دهند و کلیه باموری دخالت نمایند که راجع بمحاکم عدلیه است.

تاسعا- در مواردیکه خود سرانه و بودن اجازه جاهای لازم تغییری در وضع ولایت دهند که باعث اجحاف و تعدی و آزردگی خاطر اهالی شود یا بواسطه اهمال و عدم دقت در امور قوانین را طوری اجرا نمایند که منظور از ایجاد قوانین را طوری اجرا نمایند که منظور از ایجاد قوانین که مساوات است بعمل نیاید و پا آنکه بالاخره مالیات و عوارضی که قانونا معین نشده از اهالی اخذ نمایند.

عاشرا- در مواقعیکه تحقیقات جنایتی بعمل می آید بواسطه غرض شخصی اغتشاش و اختلالی فراهم آورند و این اقدامات شنیعه آنها در محاکم استیناف پا جای دیگر کشف شود.

حادی عشر- وقتیکه معلوم شود اقدامی که حاکم برای جلوگیری از تعدی و اجحاف و جنحه و جنایات و قیاحت و رفع ظلم و غیره کرده است بدرجه که لازم است سخت نبوده و نتیجه حاصل نشده خصوصا اگر ظاهر شود که حاکم غرضی داشته یا با جانی و ظالم و مقصر همراه بوده.

ثانی عشر- در مواردی حکام برای وصولبقایا همراهی لازم به عمل نیاورند و از اجرای قوانین خودداری نمایند.

ثالث عشر- وقتیکه حکام در موارد بلیات سماوی از قبیل حریق و امراض مسریه در میان مردم و حشم و حیوانات و همچنان در موقع طغیان آب و طوفان و غیره با تمام قدرت و اختیاراتی که بآن ها داده شده برای حفظ نفوس و کمك و اعمانه به درماند گان و بیچارگان نکرده اند.

رابع عشر- در صورتیکه مشاهده شود که عمدا یا چند دفعه سهوا قوانین راجع بخودشان را نقض کرده اند و از انمدازه خود خارج شده اند خواه این اقدام را راسا خودشان کرده باشند و خواه از اداره ولایتی و جا هائی شده باشد که در تحت ریاست یا نظارت حکام واقعند.

خامس عشر- وقتیکه بماموریتی که بداخله ولایت برای انجام کاری میفرستند خرج سفر بدهند بدون اینکه قواعدی را که در این باب ایجاد شده رعایت نموده باشند.

ماده 91- در تمام مواردیکه در ماده قبل معین شده و همچنان در سایر مواردی که از این قبیل باشد حکام بحکم قانون مسئولند و تنبیه و سیاست آنها بعد از ثبوت تقصیر آنها از توبیخ و شماتت گرفته الی خلع از شغل و عزل از حکومت بر حسب تصویب وزارت داخله بحکم بندگان اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی بعمل میآید و هرگاه تقصیر حاکم بقدری مهم باشد که بعد از عزل باید به محاکم عدلیه جلب شود موافق نظامات عدلیه کار او بمحکمه لازمه رجوع خواهد شد و تحقیقات لازمه برای ارجاع کار حاکم مقصر بمحکمه عدلیه در مجلس وزراء بعمل خواهد آمد.

هیجدهم- در روابط حکام با مقامات عالیه و ادارات متساویه و تابعه (جزو حکومت(

ماده 92- حکام در مواردیکه بموجب این نظامنامه معین شده بتوسط وزارت داخله بحضور مبارك اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی راپورت عرض میکنند و بصدور اوامر و احکام که بر طبق قوانین موجوده است از جانب سنی الجوانب مفتخر و مباهی می شوند.

ماده 93- حکام بوزیر داخله و بفرمانفرما اگر باشد راپورت میدهند و دستور العمل میگیرند و بسایر وزراء در مواقع لازمه اطلاعات و عقاید خودشان را تقدیم میکنند.

ماده 94- در صورتیکه ولایتی جزو ایالتی باشد حاکم تابع دستور العملهای قانونی فرمانفرمای آن ایالت است و اطلاعات و عقاید و ملاحظات خود راتوسط فرمانفرما بوزرای مسئول راپرت می نماید از این قاعده کلی موارد ذیل مستثنا است.

اولا- راپورت تحویل دادن و تحویل گرفتن ولایت و راپرت سرکشی نوبت سرکشی نوبت اول ولایت و راپرت های سالیانه و اطلاعات فوری راجعه بجریان امور ولایتی و اتفاق فوق العاده امثال آن.

ثانیا- راپرتهای راجعه باتفاقات مهمه که اندك تاخیری در وصول اطلاعات در مرکز موجب خسران بزرگ تواند شد.

ثالثا- در مواردیکه حکام دستورالعمل های واصله از فرمانفرما را مناقض و مخالف قوانین موجوده میدانند- در کلیه موارد مذکوره حکام مستقیما اطلاعات و عقاید و ملاحظات خود را بوزیر داخله راپورت و بوزراء مسئول تقدیم میکنند و در همین موقع صورت آن راپورت ها را بجهت فرمانفرما میفرستند.

ماده 95- حکام بادارات کل و ادارات جزو وزارتخانه ها در پایتخت و کذلك بادارات طرق و شوارع و معارف و گمرك و معادن و نظامی و بحری و پست و تلگراف که در ولایت تاسیس شده و مدعی ولایت و همچنان باداره تفتیش ولایتی و انجمن های ولایتی و بلدی مراسله مینویسند.

ماده 96- حکام باداره ولایتی و بهیئت احصائیه و اداره مالیه و انجمن ولایتی و اداره بلدیه و کمیسیون ها و نرخ ارزاق عقاید و ملاحظات خودشان را اخطار می نمایند و آن ادارات ملاحظات خودشان را نحاکم تقدیم میکنند.

ماده 97- حکام ادارات نظمیه و ضبط به کرسی ولایت و بلوکات که جزو حکومت هیتند حکم میکنند و از آنها راپرت میگیرند. باداره فراسوران که در کرسی ولایت تاسیس شده مراسله مینویسند و راپرت اطلاعات را میگیرند.

ماده 98- ترتیب روابط حکام بادوایر عدلیه در نظامات عدلیه مندرج است.

ماده 99- حکام باید مراقبت نمایند که نوشتجات و مکاتبات آنها با سایر ادارات و همچنان مکاتبات اشخاص و دوایر جزو حکومتی با ادارات متفرقه موافق قواعد توقیر و ادب باشد و طوری نباشد که تولید مناقشه و مکابره نماید و پی جهت مسائلی طرح شود که باعث ازدیاد مکاتبه و فوت وقت طرفین شود.

ماده 100- حکام باید سعی نمایند که مکاتبه مابین دوایر حکومتی و سایر دوایر حتی المقدور بموقع و بامعنی باشد و بیجهت رشته مکاتبات بطول نیانجامد و کارها از جریان طبیعی نیفتد.

ماده 101- حکام باید مراقبت نمایند که هر کاری در اداره و دایره متعلق بها طرح و تسویه شود و حدود و حقوق ادارات محفوظ بماند حاکم فقط در دو مورد حق دارد که کارها را دز دفتر خانه خود تسویه کند اولا وقتیکه کار فوری و فوتی است و سرعت اقدام مستلزم استثناء از قاعده کلی است اینگونه امور بامنضمات آن بعد از تسویه فوری باداره ولایتی داده خواهد شد و ثانیا در صورتی که استتار مطلب یا مسئله مقتضی پیشرفت ان مسئله است و یا آنکه موقع مقتضی افشای آن مطلب نیست.

ماده 102- حکام حق ندارند سواد قرارداد های اداره ولایتی را از آن اداره خواسته بدفتر خانه خودشان بدهند و باید مراقبت نامه داشته باشند که در دفترخانه آن اداره آن قرار دادها بموقع اجرا گذارده شود.

ماده 103- روابط رسمی حکام بادارات و اشخاصی که تابع و جزو اداره ولایتی است وهمچنان با ادارات و اشخاصی که جزو شعبات ولایتی وزارتخانها هستند باید بتوسط رؤسای آنها باشد مگر در صورتی که ضرورت ارتباط بلاواسطه را اقتضاء کند یا نفع مهمی برای امور و ارتباط بلا واسطه منظور باشد.

تبصره- هنگام سرکشی ولایات حکام حق دارند با ادارات و اشخاص جزو دوایر ولایتی مستقیما مذاکرات شفاهی نمایند و ملاحظات و عقاید خود را اخطار نمایند زیرا که بتجربه رسیده که نوع مذاکرات و اخطارات شفاهی بیشتر از مکاتبه مؤثر است.

ماده 104- حکام باید حتی المقدور بیشتر با مردم معاشرت نماید و اشخاصی که برای کار نزد او میآیند بادب و توقیر بپذیرد و بانجباء و معارف ولایتی رابطه و آمیزش داشته باشد و کلیه طوری حرکت و رفتار نماید که طرف محبت و اعتماد اهالی واقع شود زیرا که اول وظیفه حاکم اجرای قوانین و حفظ رفاهیت و امنیت اهالی است و ارتباط معنوی که بین حاکم و اهالی ازوداد و اعتماد حاصل میشود بهترین اسباب اجرای این مقصود مهم است.

نوزدهم- در باب قواعدیکه باید حکام ترتیب داده و بموقع اجرا گذارند

ماده 105- چون اجرای قوانین راجعه بامنیت و رفاهیت اهالی یکی از وظایف عمده حاکم است و عادات و اخلاق اهالی ولایات متفاوت و مقتضی بعضی تصرفات و اقدامات است که باید از طرف دوائر حکومتی و نظمیه بعمل آید لهذا حکام و ادارات نظمیه میتوانند نظر بادارب و عادات و اخلاق اهالی ولایت بعضی قواعد لازمه را چه عمومی باشد چه خصوصی مرتب نموده اعلام نماید ولی اول شرط این حق حاکم آنست که این قواعد نباید و جهاد من الوجوه مخالف قوانین موجوده و مناقض دستور العملهای وزارت خانه ها باشد.

ماده 106- کلیه این قواعد بطوری که در ماده قبل مذکور است برای اهالی حتمی الاجر است و تا موقوف نشود در قوت خود باقی خواهد بود و اشاخصی که برخلاف این قواعدرفتار نمایند مورد مسئولیت خواهند بود و محاکمه و تنبیه آنها راجع است بمحاکمی که بومجب نظامنامه عدلیه مرجع امثال این امور خواهد شد.

ماده 107- قواعد یکه حکام و ادارات نظمیه و ضبطیه ایجاد می کنند باید در روزنامه های محلیه چهار دفعه اعلان شود و بطبع رسیده در معابر و کوچه ها و میدانها و ادارات پلیس و غیره یك ماه قبل از اجراء نشر و اعلام شود.

تبصره- قواعدیکه ادارات بلدیه و ادارات اجتماعیه وضع میکنند بامضای حاکم رسیده بهمین ترتیب ترتیب اعلام و بموقع به اجرا گذارده می شود.

ماده 108- اداره که ایجاد این قواعد را کرده است می تواند این قواعد را تکمیل یا تغییر داده یا بکلی رفع نماید ولی باز باید بهمان ترتیب تکمیل و تغییر و رفع قواعد اعلام شود.

ماده 109- تفصیل این اقدام خود را باجهت آن و صورت قواعدیکه ایجاد کرده اند حکام باید فورا بوزیر داخله راپورت کنند و نسخه هم بفرمانفرما (جائی که هست) تقدیم مینمایند وزیر داخله حق دارد راسا یا بواسطه شکایت ادارات و اشخاص متفرقه حکم تغییر حکم تغییر و تکمیل و رفع قواعد موضوعه را بدهد.

ماده 110- انجمن ولایتی و اشخاص متفرقه و کذالك ادارات بلدیه حق دارند که بوزارت داخله و بمجلس شورای ملی از قواعدیکه ایجاد شد شکایت نمایند ولی مادامی که حکم نسخ نرسیده است از اجرای قواعد مزبوره نمی توانند تخلف نمایند.

بیستم- در ترتیب دفتر خانه حاکمه

ماده 111- حاکم هر ولایتی دفتر خانه دارد که امور مذکوره ذیل را تسویه میکنند (اولا) مکاتبات راجعه برکشی ولایت. (ثانیا) نوشتجات راجعه براپورتهای سالیانه (ثالثا) اموری که باید در خفا بماند و بموجب قانون دستور العملها باید بتوسط شخص حاکم فقط تسویه شود. (رابعا) اموریکه فوتی و فوری است و سرعت اقدام لازم دارد (امور اخیره بامنضمات آن بعد از تسویه باداره ولایتی داده میشود). (خامسا) مکاتبه با ادارات نظامی در باب حرکت و استعمال قشون در ولایت.

ماده 112- در این دفتر خانه از کتابچه فهرست نوشتجات وارده و ثبت نوشتجات صادره و مخفیه (دوسیه) کارها بانماینده عمومی (مقصود از نماینده عمومی دفتر پست که فهرست نمام مطالب در آن ثبت است) داشتن کتابچه های مخصوص ذیل هم لازم است اول کتابچه دستور العملهای وزیر داخله دوم کتابچه ثبت کاغذها ئیکه اصلش باداره مالیه و سایر ادارات داده میشود. سوم کتابچه ثبت امور محرمانه (چهارم) کتابچه خواهش و ادعا هائیکه از حاکم میشود و در این کتابچه مستدعیات بترتیب حروف تهجی نوشته شده و قید میشود که عریضه شخص عارض یکی و بکدام اداره فرستاده شده.

ماده 113- رئیس دفتر خانه مسئول تمام امور دفترخانه است منشی و محررین دفتر خانه را بقدر لزوم خود حاکم معین میکند.

ماده 114- حکام حق دارند که یك یا دو نفر آجودان از صاحبمنصبان نظامی و کشوری بانتخاب خودشان داشته باشند برای انجام ماموریت های مخصوص که بآنها محول میشود و برای پیغامات مهمه ولی این اشخاص نباید با حاکم قرابت و خویشی داشته باشند عزل ونصب این اشخاص باحاکم است بشرط رعایت قوانین راجعه بخدمت دولتی و ترفیع رتبه و مرخصی و عزل و غیره که برای مامورین دولتی مقرر است.

ماده 115- علاوه بر آجودان های مذکور در ماده قبل حکام باید بعضی مستخدمین از شاگردان فارغ التحصیل مدارس که خود را برای خدمت حاضر میکنند در دفترخانه خود داشته باشند این نوع اشخاص تا تجربه در امور حاصل نکرده اند و صداقت آنها بتجربه رسیده در دفترخانه حکومتی مجانا کار خواهند کرد و گاه گاهی ماموریت های غیر مهمه با خرج دولتی بآنها محول میشود تا در موقع مقتضی داخل خدمت شوند و در صورتیکه این نوع اشخاص داخل خدمت شدند خدمت سابق آنها در دفترخانه حاکم

جزو خدمت دولتی آنها محسوب خواهد شد.

فصل سیم- در اداره ولایتی

اول- تشکیل اداره ولایتی و حدود و وظایف اداره ولایتی و اختیارات آن

ماده 116- اداره ولایتی مجلس عالی است که برای اداره کردن امور ولایتی تاسیس شده اداره مزبور مجری و ناظر اجرای قوانین راجعه بولایت است.

ماده 117- وظایف این مجلس از قرار تفصیل است (اولا) اعلان و انتشار قوانینیکه ایجاد شده و کذالك دستور العمل های وزارت داخله و تبلیغ نسخه های چاپی قوانین بادارات نظمیه و ضبطیه (دوم) نظارت اجرای قوانین در تمام دوائر ادارات (محلیه) و اینکه اقدامات لازمه برای جلوگیری از نقض قوانین بعم اید و نظارت جریان طبیعی امور در تمام دوائر محلیه تابعه و تنیه و سیاست صاحبمنصبانیکه از طرف رئیس ولایت در دوائر حکومت معین شده اند و همچنان تنبیه و سیاست صاحبمنصبان اداره نظمیه و ضبطیه (در صورتیکه از صاحبمنصبان دوائر حکومتی و نظمیه و ضبط مسامحه یا اهمال و یا تقصیر جزئی سر زده باشد) و ارجاع به محاکم عدلیه در صورتیکه تقصیر مهمی از آنها ناشی شده باشد و کذالك جلب مستخدمین و اجزاء ادارات دوائر محلیه را بمحاکم در صورتیکه آنها را دوائر محلیه معین کرده باشند. (رجوع بماده 391(

تبصره- صاحب منصبان اداره تفتیش از این قاعده مستثناء و بموجب قانون مخصوص تشکیل وزارتخانها بمحاکم عدلیه جلب خواهند شد.

) سیم) حل مشکلاتیکه در فهمیدن قوانین یا در موقع اجرای آن بیش میآید و کذلك اختلافاتی که فیمابین انجم ولایتی با ادارات محلیه واقع میشود و نیز اختلافاتیکه مابین دوائر تابعه با اداره ولایتی و دوائر تابعه باداراتیکه در ولایات تشکیل شده اند در باب مرجعیت امور حاصل میشود همچنان رفع معارضاتیکه فقط فیمابین دوائر بلوکی که در یك ولایت واقع و تابع اداره ولایتی هستند در باب مرجعیت امور اتفاق میافتد (چهارم) جمع کردن اطلاعات لازمه از مامورین سرحدی در باب مهاجرت تبعه خارجه بولایات ایران و قسم دادن تبعه خارجه را در وقت دخول بتابعیت ایرانیه.

) پنجم)- دادن تعلیمات لازمه بدوائر و اشخاص لازم در باب اخطارئیکه رئیس ولایت در موقع محال گردشی بآن دوائر و اشخاص نموده است.

) ششم) تسویه کلیه امور از دوائر مختلفه نزد حاکم میآید وتمام کارها و مسائلی که بموجب قانون راجع بحاکم است تسویه شود باستثنای اموریکه در ماده (111) مذکور و راجع بدفتر خانه حاکم است.

) هفتم) مراقبت در امور حفظ الصحه بطوری که در نظامنامه حفظ الصحه مصرح بها است.

) هشتم) تحصیل اطلاعات راجعه بدفتر نفوس و حرفت صنعت و صنعت ولایتی و کارخانها و پست و تلگراف و راهها و پلها و معابر و نظارت اکبال و اوزان و امور راجعه ببازار های عمومی و غیره.

) نهم) نظارت در ساجتن راههای ولایتی و راهای نظامی.

) دهم) تحصیل اطلاعات راجعه ببقایای ولایتی و راپورتهای اداره ضبطیه در پیشرفت وصول بقایا و یا عدم وصول آن

) یازدهم) تقدیم لوایح مقاطعه هائیکه در ولایت از طرف خزانه دولت بتصویب انجمن ولایتی داده میشود و مبلغ آن بیش از پانصد تومان است بوزارت داخله و سایر وزارتخانها (مقاطعه که مبلغش الی پانصد تومان است بسته بتصویب حاکم و اضلاع انجمن ولایتی است.

) دوازدهم) تحصیل تمام اطلاعات راجعه به ممیزیها و تحدید حدود املاك و غیره.

) سیزدهم) نظارت در امور راجعه بتوفیق اموال و املاك بحکم محکمه عدلیه با رعایت قوانین شرعیه.

) چهاردهم) الزام در اجرای وصایا متعلقه بامور خیریه عامه در صورت تاخیر و تخلف از عمل وصایا

) پانزدهم)- تسویه کلیه کارهای اداره ك بعدبموجب قوانین باین اداره موکول و محول خواهد شد

) شانزدهم) رسیدگی بشکایاتیکه مردم از ادارات بلدیه بحاکم می دهند.

) هفدهم) تسویه کلیه اموری که راجع بحصول آسایش و امنیت اهالی است (هجدهم) عزل و نصب مستخدمین دفتر خانه اداره ولایتی و مرخصی موقتی آنها و امور راجعه بترفیع رتبه و مناصب و امتیازات آنها موافق قوانین موضوعه.

ماده 118- اداره ولایتی باموریکه راجع برسیدگی در محاکم عدلیه است دخالت نخواهد کرد یعنی محاکمه نمینماید.

ماده 119- اداره ولایتی در اداره وزارتداخله و تابع اوامر و دستورالعمل های مجلس وزراء است.

ماده 120- اداره ولایتی مرکب است از یك مجلس مشاوره و یك دفتر خاه مجلس مشاوره در تحت ریات حاکم مرکب است از معاون و دو مستشار و مهندس ولایتی و طبیب و مساح ومعمار ولایتی و یکنفر معین الاداره تمام این اشخاص موسومند باعضاء مجلس مشاوره ولایتی.

تبصره- در جاهائیکه از برای مجلسها مفتش معین شده و در ولایت مقیم است او هم عضو ای مجلس محسوب است. ماده 121- حاکم و معاون و مستشار ها و معین الاداره در کلیه اجلاسات مجلس حاضر شده و رای میدهند ولی سایر اعضائ در صورتی حاضر میشوند که امری راجع بکار آنها مطرح مذاکره باشد.

تبصره- یکی از مستشار های اداره ولایتی بتصویب حاکم و امضای وزیر داخله مستشار اول خواهد بود.

ماده 122- دفتر خانه مجلس مشاوره نظر بانواع و اقسام امور بچند شعبه منقسم میشود و هر شعبه در اداره یکی از مستشار ها یا اعضای مجلس مشاوره خواهد بود و مدیر آن شعبات هر کدام معاون و بقدر لزوم منشی و اجزاء خواهند داشت امور عمومی اداره ولایتی راجع بشعبه عمومی دفتر خانه است و یك نفر منشی یا معاون و اجزاء آن شعبه را اداره خواهد کرد کتابچه های صادره و وارده و دفاتر کار (دوسیه) این اداره به موجب دستورالعمل وزارت داخله مرتب خواهد شد تمام شعبه های دفتر خانه در تحت ریاست معاون حاکم است.

ماده 123- در ولایاتیکه اداره محبسها با مفتشین ایجاد شده در دفتر خانه مجلس مشاوره شعبه نیز باسم شعبه محبسها ایجاد خواهد شد.

ماده 124- مواردی که در اداره ولایتی مسائل حفظ الصحه یا مطالب راجعه بامراض مسریه از قبیل وبا و طاعون و غیره طرح می شود و یا مطالبی مورد مداقه است که راجع بدوائر مختلفه است و برای انجام آن سعی و کوشش آن دوائر لازم است اشخاص ذیل هم بمجلس مشاوره مزبور دعوت می شوند کار گذارها و رؤسای دوائر محاسبات و دوائر معارف و خالصه جات و رؤسای انجمن ها. ولایتی و بلدی (کلانترها) رؤسای نظمیه و معادن طبیب ولایتی و کلیه اشخاصی که اطلاعات و بصیرت آن ها موجب پیشرفت مقاصد باشد.

ماده 125- در صورتی که مسئله در اداره ولایتی طرح شود که راجع بعمل طبی و مهندسی و مساحی باشد در تحت ریاست مهندس و یا حافظ الصحه و یا مساح ولایتی انجمنی از اشخاصی که در اداره آنها هیتند تشکیل می شود و بعد از مذاکرات صورت مجلسی که اضای انجمن رسیده بمجلس مشاوره می آید رؤسای این انجمنها میتوانند اشخاص معروف و اهل علم و عمل را باین انجمنها دعوت نمایند

ماده 126- حافظ الصحه ولایتی و همچنین مهندس و مساح ولایتی بعلاوه اینکه در مجلس مشاوره و اداره ولایتی درموارد لازمه حاضر میشوند هر کدام در تمام ولایت بامور راجعه بفن خودشان نظارت خواهند داشت یعنی طبیب بامور طبیبه ولایتی و مهندس و معمار باموز مهندسی و معماری ولایت و مساح بامور راجعه به مساحی و هر کدام از مستخدمین مزبوره در شعبه لازمه دفتر خانه اداره ولایتی راجعه بفن خودشان سرکشی خواهند نمود.

ماده 127- مفتشین محبس های ولایتی موافق دستورالعمل های حاکم در شعبه دفتر خانه اداره ولایتی که راجع بامور محبس و محبوسین و اجرای احکام محاکم عدلیه است سمت مدیری خواهند داشت و امور آن شعبه را اگر راجع به حاکم است به دستور العمل حاکم و هرگاه راجع به حاکم است به دستور العمل حاکم و هرگاه راجع به اداره ولایتی است بدستورالعمل آن اداره موافق حدود این قوانین انجام خواهند داد تکالیف مفتش محبس ها در نظام نامه راجعه به محبس ها و محبوسین مندرج است.

ماده 128- طبیب ولایتی و منهدس ومعمار و مساح و مفتش محبس های ولایتی هر کدام شعبه از عبات دفتر خانه اداره ولایتی را که راجع بآنهاست اداره خواهند کرد و در صورت لزوم معاون و اجزاء خواهند داشت و عده منشی و صاحب منصبان و مستخدمسن تعیین کرده صورت آنرا برای هر ولایتی اعلان خواهد کرد.

ماده 129- اداره ولایتی در صورت لزوم مطبعه خواهد داشت که روز نامه رسمی ولایتی و اجزاء و قواعد خدمت آنها در مطبعه و اداره روزنامه رسمی در نظامنامه انطباعات مرتب خواهد داشت.

ماده 130- اداره ولایتی میتواند بصاحبمنصبانی که برای خدمت مخصوصی در نزد حاکم (اجودان های حاکم) هستند خدمتی رجوع نماید و کذلك بعضی از جوانان فارغ التحصیل را در دفتر خانه بعنوان مستخدمین یدکی مجانا مشغول نماید و بعد از اینکه درستس و صذاقت و علم و اطلاعات آنها بتجربه رسید در ادارات نظمیه و ضبطیه و یا یکی از دوائر بلوکی داخل خدمت شوند.

ماده 131- هرگاه مستخدمین یدکی در مدت یکسال با بودن محل نتوانستند داخل خدمت واقعی شوند از دقتر خانه اداره ولایتی خارج خواهند شد و اگر بعد از دادن امتحانات و تحصیل اطلاعات لازمه داخل خدمت شدند زمان خدمت سابق آنها جزو خدمت واقعی محسوب خواهد شد.

ماده 132- هرگاه لازم شود که صاحبمنصبان و مستخدمین حکومتی برای انجام ماموریتی بجائی فرستاده شوند ممکن است که باجازه حاکم از وجوهی که برای این نوع مصارف معین شده مخارج سفر بآنها داده شود حاکم و اداره ولایتی خرج سفر را در صورت ضرورت بمسئولیت خودشان خواهند داد و باید مراقبت نمایند که خرج سفر از مقصری که باعث فرستادن مامورشده است گرفته شود و باشخاصیکه در جزو مقرری آنها خرج سفر منظور شده (از قبیل میرهای ضبطیه نظمیه و غیره) خرج سفر داده نشود حاکم حساب این نوع مخارج را باید سالیانه بوزیر داخله بدهد.

ماده 133- مقدار مقرر صاحبمنبان و مستخدمین اداره ولایتی و کلیه دوایر حکومتی چه در ولایات و چه در محال و همچنین ترتیب مراتب و مناصب مستخدمین مزبوره و قواعد ترفیع رتبه و اعطای امتیازات درباره آنها و کذالك ترتیب متقاعد شدن آنها و مقدار مستمری که بمستخدمین مزبوره در موارد لازمه باید داده شود در قوانین خدمت دولتی و نظامات راجعه بمستخدمین مندرج است.

ماده 134- مستخدمین دفتر خانه اداره ولایتی را هریك از اعضای اداره مزبوره علیحده برای شعبه خود انتخاب خواهند کرد و به معرفی معاون حاکم که رئیس دفترخانه است حاکم ولایت آنها را بشغل خودشان منصوب خواهد کرد.

دویم- در اختیارات اداره ولایتی

ماده 135- اختیارات اداره ولایتی محدود ولایت این اداره می تواند بادارات تابعه حکم بدهد و مجاور به اجرای قوانین نماید و کلیه نسبت بآنها ناظر اجرای قوانین باشد لهذا اگر اختلافی یا معارضه در باب مرجعیت امور ما بین دوایر حکومتی یك ولایت یا دوایرحکومتی ولایت دیگر یا ما بین دوایر حکومتی یك ولایت یا دوایر مختلفه ولایت دیگری حاصل شود باید دید کاری که باعث حدوث اختلاف بوده در کدام ولایت شروع شده و باداره ولایتی آن ولایت رجوع کرد هرگاه اختلافی فیمابین دو اداره ولایتی در ولایت در باب مرجعیت کارها و غیره روی دهد حکم آن با وزارت داخله خواهد بود ولی اگر اغتشاشی ما بین اداره ولایتی با شعب وزارت خانه ها و انجمن ولایتی یا با اشخاصیکه تابع اداره ولایتی نیستند اتفاق افتد حکم آن با مجلس وزراء است رجوع بماده 388.

ماده 136- اداره ولایتی اختیاراتی مخصوص نسبت بادارات نظمیه و ضبطیه دارد لهذا مکلف است که بکلیه شکایاتی که از ادارات نظمیه و ضبطیه میشود رسیدگی نماید و اگر تعطیل یا تاخیری در امور آن ادارات مشاهده نماید و اگر تعطیل یا تاخیری در امور آن ادارات مشاهده نماید یا بی نظمی و بی قاعدگی از ان ادارات سر بزند رفع نماید و حق دارد کلیه اقدامات ادارات و نظمیه و ضبطیه را در صورت لزوم تعطیل نماید ولی بشرطی که این اقدامات نظمیه و ضبطیه راجع به تحقیقات جتحه و جنایاتی نباشد زیرا که در این موارد ادرات مزبوره تابع عمومی و معاون آن هستند.

ماده 137- اداره ولایتی شکایاتی که ازصاحب منصبان و مستخدمین اداراتت جزو خود می شود رسیدگی مینمایند و از آنها توضیحات می خواهد و اگر تقصیرآنها بثبوت رسید تنبیه و سیاست انها موافق قوانین (رجوع بماده 391) منوط بقرارداد اداره ولایتی است و

اگر تقصیر آنها باندازه ایست که تنبیه و سیاست آنها را این حد تجاوز می نماید اداره ولایتی کار آها را بمحاکم عدلیه رجوع خواهد کرد.

ماده 138- هرگاه یکی از صاحبمنصبان ومستخدمین ادارات تابعه باداره ولایتی بخیانت خدمتی یا حیف و میل نودن وجوه اداره متهم شود و کسی که مامور به تحقیقات و رسیدگی بایکونه اتهام ات از اداره ولایتی توقیف اموال شخص متهم را بخواهد اداره مزبوره بطوری رفتار خواهد کرد که در نظامات عدلیه مندرج است.

ماده 139- هرگاه از وزیر داخله یا سایر وزراء دستورالعملی بحکومت ولایت برسد و اداره ولایتی آن دستورالعمل را برخلاف قوانین موضوعه مشاهده نماید حق دارد که آن دستور العمل را بلا اجرا گذاشته ملاحظات خود را بمجلس وزراء راپورت کند و حکم وزراء را مجری دارد.

ماده 140- هرگاه از مجلس وزراء دستور العملی برسد که اداره ولایتی آنرا برخلاف قوانین موضوعه تصور نماید اداره ولایتی مکلف است که آن دستورالعمل را بلا اجرا گذاشته ملاحظات خود را بهمامن مجلس راپورت کند تا رسیدگی نموده رای بدهد و این رای بلا تاخیر بتوسط اداره ولایتی بموقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده 141- در صورتیکه اشتباهی یا شك و شبه در معنی قانونی برای اداره ولایتی دست دهد اداره مزبوره و رؤسای دوائر اداره و عدلیه را تماما باجلاس عمومی خود دعوت مینماید و بعد از مدانه لازمه مجلس مزبور باکثریت آراء معین میکند که فی الولقع اشتباهی یا شك و شبهه در معنی قانون حاصل است یا نه هر گاه تردیدی نیست موافق قرارداد مجلس عمومی اداره ولایتی باجرای آن قانون اقدام کرده مراتب را بمجلس وزراء اطلاع میدهد و در صورت بقای اشتباه بمجلس وزرائ رجوع کرده توضیحات لازمه را میخواهد در مسائل خصوصی یا غیر مهمه اداره ولایتی بدون تشکیل مجلس عمومی از وزارتخانه لازمه بتوسط حاکم توضیحات لازمه را میخواهد.

تبصره- این ترتیب برای موارد فوق العاده و مهم است ولی در غیر این موارد همینکه اشتباهی در معنی قانون حاصل شد اداره ولایتی از وزیر مسئول به توسط حاکم محل توضیحات لازمه را میخواهد.

ماده 142- این اقدامات اداره ولایتی در صورتی صحیح است که فی الواقع اشتباهی در معنی قانون حاصل شده و مورت اشکالات در اجراء آن شده باشد و الامسامحه در اجرای آن بعنوان حصول اشتباه در معنی اکیدا ممنوع است.

ماده 143- اداره ولایتی مهری خواهد داشت باعلامت آن ولایت و دور آن علامت نوشته خواهد شد اداره ولایتی ولایت 0000

سوم در ترتیب اجلاسات اداره ولایتی و حقوق و تکالیف اعضای آن

ماده 144- صدر مجلس مشاوره ولایتی جای رئیس یهنی حاکم ولایت است بعد از حاکم معاون می نشیند و بعد از او مستشار اول و بعد سایر اعضاء بترتیب رتبه و مقام آنها بعد معین الادار.

ماده 145- در موقع تعطیل تابستان اعضای اداره ولایتی درصورتیکه کار شدن متراکم نشده باشد میتوانند باجازه حاکم مرخصی گرفته تعطیل نمایند ولی در اداره ولایتی باید اقلاسه نفر از اعضاء بمانند سایرین هم هر وقت حضور آنها لازم شده باید مراجعت نمایند.

ماده 146- تکالیف معاون حاکم در اداره ولایتی از قرار تفضیل است.

) اول) او معاون بلا واسطه حاکم است در اداره کردن کلیه امور ولایتی.

) دوم) مراقب و مواظب صحت امور و انتظام کارهای اداره ولایتی است و نظارت مخصوصی در انتظام امور دفتر خانه آن اداره دارد

) سوم) در صورت غیبت حاکم از کرسی ولایت بهر جهتی که باشد معاون مدیر ولایت است.

) چهارم) در صورت غیبت حاکم از کرسی ولایت برای محال گردشی معاون کفیل امور ولایتی است و از طرف حاکم کاغذها را بسمت کفالت امضاء میکند

) پنجم) برای اینکه معاون حاکم از وضع امور مطلع باشد حتی المقدور در اجلاسات کمیونها و کمیته ها (انجمنها) که تحت ریاست حاکم برای انجام امور تشکیل میباید حاضر شده صورت مجلس را امضا مینماید.

) ششم) در مواردیکه کسی از اقدامات صاحبمنصبان و مستخدمین دولتی در محکمه بدایت شکایت نموده از دولت مطالبه خسارت نماید باید معاون حاکم در دیوانخانه مزبوره حاضر شده در حضور او رسیدگی بعمل آید.

) هفتم) حاکم میتواند عوض خود معاون خود را برای سرکشی بدوایر چزو حکومتی بفرستد و وزیر داخله را هر دفعه از ماموریتی که بمهاون داده مطلع نماید.

) هشتم) در صورتیکه حاکم غائب باشد معاون او در اداره ولایتی در صدر مجلس مینشیند ولی در کار هائیکه باید تمام اعضای اداره رای معاون بیش از یك رای ندارد.

) نهم) معاون اگر در اداره ولایتی اغتشاشی یا بی نظمی مشاهده کند حق دارد باعضای آن اخطارات لازمه را بنماید و اگر نتیجه حاصل نشد ملامت و توبیخ نماید و در صورت اهمیت مسئله مراتب را بحاکم اطلاع دهد درباره مستخدمین دفتر خانه یعنی محرزین و دفتر دار و غیره حق تنبیه آنها را در صورت لزوم موافق ماده (389) دارد باستثنای مدیر شعبه عمومی دفتر خانه که منشی اداره ولایتی است و معاون آن که فقط میتوانند مورد توبیخ و ملامت واقع شوند و هریك از اعضای اداره ولایتی حق توبیخ و ملامت را دارند و اگر ثمری نبخشید حق خواهند داشت که موقه آنها را از شغل منفصل نموده مراتب را بزئیسی که آنها را معین کرده اطلاع دهند.

ماده 147- وظیفه مستشار اینست که در صورت غیبت معاون قائم او واقع شود در اینمورد مستشار اول کاغذ ها را به نابت از طرف معاون امضاء میکند و در اینمواقع معین الاداره کارهای شعبه مستشار را در دفترخانه اداره ولایتی کفالت میکند.

ماده 148- چون مستشار ها باید در اداره ولایتی مراقب بامور محوله بخود باشند لهذا فرستادن آنها بداخله ولایت برای انجام ماموریتی جایز نیست مگر باقتضای ضرورت

ماده 149- معین الاداره کار معینی در اداره ولایتی ندارد غالبا یا قائم مقام یکی از مستشار ها که غایب است واقع میشود و یا کار مخصوصی باو رجوع میشود در صورتیکه هر دو مستشار یکدفعه غایب شوند یا اینکه یکی از مستشار ها و معین الاداره هر دو غایب باشند یکی از صاحبمنصبان مجرب اداره مالیه یا کار گذاری میتواند موقه بارعایت قدمت خدمت بسمت مستشاری در مجلس مشاوره حاضر شود.

چهارم- تقسیم کارهای اداره ولایتی و ترتیب حل و تسویه آن ها

ماده 150- اموری که راجع باداره ولایتی است بر سه نوع است.

) اول) امور راجعه بمحاکم اداره.

) دویم) امور اداره فقط (سیم) امور اجرائیه

ماده 151- امور راجعه بمحاکم اداره از قرار تفضیل است (اول) رجوع کردن کار صاحبمنصبان و مستخدمین را بمحکمه عدلیه (دویم) رفع اختلافاتی که در باب مرجعیت امور بطوری که در ماده (388) مذکور است حاصل میشود و حکم بحقانیت (سوم) امور راجعه بشك و شبهه که در معنی قانون حاصل میشودرجوع بماده 141 (چهارم) تنبیه و سیاست صاحبمنصبان و مستخدمین در صورت مسامحه و ومعاطله آنها (پنجم) رسیدگی بشکایاتی که از تاخیر و تعشیل در کارهامیشود.

ماده 152- تمام امور راجعه بمحاکم اداره باید حتما در مجلس مشاوره ولایتی مطرح مداقه گردد و در قراردادهای راجعه باین امور فقط اکثریت آراء اعضای مجلس مشاوره اداره مناط اعتبار است و در صورت تساوی آراء طرفین رای حاکم اکثریت را معین میکند.

ماده 153- امور اداره است که مداقه و مباحثه مجلس مشاوره اداره ولایتی را لازم داردو بدون این نوع مداقه اداره ولایتی نمی تواند اظهار رای یا عقیده نماید یا اینکه این امور طوریست که در فهمیدن یا ترتیب تسویه یا اجرای آن عقاید مختلف میشود مثل اقداماتیکه بموجب قانون می شود و منافع خزانه دولت یا شهر و غیره را در بردارد یا راجع باصلاح و ترقی وضع ولایت است لهذا عزل و نصب اشخاصی که پول یا اموال دولت در دست آنها است و اقدامات لازمه برای افتتاح شهر یا محال جدیدی و بخشیدن بقایائیکه وصول شدنی نیست پس از تصویب انجمن ایالتی بموجب قانون و همچنان نقشه بازدید و دستور العمل ابنیه و عماراتی که باید بخرج دولت ساخته شود؟ با اصلاح اندیشی انجمن ایالتی و دادن مقاطعه ها و مسئول نمودن مقاطعه کاران و کلیه این امور امور اداره ایست. امور اجرائیه اموریست که حل و تسویه آنها فقط بسته باجرای قوانین است یا اجرای تقاضائی که دوایر اداره بموجب قوانین می نمایند و محتاج بمداقه در مجلس مشاوره اداره ولایتی نیست مثل اقدامات فوری که باید حکومت برای جلوگیری از امراض مسریه و سریع الانتشار بعمل آورد. و همچنان اقدامات برای سرشماری و وصول بقایا و اجازه تاسیس بازارها و کارخانها و مطبعه ها و دواخانها و تادیه مواجب و مقرری های مامورین و استدعای امتیاز و ترفیع رتبه برای صاحبمنصبان و مستخدمین و اعلام و انتشار قوانین موضوعه و اقدام در اجرای احکام محاکم عدلیه و کلیه اموریکه از این قبیل است.

ماده 154- امور اداره نیز باید در مجلس مشاوره اداره ولایتی مطرح مداقه شود ولی اجرای قرارداد های راجعه باین نوع امور با حاکم است امور اجرائیه بسته باهمیت آن بحکم حاکم یا معاون و یا بتوسط خود مدیرهای شعبات دفتر خانه اداره ولایتی بموقع اجرا گذارده میشود بدون اینکه بدوا در مجلس مشاوره اداره ولایتی مطرح مداقه گردد.

ماده 155- هرگاه در مذاکراه امور اداره اختلاف آراء حاصل شد اکثریت آراء مجلس مشاوره قرار داد اداره ولایتی خواهد بود ولی اعضائیکه باکثریت توافق حاصل نکردند و قرارداد اداره مزبوره را قبول ننمودند می توانند در صورت مجلس این نکته را قید نمایند و در مدت چهار روز از روز اجلاس عقیده کتبی خودشانرا بحاکم تقدیم کنند والا مثل اینستکه قرارداد اداره ولایتی را قبول کرده باشند.

ماده 156- چنانچه حاکم قرارداد اداره ولایتی را در امور اداره نپسندید می تواند رای خودش را بتوسط وزارت داخله بمجلس وزرائ ابراز کند و در صورت تصویب مجلس مذکور این رای حاکم بموقع اجراء گذارده خواهد شد ولی اشخاصی که رای حاکم را تصویب ننمودند یا با رای اکثریت موافق نیستند می توانند رای خود را بوزیر داخله یا بفرمانفرما تقدیم کنند و اگر این اقدام را در مدت هفت روز از روزیکه صورت مجلس بامضای حاکم رسیده و بمجلس اعاده شده ننمودند مثل این است که رای حاکم یا قرارداد اکثریت را قبول کرده باشند هرگاه حاکم مشاهده نماید که عضوی مکرر عقیده مخصوصی اظهار کرده و بجاهای لازم رجوع ننموده حق دارد بخواهد که این نکته را در صورت مجلس درج نمایند و در صورت تکرار به وزیر داخله اطلاع دهد. ماده 157- حاکم در صورتیکه بخواهدمی تواند امور اجرائیه را هم بمداقه مجلس مشاوره رجوع نماید در این صورت جریان این امور هم مثل امور اداره خواهد بود.

ماده 158- از قراردادهای مجلس مشاوره آنچه راجع محاکمه اداره ثبت باید باطلاع مدعی عموم ولایت برسد ثا مشارالیه صورتمجلس را ملاحظه نموده عقیده خود را یا شفاها اظهار دارد و یا کتبا بمجلس مشاوره ارسال نماید مدعی عمومی مجاز نیست که صورت مجلس را زیاد از اندازه پیش خود نگاه دارد و در امور قدری باید بلا تاخیر صورت مجلس را ملاحظه کرده معاودت دهد و در پائین صورت مجلس عبارت (ملاحظه شد) با تاریخ آن قید نماید.

ماده 159- هرگاه اداره ولایتی ملاحظه مدعی عمومی را پسندیده بارضایت حاکم قرار داد خود را تغییر میدهد والا قرارداد خود را مجری میدارد و در صورت عدم قبول ملاحظات کتبی مدعی عمومی اداره ولایتی کتبا مراتب را بمشارالیه اطلاع میدهد و سوادی از قرارداد خود را برای مشارالیه می فرستد.

ماده 160- همینکه صورت مجلس اداره ولایتی نوشته شده و بامضای اعضای اداره مزبوره رسید صورت مجلس حکم قرارداد را خواهد داشت و همینکه حاکم هم تصویب نمود و مدعی عمومی هم ایرادی ننمود آن قرارداد مناط اعتبار بوده بومقع اجرا گذارده خواهد شد.

ماده 161- قرارداد اداه ولایتی را که مناط اعتبار است هیچکس حق ندارد غیر از مجلس وزراء تغییر بدهد یا نسخ نماید.

ماده 162- در صورتیکه تغییر قرارداد اداره ولایتی که مناط اعتبار است لازم شود یا اداره مکه مطلب راجع بآن است یا خود اداره ولایتی مراتب را بمجل وزراء اظهار و کسب تکلیف خواهد کرد.

ماده 163- هرگاه در کارهای اداره و اجرائیه و تغییر اوضاع و احوال مستلزم قراردادهای جدیدی بشود اداره ولایتی حق این اقدام را خواهدداشت زیرا که مقصود از مواد 162- 161 این است که اداره مزبور قراردادهای ناسخ و منسوخ در کارهای ندهد ولی تغییر قراردادها بمرور وقت و تغییر اوضاع جایز است مثلا عزل صاحب منصبان و مستخدمین را که اداره ولایتی معین کرده است ممکن است کذلك کاریکه خود اداره ولایتی رسیدگی کرده و تمام کرده است بواسطه حدوث بغضی اتفاقات غیر مترقبه ممکن است محتاج برسیدگی جدیدی باشد و همچنان تغییر قراری را که اداره ولایتی در باب تقسیم قشون ولایتی داده بواسطه تغییر اوضاع و احوال جایز است.

ماده 164- هرگاه 9 قرار یرا که خود مجلس مشاوره اداری بواسطه حکم مقامات عدلیه داده است بواسطه حکم همان مقامات در آن باب قرار دیگری بدهد یا آن قرارداد را تغییر بدهد ناسخ و منسوخ نخواهد شد.

ماده 165- حاکم و معاون آن باید مراقب باشند که در اداره ولایتی امور محاکمه و امور اداره را بعنوان امور اجرائیه تسویه نمایند و اجزاء از حدود خود تجاوز نکنند و اگر چه چنین اتفاقی روی داده باشد باید این اتفاق در حال اهمیت مسئله در صورت مجلس قید شود و باطلاع فرمانفرما (در جائیکه هست) و وزیر داخله برسد تا مقصر را تنبیه نمایند.

ماده 166- هرگاه حاکم از کرسی ولایت غیبت نماید ولی در حدود ولایت باشد و در حین مداقه در امور اداره اختلاف آراء در مجلس مشاوره اداره ولایتی حاصل شود آن کار را باید تا زمان مراجعت او بتاخیر انداخت و چنانچه فوری باشد باید صورت مجلس را نزد او فرستاد همینطور اقدام میشود در مواقعی که معاون حاکم اشتباهی در امور داشته باشد و همچنان در صوزت غیبت حاکم بدون انفصال او اداره ولایتی بدون امضای او حکم باخراج مستخدمین ناقابل از خدمت و عزل آنها بارجوع کار آنها بمحکمه عدلیه نمی نماید.

ماده 167- حاکم هر چند صدر مجلس مشاوره اداره ولایتی است ولی مجبور نیست که در کلیه اجلاسات مجلس حاضر باشد بلکه حضورا و در مجلس عمومی باختیار خود اوست ولیکن در موارد مهمه و کذلك در مورد ماده 141 و همچنان در موردیکه فرمانفرما ایالت (اگر داشته باشد) در اجلاس اداره مزبوره حاضر میشود حاکم نیز باید حتما حاضر باشد و برای اینکه تحریص و ترغیب یا تهدیدی در قرارداد اداره ولایتی ننموده باشد حاکم رای خود را چه در حضور و چه در غیاب بعد از رای سایر اعضائ مجلس مشاوره اظهار میدارد.

ماده 168- هرگاه فرمانفرمای ایالت (در جائیکه هست) در اجلاسات مجلس حاضر باشد صدر مجلس خواهد نشست و در اینمواقع حاکم ولایت در حقوق با سایر اعضاء مساوی خواهد بود.

ماده 169- در جائیکه ولایت جزو ایالتی است اداره ولایتی مکلف است که قراردادهای خود را در ادجاع کار مامورین و مستخدمین دوایر حکومتی و محلیه بمحاکم عدلیه (رجوع بماده 391 و 392) برای تصدیق فرمانفرما نزد او بفرستد و فرمانفرما در صورتیکه راغی اداره ولایتی را تصویب ننماید بدون اینکه حق تغییر قرارداد را داشته باشد فقط تعطیل اجرای قرارداد را نموده ملاحظات خود را به مجلس وزراء اظهار میدارد و حاکم بوزیر داخله مراتب را اطلاع میدهد.

پنجم- در روابط اداره ولایتی باسایر ادارات

ماده 170- اداره ولایتی بمجلس وزراء و باشخاصیکه از طرف قرین الشرف اعلیحضرت همایونی بتفتیش ولایت مامور میشوند در موارد لازمه راپورت میدهد و بفرمانفرما (در جائیکه هست) و حاکم ولایت ملاحظات خود را تقدیم میکند راپورتها و ملاحظات کتبی اداره ولایتی بامضای حاکم یا معادن او باید برسد از مجلس وزراء باداره ولایتی حکم صادره میشود فرمانفرما ها (اگر باشند) و حاکم ولایت و اشخاصیکه بتفتیش ولایت مامور شده اند ملاحظات خود را باداره ولایتی اخطار میکند یا اقدامی مینمایند.

ماده 171- تمام مکاتبات اداره ولایتی یا وزرا مسئول بتوسط حاکم بعمل می آید ولی مراسلات و مکاتبات در شعبه لازمه دفتر خانه نوشته و ثبت می شود.

ماده 172- اداره ولایتی باتمام دوایر اداره و عدلیه وغیره تمام شعبات ولایتی وزارتخانها در موارد لازمه مکاتبه مینماید و اطلاعات لازمه را بآنها تبلیغ مینماید و ملاحظات خود را اعلام میکند.

ماده 173- اداره ولایتی بادارات نظمیه و رئیس نظمیه و رؤسای بلوکات واطبای شهری و بلوکی و بکلیه دوایر جزو حکومتی حکم میکند و از آن ها راپورت میگیرد.

ماده 174- اعضای اداره ولایتی می توانند با دفتر خانهای ادارات متساویه دفتر خانهای شعبات وزارتخانه ها یا ادارات جزو مکاتبه نمایند.

ماده 175- اداره ولایتی می تواند در صورت لزوم راسا بعضی اطلاعات از دوایر جزو حکومت ولایت دیگری بخواهد یا همراهی آن دوایر را تقاضا کند ولی هرگاه لازم شود که امری در ولایت دیگری بموقع اجرا گذارده شود یا باید باداره ولایتی آن رجوع نماید یا باشخاصی که نسبت بآن دوایر جزو ریاست دارند.

ششم- در نظارت دوایر جزو صاحبمنصبان جزو حکومتی و مواخذه از آنها

ماده 176- اداره ولایتی باید مراقبت نماید که احکامیکه بدوایر جزو صادر میشود بموقع اجرا گذارده شود هر گاه جواب احکامیکه از اداره ولایتی صادر میشود نرسید آن حکم را بامضای معاون تکرار مینماید و اگر باز اهمال و مسامحه در اجرای آن شد از طرف حاکم اظهار جدیدی میشود و جهه مسامحه را استعلام مینماید چنانچه باز تعللی در جواب شد یا عذر اشخاص و دوایر جزو موجه نبود موعدی برای اجرای احکام باید معین شود و چنانچه آن احکام در آن موعد بموقع اجرا گذارده نشد منشی اداره مسئله را باداره اظهار میدارد که قرار مواخذه و تنبیه مقصر داده شود توبیخ و ملامت و هر سیاستی که با شخاص و دوایر جزو داده میشود باید در صورت مجلس قید شود.

ماده 177- در موقع فرستادن مامور مخصوص برای اجرای احکام باید نکات ذیل همیشه منظور نظر باشد اول بدون ضرورت آدم مخصوص فرستاده نشود دوم صاحبمنصبان و مستعد دفترخانه اداره ئلایتی را حتی المقدور نفرستند بلکه صاحبمنصبان و مستخدمین اداره نظمیه یا قراسواران رامامور نمایند (سیم) اگر چند ماموریت بعهده یك نفر محول است و خط حرکت یکی است مخارج مسافرت و تفاوت خرج هم نباید متعدد باشد (باید یکی باشد) تمام مخارج مامور مخصوص بعهده مشخص مقصر یا اداره مقصر است.

هفتم- در نظارت بانتظام امور اداره ولایتی و مسئولیت آن

ماده 178- چون یکی از وظایف عمده اداره ولایتی نظارت آن اداره است نسبت بدوایر جزو حکومتی تا آنکه امور قرین کمال انتظام و ترتیب بوده بسرعت تسویه شود لهذا خود اداره باید سر مشق نظم و ترتیب از برای دوایر جزو باشد تمام نوشته جات وارده باید در دفاتر وارده که در شعبه عمومی دفتر خانه است با قید تاریخ ورود فهرست شده بشعبات منقسم شود و مدیر هر شعبه مراقبت نماید که امور راجعه بشعبه خودش از جریان طبیعی باز نماند برای نیل باین مقصود کارها را باید بدو قسمت منقسم نمود کارهای فوری که مقدم بر کار های عادیست و بعد از فهرست در کتابچه های وارده فورا برای اقدام با علامت فوری بودن آن بشعبه لازمه داده می شود ولی تسویه آن امور بنوبت و ترتیب تاریخ ورود آن امور بشعبه عمومی دفتر خانه است اقدام در امور عادیه در شعبه لازمه نباید بیش از سه روز طول بکشد ولی اجزای هر شعبه باید سعی نمایند که زودتر از این موعد امور تسویه شود.

ماده 179- معاون حاکم مکلف است که زود زود (متوالیا و سریعا) دفاتر نوشتجات وارده و صادره را مقایسه کرده جریان امور را تفتیش نماید بنا بر این تمام اعضای دفتر خانه و مدیر های آن و معاون هر یك باندازه تکالیف خود مسئول صحت امور دفتر خانه اداره ولایتی هستند.

ماده 180- نوشتجاتیکه از دفتر خانه اداره ولایتی صادر میشود و باید بامضای حاکم یا معاون او برسد باید بدوا بتصدیق مدیر شعبه رسیده باشد و علامت تصدیق آنست که مدیر شعبه پائین تر از محل امضای حاکم یا معاون او را مهر نموده کاغذ را برای امضا بحاکم یا معاون او تقدیم میکند.

تبصره- تفصیل ترتیب جریان امور را در دفترخانه اداره ولایتی و مباحثات و مذاکرات مجلس مشاوره آن اداره را وزارت داخله جداگانه مرتب خواهد کرد.

ماده 181- معاون حاکم بعلامه سرکشی که بدفتر خانه اداره ولایتی مینماید مکلف است که سالی دو دفعه تفتیش مفصل نموده و راپورت خود را بحاکم بدهد کذلك حاکم هر سال باید مجلس مشاوره و دفتر خانه آن را تفتیش نماید و بعلاوه هر وقت که مقتضی بداند بدفترخانه اداره ولایتی سرکشی نماید حاکم راپورت خود را در این باب بوزارت داخله خواهد فرستاد.

ماده 182- هرگاه در دفترخانه اداره ولایتی بواسطه اهمال و مسامحه آن کارها بقدری متراکم شود که ایجاد شعبه موقتی برای تسویه آن لازم شود مخارج آن شعبه بعهده مقصرین خواهد بود.

ماده 183- اشخاصیکه از قرار دادهای اداره ولایتی شکایت دارند و آن احکام راجع بامور ادارایست میتوانند در ظرف شش ماه از روز اجرای آن احکام بمجلس وزراء شکایت نمایند و اگر آن حکم بموقع اجرا، گذارده نشده در ظرف سه ماه از روز اعلان حکم اداره ولایتی بمجلس وزراء شکایت کنند و اداره ولایتی مکلف است ك توضیحات لازمه در ای باب بمجلس مذکور بفرستد و تصریح نماید که کی قراریکه موجب شکایت گردیده داده شده و کی بموقع اجراء آمده و اگر بموقع اجراؤ نیامده کی بمتشکی اظهار شده

هشتم در ترتیب داخله اداره ولایتی و دفاتر آن

ماده 184- عمارات اداره ولایتی و اثاثیه و کلیه اموال متعلقه باداره مزبوره و اثاثیه دفترخانه آن در تحت نظارت ناظم است و مستحفظین و قراولهای آن اداره نیز تابع او هستند ناظم باید مواظبت لازمه در گرکم کردن و روش نمودن اطاق ها و پاکیزگی داشته باشد وغیبت اعضای اداره ولایتی را باطلاع معاون برساند و مراقب اشخاصیکه از ارباب رجوع و غیره باداره ولایتی میآیند باشد و کلیه نظم داخلی اداره ولایتی بعهده اوست و باید دستورالعملهای حاکم را در این باب بموقع اجرا بگذارد.

ماده 185- در اداره ولایتی هر روز باید دو نفر حاضر خدمت باشند یکی از صاحبمنصبان بزرگ دفترخانه اداره و دیگری از مسخدمین جزو دفتر خانه

ماده 186- در اداره ولایتی باید یك اطاق مخصوص موسوم باطاق انتظار معین شود تا ارباب رجوع در آنجا نشسته در نوبت خود رفته اظهار مطلب را بنماید.

ماده 187- برای اینکه اعضای دفتر خانه از کار خود باز نماند اشخاصیکه استعلام یا تحقیقی میخواهند از دفتر خانه اداره بنمایند باید در اطاق انتظار مطلب خود را بناظم رجوع نمایند ناظم باید با ارباب رجوع باکمال توفیر و ادب رفتار نماید.

ماده 188- معاون حاکم باید در صورت لزوم باطاق انتظار رفته بمطالب هر یك از ارباب رجوع علیحده برسد و امور آنها را بجای لازم بتوسط ناظم یا معاونش رجوع کند.

ماده 189- تحویل دار اداره ولایتی مکلف است که بتمام امور مالیه اداره ولایتی از قبیل مقرریها و مخارج لازمه و غیره نظارت داشته بدفاتر راجعه بآن امور مرتبا رسیدگی نماید صندوق این اداره و محاسبات آن موافق قوانین صندوق ادارات تشکیل و اداره خواهد شد.

ماده 190- دفاتر جاری هر شغبه در خود آن شعبه موافق دستورالعمل وزیر داخله مرتب خواهد شد ولی محفظه های امور تمام شده باید بدفاتر تابعه داده شود چه این کار ها در خود اداره ولایتی تمام شده باشد و چه از ادارات دیگر باداره ولایتی رسیده باشد.

ماده 191- اطاقهای دفتر ثابت باید خشك و از آتش دور باشد و محفظه ها باید در قفسهای چوبی گذارده شود.

ماده 192- هر دفعه که کاری از دفترخانه اداره ولایتی بدفتر ثابت داده میشود باید باجازه حاکم ولایت باشد

ماده 193- برای اینکه کاغذهای غیر مفیده در دفتر ثابت متراکم نشود کمیسیونی مرکب از اعضای اداره ولایتی تشکیل خواهد شد که موافق دستورالعمل وزیر داخله کاغذهای غیر مفیده را که از زمان ورود آنها بدفتر ثابت ده سال تمام گذشته است معدوم نمایند.

ماده 194- یکی از مستشارهای اداره ولایتی باانتخاب حاکم نظارت مخصوصی در امور دفتر ثابت خواهد داشت و بعلامه سالی یکمرتبه اداره ولایتی با تمام اعضای آن امور دفتر را تفتیش نموده عقاید خود را در وضع دفتر ثابت و اصلاحاتی که باید بشود بحاکم و وزیر داخله خواهند فرستاد.

تبصره- تقصیل ترکیب دفتر ثابت اداره ولایتی را وزیر داخله جداگانه مرتب و بولایت خواهد فرستاد.

فصل چهارم درتشکیل بلوکات

اول- قواعد عمومی

ماده 195- تمام بلوکات با کرسی آن و شهرهای جزو بلوکات (در صورتی که باشد) و نواحی و دهات در اداره نایب الحکومه و اداره بلوکی است.

تبصره- شهر دارالخلافه و کرسیهای ولایات جزو اداره بلوکی محسوب نمیشوند و در اداره مستقیم حاکم و اداره ولایتی واقعند.

ماده 196- نایب الحکومه بتصویب حاکم از طرف وزیر داخله یا فرمانفرما (در صورتیکه ولایت جزو ایالتی باشد) بسمت ریاست بلوکات منصوب میشود و امور بلوکات را در تحت ریاست و نظارت حاکم ولایت و اداره ولایتی اداره مینماید عزل نایب الحکومه از سمت خود بحکم وزیر داخله یا فرمانفرما است (در جائی که باشد(

ماده 197- ریاست نظمیه بلوك نیز برعهده نایبالحك. مه است.

ماده 198- معاون نایب الحکومه بانتخاب نایب الحکومه و تصویب حاکم ولایت بشغل خود منصوب است و بنایب الحکومه در کارها کمك میکند و در غیاب نایب الحکومه قائم مقام اوست و بسمت مدیری امور بلوك را اداره میکند.

ماده 199- معاون از طرف نایب الحکومه بسر کشی نواحی و تفتیش امور بلوکی مامور بشود ولی فقط در صورتیکه خود نایب الحکومه بواسطه عذر موجهی نتواند این امر را انجام بدهد.

ماده 200- معاون از طرف نایب الحکومه هرگونه ماموریت راجعه بامور ضبطیه و نظمیه را انجام میدهد چه این ماموریت در خود قصبه بلوکی باشد و چه در بلوك.

ماده 201- محل اقامت نایب الحکومه کرسی بلوك است وبرای اداره کردن امور بلوکی امور بلوکی در هر قصبه بلوکی اداره تشکیل میشود که مرکب از نایب الحکومه و معاون آنست طبیب و مهندس و معمار بلوکی در صورتیکه باشند نیز از اعضای این اداره محسوب و در اجلاسات راجعه بامور آنها حاضر خواهند بود.

دوم- در وظایف نایب الحکومه از حیث امور اداره

ماده 202- وظایف نایب الحکومه از فرار ذیل است.

) اولا) مراقبت و مواظبت نامه در اجرای قوانین موضوعه و دستور العملهای ادارات متبوعه

) ثانیا) حفظ و وقایه امنیت و رفاهیت و آسایش مردم بموجب قوانین موضوعه.

) ثالثا) مراقبت در اجرای قوانین و احکام و دستورالعملهادر نواحی و دهات.

ماده 203- برای حفظ و رفایه انتظام امور نایب الحکومه زود زود ببلوکی که در اداره اوست سرکشی مینماید و دوائر جزو اداره بلوکی و همچنان ادارات ناخیتی و ادارات ضبطیه و نظمیه را تفتیش مینماید و بمحبس ها و مریضخانه ها و غیره نظارت دارد و بشکایات رسیدگی کرده موافق اختیاراتی که باو داده شده اقدام میکند.

تبصره- نایب الحکومه اقلا سالی سه دفعه باید بصندوق های قصبه بلوکی رسیدگی نماید.

ماده 204- نایب الحکومه باید مراقبت و نظارت مخصوصی نسبت باداره بلوکی و ادارات و صاحبمنصبان و مستخدمین جزو ریاست بلوك داشته باشد و مراقبت نماید که کارها در آن ادارات معطل نشود و در جریان قانونی باشد.

ماده 205- نایب الحکومه اهتمام کامل مینماید که اغتشاش و شورشدر بلوك روی ندهد و در صورت وقوع اغتشاش اول بقوه نظمیه و ضبطیه رجوع نموده پلیس محلی را در جائیکه لازم است جمع کرده و در صدد رفع اغتشاش برمیآید و اگر نتیجه نبخشید بقوه نظامی رجوع مینماید و کلیه در این باب بطوری رفتار میکند که در ماده 36 مقید است.

ماده 206- وظایف نایبالحکومه از حیث امور ضبطیه در فصل راجع باداره پلیس و ضبطیه بلوکات مذکور است.

سیم- در ترتیبات و وظایف اداره بلوکی و حدود اختیارات آن

ماده 207- چون تمام وظایف اداره بلوکی راجع بامور ضبطیه است شرح ترتیبات و حدود وظایف و اختیارات آن در فصل پنجم مذکور خواهد بود.

ماده 208- اداره بلوکی دفتر خانه خواهد داشت که مرکب از یکنفر مدیر و بقدر لزوم منشی و اجزاء خواهد داشت در دفتر خانه اداره بلوکی چند نفر از تابعین ضبطیه برای حمل مکاتبات و مراسلات از کرسی بلوك بداخله بلوك بسمت چاپاری خواهند بود و ترتیب دفتر خانه و دفاتر اداره بلوکی موافق ترتیبات دفترخانه اداره ولایتی است و دستور العمل آنرا وزارت داخله علیحده مرتب و ارسال خواهد نمود.

فصل پنجمتشکیل ضبطیه در بلوکات

ماده 209- اداره ضبطیه بلوکات عبارت است از نایب الحکومه اداره بلوکی در ماده (201) و صاحبمنصبان و مامورین ضبطیه بطور یست که در مواد آتیه ذکر خواهد شد.

ماده 210- تمام بلوکات با کرسی آن و قصبات جزو بلوك (در صورتیکه باشد) از حیث امور ضبطیه تابع اداره

ضبطیه بلوکی است ولی کلیه کرسی های ولایت و نیز بعضی از شهرهای زرك که صورت آنها را وزارت داخله علیحده مرتب خواهد کرد از این قاعده مستثنی و خودشان اداره نظمیه علیحده چنانچه مذکور در فصل هفتم است خواهند داشت

ماده 211- هر بلوکی برای اداره شدن امور ضبطیه آن بچند قسمت منقسم می شود هرکدام از این قسمت ها موسوم بدوایر ضبطیه خواهد بود عمود وسعت دوایر ضبطیه بسته بوسعت بلوك وعده نفوس و مقدار کارهائی است که باداره ضبطیه رجوع میشود هر دائره در اداره صاحبمنصبی است که موسوم بمدیر ضبطیه است.

ماده 212- هر دوائره ضبطیه مرکب از چند ده است دائره ضبطیه از یك قصبه نیز عبارت تواند بود.

ماده 213- هرگاه تغییر عده دوائر ضبطیه لازم شود حاکم اطلاعات لازمه را از مجلس بلوکی تحصیل کرده بوزارت داخله تقدیم مینماید که اجازه اعلیحضرت همایونی در این باب صادر شود ولی تغییر حدود دوایر ضبطیه و تغییر محل اقامت مدیرهای ضبطیه بسته بصوابدید خود حاکم است و حاکم باید اقدام خودش را در این باب هر دفعه بوزارت داخله اطلاع دهد.

تبصره- شهرهای جزو حال و اماکن معتبره که نظمیه علیحده ندارند بسته بتقسیم یکی از دوایر ضبطیه محسوب خواهد بود و این نوع دوائر ضبطیه بسته باقتضلی وقت و محل بچند قسمت منقسم تواند شد.

ماده 214- تابین ضبطیه که در اداره مدیری واقعند بسه درجه منقسم میشوند.

اولا- ناظمین ضبطیه که برای کمك کردن بمدیر های ضبطیه معین میتوانند شد و غالبا ناظمین ضبطیه سوارهستند ولی بحکم وزیر داخله در صورت ضرورت پیاده هم هم میتوانند باشند.

ثانیا- ده باشی ها که هرکدام قسمتی از دوائر ضبطیه را (رجوع به تبصره ماده 213) محافظت مینمایند و همچنان در دهات واقعند.

ثالثا- پلیس که زیر دست ده باشی ها امور ضبطیه را انجام میدهند.

تبصره- ناظمین باعمال ده باشی ها نظارت دارند.

ماده 215- عده ناظمین ضبطیه را برای ولایت و وزیر داخله معین میکند تقسیم ناظمین ببلوکات بتصویب حاکم است و تقسیم آنها ما بین دوائره ضبطیه بتصویب رئیس بلوك است لزوم ناظمین ضبطیه و بلوکی بتصویب حاکم ولایت و قرارداد قانونی عالیه است.

ماده 216- تغییر عده و ترکیب قسمتهای دوائر ضبطیه (رجوع به تبصره ماده 213) بتصویب اداره بلوکی و اجازه حاکم است ولی اداره بلوکی باید قبل از دادن رای عقیده مدیر ضبطیه را بپرسد.

ماده 217- رئیس ضبطیه بلوك را (نایب الحکومه) وزیر داخله معین میکند مدیر های ضبطیه را اداره ولایتی معین میکند.

تبصره- عزل ونصب مدیرهای ضبطیه را باید حکام) هر دفعه بوزارت داخله اطلاع دهند.

ماده 218- ناظمین ضبطیه را رئیس ضبطیه از اشخاص صدیق و مجرب معین مینماید ولی رجوع کردن کار آنها بدیوانخانه عدلیه بحکم اداره ولایتی است

ماده 219- تعیین و عزل و نصب ده باشیها با رئیس ضبطیه بلوکی است ولی رجوع کار آنها بمحاکمه بحکم اداره ولایتی است.

تبصره- ده باشیها ممکن است سربازهائی باشند که مدت خدمت نظامیان منقضی است.

اول در وظایف اداره نظمیه و حدود و اختیا رات آن

ماده 220- اداره نظمیه همان اداره بلوکی مذکور در ماده (201) است و وظلیف آن از قرار تفضیل است اولا نظارت در اجرای قوانین و وقایه امنیت و آسایش اهالی ثانیا اجرای تکلیف راجعه بامور مالیه دولت و امور عدلیه و امور نظامی

ماده 221- وظایف مجلس بلوکی من باب اجرای قوانین وحفظ هیئت از قرار تفضیل است

اول- اعلان و انتشار قوانین و فرامین و احکام دولت.

دوم- انتشار هر نوع اعلانات که بحکم ادارات متبوعه میشود.

سوم- گرفتن دزدها و قطاع الطریق و برقراری امنیت و آسایش عمومی.

چهارم- دستگیر کردن فراریها و رفع و منع از تکدی.

پنجم- ملاحظه اشخاصیکه در سر راه مرده اند و معین کردن اینکه آنها را کشته اند یا باجل خود مرده اند.

ششم- جمع آوری اطفال گم شده و سر راه گذارده شده و نگاهداری از آنها و تحقیقات لازمه در پیدا کردن اولیای آنها و کمك بضعفا و مرضائی که از منزل و ماوای خود دور افتاده اند.

هفتم- دادن راپورت وقایع به رؤسا و یك نسخه کستقیما به حاکم ولایت.

هشتم- در صورتیکه در رودخانه ها و آب ها سواحل دریا کرجی یا کشتی بشکند یا غرق شود باید سرنشین آنها را حتی المقدور نجات بدهند و اموال آنها را حفظ کنند.

نهم- حفظ موقتی اموال متوفیات غربائی که وارث و ولی حاضر نداشته باشند و اطلاع باولیای آنها دادن

دهم- مساعدت باداره اطفائیه در جلوگیری از حریق در بیابانها و جنگلها وغیره

یازدهم- اقدامات لازمه برای جلوگیری از امراض مسریه موافق دستور العمل های اداره حفظ الصحه نظارت اجرای قوانین حفظ الصحه.

دوازدهم- اقدامات لازمه برای رفع امراض مسریه در میان حشم و دو باب

سیزدهم- حفظ و وقایه امنیت طرق و شوارع و نظارت صحت راهها و پلها و سایر و غیره و اجرای تکالیفی که از بلیت نگاهداشتن راهها به اهالی مجاور وارد میآید.

چهاردهم- مراقبت در اینکه حریق یا طغیان آب اتفاق نیفتدو اقدامات لازمه در اینباب بعمل آید

پانزدهم- نظارت پاکیزگی در قصبات و دهات و مراقبت در اینکه بناهای جدیده موافق نقشه و دستورالعملهای مقرره ساخته شود.

شانزدهم- نظارت بکاروانسراها و قهوه خانه ها و مهمان خانه ها و چلوپز خانه ها وکلیه جاهائی که محل اکل و شرب عمومی است و مراقبت در اجرای قوانین راجعه باین جاها و عدم اجازه قمار و کلیه کارهائیکه خلاف شرع بوده و باعث مشاجره و منازعه و مجادله تواند شد و اساس امنیت را متزلزل تواند کرد.

هفدهم- دادن اجازه نامه باشخاصیکه اخذ سموم از مواد مینمایند و نظارت به فروش آن موافق قوانین حفظ الصحه

هجدهم- دادن اجازه نامه برای خریدن باروت و سایر مواد محترقه و نظارت بفروش آن موافق قوانین حرفت و صنعت

نوزدهم- مراقبت در اینکه در ابزارها و میدان ها و جاهای دیگر چیزهائی را که دولت خرید و فروشش را غدقن کرده است خرید و فروش نشود.

بیستم- مواظبت در اجرای قوانین راجعه بشکار و صید ماهی و طیور که در غیر موقع بشکار و صید اقدام نشود.

بیست و یکم- ترتیب فهرست هائیکه معین کند در بلوك عده مساجد و مکاتب و ادارات خیریه و کارخانجات و دهات چقدر است و همچنان عده نقوس و متولدات و متوفیات و عقد ازدواج بچه اندازه است و اتباع خارجه در بلوك بچه کسب مشغولند.

بیست ودوم- ترتیب دفاتر نفوس راجعه بمتولدات و متوفیات و عقد ازدواج.

بیست و سوم- اطلاع دادن برؤساء و ادارات متبوعه اشیاء عتیقه که کشف شده یا ظهور اشیائیکه ندرت دارد.

بیست و چهارم- نظارت باستخراج طلا و نقره در جاهای لازمه موافق قوانین موضوعه

بیست و پنجم- دادن تصدیقنامه بایتام و بیچارگان برای دخول بدار الایتام و اداره الضعفا و غیره

بیست و ششم- نظارت اینکه اجرت کارگر و عمله فعله بموقع و تمام پرداخته شود.

بیست و هفتم- اجرای کلیه تکالیفی که بموجب قوانین ادارات دولتی و مملکتی و بلدی بعهده اداره ضبطیه است.

ماده 222- تکالیف اداره ضبطیه بلوکات نسبت بامور مالیه از قرار تفصیل است: اول- وصول بقایای دولتی و ادارات بلدیه و اجتماعیه ولایات بموجب احکام ادارات متبوعه یا اعلان ادارات متساویه

دوم- اقدامات مجدانه بر منع و کسر نمودن اوزان و اکیال و تغییر وزن و کمیت مسکوکات.

سوم- اجرای اوزان و اکیال جدیده بحکم دولت.

چهارم- دعوت مقاطعه کاران برای مزایده های دولتی و مملتکی و ادارات بلدیه وغیره

پنجم- دادن شهادت نامه بمقاطعه چیها در در صورتیکه بواسطه معاذیر موجهه یا هیچ نتوانسته اند کاری را که بر عهده گرفته اند انجام بدهند و یا برقت و بموقع نتوانسته اند برسانند.

ششم- مساعدت با شخاص و اداراتی که بموجب قوانین نظارت بحرفت و صنعت و تجارت دارند و بموجب قوانین عوارض اخذ میکنند.

هفتم- اجرای تکالیفی که بموجب قوانین راجعه باخذ مالیات و عوارض بادارات ضبطیه محول است.

هشتم- عمل کردن بوظایفی که بموجب قوانین گمرکات بعهده ادارات ضبطیه موکول است

نهم- مساعدت با ادارات جنگلها و خالصجات دولتی در اجرای تکالیف آنها و در اقداماتیکه در صورت نقض قوانین جنگلها و خالصجات بر عهده این ادارات وارد میآید.

ماده 223- وظایف اداره ضبطیه نسبت باموز عدلیه از قرار ذیل است.

اول- جلوگیری از تعدی و اقدامات خود سرانه و اجرای تحقیقات و همراهی در تحقیقاتیکه از طرف محاکم عدلیه بعمل میآید باندازه که در قوانین و نظامات عدلیه و محاکم جنایتی مندرج است.

دوم- حاضر کردن مقصرین و متهمین را بدیوانخانه بحکم آن و توقیف آنها در صورتیکه حکم دیوانخانه در این باب صادر شود.

سوم- احضار اشخاص لازم بمحاکم عدلیه و شراکت در اجراء احکام محاکم عدلیه بموجب قوانین و نظامات دوائر عدلیه.

چهارم- برداشتن سیاهه اموال اشخاص معینه و تقویم و حفظ آن و اعلان فروش اموال بمزایده و فروش بعضی اموال بموجب قوانین عدلیه راجعه باین اقدامات.

پنجم- مجبور کردن وکلاء را برد کردن وکالت نامه هائی که از طرف موکلین آنها استرداد میشود موافق قوانین موضوعه.

ششم- تفتیش و تفحص اشخاصیکه گم شده اند و خیری از آنها نیست.

هفتم- نظارت در پاك نگاهداشتن محبسها و اجراء کلیه قوانینی که بمحبس ها و محبوسین راجع است.

هشتم- دادن شهادت نامه قرابت و خویشی باقرباء و اقوام اخاصیکه بحکم قانون در محبس توقیف شده اند.

نهم- کلیه تکالیفی که بموجب قوانین محاکم عدلیه و محاکم نظام بری و بحری بعهده ادارات ضبطیه محول است.

ماده 224- وظایف اداره ضبطیه بلوکی در امور نظامی از قرار تفصیل است:

اول- مراقبت و نظارت انتظام حرکت قشون. اجرای تکالیف در این باب بموجب قوانین نظامی.

دوم- احضار تا بین ردیف نظام بری و بحری بحکم ادارات متبوعه نظامی بسر خدمت خودشان و دادن شهادت ناه بآنها در مواقعی که قوانین نظامی همین کرده.

سوم- اخبر زن های سرباز ها از قوت شوهران آنها.

چهارم- یادآوری بتابین و همچنان باحب منصبان نظامیکه مدت مرخصی آنها منقضی شده و دعوت آن ها بومجب قوانین نظامی بمراجعت به محل خدمت.

ماده 225- کلیه اداره ضبطیه بلوکی و اشخاصی که تابع آن هستند باید ناظر اجرای قوانین باشند ولی بهیچوجه حق ندارند قانونی را بخواهند که اعلام نشده و یا قراردادی را بموقع اجرا بگذارند که قبل از وقت باطلاع اهالی نرسیده.

ماده 226- نه فقط اهالی بلوکات مکلفند که احکام قانونی اداره ضبطیه را اطاعت نمایند بلکه اشخاصی هم که از شهرهای دیگر آمده در آن بلوکات متوقفند تابع احکام اداره ضبطیه که راجع باجرای قوانین موضوعه و دستورالعملهاست می با شند.

ماده 227- عمال ضبطیه مکلفند که بشکایات رسیدگی نمایند و رفع تعدی و بی نظمی را بکنند و نه فقط بشکایات مظلومین رسیدگی می نمایند بلکه بکلیه شکایات که حاوی اطلاعات بوده و اوضاع و احوال امور اتفاقیه را روشن میکند باید برسند و او اینکه این نوع شکایات که باداره ضبطیه می شود.

موافق ترتیب مقرره نباشدهرگاه اقدامات عمال ضبطیه مثمرثمری نشد وشخصیکه باعث تعدی و بی نظمی شده علنا اقدامات ستمی و جبری نماید عمال ضبطیه حق دارند آنشخص را توقیف نمایند.

تبصره- قواعد راجعه باستعمال اسلحه در موارد لازمه بتوسط مامورین نظمیه و قراسوران علیحده مرتب و منضم باین داده است.

ماده 228- هیچکس از عمال ضبطیه حق ندارد که سیاست و مجازات جنایتی به کسی بدهد این حق مختص به محاکم عدلیه است بر رفق قوانین شرعیه.

ماده 229- هر چند حدود اختیارات اداره ضبطیه بلوکات همان حدود بلوکات است و خارج از بلوك خود اداره مزبوره اختیاری ندارد ولی در موارد ذیل استثنای از این قاعده لازم میآید.

اول- در صورت وقوع حریق یا طغیان آب و یا طوفان اداره ضبطیه بلوکی و مدیرهای ضبطیه در بلوکات مجاور هم اقدامات لازمه را بعمل می آورند تا آنکه اداره ضبطیه آن بلوك و عمال آن مطلع و خودشان مشغول باقدامات لازمه شده از کمك مستغنی بشوند.

دویم- در موارد تعاقب قطاع الطریق و دزدها و فراریان و اشخاصیکه مرتکب جنحه و جنایتی شده قرار کرده اند عمال ضبطیه بلوکی از حدود بلوك و ولایات حق دارند تجاوز نموده در تعاقب این نوع اشخاص بکوشند و فقط وقتی دست نگاه دارند که عمال ضبطیه آن محل شروع بتعاقب کرده باشند.

ماده 230- هرگاه عمال ضبطیه که در جا هائیکه قلمرو اقدامات قراسورانهاست کشف علامت جنحه و جنایتی نمایند و مامورین قراسوران در آن محل نباشد مکلفند که تا ورود آنها موافق قوانین و نظامات عدلیه تحقیقات اولیه و کذلك حفظ علامات جنحه و جنایت و سایر اقدامات را به عمل آورند.

سوم- درروابط اداره ضبطیه باوکی وصاحب منصبان و تامین ضبطیه بادارات متبوعه و متساویه

ماده 231- اداره ضبطیه با تمام اشخاصی که تابع آن اداره هستند مطیع احکام و دستورالعمل های حاکم ولایت و اداره ولایتی است.

تبصره- جاهائیکه موقتا در تحت قوانین نظامی گذارده شده است قواعد اطاعت صاحبمنصبان ضبطیه بادارات نظامی موافق قانونیست که جداگانه مرتب و منضم باین ماده خواهد بود.

ماده 232- در بنا در نظامی ادارات ضبطیه تابع اداره بحریست.

ماده 233- صاحبمنصبان ضبطیه تابع رئیس بلوك و رئیس ضبطیه هستند ولی بدون اجازه اداره ولایتی عزل یا جلب آنها بمحاکمه ممنوع است.

ماده 234- ناظمین ضبطیه در اداره حاکم ولایت و رئیس بلوك هستند ولی تابع اوامر مدیر های ضبطی.

ماده 235- ده باشیها تابع اوامر مدیرهای ضبطیه اند و باعمال پلیس نظارت دارند.

ماده 236- ادارات ضبطیه بحاکم و اداره ولایتی راپرت میدهند و از آن مقامات بعده آنها احکام صادر میشود.

ماده 237- محاکم بدایت باداره و عمال ضبطیه حکم می نماید مدعی عمومی و معاون آن اقدامات لازمه را از تحقیقات و اجرای احکام و غیره می خواهند و از اداره ضبطیه در جواب راپرت مگیرند (منضم باین ماده باید بعد از ترتیب قوانین راجعه بنظام نوشته شود.)

ماده 238- اداره مالیه و اداره خالصجات و اداره تفتیش و سایر شعبات وزارتخانها در ولایات از اداره ظبطیه اجرای قوانین راجعه بآن ادارات را میخواهند و در جواب راپرت میگیرند.

ماده 239- اداره ضبطیه یك بلوك باداره ضبطیه بلوك دیگر و بادارات متساویه مکاتبه مینمایند و اطلاعات لازمه را بهمدیگر می دهند.

چهارم- در ترتیب تسویه امور و اقدامات اداره ضبطیه بلوکی

ماده 240- اداره ضبطیه بلوك و عمال جزو آن در موارد ذیل اقدام بکار می نمایند:

اولا- بحکم ادارات متبوعه.

ثانیا- به تقاضای اداراتی که حق چنین تقاضا را دارند.

ثالثا- بواسطه شکایات اشخاص متفرقه

رابعا- بموجب راپرتهای ادارات تابعه.

خامسا- بموجب ملاحظات شخصی خودشان دو صورتی که بموجب قانون باشد و یا بر حسب اوضاع و احوال صلاح بدانند.

ماده 241- رئیس ضبطیه که همان نایب الحکومه است ریاست کلیه ضبطیه بلوك بعهده او است باید کمال مراقبت را در حصول امنیت و آسایش اهالی داشته باشد تفصیل اتفاقات و اطلاعاتیرا که باو رسیده است فورا بحاکم راپورت نماید و اگر اقدام فوری لازم باشد بعمل آورده بحاکم اطلاع دهد.

ماده 242- نایب رئیس ضبطیه که همان نایب الحکومه است در کارها برئیس ضبطیه کمك میکند و باداره ضبطیه و دفترخانه آن نظارت دارد و هر ماموریتی را از طرف رئیس ضبطیه انجام مدهد.

ماده 243- در صورتی که رئیس ضبطیه یك ماهه مرخصی گرفته غایب شود و یا آنکه از مرکز امور بواسطه سرکشی بنواحی یا ماموریت دیگری دور شود نایب او کفیل او خواهد بود ولی کارهای جاریه را تسویه نموده در امور مهمه در صورتیکه فوری نباشد بدون اطلاع رئیس ضبطیه اقدام نخواهد کرد لهذا عزل و نصب مستخدمین ضبطیه که در حدود قوانین باختیار رئیس ضبطیه محول شده است و تنبیه وسیاست آنها و احکامی که ناسخ احکام سابقه رئیس ضبطیه است و اموری را که خود رئیس ضبطیه سپرده است بدون اطلاع او تسویه نشود یا تا مراجعت رئیس ضبطیه بتعویق میاندازد و یا با مامور مخصوص نزد او میفرستد.

ماده 244- ضباط نواحی و کدخداهای دهات تابع احکام اداره ضبطیه بلوکی بوده احکام این اداره را اجرا مینمایند و بمدیرهای ضبطیه در اجرای تکالیف آنها کمك و مساعدت مینمایند.

ماده 245- بناظمین ضبیه نیز ضباط نواحی و کدحداهای دهات باید کمك و مساعدت لازمه را بنمایند گذارند ولی بهیچوجه حق ندارد بامور اجتماعیه و امور داخلی نواحی دهات دخالت نمایند و یا وجها من الوجوه دخالتی در امور محاکم عدلیه نواحی کنند.

چهارم- در مسئولیت اداره ضبطیه بلوکی

ماده 246- ادراه ضبطیه مکلف است که راپورت اموریکه بآن محول شده است باداره ولایتی بدهد و صورت حساب وجوهیکه باو رسیده باداره تفتیش ولایتی تقدیم کند.

ماده 247- شکایت از مستخدمین و تابین ضبطیه یا بمدیر ضبطیه میشود یا بخود رئیس ضبطیه شکایت از رئیس ضبطیه یا ازاداره ضبطیه بلوکی در ظرف سه هفته از روز حکم آنها بحاکم یا اداره ولایتی داده می شود و چنانچه اقدام رئیس ضبطیه یا اداره ضبطیه بموجب یکی از ادارات متبوعه شده است متشکی باید شکایت خود را باداره که حکم کرده است بدهد.

ماده 248- هرگاه مدیرهای ضبطیه مرتکب جنحه و جنایتی شده باشند رئیس ضبطیه موقه آنها را از شغلشان منفصل نموده مراتب را باطلاع حاکم ولایت میرساند و منتظر حکم میشود.

فصل ششم در وظایف صاحبمنصبان و مستخدمین تابین ضبطیه

ماده 249- هر جند وظایف صاحبمنصبان و عمال ضبطیه از وظایف و حدود اختیارات اداره ضبطیه بلوکی معلوم و معین است باز برای عدم وقوع اشتباهی در اجرای قوانین ضبطیه وظایف هر کدام نسبت بحوزه ماموریتی آنها ذیلا شرح داده میشود.

اول- در وظایف رئیس اداره ضبطیه بلوکی رئیس ضبطیه- نایب الحکومه

ماده 250- رئیس ضبطیه بلوك مراقبت مخصوصی خواهد داشت که تمام وظایف ادراه ضبطیه مجری شود و شخصا مسئول تمام امور ضبطیه بلوك است رئیس مزبور در رفتار و سلوك با مردم کمال ملایمت و مسالمت را اظهار خواهد کرد ولی از طرف دیگر مواظبت نامه را خواهد داشت که از قوانین و احکام و دستور العملها بوجه من الوجوه تخلف نشود.

ماده 251- وظایف رئیس ضبطیه از قرار شرح ذیل است:

اول- اعلان و انتشار قوانین و مواظبت اینکه قوانین و احکامی که باید بموقع اجرائ گذارده شود باطلاع عامه برسد

دوم- مداقه در قوانین و احکامی که مورد اشتباه شده است و رجوع باداره ولایتی برای رفع اشتباه.

سیم- رسیدگی بشکایاتیکه از ادارات و اشخاص متفرقه رسیده و راجع باعمال و رفتار صاحب منصبان ضبطیه است.

چهارم- تقدیم لایحه بحکومت ولایت در باب تغییر حدود دوایر ضبطیه و همچنان تغییر محل اقامت مدیر های ضبطیه.

پنجم- تغییر قسمت های دوایر ضبطیه.

ششم- انفصال موقتی صاحبمنصبان ضبطیه (مدیرهای ضبطیه) که مرتکب جنحه و جنایتی شده اند از مشاغل آنها تا تکلیف آنها از طرف حکومت معین شود.

هفتم- مراقبت تامه نسبت بدوائر و اجرای تکالیف آنها و نظارت بجریان قانونی امور در آن دوایر.

هشتم- ملاحظه راپورتهای مدیرهایضبطیه و جمع کردن و خلاصه کردن مطالب تمام آنها برای تقدیم به حکومت.

نهم- ملاحظه اموریکه از دوایر ضبطیه برئیس ضبطیه تقدیم میشود و تسویه آن امور.

دهم- امضای اقداماتیکه مدیرهای ضبطیه لازم میدانند بنمایند و کسب تکلیف میکنند ورد یا قبول آن اقدامات و یا حکم باقدامات نوع دیگر

یازدهم- راپرت دادن بمقامات عالیه در اجرای احکام و اوامر صادره از آن مقامات و مراقبت لازمه نسبت بضباط نواحی و کدخدای دهات برای اجرای قوانین ضبطیه که باین اشخاص محول شده است.

ماده 252- رئیس ضبطیه بلوکی (نایب الحکومه) مراقبت می نماید که اداره ضبطیه در کمال انتظام باشد و در دفتر خانه منشی و اجرزای آندفتر خانه هر کدام امور محوله بخودشان را کاملا اجرا نمایند رئیس مزبور هرگاه مسامحه یا مماطله در اداره ضبطیه مشاهده کند اشخاص لازم را توبیخ و ملامت مینماید و چنانچه این اقدام او اثری نبخشید مهلتی به آن اشخاص میدهد و اگر باز نتیجه حاصل نشد مراتبرا باداره ولایتی اطلاع میدهد.

ماده 253- چنانچه رئیس ضبطیه مشاهده نماید که کاری در دوائر ضبطیه به عهده تعویق افتاده مهلتی بمدیر ضبطیه آن دایره داده تسویه آن راخواهد خواست و هرگاه مدیر مزبور در آن موعد آن کار را تسویه نکرده و نیز نتوانست مدلل کند که قادر بر تسویه آن

نبوده مراتب را رئیس ضبطیه باطلاع اداره ولایتی میرساند و اگر رئیس ضبطیه در این موارد اغماض کرد خودش مسئول خواهد بود.

ماده 254- هرگاه تعطیل در جریان امور حاصل و این تعطیل بواسطه نرسیدن جواب ادارات یا اشخاصی باشد که تابع اداره ضبطیه بلوکی نبوده و جزو حکومت ولایت دیگرند رئیس بعد از یك ما از تاریخ استعلام اول استعلام ثانوی نموده جواب میخواهد و اگر باز جواب نرسید به اداره ولایتی انولایت رجوعمی نماید و اگر باز جواب نرسید باداره ولایتی ولایت شود خود رجوع میکند.

ماده 255- هرگاه مدیر ضبطیه دایره مریض باشد رئیس می تواند کار او را بمدیر دیگری موقه رجوع کند ولی تغییر مدیری از دایره بدایره دیگر باجازه اداره ولایتی است.

ماده 256- رئیس ضبطیه حق دارد که مدیر دایره را از تحقیقات مطلبی خارج نموده و آن تحقیقات را همان دایره بمدیر دیگری واگذار کند این اقدام رئیس ضبطیه در صورتی صحیح و قانونی است که تحقیقات راجع بخود مدیر ضبطیه یا اقوام و اقارب او و با املاك خود او و اقوام او باشد این اقدام خود را رئیس ضبطیه باطلاع اداره ولایتی رسانیده و جهتش را هم اظهار میدارد.

ماده 257- در موقع محال گردشی رئیس ضبطیه اعمال و افعال مدیرها را تفتیش می نماید و بشکایات آنها رسیدگی میکند و دفاتر نوشتجات وارده و صادره را که در خانه آنها است بدقت ملاحظه میکند.

ماده 258- چنانچه رئیس ضبطیه بی نظمی و تقصیری از مدیر ضبطیه مشاهده کند بطوریکه دیگر مدیر ضبطیه مورد اعتماد ضبطیه نباشد مراتب را فورا بحاکم اطلاع داده عزل مدیر را میخواهد.

ماده 259- رئیس ضبطیه در وقت محال گردشی مساعدت لازمه را بمدیرهای ضبطیه در اجرای تکالیف آنها مینما ید و مراقبت می نماید که قوانین حفظ الصحه و ضد حریق و غیره تماما بموقع اجرا گذارده شود.

ماده 260- رئیس ضبطیه مواظبت مینماید که هیچکس بدون محاکمه تنبیه و سیاستنشود و هم چنین از طرف دیگر رئیس ضبطیه مواظبت مینماید که اشخاص مقصر بعد از تحقیقات کامله بمحاکم عدلیه جلب و تنبیه و سیاست شوند.

ماده 261- هنگام محال گردشی رئیس ضبطیه سعی می نماید که بمواعظ و نصایح لازمه مردم دهات را باجرای قوانین راجعه بآنها دلالت کند و فواید زراعت و حرفت و صنعت را بآنها گوشزد و تشویق نماید.

ماده 262- تمام اطلا عات خود را رئیس ضبطیه باطلاع اداره ولایتی میرساند و حرکت خود راز شهر و قصبه بلوکی و مراجعت خود را بآنشهر نیز اطلاع میدهد.

ماده 263- رئیس ضبطیه باید متحضر از خوبی و بدی حاصل باشد و اطلاعات لازمه را در این باب با جهات آن بحاکم برساند.

دوم- در وظایف مدیر ضبطیه

ماده 264- وظایف مدیر ضبطیه از قرار ذیل است.

اول- اعلام و انتشار قوانین در حوزه ماموریتی خودش بحکم اداره ضبطیه

دوم- اعلام و انتشار احکام و دستورالعمل های دولتی و هرگونه اعلانات و احضار اشخاص لازم بحکم حکومت و ادارات متبوعه.

سوم- اعلان مزایده ها و احضار مقاطعه کاران و امثال آنها. چهارم- جمع کردن اطلاعات لازمه و خواستن توضیحات از اشخاصی که در دایره ضبطیه او هستند.

پنجم- مراقبت در وصول مالیات و عوارض و فروعات که موجب قانون گرفته میشود.

ششم- مساعدت با اشخاص لازم در تقویم اموال و برداشتن صورت آنها و همچنان تقویم و برداشتن صورت کارخانها و غیره در ورتی که بموجب قانون لازم و حکم اداره ضبطیه در اینباب صادر شده.

هفتم- اقدامات لازمه در مواردی که قشون از دایره ضبطیه مدیری میگذرد و مراقبت اینکه مردم تکالیف خودشان رابموجب قوانین نظامی و غیره بموقع اجرا بگذارند.

هشتم- نظارت امنیت راههای نظامی و پستی و تجارتی و غیره و صحت پل ها از دائمی و موقتی و پاکیزگی دهات و مراقبت ابنیه بترتیب و نقشه که معین شده ساخته شود.

نهم- مراقبت در فروش سموم و ممانعت از قاچاق و فروش اشیاء ممنوعه و تقلب در مسکوکات و مواظبت بصحت اکیال و اوزان

دهم- نظارت باجرای قوانین و برقراری آسایش و امنیت چه در دهات چه در خارج از دهات و اقدامات اولیه برای جلوگیری و تعدی از افعال خود سرانه و اغتشاش و اطلاع دادن مراتب را باداره ضبطیه

یازدهم- تعاقب فرارهای نظامی و دزدها و مرتکبین جنحه و جنایات و اشخاص مجهول الحال

دوازدهم- برداشتن اطفالی را که سر راه انداخته اند و نگاهداری از آنها بوسایل موجوده

سیزدهم- نجات دادن اشخاصی را که از آفت کشتی در مخاطره هستند و حفظ اموال متعلقه به آنها.

چهاردهم- حفظ اشیاء عتقیه و اشیائیکه گم شده بود و بعد پیدا شده (لقطه)

پانزدهم- ملاحظه جسد اموات گه در راه ها و معابر و غیره پیدا میشود و تحقیقات لازمه برای معین کردن جهت مرگ واصلاح دادن بجاهای لازمه

شانزدهم- جلوگیری از دزدها و قطاع الطریق و اقدامات برای برقراری امنیت اهالی و تحقیقات دزدی و حریق و غیره و اطلاع دادن باداره ضبطیه

هفدهم- اقدامات لازمه برای حفظ الصحه و رفع امراض مسریه و امراض سریع الانتشار میان مردم و حیوانات و راپرت دادن باداره ضبطیه

هجدهم- قبول کردن عرض حال و شکایاتیکه باداره ضبطیه داده میشود و منضم کردن اطلاعاتی که مدیر ضبطیه راجع بآن عرضحال یا شکایت تحصیل کرده.

نوزدهم- ترتیب صورتهائی که حاوی اطلاعات دفتر نفوس و هیئت احصائیه است از قبیل عده مساجد و مدارس و مکاتب و مریضخانها و دارالمساکین و عده دهات و نفوس و متواسات و متوفیات و عقد ازدواج و غیره و فرستادن آن صورتها را باداره ضبطیه

بیستم- امور راجعه بتذکره موافق قوانین تذکره.

بیست ویکم- ابلاغ نمودن باداره ضبطیه صورتهائی را که ضباط نواحی در باب اطلاعات راجعه بحاصل و زراعت و غیره ترتیب میدهند.

بیست و دوم- اجرای احکام محاکم عدلیه بحکم رئیس ضبطیه و اجرای کلیه اوامر ضبطیه

بیست و سوم- اخبار اداره ضبطیه از انجام دادن اوامر و احکامی که بعده مدیر ضبطیه صادرشده

بیست و چهارم- یك نگاهداشتن محبسی که در نزدیك خانه مدیر ضبطیه برای توقیف موقتی اشخاص لازم ساخته شده است

ماده 265- خانه مدیر ضبطیه باید همیشه برای هر کس باز باشد و همه وقت باید مدیر عرضحال و شکایت مردم را بشنود و اقدام لازم را بعمل آورد و با مردم بملایمت و حوصله رفتار نماید.

تبصره- بالای خانه مدیر ضبطیه باید سر لوحه باشد باین کلمات (خانه مدیر ضبطیه)

ماده 266- مدیر ضبطیه باید مراقبت نامه داشته باشد که حرکتی از کسی ناشی نشود که مخالف قوانین باشد مثلا اعلان و انتشار قوانین و احکام بدون اجازه اداره ضبطیه و پاره کردن اعلانائی که بتو سط اداره ضبطیه شده و قمار و شرب مسکرات و ارتکاب منکرات علنا که مورث اختلال نظم شود و اجتماع زن و مرد در یکجا در موارد ممنوعه و اعلانات تهمت آمیز و انتشاراتی که باعث فساد اخلاق است

ماده 267- در مواردی که مدیر ضبطیه بتوسط ده باشی ها از وقوع جنحه و جنایت و قباحتی از قبیل قتل و سرقت و حریق عمدی و تقلب در مسکوکات و اسناد دولتی و ملتی و بانك ها و غیره مطلع میشود باید فورا مراتب را بمدعی عمومی یا معاون آن اطلاع دهد و اقدامات اولیه را در جلوگیری از اعمال شنیعه و توفیق جانی و تحقیقات اولیه بعمل آورد.

ماده 268- مدیر ضبطیه باید صورت اشخاصی راکه در دهات برای اطفاء حریق داوطلب شده اند ترتیب داده و اعلانات لازمه در دهات بنماید که اشخاص لازم بدانند باچه اسباب باید برای اطفاء حریق حاضر شوند.

ماده 269- هرگاه در حوزه ماموریتی مدیر ضبطیه ملخ خوارگی یا آفت دیگری برای زراعت حادث شود مدیر ضبطیه بتوسط ده باشی ها کردم دهات و کدخداها و ضباط را دعوت می نماید که اقدامات لازمه را موافق علم و تجربه که دارند بر ضد ملخ خوارگی و غیره بعمل آورند کذلك اگر حیوانات درنده وسیع در حول و حوش آبادانی ها زیاد شوند مدیر ضبطیه اعلام می نماید که اشخاص داوطلب حاضر شده حیوانات مزبوره را قلع و قمع نمایند.

ماده 270- هرگاه مدیر ضبطیه مطلع شود که طفلی سر راه یا در بیابان افتاده است باید تحقیقات لازمه را بعمل اورده بفهمد که عمدا آن طفل را انداخته اند یا گم شده بعد از تحقیقات و کشف و تعیین والدین و اقربای آن طفل طفل را باولیای آن می رساند و اگر عمدی بوده بیکی از اهالی محل می دهد که در مقابل حق الزحمه معینی از طفل پرستاری نماید کذلك اشخاصی را که در بین راه بواسطه مرضی افتاده و درمانده اند مدیر ضبطیه بدارالمساکین می سپارد و در صورتیکه چنین اداره خیریه نباشد موقه بخانه ای می سپارد و یکسان مریض اطلاع میدهد.

ماده 271- چنانچه آثار عتیقه و دقیقه پیدا شود مدیر ضبطیه فورا مراتب را باطلاع اداره ضبطیه و حاکم ولایات میرساند ولی اشیاء مفقوده که پیدا میشود باید بصاحبان آن رد شود و اگرصاحبان آن معین نباشد مدیر ضبطیه آن اشیاء را باداره ضبطیه میفرستد که موافق قوانین شرع انور اقدام شود

ماده 272- مدیر ضبطیه حق دارد در موارد لازمه با مدیرهای ضبطیه سایر دوایر مکاتبه و از آنها بعضی اطلاعات یا تحقیقات بخواهد و اگر جواب نرسید باداره ضبطیه رجوع نماید.

تبصره- دوایر ضبطیه همان بلوك یا بلوك دیگر یك حکم دارد مقصود این است که مدیر هریك از دوایر ضبطیه ولایتی میتواند باتمام دوایر ضبطیه آن ولایت مکاتبه نماید.

ماده 273- هرگاه در حکم اداره ضبطیه مدیر ضبطیه چیزی مشاهده کند که علانیه برخلاف قوانین باشد مدیر مزبور اجرای آن حکم را نکرده باداره ضبطیه ملاحظات خود را تقدیم نماید و چنانچه مجددا همان حکم صادر شد حکم اداره ضبطیه را اجرا نموده فورا مراتب را باطلاع اداره ولایتی برساند.

ماده 274- هرگاه مدیر ضبطیه بخاهد باداره ضبطیه برای کاری لرود باید قبل از وقت تحصیل اجازه کرده بمدیر و دولی در موارد فوق العاده می تواند بدون اجازه در اداره ضبطیه حاضر شود بشرطیکه قبل از حرکت مدیر دایره ضبطیه برای اینگونه موارد قائم مقام معین شده است اخبار نماید.

ماده 275- مدیرهای ضبطیه نظارت باعمال ناظمین ضبطیه و ده باشیها دارند و اگر رفتار خلاف قاعده از آنها مشاهده نمایند ملاحظات خود را در عزل آنها باداره ضبطیه اظهار می دارند.

تبصره- مدیر ضبطیه نباید بوجه من الوجوه تابین ضبطیه را که در اداره او هستند بکارهای شخصی خود بگمارد.

سوم- در وظایف تابین ضبطیه

ماده 276- وظایف ناظمین ضبطیه (معاون مدیر ضبطیه) موافق دستورالعملی است که وزارت داخله باطلاع وزرات عدلیه و سایر وزارتخانها مرتب خواهد نمود.

ماده 277- وظایف ناظمین ضبطیه و ده باشیها اجرای اوامر اداره ضبطیه و احکام مدیرهای ضبطیه است لهذا اشخاص مزبوره تمام امور راجعه باداره ضبطیه را موافق مواد (239- 219) و کذلك وظایف مدیرهای ضبطیه را مطابق مواد (274- 263) به موجب احکام و دستور العمل آنها به موقع اجرا می گذارد حفظ و وقایه امنیت و آسایش و مراقبت پاکی و پاکیزگی در دهات مخصوصا بعهده ماموریت آنها است.

ماده 278- تابین مذکوره مواظب می نماید که در جاهائیکه آب از سرچشمه برای خوراکی برداشته می شود رخت نشویند و ببعضی اقدامات آب را کثیف ننمایند و سرچاهها محفوظ باشد و برای شست و شو و استعمالات دیگر حوضهای علیحده تهیه شود.

ماده 279- تابین ضبطیه مراقبت می نماید که در خانهای رعبتی بخاریها و لوله های بخاری صحیح باشد و هرگاه بخواهند در خانهای قریب به جنگلها آتش بر افروزند باید مسافت معینی که اقلا ده ذرع باشد تا جنگلها فاصله داشته باشد و در موارد اتفاق حریق باید فورا اشخاصی را که قبل از وقت داوطلب اطفاء حریق شده اند خبر نمایند و با تمام و سائل موجوده و اسباب اطفائیه و غیره جلوگیری و دفع حریق را بنماید. ماده 280- تابین ضبطیه باید مراقبت مخصوص نسبت بصحت طرق و شوارع و معابر و پلها و کوچه ها و غیره داشته باشند و به موقع مدیرهای نظمیه را از اغتشاش راهها مطلع نمایند که اقدامات فوریه از طرف آنها در ادارات لازمه برای تغییرات لازمه بعمل آید.

ماده 281- نظارت اجرای قوانین دولتی در حفظ جنگلها و مراقبت قوانین حفظ الصحه و قواعد خرید و فروش سموم و عدم خرید و فروش اموال قاچاق و اشباء ممنوعه و غیره بر عهده تابین ضبطیه است و باید به موقع اینگونه اتاقات و وقایع را بمدیر ضبطیه اطلاع دهد.

ماده 282- کلیه تابین ضبطیه مراقب و مواظب اجرای تمام قوانین دولتی و دستور العملهای ادارات از هر قبیل هستند و هر قبیل اتفاقات فوق العاده را فورا بمدیر های ضبطیه اطلاع میدهند و دستور العمل می گیرند و هرگاه اتفاق فوق العاده نباشد هفته یکمرتبه ده باشی نزد مدیر ضبطیه رفته راپرت های خودشان را می دهند و دستور العمل می گیرند و در صورتیکه خودشان نتوانستند حاضر شوند یك نفر از تابین نظمیه را برای گرفتن دستور العمل می فرستند.

تبصره- روزهای حاضر شدن ده باشی ها در زد مدیر ضبطیه باید طوری معین و مرتب شود که با رسیدن پست شهری و احکام اداره ضبطیه بمدیر ضبطیه توافق نماید.

ماده 283- در صورت مریض بودن دهباشی یکی از تابین ضبطیه هائیکه ساکن همان محل و از حیث خدمت اقدم است قائم مقام اوست.

ماده 284- تابین ضبطیه را نباید از مشاغل آنها باز داشت لهذا کدخدا های دهات ماذون نیستند مادامی که آنها مشاغل رسمی دارند کاری بآنها رجوع نمایند.

ماده 285- تابین ضبطیه که در اداره بلوکی خدمت می نمایند و حامل مکاتبات و مراسلات اداره ضبطیه برای مدیر های ضبطیه بوده و نیز بعکس راپورت مدیر های ضبطیه را بآن اداره حمل می نمایند باید در راه معطل نشوند و سعی داشته باشند که مکاتبات را خوب حفظ کرده بموقع برسانند در عرض راه هرچه از آذوقه و غیره لازم میشود باید بخرند و کسی را مجبور بدادن هدیه و تعارفی ننمایند و هیچگونه اجحاف و تعدی بکسی روا ندارند اگر کسی شکایت از آنها داشته باشد یا بمدیر های ضبطیه و یا باداره ضبطیه می دهد.

فصل هفتم- در نظمیه پایتخت و کرسیهای ولایات و غیره

اول- در ترکیب نظمیه

ماده 286- در پایتخت و کرسی های ولایات و شهرهائی که صورت آنها را وزارت داخله معین خواهد کرد اداره نظمیه علیحده موسس و مقرر است اداره مزبور در پایتخت مرکب است از رئیس نظمیه و دو نایب رئیس و در کرسی های ولایات و غیره از رئیس نظمیه و یکنفر نایب رئیس

ماده 287- از حیث امور نظمیه شهر بچند محله تقسیم میشود و هر محله در اداره صاحبمنصب نظمیه ایستکه موسوم بکدخدای محله

ماده 288- هر محله نیز بچند گذر قسمت میشود و ادراه کردن امور نظمیه در هر کدام از گذرها محول است بعهده و مسئولیت شخصی که موسوم است بنایب هر گذری هم یچند کوچه تقسیم می شود.

ماده 289- کوچه ها بمحافظت تابین نظمیه از قبیل دهباشی و پلیس و گزمه و غیره محول است و نایب گذر رئیس بلافاصله تابین نظمیه گذر است.

ماده 290- در اداره نظمیه دفترخانه تشکیل خواهد شد که مرکب از یکنفر مدیر و چند نفر منشی و محرر و اجزاء دیگر خواهد بود و تمام قراردادها و احکام اداره نظمیه بتوسط کدخدا های محلات و نواب و دهباشی و پلیس بموقع اجراء گذارده خواهد شد.

ماده 291- کدخداهای محلات در پایتخت وسایر شهرهائیکه بیش از دویست هزار نفر نفوس دارد یك نفر معاون خواهند داشت و در این صورت کدخدای محله یا معاونش اداره ضبطیه محلیه را تشکیل می دهد و اداره مزبور نیز دارای دفتر خانه خواهد بود که بقدر لزوم منشی و محرر و اجزاء خواهد داشت.

ماده 292- تقسیم نواب و پلیس و گزمه و مستخدمین دفتر خانه محلات بمحلات مختلفه بسته بصوابدید رئیس نظمیه یا بیلگر بیگی است.

ماده 293- در هر محله باید محبس نظمیه برای توقیف اشخاص لازم ادیر شود و این محبس ها هر کدام در تحت نظارت ناظمی خواهد بود و در هر محبس باید چند رختخواب در اطاق علیحده برای مرضی در تحت نظارت اطبای نظمیه باشد.

ماده 294- در پایتخت اداره نظمیه نیز نظمیه ردیفی (ذخیره) خواهد داشت و این نظمیه مرکب خواهد بود از یکنفر رئیس و چند نفر نواب و تابین در این اداره مکتبی نیز ایجاد خواهد شد برای تهیه و حاضر کردن نواب و تابین ردیف معلمین این مکتب صاحبمنصبان و نواب نظمیه خواهد بود.

ماده 295- در شهر پایتخت و شهرهای بزرگ علاوه بر نظمیه مذکوره در مواد فوق الذکر نظمیه تفتیشی نیز موسس و مقرر است فهرست اسامی این نوع شهرها را وزیر داخله مرتب و اعلام خواهد نمود.

ماده 296- نظمیه تفتیشی مرکب است از یك نفر رئیس و یکنفر معاون و مامورین مخصوصی و نواب و عمال نظمیه.

ماده 297- اداره اطفائیه در شهرهای لازم مرکب است از رئیس اطفائیه و مامورین اطفائیه در محلات شهری و انبار اطائیه و عمال اطفائیه که در تحت ریاست مامورین اطفائیه واقعند.

ماده 298- شکل و ترتیب لباس صاحبمنصبان و تابین نظمیه را و همچنان نوع اسلحه را باید داشته باشند وزیر داخله موافق دستور العمل جداگانه مرتب و بادارات نظمیه اعلام خواهد کرد.

دوم- در نصب و انفصال و عزل رئیس نظمیه یا مامورین نظمیه و غیره

ماده 299- رئیس نظمیه در پایتخت بتصویب وزیر داخله و فرمان همایونی منصوب و منفصل می شود رؤسای نظمیه سایر شهرها بمعرفی حاکم محل و بحکم وزیر داخله منصوب و منفصل می شوند.

تبصره- هرگاه ولایتی جزو ایالتی باشد نصب و عزل رئیس نظمیه کرسی آن ولایت بمعرفی حاکم و بحکم فرمانفرما است

ماده 300- نصب و عزل معاون رئیس نظمیه و کدخداهای محلات در پایتخت بمعرفی رئیس نظمیه و تصویب حاکم است و در سایر شهرها بمعرفی رئیس نظمیه و امضای حاکم است نصب و عزل معاون کدخدای محلات و نواب و تابین نظمیه و اجزای دفتر خانها در همه جا معرفی رؤسای بلا واسطه آنها و تصویب رئیس نظمیه است.

سوم- در قواعد خدمت تابین نظمیه ده باشی پلیس و گزمه

ماده 301- اشخاص ذیل نمی توانند در نظمیه مستخدم شوند.

اولا- کسانیکه بواسطه جنحه و جنایتی مجازات قانونی دیده اند یا در تحت استنطاق و محاکمه هستند و یا متهم بجنحه و جنایتی شده شرعا بری الذمه نشده اند.

(ثانیا) از تابین ردیف نظامی آنهائیکه هنگام خدمت نظامی مورد جریمه و تنبیه نظامی بوده اند

(ثالثا) اشخاصیکه بواسطه جرم و تقیری از خدمت خارج شده اند.

(رابعا) اشخاص ورشکست بتقصیر

(خامسا) اشخاصیکه محتاج بقیم شرعی هستند

(سادسا) کسانیکه تریاك استعمال مینمایند و یا متجاهر بفسقند

ماده 302- صاحبمنصبان اداره نظمیه و ضبطیه از روساء و کدخداها و مدیرهای ضبطیه اشخاصی خواهند بود که تبعه ایران بوده و در یکی از مدارس علمیه تحصیلات خود را تمام بکرده اند و یا در خدمت کشوری و لشگری معلومات و تجربه کافی تحصیل کرده اند.

ماده 303- در پایتخت اشخاصیکه موافق دو ماه قبل صلاحیت دخول بخدمت نظمیه را دارند و میخواهند بسمت کدخدائی داخل خدمت نظمیه شوند جزو نظمیه ذخیره (ردیف) محسوب خواهد شد که بعد از دادن امتحانات لدی الاقتضاء داخل خدمت نظمیه بشوند و اگر بثبوب رسید که لایق خدمت در نظمیه نیستند معاف خواهند بود.

تبصره- اشخاصیکه در مدت سه سال در جاهای دیگر صاحبمنصبان نظمیه و ضبطیه بوده اند) خداهای محاه یا مدیر ضبطیه بوده اند و همچنان صاحبمنصبان نظامی از این قاعده مستثناء و یکدفعه در پایتخت داخل خدمت نظمیه خواهد شد.

ماده 304- هرگاه صاحب منصبان نظمیه ردیف در مدت سه سال اول ترفیع رتبه نیافتند از ردیف نظمیه نیز باید خارج شوند.

ماده 305- ترفیع رتبه در اداره نظمیه باید بمراتب باشد.

ماده 306- صاحبمنصبان نظمیه تفتیش نیز باید تماما تبعه ایران و دارای شرایطی باشند که در ماده 307 و 301 مذکور است و بعلاوه باید در پایتخت و شهرهای بزرگ امتحان معلوماتی که برای خدمت آنها لازم است داده باشند.

ماده 307- شرایط دخول نواب و عمال ضبطیه بخدمت نظمیه از قرار ذیل است. (اولا) تابعیت ایرانیه

(ثانیا) سن که کمتر از بیست و پنج سال نباید باشد

(ثالثا) برای نواب داشتن شهادت نامه تحصیل لا محاله از یکی از مکاتب ابتدائیه و برای تابین نظمیه سواد فارسی

ماده 308- اشخاصیکه صلاحیت دخول بخدمت نظمیه را موافق ماده قبل دارند در پایتخت اول جزو ردیف نظمیه محسوب میشوند و بعد از دادن آن امتحانات در مکتب نظمیه داخل خدمت واقعی خواهند شد و هرگاه نواب و تابین لیاقت و استعداد نداشته اخراج خواهند شد

ماده 309- از نواب و تابین آنهائیکه سه سال باین سمت در خدمت نظمیه بوده اند و تجارب لازمه را تحصیل کرده اند میتوانند یکدفعه داخل خدمت واقعی بشوند بشرصیکه زعایت ماده 301 و 306 شده باشد.

ماده 310- تابین نظمیه در خدمت دولتی محسوب خواهند شد ولی حق ارتقاء بدرجه صاحبمنصبی را نخواهند داشت

ماده 311- نواب و تابین نظمیه به درجه منقسم میشوند و برای تشویق خدمت صادقانه هر پنج سال از درجه سفلی بدرجه علیا ارتقاء می یابند نایبی که از درجه اولی باشد و یکی از مکاتب ابتدائیه را تمام کرده باشد در صورت خدمات صادقانه و ابراز کفایت می تواند معاون کدخدای محله واقع شود و کذلك پلیسی که سواد کافی دارد و از درجه اولی است می تواند بعد از دادن امتحانات لازمه نایب شود.

تبصره- درجات تابین نظمیه از این قرار است دهباشی پلیسی و گزمه

ماده 312- نواب و تابین نظمیه را نمی توان بکار گماشت ولو آن کار موقتی باشد.

ماده 313- اشخاصیکه در خدمت نظمیه واقعند نمی توانند متصدی شغل دیگری بشوند و کذلك از مشاغل شخصی از قبیل تجارت و کسب و غیره ممنوعند.

چهارم در مسئولیت و مواخذه

ماده 314- هرگاه از صاحبکنصبان و مستخدمین نظمیه تقصیری سر بزند که از قبیل جنحه و جنایتی بوده محتاج بجاب آنها بمحاکمه و دادن مجازات قانونی باشد بطوری رفتار خواهد شد که در مراد 391 و 392 و نظامات عدلیه مقید است ولی چنانچه تقصیری که از صاحبمنصبان و مستخدمین نظمیه ناشی شده است جنحه و جنایتی نبوده مستوجب جاب بمحکمه عدلیه نباشد مواخذه آن را قرار ذیل است.

تبصره- اشخاصیکه در اداره نظمیه برای کاری اجیر شده اند و مستخدم نیستند در موردی که تقصیری از آنها ناشی شود در حکم مستخدمین نظمیه خواهند بود.

ماده 315- مؤاخذه که از صاحب منصبان نظمیه می شود به ذاستثنای رئیس نظمیه و تفتیشین و رئیس اداره حریق و رئیس نظمیه ردیفی از قرار ذیل است.

(اول) اخطار

(دوم) توبیخ و ملامت

(سیم) همان مؤاخذه با اعلان و انتشار در اداره نظمیه

(چهارم) واداشتن بخدمت خارج از نوبت (یعنی سوای خدمت مقرره)

(پنجم) توقیف و حبس بمدت هفت روز

(ششم) کسر گذاشتن از حقوق

(هفتم) تبدیل شغل مقصر از اعلی باسفل

(هشتم) عزل از شغل (نه از خدمت)

ماده 316- مؤاخذه که از نواب میشود از قرار تفصیل ذیل است.

(اول) اخطار

(دوم) توبیخ و ملامت

(سوم) همان مؤاخذه باقید اسم مقصر در دفتر جائم.

(چهارم) رجوع خدمت خارج از نوبت

(پنجم) حبس تا دو هفته

(ششم) کسر حقوق

(هفتم) تبدیل شغل مقصر از درجه اعلی باسفل

(هشتم) نقل از رتبه نایبی به پلیس

(نهم) اخراج از خدمت

ماده 317- مؤاخذه از پلیس تابین نظمیه همان مؤاخذه از نایب است باستثنای حبس که مدت آن یکماه تواند بود.

تبصره اول- کسر حقوق یعنی (مواجب) نباید بیش از یك ثلث باشد

تبصره دوم- رئیس نظمیه حق دارد اشخاصی را که شغلشان از اعلی باسفل تبدیل شده مجددا در ازای خدمت صادقانه بدرجه اعلی معاودت دهد

ماده 318- توبیخ و ملامت شفاهی اگر راجع بصاحبمنصبان است باید در دفتر مخصوص قید شود و چنانچه راجع بنواب و تابین نظمیه است (دهپاشی و پلیس و گزمه) در دفتر جرائم ثبت خواهد شد.

ماده 319- حبس صاحبمنصبان نظمیه در محبس نظامی خواهد بود و حبس نواب و تابین نظمیه در محبس هائیکه در دادره نظمیه (مرکزی یا محله) ساخته شده است- نواب باید از تابین نظمیه علیحده باشند.

ماده 320- مؤاخذه باید با اهمیت جرم و تقصیر متناسب باشد لهذا باید تقصیری که ناشی و اوضاع و احوال آن و حرکت و رفتار ماقبل مقصر و مدت خدمت آن منظور باشد.

ماده 321- مؤاخذات فوق الذکر (در ماده 314 و 315) حق رئیس نظمیه است ولی حق مؤاخذه مامورین نظمیه (کدخاهای محلات) از قرار ذیل است

(اولا) نسبت بصحابمنصبانیکه در اداره او هستند اخطار و توبیخ و ملامت و بخدمت واداشتن در غیر نوبت بطور فوق العاده فقط یکدفعه

(ثانیا) نسبت بنواب توبیخ و ملامت با قید در دفتر جرایم و بخدمت واداشتن در غیر نوبت بطور فوق العاده تا چهاردفعه

(ثالثا) نسیت بتابین نظمیه رجوع خدمت در غیر نوبت بطور فوق العاده تا شش دفعه و حبی تا سه روز اگر مؤ اخذه شدیدتری لازم شود کدخدای محله از رئیس نظمیه تحصیل اجازه خواهد کرد

ماده 322- رؤسای نظمیه ذخیره و ناظمین محبس ها رؤسای نظمیه تفتیش و رئیس اداره حریق نسبت بصاحبمنصبانی که در اداره آنها هستند در باب مؤاخذه همان حق را دارند که در باب کدخدای محلات قیدو تصریح شد.

ماده 323- مواخذات دیگر که شدید تر باشد باجازه رئیس نظمیه است

ماده 324- مادامیکه روساء از حدود خود تجاوزنکرده اند و مؤاخذه صحیح بوده مقصزین حق ندارند از آنها شکایت بنمایند.

پنجم- در وظایف اداره نظمیه شهری و صاحبمنصبان و تابین نظمیه

ماده 325- حدود حقوق و تکالیف اداره نظمیه شهری همان است که در باب اداره ضبطیه (بلوکی) مصرح است

ماده 326- وظایف صاحبمنصبان نظمیه از رئیس و غیره و نواب و تابین نظمیه در شهر نیز همان است که در باب رئیس ضبطیه (بلوکی) و مدیرهای ضبطیه و غیره قید شده.

ماده 327- بعضی وظایف که مخصوص نظمیه شهر است از قراری است که در مواد آتیه ذیل مندرج است

ماده 328- کدخداهای محلات و اداره نظمیه محله (در صورتیکه باشد) مکلفندکه

(اولا) هر فوتی که در محله آنها اتفاق میافتد به شخص امین آن محله که برای این نوع کارها معین می شود اطلاع دهند تا اقدامات لازمه در حفظ اموال متوفی بعمل آید

(ثانیا) ناظر اجرای قواعدی باشند که رئی نظمیه یا مجلس بلدیه برای انتظام امور شهری ایجاد و اعلام نموده اند

(ثالثا) نظارت بمحبس ها داشته باشند که وضع آن محبسها موافق قاعده و انتظام باشد لهذا کدخداهای محلات زود زود باید باین امکنه سرکشی نمایند

(رابعا) باید هر ماه پخته بامور اداره خود و صندوق و غیره سرکشی نمایند

(خامسا) بقراول خاه هائیکه محل اقامت پلیس است نظارت داشته باشند

ماده 329- تقسیم کارها ما بین معاونین کدخدای محله در صورتیکه کدخدا دو معاون داشته باشد بسته بصوابدید رئیس نظمیه است

ماده 330- صاخبمنصبان و مستخدمین اداره نظمیه تماما در تحت نظارت رئیس نظمیه اجرای دستور العملهای آنرا مینمایند و هر یك مسئول رشته کاری هستند که بآنها رجوع شد.

ماده 331- اجزای اداره نظمیه محلیه (در صورتی که باشد) در تحت نظارت کدخدای محله واقع و مسئول امور مرجوعه بخودشان هستند.

ماده 332- نواب تماما تابع کدخدای محله خودشان بوده بلا واسطه اوامر و دستور العمل های کدخدای محله خودشانرا بلا تاخیر بموقع اجرا میگذارند

ماده 333- تابین نظمیه در اداره نواب و تابع اوامر ادارات نظمیه اند

ماده 334- اجزای محبس نظمیه در اداره ناظمین بوده تابع اوامر و دستور العملهای آنها هستند

ماده 325- ترتیب اقدامات و رفتار نواب و تابین نظمیه را رئیس نظمیه علیحده مشروحا مرتب خواهد کرد.

ماده 326- ردیف نظمیه برای این دو مقصود تاسیس شده اولا برای اینکه اشخاص داوطلب خودشان را برای خدمت در نظمیه بسمت صاحبمنصبی نایبی و تابینی نظمیه حاضر نمایند.

ثانیا- در صورت عدم کفایت مستخدمین و تابین نظمیه موجوده نظمیه محلیه را تکمیل نمایند

ماده 337- ترتیب و قواعد خدمت پلیس ذخیره و پروگرام (دستور العمل) امتحانات دخول بآن اداره و تفاصیل دیگر را وزیر داخله معین خواهد کرد.

ماده 338- پلیس تفتیش مامور است که در موارد اتفاق جنحه و جنایتی تفتیش و تفحص و تحقیقات لازمه را بعمل آورد و با اجرای اوامر و احکام رئیس نظمیه را در جلوگیری از جنحه و جنایات و فتنه و فساد بعمل آورد پلیس تفتیش در این موارد موافق دستور العمل راجعه بنظمیه اقدام مینماید ودر اقدام آلت اجرائیه نظمیه است

تبصره- تفصیل ترتیبات و دستور العملهای نظمیه تفتیش را رئیس نظمیه مرتب خواهد کرد.

ششم در روابط تاسیسات نظمیه

ماده 339- تاسیسات نظمیه تماما در اداره رئیس نظمیه است و اوامر و احکام آنرا بموقع اجرا میگذارند و راپورت میدهند باسایر دوایر دولتی ادارات نظمیه مکاتبه مینمایند و بتابین حکم میدهند.

ماده 340- در امور راجعه بنظمیه تمام ادارات دولتیاز حکومتی و عدلیه و مالیه و غیره مستقیما بتاسیسات نظمیه رجوع مینمایند.

ماده 341- اشخاصیکه از اقدامات نظمیه راضی نیستند شکایات خودشانرا باداره متبوعه میدهند که مصدر حکم است

ماده 342- ترتیب رسیدگی بصندوق نظمیه و محاسبات آن و نظارت باموال نقدی و جنسی و اموال غیر منقوله تاسیسات نظمیه موافق قوانینی است که برای محاسبات ادارات دولتی کلیه وضع و ایجاد شده

ماده 343- حدود تاسیسات نظمیه شهری حدود شهر است با اراضی و باغاتی که از محوطه شهر محسوب می شود ولی در صورت تعاقب دزد با اشخاصی که جنحه و جنایتی از آنها سر زده است پلیس شهری مختلف است که خراج حدود شهر نیز اقدامات خود را امتداد بدهد و فقط وقتی از تعاقب صرف نظر کند که پلیس محال شروع باقدامات کرده باشد.

ماده 344- نسبت بجاهائیکه قلمرو اقدامات قراسورانها است (طرق و شوارع) عمال نظمیه تکلیفی ندارند ولی هرگاه عمال نظمیه در قلمرو اقدامات قراسورانها کشف علامت جنحه وجنایتی را نمایند و مامورین قراسوران در آن محل نباشند مکلفند که تا ورود مامورین مزبوره موافق قوانین عدلیه تحقیقات اولیه و حفظ علامت جامعه و جنایتی را بعمل آورند.

فصل هشتم- در باب قراسورانها

اول- در تشکیل اداره قراسورانها

ماده 345- قراسورانهای کلیه ممالك ایران در اداره وزارت داخله و در تحت ریاست وزیر داخله است

ماده 346- در هر ولایتی که بموجب قوانین اداره تشکیل شده اداره برای ترتیب و تنظیم امور قراسورانها تشکیل خواهد شد و این اداره مرکب است از رئیس قراسورانهای ولایتی و نایب او

ماده 347- این اداره مثل اداره نظمیه دفتر خانه خواهد داشت منشی اداره قراسورانها مدیر دفتر خانه مزبور است و اجزای دفتر خانه از قبیل محرر و دفتردار و غیره در تحت نظارت او واقعند

تبصره- مقر اداره قراسورانها در کرسی ولایت خواهد بود.

ماده 348- رئیس قراسورانهای ولایتی به معرفی حاکم. بتصویب وزیر داخله منصوب و منفصل میشود هرگاه وایتی جزو ایالتی باشد نصب و عزل او بمعرفی حاکم و تصویب فرمانفرما است نایب رئیس قراسورانها بمعرفی رئیس قراسورانها و تصویب حاکم بشغل خود منصوب و از شغل خود منفصل خواهد شد مدیر دفترخانه قراسورانها را رئیس قراسوران ها معین میکند.

ماده 349- وزیر داخله باتفاق وزیر عدلیه و وزیر طرق و شوارع عده قراسوران های هر ولایتی را علیحده معین خواهند کرد که بعد از تصویب مقامات عالیه قوت قانونی یافته بموقع اجراء گذارده شود

ماده 350- در تعیین عده قراسورانهای ولایتی مقدار و وسعت خاك آن ولایت و اخلاق و عادات سکنه و طوابف آن و همچنان اهمیت طرق و شوارع و عده نظمیه و ضبطیه ولایت منظور نظر خواهد بود.

ماده 351- رئیس قراسورانهای وایتی و نایب رئیس و صاحبمنصبان جزو قراسوران رتبه نظامی خواهند داشت و از صاحبمنصبان نظامی معین خواهند شد تمام صاحبمنصبان و تابین قراسوران در خدمت نظام حاضر رکاب محسوب و از حیث رتبه و مقام و اعطای مناسب و امتیازات و قواعد خدمت تابع قواعد و ترتیبات خدمت نظامی خواهندبود.

ماده 352- تقسیم قراسورانهای ولایتی بدستجات مختلفه و سپردن هر کدام از دتجات مزبوره را بصاحبمنصبی و تعیین رتبه و مقام رئیس و نایب رئیس و صاحبمنصبان جزو وکذلك ترتیب لباس و اسلحه و اسب و سایر ملزومات آنها را وزیر داخله باتفاق وزیر جنگ معین بعد از تصویب مقامات عالیه بموقع اجرا خواهد گذارد.

تبصره- تعیین عده قراسورانها برای ممالك ایران و تقسیم ان بولایات بعهده وزیر داخله خواهد بود.

دوم- در وظایف اداره قراسورانها

ماده 353- اول وظیفه اداره قراسورانها حفظ و حراست راهها و وقایه امنیت طرق و شوارع است و حدود تکالیف آنها در این باب همان است که در فصول راجعه بادارات ضبطیه و نظمیه مندرج است یعنی آنچه که بر عهده اداره نظمیه (در شهرها) و ادارات ضبطیه (در بلوکاتست) با جزئی اختلاف مقتضیات محل برعهده اداره قراسورانها نسبت بطرق و شوارع وارد میآید

ماده 354- اداره قراسورانها مکلف است که اقدامات لازمه را در جلوگیری از جنحه و جنایات بعمل آورد و هرگاه جنحه و جنایتی اتفاق افتادخ تا ورود مامور و تحقیق و تحقیقات اولیه را بعمل آورد و مرتکبین جنحه و جنایات و مقصرین را دستگیر نماید و علامت جنحه و جنایاترا تا ورود مامورین تحقیق حفظ نماید

تبصره- در صورتی که جنحه و جنایتی واقع شود و قراسورانهای راه در محل وقوع جنحه و جنایات نباشد مستخدمین ادارات طرق و شوارع مکلفند که حفظ علایم جنحه و جنایاترا تا ورود قراسورانها بعمل آورند.

ماده 355- در صورتی که در محل ادارات نظمیه و ضبطیه نباشد قراسورانها تمام تکالیف آن ادارات را بموقع اجرا میگذارند موارد و مواقعیرا که قراسورانها باید تکالیف ادارات ضبطیه و نظمیه را انجام بدهند وزیر داخله باتفاق وزیر عدلیه معین و اعلام خواهد کرد.

ماده 356- حدود اقدامات اداره قراسورانها حفظ طرق و شوارع و ابنیه و عماراتی است که در سر راهها یا در کنار جاده ساخته شد.

ماده 357- هرگاه جنحه و جنایتی در معابر و راهها واقع شود و جانی یا مقصر قرار نماید قراسورانها مکلفند که آنها ر تعاقب نموده در خارج حوزه اقدامات خودشان هم این تعاقب خود را امتداد دهند و فقط وقتی دست ارز تعاقب بردارند که عمال ضبطیه و نظمیه آنمحل باجرای تکالیف خودشان در این باب و بتعاقب فراری اقدام کرده باشند.

ماده 358- قواعد استعمال اسلحه در موارد لازمه بتوسط صاحبمنصبان و تابین و قراسوران علیحده مرتب و منضم بماده است.

سوم- در روابط اداره قراسورانها با سایر دوایر محلیه

ماده 359- اداره قراسورانها تابع احکام وزیر داخله و وزیر عدلیه و وزیر طرق و شوارع و اداره ولایتی هستند و بآن مقامات راپرت می دهند ولی از تحقیقات راجعه بجنحه و جنایات فقط تابع مدعی عمومی ولایتی میباشند.

ماده 360- بدوایر محلیه اداره قراسورانها مراسله مینویسند.

ماده 361- اداره قراسورانها هرگونه اطلاعات لازمه را بدوایر نظمیه و ضبطیه در صورت لزوم و تقاضای آن ادارات خواهند داد و خود اداره قراسورانها هرگونه اطلاعات لازمه را از آن ادارات بخواهد و کلیه در موارد لازمه اداره قراسورانها کمال مساعدت و همراهی را باندازه که راجع بحدود تکالیف آن اداره است از ادارات ضبطیه و نظمیه خواهد نمود.

چهارم- در تکالیف رئیس قراسورانها و نایب رئیس و صاحبمنصبان و تابین قراسورانها

ماده 362- تکالیف رئیس و صاحبمنصبان و تابین قراسوران در قلمرو ماموریتی آنها همانست که در مواد راجعه برئیس ضبطیه بلوکی و نایب رئیس و مدیرهای ضبطیه و تابین ضبطیه مصرح و مندرج است.

ماده 363- روابط رئیس بصاحبمنبان و تابین قراسوران و بعکس روابط صاحبمنصبان و تابین نسبت برئیس بموجب اصول قوانین نظامی خواهد بود.

پنجم- در مسئولیت صاحبمنصبان و تابین قراسوران و سیاست آنها

ماده 364- هرگاه از صاحبمنصبان و تابین قراسوران تقصیرات جزئی سربزند تنبیه و سیاست آنها بطوری خواهد بود که در قوانین خدمت نظامی برای صاحبمنصبان و تابین نظامی معین شده ولی اگر تقصیر صاحب منصبان و تابین قراسوران بقدری مهم باشد که بعد از انفصال از شغل ارجاع کار آنها بمحاکم عدلیه لازم شود بعد از تحقیقات لازمه در اداره ولایتی باحضور رئیس نظام ولایت یا معاون آن کار آنها بمحاکم عدلیه نظامی رجوع خواهد شد. فصل نهم- در تشکیل اداره ناحیتی اول قواعد عمومی

ماده 365- امور اداره هر ناحیه محول است بعهده شخصیکه موسوم است بضابط (مباشر)

ماده 366- ضابط بتصویب نایب الحکومه و امضای حاکم ولایت بسمت خود استقرار مییابد.

ماده 367- برای اداره نمودن امور ناحیه اداره تشکیل می شود که موسوم است باداره ناحیتی مقراداره ناحیتی و ظابط (مباشر) یا دهی است که در وسط سایر دهات جزو ناحیه واقع شده و یا قصبه که از حیث آبادانی تجارت و حرفت و صنعت اهمیتی نسبت بدهات دارد.

دوم- در باب ضابط (مباشر)

ماده 368- حفظ و وقایه امنیت و رفاهیت و انتظام امور ناحیه بعهده ضابط (مباشر) است و کدخداهای دهات توابع او هستند.

ماده 369- از امور ضبطیه ذآنچه راجع بضابط (مباشر) است از قرار ذیل است:

اول- اعلان و انتشار قوانین دولتی و احکام و غیره بحکم مامورین ضبطیه و مراقبت اینکه قوانین جعلی و اخبار بی اصل اعلام و انتشار نباید.

دوم- حفظ ووقایه امنیت و اقدامات اولیه درجلوگیری از اغتشاش و حرکات خلاف قاعده تا آنکه حکم مامورین ضبطیه برسد.

سیم- توقیف فراریان نظامی و غیره و اشخاص مجهول الحال و تسلیم آنها بمامورین ضبطیه.

چهارم- اخبار مامورین ضبطیه از اتفاقات فوق العاده و جنحه و جنایات و اغتشاشی که در ناحیه روی داده و کذلك دادن اسامی اشخاصیکه بدون اجازه ضابط (مباشر) از ناحیه بنه کن خارج شده اند.

پنجم- اقدامات اولیه در جلوگیری از امراض مسریه ما بین مردم و حشم و حریق و طغیان آب و سایر ترتیبات و اخبار مامورین ضبطیه بلاتاخیر.

ششم- اقدامات لازم برای جلوگیری از جنحه و جنایت و اقدامات برای کشف جنحه و جنایت و مقصرین و تسلیم آنها بمامورین ضبطیه.

هفتم- نظارت صحت راه ها و کوچه ها و پل ها و معابر

(هشتم) مراقبت اینکه کدخدا ها و سایر اشخاصیکه در اداره ضبطیه اند تکالیف خود را مجری دارند.

(نهم) نظارت در وصول مالیات و عوارض دولتی و اجرای تکالیف عسگری

(دهم) نظارت بوجوه و اموال متعلقه بناحیه و مسئولیت صرف آن وجوه بطور صحیح

(یازدهم) نظارت بمکاتب و مریضخانه ها و ادارات خیریه که بخرج اهالی ناحیه تاسیس شده است

(دوازدهم) نظارت بترتیبات دفتر نفوس در قراء و مراقبت اجرا بگذارد.

تبصره- احکام و اوامر ادارات ضبطیه را آنچه که راجع بضابط (مباشر) است دهباشی بمشارالیه ابلاغ می نماید که بتوسط ضابط (مباشر) بموقع اجراء گذاشته شود و خود دهباشی حق ندارد که باموورراجعه بضابط (مباشر) یا کدخدا دخالت نماید ولی در موقع اجرای تکالیف ضبطیه خود می تواند بخواهد که ضابط (مباشر) کمك و معاونت لازمه را باو در جلوگیری از اغتشاش و جنحه و جنایت بعمل آورد کذلك در مواقعی که ضابط (مباشر) تکالیف خود را از حیث امور ضبطیه مجرا می دارد ده باشی مکلف است که در صورت لزوم باو کمك نماید.

ماده 371- هرگاه از طرف اشخاصیکه در در اداره ضابط (مباشر) واقعند تقصیری سر بزند ضابط (مباشر) میتواند مقصر را سیاست نماید حد این سیاست ضابط (مباشر) در ماده (391) مذکور است در صورت تخلف از حدود اشخاصیکه از سیاست ضابط (مباشر) شکایت دارند می تواند در مدت یك هفته از روز اجرای سیاست باداره بلوکی شکایت نمایند.

سیم- در اداره ناحیتی

ماده 372- اداره ناحیتی تشکیل میبابد از ضابط (مباشر) ناحیه و معاون آن و کدخداهای دهات جزو ناحیه.

ماده 373- اداره ناحیتی غالبا روزهای جمعه تشکیل میشود ولی بحکم روسا یا در موارد فوری روز دیگر هم می تواند فوق العاده تشکیل یابد.

ماده 374- اموریکه در اداره ناحیتی باتفاق یا اکثریت آراء حل و تسویه میشود از قرار تفصیل است

(اول) خرج کردن وجوهی که متعلق بناحیه است و رعایا برای مصارف ناحیتی داده اند.

(دوم) عزل و نصب اشخاصیکه برای خدمت ناحیتی اجیر شده اند باستثنای این دو مورد در سایر امور ضابط (مباشر) با اعضای اداره ناحیتی مشورت می نماید و عقیده خود را بمسئولیت خودش اجرا می دارد.

ماده 375- تسویه امور در اداره ناحیتی بمذاکرات شفاهی است ولی در دفاتر احکام باید برای اداره تاحیتی اموری که تسویه آن منوط به اتفاق یا اکثریت آراء است ثبت بشود احکامی که از طرف مباشر باداره ناحیتی یا بیکی از مستخدمین ناحیه جزو که تابع اداره ناحیتی است صادر میشود در این دفتر درد و در دو مورد باید ثبت شود.

اول- در صورتیکه مباشر ثبت آن احکام را بخواهد.

دوم- در صورتیکه شخصی که حکم بعهده او صادر شده همین تقاضا را داشته باشد.

ماده 376- غیر از دفتر مذکور در ماده قبل دفاتر ذیل باید در اداره ناحیتی مرتب باشد

اول- دفتر دعاوی که در محاکم ناحیتی طرح میشود و کذلك دفتر دعاوی که بحکمیت حل وتسویه میگردد.

دوم- دفتر معاملات در این دفتر هرگونه معاملات که فیمابین خود دهقان ها و ملاکین و سایر اشخاص منعقد شده بمیل طرفین ثبت میشود بشرطی که وجه این معاملات عینایا بیشتر از صد و پنجاه تومان نباشد ومعامله در حضور دو نفر شاهد منعقد شده باشد سواد ثبت دفتر معاملات در صورتیکه صحیح باشد (نه تقلبی) در محاکم عدلیه منظور خواهد بود.

تبصره- برای ثبت معاملات در دفتر مزبور از هر معامله ده شاهی اخذ می شود و اگر در یك معامله بیش از دو نفر شراکت دارند باید نفری پنجشاهی دهند پولی که باین ترتیب جمع میشود بمصارف خیریه خود ناحیه خواهد رسید.

ماده 377- نگاهداشتن دفاتر مذکور در ماده 376 و نوشتن شهادت نامه ها و کلیه نوشتجاتی که از طرف مباشر یا اداره ناحیتی صادر می شود بعهده محرر ناحیتی است و محرر مزبور در تحت نظارت مباشر مراقب و مسئول صحت نوشتجات صادره است و هرگاه

تقلبی در نوشتجات و شهادت نامه ها و غیره مشاهده شود محرر مزبور بموجب قوانین راجعه بتقلب در خدمت دولتی مورد مجازات خواهد بود.

فصل دهم- در باب کدخداها و امور راجعه بقراء

ماده 378- اداره کردن امور ده بعهده کدخدا است که ذبرضایت اکثر ساکنین ده و بتصویب مباشر و مالك و امضای نایب الحکومه بدین سمت استقرار می یابد.

ماده 379- وظایف کدخدا از قرار ذیل است:

اول- اجرای قراردادهای اداره ناحیتی

دوم- نظارت باینکه حدود اراضی متعلقه به دهقانها و علائم آن محفوظ باشد اعم از اینکه آن اراضی در ملکیت آنها باشد یا در اجاره آنها.

سیم- مراقبت در صحت راهها و معابر و کوچه ها و پلهای ده.

چهارم- مواظبت وصول مالیات و عوارض دولتی و حقوق مالك

پنجم- اجرای قرار دادهائیکه دهقانها مابین خودشان منعقد داشته اند یا با ملاکین و اشخاص خارج بسته اند در صورتیکه این قرار دادها متنازع فیه نباشد.

ششم- نظارت بمکاتب و مریضخانه و دارالمساکین و غیره در صورتی که خود اهالی ده بخرج خودشان این نوع ادارات خیریه را تاسیس کرده باشند.

هفتم- نظارت بدفاتر نفوس و غیره و اطلاعات راجعه بآن و تقدیم صورت این دفاتر بجای لازم

هشتم- نظارت باموال و وجوهیکه متعلق بخود ده است و همچنان بانبار غله ذخیره که متعلق باهالی ده است و صرف آن بطور صحیح

ماده 380- کدخدا تمام احکام مباشر را که راجع بامور ضبطیه و مذکور در ماده 368 است بموقع اجرا میگذارد و خود مستقلا اقدامات ذیل را بعمل میاورد:

اول- حفظ و وقایه امنیت اهالی و اموال آنها از جنحه و جنایات نظارت اینکه مزارع را خراب ننمایند و جنگل را موافق قواعد موجوده حفظ کنند و کذلك اقدامات لازمه بر ضد حریق

(دوم) دستگیر کردن فراریان نظامی و غیره و اشخاصیکه مرتکب جنحه و جنایت شده اند و تسلیم آنها بضبطیه محلیه

(سوم) معاونت لازمه برای جلوگیری از امراض مسریه و حریق و طوفان و سایر بلیات و اخبار مباشر و مامورین ضبطیه محلیه

(چهارم) کلیه اخبار مامورین ضبطیه محلی از وقوع حوادث و اتفاقات فوق العاده

(پنجم) در صورت وقوع جنحه و جنایتی کدخدای محل قبل از حاضر شدن مامور تحقیق و مامورین ضبطیه محلی اقدامات اولیه را در تحقیقات لازمه و دستگیر کردن جانی و حفظ علائم جنحه و جنایت بعمل می آورد. ماده 381- در تمام موارد مذکوره در ماده قبل کدخدا مکلف است که تقاضای قانونی مالك فورا اجرا بگذارد.

ماده 382- حوزه ماموریتی کدخدا حدود ده است و لهذا تمام ساکنین ده از دهقان و سربازها و تابین ردیف و متقاعدین از خدمت نظامی در اداره کدخدا هستند.

تبصره- اشخاصی که در خدمت مالکند و کذلك اشخاصی که در خانه مالکند تابع ضبطیه محلی هستند لهذا اگر خلاف قاعده یا بی نظمی از آنها سربزند کدخدا مراتب را به مالك اطلاع میدهند و هرگاه جنحه و جنایتی از آنها ناشی شود بضبطیه محلی رجوع میکند.

ماده 383- کدخدا مکلف است که احکام و اوامر محکمه صلح و محکمه تحقیق و مامورین ضبطیه و ادارات دولتی را در امور راجعه بآنها بلا تاخیر بموقع اجرا بگذارد

ماده 384- کدخدا اختیار دارد اشخاصی را که در اداره او واقعند بواسطه تقصیرات جزئی که از آنها سرزده است تنبیه نماید و فوق حدود این تنبیه تا دو روز حبس است اشخاصیکه از سیاست مدخدا شاکی هستند می توانند در ظرف یك هفته از روز حکم کدخدا باداره ناحیتی شکایت نمایند.

ماده 385- کدخدا مکلف است که در اقدامات مهمه که می نماید از قبیل تنبیه و سیاست اشخاصی که در اداره او بوده و تابع او هستندو اجرای احکام محکمه صلح و احکام عمال ضبطیه و توقیف و حبس و تفتیش و تفحص خانه دهقانها مطابق قانون و تحقیقات اولیه که در صورت و نوع جنحه و جنایت بعمل می آورد و تحویل گرفتن مالیات از اشخاصی که خود اهالی برای جمع آوری مالیات معین کرده اند و ایصال آن باشخاص لازم و کذلك تادیه حقوق مالك دو نفر ار ریش سفیدان ده را که محل وثوق هستند بشهادت همراه داشته باشد.

ماده 386- در صورتیکه ناحیه عبارت از یك ده باشد مباشر ناحیه امور راجعه بکدخدا را اداره خواهد کرد و یك یا دو نفر نایب برضایت اهالی ده و تصویب مباشر برای معاونت او معین خواهدشد.

فصل یازدهم

در باب مرجعیت امور بادارات محلیه (از حکومتی و غیره) و حدود اختیارات آن ادارات

ماده 387- به استثنای مواردی که قانونا معین شده ادارات محلیه حق ندارند قراردادهای خودشانرا تغییر بدهند و کذلك قراردادهای دوایری را که تابع آن ادارات نیستند نسخ نمایند.

تبصره- هرگاه در اداره قراردادمجلس مشاوره آن اداره هنوز در دفتر صورت مجل نوشته نشده باشد یااعضای مجلس صورت مجلس را امضا نکرده باشند و یا بالاخره صورت مجلس هنوز اعلام نشده و بموقع اجراء گذارده نشده باشد نسخ قرارداد آن اداره ممکن است.

ماده 388- هرگاه مابین آن ادارات محلیه یا مابین ادارات مزبوره با ادارات عدلیه و همچنان مابین اشخاصیکه در ان ادارات خدمت میکنند مغارضه یا اختلافی در مرجعیت امور حاصل شود بطوری اقدام خواهد شد که ذیلا مندرج است.

اول- هرگاه اختلافی در مرجعیت امور ما بین دوایر شهری و بلوکی (یعنی دوایری که حوزه اقدامات انها حدود شهر است یا حدود بلوك) که تابع یك وزارتخانه هستند حاصل شود یا مابین اشخاصی که در آن دوایر خدمت میکنند رفع این اختلافات بعهده شعبه وزارت خانه متبوعه آنها است که در کرسی ولایت واقع است.

دوم- اگر این اختلاف مابین دوایر اشخاصی روی داده که در بلوك یا شهری واقعند ولی تابع یك وزارتخانه نیستند (یعنی تابع وزارتخانهای مختلفند) رفع این نوع اختلافات بعهده اداره ولایتی است.

سیم- هرگاه اختلافی مابین دوایر بلوکی یاشهری که در ولایت مختلفه واقع یك وزارت خانه اند حادث شود یا مابین اشخاصیکه در آن دوایر خدمت می نمایند باید دید مسئله و کاری که باعث اختلاف شده در قلمرو و کدام ولایت طرح شده و بشعبه وزارتخانه متبوعه که در کرسی آن ولایت واقع است رجوع نمود.

چهارم- در صورتیکه اختلافی از مرجعیت امور ما بین دوایر بلوکی یا شهری که در اداره وزارت خانهای مختلفه هستند ودر ولایات مختلفه واقعند حاصل شده باشد باید دید امری که باعث اختلاف شده در قلمرو کدام ولایت شروع شده و باداره ولایتی آن ولایت رجوع نمود.

پنجم- هرگاه این نوع اختلافات مابین ادارات ولایتی (یعنی اداراتیکه قلمرو اقدامات آنها حدود ولایت است) یا مابین اشخاصیکه در آن ادارات خدمت میکنند حاصل شود و ادارات و اشخاص مزبوره در اداره یك وزارتخانه باشند رفع اختلاف بعهده مزارتخانه متبوعه است.

ششم- اختلافاتیکه در مرجعیت امور ما بین ادارات واقعه در کرسی ولایتی و تابع بوزارتخانهای مختلفه حاصل میشود راجع بحکم مجلس وزراء است

هفتم- اختلافاتی که ما بین محکمه عدلیه با یکی از ادارات دولتی (که در محل تشکل شده) در باب مرجعیت امور حاصل میشود تشخیص آن موکول برای محکمه عدلیه است یعنی محکمه باید معین نماید که مسئله متعارض فیها راجع بخود اوست یا راجع بیکی از ادارات دولتی.

ماده 389- هر اداره باید احکام و اوامر و دستورالعملهای اداره متبوعه خود را بموقع اجرا گذارد ولی هرگاه از مجلس وزراء حکمی باداره صادر شود که مغایر با قوانین موضوعه باشد آن اداره بای آن حکم را بلا اجراء گذاشته مراتب را بمجلس وزراء راپرت نماید و هرگاه مجلس وزراء عقیده آن اداره را قبول ننمودنه امر با اجرای حکم سابق خود کرد بر اداره است که حکم مجلس وزراء را بلاتاخیر اجرا گذارد.

ماده 390- هرگاه از وزیر متبوع باداره حکمی با دستورالعملی برسد که مناقض قوانین موضوعه باشد ائاره مکلف ات که آن حکم یا دستور العمل را بلا اجرا گذارده ملاحظات خود را بوزیر متبوع راپورت نماید و اگر وزیر مسئول مجددا امر باجرای حکم خود نمود مراتب را به مجلس وزراء راپرت نموده منتظر حکم یا دستورالعمل آن بشود.

فصل دوازدهم

در باب مؤاخذه و سیاست صاحبمنصبان و مامورن و مستخدمین

ادارات محلیه و ارجاع کار آنها در موارد لازمه بمحاکم عدلیه

ماده 391- مواخذه و سیاست و تنبیه صاحب منصبان و مستخدمین ادارات محلیه در موردیکه تقصیری از آنها سر بزند از قرارتفصیل است:

اول- نصیحت و توبیخ و ملامت مامورین و مستخدمین بدون تذکر این تنبیه در ورقه خدمت آنها بتوسط خود رئیس بلا واسطه مامورین ومستخدمین میشود.

دوم- کسر گذاشتن از حقوق الی یك ثلث و یا تبدیل شغل اعلی باسفل و یا عزل از شغل (نه خدمت) و یا توقیف الیپنج روز حبس و این به حکم رئیس خواهد شد که آن صاحبمنصب یا مامور و مستخدم مقصر را معین کرده است باقی سیاسات از قبیل توبیخ و ملامت یا تذکر این تنبیه در ورقه خدمت مقصر و عزل و اخراج او از خدمت بکلی و مجازاتی که در ازای خیانت و ارتکاب بجنحه و جنایت باید بمامورین و مستخدمین داده شود بحکم محکمه عدلیه خواهد بود.

تبصره- حدود مجازات صاحب منصبان و مستخدمین نظمیه و همچنان حق تنبیه و سیاست کدخدای ده در جای خود مذکور (ماده 322- 314- 384) و مستثنای از اینقاعده عمومی است

ماده 392- درصورتی که تقصیر صاحبمنصبان مامورین و مستخدیمن ادارات محلیه مقتضی ارجاع کار آنها بمحاکم عدلیه باشد قبل از ارجاع بطوری که ذیلا مندرج است در ادارات لازمه تحقیقات مقتضیه بعمل آمده و بعد در صورت لزوم حکم بارجاع کار مقصر بمحاکم عدلیه خواهد شد.

ماده 393- ارجاع کار صاحبمنصبان و مامورین و مستخدمینی که تعیینشان بعهده حاکم و اداره ولایتی یا یکی از شعبات وزارتخانها در کرسی ولایت است و همچنان ارجاع تابین نظمیه (از ناظمین نظمیه و دهباشی و غیره) باید بتحقیقات و حکم اداره ولایتی باشد.

ماده 394- هرگاه صاحبمنصبان و مستخدمین را وزارتخانها معین کرده اند ازجاع کار آنها بمحاکم عدلیه بحکم وزیر مسئول خواهد بود

ماده 395- حاکم و اشخاصی که از طرف قرین الشرف همایونی ماموریتی در ولایت دارند کارشان در موارد لازمه بتحقیقات و بواسطه مجلس وزراء بمحاکم عدلیه رجوع خواهد شد.

دوم- قسمت خصوصی

فصل سیزدهم و فرمانفرما ها

اول- قواعد عمومی

ماده 396- اوضاع سیاسی و اداره و مصالح دولتی و مملکتی در بعضی از موارد اقتضا تواند نمود که جند ولایتی که موافق قوانین تشکیل و منظم شده بطور استثناء از قاعده کلی در تحت نظارت بلا واسطه یك نفر رئیس کل که مامور باقامت در محل و نظارت بکلیه امور کشوری خواهد بود قرار داده شود و همچنان در مواقع فوق العاده از قبیل شورش بزرگ و اغتشاشات متمادی و جنگ و غیره مقتضی تواند شد که دولت باختیارات حکومت ولایتی که قانونا تشکیل و تنسیق شده بیفزاید باین معنی که موقه شخصی را با اختیارات و سبعه بسمت فرمانفرمائی در حدود همان ولایت برقرار نماید در مورد اولی از چند ولایت قانونی ایالتی تشکیل و ترتیب خواهد شد که در تحت نظارت و مسئولیت رئیس کل ملقب بفرمانفرما است خواهد بود در مورد دومی غیر از حاکم در ولایت قانونی یك نفر بسمت فرمانفرمائی با قدرت و اختیاراتی مه قانونا بدین شغل تعلق میگیرد معین خواهد شد بدیهی است که تشکیل ایالت از چند ولایت قانونی و ترتیب فرمانفرمائی در ولایت معینی استثناء از این قواعد عمومی است و موقتی خواهد بود و بعد از رفع احتیاج موقوف خواهد شد.

ماده 397- فرمانفرما های ایالات و ولایات از رجال موثق مجرب کافی دولت بتصویب وزارت داخله انتخاب و از طرف قرین الشرف همایونی بدین سمت معین خواهند شد.

ماده 398- مادامی که فرمانفرما در یکی از ولایات جزء ایالت است (قلمرو ماموریت فرمان فرما) احکام قانونی او در تمام قلمرو ایالت مجری خواهد بود در صورت غیبت یا مرض فرمانفرما نمیتواند ماموریت خود را بدون اجازه مخصوص بندگان اقدس همایونی بکس دیگری محول کند

ماده 399- هرگاه در غیاب فرمانفرما یا در صورت مرضی سخت جانشینی برای او معین نشده حکام ولایات جزو ایالت هر کدام موافق قوانین تشکیل و تنظیم ولایات رفتار خواهند کرد قطع نظر از اینکه ولایت جزو ایالتی باشد.

دوم- در وظایف فرمانفرما بطور عمومی

ماده 400- اول وظیفه فرمانفرما نظارت عالیه او است در اجرای کلیه قوانین و نظامنامه ها و دستورالعمل های راجعه بولایتی که جزو قلمرو ماموریت فرمانفرما است و این نظارت فرمانفرما منحصر بامور کشوریست مگر آنکه بموجب امر مخصوصی در موارد مقتضیه ریاست کل قشون ولایات جزو ایالت نیز بعهده فرمانفرما محول شود.

ماده 401- اقدامات لازمه فرمانفرما در اجرای قوانین و نظامنامه ها دستو رالعملهای خود او بتوسط ادارات و اشخاصی خواهد بود که بموجب قوانین متصدی امر اجرای قوانین و غیره هستند.

ماده 402- فرمانفرما ما مکلف است که در حدود قوانین اعمال و افعال کلیه ادارات قلمرو ماموریتی خود را تفتیش و رسیدگی نماید و از تخلف از قوانین قویا ممانعت نماید.

تبصره- ادارات تفتیش محلی از اینقاعده مستثنی و بموجب قوانین اداره کل تفتیش فقط در تحت ریاست و نظارت آن اداره واقع است.

ماده 403- یکی از وظایف عمده فرمانفرما حفظ امنیت و وقایه رفاهیت و آسودگی اهالی ایالتی است که بعهده او ار گذار شده لهذا در صورتی که در ولایتی اغتشاش یا بی نظمی حاصل شود و باقدامات حاکم آن ولایت قلع و قمع آن اغتشاش نشده باشد فرمانفرما مکلف است که اقدامات موثره را بعمل آورده امنیت عمومی را بر قرار نماید.

ماده 404- درصورت پلیسات سماوی از قبیل حریق و زلزله و طغیان آب و طوفان و غیره فرمانفرما باید کمال مراقبت را در فهمیدن حوائج اهالی و اعانت و کمك بدرماندگان و محنت زدگان بعمل آورد و اگر وسائل موجوده محلی کافی نباشد باید از دولت استمداد کند.

ماده 405- فرمانفرما باید به عرایض و شکایات مردم با کمال دقت رسیدگی نمود مطالب حقه آنها را انجام بدهد برای اینکه در این موارد بیجهت مکاتبه نشده تضییع وقت نشود و رعایت انتظام امور شده باشد فرمانفرما باید مراقبت نماید که شکایاتی که باو از دوایر تابعه میشود بتوسط دوایر متبوعه آن دوایر باشد.

ماده 406- از طرف دیگر فرمانفرما مکلف است اشخاصی را که در شکایت خود تهمت و افترا میزنند و یا محرك شکایات تهمت آمیز میشوند در حدود قوانین قویا تعاقب نموده مراقبت نماید که در محکمه عدلیه بمجازات قانونی خود برسد.

ماده 407- در صورت بروز امراض مسریه یا امراض سریع الانتشار فرمانفرما مکلف است که اقدامات مجدانه را در قلمرو ماموریتی خود برای جلوگیری از امراض مزبوره و دفع رفع آن بعمل آورد.

ماده 408- هرگاه در قلمرو ایالتی حاصل زراعتی خراب و احتمال قحطی ارزاق و آذوقه برود در صورتیکه انبارهای ذخیره کافی نباشد باید فرمانفرما اقدامات مجدانه را در جلوگیری از قحطی بعمل آورده و در صورت عدم کفایت وسایل موجوده محلی فرمانفرما از جاهای لازم استمداد مینماید و حتیالمقدور سعی بلیغ در تحصیل وسایل برای کمك و اعانه قحطی زدگان و پیداکردن کار برای آنها بعمل آورد.

ماده 409- فرمانفرما مراقبت مخصوصی نسبت بپیشرفت زراعت و تجارت و حرفت و صنعت ایالتی که قلمرو ماموریت او است خواهد داشت و کمال همراهی و مساعدت را در پیشرفت امور مزبوره و تحصیل زراعت که مبنای ثروت مملکت است خواهد نمود و در مواردی که اقدامی یا مساعدتی از طرف دولت لازم باشد ملاحظات خود را مفصلا بمقامات عالیه راپورت خواهد کرد.

ماده 410- برای پیشرفت امور مذکورهدر ماده قبل فرمانفرما مکلف است از کلیه انحصاراتی که در قلمرو ماموریتی او بتوسط اشخاص متفرقه برقرار میشود و مبتنی بر امتیاز نامه دولتی نیست قویا مانع شده کار مقصری را بمحکمه عدلیه رجوع نماید.

ماده 411- چون پیشرفت تجارت منوط بصحت راهها است فرمانفرما مراقبت مخصوصی نسبت بطرق و شوارع خواهد داشت.

ماده 412- چون فرمانفرما رئیس کل ایالتی است که امور آن بعهده کفایت او محول شده باید مواظب باشد که صاحبمنصبان و مستخدمین ولایات و ایالت از حیث رفتار و اخلاق و صداقت و شایستگی موافق قوانین موضوعه و منظورات مقامات عالیه باشند و در خدمت از قوانین خدمتی تخلف و تجاوز ننمایند و تکالیف خدمتی را کاملا بموقع اجرا آورده و هر کدام شغل خود را انجام دهند و بهیچ وجه از حدودی که قانونا برای هر اداره معین شده تجاوز ننمایند.

ماده 413- فرمانفرما باید مراقبت نماید که قوانین راجعه به تعیین صاحبمنبان و مستخدمین ادارات محلیه محفوظ بوده صحیحا مراعات شود یعنی صاحب منصبان و مستخدمین که باید به تعیین مقامات عالیه باشد بتوسط فرمانفرما بمقامات مزبور معرفی شوند (در صورتی که محظور یا عذر موجهی نباشد این معرفی فرمانفرما منظور نظر خواهد بود) و صاحبمنصبان و مستخدمینی که تعیینشان بعهده ادارات و اشخاص محلی است بلاواسطه از طرف آن ادارات و اشخاص معین گردند.

ماده 414- چون فرمانفرما نظارت عدلیه نسبت بادارات و صاحبمنصبان قلمرو ایالت خود دارد و ناظر صحت اعمال آنها است لهذا حق دارد که برای تشویق اشخاص لایق و صدیق و کافی از مقامات عالیه برای آنها خواهش ترفیع رتبه و امتیاز و مناصب نماید و صاحب منصبان و متستخدمین نالایق و بد کردار را بتوسط ادارات و روسای متبوعه آنها در حدود قوانین تنبیه و سیاست نماید.

ماده 415- فرمانفرما حق دارند که موافق مواد (107- 110) قواعد مقتضیه را در قلمرو ایالت خودشان وضع نمایند و همچنان حق خواهند داشت قواعدی را که بتوسط حکام جزء فرمانفرمائی ایجاد شده تغییر بدهند یا تکمیل و یا نسخ نمایند مراتب را در این موارد فرمانفرما به وزیر داخله اطلاع خواهند داد.

سیم در روابط فرمانفرما

ماده 416- روابط فرمانفرما ها در امور راجعه بآن ها بر سه نوع است:

اولا- باذات اقدس همایونی.

ثانیا- با وزارتخانها و ادارات مرکزی

ثالثا- با ادارت محلیه (ولایتی و ایالتی)

ماده 417- فرمانفرما ها می توانند در مورد مهمه در کلیه اموری که لازم بدانند مستقیما عرایض راپرتی بحضور مبارك اعلیحضرت اقدس همایونی تقدیم کنند ولی از طرف دیگر فرمانفرما نباید در این حق خود سوء استعمال نمایند و لهذا رمانفرما ها فقط در موارد مهمه و در صورت ضرورت عرایض لازمه را مستقیما بخاکپای همایونی عرض میکنند و در اموریکه حل و تسمیه آن امور بتوسط ادارات مزبور میاید بعمل آید مکلفند موافق قوانین و نظامنامه ها بوزارت خانهای لازم رجوع نماید

ماده 418- در مواردیکه فرمانفرما ها مستقیما بحضور مبارك بندگان همایونی راپرت عرض می نمایند چه فوری باشد چه غیر فوری باید مواد یا مفاد آن را باطلاع وزیر داخله هم برسانند

ماده 419- هرگاه فرمانفرما صلاح نداند که در راپرت اموری که از ولایات به وزارتخانه ها بموجب قوانین موضوعه تقدیم می شود رای و عقیده خود را اظهاز دارند متواند بخواهد که آن امور بتوسط فرمانفرما بوزارتخانه لازمه ارسال شود ولی اموری که بموجب قوانین موضوعه مستقیما راجع بشخص فرمانفرما و اداره آن است حتما باید بتوسط رمانفرما بوزارت خانها اظهار شود.

ماده 420- بنا بر آنچه در ماده قبل ذکر شده وزارتخانها هم احکام و دستورالعملهای راجعه بامور ولایتی را بتوسط فرمانفرما میدهند ولی در موارد فوری عدم فوت وقت احکام و دستورالعملهای وزارتخانها مستقیما بحاکم ولایت صادر خواهد شد و سوادی ه برای فرمانفرما و اطلاع و نظارت او در اجرای احکام صادره برا او فرستاده خواهد شد

ماده 421- در موقع اقدام جدیدی در اصلاح وضع ولایتی یا امری که راجع بمالیه دولت است عقیده فرمانفرما را وزارتخانه لازمه قبل از اقدام خواهد پرسید و هرگاه ایجاد قانونی لازم شوداز ترتیب لایحه آن عقیده فرمانفرما هم باید ملحوظ و مفید باشد.

ماده 422- در مواردیکه وزارتخانه ها برای صاحبمنصبان و مستخدمین ادارات ولایتی استدعای ترفیع رتبه و امتیاز و مناسب مینامیند باید عقیده و رای فرمانفرما را هم در فهرست عرایض قید کرده باشند صاحبمنصبان دوایر عدلیه و تفتیش از این قاعده مستثنی هستند.

ماده 423- روابط فرمانفرما با وزارتخانه ها و مجلس وزراء موافق قواعدیست که در قوانین تاسیس وزارتخانها ومجلس وزراء مندرج است.

ماده 424- حاکم و اداراتی که در ولایات تشکیل شده اند مکلفند تمام احکام و دستورالعملهای فرمانفرما ها را مه مبتنی بر قوانین است بموقع اجراء بگذارند.

ماده 425- در صورتیکه فرمانفرما در مواقع سرکشی بولایت جزو ایالت اغتشاشی یا بینظمی در امور ولایتی مشاهده نماید و لازم بداند بدین جهت یا بجهه دیگری دستورالعملی بدهد یا اقدامی بنماید بملاحظه انتظام جریان امور و خدمت اداره دستورالعمل های لازمه را برپاست آن ولایت خواهد داد و اخطارات را بتوسط حاکم یا اداره ولایتی خواهد نمود.

ماده 426- در موارد مهم و فوق العداه و همچنان در موقعی که قانون جدیدی برای اجراء از مقامات عالیه بفرمانفرمائی میرسد فرمانفرما حق دارد که مجلسی از روسای تمام ادارات محلیه (که بموجب قوانین در ولایتی تشکیل شده) ترتیب داده و اگر نقصانی در قانون مشاهده شده یا اشکالی پیش امده مراتب را از طرف تمام ادارات بمجلس وزراء تقدیم نماید و هرگاه با وجود این اقدام حکم مجلس وزراء در اجرای همان قانون صادره شد لازم است بدون تاخیر و مذاکره آن قانون بموقع اجرا گذارده شود.

ماده 427- فرمانفرما در موقع توقف در یکی از دهات جزو قلمرو ماموریتی خودش میتواند بحکام ولایات اجازه بدهد که از قلمرو ماموریتی خودشان خارج شده برای مذاکره در امور راجعه بمشاغل آنها نزد فرمانفرما بیایند.

ماده 428- فرمانفرما ها بادارات ولایتی مطالب را تکلیف مینمایند و آنها در جواب ملاحظات خود را تقدیم میکنند بادارات شهری و محالی فرمانفرما ها حکم میفرستند در جواب راپرت میگیرند.

ماده 429- قواعد ارتباط فرمانفرما ها با ادارات و اشخاص نظامی علیحده مرتب و منضم بماده 235 خواهد بود.

چهارم- در دفتر خانه فرمانفرما و صاحبمنصبانی که نزد فرمانفرما هستند

ماده 430- هر فرمانفرمائی یك دفتر خانه دارد و چند نفر صاحبمنصب در نزد فرمانفرما برای انجام ماموریت های مخصوص مقیمند.

ماده 431- عده اجزای دفترخانه فرمانفرما بموجب قانون علیحده تعیین خواهد شد.

ماده 432- عزل و نصب صاحبمنصبان دفترخانه فرمانفرما بتصویب بلا واسطه خود اوست ولی قوانین راجعه بخدمت دولتی در باب شرایط صاحبمنصبان و مستخدمین دولتی و غیره بایدرعایت شود و ترتیب دفترخانه فرمانفرما وهمچنان ترتیب دفاتر و غیره در آن اداره بموجب نظامنامه و دستورالعملهای وزارت داخله خواهد بود.

ماده 433- عده صاحبمنصبانی که برای ماموریت مخصوص معین شده اند میتوانند از صاحبمنصبان قلمی یا نظامی متقاعد یا غیر متقاعد باشند و عده آنها بموجب قانون معین خواهد شد ولی فرمانفرما میتواند این نوع صاحبمنصبان را کمتر از عده قانونی داشته باشند عزل و نصب این نوع صاحبمنصبان باختیار فرمانفرما است ولی باستثنای صاحبمنصبان نظامی حاضر رکاب که عزل و نصب آنها بصدور امر و اجازه ملوکانه است.

فصل چهارم- در منضمات

اول- منضم بماده 36

قواعد رجوع کردن مامورین کشوری بقوای نظامی

ماده 1- مامورین کشوری در موارد ذیل در صورت عدم کفایت نظمیه و ضبطیه برای حفظ و وقایه و انتظام امور بقوه نظامی رجوع مینمایند:

(اول) در موقع حرکت دسته برای حفظ نظم و آسایش عمومی در بازارهای عمومی و جاهائیکه محل اجتماع و ازدحام عوام الناس است

(دوم) برای حمل و نقل پول و اموال دولت

(سوم) برای اطفاء حریق و قلع و قمع کردن حیوانات درنده و موذی و حشرات الارض و برای مساعدت لازمه در موقع وقوع طغیان آب و طوفان و حدوث بلیات سماوی

(چهارم) برای اداره کردن محبوسین و اشخاصی که بموجب قوانین توقیف شده اند.

(پنجم) برای دستگیر کردن محبوسین فراری و فراریهای نظامی

(ششم) برای دستگیر کردن قطاع الطریق و مرتکبین جنحه و جنایت و جنایات در موقعیکه عده آنها زیاد باشد یا احتمال مجادله از طرف آنها برود.

(هفتم) باری بر طرف کردن شورش و اغتشاشات.

تبصره اول- در جاهائیکه محبوسین و توقیف شدگان هستند و نظمیه و ضبطیه بقدر کفایت نیست برای حفظ و وقایه امنیت نیز میتوان بقوای نظامی رجوع کرد.

تبصره دوم- هنگام حریق برای جلوگیری از غارت و یغما بحکم رئیس نظمیه یا ضبطیه از تابین نظامی که برای مساعدت باطفاء حریق حاضر شده اند زنجیری تشکیل میشود که مانع از دخول مردم خارج بمحوطه که محل حریق است بشوند.

ماده 2- غیر از موارد مذکوره در ماده اولی در موارد ذیل نیز بموجب قوانین باید بقوه نظامی رجوع نمود:

(اول) برای کشیك در قراولخانه ها

(دوم) برای حضور در مواقع اجراء احکام محاکم عدلیه

(سوم) برای مساعدت بادارات و مامورین عدلیه

ماده 3- در مواردیکه مذکوره در ماده اولی و همچنان در موارد اول و سوم ماده دوم اشخاص ذیل حق رجوع بقوای نظامی را دارند

اول- فرمانفرما

دوم- حکام

سیم- رؤسای بلوکات

چهارم- روسای نظمیه

پنجم- مفتشینی که از مراکز برای سرکشی بولایات مامور میشوند

ماده 4- فرمانفرما ها و حکام و مفتشین مامور از مرکز در صورت لزوم استعمال قوه نظامی به رئیس کل قشون ایالت یا ولایت رجوع می نمایند و در صورتیکه او در شهر دیگری باشد بنزدیك ترین رئیس قشون محل.

ماده 5- اشخاص مذکور در ماده سیم حق دارند در صورت لزوم از رئیس قراسورانها عده قراسوران هم بخواهند.

ماده 6- روسای بلوکات و روسای نظمیه فقط در یك موقع حق دارند مستقیما بقوای نظامی رجوع نمایند و آن مورد استعمال قوای نظامی است برای حضور و مساعدت در اجرای احکام محاکم عدلیه و در این مورد اشخاص مذکوره مستقیما به رئیس ساخلوی محل رجوع مکنند.

ماده 7- در سایر موارد رئیس بلوکات و رئیس نظمیه در صورت لزوم قوه نظامی باید به حاکم ولایت رجوع نمایند مگر در مواردی که فوت وقت باعث خسارت بزرگ تواند شد مثلا شورشیان اقدام بحریق و قتل و غارت نمایند تا نایره فتنه مشتعل شود در این صورت رئیس محال و رئیس نظمیه مستقیما به نزدیك رئیس نظام محل رجوع نموده مراتب را فورا بحاکم اطلاع میدهد.

ماده 8- احضار قوای نظامی برای اجرای احکام محاکم عدلیه بتقاضای رؤسای محاکم عدلیه یا مامورین تحقیق بعمل می آید و ترتیب آن در قوانین عدلیه مندرج است در صورتیکه یکی از اشخاصیکه حق مراجعه بقوای نظامی را دارند در محل باشند مامورین عدلیه بتوسط آن شخص بقوای نظامی رجوع خواهند کرد. ماده 9- مراجعت بقوای نظامی در صورت عدم کفایت مستحفظین سر حدی برای گرفتن قاچاق جایز است و در این صورت رئیس اداره گمرك ولایتی یا رئیس مستحفظین سرحدی و پا در موارد فوری هر یك از صاحبمنصبان جزء مستحفظین جزء مستحفظین سرحدی می توانند برئیس قشون محلی رجوع نمایند.

ماده 10- صاحب منصبان کشوری و مستحفظین سرحدی در صورتی که بنزدیك ترین رئیس قشون محلی رجوع نمایند باید صاحبمنصبانی را هم که ریاست بقوای نظامی احضار شده دارد فورا مطلع نمایند یعنی اگر گروهان یا دسته را خواسته اند باید رئیس فوج یا رئیس با تالیونی را که گروهان یا دسته مزبور جزء آن بوده مطلع دارند.

ماده 11- ترتیب حمل ونقل قشون بجای لازم و سرعت حرکت آن بحکم مامورین کشوری است.

تبصره- مخارج حمل و نقل قشون و تفاوت خرجی که حاصل میشود بعهده خزانه دولت است.

ماده 12- در موارد مذکوره در ماده اول الی ششم و همچنان در مورد اول و سیم ماده دوم مامورین کشوری که رجوع بقوه نظامی می نماید باید برئیس قشون محلی اظهار دارند که برای چه قشون لازم است و بچه مقدار در مورد هفتم ماده اولی باید اظهار دارند که شدت شورش بچه اندازه است و جهت شورش چه بوده و احتمال تزاید اغتشاش و شورش دیگری میرود یا نه در این مورد عده قشون وصف نظامی و لزوم توپخانه را خود رئیس قشون معین خواهد کرد.

ماده 13- بعد از ورود قشون بمحل لازم حکومت فرماندهی قوه نظامی را برعهده نمیگیرد و فقط برئیس قشون احضار شده وضع امور و مقصود اصلی از احضار قشون را اظهار نموده جاهائی را که باید حفظ شود نشان میدهد و توفیقاتی که باید بعمل آید اخطار میکند بعد از تحصیل این اطلاعات رئیس قشون اقدامات لازمه را بعمل میآورد و قوای خود را طوری تقسیم میکند که با خودش همیشه عده کافی برای جلوگیری از اتفاقات غیر مترقبه داشته باشد مادامی که قشون احضار شده در محل است مامورین کشوری و تظامی بهمدیگر اطلاعاتی را که تحصیل کرده اند میرسانند و کمال مساعدت را بیکدیگر می نمایند.

ماده 14- در موارد شورش و اغتشاش رئیس قشون که احضار شده است باید در لزوم استعمال اسلحه منتظر تصویب مامورین کشوری باشد و مامورین مزبوره بقید مسئولیت فقط در صورتی این اقدام را تصویب می نمایند که تمام و سایر اطفاء نایره اغتشاش استعمال شده و ثمری نبخشیده باشد اگر در محلی مامورین کشوری نباشد رئیس قشون احضار شده بصوابدیده خود اقدام مینماید ولی هرگاه مامور کشوری قبل از استعمال اسلحه وارد شده باید رئیس قشون متابعت دستورالعملهای او را بنماید.

تبصره- مامورین کشوری مذکور در این ماده و مواد دیگر عبارتند از اشخاص مذکور در ماده سیم و همچنان اشخاصی که از طرف وزیر داخله یا مفتشینیکه از مرکز برای سرکشی بولایت آمده اند و یا از طرف فرمانفرما یا حاکم ماموریت مخصوص بآنها داده شد است مامورین کشوری در صورتی که بدون رعایت ماده 14 استعمال اسلحه را تصویب نموده باشند مسئول و موافق قوانین مجازات خدمتی مورد سیاست خواهند بود

ماده 15- بعد از اینکه مامورین کشوری استعمال اسلحه را تصویب نمودند رئیس قشونی که احضار شده اقدامات لازمه را راسا بعمل می اورد و قبل از اقدام باستعمال اسلحه مکلف است که بشورشیان اعلام نماید که بعد از سه شیپور یا سه طبل حکم باستعمال اسلحه خواهد کرد بعد از این اعلان رئیس قشون بطوری که مقتضی و صلاح میداند اقدام خواهد کرد ولی حکم استعمال اسلحه ناری را فقط وقتی می خواهد نمود که ضرورت اقتضا نماید و بهیچوسیله دیگری نتوان شورش را برطرف نمود

تبصره- رئیس قشون میتواند قبل از اعلام مذکور در این ماده شورشیان را توبیخ یا نصیحت یا تهدید نماید.

ماده 16- رئیس قشونی که احضار شده فقط در ورت ضرورت میرمه مجاز است قبل از تصویب مامورین کشوری و اعلام مذکوره در ماده 15 اقدام به استعمال اسلحه نماید و این ضرورت وقتی است که شورشیان حمله و هجوم بقشون آورند یا اینکه لازم شود که بیك اقدام فوری اشخاصی را که بدست شورشیان افتاده اند و در شرف هلاکت هستند نجات داد.

ماده 17- از زمانی که قشون شروع باستعمال اسلحه نمودند فقط تابع احکام رئیس قشون خواهند بود و بحکم او از استعمال اسلحه دست خاهند کشید رئیس قشون همینکه مشاهده نمود که شورس برطرف شد یا مقصود از مساعدت قوه نظامی بعمل آمد دیگر راسا اقدامی ننموده مراتب را فورا بمامورین کشوری اطلاع میدهد و از ینوقت حق اقدامات و دادن دستورالعمل های لازمه برای حفظ انتظام و امنیت مجددا باموریم کشوری معاودت می نماید.

ماده 18- مامورین کشوری اقدامات دقیقانه بعمل خواهند آورد که باشخاصیکه داخل در شورشیان نیستند از استعمال اسلحه و عملیات نظامی آسیبی نرسد.

ماده 19- هنگام عمیات نظامی مامورین کشوری کلیه اقداماتی را که غیر از اقدامات نظامی است و بموجب قوانین برعهده آنها تعلق می گیرد به عمل میآورند و این اقدامات آنها تا اندازه باید باشد که مانع از حصول مقصود معینی نباشد.

ماده 20- مواظبت و مراقبت حال مجرومیتی که از قشون احضار شده نیستند بعهده مامورین کشوری است و رئیس قشونهم باید کمال مساعدت را در این باب باوسائلی که دارد بمامورین کشوری بنماید.

ماده 21- هنگامیکه می واهند قشون احضار شده را در محل شورش جا بدهند باید طوری نمود که تابین از یکدیگر جدا نباشند بلکه برای تمام دسته که احضار شده یك یا جند خانه داده شود.

ماده 22- تعیین وقت و معاودت قشون از محل شورش بسته بصواب دید مامورین کشوریست و این حرکت قشون از محل اغتشاش وقتی خواهد بود که اهالی احکام قانونی مامورین کشوری را اطاعت بنمایند و مامورین مزبوره بتوانند بمشاغل خود بدون ممانعت مباشرت نمایند و هرگاه دسته قشونیکه برای قلع و قمع شورش احضار شده و توقفش در خارج اقامتگاه خود بیش از هفت روز طول بکشد حاکم مکلف است که هر هفته مراتب را بوزیر داخله اطلاع دهد و رئیس کل قشون ولایتی یا ایالتی را از جهاتیکه مانع از مراجعت قشون احضار شده است مطلع دارد.

تبصره- ترتیب مامور نمودن قشون برای جلوگیری از اغتشاش در قوانین نظامی مرتب است

دوم- منضم بماده 226 درباب استعمال اسلحه توسط مامورین ضبطیه و نظمیه و قراسوران

ماده 1- هریك از عمال ضبطیه و نظمیه و قراسوران در موارد ذیل حق استعمال اسلحه را دارند:

اول- بجهه مدافعه شخص خود از کسی که با اسلحه بآنها حمله بیاورد.

دوم- بجهه مدافعه شخص خود از یك یا چند نفر که بدون اسلحه حمله میآورند ولی اوضاع و احوال طوری باشد که بدون استعمال اسلحه مدافعه شخصی امکان نداشته باشد.

سیم- در صورتیکه مامورین ضبطیه و نظمیه و قراسوران به بینیند که یك یا چند نفرمورد حمله شده اند و جان آنها در خطر ست.

چهارم- در صورتیکه جانی یا مقصریرا که عمال ضبطیه و غیره می خواهند توقیف نمایند اقداماتی نماید که در مورد اول و دویم این ماده مذکور است و جان عمال ضبطیه در مخاطره باشد.

پنجم- در موردیکه محبوسی از حبس قرار نماید و در تعقیب و توقیف اقداماتی نماید که در مورد اول و دویم این ماده مذکور است.

ماده 2- در کلیه این موارد عمال ضبطیه و غیره مکلفند که اوضاع و احوال استعمال اسلحه را حتی الامکان زودتر بنزدیکترین صاحبمنصب نظمیه و ضبطیه وقراسوران اطلاع دهند.

ماده 3- رئیس و صاحبمنصبان ضبطیه و غیره باید مراقبت و مواظبت نامه را داشته باشند که عمال ضبطیه و غیره باکمال احتیاط در موارد فوق الذکر اقدام نموده بدون ضرورت مبرمه استعمال اسلحه ننمایند.

ماده 4- در مواردی که دسته از عمال ضبطیه و نظمیه و قراسوران برای اطفاء نائره شورش احضار میشوند استعمال اسلحه با رعایت شرایط ذیل جائز است:

اول- اقدام باستعمال اسلحه منوط باجازه صاحب منصب ضبطیه ایست که اسکات شورشیان بعهده او واگذار شده و اوهم حکم استعمال اسلحه را وقتی فقط خواهد داد که وسائل دیگر ثمری نبخشیده باشد.

دوم- صاحب منصب ضبطیه یا نظمیه باید قبل از حکم باستعمال اسلحه سه دفعه با شورشیان اتمام حجت نموده اعلام کرده باشد که استعمال اسلحه خواهد کرد بعد از آن اقدام و ترتیب استعمال اسلحه منوط بصوابدید صاحبمنصب مزبور است استعمال اسلحه ناری فقط در صورتی جایز است که بهیچوسیله دیگر نتوان شورشیان را ساکت نمود.

سوم- در صورتیکه موقع مقتضی اتمام حجت فوق الذکر و فوت وقت نباشد مثلا در موردی که شورشیان حمله بعمال ضبطیه آورند بطوریکه جان آنها در مخاطره باشد یا آنکه اشخاص دیگر مورد حمله شورشیان واقع شوند و اقدام برای استخلاص آنها لازم باشد بدون اتمام حجت حکم باستعمال اسلحه می توان کرد.

چهارم- عمال ضبطیه و نظمیه باید مواظبت نمایند که باشخاصی که داخل در شورشیان نیستند آسیبی نرسد.

پنجم- مواظبت و مراقبت حال مجرومین هنگام اسکات شورشیان بعده عمال ضبطیه و نظمیه و غیره است.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 153

جلسه: 153

مذاکرات روز دوشنبه 7 شعبان دارالشوری ملی

امروز چنانچه روز قبل قرار شد که وجوه وکلای عظام در ساعت سه بظهر مانده حاضر شوند تا هیئت کابینه جدید هم حاضر شده اولا معرفی شوند ثانیا نتیجه اقدامات خود را در مسئله ارومی و اطراف اظهار دارند بوقت معین عموم وکلا حضور بهمرسانیده نخست گفتگو شد که شهرت یافته شاهزاده سالارالدوله دیشب فوت نموده از طرف رئیس امر بتحقیق و تفتیش شد مامور مخصوص رفته و معلوم کردند که خلاف واقع بوده در خصوص تواضع و رعایت پاره رسوم مرسومه صحبت شد رئیس اظهار فرمودند که چون رعایت پاره از آداب در مجلس اسباب قطع کلام و فوت مرام است باید بکلی تواضع متروك ماند فقط محض پاس حقوق عظمیه حجج اسلام دامت برکاتهم برحسب اجازه خودشان در وقت ورود من را معاف میدارند نسبت بوزراء صبحت شد اظهار گردید که بر حسب همان قانون بکلی تواضع باید متروك باشد مقام ریاست هم چون بالاتر از آن است که بتوان اوقات شریفش را صرف پاره از آداب فرمایند در غیر موقع ورود حجج اسلام شایسته نیست که از برای وزراء و غیره رعایت تواضع فرومایند وزراء هم مثل وکلاء هستند در تحت این قانون در خصوص معرفی وزراء گفته شد که باید معاونین آنها هم معرفی شوند که همه روزه در مجلس حاضر گردند رئیس فرمودند که مسئولیت این امر در عهده من است در هر موقع حضور خود وزراء یا معاونین وزراء لازم شد بفاصله قلیل مدتی بواسطه تلفن آنها را احضار کرده حاضر مینمایم.

احتشام الاطباء- سابق قرار بود که وزراء روز های دوشنبه آمده با بعضی از وکلا کمیسیونی منعقد ساخته گفتگو میکردند.

حاجی سید باقر- این ترتیب صحیح نیست باید همه وکلا حاضر باشند ومطلع شوند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- سابقا مدتی در این ماده گفتگو شد یکی از وزرای امروزه که از وکلای محترم بود در این خصوص گفتند که وزرا باید همه وقت در مجلس حاضر باشند حالا چه ضرر دارد در این موقع که اغلب حضور وزراء لازم است لااقل همه روزه نماینده آنها حاضر باشد که هر مطلبی بمجلس آمد توضیحات خودشان را بدهند.

رئیس- این ملاحظه رابابد کرد که اگر تمام ایام انعقاد مجلس معاونین وزارتخانه ها در اینجا حاضر باشند کار وزارتخانه ها مختل خواهد ماند بهتر این است که هر وقت حضور آنها لازم شد فوری بتوسط تلفون احضار شوند.

مستشارالدوله- وزرا باید رشته امور مملکت را در دست گرفته در هر مورد خودشان بیایند و اظهار کنند که ما فلان کار را داریم نه اینکه ما آنها را بخواهیم (در این موقع هیئت کابینه جدید وارد شدند رئیس اظهار فرمودند که جناب میر السلطنه با هیئت کابینه جدید برای معرفی آمدند و انشاء الله مبارك است و در ظل توجهات حضرت حجه (ع) و تلطفات اعلیحضرت همایونی و اقدامات وکلای مجل و اهتمامات وزرای عظام کارهای ما اصلاح خواهد شد و دولت و ملت یکی گردید رفع نواقص خواهد شد)

وزیر داخله سایر وزرا را معرفی کردن باین ترتیب.

سعدالدوله- وزیر امور خارجه- مشیرالملك وزیر عدلیه

(ولی فعلا علاء الملك بجای ایشان هستند تا وقتی که بیایند)

قوام الدوله وزیر مالیه- مجدالملك وزیر تجارت مستوفی الممالك وزیر جنگ- مهندس الممالك وزیر فوائد عامه

صدیق حضرت- وزیر علوم کیست؟

وزیر داخله- چند نفر گفتگو شده فردا معین میشود.

رئیس- امیدوارم از امروز در کمال استظهار مشغول کار باشند و قصوری در کارها نباشد.

حاج امین الضرب- آیا رئیسالوزرا بمیل و اختیار سایر وزرا را انتخاب کردند و مسئولیت اتفاقیه دارند یا نه؟

وزیر داخله- بلی من انتخاب کرده ام و هر کدامی هم در کار خود مسئول هستند ولی در مواد مهمه تمام ضمانت دارند.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده بنده این است قبل از اینکه بجزئیات شروع کنیم خوب است معرفی وزرا را تمام نمائیم آن سه مطلبی که پریروز بنده عرض کردم باید توضیح کنند اگر چه رئیس الوزرا مختصرا گفتند که همگی مسئولیت در امور پلتیکی و کلیه دارند و انتخاب آنها هم بمیل ایشان شده خوب است یك مطلب دیگر را هم توضیح نمایند که پروگرام و نقشه خیالات آنها در آتیه چه نحو خواهد بود و بچه طرز رفع این مفاسد را خواهند نمود و در این موقع بی پولی مملکت که همه حقوق مردم پس افتاده است آن نقشه که اسباب اطمینان است ارائه دهند.

وزیر داخله- پس از آن که قوانین وزارت داخله داده شد بر طبق آن رفتار خواهد شد و کوتاهی نخواهم کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- خوب است جواب را این طور میفرمودند که موافق سوال من باشد که از فلانجا پول تهیه میکنیم و از فلان محل قشون حرکت میدهیم و هم چنین نقشه از برای اصلاح مملکت کشیده ایم بنده چهار روز قبل مخصوصا اخطار کردم و بسمع وزرای عظام هم رسید که این مسئله در بوته اجمال نماند و نگویند ما مستحضر نبودیم.

اسدالله میرزا- در سایر جاها معمول است که وکلا بر دو قسمند یك قسمت موافق با خیالات وزراهستند و بعضی خیر وزرا هم یك پروگرامی دارند که آنهم با خیالات بعضی مطابق است و با بعضی خیر حالا وکلای ما تمام یك فرقه هستند و نقشه خیالات آنها یکی است و تمام هم آنها مصروف پیشرفت عمل مالیه است خوب است وزراء اول اظهار همرهی خود را اباساس مشروطیت بفرمایند و بعد از آن نقشه خیالی خود را در عمل مالیه اظهار کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر بنا است مطالب بیجواب بماند حاجت بگفتن نیست اینکه گفته شد آنها اظهار همراهی خود را با اساس وشروطیت بنمایند بعقیده بنده این هیچ اهمیت ندارد زیرا که اینها تماما همراه هستند اگر همراه نبودد در اینمجلس حاضر نمیشدند و علاوه این مطلب بیك کلمه ختم میشود که ما همراه هستیم ولی آنچه که معنی همراهیست همان بیان ملك است پس خوبست مطالب عمده را جواب بگویند.

وزیر امورخارجه- مطالب آقای سید تقی زاده صحیح است ما دیشب خبر شدیم که باید حاضر شویم فرصت نشد که پروگرام روی کاغذ بیاید البته پروگرام خودمان را نوشته بمجلس خواهیم آورد

حاج امام جمعه- دیگر حالت تکلم ندارم الان نشسته ام وطن مرا توپ بسته اند جمعی از بستگانم را کشته ا نداقوامم را فدای ملت کرده اند نمیخواهم بگویم روزی که باین مجلس آمدم همه را در راه ملت دادم مخواهم این مطلب را از وزرا بپرسم شما را به پیغمبر شما را بهر چه میپرستید ما شما را وزیر مسئول نمی گوئیم چیزی هم بشما نداده ایم آیا از اهل این وطن هم نیستید کو اقدام شما چه کردید چه فکری بخاطر آوردید آخر تا کی بمسامحه میگذارانید شما آخر عرق اسلامی دارید مگر این وطن شما نیست.

رئیس- از اینکه اظهار فرمودید که تمام بستگان خودتان را در راه ملت داده اید تماما تشکر میکنند اعلیحضرت همایونی هم دیروز در این باب نهایت اظهار تاسف را میکردند که مافوق نداشت امروز اقدامات لازمه میشود.

حاج محمد تقی- دیروز گفته شد که وزرا نشسته اند و نتیجه اقدامات خود را بمجلس خواهند آورد باز هم که مثل سابق وعده بروز بعد میدهند.

وزیر خارجه- این تلگرافاتی که من باسلامبول و سایر جاها کرده ام ملاحظه فرمائید (در این موقع بملاحظه اهمیت پاره مطالب نظار مرخص و مجلس سری گردید و پس از نیم ساعت ختم شد.)

جلسه: 154

مذاکرات روز سه شنبه 8 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- اول نظامنامه اساسی خوانده شود بعد شروع بمذاکرات بانك شود.

وکیل الرعایا- اگر نظامنامه بانك را بخواهید اینجا حاضر است

رئیس- بموجب قرارداد روز سه شنبه اول باید قانون اساسی خوانده شود.

حاج سید نصرالله- همین طور که قانون اساسی خوانده شده تصحیح میشود در دفتر ضبط بشود.

(در اینموقع شروع به قرائت نظامنامه اساسی شد پس از قرائت چند ماده مذاکرات لازمه به میان آمد.)

رییس- تلگرافی از صاحبقرانیه از طرف سپهدار رسیده است قرائت شود.

(قرائت شد باین مضمون)) خدمت وکلای عظام مجلس هر قدر اظهار عجز و تظلم مینمایم در اغتشاش تنکابن و تحریك اخوان و بردن محصول و املاك و خرابی عمارات بعرضم نمیرسید در این چند روزه هر چه تلگرافات رسیده بعرض رسانیدم همین قدر عرض میکنم که تجاوزات از حد گذشته خوب است یك نفر از طرف مجلس و یك نفر از طرف دولت و یك نفر از طرف حججاسلام بروند و تحقیق نمایند.)

رئیس قرار اینکار داده شد جواب تلگراف را هم کردیم که فعلا یکنفر حاکم غیر از گماشتگان جناب سپهدار برود یك نفر هم از طرف مجلس و یك نفر هم از طرف وزیر داخله برود تحقیق نمایند تلگراف هم شده است که از هیچ طرف تخطی نکنند گفتگوئی که طرفین دارند در عدلیه رسیدگی شود.

آق میر عماد- پانصد نفر از خواجه وند و پنجاه نفر از قزوین برده اند که قتل و غرات کنند و بزور حکومت نمایند.

رئیس- آنروز هم عرض شد که مطالب باید از روی صحت رسیدگی شود با مطالب حقه شما همه همراهی دارند ولی در غیر آن خیر.

آقا سید محمد جعفر- در هر موردی که تظلم از طرفین بشود مجلس باید طوری رفتار کند که نسبت غرض بهیچیك از طرفین نرود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- در باب پسر عباسقلی خان چون تقصیرش معلوم نشد خوب است مرخص بشود در باب رحیم خان هم خوب است بخواهید استنطاق شود اگر مصر است مجا زات شود والا چرا باید در عدلیه بماند.

رئیس- این مطلب باید در حضور وکلای آذربایجان مذاکره شود ببینیم ایشان چه میگویند امروز که حاضر نیستند باشد برای روز دیگر

آقا سید عبدالله مجتهد- در باب سالار مفخم هم چون میگوید اسباب اشتباه شده خوبست در آن باب هم رسیدگی شود بمن نوشته استکه من می روم اسرا را بر میگردانم در اینصورت ماندن او فایده ندارد.

(بعضی گفتند که سالار مفخم مقصر است باید مجازات شود)

آقا سید عبدالله مجتهد- او تا نرود نمی تواند اسرا را استرداد نماید ضامن گرفته شود برای اینکار بعد از این بتقصیراتش هم رسیدگی خواهد شد.

رئیس- کاغذی از مشیر السلطنه وزیر داخله رسیده استکه بجهت مسئله ارومی و تبادل افکار مجلسی منعقد شود که مذاکره شود حال مجلس چه صلاح می داند تمام وکلا باشند یا کمیسیونی منعقد شود.

حاجی معین التجار- چه عیب دارد تمام وکلا باشند.

حاجی محمد تقی- باید مجلس عمومی منعقد باشد.

آقا میرزا محمود- بموجب نظامنامه وزرا حق دارند کمیسیون بخواهند و هم رئیس حق دارد کمیسیون معین کند.

حاج سید نصرالله- تشکیل کمیسیون برای تسهیل امر است که زودتر تمام شود و به مجلس بیاید در این صورت لازم نیست جمعیت زیاد باشد.

حاجی معین التجار- چون تمام این مردم منتظر این مسئله هستند چه عین دارد تمام وکلا حضور داشته باشند.

محقق الدوله- کمیسیون خواسته اند بجهه مذاکرات هنوز مطلب تمام نیست که در مجلس بیاید مطرح شود.

وکیل التجار- رئیس با پانزده نفر از وکلا حق دارند کمیسیون سری تشکیل دهند حال با رئیس است ملاحظه فرمایند اگر لازم است کمیسیون شود والا تمام وکلا حاضر باشند.

آقا سید عبدالله مجتهد- این ترتیب را نباید جزئی شمرد جدا از امروز باید اقدامات سخت خواست و بیش از این نباید صبر نمود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- امروز در این موقعیکه وزرا حاضر میشوند باید حجه الاسلام هم تشریف داشته باشند تا نتیجه حاصل بشود.

رئیس- عصر تمام وکلا حاضر شوند تا وزرا بیایند و تکلیف معلوم شود

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 155

جلسه: 155

مذاکرات روز 5 شنبه دهم شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات سه شنبه 8 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

حاج سید نصرالله- تصفیه عمل کرمانشاهی ها در طهران خیلی مشکل است بر فرض یکنفر هم فرستاده شود بکرمانشاه بهتر از خود ظهیر الدوله نخواهد بود بهتر آن است که استکشاف این کار را بخود ایشان رجوع کنیم که در همانجا احقاق حق بعمل آید (گفتند این دعاوی نسبت به سیف الدوله است)

حاج سید نصرالله- این عمل صلح شد بهفت هزار تومان از برای باقی امر باید در خود کرمانشاهان احقاق حق بعمل آید.

(علاء الملك وزیر عدلیه کاغذی بمجلس ارسال داشتند که قرائت شد خلاصه آن این بود که در خصوص ختم عمل حضرات کرمانشاهی ها با حاج سیف الدوله رفتم گفتگو کردم جواب دادند بنده محض رفع اتهام در دیوانخانه حاضر شدم آنچه باید کرمانشاهی ها بگویند گفتند من هم جواب دادم در اینصورت چرا باید جریمه دستی بدهم وانگهی اموال آنها را در انبار گذاسته اند هیچ بآن اموال رجوع نشده تا اینکه حضرات بسراغ باقی بربیایند حق اینست بروند آن را اموال را بردارند تا مابقی معلوم شود.)

رئیس- همه کاغذ را دادم حضرات خواندند گفتند این اموال غیر قابل بود و جناب ظهیر الدوله آنها را بین درمانده ها تقسیم کردند حالا اگر بخواهید یکی دو نفر از آنها را احضار کنید تا اظهارات خود را بگویند.

حاج ملك محمد- رجوع شود بمجلس استنطاق حاج سیف الدوله در عدلیه اگر مقصر است معلوم میشود والا فلا.

رئیس- اگر عدلیه بکوید سیف الدوله مقصر نیست دیگر حرفی هست.

حاج محمد ملك- آنوقت آنهائیکه ادعا بر آنها دارند بخواهید بیاورند.

رئیس- در وکالت شما از طرف کرمانشاهی ها حرفی نیست ولی باید از اینهائیکه اینجا هستند استسفار شود که بحکم عدلیه باین طور که گفته شد قانع هستند یا خیر آنوقت مجلس طرف بشود.

آقا سید حسین- مسئله کرمانشاه چون مهم بود گفتگو شد حالا نتیجه گرفته شود و بعد از آن خوب است اجازه بفرمائید قانون اساسی خوانده شود.

مفتخر الممالك- تلگراف بار فروش قرائت میشود یا خیر؟ رئیس- بلی قرائت میشود (قرائت شد خلاصه آن این بود کههشت ماه قبل بموجب نظامنامه دو نفر انتخاب کرده فرستادیم بعد از تجار و غیره بانتخاب صحیح انجمن تشکیل نمودیم بعد باغوای مغرضین اسباب اختلال انجمن فراهم آمد باتابك تلگراف کردیم جواب دادند که نظام السلطانه میاید و انجمن را تشکیل میدهد باز بعد از طرف اتابك تلگراف آمد که مازندران یك ولایت است غیر از ساری جائی حق تشکیل انجمن ندارد فعلا هشت ماه است در بار فروش انجمن دایر است اگر بر هم بخورد اسباب زحمت خواهد شد تلگرافی دیگر مشعر بر همین مضامین قرائت شد.)

رئیس- لابد مجلس از تفصیل مسبوق است و عقیده آنها این است که بار فروش اهمیتش زیادتر از ساری است گویا همین طور هم باشد اذا مخواهند انجمن دربار فروش باشد نه ساری.

آقا میرزا طاهر- در حقیقه بعضی از چیزهائیکه واضح است رای گرفتن در آن غلط است ما در نظامنامه ایالتی یا ولایت بودن آنجا را نوشته ایم.

رئیس- در ایالت بودن یا ولایت بودن حرفی نیست گفتگو در مرکز است که کجاست؟

آقا میرزا طاهر- یك انجمن ولایتی در بار فروش دایر است اگر مازندران ایالت است باید انجمن ایالتی در مرکز باشد.

رئیس- این مسئله در مجلس گذشته است که چند جا ایالت است مابقی ولایت است مطلب در این است که مرکز ولایت بارفروش است یا ساری.

مفتخرالممالك- مازندران شهرش من جمیع الجهات منحصر شد ببارفروش از حیث تجارت و روابط خارجه و توقف حکومت در بار فروش بیشتر است فعلا هشت ماه است که آنجا انجمن شد.

رئیس- در اینمدت هشت ماه از طرف اهالی ساری شکایت شده است یا خیر؟

مفتخرالممالك- خیر

رئیس- پس تلگراف در این بابتها است این مطلب بواسطه اختلاف شیخ سلمان ودیگران است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- سابق این اختلافات نبود فعلا که گفته اند انجمن در یك جا باشد این اختلاف شده است مسلم بارفروش اهمیتش بیشتر است از ساری حتی کارگزارهای خارجه هم در آنجا هستند.

مفتخرالممالك- تمام اینها در بارفروش است.

وکیل التجار- فرمودند که درمجلس رای داده شده که سه چهار محل ایالت است باقی ولایت چنین رای داده نشده است فقط رای در خصوص گیلان داده شده در سایر جاها رای داده نشد خوب است محض اینکه اشتباه در رای پیدا نشود هر رای که داده شد ثبت شود تا در موقع لزوم بدان رجوع گردد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در تعیین ولایت بودن یا ایالت بودن نباید در مجلس رای گرفته شود اینها باید از روی جغرافیا و معنی لغوی تشخیص داده شود که کجا ایالت و کدام ولایت است.

آقا سید حسین- از برای ایالت و ولایت یك تعریفی در نظامنامه شده که هیچ محتاج بمذاکره نیست و اشتباهی هم نیست اما در اینکه انجمن در بار فروش باشد یا ساری آنجا نظر بمرکز است که هر جا حکومت باشد باید انجمنآنجا باشد چون سابقا حکومت در ساری بود این است وزارت داخله تلگراف کرده که آنجا باشد حال بار فروش اهمیت دارد حکومت هم آنجا باشد بدیهی است که باید انجمن و حکومت در یکجا باشد.

رئیس- آن عنوانی که وکیل التجار کردند بلا جواب ماند چون جمعی شکایت کردند که لاهیجان باید انجمن داشته باشند و شهر بزرگی است از هر کس پرسیدم گفتند این مسئله قطع شده و در مجلس رای داده شد که چند جا ایالت است و باقی ولایت حال معلوم میشود که این طور نیست.

مفتخر الممالك- آن روزیکه عنوان این مسئله شده بود غیر از گیلان و رشت گفتگوئی نشد و رای گرفته نشد و در خصوص مازندران چنانچه آقا گفتند که سالها حاکم نشین بوده عرض می کنم حکومت بیشتر توقف دربار فروش دارد.

بحرالعلوم- این گفتگو که شد در باب رشت بود که اختلافات در بین آمد مطرح مذاکره گردید پس از تحقیق معلوم شد که رشت و گیلان ولایت است در باب مازندران هم گفتگو شد ولی رای گرفته نشده اما تلگراف شد که غیر از چند جا همه جا ولایت است.

حاج سید نصرالله- حال این مطالب باید رجوع بنظامنامه بشود علاوه این انجمن ها محض آن تشکیل شد که در اخذ مالیه نظارت داشته باشند که حیف و میل نشود و ظلمی هم واقع نگردد حال هر جا حکومت است انجمن باشد والاخیر

رئیس- تقسیم ایران بایالت و ولایت روی کاغذ آمده است و رای گرفته شده یا خیر؟ (جمعی گفتند خیر)

حاج سید نصرالله- این امور اعتبار یاست هر وقت بخواهند بهر طوری تقسیم نمایند میشود از اول ما اطلاع نداشتیم که چطور است پس باید مرکز را ملاحظه کرد و انجمن باید داسنت برای چه تشکیل میشود.

رئیس- جواب من مانده میخواهم بدانم این مسئله تقسیم مطرح شده یا نه؟ (خیر)

آقا سید علینقی- این مطلب در مجلس مذاکره شد هر جا که حکومت کل و حکومت جزو از مرکز برود ایالت و هر جا حکام جزو از طرف حکومت کل برد ولایت است و باین ترتیب گفتند چند جا ایالت است مابقی ولایت.

آقا میرزا فضلعلی آقا- تقسیم بولایات و ایل الات و بلوکات صحیح است و معلوم نشده است که کدام ایالت و کدام ولایت فقط در آخر نظام نامه چیزی نوشته شده و رای هم گرفته نشده هر وقت اختلافی پیدا شد باید رجوع بآن کرد.

آقا سید محمد جعفر- اینکه وکیل التجار گفتند که رای رای در خصوص ایالت و ولایت گرفته نشده صحیح است فقط رای در خصوص گیلان گرفته شد ولی گفتگوئی شد که معلوم گردید و آن این است که گفتند ایالت جائی است که وسعت داشته باشد که از مرکز آن تا توابع مرکز مسافت زیاد باشد اگر اینطور باشد فقط ایالت همان چهار جا است.

حاجی شیخ محمود- مطلب عقلی نیست هر طور قراردادند همان است.

آقا میرزا طاهر- مطابق تعریفی که در نظامنامه از برای ایالت و ولایت ده باید هر جا مطابق با تعریف ایالتی است ایالت باشد و هر جا منطبق با تعریف ولایتی است ولایت باشد.

وکیل التجار- تعریفی از برای ایالت و ولایت شده ولی تعیین محل نشده باید نظامنامه را آورد و از روی آن تعیین کرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- گویا از موضوع خارج شدیم موضوع ما این بود که ساری انجمن داشته باشد یا بارفروش خوب است در همین مطلب گفتگو شود و ختم شود.

وکیل الرعایا- در مجلس یك رای داده شد که گیلان ولایت است در خصوص باقی صحبت نشد اگر باید مذاکره شود خوب است بنظامنامه رجوع گردد.

رئیس- ولایت بودن گیلان در مجلس ختم شد.

وکیل الرعایا- بلی (در اینموقع حاج امام جمعه وارد شدند و رئیس اظهار فرمودند که مجلس از تشریف آوردن شما نهاین اظهار امتنان را می نماید.)

صنیع الدوله- گویا این صدا از تمام ولایات بلند شود قم هم بیك ملاحظه در این خیال بیفتد خوب است حالا بر طبق نظامنامه معین شود که کجا ایالت است و کجا ولایت و یك دفعه کار تمام شود.

حاج سید نصرالله- باید بهمید که انجمن کجا باید بشود در هر جائی که اخذ مالیات میشود باید باشد انجمن برای نظارت مالیه است.

احسن الدوله- چون هیچکدام ما از جغرافیای مملکت خودمان اطلاع نداریم خوبست بهمان ترتیب قدیم که آذربایجان و کرمان و فارس و خراسان را ایالت میگفتند همینطور قرار بدهید و مابقی را بگوئیم ولایت است.

حاج سید نصرالله- اگر این یك کلمه تصریح بشود کار تمام است آیا این انجمن کجا باید تشکیلف شود غیر از اینکه هر جا وصول و ایصال مالیات میشود و مقر حکومت است در جای دیگر هم مگر باید تشکیل شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- چون امر ایالت یا ولایت بودن مهم است خوب است این کار را ختم کنیم کهاین انجمنی تشکیل شود و این امر را بروجه سهل تحقیق کرده بنویسند و رفع این اختلاف بشود.

حاج سید مرتضی- مطلب در این است که انجمن باید باشد اگر انجمن اسباب رفاهیت مردم است که بسیار خوب همه جا باشد والا هیچ جا نباشد.

عمادالحکما- بر طبق تاریخ محالی را که از سابق مملکت میگفتند حالا ایالت است یا اینکه مازندران بر حسب تاریخ ایالت است نمیدانم چه شده است که حالا از میان رفته و ولایت شده.

عماد الحکما- جنانچه آغاز فرمودند هر جا که وصول و ایصال مالیات میشود انجمن باشد در این صورت آذربایجان هم ولایت میشود زیرا که تمام مالیات در تبریز گرفته میشود تعریف همان است که آقا میرزا طاهر گفتند آنوقت مازندران و غیره هم ایالت میشود این انجمنها باید در امر حکومت نظارت داشته باشند که در هر جا حکومت جزو هست مواظب باشند.

دبیر رسائل- اینکه کفته شد که عمل گیلان گذشته است ایا به بینیم اگر رایی بخبط داده شد برگشت دارد یا خیر من عرضی در رشت ندارم ولی لاهیجان اهمیت دارد.

رئیس- من یك ساعت با گیلانیها گفتگو کردم قرار شد عصر بیایند اینجا عمل آنها تمام شود بطوریکه مجلس رای داده اما در خصوص ایالت وو لایت بودن یك ضرری بملت وارد م ی آید نمی شود مواجب فرما نفرمای خراسان را به حاکم مازندران داد پس باید این ملاحظه را هم کرده همه مال ملت است.

آقا میرزا طاهر- بعدها خوب است رائی که در مجلس داده میشود قبل از وقت قدری در آن تفکر شود و بعد رای داده شود.

حاج امام جمعه- یك دفعه یك چیزی را مردم از برای خودشان صلاح میدانند و یکدفعه هم ما یك چیزی را از برای آنها صلاح میدانیم حال از اطراف می نویسند فلان جا ایالت باشد این صلاح خودشان است ولی صلاح دید ما مقدم است برصلاح دید آنها ما را منتخب کرده اند بجهه همین مطالب شما میدانید یك ماه من فریاد کردم که نظامنامه انجمنهای ایالتی را که مینویسید معین کنید کجا ایالت است و کجا ولایت تا این مفاسد بروز نکند در اینصورت اگر بیك جا اذن داده شود فردا از همه جا صدا بلند میشود آنروز که گفتگو شد گمانم این است که معینا گفته شد که چهار جا ایالت است مابقی ولایت حالا نمیدانم بچه ملاحظه آقا میرزا طاهر میگویند که رای داده نشد.

آقا سید حسین- آنروز بعد از آن همه مذاکرات یك تلگرافی از طرف مجلس بتمام ولایات شد خوب است آن تلگراف را بیاورند بخوانند تا وکلا نظرشان بیاید و دیگراین مذاکرات نشود.

رئیس- این تلگراف شد؟)) جمعی گفتند مااطلاع نداریم ((

آقا سید حسین- من نمیگویم رای داده شد میگویم این تلگراف را بخواهید به بینید شده یا خیر و نیز این مسئله را دریك کمیسیونی گفتگو خیر و نیز این مسئله را در یك کمیسیونی گفتگو کرده ختم نمائید و روی کاغذ بیاورید تا ختم شود.

آق میرزا فضلعلی آقا- تا حال هر چه از مجلس در جواب کاغذ ها و تلگرافات میرفت نمیشود بگویند تمام رای مجلس بوده بعد از این باید یك قراری داده شود که اسباب اشتباه نگردد.

بحرالعلوم- در مجلس معلوم شد که ایالت چهار تا است از این جهت تلگراف کردند ولی رای نگرفتند.

حاج امام جمعه- این مسئله در مجلس مطرح شد که به بینیم ایالت چند جا است و ولایت کجا است چهار جا را گفتند کخه ایالت است و مابقی ولایت.

اسدالله میرزا- اینجا مطالب متضاد گفته میشود وکیل التجار میگوید ابدا اینجا چنین گفتوگئی و رائی گرفته نشده بنده آنروز در اینجا نبودم ولی گویا گفته شده بود که چهار جا ایالت است ما بقی ولایات اگر رای گرفته نشده نمیدانم این تقسیم خیلی صحیح است و مکرر هم عرض کردم.

رئیس- چون مسئله محل اختلاف است گفتگو شود و ختم گردد.

وکیل التجار- رئیس سؤال فرمودند که در این خصوص رای گزفته شده یا نه این بود که بنده عرض کردم والا در مطلبی که مجلس مصلحت بینی بکند بنده موافق هستم ولی یك وقت مسئله رای است این بود که عرض کردم رای گرفته نشده فقط در یك گیلان رای گرفته شده بود.

رئیس- پس خوبست رای گرفته شود که چهار جا ایالت است و مابقی ولایت.

آقا سید محمد جعفر- اگر بنا شد که ایالت و ولایت معین و تقسیم شود باید از روی تحقیق باشد که دیگر مختلط بهم نگردد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- هرگاه یك مطلبی مطرح شود و مطلب دیگر در میان بیاید مطب اول مجمل میماند و بعد مطرح میشود و همان قدر صرف وقت می شود در این مسئله همانطور که گفته شد صحبت بمیان آمد ولی قطع نشد پس حالا رای گرفته شود.

آقا میرزا علینقی- میزان از برای ولایت بودن و ایالت بودن چیست؟

خیاط باشی- میخاهیم بدانیم اهمیت گیلان بیشتر است یا مازندران اگر مازنداران ایالت باشد گیلان بطریق اولی باید ایالت باشد.

وکیل التجار- در این تقسیم محال بایالت و ولایت خوب است که مردمان عالم بجغرافیا بدوا از روی علم تقسیم بکنند بعد مجلس رای بدهد.

اسدالله میرزا- ما دو تقسیم داریم یکی طبیعی یکی یاسی طبیعی همان است که آقا میر عماد گفتند اما سیاسی آن طور نیست که اخلاق و تجارت آنجا ملاحظه شود بلکه باید ملاحظه شود که بچه نحو امور سیاسی بهتر پیشرفت میکند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این رای که ما میگوئیم بجهه اصلاح سیاسیات مملکت است نه از روی جغرافیا که محتاج بمباحثه باشد فقط نظر ما باید باصلاح سیاسی باشد که چند جا صلاح است ایالت باشد و چند جا ولایت باشد و باین اندازه هم مذاکره شد.

رئیس- پس رای گرفته شود که چهار جا ایالت است و مابقی ولایت.

وکیل التجار- توضیح میخواهم پس از رای گرفتن ترتیب انجمنها بهمان ترتیب نظامنامه است یا تغییر میکند.

رئیس- در آن ماده مذاکره میشود (رای گرفته باکثریت معین شد که چهار جا ایالت است ما بقی ولایت) (آذربایجان) (فارس) (کرمان) (خراسان)

آقا شیخ یوسف- از چیزهای لازم این است که باید بهمه جا اطلاع داده شود که کجا ایالت است و کجا ولایت.

مفتخر الممالك- جواب مازندرانیها چه شد؟

رئیس- گفتگوی آنها بواسطه اختلاف دو نفر است ربطی مطلب ندارد.

آقا سید حسن- نظامنامه ولایات و ایالت و وزارت داخله داده شده خوب است تکلیف انجمنها هم معلوم شود.

مفتخرالممالك- تکلیف بارفروش چیست انجمن در ساری باشد یا در بارفروش؟

رئیس- در این خصوص تا حال شکایتی از ساری نشده است.

آقا شیخ یوسف- گفتند از ساری شکایت نشده حالا دیگر کار گذشته از این است که مازندران ولایت است و حق انجمن ولایتی در مرکز دارد و در سایر جاها باید بلدی باشد.

مفتخر الممالك- صحیح است ولی تکلیف بارفروش چیست؟

آقا سید محمد تقی- عجاله بآنها جواب داده شود که نه انجمن بارفروش بر هم بخورد و نه در ساری تشکیل شود تا تکلیف معلوم شود.

رئیس- چیزی بزارت داخله نوشته شود که عجاله یك همچو تلگرافی بشود بحکومت که انجمن بارفروش برقرار باشد و در ساری هم تشکیل نشود تا تکلیف معلوم شود (لائحه از طرف ناظم انجمن آذربایجان رسیده بود مشعر بر اینکه محض بر اینکه محض اظهار و ابزار عرایضی که نمایندگان انجمنها راهت از انجمن مرکزی استدعا میشود که بلیط اجازه ورود از برای این عده جمعیت که متجاوز از یکصد نفر هستند داده شود و نیز اطاقی مهیا گردد که در آن آسایش نموده تا مقاصد آنان انجام پذیرد.)

آقا سید محمد تقی- این لائحه را مردمان محترم نوشته اند باید اجازه داده شود.

حاج سید نصرالله- اگر فهرست مقاصد خود را میدادند شاید برون تحصن اصلاح میشد و اگر هم طول میکشد بیایند تا انجام بگیرد.

رئیس- همینطور که گفته شد بیایند و از آنها پذیرائی شود و چند نفر از کملین آنها بیایند مقاصد خود را بگویند.

آقا میرزا سید علینقی- بیایند مطالب خودشانرا اظهار بکنند ولی متحصن نشوند.

رئیس- در باب کرمانشاهی ها گفتگو شود که چه باید کرد (عریضه از آنها رسیده بود قرائت شد مشعر بود بر اینکه استنطاقاتیکه تا تقصیر یا عدم آن معلوم شود و احقاق حق گردد و در خصوص سایر محرکین حاضر شوند در اینجا تا گفتگو شود.

صدر نطنزی- سیف الدوله از برای حکومت رفت حکومت ضامن امنیت است چرا آنها را حفظ نکرد.

وکیل الرعایا- سیف الدوله خودش نچاییده ولی مسئول است که چرا آنها را حفظ نکرد از اینکه وزیر عدلیه برود بمنزل او اعترافات بتقصیر کند مسلما نخواهد کرد باید او با رعیت که طرف اوست در محکمه با تساوی محاکمه شوند تا احقاق حق شود.

آقا میرزا سید علینقی- بموجب لائحه آنها باید استنطاقات خوانده شود تا مطلب معلوم گردد. رئیس- صحیح است ولی بعضی اطلاعات از خارج گفته شد که این صبحبت بمیان آمد

حاجی محمد تقی شاهرودی- اگر آن ورقه آخری استنطاق آورده شود معلوم میشود که مقصر هست بانیست.

رئیس- سابقا گفتم باز هم میگویم اگر وزیر عدلیه بگوید که آنچه من استنباط کردم سیف الدوله مقصر نیست دیگر حرفی هست یاخیر؟

حاج ملك محمد- وزیر عدلیه حاکم قضبه نبود عدالت اسلطنه با چند نفر از وکلا رسیدگی کردند آنها را بخواهند از روی استنطاقی که شده است اگر تقصیر او مدلل نشد که هیچ.

وکیل الرعایا- بنده نمیگویم که حاج سیف الدوله مقصر است همین قدر میگویم ا و حاکم بود و ضامن امنیت است باید مال غارت شده را از هرکس میداند بگیرد و مسترد نماید.

دبیر رسائل- تمام این تحقیقات در دیوانخانه شده است آنها را بخواهید رسیدگی نمایند.

رئیس- پس باشد برای عصر تمام اقایان حاضر شده نیم ساعت خود را صرف این کار کرده ختم نمائید.

آقا میرزا محمود خوانساری- در حضور تمام وکلا اتمام مشکل است خوب است اول کمیسیونی تشکیل شده و رسیدگی نمایند بعد به مجلس بیاید.

حاج امین الضرب- اول راپورت وزارت عدلیه را بخواهید بعد این اشخاص را احضار فرمائید.

حاج امام جمعه- این مسائلی که در مجلس گفتگو میشود یا طرف دارد یا ندارد اگر مثل مسئله ایالت یا ولایت بودن است که طرف ندارد مجلس رای می دهد عیب ندارد اما اگر طرف دارد مجلس نباید دخالت کند این کار با عدلیه است بر فرض مجلس بخواهد رسیدگی کند طرف که حاضر نیست.

حاج ملك محمد- تمام این تحقیقات شده و نوشته شده است.

حاج امام جمعه- در این که مال کرمانشاهی ها غارت شده است حرفی نیست ولی مجلس باید حرف طرفین رابه بیند تا رای بدهد

آقا شیخ یوسف- چون ما عدلیه صحیح نداریم این که جناب ظهیر الدوله تلگراف کرده اند که حاج سیف الدوله مقصر است اگر مجلس رسیدگی نکند حق کرمانشاهی ها از بین میرود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر ما عدلیه داریم این حرف ها فائده ندارد اگر مجلس عدلیه را صحیح نمی داند چرا عدلیه را صحیح نمیکند باید راپورت را با رئیس کمیسیون خواست و رسیدگی کرد (در این باب مذاکرات زیاد بمیان آمد بالاخره نتیجه این شد که استنطاقها خواسته شود و رسیدگی شود در این موقع تلگرافی از خوی که آقا محمد امین آقا صدر الاسلام پسر حاج امام جمعه مخابره کرده بودند قرائت شد)

از خوی- بعد از عرض دعا گوئی الحمدلله از توجهات حضرتعالی ما ها هنوز عموما سلامت ولی از تعدیات فوق العاده خوانین ها کو ولایت یکدفعه آتش گرفته همه میسوزد خداوند ایشان را سرنگون فرماید توقعی که اهالی ولایت از مراحم عالی دارند این است که سه ماه است در میان آتش مانده سه هزار تومان پول تلگراف داده پس چرا تا بحال توجهی برای ما نفرموده اند جنازه های شهدا قریب دویست نفر پیش آفتاب افتاده تفصیل کتبا عرض میشود خاطر مبارك را از ما ها آسوده دارید

)) دعا گو محمد امین ((

حاج امام جمعه- اینکه نوشته اند ما ها سلامت هستیم مقصود شان این است که دور حیاط ما را احاطه نکرده اند من این را نمیگویم محض اینکه خوی ولایت من است خداشاهد است تمام اهالی خوی مردمان صحیح هستند شما ملاحظه نمائید که این چه قدر سخت است دویست نفر خویش و اقربای آنها جسدشان وسط بیابان افتاده باشد و کسی نتواند برود جسد آنها را بر دارد چند مرتبه از من گله کرده اند بخیالشان از دست ما کاری ساخته است نمیدانند که بهزار گفتن ما هیچ فائده مترتب نخواهد شد تا یك برادری و اتحاد ما بین ما احداث نشود کار ما همین طور خواهد بود نمیدانم این اشخاصی که استبداد بخرج میدهند ایا از اهل این مملکت نیستند آخر تاکی تا چند این اغتشاش باید باشد و کسی در فکر علاج آن نباشد.

)) هیئت وکلا در این موقع اظهار تاثر کرده مذاکرات زیاد بمیان آمد ((

حاجی محمد آقا- این فتنه و آشوب اول از آذربایجان بروز کرد ما هم گاهگاهی جوش و خروش میکردیم وکلا هم قدری ما را ساکت میکردند باز همان طور میماند تا حالا که کار باینجا کشیده میگویند قشون نداریم پول ندایم و میگویم هم پول داریم هم قشون داریم نمیخواهند اقدام کنند برادران ما را میکشند خواهران ما را اسیر میکنند اگر این طور است پس ما هم برویم کشته شویم.

آقا سید محمد جعفر- تقصیر از چند ناحیه صادر شده است من نمیگویم دولت در همه جاها جلوگیری نماید ولی اگر اول از یك دو موضوع جلوگیری کرده بود حالا این طور نمیشد حالا هم اگر اقدام کنند بهتر از فردا است مجلس هم هر رائی را که داد جدا باید مطالبه نماید.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- از برای رفع این اغتشاشات پول لازم است علاج آنی که باید بشود ار سی کرور اهالی ایران ده کرور آن استطاعت آنرا دارند که هرکدام نفری یك تومان یا پنجهزار بدهند باید اعلان کرد که از روی میل همه بدهند آن ترتیب را کرده اند سایر وکلا همگی متفق شده که بهمین ترتیب رفتار نمایند خوبست.

آقا سید عبدالله مجتهد- پریروز وزرا گفتند در خزینه اشرفی هست باید در آورد و به قشون داد آیا خبری از آنها رسیده است.

رئیس- هنوز خبر نرسیده اگر لازم است آنها را بخواهیم و گفتگو کنیم.

اقا سید عبدالله مجتهد- بلی باید خواست تا تکلیف معلوم شود.

حاج امام جمعه- در سنه 1312 که بنده باسلامبول وارد شدم در روزنامه اختر اعلائی مخصوصا از برای جمع آوری اعانه شده بود حالا هم در اینجا مردم را بر دو طبقه کنند یك طبقه متمولین و یك طبقه اواسط الناس و بهمین ترتیب شروع کنند ولایات را هم تشویق کنند که زودتر اینکار انجام بگیرد (لائحه از طرف انجمن اصناف عرض شده بود مشعر بر اینکه کرارا در اهمیت تشکیل و ترتیب قوه دفاعیه در مقابل مخاطراتیکه امروز رو آور شده اخطار کرده ایم و تا کنون از طرف دولت هیچ اقدامی نشده است تا کنون که نایره فساد در همه جا شعله ود شده است مستدعی هستیم طوری شود که اسباب آسودگی برادران دینی ما فراهم آمده تاما هم آسوده شویم مطلب دیگر چنانچه اجازه فرمائید در روز هفدهم این ماه که روز اعطای مشروطیت است طبقات ناس از شاهزادگان و رجال و تجار و غیره در عمارت بهارستان جمع شده تجدید اخوت و برادری کنند و از روی صدق عقد اتحاد بندند.

آقا سید عبدالله مجتهد- این ترتیب خیلی خوب است هر چه زودتر این مجلس افتتاح شود بهتر است (دستخط تلگرافی از طرف اعلیحضرت همایونی رسیده بوده مشعر بر اینکه رئیس مجلس بجهت مسئله لازم سرحدی حاضر شوند در اینکه شخص رئیس تنها بروند یا با عده وکلا گفتکو شد بالاخره قرار شد که تنها بروند.)

محقق الدوله که برای پذیرائی نمایندگان انجمن ها مامور شده بودند آمدند و اظهار داشتند که کمال پذیرائی از آنها شده آمدند در عکمادت حوض خانه و قرار شد عرایض خودشان را بنویسند ولی گویا خیال ماندن دارند.

نمایندگان انجمنها اظهارات خود را در ضمن لائحه معروض داشتند که قرائت شد خلاصه آن این بود که کرارا ملت استدعای جلوگیری از اغتشاشات را ازدولت کرده و تا کنون هیچ اقدامی نشده نتیجه این تسامح همان شده که می بینیم ارومی بدست خارج افتاده و خوی و ماکو را اقبال السلطنه قتل و غارت کرده اینك استدعای ما این است که یك مجلس عمومی بشود و نتیجه اتحاد بدست آید و دیگر اقدامات دولت معلوم گردد و موجبات آسایش عامه فراهم آید ملت در هر گونه اقدامی حاضر است و از دادن مال و جان و اهل و عیال در حفظ آب و خاك کوتاهی ندارد هرگاه اقدام نمیشود اطلاع بملت بدهند که تکلیف خود را بدانند نمایندگانی که اینلایحه را آورده بودند گفتند این هیئت میگویند که ما از اینجا خارج نخواهیم شد تا مقاصد ما حاصل شود.

رئیس- الان که بحضور همایونی مشرف میشوم همین لایحه را با خود میبرم و جواب خواهم آورد

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 156

جلسه: 156

مذاکرات روز شنبه 12 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 10 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- خلاصه مذاکرات حضور همایونی این شد که در اصلاح امور اقدام فوری بعمل آید از قرار امروز تمام امرا و وزراء در دربار جمع خواهند شد و انشاء الله امید وارم اخبار مسرت انگیز در عصر واصل گردد.

آقا میرزا محمود- تلگرافی که راجع بسرحد بود خوب است قرائت شود تا مستحضر شویم.

رئیس- آن تلتلگراف در دست جناب سعد الدوله است و پاره اخبارات خوش دیگر هم دارد خودشان خواهند آمد و خواهند گفت ولی که هست علت این که ضاهرا بنظر میرسد که این مجلس کار نکرده و حال آنکه بسیار کار کرده همان است که بعضی کارهای جزئی را

در مجلس داخل کرده اند و وقت مجلس را صرف مینمایند مثل این که اگر در مطلب سرحدی کاغذ سفارشی لازم میشود که از سفارت عثمانی بگیرند رجوع میکنند بانجمن عرایض و از آنجا بوزارت خارجه نوشته میشود عرایض و از آنجا بوزارت خارجه نوشته میشود که ایشان از سفیر بخواهند چنانچه از دیشب تا حال قریب یکهزار کاغذ نوشته اند و من مهر کرده ام لابد اینها باید تحقیق بشود این اسباب تضییع وقت مجلس است بهتر این است که بعدهخا قرار شود هر کسی کاری باوزراتخانه دارد اول رجوع بوزارت خانه نماید اگر انجام نیافت رجوع بمجلس کنند مطلب دیگر تلگرافاتیکه از ولایات میرسد بعضی راجع است بانجمنها و بعضی باشخاص دیگر این مطلب را باید فهماند که ولایتی انجمنی دارد و مجلس رسما آن انجمن را میشناسد هر کس کاری داشته باشد باید بآن انجمن رجوع نماید اما اگر بعضی بخواهند شرارت کنند و از زیر بار مالیات بگریزند باید جلوگیری شود مجلس هم بای بولایت اعلان کند که انجمنهای ولایتی آنها معین و مشغول کار شوند تلگرافیکه بولایت نوشته شده بود چون خاطر خطیر همایون اعلی و آرای وکلای عظام متوجه به اصلاح امور مملکتی و تامین طرق و شوارع و محو رسوم جور و اعتساف است و باید خاطر وکلای عظام آسوده و باشتغال وظایف مهمه خود پردازند و با اشتغال بامور جزئیه از مورات کلی بار می مانند و چون همه روزه از ولایات تشکیات میرسد و بعد از تحقیق زیاد معلوم میشود که کذب صرف است یا حکومت محل بطور تحقیق رسیدگی کرده و بواسطه عدم موافقت او باخیال عارض مجددا باشتباه عارض شده بنابراین اعلان میشود هر که را در دارالخلافه شکایتی است اول بوزارتخانه که راجع بآن است تظلم نماید و اگر خارج از طهران است اول بحکومت محل اظهار نماید اگر رسیدگی بعمل نیامد بانجمن اطلاع بدهد اگر باز احقاق حق نشد بعد از آن با امضا عرض خود را بمجلس مقدس اظهار نماید.

آقا سید حسن- این لائحه مضمونش بسیارخوب است ولی ولایتیکه انجمن ندارد چه بکند مقصود این است اقدام شود انجمنها از روی دقت تشکیل شود.

رئیس- در این خصوص تاکید خواهد شد.

آقا میرزافضلعلی آقا- این ترتیب بسیار خوب است ولی اگر بنا شود که همه جا عرایض بمهر انجمن برسد طول خواهد کشید عجاله خوب است بمهر انجمن رسانیدن را موقوف دارید اگر لازم شد در دفعه دوم اینکار را بکنند.

حسام الاسلام- این بیان که انجمنها باید از روی قانون تشکیل بشود صحیح است ولی این لائحه بطور کافی مفصل نیست باید مفصل نوشت که مجلس هر انجمنی را بسمت رسمیت نمیشنا سد جز آنچه بر طبق قانون تشکیل شده باشد.

حاج سید نصرالله- عرایض پولیتکی لوایح قانونی بمجلس پذیرفته میشود و آنچه راجع بوزارت خانها است اگر در آنجا انجام مقصد نشد باید بمجلس تظلم نمایند.

رئیس- ممکن است در عبارت تعییر داد ولی مقصود همین است حال به بینیم اجازه داده میشود یا خیر.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید مجلس بحق خود باقی باشد این عدالتخانه هم مثل ماست و عرایض باید باو رجوع شود اگر نقصی داشته باشد البته باید اصلاح نمائیم مقصود این است چیزیکه وظیفه مجلس است باید اقدام کند و آنچه وظیفه او نیست اقدام نکند تا بر حق خود باقی بماند.

حاج شیخعلی- اینکه عارضین عرض خودشان را بادارات اظهار کنند در غایت اشکال است چه ضرر دارد عرایض خودشان را باینجا ارجاع نمایند و از اینجا تشخیص داده باداره رجوع شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این ترتیب که عرایض بدوا باینجا برسد و از اینجا رجوع بادارات گردد بد نیست.

آقا سید محمد تقی- در این لائحه همچو اظهار شده که هر کس شکایتی دارد بهر وزارتخانه که راجع است رجوع نمایند این ترتیب صحیح است لیکن راجع باداره باشد یعنی چه.

رئیس- مثلا مثل نظمیه.

آقا سید محمد تقی- آنهم راجع بوزارت خانه است.

وکیل الرعایا- ما باید وزارتخانه ها را بهر ترتیبی هست بمردم معرفی نمائیم که مجری کار کیست و بدانند این ترتیب خوب است و هر قدر زودتر مردم بدانند بهتر است.

آقا سید حسین- مقصود این استکه بجهه بسیاری عرایض زیاد قرار شود که هر کس شکایتی دارد بهر وزارتخانه راجع است رجوع شود این ترتیب را مجلس تصویب نماید اصلاح کلیات آن اینجا لازم نیست که وقت مجلس را ضایع نماید دیگر اینکه قرار بود که اول مجلس نظامنامه خوانده شود و بعد شروع بمذاکرات لازمه گردد حتی قرار بود که اگر وزیری هم در این بین وارد شود باید قرائت نظامنامه قطع نشود.

رئیس- بواسطه وصول پاره تلگرافات مهمه و مطالب لازمه مجال قرائت نظامنامه در این دو سه روزه پیدا نشد امروز هم کار های مهم داریم عصر هم حاضر می شویم برای کارهای خودمان.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ایرادیکه می شود مقتضی نمی دانم زیرا که هر وقت یك اقتضائی داشت آنوقت وزارتخانه ها درست منظم نبود باین طور قرار داده شده بود ولی حالا دیگر برای اینکه باید اصلاح کرد باید بخود آنها رجوع شود.

تلگرافی بحکام ولایات نوشته شده بود قرائت شد قریب باین مضمون:

عموم حکام را اعلان می داریم از قراریکه مسموع وکلا شده خارج از قانون انجمن ولایتی و ایالتی بعضی انجمنها باسم های مختلفه تشکیل شده و اسباب اختلال امور گردیده این است مجلس آن انجمن ها را بطور رسمیت نخواهد شناخت و اظهارات آن انجمن ها به مجلس رسمیت نخواهد داشت.

صدیق حضرت- قید انجمن بلدی هم بشود.

آقا سید حسین- این قید هم بشود که در هر جا انجمن تشکیل نشده موافق نظامنامه تشکیل بدهند الان چند ماه است که این اعلان شده و همین طور مانده است.

رئیس- در باب وکلای ولایات سه روز قبل اکیدا تلگراف شده است تا ده روز دیگر انتخاب شوند وکلای این جا هم باید انتخاب شوند اما در باب انجمن ها این تلگراف صحیح است و مجلس غیر از انجمن های رسمی کسی را نمی شناسد.

آقا سید حسین- این تلگراف اگر برود چون در اغلب از ولایات انجمن از روی نظامنامه انتخاب نشده است تمام انحمنها بهم خواهد خورد خوبست در همین تلگراف قید شود که هر جا هم انجمن نیست تشکیل شود.

آقا میرزا مرتضی خان- خوبست رای مجلس را هم که چهار جا ایالت است و باقی ولایت این هم اعلان شود که بدانند.

وکیل التجار- پریروز در خصوص انجمن های ایالتی و ولایتی مذاکره شد و بموجب نظامنامه سابق همانطور بود ولی حالا تغییر کرده موافق آن نظامنامه اسباب اختلال است خوب است مذاکره شود و تصحیح شود و نیز این هم توضیح شود در این تلگراف که انجمن غیر رسمی اگر مخالف ترتیب انجمنهای رسمی نباشد حکومت مانع نباشد و این را دست آویز خود قرار ندهند.

آقا شیخ یوسف- بموجب فصلی از فصول قانون اساسی اجتماعات آزاد است حال اگر این تلگراف را بکنید حکام سند کرده سایر انجمنها را بر هم می زنند خوب است توضیح بشود که مانع انجمن های غیر رسمی نشوند و مرجع آنها به انجمنهای ولایتی یا ایالتی باشد.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- این تلگراف اشعار نداشت که سایر انجمنها نباشد بلکه این است که مجلس فقط انجمن ولایتی و ایالتی را می شناسد اما در باب نظامنامه انجمن در هر جا که فرستاده شد قرار بود از روی عدد نفوس باشد بعد در رشت اختلاف شد و رای گرفته شد که طبقاتی باشد خوب است این مسئله در تلگراف توضیح شود.

آق میرزا فضلعلی- معنی آزادی اجتماعات این است که هر حقی را یك فرد دارد اجتماع هم همان حق را دارد زیاده از این نیست.

حاج امام جمعه- تمام هم این مجلس این است که مردم آسوده شوند و این مطلب معین است هر چه در مرکز کارها زیاد باشد بدترباعث نا امنی می شود ما قرار گذاشتیم که در مقابل حکومت از برای اینکه بی اعتدالی ننمایند انجمن ولایتی و ایالتی باشد که ناظر

بامور او باشد مثل مجلس که ناظر بوزارتخانها است حال اگر بخواهند بعنوان اجتماعات داخل در کار شوند نمی شود باید جلوگیری شود در این تلگراف اشعار دارد که فقط انجمن ولایتی و ایالتی دخالت در کار داشته باشد ولی اجتماعات دیگر حق دخالت ندارند اما درباب انتخابات انجمن ها که انتخاب شده یا از روی طبقات یا غیر طبقاتی نمی خواهیم آنها را بهم بزنیم فقط مطلب ما این است که هر یك از انجمن ولایتی سمت رسمیت دارد اگر ولایت باشد یا انجمن ایالتی سمت رسمیت دارد اگر ایالت باشد آقا سید حسین- همانطور که جناب ئریس فرمودند مقصود این نیست که سایر انجمن ها بر هم بخورد مقصود این است که انجمن رسمی فقط انجمن ایالتی و ولایتی است.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم مجلس در هر مطلبی که صحبت میکنند آخر بجائی نمیرسد که نتیجه بگیرد بعقیده بنده تکلیف انجمن ایالتی و ولایتی معلوم است اما در خصوص سایر انجمن های غیر رسمی هم خوب است یك قانون مختصری نوشته شود بموجب یك ماده از قانون اساسی که مردم بدانند مقصود از اجتماعات چیست.

آقا سید مهدی- اگر دو سه کلمه بر این تلگراف افزوده شود که غیر از انجمن های ایالتی یا ولایتی انجمن های دیگر در کار مملکت دخالت ندارند و انجمنها در امورات داخلی خود آزادند خوب میشود.

آقا سید محمد جعفر- مراد از انجمن ها چه چیز است بعضی انجمنها در ولایات است که مهری درست کرده اند و نظامنامه می نویسند و بعضی کارها میکنند آیا اینها صحیح است؟

رئیس- مقصود از این تلگراف اینست که مجلس فقط انجمن ایالتی و ولایتی را رسمیت میدهد و سایر انجمن ها اگر کاری بکنند در تحت حکومت هستند و مجلس باآنها طرف نیست.

آقا سید محمد جعفر- باید این نکته را افزود که سایر انجمنها در تحت حکومت حاکم هستند تا تکالیف آنها معلوم بشود.

حاج سید نصرالله- مطلب همان است که غیر از انجمن ولایتی و ایالتی هیچ انجمنی رسمیت ندارد اجتماعات هم آزاد است مادمامیکه مخل نظم نباشد.

اسد الله میرزا- گویا این مسئله را یك اندازه حکومت میداد و همچنین مجلس تقنین قانون کرده پس فایده این تلگراف امروز چیست و اما اجتماعات آزاد است مادامی که مخل نظم نباشد و اما نظامنامه از برای خودشان می نویسند ضرری ندارد ما از اول گفتیم غیر از انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی را نمی شناسیم.

رئیس- گویا مسئله تمام است که فقط مجلس انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی را بطور رسمیت مسشناسد لاغیر.

احتشام الاطباء- این تلگراف در باب تفاوت عمل از ترشیز رسیده است که حکومت خراسان قرار گذاشته است که حکومت ترشیز پنج هزار تومان حق الحکومه بگیرد و حال آنکه تفاوت عمل را گرفته و خق الحکومه را علیحده از رعیت می خواهد بگیرد اگر غیر از تفاوت عمل حق گرفتن چیزی ندارد تلگراف بشود که نگیرند.

مفتخر الممالك- در باب تفاوت عمل رئیس فرمودند یك مجلس فوق العاده بشود که درست تشریح شود.

احتشام الاطباء- آیا غیر از تفاوت عمل حق دارند زیادتر بگیرند.

گفتند خیر حق ندارند زیادتر بگیرند

حاجی معین التجار- درباب تفاوت عمل بحکام تلگراف شده که همان معامله سابقه را با رعیت رفتار نمایند یعنی باید از اشخاص با بصیرت صورت بگیرند و از روی همان صورت مطالبه کنند حالا چرا در این مدت آنصورت را ندادند

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این مطلب در زمان وزارت ناصر الملك گفته شد یك ورقه چاپی هم طبع شد ولی آن صفحه چاپی طوری است که مبهم است ممکن استکه همانطور مثل سابق اجحاف کنند و هم احتمال دارد چیزی علاوه از تفاوت عمل نگیرد باید توضیح شود مثلا نوشته شده که هر عملی که حکومت پارسال کرده امسال هم همانطور بدهند و قبض بگیرند این ترتیب باعث می شود که هر قدر حکومت پارسال ظلم و اجحاف کرده حکام امساله هم همان طور بکنند.

اسدالله میرزا- اولا معین باید کرد که از برای حکومتهای جزء و محال حقوقی معین شده که هیچ والا حقوق میخواهند.

رئیس- این مطلب باید از کمیسیون مالیه تحقیق شود در حقیقت این مسئله هم حل شده که اگر مجلس تصویب کرده که حق بحکومت داده شود خوب والا اگر گرفته باید تا دینار آخر را پس بدهد.

وکیل الرعایا- در باب تفاوت عمل و مجلس خیلی مذاکره شد اگر راجع بحکومت باشد همچو حکومت باانصافی نداریم که از روی انصاف رفتار کندو علامه نگیرد ولی قرار بود از اشخاصیکه با اطلاع و با بصیرت بودند صورت از آنها بگیرند حالا اگر واگذار بهمان حکام شود بالمضاعف خواهند گرفت باید مجلس این صورت را معین کند و از روی آن صورت بگیرند همه هم در کمال امتنان میدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در این باب رای گرفته شده یکی این که تفاوت عمل جزو مالیات شود دیگر در باب تبول و تسعیر بود.

رئیس- از ترتیب سابق من مسبوق نیستم فعلا موافق رای مجلس جواب این تلگراف داده می شود در باب تمبر هم جواب احسن الدوله عنوانی کرده لایحه هم نوشته شده قرائت شود قرائت شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مسئله سابق هم گفتگو شد بینی و بین الله صحیح نیست که از برای جزئیات مجلس قیمت قرار بدهد همین طور که سایر مخارج می شود این خرج هم بشود.

آقا سید مهدی- چون مطالب بی معنی خیلی بانجمن عرایض می رسد و وقت را ضایع می کند اگر این ترتیب معمول بشود خیلی فرق می کند.

آقا شیخ یوسف- شخص خاصی اگر مطلب خاصی داشته باشد البته باید کرایه آنرا بدهد اما مطلب عمومی را باید عموم ملت بدهند.

حاج سید نصرالله- این تمبر منافی باشان مجلس نیست و مال دفترخانه است همانطوری که گفته اند مجلس نمی تواند از کیسه خود یا از دولت مخارج بیهوده نماید.

احسن الدوله- اشتباه نشود این پول راجع بدفتر خانه هم نیست و مخارج دفتر خانه راجع بمجلس است بلکه این بجهه مخارج پست است اگر فی الواقع می خاهید ملاحظه ملت را بکنید در عمل تلگراف که ملاحظه کنید از هر ولایتی از یکهزار تومان الی ده هزار تومان در این سال پول تلگراف داده اند حالا این ترتیب محض اینست که عرایض بی خود هر روزه نیاید.

صدیق حضرت- همین طور است که احسن الدوله گفتند علاوه جلوگیری از عرایض مکرر و بیجا هم می شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- عقیده بنده این است که صحیح نیست مجلس خودشان را آلوده باین چیزها کنند خوب است این قرارداد با پست خانه بشود که اجرت جواب را از آن طرف بگیرد.

رئیس- خدمت مفت نمی شود کرد اجراء هر اداره پول می خواهند پریروز گفتم در باب حقوق وکلا باز هم می گویم من دارائی دارم یك دینار هم شاید نگیرم و بر حسب رسم از روزی که پشت این میز نشسته ام مواجب می خواهم تا دیگران خجالت نکشند.

حاج سید نصرالله- فائده تمبر این است که وکلا بکلی آسوده شده مردم هم دفتر مجلس را می شناسند.

آقا سید حسین- تا حال اینکه تمبر چسبیده شده آیا رای داده شده یا خیر تمبر بعدلیه فرستاده شده است بااینحال پس چرا مذاکره مینمائید اگر رای داده نشده چرا در آن دفعه اول جلوگیری نکردید (گفتند رای گرفته نشده است)

صدیق حضرت- پی خوب است مقرر فرمائید این رای رایك سطر بنویسید که قانون باشد.

رئیس- بسیار خوب بنویسید بعد از آن رای گرفته شود. مرقومه از طرف آقای آخوند ملا محمد کاظم خراسانی بمجلس رسیده قرائت شود قرائت شد قریب باین مضمون بود به مجلس محترم شید الله ارکانه اظهار می دارد از قراریکه آق مصطفی نجل مرحوم حاجی آقا محسن عراقی اظهار داشته بواسطه اتهام ایشان بمخالفت مجلس پاره تعدیات نسبت بایشان وارد آمده مقرر دارید حفظ مقامات ایشان را نموده از جمله خواهندگان مجلس محسوب دارند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- همچون مطلبی نبود اینرا هم باید بدانند که آنها مدعی خیلی دارند من نوشتم بآنجا که جلو مدعی را نمی توان گرفت باید بقانون شرع بقانون شرع رفقا شود.

عریضه مفصلی از رحیم خان چلپیانلو بمجلس رسیده بود مشعر بر استدعا و درخواست این که مقرر شود تقصیر من رسیدگی شده در صورت ثبوت مجازات والا عفو و مرخصی را خواهشمند است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- چیزیهم بمن نوشته شما هم قرار گذاشتید که پنجشنبه او را بخواهید چه طور شد.

رئیس- بلی این کاغذ را رحیم خان نوشته یکی را هم سالار مفخم نوشته و من مایل نیستم که در کار آنها دخالت کرده باشم حال رای رای مجلس است اگر باید در مجلس قرائت و تحقیق شود بشود.

آقا سید حسین- سالار مفخم مدتی استنطاق شد در عدلیه و مجازات و روی کاغذ آمد خود فرمانفرما بمجلس آمد و رای کمیسیون مجلس را خواست رای کمیسیون با اندازه مجازاتیکه او معین کرده بود موافق نیامد مجلس چون مجازات او را کم دانست این بود که خواست تحقیق و رسیدگی شود.

رئیس- چون من در سابق نبودم و مسبوق نیستم این است هر کاغذی بمن میرسد باید خوانده شود تا بدانم. دبیر رسائل- اگر او ضامن میدهد که برود اسرارا بر گرداند ماندن او فائده ندارد.

صدر نطنزی- بنا بود که او مجازات شود اگر مجازات میشد اسباب عبرت دیگران گردیده و این اتفاقات واقع نمیشد حال هم اگر او مجازات نشود اسباب تجری سایرین خواهد شد.

آقا میرزا محمود خوانساری- قریب ده ماه بود که در اینجا دادو بیداد شد که اسرای ما بر گرداند ما با کسی غرض شخصی نداریم و نمیخواهیم قبل از استنطاق کسی غرض شخصی نداریم و نمی خاهیم قبل از استنطاق کسی بمجازات برسد مجلس هم باید حقوق همه را ملاحظه نمایند حالا که این طور است اگر می خواهد اسرار را استرداد کند برادران و اقوام و کسان دارد آنها اسرارا برگردانند آنوقت امید است ملت از تقصیر او بگذرد و مستخلص شود اما اگر بخواهد برود گمان نمیکنم ملت و مجلس چنین اجازه را بدهد.

حاج سید عبد الحسین شهشهانی- یکی از عیب های بزرگ مملکت ما این است وقتی که مجازات باشخاص بزرگ رسید مجازات داده نمیشود و وسطه زیاد میشود سایرین هم میخواهند تاسی بآنها نمایند این چند نفر که پسر آصف الدوله و خود آصف الدوله و سردار افخم که کارشان راجع بعدلیه شد چون آنها محترم بودند ملاحظه کردند در این مدت بعد از زحمات زیاد خواستند اتیناف کنند هر چه گفته شد که این کار راجع بعدلیه است ربطی بمجلس ندارد گفته شد که حکم شرعی او معلوم ربطی در این داد و بیداد خلط مبحث شده اسباب نجات او شد.

حاج امام جمعه- شش ماه است که از ولایت آمده ام و این صحبت را شنیده ام مردم ما را ترتیب شده میدانند بیست دفعه مذاکره شد جمعی شهادت علمی دادند که این شخص شصت نفر زن فروخته حالا توسط میکنند آیا میخواهید ما آدم بشویم چون این مرد استیناف خواسته بود اینجا مذاکره شد و ترتیب آن مجلس را دادند و گفتند این مرد باعث قتل دوازده نفر شده و کسیکه باعث قتل شود باید دائما حب باشد آیا حالا میخواهید این زنهائی که اسیر شده اند بما سرزنش کنند که در این مدت با این همه فریاد و فغان چه کردید.

آقا میرزا محمود خوانساری- گمانم اینست خود این که میگوید میروم اسرارا می آورررم اقرار حضوری است بفروختن آنها.

آقا سید مهدی- در مسئله سالار مفخم و رحیم خان عرض میکنم متناقض است این مرد ترکمن را دعوت کرده اشخاصی که خواستند جلوگیری کنند تهدید کرده و نعل و میخ فرستاده معهذا می خواهند او را خلاص نمایند ولی رحیم خان هنوزاستنطاق نشده استو تقصیرش ثابت نیست محبوس است.

وکیل التجار- چطور میشود باو اطمینان حاصل نمود که برود.

مقبل لشکر- وقتی که رجوع بعدلیه شد و استنطاق کردند تمام اینها را جزء بجزء نوشتند و مجازات هم جزء نوشته شد و در ضمن مجازات هم همین بود که اسرا را استرداد نماید اگر چیزی باقی ماند یکی هفتصد تومان بدهد خوبست آن صورت ها را بخواهید تا معلوم شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر چه خیل یجسارت است ولی معذرت میخواهم از جناب رئی سابقا رسم بود هر لایحه که بمجلس میآمد اول رئیس ملاحظه کرده اگر قابل طرح بود قرائت میشد گمانم این است ابدا این گونه عرایض و وساطت ها نباید در مجلس قبول شود از این جهت بنده پرتست مینمایم که چرا این عریضه خوانده شد.

رئیس- وقتیکه من وارد شه بودم قدری از مطالب را شنیدم و نمی دانستم چون این عریضه را حجج اسلام داده اند محض احترام خواستم خوانده شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مسئله همانطور که آقا میرزا محمود گفته باید اسرارا استرداد نماید وقتیکه فرمانفرما آمد مجلس شش نفر را مقصر قلم داد و مجازاتی هم معن کرده ام مجلس چون دید که این مجازات از روی قوانین شرعیه معین نشده این بود که گفتند دوباره در مجلس در حضور حجج اسلام رسیدگی و تحقیق شود و مجزات شرعی او را معین کنند یك روز هم آمدند در مجلس ان روز مسئله ارومیه پیش آمد که مانع شد حالا هیچ کس تجویز نمیکند که او با این تقصیر مرخص شود باید مجلسی از علما تشکیل شود و مجازات او را معین کنند.

وکیل الرعایا- مطلب دو تاست یکی اینکه میخواهیم اسرا را استرداد کنیم دیگر هم اینکه می خواهیم مملکت را منظم کنیم دیگر امرای ما اینطور رفتار نکنند که راه ازبرای دیگران باز کنند آنروز درباب مجازاتی که معین شد گفتند این مجازات کم است دیگر این مطلب قابل توسط نیست.

آقا سید محمد جعفر- توضیحاتی در این باب هست که قدری ازآن را آقا میرزا فضلعلی آقا گفتند تا آنجا که قرار شد مجلس شود بعد مذاکره شد که آقای حاجی میرزا حسن سبزواری حکم داده اند و اگر این طور باشد باید مجازات بشود و اما تعریفیکه ا ز فرمانفرما در این باب شدکه گفتند فرمانفرما سالارمفخم را با قوچانی ها در یك جا نشانده و محاکمه شد بعد آقا سید حسن تقی زاده اعتراض کرد بفرمانفرما که تمام این ها بی اصل بود این بود که سلب اطمینان شد و گفتند مجازات او از روی شرع معین شود لهذا استیناف مطلب را خواسته اند و بواسطه امورات اتفاقیه عقب افتاده و بارها گفته شد که هر وقت امر بمجازات امرا میرسد بمسامحه میگذرد.

حاجی میرزا علی آقا- اشخاصی که رئیس محاربینند سالار مفخم و آصف الدوله و پسرش هستند حکم محارب را خداوند در کتاب الله معین کرده.

آقا شیخ یوسف- امروز در اول مجلس ذکر شد که قدری از قانون خوانده شود حضرتعالی فرمودید که بعضی مطالب مهمه است مذاکره شود من در محکمه وجدان خودم شرمنده ام که در این چند ساعت چه مطلب مهمی گفته شد که فائده برای ملت در آن باشد.

آقا شیخ حسین- اولا مجلس این را معین نماید که آیا قطع گفتگوی این مطلب باید برحسب شرع بشود یا عرف وقتی که این مسئله معلوم شد زود اصلاح میشود.

آقا سید حسین- مطالب مجلس گذشته را بنظر بیاورید مجلس مجازاتی ترا که عدلیه معین کرده بود کم دانست این شد که قرار شد استیناف شود تعویق افتاد.

بحرالعلوم- آنروز قرار بود که مجلس دیگری برا ی تعیین مجازات در حضور حجج اسلام تشکیل شود تا معین گردد.

آقا میرزا محمود- باید کاری کرد که اسرا استرداد شوند.

آقا سید عبدالله مجتهد- نوشته است من اسرا را میروم میخرم و بعد هم اگر مجازاتی هست بشود.

آقا میرزا محمود- این مطلب پول لازم دارد پول بدهد بخرد بملت رد کند شاید ملت از تقصیر او بگذرد و او را ببخشند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- از تمام محاکمات آنروز و استنطاقها معلوم شد که اسرا را فروخته است حق اینست که اسرارا استرداد کند بعد مجازات آنهم هر چه هست بعمل بیاورند.

رئیس- آخر نتیجه چه شد؟

حاج امام جمعه- هر مطلبی در اولش تعجب و تحیر دارد همینکه مدتی شنیده شدآن وقت تاسف و تعجب از میان میرود مثل همین مسئله اسرا روز اول که من شنیدم خیلی حیرت داشتم ولی حالا گویا استعجاب آن از میان رفته در باب مجازات او باشد بعد از استرداد اسرا حالا یك ماهه از او التزام بگیرند که اسرا را مسترد نماید و خودش هم حبس باشد.

حاجی محمد تقی- این استرداد نمیشود مگر بتوسط حکومت و خوانین استرآباد که آنها اسرا رابگیرند والا تا یك سال دیگر هم نمیشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- تا او محبوس است نمیتواند کاری بکند اگر باید او اسرا را بگیرد باید کفیل از او گرفته شود و یك مبلغ معتنابهی هم در یك محلی بگذارد و برود بگیرد.

آقا میرزا طاهر- باید اسرا را از اکرم الملك و مفاخر الملك استر آبادی بگیرند.

حاجی محمد تقی- مجلس باید از همان خوانین استر آباد اسرا را بخواهد.

آقا شیخ یوسف- در قانون اساسی نوشته شده که اساس مشروطیت تعطیل بردار نیست و این کار راجع

بعدلیه و طرف ما اوست باید اسرا را از او بخواهیم.

وکیل التجار- گذشته از بردن اسرا دوازده نفر هم کشته شده اند باید دیه آنها را بورثه آنها بدهند.

رئیس- پس قرار شد اینکه تا آخر ماه امضان اسر را استرداد کند و خودش محبوس باشد تا اسرا استرداد شوند کاغذی در باب تلگرافخانه رسیده است که جناب مؤید السلطنه نوشته اند قرائت شد خلاصه آن این بود که در عمل تلگرافخانه سابقا عرض شد جوابی بعرایض بنده داده نشد مطالب دیگر هم هست که در صورت مساعدت قوائد کلی بملت عائد خواهد شد و عجاله عمل تلگرافخانه را اینجا هزار تومان اضافه از میزان حالیه میدهم.

رئیس- مقصود اینست که پنجاه هزار تومان اضافه میدهند حال مجلس چه صلاح میداند.

صدیق حضرت- آنروز که مذاکره شد قرار شد در روزنامه اعلان شود هر کس زیادتر میدهد اطلاع بدهد بعضی از وکلا گفتند که کسی هفتاد و پنجهزار تومان اضافه میدهد حالا هم اعلان شود بد نیست.

وکیل الرعایا- آنوقتیکه این قرارداد شد گفتند تا آخر ماه رجب باشد و مدعی هفتاد و پنجهزار تومان هم گویا حاجی ناصر السلطنه است و اینمسئله تلگرافخانه چیزی است که روز بروز اگر تاخیر بیفتد روزی دویست و پنجاه تومان ضرر دارد اگر ما حق داریم که برگردانیم زودتر والا بی خود مذاکره نشود ولی گویا بتوانیم و احسن اینست که هر کسی از امناء و غیره در این مورد باید همراهی بکند سپهدار هم باید در این موقع ازاین راه همراهی کند.

رئیس- اگر سپهدار همین قدر را قبول کند چه باید کرد.

(گفتند بخودش داده شود)

آقا میرزا فضلعلی آقا- سپهدار لایحه نوشته است و سه قسم معین کرده که با او رفتار شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- تلگرافخانه ناموس ملت است همان نوع که ناموس ملت را ملاحظه می کنید همانطور ملاحظه کنید که این تلگرافخانه را بدست کسی بدهند که یك مرتبه مملکت را بر هم نزند.

آقا میرزا محمود- اینکه گفته شد که هر قدر زیاد کردند اگر سپهدار خودش قبول کرد باو داده شود عقیده بنده اینست که او باید یك چیزی زیادتر قبول کند والا این شخص مقدم است.

احسن الدوله- این مطلب را باید بدانیم که آقایان همین امساله را اضافه میکنند یا هر سال اینطور قبول می کنند گمان میکنم همین امساله را دیده اند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این گفتگو ها راجع است بکمیسیون مالیه که آیا این قرارداد را می توانیم بهم بزنیم یا خیر عقیده بنده اینست که بتوانیم بهر حال کمیسیون مالیه گفتگو شود بعد در مجلس بیاید (گفتند صحیح است)

لایحه مفصلی که سپهدار در همین خصوص نوشته بود قرائت شد بعضی از اقدامات این چند ساله خود را شرح داده در ضمن هم اظهار داشته بود که پنجساله اجازه من است و باین ترتیب اگر کسی فعلا ماهی دو هزار تومان ببنده بدهد اجاره خود را باو راخواهم گذاشت.

آقا میرزا محمود خوانساری- این که سپهدار اظهار داشته اند که پنجساله اجاره ایشان است همین دتلگرافخانه ده ساله اجاره مخبر الدوله بود چطور بهم زدند دیگر اینکه نوشته اند مبلغی پیش قسط دادم و مواجب اجزا را دادم این مبلغ چرا بتصویب مجلس نرسیده

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مبلغ باید بتصویب وزارت مالیه باشد او حکم کرده او هم اطاعت نموده.

آقا میرزا محمود- این دو هزار تومان را برای چه بدهند.

اقا میرزا ابوالحسن خان- صحیح است نباید بدهند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مطالبی که می نویسید بی خود نیست این پیش قسط یکه داده بغیر قانون نداده جمعی از نظام و ژاندارم اجماع کرده بودند حقوق میخواستند وزیر مالیه گفت بدهند در باب اضافه حقوق اجزا هم در مجلس گفتگو شد چون از بابت اجازه نبود بتصویب مجلس نشد.

آقا شیخ یوسف- رسم است در همه پارلمنت ها که موضوع صحبت روز بعد در روز قبل معین میشود و تاکنون باین ترتیب رفتار نکرده ایم خوب است از این ببعد جناب رئیس این مسئله را مراعات فرمایند.

رئیس- موضوع صحبت مجلس بهد در حقوق وکلا است عصر حاضر شوند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 157

جلسه: 157

مذاکرات روز یکشنبه 13 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 12 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- جناب وزیر امور خارجه بعضی اطلاعات در تصفیه سرحدی دارند آمده اند توضیح بدهند.

وزیر امور خارجه- نتیجه اقدامات امور خارجه و سفیر انگلیس و روس و مامورین دیگر در ایران و سفیر دولت روس و انگلیس درباب عالی اینست که سفیر دولت انگلیس بمن نوشته اند و ترجمه آن قرائت میشود قرائت شد بدین مضمون که نواب سلطان عثمانی امر رابر ایشان مشتبه کرده بودند بطوریکه مسئله سرحدی را بکلی خلاف دانسته نمایندگان دولت انگلیس و روس اقدامات کرده و همین روزها عساگر عثمانی بکلی عقب خواهند نشست نبحویکه اسباب آسایش خاطر دولت علیه ایرن گردد.

رئیس- بهتر از این مژده نمیشود که دولت و ملت ایران را دچار اشکالات نکردند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- مایه ما به النزع را واگذار میکنند یا خیر؟

وزیر امور خارجه- مسئله دو تا است یکی مسئله تحدید حدود است که از شصت سال تا حال باقی است و جناب رئیس مامور بودند که با کمیسیون رسیدگی کرده تصفیه نمایند در این باب عساگر عثمانی از آن حدود متنازع فیه هم تجاوز کرده تا یك فرسخی ارومیه آمدند و این مسئله بطوری بر سلطان عثمانی مشتبه شده بود که هر چه میگفتند قبول نمیکردند تا اینکه بتوسط سفرا مطلب را حالی کردند و نتیجه آخری این شد که قشون عقب خواهند نشست و اما عمل سرحدی بکمیسیون قطع خواهد شد.

لسان الحکما- از وزیر امور خارجه کمال تشکر را داریم ولی عرض میکنم این کمیسیون سیمی است که منعقد میشود یك دفعه هم سفیر انگلیس و روس در کار بودند و باز این فساد مترتب شد خوب است در این کمیسیون سفیر ینکی دنیا هم باشد تا باطلاع همه اینها تصفیه شود.

رئیس- جواب این مطلب در این مجلس داده نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وزیر امور خارجه در بین فرمایشات خودشان فرمودند که از اقدامات سفیر روس و انگلیس این مسئله ختم شد دیگر نفرمودند مامورین ایران چه کردند.

وزیر امورخارجه- همین که من گفتم از سفرای روس و انگلیس در طهران معلوم میشود که وزیر امور خارجه ایران هم مامور ایران است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این که فرمودید مامورین دیگران خوب است بفرمائید بدانیم که کی هستند.

حاج امام جمعه- خدا میفرماید ولئن شکرتم لازیدنکم میدانید پنجاه روز است که این مطلب مطرح مذاکره بود و جواب هر چه میرسید این بود که عثمانی میگوید من هیچ تخطی نکره ام در صورتیکه قراء چندی که در ترف ایران بود بغصب متصرف شده بودند حالا کمال تشکر را از وزیر امور خارجه داریم که رفع این غائله را کردند ما نهایت ممنونیت را از دو راه داریم یکی اینکه هیچوقت نمیخواهم با عثمانی نزاع نمائیم زیرا که ما برادر هستیم و یکی هم اینکه بدون زحمت و خسارت این مطلب را فیصل دادند امیدوارم شما مثل سابقین مطلب را مهمل نگذارید و تعقیب نمائید که انشاء الله همین دو سه روزه رفتن عسگر عثمانی را خبر بدهید.

وزیر امور خارجه- هنوز کاری نکرده ام که مستوجب تشکر و امتنان شوم گویا امتنان هم داده ام در کاری که بمن رجوع شده تا آن کار را بروجه صحت انجام ندهم خورد و خواب را بر خود حرام میکنم نه اینکه بخواهم بگویم من اینکار را ازبرای ملت میکنم اصلا طبیعت مرا خداوند این طور خلق کرده من تکلیف خودم را اینطور میدانم اگر بخواهم اقدامات خود را بگویم مجلس مفصل میشود با این که امر را بر سلطان عثمانی مشتبه کرده بودند بحمدالله رفع شد ولی افسوسکه قدری بعضی ترتیبات اسباب خیال و شکوه سفیر عثمانی شده و حال آنکه حسن اخلاق و رفتار این سفیر کبیر بر همه واضح است اگر اجازه میدهید مراسله کهدر این باب بمن نوشته اند خوانده شود بعد از اجازه از طرف رئیس قرائت شد خلاصه آن این بود خاطر نشان عالی مینماید که والا سفارت خود را در مهلکه می بیند بعضی از روزنامجات القاآت مهیجانه مینمایند که بچه سوزانیده اند وزن اسیر کرده اند نسبت این گونه تجاوزات بعساگر عثمانی با اینکه آنها در تحت قانون هستند خیلی مستبد مینماید گذشته از این نزاع سر حدی از دیر زمانی بین ایران و عثمانی بوده بعقیده بنده هرکز آنکس که خیرخواه دولت است این اقدامات راتجویز نمی نماید اینك هم جنگی بین ایران و عثمانی نیست و اگر خدای نخواسته جنگی واقع شود خیلی اسباب زحمت خواهد بود مستدعی هستم که از روزناجات بطوری خوش جلوگیری بفرمائید که اسباب زحمت نشود.

حاج ام جمعه- در این رقعه سفارت عثمانی چند مطلب است که ما هم تصدیق داریم ولی چند مطلب هم هست که گویا همه متفق باشند که ایشان اشتباه کرده اند در این که نزاع در بین دو دولت اسلامی باعث خرابی طرفین است هیچ شبهه نیست و در این که ایرانس هیچوقت نمی خواهد با آنها منازعه نماید اینهم هیچ شبهه نیست ولی بد بختانه در اینجا کی بر جناب سفیر اشتباه کاری کرده نوشته اند که زن و بچه نکشته اند تلگرافات حاضر است که چقدر کشته شده اند نوشته اند که قشون عثمانی بخاك ایران تجاوز نکرده اند تلگرافات حاضر است نقاط دشت و مرگور و ترگور و غیره تمام ملك طلق ایران است اگر بسلطان اشتباه کرده بر سفیر کبیر که در اینجا از همه چیز باخبرند کار مشتبه نیست که عسگر عثمانی فعلا در صدو پنجاه پارچه قریه ایران است دیگر اینکه نوشته اند سفیر در خطر است خیلی جای تعجب است کی تا حال بچنین خیال کسی بوده در صورتیکه در اینحال اغتشاش ما از آنها متوقع همراهی بودیم برخلاف از سایرین تعدی نشد و از این برادر دینی ما همه قسم ظلم بما واردآمد.

وزیر امور خارجه- این فرمایشات شما صحیح است این مراسله بود که سفیر بمن نوشته است البته جواب را خواهم نوشت مطلب دیگر مسئله ملك التجار است من میخواهم او را از سفارت بیرون بیاورم بیرون آوردن او محتاج بتامیناتی است امنیت مالی امنیت جانی امنیت آبروئی اگر مجلس امنیت میدهد من او را بیرون بیاورم.

حاجی سید محمد- کسیکه مقصر است باید بمجازات برسد و چه تقصیری از این بالاتر است که سرحد را بخارجه داده باشد و اموال مردم را خورده باشد.

وزیر امور خارجه- اگر او مقصر بود باید بگیرند ببرند بمجازات برسانند عجاله هم که فرار کرده تقصیر او مدلل نشده بعد از اثبات البته مجازات میشود

حاجی محمد علی- در وزارت خارجه معلوم و ثابت شده

وزیر امور خارجه- در اینکه ملك التجار در شرکت عمومی بقاعده رفتار نکرد هیچ حرفی نیست و در اینکه صدمه بملت و مملکت وارد آورده شبهه نیست اگر بانك ملی صورت نگرفته بواسطه همین صدمه است اما ملك التجار را میخواستند ببرند در دیوانخانه بجهه رسیدگی ترسیده است و رفته بسفارت روس سفیر روس بنابر عادت مملکتی که هر محل محترمی بست است بر حسب آن قانون او را جا داده حالا باید حاجی ملك التجار را گذاشت در آنجا بماند یا باید او را با این تامینات بیرون آورد.

حاجی سید محمد- سفارت روس آیا حق دارد مقصر دولت و ملت را نگاهداری کند.

وزیر امور خارجه- من میگویم آیا میل دارید من باو امنیت مالی و جانی بدهم و او رابیاورم و بعد از آنکه بخواهندمحاکمه شود کمیسیون تشکیل بدهند در وزارت عدلیه یکنفر از طرف وزارت تجارت ناظر باشند و اما در اب اشخاصیکه از خارجه هستند بموجب عهد نامه بکنفر از طرف سفارت هم بای حاضر باشد

رئیس التجار- این سه امنیتی که وزیر امورخارجه میگویند مخالف با حق کسی نخواهد بود.

حاجی سید محمد- بعد از این از برای همین سه امنیت در هر موردی ایراد می گیرند ولی اگر کسی از من طلبی داشته باشدالبته مرا بدیوانخانه خواهند خواست.

مستشار الدوله- می خواهم از وزارت امور خارجه سئوال نمایم که بااین امنیت مالی و جانی آنچه را که کمیسیون مجلس حکم کرده که در آزادی حقوق مردم اموال حاجی ملك در توفیق باشد آیا سفارت سنیه روس این را مخل بامنیت نخواهند شناخت.

وزیر امور خارجه- امنیت مالی غیر از حقوق مردم است امنیت مالی یعنی کسی بی خود ساعت او راز جیبش بیرون نیاورد و بدون محاکمه مال او را ضبط نکنند.

مستشار الدوله- ملك التجار بان قرارداد کمیسیون مجلس اعتراض دارد البته کسی که محکوم بحکم باشد راضی بآن نخواهد شد.

وزیر امور خارجه- این گفتگو ها در سابق بود حالا که شما وزارت خانه منظم دارید هر چه آنجا گفته شود آن صحیح است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینکه وزیر امور خارجه امنیت مالی و جانی و آبروئی می خواهند برای حاجی ملك التجار این اساس مشروطیت این تامینات را بهمه داده و هیچ مخالف نیست اولا از مجلس یك سئوال میکنم که پس از صدور دستخط از طرف اعلیحضرت بمجلس درین باب چه کرد و حکمش چه شد اگر رسیدگی کرد و حکم نمود دیگر رجوع بعدلیه یعنی چه.

وزیر امور خارجه- همتان روز گفته شد که کمیسیون مجلس نمی نواند بکار ملك التجار رسیدگی کند.

مستشار الدوله- در همان روز که این کار رجوع بمجلس شد بعد از آنکه کمیسیون مجلس رسیدگی و حکم کرد اجازه دادن ملك التجار راه آستارا را بجهت و ناحق بود و چون دارالشورای ملی بالاترین محکمه عدل است هیچکس نمی تواند حکم او را رد کند و برخلاف آن رفتار نماید.

وزیر امورخارجه- ما این مطلب را هم در عداد یکی از آن کارهای کلی محسوب میداریم و نمیخواهیم داخل در جزئیات آن شده باشیم همینقدر میگویم مجلس راضی است و صلاح میداند که او را از آنجا بیرون بیاوریم یا خیر.

اق سیدحسین- اینکه فرمودید مجلس صلاح میداند مجلس رسیدگی باین کار کرد و محقق شد که راه را بیخود اجاره داده است حکم حکم مجلس و دولت شد که اموال او توقیف شود و مال مردم را بدهد اما در خوص جان و شرف او البته محفوظ بوده و هست هیچکس حق اعتراض باو ندارد.

وزیر امور خارجه- من نمی خواهم داخل جزئیات این مسئله بشوم اگر سفرا بگویند که بچه دجهت این محاکمه در مجلس با عدلیه شده باید در وزارت امور خارجه باشد چه میگوئید؟

حاجی سید نصرالله- در این سه امنست هیچ کس حرفی ندارد ولی او میخواهد از این که برای کلی یك نتیجه بردارد که حقوق دیگران را پامال نماید آیا نباید این سه امنیت چنانچه در حق او هست در حق همه مردم ملاحظه شود تمام این شرکاء مالشان رفته حق دارند باید از مال ملك التجار اقتصاص نمایند.

وزیر امور خارجه- اینکه گفتم در دیوانخانه عدلیه رسیدگی شود در مسئله شرکت بدون ماموری از طرف سفارت و در وزارت خارجه باحضور مامور از طرف سفارت در مسئله راه این مطلب عمومی است ومن گمان میکردم که این خدمتی است که بملت مینمایم حال مجلس چه صلاح میداند.

حاجی سید نصرالله- او تصور نکند که باین تامینات بخواهد مال مردم را بخورد.

وزیر امور خارجه- تصور او که کناط نیست من میخواهم او را بیرون بیاورم.

صدیق حضرت- جناب مستشار الدوله یك سئوالی کرد ولی جواب صریح داده نشد باید بدانیم که آن حکم کمیسیون مجلس مجری خواهد بود یا نه و اینکه فرمودند اگر سفیر ایراد نماید که بچه جهت در مجلس این محاکمه شده جواب اینست که ما مدلل کردیم خیانت و تقصیر او را بحکم دولت و مجلس باید از مال او بگیرند بدهند ولو اینکه راه آسترا بدست روس بماند باید حکم مجلس اجری شود پس باید بدانیم که بعد از بیرون آمدن حکم مجلس مجری است یا نه

وزیر امور خارجه- بنده عرض کردم که داخل جزئیات نمیشوم و وکالت هم از جانب ملك التجار ندارم بواسطه آن سمتیکه دارم با این امنیت ها که گفته شد مجلس صلاح می داند که او را بیرون بیاورم یا نه.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- من ملك التجار را نمیشناسم و شرکاء او را هم نمی شناسم اما همینقدر می دانم که حقوق اکثر مردم بواسطه این شرکت بهدر رفت و اغلب فقیر و محتاج شدند آیا باید حوق این اشخاص بواسطه ماندن او در سفارت ضایع شود پس در هر صورت باید او را بیرون آورد و همان امنیتی که همه مردم دارند او هم دارد.

وکیل التجار- داخل در جزئیات این مطلب لازم نیست فقط باید از وزیر امور خارجه این را خواست که امنیت مالی و جانی دارد بنحویکه حقوق مردم ضایع نشود ولی امنیت آبروئی اگر فردا یك نکره یا یك نفر جاهلی در کوچه بایشان حرکت خلاف کند این مطلب را کسی نمی تواند اطمینان بدهد.

آقا سید محمد تقی- این اظهارات وزیر امور خارجه با اظهارات مجلس هیچ منافاتی با هم ندارد البته سفیر می داند که باید حقوق مردم از مال او داده شود و امنیت جانی هم از برای همه هست امنیت مالی هم بهمان شرط است که خود وزیر فرمودند.

اقا میرزا ابوالحسن خان- امنیت مالی و جانی و آبروئی از مجلس خواستن بی محل است و هیچ لازم نیست زیرا که این تامینات را این اساس بتمام افراداین مملکت داده است دیگر ما زیاده از آن نمی خوانیم یك چیزی بکسی بدهیم اگر او رعیت داخله است که قهرا صاحب این حقوق بوده و هست اگر فوق لاعاده چیزی می خواهد ما نمیتوانیم بدهیم شاید فردا یك نکره باو بی احترامی کرد یا یك وقعه دیگر اتفاق افتاد آنوقت ما باید مسئول وزیر امور خارجه و او مسول سفیر باشد ابدا مجلس نمی تواند یك حق فوق العاده بکسی بدهد.

وزیر امور خارجه- من نخواستم داخل جزئیات بشوم مقصود من معلوم شد لابد باز بگویم مقصود از امنیت مالی آن بود که گفتم کسی بی جهت مال اورا نتواند ببرد و امنیت جانی اینست که گسی سوء قصدی درباره او نداشته باشد و الا خدای نخواسته اکر در کوچه یك جا هلی باو بی احترامی کرد یا پایش لغزید بچاه افتاد اینها ربطی ندارد و امنیت آبروئی هم اینست که در مجلس محاکمه از شرکاء بالنسبه باو سوء مکالمه نشود و بدگوئی نکنند.

حاجی سید نصرالله- ملك التجار در این تامینات کسا پر الناس هیچ تفاوتی در بین نیست.

وزیر امور خارجه- چون او مخوف است می ترسد که این امنیت را نداشته باشد حالا این مطلب باشد مذاکره کنید بقد دو کلمه بنویسید که ملك التجار امنیت دارد بیرون بیاید دعاوی مردم را ختم کند مطالب دیگر هم هست که باید مذاکره شود.

رئیس- بسیار خوب این مطلب باشد بعد مذاکره میشود.

وزیر امور خارجه- مسئله دیگر مطلب قشنگ است که قونسل خانه روس در تبریز خواسته است وراد نماید اولا من نگفته ام که باید توقیف شود تا معلوم گردد.

ثانیا این کاغذی است که بمن نوشته است و مقصودش اینست که این قزاقها نظامی هستند و همیشه باید مشغول مشق باشند که متارکه نشود و مابجهت این ها هر یك هشتصد فشنگ بر آورد کرده ایم نه این که تنها منحصر بانجا باشد بلکه در سایر فونسل خانهای سرحدات هم خواهد وارد شد و سفرات انگلیس هم چیزی بمن نوشته است که ایشان هم بجهت فونسل خانها سوارهای هندی وارد میکنند و عوض مینمایند خوبست قرائت شود قرائت شد مشعر بود بر آمدن سوارهای هندی از طرف بوشهر بااسلحه برای برای قونسل بعوض آن سوار هائی که هستند اطلاعا اظهار شد.

مستشارالدوله- خیلی عجب میکنم در این موقع که فشنگ از شمال میاید و سوار از جنوب عجب ترااینست که این صندوقهای فشنگ و صندوقهای عالی تراز آن که وارد میشود مثل فرمانفرما شخصی میخواهد تحقیق نماید جنرال قونسول در جواب میگوید که ده دقیقه بیشتر بشما مهلت نمیدهیم یالا یانعم باید در این ده دقیقه جواب بدهید ما نمیتوانیم از یك نفر جنرال قونسول این گونه تحکمات بشنویم این که گفتند برای قزاقها وارد کردیم منتها فشنگی که بقزاقها در سال میدهند نفری پنجاه عدد است نه هشتصد عدد گذشته از این که از اول میخواستند بوزارت امور خارجه اطلاع بدهند حالا که اطلاع ندادند و وارد کردند البته وزارت امور خارجه خواهند سؤال و جواب و تحقیق کرد

وزیر امور خارجه- درین خصوص مقود بنده اخطار بود که مطلع شده کمیسیونی بشود منهم حاضر شده گفتگو و مذاکره نموده مطلب مشروح و اصلاح شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك سئوالی دارم آیا این سفارتها و جنرال قونسولگری ها از روس و انگلیس و. غیره مامون نیستند و دولت و ملت ایران نمی توانند از آنها نگاهداری کنند و امنیت بدهند چنانچه هیچکدام از دولت عثمانی و آلمان و غیره هیچ سوار در سفارت خانهای خودشان ندارند و در تحت امنیت هر دولتی که هستند میباشند آیا این سئوال من جواب دارد یا نه.

وزیر امور خارجه- این سؤال دو جواب دارد یکی در این مجلس می توانم بگویم و جواب دیگر محتاج بمجلس دیگر است جواب این مجلس اینست که میگویند ما اینها را نه برای دفاع می آوریم بلکه برای عادت پیش است و جواب دیگر هم اینست که از سابق همینطور معمول بوده مطلب دیگری که لازم است گفته شود راجع بمالیه و کار گزاری ما است در آذربایجان که خیلی اهمیت دارد و مثل کارگزاری قفقاز است برحسب فرموده شاهزاده فرمانفرما هر چه خواستیم یك کارگزار کافی در آنجا بفرستیم نشد یعنی مانع پیش آمد بالاخره بعد از تصویب جمعی و تصویب خود فرمان فرما مشاور الملك انتخاب شد او هم متعذر است باینکه من نمی توانم بروم و گذشته از این حقوق میخواهد بعد از گفتگوی زیاد گفت سالی شش هزار تومان میخواهم هر کس اطلاع دارد میداند که در سابق حقوق کار گزاری آذربایجان سالی هزار و هشتصد تومان بوده است این مبلغ با آن خیلی تفاوت دارد ولی کمتر از این هم نمیشود حال اگر مجلس اذن میدهد این مبلغ افزوده شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در اینکه هزار و هشتصد تومان کم است شبه ندارد ولی کارگزاری آذربایجان عایدات هم دارد اگر بنا باشد آن عایدات در تحت نظر وزیر مالیه بیاید بیش از این مبلغ ها خواهد شد.

وزیر امور خارجه- آخر اجزاهم دارند و همه آنها مواجب می خواهند دخل دیگر که ندارند عجاله بنده نمی توانم بآنها رسیدگی کرد ولی مشاور الملك که رفته است خواهد رسیدگی نمود و جمع آنرا معلوم میکند مواجب اجزا را هم معین میکند آن وقت آن عایدات جزو جمع مالیه خواهد شد و باجزا مواجب میدهند.

رئیس- این عایدات بیش از این ها خواهد شد.

حاجی امام جمعه- من اطلاع دارم و آن اینستکه سلماس یك قصبه کوچکی است کارگزاری آنجا را علاوه بر اینکه چیزی نمیدهند ماهی هزار تومان هم بتبریز میدهد.

وکیل التجار- البته جناب وزیر امور خارجه با آن اطلاعات صحیحه که دارند اسباب امیدواری ما خواهد بود و اینکه یکی یکی مواجب کار گزاری و اجزا را معین نمایند اینهم اسباب زحمت است خوبست تمام بودجه وزارت خارجه را معین کرده صورت بگیرند کمیسیون مالیه ارائه بدهند وعمل تذکره را هم چون خیلی اهمیت دارد لازم است که او را هم مرتب نمایند و صورت این دو را بکمیسیون مالیه بدهند.

وزیر امور خارجه- مختصرا عرض می نمایم همان روز که داخل اینکار شدم دو سه کار است که پیش گرفتم یکی همین عمل بودجه است و این مسئله مشکل است بجهه اینکه بودجه صحیح نبوده من می خواهم طوری بشود عمل بودجه که سرمشق سایر وزارتخانه ها بشود ویکی هم مسئله تذکره است همین طور است که شما گفته اید باید ترتیب او را صحیح کرد و مواجب کار گزارها و قونسول گریها را داد که بعضی بسیار سخت است بعید خدا تمام کارها اصلاح خواهد شد دیروز از اعلیحضرت نطقی شنیدم که گمان هیچکس نمی رفت که این طور بیانات بفرمایند.

مستشار الدوله- چون مسئله کارپردازی آذربایجان برود اگر بخواهم داخل تمام بودجه وزارت خانه بشویم باین زودی تمام نمی شود و کازگزاری آنجا هم اهمیت دارد اینکه آقای حاجی امام جمعه فرمودند از کارگزار ی سلماس ماهی هزار تومان میگیرند این مطلب در روزنامه نوشته می شود آنوقت خواهند گفت که این از روی بی اطلاعی بوده مقصودشان از این فرمایش نسبت بسال است نه ماه چون بنده درست از تفصیل کار پردازی آذربایجان اطلاع دارم خوب است وزارت امور خارجه مسئله حقوق کار گزاری را راجع بکمیسیون مالیه نمایند و بعد از مذاکره نتیجه آن را اظهار دارند.

وزیر امور خارجه- بسیار خوب در کمیسیون ملاحظه بشود بعد نتیجه را اطلاع بدهند. مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 158

جلسه: 158

مذاکرات روز سه شنبه 15 شعبان المعظم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 13 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- آنروزیکه جناب وزیر امور خارجه آمده بودند بمجلس کاغذی از سفارت روس از اسلامبول ارائه دادند و یك قدری هم اطمینان دادند که امین بیك برای کمیسیون خواهد آمد و تصیفه دعوی را خواهد نمود چیزی که هست سفارت انگلیس چنین گمان کرده که در مجلس گفته نشده است که این اقدامات از طرف دو سفارت روس و انگلیس شده چنانچه سابقا هم سفارت کبرای انگلیس اقداماتی کرده بودند دیروز هم سفارت انگلیس در این باب اظهار کرده بود وشرحی در باب سوار های هندوستان اظهار نموده که عده آن ها همان عده پیش است که سابق در اینجا بوده حالا هم خواهد آمد و بهیچوجه نباید اسباب اشتباه اذهان شود.

رئیس التجار- وزیر امور خارجه هر دو را اظهار کردند

آقا میرزا محمود خوانساری- در باب حاج ملك در خلاصه مذاکرات نوشله شده که در باب حاج ملك تامین داده شد که در کمیسیون مطرح شود گمان بنده این است که این طور نبود در مجلس همان تامین لازم که برای عموم لازم است داده شد

رئیس- حرف صحیح همان است هر تامینی که از برای عموم هست از برای او هم هست زیادتر علت ندارد

سیدالحکما- قرار بود که در اول مجلس قانون اساسی خوانده شود حالا خوب است مقرر فرمائید قانون اساسی خوانده شود.

رئیس- این صحیح است ولی این سه چهار روزه بواسطه پیش آمد مطالب مهمه و مسئله بانك قرائت قانون اساسی ممکن نشده امروز هم عید است آقایان گفتند بواسطه اهمیت کار حضرات کرمانشاهی ها لازم است که لازم است که ترتیبی در کار آنها داده شود اغلب نا خوش شده ماندن آنها در این جا اسباب اشکال خواهد بود در عمل حاج سیف الدوله کفتند هفت هزار تومان بدهد بعد گفتند سه هزار تومان محض اینکه این ها بتوانند بروند حاجی سیف الدوله امتناع ورزیده در عدلیه هم بتوانند بروند حاچی سیف الدوله امتناع ورزیده در عدلیه هم حکم قطعی و بتز داده نشده حالا به بینیم مجلس چه رای میدهد

سید الحکما- پس پریروز ما چند نفر نظار که رفتیم عدلیه بعد از مذاکرات ما بین اعضای عدلیه شد بالاخره کلام منجر باینجا شد که یك مبلغی حاج سیف الدوله بدهد که اینها بروند و چند نفر اینجا بمانند و آن چند نفر هم که مصدر غارت بوده اند دولت آنها را بخواهد بیایند اینجا تحقیق شود که احقاق حق آنها بعمل آید و در عدالیه گفتگو اجمالی تا آخر این شد که پولی حاجی سیف الدوله بدهد بروند.

رئیس- در آن روزیکه قرار شده کمیسیون شود و صورت تحقیقات دیوانخانه ارائه شود من من اینجا نبودم بگوئید ببینم چه بوده است.

احسن الدوله- منهم نبودم در کمیسیون ولی آن صورت را دیدم این طور که قرار شده باعث خرابی آنها است و آن اشخاصی را هم که خواستند مشکل است که حالا حاضر شوند محض اصلاح خوب است حکم عادلانه شود که سیفالدوله برود یا اینکه چیزی از بابت مخارج آنها بدهد بروند آن وقت ممکن است تمام آنها را بیاورند.

آقا شیخ حسین- صد دفعه بنده اعتقاد خود را گفته ام شاهزاده لازم نیست آخر باشد آن راپورت دیوانخانه را دیدم بر بنده معلوم شده چنین اعتقاد دارم که باید از عهده این خسارت شاهزاده بیرون بیاید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از راپورت آن روز معلوم می شود که سرباز و توپچی داخل غارت بوده ولی ما نمی توا نیم حکم کنیم حاجی سیف الدوله آمربود اماسرباز و نوکر دولت است نمیشود که حاجی سیف الدوله خبر واطلاع نداشته باشد.

حاج ملك محمد- احسن الدوله گفتند ممکن نیست آنها را حاضر کرد چند نفر آنها صاحب منصب هستند باقی رعیت هستند و ممکن است آنها را حاضر نمود.

وکیل الرعایا- چون شاهزاده در عمارت نشسته وجلوگیری از غارت ننموده باید کمك صحیحی بنماید بآنها اینگه گفته شد که بروند کرمانشاه بعقیده بنده غیر از فساد چیزی تولید نخواهد شد مخارج رفتن مامور برای تحقیق لازم نیست مثل ظهیرالدوله شخص موثقی که در آنجا تحقیقات خود را بعمل آورده وتلگرافا اطلاع داده و از برای خسارات تقسیمی کرده که سهمی دولت بدهد و سهمی سالارالدوله بدهد وسهمی باعثین بدهند درحقیقت سهمی که دولت باید بدهد همان است که حاج سیف الدوله میدهد از اینکه شاهزاده مسامحه کرده در صورتیکه مبالغی آنجا قشون بوده و استعداد داشته اند و حال آنکه مامورین دولت باید تا جان دارند کوشش نمایند و حفظ امنیت کنند باید خسارت وارده را او بدهد.

وکیل التجار- آن روز که صورت استنطاق را خواندند بنده نکات آن را خوب ملتفت بودم اظهار شده بود که روز غارت کردند بازار را وشب سرباز و قشون حافظ بازار بودند از اینجا معلوم میشود که عده کافی برای محافظت حاضر بوده تکلیف ایشان بوده که نگذارند غارت شود از این جا معلوم میشود ولی تحقیق این مطلب باید در کرمانشاه بشود حاجی سیف الدوله مخارج راه آنها را بدهد و با بودن جناب ظهیرالدوله تحقیق کامل بعمل خواهد آمد.

آقاسید حسین- خلاصه استنطاقات که بنده بودم فرمودند بیاورند در مجلس قرائت شود این بود روز اول میگوید استعداد نداشتم اما از این که اتفاق کرده اند و این مفسده واقع خواهد شد البته اطلاع داشته اند روز دوم میگوید بجهه کشیك قراول فرستادم ابرای حراست بازار بزازها استعداد که شب دوم فرستاده عاده روز قبل بود و همچنین این عده که روز سیم بازار بزازها را غارت کرده اند بعد بوده میگویند چرا جلوگیری نکردی جواب میدهد که از من نشنیدند از اینطرف میگوید استعداد نداشتم و از آنطرف میگوید از من نشنیدند پس معلوم میشود که شاهزاده بی تقصیر نبوده است.

رئیس- در این که فوج کرند آنجا بود شبهه نیست و در اینکه فوجی هم برپاست صمصام الممالك بوده حرفی نیست سه فوج آنجا بوده سوار کلهر هم برای چاپیدن نیامده بودند فهمید که چه شد

ثقه السلطنه- هر کس در هر ولایتی حکومت داشته باشد هرگز راضی نمیشود که در حکمرانی او اغتشاش شده اسباب بیکفایتی او فراهم آید تا چه رسد که تحریك کند یك تلگراف مؤاخذه برؤسای قشون آنجا مخابره شود که شما چرا اطاعت حکم سیف الدوله را نکردید تا ببینیم چه جواب خواهند داد.

رئیس- تحقیقاتیکه باید بشود شده آنها میگویند که امر حاجی سیف الدوله بوده بعضی هم میگویند که او محرك نبوده.

رئیس التجار- عقیده بنده مثل عقیده آقا میرزا ابوالحسن خان است در اینکه توپچی و سرباز دا خل این کار بوده حرفی نیست ولی نمیدانم شاهزاده آمر یا نه ولی آن تحقیقات که در محاکمات خواندید که شاهزاده شکوه نموده که این فوج زنگنه خودش با اشرار همراه

است و همچنین کاغذی از داود خان رسیده بود که بعضی خیالات دارد و ابدا از طرف وزیر داخله و وزیر جنگ جواب مساعدتر نرفته در این صورت نباید حاکمیکه بیك جائی میفرستند باظهارات آنها گوش ندهند.

رئیس- سوار ملایری ظفرالسلطنه هم آنجا بود پس یك مقداری استعداد بوده شاید این ها را شهازاده کافی ندانسته اند برای حفظ شهر.

رئیس التجار- بلکه مخل میدانست از تلگراف این طور برمیآید.

سید عبدالحسین شهشهانی- اگر بخواهید در این مجلس با این بیانات مختلفه حقی بگردن شاهزاده وارد بیاورید صحیح آن است که با آن اطلاعاتی که شاهزاده از سابق داشته اند ضمانت مختصری برایشان وارد است دراشتغال ذمه ایشان بکرمانشاهی ها حرفی نیست در تاخیر کار هم این بیچاره ها از دست خواهند رفت از اینکه گفته شد شاهزاده هفت هزار تومان بدهد که انها بروند بهترین کارهاست باین اندازه شاهزاده اشتغال ذمه دارند.

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده این است که مجلس حقوق ادارات را بخودشان واگذار نماید تمام این تحقیقات کار عدلیه است مجلس باید جدا از عدلیه بخواهد اگر حکم کرده که شاهزاده پول بدهد البته باید بدهدو اگر میگوید که شاهزاده برود بکرمانشاه ملت حاضر است که خرجی کرمانشاهی ها را بدهد بروند آنجا تحقیق بعمل آید.

آقا سید مهدی- بااینکه شاهزاده حاکم بود نمیتوان تصور نمود که امری بدون اطلاع او واقع شود حالا این امر باین مهمی چطور میشود که بدون اطلاع او واقع شده باشد شنیدم در یك ملس سری گفته بود که من مامور بودم و سند ماموریت خودم را هم اظهار میکنم عقیده بنده این است که باید شاهزاده از عهده براید.

حاجی محمد ابراهیم- این که شاهزاده میگوید من اطلاع ندارم لابد اگر هزار تومان برده شده هشتصد تومان باو رسیده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وقتیکه مجلس داخل بعضی کارها میشود بعضی ایراد مینمایند که وظیفه مجلس نیست بلی در مطالب جزئی که چند نفر با چند نفر طرف باشند حق مجلس است که نیست ولی در این کارهای عمده حق مجلس است جدا رسیدگی کند تا احقاق حق بعمل آید

رئیس- این که حاجی محمد ابراهیم گفتند این پول بشاهزاده نرسیده است از آنجا اطلاع مختصری دارم که چیزی بشاهزاده نرسید ماست ظفر السلطان و احتشام الممالك و دیگران بوده اند ولی او نبوده است.

آقا میرزا محمود خوانساری- در اول مسئله کرمانشاهی ها در مجلس گفتگو شد گفتند رجوع بعدلیه شود این بود که چند نفر از وکلامعین شده در آنجا تحقیق کردند حالا اگر مجددا رجوع بمجلس شود عقیده بنده اینست که صحیح نیست باید اتمام او در همان عدلیه بشود.

آقا مشهدی باقر- باید پولی شاهزاده به کرمانشاهیها بدهد که بروند ولی یك حقی هم باید بشاهزاده داد ك اگر دیگران هم بیایند مطالبه کنند او حق امتناع داشته باشد.

رئیس- از این مذاکرات میزان بدست آمده است بگوئید ببینم که شاهزاده چیزی باید بدهد یا خیر؟

حاج سید نصرالله- اگر حاکم بوظایف خو که تامین محل است رفتار نکرد مقصر است باید بهمین تقصیر یك چیزی بدهد.

رئیس- صحیح است ولی باید ملاحظه کرد که اگر یك حکمی در مجلس شد ای حکم سمت قانونیت پیدا خواهد کرد حالا این ملاحظه را بکنید که اگر این حکم شد فردا هم اگر از سایر جاها بلند شد حاکم باید ضامن باشد.

حاج سید نصرالله- مطلب دو نوع است یك مرتبه می خواهید یك مطلبی را لائحه قانونی قرار بدهید آن وقت مسلم است باید دقت شود و جهات اطراف کار بدقت ملاحظه گردد و یك وقت واقعه اتفاق افتاده و می خواهیم رفع نمائیم در اینجا همان قدر که ایرادی وارد نشود کافی است در اینجا از برای همین اندازه که شاهزاده از عهده نگاهداری برنیامده است مقصر است و باید این پول را بدهد.

رئیس- چیزی که هست اینست شاهزاده می تواند بگوید این قانون تاکنون نبوده و حالا هم که پیدا شد از این ببعد مجری خواهد بود ولی از برای این حرف یك ترتیبی فکر کرده ام که فعلا شاهزاده حاجی سیف الدوله یك پولی بدهد و یکنفر از طرف مجلس و یکنفر از

طرف عدلیه و یك نفر از طرف وزارت داخله بروند و تحقیق کنند اگ تقصیر بگردن شاهزاده ثابت شد از آنها گرفته شود و پول شاهزاده را واپس بدهند البته این مطلب باید تحقیق شود اگر سرکرده چنین کاری را کرده باید او را شقه کرد تا چنین اتفاقی نیفتد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این که فرمودید بنابر مصلحتی خیلی خوبست ولی اینکه مامور عدلیه برود رسیدگی کند هیچ صحیح نیست این وظیفه دولت است که بفهمد یك نفر از وزارت داخله یکی از عدلیه یکی از مجلس بنظارت انجمن و حکومت آنجا اطلاع حاصل کند و بدولت اطلاع بدهد آنوقت حکم بشود.

رئیس- امروز عید است جمعی از شاگردان مدارس آمدند برای تبریك خوبست این مسئله زود تر ختم شود.

حاج محمد ابراهیم- این مامورین باید بتصویب مجلس باشد.

رئیس- صحیح است.

وکیل الرعایا- یك ایران اینمجلس را انتخاب کرده ابنمجلس شخص رئیس را انتخاب کرده اینمرد بزرگ از این خط که تشریف آورده همه نوع تحقیق فرموده برای خدا بدون زحمت حکم قطعی صادر شود که دیگر اسبا زحمت این بیچاره ها نش. ود.

معمار باشی- حکومت هیچوقت جائی نمیرود مگر بسبت صدور فرمان و بمحض صدور فرمان آن ولایت در تحت حکومت اواست و او ضامن است.

حاج ملك محمد- بنده اعرفم بعده آنها و قروض آنها و مخارج آنها عجاله پنج هزار تومان کفاف حال آنها را می دهد.

رئیس التجار- با آن قراری که داده شد که هر قدر باشد تفاوت نمیکند.

رئیس- خیلی خوب همین پنجهزار تومان را بدهد اگر مقصر است که مابقی خسارات وارده را هم بدهد والا که پول ایشانرا واپس می دهند در باب مامور هم همانطور که اقا کیرزا ابوالحینخان گفتند صحیح است باید یکنفر از طرف عدلیه و یکنفر از طرف وزارت داخله و یك نفر از طرف مجلس برود چون مطلب باید همین قسم رفتار شود.

رئیس التجار- بلکه شش نفر که یك کمیسیون باشند بروند

رئیس- امروز عصر قرارش داده میشود مجلس ختم شد

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 159

جلسه: 159

مذاکرات روز پنجشنبه 17 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 15 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

رئیس- از طرف مجلس برحسب اظهار متحصنین پریروز عریضه بحضور همایونی عرض شد و حاصل عریضه بنده بودم بعضی دستخط ها شرف صدور یافت لازم است که اعضاء مجلس مستحضر شوند خلاصه عریضه اینست که از طرف مجلس عرض شده بود بحضور اقدس اعلی چند روزی است نمایندگان انجمنها در مجلس متحصن و حصول مستدعیات سه گانه خود را خواهانند اولا تامین طرق و شوارع باین قسم که تحصیل این تامین محول بیك نفر شخص کاردانی شده که از عهده انجام آن برآید که موجب اطمینان و آسایش انمجمنهای ولایات گردد ثانیا در خصوص سرحدات دستخطی بامراء و سرکردگان صادر شود که انتظام آنرا در عهده گیرند ثالثا در خصوص کمیسیون سرحدی یك نفر شخص امین وطن پرستی ماکمور شود که ملت را از این تشویش آسایش بخشد مفاد دستخط همایونی این بود که دولت در این باب مجاهدات نموده و مینماید این انقلابات سرحدی بزودی رفع و قلوب عامه مطمئن خواهد شد در این هفته کمیسیونی فرستاده میشود در خصوص سرحدات آذربایجان هم باطلاع وکلا تلگرافات لازمه بحکام و سرحد داران صادر شده دستخطی هم بوزیر داخله شده باین مضمون)) وزیر داخله امنیت طرق وشوراع لازم است علاء الدوله را خواسته باو واگذار نمائید. ((

رئیس- این دستخط جواب این عریضه است حالا خوب است در جواب عریضه انجمن مرکزی که بمجلس نوشته بودند همین دستخط همایونی ابلاغ شود تا آسوده شوند و بروند در باب کمیسیون هم اقدامات شده بامخبر السلطنه هم گفتگو شده بود گویا دیشب معین شده باشد در خصوص سرحدات هم تلگرافات شده دیگر چیزی نیست.

حاج امام جمعه- در حقیقت بعضی اقدامات هم شده است.

آقا سید یوسف- عقیده بنده این است که دستورالعمل حکام قبل از قانون اساسی فرستاده شود الحمد الله گذشته است حال نمیدانم آن مسوده را چه کرده اند.

رئیس- این چند روزه بواسطه پاره کارهای مهم خواندن قانون اساسی و غیره تاخیر افتاد ولی دیگر وقت هست باید پرسید چه شد؟

آقا شیخ یوسف- خوب است آن چند ماده از نظام نامه داخله که مانده بود مطرح مذاکره شود و تمام گردد.

سید الحکما- همین طوری که آقای شیخ یوسف فرمودند لازم است که قوانین مرتب شود قوانین. زارت عدلیه را قرار شد کمیسیون شده تقیح نمایند ایا کمیسیون شده است یا خیر (گفتند آن کمیسیون تشکیل شده است)

رئیس- گفته شد که قوانین باید از مجلس بگذرد من مسبوق بکمیسیون نبودم صحیح است باید اول در کمیسیون تصحیح و تنقیح شده بعد در مجلس بیاید که زیاد اسباب تعطیل کار نشود اهم از همه هم قانون اساسی است و خوب است همان قانون اساسی خوانده شود.

آقا سید محمد جعفر- تلگراف حجج اسلام خوانده شود.

رئیس- تلگرافی از حجج اسلام در تشیید مبانی مجلس رسیده تیمنا و تبرکا خوانده شود.

از قصر بطهران 15 شعبان

جنابان مستطابان عمادی الاسلام آقا سید جعفر شیرازی و آقا شیخ حسین یزدی سلمه الله تعالی تلگراف شریف رسید بحمدالله تعالی مجلس متکفل انتظام امور مسلمین و اعلاء کلمه حقه اسلامیه و تقویت دین و دولت وقطع نفوذ خارجه و اجرای احکام شرعیه و صدور امر بمعروف و نهی از منکر و عدم تعدی حدود الهیه عز اسمه و ارفع ظلم و تعدیات مستبدانه که سالها ارزو و تمنا داشتیم برپا شد و برحصول این تمنا وموهبت جسمیه مسروریم و گمان نمیرفت احدی از مسلمین و متدیمی مخالف و مخاصم شود خص. صا بعد از تطبیق نظامنامه بر قوانین شرعیه و ضم فصول ابدی برای حفظ آن امر که مجال هیچ تشتت و جای هیچ سخنی مغرضانه باقی نمانده و در هر صورت بر قاطبه مسلمین اهتمام در امر چنین مجلس محترمی واجب و اعراض از وساوس و شبهات واهیه مطبوعه و غیر مطبوعه مخالفین که جز اغراض شخصیه و آثار فتنه و فساد مقصودی ندارند لازم اسن واحدی تخلف و غفلن نخواهد نمود انشاء ال الاحقرنجل مرحوم حاج میرزا خلیل الحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی الحقر عبدالله مازندرانی.

آقا سید محمد تقی- قبل از آنکه شروع بقرائت قانون اساسی شود استدعا از حضرت ریاست میشود همچنانکه پیش هم قرار داده شده بود مقرر شود که بدوا چند ماده از قانون خوانده شود و بعدشروع به مذاکرات گردد و کسی هم استدعای خواندن چیزی نکند.

آقا میرزا محمود- چون قانون اهمیت دارد خوب است اعضاء کمیسیون مالیه را هم اطلاع بدهند حاضر شوند.

رئیس- چون کمیسیون مالیه خلی کار دارد و حقوق مردم عقب مانده صحیح نیست آنها را از کار باز داریم شروع بقرات قانون ساسی شد بعد از قرائت قانون رئیس بواسطه آمدن حجج اسلام مجددا شرح عریضه را که در خصوص انجمنها بحضور همایونی عرض شده و جواب دستخطی که صادر کرده بودند مقرر فرمودند قرائت شود.

رئیس- کاغذی از حاجی سیف الدوله رسیده است یکی بمن و یکی بآقایان خوانده شود تا جواب معلوم شود قرائت شد قریب باین مفاد که من در خدمات مجلس حاضر بوده امتثالا در عدلیه حاضر شده و با کرامانشاهی ها استنطاق شد صورت آن هست در پانزدهم ماه کاغذی از طرف جناب رئیس رسید که قرار چنین شده که شما پنجهزار تومان بدهید آنها بروند دو نفر هم از عدلیه دو نفر هم از وزارت داخله دو نفر هم از مجلس بروند اگر تحقیق شد و تقصیری بر شما وارد نیامد این پول شما واپس داده میشود و اگر تقصیری

بر شما وارد شد مابقی خسارات را هم شما باید بدهید عرض بنده اینست که از روی چه قانون باید این پنجهزار تومان را بدهم اگر باید تحقیق شود در عدلیه یا در مجلس یا در کرمانشاه در هر جا باشد حاضر هستم.

رئیس- یك همچو کاغذی هم از انجمن قاجاریه رسیده است قرائت مثعر بر این بود انجمن تا کنون همه قسم خدمتگزار مجلس بوده و تا حال از مجلس استدعائی نکرده در مورد حاجی سیف الدوله باینکه در عدلیه رسیدگی شد و تقصیری بر او وارد نیامد معلوم شود از چه راه یابد پنجهزار تومان بدهد اگر شاهزاده حاضر نیست در رفتن بکرمانشاه معلوم شود الابی جهت ما حاضر نمیشویم که شاهزاده این پول رابدهد و آبروی ما بریزد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- انروز در این مجلس اگر خاطر آقایان باشد گفتم در محاکمه اینکه با مسالمت و مصالحه گفتگو نمایند صحیح نیست و باید هرچه بر او وارد آمد حتما گرفته شود و بدهند اگر غیر از این باشد هر عارضی که می آید پول میخواهد حالا هم عقیده بنده این است که همین طور رفتار شود و اگر رسیدگی در اینجا نمیتوان کر و از هر جا رعیتی آمد و نتوانست بورد مجلس باید آنها را روزانه آمد و نتوانست بورد مجلس باید آنها را روانه نماید پس در اینصورت دولت اسباب مراجعت آنها را فراهم آورد شاهزاده هم همین امروز حرکت گرده برود در کرمانشاه رسیدگی شود.

وکیل الرعایا- این حقوق که بحکام داده میشود از برای چیست؟

رئیس- بلی بآنها مواجب داده میشود که حافظ امنیت رعیت باشند.

وکیل الرعایا- برای این است که مال مردم راگر بردند رد کنند

رئیس- این حکم مجلس نبود که او پنجهزار تومات بدهدزیرا که روی کاغذ مهر مجلس نبود.

وکیل الرعایا- باید حکم نبود که او پنجهزار تومان بدهد زیرا که روی کاغذ مهر مجلس نبود.

وکیل الرعایا- باید بگوئیم که امنیت این ملت از سایر ملل کمتر است یا اینکه این اموالیکه جمع کرده اند معلوم شود از کجا است چند سال در همدان حکومت کرد و حالا در ملایر صاحب چند کرور ملك است اینها را از کجا پیدا کرده.

رئیس- شما از موضوع خارج نشوید شاهزاده پسر شاهزاده عضدالدوله است و چندین سال حکومت کردهاست تا صاحب این اموال شده آنشخص که از تبریز با دست خالی آمد حالا دارای کرور ها است پس باید از او پرسید که از کجا آورد اینمطالب خارج از موضوع است.

آقا سید حسین- بلی بی تقیری که شاهزاده از برای خود معین میکند ایت است که اگر من مقصر بودم یا مال آنها پیش من بود یا من استحضار داشتم در این چند روزه که استنطاق شد معلوم میشد هر روز یك طوری بی تقصیری خود را گفته است ما از این پنج نفر که خاطر بودند باید بپرسم که بر آنها چه معلوم شده است.

رئیس- البته باید پرسید ولی از عدلیه حکم قطعی صادر شده است یا خیر؟

آقا سید حسین- خبر صادر نشده است.

آقا میرزا محمود- مکرر عرض کردم کرمانشاهیها نمیتوانند بطور صحیح استیفاء حقوق خود را در اینجا بنماید لابدغیر از اینها هم عراض هستند پس سیف الدوله با کرمانشاهیها و مامور بروند در آنجا تحقیقات شده احقاق بعمل آمد.

آقا ملا حسن وارث- میخواهیم بدانیم حاکم در آنجا بجهت چه بوده باآن استعدادیکه ضامن امنیت بوده معهذا مجلس خواهش کرد که این وجه داده شود تا تحقیق بعمل آید.

حاج ملك محمد- من از طرف کرمانشاهی ها وکیلم شاهزاده با مامورین بروند کرمانشاه تمام کرمانشاهیها هم حاضرند که پای پیاده عودت کنند.

رئیس- دیگر مطلب ختم است اگر خودش برود حرفی نیست

حاج ملك محمد- خير حرفى نيست.

آقا سيد حسن تقى زاده- دولت قانونى بعضى تكاليف دارد ولى در اينجا هر اتفاقيكه مى اقتد به آن طور رفتار نميشود براى اداره يك جائى چند چرخ لازم است اگر يكى از آنها از كار بيفتد همه از كار خواهد افتاد همچنين اداره مملكتى يا يك اردو يا يك ديوان خانه. در اين يكسال كه ما مملكت خود را قانونى ميدانيم دولت سه تكليف دارد يكى اينكه اگر ضررى كلى در يك جائى وارد بيايد قبل از تحقيق بايد دستگيرى از آن جمع بشود يك ترتيب مدعى العموم هم بايد فراهم شود اگر بعضى مظلوم واقع شدند و منظلم نشدند خود دولت در صدد رسيدگى برآيد سيمى ترتيب محاكمات است در اين مملكت يك ترتيبى در محاكمات معمول بوده كه امروزه هيچ بدرد نمى خورد و تقصير هم تماما با دولت نيست كليه از مظلومين استكه فورا ميخواهند انتقام نمايند وقتى مدتى فهميده نميشود اينطور سرگردان مى مانند و بايد بدوا اصلاح كار را از دولت بخواهند كه اين طورها نشود حالا اين مسئله كرمانشاهى نميشود اينطور آنها راروانه نمود بر فرض آنجا هم رفتند هيچ نخواهد شد همان طور كه اول گفتيم بايد فكرى نمود والا در هر كارى عدليه است اگر رجوع بعدليه شد ديگر چرا در مجلس گفتگو ميشود.

آقا ميرزا ابوالحسن خان- بنده با عقيده آقاى تقى زاده شريكم ولى اينكه گفتند اينكار هاى ما بعدليه است مخالف با عقيده بنده است بنده ميگويم حق مجلس استكه بايد رسيدگى كند ولو اينكه آنها دراره حاجى سيف الدوله تظلم نكنند مجلس بايد رسيدگى كند وبفهمد كه منشا اين كار كى بوده است.

حاج امام جمعه- اين مجلس دوكار دارد يكى اصلى و يكى عرضى اما اصلى همان وضع قوانين است و عرضى همين كارها است كه اتفاق مى افتد انكار ندارم كه مجلس بايد باين كارها رسيدگى كند ولى از روى روزى كه وارد اين مجلس شده ام قرار بود هفته چهار روز مجلس منعقد شده و مشغول شود و حال آنكه همه روزه مفتوح باده و هيچ كارى هم پيش نرفته است و مى بينيم كه ملت مؤاخذه مينمايد كه چكار در مدت يكسال صورت داده ايد و جهه چيست كه كار پيش نرفته جهه اين است كه ما فروغ را را زياده بر اصل قرار داده ايم و وقت را در آنها مصرف ميكنيم كار مجلس تنقيح و تصحيح نظامنامه ها است كه در نظر ملت مى آيد ولى اين جزئيات كه در حقيقت زحمتش ده مقابل است بنظر ملت نمى آيد در عوض اينكه مجلس مبالغى وقت خود را صرف اين جزئيات ميكند همت كند وضع عدليه را صحيح كند تا از اين زحمتها خلاص شود همينكه عدليه نداريم در مجلس علنى حضور يكصد و بيست نفر مطالب مطرح ميشود حل نميگردد پس يك كميسيون شود و در آنجا مطلب را رسيدگى كرده نتيجه آنرا بمجلس بياورند شما پريروز در اين باب گفتگو كرديد نيتجه اين شد كه شاهزاده ميگويد من بچه قانون پول بدهم.

آقا ميرزا ابوالحسن خان- من منكر عدليه نيستم ولى قتل و غارت و غيره تكليف مجلس است كه بايد رسيدگيكند مابين مسئله كرمانشاهى ها و ساير مسائل جزئى بايد فرق كذاشت اين مسئله راجع بمجلس است.

حاج امام جمعه- اشتباه شده اگر اين مسئله آشوب بود مثل ساير جاها راجع بمجلس بود اما وقتيكه دو نفر كارشان رجوع بمحاكمه شد اين راجع بعدليه است اگر عدليه از عهده برنيامد آنوقت حق اين مجلس است كه گنگره عدالت است

آقا سيد حين تقى زاده- وزرا را خواستن و از آنها محاكمه خواستن و استنطاق كردن حق مجلس است اجرا و محاكمه كردن از مجلس نيست اگر بر فرض كرمانشاهى ها هم نمى آمدند حق مجلس بود كه از وزرا بخواهد رسيدگى باين عمل را.

حاج ملك محمد- اينها عريضه كردند كه ما اينجا هستيم تاآن ده نفر بيايند اينجا محاكمه شوند.

رئيس- شما ميگوئيد آنها بيايند اينجا اگر آمدند و مقصر نبودند چه ميگوئيد.

حاج ملك محمد- خود سيف الدوله ميگويد آنها مقصرند.

رئيس- آنها ميگويند كه اگر ما آمديم و تقصير ما ثابت نشد چه ميگوئيد پس مجلس ازامروز كار بكار كرمانشاهى ها ندارد رجوع بعدليه شود.

آقا سيد حسن تقى زاده- من ميگويم كه مجلس يك كار بايد بكند هر روز نبايد مذاكره در اين باب بكند آن روز ده روز مهلت داد كه در مجلس وزرا ختم كنند بايد رجوع كرد بآنها و دانست كه در آن ده روز چه كردند.

رئيس- باينهم قطع و فصل نميشود آنها هم ميگويند كه خودتان برويد تمام كنيد و رجوع بعدليه نمائيد عدليه بايد تمام كند.

آقا سید جعفر- آن اعانه که باید باینها برسد بدهند شهود آنها هم آنجا است با شاهزاده بروند آنجا رسیدگی شود.

رئیس- اول قبول کردند ولی حالا عدلیه تابع کرمانشاهیها شده باید قرار قطعی گذاشت که دیگر حرف نباشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینکه بآنها ظلم شده و اموال آنها غارت شده حرفی نیست در این خصوص به دولت اخطار شده به بینیم دولت چکار کرده.

رئیس- اگر مجلس وزرا و دولت واگذار بشما کنند که تحقیق نمائید چه خواهید گفت.

آقا سید حسن تقی زاده- صحیح نیست که هیئت اجرائیه رای از مجلس بخواهند و این مطلب را از سر خود رفع کنند.

رئیس- پس رفتیم بهمان مطلب که مجلس بکار کرمانشاهیها رسیدگی نخواهد کرد.

حاجی امام جمعه- اینجا دو مطلب است در اینکه مال این بیچاره ها را غارت کرده اند حرفی نیست فرض مینمائیم اموال آنها را صاعقه سوزانیده بهیئت وزرا میگوئیم که اینها را باینطور که می بینید چه فکری برای آنها کرده اید حالا اینها با چند نفر مدعی هستند ربطی باینکار ندارد باید رفع خسارت این بیچاره ها را کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده میگویم آنهائی که از ترتیبات خارجه مطلعند چرا این کار را داخل در مجلس میکنند از وزرا بخواهند که این کار را درست کنند اگر وزرا مسامحه کردند باید استعفا بدهند آنها قوه مجریه ما هستند باید از آنها خواست که چه کرده اید.

رئیس- پس مجلس رای بدهد تمام باید رجوع بعدلیه شود و مجلس دیگر حق مداخله ندارد باز وقتی که میرویم انها دامن ما را میگیرند و فریاد می کشند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همانطور که گفته شد باید از وزرا خواست.

رئیس- پس مجلس باید بشاهزاده بنویسد که مجلس مداخله نمیکند راجع بعدلیه است.

آقا سید حسن تقی زاده- یعنی این مطلب را راجع بعدلیه میکنیم و از هیئت وزرا جدا انجام آنرا می خواهیم.

آقا سید محمد جعفر- خوب است خرجی بآنها داده شود که بروند در کرمانشاه با شاهزاده محاکمه کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- باید رجوع بهمان هیئت وزراء بشود و مدتی قرار گذاشت اگر تسامح شد باید معزول شوند.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 160

جلسه: 160

مذاکرات روز شنبه نوزدهم شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 17 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

شروع بقرائت قانون اساس شد پس از قرائت چند ماده لایحه از طرف انجمن سردارها بمجلس عرض شده باسواد عریضه که از طرف انجمن سردار ها بحضور همایونی عرض کرده بودند قرائت کردند لایحه انجمن سردارها قرائت شد قریب باین مضمون

از انجا که در پیشرفت اساس مقدس مشروطیت خدمات لایقه طبقات نوکر را مدخلیت زیاد است و تشویق آنها مایه دلگرمی است از اینرو عرض می داریم که تا آخرین قدم همراهی خود را با این اساس مقدس اظهار داریم و اینك شاهد صدق دعواس خود را از مغاد عریضه که بحضور اقدس اعلی عرض کرده ایم ظاهر می داریم و از لحاظ مبارك انماء محترم ملت میگذرانیم وخدا را گواه می

خواهیم که مقاصد باطنی ما همین استکه عرضه داشته ایم و حصول اطمینان برادران خود را در این راه خواهانیم که از هر جهت مالا و جانا در پیشرفت این اساس مقدس کوتاهی نکنیم امضاء

آصف الدوله سپهدار

علاء الدوله جلال الدوله

معین الدوله وزیر مخصوص

وزیر نظام سردار مفخم

سردار منصور سردار فیروز

امیر نظام بهاء الملك

آجودانباشی امیر سیف الدین

عمید السلطنه ضیاء الملك

بهادر الدوله امیر اعظم

(قوام الملك) (سردار مخصوص) (نصرالدوله) (شجاع السلطنه) صورت عریضه ایست که از طرف هیئت سردارها بحضور همایونی عرض شده بود.

عریضه امناء بخاکپای همایونی قربان خاکپای جواهر آسای اقدس مبارکت شویم پرصغیر و کبیر و ضیع و شریف عالی و دانی اظهر من الشمس است که تمام اعتبار و افتخار و شرف و دارائی غلامان از تصدق فرق فرقدان آسای اعلیحضرت همایونی ارواحنا فداء واین شجره طیبه است و حتی المقدور سعی و کوشش عموم خانزادان دولت جاویدایت این است ترتیبی که پنجاه شصت سال خود خانزادان و چندین سال آبائ و اجداد غلامان زندگی کرده اند باقی بوده در ظل عواطف ظل اللهی و در مهد امن و امان استراحت کنیم بقای این ترتیب که عادت دیرینه عموم چاکران است نمیشود مگر در بقای قدرت و شوکت و ازدیاد نفوذ سلطنت اعلیحضرت شاهنشاهی خلد الله ملکه که امروز قدرت و شوکت سلاطین عظیم الشان روی زمین را می بینیم که بواسطه این اساس مقدس مشروطیت باین عظمت نائل شده اند حالا که این مسئله عقلا و نقلا مبرهن شد چه چیز غلامان را ملتزم باین عرایض کرده است اولا حق نمك خوارگی چندین ساله که خدای واحد شاهد است دیگر تاب و توانائی کتمان این مسائل نمانده بمباره اخری کار بجان و کارد باتسخوان رسیده این است در عالم خانه زادی از خاکپای اقدس مقدس همایونی ارواحنا فداء مستدعی میشویم که میانه خود و خدا مکنونات خاطر همایونی را بر خانه زادان مکتوم ندارید زیرا بدلایلیکه عرض شد یوالله العلی المدرك المنتقم جز دولت خواهی و بقای همه چیز قبله عالم که بقای همه چیز خودمان است قصد و غرضی نداریم از دو شق یکی باید مجری شود اگر خانه زادان را خیرخواه و مسئول بقای این سلطنت میدانید چنانچه فردا فرد هم بخاکپای همایونی کرارا عرض کرده ایم قلب مبارك را باین اساس مشروطیت که نتایج معاونت و مساعدت با همچو اساس برای العین دردول معظمه اروپ مشاهده میشود صافی و همراه فرمایند و در جهر اخفا بدست هیچیك از صغیر و کبیر که شاید هم ندانند و نفهمند حرکت و تصدی که میکنند برخلاف این اساس و صلاح نام نیك و اقدامات قبله عالم است باید ابدا قصد و اقدام روحانی نفرمایند زیرا که بتمام کتب آسمانی و بتاج و تخت پادشاه با اقتدار قسم است که رفتنی ها رفته است و آنچه هم باقی مانده بااین وضع حالیه خواهد رفت و هیچ ننگی برای خانه زادان که سالها نمك دولت را خورده و همه چیزمان از سلطنت قاجاریه است بد تر و بالاتر نمیشود که چشم باز و گوش شنوا و پای توانا به بینیم که قبله مقصود و کعبه معهود متزلزل بلکه معدوم شود اگر در خاطر قبله عالم این عرایض غلامان باغراض نفسانیه جلوه گر شود متفقا عاجزانه مستدعی هستیم که فدویان را از مسئولیت خارج دانند و بهیچوجه من الوجوه اطلاق اسم نوکری نفرمایند و این عریضه بعد از خیالات بسیار و تاملات بیشمار اخر الدوائی است که برای ایفاء تکلیف بنظر خانه زادان رسیده عرض شد و صراحه عرض میکنیم بخدای احد واحد ابواب چاره از هر طرف مسدود است و سلطنت چندین هزار ساله در تلف چاکران صحیح است که نمك پرورده دودمان سلطنت و پشت در پشت خانه زاد دولت جاوید آیتیم اما در اینکه زاده این وطن و شریك این آب و خاکیم شکی و حرفی نیست والله اگر باز قدر قلیلی اغفال در اقدام اصلاح کار شود از شاه و گدا هیچ کس صاحب هیچ چیز نیست آنچه در چاره کار بعقل فدویان رسیده این است که مقرر شود تمام وزرای مسئول در یك مجلس حاضر شوند و از وکلای مجلس محترم شورای ملی هم قدر معتد به بیایند باحضور

چاکران تکالیف کلی و جزئی را که دیگر راه عذر و حرف برای هیچکس نماند معین کنند باین معنی که تکالیف عموم از شاه وگدا معلوم و محدود شود و آنچه نتیجه آراء عموم شد اعلیحضرت همایونی هم دستخط و امضاء کنند باین معنی که دیگر در راه ترقی مملکت و مساعدت در پیشرفت صلاح عموم و اساس مشروطیت حرفی نگفته و رائی نهفته نماند و هر کس بخیال خود انگشتی نتواند برساند و اگر اعلیحضرت راغیر از آنچه عرض شد رای و میلی باشد صریحا عرض میکنیم بطور حتم از نوکری و چاکری مایوس باشید که بغیر از وطن پرستی و ملت دوستی و اطاعت مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه تکلیف و خیالی دیگر نداریم و قبله عالم را بمقتضی میل و صلاح خود وگذار خواهیم کرد

امر امر بندگان اعلیحضرت اقدس قدر قدرت همایونی ظل اللهی خلدالله ملکه و سلطانه.

سواد دستخط اعلیحضرت همایونی در جواب عریضه امنادرباره مجلس مشروطیت را شاهنشاه مرحوم بملت مرحمت فرمودند و بعد هم ما خودمان امضای مشروطیت را فرمودیم و از آن وقت تا حال هم کمال همراهی و تقویت را داشته و داریم و مجلس را موجب سعادت و نیکبختی و ترقی دولت و ملت میدانیم مجلس را خودمان بملت داده و از خودمان است و شما هم پیرو این عقیده و این مسلك باید باشید و حالا که شما ها برای خدمتگذاری دولت و ملت حاضر شده اید چه بهتر اسباب کمال خوشوقتی است و ما هم انشاء الله نهایت همراهی و مجاهدت و تقویت را خواهیم نمود و شما هم برای خدمت گذاری بدولت و ملت باید همیشه حاضر باشید و بهمین طوریکه استدعا کرده اید در باب مجلس و وزراء با وکلا بنشینند و شما ها هم حاضر شوید و در رفع این اقدامات و نظم مملکت گفتگو نمائید و قراری بدهید.

مستشار الدوله- رسول محترمی فرستاده اند و اجازه خواسته اند که بمجل بیایند حالا بیایند یا عصر؟

آقا میرزا محمود خوانساری- عقیده بنده اینست که همین حالا بیایند و این اوراق هم چاپ شده بهمه جا منتشر شود.

آقا سید حسن تقی زاده- هر مطلبی را در موقع خودش باید گفت در این عریضه که بحضور همایونی عرض کرده اند استدعای تاسیس مجلس کرده اد که در آن مجلس رفع اختلافات مملکتی را بکنند این ترتیب خیلی خوبست ولی این قسم مجلس از وظیفه آنها خارج است امرا و سرداران باید بنشینند و در امورات عسگری مشورت کنند اما ترتیب قوانین حق مجلس شورای ملی است بآنها ربطی ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این فرمایش آقای تقی زاده خیلی صحیح است ولی آنها را هم باید از این اقدام تبریك گفت همین حالا هم بیایند خیلی خوبست.

حاج امین الضرب- عقیده بنده هم اینست که همین الان بیایند.

حاجی امام جمعه- گمانم اینست که این مسئله اسباب مسرت عموم ملت گردید در شرع هم مقرر است که خیرالخیر ما کان عاجله بهتر بهتر این است که رای بدهید همین الان بیایند (اطلاع داده اند که بیایند تلگرافی از خوی رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون: حضور محترم وکلای عظام مجلس مقدس جهه شکایت اهل خوی از فدوی خدا گواه است که خلاف است مکرر عرض کرده ام که مدت یکسال است اهل خوی بفدوی پیچیدگی میکنند گاهی اهالی ماکو را محرك میشوند گندم انبار را بردند نزدیك بود که خانواده ما را خراب نمایند گاهی ایل میلان را که حافظ سرحد هستند ریختند چاپیدند گاهی نزد اولیای ملت و دولت بنده را خلاف کار قلم میدهند آخر الامر اردو تشکیل داده بر سر ایل میلان ریختند آنها هم استعداد فراهم آورده دفاع نمودند غالب شدند چند نفر آنها را گشتند و چند نفر از صاحب منصبان و سرباز را گرفته خواستند انتقام بکشند نگذاشتم قریب سه کرور ضرر در این مدت وارد آوردند قورخانه و توپخانه دولت را داغون کردند عرایض زیاد است فعلا مملکت با دولتی است یا ملتی در هیچ کدام نباید باین طور رفتار شود اینکه طریقه مشروطه نیست در مشروطه همه باید مساوی باشند اقبال السلطنه

حاج امام جمعه- میخواهیم از این تلگراف توضیح بکنیم اینکه نوشته آمدند در ملك ماراست است چون تاسه فرسخی خوی ملك اینها است و چنین گمان میکند همین قدر که ملك آنها شد باید تمام رعایا عبید ورز خریدشان باشند و هر حکم که بکنند باید مجری شود و میگوید که به ببینید اردوی خوی در خاك کی بوده اینهم راست است که در ملك آنها بوده ولی باید دانست که اردو برای چه بود برای رفع ظلم ودفع از قتل و غارتی که میکردند اما اینکه میگوید توپ و توپخانه را ضبط کردند بکی دادند بخارجه دادند یا بسرباز برای امنیت که رعایا را از ظلم آسوده دارند تمام کارهای ایران از اول تا حال همین طور باشتباه کاری بوده او هم خیال کرده که بیك تلگراف بمجلس اسباب اشتباه فراهم آورده آسوده میشود در صورتیکه چهار صد نفر مسامان را کشته و بموجب راپورت هائیکه

میرسد الان اطفال بی پدر و زنهای بی شوهر تمام ریختند بخوی در کوچه و بازار آه و ناله آنها جگر سنگ را کباب میکند و هرگاه دستگیری اهل خوی نباشد تمام از فقر و گرسنگی هلاك میشوند.

حسنعلی خان- باید چاره کرد حالا می فرمائید چه باید کرد

حاج امام جمعه- کی است در فکر ما که تا راه چاره را بگوئیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- چاره این کار این است که امرا حال که حاضر شدند وقتیکه آمدند اقدام و شروع در اصلاح این مفاسد نمایند بیك جائی شروع کرده یکی را تنبیه و سیاست کنند تا عبرت دیگران شود.

حاج محمد اسمعیل آقا- از هیئت مصلحه که از آذربایجان رفته بود خبری نرسید.

حاج امام جمعه- از آن روز که فرمانفرما نوشته بود جمعی از آذربایجان و یکهده هم از طرف ماکو بیایند و یك نحو اصلاحی بدهند هنوز خبری نیامده همین قدر میدانم که ماکو و خوی آتش گرفت.

حاجی محمد اسماعیل آقا- گمانم این است که اگر این هیئت مصلحه بروند و اصلاحی بدهند و بعد از آن رسیدگی بخسارات وارده بشود بهتر باشد (در این موقع هیئت امرائ و سرگردگان و رجال که بالغ بر پانصد نفر بودند بایك بشاشت و انبساط فوق العاده ورود بمجلس مقدس نموده عموم وکلای عظام هیئت محترم را از این همت غیورانه تهنیت کفتند حضرت حجه الاسلام آقای سید عبدالله مجتهد با بیان غرائی ورود آنها را تبریك فرمودند.

آقاسیدمحمد تقی هراتی- لایحه که از طرف مجلس در تبریك و تهنیت آنها اظهار شده قرائت نمودند بدین مضمون: کمال تشکر و امتنان را اعضای مجلس مقدس ملی شیدالله ارکانه اصاله و از طرف عموم ملت و کاله از حسن اقدامات مردانه و احتمامات مجدانه امراء عظام و رجال بافر و احتشام دولت علیه ایران و از عرایض خالصانه صادقانه که در اصلاح امور و نظام جمهور بسده سنیمه ملو کانه در حفظ وطن عزیز و وقایه سلطنت مقدسه اسلام و استحکام اساس مشروطیت مشروحا معروض داشتند و از شرف صدور دستخط مبارك اعلیحضرت شاهنشاه اسلام پناه خیر خواه مشروطه بخش در انجاح مقاصدشان که اساس ترقی ملك و ملت است داریم ورودشان را بمجلس مقدس تبریکات خالصانه وادعیه صمیمانه تقدیم مینمائیم و از درگاه حضرت احدیت جل شانه استدامه توفیق و تایید آنها را در تقویت اساس مشروطیت و مساعدت در موجبات آسایش عموم ملت و اهالی مملکت مسئلت مینمائیم نواب و الا امیر اعظم شرحی از نتایج اتحاد و اتفاق و بذل جهد و مساعدت خود و اهالی انجمن را با بیانی شیرین و مفصل اظهار داشتند حاج میرزاعلی آقا و آقاسیدحسن تقی زاده و آقا سید علینقی و آقای حسام الاسلام و حاج محتشم السلطنه هر یك در کمال فصاحت و بلاغت نطقی دلنشین و موثر نمودند و آقای حاجی امام جمعه چنین تقریر نمودند.

بسم الله الرحمن الرحیم

الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا آقایان همه شما میدانید امروزه چه صدمات بزرگ بشخص من و وطن عزیزم وارد آمده و میاید خاطرم در نهایت پریشان و افسرده و خودم پژمرده هستم لکن در این ساعت که شماها که بزرگان مملکت و سران و سرداران و هیئت دولت هستید باینمجلس محترم ملی وارد شدید و یگانگی و اتحاد خود را با ملت و هیئت وکلا اظهار نمودید باندازه از این ورود و اظهارات شماها که دلیل حسن عاقبت و علانیه نیکبختی و خیریت مستقبل امور اینمملکت و ملت است و بروز این اتحاد نامه حقیقه خوشنود و مسرور شدم همه مصائب شخصیه وارده از نظرم رفته افسردکیها وپژ مرد کیها زایل گردید انشاء الله بیاری خداوند در سایه این اتحاد و اتفاق امیدواری توان حاصل کرد که دین مقدس اسلام محکم و برقرار و سلطنت چندین هزار ساله ایران استقلال و استقرار یافت ای شاهزاده گان عظام ای وزراء و امراء و سرداران و بزرگان ایران که همه حاضر هستید آیا انصاف است با بودن شماها اجانب بخاك ما طمع نمایند شما ایرانیان غیرت دارید حمیت دارید دین دارید چه شد غیرت شماها کجا رفته حمیت و تعصب و دینداری شماها آیا ایران وطن عزیز و مملکت چندین هزار ساله ما نیست آیا پدران و گذشتگان ما دفین این خاك نیستند چرا باید با وجود شما همسایه بخاك ما تازد خون برادران ما ریزد زبهار اشکم درد اطفال را سر بردارد کو غیرت کو حمیت کو دین اسلام و غیرت مسلمانی غیرت کنید حمیت کنید حمیت کنید (در اینجا اکثر مجلس بگریه در آمده صداها بگریه بلند شد سپهدار برخاسته بگفت تا قطره خون در بدن داریم نمیگذاریم کسی یکوجب از خاك ما ببرد با جان و مال و همه هستی در راه ملت حاضریم سایر بزرگان نیز همین را اظهار کردند)

حاج سید عبدالحسین شهشهانی-

بسم الله الرحمن الرحیم خداوند تبارك و تعالی انسان را از تمام طبقات مخلوق برگزیده و بلطیفه غیبیه الهیه اش اختصاص بخشیده و بتفضلات کامله اش خلعت خلافت بر وی پوشانیده و این انسان را وقتی انسانش توان گفت که طریق عقل و علم پیماید و بوظایف انسانیت خویش عمل نماید و هر گاه طریق هوا پیمود و بموافقت سباع و بهایم اطاعت غضب و شهوت نمود چنانچه گفته اند.

جان گر کان و سکان از هم جداست اضر مخلوقات و اشر افراد طبقات است الحمدلله رب العالمین که در این روز مبارك بامید دیرینه و به آرزوی سی ساله خود خود نائل شدم و این مجمع بزرگ و انجمن سترك را که روح روان اینملت و منتخبین و برگزیدکان از علماء و امراء و اعیان و اشراف این مملکت است بوجه اتحاد و صورت وحدانیه انسانیت مشاهده نمودم زیرا که در سی و دو سال قبل این واقعه را در عالم رویا بکیفیتی خاص دیده بودم و همواره آرزومندانه مترصد و منتظر بروز و ظهورش بودم و اکنون بتمام آقایان و بزرگان خود از علماء و امراء و اعیان عرضه می دارم که هیئت جامعه ملیت که دارای لطیفه غیبیه وحدانیه الهیه انسانیت و مزین بخلعت برازنده خلافت است من حیث المجموع انسانی را ماند که قابل تمام ترقیات کونین و تجلیات و سعادت نشاتین بوده باشد پس افراد ملت که بمنزله اعضاء و قوای این انسانیت کامله اند هرگاه بنظر عقلائی و وجه وجدانی و مساعدت لطیفه غیبیه در طریق اتحاد و حفظ حقوق ملیت بنهایت رافت در نوع پرستی بیگانگی و همدستی قدم زنند و اتحاد ورزند بمنتها درجه عزت و بزرگی که از نتایج انسانیت کامله است خواهند رسید و چنانچه بطور مخالفت خود سری و خود رائی نمایند و هر یك بطریق مخالفت دیگران بهوای نفس و شیطان سلوك نمایند حیوان عجیبی را ماند که هر یك از اعضاء و جوارحش بشکلی ماند و هریك بخلاف دیگری حرکتی نماید پس او را اجانب و اغیار که بیدار و هشیارند از گوشه و کنار تسخیرش نمایند و در حوائج خود بحمالی و بارکشی بدارند و لذا بر همه ما واجب و لازم است که راه عقل و علم پوئیم و یکدل و یکجهت آنچه صلاح و صواب این هیئت جامعه بوده باشد بگوئیم و بعمل آوریم خداوند بر اتحاد ما سبب ترقیات دنیا و آخرت ماست بیفزاید (و صل الله علی محمد و آله)

آقا میرزا فضلعلی آقا- اگرچه مناسب این بود که ایه و حدیثی عنوان نموده نطقی نمایم لیکن چون وقت تنگ است بیك شعر و چند کلمه اکتفا می کنم بیا که نوبت صلح است و آشتی و عنایت بشرط آنکه نگوئیم از گذشته حکایت ولله الحمد که امروز اتحاد ملت بسرحد کمال رسید لازم است که بعد از این دست بهم داده انشاء الله تعالی از این اتحاد نتیجه حاصل کرده نگذاریم که خللی وارد آید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 161

جلسه: 161

مذاکرات روز یکشنبه 20 شعبان دارالشوری ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 19 را آقا سید محمد تقی قرائت کردند از اینکه بواسطه اهمیت پاره مطالب عصر امروز هم مجلس منعقد است مذاکره و معین گردید که همه حاضر شوند.

وکیل التجار- خیلی من نیبت بخودم خجلت میکشم که در این چند روزه این مردمان محترم در مجلس مقدس تحصن جسته اند محض پیش رفت مقاصد خیریه ملت ولی ما از حضور در وقت و ساعت معین تسامح میکنیم.

آقا سید محمد تقی- باعتقاد بنده اگر امروز عصر حضور بهمرسانند وکلاء قانون اساسی تمام می شود.

اسدالله میرزا- انجمن اتحادیه طلاب نسبت به مندراجات روزنامه صور اسرافیل اعتراض داشتند دیروز از طرف جناب رئیس هیئت معین شدند که نشسته رسیدگی نمایند آقای آقا سید محمد جعفر و سایرین حضور داشتند خوبست از آن بابت تحقیق شود.

آقا سید محمد جعفر- آنچه در مندرجات نمره 12 و 14 صور اسرافیل مراجعه شد چیزیکه دلیل بر تکفیر نگارنده آن باشد بدست نیامد ولی بعضی مطالب پولیتکی داشت که بملاحظه آن تصویب کردند که چند روزی توقیف شود تا وزارت علوم و معارف معلوم گردد.

اسدالله میرزا- معلوم است امروز بالاترین راهی که از برای بیداری و انتباه ملت است از راه آزادی اقلام خواهد بود روزنامه صور هم چیزیکه علت کفر نویسنده آن باشد نداشته ولی بعضی چیز ها بود که به بعضی مقامات بر می خورد این بود که گفتند چند روزی تعطیل شود خودش هم راضی شد تا بعد شروع بطبع شود.

حسنعلی خان- از این مذاکرات مستفاد شد که بر روزنامه صور اسرافیل ایرادی وارد نیامده ما باید کار را از روی رسیدگی تحقیق کنیم با این که تقصیری بر او وارد نیامده اگر طبع او را موکول بتعیین قوانین انطباعات می دارید بایست که تمام روزنامها را توقیف کنید تا قانون مطبوعات معین شود والا استثنا از برای چه؟ حالا اینکه گفته شد که توقیف شود از چه راه است.

وکیل الرعایا- اینکه گفته شد که توقیف شود باید توقیف شود ولی یك مدت معینی لازمست زیرا که اختتام قانون انطباعات شاید مدتی بطول انجامد.

حاج سید نصرالله- چیزی که موجب کفر باشد نبود ولی تقصیر پولتیکی بود.

صدیق حضرت- تقصیر را روزنامه کرده یا نویسنده.

حاج سید نصرالله- حاصل مطلب اینست که این اشخاصی که مامور اینکار بودند صلاح این قسم دانستند که چند روزی این روزنامه تعطیل باشد همین که نظامنامه انطباعات بیرون آمد شروع کند بطبع (در این گفتگوی زیاد شد بالاخره قرار شد بعد از ختم قانون اساسی شروع به نظامنامه انطباعات بشود و از مجلس بگذرد و این روزنامه هم بعد از اتمام آن شروع بطبع نماید.)

رئیس- مسئله دیگری که لازم است این است که گویا از طرف یموت بعضی مال التجاره به قوچان برده بودند قوچانی ها تلگراف کرده اند که اگر اجازه داده شود ما این اموال را توقیف کنیم تا اسرا را بدهند بعقیده من این ترتیب گرو کشی صحیح نیست.

آقا میرزا سید محمد- گرو کشیدن غلط است.

حاج سید باقر- کلیه این اسرا را به بیع و شری برده اند یا بغارت هر طور برده اند همان طور باید گرفت.

حاج سید نصرالله- شرع ما اجازه نمیدهد آنها برای بیع و شری آمده اند اموال آنها را نباید توقیف کرد اسرا را باید بمردانگی گرفت (گفته شد صحیح است)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 162

جلسه: 162

مذاکرات روز سه شنبه 22 دار الشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 20 قرائت شد امروز جناب رئیس در اول مجلس حاضر نبودند تایب رئیس در محل ریاست جلوس نمود بدوا مذاکره درین شد که بواسطه اهمیت قانون اساسی باید در دفعه سوم هم قرائت شود و هر کس ایرادی دارد اظهار نماید چه بسا مطالبی که در دفعه سوم بخاطر خطور میکند البته باید مذاکره شود اگر مخالف شرع نباشد قبول شوود والا ترك شود قرار بهمین شد و شروع بقرائت قانون اساسی شد پس از قرائت چند ماده جناب رئیس تشریف آورده فرمودند امروز کارهای خیلی لازم داریم انجمن امرا می خواهند به مجلس بیایند و همگی در مجلس علنی قسم یاد نموده که با این اساس کمال مساعدت را داشته باشند مطلب دیگریست خیلی لازم راجع بسرحد مطرح می شود بدون مناقشات لفظی دقت کنید تا تصفیه شود مجلس علنی سری گردید.

عصر امروز مجلس منعقد گردید جناب ثقه الاسلام وکیل محترم شیراز لایحه عرض کرده و اجازه مرخصی خواسته بودند که برای تصفیه امورات خود بشیراز رفته و مراجعت نماید قرائت شد جناب رئیس اظهار فرمودند که از بعضی جاها از قبیل رشت و انزلی مبلغی بعنوان اعانه داده اند استفسار میکنم که آیا در اخذ این اعانه اجازه مجلس لازم است بیا خیر باید گرفت گفته شد که این اعانه بچه عنوان داده شده از برای بانك ملی است یا از برای مصیبت زدگان ارومی داده شده وکیل التجار اظهار داشتند آنچه من از رشت و انزلی اطلاع دارم این است که بمیل خاطر از برای مصیبت زدگان ارومی حاضر شده اند که اعانه بدهند گفتهه شد که در این صورت البته باید گرفت و کمال تشکر را هم باید نمود ولی هر کس مختار است که بدهد اجباری در کار نیست جناب تقی زاده اظهار داشتند که این اعانه از عاداتی است که از ممالك متمدنه سرایت کرده می اید در هر مملکتی وقتی که در یك نقطه بر جمعیتی مصیبت وارد آمد نجبای آن مملکت در مثل پای تخت دفتر اعانه باز میکنند و هرر کسی باندازه خودش اعانه میدهد در این مملکت در عوض این که اهالی طهران باید این سبقت را جسته باشند قصبات حاکم نشین پیش افتادند و این کار را کردند بهر حال خیلی خوب است و باید قبول کرد.

رئیس- رای این شد که باید قبول کرد در این موقع هیئت امراء و سر کردگان و رجال بمجلس مقدس ورود نمودند جناب آقای آقا سید عبدالله نخست و سپس جناب رئیس ورود ایشان را با بیانی بلیغ تبریك فرمودند امراء اظهار تشکر و امتنان نمودند.

رئیس- خداوند همه را موفق بدارد در برادری و اتحاد ما ملت اینك صورت قسم نامه که در مجلس نوشته شده و تصویب شده قرائت میشود هر کس میتواند از عهده براید قسم یاد میکند هر کس نمیتواند آزاد است (جناب مقبل لشگر خطابه غرائی تقریر نمودند بعد صورت قسم نامه را قرائت کردند و هیئت امراء و رجال یك یك با کمال توقیر از روی صدق و خلوص حاضر شده و قسم نامه را قرائت و قسم یاد نمودند آقایانی که قسم یاد نمودند

جلال الدوله اصف الدوله

امیر بهادر ظفر السلطنه

موثق الدوله اقبال الدوله

علاء الدوله نصرالسلطنه

سردار فیروز وزیر افخم

امیر اعظم وزیر مخصوص

مؤتمن الملك سردار منصور

محتشم السلطنه قوام الملك

مجیر الدوله صدرالسلطنه

علاء السلطنه سالار السلطان

حاجب الدوله مدیر تشریفات

معین السلطان معین الدوله

سالار اعظم سالار نصرت

حمید الملك فارس السلطنه

لیث السلطان سیف الممالك

قولر آقاسی سالار نظام

بهادر نظام فتح السلطان

حاجب الدوله مختار الدوله

حشمت الدوله مجید الملك

وزیر دربار

مدیر الملك معاون الدوله

وزیر همایون امان اله میرزا

معین دربار لواء السلطنه

مقبل السلطنه میرزا ابراهیم خان امیر تومان

سردار مسعود موثق الملك

وزیرر نظام سردار کل

عزیز السلطان سردار مفخم

نصر الملك اعزاز الدوله

شجاع السلطنه سهم الدوله

سهام الدوله حمزه آقا

حسین قلیخان نواب آصف السلطنه

مجلس بواسطه پاره مذاکرات سری گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 163

جلسه: 163

مذاکرات روز پنجشنبه 24 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 22 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- خوب است همه بدانید که بعضی امورات راجع بسرحدات اتفاق افتاده که باید عصری مذاکره شوود و وزرا»» ء و امرا هم خواهند آمد که حضور داشته باشند در این صورت خواهش میشود که در الفاظ این قانون اساسی زیاد مباحثه نشود دقت در معنی بکنید تا زودتر تمام شده اسباب معطلی نشود (شروع بقرائت قانون اساسی شد در اینموقع حضرت والا شاهزاده ظل السلطان بمجلس مقدس ورود نموده از روی شعف و شوق کانه منتهای آمال و آرزوی خود را امروز دیده اعضاء محترم او را تبریك و تهنیت گفتند حجت الاسلام آقای آقا میرزا سید محمد که بهمراهی حضررت والا ظل السلطان بمجلس واررد شدند اظهار فرمودند که اگر چه حضرت والا را از دیر زمانی این اشتیاق بود که خود بمجلس مقدس حاضر شده عقاید خالصانه خود را در پیشرفت این اساس اظهار دارند ولی امروز من مخصوصا رفتم و حضرت والا را بمجلس آوردم که از برای احدی شبهه باقی نماند که بحمد الله اعلی و دانی حامی و هواخواه این اساسند اعضای محترم اظظهار امتنان نموده حضرت والا پس از یك ربع ساعت مجددا تبریك گفته برخاستند.

ماده که مطرح مذاکره بود باتمام نرسیده مجلس ختم شد.

عصر امروز سه بغروب مانده مجلس منعقد شد در همان ماده که صبح مذاکره داشتند او را بعبارتی کافی و جامع نوشته قرائت شده از مجلس گذشت چند ماده دیگر از قانون اساسی قرائت و تصحیح شد در این اثنا وزرا و امرا بمجلس ورود کردند جناب علاء السلططنه که در سابق وزیر امور خارجه و چند روزی بود که در مقام تغییر کابینه استعفا داده بودند مجددا بهمان منصب و شغل انتخاب شده بمجلس معرفی شدند مجلس بواسطه پاره از مطالب مهمه سری گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 164

جلسه: 164

مذاکرات روز شنبه 26 شعبان دارالشوری ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 24 را آقا میرزا طاهرر قرائت کردند.

مفتخر الممالك اجازه مرخصی خواستند.

رئیس- اگر چه وجود شما خیلی لازم است ولی چیزی که هست باید بگویم هر روزی که میتوانید در اینجا حاضر شوید معین کنید ولی طوری نشود که خلاف قول بشود.

مفتخر الممالك- چون قصد دارم اهل و عیال را بیاورم شاید در بین راه معطل شوم بهر حال تا دهم شوال وارد خواهم شد.

رئیس- این قرار نامه و مراسله ایست که از سفارت انگلیس برای وزاررت امور خارجه رسیده و ایشان آن قرار نامه را ببا مراسله فرستادند بمجلس قرائت شود و در این قرارنامه بین دولتین روس و انگلیس آنچه راجع بایران است نو شته اند.

سواد مراسله سفاررت انگلیس بوزارت امور خارجه

بتاریخ 24 سپتامبر 1907- شعبان 1325 جناب مستطاب اجل اکرم افخم را با کمال احترام تصدیع افزا میگردد

بر حسب دستور العملی که از دولت متبوعه دوستدار رسیده شرف دارم که صورت ترتیب منعقده فیمابین دولتین انگلیس و روس مورخه 31 اوت 1907 را تا اندازه که راجع بدولت علیه ایران است لفا ایفاد دارم محض تسهیل قرائت نوشته مزبوره ترجمه غیر مستنده آنرا بنسخه فرانسه الحاق داشت محض احتراز از هر گونه اشتباه نیز باید اظهار دارم که مسلم است نسخه فرانسه سندیت خواهد داشت صوررت این قرارداد رسما بدول معظمه ایفاد خواهد شد و بزوردی نیز انتشار خواهد یافت در این موقع احترامات فایقه را تجئیئ مینماید.

قرارداد در باب ایران

نظر باینکه دولتین انگلیس و روس متفقا متعهدند که انتکریته و استقلال ایران را مراعات نمایند و محض آنکه صمیمیا مایل بحفظ نظم در تمام نقاط این مملکت و ترقی صلح آمیز آن میباشند و مایلند که برای تمام سایر ملل بالسویه حقوق تجارتی و صناعی همیشه برقرار بوده باشد و چون هر یك از دولتین مذکورتین بملاحظه ترتیب جغرافیائی و اکونومی (ثروتی) اهتمام مخصوصی در حفظ امنیت و نظم بعضی ایالات متصله و یا متجاوزه ایران بسرحد روس از یکطرف و بسرحد افغانستان و بلوچستان از طرفی دیگر دارند برای احتراز از هر گونه علل و اسباب حدوث اختلاف نسبت بمصالح خودشان در ایالات سابق الذکر ایران بموجب مدلول فصول ذیل با یکدیگر اتفاق نمودند.

فصل اول

دولت انگلیس متعهد میشود که در آن طرف خطی که از قصر شیرین از راه اصفهان و یزد و خاخ بنقطه از سرحد ایران منتهی و سرحد روس و افغانستان را تقاطع مینماید برای خود یا کمك برایای خود یا معاونت باتباع دولت دیگر در صدد تحصیل هیچ گونه امتیاز پلتیکی یا تجارتی از قبیل امتیازات راه های آهن و سایر راهها و بانکها و تلگرافها و حمل و نقل و بیمه و غیره برنیاید و نیز دولت انگلیس متعهد است که وجها من الوجوه بهیچ وسیله در اوقاتی که دولت روس بمقام معاونت بمطالبه این قبیل امتیازات در نواحی مزبوره بر میاید ابدا ضدیت ننماید مسلم است که اماکن مذکوره در فوق جزو نواحی است که در آنها ولت انگلیس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکوره فوق برنیاید.

فصل دوم

دولت روس هم متعهد است که در آن طرف خطی که از سرحد افغانستان از راه فازبك و بیرجند و کرمان رفته ببندر عباس منتهی می شود برای خود یا کمك باتباع خود یا معاونت برعایای دول دیگر درصدد تحصیل هیچگونه امتیاز پلتیکی یا تجارتی از قبیل امتیاز راههای آهن و سایر راهها و بانك ها و تلگرافها و حمل و نقل و بیمه و غیره برنیاید و نیز دولت روس متعهد است که وجها من الوجوه بهیچ وسیله در اوقاتی که دولت انگلیس دره قام کمك بمط الیه این قبیل امتیازات در نواحی مزبوره بر می آید ضدیت ننماید و مسلم استکه اماکن مذکوره در فوق جزو نواحی است که در آنها دولت روس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکوره فوق بر نیاید.

فصل سیم

دولت روس متعهد می شود که بدون اینکه قبلا با دولت انگلیس مشاوره و تفهیمی شده باشد به هیچگونه امتیازی که برعایای انگلیس در نواحی ایران واقعه فیمابین خطوط مذکوره در فصل اول و دوم داده شود ضدیتی نکند دولت انگلیس نیز بهمین نحو در باب امتیازاتی که برعایای روس در همان نواحی ایران داده می شود متعهد است تمام امتیازات موجوده حالیه در نواحی مذکوره در فصل اول و دویم هم بحال خود برقرار بود.

فصل چهارم

مسلم است که عایدات تمام گمرکات ایران باستثنای گمرکات فارس و خلیج فارس یعنی عایداتی که بضمانت وجه اصل و منافع قروض دولت ایران از بانك استقراضی روس تا تاریخ امضای این قرار داد حالییه داده شده برای همان منظور کما فی السابق برقرار خواهد بود نیز مسلم است که عایدات گمرکات ایران در فارس و خلیج فارس و همچنین عایدات عمل صید ماهی سواحل ایران در دریای خزر و همچنین عایدات پست و تلگراف برای ادای قروض دولت ایران از بانك شاهنشاهی که تا تاریخ امضای این قرارداد حالیه داده شده است کما فی السابق برقرار خواهد بود.

فصل پنجم

در صورت عدم ترتیب ادای وجه اصل یا پرداخت منافع قروض ایران از بانك استقراضی و بانك شاهنشاهی تا تاریخ امضای این قرارداد و در صورتی که برای دولت روس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانك استقراضی رهن شده و آن محال در نواحی مذکوره در فصل دویم این قرارداد واقعند کنترلی بگذارد و نیز در صورتی که برای دولت انگلیس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانك شاهنشاهی رهن شده و محال مزبوره در نواحی مذکوره در فصل اول این قرارداد واقعند کنترلی بگذارد دولتین انگلیس و روس متعهد هستند که قبلا دوستانه با یکدیگر مشورت نموده متفقا قرار اقدام برقراری این کنترلی را بدهند از تمام مداخلاتی که بر خلاف اصول و اساس این قراردادحالیه است احتراز جویند در سنت پطرزبورغ نسختان بانجام رسید.

31 اوت 1907 امضا (نیکسن ایزولسکی)

مستشاره الدوله- بر همه معلوم است که مدتها دولت روس و انگلیس در ایران نفوذ پلتیکی و تجارتی داشته اند و در بعضی نواحی مال بعضی زیادتر بود در حقیقت ایران میدان کاملی بود بجهت آن دو دولت اگر دولت ایران واقف بنکات کار خود بود میتوانست در آنحال مباینت فوائد و منافع بیشمار حاصل نماید ولی متاسفانه موقع را از دست داد و آن مباینت از بین مرتفع شد خیلی جای تعجب است که دو دولت در داخله دولت مستقلی قرارداد میگذارند معلوم است که دول حقوق تجارتی خود را بهر وسیله باشد برقرار میدارند بدون اینکه صاحب خانه مطلع باشد با این قرارداد و معاهده که بین دولتین شده است دولت ایران میتواند بهر کسی امتیاز بدهد ولی در نواحی و جاهائی که امتیاز داده نشده باشد اعم از اینکه طرف دولت انگلیس و روس باشد یا غیر از آنها در هر نقطه و ناحیه که نفع خود را در او به بیندپس این قرارداد آن اختیار داخلی ما را سلب نخواهد کرد بر فرض این دو دولت برای خود و رعایای خود قرارداده اند ربطی بعمل ما ندارد مانمی توانیم ترتیب مملکت خود را تغییر بدهیم اما این که نوشته شده که گمرکات جنوبی مرهون استقراض است اگر تاخیر افتاد کنترل بگذارند اگر چه این مسئله باوزیر مالیه است ولی چون در اینجا مطرح شد بنده عرض می نمایم که در آن قرارداد استقراض گویا چنین شرطی نباشد و در صورت عدم آن حق ندارند و در کنترل که از برای وصول عایدی گمرکات شمالی در صورت تاخیر قسط آن میگذارند آنهم باید موافق با قرارنامه استقراض باشد.

وکیل التجار- این دو دولت محترم چون در سابق میان خودشان در تجارت زدوخوردی داشتند میخواستند یك قراردادی میان خودشان بگذارند که بتجارت یکدیگر خسارت وارد نیاورند و مزاحم نشوند اما در باب کنترل اینجا نوشته شده که برای اینکه اطمینان حاصل بشود حق دارند نه آنکه در صورت نرسیدن قسط دیگر اینکه باید از وزارت خارجه پرسید که آیا دیگر مطالب محرمانه و قرارداد مخفی هست یا خیر

رئیس- آنچه بوزارت امور خارجه نوشته اند همین است دیگر نمیشود آنها را قسم داد که آیا غیر از این هست یا نیست؟

وثوق الدوله- گویا چیزی در این خصوص از آن بیانیکه جناب مستشار الدوله گفتند اولی تر نباشد ما حصل مدلول این قرارداد ایناست که دولت انگلیس در شمال امتیاز نگیرد و دولت روس در جنوب و این ترتیب حال ایران را با سابق تغییر نخواهد داد و در هر موقعی دولت ایران میتواند بهر یك از دول امتیاز بدهد اما در باب کنترل باید این ترتیب از روی معاهده و قرارداد آن استقراض باشد.

آقا میرزابوالحسن خان- این معاهده (ظاهرش چون گور کافر پر حلل باطنش قهر خدا عزوجل) حفظ حقوق تجارتی وحدود سیاسی مسئله جداگانه ایست رجوع بتواریخ باید نمود که مقصود از تجارت چه بوده است من چیزی عرض نمیکنم همینقدر چیزی را که بعضی روزنامجات دولت انگلیس گفته اند عرض میکنم که مینویسد در این موقع که دولت ایران پا بجاده ترقی و مشروطیت گذارده ما از دولت دوستی مثل دولت معظم انگلیس متوقع نبودیم که با یك دولت دوست همسایه دیگر ما چنین قراری بگذارند.

آقا سید حسن تقی زاده- هر چه بگوئیم تایید مطالب سابقه است البته همه کس میداند از برای دولتی که دو دولت دیگر در خاك او قرارداد بگذارند جای تاسف است ولی این را هم میگویم که دولت ایران میتواند حقوق خود را حفظ کند و هیچ خللی بر او وارد نیاید و بعد از تمام مذاکرات میتوانم بگویم که زنده باد استقلال ایران.

حاجی شیخ علی- آیا این قرارداد را نمی شود تغییر داد.

رئیس- خیر ما کاری به آنها نداریم و هر دولتی که امتیاز می خواهد ما با کمال استقلال می دهیم.

وکیل الرعایا- آرزومندیم که دولت ایران تمام منافع خود را حفظ کند البته این دو دولت مادامی که دوستی ما بینخودشان را طالبند ما هم تا آنجائی که لازم است حاضر خواهیم بود و این قرارداد هم بدیهی است مابین خود آنها است می توانیم با کمال استقلال هر امتیازی که مقرون به صواب بدانیم بسایر دول بدهیم.

رئیس- فقط مقصود از این قرائت اطلاع بود البته وزارت امور خارجه جوابی که لازم است خواهد نوشت.

اسدالله میرزا- آنچه که روزنامجات انگلیس انتشار میدهند این است که غرض از معاهده این بوده است که بعدها روس بطرق تجارتی افغانستان و راههای دیگر راه بهندوستان پیدا نکند و هندوستان در تحت حمایت انگلیس بماند گذشته از این هیئت حالیه وزرای انگلستان در کمال صداقت طرفدار آزادی هستند چنانچه در این مدت اخیر ترانسوال را آزادی دادند و ایرلاند که مدتها است در تحت حمایت انگلیس است میخواهند که بارلمان و آزادی بدهند با وجود این دولت انگلیس هرگز راضی نخواهد شد که باستقلال ایران صدمه وارد آید.

آقا شیخ حسین- مطلب همین بود که گفته شد چیزیکه هست همینطورکه امروزه اجانب اتحاد میکنند که ثروت خودشان را زیاد کنند ما هم بابد کوشش کنیم و خودمان را حفظ نمائیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- دیگران هر چه بکنند از برای خود میکنند چیزیکه بر ما لازمست همین است که دقت کرده خودرا حفظ نمائیم.

وکیل التجار- قناعت توانگر کند مرد را چیزی که امروز می تواند ما را مستخلص سازد قناعت است.

آقا شیخ یوسف- روزیکه سعد الدوله به مجلس آمدند نوشته از سفارت انگلیس ارائه کردند که نوشته بود تحصن ایرانی ها در قونسول خانهای انگلیس اسباب زحمت دولت انگلیس است.

رئیس- صحیح است با بودن دارالشوری نباید جائی متحصن شوند.

آقا شیخ یوسف- با اینکه ما دارای پارلمان هستیم باید اعلان بتمام ولایات بشود که از این ببعد اگر کسی بجائی که تعلق بخارج داشته باشد تحصن جست تظلم او را ما استماع نخواهیم کرد گذشته تحصن از برای موقعی بود که احتمال مظلومیت بود امروز که از روی عدل رفتار می شود تحصن بکلی خلاف قانون است.

حاجی میرزا علی آقا- مطلب اول من راجع است بعهد نامه آنچه از این عهد نامه مفهوم می شود مضمون آن فرمایش خداوند است که می فرماید خودتان خودتان را دوست دارید ضلالت دیگران بشماربطی ندارد عهد نامه ربطی بما ندارد ما باید استقلال خود مانرا حفظ کنیم مطلب دیگر راجع بتحصن است آنچه را می توان از شرع مقدس سند بدست آورد از برای بست بودن آن خانه خدا است دیگر در

مواضع دیگر سندی نیست محل امن همان خانه خدا است در هر جا که کسی متحصن شود و احتمال داده شود که باعث تعطیل اجرای حکم است خلاف قانون است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- خوب است همان طوری که ما از اول تا کنون اصرار داریم که تمام احکام مطابق شرع باشد اینجا هم همان طور رفتار کنیم پست فقط حرمین است و سایر جاها بست نباشد خصوصا در موقعی که تضییع حقوق دیگران می شود.

آقا شیخ حسین- آنچه را دیگران دارند از نتایج احکام مقدسه ما است این ترتیب بست در سایر ممالك بود همین که دیدند اسباب هرج و مرج شد بکلی بر داشتند و گفتند هر کس مخالف قانون رفتار کند باید مجازات بشود آن روز در مسئله فرار مقصر در قانون وزارت داخله گفتند کهه مقصر اگر گریخت ضبطیه او را با تیر بزند بعضی گفتند خلاف شرع است همینکه کسی بداند هیچ کس او را پناه نمیدهد فرار نخواهد کرد.

بحر العلوم کرمانی- یك وقتی در ایران استبداد بود که ظلم می شد حالا که بحمد الله مشروطه است محتاج به بست نیست.

اسدالله میرزا- خوب است دولت روس در عالم یگانگی در این مسئله بدولت فخیمه انگلیس اقتدا کند و همان طوریکه او سالارالدوله را نگاهداری نکرد ایشان هم حاج ملك را نگاهداری نکنند.

میرزا ابوالحسن خان- در مسئله بست آنچه گفته شد صحیح است ولی مادامیکه ما دیوانخانه منظمی نداریم باید بست در میان باشد.

آقا شیخ یوسف- خدا شاهد است که این عنوان من فقط برای حفظ ملیت است این رقعه که از سفارت انگلیس آمده خیلی از نکات را داراست باید ملتفت شد امروز باید یك قانونی وضع نمائیم که حفظ ملیت مان بشود حقیقت ملك التجار یك تقصیری که از آن بزرگتر نیست کرده همین تحصن است سفارت هم می گوید چون عادت مملکتی شما این بوده من هم مطابق آن رفتار کردم.

مفتخرالممالك- این مسئله آنچه باید مذاکره شود و خوب است این مطلب امروز تمام شود و قانونی وضع شود.

آقا میرزا محمود خوانساری- بعضی اتفاقات است که ربطی بعدلیه صحیح و غیر صحیح ندارد ملك خواست حقوق مردم را خورد این بود که رفت متحصن شد چنانچه یکنفر از اهل خوانسار که مبالغی مال مردم را خورده فرار کرده بود حال آمده ادعای شرف میکند.

وکیل الرعایا- کرارا این مطلب مذاکره شده خوب است ختم شود.

آقا سید حسن تقی زاده- تا حال دو دفعه است که می گویند ما عدلیه نداریم و باین لفظ بهانه بدست هزاران مردم میدهند و حال آنکه آن زمانیکه مستبده بود عدلیه داشتیم حالا که مجلس هست و عدلیه هست و وزیر مستقل دارد ما چه ایرادی داریم باید کارها را بعدلیه رجوع کنیم اگر از عهده بر نیامد باید او را عزل کنیم تا وقتی که صحیح بشود.

آقا شیخ حسین- بنده می گویم تا بست موقوف نشود عدلیه منظم نمی شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آقایانیکه می گویند عدلیه هست باید بمن نشان بدهند که رؤسای عدلیه در سایر بلاد در کجا هستند حرف بنده این است که عدلیه کامل نداریم و من در خصوص مفاسد بست هیچ حرفی ندارم و اول کس بودم که می گفتم باید بست نباشد.

آقا ملا حسن وارث- نباید گفت که عدلیه نداریم باید گفت که عدلیه صحیح نداریم.

آقا سید حسن تقی زاده- دودفعه دو وزیر عدلیه در اینجا گفته اند که تا بست هست عدلیه صحیح نخواهد شد پس بنابراین دور لازم می آید اینکه گفته شد در سایر ولایات عدلیه نیست در نظامنامه های ولایتی و ایالتی نوشتیم مادامیکه عدلیه شعب آن دایر نشده است انجمن های ولایتی بجای عدلیه باید رسیدگی کنند.

آقا میرزا علینقی- رواج عدل بمرور است با اینکه عدلیه در سایر جاها نیست ایمن از ظلم و اجحاف نمیتوان شد.

رئیس- در سایر جاها انجمن ها و افراد ناس حفظ حقوق خودشان را میکنند.

وکیل التجار- بست نباید باشد که در دلایات همانطور که فرمودید انجمن ها و مردم حفظ حقوق خود را خواهند کرد در باب سفارت روس هم همان طور که ندای وطن نوشته است خود سفارت روس توضیح داده که این عادت مملکتی شما بوده هر وقت این عادت بر طرف شد من هم همانطور رفتار خواهم کرد.

وثوق الدوله- چند روز قبل این مذاکره شد و این مطلب را هم آقا شیخ حسین مطرح کرد و گفتم نوشته شود همه مطالعه کنند و لایحه قانونی شود رای گرفته شود.

رئیس- خوب است خوانده شود.

(خوانده شد)

(در تمام مملکت ایران برای کسانی که مخالف قوانین موضوعه رفتار کنند بست و پناهی نیست.)

وثوق الدوله- حالا تمام این عبارت را ملاحظه کرده دقت کنند و در قرائت سیم تمام شود لائحه از طرف متظلمین قم رسیده بود قرائت شد مشعر بود بر اینکه متولی باشی با اینکه محاکمه او تمام نشده قرارا رفته است بقم استدعا اینکه حکومت و متولی جدید معین و او هم احضار شود تا در اینجا قطع عمل گردد.

وکیل الرعایا- اینقدر هم جایز نیست که در سه جای اسن لایحه اسم او را متولی برده اند ما او را متولی نمی دانیم با اینکه این قدر تعدی کرده است.

آقا سید حسن تقی زاده- شهادتی از سابق دارم که آنچه در این لایحه نوشته شده او زیاده تر از آن کرده است و مخالف قانون و دولت فرار کرده او یاغی دولت است باید مجازات فراری باو بدهند و او را تحت الحفظ بیاورند.

رئیس- رای همین است.

(جمعی گفتند صحیح است)

ادیب التجار- نه روز بود که بازارها را بسته بودند آنروز که آمد رفتند دورش را گرفتند و گفتند بیرون بیا بعد رفتند بازارها را باز کردند غیر از خدام کسی مدعی او نبود.

رئیس- او خودش موقوفات را خورده پنجاه هزار تومان تفاوت بود اینها همه خیانت است باید او را خواست تلگرافی از اهر رسیده قرائت شود (قرائت شد) حضور اعضای مجلس مقدس بعد از گرفتن رحیك خان قراجه داغ امن شد حالا بواسطه آمدن سوارهای او مغشوش و صریحا میگویند ما مامور اغتشاش هستیم امروز هم تلگرافی از کدخدایان چلپیانلو رسیده گه بقریه کلانتر ریخته و چاپیده پنج نفر را مقتول و چند نفر را مجروح کرده اند باینهم اکتفا نکرده ریخته ایل چلپیانلو را غارت کرده اند.

حاج میرزا علی آقا- مضمون این تلگراف این است که پسر رحیم خان این حرکات را کرده.

حاجی میرزا آقا- از روزیکه زنجیر از گردن رحیم خان برداشتند پسر او مشغول تاخت و تاز است اینکه نوشته اند جلوگیری شود منیش اینست که زنجیر را دوباره بگردن او بگذارند.

محقق الدوله- این کافی نیست بلکه باید رحیم خان را تهدید کرد که اگر این اغتشاش را بطوریکه میدانی رفع نکردی تو را دم توپ خواهند گذاشت.

احسن الدوله- در عهد شاه شهید و غیره هیچ وقت تفنگ دار از اهالی قراجه داغ نبود حالا هم خوبست اعلیحضرت از آنها صرف نظر فرموده آنجا تفنگدار گرفته نشود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- وقتیکه گفته شد زنجیر را از گردن رحیم خان بردارند بنده گفتم اگر زنجیر را از گردن رحیم خان بردارند مثل این است که بگردن اسلام گذاشته باشند این اشخاص را تهدید نکنند نمیشود.

آقا سید مهدی- سابقا در باب رحیم خان بر حسب اظهاری که خود او در دیوانخانه میکرد که اگر من مقصر هستم مرا دم توپ بگذارند بنده حال او را گفتم حالا بموجب این تلگراف باید او را دم توپ گذاشت.

آقا شیخ حسین- همانطوریکه محقق الدوله گفتند صحیح است.

آقا ملا حسن وارث- اینها کار وزارت داخله است ما بوزارت داخله اطمینان نداریم چرا باید ما این صحبتها را اینجا بکنیم.

حاج میرزا آقا- سواد دو تلگراف را برای من فرستاده اند که او تحریك کرده حالا او میگوید من تقصیر ندارم خود آن دو سواد را میآورم از تلگرافخانه تحقیق کنید و نمره اش را مطابق نمائید آنوقت به بینید که چه تقصیر بزرگی از او صادر شده است.

معمار باشی- قرار شد در هر نقطه حاکم مقتدری باشد چه همینکه حاکم مقتدر شد آنجا امن میشود باید حاکم مقتدری برای آنجا معین کرد.

حاج امام جمعه- یك قدری از عرایض مرا این آقا گفت آذربایجان الان سه ماه است که هر روزه از یك نقطه اغتشاش بلند می شود و هیچ کاری هم نکرده ایم یعنی تا کاری نشده که ملتفت نمی شویم وقتی هم که شد این طورها می خواهیم جلوگیری کنیم دو مطلب میکوئیم یکی اینکه باید حاکم مقتدر در هر نقطه باشد این سردارها که اتفاق کرده اند آیا در میان آنها کسی که لایق حکومت آذربایجان باشد نیست ازز خوی نوشته اند که اگراد دو توپ و پانصد تفنگ برده اند و حالا می خواهند از دولت اجازه بگیرند که محض اینکه ما در سرحد هستیم اینها را نگاه بداریم ملاحظه فرمائید وقتیکه توپ نداشتند چه می کردند حالا خوب ملاحظه کنید که فردا یك اغتشاش برپا بشود آن وقت چه باید کرد در باب رحیم خان هم ما گفتیم که زنجیر او برداشته شود که آرام شود نه اینکه اغتشاش کند.

رئیس- گویا رای این شد که او را حبس و زنجیر کنند تا امنیت داده شود کاغذی از جمعی از اجزاء وزارت امور خارجه است قرائت شود.

محقق الدوله- بنده باندازه خودم میگویم خوانده نشود.

رئیس- عیب ندارد خوانده شود قرائت شد مشعر بر اینکه عزل وزراء مطابق قانون مشروطیت باید از روی تحقیق باشد خوب است کمیسیونی تشکیل شود که معلوم شود تقصیر وزیر امور خارجه سعدالدوله چه بود که عزل شد؟

احسن الدوله- بموجب همین عریضه که داده اند چون بگردن علاء السلطنه تقصیری وارد نیامده بود دوباره سر کار خود آمد.

آقا سید حسن تقی زاده- علاء السلطنه معزول نشده بود بلکه منعزل شده بود بواسطه تغییر رئیسالوزراء اما این که گفته شده تحقیق شود ما گفتیم که در عدلیه ما محکمه تمیزی باشد که در باب وزرا هم تحقیق شود حالا که او دایر نشد در خود مجلس کمیسیون تشکیل بشود و این محاکمه باید بشود بعقیده بنده این تغییر بد نبود محض اینکه کار وزارتخانه تعطیل نشود ولی باید محاکمه بشود. آقا شیخ یوسف- بنده شنیدم خودش استعفا داده است.

رئیس- حالا هر چه مجلس رای میدهد همانطور رفتار شود.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس هیچوقت دسته بندی نمیشناسد مجلس یك قانونی دارد که باید بآنطور رفتار نماید بر فرض یك دسته از بی غغرض ها باشند و خود آن مرد هم گفت که م استعفا نمیدهم یا باید مجلس رای بدهد یا باید محاکمه شود پس باید محاکمه بشود.

رئیس- دو مسئله است یکی اختلاف اجزاء یکی عزل وزیر.

وکیل التجار- اما اختلاف بین اجزای وزارت خارجه چیزیست که اهمیت نباید گذاشت و در باب عزل وزیر خارجه هم نمیشود بمیل اجزاء قبول کرد خود سعدالدوله گفت که من استعفا نمیدهم و ما هم اطلاع نداریم باید تحقیق کرد اگر رسما استعفا داده که هیچ و اگر هم خودش شاکی است باید محاکمه شود.

آقا سید حسین- علاء السلطنه رسما بمجلس معرفی شد همین معرفی شدن و پذیرفتن او خودش موجب عزل سعدالدوله است دسگر این که وقتی اجزای رئیسه یك وزارت خانه از وزیر اطمینان نداشته باشند نمیشود برای او وزارت خانه را بر هم زد.

حاجی معین التجار- مسئله وزارت خارجه مهم است خوبست محاکمه شود.

احسن الدوله- آن روز در مجلس از سعدالدوله شکایت شد تمام وکلا از او شاکی بودند خصوصا آن فرمایشاتی آقای حجه الاسلام فرمودند معذلك چطور او را بوزارت منصوب کردند از اول نبایست بوزارت انتخاب شود.

حاجی امجد الدوله- اولا به بینیم عزل وزیر خارجه سابق از روی قانون بود یا خیر؟

ثانیا به بینیم منصوب شدن وزیر خارجه ثانی از روی قانون بوده پس در این میان کسی را اختیار کنند که لایق این کار باشد و اجزا هم از او راضی باشند امروز ناصر الملك باتفاق تمام اجزاء لایق این کار است.

آقا میرزا محمود- اینها تمام دسته بندی است باید در کمیسیون تحقیق شود که جهت عزل چه بوده و باین دسته بندی ها باید گوش نداد.

رئیس- دسته بندی غلط است ولی بحرف آنها آیا باید گوش بدهیم یا نه؟ (اکثر گفتند خیر دسته بندی و غرض است)

لسان الحکما- آنچه بنده اطلاع دارم این دسته که مخالفاو بودند در این مدت خیلی خلاف پولتیکی و سیاسی برای او اثبات میکنند.

وکیل الرعایا- سعدالدوله با آن حرف هائی که در دربار گفته و مطالبی که راجع بمجلس اظهار کرده همه میدانید نباید بوزارت منصوب باشد.

آقا مشهدی باقر- همین طور که گفتند نباید سعیدالدوله بوزارت خارجه منصوب باشد.

رئیس- تکلیف چه شد سعدالدوله حق محاکمه دارد یا خیر؟

(جمعی گفتند خیر)

حاج امین الضرب- حق محاکمه را از کسی نمی توان سلب نمود.

آقا میرزا علینقی- آن روز که سعدالدوله در مجلس بود ملت او ار ابو المله میگفتند بعد از آن از مجلس استعفا داد بعضی گفتند او مقصودی دارد قدری از آن رتبه کاسته شد تا اینکه باین رتبه رسید فایده ندارد ولی چون قانون است خوبست محاکمه شود.

رئیس- ایشان اولا تنها از من شور کردند گفتم که کار وزارت خارجه بجائی رسیده است که بین رئیس و مرئوس خلاف واقع است خوبست شما استعفا بدهید و بوزارت دیگر انتخاب شوید گفت من استعفا نمی دهم آقایان حجج اسلام هم خیلی کوشش کردند که رفع این غائله بشود در حضور همایونی هم مدار داشتم که بهتر آنست استعفا بدهد و نداد چون کار مهم بود اعلیحضرت همایونی هم رقم فرمودند که استعفای تو را قبول کردیم.

حاج امین الضرب- این فرمایشات که فرمودید صحیح است ولی حرف در این بود که حق محاکمه دارد یا خیر؟

رئیس- محاکمه در چه مطلبی اگر در این باشد که او استعفا داده یا عزل شده منثوم است که شاه او را عزل کردند اگر محاکمه در اختلاف اخر است آن مطلب دیگر است.

حاج امین الضرب- او محاکمه خواست یا خیراگر خود او نخواسته است فایده ندارد.

حاج امام جمعه- باید گفت که بعد از آن اجزاء وزارتخانه نباید این طور رفتار کنند اگر نمیخواهند کار کنند استعفا بدهند نه اینکه تعطیل بکنند.

آقا سید مهدی- ما قسم خوردیم که اینجا در حفظ حقوق ملت گفتگو شود این بیچاره ها که ارباب حقوقند اول ماه رمضان است باید روزه بگیرند از همه کاری مقدمتر این ایتکه فکری به حال آنها بشود.

رئیس- من خودم این مذاکره را امروز خواستم عنوان بکنم همانطور که قانون اساسی را شب و روز خواهیم نشستیم و تمام کردیم همین طور عمل مالیه را شب و روز خواهیم نشست و عمل نان و حقوق و بانك ملی را همین چند روزه تمام خواهیم کرد.

محقق الدوله- آقای حاج امام جمعه فرمودند که اجزای وزارتخانها نباید تعطیل کنند بنده عرض میکنم که سعدالدوله را نباید در هیچ وزارتخانه دخالت داد که اینطور اجزا شکایت کنند این اجزائی را که او آورده در وزارت امور خارجه هیچیك داخل در این کار نبوده اند جز پسر میرزا سعید خان وزیر که آنروز منزل شما باجبار حاضر شدند.

رئیس- مطلب دیگری است خاطر ها مسبوق است که چندی قبل شصت هزار تومان علاوه از آنچه نصرالسلطنه میدهد برای تلگرافخانه یکنفر پیدا شد که میداد حالا یك نفر پیدا شده است اگر چه بنا اسمش برده نشود ولی میگویم که مستعان الملك نود هزار تومان اضافه می دهد بانك شاهنشاهی را ضامن میدهد لایحه هم در این باب نوشته اند (قرائت شد) باین مضمون که نود هزار تومان اضافه میدهم و بانك شاهنشاهی را هم ضامن میدهم هرگاه خود سپهدار قبول میکند با او باشد.

آقا سید علینقی- مجلس ووکلا باید طالب نفع ملت باشند این شخص که ضامن هم اضافه میدهد خیلی خوب است.

رئیس- در باب تلگرافخانه باید قراری داده شود به نصرالسلطنه هم اطلاع میدهم شاید خودش قبول کند.

آقا میرزا محمود- چون این شخص محض خدمت بملت حاضر شد که این مقدار بدهد و بعدها باید اسباب تشویق در بین باشد باین مقدار حق او است اگر سپهدار بخواهد باید چیزی اضافه کنند.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 165

جلسه: 165

مذاکرات روز یکشنبه 27 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 26 را اقا حاجی سید نصرالله قرائت کردند.

رئیس- این عریضه صاحبان اسرای قوچان است و در این باب یك جواب صریح میخواهند

عریضه قرائت شد قریب باین مضمون بشرف عرض انجمن مرکزی میرساند کدت دو سال استست دعا کویان کدخدا علی و یوسف صاحبان اسرای قوچان بجهت شصت و دو نفر اسیر و اموال منهوبه معطل ماندیم. ثابت نمودیم چندی در صدد بر آمدند و حالا گویا فراموش شده و حالا بعضی در صدد استخلاص سالار مفخم بر آمده اند که حقوق ما ضایع شود هرگاه چنین باشد مایوس شده ناچاریم ببلاد خارجه رو آوریم چون تشکیل انجمنها برای احقاق حقوق مظلومین است آنها را بحق خدا قسم می دهسم که راضی نشوند مشارالیه رها بشود و بمجازات نرسد که استرداد حقوق و اسرا نخواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این عریضه بانجمن نوشته شده نه بمجلس گفتند فعلا انجمن جواب میخواهد.

آقا میرزا محمود- چند روز قبل در این باب مذاکره شد و قرار شد از طرف مجلس بوزارت داخله نوشته شود که تا آخر ماه رمضان اسرا را مسترد نماید حالا از مجلس اقدام شده یا خیر اگر شده که باید آنها صبر نمایند تا آن موعد برسد.

رئیس- هنوز از طرف مجلس اقدام نشده علت تاخیر آن است که این حرفها در سابق هم خیلی مذاکره شده و اینکه تا کنون ترتیبی پیدا نکرده از این جهت است که باید یك پولی او بدهد باشخاصی که می توانند اسرارا استرداد نمایند چون دیدم این مطلب فراهم نبود و مجلس هم بطور حتم حکم نکرده بود اقدامی نشد.

آقا میرزا محمود- آنروز گفته شد که اگر پول لازم است باید بدهد.

رئیس- چند وقت است که او محبوس است سه روز مهلت خواست که او را خلاص کنند نشد و در این مدت هم هیییچ اقدامی نشده که فایده داشته باشد باید کاری کرد که اسرا استرداد شود.

آقا سید حسین- در این باب بعد از تحقیقات از عدلیه که حکم صادر شد یکی استرداد اسرا یکی سلب از شئونات خوب است اجرای این دو حکم را ما از عدلیه بخواهیم.

رئیس- اگر عدلیه حکم داده باید تمام آن را مجری ساخت والا اگر بعضی مجری نشود صحیح نیست.

حاج امین الضرب- آنها استیناف خواستند.

رئیس- آیا مجلس قبول کرد؟ حاج امین الضرب- مجلس قبول کرد و قرار شد رسیدگی شود بجهت کار فوق العاده تاخیر شد حال هم عقیده بنده این است که اگر آقایان آن حکم را قبول دارند مجری شود والا دوباره رسیدگی کنند و قطع و فصل شود.

حاج محمد تقی- استرداد اسرا باید بیك امداد و معاونتی باشد که بمدد با خوانین استراباد بگیرند بغیر از این نمیشود.

رئیس- چه زحمتی است برای دولت در این موقع که این اقدام را بکند.

حاج محمد تقی- لااقل پانصد سوار بآن ها بدهید که این کار را بکنند بغیر از خوانین استراباد راه دیگر ندارد.

آقا میرزا محمود- در باب اسرا و ثبوت تقصیر سالار مفخم شبهه گویا از برای وکلاء نباشد در این صورت بهر نحوی است باید او اسرا را استرداد نماید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اسرا رعیت ایران و اهل ایران هستند باید دولت هم در این باب اقدام بکند بلکه مجازات بدهد حکمی که عدلیه کرد اقدام نموده مجازات بدهد و مهلت بدهد تا اسرا را مسترد نماید.

رئیس- ملتفت نشدم باید از این جاده که رفته ایم برگردیم یا نه حکمی که عدلیه کرده است باید مجری شود یا استیناف نمایند.

وکیل الرعایا- در باب حکم عدلیه گمانم این است که تمام اعضاء قبول نکردند که مجری شود فقط شخصی که در استیناف او می کوشید میگفت این مجازات کم است و آنچه سالار باید بکند کرد و گفتند ما این مجازات را قبول نداریم همچنین مشترکین با ایشان مجازاتشان کم است و آنها هم استیناف خواستند قرار شد چند نفر از علماء و وکلاء حاضر شده یك مجازات مشروع معین شود و در حق آنها حکم نمایند آنچه در مجلس قرار شد این بود نه اینکه سالار در راحتی باشد و این بیچاره ها هم این قدر سرگردان باشند دور از انصاف است بعد از این آیا باید یك ضعیفی در یك کوشه بتواند زندگی نماید یا نه؟

احتشام الاطباء- آن روز که در مجلس گفتگو شد گفتند این مجازات کم است حالا که مجلس راضی شده دیگر حرفی نیست.

آقا شیخ ابراهیم- آن حکمی که از عدلیه صادره شده در مجلس قرائت شود هر کدام را قبول دارند مجری نمایند و هر کدام را میگویند کم است هر طوری قرار میگذارند تمام شود و بیش از این تاخیر نیفتند.

آقا شیخ حسین- این حکم حکم مشکلی نیست باید رسیدگی و مجازات شود چیزیکه هست تا با حکم وزیر عدلیه تصویب یکی از مجتهدین مسلم الاجتهاد نباشد ما نمی توانیم اجرا کنیم ورقه حکم وزارت عدلیه قرائت شد قریب باینمضمون در عمل اسرای قوچان که رسیدگی بعمل آمده و استنطاق چند در مجلس عدیده شده بموجب شرحی که در ورقه علیحده رای کمیسیون عدلیه در حضور وکلاء معین شده است این است اول مقصر سالار مفخم است مقصر دوم سردار افخم است سوم امیر حسین خان پسر آصف الدوله چهارم مماطله خود آصف الدوله پنجم اکرم الملك و مفاخر الملك که حضور بهم نرسانیدند نمره تقصیر ایشان سالار مفخم باید از شئونات نظامی و حکومت خلع شود.

یکسال جیره و مواجب سواری که با او بود بدیوان نقد بدهد و تقبل استرداد اسرا را بنماید چنانچه هر کدام از اینها را نمیتواند نقد سیصد تومان بصاحبان اسرا بدهد که نروند و بخرند و باید توقیف باشد تا این مراتب بعمل آید.

آقا سید حسین- عمل آصف الدوله و سایر ین ربطی باین مطلب ندارد و هنوز آصف الدوله استنطاق نشده فروش اسرا غیر از قتل و غارت است او را نباید داخل اینها کرد فقط در این حکم مجلس ایراد کرد که کم است بجهه آن دوازده نفر که کشته شده اند و هکمچنین هفتاد هزار تومان امئال جبران شود و تا حال مسامحه شده.

رئیس- مسامحه از کجا شده.

آقا سید حسین- فقط در مجلس قرار شد که این حکم کم است باید مجازات بیشتر باشد بجهه این موانع تعقیب نشد.

حاج سید نصرالله- اینها تمام طول مقام است بعد از اینکه بمجلس آمدند یك استیناف خواستند حالا باید دید این لازم است یا خیر.

آقا میرزا محمود- این استیناف را که سالار مفخم میخواست وقتی که او اقرار کرد پیش حجج اسلام که من خودم اسرا را میاورم دیگر استیناف معنی ندارد این خودش اقرار است که اسرا را باید او استرداد کند.

احتشام الاطبا- آنروز که گفتگو شد گفتند مجازات قبول است ولی این حکم را باید حجج اسلام بفرمایند بعضی گفتند که حکمی در این باب از حاجی میرزا حسین سبزواری صادره شده او را بخوانند و آقایان هم استنطاق کنند و حکم صادره شود.

وکیل الرعایا- حالا آنچه لازم است باید گفته شود اول مجازات آن حبس ابدی است و ثانیا باید پول بدهد تا اسرا را مسترد نمایند.

مبشر السلطان- استدعای صاحبان اسرا این است که امروزه قرار استرداد اسرا داده شود و این گفتگو ها از بابت مجازات اعمال آنها بعد قراری داده شود.

آقا سید محمد جعفر- اگر میخواهید کاری بکنید اینقدر تعویق نیندازید سلب شئونات او محل کلام نیست بجهه اینکه برای این همه کاری که کرده است باید از شئونات سلب شود اگر آن قتل و سایر مطالبی که باو اسناد داده شده ثابت شود مجازات او پیش از اینها میشود حالا باید فکری در باب استرداد اسرا کرد.

حاجی سید آقا بابا- باید فکری برای استرداد کرد که امروز چاره اینکار بشود مجازات او حالا باشد تا هر طوریکه معین بشود داده شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- انقدری که معلوم شد از همان اقرار اولی بنان السلطنه وزیر آصف الدوله بود که گفت معزولی سالار مفخم بجهه همین اسرا بود و ثانیا خودش در دیوانخانه اقرار کرد و سابق قرار بود که در ایران اگر کسی همچو کاری میکرد خیلی سخت گیری میکردند آنچه برده بود مسترد میشد نمیدانم حال او را چرا شکنجه نمیکنند در حالیتکه مانع شرعی ندارد.

حاج سید نصرالله- استیناف باید بشود یا خیر؟ (جمعی گفتند لازم نیست)

آقا سید محمد جعفر- اگر مجازات قبول باشد باید استیناف شود.

بحرالعلوم- این کار رجوع بعدلیه شد و محض اطمینان چند نفر هم از وکلا را معین کردند حالا باید اجرای آنحکم را خواست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- ابدا سالار مفخم حق استیناف ندارد وانگهی استیناف مخل باسترداد اسرا نیست.

رئیس- باید جواب قانونی بدهید که این استیناف لازم است یا خیر؟

حاجی سید باقر- برای کسی که خودش اقرار بتقصیر خود کرده چه استیناف شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینجا گفته میشود که استیناف بجهه این بوده که این مجازات کم بوده و استیناف بجهه آن نبوده که این حکم عدلیه صحیح بوده یا نه پس حالیه همین حکم عدلیه را مجری دارید.

حاجی سید نصرالله- قدر متقین سالار مفخم مقدر است حالا می گوئید که خودش حاضر است بجهه استرداد والا یك مجازات سخت در حق او بعمل آید ولی هرگاه متقبل شده که اسرا را مسترد دارد باید مجلس یك تخفیفی در مجازات بدهد و اما در باب سایرین آن روز مجلس گفتند که محل نظر است هرکدام نسبت بتقصیرشان باید مجازات شوند حال نمی دانم مجلس میگوید استیناف می خواهد یا نه؟

آقا میرزا فضلعلی آقا- خداوند می فرماید ولکم فی القصاص حیات مجازات و قصاص باعث راحتی و آسایش است اول مجازات سالار استرداد اسراء است اگر سالار قبول می نماید و اطمینان می دهد برود اسرا را استرداد کند.

وکیل الرعایا- قرار شد که بعد از استرداد اسراء و جزای نقدی در حضور حجج اسلام استیناف شده حکم آخریکه مجازات قتلی باشد دربازه او داده شود.

آقا میرزا محمود- یکی از مجازات که معین شده بود عزل او بود با این که او سه سال بود معزول بوده و دیگر آن که دوازده نفر را کشته بایست دیه آن ها را بورثه شان بدهد این هم معین نشده است نوشته و خط و مهر او پیش ترکمانها موجود است آنها را دعوت کرده آمدند اینکار را نمودند.

حاج سید نصرالله- بطوریکه یقین حاصل کنیم که این عمل از او صادره می شود لازم است که این مسئله را جلو بیندازیم بعد از آنکه از عهده بر آمد البته ملت هم یك نظری درباره او خواهد کرد و همچنین وکلای مجلس.

آقا مشهدی باقر- اینکه سالار بعضی را واسطه نمود که مرا مرخص کنید بروم اسرا را استرداد کنم شاید بخواهد برود آن وقت دولت و ملت دو چار زحمت بشوند اگر راست می گوید به برادر و کسانش بنویسد که بیست روز یا یك ماهه اسرا را استرداد کنند والا رفتن خود او اصلاح نیست.

حاجی امام جمعه- در عرض دارم یکی راجع بمجلس و یکی راجع باسرا آنکه راجع بمجلس اسن من دیگر خجالت میکشم از اینکه مجلس خودش را کنگره عدالت می داند هشت ماه است این مسئله مذاکره میشود هیچ نتیجه نداشت و ندارد آخر قدری وکلاء ملاحظه شان و احترام خودشانرا بنامیند چیزی را که مطرح مذاکره قرار دادند نتیجه بگیرند.

رئیس- امروز عهد کردم که تا نتیجه از این مطلب نگیرم برنخیزم.

حاج امام جمعه- یك مطلب دیگر در باب اسرا است باید از او التزام گرفت که اسراء را بیاورد در یك مدت معینی و هرگاه در آن مدت استرداد نکرد مجازات شود و دیگر آنکه آنچه از حقوق آن سوار و ساخلو های آنجا گرفته خور ده باید ادا کند.

آقا میرزا محمود- هیچ کس راضی نمی شود که او استخلاص شود در صورتیکه صد مرتبه از اقبال السلطنه بدتر است برادزش و رشید نظام و دیگران آنجا هستند هر چه باید بدهد بآنها بدهد انها اسرا را استرداد میکنند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنظر بنده محاکمات این شخص تمام شده و آنچه باید رسیدگی شود شد و مکرر گفتیم که مجلس برای اینکار باید محکمه عالی باشد ولی چیزیکه هست این مطلب باین روشنائی اگر در او مسامحه شود گرفتار غضب الهی خواهیم بود.

رئیس- حالا چه باید کرد مجلس استیناف را قبول میکند یا نه؟

آقا سید حسین- آن که گفتند استیناف بشود بجهت کمی مجازات بود حالا مجلس همان حکم عدلیه را قبول دارد که اجری شود.

حاجی سید نصرالله- آن روز همه اتفاق نمودند که استیناف شود و همچنین اتفاق کرده بودند که او با آن تقصیرات مجازاتش کم است پس حالا که استیناف قبول نمی شود یك مجازات بزرگی دربازه او معین شود که اگر اسرا را استرداد کرد یك تحقیقی در مجازات می شود والا اجری خواهد شد.

رئیس- این گفتگو امروز باآن روز تفاوتی ندارد آن روز گفته شد که این این مجازات کم است بیشتر شود و امروز میگویند همان حکم دیوانخانه مجری شود.

حاج امام جمعه- چون در ان حکم خیلی مجازات در حق بعضی معین شده بود این بود که گفته شد استیناف شود اما در حق خود او شك و شبهه نیست و این مجازات را هم کم دانسته بودند.

حاجی سید نصرالله- در تقصیر او جای شك و ریب نیست و این مجازات هم معین شد در صورت قبولی مجلس اگر اسرا را استرداد کرد یك تحقیقی در مجازاتش داده میشود و اگر استرداد نکرد این مجازات در حق او مجری خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- او اسرا را استرداد کند تخفیف آن وقت معلوم خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس اگر باین حکم دیوانخانه راضی میشود بطور قضیه شرطیه است که هرگاه اسرا را استرداد کند والا راضی نخواهد شد و آنروز هم گفتند که این مقدار مجازات در مقابل آن تقصیرات کم است و حالا دو سال است که گفتگوی این مطلب است امروز بهر طور است باید ختم شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- عقیده بنده این است آن مجازاتی را که دیوانخانه معین کرده یکدفعه دیگر در مجلس خوانده شود و غور رسی شود اگر صحیح بود که مجری شود والا مجازات دیگر معین شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که امروز نباید در باب مجازات گفتگو شود امروز باید استرداد اسرا را خواست.

معمار باشی- این مجازاتی که از برای او معین کردند که شئونات او را سلب نمایند او شئوناتی نداشت اما این پولی هم که قرار شده است بدهد مال خود ملت است حالا بهر طوریکه میداند باید این اسرا را استرداد نماید بمعاونت خوانین استراباد.

رئیس- راهش همین است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما چه کار داریم که او از چه راهی باید استرداد نماید خودش میداند شاید خوانین استراباد بگویند بصد هزار تومان و او بگوید من بده هزار تومان استرداد میکنم ما اسرا را میخواهیم.

رئیس- پس باید تا آخر ماه رمضان استرداد اسرا را مجلس بخواهد.

حاج امام جمعه- از چه راه باید مجلس از وزارت داخله بخواهد لاغیر.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این را هم مجلس باید معین کند که تا آخر رمضان اسراء استرداد نشدند آنوقت باید مجازات شوند.

حاج مجد الدوله- اینکه گفتند این محاکمه استیناف شود برای این بود که آن مجازات را کم میدانستند مجازات او بموجب شرع قتل است حالا هم اگر تا یك ماه توانست اسرا را استرداد کند فبها والا باید همان مجازات مجری شود.

آقا سید حسن تقی زاده- ما یك نقص داریم و آن این است که وزارت خانه نداریم وزیر داریم و این ترتیب باعث میشود که هر کاری راجع بیك وزیری میشود چندی نمیگذرد آن وزیر معزول میشود وزیر جدید میگوید من اطلاع ندارم این مطلب استرداد اسرا در سه ماه قبل راجع بوزارت داخله شد و اینها بواسطه نداشتن چیزی بز جز کذران میکنند خودش اینجا بکمیسیون وکلا گفته بود که من قراری در باب استرداد اسرا گذاشته ام حالا سه ماه گذشته است نمیدانم چه اقدامی شده است اینکه گفته شد تا آخر ماه رمضان ما نمی توانیم مطمئن شویم تا آنوقت این وزیر داخله وزیر داخله باشد شاید وزیر دیگری آمد آنوقت خواهد گفت که من خبر ندارم باز یك روز ما جمع شده بوزارت داخله رجوع می کنیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- البته وزیر تغییر می کند ولی باید وزارت خانه باشد ما کار بتغییر وزیر نداریم باید وزارت خانه اصلاح کند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اگر سالار مفخم امروز بمیرد آیا مجلس از اسرا دست بر میدارد اگر اینطور است باید طوری باشد که اط اموال او استرداد شود.

حاج سید نصرالله- البته از مال اولی گیرند.

آقا میرزا فضلعلی- حرف همین است که باید از دولت خواست که اگر او نباشد از اموال او استرداد شود.

آقا سید حسین- باید این اسرا را او بگیرد یك مبلغی هم معین شده بود که سالار مفخم باین صاحبان اسرا بدهد حال مدتی است که نمیدهد خوب است حکم شود که تا اسرا استرداد شود این پول را بآنها بدهد.

رئیس- مطلب دو تاست یکی اینکه بوزارت داخله نوشته شود که اسرا را تا غره شوال استرداد کند و دیگر اینکه مخارج این اشخاص را بدهد تا آمدن ایرا و عذر هم در این باب پذیرفته نمی شود دیگر مطلب ختم است (در این هنگام جناب مستطاب آقای حاجی سید

موسی که یکی از علمای بزرگ است بمجلس ورود کرده پس از تبریك اظهار همراهی و مساعدت خود را اظهار داشتند وکلا عموما و جناب رئیس خصوصا از این قبیل علماء خیر خواه اظهارت امتنان و تشکر نمودند.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- دیروز قرار شد که از بابت مالیه گفتگو شود.

رئیس- چون کمیسیون مالیه مشغول کارند دیگر لاززم نیست در این مجلس مذاکره شود انشاء الله بعد از چند روز نتیجه معلوم می شود.

محقق الدوله- حاج میرزا بابا کرمانی بموجب اسنادی که در دست دارد هشت هزار تومان ادعای طلب از شرکت عمومی میکند و حالا مستاصل شده اگر صلاح میدانید عجاله لااقل پانصد نومان باو داده شود که گذران نماید تا بعد قراری در کار شرکت عمومی داده شود (عریضه شرکای شرکت عمومی قرائت شد قریب باین مضمون چند نفری دارائی ما را باسم شرکت عمومی خوردند توقیف املاك ملك التجار را چه فائده خواهد بود منافع راه اسئا را امروز بکسیه کی میرود ما هم همه مفروضیم میرویم در سفارت روس پهلوی ملك التجار می نشینیم و مال مردم را نمی دهیم شما می خواهید بانك تشکیل کنید بااین وضع کی پولی ببانك میدهد اگر رسیدگی نشود ما بهمه جا اعلان خواهیم کرد که ملت و دولت رسیدگی نکردند و احقاق حق ما را ننمودند از هفده نفر موسسین نتوانستند پول ما را بگیرند.

رئیس- مقصود این است که تکلیف این بیچاره ها چیست؟

آقا میرزا فضلعلی آقا- شکایت آنها ازز موسسین است یا تنها از ملك التجار است.

وکیل الرعایا- آنها از دست هفده نفر متظلمند و احقاق حق می خواهند باید مجلس توجه مخصوصی بنماید.

رئیس- معلوم نیست که تقصیر تمام با این هفده نفر است یا با ملك التجار است (گفتند تمام با ملك است)

حاجی سید باقر- آن روز که مردم پول میدادند باطمینان این هفده نفر دادند. محقق الدوله- اول باید ترتیبی قرارداد مه ملك التجار بیرون بیاید بعد این هیئت حاضر شده جواب مردم را بدهند.

رئیس- آیا میشود قبول کرد که تنها ملك یکطرف و این هفده یکطرف و این هفده نفر یکطرف و تقصیر تمام کردن ملك باشد.

محقق الدوله- بطوریکه دو کمیسیون تحقیق شد تمام کارهای شرکت عمومی بامر او بوده است.

آقا میرزا حسن- وقتی قبوضات شرکت عمومی را بکرمان آوردند ممهور بود بمهر هفده نفر مردم میدانستند که ملك مرد شارلاتانی است ولی باطمینان آن هفده نفر دادند.

حاج امین الضرب- جند وقت در مجلس در این باب گفتگو شد آنچه در این باب حکم شده بخواهید و بخوانید.

آقا میرزا محمود- آنچه در کمیسیون گفتگو و تحقیق شد در باب راه آستارا بود از بابت سایر ترتیبات گفتگو نشد.

ادیب التجار- گفتگو در مجلس از بابت شرکت عمومی فقط در باب راه آستارا بود که جمعی از مشترکین با او مدعی بودند و مجلس هم حکمی که داد در همین باب بود.

حاجی سید محمد- صحیح است شرکت با هفده نفر بوده ولی در نظامنامه داشته است که تمام امورات شرکت در هر هفته یکمرتبه باطلاع این هفده برسد اکا ملك التجار باین ترتیب رفتار نکرد و علاوه این هفده نفر آنچه لازمه مجاهدت بود بجا آوردند و تقصیرات او را ثابت کردند حال مجازات او را نداده اند ربطی به هفده نفر ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آنوقت هم بنده در بانك بودم شرکت با هفده نفر بود این را هم نمیشود گفت که تنها حاج ملك مقصر است صرف نظر از این عرایض باید اینها در عدلیه آمده معین نمایند که تقصیر تمام با ملك است تا از آنها صرف نظر شود یا با همه است اما اینکه نوشته اند در عمل بانك ملی اخلال خواهند نمود این مطلب هم از آنها مسموع نیست در این موقع آنها هم باید کمال همراهی را بنمایند.

آقا شیخ ابراهیم- اگر بخواهید باین ترتیب کار تمام بکنید مشکل است اول حاج ملك التجار را بیرون بیاورند بعد تحقیقات بشود.

وزیر تجارت- عقیده بنده هم این است که اول ملك التجار را بیرون بیاورید بعد تحقیقات شده معلوم شود اگر مال اینها پیش این هفده نفر است بدهند و اگر این هفده مال دیگران را خورده اند و ملك کال اینها را خورده باید از او گرفت و باینها رد کرد.

وکیل الرعایا- چندانی هم لزوم بحضور حاجی ملك نیست او یکنفر است این شانزده نفر بنشینند بحساب رسیدگی شود به بینیم تمام بر عهده ملك است یا سایرین هم بدهکار هستند.

حاجی سید محمد- تا راه آستارا و وجه اجاره بر نگردد شرکا حاضر از برای حساب نخواهند بود یکی از آنها خود بنده هستم.

آقا میرزا محمود اصفهانی- هر چه گفتگو میشود خارج از موضوع است این عمل شرکت هر کس پول داده بضمانت این هفده نفر داده است اینها هم دفتر دارند باید بمحاسبات خودشان رسیدگی کرده بپای هر کس هست بدهد.

آقا میرزا محمود خوانساری- از اول گفتگو شد که حاجی ملك راه بسایرین نداد و حال آنکه در آن کمیسیون که بکار ملك رسیدگی میشد وکیل مؤسسین میگفت تا وقتی که حاج سید محمد مدیر بوده بموجب نظامنامه رفتار شده و حرفشان این است که بعد از آن رفتار نشده و گذشته از این این مسئله شرکت است هرگاه یك نفر از این شرکا مرحوم میشد تکلیف چه بود لابد باید بمحاسبات رسیدگی شود و مردم آسوده شوند.

حاج امام جمعه- در این مطلب بنده در آن کمیسیون یك چند روزی رفتم مسبوق شدم اول اینکه مجلس نباید مداخله در اینگونه امور بکند باید مشغول کار خود باشد اگر هم بنا شد داخل بشود باید از راهش داخل شود و راهش این است که یك کمیسیون از چند نفر از وکلا و چند نفر از عدلیه باید محاسبات را از روی دفتر رسیدگی نمایند تا بدین ترتیب رفتار نشود کار درست نمیشود. در این ایام یکی از سلماس بمن نوشته که هست و نیست پدر من هزار تومان بوده و در شرکت عمومی است اگر نرسد هیچ نداریم.

حاجی سید باقر- من گمانم این است که او مسئول هفده نفر است و هفده نفر مسئول اینها هستند باید رسیدگی کنند در زمان عین الدوله رسیدگی شده نصیر دفتر مدتی در این کار بود اگر مجلس صلاح بداند او را بخواهد مطلب واضح می شود.

رئیس- اولا باید بدانیم که آنطوریکه حاج امام جمعه گفتند این کار مجلس هست یا خیر؟

آقا سید حسین- مجلس باید رسیدگی نماید

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعقیده بنده این مجلس نمیتواند باین کار رسیدگی نماید زیرا که شعبات زیاد دارد باید فهمید این بلیط ها یا بطور شرکت است یا امانت همانطور که گفتند باید این هفده نفر حاضر شده بحساب رسیدگی نمایند مگر مجلس بخواهد بطور فوق العاده کمیسیونی ترتیب بدهد و رسیدگی شود.

حاج محمد علی آقا- این متظلم بعنوان شرکت تظلم نموده یا بعنوان شرکاء باید یکی از آن اوراق را بخواهند تا معلوم شود.

محقق الدوله- موقع موقع باریکی است باید رسیدگی کرد در حضور وزیر تجارت هر طور است این کار را تمام کنید.

وکیل الرعایا- این کار شرکت است و عمومی است باید مجلس رسیدگی نماید.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مجلس هیچ وقت نباید در این کارها رسیدگی نماید باید اقدام کند تا تمام شود.

حاجی سید محمد- مجلس در این باب رسیدگی کرد و معلوم شد که راه آستارا بغلط اجاره داده شده است تا برنگردد این شانزده نفر حاضر نمیشوند که عمل تمام شود باید راه آستارا برگردد.

آقا ملاحسن وارث- آنها یك ورقه چاپ کردند این مردم بیچاره هم بحسن ظنی که داشتند بمهرهای اینها پول دادند حالا حاجی علی آقا می خواهند کار را برگردانند بشرع البته در اینموقع حقوق این بیچاره ها از میان خواهد رفت.

بحرالعلوم کرمانی- وقتیکه این شرکت شد راه آستارا در بین نبود مردم باطمینان این هفده نفر پول دادند حال ملك التجار باین شرکا بد رفتاری کرد ربطی باین مردم ندارد راه آستارا بعد پیدا شده باید اول بحساب اینها رسیدگی شود.

آقا شیخ حسین- آنچه در این باب گفتگو شود راجع خواهد شد بآنچه که آقا میرزا محمود گفت باید دفترهای آنها را حاضر نمود و بحساب آنها رسیدگی کرد پیش هر کس هست گرفته مسترد شود.

حاج امین الضرب- مادامیکه بین شرکا تباین است این کار فیصل نخواهد گرفت این شرکتی است ما بین هفده نفر شده در نفع و ضرر شریك هستند همانطور که آقا میرزا محمود گفت باید دفترها را حاضر کرد و رسیدگی نمود تا معلوم شود که نفع و ضرر آنها چقدر است پس از روشن شدن حساب معلوم خواهد شد اگر حق دارند خواهند گرفت اینکه حاجی سید محمد میگوید که تا راه آستارا بر نگردد شرکاء حاضر نمیشود بعقیده بنده این حرف صحیح نیست.

محقق الدوله- عرض بنده در این است که عنوان مجلس امروز در باب شرکت در چه خصوص بود.

رئیس- چون متظلم شده بودند صاحبان اسهام که از این هفده نفر احقاق حق بشود.

محقق الدوله- از برای اینکه کمیسیونی تشکیل شود و این هفده نفر احضار شوند بانظارت وزیر تجارت رسیدگی شود مجلس اجازه میدهد (گفتند نمیشود.)

محقق الدوله- مقصود این است که خارج از موضوع حرف نزنید آیا توجه خواهید کرد در این باب تا معلوم شده آنوقت ترتیب آنرا قرار بدهید یا خیر.

آقا سید حسین- پس خوبست بر گردیم باول امر ببینیم این کار راجع بکدام وزارتخانه است که از طرف مجلس رجوع شود.

حاج سید نصرالله- از اولی که مطلب شرکت بمجلس رسیدگی همه گفتند این کار بامجلس نیست بعد شاه دستخطی فرمود گفتند حالا که شاه دستخط فرموده مجلس فوق العاده باید مداخله نماید بعد رسیدگی کردند دیدند راه آستارا را ملك بر خطا اجاره داده است حالا من نمیگویم مسئله شرکت عمومی مهم نیست خیلی مهم است ولی میگویم این کاری که حق عدلیه است رجوع بخود او نمائید نه اینکه مدتی مجلس وقت خودش را صرف نماید و نتیجه نداشته باشد حکمی که مجلس در باب راه آستارا کرد چه باشد پس برای چه مجلس در اینکار مداخله نماید. حاجی محمد اسمعیل آقا- بنده عرض می کنم که این مؤسسین حال دو سال است نیابه از جانب شرکاء و اصاله از جانب خودشان اقدام دارند و جد و جهد میکنند و رسیدگی هم شد که راه آستارا را آنها و خطا ملك اجاره داده است و فقط کاری که برای آنها فائده دارد همان راه آستارا است که باید برگردد.

وکیل الرعایا- مؤسسین میگویند یکصد و پنجاه هزار تومان گرفته و در راه خرج کرد و باقی را از خود راه بیرون آورده و خرج کرده تا تمام شده است در اینخصوص خیلی گفتگو بین آنها ست و ربطی باین کار ندارد.

رئیس- باید کار را تمام کرد آیا بکدام وزارتخانه رجوع یا اینکه مجلس باین کار مداخله بکند یا خیر؟

(اکثر گفتند خیر)

رئیس- بعدلیه رجوع شود یا وزارت خانه دیگر.

(اکثر گفتند بعدلیه)

رئیس- آیا ماموری از طرف مجلس لازم است یا خیر که ناظر باشد.

(اکثر گفتند باید از طرف مجلس ناظری باشد.)

حاج میرزا علی آقا- قبل از اینکه این مطلب بعدلیه رجوع شود باید یك کاری کرد و آن این استکه آنچه مردم از این هفده نفر طلب دارند داده شود بعد بروند در عدلیه دعوای خودشان را با ملك تمام کنند.

وکیل التجار- گفته شد که مجلس حکم نموده راه آستارا برگردد یکی از اهل کمیسیون بنده بودم مجلس تصویب و تصدیق کرد که راه راه آستارا را بدون تصویب مؤسسین ملك اجاره داده است غیر از این مجلس حکمی نداده استکه در عهده تعطیل بماند و در حساب هم باید رسیدگی بشود.

رئیس- بعد از رجوع بعدلیه آیا باید مجلس از طرف کسی نظارت داشته باشد یا نه؟

(اکثر گفتند باید نظارت داشته باشد)

(عمل ملك التجار با شرکاء رجوع بعدلیه شد و قرار شد چند نفر از وکلا برای نظارت معین شوند.)

حاج سید ابراهیم- عمل کرمانشاهی ها هم بحمدالله گذشت وجهی بآنها داده شد و قرار شد حسابی سیف الدوله برود آنجا تا عمل ختم شود.)

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 166

جلسه: 166

مذاکرات روز سه شنبه 29 شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 27 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- اینقانون مطبوعات استکه جناب مخبر السلطنه در زمان وزارت خود نوشته و بمجلس فرستاده اند فعلا دفعه اول قرائت شود.

(گفتند بکدفعه خوانده شده)

آقا میرزا طاهر- او غیر از این بود فقط برای روز نامجات بود.

آقا شیخ یوسف- دو ماه از قانون وزارت داخله که راجع بشرع است مانده است ما بقی تمام شده و معطلی برای همین دو مانده است خوب است قرائت و اصلاح شود.

رئیس- بلی آندو ماده باید در حضور حجج اسلام قرائت و تنقیح شود فعلا قدری از این قانون مطبوعات خوانده شود.

(شروع بقرائت قانون شد و ختم گردید)

حاج سید نصرالله- این نسخه باید چاپ شود.

اسدالله میرزا- اول در کمیسیونی تنقیح شود بعد چاپ شود.

رئیس- رای مجلس چیست؟

(بعضی گفتند اول در کمیسیون تنقیح شود بعد چاپ شود.)

وکیل التجار- چون راجع بشرع نیست خوب است بدوا در کمیسیون تنقیح شده با قانون سایر ممالك تطبیق شده بعد چاپ گردد.

آقا سید حسین- محض اینکه زود تر تمام شود اشخاصیکه برای آن کمیسیون لازمند زود حالا انتخاب شوند.

ادیب- اهل کمیسیون هم از اعضای همین مجلس خواهند بود خوب است بطبع رسد تقسیم کنند بعد اشخاصیکه باید در کمیسیون باشند همین شوند.

احسن الدوله- بهتر همان استکه اول کمیسیون منعقد شده بعد چاپ شود.

حسنعلی خان- اینکه گفته شد با سایر قوانین تطبیق شود این نظامنامه ترجمه از قوانین فرانسه است و آن مملکت جمهوری است و بهتر از آن نمیشود.

صدیق حضرت- من هم تصدیق حسنعلی خان را میکنم از آنجا از کمیسیون چیز صحیحی بیرون می آید.

آقا شیخ حسین- عقیده بنده اینستکه اهمیت این نظامنامه خیلی زیاد است کمیسیونی از علما و وکلا تشکیل شده تنقیح شود.

وکیل التجار- همانطور که گفته شد این نظامنامه ترجمه از قانون مملکت آزاد است شاید متضمن چیزی باشد که با حال حالیه ما مضر باشد پس خوبست در کمیسیون تنقیح بشود.

محقق الدوله- پس خوبست رای گرفته شود که اول چاپ شود یا برود در کمیسیون.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مقصود اینستکه غلطی اصلاح شود اما همینکه بکمیسیون نرفته چاپ شود همین اغلاط در اذهان خواهد افتاد و اخراجش مشکل خواهد بود.

صدیق حضرت- ما یك ترتیبی از برای مجلس داریم که هر قانونیکه بمجلس آمد باید یکدفعه بدون مباحثه قرائت شود آیا در آنجا قید هم شده که بکمیسیون برود گذشته از آن لابد در کمیسیون بعضی تغییرات داده میشود که عموم وکلا راضی نیستند و ترتیب اول هم که از دست رفته نتیجه حاصل نمی شود.

اسدالله میرزا- اینکه گفته میشود که تغییر داده میشود البته بپاره ملاحظات تغییرات داده می شود و بعد از آن باید اعضای کمیسیون علت تغییر را در مجلس بگویند که این ماده اول اینطور بود و بعد بملاحظه اینطور شد.

حاج سید نصرالله- با این ترتیب اعضای کمیسیون در مطلب مسبوقند و سایرین خالی الذهنند و میشود که آنها بر سایرین غالب شوند بهتر این است بدوا چاپ شود بعد و در کمیسیون

صنیع الدوله- اسدالله میرزا فائده کمیسیون را گفتند در فائده کمیسیون اشکالی نیست ولی قرار اینست در همه جا که قانون اول بمجلس میآید بعد منتشر میشود و پس از آن بکمیسیون میرود که اذهان عموم وکلا مسبوق باشد.

اسدالله میرزا- پس معلوم شد که انتشار با کمیسیون منافات ندارد حالا کمیسیون هم معین بشود منتشرهم بشود.

وکیل التجار- بیش از این طول نباید بکشد محض تسهیل گفته شد که بدوا کمیسیون منعقد شده حالا که این طور میگویند اولا منتشر شود بعد کمیسیون شد.

اسدالله میرزا- تکلیف معلوم شد که کمیسیون هم باید بشود.

وکیل التجار- برای ناخوشی در ممالك روسیه دولت عثمانی قرانطین گذاشته است خوب است اعلان شود که حجاج از آنطرف نروند که اسباب اشکال از برای آنها خواهد شد و بمقصود نمیرسند.

آقا میرزا محسن- اول باید از وزارت خارجه تحقیق کرد بدون تحقیق نمیشود.

محقق الدوله- اگر صلاح میدانید از وزارت خارجه تحقیق شود.

رئیس- اینکه گفته شد که اسباب زحمت زیاد میشود ممکن نیست زیرا که قرانطین مطابق قوانین بین الدول گذاشته می شود و تخطی از آنها هم نخواهند کرد.

وکیل التجار- چون اختیار در دست صاحب مملکت است یحتمل اسباب زحمت شود

(گفته نمی شود 0)

آقا سید حسین- قرار شده بود که جناب محتشم السلطنه برای ماموریت سرحدی آنچه لازم دارند بنویسند تا فراهم شود.

حاج محتشم السلطنه- روز سه شنبه صورت آن را بوزارت خارجه فرستادم او باید بعرض شاه رسانده بفرستد و محض این که تاخیر نیفتد بآقای احتشام السلطنه هم اطلاع داد شد حالا آمده ام محض اینست که حضور وکلای آذربایجان بعضی مطالب اظهار شود که آنها مسبوقند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هیئت مجلس منحصر بوکلای آذربایجان نیست یك مطلب مهمی را بواسطه نبودن آنها نباید تاخیر انداخت.

رئیس- صحیح است ولی چون آنها از ترتیب آنجا با اطلاعند از این جهه بحضور آنها اهمیت گذاشته میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده خودم را میگویم که نباید تاخیر انداخت (تعلیقه از طرف حجه الاسلام آقای آخوند ملا محمد کاظم مدظله العالی بعنوان آقای آقا شیخ عبدالکریم وکیل یزد رسیده بود محض اهمیت مقام حضرت حجه الاسلام قرائت شد مشعر بر مراتب مساعدت و همراهی ایشان با اساس مقدس بر مراتب مساعدت و همراهی ایشان با اساس مقدس مشروطیت و توصیه در باب یك نفر شخصی که بنسبت قائل پرویز پارسی بودن مبتلا شده است که موقع سوء ظن بعضی واقع شده رسیدگی شود و حقیقت حال معلوم گردد و بتشکیات و تظلمات اهالی یزد رسیدگی بعمل آید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مطلب باید از وزارت داخله تحقیق شود.

(آقا شیخ عبدالکریم اطلاع خود را در این باب و برائت ذمه شخص متهم را اظهار داشتند و ظرحی از بدو این امر تا کنون اظهار کردند.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده اینست که اطلاعات اقا شیخ عبدالکریم را خودشان جداگانه بوزارت داخله اطلاع بدهند مجلس در باب رسیدگی باین کار رقعه بوزارت داخله بنویسد (بعد در وقت انعقاد مجلس در ایام ماه مبارك رمضان گفتگو شد از تاخیر بعضی از وکلا در حضور بهم رسانیدن مذاکرات زیاد بمیان آمد سید محمد حسین بروجردی اظهار داشتند که اشخاصی که دیر حاضر می شوند باید نوشت تا موکلین آنها بدانند دیروز تمام وکلا آمده بودند بواسطه نیامدن پنج نفر که عده ناقص بود مجلس تا ظهر معطل بود و از وزرا عذر خواستند.

آقا میرزا محمود- حقوق وکلا که عاقبت داده می شود خوبست حالا معین شود تا هر کس دیر کرد از حقوق او کسر شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- از حالا تاریخ بردارند تا هر وقت حقوق داده می شود کسر شود.

رئیس- این دفعه دیگر بطور خواهش استدعا می شود هرگاه تخلف شد آن وقت مجازات معین می شود.

تلگرافی بتوسط انجمن اصفهان رسیده بود قرائت شد مشعر بر اینکه از قضیه ارومیه عموم اهالی اصفهان محزون قریب پنجاه هزار جمعیت در کوه سفه جمع شده عقد اتحاد بستند که با جان و مال مساعدت کنند.

حاج شیخ محمد تقی حاج شیخ نور الله

محقق الدوله- از نتیجه اقداماتی که شده باید بآنها اطلاع داده شود تا مطمئن شوند و اظهار تشکر هم از این مساعدت باید نمود.

رئیس- عقیده بنده هم این است که یك همچو جوابی بآنها داده شود و ضمنا هم اطلاع داده شود که فعلا خبری نیست.

تلگراف دیگر از اصفهان قرائت شد مشعر بود براینکه در حوالی مورچه خورت صد نفر را لخت کردند بختیاری اطمینان داد ولی نتیجه بعکس بخشید میرزا رضا خان که از برای عدلیه معین شده انجمن از او شاکی و کسی را میخواهند که بتصویب انجمن باشد یا شخص کافی دیگر معین شود (شیخ محمد تقی) (شیخ نورالله)

رئیس- بوزارت داخله باید نوشته شود که از کجا این شخص معین شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اتصالا بایشان نوشته میشود ولی فایده نبخشیده.

احسن الدوله- تلگرافی از سرحد ارومی رسیده بود هیچ جواب ندادند خوب است یك جوابی داده شود.

حاج محتشم السلطنه- روز پنجشنبه آمدیم در خصوص رئیس کمیسیون سرحدی آذربایجان گفتگو شد و کلا و وزراء وحجج اسلام و امرا صلاح دانستند که بنده مامور این خدمت بشوم البته هر کسی باید از خدمت بوطن و ملت و دولت مضایقه نکند آقایان بگمان اینکه بنده اطلاعات خود را در این موقع بخرج دهم مرا انتخابب کردند انشاء الله همینطور هم خواهد بود ولی یك نکته هست یکوقتی که یکشخصی را از برای کاری معین میکنند لابد از برای این است که این شخص یك امتیازی دارد وقتی که این رای را دادند باید آن قوه دولت و ملت و مجلس آحاد آحاد پشت سر او بلند باشد تا آن کار از او پیشرفت نماید نه اینکه بمحض حرکت او از طهران فورا ایرادات در عقب او باشد آن وقت آن مامور باید دفاع بکند و هم باید با دشمن گفگتو کند مثل آنکه شاهزاده فرمانفرما فعلا همین طوور شده و این ترتیب اسباب شکست کار خواهد بود حالا هم بنده را برای این خدمت بزرگ معین کرده اند که از شصت سال قبل تاکنون با سفارت روس و انگلیس و ماموریت اشخاص معتبر نقشه ها کشیده اند و باز تمام نشده حالا هم بواسطه اقدامات عشایر سرحدی این اتفاقات افتاده عجاله ماموریکه میرود باید لوازم و اسباب او جمع باشد بمسامحه نگذرد این مامور باید برود اولا تجاوزات عثمانی را رفع کند. ثانیا عشایری که بجانب آنها میل کرده اند اطمینان داده برگردند فرمانفرما وقتیکه رفت قرار شد اردو برود پول داده شود تا کنون هنوز مرتب نشده است آنچه بنظر بنده رسیده کتابچه نوشته ام بوزارت خارجه فرستاده ام بنظر اعلیحضرت همایونی هم رسانیده اند چند فصل از آنرا در مجلس علنی میخوانم. مابقی را در مجلس سری عرض میکنم و از وکلای عظام استعداد میخواهم تا کار پیش برود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- گمان میکنم انتخاب جنابعالی برای دو مسئله اولی نباشد و انتخاب شما از این باب باشد که دولت و ملت شما را امین دانیتند.

حاج محتشم السلطنه- از این حسن نیت کمال تشکر را دارم یکی از این چیزهائیکه لازم است عرض مسئله استعداد است که لازم است تهیه قشون مختصری برای سرحد بشود چنانکه عثمانی هم کرد از برای بیم و امید عشایری که در این مدت رفته اند لازم است ولی بنده راضی نمیشوم که بگویند بعد میفرستیم از حالا که میروم باید معین شود اگر هم بجهت سرما نمیشود حالا در سرحد اردو تشکیل شود در آذربایجان حاضر باشند که در موقع لزوم معطل نمائیم این اردو باید سرباز باشند که بتوان از آنها کار خواست و باید بآنها حقوق داد دیگر اینکه باید جراید در باب سلطان عثمانی چیزی ننویسند که اسباب رنجش شود این که از اصفهان نوشته امند که همه همراه هستند خیلی خوب است ولی دولت عثمانی در صدد جنگ نبوده چه اگر در صصد جنگ بود تا کنون کرارا موقع بدست او افتاده و مخصوصا در این موقع هم گفته که کمیسیون شود و رسیدگی نمایند یکی دیگر از عرایض بنده اینست که باید از حکومت آذربایجان استمداد و دستورالعمل بخواهیم در اینموقع نباید حکومت آذربایجان تغییر کند باید باشد تا کمیسیون اصلاح بشود اگر حالا تغییر حکومت داد شود متزلزل میشود و کار از مت پیشرفت نمیکند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- همین طور است باید مجلس نظر داشته باشد که تمام لوازم فراهم شود که فردا مثل فرمانفرما بعد از رفتن نسیا منسیا نشود.

حاج محتشم السلطنه- یکی هم در خصوص مخارج کمیسیون سابق قرار بود که از رئیس گمرك ارومی دریافت میشد حالا هم بنده زیاده از آنچه می دادند موقع ندارم حواله بدهند همان قدر داده شود که کمیسیون معطل نماند.

حاج محمداسمعیل آقا- این هم صحیح است

آقامیرزا ابوالحسن خان- ما قانونا نمیتوانیم جواب این مطلب را بدهیم باید وزیر امور خارجه به مجلس بفرستد و مطرح شود و جواب گیرد حالا خودتان که نشان وزیر امور خارجه داده اید رای او چیست؟

حاج محتشم السلطنه- اولا بنده بر حسب دعوت آمده ام و ثانیا اینها را وزیر امور خارجه رای داده است و اعلیحضرت دستخط فرموده اند و چیزی فوق العاده نیست و تمام اینها را مجلس قبلا تصویب کرد فقط در باب حقوق قشون است بعضی مطالب هم هست که باید در مجلس خصوصی عرض کنم.

مذاکرات روز پنچشنبه دوم رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 29 شهر شعبان را آقا میرزا طاهر قرائت نمود.

وکیل الرعایا- چند ماه از نظامنامه وزارت داخله باقی مانده بود اجازه داده میشود خوانده تمام شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- خوب است اجازه داده شود از وزارت خارجه استفسار نمایند جواب سفارت را داده اند یا خیر مطلب دیگر در باب وزارت علوم و معارف است چرا معین نمیشود وزارت معارف که نهایت اهمیت را دارد جهه چه چیز است که وزیر علوم تعیین نمی نماید و دیگر اینکه وزارت عدلیه اعظم با کیست.

رئیس- وزیر عدلیه که مشیر الملك است ولی وزارت علوم و معارف هنوز معین نگردیده.

حاجی امام جمعه- چند ماهی قبل در خصوص اختلال و اغتشاشات ولایات مذاکرات بود متعذر شدند که تمام این انقلابات بعلت عدم نظامنامه حکام است بعد جد و جهد ها شده و نظامنامه وزارت داخله تصحیح و تصویب گردیده فعلا دو ماهست که تمام شده و بصحه نرسیده همین طور معوق مانده است و بفکر زیادی کار مجلس نیستیم سال هم بآخر رسیده این جزئیات را مردم چندان در نظر ندارند خوب است خیلی زود آن نظامنامه را بصحه فرستاده موشح شود.

رئیس- گویا یکی یا دو ماده آن مانده باشد و مشغول نوشتن و اصلاح هستند انشاء الله تا هفت هشت روز دیگر تمام میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- میخواهم از وزیر امور خارجه سؤال نمایم که جواب مراسله سفارت انگلیس را در باب معاهده فرموده اند یا خیر؟

وزیر امور خارجه- خیر هنوز جواب این مسئله داده نشده ولی مشغولیم بعلت این که چون از جاهای لازمه باید بعضی استعلام بشود بعد جواب داده خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همچو مسموع میشود که دولت ایران این معاهده را تصویب فرموده حقیقت دارد یا خیر؟

وزیر امور خارجه- خیر صحیح نیست.

حاجی سید نصرالله- آن روز که در مجلس مذاکره شد مجلس نپذیرفتند.

رئیس- جناب محتشم السلطنه آمده است از برای ترتیبات کمیسیونی که تصویب شده است.

محتشم السلطنه- وقتی که فرمانفرما عازم بودند قرار شد که ای اردو هم برود و از آن گذشته دولت عثمانی میگوید که تمام این اقدامات از عشایر است تا ما قوه نداشته باشیم که بعشایر بفهمانیم بهیچوجه کار از ما پیشرفت نخواهد کرد.

رئیس- بر فرض اردو رفت حالا آنصفحات سرد است تا رسیدن اردو به آنجا زمستان میشود و برف تمام این اراضی را مستور میسازد آنوقت چه فایده خواهد داشت.

محتشم السلطنه- قشون ما عزیزتر از قشون دولت عثمانی نیست دیگر این که میشود در آدربایجان باشند در موقع لزوم حرکت کنند.

حاج محمد اسمعیل آقا- وقتی فرمانفرما میرفت تمام ترتیبات این اردو را ملاحظه و تصویب کرده اند و اکنون هم که آنجا رفته همه روزه اردو می خواهد چنانچه کرارا نوشته است پس تشکیل اردو بجهه سرحد و انتظام داخلی آذربایجان لازم است.

اسد الله میرزا- گمان بنده این است که رفتن اردو و افواج با کمیسیون صحیح نیست بجهه اینکه در ظاهر چنین می نماید که دولت ایران بادولت عثمانی طرف میباشد و حال آنکه باطن امر این طور نیست اگر چه اردو و افواج هم لازم است برود ولی نه با کمیسیون.

محتشم السلطنه- بنده در این مورد سه جواب دارم تکالیفی که خواسته ام هر وقت اندام بشود بنده حاضر هستم و آن این است که اولا روی کاغذ آمده ثانیا آنکه رفتن چهار فوج به تبریز را مجلس هم تصویب نموده و نباید مجلس از رای خودش منحرف بشود ثالثا تمام

دول میدانند که دولت ایران قصد جنگ با دولت عثمانی ندارد بخصوص این باعده قلیل این اردو حرکت دادن و اینعده از قشون فقط برای آنست که دولت عثمانی میگوید این تغتشاشات سرحدی از عشایر است در این صورت بنده باید یك قشونی داشته باشم که عشایر را جواب داده جلوگیری کنم.

آقا میرزا ابو الحسن خان- آن وقت که مجلس تصویب نمود قرار شد که یا قوه برحسب الزوم بجهه رفع اغتشاش داخله و سرحدی معین بشود.

اسدالله میرزا- ما هم باید بفکر این قوه باشیم ولی کمیسیونی با اردو نباید برود از برای آنکه اردو بجهه نظم داخله میرود.

محتشم السلطنه- صحیح است بنده یکنفر هستم روانه شده میروم ولی می گویم این اردو باید از من جلوتر برود نه اینکه مر بخواطر جمعی بروم بعد از آن هر روزه تلگراف بمجلس و جاهای دیگر کنم جواب امروز و فردا بدهند.

آقا میرزا محمود- همانطوریکه جناب محتشم السلطنه می فرمایند اردو لازم است چون در این باب مذاکره شده حالا اگر اردو نرود بنظر اجانب چنین می آید که دولت ایران بجهه حرکت دادن فوج عجز بهمرسانیده و فرمانفرما هم که خواسته بودند.

رئیس- آیا به بینیم فرمانفرمائی همین است که ایشان کرده و میکنند در صورتیکه بهوای نفس باشد چه فایده دارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- فرمانفرما اتصالا از وزراء دستورالعمل خواسته و می گوید اگر قرار شده است که من تنها بسرحد بروم و نرفته ام مقصرم ولی قرار بود اردو بیاید که نیامد و مالیات را هم من عهده نگرفته بودم پول هم برای افواج و حرکت قشون تصویب شده بود که بدهند.

رئیس- ما منتظر جواب تکلیفی هستیم که وکلای آذربایجان به ایشان گفته اند که یا مسئولیت انتظام آنجا را قبول نمایند یا جواب بدهند.

رئیس- بجهت این ماموریت اردو چون جناب محتشم السلطنه آنرا صواب میدانند و خواسته اند باید ایشان را روانه کرد نه این که فرمانفرما خواسته است بجهت اینکه معلوم نیست فرمان فرما برای چه می خواهد بجهه داخلی آذربایجان یا برای جای دیگر.

حاج امام جمعه- باعتقاد بنده رفتن قشون ضرری ندارد ولی اردو زدن در سرحد گویا موجب بعضی توهمات بشود و در سرحد اردو زدن فایده ندارد و الان اراضی متنازع فیه را برف مستور نموده لیکن برای فرستادن قشون هیچ عیب ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است در باب جناب حاج محتشم السلطنه با وکلای آذربایجان در مجلس مخصوص گفتگو نموده آخرین رای را بدهند و زودتر روانه شوند.

رئیس- در حقیقت این رای را باید جناب وزیر خارجه بدهند که صلاح است یا خیر؟

وزیر امورخارجه- اگر جناب محتشم السلطنه را مسئول میدانید هر چه خواسته است باید بدهید صحیح است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما شما را مسئول می دانستیم نه ایشانرا.

وزیر امورخارجه- شما مرا مسئول میدانید بنده هم ایشانرا مسئول میدانم هر چه را که خواسته اند باید داد و هر قدر هم زودتر حرکت نمایند بهتر است که کارها خیلی مغشوش است.

آقا سید مهدی- در باب عشایر داخلی چه شد که این سوارهای ایلات جلوی آنها را نمیگیرند.

رئیس- حال این مسئله باشد که کمیسیون مالیه حاضر شده یکدفعه رای آخر داده شود.

(مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه 4 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه دوم را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- چند ماه قبل جناب ناصر الملك که وزیر مالیه نظامنامه بجهت ممیزی علمی نوشته بودند و در مجلس قرائت و تصویب شد زحمتی کشیدند و ماموری هم برای رسیدگی فرستادند حال معلوم میشود که هیچ اقدامی نشده همانطور معوق مانده باید از وزیر مالیه خواست که اقدام کنند مسئله مهم و ضرور است تاخیرش اسباب ضرر خواهد بود.

رئیس- نباید تعطیل شود باید اقدام کنند در کمیسیون مالیه هم قراری داده اند و صورتی هم در ورقه چاپ کرده بودند.

آقا سید حسن تقی زاده- آنصورت مقدمات ممیزی است که برای مالکین نوشته شده است حالا هم مشغولند ولی بعد از تغییر کابینه فی الجمله مسامحه شده است همانطور که آقا میرزا محمود گفتند باید اقدام شود و چند کمیسیون از برای این عمل روانه دارند.

سید الحکما- بنده چند روز قبل که در ورامین رفته بودم دیدم که مشغول مهندسی و ممیزی هستند.

وکیل الرعایا- از قرار چند روز است که مهندسی و ممیزی مبدل بمنازعه و مخاصمه شده است قریب بیست روز است که هر یك میگویند اگر مرا رئیس کنید چنین و چنان میکنم تمام مباحثه و منازعه است و هیچ کاری نکرده اند فعلا دو مسئله است که باید عرض کنم یکی را که سیصد تومان عایدی یومیه است امروز عرض میکنم و آن عمل تلگرافخانه است که باید زودتر ختم شود و دیگری هزار تومان است که چند روز دیگر میگویم.

رئیس- خود مستعان الملك اینجا بود در این باب گفتگو شد قرار شد که برود ترتیباتی را که لازم است موجود نموده تامین و اطمینان حاصل بشود و ختم گردد.

(کاغذی از مشیر دیوان از کردستان قرائت شد قزیب باین مضموتن که شاهزاده سالارالدوله بعد از چندین سال خدمت بی جهه چاکر را حبس و تمام دارائی را کرو گذاشته سی و شش هزار تومان گرفت بدین واسطه پریشان شده بتوسط شاهزاده عین الدوله و مشیر الدوله بخاکپای شاه مرحوم و بتوسط اتابك بخاکپای اعلیحضرت کرارا عرض شده دستخط ها صادر گردیده خصوصا اتابك مرحوم نوشته بودند که بعد از آمدن شاهزاده بطهران احقاق حق خواهد شد آن بود که آن قضیه ناگوار رخ داد حال از جناب عالی که رئیس مجلس مقدس میباشید مستدعی است که احقاق چاکر را بفرمائید.)

وکیل التجار- این شکایت است ربطی بمجلس ندارد.

آقا سید حسین- در باب سالارالدوله منحصر بمشیر دیوان نیست خیلی اشخاص میباشند که مدعی هستند قریب دو کرور اموال مردم را گرفته قرار شده در ایم باب که یك مجلس عالی تشکیل شود شاهزاده هم حاضر شود تا رسیدگی بعمل آید اگر آن مجلس تشکیل بشود بسیار خوب است و اگر هم باید راجع بعدلیه شود که راجع شود.

رئیس- این مسئله هم همان رجوع بعدلیه شود این هم کاغذیست که یکی از وکلا نوشته قرائت شود (قرائت شد قریب باین مضمون که اگر بنا باشد که همانطور بازار رشوه رواج داشته حکام را بیجهت عزل و نصب نمایند البته تمام وکلا میدانند که وزیر اکرم در گیلان چه زحمات کشبده است در اینصورت راضی نخواهند شد که هتك شرف و شان حاکمی شده برخلاف قانون عزل و دیگری بجای او نصب شود.

رئیس- در حقیقت وزیر اکرم خیلی زحمت کشیده است و کسی هم از ایشان شکایت نکرده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید از وزیر داخله استفسار شود که چنین مطلبی داقع شده یا نه و در صورت وقوع اگر وزیر داخله مجلس را بجوابی اقناع کرد بسیار خوب والا باید جهت معلوم شود.

وکیل التجار- تا بحال از ایشان شکایتی نشده است و بمحض اینکه در خارج یك صحبتی هست و صورت وقوع پیدا نکرده نباید در مجلس اظهار داشت گذشته از این باید از وزیر داخله پرسید او مسئولست.

اسدالله میرزا- این که نوشته شد عزل موجب بی شرفی است بنده اعتقاد ندارم که عزل مطلقا موجب بی شرفی باشد البته رئیس هر اداره میتواند تغییر و تبدیل در اجزاء و مامورین آن اداره بدهد و ازآن شغل بشغل دیگرش وامیدارند اگر بخواهند عزل کنند بی جهت و هیچ شغلی ندهند راست است ولی این مطلب معلوم نیست دیگر این که باید از زویر داخله خواست تا جهت معلوم شود.

آقا سید حسن تقی زاده- همانطور که وکیل التجار گفتند در همه جا مسئولیت پس از وقوع است ولی در اینجا بهمین ترتیبات میخواهند طوری شود که یك کاری اتفاق افتاده معزول شود و علاوه معمول است که یك ماه قبل از اینکه بخواهند این کار را بنمایند از این قبیل حرفها در آن ولایات منتشر ساخته که موجب اختلال مالیات شود از قراریکه شنیده میشود دکان منصب فروشی و رشوه گیری باز است و میخواهند چند نفر حکام را بیجهه تغییر بدهند از رشت و خراسان و غیره باید قبل از وقت بایشان فهماند که این تغییرات بی موقع و موجب خسارت و زحمت مالیه است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همان عرض که کردم نباید ما از قانون خارج شویم باید از وزیر داخله سئوال کرد شاید ایشان امروز چنین صلاح دانستند که نام حکام را تغییر بدهند اگر جواب صحیح دارند که پذیرفته میشود والا آنوقت باید بایشان تعرض و ایراد کرد.

سید الحکما- هنوز مملکت ما در تحت نظم و ترتیبی در نیامده که عزل و نصب اسباب اختلال امور نشود عزل حکومت کرمان در وسط سال باعث این شد که مالیات زمین خورد و وصول نشد پس نباید امروزه حاکم را در وسط عزل کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حال که معلوم نیست پس باید از وزیر داخله خواست.

دبیر رسائل- ما هرچه بگوئیم چون معلوم نیست بی حاصل است باید از وزیر داخله پرسید که بچه جهت او را عزل کردند.

وکیل التجار- باز عرض میکنم که هنوز معین نیست این مسئله اصل دارد یا نه ولی در هر صورت آنرا از وزیر داخله پرسید دیگر اینکه باید حکام هم بعد ها تکلیف خودشان را بدانند و هر مطلبی را راجع بوزارت داخله نکنند چنانچه اغلب مطالبی که راجع بداخلی خودشان است رجوع بوزیر داخله می نمایند و اسباب تعطیل اوقات میشوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- هر جائیکه حاکمی معزول بشود اولا یك خسارتی باو وارد می آید و ثانیا از کار دلسرد میشود و ثالثا امور مردم هم مختل میشود حالا این مطلب را علاوه از اینکه باید از وزیر داخله خواست باید یك قدری سخت تر خواست که این کارها یعنی بیع و شری حکومت موقوف شود اگر چه وزیر نکند دیگران هم واسطه کار نشوند.

رئیس- یك مسئله ایست که وکلای آذربایجان هم بودند که من در تلگرافخانه تعقیب کردم دیشب هم مجبر دیوان پیش کار فرمانفرما حاضر بود در باب مالیات آذربایجان تلگراف هم نمودیم جواب صریح صحیح نیامد ببینیم فرمانفرما و انتظام السلطنه مشغول انتظام امور آذربایجان و فارس هستند یا نه مجیر دیوان میگفت که مسئولیت مالیات را قبول نمی کند و می آید الان میروم تلگراف او را بیاورم که او مسئولیت را قبول نکرده و قبول تکلیف این مسئله معلوم بشود.

حاجی سید نصرالله- مسئول مالیات وزیر مالیه یا وزیر داخله.

رئیس- وزیر مالیه امروز هست فردا نیست آنوقت که نیست نمیتواند مسئول باشد گذشته این مسئولیت ها که پول نمیشود پول میخواهد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اعتماد الدوله که قبول مالیات آذربایجان را کرده معتبر است وزیر مالیه او را قبول دارد.

رئیس- وزیر مالیه می گوید من قبول ندارم آذربایجان و فارس هیچ کدام را قبول ندارد.

حاج امام جمعه- آن روز اعتمادالدوله را هیچکدام نه وزیر مالیه و نه فرمانفرما قبول نکردند ولی حاکم امسال مسئول است اگر حاکم بخواهد مسئولیت مالیات را امسال قبول نکند باید از مالیات امسال صرفنظر کرد.

حاجی سید نصرالله- حاکم هم مثل وزیر اگر آمد مرد یا معزول شد چه باید کرد.

رئیس- در هرحال باید فکری کرد آیا مجلس کار باین مسئله دارد یا نه؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- چون راجع بمالیه است بطور فوق العاده باید مذاکره شود.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس میتواند مذاکره کند ولی باحضور وزیر هر مطلبی که در این مجلس می آید باید پیدا کرد که با کدام وزیر باید سئوال و جواب کرد وزیر مالیه در اول سال نوزده فصل قانون معین کرد و در مجلس هم تصویب شد که بتمام ولایات فرستاده شود که حکام از روی آن رفتار نماید حال باید از وزیر داخله پرسید که این حکام بآن قانون ملتزم شده رفتار می نماید یا نه اگر رفتار می نماید که هیچ و اگر نمیکنند چرا آها را گذاشته است.

آقا سید حسین- اگر حکام آن شرایطی را که شده است قبول کردند مسئول وزیر داخله میباشد حالا باید دید که آن شرایط را قبول کردند که مسئول باشند یا نه.

حاجی امین الضرب- مطابق قانون اداره مالیه مجزی است اینجا هم خواسته بودند مجزی نمایند ولی وزیر مالیه گفت امسال زود است اگر بنا باشد که مامور از طرف مالیه برود با نبودن ترتیب و قانونی اسباب اختلال مالیات می شود همان طور مثل سابق حکام وصول و ضبط نمایند منتها باید نگذاشت که اجحاف و تعدی یا حیف و میل بشود و بهمین طور بحکام اعلان و اعلام شد پس در این صورت هیچ حاکمی نمی تواند که این مسئولیت را قبول نکند باید بحکومت آذربایجان و فراس تلگراف بشود که اگر باین نحو قبول دارند فبها والا تکلیف معلوم باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مال آذربایجان صحیح است که باید تلگراف بشود ولی مال فارس را بچه میزان میفرمائید حکومت آنجا که چیزی اظهار نداشت.

رئیس- چون تلگراف کرده بود که بهیچ وجه مسئولیت مالیات را قبول نمیکند.

آقا میرزا محمود- جناب حاجی امین الضرب فرمودند که قرار این طور شده است که تمام حکام مسئولیت را قبول نمایند و قبول هم کردند حالا اگر بنا باشد که حاکم فارس و آذربایجان قبول مسئولیت نکنند آن وقت سایر حکام هم بهانه دست آورده اسباب اختلال مالیات خواهند شد پس باید با تمامی این مسئولیت را قبول نمایند و یا استعفا بدهند.

رئیس- اعتقاد بنده هم همین است گه باید این مسئله معلوم و عین شود که مسئلیت با کیست.

آقا ملاحسن وارث- پس این وزیر مالیه چه وزیری است که مسئول مالیات نیست اگر از عهده او خارج است استعفا بدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- یك تدبیری هم باید بکار برد که اینها حرکت نکنند چون اینجا معمول است که هرکس نمی خواهد یك کاری بکند استعفا داده بپای تخت میاید و در اینجا بوسائط و وسایل یا صدر اعظم یا وزیر دیگر می شود ولی در سایر جاها معمول است کسیکه استعفا میدهد از تمام شغل دیوانی استعفا میدهد اما اینجا یك سرداری از سرحد می آید در پای تخت ترقی مینماید پس خوب است لااقل اینجا هم قرار بگذاریم که اینطور اشخاصی که برای ترقی استعفا میدهند دیگر نگذارند آنها ترقی کنند و از آن خدمتی که دارند استعفا ندهند.

رئیس- یك مطلب دیگر هم هست که آیا بعد از هشت ماه می توانند بگویند که ما مسئول مالیات نیستیم.

وکیل الرعایا- اگر ایران را میان صد نفر قسمت کنند فرمانفرما بیش ار همه دارد مطلب همان است که آقا فرمودند ترقی کند می آمد بپای تخت فرمانفرما حالا که دید قدری زحمت دارد میخواهد بیاید برای وزارت و هم چنین حاکم شیراز بخیال اینکه وزارت داخله نداریم باین مقام برسند ولی باید بدانند که دیگر این اشخاص نباید سرکار بیایند هستند در میان آنها کسانیکه قابلیت این مشاغل را دارند و هرگاه بخواهند استعفا بدهند باید از کلیه کارها استعفا بدهند که بعدها نوکری نکنند.

وکیل التجار- آن ترتیبی را که جناب حاجی امین الضرب گفتند خیلی مفصلا در مجلس مطرح شده بود پس از مذاکرات زیاد قرار بر همین شد که امساله مسئول مالیات حکام باشند در این صورت دیگر چطور میشود آنها خودشان را مسئول ندانند تا آنروزیکه هستند مسئول مالیات هستند بر حسب قرار داد و قبولی که نمودند.

رئیس- خبر میدهیم فردا وزیر داخله و وزیر مالیه بیایند دراین باب مذاکره شود این لایحه ایست که از انجمن سعادت در وزراء قزوین نوشته اند و تنخواهی از برای بانك ملی جمع نموده اند قرائت شود (قرائت شد بدین مفاد که سعادت و نیك بختی ملت در تشکیل و ایجاد بانك ملی است اعضای این انجمن باین امر خیر از سایر انجمنها سبقت جستند مبلغ پنجهزار تومان تاسیس و تشکیل آن تقدیم دارد و سایر انجکمنها هم انشاء الله باین روش رفتارخواهند نمود.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- چون صبحت بانك در میان آمد گفتند قرار شد ماموری از خارجه برای بانك بیاورند ولی راپورتی را که دیروز وزیر امور خارجه خوانده برای مستشاری مالیه بوده است اسمی از بانك نبود اگر مجلس میتواند جواب بدهد که این مامور تنها برای مستشاری مالیه است یا تنها برای مدیری بانك یا برای هر دو والا از وزیر امور خارجه سئوال شود.

رئیس- از وزیر امور خارجه تحقیق شد گفت از برای هر دو است.

وکیل الرعایا- تا مادامیکه بانك تاسیس نشده است بهمان سمت در مالیه هستند پس از تشکیل بانك مدیر بانك هم خواهند بود.

آقا شیخ یوسف- آن زمان که وزیر مالیه سابق در اینجا قرار کذاشته بودند که یك نفر شخص عالم از فرانسه بخواهند مادامیکه بانك تشکیل نشده باموارات مالیه بپردازند بعد از تشکیل بانك مدیر بانك باشند و در مواقع لازمه از برای مالیه هم معاونت نمایند که در حقیقت از برای بانك است.

شاهزاده اسدالله میرزا- در آن قرارداد که نوشته شده است بطور تعمیم و اطلاق بود نه فقط از برای ریاست بانك هردو را شامل است هم ریاست بانك هم عمل مالیه

صنیع الدوله- در آن کنترات اسم مالیه برده شده است و اسم بانك مستور ماند بملاحظاتی ولی خوب است درست اسم برده شود.

رئیس- من هم عقیده ام همین است که باید تصریح کرد ملاحظه یعنی چه.

آقا سید حسن تقی زاده- اکثر در این خصوص بهمین عقیده هستند و بلکه مخصوصا باید قید شود که از برای بانك خو. استه میشود.

رئیس- این نظامنامه وزرات تجارت است آن روز آورده بودند وقت قرائت نبود حالا دفعه اول آن قرائت می شود تا چاپ شود بهمه داده ملاحظه نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- مکرر گفته ام که در عرض یکسال است که این مجلس آنچه وظیفه اوست بعمل نمی آورد و باید از این ببعد داخل آن رشته شویم که مجلس بغیر از قرائت قوانین و نظامنامه ها و گفتگوئی اگر باشد با حضور وزیر مسئول آن بچیز دیگر مشغول نشود هر مجلس که بدون قرائت نظامنامه و حضور وزیر مسئول باشد آخرش بی نتیجه خواهد بود (گفتند صحیح است) شروع بقرائت قانون وزارت تجارت شد و دفعه اول آن تا آخر قرائت شد.

اسدالله میرزا- قانونی از این لازم تر داشتیم که عدلیه باشد و خیلی پیشتر از این هم فرستاده شده است.

رئیس- بلی آن چون خیلی مفصل بود واین مختصر گفتیم این را ماندم بداریم بگذرد.

وکیل التجار- قانون وزرات عدلیه را بنا شد کمیسیونی فراهم شود که قبل از وقت به بیند.

آقا سید حسین- اشخاصیکه کعین شدند اسامی ایشان در دفتر ضبط است بخواهند معلوم می شود همان اشخاصی مشغول کار شوند.

محقق الدوله- بلی منتخب شدند از جمله آنها آقای حاجی سید منصرالله است خودشان می دانند.

حاجی سید نصرالله- بلی یك کمیسیونی برای عدلیه معین شده بود اعم از این که از برای قانون باشد یا غیر آن هر کاریکه راجع بعدلیه است ما هم چند روزی مشغول بودیم ول دیدیم که از برای قانون اسباب و کتاب لازم دارد و هیچ موجود نیست لهذا ما هم داخل رشته نشدیم.

حاجی امین الضرب- پس شما گویا آن نظامنامه عدلیه را ملاحظه نکردید.

حاج سید نصرالله- خیر او را ندیدیم و آن وقت نظامنامه نبود.

حاجی امین الضرب- پس همانرا چاپ غلط کنند بدهند بوکلا و کمیسیون هم مشغول کار شود منافاتی ندارد.

رئیس- آخر رای مجلس چیست که اول چاپ شود یا اول بکمیسیون برود.

آقا سید حسین- اول چاپ شود بعد کمیسیون هم نظر خودش را بنماید.

آقا میرزا محمود- چون قانون عدلیه اکثر راجع بشرع است شاید بعضی عبارات باشد که صحیح نباشد پس اشاعه آن بطور غلط هم خوب نیست قرار بشود که قبل از طبع در کمیسیون تصحیح شده بعد چاپ شود.

رئیس- چه میگوئید.

اسدالله میرزا- گمانم این اسست که یك ملاحظه در کمیسیون بشود خیلی خوبست

آقاسید مهدی- در یك هفته قبل که قانون اساسی تمام شد گفتند بعد از آن قانون عدلیه خوانده شود بنده درآن وقت عرض کردم که از همه اهم تر فعلا اینست که قراری در دادن حقوق مردم بشود که اغلب پریشان و بی چیزند حالا هم عرض میکنم که اگر حقوق آنها تا این چند روزه نرسد خیلی اسباب زحمت است و زیاد بر آنها سخت میگذرد باید فکری درباره آنها بشود.

رئیس- مذاکره این مطلب شده است و از حقوق پارساله تومانی پنچهزار داده میشود قرار شد که جناب حاجی امین الضرب بدهند دیگر همین دو روزه شروع بدادن میشود آسوده باشند و از برای مذاکره فردا آن دو سه ماه که از قانون وزارت داخله مانده با قانون انطباعات انشاء الله خوانده شود و تمام بشود.

آقا شیخ حسین- سابقا در این جا یك لایحه قانونی در باب رشوء نوشته شد و بدربار فرستاده بعضی چیزها هم بر او اضافه کردند بعد معلوم نشد که آن لائحه چه شد.

رئیس- حالا باینها که مشغو لیم زودتر تمام شود تا بآنها برسیم.

حاج امام جمعه- قانون وزارت داخله خیلی مهم است و باید زودتر ختم شود آندو ماده که مانده است خوبست چند نفر از آقایان حاضر شوند پیش از وقت یك نظر دقتی در او بشود بعد بیاید به مجلس چون مطالب علمی و راجع بشرع است.

رئیس- می خواهید شب باشد یا فردا پیش از وقت مجلس چند نفر حاضر بشوند دقتی کنند.

حاج امام جمعه- کمیسیونی باشد از چند نفر وکلای اهل علم که یك دقت نظری بشود.

(بعد چند نفر را معین کرده که شب بعد از افطار بیایند و آنچه لازم دقت است بعمل آورده تا فردا در مجلس قرائت و تصحیح شود.)

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 169

جلسه: 169

مذاکرات روز یکشنبه 5 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- کارهای جناب محتشم السلطنه تمام شده و چیزی ناقص ندارند جناب وزیر امور خارجه کارهای ایشان را تمام کرده اند و باید بروند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از جناب وزیر خارجه بعضی سئوالات داشتم.

رئیس- باشد برای فردا (و دراین موقع جنابان وزیر امور خارجه و محتشم السلطنه رفتند و رئیس شرحی در خصوص وکلائیکه در سر ساعت مقرره حاضر نمی شوند اگر در حقیقت وکالت را قبول کردید باید در این اطاق بتکلیف وکالت رفتار نمائید جهه چیست که جمعی از محترمین در ساعت چهار حاضر می شوند و در اینجا معطل می مانندذ دیگران حاضر نمی شوند و در باب آندو ماده از نظامنامه وزارت داخله چون نظام نامه در پیش کاتب بود دیشب اقایان آمده بودند نتیجه حاصل نگردید و فردا قرار است جناب محتشم

السلطنه با حضور جناب وزیر داخله و وزیر امور خارجه صبحت نمایند و آقایان وکلای آذربایجان هم باشند تا در این خصوص گفتگو نماینده دیروز چون از بابت مالیات مذاکره به میان آمد مخصوصا از فارس و تبریز قرار شد که وزیر داخله و وزیر مالیه حضور بهم برسانند اکنون آمده اند.)

حسن علیخان- حکام مسئول وزیر داخله هستند یا مسئول وزیر مالیه اگر مسئول هستند دیگر چرا رجوع بمجلس میکنند پس وزراء برای چه هستند آنها باید این کارها را مراتب نمایند و نگذارند مالیات سوخت شود.

وزیر مالیه- بنده بیست روز است که وزیر مالیه شده ام نه حاکم را بنده معین کرده و نه مالیات را به آنها واگذار نموده ام بنده آنچه که لازمه جد و جهد بوده بعمل آورده و میاورم حالا اگر مالیات یك جائی لا وصول مانده مثل فارس یا جای دیگر این مسئولیت را بنده بعهده نمیگیریم این جواب تلگرافی است که نظام السلطنه داده اند بخوانند به بینند که من سعی دارم یا نه (قرائت شد قریب باین مضمون خدمت وزیر مالیه تلگراف جناب عالی رسید چیزیکه بع از سی سال افزوده بر مباشری بنده شده بی اعتباری عمل بنده است تا حال دو دفعه راپورت شده معلوم است قبول نمیفرمائید اگر زمان قوام الدوله مرحوم بود کسی چنین حرفی را نسبت بمن میداد دندانهایش را میشکستند ولی صریحا عرض میکنم اگر نصف مالیات و تفاوت عمل فارس امسال وصول بشود شق القمر است و جنگ اول به از صلح آخر است بنده بهمه چیز حاضرم غیر از خیانت امسال با این انقلابات چگونه دویست و هشتاد هزار تومان وصول شده لازم است تا هر روزی که در شیراز هستم قوام سند بوده باشد.

وکیل الرعایا- یك چیز یست که کار ایران را متزلزل داشته آن چیز در خیال صدراعظم بودن است ولی آن وقت که ما گفتیم شما ها قابل رئیس الوزارئی نیستند شما در جزو آنها بوده اند.

رئیس- این خیال در سر همه باید باشد این عیب نیست.

آقا شیخ حسین- در تلگراف نوشته است که در 22 شهر شعبان به بنده مخابره نمودند قبول دارم باید فهمید که از آن به پیش باکی بوده است و تکلیف چیست.

رئیس- منهم همین را میگویم که فردا ارباب حقوق خواهند آمد از مجلس میخواهند تکلیف مالیات معلوم نیست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این تلگراف نظام السلطنه را وزیر مالیه آورده بمجلس ارائه میدهد حالا بدانیم که این تقصیر از نظام السلطنه است یا از انقلابات ولایت وزیر داخله وزیر مالیه مسئول مجلس و هم مسئول شاهست باید از عهده برآید حالا باید دانست که وزیر مالیه داخله بجهت وصول مالیات چه فکری کرده اند.

وزیر مالیه- عقیده بنده این است که مالیات را نظام السلطنه بپردازد چون شخص صحیح القولی است همینکه قبول کرد از عهده پرداختن هم بر می آید.

اقا میرزا ابوالحسن خان- پس اظهار این تلگراف برای چه بود.

وزیر مالیه- این تلگرافی است که کرده اند حالا میگوئیم چون بعهده گرفته است وصول میشود.

حسن علی خان- اینکه وزیر مالیه او را قبول کرده میگوید وصول میشود دیگر جای حرف نیست.

وزیر مالیه- بنده قبول نکردم میگویم چون جناب نظام السلطنه قبول کرده وصول مینماید.

لسان الحکما- چون اداره مالیه در سایر ولایات همان شعبات وزارت داخله است پس آن هم مسئول است ولی بی حضور وزیر داخله صحبت کردن فایده ندارد.

حسنعلی خان- این صحبت لسان الحکماء خیلی مهم است و این که جناب وزیر مالیه میفرمایند اعتقادم این است بدرد نمیخورد و نباید قبول کرد.

آقا میرزا محمود خوانساری- اول سال جناب ناصر الملك آمدند اینجا مجلس کرده و بعد از مذاکرات زیاد قرار شد که امساله حکام ضامن مالیات باشندو بهمین قسم مقرر گردید حالا هر کدام که میخواهند طفره بروند قصد حیف و میل دارند.

حاج معین التجار- اینها صحبتهای رسمی است و نتیجه گرفته نمیشود اگر حکام نتواند وصول کنند چه باید کرد بر عهده وزیر داخله و وزیر مالیه است که کاری بکنند اسباب وصول مالیه بشود.

حاج امام جمعه- از این تلگراف نظام السلطنه چنین مفهوم میشود که ایشان وصول مالیات را تقبل میکنند اگر قبول نکرد مسئله دیگری است ولی اگر نیست باین طور صحبت علنی در این مجلس کردن دستور العمل بسایر حکام دادن است و حکام مسئول مالیات می باشند از اول بهمین نحو قبول کردند و رفتند.

وکیل التجار- اول سال که حکام رفته ترتیباتی قرار دادند و حکام مسئول مالیات شده رفتند دیگر این صحبتها ابدا نباید بشود اگر وزیر مالیه قصوری در کار بفرمایند همراهی بشود و همچنین حکام اگر قصوری داشته باشند باید بوزیر داخله و وزیر مالیه رجوع کنند والا وزارت مالیه و حکام مسئول مالیات بوده و میباشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اول معنی وزیر را باید دانست و ثانیا معنی مسئولیت را وزیر مصدر شغلی بودن و مسئولیت یعنی از عهده آنکار بر آمدن و اینکه دیناری لا وصول بماند از عهده برآید.

رئیس- بنده هم بهمین جهه بود اخطار کردم ولی از اعتقاد سابق هم نگذاشتم باید بدانم که امسال حکام مالیات بما میدهند یا خیر شما حالا شش کرور کسرس دارید که نهصد هزار تومان آن در محل باقی است و از آن هم اگر هزار تومان را حالا بگیرند اگر چه بنده میگویم بشکنجه هم باشد میگیرم بلکه بفروختن خانه و اثنث البیت میگیرم ولی امروز پول میخواهیم اینها پول نمیشود از اینکه وزیر مالیه مسئول است یا آنکه فردا وزیر مالیه تغییر میکند اینها مالیات نخواهد بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وزیر مالیه و وزیر داخله را مجلس خواست حال وزیر مالیه خودشان نیامده اند بر حسب اخطار جناب رئیس آمده اند و البته حکام هم مسئول مالیات هستند ولی ما میگوئیم که اگر وزیر مالیه باین حکومتها اطمینان دارند که مالیات وصول میشود بسیار خوب والا اگر عقیده دیگر دارند کسی مانع نخواهد بود مصود ایشان این است که باید اطمینان حاصل نمایند بر فرض وزیر مالیه را تغییر دادیم فایده خواهد بخشید؟

رئیس- ما از امروز پول میخواهیم می بینید بچه زحمت و تعلق از مردم پول میگیریم که بلکه حقوق بیوه زنها و بیچاره ها داده شود حالا باید از حکام پول خواست.

آقا سید حسن تقی زاده- این که گفته میشود که وزیر مسئول را اگر بچسبیم برای ما پول نمیشود این ترتیب را آنکسی که گذاشته است بسیار خوب است ولی ما از راه آن داخل نمی شویم در قانون اساسی نوشته شد که وزراء در امور مملکتی مسئول هستند و مالیات امور علمه مملکتی است بلی اگر وزیر مالیه بحکام اطمینان دارند کافی است والا اگر سلب اطمینان از حکام گردند باید آنها عزل شوند و اینگونه مطالب اولا در مجلس وزراء باید گفتگو شود و جواب مجلس را حاضر نمایند یا باید وزیر مالیه مجلس را بدلائل متقاعد نماید که مالیات وصول نمیشود و یا باید از عهده برآید و این ترتیبات که قرار داده شده است خیلی سهل و ساده است اگر عمل شود.

احسن الدوله- بنده هر چه تصور میکنم در اهالی ایران این قدر تغییری پیدا نشده که حکام یکجا برات ارباب حقوق را میگرفتند و یك جا هم چوب و فلك داشته حال همینقدر که مختصری تغییر داده شده و یاس حاصل کرده اند این طور گفتگو ها مینمایند کیست از رعایای مملکت یاغی شده مالیات نمیدهد ایم حکام باید از عهده مالیات برایند و این حرفها را کنار بگذارند.

رئیس- تلکیف مالیات ولایات معلوم نشد که باید مجلس در آن خصوص مداخله نماید یا آنکه مثل سابق با وزیر داخله و وزیر مالیه است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- به اعتقاد بنده با وزیر مالیه است و باید کمال جهد را داشته باشد در وصول.

وزیر مالیه- بنده کمال جد و جهد را دارم و هر جا هم دیدم نقصی دارد بمجلس میگویم.

رئیس- دیگر بمجلس نمیشود اظهارات نمائید مسئول خودتان هستید و از حکام بخواهید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر وزیر مالیه و وزیر داخله از حکام نا راضی هستند و بوجود آنها مالیات در محل سوخت میکند تغییر بدهند اگر بخواهند از مجلس هم ما معاونت و کمك میکنیم ولی مادامیکه نخواسته اند کاری نداریم مگر اینکه از خارج بشنویم که فلان حاکم خلاف کرده آنوقت از ایشان بخواهیم و اخطار کنیم زیاده از این حقی نداریم.

رئیس- میگویند که مسئول وزیر است.

وزیر مالیه- بنده عقیده ندارم که اصل مالیات جائی سوخت کند گفتگو در فروع است که فلان جا میگویند اینقدر تفاوت نباید بدهیم بمجلس عارض می شوند و مجلس هم چیزی بمن می نویسد من که نمی دانم رد کنم از این فروع مماطله و سوختی هست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینطور که وضع تغییر کرده است هر وزیر یکه مشغول وزارت میشود قبل از وقت ترتیب دستورالعمل کار خود را دانسته آنوقت باید قبول آن وزارت و مسئولیت آنرا نماید نه اینکه نفهمیده و علی العمیا و معلوم است تا ندانند قبول نمی نمایند پس در این صورت مسئولیت بعهده خودشانست از هر جهه و اما از بابت تفاوت از خراسان کاغذ رسیده و متظلم هستند که ما تفاوت عمل را می دهیم ولی علاوه میخواهند همین حکام که برای حکومت رفته اند قبول مالیات کرده اند.

آقا میرزا محمود خوانساری- ناصر الملك زمان رفتن حکام در اول سال ترتیبی داده و حکام مسئول مالیات شده اند حالا هم وزارت مالیه بهمان ترتیب رفتار نمایند هیچ سکته در عمل مالیات رخ نخواهد داد.

وکیل التجار- گمان نمیکنم در ایران کسی باشد که مالیات ندهد حکام بعضی ا وقات بعضی اظهارات می نمایند اینها بهانه است باید ازعهده مالیات برآمده بدهند.

حسنعلی خان- اینکه جناب وزیر مالیه میگویند که فرمانفرما تلگراف کرده خود را مسئول نمی داند آنوقتی که از اینجا به ماموریت حکومت می رفتند تقبل کرده بودند حالا باید وزیر مالیه اگر می داند مالیات در زمین می ماند عزل حکومت را بخواهد.

رئیس- نتیجه مجلس این شد که همانطور وزیر مسئول مجلس است و حکام هم مسئول مالیات در پیش وزیر مالیه.

فتح الله خان- در باب تفاوت عمل آن وقت بنا بود که آنچه بکیسه حکام می رفت بگیرند

(گفته شد که این طور نبود)

آقا سید مهدی- وزرا که قبول این شغل را کردند مسئولند اگر نمی توانند از عهده برآیند استعفا بدهند و مالیات را مجلس از حکام بخواهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس چگونه مالیات را از حکام بخواهد.

وزیر مالیه- وقتی که بنده دستورالعمل دادند و معلوم شد من حاضرم که همان طور رفتار نمایم.

رئیس- در کمیسیون مالیه کتابچه دستور العمل تمام شد و بشما می دهند پس ترتیب این شد که شما مسئول هستید و حکام مسئول شما مالیات را شما وصول نمائید و از بابت بنایا هم چه می کنید باید معلوم شود که تا کی وصول خواهدشد.

حاج امام جمعه- عقیده بنده اینست که مجلس یك تکلیف دارد دو تکلیف ندارد بعضی اوقات از تکلیف خود خارج می شود شما همین قدر باید قراری بگذارید که اگر کسی مالیات دیوان را ندهد جزای او چیست.

رئیس- صحیح است آنوقتی استکه ترنیبی در کار باشد الان هشتصد هزار تومان پول دیوان در نزد مردم است معلوم نیست که چطور وصول می شود آنها ئیکه باید بدهند هر کدام تمول دارند یك اسکناس پنجاه تومانی میدهند آن صد هزار تومان باقی دیوان از میان میرود و اینها جواب اهل حقوق و سایر طلبکار ها نمیشود پول لازم است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جناب رئیس صحیح می فرمایند و بقایای مالیات برعهده مجلس استکه از هیئت وزراوصول آنرا بخواهند اگر وصول نکرده اند مجلس باید تقویت نماید.

وکیل الرعایا- مالیات پیش هیچکس نیست در صندوق حکام است باید از آنها گرفته شود اگر وزیر مالیه نتوانست ملت میگیرند.

حسنعلی خان- اداره گمرك مدتی استکه جزو وزارت مالیه است گمان می رود حواله بگمرك بدون تصویب وزیر مالیه نباشد شنیده میشود که این ایام از طرف اعلیحضرت حواله بگمرك شده آیا بدون تصویب وزیر مالیه است و شنیدم که چند طغرا فرمان مواجب بمهر مالیه و وزیر داخله رسیده است.

وزیر مالیه- خیر چند طغرا فرمان است که سپردم بیاورند بمجلس.

صدیق حضرت- در باب ثلث مواجب مرحوم مشیر الدوله شنیدم که بعضی فرامین صادر شده که بمهر وزیر مالیه و وزیر داخله رسیده است.

وزیر مالیه- خیر چنین نیست.

وکیل التجار- در باب عمل تذکره کرارا عرضکردم و وزیر امور خارجه هم عرضکردم هیچ اقدامی نشده است.

رئیس- در باب تذکره صورت خواسته شد و در کمیسیون مالیه است.

آقا سید حسن تقی زاده- خیر صورت خواسته نشده ولی مجملا صورتی موجود است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- دو فقره مطلب باید از وزیر مالیه و وزیر داخله اظهار شود یکی تذکره که سئوال شد یکی در باب مامور که از فرانسه خواستند ببینیم بچه شروط و دیگر در باب معاهده بسفارت انگلیس چه نوشته اگر ننوشتند برای چه ننوشته اند؟

آقا میرزا محمود خوانساری- آنروز که آمدند معرفی شدند قبول مسئولیت کرده باید از آنچه که برات و حواله میشود باطلاع وزارت مالیه باشد آیا ببینیم اینها اطلاع وزارت مالیه هست یا نه؟

آقا شیخ حسین- در بقایای نزد حکام صحبت شد خوبست امروز یك نتیجه از این مجلس گرفته شود اولا در خصوص بقایای حکام عقیده بنده اینست که یك قانونی برای این قرار داده شود و ثانیا در باب ثلث عقیده بنده اینست که در این خصوص هم قزازی گذاشته شود که ثلث را یکی بدهند.

ادیب التجار- اینطور که آقا میرزا محمود فرمودند که ابدا حواله مالیات بدون تصویب انجمن مالیه داده نشود و حال آنکه قریب صد هزار تومان اتابك برای ظل السلطان باصفهان حواله داده است و نیر الدوله هم برات آنها را حواله نموده میگیرند.

رئیس- باید آنها توقیف شوند تمام این زحمات کمیسیون مالیه برای اینست که بعضی ترتیبات سابقه معمول نشود.

اسدالله میرزا- هر وزیر یکه میآید مجلس باید ذهن وزیر را از آنچه از وی سئوال میشود مسبوق نمایند و انسان هم که لوح محفوظ نیست اینها که گفته شد ناچار فراموش خواهد کرد خوبست بعدها مطلب معین شده سئوال شود و سئوالات متفرقه ننمایند.

ادیب التجار- ممکن است که وزیر مالیه تلگراف کند که نیرالدوله اینها را ندهد.

وزیر مالیه- شما این صورت را بدهید به بنده تا به نیر الدوله تلگراف کنم.

آقا شیخ حسین- همانست که عرض کردم همان اشخاصی که با هم ساختند و سالها مال ملت را خوردند حالا هم مشغول خوردن هستند.

رئیس- باید نیرالدوله تلگراف کرد که فعلا ندهند تا معلوم بشود که بتصویب کمیسیون مالیه هست یا نه چرا باید بیجهت اینگونه حوالجات داده شود تا از کمیسیون خارج نشده (در این اثناء وزیر داخله یا مشیر الدوله که بوزارت عدلیه منتخب شده بودند وارد شدند.)

وزیر داخله- جناب مشیر الدوله است بجهه معرفی آمده اند که بوزارت عدلیه انتخاب شده اند همه تبریك گفتند.

رئیس- در حقیقت انتخاب صحیحی شده است.

محقق الدوله- باید من بعد از وزارت عدلیه اطمینان حاصل کرد.

وکیل التجار- کلیه باید از حکام مؤاخذه شود که چرا بدون حواله وزیر مالیه چیزی را قبول کرده است و حال آنکه بهیچوجه نباید حواله را قبول نماید ولو از هر مجری باشد.

آقا سید محمد جعفر- این حواله که می دهند باید معلوم شود که حواله دهنده کیست و مجازاتی هم برای حاکم معین شود که چرا بدون تصمیب حواله را قبول میکند.

صدیق حضرت- خواستم سئوالی کنم در این موقع که جناب وزیر عدلیه را بمجلس معرفی کردید وزیر علوم که یکی از وزارت خانهای بزرگ است چرا معین نمیشود.

رئیس- مخبر السلطنه معین شد.

وزیر عدلیه- پیشرفت کار عدلیه باینست که مسئولیت در کار باشد و مسئولیت هم باین است که حقوق اجزا معین شود و تعیین باینست که باید حقوق هر کس معلوم باشد تا از آنشخص مؤاخذه شود و دیگر قانون عدلیه است که باید داده شود و عدلیه بسته به چیز است (اول) قوانین (دوم) حقوق (سیم) کارخانه آدم سازی برای ع 8 دلیه و تحصیل علم حقوق ولی این مطلب بزودی دست نمیدهد و تا پنج شش سال دیگر طول دارد اما پروگرام عدلیه همانست که در قوانین اساسی نوشته شده است باید در موقع اجری گذاشته شود و دیگر اینکه ملاحظه و توسط نباید باشد.

رئیس- شما نباید ملاحظه و توسط قبول کنید از شاه و گدا بقانون احضار کنید هرگاه حاضر نشدند قوه مقننه او را اجرا می دارد.

وزیر عدلیه- منکه پیغمبر نیستم معصوم هم نیستم باید تقویت شود تا کار پیش برود.

رئیس- اولین وزارت خانه وزارت عدلیه است و از هر کجا صدا بلند شود می گویند رجوع بعدلیه کنند شما باید در کار خودتان محکم باشید و در باب حقوق هم بنویسید بدهید ترتیب آن داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- در خصوص نواقصی که مجلس دارد عقید بنده همیشه این بوده که مجلس کار عدلیه را میکرده است و میگفتند وزارت عدلیه نداریم و یا وزیر کامل نداریم پس حالا عرض میکنم که ایشان مسئولیت را قبول کرده و معاهده نمایند هر وقت کار صحیح نکردند فورا استعفا بدهند و همچنین ما هم معاهده کرده دیگر نگوئیم که عدلیه نداریم و تمام امورات ایشان را فراهم می آوریم.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینها بسبب این بوده که تا حال وزارت عدلیه صحیح نداشتیم ولی اگر شغل ایشان قانون دانی باشد البته منظم خواهد شد.

وزیر عدلیه- بدون رودر بایستی عرض میکنم بمحض نشستن بنده در آنجا عدلیه صحیح نمی شود عدلیه اسباب می خواهد در سایر ممالك همه بعدلیه آنجا نگاه می نمایند مقصود اگر تمام لوازمات کار فراهم نباشد بنده استعفا می دهم.

آقا میرزا محمود خوانساری- در خصوص حقوق عدلیه در زمان وزیر عدلیه سابق صورت داده و حواله کرمان شده حالا هم اگر ناقص است همان را ملاحظه نموده اصلاح نمایند.

دبیر رسائل- اینکه آقا میرزا محمود گفتند در باب مستخومین اجزاء دیوانخانه بود حقوق و اجزا عدلیه نیانده قرائت نشده.

حسنعلی خان- اول باید معنی مسئولیت معلوم و بآن رفتار شود تا بزرگترین وزارت خانه در هر ممالك عدلیه است از اینکه جمعی از ظلام و جابرین بمردم ظلم میکردند تا اینکه این اساس مقرر شد حالا که جناب وزیر عد لیه از اشخاص بزرگ کافی عالم است انشاء الله درست مسئولیت را در گردن گرفته و صحیح خواهد شد مسئله دیگر در باب حکومت آذربایجان حالا که جناب وزیر داخله حاضر هستند آیا باید ببینیم چه می فرمایند؟

حاج امام جمعه- در باب حکومت صحبت شد؟

رئیس- چرا پریروز در این خصوص مذاکره شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در مجلس عمل تسعیر و تفاوت عمل گذشت و تیولات موقوف شد و این تسعیرات و تیولات املاك حضرت رضا (ع) همین طور باقیست و باید این مسئله رسیدگی شود.

رئیس- این فقره متعلق باوقاف است باید از وزیر علوم و اوقاف خواست حالا که معین شد از ایشان خواسته میشود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- الان از همدان تلگراف رسیده بود که در اطراف آن بیك درجه اغتشاش است.

آقا سید حسن- این وزرا عظام که کارها بایشان راجع است اگر اشتباهی بشود باید از ایشان توضیح خواست الان چهل روز است در خصوص دباغی کاشان سئوال شد جوابی داده نشده است.

وزیر مالیه- مالیات دباغی غیر از مالیات قصابی و سایر چیزها است دباغ خانها باید مالیات بدهند.

آقا سید مهدی- دیروز که وزیر داخله را خواستید بیاید جهت این بود که تغییر و تبدیلی در حکام در این موقع که حال مالیات این طور است صحیح نیست وانگهی در خصوص حاکم گیلان صحبت شد که عزل شد سبب عزل او معلوم شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اینجا دیروز در خصوص وزیر اکرم لایحه خوانده شد معلوم نیستکه اینان عزل بوده باشند.

وزیر داخله- بلی عزل شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- جهت چه؟

وزیر داخله- بجهت اینکه رشت منظم نبود.

حسنعلی خان- در چند دقیقه قبل حضور وکلا عرض کردم معنی مسئولیت اینستکه بهروزیری استقلال تامه داده شد دیگر مداخله در کار ایشان نشود و وزیر داخله مادامیکه استعفا نداده و سلب اطمینان مجلس از ایشان نشده در وزارت خودشان همه نوع اقدامات باید بکنند منتهی دلیل او را باید بفرمایند.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 170

جلسه: 170

مذاکرات روز سه شنبه 7 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 5 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

نظام العلماء- دکتر ولی الله خان که یکی از وکلا است و مدتی است بجهت کسالت حاضر نشدند لائحه نوشته اند و اظهار داشتند که اگر صلاح دانستند قرائت شود.

رئیس- لائحه را دکتر ولی الله خان بنویسند البته قابل ملاحظه و قرائت است (تلگرافی از زنجان مبنی بر تشکی و تظلم از دست جهانشاه خان قرائت شد که وجه اجاره طارم و دارائی رعایای آنجا و عرض و ناموس مردم از دست جهانشاه خان بباد رفت شخصی که خدمات او در دولت و ملت معلوم است که بر سر شاهزاده احتشام الدوله چه آورده است با اینحال بر مناسب او بیفزایند چه خواهد کرد و چه قدر ضرر و خسارت امسال در این حدود وارد آورد خصوص در این ایام که ظاهرا مامور بخرابی است ایضا تلگراف دیگر بتوسط انجمن اتحادیه طلاب قریب بهمین مضمون قرائت شد.)

آقا شیخ ابراهیم- چندین تلگراف هم غیر از اینها رسیده و حال سابق جهانشاه خان هم معلوم است حال هم که رفته مشغول قتل و غارت است باید علاجی در این باب نمود.

رئیس- من در خمسه حکومت کرده ام درست از کم وکیف آنجا مسبوقم عجاله این چیزهائی که تازه باو داده اند تماما گرفته خود و خودش را هم احضار نمایند بیاید.

وکیل التجار- یك عرض بطور کلی در این خصوص عرض میکنم در سابق گفته شده بود که در نظامنامه حکام نوشته شود هر کس در هر جا علاقه و املاك زیاد دارد حکومت نکند زیرا که هیچوقت صرفنظر از منافع شخصی خود نمیکند و اسباب زحمت و خسارت رغبت میشود در اینمسئله مذاکره هم شده و یکمطلب دیگر اینکه اینهم قانونی بشود کسانیکه خودشان بحکومت جائی نمیرود و نایب الحکومه می فرستند موقوف شود چون هنوز قانون وزارت داخله تمام نشده این دو مطلب هم خوب است قید شود.

وکیل الرعایا- میخواهیم بدانیم که از سابق تاکنون جهان شاه خان چه خدمتی جز ظلم و تعدی بر رعایا بدولت و ملت کرده پس تا کی این اشخاص همین نحو بیجهت باید محترم باشند در حالتیکه هیچ اقرار بمعاد ندارند و تا کی ما از حیوانات فرنگستان کمتر باشیم.

آقا میرزا محمود- جهانشاه خان بر حسب آن خیانتی که بدولت کرده مادام العمر باو و بستگان او نبایست خدمت رجوع شود ولی آن قوه رشوه گرفتنی که در رجال دولت بود همه این معایب را مستور میکرد.

سید الحکما- بنده میگویم باید علاج کرد و آن اینست که او را احضار نمایند و یکنفر برود به بیند که چقدر خسارت وارد آورده و مباشر کی بود آنوقت بگیرند رد کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اول باید تحقیق و رسیدگی بحقانیت این عرایض کرد پس از آن البته باید از وزرا خواست و مجازات بدهند.

حاج امام جمعه- در این مجلس اگر از شمر هم شکایت کنند باید تحقیق و رسیدگی کنیم بدون تحقیق ما نباید حکم کنیم و رای بدهیم که چه بکنند.

آقا شیخ ابراهیم- تا تحقیق بشود آنجا را خراب کرده است و از یکی تحقیق میکنید.

حاج امام جمعه- حکومت دارد یا نه از حکومت تحقیق بشود.

رئیس- بلی باید از حکومت تحقیق کرد آیا در آنجا انجمن ولایتی هست یا خیر؟

آقا شیخ ابراهیم- بلی انجمن هم هست.

رئیس- پس باید از انجمن و حکومت هر دو تحقیق کرد.

وکیل الرعایا- اگر بعد از تحقیق همه آنچه در تلگراف بود حق شد چه باید کرد؟

(جمعی گفتند باید مجازات کرد)

آقا سید حسین- اگر این تلگراف امتیاز انجمن است دیگر محتاج بتحقیق نیست اگر نیست که باید تحقیق کرد از انجمن زیرا که طرف مجلس انجمن است نه حکومت اگر از حکومت بنا شد تحقیق شود یك اسباب دخلی برای او خواهد بود.

رئیس- آخر رای چه شد بهتر همان است که از انجمن و حکومت تحقیق شود.

حاج امام جمعه- از قرار معلوم دو انجمن در زنجان است و معلوم نیست کدام یك از این دو موافق نظامنامه است اولا باید این مسئله معلوم شود و ثانیا از انجمن و سایر جاها تحقیق شود که بعدها اسباب اشکال نباشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مگر حکومت طرف اعتماد مجلس و ملت نیست مگر باز بین دولت و ملت مغایرتیست البته باید از حکومت هم تحقیق بشود و بدون تحقیق نمیشود حکمی کرد.

آقا میرزا محمود- خوب است یك قاعده کلی در باب تحقیق بگذارند این نمیشود که یك جا حرف حاکم سندیت داشته باشد و یك جا نداشته باشد اگر دارد همه جا دارد اگر ندارد هیچ جا ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- قاعده کلی هست مجلس از انجمن ملی تحقیق مینماید وزارت داخله از حکومت محل آنوقت این دو را مطابقه می کنند اگ موافقند فبها و اگر مخالفند دوباره از جاهای دیگر تحقیق میکنند تا معلوم شود.

آقا سید مهدی- بعد از آنکه تحقیق کردند چه میشود باز مینشینیم و میشنویم که خواهر های ما را اسیر و پرده دری کردند و برادر های ما را کشتند آن وقت مجازات آن شخص چه خواهد بود بر فرض که او را از شئونات خلع کردند در مقابل این قتل نفس و هتك عرض چه فایده دارد.

رئیس- در ظلم و تعدی جهان شاه خان شکی نیست ولی همانطور که جناب حاج امام جمعه گفتند باید تحقیق شود در کرمان بواسطه انجمن میانه حکومت و اخهالی طرفیتی پیدا شده از قرار چون دید نمیتواند از عهده برآید از حکومت استعفا داد.

شمس الحکما- این طرفیت بجهت این بود که مردم میخواستند انجمن ایالتی تشکیل بدهند ایشان اخلال میکردند باعث شد که رفتند متحصن بتلگرافخانه و قونسول خانه شدند حکومت فرستاد ناظم التجار را آورد حبس کرد مردم متظلما طرف ارك حرکت کردند که یکدفعه حکومت امر بشلیك نمود و جمعی هدف گلوله شدند.

آقا شیخ یوسف- جوان هفده ساله که والی یك ایالت بشود و درس حقوق نخوانده باشد لازمه حکومت او همین است.

رئیس- او علم حقوق خوانده و فرانك هم تحصیل کرده ولی تنها بخواندند علم حقوق نمی شود حکومت کرد. وکیل التجار- در سابق چون خیلی از او شکایت شد و ناظم التجار هم از او شکایت کرد چون دید که هیچ کس رسیدگی نمیکند غرور جوانی او را وادار باین حرکت کرد.

رئیس- این اظهار محض اطلاع بمجلس بود راجع بوزارت داخله است و اقامات هم شده در حقیقت از این قرار از طرف اهالی بی احترامی نشده است با اینکه تلگرافات در سابق شده بود نمی دانم چه جهت پیدا کرد که این طور شلیك کرد.

بحر العلوم کرمانی- در سابق عرض شد که در بلوچستان علی خان سرتیپ و چند نفر سرباز کشته شدند کسی رسیدگی نکرد و مجازاتی نداد تا جلوگیری شود حال این طور شد و بی جهه بآن بیچاره هائیکه تمام روزه دارد شب را بحالت گرسنگی سر کرده بودند بقتل رساندند و اکثر آنها یقین بدانید که قوت سحری نداشتند ایم طور اهالی کرمان پریشان و فقیرند.

رئیس- صحیح است اکثر اهل کرمان همینطور هستند.

آقا میرزا فضلعلی- در اینکه فعلا این مملکت هرج و مرج است حرفی نیست ولی آیا امنیت و نظم این مملکت غیر از این که باحکام و نایب الحکومه و سر کرده ها است پس وقتیکه آنها اقدام بکاری بر خلاف نظم کردند و صدائی بلند شد باید تحقیق شود که تقصیر از کدام طرف بوده تا مامورین هم بتوانند مشغول کار باشد.

مقبل لشکر- اینکه میفرمائید باید تحقیق شود در خصوص سعدالسلطنه که تحقیق شد آیا دولت چه کرد کی را مجازات داد.

حاجی امین الضرب- تلگرافی از حکومت آنجا آمده بود که این اشخاص حمل بدارالحکومه کرده بودند و بلند میگفتند که اهل زنجان حاکم زنجان را کشتند چه شد ما هم میریزیم حاکم را میکشیم.

رئیس- حالا باید دید از این طرف که این قدر کشته شده است از طرف حکومت چند نفر کشته شده.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ایم مطلب در این که باید تحقیق شود شبهه ندارد و بی تحقیق نباید حکم کرد ولی باید بدانیم که صحیح است یك جوان هفده ساله در یك ایالتی حکومت کند یا نه این مطلب را معلوم کنید.

صنیع الدوله- این مسئله چند دفعه در مجلس هم گفتگو شد نباید حکومت کند غلط است (کاغذی که سفیر انگلیس برئیس در این خصوص نوشته بودند قرائت شد که آنچه از قو نسولگری انگلیس و روس رسیده اینست که اهالی کرمان از دست حکومت متظلم ئ متحصن در قونسول خانه و تلگرافخانه میباشد و امنیت آنجا لازم است این جوان نمیتواند حکومت کند و امنیت بدهد.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- سفارت حق ندارد که بمجلس بنویسد.

رئیس- بمجلس ننوشتند این کاغذ شخصی بود بدن نوشته بود محض اطلاع مجلس خوانده شد تلگرافاتیست از کرمان قرائت میشود (قرائت شد قریب باین مضمون که از شلیك حاکم جوان چند نفر متقول خیلی تعجب است از این راپورت چی اگر حاکم ات که طرف است و اگر رئیس تلگرافخانه است برآنهم با حکومت است. تلگراف دیگر بر ضد این قرائت شد که این اشخاص از جمله اشرار و جهال میباشند اشخاص محترم در میانه آنها نیست کار که بدست جهال بیفتد عاقبت آن وخیم خواهد بود نا زود است از مرکز علاج شود بقونسولخانه و تلگرافخانه نوشته شود که آنها را بعنوان تحصن قبول نکنند تا مایوس شده کار اصلاح شود.

ایضا تلگراف دیگر قرائت شد که اشرار بطرف ارك هجوم آوردند از طرف حکومت بر آنها شلیك شده چند نفر مقتول شدند.

رئیس- این ها محض اطلاع بوده والا وزیر داخله اقدام نموده و مشغول هستند.

بحر العلوم کرمانی- این هائی که رفتند بطرف ارك تمام مظلوم بودند و بعنوان تظلم رفتند جواب و چماقی با خود نداشتند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که هر کس از امروز بعد در قونسول خانه انگلیس یا روس متحصن شود او ظالم و مفسد است نباید بعرض او رسیدگی کرد.

آقا شیخ یوسف- سابق قرار شده بود که از طرف مجلس و وزارت داخله مامور برود در ولایات بجهت تکمیل انجمنها حال که کرمان حالش باینجا رسیده خوب است همان قرار داد مجری شود مامور برود انجمن ایالتی آنجا را تشکیل بدهد.

وکیل الرعایا- ایم حکام تا حال یك راه دخلی داشتند که آن ظلم بود با این چه جهت دارد که حرفهای آنها مقبول است و دروغ نمیگویند.

حاجی سید نصرالله- بر شما اشتباه نشود رعیت چه جهت دارد برود بقونسول خانها متحصن شود با بودن مجلس شورای ملی بعد از این ظلمی بالاتر از این نیست که کسی برود در قونسولخانه متحصن و پناهنده شود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی-

بعضی کارها است که اگر بآنها بپردازیم احتمال دارد باقی دیگر اصلاح شود سلطنت خواه مشروطه و خواه مستقله ضبطیه و نظمیه و غیره لازم دارد عدلیه بخواهد دست بکاری بزند قوه میخواهد هم چنین حکومت همچنین مجلس تا قوه عسگریه و ضبطیه و نظمیه نباشد کار پیشرفت ندارد پس امروزه این کار را که از همه چیز مهم تر است و اصلاح سایر کارها بااوست اقدام بنمائید تا دیگر کارها صلاح شود.

حاج سید نصرالله- این فرمایشات شما صحیح است و باید تمام این ترتیبات را هم فراهم آورد ولی میپرسم این تعدیات که حال مردم وارد میشود از دو سال قبل که بیشتر نیست چرا آن وقت باینطور جاها متحصن نمی شدند و حالا چرا متحصن میشوند در صورتیکه آنطور ظلم بر اینها نمیشود و بعرایض آنها هم رسیدگی میشود پس نیست مگر محرك دارند باید بآنها فهماند و مطلع کرد که بعد ها متحصن نشوند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این مطلب صحیح است ولی برای آن اشخاصیکه عالم هستند و میفهمند نه برای اشخاص جاهل بی علم که ظلم هم بآنها بشود پس خوب است اینمسئله را قانونی کنید و بتمام ولایات اطلاع بدهند که از این ببعد تحسن موقوف است.

آقا شیخ محسن خان- اگر بتظلمات اهل کرمان رسیدگی شود آنها به هیچ جا متحصن نخواهند شد خوبست مجلس بتظلمات آنها رسیدگی کند و ماموری برای ترتیب انجمن آنها روا دارد.

رئیس- مجلس حالا رای میدهد که ماموری برود برای تشکیل انجمن آنجا که درست از روی نظامنامه تشکیل بدهد.

آقا شیخ یوسف- عقیده بنده اینست که یکنفر حاکم صحیحی معین بشود برای آنجا و مامور هم برای تشکیل انمجن برود.

ادیب التجار- اگر قونسول خانه نروند بکجا بروند علما که با حکومت هستند تلگرافخانه هم که با اوست دیگر جائی ندارند (گفتند که اینها از پیش رفته بودند.)

وکیل الرعایا- حکومت همدان یکماه است که تلگراف پی درپی میکند بدولت کسی جواب او را نمیدهد در صورتی که جواب حکومت را ندهند دیگران هیچ باید فکری کرد که جواب مردم داده شود.

بحرالعلوم کرمانی- بلوچستان مملکتی است وسیع و بقدر خاك فرانسه وسعت دارد لیکن چون جزو حکومت کرمان شده است و هوای آنجا هم گرم است این استکه مخروبه افتاده اگر بخواهند که آنجا آباد شود باید از مرکز حکومت برود ابدا حکومت جزو بواسطه پاره ترتیبات و سرحد بودن نمی تواند امورات آنجا را اصلاح نماید باید از اینجا حکومت مستقر برود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وزیر امور خارجه را بجهه سئوالاتی که داشتم احضار فرمودید؟

رئیس- گفتم بنویسند بایشان جواب بدهند لایحه از طرف معمار باشی در خصوص امیتاز سد ساوه با شرایطی که قبول میکنند قرائت شد بعد از قرائت گفته شد که چون راجع بفلاحت است باید امتیاز را دولت بدهد و از طرف وزارت تجارت بمجلس بیاید تصویب شود شروع بقرائت بقانون اتطباعات شد بعد از قرائت و تصحیح جند ماده مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 171

جلسه: 171

مذاکرات روز پنجشنبه نهم رمضان المبارك

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 7 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند اسامی وکلائیکه روز سه شنبه حضور بهم نرسانده بودند از قرار ذیل قرائت شد.

معظم الملك آقا میرزا محسن

آقا سید محمد تقی ارباب جمشید

حاجی محمد ابراهیم وارث آقا شیخ حسنعلی

دکتر ولی الله خان حاجی سید محمد ساعت ساز

آقا سید محمد جعفر ثقه الاسلام

مبشر السلطان حاجی محمد حسین

مفتخر الممالك آقا سید علاء الدین

وکیل الرعایا- چون فعلا از عدلیه ما کمال امیدواریست عرض میکنم در زمان فرمانفرما ما شنیده ام مبلغ سی و پنچهزار تومان حقوق عدلیه رابخشیده یا نگرفته است من جمله از سعدالدوله که از معزالملك طلب داشت گرفت رد کرد باید از عدلیه خواست که این حقوق را دریافت دارند. آقا میرزا محسن- این مطلب در مجلس هم مذاکره شد.

وکیل الرعایا- در سر قبر مظفر الدین شاه مرحوم بخود فرمانفرما گفتم این نحو خدمت بملت میکنید که صرف نظر از حقوقشان می نمایند.

رئیس- باید تحقیق کرد خوب است که از وزیر عدلیه خواسته شود به بیند برای چه این وجه گرفته نشده است و دو مسئله است که می خواهم اطلاع بدهم یکی در خصوص بانك است و دیگر در باب دادن حقوق حال چند شب است از امراء و شاهزادگان می آیند در این جا و یك وجهی میدهند در نزد حاج امین الضرب جمع می شود که بحقوق این سربازهای بیچاره و سایرین داده شود و هر کس هم بیك اندازه کمك و همراهی کرده وجهی داد ولی چیزیکه خیلی جای تاسف است این است که در این موقع شاهزاده ظل السلطان و نایب السلطنه هیچ اقدامی نکرده اند و بشاهزاده عین الدوله هم تلگراف خواهیم کرد تا به بینیم جواب چه میدهند شهاع السلطنه هم میکوید که پول نقد ندارم شصت هزار تومان جواهرات در بانك استقراضی برای دوازده هزار تومان رهن است آن دوازده هزار تومان را بدهید

جواهرات را بگیرید باقی آن را ببانك ملی بدهید و شاهزاده ناصر الدین میرزا هم قرار شد فردا جواب بدهند این محض اطلاع بود گفته شد که بگوش آقایان برسد شاید حاضر بشوند برای دادن وجهی والا بعون الله از ایشان خواهیم گرفت.

وکیل الرعایا- شاهزاده ظل السلطان و نایب السلطنه مال خودشان را بما چیزی ندهند آنهائیکه از رعایا گرفتند یك مقداری همراهی کنند.

اسدالله میرزا- بااین اهمیت سرحدی چرا محتشم السلطنه نمیرود.

رئیس- پول می خواهد و لوازمات لازم دارد وزیر داخله یك کاغذی در خصوص عمل سرحدی نوشته است که پول لازم است اگر پول نباشد من استعفا میدهم و پول را هم باید این اشخاص بدهند از بنده این بود که گفتم اگر دادند فبها والا من بفضل الله و بقوه مجلس از ایشان خواهم گرفت.

آقا سید حسین- آن حواله که برای جناب محتشم السلطنه داده شد هنوز در بغل وزیر امور خارجه است و در دربار قرار شده بود که هر روز باو پول بدهند بعد از پنج روز حرکت کند.

آقا میرزا محمود- اعتقاد بنده اینست محض این که اتمام حجت باین دو شاهزاده بشود بگویند اگر ندادند تکلیف معلوم است و ملت خود میداند (شروع بقرائت قانون انطباعات شده و چند ماده از آن قرائت و تصحیح شد.) (مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 172

جلسه: 172

مذاکرات روز شنبه 11 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 9 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند در باب دگتر ولی الله خان مذاکره شد که چرا بمجلس نمی آیند جواب داده شد که نا خوش هستند. تشکر نامه از طایفه زردشتیان قرائت شد که مشعر بود بر اظهار امتنان از وکلا عظام و تشکر از قانون اساسی خصوص از ماده راجعه به تساوی حقوق.

رئیس اظهار داشتنهد که تلگراف زیاد از زردشتیان و ارامنه از اطراف مبنی بر تشکر و امتنان رسیده است که قرائت آنها موجب اطناب و تطویل است.

حاج سید نصرالله- عجب است که ملل خارجه این قانون اساسی را پسندیده و تشکر می نمایند ولی بعضی در داخله مملکت خودمان می گویند که چرا بپادشاه این شرافت داده شده که مروج دین اسلام باشد و حال آنکه دین اسلام طوری وسیع است که تمام را ممکنست در ظل حمایت خود نگهداری نماید این کگونه اشخاص که ناسپاسی می نمایند گمانم اینست معاند دین اسلام باشند روزنامه حبل المتین بر می دارد آزادی مذهب می نویسد آخر برای چه ایم طور در روزنامه باید نوشت.

محقق الدوله- در روزنامه صور اسرافیل چند مطلب درج شده بود و توقیف شد همین روزنامه حبل المتین هم بواسطه یا اعلان لاطاری توقیف و جرم شد حالا چرا باید بنویسد که قوانین اسلام ناقص است تا اسباب انزجار خاطر بشود و حال آنکه دین اسلام هزار و سیصد و بیست و پنجسال است که تمام افتخارات ما بآن است و بواسطه آن ما حقوق خودمان را حفظ کردیم.

حاج سید نصرالله- آخر اسلام چه کرده وچه بدی کرده است تمام ملل خارجه از مجلس اظهار تشکر و امتنان می کنند از چهه این نظامنامه اساسی آخر این چه اسلامی است که ناسپاسی کنند.

آقا شیخ یوسف- بنده عقیده ام این است که نویسنده آن دیوانه است آدم عاقل این طور نمی نویسد (گفته شد که کمیسیون شود و تحقیق نمایند هر طوری که صلاح دیدند عمل شود.)

آقا شیخ حسین- چون فرمودید که کمیسیون شود این شخص طوری استکه آن وقت که بواسطه آن اعلان روزنامه اش توقیف شد فورا چیزی نوشت انتشار داد خوبست روزنامه را بیاورند در مجلس بخوانند تا معلوم شود (روزنامه حبل المتین را آوردند و خواندند.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- این ایرادات او صحیح نیست اینکه در باب طبقات ایراد کرده گویا از ترتیب مشروطه مطلع نیست در هر جا که اول مشروطه شده انتخاب از طبقات بوده در سایر جا ها که حالیه از روی افراد است بجهه این است که لااقل در صدد نفر نود نفر عالم است ولی حالا در ایجا ای طور نیست و اما اینکه گفته است از ملل مختلفه وکیل انتخاب نشده است چرا نشده است از طرف زردشتیها که وکیل اینجا دارند ارامنه و یهود هم خودشان حقوقشان را واگذار کردند بحجج اسلام.

آقا شیخ حسین- الحمد لله این قانون اساسی ما طوری تمام شد که جای گفتگو از برای احدی باقی نماند اینطور که او اینجا نوشته گذشته از اینکه در باب مذهب چیز بد نوشته در امور پلتیکی هم خطا کرده.

حاج سید نصرالله- اینطور که این مرد نوشته و میخواهد صرفه جوئی از برای دولت و ملت بکند معنی اش اینست که سی کرور خلق بیایند دین اسلام را وداع بگویند من نمی دانم چه میخواهد بکند شاید بایك دولتی بستگی داشته باشد پول گرفته باشد ما باید تکلیف خودمانرا بدانیم.

رئیس- بهتر این است که بوزارت علوم نوشته شود.

وکیل التجار- یکنفر آدم که اینقدر حس ندارد بفهمد که ما هر چه میخواهیم برای حفظ مملکت است دیگر لازم نیست باسلام جنابعالی این طور بگوئید البته باید همین شخص را مجازات داد و تبعید کرد.

آقا سید حسین- باید جلب بعذلیه شود و استنطاق شده مجازات معین شود.

رئیس- امشب اطلاع میدهم بوزیر علوم که توقیف کرده و رجوع بعدلیه نماید این جواب انجمن زنجان توضیحاتی است که از بابت اقدامات جهان شاه خان در زنجان و طارم خواسته بودیم آمده است (قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط آقا شیخ ابراهیم و مقبل لشکر امورات یوما فیوما رو بخرابی است طوری از تعدیات جهان شاه خان بستوه آمده اند که از ایام گذشته او یاد مینمایند الحق طوری این مرد این دفعه که از طهران برگشت اظهار شرارت کرده و مینماید که اگر از طرف مجلس جلوگیری نشود فساد عظیمی خواهد شد دهات اسعدالدوله را چاپیده و خراب کرده.

رئیس- این تحقیقاتی بود که از انجمن شده است یك کاغذی هم خود جهان شاه خان در برائت ذمه خود نوشته قرائت شد قریب باین مضمون همیشه درتکالیف خدمت گزاری خود ساعی بوده ام و هرگز خلافی نکردم و در هر خدمتی که رجوع شده کوتاهی ننموده در این اواخر یکدسته ایل که راجع باسعدالدوله بوده دهات او را چاپیده و قریب صد هزار تومان بابل ضرر وارد آورده اند و 12 نفر مقتول شده اند حالا ك بنده آمده ام میخواهند این خسارت را بگردن بنده وارد است که اذهان وکلای ملت مسبوق باشد که نگذارند اینقدر ظلم بشود.)

آقا سید حسین- اینطور که خود او نوشته است که 12 نفر کشته شده و صد هزار تومان خسارت بایل وارد آمده و بدولت هم اظهار شده است خوب است تحقیق شود ببینیم آیا چنین اظهاری بدولت شده است و این ماموریت از طرف دولت باو داده شده است یا نه والا آنچه انجمن نوشته است صحیح است و باید شئونات او سلب شده و بعد بطهران احضار شود.

آقا شیخ ابراهیم- هر یك از وکلا نسبت بجهاتی که از آنجا وکالت دارند مسبوق تر هستند باید آنها اظهارات خود را بگویند این جهان شاه خان که اینطور میگوید همه او را میشناسند از علاء الدوله. از نظام السلطنه و غیره بپرسند جناب رئیس بصیرت دارند بخدا قسم است من از ترس اینکه ببرادرهای من صدمه نزنند همه حرفی را نمیگویم بحق خدا این شخص بدتر از شمر است.

وکیل الرعایا- هر کس یك خدمتی از او نشان داد خواهیم گفت که این مشاغل جدیده در ازای آن خدمتها است بنده رفتم فکر کردم سالی چند خروار روغن برای اتابك میداد دیدم این پول خونبهای مردم بیچاره بود.

آقا سید حسن- بنده میگویم که جهانشاه خان خیلی آدم خوبی است بعلت اینکه کاشان خیلی اغتشاش است بنده رفتم بوزیر داخله گفتم گفتند من اطلاع ندارم وقتیکه وزرا اینطور بی اطلاع از کار باشند هر کس بدتر از این نکند بد کرده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در شیراز حاجی سید عبدالحسین لاری بادو هزار سوار حرکت کرده و اغتشاش میکند و جمعی دیگر میگویند که چرا پسر قوام را حبس کردند و چرا او را روانه نمیدارند از همه جا آواز اغتشاش بلند است هر چه میگوئیم در اینجا فایده ندارد.

(گفته شد که رای بدهند این کابینه عزل شود)

آقا سید حسن تقی زاده- چطور میتوانید رای بدهید چیزی را که قانونی شده رای در این خصوص این است که استعفای این کابینه را بخواهید زیرا که قرار است هروقت نصف اهل مجلس اطمینانش از این کابینه سلب شد آنوقت آن هیئت متعزل است و حال آنکه اکثر بلکه تمام اهل مجلس اطمینانشان از این کابینه سلب شده منتهی بعضی بزبان میگفتند بعضی نمیگفتند حالا همه میگویند.

بحرالعلوم کرمانی- در کرمان چقدر کشته شده اند مسئول اینها کیست.

رئیس- باید تفکیك شود که اول عمل جهانشاه خان را تمام کنیم یا اول عمل کابینه را.

آقا میرزا ابوالحسن خان- صحیح است اول حرف جهانشاه خان در میان بود وکلای آنجا هم حق دارند که دادخواهی نمایند بعد بکابینه و کار کرمان و سایر جاها بپردازند اتصالا از همه جا شکایت میرسد شما که رئیس مجلس هستید مسبوقید ما این تظلمات را یکی رجوع کنیم؟

وکیل الرعایا- وزیر عدلیه در کمال خوبی است ولی ربطی بمقصود ما ندارد آنچه راجع بمقصود ما است وزیر داخله است حکومت همدان میگوید جند ماه است که صد تومان خرج کردم تلگراف بدولت نمیرسد بنده میگویم که از وزیر داخله اطمینان نداریم باید عزل او را خواست.

آقا سید حسین- ما کار بوزیر نداریم باید کابینه تغییر کند.

رئیس- بلی روز اول هم مجلس حاضر نبود برای پذیرفتن ولی تادبا قبول شدند.

وکیل التجار- در عدم اطمینان بوزیر داخله و مالیه محل اختلاف نیست همه اتفاق دارند چون قانون اساسی نوشته شده همینکه وزرا بشنوند کافی است دیگر محتاج برای نیست.

وکیل الرعایا- ما وقت نداریم یکروز ایران یك سال است باید رای گرفته شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وقتی که در مجلس صحبت میشود بقول آقای تقی زاده این صدا بهمه عالم میپیجد پس این هیئت بمحض شنیدن باید استعفا بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- در این مسئله حالا رای گرفته میشود عمل ختم میشود ولی یك مسئله عرض میکنم اگر چه قانون نیست اما از قانون بیشتر فایده دارد باید آقایان وکلا اذهان خود را متوجه بدارند پیش از مشروطیت عیب کار این بود که وزرای جاهل مصدر کار بودند کسی هم نبود ایراد بگیرد ولی حالا تمام مردم ایراد میگیرند در سایر ممالك وزارت شریط دارد واشخاص جامع الشرایط هستند که پادشاه از میان آن اشخاص بیست نفر را انتخاب میکند و در میان آن بیست نفر وزراء انتخاب میشوند اما اینجا آن شرایط نیست از روی انصاف باید اشخاصی انتخاب شوند که عالم باشنده بنده نمیگویم وزیر داخله بد آدمی است ولی میگویم در این مدت چه نتیجه حاصل شد اگر بیك پهنه دوزی واگذار میشد میتوانست اداره کند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در ممالك دیگر مکاتیب عالیه برای این کار هست ولی در ممالك ما نیست پس خوبست یك مجلس سیاسی تشکیل بدهیم تااشخاصیکه قابلیت دارند در آنجا جمع شده از روی امتحان هر یك را انتخاب نمایند آنروز جناب مشیر الدوله گفتند که کارخانه آدم سازی لازم است.

رئیس- هرکس اطمینان باین هیئت دارد ورق سفید بدهد و هر کس ندارد ورق آبی بدهد.

اسد الله میرزا- چون رئیس الوزراء میتواند وزرا ار انتخاب نماید پس اشخاصی که دراین هیئت هستند و بدرد نمیخورند ممکن است دوباره رئیس الوزراء آنها را انتخاب نماید پس خوبست هفت رای گرفته شود تا اشخاصی که بدرد نمیخورند معلوم شود.

(گفته شد مجلس کار باشخاص ندارد هر وقت دید که هر کدام کافی نیست عزل او را میخواهد رای گرفته شد) ورقه آبی (84)

احسن الدوله- یکسال است که چنین رای کاملی در پارلمان داده نشده است اعتقاد بنده این است اگر خود وزرا هم حضور داشتند در انفصال این کابینه سبقت میجستند.

آقا شیخ یوسف- در حقیقت امروز مصداق شعر خواجه را دیدیم.

(من جرب المجرب حلت به الندامه)

آنوقت که این کابینه انتخاب میشد آقای تقی زاده گفتند که قل از انتخاب یك فکری از برای کابینه بکنید حالاهم بنده عرض میکنم که یك فکری از برای کابینه جدید بکنید که از اسباب تعطیل نشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آنچه تکلیف ما است باید رفتار کنیم هر وقت نتوانستند استعفا بدهند ما نباید اشخاص را معلوم کنیم تکلیف مجلس نیست.

رئیس- درباب جهان شاه خان آخر رای چه شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در باب وزرا اگر مجلس از اول رای نداشته باشد نمیتواند اظهار کند که مملکت از دست رفت باید اشخاص صحیح انتخاب کرد.

رئیس- حالا این مطلب بخاکپای همایونی عرض خواهد شد آنوقت لابد خواهند فرمود که اطمینان مجلس بچه اشخاص است.

وکیل التجار- مجلس خسته نمیشود از اینکه هیئت بیایند و استعفا بدهند بای یك هیئتی باشند که کار بکنند.

آقا سید حسین- در قانون اساسی نوشته شده است که صاحبان منصب نظامی را نمیشود بدون قانون معزول کرد چند روز قبل یك نفر که رئیس ژاندارم بوده است معزول کرده اند و تقدیمی گرفته اند یکی دیگر را بجای او گذارده اند نباید معلوم کرد که برای چیست؟

رئیس- با وزیر جنگ است ربطی بمجلس ندارد.

(تلگرافی از رشت از وزیر اکرم رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون.

میرزا ابوالقاسم روزنامه نویس در خصوص تذکره بقونسول روس هتاکی کرده قونسول هم امر کرد تذکره ندهند و امر شد روزنامه او توقیف باشد بعد جمعی راجع کرده در تلگرافخانه ریختند که مخابره کنند چند روز است خبر عزل بنده رسیده است ولی بچه قانون بنده را عزل کرده اند هنوز حرکت خلاف قانونی از من صادر نشده در صورتیکه کسی از من شکایت نکرده و دلیلی بر خیانت من نیست چرا مرا عزل کرده اند اگر اینطور است که بعدها هیچ اطمینان نیست.

محقق الدوله- در این خصوص پیش هم صحبت شد جواب کافی داده نشد.

بحر العلوم- وزیر داخله جواب داده است و حکومت هم رفته است با رفتن حکومت دیگر چه فایده دارد.

آقا سید مهدی- در چند ماه قبل در باب رشوه در مجلس مذاکره شد و بجائی نرسید امروز طوری رشوه کار ها را خراب کر ه است که ترتیب ندارد یك فکری برای این کار بکنید به بینیم این شخص را بچه جهه عزل کرده اند یك شخصی میخواهد درانزلی دخل بکند ای شخص نمی گذارد ده هزار تومان میدهد این شخص را عزل میکنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آنروز وزیر داخله گفت بواسطه نا امنی و بی نظمی آنجا او را عزل کردیم.

وکیل الرعایا- وزی داخله گفت اگر مرا مسئول میدانید میگویم او باید عزل شود.

آقا سید مهدی- باید رشوه موقوف شود تا دیگر پول نگیرند یکی را عزل و یکی را نصب کنند.

آقا میرزا بوالحسن خان- خوب بود آن روز بگوئید تمام کنید.

آقا سید حسین- پس از مسئله جهانشاه خان نگذرید تمام کنید.

رئیس- علی التحقیق باید ایلات جدید از جهانشاه خان گرفته شود و احضار شود یك مسئله دیگر هم هست و آن این است از آقایات عظام و شاهزادگان و امرا و غیره کهبالنسبه مشهور بتمول هستند در دو مجلس یکی در دربار و یکی در اینجا فی الجمله کاری کرده ایم فعلا تا پریشب سیصد و کسری جمع شده ارباب حقوق هم از توشقان ئیل و یونت ئیل و غیره طلبکار هستند اگر بخواهیم تمام را بدهیم نمیرسد تکلیف چیست؟

آقا سید حسین- اول باید تعیین کرد حقوق عقب مانده چقدر است و موجودی چقدر است بعد معلوم میشود.

مستشار الدوله- از چندین سال طلب ارباب حقوق باقی است ولی اغلب مال یونت ئیل است که سه کرور تقریبا میشود کمیسیون مالیه میخواست ترتیب بدهد ولی آن اسناد خرجی که بود آنرا دیوان خرج نکرده است حتی بعضی از اسناد را میگویند سه دفعه است میگیرند از این جهه گفته شد که بخزانه زمان امین الملك هم رسیدگی شود و بعد از آن از بابت حقوق یونت ئیل تومانی پنجهزار داده شود و حقوق سایر سنوات باشد و بیك کرور و چیزی امروز میتوان این حقوق را داد.

رئیس- اگر میخواستیم داخل آن حقوق های سابق بشویم اولا پول میخواست ثانیا طول می کشید این بود که کمیسیون مالیه قرار کذاشت که تومانی پنج هزار از بابت پونت ئیل داده شود و گویا یك کرور حالا کفایت می کند و مال امساله هم تمام و کمال بعد از اتمام دستور العمل داده خواهد شد مال سرباز هم از بابت پونت ئیل تمام و کمال داده میشود.

مستشار الدوله- از بابت قشون از جیره و مواجب و ملبوس طلب دارند و یکی هم از ابیت صاحب منصبان قشونی اما در باب جیره و مواجب تماما باید باین ها پرداخته شود و از بابت ملبوس فعلا باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بصرافها تومانی شش هزار داده شد حالا ببینیم علی السویه باید داده شود یا باین هاهم تومان پنج هزار داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- آیا گرفتن این پول و خرج کردن او تصویب نمی خواهد و قانونی نیست همان گرفتن از خارجه و قرض کردن باید بتصویب مجلس باشد.

حاج سید نصرالله- پس کمیسیون مالیه رای خود را بگوید.

مستشار الدوله- یك حرفی از بابت حقوق پونت ئیل پیش آمد لابد باید پول فرض شده داده شود حال این اشخاص میگویند ما فهرست و قبوض تمبر شده داریم از قرار تومان پنج هزار همان قبوض را گرفته بدهند.

حال در حقیقت سه مسئله است که مجلس باید تصویب نماید اولا این که باید حقوق ارباب حقوق از بابت پونت ئیل داده شود یا خیر؟

ثانیا- این استقراض باید از اشخاص داخله بشود یا خیر؟

ثالثا- آیا به بینیم این اشخاص که میخواهند قبوض تمبر شده صحیح از بابت پول بدهند قبول بشود یا خیر؟

وکیل الرعایا- یکی در باب ارباب حقوق که باید داده شود اما یکی در باب چراغ خانه که قبض صادر شده بیست و هشت هزار تومان آیا باید موجب این قبض داده شود؟

رئیس- خیر حقوقو اشخاص است.

مستشار الدوله- در حقوق اشخاص هم آنقلم های بزرگ گفته شد حالا بماند.

آقا سید حسن تقی زاده- اینهم گفته شد که از حقوق امساله باید داده شود دیگر اینکه گفته شد باید از حرفه و صنعت اشخاص تفتیش شود که چگونه شخصی است آن قبض ها هم که از ارباب حقوق گرفته میشود در صورتی است که آنها معین و معلوم شود که لزوم و اعتبار دارد نه هر قبضی

صنیع الدوله- از بابت حقوق قشون در این چند ماه زیاده از آن داده شد ولی معلوم نیست چه شد چون دیدیم که پول نبود این کار را گردیم حالا هم باید یك کاری کرد که هر چه بآنها داده شده معلوم باشد و باقی را آن اشخاصیکه میتوانند در نزد دولت بطور قرض بگذارند بجهه این چاره غیر از این نیست.

رئیس- صحیح است ولی باید ترتیبی که داده شده گویا بهفتصد و سی هزار تومان تمام بشود آنهم سیصد هزار و کسری حاضر است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اول اینکه استقراض داخلی صحیح است و غیر از این چاره نیست دیگر این که این پول یکی تحویل بشود سیم رای گرفته شود برای خرج.

رئیس- این ترتیب قرار داده شده این پول در نزد حاجی امین الضرب جمع شده و فهرست گرفته شده ضبط کمیسیون مالیه بشود دو نفر از مستوفیها خواسته شده باین قبوضات رسیدگی نمایند پس از تعیین صحت بمهر انجمن مالیه رسیده آنوقت حواله شود بجناب حاجی امین الضرب.

وکیل الرعایا- در استقراض از روس کرورها خوردند عقیده بنده این است که باید بحساب خزانه هم رسیدگی شود بنده نشان دارم که در یك ذرع مربع اشر فیها را دفن کردند.

آقا سید حسین- سه رای گرفته شود اول در باب استقراض و ثانیا در باب این که از چه سالی داده شود ثالثا تومانی چند داده شود.

ثقه السلطنه- خوب است تمام ارباب حقوق را مایوس نفرمائید بآنهائیکه قبل از سنه پونت ئیل مانده یکچیزی داده شود.

حاج سید نصرالله- دولت با هفتاد کرور قرض و شش کرور کسر محل نمی تواند تمام حقوق چندین ساله رابدهد این که در باب پونت ئیل گفته شد داده شود برای فرجه در کار مردم است اگر پول باشد تمام را میدهند.

مستشار الدوله- از برای کمیسیون مالیه فرصت نشد که بتمام حسابها رسیدگی نماید این شد که گفته شد مال پونت ئیل داده شود بعد ها که بحساب رسیدگی شد باقی حقوق سنوات دیگر را هم میدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- دولت ندارد مجلس هم نمیتواند بدهد تا پول نباشد نمیشود هر وقت پول پیدا شد میدهند.

مستشار الدوله- این گاه در باب استقراض گفتند فعلا این استقراض برگشت میکند ببانك ملی قرار داد همان قرارداد با بانك خواهد بود.

نظام العلماء- حالا که میخواهید رای بگیرید بگذارید برای مجلس دیگر تا دقت شود.

حاج سید نصرالله- اینمسئله اگر بنا شد نباشد باید قرض از خارجه باشد شق دیگر ندارد.

صنیع الدوله- این ارباب حقوق مردم بیچاره هستند باید بآنها داد.

وکیل الرعایا- تا حال ارباب حقوق تومانی پنج هزار زیادتر نمی بردند باقی بکیسه آن اشخاص میرفت که کیسه شان خیلی بزرگ است.

حاج سید نصرالله- از این ببعد دیگر تومان تومان داده میشود.

رئیس- هر کس رای دارد باستقراض داخلی ورق سفید هر کس ندارد آبی بدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- شرایط و مقدار قرض اگر معلوم شود بهتر است.

حاج سید نصرالله- حالا اگر بخواهیم قرض کنیم دویست کرور قرض میخواهیم پس لابد قرض باید شود منتها باید بمصرف خرج شود.

وکیل الرعایا- مجلس در سابق تا چهار کرور اجازه داد بود.

صنیع الدوله- آن با بانکملی بود و همان طور که جناب حاج سید نصرالله گفتند ما محتاج بدویست کرور هستیم ولی فعلا تا دو کرور خوب است رای داده شود.

محقق الدوله- محتشم السلطنه بواسطه تلفن بعرض اولیای مجلس میرساند که من این خدمت را محض حب وطن اختیار کردم لوازمی که لازم بود اظهار کردم حالا گویا تسامح میشود اگر استعفا بدهم تصور قصوری از طرف بنده نشود.

رئیس- بموجب تلگراف راپورتی که دیشب آمده بود سیف المشابر هم تسلیم شده است حاکم ساوجبلاغ هم بلاتکلیف مانده است وجود کمیسیون خیلی نافع است محتشم السلطنه مامور است باید برود دولت میخواهد قشون میفرستد نمیخواهد نمیفرستد.

آقا سید حسن تقی زاده- آنروز قرار شد که قشون فرستاده شود عقیده بنده هم این است که قشون در سرحد باید باشد این قشون هم از آنجا فرستاده شود بهتر است نه از آذربایجان.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما عزل کابینه را خواستیم این قشون که لازم است طول میکشد موکول میشود به نصب کابینه جدید کمیسیون اید برود پول هم چه بخواهد حاضر است.

آقا سید حسن تقی زاده- قشون برای سرحد آذربایجان لازم است آنهم باید از آنجا برود.

حاج سید نصرالله- شما محتشم السلطنه را برای ریاست کمیسیون مامور کرده اید یا ریاست قشون مطلبی که او میگوید غیر از این است این دو مطلب را از هم تفکیك کنید تا معلوم شود.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 173

جلسه: 173

مذاکرات روز یکشنبه 12 مضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 11 را آقای میرزا طاهر قرائت کردند.

سید الحکما- ترتیب سابق این بود که در بدایت مجلس بعد از قرائت خلاصه مذاکرات شروع بقرائت قانون میشد اما حالا که بدوا مذاکرات متفرقه میشود و بعد قانون قرائت میگردد اذهان خسته می شود و کما ینبغی در قرائت قانون مداقه بعمل نمیاید

رئیس- شما گمان میکنید که اینمطالب جزئی است و حال آنکه خیلی عمده است تا مین بلاد مهتمرین مقاصد مجلس است (تلگرافی از شیراز رسیده بود قرائت شد مشعر بود بر اینکه سابقا از وضع اغتشاش شهر و اطراف کرارا کتبا و تلگرافا عرض شد رسیدگی و جلوگیری بعمل نیامد اینك سیدلاری بشهر آمده تفنگدار عقب خود انداخته اسباب وحشیگری گردیده حضرت حجت الاسلام بجهت ادای فریضه بمسجد را محاصره کرده بنای شلیك را گذارده بدارالشورای ملی مراتب عرض شد در رفع مفسدین اقدامی نشد اینك ما از تگرافخانه بیرون نمیائیم تا کار درست شود تلگراف دیگر بعنوان آقا سید محمد جعفر وکیل محترم شیراز رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون پس از مدتهای مدید که در فکر ترقی و تمدن افتاده مفسدین فی الرض نمیگذارند چهار نفر مفسد مثل معتمد دیوان مردم خواب ندارند خودش نمی تواند کاری از پیش ببرد سید لاری را بشهر آورده تفنگچی عقب خود انداخته از نظام السلطنه امنیت میخواهیم استعفاء میدهد)

آقا سید مصطفی- دیشب از طرف اصناف شیراز بتوسط انجمن اصناف آنجا عریضه بحضور همایونی عرض شده بود خیلی شاکی بودند تلگرافی دیگر بعنوان آقا سید محمد جعفر از شیراز رسیده بود قریب باین مضمون از قرار معلوم معتمد دیوان از قول اصناف بانجمن طهران تلگراف خیلی نموده ملتفت باشید دیشب شلیك کرده ولی بحمدالله کاری نشده ما هم در تلگراف خانه متحصن هستیم تلگرافی هم بمجلس مقدس شده بود حاکی از اینکه مگر ما مسلمان نیستیم چرا بعرض ما رسیدگی نمیشود زحمت ها کشیدیم تا تقصیر نصیر الملك را ثابت کردیم تلگرافی از انجمن ایالتی بر ضد تشکیات از نصیر الملك قرائت شده

آقا میرزا محمود- این تلگرافات ضد یکدیگر است از برای مجلس سندیت ندارد آنچه وکلای در آنجا بگویند صحیح است زیرا که بصیرت دارند و بایشان هم که تظلم کرده اند.

احسن الدوله- ابن همه تلگرافات خوانده شده و این همه انقلابات که در اطراف است مذاکره شد بعقیده بنده علت تمام این ها سستی آرای ما است یك روز حکم قتل یکی را میدهیم فردا همان کس را خوب میدانیم مجلس نباید تردید رای داشته باشد قوام و پسرهایش اینجا بودند حبس هم نبودند در کمال راحتی بودند چند روز هم اینجا می ماندند هیچطوری نمیشد چه شد گه رفتند؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- قوام الملك و پسرانش را گفتند نباید در شیراز باشند باید تبعید شوند چند تلگراف از نظام السلطنه رسید که بالاخره اگر قوام الملك نباید امن نمیشود تا وقتی که آمدند اینجا قسم خوردند اطمینانی حاصل شد گفتند بروند حالا حاجی سید عبدالحسین لاری بشهر آمده اعتشاش میکند ربطی برفتن قوام یا نرفتن او ندارد باید او محرك داشته باشد از این حرکات خوب است امشب وکلای شیراز بروند تلگرافخانه از نظام السلطنه تحقیق کنند که اصل مطلب چیست.

آقا سید محمد جعفر- قل از تشریف آوردن آقای رئیس توضیحات اصل مطلب را عرض کرده ام این انجمن اسلامی اغلب مطالب از او بروز میکند اما این حاج سید عبدالحسین لاری اگر چه از علما است و باید حمایت کنیم ولی باید از او پرسید که بچه جهه از لار بشیراز آمده مگر از او عالمتر نبود حقی ندارد ایم حرکات را بکند باید جلوگیری شود.

حاج امام جمعه- تمام این معایب بعلت این است که ما بی تحقیق هر حرفی که میرسد میزنیم یك کسی از دست قوام شکایت میکند بی تحقیق میگوئیم باید بیاید یکوقت میگویند بیاید حالا مسلمان شده است میگوئیم برود آخر باید راه کار را پیدا کرد نزدیك است رشته کلیه امور از هم گسسته گردد.

آقا شیخ یوسف- آقا سید محمد جعفر میدانند که بنده نصیرالملك را نمیشناسم نصیرالملك چند روز بعد از قوام الملك وارد شیراز شد مصدر کاری هم نبود انجمن اسلامی هم تشکیل شد مؤسیسن این انجمن اغلب از اساتید بنده بودند فی الواقع اگر ای انجمن دایر نمیشد مشروطیت در شیراز نضج نمیگرفت مادامی هم که من بودم از قوام بد میگفتند و از نصیر الملك خوب میگفتند وقتیکه ما وارد اصفهان شدیم گفتند در شیراز مفسده شده معلوم بود که از طهران محرك دارند که قوام را خراب نموده او را حرکت بدهند بعد از ورود ما اینجا قوام آمد و انجمن تجار مشروطه خواه در آنجا منعقد شد.

حاج سید عبدالحسین از حجه الاسلامهای مجهولی است و نماز جمعه را واجب میداند امام جمعه را میگویند نباید نماز بخواند او را از لار آوردند و محرك دارد که اینکونه شرارتها را بنماید و همین انجمن تجار هم همان اشخاص بودند که در مسجد حمایت از قوام داشتند مختصرا تمام مفاد این تلگراف این است که بعضی میگویند قوام وپسرانش بیایند و بعضی میگویند نباید ای کاغذ نظام السلطنه است که بانجمن اسلامی نوشته است.

جواب انجمن اسلامی مراسله شریفه رسید از همراهی شما با ایالت خیلی خوشوقت شدم و زیاده از حسن آداب و رفتار شما راضی هستم اگر تمام انجمنها باحکام اینطور رفتار نمایند ابدا محظوری برای حکام نخواهد بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعقیده بنده از گذشته نباید صحبت داشت ما نباید اینجا یگوئیم که فلان آقا دزدی میکرد همان عقیده که شما در باب قوام دارید من هم دارم او را مستبد میدانستم ولی می گویم بعد از آنکه قوام و پسرهایش آمدند اینجا بجهه چه نظام السلطنه او را خواست و چرا مجلس اجازه داد پس باید حاکم فارس را خواست که چرا قوام و پسرهایش را خواستید که اینگونه مفاسد بروز بکند اگر از روی دانائی خواستید پس این انقلابات چیست و اگر خبط کردید حالا صلاح چیست اگر هر دو طرف هم باید تبعید شوند بشوند.

آقا سید حسین- این مطلب باید بواسطه وکلای شیراز تصفیه شود خوب است همانطور که گفتند وکلای شیراز بنشینند یك ترتیبی بدهند و مطلب دیگر شروع شود.

رئیس- وکیل شیراز همه هستند مجلس باید از تمام مطالب مسبوق باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وکلای فارس وکلای همه جا هستند ولی باید بدانیم که یك جهه اختصاصی از جهه بصیرت و اطلاع در کار است اما سایر وکلا هم هر چه صلاح دانستند همان طور باید رفتار شود (گفتند پسران قوام بتصویب مجلس نرفتند)

آقا میرزا ابوالحسن خان- رئیس مجلس گفت و او نماینده تمام است در خارج.

رئیس- بدستخط شاه رفت نه بتصویب مجلس و بنده.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- میان دو طرف همیشه در شیراز دعوی بوده خوب است عده از وکلا در تلگراف خانه حاضر شده عده هم از آن طرف بخواهند و امنیت را از هیئت بخواهند.

صدیق حضرت- ما یك قانون اساسی نوشتیم که هیچ کس را نمی توان مجبور باقامت در محلی نمود حالا بچه قانون می توان گفت که قوام نباید برود.

احسن الدوله- اگر یك گرگی را گفتیم در میان یك گله گوسفند نباشد حالا نمیتوانیم بگوئیم باشد تا این اغتشاشات بشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همین رای ها را دارید که باعث ای اغتشاشها شد از کجا و اغتشاش کرده است.

حاجی محمد ابراهیم- ما که از کسی تا حال صلاح ندیدیم.

آقا سید حسن تقی زاده- میخواستم همین مطلب قانون را یادآور شوم بلی آن اشخاصیکه از دولت نشان و امتیاز ندارند نمیشود از وطن و مکان تبعید کرد اما کسی که از دولت نشان و امتیاز دارد و نوکر دولت است بمحض خواستن دولت باید حاضر شود او هم مختار است اگر میل دارد از تمام شئونات و امتیازات استعفا داده همانجا بماند منتهی از طرف دولت حکم میشود که با او هم مثل سایر رعایا رفتار شود میگوئیم وزیر مسئول داریم و حاکم مسئول نظم شهر است اینها با الفاظ قانونی است اما فارسی آن اینست که خون مردم را خوردند و اسباب فتنه فراهم آوردند لابد وکیل هم تاز برای رفع ظلم در اینمجلس شکایت میکند تا اینکه او را حاضر نمایند او میاید باین و بآن پول داده شاید باوکلا هم بملایمت رفتار میکند باز او میرود طهران در این اواخر از مطهرات شده هر کس می آید دو ماه مینماید ملك مجلس هم بهمه کارها مداخله مینماید.

آقا شیخ یوسف- این حرفها صحیح نیست که فلان پول میگیرد فلان پول میدهد وقتیکه مردم در سفارت انگلیس متحصن شدند مردم میگفتند سفارت انگلیس پول میدهد.

آقا میرزا محمود- وقتی که نظام السلطنه قوام را خواست دیگر این حرفها بی فایده است.

فخرالسادات- اگر قوام و پسران او و نصیر الملك را با چند نفر از آنطرف بخواهند رفع میشود اگر دیگر شیراز عیبی داشت من از عهده بر میآیم.

حاج محمد اسمعیل آقا- تمام این مفاسد از رؤسا است در هر جا اگر آ" ها خواسته شوند مسلم است رعیت بیچاره منشا فتنه نیست.

حاج امام جمعه- در آنجا انجمن ایالتی و انجمن اسلامی است و هر دو بر ضد یکدیگر تلگراف میکنند باید تحقیق شود نظام السلطنه را بخواهند و از او تحقیق کنند که تفسیر باپسر قوام است یا با دیگران.

حاجی محمد ابراهیم- نظام السلطنه همانست که پسر قوام را خواست دیگر چه تحقیق دارد.

وکیل الرعایا- حال قوام معلوم است وقتیکه میگوئیم تحقیق نمائید چه کرده است میخندند اما اینهائیکه میگویند قوام پاك شده است باید پرسید چه تلافی کرده است که ما از تقصیر او بگذریم در جاهای دیگر که میخواهند ترقی کنند اول این اشخاص را میکشند تا اینها بر مشاغل باقی هستند همین است.

رئیس- در مسئله شیراز رای این شد که نظام السلطنه را در تلگراف خانه بخواهند و معلوم کنند که تکلیف چیست؟

ادیب التجار- این رای آقا میرزا ابوالحسن خان است.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- طوریکه سابق عرض کردم حالا هم عرض مینمایم که اگر عده باشند بهتر است.

وکیل التجار- سابقا نظام السلطنه پسرهای قوام را خوا ست باینطور که یا یکدفعه آنها را از خاك ایران بیرون نمایند یا از آنها اطمینان حاصل کرده بفرستند و ثانیا معلوم میشود مادامیکه پسرهای قوام در آنجا نبودند گویا خبری نبود حالا هم باید تحقیق کرد و وعمده چیزیکه ما را سرگردان کرده است نبودن مجازات است اگر چه نفر تحقیق شوند و بمجازات برسند اینطور نمیشود.

اسد الله میرزا- حاکمی را که بیك محلی میفرستید او مسئول نظم آنجا است نظام السلطنه خودش نظم شیراز را بوجود پسران قوام میداند دیگر اینها زیاد است.

حاجی محمد اسمعیل آقا- رای همان است که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند باید نظام السلطنه را خواست و از او تحقیق کرد.

رئیس- بلی باید وکلای فارس بروند تلگرافخانه تحقیق کنند تا تکلیف معلوم بشود (تلگرافی از کردستان بعنوان علاء السلطنه وزیر امور خارجه رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون اگر بدفتر وزارت رجوع فرمائید مستحضر خواهید شد که بلوك بانه و کردستان با سردشت و ساوجبلاغ و غیره در یك خط است و بیك زاده های آنجا تعدی میکردند از حکومت بانه جلوگیری میشد مشیر الملك استعفا داد. بعد از ورود ثقه السلطنه شرف الملك را حاکم آنجا قرار دادند اهل بانه خواستند باز حکومت باهل بانه رجوع شود شرف الملك را جواب دادند که تقسیم بعثمانی شده ایم از آنجائیکه کردستان و ساوجبلاغ و غیره باعثمانی هم مذهب هستند از طرف عثمانیها بآنها تحریك میشد که بآنها همراهی بنماید جناب ثقه السلطنه از پولتیکات آنجا سالها است اطلاع دارد جلوگیری کردند حالا هم چند فوج لازم است برای حفظ حدود اینجا که جلوگیری نمایند راپورت از ملایر قرائت شد قریب باین مضمون که حسن خان ایلخانی باجمعیت زیاد بدیوانخانه ریختند و چند چماق بحکومت زده و دست فراشبانی هم زخمی شده بعد خبر داده شد حسنخان از دیوانخانه بیرون رفت مختصر اسبابی از حکومت برده شد روز دوم رمضان بین حکومت و حسنخان صلح شده)

آقا سید حسین- حسن خان انجمنی تشکیل داده حکومت او را خواسته و کار سرزده است از آن طرف بوزارت داخله تلگراف کردند جواب نداد این شد که آنها هم ریختند در دارالحکومه حکومت را زدند.

آقا میرزا محمود- خوب است زودتر وزرا را انتخاب کنند.

رئیس- دیشب اطلاع داده شده.

لسان الحکما- امروز خوب است غیر از صحبت ارومیه و بانه صحبتی نکنیم در صورتیکه روزنامه جات خارجه امروزه پلتیك ما را مینویسند چانچه این کمیسیون برود مسلما دولت عثمانی تسلیم خواهد نمود علت تاخیر کمیسیون چیست؟

وکیل الرعایا- چرا محتشم السلطنه نمیرود؟

رئیس- دیروز تلفن کرده است که با آن شرایط میروم.

حاج امام جمعه- او بسرداری میرود یا برای ماموریت اگر مامور است اینها برای چیست؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- از قرار مذکور استعفا داده است و همین ایراد را دیروز بنده اظهار کرئم.

رئیس- بلی استعفا داده است.

وکیل التجار- با آن ترتیب که یك دولت همجواری این طور تعدی بکند و کسی نباشد بگوید چرا وقتی هم که ماموری معین میکنیم باین بهانه ها مستمسك شود پس چه باید کرد کیست که خدمت بدولت و مملکت را در عهده بشناسد.

اسدالله میرزا- این مطلب را از روی تلگراف روتر میگویم که در مقابل اظهارات سفیر ایران و غیره دولت عثمانی اظهار داشته که من ابدا در خاك ایران تصرف نکرده ام و بتمام در ابزهای دول هم همین اطلاع را داده است پس باید او مسترد گردد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چنین ماموریکه وزارت خارجه معین کرد و باو گفته شد که تو رئیس کمیسیون هستی نه سردار آیا اگر استعفاء داد باید او را جز و وزراء انتخاب کرد.

آقاسید حسین- استعفای خودش را کتبا اظهار داشته است یا همایون تلفون است

رئیس- دیروز کاغذی بمن نوشته که م استعفا دادم برای این که شرایطی که من معین کردم فراهم نشده وو باین طور من نمیروم این عقیده ایست که او دارد ولی بنده میگویم کهمامور باید تنها سوار بشود برود.

آقاسید حسین- این که فوج عجاله لازم نیست خوب بود اول باو گفته شود نه این که بدوا قبول شود بعد رد شود.

حاج معین التجار- آیا لازم است که از نوکر دیوان باشد اگر در مجلس کسی را که صلاحیت دارد ماموریت بدهند چه ضرر دارد که او برود جناب مستشار الدوله خیلی خوبست اطلاع و بصیرت هم دارند.

حاج امام جمعه- اگر بوجود جناب مستشارالدوله این جا محتاج نبودیم خیلی خوب بود ولی وجود ایشان اینجا لازم است.

حاج محمد اسمعیل آقا- عقیده بنده اینست که همان محتشم السلطنه برود قشون هم از هر جا باشد باید تهیه شود ..

آقا سید حسن تقی زاده- آن سوء ظنی که مابر جال دولت داشتیم و يك اندازه هم حق بود کنار گذاشتیم مع ذلك در میان آ" ها کسیکه کمتر طرف سؤظن بود محتشم السلطنه بود بعقیده بنده هر چه بگوید باید فراهم کرد قشون هم از خارج تهیه شود بهتر است وقتیکه فرمانفرما میرفت خیلی شرایط شد حالا هم اگر قانع است برود والا هر طور میگوید تهیه شود.

آقا شیخ حسین- آنروز که اینقرار داد را کرد اگر لازم نبود مجلس باید قبول نکند حالا که قبول کرد باید مهیا بسازد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- ما که گفیتم و قبول کردیم محض اینکه آدم درستی است او را خواستیم برود حالا هم حاضریم ولی وزیر جنگ صلاح این طور دید که قشون از آنجا تهیه شود بنده میگویم ایشان اگر در مقام خدمت بدولت و ملت هستند باید بروند.

حاجی میرزا آقا- این که میگویند اردو در آنجا تشکیل شود بنده هم عقیده ام مثل آقای تقی زاده است بعلت این که از برای انتظام داخله آذربایجان چند فوجی هم از خارج لازم است.

آقاشیخ حسین- آن روز که فرمان فرما تلگراف کرد که بقشون آذربایجان امیدوار نمیتوان شد من گمان کردم که آذربایجان قشون و تهیه خود را از برای یکوقتی نگاداشته حالا که قانون اساسی بصحه رسید دیگر چرا معطل هستند.

رئیس- این که گفته میشود قشون آذربایجان در تحت اطاعت نیست مثل این است که بگویند آذربایجان یاغی است یا آنکه از ما ملت نیست و حال آنکه این طور نیست در همه کار آنها بیش قدم بودند حالا هم هستند همراهی آنها از همه بیشتر است البته خانه خودشان را میخواهند.

(مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 174

جلسه: 174

مذاکرات روز سه شنبه 14 رمضان المبارك دارالشوری ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 12 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

مستشار الدوله- در باب پرادختن حقوق سنوات قبل مذاکرات میان آمده بود کلیه این حقوق به قسم منقسم میشود و قرار شد عجاله حقوق پارساله داده شود و محل آنهم عنوان قرض داخلی است که مجلس تصویب کرد ولی این فقره که از بابت پونت ئیل داده بشود و حقوق از قرار تومان پنچهزار بطوریکه کمیسیون قرار کذاشته باید از مجلس بگذرد.

حاج امین الضرب- حالا آقایان باید ببینند یکی این که در باب حقوق پونتئیل داده شود و یکی اینکه بچه ترتیب داده شود اینها را مذاکره کرده رای بدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- کمیسیون آنچه دقت در این خصوص باید بکند کرده در باب مواجب اجزاء خارجه ما نمی توانیم حرفی بزنیم زیرا که آنها خرج معین دارند و دخل ندارند باید حقوق آنها تمام و کمال داده شود.

وکیل التجار- مامورین خارجه چنانچه گفته شد نیست که دخل نداشته باشد اگر درست حساب کنند زیادتر دخل دارند از قبیل تذکره و غیره مگر قلیلی از آنها.

مستشار الدوله- خوب است در باب حقوق پونت ئیل تفکیك شود یکی از برای عسگر و آحاد قشون تومان داده می شود صاحب منصبهائی که خارج از فوج هستند مثل سایر ناس تومانی پنجهزار ببرند در باب حقوق سفرا و مامورین خارجه چطور که مکرر گفتگو شده باید تمام داده شود و اگر کسر شود بعضی اشکالات پیدا می شود صحیح نیست گفتگو شود از تذکره هم چیزی عاید آنها نمی شود و همچنین دخل مشروع هم در همه جا که آنها مامور هستند نیست فقط در چند جاهست از بابت بیوتات هم عجاله داده نمی شود فقط بارباب حقوق که مستاصل هستند داده می شود از آن هم بآن قلم های بزرگ ممکن نیست داده شود زیرا که وجه وفا نمیکند.

آقا سید حسن تقی زاده- به موجب فرامینی که دولت بارباب حقوق داده اگر داشت باید تمام و کمال بدهد ولی چون ندارد می گوئیم باید کسر شود بآن اندازه که ندارد باید کسر گذاشته شود. آنهاییکه بیك اندازه دارند میتوانند از این کسر صرف نظر نمایند اما سرباز و مامورین را باید تمام داد ولی با این حال از مامورین خارجه اشخاصی که ثروت دارند استدعا میکنیم که صرف نظر کنند اما آن قلمهای درشت هم باید فهمید که کدام میتوانند نگیرند و هر کدام فقرشان زیادتر از فقر مملکت است باید داده شود.

اسدالله میرزا- عرضی که بنده میخواستم بکنم آقای مستشارالدوله گفتند میخواستم عرض نمایم آنچه وکیل التجار گفتند نظرشان بمامورین روسیه و عثمانی است که فی الجمله دخل دارند ولی در سایر نقاط فرنگستان ابدا دخل ندارد.

آقا میرزا محمود- از قرار معلوم سه مسئله مطرح شد یکی مخارج مامورین خارجه که ابدا اطلاع و رایی ندارم دیگر در باب حقوق ارباب حقوق که مستأصل هستند در حقیقت هر چه زودتر باید داده شود و نیز باید ملاحظه شود که این وجه بتمام میرسد یا خیر با این که جمعی اول میآیند میگریند و بعد باقی میماند باید این مطلب را کمیسیون ملاحظه نماید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این که گفتند بعضی از مامورین خارجه هستند که تمول دارند و محتاج بمواجب نیستند کم و کسر شود اعتقاد بنده این است که باینگونه اشخاص باید زودتر داد زیرا که آنها چندان در مقام حفظ شئونات دولت نیستند و وقتی خواستند یکی از آنها را بجای دیگری بگذارند فورا خواهد گفت که مواجب من نرسیده و آن وقت باعث بدنامی دولت میشود چنانچه مثل این را از مامور بروکسل مشاهده کردیم پس باید حقوق این گونه اشخاص را زودتر رسانید.

مستشارالدوله- با آن وجهی که فعلا از بعضی جاها صورت داده شده ممکن است که تومانی پنجهزار داده شود و بعساکر هم تومان تومان داده شود.

ادیب- عقیده بنده این است که بافراد نظام و سایرین تمام تومان پنجهزار داده شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- افرادنظامی را باید تمام داد تا خدمت کنند.

حاج سید نصرالله- بافراد نظام باید تمام داد.

آقا سید حسین- این سرباز وافراد نظام اغلب داخل نظام نیستند سی و دو نفر را شصت نفر بخرج میدهند مقصود جناب ادیب هم همین است که اینطور نشود.

آقا میرزا محمود- باید ملاحظه کرد وقتی که تمام مواجب سرباز را بدهند هیجده تومان میشود آیا انصاف است بگویند آنرا هم نصفه بگیرند.

وکیل التجار- البته این ملاحظات راتماما کمیسیون کرده و باید دیگر این طور تقلبات که سابق بوده در کار نباشد و حقوق مامورین خارجه را هم باید تمام داد واز آنها کار خواست که اگر خیانتی کردند بمجازات برسند و عقیده بنده این است که انشاء الله بعدها حقوق افراد قشون بلکه زیادتر برسد.

حاج میرزا علی آقا- باید دولت را فرض کرد یك شخص و این یك شخص قرض دارد و مداخل هم دارد واین پولها که گرفته شده مال دولت است و این فرض ارباب حقوق خرج دولت است این اشخاص که برات در دست دارند باید ملاحظه کرد که هر کسیکه کافی است و خدمتش ظاهر شده است باید تمام داد و کسانیکه بوسیله وتوسط معروف شدند و ذی حق نیستند باید نداد اشخاصی را هم که استحقاق درند باید تمام داد و بعد از اغنیا باید خواهش کرد که عجالة مملکت مقروض است صرف نظر نمایند مقصود اینست تفکیك شود اشخاصی که ذیحق هستند تمام داده شود بهر حال باید سعی کرد که جمع و خرج مملکت موافقت کند تا حال میگفتیم که گمرك و مالیات و غیره حرام است برای اینکه نه در گرفتن ملاحظه داشتند و نه در دادن در همه افراط و تفریط بودولی حلا که مشروطه است و تمام کار را باید از روی عدالت کرد پس باید هم در گرفتن و هم در خرج کردن ملاحظه کرد.

میرزا مرتضی قلیخان- گویا باندازه که باید گفتگو شود مباحثه شده است خوبست نتیجه گرفته شود اولا حقوق یونت ئیل را باید داد یا خیر رای گرفته شود و ثانیا در صورت دادن آیا پنجهزار داده شود یا زیادتر داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- عمده چیزی که باید مباحثه شود اینست که میان این دو مطلب باید معلوم شود میگوییم از همه چیز باید صرف نظر کرد و فقط مکنت و عدم احتیاج را ملاحظه کرد هر کس میتواند صرف نظر کند باید باو نداد و بآنهاییکه احتیاج دارند باید داد آن نکته هم که آقا میرزا محمود گفتند که ببینیم این پول کفاف میدهد یا خیر آنهم باید ملاحظه شود.

آقا میرزابوالحسن خان- این رای صحیح عاقلانه ایست ولی ما نمیتوانیم بآن دلیلی که گفته شد بسفرای خود چیزی ندهیم بعلاوه بعضی هم حقوق خودشان رابصرافها فروخته اند و گرفته اند چه باید کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- عمل صرافها را باید گذشته دانست آنها گرفته اند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- پس آنوقت چیزی نمیماند.

مستشارالدوله- این قاعده اساسی که آقای تقی زاده گفتند خیلی خوب است ولی از بابت مامورین خارجه و سفرابمحظورات خواهیم افتاد وقتی میگویند که فلان سفیر دوازده هزار تومان استصوابی و مواجب دارد تمام مواجب خود او نیست بلکه بعضی مخارج و مواجب اجزاست وقتیکه کسر گذاشته شد لابد سفیر هم از اجزا کسر خواهد نمود پس فقط میماند مواجب رکابی سفرا در اینخصوص باید ملاحظه شود اما آن استصوابی کلیه مخارج سفارت خانه است نمیشود کسر شود.

وکیل التجار- سفرایی که در ممالك دور دست هستند صحیح است باید بآنها داد ولی بعضی هستند که من خودم میدانم از عمل تذکره چقدر میبرند که اضافه از مواجب آنهاست و ابدا در بودجه ما نیست و هیچ نمیدانیم پس نباید بآنها داد.

آقا سید حسین- مخارج و حقوق اجزا چطور انها را که باید داد.

بحرالعلوم- این ترتیبی که گفته شد که هر کس بضاعت دارد ندهند وهر کس بضاعت ندارد بدهند تشخیص این مطلب خیلی مشکل است.

آقا سید حسن تقی زاده- شما باید رای در حکم بدهید تشخص در موضوع با کمیسیون است لابد تمام آنها را ملاحظه خواهند کرد.

احسن الدوله- گمان میکنم در مملکت ما آنها که غنی ترند محتاج ترند و بواسطه بعضی تقیدات مخارج زیادتر است پس خوبست پایین تر از صد تومان گرفته تا بالاتر برسد بهمه و از پنجهزار هم باید خیلی متشکر شوند.

آقا سیدحسن تقی زاده- اینکه گفته شد از پایین شروع بشود این را نمیشودمیزان قرار داد زیرا که ممکن است یك نفر دویست تومان مواجب داشته باشد و هیچ هم محتاج نباشد و یکی صد هزار تومان داشته باشد و محتاج باشد.

حاج سید نصرالله- این مسئله خوب است اما اگر بشود تحقیق شود.

حاج امام جمعه- اینکه باید ملاحظه غنی و فقیر شود خیلی سخت است و پس از تحقیقات کمیسیون باید بیکی افلاس نامه بدهد و بیکی ندهد این ترتیب صحیح نیست وکلیه این حقوق دو قسم است یکی از اذاء خدمت و یکی تفضلی. باید خدمت را جلو انداخت و مامورین خارجه هم آن طور که وکیل التجار گفتند نظر ایشان بچند نفر است حقوق مامورین خارجه دو سال است داده نشده باید تمام داده شود

و بالاخره عقیده بنده این است حقوق اشخاصی که استحقاق دارند از سرباز و نوکر ومامورین خارجه که خدمت میکنند تمام داده شود و بآنهاییکه تفضلی داده شده تومانی پنجهزار داده شود.

مستشارالدوله- آنچه از بابت مخارج است باید تمام داد از بابت جیره و مواجب هم نباید کسر شود پس سرباز و صاحب و صاحب منصبان قشونی را باید تمام داد اما آنهاییکه محض تسهیل وصول داخل در قشون شده اند باید کسر نمود اما از آن قلمهایی که خیلی درشت است باید کسر نمود اما از آن قلمهایی که خیلی درشت است باید خواهش شود که یا تومانی پنجهزار بگیرندو یا صرف نظر کنند.

احسن الدوله- خوبست آنچه در کمیسیون مالیه تصویب شده روی کاغذ بیاید.

رئیس- آخر رای چه شد؟

صدیق حضرت- همان است که جناب مستشارالدوله گفتند.

رئیس- پس خوب است نوشته شود و رای گرفته شود.

اسدالله میرزا- از بابت حقوق سرباز از سابق قریب سیصد هزار تومان داده شده و یك روز هم صحبت شد که باید نظارت شود که بافراد قشون داده شود بعدگفتند چون وزیر مسئول داریم لابد بافراد قشون خواهند رسانید حال خوب است کمیسیون مالیه دراین باب تحقیق نماید که این پول بافراد قشون رسیده است یاخیر؟

آقا سید حسن تقی زاده- در اول امر که میخواستند قرض نمایند و صورت قروض دولت را آوردند دویست هزار تومان صورت دادند قریب سیصد هزار تومان پول داده شد هنوز آن دویست و شصت هزار تومان باقی است.

مبشرالسلطان- حقوقی که از اول سال بقشون داده شد قریب شصت هزار تومان حاجی دبیرالدوله تومانی پنجهزار خریده است وحقوق اجزای خودرا گرفته است.

رئیس التجار- دویست و شصت هزار تومان پول گرفتند و نایب السلطنه تومان تومان صورت خرج داد در صورتیکه معلوم نیست چه شده است. آقا میرزا محمود- قوام الدوله پیش وزیر لشکر بود واز این ترتیب خوب اطلاع دارد از او تحقیق شود.

وکیل التجار- در یکی دو موضوع تحقیق شود تا معلوم گردد والا بصرف گفتن فایده ندارد.

وکیل الرعایا- خوبست بعد از این کمیسیونها اعمال خود راماه بماه اطلاع بدهند تا معلوم گردد.

حاج امین الضرب- آنچه کمیسیون کار میکند نتیجه را بمجلس اطلاع میدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مگر اینها منتخبین مجلس نیستند فقط حقی که شما دارید همین است که ماه بماه راپورت کارهای خود را بمجلس بدهند.

اسدالله میرزا- خوب است نتیجه گرفته شود اینکه عرض میکنم راجع بوزیر جنگ است آقا میرزا سلیمان خان سررشته دار کل قشون از تمام اینها بصیرت دارند خوبست از ایشان صورت بخواهید و بکمیسیون مالیه داده شود و بعد از تجدید نظر تحقیق شود.

بحرالعلوم کرمانی- کرمان هم از ایالات معتبره ایران است چرا از وکلای آنجا نباید در کمیسیون مالیه کسی باشد جناب آقا میرزا حسن سالها در تحویل خانه مالیه کرمان بوده است و خیلی مربوط بمالیات کرمان هستند خوبست مجلس تصویب کند ایشانهم جزو کمیسیون باشند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- کمیسیون را باید مجلس انتخاب کند و باید ملاحظه نماید. بعقیده بنده از هر ولایتی یك نفر که ربط بمالیه آنجا داشته باشد انتخاب شود و کمیسیون هم باید هر چند ماه بچند ماه تغییر داده شود.

حاج امین الضرب- نتیجه در باب حساب قشون چه شد؟

آقا سید حسین- از وزرات جنگ باید صورت این سیصدهزار تومان و کسر را خواست.

حاج امین الضرب- اگر همه متفق هستید یادداشت شود که بوزیر جنگ اطلاع داده شود.

وکیل التجار- صورت را باید خواست باتمام اشخاصی که مسئول این کار بوده اندتا بادقت رسیدگی شود و مجازات هم باشد.

وکیل الرعایا- خوب است اشخاصی که مسئول هستند در همین مجلس علنی جواب بدهند و مصرف را برسانند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند که کمیسیون باید همین طور باشد اما کمیسیون باید کار خودش را بمجلس بیاورد و معلوم کند وقتیکه تصویب شد آنوقت مشغول میشوند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یعنی باید نتیجه را بیاورند.

آقا میرزافضلعلی آقا- کمیسیونی که کارش بمجلس نیاید آخرش اینطور مذاکره میشود که نتیجه ندارد.

رئیس- کمیسیون مالیه مشغول کار است هنوز کاری را تمام نکرده که نتیجه اش بمجلس بیاید.

آقا میرعماد- کمیسیون وقتی کمیسیون است که کارش بمجلس بیاید.

حاج امام جمعه- جزء جزء کار را که قبل از اتمام بمجلس نمیآورند همین که کار تمام شد باید نتیجه اش بمجلس بیاید اینست که کسی مسبوق از ترتیبات و مقدمات مطلب نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- خوب شد که این حرف بمیان آمد و خوب بود که گفتند باید جزء بجزء را صورت بدهند ولی خوب است یك قدری دقت کرده ببینند که اگر بنا باشد جزء جزء صورت را بدهند میشود مثلا دستورالعمل هزار و سیصد و بیست و پنج خوانده شود که گذشته از طول زمان هیچ مطلب دست نمیآید اینهاییکه بیرون نویس شده است باید رجوع بشود باز در اینصورت مجلس نمیتواند اطمینان حاصل نماید زیرا که خیلی چیزها بیرون نویس شده و بجزء جزء ها اگر بنا بشود رأی داده شود. مجلس نمیتواند از روی واقع رعایت حقوق مردم را بکند بلی باید مجلس از کمیسیون بپرسد که شما چه چیز را مأخذ قرار داده اید و باین طور رفتار کرده اید آنوقت خواهید گفت که مجلس ما را انتخاب کرده که دخل و خرج مملکت را مساوی نماییم بهر حال نمیشود تمام کتابچه ها را آورد و خواندو بآن ترتیب هم زیادتر طول میکشد.

حاج امام جمعه- اینکه میگویند کسر بشود معلوم است کسر هم باید بشود ولی گفتگو در کیفیت کسر است که چه طور باید کسر بشود من عقیده ام این است کمیسیون بر حسب ماموریت که از مجلس دارد نتیجه را باید بمجلس بیاورد.

آقا سید حسن تقی زاده- کمیسیون نتیجه کار خودرا بمجلس میآورد اما جزء جزء نمیآورد.

صنیع الدوله- چون کار کمیسیون مالیه جزئی نبود که زود زود بمجلس بیاید نتایجش بعد بمجلس میاید و صورت خلاصه آن این است که اینقدر مملکت مالیات دارد و این قدر مخارج دارد و اینقدر کسر دارد ما این طور کردیم که مساوی شودحالا باید فهمید که این پول را مردم برای چه میدهند آیا از روی قانون داده مشود یا هوایی داده میشود اگر هوایی داده میشود برای چه میدهند اولا آنمردی که این مالیات را میدهد برای این میدهد که مال و جانش در امنیت باشد.

حسام الاسلام- تمام این فرمایشات سرکارراجع بقبل است زیرا که هنوز کمیسیون مالیه عمل خود را تمام نکرده پس از آنکه عمل خود را تمام کرد آن وقت باید ببینند که از روی چه اساسی کار کرده ما دو نسخه داریم یکی اینکه جمع وخرج مملکت بایدمساوی باشد یکی هم غلط نامه ایست که افراط و تفریط شده وقتی غلط نامه خوانده شود همه تصدیق خواهند نمود که باید این افراط و تفریطها کسر شود.

حاج امام جمعه- صحبت در این بود که باید چیزی را تصویب کرد که انسان مسبوق باشد تا کار تمام نشود نمیشود تصدیق کرد.

حاج محمد اسمعیل آقا- آنچه جناب صنیع الدوله گفتند از آن روشن تر و واضحتر نمیشود حالا باید فهمید که مستحق وغیر مستحق کیست آنها که از پیش بردند هیچکدام مستحق نبودند والا امروز چند وقت است که میخواهندسه فوج تهیه کنند نمیتوانند پس آنها را باید از سر مرتب کرد.

صنیع الدوله- تمام فرمایشات صحیح است و تمام امورات این مملکت قابل اصلاح است یعنی غلط بوده باید تصحیح کرد اما همه میدانید که امورات تدریجی الحصول است و امروزه تمام نظر بهمان شش کرور کسر محل است که بیك اندازه اصلاح شد عجالة همین طور خوب است و راپورت آن را هم بمجلس خواهند داد و ملاحظه خواهند فرمود و اینکه جناب حاج امام جمعه گفتند که بجزئیات باید رسیدگی شود خیلی خوب است ولی ممکن نیست بعلت اینکه چهار هزار فرد است و روی هم هر کدام دارای ده اسم است نمیشود در باب هر کدام گفتگو کرده رأی گرفته شود خیلی طول میکشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مقصود این است که مجلس باین طور که کمیسیون از اول رسیدگی و نظر کرده نظر نخواهد کرد در چند قلمی که کم و کسر شده است باید ببینید بعدالت است یا نه.

اسدالله میرزا- همه میدانید که در این مملکت اکثری هستند که امور معاششان از حقوق دیوانی میگذرد اگر نرسد مستاصل میشوند در این صورت کمیسیون مالیه یکوقتی را از برای دادن دستورالعمل و اتمام آن معین نماید که مردم بدانند.

آقا سید حسن تقی زاده- تا آخر رمضان تمام میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- تلگراف شیراز هنوز بمجلس نیامده که من سئوال و جواب کنم اما چیزی که بمن نوشته شده است این است که این مسئله، مسئله حب و بغض پسر قوام است نه صحبت مشروطه در این جا صحبت مشروطه کمتر میشود و از اینرو سید عبدالحسین لاری را خواستند و باو تفنگچی دادند که این حرکات را بکنند حالا وقتیکه آن تلگرافات شیراز آمد این تلگراف در مجلس خاص خوانده میشود.

آقا سید حسین- چیزی در باب استعفای محتشم السلطنه خوب است نوشته شود که خیلی اهمیت دارد (لایحه از طرف انجمن آل محمد رسیده بود که از مندرجات جریده حبل المتین اظهار دلتنگی واستدعای توقیف کرده بودند قرائت شد.(

حسنعلی خان- مجلس اگر قانونا بخواهد در باب روزنامه حبل المتین دخالت میکندوالا بحرف این انجمن و سایر انجمنها کاری نخواهد کرد.

حاج سید نصرالله- من با کسی غرض ندارم ولی حبل المتین چرا مطالب پریروز مرا تحریف کرده است و محل بحث قرار داده است ما در راه تحصیل این مجلس رنجها برده ایم باسم شریعت این مجلس را گرفته ایم چرا باید مطالبی درج شود که مستمسك بدست دیگران بیفتد مگر نمیدانید که روزنامه مایه حیات و ممات یك مملکت است باید قلم روزنامه نویس پاك باشد.

صدیق حضرت- وقتی که روزنامه صوراسرافیل توقیف شد من عرض کردم که بغیر از توقیف یك مجازاتی هم در بین باشد (کاغذی از انجمن خراسانیان رسیده بود قرائت شد مشعر بود بر این که اگر وزیر نظام برایسات قشون خراسان از طرف مجلس میرود صحیح است و الا بچه قانونی میرود قانون وزارت جنگ هم که نیست). (گفتند این اظهار صحیح است(.

وکیل التجار- چون آنجا قدری امن است و اغتشاش ندارد این است از قراریکه شنیدم او را روانه میکنند از برای همین مطلب از قرار مذکور وزیر جنگ راضی نبود ولی گفتند باید برود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- پارسال که این ترتیب نبود رفتن سپهسالار چقدر اسباب خسارت و ضرر اهالی آنجا شد.

حسن علی خان- باید معلوم بشود که ماموریت قشون و نظام با کیست اگر این طور است هیچ وزیری نمیتواند خودرا مسئول بداند.

رئیس- اینها هم همینطور نوشته اند که بتصویب وزیر جنگ است یا خیر؟ پس باید یادداشت شود که از وزیر جنگ سئوال شود (لایحه از حسام الاسلام قرائت شد که اجازه مرخصی خواسته بودند بروند رشت و معاودت نمایند.(

محقق الدوله- خوب است اقدام نمایند که بموجب نظامنامه نواقص وکلای آنجا را انتخاب کرده با خودشان بیاورند.

) مجلس ختم شد.(

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 175

جلسه: 175

مذاکرات پنجشنبه 16 شهر رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات سه شنبه 14 را آقای حاج سید نصرالله قرائت کردند.

نایب رئیس- لایحه که در باب دادن حقوق از کمیسیون مالیه نوشته شده است قرائت شود اگر تصویب میکنند که بگذرد والا هر طور صلاح میدانند همانطور شود (قرائت شد قریب باینمضمون چون از بابت سنوات قبل از حقوق صاحبان حقوق مبلغی مانده بود و طبقات نوکر باب از روی اضطرار واستیصال در مدد مطالبه برمیآمدند و از جهت ضیق مالیه هم تمام حقوق آنها ممکن نبود پرداخته شود کمیسیون مالیه چنین تصویب کرد که از بابت بقایای یونت ئیل اولا مواجب و جیره قشون و صاحب منصبان داخله قشون و مامورین وزارت امور خارجه که مقیم در ممالك خارجه هستند بالتمام باقساط داده شود ثانیا حقوق صاحبان مستمری از قرار تومانی پنجهزار داده شود ثالثا طب بیوتات قلمهای بزرگ که محتاج باین محل مخصوص نیستند بماند رابعا مواجبهای شخصی صاحبان ادارات محتاج بنظر ثانویست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مطلب باید معلوم شود که این مطلب راجع است بیونت ئیل یانه دیگر اینکه این اقساط توضیح شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چون این پول حالیه شاید کفاف ندهد این است که نوشته شده است باقساط داده میشود البته تا سه قسط یا چهار قسط داده میشود شما باید دادن را تصویب کنید وانگهی دادن اقساط تکلیف مجلس نیست او با وزارت مالیه است اگر وجهش حالا کافی است یکدفعه میدهد.

لسان الحکما- عقیده بنده همین است که ترتیب دادن حق مجلس نیست فقط تصویب در دادن با مجلس است.

وکیل التجار- گمانم اینست اگر اقساط را مجلس بداند ضرر ندارد بجهة اینکه شاید چهار سال طول بکشد یا اینکه انتهای آنرا معین کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این قسط را بعد میشود معلوم کرد.

حاج امین الضرب- گمانم این است که حالا گفتگوی اقساط فایده ندارد.

حاج امام جمعه- آیا ببینیم این استقراض ازداخله را بجهت دادن در وجه این حقوق مجلس رای داده یا خیر؟

نایب رئیس- بلی اگر در نظرتان باشد در چند روز قبل رای داده شده حالا هم برای اینست که ببینیم این پول داده شود یا خیر؟

آقا سید حسن تقی زاده- بنده اعتقادم این است که مجلس و وکلا خوب بود اول بدانند که پول چقدر دارند و قرض چه قدر دارند آنوقت شروع باین کار کنند یعنی اول بدانند این وجهی که دارند کفاف بتمام حقوق قشون و مامورین خارجه وسایرین در تومانی پنجهزا میماند یا خیر تا بعد طوری نشود که کفایت نکند وتولید فساد شود.

وکیل الرعایا- گفته شد دو کرور قرض از برای سفرا و مامورین خارجه و سایر ارباب حقوق کافی است منتهی این است که این دو کرور جمع نشده است.

آقا سید حسن تقی زاده- حرف دو کرور یا بیشتر نیست بلی هر چه ممکن باشد باید قرض کنند ولی باید دانست که این پول میرسد یا خیر؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- این سئوالیست که آقای تقی زاده از خودشان میکنند زیرا که باید کمیسیون مالیه بداند که قروض چقدر است و چقدر هم باید داد.

آقا سید حسن تقی زاده- کمیسیون مالیه میداند قروض چه قدر است و چقدر میتوان داد آنهم ممکن است تعیین شود ولی اینکه چقدر پول داریم نه کمیسیون مالیه میداند و نه مجلس.

آقا میرزا محمود- بنده مخصوصا دیروز که صحبت شد پرسیدم از مستشارالدوله فرمودند تخمینا سه کرور بوده حالا که نصفه داده میشود هفتصد و پنجاه هزار تومان میشود سیصدهزار تومان رسیده باقی هم از بعضی وصول میشود تقریبا اطمینان حاصل میشود.

حاج محمد اسمعیل آقا- در پارسال پس از گفتگوی زیاد قرار شد که استقراض از داخله بشود و همین اندازه که قرض میشود در این بین وزیر مالیه طوری بنمایند که بیك اندازه حقوق ارباب حقوق رسیده باشد.

حاج امام جمعه- اینقدر حاجتی که بمالیه و پول داشتیم بعد از رحمتهای زیاد فکری که کرده اند گفتند که بانکی تشکیل شود که اسباب راحت باشد بعد از فکر زیاد این بود و این اسباب خیلی آسایش بود چون نبود گفتند از داخله استقراض کنندپولی هم که از داخله تهران بدست آمد همین بود حالا آیا بعد از دادن این پول در فکر بانك هستند یا نیستند اگر هستند که بانك بی اسباب میماند اگر بخواهید از خارجه قرض کنید که نمیشود در داخله هم که پول نیست و دیگر کسی پول نمیدهد حالا سوال میکنم اگر این پول را دادید کار شما اصلاح میشود یا نه شما هزار کار دیگر دارید از خارجه هم که نمیشود قرض کرد چه ضرر داشت این دو کرور را با آن یك کرور میگذاشتید در بانك و بواسطه اعلان بولایات هم چند کروری جمع میشد دو سه کرور هم وزیر مالیه بدهد با این شش کرور بانك راتشکیل بدهید آنوقت اداره مالیه شما مرتب میشد ولی با این ترتیب باز همان است که بود واین هم هست که از همه واجب تر دادن حقوق است ولی باید ملاحظه کرد که فردا مبتلا بیك زحمت بزرگی نشویم.

مستشارالدوله- فرمایشاتی که آقای حاج امام جمعه درباب بانك فرمودند صحیح است وتمام مطابق است با آن چیزیکه در این چند ماه گفته شده ولی افسوس که بانك تشکیل نشده وآن هم بواسطه فقدان وجه بوده واین طور هم که مارا مجبور بقرض داخله نموده هماناشدت استیصال ارباب حقوق است بلی اگر شدت استیصال آنها نبود البته آن وجه اشرفی واین استقراض را با آن دو کرور یا علاوه در بانك میگذاشتیم اما در باب باید باشد امسال بعقیده بنده بواسطه بعضی احتمالات باید باشد بجهة بعضی مخارجات لازمه پس فقط از بابت مالیه هم ممکن نیست همراهی ببانك بشود زیرا که هنوز یك قدری کسر محل داریم و شدت استیصال ارباب حقوق باعث شد که این استقراض از داخله شده تا گروهی از اهل طهران و خارج از طهران آسوده شوند هر گاه بنا باشد که این پول را بگذاریم ببانك و حواله ارابب حقوق را آنجا بدهیم شاید تا دو سال دیگر هم بانك تشکیل نشود وانگهی باین ترتیب که کمیسیون قرار گذاشته داده شود آنها بطورهای دیگر از ما میگیرند چطور که توپچیها درجای دیگر متحصن شده وجهی گرفتند و همچنین قاجاریه وغیره پس باین ترتیب که این قرض داده شده و مجلس از این استقراض خلاص گشته از روی دقت و فرصت تشکیل بانك خواهد کرد.

حاج امام جمعه- در اغلب مطالب شما بنده هم شریکم ولی اینکه گفتید بدو کرور سه کرور بانك تشکیل میشود بنده میگویم این دو کرور که در طهران موجوداست اگر بولایات هم اعلان شود البته بمقدار ده کرور دوازده کرور جمع خواهد شد آنوقت با این وجه بانك تشکیل میشود واینکه یك کرور اشرفی احتیاجی داریم البته هر روز بآن محتاجیم ولی چون حالا ملاحظه بیك طرف میکنید که هرروزه نشود از او گرفت اما وقتی بانك ملی شد هر وقت محتاج شدیم ممکن است انی از او دریافت شود اما اینکه امسال مالیات کسر دارد در این منهم شریکم چنانچه پیش هم گفته شد ولی یك مقداری از مالیه امساله گرفته شود که کار راه بیفتد واما اینکه حقوق پونت ایل داده شود صحیح است خیلی هم مهم است ولی اگر بشکل بانك میدادید بهتر بود تاکی باید در پرده گفت غایت قوت ما در استقراض داخلی همین بود این را هم کردیم حالا که این تمام شد فردا اگر پولی لازم شد از کجا راه میاندازید شاید محتاج بفرستادن قشون شدید آنوقت چه خواهید کرد مالیه هم که امساله کسر دارد.

آقا میرعماد- همین پولی که بمردم داده میشود از آنها گرفته میشود در بانك میآید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که ما نمیتوانیم مطمئن شویم که یك بانك صحیحی داشته باشیم که اسم بانك روی او بگذاریم چنانچه الان یك سال است گفتگو میشود اما اینکه گفته شد این پول در بانك گذاشته میشود محل این پول هم هنوز خالی است و موجود نیست.

مستشارالدوله- با آرزو نمیشود کار را درست کرد گذشته این استقراض دو کرور نیست و بر فرض هم یك کرور یا دو کرور بشود نقد نیست زیرا که بواسطه کسادی بازار و نبودن وجه نقد این اشخاص که قرار دادند قرض بدهند گفتند قبوض تمبر کرده را بدهند ما هم بملاحظه اینکه کار راه اندازی شده باشد قبول کردیم این استقراض که یك کرور و نیم یا دو کرور تمام پول نقد نخواهد شد آن اشرفیها هم گویا کمتر از یك کرور بشود واز بابت مالیات هم که فرمودید در چند ماه قبل باحضور وزرا صحبت شد قدری از مالیات گرفته شده ببانك داده شود آنوقت چهار ماه از سال گذشته بود و الان هشت ماه گذشته دیگر ارباب حقوق نمیگذارند ما فکری دیگر نماییم وحق هم دارند.

حاج امام جمعه- منهم تصدیق دارم که بانك نداریم ولی میگویم که بیایید تا بانك تشکیل نماییم اینکه گفتم دو کرور در بانك بگذاریم بملاحظه این بود که بعد از اعلان بسایر ولایات ده بیست کرور جمع خواهد شد و وقتیکه بانك دایر شد طرفیت خواهد داشت بلکه از خارجه هم میتواند قرض کند حالا هم در همین دارالخلافه مؤسسین تشکیل کنند و حقوق هم بآنجا حواله داده شود که از آنجا گرفته شود.

حاج محمد ابراهیم- بنده میگویم همانطور که دولت قرض دارد طلب هم دارد آن قرض داده شود آن طلب هم از کسانی که بدهکار هستند گرفته شود و در بانك بگذارند.

آقا شیخ حسین- صحبتی که در اول شد ربطی بعمل بانك نداشت خورده خورده صحبت بانك بمیان آمد پریروز صحبت شد که یك جمعی یك پولی میدهند که بارباب حقوق داده شود وانگهی صحبت بانك اینجا نباید بشود اولا باید حقوق مردم داده شود و بودجه مملکت هم درست شود که همه مردم بدانند مجلس بودجه مملکت رادرست کرده آنوقت تشکیل بانك کنند.

آقا سید حسن تقی زاده- وقتی که درباب چیزی رای داده میشود باید تمام شعبات آن ملاحظه گردد وقتی که بنا شد قرض شود گفتند نه و بعقیده بنده در اینکه باید پولی از داخله گرفته باین ارباب حقوق بدهند هیچ حرفی نیست وابدا باید داخل بانك نشود و بهمین جهت که مخلوط نموده اند مسئله قرض و بانك را تا حال مسئله بانك لاینحل مانده و گفته شد که در هر مسئله که رای داده میشود باید تمام شعب آن ملاحظه گردد ما طرفی داریم یعنی قوه اجراییه وقتی لازم شد استقراض خود مثل قانون اساسی باید قانونی شده اول رای گرفته شود بعد شروع بقرض شود و خرج را بایددولت معین نماید در اکثر جاها هم معمول است که خرج صورتش از آنطرف میآید و بعد از تصویب مجلس دولت هم او را تصویب میکند پس مجلس باید بداند چه قدر پول حاضر است و چقدر قرض هست که این پول بر آن قرض تقسیم شود.

وکیل التجار- اینکه حاجی امام جمعه گفتند که اینجا دو کرور جمع شده واگر بسایر ولایات اعلان شود بیست کرور جمع میشود بنده بکلی منکر این ترتیب هستم زیرا که بودید و دیدید که بچه شکل این پول گرفته شد و نمیشود این بیچاره ها را هم سرگردان کرد باید بانها داد و بعداز فرصت میتوان بانك را تشکیل کرد.

رئیس- پول هم این اندازه نیست قریب چهار صد هزار تومان است آنهم همانطور که گفتند اغلب قبض است.

آقا سید حسن تقی زاده- این نکته رالازم است باید دانست که آن قبض ها را باید از روی تحقیق و دقت قبول کرد که صحیح باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر بانك تشکیل میشد من هم شریك آقای حاجی امام جمعه بودم ولی چون میدانم این بانك باین زودیها تشکیل نمیشود واین استقراض این مقدار قابل مذاکره مجلس نیست.

مستشارالدوله- یك عرضی منمایم این ترتیبی که آقای تقی زاده گفتند در تمام دنیا همین طور است ولی بدبختانه ما در این مملکت باید در اکثر جاها بقهقرا رفتار نماییم دو کرور و چهار صد هزار و کسری طلب ارباب حقوق است و باید از پولهاییکه داده شود بپردازند واین هم هنوز معلوم نیست و بر فرض معلوم شد و این پول کفاف نداد البته از طبقات دیگر هم باید قرض نمود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- گمانم این است بقدر کفاف صحبت شد رأی گرفته شود.

رئیس- بلی و بعقیده شما کفایت است ولی اکثر قابل مذاکره میدانند اما جاره چیست اضطرار مردم نمیگذارد.

حاج امام جمعه- این ترتیب که آقای تقی زاده گفتند باید دقت نمود و طرف توجه است باید این پول و این طلب ارباب حقوق معلوم شود.

آقا شیخ حسین- وزیر مالیه خودش گفت که باید ملاحظه کرد کدام قبض صحیح است و کدام غیر صحیح است.

حاج سید نصرالله- تمام این بیانات صحیح است باید مراعات قانون را کرد ولی در صورت ضرورت چه باید کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- من میگویم حالا که رای میدهید میگویم یك قسمت بزرگ از حقوق مردم میماند واسباب مفسده میشود همین قدر باید بدانیم که پول موجود و قرض چه قدر است کفاف میکند یا خیر میترسم که یك مقداری داده شود انقدر نصف یا ثلث نماند و پس باید ازاول تخمین کرد تا معلوم شود.

رئیس- پول پیش حاج امین الضرب است قبوض هم در کمیسیون مالیه است شما چرا نباید تا امشب بدانید که چقدر گرفته شده وحال آنکه بر شما باید مکشوف باشد اما در باب اینکه طلب ارباب حقوق نخمینا چقدر است اینجا گفته شد دو کرور وچهارصدهزار تومان از این هم قدری کسر میشود.

مستشارالدوله- اولا در باب حقوق قشونی و مامورین خارجه در رای نوشته شده که بقسط داده شود و از بابت سایر ارباب حقوق از نوکربابها و غیره ممکن است این را هم بدو قسط که یکی دو هزار و یکی سه هزار داده شود که آن احتیاطی که آقای تقی زاده میگویند رعایت شود.

حاج امین الضرب- قبوضی که از کمیسیون مالیه رسیده است قریب سیصد هزار و کسری بمن رسیده است که آنهم دوازده هزار تومانش مال صرافها است که باید نقد داده شود و قریب چهل هزار و خورده قبوض تومانی پنج هزار است باقی هم تا حال هر چه مطالبه شده است هنوز جواب داده نشده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینکه میگویم برای این است که نباید اینگونه صحبتها بمجلس بیاید باید در کمیسیون مالیه مذاکره شود با حضور وزیر مالیه.

مستشارالدوله- کدام وزیر مالیه؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر ندارید درست کنید.

آقا سید حسن تقی زاده- کمیسیون باید رای خود را بمجلس بیاورد واز آنجا گاهی هم بوزارت خانها برود غرض این است که باید این وجوه را بقسط داد که یکدفعه هجوم نیاورند و یکی اینکه گفتم باید بانکسانیکه مستحقند داده شود و اینکه گفته شد این قبوض درست دقت شود که صاحبان آنها چه اشخاصی هستند و بچه نحو گذران و معیشت آنها میشود آن اندازه داده شود.

حاج سید نصرالله- از روی قانون باید معین شود که چقدر قرض داریم و چقدر پول داریم ولی در موقع ضرورت و وقت تنگ نمیشود رعایت قانون شود امروزه تمام ارباب حقوق چشمشان باین مجلس است که چیزی بآنها داده شود و ضرورت از آنهااست حال ببینید بچه مقدار و چه طور میشود آنها را ساکت نمود بفرمایید شما که چه مقدار پول داریم وچه مقدار بآنها داده بشود که ساکت شوند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده میگویم والانمیتوانم از اینجا بیرون بروم تمام این مردم باید دولت را مسئول خود بدانند پول را از یکی بگیرند مواجب را از یکی ما نباید بگردن بگیریم که پول تهیه نماییم یا نان بدهیم که فردا مردم عادت کنند مردم باید دولت را مسئول بدانند اگر دولت ندارند فکر دولت بکنند کار مجلس فقط اینست که ببیند دولت چه کار میکند وکار را باید دولت به مجلس ارائه بدهد.

حاج سید نصرالله- تمام اینها صحیح است ولی ترتیب صحیح ندارید شما ببینید در این چند ماه هیچ مجلس یك روزی از روی وظیفه خود رفتار کرد.

حاج محمد اسمعیل آقا- چرا باید رفتار ننمایند همین ترتیب را بتوسط وزیر مالیه معمول دارید.

حاج سید نصرالله- شما در یك بیابانی واقع شده اید که ادارات شما ترتیب ندارد و میخواهید ترتیب بدهید چه باید کرد؟

آقا سید حسن تقی زاده- ترتیب ادارات و کابینه با شخص شاه است هر وقت صحیح نیست باید تغییر بدهند و مجلس عزل آنها را بخواهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حالا که کابینه صحیح ندارید مجلس لابد باید مداخله کند و بگوید الان چند ماه است که در این مجلس صحبت اسرای قوچان شده آخر چه شد پس باید مجلس بگوید و بخواهد تا کابینه صحیح شود.

آقا سید حسن تقی زاده- هر کس هر چه بگوید لابد منهم باید عقاید خودم را بگویم شما میگویید اجرا ندارید میگویم وقتی که ترازو یك لنگه نداشت یك لنگه یگر هم ندارد حالا که اجرا ندارید مجلس هم ندارید همانطوریکه در قانون اساسی نوشته شده که اساس مشروطیت تعطیل بردار نیست پس شما باید از شاه بخواهید که کابینه صحیح برای شما معین نماید یا اگر این مجس قوه مجریه است پس یك قوه مقننه دیگر درست کنید.

حاج امام جمعه- برای اینکه داخل کار دیگران میشویم اینستکه هیچ کاری از ما پیشرفت نمیکند هر چه میتوانید در صحت وزرا و وزارتخانها یك مرتبه بکوشید تا آسوده شوید.

حاج میرزا علی آقا- جماعتی هستند که نمیدانم از دولتی یا غیره یا از هر جاست میخواهند مجلس را بر هم بزنند از همه جا دستشان کوتاه شده حالا میخواهند باین اسم که این رای باسم مجلس تمام شود و آن وقت همه غرض پیدا کنند پس باید کاری کرد که باسم مجلس تمام نشود یکی میدهد دیگری میخورد ربطی بمجلس ندارد.

رئیس- من تکلیف میخواهم پول را باید گرفته شود یا خیر دیروز شاهزاده ظل السلطان وغیره پیغام دادند که شما مخالف قانون اساسی رفتار میکنید حال باید پول گرفت یا نه بهر حال تکلیف چیست؟ (گفته شد که باید گرفته شود.(

رئیس- تومانی پنجهزار داده شود یا خیر؟ (اکثر گفتند باید داده شود؟

) مجلس ختم شد.(

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 176

جلسه: 176

مذاکرات روز شنبه 18 رمضان المبارك دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 16 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

وثوق الدوله- دیروز در خصوص پرداختن حقوق گویا نتیجه معلوم نشده بود امروز خوب است از مذاکره نتیجه این طور گرفته شود که اشخاص مستاصل که پنجاه الی صد تومان حقوق دارند بواسطه استیصال آنها فعلا داده شود تا برای کلیه قراری گذاشته شود.

رئیس- چون اکثر این بروات وعده دارند باید ملاحظه شود شاهزاده ظل السلطان هم هفتاد هزار تومان داده اند باید ممنون شد.

آقا شیخ حسین- خوبست اشخاصی که تومانی پنجهزار داده میشود فعلا دو ریال داده شودو باشخاصی که تمام داده میشود فعلا نصف داده شود که جمعی آخر کار بی بهره نمانند تا فکری بشود.

رئیس- مقصود این است که تصویب شود باشخاص مستاصل از امروز شروع شود که داده شود مسئله تومان و پنجهزار مسئله جداگانه ایست.

وکیل الرعایا- ظل السلطان چه قدر داده اند.

وثوق الدوله- هفتاد هزار تومان داده اند. مبلغی هم وعده داده اند خیلی مساعدت و همراهی فرموده اند باید ممنون بود.

رئیس- بلی حضرت والا ظل السلطان داده اند و خیلی هم همراهی کرده اند تقریبا صد هزار تومان داده اند ولی تا امروز از نایب السلطنه خبری نشده است در باب این که یك قسمت تومانی پنجهزار ببرند ویك قسمت که اهل خدمت هستند تومان ببرند مذاکره شد ولی رای گرفته نشد خوب است رای گرفته شود.

آقا میرزا محمود- در باب مامورین خارجه قرار شد بقسط داده شود خوب است حالا یك چیزی فعلا داده شود.

وثوق الدوله- در این جزئیات حالا نمیتوانیم گفتگو نماییم اینها با وزیر مالیه است.

آقا سیدحسن تقی زاده- اگر اکثریت تمام حاصل فرمائید خوبست قرار بگذارید که بدو قسط داده شود.

مستشارالدوله- کلیه در دادن حقوق یونت ئیل وزیر مالیه هیچ دخالت نکرد زیرا که مسبوق نبود وزیر مالیه حالیه هم که هنوز داخل کار نشده اند اما اساس این مسئله که بصاحبان حقوق تومان پنجهزار داده شود مسلم است واینکه به مامورین خارجه و نظامی تمام داده شود محل حرف نیست جزئیات آنهم با وزیر مالیه است در اینخصوص هم لایحه نوشته شده قرائت شود (قرائت شد مشعر بر این که بصاحب منصبان نظامی که داخل درخدمت هستند و بمامورین وزارت امور خارجه که مقیم در ممالك خارجه هستند تومان داده شود و بارباب حقوق تومان پنجهزار داده شود از بابت بیوتات و حقوق اشخاصی که محتاج باین مواجب دیوان در امور معاش خود نیستند فعلا بماند بعد از تجدید نظر ثانوی معین خواهد شد.)

رئیس- آقای ناصرالملك وزیر مالیه و رئیس الوزرا هستند با هیئت جدیدوزرا تشریف آورده اند که سایر وزرا را معرفی نمایند انشاء الله مبارك است و امیدواریم که تمام مقاصد انجام و مفاسد اصلاح پذیرد و نواقص امور بتوجهات حضرت حجة الله مرتفع گردد.

رئیس الوزرا- آصف الدوله وزیر داخله، صنیع الدوله وزیر علوم و فوائد عامه، مشیرالدوله وزیر امور خارجه، مخبرالسلطنه وزیر عدلیه، مستوفی الممالك وزیر جنگ، مؤتمن الملك وزیر تجارت و گمرك، و پس از معرفی اجازه میخواهم که معنی رئیس الوزرایی را تشریح نمایم رئیس الوزرا یعنی رئیس مجلس وزرا ترتیب مشروطیت اینست که هر یك از وزرا در امر وزارتخانه خود استقلال دارند و مسئول هستند ولی در امور پلتیکی مملکت همه با هم شریکند و مسئولند بضمانت متفقه بواسطه پاره مشکلات که دیدم کار پیشرفت ندارد از چهل روز قبل من استعفا دادم ولی حالا بمقتضای ضرورت وقت قبول خدمت کردم و آن مشکلات هم رفع نمیشود مگر باتفاق و اتحاد که با یکدیگر مشغول کار شده تدریجا امورات اصلاح شود.

رئیس- یك چیزی هم من ضمیمه مینمایم امروزه که این هیئت جدیدانتخاب شده اند در حالی است که مملکت خراب است تبریز استراباد جاهای دیگر تمام مغشوش است وانشاء الله رفع این اغتشاشات بتدریج خواهد شد مقصود این است که همه بدانند که یکدفعه این کارها اصلاح نمیشود و باید همراهی نمایند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- سلطنت با هیئت دولت همیشه قوه اجراییه را باید مقدمة مجری دارند که مملکت منظم شود و بعد کیفیت احسان را بنمایند که مردم از رأفت آنها نیز مستفیض شوند آقایان وزرا که معرفی شدند انشاء الله مبارك است حالا بر آقایان است که بطوریکه امروزه اقتضا دارد در اجرای سیاست شروع نمایند بر ما هم همین است که کمال مساعدت و همراهی را داشته باشیم.

رئیس الوزرا- چون ما پا بدایره عدل گذاشته ایم سیاست بموقع هم عدل است البته هر چه از مجلس وضع شود مجری میگردد.

حاج محمد اسمعیل آقا- با کمال شوق و شعف حضور وزرا عرض مینمایم امروزه آنچه مردم میل داشتند که مردمان با علم واطلاع دخیل کار شوند بحمدالله شده اند اول استدعایی که دارد این است اداره وزارتخانهای خود را مرتب فرمایند که اگر فرضا تغییری داده شد وزارتخانه بجای خود باقی نماند و امورات مملکتی مختل نشود.

رئیس الوزرا- از این حسن ظنی که حاصل گردید خیلی تشکر میکنم و از طرف خودم و سایر وزرا عرض امتنان مینمایم ولی باین درجه که حسن ظن هست ماها دارا نیستیم ولی باید باندازه وسع بشریت کوشش نماییم واگر هم نقصی ملاحظه شود بواسطه حسن ظنی که درایند اغماض خواهید فرمود و همین قدر استدعا داریم که همراهی فرمائید که امورات پیشرفت حاصل نماید.

وکیل التجار- اساس هر چیزی بر سه چیز است دانستن خواستن عمل کردن یعنی توانستن تا حال اساس اولی که دانستن باشد نبود. لهذا خواستن هم نمیشد امروز بحمدالله دانستن در این هیئت جدیدوزرا بطور کامل هست پس خواستن هم میشود با وجود این هر دو البته توانستن که عمل نمودن باشد بظهور میرسد.

رئیس الوزرا- دانستن از حسن ظنی که فرمودید در خود جز قلیلی سراغ نداریم ولی انشاء الله بخواستن زیاد جبران را میکنیم توانستن هم بقدر امکان است و از برای توانستن شرایطی لازم است که مقدم بر همه پول است وانشاء الله بهمت همگی اصلاح خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر چه قبل از وقت اخطار نشده ولی از وزیر امور خارجه استدعا میشود اگر جواب سفارت از بابت معاهده حاضر شده است ارائه شود و اگر حاضر نشده حاضر کرده بمجلس ارائه دهند که بدانیم چه جواب میدهند همه میدانند که مجلس هیچیك از این فصول را قبول نکرده است و ایراد دارند.

وزیر امور خارجه- البته میدانید قبل از آنکه وزیر معرفی شود بکار شروع میکند البته بعد از معرفی اول کاریکه شروع شود همین است.

وکیل التجار- استدعای دیگر این است که کمیسیون سرحدی را هر قدر زودتر روانه فرمایید.

وزیر امور خارجه- کمیسیون حاضر است معطلی فقط برای پول است قدری رسیده است و قدری در همین روزها داده شده میرود.

رئیس- از قراری که جناب محتشم السلطنه نوشته بودند تا روز بیست و چهارم خواهند رفت.

رئیس الوزرا- اقداماتی که باید بکنیم بعضی عاجل است و بعضی آجل اهم از تمام امور استقرار نظم است که باید داده شود وآنهم نمیشود مگر بواسطه قشون و در باب قشون حالیه باید همان ترتیب سابق را منظم نمود زیرا که وضع جدید را حالا نمیشود باین زودی اجری داشت همچنین اصلاح مالیه از اهم امور است و برای اینکه اعمال وضع جدید در هر امری موکول بپولست حالا که پول نداریم باید بتدریج اوضاع قدیم رامبدل باوضاع جدید نماییم. آقا سید حسن تقی زاده- مجمعی که تمام وزرا حاضر باشند خیلی مغتنم است و کمتر میسر میشود اینست که باید مطالب مهمه گفته شود آنچه که امروزه اهم است اجرای قوانین اساسی اینمملکت است لهذا از آن قوانین دو سه قانون را یادآوری میکنیم یکی اینست که فرامین ودستخطهای شاه مجری نمیشود مگر بتصویب وزیر مسئول این موضوع امروز ببعد باید گفته نشود که فلان کار بحکم شفاهی بود یا بموجب دستخط بود زیرا که وزیر مسئول است همچنین وزرا قلم را نباید قطع کنند مگر اینکه خود رامسئول بدانند زیرا که یکی از شرایط کابینه اینست دیگر اینکه خواهش میکنم کار دولت بعدها با خود دولت باشد بمجلس رجوع نکنند وهر یك از وزرا کار خود را بکنند دیگر اینکه لازم است از امروز یك قدری آدم تربیت کنیم اشخاصیکه زحمت کشیده اند و دارای رتبه و مقام علمی شده ند آنها را باید اهمیت داد و تشویق نمود تا اسباب رغبت سایرین شود که بعدها قحط الرجال نباشد و مردمان تربیت شده همه وقت باشند که از عهده کار برآیند و هر وزیری معاون مستقری برای خود انتخاب نماید که آن وزارتخانه را مرتب کند و اگر تغییری در هیئت داده شود و وزارتخانها بحال خود باقی باشند.

رئیس الوزرا- مسلم است اول وظیفه ما اجرای قوانین اساسی است که باید نقطه به نقطه مجری داریم هر وقت نتوانستیم از عهده برآییم باید استعفا بدهیم والا اینکه گفتید کارهای دولت را بمجلس رجوع نکنند البته باید هر یك از وزرا کار خود را انجام بدهند و بمجلس مزاحم نشوند مگر در بعضی امورات که باید شور شود اما در باب اشخاص تربیت شده که معاونت وزاتخانها را در عهده بگیرند که بعدها از برای کار خوب باشند خیلی اهمیت دارد البته رعایت خواهد شد.

آقا میرزا محمود- رئیس الوزرا فرمودند هر وقت از عهده برنیامدیم استعفا میدهیم گمانم این است که آنها حق نداشته باشند استعفا بدهند باید محظورات خودشان را اظهار نمایند.

رئیس الوزرا- مقصود قانون اساسی بود که باید نقطه بنقطه مجری داریم.

احسن الدوله- این همه که تاکنون هیئت وزرا تغییر یافته و آمده ند همان دفعه اول از خودشان اطمینان نداشتند زیرا که علم نداشتند ولی این هیئت بحمدالله علم را دارند فقط عمل است استدعا داریم سریعا شروع بکار کنند و از اعمال خودشان راپورت بدهند.

رئیس الوزرا- البته ما باید اطلاع بدهیم و خودمان هم بیاییم بمجلس اظهار نماییم البته خواهیم آمد ودر مذاکرات مجلس هم تا بتوانیم شرکت میکنیم و بملت خدمت مینماییم. (در این موقع هیئت وزرا رفتند به کمیسیون مالیه.(

وثوق الدوله- خوب است در خصوص تومانی پنجهزار رای گرفته شود که اساس مشاورت در کمیسیون مالیه با وزیر مالیه معلوم باشد.

مبشرالسلطان- باین سربازهاییکه میگویند تومان بتومان داده شود اینها بهر ترتیبی بوده امور خودشان را گذرانیده اند قرض هم ببانك ندارند گمان میکنم جز برای رؤسا فایده نداشته باشد (سئوال شد که وزارتخانها هفت شد گفته شد که دو وزارتخانه با صنیع الدوله است.(

وکیل الرعایا- خوب شد که وزارت فواید به صنیع الدوله داده شد اگر اینطور میماند بکلی از میان میرفت انشاء الله در همین دو سه ماهه این دو وزارت خانه ترقی خواهد کرد.

خیاط باشی- باقی وکلا باید انتخاب شودند از ایلات هم باید وکیل خواست خیلی لازم است.

رئیس- انشاء الله درهمین ایام خواهیم خواست تاکنون فرصت نداشتیم.

سیدالحکما- دو ماه است ورامین حکومت ندارد زراعت و اموال مردم از میان رفت تکلیف چیست؟

آقا میرزابوالحسن خان- باید بوزیر داخله رجوع کرد و خواست.

لسان الحکما- آن دو ماده که از قانون وزارت داخله مانده است خوب است بعد از این قرائت و رای گرفته شود.

رئیس- چه عیب دارد.

صدر نطنزی- ناامنی طرق و شوارع را همه میدانید بیش از این هم بآصف الدوله که فعلا وزیر داخله است سپرده شده بود اقدام کلی نشد حالا باید از کی خواست.

رئیس- البته مسئولیت باوزیر داخله است واز قراری هم که شنیدم بعکس تلگراف شده بود بختیاری ضمانت امنیت راه اصفهان را نموده است و فعلا تا یك اندازه خوبست.

حاج معین التجار- بیشتر هر وقت خبر اغتشاش از جایی میرسید مجلس خیلی اهمیت میداد ولی حالا از بسکه از اطراف خبر رسیده گویا اهمیت آن از بین رفته است آن فارس آن تبریز آن جاهای دیگر تا حال هم دراین مدت اقدامی نشده است بواسطه این بود که هیئت کابینه مرتب نبود حالا که معین شده است امشب شب اخبار تعطیل است گمان من اینست که شب احیا باید افضل اعمال را بجا اورد و افضل اعمال امروز تامین داخله است که باید از وزیر داخله بخواهیم و بعد از آن از وزیر امور خارجه رفع تعدیات عثمانی را که این همه تجاوز نموده و زودتر باید چاره کرد.

حاج محمد تقی- تعیین حکومت استرآباد شده است یا خیر؟

رئیس- سیف السلطان معین شده و مدتی است که استرآباد مغشوش است باید زودتر این اقدامات را کرد.

حاج معین التجار- باید علاج کرد.

صدر نطنزی- این همه امرا و سرکردگان که هر یك دارای مناصب و امتیازاتی هستند کجایند که یك نفر نیست برود بماموریت سرحد.

رئیس- از برای پیش این حرفها بد نبود اما حالا که وزرا تغییر وضع داده اند همه اصلاح خواهد شد و حاج محتشم السلطنه هم حاضرند که بروند.

حاج محتشم السلطنه- بنده امروز حاضرم که وداع کرده بروم از برای رفع اشتباهات عرض میکنم از اول بعضی شرایط شده و بحضور همایونی هم رسیده وزیر امور خارجه و مجلس هم میدانستند که شاید بنده بتوانم این خدمت را انجام بدهم بنده چنین گمان کردم که در دولت مشروطه اگر شرایط بعمل نیاید باید استعفا داد این بود که استعفاء کردم بعد ملاحظه کردم که از اطراف اصرار برفتن میکنند با این حسن ظن بنده هم حاضر شدم که بهر ترتیبی که دستورالعمل بدهند بروم و چون تا حال پول حاضر نبود از امروز برات و حواله دادند که گرفته شود آن اشخاصی هم که بنا بود همراه بنده بیایند یکی از آنها ناخوش شده یمین نظام هم میگوید بمن سابقا تهمت خیانت زده اند تا رفع آن تهمت نشود حاضر نخواهم شد.

حاج معین التجار- یکی از مطالبی که امشب باشد اتمام پذیرد رفتن حاج محتشم السلطنه است که باید مذاکره بشود و هر چه لازم است تهیه شود.

آقا سید حسن تقی زاده- هر کس هر چیزی که بعقیده او راسخ شود که اگر آن ترتیب فراهم نشود اسباب فساد خواهد شد مجبور است که عقیده خود را اظهار نماید اگرچه مغلوبیت از برای او حاصل شود زمانی که کابینه سابق روی کار بود شرایطی که از برای این کمیسیون شد یکی این بود که عده قشونی تهیه شود و معلوم نشد که از مجلس در این خصوص رای داده شود آن هیئت وزرا گفتند لازم نیست و مجلس هم ساکت شد مخصوصا وزیر امور خارجه که بترس و لرز افتاده بود بهر حال تمام نشده ماند حالا خوب است در مجلس حضور وزرای جدید مطرح شده ببینیم لازم است یا خیر در رفتن قشون عقیده بنده بر این است که لازم است.

حاجی محتشم السلطنه- حالا که قرار شد در کمیسیون مذاکره شود زیاد زحمت نمیدهم وقتی که این ماموریت بمن رجوع شد و من شرایطی اظهار کردم دیدم هنوز شروطات قبول نشده بعضی حرفها زده شد بعضی گفتند که فلانی میخواهد داخل کابینه بشود و حال آنکه بنده را از اول در آن کابینه اولی برای وزارت علوم انتخاب کرده بودند گفتم کاری که از من ساخته نیست داخل نمیشوم و از آن روزی که در اساس هیئت کابینه تزلزل حاصل شد من از خانه خود بیرون نیامدم، بطور تحقیق میگویم که این خدمت من از تمام وزراتخانه ها کمتر نیست و این خدمت من دوام دارد. همیشگی است ولی صراحة میگویم چون دیدم دولت و مجلس آن نکته رامتلفت نشدند لهذا حالا آمدم منقطعا عنکم و متوکلا علی الله میروم.

حاج امام جمعه- کسی که امروز ملت باو حسن ظن دارد در این کار آقای محتشم السلطنه است شرایط هم اصلاح خواهد شد در مسئله قشون کار یکروز و دو روز نیست ایشان بروند اگر صلاح دیدد که قشون لازم است تلگراف کنند فرستاده میشود.

حاجی محتشم السلطنه- چون گفتند که در کمیسیون مذاکره میشود این بود که زحمت ندادم وراه کار را در آنجا عرض خواهم کرد.

رئیس- شما مامور ملت هستید البته هر چه را هر وقت لازم دانستید از پول و قشون فرستاده میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اهمیت قوشن آنچه فهمیده شد از برای منیت داخله آذربایجان بود در این صورت لازم نیست که همراه شما باشد حالا هم هر وقت لازم شد فرستاده میشود.

آقا شیخ حسین- بعقیده بنده قشون از برای فرستادن بآذربایجان لازم است.

حاج محتشم السلطنه- قشون از برای امنیت داخله لازم بود فرمانفرما وقت رفتن شرط کرد که سه چهار فوج قشون فرستاده شود و فرستاده نشد تا داخله آذربایجان امن نباشد کار از پیش نمیرود در این صورت در هر موقع من یکصد سوار از فرمانفرما بخواهم عذر خواهد آورد.

حاج معین التجار- قشون معلوم است از برای امنیت داخله است و آنهم امروزه بواسطه نبودن پول ممکن نیست هر کس رای دارد بگوید وقتی که کسی دید ملکش از دست میرود از خارج پول قرض مینماید برای نگاهداری آن عقیده بنده این است که مالیات امسال را بهیچ مصرفی نرسانید مگر بمصرف قشون که باید قشون را برای امنیت داخله منظم نمود.

مجلس ختم شد.

جلسه: 177

مذاکرات روز یکشنبه 19 شهر رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 18 را آقا میرزا قرائت کردند.

رئیس- کاغذی از طرف یکی از اهل علم نوشته شده چون خواهش شده که قرائت شود قرائت شد قریب باین مضمون بود.

حضور حجج اسلام ووکلای عظام دامت تاییداتهم امروز معدلت همه جا را فرا گرفته از اقدامات حجج اسلام عدل بهمه جا انتشار یافته کسی نمیتواند خودرا مشروطه بداند و برادران دیگر را از این نعمت بی نصیب پندارد چهل سال است این ذره بی مقدار خدمت بشرع نموده و گوشه گیری را بر هر چیز رجحان داد. چون بعضی بنده را بنسبت استبداد متهم کرده اند عرض میکنم بنده در خط شغل و منصبی نبودم که طالب استبداد باشم و همیشه در خیرخواهی نوع حاضر بوده و هستم وباساس معدلت و مجلس مقدس از هر حیث همراه بوده و میباشم (لطف الله) (گفتند آن نسبت هاییکه بمجلس در حضرت عبدالعظیم دادند هنوز از یاد مردم نرفته است) کاغذی از طرف شاهزاده شعاع السلطنه رسیده بود قرائت شد قریب باینمضمون جناب وزیر افخم از طرف مجلس آمده که این بنده مبلغ یکصد هزار تومان ببانك ملی بدهم بدیهی است سعادت ملت بعدل است و حفظ مملکت را هم نمیتوان کرد مگر بپول و قوه در این مقدمات بدیهی حرفی ندارم والبته هر کس باندازه وطنپرستی و غیرت خود خواهد داد خواهش دارم معین شود دراین سه تقسیم بنده از کدام یکی هستم یکی اشخاصی که مواجب زیاد از دولت میبرند دویم کسانیکه حکومت زیاد کردند ودخل بردند سیم کسانیکه از روی حب وطن پرستی همراهی مینمایند بنده چهار سال اول سلطنت شاه میرور پانزده هزار تومان در تمام این مدت بیست و چهار ماه حکومت کردم در شهر جمادی الثانیه یکی از وکلای محترم نسبت به بنده داده بودند که یکصد و پنجاه هزار تومان مواجب دارد نمیدانم کی این القاء شبهه را کرده است خوبست درست رسیدگی فرمایند بر حسب تمول و مکنت آنچه لازمه همراهی است رفتار نمایم.

رئیس- چون اصرار کرده بودند قرائت شود قرائت شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- لایحه جناب شعاع السلطنه قابل توجه است عقیده بنده اینست که باید بالنسبته بسایرین ملاحظه شودو اینکه نوشته اند من بیست و چهار ماه حکومت کرده ام صحیح است.

آقا میرزا محمود- آقای شعاع السلطنه نوشته اند هر کسی حقی بر بنده دارد بگوید آنسالی که حکومت فارس را داشتند حقوق مردم را ندادند و نیز کمال آباد ساوجبلاغ را بدون حق تصرف کرده اند.

رئیس- خوبست آن دو ماه که از قانون وزارت داخله مانده است قرائت شود و امروز آنقدر کار نداریم دیشب وزرا تشریف آوردند وکلا هم آمدند در کلیه کارها وانتظام ولایات خیلی مذاکره شد الحمدالله بیك جائی منتهی شد.

آقا شیخ ابراهیم- خوب است رفع توقیف روزنامه صوراسرافیل و حبل المتین بشود که صاحب اداره اند خیلی ضرر وارد میشود بر ایشان.

رئیس- این مطلب راجع بوزارت علوم است بایشان نوشته میشود.

وکیل الرعایا- شاهزاده شعاع السلطنه نوشته اند زیاده از بیست و چهار ماه حکومت نکرده اند خوب است از سردار اکرم که پیشکار ایشان بود و دخل ها را او برده این وجه خواسته شود.

رئیس- این عقیده شما صحیح است.

آقا میرزا محمود- آن بقایایی که از حقوق مردم در شیراز نداده اند باید بدهند اما از بابت این تقسیم بهمانطور که نوشته اند باید ملاحظه شود و کمال آباد هم باید رد شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هر کس حرفی دارد در دیوانخانه عدلیه برود عارض شود تا رسیدگی شود ربطی بمجلس ندارد ولی اینکه نوشته اند بمناسبت باید تقسیم شود درست است (گفتند کمال آباد خالصه بود برگشت. گفته شد هنوز برنگشته است.) در این موقع ورقه

رأی از بابت آن ماده نظامنامه وزارتداخله که راجع بنظارت بلدیه بود در امور وصایا در صورت تخلف منتشر شد (91 رأی داده شد).

وکیل الرعایا- از بابت تلگرافخانه روزی سیصد تومان ضرر بملت میرسد چه باید کرد.

رئیس- قرار شد شب 24 تمام شود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 178

جلسه: 178

مذاکرات روز چهارشنبه 22 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 19 را حاجی سید نصرالله قرائت کردند.

سیدالحکما- خوبست آن یکماده از قانون وزارتداخله که محل گفتگو بوده قرائت و تصحیح شد تمام شود.

حاجی سید نصرالله- هنوز دقت نشده باید دقت شود.

احسن الدوله- مملکت ما که مغشوش بود در معابر وجاهای دیگر معلوم بود ولی حالا سرایت بمساجد هم کرده است تا کی باید اینطور باشد کسی نیست که بگوید چرا و سیاستی در بین باشد مجازات بکلی از میان رفته است در مسجد قالیچه واسباب مردم را برده اند و چه زحمت و خسارت وارد آورده اند.

وکیل التجار- ضعیفه که حامله بوده بچه اش سقط شده است.

بحرالعلوم کرمانی- بنده خارجه را ندیده ام میگویند در همه جا رسم استکه در مجامع عمومی از طرف دولت پلیس و مستحفظ گذارده میشود که محافظت نظم آنجا را بکنند اینجا هم باید همانطور بشود.

وکیل الرعایا- آنچه محقق است در مسجد قمه کشیده شده است و حمله بمردم آورده اند و یکنفر هم از سینه زخم خورده خودمان دیدیم و استنطاق کردیم باید مجازات داده شود.

آقا سید مهدی- بنده از این مجلس سؤال میکنم که مسئول امنیت این مملکت کیست در هیچ چیز این مملکت از نرخ و مجامع و غیره ترتیب صحیح نیست.

آقا سید حسن- باید امنیت از وزارتداخله خواسته شود.

وکیل التجار- از قراریکه بنده شنیده ام شاهزاده مؤیدالدوله ناخوش هستند خوب است از وزارتداخله خواسته شود که یك حاکم مقتدری معین نمایند که بمردم سیاست بدهد.

آقا میرزا محمود- اگر میخواهید مثل سابق رجوع بوزارتداخله شود که فراموش گردد وازمیان برود که فایده ندارد خوبست اگر بوزارت داخله رجوع میشود یکروزه یا چند روزه وقت خواسته شود که امنیت بدهد و مجازات این اشخاص هم داده شود.

اسدالله میرزا- این مطالب که گذشت و باید از وزارت داخله امنیت خواسته شود ولی عرض میکنم که آقا سید جمال واعظ که یکی از واعظین بزرگ است و در یکی از روزنامهای بزرگ فرنگ دیدم که آقا سیدجمال را بیدار کننده ایران نامیده و خیلی تمجید کرده است که فی الحقیقه خیلی زحمت هم کشیده ببنده فرمودند که این مطالب را بمجلس عرضکنم لایحه هم نوشته و سایرین هم همینطور توسط کردند و همچنین از انجمن قفقاز تلگرافی بجناب تقی زاده کردند که روزنامه حبل المتین را آزاد نمایند و خیلی اصرار داشتند و در حقیقت عقیده بنده هم این استکه باید روزنامه آزاد باشد و چیزیکه موجب بیداری مردم است جلوگیری از آن در اول کار صحیح نیست

حالا عرض میکنم که مجلس مقدس یا آزاد نماید و از توقیف خارج نماید و یا اینکه راجع بوزارت علوم نماید که هر نحو صلاح میداند عمل شود.

احسن الدوله- بوزارت علوم رجوع شده بود توقیف روزناماه هم هیچ صحیح نیست باید از توقیف خارج شود.

حاجی سیدنصرالله- طریق صحیح این استکه بوزارت علوم رجوع کردند هر چه از آنجا صادر شود صحیح است رقعه در این باب از طرف وزارت علوم قرائت شد که بنا بر حکم مجلس مقدس روزنامه حبل المتین توقیف است هر کس مدعیست حاضر شود محاکمه شود.

آقا میرزا محمود- گمانم این است که روزنامه رجوع بوزارت علوم است او خودش باید ملاحظه نماید اگر صحیح نوشته و محل ایراد نیست که هیچ والا مؤاخذه شود چرا از گردن خود رد مینماید اسدالله میرزا- اگر از اول مجلس حکم به توقیف نمیکرد همین طور بود که شما میفرمایید.

حاجی سید نصرالله- همه میدانند و خدا میداند که من هرگز در صدد غرض با کسی نبودم اول کسی که آزادی روزنامه را خواست من بودم که در دارالفنون حضور جمعی صحبت شد در این باب و من جدا همه وقت آزادی روزنامه را خواستم و محقق نمودم که حیات مملکت بسته بآزادی روزنامه است من ملاحظه نمودم این آرتیکلی که در آن درج بود علاوه بر توهین بعضی ضررها امروزه بجهت این مملکت داشته لهذا من ایراد کردم.

اسدالله میرزا- حالا هم باید آزاد کنند بعد هر کس هر حرفی دارد محاکمه شود و وزیر علوم استنطاق کند پس اول دفعه باید آزاد نمود تا محاکمه شود.

آقا سید مهدی- آن روزیکه صوراسرافیل توقیف میشد قرار بود که تا قانون انطباعات بیرون بیاید پس باید زودتر قانون انطباعات را تمام کرد.

اسدالله میرزا- بیرون آمدن قانون میزان معینی ندارد شاید مدتی طول بکشد نباید توقیف باشد تا آنوقتی که هیچ معلوم نیست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- روزنامه که بخواهد بین مردم اسباب فتنه و فساد بشود هیچ لازم نیست که آزاد باشد و بردارد این چیزها را بنویسند این چه روزنامه نوشتن است.

اسدالله میرزا- باید قید شود که بعد از این مقالات را ننویسند.

آقا شیخ حسین- شاهزاده میفرماید که چرا توقیف کردند خدا پدر اهل قفقاز را بیامرزد که ما را تکفیر نکردند آنروز که مذاکره حبل المتین شد همه گفتند مضر است من میگویم غیر از آزادی مذهب تقصیر پلتیکی کرده است پس نه این است که تقصیر ندارد توقیف او از روی حق بود.

اسدالله میرزا- جناب آقا شیخ حسین شما اشتباه کردید من نگفتم که چرا توقیف کردند و من خودم در توقیف آن همراهی کردم حالا خواهش و استدعایی که شده است این است که از توقیف بیرون بیاید خوب است این را بمن نسبت ندهید که فلانی ایراد بر توقیف دارد.

مبشرالسلطان- چون این روزنامه را مجلس توقیف کرده اگر بدون تحقیق اجازه بدهد که از توقیف بیرون بیاید گمانم این است که آنوقت امر مجلس پذیرفته نشود خوب است همان طور که آقا میرزا محمود گفتند رجوع بوزارت علوم شود که خود وزارت علوم ببیند مجازات دارد بدهد والا مرخص نماید.

حاجی سید نصرالله- بلی عقیده من هم همین است که هم روزنامه حبل المتین و هم صوراسرافیل رجوع بوزارت علوم شود.

حاجی میرزا علی آقا- این حرف مرا باید همه گوش کنید مقصود از این اساس جریان کار است که کارها پیشرفت نماید پس باید اعتراض را کنار گذاشت و تحقیقاً در فکر پیشرفت کارها بود وقتیکه ما میبینیم کسی بطرف مجلس آمده و مشروطه طلب است ما باید با او مهربانی نماییم و با هم باشیم نه اینکه دشمن تراشی نماییم که چرا فلان روزنامه نویس با فلان واعظ چنین حرف زد باید همه را طرف خود کشید چطور که امام جعفر صادق بمقضل فرمایشی میکند که ملحض آن این استکه اگر کسی کاری کرد و خودش منکر شد

سایرین هر گاه پنجاه قسم یاد کنند که این شخص این کار را کرده باید همان قول خودش را قبول کرد پس باید عفو و اغماض در بین باشد و هر کسی که بطرف مجلس آمد باید او را پذیرفت و دست رد بسینه او نزد خواه روضه خوان یا واعظ یا روزنامه نویس وغیره باشد واین مجلس ما مصداق این است از شعر باید باشد.

بازا بازا هر آنچه هستی بازآ گرکافر و گر بت پرستی بازآی

این مجلس مامجلس نومیدی نیست صدبار اگر توبه شکستی بازآی

محقق الدوله- مسئله اخلاقی غیر از قانونی است نباید درهم کرد.

وکیل التجار- باید تصور نکرد که مملکت ما مشروطه مثل آلمان یا فرانسه است ما حالا یك سال است که مشروطه شده ایم باید باقتضای وقت حکم کند ما باید ملاحظه حال خودمان را بکنیم و نباید دین و مذهب را کنار بگذاریم و هیچوقت نمیخواهیم مشروطه را که مضر بدین باشد داشته باشیم خصوصا روزنامجات خیلی باید ملاحظه کنند بلکه همسایه های ما را بالفاظ ناملایم و غیره مقبول نرنجانند نه اینکه در حق آنها چیزی نوشته که دشمن تراشی کنیم.

آقا سید مهدی- تا حال گفتگو در بینظمی و اغتشاش و نبودن مجازات بود بنده مثلا طرفم با فلان روزنامه اولا این که روزنامه که برمیدارد نسبت بوکلا هر چه میخواهد مینویسد و با این تفصیل هیچ مجازات نیست شما میخواهید که مملکت شما نظم بردارد این نمیشود باید نظم و مجازات باشد.

وکیل الرعایا- مجازات چیزی است که حیات مملکت با اوست واین حرف را نباید بگویید مجلس فراموش کرده مجازات آنها همان نوشتن در کاغذ نیست باید مجازات بفعلیت باشد عقیده بنده این است که اداره حبل امتین امروز از توقیف مرخصی گیرد و بنویسنده و قلمی که نوشته است هر طور مجازات لازم است داده شود.

حاج سید نصرالله- عقیده بنده آنستکه همان قسم رجوع بوزیر علوم شود.

آقا میرزا محمود- اینکه گفتگو شد که راجع بوزارت علوم گردد صحیح است ولی یك نقص دارد و آن این است که چون از قانون انطباعات یك ماده اش این است که روزنامه نویس باید راجع بمذهب چیزی ننویسد و در باقی مطالب آزاد است مجلس این ماده را تصویب کرده خوب است این ماده بوزیر علوم یادآوری شود که بر طبق آن رفتار شود (جواب داده شد که هنوز چون بصحه نرسیده قانونی نشده است).

آقا شیخ یوسف- هر گاه دو نفر یا دو هیئت با هم مخالف باشند و در قضیه شخصی منازعه کنند لابد جمعی او را تصدیق و گروهی دیگر این را تصویب میکنند قضیه که در شیراز واقع شده بنده میخواهم بگویم آن کسانیکه طرف با قوام هستند حق با آنها است و نمیگویم که آنها بر باطل اند بنده باید عقیده خودم را بگویم و از آنروز که از شیراز آمدم از خودم گذشتم و باید حق را بگویم این هایی که تلگرافخانه هستند علماء هم میانه آنها هستند عده دیگر هم در شاه چراغ هستند و عقیده بنده آن است که حق با آنها است آنروز که صحبت شد آقا میرزا ابوالحسن خان فرمودند که اشخاصیکه در طهران بودند پول گرفتند انجمن هم پول گرفت بنده عرض کردم آنها هم که در قونسول خانه رفتند در آنجا میگفتند پول گرفتند در روزنامه نطق مرا مقابل نطق او ننوشته و مقابل نطق آقای تقی زاده که بعقیده بنده مطلب صحیح بود نوشتند و دیگر در ماده حاجی سید عبدالحسین لاری من نگفتم که او شخصا حجةالاسلام جعلی است گفتم که او نماز جمعه را واجب میداند و حجةالاسلام های جعلی درمملکت هستند حالا هم عرض میکنم که طرف قوام بی حق نیستند و باید بحرف آنها گوش داد.

قوام دیوان- این که میگویید هر کسی عقیده داد یك اندازه باید عقیده خود را ثابت نماید خوب است شما معلوم نمایید از پارسال تا بحال کدام صدمه از او باهالی شیراز وارد آمده.

آقا شیخ یوسف- این عقیده بنده است و میگویم اشخاصی که هواخواه قوام هستند تقصیر دارند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- شنیدم شما گفتید که من گفتم اشخاص انجمن جنوبی پول گرفته اند بنده گفتم اشخاصی که بر ضد قوام بودند و اسباب آمدن قوام را فراهم آوردند اکثر همان اشخاص را دیدم که هواخواه قوام شدند و اسباب رفتن پسرهای او را فراهم آوردند من نگفتم که انجمن جنوب پول گرفت.

فخرالسادات- آخر شما يك فكری برای اشرار بكنيد يكی همراهی از يك طرف ميكند ديگری طرفداری از ديگری مينمايد ما آمده ايم اينجا كه خدمت بنوع نماييم نه حمايت از ديگری.

احسن الدوله- مطلب مهم است از قراريكه ميگويند مسئله بتلگرافخانه ها رفتن اشكال پيدا كرده و از اينكه بتلگرافخانه كمپانی پناه برده اند هر روز بعضی تلگرافات رسيده واز قراريكه گفته شد كاغذی از سفارت بوزير امور خارجه رسيده است كه آنهاييكه متحصن ميشوند باعث خسارت ميشوند حالا بجهة رفع اين محذور تلگرافی نوشته شده از طرف مجلس بولايات قرائت شده تصويب شود قرائت شد قريب باين مضمون اشخاصيكه متظلم هستند نبايد در تلگرافخانه ها تحصن اختيار نمايند كه اسباب زحمت شود و همچنين با سيم خارجه مخابره نكنند در منزل خود نشسته با سيم داخله مخابره كرده مجلس رسيدگی خواهد كرد.

اسدالله ميرزا- مسئله فارس خيلی مهم است و اين طور صحبت كه ميان وكلای فارس ميشود همچه معلوم ميشود كه اين خودش موجب اين است كه اغتشاش آنجا باقی است وقتيكه در آذربايجان نزديك بود كه دو دسته شوند وكلای آذربايجان متحداً تلگراف كرند و اختلاف را از ميان برداشتند حالا اينجا هم همينطور بايد خود وكلا اتحاد كنند و رفع اختلاف را بنمايند و مسئله سيم خارجه در تلگراف خوب نيست كه نوشته شود مخابره نكنند.

اديب التجار- بيشتر تقصير از همين رؤسای تلگرافخانه ها است كه برميدارند دروغ تلگراف ميكنند.

حاج امام جمعه- درحقيقت امروز خيلی برای اهل مجلس و خصوصا برای بنده اسباب افسوس شد و در حقيقت تمام مملكت امروز چشم داشت باين مجلس دارند و از ساير ادارات مأيوس هستند آخر شيراز يك قطعه از خاك ماست و الان چند روز است كه دو طايفه شده جمعی در تلگرافخانه و جمعی در شاه چراغ متحصن شده اند و بنده اطلاع دارم و در تلگرافات ديدم كه شبها با يكديگر مبارزات دارند و فشنگ استكه علی الاتصال بيرون ميرود آن بآن فته ها استكه از خاك مايلند ميشود آنهم وكلای ايشان در اينجا آقا شيخ يوسف آن طور ميگويد البته عقيده ايشان است و راست ميگويند اين طور هم كه آقا ميرزا ابوالحسن خان ميگويند عقيده ايشان هم اين طور است ولی عقيده كه گفتن و رای دادن باشد غير از تشاجر و تنازع است همه حرفی را اينجا نميشود گفت چندی قبل بعد از مذاكرات از اين مجلس حكم شد كه قوام الملك و پسرهايش بيايند بعد آمدند و بعد از آن گفتند پسرهايش بروند اگر بی جهت آمده بودند كه چرا و اگر با جهت آمده بودند كه اين رفتن چه بود مقصود اين است كه تمام اينها بدون تحقيق شد علت آن خواستن چه بود و جهت اين رفتن چه شد مقصود اين است كه بهر حال تنازع را از ميان برداريد اما در باب اينكه در تلگرافخانه متحصن نشوند خيلی خوب است اما بايد مجازات باشد كه اگر كسی متحصن شد ديگر بعرض او گوش ندهند.

آقا شيخ يوسف- من شهادت ميدهم در آن دو ماه كه در شيراز بودم تقصيری از قوام و پسرهای او نديدم وعن تحقيق هم نشنيدم ولی ميگويم تقصير از آن اشخاصی است كه همراهی از قوام ميكنند و من خودم از اشخاصی بودم كه رای دام قوام برود ولی از فتنه حاج سيد عبدالحسين لاری خبر نداشتم وعقيده ام اين بود كه اگر برود امن ميشود.

قوام ديوان- آنشب تلگرافخانه از نظام السلطنه تكليف خواستيم كه چه بايد كرد آن بود كه تلگراف كرد ما غرضمان آسايش است غرض ديگری نداريم جناب حاج امام جمعه و ساير وكلا تشريف دارند هر طور صلاح ميدانند بفرمايند تا عمل بكنيم.

حاج امام جمعه- در هر شهری يك يا چندنفری هستند كه اسباب اغتشاش ميشوند اگر ميشود از طرفين اين چند نفر را بخواهيد بيايند طهران تا رفع اغتشاش بشود.

فخرالسادات- اين گفتگوهای شخصی در اينجا هيچ فايده نداردبايد علاج فوری كرد آنها همه مسلمانند فكری بكنيد كه مردم بيچاره در اين آتش نسوزند وكيل بايد كسی باشد كه صاحب علاقه باشد تا دلش بحال ديگران بسوزد.

وكيل الرعايا- تمام تظلمات آنها از رفتارهای پيش قوام بود ولی فعلا چيزی كه مشعر بر تقصير او باشد نبود اين بود كه مجلس قوام را خواست وامن شد بعد حاكم نظم آنجا را بآمدن پسر قوام دانست چون نماينده دولت صلاح اين طور دانست مجلس ساكت ماند حالا يك جمعی جمع شده ميگويند قوام و پسرانش مال ما را چاپيده و ما نان ذرت را سير نميخوريم ميگوييم كه قوام بيايد تا مملكت آسوده باشد حالا آنها كه قوام را ميخواهند برای چيست برای تجمل او است چيز ديگری هم هست؟ والا چه كرد از برای فارس نه مدرسه دايركرد نه صنعتی رواج داد نه كاری كرد پس چرا بايد اين قدر با آنها همراهی بشود.

آقا میرزابوالحسن خان- آنهاییکه میگویند قوام بیاید هیچ حمایتی باالله از قوام ندارند از روی انصاف میگویند من قوام را با یك نفر فعله مساوی میدانم اهل تملق و طمع نیستم آنهاییکه میگویند قوام نیاید آنها نوکرهای قوام هستند میگویند او نباشدتا هر چه هست ما بخوریم ما باید در کلیه اصلاحات حرف بزنیم وکیل باید محض رضای خدا حرف بزند نه اینکه حامی معتمد دیوان یا غیر او باشد من هم بعقیده شما حامی قوام هستم ولی اینطور نیست این بود که رفتیم تلگرافخانه تکلیف خواستیم گفت تقصیر با آنهایی است که حاجی سید عبدالحسین لاری را آوردند و خیال فساد دارند حالا ما چه کار داریم باین کارها ما باید امنیت را بخواهیم که هر طور صلاح میدانند اگر باحضار پسر قوام است یا هر طور است امنیت بدهند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- آن روزیکه خواستند بروند تلگرافخانه و از نظام السلطنه سبب این فتنه را بخواهند من عرض کردم اگر جمعی از وکلا برونددر تلگرافخانه از آن طرف هم جمعی از معاریف را بخواهند با نظام السلطنه و صلاح این کار را خواستار شوند مسلما اصلاح خواهد شد حالا هم خوب است آنطور که عرض شد اقدام نمایند تا رفع غائله بشود.

نایب رئیس- شما وزیر داخله و وزیر مسئول دارید اگر اصلاح میخواهید باید از او بخواهید نه اینکه خود بکارها رجوع نمایید.

اسدالله میرزا- اینکه فرمودید بوزیر داخله باید رجوع شود صحیح است عقیده بنده این است اغلب این مفاسد از این مذاکرات است که ما در این مجلس میکنیم اصلاح را باید از همان وزیر داخله خواست و دیگران هم مداخله در کار نکنند.

مبشرالسلطان- مادامیکه نصیرالملك یا معتمد دیوان یا پسرهای قوام در آنجا مصدر کار هستند همیشه این اغتشاشات خواهد بود.

حاجی آصف الدوله- در آنجا حکومت کرده اند میدانید بخودشان رجوع کنید درست خواهند کرد.

نایب رئیس- باید رجوع شود بوزارت داخله وخودشان هم مشغولند البته اقدامات لازمه شده و میشود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 179

جلسه: 179

مذاکرات روز پنجشنبه 23 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز چهارشنبه 22 را آقای حاجی سید نصرالله قرائت کردند.

رئیس- چون مطلبی که رای گرفته شود نیست و بعضی تلگرافات از قبیل تلگرافی از شاهزاده عین الدوله وغیره رسیده است محض اطلاع قرائت شود چون روز احیاء است بطور اختصار محض اطلاع گفتگو بشود تا مردم بدانند که آقایان وکلا و حجج اسلام کار ملت را بر هر چیز مقدم میدارند تلگراف شاهزاده عین الدوله قرائت شد قریب باین مضمون خدمت جناب حاجی احتشام السلطنه پس از مسئلت از سلامت وجود شریف و تبریك ریاست در مجلس مقدس در روزنامه حبل المتین شرحی درخصوص خوی و ارومی نوشته شده بود طوری بر من سخت گذشت که خواستم بدون اطلاع مجلس و دولت از راه بادکوبه و غیره بسرحد قراچه داغ رفته از بقیة السیف علاقجات خود جمعی را جمع آوری کرده یا بکام خود میسم و یا جان در این راه میدهم باز گفتم شاید خوش نیاید این است که عموم وکلا راتسلیت میگویم خصوصا جناب حاج امام جمعه را در این موقع که از کسان و بستگان ایشان بدرجه شهادت رسیده اند تسلیت و تعزیت میگویم مطلب دیگر آنکه جناب علاء الدوله و شما وکالت دارید که تمام علاقجات مرا بفروشید و در بانك ملی بگذارید که بانك ملی موجب آسایش و حیات مملکت است و چه قدر در انظار دیگران اهمیت دارد امروزه روز اتحادو موقع یگانگی است نه نفاق و بیگانگی مقتضی امروز نیست که باید همگی با کمال جدوجهد دست بدست یگیدرگ داده در راه حفظ وطن و ترقی مملکت بکوشیم و آنی غفلت نکنیم.

وکیل الرعایا- تمام فرمایشات شاهزاده را باید از روی صدق و حقیقت دانست وامثال او را از خدا خواست که زیاد نماید.

بحرالعلوم کرمانی- پریروز حضرت والا ظل السلطان هم همین مراتب را بالاتر اظهار میفرمودند که خدا شاهدست در راه ترقی ملت و آبادی مملکت از بذل مال و جان مضایقه ندارم و هر چه از من برآید از هر حیث کوتاهی نخواهم نمود و گمان نکنیند که این استعداد من برای زمان استبداد بوده بلکه حالا هم حاضرم که همه قسم خدمات خود را بملت ظاهر نماین.

رئیس- اینها صحیح است حالا اول اسلام است باید همانطور که قولوالااله الله تفلحوا را هر کس میگفت مسلمان میشد حالا هم هر کس اظهار همراهی میکند باید پذیرفت تا کم کم عادت نمایند و بمقام فعلیت برسد شاهزاده ظل السلطان خیلی همراهی کرده ومیکند و هر چه میگویند همین طور است همین طور شاهزاده عین الدوله هم همراهی خواهند کرد.

حاجی سید نصرالله- شاهزاده عین الدوله همانطور که سابق در حفظ مملکت مستبدات ثابت بود حالا هم در اداره کردن مملکت مشروطه همانطور که اظهار کرده اند ثابت القول خواهند بود و من ایشان را ثابت القول میدانم باید حالا این نوع اشخاص را مستعمل کرد و بیکار نگذاشت اشخاصی که سابق مستبد بودند همانها آلت کار این مملکت هستند باید حالا آنها را پذیرفت و هر کدام از آنها که زیر بار کار رفتند باید ممنون شد بعضی ایرادها میکردند که فلان مقصر را چرا روی کار آوردند نباید این حرفها گفته شود زیرا که غیر از آنها نقداً کسی را نداریم ودیگر اینکه امروز نباید نظر باعمال سابق داشت باید از هر کس کار خواست.

آقا ملا حسن وارث- فرمودید دیروز واقعه اتفاق افتاد که خیلی اسباب تاسف است بفرماید چیست.

رئیس- دیروز در مسجد شاه شخصی که خودم هم میشناسم او را، اسائه ادبی نسبت باعلیحضرت کرده است واین خودغلط است امروزه قوه مجلس از تمام قوا بیشتر است اگر چیزی باشد در مجلس بدون گفتگو و وحشت گفته میشود حالا هیچ کس حق گله ندارد شما هر کاری دارید من در دو ساعت او را اجری میکنم وابدا اعلیحضرت کوتاهی ندارند مادامیکه بین امرا و مجلس اختلاف بود کار مملکت معطل بود حالا که اتفاق شد کار پیشرفت کرد و میکند امروز غیر از اینها آدم نداریم حالا باید اینها مصدر کار باشند و از دو طرف هم اغماض شود واز این تاریخ ببعد باید مراقب اعمال آنها باشیم دیشب مخصوصا مختارالدوله را خواستیم و معذرت زیاد خواستیم که این شخص هم جوانی کرده است بد کرده است آخر اگر حرفی سخنی هست بمجلس اظهار کنند این حرکات صحیح نیست.

وکیل التجار- این اتفاقات که این چند روزه اتفاق افتاده خیلی اسباب یأس شده است دیروز هم مسجد شاه قمه کشیدند هیچ کس جلوگیری نکرد باید عرض کنم که از عدم مساعدت حکومت این اتفاقات میافتد. وزیر داخله درب مدرسه سپهسالار سخت بحکومت نوشته اند جواب اده است که شما خودتان مسبوقید که این حرکات از کجا است این است که جلوگیری نشده است از قرار این نوشته باید منتظر اقدامات زیادتر از این شد بهر حال باید جلوگیری شود.

رئیس- این اشخاص معلوم میشود که میخواهند این مملکت برود والا این چه حرکات است باید بدانند که این حرکات واغتشاش وقتی که پای خارجه بمیان آمد آنوقت دیگر هیچ ملاحظه در بین نیست پس باید جلوگیری کرد و بحکام اقتدار داد که این بی نظمیها رفع شود این مردم هم خودشان را ابنای این آب و خاك بدانند و حفظ استقلال وطن خودشان را بنمایند و بخواهند.

آقا ملاحسن وارث- يك كلمه وكيل التجار گفت كه در آن كاغذ نوشته شده است كه شما خودتان ميدانيد كه اين اغتشاشات از كجا است اين مسئله مهم است يعنى چه بايد فهميد.

وکیل التجار- من آشکارا میگویم که گمان نکنند ملت از حرکات آنها اطلاع ندارند در هر جا امروز در خلوت و جلوت قوه ملی هست و از کار آنها بصیرت دارند گمان نکنند که اگر کاغذ در اندرون نوشته شود کسی نمیداند.

رئیس- شما این مطلب که گفتید باید سند اراه بدهید بعضی مطالب هست که بيك حرف باعث قتل و فساد میشود پس باید سند خواست محض حرف نمیشود.

آقا سید حسین- هر مطلبی که شنیده شد نمیشود در اینمجلس اظهار کرد.

وکیل التجار- بنده چیزی که عرض میکنم بی سند نیست این کاغذ را بگیرید وجواب حکومت را هم از وزیر داخله بخواهید مطابقه کنید معلوم خواهد شد.

رئیس- بسیار خوب باشد برای روز شنبه.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس هرگز باین حرفها راضی نیست این شخص حرف بزرگی زده است چرا وزارت داخله از او مؤاخذه نکرد اگر مجازات در میان نباشد بالمره هرج ومرج خواهد شد.

آقا سید مهدی- دیروز در خصوص مسجد سپهسالار اظهار کردم مسئول امنیت این مملکت کیست یکی را بمن نشان بدهید و هم چنین در باب مجازات اظهار کردم که اگر بالمره از میان مردم برداشته شود مملکت هرج ومرج میشود باید آنکسیکه مسئول امنیت استمقصر را مجازات بدهد.

بحرالعلوم کرمانی- محارب و مفسد فی الارض جزایشان در شرع معین است ازمجلس حکم شود که اجراء نمایند.

وکیل التجار- دو کلمه بجهة مبری بودن وزیر داخله میگویم که ابدا وزیر داخله از این کار مسبوق نبود که مطلب چیست.

آقا سید حسن تقی زاده- این که نباید هر کسی هر چه میداند بگوید که قانوناً مسئول است صحیح است ولی در قلوب نمیتواند راه پیدا کند مگر آنچه را که از راهش داخل شود حاکم وقتیکه بگوید حالا که انجمن نمیگذارد کاری بکنم بلدیه دارید مجلس دارید پس مجلس درست نماید معلوم میشود که مقصودش اختلال است حاکم نباید مماطله و مسامحه در کار خود نماید معلوم میشود که میخواهد باین ترتیب اسباب رنجش مردم را از مجلس فراهم آورد تا مردم شرارت کنند.

حاجی محمد ابراهیم- حالا چه بایدکرد علاج چیست؟

رئیس- باید بوزیر داخله نوشت که از امروز ببعد مجلس گوش نمیکند باین حرفها مجازات بدهند و همان قانون مجازات اسلامی را اجرا بدارند.

آقا شیخ حسین- همانطور که قرار شد مالیات و تفاوت عمل امساله را مردم مثل پارسال بدهند همان طور قرار بگذارند که مجازات را هم عجالة مثل سابق مجرا دارند.

وکیل الرعایا- قانون ما که در هزار و چندین سال قبل آمد این مسئله مجازات که مجری نشده بود بواسطه پول بود که میگرفتند و نمیگذاشتند قانون محمدی (ص) مجری شود حالا مسئله پول از میان برداشته شده اگر کسی سلاح کشید ببینید در قانون محمدی (ص) چه مجازاتی بر آن مقرر شده همان را مجری دارید.

رئیس- صحیح است در حقیقت تمام این زحمات برای این بود که قوانین اسلامی جاری شود چیز دیگری نبود باید هر کس تقصیری کرد بقانون اسلامی مجازاتش بدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حالا که اینطور است هر کس که باعلیحضرت ادب کرده فورا باید تحت استنطاق درآمده مجازات شود اگر مجازات نشد واغماض شد خود حکومت مقصر است باید مجازات شود.

آقا میرزا محمود- یك چندی قبل که میخواستم بمجلس بیایم یکی میگفت که منزل حاجی سعیدالسلطنه بودم از وضع شهر شکوه اشتند و میگفتند که شخصی شش لول کشیده بود فرستاده ام بیاورم انجمن نگذاشته بودند و همچنین در جای دیگر حال بعقیده بنده این است که باید معلوم کرد که این دخالت انجمنها در اینگونه امور صحیح است یا خیر باید ترك کنند تا حکومت هم بکار خودش برسد.

وکیل التجار- در شش ماه قبل عرض کردم که مجازات باید ترك نشود و حکومت نباید توسط قبول کند. کسی که بخواهد یك مملکت را نظم بدهد به حرف کسی گوش دهد یقینا انجمنها هم از قبول نکردن توسط آنها نمیرنجند اینها بهانه است که میگویند فلان انجمن توسط کرده است باید امنیت بدهند.

رئیس- در این مسئله بهمین اندازه کافی است باید بوزارت داخله نوشته شود که نظمیه و حکومت رای بدهد که هر کس مقصر است باید گرفته و مجازات داده شود توسط انجمن یا غیر آنهم قبول نشود البته انجمنها هم نباید در امورات حکومت مداخله کنند هر کاری دارند باید بمجلس رجوع نمایند.

حاجی محمد ابراهیم- امروز گوشت در بازار پیدا نمیشد آخر یك فکری را امروز باید برای نان و گوشت کرد.

محقق الدوله- آن روز عرض کردم که برای گوشت و نان باید یك شرکت صحیحی دایر شود و این عنوان دیگر در مجلس نشود یك جمع مردم متقلب که پول چوبدارها را خوردند در یك مدتی گوشت را ارزان میکنند ولی همینکه هوا سرد شد دیگر بکلی پیدا نمیشود در اینصورت باید یك کمیسیونی تشکیل داد که ترتیب این کار را بدهند.

رئیس- بنده بر حسب تجربه که در ضمن حکومتهای زیاد تحصیل کرده ام عقیده ام این است که عمل نان و گوشت اگر رجوع بحکومت شود بدتر خواهد شد واین که آنطور که گفته شد کمپانی دایر کنند مثل همین است لازم نیست که نرخ مشخص بشود باقتضای وقت باشد هر وقت گران است گران و هر وقت ارزان است ارزان لیکن اگر کمپانی تشکیل میشود باید مردمان صحیح باشند که مردم را راحت کنند گمان نکنید که شما مشروطه هستید باز همان طورها که بود خواهد بود.

آقا شیخ حسین- چرا حقوق بلدیه را که از قبیل عوارضات شهری وغیره است باو نمیدهند.

رئیس- یك اندازه که معلوم بودواگذار شدو آنهاییکه محل اشتباه است گفتیم در انجمن دیگردقت شود تا معین و معلوم گردد.

محقق الدوله- اظهارات جناب آقا شیخ حسین گویا از مأخذ صحیح باشد آن شب که گفته شد بعضی واگذار بآنها شود دست آویز پیدا شد و بلدیه بفروعات پرداخته هنوز اداره بلدی تشکیل نشده است.

وکیل الرعایا- یکی از عوارضی که باید به بلدیه عاید شود کرایه میدان امین السلطان است معلوم نیست چه میشود اما اسباب اداره کردن اداره بلدیه دراین مملکت فراهم نیست یکی از اسبابها کارخانه آدم سازی است که آدم را طوری تربیت میکنند که ابدا دروغ نمیگوید ولی اینجا اینطور نیست.

آقا میرزا محمود- سابق هر وقت از نان و گوشت گفتگو میشد میگفتند با بلدیه است تا اینکه با زحمتهای زیاد بلدیه تشکیل ونظام نامه آن تمام شد اهل تهران زحمتها کشیده بلدیه را منعقد کردند حالا از بلدیه میپرسند که چرا عمل نان و گوشت اینطور است میگوید مجلس عمل نان و گوشت را از ما سلب کرده و حال آنکه سابق هر وقت گفتگو میشد میگفتند حق بلدیه است.

رئیس- گفته شده که مجلس عمل نان و گوشت را با خود کرده همین است که گفتم آنها باید مواظبت داشته باشند که گران نفروشند اما ترتیب کمپانی و شرکت او با مجلس است حال هر طور صلاح میدانید رای بدهید.

آقا میرزا حسینعلی- در خصوص گوشت از حسام الاسلام وکیل بلدیه شنیدم که گفت چند شب است میآیند در صدد تشکیل کمپانی هستند خوب است از آنجا تحقیق شود لایحه از طرف بلدیه قرائت شده مشعربر اینکه چون بلدیه در صدد تشکیل کمپانی بود حضرات قصابها فهمیده کشتار را کم کردند و گوشت نایاب شد.

آقا شیخ حسین- باید ترتیبی داد که هر صنفی هر چه دلش خواست نتواند بکند فرضاً امروز این صنف این قسم کردند فردا صنف دیگر اینطور نکنند.

رئیس- باید کسب آزاد باشد تا هر کس بتواند این کار را بکند.

حاجی محمد تقی- تابستان صحیح است ولی زمستان چه کند دیروز یکدسته خواستند گران کنند یك دسته دیگر گفتند که مگر شما از ملت نیستید بهر حال یك دسته میگویند شش عباسی یك دسته میگویند یك قران این است که اینطور شده است باید کاری کرد که ترتیب داشته باشد.

حاج امام جمعه- من عرض میکنم اگر یك روز موکلین ما از ما بپرسند که ما شما را وکیل نکردیم که بروید باندازه یکماه تنها اسعار طهران را ارزان نمایید ما چه جواب خواهیم گفت این رفاهیت را از برای همه جا باید فراهم کرد اما اینکه آقای رئیس گفتند که باید نان و گوشت آزاد باشد من خودم خیلی مبتلای باین کار شده ام اطلاعات دارم باید این آزادی را معنی کرد مقصود این است که دست خیانت نباید دراز شود مثل اینکه سابق ترتیب حکومتها همین طور بود و نباید این قصاب و خباز را بی رئیس و آزاد هم گذاشت حالا که خوب است ولی یکماه دیگر هیچ گوشت و نان پیدا نمیشود بندگان خدا میان قحطی میمانند عقیده بنده این است که اینکار را مجلس راجع ببلدیه بنماید و جداً اصلاح آنرا بخواهد و آنها کار را تمام کرده پیشنهاد مجلس نمایند.

آقا میرعماد- اینکه گفته شد گوشت آزاد باشد بنده میگویم نباید آزاد باشد زیرا که امروز زمستان است فردا تابستان هر کسی در کوچه گوسفند میکشد واسباب عفونت و مرض میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینکه بلدیه باید بگویند ترتیب نان و گوشت را میدهم شبهه نیست در جزئیات آن باید کمیسیون بکنند و با اشخاصی که خبی و بصیرند و اطلاع دارند مذاکره کنند و زیاده از این در مجلس بی فایده گفتگو نشود.

رئیس- صحیح است همین طور است که میفرمایید.

تلگرافی است از شاهرود رسیده قرائت شود قرائت شد مشعر بر این که سوار ترکمان آمدند در قزوین سی هزار گوسفند بردندو پنجاه نفر را کشته اند و چند نفر را اسیر کردند اگر علاج نشود باید برویم بترکمان اطاعت بکنیم تلگرافی دیگر نیز قریب بهمین مضمون رسیده بود قرائت شد.

رئیس- اقدامات در این باب شده.

ادیب التجار- چه اقداماتی؟

رئیس- سوارهای خراسانی را خبر کرده اند فوج شاهرود و بسطام هم جمع میشود فوج مازندران هم همینطور سپهدار هم همین دو روزه خواهد رفت.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید مطمئن شد که سپهدار اینك استرآباد میروند یا خیر میروند به تنکابن.

رئیس- میروند رشت و از آنجا به بندر جز وابداً این سوئ ظنها را حاصل ننمایید نصرالسلطنه نباشد پدر نصرالسلطنه باشد تااین مجلس هست کسی نمیتواند مخالفت نماید قوه مجلس که جایی نمیرود این کاغذر است از متولی باشی قم رسیده خیلی اصرار نمودند قرائت شود قرائت شد مشعربر این که با اساس مشروطیت کمال مساعدت و همراهی را دارم و خود را مشروطه طلب میدانم در آن مدت که در طهران بودم هر قدر از طرف اشرار بدگویی شد هر چه بادارات عارض شدم کسی جواب نداد حالا هم وکیل بنده در آنجا است خود بنده هم در قم هستم هر چه ادعا دارند ثابت نمایند بنده حاضرم.

رئیس- متولی باشی سابق نوشته است که اگر ادعا از بابت حقوق گذشته دارند وکیل در آنجا است گفتگو شود حالا این مطلب با وزیر علوم است اگر اطمینان دارند که با وکیل او گفتگو کنند لازم بآمدن او نیست.

وکیل الرعایا- دو مطلب است یکی اینکه از بابت حقوق گذشته گفتگو داشته باشد یکی اینکه آقا از این ببعد متولی هستند یا خیر.

رئیس- خیر متولی حاجی صدرالدوله است موقوفات هم بایشان سپرده شده این گفتگوها از حساب بیش است.

آقا سید حسین- ما اگر بخواهیم هر کس سابق بد کرده بیرونش کنیم دیگر کسی باقی نمیماند اعتقاد بنده اینست که بعد از این هر که خوب کرد خوب است وهر کس بد کرد بد است.

آقا سید مهدی- این ایام ماه رمضان که اجتماعات زیاد است بعضی از مردمان دوست نما میان مردم افتاده اند و شهرت میدهند که کمیسیون مالیه حقوق مردم را قطع کرده و این ترتیب اسباب وحشت مردم شده وهر چه وکلا میگویند که خیر حقوق مردم داده خواهد شد قبول نمیکنند خوبست که یك توضیحی از کمیسیون مالیه داده شود تا اسباب اطمینان مردم شود.

رئیس- خودتان میدانید که من در تصحیح دوره دوم مالیه آمده ام و بیك اندازه کارم زیاد بود نتوانستم داخل کمیسیون شوم ولی بیك درجه اطلاع دارم این که میگویند حقوق بریده شده چنین نیست اگر مردم مطلع بشوند خیلی ممنون خواهند شد این کم و کسری که شده است چند قسم است یکی از بابت اشخاصی است که دراین دو ساله آخر بی مأخذ برده اندو در حقیقت اسم تنها بود یعنی یکنفر باسمهای مختلف برده است آنها را قطع کرده اند دیگر از قلمهای درشت مثل ده هزار تومان و غیره از اینها هم کسرکرده اند دیگر اینکه حقوق بعضی از زنهای محترمه است که رفته اند و شوهر کرده اند از آنها هم قدری کسر شده است و تمام این قلمهای درشت هزار و سیصد قلم بیشتر نیست اینست که مردم اطلاع ندارند واسباب وحشت آنها شده حقوق گذشته هم چند قسم است یکی حقوقی است که از عهد مشیرالسلطنه باقی مانده است هنوز قراری دراین باب گذارده نشده یکی از بابت یونت ئیل است چند روز قبل در مجلس رأی داده شد که تومانی پنجهزار بدهند و حقوق قشون را تمام بدهند و اینکه گفتند فعلا شروع شود از پنجاه تومان بپائین را بدهند برای اینست که این پولهاییکه داده شده اغلب وعده دارد و جمع نشده است والبته تمام این راپورتها را همین چند روزه کمیسیون مالیه مجلس خواهد داد آنوقت هر طور صلاح دانستید رای خواهید داد.

آقا میرزا محمود- ظاهرا وزیر داخله خواسته بود که متولی باشی را بخواهد از قراری که این کاغذ در آنجا خوانده شد مجلس گفته است که او نیاید.

رئیس- مجلس کاری بآمدن یا نیامدن او ندارد و هر چه را که وزیر علوم صلاح دانست همانست.

وکیل الرعایا- درباب تلگرافخانه اقدامی بشود.

رئیس- بلی خواهد شد.

تلگرافی از عراق مشعر بر تشکی از ظلم پسرهای حاجی آقا محسن قرائت شد.

رئیس- از طرف مجلس و وزارت عدلیه تلگراف شده که احقاق حق شود.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 180

جلسه: 180

مذاکرات روز شنبه 25 رمضان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 23 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این ژاندارم ها که اینجا معطل شده اند تکلیفشان چیست؟

رئیس- لایحه نوشته اند قرائت میشود قرائت شد مشعر بر این که در کمال عجز و افتخار عرض میکنیم بموجب اصل صد وهفتم قانون اساسی حقوق و شئون نظامی بدون قانون گرفته نمیشود از روی چه قانون لواء السلطنه منفصل و سهراب خان خائن منصوب گردید یکی از خیانتهای او این که در خصوص حقوق ژاندارم که با آن افتضاح گرفته شد نپرداخته حقوق سیصد و شصت و شش نفر را گرفته در حالیکه 174 نفر بودند.

رئیس- طرف مقابل ایشان هم همین طور.

آقا سید مهدی- سابقا در انجمن عرایض هر هفته ده پاکت از سیستان میآمد هر يك ضد یکدیگر بود مقصود این است که تحقیق شود حق باکدام است.

آقا میرزا علینقی- در اینکه سهراب خان از صاحب منصبان تربیت شده است و همه او را قبول دارند گفتند نصف از این هم صحیح نیست پس همانطور که آقا سید مهدی گفته باید رجوع شود و تحقیق شود.

آقا سید حسین- این عریضه کاری بکم و زیاد ندارد نوشته است که مواجب از برای سیصد وشصت و شش نفر گرفته است و نداده است این را باید تحقیق کرد اگر صحیح است که باید نگذاشت و مجازات داد دیگر اینکه علی محمد خان که سالها خدمت کرده چرا او را اخراج کرده اند.

حاجی معین التجار- ما کابینه صحیح داریم اینکارها راجع بمجلس نیست کار وزارت جنگ است چرا اوقات مجلس باید تضییع شود.
رئیس- صحیح است ولی کاریکه بمن رجوع شد گمان میکنند که من مضایقه ارم در صورتیکه چنین نیست کار وزارتخانه ها را باید بخودشان رجوع نمود ولی حالا که رجوع شده بطور استثناء این کار را هم تمام کنید تا بعد هر چه برسد رجوع بوزارت خانه ها شود اگر اصلاح نشد بمجلس رجوع کند حالا این کار را باید رجوع کرد بوزارت جنگ یا وزارت داخله.

آقا میرزا سید علینقی- در حقیقت این ایراد کرده است بر ما که چرا شخصی بی جهة معزول شده است وچرا شخصی بی جهة منصوب شده است اگر اینطور باشد خیلی از این طور کارها رامعمول داشته اند.

آقا سید حسین- مقصود این است شخصی را که با تقصیر معزول کرده اند دوباره چرا او را منصوب کردند.

رئیس- راجع میشود بوزارت داخله محاکمه شود معلوم گردد.

وکیل الرعایا- در آن کاغذ نوشته شده بود که بچه قانون لواء السلطنه را معزول کردند که چرا این طور شده است پس حق مجلس است که رسیدگی کند.

آقا میرعماد- اغلب گفتگو میشود که نباید اینکارها رجوع بمجلس شود این صحیح است ولی در صورتیکه شما ادارات صحیح داشته باشید در بدو تأسیس سایر پارلمانها ملاحظه نمایید که چه میکرده اند اگر مجلس هم رسیدگی ننماید پس کجا بروند.

رئیس- صحیح است باید باندازه مجلس مداخله نماید وحالا هم یك اندازه وزارتخانها ترتیبی حاصل کرده و نمیشود بجزئیات رسیدگی نمود.

وکیل التجار- این که امورات وزارت خانه ها مرتب نمیشود برای اینست که مجلس در کار آنها دخالت میکند واز اینجا دو ضرر وارد میشود یکی اینکه ولایات اغتشاش میشود و ادارات از کار میافتند و دیگر این که مجلس از کار خود باز میماند من امروز مخصوصا هم خود را مصروف داشته ام باین که بمجلس اعلام نمایم مادامیکه متظلمین از تمام وزارت خانه هامایوس نشده اند بمجلس نیایند رجوع نمایند مجلس هم نباید اینگونه کارها را بپذیرد بعضی که دسترسی دارند میآیند و سفارش نامه میگیرند بعضی که دسترسی ندارند بیرون دادو فریاد میکنند باید طوری بشود که وزارتخانه ها مرتب بشود و مردم آسوده گردند.

آقا سید حسین- حالا که اطمینان بوزارتخانه ها دارید خوب است که معاون معین کنند همه روزه در مجلس باشد.

رئیس- شما میگویید معاون هر روز بیاید مگر میشود که معاون هر روزه اینجا باشد.

احسن الدوله- لابد هر صحبتی که در اینجا میشود راجع بیکی از وزارتخانه ها است.

رئیس- باید جمع کرد بین قول آقا میرعمادو وکیل التجار و باید این عرایض را کم کرد کم هم شده است.

اسدالله میرزا- ایران در گرداب هلاکت است از یك طرف ارومیه آنطور از یك طرف استرآباد قتل وغارت میشود همه حیرانند که ایران از این گرداب چطور نجات مییابد با این وضع ترتیب عوض این که فکری بکنیم اوقات مجلس را صرف میکنیم باین که چهار نفر این جا شکایت از یکی میکنند مجلس همین قدر باید رسیدگی نماید که این مسئله راجع بکجا است رجوع نماید والا به هر کس که بر سر فعلی باشد چهار نفر از او شکایت دارند و چهار نفر هم راضی هستند.

آقا شیخ حسین- مطلب همان است که خود حضرت عالی فرمودید که این راجع شود بوزیر مسئول باقی آن زیاد است.

احسن الدوله- بنده عرض میکنم کارهای جزئی که در این شهر اتفاق می افتد این قدر طول میکشد واصلاح نمیشود وای بجاهای دیگر که دور است بنده عقیده ام این است که این امر راجع شود بوزارت جنگ که نصف باین صاحب منصب نصف بآن صاحب منصب سپرده شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بدیهی است که کارها باید تفکیك شود که کار مجلس کدام است این کار ژاندارمها مربوط به مجلس نیست بایدکارهای عمومی راجع بمجلس شود مثل کار استرآباد و غیره و بر فرض هم راج نشود خود مجلس حق دارد رسیدگی نمایداز قراری که شنیده شد وزیر امور خارجه جواب مراسله سفارت انگلیس را در باب مساعده روس وانگلیس داده است لهذا خواهش میشود که مقرر شود وزیر امور خارجه فردا در مجلس حاضر شوند و توضیحات از بابت جواب مراسله بدهد دیگر اینکه قبل از رفتن بنده یك نفر از طرف دولت علیه برای مأموریت در مجلس صلح لاهه معین شد و جناب صمدخان ممتازالسلطنه رفت واز قراریکه در روزنامه ها دیده ام در باب حکمیت اجباری بعضی چیزها نوشته اند که دانستن آن لازم است لابد نماینده دولت علیه هم اطلاعات خود را بوزارت امور خارجه داده است تشریف بیاورندکه توضیحات دراین باب هم بدهند.

رئیس- اخطار و اطلاع بوزارت امورخارجه داده میشود که بیایند و توضیحات آن دو مطلب را بدهند.

رئیس- گویا پیش از این گفتگو شد که محض تهسیل امر از برای هر یك از وزارتخانه ها کمیسیونی معین شود که کار آن وزارتخانه در آن کمیسیون بگذرد نمیدانم تصویب کردند یا خیر.

خیاط باشی- تصویب شده است اگر عده وکلا کافی باشد معین شود.

رئیس- اگر تصویب شده است بدانید که در هر صورت غیر از وقت انعقاد مجلس است چند کمیسیون باید معین شود یك کمیسیون برای عدلیه که باید درست تحقیق و دقت شود که خیلی مشکل است یکی هم برای وزارت امور خارجه یکی هم برای وزارت داخله یکی هم برای وزارت مالیه این چهار کمیسیون باید معین شود کمیسیون مالیه هست.

آقا میرزا سید علینقی- شما معین میفرمایید یا باید برأی مجلس باشد.

رئیس- باید برأی مجلس باشد هر کس که بنظرشان میرسد بنویسند تا انتخاب شود.

اسدالله میرزا- باید ملاحظه کرد که صلاحیت داشته باشند خوب است که از برای وزارت داخله از وکلاء ولایات هم باشند.

رئیس- هر کس از برای کاری است البته باید ملاحظه شود که از هر کسی چه کاری ساخته است نه این که وجود کسی معطل باشد این وکلا حالا یکسال است که در این مجلس هستند البته بصیرت در امور پیدا کردند و یکسال دیگر هم که بگذرد هر یك قابل از برای کمیسیون وزارت خانه ها میشوند.

اسدالله میرزا- از برای اجزای کمیسیون غرض بنده این است که آدمهای صحیح انتخاب شوند که موافق آنکار باشند.

وکیل التجار- این انتخاب کمیسیون بسیار خوبست و کار مجلس هم خیلی کم میشود حال خوبست قدری سیر شود تا باقی مانده وکلا انتخاب شوند این هیئت یعنی خودم را عرض میکنم آنطوری که باید در امور وزارتخانه ها خبیر باشم نیستم دیگر اینکه کمیسیونها هر چه تصویب و تصحیح مینمایند بمجلس اظهار دارند که مجلس کما ینبغی مستحضر باشد.

رئیس- این دو مطلب که شما گفتید بسیار خوبست و منافات با گفته آقایان هم ندارد البته هر یك از وکلا برای کاری مناسبت دارند وانگهی حالا اکثر از اکثر کارها اطلاع حاصل کرده اند راپورت کمیسیون هم صحیح است باید همه وقت راپورت اعمال خود را به مجلس بدهند که تمام امور از مجلس جریان پیدا نماید ولی اینکه کمیسیون عرایض راپورت خود را نمیدهد بواسطه زیادی و مکررات است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این ترتیب کمیسیون صحیح است ولی انتخاب این وکلا که حق خود مجلس است جهت تأخیرش چیست هر وکیلی که خودش استعفا داد بموجب نظامنامه مجلس حق تجدید انتخاب را دارد پس چرا تأخیر میشود.

رئیس- این مسئله صحیح است هیچ مانعی ندارد انشاء الله روز سه شنبه دیگر. یك کاغذی آن روز که من نبودم خوانده شده بود که وزیر نظام برای ریاست قشون نرود و نوشته شد باو که نرود او هم حاضر شد که نرود ولی یك چیزی نوشته دراین باب وگفتند که خوانده شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده هم نبودم آیا مجلس حقدارد که بگوید وزیر نظام نرود مستقیماً حق ندارد که باو بنویسد باید بوزارت جنگ نوشته شود.

وکیل الرعایا- مجلس صحبتی نکرد از انجمن خراسان نوشته بودند که بچه قانون باذن وزارت جنگ میرود یا سرخود میرود معلوم شود مجلس هم چیزی نگفت که نرود.

رئیس- حالا چه باید کرد؟

گفته شد رجوع بوزارت جنگ شود.

حاج سیدعبدالحسین شهشهانی- انجمن خراسانیان نوشته که بدون اجازه میرود یا با اجازه.

آقا میرزا ابوالحسن خان- وکیل هر چه شنیده است باید بگوید حقدارد ولی باید رجوع به وزیر مسئول شود.

آقا میرزا سید علینقی- کرمانشاهیها از رفتن حاجی سیف الدوله خیلی شکایت کردند.

رئیس- بوزیر داخله رجوع شده است اصلاح خواهد شد.

آقا سید حسین- سئوالی شده بود در باب آن پولیکه بقشون داده شده است که بافراد رسیده است یا خیر جواب چه شد؟

رئیس- هنوز پاکت را باز نکرده ام گویا افراد را فرستاده اند. آقا سید حسین- یکی دیگر در باب آن اظهاری که دیروز وکیل التجار از بابت رقعه مؤیدالدوله کرده اند چه شد؟

وکیل التجار- عین آن رقعه را از راه برگردانده اند باز نمایید (رقعه حکومت راباز نمودند).

آقا میرزا ابوالحسن خان- این مسئله توضیحات میخواهد.

وکیل التجار- این شخص عارض بوده جواب پاکت خود را از حکومت گرفته خواست بآصف الدوله برساند چون در مجلس صحبت شده نرسانده من فرستادم آوردند.

رئیس- قرائت شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده اینست که قرائت نشود این پاکت از مؤیدالدوله است بعنوان آصف الدوله وحالا بدست وکیل التجار افتاده است. باید اول آنشخص طرف راحاضر کرد با حضور وکلاء تحقیق شده بعد قرائت شود کاغذ قرائت شد قریب باین مضمون اگرچه در این موارد که بلیه عامه است تکلیفی برای حکومت و غیره نمیشود معین کرد البته تفصیل را عرض کرده اند مطلعید در آن صورت ایرادی بر کسی نیست و حضوراً خواهم عرض کرد.

رئیس- چون اینمطلب در مجلس خوانده شد باید خودش را خواست تا توضیح بدهد.

سیدالحکما- درخصوص آن یکماده قانون وزارت داخله خوبست بخوانید تمام شود.

رئیس- خوبست تمام کنید.

آقا میرزا علینقی- مسئله تلگراف خانه چه شد؟

رئیس- امشب قرار است که تمام شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- حاج محتشم السلطنه رفته است یا خیر؟

رئیس- مشغول تهیه و تدارك بودند فردا میروند.

آقا سیدحسین- آن مسئله را که ژاندارمها نوشته اند که حقوق سیصد و شصت و پنج نفر را گرفته و بصد و هفتادو چهار نفر داده اند باید رسیدگی کرد که چه شده است چون مالیه است حق مجلس است گفته شد که باید رجوع بوزارت جنگ شود.

(آن ماده که از نظامنامه وزارت داخله مانده بود قرائت شد).

تلگرافی از طرف حجةالاسلام آقای آخوند ملامحمد کاظم خراسانی بعنوان حجةالاسلام آقا سید عبدالله مجتهد رسیده بود از بابت طلب معمارها از مرحوم امین حضرت واینکه رجوع بشرع شود وتوصیه در حق اولاد و وارث آن مرحوم قرائت شد.

آقا سید مهدی- این مسئله که معمارها بخانه ایشان رفته اند اصلیت ندارد خود معمارها در خانه ایشان جمع شده وبعد رجوع بعدلیه شد والان در عدلیه مطرح شده است.

آقا سید عبدالله مجتهد- خوب است همین جواب را بحضرت حجةالاسلام بدهند.

رئیس- خود حضرت عالی همین نحو جواب بدهید.

مجلس ختم شد.

جلسه: 181

مذاکرات روز یکشنبه 26 شهر رمضان المبارك دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 25 رآقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا میرزا محمود خوانساری- شش نفر از وکلای طهران استعفا داده اند و انتخاب آنها با مجلس است بعضی هم که مرخصی حاصل میکنند و میروند بهتر این است که عاجلا این شش نفر را انتخاب نمایند.

رئیس- دیروز در این موضوع مذاکره شد و قرار شد همین ایام انتخاب شوند شما هم اگر کسی را در مد نظر دارید اسامی آنها را بنویسید سایرین هم مینویسند.

اسدالله میرزا- گمان نمیکنم مجلس حق انتخاب داشته باشد.

آقا میرزا محمود- موافق نظامنامه مجلس حق انتخاب دارد.

اسدالله میرزا- ظاهراً مفاد نظامنامه این شد که اگر شش ماه زیادتر بآخر سال نباشد مجلس انتخاب میکند والا خود موکلین انتخاب میکنند.

لسان الحکما- انتخابات سیم دومای روس نزدیك است تمام شود ولی اینجا هنوز یك دوره تماماً انتخاب نشده خوب است تأکید شود که وکلای اطراف هم بیایند.

رئیس- مشیرالسلطنه در زمان وزارت داخله اش تلگراف باطراف ولایات کردند بعضی از ولایات ما مثل کردستان و بعضی جاهای دیگر هنوز بوی مشروطیت بمشامشان نرسیده اینست که مسامحه میکند باز دوباره تأکید میشود که وزیر داخله تلگراف کنند که زودتر وکلا بیایند.

وکیل التجار- در باب وکلای ایالات خیلی گفتگو شد وخیلی هم اهمیت دارد خوب است تأکید شود که زودتر انتخاب شوند.

محقق الدوله- در باب وکلای ایلات چندی قبل تلگراف نظام السلطنه در مجلس قرائت شد که مال قشقائی حاضر است از سایر ایلات را هم قدری تأمل کنید تا میل و متقضیات آن فراهم شود.

احسن الدوله- اصلا حال وکلای طهران اسباب خرابی اطراف است اکثر مرخصی گرفته میروند علت چیست بی پرده حرف را باید زد اغلب اموراتشان مختل است سایرین هم این وضع را که می بینند نمیآیند.

رئیس- صحیح است وکلا حق دارند یك سال است آمده اند چیزی بایشان داده نشده این مسئله از حقوق خود مجلس است باشد برای مجلس مخصوص.

حاج امام جمعه- چون اهالی مملکت ما انتخاب وکیل را ندیده بودند این است که اگر مغبون نباشند ممنون هم نیستند من خودم را میگویم من نیستم آن کسی که وکیل دویست هزار نفر یا سی کرور جمعیت باشم وکالت کار آسانی نیست که هر کس بتواند زیر بار او برود این عده وکلائی که انتخاب آنها در عهده شما است خیلی خیلی باید دقت کنید در یکساعت نمیشد باید خیلی بدقت ملاحظه کنید این شش نفر وکیل را که معین میکنید همچون باید فرض کنید که اگر از طرف آنها تقصیری صادر شد وزر آن برعهده شما باشد باید ملاحظه کرد که اشخاص قابل لایق انتخاب شوند.

رئیس- کاغذی از طرف حضرت والا ظل السلطان رسیده چون این کاغذ دوم است واصرار شده بود که قرائت شود قرائت میشود قرائت شد قریب باین مضمون.

جناب احتشام السلطنه خوب اطلاع دارید که در هر مملکت که قانونی است رئیس مجلس اول شخص مملکت است بعد از اعلیحضرت ودر این صورت هر چه بتوسط ریاست بخدمت مجلس وملت عرض میشود باید از طرف ملت جواب بدهد در اواسط سلطنت شاهنشاه که بنده در طهران بودم که بسمت ریاست مجلس شورای وزرا شناخته میشدم با زحمات زیاد طوری بودجه را اصلاح کردیم که هر

سال مبالغی زیادتر از مخارج بخزینه سلطنت میرفت بعد از مستوفی الممالك بنده پای خود را بیرون کشیدم واواخر سلطنت پدر شهیدم و برادر سعیدم کار دولت باینجا کشید که می بینید در آن زمان که با تفاوت عملی که در بودجه دولت داریم گمرك سیصد هزار تومان و تلگرافخانه بیست و چهار هزار تومان میداد و حالا سیصد هزار تومان است وگمرك زیاد شده همان وقت هم عضدالملك بود و هم ظل السلطان خرج حرم خانه هم از اینقدرها زیادتر بود پس این کسر محل از کجا شده با این تفاوت ها که می بینیم پیدا شده در این ده سال آخر اشخاصی زیاد بعنوانات مختلفه مواجب برند تا کار باینجا کشید باید امروز مواجب آنها جرح و تعدیل شود نه اینکه از حقوق من و عضدالملك کسر شود در چندی قبل بناصرالملك وزیرمالیه و رئیس الوزاری حالیه نوشتم و از بابت این کسر مواجب استفسار کردم جواب دادند همچو چیزی نیست بنده هم آسوده شده برات صادر کرده حواله اصفهان شده و تاکنون بخرج نیامده خودم حاضر هستم که کمیسیون مالیه حاضر شده ترتیبی بدهم که همه تحسین نمایند در این مدت خیانتی از بنده صادر نشده که از حقوقم کسر شود شکست بخورم امتیاز بیجا ندادم بقروض مملکت را ویران نکردم قلعه از دست ندادم.

سیدالحکما- خوب است بیایند آن توضیحاتی که میگویند در کمیسیون مالیه بدهند.

رئیس- بلی هر کس حق دارد که هر چه را در صلاح مملکت میداند اظهار نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- هیچ شایسته نمیدانم که باینقدر افتضاح و با این حال مملکت یك شاهزاده بزرگی چنین عجز و لابه بمجلس نماید که حقوق مرا کسر نکنید باید بدانند که کسر حقوق نه از برای صدور خیانت است بلکه بواسطه آقایی صاحب مواجب است که هر کس بزرگتر است میگویند در این حال مملکت شما هم بزرگی کنید و نگیرید نه اینکه از جهة خیانت باشد ونیز ازاین کاغذ چنین معلوم میشود که این حواله بدون اطلاع وزیر مسئول بوده اگر اینطور است پس این زحمات کمیسیون مالیه و مجلس چیست باید دانست یك وزیری را که مجلس عزل او رامیخواهد بواسطه اینست که با مسلك مجلس موافق نیست واگر بعد معلوم شود آن وزیر خیانت کرده بمجازات میرسد پس حالا باید فهمید اگر وزیر اینکار را کرده از وزیر مؤاخذه شود و بمجازات برسد. ادیب التجار- آن وزیری که آقای تقی زاده گفتند بمجازت خود رسید این تلگراف از اعلیحضرت نبود از اتابك بود این حقوق هم تماماً حقوق خود حضرت والا نبود از بابت مواجب فوج سرباز و سواری است که ابوابجمع حضرت والا است انجمن آنجا گفت که باید بفهمیم بسرباز داده میشود یا خیر. کاغذی از طرف عین السلطنه رسیده بود قرائت شد قریب باینمضمون نظر باینکه شاگردان مدرسه فلحت زحمت کشیده و چند نفر فعلا فارغ التحصیل هستند و زحمات آنها بی نتیجه میماند خوب است محض رفاهیت و ترویج فلاحت سه مدرسه فلاحتی در سه نقطه از املاك خالصه تأسیس شود که اطفال رعایا را تربیت و مانوس بعلوم جدیده نمایند.

سیدالحکما- رجوع بوزارت فلاحت شود.

صدیق حضرت- رجوع بوزارت علوم شود.

وکیل التجار- هر کسی بخواهد مدرسه تأسیس نماید میتواند حاجت بتصویب مجلس نیست آنچه معلوم میشود اینست که مخارج اینکار را خواسته انداز عواید محلی باشد دراین صورت باید فهمید که لازمست یا خیر؟

رئیس- هیچوقت مایل نباشید که کسی کاری را مجاناً بکند کار مجانی گران تر تمام میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این کار بسیار است ولی اینگونه لوایح باید بهمان وزارت علوم رجوع شود و از ایشان خواسته شود مجلس هم باید با خیالات ایشان همراهی کند نه اینکه بدواً بمجلس اظهار شود.

احسن الدوله- ده سال است که این مدرسه فلاحت دایر شده و از قرار معلوم علمی است بی عملی و اینها که ده سال معطل شده اند یك گاوآهن نمیتوانند در دست بگیرند این مدارس محلی باید عملی باشد نه علمی.

آقا میرزا محمود- عقیده بنده با آقا میرزا ابوالحسن خان یکی است اینگونه لوایح باید بوزارت علوم اظهار شود.

آقا میرزابوالحسن خان- دو فقره سئوال است که مجلس میخواهد از وزیر امور خارجه بنماید یکی اینکه جواب مراسله سفارت دولت فخیمه انگلیس را در باب معاهده چه نوشته اند ودیگر اینکه از بابت حکمیت اجباری که از نتایج کنفرانس لاهه است چه اطلاع دارند.

وزیر امور خارجه- جوابی که در باب مراسله سفارت دولت فخیمه انگلیس داده شده است از این قرار است سواد مراسله متحدالمضمونی است که بتاریخ 25 شهر رمضان المبارك 1325 از وزرات امور خارجه بجنابان وزیر مختار دولت روس و شارژ دافر دولت انگلیس نوشته شده.

«مراسله محترمه آنچناب جلالتماب مورخه 15 شهر شعبان المعظم 1325 مطابق 24 سپتامبر 1907 که متضمن سواد یك قسمت قرارداد منعقده فیمابین دولتین قوی شوکتین روس و انگلیس راجع بایران و دارای یك مقدمه و پنج فصل بود واصل انامل توقیر کردید اینك در جواب زحمت افزا میشود که چنانکه خاطر نصفت مظاهر آنجناب تصدیق خواهد کرد قرارداد مزبور فیمابین دولتین قویشوکتین روس وانگلیس منعقد شده و بنابراین مفاد آنهم راجع بدولتین مرقومتین که قرارداد مزبوره را امضا کرده اند خواهد بود ودولت علیه ایران نظر باستقلالی که بفضل خداوند متعال بخودی خود داراست کلیه حقوق و اختیاراتی را که از استقلال نام بدولت علیه حاصل است از اثر نفوذ هر قسم قراردادیکه مابین دو یا چند دولت خارجه در باب ایران منعقد شده یا شود با دول متحابه و تشیید مبانی و داد و یکجهتی موافق اصول عهود مقدسه و قاعده درهای باز برای تجارت بین الملل سعی بلیغ خواهد داشت در باب وجوه استقراض هم بدیهی است که دولت علیه فصول قراردادهایی را که در اینباب منعقد شده است بلاتخلف رعایت خواهد نمود برای اظهار و اعلام اصولیکه در این مراسله مقید و مطرح است سوادی از آن برای نمایندگان دول متحابه مقیمین دربار دولت علیه ارسال شد در این موقع احترامات فایقه را نسبت بآن جناب جلالتماب تجدید مینماید» در باب کنفرانس لاهه تفصیل اجمالی آن این استکه دولت امریك تکلیف کرد بکنفرانس لاهه که یك محکمه عالی تأسیس شود و در آن لایحه که بمجلس داده بود این طور نوشته بود که هفده نفر از میان نمایندگان 48 دولت انتخاب شود باین ترتیب که هشت نفر از این هفده نفر 12 سال بسمت نمایندگی باشندو نه نفر دو سال ولی این تقسیم را از روی صحت نکردند باین معنی که گفتند هشت نفر از طرف هشت دولت معظم انتخاب شود و سایرین را دول دیگر انتخاب کنند دولت ایران را در آنجا در مقابل دولت صربستان وغیره قرار داده بودند که حق دو سال داشت ممتازالسلطنه مأمور دولت ایران از روی حقوق بین الملل باین تقسیم ایراد کرد همین طور هم بود چرا که تمام دول در حقوق بین المللی مساوی هستندو هیچ فرقی ندارند وحق داشتند که این هشت نفر را از میان هفده نفر انتخاب کنند نه اینکه هشت نفر در مقابل هشت دولت معظم انتخاب بشود این بود که سایر دول هم پروتست کردند واین مسئله پیشرفت نکرد و در باب حکمیت اجباری از مذاکرات و نتایج آن مجلس اینستکه هر گاه گفتگویی فیمابین دو دولت پیدا شود بدواً مجبورند محاکمه کنند نه اینکه قبل از محاکمه با هم جنگ کنند و این ترتیب از برای بروز و ظهور صلح واصلاح عمومی خیلی مفید است.

اسدالله میرزا- گویا واقعیت هنوز پیدا نکرده است صرف مذاکرات است.

لسان الحکما- گویا مقبولیت پیداکرده.

اسدالله میرزا- از قراریکه بنده در تلگراف دیدم ممتازالسلطنه نایب رئیس شده اند صحت دارد یا خیر؟

وزیر امور خارجه- بلی ایشان نایب رئیس افتخاری شده اند و خیلی در این مأموریت زحمت کشیده اند.

حاج امام جمعه- یك قاعده در این مملکت داشتیم که از یك حاکمی مثلا صد هزار تومان میگرفتند ویك ولایتی را باو میفروختند گویا یکسال است انشاء الله اینکار موقوف شده است نمیدانم این مسئله بگوش اجزای خارجه رسیده است یا نه مثلا کارپردازی جده همه ساله فروخته میشود به یك مبلغی و مبالغی زیاد از حجاج میگیرد و تعدی زیاد میشود.

وزیر امور خارجه- اقدامات لازمه شده واقدام کامل اینستکه از اینجا آدم برود. کاغذی از طرف نصرالسلطنه رسیده بود قرائت شد مشعر بر اینکه عازم استرآباد هستم دفع تعدیات ترکمان ها را خواهم کرد چیزیکه هست پیشرفت کار موکول است ببعضی اقدامات که از طرف مجلس بشود از جمله حالا میان ترکمان اختلاف مذهبی باعث اختلال شده است کسی که میتواند رفع ترکمان را بکند سوار بجنوردی است آن هم بواسطه حبس سالار مفخم مشکل است حرکت داده شود عقیده بنده این استکه سالار مفخم را مجلس مرخص نماید تا با من بیاید هم اسرا مسترد شود و هم رفع ترکمان ها بشود و مجلس و ملت از تقصیر او بگذرد.

آقا میرزا محمود- فی الحقیقة باید خیلی از سپهدار ممنون شد که انتظام مملکت را بوجود سالار مفخم پنداشته است خوبست بجهت رحیم خان هم یك ماموریتی پیدا کند.

اسدالله میرزا- مسئله استراباد طوری اهمیت داشت که بگمان بنده اینطور مینمود که وکلا هیچ استراحت نخواهند نمود تا رفع این غائله را بکنند حالا بهر کس این ماموریت داده شود باید لوازمی که خواسته باشد داده شود که رفع این غائله بشود.

حسنعلی خان- کار این مملکت بافتضاح کشیده پنج ماه از دست یك نفر فریاد میکشند تا اینکه او را عزل میکنند بعد او را وزیر میکنند شش ماه از دست یکی دیگر داد میکنندتا زنجیر بگردن او میگذارند بعد بخواهش یکی دیگر میخواهند مرخص کنند بنده کاری ندارم که بعدها کسی در ماموریت خود خدمت خواهد کرد یا نه همین قدر میگویم حالا که مجازات در میان نیست کاری نکنید لااقل ترویج قبایح هم بشود.

وکیل التجار- ما باید یك عده قشونی که حاضر داریم مهیا نماییم که هر وقت لازم شد حاضر باشند نه اینکه منتظر باشیم اگر محتاج شدیم آنوقت فلان آقا را بخواهیم بهزار زحمت دو هزار تحمیل بنماید.

سیدالحکما- عقیده بنده این استکه این ترتیب که سپهدار نوشته بد نیست همان مجازات سلب شئونات و گرفتن مبلغی پول که فرمانفرما در زمان وزارت عدلیه معین کرد حالا هم منافات ندارد که همانطور بشود و امنیت مملکت را هم بهر نحو ممکن است بدهند.

آقا سید مهدی- اگر سپهدار بدون مقدمه میگفت سالارمفخم رابدهید من ببرم بهتر بود تا اینکه این مقدمات را بچیند اینکه نوشته اند در میان ترکمانان نزاع مذهبی است این خیلی کم است ثانیا معلوم نیست سوار بجنورد بتواند در آنجا کاری بکند.

آقا میرزا طاهر- آنچه معلوم است این استکه تمام این تحریکات از طرف خود سالار مفخم و اکرم الملك و مفاخرالملك استکه اینکارها را بکنند تا او را مستخلص نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر فقط مسئله استراباد است چون مهم است مطرح شود ضرر ندارد والا خوب است مجلس اندکی تأمل کند و بخاطر بیاورند آقایان وکلا آن حکم آخری که مجلس کرد تا آخر رمضان اگر استرداد اسرا نشد آنچه بایست در باره سالار مفخم مجازات بشود بعمل آید دیگر اینکه مجلس نبایست باین جزئیات بپردازد شاید کراراً بنده این عرض را کرده ام و همه هم تصدیق کرده اند که مجلس باید بکارهایی که وضع قوانین باشد بپردازد وهر گاه یك مطلبی هم مهم شد باید از وزیر مسئول آنکار را خواست و با او گفتگو کرد از اینکه ما هر روزه بنشینیم و خودمان گفتگو کنیم کار بهیچ جا منتهی نمیشود اگر اندکی ما رعایت وظایف مجلس را کرده بودیم حالا تمام قوانین مرتب شده بود درخصوص اینکاغذ سپهدار هم عقیده بنده این استکه بیش از این در باب سالار مفخم مجلس وقت خودش را تضییع نکند و از برای اینکارهای جزئی هم مجلس باید یك اداره عالی تشکیل بدهد و خودش جواب این مراسلات را بدهد تا وقت مجلس را تضییع نکند.

رئیس- آن اداره که میگویید بچه ترتیب مقصود شماست؟

آقا سید حسن تقی زاده- در جاهای دیگر رئیس و دو نفر منشی از صبح تا شام نشسته امور مجلس را اداره میکنند یکی هم یك کمیسیون لازم است چنانچه در سه ماه قبل گفته شد که تمام لوایح و تلگرافات که میآید ملاحظه کرده اگر فوری و لازم است بمجلس فرستاده شود بفرستند والا که بانجمن عرایض فرستاده شود جواب بدهند.

رئیس- تمام اینها صحیح است و میدانید که بچه اندازه من گرفتارم و نمیتوانم برسم واینکه تمام این کاغذها رادر مجلس میآورم محض اینست که کسی خیالی نکند خودتان اطلاع دارید که در خیلی از مواضع میگویند که بی اطلاع ما کار درست شده البته لازم است هیئتی معین شود که این تلگرافات و کاغذها رسیدگی کرده اگر بمجلس آمدنی است بیاورند در باب سالاران کاری که در سه روز بعد خواهد شد امروز بشود در باب اسرا هم میگویند استرداد آنها ممکن نیست مگر بقوه قاهره.

آقا میرزا محمود- آن روز که اتابك بمجلس آمد گفت که رشید نظام را خواستم و گفت پول حاضر شود من میروم تمام را میآورم.

آقا شیخ حسین- بعقیده بنده همانطور که سابق قرار گذاشتند اسرا استرداد شود حالا ضرر ندارد نصرالسلطنه از او ضمانت میکند باو بدهند و اسرا را از او بخواهند.

حاج معین التجار- عقیده بنده با آقا شیخ حسین یکی است در حقیقت حکمی که عدلیه کرده است مجری میشود و آن گرفتن پول و سلب کردن شئونات است میشود تمام اینها بشود و او هم مرخص شود بسپهدار سپرده شود یك اهمیتی دارد واگر هم کاری صورت نداد ممکن است او را از نصرالسلطنه خواست.

آقا شیخ حسین- اگر مکرر هم عرض کنم حرفی نیست عرض بنده اینست که امروز روز این حرفها نیست بهر ترتیبی که پیشرفت کار حاصل شود باید قبول کرد.

مجلس ختم شد

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 182

جلسه: 182

مذاکرات روز سه شنبه 28 رمضان المبارك دارالشواری ملی.

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 26 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مقدمة عرضی دارم مملکت را مغشوش و مخصوصا فارس را از همه بدتر میبینم لازم میدانم حضور وکلاء عظام عرض نمایم و مقصود خود را روی کاغذ آوردم تا بسبب آن حال عصبانی که دارم بتوانم مقاصد خود را کاملا ادا نمایم خاطر محترم شما وکلاء را متوجه میسازم بجوابی که از طرف دولت علیه بسفارت دولت انگلیس در خصوص قرارداد بیمابین انگلیس و روس راجع بایران نوشته شده و وزیر امور خارجه پریروز حضوراً اعلام فرمودند من میگویم این استقلال خداداد را که مرقوم فرموده بودند ایران بخودی خود دارا است در صورتی معنی حقیقی پیدا خواهد کرد و پایدار خواهد ماند که ما ایرانیان این نفاق و اغراض را یکسو نهیم جنگ خانگی را کنار بگذاریم و با جان ودل از روی قلب با یکدیگر متحد شویم تا از برکت این اتفاق و اتحاد تحصیل قدرت و قوتی نموده بتوانیم باطل السحر آن معاهده شویم مگر این آتش که شعله آن تمام مملکت ما را فراگرفته نمی بینید مگر استغاثه و استعانه ایران را نمی شنوید در کجا است که این آتش شعله ور نیست در فارس نیست در کرمان نیست در آذربایجان نیست در استراباد و خراسان نیست در مازندران وگیلان نیست همه جا خشك و تر را با هم میسوزانند واز کجا است که استغاثه ایران که میفرماید ای اولاد من مرا کمك نمایید و بفریاد من برسید شنیده نمیشود نمیدانم چرا نمی بینید و چرا نمیشنوید چرا در راه چاره اطفاء آن آتش نمیکوشید و ایران را که همه چیز ما است احیا نمیکنید عزت ما ایران است شرافت ما ایران است شما را بخدای ایران قسم میدهیم بیایید هر وکیلی از هر کجا که هست بهر وسیله و ترتیبی که میتوانید و میدانید اهل مملکت خود را از مخاطره وطن خود بیاگاهانید و علاج این درد بیدرمان را که امروز فقط باتحاد ممکن است حاصل شود بنمایید والا با این طور زمان اغتشاش و انقلاب روزگار ایران وایرانی از این سیاهتر خواهد شد و فاتحه سوم این مملکت را باید بخوانید و استقلالی که میشونیم بعضی باعلیحضرت همایونی که جان ما ایرانیها بفدای تخت و تاج مقدس او باد وعده داده و حضوراً متعهد شده اند همان استقلالیست که برای گوریاانگلیس و ژاپون در معاهده نامه خود قرار داده اند چه شد امپراطور سابق کره؟ کجا رفت استقلال آن دولت امپراطوری تمام ترس من از اینست که ملتفت تحریك و تفتین نباشیم و اغراض را کنار نگذاریم و یك وقت ببینیم که تمام درهای چاره بکلی بروی ما بسته شده است مفعول مجبور با چشم باز و دست گشاده تسلیم کردیم از این میترسیم ایران را ارزان فروشیم نه گران بخدا قسم که کمترین بهای ایران جانهای پاك ایرانیان است که معنی حب الوطن را دانسته قیمة وطن عزیزرا شناخته و معنی شرف و افتخار را در عالم فهمیده باشیم شما تمام چیزها را کنار گذاشته ومشغول هستیم که ببینیم فلان شخص در بالای منبر چه گفت من وکیل شیرازم از طرف موکلین خودم داد و فریاد میکنم و یکی دیگر از طرف اشخاصیکه او را وکیل کردند فریاد میکند شما را بخدا قسم بیایید اتفاق کنید و نفاق را کنار بگذارید و نگذارید ایران از دست برود.

اسدالله میرزا- متمم فرمایشات آقای آقا میرزا ابوالحسن خان را بچند مثل عرض میکنم مملکت لهستان را اکثر لابد شنیده و در تواریخ شرح آنرا خوانده اید بجهة همین اختلاف و نفاق داخله و انجمنهای زیاد که بر ضد یکدیگر کار میکردند در میان سه دولت عظیم یکی روس و یکی آلمان و یکی اطریش تقسیم شد واسم آن ملمکت بآن عظمت از میان رفت همینطور هندوستان مملکت بآن بزرگی بواسطه اختلاف حکمرانان آن نفوذ خارجی استقلال آنها را بر هم زد و همچنین مصر که مستقل بود بواسطه اختلاف محمد علی پاشا با سلطان عثمانی آمدند او را تحدید کردند و قشون بجهة عمل نظام مالیات گذاشته تاکنون متصرفند و همچنین مملکت های دیگر از مملکت اسلامی وغیره حال حالیه مراکش را ملاحظه فرمایید که دو برادر با هم ضدیت نموده ودو سه نفر هم اروپایی کشته شده دول خارجه دست آویز پیدا نموده باسپانیول و فرانسه آمده کردند آنچه کردند حالات خودمان را باید اندکی دقت فرمایید اغتشاش اطراف را بنگرید فتنه استراباد را ملاحظه میفرمایید امروز از قراریکه شنیدم صد نفر اسیر بردند فکر و معالجه اینکارها را بنمایید.

آقا سید حسن تقی زاده- البته معلوم است که مجلس در پیشرفت امور مملکتی نصف دولت است زیرا که مجلس وضع قوانین میکند و دولت مجری میدارد با این استقلال باید ما خودمان خاك خودمان را حفظ کنیم وامنیت بدهیم و البته هم خواهیم داد همچنین وزرای ما تخلف نخواهند کرد ولی بواسطه بعضی اختلافات فی الجمله تعویق شده وعماً قریب امنیت د رهمه جا حاصل خواهد شد اما این که وکلا بکار خود نمیرسند علت این است که تصرف در جزئیات میکنند نه اینکه وکلا هم خود دخالت کنند بلکه این مردم آنها را

وامیدارند مثل همین وقایع این دو روزه اگربواسطه همین حرکات یك فتنه واغتشاش در طهران که پایتخت است بروز کرده بود خیلی اهمیتش بیشتر از استراباد و جاهای دیگر بود ولی بحمدالله بهمت آقایان حجج اسلام و وکلا و وزرا اطفاء نایره شد یك مطلبی است که چند دفعه گفته ام باز هم میگویم سابق اگر در ایران دو دسته میشد از حیدری و نعمتی اصلاح میکردند همین دعوایی که در قفقاز بین مسلمانها و ارامنه شد دولت روس بیك چشم دیده اصلاح کرد حالا با اینکه اهل این مملکت از شاه و حجج اسلام و وزرا و سایر خلایق حتی حضرت حجةالاسلام آقای آخوند ملا محمدکاظم و آقایان دیگر که امروز مرجع تقلید هستند همه مشروطه هستند وغیر مشروطه نداریم ولی یك عده کمی هر چند مدتی بروز و ظهور کرده اسباب فتنه فراهم میآورند هر وقت اشرفی از یك طرف بیرون آمد آنها هم بیرون میآیند چیزی که هست این است که در همه ممالك یك قانونی هست که اگرکسی برخلاف آن رفتار کرد او را جلب بعدلیه میکنند مثلا در فرانسه هر کسی بر ضد جمهوری حرف بزند یا در انگلیس هر کسی بر ضد مشروطیت حرف بزند یا در روسیه هر کس بر ضد امپراطور حرف بزند او مقصر است همین طور که در اینجا هم تا یکسال قبل همینطور بود هر کس از مشروطیت حرف میزد مقصر بود حالا هم باید هر کس بر ضد مشروطیت حرفی زد او را جلب نمود و بعدلیه مجازات داد بموجب قانونی که مقلدین شیعه و تمام ملت ایران قبول کرده اند پس این مفسدین که و مانع کار قوه مجریه ووکلا میشوند ینها را باید رفع کرد چطور که همین اختلاف این دو روزه اسباب تعویق عمل استراباد شد وامشب هم وزرا خواهند آمد وهمین چند روزه تامین داده خواهد شد.

حاج میرزا علی آقا- میخواهم یك کلام عرض کنم از کلمات قصار حضرت امیرالمؤمنین (ع) است باین مضمون که شخصی آهو و صیدی پیدا کرد چاقو نداشت که او را ذبح کند آن آهو دست و پا زد و زمین را کند چاقویی پیدا شد و بهمان چاقو سر او را بریدند مثل ما مثل آن آهو نباشد که بدست و پای خود چاقو از برای کشتن خود فراهم کرد ما از یکطرف میگوییم مجلس باید قانون وضع نماید وداخل جزئیات نشویم ولی میشویم از یکطرف میگویند که هیئت کابینه باید مشغول کار خود باشند و ما داخل کار آنها میشویم از طرفی میگوییم قوه اجرائیه باید بکارخود بپردازد و از طرف دیگر هزار نوع بدگویی میکنند و اسباب نفاق میشوند از امروز ببعد هر کس اسباب سوء ظن و نفاق را فراهم آورد و این وطن عزیز را بخواهد بباد بدهد مثل اینست که با امام زمان مخالفت کرده است باید متحداً پشت هم داده متفق شویم و مملکت راحفظ نماییم.

محقق الدوله- جناب تقی زاده آنچه مقصود همه بود بیان کردند وخیلی محل توجه بود آیا تا کی باید ما گرفتار این اشخاص وطن فروش باشیم وهیچ نگوییم.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- آن روزیکه وزراء وامراء و سردارها و متنفذین مملکت جمع شده اظهار اتحاد و اتفاق کردند خیلی موجب مسرت وامیدواری شد نمیدانم آنها درست رفتار نکردند یا بدبختی این مملکت را فرا گرفته آنطوری که باید نتیجه گرفته شودنشد در موقعی که آنها با ما اظهار همراهی کردند و ما هم با آنها موافقت کردیم اگر بیك نفری که در پیش بعضی کارهای خلاف از او صادر شده ماموریتی داده شد نباید در مجلس بر او ایراد کنیم که او هم عذر بیاورد یا اینکه بواسطه یك حرفی که یك نفر زده نباید تعرض شخصی که اسباب فتنه و فساد شود بنماییم اگر معنی اتحاد را فهمیده اید پس یك اسباب اتحاد فراهم آورید یك مجلس از آقایان حجج اسلام بشود این اشخاص که بهم دیگر افتادند و ممانعت مینمایند بآنها بفهمانند که حفظ بیضه اسلام واجب است.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- آقایان چه کنند در همه کارها اول قدم بوده اند با مال و جان همراهی کردند و میکنند حالا هم همه قسم آماده و حاضرند.

حاجی امام جمعه- من میگویم این مجلس کنگره عدالت این مملکت است وقتی که این چند نفر نظم خود را نتوانند بدهند چطور نظم مملکت را میدهند.

رئیس- باید همه مراقب حفظ نظم باشند صحیح میگویند.

حاج امام جمعه- این مملکت، مملکت اسلام است، مملکت شیعه است، من میگویم یکسال است ایرانیها جان دادند مال دادند مشروطه را گرفتند حالادیگر نباید ما سر مشروطه دعوا کنیم حال همه مشروطه هستیم حال باید جنگ خانگی را رفع کرد و دیگر کسی حق ندارد و نمیتواند مشروطه را از ما بگیرد و خارجه هم نمیتواند من میگویم در مملکت شما امروز هشت ماه است عثمانی تجاوز میکند هیچ بفکر این افتاده اید که دو فوج قشون راه بیندازید حالا این عثمانی است شاید فردا یك دولتی قویتر از یك سمتی حرکت کرد اگر فردا روس خواست که او هم همین حرکت را بکند چه خواهید کرد چرا سرباز درست نمیکنید چرا در فکر قشون نیستید اول بیاید پسر مرا بسربازی بگیرید و فکر حفظ مملکت بکنید همه آقایان حاضرند اولاد خودشان را برای حفظ اسلام و مملکت بسربازی بدهند از اینکه دو نفر با هم طرف شده اند چه خواهد شد شما فکر اصلی کار را بکنید این حرفها فایده ندارد.

اسدالله میرزا- تمام فرمایشات حاج امام جمعه صحیح است هیچ منقصتی ندارد و گویا چنین تصور شد که چرا وکلا و وزرا کارها را اصلاح نمیکنند این طور نیست بلکه عرض میکنم عده از مردم هستند که آنها هم در این مملکت شریکند چرا آنها بفکر نمیافتند و در این حال خطر مملکت اندکی دست از فساد نمیکشند این عده معدود که فتنه جو و شرطلبند اینها هم از ملت هستند قدری از اغراض و هوای نفس بکاهند لااقل ملاحظه حال آتیه خودشان را بنمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- تمام این نطقهای مهیج صحیح و بجا است و باید بیش از اینها در منابر ومساجد و مجامع گفته شود و مردم را تنبیه و ایقاظ کرد ولی من میگویم که دولت ایران عاجز نیست امروزه از برای تنظیمات وحفظ حدود و ثغور خود قشون باید آماده و تهیه کند استعداد آنرا هم بخوبی داراست دولت خارجی هم حق ندارد که در داخله این مملکت مداخله نماید ولی باید این متقنین و محرکین را جلوگیری کرد دولت هم در مقام نظم برمی آید.

رئیس- صحیح است همینطور است که میفرمایید باید جدا از دولت خواست و اینکه جناب حاجی امام جمعه فرمودند صحیح است باید فکر سرباز و قشون کرد یك فوج منظم مقابل ده فوج بی نظم است از فردا انشاء الله فکر همین کار را میکنیم و مشغول ترتیب افواج میشویم یك کمیسیونی میکنیم برای اینکار.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید سرباز را مطابق قانون اساسی گرفت.

حاج امام جمعه- مقصود من اینست همین طور که مردانه کار میکنید در این باب هم جداً اقدام کنید یك سال است در این مجلس ابداً گفتگویی از قشون نشده است حالا که باید اقدام بشود یك مدیرو معلمی از خارجه از دول بیطرف بیاورید که منظم نماید (گفته شد که معلم هست).

رئیس- یك مسئله دیگر که باید رفع شود آن پول است.

وکیل الرعایا- اگردرست ملاحظه نمایید اکثر از روی نقشه ما رفتار کرده وترقی کرده اند و آن نقشه اسلام است ببینید در بدو اسلام چه کردند و ما اکنون از آن نقشه دور افتادیم واز بابت قشون این آخرین دوای ما است من یك نفر اولاد دارم حاضرم در هر میدانی که میگویید دست او را گرفته بسپارم.

آقا شیخ حسین- گفته شد که چند نفر اینجا را مغشوش کرده اند تکلیف من این است که بگویم این گفتگوها از بابت مستبده و مشروطه نیست بلکه مثل آنها همان مثل درویش است مقصود همه اینها پرکردن پای منبر است واعظ باید از قرآن یا احادیث وآثار ائمه یا از نهج البلاغه گفتگو نماید نه آنکه اعتراض بکسی داشته باشد تمام اینها از روی غرض است.

لسان الحکماء- سالیکه مجلس فرانسه منعقد شد رئیس الوزراء اول نطقیکه کرد در مجلس این بود که یك کاری بکنید بر ثروت مملکت خود بیفزایید در صورتیکه مالیات دولت فرانسه دوازده هزار کرور بود با این حال اول حرفشان تزیید مالیه و ثروت مملکت بود همچنین ناپلیون گفت از برای ترتیب و تنظیم کارها سه چیز لازم است اول پول دوم پول سوم پول اگر قشون میخواهید فکر پول نمایید.

وکیل التجار- آنچه در بودجه ما بود که بافواج میدادیم خوب است حالا عجالة همان افواجی را که پولشان را میگرفتند حاضر نمایند هر جا که خواسته باشیم بفرستیم دیگر اینکه ترتیبی در کار بایست داد اینکه امروز یکی بگوید من این کار را میکنم و فردا نکند نمیشود باید مجازات در بین باشد تا بیم وامید در کار نباشد کار پیشرفت ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بیم وامید بقشون است.

حاج سید نصرالله- تمام این مطالب صحیح است و بی پول هم هیچکاری پیشرفت نمیکند ولی تحصیل پول هم موقوف است باتفاق و اتحاد و ما اتفاق نداریم هنوز مشغول قدح و مدح اشخاص هستیم و حرفهای ما ازمصدر عقل نازل نمیشود بلکه از روی هواست و تا اتفاق نباشد پول تحصیل نخواهد شد و تا قشون نباشد مجازات در کار نخواهد بود امروز شما یك کابینه تشکیل کردید وکلا وغیره انتخاب کرده اید اگر هر روزه بواسطه زبان یا قلم بلحاظ آنکه کاری سابقاً کرده بر او اعتراض کنند دیگر بچه امید مشغول کار شوند باید امروز بقلم و زبان ما پشت این وزرا باشیم تا کار بکنند تا اینطور نباشد مملکت امنیت حاصل نخواهد کرد باید این اخلاق خود راتغییر بدهیم بلی من بعد هر کس کار خلاف کرد باید نوشت و گفت و بادله ثابت کرد اما نه اینطور بد گفتن بس است تا کی ما این مسلك را تغییر ندهیم گمان بنده این مذاکرات مثل عدیله است برای شخص محتضر اینهمه بد از یکدیگر گفتیم بس است امروز عموما

باید با این کابینه همراه باشیم. ما اگر افکار مثل ناصرالملك شخصی را که مدتها در فرنگستان بوده و ازعلمای نامی محسوب است پیروی نکنیم پس چه بکنیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- امروز آقا میرزا ابوالحسن خان همه را متنبه کرد وباید اذهان را متوجه کرد باینکه رفع این اغتشاشات داخلی شود وکلای ولایات هم خود را بگمارند باینکه ولایات خود را باتحاد و اتفاق دعوت کنند و رفع اختلاف از آنها بنمایند این فقره را باید خیلی ملاحظه کرد دیگر اینکه این هیئت وکلاء با وزراء یکنوع اتحاد و اتفاق کنند وزرا هم امرا را که رجال مملکت هستند محافظت کنند و بحرفی نرنجانند طهران هم مرکز دولت و هم مجلس دارالشورایملی است چرا اینجا تا حال افواجی آماده نکرده اند و اردوئی تشکیل ندادند اینمطلب را خوب است وزرا اقدام کنند چند فوجی بخواهندو اردوئی تشکیل بدهند همین اردو تشکیل دادن خیلی اهمیت دارد.

حاج امام جمعه- آن مطلبی که اول بنده عرض کردم دو قسم است همه میدانید که قشون چریك امروزه بدرد نمیخورد اینکه بعضی گفتند در بدو اسلام مردم بمیل جمع میشدند و بجهاد میرفتند صحیح است ولی امروز با این توپ و اسلحه جدید باید قشون منظم باشد بپهلوانی نمیشود دیگر اینکه ما سابق یکصورت قوشنی داشتیم گویا حالا هم داشته باشیم پول هم که میدهیم عده آنها هشتاد هزار است خوب است وزیر جنگ را بخواهیم که لااقل این قشون راترتیب داده حاضر نماید اگر پول کفایت نمیکند عده را یکقدری کم کند مقصود این است این عده که پول میگیرند آنها را حاضر و آماده نمایند برای اینکه غیر از این باشد نظام داخلی هم برهم خواهد خورد و همسایه هم چشم طمع نخواهد پوشید.

آقا سید مهدی- این مجلس را یك وقتی یکی از آقایان وکلا میگفت بمنزله منبری است که صدای آن بتمام جاها میرسد همه میدانید که در این تهران پنجاه شصت انجمن است که تماماً در راه مشروطیت قدم میزنند ولی در بین این انجمنها ده دوازده نفر هستند که مفسدند و چشم وگوش آنها مثل موش باشرفی است وباعث فاسد میشوند خوب است تمام آقایان واهالی انجمنها ملتفت این نکته شده نگذارند این قبیل مفسدین باعث فتنه و فساد و اختلال نظم داخله شوند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده این حرفها را برای رضای خدا میگویم کسی نرنجد آنچه از این حرفها زده شود خیلی خوب است ولی باید بیش از اینها در مجامع و بالای منابر و در انجمنها گفته شود تا مردم بیدار شونداما در پارلمانهای دیگر یك کار حاضر آماده کرده همیشه برای وکلا حاضر است وآن وضع قانون است پس ما هم باید مادامی که اینجا نشسته ایم وضع قانون نماییم یا یك چیزی بوزرا پیشنهاد کنیم ولی اینجا بعکس است تا یك وقتی که وزارتخانهای ما مرتب نبوده اگر بکارهای دیگر میپرداختیم یك مطلبی بود ولی امروز ما باید وضع قانون نماییم اگر تاکنون قوانین را وضع کرده بودیم خیلی کارها پیشرفت کرده بود ملاحظه بفرمایید این قانون وزارت داخله چند ماه است که تمام شده ولی بواسطه دو ماده آن مانده است و گفته شد که ایندو ماده بماندو مابقی بصحه برسد اگر بصحه رسیده بود و منتشر شده بود و حکومت استراباد بمحال گردشی رفته بود این قتنه و اغتشاش برپا نمیشد و همچنین قانون انطباعات را تعویق انداخته اید و هر روز میگوییم فلان روزنامه فلان چیز را نوشته در حقیقت در بعضی جاها روزنامه اسباب فساد است پس این قانون مطبوعات را بدهید تا رفع این اشکال بشود بنده عقیده خودم را میگویم که در اینمجلس باید وضع قوانین بشود تا انتظام مملکت داده شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- قوانین مثل خشت روه هم گذاشتن فایده ندارد باید اول مملکت را منظم کرد آنوقت قوانین را مرتب نمود محض خواندن کتاب و گفتن فایده ندارد این مملکت فرانسه نیست و پارلمان ما پارلمان انگلیس نیست که کارها از روی ترتیب باشد اول باید فکر نظم کرد والا این قوانین چه فایده دارد قانون باید اجرا شود اول پول لازم است بعد از آن قشون و نظم ولایات را وکلای ولایات باید متحداً اقدام کنند باین قانون اساسی فقط نمیشود مملکت را اصلاح کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض میکنم که صحیح است مملکت آتش گرفته ولی چه باید کرد همه یکمطلب رامیگوییم فقط نطق و هیجان فایده ندارد در مقام عمل باید برآمد ولی میگویم همه میگوییم پول لازم است آیا ترتیب پیداکردن پول چیست باید آنرا روی کاغذ آورد و ارائه کرد و بهمان ترتیب پیش آمد این نطقها جوامع الکلم است ولی مال مجلس نیست هر چیزی مقامی دارد ما چند جا انجمن ولایتی درست کردیم آنجا امن شد اگر قانون وزارت داخله تمام میشد حالا خیلی پیش میرفتیم همینطور قانون مطبوعات مجلس وظیفه اش این استکه وضع قوانین کند و بدهد و اجرایش را بخواهد.

مبشرالسلطان- شرح این مذاکرات که گفته شد تمام لازم بود اما این مسئله که خاطر مرا بغایت مشوش داشته همان تلگراف زوار از میان دشت است که تلگراف کرده اند ما در کاروانسرا محسور هستیم همان تلگراف که آمد گفتند که نصرالسلطنه از کالسکه زمین

خورده حالا هم که حضرت عالی فرمودید تعارض است پس خوب است همانطور که آنروز شاهزاده عین الدوله تلگراف نموده بود که با جان و مال حاضرم مامور شود با سوار هزاره برود رفع ترکمانرا نموده و این بیچاره زوار را خلاص نماید.

حاج سید نصرالله- بنده یك عرضی دارم نظامنامه وزارت داخله تمام است مگر یك ماده آن حال اگر صلح میدانید آن یك ماده مسکوت عنه مانده باقی بصحه برسد فرستاده شود (اکثر گفتند که این یك ماده بماند).

رئیس- آخر چه آن ماده مسکوت عنه بماند و باقی بصحه فرستاده شود؟

(گفتند بلی)

رئیس- مسئله دیگری است چون اکثر اوقات از طرف مجلس از وزارت جنگ توضیحات خواسته میشود اینك پاکتی استکه وزارت جنگ از آقای نایب السلطنه از بابت آن دویست و شصت هزار تومان حقوق قشون که داده شده بود توضیحات خواسته است وفرستاده است اما کاغذ هیچ خوانده نشده پس فرستاد این آن پاکت است حال تکلیف چیست؟

(گفتند مذاکره این مطلب باشد برای مجلس مخصوص).

آقا سید حسن تقی زاده- من یك جوابی دادم اگر اعلیحضرت این قانون اساسی را صحه نمیکردند و پس میفرستاند چه میکردید خود اعلیحضرت این قانون مملکت را صحه فرموده و قبول کرده اند اینکه عموی سلطنت است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده اینست اگر آقای نایب السلطنه فرستادند امشب این پاکت را بردند و جواب دادند دیگر نه در مجلس مخصوص و نه در علنی مذاکره شود والا مطرح شده بموجب قانون اساسی رفتار خواهد شد.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 183

جلسه: 183

مذاکرات روز پنج شنبه سلخ شهر رمضان المبارك دارالشورای ملی

مقبل لشکر- نوشتجات و مکاتیب زیاد از خارج وداخل میرسد بی ترتیبی و بی نظمی دفتر هم معلوم است بنده چنین مسبوق بودم که ریاست دفتر با جناب صدیق حضرت است از ایشان علت این بی ترتیبی را استفسار میکنم میگویند آقا میرزا اسمعیل خان دخالت در کارهای دفتر دارد و بعضی جهات است که ترتیب و نظم آن از میان رفته از آقا میرزا اسمعیل خان جویا میشوم میگویند ریاست دفتر با صدیق حضرت است از ایشان باید استفسار شود بهر حال باید باظهار طرفین رسیدگی کرد و ترتیب صحیحی در این کار داد.

صدیق حضرت- بهتر این است که از برای رسیدگی بعمل دفتر یك کمیسیونی معین فرمایید تا مشخص شود.

رئیس- عقیده بنده هم همین است که در کلیه کارها بایست رسیدگی کرد این مسئله دفتر هم از مطالب مهمه است.

آقا سید حسین- خلاصه مذاکرات روز پیش خوانده نشد خوب است قرائت شود که از مطالب پیش مستحضر شده در همان زمینه نقایص پیش گفتگو شود مجلس بایست بپردازد بانتظام کلیه امور مملکت مسئله دفتر سهل مطلبی است.

رئیس- امر دفتر خیلی مهم است اگردفتر دارای ترتیبی صحیح نباشد کلیه کارهای ما بی ترتیب خواهند بود عجالة کمیسیونی برای رسیدگی بدفتر معین شود.

حاج سید نصرالله- چون انجمن عرایض بصیر است بترتیب دفتر خوب است همان اشخاص معین شوند که با سوابق اطلاعات خود رسیدگی نمایند و بمجلس ارائه بدهند دیگر اینکه بواسطه تراکم کارها وارجاع جزئیات بمجلس مجلس از ادای وظایف مهمه خود بازمانده چنانچه می بینیم ولایات اغلب دو دسته شده فارس یکدسته حامی قوامند ویك دسته طرفدار نصرالملك و از این رو مجلس اغلب اوقاتش را مصروف رتق و فتق این گونه امور جزئیه مینماید حالا که کابینه وزرا صحیح است خوب است کارها بکابینه وزرا

رجوع شود تا مجلس فارغ گردد دیگر اینکه بعقیده بنده لازم است که حکام ولایات بقدر شش ماه استبداد سابق رفتار نمایند مجازات و سیاست سخت بدهند تا اندك خوفی در قلوب جای گرفته امنیت حاصل شود و تا این طور رفتار نشود امن نخواهد شد.

مقبل لشکر- با این عرایض مردم چه باید کرد آیا جواب باید داده شود یا خیر؟

حاجی سید نصرالله- باید اعلانی منتشر شود که این عرایض و تشکیات یا راجع بوزارت خانها است یا لایحه قانونی عمومی است عرایض باید بدواً بوزارتخانه ها رجوع شود اگر رسیدگی نشد بمجلس اظهار دارندوالا با این تراکم عرایض و تلگرافات مجلس از کار خود باز خواهد ماند و لوایح عمومی البته راجع بمجلس است.

رئیس- اینکه گفته شد صحیح است و فی الواقع خیلی اسباب زحمت و تعطیل کارهای مجلس شده است و چندی قبل هم چنین اعلانی شده است اما این تلگراف بولایات بشود که رجوع بمجلس نکنند خیلی خوب است ولی حالا زود است عرایض را هم بایددر حواشی آنها یادداشت نموده بوزارت خانه ها رجوع شود که جواب بدهند یك اعلان عمومی هم باید بشود که از این تاریخ ببعد عرایض باید رجوع بوزارتخانها شود.

مقبل لشکر- عرض بنده این است که این تلگرافات وعرایض که بمجلس میرسد ناچار مجلس باید جواب بدهد و با این بی ترتیبی دفتر ممکن نخواهد شد خوب است ترتیب صحیحی امروز در این کار بدهید و این مطلب را تمام کنید.

رئیس- باید دفتر منظم شود و اینکه امروز خلاصه مذاکرات روز قبل خوانده نشد بعلت همین بی ترتیبی دفتر بود.

احسن الدوله- مدتی است صحبت میشود که اعضای کمیسیونها باید ماه بماه عوض شوند الان هشت ماه است که ما در کمیسیون عرایض هستیم حالا خوب است اشخاصی داوطلبانه حاضر شده و قبول این خدمت را بنمایند بنده از امروز از عضویت کمیسیون عرایض استعفا میخواهم.

وکیل التجار- اولا بهیچوجه جوابی مستقیما از کمیسیون عرایض بکسی داده نشده و ثانیا این اجزاء همان اجزائی که مجلس معین کرد نیستند بجهة اینکه بعضی از آنها استعفا دادند و سایرین بجای آنها آمدند پس باید تجدید انتخاب کمیسیون عرایض شود.

سیدالحکما- بنده هم سیزده ماه است که در کمیسیون عرایض هستم و حالا دیگر استعفا میدهم.

(در تعیین وقت انعقاد مجلس علنی صحبت شد بعضی گفتند طرف صبح منعقد شود و برخی بر آن شدند که عصر شروع گردد.)

آقا شیخ حسین- اولا تعیین وقت انعقاد با رئیس مجلس است ثانیا بی غرضانه میگوییم اگر طرف صبح باشد بهتر است.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه بعضی میگویند صبح و برخی عصر هر یك ملاحظه حال خود را میکنند که درآنوقت حاضر شوند اما یك عده هم هستند که در همه وقت میتوانند حاضر شوند و بتجربه رسیده است که تمام این آقایان نمیتوانند تمام روز را در این جا حاضر شده خدمت نمایند ناچار بایست نصف روز را در اینجا حاضر شوند و نصف دیگر را بکارهای خود بپردازند و باز بتجربه رسیده است که اگر صبح دراینجا حاضر شدند نصف دیگر روز را نمیتوانند بکار خود برسند اما همینکه صبح را بکار خود بپردازند در کمال فراغت حال عصر میتوانند حاضر شوند پس بهتر این است که عصر منعقد شود تا رعایت حال همه شده باشد.

رئیس- رأی گرفته شود که تا اول بهار طرف عصر باشد یا صبح باشد آن وقت باز تغییر داده شود.

آقا شیخ حسین- حاجت برأی گرفتن نیست حق رئیس است.

رئیس- این حق را من بمجلس واگذار کردم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که طرف صبح باشد بهتر است علت این که اگر طرف صبح باشد هر گاه کاری پیدا شد میتوانیم تا عصر باشیم اما اگر عصر باشد وبطول بیانجامد بشب میافتد و از برای پیاده ها آنوقت سخت خواهد شد.

حاجی امین الضرب- با وجوداین مطالب اگر صبح باشد کم کاری میشود طرف عصر باشد بهتر است.

وکیل الرعایا- تقریبا یك سال است تجربه کردیم اگر طرف صبح باشد جمع نمیشوند گذشته حجج اسلام هم صبح تدریس دارند نمیتوانند حاضر شوند واتمام قوانین در مجلس متوقف است بر حضور ایشان در عصر هم تجربه شده که سه ساعت بغروب حاضر نمیشوند خوب است طوری شود که دیگر از سه ساعت بغروب مانده تخلف نکنند.

لسان الحکما- این جهدی که آقایان میفرمایند خوب است این جهد را در حاضر شدن بوقت بفرمایند مثلا میگویند صبح باشد ولی تا ظهر حاضر نمیشوند همچنین عصر (در این موقع ورقه رأی منتشر وباکثریت آرا انعقادمجلس بطرف عصر در ساعت سه معین شد).

آقای شیخ حسین- حالا که ساعت حضور معین شد خوب است یك قانونی هم معین بشود که اگر در آن ساعت حاضر نشدند چه شود.

رئیس- من یك خجلتی دارم تا آن خجلت رفع نشود حکم سخت نمیتوانم بکنم انشاء الله بعد از رفع شدن آن خجلت معین خواهد شد.

اسدالله میرزا- پریروز چند مطلب مذاکره شد محض این که یادآور خاطر وکلای عظام شوم عرض میکنم یکی در باب تعیین کمیسیونها بود که از بابت حقوق قشونی از طرف وزارت جنگ بحضرت والا آقای نایب السلطنه نوشته شده بود آن پاکت را حضرت والا فرستاده گرفتند یا نه حالا اگر جناب رئیس در خاطر دارند بفرمایند.

رئیس- اما در باب کاغذ شاهزده نایب السلطنه ثقة السلطنه رفتند و بعضی مذاکرات بمیان آمده بود خیلی عذر خواسته بودند که کاغذ بمن نرسیده است یقین این مطلب از تسامح نوکرها بوده است کاغذ را خواستند بردند تا جواب بدهند ودرخصوص تعیین کمیسیونها هم اینجا سه کمیسیون معین شده است اسم بعضی اشخاص نوشته شده بخونند ببینند چطور است (اسامی اشخاصی که معین شده بودند برای کمیسیون وزارت امور خارجه قرائت شد از اینقرار: شاهزاده اسدالله میرزا، مستشارالدوله، حاجی امین الضرب، صدیق حضرت، محقق الدوله، آقا سید حسن تقی زاده، آقا میرزا ابوالحسن خان.)

رئیس- چون این کمیسیونها خیلی اهمیت دارند وزرا هم در این باب تأکید دارند خوبست زودتر تشکیل شود و وقت مجلس هم مصروف امور مهمه گردد.

آقا سید حسن تقی زاده- این عقیده بنده از قدیم است که کمیسیون باید تشکیل شود وکارهای جزئی مجلس را کم کند خصوصا کمیسیون وزارت داخله که فی الحقیقة این مجلس در این مدت کمیسیون وزارت داخله شده بود و از اغلب کارهای خود بازمانده بود اگر در این یك ساله این کمیسیون تشکیل شده بود هیچ از این محظورات در بین نبود و تمام رفع شده بود حالا هم تشکیل شود و وزیر داخله هم هر وقت فرصت کردند بیایند بآن کمیسیون دیگر اینکه لازم است عده آنها بیشتر از سایر کمیسیونها باشد و از وکلای ولایات هم در آنجا باشند و همچنین انتخاب اعضای کمیسیون عرایض و کمیسیون مالیه باید تجدید شود واین سه کمیسیون لازم است واز تمام اینها لازم تر آن کمیسیونی است که عرض شد رسیدگی بلوایح و عرایض نموده هر چه لازم است بمجلس بیاید بفرستند با رعایت الاهم فالاهم و هرچه باید بوزارتخانه ها فرستاده شود بفرستند اینها خیلی لازم است هر چه زودتر باید تشکیل شود.

مبشرالسلطان- تقی زاده فرمودند از وکلای ولایات در کمیسیون داخله باشند از وکلای کردستان کی باشد؟

رئیس- چه باید کرد باید آنها را اکیدا خواست تا حاضر شوند.

مبشرالسلطان- از قراری که یکی از اهالی کردستان اظهار میکرد اهالی آنجا کمال جد وجهد را در فرستادن وکلای خود دارند ما هم از مثل جناب ثقة الملك حاکمی که عالم بمواقف و رموز عصر است انتظار داشتیم که ایشان همراهی فرموده باشند که وکلا زودتر بیایند.

اسدالله میرزا- خوب است آقایان را متذکر بفرمایید و قرار گذاشته شود که یك نفر میتواند در چند کمیسیون باختلاف وقت عضویت داشته باشد که کار پیش برود اینکه گفته شده که اگر کسی در یك کمیسیون باشد نمیتواند داخل در کمیسیون دیگر بشود بعقیده بنده صحیح نیست.

سیدالحکماء- همچنانکه یکنفر در دو اداره دولتی نمیتواند داخل بشود یك وکیل هم نمیتواند در دو کمیسیون باشد مطلب دیگر این که شش نفر هم از برای کمیسیون خارجه کم است.

آقا سید حسن تقی زاده- چون بنده درکمیسیونها بوده ام یك اندازه مسبوق هستم اولا باید اشخاصیکه داخل در کمیسیون هستند اهل اطلاع باشند و امروزه اهل اطلاع یك اندازه کم است در این صورت ضرر ندارد که یك نفر داخل دو کمیسیون باشد و بهمین ملاحظه نبایست اشخاص با اطلاع را فقط در یك کمیسیون جمع کرد و امروز چون وکلای ما حاضر نیستند عده ما ناقص است عجالة از برای هر کمیسیون بیشتر از شش نفر لازم نیست و درمیان آنها یك نفر دو نفر هم که اهل اطلاع باشد کافی است عمده اهمیت در کمیسیون وزارت خارجه است اما کمیسیون وزارت داخله عده اش اگر بیشتر باشد ضرر ندارد واغلب وزیرداخله میتواند هر روزه در کمیسیون حاضر شده که در حضور او گفتگو شود مجلس هم آنوقت میتواند بکارهای خود رسیدگی کرده وضع قوانین نماید یا اینکه از وزرا سؤالات نماید.

سیدالحکماء- اینکه بنده عرض کردم اعضای کمیسیون دوازده نفر باشد از برای اینست که همیشه عده کافی حضور بهمرسانند زیرا که اغلب وقتیکه شش نفر میشوند سه نفر آنها حاضر نمیشوند این است که کار پیشرفت نمیکند چنانچه کمیسیون مالیه شش نفر بود و بهمین ملاحظه عده را دوازده نفر کردندواینکه آقای تقی زاده گفتند که تمام ارباب اطلاع را بنایست در یکجا جمع کرد صحیح است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باین ترتیب که آقای تقی زاده گفتند که عده اعضای کمیسیونها 6 نفر باشد خوبست ولی کمیسیون داخله اگر دوازده نفر یا زیادتر باشد بهتر است.

وکیل التجار- هر کاری که در کمیسیون تصحیح کرده باید بتصویب مجلس هم برسد نه اینکه فقط گفته شود که در کمیسون اینطور گفته شده است و در این مسئله نکته ایست که عرض شد.

رئیس- معلوم است کمیسیون از طرف مجلس است بدون تصویب مجلس کار را تمام نخواهد کرد.

اسدالله میرزا- کمیسیون برای اجازه دادن در کاری نیست وزراء محتاج باجازه نیستند هر طور مصلحت بدانند باید کار را تمام کنند بلی در بعضی مواردیکه باید مجلس پیشنهاد شود اول بکمیسیون رجوع میکنند و پس از تأمل و غوررسی از کمیسیون بمجلس میآید.

آقا سید حسن تقی زاده- این مطلب که وکیل التجار گفتند خیلی نکته باریکی است کمیسیون فقط برای مشاوره و مذاکره است نه اینکه یکمرتبه وزرا همچو تصور کنند که وقتی این کمیسیون تشکیل شد مسئولیت از آنها ساقط میشود در آنجا فقط مذاکره و مشاوره والا هر وقت حاکم بنا شد بجایی بفرستند وزیر داخله بایست بفرستد و صحت و فساد در عهده او است.

آقا سیدمهدی- سابق بر این گفتگوی دفتر بود خوب است آن انجمن معین شود که رسیدگی نمایند.

رئیس- انجمن عرایض هست عده هم برآنها افزوده شود تا رسیدگی کنند.

آقا سید حسین- نتیجه خواندن مذاکرات روز قبل همین است که مطالب معلوم شده داخل در مطالب متفرقه نشوند مطلب دیگر که اهمیت دارد این است که مذاکرات مجلس یکروز قبل معین شود وکلا غوررسی نموده وداخل مطالب متفرقه نشوند حالا این چند کمیسیون داخله و خارجه و عرایض معین شوند (گفته شد که تعیین آنها با رئیس است.)

وکیل التجار- غرض این بود که رئیس معین کنند تا هر کس که در میان آنها محل حرف است باکثریت آراء انتخاب شوند.

حاج امام جمعه- چون بهر کاری که از روی ترتیب صحیح اقدام شد نتیجه کافی گرفته میشود پس حالا خوب است از برای هر یك از این کمیسیونها دوازده نفر را که مناسب میدانند نوشته شود و آقایان وکلا از میان آن دوازده نفر شش نفر انتخاب کنند اگر غیر از این باشد گمان بنده این است که انتخاب صحیح نشود دیگر اینکه نمیدانم شماها هم روزنامه مجلس رامیخوانید یا خیر بنده وقتی میخوانم میبینم در میان یکرشته مطلبی یکمرتبه یك حرف بی ربطی زده شده حالا ماعادت کرده ایم ولی این روزنامه باقصی بلاد عالم میرود خوب است قدری در این باب دقت کنیم که حرفهای بی ربط زده نشود.

رئیس- تعیین اعضای کمیسیونها میماند از برای شنبه همین قدر مسبوق باشید که چند کمیسیون باید انتخاب شود: عدلیه، خارجه، داخله، مالیه، عرایض، مشاوره، ولی مالیه خوب است حالا بهمان ترتیب سابق بماند تا کارشان تمام شود.

حسنعلی خان- يك ترتيبی در خارجه برای انتخاب كميسيونها داده اند كه اگر ما هم همانطور رفتار نماييم هيچ محتاج باين مذاكرات نيستيم آن ترتيب اين است كه كليه وكلا را بعده كه اعضاء ازبرای كميسيونها لازم دارند قسمت ميكنند و هر قسمتی از ميان خودشان يك نفر را انتخاب كرده در اول ماه بدفتر مجلس معرفی ميكنيد كه ما اين شخص را معين كرده ايم اين استكه هرگز معطلی ندارند.

رئيس- انشاء الله درآتيه همينطور رفتار خواهد شد.

آقاميرعماد- پريروز مذاكره در باب انتخاب باقی مانده از وكلا شد و قرار بود كه تا روز سه شنبه انتخاب شودند.

رئيس- بلی وقت ومجال بدست نيامده امروز هم گذشته است.

آقا سيد باقر- شهرتی در خارج داده شده كه افطاريه شهر صيام را مجلس قطع كرده اگر مجلس قطع نكرده است گفته شود تا معلوم گردد.

رئيس- اين كار هيچ ربطی بمجلس ندارد افطاريه از عطيات شاهانه است مجلس يك مواجبی از برای سلطنت معين كرده باقی تمام با خود سلطان است همچنين از بابت بيوتات از قبيل فراشخانه و آبدارخانه و صندوقخانه وغيره ابداً اين مطالب ربطی بمجلس ندارد (وكلا عموم گفتند همين طور است و ما هرگز راضی نخواهيم شد بقطع اينگونه خيرات).

آقا ميرزا سيد محمد مجتهد- اول بايد دانست كه ايران مانده است يا نمانده است آنوقت اين گفتگوها بشود غرض اين است تا ميتوانيد بكوشيد در استقلال ايران بايد با جان و مال حاضر شد و ما هم از اول همه طور حاضر بوده و هستيم كه با جان ومال در استقلال ايران بكوشيم.

رئيس- در حقيقة اگر چهار نفر مثل وجود مبارك داشتيم بيش از اينها كارها پيشرفت كرده بود اميدواريم انشاء الله از توجهات حضرت حجة و حضرت حجةالاسلام و ساير حجج كمال استقلال و رتقی را حاصل نماييم.

آقا سيد حسن تقی زاده- آقايان حجج كه جای خود دارند الحق انجمن اتحاديه طلاب هم در اطفاء نايره اين فتنه خيلی زحمت كشيدند رسما نهايت تشكر از اين زحمات ايشان داريم (گفته شد گويا آقا سيد علی ميخواهد در خانه خود چادر بزند).

رئيس- از چادر زدن يا نزدن در خانه آقا سيد علی نبايد گفتگو كرد و اهميت داد چند نفر برای رفع اين فتنه فرستاده شده است اگر اطفاء پذيرفت فبها والا آن وقت دولت و ملت تكليف ديگری داند.

آقا ميرزا محمود خوانساری- تلگرافی از استراباد برای وكلای استراباد آمده كه يك اندازه از اسراء و حشمی كه تركمان غارت كرده بود مسترد شده و در حقيقت اين تلگراف شده است. تلگراف از استرآباد قرائت شده مشعر بر اينكه روز بيست و سيم دو هزار تركمان سواره نزديك شهر آمده صدای تفنگ گوشها را كر ساخت دو قريه را آتش زده كريم آبادی و رنكی از محله ها بآنها طرف شده آنها را نيم فرسنگ عقب نشاندند فاخرالملك هفده زن را استرداد كرد و اينشد مگر از تدبير وهمت انجمن وعلماء انشاء الله حكومت جليله هم بعد از ورود اقدامات خواهد نمود مقصرين رابمجازات ميرسانند كه تشفی قلوب حاصل شود.

آقا سيد حسن تقی زاده- پريروز اينجا در خصوص سرباز داوطلبانه گفتگو شد و گفته شد كه لازم است چون اذهان مردم متوجه باين مطلب است و هيجانی دارند زودتر بايد از روی ترتيب صحيح اداره برای يان كار تشكيل شده گرفته شود سربازهای قديم هم كه از ميان رفته يا بجا هستند بايد در كار آورده جدا اقدام شود.

آقا ميرزا ابوالحسن خان- اين ترتيب از قوانين اساسی است كه بايد ايرانی از سن هيجده داخل نظام شود و بايد از روی همان قانون سرباز گرفته شود.

محقق الدوله- بايد از سن بيست و يك داخل نظام شوند.

آقا شيخ حسين- در باب قشون و سرباز گرفتن قبل از تشريف فرمايی حضرت رئيس از اكثر ولايات اين خواهش شده بود ولی آنروز نظر ببعضی ملاحظات اجازه داده نشد اما حالا كه بحمدالله هيئت دولت وملت يكی است اجازه داده شود و شرعا هم لازم است كه همه علم جهاد بياموزند.

رئیس- بلی باید این مسئله را بدانند که این قانون در همه جا هست و نباید این قشون که گرفته میشود موهم بعضی مطالب باشد که مجلس عاجز است یا اینکه بر ضد دولت است دولت و ملت یکی است واین قوشن را باید از روی ترتیب صحیح گرفت و مقدمة باید نشست و گفتگو کرد و ترتیب صحیحی داد مطلب دیگر فردا عید فطر است و عید بزرگی است آیا لازم است که هیئتی حضور همایونی بروند یا خیر؟

آقا سید حسن تقی زاده- همه جا معمول است که اعلیحضرت بمجلس تشریف میبرند در این مدت یکسال لااقل چند مرتبه بایست بمجلس تشریف آورده باشند و اعلیحضرت قرار بود در هفدهم شعبان تشریف بیاورند بمجلس ولی تشریف نیاوردند.

رئیس- اعلیحضرت از تشریف فرمایی بمجلس مضایقه ندارد و قرار هم بود تشریف بیاورند ولی چون اطاق مجلس تمام نبود تاخیر افتاد گمان میکنم در این موقع از رئیس مجلس و یکعده دعوت میکنند و یك جایی را هم معین میکنند که در آنجا در موقع سلام بایستند.

رئیس- غرض یك عرض تبریکی است که عرض شود ودر حقیقت دعوت هم فرموده اند وزیر افخم برای همین مطلب آمده بودند (رقعه دعوت قرائت شد).

وکیل الرعایا- البته اعلیحضرت باید بتکالیف رعیت پروری خود اهتمام فرمایند ولی یك تکلیف است بر اعلیحضرت که اگر آن تکلیف ادا شود آن وقت معلوم میشود که آیا ما هم بتکلیف رعیتی خودمان رفتار میکنیم یا نه از اعلیحضرت فقط همین است که تشریف بیاورند بمجلس و از ما هزار تکلیف است.

رئیس- درتشریف آوردن اعلیحضرت هیچ حرفی نیست تشریف هم خواهند آورد آخر چه شد یك هیئتی بایست بحضور همایونی بروند یا خیر (گفتند بلی).

رئیس- پس من خودم تعیین میکنم واطلاع میدهم.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 184

جلسه: 184

مذاکرات روز شنبه 2 شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه سلخ رمضان رآقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- امروز قرار بود که بودجه مملکی در مجلس خوانده شود و در حقیقت تمام شده است لایحه که باید خلاصه آن نوشته شود که در سابق چه بوده و حالیه چیست تمام نشده است انشاء الله فردا تمام شده قرائت خواهد شدو اسباب مسرت خواهد گردید اینك لایحه ایست قرائت میشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این لایحه درچه خصوص است.

رئیس- در خصوص انتخاب کمیسیونها است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- هر روزی یکطوری گفته میشود اینست که تکلیف معلوم نمیشود که چگونه باید انتخاب نمود.

رئیس- حالا انتخاب شده قرائت میشود.

آقا سیدحسن کاشانی- یك مختصر عرضی دارم این مجلس از برای انتظام مملکتی دایر شده است آنچه میبینیم تا حال کاری صورت داده نشده صنای و مکاسب توسعه نپذیرفته تجارت و فلاحت رواجی نگرفته فرمودید که بودجه مملکت بمجلس خواهد آمد بسیار خوب است ولی در اینکار چندان تفاوتی بدست نیاوردیم بر دخل مملکت نیفزودیم منتها از خرج کاسته ایم فایده در ترقی مملکت دیده نشده.

رئیس- میفرمایید کاری نشده است فقط خرج و دخل مساوی شده است خیلی محل تعجب است بعلت اینکه قریب ش هفت کرور کسر را مساوی کرده ایم کم کاری نیست.

آقا سید حسن کاشانی- باید کاری کرد که تجارت و ثروت ازدیاد یابد.

رئیس- انشاء الله بعدها همین طور خواهد شد.

آقا سیدحسن- در پیشرفت کار باید همانطور که سایرین رفتار کردند ما نیز باید رفتار نماییم آیا اینطور ما میتوانیم پیشرفت حاصل کنیم؟

رئیس- این اول قدمی است که ما برداشته ایم انشاء الله پس از قرائت از تعلقات ابتدائیه همه قسم ترقی خواهیم کرد.

آقا شیخ حسین- امروز تکلیف مشخص شود که قانون خوانده میشود یا خیر؟

رئیس- این صورت نطقی است که اعلیحضرت همایونی دیروز بیان فرمودند پریروز از بابت تشرف بحضور همایونی اجمال مذاکره بمیان آمد و قرار شد یك هیئت معدودی بحضور اعلیحضرت تشرف حاصل نمایند ولی بر حسب اطلاعیکه بدست آمد رأی همایونی بر این تعلق گرفته بود که همگی تشرف حاصل نمایند این شد که بمحض وصول این خبر فراش فرستاده شد و بااین که قریب نیمساعت هم از وقت تأخیر شد زیاده از پنجاه نفر حضور بهمرسانیدند و گویا علت هم بی بصیرتی فراش بمنازل وکلا بوده این است که حالا آن نطق همایونی قرائت میشود (از طرف اشخاصی که بواسطه عدم استحضار و اطلاع تشرف حاصل نکرده بودند اظهار تأسف شد معلوم است در مواقع مهمه تا قبل از وقت بفاصله یکروز خبر داده نشود اجماع تام و تمام نمیشود دستخط همایون اعلی قرائت شد.)

خطابه همایونی:

هر چند در اینمدت تصادم انقلابات و اصلاح مفاسدی که بالطبیعه در نقاط مختلفه مملکت روی داد تا یك اندازه اوقات مجلس شورای کبرای ملی ما را مشغول داشته و بطوری که مکنون خاطر خطیر همایون وانتظار ما بوده است مجلس بوظایف مقرره خود که وضع قوانین است نایل نگردیده ولی باز قدر زحمت و مساعی جمیله وکلا در نظر عنایت اثر ملوکانه پنهان نیست و اجر آنان در خدمت بدولت وملت ملحوظ خاطر الهام مظاهر خواهد بود و غرض از احضار تمام وکلا امروز این بود که حضوراً هم تأکیدات اکیده بآنها بشود که انشاء الله تعالی بفضل الهی بعد از این با موافقت و معاضدت دو قوه که قوه مقننه و قوه مجریه باشد در پیشرفت اساس مشروطیت و وضع واجرای قوانین با نهایت اتفاق و اتحاد از هر گونه مجاهدت قصور ننمایند و خود رامسئول خداوندو پادشاه و ملت خود دانسته بوظایف مقرره خود عمل کنندو موجبات ترقی دولت و آسایش ملت را که ودیعه الهی هستندو ما آنها را در حکم اولاد خودمیدانیم فراهم سازند و ما نیز بنفس نفیس با تمام قوی همه وقت با مقاصد حسنه آنها همراه ودر حفظ حدود و حقوق دولت وملت از هیچگونه مساعدت دریغ نخواهیم فرمود واقدامات وافیه وزراء و مجلس را زائد علی ماسبق در هر مورد مطابق با نظام نامه و قانون اساسی که امضاء فرموده ایم منتظریم و از خداوند برای خود و شماها وملت خودمان توفیق ترقی و تکمیل سعادت رامسئلت داریم.
شوال سنه 1325

(السلطان محمد علی شاه قاجار).

(همگی اظهار امتنان وتشکر کردند).

رئیس- جناب آقای حاجی امام جمعه هم در جواب نطقی که لازم بود اظهار کردند.

حاج میرزا علی آقا- درباب استراباد خبر خوشی آمده بود.

رئیس- بلی تلگرافی آمده بود قرائت شد.

حاج میرزا علی آقا- پس خوب است اظهار امتنانی از انجمن و علماء آنجا واشخاصیکه در اینموقع همراهی کرده اند بشود واز قراری هم که گفته شد یك عریضه سابقاً از ترکمانها عرض شده بود چون جواب آنها داده نشد اسباب یأس آنها شده است.

رئیس- همچو کاغذی نیامده است یا اگر آمده است بنده ندیده ام (تلگرافی از طرف انجمن محلی بجنورد قرائت شد مشعر بر اینکه ایل یموت وکو کلان متفقاً بنای چپاول را گذاشته حکومت محل از برای تأمین آنجا رفته و یکهزار سوار قریه ده را غارت نموده اند بایست هر چه زودتر امنیت داده شود که اشکالات فوق العاده فراهم نیاید.)

حاجی سید باقر- از قرار کاغذی که دیروز پسر عین الدوله از او ارائه داد نوشته بود که من حاضر هستم که با تمام قوای خود بروم استراباد رامن کرده از آنجا هم بروم سرحد ارومی جلوگیری نمایم در این صورت که این شخص اینطور حاضر است چرا جواب بایشان نمیدهید.

رئیس التجار- شاهزاده عین الدوله از شخص خود که قوه ندارند هر چه هم باید از قوای ایشان ببینیم در این مدت سه سال در طهران دیدیم.

رئیس- اینکه شاهزاده عین الدوله تلگرافی کرده بودند تلگرافی بود رسمی ما هم در جواب اظهار امتنانی کرده ایم و اینکه ایشان بروند باستراباد و تبریز این رأی با وزارت داخله است نه بامجلس و آنکه گفته شد جواب داده شود البته اظهار امتنان و تشکر خواهد شد وایشان هم همانطور که سایرین همراهی کردند خواهند فرمود درخصوص استراباد هم یا باید نصرالسلطنه برود یا نرود هر کدام باشد با وزارت داخله است از مراتب کفایت شاهزاده عین الدوله من کاملا مسبوق هستم البته در موقعیکه وجود ایشان لازم شده اطلاع داده میشود.

آقای حاجی امام جمعه- این مطلبی که حاج میرزا علی آقا اظهار داشتند این است که عرض میکنم در چندی قبل برحسب اظهار یکی از اهالی استرآباد ترکمانان عریضه بمجلس عرض کرده بودند و جواب بآنها داده نشده این است که مأیوس شدده اند و حال آنکه امروز لازم است که خیلی از آنها ترغیب و تحریص شود که اقدامات و اهتمامات کافیه بکند دیگر اینکه نمیدانم حکام میتوانند امروزه در این مواقع دست بهم داده جلوگیری نمایند یا خیر مثلا امروز باید حکومت خراسان با حکومت استرآباد دست بهم داده جلوگیری کنند و قوای خود را بهم برسانند.

رئیس- این خوب رأیی است باید بوزیر داخله اخطار شود که اقدام نمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این فرمایشات تمام صحیح است ولی باید با بودن وکیل خراسان و جناب حاج امام جمعه وزارت داخله خواسته شود و سئوال و جواب شود از اینطور گفتگو یا بنوشتن رقعه کاری صورت داده نمیشود.

آقای حاج امام جمعه- سابقا در اینجا قرار شده بود که همه روزه از وزرا یا معاونین آنها یك کدام حاضر باشند که هر گاه اینگونه مطالب بمیان بیاید مختل نماند و جواب داده شود والبته اینطور بدون حضور آنها فایده ندارد.

آقا شیخ حسین- مطابق نظامنامه داخله مجلس باید هر مطلبی را که یك وکیل میخواهد عنوان کند یا هر لایحه را که عنوان نماید باید پانزده نفر از وکلا دیگر با او همرأی باشند تا مطرح شود که ترتیب مجلس بهم نخورد و نتیجه گرفته شود.

آقا سید حسین- این که لازم باشد پانزده نفر با او متفق باشند این در صورتی است که آنمطلب روی کاغذ بیاید اما اگر صرف مذاکرات باشد یکی بخواهد از یك جائی اظهاری بکند محتاج باتفاق 15 نفر نیست. اسدالله میرزا- این که میگویند ترکمانان عریضه کرده اند و جواب داده نشده باید از جناب صنیع الدوله رئیس سابق استفسار کرد که این مطلب صحیح است یا خیر.

رئیس- چنین مکتوبی دیده نشده دیگر این که در خصوص وکلای ایلات گفتگو شد که باید از هر ایلی یك وکیلی خواست این مطلب بسیار صحیح است وخیلی مطالب مهمی است.

آقا میرزا محمود- این که گفته شد که نطق آزاد است و هر کس هر مطلبی از جائی میتواند اظهار کند بنده عرض میکنم که قانون وزارت داخله را فراموش کرده ایم در آنجا نوشته که عرایض و تشکیات باید بوزراتخانه ها باشد نه بمجلس.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مثلا هر گاه استرآباد قتل وغارت شد یا جائی دیگر فتنه شد میتواند وکیل آنجا اظهار کند این مطلب محتاج بهمراهی پانزده نفر نیست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- باید معاونین وزرا باشند تا هر صحبتی که میشود آنها مسبوق بوده جواب بدهند والا اسباب معطلی مجلس است.

رئیس- اینکه معاونین وزراء هر روزه در مجلس حاضر شوند

آقا سید حسن تقی زاده- گمان بنده این است که تا بدین حد در انتظام داخله مجلس صحبت داشتن لازم نیست یك نظامنامه داریم اعضای رئیسه بر خود حتم کرده اند که آن مواد را باضافه مواد دیگری مجری دارند حالا این کمیسیونها که تشکیل شود از برای همین است که رفع این نواقص را بکنند و در باب آنمطلب که یك وکیلی بخواهد اظهار کند در انجا نوشته شده که آن وکیل بآن انجمن اظهار میکند تا هر وزیری که در مذاکره این مطلب لازم باشد احضار نمایند امادر باب استرآباد و غیره ما باتفاق و تشویق و زبان میتوانیم مبالغی بر قوای خود بیفزاییم برای اشخاصیکه در استراباد مانع ترکمانان شده اند و همچنین در سایر جاها عقیده بنده این است که خیلی باید نسبت بآنها اظهار امتنان و مهربانی کرد اما در باب معاونین وزراء ماز این کابینه جدید امیدواری ها داشیتم و داریم همان روز اول که تشریف آوردند بنده عرض کردم و حالا هم جناب صنیع الدوله وزیر علوم و فواید عامه تشریف دارند که هر یك معاونی انتخاب بکنند که اغلب در مجلس باشد و هر گاه کار مهمی هم اتفاق بیفتد خود وزرا هم حاضر شوندو در حقیقة این ترتیب موجب مزید اطلاع مجلس و هم وزرا خواهد بود این معاونین هم باید اشخاصی باشند که طرف وثوق باشند و باندازه مقبولیت عامه داشته باشند که اگر یك وزیری معزول شد و وزیر دیگری بجای او آمد معاون وزرات خانه ها همیشه بجای خود باقی است هر مطلبی که خواستیم سئوال کنیم بدون اینکه کسی بگوید استحضار دارم یا ندارم جواب گفته میشود ونیز از وزارت علوم سئوال مینمایم که مجلس وزراء همه روزه دایر است یا نه؟

حاجی شیخ غلام حسین- عریضه ترکمانان را چندی قبل دادند بنده هم ارائه دادم ولی اغتشاشات استرآباد بجهة جواب ندادن به ترکمانان نیست علت دیگر در کار است.

وکیل الرعایا- بعقیده بنده یك ضرر عمده که بایران وارد آمده است از این جهة است که هر کس هر خدمتی که نمود از انظار محو شده و حال آنکه هر کس هر خدمتی که نمود باید منتها تمجید را از او کرد که اسباب تشویق او بشود مسئله دیگر درخصوص نیمه دولت ایران در مملکت عثمانی هیچ رعایت و سرپرستی از آنها نمیشود حالا که اینطور است خوب است از آنهاییکه میروند جلوگیری شود از همیشه کابینه هم استدعا میشود که یك توجهی در حال آنها مبذول دارند.

رئیس- البته نهایت رعایت در حق آنها خواهد شد و همین طور است که گفته شد تاکنون حقوق آنها محفوظ نبوده است وعلت آن همین اغتشاش و بی ترتیبی داخله ما بوده است همین قدر داخله ما منظم شد حقوق آنها محفوظ خواهد بود اما در باب نرفتن زوار فعلا نمیشود همچو حکمی بشود مگر اینکه حجج اسلام در این باب چیزی بفرمایند.

مستشارالدوله- درخصوص رفتن زوار چه در مجلس علنی و چه در مجلس سری بنده عرض کرده ام آقایان حجج اسلام هم گویا عرایض بنده رارد نکرده اند ولی بواسطه پاره موانع تأخیر افتاده حالا که رأی اکثر اینطور است و آقایان حجج اسلام هم حضوردارند فکری در این باب بشود (در این موقع رئیس الوزراء با وزیر امور خارجه بمجلس تشریف آوردند).

آقا سید حسن تقی زاده- بنده هم از قراریکه اطلاع حاصل کرده ام و مخصوصا در روزنامه حبل المتین، کلکته بعضی تلگرافات را دیده چنین معلوم میشود که حجج اسلام عتبات عالیات خیلی در اینباب ساعی هستند که از دولت و مجلس بخواهند که جلوگیری شود.

رئیس- چون وزیر امور خارجه حضور دارند خوب است در اینباب از ایشان استفسار شود.

وزیر امور خارجه- در اینباب جواب فوری نمیتوانم بدهم باید اطراف کار را ملاحظه کرد بعد از مشاوره جواب عرض کنم.

رئیس- یك مطلبی که لازم است اظهار کنم پریروز در باب رفتن سپهدار باستراباد بنده عرض کردم از قول کسی که از طرف بعضی از سفرا باو پیغام داده شده بود که ایشان نروند واین مطلب نسبت بسفیر دولت بهیه روس بود ولی این شهرت و این مطلب بی اصل بوده این است که خاطرنشان وکلای عظام مینمایم که مسبوق باشند این مطلب دروغ بوده است.

آقا سید حسن تقی زاده- بلی اینمطلب شهرت گرفته بود اگر بی اصل است خوب بود سفیر دولت بهیه روس دو کلمه بوزیر امور خارجه بنویسند که این دروغ است.

وزیر امور خارجه- سفیر در اینخصوص حضوراً بمن گفتند که این مطلب بی اصل است و چنین پیغامی داده نشده است خوب است رفع اشتباه شود.

حاج میرزا علی آقا- ما باید وجود خود راز لوث سوء ظن و اغراض خالی کنیم نه اینکه بهر خیالی بهر کس نسبتی بدهیم بوزرا بد بگوییم از علما مذمت نماییم دولت خود را تخفیف نمایم ما باید دولت خود را تقویت نماییم قوت دولت قوت ما است قدرت دولت قدرت ما است نه این که در باره هر یك سوء ظنی بهم رسانیده تیشه بریشه خود بزنیم اینست که مملکت ما ناخوشی عمومی پیدا کرده است و آن سوء ظن است که هر یك پیداکرده ایم و با این ترتیب هیچ کار ما پیشرفت نخواهد کرد و بعضی مندرجات جراید هم مبنی بر همین سوء ظن است از این به بعد باید سوء ظن را مبدل بحسن ظن نماییم.

رئیس الوزراء- بلی امروز از جمله چیزهاییکه اهم مقاصد ما است رعایت حفظ روابط بین دول است امروز تمام اقتدارات دولت بواسطه رعایت ارتباطات آنها بایکدیگر است انیست که ما باید خیلی دقت کنیم که تا بتوایم روابط خودمان را با دول همجوار زیاد و محکم نماییم نه اینکه برخلاف آن اظهار و ابرازی کنیم در اینموضوع وزیر امور خارجه خواهند بیان فرمود.

وزیر امور خارجه- نزاکت بین الملل از چیزهایی است که در همه جا معمول است ودول همجوار را همه طور محترم میدانند بعضی اوقات ملاحظه میشود که در پاره از روزنامجات پاره عنوانات میشود که احتمال میرود اسباب رنجش گردد همچنین در مجلس مکرر خواستیم که خواهش کنیم از طرف مجلس در این باب مراقبتی شود میدانید که مجلس واضع قوانین است واجرای آن با قوه مجریه است پس همیشه باید رعایت شرایط اجراء ملحوظ گردد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مطلبی را که جناب رئیس الوزراء و جناب وزیر امور خارجه بیان فرمودند تمام صحیح است مجلس هم بر همین عقیده است ولی خوبست این نزاکت بین الملل را توضیح کنند و حدی از برای آن معین نمایید بعقیده بنده اگر یك وکیلی مثلا در باب معاهده دولت روس و انگلیس عقیده پیش بر این باشد که این معاهده مضر بحال مملکت است و تقسیم آنست اگر اظهار نکند ادای تکلیف خود را نکرده است و در هر پارلمان اینگونه مذاکرات میشود وکیل هم باید در اینگونه موارد عقاید خود را بگوید.

وزیرامور خارجه- مقصود آن مسئله معاهده واینگونه مطالب نبود آن معاهده را خود وزارت امور خارجه بمجلس پیشنهاد نمود و درآن باب البته هر وکیل عقاید خود را اظهار مینماید. بلکه مقصود اینست که اگر در خارج چیزی شنیدند بدون تحقیق در مجلس مطرح نکنند و در این باب از وزارت امور خارجه توضیح بخواهند اگر صحت دارد آنوقت مطرح کنند مثلا از قراریکه شنیدم در مجلس گفته شده بود که یك سفیری مراسله تهدید آمیزی بکابینه وزراء نوشته است باید اینگونه مطالب را توضیح بخواهند و بدون توضیح و تحقیق مطرح قرار ندهند که تولید اشکال از برای وزراء نشود.

مستشارالدوله- مطالب دو نوع است یکی راجع به پلتیك دول هر کس حق دارد که تفتیش نماید واظهار رأی کند تا چه رسد بوکیل ملت و هیچ کس حق ندارد که ایرادی بآن وکیل نماید ولی بعضی مطالب راجع بشخصیات است مثل سفیر و غیره در این صورت نباید بی تحقیق تعرض شود بعلت اینکه شخص سفیر محترم است و نماینده دولت معظم خودش است هیچ کس حق ندارد بدون تحقیق اظهاری که مخالف پلتیك شخصی او باشد بنماید. اسدالله میرزا- وکیل حق داردکه اگر چیزی را شنیده باشد سؤال نماید واین دلیل نیست که ملاحظه نزاکت بین الدول نشده است وحق ایرادی بر وکیل نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- رعایت نزاکت بین الدول صحیح است وگمان میکنم این مسئله هم بحدی دارای اهمیت است که باید تشریح شود وروابط بین الدول درجات پست و بلندی دارد که اعلی درجه بلندی آن بحدی است که منتهی میشود بکنفرانس و صلح عمومی ودرجه پست آن که روابط قطع میشود و اعلان جنگ داده میشودو هر یك از درجات پست و بلندی اندازه دارد اگر از یك دولتی یا یك سفیری بعضی چیزها شنیده شود یك غلیان و جوششی در مردم پیدا میشود که نمیتوان جلوگیری از آن غلیان و جوشش نمود که سؤال بشود و این مطالب قطع روابط را نمیکند اما کم مینماید و باید این سؤال بشود که وزراء چه اقدام کرده اند و تا از طرف دول متحابه چیزی احساس نشده کمال مناسبات و روابط محفوظ است بملاحظه مختصر مساعدت و همراهی از دولت نهایت شوق و شعف واظهار امتنان و تشکر مینمایند پس این سؤالات دلالت بر قطع مناسبات و عدم حفظ نزاکت بین الملل نمیشود ما ببعضی از احساسات نمیتوانیم غلیان و هیجان عمومی خود را جلوگیری نماییم مثلا اگر یك معلم و اجیری نسبت بوزیر امور خارجه یك پیغام یا سوء سلوك نماید در ما یك جوش و خروشی احداث میشود ولابد از هیئت وزرا سؤال خواهیم نمود که در اینباب چه اقدامی کرده اید.

وزیر امور خارجه- روزیکه قانون اساسی بصحه رسید مجلس یك تکلیفی دارد و هیئت وزرا یك تکلیفی چیزی که راجع بمجلس است مجلس باید اقدام کند و همچنین هیئت وزرا باید کاری را که لازم میدانند پیشنهاد مجلس نمایند اما در باب امور خارجه چون خیلی مهم است صحیح است که مجلس باید نظارت در وزارتخانه داشته باشد ولی باید وزیر امور خارجه خیلی دقت کرده توضیحات بدهد شما وزیر امور خارجه دارید باید او را طرف اطمینان خود قرار بدهید اگر اطمینانتان از او سلب شد باید استعفای او را بخواهید والا باید

اطمینان باو داشته باشید که هر چیزی را او در هر موقع صلاح بداند افشا نماید مقصود من این است که به پلتیکات خارجه خیلی دقت بشود و اینطور که فرمودید حسبات ملی خیلی خوب است اما خودتان میدانید که همین حسبات ملی هم یکوقتی تولید خیلی اشکالات میکند و باید همینطور که معمولست نزاکت بین الدول ملاحظه شود.

رئیس الوزراء- آنچه که آقای تقی زاده گفتند اولش پولتیك ژنرال بود و آخرش مطلب شخصی شد مقصود ما هم این نبود که مجلس در روابط بین الدول حرف نزند مقصر دما این است که نزاکت بین الملل همانطور که معمول است مراعات شود و خیلی خوشوقت هستیم که مجلس اظهارات ما را در مجلس علنی تصدیق کرد خوب است عکس این مجلس بتمام ملت بیفتد حتی بر روزنامه نویسها اثر کند که مراعات این نکته را نموده و مدیگر را در این باب دعوت کنند چنانچه درخارجه دیده ایم هر گاه یك مطلبی راجع بخارجه اتفاق بیفتد مثل اینکه تمام اینها با هم مشاوره کرده اند وهمه یك زبان در آنباب شروع میکنند.

صدیق حضرت- در باب روزنامه ها افسوس میخوریم که روزنامه های ما روزنامجات خارجه را نمیبینند واز مسلك آنها مستحضر نیستند ولی قرار است که مملکت سه قسم روزنامه داشته باشد یك روزنامه رسمی و یکی نیم رسمی ویکی هم معمولی در روزنامه رسمی اگر نسبت بدولت یا سفیر مملکتی یك چیزی نوشته شود البته حق گله و مؤاخذه دارند اما در سایر روزنامجات حق شکایت ندارند بلی اگر مخالف قانون انطباعات چیزی نوشته حق دارند که از وزرات علوم محاکمه آن را بخواهند.

وزیر امور خارجه- شما میدانید که در هر مطلبی نمیشود محاکمه خواست خیلی از مطالب شرقی و پولتیکی است که بایست رعایت شود و خوب است اظهارات خود را تجدید نماییم که باید در هر حال رعایت نزاکت بین الدول بشود.

وزیر علوم- اینکه گفته شد که وزرا معاونین خودشان را انتخاب کنند تاحال فرصت نشده و اینکه سئوال شد که مجلس وزرا منعقد است این را میتوانم بگویم که دراین چند روز اغلب اوقات وزرا مصروف انجام کارها بوده است.

عرض دیگر داشتم وآن این بود که اگر هم وکیلی اختیار شغلی کرد بایست از وکالت خود استعفا بدهد من میخواهم وکالت خودم را برقرار بدانم و اگر اینطور باشد حاضرم که از وزارت استعفا بدهم رئیس این مطلب از قانون خارج است ولی چون شما برای مجلس خیلی زحمت کشیدید میتوان این یکی را استثنا کنند.

آقا سیدحسن تقی زاده- شما آن وکالت نامه را حالا هم دارید چون بموجب قانون اساسی جمع بین این دو شغل ممنوع است هر وقت شما از وزرات دست کشیدید ملت شما را انتخاب خواهد کرد و از این ببعد امیدواریم که طوری بشود که وزرا از وکلا انتخاب شوند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در باب استرآباد چه اقدامی کرده اند؟

وزیر داخله- قشون مازندران مامور شده اند و قشون شاهرود و بسطام هم مامور شده سوار خراسانی هم مامور شده است سپهدار هم امروز رفته است و خبرهای خوش هم میرسد آن ترتیب ترکمانها بهم خورده است چنین معلوم میشود که این تلگراف از سابق است.

وکیل الرعایا- در چندماه قبل گفتگوی تلگرافخانه شده بود هزار تومان هم اضافه میدادند و هیچ محلی هم نقدتر از این نیست و علاوه اختلافات ولایات مهمتر از این است که ترتیبی در تلگرافخانه داده شود و در آن کنترات اولی هم که یك قدری اعتماد بآن قرارنامه بود آنهم معلوم شد که بواسطه بعضی ملاحظات میشود رد کرد.

رئیس الوزراء- این مسئله یکقدری راجع بوزیر مالیه است بیش از آنکه دوباره رجوع بخدمت کنم یك صحبتی شد دیگر بعد از آن داخل کار بودم که بدانم چه شده است ولی شنیدم که در این چند روزه باز مطرح شده و راجع شد بکمیسیون مالیه که تحقیقات شده اطراف آن را درست ملاحظه نمایند آنوقت جواب داده خواهد شد.

رئیس- بلی مسئله تلگرافخانه خیلی مهم است باید دو چیز در او ملاحظه شود رابطه مخصوص و جهة مالیه که با وزرات مالیه است و دیگر این که مخزن اسرار دولت وملت است این شخص که نود هزار تومان اضافه میدهد اگرچه آدم درستی است ولی نمیدانم چه مناسبتی این کار بانجمنها دارد که از اکثر انجمنها کاغذ توسط در این خصوص میرسد کار را باید از راهش داخل شد اگرچه این مبلغ هم خیلی پول است و مجلس بجهة تکثیر مالیه مملکت حاضر است اما باید در این خصوص وزارت مالیه اطراف آن رادقت کرده تصویب نماید.

حاجی سید باقر- اجازه سنه گذشته خالصه با کیست؟

رئیس الوزراء- سنه گذشته اجازه نبود امانی با اقبال الدوله بود.

رئیس التجار- بامن است مقصودچیست؟

رئیس الوزراء- این تخمی که کاشتند با کمپانی است ولی سال پیش امانی بوده اقبال الدوله صورتی داده اند کمپانی ار روی همان صورت قبول کرده اند که خودشان مال سال گذشته را بدهند.

حاجی سید باقر- پس شنیدم که آدمهای آنها را راه نداده اند (گفته شد که این مطلب شنیده نشد).

حاج سید نصرالله- آن نقشه وطرحی که برای مجلس درنظر گرفته بودید خوبست زودتر اقدام شود که استحکام اساس مجلس بسته بآنست واقعا مجلس امروز که صورتی از آن است از این بیانات وزرا و جناب تقی زاده خیلی موجب بصیرت واطلاع شده مفید بود و واقعا بهتر از افکار عامه که تبادل شود چیزی نیست مدیران جراید هم قدری ملاحظه این مسئله را کنندونسبت بآقایان و سایرین چیزی ننویسند.

احسن الدوله- هر چه در مجلس گفتگو میشود مکررات است نتیجه گرفته نمیشود.

رئیس- چرا نتیجه هم گرفته میشود.

احسن الدوله- اینقدر صحبت که از تلگرافخانه و خالصه شد آخر معلوم نشد از دوازده هزار تومان استصوابی شش هزار تومان که باقبال الدوله بخشیده شد و شش هزار تومان بکمپانی اینهمه داد و فریاد آخر چه شد.

رئیس التجار- از بابت خالصه جات مگر چه نتیجه میخواهید بگیرید.

آقا میرزا حسین طبیب- روزنامجات بایست قدری دقت شود.

رئیس- این مطالب راجع بجناب صنیع الدوله وزیر علوم است.

وزیر علوم- بلی روزنامه های مملکت ما غیر از اینکه مطالبی بنویسند باعث نفار شود دیگر چیزی نیس من نمیگویم چطور بنویسند ولی خوب است روزنامجات کوچك و بزرگ فرنگ را دیده بهمان طرز ومسلك بنویسند عجالة بنده برحسب تکلیف روزنامه روح القدس را توقیف کردم بجهة اینکه صراحة طرف شده است باعلیحضرت وشخص شاه در تمام ممالك مقدس است وگذشته از توقیف این شخص باید در تحت استنطاق درآید.

رئیس- از قراریکه شنیده ام درباره وکلا هم بعضی چیزها مینویسند من صراحة میگویم که این وکلا طرف اطمینان سی کرور جمعیت هستند و هر کسی بآنها بد بگوید مثل این است که بتمام مملکت بد گفته باشد از حالا بوزیر علوم میگویم و پرتست میکنم که اگر من بعد کسی بیکی ازوکلا بد گفت فوراً باید روزنامه او توقیف شود و استنطاق شود اگر خیانت از کسی دیدند صراحة بگویند و اثبات کنند تا آنشخص معلوم بشود کیست.

وزیر علوم- باید دراین موارد طرف معین باشد خوب است راجع باین مطالب مجلس یك نفر را معین نماید که او طرف باشد و محاکمه بخواهد در سایر جاها هم قرار همین است.

رئیس- خودوزیر علوم طرف است رسیدگی نمایدو تمام وکلا بلکه تمام ملت طرفند.

آقا شیخ حسین- این اوقات هر کسی میخواد بیکی فحش بدهد میگوید مستبد حالا ببینید حبل المتین مینویسد که استبداد را از ارك دولتی برداشته ودر عمارت بهارستان آورده اند اگر بعقیده من باشد میگویم این روزنامه نویس را باید تبعید کرد.

رئیس- این روزنامجات چیست که مینویسند جز بدگوی مثل اینکه وزیر داخله را سرازیر مینویسد روزنامه باید افکار را توسعه بدهد مرا میگویند معارف پرور و در این باب حسن ظنی بمن دارند تاکنون هیچ نگفتم هر چه ملاحظه کردم نمیشود ساکت ماند.

آقا میرزا سید علینقی- عرب یکدفع دارد یك رفع کاری باید کرد که کار بد نشود این روزنامه نویسها اغلب چیزهایی که مینویسند اغلب هم تقصیر ایشان نیست یك عده هستند که این القآت را میکنند باید آنها را از سر رفع کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- روزنامه اگر بر ضد دین ودولت چیزی نوشت باید مجازات بشود ولی اگر بر ضد وکلا چیزی نوشت باید باثبات برساند در حق خود بنده نوشتند که من وکیل نیستم اگر خواستم باید محاکمه شود واثبات نماید اگر اثبات نکرد باید مجازات شودوالا بنده راضی نیستم باسم اینکه به بنده بد نوشته توقیف شود.

آقامیرزا فضلعلی آقا- اگر اینطور است که هر روزه یك حکمی بکنید و فردا بواسطه حکم خلاف آنرا بدهید چه فایده دارد.

آقای حاجی امام جمعه- یك روایتی است که معنی او را حالا فهمیدم و آن این است که روز قیامت مرگ را میآورند میانه بهشت و دوزخ سر میبرند حالا یك سال است که بالمره مجازات در این مملکت موقوف شده است مثل اینکه سر بریدند او را من میخواهم بدانم چیزی مقدس داریم یا نه البته داریم و آن این است بعد از آن اعلیحضرت و من بارها گفتم که بعضی روزنامه نویسها نسبت باعلیحضرت و دیگران بعضی چیزها نوشته اند آنهم کراراً البته روزنامه باید در مملکت باشد و آزاد هم باشد نباید بالمره توقیف شود ولی باید مجازات داده شود و مجازات هم باید معین باشد که اگر کسی نسبت بدین چیزی نوشته است مجازاتش چیست مجازات او توقیف نیست چیز دیگر است وهمچنین اگر نسبت باعلیحضرت و یا بشخصی دیگر و یا بوکلا بد نوشت باید مجازات هر یك معین شود واگر معین نشود از این مذاکرات هیچ فایده نیست بر فرض حالا توقیف شد فردا من خودم توسط خواهم کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- من یك حسابی کرده ام و در همین چند روزه لایحه هم دراین خصوص تقدیم مجلس خواهم نمود که کار مجلس در این دویست روز چه بوده است اکثر اوقات خود را بمکررات صرف کرده است و دو چیز خیلی اسباب گرفتاری مجلس شده است که در هر سه روز یکبار مذاکره میشود یکی عمل نان و گوشت و دیگر روزنامه ولی وقتیکه مجلس بتکالیف خود عمل کرد و وضع قوانین نمود دیگر ترتیب حکم را نباید بدهد اگر هر کاری راجع بوزیر مسئول بشود بهتر است اسباب آن فرام میآید آنهم در صورتیست که وزراء خود رامسئول بدانند و بدانند که مجلس نهایت مراقبت رادر اعمال آنها دارد و این مسئله روزنامه ها هم مثل سایر کارهای مملکتی است اگر کسی توهین بدین یا باعلیحضرت نموده باید مجازات شود فرق نمیکند اگر یك کسی در کوچه بیکی بی احترامی کرد نباید مجلس حکم آنرا بنماید. روزنامه هم همین طور است باید وزیر علوم اقدام نموده مجازات بدهند و ما باید از ایشان سؤال نماییم که چه کرده اند اینکه ما ترتیب حکم رامعین نماییم مثلا اگر یك ولایتی اغتشاش باشد باید وزیرداخله اقدام نماید وما از او توضیحات بخواهیم اگر خود مجلس کسی را برای امنیت ولایت معین کند باصلاح به بودن یکی نماید باز مسئله شفاعت است اما وقتیکه امورات راجع بخود وزیر شد دیگر این ترتیبات نیست در مسئله روزنامه هم اگر چیزی دیدیم برخلاف قانون نوشته شد بمجلس ارائه شده ازآنجا بوزیر علوم رجوع میشود که پس از تحقیقات و محاکمه مجازات بدهد نه اینکه هر روزه اینجا مذاکره شود.

آقا سید مهدی- تمام فرمایشات آقای تقی زاده صحیح است الا اینکه یك مورد را کوچك شمردند که اگر بدین یا باعلیحضرت توهین کنند مثل کسیکه در کوچه بکسی فحش بدهد یا توهین کند بنده میگویم اگر کسی بدین یا باعلیحضرت توهین کند و یا بیك سوره قرآن توهین کند باید او را کوچك نشمرد چنانچه که بیك کلمه نسبت بروابط دول خارجه وزیر امور خارجه آنطور فرمودند که باید حفظ روابط نمود هنوز این مقام اهمیتش خیلی زیاد است در این چند روزه آقایان چقدر زحمت کشیدند تا این فتنه ها را خواباندند باید روزنامه نویسها هم جلوی قلم خود را بگیرند.

آقا سیدحسن تقی زاده- مطلب دو تا است من کوچك نشمردم میگویم بزرگ است اما تکلیف وزیر است که اقدام نماید.

حاجی میرزا علی آقا- وزارت عنایتی است که از طرف ملت بشخص وزیر داده شده است هر چه بنظر او رسید صحیح است تا مدعی فساد آنرا ثابت نماید نه اینکه او صحت عمل خود را ثابت کند که با این دلیل این کار را کردم مثلا وزیر علوم اگر من که روزنامه نویس هستم مرا مجازاتی داد او نباید اثبات صحت عمل خود کند زیرا که او مادامیکه بر سر این فعل است نظر او معتبر است باید رفتار شود تا آنطرف خطای او را ثابت نماید.

آقا میرزا سید علینقی- قرار چنین است که هر کس حرفی در مجلس زد یکی هم در مقابل او حرفی میزند بنده عرض مینمایم که خود روزنامه نویسها خیلی خوب هستند آنها هم برادر ما هستند باید مراعات حقوق آنها بشود اما میگویم که یکعده در این ملکت هستند که طالب هرج و مرج هستند این کارها بتحریك آنهاست و لوایح نوشته بروزنامه ها میدهند که شاید خود مدیر روزنامه ها هم ملتفت نشوند.

آقای حاجی امام جمعه- اینهاییکه گفته شد همه را تصدیق مینمایم الا در یك کلمه که گفتند وزیر را باید مسئول دانست این مطلب صحیح است ولی حالیه که قانون انطباعات نیست وزیر چه بکند بقول فرمانفرما باید بقوه دماغ خود کار کند فلان روزنامه را توقیف کند یا نکند این نمیشود مگر اینکه برای خود دشمن زیاد کند پس همین امشب بطوریکه عرض کردم مجازات را معین نمایید که اگر کسی بر ضد دین چیزی نوشته مجازات آن چیست توقیف نیست در وقت نوشتن قانون اساسی در ماده راجعه بانطباعات خیلی زحمت کشیده ایم که غیر از کتب ضلال و کتب مذهبی که باید ملاحظه شود باقی آزاد است این هم که معمول نیست پس از آن چیزی که بر ضد دین نوشتند و منتشر شد مجازات هم داده شود فایده ندارد زیرا که او اثر خود را میکند پس بر حسب قانون اساسی روزنامه نویسها آنچه مرتبط بدین است نباید بنویسند خوبست که وزارت علوم یك معاهده از روزنامه نویسها بگیرد که از این ببعد ابداً در خصوص مطالب مذهبی چیزی ننویسند یکی از مدیران جراید با من این معاهده را نموده نمیدانم بعهد خود وفا میکند یا نه؟

آقا شیخ حسین- آن روزنامه نویس که مینویسد استبداد از ارك دولتی بعمارت بهارستان نزول کرد مجازات او چیست؟

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینکه آقای وزیر امور خارجه فرمودند که ملاحظه نزاکت بین الدول بشود آن روزنامه ها برخلاف آن مطلب است که فرمودند.

وکیل الرعایا- قانون اساسی تا بیك اندازه در این مورد کافیست و بر حسب آن از روزنامه ها جلوگیری شود که نوشته شده است مندرجات جراید بر ضد دین و دولت نباید باشد حالا ببینید که اینها کدام مضر و بر ضد است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- نتیجه این شد که وزیر معارف مختار است که هر طور میداند مجازات و توقیف بنماید.

آقا میرزا محمود- وزیر معارف در ورق قانون انطباعات در مجلس بمسامحه گذراند بنده میگویم رجوع بگله وزیر معارف کردن این ناتمام است خوبست مجلس زحمت بکشد این دو ورق را تمام کرده بصحه رسانده بدهد تا عمل شود.

آقا سید جعفر- نسبت بدین مجازات در شرایع معلوم است که قتل است تشبیه کردن نسبت بد را بدین بدگویی بشخص محترم این خلاف انصاف است دیگر آنکه رجوع بوزیر علوم در صورت نبودن قانون جز اینکه برای ایشان دشمن زیاد شود چیز دیگر نیست باید مجازات از روی قانون باشد.

رئیس- صحیح است باید از روی قانون باشد.

بحرالعلوم- در بابت روزنامه بواسطه اهمیتش باید جدا کرد که این دو روزه قانون انطباعات تمام شود تا دیگر اسباب معطلی مجلس نشوند اما بجهت روزنامه ها که حالا باعث فساد شدند یکی دوتاست عجالة خوب است آنها توقیف شوند تا قانون انطباعات بیرون بیاید والا اگر برای وزیر معارف حواله شود باز اسباب زحمت است.

اسدالله میرزا- اینکه گفته میشود روزنامها توقیف شود این یك نوع استبداد است باید تاکید کرد که قانون انطباعات تمام شود و مجازات جاری گردد اما اینکه تمام تقصیرات و مسئولیت رابعهده وزارت معارف گذاشتن قل از اتمام قانون انطباعات این هم خارج از انصاف است حالا این روزنامه روح القدس را که توقیف کرده اند باید همه رأی بدهند که چون نسبت باعلیحضرت سوء ادب کرده است و حال آن که در همه جا شخص اعلیحضرت مقدس است توقیف شده است و باید مدیر آن در تحت استنطاق درآید.

آقا سید حسین- مسئله فارس با آن اهمیت شنیدم که علاء الدوله میگوید من نمیروم سبب چیست اگر مانعی دارند اظهار کرده رفع کنند اگر مقتضی میخواهند ایجاد نمایند چرا نمیرود.

وزیر داخله- صحبتی شد و رفع گردید در صورتیکه بنا شد بروند هر گاه معاذیری دارند رفع بشود دیگر حقی ندارند که نروند.

آقا سید حسین- در بابت انتخاب کمیسیونها ورقه اسامی که نوشته شده خوب است رأی گرفته شود.

رئیس- حالا دیگر وقت نیست بماند برای فردا.

حاجی محمد ابراهیم- آخر در خصوص روزنامها چه شد؟

رئیس- قرار شد که خود وزیر علوم اقداماتی بنمایند تا قانون انطباعات تمام شود.

حاج سید باقر- حالا چه باید کرد تا آن وقت باز همان طور که مینوشتند بنویسند.

رئیس- من شخصی هستم معارف دوست و همه هم میدانند این مدارس که می بینید میدانند که من چقدر همراهی کردم حالا فرصت ندارم وقتیکه فرصت پیدا کنم همه قسم با وزیر علوم درخصوص مدارس و معارف همراهی خواهم کرد غرض اینست که بکسی در حق من گمان بد نبرد بیغرضانه میگویم که این روزنامه نویسها بد میکنند واز مسلك روزنامه نویسی خارج هستند و امروز محض اتمام حجة میگویم که روزنامه هایشان را توقیف نکنند اما از ین ببعد آنها باید دیگر عبارت ذواحتمالین نسبت بدین در رزونامه ننویسند والا اگر این دفعه چیزی نوشتند من باتمام قوای مجلس حاضرم که با آنها ضدیت کنم و کسی هم این گمان را نکند که من بکسی غرضی دارم یا معارف دوست نیستم امروز آثار دین ما باندازه در ضعف است که نباید عبارات ذواحتمالین نوشته شود باید دین را تقویت کرد که بواسطه آن قوت بگیریم هر کس در اروپا رفت وسیاحت کرد میداند آنهاییکه دین ندارند هیچ چیز ندارند ومذهب ما الحمدالله مذهبی است که مانع از ترقی نیست بلکه مقوی و ممد ترقی است روزهای یکشنبه در اروپا تمامی مواظبت ومراقبت رسومات دینی خود هستند و دست از همه شغل میکشند پس حفظ دین در همه جا هست واول مرحله زندگانی است و علت و سبب بقای ملت و قومیت دین است این دفعه هم خواهش میکنم که بمدیران جراید سخت گیری نشود امید است که شما قبول کرده آنها همه قبول کنند و آبروی مرا پیش ملت حفظ نمایندومشغول وظایف روزنامه نویسی خود شوند از فلسفه بنویسند از تجارت و صناعت و فلاحت و فیزیولوژی و غیرذلك بنویسند مطلب برای روزنامه نوشتن زیاد است منحصر به بدگوئی نیست.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 185

جلسه: 185

مذاکرات روز یکشنبه سوم شوال المکرم دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز شنبه 2 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

(جناب وثوق الدوله راپورت انجمن مالیه را که در این مدت با زحمات زیاد جمع وخرج را تسویه کرده و محل شش کرور کسر را پر کرده قرائت کردند.)

محقق الدوله- ماها تمام متشکریم از زحمات کمیسیون مالیه.

(همه اظهار تشکر کردند).

وزیر مالیه- شرحی که از طرف کمیسیون مالیه داده شده فی الحقیقة هر چه من ملاحظه کردم بالاتر و بهتر از این نمیشود این مدت شب و روز را زحمت کشیده نهایت وطن پرستی را بخرج دادند خیلی هم باید اظهار تشکر و امتنان از آنها نمود اما تفصیل کتابچه را ایشان مفصلا گفتندمن بطور خلاصه عرض میکنم از سی چهل سال قبل مالیات هیچ میزان صحیحی نداشته چنانچه کراراً درخصوص تعدیل علمی عرض کرده ام که مالیاتی از روی تعدیل علمی نباشد هیچ فایده ندارد خرج هم همینطور بوده هیچ بنای صحیحی نداشته باین ترتیب که عرض کردم.

و شالوه ریخته شده همه عالم میدانند که ما بعد از این میتوانیم ترقی کنیم تمام چشمه های ثروت ما زیر خاك است در این مدت ما نمیانستیم چه کنیم و بودجه مملکت مغشوش بود معادن ما تمام زیر خاك بوده و خاك ما از برای زراعت بهتر از هر خاکی است و بواسطه مسامحه وسهل انگاری اینطور شده و حالا همه میدانید که این اول قدمی است که ما در راه ترقی برداشته ایم وباین وتیره بهمت وطن پرستان ترقیات عالیه خواهیم نمود این جرح و تعدیل علاج فوری بود که شد.

آقا سید عبدالله- با اینکه این تعدیل در کمیسیون شده آیا طوری هست که همه ملتفت باشند که تعرض بحقوق اهل حقوق نشده چنانچه بعضی شهرتها داده شده بود اگر اینطور است بسیار خوب است.

(گفته شد بلی همینطور است).

مؤتمن الممالك- قريب دوهزار از قلمهای درشت بيشتر كسر و منظور نشده است.

حاج سيد نصرالله- از حقوق ضعفا چيزی كسر نشده است بلكه قريب يك كرور كه در نظر گرفته اند برای مخارج اتفاقيه واهل استحقاق است كه در حين لزوم ملاحظه شود.

رئيس- يكی از آن قلمهای درشت قدری كسر شده است ولی از باب استحقاق چيزی كسر نشده است بلكه كمال دقت و ملاحظه شده است.

حاج سيد نصرالله- همان طور كه عرض شد كمال ملاحظه شده است.

آقا سيد عبدالله مجتهد- الحمدالله بسيار خوب شده است كمال رضايت از آقايان حاصل است خداوند جزای خير بدهد.

وزير ماليه- اينكه فرموديد رعايت ارباب استحقاق شده است يا نه من هم مطلع بودم كه رعايت و ملاحظه اشخاصيكه محتاج باين حقوق هستند شده است وعرض كردم كه اين اصلاح فوری است ولی وقتيكه اصلاح صحيح و مميزی شود اين عايدی كه پانزده كرور باشد چيزی نيست همچو بنظر ميآيد كه بنده ميگويم ماليات بايد تعطيل شود ولی اينطور نيست وغير ممكن است كه بر ماليات تحميل شود بلكه بنده ميگويم همين ماليا‌تی كه حاليه هست در بعضی از جاها تحميل شده و زياد ميگيرند ماليات بايد از روی آب و خاك و كشت و زرع رويهم گرفته شود آنوقت عايدی مملكت چند مقابل شده و همه هم بميل و رضايت ميدهند.

آقا سيد عبدالله مجتهد- در بدو تأسيس مجلس از زمان مشيرالدوله هميشه مقصود ما اين بود كه يك ترتيب صحيحی در ماليات داده شود وعشر گرفته شود مثل زكوة در اين صورت بكسی هم ضرر نخواهد رسد و چند مقابل حاليه هم خواهد شد.

وزير ماليه- مقصود بنده هم همين است.

آقا سيد عبدالله مجتهد- مقصود اين است كه بهمان قانون اسلامی برای حفظ حدود و ثغور و منافع عامه مثل زكوة عشر بدهند در اين باب زحمت را بر خود هموار نموده يكملاحظه در كليه مملكت بكنيد كه هم اضافه از حالا خواهد شد و هم بميل خواهند داد حالا نميدانم دراين خصوص اقدامی خواهيد كرد يا خير؟

وزير ماليه- مقاصد ما همين است همه اقرار داريم كه مملكت ما خراب است ومالیات ما هم همينطور ماليه ما نبايد اينقدر باشد بايد در صدد اصلاح برآييم و چشمه های ثروت خودمان را باز كنيم و ماليات راهمينطور كه فرموديد از روی عدالت بگيريم و در اين خصوص همه بايد خوشنود شوند كه ماليات از روی عدالت گرفته ميشود و مملكت هم آباد ميشود و از بابت خرج هم بعدها بدين ترتيب كه هميشه وجهی موجود خواهد بود كه در هر مورد مجلس تصويب كند بمصرف برسد.

مستشارالدوله- درخصوص كسر حقوق حالا كه حضرت حجةالاسلام تشريف دارند ميخواهيم يك عرضی بكنم با اين شش كرور كسر اگر تسويه نميشد سال ديگر هفت كرور ميشد ودرشش ماه ديگر محتاج بوديم بيك قرض جديد كه موجب خرابی مملكت شود و مجبور بوديم كه يا بر دخل بيفزاييم يا از خرج كسر نماييم تا اصلاح شود. بديهی است كه درجمع تنها آنطوری كه جناب وزير ماليه فرمودند با حال ماليه مملكت نميشد باين زودی زياد كنيم ناچار بايد در هر دو اصلاح ميشد لذا در جمع سه فقره اصلاح كرديم و آن جمع تفاوت عمل بر ماليات و موقوفی تسعيرات وتفاوت مميزی سيستان بود اما در خرج آنچه راجع بحقوق قشون بود چون حالا نميشد كاملا رسيدگی شود ناچار از اشخاصی كه هيچ در جزو قشون نبودند كسر شد ودر باب ساير ارباب حقوق عمده نظر كميسيون بر اين بود كه اشخاص بزرگ كه استطاعت دارند اندكی همراهی و كمك نموده از جزئی حقوق خود صرف نظر نمايند كسر شد از قبيل شاهزادگان و وزرا و با اين حال هم باز استحقاق صاحب حقوق و رعايت قدمت هم شده و بهمه جهت از حقوق كليه نهصد هزار تومان و كسری كم شده واين مبلغ در مقابل دويست هزار نفر ارباب حقوق فی الحقيقه خيلی كم است.

وكيل التجار- بدواً تشكر خودم را باعضای كميسيون تجديد مينمايم خصوصا به جناب وثوق الدوله و انظار اعضای كميسيون را متوجه ميكنم در باب تسعير كه تخميناً ملاحظه كرده اند گويا كم ملاحظه شده است فقره ديگر عمل تذكره است آنچه در راپورت بود در حقيقت از يك محل بود وحال آنكه در خارج از تجار مقيمين تقريبا پنجتومان و از عمله ها دو تومان ميگيرند اينها بايد ملاحظه شود قريب بيك كرور از تبعه ايران در خارج هستند سابق هم عرضكردم نميدانم چطور شده كه اين ملاحظه نشده است.

وثوق الدوله- آنچه را که کمیسیون نوشته خیلی ملاحظه کرده است در باب تسعیر امسال کمتر ملاحظه شده بواسطه این استکه امسال جنس فراوان است و قیمت جنس تفاوت کرد در باب تذکره هم اعضای کمیسیون ملتفت بشوند و باید تحقیق شود و در بودجه بیاید.

آقا سید حسن تقی زاده- در مسئله تذکره بموجب اطلاعاتی که خودم دارم نمیتوانم تأیید قول وکیل التجار را بکنم ولی باید همه بدانند اینکه در کمیسیون منظور شده است بر حسب صورتی استکه از طرف وزارت امور خارجه داده شده است و باید خیلی پیش از این باشد این شصت وهفتاد هزار تومان چیزی نیست اگر بطور صحیح ضبط شود اضعاف آنچه قلم داده اند خواهد شد چیزی که هست ترتیب صحیحی در بین نیست مثلا در اسلامبول میگویند چند هزار هستند اما از پنجهزار زیادتر تذکره نمیگیرند بعضی از قلم می افتد یا اینکه مقیم نیستند با این حال باز هم باید بیش از اینها باشد.

وزیر مالیه- چون بسلامتی این اول بودجه استکه بمجلس آمده است لازم است بعضی نکات توضیح شود واینکه بعضی چیزها کمتر جمع شده همه جا معمول استکه يك اندازه جمع را کمتر برآورد مینمایند و خرج را زیادتر مینویسند که درآخر سال اسباب زحمت نشود در خصوص جنس بعضی جاها استکه برگشت شده البته تفاوت برگشت منظور خواهد شد ولی در بعضی جاها هم که سابقاً جنس تسعیر شده بواسطه این بود که آنجا جنس کم بوده یا نبوده باید ملاحظه اینها هم بشود اما در باب تذکره همینطور استکه گفته شد بنده هم يك اندازه اطلاع دارم وآن هم یکی از کارهای کلی و چشمه های ثروت ما است که انشاء الله باید در تحت قاعده کلی درآید ما هم در صدد اصلاح بودیم با وزیر امور خارجه مذاکره شد که این قدر خیلی کم است وقرار شد که اول مرکز اصلاح شده بعد جاهای دیگر اصلاح شود.

آقا سید محمد جعفر- تسعیر در بعضی جاها استکه اگر بآن میزانی که تسعیر شده است برگردانند تمام آن آب و خاك بآن قیمت نمی ارزد.

آقا سیدحسن تقی زاده- باید رأی گرفت در بودجه مملکتی.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اول باید رأی گرفت در مخارج سلطنتی.

آقای حاج امام جمعه- اولا در باب تذکره چون ما تعداد نفوس نداریم خیلی اشتباه میشود دو جا استکه تبعه ایران در آنجا خیلی هستند یکی اسلامبول و یکی قفقازیه ولی مقیمین کم هستند اکثر میروند و باز عودت میکنند آنجاهایی که خیلی اقامت میکند سه نقطه است یکی عراق عرب ویکی قفقاز و یکی اسلامبول در عراق عرب معمول نیست رویهم رفته عقیده بنده این است که مقیمین دویست هزار بشود این مثلا میزان اشخاصی است که اقامت دارند ولی عابرین فقط در راه آذربایجان لااقل سالی دویست هزار نفر میشود از نفری هم دو تومان گرفته شود خیلی میشود و این برآورد که شده خیلی کم است در اینکه گفتند رأی گرفته شود بدیهی است که عمده کار مجلس همین است جناب وثوق الدوله این اصلاح را دو قسم کرده یکی آنچه اضافه شده در این حرفی نیست و یکی هم آنچه کسر شده از بابت مخارج سلطنتی آنهم محل حرف نیست زیرا که اگر زیاد نباشد کم هم نیست اما در باب سایر ارباب حقوق اگرچه در این رأی من تنها هستم ولی میگویم تا یکی یکی معلوم نشود نمیتوانم رأی بدهم سابقاً هم گفتم اگر راپورت را روزبروز می آوردند گرفته میشد بهتر بود و چون حالا هم وقت گذشته است اگر بخواهیم یکی یکی را ملاحظه نموده رأی بگیریم طول خواهد کشید تولید اشکال میشود پس امسال همین قدر بطور کلی رأی گرفته شود فقط برای ایشان ولی در سال آتیه باید یکی یکی بمجلس آمده رأی گرفته شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر اعتراض بر کمیسیون مالیه باشد باید اعضای کمیسیون جواب بدهند و در این بین کسی صحبت نکند.

وثوق الدوله- فرمایش آقای حاج امام جمعه خیلی صحیح است الان هم ارائه دادن تمام بودجه هیچ محظوری ندارد الا آنکه وقت گذشته واما اینکه فرمودید رأی برای امسال باشد مسلم است این رأی برای امسال است وازبرای سنوات آتیه یکی بیکی بمجلس خواهد آمد.

آقای حاج امام جمعه- اینکه آقای وثوق الدوله فرمودند صحیح است الان اینکه مقصود این است ما حقوق مردم راهر سال جرح و تعدیل نمیکنیم اینکه میگوییم یکی بیکی بمجلس بیاید و رأی گرفته شود برای این است که همیشگی باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- بموجب قانون اساسی بودجه هر سال باید جرح و تعدیل شودو رأی گرفته شود آنچه همیشگی است قانون است بودجه هر سال جرح وتعدیل میشود.

آقای امام جمعه- گویا شما در گفته من سهو کردید من نگفتم که بودجه هر سال بمجلس نیاید مقصود من این است که اگر مثلا شخصی صد تومان حقوق دارد امسال که پنجاه تومان شد هر ساله تغییر نمیکند اگر مطرح شود فقط برای این است که این شخص استحقاق

دارد یا خیر بعبارت دیگر مثلا کلیه این دو کرور که کسر شده باید قلم بقلم معلوم شود تا رأی داده شود والبته بودجه مالیه سال بسال باید بمجلس آمده تحت نظر بیاید.

حاج میرزا علی آقا- از وصایای امیرالمؤمنین (ع) است که انظر الی ما قال ولا تنظر الی من قال استدعا است که عرایضم را گوش بدهند غرض از آوردن بودجه بمجلس بنظرم سه چیز است یکی اینکه تسویه خرج ودخل را اعضای کمیسیون بنظر مجلس رسانیده رأی بگیرند یکی دیگر این که راه پیدا کردن دخل وکم کردن خرج را ارائه دهند دیگر اینکه ارباب حقوق از اعلیحضرت گرفته تا ادنی رعیت ببینند و متنبه شوند و بحرف مردم گوش ندهند که قطع حقوق شده و بدانند این مالیات که گرفته میشود مثل این که میفرمایند مثل زکوة عشر بگیرند اگر ما امروزه بقای این مملکت را بگرفتن این مالیات بدانیم و بخواهیم مالیات را بعنوان زکوة بگیریم زکوة گرفتن باید بشروط زکوة باشد یکی از شروط زکوة حلول حول است در صورتیکه مملکت دارای امنیت باشد کسی نقدینه را نمیگذارد تا حلول حول شود و زکوة بر او تعلق بگیرد بمصرف تجارت وکسب میرساند یا ببانك میدهدتا متعلق زکوة نشود یکی از چیزهاییکه زکوة باو تعلق میگیرد انعام ثلثه است و شرطش اینست که صائمه باشد در مملکت اما این شرط در اغلب بلاد نیست صاحب گوسفند و گاو و شتر میگوید که من سه ماه چهار ماه علوفه دادم و زکوة تعلق نگرفت پس از اینجا هم نمیتوانیم مالیات اخذ کنیم اما آنکسانیکه صاحب غلاتند اگر از آنها زکوة بر ما واجب نشده بجهة این که ارباب ملك میگوید من ملك خودم را اجازه دادم یك پولی گرفتم بر من زکوة نیست آنها که مستاجر و رعیتند میگویند اربابها از ما مخارج فلان و فلان گرفتند اخراج آن مخارجات بشودما باندازه آنکه زکوة بدهیم غله گرفتیم یا این که میگوید زکوتم را دادم نمیشود باو گفت نه بیا ثابت کن تو داده غرض این است که اگر اسم زکوة را روی مالیات بگذاریم و بخواهیم با آن مالیات حفظ حدود و ثغور نموده مملکت رانگهداری کنیم نمیشود پس اگر بنا باشد حفظ مملکت محتاج بدادن مالیه باشد خواه باسم زکوة که دهنده آنرا ازبابت زکوة حساب کند یا غیر آن باید پولی بدهند و همه باید بدانند که از بابت مقدمه واجب واجب است که هر کس از مالیه خود در سال یك چیزی بدهد حال اگر علماء بفرمایند همان را از باب زکوة حساب کنند والا این پول را باید بدهند زکوة وسایر وجوهات را هم باید بمحلش ادا کنند اگر غیر از این باشد مالیات بعنوان زکوة خواسته باشید بگیرید باید آب پاکی روی دست حفظ مملکت ریخت غرض اینست این صحبتهایی که دراینجا میشود بهمه جای عالم میرسد و در قانون اساسی نوشته شد که این مجلس قانون مخالف شرع وضع نمیکند پس بارباب حقوق از اعلی و ادنی بشارت باد که این حقوقی را که میگیرند از مالیات بنا بفرموده حجةالاسلام که اسمش را مثل زکوة گذاشتند زکوة بمنزله چرك و وسخ است در مال که اخراج آن ابعث تطهیر مال است و چرك و وسخ را شخص سیر وغنی نباید بخورد حق فقرا و مساکین است چنانچه مقرر شده و بر آنها حرام است نباید بگیرند.

آقای سید عبدالله مجتهد- من نگفتم که زکوة داده باشند مقصود من این است که مثل زکوة عشربدهند و این ترتیب از برای همه صلاح است و ازروی رغبت هم داده میشود. حاج میرزا علی آقا- بنده ابداً جسارت نمیکنم که اعتراض کرده باشم مقصودبنده این است که ارباب حقوق بدانند که حقوقی را باید از روی استحقاق گرفت این پول مثل پول بیت المال است هر که میگیرد از برای خدمت باید بگیرد.

وزیر علوم- درخصوص بودجه عرض میکنم این مالیاتی که بعنوان خراج و مقاسمه یا غیر آن داده میشود از برای یك مطلب است وآن حفظ امنیت مملکت و خودمردم است در اینصورت که دادن پول از برای تحصیل آن نتیجه است دیگر هیچ کس انکارنخواهد کرد که بدون حق نمیتوان این پول را گرفت مگر اینکه خدمتی نموده باشد فعلا چیزی که هست این است از اشخاصیکه بدون حق میبردند باندازه کسر شده است واین مسئله قابل مباحثه نیست.

آقا سید عبدالله مجتهد- کمال امتنان را مردم از این زحمات دارند وامیدواریم در ظل عنایت حضرت حجة ترقیات فوق العاده حاصل نماییم.

وزیر علوم- مقصود این است که در این مدت نه ماه که بنده هم بوده ام در بودجه کمال دقت شده است.

وکیل التجار- اینکه وزیر مالیه فرمودند که سرچشمه های ثروت بسته شده است توضیحا عرض مینمایم که بعضی از این سرچشمه ها باز شده اما از بین راه قطع و بجاهای لم یزرع میرود هر چه زودترباید در اصلاح آن اقدام شوددر خصوص تذکره هم مقیمین خارجه همانطور است که گفته شد ولی عابرین زیاد هستند مقصود این است که دقت شود آنچه از این محل گرفته میشود عاید بدولت گردد.

آقا میرزابوالحسن خان- مقصوداین بود که چطور مالیات بگیریم و چطور خرج کنیم از مقصود خارج نشویم حالا میگوییم دخل و خرج مساوی است بلکه یك چیزی هم اضافه است فرمایش آقای حاج امام جمعه هم صحیح است ولی در این وقت اگر قدری بخواهیم

تعویق بیندازیم مالیات از میان خواهد رفت اما در باب حقوقی که کسر شده است تمام ملاحظات شده است از ثروت آنها و استحقاق آنها اشخاصیکه خانه خودشان خوابیده وزحمت و خدمتی رامتصدی نبودند همانطور که گفته شد استحقاق اینقدر که منظور شده نداشته اند حالا با این حال این جمع وخرج را تصویب میکنند و مجلس رأی میدهد یا خیر تا ازاین مطلب خارج شویم.

آقا سید حسن تقی زاده- برای این که خاطر وکلای عظام را جلب کنم لازم است که عرض نمایم در خصوص مالیه خیلی عقب افتاده ایم حتی در خصوص غله دیشب صنیع الدوله میخواستند صورت برداشته شود بعضی نطقهای فصیح هم در موقعش خوب است ولی درموقع رأی دادن مناط نیست مثلا بازدید بنایی را میشود گذاشت برای بعد در موقعی که معلوم است که نجات مملکت ما بپول است هیچ چاره نداریم جز اینکه هر چه پیش بیاید قبول نماییم من درعهده دیانت خود میگیرم ومسئولیت آنرا پیش خدا قبول میکنم که اگر تمام این افراد حقوق بیجا را ببرند ومملکت را نجات بدهند هیچ گناهی نکرده باشند فرضاً امسال دو هزار نفر از گرسنگی بمیرند عقیده بنده بر این است که در مقابل حفظ مملکت نباید اهمیت داد.

حاج میرزا علی آقا- چون آقای تقی زاده یك نکته فرمودند نمیشود فتوی داد که بروند مالیات بگیرند و این مطلب خیلی شهرت دارد و چون من محض رفع شبهه عرض میکنم در قواعد شهید میفرماید الحاجة العامه تنزل بمنزلة الخاصه یعنی حاجت بر دو قسم است یکی عمومی و یکی خصوصی و مثل میزند که من مثلا طبیب هستم اگر نظرم بر زن اجنبی بیفتد حرام است اما همین قدر شخص سلطانی با قوه جبریه بگوید باید این زن را علاج بکنی اینجا ضرر ندارد و مجبور است بنظر کردن همین طور است در باب احتیاجات نوع که طبیب میخواهد پس همه اینها لازم است و نمیشود گفت که تو چرا طبیب شدی یا چیز دیگر مملکت اینها را لازم دارد.

خیاط باشی- در مقرری سلطنت در ممالك دیگر از قرار صد و پنجاه و یك و دویست یك الی سی یك داده مشود ولی در جاهایی است که بودجه آنجا زیاد است اما در این مملکت یك کرور کم است.

حاج امام جمعه- گمانم این است اغلب از موضوع خارج میشویم در اینکه این مملکت محتاج بپول است هیچ شبهه نیست در این مطلب هم که حفظ مملکت بسته بپول است حرفی نیست ودراینکه بودجه هم تأخیر افتاده حرفی نیست وهمان عذری است که وثوق الدوله آوردند صحیح است در این مطلب هم که جمعی از روی بی استحقاقی میبردند حرفی نیست واین که دو کرور کسر شده هم صحیح است کسی حرفی نداردولی من میگویم که باید این کسر را قلم بقلم دید شاید من میخواهم زیادتر کسرکنم پس چرا اعتراض مینمایید و رأی شخص را بجاهای دیگر حمل میکنید در این صورت کسی نمیتواندرأی صحیح خود را اظهار نماید من از صد هزار تومان دارایی خودم صرف نظر کرده وکالت ملت را قبول کردم که خدمت بملت خود و وطن خود نمایم مقصود این است که امساله چون وقت گذشته است رأی داده شود در سال دیگر باید یك بیك معین شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- ماها کمال امتنان را از جناب آقای حاج امام جمعه داریم والحق مقام ایشان بالاتر از اینهاست که فرض میشود.

رئیس- البته همین طور است که فرمودید و قدر ایشان هم منظور است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- کمیسیون مالیه حاضر است ولی یك روز دو روز تمام نمیشود وکلا بیایند تمام را ببینند.

آقای حاج امام جمعه- خیر در رأی امساله جایزنیست.

حاجی امجدالسلطان- در تمام ممالك رسم است که عمل کمیسیون میآید بمجلس دراین مدت خوب بود هفته بهفته بیاید بمجلس در مجلس هم کسی نمیتواند بدون اطلاع رأی بدهد.

آقا سید مهدی- چون اینجا مرکز ایران است عرض میکنم و مژده میدهم تمام ازشاه و گدا و ارباب حقوق که تشفی قلوبشان حاصل شود امروز مملکت مریض ما نجات یافته وجمع و خرج مملکت مساوی شد.

آقا میرزامحمود- اگر بخواهیم امروز جزء جزء بودجه را ببینیم نمیشود و بنده از طرف خودم میگویم که هیچ ملتفت نخواهم شد پس باید هر چه زودتر رأی گرفته شود.

آقا شیخ حسین- اعضای این کمیسیون را ما انتخاب کردیم و بآنها هم اطمینان داشتیم و باندازه هم که بایست آنها مداقه کرده اند آیا باید بگذرد یا نه؟

آقا سید حسن تقی زاده- این عرض که میکنم توضیح است این مطالبی هم که گفتگو شد ایراد و اعتراض نبود آنچه هم که باید ما مداقه بکنیم کرده ایم اگر هم دو قلم باقی بماند بیفایده است و نمیشود اخذ رأی نمود ما تمام کردیم واین مسئولیت را بگردن وکلا انداختیم و آنها مسئول هستند که دیگر تأخیر نیفتد و اینکه اغلب بآن عقیده هستند که مال امسال بطور کلی رأی داده شود حرفی نیست واینکه گفته شد که باید قلم بقلم ملاحظه شود بنده عرض میکنم که این چهارده هزار فرد است و تقریبا دویست هزار قلم است و ممکن است یکی یکی ملاحظه شود واگر که امشب میگذرد نمیشود بعضی راگذاشت.

حاجی معین التجار- قانون اساسی این است که کمیسیونی که منعقد میشود کار خود را بمجلس ارائه میدهدمجلس باکثریت آراء حکم میکند یا میشود کمیسیون بدون مجلس خودش رأی بدهدحالا رأی کمیسیون برای خود کمیسیون است اینکه حاج امام جمعه گفتند صحیح است مجلس بایدیکی یکی را در تحت نظر آورده رأی بدهد پس امساله بهمان رأی کمیسیون اکتفانمود (گفته شد کمیسیون خلاصه عمل خود را بمجلس آورده است.)

آقا میرزا فضلعلی آقا- مجلس حالا رأی فوری میدهد ولی باید بتواند که اگر فردا دید یکی زیاد میبرد کم کند.

بحرالعلوم کرمانی- لاتتهم من ائتمت کسی را که باو اطمینان حاصل کردی متهم نساز ما باین اعضای کمیسیون که در جزووکلا هستند وقسم خورده اند اطمینان داریم و دیگر اینکه جناب وزیر مالیه که محل وثوق هستند شرح را بیان کردند باین ترتیب رأی داد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اولا زحمت آنها را باید منظور داشت ثانیا آنچه که افزوده شده از تفاوت عمل و تسعیر وتیولات از برای اینها در مجلس رأی گرفته شده فقط چیزی که هست از آنهایی است که کسر کردند و آنرا چنانکه آقایان گفتند باید ملاحظه کرد و چون بغیر استحقاق است بیشتر باید کسر کرد ولی بایدگفت که امسال بیشتر از این فرصت نبود برای بعدها باز ملاحظه خواهد شد وکسر میشود.

رئیس- از این بیانات شما چنین معلوم میشود که شماها میخواهید هر روز حقوق مردم راکسر نمایید نه خیر اینطور نیست بلکه مقصود این است این پولی که امروز باین طور گرفته میشود باید بمصارف لازمه برسد که خرج قشون و مواجب خدمتگزاران وغیره داده شودو مخارج بیهوده نشودوالبته هر وقت که بر بودجه مملکت افزوده مشود بر مواجب اشخاص که مواجبشان کم است افزوده خواهد شد و فی الحقیقة این مقداری که امسال کسر شده کمکی است بمملکت شده است.

مخبرالملك- این همه گفتگو که شد در حقیقت در سه خصوص است یکی این که سال بسال بودجه تجدید شود و برای امسال رأی گرفته شود این بموجب قانون اساسی است وحرفی نیست دیگر اینکه مجلس باید بجزئیات برسد این هم گفته شد که امسال چون وقت نیست بطور کلی رأی داده شودو در آتیه البته مجلس بجزئیات خواهد رسید و مختار است در هر موقع که خواست رسیدگی میکند دیگر این که امشب باید رأی گرفته شود در اینباب هم همه اتفاق دارید پس نزاع در چیست چرامعطل هستید.

آقای حاج امام جمعه- باز اشتباه میشود این که گفتند ممکن نیست چهارده هزار فرد ملاحظه شود عرض کردم امساله را باید امشب رأی داد و اول کسی که رأی بدهدمن هستم تحقیق این کسر شده ها هم گفتند دو هزار قلم است این دوهزار قلم در مدت چهار ماه ممکن است رسیدگی شود.

مستشارالدوله- این فرمایشات که شده صحیح است بنده برخلاف قانون يك عرض شخصی میکنم و فرمایش آقای حاج امام جمعه و آقای شهشهانی را استثناء میکنم و از آن اعتراضاتی که از بعضیها و انجمنها شده است گویا از انجمن اصلاح باشد که گفتند آنهاکه وکیل هستند و مواجب میگیرند باید از مواجب آنها هم کسر و کم شود و غرضشان بنده و وثوق الدوله بوده بنده دو هزار تومان مواجب دارم وکسر هم نشده است برخلاف آنچه که گفته اندشش هزار تومان مواجب دارد بنده چهار هزار تومان آنرا بخشیدم باشخاصیکه میگویند غرض این است که با آنهمه زحمات که اول اظهار و بعد این اشتثناها بشود برای چه و گفته شود که اینها نفهمیده کار کردند اگر آنها نفهمیده کار کردند پس کی فهمیده کار کردد.

حاج محمدابراهیم- اگر سؤال شود دو نفر فرضا بالسویه حقوق میبرند چرا از يك نفر کسرشده از دیگری کسر نشده است چه جواب باید داد؟

رئیس- شما مگر ملتفت نبودید که چه گفته شد آنچه کسر شده از حقوق اشخاصی است که محتاج باین نیستند مخدارتی که حقوقشان زیاد است و شوهر کرده اندیا کسانیکه بدون استحقاق حقوق زیاد میبرند از آنها هم یکقدری کسر شده است نه اینکه از اهل استحقاق کسر شده باشد.

وثوق الدوله- این عرض بنده در جواب حاجی معین التجار است که خواستند اعتراض قانونی بکنند ولی وارد نیست کمیسیون باید خلاصه مطالب و تحقیقات خود را اظهار دارد اگر بخواهد تمام جزئیات را ارائه بدهد پس نتیجه کمیسیون چیست مثل انجمن عرایض که هزار عریضه می آید عده از آن بمجلس میآید حالا کمیسیون تکلیف خود رفتار کرد اگر میخواهند بجزئیات هم رسیدگی نمایند با خود وکلا است اینکه گفته شد که از دو نفر که هر دو مساوی حقوق میبرند از یك کدام از آنها قطع شده از دیگری قطع نشده بنده میگویم بیایید در کمیسیون بتمام افراد رسیدگی نمایید رأی دادن با مجلس است هر وقت میخواهد رسیدگی کند رأی بدهد.

آقا سید محمد جعفر- در اینکه امساله وقت گذشته و باید تکلیف مالیات ولایات و غیره معلوم شود حرفی نیست امشب باید رأی گرفته شود اگر همه عقیده شان همین است صحیح است ولی اگر بخواهید بجزئیات رسیدگی نمایید عمل اشکال است.

آقای حاج امام جمعه- مقصود این که امساله بجهة گذشتن وقت نمیشود بجزئیات رسیدگی کرد باید ورقه رأی منتشر شود.

(درباب بودجه سلطنتی رئیس اظهار داشتند که هر کس رأی دارد بیك کرور نقد وپنج هزار خروار غله و پج هزار خروار کاه ورقه سفید بیندازد و هر کس رأی ندارد و کمتر از آن که سیصد و شصت هزار تومان است ورق آبی بیندازد در حقیقت آنچه دراین باب باید گفتگو شود شده و کمتر از یك کرور نمیشود قرار داد.)

اسدالله میرزا- بلی آنچه در این باب باید گفتگو و مدافعه شود در کمیسیون مالیه شده وخود جناب رئیس دقت زیاد کرده اند کمتر از یك کرور نمیشود رأی داد.

احتشام الاطباء- این حقوق سلطنتی تغییرپذیر هست یا خیر و حالا که پانزده کرور مالیه است اگر فردا سی کرور بشود دو کرور داده میشود یا خیر میزان همین است؟

(جمعی دیگر هم همین استفسار را کردند).

آقا سید حسن تقی زاده- باید دانست که رأی در خصوص بودجه سلطنتی سال بسال تغییر پذیر است و مثل قانون است و این دفعه سیم است که مذاکره میشود و تغییر پذیر است ولی مثل قانون که هر وقت اقتضا کرد تغییر میپذیرد.

(رأی گرفته شد برای بودجه سلطنتی که سالی یك کرور باشد هشتادو سه رأی داده شد.)

رئیس- امروز که آقایان وکلا شرفیاب حضور همایونی شده بودند جناب حاج امام جمعه درخصوص تشریف فرمایی شاه بمجلس عرض کردند وزیر دربار امروز آمدندکه شاه میفرمایند وقت را معین کنید آن روز که صحبت شد بنده عرض کردم اطاق حاضرنیست برای ده پانزده دیگر تمام میشود حالا جواب آمده قرائت میشود.

آقای حاجی امام جمعه- بنده آنروز که شرفیاب شدم عرض کردم سالی که میرفتم بمشهد بروسیه که رسیدم دیدم امپراطورآمد اول رفت بمعابد و از آنجا رفت بسربازخانها سرکشی نمود ودلجویی دادمقصود این است که پادشاه این طور سرپرستی رعایا را منظور میدارد چه شده است که اعلیحضرت تا حال یك سال است این مجلس منعقد است تشریف نیاوردند فرمودند که خواهم آمد.

رئیس- عرض کردند که بعد از تمام شدن اطاق باشد حال وزیر دربار بجناب رئیس نوشته اند قرائت شد که اعلیحضرت فرمودند آمدن ما بمجلس برای زینت نیست برای تکمیل همراهی با ملت و وکلا است ومعین فرمودند که در روز 3 شنبه 3 ساعت بغروب مانده تشریف میآورند.

رئیس- چون اول بار تشریف فرمایی ایشان است و بعضی ترتیبات لازم است خوب است بجهة پنجشنبه باشد (اکثر گفتند خیر همان روز 3 شنبه که معین شده است باشد).

رئیس- پس حالا که اینطور است فردا بطور فوق العاده مجلس تشکیل میشود که در ترتیبات مذاکره شود (گفته شد فردا که برای ترتیبات تشریف فرمایی است خوب است مجلس طرف صبح باشد که بعضی کارهای لازمه بشود.)

(ورقه رأی برای بودجه مملکتی منتشر شد).

رئیس- این رأی برای بودجه مملکتی است که بطوری که کمیسیون اصلاح کرده و راپورت داده است رأی داده شود هر کس رأی داردورقه سیاه بیندازد (در این خصوص بآن طوریکه کمیسیون راپورت داده بود هفتادو هفت رأی داده شد)

رئیس- مطلبی عنوان میشود اعتبارنامه ایست از اصفهان رسیده است در باب وکالت یك نفر چه میگویید؟ (گفته شد که سن ایشان کم است).

اسدالله میرزا- خوب بود این اعتبارنامه را قبل از وقت در کمیسیون قرائت میکردند و آنوقت آن شخص را میخواستند ببینند شرایط در ایشان موجود است یا خیر؟

رئیس- این شخص مستغنی از توصیف است ولی بپاره ملاحظات که بعضی از قبیل حرفها زده شده است خواستم برأی مجلس باشد هر طور صلاح بدانند رأی بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- پارسال بیك شدت نظارت و دقت تمام اعتبارنامها ملاحظه میشد که اعضای مجلس را امیدوار میکرد بوکالت یعنی اگر اعتبار صحیح میشد محل اطمینان مردم میشد واگر آن ماده که در قانون انتخابات است ملاحظه میشد هرگز نقصی پیدا نمیشد از پارسال چند ماه باین طرف نزدیك بود این مطلب معکوس شود هر کس میامد اینجا ودو روز مینشست وکیل میشد خوب است بعدها اعتبارنامه در کمیسیون ملاحظه شود و از آنجا بیاید بمجلس که بعدها اسباب تولید زحمت نشود

(مجلس ختم شد).

تشریف فرمایی اعلیحضرت بمجلس شورایملی.

بر حسب اطلاع رسمی شاهزادگان و وزراء امراء همگی باالبسه رسمی که معمول اعیاد بزرگ است بعدازظهر روز سه شنبه در عمارت بهارستان حاضر و افواج پیاده وسواره با نظام تمام از درب ارك همایونی تا درب عمارت بهارستان که محل دارالشورای مقدس ملی است صف کشیده و از طرف مجلس مقدس محض تشریفات ملوکانه طاق نصرت بسیار عالی در جلوخان عمارت بهارستان بانهایت زینت و زیب آئین بسته ودر اطاق مخصوص رسمی مجلس تخت باشکوهی برای محل صندلی مرصع و جلوس اعلیحضرت همایونی ترتیب داده درساعت سه بغروب مانده موکب شهریاری باکمال ابهت و شفقت در صورتیکه اکثر شاهزادگان و وجوه چاکران دولت ملتزم رکاب بودند از عمارت سلطنتی برای اکمال مساعدت و مهربانی نسبت بملت خود بمرکز توجه عموم ملت یعنی مجلس مقدس شورای ملی تشریف فرما شده در عرض راه درهر چند قدم فاصله دستجات موزیك حین عبور موکب ملوکانه بنوای زنده باد شاه و عموم ملت بصدای زنده وجاوید باد شاهنشاه مشروطه خواه هم آواز گشته ذات مقدس شاهانه درهر چند قدم که بدستجات نظام وسایر ملت برمیخوردند اظهارتلطف و تفقد خسروانه را بتوسط امیربهادر جنگ نسبت بآنها میفرمودند و صدای زنده باد شاهنشاه مشروطه خواه از هر سو بفلك میرسید قریب دو ساعت ونیم بغروب مانده موکب اعلی بعمارت بهارستان نزول اجلال و باطاق مخصوص رسمی مجلس که عموم وکلاء عظام و از طبقه علماء اعلام حجتین آیتین دامت برکاتهما وآقای امام جمعه و آقای صدرالعلماء و آقای ظهیرالاسلام و از شاهزادگان عظام حضرت اقدس ولیعهد و شاهزاده ظل السلطان و آقای نایب السلطنه و آقای شعاع السلطنه و آقای عضدالسلطانوسایر شاهزادگان بزرگ واز اکابرقوم آقای عضدالملك وجناب ناصرالملك رئیس الوزرا و سایر وزراء فخام مسئول و تمامی اسراء عالیمقام و سرداران گرام حضور داشتند ورود فرموده از توپخانهمبارکه که علی الرسم معمول است در اعیاد بزرگ دولتی شلیك مینماید دراینروز و ساعت سعید هم که فی الواقع از اعیاد بزرگ دولتی وملتی بشمار بود شلیك کرده نخصت اعلیحضرت شاهنشاه نطقی در کمال فصاحت وبلاغت مبنی ببذل جهد و همت ملوکانه در تشیید اساس و اکمال مشروطیت واجرای قوانین موضوعه و جاری شدن امور از مجرای خود تقریر فرموده و باین کلمات مسرت آمیز ختم کرند. امروز را میتوان اول روز سعادت این مملکت بدانیم و در حقیقت امروز مشروطیت را بورود خودمان در مجلس شورای ملی تکمیل نمودیم.

آقای آقا سید عبدالله مجتهد شرحی وافی از زحمات وکلاء محترم و خدمات ایشان بدولت وملت واشتغال شان شبانه روز بکار و اینکه اعضاء مفخم مجلس مقدس از چندین صدر اعظم کافی و عاقل بهتر و بالاتر مشغول کارند و خدمت مینماید معروض حضور همایونی

داشتند اعلیحضرت شاهنشاه اظهار غایت رضایت و خوشوقتی از وکلاء معظم و زحماتشان در جواب فرموده خطابه ذیل که حاوی مقاصد و مکنونات خاطر خطیر همایون اعلی بود به ناصرالملك رئیس الوزراء عطا شده قرائت کردندوحاضرین از صمیم قلب بآواز بلند (زنده باد شاهنشاه ایران) گفتند.

خطابه اعلیحضرت اقدس همایونی

بسی شکر میکنم خدای تعالی راکه مقاصد قلبیه و تصورات دقیقه ما در ترقی دولت ایران از بیداری ملت ظاهر و بیمن توجهات امام عصر عجل الله فرجه استحکام مبانی اساس مشروطیت بر دست ما جاری گردید واینك نمایندگان ملت خود را یادآوری میکنیم که قلب السلطان بین اصبعی الرحمن همانا این نعمت و سعادت مشروطیت را بخواست خداعنایت و در پیشرفت اساس مقدس دقیقه از مساعدت غفلت نفرموده ایم و در این یك سال که مجلس مقدس شورای ملی تأسیس گردیده امنای دولت و وکلای ملت باجرای مکنونات ضمیر منیر شاهانه بذل جهد و رضای خاطر الطاف مظاهر ما را در جریان اصول مشروطیت جلب نمودند لاجرم برای تشویق ملت و تشیید اساس مشروطیت به مجلس شورای ملی خودمان حاضر شده و بدواً از زحمات نمایندگان از وضع قوانین رضای خاطر همایونی را اظهار و جهت مزید افتخارو تربیت فرزندان روحانی خسروانی و حسن جریان اصول مشروطیت و تکمیل مراحم پادشاهی باکمال میل قلبی قسم یاد میکنیم که بر طبق اصل سی و نهم ضمیمه قانون اساسی بوظیفه خودمان در این روز مسعود موفق شدیم از خداوند ادعیه خیریه ملوکانه را در ترقی و سعادت دولت وملت مسئلت مینماییم.

(در این موقع که قرائت خطابه بآخر رسید اعلیحضرت همایونی من باب تشویق و مزید اطمینان ملت قسم یاد کرده قسم نامه مندرجه ذیل را ادا وکلام الله مجید را زیارت کردند).

صورت قسم نامه

من خداوند قادر متعال را گواه گرفته بکلام الله مجید وبآنچه نزد خدا محترم است قسم یاد میکنم که تمام هم خود را مصروف حفظ استقلال ایران نموده حدود مملکت و حقوق ملت را محفوظ و محروس بداریم قانون اساسی مشروطیت ایران را نگاهبان و بر طبق آن قوانین مقرره سلطنت نماییم ودر ترویج مذهب جعفری اثنی عشری سعی و کوشش نماییم ودر تمام اعمال و افعال خداوند عزشأنه را حاضر و ناظر دانسته منظوری جز سعادت و عظمت دولت ایران نداشته باشیم و از خداوند متعال در خدمت ترقی ایران توفیق میطلبیم واز ارواح طیبه اولیای اسلام استمداد میکنیم.

(سپس آقای حاجی سید نصرالله خطابه ذیل را از طرف مجلس قرائت نمودند).

خطابه مجلس

شکر خدای را عز وجل که امروز اعلیحضرت اقدس شاهنشاه اسلامیان پناهی خد الله ملکه و سلطانه در تکمیل مراتب رعیت پروری و مراسم عدالت گستری ساحت مجلس مقدس شورای ملی را بتشریف خسروانه آراسته یعنی روح اجرا بکالبد قانون پیوسته است بحمدالله و المنه امروز ذات خجسته صفات ملوکانه بر اریکه سلطنت حقیقی ایران عز جلوس میبخشد تخت کهن سال کیان امروز بخت جوان و عمر جاودان می یابد که بر روی دلهای سی کرور ایرانی استوار است صنعتگر ازلی آنرا بارکان اربعه ملی غیرت همت، فتوت و قدرت پایدار بجواهر گرانبهای عدل و علم و آزادی مکلل و مجلل ساخته است اکنون چشم روزگار از دریچه تاریخ نگران ومنتظر است که مفاد شرف المکان بالمکین را بار دیگر بمقام تحقیق و تصدیق گذارد پس بر همت قدر رقبت شاهنشاهی موکول است که یادگار این روز فیروز را سرلوله سعادت ایران ساخته حشمت و شوکت این مکان راز زمین بآسمان ارتقاء دهند هیچیك از سلاطین ایرانرا چنین موقع موفقیت نصیب نگشته و مساعی فوق العاده و فتوحات عظیمه پادشاهان دوره استبداد باستحصال چنین مقاصد عالی هرگز کفایت نداشته است ولی تأییدات غیبیه الهیه و مساعدت اقبال ملت و مقتضیات مشروطیت از پایه سریر اعلی تا اقصی مدارج نیکنامی و شوکت شاهراهی مستقیم آراسته واز خس و خار پیراسته است آن شاهراه متابعت و تایید اجرائیات است با قوانین مقدسه که حاصل نشود مگر آنکه اصل اصیل قوه مجریه بنفس نفیس ملوکانه توجه خاص ومراقبت بالاختصاص مبذول فرمایند که تا قوانین اساسی مملکت بدرجه قصوای اجری برسد و در تسکین انقلابات حال و کفایت احتیاجات استقبال و ضروریات استقلال وطن وحراست حوزه مقدسه اسلام حفظ اساس مشروطیت را فریضه ذات قضا همت خسروانه فرموده ملت ودولت را از حضیض ضعف و ذلت باوج قدرت و سعادت برسانند.

(پس از این ذات اقدس شاهانه با علماء اعلام و شاهزادگان و جمعی از علماء و وکلاء باطاق دیگر برای استراحت و تکمیل فرمایاشات تشریف فرما شده و پس از مختصر توقف با کمال سعادت واقبال بمقر سلطنت عودت فرمودند). کمیسیون عدلیه:

حاج سیدنصرالله حاج میرزا ابراهیم آقا

لسان الحکماء حاج میرزا علی آقا

آقا میرزا طاهر آقا میرزا محمود اصفهانی

کمیسیون مالیه: اجزاء دائمی:

میرزا مرتضی قلی خان مخبرالملك

حاج میرزابراهیم آقا حاج میرزا آقا

آقا میرزا محمودخوانساری وکیل الرعایا

اجزاء غیردائمی:

تقی زاده صدیق حضرت

وثوق الدوله مستشارالدوله

محقق الدوله میرزا ابوالحسنخان

کمیسیون اداره مجلس:

آقا میرزا طاهر مقبل لشکر

حسنعلی خان مؤثمن الممالك

محقق الدوله آقا شیخ حسین

مشاورالملك

کمیسیون عرایض:

احسن الدوله میرزا مرتضی قلیخان

آقا میرزا هادی اصفهانی عمیدالحکما

شمس الحکما حاجی میرزا آقا

حاج سیدعبدالحسین شهشهانی

آقا سید مهدی آقا میرزا سید علینقی

وکیل التجار ادیب التجار

کمیسیون داخله:

حاج سید اسمعیل هدایت الله میرزا

آقا شیخ ابراهیم زنجانی مبشرالسلطان

آقا شیخ غلامحسین استرآبادی

احسن الدوله مقبل لشکر

آقا سید جعفر آقا شیخ یوسف

حاج معین التجار حاج محمد اسمعیل آقا

امین التجار رئیس التجار

مؤتمن الممالك میرزامرتضی قلیخان

معظم الملك حسام الاسلام

حاج سیدعبدالحسین شهشهانی

لسان الحکما آقا میرزا حسین طبیب

آقا شیخ محسنخان ثقةالسلطنه

بحرالعلوم کرمانی میرزامحمود خوانساری

وکیل الرعایا آقا سید حسین بروجردی

وزیر علوم- خوب است زودتر شروع فرمایید بقرائت قانون مطبوعات تا وزارت علوم تکلیف خودرا دانسته مدیران جراید هم بر طبق آن رفتار نمایند.

رئیس- انشا ء الله از روز شنبه پیش از اینکه بکار دیگر شروع شود قرائت نظامنامه مطبوعات را بر همه چیز مقدم خواهیم داشت.

مستشارالدوله- مقصود از کمیسیون عدلیه این بود که هر چه راجع بآنجا است رجوع نمایید و از کمیسیون لوایح قانونی این استکه هر قانونی از ادارات دولتی بیاید بدواً ملاحظه نماید و تنقیح کنند از آنجا بمجلس بیاید.

اسدالله میرزا- کمیسیون قانونی باین ترتیب در هیچ جا معمول نیست بلکه یك کمیسیون ابتدائی معمولی است که لوایح قانونی را بدواً ملاحظه کرده اگر قابل مجلس است بمجلس میاید والا فلا و آنوقت مجلس یك عده را معین مینماید که آن قانون را تنقیح نمایند و کمیسیون قانونی در هیچ جا معمول نیست.

مستشارالدوله- این کمیسیون قانونی که باین ترتیب گفته شد سابق هم بود جناب صینع الدوله اطلاع دارد هر قانونی هم که بمجلس میامد بدواً این کمیسیون ملاحظه میکرد و بمجلس میامد.

اسدالله میرزا- اینطور که جناب مستشارالدوله گفتند آن کمیسیون دائمی نبود هر وقت یك قانونی بمجلس میآمد یك عده را رئیس معین میکرد وآنها آنرا تنقیح میکردند شاید اشخاصی عالم تر از این اشخاص که در آن کمیسیون دائمی هستند از برای قانون در مجلس باشند.

مستشارالدوله- چه ضرر دارد یك همچو کمیسیونی رسماً دائمی در مجلس منعقد باشد.

آقا سیدحسن تقی زاده- اینطور که گفته شد جمعش هم ممکن است مثلا هر گاه یك قانون نظامی بمجلس بیاید و شش نفر عالم تر از آن شش نفر از حیث ترتیبات نظامی باشند آنوقت آن شش نفر را برآن عده بیفزاییم.

لسان الحکماء- مرسوم آنچه هست دوکمیسیون است یك کمیسیون قانونی ویکی ابتدائی کمیسیون ابتدائی دائمی است کمیسیون قانونی باقتضای صلاحیت از برای تنقیح آن قانون عده معین میشوند.

آقا سید حسن تقی زاده- باز عرض میکنم این کمیسیون که هست تا سه ماه دیگر معلوم میشود که چه قانونی بمجلس میآید آنوقت آن اشخاص را که صلاحیت دارند انتخاب میکنندو برآن عده می افزایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- کمیسیون قانونی لازم است اگرچه وضع قوانین با مجلس است ولی ادارات دولتی هم بواسطه تسهیل امر میتوانند قوانین را نوشته بمجلس بفرستند در این صورت لازم است قبل از آمدن بمجلس آن قوانین تنقیح شود.

اسدالله میرزا- این ترتیب صحیح است ولی بنده میگویم هروقت قانونی بمجلس آمد همانوقت باید عده منتخب شده تنقیح نمایند شاید در هر پانزده روزی یك قانونی بمجلس آمد نمیشودهر روز تغیر اشخاص داد.

آقا سید حسن تقی زاده- جمع بین این دو ممکن است همانطور که شاهزاده اسدالله میرزا منیگوید در خارجه کمیسیون قانونی موقتی است ولی اینجا اینطور نیست بلی ممکن است در هر قانونی که آمده بمجلس بملاحظاتی یك عده از برای این قانون تغییر داده شودوعده دیگر افزوده گردد مثلا قانونی راجع بعدلیه رسیده لابدباید عده از اهل علم و خبرت در این کمیسیون باشد حالا هر وقت قانون نظامی آمد یك عده که از قانون نظامی با اطلاعند بجای آنها میگذارند.

احسن الدوله- این ترتیب منتج نتیجه نخواهد بود و باز کارها با خود مجلس میشود.

آقا سید حسن تقی زاده- ببینیم آیا مجلس سریع السیرتر است یا کمیسیون یك مطلبی که یك ماه در مجلس طول بکشد کمیسیون در فاصله چهار روز آن را تنقیح میکند و بمجلس میآورد

رئیس- خود این ترتیب کمیسیون اسباب ازدیاد بصیرت و تجربه وکلا میشود وکار پیشرفت میکند خوب است ملاحظه کنید چقدر کار روی هم ریخته دیشب تا ساعت پنج مشغول کار بوده ایم با اینکه روز هم تعطیل بوده مبالغی از عرایض مانده است بترتیب کمیسیون که شد کار پیشرفت میکند.

بحرالعلوم کرمانی- خوب است رعایت این نکته بشود که در کمیسیون قانونی از همه گونه اشخاص با اطلاع باشند.

رئیس- چه ضرر دارد اول عده شش نفر است بعد بر آن بیفزاییم.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده بنده این است که در کمیسیون داخله ملاحظه شود اشخاصیکه در سایر کمیسیونها هستند نباشند زیرا که این کمیسیون دائماً باید کار بکنند و درحقیقت در این مدت مجلس کمیسیون داخله بوده است واز این راه است که از کار خود بازمانده یکی هم اگر اجازه بدهید عرض میکنم چند کمیسیون دیگر لازم است یکی کمیسیون وزارت جنگ که در بودجه عسکری نظارت داشته باشد یکی هم بجهة اینکه با جناب وزیر علوم همراهی نموده تاسیس مدارس و توسعه معارف بدهد یك کمیسیون دیگر هم بجهة نظارت در بودجه مجلس لازم است که در مصارف مجلس نظارت داشته باشد یك کمیسیون موقتی هم لازم است که مرکب باشد از شش نفر که در سه مطلب رسیدگی نمایند یکی اعتبارنامهای وکلا دیگری احضار بقیه مانده وکلای ولایات یکی هم برای وکلای اینجا که زودتر انتخاب شوند.

رئیس- اینها که فرمودند لازم است اما در باب بودجه مجلس باید این زحمت راخود کمیسیون مالیه قبول کند که مخارج عمده را یك مرتبه ملاحظه نموده مصارف اتفاقی هم چندان نیست که برای آن کمیسیون علیحده لازم باشد.

احتشام الاطباء- بعضی از وکلا داوطلبانه میتوانند داخل کمیسیون شوند یا نه؟

رئیس- داخل در هر کمیسیون میتوانندبشوند و البته هر چه هم در کمیسیون مطرح میشود تنقیح شده بمجلس خواهد آمد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این که آقای تقی زاده فرمودند لازم است که بکمیسیون وزارت جنگ اهمیت داده شود وهمچنین بکمیسیون بودجه مجلس و لازم است که از وکلای اصناف هم باشند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- کمیسیون مالیه از سه ولایت انتخاب شده آذربایجان و شیراز و خراسان از سایر ولایات نیست.

رئیس- چرا آقا میرزا مرتضی قلیخان از وکلای اصفهان هستند و سایرین هم هستند.

صدیق حضرت- کمیسیون اداره مرکب است از رئیس و نایبان رئیس و منشیها دیگر محتاج بتعیین نیست.

رئیس- نایبان رئیس یکی وثوق الدوله است که در این مدت خیلی زحمت کشیده و باید رفع خستگی نماید یکی هم حاجی امین الضرب است کارهای شخصی هم دارد منشیها هم یکی آقا میرزا طاهر است که حاضر است یکی هم آقا میرزا مرتضی قلیخان است که درکمیسیونها مشغول است دیگر هم کسی نیست جناب حاجی سیدنصرالله هم که در کمیسیونهاهستند.

اسدالله میرزا- عقیده بنده اینست که کمیسیون عدلیه خیلی با اهمیت است واین عده کم است خوبست چند نفر دیگر برآنها افزوده شود. بحرالعلوم کرمانی- در کمیسیون مالیه لازم است اشخاصی که از ولایات اطلاع دارند باشند آقا میرزا حسن وکیل کرمانی مدتی در تحویل خانه کرمان بوده از ترتیبات مالیه آنجا کاملا مستحضر است خوبست اجازه بفرمایید ایشان هم داخل در کمیسیون مالیه باشند.

رئیس- بسیار خوبست چه ضرر دارد ایشان هم دخالت داشته باشند.

حاجی معین التجار- بجهة وزارت تجارت هم خوب است کمیسیونی تشکیل شود که این رشته هم ترتیبی پیدا کند اگر چه ما حال تجارت نداریم ولی لازم است حتی الامکان در توسعه این رشته و فلاحت بکوشیم.

آقاسید حسن تقی زاده- کار این کمیسیون چه خواهد بود؟

حاجی معین التجار- شما میدانید که ثروت حقیقی مملکت از راه تجارت است حالا ما نداریم بعدها پیدا خواهیم نمود این کمیسیون باید نظارت در مال التجارة وارده وصادره داشته ترتیب صحیح بدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- گفته شدکه سه کمیسیون لازم است یکی برای وزارت جنگ و یکی برای بودجه مجلس ویکی برای وزارت تجارت هر سه آنها لازم است ولی کمیسیون معارف امروزاز همه لازم تر است که توسعه معارف را بدهد بعد از این ما لااقل پنجاه کمیسیون خواهیم داشت باید اشخاص کافی داشته باشیم که بتوانیم تشکیل بدهیم تا کارخانه آدم سازی نداشته باشیم ممکن نخواهد بود.

رئیس- وزیر امور خارجه تشریف آوردنداز برایتصویب کنترات مستخدم فرانسه که از برای مستشاری در عمل بانك و مالیه خواسته شده است خیلی هم دقت فرموده اند در کمیسیون مالیه هم خیلی دقت شده است.

وزیر امورخارجه- بنا بر قراردادی که سابقاً دراین جا شده بود که یك نفر مستخدم از برای بانك ومالیه از فرانسه خواسته شود در اینجا هم با سفیر فرانسه مذاکره شده بود در آنجا هم وزیر مختار دولت علیه ایران مذاکرات لازمه نموده و در میان بیست نفر مستخدم این شخص که موسوم به بیزورك است و با لیاقت است انتخاب شده است و فقط معطلی برای تصویب کنترات تصویب شده بپاریس فرستاده شود این است که قرائت میشود تا رأی وکلای عظام چه اقتضا کند (صورت کنترات قرائت شد).

آقا میرزا ابوالحسن خان- دراین که در کمیسیون مالیه دقت شده حرفی نیست ولی این نکته باید گفته شود آن روزی که یك نفر خواسته شد فقط برای بانك بود و چون گفتند شاید کار بانك قدری تعویق بیفتد کسی باشد که از عمل مالیه هم اطلاع داشته باشد و تا زمانی که بانك تشکیل نشده است حقوق او را دولت بپردازد ولی افسوس که وزیر امور خارجه سابق بر خلاف مقصود معمول داشته است و مخصوص مالیه خواسته اند حالا چون این مذاکرات با سفارت فرانسه شده است ما هم قبول میکنیم.

حاجی معین التجار- میخواستم این سئوال را بکنم آیا قبل از امضای این کنترات ما مجبور هستیم که قبول کنیم حالا آنها یك شخص محترمی را انتخاب کرده اند حرفی نداریم ولی نباید مامجبور باشیم که قبول کنیم.

مستشارالدوله- مقدمات همان بود که جناب آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند رقعه هم که از طرف سفارت فرانسه رسیده بود مشعر بر همین بود که فقط در مالیه بوده باشد جوابی هم که از کمیسیون داده شده رفع این مطالب را میکند که ما یك همچو شخصی را خواستیم که وزارت مالیه او را بهر کاری وادارد مشغول شود در اینصورت گمانم این است که دیگر محظوری در بین نباشد.

وکیل التجار- مقصود بنده در این استخدام نیست و ما کمال اطمینان را بوزارت خارجه خودمان داریم ولی این مطلب را باید رعایت کنیم که اگر چیزی از طرف مجلس رأی داده شد چند روز بعد از آن که ملتفت میشویم برخلاف آن رفتار نشده باشد همچنانکه در این

کنترات هم همین قسم شد اگر هم شد باید مجازاتی در بین باشد که اینطور نشود مثلا مسیو نز را مجلس گفت نباشد و آنهم رفت حال می بینیم که از اصل پول گمرك ماهی هزار تومان باو میدهند این بچه قانونی است.

آقا شیخ حسین- در سابق که این مطلب در مجلس مذاکره شد در در حضور وزیر مالیه قرار شد این شخص برای بانك بیاید حالا در اساس ما درست شد یکی قانون اساسی ودیگری بودجه مملکت واساس سیم بانك ملی است در این صورت اگر این شخص از برای مدیری بانك باشد بعقیده بنده بهتر است.

وزیر امور خارجه- آنروز در کمیسیون گفتگو شد که ما یك همچو شخصی را میخواهیم من وزیر مالیه نیستم که مسئول مالیه باشم حال هر طور صلاح میدانند رفتار شود.

بحرالعلوم کرمانی- حالا هم طوری نشده بانك ما هم میشود همچون آدمی ما هم لازم داریم خوب است بیاید و ازبرای هردو باشد.

آقا میرزا محمود خوانساری- بعقیده بنده همچو آدمی برای مالیه لازم نداشته باشم ولی از برای بانك لازم است.

آقا سید حسین بروجردی- حالا صورت خوانده شود ببینم ایراد در کجاست (در خصوص مواجب و مخارج آمدنش گفتگو شد بعضی گفتند دوازده هزار تومان زیاد است در صورتیکه وزراء ما مواجبشان شش هزار تومان است این مبلغ زیاد است و بعضی هم تصویب کردند.)

وکیل التجار- نوشته شده که در مالیه هر کاریکه وزارتمالیه رجوع نماید انجام دهد خوب است لفظ استخدام در هر دو قید شود.

صدیق حضرت- خوب است قید شود که در اوقات فراغت روزی دو ساعت بیاید در دارالفنون درس بگوید.

وزیر امور خارجه- میدانید که این شخص از برای عملیات استخدام شده نه از برای علمیات.

لسان الحکما- این نکته را که صدیق حضرت گفتند خیلی اهمیت دارد لابد این شخص در مدرسه این علم راکاملا تحصیل کرده در اینصورت اینجا در زمان فراغت میتواند تدریس کند.

وزیر امور خارجه- این تکلیف شافی است یادداشت نمایید تا مذاکره نماییم (گفته شد طوری شود که مثل مسیونوز اقتدار حاصل ننماید.)

اسدالله میرزا- این قید راکه میگویند ابداً دراین کنترات لازم نیست این شخص را برای مشاوره خواسته اند اگر وجوداو لازم است با آن دقتی که شده رأی گرفته شود.

فخرالسادات- خوب است نظر توجهی هم بسمت فارس بفرمایید چند وقت است ما از فارس صحبت میکنیم و هیچکس گوش نمیدهد اگر هر کس بود بخلاف او رسیدگی میکردند بالله فارس از دست رفت این تلگرافات را بخوانید چاره از برای آنجا بکنید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- فارس دو فرقه شده اند یکدیگر را میکشند آیا فارس جزو ایران هست یا نه اگر هست که بر دولت لازم است نظم آنجا را بدهد وزیر داخله در تلگرافخانه رفت وحاکم آنجا را معین کردند حالا باید وزیر داخله را خواست که چرا حاکم نمیرود.

رئیس- حق دارید باید سؤال کنید امشب گفتگو میشود که زودتر حاکم بفرستند.

حاج معین التجار- بنده عرض میکنم مالیات امساله بجهة همین ترتیبات از میان رفت از سال آینده هم چیزی وصول نخواهد شد چرا بعلت اینکه الان موقع زراعت است اگر امروز رعیت از زراعت خود باز بماندسال دیگر نخواهد توانست از عهده مالیات برآید چند روز قبل وزیر داخله گفتند که شما تلگراف کنید همین چندروزه حاکم فرستاده میشود از قراریکه اطلاع یافتم امروز تلگراف کرده اند که هر چه زودتر حاکم بفرستید و یك قدری آذوقه هم از برای اهالی فارس تهیه نمایید در این صورت تعویق در فرستادن حکومت صحیح نخواهد بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- کمیسیون مالیه خیلی زحمت کشیده که محل این شش کرور کسر را پر کرده ولی اگراین طور باشد سال دیگر شما پانزده کرور کسر خواهید داشت.

آقا سید حسن تقی زاده- در مسئله فارس قرار شد که فردا یا پس فردا وزیر داخله خواسته شود و در این باب مذاکره بمیان آید و درحقیقت یك اندازه هم از طرف هیئت وزرا در تامین ولایات مسامحه میشود مطلب دیگری داشتم که میخواستم عرض کنم از این بودجه که در مجلس آورده شد وقریب هشت کرور اضافه بود و شش کرور در ازای کسری گذارده شد و دو کرور آن علاوه بود نباید ممنون شد بجهة اینکه یك کرور آن از بابت حقوق پارساله داده شد و یك کرور هم از برای مخارج فوق العاده و لاوصولی بودجه است این است که عرض میکنم باز هم باید در صدد بود از آن حقوقی که هیچ دست نخورده و تومان بتومان داده میشود هر ساله تومانی پانزده شاهی میگرفتند خوب است امساله هم تومان یك قران کسر شود که مدی شده باشد یکی در باب تذکره که دویست و سی هزار تومان میدهند دیگری در باب تلگرافخانه که نود هزار تومان میدادند وحالا یکی صد هزار تومان میدهد این را هم باید ختم کرد.

رئیس- از برای تذکره یك کسی است که پنجاه هزار تومان علاوه میدهد که دویست وهشتاد هزار تومان باشد عمل تلگرافخانه را هم گمان نمیکنم دیگر جای تأمل باشد باید ختم کرد.

آقا سیدحسن تقی زاده- مجلس قرار بدهد که درحضور وزیر مالیه این کار هم ختم شود.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 186

جلسه: 186

مذاکرات روز پنجشنبه هفتم شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 3 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند

رئیس- در باب مصدق السلطنه بعضی را عقیده بر اسن است که سن او بسی سال رسیده است و بسیار جوان معقول نجیب درستی است و اقتضای مقبولیت وکالت او موجود است بنابراین قرار شد که کمیسیونی منعقد شدهدر اینباب رسیدگی نماید.

اسدالله میرزا- رسدیگی درسن اشکال دارد.

رئیس- چرا از قراین مأخذی بدست خواهد آمد از قبیل تاریخ تولد و امثال آن باید حالا حکما کمتر از سی سال نداشته باشد یا این بکمتر هم میشود (گفتند خیر) در نظامنامه انتخاب مخصوصا قید شده.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در کمیسیونی که در رسیدگی باعتبارنامه ها معین میشود در همان جا رسیدگی شود دیگر محتاج باین مذاکرات نیست.

محقق الدوله- خلاصه راپورت کمیسیون این است که بدواً چند اعتبارنامه بود رسیدگی شده است فردا هم باعتبارنامه مصدق السلطنه رسیدگی میشود.

وکیل الرعایا- قرار بودوکلا در ساعت سه بغروب مانده حاضر شوند حالا حاضر شده اند.

رئیس- خیلی جای تعجب است که با این تاکیدات باز هم تأخیر مینمایند. حالا این کمیسیونها که معین شد این کارها هم مرتب خواهد شد یکی از این کمیسیونها مخصوص همین کار است که در امورات داخلی مجلس رسیدگی نماید حالا صورت اشخاصی که از برای عضویت هر کمیسیونی صلاحیت دارند خواندهمیشود هر کدام از میان آنها عده را انتخاب بکنید وقت خیلی کم است کمیسیون عرایض چند روز است که از کار خود استعفا داده است.

حاج شیخ حسینعلی- خوب است بقیه وکلای طهران انتخاب شوند شاید در این بین اشخاصی که لیاقت عضویت داشته باشند پیدا شود و آن وقت بهتر خواهد بود.

رئیس- چه ضرر دارد وقتی که انتخاب شدند اگر صلاحیت دارند بر این عده افزوده میشود.

وکیل الرعایا- قراربود جضرت رئیس عده را معین کنند و بعد وکلا از آنها انتخاب نمایند.

رئیس- حالا خوانده میشود هر طور صلاح دیدید جرح و تعدیل کنید.

(اسامی اشخاصیکه ازبرای کمیسیونها معین شدند تا پس از جرح و تعدیل انتخاب شوند قرائت شد.)

کمیسیون لوایح قانونی:

حاج امام جمعه حاج سید نصرالله

شیخ ابراهیم زنجانی مخبرالملك

صدیق حضرت تقی زاده

کمیسیون خارجه:

وثوق الدوله مستشارالدوله

تقی زاده مخبرالملك

میرزا ابوالحسنخان حاج امین الضرب

اسدالله میرزا صدیق حضرت

محقق الدوله لسان الحکما

حسنعلی خان مذاکرات روز شنبه نهم شهر شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشبنه 7 رآقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا سید حسین- رفتم خدمت جناب ناصرالملك یك عده بودند که خیلی اوقات را برایشان تلخ کرده بودند و چنین اظهار میداشتند که جناب وزیرمالیه در کمیسیون بودند ومخصوصا اسامی راياداشت کرده اند که کسر نمایند بعضی هم اعتراض بر بعضی از وکلا که در کمیسیون بوده اند از قبیل جناب وثوق الدوله داشتند و حال آنکه نفع این ترتیب راجع بعموم ملت است و تمام ملت که در مقام ترقی وتمدن هستند از این ترتیب رضایت دارند چنانچه امروز انجمن محترم حسینی و جمعی در مسجد جامع بودند واز هر انجمنی هم چند نفر بودند و خیلی هم اظهار رضایت مندی میکردند این اشخاص که این اعتراضها را میکنند اکثر هیچ حقوق ندارند گویا محرك داشته باشند این اشخاص هرچه خواستند فتنه در این مملکت برپا کنند نتوانستند حالا میخواهند موجبات رنجش خاطر جناب رئیس الوزرا و اعضای کمیسیون مالیه را فراهم نمایند وحال آنکه خدمتی که رئیس الوزرا کرده اند هیچکس نکرده و حال توهین بایشان مینمایند.

رئیس- نشنیده ام که جسارتی کرده باشند.

آقا سید حسین- خیر خیلی سخت گیری کرده اند وازاینگونه اشخاص باید جلوگیری شود والا اگر اینطور باشد هیچ کاری پیشرفت نمیکند.

رئیس- یك کاغذی بمن رسید که اشخاصیکه مواجب آنها بخرج بیوتات آمده است بانها گفته اند که مواجب شما قطع شده است و خواستند بیایند بمجلس شکایت کنند مجلس کی مواجب اینها را قطع کرده است چیزیکه هست بجمع مخارج دولتی آمده است این یك کرور تومان و پنج هزار خروار غله بطور مقاطعه بشخص سلطان داده شده است منتهی پیش هشتصد هزار تومان کسری بود چون حالا ملت چیزی ندارد گفتند این سیصد هزار تومان کسری را که مخارج بی محل بوده نشود والا مواجب فراش خانه و آبدارخانه وغیره را کسی قطع نکرده است چرا باید این القآت بشود.

آقا سید حسین- بلی اینها غرض دارندوالقاء شبهه شده است و میگویند که این کارها از روی غرض شخصی شده است و حال آن که کمیسیون مالیه نماینده مجلس است واین مسئله هم ربطی بوزیر مالیه ندارد باید از این اشخاص جلوگیری شود.

رئیس- این اشخاص که این کارها رامیکنند اگر مقصودشان این است که یك براتی نوشته شود و تمبر چسبیده شود وغرض شان پول نباشد ما هم حرفی نداریم اگر مقصود پول گرفتن است همین است که معین شده است اگر در جایی محلی سراغ دارند معین نمایند والا از نیست چه میخواهند.

وکیل الرعایا- مالیه ملت باید بمصرف امنیت برسد اشخاصی که خدمت بمملکت میکنند ذی حقند که حقوق ببرند والا این اشخاص که میگویند حقوقشان بریده شده بگویید تمام را من قطع کرده ام منتها آنها دسته بندی مینمایند و دمشن را قوت میدهند خوب است بودجه طبع شده منتشر شود تا بدانند این مالیات را چه اشخاصی میدهند و چه اشخاصی میبرند و ما چطور اصلاح کردیم حالا اگر صلاح میدانید تمام طبع شود والا این فقراتی که کم وکسر شده طبع شود تامردم بدانند چه اشخاصی میبردند و حالا غرض آنها چیست؟

رئیس- من هیچ کار باین جزئیات ندارم فقط میگویم نیست اگر فقط باسم قانع هستند هر قدر میخواهند بنویسند واگر پول میخواهند همین است که معین شده است.

آقا میرزابوالحسن خان- این کاری که مجلس کرده بتصویب دولت و ملت بوده وما فقط محض رضای خدا و آبادی مملکت این کار را کردیم آیا خوب است همان طور مثل سابق در سال هفت کرور کسر محل داشته باشند و از خارجه قرض کنند حال اگر وزیر مالیه صلاح نمیدانند اظهار کنند.

رئیس الوزراء- این مطلب موضوع بحث نیست که ما گفتگو کنیم معلوم است که یك مبلغ کسر داریم باید جرح و تعدیل شود تا محل آن پر شود مقصود از این گفتگو این است که از این فتنه انگیزیها باید جلوگیری شود.

آقا سیدحسن تقی زاده- مکرر گفته ام و باز هم میگویم که درمجلس کنفرانس و نطقهای بلیغ مهیج خیلی از برای بیداری ملت خوب است اما مجلس بایست که مسئول وضع قوانین باشد اگر در آذربایجان انقلابی عارض شود پس ازمذاکرات زیاد ما میگوییم باید رجوع شود بوزارت داخله حالا هم میگوییم ما وزیر داخله داریم و محل اعتماد ما است باید تمام هم خود را مصروف بدارد که مملکت رامنظم نماید و حال اینکه انقلابات این شهر هنوز رفع نشده است که وکلا آسوده مشغول کار خود باشند و اگر از وزیر بد گفته میشود در مجلس شکایت میکنند نمیدانیم باید چه جواب بگوییم گمان من این است باید وزرا یك اندازه راضی شوند که بعضی از ملت از آنها رنجش حاصل نمایند و قوانین را جاری نمایند واگر اینطور باشد که کسی رنجش حاصل نکند میبایستی که ما نه عدلیه داشته باشیم ونه هیچ وزراتخانه چرا بعلت اینکه در هر مطلبی که میانه دو نفر یا زیادتر گفتگو باشد لابد یکی از طرفین خواهد رنجید حالا اینهاییکه میگویند حقوقات کسر شده اگر این شورش را عمله و سایرین نمایند حق است که ما جواب بدهیم اما اگر قشون این شورش را بکنند یا یك طبقه از نوکربابها شورش را بکنند ما باید از چشم رئیس آنهاببینیم پس این گفتگوی بیوئات با اعلیحضرت است که قدغن فرمایند این گفتگوها نشود اگرمیگویند خیر خواهیم گفت که سالی سی هزار تومان از برای مخارج شخص سلطنت معین شده مابقی آنها را خودمان میدهیم و علاوه آن طوری که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند این جرح و تعدیل بتصویب دولت و مجلس و ملت شده و قانونیت دارد باید مجری شود هر کس هر چه میخواهد باید از شاه بخواهد.

رئیس الوزراء- از این صحبت معلوم میشود که موضوع صحبت دسته بندی بود ولی اینکه بنده عرض کردم مسئله قانونی بود اینها که میخواهند دسته بندی کنندمسلم است که قوه جبریه میخواهد که جلوگیری شود ولی آنهاییکه اذهان عوام را مشوب میکنند باید از آنها جلوگیری شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- با هیئت وزرا است که نگذارند.

آقا میرزا محمود- مسئله تلگرافخانه بنا بود روز شنبه مذاکره شود امروز جناب وزیر مالیه هم تشریف دارند.

رئیس الوزراء- بلی امروز صورت آنرا بکمیسیون مالیه داده که مذاکره شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك سئوال میخواستم بکنم میگویند پنج نفر از اجزاء گمرك از بلژیکیها تجدید کنترات کرده اند و چند نفر هم بدون کنترات مشغول هستند.

رئیس الوزراء- آنکه میگویید چند نفر بدون کنترات هستند باید تحقیق کنم وجواب بدهم.

میرزا ابوالحسن خان- مسیونوز و مسیو پریم بنا بود بروند مسیو نوز که رفت چطور شد که باز مسیوپریم سرکار است و هر دو مواجب میبرند.

رئیس الوزراء- آنها که بی کنترات هستند چند نفر از آنها رفته اند در خصوص آنهاییکه کنتراتشان تجدید شده در کمیسیون مالیه هم مذاکره شد که فعلا لازم است آنها باشند که اداره گمرك بکلی بهم نخورد در باب مسیونوز و مسیوپریم آن روز هم مذاکره شد که بمسیونوز پول ندهند بنا بود بتوسط وزیر امور خارجه اطلاع داده شود اما در باب مسیوپریم چون اشکالی پیش آمد بواسطه اینکه از وکلی مسیونوز بود برای رسیدگی حساب و سفارت بلژیك هم سفارش کرده بود که این مدت قلیل را نقض نکنیم حالا باید رسیدگی بحساب شده ترتیب آنرا بدهیم و جواب آن مسئله را هم بعد از تحقیق عرض خواهم کرد.

وکیل التجار- درمسئله مسیونوز از بابت مواجب که میگیرد تحقیق شده حالا مقصود بنده این است که از تاریخی که از مجلس مرخصی او داده شده باذن کی این پول راداده اند و باید از عهده این پول برآیند.

رئیس الوزراء- بر دهنده تقصیری نیست زیرا مادامیکه کنترات باقی است باید بدهند تقصیر در اینجا است که چرا نقض نشده است حالا تحقیق میکنم ببینم چرا اطلاع نقض کنترات را نداده اند و پول را هم گفتم ندهند.

آقامیرزا محمود- زمانیکه وزارت امورخارجه باعلاء السلطنه بود علناً گفتند که با سفیر بلژیك گفتگو شده که بموجب کنترات نامه فصل 2 دیگر حق گرفتن این پول را ندارند.

رئیس الوزراء- ماحصل آنکه باید در این باب توضیحات از وزارت امور خارجه خواسته و تحقیق شود که چرا وزارت امور خارجه تا حال اطلاع نداد است واز بابت مسیو پریم بجهاتی بنده مصلحت میدانم که تا وقتیکه مسئول حساب است این پول داده شود. آقا سید حسن تقی زاده- اینکه آقا میرزا ابوالحسن خان اظهار داشتند و جواب داده شد که نمیدانم چند مرتبه همین طور شده که درمجلس یك مطلبی سئوال شده وکابینه که روی کار بوده گفته اند نمیدانم با این حال چطور ما میتوانیم بکابینه جدید مطمئن شویم این استکه عرض میکنم کابینه سابق مثل سایر افراد ملت است باید معلوم شود که هر کدام از آنها خیانتی کرده اند مجازت شود اگر گفته شود که مجازات ادارات معین نیست عرض میکنم که مجازت یك نفر وزیر امور خارجه را که خیانت کرده باشد همهملت میدانند که چیست؟

رئیس الوزراء- آن پنج نفر رابنده صلاح میدانستم که کنترات شده ولی در باب مسیونوز نمیدانم که چرا نقض کنترات را نکرده اند اینستکه باید تحقیق کنیم و جواب بدهیم.

اسدالله میرزا- در مسئله مسیونوز از قراری که اطلاع داشتم اطلاع نقض کنترات اوداده شده که برود و یکسال مواجب او را بدهند آنهم بعد قرار شد که پس از دادن حساب صحیحاً این مبلغ داده شود حالا رئیس الوزراء میفرمایند هنوز اطلاع نقض کنترات داده نشده است خیلی محل تعجب است دیگر از چند ماه قبل در روسیه مشغول انتخابات بودند و حالا از قراریکه مستفاد میشود انتخاب تمام و مجلسشان دو روز است افتتاح شده بواسطه رابطه بین پارلمانها لازم استکه تلگراف تبریکی بشود واین خود وسیله بزرگی از برای ترقی ملل و ابادی مملکت است.

رئیس- باید برای تمام پارلمانها بشود یا آنجا تنها.

اسدالله میرزا- تنها برای دوما زیرا که آنجا تازه افتتاح شده است.

رئیس- سایر جاها هم همینطور است.

اسدالله میرزا- آنجا منفصل شده بود و مثل آن دومای سابق هم نیست و آن دفعه که افتتاح شد تلگرافی از اینجا شد و خیلی هم اسباب ازدیاد و مودت شد در حقیقت آنجا دوباره افتتاح شده نه اینکه مثل سایر پارلمانها تجدید انتخاب شده باشد.

رئیس- گمان نمیکنم اینقدرها لزوم داشته باشد همان دفعه اول کفایت است.

حاج محمد اسمعیل آقا- عقیده بنده هم همین است که همان دفعه اول کفایت است.

آقا میرزا محمود- بموجب نظامنامه قرار است که هر مطلبی را که یکی از وکلا مطرح میکند باید پانزده نفر با او همراه باشند (جمعی هم گفتند که ما هم در این مسئله با شاهزاده همرای هستیم.)

رئیس- عرض کردم اگر بملاحظه تجدید انتخاب پارلمان باشد باید برای پارلمانها تبریك بگوییم اما اینکه فقط برای روسیه باشد گمان نمیکنم آنقدر لزوم داشته باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- از این کلمان چنین معلوم میشود که فرقی بین دولت روس و دوما نیست اگرچه متحدند ولی از جهة اینکه پارلمان است و در صراط حریت و آزادیست با سایر پارلمانها جهت اتحاد و رابطه تام دارد منتها آنها مشغول تعمیر یك نقطه هستند و مامشغول نقطه دیگر و در میانه آنها یك عده از مسلمانان و وکلای ایشان است پس هر چه ما باتحاد نزدیك تر بمرکز اعتدال بشویم بهتر است.

رئیس- حال این مطلب باشد برای مجلس دیگر.

رئیس الوزراء- اینجا مذاکره شده بود که ازبرای نظم و رفع اختلافات هر چه زودتر باید جلوگیری شود این مطلب صحیح است و استقرار آن بپول است و یك اندازه از بودجه امسال بمصارف لازمه خرج شده بآن طوری که بودجه آمده بود بمجلس و خوانده شد بسیار خوب و صحیح بود حال برای مخارج لازمه فوق العاده و چیزهاییکه رخ میدهد البته پولی لازم است و نمیخواهیم که از مالیه امسال گرفته شود تاباز اختلالی در او پیدا شود اگر صلاح بدانند از اشرفی موجودی قدری برای اینگونه مخارج گرفته شود و بعدبجای او میگذاریم.

آقا میرزامحمود- چرا اشرفیها را حال خرج میکنید که ارزانست مالیات یزد نوشتند حاضر است بخواهند و همچنین مالیات گلپایگان اینها رابگیرید خرج کنید.

رئیس الوزراء- فقط یك یزد این طور است آنهم معلوم نیست تا دستوالعملها نرود و مخارج محلی ملعوم نشود نمیشود گرفت خرج کرد حال این مخارج فوق العاده که گفته شد صورت جزئش بکمیسیون مالیه ارائه میشود و خلاصه آن بمجلس خواهدآمد.

اسدالله میرزا- میشود فهمید چه قدر اشرفی موجوداست.

رئیس- تقریبا سیصد وهفتادو هشت هزار تومان است.

حاجی محمداسمعیل آقا- اینکه میفرمایید بجهة مخارج لازمه بتصویب مجلس خرج میشود باید ببینیم این مخارج فوق العاده است یا خیر.

رئیس الوزراء- بلی فوق العاده است مکرر گرفته شد که بجهة استقرار امنیت و قوه قهریه یك پولی لازم است مثلا امروز باید یك عده سوار و سرباز برای امنیت گیلان روانه شوند باید یك پولی بآنها داده شود تا بروند استقرار نظم آنجا را داده برگردند واینها هم ساخلوی دائمی نیستند موقتی است.

وکیل التجار- در بودجه یك اندازه برای مخارج فوق العاده منظور شده است و علاوه باید مخارج فوق العاده معلوم شود که چیست بطور ابهام نباشد.

رئیس الوزراء- البته دروقت لزوم معلوم خواهد شد و آن فوق العاده که در بودجه معین شده فوق العاده معمولی است اما این که حال گفته شد فوق العاده است.

مستشارالدوله- در بودجه مملکتی یك مبلغ بجهت مخارج فوق العاده منظور شده است و از مال امسال هم که یك اندازه برای مخارج لازمه در اول سال برداشته شده است خوبست وزارت مالیه صورت آن را بدهند تا معلوم شود که چه قدر است تابه نسبت آن تجویز و تصویب شود.

رئیس الوزراء- مشغول آن صورت هم هستیم که از جنس و نقد معین شود حالا هم نمیگویم که بآن اندازه تصویب شود بلکه بجهت مخارج فوق العاده که اتفاق می افتد اگر کلی باشد مثلا باندازه پانزده هزار تومان البته بمجلس اطلاع خواهم داد ولی اگر چهار پنجهزار تومان باشد برداشته شود آنوقت یکدفعه صورت آنرا میدهیم غرض این است که اگر صلاح است این را تصویب نمایند.

صدر نطنزی- بقایای پارساله را از حکام قرار بود بگیرند چرا اقدام نمیشود.

رئس الوزراء- اگر بخواهید اینمسئله را هم بدانید در وزارت مالیه مشغول رسیدگی حساب حکام هم هستند.

وکیل الرعایا- شاهزاده عین الدوله از این اظهاراتی که نمودند بفعلیت رسید یا نه محض قول بوده.

رئیس- جواب تلگراف ایشان داده شد و ضمنا هم اشاره شد که ترتیب اثر بر اقوالشان بنمایند تلگرافیست از ثقةالملك از کردستان رسیده قرائت شود تلگراف قرائت شد و مشتمل بود بر اظهار همراهی و وطن خواهی واینکه مبلغ پانصد و کسری از حقوق دیوانی خودم را بملت تقدیم کردم.

رئیس- در جواب اظهار امتنان شده و گفته شد که ملت حقوق شما را بخودتان برگرداندند (جمعی هم از وطنپرستی ایشان اظهار امتنان نمودند.)

رئیس- دیروز و دیشب را اقداماتی در باب فارس شده و آنچه لازم بود در اینخصوص با وزیر داخله مذاکره شد حال این تلگرافیست از شیراز قرائت میشود. قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط حجةالاسلام آقا سید محمد جعفر عرض تمام اصناف شیراز این است که ما بیچاره ها چند ماه است راحتی نداریم و عیال واطفال ما جرأت بیرون آمدن نداند و دیگر قوه کاسبی نداریم اگر قوه مجریه هست پس کو اگر مجلس دادخواهیمینماید چرا نمینماید وما اشخاصی نیستیم که پول گرفته برای کسی داد و فریاد کنیم ما چیزی نمیخواهیم مگر امنیت و کسانی هستیم که در هیچ آشوب و شورش فارس داخل نبودیم البته جواب تظلم ما را وکلای محترم زودتر خواهند داد. (اصناف شیراز).

تلگراف دیگر از شیراز قرائت شد که مشعر بود بر اختلاف بین شیعه و سنی در بندر لنگه و ظهور موجبات اغتشاش امنیت آنجا و رفع انقلابات را خواستکار بودند

آقا میرزا فضلعلی آقا- از قرار معلوم آنچه را که از یزد بانجمن تبریز نوشتند اگر صلاح است قرائت شود بتحریك مشیر حاجی محمدتقی را کشتند و یزد هم خیلی مغشوش است فکری بحال آنجا بشود.

فخرالسادات- بگذارید از مسئله شیراز نتیجه گرفته شود چند ماه است که داد و فریاد میکنیم کسی بداد ما نمیرسد حالا چند روز است که میخواهند حکومت معین کنند بطفره و تعلل میگذرد آخر نه آنها هم مسلمانند باید امنیت داشته باشند.

رئیس- الان وزیر داخله میآیند بمجلس همین مطلب مذاکره و تمام خواهد شد.

فخرالسادات- آخر یك نتیجه در این شش ماهه معلوم شود در امنیت و نظم فارس مردم دیگر بتنگ آمدند.

رئیس الوزراء- پریشب را که مشغول همینکار بودیم ودیروز را هم که تعطیل بود باز مشغول همین مسئله بودیم حالا هم همینطور.

آقا سید حسین- آن مطلبی را که گفتم از روی اطلاع بود بی مأخذ نبود باید جلوگیری شود تا اسباب فساد نشوند.

رئیس- خو وزیر که اظهار نکردند مجلس هم عاجز نیست جلوگیری خواهد شد.

آقا سید حسین- اینها محرك دارند که بشخص وزیر مالیه با آن زحمات توهین میکنندباید بقوه جبریه آنها را دفع کرد.

رئیس- لازم بگفتن نیست البته جلوگیری میشودنه هیئت وزرا دراینموقع اظهار عجزی کردند ونه مجلس عاجز از اقدامات است البته در هر موقع آنچه که لازم باشد اقدام خواهدشد. وکیل الرعایا- این اشخاصی که اینکارها را میکنند اول مخالف قانون هستندو کسانیکه مخالف قانون هستند باید آنها رامجازات سخت کرد و دیگر اینکه از طرف مجلس بتمام ولایات اعلان بشود که هر کس دسته بندی کند و بگوید که ما فلان مطلب را قبول نداریم آنها را سیاست و مجازات سخت باید کرد و گوش باین حرفها نباید داد.

لسان الحکما- عرضم راجع بصغری وکبری است که هیچ نتیجه نداد آن اظهاریکه وزیر مالیه فرمودند که مخارج لازمه در پیش و پولی لازم است جوابی صحیحا داده نشده است.

رئیس الوزراء- گویا آن مطلب را تصدیق فرمودند (اکثر گفتند بلی تصدیق شد)

اسدالله میرزا- اکثر این انقلابات و اغتشاشات برای این است که مجازات در کار نیست مثلا حاکم زنجان را کشتند هیچکس از اشرار مجازات نشد و همچنین مسئله استراباد از قراری که شنیده ام از روی تحقیق انقلا آنجا فقط برای نبودن حکومت بود که مدتیست حاکم قادر آنجا نیست و همچنین شیراز همینقدر که شنیدند علاء الدوله حاکم است یك اندازه ساکت شدند باز چون دیدند که طول کشیده و علاء الدوله هم میگوید که من نمیروم اشرار بنای سرکشی راگذاشتند عقیده بنده این است که از امروز هیئت وزرا را بعجله روانه دارند بهمین نحو سایر جاها هر چه زودتر جلوگیری کنند که بعد اسابب زحمت حاصل نشود.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 187

جلسه: 187

مذاکرات روز یکشنبه دهم شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 9 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند بحرالعلوم کرمانی خواستند مطلبی عنوان مایند گفته شد چون قرار شده بود که بدوا قانون مطبوعات قرائت شود لذا شروع بآن میشود شروع بقرائت نظامنامه انطباعات شد پس از قرائت یکی دو ماده که حاجت بتحصیل رأی شده در بین اخذ رأی که فراغتی حاصل شده بود راپورتی از انجمن ولایتی اصفهان بتوسط ادیب التجار رسیده بود قرائت شد صورت آن از این قرار است.

راپورت انجمن ولایتی اصفهان:

بتوسط جناب مستطاب اشرف الاعیان آقای حاجی میرزا علی ادیب التجار دام عزه حضور محترم اولیای مجلس مقدس دارالشورای ملی شید الله تعالی ارانه بر حسب نظارتی که انجمن محترم اصفهان داشت بحساب خانواری فوج جلالی رسیدگی نموده و بعد از اصلاحات و ترمیمات بعضی جهات فاسده قرار شده تقریبا ملت ده هزار و پانصد تومان بابت خانواری نفری ده تومان نه هزار و پانصد تومان بوده باشد و پنجاه نفر هم موزیکان چی نفری بیست تومان که مجموع ده هزار و پانصد تومان باشد و چند روز است باطلاع دو نفر امین از انجمن مقدس مشغول پرداختن آن بافراد نظام با کمال دقت میباشند ولی مطلبی که هست اینست فعلا افراد سرباز و موزکانچی موجودی از فوج جلالی هفتصد نفر بیشتر نیستند و سیصد نفر سرباز کسر دارند و البته این کسر باید تکمیل شود ولی بر حسب میزان قاعده اگر حال که آخر سال است گرفته شود خانواری آنها سال آینده باید داده شود بناء علیه عجالة تقریبا سه هزار تومان از این خانواری بلامحل میماند و مصرفی ندارد و چون بزحمت زیاد از حلق مفت خواران بیرون آورده شده در انجمن چنین تصویب نمودند که این مبلغ بمصارف لازمه فوریه انجمن و سربازخانه و میدان شاه لازمست که برسد و ضرری هم بدولت وارد نشود و این مطالب لازمه هم انجام گیرد و صورت مخارج و مصارف که انجمن محترم با کمال دقت تصویب نموده ارسال شد که بتصویب و صحه من له التصحیح برسد.

صورت مصارف سه هزار تومان که تقریبا از خانواری فوج جلالی بلامحل و بلامصرف است ودر هذه السنه باین مصارف میرسد ولی از سنه آتیه بخود فوج داده میشود اگر چه مخارج تعمیر میدان شاه و میدان چهار حوض زیاده بر ده هزار تومان است ولی عجالة تعمیرات لازم فوری سربازخانه ها که بدهند 2000 تومان.

مخارج اسامی انجمن:

قیمت فرش قالی بجهت انجمن 350 تومان

مخارج تعمیرات عمارت انجمن 100"

بجهت تلگراف و پست وغیره انجمن 150"

حقوق یکساله اعضاء واجزاء انجمن 125"

حقوق منشی اول یکساله بانضمام قیمت کاغذوپاکت

مواجب یکساله منشی دوم بشرح ایضاً 60"

مواجب یکساله ناظم انجمن 40"

مواجب یکساله چهارنفر فراش 80"

بجهت تعمیربعضی اسلحه های فوج جلالی عجالة 100"

ایضاً در مسئله خانواری توپچیها هم رسیدگی شد چون حقوق یکصد نفر توپچی دریافت میشودو عجالة زیاده ازپنجاه نفر نمیباشند باز مبلغ 500 تومان اضافه و بلامحل میماند آنهم بر حسب تصویب انجمن قرار شد که اگر وجهی از دولت بجهت تبدیل اسبهای توپخانه برقرار نیست این مبلغ بمصرف تبدیل اسبهای توپخانه برسد و اگر از جانب دولت وجهی بجهت تبدیل و اسقاط آنها برقرار است مقرر شود آن وجه را بدهند که صلاح اسبها بشود واین وجه باز بجهت ناتمامی تعمیر میدان شاه و سرباز خانه مصرف شود.

انجمن اصفهان

رئیس- این لایحه محض اینکه اصرار شده بود قرائت شد و راجع است بکمیسیون مالیه که رسیدگی شود.

آقای حاجی امام جمعه- باید دانست که این وجه از مالیه اصفهان است یا خارج از مالیه محل است اگر ازمالیه آنجا است چرا بدون تصویب چنین مصرفی را کرده اند.

ادیب التجار- این راپورت راجع است به خانواریکه در جزو کتابچه هم نیست اگر آنها نمیگرفتند خورده میشد.

آقا میرزامحمود- اگر انجمن بتصویب وزیر جنگ اینکار راکرده صحیح است ولی اگر بتصویب او نیست چه جهت دارد که انجمن بدون تصویب وزرا کاری بکند.

وکیل الرعایا- اینکه بدون تصویب کرده اند یا نکرده اند من نمیدانم همینقدر باید تشکر داشته باشیم که از مصارف بیهوده که مال ملت تلف میشد جلوگیری کرده اند.

ادیب التجار- خرج نکرده اند منتظر دستورالعمل هستند.

رئیس- این مطلب باید در کمیسیون مالیه تحقیق و رسیدگی شود.

فتح الله خان- بنده دو لایحه درخصوص خالصه قم عرضکرده ام و بکمیسیون مالیه داده ام هیچ مذاکره نشد اگرصلاح بدانید ملاحظه فرموده يك ترتیبی بدهید.

(در این موقع ورقه رأی منتشر شد که بیست و يك سال کافی است از برای مدیری جراید یا خیر باید سنش بیشتر باشد اکثریت آراء بر عدم کفایت شد مجددا ورقه رأی منتشر شد که مناط 25 سال باشد یاسی سال اکثریت آراء بر بلوغ بسی سال شد.)

رئیس- دیروز درخصوص عمله جاتبیوتات عنوان شد که بواسطه القاآتیکه شده عمله جات بیوتات در مقامند که بمجلس شکایت کنند اگرچه دیروز در این موضوع باندازه توضیح داده شد که تمام آنها بطور مقاطعه باعلیحضرت داده شده که بتمام اجزاء بیوتات کمافی السابق مرحمت فرمایند و هیچ از حقوق آنها قطع یا کسر نشده است حالا در این باب کاغذی از انجمن مرکزی رسیده است که آنها اقداماتی در این باب داشته اند فعلا خوانده میشود (قرائت شد قریب باین مضمون پاره اشخاص که همیشه در صدد انقلاب و القاء مفسده و فساد هستند این ایام بدین عنوان که سالها امر معاش ما از مواجب دیوانی گذشته است در صدد برآمده اند که خوب است ما هم اجماع کرده از اجرای این حکم مجلس جلوگیری نماییم بدوا عمله شترخانه و قاطر خانه رامحرك شده اند چون احکام مجلس مقدس اطاعتش بر همه ملت لازم است لهذا ما هم در این موقع اطاعت از اوامر مجلس مقدس را فرض ذمت شمرده فرمان برداریم.)

رئیس- باندازه دراین خصوص اقدامات شده و ابدا مداخله هم درعمل بیوتات نشده گویا بایشان القاء شبهه شده آنچیزهاییکه کسر شده بمؤتمن الممالك گفتم صورت بردارد حاضر است یك فقره پانصد هزار تومان است یك فقره هم چهار صد و پنجاه هزار تومان است چهار صد و پنجاه هزار تومان از سیزده نفر که صاحب حقوق زیاد بودندکسر شده است پانصد هزار تومان از کلیه حقوق اهل ایران کسر شده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعقیده بنده این اسامی خوانده شود بهتر است.

وثوق الدوله- اولا خلط مبحث نشود عنوان اول در بیوتات بود حقوق بیوتات تقریبا هشتصد وهشتاد هزار تومان و مقداری جنس بود مجلس این مبلغ را باعلیحضرت مقاطعه داد در یك کرور و پنجهزار خروار غله و در حیقت سیصد هزار تومان کسر شده است اما در مقابل این سیصد هزار تومان سه قلم بزرگ داریم که امساله هیچ لازم نیست یکی دویست و چهل هزار تومان صرف جیب اعلیحضرت مظفرالدین شاه مرحوم بوده است که در حق بعضیها مستمری شده و از بابت مستمری آنها در جاهای دیگر منظور گردیده است ویکی هم هفتاد و دو هزار تومان مواجب و مقرری ولیعهدی بود حالا روی هم باعلیحضرت در یك کرور مقاطعه داده شده است و شصت هزار تومان هم از بابت تدارك صندوق خانه بوده که داده میشد تهیه نشان وغیره ببینند حالا گفته شده است که این ترتیب لازم نیست باید نشان و خلعت از روی استحقاق و لیاقت و افتخاری باشد اما در باب کلیه حقوق که کسر شده نهصد هزار تومان کسر شده است چهار صد و پنجاه هزار آن راجع بسیزده نفر است که کمیسیون مجلس قراری گذاشته بعضی که بالمره بتمام ارباب حقوق است و رعایت استحقاق و خدمت هم در همه آنها شده است.

آقا سید حسن تقی زاده- یك قانونی که برای اهالی یك مملکت وضع مینمایند و یك دسته مردم زیر بار او نمیروند باید آنها را مجازات داد در اینصورت هیچ لازم نیست که مجلس در این باب مذاکره نماید ولی از بابت اینکه بتمام مردم معلوم شود که بچه اندازه کار کمیسیون از روی صحت شده باید توضیح داده شود اما معلوم میشود که اینها بهانه است و میخواهند آشوب بنمایند و ما هم که اینجا نشسته ایم قوه قهریه نداریم ولی بیخود اینجا ننشسته ایم باقوه ملیت اینجا نشسته ایم حالا برفرض یك کرور الواط و اشرار جمع شوند و میخواهندشرارت کنند وحال آنکه این اندازه هم نمیشوند خود ملت رفع آنها را بخوبی خواهد نمود اما در باب بیوتات اولاهمه میدانید که پادشاه را حقوق در مقابل خدمت میدهند و چنین فرض نشود که این یك کرور بشاه داده شده است جریمه است که فقط مختصری را خرج کرده باقی برای ذخیره بماند و اجزاء بتوتات بی پا شوند بلکه گفته شد این سه قلم موضوع شود الباقی همان یك کرور است که پارسال به بیوتات داده شده وامسال هم باید داده شود والا باز میگویم که مخارج شخصی یك نفر بیشتر از دوازده هزار تومان نیست.

آقا میرزابوالحسن خان- منشاء این فتنه ها همین رجال ما هستند که قسم هم میخورند که ماد مشروطه خواه هستیم باید بدانند که مملکتی که دارای چند میلیون مالیه است این قدر مواجب و حقوق ندارد سردارهای آنها چهار هزار تومان مواجب دارندولی در این جا یك مستوفی سه هزار تومان میبرد پس آنها که قسم خورده اند نباید بگویند که خیرخواه ملتیم.

(تاسیه روی شود هر که در اوغش باشد).

رئیس- شما قسم خورده ها را بطور کلی میگویید حال صحبت ما در بیوتات است وحال آنکه دروسط آنها اشخاصی هستند که فتنه نمیکنند.

آقا سیدحسن تقی زاده- من بعکس میگویم ما بآنهایی که قسم خورده اند اطمینان داریم ولی آنها باید جلوگیری کنند وحال آنکه آنها هم در انجمن هستند و دست خود را روی هم گذاشته اغتشاش میکنند ما هم مجبورا بقوه ملی جلوگیری خواهیم کرد.

حاج امام جمعه- بنده عرض میکنم آنچیزی که امسال از این مملکت گرفته میشود غیر از آن چیزی است که سالهای پیش گرفته میشد تا حال همیشه بطور غیر مرضی گرفته میشد و بطور غیر مرضی هم خرج میشد تمام علمای ما میدانند که حفظ اسلام لازم است بدینجهت لازم دانستند که وجهی گرفته شود بجهة حفظ مملکت وقتی که اینطور شد و چیزی کهگرفته میشود از روی عشریا زیادتر باید برای حفظ مملکت مصرف شود نه آنطور که سابق رفتار میکردند اگر مردم این را بدانند هرگز بیجهة از این پول نخواهند خواست.

آقا میرزامحمود- آقای تقی زاده گفتند که هر طور بیوتات سابق میگرفت حالا هم بگیرد این ترتیب صحیح نیست بعلت اینکه مثلا طویله در سابق چقدر علیق میگرفت وحال آنکه آنقدر اسب نداشت همین قاطرخانه علیق پانصد قاطر میگرفت و حال آنکه اینقدر نبود

یا اینکه بود و باجاره میداد هر وقت دولت مال میخواست باید اجاره بدهند حالا باید رئیس بیوتات در این بابهادقت کندکه بمصارف لازمه برسد.

رئیس- کاری باین حرفها نداریم مجلس رأی داده و مواجبی معین کرده برای دستگاه سلطنتی و همچنین سایر بودجه را اصلاح نموده و باید بدانندکه ملت حاضر است تا آخر قطره خون خود را در اجرای قوانین مجلس نثار کند ولی امیدواریم که محتاج باین تفصیلات نشویم.

اسدالله میرزا- دول متمدنه که امروزه ترقی حاصل نموده اند طریقی پیش گرفته اند که ما هم مجبور هستیم متابعت از آن نماییم دو قوه رادخیل در کار کردندیکی قوه مقننه و یکی هم قوه مجریه قوه مجریه باید وضعیات قوه مقننه رامجری دارد قوه مقننه نباید بگوید که چرا این قانون منافی باجمعی شد در هر جا همینطور است قانون مخالف با آزادی يك عده خواهد بود چنانچه در فرانسه و انگلیس که برای اجرای قانون خونریزیها شد ولی قوه مجریه آن را باید اجری نماید و ملاحظه نکند دراینصورت محتاج بقوه ملی هم نیست اما قوه مجریه باید هم خود را صرف قوه قهریه نموده قوانین را اجرا نماید.

وکیل التجار- قوه مجریه باید اجرا نماید مجلس هم باید نظارت داشته وتا مجازات در بین نباشد فایده ندارد چنانچه نمونه آن در گیلان معلوم شد که یکی دو نفر را که باعث شورش بودند مجازات داده فتنه رفع شد ولی در این پای تخت هیچ مجازات نیست.

رئیس- آنچه در این باب باید مذاکره شود شد این مملکت دیگر بطور قهقری باستبداد برخواهد گشت تمام این ملت هم شاه پرستند چنانچه بعد از تشریف فرمایی اعلیحضرت بمجلس مردم بچه نوع اظهار بشاشت میکردند و آن تگلرافات تبریك و تهنیت که از ولایات آمد و آن سور و جشنی که در ولایات از این نعمت عظمی برپا کردند مقصود این است که ملت ایران شاه پرست است ولی از حقوق خود هم دست برنخواهد داشت حالا يك اقدامی شده منتظر جواب هستیم که یکنفر وزیر که وزیر دربار باشد باید مسئولیت اجرای دربار را در عهده بگرد و آنچه دیده شود از چشم آن وزیر دیده شود حالا بایست جواب آنرا بیاورند و این مسئله لازم است.

آقا میرزافضلعلی آقا- در ضمن مذاکرات مجلس گفته شد که ملت با تمام خونش حاضر است برای اجرای این قانون ولی عرض میکنم که ملت با تمام خونش حاضر خواهد بود برای کارهای عمده واینگونه جزئیات را باندك حرکتی رفع خواهد کرد.

وکیل الرعایا- آنهاییکه پانزده کرور میبرند کجا هستند که با ما طرف شوند فردا باید آنها هم حاضر شوند تامعلوم شود در صورتیکه نیست ونبوده پس بایدتمام را ما بخوریم و هیچ ندهیم.

رئیس- حالا حاجت باین گفتگوها نیست.

آقا سید محمد جعفر- تلگراف شیراز را بخوانید آخر يك اقدامی در باب فارس بشود (تلگراف فارس قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط حجةالاسلام آقا سید جعفر زید اقباله خدمت وکلای عظام مکرر در اصلاح امورات تاکید فرموده اند آنچه لازم بود اقدام شده است حالا پناه بداعی آورده اند آنچه میدانم میگویم تا حال آنچه عرض شده از روی بی غرضی و محض رضای خدا بوده متحصنین تلگرافخانه بيك اندازه نصایح مرا گوش میدهند.

ولی معتمد دیوان و تبعه او حرف مرا قبول نمیکنند وصریحا معتمد دیوان بمن گفت اگر قوام و پسرانش با من سازش نکنند تادینار آخر مال خود را داین راه خرج خواهم کرد در اینصورت داعی چه کنم دولت هم از اینقرار این مملکت را بخدا واگذاشته (ابراهیم شریف).

آقا سید محمد جعفر- آن تلگراف دیگر هم خوانده شود.

آقا میرزا محمود- رئیس باید رعایت نظامنامه مجلس را بفرمایند تلگراف وغیره هر چه میرسد ملاحظه شود و هر کدام صلاح است اجازه بدهند که قرائت شود.

آقا سید محمد جعفر- پس چرا در سایر لوایح و تلگرافات این مطلب رعایت نمیشود.

آقا میرزامحمود- اینها هم همینطور بسته بصلاح دید رئیس است.

اسدالله میرزا- حال که آمدم جناب علاء الدوله میرفتند تلگرافخانه که دستور امنیت فارس را بدهند دیگر حاجت باین مذاکرات نیست.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 188

جلسه: 188

مذاکرات روز سه شنبه 12 شوال المکرم دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 10 رآقای میرزاطاهر قرائت کردند.

رئیس- کاغذی است از طرف انجمنهاییکه در مدرسه سپهسالار جمع شده اند نوشته شده خوب است خوانده شود (قرائت شد قریب باین مضمون حضور وکلای عظام مجلس مقدس اولا تشکرات قلبی خودمان راتقدیم میداریم و متمنی هستیم که هر قدر زودتر کمیسیون نظامی جدید برای قشون ملی و داوطلب معین فرمایند دیگر سه فقره مطالب است که عرضه میداریم خطاب یکی از آنها بریاست مجلس مقدس است و دو فقره آن راجع بوکلای عظام است آنکه بعهده حضرت رئیس است اینست که پولیکه مقرر شده بود شاهزادگان وسایر امراء و اعیان بدهند و جناب رئیس وصول آنرا بعهده گرفته اند و از قرار معلوم بعضی نداده اند یا آنکه بعهده انجمنها محول فرمایند تا آنها بگیرند آن دوفقره که راجع بوکلای عظام است یکی وصول مالیات است که موکول بتشکیل اردوهای فوری است گویا هر عاقلی تصویب کند که هفتصد هزار تومان را از برای وصول پانزده کرور بایست مصرف کرد.

عرض سیم شهر طهران چند چادرنشین مستحفظ و حاکم لازم دارد حال که حاکم مقتدری نیست و قراول و رئیس نظمیه از عهده برنمیآید یا موجبات امنیت رافراهم فرمایند یا بانجمنها محول دارند تا خودشان حفظ و حراست خود را بکنند جواب این سه مطلب را مرحمت فرمایند والا انجمنها در اینجا هستند تا اقدام دراین مسائل بشود جوابی از طرف مجلس بانجمنهای محترم نوشته شده بود قرائت شد قریب باین مضمون عموم انجمنهای محترم همیشه وکلای عظام از غیرتمندی و معاونت و همراهی شما در پیشرفت مشروطیت و تحمل زحمات که شب و رزو متحملید کمال امتنان را دارند در باب وجوه شاهزادگان وامراء بعهده مجلس است که باید صول کند در این باب حاجت بزحمت آن برادران نیست در صخوص تشکیل اردو هم وزرا حاضر شده اند که دراین باب گفتگو شود با این ترتیب حاجت نیست که در این هوای سرد انجمنهای محترم در مسجد سپهسالار متحصن شونددر امنیت شهر و حفظ آنهم اقدامات شده ومیشود (همه تصدیق کردند که خوب است).

رئیس- این انجمنها همه کمال همراهی را در اساس مشروطیت و اجرای قوانین از مجرای خود دارند باید کمال امتنان را از آنها حاصل نمود (همه اظهار تشکر و امتنان کردند).

آقا سید علینقی- ما از این وعده ها خیلی بملت داده ایم حالا ببینیم این وعده که داده میشود منجزاً وفا بوعده خواهد شد یاخیر؟ وزرا اقدام فوری مینمایند یا نه؟

آقا سید حسن تقی زاده- سواد جوابی که بانجمنها نوشته شده بود صحیح است ولی در فقره پول که راجع بمجلس است خوب است آن را در کاغذ علیحده بنویسید زیرا که باید دانست این را تمام اهل مجلس تصویب مینمایند که این زحمت بعهده رئیس باشد یا نه؟

رئیس- بلی حالا که من متحمل شده ام و آنها هم وعده داده اند امیدواریم وصول شود.

وکیل التجار- این وجوهی را که این اشخاص داده اند گویا تمام ملت و بلکه اکثر وکلا هم ندانند که چه قدر است وکی چه اندازه داده است و کی نداده است وکی چه اندازه داده است و کی نداده است این نکته فوت شده که صورت آن باید در روزنامه درج شود تا همه کس بداند و بلکه از آن زمانیکه هیاهوی تأسیس بانك شده است باید نوشته شود ونیز اشخاصی که نداده اند معلوم شود تا ملت از اشخاصیکه همراهی کرده اند اظهار امتنان کنند.

رئیس- بلی این مسئله صحیح است که اکثر نمیدانند چه قدر و چه اشخاصی داده اند این که تاکنون منتشر نشد محض آن اشخاصی بود که نداده اند یك اندازه ملاحظه شد ولی گویا وقت شده است که اگر تا چند روز دیگر داده نشود اسامی آنها در روزنامه ثبت بشود.

آقای حاج امام جمعه- آن مطلبی که در آخر در جواب انجمنها نوشته بودید درخصوص تشکیل اردو این مطلب در مجلس وزرا صحبت شده یا خیر.

رئیس- نه صحبتی نشده بود انجمنها خواستند.

آقای حاج امام جمعه- از قرار آن لایحه چنین معلوم میشود که وعده داده بودند به تشکیل اردو.

رئیس- مقصودشان تشکیل اردو فعلا نیست بلکه صلاح اندیشی بجهة استقرار امنیت نموده اند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- تشکیل اردو با هیئت وزرا است هر وقت صلاح دیدند تشکیل میشود و ماباید سبب لزوم آنرا از ایشان بپرسیم.

آقا میرزا محمود خوانساری- مقصود انجمنها اظهار امتنان از اقدامات وزرا است وخواسته اند که در باب نظم هم اقدامات بکنند.

آقا سید حسن تقی زاده- مقصودشان این است که از برای چند ساه چادر یك عده بعنوان حفظ و حراست لازم است اما از برای شهر باین بزرگی هیچ تهیه در تنظیم و تأمین آن نمیشود و حال آنکه از همه جا مغشوش تر است حالا جواب این مطلب با هیئت وزرا است که چه اقدامی کرده اند والا ملت خودش بعنوان سرباز ملی یا غیر از آن یك عده برای محافظت خود تهیه کند واز همه گذشته ما باید خیلی از این انجمنها متشکر باشیم که با این سردی هوا متحمل زحمت شده این اقدامات رامیکنند و تا حال آنچه توانسته اند از صلاح اندیشی پیشنهاد مجلس نموده اند و با کمال نجابت ومعقولیت متحمل همه قسم زحمات و صدمات در این مدت یك سال شده اند حال با هیئت وزرا است که جواب کافی بدهند.

رئیس- همین طور است کمال همراهی را نمودند.

رئیس الوزراء- ما هم کمال تشکر را داریم بر حسب اطلاعات تاریخی که از وقایع عالم و حرکات امم دارم و یك اندازه هم سیاحت کرده ام می بینم در این مدت یك ساله خیلی این ملت بنجابت رفتار کرده اند در باب مستدعیات آنها هم همه میدانند که ما شب و روز مشغول کار هستیم و با این نواقص اسباب باز هم باید در صدد فراهم آوردن اسباب باشیم در باب نظم شهر هم مکرر کمیسیون کرده ایم ودر حقیقت شهربان درجه که باید امنیت داشته باشد ندارد و حالا مشغول هستیم که این پلیس و ژاندارم را ترتیب داده فوج ساخلوی را هم که موجود است مرتب نماییم و امنیت کامل بدهیم در باب ولایات هم میدانید که خیلی مغشوش بود و ما مشغول آنجاها هستیم بعضی از جاها را قشون فرستادیم بعضی جاها اسلحه فرستادیم بعضی از جاها پول لازم داشتند فرستادیم انشاء الله بهمین زودی کاملا منظم خواهد شد اما در باب اردو همانطور که جناب حاجی امام جمعه فرمودند که در این سرما ممکن نیست که اردو در یك جا زده شود ولی بجهة استقرار امنیت چنانچه از برای شیراز تهیه دیدیم در موقع لزوم از برای جاهای دیگر هم فراهم خواهیم کرد اینکه آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند که هر وقت اردو لازم شود هیئت وزرا لزومش را بمجلس اطلاع بدهند صحیح است و یك نکته در کار است البته هر وقت اردو تشکیل شود لابد مخارج لازم دارد میدانید که هیچیك از وزرات خانها هم امروز بودجه معین در تحت نظر ندارد پس لابد بجهة مخارج تهیه قشون باید بمجلس اطلاع بدهند که تصویب نمایند چند روز قبل هم در باب مصارف لازم فوق العاده گفتگو شد که در وقت لزوم بمجلس اطلاع داده شود در اینصورت مجلس لزوم آنرا اطلاع حاصل خواهد کرد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مطلبی را که انجمنها نوشته اند صحیح است مدتی است که جمعی از وکلا هم در این صدد بودند که همین عنوان را بکنند اغتشاش در همه جا هست و قشون مسلما لازم است و جز اینکه باید در مرکز یك عده قشونی تهیه شود که در موقع لزوم بدون زحمت باطراف فرستاده شود چاره نیست و اینکه گفته شود که سرما است صحیح نیست.

رئیس الوزراء- مجددا عرض میکنم که در باب مالیات امساله برای وصول مالیات خیلی دچار اشکال شده و چندانی از مالیات هم وصول نشده در باب قشون هم نگفتم لازم نیست البته باید تهیه شود ولی قبل از وقت هم باید سنجید و فهمید که چه قدر و چه طور لازم است و روی کاغذ آورد تا معلوم شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- تهیه پول هم امروز موکول است بتهیه یك قشونی که در یك جا مهیا نموده و تشکیل این اردو را بهر طریقی هست باید تهیه نمود وامروزه از برای وصول مالیات هم جز این چاره نیست.

حاجی معین التجار- اردو لازم است ولی نه اینکه در طهران باشد بلکه باید در سرحدات مثل کردستان و فارس و خراسان باشد این اندازه از قشون راهم حرکت دادن فی الحقیقه تشکیل اردو نیست کمیسیون هم مکرر این مطلب را تصویب و رأی داد حالا تکرار مذاکره آن میشود علت آن را نمیدانم این را یك مرتبه در کمیسیون یا در مجلس عمومی گفتگو کرده تمام نمایند آیا از برای خراسان با آن ترتیب یا فارس و غیره آن قشون لازم نیست همچنین آذربایجان اگر چه حالا سرما است و ممکن نیست اردو زده شود اما باید حالا

فکر کرد بعقیده بنده امروزه از هر چیزی لازم تر این است که یك قوه مجریه باطراف فرستاده شود و یك عده هم در اینجا مهیا شود که محل اطمینان مجلس و وزرا باشد.

حاجی سید نصرالله- این مطالب همه مهم است ولی فعلا موضوع بحث لایحه انجمنها است که باید جواب داد.

رئیس الوزراء- در کارها تعویق و تأخیر نشده سپهدار برای استرآباد رفته فوج هم تهیه شده از برای فارس هم همین طور پس تأخیر و تعویق نشده اقدام شده و میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- یك کلمه در جواب انجمنها نوشته شده بود که اقدامات مجدانه خواهد شد خوب است این هم افزوده شود که وزرا در استقرار نظم وامنیت بهر طور که صلاح بدانند عاجلا اقدام خواهند نمود.

رئیس- صحیح است نوشته شود. حاج میرزا ابراهیم آقا- از بابت آن دو مطلب جواب داده شد ولی از بابت سرباز ملی خوب است هیئت وزرا جواب بدهند.

رئیس- محتاج بفکر و تأمل میباشد قشون ملی همان نظام جدید است همه قشون ملی هستند در این باب باید بعد از مشاوره جواب بدهند.

وثوق الدوله- در باب قشون ملی از طرف انجمنها نوشته شده که کمیسیون نظامی از مجلس انتخاب شود ترتیب کار رابدهد حال آن کمیسیون امروز معین شده البته در این خصوص هم گفتگو نموده و جواب میدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- در باب سرباز ملی بنده مطلبی داشتم که فعلا موقع اظهار آن است هر سخنی یك مقامی دارد فی الحقیقه بعقیده من در هر موقعی یك همچو اتفاقی نمی افتد که مردم از روی میل و رغبت داوطلبانه در مقام قبول خدمت برآیند امروز در اینموقع که ملت بهیجان آمده دولت میتواند یك استفاده صحیحی حاصل نماید ولی اگر چند وقت بعد بخواهد یك همچو فایده ببرد نمیشود چرا که ملت از ان شوق خواهد افتاد حالا خوبست هیئت وزراء یك امتحانی بکنند ولو اینکه یکعده کمی هم فراهم شود از جوانان رشید داخل درنظام کنند و سلاح بآنها بدهند تا شوق و شعف مردم کاسته نشود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- صحبت این قشون مدتی است که درخراسان هم هست ولی بعقیده بنده قشون ملی که در تحت نظر سلطنت و ریاست وزارت باشد خیلی خوب است و مسلم است که اداره هیچ سلطنتی منظم نمیشود جز بقشون و در این که حال ما امروزه قدری اختلال دارد هیچ حرف نیست پس بر هیئت وزراء لازم است که این اقدام را بکنند آن نکته را هم که آقای تقی زاده گفتند که فعلا یك جوش و خروش در ملت احداث شده صحیح است باید هر چه زودتر اقدام باینکار شود که موقع از دست نرود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در باب قشون داوطلب باین عده که گفته شد نمیدانم کفایت بکند و مقصود بعمل بیاید یا خیر واز برای امتحان هم کافی باشد یا نه ولی عقیده بنده این است که همانطوری که سایر دول در اینباب اقدام میکنند ما هم همانطور رفتار نماییم آن روزی که جناب حاجی امام جمعه در این باب نطق بلیغی فرمودند بنده در ترتیب نظام لایحه نوشته ام چون لایحه قانونی است ملاحظه فرموده اگر هم رأیی هست قرائت شده مطرح شود.

وکیل الرعایا- در لزوم نظام جدید هیچکس نباید تردید کند ولی آنرا اولیای دولت بایدبعد از ملاحظه اقدام کنند ولی در صورتیکه ما سیصد هزار قشون تحت السلاح هم داشته باشیم و مجازات در بین نباشد فایده ندارد مثلا فارس کسی را که برای امنیت آنجا فرستادیم اسباب اغتشاش شده همین طور خراسان واسترآباد که بی نظم است و آنها تمام محرك دارد در شهر طهران هم که همه میدانند چند نفرند که محرك فتنه هستند بعد عرض خواهم کرد ببینید قرب منزل رئیس الوزراء چه افتضاحی فراهم میآورند مقصود این است تا مجازات در بین نباشد کار درست نمیشود. (لایحه آقا میرزا ابوالحسن خان قرائت شد قریب باین مضمون از آنجا که حفظ و رعایت بقای ایران بر هر ایرانی فرض و متحتم است چنانچه در سایر ممالك جواناان از سن بیست و یك سالگی داخل در نظام میشوند در ایران هم جوانان از سن بیست و یك سالگی بموجب قانون نظامی باید در تحت نظام درآیند.)

حسنعلی خان- در اینکه از برای این مملکت یك نظام جدید مرتبی لازم است حرفی نیست ولی حالا که ملت و دولت دست بدست یکدیگر داده واعلیحضرت بمجلس تشریف آوردند و ملت باین هیئت مجربه اطمینان دارند در این صورت اسم قشون ملی یك نوع اسباب جدائی میشود یعنی باین اسم والا ترتیب صحیح خیلی خوب است مخصوصا لایحه که جناب صنیع الدوله و وزیر علوم در این چند روزه نوشته اند مشعر بر این است که اهالی این مملکت باید یك اندازه از ثروت خودشان را برای حفظ و حراست مملکت بدهند

واین همان مالیات است که گرفته میشود وباید یك اندازه بمصرف قشون برسد پس هر چه زودتر کمیسیون نظام تشکیل شود و وزرات جنگ قوانین نظام را معین نموده که نظام بترتیب صحیح فراهم شود اما نکته که میخواهم بگویم و علاج فوری است برای رفع این انقلاب که این چند روزه روی داده است این کمیسیون مالیه با زحمات فوق العاده که متحمل شده و این جمع و خرج را تسویه نموده فی الحقیقه این اول کار بزرگی است که مجلس از پیش برده است حالا بعضی اشخاص چنین شهرت داده اند که کمیسیون مالیه حقوق مردم را قطع نموده در این صورت لازم است که صورت اسامی اشخاصی که از حقوق آنها کسر شده نوشته شود و در روزنامه درج شود تا معلوم شود نصف از این مبلغ اصلی که از حقوق کسر شده از حقوق سیزده نفر بوده و از حقوقات جزئی چیزی کسر نشده است و اشتباهات والقاآتی که بمردم میکنند و هر روزه بصورتی تازه یك دسته را محرك میشوند نشود.

وزیر عدلیه- مطلبی داشتم که میخواستم لایحه نموده بمجلس عرضه دارم ولی سیاق سخن جائی رسیده است که بایست عرضه دارم گفته میشود که قوه مجریه با قوای حاضره خود آن طور که باید اجرای تنظیمات کنند نمیکنند واین اصلح اقوال است دیگر اینکه میگویند مجازات در بین نیست این مطلب را خواستم عرض کنم و سئوال نمایم که مجلس مقدس بایست لوایحی که باو میرسد جواب بدهد و قوانین ادارات را مرتب نماید چند روز قبل شخصی را از طرف وزارت عدلیه احضار کردم آن شخص احضارنامه وزارت عدلیه را پاره کرده و بعد آمد معذرت خواست خواستم او را مجازات نمایم اما چه قسم اگر مخواستم او را صد چوب بزنم میگفتند بچه قانون است. اگر ده روز حبس میکردم آنهم میگفتند بچه قانون است و همچنین هر مجازاتی که میخواستم از برای او معین کنم همین حرف زده میشد اگر چه آنشخص معذرت خواسته بود ولی من ازمجازات او نگذشتم اما هر یك از مجازات که باو داده میشد بقانون نبود امورز دفتر مجازات ما ترتیبی ندارد من واضع قانون نیستم من مجری قانونم ذبیح الملك را همه میدانید پول چوب دارها را خورده آمدند عارض شدند ولی چون قانونی در دست من نبود گفتم اینجا باشد تا پول چوبدارها را بدهد اگرچه شنیدم بعضی از انجمنها گفته اند که فلان کس ذبیح الملك را بچه قانون حبس کرده عرض میکنم مجلس باید هر چه زودتر قوانین را بدهد تا تکالیف مشخص ومعین شود آن حرکت سرچشمه که گفته شد آن هم رفع شده چند نفر را گرفته اند تلگراف شد دیگران را هم بگیرند مشغول مجازات هم هستند ولی چون حدود مجازات محدود نیست این است که تکالیف عموم غیرمعلوم است.

وکیل التجار- سه مسئله گفته شد میخواهم جواب عرض کنم مکرر در این مجلس گفته شد که ادارات مادامیکه قوانین آنها مرتب نیست مجازند که مقصرین را مجازات نمایند بترتیب سابق آنچه راجع بشرعیات است بحکم حاکم شرع و آنچه راجع بعرفیات است منوط بنظر خودوزیر است ولی قوه مجریه اینرا هنوز رعایت نکرده اگر کرده بود کار باینجا نمیرسید چه طور که پریروز گفتم در رشت دو سه نفر بمجازات رسیدند و امن شد اما در خصوص قشون ملی گفته شد که در اذهان بعضی خیالات خلجان میکند و بعد از تشریف فرمایی اعلیحضرت دیگر این خیالات نباید بشود بنده عرض میکنم که امروز ملت اقبال کرده ومیتوان منافع کلی استفاده کرد و بملاحظات دور نبایست کار را عقب انداخت بسیار خوب است که قشون ملی گرفته شود ولی در تحت نظارت دولت و با اسلحه دولت که در مدت مشق پیش خود نگاهدارد و بعد مسترد دارد در باب تشکیل اردو چند روز قبل عرض کردم حالا هم عرض میکنم مراد از حاضر کردن قشون نه این است که یك عده معینی چریك محلی اردو بزنندشما یك اندازه در بودجه برای مخارج قشون منظور داشته اید حالا این قشونی که از سابق داشتیم یك اندازه آنرا حاضر نموده استعداد و لوازم بدهند که هر وقت لازم شد محتاج نباشیم که کدام قشون را حاضر نماییم همین قشون حاضر را بکار واداریم.

آقا سید حسن تقی زاده- بعضی چیزهاییکه بمجلس میآید باید هر وکیلی که اظهار میکند پانزده نفر با او همرأی باشند و کار مجلس بترتیب بگذرد هر چه آمد یا مجلس رد کند یا اگر قبول کرد تمام کند این بودجه که از کمیسیون گذشته و بمجلس آمده گفته شد که بایدصورت آن چاپ و منتشر شود این بسیار خوب است اما درخصوص سرباز ملی که یکی از موضوع مذاکرات بوده عقیده بنده این است که این کار خیلی مهم است و امشب وقت آن استکه نتیجه از آن گرفته شود و چنانچه آقا میرزا ابوالحسن خان لایحه قانونی در اینخصوص نوشته بودند صحیح است هر طور وزیر جنگ صلاح میدانند باین کار اقدام کنند و این رغبت و اقبلا ملت را نگذارند که سرد شود چون از یك ادباری ملت این اقبال را نمودند موقعی است که دولت میتواندااستفاده کند ولو امتحانا یك عده را که شرایط و استعداد در آنها موجود است قبول کرده داخل نظام نمایند.

آقا شیخ حسین- گرفتن سرابز داوطلب باید طوری باشد که علت هرج و مرج نشود ولی یك مطلب دیگر داشتم و آن راجع است بوزیر عدلیه دیروز بنده نوشته را دیدم که حکمرانی حکم کرده بود که مابوزیر عدلیه چنین گفته بودیم وباید اجرا شود عرض میکنم که این حکم با وزیر عدلیه است و وزارت عدلیه نباید واسطه قبول کند چنانچه وزرای عدلیه پیش میآمدند و شکایت از واسطه میکردند.

آقا حاجی امام جمعه- من نمیخواهم یك حرف غیر قاعده بزنم فرضاً من عارضم بتمام شماها اما بخود شماها عرض میکنم وقسم میدهم که این کار را اصلاح کنید آیا با این وضع مجلس این مملکت ترتیب پیدا میکند دراین مختصر وقت ده پانزده قسم عنوان شده که من

نمیدانم از کدام حرف بزنم رئیس هم بیك اندازه ملاحظه میفرمایند ولی حالا صراحتاً میگویم که هر مطلبی باید در مجلس عنوان شود یکی دو روز قبل باید اطلاع داده شود واین ترتیب باید رعایت شود و بغیر از این هیچ مطلبی پیشرفت نخواهد کرد اما در باب قشون ملی اول کسی که دراین باب اظهار کرد بنده بودم این ترتیب قشون ملی ترتیبی است که شارع مقدس روز اول بما یاد داده وحالا هم میگویم اول کسی که پسر خودش را میدهد که تفنگ بر دوش بگیرد بنده هستم اگر میخواهیم که مملکت دارالسلام باشد و ما هم مسلمان بمانیم باید این کار را و اقدام نماییم قشون ملی هم برای دفاع با خارج است نه برای امنیت داخله بلکه برای امنیت داخله مضر است این هیئت وزرا که طرف اطمینان مجلس و حسن ظن ملت هستندبایدامنیت داخله را از آنها بخواهیم آنهم نمیشود بواسطه نبودن مجازات وعلت آن هم این است که حکام خائف هستند از اینکه کسی بآنها بگوید مستبد است شفیع هم زیاد است ولی امیدوار بودیم که در این ایام که سرمای زیاد و زمستان است و اغلب مردم نمیتوانند مجلس کرده با هم بنشینند بعضی تحریکات و اغتشاشات نمایند بالطبیعه مملکت رو بایمنی گذارده وزرا هم مشغول کار شده نظم و امنیت بدهند اما حالا این ترتیب هم معلوم است باز بجهاتی نمیشود بعقیده بنده باید کمیسیونی تشکیل شده موادو قوانین حدود و سیاسات را که مردم خیلی بآن مبتلا میشوند و باصطلاح کثیرالابتلا است وضع کرده بدست حکام و قوای مجریه داده شود تا مجازاتی در بین باشد.

محقق الدوله- همان کمیسیون لوایح قانونی میتوانداین کاررا بکند.

حاج میرزآقا- عدم مجازات را آقای حاج امام جمعه فرمودند یکی بواسطه کثرت شفاعات است یکی هم بواسطه نبودن قانون عدلیه است خیلی تعجب دارم که قانون وزارت داخله یکماه است تمام شده و بواسطه یك ماده آن که ناتمام است هنوز صحه نشده که بطبع رسیده منتشر شود. (گفتند که آن یك ماده قرار شد نباشد).

آقا میرزا سید حسن- لایحه انجمنها خوانده شده وجواب داده شد خوب است اقدامی بشود که سایر ولایات هم امن بشود.

رئیس- اقدام خواهد شد.

حاجی محمد ابراهیم- در این بین که قانون عدلیه از مجلس بگذرد بایدکاری کرد که اسباب تعطیل امورات نشود همه وزراء بحمدالله قانون دان هستند بنشینند یك ترتیب صحیحی بدهند. (مجلس ختم شد)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 189

جلسه: 189

مذاکرات روز پنجشنبه چهاردهم شوال دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات سه شنبه 14 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

نایب رئیس- مطابق صورتیکه برای کمیسیونها آقایان مستحضرند معین شده اند حالا لازم است دو نفر نایب رئیس و چهار نفر منشی انتخاب شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اعتقاد بنده این است که چون امروز اخطار شده تعیین آن بماند بجهة روز شنبه یا روز دیگر.

محقق الدوله- الحمدالله همه بصیرت دارید جای تأمل نیست از روزی که در مدرسه نظامی بودیم دو نفر نایب رئیس انتخاب شد خیلی هم از آنها امتنان داریم چون مئعدشان تمام شده حالا باید انتخاب شود و تأخیر نیفتد.

مخبرالملك- این که گفته شد که دو نفر نایب رئیس و چهار نفر منشی انتخاب شود مقصود این نیست که حکماً باید این دو نفر نایب رئیس عوض شوند بلکه چون قانوناً رسم است در سر هر سال باید تجدید انتخاب شود این استکه انتخاب میکند حالاممکن است که همان دو نفر را انتخاب کنند.

حاجی سید باقر- شما که اول سال مجلس را اول جوزا قرار دادید.

محقق الدوله- انتخاب از هفدهم شعبان بوده است.

نایب رئیس- چون انتخاب کمیسیونها تمام شده است عقیده بنده این است که اینهم زودتر تمام شود تا روز شنبه هر کس تکلیف خودش را بداند.

وکیل التجار- بنده هم با آقا میرزا فضلعلی آقا همراهم که انتخاب بماند برای روز شنبه.

آقا میرزا محمود- باید انتخاب اینها بشود که مجلس رسمیت پیدا کند بدون انتخاب اینها مجلس رسمیت ندارد.

وکیل التجار- با این عجله چرا این دو ماده انتخاب نشدند.

سید الحکما- قریب نیم ساعت است که در این موضوع حرف میزنیم اگر درمطلب دیگر هم داخل شویم هیچ نتیجه نخواهیم گرفت خوب است این مطلب را تمام کنیم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- در اینکه نوشتن اسامی دراین مجلس صحیح نیست حرفی نیست بجهت اینکه این مطلب باید سری باشد خوب است در مجلس دیگر نوشته شود و باین مجلس بیاید.

وکیل الرعایا- روز دوشنبه که تشکیل کمیسیون بنا بود یکی تشکیل هیئت رئیسه بود و در همان روز آقایان گفتند حالا باشد برای یکروز دیگر و تا این هیئت رئیسه که فی الواقع اداره کردن مجلس در عهده آنها است معین نشود کارها بتأخیر خواهد افتاد.

لسان الحکماء- در اینکه نایبان رئیس و منشیها حالا انتخاب شوند بهتر است حرفی نیست عرض دیگر کمیسیونهایی که انتخاب شده انداسامی آنها قرائت شود تا رسمی شده از روز شنبه مشغول کار شوند.

وثوق الدوله- در این مواقع که اختلاف میشود باید رأی گرفت حالا هم خوب است رأی گرفته شود.

نایب رئیس- گویا ظاهر است که اکثریت با آنهایی است که میگویند نایبان رئیس و منشیها امروز انتخاب شوند.

وثوق الدوله- پس باید امروز نایبان رئیس و منشیها انتخاب شوند زیرا بطوریکه گفتند باید کمیسیونها از روز شنبه مشغول کار شوند این هیئت اداره کننده امورات مجلس هستند باید امروز که کاری نیست اینها انتخاب شوندتااین هیئت هم از روز شنبه مشغول کار شوند. (در این موقع شروع بنوشتن ورقه انتخاب نایب رئیس شد).

وثوق الدوله- قبل از انتخاب لازم است که عرض بکنم چون قبل از این بنده نیابت ریاست داشتم و استعفا دادم استدعایی که دارم حالا مرا انتخاب نکنند بعلت اینکه بنده را از برای کمیسیون مالیه و خارجه انتخاب کرده اند و باکثریت مشاغل نمیشود که نیابت ریاست را هم قبول کنم مستدعی هستم که بنده را باین خدمت انتخاب نکنند.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- بسته بمیل شمانیست.

نایب رئیس- موکول بمیل منتخبین است.

وثوق الدوله- چرا بسته بمیل بنده هست بنده با کثرت مشاغل نمیتوانم از عهده انجام وظایف نایب رئیسی برآیم.

نایب رئیس- نیابت ریاست چندان زحمتی ندارد.

وثوق الدوله- من خودم داخل در کار بوده میدانم بااین مشاغل خیلی سخت است.

نایب رئیس- هر وقت کار داشته باشید نایب رئیس دوم را معین کنید.

آقا سید حسن تقی زاده- باید دانست منشی که در اینجا گفته میشود انتخاب شود غیر از منشیهای معمولی است که چیزنویس باشد این منشیها در حقیقت در اداره ریاست مجلس هستند باید از ترتیبات مجلس کاملا مستحضر و باخبرت باشند. (در اینموقع اخذ رأی شد برای نیابت ریاست) نایب رئیس اول باکثریت آراء وثوق الدوله، نایب رئیس دوم حاجی امین الضرب.

آقا سید عبدالله مجتهد- از جناب حاجی میرزا ابراهیم مجتهد شیرازی تلگرافی رسیده است.

آقای حاجی امام جمعه- بنده اطلاعی دارم تلگراف زده اند که من از این استفتا و جواب آن خبر ندارم این سئوال و جواب را از قول من جعل کرده اند و مهر مرا هم از راه دیگر بدست آورده پای او زده اند و مخصوصا در آن تلگراف نوشته شده بانجمن تبریز که اگر چنین اوراقی در آنجا منتشر شده ضبط نمایید.

آقا سید عبدالله- باید آن تلگراف خوانده شود تا همه بدانند.

نایب رئیس- این انتخاب منشیها تمام شود تلگراف خوانده میشود (در این موقع باکثریت آراء انتخاب چهار منشی شد).

حاج سید نصرالله آقا میرزا طاهر

میرزا مرتضی قلیخان مستشارالدوله

آقامیرزا سید محمد مجتهد- جناب رئیس سئوالی دارم ما ممالك مشروطه را که خودمان ندیده بودیم ولی آنچه شنیده بودیم وآنهاییکه ممالك مشروطه را دیده و بما گفتند مشروطیت موجب امنیت و آبادی مملکت است ما هم شوق و عشقی حاصل نموده بتمام قوا از همه چیز صرف نظر نموده تا ترتیب مشروطیت را دراین مملکت برقرار نمودیم حالا نمیدانم چه شده است که در این مملکت روز بروز هرج ومرج زیادتر میشود این کاغذهاییست که از خلخال آمده ملاحظه کنید چه هنگامه ایست آنجا شبی نیست که جمعی زخمی نشوند اینهم دعوای امروز مگر نباید سلطان مشروطه و قوه مجریه امنیت بدهند یا همینکه مشروطه شد قوه مجریه باید دست از کار بکشد این مکتوبات خلخال، اصفهان، تنکابن و سایر جاها آخر امنیت را کی باید بدهد.

رئیس- باید وزارت داخله امنیت بدهد مشغول هم هست.

آقا میرزا سید محمدمجتهد- مقصود این است طوری نشود که مردم آسوده شوند.

رئیس- حالا چه برای و نظر آقایان میرسد؟

آقا میرزا سید محمد مجتهد- البته با پادشاه ووزرا است که باید امنیت بدهند.

وکیل الرعایا- رئیس اجراء شخص پادشاه است بایدتوجه مخصوصی عاجلا در امنیت مملکت فرمایند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بموجب قانون مشروطیت شخص پادشاه مقدس است و مسئول نیستند اما وزرا در کارهای خود مسئولند هر گاه در یك موردی یك عیبی ببینند باید اظهار نمایند یا استعفا بدهند.

آقا شیخ حسین- فرمایش آقای حجة الاسلام صحیح است اما بعد از یك مدت که ما گفتیم وزرا مسئول هستند همینکه یك وزیر مسئول رفت مقصر را بگیرد واسطه در کارآمد آنها که توسط میکنند باید جلوی خودشان را بگیرند.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- کی توسط کرده است.

آقا شیخ حسین- انجمنها و سیارین نمیگذارند.

رئیس- بهر حال البته خاطرشریف آقایان مسبوق است که اینگونه اختلالات طبیعی این تغییر وضع بوده است وزرا هم جدا مشغول کار هستند چه میتوان کرد قوای مملکت یك اندازه ضعف حاصل کرده بایدوکلا با وزرا دست بدست هم داده تا مملکت منظم شود ودر حقیقت وکلا هم نهایت همراهی را با وزرا دارند.

آقا سید عبدالله مجتهد- در خلخال چه ظلمها وضررها که بر مردم وارد آمده است و معلوم است که اینها بواسطه مشروطیت نیست ولی بهر ترتیبی هست باید اقدام کافی بشود اگر نظام لازم است باید فراهم شوداگر اسباب لازم است باید تهیه کرد بهر حال باید امنیت داد.

آقای حاجی امام جمعه- فرمایشات آقا تماما صحیح است ولی باید ملاحظه کرد عمارت شش هزار ساله را که بهمت شما دو حجج اسلام و سایر آقایان منهم کرده و از نو میخواهیم بنای صحیحی بگذاریم البته اینطور انقلابات خواهد شد سابق بر این اگر کاری را نمیکردند بواسطه مجازات بود که خائف بودند از حکام وغیره ولی حالا که ترتیب بیك اندازه مرتب نیست هر کس هر چه میتواند

میکند بنظر بنده چنین میرسد که مثلا وزارت داخله مسئول امنیت این مملکت است و او هم یك حاکمی را بیك جایی میفرستد و مسئولیت امنیت آنجا را بعهده او وامیگذارد ولی او از عهده برنمیآید چه بکند در اکثر جاها مثل سابق نمیشود رفتار کرد آنشب هم عرض کردم که این مسائل عرفیه هم مثل مسائل شرعیه دو نوع است یك نوع آن کثیر الابتلا است که همه روزه محل حاجت است پس باید از برای این قسم چند ماده قانون مجازاتی معین کرد که وزارت داخله و حکام قانوناً بر طبق آن رفتارنمایند و همینکه این قانون بدست حکام داده شد امنیت حاصل میشود.

آقا سید عبدالله مجتهد- دراین خصوص سابقا هم گفتگو شد که تا قوانین مرتب میشود قوه مجریه و حکام کمافی السابق با رعایت قوانین شرع رفتار نمایند.

سیدالحکما- آنچه دیده شده هیچ مملکتی مشروطیتش باین سرعت پیشرفت نکرده انگلیس ششصد سال از مشروطیتش میگذرد قوانین را یکی یکی وضع کرده بدست مردم دادند همان طوری که آقای حاجی امام جمعه فرمودند باید قوانین کثیرالابتلا را زودتر وضع کرده بدست حکام بدهند.

وکیل الرعایا- این اتفاقاتی که در تنکابن افتاد خود سپهدار که در طهران بود وحالا هم حاکم استرآباد است خود او مباشر این کار نبود چون تحقیق شده باید مجازات در بین باشد (در خصوص کمیسیونها مذاکره و اسامی آنها قرائت شد).

آقا سید حسن تقی زاده- اولا بفرمایید اسامی این کمیسیونها را چاپ کنند ثانیا این اعضا رئیسه که دو نایب رئیس و چهار نفر منشی باشند خیلی دقت شود که اسم بی مسمی نباشد اینها باید در ترتیب اداره کردن مجلس خیلی با بصیرت باشند برای کمیسیون عرایض و غیره هم باید همه روزه از صبح تا ظهر حاضر باشند که کارها مختل نماند ودیگر مقرر دارید کمیسیونها از روز شنبه مشغول شوند واز برای حاضر شدن اعضاء مجازاتی معین شود هر روز که نیامدند یك تومان از حقوقشان کسر شود دیگر اینکه در خصوص مواجب نایب رئیس و منشیها ورئیس باید مذاکره و معین شود.

نایب رئیس- حالا این مسئله مقدمست که مطرح شود یا اینکه بماند برای روز شنبه که کمیسیونها مشغول کار میشوندو هر کدام برای خود رئیس و نایب رئیس معین کرده اند این مذاکرات را هم کرده معین میکنند.

احسن الدوله- عقیده بنده اینست که تکلیف کمیسیونها هم معین شود تا از حد خودشان خارج نشوند.

لسان الحکما- بعضی از کمیسیونها هستند که وظیفه آنها وظیفه خود مجلس است که شرکت مسئولیت با آن وزراتخانه دارد مثل کمیسیون (لوایح قانونی و وزارت خارجه و مالیه) پس مجلس باید برای کمیسیون خارجه تکلیف معین کند که قراردادها و عهدنامه ها را کمیسیون خارجه صورت برداشته در دفتر مجلس ضبط کند و باید شش ماه هم فرجه داشته باشند.

اسدالله میرزا- کمیسیونها در مسئولیت شرکت با وزرا ندارند.

آقا میرزاسید علینقی- باید بدانند که کی کمیسیونها حاضر شوند و تکلیف آنها چیست.

حاج اسمعیل آقا- اینها را باید روی کاغذ آورد تا معلوم شود.

لسان الحکما- مجلس دو کار ارد نظری وعملی اولی مثل تنقیح قوانین و لوایح که داخل در نظریات است اما در عملیات مثل عمل مالیه وغیره کمیسیونهایی که از مجلس انتخاب میشوند شرکت در مسئولیت دارند.

نایب رئیس- اعتقاد بنده اینست که این مسئله تحقیق تکلیف باشد برای روز شنبه که کمیسیونها رئیس و نایب رئیس برای خود انتخاب نمایند و در باب تعیین وقت کمیسیونها هم بماند برای روز شنبه.

محقق الدوله- مقرر دارد روز شنبه سه ساعت بظهر مانده حاضر شوند تا تعیین وقت و تکالیف کمیسیونها معلوم شود.

(دراین موقع باکثریت آراء صدیق حضرت بریاست دفتر انتخاب شد).

صدیق حضرت- حالا که مرا انتخاب نمودند استدعا میکنم همانطوری که عرض شد رسیدگی بدفتر شده تکلیف بنده معین باشد.

دکتر ولی الله خان- چون مرا برای کمیسیون لوایح قانونی و معارف معین کرده اند لازم است این عرض را بکنم که در همه جا پارلمانها یك کتابخانه مخصوصی دارند که در آن از تمام معاهده نامه ها و قانون نامهای دول هست اینجا هم لازم است که همچو کتابخانه دایر شده از کتب فقهیه و معاهده نامها و کدها تمام موجود باشد اگر این کتابخانه مرتب نشود قوانین ما درست تنقیح نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از این همه مذاکراتی که آقایان حجج اسلام فرمودند نتیجه گرفته نشد و معلوم نشد که دراین واقعه امروزه تقصیر با کی بوده است بعقیده بنده وزیر جنگ را بخواهید و تحقیق نمایید.

نایب رئیس- برای روز شنبه در همان کمیسیون وزارت جنگ وزیر جنگ را بخواهند و توضیح بدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باید علنی باشد که همه بدانند.

وکیل التجار- آن کتابخانه که دکر ولی الله خان گفتند لازم است و باید یك قرائت خانه هم منضم باو باشد که روزنامه های مملکت تمام در آنجا باشد.

نایب رئیس- حالا یك لایحه رسیده خوانده شودلایحه از طرف انجمنها رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون (دو روز قبل در خصوص چندماده عرض شد جواب اقناعی داده شد ولی ترتیب اثر بر آن نشد مجددا عرض میکنیم که یکی از آنها خطاب بجناب رئیس است و آن این است که نایب السلطنه و غیره هنوز پول نداده اند یا جناب رئیس وقت معین نمایند تا فلان روز داده خواهد شد یا اینکه ایشان واگذار بملت کنند عرض دیگر در خصوص سرباز ملی مقرر فرمایید کمیسیون معین شود که ترتیب این امر در تحت قوانین نظامی قرار داده و بمردم اطلاع بدهند که ملت با کمال شوق حاضرندعرض دیگر غرض از عریضه عرض کردن نه زیارت دستخط مجلس است بلکه جواب فعلی لازم است در باب امنیت شهر با وجود آن جواب که مرقوم شده بود این واقعه امروزه گواه صدق است و اینکه در روز از دوش عبا و از بغل زن بقچه میبرند تکلیف مردم چیست تا جواب این عرایض داده نشود ما از مسجد سپهسالار خارج نخواهیم شد.

حاجی محمد ابراهیم- امنیت در این شهر نیست

آقا حسینقلی- پریروز سه نفر را در عباس آباد زخم زده و عباسخان سر حلقه این شرارت بود بحکومت عارض شده که طرف را بگیرند میگوید من نمیدانم کجاست اگر امروز هم جواب ندادند بمجلس عارض خواهند شد.

آقا میرزا سید علینقی- این لایحه که دوباره انجمنها نوشته اند چون پریروز هم جوابی شافی بآنها داده نشد در این شهر هم بهیچوجه امنیت نیست در سنگلج خانه شخص محترمیکه صاحب خانه بود ریختند و گفتند اگر حرف بزنی ترا میکشیم در حضورش اموالش رابردند باین ترتیب بدتر خواهد شد.

آقا سید مهدی- یك مصداقی از برای لفظ مجازات پیدا کنید هیچ وجود خارجی ندارد و مجازات در این مملکت لفظی است بی معنی و بی مصداق.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- اینها که گفته میشود صحیح است ولی باید روز شنبه وزرا را خواست و از آنها جواب خواست تا آنها جواب صریح ندهند مجلس نمیتواند جواب بدهد.

مخبرالملك- رأی بنده را تقریبا آقای حاجی میرزا ابراهیم گفتند سواد این کاغذ را بایدبرای وزرا فرستاد و آنها را باید احضار کرد روز شنبه بیایند و جواب این انجمنها را بدهند.

نایب رئیس- بعقیده بنده تا روز شنبه دیر است فردا که جمعه است کمیسیونی در این خصوص منعقد شود.

(گفتند فوق العاده مجلس باشد).

نایب رئیس- چه ضرر دارد فردا سه ساعت بغروب مانده وکلا حاضر شوند و وزرا هم بیایند در این بابها مذاکره شود و تکلیف معلوم شود.

آقا شیخ حسین- این مطالبیکه گفتند بعقیده بنده دو فقره آن خیلی اهمیت دارد باید وزرا را خواست و در خصوص امنیت گفتگو کرد.

آقا سید حسین- آن لایحه که از انجمن استیفا رسیده بوددر خصوص جواهرآلات و جبه ترمه که در نزد بعضی اشخاص امانی بوده بموجب ثبت دفتر باید بخزینه دولت برسد نداده اند باید گرفته شود و در حقیقت اینها خدمت بملت کرده اند و در باره اینها بعضی مطالب که عرض شده بود در باب کسر حقوق آنهم خلاف است خوب است این لایحه خوانده شود.

نایب رئیس- خوانده میشود.

(مجلس ختم شد).

لایحه کمیسیون مالیه که در مجلس

روزیکه خلاصه بودجه مالیه را

راپورت دادند قرائت شد.

قوت و ضعف بلکه حیات و ممات هر ملت مستقیما با اوضاع مالیه آن ملت متناسب است و این قضیه ملمه هر چند در اعصار قدیمه نیز محسوس عقلای عالم بوده مثل امروز داخل بدیهیات اولیه ومعلومات عمومیه نشده بود زیرا در قرون سابقه چون احتیاجات محدود و روابط تجارتی محدود بود جذر و مد مالیه در داخل هر مملکت محصور و فقر و ثروت ملل چندان منشاء اثرات بین المللی نمیشد رفته رفته مقتضیات تمدن احتیاجات را از حدود سکنای ملل خارج کرده ترقی احتیاجات مورث انکشافات جدیده و آن انکشافات موجب اختراعات بدیعه شد و تعدد اختراعات موجب امتعه متنوعه وفور امتعه مستلزم تبادل محصولات صنعتی گردید و بالاخره از این گشایش ضروریات و تقابل احتیاجات بعضی از ملل بثروت فوق العاده نایل و برخی بفقر فوق الطاقه نازل شدند سلاسل استقلال مالیه فقرا بدست قدرت اغنیا افتاد بقسمی که امروز مقاصد پولتیکی تماما بکسوت مالیه و تجارت و امثال آن ملبس و باین عنوان مشروع و مقدس عالمگیر و جهان پیما است پس هر ملتی که در بزمگه جهان دعوی حیات دارد از انتظام امور مالیه خود ناچار و باین چاره واحد میتواند وسائل استخلاص خود را هم در موقع جنگ و هم در ایام صلح تامین کند بدبختانه در عرض مدت استبداد طول غفلت و عمق جهل مباشرین امور ملت ایران را بپست ترین پایه فلاکت مشرف بهلاکت رسانید و مالیه مملکت را ببدترین وضعی که تصور توان نمود ایصال داشت دولت قدیم ایران که در السنه و افواه بفرانسه آسیا موسوم بود با همه وسعت خاك و حسن موقع جغرافیایی و مزایای خاصه طبیعی و اتصال از جنوب و شمال بدریا فقط پانزده کرور عایدات دارد و در مقابل این قدر قلیل که بعایدات هیچ یك از دول متمدنه قیاس پذیر نیست گرفتار متجاوز از بیست و یك کرور مخارج استمراری و فوق العاده و در تحت فشار شصت کرور قرض خارجه و داخله و بشرایطی که وخیم تر از آن را دفاتر خلود عصر حاضرنشان نمیدهد از قسمت عمده عایدات گمرکی و غیره مسلوب الاختیار و بتحمل هزار قسم مضرات پلتیکی و تزلزل فواید مملکتی و مصالح دولتی لابد و ناچار است بر این حال اسف اشتمال باید افزوده شود هرج ومرج دفاتر محاسبات مالیه که از شدت اعتیاد عمومی بمواجب و مرسوم بلااستحقاق و خرج تراشیهای مالایطاق و کثرت عنوانات وسیع مختلفه مخارج نقدی و جنسی محاسبات مملکتی بر روی هیچ بنای صحیح از مبانی انتظام موضوع نبود چنانکه عمل جمع و عایدات مالیاتی فقط بر ممیزی و تعدیل قرون ماضیه بود و تغییر و اثری که از خرابی وعمران اقطاع مملکت یا زیاده و نقصان استعداد اراضی در واردات مملکت حاصل میشد همین قدر بود که اضافه آبادیها بعنوان تفاوت عمل و منافع حکومتی جزو عایدات حکام و مباشرین و نقصان خرابیها بالاخره بعنوان تخفیف و غالبا با قید ابدیت تحمیل بودجه مملکت شود.

اما اساس مخارج بیشتر از اساس جمع مختل و متداخل و چنان از دایره امر نظم و ترتیب خارج بود که تشریح جزئیات آن از حوصله هر بیانی خارج و جز بمطالعه همان دفاتر و اوراق که تاریخ تدریجی خرابی از اواخر عهد سلطنت اعلیحضرت فردوس مرتبت ناصرالدوین شاه شهید نورالله مضجعه و بعد از وفات مرحوم میرزا یوسف مستوفی الممالك صدر اعظم شروع شد و تا زمان رحلت آن شاهنشاه با یك تدریج متزاید حرکت کرده بعد از آنطوری مایل باشند ارشد که در عرض ده سال باضافه چند کرور بر عایدات گمرك و سایر اجارات دولت وکسر مبلغی خطیر از مخارج سابقه سلطنت و بدون صرف یك دینار در راه ترقی و سعادت مملکت در اول زمان مشروطیت که تصویب بودجه و تعدیل مالیه بعهده مجلس شورای ملی محول شد بودجه مملکت مختوم بچند کرور کسر و ذمه دولت مرهون شصت کرور قرض خارجه و داخله و وجوه بعضی امتیازات واجارات تا چند سال بعد بعنوان مساعده دریافت و قسمتی از حقوق سنواتی و تقریبا تمام مخارجات یونت ئیل بر ذمه دولت باقی و مزاحمت مطالبه آنها برای اشتغال وقت و صرف توجه اعضاء کمیسیون از شروع باصلاحات اساسی کافی بود.

و این که مالیات یونت ئیل دولت صرف کدام محل شده وحقوق ارباب حقوق چرا نرسیده و بعضی وجوهات نقدی سنوات بعد که بهای تجدید امتیازات خانه برنداز دریافت شده و دست قدرت مملکت را تا سالیان دراز بسته است بکدام مصرف رسیده و کجا رفته ازمسائل

لاینحل واز اطلاع ارباب حل و عقد نیز خارج بوده است بالجمله بودجه دولت در چنین صورت حیرت انگیز از طرف مجلس مقدس شورای ملی بکمیسیون مالیه تفویض شد که در جرح و تعدیل آن صرف مقدرت نماید بدیهی است در چنین حالتی اگر اعضاء کمیسیون یك باره در مقام چاره همه مشکلات برمی آمدند باصلاح هیچیك موفق نشده و تزاحم خیالات مختلف مانع اجرای مقصود میشد پس تصویب کردند که بدواً با صلاحی که اهم از سایر اصلاحاتست اقدام کنند و مصمم شدند که عجالة از هذه السنه در اصلاح کسر حالیه بودجه وتعدیل میزان جمع و خرج اهتمام کنند که دوام کسر بودجه بیش از این منشاء خرابی یا مستلزم توسل باستقراض جدید نشود برای حصول این مقصود کمیسیون از تحصیل صورتهای دفتری و ثبت دستورالعملهای ولایات بودجه رکاب و سایر متفرعات آنها ناگزیر بود و بالضروره بتحصیل واستنساخ صورتهای مزبوره اقدام نمود.

و این موقع لازم است حسن مساعدت و مراقبت مجدانه جناب ناصرالملك که تقریبا در تمام مدت اشتغال کمیسیون وزیر مالیه دولت بودند خاطرنشان عموم وکلای محترم بشود که در تمام مدت مزبوره از تهیه ثبتها و صورتها و سایر اسباب کار کمیسیون و هم چنین در دادن توضیحات کافیه دقیقه فروگذار نکرده و منتها درجه همراهی و مساعدت در پیشرفت کار کمیسیون از طرف ایشان مبذول شد بالجمه بعد از حاضر شدن صورتها کمیسیون مالیه برای این که بمقصود معتنی بیه برسد با همه ضیق فرصت و انقضاء وقت وصول وایصال مالیات و حقوق وغیره درهر دوشنبه بودجه بامعان نظر مجبور شد هم در جمع و هم در خرج اما در شعبه جمع چون مشکلات حاضره مملکت اقتضا نداشت که عجالة از طریق مالیات تازه بر اضافه جمع وارد شود ونتیجه و ممیزی علمی هم که در مجلس مقدس تصویب شده بود عاید امسال نمیشد بهتر دانست که اصلاحات جمع را در سه فقره عمده مقصود دارد اول در جمع کردن تفاوت عملهای ولایات دوم در برگشت تسعیرات سوم در موقوفی تیولات و این سه فقره در مجلس شورای ملی طرح و باکثریت آراء تصویب شد ولی چون هیچ یك از فقرات ثلاثه را ماخذ تحقیقی بلکه میزان تخمنیی هم در دست نبودو صورت تفاوت تیولات ومیزان تفاوت عمل تمام ولایات و مأخذ متوسط نرخ جنس از نقاط مختلفه به کمیسیون نرسیده بود ناچار با ملاحظه صحت و سقم عمل حکام کل و جزو و رعایت مشکلات بعضی تسعیرات جزو جمعی و بیشتر برای اینکه در ابتدای امر وجه بلامحلی بوزارت مالیه جمع نشود امساله در این سه فقره اضافه جمع بطور تخمین باقل موازین فایده قناعت کرده و مبالغی که اقل اجمالات است د رخلاصه جمع و خرج تخمینی بودجه جمع نموده است و امید است در سنوات آتیه با استقرار نظم واتخاذ تدابیر صحیحه از این سه فقره اضافه جمع زیاده بر انچه در بودجه امساله منظورشده است استفاده شود اما در شعبه خرج قبل از تقدیم اصول اصلاحات کمیسیون در جواب یك اعتراض که ممکن است بر اعضاء کمیسیون متوجه شود که با وجود ضرورت عجله در این مقام و لزوم اتمام بودجه دراوایل سال علت تاخیر تا این موقع چه بوده است بعرض میرسد که اولا برای شروع باصلاح مخارج لازم بود مبلغ ومقدار حقوق هر یك از موظفین و مستخدمین دولت بهر صیغه و عنوان است در محل واحد و معین باشد و چون این نکته سابقا در دفتر مالیه چندان محل رعایت نبوده است اعضاء کمیسیون مجبور شدند که بدوا در جمع آوری حقوق نیز جهد و اهتمام کرده از رجوع بدستورالعملها و دفترهای مختلف مرسومات مختلفه اشخاصی راکه در تحت صیغه های مختلف منظور است یك قلم معلوم و معین نمایندو مجرد این کار دو سه ماه وقت اعضاء کمیسیون رامشغول و از شروع اصلاحات مانع شد ثانیا هر گاه در کمیسیون تصویب شده بود از کلیه مرسومات ارباب حقوق مبلغی بطور تومان شمار کسر و موضوع شود اتمام کار خیلی زود میسر بودولی ملاحظه شد که این ترتیب بکلی از میزان عدالت خارج خواهد شد زیرا که در اعطای اصل مواجب و حقوق قاعده تناسب و عدل رعایت نشده بود تا یك کسر متساوی نیز موافق عدل و انصاف باشد و بالاخره رعایت این نکته داعی شد که بطور کلی یك مأخذ مساوی از حقوق تمام ارباب حقوق کسر نشود بلکه اسامی ارباب حقوق فردفرد در تحت ملاحظه آمده از روی قواعد و اصولی که در طی این راپرت عرض خواهد شد برای هر کدام حکمی معین شود و مسلم است مطالعه و مراجعه قرب دویست هزار اسم و حکم در فرد فرد آنها با ملاحظه حلق قانون اکثریت درهر باب و احتیاج بتحقیقات و اطلاعات خارج در بعضی مواد چقدر صرف وقت و دقت لازم داشته و اگر خاطر وکلاء عظام از زحمات شبانه روزی و تحمل مشاق و متاعت اعضا کمیسیون برای انجام این امر مطلع باشد جواب اعتراضات را خواهند دادو از اینکه هنوز بعضی از شعب اصلاحات ناتمام است و باید بعد از این باتمام برسد تعجب نخواهند فرمود اما اصول و قواعدی که از ابتدای شروع باصلاحات مطمح نظر اعضاء کمیسیون بوده از قراریست که ذیلا عرض میشود. اولا در ماده مخارج راجعه بدوایر مختصه سلطنت کبری از قبیل مصارف بیوتات و مخارج درباری و بعض عطیات شخص همایونی این نکته محل رعایت بوده است که

با اینکه در تمام ممالك متمدنه میزان مخارج شخص سلطنت فقط با وضع مالیه مملکت متناسب است و در هیچ مملکت بیشتر از سی یك یا کمتر از دویست یك برای مخارج سلطنت تخصیص نمیشود معهذا نظر بکثرت مخارج دوائر سلطنت کبری واشکال و تعسر تخفیف زیاد در تمام مواد آن میزان مخارج سلطنت بمبلغ یك کرور تومان نقد و پنج هزار خروار جنس که تقریبا پانزده یك تمام عایدات مملکتی است مقرر شده و حتی المقدور مخارج سلطنتی از مخارج دولتی متمایز و مجاز گردیده آنچه راجع بدوایر سلطنتی بوده است از میزان مخارج کسر و در مقابل مبلغ مذکور فوق گذاشته شده است.

ثانیا مصارف و مخارجیکه ضرر و نفع آن مستقیما راجع باشخاص نبوده و از مرسومات و حقوق اشخاص خارج بوده است بقدر فرصت وامکان ملاحظه شده هر کدام استمرار آن عجالة ضرورت داشت کماکان ابقا شده و هر چه ضرورت نداشته برگشت و هر کدام بعمل نظر و تأمل بوده است عجالة بعنوان توقیف در جزء مخارج یادداشت شده است تا بعداز تأمل و تحقیق ازمبلغی که باید برای مخارج فوق العاده تخصیص شود محسوب گردد ثالثا مخارجی که بعد از زمان مشروطیت تحمیل بودجه مملکت شده و به تصویب مجلس شورای ملی نرسید ما هم از مواجب و حقوق یا مصارف و مخارج دیگر بکلی برگشت شده مگر آنچه استثناء آن لازم بوده یا آنچه اعلیحضرت اقدس همایونی خلدالله ملکه از مبلغیکه برای مخارج سلطنتی تخصیص شده مرحمت فرموده اند که درجزو همان مبلغ بخرج بودجه منظور شده.

رابعا مخارج فوق العاده از قبیل مخارج اردوها و صرف بناییها و امثال آن که در بودجه سال گذشته بر حسب تخمین و احتیاط منظور شده در هذه السنه بکلی برگشت ودرمقابل آن برای مخارج اتفاقیه و فوق العاده بهم برسد وزارت مالیه با تصویب مجلس شورای ملی از مبلغ مزبور بمصرف برساند.

خامسا در خصوص مخارج قشونی با اینکه مخارج مزبوره بیشتر از سایر مخارج بحیف و میل و عدم انتظام نزدیك و مستحق تنقیح واصلاح کلی بود چون تصحیح مخارج لشکر تابع تصحیح سایر ترتیبات نظامی و لکشری و بصرف وقت واهتمام فوق العاده محتاج بود در دستورالعملهای ولایات فقط در حقوق صاحب منصبان خارج از فوج واشخاصی که بکلی خارج از خدمت نظام هستند و در جزء نظام مواجب میبرند یا مبلغ حقوق آنها قابل جرح و تعدیل بوده یا حقوق بعضی اشخاص که مسلم بوده است وجود خارجی ندارد یا جدیدا برقرار شده اند جرح وتعدیل شده و مابقی عجالة بحالت سابقه برقرار مانده است تا موقع اصلاحات اساسی برسد اما بودجه رکابی قشون واصطبل توپخانه رکاب و ولایات و بعضی مصارف قشونی دیگری چون هنوز در تحت مطالعه کمیسیون درنیامده مبلغی بر حسب تخمین از بابت برگشت سپورساتهای قشونی و تفاوتهای دیگر برآورده شده که باید بعد بکم وزیاد آن رسیدگی شود.
سادسا در برگشت وکسر حقوق سایر ارباب حقوق ملاحظات ذیل محل رعایت بوده است.

اول ملاحظه فقر و ثروت و احتیاج یا عدم احتیاج بمواجب وحقوق دیوانی.

دوم: ملاحظه اشتغال یا عدم اشتغال بخدمت و مأموریت دولتی.

سوم: ملاحظه صحت وسقم محل مواجب بقدر مقدور.

چهارم: ملاحظه قدمت زمان مواجب و اینکه در زمان شاهنشاه مرحوم نورالله مضجعه برقرار شده یا قبل از زمان مزبور.

پنجم: ملاحظه کمیت مبلغ حقوق.

ششم: ملاحظه تعرفه اشخاصی که هر کس بعد از تحقیق کافی معرفی نشده بیشتر از سایرین موقع جرح و تعدیل شده.

هفتم: حد اعلی مواجب شاهزادگان بزرگ طبقه اولی از قبیل اعمام و اخوان سلطنت کبری به دوازده هزار تومان و دویست خروار جنس و حد اعلی حقوق شخصی وزراء عظام به پنج و شش هزار تومان مقرر شده در حقوق سایر طبقات اعیان واشراف بتفاوت مقام و با رعایت ملاحظه جرح و تعدیل شده اجمالا میزان هیچ مواجبی از دوازده و شش متجاوز قبلو نشده است و با یقین صادقی که بملت دوستی و فداتکاری بزرگان اعیان و معارف مملکت حاصل بوده که در چنین حالت از وطن عزیز خود دست گیری کنند بیشتر حقوق آنها مورد جرح و تعدیل شده و حقوق فقرا و مستحقین مملکت حتی المقدور بدون کسر ابقا شده و با رعایت تمام ملاحظات بقدر طاقت و استطاعت نتیجه عمل از قراری است که خلاصه آن علیحده بعرض میرسد و اگر بواسطه قلت فرصت ولزوم عجله و شتاب سهو و خطایی در جزئیات واقع شده با اینکه اصول قواعد معین است اصلاح آن بر عهده کمیسیون مجلس و وزارت مالیه خواهد بود و چون احاطه کلی بر تمام عایدات و مخارج مملکت و شناسایی عموم اشخاص در ولایات بعیده برای هیچکس میسر نیست باز هم اگر کسی از افراد ملت از جزئیات اطلاعی داشته باشد که کمیسیون از آن غافل مانده باشد از اخطار و اظهار او کمیسیون مالیه و مجلس مقدس شورای ملی در کمال امتنان استفاده خواهندکرد.

مذاکرات روز شنبه 16 شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 14 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

نایب رئیس- مجلسی که دیروز فوق العاده تشکیل شده بود اغلب آقایان حضور داتند واز مطالب مستحضرند حالا این لایحه باز از انجمنها نوشته شده است قرائت شود (لایحه انجمنها قرائت شد قریب باین مضمون ازطرف افراد حاضره ملت دو روز قبل از بابت مستدعیات ثلثه عرض نمودند جواب صادر گردید که قبول شده و بفعلیت خواهد آمد و از روز جمعه هم که مجلس فوق العاده تشکیل شد امتنان غیرالنهایه حاصل گردید اما هنوز بوعده که فرمودند اثری مترتب نشده ببینیم از بابت امنیت داخله چه اقدامی شده و از بابت نظام جدید کمیسیون منعقد شده یا نه چون بدو امر و اول اقدام ملت است هر کدام از داوطلبها دو نفر ضامن میدهند با کسب خود و جمعی اشخاص نجیب از کسبه محض حفظ اسلام حاضر شده اندبا این ترتیب بجهت نظام جدید د رتخت ریاست مخصوص اعلیحضرت شهریاری و هر قانونی که وزارت جنگ معین نماید مطیع هستند پس خوب است من باب امتحان مقرر شود که یك عده را بگیرند امیدواریم که عاجلا عرایض ما قبول شده و ترتیب اثر داده شود واگر باز بقول بگذرد شاید خودآنها اقدام نمایند.

آقاسید مهدی- تشکیل این کمیسیونها برای این بود که هر کدام در یکرشته کار کنند خوب بود این لایحه انجمنها در باب قشون جدید راجع بکمیسیون نظامی میشد و از آنجا جواب میدادند.

وکیل التجار- فقط این کارها بسبب یك چیز است که این طور درهم و برهم است و اغتشاش میشود مثلا استرآباد بواسطه ترکمانان مغشوش است یك نفر با حرارت فوق العاده داوطلبانه حاضر میشود که برود آنجا را امنیت بدهد حالا رفته در رشت نشسته میگوید هر گاه مستدعیات مرا بجا آوردند خواهم رفت و مستدعیاتش هم قبول شده باز نمیرود غرض بنده شخصی نیست ولی میگویم چرا باید این طور باشد و مسئولینی در کار نباشد و ما منتظر باشیم که بواسطه این ترتیبات یك شهر معظمی در اختلال باشد و ترکمانها ببینند مدتی است اثری بظهور نسیده و عرض کردم مقصود بنده بشخص نیست اما آن اقداماتی که وزرا در امنیت داخله کرده اند چیست ونباید در اینموقع اغراض شخصی را منظور کرد.

آقا شیخ حسین- گفتگو در نظام جدید و جواب انجمنها بود نباید از مطلب خارج شده و متفرقه گفته شود.

آقا میرزا سید علینقی- در خصوص لایحه که انجمنها نوشته اند پریروز بنده را ملاقات نموده و شکایت کردند و قسم دادند که اینجا اظهار نمیم که چرا جواب لایحه ایشان داده نشده و آنروز عرض کردم حالا هم عرض مینمایم که باید جواب صحیح بآنها داده شود وباید آنچه نوشته اند بدقت ملاحظه کرد و آن عبارتی که نوشته اندمعنی آن را بنده میگویم مقصودشان اینست که اگر این ترتیب باشد ما بیك ظن مقطوعی وارد خواهیم شد و نیز نوشته اند که اگر بنا شد اقدامی در مستدعیات آنها نشود ملت ناچار است که خودش اقدامی نماید و حفظ امنیت را نماید پس باید جواب صحیح فعلا بایشان داد.

آقا میرزا محمود خوانساری- قدری از مقصود بنده را جناب آقا میرزا سید علینقی اظهار داشتند اما اینکه گفته شد انجمنها نوشته اند که اگر در عرایض ما اقدام نشد خودمان اقدام خواهیم نمود نباید این حرف را انجمنها بگویند و بنویسند زیرا که آنها تابع حکم مجلس هستند.

آقا میرزا سید علینقی- مقصود آنها تجاسر نیست بلکه مقصود این است که اقدام در انجام مطالب آنها شود.

لسان الحکماء- چون یکی دو تا از اظهار انجمنها راجع بکمیسیون جنگ است امروز کمسیون جنگ فوق العاده تشکیل شده واین مسئله رامطرح کرد و انشاء الله تا دو سه روز دیگر میتواند تحقیقات و رأی خود را در این مجلس اظهار دارد.

اسدالله میرزا- دو سه روز است که انجمنها بواسطه این لوایح اوقات مجلس را مشغول کردند خوب است جواب آنها صراحة داده شودو آنها سه مطلب اظهار داشتند یکی درخصوص پولیکه بعضیها باید بدهند و بعهده جناب رئیس است باید خودشان دریافت دارند یا جواب بدهند یکی هم در باب امنیت اینجا و سایر ولایات است که دیروز تمام وزرا بودند و مخصوصا وزارت داخله در عهده گرفته است که بزودی امنیت بدهد و یك مطلب دیگر در خصوص نظام جدید است که اصل مطلب در همین است اگر در حقیقت میخواهندکه نظام در تحت یك قانون صحیحی باشد باید وزارت جنگ این مسئله را اقدام کند در مسئله قشون داوطلب که انجمنها اصرار بآن دارند و مقصودشان بیشتر این مسئله است اگر میخواهید ترتیب صحیحی داشته باشد اذن بدهید خود انجمنها لایحه در این خصوص بنویسند که این سرباز داوطلب بچه نوع حاضر خدمت هستند ترتیب آنرا نوشته تقدیم مجلس نمایند ووکلا محترم در آن غوررسی نموده آنچه

بنظرشان رسیده بعد از مذاکره رای بدهند ولی اگر مجلس رای در این باب ندارد گمان میکنم که خود انجمنها اقدام کنند ومن باین مسئله بدون تصویب مجلس همراه نیستم مقصود اینها این است که منتظرند نظام جدید در مجلس باکثریت آراء معلوم شود.

وکیل الرعایا- انجمنها از این مذاکرات و اقداماتیکه میگویند شده است نتیجه میخواهند اینکه میگویند ژاندارم و پلیس رامنظم ومرتب نمودیم برای امنیت میخواهند ببینند کسی را مجازات داده و میدهند یا نه تمام مقصودشان نتیجه است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این لایحه که امروز از انجمنها رسیده است غیر از لوایح و عرایض سابقه ایشانست این صلاح اندیشی است و مجلس هم بدوا یکدفعه نمیتواند رای بدهدو هم نمیتواند رد کند در اینکه ما نظام جدید لازم داریم شبهه نیست واینکه وزیر جنگ ما باید نظام جدید را مرتب نماید و ما هم نظارت داشته باشیم اینهم شبهه ندارد واگر وزیر جنگ نتواند این ترتیب را اداره کند باید استعفا بدهد اما این مسئله سرباز داوطلب این یك مسئله ایست که آنها میگویند چون ما هم از افراد ملت هستیم حاضریم در یك موقعی که لازم باشد خدمت بملت نماییم حالا باید این مسئله رالایحه کرد و کمیسیون وزارت جنگ آنرا ملاحظه کرده بعد از تصویب بمجلس بیاید هر گاه صلاح دانستند اقدام شود.

آقا میرزاعلی آقا- این لایحه را که انجمنها نوشتند مقصودشان این است که یعنی این مجلس را فرمانفرمای خود میدانیم که هر چه فرمان بدهد اطاعت کنیم این گفتگوهای مختلف که میشود معلوم است آقایان درست ملتفت مقصود اهل انجمنها نشده اند مخصوصا آنها منتظر فرمان مجلس مقدس هستند و باین زودی هم جواب نخواسته اندواین فرمان را باید مجلس بدهد وقتی که مجلس بخواهد فرمان بدهد بدیهی است که بی قانون نخواهد بود همه اطراف آنرا ملاحظه نموده آنوقت قانونی میکند واین مطلب مدتی لازم دارد در این صورت معلوم است که انجمنها جواب فوری از مجلس نخواسته اند فقط منتظر اجازه و فرمان هستند.

حاج امام جمعه- مطلب دوتا است یکدفعه تشکیل نظام است از برای حفظ مملکت از خارج چنانچه میگوییم که مثل صدراسلام باید ملت حاضر شده حفظ مملکت خود را بنمایند و معنی اش اینست که ازخارجی حفظ کنند ولی یکی دو مسئله فوری است که باید اقدام بشود یکی مسئله تسویه جمع و خرج است که تا یك اندازه اصلاح شد و یکی دیگر رفع اغتشاش و اختلال داخله مملکت است که امروزه خیلی مهم است واز برای تامین داخله ورفع این اختلال همین قشون موجودکافی است ولی بشرط اینکه وزیر جنگ حاضر بشود و اقدام کند که همین سربازها رامرتب کنندوبهر حاکمی یك عده قشون برای نظم آنجا داده شود چنانچه فرمانفرما قبل از رفتن و بعد از آن تکرار واصرار در این داشتند که یك عده قشون برای نظم داخلی آذربایجان لازم است و گفته بود که بهمین عده من قشون آذربایجان را هم مرتب و منظم میکنم بنده نمیگویم که اردو لازم است امروز با این ترتیب و سردی هوا هیچ ممکن نیست که اردو تشکیل شود و لازم هم نیست ولی برای تامین یکجایی البته یك عده قشون لازم است و باید همین قشون رادر تحت نظم وقانون آورد حالامن میگویم که اگر ما فرمانفرما را آدم امین و درست میدانیم و بقول او در صلاح دید امور آذربایجان باید رفتار کنیم چرا نباید قول او را ترتیب اثر بدهیم و یك عده قشون برای امنیت داخلی آذربایجان بفرستیم و هرگاه هم او را امین نمیدانیم چرا یك مملکت آذربایجان را باو سپرده ایم پس امروز ناچار تهیه قشون لازم است و باید هم در تحت نظم و ترتیب باشند اما درخصوص سرباز داوطلب باید این مطلب یك ترتیب صحیح داشته باشد و اشخاص معین صحیح با شرایط صحت از روی نظم و قانون درست بریاست یکنفر سرکرده صحیح مشغول مشق شوند و بدون سرکرده امین درست این مطلب صحیح نیست و هرگاه از روی ترتیب وقانون اقدام در این عمل شود خیلی خوب است ضرری ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- فرمایش جناب حاج امام جمعه صحیح است و مقصود بنده هم همین بود که قشون حاضر را مرتب ومنظم نماییم و بدینوسیله امنیت داخله را بدهیم و در باب قشون داوطلب هم عرض کردم که قابل مذاکره است باید لایحه قانونی نوشته با همراهی پانزده نفر از وکلا بمجلس آمده مطرح مذاکره شود ولی آنچه مهم است امنیت داخلی است مثلا فارس را ببینید بچه اختلال است وزرا ما اتصالا وعده میدهند که حاکم معین شده میرود ولی هیچ معلوم نیست در کمیسیون وزارت داخله با حضور رئیس مجلس گفتند که فلان شخص حاکم است میرود باشروطی و آن شروط هم قبول شده معهذا چرا نمیرود ما آخر اطمینان باین وزرا داشتیم و داریم اما باید اثر واقدامی هم باشد آیا نباید وزیر داخله راخواست و از ایشان سئوال کرد که این حاکم فارس را که معین کردید خودش رفته بتلگرافخانه و حکومت خود را بفارس اطلاع داده حال جهت نرفتن و تاخیر چیست اگر مانع خارجیست بگویید ما وزرا را به بزرگی قبول کرده ایم که خدمت بملت نمایند اگر دست از ملت کشیده اند بگویند بعضی از وکلا امروز هر چه نگاه میکنیم می بینیم بمجلس نیامدند معلوم است مأیوس شده اند اگر من هم میدانستم نمی آمدم آخر این حاکم که معین شده کو چرا نمیرود نه اینکه امنیت آنجا هم لازم است؟

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اولا این مطلبی را که انجمنها از مجلس خواستند باید فهمید بطور خواهش است یا میخواهند بمجلس بگنجانند اگرچه از بعضی شنیدم که گفته اند ما این مطالب را که به مجلس عرض کردیم اگراقدام نکردندتا چهارشنبه و پنجشنبه خودمان خواهیم اقدام کرد بنده عرض میکنم که مجلس تمام امیدواریش به ملت است و ملت باید گوشش باوامر مجلس باشد نه اینکه خودسر اقدام در کار نمایند استدعایی کردند اگرمجلس صلاح دانست فبها اولا آنها نباید خودشان بمیل خود رفتار نمایند آنچه مقصود است امنیت داخلی است که جناب آقا میرزا ابوالحسن خان اظهار داشتند از همه مقدمتر است باید در او مذاکره بداریم نه اینکه بگوییم قشون ملی لازم است یا نه اگر هم لازم باشد باین زودی صورت نخواهد گرف پس باید امنیت داخلی را خواست.

آقای حاج امام جمعه- بعضی مطالب است که باید مستور باشد و نمیشود گفت ولی دو صورتی که کشف شد اظهارش عیبی ندارد من میگویم که امروز هر چه میداند که مقدم تر از همه امنیت داخله است وباید این مطلب را همه بدانند که اگر میخواهند این مملکت مملکت اسلام باشد و بانگ اذان در او بلند باشد یعنی زیر بیرق دیگران نروند واستقلال این مملکت باقی باشد باید همه در حفظ استقلال این مملکت و امنیت آن حاضر باشند که وقت ما خیلی تنگ است و این را هم باید دانست در صورت گرفتن قشون ملی باید یك کرور قشون بگیریم نه کمتر که لااقل این اندازه قشون ملی حاضر مشق کرده داشته باشیم بهزار نفر ودویست نفر برای ما فایده ندارد و این را هم بدانند که امروزه چنانچه در صدر اسلام بر همه افراد مسلمین واجب و لازم است که مشق و آداب جنگ را بیاموزند تا بتوانند حفظ خود و مملکت خود ودین خود را بنمایند و این مطلب باین زودی و عجله صورت نمیگیرد از حالا باید مقدمات آن را مجلس و وزیر جنگ مهیا و مرتب نمایند تا ایام عید آنوقت مشغول این کار بشوند حفظ بیضه اسلام از همه چیز در عالم مقدمتر است وهر گاه امر دائر شود بین وجود نبی یا ولی یا حفظ بیضه اسلام البته این مقدمتر است چنانچه پیغمبر هم و ائمه هم وجودمبارك خود را برای این مسئله فدا میکردند پس هر گاه جماعت مسلمین بخواهند که این مملکت اسلام باقی و برقرار باشد سرباز ملی و قشون داوطلب باید یك کرور آماده باشند آنهم از روی ترتیب و نظم صحیح که مجلس و وزیر جنگ تصویب نماید.

آقا شیخ حسین- پریروز اینهمه زحمات کشیده شد کمیسیونها تشکیل شد برای اینکه مطالب از مجرای خود جاری شود و اوقات مجلس بیهوده نگذرد.

آقا سید مهدی- در اول مجلس گفتند که راجع بکمیسیون شود محل توجه نشد این انجمنها سه مسئله خواسته اند یکی راجع بمجلس است و دو تای دیگری یکی راجع بکمیسیون وزارت جنگ و دیگر راجع بداخله است این مجلس باید وضع قانون کند چرا قانون انطباعات تنقیح نمیشود واین همه تأخیر برای چیست؟

آقا سید مهدی- از خدمات انجمنها باید اظهار تشکر و امتنان کرد واین صحبتها قدری در باره ایشان سخت و فشار است عقیده بنده این است که حق با آنها است چه کنند به تنگ آمدند آنروز که امراء آمدند قسم یاد کردند یك اطمینان و مسرتی برای آنها روی داد که همه کارها باتحاد اصلاح خواهد شد بعد از آن قرار شد که یك وجهی بعنوان استقراض بدهند که بارباب حقوق داده شود و تاکنون داده نشده است در اینصورت هر چه اظهار میکنند حق دارند وباید بایشان جواب صحیح داد.

وکیل الرعایا- این لایحه که امروز انجمنها نوشته اند یکقدری از آن راجع بماقبل است و بعضی جوابها هم داده شده است همه چیز را میشود جلوگیری کرد مگر فهم را که نمیشود گفت تو نفهم این بیچاره ها میفهمند که مطلب چیست این است اظهار میدارند آنها فقط اجازه خواسته اند که مشق نمایند و این مسئله تقریبا مثل تحصیل علم است آیا رواست که این اجازه بآنها داده نشود اینها نه پول خواستند برای اینکار نه چیز دیگر اما از بابت پول قرار بود که یك قدری پول بآنها بدهند که کمك کرده باشند و اما از بابت امنیت حضور وزیر داخله لازم است که جواب صحیح بدهند.

نایب رئیس- خوب است قدری ملاحظه وقت مجلس شده مطالب اینقدر تکرار نشود و نیز نباید از این اظهارات انجمن ها شکوه نمود آنها همه قسم زحمات کشیدند و میکشند حالا مطلبی را پیشنهاد مجلس کرده اند مجلس هم بیاید پس از غوررسی جواب بدهد و لازم باین اظهارات هم نیست.

اسدالله میرزا- فرمایش جناب حاج امام جمعه محل توجه بوده است و بنده متمم آنرا عرض مینمایم امروز هم در کمیسیون وزات جنگ که تشکیل شده بود بدواً بهمین مذاکره شروع نمودیم و در حقیقت اگر ما بخواهیم که ایران ایران باشد بطوری که آن مورخ یونانی نوشته که ایران همیشه اهلش جنگ جو بوده و در استقلال خود کوشش میکرد در کمیسیون مذاکره کردیم که تمام جوانان ایرانی باید فنون نظامی را بدانند و این مسئله باید در کمیسیون مذاکره شده و با وزارت جنگ نقشه آنرا معین نموده لایحه بشود و بعد از آن

نظامنامه صحیحی نوشته از روی یك اساس صحیح باید اقدام شود آنوقت پس از مدتی می بینیم که تمام جوانان ما نظامی هستند پس بمحض اظهار نمیشود در این مسئله رأی داد تا چند روز دیگر کمیسیون در این خصوص رأی خود را بمجلس اظهار میدارد.

آقا سید حسین- این خواهش را که انجمنها نمودند جواب میخواهند امنیت داخله هم که بهیچ وجه نیست از حکومت شهر باید پرسید که چرا نظم نمیدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- دیروز در مجلس بعضی صحبتها شده بود یکی از آنها درخصوص نظام جدید بود که آنرا تصویب دارند و باید که مشغول ترتیب آن بشوند یکی از آنها که دراصل مسئله همه بطور اشتراك اتفاق دارند مسئله قوشن داوطلب است که اساسا متفق علیه است ولی در جزئیات و صور آن اختلاف است و اینهم مسلم است هر مطلبی که بمجلس میآید هر گاه اساس آنرا تسلیم داشته باشند قانونا رجوع به کمیسیون کرده بعد از ملاحظه اطراف و تنقیح بمجلس میآورند و مجلس در این صورت میتواند که جواب از آن مطلب بقبولی بدهد که رجوع بکمیسیون شد اما در باب تامین داخله اگر چه میدانید که این عرض من امروز بیحاصل است و کسی با من اتفاق نظر ندارد ولی یکوقتی دولت مجبور میشود که بهمین ترتیب عمل نماید و آن اینست که ما باز وقتیکه بنای تغییر اشخاص شد و گفته شد که فلان جا حاکم میخواهد انگشت شمار میکنیم و همان اشخاصیکه بودند همانها را دوباره سرکار میآورند با اینکه قسم خوردند بعد از چندی می بینیم که اسباب اغتشاش فراهم میآورند تا ترتیب کار باین نحو و اشخاص محدودند همین است باید یك قدری دایره اشخاص را توسعه داد و کسانیکه قایلند و داخل کار نبودند آنها را داخل نمود و کار داد تا رفع این اختلال و اغتشاش بشود.

احسن الدوله- بعقیده بنده این انجمنها که این قدر فشار بمجلس میآورند محض تنبیه است و اولا این مسئله را عرض میکنم که این قدر سرباز و قشون که داشتیم وداریم و بجهت حقوق خودشان متحصن میشوند و داد و فریاد میکنند چه کردند این اداره قزاقخانه که این همه پول میگیرد چه فایده از اینها بما رسیده و حال آنکه در زمان شاه شهید چه امنیتی بشهر وخارج آن داده بودند همین طور در سفر فرنگستان مظفرالدین شاه مرحوم که عین الدوله بودند پس حالا چرا امنیت نمیدهند و چه شدند اینها که پول میگیرند خدمت نمیکنند چه برسد قشون داوطلب که پول نمیگیرند هیچ وقت آنها نخواهند جلوی گلوله رفت اینها را که میگویند محض تنبیه است.

بحر العلوم- انجمنها سه مطلب پیشنهاد مجلس کردند یکی از آنها راجع بجناب رئیس است و یکی دیگر از بابت نظام جدید که امروزه بر حسب شرع بر ما لازم است شارع مقدس تمام بازیها را حرام کرده است مگر سبق ورمایه را که چون مقدمه جهاد و مشق آنست پس اگر بگوییم که امروز نظام جدید واجب است خلاف گفته نشده بنابراین اگر اجازه داده شود که جوانان این مملکت در تحت قانون صحیح مشق نظام نمایند که در وقت لزوم بکار بیایند هیچ عیب و ضرر ندارد بلکه لازم است اما از بابت امنیت داخله در حقیقت آنقدر گفته ایم که خجالت میکشیم اول شما حکومت طهران رامعلوم و معین نمایید و امنیت اینجا را درست کنید آنوقت حکومت فارس یا جای دیگر را بخواهید الان اینجا حکومت ندارد که مسئول امنیت باشد تا چه رسد بجاهای دیگر.

آقا میرزا محمود خوانساری- از چند روز قبل که این کمیسیونها در مقابل وزارتخانه ها وغیره تشکیل شد بنده خیلی خوشوقت شدم که تعیین این کمیسیونها برای این شد هر مطلبی راجع بکمیسیون خود شده در اینجا مطرح مذاکره گردید خلاصه آن بمجلس ارائه شود که دیگر وقت مجلس صرف اینگونه مذاکرات زیاد نشود امروز این لایحه که از انجنمها نوشته اند در باب قشون داوطلب و نظام جدید و حال طرح مذاکره شده است که چه جواب بانجمنها در این خصوص داده شود در همان اول مذاکره یکی از اعضاء کمیسیون نظام اظهار داشت که تا روز سه شنبه این مسئله در کمیسیون مطرح شده و جواب میدهیم عقیده بنده این بود که همان اظهار یکی از اعضاء کمیسیون نظام در جواب انجمنها صادر شده دیگر زیاده از این وقت مجلس صرف این همه مذاکرات نشده باشد و مشغول قرائت قانون شود.

حاج امام جمعه- باز اظهار خود را تکرار مینمایم که اگر ماها شب و روز در امنیت داخله بکوشیم و جد و جهد نماییم باز کم است و این مسئله هم کار کمیسیون نیست بلکه بعهده مجلس و وزراء است که در امنیت داخله حتی الامکان سعی و کوشش کرده و با هم مشاوره و مذاکره نمایند و تا قوانین مجازاتی هم که کثیرالابتلایان هستیم عاجلا نوشته ومرتب نشده بدست حکام داده نشود هیچ فایده ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- اظهار آقا میرزا محمود هم مؤید فرمایش شما است که گفتند چرا قوانین در مجلس قرائت و تنقیح نمیشود امام باید فرق گذاشت ما بین مطالبیکه راجع بکمیسیون میشود و مطالبیکه راجع نمیشود این اظهار انجمنها از بابت قشون داوطلب و نظام جدید از مطالبی است که راجع بکمیسیون نمیشود چون فعلا در مجلس مطرح شده مجلس بعد از تصدیق مختار است که رجوع بکمیسیون نماید و یا خودش او را بدوا بجایی برساند و از قراریکه اکثر هم اساسا این مسئله را که در تحت یك قانون منظمی باشد

تصدیق کردند. پس خوبست این را قانونی کرده راجع بکمیسیون نظام شود که در تحت مذاکره و مداقه آورده بعد از تنقیح بمجلس ارائه بدهد تا مذاکره و تصویب بشود و بهیمن طور هم میشود بانجمنها جواب داد که مجلس تصدیق دارد ولی راجع بکمیسیون نظام شد و بعد از مدتی مرتب خواهد شد که آنها هم امیدوار باشند.

آقای حاج امام جمعه- گویا باز فی الجمله اشتباهی در اظهار من شد باید قوانین کلیة بدواً در کمیسیون تنقیح شود صحیح است ولی قوانین ما خیلی است و مطابق نمودن آنها هم با قوانین شرع سخت است وطول مدت لازم دارد و چندین سال طول خواهد کشید وعلاج فوری اختلالات امروزه را نخواهد کرد عقیده من اینست که حالیه عجالة قوانین کثیرالابتلا عاجلا در یك کمیسیونی نوشته شده پس از تنقیح در مجلس آمده تصویب شده فورا بصحه همایونی رسانده و بدست حکام داده شود که تکلیف خود را بدانند و جلوگیری از این اغتشاشات بشود تا امنیت حاصل شود والا اگربخواهید قوانین مجازاتی یکدفعه تمام شده و تصویب شود مدت طولانی لازم دارد واین طول مدت بدتر موجب هرج ومرج مملکت خواهد شد.

رئیس- سوالی میکنم از آقایان آیااین لایحه که از انجمنها از بابت نظام جدید نوشته اند راجع بکمیسیون نظام بشود یا نه؟ (جمعی گفتند صحیح نیست نباید رجوع شود).

حاجی محمد اسمعیل آقا- اگر پنجاه مرتبه هم در این باب از طرف انجمنها بمجلس بنویسند کاملا و تمام مذاکره نخواهد شد وامروزه تا قشون سابقه حاضر ما بطور صحیح مرتب و حاضر نشود و آنها را بیك ترتیب صحیحی منظم نکنیم و داخله کاملا امن نشود ویك اندازه از مالیه را زیاد آورده بجهة مصرف نظام جدید تهیه نکنیم نمیشود دست باین کار زد بر فرض نظام جدیدی ترتیب داده خواستید یك عده از آنها را بیك جایی مأمور نمایید مخارج آنها از کجا داده خواهد پس فعلا باید قشون سابقه حاضری که هست مرتب و منظم نمود.

آقا سید حسن تقی زاده- گویا در قشون داوطلب اشتباه شد. قشون داوطلب این استکه فقط روزی چند ساعتی به ترتیبی که معین میشود از دولت سلاح گرفته مشق میکند و پس از مشق سلاح خود را رد مینمایند یك وقتی که مملکت که محتاج بقشون شد اینها حاضر هستند.

اسدالله میرزا- بعقیده بنده ممکن است هر دو مسئله راجمع نماییم اما در باب قشون سابقه حاضره که داریم البته باید آنها را هر چه زودتر منظم و مرتب نمود اما درخصوص قشون داوطلب اگر مقصود بطوریست که گفته شد فقط اجازه داده شود روزی چند ساعتی مشغول مشق نظام شوند گمانم این است که مراد انجمنها هم همین باشد در اینصورت مخارجی ندارد و نباید از بودجه مملکتی چیزی برای آنها خرج کرد واین ترتیب را هم عرض کردم که در کمیسیون جنگی مطرح شده است که بجهت حفظ مملکت و وطن باشد تمام جوانان مملکت از یك سن معینی بجهة مشق نظامی حاضر شوند حال باید یك قانونی برای این ترتیب داد اما اگر مراد آنست که باید وقتی برای اینکارمصرف کرد در اینصورت البته باید اول قشون حاضری که هست مرتب و منظم و آماده نماییم.

حاج محمد اسمعیل آقا- یك جواب مختصری عرض مینمایم آقایان وکلا هم توجه نمایند همینقدر که اینجا اجازه داد که یك عده مشغول مشق نظام باشند در سایر ولایات انتشار یافته موجب انقلاب و اغتشاش خواهد شد.

آقا میرزامحمود خوانساری- بعقیده بنده چیزیکه مفاسد آن معلوم نیست نمیشود آنرا رد کرد و گویا انجمنها وملت این حق را داشته باشند که اینمطلب را از مجلس بخواهند و حالا یك حرارت و جوشش طبیعی ایشان را وادار باینکار کرده نباید بی دلیل آنها را از اقدام ودرخواست اینمطلب مأیوس کرد و اگر مسامحه شود یگر مشکل است استفاده صحیح حاصل کنیم و شاهد بر اینمطلب که حسی است مسئله بانك است چنانچه پارسال در خصوص بانك با آن حرارت و جوششی که ملت داشت درهمان بدو امر اگر اقدام صحیحی شده بود سرمایه خوبی جمع میشد ولی بعد مردم از آن حرارت و شوقی که داشتند سست شدند دراین خصوص هم اگر مسامحه شود و ما یکوقتی محتاج بقشون داوطلب شویم آنوقت نه ملت را این حرارات و هیجان خواهد بود و نه ما نتیجه صحیحی میتوانیم حاصل نماییم پس خوب است در این موقع آنها را مأیوس نکنیم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بعقیده بنده آنها یکمطلب قانونی خواسته اند که از روی آن اقدام شود در این صورت نباید مسامحه بشود خوب است رأی گرفته شود.

نایب رئیس- این لایحه را اعضاء رئیسه مجلس ملاحظه نموده رجوع بمجلس کرده اند پس باید مطرح مذاکره شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- مقصود بنده این نبود که مطرح در مجلس نشود مقصود این است که چون مطلب قانونی است وباید اخذ نتیجه شود رأی گرفته شود که رجوع بکمیسیون جنگی بشود یا نه؟

نایب رئیس- بلی همین رأی گرفتن در اینخصوص هم مطلب عمده ایست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- برای حفظ دین و مملکت بر همه اهل مملکت واجب است که قانون جنگ را بطور جدید یاد گرفته و مشق نمایند اما علی سبیل الکتابه یعنی بآن عده که میتوان بآن عده که حفظ مملکت رانمود کافی است ولی این ترتیب که عده قلیلی داخل در کار شوند و سایرین نشوند نمیشود و علاوه اینمسئله را از پارسال تا حال از چندین جا خواسته اند اقدام نمایند مثل خراسان که مکرر هم کاغذ نوشته اند وجلوگیری شده حالا اگر یکعده قلیلی در اینجا داخل درکار شوند موجب اختلال خواهد شد پس باید قشون داوطلب باندازه کفایت حفظ مملکت در تحت يك قانون صحیحی مرتب شود و باین ترتیبات که گفته میشودفایده ندارد.

ثقة السلطنه- حال باید امنیت داخله را داد و مقدم بر همه اینهاست پس این قشون حاضری که فعلا دارید منظم و مرتب نمایید که امنیت داخله حاصل شود آنوقت ترتیب قشون داوطلب بدهید.

دکتر ولی الله خان- اینمسئله که این همه مذاکره شد اولا باید رأی گرفته شود که راجع بکمیسیون بشود یا نه پس از رجوع هم باید قانونی بجهت ترتیبات آن مرتب و تنقیح شود پس حالیه جواب انجمنها هم همین قدر است ولی از این انجمنها در اینمسائل یکمطلبی را باید استفاده کرد و فهمید که مقصود از این تکرار چیست بنده چنین استنباط میکنم که میخواهند بگویند ما بیدار و هوشیار هستیم و زمام امور ما که بدست چند نفری است که در حقیقت آمر وناهی ما میباشند شاید بعضی از آنها طرف سوء ظن ما هستند و ما کاملا اطمینان بآنها نداریم ونیز میخواهند بفهمانند که ما مطلب بزرگی را که مشروطیت باشد گرفته ایم در حفظ اساس واستقرار آن هم همه طور حاضر بوده و بیداریم وحال عقیده بنده این است که اگر فعلا بخواهید جواب بدهید اول رأی گرفته شود که راجع بکمیسیون نظامی بشود یا نه آنوقت جواب داده شود.

نایب رئیس- این فرمایشاتی که فرمودید خیلی صحیح است امااز بابت رأی گرفتن این مسئله خیلی مسئله مهم و بزرگی است وامروز يك اندازه خاطر آقایان وکلامسبوق و مستحضر شد ولی باید کاملا باطراف این مسئله دقت شود پس خوبست اخذ رأی باشد برای مجلس دیگر که دقت کامل شده واز روی بصیرت نامه اخذ رأی شود.

اسدالله میرزا- در این انجمنها اشخاص قانوندان خیلی هستند بعقیده بنده خوبست يك لایحه مثل لایحه قانونی که در حقیقت پروگرام این کار باشد بنویسند ببینیم بچه قسم قشون داوطلب میخواهند گرفته شود منحصر باین جا است یا تمام ولایات و همچنین ترتیبات دیگر آنرا معلوم کنند.

نایب رئیس- بلی خوب است قبل از اخذ رأی يك همچو پروگرامی بنویسند که بچه ترتیب میخواهند معلوم شود.

آقای تقی زاده- در اینکه امروزه با وجود قشون سابقه نمیتوان يك وجهی بمصرف قشون جدید رساند حرف نیست والبته صحیح نخواهد بود و انجمنها هم باین طور نخواسته اند بلکه فقط اجازه مشق کردن درخواست نموده اند با این حال اگر آنها عالم باشند ضرری مترتب نخواهد شد و همچنین عالم نباشند هم و گویا با این ترتیب هم هیچکس را در این خصوص حرفی نباشد ولی فقط يك ایراد گرفته شد که در سایر ولایات داخله موجب اختلال میشود رفع این ایراد اینست که تمامی اهالی این مملکت محکوم بحکم مجلس بوده ومنقاد هستند پس مجلس بهر طور که مقتضی بداند حکم میکند فقط اجازه باهالی اینجا میدهد و يك مسئله دیگر است که درمجلس سابق هم گفته شد علت فعلا يك اقبالی دارد آیا ببینیم ما میتوانیم يك استفاده صحیحی حال نماییم یا نه ملاحظه نمایید در اکثر جاها بدون اینکه اجازه داده شود مردم بشوق خود و محض اینکه از علماء اعلام شنیده اند علم جهاد لازم است مشق میکنند ولی چون در تحت ترتیبی نبود این است که هیچ نتیجه حاصل نشده است پس اگر بیك ترتیب صحیحی اقدام باینکار شود ممکن است استفاده کاملی بعمل آید.

وکیل التجار- يك سئوال دارم آیا شخص بالغ شده من باب تادب از پدر خود اذن میخواهد که وضوء گرفته برای نماز حاضر باشد چه جواب خواهید داد؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- بعقیده بنده بجهة حفظ این مملکت تمام جوانان این مملکت باید مشق نظامی بکنند حرفی نیست اما باید تحت یك قاعده و قانون صحیحی باشد که روزی چند ساعتی مشق کرده وبعد اسلحه خود را رد نمایند و باین ترتیب خیلی خوب است اما اول مجلس عرض کردم که برای این مسئله یك لایحه قانونی باید نوشته شود و پانزده نفر هم رأی دهند آنوقت مطرح مذاکره شود.

محقق الدوله- در خصوص امنیت شهر صحبت شد راپرتاً عرض میکنم که رقعه از وزارت داخله رسیده بود که مشغول زیاد کردن ژاندارم و پلیس بیك ترتیب معینی هستیم که عاجلا امنیت شهر داده شود و مجلس هم کراراً گفته است مادامیکه قوانین جدیده مرتب نشده حکام و قوه مجریه بهمان ترتیب سابق رفتار نمایند.

نایب رئیس- این یك رقعه دیگر هم امروز در ترتیب و تکالیف پلیس و ژاندارم از وزارت داخله رسیده است آنرا هم زودتر کمیسیون وزارت داخله ملاحظه نماید که زودتر جواب داده شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- باز اظهار خود را تجدید میکنم که آیا وزارت داخله احضار خواهد شد که سئوال شود چرا حاکم فارس را نمیفرستند؟ و نیز سئوال شود این نزاع قزاق وسرباز را جهة چه بوده؟ دیگر در باب کنترات بلژیکیها بود که قرار شد صورت آنها را بمجلس بدهند چه شد (گفته شد که در روز جمعه در مجلس فوق العاده این گفتگوها باوزراء شده).

وکیل الرعایا- قانون وزارت داخله که مدتی است تمام و تصویب شده چرا بصحه همایونی فرستاده نمیشود در آنجا چندین ماده در ترتیب و تکالیف پلیس و ژاندارم نوشته شده همان را زودتر بصحه همایونی برسانند دیگر لازم باین ترتیبی که از وزارت داخله نوشته شده نیست که تصویب شود.

نایب رئیس- هنوز آن نظامنامه وزارت داخله تمام نشده در نزد کاتب و مشغول استنساخ است و مطلب دیگر است میخواهم عرض کنم چون کمیسیونها معین شده وهر کدام باید در وقت معینی مشغول کار خود باشند لهذا اعضاء رئیسه چنین صلاح دانستند که محض پیشرفت کارهای کمیسیون مجلسها هفته سه روز باشد باین ترتیب روز شنبه، سه شنبه و پنجشنبه و روزهای یکشنبه ودوشنبه و چهارشنبه کمیسیونها مستمراً مشغول وظایف خودبوده و بتوانند کاملا از عهده کارهای خود برآیند حال رأی مجلس در اینباب چیست؟

آقا شیخ حسین- حالا که اوقات مجلس چهار روز است هیچ کار پیش نمیرود وقتی که سه روز شد هیچ کار نخواهیم کرد.

وکیل التجار- اولا بالفعل عده وکلا کافی نیست که این مسئله مطرح شود وثانیا هنوز زود است که از اوقات مجلس علنی کسر شده سه روز شود باید عجالة همان چهار روز باشد

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 191

جلسه: 191

مذاکرات روز سه شنبه 19 شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 16 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

نایب رئیس- لایحه ایست که از طرف آقا سید جعفر و سایر وکلاء محترم شیراز اده شده البته آقا میرزا ابوالحسن خان هم اطلاع دارند باید قرائت شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- لایحه را یکنفر سید محترمی از جانب ایشان آورد ولی بنده اطلاع دارم که این لایحه را خود آقایان وکلای شیراز اظهار داشته اند باید در مجلس قرائت شود و تلگرافی هم از شیراز آمده است خوبست اول آن تلگراف خوانده شده بعد لایحه قرائت شود.

(تلگراف شیراز قرائت شد قریب باین مضمون).

توسط حناب حجةالاسلام آقا سید جعفر و سایر وکلاء محترم شیراز خدمت اعضاء معظم مجلس مقدس شورای ملی.

نتیجه چهل روز تحصن در تلگرافخانه و یك صندوق عرایض تلگرافی و غارت شدن اموال این شد که جناب علاء الدوله برای حکومت فارس معین شد آنهم تا حال باسم گذشت و حال چند روز است مفسدین شهرت داده اند که حکومت جناب علاء الدوله را ما موقوف کردیم اگر چنین نیست چرا روانه نمیفرمایید آخر اول نتیجه مشروطیت مگر حفظ امنیت مال وجان مردم نیست استدعا هر چه زودتر حاکم روانه شود.

(انجمن تجار و انجمن محمدی).

لایحه وکلای شیراز قرائت شد.

قابل توجه مجلس مقدس شورای ملی.

ما وکلاء فارس بر حسب تکلیف شرعی وملی خود این آخرین اظهار را بطور اخطار عرض نموده که در مجلس مقدس خوانده شده در روزنامه رسمی مجلس محترم نیز درج شود تا موکلین ما بدانند ما در مقام وکالت نهایت بذل جهد خود را نموده از تکلیف خود غفلت نورزیده ایم علاوه بر فریضه انسانیت که هر انسانی باید در حفظ حقوق برادران وطن خود تا آخرین دقیقه با جان ودل بکوشد ما عهد نموده و قسم خورده ایم که خیانت بوطن خود ننماییم قسمی پیش آمده است که حضور ما در مجلس بی نتیجه است شرح این اجمال آنکه مدتی است فارس گرفتار دستخوش اغراض مفسدین شده است واینجانب بر تمام اهل مملکت خاصه بر وکلاء عظام مکشوف و هویداست و این را بدو جهت حمل میتوان نمود یا کثرت مشاغل مجلس مقدس یا بی اعتنایی بآن ناحیه پس بر این مقدمات بطور یقین فارس هم مثل استرآباد و نواحی آذربایجان وغیره و غیره خواهد شد ننیجه جز هرج ومرج فوق العاده و اهلاك حرث و نسل وعدم وصول دیناری از مالیات نخواهد بود پس حالا تا وقت نگذشته وکار از دست نرفته باید در علاج فوری کوشید وآن بسته بهمت امناء مجلس مقدس است چنانچه مساعدت وهمراهی نشود حضور ما در مجلس مقدس در حقیقت خلاف مقتضای وکالت است.

الاحقر جعفر الموسوی

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده درین ماده هیج عرض واظهاری نمیکنم که متحصنین شاه السلطنه که حاکم فارس بود دراین باب تلگراف بمجلس مقدس نمود و همه مطلعند اما پریروز قرار شد بوزارت داخله (اخطار شده بمجلس بیایند در باب حکومت فارس توضیح بدهند که حاکمی معین کرده اند میرود یا نه و غرض در این ماده است که دولت شخصی را برای حکومت فارس معین مینماید بعد از مدتی آن شخص حکومت را قبول میکند بعد نکول مینماید دوباره پس از گفتگوها قبول کرده میرود تلگرافخانه و حکومت خود را باهالی فارس اخطار میکند ولی تا حال نرفته و نمیرود و نکول نموده است من علت و توضیح این مطلب را میخواهم نه من تنها بلکه تمام آقایان وکلا حقشان است بایضاحات این مسئله را از وزارت کرمان وغیره تمام از این خاك و مملکت هستند (در این موقع عموم وکلا اظهار همراهی خود را نمودند) راست است امروزه نخبه اهالی ملمکت ما وزراء مسئول شده اند. و الحق همین طور هم هست ولی نباید از وزراء مسئول توضیح خواست که چرا حاکمی که معین شده نمیرود آیا ششصد هزار تومان از فارس عایدخزانه نمیشود؟ یا فارس جزء این مملکت نیست آیا حفظ امنیت آنجا اهمیت ندارد ولازم نیست؟

نایب رئیس- بوزیر داخله بر حسب مذاکرات قبل اخطار شده که امروز بیایند مجلس و خواهند آمد هر زمان حضور بهمرسانیدند البته در این خصوص توضیحات خواسته میشود.

حاج آقا یحیی- تلگراف از سیرجان رسیده که بواسطه حاکم نداشتن فارس ایلات آنجا فرصتی پیدا کرده سیرجان و رفسنجان را مغشوش و باهالی آنجا خیلی خسارت وارد آورده اند تا زود است اقدام و جلوگیری شود.

(تلگراف سیرجان قرائت شد قریب باین مضمون توسط جناب شیخ الملك حضور اعضاء محترم مجلس مقدس شورای ملی خاك عالم بر سر اهالی سیرجان شد بواسطه هم خاك بودن با خاك فارس گرفتار اشرار آنجا گردید چند روز قبل اشرار ریخته اموال زیاد از مواشی وغیره را بغارت بردند تلگرافا مراتب را اطلاع دادیم جواب داده شده حکومت فارس معین شده تاکنون اثری ظاهر نشده باز اشرار چند روز پیش بقریه دیگری ریخته و سیصد خانوار را غارت نموده اند حکومت هم استعداد جلوگیری ندارد امرشود فورا از قورخانه کرمان تفنگ و فشنگ فرستاده شود که دفع اشرار نماییم آخر در فکر حفظ امنیت اینجا هم باشید.

(اهالی سیرجان)

رئیس التجار- بدون حضور وزیر داخله خواندن این تلگرافات فایده و ثمری ندارد.

آقا سید مهدی- از این لایحه آقایان وکلای فارس اشتباهی برای من شده اگر بنا شد وکلا یك ولایتی شکایت از بی نظمی ولایت خود نمایند و اصلاح آن قدری تاخیر بیفتد نباید آن وکلا از مجلس اعراض نمایند اگر این طور است ما هم بدانیم هیچ تفاوت نمیکند فارس استرآبد کرمان یا جای دیگر همه از خاك این مملکت است و باید در حفظ امنیت آنها کوشید و از طرف مجلس هم که کوتاهی نشده دیگر اعتراض چرا.

نایب رئیس- اعتراض نکرده اند مقصودشان تاکید در اصلاح امور شیراز است.

بحرالعلوم کرمانی- این تلگراف سیرجان است که ایلات فارس آنجا را قتل وغارت نموده و اموال و مواشی زیاد برده اند از این طرف هم اخبار صحیحه رسیده است که تفنگ دولتی را از قورخانه کرمان بیرون آورده فروخته و میفروشند در صورتی که در سیرجان استعداد نبوده و محتاج باستعداد هستند و چند وقت است حاکم کرمان معین شده نمیرود آخر این چه ترتیبی است وتکالیف چیست؟

آقا شیخ حسین- این کمیسیونها که معین شده برای این بود که اینگونه امورات راجع بکمیسیونها شده و در آنجا مذاکره و تنقیح شده خلاصه و نتیجه آن بمجلس بیاید و مجلس هم بوظیفه خود که وضع قانون است مشغول باشد و اگر هم حضور وزیر داخله لازم باشد باید اخطار شده در کمیسیون مشغول سوال و جواب شده نتیجه بدست بیاید مجلس باید مشغول خواندن قوانین باشد. (اکثر تصدیق کردند).

وکیل التجار- مدتی است که قوای مجریه ما بمیل خود اقدام در اصلاح امری نمیکنند مگر اینکه از طرف مجلس یك هیجانی شده و سخت گیری شود و مادامیکه این ترتیب است که به هیجان وسخت گیری اقدامی از ایشان نخواهید هیچ فایده ندارد قوای مجریه باید خودشان مجدانه در اصلاح امور اقدام نمایند والا از گفتن ما در اینجا که فلانجا حاکم ندارد یا فلان جا بی نظم است نتیجه بدست نخواهد آمد و عقیده خودرا عرض میکنم که این مسئله هم تقصیر مجلس است اگر اصلاح کار را بخواهد و جد نماید هیچ کس نمیتواند تمرد کند با این قوه خدادادی که امروزه مجلس دارد باید اصلاح امور را جداً بخواهد و اگر کسی مخالفت نموده مجازات داده شود تا امورات ترتیبی پیدا کند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- وزیر داخله احضار شده اند که در باب حکومت طهران و فارس و کرمان وغیره گفتگو شده بعضی توضیحات بدهند ولی نکته ایست میخواهم عرض کنم برای هر جا حاکمیکه معین میشود گویا همین عادت سابقه را در نظر دارند که یك اغتشاش بواسطه نفاق بین دو طایفه یا دو نفر از رؤسای آنجا برپا نموده آنچه مقصود و منظور آنها است بدست بیاید پس تا قانون حکام معین نشده وبدست آنها داده نشود و آنها هم تعهد کرده وقول ندهند که بآن دستورالعمل رفتار نمایند هیچ فایده نخواهد داشت.

نایب رئیس- صحیح است نظامنامه صحیح است نظامنامه وزارت داخله هم نوشته شده حاضر است باید زودتر بصحه رسیده وداده شود و وزیرداخله هم بجهة این گفتگو احضار شده اند پس خوب است عجالة تا آمدن وزیر داخله شروع بقرائت قانون انطباعات شود.

آقا سید حسین- بلی تمام این گفتگوها راجع بوزارت داخله است و تا ایشان حضور نداشته باشند این مذاکرات بی نتیجه است پس حالا شروع بقرائت نظامنامه انطباعات شود.

سیدالحکما- اطلاعاً عرض میکنم که دو روز بود بنده مشغول مطابقه کردن نظامنامه وزارت داخله با اصل نسخه بودم و امروز تمام شد.

نایب رئیس- بسیار خوب انشاء الله بزودی بصحه میرسد و حالا قانون انطباعات خوانده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- مملکتی که مردم در آن سکنی دارند حافظ میخواهند امنیت میخواهند همه چیز میخواهند برای اینکه حقوق خود را حفظ کنند وکلائی برای خود انتخاب میکنند که نظارت در امورات دولتی داشته باشند وقتی که اداره دولتی مثل یك چرخ بزرگی که آلات وادوات اداره دولتی مثل یك چرخ بزرگی که آلات وادوات زیاد داشته باشد بکار افتاده و کار میکنند وکلا اگر دیدند در یکجائی اغتشاش پیدا شد چون وزرا پول و قشون و سایر ادوات کار را آماده و مهیا دارند بآنها اخطار کرده میخواهند آنجا را امنیت بدهند همین طور آن ظهور فساد راز حکام جزء یا کل میخواهند که رفع کنند تا برسند بوزرا ما حالا یك سال استکه در این مملکت وکلا داریم و اینها هم همه چیز را از وزرا میخواهند این در صورتی است که وزرا اسباب کارشان جمع باشد و مانعی در پیش نباشد اما در جایی که هیچ لوازمات موجود نیست و ما می جسبیم اتصالا بوزرا که در فلان جا امنیت نیست یا فلان محل قشون لازم دارد در

صورتی که میدانیم تمام اینکارها موانع زیاد دارد و روی هر یك سنگ بزرگی است که نمیگذارد در این صورت بوزرا تقصیری نیست چنانچه می بینیم هر روزه یك مانعی پیش میآید و کسانی که مفسد و مفتن هستند شیوه ها و شعبده ها انگیخته سنگی پیش پای آنها میگذارند با این حال آنها چطور میتوانند که اجرا کنند وزرا هم مثل دیگران فرقی نمیکند اگر پولی لازم شد بخواهند دست به یك پولی بزنند هزاران اسم گذاشته نمیتوانند واگر بخواهند یك نفر را ماموریت بدهند میگوید که من نوکر دیگری هستم اطاعت ندارد با این موانع وزرا چه کاری از ایشان ساخته است پس اگر مجلس میخواهد نظم کلی بدهد بطوریکه هر روز از جایی صحبت نکند باید اختیارات نامه بوزرا بدهد و اسباب آنها را جمع آوری کند بطوریکه بعد از رفع موانع هر گاه این چرخ مرکزی بکار افتاد در همه جا همه اسباب آن چرخ بکار بیافتد کراراً گفتم که این مجلس فراموشی دارد مطلبی که گفته شد بعد از چندی فراموش میشود حال این فراموشی در ملت هم پیدا شده که آن هیجان وشور ملی را فراموش کردند با اینکه همه ماها میدانیم و موانع کار معلوم است متصل میگوییم که باید هیئت اجراییه اقدام کنند آخر هیئت اجراییه با آن موانع مثل دیگران است چه بکند میخواستم این مطلب را که رفع موانع و بکار انداختن قوه مجریه باشد لایحه کنم و بسمع وکلا برسانم که اگر وقت دارند و قابل مذاکره است مذاکره شود که رفع این موانع را بنمایند تا قوه مجریه بتواند اجرا کندباز هم میگویم که تا این موانع را برندارید این چرخهای اجری بکار نمی افتد و شما در اینجا فریاد بزنید که کرمان و فارس چنان است در صورتیکه قوه مجریه در مرکز نتواند کار بکند چطور در جاهای دوردست میتواند کار بکند.

وکیل التجار- بنده گمان میکنم این نکته را که آقای تقی زاده فرمودند بسیار صحیح است ولی بعقیده بنده باز یك اندازه تقصیر از هیئت مجریه است زیرا که وظیفه آنها است که هر مانعی که جلو آنها باشد در اول وهله بمجلس اظهار کنند واین عقیده شخص بنده است که این مجلس مقدس امروزه در این مملکت بفضل و عون خداوندی یك قوه فوق العاده دارد که هر گاه ببیند خدای نخواسته یکمانعی در راه مقصود سعادت این ملت پیش آمده بیك اشاره و اظهار آنرا هر چه قوی باشد از پیش برمیدارد چطور که گفتند و کراراً درخواست نمودند ولی ما میگوییم که حالا باشد خودش بهتر خواهد شد و این مطلب کراراً تجربه شده است که مبالغی از این مسامحه ضرر بملت خورده ومفصدشان هم عقب افتاده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده یك کلمه عرض دارم و تمام فرمایشات آقای تقی زاده را هم تصدیق دارم والبته این مسئله را آقایان وکلا میدانند که هر وقت مانعی برای مجلس و ملت پیش آمد باید فوراً آن مانع را از جلو برداشت ولی این سؤال من از وزیر داخله خیلی سهل و ساده بود و فقط برای این بود حاکمی که معین شده است برای فارس و اول قبول کرده است بعد از آن نکول وباز دوباره قبول کرده است و پیش از آن نکول سببش چیست و چرا نمیرود این مطلب را نمیشود راجع بجای دیگر کرد اینهم نمیگویم که تقصیر وزرا است بلکه میگویم قصور از طرف ایشانست و این حرف را هم میگویم که دوقوه ضعیف با هم در زد و خورد هستند و قوه قوی در این میانه فایده خواهد برد.

آقا سیدحسن تقی زاده- باز یك کلمه دیگر عرض میکنم چون گویا از اینکه گفتم لایحه خواستم بنویسم اشتباه شده است که راجع بحکومت فارس یاغیر آن است نه خیر این سؤال آقا میرزا ابوالحسن خان در جای خود صححی است ما یکسال بود که درزد و خورد بودیم برای مشروطه و استبداد و چون میخواستم که مشروطه بشویم مطالبه حقوق خود رامیکردیم لازمه اش این زد و خوردها بود ولی بعد از آنی که حق خود را گرفتیم و مشروطه شدیم آیا ببینیم تقصیر از کیست صحیح است دو قوه ضعیف با هم طرفند ولی یکی از آن دو قوه که ملت باشد در مقابل جمیع قوای دنیا اظهار حقانیت خود را میکند و میگوید که من تحمل و قبول ظلم و استبداد نمیکنم حال گر یك قوه یا قوایی آن قوه ضعیف را تهدید کنند سبب نمیشود که این قوه ضعیف ملت دست از مطالب عاقلانه خود بردارد و آن قوه دست از حرکات جاهلانه خود برندارد.

آقا سید حسین- آقای تقی زاده فرمودند که خواستم بواسطه لایحه اطلاع حاصل نمایم آن چیزی را که مایه نجات و سعادت این ملت است در این چند روزه اگر مجلس بخواهد مطرح مذاکره کند بنده عرض میکنم چه مانعی در پیش است که چند روز دیگر بتاخیر بیفتد همین امروز چیزیکه مایه سعادت ملت و مملکت است مذاکره شود.

آقا شیخ حسین- ما هیئت وزرایی داریم که محل اطمینان ما هستند و تمام اجرائیات را هم بدست آنها داده ایم باید ایشان را بخواهیم بیایند و از ایشان بپرسیم اگر مانعی دارند اظهار کنند تا مجلس بداند کیست و آنرا رفع نماید مقصود اینست که در این مذاکره باید وزراء حضور داشته باشند.

آقا میرزا محمود- خوبست از آقایان موکلین خواهش شود که بروند تا مجلس خاص شود وکلا در این خصوص صحبتی بکنندااگر صلاح دانستند آنوقت وزرا را بخواهند.

نایب رئیس- میخواهیم ببینیم اسامی اشخاص برده خواهد شد که از موکلین خواهش شود بروند ومجلس خاص شود یا نه؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که در این مواقع باید اسامی این اشخاص را گفت تا گفته نشود صراحة وکیل نمیتواند رأی خودرا اظهار نمایدیا تصدیق کند و رفع موانع را هم باید از وزرا خواست.

آقا سید حسن تقی زاده- در میان اولیای دولت ما حتی این وزراء از آن اشخاصی نیستند که در این راه فداکاری نمایند اگر بودند در زمان سابق میکردند واین کار را همین اشخاص که در کوچه وبازار راه میروند واینجا نشسته اند درست کرده اند ومیدانند که وزرا امروزه بقوه ملت باید کار بکنند واعتماد آنها باین قوه است برای اینکه قوه دیگری با آنها همراهی نمیکند این عده از وزرا مثل يك عده از وکلا هستند خود قوه که ندارند ملت و مجلس باید بآنها قوه بدهد و موانع رارفع کند پس در صورت حضور وزرا هم لازم نیست سابقاً گفتم وحالا هم میگویم که چنانچه حفظ وجوداعلیحضرت بر ما واجب و لازم است وهر گاه بفهمیم که يك نفر سوء قصدی بآن وجودمقدس دارد فوراً باید جلوگیری کنیم همین طور لازم است که روح مبارك اعلیحضرت را از وساوس بعضیها حفظ نماییم و نگذاریم که افکار صحیحه را که اعلیحضرت بر آن افکار صحیحه باید این مملکت را اداره کند مشوب نمایند و آن اشخاص را باید بیرون کرد واز آن ساحت قدس که جایگاه کیان و پیشدادیان بوده است طردو منع نمود و آنها را سوزانید تا موجب اختلال این مملکت نشوند و اینجا هم عدلیه نیست که شاهد و بینه لازم باشد از تمام کارهای خفی که میشود از انجنهای سری تاساعت نه از شب گذشته که منقد است و سعادت ملت را بباد میدهند همه اطلاع دارند همان طور که وکلا هر گاه سلب اطمینان خود را از وزیری اظهار نمایند آن وزیر معزول است همین طور هر گاه از مقربان سلطنت چنین اظهاری را بنمایند باید اینها را از قرب بآن مقام مقدس طرد و منع کرد و آنچه مجازات لازمه است بآنها داده شود.

(گفتند پس در این صورت باید مجلس محرمانه باشد.)

(در این موقع مجلس علنی اختتام یافته و مجلس خاص منعقد گردید.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 192

جلسه: 192

مذاکرات روز پنجشنبه 21 شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 19 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

نایب رئیس- دستخطی که دیروز صادر شده بود امروز باید خوانده شود در مجلس علنی باشد یا نه تماما تصدیق کردند که علناً خوانده شود (در اینموقع اجازه ورود بنظار داده شد و نظار ورود نمودند).

نایب رئیس- دیروز بجهة تشرف بحضور همایونی چند نفر ازوکلا معین شده و مشرف شدند بداية اعلیحضتر نطقی فرمودند و بعد از آن دستخطی که خارج از نیات ملوکانه بود به محمد حسن خان پسر وزیر دربار مرحمت فرموده قرائت شد و پاره مذاکرات هم شد هنگام مرخصی استدعا شد سواد دستخط را مرحمت فرمایند امروز مرحمت فرموده این است که قرائت میشود. (قرائت شد).

سواد دستخط اعلیحضرت همایونی

امروز برای دو فقرهکار شما را احضار کردم اولا در کارهای راجع بخودمجلس و آن این است که در تمام دول مشروطه دو قوه است یکی قوه قانونیه و یکی قوه اجرائیه رفع اغتشاش را در تمام دنیا در این دیدند که این دو قوه همیشه از هم جدا باشد آنکه قوه قانونیه است در مجلس است و آنکه قوه اجرائیه است با دولت است و برای اینکار حقوق معین شده و نظامنامه نوشته شده است آنکه حقوق دولت است معلوم است و آنکه حقوق مجلس پارلمان است آنهم معلوم است و حالا ملاحظه میکنم که هیچ يك از این دو حقوق در میان نیست واز امروز ببعد این حقوق باید منفصل شود حقوق دولت معلوم شده و بحقوق خودش رفتار نماید. مجلس هم بهمچنین باید بوظیفه خود عمل نماید واین دو قوه قانونیه واجرائیه باید منفك شود تا همگی وظیفه خودشانرا بدانند با وضع حالیه. بی تکلیفی نتیجه همین است که ملاحظه میکنید اطراف وجوانب سرحدات همه مغشوش چه خونها که ریخته و چه بی نظمیها که میشود پس تا کی باید صبر کرد وتا کی بایدسکوت نمود و رفع این انقلابات را نکرد در این صورت لازم است که هر چه زودتر در جلوگیری از این اغتشاشات برآمده و مملکت را منظم دارد مطلب دوم شخص تا خانه خودش را منظم نکند مطلقاً نمیتواند جای دیگر را نظم بدهد و

امروز وضع طهران كه پای تخت مملكت است مافوق تصور خراب و بی نظم است و تا اين نقطه كه پای تخت دولت است منظم نشود محال است هيچ جا را بتوان منظم كرد در اين شهر شب وروز مردم خواب و آسايش ندارند از جان ومال خودشان ايمن نيستند اشرار تماماً هر يك باسم انجمن برای خودشان محلی معين كرده و مخل آسايش اهالی ونظم شهر شده و ساير انجمنهای صحيح را بدنام كرده امروز مداخله بتمام امورات سياسی و دولتی و مجلس پارلمنت مينمايند از شماها سؤال ميكنم در كدام دولت مشروطه سهل است در كدام دولت جمهوری اين قسم مداخلات مينمايند اگر برای حفظ مجلس است حفظ مجلس بموجب عهدی كه با قرآن خدا در نگاهداری مشروطه نموده ام بر عهده شخص من است نه رعيت پس اين حركات چيست و علت اينكه در اين شهر بواسطه اين چند انجمنها كه مخل هستند هر روز يك اغتشاش كاری و يك بينظمی واقع ميشود و كسی جلوگيری نميكند چيست و حالا از امروز از انجمنهاييكه مقصودشان بی نظمی و توليد فساد است بايد بكلی جلوگيری شود و تا قانون اين انجمنها نوشته نشده و از روی دقت ملاحظه نشود نبايد اجتماعی نمايند كه سلب آسايش از ملت و اسباب بی نظمی مملكت بشود و بايد حكومت در كمال قدرت مشغول نظم و اعاده امنيت اين شهر شده و اگر پسر يا برادر منهم مرتكب امر خلاف و بی نظمی بشوند حتما بايد جلوگيری كنند شماها هم برويد در اين سه چهار روزه مذاكرات لازمه نموده رأی خودتان را تا روز يكشنبه بياييد و اطلاع دهيد.

حاج سيد نصرالله- فرمايشات و بياناتيكه فرمودند همه شاهانه بود همه دول هم تصديق دارند كه قوه مقننه از قوه مجريه بايد جدا باشد وهر يك بكار خود رسيدگی نمايد مجلس ما هم از وضع خود تخلف نكرده ولی اغلب در اين مدتی كه افتتاح شده مشغول دفاع بوده است و بهيچوجه مجلس از وظيفه خود تجاوز نكرده بلكه بر حسب نظارتيكه در اجرای قانون دارد يك اندازه هم تسامح كرده است فرمايش ديگر در خصوص انجمنها است صحيح است انجمنی كه مولد فتنه باشد البته بايد رفع كرد اما بايد ببينيم كدام يك از اين انجمنها از حد خود خارج شده اند بلی بعضی از انجمنها هست كه سری است و مخرب اساس مشروطيت است و در حقيقت مخرب سلطنت محمد عليشاه است البته اينگونه انجمنها را بايد رفع كرد فرمايش ملوكانه هم اين بود كه من خودم حافظ اساس مشروطيت هستم پس خواهش ميكنم آن انجمن نباشد كه تا قيام قائم اين سلطنت در خانواده اعليحضرت پاينده بماند اگر كسی خيال خامی بكند بايد از اين خيالات بگذرد پس اين نوع انجمنها را با تمام قوا بايد رفع كرد حال ببينيم صلاح ميدانيد كه اسامی آن انجمنها برده شود يا نه. (همه گفتند بلی).

ولی من باز صلاح نميدانم اسم ببرم چند روزی باشد من ميگويم آن اجتماعی كه آقا سيد علی يزدی فراهم ميآورد او مخرب اساس و باعث فتنه مملكت است ديگر حرف از اينها گذشته است آنچه گفتنی است بايدگفته شود حال اگر مجلس صلاح بدانند همين مطالب لايحه در جواب اعليحضرت عرض شود روز يكشنبه تقديم حضور همايونی نماييم.

حاج محمداسمعيل آقا- عمده مقاصد من هم همان بود كه آقای حاجی سيد نصرالله گفتند ولی عرض ميكنم آنچه اعليحضرت فرمودند تمام صحيح است قوه مجريه بايد از قوه مقننه مجری باشد ما هم از وقتيكه در اينجا نشسته ايم از برای همين مطالب است كه اين دو قوه از هم جدا باشد خوب بود اعليحضرت اين خطاب را بقوه مجريه بفرمايند كه چرا آنها از كار خود باز ميمانند تا آنها موانع خود را اظهار دارند درخصوص انجمنها اين عده مردم از حسب آزادی اجتماعات حاضر شده اند كه هرگاه مانعی از برای پيشرفت مشروطيت پيش آمد آنها مقدافعه نمايند حال معلوم شود كه كدام يك از آنها مانع پيشرفت كار قوه مجريه است.

صديق حضرت- در اين كه ما از وظيفه خودمان تجاوز نكرده ايم هيچ شبهه نيست و بهترين شاهد در اين مقام خود قوه مجريه است ولی يك مطلب در اين دستخط فراموش شده است و آن وظيفه رئيس قوه مجريه است كه خود اعليحضرت همايونی باشد بعد از رسيدن قانون اساسی بصحه هر امری را كه رئيس قوه مجريه اقدام ميفرمايد بايد باطلاع و تصويب وزراء باشد ولی می بينيم بعضی كارها ميگذرد بدون اطلاع آنها مثل اينكه تقسيم قشون ميشود بدون اطلاع وزارت جنگ خوب است دراين خصوص هم نظری بشود كه بين قوه مجريه هم تفكيك بشود اعليحضرت خوب است اين ملاحظه را هم بفرمايند تا رفع شود.

بحرالعلوم- همانطور است كه آقای حاجی سيد نصرالله گفتند مجلس هيچ از وظيفه خود تجاور نكرده است اگر تأخيری شده از طرف قوه مجريه شده است.

وكيل الرعايا- هر يك از قوه مقننه و قوه مجريه تكليف جداگانه دارند بتكليف خود رفتار نمايند در اين مدت اختلال مملكت هر چه شد از آن راه شد كه قوه مجريه قوانين موضوعه را اجرا نداشت.

رئيس التجار- در اين دستخط كه شرف صدور يافته چنين اشعار داشت كه انجمنها دخالت در كارها ميكنند ولی چندين اغتشاش ديديم كه ربطی بانجمنها نداشت اولا يك نفر معلم نسبت بيك وزير يك سوء رفتاری عظيم كرد و مجازات نديد آن روز پشت خانه وزير ماليه

آن ترتیب و وضعی را که مهترهای طویله خاصه و سربازها وغیره رفتار کردندو ابداً جلوگیری نشد سرباز با قزاق آنطور نزاع کردند و مجازات نشد دیشب چند نفر سرباز از فوج مخصوص دو نفر را کشته اند مجازات داده نمیشود دو فوج سرباز بظفرالسلطنه داده شد وزیر جنگ اطلاع ندارد فوج کشیك خانه را تغییر داده وملبوس جدید داده میشود هیچ وزیر جنگ اطلاع ندارد در این امورات هیچ کدام انجمنها دخالت نداشته اند مگر انجمنهاییکه آقای حاجی سید نصرالله گفتند که مخرب اساس است والا محظوری در بین نیست حکومت شیراز معین شده چرا نمیرودمجلس منتهی میگوید چرا قوانین اجرا نمیشود.

سیدالحکماء- بعقیده بنده دراین موضوع باین اندازه مذاکره کفایت است و همانطور که آقای حاجی سید نصرالله گفتند یك عده ده نفری باید بنشینند و جواب دستخط همایونی را لایحه بنویسند حالا مطالب دیگر مذاکره شود.

آقا میرزامحمود- یك قوه دیگر هم پیدا شده است که آن از قلم افتاده است آنرا باید از میان برداشت تا قوه مجریه بتواند کار بکند و آن قوه مفسده هستند و همه هم میدانند که چه اشخاصی هستند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در جواب دستخط همانطور که آقای حاجی سید نصرالله گفتندباید نوشته شود و بمجلس بیاید ولی ما هم باید از اعلیحضرت استدعا کنیم که رفع موانع قوه مجریه را بفرمایند که قوانین را اجرا کند.

وکیل الرعایا- رئیس اجرا اعلیحضرت است شش ماه است استرآباد حاکم ندارد در فکر نبود جهان شاه خان تمام رعایا را غارت کرد ما هیچ نگفتیم من قسم خوردم که خیانت باعلیحضرت نکنم میگویم که مظلوم ترین اهل این مملکت اعلیحضرت است آنهاییکه سالها مال این مملکت را خوردند و بآن مقام منیع سلطنت که جای کیان بود خیانت کردند آنها را باید دور کرد که باعث خرابی مملکت و اختلال حال ملت هستند اشخاصشان را همه میشناسند و انجمنی که دارند همه میدانند که کدام انجمن مخالف با قانون رفتار کرده باید اینگونه اشخاص مفسد را دور کرد و مجازات داد.

آقا سید علینقی- ما گمان کردیم همین که اعلیحضرت وهشت وزیر در امنیت اتفاق کردند کفایت است الحمدالله وزرا خوب همراه هستند و اعلیحضرت هم همین طور که فرمودند حافظ این اساسند پس خوب است بفهمیم که این انقلاب از کجا است از انجمنها هم تخطی نشده جز اینکه بواسطه ایادی غیبی این اغتشاشات برپا است باید تفحص کرد و آن ایادی غیبی را بدست آورد.

آقا شیخ حسین- کراراً گفته باز هم میگویم که شاه مقدس است و باید رعایت حال ملت و مملکت را بفرمایند ولی عرض میکنم که در زمان سلطنت ناصرالدین شاه اگر یك نفر بر خلاف میل ناصرالدین شاه یك حرفی میزد ولو اینکه مفید بحال ملت و مملکت بود بهر بهانه که میشد او را معدوم میکردند این که شما میگویید که بعضی از انجمنهای سری در صدد تخریب و تفتین هستند خود اعلیحضرت محمد علی شاه بهتر از ما میشناسند اگر میخواهندکه دولت مشروطه و برقرار باشد باید آنها را دور کنند حالا هم میگویم واسم آنها را نمییرم تا خودشان شاید دوری کنند یا اعلیحضرت آنها را رفع کندوالا ملت در صدد برآمده آنها را رفع خواهد کرد.

احسن الدوله- اعلیحضرت از نظم مملکت عاجز نیستند و خیلی قدرت دارند واگر نکرده اند جهت این است که بنده قوه مجریه را بمنزله تیغ دودمه میدانم و دسته آنهم قوه مقننه است که اینها متفقا باید بکار باشند ولی آنهایی که از زمان اعلیحضرت مظفرالدین شاه پرورش یافته اند و دانه درشت چیده اند حالا هم میخواهند همانطور رفتار کنند و مانع هستند که این تیغ بوظیفه خود عمل کندوالا اعلیحضرت عاجز از امنیت دادن نیستند.

حاجی میرزا علی آقا- وظیفه مجلس آنست که قوانین را بعبارات ساده بنویسد ولی نباید عیوب مملکت و دربار و غیره و عیوب امرا را آشکارا بگوید که فلان چه کرده و کی چه گفته که از مجلس به انجمنها واز انجمنها ببازار و تولید سوء ظن بین عوام الناس و سایر ولایات بشود در حدیث است که میفرماید تربوا فنشکو و لا تشکوا فتکفروا پس نباید این اظهارات را نزد عامه نمود که اسباب سوء ظن بشود صحیح نیست در مجلس اینگونه صحبتها بشود که آنها بگویند اینها با هم منافی هستندو متفق نیستند.

آقا سید مهدی- از این دستخط یك مژده بزرگی فرموده اند که خودم حافظ امنیت هستم ولی اعلیحضرت بقوه نفس باید ذکاوت چهل مرد کامل را داشته باشند یقین بهتر میدانند که در این مملکت یك کارخانه فتنه سازی است تا آن کارخانه فتنه سازی خراب نشود امنیت حاصل نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده این است که زیاده از این لازم نیست که مذاکره شود دیروز در حضور مبارك عرض کردم که مجلس درقوه مجریه هیچوقت دخالت نکرده و ما باید از وزراء مسئول بخواهیم مجلس با اعلیحضرت در این موارد کاری ندارد.

وکیل الرعایا- رئیس اجرا اعلیحضرت همایونی است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- شاه مقدس است و مسئول اجرا نیست فقط ریاست اجرا را از ایشان میخواهیم ولی با وزراء مسئول است باید از آنها خواسته شود.

محقق الدوله- زوجات شاه شهید در اینجا برای کسر حقوقشان متحصن شده و لایحه نوشته اند خوانده شود و جواب کتبی از مجلس خواسته اند جوابی داده شود و نباید گذاشت که آنها اینجا بمانند.

نایب رئیس- عقیده بنده این است که رجوع شود بکمیسیون مالیه.

رئیس- حال قرار شد که رجوع شود بکمیسیون مالیه.

آقا میرزا محمود- بودن آنها اینجا صحیح نیست.

محقق الدوله- اگر اجازه بدهید خوانده شود تا مقصود آنها معلوم گردد.

آقا میرزا محمود- بموجب یك ماده از نظامنامه داخلی ترتیب و تعیین اینگونه مطالب با رئیس است که خوانده شود یا خیر.

رئیس- مانعی نیست در این لایحه از این که خوانده شود ضرری ندارد خوانده شد قریب باین مضمون (بشرف عرض امنای مجلس مقدس میرسانیم سابقاً عریضه عرض کردیم جواب داده نشد چند روز منتظر شدیم لابد امروز آمدیم در بهارستان متحصن شدیم درباب کسر حقوق ما استدعا داریم مذاکره شده اجازه فرمایند که کسر نشود حقوق ما آنقدرها نیست برفرض کسر شود از تمام هزار و پانصد تومان است آن هم نه بدرد دولت و نه بدرد ملت میخورد از عمر ما هم چیزی باقی نمانده و املاك هم نداریم که فروخته خرج نماییم استدعا داریم ما رامایوس نفرمایید).

وکیل التجار- این که نوشته اند سابقا هم عریضه عرض کرده اند دیروز در کمیسیون مالیه قرار شد که جواب داده شود.

آقا میرزا محمود- این محترمات آن جوهرات واملاکی که دارند بفروشند وخرج کنند ملت دیگر قدرت و توانایی ندارد که چیزی بآنها بدهد.

اسدالله میرزا- خوانین محترمند خاصه اینکه بسته بخانواده سلطنت باشند خوب است از طرف کمیسیون مالیه جوابی داده شود که اینجا نمانند اما نسبت بحال آنها بعضیها هستند همانطور که آقا میرزا محمود گفتند ذخیره واملاك دارندولی بعضیها هم هستند که یك وقتی ملکه ایران بوده اند ولی امروزه محتاجند اسم نمیبرم خوب است مقرر شود یا وزارت مالیه یا کمیسیون مالیه تحقیق نمایند آنهایی که نهایت درجه استیصال دارند از یك ممری در حق آنها رعایت شود.

آقا شیخ حسین- اگر بنا بشود که ملاحظه این محترمات بشود خیلی از علویات هستند که شام شب ندارند اگر رعایت میشود در حق آنها بشود اینها هم مثل سایرین باشند من یکنفر باین گریه و زاریها گوش نخواهم داد همانطور که بودجه مالیه نوشته است باید اجری شود.

آقا میرزا محمود- بنده عقیده ام این است که یك بودجه راهشت ماه مجلس زحمت کشیده خارج کرد حالا اگر قرار شود که باستدعا و خواهش یکقلم آن تغییر داده شود باید تمام آنرا از سر گرفت و آن وقت شما دارای هیچ مالیات نخواهید بود باید هیچ ملاحظه نشود و همانطور که در مجلس رأی گرفته شده باید اجرا شود.

وکیل الرعایا- باید دانست محل احتیاج حضرات چیست و ببینیم جواهرات و انگشترهای الماس جزو ذخیره است اگر میخواهندمثل سابق رفتار کنند که نمیشود والا بماهی صد تومان هم گذران آنها میشود و باین اندازه هم دارند.

آقا سید حسن تقی زاده- حالا مجلس ترتیبی پیدا کرده و کمیسیونها هست اینمسئله را خوب بود بدواً اعضای رئیسه دقتی کرده بکمیسیون مالیه میفرستادند اعضای کمیسیون مالیه هم حالا زیاد شده بقدر کفاف است آنها رسیدگی میکردند و جواب میدادند نمیشود باین مطالب اینقدر اهمیت گذاشت و وقت صرف کرد.

رئیس- جمعی از زوجات شاه در اینجا متحصن هستند نمیشود گذاشت اینجا باشند تا روز سه شنبه تا جواب از کمیسیون مالیه داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده هیچ بزوجات اهمیت نمیدهم.

اسدالله میرزا- همانطور که آقای تقی زاده گفتند ما در اینموقع برخلاف ترتیب رفتار کردیم ولی ملاحظه این که خوانین بستگی بخانواده سلطنت دارند اهمیت داده شده حالا هم وزات مالیه یا کمیسیون مالیه دراین باب تحقیقات نموده رعایتی در حق اشخاصی که مستأصل هستند بکنند.

آقا ملا حسن وارث- این رعایت را خوب است شاهزادگان بزرگ مثل ظل السلطان و نایب السلطنه بکنند در حق آنها.

اسدالله میرزا- مثلی است معروف میگویند شخصی رفت پیش شخصی که ما و تو هر دو اولاد آدم هستیم بیا هر چه داریم تقسیم کنیم باینطور که نمیشود شاهزاده ظل السلطان در همین ایام قریب صد هزار تومان داده واز وقتی که آمده چقدرها مخارج نموده اگر اینطور باشد او هم چند روز دیگر همینطور خواهد شد.

آقا سید علینقی- این اظهاری که آنها میکنند از این باب نست که ایرادی بر اعضای کمیسیون کرده باشند بلکه میگویند این کسری که شما از حقوق کرده اید لابد از روی یك اساسی بوده است رعایت شاهزادگی وغیره نشده بلکه رعایت استیصال و استحقاق را کرده اند پس حالا اگر تحقیق شود که در وسط آنها مستأصل هست یا خیر ضرری ندارد رعایت شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه میگویند از خانواده سلطنت هستند اینها از خانواده سلطنت نیستند یك وقتی یك سلطانی آمد و عیال زیاد گرفت حالانباید تا قیامت از مال ملت بخورند اینکه میگویند رعایت شود بلی رعایت کردن خوب است ولی از مال شخصی نه از مال ملت مسئله دیگر اینکه ما در اینجا باید از مطالب مهم و عمده صحبت بکنیم از کلیات حرف بزنیم نه این که هر وکیلی از محل خودش صحبت بکند میگویم امروز از همه چیز لازم و مهمتر تامین پای تخت است اگر در این جا یکنفر کشته شد در سایر جاها صد نفر کشته میشود اگر اینجا یك دکان برود جاهای دیگر یك بازار میرود پس از وزراء محترم میخواهیم که هر کس مخالفت کرد او رامجازات بدهند هر که باشد ملاحظه نکنند اگر مانعی در کار باشداظهار دارند هر سربازی شرارت کرد او را از سر کرده او بخواهند و مجازات بدهند.

آقا سید عبدالله مجتهد- دیشب دو نفر کشته شده اند و چند نفر مجروح در خانه ما افتاده اند اهل مجلس شنیده اند دیشب در اول شب نزدیك دروازه حضرت عبدالعظیم سربازها خواسته اند رد شوند نمیدانم سابقه در میان بوده یا خیر تعرض مینمایند اینها هم قبول نمیکند بعد قمه کشی میشود دو ساعت ونیم از شب رفته رؤسای آنجا آمدند اظهار کردند که چنین اتفاق افتاده و مجروحین را هم آورده بودند پرسیدم از کدام فوج است گفتنداز فوج مخصوص پرسیدم سپرده بکی است گفتند بظفرالسلطنه تلفون کردم صبح بفرستید اینها را معاینه کنند مقصر را بگیرند واینها را رها نکنند که فردا اسباب مفسده دیگر بشود ساعت پنج آمدند داد و فریاد کردند که سربازها دو نفر را کشته اند خواستم تلفون کنم گفتند حالا وقت گذشته است صبح آدم وزیر جنگ و آدم ظفرالسلطنه وسردار مکرم آمده بودند که یك دفعه دکانها را باز کردند حالا که می آمدم گفتند چهار نفر از آنها را گرفته اند اینها که گرفته شونداهالی سیدنصرالدین ساکت میشوند والا اسباب فساد میشد.

وزیر جنگ- همین طور که آقا گفتند چهار نفر گرتفه شده یکی دو نفر هم گرفته میشوند و مجازات داده میشود ظفرالسلطنه را هم احضار کرده و تحقیقات لازمه نموده و مینماید پس از آنکه معلوم شد قانوناً جلوگیری نکرده اند البته هم باید مؤاخذه بشود که چرا جلوگیری نکرده و نیز نمیتواند استعفا بدهد تا بجای او کس دیگری را معین نمایند.

صدیق حضرت- رئیسی که نمیتواند جلوگیری کند از تامین باید بعد از اطلاع استعفا بدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این جواب وزیر جنگ بنده را قانع نکرد ما باید بقانون اساسی رفتار کنیم همان طور که دیرو اعلیحضرت فرمودند ما نباید بصرف این که اقدام خواهد شد قانع شویم بنده میگویم دیشب آدم کشتند چرا اقدام نکردند ما داخل اجرا نمیشویم ولی باید از قوه مجریه سؤال کنیم که چرا تا حال اقدام نکردند و مجازات ندادند.

وزیر جنگ- نه این است که اقدام نشده باشد اقدام شده است امروز صبح ظفرالسلطنه را خواستیم ولی تقصیر او باید قانوناً ثابت شود البته پس از ثبوت مجازات داده خواهد شد.

حاجی سید نصرالله- در باب این واقعه همانست که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند ولی پاره از قوانین هست که باید وضع شده بصحه همایونی برسد لیکن قوانینی که در شرع معین شده است آنها مجری است مثلا در عدلیه یکی شش لول کشیده این در حکم مفسد فی الارض است حالا هم خوب است حضرت حجةالاسلام این اشخاص که دو نفر را کشته اند بطوریکه خدا فرموده است بدار بزنند.

آقا سید عبدالله مجتهد- روی کلام من باین مسلمین است که حاضر شده اند برای احرای احکام الهی چندی قبل با آقا میرزا سید محمد یك قصدی کردم و مقصود ما هم شهدالله مخالفت با دولت نبوده بلکه تقویت دولت بود و هست و آن این بود که یك عده قشونی داوطلبانه حاضر شده دولت هم لباس بدهد مشق کنند این بود که اعلان کردیم و خیلی هم سعی نمودیم حالا هم مجلس مقدس اجازه بدهد که بهمانطور رفتار شود هم ملت شوق دارد هم اسباب تقویت دولت خواهد شد بدستوری که وزارت جنگ معین مینماید شروع کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- البته فرمایش حضرت حجةالاسلام مطاع است ولی امروز تکلیف مجلس نیست که باین کار اقدام کند همانطوریکه فرمودید وزارت جنگ در این باب ترتیبی بدهد و پروگرامی پیشنهاد مجلس نماید که دولت امروزه باین ترتیب سرباط داوطلب میگیرد آنوقت در مجلس مطرح شده و جواب داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه حضرت حجةالاسلام فرمودند ما کمال تشکر را داریم و همیشه ممنون زحمات ایشان هستیم این دو مجلس که درباب سرباز داوطلب مذاکره شد نتیجه گرفته نشد ولی بموجب نظامنامه داخلی ممکن است مجلس یك چیزی را لازم بداند ولایحه بنویسد و پیشنهاد دولت کند آنوقت دولت بهر ترتیب صلاح بداند اقدام نماید حالا هم که انجمنها این مطلب را بمجلس اظهار داشتند قرار چنین بود کمیسیون وزارت جنگ در این باب لایحه نوشته پیشنهاد مجلس کند در روز سه شنبه و آنهم که مجلس بمذاکرات سری گذشت حالا ببینیم کمیسیون وزارت جنگ در این باب اقدامی کرده اند یا خیر؟

اسدالله میرزا- گویا آقای تقی زاده فراموش کردند که آنروز قرار شد در این باب رأی گرفته شود که بکمیسیون وزارت جنگ رجوع شود یا خیر و هنوز رجوع بکمیسیون وزارت جنگ نشده است.

رئیس الوزراء- اگر اجازه بفرمایید دو فقره است راجع ببجنورد و ساوجبلاغ که باید اطلاعاً عرض شود.

وزیر داخله- پیش تلگراف کرده بودند که ترکمان رفته بود بطرف بجنورد و اسیر برده بود دیشب تلگرافی آمد که حکومت بجنورد با ترکمان ها جنگ کرده. ترکمان شکست خورد چند نفر اسیر هم از ترکمانان گرفته حالا عده اسرا معلوم نست ولی شکست خوردن ترکمان مسلم است وخیلی هم عقب نشسته اند اما ساوجبلاغ هم که اکراد و عشایر تعدی و تمرد کرده بودند آنجا هم یك حمله کرده بودند و مدد و کمکی هم از فرمانفرماخواسته بودند و آنها را شکست دادند و عقب نشاندند از استرآباد هم از ترکمان یموت جلوگیری شده و بعد از رسیدن سپهدار هم اقدامی صحیح خواهد شد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- از آذربایجان خبرهای بد میرسد تفصیلش چیست؟

وزیر داخله- در آذربایجان خبری نیست در ارومیه هم جلوگیری شده و امن است.

آقا سید حسن تقی زاده- مسئله ساوجبلاغ اغتشاش بوده و رفع شده از بابت آذربایجان هم بعضی انتشارات میدهند که اصل ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در باب فارس حاکم میرود یا خیر؟

وزیر داخله- حکومت فارس هم میرود انقلاباتی هم که بود رفع شده اگر جزئی هم باقی باشد چیزی نیست رفع خواهد شد مقصود این است که از طرف وزراء تسامح نشده مشغولند این اشخاص هم که دیشب این اقدام را کرده اند هفت نفر بودند چند نفر از فوج مخصوص بوده است آنها دستگیر شدند یکی دو نفر دیگر هم سپرده شد که بگیرند البته مجازات خواهند شد.

فخرالسادات- چهل روز است که صحبت فارس درمیان است و مردمانش امنیت ندارند.

آقا سید علینقی- این اندازه که از طرف وزراء اقدام شده است کمال تشکر را داریم.

رئیس الوزراء- باید تشکر داشته باشیم که کمال مساعدت را شماها دارید و اینها هم کاری نبوده است که ذکر شد مقصود اینست که وزراء هیچ آنی غفلت نداشته اند وندارند.

آقا سید عبدالله- در باب مجازات این قاتلین طوری که بستگان مقتولین ساکت بشوند باید اقدام شود و دیگر من نمیتوانم جلوگیری کنم هنوز هم آنها را دفن نکرده اند و نمیشود بآنها بگویند آنها را دفن کنید تا خاطر جمع نشوند که از طرف دولت مجازات داده میشود دفن نمیکنند.

فخرالسادات- در باب فارس امروز نتیجه گرفته شود چهل روز است مردم آسوده نیستند.

آقا سید محمد مجتهد- من میخواستم حرف بزنم وزیر داخله میگویند معاذیر علاء الدوله رفع شده ولی او میگوید رفع نشده خوب است حضوراً خواسته شود تامعلوم شود که معاذیر ایشان چیست و چرا رفع نشده.

وزیر داخله- معاذیر ایشان آن اندازه که صحیح بوده رفع شده است.

مستشارالدوله- میگویند فارس حکومت ندارد بنده میگویم طهران که حاکم دارد و سرباز هم دارد علاوه بر فتنه چیزی نیست دیشب در جنب خانه حجةالاسلام که اینطور شده در شهر نو هم سربازهای همین فوج اغتشاش کرده اند پس معلوم میشود این حافظین ما که باید نظم بدهند برعکس اغتشاش میکنند این بود که ملت لایحه نوشته که خود در صدد حفظ خود برآید حاضر شدند که سرباز ملی داوطلب تهیه نمایند پس خوبست حالا که اقبالی شده است اقدام شود يك عده قشونی گرفته شود که در موقع لزوم هم بکار بخورد.

حاجی محمدتقی- پریشب جنب مدرسه سپهسالار دیدم چندنفر مست مردم راجلو کرده اند فراشها ایستاده بودند گفتم چرا جلوگیری نمیکنید گفتند بما گفته اند که شما کاری نداشته باشید.

وکیل الرعایا- مردم مطابق هر چیزی که می بینند میفهمند نمیتوان گفت که مستور بماند درباب تنکابن هم خوبست وزیر داخله بفرمایند چه اقدامی شده است؟

وزیر داخله- از تنکابن خبری نرسیده است.

وکیل الرعایا- آیا اقدام شده که تحقیق شود؟

وزیر داخله- از طرف عدلیه مامور رفته است البته بعد از تحقیق رسیدگی میشود.

آقا میرزا طاهر- چرا برای مجلس و عدلیه راپورت آمد که رسیدگی شده و تحقیقات بعمل آمد.

وزیر داخله- اگر راپورت آمده البته وزارت عدلیه رسیدگی خواهد کرد.

وثوق الدوله- جمعی از محترمین انجمنها اینجا حاضرند و لایحه نوشته اند اگر صلاح است خوانده شود.

رئیس- همین لایحه است که خوانده میشود. قرائت شد (قریب باین مضمون مکرر عریضه عرض شده و جز بجواب لفظی بچیزی دیگر نایل نشدیم از مذاکرات وزرا و اقدام ایشان در تنظیم شهر مسئله دیشب کشف حال نمود در باب پول هم اشخاصی که باید بدهند معلوم نشد که چه کرده اند در باب نظام جدید هم جوبا صریح داده نشد خوبست مجلس مقدس بجواب فعلی اقناع نماید.)

وثوق الدوله- در باب نظام جدید قرار شد که یا کمیسیون معین شده این مطلب رامطرح قرار بدهند یا اینکه رجوع بکمیسیون جنگ کنند و بالاخره قرار بود رأی گرفته شود خوبست حالا رأی گرفته شود که راجع بکمیسیون جنگ شود یا خیر و بهر حال اطراف این کار را ملاحظه کرده محظوری نماند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- هر مطلبی که مطرح است قبل از آن که نتیجه گرفته شود نمیشود داخل مطلب دیگر شد واین که جناب فخرالسادات مطلب شیرا را در وسط عنوان نمودند اگرچه خارج از قانون مجلس است ولی مسئله شیراز پیش هم در بین بود باید جواب صحیح بدهند.

وثوق الدوله- پیش از آن نظام جدید مطرح بود و بجایی منتهی نشد.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر هیئت وزراء در یك مطلب تأملی کردند نباید مجلس رامعطل کرد که مذاکره نشود بلی باید در خصوص شیراز مطلب دیگر در باب مجازات این چهار نفر است که باید اینها را مجازات داد و قصاص کرد مطلب دیگر در باب نظام جدید که باید مذاکره شود این که گفته میشود که باید رجوع بکمیسیون جنگ شود چیزی که بمجلس آمد باید لایحه بنویسند و در آن مذاکره شود دیگر اینکه شما وزرا را خواستید برای مطلبی حال دو ساعت است و هنوز هیچ عنوانی نشده است.

رئیس- حالا یکی یکی گفته میشود در باب شیراز علاء الدوله برای این تلگراف نمیرود والا نه قشون میخواهد نه چیز دیگر این تلگراف خوانده شود تا معلوم شود که علاء الدوله چرا نمیرود. (قرائت شد قریب باین مضمون بتوسط مدیران جراید و تمام ادارات وزارتخانها بمجلس مقدس خدا شاهد است ما تقصیری نداریم و انجمن اسلامی مشروطه طلب است تعیین حکومت علاء الدوله هتاك خیلی اسباب وحشت اهالی فارس شده است قوام و پسرانش نمیگذراند فارس امن باشد خوب است ما را از شر حکومت علاء الدوله خلاص کنید).

امضاء محمد باقر عبدالحسین موسوی.

آقای حاجی امام جمعه- همه میدانید که امروزه مهمترین مفاسد ما تامین داخله است واز هر کاری مقدم تر است چهل روز است فارس حاکم ندارد وکراراً هم مذاکره میشود و نتیجه گرفته نشده برای اینکه مذاکرات مجلس در هم و برهم است و با این طور هم میخواهیم ما یك مملکتی را اصلاح کنیم اگر فارس جزو این مملکت است که همگی باید اتفاق کنیم حاکم معین کرده اید باید قبول کند برود و باین تلگراف هم نباید اعتنا کرد اگر محظور دیگر هم دارد او را یك ساعت بخواهید روبرو سئوال و جواب کنید آنچه میخواهد اگر صحیح است قبول کنید و کار را بی نتیجه نگذارید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- فرمایشات آقای حاجی امام جمعه صحیح است ولی بنده میگویم ما باید حکومت فارس را از وزارت داخله بخواهیم که چرا نمیرود اگر تلگرافات صحیح است علاء الدوله را تغییر بدهند والا جواب بدهند که حاکم علاء الدوله است بهر حال ما باید عزل و نصب همه را از وزرا بخواهیم.

آقای حاجی امام جمعه- امروز در گفتگوی جناب علاء الدوله با وزیر داخله بودم میگفت با این هفت هزار و دهشاهی مواجب سرباز از برای شما حاضر نمیشود حالا این مطالب راجع است بوزیر مالیه باید بیایند مجلس گفتگو نمایند والا با این گفتگوهای من و شما چهل روز دیگر این کار تمام نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس حق ندارد باید این مطلب را بوزیر مالیه بگوید.

آقا سید حسن تقی زاده- جناب علاء الدوله هر گفتگویی دارد باید باوزرا بگوید هر گاه آنها صلاح دانستند اقدام میکنند و هر گاه او نرود وزیر داخله حکومت دیگر معین کند دیگر اینکه جناب علاء الدوله نباید باین تلگرافات اعتنا کنند چنانچه فرمانفرما وقتیکه میخواست برود آذربایجان از انجمن ولایتی که رسمیت داشت پاره عنوانات میشد و معهذا اعتنا نمیکرد حالا هم ایشان نباید اعتنا بکنند.

آقا شیخ حسین- هر کسی را که وزیر داخله معین کرد حق ندارد که بگوید ما نمیخواهیم و وزیر داخله باید او را روانه بدارد.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 193

جلسه: 193

مذاکرات روز شنبه 23 شهر شوال دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 21 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقای حاجی امام جمعه- جناب رئیس عرضی داشتم همانطوری که در صدر اسلام اشخاصی که قبل از فتح مکه ایمان به پیغمبر آوردند درجه آنها بیشتر است از اشخاصی که بعد از فتح مکه ایمان آوردند همینطور است در این مملکت در این مدت یك سال که انقلاب بود هر کس خدمت میکرد باید از او تشکر بکنیم لهذا جناب آقا میرزا آقای اصفهانی که فعلا بسمت وکالت از طرف آذربایجانیها مأمور

شده و میآیند دو ماه قبل فرمانفرما او را مأمور اصلاح امر خوی و ماکو نمود و میدانستید که چه هنگامه بود و دو دفعه هیئت مصلحه رفتند و نتوانستند کاری بکنند و جناب آقا میرزا آقا بموجب نوشتجاتیکه بمن رسید با کمال بی غرضی این کار مهم را اصلاح و طرفین را راضی نمود.

و ایضاً مسئله ثلثی بود که از طرف مجلس رجوع بایشان شد آنرا هم با کمال خوبی اصلاح کردند در حقیقت خدمت بزرگی نموده است اینست که از حسن کفایت و خدمات ایشان اظهار تشکر نموده و خیلی خوشوقت هستم (جمعی از وکلا اظهار تشکر و امتنان نمودند.)

احتشام الاطباء- اول جواب این ورثه مقتولین که آمده اند داده شود تا حواس وکلا جمع شود.

رئیس- جواب آنها معلوم است جناب آقای آقا سید عبدالله تشریف داشتند و قرار شد که قاتلین بقصاص برسند حال اختیار با خود ورثه آنهاست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- کراراً مذاکره شد ه که اوقات مجلس مصروف خواندن قوانین شود چند قانون هم در میان است خوب است شروع به قانون شود.

رئیس- این کمیسیونها برای همینست که قدری از کار مجلس کم شود حالا هم چون کماینبغی در کار خود استوار نشده اند همین چند روزه دیگر شروع بقوانین میشود حالا هم میفرمایند همان قانون خوانده شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- البته بهتر است.

مخبرالملك- همان قانون اطنباعات که شروع شده بود قرائت شود.

رئیس- یکی از کمیسیونها که برای تنقیح قوانین است مشغول همین است که بعضی از مواد و فصول آنرا تنقیح کند و بمجلس بیاید.

آقا شیخ حسین- پریروز اینجا با حضور وزرا قرار شد که قاتلین مجازات شوند چون تاخیر افتاد این است که این حضرات آمدند و متلجی شده اند.

رئیس- اشتباه نشود دیر نشده است در سایر ممالك هم یك ماه دو ماه طول میکشد تا استنطاق شود والبته بمجازات خواهند رسید و هیچ کس در این مسئله مخالفت ندارد وآقای سید عبدالله هم فرمودند که باید مجازات شود در این صورت مسامحه نخواهد شد و این اشخاص هم بی جهت باینجا آمده اند.

مقبل لشکر- اینها میگویند قریب دویست نفر از سربازهای آن فوج رفته اند در دیوانخانه که ما دیه میدهیم که آنها بقصاص نرسند این ها هم میگویند ما راضی نیستیم بدیه و باید قصاص بشوند حال باید آنهاییکه مرتکب شده اند بقصاص برسند و آن چند نفر دیگر بقانون نظامی از نظام خارج شوند.

رئیس- در این باب هر چه گفته شود بیخود است واین مطلب رجوع شده است به دیوانخانه رسیدگی خواهد شد اختیار قصاص یا دیه هم با وارث است. آقا سید عبدالله هم نهایت جهد را فرموده اند دیگر نمیدانم کی این القا شبهه راکرده است.

اسدالله میرزا- پریروز درخصوص جواب دستخط اعلیحضرت همایونی مدتی گفتگو شد حالا اگر جوابی نوشته شده که قرائت شود واگر هم مجلس خاص لازم است معین فرمایید.

رئیس- دو فقره است که باید جواب عرض شود یکی دخالت قوه مقننه است در اجرائیه بر حسب اتفاق تمام وکلا تاکنون چنین کاری نشده است اگر چند فقره تلگراف یك وقتی بیکی از ولایات شده بملاحظه خواهش خد آنها بوده است و هیچ وقت مجلس مداخله در کار آنها نکرده است اما در باب انجمنها آنهم بر حسب قانون اساسی اجتماعات آزاد است و اگر یك نفر از اهل انجمن خلاف رفتار کرده البته باید مجازات شود دیگر غیر از این چیزی نیست منتهی بعضی خواهش کردند ومطلبی پیشنهاد مجلس نمودند آنهم همه افراد ملت حق اینگونه اظهارات را دارند از قبیل نظام جدید وغیره.

لسان الحکماء- از آن روزیکه مجلس مشغول مذاکره شد کمیسیون هم مشغول مذاکره شد در خصوص نظام جدید ولی چون باید از طرف مجلس چیز نوشته شود که رسما مطرح مذاکره بشود تا حال آنچه منتظر بودیم اظهاری نشد تا کمیسیون رأی خود را اظهار نماید.

وکیل الرعایا- غرض بنده راجع بدستخط اعلیحضرت است صحیح است آنچه را که فرموده اند ولی خوبست عرض شود هیئت وزرا تغییر میکنند ولی رئیس اجری که شخص اعلیحضرت است هرگز تغییر نمیکند خوبست این ثابت لایتغیر در اجرای قوانین تسامح نفرمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- آنروز عرض کردم حالا هم عرض میکنم شخص اعلیحضرت مقدس است وابداً مسئول نیست. مسئول هیئت وزراء است و اجرای امور را ما فقط از آنها میخواهیم.

آقا حاج امام جمعه- در دستخط مطلب سومی هم داشت و حضوراً هم گفتگو شد که حدود طرفین معلوم باشد و هیچ طرف تجاوز نکند عرض شد که حدود طرفین همان قانون اساسی است که بصحه همایونی رسیده است و طرفین نمیتوانند تجاوز کنند اعتقاد بنده این است که همین تقریر که حضورا گفتگو شد در جواب کتبی هم نوشته شود.

رئیس- حال اجازه میدهند بهمان طور مختصراً نوشته شود و اینکه این تلگرافات و نوشتجات که از مجلس شده است بر حسب خواهش وزارتخانها بوده است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس هیچوقت از وظایف خود خارج نشده است و همیشه بر حسب خواهش آنها بوده است. و علاوه مجلس حق نظارت در اجراء دارد واجرای آن را باید از وزراء بخواهد پس در این صورت هیچ وقت مجلس از تکلیف خود تجاور نکرده است.

مستشارالدوله- اینکه مجلس مداخله میکند یا نمیکند باید مشخص شود تا مجلس تکلیف خود را بداند یکی از تکالیف مجلس نظارت در اجرا است مثل اینکه بر حسب صلاح دید میگوید در آذربایجان دو فوج باید برود در این صورت اگر ما بسرکرده فوج گفتیم شما اینجا همچو بکنید یا نکنید این مداخله است. اما اگر بوزیر جنگ یا وزیر داخله گفتیم شما چرا اینجا را امنیت ندادید یا برخلاف رفتار کردید این حق ماست و مداخله در اجرا نیست ما اگر از ولایات شکایت آمد و ما راجع بوزارتخانه ها کردیم اینها مداخله در اجرائیات نیست و حق مجلس است که بر حسب نظارت از وزراء بخواهند که چه کرده اند.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه شاهزاده فرمودند مقصودشان این بود که اگر جوابی نوشته شد بمجلس علنی آمده خوانده شود واگر نباید جواب داده شود این مطلب اینقدر مذاکره لازم نداردولی عرض میکنم اینکه در دستخط بود که مجلس مداخله دراجرائیات نکند این مطلب محض اینست که مردم تکلیف خود را بدانند و رجوع به مجلس نکنند مجلس هم خوبست عرایض و مستدعیات را قبول نکند هر کس عرض یا خواهش داشد رجوع بوزارت نماید مجلس هم باید این اعلانرا بکند که عرایض راجع بوزارتخانه هاست.

آقا میرزا ابوالحسن خان- معالجه این است که اعلان شود هر کس هر عرض و تظلمی دارد باید بوزراتخانها رجوه شود هر گاه آنجا رسیدگی نشد آنوقت فوق العاده در مجلس رسیدگی میشود (ماده از قانون اساسی خوانده شد باین مضمون که اهالی حق دارند عرایض و تظلمات خود را بمجلس اظهار نمایند).

رئیس- مجلس غیر از این ترتیب رفتار نکرده است اگر هم اقدامی شده است بر حسب خواهش خود آنها بوده است از طرف مجلس هم اعلان شد که عرایض و تظلمات راجع بوزارتخانه هااست.

آقا میرزا محمود- آن مطلبی که آقای تقی زاده فرمودند گویا محل توجه بوده مقصودشان این بود که غرض اینست وکلاء متوجه باشند از حدود خودشان تجاوز نکنند مثلا نروند پیش اعضاء رئیسه تلگراف یا سفارشی بگیرند کلیه عرایض بوزارتخانه ها رجوع شود.

وکیل التجار- باید از طرف مجلس اعلان شود که تمام عرایض راجع بوزارت خانه ها است مگر اینکه از خود وزرات خانه ها شکایت داشته باشند آنوقت رجوع بمجلس کنند و این مطلبی را هم که آقا میرزا محمود گفتند باید وکلاء ملاحظه دارند.

آقا سید علینقی- گمانم این است درهر مطلبی که مذاکره زیاد بشود آن مطلب بیشتر پوشیده میماند سابقاً از طرف مجلس اعلان شد که عرایض راجع بوزارتخانها باشد معهذا باز مردم عرض خود را بمجلس میکنند حالا هم جداً اعلام بشود تامردم بدانند.

اسدالله میرزا- اگر موشکافی شود اعلیحضرت بعضی مطالب را که وظیفه قوه مجریه دانسته اند همین است ولی نباید اعلیحضرت اهالی حالیه این مملکت را قیاس بسایر ممالك کنند بدیهی است بواسطه فشار ظلمی که در این مدت بمردم وارد آمده بود حالا که شنیدند مجلس تشکیل شده واسباب راحتی آنها را میخواهد فراهم نماید اقبال کرده تظلمات خود را بمجلس مینمایند و حال آنکه باید راجع بوزارت خانها باشد مقصود این است که این ایراد بر تمام اهالی مملکت است و این هم بواسطه همین است که عرض شد و مجلس هم از آنجاییکه مردم اعتماد بقوای مجریه نداشته اند تقویت و همراهی با آنها کرده است. حاج معین التجار- این دستخط همایونی در تجریه قوه مجریه و مقننه نهایت میل مجلس بود که مجلس بتواند بکارهای خود که وضع قوانین است برسد اما در باب جواب دستخط چون فردا مجلس علنی نیست خوب است امروز نوشته شودو خوانده شود.

رئیس- این جواب نوشته میشود و فردا که روز یکشنبه است صبح خوانده میشود وزراء هم فردا برای کمیسیون خارجه حاضر میشوند بعد از آن فرستاده شود بحضور همایونی و روزهای یکشنبه هم حالا تا چندی خوب است مجلس علنی باشد.

وکیل الرعایا- بموجب قانون اساسی مجلس هیچ وقت از حق خود تجاوز نکرده است و مردم هم مختارند که تظلمات خود را بمجلس بنمایند و مجلس جواب آنها را از ادارات بخواهد مجلس هیچ وقت از حد خود تخطی نکرده است و قانونی که نوشته شده است باید مجری باشد.

رئیس- قانون اساسی همیشه لازم الاجرا است.

صدر نطنزی- در باب جواب دستخط اعلیحضرت آنچه لازم بود گفته شد ولی بنده عرض میکنم اعلیحضرت در سابق مکرر دستخط فرمودند که وزراء با وکلا اتفاق کرده کارها را اصلاح نمایند در اینصورت مجلس از حد خودتجاوز نکرده است.

آقای حاجی امام جمعه- اینکه شکایات راجع بمجلس بشود یا نشود با مردم است اما ببینیم غیر از اینکه اوقات مجلس ضایع میشود فایده یگر دارد منتهی آنها بواسطه امیدیکه دارند رجوع میکنند آنهم در اول کار است همین که کارها مرتب شد البته تام رجوع بمحال خود خواهد شد.

وکیل التجار- یکی دو روز وقت ما ضایع شد و حال آن که پریروز داخل در این صحبت شدیم که هیئت وزرا آنچه که میگفتند بیشتر از قوه ایشان نیست خواستم بدانم که این مطلب باید مذاکره شود یا نه؟

آقا سید حسن تقی زاده- با کمال یأس اظهار میکنم واین هم اظهار صدمی است مجلس قبل از این ترتیبی داشت وبعد از اینکه اعضای رئیسه منتخب شدند ترتبی دیگر دارد یکی آنکه عنوانات باید قبل از وقت معین شود حالا نمیدانم که ترتیب هست یا خیر فردا سه ساعت بغروب مانده وکلا حاضر میشوند یا نه دیگر اینکه یك قدری از روز را هم باید کار کرد حالا باید بدانیم که عناوین قبل از وقت معین میشود یا خیر؟

رئیس- هیئت رئیسه انتخاب شدند و مشغول ترتیب هم هستند اینکه میفرمایند قبل از وقت عناوین معین شود عنوان و کار مجلس قانون است غیر از قانون کاری نداریم وتا قوانین ما تمام نشود نمیتوانیم داخل کاری بشویم ولی نمیتوانیم معین کنیم که فردا یکی کشته میشود یا یك جایی اغتشاش میشود یا خیر؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- مجلس حق وضع قانون و نظارت دراجرای قانون هر دور را دارد و رسیدگی بعرایض عموم را هم حق دارد بیاورد نفرمایند کار مجلس قانون است ما باید همه وقت وزرا را در مجلس علنی خواسته و توضیحات بخواهیم.

آقا میرزا سید حسن- در دستخط اعلیحضرت بود که انسان تا خانه خود را نتواند منظم کند جا های دیگر را نمیتواند نظم بدهد مکرر گفته شد ه که مجلس در سه ساعت بغروب مانده منعقد شود و نشده است و همچنین اطلاع از مذاکرات روز بعد قبل از وقت داده شود خوب است اول این مطلب درست شود.

رئیس- حالا که این گفتگو شده مسئله ایست عرض میکنم مکرر از خارج در این باب کاغذ با امضا و بی امضاء رسیده است و تا حالا هم آنچه گفته شده اثر نبخشیده پس خوب است فردا مجلس زودتر منعقد شده بعد از قرائت لایحه که باید تقدیم حضور اعلیحضرت شود درباب وقت جدا جدا مذاکره شود و یك مجازاتی برای آقایانیکه در سر وقت حاضر نشوند قرار بگذارید و منهم بدون تعلل و ملاحظه مجری میدارم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- یك ایرادی بر مجلس کردند که ظاهراً آن ایراد وارد است و جمعی هم تصدیق کردند ولی بنده برخلاف عموم میگویم وارد نیست اینکه گفته شد عنوانیکه در مجلس مطرح میشود قبل از وقت معین نشده بنده عرض مینمایم عنوان معین مجلس وضع قانون است و همیشه یك قانون در مجلس حاضر بود اما مطالبی که بقنة وارد هم میشود و بواسطه اهمیتی که دارد مطرح میشود و قرائت قانون تأخیر میافتد خارج از این ترتیب است پس مجلس از وظیفه خود تجاوز نکرده است و ایرادی که کردند وارد نیست.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 194

جلسه: 194

مذاکرات روز یکشنبه 24 شهر شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 23 رآقا میرزاطاهر قرائت کردند.

رئیس- این جوابی است برای دستخط اعلیحضرت همایونی عرض شده قرائت شد باین مضمون) «مجلس شورای ملی نهایت تشکر رادارد که اعلیحضرت شهریاری خلدالله ملکه عطف توجه مخصوص در انتظام امور مملکت و ترقیه حال رعیت فرموده اند درباب تفکیك دو قوه و لزوم تجزیه این دو که مایه سعادت مملکت است هیچ حرف نیست درقانون اساسی نیز همین نحو مقرر است وهیچوقت مجلس تخطی از حد خود نکرده والبته دولت هم نباید در اجرائیات تسامح و تعلل ورزیده و از حدود قانون تجاوز نمایند تا موجب تزلزل قوه مقننه بشود در باب انجمنها البته خاطر مبارك اعلیحضرت مستحضر است که بموجب نظامنامه اساسی اجتماعات آزاد است و برای تنظیم آن هم نظامنامه نوشته میشود که عماً قریب از صحه همایونی خواهد گذشت و آن وقت هر کدام موافق با قانون است فبها هر کدام مخالف با قانون شد مجازات و جلوگیری خواهد شد و با بذل توجه ملوکانه عاجلا همگی در سایه نظم و امنیت مشغول بدعاگویی خواهند بود.

رئیس- اگر مجلس اجازه میدهد این لایحه در همراه چهار نفر تقدیم حضور همایونی شود (گفته شد خوب است).

آقا سیدحسن تقی زاده- در فقره دوم بند ملاحظه دارم در فقره اول آنچه مقصود بود بهتر از آن نوشته شده اما در فقره دوم در تمام مملکت ها چه پارلمنت ملت و چه دولت قانون را خود بخود نمینویسند بلکه بمقتضای زمان و بحس ملت مینویسند همچنین است این مجلس یکدفعه می بینند یك اتفاقی اقتضا میکند که یك قانونی احداث میشود حالااینجا در خصوص انجمنها اصول آن در قانون اساسی نوشته شده است و ما بالمره تأسی بممالك خارجه نمیتوانیم بکنیم زیرا که آنجاها مسبوق بمقدمات بوده اند و اینجا در اجتماعات یك اندازه که مقتضی بوده سخت گیری شده است همچنین شاید در سایر چزها هم بشود باقتضای مملکت ولی من میتوانم ادعا کنم که اجتماعات د رممالك اسلام در زمان استبداد هم زیادتر از سایر ممالك مشروطه وحتی ممالك جمهوری بوده و آزادتر هم بوده و همیشه جمع میشده اند و در امور دنیی و دنیوی خود صحبت میکرده اند امروز هم که می بینیم مقدمة الجیش عنوان سیاسیون و ناطقین ما همین است پس دیگر از برای این نظامنامه لازم نیست و همانقدر که در قانون اساسی نوشته شده کافی است و آن سه شرط کفایت میکند که مخل بنظم نباشد سلاح هم همراه نداشته باشند پس مجبور نیستیم که مثلا سایر ممالك که چندین سال مقدمات داشته و با اینکه تمام حقوق خود را هم گرتفه اند و در اجتماعات اسباب اختلال فراهم آورده مجبور به بعضی نظامنامه ها شوند اینجا هنوز ملت از هزار یك حقوق خود را استیفاء نکرده است بعد از آنکه تمام هستی و لباس او را کندند و فقط حالا التماس مینماید که پیراهن مرا بگذارید باشد پس دیگر این جا نوشتن نظامنامه لازم نیست و همان قانون اسلام قانون اساسی ما است و اجتماعات در قانون اسلام آزاد بوده و هست مگر اینکه مولد فتنه دینی و دنیوی باشد که آن اجتماعات نباید منعقد شود و یا مخل بنظم باشد که باید جلوگیری کرد و همچنین در صورتیکه با سلاح باشند این سه شرط را باید در اجتماعات کرد وبغیر از این تمام اجتماعات بحکم اسلام آزاد است.

مستشارالدوله- اینکه آقای تقی زاده فرمودند در همان مضمون جواب مستتر است اینکه نوشته شده بر حسب قانون اساسی آزادند برای اینکه مولد فتنه دینی و دنیوی نباشد و مخل نظم نباشد آن نظامنامه که نوشته میشود بر طبق همان قانون اساسیست که مولد فتنه دنیی و دنیوی و مخل نظم و دارای سلاح نباشند این یك جمله است که توضیح میکند آن ماده از قانون اساسی را یکی دیگر اینکه این نظامنامه معین میکند که انجمنها باید موافق با قانون اساسی باشند یعنی خارج از آن قانون نمیشود باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر موافق آن باشد ضرری ندارد.

رئیس- البته بر طبق همانست.

آقای امام جمعه- انسان همه وقت میتواند مطلب حق خودرا بیك عبارتی لباس باطل بپوشاند و همچنین باطل را لباس حق حال این مطالبیکه آقای تقی زاده گفتند همه حق است واگر چه انجمنها هم مخالف با قانون نیستند اما همین قدر که گفته شود انجمنها نظامنامه لازم ندارد این حرف خودش زننده است و همچه مینمایاند که اینها میخواهند انجمنها بی نظم باشند چه ضرر دارد در لایحه نوشته شود که نظامنامه هم نوشته میشود که موافق با قانون اساسی باشد و این مطالبی که گفته شد در وقت نوشته شدن نظامنامه دقت وملاحظه شود که مخالف با قانون اساسی نباشد. بحرالعلوم- در نظامنامه اساسی ما از هیچ چیز کوتاهی نشده و گمان بنده این است همان نظامنامه اساسی کفایت میکند و حاجت بنظامنامه علیحده نداریم خود انجمنها هم نظامنامه دارند که مخالف با قانون اساسی نیست.

آقای میرزا ابوالحسن خان- عقیده بنده مثال عقیده جناب حاج امام جمعه و سایر آقایان است مقصود اینست که نظامنامه از برای تمیزفیمابین صحیح و فاسد است پس یك نظامنامه از روی قانون اساسی لازم است.

آقا حاج امام جمعه- گویا اشتباه شده باشد که میگویند نظامنامه اساسی کافی است و حال اینکه این طور نیست هر یك از مواد نظامنامه اساسی شرح وتفصیل جداگانه لازم دارد.

آقا میرزا طاهر- عقیده بنده اینست که مسئله اخیر ضرر ندارد و نسبت بانجمنها نقصی وارد نخواهدشد ولی در مسئله اول که تکلیف خود را منحصر بوضع قانون و نظارت در اجرا نموده ایم و حال آن که خصائص دیگر نیز مجلس دارد که از آنها ذکری نشده است گفتند ضرری ندارد.

رئیس- تقریباً همین جواب مقبول شد.

آقا سید حسن تقی زاده- برای اینکه ایرادی کردم وجوابها دادند و مرا ساکت نکرد لازم است که مجددا عرض کنم تا مقصود خودم را واضح کنم که در آنجا لازم نیست که اسم برده شود که نظامنامه نوشته میشوددر قانون اساسی آن دو ماده که تصریح میکند که اجتماعات مخالف با اساس نظم و مخل بآسایش نباشد ونیز هر کس مخالف قانون رفتار نموده مجازات داده میشود بعبارة مختصری در لایحه گنجانده شود جواب همین مطلب را میدهد واگر نوشته شود که نظامنامه نوشته میشود جواب نخواهد شد.

رئیس- این نکته که آقای تقی زاده گفتند نه باین جهة که ذکر شد بلکه بملاحظه این که ایرادی بگیرند که انجمنها موقوف باشد تا نظامنامه آنها نوشته شود اسباب اشکال است.

آقای حاجی امام جمعه- بعقیده بنده اینکه نوشته شده خیلی خوب است کراراً عرض کردم که طرف را لباس مظلومیت نپوشانید همین که گفته شود نظامنامه لازم نست این عبارت خودش زننده است ولی همین که نوشته شود که اجتماعات هر گاه مولد فتنه دینی یا دنیوی باشد بر مجلس و دولت لازم است که جلوگیری شود رفع این ایرادات میشود.

آقا سیدحسن تقی زاده- این فرمایش جواب عرض بنده نیست بنده هم منکر نیستم که نظامنامه نوشته نشود ولی در این لایحه طوری ننویسید که بگویند انجمنها توقیف باشد تا وقتی که نظامنامه آنها نوشته شود و آن طور که بنده گفتم رفع این محظور را میکند و آن دو ماده قانون اساسی هم مجری شده.

آقای حاج امام جمعه- پس نزاعی در بین نیست نظامنامه نوشته میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همانطور که فرمودند نظامنامه باید نوشته شود و منافاتی هم در بین نیست. (در این موقع رئیس اظهار داشتند که عده اشخاصی که باید حضور همایونی تشرف جسته و لایحه را تقدیم نمایند معین کنید اعضای مجلس تعیین اشخاص را رجوع بتصویب رئیس نموده و رئیس آقای حاجی امام جمعه و آقا سید جعفر و شاهزاده اسدالله میرزا و مخبرالملك را معین کردند.)

محقق الدوله- هر وقت که بنده از بازار عبور میکردم و اطفال یتیم هموطنان را در کوچه و بازار ویلان میدیدم بی نهایت این وضع را اسباب شرمساری ملت میدانستم واز اینرو لایحه نوشته ام که وکلا اقدام فرموده مدرسه از برای ایتام افتتاح شده از قید این ذلت تا یکدرجه برهیم این است لایحه خوانده میشود.

حاج امام جمعه- ما ایرانیها خود را غیور میشماریم و همینطور هم بود و مسلمانان همیشه با غیرت بوده اند ولی حالا میتوانم صراحة بگویم که آن غیرت و حمیت اسلامی نیست در ولایات خوی ودولت آلمان که غریب است سالی مبالغی خرج نموده و مکتب خانه برای ایتام تأسیس کرده است اما ماها که مسلم هستیم ودرحقیقت آنقدر هم فقیر نشده ایم در تمام ممالك ایران یك مکتب خانه برای ایتام تاکنون تأسیس نکرده ایم چون فعلا چشم تمام اهالی باین مجلس است و درحقیقت اینجا مرکز است این شرحی که جناب محقق الدوله گفتند واقدام شده است بسیار خوب است که مکتب خانه برای ایتام باسم مجلس تأسیس و افتتاح شود که سایر اهالی مملکت هم تأسی نموده در سایر بلاد هم مکتب خانه ها تأسیس نمایند که اطفال یتیم را تربیت و از قید ذلت برهانند و بعقیده بنده اینکار از استحباب گذشته و بدرجه وجوب رسیده است

(در اینموقع لایحه که از کمیسیون اداره مجلس نوشته شده بود قرائت شد.)

چون بتوجهات کامله حضرت امام عصر عجل الله فرجه پیشرفت کلی در نیابت و امورات حاصل واساس مشروطیت استقرار پیدا کرده بشکرانه این موهبت کمیسیون اداره مجلس مقدس شورا در صدد برآمده که تأسیس مدرسه برای نونهالان بی بضاعت واطفال یتیم درمانده وطن بنماید و نوگلهای پژمرده دارالخلافه را بتوجهی خاص از صدمات غیر مساعد طبیعت حفظ نماید لهذا برای نیل باین مقصود چنین مقرر شد که از محضر وکلای فخام استدعا شود که از وجه مقرری و حقوق وکالت برسم اعانه ماهی دو تومان برای مصارف این امر خیر تمنا شود تا بهمت عالیه و توجهات کامله محترمین عظام خدمتی بسزا بدرماندگان وطن شود امید است از راه مکرمت دریغ از این جزئی مساعدت نفرمایند.

صدیق حضرت- جناب ارباب جمشید اظهار میدارند که من ازاین اقدام خیر اطلاع نداشتم حالا که مطلع شدم تمام حقوق ماهیانه وکالت خودم را از برای این مصرف خیر میدهم.

محقق الدوله- آقامیرزا ابوالحسن خان هم پنجاه تومان برای اثاثیه دادند و همچنین جناب حاجی امین الضرب تمام حقوق خود را و آقای ناظم العلما هم ماهی ده تومان و حاجی خیاط باشی ماهی پنجتومان میدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- از جناب وزیر جنگ استفسار میشود روز پنجشنبه اظهار شد در باب سربازهایی که شرارت کرده اند قرار شد تا روز شنبه جواب بدهند دیروز که هیچیك از وزرا حاضر نشدند حال درباب قصاص قاتلین چه اقدامی شده است بفرمایند.

وزیر جنگ- آنها رادستگیر کرده در وزارت عدلیه مشغول استنطاق هستند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در باب مخزن میدانید که تا یك اندازه ارای اهمیت است و استحضار کامل از ترتیب آن لازم است و باید رسیدگی بتمام مخزنهای ولایات شده و اینجا موجودی هر یك معین بشود.

وزیر جنگ- بعد از ارجاع این وزات ببنده بتمام ولایات اطلاع دادم و از تمام صورت خواستم و فعلا مشغول صورت فرستادن هستند و از بعضی جاها صورت فرستاده اند و سایر جاها را هم تأکید کرده ام و مشغول رسیدگی هستم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- ازقراریکه بنده شنیده ام در این مدت رؤسا هر چه اسلحه از مخزنها گرفته اند قبض داده اند و عین آن اسلحه بمخزن برگشت نکرده و حالا موجودی مخزن جز فبض چیز دیگری نیست.

وزیر جنگ- آنهم معلوم است و صاحبان آنها معین هستند قبوض را میدهیم که تمام عیناً برگردد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در باب خراسان که قورخانه خواسته اند مگر آنجا ذخیره نیست؟

وزیر جنگ- چرا هست ولی حالا برای این وحشت اضافه خواسته اند این بود که یك مقدارکافی بتوسط سپهدار فرستاده شده و یکمقدار هم فرستاده میشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در باب اشخاصی که با سربازها نزاع کردند قرار شد تحقیق فرموده توضیحات بدهیدآیا آن تحقیق تمام شده توضیح میتوانید بدهید؟

وزیر جنگ- تحقیق تمام شده ولی توضیح را در این مجلس نمیوانم بدهم.

صدیق حضرت- امشب قرار است بعد از مجلس کمیسیون خارجه و جنگ حاضر شده بعضی گفتگوها بشود محض استحضار اعضا عرض کردم.

وکیل الرعایا- آن اسلحه که ازپاریس خواسته اند و بعضی حمل شده وارد مخزن شده و بعضی مانده میتوان سؤال کرد که ترتیب آن چیست و تماماً وارد شده یا نه؟

وزیر جنگ- آن اسلحه يك مقداری وارد شده در مخزن است واجرا آن در منزل بنده حاضرند و همه روزه اظهار میدارند که صندوقها را بازنموده تحویل بگیرند و کرایه حمل آن را میخواهند و يك مقداری هم در انزلی است.

آقا میرزا محمود- غیر از آن سؤالی که آقا میرزا ابوالحسن خان کردند دیگر ما حق سئوال نداریم برای اینکه وزیر مسئول باید قبل از وقت به سؤالاتی که میشود از طرف مجلس مسبوق باشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- آن مطلبی که بنده گفتم کرارا صحبت شده بود وجناب وزیر جنگ مسبوق بودند.

احتشام الاطبا- قرار بود امروز مجازات وکلا در خصوص دیرآمدن معین نمایند.

احسن الدوله- این مذاکرات باید اول در کمیسیون بشود و بمجلس بیاید پس فایده این کمیسیون ها که تشکیل یافت چیست؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- سؤالی که از وزیر مسئولی در مجلس قبل شود لازم است که در مجلس بعد جواب داده شود واین دو سؤال من از مجلس قبل است که از وزیر جنگ شده بود و حالا تحقیق خواستیم.

حاجی میرزا علی آقا- ما را از انجمن ایالتی مشهد خواستند بتلگرافخانه در باب تفنگ و فشنگ چه جواب بدهم.

لسان الحکما- بلی بنده هم همین عرض را میخواستم بکنم حالا میتوانیم صریحاً به آنها اطلاع بدهیم که فرستاده شده است.

وزیر جنگ- بهمان ترتیب که در کمیسیون گفته شد فرستاده شده است.

احتشام الاطبا- گویا آنها مستقیما خواسته اند.

وزیر جنگ- غیر آن چیزیکه بتوسط سپهدار فرستاده شد بمقداری هم فشنگ مستقیماً فرستاده شد به مشهد (در اختتام مجلس گفتگو از دیرآمدن وکلاء شد بعضی گفتند درازای هر ساعتی که دیر بیایند یکتومان از حقوق آنها کسر شود. بعضی گفتند مطابق نظامنامه داخلی هر کس ده اجلاس حاضر نشد از وکالت استعفا بدهد گفته شد که مجازات نیامدن تا مجازات دیرآمدن فرق دارد مجازات نیامدن معلوم است مجازات دیرآمدن را باید معلوم کرد.)

(مجلس رسمی ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 195

جلسه: 195

مذاکرات روز 3 شنبه 26 شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 24 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

لسان الحکما- چون در مجلس قبل و خلاصه مذاکرات از آن اشخاصی که اعانه برای تأسیس مکتب ایتام داده ند اسم برده ونوشته شده ولی بعضیها را گویا فراموش کرده اند منجمله خود بنده ده تومان از حقوق وکالت خود داده ام و آقای مبشرالسلطان پنج تومان مقصود این است تمام اینها نوشته شود که فراموش نگردد.

(در این موقع شروع بقرائت قانون انطباعات شده وچندین ماده از آن قرائت و پس از مباحثات زیاد تصحیح و تنقیح شده یکساعت از شب رفته مجلس ختم گردید.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 196

جلسه: 196

مذاکرات روز 5 شنبه 28 شوال المکرم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 26 را آقا میرزا طاهر قرائت نمودند.

(شروع بقرائت قانون انطباعات شد چندین ماده از آن خوانده شده پس از مباحثات و مذاکرات تنقیح و تصحیح شد).

رئیس- موافق کاغذیکه جناب معزالسلطان نوشته اند خانه موروثی خود را که از قرار نوشته خودشان تقریبا سی و چهل هزار تومان قیمت آن است برای مدرسه ایتامی که مجلس تأسیس نماید مجاناً واگذار کرده اند (عموم وکلای عظام از این همت و خیرخواهی ایشان اظهار تشکر نمودند).

رئیس- از قرار معلوم بعضی از برادران چاله میدانی از بابت تأخیر قصاص قاتل مقتولین اضطراب و نگرانی دارند ذی حقند اما بعد از تحقیق و استنطاق هنوز نه در حضور یکی از حجج اسلام ثابت شده و نه در وزارت عدلیه محقق شده حالا هم اگر آقایان حجج حکم بفرمایند که کدام یك از این چهار نفر قاتل هستند و چهار نفر فوراً بقصاص خواهند رسید و ابداً از طرف دولت یا ملت ضدیت نیست و نخواهد شد.

آقا سید محمد مجتهد- چیزی که هنوز معلوم نشده چطور میشود صراحة حکم داد و تأخیر هم نشده است.

وکیل الرعایا- خاطر برادران چاله میدانی خود را متوجه میکنم باینکه شاه شهید را در حضرت عبدالعظیم گلوله زدند با اینکه وقتیکه قاتل آن معلوم و معین بود معهذا مدتی طول کشید تا استنطاق نموده و بمجازات رسانیدند لابد یك حکمتی در این بوده و هست.

رئیس- مقصود این است از طرف وزارت عدلیه ابداً کوتاهی و مسامحه نشده است مادامی که بیکی از حجج اسلام یا وزیر عدلیه معلوم نشود که قاتل کدام یك از این گرفتاران است نمیشود قصاص نمود واختیار قصاص یا دیه هم با وارث است کسی حق اجبار بآنها ندارد.

حاج میرزا علی آقا- پس از آنکه قاتل معلوم شد و آقایان حجج حکم بقصاص فرمودند و بر طبق آن هم دستخط صادر شد باید آن حکم را با قاتلین بمیدان برده بمردم ارائه داده و مخصوصا بصدای بلند برای مردم مضمون آن حکم را بخوانند که مردم بدانند که تقصیر آنها چه بوده که باین مجازات رسیده اند.

رئیس- صحیح است و البته همین طور معمول خواهد شد.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 197

جلسه: 197

مذاکرات روز شنبه غره شهر ذی القعدة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 28 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند:

شروع بقرائت قانون انطباعات شد پس ازمباحثات و مذاکرات زیاد در یکیك دو ماده آن مجلس و هنگام غروب ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 198

جلسه: 198

مذاکرات روز یکشنبه 2 ذی قعده دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه غره را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

وکیل الرعایا- میخواستم عرض نمایم که دیروز بما فرمودید چهار ساعت بغروب مانده آقایان وکلا حاضر شوند آیا گوش بنده بد شنید و یا آقایان دیر آمدند.

رئیس- خیلی تأسف میخورم که آقایان در سر دو ساعت هم حاضر نشدند.

وکیل الرعایا- باید این کار تمام شود و بموجب این دو ماده از نظامنامه داخلی که افتتاح و اختتام مجلس با رئیس است و باید عده که کفایت کند برای انعقاد مجلس قبل از وقت حاضر باشند تا شخص رئیس برای انعقاد حضور بهم برساند.

حاجی سید نصرالله- یك کلمه عرض مینمایم که تمام این گفتگوها قطع شود در ساعت چهار حاضر شدند زود است در سرساعت سه یا دو و نیم هر کدام که باشد هر کس که در سر وقت حاضر نشد بتقسیم متساوی از حقوق آنروزش کسر کنند (اکثر تصدیق کردند).

رئیس- چون شرط است که باید اکثر آقایان حاضر شوند تا مجلس منعقد شود وبعضیها هستند که خیلی زیادتر از این وجهها میدهند وحاضر هم نمیشوند پس باید رفع این محظور هم بشود.

حاجی سید نصرالله- اینرا هم میتوان رفع کرد که هر کس در هر پنج جلسه حاضر نشود بدون عذر منعزل باشد و استعفا بدهد.

رئیس- این مطلب را فردادر کمیسیون اداره مطرح نموده قرار قاطعی بگذارند من هم بدون ملاحظه مجری میدارم.

آقا میراز فضلعلی آقا- نشستن تا سه ساعت و چهار ساعت دراینجا بیشتر نمیشودو این باید یك مبدئی داشته باشد و یك منتهایی و باید افراد مجلس آنرا معین کنند که رفاهیت اغلب در او باشد.

رئیس- مقوصد من بسه یا چهار ساعت آمدن نیست مقصود اینست که باید آنوقتی را که معین میشود در سر وقت بیایند زمستان است تماشاچیان اینجا منزل معینی ندارند ترتیب باید صحیح باشد که تکلیف هر کس معلوم باشد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در هر صورت این را باید اهل مجلس معین کنند که میتوانند در آنوقت حاضر شوند و ملاحظه حال اغلب هم در او بشود.

آقا میرزا محمود خوانساری- کمیسیون اداره مجلس برای رسدیگی کارهای مجلس است باید این مطلب را مجلس معین بکند کلیة مقصود ما از دیرآمدن همان اهل مجلس نیست اجزاء کمیسیون هم دیر می آیند ودیگر اینکه این مطلب تعیینش با رئیس است باید رئیس معین کند که در فلان ساعت حاضر شوند بدون کم و زیاد پس نباید اینقدر گفتگو کرد و همان مطلب را که جناب حاجی سید نصرالله فرمودند که هر کس در پنج مجلس حاضر نشد استعفا بدهد این مطلب را قانونی کنید چه ضرر دارد.

محقق الدوله- بنده هم عرضی داشتم مقابل فرمایش میرزا فضلعلی آقا ما اینجا جمع شده ایم به جهة اصلاح امور تمام این مملکت اگر کار شخصی مانع است نمیتواند باید استعفا بدهد و حقوق مردم را ضایع نکند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- من توضیح میکنم که بدانند ایراد نگیرند من میگویم ملاحظا رفاهیت اغلب باید بشود که درموقع معین حاضر شوند.

رئیس- مقصود جناب آقا میرزا فضلعلی آقا اینست که در هر وقت گفته شد مجلس منعقد شود همان ساعت تماماً حاضر شوند.

محقق الدوله- عرض بنده هم همین است که در هر ساعت که ریاست مجلس اطلاع داد مجلس منعقد شود باید تماما در آنساعت حاضر شوندواگر کار شخصی مانع است و نمیتواند باید استعفا بدهد.

آقا سیدحسن تقی زاده- میترسم اینمطلب غیر مهم وقت امروز را ضایع نماید همان فرمایشی که جناب رئیس بدواً فرمودند صحیح است که هر کاری کمیسیونی دارد این مسئله هم در کمیسیون اداره طرح شده و قانونی بجهت مجازات اشخاصی که دیر می آیند معین مینمایند پس از تصویب این را یك ماده قانونی نموده بر نظامنامه داخلی افزوده میکنیم والا اینجا هر کدام یك چیزی بنظرش میرسد میگوید دیگری ایراد وارد مینماید تا آخر مجلس طول میکشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- همان طوری که جناب آقا فرمودند صحیح است این تکلیف اعضاء رئیسه است که معین نمایند ولی این یك کلمه را عرض میکنم ماها که وکیل شدیم نوکرمجلس هستیم دیگر کار شخصی را نباید مانع قرار بدهیم یعنی وقتیکه وکیل شدیم نوکر این مجلس هستیم وهر وقت که ریاست مجلس اطلاع دادند در فلان ساعت مجلس منعقد شود باید عموماً حاضر شویم.

آقا سید حسن تقی زاده- بنا بود کمیسیون ها راپورت خود را بدهند به مجلس و تاکنون نداده اند.

سیدالحکماء- شما کی وقت دارید که ما راپورت بدهیم.

(آقای حاج سید نصرالله خواستند راپورت کمیسیون تنقیح لوایح قانونی را اظهار دارند جواب داده شد که باید کتبا راپورت داده شود.)

رئیس- تمام کمیسیونها روز سه شنبه باید راپورت کارهای خود را کتبا بدهند که عموم مطلع شوند

(در این موقع شروع بقرائت قانون انطباعات شده چندین ماه قرائت و تصحیح شده شروع به مذاکرات دیگر شد.)

آقا سید عبدالله مجتهد- عرض من دو فقره است یکی هفته گذشته دو مرتبه ما را علماء خراسان احضار کردند تلگرافخانه و ما هم من باب احترام ایشان حاضر شدیم و گفتند تمام اعیان واشراف خراسان وعلما در تلگرافخانه حاضر واز بابت این که ترکمان با نصفحات حمله نموده متوحش شده بود یك اندازه الت ناریه خواسته بودند ما هم بوزیر داخله و وزیر جنگ گفتیم و جواب دادند که دو هزار تنفگ و سی هزار فشنگ بتوسط و بعد هم پنجهزار فشنگ وپانصد تفنگ مستقیما فرستاده شده حال جمعی از اهالی خراسان اینجا آمدند گفتند هیچ فرستاده نشده واینطور صحیح نیست که قول ما مقرون بصواب نباشد ما باعتماد قول وزارت جنگ وزیر داخله تلگراف کردیم حال صحت نداشته باشد صحیح نیست.

رئیس- اهالی انجمن خراسان از کجا میگویند و چه میدانند که فرستاده نشده.

آقاسید عبدالله مجتهد- سردار معزز هست اینجا یا نه اطلاع دارند.

رئیس- گمان نمیکنم سردار معزز هم بداند شما که حال وزیر جنگ را میدانید که چگونه در امورات ساعی هستند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- حضرت حجة الاسلام باید قول وزیر جنگ و وزیر داخله را راست بدانند تا وقتیکه تحقیق شده دروغ آن معلوم شود حالا هم خوب بود حضرت حجةالاسلام از خودشان تحقیق میکردند که این مطلب راستست یا نه حالا که در اینجا اظهار فرمودند مجلس میخواهد از ایشان تحقیق میکند نتیجه را اظهار مینماید و نباید اینکه اینمطلب بی اصل باشد شاید هنوز نرسیده باشد.

احتشام الاطباء- شاید وزارت جنگ چنین صلاح دانسته اند که بطور اخفاء فرستاده بشود.

رئیس- مقصود بطور اخفا نبوده و از وزارت جنگ تحقیق شده مراتب را خدمت حضرت حجةالاسلام اطلاع میدهیم

حسنعلی خان- در هفت هشت روز قبل در کمیسیون جنگ این مطلب با وزارت جنگ گفتگو شده وسؤال شد جواب دادند که دو هزار تفنگ و سی هزار فشنگ با سپهدار فرستاده شد و بعد هم پنجهزار فشنگ در جعبه گذارده شده که مستقیماً فرستاده شود ولی بواسطه پاره محظورات حمل آنها تا آن روز ممکن نبود وزیر جنگ آن روز که تقریباً هفت هشت روز میشود قول دادند که رفع آن محظورات نموده فردای آنروز روانه دارند یقیناً تا حال فرستاده اند.

آقاسید عبدالله مجتهد- در حدیث است که من سن سنة حسنة فله اجر من عمل بها ومن سن سنة سیة فعلیه مثل وزرمن عمل بها است پس هر کس یك عمل خبری را مؤسس شود تا قیامت شریك خیر اوست و همچنین هر کس مؤسس عمل شر شود آنهم تا قیامت شریك و زر و شر او است شما در آنروز تابستان آمدید اینجا نشسته نطق کردید طوریکه همه بگریه درآمدند و عرق اسلامیت بجوش آمد ازاین مسئله که خواهران ما را که بقید رقیت واسارات در آورده اند آصف الدوله را بواسطه همین مطلب از حکومت معزول کردند و آنها را که طرف بودند حاضر کردند نمیدانند چه شد که در محکمه تقصیر بگردن سالار مفخم وارد آمد و الان هفت ماهست که درحبس است و سابق هم عریضه نوشته بود من اظهار نداشتم و میدانم بعضی اظهارات هم از خارج میشود که نمیشود شنید ولی بموجب همان حدیث که گفتم باید گفت این شخص دو پاره کاغذ نوشته که بودن بنده در حبس فایده ندارد من ضامن میدهم و پول میدهم و املاك خودم را گرو میدهم که بروم اسرارا مسترد دارم واگر نکردم دهات مرا ضبط نمایید اگر حرف های او مقرون بصدق است پس عاقل نباید چیزی را که از او نتیجه حاصل میشود از دست بدهد واین شخص اسرارا مسترد میدارد واگر قبول ننماییم در صورتیست که ما خودمان بتوانیم پول داده باشیم و اسرا را حاضر نماییم.

آقا سیدحسین- در بدو امر چند روز در این باب مذاکره شد که ضامن و پول میداد واملاك خود را وثیقه میداد که مستخلص بشود مجلس نپذیرفتند.

آقا سید عبدالله مجتهد- بچه علت مجلس قبول نکرد.

حاجی علی آقا- علت را بنده عرض مینمایم سابق استرداد هفتاد و دو نفر اسیر را میخواستیم حالا هفتصد نفر شده است.

آقا سید حسین- حالا که در حبس است هفتصد نفر شده وقتی که خلاص شد هفتادهزار نفر خواهدشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این ها سئوال وجواب است ما رجوع مینماییم برای اولی مجلس چنانچه این شخص مقصر بوده و رأی داده شد باید ایستادگی نموده مجازات او را بخواهید و قرار بود در اول ماه شوال این عمل ختم شود و ما استرداد اسرا را از دولت که قوه مجریه است میخواهیم هر وقت دولت عاجز شد آنوقت مجلس چاره دیگری اظهار مینماید.

آقا میرزامحمود خوانساری- خدا را شکر مینمایم که هر چه در این مجلس گفتند صدیق بوده و بموجب نوشته جناب حاجی میرزا حسین سبزواری و بموجب محاکمه که در دربار و عدلیه شد و بموجب تصدیق دیگران که همه آنها صدیق بودند ولی بنده عرض میکنم ما غرضی نداریم مقصودمان استرداد اسرا است پول میخواهد بدهد همان رشید نظام و دیگران هستند که پول بآنها داده شود وآنها اسرا رامسترد دارند لیکن باین طور که فرمودید ملت یك اطمینانی میخواهند که اگر از اینجا رفت وتمرد نمود بتوانند از او بگیرند.

آقا سید عبدالله مجتهد- معنی کفیل چیست معنی کفیل این است که اگر او رفت واین کار را نکرد او را بدست شمابدهند.

آقا میرزا محمود خوانساری- هر گاه مجلس و ملت دراین باب اطمینان دارند چه ضرر دارد.

آقا سید عبدالله مجتهد- سالار مفخم ضامن وکفیل صحیح میدهد که رفته اسرا را مسترد داشته بشما بدهد و هر گاه نکرد آن کفیل ضامن است که خود را بشما بسپارد.

حاجی سید محمد آقا- ضامن معتبر صحیح واملاکی را که میفرمایید بدهد واین شخص را آسوده کنند اسرا مسرتد میشود والا اسرا مسترد نخواهند شد و روز بروز بدتر میشود.

وکیل الرعایا- اول باید فهمید که استرداد اسرای ایران از تراکمه منحصر بیك شخص شده از برای چیست اگر بتقویت دولت است که قوت دولت منحصر بشخص واحد نیست اگر جناب رئیس مجازات را تا غرة شوال معمول میفرمودند تا حال خودملت مجازات او را داده بودند و نمیشود یك نفر را که مقصر دولت وملت است مجدداً او را جنین قوتی بدهند که برود اسباب فساد شود.

آقا شیخ حسین- از بابت ملك و ضامن یك دفعه ملکی است که بهیچوجه نمیتوان فایده از آن ملك برد و ضامن هم کسی است که صد نفر واسطه از برای او پیدا میشود اگر ملك صحیح باشد و بطور شرعی وثیقه گذارده شود و ضامن هم علی الظاهر شخصی باشد محترم تر از او در اینصورت بنده عرض میکنم که اورا مرخص نمایید برود و اسرا را مسترد سازد شاید خودش که برود از همان اشخاصیکه اسرا را برده بودند خواهش نماید مسترد دارند.

آقا سید عبدالله مجتهد- اولا باید تفحص کرد که این آدم را که میگوید از عهده این کار میتواند برآید یا نه ونیز این املاك مال اوست یا نه و آن ضامن که میگوید پس از منقضی شدن وقت تن بحبس میدهد یا نه باید اینها را تحقیق نمود. حاج سید باقر- این کار را بزور بازوی خود تنها مینماید یا بسبب پول و آدم این کار رامینماید اگر به پول است که لازم برفتن او نیست و او شخصا همچوزور وبازوئی ندارد.

آقا سیدحسین- حبسش برای این بود که پس از استرداد اسرا بحکم قانون مجازات هم داده شود نه اینکه یك همچو مقصری را رها کنند برود.

دکتر ولی الله خان- این مذاکرات که میشود از ضامن گرفتن یا گرو و پول گرفتن داخل اجرائیات است و مجلس ابداً داخل در اجرائیات نمیشود.

آقا سید حسن تقی زاده- هیجانی که در انسان پیدا میشود ازروی عقل نیست بلکه از روی عشق است مجلس شورای ملی بجهت این مسئله داخل در یك هیجانی شد که در حقیقت در اجرائیات مداخله نموده و یك محکمه عالی برای این مطلب شد ودولت هم اجازه داده بود بعضیها میگویند که کار را از روی عقل باید کرد من میگویم دراین مواقع باید از روی عشق کار کرد این مسئله علت خارجی و داخلی و جهات پولتیکی دارد اگر مجلس بخواهد این مسئله را بجایی نرساند دیگر حرف او در نظر ملت اعتباری نخواهد داشت وهر وقت که این مسئله یادم میآید از حال طبیعی خارج میشوم و کاش سالار مفخم در حبس میمرد و متذکر این مسئله نمیشدیم اشخاصیکه میخواهند باو رحم بکنند بآن محبوسین بیچاره یعنی صاحبان اسرا که در خیابانها ویلان و محبوس اند واگثر روزها اینجا حاضرند و درکوچه وبازار جلوی مارا گرفته اند ناله میکنند رحم نمایند ما اگر در مجلس جهت این مطلب روضه خوانی میکنیم حق داریم وقرار بود که تاغره شوال اگر اسرا را مسترد نداشت مجازات شود ولی معلوم میشود که فراموش کردیم پس خوب است حالا که مجلس رأی خودش را مجری نداشت همانطور فراموش مان باشد وبخاطر نیاوریم که بیشتر اسباب افتضاح ما نشود بهمان نحو در حبس باشد تا بمیرد.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 199

جلسه: 199

مذاکرات روز سه شنبه 4 ذیقعده دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه دوم را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

وکیل الرعایا- درخصوص سالارمفخم در خلاصه مذاکرات مجلس چیزی نوشته شده بود که اشتباه شده مجلس هیچ وقت نمیتواند عمل سالار را از خود مجزی نماید.

رئیس- صحیح است یك رأی در این خصوص بیشتر نبود.

آقا سید حسین- مجلس چندین دفعه در این باب رأی داده که سالار مفخم در حبس بماند تا اسرا استرداد شوندو آن وقت بمجازات برسد. (در این موقع شروع بقرائت قانون انطباعات شده و چندین ماده قرائت وتصحیح شد مجددا شروع بمذاکره شد).

آقا میرزا سید محمد مجتهد- بنده پیغام داده بودم بجناب علاء الدوله که چرانمیروید بشیراز بر حسب اصرار وکلای شیراز و غیره جوابی خواستم به من پیغام دادند که با این افتضاح که پریروز بسر من آوردند نمیتوانم بروم و حال آنکه من تهیه لوازمات خودم را دیده بودم میدانند آقایان که در مدرسه صدر بواسطه چند نفر چه افتضاحی کردند بیشتر این فسادها زیر سر این چند نفر است نمیگذارند مردم آسوده باشند.

حاج امام جمعه- در این ماده من حرف دارم اولا از وکلا میپرسم که ما خود راوکیل عموم ملت و مسئول خدا میدانیم یا نمیدانیم یا اینکه فقط هر کدام خود را وکیل شهر خودمان میدانیم اگر خود راوکیل تمام مملکت میدانیم امروز چهل روز بلکه دو ماه است که

شیراز یك قطعه از خاك این مملكت است حاكم ندارد و هر چند روز یك دفعه یك هیجانی نموده باز ساكت میشویم آخر شما وكیل تمام مملكت هستید چرا از وزراء مسئول خودتان امنیت وحاكم آنجا را نمیخواهید.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- آخرعلاء الدوله باید برود بشیراز یانه؟

رئیس- نه خیر ایشان رفتنی نیستند.

آقا میرزابوالحسن خان- ما وكلا هیچ وقت از وزرا نخواستیم كه فلان حاكم برود ما فقط امنیت آنجا را خواستیم گفتند علاء الدوله حاكم است ما هم قبول نمویدم آن روز خدمت حضرت حجةالاسلام آقای آقا سید عبدالله رفتند تلگرافخانه و نایب الحكومه برای خود معین كرد حالا معلوم میشود باز استعفا داده اند واگر مردم نمیخواستند و دولت صلاح میدانند كه باین طور باشد وحق دارند در این صورت ما هم هیچ حق ایرادی نداریم اما همین قدر میگوییم كه دیگر حق فروختن مملكت ما را ندارند اگر این را هم اجازه میدهند كه ما قبول نماییم پس خوب است اهل شیراز برای خود فكر حاكمی نمایند.

رئیس- انشاء الله دو روز دیگر این مسئله تمام میشود.

فخرالسادات- الان چهل روز است كه میفرمایید امروز فردا درست میشود و نزدیك است مملكت از دست برود وآن دو تلگراف كه آمده در كمیسیون داخله ملاحظه فرموده اید تا كی باید آنجا بی حاكم باشد؟

آقا میرعماد- باز ماداخل در بعضی سئوالات میشویم كه وظیفه ما نیست با وزیر داخله است باید ایشان حضور داشته باشند واین گفتگوها بشود.

آقا سید حسین- این قدرتی كه میخواهید بشخص حاكم بدهید باین شخص بدهید كه حكام را تعیین مینماید یعنی وزارت داخله كه هر آنی شخصی را بجهة حكومت برای جایی معین نمایدبا كمال قدرت فوراً حركت نماید وفردا باید حكومت شیراز برود و هر كس را كه وزیر داخله معین مینماید مختاراست.

میرزا ابوالحسن خان- در باب فارس بنده یك نفر هیچ حرفی ندارم میگویم دولت دویست و بیست هزار تومان طلب كار است امسال هم هنوز چیزی نداده است تبریز شما كه چیزی نمیدهد دستی میگیرد چیزیكه بدولت عاید میشود از فارس است و ششصدهزار تومان از فارس در سال باید عاید شود اگر این هرج ومرج باشد شما مبالغی باید كسر مالیه داشته باشید و آنها طالب هرج و مرج اند هنوز امیدواریها دارند عرض میكنم اگر این طور باشند شما صاحب مملكت نیستید و از فارس قریب دو كرور متضرر مالیه میباشید.

وكیل الرعایا- باید بدانیم كه چه شد این گفتگوها پیش آمد و آن ظالمین حالا مظلومین شدند و چه شد كه حالا بدتر از پیش همانطور ظلم میكنند تمام اینها برای همین است كه پول دراین مملكت كارها را صورت میدهد همان ظالم اولی كه این پولها را داده بواسطه این بود كه مظلوم واقع شد باید فهمید كه چه شد آن ظالم مظلوم شد آیا نباید این را فهمید كه چه شد و ما حق نظارت نداریم كه بدانیم؟

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده حامی حاجی قوام نیستم و اگر من بخواهم حمایت از شخص ظالم بكنم از همه چیز پست ترم میگویید كی ظالم را مظلوم كرد همان هاییكه اینجا چادر زدند واو را خواستند نمیدانم آنطوریكه میگویند حالا كه ما نمیگوییم قوام الملك مظلوم است بما چه اینها حق دولت است اگر او را ظالم میداند چرا بدهد نمیداند ندهد میخواهد بفرستد نمیخواهد نفرستد ما كه حالا نمیگوییم قوام الملك برود بما چه او هم مثل سایرین یك نفر آدم است كاری باو نداریم كه ظالم است یا مظلوم ما حالا برای شیراز حاكم میخواهیم چه كار بقوام الملك داریم اختیار امر قوام الملك با دولت است نه با ما هر چه را صلاح میدانند با او رفتار نمایند نظارت ما اینست كه امنیت شیراز وحكومت آنجا را از دولت بخواهیم.

آقا شیخ حسین- بعضی صحبتها در این مجلس كردند و میكنند در حقیقت خوب نیست كنایه گفتن كه بهر كس بربخورد حالا كار ندارم من برای علاء الدوله حرف نمیزنم ماز وزیر داخله وصول مالیات وامنیت مملكت را میخواهیم هر حاكمی كه اینكار واین مسئولیت را قبول كند خوب است اما چون وكیل سی كرور هستم میگویم كه دو نفر شخص با نفوذ وبا ثروت وقتی كه با هم ضد شدند اسباب انقلاب یك مملكت میشوند همان قوام كه میگویید مضر است همینطور نصیرالملك هم مضر است.

وکیل التجار- مجلس درخصوص شیراز آنچه لازمه جد وجهد بود کرد ونرفتن علاء الدوله بواسطه اینست که خود اهالی شیراز دو دسته اند اینکه گفته میشود از وزرا باید بخواهیم ما باید حفظ حقوق و حدود وزرا را بنماییم و بآنها قوت و قدرت بدهیم تا بتوانند اجرای احکام کنند و هر کسی را خواستند روانه دارند.

آقا شیخ یوسف- بنده سابق عقیده ام این بود که امثال رحیم خان وقوام الملك وغیره ظالم بوده اند ولی حالاعقیده ام برگشته است که از اینها مظلوم تر کسی نیست و معصوم هستند دیگر عرضی هم ندارم.

آقا سید حسن تقی زاده- مشروطیت فقط یك چیزی نیست که بهر کس اعتماد دارند آنها را وزیر کنند و وقتیکه وزیر شدند هرچه میخواهند بکنند مطلب دو چیز است یکی اینکه باید اعتماد داشته باشیم یکی دیگر اینکه نظارت ما متوجه حال ایشان باشد که چه میکنند یعنی فرمان روانی با ملت است و ملت فرمان و حکم میدهد که بدست جمعی احکام اجراء شود پس اگر دیدیم وزیر داخله خبط میکند باید بگوییم مثلا اگر وزیر داخله بخواهند رحیم خان را حکومت قراچه داغ بدهند من دراینجا فریاد میکم واگر بخواهد سالار مفخم را حکومت قوچان بدهد همچنین بجهة اینکه اینها یك جماعتی هستند که خون قلب ملت را سالها خورده و مکیدند و باطناً باین قسمها که یاد کردند پاك نمیشوند ملت وقتیکه لفظ آزادی را شنید فوراً رشتی میگوید پس شریعتمدار اینجا چه میکند و شیرازی میگوید قوام الملك چه میکند و هر چه که اینها میکنندمحاکمه ما را عقب انداخت که بیا ثابت کن در صورتیکه هیچ محکمه و شاهد و بینه برای اینها لازم نیست پس اگر قوام الملك بخواهد برود شیراز این خبط است و ما نباید بگذاریم برود و یك ملت دیگر در اینجا است حکومت ها بین اشخاصی معدود محدود و محصور شده است و بهر کدام حکومتی راجع میشود هزار ناز کرده بالاخره یك معاهده سختی یا بمهر از وکلا و وزرا میخواهد که هرکاری بخواهد بزور در آنجا بکند و ما هر چه اینجا فریاد میکنیم باز کار برمیگردد و دور میزند میان همان چند نفر یکه بود ونباید اینطور باشد وزیر داخله باید هر کس را که حاکم میکند بدون عذر برود اینجا وزیر داخله هر که را میگوید که برود صد هزار شروط قرار میدهد و آخر معلوم نیست که چه میود بنده میگویم اگر قوام بخواهد برود من اینجا فریاد میزنم و اگر بداوطلبی است حکومت شیراز من داوطلب هستم که بروم قوام و پسرانش ونصرالملك و معتمد دیوان اینها را جلب باینجا مینمایم و فارس را امن میکنم من میگویم هر کس مفسد است باید خارج کرد و فارس را امن نمود و قوام الملك را اگر بخواهند ببرند من از اینجا فریادم بلند خواهد شد و بعینها حال برادران شیرازی ما همان است که شیخ در گلستان میگوید ناز فرزند به پدر و مارد است محاکمه پیش قاضی برد و داد از سلطان خواهد پدر ومادر که اینها را فروختند و قاضی حکم بتقل داده است و سلطان شفای خود را درقتل آنها میداند باز میگویم که اگر قوام الملك برود شیراز من آخرین ناله خود را بلند خواهم کرد.

حاج امام جمعه- ما در فارس دو کار داریم یکی اینکه آنهاییکه در فارس هستند تمام برادران وخواهران ما هستند میترسم در آنجا یك قتل و غارتی بشود یکی دیگر ببینیم آیا فارس حکومت لازم دارد یا نه یکی میگوید با وزیر داخله است و یکی دیگر طور دیگر میگوید درهر صورت آنجا حاکم لازم دارد همینطور که آقای تقی زاده گفتند جلب مفسدین از آنجا بشود مردم آنجا آسوده میشوند و آنوقت حاکم صحیح برود امنیت بدهد وهمچنین گفتند حاکمی باشد که محل اطمینان باشد صحیح است ولی پس از آنکه حاکم معین شد نباید بگفتن چند نفر گوش داد و نرود من میخواهم بدانم نتیجه این گفتگوها برای برادران شیرازی ما چه شد فایده بحال آنها بخشیدیا نه؟

آقا سید حسن تقی زاده- بنده نتیجه را عرض میکنم وآن اینست که ازوزیر داخله خواسته شود که یك حاکم بفرستد بدون شرط اگر شروط میخواهند باید عزل او را خواست بجهت اینکه اگر بنا شد حکومت با شرط برود باز قوام میرود شب در خانه آن حاکم جدید واجبار مینماید که او را همراه خود ببردو این نمیشود آن اشخاصیکه در شاه چراغ متحصن هستند چند نفر بیدین در میان آنها است والا بانی همان ملت هستند که علم مشروطیت را برپاکردند.

رئیس- نرفتن علاء الدوله بجهت این مطلب نیست فقط برای این است که از پارسال سیصد هزار تومان باقی است وامسال هم ششصدهزار تومان مالیات آنجا مانده است و حالا هم آخر سال است میگوید نمیروم چهل روز قبل هم گفتم پنجاه روز دیگر هم همین است که میگویم و بیخود هر روز در اینخصوص صحبت کردن فایده ندارد آقای آقا سید عبدالله مجتهد میدانند که اگر مجبوراً بگویند بروند میرفتند خانه آقا متحصن میشدند یا در قم متحصن میشدند شما که حال ما را میدانید نه او و نه کسی از طایفه ما باین کارها افتخار نداریم چرا انیقدر عقب مینمایید و هر روز صحبت میشود بعضی بگمان اینکه من خوشم نمیآید کسی از علاء الدوله حرف بزند بارها گفته ام سال بآخر رسیده و مالیات فارس نرسیده فکر حاکم نمایید همچنین برای آذربایجان و جاهای دیگر فکر حاکم بنمایید شما در هیچ جا حاکم ندارید.

(مجلس ختم شد).

جلسه: 200

مذاکرات روز پنجشنبه 6 ذی القعده دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه چهارم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

آقا میرزا سید علی نقی- اگر قانون میخواهید قرائت شود بنده یك عرضی مینمایم در هر جلسه گفتگو میشود که وظیفه مجلس خواندن قانون است و یك روز جناب میرزا ابوالحسن خان گفت که نظارت در اجرای آن هم داریم پس یك مطلبی عرض میکنم در ضمن یك مثالی و ما باید جداً نظارت در امور هم داشته باشیم وآن مثال اینست که شخصی خانه دارد و خدای نخواسته اساس آن منهدم است و حال صاحب خانه مشغول تزئین و رنگ کردن آن خانه است هر عاقلیکه این طور ببیند حکم مینماید بر صفاهت آن شخص پس خواندن قوانین در صورتی است که کارهای مهم تر از آن نباشد بعضی مطلب است که خیلی مهم میباشد خوب است مجلس را سری بفرمایید که در آن خصوص ها صحبت و مذاکره شده و خودمان را آسوده نماییم.

نایب رئیس- چند ماده از قاون انطباعات خوانده شود هیئت وزراء هم تشریف خواهند آورد اگر صلاح شد با حضور ایشان مذاکره شود واگر لازم شد مجلس هم سری میشود (در این موقع شروع بقانون انطباعات شد چند ماده از آن قرائت و تصحیحی شد در این اثنا جناب رئیس الوزراء بمجلس آمدند).

نایب رئیس- آقای رئیس الوزرا اظهاراتی دارند آقایان توجه فرمایند.

رئیس الوزراء- این کتابچه قوانین وزارت داخله و حکام است که بصحه مبارك موشح شده است (اعضاء مجلس عموماً اظهار تشکر نمودند).

رئیس الوزراء- دستخط مبارك قرائت شود (صورت دستخط مبارك اعلیحضرت اقدس همایونی قریب باینمضمون قرائت شد). قوانین تشکیل ایالات وولایات صحیح است و باید اجری شود.

نایب رئیس- تلگرافی از آذربایجان رسیده است قرائت شود (قرائت شد قریب باینمضمون بتوسط وکلای آذربایجان بمقام منیع مجلس شورای ملی چنانچه آقایان مسبوق میباشند غالب آقایان و سرداران کردستان تبعیت عثمانی را قبول کردند ایالت جلیله را هم قبول کرده اند ایالت جلیله هم بجهة رفع و جلوگیی فردا حرکت کرده بمیان دواب میروند و ملت هم یك هیجانی پیدا کردند جهة حفظ مملکت و میخواهند بروند دفع دشمن را نمایند منتظر اجازه فوری از طرف مجلس هستیم تلگراف از فرمانفرما بتوسط مصدق السلطنه بوزارت داخله قریب باین مضمون قرائت شد تلگراف سردار مقتد رسید که آقایان ساوجبلاغ جمع شدند بایزید آقا را رئیس کرده بمیان دواب خواهند رفت اگر امشب تا فردا خود را بمیان دواب رسانیدیم فبها والا فایده ندارد عشایر حرکت کرده از قرار معلوم عشایر متمرده سیم تلگراف بین راه را هم جواب نمیرسد که سیم تلگراف را وصل کنند این تلگراف سردار مقتدر است و دیگر بیش از این نمیتوانیم صبر بکنم از عشایر سرکش جلوگیری باید بشود جنابعالی اگر سوار و سرباز میفرستید مختارید من دیگر نمیتوانم صبر کنم و پنجشنبه انشاء الله میروم صورت راپورتی از تبریز قریب باین مفاد قرائت شد از قرار اخبار داخله سردار مقتدر با سردار چاردولی سرباز و توپخانه وارد میان دواب شده و سیم تلگراف بین میان دواب راهم عشایر متمرده پاره کرده اند جوابیکه داده شده بود قرائت شد مبنی بر اینکه مدتیکه حضرت والا رفته است بآذربایجان خدمات شما همیشه منظور نظر دولت و ملت بوده است. سوار و سرباز وتوپ فرستاده شد اما بدیهی است که طبعاً این استعداد دیر خواهد رسید عجالة جلوگیری عشایر متمرده را بغیرت و همت حضرت والا واگذار مینماییم از هر جا که استعداد هست از سوار قراچه داغ و چاردولی و غیره احضار نموده و همت غیورانه فرموده جلوگیری فرمایند تا استعداد اینجا برسد البته مجس هم وزرا را آسوده نخواهند گذاشت که درفرستادن استعداد کوتاهی شود فعلا واگذار بغیرت و حمیت حضرت والا مینماییم صورت جواب انجمن ملی تبریز قرائت شد مشعر بود باینکه باید اقدامات کافیه بشود و البته اقدامات شاهزاده و عزیمت ایشان بمیان دواب ثمرات کلی خواهد بخشید و البته ملت غیور آذربایجان هم کمال مساعدت و همراهی را با اقدامات حضرت والا خواهند نمود.

آقا حاجی امام جمعه- مجلس شورا یعنی محفظه حقوق ملت و وکلا یعنی حافظین و نگهبانان حقوق ملت لهذا اینست که گفته اند اغلب مذاکرات مجلس علنی باشد تا ملت بدانند که ما حقوق آنها را حفظ میکنیم یا نه ووزراء یعنی خزانه دار حقوق ملت که ملت همه چیز

خود را به آنها میدهد و میسپارد تاحال که باین مجلس وارد شده ام چند هیئت کابینه وارد این مجلس شده اند و ملت نه آنطور مساعدتی که به این کابینه نکرده و حسن ظنی که بایشان داشته بهیچ کدام نداشته اند حال میخواهیم بدانیم هیئت وزراء در این باب چه اقدامی کرده اند در هر حال باید از این عشایر متمرده جلوگیری بشود والا احتمال تولید فساد و سوء عاقبت امر خواهد بود با اینکه مکرر گفته شد آخر چه اقدامی وزرای ما در این باب فرمودند. رئیس الوزراء- نمیخواهم جوابی بگویم طفره آمیز باشد اگر توجه داشته باشید خواهید دانست این مسئله آذربایجان از چندماه قبل بودو ما در پانزدهم رمضان داخل کار شدیم و آخرهای ماه رمضان درخصوص فرستادن قشون مذاکره شد وقتی محتشم السلطنه میرفت پس از مشاوره گفتند فعلا لازم نیست و بعد قرارشد فوج قزوین و خمسه وسوار جهان شاه خان برود ما هم احضار کردیم تاکنون مدت احضار آنها طول کشیده و حالا حاضر شده میروند ودرخصوص پول هم بعد از ماه رمضان گفتگو شده والان چهار روز است که بما داده شده الان وزارت داخله رفته است بعضی توضیحات و تلگرافات که میآورند خوانده میشود و معلوم میشود که از طرف وزرا کوتاهی نشده است.

حاجی محمد آقا- حالا که سیم تلگراف ساوجبلاغ پاره شده و قشون از آنجا حرکت نموده دیگر چه تحقیق خواهد شد.

رئیس الوزراء- مقصود اینست که از ما کوتاهی نشده و ما نباید تقصیر او را وارد بر شما یاشما وارد بر ما نمایید و خود اعلیحضرت هم دیشب تلگراف خانه تشریف آوردندبتمام سرکردگان چاردولی و مشکین و خلخال واردبیل و قراچه داغ امر فرمودند که حاضر شوند بعلاوه تأکید هم شد که فوج قزوین و خمسه یا هزار عجله حرکت کرده بروند و نیز خود آذربایجان یك مملکت قشون خیزیست که ثلث قشون ما از آنجاست و همچنین از حیث مالیات و تمام اینها باختیار فرمانفرما گذاشته شده و از این جا هم مشغول تهیه هستیم دیگر از ما کوتاهی و مسامحه نشده است و انشاء الله که بزودی جلوگیری شده رفع اغتشاشات خواهد شد.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- بنده چند ماه است که اینجا بعضی چیزها را ملاحظه میکنم اگر یك تلگرافی از جایی آمد ما اینجا یك هیجانی میکنیم و وزرا هم یك تلگرافی میکنند و اطمینان میدهند که ما همچه میکنیم آذربایجان لشکر خیز است اقدام میشود تشویش نکنید ما هم اطمینان از این فرمایشات پیدا میکنیم تا حال ما میگفتیم تقصیر کابینه است ولی این دفعه خداوند کابینه صحیحی بما داده است که نقصی در آن نیست اما وقتی که دقت میکنیم وملاحظه میشود در پس پرده یك چیزی است و یك معمای لاینحلی است که واضح وحل نمیشود اگر در پس پرده چیزیست که بما هم بگویید ما هم بدانیم بعد از مدتی که فرمانفرما آن همه اظهارات داشت که استعداد لازم است حالا میگویند که سرباز میرود قزاق میرود در صورتیکه از اینجا باید سوار بآنجا برود پس چرا امیربهادر بیك تلگراف هشتصد سوار از آنجا میخواهد که بیاید ما باید آخر این معما را بدانیم که چیست؟

رئیس الوزراء- این یك مسئله را انشاء الله هیچوقت از ما نخواهید دید که بشما بگوییم آسوده باشید و بخواهیم شما را اغفال نماییم بلکه هر وقت هنگام آسودگیست خودمان آسوده هستیم و بشما میگوییم آسوده باشید و هر جا که باید آسوده نشست اطلاع داده میشود اما اینکه گفتید سوار از آذربایجان خواسته اند نباید چنین باشد وزیر جنگ اطلاع ندارد از بابت آن خطی هم که گفتید مشغول اصلاح هستیم.

حاجی میرزا آقا- چطور شد وزیر جنگ در مدت پنج شش ماه این عده قشون را حاضر نکرد اما بیك تلگراف خشك خالی امیربهادر در یك مدت خیلی کمی هشتصد سوار احضار کرده که اکثر آنها وارد شده و من صورت آنها را دارم که در تحت ریاست کدام سرکرده هستند پس خوب است وزارت جنگ را هم امیربهادر ضبط نماید آیا علت این مسئله چیست نباید فهمید؟

آقا میرزا فضلعلی آقا- در موقع رفتن فرمانفرما که کابینه با دیگران بود در اقدام به بعضی امور تعلل شده تا اینکه این کابینه تشکیل یافت تمام اطمینان ما باین کابینه بود وقتیکه محتشم السلطنه میرفت قرارشد چهار فوج برود تا حال نرفته پس ما چطور اطمینان پیدا کنیم باین کابینه آیا در صورت لزوم چرا باید مسامحه و تعلل شود.

رئیس الوزراء- وقت رفتن محتشم السلطنه بنا نبود که فوج برود حالا وزیر جنگ میآید تلگراف راملاحظه خواهید کرد.

وکیل التجار- بنده عرض مینمایم اگر توجهی فرمایید ماها حق ایرادی بر این هیئت وزرا نداریم و الحق ازآن روزیکه داخل کار شده اند خیلی زحمت کشیده اند و طرف اطمینان ملت هم هستند وعمده تقصیردر خود ماست روزیکه مطلبی مذاکره میشود فردای آن فراموش میکنیم باز یك روز دیگر گفتگو میکنیم میگویند داخل در اجرائیات شده اید واگر هم یك وقتی ملت بهیجان آمده حاضر میشوند برای حفظ وطن میگوییم لازم نیست و جمعی هستند که سالها است دشمن مال وخون ملت هستند و متصل موانع در پیشرفت کار وزرا احداث مینمایند و ما هم همه را ساکت نشسته ایم دراین صورت البته همینطور خواهد شد.

لسان الحکما- چون اغلب اینها مباحثات است خوبست این مطالب را در روزنامه جات ننویسند.

نایب رئیس- ضرری ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- ما هیچوقت حاکم نبودیم و داخل در امورات دولتی هم نبودیم نمیدانم چه باید کرد و میترسم از این کثرت صبر و تحمل هم عاقبت دچار وخامت و پشیمانی بشویم اینقدر میدانم که هیئت کابینه وزرا خیلی چیزها لازم دارند که غیر از تعریف و توصیف شفاهی صورت خارجی و حقیقت هم باید پیدا کند.

مستشارالدوله- اوقاتیکه مسئله سرحدی مطرح شده بود عقیده بنده این بود که باید در تبریزاردویی تشکیل شود و همیشه عقیده ام این بوده و حالا هم همان است اما غلب صلاح ندانستند آن روزیکه امراء و وزرا حضور داشتند گفتم حالا هم میگویم و نیز باید فهمید کدام یك از عشایر متمرد است وکدام نیست توضیح این را عرض مینمایم یك نقاطی هست که عشایر مسکونی آنجا متمرد بوده و همیشه آنجا محل نزاع و یك منطقه متنازع فیه تولید کرده بود و ما اوقاتیکه دولت عثمانی گرفتار بود میتوانستیم نقاط ملکی خود را متصرف شویم ولی بملاحظه جهة جامعیه اسلامی گفتیم صحیح نیست که ما برای جزئیات در چنین مواقع اینطور رفتار نماییم اما دولت عثمانی این نزاکت را ملاحظه نکرده در صورتیکه ایران بواسطه این انقلابات داخله گرفتار بود فرصتی پیدا کرده تخطی نموده تا آنجاییکه متنازع فیه بود وقتی کمیسیون میرفت وزرا گفتند فعلا برای جلوگیری عشایر قشون فرستاده شود شاید دولت عثمانی چنین تصور نماید که دولت بقصد تخلیه جاهایی راکه عثمانی تصرف نموده میخواهد قشون بفرسد واین مولد جنگ دولتی میشود و گفتند فعلا صلاح نیست واین خوب ملاحظه بود دولت عثمانی هم تا آن منطقه متنازع فیه پیش نیامد اگر پیش می آمد باید اعلان جنگ میداد و نیز دولت چندانهم فراغتی ندارد پس این قتل و غارت و تعدی در داخل از عشایر متمرده که رعیت ایران هستند ولی با همسایگان خود هم مذهب هستند میباشد وهمیشه میخواهند با آنها همراه باششند هر وقتی یك طور فتنه تولید کردند وحالا زیاد کردند و بعضی از سرکردگان وغیره جمعیتی حاضر نمایند آنها هم به پشتگرمی دولت که استعداد کامل برای آنها فرستاده شود جلوگیری نمایند چون از طرف دولت تاکنون مساعدت کامل نشد لابدا آنها هم متفرق شده رفتند از املاك خود مدافعه نمایند و تعجب است از آن زمانیکه این اغتشاش سرحدی از دایره پلتیکی دولتین خارج گردید و بین عشایر طرفین واقع شد دیگر موجب مسامحه چه بود و ما وکلای آذربایجان اکثر اوقات نمیدانیم چه جواب باهالی آنجا بدهیم مخصوصا دیشب برای جواب تلگرافات شورداشتیم متحیر بودیم که چه گونه جواب بدهیم اگر بخواهیم بگوییم پول نیست که هست واگر بگوییم خدای نخواسته وزرا اقدامی ندارند این را هم نمیشود گفت واگر بگوییم قشون نیست که هست اگر همین اداره قزاقخانه که میگویند منظم است وسالی مبالغی خرج آن اداره میشود برای آذربایجان میفرستادند کافی بود و از این طرت بیك تلگراف هشتصد سوار از آذربایجان احضار و حاضر میشوند صولت الدوله و چند نفر دیگر از سرکردگان سوارها نیز میآیند و ما حل این معما را نمیدانیم پس معلوم میشود که یك دست غیبی هست که این کارها را درست نموده وخراب مینماید.

رئیس الوزراء- همه اینها که گفتید صحیح است ولی بعقیده بنده وزیر جنگ گویا خبر نداشته باشد از آمدن این اشخاصی که گفتید.

آقا سید حسین- اعتماد باین کابینه نه برای قدس وتقوی است اگر این طور بود مقدس تر هم در این شهر بود بلکه اعتماد باین هیئت برای این است که مشروطه خواه هستند واگر دستی از غیب بخواهد کار کند اطلاع میدادند اعتماد داشتیم و همین طور اگر مانعی در کار بود اطلاع میدادند اعتماد داشتیم این سوارها که از آذربایجان میاند اگر هیئت کابینه بگوید اطلاع نداشتیم که نمیشود و اگر بتمام آنها اخطار میکردند که هیچکس از جای خود حرکت نکند و آنها اطاعت نمیکردند اطلاع میدادند اعتماد داشتیم بهر حال قزاق که پول گرفته است حکم کنند تا حرکت کنند سواری هم که اینجا لازم است تلگراف کنند حرکت نکنند طهران سوار وسرباز لازم ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این گفتگوها بیفایده است باید در فکر علاج باشیم وعلاج را بگوییم یك عیب در میانه است که باید آشکار گفت و آن نفاق است تنها این انقلاب در آذربایجان نیست درسایر جاها هم هست فرضاً عثمانی یك حرفی دارد در تعیین سرحدی تا این نفاق هست ممکن نیست مملکت منظم شود من یك وکیل هستم میگویم اگر وجود من مضر است از میان بردارید و هم چنین شما وجود هر کس را مضر میدانید از میان بردارید تا اتفاق حاصل شود وکارها اصلاح شود.

آقا میرزا سید علینقی- این نفاق بین وکلا و وزرا نیست بین اعلیحضرت و مجلس هم نیست این نفاق در اشخاصی است که با قرآن قسم یاد کردند آنها مفسد ومخرب هستند باید آنها را رفع و دفع کرد.

وكيل الرعايا- همه ميدانيد كه تقصير از كيست من يك نفر عرض ميكنم كه همه ميگويند از جان گذشتيم از مال گذشتيم وزرا هم هفت نفر هستند ما نبايد تمام را بگردن آنها بگذاريم ما خوب است نتيجه سپرده ماهه مجلس اينرا قرار بدهيم كه مانع را بشناسيم و معلوم شود مانع كيست تاكى در پرده ميگذاريد.

آقا شيخ حسين- يك مدتى گفتيم چرا قشون بآذربايجان نميفرستيد جوابى را گفتند و ساكت كردندو من يك روز بمرحوم اتابك گفتم چرا موانع خودتان را علنى نميگوييد حالا هم عرض ميكنم شما هيئت وزرا كه هفت نفر هستيد و ما هم صد و ده نفر وشما از طرف شخص سلطان بايد اجراء احكام بنمايى و ما هم از طرف سى كرور ملت وكيل هستيم يا بايد بموجب قانون كه مسئوليت را قبول كرده ايد قوانين را اجرى نماييد يا موانع را بگوييد من درخصوص مسئله رحيم خان گفتم كه بايد ملت سر اين شاخه را گرفته بآخر آن برسند حالا هم بايد بآخر آن رسيد چطور شد كه جمعى دراين پانزده روزه دور اعليحضرت را گرفته بهر كدام چند فوج داده شده و وزير جنگ نميداند واين كه اعليحضرت ديشب برؤساى سوارها تلگراف كرده اند كه براى مساعدت فرمانفرما بروند چرا پانزده روز قبل اين تلگرافات نشد واين سوار كه احضار شده چرا حكم نشد برود رفع عشاير متمرده را بكند ما هم اين جا بهم افتاده ايم همديگر را قطعه قطعه ميكنيم وعلت گفته نميشود بايد مانع وعلت علنى گفته شود.

رئيس الوزراء- بنده در كار خودم بيش از شما سعى و كوشش دارم و آنچه درقوه من است كار ميكنم.

آقا شيخ حسين- اين طور نيست شما رئيس الوزراء هستيد چرا عذرتان را نميگوييد.

آقا سيد حسن تقى زاده- اگر كسى تقصير بزرگى بكند يا دختر بفروشد مجازاتى ندارد مگر نيم ساعت بحران مجلس اين مسئله هم همين طور است بنده عرض ميكنم كه من ديگر صبر نميكنم كه يك بى دين در آنجا نشسته به پارتى بازى و دسته بندى بخواهد پيش بيفتد و صاحب پارك بشود تا سه روز ديگر اگر سرباز و قزاق فرستادند و اقدامات لازمه بآن طورى كه صحيح است شد فبها والا ما كه وكلاى آذربايجان هستيم تكليفى داريم عمل ميكنيم لااقل يكى يك تفنگ برداشته در راه وطن و حفظ ناموس باشرافت كشته ميشويم.

آقا ميرزا سيد علينقى- در اين مسئله مذاكره بس است اگر وزير داخله اخباراتى دارد بيان كنند بهتر است.

آقا ميرزا محمود- از روز اول كه اهل اين مملكت اتفاق نموده مشروطه خواستند براى كثرت ظلم بود پس از گرفتن ملت هم ماها را وكيل نمودند و ما بجهة تقويت واصلاح كار هفت نفر وزراى مسئول قرار داديم بنده محض خوش آمد نميگويم آخر با اين محظورات اين اشخاص چه بكنند شايد تكليف شرعى خود را نميدانند بگويند مانع چيست پس نبايد ما اين مريض خود را بجهت اين محظورات بگذاريم تلف شود يا همانطور كه آقاى تقى زاده گفتند پس خوب است ما هم براى خود تكليفى معين نماييم.

آقا شيخ يوسف- متذكر ميسازم خاطر وزرا را در آنشبى كه ميخواستند اينجا وزير داخله را معين كنند بجناب آصف الدوله تكليف كردند گفتند من موانعى در كار مى بينم بنا شد كه آن موانع را اظهار كرده از بين برداريد و تاكنون اظهار نشده.

وزير داخله- فرمانفرما خودش حركت كرده براى ميان دو آب و قزاقى كه خواستند فردا يا پس فردا حركت ميكنند فوج خمسه و قزوين براى جهتى كه تعويق افتاده بود آنها هم بنا شد كه بزودى بروند آن مسئله هم كه ميگويند در باره بعضى اشخاصى بايد تحقيق بشود واگر اينطور است بايد رفع موانع شود.

آقا سيد حسن تقى زاده- ميگويند تحقيق شود مجازات بشود پس اين سوار كه حالا آمده است چيست فعلا او را خلع كنند.

وزير داخله- من از وزير جنگ تحقيق ميكنم ببينم سوارى آمده است يا نه؟

حاجى محمد تقى- تحقيق شده و سوار آمده است.

(در اين موقع تلگرافى از طرف فرمانفرما رسيده بود قرائت شد خلاصه اينكه از حسن ظن حضرات وكلا وملت اظهار تشكر كرده بودند و حركت فورى خود را اطلاع داده و در فرستادن سوار و سرباز تاكيد نموده بودند.)

صورت تلگراف از انجمن ولايتى تبريز در جواب تلگراف وكلاى آذربايجان قريب باين مضمون قرائت شد. خدمت وكلاى آذربايجان تلگراف شريف واصل البته از ترتيبات مملكت باخبر هستيد خداوند شاهزاده فرمانفرما را محفوظ دارد كه عازم است برود و شما هم

در فرستادن سرباز و قشون تاکید نمایید عمده پول است حضرت والا فرمانفرما اندازه تهیه نموده اند فورا پنجاه هزار تومان وجه حواله شود.

آقای حاجی امام جمعه- خاطر وکلای محترم را جلب مینماید که ارومی از شهرهای معتبر و سرحدی است بطوریکه میتوانم بگویم که امروز معظم ترین شهرهای سرحدی است مدتیست آنجا بی حاکم است واین خودش موجب اختلال میشود و همچنین جاهای دیگر از ولایات آذربایجان لهذا از وزارت داخله استدعاء مینمایم که چندنفر اشخاص کافی که طرف اطمینان باشند برای تبریز بفرستید که فرمانفرما آنها را بحکومت جزء منصوب دارند که سرحد بی حاکم نماند و نیز در فرستادن این قشون و پول مسامحه نشود و بوکلا عرض مینمایم که ما را ضعفا و فقرا وکیل کرده اند نه وزرا علاوه بر اینکه وزرا خزانه دار ملت هستند آنها هم آخر از این ملت هستند یانه باید آنها هم کمال جد وجهد را در کار داشته باشند پس یك وکیل که از وزرا توضیحی میخواهد فوراً نباید یك وکیل دیگر از طرف ایشان وکالت نموده عذر بخواهد زیرا که وزرا بهتر از ما میدانند و میتوانند حرف بزنند و محظوارت خود را بگویند.

رئیس الوزراء- راست است اگر کسی ایرادی کند غیر صحیح نباید جواب گفت وکلا و وزراء دو دسته نیستند همه در یك خیال هستند سئوال که میشود باید بفهمند و بسنجند و توضیح دهند و تأمل لازم دارد.

آقای حاج امام جمعه- توضیح خواستن صحیح است بنده هم توضیح خواستم ولی عرض میکنم اگر از شما سئوالی میشود دیگری نباید جواب بدهد شما خودتان بهتر از همه میدانید عرض کردم ماوکیل فقرا و ضعفا هستیم و ازطرف آنها باید سئوال و جواب کنیم.

حاجی معین التجار- حالا آنچه فرمانفرما نوشته اند هر چه صلاح میدانید باید اقدام شود و مذاکره کنند که آنچه را خواستند فرستاده شود و آنچه راکه تصویب میکنند وقت آنرا معین نمایند که دیگر تعویق نیفتد.

رئیس الوزراء- فرمانفرما نوشته است فوج خمسه و قزوین بروند مامور گذاشته شده است که وزیر جنگ روانه نمایند اگر مسامحه کنند تنبیه مایند قزاق هم قرار شده است برود باقی چیزهایی هم که نوشته اند اقدام خواهد شد.

حاجی معین التجار- در مسئله قزاق عرض میکنم قزاق باید خیلی زود حاضر باشند زیرا که آنها ماه بماه پول میگیرند و اسلحه هم دارند همین امشب دویست نفر قزاق برود و پول هم حواله شود.

رئیس الوزراء- صحیح است قزاق میرود اما در باب پول من تا بحال نشنیده بودم حالا خواسته اند بایست تصویب شود.

حاجی معین التجار- پس تلگراف فرمانفرما را بگذارید در مواد آن مذاکره شود.

رئیس الوزرا- قشون که خواسته اند حکم احضار شده روزش را هم بعد از تعیین عرض مینمایم که کی حرکت میکنند قزاق راهم پول داده شده میرود در باب آدم کافی هم تا حال که نخواسته است هر وقت خواسته اند آنهم معین خواهد شد.

وزیر داخله- چرا بجهة ارومی حاکم خواسته بودند سهام الدوله معین شد بعد که محتشم السلطنه رفت قرار شد خود او حاکم باشد وحال ضرر ندارد چند سر آدم کافی هم فرستاده شود.

رئیس الوزرا- اعتقاد بنده اینست که چند نفری معین شده و بخود فرمانفرما اطلاع داده شود اگر خواستند بروند.

آقای حاجی امام جمعه- مستدعیات او را باید قبول کرد والا از او پیش نمیرود.

حاج معین التجار- حق یا ناحق باید این وجهی را که خواسته اند داد بعد رسیدگی کرد اگر خیانت شد از او پس گرفت. آقا سید مهدی- چند لفظ است در مملکت ما که معانی آنها را دزدیده اند و آن الفاظ این است: مجازات، تقصیر، مسئول. و باید دید کی دزدیده ولی یك لفظ پیدا شده که هزار معنی از او اراده میکنند و آنمشروطه است مشروطه یعنی قتل نفس یعنی بی اعتدالی یعنی بی غرضی ... باید کسی که این معانی را دزدیده پیدا کرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- خوب است وجهی که شاهزاده فرمانفرما خواسته اند داده شود و بانجمن نظارت داده شود که نظارت داشته باشد وانجمن کمال دقت را خواهد نمود.

رئیس الوزرا- صحیح است حالا باید در خصوص پول گفتگو شود که مجلس تصویب نماید (گفته شد بنظارت انجمن حواله بگمرك داده شود).

رئیس الوزرا- این را هم بدانید من امسال از مالیات آذربایجان اطلاع ندارم و باختیار ایشان واگذار شده است حالا هم بایشان اجازه داده شود که از آن گرفته مخارج لازم بنمایند این هم یك راهی است اما گمرك یك لفظی اتصالا میشنوم ولی گمرك محدود است این را هم بدانید.

مستشارالدوله- ما در جزئیات داخل شده از کلیات خارج میشویم ابدا لزوم پول و ارائه راه رساندن او با مجلس نیست با هیئت وزرا است که آنها ملاحظه نمایند اگر لازم است بمجلس اطلاع میدهند و وسیله رساندن آن را هم بتناسب معین کنند.

رئیس الوزرا- اینها صحیح است اما دراین موقع اگرقدری تأخیر شود میگوید بواسطه نرسیدن این پول کار تأخیر افتاد پس فعلا فرض شود که آذربایجان مالیات ندارد باید این وجه تصویب شود.

وثوق الدوله- بلی در صورتیکه خود فرمانفرما بگویند فلان قدر وجه لازم است باید داده شود حالا در باب آن تلگرافی که فرمانفرما از مجلس خواسته است چه میگویید.

حاج امام جمعه- یا باو حکومت و اطمینان ندهید یا باید رفع عذر از او بکنید اگر شما این تلگراف را نکنید او میتواند بگوید که رعیت و سرباز اطاعت بمن نمیکند پس شما نباید دست و پای او را ببندید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر وزرا تصویب میکنند صحیح است.

وکیل الرعایا- هیئت وزرا این تلگراف را میکند و مجلس بطبق آن تلگراف میکنند که هر چه صلاح دید رفتار نماید.

مستشارالدوله- مجلس صورت تلگراف را مینویسد هیئت وزرا آنرا تصویب نمایند و آن وقت هم باید بصحه همایونی برسانند بیاورند و تلگراف شود اگر لازم دانستید اینطور بشود که فردا نگویند مجلس داخل دراجرائیات شد (گفته شد باین طور خیلی خوبست).

(مجلس ختم شد). مذاکرات روز شنبه 8 ذیقعده دارالشورای ملی

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 201

جلسه: 201

مذاکرات روز شنبه 8 ذیقعده دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 6 را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- خوب است شروع بقرائت قانون انطباعات بشود.

آقا شیخ یوسف- روز پنجشنبه قرار شد کمیسیونی که در او حجج اسلام هم باشند موادی را که باید با قوانین شرعیه تطبیق کرد یکدفعه در آنجا تصحیح شود که دیگر اسباب معطلی مجلس نباشد و زودتر بگذرد.

آقای حاج امام جمعه- چندموادی است که برای سیاسات و مجازات از قانون عدلیه انتخاب کردیم و بعضی مواد هم زیاد کرده ایم و خیلی هم به آنها مبتلا هستیم واز کمیسیون اصلاح شده است اعتقاد بنده اینست که انتشار آن خیلی لازم است پس خوبست آنرا شروع نموده قرائت اول ودوم و سوم آن شده تبصویب و رأی گرفته شود که خیلی لازم و معتنی به است.

محقق الدوله- در خصوص اطلاعات سرحدی برخلاف بعضی خبرها شنیده ایم که اسباب امیدواری است آیا همین طور است یا اینکه بی اساس است.

رئیس- آنچه که گفته اند و تلگراف شده بود این اندازه هم نبود ولی بی اصل هم نیست باید اقدامات کرد همین طوریکه اقدامات شده و میشود واین طوری که میگویند خیال است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده از بنان السلطنه در منزل وزیرداخله شنیدم که آن اخبار ساوجبلاغ اصلیت نداشته واین اغتشاش در میان چند خانوار ایل بوده و سردار مقتدر واهمه کرده است از آنجا رفت اگر در حقیقت اینطور است باید تحقیق شود که ما چنین سرداری لازم نخواهیم داشت.

احسن الدوله- مثل مشهور است که شخصی کوچه را آب و جاروب میکرد پرسیدند چه خبر است گفت صبح صدای آن بلند میشود. ما در ساوجبلاغ مأمور دولتی از مأمور گمرك و پستخانه و تا تلگرافخانه وغیره داریم چرا وزیر داخله از اینها تحقیق نکرده این واقعه را انتشار دادند هشت ماهست که آذربایجان همینطور آتش گرفته سوخته است همیشه باین طور حرفها ما را ساکت کرده اند بنده مدعی هستم که مخصوصا این خبر را منتشر کرده اند بجهة دلسردی ما از کار.

رئیس- منکه خبری نشنیده ام مگرهمین خبر را که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند از شخصی شنیدم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- من شخصی را که از او شنیده بودم و درمنزل کی مذاکره شد گفتم و واقعا این مطلب لایق این هست که تحقیق بشود که اگر این اخبار صحیح بود که چاره عاجل بشود والا این طور سردار که بیخود واهمه کرده است از جای خود حرکت کند هیچ وجود آن فایده ندارد.

آقا سید حسین- آنچه باید تحقیق بشود بتوسط انجمن از انجمن آذربایجان تحقیق شده و از همه جا تحقیقات لازمه بعمل آمده همینطور است که گفتند هر گاه اگر خبری انتشار یافته بهمین حرفها ما را اغفال میکنند ما نباید گوش کنیم باید اقدام کرده و افواج واستعداد فرستاده بروند.

آقا سید حسن تقی زاده- آن تلگرافات که آمده بود دیگر بعد از آن تلگرافی نیامده که راست است یا دروغ حالا سردار مقتدر بی جهت از آنجا آمد یا نیامد نمیدانم ولی مطلب همان است که مجلس خواسته است ودر چندماه قبل گفته شد که سرباز و قزاق و قشون باید برود بطفره و تعلل گذشت باید تا چند روز دیگر همان طور که وعده دادند قشون و قزاق واستعداد بفرستند.

حاجی امام جمعه- این که ساوجبلاغ را که خاك ماست خالی گذاشتند و سردار از آنجا رفته کار نداریم اما این که آن قراری را که دادند و گفتند که پول دادیم قزاق برود و فشنگ و تفنگ و توپ بفرستید از قراری که مشخص شده و گفته اند هیچ پول بقزاق داده نشده وهنوز هیچ اقدامی نکرده اند و تمام اینها حرف بود و شرحی که دراین باب آن شخص بمن نوشته است خوب است برای اطلاع عموم ملت قرائت شود (رقعه مزبور قرائت شد قریب باین مضمون).

بعرض حجةالاسلام میرساند حسب الامر در باب حرکت قزاق تحقیقات بعمل آمد تاکنون نه پول داده اند و نه سان دیده اند و حرکت نکرده در باب فشنگ و تفنگ هم هنوز روانه نشده.

رئیس- آنروز من در منزل وزیر جنگ بودم پول حمل میکردند پرسیدم گفتند بقزاق خانه میبرند.

وکیل التجار- ما بنا بر عادتی که داریم همیشه منتظریم مریضی که داریم بحالت نزع برسد آنوقت طبیب بیاوریم و حال آنکه تا حال مریض سخت نشده بیاد بفکر معالجه باشیم همچنین در باب آذربایجان همچه فرض میکنم این خبرها اغراق است اگر آنوقت این استعدادات فرستاده میشد دیگر حالا محتاج باین گفتگوها نبودیم.

اسدالله میرزا- عقیده بنده این است که این مذاکرات فایده ندارد و نتیجه نخواهیم برد خوب است از وزارت جنگ و وزارت داخله توضیحات بخواهند یا اطلاع بدهند بیایند اینجا توضیحات بدهند تا مطلب معلوم شده از آن قرار رفتار شود.

لسان الحکما- این نقل قولها در اینمجلس فایده ندارد واین رقعه هم رسمیت ندارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مقصود بنده ار عرضی که کردم این نبود که قشون بآذربایجان نرود البته باید برود و مجلس نظارت کند که حتما برود ولی مقصود در این بود که همچه سرداری پس از تحقیق باید مجازات شود که در اینموقع این حرکت را کرده.

لسان الحکما- باید از وزیر داخله خواست که تحقیق کنند این قولها فایده ندارد.

(در اینموقع موادی که از قوانین عدلیه برای مجازات خلاصه کرده بودند دفعه اول آن قرائت شده و شروع بمذاکرات گردید.)

رئیس- جواب انجمنها نوشته شده اکنون قرائت میشود خوانده شد قریب باینمضمون:

جواب انجمنها: جواب عریضه تلگرافی که بحضور مبارك همایونی عرض کرده اند اعلیحضرت همایونی مقرر فرموده اند که بتوسطه مجلس مرحمت فرمایند.

رئیس- حالا دیگر قانون انطباعات خوانده شود.

آقا سیدحسن تقی زاده- روز پنجشنبه قرار شد که یك اساسی برای این معین شده آنوقت قرائت شود چون در تمام مواد آن مجازات نقدی وغیره دارد باید با حضور حجج اسلام قراری برای این کار اساسا گذارده شود و آنوقت زود تنقیح و تصویب میشود.

آقا میرعماد- پس حالا که اینطور است راپورتی را که مکرم الدوله نوشته اند قرائت شود.

دکتر ولی الله خان- بنده عرض میکنم که این روزها باید کار مجلس قبل از وقت معین باشد یعنی برای موضوعی بمجلس بیایند وبدون موضوع وارد مجلس نشوند لازم نیست همه روزه مجلس منعقد باشد واگر کار نیست هفته یکی دو روز کافی است.

رئیس- صحیح است همین بودکه من کرارا گفتم و باید این قوانین در کمیسیون تنقیح لوایح تنقیح شود که برای مجلس هم سهل تر خواهد بود خوبست آقایان حجج هم تشریف داشته باشند که مطابقت با قوانین شرع داشته باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- گویا دراینمسئله که مذاکره شد اشتباه شده مقصود این نبود که این قوانین از نظر آقایان حجج اسلامیه بگذرد و آنها را بجهة هر قانون زحمت بدهیم بلکه مقصود این بود که اساسا در منهیات عرفیه گفتگویی شود که ببینیم چه مجازات داده شود و با منهیات عرفیه است که شرعا ممنوع نیست و آیا انتظام مملکت لازم است یا نه وتفیکه اینطور شد واین موضوع معلوم شد دیگر لازم نیست درهمه قوانین آقایان را زحمت داد (گفتگو در این شد که آقایان را برای چه روز خبر بدهند که تشریف بیاورند بعضی گفتند و روز یکشنبه و بعضی دوشنبه را گفتند) بعد گفته شد مسئله که ریاست بنا بود در باب قشون بیان کنند حالا بیان شود.

رئیس- این مسئله ایست که درتمام دول معمول است و بهترین وضعها ترتیب آلمان است که بترتیب قرعه است واین وضع اختیار شود خیلی هم سهل وساده است اول از همین پای تخت شروع شود در هر محله از محلات به ترتیب سرشماری قرعه میکشند و اسامی آنها ثبت میشود منتهی مواجب بعضی از سوارها و سربازها که اسم دارند ورسم ندارند باینها داده میشود پس از آنکه در آنجا ترتیب داده شد درسایر ولایات هم بهمین ترتیب شروع شده و هیچ اشکالی هم ندارد.

آقا میرزا سید علینقی- در مورد مذاکره در باب قشون جدید باید وقت توسعه داشته باشد واز وزیر جنگ توضیح بخواهیم که مطلب درست معلوم شود.

آقا سید حسین- تمام وکلا استدعایشان اینست که رفع ظلم از مظلومین تنکابن بشود مأمورین عدلیه هم راپورت خودشان را دادند و باید رفع ظلم از اینها بشود که وکلا هم آسوده شودند واز انجمن تنکابن هم تمام آقایان وکلا دراین باب کاغذ نوشته اند.

رئیس- در حقیقة این مسئله تا حال بر من مشبه بود ولی بعد از رفتن مأمورین وازقرار راپورت آنها و حکومت یك قسمت عمده از تظلمات اهالی تنکابن صحیح است وباید مدعی آنها را خواست که در تهران حاضر شوند واحقاق حق بشود.

آقا میرزا طاهر- وزارت داخله دراین مورد مسامحه داشته وهمه را بامروز و فردا میگذراند.

رئیس- حال قرار شد فردا سه ساعت بغروب مانده حاضر شده از بابت قشون مذاکره شود و وزیر جنگ هم خواهند آمد با بعضیها که اطلاع دادند و حالا هم مذاکره از تنکابن بمیان آمد در این خصوص هم تلگراف میشود که این اشخاص تا چند روز دیگر اینجا حاضر شده واحقاق حق عارضین بشود.

مخبرالملك- اگر قرار است که فردا از ترتیبات قشون جدید مذاکره شود باید کلیاتی نوشته شده روی کاغذ بیاید صحیح است که نباید تمام نظامنامه های ممالك متمدنه در مجلس خوانده شود ولی باز باید کلیات آن روی کاغذ بیاید فقط قبول کردن نظام آلمان که خوبست نمیشود اگر این کلیات نوشته نشده مشکل است فردا دراین خصوص مذاکره بشود ثانیا ما شروع میخواهیم بکنیم بکاری که خیلی بزرگ

است و حال آنکه ما باید خیلی کارهای مهم را از پیش برده واصلاح کرده آنوقت شروع باین مسئله نماییم مثلا چند روز قبل گفتگو شد عجالتاً همین قشون حاضری که داریم آنوجهی که در بودجه برای مصارف آنها منظور شد اگر شده نصف آنرا با آن پول مرتب نماییم یعنی هر وقت که میخواهیم حاضر باشند بهتر از همه است و اگر تا یکسال دیگر هم ما این کار را مرتب نماییم خیلی کار کرده ایم.

رئیس- صحیح است عجالتا ما دست بهر دو زده ایم وامیدواریم که هر دو را هم از پیش ببریم.

آقا سید حسن تقی زاده- آنچه مجلس تصویب میکند که همه وکلا در آن اشتراك دارند همان لفظ قشونست دیگر مضاف الیه ندارد آن با وزیر جنگ است که معین کند اگر شما اینجا بگویید ما قشون آلمان میخواهیم عقیده بنده این است که شما دراین صورت هیچ قشون ندارید ما باید اصول او را بچند لایحه درست کنیم یکی اینکه از اصناف گرفته بشود بضمانت و ترتیب صحیحی و یك قسم دیگر قشون داوطلب است قسم دیگر هم هست که اینها را ما باید از طریق لوایح پیشنهاد مجلس کنیم و مجلس تصویب کرده ارجاع بوزارت جنگ نماید غرض اینست که امروزه ما بهر وسیله که سهل تر است باید اقدام کرده ترتیب قشون منظم بدهیم.

لسان الحکما- اینکه جناب مخبرالملك فرمودند فعلا ترتیب نمودن قشون بطرز نظام آلمان اشکال دارد هیچ اشکالی ندارد بعینه ترتیب آنها همان ترتیب قشون اسلام است بجهة وضوح این مطلب مجبورم که قدری از تاریخ قشون آلمان را بطور اجمال عرض کنم بعد از اینکه با آن صنف قوای مملکتی بموجب قرارداد ناپلئون اول که دولت آلمان را مجبور کردند بر اینکه نباید بیش از بیست هزار قشون داشته باشید حسن تدبیر دولت آلمان باینجا کشید که در هر چند سال پس از تکمیل و تعلیم آن عده قشون بفراخور واندازه کفاف آن عده تکمیل شده اسلحه اندوخته و آن عده را از خدمت معاف داشته پس از آن بتکمیل و تعلیم بیست هزار نفر قشون دیگر همت گمارد و بهمین ترتیب دوره تعلیمات نظامی را مکرر نموده تا آنکه در مدت قلیلی توفیق جبری کار قشون آلمان را بجایی رسانید که تمام آحاد وافراد اهالی دولت آلمان دارای علم و عمل نظامی شده بمقامات عالیه نایل گردیده فتوحات نمایان نمود چنانچه در سنه 1868 فتح اطریش را کرده و در سنه 1871 فتح فرانسه را نمود پس از این واقعه دولت فرانسه و سایر دول متمدنه نیز همین تشکیل و ترتیب را اخذ واقتباس نمودند اما باید دانست که این ترتیب متعلق و مخصوص بآلمان و فرانسه و بلژیك وغیره نیست همان ترتیب شرع مطاع مطهر ماست که از هزار و سیصد سال قبل مقرر شده که اولین دوای ما بوده وآخرین درمان ما نیز خواهد بود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- حقوق دیوانی متوفیات در این اوقات خیلی زیاد شده و مکرر یا از طرف وزیر داخله یا از طرف اعلیحضرت دستخط صادر میشود که فرمان آن در حق ورثه صادر شود و وزیر مالیه هم تسامح دارد که بایدبتصویب مجلس باشد گفته شد در این باب یك لایحه قانونی نوشته شود قرار شد خود وزارت مالیه آن لایحه را بنویسد حال نوشته اند واین خیلی فوری است باید قرائت و تصویب شود و نیز فرمانی است که باید در این خصوص رأی مخصوص داده شود و آن این است که هفت نفر از سربازها که در نهاوند در فتنه شاهزاده سالارالدوله کشته شده بودند بجهت اولاد هر یك از آنها پنجاه تومان مواجب و مستمری خواسته اند حال رأی مجلس در این خصوص چیست؟

آقا سید حسین- از مواجب شاهزاده سالارالدوله داده شود.

میرزا مرتضی قلیخان- مواجب شاهزاده بالمره ضبط شده حالا رأی مجلس در این خصوص چیست اظهار کند؟

آقا میرزا محمود- برای هر کار یك کمیسیونی داریم حال ببینیم کمیسیون مالیه در این خصوص چه رأی داده است.

وکیل التجار- همه میدانید که کمیسیون نمیتواند در مسئله از خود رأی بدهد و این مسئله برای مقتولین است که در نهاوند کشته شده اند سردار آنجا که امیرافخم باشد مستمری خواسته و کمیسیون هم محض امیدواری سایرین ونیز رعایت از وراث آنهاییکه بجنگ رفته و کشته شده اند تصویب کرده است حالا رأی بامجلس است هر چه هست اظهار نماید.

آقا میرزا سید علینقی- باید طوری باشد که مردم دل گرمی و مشوق داشته باشند هنوز مملکت ما قانونی نیست که هر کس خدمتی کرد جزای نقدی داشته باشد باید یك امیدواری برای مردم باشد که بجنگ میروند شاید کشته شوند برای باقی ماندگانش دل واپس نباشند.

آقاملاحسن- اگر قانون است باید کلیت داشته باشد.

رئیس- مقصود ایشان کلیت است حالا باید داد یا نه؟

(گفتند بلی باید داد).

وکیل الرعایا- اولا امیرافخم آدم طماعی نیست او خودش هم غالبا از اینگونه اشخاص نگاهداری میکند. ثانیا چون در آن اردو سردار کل بوده لابد چیزی بآنها ندهد از آنها چیزی نخواهد گرفت وجای شکر است که از این طرف فقط هفت نفر کشته شده اما از آن طرف هم گرچه برادران ما بوده اند زیاد کشته شده اند ولی چون حرکت خلاف کرده اند بآنها نباید چیزی داد صورتیکه امیر افخم نوشته صحیح است حالا باید داد یا نداد نمیدانم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- عرض دیگر سعدالملك مواجب خود را واگذار کرده است ودر روزنامه ندای وطن هم درج شده جناب وزیر مالیه گفتند مخصوصا در این خصوص هم در مجلس مذاکره شود که قبول مینمایند (پرسیده شد مواجب ایشان چقدر است جواب داده شد ششصد تومان است.)

(در اینموقع مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 202

جلسه: 202

مذاکرات روز شنبه پانزدهم شهر ذیقعدة الحرام دارالشورای ملی

رئیس- البته از آمدن وزراء مسبوق شدید که دو ساعت قبل آمده بودند که ببینند مجلس بچه قسم اطمینان حاصل میکند که بعدها اینطور وقایع مخالف قانون روی ندهد واین وقایع هم که در این چند روزه مخالف با قانون اساسی رخ داده بود کمیسیون مجلس یکی یکی حالی کردندو آنها هم تصدیق نموده و رفتند حضورا عرض کرده و طوری اطمینان بدهند که باعث امیدواری باشد و عجالة کاری نداریم خوب است شروع شود بقرائت قانون انطباعات.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جناب رئیس اینکه فرمودید وزراء آمده بودند این وزرا هنوز معرفی نشده اند و ما هنوز آنها را بسمت وزارت نمیشناسیم.

رئیس- بلی هنوز معرفی نشده اند ولی وزرای آتیه هستند و چندنفر هم از وزرای قدیم بودند.

ادیب التجار- آیا در کمیسیون مجلس ترتیبی گفتند بوزراء که موافق آن ترتیب اطمینان فراهم بیاورند.

رئیس- بلی ترتیباتی گفته شده که طوری اطمینان بدهند که هم قولی و هم فعلی باشد که دیگر اینگونه واقعات اتفاق نیفتد.

وکیل الرعایا- آرزومندیم که انشاء الله تعالی از امروز ببعد ایران ترقی بکند که ما خیلی محتاجیم بمردمان با علم کافی صحیح و چندی ایران زحمت کشید تا یکنفر مثل مرحوم میرزا تقی خان اتابك پرورید آخر دیدید که فدای هوای نفس چگونه اشخاص شد.

در چندی بعد از این عده مردمان صحیحی پیدا شدند از جمله آقای علاء الدوله که در شیراز و آنجاها کاری کرد که بوی تمدن از ایشان میآید و جناب ناصرالملك با آن علم و کفایت و درستی اگر بنا باشد اینطور اینگونه اشخاص فدای هوای نفس هر کسی بشوند دیگر چه اطمینانی برای ما خواهد بود.

رئیس- انشاء الله امیدواریم که دیگر بعدها اینطور اتفاقات نیفتد و باید کاری کرد که اینگونه وقایع مکرر نشود.

آقا میرزا حسین طبیب- آقای علاء الدوله کی میآید.

رئیس- چون باختیار خودشان رفتند معلوم نیست کی خواهند آمد.

وکیل الرعایا- بنده میدانستم که خواهند فرمود باختیار خود رفته اند ولی اختیاری بود که در آن مجبور بودند و باید عرض کنم که ما دیگر نمیتوانیم مالیه این مملکت را بدست هرکس بدهیم.

میرزا ابوالحسن خان- از قراریکه معلوم شد شاهزاده ثقة السلطنه مرحوم شده از وکلای محترم مجلس و نیکخواه ملت بوده اند مجلس خیلی از این مصیبت اظهار تأسف میکند.

رئیس- بلی در حقیقت اینطور است شاهزاده یکی از وکلای محترم خیرخواه بوده اند اما افسوس که این واقعه در این چند روزه اتفاق افتاد که وکلا نتوانستند در تشییع جنازه ومجلس فاتحه ایشان حاضر شده اسف خود را اظهار نمایند و همچنین مجلس از مصیبتی که بجناب بحرالعلوم وارد آمده است خود را شریك و سهیم میداند.

میرزا ابوالحسن خان- بلی در این مورد تمام اعضاء مجلس مقدس در این مصیبت با جناب بحرالعلوم شریك و سهیم هستند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در عالم خیلی صدمات هست که بانسان رخ میدهد و در ضمن او فواید کلی هست واین صدمه که بملت در این چند روزه وارد آمده طوری خود را آماده کرده و باینطور که میبینید و مسلح گشته وقوه خود را معلوم کردند با یك متانت و نجابت و شجاعتی که ابداً جزئی چیزی که مخالف نظم و ترتیب باشد دیده نشد این یك فایده بود که عاید گردید یکی هم آنطرف یك قوه داشت که شاید بتواند بواسطه تکفیر بعضیها ضدمه باین اساس مقدس بزنند این تکفیر را کرده واین قوه را هم بروز داده اما اثری نبخشید این هم یك فایده بود که عاید شد وامیدواریم بعدها هم زیاده از اینها فایده ببریم.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- این واقعه برخلاف قانون مشروطه واقع شده وزرا رفتند که چطور بعدها اطمینان بدهند قول بگیرند ولی عرض میکنم الایمان بالجوارح یعنی ایمان هر کس از جوارح او پیدا میشود که بچه نحو ایمان آورده است گمان میکنم که ملت بیچاره با این وقایع که اتفاق افتاده است اطمینان پیدا نکنند اگر بخواهند اطمینان بدهند اول باید آنچه واقع شده جبران کنند یعنی آنهایی که تبعید شده اند برگردانند و هر چه برخلاف واقعشده جبران شود چون معنی توبه بازگشت از اعمال سابقه است اگر حبران اعمال سابقه بشود ممکن است اطمینانی پیدا شود والا اگر بنده قبول کنم ملت مشکلست اطمینان پیدا کنند.

آقا سید حسین- مقصود بنده این بود که فعلا قانون خوانده شود حالا که قرار بر مذاکره شد بنده عرض مینمایم که ما فقط یك حرف داریم و آن این است که نقض قانون شده و آنکس که این قانون را صحه گذاشته باید کاری کندکه جبران بشود بطوریکه مجلس قبول کنند واینکه شهر منظم نیست ومردم را غارت میکنند از جزئیات است باید با وزارت داخله و سایر وزرا گفتگو شود اما نقض قانون عمده است وباید جبران وتلافی آن بشود و اگر هم بخواهیم بشماریم آن چیزهائیرا که خلاف قانون شده خیلی است.

بحرالعلوم کرمانی- این مجلس مقدس که مرکب است از هیئت وکلا در حقیقت خیلی مردمان بیچاره مظلوم میباشند ولی موکلینشان از جاهای دوردست مثل کرمان و بلوچستان و سایر نقاط ایران تلگرافات کرده که با تمام قوی در حفظ این اساسمقدس همه حاضریم در این صورت چرا باید در پایتخت اینطور هرج و مرج و ناامنی باشد که روز روشن مسلمانان را بکشند و غارت کنند این عده که آنجا جمع شده بنص صریح محاربند و رفع محارب لازم است چرا اینها را دفع ورفع نمیکند تا امنیت حاصل شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این مذاکرات که میشود فعلا لازم نیست برای اینکه در این مجلس نمیشود نتیجه گرفت و نتیجه در مجلس مخصوص گرفته و بهمه اطلاع داده میشود و حال همه متفق القول هستند که باید اطیمینان کامل گرفت پس دیگر این مذاکرات لزومی ندارد.

نایب رئیس- عقیده بنده هم همین است همانطور که در کمیسیون با وزرا گفتگو شد و بمجلس اطلاع داده شد کفایت است حالا باید منتظر نتیجه بود.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 203

جلسه: 203

مذاکرات روز یکشنبه 16 ذی قعده دارالشورای ملی

رئیس- البته همه کس میداند که دراین چند روزه مجلس با دولت مشغول اصلاحات لازمه بوده شروطی که قرار شده بود تمام پذیرفته اند و برای اطمینان طرفین قرآن ممهور شده و تفصیلی که در او نوشته شده است قرائت میشود همه بدانید و اطمینان حاصل نمایید که انشاء الله تعالی از حالا ببعد از این اتفاقات ناگوار دیگر واقع نخواهد شد (در این موقع هیئت وزرای جدید با کلام الله مجید که اعلیحضرت مهر کرده بود بمجلس رسمی آمده شروع شد بخواندن صورت قسم نامه از طرف مجلس واز طرف اعلیحضرت.)

صورت قسم نامه اعلیحضرت همایونی

چون بواسطه انقلاباتیکه این چند روزه در طهران و سایر ولایات ایران واقع شده برای ملت سوء ظنی حاصل شده بود که خدای نخواسته ما در مقام نقض عهد و مخالفت از قانون اساسی هستیم لهذا برای رفع این سوء ظن واطمینان خاطر عموم ملت باین کلام الله مجید قسم یاد میکنیم که اساس مشروطیت و قوانین اساسی را کلیة درکمال مواظبت حمایت ورعایت کرده واجرای آنرا بهیچوجه غفلت نکنیم وهر کس برخلاف مشروطیت رفتار کرد مجازات سخت بدهیم و هر گاه نقض عهد و مخالفت از ما بروز کند در نزد صاحب قرآن مجید مطابق عهد و شروط و قسمی که از وکلای ملت گرفته ایم مسئول خواهیم بود لیله 17 ذوالقعده 1325

قسم نامه وکلای انجمن

بسم الله الرحمن الرحیم

در این موقع که بندگان اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی محمد علی شاه قاجار خلدالله ملکه بواسطه بروز انقلابات برای رفع سوء ظن عموم ملت بکلام لله مجید قسم یاد فرموده اند که حافظ و حامی قوانین اساسی مشروطیت باشند ما وکلای ملت امضاء کنندگان ذیل نیز باین کلام الله مجید قسم یاد میکنیم مادامیکه قوانین اساسی و حدود مشروطیت را اعلیحضرت اقدس همایونی حامی و مجری و نگهبان باشند بهیچوجه من الوجوه خیانت باساس سلطنت ایشان نکنیم و حدود و حقوق پادشاه متبوع عادل خودمان را موافق قانون اساسی محفوظ و محترم بداریم و هر گاه مخالفت این عهد و قسم را بکنیم نزد خدا و رسول مسئول باشیم. 17

ذوالقعده

رئیس- جناب نظام السلطنه بسمت رئیس الوزرایی و وزیر مالیه معرفی میشوند وباقی وزرا رامعرفی مینمایند.

رئیس الوزرا- جناب آصف الدوله وزیر داخله.

شاهزاده ظفرالسلطنه وزیر جنگ،

قائم مقام وزیرتجارت،

مشیرالدوله وزیر امور خارجه.

صنیع الدوله وزیر علوم و فوائد عامه. مخبرالسلطنه وزیر عدلیه.

از طرف وکلا وعموم ناظرین تبریك گفته شد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- عموم ملت دراین چند روزه زحمت کشیده اند و کمال تشکر را از زحمات آنها داریم خوبست اجازه داده شود بروند باکمال اطمینان فردا دکان و بازار را باز کرده مشغول کسب و کار خود باشند.

صدیق حضرت- ملت استدعا میکنند آن شروطی که شده خوانده شود (در این موقع شروط یکی یکی گفته شد.)

اول تبعید سعدالدوله

دوم مجازات اشرار که شرارت کرده اند.

سوم همین قسم و تعهدی که شده.

چهارم استقرار دویست نفر سربازبرای مجلس که درتحت حکم مجلس باشد.

پنجم اینکه تمام ادارات قشون از قزاقخانه وکشیك خانه وغیره در تحت ریاست وزارت جنگ باشد.

ششم امیر بهادر جنگ فقط در امورات شلیك خانه مداخله داشته باشد و سوارهایش باید در تحت امر و ادارات وزارت جنگ باشند و شغل دیگر نداشته باشد.

آقا میرزا سید علینقی- خوب است تلگراف از طرف مجلس و وزارت داخله بولایات بشود که آسوده شوند.

وزیر عدلیه- لازم است یك عرض بکنم و آن اینست که این فتنه که شده از سوء تدبیر بعضی جهال بوده و بدون جهت پای دولت را داخل کردند لذا سوء ظنی برای ملت رخ داد که شاید از طرف دولت باشد و بطوریکه باید ملت هم حفظ حقوق خود را کردند و ایستادگی نمودند و بنده هم با چند نفر دیگر که واسطه در کار بودیم باندازه که قوه داشتیم خدمت کردیم ولی ملت از بعضی رجال که سوء ظن حاصل کرده است گمان من این است که اکثر کمال همراهی را داشته و ناصح مشفق بوده اند تقصیری نداشته وندارند.

آقا سید عبدالله مجتهد- باید زحمات این وزراء را که دراین ایام خیلی زحمت کشیدند خصوصا جناب مخبرالسلطنه که بیشتر واسطه در این کار بودند و همچنین جناب قائم مقام و جناب وزیر مالیه رئیس الوزرا که الحق خیلی آدم پخته ودانا و کافی هستند و جناب وزیر داخله که از روزی که داخل کار شده اند جز خیرخواهی از ایشان دیده نشده بدانیم واز تمام متشکر باشیم ودرحقیقت کابینه باین صحیحی دیده نشده ولی عرض میکنم که شما را بخدا نگذارید که چند نفر مردمان هواپرست دور سلطان را بگیرند و اسباب زحمت وخسارت برای رعیت بیچاره فراهم کنند آخر سلطان رعیت میخواهد رعیت سلطان میخواهد امیدواریم که بعدها از حسن تدبیر این وزراء کمال اتحاد واتفاق بین دولت وملت پیدا شود و سلطان رأفت خود را متوجه وعطف بجانب رعایای خود بنماید ودیگر اینگونه اتفاقات سوء رخ ندهد.

رئیس- سایر وزرا را نفرمودید خصوصا صنیع الدوله که معلوم است خیلی زحمت برای مجلس وملت کشیده اند و همین طور شاهزاده وزیر جنگ که سالها است با کمال میل و درستی بدولت و ملت خدمت میکنند و واسطه درکار بودند و همچنین جناب مشیرالدوله که حسن کفایتشان معلوم است.

آقا سید حسن تقی زاده- ما دراین دقیقه و امشب تشکر میکنیم از اینکه پرده را که در روز یکشنبه قبل بالا رفته بود حالا از آن مرتبه پایین میاید ودر واقع یك پرده وحشتناك تاریخی بود و کمال امیدواری را از ملت نجیب عزیز خود داشته و داریم روزیکه اکثر وکلا در کمیسیونها حاضر بودند یك مرتبه صدای شلیك بلند شد درصورتیکه هیچ اسلحه واشخاص در اینجا حاضر نبود و درها از این حرکات وحشیانه بسته شد الحمدالله که دیدیم با این حال ملت با کمال جد و جهد در حفظ حقوق خود حاضر شد و نگذاشت که حقوق خداداد آنهاباین حرکات از بین برود اما حالا وداع میکنیم آن پرده را با این قوه که ملت نمود و بتمام اهل عالم معلوم داشت که ملت ایران از ملل متمدنه است و ما یك چیزی را که پیغمبر فرموده بود فراموش کرده بودیم و آن قوه جماعت است که فرموده یدالله مع الجماعه والحمدالله دیدیم که اتفاق ملت تزلزل بتمام عالم انداخت و حالا بملت یادآوری مینمایم که تا یك سال قبل فرداً فرد چنین قوت و قدرت نداشتند و گرفتار ظلم و استبداد بودند لیکن از آنوقت که دست بدست هم دادند واتفاق کردند حقوق خود را گرفتند وامیدواریم که این اتفاق و اتحاد تا ظهور حضرت حجة عجل الله فرجه باقی بماند.

حاجی محمد میرزا آقا مجاهد- الحمدالله الذی هذانا لهذا و ماکنا لنهتدی لولا ان هدانا الله امروز مفتخریم که رسیدیم بمقامی که در پیش مانع بودند ما را از رسیدن بآن و من نصحیت میکنم شما وزرا را که کابینه دولت هستید از اینکه بسنجید قوه خود را برای کارهای خود مثلا شخصی که قوه برداشتن پنج من چیز را دارد برداشتن پنجاه من برای او غیرممکن است و عرض میکنم که نگاه کنید بیك طرف مجلس که حجج اسلام نشسته اند و منظور نظر و قوه دویست کرور ملت اسلامند و نگاه بیکطرف دیگر مجلس نمایید جوانان ملت ایستاده اند همه امیرزاده و شاهزاده واعیان و اشراف حاضرند که خونهای صاف خود را در حفظ این اساس مقدس بریزند پس باید با این دو قوه و قدرت ملاحظه کرد و موازنه نمود و اسباب سعادت این ملت را فراهم آورد و این ملت میگویند که باید قانون اسلامی که سالها معطل بود و مجری نمیشد حالا مجیری شود چیز دیگری نمیخواهند پس شما وزرا نگاه کنید باین قوه ملت و ببینید که میتوانید سعادت این ملت را فراهم کنید قبول کنید کارهای خودرا و آنچه لازمه سعی و کوشش در خدمت نمودن بدولت وملت است بنمایید.

آقای حاج امام جمعه- همانطوریکه آقای تقی زاده از ملت اظهار امتنان کردند منهم میخواهم که از ایشان تشکر کنم و یك چیزی از این ملت نجیب دیدم که کمال بشاشت را از آن داشتم و دارم و آن این استکه همه روزه قریب ده هزار جمعیت یا کمتر یابیشتر در اینجا حاضر بودند و غالباً از خارجه میدیدیم که بتماشا میآمدند با این وصف این جمعیت یك سیلی بیك نفر نزدند و با تمام مردم با کمال نجابت وموافقت رفتار کردند و الحق جا دارد که بگوییم ملت ایران خیلی متمدن و نجیب وقابل همه قسم سعادت هستند.

صدیق حضرت- در کمیسیون فوق العاده که دراین چند روزه تشکیل یافته بود مذاکره شد که مدالی برای این جوانان که با اسلحه حاضر شدندو شب و رزو در اینجا زحمت کشیدند ترتیب دهند و محض افتخار و امتیاز بایشان داده شود خوب است زودتر قراری در اینکار بگذارند.

رئیس- بسیار خوب لازم است.

حاجی میرزا آقا- قرار شد یك مجلس در دربار با حضور حجج اسلام و وکلا و سفرامنعقد شود روز آنرا معین بفرمایید (گفتند پس فردا معین شود.)

رئیس- مشیرالدوله میگویند اگر پنجشنبه معین شود اسباب فراهم تر است (گفتند اسبابی لازم ندارد عاقبت قرار در پس فردا روز سه شنبه شد)

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 204

جلسه: 204

مذاکرات روز سه شنبه 18 شهر ذی القعدة الحرام دارالشورای ملی

تمام اعضاء و اجزاء مجلس که مرکب از آقاین حجتین آیتین و سایر علمای اعلام و جناب رئیس و وکلای محترم با کارگزاران کمیسیونها بودند حاضر و با کمال متانت مردم را پراکنده و مطمئنا همه را برفتن منازل خود و باز نمودن دکاکین امر و تحریص فرمودند غالبا اطاعت نموده فضای مجلس را خلوت کردند ولی بعضی از انجمنها بواسطه این که تدارك ماندن شب را دیده بودند عجالة امشب را در آنجا بیتوته دارند.

یکساعت بغروب مجلس موقتی علنی منعقد گردید جناب رئیس اظهار داشتند میخواهم یك عرض مختصری خدمت آقایان وکلاء محترم بنمایم و آن این است که روز پنجشنبه را قبل از ظهر عازم مجلس مقدس شده عموما حاضر باشند که اول ظهر مجلس منعقد گردیده و تکلیف رفتن دربار معین شودو جناب علاء الدوله هم تلگرافی نموده واز حضرت آقایان وکلا وسایرین اظهار تشکر وامتنان نموده خواهش کرده اند که اجازه بدهند از همانجا بروند در کمیسیون چنین صلاح دانسته اند که فعلا تشریف آورده بعد اگر خواستند تشریف ببرند مجدداً عازم شوند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 205

جلسه: 205

مذاکرات روز 5 شنبه 20 شهر ذی القعدة الحرام دارالشورای ملی

رئیس- در واقع ما وکلای مجلس از آقایان مجاهدین قزوین که در تحت ریاست جناب آقا میرزا سید حسن تشریف آورده اند خیلی تشکر باید داشته باشیم ودر حقیقت خیلی هم زحمت کشده اند ولی گمانم اینست که انشاء الله دیگر محتاج نباشیم زیرا که کار بیك درجه اصلاح شده و اگر هم فی الجمله نواقصی باشد آن هم در این دو روزه انشاء الله اصلاح خواهد شد و عقیده بنده اینست که انشاء الله پس از رفع خستگی و دیدارد دوستان تشریف ببرند.

آقا سید عبدالله مجتهد- در حقیقت همین طور است کمال تشکر و امتنان را همگی از زحمات وخدمات ایشان داریم و آنچه لازمه دینداری و هواخواهی این اساس مقدس بوده نموده و مینمایند انشاء الله امید است که بهره و نتیجه کامل ببرند.

میرزا حسین طبیب- عموم اهالی قزوین خیلی مفتخر و متشکرند که پیشقدم شدند در این امر وتا آخر قطره خون خودشان حاضرند برای حفظ این اساس مقدس یعنی در حفظ حقوق خودشان.

آقا سید عبدالله مجتهد- همه از ایشان ممنون و متشکرند و خداوند بایشان توفیق و تأیید بدهد.

(در این موقع جناب قاضی نطق مهیج و بلیغی در اظهار همراهی و جانفشانی در حفظ استقلال مجلس مقدس و وکلای معظم و وطن خود از طرف حضرات مجاهدیت خصوصا و بزبان عموم ملت نمودند).

حاجی امام جمعه- در این چند روز دیدیم اسباب امیدواری را برای خود که رو بترقی میرویم و این را مشاهده کردیم درهر چیز اختلاف است بین عقلا الا در یك چیز که تمام عقلا از صدر اول تاکنون تماما متفق بوده و گفته اند و آن اتحاد ملیت است اثر این امر را امروز ما دیدیم که ملت بیك الم مختصری که احساس کرده اتفاق کردند و وقتی که این اتحاد پیدا شد مایه امیدواری ترقیات فوق العاده است بعین فعلا ما همان حال صدر اسلام است که روز بروز مزید قوت و مایه ترقی است و امیدواریم از این اتحاد ترقیات فوق العاده نماییم دراین هوای سرد که آقایان مجاهدین قزوین بااین صدمات آمده اند همین مطلب صدق عرایض مرا معلوم میدارد و تشکرات صمیمانه خود را از اقدامات ایشان اظهار میدارم وامیوارم که این اتفاق واتحاد روز بروز بیشتر و محکم تر شود.

وکیل الرعایا- اگر صلاح میدانید اوقات مجلس مقدس را بدون تردید معین فرمایند که بدون تأخیر منعقد شودو باید بیشتر باستحکام این مسئله افزود که خیلی کارهای عقب افتاده داریم.

رئیس- بلی صحیح است در حقیقت مجلس ده روز است که تعطیل است ولی قصوری از طرف مجلس نبوده انشاء الله از روز شنبه باید جداً مشغول کارشویم که انشاء الله امورات پیشرفتی حاصل نموده اصلاح گردد.

وکیل التجار- استدعای بنده این بود که چون یك تجدید وضعی و حالی از برای وکلا وملت و تمام کارها پیدا شده همین طور که فرمودند از پس فردا ما هم وضع مجلس را تجدید کنیم یعنی ترتیباتی که از برای اوضاع داخلی مجلس و خارجی آن نوشته و معین شده مرتبا بدون تردید عمل کنیم و جلو برویم و فراموشی را فراموش کنیم و بعدها انشاء الله کارها بطور صحیح و بدون ملاحظه مجری شود.

رئیس- البته همین طور است انشاء الله مرتب و صحیح خواهد شد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- جناب آجودان باشی و ظهیرالسلطان ودیگران از امیرزادگان محترم که دوازده نفر هستند و ریاست و ضمانت تنفگداران ملی را قبول کرده اند درحقیقت خیلی زحمت کشیده اند وضمانت سایر تفنگدارها را بعهده میگیرند و استدعا میکنند که مجلس هم این مسئله را امضا نماید.

رئیس- البته همین طور است که میفرمایید ایشان هم افتخار وشرف از دیگران بیشتر تحصیل کرده اند آجودان باشی که در واقع آجودان باشی هستند ولی سایرین هم زحمت کشیده اند که نمیشود فرداً فرد اسم برد اما آن مستحفظین مجلس علیحده هستند که انشاء الله از روز شنبه شروع بترتیب آن خواهد شد اینها هم البته از برای جان بازی حاضر شده اند و اسمشان در تواریخ ثبت خواهد شد و در موقع لزوم حاضر خواهند بود.

آقا سید عبدالله مجتهد- البته هر کس مسلمان است باید چنین عهدی بنماید وامتحانی بدهد برای فظ بیضه اسلام علماء و عموم وکلا کمال رضایت مندی و تشکر را از زحمات ایشان دارند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اینها یك افتخاری تحصیل کرده اند که فوق آن برای هیچ کس میسر نیست بالاترین افتخارها ایان است که از بدو مشروطیت تاکنون اگرچه معلوم نبود ولی بهمت این جوانهای غیور بتمام عالم ثابت کردیم که ما قابل این دو گرانبها بودیم واین نشد مگر بواسطه جان بازی و فداکاری ایشان خداوند ایران وایرانیان را زنده بدارد.

مبشرالسلطان- گویا مقصود آقای حجةالاسلام این بود که چون جناب ظهیرالسلطان و آجودان باشی ابتداحاضر شده و موسس این اساس بوده اند و در واقع خیلی زحمت کشیده اند میخواهند که ریاست این تفنگدارها را وکلا باین دوازده نفر بدهند (در این موقع از طرف آجودان باشی و سایرین اظهار شد که ما بسربازی مجلس فقط افتخار داریم).

رئیس- همه اینها زحمت کشیده اند در حقیقت ما از همت ایشان کمال تشکر را داریم و نمیشود یکی یکی را اسم برد همه زحمت کشیده اند.

آقا میرزا سید علینقی- ایشان در مقام حفظ اسلام وملیت مصداق یجاهدون فی سبیل الله ولا یخافون لومة لائم واقع شده اند و از هیچ چیز حتی بذل جان مضایقه و فروگذار نکردند ظاهراً مقصودشان اینکه آقای حجةالاسلام فرمودند اینست که این شرافت و افتخاری را که حاصل کردند بتصدیق مجلس مقدس و تصویب وکلا رسیده مفتخر شده مباهات نمایند.

رئیس- بنده هم عرضی دارم در حقیقت اینها بتمام ملل معلوم کردند که ایران سزاوار و دارای این مرتبه هست و اهلش قابل و لایق این نعمت بوده و هستند ولی میدانید که تمام ولایات امروز هرج ومرج شده و مقداری از مالیات وصول نشده در این صورت باید ملت با دولت اتحاد کند و انشاء الله دولت هم با ملت اتحاد نموده رفع این هرج ومرج که مدتی است طول کشیده بشود و نظم واقعی برای مملکت حاصل آید.

آقا سیدحسن تقی زاده- این که گفته میشود که هرج ومرج است بنده تصدیق ندارم که هرج و مرج باشد این انقلاب ملی است بهواخواهی مجلس واین هم که گفته شد نباید خیلی طول کشیده باشد صحیح است ولی در هر مملکتی که انقلاب ملی شده خیلی طول کشیده واشخاصی که استهزاء میکردند که ما باسم تلگراف کار میکنیم بحمدالله معلوم کردیم که آن طور نبود از این انقلاب و هیجان ملی که امروزه هست واسمش را هرج و مرج گذاشتند معلوم گردید که ملت میتواند حفظ حقوق خود را نماید من يك واسطه برای رفع این هرج و مرج پیدا کردم و آن تنبیه چند نفر اشرار است و من دیروز در حضور وکلا گفتم با هیئت جدید وزراء که در حقیقت این طرف بودن دولت با ملت واصلاح نمودن و رفع این غائله را که نقض قانون اساسی بود میخواهند بنمایند بدو چیز میشود یکی ظاهری و آن مبادله کلام الله بود که شده و یکی مادی آن هم مواد صلح نامه ایست که باید تمام اینها بعمل بیاید نه فقط لفظ باشد و من میخواهم امتحان نمایم که ببینم آیا میتوانم اکثریت آراء حاصل کنم که این وزراء جدید بواسطه این پذیرفته شدند که این مواد صلح نامه اجری شود واگر این شروط اجری نشد بی حاصل است و اشخاصیکه باین اساس مقدس که محل اطمینان سی کرور نفس است جسارت کرده اند باید مجازات شوند واگر بشروط صلح عمل نشد باید این کابینه که بقایش متوقف بر اجرای این شروط است عوض شده کابینه دیگری انتخاب نمایند تا اجری شود و اگر آنها هم نکردند کابینه دیگر (اکثر گفتند صحیح است.)

رئیس- از شروط صلح که دو چیزی باقی مانده یکی رفتن سعدالدوله است که چیزی نوشته و اجازه خواسته که مال بگیرد برود و گویا امشب برود یکی هم مجازات اشرار است که مشغولند وانشاء الله همین دو روزه منظم خواهد شد.

آقا شیخ حسین- حضرت رئیس فرمودند که مالیات وصول نشده بنده عرض میکنم روز سیم که وکلا با مشیرالدلوه رفتند حضور اعلیحضرت فرمودند مجلس چه کار میکند گفتند مشغول تنقیح مالیات مملکت است فرمودند که مالیات بمنزله روح مملکت است حالا عرض میکنم تعویق مالیات که در واقع روح مملکت است نیست مگر بواسطه اشخاص آدم صورت دیو سیرت والا مردم ایران زودتر وبهتر از همه جا مالیات خود را میپردازند والبته اعلیحضرت هم که فرمودندمالیات روح مملکت است عرایض مغرضین را قبول نخواهند فرمود.

وکیل التجار- برای تأیید فرمایش آقای تقی زاده عرض میکنم آن چیزیکه در این عهدنامه نوشته شده که هر کس مخالفت کند بمجازات برسد اگر این مسئله را همه وقت اعلیحضرت و وزراء و وکلاء در نظر داشته باشند مملکت بزودی منظم و امن خواهد شد.

آقا میرزابوالحسن خان- البته بی مجازاتی فروختن مملکت است و امن نکردن مملکت خیلی ضرر است وهمه وقت بنده با جناب تقی زاده هم رأی بوده وکمال اتحاد را هم داشته ایم ولی در این رأی جزئی اختلاف هست و آن اینست که آیا باید بوزرا چند روزی مهلت داد تا بطوریکه خودشان گفته اند بدون فساد بآن اشخاص مجازات بدهند یا نباید مهلت داد نمیگویم مجازات ندهند باید حتما مجازات داده شود ولی در صورتی که مهلت دادن بآنها صحیح است عرض بنده را تصدیق نمایند (بعضی تصدیق کردند).

آقای حاج امام جمعه- همه بدبختیهای ما از بی پولی است وهر کاری میخواهیم بکنیم پول لازم است و نداریم این مطلب را باید بدانیم که سه ماه بآخر سال داریم و تمام مالیات زمین مانده و از سال قبل هم خمس مالیات زمین مانده تا مجلس تقویت نکند معلوم است این مالیاتها بزمین خواهد ماند اگر بخواهیم تقویت نکنیم باید فرض کنیم یکی نظم این مملکت استکه باید بزودی رفع هرج و مرج بشود و مهمتر از همه برای ما نزد همسایگان مرتب کردن ونظم دادن قشون است و مجلس باید دراین مطلب خیلی اهتمام نماید والا مالیات امساله و پارساله و سال آینده همه در زمین ولاوصول خواهد ماند.

معمارباشی- پیش از این اغتشاش جزئی که در این چند روزه در این پایز تخت روی داد ودرحقیقت شعبه بود از ناامنی سایر ولایات و همه روزه باینجا تلگرافات مینمودند که سرحدات و راهها مغشوش است بنده فکر میکردم که چه باید کرد بنظر بنده چنین آمد که

عرض نمایم آن شمشیر صیقل زده غلاف شده یعنی آقای علاء الدوله از طرف دولت حفظ امنیت و راهها و سرحدات بایشان واگذارده شود ولی افسوس که ایشان از این شهر رفته و نمیدانم چه اشخاصی بجای ایشان ماند چرا باید این طور بشود.

آقا سید عبدالحسین شهشهانی- گفته شدکه باید وزراء بحالت طمأنینه و سکون درکار باشند که بتوانند کار بکنند ولی باید عملیات هم در کار باشد تا اینکه ملعوم بشود که مشغول کارند و ما هم این قدر بی صبر و تأمل نیستیم.

رئیس- معلوم است باید همراهی کرد.

حسنعلی خان- آقای تقی زاده یك فرمایش فرمودند که آقایان وکلا توجه نکردند حاج امام جمعه فرمودند که باید با وزراء همراهی کرد ولی کابینه که تجدید شده این مشروطه نمیشود هیئت کابینه که ناصرالملك رئیس الوزراء بود یك هیئتی بود که تمام ملت ومجلس اعتماد و اطمینان داشته او را که گرفتند و حبس کردند آن کابینه بکلی از میان رفت و معلوم نشد که برای چه بود بنده که وکیل ملت هستم بتکلیف خود عمل نموده میگویم که این همه خسارت و زحمت که این مردم کشیدند و دیدند همه برای این بود که نقض قانون و مخالفت قانون شد یعنی دستی بر خلاف قانون بقای ناصرالملك و علاء الدوله خورد و برخلاف قانون گلوله بدرب مجلس دارالشورای کبری زدند شما در صورتیکه مجازات به اشرار ندهید چنانچه از پارسال تا حال همه اینها را صرف نظر کرده ایم اگر آن کسیکه شش لول بدرب مجلس زده بود اورا مجازات میدادند کار به اینجا نمیرسید پس اگر شما بخواهید این اشرار را مجازات ننمایید و بمسامحه بگذرانید مشروطه نیستید مجلس ندارید من فریاد میزنم که بنده این وزراء را تا مجازات این شر را ندهند بسمت وزارت نمشناسم باید این اشرار و اراذل را گرفته مجازات بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- در یك مسئله اگر فقط پانزده نفر اتفاق داشته باشند اقلیت پیدا کرده باید مطرح مذاکره بشود وقتیکه بنده طرح این مطلب را کرده ام ظاهراً اکثریت آراء با من بود و وقتیکه ما در مجلس می نشینیم باید از مطالب رسمی دست کشیده واقع را بگوییم از هر که باید تشکر نماییم شخصا اظهار تشکر کنیم بنده همراهی وزراء را دراین میدانم و گفته ام که از آنها توضیحات بخواهیم و کار هم بخواهیم اگر رفتارنکردند معزول هستند آن شب که در شروط مصالحه گفتگو میکردند متقبل شدند که همه آنها را بزودی مجری دارند خصوص مجازات اشرار حاجی میرزا علی آقا فرمودند عمل ما تمام نمیشود و گفته شد چند روز مهلت داده شود ببینیم این اول مرتبه است که مهلت بدهیم و صحیح است دل تمام نمیشود ولی حرارت ما تمام میشود چطور که از جیب ملت نمیشود بخشش کرد و همچنین امنیت عموم ملت را نمیشود بذل بچند نفر وزیر نمود. اگر اینها میخواستند مالیات وصول بشود که چرا کابینه بآن صحیحی را زیر و رو کردند و اینکه گفته میشود هرج و مرج است اگر این چند روزه است که هرج و مرج نبوده بلکه ملت اظهار غیرت و ملیت خود را نوده و اگر از ترتیب سابق است که آنهم بمجازات رفع میشود وباز هم عرض میکنم وجود این کابینه متوقف است بمجازات این اشرار همان طوریکه روز قبل گفتند سوار و سرباز بگذارند که لااقل کسی نزد آنها نرود و سرباز اگر ممانعت نماید از طرف اشرار با قمه زحمت بصاحب منصب آنها وارد آورند معهذا وزیر جنگ میگوید بقوه جبریه باید جلوگیری بشود خیلی تعجب مینمایم از این حرف البته درهمه جا بقوه جبریه امنیت حاصل شده است ولی رئیس الوزراء میگویند آنها هم مسلمان هستند آیا آن کسی را که بر درخت آویختند مسلمان نبود.

حاج معین التجار- اوقات مجلس خیلی بجزئیات مشغول بود و گذشت اگر امروز باز باین جنگ داخلی باقی باشیم نمیشود مملکت ما غیر از ممالك دیگر است اگر تا حال یکی دو تا از آراء مجری میشد بهتر بود باید این اختلافات را رفع کرد و پادشاه را هم بمیل و رغبت همراه کرد والا اجباراً که همراه بودند و فایده هم ندارد واینکه حاجی امام جمعه فرمودند دو سه ماه بآخر سال مانده و مالیات در زمین است عرض میکنم کسیکه امسال هوز مالیات را نپرداخته سال دیگر چطور خواهد داد.

سیدالحکما- بنده عرض میکنم این انجمن ها که اینجا مانده اند بجهة این است که مجازات اشرار را بدهند و بشروطاتیکه شده است عمل نمایند اگر این اشرار را مجازات بدهند هم مالیات وصول میشود وهم رفع انقلابات خواهد شد.

وکیل الرعایا- عمده مالیاتیکه باقی مانده است همان فارس میباشد و جهة آنهم معلوم است که چه چیز است ومانع آن کیست حالا نمیتوانم عرض کنم ولی عرض میکنم که اگر بخواهید مالیات فارس وصول شود باید دفع اشرار و مفسدین را بنمایید و باید از قوام الملك که مانع صوول مالیات شیرازو باعث برباد دادن وخراب کردن آن مملکت است جلوگیری نمایند تا کار مالیات اصلاح شود.

(مجلس ختم شد)

جلسه: 206

++

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 207

جلسه: 207

++++++

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 208

جلسه: 208

++++++

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 209

جلسه: 209

++++++

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 210

جلسه: 210

++++ آقا میرزامحمود- ما میتوانیم بهر ملاحظه بایل بختیاری حق دو نفر وکیل بدهیم و همچنین بایل قشقایی و باقی را دوباره مجلس یك نظری میکند و یك قراری میدهد.

حاج سیدنصرالله- یکدفعه که مجلس مشغول این مذاکرات است تمام شود بهتر است.

اسدالله میرزا- من لایحه راندیدم ولی این که آقا میرزا محمود میگویند نمیشود اگر باید از ایلات وکیل گرفت از همه باید بیك ترتیب گرفت و از تمام ایلات از روی عده نفوس و به نسبت باید وکیل کرفت و بعقیده من وکیل از ایلات خیلی لازمست.

حاج سید نصرالله- از روی عده نفوس نمیشودباید بهمان ملاحظه عظمت ایل و قلت باشد.

اسدالله میرزا- چرا نمیشود خود همین عظمت و قلت از جهة عده نفوس است وباید این حق را تمام ایلات داشته باشند.

نایب رئیس- عقیده بنده هم همین است واین عده که در این لایحه ملاحظه کرده اند زیاد است.

آقا سید حسین- آقایانیکه نظرشان بانتخاب طبقاتی است محظورات زیاد دارند خیلی از ایلات هستند که جمعیت آنها پنج هزار بیشتر نمیشود واگر به بعضی حق انتخاب داده شود و به بعضی داده نشود اسباب زحمت خواهد شد.

آقا شیخ حسین- با بودن روزنامه نویس در خصوص انتخاب وکیل از ایلات همین قدر کفایت میکند یا مجلس رامحرمانه کنید یا روز دیگر مجلس سری شود که هر کس هر چه عقیده دارد بدون ملاحظه بگوید.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بنده هم بقول آقا شیخ حسین معتقدم باندازه که باید صحبت شود شد ولی باید اولا صورت تمام ایلات نوشته شود و نیز عده آنها از روی تخمین معلوم شود آنوقت در کمیسیون تحقیقات لازمه کرده قرارصحیحی گذاشته شود.

آقا میرزا آقا مجاهد- بنده عقیده ام این است که از همه ایلات لازم نیست وکیل بمجلس بیاید محض رفع محظور بخواهش آنها از هر ایل یکنفر وکیل بانجمن ایالتی و ولایتی برود باستثنای دو سه ایل که نزدیك بتمدن هستند و عظیم ترند آنها هر کدام یکنفر وکیل بمجلس بفرستند.

آقا میرزا سید علینقی- هر چیزیکه محل مذاکره واقع شد رشته اش ببعضی جاها منتهی میشود که نباید اظهار کرد خوبست در مجلس دیگر این مطلب ختم شود.

نایب رئیس- صحیح است حالا جواب تلگراف بختیاری چه داده شود.

وکیل الرعایا- از قرار معلوم همه وکلا متفق اند که از ایل بختیاری دو نفر وکیل باید بیاید پس خوب است که تلگراف شود آنها دو نفر وکیل خودشان را بفرستند.

اسدالله میرزا- خوبست اول از شجاع السلطان و بهادرالدوله تحقیق شود بعد از آنها بخواهند.

حاج محمداسمعیل آقا- یك جواب امتنان بآنها داده شود و از شجاع السلطان و بهادرالدوله که موافق این تلگراف وکالت دارند تحقیق عده نفوس بشود بعد از آنها وکیل خواسته شود.

ادیب التجار- خواستن وکیل از آنها مخالف با این ترتیب که آقا میرزا آقا گفتند نیست زیرا که ایل بختیاری تمام چادرنشین نیست چطور که آقا میرزا ابوالحسن خان گفته اند دو مدرسه تأسیس کرده اند وگمانم اینست از این طبقات شش گانه چهار طبقه آن در آنجا باشند و این تلگراف مشتمل بر دو مضمون بوده است یکی در همراهی با مجلس مقدس یکی هم در باب انتخاب وکیل.

سید الحکما- بموجب نظام نامه طهران حق شصت نفر وکیل دارد وحالا ده نفر کم است و از آنها چهار نفر را مجلس حقدارد انتخاب نماید یکی عوض ثقة السلطنه که مرحوم شده و یکی عوض جناب صنیع الدوله و یکی هم عوض وکیل کرمانشاه که مرحوم شده یك نفر هم عوض آقا سید محمد تقی اما از بابت سعدالدوله و عون الدوله و مشارالملك آنزمان که شصت نفر را تقسیم نموده اند ده نفر حق ملاکین وفلاحین بوده اند و باعیان واشراف حق نداده بودند و این سه نفر را آنها انتخاب نموده اند حالا باید خود ملاکین و فلاحین انتخاب نمایند.

آقا میرزا محمود- عقیده بنده اینست این سه نفر را در بدو امر انتخاب نموده اند و مدتی هم بسمت وکالت در مجلس بوده اند حالا آنها استعفا داده اند حق مجلس است که عوض آنها را انتخاب نماید.

وکیل التجار- عده وکلا را باید دید که چه قدر کسر است باید عوض آنها را انتخاب کرد آنهایی که بیرون رفتند و نیستند اگر بیرون نمیرفتند شما آنها را قبول میکردید یا نه پس باید حالا هم عوض آنها را معین کرد.

آقا سید حسین- از هر طبقه که میشمارند همه وکیل دارند طبقه اعیان واشراف ندارند این مسئله مذاکره شد گفته شد که خبط شد اعیان واشراف از قلم افتاده اند بعد گفتند که چون تا دوست نفر جایز است که انتخاب شوند سعدالدوله و مشارالملك وعون الدوله از طرف اعیان واشراف انتخاب شدند و چون از اول بآنها حق داده نشد لازم نیست که حالا در باره عوض آنها کسی انتخاب شود.

حاجی محمد تقی- در همان وقت حق انتخاب بآنها داده شده.

آقا میرزامحمود- وکلی راکه مجلس پذیرفت باید عوض آنها را انتخاب کنندا ز هر طبقه که بوده است لازم بر این حرفها نیست.

مخبرالملك- موضوع صحبت ما در خصوص انتخاب کردن وکلاییکه درمجلس بوده و حالا نیستند هست مجلس باید عوض آنها را انتخاب بنماید وما کار بنظامنامه وغیره نداریم و بموجب این مذاکره صورت نوشته ام که ده نفررا باید مجلس انتخاب نماید امیدوارم که مجلس ده نفر شخص کاملی انتخاب نماید که مجلس از وجود آنها بهره مند شود حالا یك روزی را قرار بدهید که انتخاب بشود و آن ده نفر از قرار ذیل است یکنفر عوض صنیع الدوله، سعدالدوله، مشارالملك، عون الدوله، آقا سید محمد تقی، ثقةالسلطنه وکیل کرمانشاه، آقا میرزا حسین شهیدی،، دبیرالسلطان، نصرةالسلطان.

نایب رئیس- عقیده بنده اینست این طور که جناب مخبرالملك گفتند صحیح است حالا ترتیب انتخاب را هم معین نمایید که در مجلس دیگر شروع شود.

آقا شیخ حسین- اینطور که مخبرالملك میفرمایند آنوقت وکیل تهران از شصت نفر زیادترمیشود در صورتیکه از اکثر جاها ایراد میکنند که شصت نفر بجهت طهران زیاد است.

آقا میرزا سید علینقی- عقیده بنده هم با جناب مخبرالملك یکی است وکیلی که در مجلس بوده حال مرحوم شده ویا استعفا داده عوض او را مجلس باید انتخاب کند.

لسان الحکما- بملاحظه سیاسی و اهمیت این مسئله بعقیده بنده اینطور که آقای مخبرالملك فرمودند صحیح است و از بابت یك نفر از شاهزادگان چون از این طبقه کمتر در مجلس هست خوبست بهمان ترتیب که خودشان قرار داده اند چندنفر را که منظور کرده اند از آنها یك نفر انتخاب شود که در حقیقت یك حق دوباره بآنها داده شده است.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- این اشخاصی را که میخواهند انتخاب کنند اسم بعضی را بنویسند ببنید تا بدانید چه کسی استکه بدرد ما میخورد یا نه میترسیم یکده نفری پیدا شوند که بدرد ما نخورند.

آقامیرزا محمود- در اینباب صورتی نوشته شده اگر صلاح میدانید خوانده شود آنوقت وکلا نظر کنند ببینند.

آقا میرزا سید علینقی- در مجلس علنی خوب نیست که خوانده شود واین ترتیب صحیح است ولی در مجلس دیگر.

نایب رئیس- حالا یك اختلافی پیدا شد که آقا شیخ حسین گفت که این ده نفر از طهران انتخاب نشود آیا باید این ده نفر را انتخاب بکنند یا نه این اختلاف هم رفع بشود.

آقا میرزا آقا مجاهد- مجلس وکیل قزوین را میتواند از طهران انتخاب کند یا از خود قزوین میخواهد (ماده دوازدهم از نظامنامه که راجع باین مسئله بود قرائت شد).

مخبرالملك- خیلی غریب است پانزده ماه است ما مجلس داریم وهنوز ملتفت نشده ایم که چرا باید شصت نفر از طهران انتخاب شود و مکرر این صحبت شده جواب داده شده که اگر این شصت نفر در اینجا نبودمجلس حالا نبود و بواسطه این ملاحظات این حق بطهران داده شد پس به این ملاحظه هر چند زیادتر هم حق داده شود سزاوار است و گمانم این است عوض این وکلایی که مرحوم شده و استعفا داده اند مجلس خودش انتخاب نماید که بتوانند خدمتی بمجلس و بملت نماید.

میرزا ابوالحسن خان- مذاکره در این باب کافی است و خیلی جای تأسف است که نمیتوانیم فورا عده وکلای طهران را که در مجلس هستند تعیین نماییم.

نایب رئیس- عده معلوم است حرف در اینست که این کسر را خود مجلس انتخاب نماید یا نه.

اسدالله میرزا- در چندی قبل در این خصوص صحبت شده در نظر بنده هست که گفته شد اگر کمتر از شش ماه بآخر دوره انتخاب مانده باشد مجلس انتخاب نماید اینست که قید شد (که بیش از شش ماه اگر نباشد) مجلس انتخاب نماید وگویا در لفظ باشد و نباشد اشتباه شده است و وکیل حق ملت است نمیشود غصب کرد.

وکیل التجار- بجهة رفع اشتباه خیالی ما سند همان نظامنامه است که بصحه رسیده است حال شما میگویید که سهو شده و نسخ شود در صورتیکه هنوز داخل اجرای آن نشده ایم فارق بین اشتباهات ما همان قانون است که بصحه رسیده است.

دکتر ولی الله خان- مجلس نباید وکیل از جانب هر کسی اختیار کند. ولی این هست که اگر وکیلی استعفا کند مجلس باید از آن ایالت بخواهد مسئله تمام است مجلس وکلا تهران را انتخاب میکند واز سایر ولایات میخواهد من تعجب میکنم که اینهمه مباحثه برای چیست؟

نایب رئیس- یك مجلس دیگر برای اتمام این مسئله خوبست بشود که یك نظری بکنند تا تمام شود.

دکتر ولی الله خان- وقت مجلس نباید صرف این گونه مذاکرات بشود باید رجوع بآن کمیسیون کنند و اگر میخواهند که قطع شود رأی بگیرند.

مخبرالملك- اگر باید از روی قانون که صحه شده عمل شود اینست که هست و بنده عرض میکنم این قانون برای ملاحظه حال ما خیلی خوب است و باعث اشکال نیست.

نایب رئیس- تا این اندازه مذاکره باقی است خوب است آقایان افکارشان را حاضر کنند برای مجلس آتیه.

آقا سید حسین- روز پنجشنبه برای انتخابات باقی مانده ازوکلای طهران است.

مستشارالدوله- چندروز قبل در باب پلتیك ایران اجمالی عرض کرده بودم و یکی از خطوط اصلیه آن حسن روابط با دول متحابه است که تاکنون بخوبی این مسئله منظور شده است چنانچه در این انقلابات اخیره بیان نامه متحدالمالی از طرف مجلس بعموم سفارتها نوشته شده بود وجوابی هم از بعضی سفرارسیده و دیروز یکی دو تای از آنها در مجلس خوانده شد بواسطه این حسن روابط حسن ظن عمومی موافقت پیدا میکرد با مسلك پارلمان ایران ولی جای کمال تأسف است درحالتیکه حسن نیت دول متحابه نیست بایران دراینجا مذکور و مشکور است یکی دو فقره اخبار ملالت انگیز از سرحد رسیده. اولا دولت روس میخواهد بر عده مستحفظین قونسولگری تبریز بیفزاید معلوم است که وزارت خارجه قبول این مطلب را نکرده و مشغول مذاکرات لازمه بودند قبل از اینکه این مذاکرات تمام شود معلوم شد که سی و دو نفر قزاق وارد تبریز شده همانطور که چندی قبل سفارت انگلیس بعنوان محافظه معادن نفت که امتیازش با اتباع انگلیس است بوزارت خارجه اطلاع داده بود که 22 نفر سواره هندی بطرف اهواز خواهد آورد و بدون تحصیل اجازه رسمی دولت وارد خاك ایران کرده بود علاوه بر این دیروز معلوم شد که عده زیادتری قشون وارد سرحد ایران یعنی جلفای روس شده است لهذا لازم است اگر مجلس تصویب مینمایند وزیر امور خارجه روز سه شنبه احضار شده اولا از ایشان سئوال شود که دولت همسایه چه حق دارد بدون اجازه رسمی قشون بخاك دولت همجوار وارد کندولو چند نفر بعنوان مستحفظ قونسولگری ثانیا ایضاحات خواسته شود که دولت روس چرا بحدود ایران یك عده سرباز سوار آورده است.

اسدالله میرزا- در این چند روزه که دچار انقلابات و اغتشاشات بودیم الحمدالله که بخوبی رفع شد و باید تشکر کنیم که تمام نویسندگان عالم مینویسند که ملت نیم مرده زنده شدو باید از اقدامات و اهتمامات حجج اسلام کمال تشکر را بنماییم و بعدازآن از نمایندگان دول متحابه که از روی آن اتحاد و منسابات و حسیات انسانیت که داشتند اقداماتی کردند و آنطور که خواستم باقدامات دوستانه ایشان صلحی واقع شد و ما هم اظهار امتنان و تشکر کردیم و حسن ظنی دراین خصوص از برای ملت پیدا شد اینکه میگویند این عده سوار و قزاق از طرف دولتین بدون اذن و تصویب وزیر امور خارجه وارد شد آن حسن ظن ملت مبدل بسوء ظن گردیده حال امیدواریم که بعد از اخطار بوزیر امور خارجه و آمدن ایشان بمجلس توضیحات صحیحه دراین باب خواهند داد واقداماتی هم که نمودند آنرا هم اظهار خواهند داشت که دوابره این سوء ظن مبدل بحسن ظن شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- البته وزیر امور خارجه آمده توضیحات هم خواهند داد و من میتوانم فعلا آنچه که توضیح میدهند بعرض برسانم اما عرض نمیکنم ولی میگویم حال ما امروزه حال آن اشخاصی است که روی دریا سرگردان باشند درشب تاریك ویك ستاره بجهت هدایت نبینند رفع این پیش آمدها و بلییات وارده را مکرر عرض کرده ام و حال هم میگویم که باید عقاید اتحاد واقعی مابین دولت وملت بسته شود و طرفین آنچه در دامن دارند بریزند و دست بدست یکدیگر داده اصلاح کار خود را بنمایند والا همیشه دچار این بلیات خواهیم بود.

وکیل التجار- بحمدالله ملت ایران امرزو تمدنی بروز دادند که معلوم همه عالم شده و بواسطه شیوع و بسط تمدن در روی زمین اینها بزودی نتیجه آنرا اتخاذ کرده بسرعت رو بتمدن و ترقی گذاشتند و در کمال صحت و سلامت و نجابت هم رفتار کرده اند و ورود این عده سوار و قزاق موجب پریشانی حواس ملت نخواهد شد الا این که بهمان ملاحظه که گفته شد بواسطه ارتباط کامله دول متحابه این کار فی الجمله باعث سوء ظن ملت میشود این است که گفتند وزیر امور خارجه آمده و توضیحات بدهند که رفع سوء ظن بشود.

آقا شیخ حسین- بنده در اینجا عرض میکنم که بگوش ملت برسد دیروز آن دو کاغذ که از سفارت روس و انگلیس آمده هیچ فرق نداشت ببینید که آنها چه قسم با هم اتحاد ودوستی دارند ما هم باید همین طور متفق و متحد باشیم الحمدالله دولت باملت کمال اتفاق را ارند منتها نتیجه خیالات بعضی مردمان مفسد بود که رخ داد آنهم رفع شد و هیچ نگرانی نیست.

آقا میرزا آقا مجاهد- مدتی علماء و سایرین زحمتی کشیدند تاتغییر شکلی دادند واین تغییر محق از برای حفظ دین و مملکت است چون هر دو اینها با هم توأمند بنده میگویم ما باید در هر صورت خوامانرا حفظ کنیم وترقی کنیم و حفظ حدود مملکت خود را بنماییم در داخله با هم اتحاد نماییم و حفظ سرحدات را بکنیم باید از وزرا توضیح خواست و ببینیم که چطور در حفظ حدود و ثغور اقدام نموده

اند. (در این موقع رئیس باتفاق آقای علاء الدوله و آقای معین الدوله وارد شدند و عموم وکلا از زیارت ایشان اظهار خرمی فوق العاده نمودند.)

رئیس- در واقع از حسن نیات و همراهی وکلا معظم وملت در حق علاء الدوله و معین الدوله که هر دو برادر شماها وملت هستند کمال تشکر را دارم.

آقای حاج امام جمعه- بنده عرض میکنم که آقای علاء الدوله و معین الدوله یك قرضی از قرضهای خود را ادا کرده اند خوب است سایرین هم بایشان اقدام کنند (در این موقع عموم وکلا از همراهیهای علاء الدوله و معین الدوله اظهار تشکر نمودند).

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 211

جلسه: 211

مذاکرات روز سه شنبه دوم ذی الحجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه سلخ ذیقعده را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

آقا سیدحسین- در اینجا قرار شده است که روز 5 شنبه انتخاب وکلا شود بدون مقدمه انتخاب شود صحیح نیست قرار شد که عده را صورت نوشته و معرفی شوند که هنگام رأی دادن از روی بصیرت و اطلاع باشد استدعا دارم اگر اسامی آن اشخاص نوشته شده معرفی بشوند.

آقا میرزا محسن- اول ترتیب اینرا بفرمایید بدانیم که همه آن عده را باید مجلس انتخاب نماید یا نه؟

آقا سیدحسین- باید مجلس انتخاب نماید.

سیدالحکما- انتخاب وکلا یا بموجب نظامنامه است که شصت نفر معین شده واگر خارج از نظامنامه است مجلس مختار است هر چه میخواهد انتخاب میکند عده که فعلا موجودند پنجاه و سه نفر میباشند و سه نفر از فلاحین باید انتخاب شوند چهار نفر دیگر باقی میمانند.

آقا سید حسین- سه نفر که از برای اعیان انتخاب کرده بودند و آن عده که از برای طبقات معین شده است زیاده از شصت نفر میشود زیرا وقت انتخاب باعیان و اشراف اعلان کردند که بیایید وکیل انتخاب کنید بعد گفتند که زیاد میشوند گفتند حق اعیان واشراف ازقلم افتاده و بآنهاحق انتخاب داده شد و هنوزو یکنفر وکیل هم از جانب آنهادر مجلس هست پس باید عوض آنهاییکه استعفا داده اند انتخاب شوند.

میرزامحمود- ما میخواهیم بدانیم این اشخاص هر گاه استعفا نمیدادند یا مرحوم نمیشدند آیا آنهاوکیل بودند یا نه اگر وکیل بودند حالا هم باید مجلس عوض آنها را انتخاب نماید. آقا شیخ حسین- البته مجلس هر وقت میتواند قانونی راتغییر بدهد ولی درباب اعیان واشراف در همان نظامنامه جزو ملاك هستند واما آقا شیح شهیدی هنوز استعفایش معلوم نیست و وکیل کرمانشاهان را که مرحوم شده باید از خود آنها انتخاب شود حال اگر اکثریت آراء باینطور که شما گفتید قرار گرفت البته سایرین سکوت مینمایند و بموجب نظامنامه شصت نفر وکیل برای طهران شده است پنجاه و یك نفر حاضرند و نه نفر باقی میماند چهار نفر که حق مجلس نیست مال فلاحین است و یکنفر را هم که باهل حضرت عبدالعظیم دادند چهار نفر را باید مجلس انتخاب نماید.

لسان الحکما- گمانم این است که رفع این اختلاف بورقه رأی میشود و پس از آن که بورقه رأی اکثریت آراء معلوم شد در حقیقت همان قانون است.

آقاسیدحسین- اینکه گفته شد اعیان واشراف جزو ملاکین است وکیل آنها را برقعه دعوت مجلس قبول کرده چیزیکه قبول شد چطور میتوان گفت که حالا حق ندارند در صورتی که یك وکیل آنها در مجلس هست حالا با این وصف هشت نفر چهار نفر میشود پس باید همانطور که باعیان واشراف حق داده شد عوض وکلای آنها انتخاب شود.

وکیل الرعایا- بموجب قانونیکه بمجلس حق داده عوض وکلائیکه استعفا داده اند یا مرحوم شده باید مجلس آنها را انتخاب نماید دیگر این صحبتها برای چیست.

مخبرالملك- این عده که هم در قانون انتخابات و هم در قانون اساسی نوشته صحیح است ولی در صورت لزوم مختاریم تا دویست نفر وکیل انتخاب نماییم اما در نظامنامه انتخاب فقط یك سیاهه است که در آنجا شصت نفر برای طهران معین شده و در آنجا اعیان و اشراف از قلم افتاده اما در قانون اساسی نوشته است که یکصد و شصت ودو نفر است و تا دویست نفر لدی الاحتیاج مجلس میتواند انتخاب نماید وحال پنجاه ودو نفر درطهران انتخاب شده چهار نفر از علماء و طلاب چها نفر از شاهزادگان و قاجاریه ده نفر از تجار چهار نفر از ملاك و سی و دونفر از اصناف ولی از اصناف بیست و نه نفر انتخاب شد چون بیشتر از این از طبقات اصناف حاضر نشدند وحال هشت نفر از شصت و دو نفر ما باقی داریم چهار نفر از آن را میتوانیم بفلاحین بدهیم و چهار نفر دیگر را هم برای خود اخذ نماییم که در مواقع لازمه حق بدهیم پس بر حسب قانون ما باز بآن اندازه که باید انتخاب بشوند کم داریم بنابراین آن وکلائی که استعفا داده اند یا فوت کرده اند مجلس میتواند عوض آنها را انتخاب کند بلی عوض وکیل کرمانشاه باید مجلس از خود کرمانشاهها انتخاب کند اگر بموجب نظامنامه باشد والا خود مجلس انتخاب میکند واگر صنیع الدوله را هم ضمیمه کنیم نه نفر را مجلس باید انتخاب کند و چند نفر دیگر هم هستند که مدتی است در مجلس حاضر نمیشوند خوب است تکلیف آنها هم معلوم شود اگر استعفا دادند که مجلس عوض آنها را انتخاب کند واگر استعفا ندادند آنهم باید معلوم شود که بچه اندازه مجازند حاضر نشوند یك دفعه رئیس مجلس بوکیلی اذن میدهد آن زیاده از یك هفته نباید باشد و اگر خود مجلس اذن بدهد آنهم باید مدت معینی داشته باشد بعضی پانزده روز اذن گرفته وحال سه ماه است که حاضر نمیشوند.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر چه یکسال بلکه بیشتر است که مکرر عرض کرده ام و هیچ نتیجه نبخشیده معهذا یکسال دیگر هم باید بگویم وآن این است که ابدا مجلس بقانونها و نظامنامها عمل نکرده حتی قوانینی که برای خود نوشته است واینطور را بنده صحیح نمیدانم باید قانون را رعایت کرد و اگر علنی داشته باشد مجدداً او را در کمیسیون لوایح قانونی تنقیح کرد و او را باید مقدس شمرد و طلق الفعل بالفعل عمل نمود و تا حال ندیدم که بیك قانون کاملا عمل شود مثلا وکیلی پانزده روزه میرود بعد از چند وقت میآید و همینطور است حال تماشاچی و روزنامه نویس و حال آن که باید اگر مجس خاص و بدون حضور همه باشد روزنامه نویس هم نباید حضور داشته باشد واگر آنها باید باشند تماشاچی هم باید باشند مقصود این است که این قانون هم همینطور است اگر باید آن رادر کمیسیون تحقیق کرده تنقیح شود آن وقت درآن مذاکره شود نه اینکه بیك حساب انتخاب دو نفر حق مجلس است و بیك حساب ده نفر اگر بآن نظامنامه باید عمل شود که هر چه کسر است باید انتخاب نمایند.

وکیل الرعایا- بحکم قانون مجلس باید هشت نفر را انتخاب نماید دیگر علت این مذاکرات را نمیدانم.

اسدالله میرزا- در صورت مجلس پریروز قرار شد که وزیر امور خارجه بیایند بعضی توضیحات بدهند آیا اخطار شده یا نه؟

نایب رئیس- اخطارشده است گویا تشریف بیاورند واین مطلب هم اگر باید بکمیسیون تنقیح لوایح رجوع شود رجوع نمایند.

آقا میرزا محمود- بنده عرض مینمایم که آیا این چند نفر وکیل بوده اند یا خیر اگر این طور است که باید مجلس عوض آنها را انتخاب نماید.

آقا شیخ حسین- بموجب نظامنامه شصت نفر برای طهران است اینطوریکه گفته میشود زیادتر خواهدشد پس یا باید بموجب نظامنامه رفتار نمایید یا اینکه آنرا تغییر بدهید.

مخبرالملك- در نظامنامه انتخابات فقط یك صورتی نوشته اند که جمعش صد و شصت نفر است ولی در قانون اساسی صد وشصت و دو نفر نوشته شده. پنجاه و دو نفر در طهران انتخاب شده این عده که مانده چهار نفر را بفلاحین بدهند وباقی را هم صرفه کنند.

وکیل الرعایا- ما حق داریم وکیلی را انتخاب نماییم که یا بواسطه استعفا یا بوسیله موت از مجلس رفته باشد.

آقا شیخ حسین- اگر باید بقانون اساسی عمل کنیم زیاده از شصت نفر را باید بولایات بدهیم که متصل داد میزنند که میخواهیم وکیل از طرف ما هم در مجلس باشد.

آقا سید حسین- این شش نفر حق اعیان واشراف است که عدد آنها در زیر اسمشان نوشته شده و شاهد بهتر از این نمیشود که شش نفر وکیل آنها بمجلس آمده و رأی هم داده اند حال میخواهید تغییر بدهید مطلب دیگری است ولی بموجب قانون اساسی باید صد و شصت و دو نفر باشد.

آقای حاج امام جمعه- میخواهم بدانم زیاد شدن وکلا صحیح است یا نه اول در این خصوص حرف بزنیم و اینکه هر وکیلی وارد بمجلس شد و بعد رفت ببینیم باید عوض او را مجلس انتخاب نماید زیرا که این ها هم دو قسم است یك قسم اینکه ازوکلای مجلس باشد و برود بلی مجلس باید عوض او را انتخاب نماید. یکی هم این است که مجلس بجهة مصلحتی وکیلی را قبول مینماید مثل مسئله زنجان که دو دسته شده بودند در این صورت اگرآن وکیل رفت دیگر نباید حتما مجلس عوض او را انتخاب نماید یکی اینکه این نظامنامه که نوشته شده است توضیح بدهند که بنده ملتفت شوم نسبت بجمعیت ایران تخمیناً هر صد هزار نفر حق یکنفر وکیل دارند باین قاعده بجمعیت تهران سه نفر میرسد اگر بملاحظه صنف نماییم شش نفر میرسد بمضاعف هم حساب کنیم بملاحظه پای تخت بودن دوازده نفر میشود چطور است که از برای طهران شصت نفر معین شده و مثلا از برای آذربایجان که تقریبا سه کرورجمعیت دارد دوازده نفر معین شده است.

حاج معین التجار- اینکه برای طهران شصت نفر معین شده برای موانعی که آنروز در کار بود این عده معین شد و خواستند که از همانروز مجلس منعقد شود تا بعد وکلای ولایات برسند واگر منتظر وکلای ولایات میشدند طول میکشید.

آقای حاج امام جمعه- صحیح است چون موانع خارجی اقتضا میکرد که باین عده باشند واین مجلس را زودتر منعقدنمایند. پس موقتی است و باین واسطه بوده نه از راه استحقاق پس زیاد کردن وکیل بعد از رفع موانع بعقیده من چندان وجوبی ندارد.

آقا سید حسین- عرض مینمایم که موقتی نبوده بلکه در تمام پایتختها مقرر است که شصت نفر وکیل انتخاب میکنند که تا برسیدن وکلای ولایات آنها مشغول کار باشند.

حاج امام جمعه- گمان نمیکنم در تمام پایتختها اینطور باشد علاوه پای تخت ها تفاوت دارد مثل لندن و پاریس که نفوسشان بالغ بر چندمیلیون است نمیشود اینجا را قیاس با آنها کرد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این توجهی که شد در دوره اول باید همین طور باشد اما در دوره دوم هیچکس این رأی را نخواهد داد وانشاء الله بدوره دوم که برسند ترتیبی دارد والبته قرارش داده میشود.

حاج سید نصرالله- توضیحی که آقای تقی زاده گفتند صحیح است اگر مراد این دوره است که باید مطابق همین نظامنامه رفتار شود واگر مراد دوره دوم است که بعد ترتیبش داده میشود و اگر این نظامنامه برای این دوره هم مفید نیست همانطور که گفتند این نظامنامه را در کمیسیون لوایح برده تصحیح و تنقیح شود. حج معین التجار- آنروز که این نظامنامه نوشته شد تمام این ملاحظات دراو شده و چیزی فروگذار نشده وابداً بهم زدن او مصلحت نیست و باید همینطور که نوشته شده عمل شود.

آقای حاج امام جمعه- میخواهم ببینم اشخاصی که رفته اند اگر بموجب نظامنامه است باید عوضشان انتخاب شود و اگر مصلحتاً بوده است لازم نیست مقصود بنده این است.

رئیس- در این مطلب مذاکرات بقدر کفایت شده نتیجه چه خواهد شد.

آقا میرزا سید علی نقی- نتیجه این است وکلایی که استعفا کرده یا مرحوم شده اند بموجب تحقیق جناب مخبرالملك هشت نفرند و باید عوض آنها را مجلس انتخاب بنمایدو دیگر از بابت آن اشخاصی است که باید انتخاب شوند قرار شد که اسامی آن اشخاص معین شده و در بین خود وکلا صحبت شده روز پنجشنبه انتخاب شوند.

عمادالحکما- اینها خارج از موضوع است موضوع مذاکره آن است که آنچه مجلس حق دارد انتخاب نماید عده آنها معین شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- نظامنامه هاییکه قبل ازما نوشته اند یا ما برای بعد مینویسیم اگر بنا باشد ما نفهمین پس کی خواهد فهمید امروز مانظامنامه داریم اگر صحبت در نسخ آن است که هیچ اگر نیست که بر طبق آن رفتار شود.

رئیس- آقا شیخ حسین درحقیقت آقا میرزا فضلعلی آقا جواب شما را دادند این نظامنامه در دوره تغییر داده نخواهد شد و بهمانطور که نوشته شده شصت وشش نفر است باید آنچه استعفا داده اند و فوت شده مجلس عوض آنهارا انتخاب نماید.

اسدالله میرزا- گویا مذاکره در این مسئله دیگر کافی است ابتدا قرارشده بود که مجلس خاص شود و یك عنوانی بشود حال که این طور است اذن بدهید تماشاچیها بیایند واگر صلاح میدانید در مسئله که بنا بود وزیر امور خارجه بیایند توضیح بدهند حال در کمیسیون حاضرند خوبست بیایند سؤال شود.

رئیس- این مطلب تمام است همانطور که در نظامنامه نوشته شده است باید عمل شود و مجلس بجای آنها انتخاب نماید.

حاج سید نصرالله- یکی دو نفر از روزنامه نویسها خیلی از حد خود تجاوز کرده اند واگر این طور باشد باز اسباب دردسر خواهد شد خوب است جلوگیری شود و آیا مجلس باین طور راضی است (همه گفتند خیر و باید جلوگیری شود.)

آقا میرزا سید علینقی- فوائد روزنامه خیلی است مادامیکه بوظایف خود رفتار نماید واگر خارج شد البته بهمان درجه ضرر دارد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این وظیفه وزیر علوم است که وقتی ملاحظه نمود روزنامه تخطی کرده جلوگیری نماید نه تکلیف مجلس.

آقا شیخ حسین- تکلیف مجلس است که تاکنون قانون انطباعات معطل است (در اینموقع وزیر امور خارجه بمجلس آمدند.)

اسدالله میرزا- آنروز صحبت شد که وزیر امور خارجه آمده این توضیحات را بدهند از قراریکه در میان مردم مذاکره است و تحقیق هم شده و صحیح است گویا چند عراده توپ و سوار بسرحد جلفای روس آمده اولا توضیح این را بدهید و نیز سی و دو نفر قزاق به تبریز وارد کرده اند و همچنین دولت انگلیس باسم حفظ معادن نفت بدون اجازه رسمی دولت چندنفر سوار هندی وارد اهواز کرده است توضیح میخواهیم که بدانیم در این باب چه اقدامی کرده اند.

وزیر امور خارجه- در باب سی و دو نفر قزاق به تبریز صحیح است ولی از وقتی که بنده داخل وزارت خارجه شده ام مذاکرات لازمه شده و بجاهای لازمه هم اطلاع داده شده ونتیجه مذاکرات و اقدامات آنچه که شده بکمیسیون خارجه رسیده و خواهد رسید و حالا نمیتوانم آن توضیحات را بدهم ولی همینقدر میگویم اقدامات لازمه از طرف دولتشده هر وقت نتیجه کامل حاصل شد عرض مینمایم و همینطور درباب سوار هندی اقدامات لازم بعمل آمده و در کمیسیون خارجه و مجلس وزراء مشغول مذاکره و نتیجه این اقدامات هستیم هنوز نتیجه که بشود گفت حاصل نشده بعد که نتیجه حاصل شد عرض میکنم.

آقا سید حسن تقی زاده- در یك فصل قانون اساسی که حق میدهد وزیر بگوید نمیتوانم توضیح بدهم گویا تجاوزی شده واین فصل برای این اتس که معاهده محرمانه یا یك مطلب خیلی مهمی باشد آن وقت وزیر مسئول میتواند بگوید که نمیتوانم علناً توضیح بدهم اما یك سال است ما می بینیم وزارت خارجه در هر مسئله جزئی میگوید نمیتوانم توضیحات بدهم واقدامات لازمه شده واین اقدامات هیچ معلوم نیست چیست گویا این دفعه دوم است که قزاق آمده بموجب قانون بین الدول هیچ دولت نمیتواند بدون دادن توضیحات واجازه رسمی یك عده سوار وارد خاك دیگری نماید.

وزیر امور خارجه- بنده همیشه عرض کرده ام که اقدامات شده و نتیجه آنرا عرض خواهم کرد تا حال همه را عرض کرده ام مثل مسئله مصر و جده و غیره این مسئله هم یك اتفاقی است که درزمان بنده رخ داده تا مذاکرات و اقدامات یك جایی منتهی نشود و نتیجه حاصل نشود نمیتوانم عرض کنم اما آن ماده قانون اساسی بجهة همین مطالب است بجهة معاهده محرمانه آن یك فصل دیگری است پس هر وزیری میتواند بگوید که حالا نمیتوانم توضیح بدهم در صورتیکه کمیسیون خارجه هم هست و نظارت دارد با این وصف مجلس بی جهة اظهار بی اعتمادی نبایدبیك وزیری بکند.

لسان الحکماء- بنده میخواهم دو کلمه بتوسط سیم خارجه عرض کنم بموجب قانون بین الدول و الملل باعلیحضرت ادوارد و اعلیحضرت امپراطوری روس که دوما در آنجا بتازگی افتتاح و حفظ حقوق بین المللی را مینماید عرض مینمایم (زنده باد عدالت و حریت) و امروز هم که دولت ایران باین سعادت نایل گشته ودارای پارلمان است نمیتواند خلاف قانونی ببیند و تاکنون هم برخلاف قانون رفتارنکرده است بنابراین گمانم این است که پارلمان انگلستان و دومای روس بموجب قانون بین الملل و الدول و حفظ آن آنهاییکه وارد خانه ایران شده اند نگذارند باشد و برگردانند.

حاج معین التجار- مأموریت این سرحددارهای ما چیست آیا حق دارند که بگذارند این سوار و قزاق وارد شوند یا باید ممانعت نمایند.

آقا سیدحسن تقی زاده- میخواهم در جواب وزیر امور خارجه عرض نمایم که این دفعه اول نیست مکرر گفته اند نتیجه راخواهم گفت و گفته اند مثل مسئله سعدالدوله وانگهی این جزئیات نباید منتفی بماند اینها موجب حقارت ملت است یك ملتی حقوق خود را بما سپرده اند و اول وظیفه وکیل حفظ استقلال و شئونات ملت است پس نمیتواند بیك کلمه راضی شود شایدسایرین راضی شوند اما من راضی نمیشوم که این مسئله در استتار باشد لااقل میخواستند کمیسیون خارجه را در استتار این مطلب با خودمان همراه نمایید که اذهان وکلا رامسبوق نمایند.

وزیر امور خارجه- در باب سعدالدوله اینکه گفتم اقدامات میشود بعضی مطالب است که طول میکشد مذاکره لازم دارد و توضیح آن بتأخیر می افتد دیگر شما غیر از این کاری ندارید که بی نتیجه مانده باشد البته ما هم همه طور باید ملاظه کنیم دراین موقع وزیر اگر کاری کرد که هنوز نتیجه نداده نمیتواند اظهار کند و باید اینگونه مطالب در آن کمیسیونی که بجهة این کارها منعقد میشود و مستور بماند و مجلس از برای این مطالب در کمیسیونها بجهة هر کاری یك کتابچه به الوان مختلفه درست میکند که این مطالب و مذاکرات در آنجا ثبت شود بعد از حصول نتیجه آنچه که صلاح است چاپ کرده منتشر نمایند.

اسدالله میرزا- از مذاکرات وزیر امور خارجه فهمیده میشود که مشغول مذاکره هستند و هنوز تمام نشده و بنده که یکی از اجزاء کمیسیون خارجه هستم اطلاع دارم و تصویب میکنم که این مطلب در استتار باشد ولی دو سؤال شد یکی در باب ورود قزاق به تبریز و سوار هندی به اهواز یکی دیگر ورود عسکر و سالدات بسرحد جلفای روس آنرا هم توضیح میدهند با اینکه این توضیح برای هر دو بود.

وزیر امور خارجه- در این باب مذاکره شده است جواب اظهار داشته اند که بجهة حفظ سرحد داخله خودمان و تجاوزات بوده.

آقا سید حسن تقی زاده- آیا وزیر امور خارجه قانع شده اند باین جواب.

وزیر امور خارجه- نه خیر مشغول مذاکره هستیم.

آقا سید حسن تقی زاده- از قراریکه شنیده ام و شما هم میتوانید از جنرال قونسولگری تفلیس سئوال نمایید که چهار ده هزار قشون میخواهند در آنجا وارد نمایند و مشغول تهیه آذوقه و منزل هستند دراین صورت البته دولت اقداماتی کرده و میکنند مجلس و ملت هم باید از اقدامات ایشان مستحضر باشند و نیز باید این سرحدداران بدون اجازه نگذارند کسی از نظامی وارد خاك ایشان شود ولو یکنفر باشدنه اینکه اینطور غیر منظم باشد.

آقای حاج امام جمعه- دراین شصت ساله اخیره ازبس که خون ما منجمد گردید وحس ملیت مان کم شده میخواهند ما را مطیع نمایند ولی ما نمیخواهیم مطیع شویم بلکه ما هم میخواهیم مثل دیگران مطاع و آزاد باشیم و تمام بشریت جنس هستند و حقوقشان مساویست پس جهة ندارد یك اندازه همسایه که قوت پیداکرد قشون وارد خاك ما نماید ولو چند نفری باشد و پارلمان ما از وزیر امور خارجه توضیحات این مطلب را بخواهد و او در جواب میگوید که اقدامات لازمه شده و خواهد شد و ما باین قانع شویم والله من باین جواب راضی نخواهم شد مادامیکه اول ریشهای سفید ما علماء بخون خودمان در آن حدود رنگین شودنخواهیم گذاشت یکنفر وارد خاکمان شود و دست تعدی بعرض و ناموس مان دراز کنند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در اینخصوص در کمیسیون خارجه مذاکرات زیاد شد که بیست ودو نفر سوار هندی که بیست نفر سوار و دو نفر صاحب منصب است باسم حفظ معدن نفت و بیست و هفت نفر قزاق با پنج نفر صاحب منصب برای قونسولگری تبریز وارد شده و مکرر هم مذاکره این مطلب شده است ویك اندازه هم وزیر امور خارجه حق دارند اگرچه ما قانع نشده ایم و تمام مذاکراتی هم که دراین باب بعمل آمده در دفتر کمیسیون خارج ثبت است اگر آقایان میخواهند اطلاع حاصل نمایند رجوه بآن نمایند وزیر خارجه هم اقدامات در این باب کرده اند و البته هر کس از رعایای خارجه دراین خاك است در حمایت دولت علیه بوده و هست وملت ایران با جان ومال در حفظ جان و مال آنها میکوشند و گمانم این است توضیح ثانوی که وزیر امور خارجه در این باب بدهند باعث خوشوقتی همه بشود.

رئیس- این مراسله ایست که از طرف سفارت کبری عثمانی رسیده است قرائت میشود (قرائت شد قریب باین مضمون: جناب مستطاب مشفق مهربان مراسله که از طرف پارلمان نوشته شده بود رسیده زیاد موجب شعف وخرمی گردید از اتحاد و مناسبات دولتین علیتین همیشه منتظر ترقی وتمدن و رفع حوادث وانقلاب بوده اینك دوستار بجناب مستطاب اظهار میدارد که بنابر آنچه اعلیحضرت شفاهاً باین دوستدار فرموده اند قصدی در باره پارلمان نداشته ودر آتیه هم نخواهند داشت دراین موقع تبریك دوستانه گفته

همیشه اتحاد و اتفاق بین دولت وملت را طالب میباشد و نیز مراسله که از طرف سفارت آلمان رسیده بود قریب باین مضمون قرائت شد جناب مستطاب مشفق مهربان مراسله شما واصل شد و بر مطالب آن استحضار حاصل کرده تمام دول متحابه که خواستار سعادت ایرانند تمامی منتظر رفع این اغتشاشات وانقلابات بوده بر حسب حسیات وجدانیه وانسانیت برای رفع این غائله بحضور همایونی مشرف شده و اعلیحضرت فرمودند که هیچ وقت نسبت به پارلمان قصدی نداشته و ندارم لذا بنا برآنچه که شفاهاً باین دوستدار فرموده اند بر طبق قانون اساسی رفتار میفرمایند وانشاء الله در آتیه هم موافقت فرموده عمل بقانون اساسی خواهند فرمود در این موقع دوستدار از طرف دولت مفخم متبوع خود بپارلمان اظهار تبریك مینماید و همیشه دولت آلمان طالب ترقی دولت علیه بوده کمال اتحاد و رابطه دولتی را داشته و دارد.

رئیس- در حقیقة از این احساسات مأمور این دو دولت کمال خوشوقتی و امتنان را داریم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- چنانچه در آن دو مرقومه سابق از سفارت روس و انگلیس رسیده بود نوشته بودند که مراسله مجلس رسید من گفتم که مراسله نبوده و بیان نامه بوده همین طور اینجا هم عرض مینمایم که مجلس بسفیر آلمان بلکه بتمام سفرا مراسله ننوشته بیان نامه نوشته بود. (مجلس ختم شد).

جلسه: 212

مذاکرات روز پنجشنبه چهارم شهر ذی الحجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه دوم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

امروز آقای معتمدالتولیه وکیل محترم زاویه مقدسه حضرت عبدالعظیم علیه السلام را با کمال تجلیل و توقیر واحترام بمجلس مقدس وارد کردند.

رئیس- جناب معمدالتولیه نماینده و وکیل حضرت عبدالعظیم هستند وانشاء الله مبارك است والبته اعتبارنامه ایشان در کمیسیون انتخابات قرائت و ملاحظه شده و صحیح است.

آقای حاج امام جمعه- غیراز اعتبارنامه ایشان که صحیح است قریب دو هزار نفر از هالی آنجا بهمراهی ایشان آمده و برای شهادت حاضرند چه اعتبارنامه بهتر از این است.

آقا شیخ حسین- خیلی افسوس میخورم با وجود اینکه وعاظ و روزنامه نویسان بی غرض اتصالا مردم را باتفاق و اتحاد ترغیب و تحریص مینماید و غالبا در این رشته تکلم کرده و مینویسند ونیز بنابرفرمایش جناب حاج امام جمعه قریب دوهزار نفر از اهل حضرت عبدالعظیم بهمراه ایشان آمده و شهادت میدهند. معهذا روز سه شنبه عریضه دراین باب به کمیسیون انتخابات رسیده که اعتبارنامه ایشان محل حرف است والان هم با کمیسیون طرف گفتگو هستند و مقصود ما این بود که از حضرت عبدالعظیم وکیلی انتخاب شده موجب تکمیل اتحاد بین اهالی آنجا باشد وانشاء الله انتخاب ایشان مبارك است ولی باید طوری باشد که بعدها بهیچ وجه اسباب زحمت وکلای محترم و کمیسیون فراهم نشود و خودشان همت نموده این اختلاف رارفع کنند.

آقا میرزا محمود- وظیفه وکلا این است که از هر جا وکیل بموجب نظامنامه انتخاب شده است او را قبول کنند و مخالفت چند نفر اعتنا واعتبار نخواهد داشت.

رئیس- لایحه ایست از طرف مجلس نوشته شده قرائت شود. (قرائت شد قریب باین مضمنون). چون لازم است هر امری در موقع خود تکمیل شود لذا آقایان وکلائی که قسم یاد نکرده اند روز پنجشنبه در مجلس قسم یاد نمایند اگر مجلس تصویب نماید. (دراین موقع همه تصویب کردند و گفتند خیلی لازم است.)

وکیل الرعایا- بنده عقیده ام این است که این مطلب باید قانونی شود که کلیه مستخدمین ادارات دولتی در هر کجا نتوانند داخل در خدمتی شوند مگر اینکه در انجمن ایالتی یاولایتی ودرطهران در مجلس مقدس حاضر شده قسم یاد نمایند.

رئیس- اول باید خود وکلا حاضر شوند برای اینکار و کسانیکه از وکلا قسم یاد نکرده اند قسم یاد نمایند واز جمله کسانی که قسم یاد نکرده است یکی خود بنده هستم واگر صلاح است کلام الله مجید را حاضر کرده الان قسم یاد نماییم یا باشد برای موقع دیگر. (در این باب اظهارداشتند که در آخر مجلس پس از مذاکره مشغول اینکار شوند.)

لسان الحکماء- پس باید درصورتیکه وکلا قسم یاد مینمایند هیئت وزرا جدید هم که قسم یاد نکرده اند حاضر شده قسم یاد نمایند.

رئیس- در صورتیکه پادشاه مملکت و وکلا قسم یاد کرده اند البته آنها هم با کمال افتخار حاضر شده قسم یاد مینمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- بحکم عقل و وجدان نجات مملکت در اتحاد و اتفاق است وما وسیله برای این اتفاق و اتحاد در عالم اسلامیت غیر از قسم چیز دیگری نداریم پادشاه مملکت قسم یاد کرده اند و همچنین اکثر وکلا بنابراین معلوم شد که پادشاه و کسانیکه قسم یاد کرده اند مایل به ترقی و تامین این مملکت هستند مگر چند نفری که نفع خود را در هرج و مرج بودن واغتشاش مملکت میدانند و اطراف شاه را گرفته باعث این انقلابات شده اند اینها همان اشخاصی هستند که قسم یاد نکرده اند پس خوبست محض اطمینان مجلس وملت تمام مستخدمین دولتی حتی ادارات قشونی و باقی مانده وکلا همه قسم یاد نمایند با آن شروطات معینه که تا اتحاد کامل بعمل آمده و انشاء الله مملکت بزودی رو بترقی گذارد.

وکیل الرعایا- خوبست حکام ولایات هم به همین ترتیب در وقت مأموریت در مجلس حاضر شده قسم یاد نمایند.

رئیس- این مسئله در همه جا معمول است و استثناء ندارد در صورتیکه اعلیحضرت قسم یاد نموده اند تمام مستخدمین دولتی هم در همین حکم هستند وباید قسم یاد کنند. (در این موقع رئیس بواسطه سری شدن مجلس از نظارگیان که اغلب آنها اهل حضرت عبدالعظیم بودند معذرت خواسته وتوصیه و سفارش درخصوص اتحاد واتفاق ورفع اختلاف و نقار مابین جناب معتمدالتولیه و اخوی ایشان نموده که حتی المقدور در اصلاح امر بکوشید که هیچ وقت مجلس راضی باختلاف و تقار نیست وهمچنین از آقایان علماء حضرت عبدالعظیم در اتحاد و اتفاق اهالی آنجا خواهش و تأکید نمودند.) (مجلس علنی مبدل بسری گردید.)

جلسه: 213

مذاکرات روز شنبه ششم شهر ذی الحجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 5 شنبه چهارم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- درخصوص قسم خوردن بعضی از وکلاء که قسم یاد نکرده اند یك وقتی را مجلس معین نمایند که بهمان ترتیب قسمنامه قسم یاد نمایند واز آقایان حجج اسلام هم استدعا شود که در همان روز حاضر باشند.

حاجی محمداسمعیل آقا- فردا یا روز سه شنبه باشد ودر خلاصه مذاکرات از بابت قسم یاد کردن سایر مستخدمین دولتی اشاره نکرده است درصورتیکه روز پنجشنبه مذاکره شد.

نایب رئیس- این مسئله که قانونیست و در تمام ممالك مشروطه تمام ادارات قسم یاد مینمایند حال برای قسم یاد نمودن وکلا روزی را معین نمایند که غیر از روز مجلس باشد (گفته شد که روز مجلس بوده و تماشاچی ها هم باشند بهتر است قرار شد برای روز یکشنبه وقت معین شود.)

صدیق حضرت- در این خصوص خوبست چیزی برئیس الوزراء نوشته شود که ادارات هم بجهة قسم یاد کردن حاضر باشند (گفته شد یك روز بعد از قسم یاد کردن وکلا احضار نمایند ونیز برؤسای ادارات هم اطلاع داده میشود.)

آقا میرزا ابوالحسن خان- این قسم خوردن در تمام ممالك مشروطه معمول است اما اینکه تماما حاضر بشوند در مجلس برای قسم یاد کردن لازم نیست در هر اداره رئیس آن اداره باید اجزاء آن اداره را در حضور حجج اسلام حاضر نموده قسم یاد نمایند حال اگر آمدن در اینجا صلاح است مطلبی است.

حاج محمد اسمعیل آقا- قسم یاد نمودن باید در مکان مقدس باشد یا باید در مجلس یا در مسجدی قسم بخورند. (گفتند در مسجد باشد بهتر است گفته شد در همین مسجد سپهسالار باشد.)

آقا میرزا محمود- در باب منقصت وکلا پریروز دراین باب خیلی صحبت شد ورقه هم نوشته شد خوبست آنرا باتمام برسانند.

آقا سیدحسین- باین عجله هم نمیشود.

نایب رئیس- این مطلب حالا زود است خوب است آقایان وکلاء نظری کرده و دقت بکنند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اولا باید معین شود که چند نفر را باید انتخاب کرد و ثانیاً یکی از وکلای آذربایجان هم ما داریم که باید عوضشان انتخاب شود وآن آقا سید هاشم است تکلیف اینهم باید معلوم شود. (گفتند او استعفا دادو باید از اهل همان آذربایجان انتخاب شود.)

حاجی سید نصرالله- مجلس مکرر متنبه ومتوجه گشت که بجهة تفریط وقت اجلاسات مجلس را معین نمایند که اگر کار دارند منعقد شود واگر نیست نباشد و قرار شد که هر که در وقت معین حاضر نشد یکدیگر را مذمت نموده نهایت دقت را دراین خصوص داشته باشند معهذا باز مراقبت نمیشود و بعضی حضور بهم نمیرسانند و مجلس در وقتیکه معین شده است منعقد نمیگردد چرا باید اینطور باشد یا جلسات مجلس را کم کنند اگر کار دارند یا کم کار دارند در سر وقت معین همه حاضر شوند که مجلس منعقد و وقت ضایع نشود.

وکیل التجار- این فرمایش که میفرمایید مقدماتی دارد وآن مقدمه چند روز بود که از میان رفته بود و آن تشکیل کمیسیون هیئت رئیسه است که کلیه دستورالعمل کمیسیونها و مذاکرات مجلس از آنها است و باید اطلاع بدهند واز این انقلابات ببعد دیگر کمیسیون هیئت رئیسه مرتبا هیچ منقد نشده. عمده این هیئت است که همه روزه باید کمیسیون آنها منعقد باشد.

حاج سید نصرالله- این سئوالی بود که بنده از تمام آقایان وکلا کردم و فرمایش شما ربطی با این مسئله ندارد بلی کمیسیونها هم معطل هستند از جمله کمیسیون تنقیح لوایح است که چند روز است هیچ منعقد نشده هر گاه چنین باشد بنده از عضویت این کمیسیون استعفا میدهم واین ایراد بر همه وارد است و این مسئله که شما گفتید ایراد دیگری است.

نایب رئیس- کمیسیون هیئت رئیسه که عبارت از رئیس و دو نایب رئیس و منشی باشد منعقد و مشغول کار بوده اند. آقایان وکلاء دراین خصوص حق ندارند گله نمایند وکلا باید در سر ساعتی در اطاق علیحده حاضر باشند اگر رئیس یا نایب رئیس دیدند که کاری هست در همان موقع مجلس را تشکیل میدهند والا در کمیسیونها مشغول کار هستند چه ضرر دارد که آقایان وکلا یکساعت یا کمتر در اطاق دیگر باشند تا مجلس در موقع کار تشکیل شود.

حاج سید نصرالله- چون این مسئله بطور حتم معین شده بودکه درسر ساعت سه مجلس رسمی تشکیل شود حالا اگر کاری نیست عده جلسات را کم کنند یا اینکه اگر کار هست در سر ساعت معینه همه حاضر و مجلس منعقد شود که وقت ضایع نگردد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- علاوه از اینکه آقا سید نصرالله فرمودند اگر امر مهمی باشد یکساعت تأخیر و تعویق بیفتد ضرری ندارد اما نه اینکه بیخود وقت مجلس ضایع و کم کم این ترتیب از دست برود.

آقا میرزا محمود- این مقدمه که وکیل التجار گفتند خیلی مطلب صحیحی است بنده که یکی از اعضاء کمیسیون هستم چندروز است که می بینم امورات کمیسیونها مختل است و کمیسیون هیئت اداره منعقد نشده تا این اداره بطور کامل همه روزه منعق نشودنه تکلیف کمیسیونها نه تکلیف مجلس معلوم خواهدشد.

نایب رئیس- در این مسئله هیچ حرفی نبوده و کسی هم مخالف نیست ولی میدانید که با این انقلابات يك اندازه عقب افتاد از روی تقصیر و قصور نبوده وانشاء الله من بعد کمال دقت و توجه دراینباب خواهدشد.

ارباب جمشید- حضرات زردشتیان آن عریضه را که بمجلس داده اند مطالبه جواب مینمایند.

نایب رئیس- حضرات زردشتیان عریضه در باب قتل فریدون بمجلس نوشته بودند و درحقیقت این واقعه حادثه ناگواری بوده است که رخ داده امروز هم از انجمن اصناف دراین خصوص عریضه نوشته بودند و تأکید در اقدامات نمودند که قاتلین را بزودی دستگیر

کرده مجازات دهند تا اسباب امنیت و آسایش عموم باشد والا ما هم بازارها را خواهیم بست زیرا که او هم یکی از افراد مملکت و وطن ما بوده این هم عریضه ایست که انجمن زردشتیان نوشته و قرائت میشود. (قرائت شد).

عریضه طایفه زردشتیان:

(بتاریخ چهارم شهر ذی حجة الحرام 1325)

بالله یاللمسلمین

در ساحت مقدس مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه شرف اجابت یابد.

ای پناه گاه ایرانیان ای حامی درماندگان وای دستگیر مظلومان حاجت نیست شروح مظلومی و بی چارگی خود را عرض نماییم زیرا که حال گله بی چوپان و رمه بی شبان در چنگال قهر عنوان معلوم است و بس واضح که از چندی باین طرف آنچه بر این ملت ضعیف وارد شد قوای مقننه بر رفع حوادث مولمه و مکافات مقصرین مقدرت حاصل نکرد این واقعه تازه شب چهارشنبه گذشته که بتوسط نماینده محترم این طایفه جناب ارباب جمشید و ریاست نظمیه بعرض عاکفان مجلس مقدس رسید که یك جوان کاسب منشی راسته را شبانه در بستر خواب با آن اعمال فاجعه وحشیانه بقتل رسانیده اندآیا برای این ملت بیچاره در این مملکت بعد از آن اتفاقات سابقه و حالیه دیگر امنیت وآسایش حاصل است و یا وکلای عظام و ملت غیور این خاك پاك باز ماها را بهمان حال وحشت وانقلاب میگذارند عرق ایرانیت و خون ملیت ماها حس نمیکند که بغیر از این ساحت مقدس وغیر از این ملت محترم استغاثه کنیم یا ملجا و مامن نخواهیم یا محض حفظ این وجدان باید بهیئت عمومی ترك این آب و خاك و وطن عزیز نموده برادران ملی خود را وداع بگوییم والا الغوث الغوث صدمات فوق التصور و الطاقه هزار و دویست و پنجاه و هفت ساله را برای چنان روز داوری و دادرسی و تلافی مافات متحمل شد.

و دیگر تاب و طاقت اینگونه خطرات عظیمه دراین زمانیکه تمدن عالم را فرا گرفته نداریم جاییکه پای تخت مملکتی که مامن عموم است به این قسم شخص مظلوم کاسبی را در خانه اش بقتل برسانند حال سایر ولایات مانند یزد و کرمان که اشرار آنجا کراراً امتحانات خود را داده اند با وقوع این واقعه معلوم خواهد بود با این حال از آن قبله امید و توجه مستدعی تعیین تکلیفم الامان الامان فدواین دادخواه انجمن زرتشتیان طهران.

نایب رئیس- از انجمن سواد اعظم و سایر انجمنها هم دراین خصوص نوشته اند که اگر همگی آنها خوانده شود طول خواهد کشید و حقیقة صحیح نوشته اند از این واقعه ناگوار که اتفاق افتاده موجب تزلزل و اضطراب همگی شده ولی دراینباب اقدامات شده و مشغول هستند که انشاء الله بزودی نتیجه آنرا ملاحظه خواهیم کرد.

آقا میرزا محمود- بنده عرض مینمایم که آقایان حجج اسلام ووکلاء و وزراء تمامی همت خود را باید در این راه صرف نمایند در حقیقت از آن شب که این اتفاق افتاده بالمره سلب امنیت از این مردم شده است باید در این خصوص خیلی مجاهدت بشود.

آقا سید عبدالله مجتهد- در حقیقت همین طوراست و ماها هم کمال مجاهدت را در این خصوص داریم ولی چیزی که هست این واقعه ناگوار چون درشب واقع شده است یك اندازه کشف آن سخت است امیدواریم که بزودی معلوم شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- ممکن است وزراء وقتی را معین نمایند که تا آنروز کشف این مطلب شده مرتکبین را مجازات دهند که هم ما و هم این طایفه تا آنروز ساکت باشیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- لازم نیست که ما اینجا ازاین مصیبتی که بایرانیهای اصیل وبرادران وطنی ما وارد شده است اظهار تعجب بکنیم البته آنها هم برادران وطنی و مملکتی ما هستند اما نباید هیچ وقت این کلمه را از ایشان بشنویم که بگویند ما از این آب و خاك و وطن اصلی خودمان باید دست بکشیم این کلمه را هیچوقت راضی نیستیم بگویند والبته باید با کمال جد وجهد بخواهند و بدولت هم مهلت بدهند که مرتکبین را گرفته بمجازات برسانند و مجلس هم دراین خصوص ساکت نخواهد بود.

آقا سیدحسن تقی زاده- در اظهار تأسف از این مسئله بنده هم شریك هستم ولی در مسئله آخری که وکلا میگویند امید است که مرتکبین این قتل بدست آمده و مجازات داده شوند بنده شریك نیستم و امیدهم ندارم یك سال است که ما با هیئت وزرا گفتگو میکنیم و اغلب در مجلس حاضر نمیشوند و ما با یکدیگر صحبت مینماییم در تمام این مطالب گفتگو شدده و میشود و حال ما مثل همان مجلس اولیاء

مقتول است که تمام مردم از این مسئله اظهار تأسف کرده دسته دسته در منزل این شخص میروند واظهار افسوس میکندواین مجلس هم در واقع همان حال را پیدا کرده در این خصوص نطقها میشود اما کم کم از میان میرود پس باید همانطور که حاج محمد اسمعیل آقا گفتند هیئت وزراء حاضر شوند و یك وقتی را معین کنند که هم ما وهم این طایفه زردشتی و تمام مردم تا آن وقت ساکت بوده و منتظر نتیجه و مجازات مرتکبین باشیم.

بحرالعلوم کرمانی- این شخص را شب در خانه اش ریخته اند و بقتل رسانیده اند میگویند قاتلش معلوم نیست آن کسی را که روز روشن در میدان توپخانه کشتند که قاتلش معلوم است چرا مجازات نمیدهند.

نایب رئیس- قاتل او هم معلوم نیست.

بحرالعلوم کرمانی- چطور شخصی را که روز روشن کشته اند قاتلش معلوم نیست.

آقا سید عبدالله مجتهد- یك نفر مدعی العموم میخواهد که حاضر شود دعوی کند و بخواهد که قاتل را حاضر کنند وقتی که قاتل معلوم شد مجازات بخواهند والا من هم قاتل را میخواهم شما هم میخواهید و همین طور عموم مردم میخواهند ازاین کار پیشرفت نمیکند آن کسانیکه اهل اطلاع و بصیرتند حسبة الله اقدام دراین عمل نمایند.

حاج محمداسمعیل آقا- فرمایش حضرت عالی درخصوص مقتول در میدان توپخانه صحیح است ولی این مسئله اخیره ربط بآن ندارد این مسئله تزلزلی دراركان مملکت وارد آورده که اگر وزراء بخواهند اقدام نکندکار بجای سخت میکشد.

آقا سید عبدالله- مقصود این است که باید یکنفر حاضر شود و اتمام این کار را بخواهد.

حاج محمد اسمعیل آقا- بنده مطلب دومی را میگویم که محض آسایش مردم و اطمینان خاطر ملت باید وزراء اقدام صحیحی بکنند که این اضطراب از مردم برداشته شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- در این خصوص همینطور است که میگویید باید اقدامات سریعانه بشود.

نایب رئیس- الان از طرف مجلس باشخاصی که لازم بود نوشته شد که یك وقتی را معین نمایید که تا آنوقت کشف این مطلب شده و مرتکبین دستگیر شوند.

وکیل التجار- ما یك حرکت صحیح میخواهیم که بدون اینکه کاغذ بنویسند یا از طرف مجلس اخاطر شود هیئت مجریه جلو افتاده مشغول کار شوند و این موانع را از جلو بردارند ولی بعکس میشنویم همین اشخاص که خانه فریدون رفته اند جای دیگر هم رفته اند و بعضی میگویند در کوچه و بازار هم دیده میشوند.

آقا شیخ حسین- این مسئله در نزد هیئت وزرا گفتگو شد و امید است که بزودی مرتکبین را دستگیر نمایند و مذاکره دراین خصوص کفایت میکند اگر صلاح باشد لایحه که در خصوص وکالت ایلات نوشته شده قرائت شود و بعضیها این مسئله را اهمیت میدهند پس باید در این خصوص زودتر اقدام شود.

احسن الدوله- ما از بس این شورش و انقلابات را دیده ایم اهمیت نمیدهیم و ما مردم یك وقت آنقدر بیکار هستیم که از بیکاری مهمل میشویم یکوقت آنقدر بیك نفر کار میدهند که از عهده نمیتواند برآید بنده میگویم آقای ظفرالسلطنه با داشتن وزارت جنگ نمیتواند حکومت این شهر را بنماید خود ادارات نظامی خیلی کار دارد که یك نفر نمیتواند برسد پس بحکومت چطور میتواند برسد باید وزیر داخله یکنفر حاکم صحیح برای طهران معین کند ظفرالسلطنه خوب آدمیست ولی بجهة کارش نمیتواند برسد دیشب در درب خانه فرمانفرما منشی سفارت انگلیس را لخت کرده اند این شهر معلوم میشود پلیس ندارد ژاندارم ندارد سرباز ندارد که در کار درست اقدام کنند.

نایب رئیس- در اینکه شاهزاد ه ظفرالسلطنه بیك اندازه خوب رسیدگی مینماید حرفی نیست وچند روز قبل هم با وزیر داخله دراین باب گفتگو شد صلاح ندانستند که فعلا تغییری در حکومت ایشان واقع شود.

احسن الدوله- صحیح است پس خوب است که یك نفر صاحب منصب کافی برای رسیدگی امورات حکومتی معین نمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این ملاحظات که شده بسیار خوب است در این چند روزه ظفرالسلطنه خوب اقدام کرده است که بی نظمی واقع نشده و این اتفاق هم که رخ داده در همه جا این گونه اتفاقات میافتد.

وکیل التجار- بعضی ملاحظات صلاح اندیش ترتیب قانونی مخالفت دارد زیرا که یکنفر نمیتواند که دو کار داشته باشد و دیگر آن که یك نفر وزیر محترم مسئول نمیتواند اطاعت و مسئولیت وزیر دیگر باشد.

آقا میرزا محمود- با این ترتیب که وزیر جنگ اقدام کرده دیگر بی انصافی است که این صحبتها بشود.

آقا سید حسین- این که قانوناً صحبت میشود جواب همان است که اول گفته شد باید با وزیر داخله سئوال و جواب شود در صورتیکه سئوال و جواب شده و او این طور صلاح دانسته دیگر این مذاکرات فایده ندارد.

وکیل الرعایا- در این چندروزه بیش از آنچه ما خیال داشتیم شهر را منظم نگاه داشتند و در حقیقة نمیشود بی انصافی نمود در صورتیکه همه دیدند چه مقدماتی فراهم آورده بودند اما یك چیزی هست که همه اهل شهر همه چیز رامجانی میخواهند خوب است هر کس دارای خانه ایست تابمساحت هزار ذرع ماهی یك قران و علاوه بنسبت مساحت زیاد شد وهمین طور تجار ماهی یك قران و اصناف هر نفری ده شاهی از بابت بازار و دکاکین بدهند واز این مبلغ هزار نفر پلیس و پانصد ژاندارم بگیرند تا امنیت کامل حاصل شود.

حاج محمد اسمعیل آقا- این مسئله راجع باین مطلب نیست البته هر زمان که وزرا همچو مطلبی را پیشنهاد مجلس کردند مجلس هم قراری خواهند داد و همین طور که گفته شد این حکومت نظامی خوبست و باید جد کرد که اقدامات سریعانه شده واطمینان حاصل شود.

آقا سیدمهدی- بنده سابقاً عرض کردم و حال هم میگویم که فقط مجازات در این مملکت مصداق ندارد انشاء الله خواهد معنی پیدا کرد ولی چیزی هست موانع در کار زیاد است والا وزراء آنچه لازمه اقدامات است کرده و مینمایند.

وکیل الرعایا- آنکس که تمام حجج اسلام مقلد شیعه و علمای ملت تبعید او را خواستند چرا تبعید نمیکنند چه مانع دارد.

آقا سید مهدی- آنهم موانع دارد هنوز موانع از این مملکت برداشته نشده است.

نایب رئیس- از حضور آقایان حجج اسلام استدعا میشود که فردا برای ساعت سه ساعت بغروب مانده حاضر شوند که بعضی از وکلا قسم یاد نکرده باید قسم یاد نمایند.

آقا سید عبدالله مجتهد- ممکن است استدعا شود که برای مصلحتی چند روز این مسئله تاخیر افتد بعد از چند روز البته آنهاییکه قسم یاد نکرده اند قسم یاد نمایند خودمان هم تجدید قسم مینماییم.

آقا میرزابوالحسن خان- اشخاصیکه داخل این مجلس مقدس شده و وکالت قبول نموده اند مانعی برای قسم یاد نمودن ندارند حال اگر مصلحت خارجی حضرت حجةالاسلام ملاحظه کرده اند البته مطاع است.

آقا سید عبدالله- بلی بعضی ملاحظات خارجی است و خوبست تعیین روزش را بعهده من واگذار کنید.

نایب رئیس- تلگراف راپورت مانندی از انجمن ولایتی استرآباد رسیده که سی وهفت نفر از اسراء را سپهدار بهمراهی اکرام الملك مسترد داشته و آن لوازمات و تهیه که لازم است خواسته اند فرستاده شود.

آقا شیخ حسین- در خصوص انتخاب وکلای ایلات چه شد آیا عرض بنده مقبول نظر وکلا نشده اگر شده است است که آن لایحه قرائت شده و مطرح شود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد- در باب سالار مفخم از بسکه بمن و آقا کاغذ نوشته است بتنگ آمدیم و میگویند ضامن میدهم که بروم تمام اسرا را استرداد نمایم حال مجلس هر طور صلاح میداند رفتار شود.

نایب رئیس- حالا دراین باب باید مذاکره شده ودقت نظری بشود وقت لازم است باشد برای وقت دیگر.

(مجلس ختم گردید.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 214

جلسه: 214

مذاکرات روز یکشنبه هفتم ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 6 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

آقا شیخ ابراهیم- جهان شاه خان این قتل و غارتیکه کرده وباین اشتهارات که شهرت کرده وزیاده از یکماه ونیم است که او را احضار کرده اند و اهالی بیچاره سرگردان مانده اند و تاکنون حکمی در باره آنها نشده است اگر معلوم است حکم نمایند واگر معلوم نیست تحقیق نمایند در صورتیکه ابدا جای شك نیست از خلخال و گروس وانجمن محلی زنجان و علماء و تجار همه اطلاع دارند و تلگرافات در اینخصوص آمده با این ترتیب تکلیف اینها چیست.

رئیس- تمام آنها صحیح است ولی ورود جهان شاه خان مصادف شد با آن انقلابات این شد که تأخیر شد وامروز دسته از عارضین زنجان آمده و قرار شد شرح تأکید آمیزی بجناب مخبرالسلطنه نوشته شود که آنها را آسوده نمایند.

آقاشیخ ابراهیم- علاوه بر اینکه عارضین اینجا معطل هستند بیچاره رعایا در آنجا در صدمه و سوارهای جهانشاه خانهم در آنجا برعایا صدمه میزنند حکومت زنجان شهر واطراف را خوب منظم کرده است ونوشته است مانعی بجهة امنیت غیر از سوارهای جهانشاه خان نیست.

رئیس- بلی تمام صحیح است بطوریکه گفته شد شرحی اکیداً بوزارت عدلیه نوشته میشود که درهمین چند روزه عارضین را آسوده نمایند و یك نفر هم از خارج معین میکنیم که درعدلیه حاضر شده نظارت داشته باشد که زودتر این عمل ختم شود وتلگرافی هم بحکومت زنجان دراین باب مخابره خواهد شد و باید بایشان تقویت بشود که امنیت کامل بدهند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- چون قبل از این هرکسی متوفی میشد یك ثلث ازحقوق او کم میشد و از زمان مشروطیت این مسئله مانده است حالا یك قانونی نوشته شده است که وزیر مالیه آن را تصویب نموده از مجلس گذشته بعد ازصحه مجری شود قانونی که مبنی بر چند ماده بود در اینخصوص قرار شد، وقرار شد که چاپ کرده بوکلا بدهند بعد از دقت نظر در قرائت دوم مذاکره و مباحثه شده درقرائت سیم اخذ رأی شود.

رئیس التجار- لازم است یك توضیحی هم بشود که از اول مشروطیت متوفیات زیاد شده بود و ورثه آنها سخت گرفته بودند لهذا عجالتاً این قانون نوشته شد که پس از تصویب مجلس بصحه رسیده مجری شود که انشاء الله پس از تنظیم ادارات و وزارتخانها جزئیات اینمطلب چون زیاد است بعد کاملا نوشته شود.

آقا سید حسین- اشخاصی که بیست ماه صبر کرده اند حاضر هستند که ماه دیگر هم صبر کنند که این لایحه چاپ شده بتمام وکلا بدهند که دقت نظر شده و جزئیات آن تماماً نوشته شده تنقیح شود که قانون کلی شده و همه وقت مجری گردد نه اینکه موقتی باشد.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- دو مطلب دیگر است که در مجلس مذاکره شده و تمام نشده یکی در باب تومانی هفت قران است که در زمان توشیح بصحه همیونی میگرفتند حالا اگر مجلس تصویب میکند همانطور گرفته و صرف معارف شود مطلب دیگر اینکه سی تومان و کمتر را گفتند ثلث کم نکنند حالا اگر رأی میدهند بگویند.

آقا سید حسین- بنده عرض میکنم اینمطلب را هم جزو همان قانون بکنند بهتر است.

احسن الدوله- در باب تومانی هفت هزار بعقیده بنده ابداً صحیح نیست کسی که پدرش مرده است آیا در فکر این هفت هزار باشد یا در فکر مرده پدر.

آقا سید حسین- دراین باب هم قراری گذاشته میشود اشخاصی که از هزار تومان ببالا نقد و مقداری هم جنس دارند بدهند یقیناً اینطور اشخاص برای تومانی هفت هزار معطل نخواهندبود.

رئیس- اگر مطلبی هست که مطرح مذاکره شود گفته شود و اگر نیست چون دومجلس خیلی مهم داریم یکی مسئله آذربایجان که اقدامات سریعانه باید بشود یکی هم مسئله اصلاح بین دولت وملت است که مشغول بودیم وباید بزودی تمام شود واز آن طرف اختیارات تامه داده شده است که بالمره رفع اختلافات شده و اصلاح کلی بشود که دیگر اتصالا اینطور اسباب تعطیل مجلس و این گرفتاریها فراهم نیاید و پس از ختم که روی کاغذ آمد بنظر عموم آقایان وکلا میرسد که اگر اصلاحی لازم باشد بشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اگر اینمسئله آذربایجان استتارش لازم است واظهارش صلاح نیست که هیچ واگر صلاح است و اعتنایش لازم نیست که بعموم وکلا گفته میشود.

اسدالله میرزا- در مسئله قانون متوفی خوب است زود چاپ کنندو بدهند چنانچه وکیل التجار گفتند ورثه آنها منتظرند که این قانون زود از مجلس بیرون بیاید اما مسئله آذربایجان بسته بمسئله اصلاح ذات البین است و اگر اصلاح نشود باید فاتحه این مملکت را خواند پس اول باید اقدام در آنمسئله نموده هر چه زودتر اصلاح شود.

رئیس- اولا اینمسئله را آقایان بدانندکه ما تا حال هیچوقت تخطی نکرده واز جاده مستقیم خود خارج نشده ایم واز طرف ما اظهاری نشده است این اقدامی بوده است که از طرف اعلیحضرت شده است و حاضر شده ند که اتفاق و اتحاد حقیقی بعمل بیاید چون هنوز نتیجه حاصل نشده نخواستم که در مجلس علنی مذاکره شود.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 215

جلسه: 215

مذاکرات روز سه شنبه نهم ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه هفتم را آقای میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- چنانچه روز یکشنبه عرض کرده بودم الحمدالله فیمابین دولت وملت اتحاد واقعی و کامل حاصل شد و با آن تعهداتیکه دیروز اعلیحضرت فرمودند و مخصوص امروز که از صبح مشغول بعضی اقدامات بوده اند امیدواریم که دیگر بعدها هیچگونه حوادث غیر مترقبه رخ ندهد و مخصوصا اعلیحضرت فرمودند که فردا سه ساعت بغروب مانده همه وکلاحاضر شده در در بار شرفیابی حاصل شده و امروز از صبح شخص مقدس اعلیحضرت همایونی در تلگرافخانه قریب یکساعت مشغول دستخط تلگرافی بوده اند و حتی هر جا که سه سوار شخصی هم داشتند دستخط فرمودند که حاضر شوند واز اینجا هم یك عده سوار از کشیکخانه وغیره عاجلا روانه شدند امیدوارم در ظل حضرت حجة عجل الله فرجه که دیگر از امروز اول مجلس وعظمت سلطنت واول ترقی ملت و مملکت ایران باشد.

آقا میرزامحمود- امیدواریم بهمان طوریکه فرمودید امروز اول ترقی ملت ومملکت ایران باشد دراین موقع عموم اهل مجلس بصدای بلند زنده باد پادشاه ایران گفتند.

رئیس- بلی امیدواریم همانطوریکه از آنطرف اقبال شد از این طرف هم یعنی از طرف عموم ملت که همه برادر هستیم خصوص مدیران محترم جرایدو واعظین و نطاقین گرام همراهی با آرای وکلاء داشته باشند و مخصوصا این مسئله اصلاح ذات البین را خیلی اهمیت داده در صفحات جراید خودبطور کامل بنگارند و امروز روز عرفه و موقع کار نبود ولی محض اظهار این مژده مجلس منعقد گردید.

حاج سید نصرالله- مذاکرات و شرح دیروز خیلی طولانی است و تمام آن را نمیتوان اظهار داشت ولی آنچه تاکنون مقصود ما بود مساعدت و همراهی اعلیحضرت با این اساس بوده. لیکن امروز مطلب از آن بالاتر است فرمایشاتی را که دیروز فرموده اند صادقانه و عاشقانه بوده است که خودشان توجه واقبال بهمراهی فرموده اند بطوریکه نمیشود توصیف کرد.

آقا سید حسین- آنچه که میشود از مطالب آن مجلس بیان شود اظهار کنید که ملت هم مسبوق شده وخوشوقت شوند.

رئیس- اگر چه تماماً در ذهن نمانده و نمیتوان کاملا شرح داد همینقدر بطور اختصار عرض مینمایم اول که وارد شدیم اعلیحضرت همایونی بهمه اذن جلوس داده و شخص مقدس خودش هم برادر وار روی زمین جلوس فرمودند ودست در بغل نموده کلام الله مجید را بیرون آورده بعد فرمودند که مضی ما مضی و چیزیکه در مذهب جعفری حکم دربین باشد و موجب اعتماد و اطمینان در میان ما

هست همان کلام الله مجید است و قسم یاد فرمودند که همه قسم همراهی و مساعدت دارم وحاضر هستم که تا آخر نفس خود با این اساس مساعدت کنم بنده هم در ضمن عرایضی کردم وعرض نمودم اول مرحله اصلاح این است که این اطاق اگر اصلاح شود باقی جاها وامورات همه اصلاح خواهند شد.

حاج سید نصرالله- مذاکرات زیاد شد خلاصه سخن همان بود که عرض شد ولی من جمله از گفتگوهایی که شد جناب رئیس عرض کردند اعلیحضرت محتاج بحافظ و نگهبان مخصوص نیستند باید طوری باشد که اگر وجود خودشان را در آغوش ملت بیندازند ببینند که تمام ملت حاضرند که آن وجود مبارك را در چشم خود جا دهند و حافظ اعلیحضرت تمام افراد ملت هستند محتاج بحافظ نیستند.

رئیس- دیگر هر یك از آقایان وکلا نطقی نموده خصوص آقای آقا سید عبدالله که الحق والانصاف داد سخن دادند و همچنین آقای میرزا سید محمد.

آقا سید حسین- خوبست اگر صلاح باشد اشخاصیکه دیروز حضور داشته اند کدام اشخاص بوده اند بفرمایید چون بعض مطالب خارجی در اذهان مردم جا گرفته که غیر از وکلا سفرا هم بوده اند.

رئیس- خیر این مجلس اتحاد بوده است وابدا سفرا نبوده اند کسانی که بوده اند از این قرار است: آقا سید عبدالله مجتهد و آقا میرزا سید محمد و آقای حاج امام جمعه و آقا میرزا محسن و حاجی سید نصرالله، آقا سید جعفر و حاج معین التجار و حاجی محمداسمعیل آقا و آقای شعاع السلطنه جناب عضدالملك.

آقا میرزا محمود- خوبست از طرف مجلس بعموم ولایات این مژده و بشارت داده شود.

آقا سید محمد جعفر- باید در این مورد ادای حق جناب عضدالملك بشود که بینی و بین الله خوب اقدام کرده اند و این اتحاد را فراهم آوردند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جناب رئیس فرمودند که ما باید امیدوار باشیم من عرض میکنم مطمئن بودیم و خواهیم بود که آفتاب معدلت سلطان بنای درخشیدن خواهد گذاشت وایران نیز جوانی از سر خواهد گرفت و آوازه بزرگواریش گوش زد خاور و باختر خواهد شد و بصدای بلند میگوییم شاه زنده باد. (دراینموقع صدای شاه زنده باد از عموم مجلسیان بلند گردید.)

وکیل الرعایا- اگرچه در این مورد ما این اغتشاش سرحد آذربایجان نباید چندان اهمیتی باغتشاش داد لیکن در این موقع خیلی مقتضی است که تلگراف اکیدی برای نظم داخله و طرق و شوارع همدان بشود با آن ملاحظات لازمه.

حاجی معین التجار- دیروز بدرجه اعلیحضرت اظهار تلطف فرموده و نطقی فرمودند که در حقیقت من شرمسارم عینا آنرا اظهار کنم ولی بطور خلاصه تلطفات شاهانه را اظهار میدارم که فرمودند من آرزومند بودم که وکلاء اصلاح امورات را از خود من بخواهند و شور کنند در جواب عرض شد که امروز همان روز است و همین قدر که اراده همیونی علاقه گرفت تمام ولایات امن خواهد شد خصوص خطه مثل آذربایجان مقرر فرمودند که در حقیقت منهم امروز را اول تاجگذاری خود دانسته و بوظایف سلطنتی عمل خواهیم نمود و مسئله آذربایجان هم اهمیتی ندارد وانشاء الله تا چند روز دیگر اصلاح خواهد شد.

رئیس- اما در مسئله قتل فریدون باید همه ملت بدانند که ما فارسیان را برادر وطنی خود میدانیم و اقداماتی که از فارس و کرمان و یزد وسایر نقاط واز انجمن اتحادیه طلاب وسایر انجمنها شده همه معلوم میدارد که ما آنها را برادر وطنی خود دانسته از هیچگونه اقدامات وهمراهی باآنها مضایقه نخواهیم نمود و از قاتلین او هم دو نفر بدست آمده و شش نفر دیگر هم انشاء الله بزودی بدست خواهد آمد.

وکیل التجار- ما ازاین مساعدت وعطف توجه ملوکانه کمال تشکر را میکنیم وانشاء الله بیك دستخط تلگرافی که مبشر این اتحاد باشد از طرف اعلیحضرت بتمام ولایات شده تا همه ملت از این اتحاد مسبوق و متشکر شوند.

آقا شیخ یوسف- بنده حمد میکنم خدای تعالی را همین قسمی که ملت ایران خودرا معرفی بنجابت بتمام ملل عالم کرده همینطور اعلیحضرت همیونی خودرا برنحو استحقاق معرفی بسلطنت ایران و حب وطن فرمودند. (مجلس ختم شد).

جلسه: 216

مذاکرات روز پنجشنبه یازدهم ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 9 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- از تفصلی شرفیابی حضور همایونی چون تمام وکلای محترم بودند و مستحضرند وازسئوال و جوابی که درآنجا شد امیدواریم که همیشه بهمین عقیده باقی باشند و همینطور مجلس هم که بعقیده خالصانه خود که از سابق بوده و خواهد بود و هیچ وقت مسلك خیرخواهانه خود را تغییر نداده و نمیدهد چیزیکه هست بطوریکه روز سه شنبه عرض شد ارباب جراید هم اکمال این اتحاد و اتفاق را نموده چنانکه چند نفر از آنها خیلی خوب نوشته اند بعدها هم در جراید خود موجبات اتحاد و مودت را کاملا رعایت نمایند که از اثر اقلام آنها نتیجه این اتحاد و مودت معنوی بین دولت وملت کما ینبغی بروز و ظهور نماید.

حاج محمد اسمعیل آقا- تمام مطالبی که فرمودید صحیح است و پارلمان هیچوقت قصدش غیر از این نبود و همیشه در صراط خیرخواهی بود واگر گاهی چیزی ناشی میشد بواسطه سوء اتفاقات بود که مردم هم با آنها هم صدا میشدند حال که بعضی خبرها از اطراف میرسد و همچنین از سرحدات مثل ساوجبلاغ و غیره باید رفع این مخاطرات را بنماییم که حفظ خودمان را نموده باشیم و روزنامه ها و انجمنها هم باید همین ملاحظه را بکنند که حفظ مملکت را بنماییم.

آقا سیدحسین- همان طور که فرمودید تماشاچیها و بعضی مطلع نیستند خوبست آن فرمایشاتی را که اعلیحضرت فرموده اند و مذاکراتیکه شده آقای حاج امام جمعه بفرمایند تا اسباب تجدید اطمینان واطلاع همه باشد.

آقای حاج امام جمعه- اول ازاین سه روزه که شرفیاب حضور اعلیحضرت همایونی شده بودیم پریروز جناب رئیس بیك اندازه در مجلس رسمی روز سه شنبه توضیح فرموده بودند ولی بنده نبودم و مجلس حضور همایونی هم خیلی طول کشیده قریب یك ساعت مشغول مذاکره بودیم و مطالبی هم که لازم بود آقایان حجج اسلام و جناب رئیس و بنده وسایرین بعرض رساندیم و بینی و بین الله از طرف اعلیحضرت هم اقصی درجه حسن تلقی شد که موجب امیدواری ما گردیده و بی نهایت خوشوقت از حضور همایونی مراجعت کردیم.

و روز دوم هم که در تلگرافخانه بودیم اجمالش این است که بتمام نقاط آذربایجان تلگراف فرمودند حتی باملاك شخصی خودشان که هر چه سوار شخصی داشتند حاضر شده نزد فرمانفرما برای تنبیه عشایر و اکراد متمرد بروند و همچنین بماکو در صورتی که سرحدات در مقابل عثمانی و همیشه آنجا استعداد لازم است معهذا تلگراف نمودند که پانصد سوار برود طرف ساوجبلاغ و آنچه لازمه اقدمات بود آن روز فرمودند و چیزهایی که ماها در خاطر نداشتیم خود اعلیحضرت آنها را فرموده واقدام میفرمودند و روز سیم هم که روز عید بود و شرفیاب شدیم فقط بجهة تبریك عید بود وهمه آقایان وکلاء تشریف داشتند.

رئیس- کاغذی از فتح السلطان کشیکچی باشی سابق رسید که قرائت میشود (قرائت شد قریب باین مضمون) چون حفظ وطن واساس مشروطیت لازم است و در سرحد آذربایجان که اکراد وعشایر متمرده دست تعدی و تطاول دراز کرده اند این حرکات خیلی ناگوار بر اشخاص وطنخواه است لذا داوطلبانه تحصیل اجازه از مجلس و دولت مینماید که مأموریت باین بنده بدهند بیست روز با سوار و پیاده طرف قراچه داغ و غیره بطرف ساوجبلاغ رفته آن صفحات را از وجود آن اشرار پاك نمایم اگر باین مقصود نایل شدم که اسباب افتخار و مباهاتم خواهد بود و اگر نشد در راه ملت و وطن وجود خود را فدا کرده ام آنهم زهی شرافت منتظر اجازه هستم.

رئیس- در واقعی خیلی اظهار غیرت مندی کرده است و حسن ظنی هم از ایشان در اینمواقع بروز کرده است همه میدانید خوبست بوزارت داخله نوشته شود که دراین باب مأموریتی بجناب فتح السلطان داده شود و مطلب دیگر اینکه مجلس گرفتار خیلی کارها است از بابت مالیه وغیره ولی چیزی که امروزه خیلی اسباب گرفتاریست مسئله سرحد است.

عقیده بنده اینست که کمیسیون فوق العاده معین شود که شب و روز مشغول فیصل امور سرحدی باشند که هر زمان تلگرافی از آنجا میرسد فورا جوابی که لازم است داده شود و مذاکرات لازمه با وزرا بنمایند که جواب تلگرافات معطل نماند زیرا که فوریست حال اگر مجلس صلاح میداند این کمیسیون از اشخاص بصیر بااطلاع که بصیرت کامل از آنجا دارند انتخاب و معین شود. (همه گفتند لازم است بشود.)

لسان الحکما- در حقیقت کمیسون خارجه میتواند این کار را بکند واینمسئله راجع باوست.

رئیس- صحیح است ولی آنطوری که باید تمام اعضاء کمیسیون خارجه از آن سرحد اطلاع کامل داشته باشند ندارند و مطالب آنجا هم خیلی مهم و فوری است باید چند نفر اشخاصی که بصیرت کامل بحال آن صفحات دارند انتخاب شوند.

آقا میرزا محمود- بموجب نظامنامه خود جناب رئیس حق دارند که اعضاء این کمیسیون را انتخاب نمایند خوبست هر کس را صلاح میدانند اسمشان نوشته شده و انتخاب شود.

آقای حاج امام جمعه- بنده انتخاب این کمیسیون را از همه کارها الزم میدانم ولی بیك شرط که این کمسیون روزی دو مرتبه منعقد شود یکی طرف صبح و یکی طرف عصر که هر چه از آنجا تلگراف و کاغذ میرسد فورا رسیدگی کرده جواب بدهند.

اسدالله میرزا- مسئله خواستم تقاضا کنم اگر صلاح دانستند از جاهای لازمه بخواهند یکی اینکه اعلیحضرت این چندروزه اقداماتیکه فرموده اند هر چه تشکر کنیم کم است ولی مملکت ایران مملکت وسیعی است ودر این انقلابات اخیره در همه نقاط اقداماتی شده بود خوبست برای اتمام و اکمال این موهبت همایونی از طرف اعلیحضرت دو کلمه دستخط بقلم معجز سیم که میدانید چقدرها تأثیر دارد بانجمنهای رسمی ولایات و رؤسای ایلات تلگراف بشود و همچنین آقایان علمای نجف اشرف که آن همه تلگرافات و اقدامات مجدانه فرموده بودند و منتظر جواب هستند بفرمایند که عموما مستحضر و اطمینان کامل حاصل کند.

رئیس- اما به نجف اشرف از طرف آقایان حجج اسلام تلگراف شده ولی این تلگرافی را که شما میگویید باید از طرف مجلس به تمام ولایات بشود که همه از اتحاد دولت وملت مسبوق باشند.

اسدالله میرزا- بنده میگویم که باید از طرف اعلیحضرت باشد.

حاج معین التجار- باید این تلگراف از هر دو طرف باشد هم از طرف اعلیحضرت و هم از طرف مجلس.

حاج سید نصرالله- بجهة این که بعضی از مفسدین هستند که خود را بیك طرف بسته باز اسباب فتنه فراهم میآورند وقتیکه از هر دو طرف تلگراف شود رفع عذر بالمره خواهد شد.

احسن الدوله- این کمیسیونیکه فرمودید اگر مثل سایر کمیسیونها باشد متوقع هیچ کار نباید بود از ماه شوال که این کمیسیونها منعقد شده هیچ حاضر نشده و کار کاملی نکرده اند اکیدا قدغن بشود که تمام کمیسیونها منعقد واین اعضا کمیسیون فوق العاده را هم اهل مجلس درست بصیرت ندارد خود جناب رئیس که بصیرت دارند اعضاء آن کمیسیون را انتخاب و معین نمایند.

رئیس- بنده میخواهم عرض کنم که این ماه ذی قعده در واقع برای تاریخ ایران از ماههای منحوس بدی بود واگر کمیسیونها دراین ماه منعقد نشده عذرشان مسموع بوده و برای پیش آمدهای کار بوده.

سیدالحکما- کمیسیون اعتبارنامه همه روزه منعقد و مشغول کار خود بوده و بهیچوجه تعطیل نشده است و راپورت همه روزه اش موجود است.

آقا میرزا حسین- کمیسیون مالیه هم همینطور همیشه منعقد بوده است.

آقا میرزا محمود- خوب است کمیسیون رئیسه از روز شنبه مستمراً منعقد شود که سایر کمیسیونها هم مشغول کار باشند.

رئیس- انشاء الله از روز شنبه منعقد خواهد شد واز برای کمیسیون فوق العاده اسامی بعضی را عرض مینمایم که اگر مجلس صلاح بداند فوری این کمیسیون دایر شود. (جناب حاج امام جمعه، آقای مستشارالدوله، آقای تقی زاده، حاجی محمد اسمعیل آقا، حاج محمد آقا، ممتاز الدوله، وثوق الدوله، حاجی معین التجار، حاجی امین الضرب) هر وقت دستشان میرسد. مقصود این است این چند نفر برای اطلاعاتیکه دارند برای این کمیسیون خوب است حال نظر آقایان هم بهر که میرسد بفرمایند.

آقا میرزا محمود- بعضی از این اعضاء، اعضاء کمیسیون رئیسه هستند و استدعا این است که اول کمیسیون رئیسه همه وقت منعقد باشد تا تعطیل کار کمیسیون فراهم نیاید.

حاج معین التجار- اعضاء کمیسیون رئیسه در خارج بیش از همه کمیسیونها کار میکنند.

رئیس- خدا میداند همه روزه از صبح تا پنج ساعت از شب گذشته جز برای صرف شام ونهار باقی مدت را مشغول کار هستم و میدانم سایرین هم همینطور هستند.

وکیل الرعایا- اولا باید بدانیم که رئیس مجلس وزیر مالیه و وزیر عدلیه نیست و یکنفر از عهده همه کارها برنمیآید ووکیلی که داخل در مجلس شد ملت باو کار دارند نمیتواند داخل درکار دیگر شودواین مطلب قانونی است والا ما خیلی اشخاص داریم که از وجودشان خیلی استفاده میشود ولی از عهده کار زیاد نمیتوانند برآیند و از مجلس دیروز بنده همچو فهمیده ام که اعلیحضرت من بعد با نهایت تأکید امر بفرمایند که کار کنید واز مجلس جداً کار بخواهید با این ترتیب کسی نمیتواند بیش از عهده خودتعهد کاری را کند باید تمام همش مصروف باین باشد که کار راجعه بخود رامشغول باشد مثلا شاهزاده اسدالله میرزا همه کار از ایشان برمیاید ولی مادامی که تلگرافخانه باشند نمیشود استفاده کامل از ایشان حاصل کرد پس غرض این است که باید وکیل همه کارش شغل مجلس باشد.

آقا سیدحسن تقی زاده- سابق گفته شد هفته یکروز مجلس مختص بوکلاء باشد بدون حضور نظار واز کار کمیسیونها اطلاع پیدا کنند و بدانند که کمیسیونها در این هفته چه کرده اند وامروزه این همه صحبت شده فقط صحبت رسمی مجلس این بوده است که گفتند برای امورات سرحدی کمیسیون فوق العاده منعقد شود و باقی تمام شکوه و درددل است پس خوب است هفته یکروز مجلس بدون تماشاچی مختص بوکلا باشد هم از کار کمیسیونها اطلاع بدهیم و مسبوق شویم وهم از این قبیل صحبتها که خالی از فایده نیست بنماییم تا دیگر در مجلس رسمی اینگونه صحبتها نشود ودرچند روز قبل یك لایحه قانونی نوشته شده وبامضای پانزده نفر از وکلا رسیده بود و در مجلس هم مطرح شد که تمام اجزاء دوائر دولتی باید قسم یاد نمایند و هنوز عقب آن صحبت قطع نشده و بموجب ترتیب آن لایحه مقدم است و خوب است که اینمسئله قطع شود و شروع بقسم نمایند.

رئیس- اعتقاد بنده این استکه باشد برای روز عید غدیر چون بسیار روز مبارکی است.

حاج میرزا آقا- تا آن روز خیلی طول میکشد و آنروز را وکلائی که قسم یاد نکرده قسم یاد نمایند.

رئیس- عقیده بنده این است که وکلا باید جلو بیفتند و اول آقایان وکلایی که قسم یاد ننموده اند یاد نمایند بعد اجزاء ادارات.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده بنده اینست که از روز شنبه شروع شده وکلا قسم یاد نمایند و بعد بترتیب سایر ادارات و روز عید بمناسبت مخصوص دوائر نظامی باشد برای اینکه بجهت سلام حاضر و جمع هستندو با لباس مخصوص حاضر شوند قسم یاد نمایند که خیلی اهمیت دارد.

سیدالحکما- یك لایحه از کمیسیون اعتبار نامه برای انتخاب وکلای ایلات بمجلس آمد دفعه اول قرائت شد خوب است دفعه دویم قرائت شود.

رئیس- بلی آنهم خوانده میشود و یك تلگراف از استراباد بوزیر داخله رسیده است که قرائت میشود (در این موقع رقعه وزیر داخله که بمجلس نوشته بودند با تلگراف استراباد قریب باین مضمون قرائت شد که 16 نفر از اسرا دیروز استرداد شدو درجه دویم سرتیپی که برای ایلخانی خواستم نرسید واسرای خراسانی دراین طرفها دیگر نیست واز برای استرداد اموال منهویه و حفظ این سرحد استعداد لازم است و منتظر استعداد و درجه دویم سرتیپی برای میرزا هادی خان ایلخانی ودرجه اول سرهنگی برای میرغلام خان هستم.)

حاجی معین التجار- گویا این تلگراف سیم است که از سپهدار رسیده و استعداد برای خود خواسته و خدمات خود را شرح داده نفهمیدیم چه جواب داده شده.

رئیس- بوزارت جنگ نوشته شد ولی هنوز جواب نیامده.

آقای حاج امام جمعه- این تلگراف سیم و چهارم است که از سپهدارررسیده و در هر یك نوشته شده که بیست نفر سی نفر اسیر استرداد شده ولی ببنده دراین مدت هشت نه ماهه که دراینجا هستم خیلی قساوت قلب روی داده است خوب است بعدها هر چه جناب سپهدار از اسرا استرداد میدارند بتوسط انجمن محلی آنجا بصاحبانش مسترد شودو تلگراف از انجمن محلی بیاید.

حاجی محمد تقی- تلگراف از انجمن محلی هم آمده بود که بطور تحقیق تاکنون سی و هفت نفر از اسرا مسترد شده است (عموم اظهار خوشوقتی و امتنان نمودند).

وثوق الدوله- این اسامی که برای کمیسیون فوق العاده نوشته وقرائت شد مرضی مجلس هست یا خیر؟ (و در این وقت اسم نه نفر را مجدداً قرائت کردند.)

وکیل التجار- اهمیت این کمیسیون عنوان شد که چقدر است بنده عرض میکنم بیش از این اهمیت دارد ولی باید اعضای این کمیسیون تمام هم و دقت خود راصرف این کار کند و تا مشغول امورات راجع باین کمیسیون هستند مشغول کار دیگر نشوند.

حاج سید نصرالله- مجلس هم باید کمال حسن ظن را در باره این کمیسیون داشته باشد که در تزلزل نباشند.

آقا سید حسین- ضرر ندارد که بعضی هم داخل باشند از قبیل اسدالله میرزا، حاج سید نصرالله.

وثوق الدوله- بسته بانتخاب رئیس است.

رئیس- چه ضرر دارد هر کس را که میدانید انتخاب کنید.

حاج سید نصرالله- مجلس بعد را معین کنید که در چه خصوص باید مذاکره شود.

رئیس- قانون انطباعات که باید با حضور جناب آقا سید عبدالله مجتهد و آقا میرزا سید محمد مجتهد تصحیح کنند هنوز گویا اصلاح نشده باید کارهای دیگر که ناقص مانده معین شود.

آقا سیدحسین- چندمطلب است که ناقص مانده یکی انتخاب وکلا است یکی قسم خوردن وکلایی که قسم یاد نکرده اند یکی هم مسئله انتخاب وکلای ایلات است باید این سه مسئله را رئیس اطلاع بدهند که تمام شود یکی دیگر هم اجراء نظام نامه داخلی است که اطلاع داده شود که بعد ها باید جداً اجری کرد.

رئیس- اما آن سه مسئله که فرمودید انشاء الله از روز شنبه شروع شده و تمام میشود و مسئله نظامنامه هم چیزی است که باید عموم آقایان وکلا مراقبت داشته باشند و روز یك شنبه را بجهة این مسئله بدون حضور تماشاچی قراری داده و مذاکره مینماییم (در این موقع جناب آقا میرزا سید محمد مجتهد با رحیم خان سردار نصرت بمجلس وارد شدند).

آقا میرزا سید محمد مجتهد- سردار نصرة حاضر شده اند که قسم یاد نمایند که با جان ومال همراهی نمایند با مجلس واساس مشروطیت.

رئیس- انشاء الله امیدوارم که همه قسم حاضر باشندوآن چیزهاییکه تاکنون ملت از ایشان میشنیدند بعدها بعکس باشد و از این دو سه روزه آنچه از ایشان شنیده شد و میشود معلوم است آنچه میگویند راست است (در این وقت سردار نصرة شرحی بزبان ترکی بیان کردند.)

آقای حاج امام جمعه- سردار نصرة عرض میکند که پنجاه وپنج سال از عمرم رفته و تمام این مدت را مشغول خدمت بدولت و ملت بوده ام و در خوی و سلماس مجاهدات زیاد کرده ام و بنده تا دیروز او را نمیشناختم و ملاقات نکرده بودم ولی اینقدر میدانم که مکرر از طرف دولت برای تنبیه اشرار بخوی و ماکو و جاهای دیگر مأمور میشدند از پیش میبردند ونیز میگویند که من هر چه دارم در راه ملت میدهم ولی چرا باید بتعدی دیگران ما مرا بخورند مقصودش این است که عرض شد.

رئیس- همین طور است ولی مسلم است بعدها تحقیقات شده و نخواهند گذاشت که بایشان ظلم شده باشد.

مستشارالدوله- سردار نصرة خیلی مرد ثابت قدمی است همین قدر قولی که در مجلس دادند ثابت قدم خواهد بود.

آقای حاج امام جمعه- اگر مجلس اجازه دهد بنده بایشان این یك حرف را حالی کنم که چطور تا بحال اسم ایشان هر جا برده میشد تمام مردم منزجر بودند حالا طوری رفتار کنند که بعدها هر کجا اسم ایشان برده شود همه مردم خوشحال باشند (بعد بزبان ترکی دراین خصوص شرحی با ایشان گفتگو کردند و جواب داد که من حاضر هستم خودم با استعدادیکه دارم بدون اینکه یکپول از دولت و ملت

بخواهم بروم در سرحد ساوجبلاغ و عشایر متمرده را مطیع کرده و تمام آنحدود رامنظم نمایم در این مورد سردار نصرة قسم یاد کرد.)

آقا سید عبدالله مجتهد- ما در خدمت شاه بعضی تعهدات کرده ایم تنها تعهدات از آن طرف نبوده بلکه از این طرف هم شده وآن اینست که مدیران جراید و نطاقین و واعظین که برای هدایت مردم چیزنوشته و میگویند آنها را خواسته و قراری بگذاریم اگر چه من از تمام آنهامطمئن و راضی هستم ولی بر حسب تعهدیکه حضور شاه کرده ایم باید رفتار بنماییم با آن عطوفت ومهربانی که اعلیحضرت اقبال فرمودندو خودشان قرآن را از بغل بیرون آورده قسم یاد نمودند و مخصوصا فرمودند که تمام قوای خود را برای نگاهداری حقوق ملت حاضرم صرف نمایم و حالا گذشته ها گذشته است بدیهی است که انسان جایزالخطا است و بعضهیا القاء شبهه مینمایند پس باید طوری شود که اسباب فساد دست مفسدین نیفتد وآن اینست که مدیران جراید و نطاقین چیزی ننویسند و نگویند که موجب کدورت خاطر شود حال مجلس رسمی چه رویست که بتمام آنها اطلاع داده شود که اینجا حاضر باشند تا نصایح خودمان را بگوییم.

آقا میرزا محمود- فرمایش حضرت حجة الاسلام صحیح است ولی خوبست حضور بهمرسانیده قانون انطباعات را تصحیح فرمایند تا تکلیف ایشان هم مشخص شود که نتوانند از حدود خود تجاوز نمایند.

آقا سید عبدالله مجتهد- صحیح است ولی این چند روزه تا قانون تصحیح شود سفارش کنیم که تعدی و تخطی نشود (در این موقع نیز جناب آقای آقا سید عبدالله مجتهد شرحی از تعهدات و مذاکرات خودشان با جناب آقای آقا سید محمد مجتهد شرحی از بابت رحیم خان سردار نصرة و سالار مفخم که مدتی بود بامر مجلس محبوس بودند بیان فرمودند که در حقیقة این دو تن دراین انقلاب اخیره بی نهایت اظهار تعصب و حمیت کردند زیرا که از طرف دولت حکم استخلاص آنها از حبس صادر گردید واینها راضی نشده در جواب گفتند که ما محبوس مجلس و ملت هستیم و استخلاص ما هم با آنها است این اظهار ملیت ایندو نفر در آن موقع خیلی مایه خوشوقتی و استرضای خاطر عموم شده است و بسبب صدور این يك حرکت غیورانه از این دو نفر خیلی مناسب است مثل ابوالمعجن که در بدو اسلام یکی از سرداران نامی اسلام بود ودر جنگ نهاوند بواسطه ارتکاب معصیتی محبوس شد در يك روز جنگی که نزدیك بود به سپاه اسلام شکست رخ دهد ابوالمعجن نتوانست خودداری نماید شرافت خود را نزد کسیکه مستحفظ او بود گرو گذاشته ویك شمشیر و اسب گرفته بقتة بسپاه عجم حمله نموده و شکست داده و بمحبس عودت نمود سعدوقاص که سردار لشکر بود پس از تحقیق این قضیه رادانسته از تقصیر او درگذشت و حدیکه مقرر بود جاری نساخت حال در حق سالار مفخم هم این رعایت شده و مجلس او را خواسته همه نوع تامینات و ضامن گرفته مرخص نماید که برود تمام اسرا را بر حسب قولی که میدهد مسترد دارد.)

حاجی سید باقر- فرمایشات حضرت حجةالاسلام مطاع است واین طوریکه فرمودید صحیح است. (مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 217

جلسه: 217

مذاکرات روز شنبه سیزدهم ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 11 رآقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- جناب حشمة الدوله از طرف بندگان اعلیحضرت آمده جناب مستشارالدوله مطالب ایشان را اظهار میدارند.

مستشارالدوله- بسردار مقتدر دست خط تلگرافی شرف صدور یافته است که خیلی زود از میاندوآب بساوجبلاغ حرکت کند و همچنین به املاك شخصی شاهنشاهی که در قراچه داغ است امر تلگرافی صادر شده هر چه سوار هست بروند بطرف سرحدات ساوجبلاغ بجهانشاه خان هم دستخط مبارك اشرف صدور یافته است که با دویست نفر سوار بطرف ساوجبلاغ حرکت نماید و سابق هم یکصد و پنجاه نفر رفته واز سواره کشیکخانه هم دویست نفر حاضر هستند ششهزار و سی تومان مخارج ایام خدمت و کرایه مال وغیره سوای مواجب سه ماهه مخارج معین شده است که مجلس مقدس تصویب فرمایند داده شود و دو روزه حرکت نمایند.

علاوه بر اینها سابقا یکصد وسی نفر قزاق با چهار عراده توپ و یکصد و پنجاه نفر سواره جهانشاه خانی با هفتصد قبضه تفنگ و یکصد هزار فشنگ فرستاده شده است و جواب سایر دستخطها هنوز نرسیده از حاکم خوی جواب رسیده است که قشون آنجا حرکت کرده است.

اديب التجار- جناب آقا ميرزا محمد على نقشينه صدر التجار وكيل محمره هستند وارد شده اند محض اطلاع عرض شد.

رئيس- البته اعتبارنامه ايشان در كميسيون انتخابات ملاحظه شده و صحيح است وانشاء الله مبارك است اميدواريم كه خدمات شايان بملت نمايند. (عموما تبريك گفته واظهار شد كه اعتبارنامه ايشانهم ملاحظه شده صحيح است.)

وزير علوم- مطلب بنده در خصوص روزنامه هاست همه ميدانيد كه در همه جا روزنامه ها را اداره پليس ميخواند اگر مطلبى نوشته شده كه قابل اعتراض است از طرف اداره بآنها اعتراض مينمايد دراينجا كه اين طورها معمول نبوده بنده شخصى را براى اين كار معين كرده بودم هنوز مشغول كار نشده ارباب جرايد اعتراض و تهديد كرده اند بطوريكه آن شخص آمده استعفا ميخواهد بدهد نميدانم تكليف وزارت علوم چيست خوبست مجلس تكليف قوه مجريه را با ارباب جرايد معين نمايد يعنى بوزارت علوم واگذار ننمايد بلكه مجلس رائى بدهد و در روزنامه نوشته شود كه تكليف معين شود.

صدرالعلماى نطنزى- در ساير ممالك كه مشروطه شده اند مشغول صنايع ميشوند اين مملكت ما كه مثل آنها پول نداده ميخواهند بفحاشى و بى احترامى نسبت بمردمان محترم پول پيدا كنند.

وزير علوم- اين كار با مجلس شوراى ملى است اگر ميگوييد كارى نداشته باشيم ما هم كارى نداريم مقصود اين استكه بايد مجلس يك ترتيبى بدهد كه بآنطور رفتار بشود.

احسن الدوله- آيا ساير ممالك هم كه بمشروطيت رفتار ميكردند از اول قانون بوزرا داده بودند كه رفتار كنند يا آنكه بهمان قانون قبل رفتار ميكردند تا آنكه قانون بآنها بدهند خود قانون قبل هم يك قانونيست خوب است وزارت علوم هم بآن طور رفتار كنند تا قانون انطباعات بيرون بيايد و تمام شود.

اسدالله ميرزا- اينكه وزارت علوم فرمودند كه شخصى را معين كرده اند نظارت در جرايد داشته باشد آيا قبل از طبع بوده يا بعد از طبع است.

وزير علوم- پس خوبست آن تهديد را بفرماييد چه قسم بوده.

وزير علوم- آن شخص كه معين كرده بودم صبح آمده بود كه يكى دو نفر از ارباب جرايد آمده بودند نزد من كه ما سى هزار نفر هستيم شنيده ايم شما ميخواهيد چنين كارى را بنمايد اگراقدام نماييد چنين و چنان خواهيم كرد.

آقا شيخ حسين- اين مملكت مشروطه شده و روزنامه لازم دارد كه خير و شر مردم را بنويسد همينكه وزير علوم فرمودند موقتى قرارگذاشتم صحيح نيست واين طور تهديد هم كه از طرف روزنامه نويسها شده يقينا دروغ گفته اند بجهة اينكه تمام معلمين آنها را جمع بكنيد ده نفر نيستند و در حقيقة چند نفر از آنها بواسطه همين بد نوشتن صاحب ثروت شده اند واز اين طرف هم ملت آزادى قلم را ميخواهد پس اين نظارت موقتى بعد از طبع فايده ندارد همان قانون انطباعات را كه چند ماده آن تصحيح شده عاجلا اقدام نموده تمام شود كه تكليف ارباب جرايد هم معلوم شود بديهى است آنها هم همين قدر دانستند كه فعلا قانونى نيست جلوگيرى ازآنها نمايد البته هر چه زودتر اقدام شود كه قانون انطباعات باتمام رسيده تكليف معين شود.

آقا ميرزا آقا مجاهد- ما كاريكه ميخواهيم بكنيم خالى از دو صورت نيست يا خواهش يا تعطيل و توقيف روزنامه ها و تعطيل كه صحيح نيست پس عجالة آنچه لازم است آن تصحيح قانون انطباعات است كه بايد مجلس زودتر تمام كرده بآنها بدهد زياده از اين تكليف ندارد.

وكيل التجار- ظاهراً اين مطلب اينقدر تأمل لازم ندارد آنچه روزنامه نويس مينويسد اگر در باب تجارت و معارف وصلاح بينى است كه كسى حرفى ندارد فقط چيزى كه هست در صورتى است بدو توهين نسبت ببعضى مينويسند اگر بسند ميتوانند آنراثابت كنند فبهاوالا بايد در اينصورت آنها را مجازات اد و خود ارابب جرايد هم نبايد اين مطلب را انكار داشته باشند اين فقره ديگر اين قدر تأمل لازم ندارد و خودوزير علوم هر طوريكه صلاح دانست مجازات بدهد.

وكيل الرعايا- آنچه كه هست اينست آنهاييكه بعضى چيزها مينويسند و قانون هم ممنوع است اين را بايد خود وزير علوم جلوگيرى كند اين مسئله نيست كه از مجلس بخواهند در صورت تخطى هم بايد خود وزارت علوم اين جريده را توقيف كنند چندروزى تاقانون بيرون بيايد و مجازات معلوم شود.

حاجی امام جمعه- هر وقت مسئله روزنامه میان میآید آن مطلب اصلی از میان میرود روزنامه دو جهت دارد یکی راجع بخود روزنامه نویس است که آن کسب است و بسبب آن تحصیل معاش مینمایندو یکی راجع بعموم است که مصلحت عامه در او هست گمانم این است که همه متفق باشند که روزنامه این دو جهة را دارد و ما بآن جهة اولی کاری نداریم اما جهة دوم که راجع بمصالح عامه است آیا ببنیم با این طوریکه فعلا روزنامه نویسها مینویسند مفید است بحال مملکت یا نه این یك کمله است اگر نیست پس خواهش کنید از مدیران جراید تا تمام شدن قانون انطباعات اینگونه چیزها را ننویسند و آنها هم البته خواهش از طرف مجلس را اطاعت خواهند کرد.

حاج میرزا ابراهیم آقا- گمانم اینست که یك اندازه از موضوع مطلب خارج شدیم جناب وزیر علوم فرمودند که موقة یکنفر را معین کرده اند که پس از طبع روزنامه ها را که بعضی تعریضاتی دارد معلوم نماید و مقصودشان اینستکه این شخص باید این مسئله را معین نماید واینهمه مذاکره لازم نیست.

آقا شیخ یوسف- بنده نهایت تأسف را دارم که مجلس یکساعت یا بیشتر یا کمتر منعقد میشود و صحبت از مجازات روزنامه نویسها میشود بنده گمانم این است که یك کمیسیون فوق العاده تشکیل شود آنها را بخواهند و خواهش کنند که بعضی چیزها را ننویسند تا اینکه قانون انطباعات بیرون بیاید و آنها هم قبول خواهندنمود و گمان میکنم که این روزنامه ها امروزه مفید بحال این مملکت باشد.

حاجی امام جمعه- مطلب مختلط نشود بنده عرض میکنم روزنامه دارای دو چیز است که یکی راجع بخود روزنامه نویس است ویکی راجع بمصالح عامه است و در لزوم این هیچکس حرفی ندارد ولی چیزیکه مضر بحال عامه است باید ننویسند.

آقا سیدحسین- روزنامه نویس دو قسم است یك قسم بعضی روزنامه نویسها هستند که واقع روزنامه نویسند و با علم واطلاع هستند و خوب هم مینویسند و یك قسم روزنامه نویس است که اینکار را کسب خود قرار داده و چون علم و اطلاع ندارند مجبور است که از این و آن بد بنویسند حالا اگر مجلس اجازه بدهد این روزنامه نویس که فقط برای فروش بمردم بد مینویسد چندروزی موقة توقیف شوندتا قانون مطبوعات از مجلس بیرون بیاید.

آقا سیدحسن تقی زاده- گمانم این است که این مطلب را زودتر تمام نمایید و قابل این قدر طول و تفصیل هم نیست تا بحال اینجا مکرر مذاکره از روزنامجات شده و بالاخره راجع بقانون انطباعات شده و وضع قانون برای جلوگیری از مفاسد است و تاما دچار بسختی نشویم قانون وضع نمیکنیم و حالا که ما همه روزه دچار بسختی میشویم باز شش ماه طول میکشد تا قانون بیرون بیاید و اگر موقة قانونی بگذاریم که وزیر علوم راحت باشند آنوقت قانون اصلی یك سال طول میکشد که بیرون بیاید و تا قانون انطباعات بیرون نیامده خود وزیر علوم مثل سایر رفتار نمایند و حالا هم از تعدیات از باب جراید شکایت نکرده اند بلکه برای گذاشتن یك نفر بسر اینکار و استعفا دادن این شخص بواسطه تمرد یکنفر از روزنامه نویسها نه از تمام ارباب جراید شکایت مینمایند و باید یکنفر دیگر را برای اینکار بگمارند و گویا حق نداشته باشند این جزئیات را هم در مجلس بگویند و باید خودشان هر طور صلاح میدانند مجازات بدهند و اینکه گفتند ارباب جراید تهدید کرده اند چنین نیست و خوب نیست چنین نسبتی بآنها داده شود فقط یکنفر این حرف را زده و معلوم است که دروغ گفته است که سی هزار نفر هستیم و حال آنکه سی هزار نفر بهرج و مرج مملکت اتفاق نمی نمایند در صورتیکه طالب نظم مملکت هستند پس خوب است قانون انطباعات تمام شود و وزیر علوم هم همان شخص را یا دیگری را که صلاح میدانند سر اینکار بگذارند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- وزیر علوم که تکلیف از مجلس میخواهند عرض بکنم مجلس وقتی که هیئت کابینه را پذیرفت اختیار بایشان داده است مطالبی که راجع بنفع وضرر عامه است ترویج و منع کنند دیگر لازم نیست که هر روز برای هر مطلب جزئی تکلیف از مجلس بخواهند و باید هر کس خلاف کند مجازات بدهند.

وزیر علوم- در ضمن این مذاکرات بعضی همچو گفتند که تا قانون بیرون نیامده باید بقانون سابق رفتار کرد ولی حرف در این استکه سابق اینجا هیچ قانون نداشت پس حالا باید از روی بی قانونی رفتار کرد واینهم نمیشود و کسیکه متمدن است راضی نمیشود بی قانونی رفتار کند پس همانطور که آقای حاج امام جمعه گفتند یا بخواهش با قسم دیگر هر طور صلاح است از اینکار جلوگیری کنند تا قانون انطباعات بیرون بیاید والبته وقتی قانون بیرون بیاید همه از روی او رفتار خواهند کرد وهر کس خالف کند به موجب قانون مجازات خواهد شد پس حالا موقتاً باید ترتیبی رفتار شود که از این کار جلوگیری بشود.

اسدالله میرزا- باز هم میخواهم عرض کنم که تمام عقلای دنیا اتفاق دارند که نجات و ترقی ما منوط باتفاق واتحاد است و بایددر اینخصوص خیلی سعی کرد و ارباب جراید از همه کس برای این کار سزاوارتر هستند که باعث اتحاد واتفاق شده و تشویق نموده

موجبات اتحاد را فراهم آورندو ازنطور که جناب وزیر علوم فرمودند گمان نمیکنم که این حرکات از ارباب جراید باشد بطوریکه آقای تقی زاده گفتند بودن آن یك نفر هیچ ضرری ندارد که بعد از طبع یك نمره ببیند و گمانم این استکه ارباب جراید هم حرفی نداشته باشند با آن همراهی ما با آنها و باید آنها همه طور ساعی در فراهم آوردن موجبات اتحاد و اتفاق بین دولت و ملت باشند.

آقا میرزا سید علینقی- بنده عرض میکنم که تقصیر از روزنامه نویسها نیست تقصیر ما است که یك مطالبیکه در اینجا مطرح میشود یك ساعت حرف میزنیم و بجایی منتهی نمیشود العلم نقطة اکثرها الجاهلون حرف دو کلمه است بنده کراراً عرض کرده ام وباز هم عرض میکنم که بعضی مطالب و عبارات است نباید روی کاغذ بیاید ومقصود جناب وزیر علوم هم همین استکه بعضی عبارات روی کاغذ نیاید نه اینکه بنویسند ومجازات دهند بنده در این مطلب به مجازات عقیده ندارم و روزنامه نویسها هم تقصیر ندارند بعضی مردمان مفسد هستند که آراء خودشان را بآنها ارائه میدهند وآنها هم مرمان ساده لوحی هسند از عبارات شیرزین آنها گول خورده بعضی چیزها را درج میکنند پس مجازات این مطالب روی کاغذ بیاید مقصود جناب وزیر علوم هم همین است.

آقا شیخ حسین- مکرر عرض میکنم و باك هم ندارم که تمام ارباب جراید بمن لعن و توبیخ نمایند بمردی که میخواهد کلاه بردارد نمیشود گفت خواهش میکنم کلاه مرا برنداری یکی از روزنامه نویسها که روزنامه او توقیف شده بود جلوی مرا گرفت و گفت دیگر چنین چیزها نمینویسم اینجا مذاکره کردیم همین قدر که از توقیف بیرون آمد باز همان طور هر چه میخواست مینوشت پس باید زودتر مجلس وقت خود را صرف کند که زود قانون انطباعات بیرون بیاید تااین گفتگوها پیدا نشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این مطلب بنظر بنده تمام است که اساس مشروطیت برای این است که قوه مقننه از قوه مجریه تفکیك شود و وظیفه قوه مقننه در این موقع وضع قانون برای ارباب جراید است و مادامیکه نوشته نشده همان اذنی که مجلس بوزیر علوم داده است بمنزله قانون است حال مقصود وزیر علوم اگر تهدید است مجازات ورفع آن با خود ایشان است واگر استقلال این شخص است آن هم که با خود ایشان است و مجلس هم که اجازه داده است پس همانطور که آقا میرزا سید علینقی گفتند رفتار نمایند.

لسان الحکما- کاش امروز هم مجلس بوظیفه خود عمل میکرد و از قانون انطباعات قرائت میکرد چیزی که باعث تعطیل آن شده فقط در چند ماده جزای نقدی بوده خوب است آن راحذف کرده و باقی را قرائت نمایند و تا سه روز دیگر تصحیح و تمام میشد در این سه روز هم وزیر علوم بهمان حبس و توقیف عمل میکرد تا تمام شود و دیگر این مذاکرات هم لازم نبود.

رئیس- بنا بود که قانون انطباعات در کمیسیون در حضور حجج اسلام تصحیح شود که زودتر بگذرد حال نمیدانم چه شده است.

آقای حاج امام جمعه- در کمیسیون تنقیح لوایح از برای کلیه مجازات ارباب جراید و غیره که محل گفتگو و اشکال بود یك طوری اصلاح شده و گذشت دیگر از طرف کمیسیون انتظاری نیست.

رئیس- پس حالا که از کمیسیون گذشت زود از مجلس میگذرد.

مستشارالدوله- در باب حرکت دویست نفر غلامان کشیك خانه حشمة الدوله منتظر جوابست اگر مجلس تصویب مینماید که هفت هزار و کسری باید داده شود از بابت مواجب سه ماهه و کرایه مال و مخارج ایام توقف اما هزار و کسری مواجب سه ماهه از صرف جیب مرحمت خواهد شد باقی را مجلس هر طور رأی میدهد اظهار دارد.

رئیس- گمان نمیکنم کسی را دراین مسئله حرفی باشد.

آقای حاج امام جمعه- از برای دویست نفر قزاق مبالغی داده شد منتهی اسم اینها قزاق نیست.

آقا سید حسن تقی زاده- گمانم این است که صحیح نیست این لایحه باین طور یکسره از طرف وزیر دربار بیاید بمجلس باید اول بوزارت جنگ برود و وزراء ملاحظه نمایند و هر قدر میشود تصویب کنند آن وقت بیاید بمجلس حالا چطور میشود در یك دقیقه تصویب کرد در صورتی که معلوم نیست که این مبلغ خواهد بود یا نه (جواب داده شد چون فوری است ضرر ندارد).

آقا سید حسن تقی زاده- چاره نیست یا باید تصویب شود که وزارت جنگ بعد حساب او را بدهد یا اینکه برود نزد وزارت جنگ هر قدر تصویب نمود آن وقت در مجلس تصویب شود.

مستشارالدوله- تقریباً این مسئله اساساً قبول شد حالا باید بوزرات جنگ فرستاد که آنجا هم تصویب شود.

وزیر علوم- فرستادن این صورت بمجلس فوق العاده است که دویست نفر یا هزار نفر بجایی میفرستند مخارجش این قدر است و هیچ جا معمول نیست که این گونه صورت مخارج را بمجلس بفرستند لابد این فوق العاده است حالا که صورت برای مجلس داده شده است خوب است تصویب شود تا بوزرات جنگ برود و ملاحظه شود یکهفته طول خواهد کشید.

رئیس- حالا که اساساً این مسئله قبول شده است داده میشود و بوزارت جنگ هم فرستاده میشود که آنجا هم تصویب شده تمام شود.

اسدالله میرزا- خوبست حواله شود این وجه را بوزیر جنگ بدهند وایشان صورت بمجلس بدهند.

مستشارالدوله- لازم نیست که بوزیر جنگ بدهند.

اسدالله میرزا- گمانم این است هر قدر در مسئله عجله شود بهتر است که خیلی اهمیت دارد.

حاج محمد اسمعیل آقا- این سوار را اعلیحضرت از کشیکخانه میفرستد و مواجب آن را بابت مخارج ایام توقف و غیره باید مجلس تصویب کنندیگر لازم نیست که بوزارت جنگ فرستاده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این طور نیست در بودجه امساله حقوق غلامان فتح السلطان که جزو کشیکخانه است در جزو بودجه سلطنتی منظور شده و غلامان امیربهادر جزو بودجه وزارت جنگ منظور شده است وعلاوه در این صلح یکی از شروطات این بوده که تام قواء جنگی از قزاقخانه و غیره در تحت نظارت وزارت جنگ باشد و شمامیخواهید که بعدها وزارتخانها را منظم نمایید و عمل مالیه مرتب باشد پس باید این لاحیه اول بوزارت جنگ برود پس از تصویق آنجا بمجلس بیاید.

رئیس- این مسئله را ختم بنماییم اساساً که تصویب شده امشب هم بوزارت جنگ میفرستیم و فردا تمام مینماییم که بهر دو صورت عمل کرده باشیم.

حاج میرزا ابراهیم آقا- این چند روز که این اغتشاش شد و آخر صلح شد آخر چه شد که اشرار را گرفتند و مجازات ندادندو همین طور صینع حضرت را گرفته و مجازات نداده اند آیا بنا بود اینها را مجازات بدهند یا بیگرند و پس از دو روز خلاص شوند.

رئیس- من حالا نمیتوام درست این مطلب را بشما بگویم ولی همین قدر میگویم که دو نفر از قاتلین فریدون را و یك نفر سیاه غلام مجلل که میگویند او هم داخل بوده و صنیع حضرت که همه میدانند او هم بوده گرفته اند و بقیه را هم بنا است دستگیر کنند ولی حبس یا مجازات آنها را نمیدانم.

حاج میرزا ابراهیم آقا- آیا باید بآنها مجازت داد یا خیر؟

رئیس- البته باید مجازات شوند.

آقا سید حسین- دو نفر از آنها را که گرفته بودند خلاص کرده اند و نوبت به صنیع حضرت هم میرسد که او را خلاص کنند وقتی که اینطور باشد گرفتن آنها چه فایده دارد.

رئیس- نمیدانم گمانم اینها را که گرفته اند خلاص کنند و میگویید که مجازات آنها رابحکم عدلیه باید اجرا کرد.

وکیل الرعایا- آیا ما حق داریم و میتوانیم سئوال کنیم از این اشخاصیکه توسط مینمایند از جان ما مردم چه میخواهید.

آقا شیخ حسین- اگر کسی بیجهت زد بگوش بنده میتوانم او را ببخشم اما یکنفر که باعث هرج و مرج یك مملکتی شد نمیتوان او را بخشید باید او بمجازات برسد که دیگران عبرت بگیرند و مملکت منظم شود و کسی حق نداردازاین اشرار توسط و خواهش نماید.

آقا میرزا محمود- فقط مجازات آنها برای قتل فریدون نیست آنها همان اشخاصی هستند که علناً آمدند در درب مجلس آن کارها را کردند و در میدان توپخانه آن اغتشاشات را برپا کردند و علاوه چند وقت یك کرور نفوس از دست شرارت آنها آسایش و خواب نداشتند.

آقا سید حسن تقی زاده- هر وقت اینجا در خصوص مجازات گفتگو میشود من میخواهم که بیرون بروم که نشنوم وقت صحبت مجازات اینجا شده اسباب توهین ما فراهم آمده است اگر اینطور مذاکرات نشود بهتر است در همان روزبعد از قتل فریدون اینجا این اظهار را کرده که ما اینجا نشسته ایم فقط بجهت اظهار تأسف نمودن هیچوقت مجازات نداده ایم و نخواهیم داد مگر اینکه هر کسی گرفتار شده مدتی در اطاقی مانده شام ونهار باو داده شده بعد بتوسط وغیره خلاص شده است پس اینطور صحبتها هر چه کمتر بشود بهتر است.

رئیس- اینکه میگویید مجازات آیا اینمجازات را باید بنظر خودوزراء و رؤساء گذاشت یا اینکه بنظر حاکم شرع.

آقامیرزا سید علی نقی- این وزراء و رؤساء درنزد ملت مشغول ذمه هستند اینها در زمان استبداد هرچه میکردند هیچ مشورت نمیکردند حالا هم خوبست در حق این اشخاص گوشمالی بدهند که مردم ساکت شوند. (گفته شد مقصود گوشمالی نیست باید بمجازات برسند.)

آقا شیخ یوسف- بگمان بنده این است که بالمره ظالم از این مملکت تمام شده است و مجازاتی از آنها در کار نیست و ظالم را مظلوم میدانند و مملکت هم بدون مجازات امن نخواهد شد پس خوبست چندنفر از مظلومین را گرفته بدار زنند که باعث عبرت سایرین بشود و مملکت هم نظم بگیرد.

رئیس- جواب این حرف مرا بدهید که کار دیگر هم داریم آیا این مجازات موکول بنظر کیست؟

آقا شیخ حسین- شما بهتر میدانید که مجازات را بکی بایدداد که را باید بدار زد آنکسیکه اینجا دست بشش لول کرده رو به مجلس آمد آنها محاربند باید جزای محارب بآنها داد و بهمان واسطه دو نفررا در میدان توپخانه کشته اند پس باید آنها را بدار زد و نگذاشت که خلاصی یابند.

مخبرالملك- هر کس باشد و تقصیر هرچه باشد قانون اینستکه مقصر را در عدلیه باید استنطاق کرد و به مجازات رسانید این استنطاق ضرری ندارد.

آقا شیخ حسین- در هر صورت مقصر را نباید رها کرد.

احتشام الاطباء- اول باید در عدلیه استنطاق بشوند بعد از ثبوت تقصیر بمجازات برسند.

رئیس- همین شد که مجلس مجازات این مقصرین را میخواهد این مطلب حالا باشد بپردازیم بسایر مطالب.

. (مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 218

جلسه: 218

مذاکرات روز شنبه سیزدهم ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

آقا میرزاطاهر- جناب آقا سید علی صدیق الواعظین قمی که از خدمتگذاران و فدائیان مشروطیت سات چند طغرا دستخط از حجج اسلام ایات الله نجف اشرف شخصاً صادر کرده که دستخطی باین دقت هنوز صادر نشده خوب است تیمناً قرائت شود (قرائت شد از قرار ذیل).

سئوال از حضرت آیت الله آقای قمی:

میرزا حسین حاجی میرزا خلیل

حجة الاسلاما چه میفرمایید در باب مجلس شورای ملی که فعلا منعقد در طهران و شعب آن در بلاد دیگر نیز برپا است آنچه بر حضرت مستطاب عالی در باب مجلس مسطور منکشف و حکم فرموده اید مرقوم فرمایید که عندالحاجه حجة باشد.

جواب:

بسم الله الرحمن الرحیم:

کراراً و مراراً نوشته وگفته وتلگراف نموده ایم که چنین مجلس که تأسیس او بر مبنای او بر رفع ظلم و تعدی و تقویت دولت وملت و حفظ بیضه اسلام و نهی از منکر و امر بمعروف باشد البته اتباعش لازم و هیچ عاقل و متشرعی نباید تشکیك دراین معنی کند و هر که غیر از این را بما نسبت بدهد کذب وافتراء ست.

الاحقر نجل المرحوم الحاج میرزا خلیل.

بهمین مضمون سؤالی از حضرت حجة الاسلام آقای آخوند ملا محمد کاظم و آقای آقا شیخ عبدالله ادام الله افاضاتهما شده جوابی که مرقوم فرمودند این است:

بسم الله الرحمن الرحیم.

کراراً از بلاد از مجلس محترم شورای ملی از احقر کتباً و تلگرافاً سئوال شده جواب کتباً و تلگرافاً حقیر داده که مجلس محترم ملی که فعلا منعقد است در طهران و سایر بلدان ایران چون بنای مجلس بحمدالله بر امر بمعروف و جلوگیری از ظلم حکام و ردع از سایر منکرات است موافقت آن لازم و مخالفت آن حرام است.

حرره الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی

بسم الله تعالی آنچه از انعقاد مجلس شورای ملی تعقل نمودیم و بما رسیده متواتراً که جای شك و شبهه نیست اهم فواید و آثار مترتبه از آن نهی از منکر است که فایده آن عاید بنوع است و حس است عقلا وشرعاً پس بر هر مملکتی لازم است همراهی و اعانت و جایز نیست در هدم اساس آن اقدام کنند.

حرره الاحقر عبدالله مازندرانی.

رئیس- تلگرافی است از فارس رسیده قرائت میشود. (قرائت شد قریب باین مضمون مشعر بود بر اصلاح اشخاصی که در فارس دودسته شده و اسباب اغتشاش آنجا بودند که محض پیشرفت کار مشروطیت و ترقیه حال عموم اهالی آن سامان غرض واتفاق را بکلی کنار گذارده با کمال اتحاد و مودت مشغول اصلاح امور ملت شده اند امیدواریم که بعدها نتایج حسنه از این انس و اتفاق ظاهر شود.)

رئیس- از کرمانشاهان هم تلگرافی واصل شده و حاکی است از اصلاح واتحاد دو طایفه الحمدالله در آنجا هم رفع نفاق و مغایرت را نموده اند و حالا مطالب مهمی که هست قسم یاد نمودن وکلا است. (گفتند وقت گذشته باشدبرای فردا) و حجج اسلام هم باید تشریف داشته باشند.

رئیس- پس مجلس فردا را خوبست علنی قرار بگذاریم برای قسم یاد کردن و چنین اهتمال میدهم که شاید فردا شاهزاده ها و قاجاریه از سایرین تقدم جسته بیایند برای قسم یاد کردن

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 219

جلسه: 219

مذاکرات روز یکشنبه 14 ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 13 رآقای حاجی سید نصرالله قرائت کردند.

رئیس- آقای صدیق حضرت اسامی آنها که قسم یاد نکرده اند میدانید؟

صدیق حضرت- بلی صورت اسامی آنها موجوداند.

سید الحکما- اعتبارنامه آقای آقا سید علی از لرستان آمده و در کمیسیون اعتبارنامه ملاحظه شده صحیح و معتبر است حال هم بمجلس آمده اند.

(همه تبریك گفتند.)

(در این موقع تلگرافی از آقایان علما ساوجبلاغ و تجار و اصناف وسایر اهالی آنجا رسیده بود قرائت گردید) اشعار داشت بر اینکه ما هیچوقت باقتضای نمك خوارگی دولت علیه ایران و بجهة حفظ وطن مقدس خودمان گول وساوس بعضی را نخواهیم خورد و تماماً دراین نیت خود ثابت قدم ومتفق بوده میگوییم

(اللهم اید دولتنا ومجلسنا).

و حضرت والا فرمانفرما هم وارد قصبه شده نهایت تشویق را ازاهالی فرموده و کمال امیدواری واطمینان حاصل گردید اما چون ورود حضرت ایالت بقصبه منافی باخیالات بعضی بود رئیس ایل ما مشق را با خود ایل که رعیت ایرانند محرك شده آنها هم که قریب بیست هزار نفر هستند بر آقایان ساوجبلاغ سخت گیری نموده که چرا ایالت را راه دادید الحمدالله که بمقصود خود نایل نشدند و عجالة مشغول تهیه استعداد و شرارت هستند و چیزیکه مایه تعجب است عنوان مذهبی را پیش گرفته اند در صورتیکه ابداً هیچوقت این صحبت در میان نبوده و ماداعیان که مروج مذهب هستیم قصدی جز ترویج دین محمدی صلی الله علیه وآله و اتحادو اتفاق مقصودی نداریم درهر صورت برای جلوگیری از عشایر متمرده و افساد مفسدین چاره جویی عاجل بشود.

اسدالله میرزا- باید از غیرت و تعصب آقایان وسایر اهالی ساوجبلاغ دراین موقع کمال امتنان را داشته باشیم و از طرف دولت وملت هم اقدام کامل عاجل بشود که آنها در زیر پای اسب اکراد پایمال نشوند اول اقدام این بود که یك کمیسیون سرحدی منعقد شود که جواب این تلگرافات بتعویق نیفتد بنده عرض میکنم نباید جواب آنها بتاخیر بیفتد. که تا سه روز دیگر کمیسیون منعقد بشود.

آقا سید حسین- تا آن کمیسیون منعقد نشده همین است و آنهایی که بجهت عضویت این کمیسیون انتخاب شده اند هر یك در چند کمیسیون عضویت داشته مشغول کار هستند و نمیتوانند بتمام برسنند و باین واسطه است که کارها همه معوق مانده تأخیر میشود خوبست مقرر نمایند که آنها در هیچ کمیسیونی حاضر نشوند مگر درهمان کمیسیون تا آنکه کار بگذرد.

اسدالله میرزا- این فرمایش شما عمومی بود ولی اینکه من میگویم باید هر فردی از افراد هم خود را مصروف این کار بدارد تا اینکه بزودی این امرفیصل بگیرد.

آقا میرزا سید حسن- چیزیکه حفظ حقوق ایران رامیکند دو چیز است یکی اتحاد است که الحمدالله بعمل آمده و امیدواریم که انشاء الله در ظل حضرت حجة عجل الله فرجه این اتحاد باقی باشد و دیگری هم ثروتست نمیدانم وزیر مالیه نقشه و راهی در این باب بکمیسیون مالیه فرستاده اند یا نه؟

مخبرالملك- بنا بر قرارداد سابق امروز مخصوص مذاکرات خود مجس بود ولی دیرور قرار شد که آقایان وکلائیکه قسم یاد نموده اند امروز قسم یاد نمایند و حالا بمذاکرات دیگر شروع شده است اگر از قسم یاد نمودن صرفنظر فرموده اند بنده عرض میکنم در سرحدات انقلابی حادث میشود تکلیف مجلس نیست که اقدامات نماید و یا اینجا تلگرافات بخواند باید وزیر مسئول بیاید اینجا و راپورت بدهد که از این حادثه اینطور جلوگیری شده است در اینصورت چه کمیسیونی مجلس میخواهد بکند و چه اقدامی باید بنماید مجلس باید رفع این حوادث را از قوه مجریه بخواهد و یك اندازه هم اطلاع دارید که اقدامات شده و باید منتظر نتیجه آن اقدامات شد.

حاج امام جمعه- گویا مطالبی که مکرر واقع میشود اذهان ما وملت از اهمیت آن منصرف میشود پارسال اگر یك تلگرافی میرسید از جایی یك هیجان فوق العاده ماها پیدا میکردیم و مایه امیدواری بود اما حالا که میشنویم فرمانفرما در ساوجبلاغ محصور است قبل از شنیدن و بعداز شنیدن آن مطالب هیچ فرقی وتفاوتی بحال ماها ظاهر نمیشود اینست که من بکلی مأیوس و محرومم این فرمایش جناب مخبرالملك صحیح است ولی اینجا بعضی حرفها را علناً نمیتوانم بگویم بلکه میگویند موقع این حرفها نیست یعنی چه مابابد از وزرا بخواهیم که اقدام بنمایند و ساکت ننشینیم منتظر جاری شدن امور از مجری نشویم در صورتیکه جمعی از عشایر خودمان متمرد شده ویك سمت مملکت رامغشوش کرده است مملکت ما از دست عشایر متمرده داخلی خودمان درشرف انهدام است در اینجا بنشینیم و این حرفها را بزنیم چه فایده دارد آنروزی که صحبت کمیسیون شده است راستست باید آنکمیسیون تشکیل بشود و بکارها رسیدگی نمایند اما بتأخیر افتاده و ما هم اینقدر بی حمیت و بی استعداد نیستیم الا اینکه دنباله کار را نمیگیریم سرباز داریم قشون داریم آنقدر پول هم

داریم که قشون مأمور کنیم الا اینکه تلگراف از آنجا بیاید برای وزیر داخله و از آنجا برود پیش هیئت رئیسه واز آنجا بجای دیگر فرستاده شود تا اقدامات بشود خیلی طول دارد باید این کمیسیون منعقد بشود همینکه تلگرافی رسید فوراً اقدامات لازمه بعمل بیاید نه اینکه بنشینیم و صحبت کنیم.

مخبرالملك- غرض بنده هم این نبود که مجلس هیچگونه اقدام ونظارت نداشته باشد البته مسئله مهم است خیلی هم باید سعی ومجاهدت نمودولی میگویم درهر صورت اقدامات سریعانه را باید اشخاصی بنمایند که پول و قشون در دست آنها است و ترتیب هم همینطور است حال بجهة مأموریت کمیسیونی بشود خیلی خوبست.

احسن الدوله- در باب کمیسیون خوبست همان وکلای آذربایجان را با یکی دو نفر از اشخاصی که اطلاع دارند برای اینکار معین نمایندتا محصل وزرا باشند.

رئیس- بلی بد نیست مقصود کار کردنست واشخاصی که اطلاع و بصیرت داشته باشند انتخاب بشوند.

صدیق حضرت- این ترتیب صحیح نیست این کمیسیون بجهة عموم سرحداتست نه تنها برای آذربایجان که فقط وکلای آذربایجان باشند.

اسدالله میرزا- این مسئله با مسئله سابق مختلط شد این مسئله که فرمودید گفتگوی سرحدی است وآن مسئله عشایر متمرده است که فرمانفرمای آذربایجان را محصور کرده اند او را باید علاج فوری کرد.

رئیس- اینطور نیست بموجب کاغذی که بمن رسیده است این فقره راجع بهمین ساوجبلاغ تنها نیست بلکه در کردستان هم عشایر مایل بر تمرد واغتشاش هستند پس تکلیف هر یك از ماهاست که بقدر مقدور وقت خودرا صرف اینکار بکنیم.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر برای محصلی وکار کردن است هر کس میتواند داخل شود ولی شاید بعضی کارها در آنجا مطرح شود و وسعت پیدا کند که استتار بعضی از آنها لازم باشد این بود که آنروز گفته شد که جناب رئیس انتخاب نماید و اعتماد بآن اشخاص داشته باشند و هیچ کمیسیون کوچکی در مجلس انتخاب نشده مکرر اسرارکشف شده پس باید اشخاصی انتخاب شوند که بعضی مطالب را استتار نمایند واین انتخاب باز بخود رئیس راجع میشود که بهر کس اطمینان دارند انتخاب نمایند.

رئیس- اگر اجازه داده شود من یك مسئله بطور اشاره در این خصوص عرض نمایم این کمیسیون نه فقط برای این است که جواب تلگرافات را بدهد یا بوزارت جنگ محصلی نماید بلکه برای این است که کلیة مسائل راجعه بسرحدات را در تحت نظر دقت و مطالعه داشته باشد این نکته خیلی اهمیت دارد.

حاجی معین التجار- تا این طور ملاحظه میفرمایید کار درست نمیشود همینطور که آقا میرزا محمود گفتند صحیح است چرا آن انتخاب را که رئیس کردند مجری نمیدارند بموجب قانون رئیس حق انتخاب هیئت کمیسیون را دارند.

آقا شیخ حسین- دو مطلب اینجا درهم شده و بر من واجب است که یك عرض بکنم بعضی هستند که جناب رئیس را مکدر میکنندو خدا شاهد است این ظلم است که بما ملت میکنند و دیگر اینکه مکرر عرض کردم که مطالب سرحدی در مجلس علنی نباید مذاکره شود اینجا می نشینیم مذاکره میکنیم درتمام عالم پر میشود واین عیب کار است پس باید کمیسیون سرحدی تشکیل شود و بیش از این در مجلس گفتن بیفایده است.

آقامیرزا آقای جاهد- آن تشکیل کمیسیون برای مطلب سرحدی صحیح است ولی در آن مسئله که حق دارد از وزراء از تجاوزات سرحدی و تنبیه اشرار متمرده و وصول مالیات بپرسد که از چه خط حرکت مینمایند باید معلوم شود که اختیارات این کمیسیون تاچه اندازه است واز مذاکرات و اقدامات آن مجلس مطلع باشد یا نه.

آقای حاجی امام جمعه- کسی که در این اطاق برسم وکالت وارد میشود باید تمام غرض راکنار گذاشته وارد شود و آقایان موکلین که ما را بوکالت انتخاب کرده اند اگر چه من قابل نیستم و شما را عرض میکنم همچو تصور میکنند که ما هیچ غرض ومرضی نداریم حال از این مذاکرات من مشمئز شدم و گمانم اینست چون مجلس علنی است و باید مذاکرات لازمه بشود این صحبت را قطع نمایید که این طور مطالب باعث خرابی و فضاحی ما است.

مخبرالملك- صحبت میشود که از مجالس سری و کمیسیونهای خاص مطلب بیرون میرود یکی از تلگرافها که در مجلس خاص خوانده شده در حبل المتین پریروز درج شده بود اینگونه مطالب معلوم نیست از طرف وکیل باشد.

رئیس- اگر میفرمایید آن کمیسیون باید منعقد شود و بخود من واگذار مینمایید من اطلاع میدهم.

(گفتند بلی باید منعقد بشود و بموجب قانون هم باید شخص رئیس انتخاب نماید.)

در این موقع بنا شد وکلائیکه قسم یاد نکرده اند قسم یاد نمایند.

آقای حاج امام جمعه شرحی در معنی خیانت واظهار همراهی با ملت اظهار نموده و بعد قسم یاد نمودند بعد رئیس همنیطور در اظهار همراهی با مشروطیت و مخالفت با مخالفین این اساس قسم یاد نموده و بعد وکلا فرداً فرد قسم یاد نمودند بعد جناب رئیس شرحی در خصوص قسم خوردن وزراء و ادارات دولتی و دوائر نظامی اظهار کردند قرار بر این شد که روز سه شنبه وزراء و ادارات دولتی قسم یاد نمایند و روز پنجشنبه دوائر نظامی در مسجد سپهسالار قسم یاد نمایند و بعد جواب تلگراف که از طرف مجلس برای آقایان و اهالی ساوجبلاغ مبنی بر اظهار همراهی و رأفت و اقدامات سریعانه که شده صادر شده بود قرائت کردند.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 220

جلسه: 220

مذاکرات روز 3 شنبه شانزده ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 14 را آقای میرزامرتضی قلیخان قرائت کردند.

احتشام الاطباء- پس چرامروز روز را حاضر نشدندقسم یاد نمایند.

رئیس- گویا امروز کار داشتند نتوانستند حاضر شوند ما بخیال اینکه کار ندارند اطلاع داده بودیم که امروز باشد وحال میماند برای روز شنبه ولی روز پنجشنبه بهمان ترتیبی که گفته شد دوائر نظامی خواهند آمد بجهت قسم یاد نمودن (در این موقع لایحه که ازطرف عموم انجمنهای دارالخلافه بعنوان مجلس رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون) خدمت وکلاء محترم دارالشورای ملی عرضه میداریم پنج ماه است که اداره بلدیه دائر شده و با کمال جد و جهد در تکالیف خود اقدامات لازمه نموده معهذا تا حال نتیجه بروز نکرده لهذا اهالی طهران محض عدم بروز نتیجه بصدا درآمده و انجمن بلدیه هم ناچار نمایندگانی از هر انجمنی دعوت کرده و شرحی از موانعی که داشتند اظهار نمودند بالاخره نمایندگان انجمنها چنین صلاح دانستند که یك کمیسیونی درهر جا که مجلس مقدس مصلحت بداند مرکب از وکلای محترم و نمایندگان انجمنها و از وکلای خود انجمن بلدیه با حضور وزیر داخله تشکیل یابد که در خصوص رفع موانع و پیشرفت امور انجمن مذکور مذاکره نمایند حال آنچه امر مجلس مقدس است اعلام شود که از آن قرار رفتار نمایند.

وکیل التجار- اززمانیکه اداره بلدیه تأسیس شده چند مجلس با اعضاء آن در اینجا صحبت شده که بنده هم بودم ولی آنها بطور غیر عادی شروع بکار کرده اند و خواستند مثل ممالك متمدنه کار کنند این بود که کارها پیش رفت نکرد این مبلغی که برای اداره بلدیه معین شده بود فقط برای مواجب مستخدمین کفایت میکرد و عقیده بنده اینست که اداره بلدیه بتدریج شروع بکار نمایند و باندازه دخلی که دارند کار پیدا کرده بترتیب الاهم فالا هم پیش بیندازند که کار پیشرفت حاصل نماید نه اینکه اداره مفصلی که مبالغی خرج لازم داشته باشد دایر نمایند بدوا باید یك اداره مختصری باندازه دخلی که دارند تأسیس سازند تا کم کم اهل مملکت هم بپرداختن عوارضات بلدی عادی شده آنوقت بکارهای بزرگ شروع نمایند.

سیدالحکماء- خوبست همانطوریکه انجمنها کمیسیون خواسته اند تشکیل شود و در این کار رسیدگی نمایند و بیش از این لازم بمذاکرات نیست.

رئیس- کمیسیون داخله از برای همین قبیل کارها است و حال یك روزی را معین نمایید که نمایندگان انجمن بلدی باین کمیسیون حاضر شوند و در این کار رسیدگی نمایند و نتیجه را هم به مجلس اطلاع بدهند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- حص السلطنه که سالها در خارجه تحصیل کرده و داخل نظام مخصوص روسی شده و بعد خواسته در دستگاه امپراطوری مستخدم شود تکلیف تبعیت بایشان کرده بودند قبول ننموده بآلمان رفته بود این اوقات برای کمی مخارج بطهران آمده و چون از هشتصد تومان مواجبی که داشت در کمیسیون مالیه رفت جرح و تعدیل دویست تومان او راکسر کرده اند حال تقریبا سالی یك هزار و پانصد تومان مخارج میخواهد که بآلمان رفته تحصیلات خود را تکمیل نماید پس از مراجعت اگر توانست بملت ودولت خدمت نماید باندازه خدمتش بایشان مواجب بدهند. حال در خصوص این سالی یك هزار و پانصد تومان مخارج مجلس چه رأی میدهد.

آقا میرزا محمود- باید این لایحه اول نزد وزیر جنگ و وزیر علوم برود آنها تصویب نموده بعد به مجلس بیاید.

وکیل التجار- اجازه میدهید توضیحاتی بدهم اولا وزیر امور خارجه از تحصیلات ایشان مسبوق هستند و مخصوصا گفته اند که بآلمان برود و تحصیلات خود را تکمیل نماید و نکته دیگر اینکه ششصد تومان که از مواجب ایشان ابقاء شده این مبلغ را تقدیم میدارد بشرط اینکه دو سال هر سال هزار و پانصد تومان باو داده شود که بآلمان رفته و تحصیل خودرا کامل نماید اگر پس از مراجعت خدمت نمود که قابل گرفت حقوق باشد خیلی خوب والا فلا (در این موقع شروع بقرائت نامه دوم لایحه قانونی متوفیات شد پس از قرائت چند ماده و مباحثات زیاد قرار شد که وکلا دقت نظری کرده و در مجلس دیگر تصویب و تصحیح نمایند.)

رئیس- آقای سید الحکما در باب اعتبارنامه آقای معتمد التولیه کاملا دقت نظر شده یا خیر/

سیدالحکما- شرایطی که در موقع انتخاب وکیل مقرر است تماماً در مورد ایشان رعایت شده و وتقیکه اعتبارنامه او رادر کمیسیون اعتبارنامه آوردند و بدقت ملاحظه شد بعلاوه از اشخاص بی غرض صحیح هم استفسار شد شهادت دادند که انتخاب ایشان بطور صحت و استجماع شرایط واقع شد.

رئیس- مقصود این بود در صورتیکه انتخاب از روی صحت شده واعتبارنامه هم بطور دقت ملاحظه شد دیگر این قال وقیل برای چیست صریحاً میگویم درصورتیکه کسی صحیحاً بسمت وکالت انتخاب شده و مجلس او را پذیرفت مخالفت و هیاهوی جمعی فایده ندارد مجلس اینحرفها را گوش نخواهد داد. (مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 221

جلسه: 221

مذاکرات روز شنبه 20 شهر ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 16 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

ادیب التجار- تلگرافی از اصفهان رسیده است اجازه میدهید قرائت شود؟

رئیس- بلی بخوانید

(تلگراف مزبور قرائت شد از اصفهان)

نمره 148 کلمه 118- 18 ذی حجة 1325 بتوسط وکلای مکرم و انجمن محترم اصفهان حضور امنای دارالشواری کبری در قضیه ارومی سکوت ملت بملاحظه مذاکرات مجلس وانتظار نتیجه بود نتیجه جز علاج نرسید هیجان عمومی مردم انجمنها انجمن ملی را تعطیل و علاج عاجل یا تعیین تکلیف را مستدعی میباشند انقلاب و هیجان غریبی امروز ظاهر است که جلوگیری ممکن نیست اگر صلاح میانید بتمام دول عالم اخطار و بمقتضای آیه شریفه وان طائفتان من المؤمنین اقتتلاحکم دفاع بتمام مسلمین داده شود تمام علما در حکم واهالی در اطاعت باجان و مال حاضرند واگر ترتیب دیگری در آن امر مهم مقرر فرموده اند اعلام فرمایید ملت مطمئن شود

(انجمن ملی اصفان)

حاج علی آقا- کاغذی از اسلامبول رسیده اجازه بفرمایید قرائت شود.

رئیس- چون مفصل است خوبست بماند برای مجلس دیگر و در جواب تلگراف اصفهان هم باید اظهار تشکر کرد.

آقا شیخ حسین- قرار بود که قانون انطباعات قرائت شود.

رئیس- یك محظوری بود که آن در کمیسیون تنقیح لوایح رفع شده و گمانم این است که دیگر زود از مجلس بگذرد انشاء الله در مجلس دیگر شروع بقرائت میشودو یك مسئله ایست که میخواهم عرض نمایم و رأی مجلس را درآن خصوص بدانم چیست در لزوم تکثیر معارف و مدرسه هیچکس را حرفی نیست البته همه میدانید که مدرسه باعث ترقی ملت است وامیدواریم که بعدها بهمراهی ومراقبت وزارت علوم زیادتر هم بشود ولی یك مدرسه در دو سال قبل از طرف دولت آلمان در اینجاتأسیس شد و آن زمان هم بنده وزیر مختار آلمان بودم وازدولت آلمان قرارشد بجهت تأسیس مدرسه مبلغی بدهند و مبلغی هم دولت ایران بدهد بعد بنده رفتم بکمیسیون سرحدی و مدرسه هم دراینجا تأسیس شد که یکصد و بیست نفر شاگرد را درس بدهد والبته هر چه ما مدارس خودمان را در اینجا تکمیل نماییم که اطفال ما بجهت تحصیل بخارجه نروند خیلی بهتر است زیرا که بعضی چیزها است که همه میدانید اگر چه میروند بخارجه وتحصیل مینمایند اما بعضی چیزهای دیگر هم تحصیل میکنند و هر کس هم مدرسه آلمانی را اینجادیده است میداند که خیلی منظم و مثل مدارس عالیه خارجه است و حال بواسطه ترقی آن مدرسه دولت آلمان میخواهد این مدرسه را ترقی داده یك کلاس عالی تشکیل بدهند در اینصورت آن مدرسه برای تحصیل هفتصد نفر شاگرد کافی خواهد بود بطوریکه بعد از دادن تصدیقنامه شاگرد با همان تصدیقنامه در مدارس عالی آلمان پذیرفته میشود و حال بجهة این ترتیب مبلغ هفتهزار تومان سنواتی مخارج و کمك خواسته اند و خود دولت آلمان هم البته کمك خواهد کرد و چون همین دو روزه ایام عید آنها است از سفارت آلمان هم جواب خواسته اند که دانسته شود از طرف دولت ایران همراهی خواهد شد یا نه حال رأی مجلس دراین باب چیست؟

بحرالعلوم کرمانی- این توسعه معارف از اهم فرایض است ولی خواهش میشود این علومی که لازم است ترجمه بفارسی بشود تاما محتاج بزحماتزیاد نشویم.

رئیس- صحیح است ولی در صورتیکه توسعه پیدا کند و کلاس عالی منعقد شود همه قسم کار میتوانند بکنند و حالا هم اینجا کسی اخطار کرده است که باید از طرف وزیر علوم این اظهار بشودصحیح است ولی چون وقت تنگ بود این بود که اظهار شد ولی خط همان یك خط است.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- این مطلب را ممکن است فردا وزیر علوم بیایند در مجلس و منافع آنرا بگویند آنوقت مذاکره بشود.

وکیل التجار- بنده دیدم اینهاییکه میروند بفرنگستان و برمیگردند بخوبی مراجعت نمیکنند ولی عقیده من این است که اگر هفتهزار تومان رادولت بدهند برای اینکه شاگردان اینجا بخوبی تحصیل کنند البته بهتر خواهد بود.

صدرالعلما نطنز- آیا این مدرسه پولی که میگیرد شاگردان را مجانی میپذیرد یا از آنها هم شهریه میگیرد دیگر اینکه کلاسی عالی تشکیل میدهد طبقه ابتدایی هم تدریس میشود یا خیر چون بعضی از مدارس شکایت میکنند که شاگردان ما را این مدرسه جلب کرده است.

صدیق حضرت- ترتیب این مسئله همان است که فردا وزارت علوم بیاید ودراین خصوص گفتگو شود

وکیل الرعایا- عقیده بنده این است که اگر ما ده هزار تومان بدهیم و دولت آلمان یکهزار تومان بدهد باید بهمان اندازه هزار تومان ممنون باشیم و بنده میگویم باید این مدرسه را منظم داشت.

میرزا حسین شهیدی- ساعتی که بنده از قزوین حرکت میکردم چیزیکه مرکز خاطر عموم اهالی آنجا بود خاطر انجمن تجار که عهده گرفته اند بمجرد ورود عرض نمایم آن این است که تجار نمیتوانند حمل مال التجاره نمایند بواسطه طغیان اشراروراینهم بواسطه این است که مجازات درمیان نیست استدعای آنها این است که باین اشرار مجازات داده شود و نظم راه آنجا را بدهند واین اغتشاش هم محض اینست که نظم راه باقراسوارانست وآنها هم درست مواظبت ندارند وقتی هم بحکومت اظهار میشود جواب میگویند بمن ربطی ندارد خوبست توجهی بشود که اداره فراسواران آنجا با حکومت باشد که مردم بتوانند از حکومت دادخواهی نمایند.

حاج سید نصرالله- بنا بود که مجلس ما بعدها قبل از وقت اطلاع از ترتیب مذاکرات داشته باشد و حال از این مذاکرات معلوم میشود که ما کاری تدارك کرده نداریم.

رئیس- چرا قانون انطباعات موجود است.

لسان الحکما- قانون متوفیات وقانون انطباعات هر دو هست خوبست که از آنها قرائت شود.

حاج میرزابراهیم آقا- برای یادآوری مجلس عرض میکنم چون بنای ما بر فراموش کاریست قراربود عصر پنجشنبه اجزای نظامی بیایند در مجلس قسم یاد نمایند چه شد که نیامدند.

رئیس- چنین صحبتی شده ولی ترتیب اینست که اول اجزاء ادارات قسم یاد نمایند بعد از آن اهل نظام امروز قرار بود که اجزای اداره وزارت خارجه بیایند قسم یاد نمایند ولی از قراری که نوشته اند مانعی پیدا کرده اند حالا میگویید فردا بیایند یا پس فردا روز دوشنبه.

حاجی میرزابراهیم آقا- حالا که بنا شد اول اجزاء ادارات قسم یاد نمایند خوبست بفرمایید اجزاء نظمیه هم بیایند قسم یاد کنند.

رئیس- آنها هم جزو اداره وزارت داخله هستند البته بیایند قسم یاد کنند.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- خوبست آن روز را معین کنید همچنین مکان راهم معین فرمایید که در مجلس باشد یا در مسجد.

رئیس- روز دوشنبه سه ساعت بغروب مانده وآنهم در مسجد سپهسالار باشد بهتر است.

آقای حاجی امام جمعه- باعتقاد بنده اگر اینمجلس یك چیزی راملتزم بشود خیلی خوب خواهد بود و آن اینست که وقت انعقاد مجلس جدا معلوم شود که درهمان ساعت هم شما و هم سایر آقایان وکلاء حاضر شوند که دیگر بعضی در یك اطاق و بعضی در جاهای دیگر متفرق نباشند تا آنکه مدتی وقت ما ضایع نشود و یکی دیگر این که مذاکرات مجلس بعد را روز قبل اعلان و اطلاع بدهید و این دو چیز مختصر را لااقل از نظامنامه داخلی مجری دارند مقصود اینست که بایست این فعلیت داشته باشد.

رئیس- وقت مجلس همان سه ساعت بغروب مانده است که باید جدا حاضر شد و موضوع مذاکرات مجلس بعد هم قانون انطباعاتست که حاضر است و بعد از آن هم قوانین دیگر هست که بتدریج باید تصحیح شود.

مخبرالملك- در صورتیکه هیئت مجریه مقننه تمام هم خود رامصروف برای قوانین میکردند دو سال طول میکشید که تمام شود در حالتیکه مدت یك ماه طولانی از سرما گذشت و ما را از کار باز داشته بود و گمان میکنم که امتحان آخری بوده وانشاء الله قوه مجریه قوانین را اجرا میدارند ولی چیزی که هست باید این دو قوه را از هم جدا کرد تا هر یك بکار خود مشغول و دخل وتصرف در کار همدیگر نکنند بعضی حرفها درمیان مردم پیدا شده که بعضی میگویند مجلس حکم کرده و بعضی میگویند وزیر مالیه کرده مثلا چندی است که از باب حقوق میروند قبضهای خودشان را حاشیه کنند مستوفیها رسوم میگیرند و میگویند مجلس حکم کرده است در صورتیکه مجلس خبر ندارد بلی در زمان ناصرالملك دراین باب صحبتی شد که مواجب مستوفیها کفایت نمیکندولی مجلس تصویب نکرد که رسوم بگیرند مثلا فخام السلطنه مواجبش هشتاد تومان است وکفایت خرج او را نمیکند ولی تقصیر کسی نیست بعضی اشخاص که داخل کار هستند و مواجب کافی ندارند باید به آنها مواجب داد خواهند گفت پول نداریم پس خوب است یك قانونی بگذارید که تومانی صد دینار یا یکعباسی از صاحبان مواجب بگیرند برای محل مواجب آنها نه اینکه بیقانون از مردم هر چه میخواهند بگیرند و یك کار غلطی را در این مملکت مجری دارند و وزیر مالیه بگوید مجلس تصویب کرده این صحیح نیست و بنده یك ایرادی هم بکمیسیون مالیه دارم از اینکه هر چه در اینجا مذاکره میشود میگویند پول لازم است و این پول را باید بوسائل صحیح پیدا کرد و مخارج و مصارف صحیح نمود بنده میگویم که هر اندازه ممکن است نباید کوتاهی کرد مثلا شاید بممیزی علمی دخل این مملکت را چهار برابر میتوان کرد و بشکل دیگر شاید دوبرابر میتوان نمود پس نباید منتظر این شد که بممیزی علمی برسیم عقیده ام این است هر قدر میتوانند دخل پیدا کنند نه اینکه اگر صد کرور لازم است بصد هزار تومان اعتنا نکنند عقیده ام این است که کمیسیون مالیه کار وزیر مالیه را میکند نه کار خودش را تا حال باید کمیسیون مالیه یك لایحه بمجلس ارائه کرده باشدکه مالیه امسال راهش چیست و چه باید کرد یا اینکه راهی پیدا نیست و مجلس هم بداند و مشغول کار خود باشد عقیده ندارم که بودجه ما مستغنی از هر گونه اصلاحات باشد خوب بود تا حال کمیسیون یك امری را پیشنهاد مجلس میکرد و لااقل تومانی یکعباسی رسوم را یك قراری میداد تا اینکه کار آسان میشد (جمعی گفتند صحیح است).

آقا سید حسن تقی زاده- بنده مکرر عرض کرده ام و باز هم عرض مینمایم هر مطلبی که در مجلس مطرح میشود این کلمه بخیال من خطور میکند (که باز یکسال است) بعقیده تمام عقلا بهر کاری که اقدام میشود باید نتیجه آن معلوم شود اینجا همین قدر گفته میشود که مملکت مشروطه را قانونی شده بنده عرض میکنم که هیچ قانونی و مشروطه نشده اینکه گفتهشد از بابت تومانی یکعباسی است وباید گرفته شود و حال آنکه چنین نیست بنده عرض میکنم جهة این بی ترتیبی این است که ترتیب کمیسیونها خصوص کمیسیون مالیه معلوم نیست علاوه بر کمیسیون رسمی که منعقد میشود بعضی اجتماعات دیگر هم غیر رطمی میشود وشاید یك وزیری هم دراین اجتماع حضور دارد یك صحبتی میشود وزیر میرسد این مطلب چطور است جواب داده میشود ضرری ندارد فوراً فردای آنروز آن وزیر آن مطلب را مجری میدارد و حال آنکه رای کمیسیون نیست اما در باب اصلاح و نظام مالیه بموجب عقیده تمام علمای این علم همین است که باید ممیزی علمی بشود ولی ما تماماً مشغول واردات هستیم وابداً بانشائیات کار نداریم یعنی از اطراف آن قدر عریضه میرسد که باید ما همه رادر خصوص آنها گفتگو کنیم و بنده بواسطه همین بی ترتیبی چند روز است که بکمیسیون مالیه نمیروم و جداً بطور معارضه سخت گیری کردم که این ترتیب صحیح نیست واگر اینطور باشد باید ما برویم دربار و جزء درباریها باشیم زیرا که هم ما بجزئیات و واردات مشغول شده ابداً بانشائیات نمیپردازیم و غیر از هر قبیل آدم وارد این کمیسیون شد نمیگذارند اعضای این کمیسیون مشغول کار شوند و وقتی هم که میخواهند مشغول کار شوند تماماً عرایضی است که از اطراف رسیده و باید در این خصوصها رسیدگی و گفتگونمایند این است که تاکنون کاری از پیش نرفته والا ما باید در انشائیات کار کنیم وهر روز چندمطلب و قاعده صحیحه انشاء نموده و بتوسط اعضاء رئیسه بمجلس بدهیم وعلاوه مطالب دیگر میتوانیم استنباط کرده اطلاع بدهیم اما هیچکدام اینها نشده و جهة این است که مجلس بقانون خود رفتار نکرده ونمیکند و مکرر گفته شده که قوانین دو قسم است.

یکی قانون الهی است که ابداً تغییرپذیر نیست و یکی قانون عرفی است که باقتضاء وقت وضع شده و تغییر وتبدیل هم داده میشود وباید آن قانون عرفی را هم مقدس بشماریم که مخالف آن مقصر عرفی است. اینکه در متمم قانون اساسی دراصلی که تفکیك قوی ثلاثه از هم شده بجهت همین است که روح مشروطیت و عقیده عموم حکما وعقلا است برعکس نه مجلس نه سایرین بآن اصل رفتار نکردند وکارها مخلوط بهم است وزرا کار مجلس رامیکنند و مجلس کار وزرا را میکنند مثلا وزیر علوم بمجلس آمده از روزنامه نویس شکایت میکند وحال آنکه ما باید از او بخواهیم همچنین چیزهایی که تکلیف ما است وزرا بما اظهار میدارند وچیزهایی که تکلیف وزرا است مابآنها اظهار میداریم مادامیکه بقانون رفتار نشود هیچ چیز منظم نخواهد شد.

آقا شیخ حسین- ابتدا مطرح مذاکره این بود که وقت مجلس معین بشود تا کارها مرتب گردد بنده عرض میکنم یکی راکه مجلس باکثریت آراء بریاست انتخاب نمود در افتتاح و اختتام مجلس و سایر تنظیمات باید همه قول ایشانرا مجری بدارند ولی ماها اینطور نیستیم واگر بخواهیم یکنفر بکمیسیون وارد نشود اعتراض میکند و رنجش حاصل میکندما باید بقانون نظامنامه داخلی رفتار نماییم مکرر عرض کرده ام رئیس ر سر ساعت انعقاد مجلس باید حاضر شوند که سایرین هم تأسی برئیس کرده آنها هم حاضر شوند جواب داده شد که اینطور نیست بنده عرض میکنم که باید دراینمملکت یك اندازه بطور رسومات خودمانی رفتار نماییم تا رئیس حاضر نشود سایرین هم حاضر نمیشوند وتا باجرای نظامنامه داخلی تن در ندهیم و مجری نشود فایده نیست.

آقای حاج امام جمعه- مطالبی که آقای تقی زاده گفتند همه راست است تااین قواعد عرفیه که وضع میشود عمل نشود مردم باو اطاعت نخواهند کرد و تا ما خودمان قوانینی را که وضع میکنیم بآنها عمل نکنیم بسایرین هم نمیتوانیم بگوییم عمل کنید اما درباب بودجه مالیه آنزمانی که کمیسیون مالیه بودجه امساله را بمجلس آورد چون ما درست بطور مفصل از جزئیات آن اطلاع نداشتیم واگر هم میخواستیم مفصلا بتمام جزئیات آن رسیدگی کنیم وقت گذشته بود. لهذا بطور کلی تصویب نمودیم و این تصویب بر خلاف دیانت وکالتی نیست بواسطه محذوراتی بود که گفته شد ولی قرارشد که بودجه سال نو را هر اصلاحی که کمیسیون مالیه میکند جزء بجزء و یکی یکی بمجلس ارائه دهند تا مجلس هم مسبوق شده رأی خود را بدهد معلوم است هر کاریکه تمام میشود و میگذرد مسئول آن هیئت مجلس است نه هیئت کمیسیون واز آنروز که آن رأی کلی داده شده است کمیسیون مالیه مشغول اصلاح نشده و ما هم هیچ اطلاع نداریم و حال آنکه باید کمیسیون مالیه مشغول اصلاح مالیه شه هفته بهفته کار و رأی خود را بمجلس اظهار بدارند اگر صحیح است مجلس تصویب مینماید والا رد میکند رأی کمیسیون غیر از رأی مجلس است حال اگر اصلاحات مالیه بشود وهیمنطوری بی ترتیب بماندتا هشت ماه دیگر خلاصه اصلاحات خودشان را بمجلس آورده و اظهار بداند که وقت گذشته است من یکنفر که قبول نخواهم کرد ورأی نخواهم داد (در این موقع همه گفتند صحیح است و باید بهمین ترتیب رفتار کرد.)

آقای حاج امام جمعه- همه اظهار میکنیم صحیح است و عمل نمیکنیم هر عنوانی که بشخصی داده میشود آن عنوان یك صنفی است که اگر آن صفت در آن شخص نباشد آن عنوانرا بآن شخص نمیشود نسبت داد مثلا شخصی که بیسواد است باو نویسنده گفت همچنین

شخصی که کور است نمیتوان او را دیده بان خواند؟ پس شخص وکیل هم باید حافظ حقوق موکلین خودباشد و یکی هم دارای امانت باشد پس شماها که وکلای این ملت هستید باید حفظ حقوق ملت خود رابکنید و بملاحظه صرف نظر از حقوق ملت ننمایید.

مؤتمن الممالك- کمیسیون مالیه در بودجه سنه آتیه هنوز دخل و تصرفی نکرده واین اعتراضات بر او وارد نیست.

مخبرالملك- مقصود اعتراض نبوده مقصود این بود که کمیسیون مالیه چه نقشه برای سال آتیه تریب داده و این جواب شما به موقع نبود.

حاج میرزا علی آقا- اینها که فرمودند صحیح ولی منشاء اختلافات این است که هنوز مجلس ما مجلس نیست و کمیسیونها درست بکار مشغول نیستند و جهت این هم این است که درانتخاب اعضاء کمیسیونها سهو شده هر یکی در چند کمیسیون سمت عضویت دارند و هریك از اعضاء که در یك کمیسیونی حاضر نشود سایر اعضای آن کمیسیون هم نمیتوانند بکار خودشان رسیدگی نمایند پس باید در انتخاب اعضاء کمیسیونها جرح و تعدیل شود که هر یك در چند کمیسیون عضویت نداشته باشند وبتوانند بکار خود رسیدگی کنند مثلا بنده از اعضاء کمیسیون تنقیح لوایح هستم در روزها که کمیسیون منعقد است حاضر میشوم و بعضی از اعضاء حاضر نیستند این است که کار پیش نمیرود بنده خواهش میکنم که هیئت رئیسه یا غیر رئیسه که هر کس مشغول کار خود شود چون هنوز موضوع درست نشده کارها بی ترتیب است پس باید اول موضوع درست شود.

آقا میرزامرتضی قلیخان- بنده عرض میکنم که خیلی افسوس میخورم که هیچ یك از ماها به هیچ وجه ملتفت امورات داخلی خودمان نیستیم ولی بنده بر حسب وظیفه وکالت خود بدون ملاحظه عرض میکنم ما وکلا وقتی که وارد پارلمان میشویم بگمان اینکه وارد پارلمان انگلیس شده ایم از رئیس ما رئیس پارلمان انگلیس است و هر یك از ماها هم در مدارس عالیه تحصیل کرده دیپلماتی هستیم و همچنین وزراء ما تماماً در مدارس عالیه تحصیل کرده واز اشخاص دیپلماتی هستند و نیز عموم ملت در مدارس به یك پروگرام تحصیل کره و با علم هستند و متأسفانه می بینم که چنین نیست و آفتاب که سه ساعت بیکجایی تابید مدتی اثر او باقی میماند ششهزار سال است که ما آتش جهالت مبتلا بوده ایم لابد مدتی اثر او در ما باقی خواهد بود اینکه گفته شد مجلس منظم نیست حال ببینیم تقصیر ما است یا تقصیر عموم ملت تقصیر ملت این است که وکلای جاهل انتخاب کرده اند تقصیر ما هم این است بدون اینکه لیاقت خود را ملاحظه کنیم وکالترا قبول کرده ودراین مجلس حاضر شده ایم و ملت اگر ما را انتخاب نمیکردند یکدسته دیگر را انتخاب میکردند مثل ما واگر هم ما برای این کار حاضر نمیشدیم یك دسته دیگر مثل ما حاضر میشدند واینکه گفته شد که مجلس به نظامنامه داخلی خود جداً چرا رفتار نمینماید ممکن نیست زیرا که اگر رئیس بیکنفر بگوید که قدری آهسته تر حرف بزن نوبت نطق را مواظبت نمایند اسباب رنجش میشود پس مدتی لازم است که ماها عموماً عالم شده وبترتیب صحیح رفتار نماییم اما درباب تومانی یکعباسی ابداً مجلس تصویب نکرده بهمان ترتیب که جناب مخبرالملك گفتند یك روزی جناب ناصرالملك مذاکره کردند ویکروزی هم جناب رئیس الوزراء حالیه ولی کمیسیون مالیه رأی نداد حال بعضی مستوفیها اقدام کرده میگیرند اینهم بواسطه این است که گفته شد تمام فروعات گرفته شود آیا این برخلاف مشروطیت است بجهت اینکه این هم یکی از همان فروعات سابق است و مجلس هم دخل وتصرفی در فروعات نکرد فقط در یکی دو موضوع که تیول و تسعیر باشد تصرفات نمود وباقی همانطور مثل پارسال معمول بود اما در باب اینکه کمیسیون مالیه درخصوص بودجه سنه آتیه هنوز کاری نکرده واصلاحی ننموده بجهت این است که تازه وزیر مالیه قدغن کرده اند که کتابچه های ولایات را مستوفیها بنویسند و تا آن کتابچه ها بکمیسیون مالیه نیاید اعضاء کمیسیون نمیتوانند اصلاحاتی بکنند خواهید گفت پس کمیسیون مالیه چه میکند بنده عرض میکنم همانکاری که مجلس میکند و همانطوری که آقای تقی زاده گفتند کمیسیون مالیه تماماً مشغول واردات است و جواب عرایضی که از اطراف نوشته میشود میدهد.

حاج سید نصرالله- مختصری میخواهم عرض نمایم مدتیست که مردم ما را بجهت کاری انتخاب نموده واینجا گذارده اند و عقلای قوم جهت هر کاری نتیجه میخواهند من یکنفر مدتیست که میآیم اینجا می بینم کاری نیست و کاری نکرده ام شماها که عقلای این مملکت هستید ببینید ماها اهل کار هستیم یك راهی رامعین نمایید که درآن راه کار کنیم آنچه باید نطقهای مفصل بکنیم کردیم دیگر بس است عقیده بنده این است یکروزی را معین نمایید که ما عموم وکلا باشیم واگر شده از صبح تا عصر هم طول بکشد در ترتیب امورات گفتگو کرده بیك جایی منتهی شده نتیجه بگیریم همه شکایت از بی ترتیبی میکنیم و عمل نمیکنیم بنده عرض مینمایم که اصلاح مملکت مشروطه بسته باصلاح وزارت خانه ها است واصلاح وزارت خانها منوط باصلاح مجلس است اصلاح مجلس بسته باصلاح کمیسیونها است و اصلاح کمیسیونها منوط باصلاح کمیسیون رئیسه است پس اول این کمیسیون را اصلاح نمایید.

آقا میرزا فضلعلی آقا- عباراتتاشتی و حسنك واحد وکل الی ذاك الجمال بشیر.

العالم بلاعمل كالشجر بلاثمر همه امید اصلاح مملکت باینمجلس محترم است که وضع قانون نماید و مجری شود قانون این مجلس یکی نظامنامه داخلی است که برای خودمانست و باقی قوانین برای عموم مملکت مادامی کهما عمل به نظامنامه داخلی راز رئیس گرفته تا سایر اعضاء ننماییم نه اصلاح مجلس خواهد شد و نه مملکت پس ما باید عمل بنظامنامه داخلی را از ادای فریضه در وقت فضیلت مقدم داریم.

وکیل الرعایا- بنده میگویم که خانه رئیس مجلس خانه وزیر عدلیه و سایر وزرا نیست هر کس تکلیفی دارد ومردم هم باید تکلیف خود را بدانند اینکه میگویند رئیس باید بیاید در سر ساعت باینجا بنشیند بنده میگویم که انعقاد مجلس بآمدن تمام وکلا است که باید تمام در سرساعت سه حاضر شوند و یك دفعه بمجلس ورود کنند که بعد از آن رئیس در مجلس وارد شود وافتتاح و اختتام مجلس هم با شخص رئیس است نه اینکه هر کسی هر وقت میل کرد برودو هر کس عیب از جایی میگیرد ولی من خداوند را گواه میگیرم که همه این عیبها از این است که ما خودمان را تصفیه نکرده ایم.

آقاسید حسن تقی زاده- همه عیب ما این است که هر مطلبی عنوان شود باز می نشینیم و شرح مفصلی از آن اظهار میکنیم میگویند که بس است نطقهای بلیغ و فصیح خیلی شده است باید کاری کرد که فایده و ثمر بحال ملت داشته باشد اینکه میگویید هنوز مملکت ما مملکت فرانسه و وکلای پارلمان ما مثل وکلای پارلمان فرانسه نیست صححی است ولی اگر بهمین ترتیب باشد تا بیست سال دیگر هم باز خواهیم گفت که هنوز پارلمان ما پارلمان فرانسه و انگلیس نیست اما من میگویم که وکیل باید شخصی باشد که این پارلمان را مثل پارلمان فرانسه و انگلیس بکند ما باید مملکتی را که خاك او سه برابر خاك فرانسه است قسمی نماییم که همه قسم صناعت و تجارت داشته باشد و آبهای او را که سد بسته تا از او منافع کلی عاید مملکت بشود بنده میگویم آن فصل قانون اساسی که نوشته است باید پانزده روز قبل از عید بودجه مملکتی بمجلس بیاید کو؟ چرا کمیسیون مالیه مشغول کار نمیشود که بودجه بمجلس باید چرا مشغول اصلاحات مالیه نیستند همه عیب در ایناست که ما وکلا حاضر نیستیم که اجرای قانون در حق ما بشود باز می نشینیم و میگوییم که هنوز زود است و مملکت ما مثل سایر ممالك متعلقه نیست ولی اگر همان یك ماده از قانون اجرا بشود همه این کارها اصلاح خواهد شد و پارلمان ما هم مثل پارلمان انگلیس و فرانسه خواهد شد میگویند که این ملت جاهلند در صورتیکه این ملت بیچاره هستند بما زور میآورند ولی ما می نشینیم و حرف میزنیم.

آقا سید حسین- این مجلس امروز ما قرار بود که روز یکشنبه یا روز دیگر بدون حضور تماشاچیها باشد که بعضی اعتراضات و صحبتها بنماییم حال اینکه گفته میشود که ما قانون را در حق خود مجرا نمیداریم این نسبت بوکلا توهین است وعلاوه وکیلیکه اجرای نظامنامه داخلی را نخواسته باشد در حقیقت خیانت کرده پس دیگر از این مسئله باید صرف نظر کرد وباید رئیس مجلس بدون ملاحظه نظامنامه داخلی را مجرا نماید برنجش کسی اعتنا نکند اما در باب کمیسیونها تأسیس آنها برای این بود که امورات بترتیب صحیح و منظم از مجلس بگذرد و سابق یك ترتیبی بود که هر وقت قوانینی حاضر بود در مجلس قرائت میشد و هر گاه ایرادی داشت سه چهار روزه طول کشیده بالاخره اصلاح میشد حال آن ترتیب ازبین رفته و اصلاح کمیسیونها هم منوط باصلاح کمیسیون اعضاء رئیسه است که بعضی از آن اعضاء داخل در کمیسیون مالیه و سایر کمیسیونها میباشند همچنین اعضاء هر کمیسیونی در چند کمیسیون عضویت دارند این است که کاری از پیش نمیرود باید اعضاء هر کمیسیون یك کار داشته باشند تا بتوانند کاملا به آن رسیدگی نمایند اما درباب رسوم تومانی یك عباسی چندی قبل جمعی از مستوفیان شرحی بوزارت مالیه نوشته بودند که حقوق ما کم است واین تومانی یکعباسی قرار بودجمع دولت شده و بما هم بقدر کفاف حقوق بدهند.

وکیل التجار- بنده کراراً گفتم که یك روزی مجلس مخصوص وکلا باشد که بعضی صحبتها ودرددل نماییم این نشد تا اینکه امروز مجلس این طور اقتضا کرد اما چون صحبت از کمیسیون مالیه شد و بنده هم یکی از اعضای آن کمیسیون هستم لازم است که دفاعاً عرض کنم تومانی یکعباسی را کمیسیون مالیه ومجلس رأی ندادند و هرکس این نسبت رابدهد دروغ است دیگر اینکه کمیسیون مالیه در بودجه مملکتی دخل وتصرفی نکرده و در هیچ موضوعی رأی شخصی نداده اگر داده است هر کس اطلاع دارد بگوید اما در تنظیم داخلی مجلس باید خودمان حاضر باشیم در اجرای قانون و نگذاریم که هر یك مداخله در کارهای دیگری نمایند و بیجهة هر کس داخل در کمیسیونها نشود که اسباب تعطیل کار آنها بشود اگر اینطور شد آن وقت کمیسیونها میتوانند مشغول کار بشوند کمیسیون مالیه همیشه منعقد است ولی مزاحمت واردین از مردم و وکلا و جواب دادن واردات مانع از کار آنها است چنانچه کمیسیون رئیسه هم بهمین درد مبتلا است پس تمام این عیبها از خودمان است.

مخبرالملك- خلاصه مطلب خودرا خوبست مجدداً اظهار نمایم اینکه گفته شد مجلس ما مثل پارلمان انگلیس نیست صحیح است اما اول باید مجلس تابع قانون بشود تا اینکه بتوانند مثل پارملان انگلیس باشند تا مجلس بقانون موضوعه خود رفتارننمایند و بعد وزراء تابع آن قانون نشوند و بعد اهالی مملکت آن مملکت نخواهد شد وآن هم باید یکروزی از این اطاق شروع بشود اما در باب مالیه گفته شد که

کمیسیون مالیه تاکنون از بابت سنه آتیه مشغول کاری نشده مقصود ما این نبود که مشغول کار نیستند بلکه باید آنها نقشه کار را ترتیب داده بمجلس ارائه بدهند اگر تصویب شد آنوقت مشغول عملیات آن نقشه بشوند که تا پانزده روز بعید مانده تکلیف بودجه معلوم شود مطلب دیگر در باب تومانی یك عباسی اعتراض بمجلس و کمیسیون مالیه نکردم بلکه در حقیقت خدمتی بکمیسیون نمودم زیراکه چنین شهرت داشت که این اجازه از طرف مجلس است حالا میشنوم که مجلس و کمیسیون مالیه هیچکدام این مطلب را تصویب نکرده اند.

اسدالله میرزا- بنده ناچار از اینکه دو کلمه جواب یکی از وکلای محترم را که گفت ملت ایران شش هزار سال است در بوته جهالت بوده اند بگویم که یك نفر از صاحبان جراید بزرگ انگلیس مینویسد که ملت ایران همیشه درعلم وصنعت سرآمد سایر ملل بوده اند و سایر دول در بوته جهل ونادانی مانده بودند اینمطلب رامحض تذکار عرض کردم که ملت ایران هیچوقت جاهل نبودند این ضعف و عقب افتادن آنها از معراف بواسطه بعضی از موانع بود اما اینکه در اینجا صحبت از اصلاح بودجه مملکت شده همانطوریکه گفتندما امروز دچار یك مخاطره بزرگی هستیم که آن نداشتن مالیه است وباید مجلس از وزراء محترم بخواهد که دراین خصوص چه اقدامی کرده اند واین مطلب خدمت بزرگی است بملت زیرا که اصلاح کلیه امور منوط باصلاح مالیه است.

آقا سید مهدی- بنا بود که یکی از این چهار روز مجلس منحصر باشد بوکلاء که تا این مذاکرات در حضور تماشاچیها نشود حالا بفرمایید که آن روز را چه روزی خواهید قرار داد؟

صدیق حضرت- میرزا حسین خان که یکی از منشیهای وزارت امور خارجه است یك فرمانی صادر کرده بود و آورده بود بکمیسیون مالیه کمیسیون آنرا فرستاده که وزیر مالیه تصویب نماید وزیر مالیه گفت تصویب من منوط بتصویب مجلس است بعد وزیر امور خارجه شرحی در این خصوص بکمیسیون مالیه نوشت و کمیسیون مالیه بدون اجازه مجلس رأی اده و تصویب کرد که وزارت مالیه این وجه را بدهد و حال انکه این وجه در بودجه مالیه پارسال نبود.

وکیل التجار- بنده که در کمیسیون مالیه هستم همچو فرمانی را ندیده و اطلاع هم ندارم. (مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 222

جلسه: 222

مذاکرات روز یکشنبه 21 شهر ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه بیستم را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

ادیب التجار- جواب تلگراف اصفهان مخابره شده یا نه؟

نایب رئیس- باید از دفترتحقیق بشود.

ادیب التجار- پس تلگرافی رسیده است ملاحظه شود اگر اهمیت دارد قرائت شود.

سید الحکما- تلگراف راول باید اعضاء رئیسه ببینند بعد قرائت بشود.

نایب رئیس- امروز قرار شده است که باید قانون انطباعات خوانده شود.

آقا میرزا سید علینقی- هر روزی که قانون انطباعات خوانده میشود به مجازات نقدیکه میرسد مورد بحث وایراد میشود آنوقت گفته میشود که باشد در کمیسیون تنقیح لوایح بنظر آقایان رسیده تنقیح بشود پس یك دفعه آن موادیکه باید بنظر آقایان رسیده و اصلاح شود تمام کنند بیاورند به مجلس که دیگر اسباب معطلی نشده و دوچار اشکالات نشویم.

حاج سید نصرالله- چندمجلس آقایان حجج وعلماء در کمیسیون تنقیح لوایح حضور بهم رسانیده در این مسئله مباحثات زیاد شد بالاخره در آنروز آخر آنجا مذاکره شد که آن مجازات نقدی در مواردیکه قید التزام شرعی ممکن نیست مبدل بحبس بشود واین قانون انطباعات بگذرد برای این که مجازات نقدی مطابق با شرع نخواهد شد بعد باز کمیسیونی دیگر شده و در باب جزای نقدی کلیه مذاکرات شده بالاخره قرار شد که یك مجلس دیگری بشود که تمام شود آن مجلس دیگر منعقد نشد وحالا عقیده من این است که همان مجازات نقدی مبدل بحبس شده و تمام شود.

احسن الدوله- حبس راباید در صورتی قبول کرد که توسط موقوف باشد چنانچه می بینیم که قاتل را توسط میکنند خود حبس وسیله کار شده است.

نایب رئیس- اینها بجهة این است که قوانین تماماً وضع نشده اگر قوانین تماماً وضع شود هر کس تکلیف خود رامیداند (در این موقع شروع بقرائت قانون انطباعات شد و چندماده از آن تنقیح وتصحیح شده و مجدداً شروع بمذاکرات گردید).

صدیق حضرت- میخواهم یك عرض بکنم اگرچه از مکررات است و مکرر هم در مجلس مذاکره هم شده است ولی باز هم عرض میکنم که اشرار معلوم است در این شهر چه کردند و چندی قبل ریختند خانه فریدون و او را کشتند چندی زحمت کشیده شد تا بعضی از آنها گرفتار شدند و در استنطاق مخفی که کرده اند بنده بودم بعضیها هستند که داخل دراین کارها بوده اند و حالا درشهر عبور میکنند و یکی دو سوار هم شاید باآنها حرکت میکند که کسی متعرض آنها نشود و صدمه بآنها نرسد بنده میگویم چرا اینها مجازات داده نمیشوند الان این بهاء الواعظین که این جا حاضر است معلوم است چه صدمه بایشان وارد آمده منتها خدا بایشان تفضل کرد و اشخاصیکه این صدمات رابایشان وارد آورده اند هنوز گرفتار نشده اند پس باید از وزارت عدلیه و سایر وزراء مجازات اینها را خواست.

حاج میرزابراهیم آقا- قانونی که دولت و ملت اتحاد کرده اند که مجری شود قانون عدم مجازات است این بهاء الواعظین که نزدیك بود بمیرد مرتکبین این عمل گرفتار و مجازات نشدند آن فریدون که ریختند خانه اش و او را کشتند و آن کسی را که در میدان توپخانه قطعه قطعه اش کردند ومادر بیچاره اش دیوانه شده آن اشخاصی که بمجلس تیر انداختند یا اینست که این ملت ایران هیچ غیرت ندارند یا خدا خواسته استکه این مملکت را خراب و ویران نماید وگرنه چرا نباید تا حال این اشخاص قصاص و مجازات نشده باشند.

حاج سید نصرالله- از سه کار یك کار را باید کرد یا اعلان عفو عمومی باید داد همان طور که رسول خدا نسبت بکفار فرمایش کرده در مکه معظمه که دخله کان امنا در این صورت دیگر تبعیض معنی ندارد که بعضی را معاف داشته و شفاعت شوند و بعضی را گرفتار و مجازات کرد ویا اینکه مثل کفار بنی قریظه که هفتادنفر را یکروز گردن زدند در این مقدمه هم باید همگی اشرار را بقدر تقصیر خود مجازات داده اگر تبعیض است از روی چه قاعده است وباید فهمید مثلا اشخاصی که تقصیرشان بزرگتر است آنها را رها کنندواشخاصی که تقصیرشان کوچك و کمتر است آنها را حبس کنند آخر این چه ترتیبی است اگر باید مجلس باینکار رسیدگی کند بکند واگر وزیر عدلیه باید رسیدگی کند همینطور اینطور که صحیح نیست.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم اعلیحضرت شهریاری آنروز حضور وکلا بوزیر داخله فرمودند که چرا اشرار را گرفتار نمیکنی پس ما بآن ساحت اقدس ابداً حرفی نداریم و منزه است و حالا هم بدو اسلام نیست که همه مثل اهل مکه عفو شوند و مخصوصا تمام اشرار باید مجازات داده بشوند خصوصا صنیع حضرت ومقتدر نظام که سر منشاء این فساد بوده اند و کار رابجایی رساندند که نزدیك بود مملکت از دست برود پس باید مجازات این دو نفر را جداً خواست وباید بدار بزنند زیرا که جزو مفسدین در ارض هستند و نیز همه مردم بدانند که مجازات در کار هست.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- تقصیر یا نوعی است یا شخصی اگرنوعی است پارلمان میتواند آنرابخشد از راه اینکه جاهل بود ونفهمید ولی آنکه شخصی است آن را پارلمان نمیتواند ببخشد مثل اینکه یکی یکی را بکشد یا چشمش را درآورد زیرا پارلمان دراینصورت حق عفو ندارد و گمان نمیکنم که ملت اینقدر بی حس و بی غیرت باشند اگر عدلیه بخواهد آنها را مجازات ندهد ملت خودشان خواهندمجازات داد.

لسان الحکماء- بجهة حفظ حقوق ملت بهترین ترتیب همان است که اعلیحضرت همایونی حضوراً در باب گرفتاری اشرار و مجازات آنها بوزراء فرمودند پس بعقیده بنده خوبست بجهة پس فردا وزیر عدلیه و وزیر داخله احضار شده توضیحات خود را در باب مجازات و گرفتاری آنها بدهند.

آقا میرزا سید علینقی- همه میگوییم که وظیفه ما وضع قوانین است ولی بنده عرض میکنم که دو چیز سبب میشود ما از وضع قانون و قرائت آن باید صرف نظر نماییم یکی را کفایتا در آن روزهاییکه وضع امور منقلب بود عرض کردم یکی را هم امروز اظهار میدارم ومکرر هم اخطار کرده ام که ما باید نظارت در اجرای قوانین داشته باشیم اکنون ملاحظه میکنیم که آلات اجرائیه در اجرای قوانین مسامحه دارند و نیز دیروز پس از گفتگوهای مفصله گفته شد که نتیجه مجلس چه شده بنده عرض کردم مجلس مامجلس مباحثه و مشاعره است ایکاش که مجلس مشاعره بود در مشاعره اطفال ترتیب و نتیجه هست یکی دال خواست دیگر هم در جواب ناگزیر است دال بدهد اما ما هیچ نتیجه رادر نظر نداریم و جواب را مطابق سئوال نمیدهیم ساحت شخص اعلیحضرت مقدس است و کمال همراهی

را هم میفرمایند و بشخصه هم مباشرت در اجرائیات ندارند و ملت هم در کمال نجابت وغیرت و قوت قلب و با ملاحظه هستند پس هر مسامحه میشود از طرف آلات اجرائیه است که در اجرای قونین مسامحه دارند اینکه میفرمایید وزراء را بخواهیم در مجلس تقبل میکنندولی نمیدانم در خارج چه میشود که بلطایف الحیل و دفع الوقت میگذرد.

آقا میرزا محمود- بنده ملاحظه میکنم که اگر امروز این مسئله را تعقیب نکنم خیانت کرده ام تا ملت اطمینان و امنیت نداشته باشند قانون را میخواهند چه کنند این اشخاص گذشته در ایران شرارت آنها را در تمام جراید دنیا نوشته و مقصر هستند والان آقای بهاء الواعظین بحمدالله صحت یافته و آمده بنده از ایشان خجالت میکشم که هنوز اشخاصیکه آن صدمه را بایشان وارد آورده اند گرفتار نشده اند و ما باید اینجا نشسته مشغول هیچ کاری نشویم مگر جداً مجازات و گرفتاری اشرار را بخواهیم ولی متأسفانه می بینیم ابدا در فکر نیستیم واز قراریکه شنیده ام از حالا نقشه کشیده اند که روز عاشورا دسته ترتیب داده و جداً ایستادگی نموده استخلاص اشرار را بخواهند.

آقا سید حسین- تا روز سه شنبه خود ملت حاضر شده اند که صبر کند و ببینند در حق مقصرین چه حکم خواهد شد و چگونه مجازات میشوند و آیا مجلس میتواند بآنها اطمینان دهد که مجازات داده میشود یا نه بعضی که دراین شبهای سرد زحمت کشیده و مرتکبین این افعال را گرفتند حالا از آن اشخاص شفاعت شده و یازده نفر از آنها را مرخص کرده اند يك نفر از قاتلین فریدون هم که در محاکمه بود شفاعت داده شده است و حاضر شده اند که قلم عفو بر اعمال تمام آنها بکشند همین قدر میدانم که ملت برای این ترتیبات حاضر نیستند واگر در مجازات آنها اقدام مجدانه نشود خود ملت حاضر هستند که آنها را مجازات دهند.

نایب رئیس- در جواب فرمایشات شما عرض میکنم که این مطالب صحیح است و باید دولت وملت و قوه مجریه همه در این باب همراهی نمایند ولی ملت ایران ملت نجیبی هستند و هیچ وقت خودشان شخصاً متصدی اینکارها نمیشوند و وکیل ملت همچنین حرفی نباید بزند البته باید از قوه مجریه خواست که آنها را محازات بدهند.

وکیل التجار- ما ده روز بیشتر وقت نداریم زیرا که اول محرم میرسد و موقع عزاداری است وهمه مردم مشغول عزاداری هستند پس باید طوری شود که مجازات این اشرار قبل از محرم داده شود و برای محرم نماند.

آقا سید مهدی- بنده میگویم که مملکت ما مشروطه است ونباید از قانون خارج شد باید وزراء را خواست و ببینیم در این باب چه اقدام کرده اند و مجازات آنها راجداً از وزرا بخواهیم.

صدیق حضرت- بنده عرض میکنم اینجا امروز چند ماده قانون خواندیم دراین قانون حبس از سه ماه الی یکسال بنظر حاکم معین شده ولی می بینیم که امرزو دراین مملکت مجازات باشخاص ضعیف داده میشود واشخاصی که مقامات عالیه دارند بکلی از آنها صرف نظر میشود و باید مجلس بخواهد که از مجازات این اشخاص صرف نظر نشود بعدها اجراء قانون در حق ضعیف و قوی علی السویه باشد.

نایب رئیس- در هر صورت مجلس از راه قانونی مشغول کار است و یادداشت شود که اکیداً این مقصرین را مجازات دهند زیاد محاکمه آنها طول کشید در روز سه شنبه یا پنج شنبه رئیس الوزراء و وزیر جنگ و وزیر داخله و وزیر عدلیه را در مجلس بخواهند و بیایند توضیحات بدهند که چه اقداماتی کرده اند. (مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 223

جلسه: 223

مذاکرات روز سه شنبه 23 شهر ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 21 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند شروع بقرائت قانون انطباعات شد پس از قرائت و تصحیح چندماده مجلس ختم گردیده ودر ختم مجلس رئیس اظهارداشتند که فردا چهار ساعت بغروب مانده اجزاء محترم وزارت داخله وغیره بجهة قسم یاد کردن در حضور حجج اسلام در مسجد سپهسالار حاضر خواهند شد محض اطلاع آقایان وکلا اظهار شد که مستحضر باشید و روز دوشنبه هم اجزاء محترم وزارت امور خارجه در مسجد حاضر و قسم یاد کردند و اکثر از آقایان وکلا هم حضور داشتند و در مجلس روز پنجشنبه هم قانون متوفیات قرائت خواهدشد.

جلسه: 224

مذاکرات روز 5 شنبه 25 شهر ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 23 را آقا میرزامرتضی قلیخان قرائت کردند بعد شروع بقرائت قانون متوفیات شد و بعد از قرائت چندین ماده و مباحثات زیاد قرار بر مراجعه ثانوی و دقت نظر برای روز شنبه شد.

سید الحکما- لایحه از بابت انتخاب وکلای ایلات از کمیسیون انتخابات نوشته شده بود و یك دفعه هم قرائت شده است خوب است مقر شود آنهم قرائت شده تمام شود.

نایب رئیس- تصویب این مطلب باعضای کمیسیون رئیسه است واین کاغذیست که از وزارت جنگ رسیده در جواب کاغذ مجلس که در باب گرفتاری قاتلین فریدون و مجازات آنها نوشته شده قرائت میشود و جوابش را باید مجلس معین کند (در این موقع کاغذ وزیر جنگ قرائت شد مشعر بود بر اینکه از طرف مجلس مقدس شورای ملی رقعه که در باب دستگیری و مجازات قاتلین فریدون مرقوم شده بود دراین باب اقدامات مجدانه شده وهر روز که صلاح بدانند حاضر شده توضیحات خود را بدهم.)

وکیل التجار- اینجا یك امرمهمی اشتباه شد و آن این است که هر وقت از دستگیری و مجازات اشرار گفتگو میشود مسئله قاتلین فریدون را پیش میکشند وحال آنکه مسئله قتل فریدون و هم یکی از کارهای اشراریست که در میدان توپخانه شخص بیگناهی را قطعه قطعه کردند و طوری اسباب فراهم آورده بودند که نزدیك بود مملکت از دست برود منتهی توجه حضرت حجة عجل الله فرجه متوجه بود و خدا نخواست که آنها بمقصود خود نائل شوند و رسوا شدنداین قتل فریدون هم مصادف با این وقایع شد حال باید آنچه حکم شرع است در باره آنها جاری شود واینها از جزء مفسدین فی الارض و محاربین هستند و باید حتماً مجازات شوند.

نایب رئیس- این مطلب باشد برای روز شنبه که میاید توضیح بدهند مذاکره شود.

آقا سید حسین- ما آنروزیکه گفتیم بوزرا اخطار شود برای این بود که اشرار دستگیر شده را مجازات دهند و بعد در مجلس حاضر شده توضیحات خودرا بدهند تازه وزیر جنگ نوشته است هر وقت صلاح بدانید حاضر شده و توضیحات بدهم واین معلوم نیست از روی چه ترتیب است.

بحرالعلوم- بموجب نظامنامه دو نفر از وکلای گیلان باقی مانده بود اکنون بموجب نظامنامه انتخابات اهالی گیلان جناب آقا میرزا محمد علیخان و فلك المعالی را که از اشخاص با دانش آن مملکت هستند انتخاب کرده اند و اعتبارنامه ایشان هم در کمیسیون اعتبارنامه و انتخابات با کمال دقت ملاحظه شده صحیح است و اکون بمأموریت خود حاضر شده اند.

سید الحکما- بلی در کمیسیون انتخابات اعتبارنامه جناب آقا میرزا محمدعلی خان مشهور بطایفه و جناب فلك المعالی با کمال دقت ملاحظه شد درحضور نایب الحکومه گیلان ونظار شش گانه در روز جمعه بموجب نظامنامه انتخاب شده اندودر کمال صحت است (در این موقع نایب رئیس وسایر وکلا تبریك گفتند).

خیاط باشی- اینکه قرار شد روز شنبه وزیر جنگ حاضر شود و در خصوص دستگیری و مجازات توضیح بدهند روز شنبه که بیست وهفتم است ودوشنبه هم که آخر ماه است و وارد بماه محرم خواهیم شد دراینصورت از مجازات باید صرف نظر کرد.

آقا شیخ حسین- حدود الهی را در محرم میشود جاری کرد. (مجلس ختم شد.)

جلسه: 225

مذاکرات روز شنبه 27 شهر ذی حجة دارالشورای ملی

میرزا مرتضی قلیخان- این لایحه ایست که از وزارت امور خارجه رسیده ودر باب رفتن یك نفر نماینده با یك نفر معاون از طرف دولت علیه ایران بکنفرانس اتحادیه تلگرافی بین الملل که در پایتخت دولت پرتقال منعقد خواهد شد. (راپورت مزبور قرائت شد مشعر بود بر لزوم فرستادن یك نفر نمایند با یك نفر معاون بکنفراس اتحاد تلگرافی که در 20 آوریل ماه مسیحی 1909 در پایتخت پرتقال که اقل مخارج دو نفر مزبور از بایت ایاب و ذهاب و توقف در آنجا یکهزار و سیصد تومان لازم است.)

میرزا محمود- بنده عرض میکنم که وظیفه وکلا اینست که کمال اطمینان را بکابینه وزراء داشته باشند خصوصا بجناب مشیرالدوله درصورتیکه ایشان تجویز کرده اند گویا مجلس تصویب کرده تردیدی نباشد. (گفتند خلاف قانون است.)

مؤتمن الممالك- یك مذاکره دارد که بسته باجازه شاهزاده اسدالله میرزا است.

آقا سید جعفر- باید شرح و فایده این رفتن را توضیح بدهید تا مجلس از روی بصیرت رأی بدهد.

اسدالله میرزا- این کنفرانس هر پنج سال به پنجسال در یك پایتخت از پایتختهای عالم منعقد میشود و دولی که اداره تلگرافی عمده دارند بآن کنفرانس نماینده میفرستند در پنجسال قبل در لندن منعقد بود و در آنجا نماینده و دولت علیه ایران مسیو کرك انگلیسی بود واین کنفرانس هم منعقد میشود از طرف وزرات جلیله خارجه دولت سینه پرتقال از تمام دول که اداره تلگرافی عمده دارند دعوت رسمی شده که نماینده خود را بکنفرانس که در بیستم آوریل منعقد خواهد شد روانه نمایند این مسئله در کمیسیون خارجه مذاکره شد اولا رفتن یکنفر و مخارج آنرا با یکنفر معاون رجوع به وزارت امور خارجه نمودند که اقل آنرا معین نموده تصویب نماید وزارت امور خارجه اقل مخارج را یکهزار و سیصد تومان معین و تصویب کرده و به کمیسیون مالیه هم رجوع گشته در آنجا هم تصویب شده و عمده فایده و مذاکره در این کنفراس از بابت تسهیل محاسبات تلگرافی و تسهیل مخابرات و اطلاع یافتن بآلات جدید الاختراع در هر صورت امیدواریم که فایده کلی داشته باشد.

مستشارالدوله- در اینکه یکنفر باید به کنفرانس فرستاد حرفی نیست زیرا که این یکنفر اساساً در ده سال قبل قبول شده واینکه اینمخارج هم اقل مخارج است حرفی نیست.

پس در حقیقت اینمسئله اساساً قبول شده است در مجلس اما حالا در رفتن اسدالله میرزا هر گاه حرفی داشته باشند و خلاف قانون باشد خوبست در کمیسیون علیحده اینمسئله مطرح شده معلوم شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- از برای آنمصلحتی که آنروز در باب مجازات اظهارات داشتم باید مجازات در حق اشرار جاری شود و دیگر اینکه این جماعتی که از ورامین و ساوجبلاغ آمده اند و ضمناً از اقبال الدوله هم شکایت داشته اند حال او که معلوم است ولی از از مستشارالممالك هم عیبی که گرفته اند اینست که از اهمالی که سابق داشته هنوز بهمان حال باقی است و دست از حالتهای سابقه خود برنداشته باید یك کاری کرد که تا آنها راحت باشند و رفع تظلماتشان بشود.

سید الحکما- سابق ورامینی ها چند ماه است که داد میزنند و کسی بآنها جواب نمیدهد.

مؤتمن الممالك- اجاره دار را نمیشود هر روز تغییر داد.

سیدالحکما- اجاره دار نمیگویم حاکم را میگویم ه از او تظلم میکنند.

صدیق حضرت- خوب است از مجلس رأی گرفته شود از برای مطلب پیش.

رئیس- اینمطلب که رفتن یکنفر نماینده و مبلغی مخارج او باشد تصویب شده حالا باید مذاکره کرد که آیا اسدالله میرزا میتواند برود یا نه اگر ایشان بروندفبها والا باید یکنفر دیگر را معین کرد.

اسدالله میرزا- بنده در هر حال مطیع امر مجلس هستم تصویب بکنند میروم تصویب نکنند نمیروم اما باید کسی رامأمور نمایند که از تمام امورات تلگرافی و حقوق سایر ممالك اطلاع داشته باشد زیرا که احتمال دارد در آن کنفرانس از بابت کسر نمودن سهمی دولت علیه ایران مذاکره شود و این هم با این وضع مالیه و مملکت ما منافات دارد و موجب خسارت کلی است پس باید یکنفر باشد که از روی معاذیر صحیحه این مسئله را نپذیرد.

آقا میرزامرتضی قلیخان- مسئله دیگر در باب اداره تفتیش عمل تذکره است که در کمیسیون مالیه تحقیقات شده این چند ساله اخیر عمل تذکره از سابق کسر کرده و در وزارت امور خارجه در اینخصوص تحقیقات شده قرار گذاشته اند که اداره تفتیش که سابقاً دایر بود و بعد از میان رفت و بهمین سبب عمل تذکره کسر شده مجدداً در تحت ریاست یکنفر دایر شود که عمل تذکره منظم باشد.

وکیل التجار- همه میدانید که عمل تذکره در سابق خیلی بی ترتیب بود و دخلش بر خرج کفایت نمیکرد لذا از برای این عدم ترتیب در سابق یك اداره تفتیش معین کرده بودند که درست رسیدگی نمایند ولی آن تفتیش منحصر بتذکره داخله بود راجع به خارجه نبود و با این قدری تفاوت عمل پیدا کرده ولی این اداره تفتیش که حالا تشکیل میشود سیار است و راجع بخارجه هم هست چنانچه در پیش عرض کردم که در خارجه از تجار تذکره اقامت میگیرند وزیر امور خارجه هم اینمطلب را در بعضی از جاها تصدیق داشت و امروز هم ا بادوبه ببنده نوشته اند که از تجار تذکره اقامت میگیرند پس این اداره تفتیش امروز خیلی لازم است و خیلی برعایدی تذکره خواهد افزود (در اینموقع شرحی را که میرزا احمد خان در باب عمل تفتیش بوزارت امور خارجه نوشته بود قرائت شد پس از فی الجمله قرائت از آن).

مستشارالدوله- اگر بنا باشد این گونه کاغذها و لوایح در مجلس خوانده شود اوقات مجلس ضایع خواهد شد این لایحه را بوزارت امور خارجه نوشته اند و باید وزیر امور خارجه تصویب خود را در این باب بنویسد و فقط آن تصویب در اینجا قرائت شود و باقی ترتیبات آنهم راجع بکمیسیون خارجه است در آنجا مذاکره شود.

وثوق الدوله- این شرحی که قرائت شد میرزا احمد خان بوزارت امور خارجه در باب ترتیب اداره تفتیش نوشته و نیز رقعه که در این باب بوزار امور خارجه اظهار داشته در ذیل آن ورقه وزیر امور خارجه تصویب خود را نوشته تا اینها مقدمة قرائت نشود تصویب وزارت امورخارجه درست مرکوز اذهان نخواهد شد.

مستشارالدوله- تصویب جزئیات این مسئله با دولت است الا اساساً بدیهی است که ما باید یك اداره تفتش داشته باشیم.

وکیل التجار- برای تشکیل این اداره تفتیش آنکسی که میخواهد دو قسم مخارج برای دائر کردن آن معین کرده است که باید یکی از آنها را قبول کرده یك قسم اینست که این اداره سی و پنجهزار تومان مخارج لازم دارد باید مجلس تصویب کند که وزیر مالیه بدهد و هر گاه نگویند که شاید مداخل آن کمتر از این شد قسم دیگر را که پرداختن ثلث پول تذکره از خارجه و تومانی دو قران از داخله باشد قبول میکند که این اداره را دایر نماید حالا هر کدام را تصویب مینمایند بنمایند (و دراین موقع لایحه که میرزا احمدخان در این خصوص بوزارت امور خارجه نوشته بود قریب بمضمون فوق قرائت شد و نیز تصویب مجلس شوری و وزارت امور خارجه و تصویب وزارت مالیه قرائت شد.) تصویب وزارت امور خارجه مبنی بر این بود که شق اخیر را پسندیده و قبول کرد ولی وزارت مالیه بملاحظه زیادتی عایدات و ندادن مواجب را اولی دانست و تردیداً شق اخیر را بملاحظه نقص مالیه فعلا بدون مصلحت ندیدند.

حاجی معین التجار- بنده عقیده ام این است که دولت باید یك اداره تفتیش داشته باشد چه تذکره چه گمرك چه مالیه وبایدآن اداره اجزاء صحیحه داشته باشد که در همه آنها مفتش باشد.

مستشارالدوله- اینمسئله در کمیسیون خارجه صحبت شده بنده هم همینطور که جناب حاجی معین التجار گفتند عرض میکنم اداره تفتیش خوب است برای این هر سه اداره یکی باشد و هر جا مأمور میرود در هر سه اینها تفتیش بکند و گمانم این استکه از این راه خیلی منفعت عاید دولت شود و ثانیاً این شق اخیر را که وزیر مالیه تصویب کرده است گمانم اینست که این صرفه دولت نباشد زیرا که منافع عمده تذکره از تذکره خارجه است در آنجا هم مفتش ثلث برای خود قرار داده جهت ندارد که این طور باشد.

وثوق الدوله- این مسئله در کمیسیون خارجه صحبت شد که هر گاه این مبلغ بیشتر از سی و پنجهزار تومان باشد رد کند.

وکیل التجار- اینکه فرمودند ممکن است مفتشین باداره تذکره و مالیه و گمرك هر سه رسیدگی و تفتیش کنند بنده عرض میکنم که مفتشین سرحدات باید مقیم باشند که تذکره تجار و واردین و خارجین در دخول وخروج ببیند و یکدسته هم باید سیار باشند این استکه این اداره تفتیش از برای تمام این ترتیبات کافی نیست و مسئله مخارج را هم فوراً باید داد و فوری هم که ممکن نیست پس بخود او واگذار شود که مخارج را بهمان ترتیب که نوشته است از دخل بردارد بهتر است.

مستشارالدوله- این مخارج را فوراً نباید داد باید ماه بماه داد هم باید بحسابش رسیدگی کرد و دخلش را گرفت واما رسیدن باین کارهاهمان اجزاء اداره تفتیش خودشان میتوانند رسیدگی کنند.

آقاسیدحسن تقی زاده- اینکه از وزارت مالیه و خارجه نوشته شد و اسمش را تصویب گذاشته اند گویا تصویب نباشد مکرر عرض کرده ام که از اول تاکنون یك مسئله اتفاق نیفتاده که عادلانه واز روی قانونباشد مثلا اینکه نوشته سی و پنج هزار تومان مخارج دارد از کجا معلوم شد واگر چهل و پنج هزار تومان مینوشت شاید پس از مشاوره میگفتند برداشتن ثلث بهتر است پس باید شخصی که یك نفعی را برای دولت اعلان میکند در وزارت خانه مشاوره شود که اولا آیا این کار لازم است یا نه و مخارجش را جزء جزء معین کنند و صورت بنویسند پس از آن بمجلس اعلان کنند که اینکار بفلان دلیل لازم است و مخارجش مطابق صورت فلان قدر میشود مثلا آن شخص سی و پنج هزار تومان نوشته ولی دولت تحقیق و تدقیق کرده و سی و دو هزار تومان میشود اگر این طور بود آنوقت ما میدانستیم که وزارت خانه های ما هم از روی ترتیب صحیحی است نه اینکه فوراً به مجلس بفرستند ودر مجلس علنی قرائت شود و کمیسیون مالیه هم تصویب نماید.

وثوق الدوله- در صورتیکه سی و پنج هزار تومان داده شود دیگر مقاطعه نیست بعلاوه نظامنامه هم برای اینکار نوشته اندوبعضی ترتیبات را هم در آن نوشته که در هر سرحدی چندنفر اجزاء لازم است و مواجب چقدر لازم است و نظامنامه هم نقداً حاضر است چون وقت مجلس مقتضی نبود قرائت نشد و امروز این اداره تفتیش خیلی خیلی لازم است و سابق هم این اداره دایر بوده ولی بملاحظاتی جزء اداره گمرك شد و مخارج آنرا پانزده هزار تومان قرار دادند این است که بی ترتیب است باین جهة لازم بود که امروز این مسئله مذاکره شود حالا اختیار با مجلس است که هر طور مقتضی باشد تصویب کنند.

صدیق حضرت- در وزارت مالیه یك اداره تفتیش مختصری دایر است که رئیسش هم مستشارالسلطان است خوبست مجلس اقدام کرده همین اداره را توسعه بدهد همانطور که مستشارالدوله گفتند بهر سه اداره رسیدگی و تفتیش کنند واینکه اداره تفتیش را جزو گمرك کردند چندان بد کاری نکردند بواسطه اینکه آنها هم مفتش قاچاق دارند اگر کسی وارد شود ملتفت نشود بعلاوه مال التجاره را هم تفتیش میکنند بهر حال باید این اداره را مرتب و منظم کرد وخیلی لازم است.

آقا شیخ حسین- امروز بهتر این است که بهمان میرزا احمد خان یا غیر او واگذار کنند و مخارجش را همانطور که گفتند اگر زیاد شود تومانی فلانقدر دارند معین کنند که بواسطه دخل خودش جد نماید و دخل این اداره را ترقی دهد زیرا که ما امروز آدم درست نداریم و ادارات هم نظم و ترتیب قانونی ندارد که پول بدهیم و کار بخواهیم.

آقا سید حسن تقی زاده- این تصویبی که وزارت خارجه و وزارت مالیه نوشته اند تصویب نیست معلوم است که ما مجلس وزرا هم نداریم بواسطه اینکه وزیر مالیه میگوید شق اول خوب است وزیر خارجه میگوید شق ثانی خوب است خوب بود اول وزرا می نشستند و مشاوره میکردند و بعد از تصویب به مجلس میفرستادند آن وقت اگر صلاح بود مجلس تصویب میکرد والا رد میکرد قانون تمام دنیا اینطور است.

صدیق حضرت- خوبست برای این مسئله تفتیش و تذکرمار اشخاصیکه بصیرت دارند کمیسیونی منعقد شود و گفتگو کرده تمام نمایند اولا اداره تذکره را مرتب و منظم نمایند بعد از آن مفتش بگذارند.

وکیل الرعایا- ما اداره تفتیش در گمرك داشتیم اینکه میگوییم باید این اداره تفتیش باشد جهة این است که آنها بوظیفه خود عمل نکرده اند پس عقیده بنده این است که باید یك یك اداره تفتیش معین شود واین هم کاری نیست که بگوییم امسال نشد سال دیگر هر یك روز تأخیر شود مبالغی ضرر دارد منتهی در جزئیات باید حرف زد والا اساساً لازم است.

ممتازالدوله- عقیده بنده هم همان است که آقای تقی زاده گفتند باید این لایحه برگردد برای وزیر امور خارجه با ادله و براهین لایحه بنویسند و بمجلس بفرستند و مجلس هم آن لایحه را بکمیسیون مالیه بدهد و کمیسیون مالیه هم با ادله و براهین بمجلس بفرستد بعد در آن مجلس در اینخصوص مذاکره کنند حالا بعقیده بنده نباید در این باب مذاکره کرد.

وثوق الدوله- صحیح است باید برای وزارت خارجه فرستاد که درست لایحه کرده بفرستند.

آقا میرزامرتضی قلیخان- این فهرست و لایحه ایست که حسام الممالك از بابت اجاره خالصه خوار و حکومت آن اظهار داشته و وزارت مالیه بمجلس فرستاد که تصویب شود این است که قرائت میشود (قرائت شد مشعر بر اینکه شش ساله خالصه خوار را اجاره مینمایم که در هر سال هزار خروار علاوه از مأخذی که اقبال الدوله بدیوان میپرداخت بپردازم بشرط اینکه حکومت آنجا بامن باشد و نیز دستخطی از وزارت مالیه وداخله مرحمت شود که قبل از منقضی شدن مدت اجاره بنده حکومت آنجا بدیگری داده نشود و نیز ایلات آنجا جزء حکومت من باشند که بتوانم طرق و شوارع را منظم وایمن نگاهداشته ونیز حمل غله بانبار سهل باشد ودیگر اینکه

اگر در مدت این شش سال خدای نخواسته آفتی روی دهد کمیسیون تشکیل شده پس از تحقیقات لازمه مراعات حال مرا از بابت خسارت وارده بنمایند).

آقامیرزا محمود- اولا کمیسیون مالیه در این باب چه رأی داد و ثانیاً گمان میکنم مجلس رأی ندهد که حکومت را اجاره بدهند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- هنوز بکمیسیون مالیه نیامده است که تحقیقات خود رانموده ورأی اظهار دارد.

آقا سید حسن تقی زاده- بموجب قانون اساسی چون این مسئله برای تکثیر مالیه است لازم نیست بمجلس بیاید و تصویب شود باید فقط وزیر مالیه تصویب نماید.

آقا شیخ حسین- اینکه آقای تقی زاده در هر موقع ایراد میگیرند صحیح است اما وزارت خانه های ما هنوز قوانین شان منظم ومرتب نیست این است که رجوع باینجا میکنند که بعد ایراد گرفته نشود که بچه قانون این کار اتفاق افتاده واین هم برای این است که قوانین آنها را هنوز وضع نکرده ایم و اینکه گفته شد لازم نیست حکومت را اجاره بدهند مکرر بنده در مسئله ورامین عرض کرده ام که باید اداره کننده راملاحظه کرد چه ضرر دارد حکومت را باو بدهندکه بتواند درست این کار را اداره نمیاد.

آقا سید حسین- اگر باین ترتیب باشد که هزار خروار علاوه اجار بدهد و حکومت داشته باشد سال دیگر رعیت تظلم میکنند آنوقت وزیر داخله و حکومت طهران او را معزول میکنند آیا آنوقت اجاره برهم میخورد یا نه پس اینطور نمیشود خدای نخواسته اگر ملخ خوراکی بشود یا آفتی برسد آنوقت رعیت بفریاد میآید و او هم از اجاره وامیزند.

آقا میرزامحمود- اگر فرداکاری کرد و از حکومتش شکایتی برود خواهد گفت من اجاره دادم واگر بخواهند معزولش کنند اجاره امسال از میان خواهد رفت.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- همانطور که آقای تقی زاده گفتند راجع شود بمجلس وزرا هر طور که تصویب کردند رفتار کنند.

مؤتمن الممالك- اگر کسی از ترتیب خالصه خوار و دهات آن مطلع باشد میداند که خالصه آنجا بدون حکومت نمیشود. (مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 226

جلسه: 226

مذاکرات روز یکشنبه 28 شهر ذی حجة الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 27 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(شروع بقرائت قانون انطباعات گردید پس از قرائت چندین ماده و تصحیح آن شروع به مذاکرات شد.)

رئیس- فردا که روز دوشنبه وتعطیل است چنانچه مستحر هستید اداره وزارت جنگ برای قسم یاد کردن در چهار ساعت بغروب مانده در مسجد حاضر خواهند شد البته آقایان هم تشریف میآورند.

آقا سید حسین- اینکه مجلس در یکساعت ونیم بغروب مانده منعقد میشود نه بجهة اینستکه جناب رئیس حاضر نمیشوند بلکه بموجب نظامنامه داخلی مجلس در چهار ساعت بغروب مانده رئیس در اطاق خود حاضر و منتظر هستند تا عده کافی از وکلاء محترم بجهة مذاکره جمع شود پس خوبست وکلاء محترم زودتر حاضر شوند.

آقا میرزامحمود- عقیده بنده این است که قسم یاد کردن اداره وزارت جنگ ورؤسای آنها خیلی اهمیت دارد خوبست مقرر شود تا همه وکلای عظام حضور بهمرسانند.

رئیس- بلی چون اهمیت دارد هگی حضور بهم برسانند خیلی خوبست و اینجا هم برای ورود آنها تدارك دیده میشود.

سید الحکما- خوبست روز سه شنبه پس از تمام شدن قانون انطباعات مقرر شود آن لایحه که در باب وکلای ایلات نوشته شده و یکدفعه هم در مجلس قرائت کرده اند قرائت شده تمام شود.

وکیل الرعایا- امروز رفتیم وزارت مالیه برای گرفتن و فرستادن کتابچه دستورالعمل همدان از قرار تقریر مستوفی گویا باید پنجاه تومان داد و بعضی کتابچه های جزو هم هست که باید بجهت آنها هم جیزی داد از این قرار باید مبلغی زیاد برای کتابچه های آنجا داد آیا این فقره معمول است باید داد یا خیر؟

رئیس- بلی در سابق این رسوم کتابچه معمول بود و من خودم در حکومت زنجان وکردستان وغیره میدادم اما حالا خلاف قانون است که اینگونه پولها داده شود وقتیکه یکصد تومان باسم رسوم کتابچه از حکومت گرفته شود آنها در مقابل لابد هزار تومان از رعایا خواهند گرفت واین وجوهات هم دخلی بمستوفی نداشت هر چه از این محل گرفته میشد به داروغه دفتر که وزیر بقایا باشد میرسد.

آقا سید حسن تقی زاده- بودجه مملکت بعد از چندین ماه زحمات گفتیم که اصلاح شد یعنی تقریبا پانزده کرور دخل و چهارده کرور مخارج معین کردند و گفتند یك کرور هم تقریبا اضافه داریم باشد برای مخارج لازمه اتفاقیه ولی علاوه از این بودجه که خرج میشود وجهی لازم بود بجهت مخارج فوق العاده و دولت دست تنگ بود و نیز مقداری هم از مواجب و حقوق سنه ماضیه مردم باقی بود وزراء سابق تقریباً سیصد و هشتاد هزار تومان اشرفی از خزانه گرفتند که ذخیره باشد برای موانع خیلی سخت ونیز قدری پول از مردم گرفته شد که بارباب حقوق که از بودجه پارسال باقی بود داده شود ولی بنده هیچ خبردار نیستم که این دو فقره پول چه شد اما آنچه که از مردم گرفته شد همین قدر فهمیدم که روز بروز حواله دادند اما آن سیصد و هشتاد هزار تومان پول اشرفی معلوم نیست چه شده و کجا است و متأسفانه این روزها میشنوم که تقریباً شصت هزار تومان از آن پول بیشتر باقی نمانده نمیدانم حواله که داده اند بموجب اطلاع مجلس بوده و بمصرف صحیح رسیده یا اینکه با این فلاکت و تنگدستی مملکت یکمرتبه صد هزار تومان صد هزار تومان باین وآن داده اند خوب است یکروزی را مقرر بدارید که وزیر مالیه بمجلس حاضر شده و صورت حساب این دو فقره وجه را بمجلس بدهد.

رئیس- این را باید مردم از شما و کمیسیون مالیه بپرسند و کمیسیون مالیه باید صورت آنرا ثبت کرده باشد و معلوم باشد نه اینکه شما از مجلس بپرسید.

آقا سید حسن تقی زاده- اولا بنده از اعضاء دائمی کمیسیون مالیه نبودم و ثانیاً بواسطه اتفاق کمیسیون سرحدی تقریبا قریب یك ماه است نتوانسته ام درکمیسیون مالیه حاضر شوم آقا میرزا مرتضی قلیخان میدانند و باین دلیل خبر ندارم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- این پول نقد را همینطور که گفتند بنا بود باشد برای روز تنگ و در کمیسیون مالیه هیچ از آن پول مذاکره نشد و کمیسیون هم هیچ تصویب نکرده که یکدینار از این پول خرج شود اما از پول استقراض داخله آنهم با کمال افسوس می بینم که هیچ فایده عاید نداشت چونکه در مجلس رأی گرفته شد که این پول بازای قبوض سنه یونت ئیل داده شود که در مجلس مذاکره شد و تا مجلس حرارتی داشت بعضی اشخاص پولی دادند و بعضی هم در عوض قبوضات دادند پس از آنکه مجلس از آن حرارت افتاد آنکسانی که پول داده اند با کسانیکه نداده اند مساوی شدند وآن مقداری هم که گرفته شد قرار بود که قبضها را بفرستند بکمیسیون مالیه و در کمیسیون مالیه پس از تحقیقات تصویب شده آنوقت وزارت مالیه حواله بدهد که تومانی پنجهزار بگیرند حال چند روز است که وزیر مالیه از همان قبوض سنه یونت ئیل حواله میدهد بحاجی امین الضرب و حاجی امین الضرب هم رد میکنند بواسطه اینکه میگوید دیگر وجه پیش من نیست اما در باب اشرفیها باز هم مکرر عرض میکنم که کمیسیون مالیه هیچ اطلاع ندارد ودر هیچ مورد تصویب نکرده است.

رئیس- باید اسامی آن اشخاصیکه پول داده اند واشخاصیکه نداده اند در روزنامه درج شود که یکسان نباشند.

آقا سید حسین- استدعا میشود که یك روزی را معین نمایند برای اینکار که وزیر مالیه حاضر شود تا از او سئوال شود چون از او که سئوال میکنند میگوید با مجلس است واز وکلاء سئوال میکنند میگوییم با کمیسیون مالیه است و کمیسیون مالیه هم میگوید اطلاع ندارم وباین ترتیب دراینجا تصویب فقط از این نشده و سیصدو هفتاد هزار تومان بیست هزار تومان را جناب ناصرالملك بجهة مخارج لازمه از مجلس اجازه گرفته بودند دیگر از حساب این استقراض داخلی واز حساب اشرفیها وکلا اطلاعی ندارند و نیز قرار بود که از این پول از پنجاه تومان بپایین داده شود و حالا می بینیم که از فهرستهای هزار تومانی هم داده شده است پس روزی معین شود که وزیر مالیه بیاید تا تمام این حسابها رسیاگی شده در روزنامه ها درج و منتشر شود تا عموم اطلاع حاصل کنند.

وکیل الرعایا- اینکه آقا میرزا مرتضی قلی خان گفتند مجلس از آن حرارت ساکت شده اینطور نیست و نمیخواهم بگویم که منشاء آن حرارت که بوده ولی عرض میکنم چند وقت است که من مأمور سه نفر میباشم واسمشان را حالا نمیبرم در صورتیکه وکیل مجلس نباید مأمور باشد با اینکه تمام دارائی این ملت نزد این سه نفر است هر قدر تلف کرده اند که تلف شده و آنچه که حالیه دارند معلومست یکی سه هزار تومان و یکی دو هزار و پانصد تومان یکی دیگر هم هزار تومان باید بدهند با اینکه وکیل مجلس نباید مأمور باشد معذلك این مبلغ قلیل را نمیدهند حال ببینید که این نمره مردم چقدر بی مروت و بی انصاف هستند.

رئیس- لایحه از انجمن حقوق رسیده و خواهش کرده اند که در مجلس علنی خوانده شود چون مفصلست ووقت هم گذشته برای مجلس دیگر خواهد ماند.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 227

جلسه: 227

مذاکرات روز سه شنبه غره محرم الحرام 1326 دارالشورای ملی

قبل از انعقاد مجلس رسمی جمعی از صاحب منصبان توپخانه که دیروز بواسطه ضیق وقت ممکن نشده بود قسم یاد نمایند امروز حاضر شده بطور مقرر قسم یاد کردند مجلس رسمی بدون حضور نظار منعقد ودر ترتیب انتخاب باقی مانده وکلای طهران مذاکره شده و هر یك از وکلای محترم رأی خود را در باب اشخاصی که در مد نظر داشتند نوشتند در این موقع مجلس علنی شده پس از اخذ آراء اسامی اشخاصی که بسمت وکالت باکثریت آراء انتخاب شده بودند قرائت شد از قرار ذیل:

آقای مستوفی الممالك

آقای مؤتمن الملك

90 77

آقای شیخ حسین یزدی

آقای حکیم الملك

62 58

قرار شد که از طرف مجلس بایشان مرقوم شود حاضر شوند در باب سه نفر باقی مانده با یکنفر وکیل طبقه جلیله شاهزادگان را قرار دادند که روز شنبه انتخاب شوند و در باب مجلسی که در هفته یك روز مخصوص مذاکره خودوکلاء باشد اظهار شد روز یکشنبه را قرار دادند و آقا شیخ حسین چنین اظهار داشت حالا کهوکلای محترم در تکمیل نواقص مجلس اقدامات مجدانه دارند خوب است بموجب آن ماده قانون اساسی در باب نظارت پنج تن از علماء اعلام هم شرحی حضور آقایان حجج اسلام نجف اشرف نوشته شود که بیست نفر با آن صفات مقرره معین و بمجلس معرفی فرمایند تا مجلس به اکثریت آراء پنج نفر را از بیست نفر انتخاب نماید یادداشت شد که شرح مزبور نوشته شود و به عموم وکلاء اطلاع داده شد که فردا چهار ساعت بغروب مانده در مسجد سپه سالار حضور بهمرسانند که بعضی از ادارات برای قسم یاد کردن حاضر خواهند شد.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 228

جلسه: 228

مذاکرات روز پنج شنبه سیم محرم الحرام 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه غره را آقا میرزا طاهر قرائت کردند در موقع معین مجلس رسمی منعقد گردیده و بواسطه پاره مطالب مهمه مجلس راسری نموده تقریبا بعد از یك ساعت مجلس علنی و شروع مذاکرات گردید.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- در این ایام از سرحد اردبیل بیست و پنجنفر قزاق بدون اجازه دولت وارد خاك ایران شده و با این اتحادی که دولت و ملت ایران با دولت وملت روس دارند هیچ وقت راضی نخواهند بود که بواسطه اینگونه اتفاقات دولت وملت ایران رنجش حاصل نمایند هنوز رنجشی که از ورود سی نفر قزاق از سرحد جلفابملت حاصل شده از خاطر ملت زایل نگردیده مجدداً ورود این بیست و پنج نفر موجب ازدیاد رنجش ملت ایران گردیده گمان میکنم که این اجازه از طرف مأمورین سرحدی ما شده خوبست جناب وزیر این مطلب را توضیح نمایند که چرا مأمور سرحد این اجازه را داده.

وزیر تجارت- اگرچه جواب این مسئله راجع بوزیر امور خارجه است ولی چون در کمیسیون سرحدی این مذاکره شده و از وزیر امور خارجه سئوال شد جواب دادند که از طرف سفیر دولت روس در این خصوص به بنده اظهار شد و بنده اجازه ندادم حال ازقرار معلوم گویا مدیر گمرك اجازه داده است واز مدیر گمرك جهة سئوال شد در جواب اظهار داشته است که سفیر روس بمن نوشته است من با وزیر امور خارجه در این باب مذاکره کرده ام و مطلب تمام است شما عجالة اجازه بدهید وارد شوند تا بعد و کاغذی هم دراین خصوص مدیر گمرك بمن نوشته حاضر است اگر بخواهید قرائت شود.

حاجی معین التجار- اگر اجازه میدهید این مسئله هم در کمیسیون سرحدی مطرح مذاکره شده نتیجه آن بمجلس اظهار شود.

آقا سیدحسن تقی زاده- بنده مکرر گفته ام که وکلاء ملت چند وظیفه عمده دارند و عمده ترین آنها اینست که ملت ما را از ولایات دور انتخاب کرده وباینجا فرستاده اند اول وظیفه ما آنست که حفظ استقلال ملت و مملکت را نماییم و بعقیده بنده این مسئله خیلی بی حمیتی است که من اینجا نشسته بشنوم یکدفعه سی و دو نفر سوار اجنبی بدون اجازه وارد خاك ما بشوند اگر چه ملت و ما خیلی فراموش کار و کم حرارت هستیم و منتها حرارت ما اینست که هر وقت چند سواری وارد خاك ما شد چند روزی جزئی هیجانی پیدا کرده بعد ساکت میشویم و هنوز بیست روز نگذشته باز خبر میرسد بیست ودو نفر سوار هندی بدون اجازه باهواز و محمره وارد شده است و باز بیست روز نگذشته بیست و پنج نفر قزاق از سرحد اردبیل وارد خاك ما میشوند از وزراء توضیح میخواهیم جواب میدهند اطلاع نداریم وابداً جلوگیری از این تجاوزات نمیشودو مثل این است که قزاق از ایروان ببادکوبه یاجای دیگر از داخله خودشان ورود مینمایند همینطور بخاك ایران وارد میشوند بدون اینکه ملاحظه و تصور نمایند که قانون بین المللی هم هست پس دراینصورت دیگر چه سلطنتی و چه وزیری و چه مجلسی فایده نشستن ما دراینجا چیست یکنفر فرنگی رئیس گمرك که تابع وزیر تجارت ما است مستقیما اجازه ورود سوار اجنبی را بخاك ما میدهد و جواب میگوید که سفیر چنین بمن نوشته بود و منتهی اقدامات وزیر دراین مورد اینست که بشخص مأمور بگوید شما کار بدی کردید و این حرف را هم با کمال ملایمت واحتیاط میگوید با اینکه او مستخدم دولت است وهمه نوع حق مؤاخذه را از او دارد.

وزیر تجارت- اما در خصوص ورود دسته قزاق سابق درآن وقت اداره گمرك با من نبوده وبنده داخل در کابینه وزراء نبودم پس از آنکه داخل در کابینه وزراء شدم و اداره گمرك با بنده شد دراین چندروزه این واقعه رخ داد ودر این باب شرحی برئیس گمرك آنجا نوشتم او جواب چنین داده است درباب ورود سوارهای اولی چندنفر سوار بدواً آمدند از من اجازه ورود خواستندو من اجازه ندادم بعد نزاعی واقع شد آنها هم ورود نمودنددر هر صورت من این جوابها را صحیح ندانسته و نخواهم پذیرفت و این واقعه هم که در این چند روزه واقع شده مشغول مذاکره هستیم و میدانید که اینها بواسطه ترتیبات سابقه آن اقتداری که داشتند هنوز هم بهمان خیال باقی هستند ولی اقدامات لازمه شده جلوگیری سخت خواهد شد که دیگر اینگونه حوادث اتفاق نیفتد.

آقا سید حسن تقی زاده- یك نفر مدیر گمرك مستخدم دولتی بیش نیست چه اقتداری دارد این اقتدار بواسطه سستی و عدم اقدامات وزراء بوده است.

وزیر تجارت- بلی اقتدار آنها بواسطه سستی و مسامحه وزراء بوده.

وکیل التجار- آنچه دراین باب لازم بود گفته شد و صحیح نیست که یکنفر مدیر گمرك بگوید که مستقیما سفیر بمن چنین نوشته است و وزیر هم نباید این عذر را از او بپذیرد عجب تر اینست که در روزنامه تلگرافی پطرزبورغ دیدم که نوشته بودند فرستادن آن بیست و پنج نفر قزاق برای حفظ قونسولگری تبریز و بواسطه کشته شدن آن یکنفر حامل پست بوده است ودرصورت امنیت و دفع اختلال آنها را خواهند برگردانید مقصود اینست در روزنامجات آنها ازطرف دولت روس اینگونه ملایمت ظاهر میشود ولی در داخلی مدیر گمرك میگوید که مستقیما سفیر بمن نوشته واز وزراء سئوال میشود جواب میدهند که اطلاع نداریم.

احسن الدوله- بنده عرض میکنم از روزیکه مسیو نوز وسایر بلژیکیها را آوردند و ریاست گمرك را بآنها دادند ابداً بحساب وترتیب آنها رسیدگی نشده و از پول خود ما قسط استقراض روس را که پرداختند مثل اینکه شق القمر کرده او را خدمت شاه بردند و معرفی کرده انگشتر برای او گرفتند و برای همین ترتیبات آنها ابداً اعتنا ندارند باز هم میشنویم فلان بلژیکی کنتراتش سرآمده و میخواهند با او تجدید کنترات کنند نمیدانم علت این ترتیبات چیست؟

حاج معین التجار- چندی قبل شنیدم وزیر مختار روس بجناب وزیر امور خارجه گفته اند از این سوار و قزاقی که وارد کرده ایم هیچ مقصود و منظوری نداریم جز حفظ جنرال قونسولگری و البته پس از تامین تبریز و اردبیل فوراً آنها رابرمیگردانیم آیا این مسئله حقیقت دارد یا خیر؟

وزیر امور خارجه- بلی نوشته اند که این قزاقها را برای حفظ امنیت جنرال قونسولگری وارد کرده ایم و اشاره کرده بودند که بواسطه قتل آن یك نفر و اغتشاش سرحد این اقدام شده و چون بما اطمینان داده اند این قزاقها خواهند رفت واین نوشته شان ضبط است ولی بدبختانه بعد از آن آن اتفاق در تبریز افتاد و بتبریز تلگراف شده که بعضی اقدامات بنمایند واقدامات هم شده در صورتیکه تسویه شود چنانچه قریب بتصفیه است البته آنها هم قزاق خود را خواهند برد.

حاجی معین التجار- پس بر ما لازم است که سعی و کوشش نموده و داخلی خودمان را منظم کنیم.

آقا میرزا آقا مجاهد- این مسئله دو جهت دارد یك جهتش جهت سیاسی است و گفتگوی آن با وزیر امور خارجه است واین جهت بماند یك مسئله دیگر اینست که یکنفر مستخدم است که خیانت کرده وبدون اجازه دولت اجازه داده است که سوار غیر وارد خاك ما شده حال آن مسئله اولی مباند و بآن کار نداریم ولی این شخص که در یکی از ادارات ما مستخدم است واین خاینت را نموده اید عزل او را از وزیر بخواهیم.

وزیر تجارت- آنروز هم در کمیسیون سرحدی که وزرا هم بودند همین مذاکره شد و بعضی اقدامات شد حالا هم همینطور که رأی داده شد مجری میشود.

وکیل الرعایا- اتحاد مابین دولت فخیمه روس و دولت علیه ایران بیش از آنچه بخواهیم بگوییم موجود است بدون اجازه که واردنکرده اند باید از مدیر گمرك پرسید که تو بچه حق اجازه دادی و یك نفر وزیر محترم که در اول دفعه این مطلب را شنید چرا او را معزول نکرد وکوتاهی در عزل او تقصیر وزیر است.

آقا شیخ حسین- جناب رئیس فرمودید وقت ختم مجلس است یك قدری از قانون انطباعات مانده استدعا میکنم مقرر بفرمایید خوانده شود که بوظیفه خود عمل کرده باشیم.

اسدالله میرزا- در مجلس پریروز مذاکره شد که وزارت مالیه بیایند و توضیح بعضی مطالب را بدهند و حالا میبینم از ایشان هیچ خبری نشده علت چیست؟

رئیس- علت نیامدن ایشان معلوم است حالش خوب نیست ولی صورتی داده اند اگر صورت کافیست که بسیار خوب واگر وجود خودشان لازم است باید تأمل کرده تا حالشان بهتر شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این گفتگو که در مسئله قزاقها شد بنده کافی نمیدانم که فقط مدیر گمرك را معزول کند باید وزیر امور خارجه اقدامات کافیه نمایند که قزاقها بروند و همه روز نشنویم که بیست و پنج نفر یکدفعه آمدند یا فالان عده دفعه دیگر آمده اند (در این موقع تلگرافی از رشت رسیده بود قرائت شد قریب باین مضمون) که حاجی میرزا لطف الله معروف ه اینجا شهرت داشت از عمله جات توپخانه بوده باینجا وارد و ورود او باعث هیجان مردم گردیده او را دستگیر کرده و در دارالحکومه توقیف است و چند نفر از اهل انجمن مأمور او هستند و ممکن نیست کسی از اینجا فرار نماید لهذا عرض میکنم که آنچه امر مجلس مقدس باشد در این خصوص مجری شود.

وکیل التجار- سی و دو نفر از اشرار توپخانه بنا بود دستگیر شوند هفت نفر آنها فرار کرده بودند آنها را هم چند روز قبل گرفته مغلولاروانه طهران کرده اند گویا امروز و فردا وارد شوند.

رئیس- در باب حاجی میرزا لطف الله تکلیف چیست بطهران بفرستند یا خیر؟ (گفته شد اختیار با رئیس است) (مجلس ختم شد.)

جلسه: 229

مذاکرات روز شنبه پنجم محرم الحرام 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 3 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

احسن الدوله- در باب بیست و پنج نفر قزاق که از سرحد اردبیل ورود نموده اند از قرار معلوم مسیومورنال میگوید او را بمجلس احضار نمایند در این جا مدلل میدارد که تقصیر از جانب من نبوده و ظاهراً اجازه از طرف وزیر امور خارجه بوده است نه از طرف وزیر.

وکیل التجار- اخطار آقای احسن الدوله بد نبود ولی بیش از این مذاکره در این خصوص لازم نیست همین قدر که بمسیومورنال اخاطر شد اگر او سندی دراین باب دارد پیش وزیر تجارت اظهار میدارد و گفتگو میکند پس از آن که معلوم شد تقصیر از کدام طرف بوده است البته وزیر تجارت آن وقت مراتب را بمجلس اظهار داشته معلوم خواهد شد.

رئیس- این رقعه دعوتیست از انجمن آذربایجان که بمجلس نوشته اند بر این که هر وقت وکلا محترم فرصت دادند در مجلس تعزیه داری حاضر شوند و محل انجمن هم مقابل خانه حضرت والاظل السلطان است واین همه رقعه ایست از طرف انجمن حقوق رسیده واستدعا کرده که در مجلس قرائت شود قرائت شد قریب باین مضمون) که ما اعضاء انجمن حقوق در حفظ اساس مشروطیت و مجلس شورای ملی و خدمت بوطن ومملکت حتی المقدور از هیچگونه اقدامات کوتاهی نکرده ایم میرزا عباسقلی خان قزوینی که در مبادی امر انجمنی باسم مجمع آدمیت تشکیل کرده نسبت انجمن مزبور را به پرنس میرزا ملکم خان داده و بواسطه بعضی کلماتی که شباهت با کلمات آن دانشمند فرزانه داشته مردم را فریب داده و بنای شیادی گذارده و خود را بغلط در نظرها مشروطه خواه قلم داده و انعقد انجمن سری را نیز بخود منتسب ساخته باین وسایل بمقصود خویش نایل گردیده وکشته شدن میرزا علی اصغر خان اتابك هم باعث شد که مفاسد اعمال او در آن اوقات ظاهر نگردید بلکه وقوع این حادثه را نیز یکی از نتایج اقدامات خود جلوه داده وبهمین وسیله وجود خود را نیز اهمیت داده سبب پیشرفت مقاصد او گردید.

چنانچه بعد از تشکیل انجمن حقوق که در موقعی که او را بعنوان استنطاق در آن غائله محبوس شده بود انجمن حقوق بهمدستی سایر انجمنها او را از حبس مستخلص نمودند و این فقره هم بیشتر اسباب شهرت او گردید و از هر کس که مبلغ ده تومان وسه هزار میگرفت آنشخص را داخل درانجمن سری و مجمع آدمیت مینمود هر کس که این مبلغ را نداده داخل در مجمع آدمیت نمیشد تا اینکه مبالغی گزاف باین اسم از مردم و مستبدین گرفته تا یك دفعه دیدیم که ما با امثال امیربهادر واقبال الدوله و موقرالدوله و دیگران برادر شده ایم و متهم باستبداد هم شدیم همینکه خیانت و فساد او ظاهر و معلوم گردید و محقق شد که در صدد فتنه و آشوبست و نیز چنین وانمود کرده بود که تمام اساس مشروطیت بسته بوجودمنست اگر بخواهم به یك اشاره همه جا را منقلب میکنم این شد که ما هم مجمع آدمیت را بر هم زده و آن مجمع منحصر شد بوجود خود میرزا عباسقلی خان و چند نفر مستبد مجهول الحال بعد از تمام این وقایع و گرفتن مبالغ خطیری پول از مردم بخیال رفتن فرنگستان افتاد از اینجا حرکت کرده در انزلی از مشارالیه جلوگیری کردند و مجدداً عودت به طهران نمود لهذا علی التحقیق معلوم و مشخص شد که باسم انجمن سری میخواهد مال مردم را خورده و غیر از فتنه و فساد هم مقصود دیگری ندارد استدعا میشود که مجلس مقدس مقرر فرمایند او را حاضر کرده وجوهاتیکه بی جهة از مردم گرفته رد نماید واز مفاسد اعمال او جلوگیری شود.

آقا سید حسین- حالا که صلاح دانستید این لایحه در اینجا خوانده شده و جواب داده شود خوبست آن اشخاصی که داخل در آن انجمن بوده اند و هر کدام که از ده تومان کمتر نداده اند دو نفر را از جانب خودشان معین کنند در عدلیه طرفین حاضر شوند و صورت آن وجوه را که گرفته است معین نمایند که بچه مصرف رسانده هر گاه بدون تصویب آنها به مصرف رسانده از عهده برآید و گویا جواب انجمن هم بهمین طور کافی باشد و نیز بموجب اخطار روز پنجشنبه امروز باید تتمه قانون انطباعات خوانده شود خوبست مقرر نمایند تا قانون قرائت شود واگر در اینباب باز لازم بمذاکره است در آخر مجلس بشود.

وکیل التجار- بنده یك اطلاعی در باب این شخص دارم که ایراد بزرگی بر او وارد است وآن اینست وقتیکه میخواست برود بفرنگ اهالی رشت از او جلوگیری نموده بودند اظهار داشتند که من سفارش نامه از طرف مجلس دارم و برای انجام خدمتی از طرف مجلس

مأمورم باید این سفارش نامه را هم از او خواسته و سئوال شود که چرا چنین نسبت را به مجلس داده اگر بنا باشد هر کس هر کاری میخواهد بکند ونسبت او را بمجلس بدهد صحیح نخواهد بود.

آقا شیخ حسین- میخواهم شاهدی برای این مطلبی که گفته شد عرض کنم یك نفر از وکلا که در سابق بکربلا مشرف شده بود از اینجا پاکت چاپی مجلس را گرفته بودند و کاغذی از طرف مجلس باو نوشته بودند که مجلس بشما فلان خدمت را رجوع کرده است مقصود اینست که این جور اشخاص هم هستند باید جلوگیری نمایید.

رئیس- در کاغذ و پاکت چاپی ممکنست تقلب نمایند ولی محل اعتبار نیست مهر مجلس معتبر است خوب است حالا قانون انطباعات قرائت شود.

آقا میرعماد- بنا بود که روز شنبه باقی مانده وکلا را انتخاب نمایند خوبست که شروع به انتخاب شود.

رئیس- بعد از خواندن قانون ممکنست که انتخاب نمایند (در این موقع شروع بقرائت قانون انطباعات شده موادیکه باقی بود قرائت شده پس از تصحیح و تنیقیح مواد بجهة تصویب کلیه قانون انطباعات ورقه رأی منتشر و اخذ رأی شده باکثریت آرائ تصویب کلیه قانون انطباعات شده و مجدداً شروع به مذاکرات گردید.) آقا سید مهدی- روز پنجشنبه صحبت شد برای خواستن وزیر مالیه که بمجلس حاضر شده در خصوص اشرفیها توضیح بدهد و گویا این مسئله فراموش شد و روز یکشنبه هم که مخصوص بوکلا بود.

نایب رئیس- اگر محتاجیم که مجلس مخصوص بوکلا باشد خوب است طرف صبح مجلس کنید.

آقا سید حسن تقی زاده- منافات ندارد که در همان مجس عصر اول بقیه وکلا انتخاب شوند بعد تماشاچیها را مرخص کرده بکارهای داخلی مجلس بپردازند.

نایب رئیس- اینطور باشد عیبی ندارد این هم لایحه ایست که از انجمن زردشتیان رسیده قرائت شود چون در رفسنجان واقعه تازه برای آنها اتفاق افتاده ویك نفر را کشته اند. (لایحه مزبور قرائت شد قریب باین مضمون) که تأخیر در مجازات قاتلین فریدون و واقعه یزد وشیراز باعث این شده که در رفسنجان یکنفر جوان کاسب که از یزد برای کسب انجا میرفته کشته اند آیا باز هم ما باید تحمل کنیم یا اینکه تکلیف ما را معین نمایید زیرا که با این ترتیب دیگر امید زندگی برای ما باقی نمانده اگر کشتنی هستیم یکمرتبه واگر چاره بدرد ما میشود زودتر علاجی بحال ما بیچاره ها بشود مسلم است در صورتیکه در پای تخت بریزند در خانه یکنفر مظلوم و او را بقتل برسانند و تأخیر در مجازات قاتلین او بشود دیگر حال ما معلوم است در عریضه قبل هم اظهار همه گونه عجز و لایه نموده و استدعای تعیین تکلیف نموده ایم در این عریضه هم استدعا میکنیم یا احقاق حق این مظلومین را بنمایید یا تکلیف ما بیچارگان را معین نمایید.

بحرالعلوم کرمانی- در کرمان منحصر باین یك نفر زردشتی نیست از تلگرافات آنجا معلوم میشود که اشرار شیراز اطراف کرمان را فرا گرفته مشغول قتل وغارت هستند و چندین نفر را هم کشته اند و حکومت شیرازهم استعدادی ندارد که جلوگیری نماید اهالی کرمان گرفتار قتل و غارت هستند باید دراین باب کلیة اقدامی کرد.

نایب رئیس- بعقیده بنده معلوم میشود یك اندازه سستی و مسامحه در گرفتاری و مجازات قاتلین فریدون شده و بوزارت جنگ هم در این خصوص اخطار شده بود و قرار بود که امروز بیاید و نوشتجاتی که راجع باین مسئله است آورده توضیحات بدهد و قبل از انعقاد مجلس اینجا بودند مذاکره شد جواب دادند نوشتجات حاضر نیست امروز نمیتوانم در مجلس حاضر شده توضیحات بعد هم باشد برای فردا حاضر میشوم فردا وزیر جنگ حاضر میشود و توضیحات خودشان رادراین باب میدهند بعقیده بنده باید در مجازات قاتلین فریدون تأکید واقدام مجدانه بشود که دیگر اینگونه اتفاقات ناگوار رخ ندهد. (مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 230

جلسه: 230

مذاکرات روز 1 شنبه محرم الحرام 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه پنجم را قرائت کردند ودر باب باقی مانده وکلا شروع بمذاکرات شد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- اولا بآقایان اخطار مینمایم که چون قرار بود آقای میرزا سلیمان خان را انتخاب نمایندوالحق شایسته هم هستند زیرا که در حساب لشکری وکشوری خیلی خوب بودند وآن روز هم چند نفر اسم ایشان را نوشتند ولی امروز در اینجا با ایشان گفتگو شد جواب دادند من در کدام اداره باشم بیشتر میتوانم بملت خدمت نمایم البته در اداره لشکری بهتر میتوانم خدمت کنم مقصود این است که دیگر از ایشان صرف نظر شده انتخاب نمایند مسئله دیگر اینکه باید جالب دقت انظار وکلا باشد آنستکه ما در میان آقایان وکلا اشخاص محاسب داریم کم لهذا یك نفر محاسب بی غرض لازم است انتخاب شود حالا هر کس را که شایسته این مقام است انتخاب نمایند.

اسدالله میرزا- چقدر خوب است مذاکرات مجلس را درانظار مردم اهمیت بدهیم یك روز این حق انتخاب را بشاهزادگان میدهند وایشان هم از الطاف مجلس متشکر شده چهار نفر را معین کرده پیشنهاد مجلس مینمایند آن وقت میگویند این حق با ایشان نیست خوب بود که از اول این حق را بآنها نمیدادند و خود مجلس انتخاب میکرد حالا گذشته از آن در میان آن چهار نفر که باید یك نفر را انتخاب کرد شاید یك نفر از آنها ناب شیخ الرئیس باشد اگر این حق با آنها هست که نوشته شوند والا اسم ایشان را در جزو یکی از آن اشخاص که باید انتخاب کرد نوشته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض مینمایم که این نوشته هم که از طرف مجلس نوشته شده خلاف قاون بود مجلس باید کسی را انتخاب نماید که معرفت بحال او داشته باشد از این چهار نفر که شاهزادگان انتخاب و پیشنهاد کرده اند شاید من هیچکدام آنها رانمیشناسم و لازم نیست که مجلس حکماً از شاهزادگان انتخاب نماید شاید از غیر شاهزادگان انتخاب بنماید.

مخبرالملك- آن چهار نفری که آن روز انتخاب شدند گویا سه نفر آنها قبول نکرده اند که یکی آقای مستوفی الممالك و یکی آقای مؤتمن الملك و یکی آقا شیخ محمد حسین باشند بعضیها رأیشان بر این است که شاید دوباره خیال ایشان را منصرف نمایند وعقیده بنده برخلاف این است که نباید از طرف مجلس اصرار شود و هر کس را انتخاب مینماید با کمال شرف داخل این مجلس شده مشغول خدمت ملت باشد.

حسن علی خان- آن اشخاصی که روز پیش انتخاب شده اند جناب مخبرالملك فرموند که استعفا دادند اگر استعفای آنها قبولست یکدفعه عوض آنها هم انتخاب شوند.

رئیس- خیر تا استعفا از خود آنها نرسد صحیح نیست

لسان الحکما- خوب است مناط رای را معین نمایید که آیا ثلث کافی است یا خیر واین که اول باید آن یك نفر شاهزاده را انتخاب کرد یا نه.

رئیس- باید همه را یك دفعه انتخاب کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- این خلاف نص قانونیست مجلس حق دارد عوض هر کس که استعفا داده یا فوت کرده انتخاب کند پس مانباید مجبوراً یکنفر از شاهزادگان رانتخاب کنیم همه را باید یکدفعه انتخاب کنیم.

لسان الحکما- این که شما میگویید در صورتیست که مجلس حق بآنها نداده باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس هر چه را که تصویب میکند آن قانون نیست قانون باید بصحه شاه برسد عیب مجلس ما اینست که یك لفظ شوری اضافه دارد و حال آنکه در هیچ جا اینطور نیست ما بگمان اینکه اینجا نشستیم و هر چه مشورت کردیم آن قانون است اینطور نیست قانون آنست که بعد از گذشتن از مجلسین بصحه همایونی موشح شده باشد هر چه را که مجلس هر روز تصویب کند آن قانون نیست.

دکتر ولی الله خان- رأی دادن در پارلمان باکثریت دو قسمت یکی اکثریت مطلق است یعنی رأی نصف بعلاوه یکی و این قاعده رادر تمام انجمنهای بلدی وغیره در حین انتخاب معمول میدارند واکثریت مطلق که رأی نصف بعلاوه یك رأی باشد قانون تمام پارلمانیها است و یك قسم دیگر اکثریت نسبی است ولی در اینجا که انتخاب وکیل است وخیلی اهمیت دارد زیرا که محل اعتماد واطمینان عامه باید باشد اکثریت مطلقه را باید مناط قرار داد.

آقا سید حسن تقی زاده- در باب اکثریت آراء اکثریت ثلثی را که معمول داشته ایم خلاف قانون است واگر باز نزدیك بقانون باشد همان اکثریت مطلق است که گفتند ولی اینجا باید اکثریت نسبی باشد که برای 15 نفر هم انتخاب شود زیرا که یك نفر از ما شاید ده نفر را بشناسیم ولی نمیتوانیم بدیگران بشناسانیم.

چون وکلای ولایات درست بصیرت واطلاع بحالات اهالی طهران ندارند وما باید در میان اهالی طهران آنها را انتخاب کنیم و کمتر کسی هست که چند نفر را بصفات مقرره وکالت بشناسد و دور نیست که خود وکلای طهران هم همین حال را داشته باشند که ماها داریم زیرا کمتر کسی را 55 نفر که اکثریت مطلقه است بمعاشرت و از روی اطلاع وعلم شناخته باشند مگر اینکه چشم پوشی کرده یا بهمان گفه دیگری عمل نمایند زیرا که عادتاً محال است اکثریت مطلقه در باره یك نفر بعمل آید پس خوب است بهمان اکثریت نسبی انتخاب کنند والا امکان ندارد که ما 5 نفر را باکثریت تامه انتخاب کنیم.

حسنعلی خان- ما از پارسال تا حال بدو رأی گرفتار کرده ایم یکی بجهت تصویب قانون و آن وقت همان اکثریت مطلق است که گفته شد یکی هم بجهت انتخاب اعضاء کمیسیون ها وغیره که باکثریت نسبی است مثلا ما میخواهیم ده نفر را برای کمیسیونی انتخاب نماییم اسامی آنها نوشته میشود و بالنسبه انتخاب میشوند نمیدانم آن روز چه شد که اکثریت ثلثی را قرار دادند حالا هم اگر میخواهند چند نفر وکیل انتخاب نمایند باید اکثریت بالنسبه باشد.

صدیق حضرت- اگردر اطاق نظام خاطرتان باشد در موقع انتخاب وکیل اعیان وغیره با اکثریت مطلقه شد.

حسنعلی خان- قانون در عالم بسیار است قانونی که ما امروز قانون میگوییم آن قانونیست که از مجلس بگذرد آن مطلبی که آقای صدیق حضرت گفتند مخالف است با این که حالا ما میخواهیم در پارسال که انتخاب میکردند مردم انتخاب میکردند وحالا ما انتخاب میکنیم و از جانب تمام ملت هستیم ولی ما نمیتوانیم این قانون را اجرا کنیم مگر در صورتیکه آن قانون را برهم بزنیم واکثریت نسبی را قانون قرا بدهیم.

آقا سید مهدی- پریروز چهار نفر انتخاب کرده ایم اگر باینطور باشد که اکثریت نسبی کافی است که انتخاب شده بودند دیگر چرا برهم زدید.

مخبرالملك- در پارلمانهای ممالك متمدنه معمول است وقتی که میخواهند رئیس ونایب رئیس را انتخاب نمایند باکثریت نامه انتخاب میشوند ولی وقتی که اعضاء کمیسیونی انتخاب میشوند اکثریت نسبی است وهر دو انتخاب صحیح است ولی معلوم میشود که انتخاب ریاست و نایب رئیس اهمیت دارد که باکثریت مطلقه انتخاب میشوند حالا اینجا هم که وکیل انتخاب میشود باید اهمیت داد سایرین را نمیدانم ولی بنظر بنده خیلی بعید است که چهار پنج نفر انتخاب شود یکی مثلا بهفتاد رأی و یکی بده رأی.

لسان الحکما- این مطلبی را که جناب مخبرالملك گفتند که رئیس ونایب رئیس را در سایر جاها باکثریت نامه انتخاب میکنند وحالا که انتخاب وکیل خیلی اهمیت دارد و باید محل اعتماد عامه باشد باکثریت مطلقه انتخاب شود.

وکیل الرعایا- آنچه در همه جا معمول است که اکثریت مطلقه است واین اکثریت مطلقه معمول به تمام پارلمانها است.

وثوق الدوله- صحیح است ولی پریروز در مجلس قرار بر ثلث داده شد و تمام آقایان وکلا هم قبول نمودند هر گاه این تصویب حضرات آقایان وکلا را بنا باشد قانون قرار بدهند و همان طور رفتار نمایند خوبست رأی بگیرند اما بعقیده بنده این استکه باید وکیل را به اکثریت تامه انتخاب کنند.

مخبرالملك- بنده عرض میکنم که در نظامنامه انتخابات نوشته است که بقرعه واکثریت نامه یا نسبی باشد پس ما تامه را اختیار میکنیم.

آقا سید حسن تقی زاده- آن روز از برای انتخاب هفت نفر ثلث را قرار دادند چهار نفرانتخاب شد حالا برای سه نفر تامه قرار بدهند گمان ندارم ممکن باشد یکنفر هم انتخاب شود آن روز هم خلاف قانون رفتار شده است امروز باید نسبی باشد.

وکیل التجار- آنچه باید در این باب مذاکره شود شد و در حقیقة آن روز هم که چهارنفر انتخاب شدند باکثریت تامه انتخاب شدند.

حسنعلی خان- هر روز نمیشود که یك رأی داد آن روز ثلث اراء راقراردادند امروز هم همانطور باشد.

رئیس- حالا چه میگویید باید اکثریت تامه باشد یا ثلث (گفته شد رأی گرفته شود.)

دکتر ولی الله خان- چون فرموده بودید بعضی چیزها نوشته شود نوشته ایم و آنجا معلوم میشود که اکثریت تامه کدام است و مورد استعمالش در چند جا واکثریت نسبی کدام و مورد استعمالش چند جاست وامروز هم مثل همان روز سابق خوبست باکثریت ثلث باشد اما قانون نباشد تا بعدها تمام اسامی در یك ورقه نوشته شود یا هر یك اسم را در یك ورقه بنویسند مقصود این است تمام اینها بعدها واضح خواهد شد پس امروز هم مثل روز سابق رفتار شود.

مخبرالملك- شما قانونی حرف میزنید و من سند بشما ارائه داشتم که انتخاب یا باکثریت تامه است یا باکثریت نسبی حالامجلس کدام یك را اختیار مینماید (جمعی باکثریت تامه و بعضی باکثریت نسبی قایل شدند).

دکتر ولی الله خان- در انتخاب وکلا باید باکثریت تامه باشد یعنی حدی را معین کنند که بآن حد برسد واگر دو نفر مساوی درآمد آنوقت باید در آنجا در پاره نسبی رأی داد پس دیگر برای چه رأی میگیرید.

آقا میرزامرتضی قلیخان- در نظامنامه نوشته است که یا باید تامه باشد یا نسبی دراین صورت مجلس مختار است هر یك را بخواهد اختیار کند.

مخبرالملك- در نظامنامه نوشته است یا تامه یا نسبی مقصود این است که اگر اکثریت تامه شد خیلی خوب والا دفعه ثانی نسبی است نه اینکه در اول نسبی باشد.

وثوق الدوله- پس معلوم شد این دفعه اکثریت نسبی در حق آن اشخاصی که آن دفعه اکثریت نسبی داشتند معتبر است والا آنهاییکه در آن دفعه اکثریت نداشتند باید باکثریت تامه باشد.

رئیس- حضرت والا وزیر جنگ و وزیر عدلیه احضارشده بودند که در باب قتله فریدون توضیح بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله انتخاب تمام شود آن وقت توضیحات خود را بدهند.

حسنعلی خان- در تمام پارلمانها قرار است که وزراء عظام در پارلمان می نشینند و نطق وکلا راگوش میدهند منافات ندارد یکساعت اینجا تشریف داشته باشند.

وزیر عدلیه- بنده جماعتی را خبر کرده ام که در تنظیمات داخله عدلیه صحبت کنیم و مسبوق نبودم که مجلس مرا خواهد خواست باتلفن احضار کردند بکمیسیون سرحدی بعد معلوم شد که وزیر جنگ را بجهة توضیحات قتله فریدون خواسته اند چون ایشان نمیتوانستند بعضی توضیحات را بدهند بنده هم ماندم که آنچه اطلاع دارم توضیح دهم ولی چیزیکه مفید باشد نیست و بعضی از مطالب است که نمیتوانم بگویم و همین قدر عرض میکنم اشخاصی که متهم بودند آنها راگرفته اند ودر عدلیه محبوسند و مشغول استنطاق هستند انشاء الله تا روز پانزدهم نتیجه بدست میاید.

وزیر جنگ- بلی آنها دستگیر شده و مشغول استنطاق هستند و نزدیك بنتیجه است.

وزیر امور خارجه- در باره بعضی اشخاص که درکار هستند و زحمت کشیده اند ودر کمیسیون مالیه از مواجب آنهاکسر شده خوب است طوری مقرر شود که بتوانند مشغول کار باشند.

آقامیرزامرتضی قلیخان- در باب چند نفر از اجزاء وزارت خارجه که در کمیسیون مالیه مواجبشان کسر شده یا اینکه مواجب ندرند وزیر امور خارجه کراراً بکمیسیون مالیه نوشته اند و تصویب کرده اند که داخل در کار هستند و استحقاق هم دارند حالا مجلس چه رأی میدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- بر فرض اقامه دلیلی بر استحقاق چند نفر نمیشود نتیجه گرفت که بودجه مملکت را که درمجلس تصویب کرده ورأی گرفته اند بهم زد ودر حق چند نفر رعایت شود و تا حال هم چندین مرتبه تأکید شده که جناب وزیر امور خارجه بودجه سال نو خود را بدهند حال بخواهندبجهة اشخاص تازه مواجب برقرار نمایند با این ترتیب مملکت ما غیر ممکن است همان بودجه را بفرستند با مختصر تعدیلی البته تصویب خواهد شد.

وزیر امور خارجه- این مسئله صحیح است و بودجه نوشته شده و همین روزها بمجلس خواهد آمد این مسئله که اظهار شد درباب حقوق چند نفری است که خیلی زمت میکشند و از حقوق امساله آنها کمتر شده است.

حسنعلی خان- ما امروز نمیتوانیم بگوییم که ادارات ما بطور صحیح منظم شده است باید تمام وزارت خانها و ادارات ما منظم شود وهر یك بودجه خودرابطور صحیح بمجلس بفرستند که صحیح شود چند روز قبل اجزاء وزارت داخله برای حقوق تعطیل کرده بودند حالا اگر در حق چند نفری رعایت شود اسباب اشکال خواهدشد امروزه وزارت داخله که پول نقد دارد واجزاء میگیرند همان وزرات خارجه است باید همین را مغتنم بدانند و هر چه زودتر بودجه سال آتیه رانوشته بدهند بهتر است واین دو ماه راهم بهر طوری هست آنها را ساکت نمایند.

وزیر امور خارجه- صحیح است بودجه تمام است و بمجلس میاید اینکه مسامحه شده برای آن است که بودجه هر ساله تغییر نکندآنچه که لازم مدافعه و ملاحظه است در مواجب و مقرری بشود که یکدفعه بمجلس بیاید اما اینکه گفته شد وزارت خارجه پول تذکره دارد امسال بواسطه این انقلاب و مسدود بودن سرحد مسافرین کمتر بودند و خیلی کسر کرده است هنوز اغلبی از اجزاء وزارت خارجه قسط اول و بعضی قسط دوم را گرفته اند اغلب این دو قسط هیچکدام را نگرفته اند سفراء و قونسولها و مأمورین ما همه طلبکارند مواجب پارسال و امسال را نگرفته اند مگر عده که درداخله بوده اند بعضی مال پارسال و بعضی مال امسال راگرفته اند ولی اغلب از یکسال ویکسال ونیم و دوسال طلب کارند و بعضیها هم خیلی استحقاق دارند.

مخبرالملك- اگر چه جناب وزیر امور خارجه خوب مسبوق هستند چون صحبت از نوشتن بودجه شد تذکاراً عرض میکنم بودجه راکه مینویسند حقوق را ر مقابل شغل منظور دارند زیرا که اشخاص ممکن است تغییر و تبدیل کنند آن وقت باز اسباب گرفتاری خواهد شد. (در این موقع در باب انتخاب 5 نفر باقی مانده وکلا که حق انتخاب آنها بامجلس بود اخذ رأی شد اشخاص ذیل انتخاب شدند.)

شاهزاده امان الله میرزا 55

مجیدالملك 50

آقای معاضد السلطنه 45

آقای حسینقلی خان نواب 33

(و در باب یك نفر باقی مانده اظهار شد که همین امروز انتخاب شود.)

نایب رئیس- عجله نباید کرد باشد برای روز دیگر.

حاج محمداسمعیل آقا- عجله نباید کرد شاید بعضی از این اشخاص هم که انتخاب شده اند استعفا دادند آن وقت یك مرتبه انتخاب شوند.

مخبرالملك- اذهان همه وکلا محترم مسبوق باشد و تحقیق کنند که یك نفر وکیل در عوض وکیل کرمانشاه که فوت کره از اهل همانجا خواه اینجا پیداشود یا در کرمانشاه باشد باید انتخاب شود همین طور یك نفر در عوض وکیل بجنورد خوبست دقت تامه نمایند که اشخاص صحیح انتخاب شوند.

نایب رئیس- اطلاعاً میگویم مجلس از فردا تا روز شنبه تعطیل است. (مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 231

جلسه: 231

مذاکرات روز شنبه 12 محرم الحرام 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه ششم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- مطرح مذاکره امروز دو مسئله است یکی قانون متوفیات است که یکمرتبه هم قرائت شده است و یکی هم در باب انتخاب باقی مانده وکلا است هر کدام را رأی میدهند مقدم بداریم.

لسان الحکما- چنانچه در مجلس سابق مذاکره شد و در خلاصه هم نوشته شده بود که یکنفر از اهل کرمانشاه برای انتخاب معرفی شود لذا عرض مینمایم که منوچهر میرزای عبادالدوله که چند پشت هم در کرمانشاهان متوطن بوده اند بسیار دانا و عالم و قابل وکالت هستند در صورتیکه وکلاء محترم رأی بدهند بد نیست. (اکثر گفتند چه ضرر دارد بسیار خوب است)

نایب رئیس- صحیح است ولی باید دانست که انتخاب وکلا را مقدم میدارند یا قانون متوفیات را.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- همه روزه وزیر مالیه و وزیر جنگ اصرار دارند که زودتر قانون متوفیات از مجلس بگذرد.

حسنعلی خان- چون بعداز مدتی که در خصوص انتخاب وکلا گفتگو شده بود و الحمدالله مجلس اقدام کرد و بعضی از آنها را هم انتخاب کردند خوبست اول بمسئله انتخاب پرداخت که این کار چون اهمیت دارد تمام شود بعدبقانون متوفیات بپردازند.

آقای حاجی امام جمعه- قانون متوفیات یك مرتبه قرائت شده و خالی از اهمیت هم نیست خوبست اول قانون متوفیات قرائت شود بعد از آن شروع بانتخاب وکلا بنمایند.

حسنعلی خان- بنده مصمم شده ام که بعدها نگذارم خارج از قانون رفتار شود حالا بگفتن بنده و جناب حاجی امام جمعه که قانون قرائت شود یا بقیه وکلا را انتخاب نمایند نمیشود اکتفا کرد باید رأی گرفت.

حاج سید نصرالله- یعنی در اینکه اول قانون قرائت شود یا انتخاب نمایند بنا بملاحظه اگر از قانون قرائت شود و بگذرد و بعد بقیه وکلا انتخاب شوند بهتر است چون امروز بهر دو کار میرسند.

ممتازالدوله- در باب تعیین موضوع مذاکره با وکلا نیست با رئیس است حالا که نایب رئیس اینطور معین کرده اند بسیار خوب است.

نایب رئیس- صحیح است ولی در تقدیم و تأخیراین دو مسئله گفتگو است که کدام یك را مقدمة مطرح مذاکره قرار دهند و بعقیده بنده قانون متوفیات یکدفعه قرائت شده یکدفعه دیگر هم قرائت شود بنده بانتخاب بقیه وکلا شروع شود (در این موقع شروع بقرائت قانون متوفیات شد پلیس از مذاکرات زیاد گفتند این اساساً صحیح نیست باید در رد وقبول این قانون رأی گرفته شود در این وقت ورقه رأی منتشر شد و قرار شد هر کس این قانون را رد میکند ورقه آبی و هر کس قبول میکند ورقه سفید بیندازد اخذ رأی شده باکثریت آراء قانون مذکور رد شد).

نایب رئیس- اکثریت آراء این قانون را رد کردحال قانون دیگری باید در یك کمیسیونی نوشته شود خوب است تعیین آن کمیسیون بشود (گفته شد در کمیسیون مالیه نوشته شود.)

نایب رئیس- حالا باید بانتخاباقی مانده وکلا شروع شود.

آقا شیخ حسین- چند نفر باید انتخاب شود.

سیدالحکما- از طهران یکنفر و از کرمانشاه هم یکنفر و یك نفر هم عوض وکیل بجنورد.

مخبرالملك- اینکه گفته میشود از بابت طهران یك نفر باقی است ببینیم اشخاصیکه در این چند روزه انتخاب شده اند تماماً قبول کرده اند یا بعضی استعفا داده اند (گفته شد که عجالة فقط جناب مؤتمن الملك استعفاشان معلوم است و همین یکنفر که باید انتخاب شود عوض ایشان است.)

نایب رئیس- حالا وقت مقتضی است که باین کار شروع شود. (گفته شد خیر). (مجلس ختم شد.)

مذاکرات روز یکشنبه 13 محرم الحرام 1326 دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز شنبه دوازدهم رآقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

اسدالله میرزا- مطرح مذاکره امروز چیست؟

نایب رئیس- فعلا یك کاغذی نصرة السلان بهیئت رئیسه نوشته اندو از نظر هیئت رئیسه هم گذشته است و خیلی مفید است خوبست در مجلس خوانده شود (در این موقع شروع بقرائت لایحه مزبوره گردیده قریب باین مضمون بود) چون بر هرفردی از افراد ملت و اهالی این مملکت لازم است هر چیزی را که خیر وصلاح حال ملت و دولت در آن متصور است بعرض اولیای ملت و دولت برساند بگمان این بنده طرح ومذاکره این مسئله در مجلس مقدس مفید فواید و منتج نتایج عدیده خواهدبود هر گاه صلاح بدانند مطرح نموده نتیجه از آن گرفته شودو بجهت گرفتن نتیجه از هر کاری خواه بزرگ وخواه کوچك مردمان با علم و تجربه وعالم بحقایق امور کافی کامل کاردان لازم است و این مسئله محتاج بشاهد و بینه نیست چنانچه برأی العین دیده و می بینیم تاکنون هر قدر خرابی بر این مملکت روی داده بعلت آنستکه تا حال کارها باهل علم و خبره آن رجوع نشده و بدین واسطه اشخاص با علم هم تحصیلات خود را تکمیل ننموده اند لهذا دچار این همه مخاطرات شده ایم و کار بجایی رسیده است که حالا چراغ بدست گرفته و از عقب یکنفرآدم عالم بصیر میگردیم و جوانان تحصیل کرده ما هم که بفرنگستان رفته اندو مراجعت کرده اند چون کار بآنها رجوع نشده و مسئولیت در کار نبوده تحصیلات لازمه را نکرده و اکنون کارمملکت اینطور خراب ودر عهده تعویق مانده است واصلاح این مفاسد نمیشود مگر بواسطه وجود اشخاص عالم که باید تمام ادارات ما راین اشخاص مرتب و منظم نمایند واین ازدو حال بیرون نیست یکی آنکه بجهت هر اداره چند نفر معاون ازخارج بیاوریم مثل گمرك که تمام کارها را بدست آنها بسپاریم و انیرا نه بنده بلکه هر کس که مختصر حس داشته باشد تجویز نخواهد کرد زیرا که بجهت هیچ دولتی صلاحیت ندارد که امور داخله خود را بدست غیر بسپارد بخصوص دولت ایران اما شق دیگر که بعقیده بنده صحیح میآید و دقت نظر هیئت رئیسه مجلس را بدان جلب مینماید که عده ازشاگردان تحصیل کرده را بفرنگستان بفرستندو عجالة بجهة تعلیم ترتیب اداره دولت بلژیك از سایر ممالك خارجه بهتر است مشروط بر اینکه محصلین مزبور نظاری داشته باشند که در هر سه ماه یا ششماه یا بیشتر در ظرف مدت تحصیل راپورت عملیات آنها را بدهند که هر گاه نتوانستند کسب اطلاع کامل نمایند و در تکمیل تحصیلات خود از مدارس بزرگ تصدیق نامه بدست بیاورند آنها را از ارجاع خدمات بکلی محروم بدارند مگر اینکه تصدیق داشته باشد نه بجهة ازدیاد اطلاع زیاده از دو سال باید بماند بجهة نفرستادن پنجاه یا شصت نفر صد هزار تومان مخارج بازدید شده که در مدت دو سال این عده تکمیل شوند و بهمین ترتیب هرسال سی چهل نفر را خواسته وعوض فرستاده شود این فقره فایده کلی دارد بعلاوه خیلی از فرنگیها در اینجا داریم که مبالغی میگیرند میتوان عذر آنها را خواست و مواجب آنان را باینها داد که تحصیل نمایند و نیز در عوض این صد هزار تومان مسیو مورنال متعهد شده است که از مخارج اداره گمرك کسر نماید (در این موقع گفته شد خوب است دراین خصوص کمیسیونی تشکیل شود.)

احسن الدوله- بنده عرض میکنم این ترتیبی که اینجا نوشته شده است در عالم رؤیا خیلی خوب است اما در عالم عمل غیرصحیح است اینکه نوشته شده مستخدمین خارجه لااقل دو سال بایددر اینجا بمانند تا از مقتضیات مملکت خبردار بشوند بنده عرض میکنم که مسیو نوز ده سال دیگر اگر میماند کاملا از اوضاع این مملکت خبردار نمیشد منتهی دیدند کسی در مقابل نیست و کلیه اختیار در دست خودشان است این بود که ابداً کسی را در اینمدت تربیت نکردند که ممکن باشد در جای یکی از بلژیکیها گذاشت و اینهم که نوشته است صد هزار تومان صرفه جویی شده است بلی این صرفه جویی از مسلمانها شده که بیرون کرده ولی از خرج تراشی های خودشان ابداً کم وکسر نکرده است مقصود این است آنهایی که در گمرك بوده و عالم هستند سر کار بگذارند تا برسد باینکه مبالغی خرج شاگرد بدهیم و جهة تحصیل بخارج بفرستیم.

اسدالله میرزا- همیشه میگفتم یکی از بدبختیهای مملکت ما این است که کارخانه آدم سازی نداشته و نداریم اگر کسی هم تحصیل کرده بود خدمتی باو رجوع نمیشد باین سبب تحصیلات او هم بی ثمر و بی نتیجه میماند واین لایحه که جناب نصرت السلطان نوشته اند بسیارخوب است اما آن راه اول که اروپاییها را بیاوریم ادارات ما را مرتب نمایندو بچه های ما را هم تعلیم نمایند این یك راهی است و معایبی هم دارد که بعضیها در همان لایحه ذکر شده و یك راه دیگر هم همینست که از اینجا اشخاصی را بفرستیم در خارجه تحصیل کنند چنانکه سایر ممالك هم همین کار را میکنندواز بیست و پنج ساله تا پنجاه ساله را برای تعلیم وتحصیل بمملکت یدگر میفرستند پس ما هم لابدیم که همین کار را بکنیم و باید این اشخاص از طلاب مدارس باشند که هم در صراط تحصیل وهم بصرفه جویی معتاد هستند و بنده معتقد نیستم باینکه اطفال را به خارجه بفرستیم و باین اشخاص که انتخاب میشوند برای رفتن بخارجه باید دولت و ملت به آنها کمك صحیح کنند و لازم هم نیست که ببلژیك بفرستند اگرچه دراین لایحه اظهار اعتقاد ببلژیکیها نموده اند ولی آلمان از برای تحصیل بهتر است بایداین اشخاص را انتخاب کرد و فرستاد و چندنفر را هم بر آنها گماشت که سال بسال ایشان را

امتحان کنند اگر درست تحصیل نمیکند یا قابلیت ندارند آنها را برگردانند واین اشخاص اگرچه فعلا بدرد ما نمیخورند ولی برای چندسال بعد خوبست و لازم است که در این باب اقدامی بشود.

لسان الحکما- از ملاحظه این لایحه بنده میخواهیم اظهار بشاشت و خوشحالی نمایم زیرا که در این لایحه از اساس مشروطیت اظهار داشته است چون اساس مشروطیت در این مملکت از فرص ظلم واستبداد فراهم آمد مردم همین قدر ملتفت شده اند که نباید زیر بار ظلم و جور رفت اما بجهة استحکام این اساس بعضی مقدمات باید فراهم آورد مثل سایر دول که دراین اواخر ملتفت شدند و از اهالی آن مملکت بسایر دول بجهت تحصیل علم سیاسی و غیره فرستادند پس بجهة ما هم لازم است چنانچه می بینیم وزراء ما در یك عده محصورند مخصوصا عده از شاهزادگان وسایرین را برای تحصیل علم سیاسی و غیره بخارجه بفرستیم مخصوصا بجهة اداره وزارت جنگ چطور که دولت ژاپون همین کار را کرده و اشخاص صحیح بممالك متمدنه فرستاده وتحصیلات خودشان را تکمیل کرده و ادارات خود رابواسطه آنها مرتب و منظم نمود.

سیدالحکما- هر لایحه که وارد این مجلس میشود یا باید گفت صحیح است یا صحیح نیست اگر صحیح نیست باید او را رد کرد و اگر صحیح است باید اولا با هیئت وزراء و با هیئتی از وکلا درآن خصوص مذاکره شده پس از تصحیح و تنقیح آنوقت دراین مجلس مطرح مذاکره شود.

حاج امین الضرب- الان مذاکره همین است می بینید بعضیها این لایحه را قبول کرده و می پسندند و بعضیها قبول نکرده رد مینمایند پس باید اغلبیت آراء معلوم شود تا آنکه بیك کمیسیونی رجوع شود.

وکیل الرعایا- بدیهی است که نجات هر مملکت بواسطه علم است و در اینکه مملکت ما امروزه محتاج بمردمان عالم و درستکار هست حرفی نیست اما ببینیم تمام با این عقیده ما همراه هستند یا نه اگر ما میلیاردها بجهة این اشخاص که باید بخارجه برای تحصیل روانه کنیم خرج نماییم منتها یکی دو نفری مثل جناب ناصرالملك با علم و درست کار تربیت بشوند آیا او چه شد و چرا از این مملکت مهاجرت کرد معلوم میشود هنوز آب و هوای مملکت ما اشخاص عالم و درست کار را نمیپذیرد والا چرا باید نصرالملك هجرت نماید و ما این اشخاص راکه برای تحصیل باید روانه کنیم مثل آنست که فتوای خون آنها را داده ایم پس ما باید اشخاص عالمی که مثل ناصرالملك از سابق داریم نگاهداری نماییم و بعد اشخاص دیگر را برای تعلیم بخارجه بفرستیم.

آقای حاج امام جمعه- بنده گمانم اینست که کمتر لایحه باین خوبی تاکنون در این مجلس خواندهشده باشد ولی بزرگترین عیبی که درکار هست و کارها پیش نمیرود اینست که اداره نداریم یا وزارتخانه که حکم کارخانه را دارد و چرخهای او راه باشد نداریم و بدبختانه می بینیم وزارتخانه های ما قوه اش منحصر است بهمان شخص وزیر واین بجهة این است که اشخاص عالم نداریم واداره نداریم فقط میتوانیم بگوییم گمرك صورت اداره دارد واین هم بواسطه وجود همین بلژیکی ها است چنانچه تا وقتی که گمرك بدست ایرانی بود همه روزه اسباب شکایت بود وحال آنکه آن اوقات گمرك خیلی کمتر کار میکرد بهرحال کار و مملکت منظم نمیشود مگر با بودن اداره واشخاص عالم وهر کس این لایحه را نوشته است صحیح است اولا چند نفر را بعنوان مستشاری از خارج میاوریم که ادارات ما را منظم نمایند و برای بعدها بهمین ترتیب که درلایحه نوشته است چند نفر اشخاص بیست و پنج ساله که قدری هم تحصیل کرده باشند بخارجه فرستاده شود برای تحصیل و گمانم این است که برای مخارج آنها عموم ملت همراهی و معاونت بنمایند.

حاج سید نصرالله- حالا این لایحه بمجلس آمده است اگر ملاحظاتی لازم است بشود که باید بکمیسیون رجوع شود یا بوزارت علوم.

سید الحکما- باید این لایحه در کمیسیون هیئت وزراء گفتگو شود.

آقا میرزا محمود- این ترتیب صحیح است همانطور که جناب امام جمعه گفتند و در لایحه نوشته شده است عقیده بنده هم همانست ولی خوبست این لایحه بوزارت علوم فرستاده شود.

دکتر ولی الله خان- هنوز این مطلب از روی ترتیب نیست بجهة اینکه اولا این لایحه که نوشته شده است بمهر وامضای پانزده نفر از وکلا نبوده استکه در رد و قبول آن مذاکره میشود مطلب دیگر این که همانطور که جناب حاجی میرزا علی آقا گفتند عرض میکنم صورت مجلس ما هیچ روز نشد که شبیه صورت مجلس فرنگ باشد صورت مجلس گذشته که در مجلس خوانده میشود اولا باید رأی گرفته شود بعد شروع در مذاکره شود بجهة اینکه صورت مجلس مثل قانون است و حال اگر باید این لایحه مطرح شود باید برگدد بکمیسیون بعد بیاید در مجلس آنوقت مطرح شود.

اسدالله میرزا- بنده این اعتراض آقا را رد میکنم تقدیم لایحه بمجلس چند قسم است یکی این که اگر وکلا لایحه بمجلس میخواهند بدهند همان طور است که گفتند باید پانزده نفر امضاء نمایند و یك قسم هم اینست که لایحه بهیئت رئیسه نوشته وهیئت رئیسه تصویب مینمایند که در مجلس خوانده شود آنوقت هر طور مجلس تصویب نمود رفتار شود واین لایحه از شق ثانی است که هیئت رئیسه تصویب کرده قرائت شود چنانچه نایب رئیس گفتند و حالا هم گفتگوی اینست که مطلب آن قبول مجلس شده ورجوع بکمیسیون بشود یا نه پس حالا خوبست بکمیسیون معارف رجوع شود تاآنجا تنقیح نمایند.

حاجی امین الضرب- صحیح است این لایحه از مورد اعتراض دکتر ولی الله خان خالی است.

مخبرالملك- این مطلب که لایحه شده و بمجلس آمده همیشه صحبت میکردم که از خارجه آدم بیاوریم واز اینجا برای تحصیل بخارجه آدم بفرستیم ولی حرف در این بود که پول نداریم حالا که این لایحه بمجلس آمده خوبست فرستاده شود بهیئت وزراء که اگر صلاح دانستند اقدام شود.

آقا میرزا طاهر- این لایحه رانصرة السلطان نوشته برای وزیر امور خارجه فرستاده و او بهمین مضمون تصویب کرده و فرستاده است.

مخبرالملك- یکی از مایب کار این است که هیئت مجریه هر چه شود از سر خودشان رفع کرده و بمجلس رجوع میکنند ولی باید اینها را ملاحظه کرده نظریات خودشان را بنویسند بمجلس بفرستند تا معلوم باشد.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده هم مثل جناب حاجی امام جمعه بر این عقیده هستم که این لایحه از بهترین لوایح است که درسال و ماه بمجلس میآید زیرا که در معارف است و سعادت آتیه ما منوط باین است وقتی یك چیزی اساساً قبول شد دیگر لازم نیست که عنوان را ملاحظه کرد که اظهار از طرف وزراء است یا از طرف مجلس و همین طور که گفته شد مدتی است هیئت وزرا کار خود را منحصر کرده اند باینکه بگویند این کار منوط بتصویب مجلس است محض خوش آمد مجلس ولی در جائیکه باید رعایت تصویب مجلس را بنمایند نمیکنند و باعتقاد بنده باید این لایحه رجوع به کمیسیون معارف شود برای اثبات عرض خودم عرض میکنم که بعد از وقعه میدان توپخانه این جا صراحة بوزیر داخله گفته شد که باید اقبال الدوله طرد شود قول هم دادحتی در روزنامه های خارجه هم این مسئله نوشته شده چون وزیر داخله خلاف مقصود خود میدانست باهمال گذرانید تا از میان برود و همینطور قوام الملك را که از فارس خواستند بجهت فساد او و چند دفعه خواست برود در مجلس گفتگو شد و مجلس رأی نداد اینجا دیگر این وزیر رأی مجلس را مناط ندانسته چاپاری قوام را روانه کرد و همینطور در کمیسیون سرحدی گفته شد برای اردبیل یك حاکم معین شود یکنفر هم معین شد نه او را فرستادند نه دیگری را و بجهت کلمه سلب اطمینان باید جمع شده ویك معنی اصطلاحی پیدا نموده و سلب اطمینان را معنی بنماییم این وزیر از روزیکه داخل کار شده تمام امورات را بمسامحه میگذراند و همین طور سایر وزراء که بعضی شان میگویندمن میرزانویس مجلس هستم.

آقا سید حسین- علت این تأخیر و مسامحه این است که اگر کسی کاری کرد مجازات داده نشده گویا هنوز عقیده و رأی آزاد نیست که انسان بتواند عقیده خود را اظهار نماید زیرا که یکی حامی دارد یکی فلان دارد وهمینطور که گفتند قوام الملك واقبال الدوله را باید آورد و حبس کرد یکی از آن اشخاص سالارالدوله است که از او بزرگتر مقصری نیست این همه قتل و غارت کرد متجاوز از بیست پارچه آبادی این مملکت راخراب کرد هیچ کس نگفت این حرکات از روی چه قاعده بود و چه شد که او را بخشیدند و چرا بخشیدند و کی بخشید اگر معنی مشروطه این است که یکی در حبس بماند تا بمیرد و یکی دیگر با این همه تقصیر بخشیده شود که بگویید مردم بدانند واظهار عقیده نکنند واگر این نیست پس این ترتیبات از روی چه قاعده است؟

ادیب التجار- در باب قوام الملك شهرت داده اند که مجلس هم رأی داده و در باب اقبال الدوله محض اطمینان آقا غرض مینمایم که از قراریکه شنیده میشود میگویند نیرالدوله راز اصفهان خواسته اندو بعضی میگویند استعفا داده بهر حال مشهور است که حکومت آنجا را باقبال الدوله داده اند و فعلا جایی که یك قدری امن است اصفهان است وآنجا را باین شکل میخواهند مغشوش کنند با این جهة لازم شد که قبل از وقت بمجلس اطلاع داده شود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- در حقیقت این مطلب را که آقای تقی زاده فرمودند از چندروز قبل وکلا قصد داشتند اظهار نمایند من جمله بنده بودم حالا ایشان سبقت جستند بنده عرض میکنم که از اول باو اطمینان نداشتیم ولی بملاحظاتی گفتم شاید حالا آن حالات را ندارندولی حالا معلوم میشود که هنوز آن حالات سابقه باقی است و تاکنون هرچه اغتشاش در مملکت شده از ایشان است و حاضرم ثابت کم مثلا اصفهان که فقط آنجا منظم بود و حاکمی داشت ابداً کسی از او متشکی نبود او را خواسته ودیگری را که حالش معلوم

است میخواهد بفرستد در مسئله یزد با آن اغتشاشات که شده در دربار حضور وزیر دربار گفتم گفت بیست و پنج نفر سوار از کشیك خانه معین شده بروند گفته شد که این سوار از کدام محل معین خواهد شد تا پول داده شده حرکت نمایند گفت امشب معین مینماییم هنوز آن شب که معین خواهد کرد نیامده شیراز آنطور است که میدانید کرمانشاه که بی حاکم است و همچنین اکثر جاها بیحاکم است رفتن قوام الملك ابداً بشیراز لزوم نداشت زیرا که او مالیات بگیر نیست دو پسر رشید او در آنجا هستند میتوانستند مالیات را وصول کنند پس چه جهة داشت که در فرستادن او اصرار کردند و نیز در کاغذ رسمی وزارت داخله نوشته است او را باذن مجلس فرستادم میخواهم بدانم کدام یك از وکلا از این مطلب مستحضرند و اگر باذن مجلس نبود چرا باید شخص باین بزرگی نسبت دورغ بمجلس بدهد واز سرحد خانقین یکهفته است راپورتها آمده هیچ جواب داده نشده سیم تلگراف ساوجبلاغ وغیره خراب است اطلاع داده اند که اصلاح شود ابداً جواب نداده اگر این اداره در تحت وزارت ایشان است چرا قدغن نمیکنند سیم آنجاها اصلاح شود نمیدانم کدامیك از کارهای ایشان را بگویم من یك نفر که دیگر از ایشان اطمینان ندارم.

صدرالعلما نطنز- بواسطه اینکه از یك وزیری بجهت اظهار امتنان میشود اینست که کار ما درست نمیشود در مسئله خوار وورامین میگویند اقبال الدوله مشغول عیش است و تمام جنس خالصجات را فروخته اند و کسی از او مطالبه نمینماید.

آقا شیخ یوسف- بنده از ضعف نفس خودم هنوز هیچ خدمتی بملت نکرده ام وکاری ندارم که چراوزیر داخله قوام الملك را فرستاده همین قدر عرض میکنم که درکاغذ نوشته است قوام الملك را باذن مجلس مقدس فرستاده ام در صورتیکه اینطور نیست و چرا باید یك همچو مطلبی را نسبت بمجس بدهد عین کاغذ موجود است که بهمین عبارت نوشته است حالا باید این مسئله را خواست و رفتن قوام الملك بشیراز اهمیت ندارد زیرا که ملت ایران بیدار شده ومن اطمینان میدهم که اهالی شیراز ابداً زیر بار ظلم واستبداد نمیروند و بعدها قبول ظلم خود نمیکنند اگرچه تاکنون هر چه خواسته اند ظلم کرده اند ولی حرف همین است که چرا این نسبت را بمجلس داده است.

رئیس- تصویب مجلس باید در روی ورقه رسمی مجلس بوده واز نظر هیئت رئیسه بگذرد رئیس مهر نماید من که تا بحال چنین ورقه را ندیده ام واز این مطلب هم اطلاع ندارم.

آقامیرزا مرتضی قلیخان- در چند روز قبل پاکتی از آصف الدوله رسیده بود که خیلی شکایت از فارس و بی نظمی و مالیات آنجا نموده بود و نوشته بود که این لایحه در مجلس خوانده شده و اجازه بدهند که قوام برود و قرار بود فردای آن روز خوانده شود که شنیدیم همان شب قوام رفته است اینست اطلاع اعضاء رئیسه.

آقا میرزا آقای مجاهد- اگرچه شعر خواندن در این مجلس صحیح نیست ولی این یك مصرح چون مناسب است عرض میکنم شیخ است میفرماید (بر نیاید ز گرگ چوپانی)

بدیهی است که از برای هر کاری آلتی ساخته اند مثل این درشکه که چرخ و فنری دارد بواسطه آن در حرکت است این اشخاص که ما امروزه داریم از عهده اداره کردن و گرداندن این چرخ مشروطه نمیتوانند برآیند چنانچه بارها امتحان شده اند.

من جرب المجرب جلت بها الندامه.

مثلا برفرض امروز آصف الدوله را عزل کردیم و دیگری را بجای او نصب نمودیم باز همین طور خواهد بود. پس ما باید اشخاصی را پیدا کنیم که محرك چرخ مشروطیت باشند و حاجی آصف الدوله وامثال او اهل این کار نیستند لذا باید این طبقه اول را کنار گذاشته واز طبقه دویم اشخاصی را انتخاب نماییم که بتوانند ادارات را اداره کنند یا باید چند نفری بسمت مستشاری از خارجه جلب کنیم که وزارت خانه های ما را منظم کنند واداره نمایند ولی نه مثل سابق که کلیه اختیارات بخود آنها داده شود بلکه مستخدم بوده و کار بکنند چقدر باید بنشینیم واظهار شکوه کنیم و ابداً فایده نبخشد این وزراء ما هیچکدام برای اداره کردن امورات مملکتی کافی نیستند بر فرض اینها را هم بردارید یك دسته دیگر بجای آنها بگذارید باز همین ترتیب خواهد بود و می بینیم باز مفاسد دیگر بروز کرده و از چند جا رخنه بطرف مملکت باز میشود پس در این صورت ما محتاج بوجود مستشار خارجی هستیم خوبست در این باب مذاکره شود.

آقاسید حسن تقی زاده- بنده تنها از این یك آدم که وزیر داخله باشد نمیگذرم در صورتیکه این همه تقصیرات از او بروز و ظهور کرده است مگر شما از تقصیر واز خیانت یك وزیر چه میخواهید بنا بود اقبال الدوله را تبعید نماید تا حال همینطور بمسامحه گذرانده و میخواهد باز هنگامه دیگری برپا نماید تقصیر دیگر آنکه نسبت اجازه رفتن قوام الملك را بشیراز به مجلس وهیئت رئیسه میدهد و حال آنکه مجلس و رئیس بیزارند از فرستادن او که برود خون اهالی فارس را بخورد و بالاترین تقصیر او سهل انگاری در مأمور

ستکه هر کاری را که باو میگویی بممالطه گذرانده و جواب میدهد درست میشود بنده از این یك نفر نمیگذرم و سلب اطمینان مینمایم و باید در اینباب رأی گرفته شود (اکثر تصویب کردندو گفتند صحیح است.)

آقا میرزا سید علینقی- اغلب مطالب بنده را آقایان فرمودند اما بنده دو مسئله دیگر اظهار میدارم یکی متعقل است از دروازه طهران تا خوار که بکلی سلب امنیت از آنجا شده و آنجا حکومت ندارد مکرر در اینباب اظهار داشته نتیجه نبخشید مسئله دیگر در باب کرمانشاهست که دیروز کاغذی برای من از آنجا آمده بود که خیلی مبکی است و همچنین از ملایر و وکیل ملایر هم در اینجا حاضر است شاید بایشان هم در اینباب نوشته باشند و فعلا دو سه روز است که بواسطه رسیدن این کاغذها بنده افسرده هستم و ابداً معلوم نیست که از طرف وزارت داخله درباب آسایش اهالی کرمانشاه وملایر و سایر جاها اقدامی شده باشد وگویا وکیلی نباشد که از اکثر ولایات اظهار شکایت باو نکرده باشند علی هذا وزیر داخله تمام کارها را بدفع الوقت میگذراند و یك جهتش اینست هر وزیریکه انتخاب میشود فوراً از او اظهار تشکر و امتنان کرده خطبه میخوانند و حال آنکه باید بعد از امتحان و بروز خدمت اظهار تشکر و امتنان بشود.

وکیل التجار- عنوان شد که اقبال الدوله وکلا تبعیدش را خواستندولی گویا فراموش شده اول روزی که این هیئت کابینه انتخاب و معرفی شدند بدون اظهار از طرف مجلس خودشان اقدام باین کار نمودند که موجب خوشحالی ما گردید حالا من کار باقبال الدوله وشخص دیگر نداریم اما ملاحظه نمایید از آن روزی که او در کار است چه مفاسد در آنجا بروز کرده و این که قانوناً قرار شده رئیس الوزرا سایر وزرا را بمیل خود انتخاب نماید بجهة این است که تماماً با یکدیگر هم مسلك بوده و کارها زودتر پیشرفت نماید ولی بنده در کمیسیون مالیه دیده ام هر وقت که وزیر مالیه و وزیر داخله با هم بوده اند طوری با یکدیگر صحبت کرده اند گویا نهایت غرض شخصی را هم با هم دارند وابداً آنها با یکدیگر هم مسلك نیستند ودر خصوص تعیین حکومت یك جایی چقدر مسامحه و مماطله میشود.

آقا شیخ یحیی- از همه جا صحبت شده مگر از کرمان بنده عرض میکنم مگر کرمان جزو ایالات ایران نیست که ابداً از آنجا صحبت نمیشود و مکرر اظهار شده که آنجا حاکم ندارد واملاکش لم یزرع مانده اموال مرم را ایلات چاپیدند هیچ ثمری نبخشیده و بوزیر داخله هم هر چه گفته میشود تمام را بمسامحه و دفع الوقت میگذرانند پس تکلیف اهالی آنجا چیست؟

آقا شیخ حسین- این که اظهار شد در بدو انتخاب هر کابینه از طرف مجلس اظهار امتنان شده خطبه خوانده میشود ابداً چنین نیست وقتی که یك هیئتی آمدند و قبول مسئولیت کردند واظهار داشتند که ما ادارات را منظم میکنیم تکلیف ما این است که قبول کنیم واین که گفته شد عقیده آزاد نیست بنده عرض میکنم عقیده هر مسلمانی آزاد است آنچه که در صلاح و سعادت این مملکت میداند در این مجلس اظهار کند اما این که میگویند اگر از یکنفر از هیئت وزرا سلب اطمینان شد باید تمام آن کابینه تغییر کند بنده ابداً باین مسئله اعتقاد ندارم برفرض در تمام دول هم معمول باشد مگراینکه هیئت کابینه ملتزم و متعهد شوند که اگر یکی ازماها تقصیر کرد تماماً باید معزول بشویم والا یك نفر خیانت کرد نمیشود. از سایرین هم سلب اطمینان نمود الان در این مجلس اغلب بلکه تمام وکلا از آصف الدوله راضی نبودند و سلب اطمینان مینمایندولی از دیگران که رضایت دارند پس چرا باید تمام هیئت کابینه تغییر کند گفته شد فقط سلب اطمینان از آصف الدوله شده نه از دیگران.

آقا میرزا آقای مجاهد- در اینمسئله جزئی گویا از مطلب خارج شدیم که رأی گرفته میشود در باب عزل یکنفر حاجی آصف الدوله و حال آنکه مقصود در آنمطلب کلی بود بنده عرض میکنم که معالجه دو قسمت یکی این که معالجه صوریست مثلا زخمی را مداوا مینمایند از یك عضوی خوب شده در یك عضو دیگری برزو مینماید یکدفعه هم آنست که بطوری معالجه مینمایند بالمره قلع ماده میشود حال این عزل آصف الدوله بجهت خیانت اوست اما آن کسی که بجای او خواهد آمد آنهم نمیتواند امورات را اداره نماید و ما ثابت کردیم که امروزه محتاج بمستشار هستیم که وزارت خانه ها و سایر ادارات ما را اداره و منظم نماید مثل گمرك منتها باید ما کلیه اختیار را بدست آنها ندهیم و وزیر نکنیم بلکه آنها را بجهت کار بیاوریم.

وکیل الرعایا- این که از آصف الدوله شکایت میشود بنده عرض میکنم که از او بد عقیده تر رئیس الوزرا است.

آقا شیخ یوسف- اینکه در قانون اساسی نوشته شده که عقیده برخلاف پلتیك مملکتی نباید داشته باشند اگر وزیری بنویسد که تا اینمجلس بازی و مشروطه سرکار است حکام نمیتوانند کار کنند خلاف پلتیك نیست عین این کاغذ موجود است همچو وزیری را چه باید کرد.

آقا شیخ حسین- باید او را هم مثل آن یکی معزول کرد.

وکیل الرعایا- ما نباید بهمان سلب اطمینان از آنها قناعت کنیم و آنچه اندوخته کرده اند بعیش و خوردن مشغول شوند باید آنها را حاضر کرده استنطاق و محاکمه نمود تامعلوم شود چه کرده اند وهرگاه خیانت نموده اند بآنها مجازات داده شود تا معلوم گردد که مجازاتی هم در کار است و موجب عبرت دیگران شود.

حاج معین التجار- باعتقاد بنده با این اغتشاشات سرحدات صلاح نیست در کلیه کابینه تغییر داده شود زیرا که آنها یك اندازه حالا بصیر شده اند منتهی سهل انگاری درکارها مینمایند از آن هم باید جلوگیری کرد.

وکیل التجار- چون اکثرجاها کم ندارد باید از سایر هیئت کابینه جداً خواست که زودتر یکنفر را برای وزارت داخله معین کنندونیز تا هنگام معین شدن وزیر داخله سایر هیئت در تعیین حکام وغیره اقدامات سریعانه نمایند.

آقا میرزا محمود- ما باید حفظ مملکت و حقوق ملت را بنماییم و بعقیده بنده تغییر کلیه کابینه صلاح نیست.

آقا شیخ حسین- اولا گفته نشد که تغییر در کلیه کابینه داده شود ونیز بنده عرض میکنم که نطق آزاد است این که آقا شیخ یوسف گفتند یکنفر از وزراء نوشته است مجلس بازی اگر من بودم اسم او را علناً میگفتم.

آقا سید علینقی- این که صحبت از تغییر کلیه کابینه شده که صلاح است یا نه کلیتاً دو سه نفر از وزراء مثل یکدیگر هستند حال تغییر کلیه کابینه صلاح است یا نه نمیدانم همین قدر خوب است در اینمسئله شور و دقت کامل شود.

آقا سید حسن تقی زاده- اگرچه اهل مجلس از همه وزراء شکایت دارند و بنده هم دارم چرا که معلوم است آن اشخاصی که با بیست انتخاب شوند نیستندو هر چه این کابینه تغییر کند باز از همان اشخاصی که سابق بودند وزارت در میان آنها دور میزند انتخاب خواهد شد پس حالا بواسطه اشکالاتی که از بابت اختلال مالیه و اغتشاشات سرحدی در بین است تغییر کلیه کابینه صلاح نیست و یکی از بدبختیهای ما و خرابی مملکت و پیش نرفتن امور همین تجدید و تغییر کابینه است که زود بزود واقع میشود چون ادارات وزارتخانه ها مرتب و منظم نیست و کارها با شخص وزیر است این است اگر وزیری رفت و دیگری بجای او آمد هر چه از او سئوال شود میگوید من اطلاع ندارم و نمیدانم که وزیر سابق چه کرده است و بعدها هیئتی که برای کابینه انتخاب میشود اول باید معلوم شود از اشخاصی هستند که میتوانند وزارتخانه را اداره نموده و از عهده کار برآیند یانه که دیگر بزودی دچار اشکال نشویم مطلب دیگر که باید عرض کنم و لازم است این است که معنی آن ماده از قانون اساسی که هر گاه مجلس سلب اطمینان از وزیری نمود او معزول است این نیست که اولا یك اطمینانی نزد آن وزیر گذارده شده بعد آن اطمینان را سلب نمایند بلکه باید از اول مجلس اشخاصی را که محل اطمینان واعتماد نیستند قبول نکنند نه اینکه گفته شود حالا قبول میکنیم بعد از آن که خیانت کرد از او سلب اطمینان میکنیم این حرف در این موضوع غلط است و همچو شخصی را از اول نباید قبول کرد دیگر این که اگر از یکی خیانت ظاهر شد بعدها او را نباید در کابینه دیگر قبول کرد و بلکه باید او را مجازات داد تا اسباب تنبیه و عبرت دیگران شود و لااقل تا این وکلا هستند او نباید داخل در هیچ کابینه شود مگر این که تجدید انتخاب وکلا شود بجهة آن که از کسیکه سلب اطمینان شد دیگر نمیشود محل اعتماد واقع گردد و کسیکه خائن است و معلوم الحال از اول مجلس او را نباید در جزو هیئت وزرا بپذیرد و در میان این وزرا دو سه نفر محل اطمینان هستند مابقی مورد شکایت و محل ایراد میباشند اگرچه اینجا از رئیس الوزرا اظهار شکایت شد اما بملاحظه اینکه اگر این کابینه تغییر کند باز یکعده دیگری مثل اینها یا بدتر از اینها روی کار میآیند با این بی ترتیبی کارهاو اغتشاش ولایات بنده میگویم حالا باید فقط از همان وزیر داخله سلب اطمینان نمود و کابینه بحال خود باقی باشد تا دچار بعضی اشکالات نشویم.

بحرالعلوم کرمانی- این مطلب مسلم است که تغییر رئیس الوزراء طبیعتاً موجب تغییر هیئت کابینه است و بنده عرض میکنم که با این اختلال حالیه امروزه و بهم خوردگی کارها تغییر کابینه خیانت است.

آقا میرزا مجاهد- اینکه گفته میشود رئیس الوزراء هم معزول شود آنوقت بالطبیعه هیئت کابینه تغییر خواهد کرد و حال آنکه صحبت از وزیر داخله و تقصیرات او بوده است که از او سلب اطمینان شده بود وامروزه بنده صلاح نمیدانم که تغییر هیئت کابینه بشود فقط باید سلب اطمینان از آصف الدوله شده معزول شوند وبعد از آن هم محاکمه و استنطاق شودتا خیانتهای او ثابت شده مجازات شود.

آقا سید مهدی- اگر بنا باشد بتقصیر و خیانت یك وزیری معزول شود بنده میتوانم بیشتر تقصیرات وزیر داخله را از رئیس الوزراء دانسته و تقصیرات او بیش از اینها باشد بجهة ضدیت شخصی که با وزیر داخله دارد این است که تقصیرات را گردن او مینهد در صورتیکه وزیر داخله تمام کارها را باید بتصویب او بند چطور میشود که او اطلاع نداشته باشد یکی از تقصیرات رئیس الوزراء این است که قرار بود سرباز و سوار بشیراز بفرستند هر روزه پیش کار حاکم میرود پیش وزیر مالیه میگوید که پول دادم سوار و سرباز

حرکت کنند آنوقت میرود پیش وزیر جنگ او میگوید که پول لازم است تا پول ندهند نمیروند و بواسطه این ضدیت و مسامحه رئیس الوزراء است که کارها مختل است پس تنها وزیر داخله مقصر نیست. آقای حاج امام جمعه- شماها که تقصیرات آنها رادر نظر میآورید و مشتمل میشوید حق دارید ولی باید این ملاحظه راهم که این تغییر امروزه چه مفاسد دارد نمود حالا یکماه بعید داریم که مالیات لاوصول مانده و مملکت در حالت اغتشاش و انقلاب است تا تجدید انتخاب کابینه بشود و یك وزیر مالیه بیاید که سوار کار بشود سال گذشته و مالیات همین طور در محل مانده پس این ملاحظه را هم باید نمود.

(در این موقع ورقه برای منتشر شده با اکثریت آراء سلب اطمینان مجلس از وزیر داخله شد.)

رئیس- از ورود جناب مستوفی الممالك در مجلس تمام وکلا اظهار خوشوقتی و مسرت نمود. تبریك و تهنیت میگویند وانشاء الله خدمت بزرگی بمجلس و ملت نموده و و مایه امیدواری واعتبار مجلس خواهند بود.

آقا شیخ حسین- اگر اجازه میدهند سئوالی کنم آنروز که در باب انتخاب باقی مانده وکلا مذاکره شد بنده عرض کردم که برای تتمیم و تکمیل آن ماده از قانون اساسی در خارج خوبست از طرف مجلس بحجج اسلام عتبات عالیات نوشته شود که بیست نفر از علماء را معین کنند تا اهل مجلس پنج نفر را در میان آنها باکثریت آراء انتخاب نمایند تا از این حیث و از جهات دیگر بکلی آسوده و راحت باشیم نمیدانم آیا این عرض من قبول شد یا نه.

رئیس- آنروز را من حاضر نبودم و مستحضر نیستم خیلی خوب است باید در این خصوص هم اقدام بشود.

وکیل التجار- گویا در نظر آقایان وکلا باشد که یك لایحه درچندی قبل نوشته شده بود و پانزده نفر هم آنرا امضاء کرده بودند واگرچه مطالب آنهم در مجلس مکرر مذاکره شده بود ولی بازدر آن لایحه که نوشته شده بود تصویب کردند که برای انتظام داخلی و رفع بعضی از نواقص و معایب روز یکشنبه مخصوص وکلا باشد که در این امور مذاکره و مشاوره نمایند روز مذکور معین هم شد ولی دیگر تعقیب نشده و حال آنکه بنده خیلی اهمیت باین مسئله میدهم زیرا که این مجلس اکثر اختلافات را رفع میکند و جلو اعتراضات مردم را خواهد گرفت حال با این فواید و اهمیت جهة مسامحه را نمیدانم چیست.

رئیس- بلی در این خصوص مذاکره شد که باید روزهای یکشنبه باشد ولازم هم هست انشاء الله در هفته بعد اقدام خواهدشد.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 233

جلسه: 233

مذاکرات روز 3 شنبه 15 محرم الحرام 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه سیزدهم را آقا میرزا مرتضی قلی خان قرائت کردند.

رئیس- همین طور که در خلاصه نوشته شده و برحسب اطلاعیکه در مجلس قبل داده شده حالا باید بدواً شروع بانتخاب باقی مانده وکلا بشود.

حاجی میرزا علی آقا- یك ایرادی در خلاصه مذاکرات مجلس هست که نوشته شده لایحه نصرة السلطان اساساً قبول شد کی اساساً قبول شده (اکثر گفتند که اساساً قبول شده باین معنی که صلاح اندیشی آن شخص خوب است و حالا هم رجوع بکمیسیون معارف که در ترتیبات آن مداقه شده بمجلس بیاید.)

دکتر ولی الله خان- هیچ چیزی را در مجلس نمیشود گفت قبول شده مگر اینکه در آن باب رأی گرفته شود.

وکیل التجار- این مسئله معلوم است هر لایحه که بمجلس میاید و برای مذاکره آن که آیا بکمیسیون رجوع شود رأی گرفته نمیشود پس از مذاکره و رجوع شدن بیك کمیسیون و پس از تنقیح و عودت آن بمجلس آنوقت مباحثه شده بعد از تصویب رأی گرفته میشود مقصود اینست که در بدو امر در باب لایحه رأی گرفته نمیشود و حالا هم معلوم است که اکثر مدلول این لایحه را قبول دارند.

بحرالعلوم کرمانی- من از وکلای تهران اطلاع ندارم ولی وکلای ولایات از چهل فرسخ راه باینجا آمده اند محض خدمت بملت و کسی هم یك پول بآنها نداده واز جمله یکی بنده در این صورت روزنامه مساوات چه حق دارد که اینطور بالصراحه نسبتهای بد بمن میدهد.

رئیس- باید در این باب بوزارت عدلیه عارض بشوند که او را حاضر کرده در دیوان عدالت عظمی استنطاق نموده محاکمه کنند.

دکتر ولی الله خان- مستدعی هستم که بعدها این مطلب را رعایت نمایند بعد از آنکه ورقه رأی در باب مطلبی منتشر شد دیگر نباید اجازه نطق بکسی داد (در این موقع ورقه رأی منتشر گردید برای انتخاب یك نفر وکیل باقی مانده و آقا شیخ محمد علی طهرانی باکثریت نسبی انتخاب شدند)

وکیل الرعایا- بنده میخواهم اخطار نمایم که آیا این مواد از نظامنامه داخله باید مجری شود یا نه چندماده از نظامنامه مزبوره را راجع بمجازات قرائت نمود همه تصدیق کردند.

آقا شیخ یوسف- همین قسم که مشروطیت توجه در وزارت افتخاری کرده و جلوگیری نمود خوب است همین قسم در وکالت افتخاری هم توجه نماید از دوازده نفر وکلای شیراز یك نفر آن چند ماهست رفته است بعتبات عالیات ویك نفر دیگر هم رفته است بمصر وهیچ معلوم نیست که کی مراجعت خواهند نمود.

رئیس- ثقةالاسلام علت تأخیر مسافرت و مراجعت خود را نوشته بود اما از آن یکنفر که بعتبات عالیات رفته اطلاع ندارم.

لسان الحکما- در انتخاب یکنفر وکیل برای کرمانشاه یکنفر را در مجلس قبل پیشنهاد مجلس مقدس کردم و اکثرهم قبول نمودند حال اگر صلاح میدانند آنها انتخاب شود

رئیس- ایشان کی بودند چون من آنروز نبودم نمیدانم که کی است.

لسان الحکما- شاهزاده منوچهرمیرزا عمادالدوله و اکثر معرفت در حق ایشان دارند.

رئیس- معلوم نیست که او قبول بکند یا نه بجهة اینکه ماهی دویست تومان فعلا از گمرك میگیرد گویا همچو استطاعتی هم نداشته باشند که بااین یك صد تومان که در اینجا میدهند گذران نماید و صد تومان هم کفایت مخارج او را نخواهد کرد.

لسان الحکماء- اگر اجازه میدهید بنده معلوم کنم که قبول میکند یانه.

حسنعلی خان- این مطالب مانع از انتخاب نیست بعضی از وکلاء هستندکه در ادارات دیگر مصدر شغل وکار هستند ووکالت هم دارند ایشانهم یکی از آنها باشند.

رئیس- عمل گمرك غیر از سایر ادارات است.

احتشام الاطبا- برای وکلی بجنورد که استعفا داده است کاغذی نوشته اند و آقا سید محسن رئیس انجمن خراسان را معین کرده اند و غیر از او هم کسی از اهل آنولایت در اینجا نیست خوب است مجلس عوض آن یکنفر او را انتخاب نماید.

رئیس- این فقره بسته بکمیسیون اعتبارنامه ها است که آنکاغذها را ببینند و رسیدگی کامل نموده آنوقت قراری بدهند حالا موقعش نیست.

آقا میرزا محمود- مکرر در اینباب اظهار شده است که کاغذ وتلگراف محل اعتبار نیست واستعفای وکیل یا باید بخط و مهر خودش باشد یا بمهر علماء و وکلای انجمن ایالتی یا ولایتی آنجا وگذشته از این وکیل یك ولایتی حق ندارد که خواهش کند فلانشخص را انتخاب نمایید.

رئیس- این مسئله راجع بکمیسیون اعتبارنامه ها است در آنجا تحقیقات شده پس از تنقیح به مجلس خواهد آمد حالا موقع مباحثه آن نیست (دراین موقع شروع بقرائت اول قانون متوفیات که جدیداً نوشته شده بود شد.)

آقا میرزا مرتضی قلیخان- حالا این لایحه قانونی اصلا قبول است که مباحثه در مواد آن بشود یا نه؟

مخبرالملك- چون در مجلس قبل هیچ صحبتی نبود که در اینباب مذاکره شود لهذا بنده مسبوق نبودم و میخواستم بعضی ملاحظاتیکه بنظر آورده بودم در مجلس آتیه یادآوری نمایم و حالا اگر مطرح شود آن ملاحظات در نظر نیست.

رئیس- بسیار خوب باشد برای مجلس دیگر.

حسام الاسلام- همین طور که لایحه اول در قرائت دفعه دوم رد شد اینهم در قرائت دفعه دوم معلوم میشود که رد یا قبول خواهد شد.

آقا سید حسین- باید این لایحه چاپ شده بتمام وکلای محترم داده شود که از روی دقت ملاحظه کرده خاطرشان مسبوق باشد آنوقت ملاحظات خودشان را اظهار دارند قرارشد چاپ شده بتمام وکلا داده شود. (در اینموقع کاغذی از طرف وزارت خارجه قرائت شد مشعر بود باینکه وزارت خارجه از برای ترتیب اداره کارگذاریها تصویبی از مجلس مقدس میخواهد که بوزیر مالیه اجازه بدهند معادل یکصد و پنجاه هزار تومان تمبر در طهران چاپ نمایند برای اداره وزارت امور خارجه که بعدها تعرفه و رسوم و مقررات اجزاء وزارت خارجه از روی آن تمبر معلوم شده و آنچه عمل کارگذاریهاست از هر جهت واصل وزارت خارجه شد و بکارگذاران مواجب و مقرری معین داده شود واین لایحه فعلا فقط برای اجازه دادن طبع تمبر است وهر گاه این میزان کم باشد بعدها میشود باز چاپ کرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- خوبست توضیحی دراین باب داده شود.

ممتازالدوله- اول باید آن قانون رسومات بمجلس آمده خوانده شده و تصویب شود آنوقت این لایحه که در باب تمبر است قرائت و تصویب گردد.

وکیل التجار- سابق در باب تذکره مذاکره شد که چه قدر اهمیت دارد و قرار شد که در این خصوص قراری داده شود و یکی از لوازم ترتیب تذکره همین مسئله است چون هر یك از ادارات کارگذاری باید حقوقشان معین باشد وحالا میخواهند از اول سال حقوق هر یك معین باشد لهذا تمبری که لازم است گفته اند قبل از وقت چاپ شده وحاضر باشد و نزد وزیر مالیه باشد و وزارت خارجه از آنجا تحویل بگیرد و صورت خرجش را هم بهمان جا بدهد چون این خیال را دارند خواسته اند قبل از وقت حاضر باشد که در موقع خود بمصرف برسانند.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- اینکه توضیح خواسته بودید بعرض میرسانم که غرض وزارت خارجه از این لایحه اینست که چون سابقاً عایدات اداره کارگذاریها در هر جایی واگذار بخود مأمورین کارگذاری میشد که در ازاء حقوق خودشان برمیداشتند و شاید هم علاوه میشد حالا آن ترتیبات را میخواهند برهم بزنند جناب وزیر امور خارجه معادل یکصد و پنجاه هزار تومان میخواهند تمبر ترتیب داده و بهر کارگذاری مبلغی بدهند که معادل حقوق خودشان را از آن محل دریافت داشته اضافه آن را بوزارت خارجه مسترد دارند که هم حقوق مأمورین کارگذاری عاید شود وهم از این محل بر جمع مملکت مبلغی افزوده گردد.

حسام الاسلام- بنده هنوز معنی این رانفهمیدم که کارگذاری یعنی چه هیچ دولتی در ولایات داخله خود قونسول ندارد کارگذاری یك اطاقی است در عدلیه که ترتیب میدهندو کار میکنند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این طور که آقای حسام الاسلام گفتند در باب کارگذاری صحیح است ولی چون از سابق بواسطه عهد نامه ها و غیره این طور معمول بوده است این است که حالا هم هست

صدیق حضرت- ابداً درعهدنامه ها چنین چیزی نیست مخصوصا در عهدنامه ترکمان چای قید شد که مأمورین خارجه با حکومت طرف خواهند بود.

آقا میرزا مجاهد- خوب است این لایحه یك دفعه دیگر قرائت شود. (این موقع یکمرتبه دیگر قرائت شد).

آقا میراز مجاهد- حالا مطلب معلوم شد که اجازه طبع یکصد و پنجاه هزار تومان تمبر خواسته است اولا باید ببینیم اجازه داده میشود یا خیر و ثانیا بجهة خود تمبر باید قانونی وضع بشود و نیز باید وزارت خالجه توضیح این مطلب را بدهد.

آقا سید حسن تقی زاده- در اینگونه لوایح که بمجلس اظهار میشود از طرف وزراء باید خود آن وزیر حضور اشته باشد که توضیح بدهند و ثانیا باید آن لایحه طوری باشد مثل لایحه قانونی نه مثل اینکه مکتوب دوستانه است و گذشته از این چاپ کردن تمبر اجازه

میخواهد دوم اینکه قانونی دارد خود وزارت خارجه هم میتواند چاپ کند بلکه موضوع استمال تمبر را باید بمجلس اظهار نماید که معلوم باشد این حقوق که میخواهد بگیرد بچه قسم میخواهد بگیرد و چه طور بمصرف میرساند گویا ایشان تمبر لازم دارند و بگمان اینکه وزیر مالیه بدون اجازه مجلس نخواهد داد این است اینطور نوشته.

وکیل التجار- وزارت خارجه نمیخواهد تمبر چاپ کند فقط برای اداره کارگذاریها و آنچه که بآن تمبر معامله میشود میخواهند تمبری چاپ شود که یك ماه دو ماه مأخذ ترتیبات بدست بیاید چون حالا مأخذ ترتیبات ومعاملات معلوم نیست بعد از اینکه مأخذ معلوم شد آن وقت قانون تمبر باید نوشته شود و بمجلس بیاید و بکمیسیون رجوع شود آن مسئله دیگری است نه اینکه این هم مثل مسئله تذکره گفتگو بشود و همانطور بماند حالا باید این تمبر چاپ شود بعد بوضع قانونش خواهیم رسید حالا هر طور باید بشود بگویید تا این مسئله ختم شود.

آقا میرزا مجاهد- وزیر امور خارجه باید قانونش را بنویسد بمجلس بدهد پس خوبست آنچه لازم است بنویسند بمجلس بفرستند تا گفتگو شود.

بحرالعلوم کرمانی- خوبست وزیر امور خارجه خواسته شود.

نایب رئیس- اگر لازم است که اخطار شود.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- کلیتاً ترتیب این مسئله این است که کلیه تمبر باید یك اداره مخصوص داشته باشد که آنچه تمبر بچاپ میرسد در آنجا باشد و در هر اداره تمبر بمصرف میرسد باید از آنجا بخواهند اما حالا این تمبر اگر باید چاپ شود لابد باید در وزارت مالیه باشد وزارت خارجه از آن جا بخواهد پس در این باب دقت نظر بشود و بعد در ترتیب آن مذاکرات گردد.

ممتازالدوله- همین طور که آقا میرزا مرتضی قلیخان گفتند یك قانونی بجهة تمبر لازم است چنانچه سابقا هم گفتگو شد خوب است مقرر دارید که هر لایحه خواه باعضای رئیسه و خواه بمجلس نوشته شده و رجوع بکمیسیون میشود اعضاء آن کمیسیون آراء خود را درآن لایحه با ادله و براهین نوشته و تحقیقات خودرا معلوم دارند آنوقت بمجلس بیاورند اگر این طور نباشد کمیسیونها فایده ندارد.

حسینقلی خان نواب- این تمبر را که از خارجه میآورند اجازه مجلس لازم است یا نه همین طور که آقای تقی زاده گفتند این یك ترتیب صحیح میخواهد خوب است آن تعرفه که برای تمبر داده میشود باجازه مجلس باشد.

نایب رئیس- بلی صحیح است واشکال بجهة این است که تاکنون قانون تمبر وضع نشده حالا باید یك قانونی برای این کار ترتیب داد.

احسن الدوله- اداره تمبر فقط نباید در وزارت خارجه معمول باشد اگر باید تمبر در مملکت رواج بگیرد باید در تمام ادارات باشد نه در وزارت خاجه تنها باشد و در وزارت داخله نباشد.

وکیل التجار- اینکه گفته میشود لایحه باید در کمیسیون برود عرض میکنم که کمیسیون مالیه و سایر کمیسیونها موعدشان منقضی شده حالا اگر باید برای کمیسیونها اعضا انتخاب شوند معین کنید که انتخاب نمایند و اگر باید همانها مشغول کار باشند که بگویید وباید این مسئله معلوم شود که بعد نگویید فلان کمیسیون کار نکرد.

آقا سیدحسین- تمام کمیسیونها مدتش سرآمده حالا هر طور باید انتخاب شوند باید معین کرد که مشغول کار شوند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- باید یك مجلس فوق العاده تشکیل شود و اعضاء کمیسیونها انتخاب شودند واگر صلاح است فردا صبح این مجلس تشکیل شود و مشغول انتخاب شوند.

وکیل التجار- این مجلس که باید تشکیل شودباید هیئت رئیسه هم حاضر باشند و یك دستورالعملی برای کمیسیونها بنویسند که کمیسیونها از همان قرار رفتار نمایند.

حسنعلی خان- میخواهم یك سئوالی کنم که امروز مطرح مذاکره این مجلس چه چیز است مسئله تمبر است یا انتخاب اعضاء کمیسیونها است یا مسئله دیگر است هزار مرتبه در نظم داخلی مجلس مذاکره شده هیئت رئیسه بلکه تمام وکلا در آن ساعت تصدیق کرده اند ولی همینقدر که متفرق شده اند فراموش کرده اند اگر اینطور است بی جهة خودتان و مجلس را معطل نکنید والا هر لایحه و مطلبی که بایددر مجلس مطرح مذاکره شود باید سابقاً اخطار شود و اذهان وکلا مسبوق باشد و نتیجه افکار خود راحاضر نمایند و از

روی بصیرت رأی بدهند نه اینکه یك مسئله بدون مقدمه مطرح واقع شود و وکلا بدون تأمل نطق کرده و رأی بدهند و تا داخله مجلس منظم نشود هیچ کار منظم نخواهد شد (بعضی تصدیق کردند.)

حاج معین التجار- این ایراد شما صحیح نیست برای اینکه دراین مطلب یکی یکی مذاکره میکنند و معلوم نمیشود کدام یك را مطرح باید قرار دهند آن وقت او را مطرح قرار داده و مذاکره مینمایند.

آقا سیدحسین- در مجلس قبل اخطار شد که امروز باید انتخاب بقیه وکلا بشود و بعد قانون عدلیه قرائت شود در بدو مجس بدون مباحثه شروع بانتخاب بقیه وکلا شد و چون قانون عدلیه حاضر نبود و مطالب دیگر حاضر بود آنها رامطرح مذاکره قرار دادندو این خلاف نظامنامه داخلی نیست وما وکلا فقط مسلط شده ایم که بداخله مجلس ایراد وارد بیاوریم.

نایب رئیس- آخر وقت انتخاب اعضاء کمیسیونها کی شد.

حاج محمد اسمعیل آقا- فردا خوب است بمجلس حاضر شوند و در این خصوص مذاکره نموده و ترتیبی بدهند و در روز شنبه انتخاب نمایند.

وکیل التجار- در این کار همچو فکری لازم نیست و بواسطه اینکه هر یك از ما وکلا همدیگر را میشناسیم خوب است فردا حاضر شوند واین کار را تمام کنند که تا روز شنبه کمیسیونها بیکار نباشند.

نایب رئیس- انتخاب اعضاء کمیسیونها باشد برای صبح روز شنبه و در باب وزیر داخله کاغذی از طرف مجلس برئیس الوزرا نوشته شده بود و رئیس الوزرا جواب نوشت که خیلی خوب ینفر برای وزرات داخله انتخاب میشودولی امروز کاغذی نوشته است که اگر مجلس تصویب نماید چون انتخاب وزیر داخله قدری فکر لازم دارد هر گاه مجلس صلاح بداند چند روز وزارت داخله بخودمن وگذار شود خودم بعهده میگیرم وانشاء الله زیانی ندارد تا اینکه یك شخص صحیحی را فکر کرده بحضور همایونی برده آن وقت بمجلس عرض کرده وانتخاب خواهد شد.

وکیل الرعایا- بنده خاطر آقایان را مسبوق مینمایم که ملاحظه نمایید چه خدمتی از ایشان بروز کرده و ترتیبی که در زمان ناصرالملك در خصوص ممیزی داده شده بود ایشان چه اقدامی در این کار کرده اند که حالا وزارت داخله را هم میخواهند بعهده بگیرند.

آقا میرزا محمود- در باب اظهارات رئیس الوزرا البته رئیس الوزراء بوده و حق دارند وباید یك نفر وزیر داخله انتخاب نمایند اما این که چند روزی خودشان کارهای وزارت داخله را متصدی شوند خوب است معین شود که چندروز باشند نه اینکه تا سه ماه دیگر وزیر داخله انتخاب نشود.

نایب رئیس- حالا درباب جواب کاغذ رئیس الوزراء چه میگویید.

آقا سید علینقی- اداره وزارت داخله که برقرار است واین طور هم که رئیس الوزرا نوشته اند برای چند روزی تا وزیر داخله معین شود نظارت نمایند گویا ضرری ندارد.

آقا سید مهدی- خیلی منتظرم که یك روزی سعادت این ملت ظاهر شود و خائن از غیر خائن تمیز داده شود بنده عزل وزیر داخله را درصورتیکه خیانت کرد بدون مجازات کافی نمیدانم و باید کمیسیونی شود تا تحقیق شده مجازات شود.

(گفتند صحیح است).

احتشام الاطباء- رئیس الوزراء میگوید که من چند وقت نظارت میکنم تا وزیر داخله انتخاب شود اگر وقت معین کند که چندروزه من بعهده میگیرم تا وزیر داخله معین شود گویا ضرر ندارد

آقا میرزا مجاهد- وزیر مالیه حق دارد که بگوید من چندروزی نظارت میکنم تا اینکه وزیر داخله معین شود وقانوناً ضرری ندارد.

آقا سید حسین- وزیر داخله معزول شده وزارت خانه که معزول نشده و معاون وزارت داخله هست مشغول کار باشند و رئیس الوزراء نظارت داشته باشند زیرا که حق ایشانست نظارت داشته باشند تااینکه وزیر داخله معین شود.

حاج امجد السلطان- امروز كه او رئيس الوزراء است و تمام مسئوليت كارها با او است بايد بخود او واگذار شود كه مسئول امنيت و درستى كار باشند تا وزير داخله معين شود.

وكيل التجار- اولا ببينيم رئيس الوزراء حق دارد اين اجازه را از مجلس بخواهد يا نه آنوقت كاغذ خوانده شده و جواب داده شود مجلس نميتواند باو اجازه بدهد.

آقا ميرزافضلعلى آقا- يكنفر دو وزارت را قبول كردن خودش خلاف قانون است وزارت داخله خودش اداره دارد اگر رئيس الوزراء بموجب رئيس الوزرائى نظارت مينمايد ضرر ندارد قبول نمايد.

آقاى حاج امام جمعه- اين اطمينان گفته ميشود امر قلى است و اگر نباشد روز اول كه اين وزراء انتخاب ميشوند پذيرفته نميشود لابد محل اطمينان هستند كه پذيرفته ميشوند تا وقتى از ايشان بعضى كارها صادر شود كه موجب سلب اطمينان از آنها بشود پس سلب اطمينان كه يك امر قلبى است باعث و علت ميخواهد پس نميتوان امروز گفت بفلان آدم اطمينان داريم و فردا گفت اطمينان نداريم و ميدانيد كه ما هر ساعت محتاج بوزيرداخله هستيم اينكه گفته شد وزارت خانه بايد داشته باشيم اينحرف بسيار خوب و اين منتهى آرزوى ماست ولى افسوس كه اين مملكت ما مثل ساير ممالك نيست كه وزارت خانه ها اداره شده باشد اينجا تنها امورات با وزير است پس حالا كه رئيس الوزراء ميخواهد چندروزه با امور وزارت داخله رسيدگى نمايد بعقيده بنده نبايد مخالفت نمود البته ما وزير داخله لازم داريم و بزودى بايد انتخاب شود اما تا انتخاب شود رئيس الوزراء رسيدگى نمايد گويا ضرر ندارد.

دكتر ولى الله خان- مطلب بنده را آقايان فرمودند نصب وزير با مجلس نيست واينكه رئيس الوزراء نوشته اند از و مجلس استيذان نموده اند در حق مجلس مذاخله در اينكه امور نيست بايد بگذريم.

نايب رئيس- رئيس الوزراء استيذان نكردند محض اينكه مجلس بداند كار وزارت داخله اين چند روزه با ايشان است اينطور نوشته اند.

دكتر ولى الله خان- اينكه نوشته اند كار وزارت داخله را بمن واگذارند خود اين استيذان است و مجلس حق اجازه دادن ندارد.

آقا سيد حسن تقى زاده- وزراء اگر هيچ تقصير نداشته باشند همين كه كارها نميگذرد خودش تقصير است وزير ماليه چند روز ناخوش بود كارها خوابيده بود چنانچه وزير داخله هم معزول است همين طور كار خوابيده حالا نميدانم اگر اين كار راهم قبول كنندو ناخوش بشوند چه بايد كرد تقصير وزراء ما اين است كه وزارت خانه را ترتيب نميدهند و امروزه چيزيكه بحال ما مضر است و بايد گفته شود اين است كه بعضى حكام سرحدات راتغيير ميدهند در صورتيكه امروزه تغيير حكام سرحدى بحال ما مضر است قشون سرحدى ما حالا بيك عده رسيده و هر روزه از فرمانفرما شكايت ميرسد كه پول لازم است و دراينجا همه را بمسامحه ميگذرانند با اينكه امروز پول براى قشون آنجا خيلى لازم است چون اين كار بحال او فايده ندارد اين است كه اقدام نميشود ولى حكومت كردستان را كه حكومت صحيحى بود و كسى از او شكايت نداشت دراين اغتشاش بطهران خواستند وقتيكه سئوال شود كه چرا خواسته ايد ميگويند بواسطه اينكه شب عيد نزديك است يا اينكه ثقة الملك حاكم صحيحى بود از آن طرف پوليكه براى قشون لازم است نميدهد ولى از قرائن پولى را كه حواله داده اند يك قدرى داده شده ودر بقيه او عمداً مسامحه ميورزند.

آقا سيد عبدالله مجتهد- تلگرافى از حجج اسلام عراق عرب در جواب دستخط تلگرافى اعليحضرت رسيده خوبست محض استحضار وكلا وملت تيمناً و تبركادر مجلس قرائت شود.

(تلگراف مزبور قرائت شد.)

از قصر بطهران بتاريخ 13 شهر محرم الحرام 1326

بسم الله الرحمن الرحيم.

جواب دستخط مبارك تلگرافى بتوسط جنابان حجتى الاسلام بهبهانى و طباطبائى سلمهما الله تعالى حضور مهر ظهور مبارك اعليحضرت اقدس همايون شاهنشاهى ادام الله تعالى سلطانه پس از تقديم ادعيه خالصانه عرضه ميداريم زيارت دستخط مبارك تلگرافى مشرف و بشارت تكميل عزم راسخ و عنايت مجدانه ملوكانه در قيام وظايف دين پرورى و مملكت دارى و اجراى قوانين قويم مشروطيت كه موجب كمال قوت و شوكت دين و دولت وحافظ استقلال سلطنت و مفتاح سعادت و سرمايه ترقيات است بر مراتب تشكر و دعاگويى و امتينان و اميدوارى افزود اميد كه انشاء الله تعالى همواره ظل عطوفت و دين پرورى مستعد عام و بتأييدات خاصه

حضرت ولی عصر ارواحنا فداء عزیمت راسخه همایونی پیوسته از تزلزل مصون و قلب مبارك که بین اسبعی الرحمان است از عموم دسائس و از نفوذ انفاس خائنین که مساعدت با اجانب و تفریق کلمه دولت و ملت و اغتشاش مملکت را همت گماشته اند محفوظ باد واین موهبت الهی عزاسمه را که فی الحقیقه وجود بازیافتنی نعمت و شرف استقلال است مغتنم و ترقیات فوق العاده دیگران را که از این شجره سعادت نایل شدند نصب عین فرموده همواره تمام قوا در استحکام آن چنانچه وعده فرموده اید بعون الله و قوته مصروف و باصلاح و تدارك خرابیهای ناشایسته از افساد مفسدین که دراین یك ساله بعوض طی مراحل ترقی چقدر بقهقری تراجع شده معاودت فرموده و مشاهده نتایج حسنه از بذل عنایات مورود عموم علما را قرین مزید دعاگویی و قاطبه ملت را از صمیم قلب بمقام جان نثاری و فدویت ذات اقدس که بعون الله تعالی موجب وصول بمقام اقوی درجات شوکت واقتدار و اعلی مراتب سلطنت و جهانبانی است قرین مباهات خواهید فرمود انشاء الله تعالی) الا مر الاعلی مطاع

(الا احقر نجل المرحوم حاجی میرزا خلیل)

(الا حقر الداعی عبدالله مازندرانی).

نایب رئیس- واقعا عموم ملت همیشه از مساعی جمیله ومساعدت والطاف حجج اسلام متشکر بوده و هستند.

آقا سید عبدالله مجتهد- در حقیقت دعای وجود مبارك ایشان بر عموم مسلمین لازم است و خیلی لطف و همراهی و مساعدت تاکنون درباب استحکام مجلس فرموده اند و همراهی ایشان غیر از همراهی حجج اسلامی است که اینجا حضور دارند و از کم و کیف مسبوقند و آقایان حجج عراق عرب با وجود اینکه اینجا حضور ندارند طوری اظهار مساعدت و همراهی میفرمایند که گویا اینجا تشریف داشته واز تمام کیفیات مطلب خاطر مبارکشان مستحضر است.

آقای حاج امام جمعه- در حقیقت میتوان گفت که تأسیس این مجلس بهمت ومساعدت این سه بزرگوار حجج اسلام نجف اشرف شده است و حق بزرگی بگردن ملت دارند واز هیچگونه مساعدت و همراهی و لطف در هیچ موقع فروگذار نکرده اند و آنچه که لازمه اقدامات و تقویت باین اساس مقدس بوده فرموده اند خداوند ظل عنایت ایشان را از سر این ملت کم و کوتاه نفرماید.

آقا سید محمد مجتهد- این چندعراده توپ کروپ که روسها از سرحد آستارا وارد کرده اند بچه جهة و عنوان بوده اگر بجهة حفظ سفارت و قونسولگری استکه یك نفر سفیر یا قونسول حق ندارد که اینگونه آلات حربیه داخل مملکت ما نماید.

نایب رئیس- بلی در چند روز قبل این مسئله شهرت نموده با وزیر امور خارجه مذاکره شده و ایشان شرحی بسفارت روس نوشته بودند در جواب سفارت روس این مسئله ورود توپ را تکذیب کرده.

آقا سید حسن تقی زاده- بلی بیست وهفت نفر قزاق و دو عرابه توپ رولور در چند روز قبل از سرحد آستارا رد شده بطرف اردبیل رفته است همان روزهاییکه این شکایت از ورودقزاقهای روسی شد که بی اجازه وارد شده بودند همان روزها توپها هم وارد شده اما در گمرك خانه توقیف و اجازه ورود آنها را نداده بودند و برئیس گمرك هم در اینجا گفته شد که اجازه ندهد حال از قرار معلوم بدون اجازه رد کرده اند و وزیر امور خارجه هم دراین باب بسفیر دولت روس شرحی نوشته و ایشان در جواب تکذیب کرده اند و قرار شد اگر چنین چیزی هست برگردانند. (در اینموقع نایب رئیس اظهار داشتند بجهت مسبوق شدن اذهان وکلاء از موضوع و مذاکرات روز پنجشنبه آتیه اخطار مینماید که من جمله این لایحه ایست که در باب مجزی بودن حکومت بلوچستان از کرمان محض این که خاطر محترم وکلا کاملا از مطلب مسبوق شده و بجهت روز پنجشنبه در این باب افکار خود راحاضر نمایند یك دفعه قرائت شود) گفته شد که لازم باجازه مجلس نیست همین قدر که هیئت رئیسه تصویب نموده اند قرائت شود.

نایب رئیس- چون چند روز قبل در باب لایحه ایراد گرفتند اینست که اظهار داشتم بتصویب مجلس باشد.

دکتر ولی الله خان- هر لایحه که بهیئت رئیسه و یا مجلس نوشته میشود اگر لایحه قانونی است بدواً باید بهر کمیسیونی که راجع است رجوع شده واعضاء کمیسیون آراء خود رابا ادله و براهین در حاشیه آن نوشته و امضاء کند آن وقت بمجلس آمده قرائت شود در باب کاغذهاییکه لوایح قانونی نیست قرائت آن فقط موقوف باجازه رئیس یا نایب رئیس است.

اسدالله میرزا- دو مطلب دارم میخواهم اظهار کنم یکی در باب قانون انطباعات است که یکماده دیگر در خصوص این که هر کس کتابی تألیف و تصنیف میکند تا مدتی کسی دیگر بدون اجازه صاحب آن حق طبع آنرا نداشته باشد نوشته شده و بقانون انطباعات الحاق گردیده و زودتر بصحه همایونی برسد مطلب دیگر اینکه قبل از عاشورا وزیر عدلیه و وزیر جنگ در مجلس قرار گذاشتند که

روز پانزدهم بمجلس آده از بابت استنطاقات قتله فریدون توضیحات بدهند وامروز روز پانزدهم است هیچکدام نیامده اند گویا فراموش کرده یا عذری داشته اند.

نایب رئیس- در باب فقره اولی همانطوریکه گفتید یك لایحه بنویسید که تا در مجلس مطرح مذاکره شده قبول و عدم قبول آن معلوم شود اما در باب مطلب ثانی وزیر عدلیه و وزیر جنگ این جا درکمیسیون حاضرند ولی ظاهراً استنطاق راجعه بقتله فریدون ناتمام است از این جهت بمجلس نیامدند که توضیحات خود رابدهند.

معاضدالسلطنه- میخواهم بدانم آیا مملکت ایران مشروطه شده و مجلس ملی دارد یا نه اگر مشروطه شده و دارای مجلس است جهت چیست این طور که آقای حجة الاسلام فرمودند دولت دیگر توپ وارد خاك ایران مینماید آیا داخله این جاغیر منظم بوده یا برعایای خارجه صدمه وارد آمده وحال آنکه دراین مورد هم باید بادله و براهین معلوم دارند پس جهت چیست بمملکتی که مشروطه و صاحب مجلس است بدون اجازه توپ وارد مینمایند در صورتیکه رعایای خارجه در اینمملکت نهایت امنیت و راحتی هستند آیا این سرحد دارای که اینگونه خیانت کرده اند نباید مجازات ببینند اگر اینطور بمسامحه بگذرد هیچ وقت مملکت ما مملکت نخواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- حل این مشکل با وزیر امور خارجه هم نمیشود باید حجج اسلام و ملت اقدامات لازمه نموده قوی ملی خود را جمع و حاضر نمایند معروف است میگوید اگر میخواهی صلح باشی جنگ جو باش زیرا که هر کس قوه حربی و ملی داشته باشد همه کس با او دوست میباشند پس آنچه که بر ما لازم است تشکیل وجمع آوری قوای ملی و آلات دفاعیه وحربیه است و هر گاه این قوه را حاضر و آماده نکنیم هیمن نحو زیردست سایرین خواهیم بود.

آقا سید عبدالله مجتهد- ماکه همه قسم در اقدامات حاضریم هر طوریکه صلاح و صوابست بگویید تا اسباب آنرا فراهم نماییم.

نایب رئیس- روابط دوستی ما با دولت روس در نهایت کمال است و بر حسب وظیفه نزاکت بین المللی نباید بیش از این درمسئله ورود توپها دراین مجلس مذاکره شود.

معاضدالسلطنه- نشستن در اینجا و مذاکره نمودن و هر روز دچار یك اشکال شدن برای اینست که تا حال هر کس هر خلافی کرده مجازات ندیده آن اشخاصیکه مصدر و منشاء این شرارتهای سابقه بودند در کمال راحتی دراین شهر راه میروندو هیچکس نگفته که شما چه کرده اید فقط اکتفا به مجازات چهار نفر شده در صورتیکه محرك و مبدإ فتنه و فساد را هیچ متعرض نشدند واگر این ترتیب باشد فردا هر کس میخواهد هر قسم تقلب و افساد میکند وکسی هم باو کاری ندارد اگر آن محرکین و منشأ فساد و فتنه را مجازات میکردند واز تمام شئونات دولتی و انسانیت خلع مینمودند دیگر کسی پیرامون این حرکات ناشایسته نمیگردید واین اتفاقات رخ نمیداد و تا مجازات در بین نباشد ما صاحب هیچ چیز نخواهیم بود (همه تصدیق کردند) در این موقع کاغذی از حاجی آصف الدوله وزیر داخله سابق قرائت شد که مبتنی بود بر اظهار و شرح بعضی از خدمات خود که در مدت وزارت نموده و امتنان از انفصال از خدمت که مدتها بود خواستم استعفا بدهم چنانچه چند دفعه هم استعفا داده قبول نشد و اعتراضاتی که وکلای محترم نموده اند چون حضور نداشتم که جواب بدهم لذا مختصراً چند کلمه نوشتم اعتراضی که آقا میرزا مرتضی قلیخان در باب حکومت اصفهان نموده اند که او را خواسته و اقبال الدوله بجای او معین شد بی محل است زیرا که کسی حاکم اصفهان را نخواسته خودش حرکت کرده و بعد از اطلاع تلگرافخانه موجود است بخواهند و اقبال الدوله را هم ابداً برای حکومت اصفهان اسم برده نشده و از قم تلگراف او رسیده در باب فرستادن سواربه یزد آنهم با وزیر جنگ است نه با وزیر داخله واینکه گفتند کرمانشاه حکومت ندارد ظهیرالملك مدتیست که برای حکومت آنجا معین شد ودر کمیسیون سرحدی هم مذاکره گردید دیگر خوب بود که هر جا حکومت نداشت معین میکردند واینکه جناب تقی زاده گفتند در خصوص حکومت اردبیل که یك نفر در کمیسیون سرحدی معین شده نه او را فرستاده نه دیگری را جواب اینست جایی که در تحت حکومت یك ایالت کل باشد البته باید حاکمی که بآنجا فرستاده میشود بتصویب ایالت باشد نه اینکه یك سره از اینجا معین شود و تأخیرش تاحال بهمین واسطه بوده که تصویبی از ایالت آذربایجان نرسیده اما اعتراضات جناب شیخ یوسف در باب قوام الملك که بنده او را فرستادم ابداً بنده نفرستادم در زمانی که حکومت شیراز با جناب علاء الدوله شده بود و خواست برود یکی از شرایط رفتن خود بردن قوام الملك را قرار داده بود و همچنین صاحب اختیار در زمان رفتن تأکید داشت که قوام الملك برود و زمان حکومت رئیس الوزراء هم که نوشته بودند قوام الملك تا نباید مالیات فارس وصول نخواهد شد وحالا هم چون عمل مالیه با رئیس الوزراء است ایشان تصویب واجازه نمودند که باید قوام الملك برود این بود که روانه داشتند وآنچه هم که تحقیق شد قوام الملك و پسرانش تقصیری نداشتند و این اعتراضات موجب این نمیشود که بی تحقیق از یك نفر وزیری سلب اطمینان نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- اگر این ایرادات را نمیکرد ما بهمان عزل او قانع شده در صدد اثبات تقصیرات و مجازات او برنمی آمدیم ولی حالا بمفاد این عدتم عدنا باید تعاقب نماییم و آنچه راکه کرده است مشهود و مدلل بداریم اولا آن کاغذیکه بمهر خود و نشانه وزارت داخله درباب رفتن قوام نوشته است که بتصویب مجلس بوده است پیش آقا شیخ یوسف موجود است و بیخود نبوده است که اظهار کردند اگرچه جواب این کاغذیکه نوشته اند خاموشی است ولی او بخیال اینکه همینقدر جواب قانونی داده ما خواهیم پذیرفت و ساکت میشویم آنوقت مثل اینکه در افسانه ها میگویند یك نفر پهلوان هزار نفر را کشت و آنطرف هیچ کاری نکردند حالا هم سکوت ما را آنطور فرض کنند اما در مسئله اقبال الدوله قرار بود که در پاندزه ماه ذی القعده برود و حالا تازه مینویسد که از قم تلگراف کرده بعد از آنکه دو ماه در ورامین مانده و بیست هزار ورامینی ها را محرك شده و جمع کرده که دوباره فساد و فتنه نماند و حاجی معصوم که مقصر بوده او را نگاهداری کرد و تمام کارهایش را نمود حالا میگوید که او رفته در صورتیکه تمام وزرا نوشته بودند ومهر کرده بودند که او برود او آن کاغذ را مهر نکرد وقتیکه بردند پیش اقبال الدوله گفت باید این حکم را وزیر داخله مهر کند واو مهر نکرده بود محضدوستی و برادری که با او داشت اما در باب قوام الملك او هنوز قبول ندارد که او مقصر است در صورتیکه سه کرور نفوس فارس از دست او متظلمند او میخواهد وقتیکه قوام آمد اینجا هزار نفر هم از رعایا بیچاره شیراز بیایند واظهار تظلم کنند و تقصیرات او را اثبات نمایند در صورتیکه این مطلب واضح و متواتر است و حال ایشان اینست که هر چه باو بگویند منکر میشود چنانچه یك روز در کمیسیون سرحدی از ساوجبلاغ مذاکره شد او هنوز باور نداشت که عثمانیها تعدی و تخطی کرده اند میگفت از کجا معلوم شد و کاغذی که نوشته است قوام الملك بتصویب مجلس رفته است اینجا حاضر است بخوانند تا معلوم بشود که باقی جوابهای او هم از همین قبیل است.

آقا شیخ یوسف- اینکه آصف الدوله نوشته که من نسبت رشوه گرفتن باو داده ام ابداً من اطلاع ندارم و غیر از اینکه او نسبت دروغ در باب رفتن قوام الملك به مجلس داده تقصیر دیگری از او نمیدانم.

(در این موقع کاغذیکه وزیر داخله بیکنفر از آقایان در جواب مرقومه ایشان درباره رفتن قوام الملك نوشته بود قرائت شد مشتمل بود بر تبرئه ذمه قوام الملك از تقصیرات واینکه هر حاکمی که میرود بودن قوام الملك را در شیراز لازم میداند و رفتن او هم بتصویب وزرا و مجلس شورای ملی بود هر گاه کسی با او حرفی دارد اظهار نماید البته رسیدگی میشود و شما هم انجمنها را بهمین نحو ساکت نمایید.) (گفته شد که چرا این نسبت دروغ را بمجلس داده)

فخرالسادات- اگر کسی حرفی بقوام الملك داشت چرا پیش از رفتن اواظهار نکرد حالا که وقت این حرفها باعث فتنه و فساد در آنجا میشود.

آقا شیخ یوسف- بنده از رفتن قوام الملك بشیراز هیچ حرف و اعتراض ندارم فقط میگویم که چرا باید یك وزیری چنین نسبت دروغ بمجلس بدهد.

فخرالسادات- ما یکسال است آمدیم در اینجا هیچ بوظیفه وکالت خود عمل نکردیم و تمام را در رد و ایراد بهمدیگر بودیم و نمیگذاریم که چهار روز مملکت فارس امن باشد آخر نه تنها ما همان وکیل فارسیم باید اطلاع از همه جا داشته باشیم والا لازم است که استعفا بدهیم.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 234

جلسه: 234

مذاکرات روز 5 شنبه هفدهم شهر محرم الحرام دارالشواری ملی

امروز مجلس بواسطه پاره از مطالب مهمه لازمه سری بود و مستوفیان عظام بجهة قسم یاد نمودن حاضر شده در اطاق مخصوصی در خصوص بعضی از حجج اسلام بطور مقرر قسم یاد کردند و جماعتی از اهل حضرت عبدالعظیم در صحن بهارستان جمع شده و از قرار معلوم شکایت داشتند که بواسطه تحریك مفسدین بالمره سلب امنیت از ماها شده و ما جداً خواستار امنیت هستیم.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 235

جلسه: 235

وقایع مذاکرات روز شنبه نوزدهم شهر محرم الحرام دارالشورای ملی

رئیس- مطرح مذاکره امروز تحصیل پول است برای رفع احتیاجات مملکت حالا باید دید وکلاء محترم چه راهی بنظرشان رسیده.

شرف الدوله- راهی بنظر بنده رسیده مینویسم میدهم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- صبح باندازه که لازم بود مقدمة مذاکرات بعمل آمد و در بین اینکه از ملت اعانه گرفته شده یا تأسیس بانك ملی بشود یا استقراض از خارج کرد و مذاکره بود و باعتقاد بنده اصل استقراض از صرافهای دول بیطرف خیلی خوبست باین معنی که قرض دولتی نباشد و اما تأسیس بانك ملی از واجبات و بدیهیات است واین مسئله ملت واین مجلس را بالمره از اهمیت انداخت و در اکثر ثمرات روزنامه مجلس اگر بدقت نظر نماییم میبینیم که تمام مذاکرات مجلس در این خصوص بوده است ولی بواسطه مذاکره که در آن وقت در خصوص استقراض شد این مسئله را بتأخیر انداخت و آن وجهی که در خزانه بود واین استقراض داخله که شد اگر سرمایه بانك میکردند تاکنون بانك تأسیس و مردم هم مبلغی داده بودند و شاید سرمایه بالغ بچند کرور میشد و اشخاصی هم که وجود خود را مخفی داشته اند اطمینان حاصل کرده پول ببانك میدادنددر هر صورت بعقیده بنده اعم از اعانه از ملت و استقراض از داخله یا از خارجه بهر اسم بشود باید باسم بانك شده وبانك تأسیس شود که فایده اینکار لاتعد و لاتحصی است آقا شیخ حسین تحصیل پول برای این مملکت لازم ونهایت وجوب را دارد اگر هر قدر کمتر در این باب اهمال شود باز زیاد است و بهیچوجه نباید در تحصیل پول مسامحه شود و ما این ملت را باقسام مختلف امتحان نمودیم و گفتگوها کردیم یکدفعه گفتند قانون اساسی تمام نشده پس از آنکه تمام شد گفتند بصحه نرسیده بعد از رسیدن بصحه اظهار داشتند که امنیت نیست و بعد گفتند که ماها باین مؤسس بانك اطمینان نداریم یعنی اساس این بانك باید از روی ترتیب صحیح باشد حالا خوبست این مسئله را هم امتحان نماییم یعنی تأسیس بانك بطور صحیح بشود آنوقت ببینیم پول میدهند یا نه.

رئیس التجار- ما وکلا همین قدر از خارج میدانیم که پول لازم است ولی اینکه چقدر لازم است و قرض خارجی ما چقدر است نمیدانیم پس باید وزرا بیایند آنچه بنظرشان در انیباب رسیده پیشنهاد نمایند که چقدر قرض کلی لازم دارند و چقدر قرض فوری لازم است تا معلوم شود و اگر حضور آنها نباشد گفتگوی ما هیچ نتیجه نخواهد داشت آقا میرزا محمود اول باید بدانیم که چه مقدار پول این ملت را از خسارت و کسالت بیرون میآورد که آنوقت ملاحظه شود بدانیم آن مبلغ از داخله فراهم میآید یا نه اگر بقدر بیست و پنج کرور یا سی کرور باشد این مبلغ در داخله پیدا نمیشود واگر معادل دو سه کرور است امکان دارد ولی میترسیم از اینکه مبلغی باسم بانك و غیره قرض بکنند و در فشاری واقع بشویم که نتوانیم از عهده آن بیرون بیاییم باید این مطلب را وزراء درست توضیح بدهند.

حاج محمد اسمعیل آقا- گویا وکلا فراموش کرده اند آنچه لازم بود استقراض برای دولت و گمانم این است که توضیحات وزراء هم همین باشند که یك قرض دوازده کرور یا کمتر یا زیادتر که به بانکها و غیره دولت دارد و موعد آنها منقضی شده باشد باید بدهند و صورت آنرا هم جناب ناصرالملك داده بودند و بالاخره قرار شد که منافع آن داده شده و سه ساله استمهال شود وتا تدارك پول شده داده شده داده شود این یك وجهی است که برای دولت لازم است یك وجهی هم بجهت مخارج اتفاقیه است از قبیل تجهیز قشون برای نظم داخله و مخارج دیگر و این هم تا پنج کرور لااقل لازم است و اما فرض کلی گمان نمیکنم در خارجه این طور پول حاضر باشد که بدون ارائه اعتبار و اطمینان بدهند مگر بهمان طور که جناب صنیع الدوله گفتند که آن محل تصویب شده بیست کرور یا سی کرور گرفته شود اما عقیده بنده این هم باز طول میکشد و شاید یك سال یا شش ماه مدت لازم داشته باشد و محض رفع اتهام که امروزه برای مملکت یك پولی لازم است گفته شد که ملت یعنی هر کس که این مملکت را وطن خود میداند یك اعانه بدهد ولی نه بطور هوا بدون اسم و رسم باشد بلکه باسم بانك ملی بدهند این بود که مذاکره شد بانك ملی تأسیس شود و بعد آن ترتیب پیش آمد که همه اطلاع دارید و حال آن موانع را گفتن لزومی ندارد وامروزه بعقیده بنده هر دو مسئله لازم است یکی اینکه وزراء از راهیکه استقراض و اصلاح میدادند پیشنهاد مجلس نمایند و یکی دیگر اینکه بتمام ملت مسئله استقراض اعلان شود که فردا نگویند چرا بما اطلاع ندادید واز بابت بانك ملی هم مستشاریکه از خارجه خواسته اند همین روزها وارد خواهد شد و اگر اطمینان ملت بهمان حاصل میشود که آنهم میآید و آنچه در قوه دارند بجهت تأسیس بانك بدهند و ما امروزه دو فقره وجه لازم داریم یکی بجهت چند فقره قرضهای سابق دولت که موعد آنها منقضی شده و از آنهاییکه استقراض شده حالا مهلت بدهند یا مطالبه بکنند در هر صورت باید فکری کرد یکی هم بجهت مخارج فوق العاده اتفاقیه در این موقع لایحه از جناب شرف الدوله قرائت شد که مشعر بود بر مساعدت مالکین که چهار ساله مالیات خودشان را مساعدت بدهند.

حاج سید نصرالله- در اینکه برای این مملکت پول لازم است حرفی نیست پس هر کس در این خصوص آنچه بنظرشان میرسد از اعانه یا تأسیس بانك یا استقراض از خارجه بگویند و آنچه سهل تر و بهتر است اظهار دارند واین طور که آقای شرف الدوله اظهار کردند مالکین مالیات هذه السنه خود را نداده اند چگونه مساعده خواهند داد و آن طوری هم که آقا شیخ حسین گفتند باز پول لازم است بهر حال هر کس از برای سهولت اینکار رأیی دارد اظهار کند.

وکیل التجار- اولاما دو قسم احتیاج داریم یکی احتیاج فوری است ویکی برای بعدها و برای احتیاج فوری که داریم نمیشود مدتها فکر نموده و پول تحصیل کرد واز برای رفع این قسم احتیاج گمان میکنم که باید اقدام در دو مسئله کرد اولا همین طور که مذاکره شده از ملت اعانه بخواهیم اگر باندازه کافی شد که بسیار خوب واگر زیاد آمد برای رفع احتیاجات بعد خواهد ماند و اقدامیکه در کار دومی باید کرد این استکه باید از وزیر داخله و وزیر مالیه خواست که در وصول بقیه مالیات نهایت جد و جهد را بنمایند و بزودی وصول کنند.

رئیس- در باب مالیات که صحیح میگویید باید سعی و جد کرد.

احتشام الاطباء- بطریقی که شرف الدوله گفتند صحیح است ملت که باید اعانه بدهد لابد باید استطاعت و مستقلات داشته باشد که مالیات میدهد پس باید بملت اینطور اعلان داد که هر کس مثلا 4 تومان میدهد تاچهار سال از بابت مالیات بدهی او محسوب میدارند و تأسیس بانك هم خیلی لازم است.

حسام الاسلام- بنده عرض میکنم که چلیپا نباید نوشت باید از یك خط مستقیم پیش رفت امروز هم بانك غلط است هم استقراض باید اعانه از ملت خواست و آنها را یادآوری نمود که همچو فرض کنید مالیات بمصرف رسیده و حالا باز پول لازم است ملت باید بدهد.

سید الحکماء- عقیده بنده هم د راعانه گرفتن از ملت است و راهش هم این استکه باید بتمام انجمنها و علماء و سایر طبقات تمام ولایات اعلان کنند که اگر مملکت میخواهید و دین میخواهید باید اعانه بدهید.

آقا شیخ حسین- گفته شد هر کس در باب تحصیل پول هر چه بنظرش میرسد بگوید بنده از شب عید باین طرف میگفتم که باید یك پولی از خارجه قرض کرده و بدردهای لازمه مصرف بشود اما حالا که عقیده بعضی بجهت اصلاحات فوری این استکه اعانه لازم است پس خوب است ترتیب آنرا این طور قرار دهند که یك بلیطی باسم بلیط شرافت از پنج تومانی الی پنجاه تومانی چاپ شود وهر کس میخواهد اعانه بدهد از آن بلیطها بگیرد.

وکیل الرعایا- آن پولی که محل احتیاج ما است باید شرکت داشته باشد با بانك ملی و بانك ملی هم تشکیل میشود بنده مأیوس نیستم ولی آن پول که امروز ما میخواهیم قرض کنیم برای رفع احتیاجات آتیه است نه برای خرج تراشیهای سابق اما این وجه اعانه را باید خواست و در باب استقراض هم باید با یك صرافخانه بی طرفی که ابداً مقصود پولتیکی در او نباشد طرف شد و از او یك مبلغ معتنی به استقراض نمود که تمام خرابیهای ما را درست کند وآنچه ما را از استقراض ترسانده این است که در آن قرض سابق بمصرفهای بی محل و هواهای نفسانی رسید والا هر مملکت ده مقابل و صد مقابل ما مقروض هستند پس بیاید ملاحظه شرایط و محل مصرف آنرا کرد که بمصرف صحیح برسد و عقیده بنده این است با ترتیب صحیح امروز استقراض بشود و مشغول کار بشوند بهتر از فرداست.

آقای حاج امام جمعه- ما هم پول لازم داریم و هم بانك ملی پس خوب است مطلب در هم نشده و هر یك علیحده صحبت بشود اما استقراض از قرار تقریروکلا گویا اکثر هم رأی هستند که باید یك استقراض بشود حال بعضی میگویند از داخله و بعضی میگویند از خارجه باعتقاد بنده اگر مبلغ قرض معین شود این اختلاف هم برداشته میشود مثلا اگر وزراء پیشنهاد نمایند که مثلا سی کرور لازم است بدیهی است که از داخله نخواهد شد و قرض هم دو مقدمه لازم دارد که اگر آن دو مقدمه نباشد من که صلاح ندانسته و رأی نمیدهم صحیح است که ملت ما را وکیل کرده اند که در امورات گفتگو نماییم ولی این مسئله استقراض مسئله علیحده است یکی از آن دو مقدمه این است که خرج و مصرف پول همین شده و بتوسط اوراق چاپی بعموم ملت اطلاع دهید و اگر اطلاع داده نشود گمانم این است صلاح نباشد و یکی دیگر ایکه به حجج اسلام عتبات دراین موارد زود میتوانند القاء شبهه کنند پس باید قبل از وقت تفصیل استقراض بخدمت ایشان هم اطلاع داده شود و بدون این دو مقدمه مسئله استقراض بعقیده بنده صحیح نیست اما مسئله اعانه باید صیغه او معلوم شود که برای چیست و البته وقتی ملت بداند اعانه برای چه میخواهند با کمال جد و جهد خواهند داد و شاید مایحتاج خود را بفروشند و بدهند ولی آنهم حالا موقعش نیست.

احسن الدوله- سالها بود که ما مردم مثل زالو بجان یکدیگر افتاده بودیم و همدیگر را می مکیدیم و گمان میکنم که این ملت قوه بعضی ترتیبات را نداشته باشد پس اگر باید وجه اعانه از مردم گرفت باید وزراء بنشینند و فکری کنند و راه این مسئله را پیدا کنند.

آقا سید علینقی- اگر پول در این مملکت باشد تشکیل بانك بهتر از اقسام دیگر است اما اگر اساس بانك را از روی قاعده صحیح تشکیل کنند و نمیدانم که آن ترتیب بانك که ابتدا صحبت میکردند صحیح بود یا نبود وانشاء الله صحیح بود بهر حال اگر بانك از روی قاعده صحیح تشکیل شود باز ملت نجیب ایران کمال مساعدت را نموده و پول خواهند داد و شاید بعضی از خارج قرض میکنند میدهند و بعقیده بنده این قسم بهترین اقسام است.

آقا میرزا حسین- بنده عقیده ام اینست در صورتیکه بمردم اعلان بدهید و بگویید برای چه مصرف میخواهیم همه خواهند داد.

ارباب جمشید- عقیده بنده همان است که وکیل الرعایا گفتند بنده یکی از اجزاء بانك بودم هزار و پانصد تومان بمن داده بودند پانصد تومان او را پس گرفتند و هزار تومانش هم باطلاع حاجی امین الضرب بمصرف رسیده باعتقاد بنده باین طور بخواهید تهیه وجه نموده اصلاح مملکت را بنمایید نخواهد شد.

آقا میرزا آقا مجاهد- صحبت در سه چیز است یکی قرض داخله و یکی قرض از خارجه و بدیهی است برای قرض یك اطمینانی لازم است و باید این را وزرا بنشینند و فکر کنند و بعد پیشنهاد نمایند اما قرض داخلی که عبارت از بانك ملی است باین زودی بدرد ما نخواهد خورد و نمیشود از مردم بزور یا بموعظه پول گرفت باید بلیط چاپ کرده و بتدریج فروخت اما قرض از خارجه را باید وزرا پیشنهاد نمایند تا ببینیم بچه ترتیب صلاح دانسته اند و یك راه دیگر هم این است که بر عایدات مملکتی بیفزاند از قبیل تذکره و غیره والا اعانه باین زودی فراهم نخواهد شد.

آقا میرزا حسین شهیدی- آنچه را که بنده تصور کرده ام اغلب آنرا آقایان گفته اند ولی اجمال عرض میکنم که این اعانه را از که باید گرفت یا از متمولین باید گرفته شود یا از عموم آنهم یا باجبار است یا بمیل خاطر آنها اگر بطور اجبار باشد گمان نمیکنم که در اینجا کسی این مطلب را تصویب نماید و اگر بر گذار بمیل خاطر خود مردم بشود آنهم با این اغتشاشات و انقلابات ولایات و پریشانی عموم مردم مشکل است که وجه صحیحی عاید گردد.

آقا شیخ یوسف- واقعاً اگر ملت ایران بدانند اگرچه هنوز درست نمیدانند ولی همین قدر که فهمیدندامروزه بقای این مملکت و استقلال ملیت آنها بدادن پولست که خودشان باید بدهند خواهند داد و بانك ملی بعقیده بنده چنانچه اگر از روی اساس صحیحی بنا شود ملت پول خواهند داد چنانچه یکنفر از بزرگان بمن گفته بودند که اگر اساس بانك ملی از روی اساس صحیح باشد من یك نفر تمام دارائی خود را فروخته و ده کرور ببانك سرمایه خواهم داد پس باید اساس این بنا را از روی شالوده صحیح ریخت که اسباب اطمینان خلق بشود.

آقا میرزا سید علینقی- این طور که آقا شیخ یوسف گفتند بنده تحسین میکنم ما بخطر مملکت قائلیم اما تسلیم نداریم اگر تسلیم داشتیم البته ابداً در همراهی و رفع احتیاجات مملکت کوتاهی نمیکردیم بعقیده بنده این مسئله باید چند روز متوالی مذاکره شده تا نتیجه گرفته شود.

آقا میرزا سید حسن- اینکه استقراض خارجه را وکلا صراحتاً رأی نمیدهند بجهة اینست که وکلا مبلغ وجه استقراض را نمیدانند اگر وزرا تعیین مبلغ را پیشنهاد مجلس نمایند گمانم اینست که آنوقت تکلیف معین شود.

اسدالله میرزا- عقیده بنده این است که اول باید شروع باستقراض از خارجه نمود همانطور که جناب صنیع الدوله گفته اند و با آن دوستی که ما با دول خارجه داریم این استقراض ضرری ندارد و اینکه چشم ما از استقراض ترسیده است برای آن بود که در آن استقراض سابق شرایط سخت داشت و هر گاه این استقراضی را که میخواهیم بنماییم شرایط سخت نداشته باشد بآن مناسبت و دوستی که با دول خارجه داریم هیچ ضرری نخواهد داشت و باید این مسئله را اقدام نمود هر گاه دیدیم که در این مورد هم برای ما شرایط سخت پیشنهاد کردند آنوقت ناچاریم که بملت غیور اعلام نماییم بر این که بملت غیور اعلام نماییم بر این که شما که همه وقت از برای حفظ این مملکت و استقلال قومیتشان همه قسم حاضر بودید امروزه ما محتاج بپول هستیم و دول خارجه هم باما در شرایط سخت گیری میکنند البته آن وقت ملت همه قسم از برای حفظ مملکت خودشان در دادن پول کوتاهی نخواهند کرد.

حاج سید نصرالله- از سخت گیری وزرا چنین معلوم میشود که خیلی احیاج بپول دارندو باید وزرا در ین باب آرای خودشان را تصفیه نموده اظهار نمایند تا معلوم شود که آنها چه فکری از برای تحصیل پول نموده اند و همین طور که آقای حاج امام جمعه فرمودند در

باب استقراض باید بتوسط اوراق چاپی اینمطلب را بعموم ملت اخطار نموده تا آنها هم نظریات و ملاحظات خودشان را اظهار نمایند بسیار خوب است ولی استقراض از برای ما علاج فوری نمیکند.

آقا میرزامرتضی قلیخان- نتیجه که از این مذاکرات حاصل مشود بعقیده بنده همان تشکیل بانکملی است که خواه باستقراض از داخله یااز خارجه این بانك باید تشکیل شود.

حاج امام جمعه- بعقیده بنده بانك بی پول مثل راندن کشتی در خشکی است و گفتن این حرف بدون وجود وجه صحیح نیست و این که جناب حاجی سید نصرالله گفتند که وزراء آراء خودرا پیشنهاد نمایند اینمطلب چند روزی طول خواهد کشید و همچنین تا بتوسط اوراق چاپی بعموم ملت اطلاع داده شود آن هم بیست روز الی یکماه طول خواهد کشید و تا آنوقت بعضی کارهای فوری ما فوت خواهد شد پس زودتر بملت اطلاع داده بشود و گمان نکنید که عقلای ملت منحصر باین مجلس است بلکه اشخاص عاقل کافی در میان ملت هم هست خصوصا آنهایی که در خارجه هستند بصیرت واطلاعات صحیحه دارند همین قدر که بآنها اطلاع داده شود که مجلس و وزراء احساس احتیاج باستقراض را ازبرای مملکت نموده اند آنها هم راهنماییهای صحیح کرده بلکه ازراه همت ووطن پرستی نصف دارایی خود را در این راه صرف نظر مینمایند.

حاج معین التجار- هیچکدام از این سه مطلب منافات با هم ندارد این مملکت هم بانك و هم اعانه وهم استقراض هر سه را لازم دارد اما اعانه برای معالجات فوری است که دیگر ملت نگویند که چرا مجلس بما اعلام نکرده است اما بانك ملی آنهم یك تجارت ملی است وباید تشکیل شود ولی این بانك مستغنی از استقراض نیست منتهی یك اندازه بدولت کمکی میشود اما استقراض از خارجه برای اصلاحات کلیه مملکتی است و باید این استقراض طوری باشد که فایده بما عاید کند نه اینکه در عوض بخواهیم مملکت را بباد بدهیم و معلوم نیست که فعلا دول خارجه بخواهند قرض بما بدهند بدون اینکه یك صرفه عمده را ملاحظه نمایندپس از برای معالجات فوری اعانه لازم است واین اعانه گرفتن هم برای دولت نقصی نیست سایر دول هم در اینگونه مواقع اعانه از ملت میگیرند وامروز برای نظم داخلی این اعانه لازم والبته ملت بمال و ثروت خودش خودو مملکت و وطن خودرا باید حفظ نماید.

امین التجار- تقریبا حال یکسال و نیم است که مملکت ایران مشروطه شده است و صاحب پارلمان میباشد و اینهم بدیهی است که پارلمان تنها نمیتواند کار بکند بلکه بهمدستی وزراء باید کار کند و هر وقت کاریکه راجع بوزراء شد عذر آوردند که پول لازم است و دراین مدت هر وقت از بابت بانك و غیره که صحبت شد نتیجه نبخشید حالا هم یك مدتی در اینجاگفتگوی اعانه میکنیم و آخر هم نتیجه حاصل نخواهد شد پس استقراض از داخله صورت نخواهد گرفت باید از خارج فکر پول کرد.

حسام الاسلام- از برای تنظیم داخلی و وصول مالیات اخذ اعانه از ملت لازم است که باید از کسبه و اصناف اعانه گرفت و بااین اعانه واز آن کسانی که مالیات نمیدهند اخذ مالیات کرد.

آقا شیخ حسین- این که آقای حاج اما جمعه فرمودند که این مطلب را بتوسط اوراق بعموم ملت اعلان کنند که اذهان آنها مسبوق شود تا بعد بوکلا ایراد نکنند حرف صحیحی است ولی افسوس که یکی از شهرهای ما در آن زمان که مذاکره بانك بود گفتند دو کرور پول برای بانك حاضر است و میدهیم در صورتی که همان شهر امروز میداند که این پول برای چه مصرف لازم است با این حال مالیات خودشان را نمیپردازند بنده میگویم که از اعانه و استقراض داخلی باید صرف نظر کرد و از خارجه پولی قرض کرد تا رفع احتیاجات بشود.

آقا شیخ محمد علی- اول باید از مردم مطالبه اعانه کرد و فهماند که از برای چه مصارفی است اگر از این راه وجه کافی عاید نشد آن وقت باید استقراض نمود بترتیب صحیح و شرایط سهل.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- بنده در باب بانك عرض کردم و جناب آقای حاج امام جمعه گفتند که نمیشود بنده عرض مینمایم که بانك پیز مایه ایست برای تحصیل ثروت نمیگویم که حتما اول ده کرور پول لازم است تا اینکه بانك تشکیل شود چنانچه از پارسال تاکنون مبالغی مالیات گرفته شده است و بعلاوه یك میلیون از وجوه اشرفی نقد واستقراض داخلی بمصرف رسیده ولی هیچ فایده نبخشید اگر با همین مبلغ بانك را تأسیس مینمودیم تا حال مبالغی ثروت تحصیل کرده بودیم.

وکیل الرعایا- متمولین و سرمایه داران فرانسه چه دیدند که قرض دادن بدولت روس را مایل شدند. هیچ علتی نداشت غیر از مراجعه با همان اشخاص طرف میشویم که همین ملاحظه را با ما نموده و ابداً مقصود پلتیکی نداشته باشند ازآنها قول میگیرم ولی بعد از آن که دیدم در شرایط استقراض بما سخت گیری کردند البته آن وقت ملت بر حسب اسلامیت و قومیت تمام دارایی خود را فروخته و پول

خواهند داد ولی در صورتیکه شروط سخت نباشد جهة چیست که ما ثروتی از خارج داخل مملکت خود نکنیم اما باید مواظبت در خرج و مصارف آن نموده نه اینکه بمصرف خرج تراشیهای سابق برسد و بنده باین لحاظ که گفتم استقراض از خارجه را تجویز میکنم و اهمیت هم میدهم.

حاج معین التجار- یك مسئله ایست که مشتبه شده در چهارده ماه قبل جناب مخبرالسلطنه آمدند اینجا و گفتند چهار کرور پول لازم است و فوراً باید استقراض شود والا تمام امورات دولتی و ادارات مختل خواهد ماند مجلس دراین خصوص رأی نداد والان این چهارده ماه گذشته بدون استقراض وامورات هم ایر بود اما اگر این مخارج فوق العاده نبود باز ما محتاج باستقراض نمیشدیم اما در باب بانك بهمان طوری که دستخط شده و مجلس هم تصویب کرده و نظامنامه هم نوشته شده بعقیده بنده این بانك تأسیس خواهد شد و آن کسی که پول بده است خواهد داد وکسی که نمیدهد و دروغ میگوید ایراد خواهد گرفت مثل اینکه گفته شد که اساس بانك اگر صحیح میشد یکنفر ده کرور میداد این شخص اگر راست میگوید لازم نیست که ایراد بگیرد کسی که ده کرور میدهد خودش اقدام مینماید واساس آنرا هم صحیح میکند و نظامنامه این بانك را هم وزرا مثل جناب مخبرالسلطنه وغیره نوشته اند از روی اساس بانك آلمان و اگر کسی هم نظری دارد باز ممکن است که بگوید و همان را اصلاح نموده مجلس تصویب کند تا اینکه این بانك تشکیل شود.

حاج میرزا علی آقا- ما از جانب خدا مکلفیم ببعضی تکالیف که باید بآن عمل نماییم هرگاه کسی بخواهد نماز نخواند و یا زکوة ندهد باید او را وادشت که این فرایض را ادا نماید همینطور حفظ نظام و حفظ مملکت هم از فرایض است که باید بصرف اموال او را حفظ کرده اگر ما توانستیم که از ملت پول بگیریم فبها والا آنهایی که صاحبان تمول هستند باید بقوه جبریه از آنها پول گرفت و مملکت را حفظ کرد.

آقا شیخ یوسف- چون امروز مذاکره مجلس برای تهیه پول بوده است خوب است که موضوع مذاکره مجلس بعد را هم همین مسئله قرار بدهند که تا نتیجه گرفته شود.

رئیس- بلی فردا هم مذاکره در همین خصوص است (مطلب دیگر اینکه پسر جناب رئیس الوزراء فوت کرده است خوب است فردا طرف صبح یك هیئتی مرکب از شش نفر ازطرف مجلس برای تعزیت وتسیت بروند.

مسئله دیگر در خصوص آن لایحه حصن السلطنه است که در سابق مذاکره شده بود آیا رأی مجلس در اینخصوص چیست باید برود یانه.

آقا میرا مرتضی قلی خان- در چند روز قبل این مطلب مذاکره شد که دو سال سالی هزار و پانصد تومان باو بدهند و بخارجه رفته تحصیلات خود راکامل کنند و مراجع نماید آنوقت اگر خدمت کرد باو مواجب بدهند والا اصل مواجب او را هم ندهند و وزارت جنگ و وزیر علوم هم تصویب کرده اند.

حاجی علی آقا- اول باید تحصیل پول را تصویب کرد بعد این مطلب را.

حاجی سید محمد- دو ساعت دراینجا صحبت قرض شد و گمان نمیکنم که باین ترتیب ملت بتواند پول بدهد.

وکیل الرعایا- اگر این اشخاص را یك قدری زودتر فرستاده و پول میدادیم تحصیل میکردند. حال دچار این اشکالات نمیشدیم این شخص میگوید که من سالی هشتصد تومان مواجب دارم در سال سالی هزار و پانصد تومان بدهند و بعد از آمدن اگر مستوجب مواجب شدم بدهند.

امان الله میرزا- این شخص فلان صاحبمنصب کافی است دراین مورد او راکجا میفرستید خوب است او رافوج بدهید سوار بدهید و به سرحد بفرستید وبیش از این که او تحصیل کرده ما امروز لازم نداریم.

معاضدالسلطنه- چقدر معلم نظامی از خارج اوردند و وجود آنها عاطل و باطل میماند با اینکه مبالغی پول بآنها داده میشود و این شخص دوازده سال تحصیل کرده بعقیده بنده بهمین طور که اظهار کرده دو سال سالی هزارو پانصد تومان باو داده شود که برود دو سال تحصیل خود را تمام کند و برگردد بد نیست و البته وجود چنین اشخاص برای مملکت لازم است.

امان الله میرزا- بنده عرض میکنم آنچه او امروز تحصیل کرده برای ما کافی است کجا میگذارید برود منتهی این است او را بیکار نگذارید فوج باو بدهید و خدمت از او بخواهید.

رئیس- یك مسئله دیگر هم هست که چون از جانب وزارت خارجه نوشته شده بود که در مدرسه آلمان داخل شود و تحصیل خود را تمام نماید لهذا در برلن هزار تومان مقروض شده بودند و معادل این مبلغ هم از طرف دولت اتمام داده شده و برات آنهم صادر شده دردست اوست و چون جزو حقوق پارساله است و تومانی پنجهزار تصویب شده داده شود اگر باین ترتیب باشد قرض او بزمین خواهد ماند و مطالبه مینمایند حال اگر مجلس تصویب میکند تومانی تومان داده شود که قرضش را ادا نماید.

آقا میرزا محمود- چون در حقیقت این کار را وزیر مختار ما کرده باید ملاحظه آبروی او را نموده و تمام حقوق او را پرداخت.

(مجلس ختم شد).

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 236

جلسه: 236

مذاکرات روز 3 شنبه 22 شهرمحرم الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 19. 1 آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- یك تلگرافی از تبریز رسیده است با یکدستخطی از طرف بندگان اعلیحضرت اقدس همایونی راجع بواقعات سرحدی باید خوانده شود. (قرائت شد).

سواد دستخط اعلیحضرت همایونی:

احتشام السلطنه تلگرافی الان مبنی بر حرکت فریق از ساوجبلاغ رسیده چون برای دولت و ملت مژده بود فرستادم ملاحظه نمایید وفردا در مجلس علنی قرائت نمایید که ملت بدانند من آرام و راحت خود را حرام کرده در مراجعت فریق بود و در این پشیمانی طوایف یاغی بدون خون ریزی چقدرها اقدامات و زحمات راکشیده ام امیدوارم با همراهی و اتحاد معنوی مجلس مقدس با دولت همه کارها اصلاح شود.

تلگراف از یزد:

تصدق خاك پای جواهرآسای اقدس همایونت شوم از قرار اخبارات واصله از ساوجبلاغ عصر جمعه 18 محمد فاضل پاشای فریق با اعوان و عساکر خود اعلام میکند که برای رفتن بمیاندوآب حاضر شوید و پس از حاضر شدن آنها بدواً مهمات حربیه و قورخانه خود راحرکت داده و بعد شبانه بهمراهانش بسمت یسوه رهسپار بشوند و مطابق تلگراف که رسیده است عموم خوانین و سرکردگان اکراد از حرکات سابقه خود پشیمان و بمقام اعتذار و استیمان برآمده اند الساعه شاهزاده فرمانفرما امامقلی میرزا را بآن صوب روانه داشته چون تقدیم این بشارت عظمی را از فرایض خانه زادی دانست جسارت بعرض رسانده شهر تبرزیر را نیز از میامن اقبال بی زوال خسروانه از معارف اشرار لیل آباد را گرفتار کردند و در صدد دستگیری سایرین هم میباشند مقتدرالدوله نیز سواد دتسخط جهانمطاع تلگرافی راکه مبنی باظهاررأفت ملوکانه در باره افراد ملت دو روز قبل شرف اصدار یافته بود طبع و نشر نموده عامه اهالی از صمیم خاطر بر مراتب دعاگویی ذات ملکوتی صفات اقدس شهریاری ارواحنا فداء افزودند.

(علی اکبر تلگرافچی)

مستشارالدوله- در هر یك از امورات مملکتی که رفع غائله میشود و مشکلات و حادثه مرتفع میگردد لازم است بهمان اندازه اظهار تشکر شود یعنی از طرف ملت تشکر بشود در این مورد نمیتوان گفت که بالمره غوائل سرحدی مرتفع شده زیرا هنوز نقاط سرحدی چه از طرف عشایر وچه از طرف عساکر عثمانی اشغال شده است چنانچه از طرف ارومیه دشت و مرکور و قدری از مرکور و اشنویه و از طرف ساوجبلاغ مکری کهنه لاهیجان و یسوه و سردشت و از طرف ولایت کردستان بانه و سقز در تصرف عشایر متمرده ودخالت عثمانی است اما مسئله ساوجبلاغ اهمیتی دیگر داشت زیرا که بعضی از نقاط معروضه دیگر جزو آن منطقه متنازع فیه هست که دولت عثمانی گاهی در آن بابت اعتراضاتی داشته است ولی ساوجبلاغ شش هفت فرسخ از منطقه متنازع فیه بطرف داخل بر آن است آمدن فریق باینجا میتوانست عواقب خیلی وخیمه تولید نماید و دچار بسی مشکلات شویم بحمدالله چنانچه در تلگراف قرائت شد فریق آنجا را تخلیه کرده رو به یسوه حرکت نموده است در هر موفقیتی که بسعی و اهتمام هر وزارت خانه یا دوایر دولتی

حاصل شده باشد تشکرات ما باید بدواً برأس رئیس قوه مجریه که شخص اعلیحضرت همایونی هستند متوجه بشود زیرا هر اقدامی در هر یك از ادارات دولتی شده باشد در سایه توجهات ایشان است آن روزی که فرمانفرما از ساوجبلاغ بطرف میان دوآب حرکت کرده بود و کمیسیون سرحدی با هیئت وزراء در حضور همایونی در تلگراف خانه باغ مشغول مخابرات بود همه دیدیم که اعلیحضرت همایونی چقدر متأثر بودندو چه قسم اقدامات مجدانه فرمودند و دستخطهای مؤکد بسرکردگان و رؤسای قشونی صادر فرمودند و معلوم است از آنروز تاکنون چنانچه دستخط مبارك مشعر آن است چقدر اقدامات و اهتمامات همایونی مصروف این کار بوده است ولی برای این که حق بمن نه الحق عاید گردد لازم است تشکرات مخصوصه خود را از حسن اقدامات وزارت جلیله امور خارجه عرض بکنم زیرا همه میدانیم که این موفقیت از اثر اقدامات سیاسی حاصل شده چه دراین پایتخت و چه در پای تختهای دیگر و در حقیقة وزیر امور خارجه در این مورد خیلی زحمت کشیده از او وهمچنین از تلگرافاتیکه متولیاً بکمیسیون سرحدی میرسد جناب محتشم السلطنه در این باب بحسن تدبیر و اهتمام مصدر خدمات نمایان شده اند و چنانکه دولتین واسطه از سابق دررفع اختلافات و مناقشات سرحدی بین دولتین علیتین حسن اهتمام داشته اند در این مورد هم مسلم است که اقدامات دوستانه ایشان بی اثر و بیدخل نبوده است همین طوریکه هر وقت از طرف آنها نسبت بحقوق ما تعدی میشود مکلف و مجبوریم که اعتراض نمایید همانقسم از حسن مساعدتهای آنها هم باید اظهار تشکر نماییم و چنانچه تشکرات خود را نسبت بشخص اعلیحضرت همایونی شروع کرده بودیم باز ختم میکنم بعرض شکرانه از حسن توجهات اقدس همایونی که آنهم حاصل نشده مگر از اتحاد و اتفاق دولت و ملت یعنی مقام سلطنت و مجلس شورای ملی امیدواریم که این اتحاد روزبروز محکم و کاملتر گشته در سایه آن برفع مشکلات دیگر موفق شویم.

رئیس- آنچه حق مطلب بود الحق جناب مستشارالدوله ایفا کردند ولی دو نکته را فروگذار نمودند یکی آن که در این مورد اقدامات کمیسیون سرحدی که خیلی در این مورد اقدامات نموده و زحمت کشیده اند بقسمی هر روزیکه هر قدر تفنگ و فشنگ حاضر میشد هر روزه میدانستند و مجلس باید از اجزاء کمیسیون سرحدی خیلی اظهار امتنان و تشکر نمایند و نکته دیگر که یادآوری فرمودید آن محلها متنازع فیه است باید دانست که آنجاها متنازع فیه نیست فقط آن نقسه ایست که گذاشته اند برای تصفیه گفتگوی بین دولتین والا ما هم در سلیمانیه و جاهای دیگر حقی داریم منظور اطلاع بوده.

وکیل التجار- آنچه لازم تشکر بود جناب مستشارالدوله فرمودند ولی دستخطی که بجناب رئیس شده خیلی ساده است و بر بنده متأثر آمد.

حاج معین التجار- آنچه لازمه ادای تشکرات بود اظهار شد و از دول همجوار هم خیلی اظهار تشکر مینماییم ولی باز بعضی گفتگوهای متناقض درمیان مردم مشهور است ومفسدین چنین شهرت میدهند که بندگان اعلیحضرت برخلاف مشروطیت اقدامی میکنند و از این طرف هم چنین شهرت داده اند که ملت بر ضد سلطنت است در صورتیکه اتحاد واتفاق کامل فیمابین است خوبست طوری بشود که تمام افراد ملت این القاء شبهه مفسدین را بانند تا رفع این اختلاف و گفتگوها بشود.

آقا میرزا آقا مجاهد- بعد از نطق کافی مستشارالدوله نمیشود تجدید کرد و مبنای عرض بنده هم بر تشکر بود ولی همینقدر ملت ایران باید بدانند که حفظ بقای خودشان بسته است بهمراهی واتفاق ملت با قوه مجریه واین اقدامات دول همسایه نبوده است مگر از توجهات اعلیحضرت پس باید ملت ملتفت بوده در هر مورد همراه باشند.

مؤتمن الممالك- مقصود وعرض بنده را حضرت عالی فرمودید بنده اظهار تشکر از کمیسیون سرحدی مجلس که خیلی زحمت کشیده اند مینمایم.

وکیل الرعایا- اولا اظهار تشکر میکنم از مراحم اعلیحضرت و همچنین از کمیسیون سرحدی و اینکه جناب حاج معین التجار فرمودند آن دسته بندیها که مفسدین کرده بودند هنوز هم از خودشان مأیوس نشده اند و باز میخواهنددر هر مورد القاء شبهه نمایند واز هفدهم ذیحجه نمیتوان فرض کرد که فی الجمله خدای نخواسته قصوری از طرف اعلیحضرت شده باشد واین القاء شبهه هم گمان نمیکنم اثری ببخشد.

احسن الدوله- آنچه که وکیل التجار در دستخط ایراد کردند بنده قبول ندارم اینکه این دستخط در کمال سادگی صادر شده بواسطه حسن نیت و محرمت اعلیحضرت است واز صفای باطن خودشان است که این طور دستخط بی اختیارانه ساده صادر شده ودیگر اینکه نسبت باین عشایر یك اندازه اجحافات شده بود و وکلای آذربایجان مسبوقند که چقدر بر آنها زحمت وارد آمده پس باید با این عشایر بطور ملایمت و مهربانی رفتار نمود که آنها هم مستظهر بمراحم اولیای امور بوده با کمال آسودگی مشغول رعیتی باشند.

آقا شیخ محمدعلی- وقت وکیل اشرف از اوقات سایرین است و معادل است با اوقات سی کرور نفوس تا حال موانع نگذاشت که وکلا بوظایف خود عمل کنند ولی حالا عرض میکنم که روزهایی که مجلس منعقد میشود ولو یکساعت هم باشد قرائت قانون بشود که تا قوای مجریه و عموم ملت بدانند که مجلس مشغول بوظایف خودش است اگرچه این مذاکرات مفید است ولی قانون اهم از تمام کارها است.

وکیل التجار- همان طور که گفته شد اگر آن اطاق منظم شود تمام مملکت وهمه کارها منظم میشود از قرار معلوم باز بعضی هستند که نمیگذارند توجهات ملوکانه شامل حال ملت باشد و عرایض مردم بسمع مبارکشان برسد برای اینکه چون مجازات نشدند اشخاصیکه مخالف مشروطیت حرکت میکنند واز قرار معلوم جمعی هستند که شبها در مسجدی که در خیابان مریضخانه واقع است جمع میشوند و میگویند هر کس مشروطه طلب باشد یا لفظ مشروطه رابزبان بیاورد قتل او واجب است معلوم است که هنوز مفسدین در صدد افساد و تفتین والقاء شبهه هستند.

حاج معین التجار- این فقره که وکیل التجار بیان کردند راجع بحکومت و نظمیه است و ابداً ربط بمقام مقدس اعلیحضرت ندارد و اما اینکه آقا شیخ محمد علی اظهار داشتند که مجلس هنوز کاری نکرده است چنین نیت اگر درست دقت شود با وجوداین پیش آمدها که پیش آمده مجلس خیلی کار کرده میخواهنداز مجلس و پارلمان ایران که یك سال و نیم است دایر شده کارهای پارلمان هفتصد ساله بروز نماید ودر هر مملکت که بدو مشروطیت بوده همین طور بوده تا انقلابات رفع نشود نمیشود مشغول کارهای بزرگ شد.

حاج میرزا علی آقا- بنده این مسئله را قانونی میدانم ازکلیات که هر وقت در منشاء هر کاری فتنه وفساد باشد در خارج و اطراف هم بروز و ظهور مینماید وقتی منشاء ساکت شد البته خارج هم ساکت میشود مثل قلب انسان که اگر فساد داشته باشد در خارج بروز میکند و بنده منشاء این فتنه و اختلافات را از بعضی روزنامها و تماشاچیها و ناطقین که بدو امر بعضی چیزها گفتند و کم کم این مسئله نشر کرد پس اعلیحضرت هم دیدند که این طور است اقدامفرموده و رفع شد وهر که باعث این حسن رفتار شده و هر که باعث این حسن رفتار شده است از اعلیحضرت و وکلا و انجمنها و دول متحابه تشکر میکنم و ختم میکنیم تشکر خود را بسجده شکر بدرگاه حضرت احدیت.

رئیس- این لایحه ایست که بحرالعلوم در باب کرمان و بلوچستان داده چند روز قبل یکدفعه قرائت شده و بواسطه پاره مسائل مهمه دیگر در این باب مذاکره نشد حالا قرائت میشود که تکلیف آن معلوم گردد. (لایحه مزبور قرائت شد قریب باین مضمون) چون بم و بلوچستان خاك وسیع وسرحد انگلیس و دور از مرکز کرمان و همیشه غیر منظم و فرستادن قشون بواسطه عدم آذوقه سخت است چنانچه چندماه قبل میرزاعلی خان سرتیپ با ده نفر سرباز کشته شدند باین جهة خوبست که مجری شود.

آقا شیخ محسن خان- اهل البیت ادری بمافی البیت بنده امروز این مطلب را صحیح نمیدانم بجهاتی و یك لایحه هم در این خصوص نوشتم با ملاحظاتی که صحیح نیست یکی آنکه بعد مسافت دارد بمرکز ویکی اینکه چون اساس مشروطیت بپا شد خوبست ملت فروشی نگذاریم بشود آنهاییکه میخواهند بلوچستان را مجری نمایند میخواهند رعیت آنجا را بفروشندودر فکر فایده هستند یکی اینکه آنجا را بفروشند و در فکر فایده هستند یکی اینکه بلوچستان از گرمسیرات کرمان است و میخواهند از آنجا برای خود ایجاد فواید کنند در هر صورت بواسطه این جهات بنده صحیح نمیدانم اگر چه اساسا صحیح است ولی فعلا صلاح نیست و اگر باید مجزی شود باید سایر جاها هم همینطور معمول شود که حکومت از مرکز برود.

آقا میرزا محمود- بنده عرض میکنم این مطلب باین مهمی را نمیشود چندان کوچك شمرد ورد و قبول آن در همین مجس معین شود خوب است مقرر شود از وکلا و وزراء دراین باب گفتگو کرده در یك مجلس ودر مجلس تبادل افکار نمایند آنوقت نتیجه حاصل شود.

وکیل التجار- علاوه بر این ترتیب که آقا میرزا محمود گفتند این یك مقدمه قانونی هم دارد که هر ایالت و ولایتی که تغییر کند بدواً باید انجمن ایالتی و ولایتی آنجا امضا کند آنوقت در مجلس مطرح شود (گفتند چنین نیست).

حاج معین التجار- بنده عرض میکنم که مسبوق ازاین لایحه نبود. ولی همینقدر میگویم که بندر کلیة یك اهمیتی دارد خصوصاً بندری که در سرحد واقع شود ودر بلوچستان چند بندر است و هنوز هم گمرك آنجا درست منظم نشده چنانچه در بیست روز قبل نسبت برئیس گمرك صدمه وارد آورده اند ومقداری وجه در صندوق او بوده برده اند و هنوز اهالی آنجا کاملا تربیت نشده اند هیچ عیبی ندارد که یك حاکم مقتدر سیاسی بآنجا برود اگرچه در تحت حکومت کرمان باشد.

سید الحکما- چون در نظامنامه ایالتی نوشته شده که ما چهار ایالت داریم و در باب ایالت چنین نوشته شده که اگر بخواهند یك حاکم جزو به بلوچستان بفرستند در حقیقت کرمان را از ایالت خارج کرده اند ولی اگر بخواهند که یك نفر حکومت از مرکز بفرستند برای آنجا که در جزو ایالت کرمان باشد ضرری ندارد.

آقا میرزامرتضی قلیخان- سابقاً گفته شدکه ایالت مرکز حکام جزو است ولی گفته شد که تمام حکام خوبست از خود مرکز برود و تمام ایالات و ولایات بشود و این نیز ضرری ندارد که یك حاکم جزو یك ایالت باشد ولی بواسطه تعدی حکام و مأمورین بلوچها خیلی متفرق و بی پا هستند خوبست که یك حاکم از مرکز برود تا آنکه آنها از این ذلت وبنده فروشی بیرون بیایند بجهت اینکه اشخاصیکه ببلوچستان برای وصول مالیات میروند مثل دراویش گردش میکنند علاوه از اینکه اموال آنها را میگیرند و میچاپند بچه های آنها را هم میگیرند میفروشند چنانچه خودم دیدم پس باید یك کاری کرد که این مطلب رفع شود.

آقا شیخ محسن خان- فرمایشات آقا صحیح است و همین طور که گفتند سیصد نفر چارصد نفر میفروشند باید این ملت فروشی را موقوف کرد و این که گفته شد مالیات وصول نمیشود این هم اسمی است که حکام گذارده اند وبآن بهانه تاخت وتاز مینمایند و با وجوداین انقلابات و این بعد مسافت حالا از مرکز حاکم معین شود بعقیده بنده صحیح نیست که فریاد و تظلم آنها ابداً بگوش ما نرسد.

آقا سید حسین- حالا که رجوع بکمیسیون و وزراء میشود بسیار خوب وکلا هم باید یك دقتی در این مسئله بنمایند که خیلی اهمیت دارد و برای چهل هزار تومان این قدر بر آن بلوچ های بیچاره سخت گیری نشودو بنده فروشی ننمایند.

حسنقلی خان نواب- آن موضوع مذاکره که پریروز فرمودید چه شد؟

رئیس- بدواً اظهار شد که امروز اسبابش موجود نیست باشد برای روز پنجشنبه.

مخبرالملك- این لایحه مقدمه دارد و چنین گمان نکنند که چیز تازه ایست مدتی است این لایحه بواسطه بنده بکمیسیون مالیه رسیده وبنظر وزیر مالیه و وزیر داخله نرسیده وآنها هم تصویب کردند ولی بدبختانه هیچکدام عقیده خود رادر اینجا ننوشتند بلکه آنحاکم که میخواست برود گفتند میخواهم مجری کنم چطور است او هم گفت اگر این طور باشد من نمیروم بنده عقیده ام اینست که باید مجری شود زیرا که کراراً گفته شد هر چه اداره حکومت کوچکتر باشد بهتر است و سالی حکومت کرمان سی چهل هزار تومان بخرج دولت مینویسد برای نظم امر بلوچستان در صورتیکه آنهمه مداخل از آنجا میبرد پس این مطلب تازگی ندارد چیزیکه هست در این لایحه نوشته ایم جزو آنجا باشد ولی بنده عقیده ام این است که بم از بلوچستان دور است ودر این لایحه هم بملاحظه اینکه آب و هوای نجا خوب است ومرکز حکومت آنجا باشد اینطور نوشته ولی باید جزو بلوچستان نباشد واگر محل حکومت در بمپور بشود که مرکز است خیلی خوب و مفید فایده خواهد بود واین خیلی لازم است و لازم نیست که منتظر بشویم برای کمیسیون باید زود این مطلب را ختم کرد که بسیار مهم است و اسباب آسایش و راحت اهالی آنجا است.

آقا میرزا محمود- بنده خلی تعجب میکنم از اینکه عرض کردم این مطلب راجع بکمیسیون میشود و اغلب تصویب کردند معهذا باز در اینباب مذاکره مینمایند و بنده می بینم که اکثر وکلا اطلاع صحیح دراینباب ندارند پس رجوع بکمیسیون شود بهتر است.

حاج معین التجار- باعتقاد بنده باید اکثر ولایتها که اهمیت دارد حکومت آنجا از مرکز برود ولو در تحت اداره ایالت آنجا باشد چنانچه میبینید بغداد یك قائم مقام دارد معهذا برای کربلا و نجف و غیره متصرف از مرکز میرود وعلت این است که این اشخاص که بایالت میروند یکسال حاکم هستند وچندسال نیستند و مجبور هستند اجزائی نگاه دارند تا موقع مأموریت خودشان و بواسطه این مبالغی مقروض میشوند وقتیکه بحکومت میروند باید از آنها نگاهداری کرده و قرض خود را هم بدهد این است که تعدی بملت میشود و اینطور که جناب مخبرالملك گفتند سالی مبالغی از بابت تنظیم قشون آنجا در بودجه نوشته میشود تنظیم آنجا با بندرات بهتر میشود چطور که الان حکم شده بدریابیگی که با کشتی برود آنجا را منظم نماید در هر صورت بلوچستان یکنفر حاکم دانای کافی از مرکز لازم دارد.

آقا میرزا آقا مجاهد- در این مورد تصدیق قول آقا میرزا محمود میکنم باید یك انجمن تحقیق باشد برای رسیدگی این لوایح و نظریات خودشان را بنویسند تا اینکه بعد مذاکره شود.

بحرالعلوم کرمانی- خاك بلوچستان وسیع واز کرمان تا آنجا چهل فرسخ است و بواسطه بعد مسافت و دوری او از مرکز است که خراب واهالی آنجا متفرق شده اند امروز لازم است که یکنفر حاکم وکارپرداز صحیح برای آنجا معین شودو خاکش یك مقابل خاك

فرانسه است حالا عده نفوس آن جا بنصف رسیده چرا نباید آنها آسوده باشند لااقل این بیچاره ها مالشان میرود جانشان در امن باشد این مطلب راکسی نباید انکار کند.

آقا شیخ حسین- بنده مختصراً عرض مینمایم آنروزیکه گفتگوی ایالت و ولایت شد وگفتند او مرکز حاکم برود یکی از بزرگان جواب دادند که مخارج این زیاد میشود این بود که بهمین ترتیب ماند والا بجهت رفتن حاکم به بلوچستان از مرکز گمانم این است که اکثر وکلا تصویب نمایند.

آقا میرزا حسن- مجزی شدن بلوچستان از کرمان خیلی واضح و صحیح است اما بعد مسافت بم تا بلوچستان بیشتر است تا کرمان در اینصورت نمیشود جزء بلوچستان باشد.

آقا شیخ محسن خان- این طور که گفتند بلوچستان مجزی شود نمیدانم از برای حکومت آنجا از ملائکه کسی را معین کرده اند یا همین اشخاصی هستند که میروند بکرمان آنچه که در کرمان میکنند در بلوچستان اشدار آن مینمایند بنده عرض میکنم که این مطلب اساساً صحیح است ولی همانطور که گفتند بکمیسیون رجوع شود.

لسان الحکما- بنده یك کلمه برای صحت این کار عرض میکنم که اگر برای ولایات حکومت جزء از کسان خود ایالت باشد سرپوش خود او خواهد بود اما اگر از مرکز برود ناظر اعمال او خواهد بود.

آقای حاج امام جمعه- اینجا یك کلمه گفته شد که خیلی خوب بود که گفتند اوقات وکلا خیلی شریف و بزرگ است در باب بلوچستان غیر از وکلا کرمان که فی الجمله اطلاع دارند گمان نمیکنم که سایرین اطلاع کامل داشته باشند و آنچه توضیحات بود گفتند چیزیکه دستگیر بنده نشد واینکه ما رأی بدهیم بلوچستان مجزی بشود یا نشود از روی بی اطلاعی خواهد بود پس همانطور که آقا میرزا محمود گفتند رجوع بکمیسیون شده و نیز از حکام سابق آنجا که بی غرض هستند احضار نموده تبادل افکار نموده و توضیحات خود را نوشته بدهند آنوقت مجلس میتواند که بیك طرف رأی بدهند.

آقا میرزا آقا مجاهد- یکی از ایراداتیکه ما سابق باولیای امور میگرفتیم این بود که بدون تحقیق بیك کاری اقدام میکردند حالا لایحه باین مهمی که بمجلس آمده در تجریه ولایتی از ایالتی نمیشود بدون تحقیق اقدامی کرد پس همانطور که گفته شد رجوع بکمیسیون سرحدی و وزراء شود آراء و افکار خود را روی کاغذ آورده بپارلمان بدهند آنوقت مطرح شود مثل اینکه در سایر ممالك هم اینطور معمول است.

آقا سید علینقی- این مسئله ولایت و ایالت یك امر اعتباری است که نشستند و قراردادند والا دراین باب آیه از آسمان نازل نشده عجالة باید نظر در این کر که آیا آنجا مجزی باشد صلاح است یا نه والا متصل بفلانجا است ربطی ندارد.

آقا سید محمد جعفر- تا قوانین مرتب و منظم نشود هیچ صلاح نیست که جاییرا مجزی نمایند چنان که در فارس ولایات را مجزی کردند بعضی را به بختیاری و بعضیرا بعرب و غیره دادند و آنها همه روزه بیکدیگر تاخت و تاز کرده ویکدیگر را غارت مینمایند و اسباب خرابی آنجاها است باین دلیل صلاح نیست تا قانون مرتب و مجری نشود جایی مجزی شود.

حسن علی خان- محض اینستکه نمیخواهم بگویم وقت مجلس ببطالت گذشته اگر چه این مذاکرات مفید بود ولی باید از مذاکرات سریع تر نتیجه گرفت حالا عرض میکنم که هر لایحه که در مجلس میآید اول رأی بگیرند که این مطلب قابل مذاکره است یا نیست اگر هست که باید بکمیسیون برود واگر رد شد که دیگر قابل مذاکره نیست.

رئیس- این لایحه را پانزده نفر از وکلامهر کرده اند و یك دفعه در مجلس مذاکره شده واین دفعه هم که دفعه دوم است گفته شد که قابل مذاکره هست راپورتی از کمیسیون عدلیه قرائت شد که سردار معزز برای استرداد اسرای قوچان بکمیسیون آمده و اظهار داشت که هزار سوار خراسانی و عراده توپ و ده هزار تومان برای مخارج سه ماهه اردو داده شود که اسرا را استرداد نمایند وسالار مفخم هم حبس نظر باشد تا اینکه اسرا استرداد شوند بعد از آن اولیا امور هر چه در باره او صلاح دانسته عمل فرمایید.

آقای حاج امام جمعه- این مطلب در کمیسیون عدلیه هنوز تمام نشده بود که بمجلس آمد بنده اطلاعی از این ترتیب ندارم.

رئیس- وقتیکه تمام نبود پس چرا آوردند که قرائت شود حال که چنین است خوبست برود دوباره بکمیسیون تا درست ملاحظه شده بعد از آن بیاید بمجلس و راپورتی از کمیسیون خارجه قرائت شد در خصوص اراضی که قونسولگری روس در سیستان خواسته بود

برای بنا کردن قونسولخانه در آن راپورت رأی کمیسیون د راین خصوص بر این شد که دولت آن اراضی راکه بمصلحت سیصد و پنجاه ویك ذرع مربع است به قونسولگری دولت روس واگذار نمایند.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 237

جلسه: 237

بقیه مذاکرات روز سه شنبه 22 شهر محرم الحرام دارالشورای ملی

مستشارالدوله- چون قونسولگری روس در سیستان سه ساله خانه از میرزا مهدی نام اجازه کرده بودند اگر چه اراضی سیستان کلیتاً خالصه است ولی عمارت وبنای آنجامال کسی است که بنا کرده قونسولگری شرط کرده که پس از تحصیل اجازه زمین از دولت آنعمارت را هم که بنا کرده بقونسولگری واگذار نماید و از طرف وزارت خارجه این مسئله بکمیسیون خارجه اظهار شد واز طرف کمیسیون هم تحقیقات لازمه بعمل آمده از کارگذاری سیستانهم تحقیق کرده وتوضیح داده بودند اراضی آن صفحات یك ذرع مربع بدو قران میباشد و قیمت تمام این مساحت مبلغ هفتاد تومان و کسری میشود در این صورت این مبلغ را قابل ندانستند که دریافت دارند و صلاح چنین دید که در عالم مودت ودوستی بین دولتین زمین مزبور را بقونسولگری دولت روس واگذار اسمی ازقیمت آن برده نشود. اگرتصدیق و تصویب نمودند.

آقا سید عبدالله مجتهد- تلگرافیست از حجج اسلام نجف شرف رسیده خوب است قرائت شود و همچنین یك تلگرافی از رشت و یکی هم از بوشهر رسیده آنها را هم اجازه بدهند که قرائت شود.

تلگراف از قصر:

جنابان مستطابان حجتی الاسلام بهبهانی و طباطبائی دامت برکاتهما تلگراف شرافت اتصاف که متضمن صورت دستخط مبارك همایونی و شرح عنایات خسروانه در قیام بوظایف رعیت پروری و مملکت داری و اجراء قوانین قویمه مشروطیت بود که هم از کمال دلسوزی و صدق دولت و ملت خواهی و جناب مستطاب اجل اشرف اسعد والا آقای شعاع السلطنه وجناب مستطاب اجل اشرف عضدالملك دام اقبالهما العالی اظهار امتنان فرموده بودند رسید علیحده از جانب سنی الوجوانب اقدس شاهانه ادام الله تعالی سلطانه توقیع رفیع تلگرافی متضمن همین بشارت و وعده در جزمیه صرف تمام قوا از همان تاریخ انجام مستدعیات دولت خواهانه زیارت والحمدالله تعالی وحشت خاصله از تراکم موجبات نفرین و استیصال رارفع و همواره دوام تام و تسدید ذات اقدس را بانجاح مواعید ملوکانه در تحت قبه منوره مسئلت و نتایج خیریه آن را بعون الله تعالی و حسن تابیده پیوست مترصد و از توجهات مقدسه حضرت ولی عصر ارواحنا فداه امیدواریم که انشاء الله تعالی سایر شاهزادگان عظام وامراء فخام را هم در قیام بوظایف دلسوزی و صدق دولت خواهی و اغماض از وضع ناهنجار سابق و تشیید این اساس قویمه که نتایج هر دو بالمآل مشهود است تأیید فرموده نعمت اتحاد و اتفاق کلمه را کاملا عنایت و کسانیکه باسم دینداری یا دولتخواهی در موجبات اضمحلال دین و دولت و دست دادن مملکت همت گماشته این عهد فرخنده را با این شدت هرج ومرج و تلف نفوس و اموال و اغراض و افتتاح نموده اند از خیالات فاسد منصرف و مأیوس خواهند فرمود انشاء الله تعالی در خصوص مفسد هم الشاهد برای مالایراه الغائب.

(نجل مرحوم حاج میرزا خلیل)

(الاحقرمحمدکاظم الخراسانی)

(الاحقرعبدالله المازندرانی)

همگی اظهار تشکر و امتنان از بذل توجهات حضرات حجج اسلام نمودند.)

(تلگرافی از رشت بتوسط آقای آقا سید عبدالله مجتهد قرائت شد که مشتمل بود بر قتل صدیق الرعایا و عدم مجازات قاتلین وامنیت آنجا.

وکیل التجار- واقعا این اول واقعه ایست که در گیلان اتفاق افتاده و ما همیشه متشکر بودیم که گیلان از سایر ولایات امن تر است و حالا متأسفانه این اتفاق سوء واقع واین شخص مقتول يك نفر از ملاکین محترم آنجا و نایب الحکومه مدیرالملك بود و چند نفر را هم بسبب اتهام دستگیر کردند و بعضیها نمیدانم بچه جهة خواسته اند آنها راز حبس خلاص نمایند.

آقا سید عبدالله مجتهد- از این تلگراف معلوم میشود که کسی توسط کرده است.

وکیل التجار- از اینجا توسط نشده گویا بعضیها در آنجا خواسته اند که آنها را خلاص نمایند این است که این تلگراف شده تا تأکید شود که آنها حبس باشند تا حکومت برود.

تلگرافی از بوشهر بتوسط آقای آقا سید عبدالله مجتهد قرائت شد که آقا عبدالرسول خان کلانتر سابق بوشهر مبلغ چهار هزار تومان مالیات دولت را خورده واتباع او بر ضد کلانتر حالیه اسباب اغتشاش و افساد شهر را فراهم آورده و نمیگذارند که مردم شهر راحت باشند این بی ترتیبی و بی نظمی با اهمیت سرحدی این نقطه بکلی برخلاف پلتيك و سیاست است البته اولیای امور توجه خاص در این امور خواهند فرمود.

وکیل الرعایا- بنده دو کلمه متعلق براپورت کمیسیون عدلیه عرض دارم چون اجزاء آن کمیسیون دوازده نفرند و هشت نفر آنها که عبارت از دو ثلث باشد وقتی که حضور بهمرسانیدند مشغول مذاکرات میشوند جناب آقای حاجی امام جمعه مدتیست که بواسطه پاره از موانع ومشاغل حاضر نشده اند و جناب آقا سید علینقی هم همه روزه تشریف نمی آورند واین لایحه را کمیسیون عدلیه در حالتی که تام الارکان بوده نوشته است و مطلب آنهم بعقیده بنده عیبی ندارد فقط یکی دو مطلب آخرش اگر لازم بمذاکره است مذاکره شود و بگذرد.

آقا شیخ یوسف- معلوم میشود که امروز مجلس موضوع مذاکره معینی ندارد فقط راپورت کمیسیونها است و کمیسیون وزارت داخله مدتی بود که رسیدگی بکارهای انجمن بلدیه مینمود و يك صورتی بکارهای انجمن بلدیه داده در کمیسیون تصویب شد وبایددر مجلس قرائت شود اگر صلاح بدانندقرائت شود.

رئیس- بلی آن صورت در اینجا حاضر است مذاکره میشود.

وکیل التجار- آیا کمیسیون عدلیه رئیس ونایب رئیس دارد یانه هر گاه دارد بدون حضور آنها نمیتوانند چیزی راتصویب کنند.

آقا سید حسین- این لایحه بنظر آقا سید علینقی رسیده وهر گاه مسوده آن ملاحظه شود بعضی از جاهای آنهم خط خود ایشانست چون اهمیت دارد خوبست دوباره قرائت شود.

آقا سید علینقی- من دراین حرفی ندارم وقتیکه دو ثلث از اعضاء کمیسیون حاضر شدند مشغول کار میشوند و بنده هم هر روز در کمیسیون حاضر بودم و در این لایحه هم ایرادی ندارم چون عمل سالار مفخم اهمین داردو راجع بخود ملت است اینستکه گفتم خوبست واگذار بشود بخود مجلس که تا در مجلس مذاکره شده باتمام برسد.

آقا میرزا محمود- بنده عرض میکنم که در یکی از مواد نظامنامه داخلی نوشته شده است که کمیسیون حکم اعضاء مجلس را دارد تا رئیس یانایب رئیس حاضر نباشد مذاکرات آن رسمیت ندارد ونیز این مطلب هم قرار داده شد که منشی کمیسیون باید از خود وکلا باشد و منشی خارج نباشد تا اینطور اسباب اشکال فراهم نشود که گفته شد خط منشی کمیسیون است وبعضی از اعضاء تصدیق ندارند این مطلب بکمیسیون عدلیه برمیخورد.

رئیس- پس این مسئله بماند دوباره رجوع بکمیسیون شود تا اینکه درست ملاحظات خودشان را بنمایند و وکلا هم آراء خود را در اینباب تصفیه کرده در جلس دیگرمذاکره نمایند.

آقا سید مهدی- اداره بلدیه بجهة عایدات شهری اکثر اوقات بکمیسیون داخله رجوع کرده واستجازه مینماید که بعضی محلها و عوارضات شهری بآنها واگذار شود بجهة مصارف بلدیه بعضی از آنها هم تصویب واجازه داده شده است وحالا محلهاییکه دراین ورقه شرح داده اند میخواهند اعضاء کمیسیون هم بملاحظه تعمیر خیابانهای شهری تصویب نمایند و حال بمجلس اظهار داشته اندتا رأی مجلس مقدس چه اقتضا فرماید لایحه که در این خصوص نوشته بودند قرائت شد که از درشکه وکالسکه و دوچرخه و چهارچرخه از کرایه وغیره درماهی يك میزان معینی دریافت دارند برای تعمیرات خیابانها.

آقا شیخ حسین- در باب بلدیه در این شهر بعضی گفتگوهاست بعضی میگویند که بلدیه پول گرفته ودر مقابل خرج نکرده و بعضی میگویند که چرا بلدیه باری دهشاهی از ذغال میگیرد وآن چیزهاییکه در آنجا نوشته شده.

مثلا درباب چرخ بستنی که ماهی دهشاهی بگیرند بنده عرض میکنم که اصلا لازم نیست که بستنی باشد تا آنکه از چرخ آن دهشاهی بگیرند و نیز در قانون بلدیه نوشته شده است که هر چه بلدیه باید بگیرد اول باید بمجلس اظهار شود اگر مجلس تصویب کرد و قانونی شد گرفته شود.

آقا میرزا محمود اصفهانی- در این لایحه بی اعتدالی شده برای اینکه چهارچرخه و دوچرخه هر دو را تقریبا بیك میزان نوشته اند وحال آنکه آنها با هم فرق دارند و دیگر اینکه یك نفر چند دوچرخه دارد یاکسی چند درشکه وکالسکه دارد ولی یکی یا دو تای آنها در کار است آیا از آنها هم باید مالیات گرفت یا نه.

آقا سید مهدی- کراراً در انیجا مذاکره شد که برای تنظیف و تعمیر خیابانها و کوچه های شهر لازم است یك پولی گرفته شود واینکه میگویند دوچرخه و چهارچرخه با هم تفاوت دارندانیها با هم تفاوتی ندارند و دیگر اینکه مالیات نه از روی عدد دوچرخه یا چهارچرخه است بلکه از روی عدد اسب است که چنداسب بسته شده و در کار است.

حسنعلی خان- این ترتیب که بلدیه نوشته است خیلی خوبست و باید بالاخره هم این کار بشود ولی باز در اینجا مجدداً محض تذکار عرض مینماید که این لایحه از آن لوایحی است که اولا باید رأی گرفته شود که آیا مجلس تصویب مینماید یا رد میکند بعد از آن برود بکمیسیون و بعد از کمیسیون برگردد بمجلس.

رئیس- این لایحه در کمیسیون داخله گذشته است و کمیسیون هم تصویب کرده که در مجلس قرائت شود این بود که قرائت شد ولی حالا چون وقت گذشته است بماند برای مجلس دیگر و یك لایحه هم از انجمنها است که آنهم میماند برای روز پنجشنبه.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 238

جلسه: 238

مذاکرات روز پنجشنبه 24 شهر محرم الحرام دارالشورای ملی

رئیس- دستخطی است از طرف اعلیحضرت همایونی که وزیر افخم آورده اند قرائت میشود (قرائت شد)

سواد دستخط همایونی:

رئیس مجلس شواری ملی چون میل دارم مراتب خوشوقتی و رضای خاطر خود را از زحمات و مجاهدات وکلا اظهار داریم این است که بشما مینویسم که عواطف و مراحم ما را بوکلا اظهار دارید بدانند قدرمراقبت و زحمات آنها در حضور همایون ما مستور نیست و نهایت خوشوقتی از خدمات صادقانه و حس ملت ودولتخواهی آنها را داریم قانون انطباعات را که امروز ملاحظه وامضا فرمودیم دلالت میکند بر اینکه در این ایام محرم نیز از وظایف خود کوتاهی نداشته اند انشاء الله همین که عمارت جدید پارلمان تمام شد خودمان هم برای افتتاح آن حاضر شده مسرت و رضای خاطر خودمان را حضوراً اظهار خواهم کرد واز خداوند مسئلت میداریم که ماو مجلس مقدس را در تمهید موجبات آسایش عامه اهالی مملکت و تمام رعایا و ملت مؤید فرماید.

آقا حاج امام جمعه- تمام وکلا از این اظهار عنایات همایونی ملوکانه عموماً اظهار تشکر مینماید.

رئیس- بدیهی است که تمام وکلا منتها درجه تشکر را دارند و البته بندگان اعلیحضرت هم انشاء الله پس از اتمام آن عمارت که چند روز دیگر بیش طول نخواهد کشید تشریف فرما خواهند گردید و در حقیقة افتتاح جدیدی خواهد بود برای پارلمان قرار شد عریضه از طرف مجلس عرض شده و با هیئتی از وکلا شرفیاب حضور همایونی گشته حضور اهم مراسم شکر گذاریرا بجا آورند.

مؤتمن الممالك- در باب بشیوه و بازار وکیل وکمال آباد وغیره اما در خصوص بازار وکیل توضیحاتی که جناب آقا سید جعفر دادند صحیح است اما بشیوه بدواً متنازع فیه مابین وکیل الدوله کرمانشاهی و احتشام الممالك بوده واقبال الدوله آنجا را باسم خود خریده و

بدولت تقدیم کرد جزو خالصجات دولتی گردید اما در باب کمال آباد اقبال الدوله رسیدگی کرده و ثبت داده و از ری همان ثبت واگذار بکمپانی خالصجات شد اما در باب مالیات دولت آباد چندین سال آنجا راخودم بمبلغ ومقداری نقد وجنس معتنابه اجاره میدادم و این مالیات هم که فعلا منظور شده فقط جنسی است ابداً اسم از نقدی برده نشده معهذا میل دارند ممیزی شده از روی آن مالیات منظور شود وآنقدر از شهر دور نیست که رفتن ممیز طول بکشد پشت دروازه است.

سید الحکما- در باب دولت آباد همانطوری که آقای مؤتمن الممالك فرمودند فقط مالیات جنسی منظور شده و ابداً از نقدی اسم برده نشده و علاوه از آن زمان تاحال مبالغی بر آب واراضی و باغات و آبادی آنجا افزوده شده و بلکه دو مساوی گشته است دراینصورت دیگر محل تأمل نیست.

آقا میرزا فضلعلی آقا- این چیزها که در این کاغذ نوشته است باید تجزیه شده آنوقت مطرح گردد چند فقره است بازار وکیل است و کمال آباد وغیره اول فقره بازار وکیل دراین باب اگر صحبت بشود باید در دیوانخانه عدلیه مطرح مذاکره بشود.

اما کمال آباد شاه آنجا را در عوض این ملك یعنی بازار وکیل بشاهزاده داده است پس بدین موجب اینجا ملك شاه بوده اول خوب است در این باب صحبت بشود و بعد از ختم در خصوص مالیات و غیره صحبت شود.

حاج معین التجار- اما در باب بشیوه خود رئیس بهتر مسبوق میباشند که بدست وکیل الدوله افتاد و دولت نمیخواست بواسطه سرحد بودن در دست غیر باشد پولی دادندو گرفتند حال اگر این پول شخصی سلطنت بوده که ملکی است واگر ازپول دولت بوده آنهم مثل سایر خالصه جات است و بجهت شاهزاده نمیشود حکم دیگری معین کرد اما از بابت مالیات دولت آباد که میگویند زیاد منظور شده است گمان نمیکنم که زیاد منظور شده باشد.

وکیل التجار- این دو محل که بعوض بازار وکیل شاهزاده داده شده است چون اصل موضوعش باطل و غیرصحیح بود همین نحو عوض آن هم غیرصحیح است چیزی که هست و میتوانیم بگوییم این استکه این دو محل بعنوان خالصه در دست شاهزاده باشد تا چند سالی و مالیات آن را نقداً و جنساً بدولت بپردازند که ضمناً فایده برده باشند و هم اینکه آنجا رآباد نمایند اما این پولی که میگویند بشاه داده است در این خصوص اولا آن پول هم از ملت بوده است و دیگر اینکه شاه از خودش که مالی نداشت هر چه بود مال ملت بود وهرچه را که در زمان سلطنت بکسی داده است مال ملت است هرگاه بعد از حیات شاه چیزی خریده باشند مال خودشان است پس این دو محل مال ملت است و باید رد شود.

وکیل الرعایا- عقیده بنده این است که شخص سلطنت خزینه دار ملت وحافظ ملت بوده است باید از آقای شعاع السلطنه پرسید که شما چقدر پول دادید و اینکه گفته اند در دست شاهزاده باشد ملك آباد میشود اگر ما دراین راه باشیم باید کلیتاً ملك را بدست زارعین بدهیم و بآنها بفروشیم که آباد شود و فواید از آن طوریکه منظور است و خداوند در خاك ودیعت نهاده عاید ملت گردد و چون حضرت والا از خانواده سلطنتی هستند نمیشود آن انتفاع را برد کلیتاً باید از حضرت والا پرسید که پول آن از کجا آمده و چه قدر داده اند.

آقا سید حسن تقی زاده- مسئله کمال آباد و غیره از پانزده ماه قبل در این مجلس صحبت میشد که میگفتند حالا مشروطه شده چرا آنها را میبخشند و قبل از تمام شدن قانون اساسی هم در این بابت گفتگو میشد و هر وقت این صحبت میشد جواب میدادند وقتی که بودجه مملکت میخواهد از مجلس بگذرد آنوقت تمام اینها جرح و تعدیل و زده خواهد شد این است که آنها در کمیسیون مالیه زده شده ووقتی که بودجه مملکت از مجلس گذشت دیگر تغییرناپذیر است و در این موارد اگر کسی حرفی دارد باید بوزیر مالیه اظهار داشته و با دلایل صحیحه مطلب خودرا ثابت نماید و علاوه این در عوض بازار وکیل وغیره داده شده است چنانچه گفته شد در خود بازار وکیل حرف بوده یعنی آن معامله صحیح نبوده پس در حقیقت این کمال آباد و شیوه بلاعوض داده شده است حال میگویند حضرت والا بدولت پول داده است در عوض معادل دویست هزار تومان از بابت مالیات فارس باقی بعهده ایشان مانده و نودهزار تومان هم هرگاه از این مبلغ موضوع شود باز یکصد و ده هزار تومان بدهی ایشان خواهد بود واز بابت بازار وکیل وغیره هم همانطور که گفته شد باید در عدلیه گفتگو نمایند.

مخبرالملك- در موضوع بشیوه دولت یا بعنف ضبط کرده بوده یا با پول خریداری نموده بود فرق نمیکند درهر حال حکم خالصه را دارد باید معامله خالصه در باره آنجا شده و برگردد و همچنین کمال آباد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- اما در باب خالصه جائیکه در زمان مشروطیت فرمان صادر شد و بدون تصویب مجلس بوده است همانطوریکه آقای تقی زاده تقریر نمودند تمام را درکمیسیون مالیه رد کردند واینکه فرمودند بودجه مالیه قابل تغییر و تبدیل نیست این

فقره خللی به ارکان بودجه وارد نمیآورد ملك در دست هر کس باشد عایدات او بملت خواهد رسید حال اگر به حضرت والا هم واگذار شود و عایدات آنرا بقدریکه معین شده است برسانند گویا ضرری نداشته باشد.

آقا حاج سید محمد- بشیوه نزد آقا غلامحسین خازن الممالك بیع شرط بود و بعد از آن که بیع آن لزوم یافت بموجب قباله علیحده ازوکیل الدوله خرید و پول آنهم از پول خزانه بود دراین باب حرفی داشته باشد باید برگردد و همچنین کمال آباد و غیره.

حاج محمداسمعیل آقا- آنچه لازم بود در این باب گفته شد دیگر لازم نیست در جزئیات گفتگو شود و اصل موضوع این که بازار وکیل است صحیح نباشد البته آنها هم صحیح نخواهد بود.

رئیس- حالا باید بکمیسیون رجوع شود یا بوزارت عدلیه.

آقا حاج امام جمعه- خیلی تذسف میخورم که در این خصوص درست دقت نظر نمیشود و حال آنکه اگر بین دو نفر هم گفتگو باشد باید بدقت رسیدگی کرد اما در این باب که عموم ملت در واقع طرف هستندو چهار مسئله بزرگ است که باید رسیدگی شود اما در مسئله بازار یا مال دولت است یا مال وارث اگر مال وارث بوده خریده ودیگران غصب کرده اند که با وارث طرف است ربطی بمجلس ندارد اگر ثابت کرد باید بگیرد و اگر مال دولت بوده ودولت باو داده و حالا دیگران عصب کرده اند و امروز صلاح نیست از آنها گرفته شود او مستحق پولی است که داده اما در باب مالیات دولت آباد که میگفتند هفتصد خروار است و در کمیسیون مالیه سیصد و پنجاه خروار ملاحظه شده دیگر جای گفتگو نیست.

آقا سید محمد جعفر- اینکه حاجی امام جمعه فرمودند بازار وکیل دو شق دارد ممکن است یك شق ثالثی هم برای او فرض کرد و من عرض میکنم که این بازار از زمان وکیل در دست تجار بوده و بطناً بعد بطن بوراث رسیده و متصرف بوده اند و بعضی را هم بخشیده اند و بعلاوه از علمای آنجا تحقیق کرده ام اکثر آنجا راز علماء خریده اند وتصرف صد وبیست ساله آنها معلوم است دیگر از متصرت کسی سند نمیخواهد حالاحضرت والا را محرك شدند نود هزار تومان به دولت داده آنجا و بعضی جاهای دیگر را از بلوکات فارس گرفته که شاید بعدها هم صحبت آنهابشود این دلیل بر ملکیت ایشان نمیشود.

آقا حاج امام جمعه- گویا شما درست عرض بنده را ملتفت نشدید واین اطلاع شما صحیح است که در دست وارث وکیل نبوده من جواب حضرت والا را دادم که نوشته است خالصه بوده زیرا که آنجا یا مال وارث بوده یامال دیوان حالا که آن معامله بهم خورده دیگر محل حرف نیست.

آقا میرزا محمود- این که آقا میرزا مرتضی قلیخان گفتند که چون حضرت والا بملت همراهی کرده اند باید مجلس ملاحظه در باره ایشان نماید ما کمال تشکر را از همراهی ایشان داریم از بابت وطن پرستی و ملت خواهی بوده وحق ایشان است که همیشه همراهی بنمایند اما در باب کمال آباد چون او را در زمان مشروطیت از دولت برخلاف قانون مشروطیت گرفته اند مانمیتوانیم یك کرور ملك را بایشان بی جهت واگذار کنیم و اگر میخواهند بهمان اجاره بندی که معین شده بعنوان خالصه قبول دارند فبها والا بعنوان دیگری نمیتوانند دخل وتصرف کنند.

احسن الدوله- در کلیه خالصه جات خوبست که نظارتی در مالیات آن بشود نقل وانتقال خالصه سبب خرابی املاك است این عمارات و خالصجات دیوانی فقط بواسطه نقل و انتقال است که همه خراب شده پس باید ما ملاحظه در مالیات خالصجات بنماییم مثلا از املاك خالصه دو عشر بگیریم و از املاك رعیتی یك عشر وخالصه را هم نقل و انتقال ندهیم تادر صدد آبادی برآیند. آقا میرزا آقا مجاهد- گویا در مضمونهاییکه در لایحه تکرار کرده اند درست ملتفت نشده ایم آنجا دردو موضوع مذاکره شده یکی اینکه این ملك توقیف بوده آیا درتوقیف کیست و معلوم میشوددر توقیف دولت است وشاهزاده میگوید من سند دارم و شاهزاده هم یکی از افراد ملت است و نباید حق اوپامال شود و حالا هم این مملکت حکومت عادله دارد در این صورت توقیف بودن آنجا ضرر ندرد مادامیکه حضرت والا حقانیت خود را ثابت نکرده اند باید در تصرف دولت باشد و یکی در باب مالیات دولت آباد نوشته است که مالیات زیاد منظور شده این اشکالی ندارد اگر زیاد است واگذار بدولت نمایند خود دولت بهمین اندازه میگیرد.

وکیل الرعایا- محصول دولت آباد فقط منحصر بغله نیست چیزهای دیگر هم دارد باید رسیدگی کرد و بعلاوه هیچ ملکی را نبایداز تصرف مالکش خارج کرد گفتگو در اینستکه چرا از تصرف مالك خارج است.

آقا سیدحسین- در باب خالصه گفته شد که آنهاییکه خالصه را برده ویك تومان و یکخروار مالیات میدادند گفتیم تمام برگردد نه اینکه تنها مقصود شعاع السلطنه باشد و اگر باید بدست دولت باشد باید تمام برگدد و آن اشخاص که بیك تومان و یك خروار برده اند در برگشتن اولی تر است ار املاکیه در دست بعضی بوده وآباد کرده اند.

آقا میرزا سید علی نقی- بنده همچو بنظرم میاید آنوقت جناب رئیس تشریف نداشتید در چندین ماه قبل جناب مبخرالسلطنه از طرف اعلیحضرت بمجلس آمدند و مجلس مختص بوکلا شد و در خصوص شاهزاده شعاع السلطنه صبحت کرد و رأی دادند حالا دیگر این مسئله چرا بمجلس آمده.

حاج محمد تقی- آنوقت مجلس رأی نداد بلکه رد نمود مخبرالسلطنه از طرف شاه آمدند و گفتند که شاهزاده نودهزار تومان داد از بابت بازار وکیل و غیره حالا تکلیف چیست مجلس جواب داد که شاهزاده باقی فارس را بدهند تا مجلس در این خصوص قراری بدهد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- مطلب را باید یکی یکی گفت تا رأی مجلس معلوم شود اما در باب مالیات باید رسیدگی شود وبوزیر مالیه برسد و هیچ با دیگران فرق نمیکند اما در باب بشیوه میگوید چون من وجهی دادم که بازار وکیل را بگیرم بازار را که ندادند عوض آن پول شاه بشیوه و کمال آباد را بمن داد حالا رأی مجلس چیست مطلب دیگر اینکه دولت آباد را بسیصد و پنجاه خروار جنس که نصف مالیه اوست وجمع بندی شده و در کمیسیون مالیه تصویب کرده اند که بعد ممیزی و رسیدگی شود زیاد است و تخفیف میخواهد آیا مجلس قبول دارد یا خیر (اکثر هر دو فقره را رد کردند).

آقا میرزا محمود- بنده عرض میکنم کمال آباد بهر اسمی و رسمی باشد در دوره مشروطیت بدون تصویب داده شده آیا مجلس رأی میدهد یا نه (اکثر گفتند خیر) و همچنین دولت آباد بدون پول واگذار شده و هنوز هم اسم خالصگی در روی آن هست واین مالیات که برای آنجا منظور شده اگر میخواهند بدهند والا واگذار نمایند.

مشهدی باقر- ما باید طلب دولت را بگیریم و بدهی او را هم بدهیم حال در این مسئله هم باید تحقیق کرد آنچه شاهزاده بدهی دارد بدهد و آنچه طلب دارد بگیرد.

آقا سید علینقی- این نود هزار تومان که آقا میرزا مرتضی قلیخان گفتند در مجلس چند وقت قبل مذاکره شده و مجلس قبول نکرد حاج شیخ حسین یك قسمت از این لایحه راجع به مستمکات دولتی است باید برگردد و یك قسمت دیگر راجع بعدلیه است باید بآنجا رجوع شود ربطی بمجلس ندارد.

معاضدالسلطنه- نتیجه مجلس را بگیرید که دیگر مذاکره نشود.

وکیل التجار- این دو محل که از بابت بازار وکیل عوض داده شده چون موضوع صحبت نبوده باید هر دو ملك در تصرف دولت باشد واما در باب مالیات دولت آباد حضرت والا بملاحظه ملکیت میگویند این مالیات زیاد است واگر بدانند خالصه است نمیگویند حال اگر باینطور میل دارند که بسیار خوب والا واگذار نمایند.

رئیس- در هر صورت نتیجه مذاکرات باید معلوم شود گویا باینطور ختم میشودکه بازار وکیل ربط بمجلس ندارد واما در باب کمال آباد و بشیوه چون در عوض بازار وکیل بوده آنهم صحیح نیست واما در باب پول باید تحقیق شود چنانچه گفته شد بدهی و طلب ایشان معلوم شود.

آقا سید محمد جعفر- حرف آقا سید حسین صحیح است شعاع السلطنه را هیچ چیز وانداشت مگر اینکه دید خالصجات دولت را هر یك میبرند او هم بطمع افتاد چنانچه از این قبیل زیاد است اگر میخواهید این کار را درست کنید باید عمومیت داشته باشد و مخصوص بشعاع السلطنه نباشد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- کمیسیون مالیه همه اینها را ملاحظه کرده از خالصه جات ولایات حالا دیگر خالصه که صرف خالصه باشد نیست و مالیات همه ملاحظه شد.

حسام الاسلام- بنده سالمان رشت را میدانم که شش تومان مالیات میگیرند و ششهزار تومان اجاره میدهند.

آقا سیدحسن تقی زاده- بموجب نظامنامه داخلی هر مسئله را باید نوشت و بهیئت رئیسه داد ولی بنده مکرر این مسئله را امتحان نموده ام و نشده این است مطلبی که فوری است باید اظهار شود در باب مجازت آنهمه گفتگو شد معلوم میشود که هر مقصری گرفته میشود بی نتیجه وهر چه هم گفته میشود بی نتیجه است اما من باب یادگار تاریخی باید بگویم که رحیم خان یکنفر مردشروری است و تا بحال چندین نفر را کشته واملاك مردم را تصرف کرده هیچ وقت جلوگیری نشده و در واقع یك بلائی بود و از علماء و تجار وملاك وغیره تبریز هیچیك نتوانستند از او جلوگیری نمایند بالاخره گفتند تا یك شورش ملی نشود نمیشود از او جلوگیری کرد وپس از اینکه خودش در اینجا حبس شد پسرش در تبریز قدری آرام گرفت و ریاست ایل چلیپانلو را هم اعلیحضرت برشیدالدوله که سابقا رئیس این ایل بود و بسیار آدم خوبی است مرحمت کردند و همینکه او اینجا از حبس خلاص شد باز پسرش در تبریز بنای طغیان را گذارده و املاکی را که سابقا بزور غصب کرده بود باز بنای غصب کردن گذاشته و برشیدالدوله نوشته بود که شاه ریاست سوار وایل را برحیم خان داده و حال آنکه دولت ازاین مطلب ابداً اطلاع نداشته و خودش بعضی تلگرافات به پسرش کرده و آنجا شهرت داده اند که رحیم خان همه روزه بمجلس میرود و رشیدالدوله را مجبور برفتن کره اند و سوارهای چلیپانلو که در اردو بوده اند فرار کرده اند و خود او هم چند روز قبل از اینجا بدون اجازه حرکت کرده و چون رفتن او برای آتیه آذربایجان بد است میگویم که بعضی اختیارات از آنجا رسیده و فرمانفرما بدولت تلگراف کرده شما که ایل را برحیم خان میخواستید بدهید خوب بود از من تصویب میخواستید وصلاح نبوده وشوارهای چلیپانلو از اردو رفته اند و هیچ جواب باو داده نشده گویا ما هیچ نداریم محض آتیه آذربایجان عرض میکنم و فرمانفرما تلگرافی به وکلای آذربایجان کرده و تلگراف رحیم خان را به پسرش عیناً در تلگراف خود درج نموده و پسرش برحیم خان تلگراف کرده بوده است که اگر ایل وسوار بشما سپرده شده چرا رشید الدوله و کسانش از مداخله ما مانع هستند رحیم خان جواب داده که ضرغام الممالك بنه خود را روانه وخودم را هم وکلای آذربایجان بجهت کاری دو سه روز است معطل کرده اند و همین دو سه روزه حرکت خواهم کرد بسوار وایل هم بگویید استقبال بیایند و فرمانفرما بما خطاب کرده شما هم که اینطور اصرار داشتند چرا بمن اطلاع ندادید و هنوز خود رحیم خان نرفته اینطور آنجا اغتشاش کرده اند حالا خودش هم میرود نمیدانم تکلیف چیست.

رئیس- من مسبوق نیستم از رفتن او باید تحقیق شده و جلوگیی شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در این مقدمه که بوکلای آذربایجان نسبتی داده شود من بخود او گفتم که به صلاح شما است و نه صلاح آذربایجان که شما بروید رشیدالممالك که برادر رشیدالدوله است بواسطه همین اتفاقات او را زخمدار کرده اند وصلاح نیست که رحیم خان آذربایجان برود.

رئیس- من از این مطالب مسبوق نیستم باید از وزیر جنگ سؤال نمود که تفصیل چیست و برای چه او را میفرستید.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- لایحه از کمیسیون داخله که در باب بلدیه بود درخصوص کالسکه ها و درشکه ها پریروز قدری از آن در اینجا قرائت شده بعضی از آن مطالب را تصویب نمودند حالا باید ببینیم که رأی مجلس در این باب چیست.

آقا سید حسین- یك مسئله که پریروز هم در اینجا گفته شد که یك نفر چند درشکه و کالسکه دارد ولی یکی از آنها در راه هست آیا بچه میزان از او مالیات میگیرند از تمام آنها میگیرند یا از یکی.

آقا سید مهدی- جواب پریروز گفته شدکه از اسب بگیرند نه از کالسکه هر چند رأی اسبی که بسته میشود معلوم است.

وکیل التجار- در تمام ممالك کلیه این طور چیزها تعلق باست میگیرد واز روی همان اسب حساب میکند یعنی از اسبهای درشکه وکالسکه نه ار اسبهای سواری واین که در این لایحه از برای درشکه و کالسکه های اربابی کمتر معین کرده اند بجهة همین است که آنها میتوانند اسبها را تغییر وتبدیل کند و کار آنها کمتر از مال کرایه است صورت لایحه عوارضاتیکه بلدیه بجهت کالسکه و درشکه و گاری و امثال آن معین کرده ویك مرتبه در مجلس قرائت شده بود مجدداً قرائت شد قریب بآن مضمون

(ازدرشکه و کالسکه های اربابی:

یکماهه 5 قران،

یکساله 6 تومان)

(درشکه و کالسکه کرایه:

یکماهه 25 قران،

یکسلاه 30 تومان)

گاری یك ماهه 3 تومان سالیانه هیجده تومان، دوچرخه یك ماهه شش هزار سالیانه هفت تومان و دو هزار.

چرخ بستنی یك ماهه یکقران یك ساله دوازده قران،

اتومبیل یك ماهه یك تومان، یکساله دوازده تومان اتومبیل کرایه علاوه ازاینقراراست:

واگون هم از قرارماهی سه تومان،

دلیجان وگاری که از خارج وارد شهر میشوند هر دفعه هنگام ورود بشهر چهار هزار.

آقا میرعماد- چرخ بستنی فروش نباید چیزی گرفت زیرا که این چرخ اسباب و حامل رزق اوست صحیح نیست که از او چیزی گرفته شود.

وکیل التجار- یك نکته ایست که در اینجا بکلی فراموش شده است و آن مسئله تراموه است که درشهر گردش میکند و راه عبور مردم را هم سد کرده در هر جای خارجه رسم است که یك قسمتی از منفعت آنرا سالیانه باید ببلدیه بدهند نمیدانم در اینجا آنرا میدهندیا نه.

رئیس- این مسئله را باید بامتیازنامه رجوع کرد تامعلوم شود.

آقا سید مهدی- در این باب بلدیه خودش بارئیس راه آهن طرف گفتگو است که بواسطه آن اسبی که بطرف خیابان راه میرود یك قراری بگذارند.

حسینقلی خان نواب- این لایحه آیا قانون خواهد بود یا نه اگر قانون است مثل سایر لوایح قانون باید چاپ شده بوکلا داده شود تا دقت خود را نموده آنوقت مطرح مذاکره شود

رئیس- چون مدتی است این لایحه رابلدیه فرستاده است واکثر هم مسبوق باین مسئله هستند از این جهة گفته شد که زودتر مطرح شده تمام شود حالا هم اگر رأی میدهید چاپ بشود.

وکیل الرعایا- صحیح است قانون باید محل توجه باشد وچاپ شده دقت بشود اما نه این لاحیه که مطالب آن واضح و روشن است.

احتشام الاطباء- این لایحه باید زودتر از مجلس بگذرد چون مردم بلدیه اتصالا اعتراض میکنند و او هم میخواهد مالیات بگیرد کالسکه چیها و درشکه چیها نمیدهند و میگویند تا مجلس قانونی نگذارد نمیدهیم.

آقا میرزا محمود- چون یك فصل این لایحه راجع بواگون است باید این مطلب دقت بشود پس باید بهمان طوری که آقای نواب گفتند امروز بدهند چاپ کنند و بوکلا داده شود ویکروز هم وکلا نظر خودشان رانموده آنوقت مطرح شد تصویب شود چون قانون است باید طوری باشد که محل ایراد واقع نشود.

حسینقلی خان نواب- شماها که این قدر در عایدات بلدیه تعجیل واصرار دارید خوبست بوزیرمالیه بگویید که تمبر چاپ کند ومالیات را بدون تمبر نگیرند تا تمبر نباشد مردم اطمینان بدادن مالیات ندارند.

رئیس- مسئله تمبر در شش ماه قبل مذاکره شد و در مجلس اساساً تصویب شد و قرار شده است که برای آن یك دستورالعملی بنویسند که قانون شده و چاپ کنند که از روی آن دستور تمبر را داده مالیات بگیرند.

آقا سید مهدی- اما مسئله واگون که گفته شد واگون داخل در این لایحه نیست خود بلدیه با رئیس راه آهن گفتگو میکند هر طوری که قرارداد او تمام شد آنوقت مینویسند اما اداره بلدیه حالا مدت سه ماهست که کار نمیکند واو هم میخواهد که از درشکه و کالسکه ها عوارض بگیرد باو نمیدهندو متمسك میشوند باین که تا قانون تمام نشود نخواهیم داد حالامیگویید باز هم این قانون بماند مدتی طول خواهد کشید.

رئیس- باید زودتر عجله کرد تا اینکه بلدیه مشغول کاربشود.

شرف الدوله- زودتر بایداین قانون راتمام کرد و ببلدیه داد تا این که در مقام اصلاح خیابنها برآید.

آقا میرزا آقا مجاهد- این قانون را باید چاپ کرد و بتمام وکلا داد تا این که درست ملاحظه و دقت نمایند ودیگر این که قانون باید فقره فقره خوانده و تصحیح شده تصویب شود.

رئیس- حالا که میگویید باید چاپ کرد چه ضرر دارد که همه مواد آن چاپ شده بتمام وکلا داده شود.

آقا میرزا آقا مجاهد- کیه قانون باید فصل بفصل خوانده شود و تصویب شده از مجلس بگذرد نه اینکه یکدفعه قانونی راز اول تاآخر بخوانند و به بلی بلی گفتن بگذرد.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اگر باید بلدیه از اینهامالیات بگیرد باید که باتمبر چاپی باشد و اول باید این مسئله را مقدم داشت.

رئیس- بلدیه یك کمیسیونی از مجلس خواسته که درمسائل راجعه بخودشان مذاکره نماید و بایدیك عده معین کرد که در صبح شنبه حاضر باشند و موضوع مذاکره روز شنبه هم انشاء الله قانون عدلیه است و باید کاری کرد که روزدتر این قانون از مجلس بگذرد.

حسنعلی خان نواب- استدعا میکنم که قانون تمبر زودتر از سایر ماده های قانونی که بمجلس میاید بیاید زیرا که عمده کار مجلس اصلاح مالیه است و اخذ مالیات هم بدون تمبر صحیح نیست.

رئیس- بلی باید قانون تمبر وقانون متوفیات را در روزهای فوق العاده مجلس آورده مطرح شود تا اینکه زودتر تمام گردد و از روز شنبه باید بقانون عدلیه شروع نمود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 239

جلسه: 239

مذاکرات روز شنبه 26 شهر محرم الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشبنه 24 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- واقعات دیروز در حقیقة خیلی موجب تأسف مجلس و عموم ملت است ولی خیلی جای تشکر است که بحمدالله تعالی بخیر گذشت و البته میدانید که هیئت محترم وزراء بدربار احضار شده بودند و بنده خودم هم شرفیاب شده و آنچه لازم بود دراین موقع عرض شد که مجلس وملت و تمام انجمنها از اینگونه اشخاص نهایت متنفر هستند و بتمام ولایات هم تلگراف شد ولی چون وزیر داخله تلگراف کرده بود و وقت هم نبود که مجلس منعقد شده بتصویب مجلس تلگراف بشود این بود که بدون اطلاع آقایان تلگراف شده و صورت تلگراف مزبور را محض استحضار خاطر آقایان نوشته و قرائت میشود وامروز هم صبح مجلس منعقد شده اگر چه تمام آقایان حاضر نبودند چون موقع میگذشت چنین صلاح دانستند که هیئتی از وکلای محترم بجهة عرض تشکر از این موهبت عظمی شرفیاب حضور مبارك اعلیحضرت همایونی بشوند و خود بنده هم بودم این بود آنچه که تاکنون من اطلاع دارم.

آقا حاج امام جمعه- دیروز قریب ظهر به مناسبت دستخطی که اعلیحضرت همایونی روز پنجشنبه نسبت بوکلا اظهار رضامندی فرموده بودند شرفیاب شده وخیلی با حسن تلقی مجلس پایان رسید و مجدداً امروز ظهر که برای اظهارتشکر از این موهبت خداوند که بفضل الله این واقعه بخیر گذشت شرفیاب شدیم خیلی اظهار همراهی و عنایت با مقاصد مجلس فرموده بحدیکه تمام آقایانیکه همراه بودند زمان مراجعت طوری اظهار تشکر و خوشوقتی نمودیم که حد وصف ندارد و مخصوصا این طور فرمودند که من همیشه مراقب و حافظ مجلس بوده وهستم و عمارت جدید مجلس هم که تمام شد خودم هم بآنجا آمده وافتتاح میکنم و فرمودند که خوبست افتتاح آن را روز اول سال قرار بدهند بنده عرض کردم همان روز را روز اول سال قرار میدهیم و بسلامتی انشاء الله تشریف خواهند آورد مقصود این است که خیلی اظهار مرحمت و همراهی فرمودندولی افسوس که این فعل جاهلانه بعضی اشرار بطوری وکلاء و تمام ملت را افسرده نموده که خیلی افسردگی شده جهال و اشرار همه جا هستندولی عقیده من اینست که این حرکت از ایرانی وایرانی

نژاد نیست و از خارجه هست که بمشروطیت متمسك گشته و میخواهند که صدمه باین اساس وارد بیاورند و مخصوصا امروز که شرفیاب شدیم اعلیحضرت فرمودند که من از ملت خودم را دوست میدارم ونهایت اطمینان را به آنها دارم و میدانم که این حرکت از ملت ما نیست و از کسانی است که مخصوصا عناد دارند و ما هم آنچه لازم بود دراین باب عرض رساندیم و خیلی جای تشکر است که بفضل الله تعالی از این سوء حرکت بوجود مبارك بندگان اعلیحضرت صدمه وارد نشده است.

رئیس- یك مسئله را فراموش فرمودید که در همچو موقعی خاطرتان هست که اعلیحضرت همایونی چه قدر اظهار اعتماد نسبت بمجلس و به ملت میفرمودند و مخصوصا تأکید فرمودند که حکومت محلیه ونظمیه ابدا از آن خطلی که دارند بهیچوجه تخطی ننمایند.

آقا میرزامرتضی قلی خان- اولا بدیهی است که بچه اندازه بخر گذشتن این سوء قصد موجب شکرگذاری گردیده و ثانیا معلوم است که بچه اندازه نمایندگان ملت از این سوء قصد که بحمدالله واقع نشد متأسف هستندوالبته موکلین آنها هم باید بهمین درجه متأسف باشند ونیز جای تشکر است که این سوء قصد از ایرانی نبوده است و چیزیکه خیلی محل تأسف است بی نظمی شهر و بی ترتیبی اداره نظمیه است و باعتقاد بنده باید در این مسئله خیلی دقت بشود مثلا چهارصد پانصد نفر بجهت حفظ وجود اعلحضرت معین شده بعقیده بنده فایده ندارد بلکه آن وجهی که برای اینکار مصرف میرسد آنرا بمصرف مخارج یکدسته پلیس مخفی بنمایند که بواسطه ترتیبات سری آنها مصدر این قسم سوء قصدها را دانسته وکشف اینگونه واقعات را بکنندکه قبل از وقوع در رفع آن بکوشند دیگر چون وکلا نمایندگان ملت هستند ودرحقیقت بایددر آن مورد وجه تصدقی بشکرانه نرسیدن صدمه بوجود مبارك اعلیحضرت بدهند خوبست در عوض این فقره اهانه بورثه مقتولین واشخاصی که در این موقع مجروح و زخمی شده بدهند و همچنین موکلین هم بآنها تأسی نمایند و نیز اگر صلاح باشد از طرف مجلس اعلان بشود که هر کس مرتکب این امر شنیع را دستگیر نماید همه قسم همراهی از مجلس در باره او شده واز طرف دولت هم به ارتفاع درجه و انعامات نایل خواهد گردید.

مؤتمن الملك- عقیده بنده را آقا میرزا مرتضی قلیخان اظهار داشتند هر کس بتواند بقدر قوه خود اعانه بدهد اولا وکلا بدهند و بعدسایرین بایشان تأسی جسته خواهند داد.

آقا سید حسن تقی زاده- در این موقع مجلس سه وظیفه داشته دو تای از آنها را فرمودند یکی اظهار تأسف از این حادثه ویکی اظهار تشکر از خیر گذشتن این واقعه غیرمترقبه سیم اینکه تمام ملت از آن شدت رابطه واتحادیکه با شخص اعلیحضرت همایونی داشته اند امروزهم زائد اعلی ماسبق خواهند داشت همانطور که شخص سلطنت با عزم راسخ اقدام فرموده در استحکام رشته ارتباط سلطنت با قوه جامعه ملی مجاهدت دارند همین طور مجلس شورای ملی هم بصدای بلند ندا میکند که این مناسبت و ارتباط بین شخص سلطنت و قوه جامعه علیه برقرار و مستحکم بوده وخواهد بود و همان نحو که دیروز امیدوار از پیشرفت امور واصلاح آن بودند امروز هم امیدوارند که هیئت دولت و شخص اعلیحضرت کمال اتحاد را با ملت داشته وتمام کارها بخوبی اصلاح شده ودر تحت انتظام بوده و خواهد بود.

آقا شیخ یوسف- همانقسم که حضور اعلیحضرت عرض شد و آقای امام جمعه فرمودندیقینا این حرکت شنیع از شخص ایرانی نبوده زیرا که جنس ایرانی بالفطره شاه پرست میباشند.

خیاط باشی- اشخاصیکه برای محافظت اعلیحضرت معین شده اند همان اشخاصی هستند که دیروزدر آن موقع در ادای وظایف خودشان مسامحه داشته و متفرق شده سرگرم لخت کردن مردم بودند این اشخاص برای این کار بدرد نمیخورند و بعقیده بنده باید اشخاص صحیحی برای حفظ وجود مبارك اعلیحضرت همایونی معین وانتخاب نمود.

آقا سیدحسین- آنچه لازم بود وکلا عرض کردند ولی بعقیده بنده آنچه در این مورد از طرف نظمیه و حکومت در گرفتاری مرتکب اقدام شود باز مجازات در کار نخواهد بود چنانچه دیدیم فلانشخص علنا تمرد کرد و چقدر باعث خرابی وقتل و غارت شد معهذا در هیچ جا استنطاق و محاکمه نشد و ابدا او را مجازات ندادند و الان در طهران راه میرود واز او مآخذه نشد.

آقا میرزا علی آقا- بنده عقیده ام این است که این بلا توجه بعموم ملت داشت و منحصر بشخص مقدس اعلیحضرت همایونی نبود و الحمدالله از هر کجا بود تیرش بخطا رفت اگر میشد چه میشد نمیدانم چه بگویم و عاجزم از تشکرات لازمه آن واگر طوری شده بود مثل این بود که تمام ملت ایران مرده بودند و خیلی جای تشکر است از اینکه خداوند حیات دوباره بتمام ملت ایران بخشید دراین موقع تلگرافی که از طرف مجلس مقدس بولایات شده بود قرائت شود.

سواد تلگراف مجلس مقدس شورای ملی:

بعموم انجمنهای ولایات ممالك محروسه روز جمعه بیست و پنجم بعد از ظهر اعلیحضرت اقدس همایونی خلد الله ملکه بعزم توقف دوشبه دوشان تپه از خیابان گاریخانه عبور میفرمودند در حالتی که خودشان در کالسکه تشریف داشتند ولی اتومبیل بفاصله صد قدم در جلو بود بعضی از ذوات خبیثه که هنوز معلوم نیست چه اشخاصی بوده اند دو نارنجك باتومبیل انداختند چند نفر فراش و علمجات جلو مجروح و تلف شد ولی از فضل خداوند بواسطه فاصله که کالسکه داشت ابدا آسیبی بوجود مقدس و ملتزمین رکاب نرسیده ثانیا مراجعت بعمارت دولتی فرمودند عموم ملت درباری در صدد تفحص و دستیگری ذوات خبیثه و اشرار جداً هستندوانشاء الله عماً قریب دستگیر و مجازات خواهند شد و در همین روز جمعه در ساعت شش از دسته رفته یك عده از منتخبین وکلای ممالك محروسه برای عرض تشکر مراحمی که در طی دستخط مبارك روز پنجشنبه نسبت بمجلس مقدس و وکلای محترم فرموده بودند مشرف شدند و بحسن تلقی آن مجلس تشکر بپایان رسیده بود انشاء الله ملت نجیب حق شناس بپاس این مراحم وحالت حاضره درمنتهی درجه قوه خود در صدد رفع اینگونه اشرار سعی وهمت خود را مصروف خواهند داشت.

رئیس- نتیجه این شد که اولا میبایست حکومت محلی جد و جهد نماید که مرتکب را بدست بیاورد و در ثانی بهمان طور که آقا میرزا مرتضی قلیخان گفتند اعانه جمعشده بوراث مقتولین و خود مجروحین داده شودونیز اجازه داده شود که یکعده کافی پلیس برای انتظام شهری گرفته شود مسئله دیگر اینکه دیده میشود که بعضی در معابر تنفگ واسلحه در دست دارندواین مخالف با انتظام شهر است هر گاه مجلس صلاح بداند موقوف شود.

وکیل التجار- من میتوانم ثابت کنم از اینکه مرتکب ایرانی نبوده زیرا که تاکنون دیده نشده ایرانیان نسبت بشاه خودشان سوء قصدی بنمایند سوء قصد که سهل است سوء ادب هم ننموده اند واگر اتفاقی افتاده از جهال مملکت بواسطه خیالات فاسده خودشان بوده است و از بابت اسلحه البته بعد از اینکه حکومت بداند که نظم شهر مختل است باید قدغن نماید که کسی اسلحه برندارد.

احسن الدوله- بنده در خصوص نظمیه عرض میکنم که تاکنون نظیمه نظامنامه نداشته که از روی آن رفتار نماید خوب است یك نظام نامه بزودی در ترتیب امور آنها نوشته شده بآنها داده شود که هم آنها تکلیف خود را بدانند هم ملت.

آقا میرزا آقا مجاهد- بر حسب وظیفه خودم عرض میکنم که مرتکب اعم از اینکه ایرانی بوده یا نبوده باعث خجلت نیست زیرا که مسلم است در هرمملکت عاقل هست وجاهل هم هست ولی چیزیکه هست اینستکه یکقوه داریم مشروطه است و یکقوه مستبده است و یکقوه دیگری هم هست که من حس میکنم وآن قوه مخربه است که فقط در صدد تخریب ملت ومملکت است و قصدی بطرف یك شخص خاص ندارند واستدعااز پارلمان ووزارء این است که هم خود را مصروف در واقع این قوه بدارند و نگذارند این قوه خودنمایی کند و بیشتر از این در این مملکت رواج و نفوذ پیدا کند وهر چه زودتر باید این قوه را دفع و رفع کنند که موجب خرابی ملت و مملکت نشود.

امین التجار- مطلبی که جناب آقا میرزا آقا گفتند میخواستم عرض کنم آنچه لازمه تشکر بود اظهار شد حالا باید تأکید شود که مرتکب زود بدست بیاید.

رئیس- هیئت کابینه جدید است که بجهت معرفی آمده اند.

رئیس الوزراء- شاهزاده ظفرالسلطنه در وزارت جنگ ابقاء شده اند و همچنین جناب مشیرالدوله بوزارت امور خارجه جناب مؤیدالسلطنه برای وزارت عدلیه منتخب شده اندو امیدواریم بطوریکه آسایش ملت فراهم آید از عهده برآیند جناب مؤتمن الملك برای وزارت تجارت بانضمام گمرك انتخاب شده اند و جناب صنیع الدوله بوزارت مالیه انتخاب شده اند و در واقع ایشان اعراف از این هستند که بنده از ایشان معرفی کنم و جناب مخبرالسلطنه بوزارت علوم منتخب گردیده اند و در واقع مستغنی از تعریف بنده هستند و خود بنده هم برای وزارت داخله وخدمت باین شش نفر همه قسم حاضر هستم.

آقا سید عبدالله مجتهد- این انتخاب شخص خودتان است.

رئیس الوزراء- بلی تمام را خود بنده انتخاب کرده وامیدواریم که با کمال جمعی حواس مشغول کارشویم.

آقا سید عبدالله مجتهد- توفیقات شما را از خداوندمیخواهیم. رئیس الوزراء- ما هم توفیق از خداوند مطلبیم آنچه در قوه است با فرصت خدمت بدولت و ملت بنماییم و البته از طرف مجلس هم آنچه لازمه همراهی است خواهد شد.

آقا سید عبدالله مجتهد- البته وظیفه مجلس همین است.

مخبرالملك- در اين موقع كه هيئت جديد حضور دارند لازم است كه بعضى عرايض بنمايم در اين مدت چند كابينه عوض شده كراراً عرض شد كه تكليف وزير اينست كه وزارت خانه خود را دايز نمايد پس براى هر وزيرى يك معاون لازم است و هر وزارت خانه بايد يكنفر مستشار خارجى داشته باشد واز امروز وزراء بايد در اين صدد باشند كه براى خودشان از هر كجا كه صلاح بدانند يك نفر مستشار بياورند مطلب ديگر اينكه وزير ماليه بايد جمع وخرج امساله را نوشته و بمجلس بفرستند كه معلوم شود چيست و اگر بمردم مواجب ميدهند به همه بالسويه بدهند و اگر نميدهند بهمه ندهند امسال جمعى هم حقوق خود را گرفته و بعضى هيچ نگرفته اگر بايد فرقى داشته باشد بايد بمناسبات كار و بيكار باشد نه بعكس يعنى هر كس بيكار است بگيرد و هر كه كار دارد نگيرد مثل اين كه ما از اجزاء وزارت عدليه كه همه قسم متوقع درست كارى از آنها هستيم هيچ بآنها مواجب داده نشده و مواجب باشخاصيكه بيكار هستند داده شده مطلب ديگر اينكه وزير علوم بايد تشكيل يك روزنامه صحيحى بدهد يعنى يك روزنامه كه حاوى اخبار داخله باشد تا اينكه موجب اطلاع اهل مملكت گردد و ملت بداند كه از طرف وزارت داخله چه اقداماتى در كارها ميشود ما امروز يك روزنامه كه حاوى اخبار صحيحه داخله باشد وانسان بتواند صحت و سقم آنها را از آن تشخيص بدهد نداريم واين مسئله امروز خيلى لازم است.

حاج سيد نصرالله- تمام فرمايشات درستى است و مخصوصا مسئله تأسيس اين گونه روزنامه خيلى اهميت دارد.

آقا سيد حسين- استدعا اين است والبته خودتان هم ميدانيد كه تا ادارات داخلى مرتب نشود كارها پيشرفت نخواهد كرد پس بايد هر كدام يك نظامنامه داخلى براى اداره خودشان بنويسند كه هر يك از اجزاء آن اداره تكليف خود را بدانند و اگر ادارات و وزارتخانه ها مرتب شد اميدواريم كه ساير ولايات هم منظم شود واگر اينكار درست نشود هر وزيرى كه بعد ميآيد ترتيب كار را درست مسبوق نخواهد بود و زحمت وزير سابق هم بهدر خواهد رفت.

آقا ميرزا مرتضى قليخان- اولا تبريك ميگويم هيئت وزراء را وخيلى خوشوقتم از اينكه بحمدالله اشخاصى هستند كه مايه اميدوارى است و اينكه آقاى رئيس الوزراء فرمودند كه مجلس بايد همراهى نمايد اين همراهى بايد از طرفين باشد بايد وزارتخانهها بطورى مرتب باشد كه كارهاى آنها رجوع بمجلس نشود دراينصورت مجلس هم بوظيفه خود عمل خواهد كرد و دركارهاى كه باوزراست مداخله نخواهد كرد مخصوصا وزارت ماليه طورى غير مرتب بود كه هر مطلب جزئى رجوع بكميسيون ماليه ميشد و بعلاوه از طرف وزراء توسط هم در باره بعضيها ميشد و گمانم اين است كه وزراء حق توسط نداشته باشند زيرا كه اگر توسط قبول شود موجب اشكال خواهد شد واگر هم رد شود همين طور پس بايد اموری كه راجع بوزارت ماليه و ساير وزراست طورى صحيح شود كه باعث اين طور زحمات نشود.

ممتازالدوله- مطلبى را كه جناب مخبرالملك گفتند تكرار نميكنم كه تضييع وقت بشود ولى مطلب سياسى دارم كه راجع بوزير ماليه و وزير جنگ است آن راهم حاليه عرض نميكنم تا اين كه وزراء مسلك خودشان را بگويند و اظهار كنند آن وقت آن مطلب را عرض ميكنم وزراء هنگام معرفى بر كرام خود را يعنى مسلكى كه بآن مشغول كار خواهند بود بايد بمجلس اظهار دارند كه وكلا از مسلك آنها مستحضر شده بانند كه مسلك وزرا با مسلك خودشان در اصلاح امور مملكتى موافق است يا نه.

رئيس- ميگويند مينويسيم و ميدهيم.

اسدالله ميرزا- چيزى كه از همه كارها اهم است آن ترتيب وزارت عدليه است اگر بناى عدليه محكم باشد ساير كارها بواسطه عدليه منظم خواهد شد پس بايد وزرات خانه عدليه خيلى صحيح و منظم باشد تا اين كه مردم كه از راه دور پولى خرج ميكنند و ميايند عارض ميشوند بعرضشان رسيدگى شده احقاق حق شود البته خود وير عدليه تمام اين ترتيبات را بهتر ميدانند مطلب ديگر اين كه بعضى از خبرهاى خوش از ساوجبلاغ واسترآباد رسيده اگر جناب وزير امورخارجه صلاح بدانند مژده بعموم ملت و تماشاچى ها بدهند.

وزير امور خارجه- ديشب تلگرافى از فرمانفرما داشتم كه ساوجبلاغ و يسوه بكلى تخليه شده و يك قسمتى از عسكر عثمانى در آنجاها هست و منتظر مال بنه هستند كه پيدا كرده و حركت كنند و از ايل منكور و غيره هم كاغذى بفرمانفرما رسيده و خيلى اظهار ندامت و پشيمانى كرده بودند.

اسدالله ميرزا- از استرآباد هم اگر خبرى هست جناب وزير داخله توضيح بدهند.

رئيس- بلى تلگرافى از سپهدار رسيده بود كه جنگى واقع شده و از طرفين چند نفر كشته شده آخرالامر سپهدار فتح كرده است.

وکیل الرعایا- بنده درمسئله مستشار که گفته شد برای وزرات خانه ها بخواهند عرض میکنم بلی لازم است ولی چون قدری طول میکشد لهذا از وزراء استدعا میشود حتی الامکان اشخاص با دانش عالم را داخل در کار نمایند تا قدر دانایان معلوم شود.

آقا میرزا محمود- چون قانون وزارت داخله چاپ شده واکثر از مردم نمیتوانند بخرند بنده حاضرم که محض خدمت بملت بآن قیمت که تمام شده بجناب وزیر داخله واگذار نمایم که ایشان مجاناً تقسیم نمایند.

سیدالحکما- مطلبی راجع بورامین میخواهم عرض کنم چون روح مملت مالیه است وخالصه جات خراب است خوب است یك حاکم صحیحی برای آنجا معین شود که از خرابی بیرون بیاید.

امان الله میرزا- آنچه مخبرالملك در خصوص مستشار گفتند صحیح است ولی تمام آبادی مملکت بسته بپول است و تا پول نباشد اگر بقراط حکیم را برای کار بیاورید هیچ کار نخواهد کرد.

امین التجار- کابینه جدید باید اهتمامات خودشانرا در کلیه کارها بنمایند خصوص در انتظامات ولایات

آقا شیخ حسین- قانون اساسی سرمشق وزراء است و بموجب اصل شصت ویکم وزرا ضامن اعمال یکدیگرند وزیر هم باید از قانون تخطی نکند وکیل هم باید تخطی نکند آیا وزراء اقرار دارند که ضامن اعمال یکدیگر هستند.

وزیر جنگ- در کلیات امور ضمانت داریم.

رئیس الوزراء- البته ضامن یکدیگر هستیم.

آقا سیدحسن تقی زاده- بنده میخواهم عرض نمایم که یك سال و نیم است این مملکت مشروطه شده و وزراء هم با هم بقانون مشروطه منتخب شدندولی هیئت کابینه زود بزود عوض میشوند و این تغییر هیچ وقت موافق با قانون مشروطه نبوده زیرا که قانون مشروطه این نیست که اگر یك وزیری بواسطه یك تقصیری معزول شود هیئت تغییر کند و عزل هیئت در اینجا فقط بواسطه اینست که در کارها مسامحه و مماطله مینمایند حال باید وزراء روز بروز درصدد ترقی وزارتخانه های خود برانید اما بعکس مشاهده میشودو من میخواهم عقیده خود را در اینجا اظهار نمایم تااینکه ببینیم سایر وکلا با من هم عقیده هستند یا نه و آن اینست همانطوری که جناب مخبرالملك گفتند باید وزراء اداره وزارتخانشان را تأسیس و تشکیل نمایند وهر یك برای خود معاون معین کنند پس امروز ما امتحان میکنیم تا یکماه دیگر اگر این هیئت در صدد ترقی وزارتخانه های خود برنیامدند واداره نکردند ما هم اطمینان خودمان راتنزل میدهیم مطلب دیگر اینکه خوبست بستگان خود را سرکار نیاورند که برفتن آن وزیرآنها هم بروند مسئله دیگر که همه وقت در اینجا شکایت کرده ام وبعدها هم بشدت شکایت خواهم نمود اینست که وزراء کارهای خود را راجع بمجلس مینمایند در صورتیکهنباید هر مطلب جزئی را رجوع بمجلس یا بکمیسیون بنمایند وظیفه مجلس نیست که بعرایض رسیدگی کند واین ارجاع را وزراء دلیل بر اطاعت خودشان از مجلس میدانند و مجلس باید اینگونه عرایض را پاره پاره کند و هر عریضه باید رجوع بوزراء شود و آنها هم هیچ حق ندارند که بمجلس بفرستند بلکه باید خودشان آن عرایض را رسیدگی کرده بعد شرحی با ادله و براهین بمجلس بنویسند که این مطلب همین طور است که رسیدگی بنویسند که این مطلب همین طور است که رسیدگی شده واگر هم مجلس قبول ننماید آن وزیر باید ایستادگی کرده استعفا بدهد نه اینکه تمام کارها را رجوع بمجلس نمایند پس ما هم متفق میشویم که هر گاه وزراء وزارتخانه های خود را منظم کرده و به تمام کارها رسیدگی مینمایند تشکر نماییم والافلا و این مسئله که گفته شد راجع بعموم وزراء است و یك مطلبی راجع بوزیر داخله است که کار هایی را که وزیر داخله سابق اصلاح نکرده بود وهمین مطلب باعث ایراد بر او شد ایشان زودتر اقدام نموده اصلاح نمایند مطلب دیگر هم اینکه حکام را زود بزود تغییر ندهند که این مسئله باعث خرابی ولایات است و ما هر روز میشنویم که حاکم فلانجا را تغییر دادند واین صحیح نیست.

مفتخرالملك- یك قسمتی از عرایض بنده را آقای تقی زاده فرمودند قسمت دیگر اینکه استدعا میکنم آن تلگرافاتیکه از مازندران آمده بخوانند تا در آنخصوص مذاکره میشود.

حسینقلی خان نواب- اینکه گفته شد وزراء از برای خودشان مستشار از خارجه بیاورند خوبست اولا وزراء نظامنامه برای ادارات خودشان بنویسند تا اینکه ترتیب اداره کردن آنها معلوم شود و اگر پس از نوشته شدن نظامنامه داخلی وزارتخانها ومعلوم داشتن آن باز وزارتخانه ها منظم نشد و مجلس تصویب کرد که مستشار از خارجه بیاورند آنوقت خواسته بشود و در میان وزارتخانه ها

وزارت امور خارجه منظم است برای همین است که دارای نظامنامه است پس سایرین هم باید برای خودشان نظامنامه بنویسند و آنرا معمول دارند.

وکیل الرعایا- یك مطلب عمده که بایست در حضور وزراء رفته اند خوبست این مطلب را لایحه نموده بمجلس بفرستند که چه راهی را در نظر گرفته اند.

وکیل التجار- یك نکته ایست که باقی مانده و لازم بود در حضور وزراء گفته شود و آن این است که وزرا یعدها احکامات و مرقوماتی را که مینویسند ننویسند بتصویب مجلس شورای ملی است مثل اینکه حکومت رشت را تعیین میکنند مینویسند که بتصویب شورایملی مجلس شده و حال آنکه ربطی بمجلس ندارد و تصویب مجلس آنست که مطلبی را در مجلس رای بگیرند.

لسان الحکما- هیئت قانونی ملت آن اشخاصی هستند که فواید بملت خود عاید دارن مثلا وزیر تجارت باید تویعه در ثروت مملکت بدهد نه اینکه محاکمه تجار بنماید و فایده شخصی در نظر داشته باشد پس باید بر خلاف سابق فکری برای توسعه تجارت و ثروت مملکت نماید و همچنین وزیر مالیه

حاجی سید نصرالله- بنده خواستم که جواب آقای نواب را بدهم که اشتباه نشود مجلس اظهار نکرد که وزراء مستشار از خارجه بیاورند بلکه گفتیم که وزرا بدواً باید وزارتخانه های خودشان را مرتب نموده و یك نفر معاون هم برای خود معین کنند که اگر چند روزی خودشان غیبت کردند یا عارضه اتفاق افتاد وزارتخانه ها بی ترتیب یا معدوم نباشند حالا این مستشار را از هرجا می آورند خود میدانند اگر در داخله مملکت همچو اشخاصی هستند لازم نیست که از خارجه بیاورند.

حسینقلی خان نواب- بلی این فرمایش جنابعالی صحیح است ولی در مجلس از وکلا مخصوصاً اظهار داشتند که مستشار را از خارجه بخواهند این بود که بنده عرض کردم اولًا وزرا نظام نامه داخلی خود را بنویسند اگر اداره تنها مرتب نشد آنوقت مستشار از خارجه بخواهند تا اینکه قدر مردمان خودمان مجهول نماند.

مخبرالملك- آن کسیکه در خصوص مستشار از خارجه را گفته بود بنده بودم آقای نواب اینکه گفتند عمومی است و گفتند که وزارت خارجه منظم است بنده گفتم هرکدام از وزارتخانه ها که لازم دانند مستشار بیاورند چنانکه برای وزارت مالیه آوردند و عرض میکنم که وزارت خارجه هم آنطور که باید منظم باشد نیست و برای نوشتن نظامنامه برای وزارتخانه ها آنهم محتاج بوجود مستشار است.

وکیل الرعایا- اگر شما همچو قدرتی دارید که اگر مستشار آمد و گفت این شخص که سرکار است نمی تواند کاربکند باید او را برداشت ودیگری را که با علم و کار کن است بجای او گذاشت کستشار بیاورندوالا لازم نیست که مبالغ زیادی مواجب به آنها بدهید و بز کارها همین نحو بی ترتیب باشد.

رئیس- حالا این مسئله را بگذارید بماند خود وزرا لایحه در این خصوص مینویسند بمجلس میدهند آنوقت در این موضوع مذاکره میشود روز یکشنبه قانون متوفیات خواهد بود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 240

جلسه: 240

وقایع و مذاکرات روز یکشنبه 27 شهر محرم الحرام دارالشورای ملی

امروز بواسطه مخصوص بودن مجلس بمذاکرات داخلی بدواً بودن مجلس بمذاکرات داخلی بدواً بدون حضور تماشاچی منعقد گردید چون مذاکرات بطول انجامید وقت مجلس منقضی شده قرائت دوم قانون متوفیات ممکن نشد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 241

جلسه: 241

مذاکرات روز سه شنبه 29 شهر محرم الحرام دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 26 را آقا میرزا مرتضی قلی خان قرائت کردند.

رئیس- این تلگراف چند روز قبل از استر آباد رسیده بود ولی بواسطه نبودن فرصت ممکن نشد قرائت شود چون سپهدار در حقیقت در این مورد خدمت کرده اند لهذا امروز قرائت میشود تلگراف مزبور قرائت شد قریب به این مضمون حضور حضرات عالی آقایان و امنای مجلس مقدس و آقای رئیس الوزرا چند روز بود که نزدیك تپه بلغی مشغول تدارکات و متوقف دایل ات نعلی مستعد محاصره هر قدر باشرار بملایمت به آنها اطمینان داده که بسمت کتور و کوکلال برویم راضی نشده جلوگیری نموده و بر شرارت افزودند لهذا امروز اردو را متوقف و سرباز حمله نموده و بیست تیر توپ خالی نموده و بعد هم خود بنده با سوار یورش برده و شرباز هم از عقب بحمدالله فتح نصیب شد و قریب بیست نفر از اهل اردو شهید و زخمی شده اند و اسب هم از طرفین خیلی تلف شد و صاحب منصبان اردو خیلی زحمت کشده اند حال منوط بعنایت ولطف اولیای امور است.

آقا شیخ محمد علی- روز شنبه عرض شد که یکی از مواد مهمه دانستن وکلا صورت معاهدات وامتیازاتی است که بخارجه داده شده واز طرف ریاست امر شد بدفتر رجوع شود رجوع شد غیر از امتیاز راه آهن و واگون چیز دیگرنبود در اینموقع که مذاکره استقراض بمیان آمده لازم است که وکلا از سایر معاهات و شروط سابقه اطلاعداشته باشند ونیز شور نیست که مفسدین باز در این ایام اسباب فساد واغتشاشی بین اعلیحضرت و مجلس فراهم بیاورند خوبست که از طرف مجلس اقدام اتحادی بین سلطنت و مجلس بشود هر پانزده روز یا یکماه یکمرتبه یك هیئتی از مجسل حضور اعلیحضرت مشرف شوند تا نگذارند القاء شبهه حضور اعلیحضرت بنایند ونیز اشخاصی که بسفارت خانه هامتحصن میشوند باید دانست که معاهده سابق چه بوده باید اشخاصی که مقصر هستند بمجازات برسند نه اینکه شرارت نمایند و بروند بسفارتخانه هامتحصن بشوند و دیگر اینکه در خصوص امتیاز بانك شاهنشاهی است که باید معلوم باشد ترتیب آن چیست زیرا که آنچه طلا ونقره بوده جمع کرده ودر عوض اسکناس داده باید بدانیم که مدت این امتیاز تا کی وترتیب آن چه میباشد دیگر اینکه باید قوانین کلیتاً ماده در مجلس قرائت شود خصوصاً قانون عدلیه که باید فصل فصل و ماده ماده قرائت شده از مجلس بگذرد و بصحه همایونی رسیده و بموقع اجرا گذارده شود زیرا که هر گاه بخواهیم تمام قانون عدلیه از مجلس بگذرد یکسال ونیم طول خواهد کشید.

رئیس- تمام مطالب شما صحیح است اما از بس متفرق است نمیدانم کدام یك را جواب بگویم اما در باب امتیازات آنچه در دفتر موجود است که هست و آنچه نیست وزارت امور خارجه طبع کرده و منتشر خواهد نمود وهمه کس خواهد دید و درخصوص معاهده جز معاهده ترکمان چائی دیگر معاهده نداریم و آنهم در ناسخ التواریخ و مرآت البلدان صورتش هست و در باب قانون عدلیه هم همانطور بموجب قانون اساسی رفتار میشودواینکه میگویید یك سال ونیم طول خواهد کشید اینطور نیست وانشاء الله تعالی کمتر زا یك ماه بلکه بیست روزه از مجلس خواهد گذشت.

آقا میرزا محمود- فرمایشات آقا شیخ محمد علی امروز موقعش نبود چون قرار شده که موضوع مذاکرات روز قبل اطلاع داده شود ودر مجلس قبل هم گفته شد که امروز باید قانون متوفیات قرائت شود لهذا ایشان خارج از موضوع مجلس صحبت نمودند در این موقع مشغول بقرائت لایحه بلدیه شدند.)

پس از مذاکرات زیاد در یکی از مواد آن وقت مجلس منقضی شده.

مجلس ختم گردید.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 242

جلسه: 242

مذاکرات روز 5 شنبه 7 شهر صفرالمظفر دارالشواری ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 29 رآقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- امروز هم موضوع مذاکره همان لایحه بلدیه است و آنروز هم چند نفر بیشتر رأی ندادند برای رجوع شدن بکمیسیون هر قدر هم تأخیر بشود باعث ضرر بشهر خواهد شد پس خوبست زودتر بگذرد.

احتشام الاطباء- در این لایحه در این یك ماده فقط بجهت کالسکه ودرشکه عوارض بسته شده است واینکه گفته شد که باید باسب وغیره هم عوارضی معین شود چون هنوز خاطر وکلا کاملا از این مسئله مسبوق نیست پس باید برای بعدها باشد و اکنون در باب کالسکه و درشکه باید آراء خود را بیان نمایند.

حسنعلی خان- آنروز در این لایحه خیلی مذاکرات شد که ازبلدیه قانونیکه باینجاآمد و باید بگذرد بعضی گفتند باید قانون عمومی باشد بنده گفتم این قانون عمومی نخواهد بود ونمیشود چنین چیزی قانون عمومی بلدیه مملکت باشد بنده امروز عرض میکنم که عوارض شهری هیچ ربطی بمجلس ندارد بلکه هر چه بلدیه تصویب کرده وباقتضای وقت بوده مجلس هم آنرا تصویب مینماید و مجلس زیاده بر این باید در این موضوع مذاکره نماید و این مسئله راجع بخود بلدیه است و محتاج بوضع قانون از طرف مجلس نیست.

مخبرالملك- ما الان مخالف قانون بلدیه که نوشتیم صحبت میداریم اگر این مسئله از روی عقیده شخصی است باید لایحه بشود امضاء شده بمجلس بیاید واگر از روی قانون بلدیه باشد باید آنچه عوارض میگیرند بتصویب مجلس باشد آنچه بنده اطلاع دارم در خارجه هر چه راکه بلدیه میگیرد بتصویب مجلس است چنانچه در پاریس و جاهای دیگر همینطور است منتها عوارضات شهرها تفاوت دارند ولی هر چه هست باید بتصویب مجلس باشد و قانونی شود و غیر از این نمیشودولی یك عرض اساسی داشتم و آن اینست که این راهی را که مامیرویم بترکستان است این که این قوانین را پاره مجلس بنویسند و پاره را ادارات مختلفه بنویسند آن وقت یك قوانین غیر مرتبطه پیدا میکنیم که هیچ باهم مناسبت ندارند چنانچه درممالك متمدنه هم هست که یك اداره مرکب از مردمان عالم عاقل بصیر با اطلاع از برای نوشتن و ترتیب نمودن قوانین هست که هر قانونی از آنجا بمجلس میآید و دراینجا هم باید یك چنین هیئتی باشد برای مرتب نمودن قوانین که تا قوانین بی مناسبت و غیر مربوط بهم نباشند ما حالا از این لایحه بلدیه نمیتوانیم از روی بصیرت و اطلاع چیزی بنویسیم و رأی بدهیم فقط بعضی چیزها است که وجداناً حکم میکنیم مثلا این که باید یك چیزی برای درست کردن خیابانها گرفت این شبهه ندارد ولی بچه راه و چه جور این کار اهل علم واهل فنست ثلا در فرنگستان میخواهند مجرای آب رادرست کنند اول از طرف اداره بلدیه جمعی از اهل علم را که شاید هم اکثر از آنها اهل بلدیه میباشند مأمور تحقیقات و رسیدگی میکنند و آنها هم آنچه تحقیقات علمی است بعمل آورده و مخارجش را برآورده کرده بعد آنرا در بلدیه مطرح مذاکره میکنند پس از آنکه در بلدیه مذاکره نموده و تصویب کردند آنوقت از مجلس بجهة مخارج آن محل میخواهند آنچه اطلاع بنده هست این است که عقیده بنده این است که در این شهر باید یك انجمنی از اهل فن و اشخاصیکه عالم هستند تشکیل داد که در آنجا کتب لازمه نیز باشد واین قوانین را بیك ترتیب صحیحی بنویسند این طور که این قوانین را نوشته اند نمیشود و بعقیده بنده صحیح نیست همین قوانینی که تاکنون نوشتند ناقص است مثلا نوشته اند که برای کالسکه ودرشکه یك چیزی بگیرند بعضی هم گفتند که برای اسبها هم باید گرفت واین لایحه از روی قانون نیست و نمیشود بآن رأی داد.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم فرمایشاتی که جناب مخبرالملك فرمودند که باید موافق قانون باشد صحیح است ولی یك چیزی را فراموش کرده اند وآن این است که بعضی چیزها را که از سابق میدادند مردم حالا نمیدهند و میگویند باید مجلس اذن بدهد لهذا نباید این لایحه را این قدر بتأخیر انداخت.

ادیب التجار- در باب اینکه این مسئله حق بلدیه است که بمجلس بدهد یا ندهد و مجلس قرار بگذارد یا نگذارد گویا مجلس قانونی بدست آنها داده است که حق بلدیه است بموجب قانون بلدیه.

لسان الحکماء- همانطوریکه جناب مخبر الملك فرمودند تعیین مالیات با مجلس است ولی یك دقت نظری است که درسایر جاها منظور داشته اند و اینجا منظور نداشتند و آن نظر در عوارض کالسکه و درشکه بجا و مکان است مثلا درشکه که یك نفر یا دو نفر بنشینند چهل فرانك میگیرند هر گاه سه نفر جا بگیرد شصت فرانك میگیرند و کالسکه های بزرگ که چهار نفر بنشینند شتاد فرانك میگیرند حالا اینجا هم ممکن است که در کالسکه های اربابی این مسئله را منظور دارند.

آقا میرزا آقا مجاهد- همان طوریکه در مجلس قبل اظهار شد باید مالیات کلیه بتصویب مجلس باشد از یك دینار تا هر چه باشدواز این گذشته باید مالیات از روی تناسب باشد یعنی ملاحظه ثروت و تمکن را نمود و همچنین در کالسکه و درشکه اسب را ملاحظه نمایند که اگریك اسب دارد چقدر بدهد دو اسب چقدر چهار اسب چقدر و مخصوصا در جاهای دیگر از کالسکه ها ودرشکه ها کرایه کمتر عوارض میگیرند زیرا که او مایه اعاشه او است واینجا بعکس ملاحظه شده واین با تناسب مالیاتی صحیح نیست و باز مجبور هستم کهعرض کنم این صورت را نمیشود پذیرفت و یك مسئله دیگر که متنازع فیه بود این بود که آیا این مالیات برای کلیه مملکت باشد یا مخصوص اینجا در عوارضات بلدیه عمومی نمیشود بلکه مختص همین شهر است ودر هر حال عقیده بنده این است که عوارض

درشکه وکالسکه از روی میزان اسب باید باشد بر فرض حالا برای اسبهای سواری چیزی منظور نمیشود نشود ولی مال درشکه و کالسکه باید از روی اسب باشد.

حاجی سید نصرالله- این مطلبی را که آقای مخبرالملك در باب تشکیل انجمن از اهل فن وعلم برای نوشتن قانون فرمودند صحیح است و باید یك همچو هیئتی باشد ولی ما امروز همچنین هیئتی نداریم که قوانین در آنجا نوشته شده ودقت شود وامروز ما باید فصل بفصل و ماده بماده قوانین را از اینجا بگذرانیم و لازم است که تنظیف و تعمیر خیابانهای این شهر بشود و عوارض بگیرند و نمیشود این مسئله را حواله بیك هیئت موهوم بنماییم حرف دو کلمه است که آیا مجلس این لایحه را میپذیرد یا نه وباید این عوارض را بلدیه بگیرد یا نه خوبست در این باب رأی بگیرند و بگذارد.

وکیل التجار- بموجب قانونیکه ما وضع کرده ایم خوب است که بر ضد آن حرف بزنیم در قانون بلدیه نوشته شده تعیین میزان متعارفی و معمولی از سابق با خود بلدیه است و همچنین ترتیباتی که باید باطلاع وزارت داخله با حکومت هر محل باشد نوشته شده چیزیکه هست عوارضات جدید را باید مجلس تصویب نماید.

آقا حسینقلی- همچو معلوم میشود که مقصود بلدیه آنست که آیا باید از کالسکه و درشکه فقط عوارض گرفته میشود یانه و اسب را با بلدیه صحبت شد انجمن بلدیه جواب داد که در موقع بلدیه در اینباب هم باز لایحه پیشنهاد خواهد کرد (گفته شد در باب درشکه وکالسکه اربابی چه قسم رفتار خواهد شد جواب دادند که نمره زده شده ومفتش گذاشته خواهد شد.)

وکیل الرعایا- در فصل نوزدهم قانون اساسی نوشته است که هیچ قسم مالیات برقرار نمیشود مگر بحکم قانون و قانون همان است که بتصویب مجلس و صحه همایونی برسد حرفی که هست این است که این قانون عمومیاست یا نه این قانون عمومی میشود امانه اینکه در تمام بلدیه شهرها بیك قسم باشد این شش تومان که مالیات درشکه میشود در فلان شهر هم بشناسند که اوست باید بدهد منتها باندازه که محتاج الیه است از او گرفته میشود آن چه نیست نمیگیرند و نیز بعقیده بنده باید از درشکه وبکالسکه های اربابی پنجهزار علاوه کرد واز کرایه کسر نمود.

رئیس- حالا باید رأی گرفت که رجوع بکمیسیون بشود یا اینکه در همین جاتصحیح و تنقیح شود.

حسنعلی خان- پریروز بنده اینجا اظهاری کردم وامروز هم عقب آنرا گرفته وعرض میکنم که بنده از روی ندانستگی اظهاری نکرده و نمیکنم ما ملاحظه قانونیکه خودمان وضع کرده ایم نمینماییم درمجلس سابق ترتیب عوارض بلدیه بعضی از ممالك متمدنه را عرض کردم وامروز هم عرض میکنم که عوارض انجمنهای غیر مرکزی اگر باغل بر یك مبلغ معینی بشود راجع بانجمن ایالتی آن محل میشود واگر بالغ بر آن مبلغ بشود بتوسط وزارت داخله بمرکز رجوع شده و بصحه همایونی باید برسد اما در باب انجمنیکه جناب مخبرالملك فرمودند برای نوشتن قانون عرض مینمایم که این مسئله لازم است وتا این کار نشود هیچ کار ما مرتب نخواهد شد و این مجلس ما مجلس مقننه نخواهد شد ودر سایر ممالك تمام اینها راملاحظه کرده پس از تجربیات زیاد تشکیل همچو انجمنی را برای نوشتن قانون لازم دانسته اند واین جا هم تا یك همچو انجمنی تشکیل نشود هیچ کار درست نخواهد شد واستدعا میکنم در باب این انجمن گفتگویی شود.

آقا سید مهدی- یکی از مستدعیات وکلا این است که مکررات در مجلس نباید مذاکره شود آیا این بلدیه یك عوارض لازم دارد یا نه چون لازم دارد در سابق بیست و پنجهزار از درشکه های کرایه گرفته میشد حالا هم بلدیه گفته است همان بیست و پنجهزار را بگیرند منتها پجهزار هم برای درشکه اربابی معین شده وامروزه گفتگو در این است شاید یکماه دیگر هم در خصوص اسب یا سایر چیزها فکری کند عجالة مجلس رأی میدهد که این عوارض گرفته شود یا نه.

رئیس- اساساً که این مسئله قبولست اگر زیاد نمیدانید باید رأ خ گرفته شود و بگذرد و هر گاه زیاد است باید در او صحبت شود.

حاج معین التجار- در مسئله کم و زیاد این عوارض شاید شبهه باشد بنده عرض میکنم که درشکه های کرایه غالباً مال کمپانیست ومال یکنفر نیست و مالیاتی که از او گرفته میشود بر کرایه خود را افزوده واز مردم میگیرند ولی درشکه اربابی یکنفر است و مالیات را از کیسه خودش میدهد.

ممتازالدوله- باید معلم شود که این عوارض است یا مالیات ودراینجا که عوارض مینویسد و مالیات نمینویسد برای چیست؟

رئیس- باز داخل مذاکره شدیم حالا که میل دارید باز مذاکره بشود.

مخبرالملك- آنچه در سابق از درشكه های كرايه ميگرفته اند بحكم كی گفته اند بگيرند پس آنچه درسابق ميگرفتند حاال هم بايد گرفته شود ولی آنچه تازه ميخواهند بگيرند بايد بموجب قانون و تصويب مجس باشد و برای قانون هم چنانچه عرض كردم بايد يك هيئت عالم خبير بصيری معين شوند و قانون بنويسند كه تمام فصولش با هم مناسبت داشته باشد واينكه ميگويند آنچه درسابق گرفته ميشده نميدهند چرا نميدهند حتما بايد بدهند.

احتشام الاطباء- اينكه آقای مخبرالملك ميگويد چرا آن اشخاص عوارض خود را نميدهند ميگويند چرا درشكه های اربابی نميدهند آنها هم كه راه را خراب ميكنند آنها هم بدهند تاما هم بدهيم.

آقا ميرزا فضلعلی آقا- مطلبی كه از اول مطرح ميشود خوب است يكی يكی مطلب آن معلوم شده مذاكره شود كه موجب تطويل مذاكره نشود از اين مذاكرات چنين معلوم ميشود كه اين لايحه منتهی بچند مطلب ميشود اولا اينكه آيا بايد در اين باب مذاكره شود يا خير و پس از قبول شدن بايد مذاكره شود كه از اسب و كالسكه رويهم بايد چيزی گرفتت يا از يكديگر بايد جدا شود و مطلب ديگر در خصوص كالسكه اربابيست كه آيا اين مبلغ كه معين شده كم است يا زياد است بعقيده بنده اين مطالب يكی يكی مطرح شود زود ميشود رأی گرفت ولی در صورتيكه درهم باشد نميشود نتيجه گرفت.

آقا سيد نظام الدين- آنچه كه بنده در روزنامهای خارجه ديده ملاحظه كرده ام در خارجه غالباً عوارضات باين اشتباه از روی تفنن تعلق ميگيرد و هر وقتی باقتضای آن قانون ميگذرانند.

آقا شيخ محمد علی- آنروز عرض كردم حالا هم عرض ميكنم كه وقت مجلس شورای ملی شريف است پريروز اين ورقه بمجلس آمد و مدتی مذاكره شده بعضی گفتند رجوع بكميسيون شود حالا هم باز مدتيست كه مذاكره ميشود ونتيجه ندارد اگر ميخواهيد رأی بگيريد كه رجوع بكميسيون شود يا از مجلس بگذرد اينقدر وقت مجلس تلف نشود.

آقا ميرزا آقا مجاهد- اگر ميخواهيد همانطور مثل سابق بگيرند تا اينكه صحيحاً قانونی نوشته شودوالا اگر بخواهيد كه قانونی بشود بايد از روی تناسب باشد باين ترتيب.

حسينعلی خان نواب- بنده عرض ميكنم درانيكه بايد قانوناً بگذرد حرفی نيست ودر اينكه حق بلديه بوده است كه اين لايحه را نوشته و پيشنهاد نمايد هم حرفی نيست اما در باب كالسكه اربابی كه آيا بايد از همه آنها گرفته شود يا از يكی بنده از قراريكه در كتاب ديدم در خارجه از تمام آنها ميگيرند و ملاحظه ساخت كالسكه را مينمايند كه برای يك اسب ساخته شده يا دو اسب يا بيشتر و پس از ملاحظه بمناسبت ماليات ميگيرند.

آقا ميرزا محمود- خوب است بيش از اين مجلس اوقات خود را ضايع نكند اگر اين لايحه را قبول ميكند و ميخواهد شهر آباد شود كه رأی بدهد.

آقاسيد مهدی- بنده عرض ميكنم كه بطوريكه لازم است ما پليس و ژاندارم و متفش نداريم حتی در خصوص دوچرخه های بستنی گفته شد چيزی از آنها گرفته نشود زيرا كه از صد نفر آنها در ماه اگر بايد ده تومان گرفته شود اقلا دوازده تومان بايد بيكنفر مواجب داد تا آن ده تومان را جمع كند پس در اين صورت حال اين مملكت را نميشود بخارجه قياس كرد خوب است در خصوص اين لايحه رأی گرفته شده تمام شود.

حسنعلی خان- نميشود اينجا را قياس بخارجه نمود زيرا كه درخارجه نواقل از هه قسم از تراموی الكتريكی و زمينی و زيرزمينی و غيره همه قسم موجود است واگر كسی كالسكه نگاه بدارد فقط برای تجمل است ولی اينجا فرضاً اگر كالسكه هم برای تجمل باشد اسب و مال تجمل نيست زيرا كه با اين خرابی خيابانها و نداشتن خطوط لازمه هر گاه شخصی مثلا بخواهد از دولاب بفلان نقطه حركت نمايد مجبوراً بايد سوار شود و حكايت تجمل نيست اينجا را بخارجه نميتوان مقايسه نمود.

آقای حاج امام جمعه- بنده ميخواستم دو كلمه با تأسف عرض نمايم و آن اين است كه ما ايرانيها هر چيز خوبی در ساير ممالك می بينيم ميخواهيم ماهم داشته باشيم وهر منفعتی كه ساير‌ين از آن ميبرند ما هم برده باشيم واز آن چيزها يكی مشروطيت بيچاره است كه بدست ما افتاده و الان يكسال و نيم است كه مملكت ما مشروطه شده ولی بدبخنانه هنوز يك صنف از اصناف مملكت ما قانونی در دست ندارد كه از آن قرار رفتار نمايند يك لايحه مختصری بلديه پيشنهاد كرده سه روز است اوقات مجلس را ضايع كرده و حال آنكه همينقدر بايد مذاكره شود كه اين لايحه پذيرفته ميشود يا نه و مجلس رأی ميدهد يا نه اين مسئله اينقدر مذاكره لازم ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- در مجلس سابق از اینجا متفرق شدیم در صورتیکه اختلاف بود که آیا این لایحه شکل قانونی دارد یا نه بعضی میگفتند که این لایحه باید بکمیسیون رفته و به ترتیب قانونی نوشته شود و بعضی میگفتند همین صورت سیاهه که نوشته شده خوب است اکنون نمیدانم که چه شد دوباره امروز مطرح شد حال در این صورت پس از تصویب آیا باید اعلیحضرت همایونی همین سیاهه راصحه بفرمایند و بلدیه هم هر چه بخواهد بگیرد واین سیاهه را نشان بدهد در صورتیکه مخارج شهر را معین نکرده ویقیناً نخواهد فرمود اینجا همینقدر گفته میشود که این لایحه از بلدیه پیشنهاد شده واگر هم بگویند پس از رأی گرفتن نوشته میشود آنهم صحیح نیست و مجلس نمیتواند رأی بدهد زیرا که مجلس در وقتی رأی میدهد که پس از رأی دیگر ابداً تغییر وتبدیلی در آن لایحه حتی در یك لفظ آن پیدا نشود.

احسن الدوله- این قانون اگر گذشت و کالسکه و درشکه چی عوارض رانداد آنوقت مجازات آنها چیست این هم باید معین شود.

حسینقلی خان نواب- آقای تقی زاده صحیح گفتند باید این لایحه قانونی نوشته شود و بیاید بمجلس تا اینکه بتوان در آن مذاکره نمود واین فقط یك سیاه ایست نمیشود رأی داد.

آقا شیخ حسین- اینکه گفته میشود این سیاهه است و صحیح نیست عقیده سه چهار نفر است ولی عقیده بنده این استکه همین سیاهه را رأی بگیرند که این مقدار باید کسر شود یا نه و بعقیده بنده هم زیاد است.

عمیدالحکما- حالا حرف دراین است که باید رجوع بکمیسیون شود یا خیر پس خوب است در این خصوص رأی گرفته شود.

آقا سید مهدی- بنده عرض میکنم همه قوانین که بمجلس آمد روی کاغذ بی ترتیبی بود ولی وقتی که رأی گرفته شد روی کاغذ صحیح نوشته شده و بصحه همایونی رسید این هم همین طور است پس از رأی گرفتن مسلم است بترتیب صحیح نوشته شده و مراعات عبارات قانونی آنهم خواهد شد و بصحه همایونی خواهد رسید.

آقا سید علینقی- فرمایش آقای تقی زاده القاء شبهه کرد باید این را رفع کرد که آیا ببینیم باید مجلس بهمین ترتیب که صورت نوشته شده رأی بدهد یا اینکه بعد از رأی تغییر داده خواهد شد خوب است این مطلب معین شود و چه ضرر دارد که باصل مواد رأی گرفته شود وبعد بعبارت قانونی نوشته شود.

حسام الاسلام- بنده عرض میکنم که دو نمره وقت داریم یکی قبل از آمدن اینجا و یکی وقتی که باینجا میآییم و وقتی که در اینجا هستیم متعلق بملت است و نباید بیش از این فوت شود و هر طور صلاح است باید زودتر رفتار شود. (بالاخره پس از مذاکره زیاد فقط در باب مالیات کالسکه و درشکه اربابی رأی گرفته شد که هر درشکه وکالسکه اربابی که در کار است ماهی پنجهزار بدهد و باکثریت تصویب شد).

رئیس- اکثر از انجمنها شرحی نوشته اند که ازطرف مجلس چیزی برئیس نظمیه نوشته شود که از طرف ملت هم مجاز باشند که در استنطاق اشخاصی که مرتکب آن عمل شنیع در روز جمعه گذشته شده وحال گرفتار گشته و میشوند حاضر باشند بنده عرض میکنم لازم باجازه نیست ملت در کاریکه استنطاقات حق حضور دارد مگر اینکه قانوناً تا یکدرجه مخفی باشد البته اگر میل دارند حاضر شوند و منهم برئیس نظمیه توضیه خواهم نمود و نیز آنچه لازمه مجاهدت بوده در گرفتاری این اشرار در این چند روزه از طرف مجلس وانجمنها بعمل آمده و همه روزه با وزارت جنگ و حکومت شهر در این باب تأکیدات شده است روز شنبه طرف صبح آقایان وکلا باید حاضر شوند برای تعیین وانتخاب اعضاء کمیسیون مالیه واین هم راپورتی از طرف کمیسیون خارجه است ومدتی بود که اظهار داشته بودند حالا باید قرائت شود. راپورت کمیسیون خارجه قرائت شد مشعر بود بر این که چندی قبل از طرف وزارت خارجه لایحه پیشنهاد بکمیسیون خارجه شد درباب اداره تفتیش برای نظارت تخم نوغان که از خارج وارد میشود و بر حسب نظامنامه که نوشته شده هر جعبه یك قران حق المعاینه میخواهند بگیرند چون تخم نوغان را اکثر رعایای خارجه وارد مینمایند گرفتن این مبلغ حق المعاینه تولید اشکال مینماید کمیسیون خارجه هم تحقیقات خود را در این باب بعمل آورده واسناد راجعه باین مسئله را از وزارت خارجه خواسته وبدقت نظر ملاحظه شد معلوم گردید که امتیاز تأسیس این اداره تا پنجاه سال با شروطاتی بجناب حاج محتشم السلطنه داده شده والحق ایشان هم لوازمات ابتدایی آنرا از قبیل آوردن معلم از خارجه و تأسیس مدرسه و وارد کردن بعضی ادوات وآلات لازمه از خارجه بعمل آورده اند و البته وارد نمودن این تخم از خارج و زیاد کردن در داخله هم لازم و موجب ازدیاد ثروت و ترقی مملکت است اما گرفتن جعبه یك قران حق المعاینه زیاد است لهذا کمیسیون خارجه بعد از تحقیقات و ملاحظات اطراف کار چنین تصویب نمود که حق المعاینه جعبه پانصد دینار گرفته شود ولی چون در امتیازنامه میزان حق المعاینه مصرح نشده و فقط در

نظامنامه آن نوشته شده است اینست که تصویب این مسئله را موکول برای مجلس مقدس نموده است حال رأی مجلس چیست اظهار شود.

وکیل التجار- روز اول خود بنده این مسئله را عرض کرده بودم این پولی که میخواهند بگیرند یا مالیات است یا عوارض عوارض پولی است که از یك چیز میگیرند خصوصا برای مصارف آن و مالیات پولی است که از عموم گرفته میشود این حق المعاینه از هر یك از این دو قسم باشد نمیتوان امتیاز داد چون در اوایل که تخم نوغانرا میآوردند یك مقداری از اصل حاصل بآنها میدادند وتخمهای خوب میآوردند ولی بعد کم کم خراب کرده و تخمهای خیلی بد آوردند برای این مطلب گفتند که چند نفری در سرحد باشند و تخمیکه میآورند معاینه کنند وبرای آنها یك حقی قرار دادند و همچنین گفتند یك مدرسه آنجا افتتاح شود که چندنفری در آنجا تحصیل کنند واین که تخم نوغن راهمانجا عمل بیاورند این مطلبی بود که در زمان حکومت عضدالسلطان اساساً واقع شد واین چیزی نیست که امتیاز داده شود فقط برای همین بود که تخمها معاینه بشود امروزه هم این مسئله برای توسعه زراعت و ثروت خیلی لازم است.

آقا سید حسین- این امتیازی که داده شده است همانطور که گفتند سالهای سال تخم میآوردند و بجهة اینکه کم کم طوری شود که دیگر محتاج بخارج نشویم اسباب این کار را حاضر نمایند مبالغی خرج کرده اند و سه سال است که این امتیاز را گرفته اند وبحهة این مخارج قرار شد که از بابت حق المعاینه قوطی یك قران بدهند چون این تخم را اکثر رعایای خارجه وارد مینمایند لهذا بعضی از سفرا مدعی شدند که این وجه زیاد است بالاخره یك نفر را از جانب خودشان وکیل کردند و او هم میخواست پانزده شاهی بدهد بعد سایرین راضی نشدند در صورتیکه وکالت باو داده بودند این بود که بجهة ختم مسئله که پانزده شاهی یا یك قران داده شود قرار دادند که مجلس هر قسم رأی داد همانطور معمول شود حال مجلس باید در پانزده شاهی و یك قران گفتگو نماید.

مستشارالدوله- در اینکه برای توسعه زراعت و تجارت این اداره لازم است حرفی نیست اما در اینکه آیا این امتیاز محتشم السلطنه صحیح است یا نه باید صحبت کرد و باید دانست که اول دولت میخواست این مطلب را در عهده یك نوکر کافی واگذار نماید و این اداره را دایر کند این بود که جناب حاج محتشم السلطنه قبول کرد و هر گاه این امتیاز با محتشم السلطنه نبود و یا یکنفر خارجه بود آیا میتوانستید این امتیاز را رد کنید پس در اینصورت جهة ندارد که از یکنفر مأمور کافی این مطلب را قبول نکنند بلی چیزی که هست مدت پنجاه سال را ما زیاد دانسته واز این جهة گفتیم که حق المعاینه جعبه یك قران زیاد است ده شاهی باشد یا اینکه از آن مدت چیزی کاهیده شود.

حسین قلی خان نواب- بنده با جناب مستشارالدوله هم رأی هستم و یك مطلب علاوه از آنچه ایشان گفتند عرض میکنم که هر گاه این امتیاز باطل شود رعایای خارجه بعضی چیزها را هم نخواهند داد.

وکیل التجار- اولا این امتیاز تاکنون معمول نشده است واز آن زمان تا بحال نه رعایای خارجه و نه رعایای داخله چیزی نداده اند بعلاوه خرجی هم نکرده اند فقط یك مدرسه تأسیس کرده اند بنده عرض میکنم همان قوطی ده شاهی کفایت تمام مخارج را مینماید و مالیات و عوارض رانمیشود امتیاز داد اما امتیاز در داخله از بابت گذاشتن تخم نوغان صحیح است.

ممتازالدوله- شرح این مسئله را جناب مستشارالدوله گفتند اینگونه امتیازات که در سابق گرفته اند هر گاه بخواهیم نقض کنیم دیگر هیچ ایرانی در این مملکت بخیال امتیاز گرفتن و آباد کردن مملکت نخواهد افتاد واین مملکت بهمین طور خواهد ماند جهت ندارد که امتیاز خارجه راحرف نداشته باشیم ولی امتیاز داخله را نقض کنیم.

وکیل الرعایا- در تمام امتیازات اگر امتیازی صحیح باشد همین است و باید زودتر بموقع اجرا گذاشته شود.

آقاسید حسین- این اداره باید تا هفت سال اداره خودرا تکمیل بنماید باین معنی که تخم نوغان رادر همین جا بخوبی عمل بیاورند که دیگر محتاج نباشیم تخم نوغان از خارجه بیاوریم.

وثوق الدوله- عقیده وکیل التجار هم مخالف با رأی کمیسیون خارجه نیست ایشان هم میگویند حق المعاینه جعبه دهشاهی گرفته شود و آخر رأی کمیسیون خارجه هم همین است که جعبه ده شاهی کفایت از تمام مخارج این اداره مینماید وباید شرط شود که تأسیس مدرسه واسباب لوازمات این کار را کاملا فراهم بیاورند.

آقا میرزا آقا مجاهد- بنده اگرچه کاملا مسبوق از این مسئله نیستم ولی همین قدر عرض میکنم که تغییر وضع مملکت باعث تغییر معاملات نخواهد شد اگر این امتیاز بیکنفر از رعایای خارجه داده شده بود چه میکردید حالا هم اگر بهم بخورد بعدهارعایای داخله هیچ امتیازی نخواهند گرفت.

اسدالله میرزا- مقصود کمیسیون خارجه هم همین بود که این امتیازنامه صحیح است و باید جعبه دهشاهی گرفته شود و مجلس باید این مطلب را رأی بدهد که زودتر اقدام در این امر بنمایند و پسر جناب حاج محتشم السلطنه هم اینجا است و باید زودتر مردمان صحیح عالم را مأمور این کار کنند که این مسئله را اداره بنمایند واقلا ما را از احتیاج بخارجه از این حیث آسوده بنمایند.

بحرالعلوم کرمانی- حرف در صحت و عدم صحت این امتیاز نیست والبته صحیح است مقصود این است که جعبه دهشاهی کم است یا زیاد این مطلب باید معلوم شود.

بحرالعلوم- ده شاهی خوب است بشرط اینکه پس از چندسال ایران را از این بابت مستغنی کند.

رئیس- حرف دراستغناء و عدم استغناء نیست صحبت در این است که این ده شاهی صحیح است یا خیر.

وثوق الدوله- چون گفته شد که مطلب در باب امتیازی است که بجناب حاجی محتشم السلطنه داده شده است بنده عرض میکنم در این باب گفتگویی نیست بجهت اینکه این یك اداره ایست یا امتیازیست که در چندسال قبل داده شده و نمیشود در آن باب گفتگویی بشود فقط گفتگو در باب جعبه دهشاهی حق المعاینه است.

معاضد السلطنه- اما درباب امیتاز بهمان طوریکه گفته شد نمیشود تغییر داد و در باب دهشاهی هم گمانم اینست که دیگران بیش از این ندهند و بهمین طور باید رأی داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- معلوم نیست که بچه جهة در این رأی گرفته میشود بلی اگر امتیاز نامه جدیدی بود لازم بود که در باب آن مذاکرات زیاد بشود بدیهی است که حالا مثل سابق امتیاز داده نخواهد شد اما وقتیکه این امتیاز از سابق داده شده مجلس حق ندارد تغییری بدهد مثل اینکه این امتیاز برعایای خارجه داده شده بود چطور رفتار میشد حالا هم همین طور دیگر اینکه در باب حق المعاینه تغییری که داده اند آیا ببینیم در امتیاز نامه مصرح شده که تعیین حق المعاینه هر وقت بخواهد با دولت است یا نه خوب است توضیحی در این باب داده شود که مسبوق شویم.

وکیل التجار- این حق المعاینه را در صورتی که الیات دولتی باشد حق دارند که در مجلس مذاکره کنند اما اینکه یك شخصی میخواهد یك چیزی بگیرد ربطی بمجلس ندارد.

وثوق الدوله- اینکه میگویید در امتیازنامه چیزی از بابت حق المعاینه نوشته شده است یا نه در این موضوع چیزی در امتیازنامه نوشته نشده ولی صاحب امتیاز خودش یك نظامنامه در ترتیب این کارنوشته اندو حق المعاینه را یك قران قرار داده بودند ولی کمیسیون خارجه گفت زیاد است اما اینکه گفتند این مالیات نیست و بدیوان عاید نمیشود چرا سالی یك عشر از این بدیوان داده میشود و بر جمع افزوده میشود.

حسام الاسلام- تخم نوغان هم مثل سایر چیزها تجارت است سابق هم تخم نوغانهای خوب میآوردند و بمردم میدادند چه ضرر دارد که یك عده مردم عالم باشند که تخم نوغان را معاینه کرده و بسنجند واین ده شاهی را خود ما ایرانی ها میدهیم.

اسدالله میرزا- توضیحاتی که وثوق الدوله دادند صحیح است در صورت تصویب مجلس خوب است باز یك حق نظری از بابت حق المعاینه گذاشته شودتا یك مدتی و نیز باید خواهش نمود که در مدت امتیاز قدری تخفیف بدهند.

ممتازالدوله- تجدید نظر که سهل است اگر فی الجمله نظری هم بشود دیگر ابداً برای یکنفر از اهالی ایران اطمینان باقی نخواهد ماند علاوه محتشم السلطنه در سیستان و اسکوی تبریز و رشت و جاهای دیگر که تخم نوغان بعمل میآید معلمها گذاشته اند و برای تربیت عمل آوردن تخم نوغان در ایران زحمتها کشیده اند.

وثوق الدوله- در باب تجدید نظر در خصوص حق المعاینه بعقیده بنده از آنجاییکه شخصا خود محتشم السلطنه مایل ترقی و ازدیاد ثروت مملکت هستند گمانم اینست که اگر در موقعش از ایشان خواهش بنمایند که مقداری از حق المعاینه و مدت را تخفیف بدهند خواهند داد و همچنین در باب امتیاز هم خواهش شود برضایت خودشان کم نمایند.

مخبرالملك- این لایحه با آن لایحه که از وزرات خارجه رسید ه و توضیحات شفاهی معین میکند که چرا این مسئله بمجلس آمده واین حق المعاینه گرفتن یك حقوقی است که در مقابل یك خدمت بزرگی میخواهد بگیرد و برای این بمجلس آمده چون این مطلب مهم در امتیازنامه نبوده و بکلی مسکوت عنه مانده و نمیتوانستند بدون تصویب مجلس بگیرند این بود که آمد بمجلس حق المعاینه در نظامنامه یکقران نوشته شده بود ولی کمیسیون خارجه یکقران را زیاد دانسته قرار داده ده شاهی باشد اما در باب مدت امتیاز زیاد است و مجلس امروز حق دارد که بگوید تاده سال یا کمتر یا بیشتر ده شاهی باشد بعد ازآن کم یا زیاد نماید و عقیده بنده اینست که مجلس باید این مطلب را امروز معین کند و یا اینکه از مدت امتیازنامه بکاهد در کمیسیون هم گفتم در اینجا هم میگویم.

آقا سید حسن تقی زاده- آن توضیحاتی را که بنده خواستم جوابی داده نشد که بنده ملتفت بشوم مگر اینکه حالا جناب مخبرالملك گفتند معلوم میشود که حق المعاینه در امتیازنامه تصریح نشده و در نظامنامه خودش نوشته و در اینصورت مجلس میتواند بگوید که هیچ نگیرد در این صورت ما داخل شده ایم دراین مسئله که رعیت چیزی بدهد یا نه و در این خصوص باید مذاکرات زیاد بشود پس همانطور که گفته شد باید مدت امتیاز کم بشود.

مستشارالدوله- اینکه گفته شد حق المعاینه از خارجه گرفته میشود چنین نیست بلکه از تخم نوغانی هم که در داخله بعمل میاید حق المعاینه گرفته میشود بجهة اینکه باید معاینه شود که تخم مزبور تقلب شده و فاسد نباشد دراین صورت تا پنجاه سال دیگر هم باشد باید معاینه بشود وانگهی در این باب در مدت دوسال با تمام سفراء گفتگوها شده و عاقبت قرار گذاشتند که ده شاهی گرفته شود و اگر ممکن بود کمتر از این بدهند اظهار میداشتند واینکه بنده اظهار داشتم که از مدت امتیاز باید چیزی کاسته شود این یك راه قانونی دارد که باید از آنراه داخل شد.

اسدالله میرزا- بنظر بنده میاید اینست که ظاهراً بر حسب قیدیکه شده است این امتیاز را بخارجه نمیتوانند بدهند و در امتیازنامه تصریح شده است که بعد از خودش این امتیاز به اولادش انتقال خواهد یاتف وامروز این اداره برای آوردن معلم و بنا نمودن مدرسه و سایر ملزومات آنها مخارج زیاد لازم دارد و دادن ده شاهی حق المعاینه هم خوبست ولی بعد از چند سال این مبلغ زیاد است یا باید این مقدار را کم کرد یا از مدت بکاهد.

حسام الاسلام- بنده عقیده ام اینست که از تخم نوغان داخله نباید بگیرند بجهة اینکه معاینه در مال خارجه است اگر داخله عیب داشته باشد میریزند دور.

وکیل الرعایا- حالا امتیازنامه را نباید بهمزد تا پنج سال ده شاهی بگیرند و بعد از آن تجدید نظر کنند.

ممتازالدوله- اولا این ده شاهی در امتیازنامه نیست واین تجدید نظر همیشه از برای ما هست حالا ده شاهی قرار میدهیم بعد هر طوریکه اقتضا نمود آنطور معین میشود چیزی که در امتیازنامه نیست و فقط درنظامنامه هست همیشه میتوانیم تجدید نظر کنیم پس حالا ضرری ندارد که همان ده شاهی حق المعاینه باشد.

اسدالله میرزا- اینطور نمیشود باید معین کنید تا چند مدت بهمین قسم باشد وبعد از انقضاء آن مدت تجدید نظر کنید والا اگر معین نشود اسباب زحمت خواهد شد.

رئیس- پس باشد تجدید نظر نموده بعد از آن در مجلس دیگر رأی گرفته شود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 243

جلسه: 243

مذاکرات روز شنبه 4 شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 5 شنبه 2 را آقای مستشارالدوله قرائت کردند.

رئیس- تلگرافی از فارس رسیده قرائت شود. (قرائت شد تلگراف مزبور قریب باین مضمون است).

توسط جناب حجة الاسلام اقای سید جعفر زیدت برکاته حضور وکلای مجلس مقدس هر قدراز شرارت معتمد دیوان وانجمن اسلامی و حاجی سید عبدالحسین عرض کردیم فایده حاصل نشد امروز که روز شنبه است نعمت الله نام آدم معتمد دیوان بضرب گلوله شش لول کار قوام الملك را ساخت هر گاه این اشخاص بسزای خود نرسند علاوه بر اینکه معتمد دیوان وغیره کشته خواهند شد فساد بزرگی در شیراز احداث خواهد شد ونعمت الله هم فعلا دستگیر و محبوس است.

رئیس- مقصود جهت اطلاع بود که قرائت شد و بوزارت داخله آنچه لازم بوده گفته شده است و نیز دستخطی از طرف بندگان اعلیحضرت همایونی رسیده است قرائت شود.

سواد دستخط اعلیحضرت همایونی:

مجلس شورای ملی مکنون خاطر ما پیوسته چنین بوده و هست که در ضمن تمهید موجبات استحکام امر مشروطیت بقسمی اسباب جمعیت حواس وزراء و وکلای خود رافراهم نماییم که بتوانند بالاتفاق اسباب آسایش عامه را بطوری آماده نمایند که رشته فساد بالمره منقطع بوده واقویا و ضعفای ملت ایران از نعمت صحت وامان طوری بهره مند باشند که عاجزترین رعایا در مهد امن و امان از هرگونه صدمه و آسیب مصون بوده بتوانند عوض دفاع هم خود را مصروف حفظ و آبادی وطن و تحصیل شرافت و ثروت و مکنت نمایند ولیکن ملاحظه نمایید در حالتیکه اساس امنیت برای شخص سلطنت تا این درجه متزلزل باشد رعایای ممالك دوردست واهل ثغور و سرحد و فقرای ملت اسلام و مطلق رعایا چگونه میتوانند از جان ومال خود ایمن و راحت باشند میدانم که از این سوء قصد که برای ما شده تا چه درجه خاطر وکلای صدیق وامین مشوش وپریشان است ولیکن انتظار داشته و داریم که از طرف مجلس بیشتر وزیادتر از شخص ما خودمان بر تعیین محرکین و گرفتاری مرتکبین باولیای امور تأکید و تشدد بعمل آید تاکنون که نه روز ازاین مقدمه گذشته اثری و اصلی ظاهر نشده است بیم آن داریم که مرور ایام ولیالی اهمیت قضیه را در انظار و افکر منسی داشته اقدامات جدی را که میبایست خیلی بیشتر از اینها در این موقع بمقام بروز آید بکلی سست و بالمال بالمره مسکوت عنه بگذارد اینست بالضروره خاطر وکلای ملت را آگاه میداریم ما نه محض محافظت وجود خودمان که نگهبانمان فضل خداوند متعال است بلکه برای استقرار امنیت و بجهت آسایش یك مملکت بزرگ اسلام ناگزیریم که اگر تا چند روز دیگر هم اثری در تعیین محرکین و دستگیری مرتکبین ظاهر نشود لابد بعضی اقدامات مجدانه بعمل خواهد آمد که خیانت مجرمین هویدا و اغراض مغرضین آشکار و پیدا شود و از مرابت شاه پرستی و صداقت وکلای خیرخواه انتظار داریم که در نیل این مقصود مشروع تا همه جا با خیالات ما همراهی کرده دولت خواهی خود را بعالمیان واضح خواهند کرد.

شهر صفر 1326.

رئیس- در واقع بر هیچکس پوشیده نیست که از طرف مجلس بعد از واقع شدن این واقعه چه قدرتأکید شده است که مرتکبین دستگیر شوند اگر چه رسماً دراین باب چیزی از مجلس بوزراء نوشته نشده ولی تأکیدات اکیده شده و چندمرتبه خود من شخصاً اصرار کرده ام حتی دیشب نزدیك بود با ظفرالسلطنه در این باب بخشونت بکشد و تلگرافاتیکه از اطراف و انجمنهای ولایات در این خصوص رسیده که سی و دو سه تلگراف است شاه پرستی تمام مردم را ثابت مینماید و دستگیری آن اشخاص هم با حکومت محلیه و ظفرالسلطنه میباشد ایشان هم آنچه لازمه اقدام بوده کرده اند منتهی محض اینکه موجب تزلزل خاطرها نشود. همه روزه علناً هیاهو نشده والا از طرف مجلس و حکومت محلیه و کمیسیون سرحدی وغیره در این باب نهایت تأکید شده است و حالا هم بطوری که دستخط مبارك صادر شده باید فردا وزرا را خواست و ظفرالسلطنه توضیحات خود را در این باب بدهد و وکلا معظم بیش از پیش باید در اینباب اقدامات نموده تا اینها درجه ایستادگی باید داشته باشند.

مستشارالدوله- چنانچه جناب رئیس فرمودند در کمیسیون سرحدی بوزراء این اقدامات و تأکید شده و دیروزهم بوزارت داخله این تأکید شده و نوشته شده و ثبت آنهم شاید در دفتر باشد در هر صورت در مملکت قانونی باید طوری اقدامات بشود که اگر مجلس هم تأکیدنکند وزراء باید بوظیفه خودمشغول باشند اینکه مرقوم فرموده بودند که خودم اقدام میکنم معلوم است اعلیحضرت که رئیس قوه مجریه است باید اقدام در اجرا بفرمایندولی بهمان ترتیبی که قانون حکم میکند یعنی از مجری خود البته اقدامات از طرف وزراء باید بشود ولو اینکه اعلیحضرت بامجلس اقدام و تأکید نکند و وزراء هم اقدامات خودشان را کرده و کوتاهی هم ننموده اند و امید است که این مطلب بخوبی توضیح بشود.

رئیس- اگر اعلیحضرت همایونی ترتیب و شکل اقدام را بفرمایند که چه نحو اقدام باید بشود البته باز از طرف مجلس بهیچوجه کوتاهی نخواهد شد.

وکیل التجار- حس ملی و حس مجلس شورای ملی مستغنی از این است که بتقریر بیاید ولی تکلیف مجلس فقط جداً خواستن است و اجراء آن باوزیر داخله است که باید نهایت اهتمام رادر دستگیری اشرار بنمایند چنانچه چند نفر را گرفته اند.

رئیس- اعلیحضرت هم همینطور دستخط فرموده اند و اظهار کمال رضایت و اطمینان راهم نسبت بوکلاء محترم فرموده اند.

آقا سید مهدی- بعضی از عرایض بنده را جناب عالی فرمودید و اینکه گفته شد منتهی علناً در مجلس رسمی در اینباب گفتگو نشده بعقیده بنده در اینباب یك اندازه مسامحه شده است حالا باید در مجلس علنی وزراء را خواست و جداً گرفتاری اشرار را از آنها باید بخواهیم.

حاج معین التجار- این فقره را نمیشود تشبیه کرد بسایر وقایع اتفاقیه زیراکه این واقعه لطمه بمجلس بلکه بتمام مملکت وارد آورده در حقیقت مجلس از این فقره شاکی است که وزراء چرا نباید اقدامی کنند.

حاج امام جمعه- اقدام این کار با وزراء است و مجلس باید نظارت داشته باشد که وزراء در گرفتاری اشرار مجد بوده بهیچوجه مسامحه روا ندارند واین مسئله خیلی اهمیت دارد باید از وزراء خواست که چرا اقدام نمیکنند وتا حال چه کرده اند.

حسینقلی خان نواب- وجوهی که سابقاً برای بانك ملی گرفته شد و ثانیاً باز باسم بانك ملی بطور اعانه هم گرفته بودندخوب است صورت آنرا چاپ کنند با اشرفیهای نقدی که وکلا و عموم ملت بدهند آن وجوهی که باسم بانك ملی و وجه اعانه گرفته اند چقدر بوده است و بچه مصرف رسیده است.

رئیس- این فقره که در روزنامه درج شد بتمام مردم میرسد و همه میدانند لازم بدادن صورت بوکلا نیست و صورت آنهم در مجلس خوانده شد و بروزنامه داده میشود که طبع و منتشر شود.

حسین قلی خان نواب- اگر بوکلا برسد در روزنامه هم نوشته میشود آن وقت همه اطلاع حاصل میکنند.

آقای حاج امام جمعه- باعتقاد بنده فقط بخواندن صورت در مجلس نمیشود قناعت کرد باید اول مجلس بحساب آنها رسیدگی کند آن وقت بجهت اطلاع ملت قرائتشده و در روزنامه هم طبع شود.

رئیس- کمیسیون مالیه برای همین است و دقت خود رادر اینباب نموده و مینماید.

مؤتمن الممالك- در کمیسیون مالیه آنچه صورت داده شده 249 هزار تومان وکسری است که اغلب آنها قبض است و چون کمیسیون مالیه بنا بود تغییر کند آن صورتها همینطور مانده است که پس از انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه بایشان تحویل شود و اگر حالا هم بخواهند حاضر است.

آقا میرزامحمود- بنده عرض میکنم که صورت مخارج این پول باید نوشته شود که مثلا بسرباز چه داده شده و بتوپخانه چه داده وبارباب حقوق چه داده شده مقصود اینست که این صورت باید نوشته شده و چاپ شود که کسی ایرادی بر ما نگیرد.

موتمن الممالك- تمام قبوضات و صورتها حاضر است.

حاج معین التجار- این دویست و چهل و نه هزار تومان تماماً نقد نبوده اغلب قبض بوده که بعضی مال خودشان بوده و بعضی از بستگان خودگرفته وداده اند.

حسین قلیخان نواب- بنده عرض میکنم وقتی که اسم بانك ملی میآید تمام ماها جداً اهتمام داریم که این بانك ملی تأسیس شود واین مملکت این بانك را لازم بلکه واجب دارد و بانك تأسیس نمیشود مگر اینکه صورت حساب این وجوه که گرفته شده است جزء جزء نوشته شده و معلوم گشته طبع و منتشر گردد.

وکیل التجار- یك حساب دیگری هم هست که راجع بهمین وجوه بانك است و آن سیصد هزار تومانی است که از این وجوه و غیره بنایب السلطنه داده شده است والان شش ماه است که حساب آن بهمینطور مانده است و باید بحساب ایشان هم رسیدگی شود.

رئیس- حالا قانون متوفیات باید خوانده شود.

حاج محمد تقی- ابتداء فکر زنده ها رابنمایید ورامینی ها در بازار ریخته و مردم را اذیت مینمایند در این خصوص مذاکره بنمایید واین مطلبرا ختم کنید.

رئیس- جمعی ازطرف اهل ورامین بتوسط سیدالحکما در کمیسیون معرفی شدند و در اینخصوص اظهاراتی داشتند و چند نفر از وکلا حاضر بودند که من بظفرالسلطنه گفتم که باید شیخ محمود را بگیرید و تنبیه کنید واین وظیفه شما است وایرادی که بآصف الدوله گرفته شد این بود که در این خصوص درست اقدامات بعمل نیاورد و در حضور آقا سید عبدالله هم این صحبت شده بود.

صدیق حضرت- آقا فرمودند که یك هفته طول نمیکشد که من او را خواسته واصلاح میکنم.

رئیس التجار- آنچه خبر رسیده این استکه هر ده نفر سوار بیك ده میفرستند که باید چند نفر سوار با قدری پول و تفنگ بدهید والا این ده راخراب میکنیم.

آقا میرزآقا مجاهد- آن روز آقای حجة الاسلام فرمودند که انشاء الله این مسئله را اصلاح میکنم معلوم میشود که فرمایش ایشان فایده نکرده باید از وزیر داخله خواست که او را گرفته مجازات بدهد.

حاجی شیخ حسین- یك ده را سرنویس کرده اند که تا ده روز دیگر اگر سوار ندادید اینجا را خراب خواهیم کرد.

رئیس- همچو معلوم میشود که اطاعت فرمایش جناب آقای آق سید عبدالله را هم نکرده اند پس باید اکیداً بوزارت داخله نوشته شود که او را گرفته و مجازات داده و آنجا را امنیت بدهند و گمان میکنم که دیگر شق ثالثی نداشته باشد.

آقا سید حسین- از وقعه میدان توپخانه باین طرف مکرر در این باب با وزراء گفتگو شد و تمام را جواب دده اند که اقدامات مجدانه شده و بعد هم اقدامات لازمه خواهد شد و هیچ نتیجه نداده پس باید بوزارت داخله نوشت که سه روزه رفع شر این اشخاص را بنماید.

آقای حاجی امام جمعه- ده نفر از نمایندگان انجمنها آمده ودراین باب عریضه هم نوشته بودند واین مردم قبل از وقت واقعه رابما اطلاع میدهند پس در این صورت نباید مسامحه بشود همین طور که مذاکره شده باید دو سه روزه جداً از وزراء خواست که اشرار را گرفته و مجازات دهند (در این موقع عریضه انجمنها قریب باین مضمون قرائت شد) اشرار در ورامین مشغول شرارت و هرزگی هستند خصوصا شیخ محمد و حاجی حسن خان قرچگی و حاجی علی اکبر خان و دور نیست کم کم این شرارت بطهران سرایت نماید چندی قبل هم از انجمن رابط در این باب چیزی عرض شده بود اکنون نیز از طرف تمام انجمنها عرض میشود که جداً از وزیر داخله خواسته شود که این اشرار رادستگیر و بمجازات برسانند در این موقع شروع بقرائت قانون متوفیات شده پس ازمذاکرات زیاد نتیجه حاصل نشده برای مجلس دیگر ماند چون در بدو انعقاد مجلس قبل از شروع به مذاکرات در باب انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه هر یك از وکلا معظم رأی خود را نوشته بودند اخذ ورقه شده بود لهذا در آخر مجلس نتیجه آراء اظهار شده اشخاص ذیل باکثریت آراء انتخاب شدند.

مستوفی الممالك حاج امام جمعه

مخبرالملك مؤتمن الممالك

عمیدالحکما حاج محمد آقای حریری

سید حسن تقی زاده میرزا حسن کرمانی

آقا میرزا محمود اصفهانی میرزا محمد علیخان

گیلانی- وکیل الرعایا- شرف الدوله.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 244

جلسه: 244

مذاکرات روز یك شنبه 5 شهر صفر المظفر دارالشورای ملی

رئیس- مقصود از احضار کابینه بجهة معلوم کردن مرتکبین حرکت روز جمعه بود که مجلس میخواهد بداند چه اقداماتی شده و تا چه درجه در کشف این واقعه و بدست آوردن مرتکبین اهتمام نموده اند.

وزیر جنگ- البته شرح این مسئله مفصل است ولی بطور اختصار عرض میشود که آنچه تاکنون از تحقیقات و اقدامات نتیجه حاصل شده و بحقیقت پیوسته آنست که شش نفر از اهالی آذربایجان از محال کسنی و شبستری میباشند و سابقاً هم آنها از کارکنان راه و مشغول راه سازی بوده اند درراهی که روسها میساختند آنچه معلوم شده است بدیهی است همین شش نفر بوده اندو امروز رئیس نظمیه اسامی و شکل آن اشخاص رامعین کرده است اما هیچ کدام تاکنون دستگیر نشده اند از تحقیقات و علائم صحیحه معلوم شد که اینها در خیابان چراغ گاز خانه داشته اند بعد اظهار کرده اند که اینجا برای ما تنگ است و دو نفر از آنها رفته در تخت بربریها خانه کرایه کرده بودند که تقریبا نزدیك بهمان مکانی است که بمب را انداخته بودند و از آن روزیکه این واقعه اتفاق افتاده این اشخاص بآن خانه نیامده اند و اداره نظمیه هم چند روی مسامحه نمود بلکه آنها مراجعت بخانه کرده دستگیر شوندو وقتی هم که آن خانه ها را تفتیش مینمایند بعضی علامات بدست آمده که یقین حاصل شده مرتکبین همان اشخاص ساکنین آن خانه بوده اندو آن علامات بعضی مواد ناریه و یك گلوله بمب و یك ریش سیاه مصنوعی بوده حتی لوازمات ناهار و چای هم در میان بوده معلوم میدارد که مضطربانه از خانه بیرون رفته ند اما تاکنون هیچ کدام از آن اشخاص گرفتار نشده اند وازطرف اداره نظمیه و حکومت هم اقدامات لازمه در دستگیری آنها شده و تلگرافات لازمه بولایات در این باب شده امیدواریم که انشاء الله بزودی مرتکبین را دستگیر نماییم.

حاجی معین التجار- معلوم است که مجلس یك حق نظارتی در کلیه امورات دارند چنانچه در هر واقعه که اتفاق افتاده تحقیق نموده اما مذاکره این مسئله رادر مجلس علنی صلاح نمیدانست جهة این بود که شاید مذاکرات علنی در مجلس مضر تحقیقات نظمیه بشود ولی در کمیسیونها نهایت جد و جهد و اقدام میشد و چنان گمان میرفت که خاطر اعلیحضرت همایونی دراین اقدامات مستحضر وخوشوقت است حال چنین معلوم میشود که این اقدامات بحضور همایونی عرض نشده اگر عرض شده بود دیروز آن دستخط صادر نمیشد اگرچه اظهار کمال عنایت و اطمینان نسبت بمجلس فرموده بودند و وظیفه مجلس اینست که جدا این مسئله را از هیئت مجریه بخواهد و شخص اعلیحضرت هم رئیس این هیئت هستند و از طرف هیئت وزراء هم تاکنون اقدامات لازمه بعمل آمده و غفلتی نشده است و اکنون مجلس نیز جدا میخواهد که هیئت وزرا بیش از پیش ساعی و جاهد باشند.

میرزا مرتضی قلیخان- آنچه لازمه تأسف بود از این سوء قصد از طرف مجلس و عموم ملت شده است و اینکه تاکنون وکلا دراینخصوص در کمیسیونها بهیئت مجریه تأکید نمودند برای این بود که در مجلس علنی شاید بعضی اقدامات که کرده اند نتوانند علنا اظهار نمایند و بعضی را اظهار کنندا‌ما مجلس باقتضاء آن حرارتیکه دارد نمیتواند صرف نظر کند هیئت مجریه و حکومت و اداره نظمیه همه روزه باید اقدامات خودشان رابنظر وکلا برسانند که امروز چه شده و نتیجه چه حاصل کرده اند.

مستشارالدوله- امروز مزاج مملکت در هر واقعه که اتفاق می افتد چه درمرکز و چه در خارج تولید زحماتی مینماید و نتیجه بروز میکند که علاوه برآن صدمه وارده دچار اشکالات فوق العاده میکند پس معلوم است دراین واقعه بزرگ که صدمه کلی بعموم وارد آورده لازم بود اداره نظمیه بیش از پیش اقدامات لازمه کرده باشند واقدامات هم نموده اند اما بهمان ملاحظه که گفته شد در مجلس علنی تاکنون اظهار نشد ولی در کمیسیونها آنچه لازم بود اقدام در این خصوص بعمل آمد و اینکه وزیر جنگ توضیح دادند که هیچ کدام از این شش نفر دستگیر نشده اند گویا چهار نفر را اداره نظمیه دستگیر کرده است بهیچوجه از این بابت توضیحی ندادند.

وزیر جنگ- آن چهار نفر را که دستگیر نموده اند در نظمیه هستند تفتیشاتی از حال آنها شده واستنطاقاتی بعمل آمده و راپورتهای مختلفه هم از هر جا میرسد و هر کسی که دستگیر شد استنطاق میشود اگر مطلبی بدست آمد آنها را نگاه میدارند والا رها مینمایند در اول امر چهار نفری را که در همان روز دلیجان گرفته بودند میخواستند مسافرت نمایند و بحضرت عبدالعظیم رفته عازم قم بودند بملاحظاتی دستگیر کردند بعد راپورت آن شش نفررا آوردند واین چهار نفر را هم آنچه استنطاق کردند چیزی معلوم نشد واینکه تاکنون آنها راتوقیف کرده اند جهتش این است که اینها در استنطاق خودشان گفته اند ما روز جمعه حضرت عبدالعظیم بودیم و در

خانه نبودیم ولی از همسایه های آنها تحقیق شده گفته اند روز جمعه در خانه بوده اند از جهة این اختلاف آنها را نگاه داشته که تا مطلب درست کشف شودو البته باید تمام افراد ملت در این واقعه همدستی نموده همراهی کنند و با توجه اعلیحضرت همایونی و اهتمامات مجلس مقدس واقدامات وزرا امید است که مرتکبین دستگیر شده مطلب بطور خوبی واضح و روشن گردد و آنها بمجازات رسیده تا این که مملکت منظم و مردم آسوده باشند.

آقا سید حسین- مجلس حقش این بود از آن ساعتیکه این اتفاق افتاده مثل سایر وقایعی که رخ میداد اقدامات خود را مینمود بر حسب وظیفه وکالتیکه دارند ولی در این خصوص عدم مذاکره در علنی بواسطه این بود که استنطاقات مخفی بوده وحال آن که تمام انجمنها همه روزه اصرار و تأکید داشته اندکه باید استنطاقات در عدلیه علنی باشد و گمان ملت این بود که اشخاص مقصر را دستگیر کردند و محرمانه استنطاق نمودند و گویا راپورتها را حضور اعلیحضرت نرسانیدند این است که در آن دستخط تأکیدات فرمودند و جهة این که این استنطاقات علنی نشده است حال که عموم ملت داوطلب وحاضر بودند که وسیله در پیدا کردن و دستگیر نمودن این اشخاص را ارائه و فراهم نمایند چیست بیان فرمایند و چرا بعضی را شبانه گرفته استنطاق نموده رها کرده اند.

وزیر جگ- هیچ همچو کسی که درشب گرفته ورها کرده باشند نیست.

آقا سید حسین- یك نفر مشهدی حاجی نام را در تخت بربریها گرفته ومرخص کرده اند.

وزیر جنگ- آن شخص معلوم شد تقصیری نداشت.

رئیس- آنروز گفته شد که استنطاق باید علنی باشد و حالا هم خوب است علنی باشد.

آقا میرزا آقا مجاهد- ما که اینجا نشسته ایم قسم خورده ایم که حفظ حقوق دولت و ملت را بنمیایم و این افعل ماحسیات ما را معین میکند پس ما جداً میخواهیم که وزراء اقدامات مجدانه بنمایند بخاطر دارم در فرانسه کسی سوء قصد نسبت بناپلئن ظاهر ساخته و ناپلئون رئیس پلیس را خواسته مرتکب را مطالبه نموده آن رئیس پلیس تمام اشخاص معقول وصحیح را نشان داده پس از زمانیکه غور و تحقیقات بعمل آمد معلوم شد که از خارج مملکت فرانسه بسه نفر پولی داده و آنها را باین فعل قبیح وادار کرده بودند پس در این موقع باید باکمال طمأنینه و دقت کابینه وزراء اقدامات و تحقیقات لازمه بعمل آورده مطلب را کشف نمایند و این تأکید برای اینست که مسامحه و تکاهل دراین باب ننمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله را باید دانست که تحقیق و رسیدگی چنین امر اختیاری نیست که در دست خود آدم باشد همانطوریکه گفته شد باید در انکشاف و تحقیق این مطلب با طمانیه از روی دقت باشد ولی چیزیکه هست باید اندازه و مدت این طمانیه معلوم باشد چنانچه بعضی میگویند که وزراء آنطور که باید اقدام نمایند نکردند و بعضی که اطلاع دارنددراین مورد اعتراض نمیکنند در مسئله قتل فریدون بجهة ضعیف بودن طرف لازم بود که نهایت اهتمامات و اقدامات را مجلس بنماید واز وزراء بخواهد تا حق آن بیچاره ضایع نشود و از بین نرود مع هذا با آن جد و جهد دو ماه طول کشید تا این که مرتکب معلوم شد و خوب هم معلوم ومحقق شد که موجب تشکر مجلس و عموم ملت از اقدامات وزراء شد ولی در این مسئله حرف این است که نباید گذاشت این مطلب منسی بشود و از خاطرها برود همین طوریکه شخص اعلیحضرت در دست خط مرقوم فرموده بوده اند و مجلس این مسئله را یك واقعه بزرگی دانسته و میداند و گمان میکرد که هیئت مجریه شب وروز در تحقیق این واقعه در کارند از این جهة لازم ندانست که تأکیدات و اصرارات علنی بآنها کرده باشد و باید هیئت مجریه دراین موقع نهایت اهتمامات و اقدامات خود را در کمال جد و جهد بنمایند و مجلس هم باید کمال اهتمام را داشته واز وزرا جداً بخواهد که بهیچ وجه مسامحه وغفلت نورزند که این مسئله مهم فراموش نشود والبته وزراء هم آنچه لازمه اقدامات است خواهند نمود.

آقای حاج امام جمعه- اول وظیفه وزراء حفظ امنیت مملکت است واول وظیفه مجلس نظارت دراعمال وزراء است که ببینند تا چه درجه در حفظ امنیت مملکت و حقوق ملت اقدام مینماید و این مسئله ناگوار اتفاق افتاده خدا نخواسته اگر اثر میکرد موجب زوال دین ما بود پس در این صورت نمیتوان این مطلب را با اتفاقات دیگر مقایسه نمود. پس وزراء باید در دستگیری مرتکبین و محرکین واشخاصی که دخیل دراین کار بوده اند اقدامات مجدانه سریعانه بنمایند که این التهاب و تأسفی که برای تمام افرادملت موجود است زودتر رفع نموده و مجلس را از خود خوشنود نمایند.

وکیل التجار- کلیه تأکیدات برای چیزی و مطلبی است که احتمال فراموشی درآن باشد و گان نمیکنم از این مسئله عموم ملت و وزراء راحت و غفلت داشته باشند حتی میخواهم عرض کنم که یقیناً وزراء شب در خواب هم در نقشه دستگیر کردن مرتکبین هستند اما در

باب استنطاق بعقیده بنده باید تا زمانیکه مرتکبین دستگیر نشده اند مخفی باشد بعداز آن که مرتکبین دستگیر شدند آنوقت باید علناً استنطاق بشوند

آقا میرزامحمود- از وقتی که هیئت کابینه وزراء انتخاب شده اند ما بامانت ودرست کاری همه آنها اطمینان داشته وداریم و هر گاه اطمینان نداشته باشیم که ما در این بهارستان شب ورزو در این گفتگو بوده باشیم وبهیچ کار دیگر مشغول نشویم تامرتکبین بدست بیایند ولی چون بایشان نهیت اطمینان داریم باز هم استدعا میکنیم که هر طور لازمه اقدامات است بعمل آورده و موجب آسودگی خاطر مجلس را فراهم کنند.

حاجی معین التجار- این ملت از زمانیکه دارای شرافت این مجلس و مشروطیت شده همه وقت بطور مظلومیت مستدعیات خود رابتوسط حجج اسلام از پیشگاه همایونی خواسته و همیشه بطوری حرکت میکردند که از داخله و خارجه نتوانستند ایرادی بگیرند و بگویند که اینها وحشی هستنداما این وحشیهایی که مرتکب این حرکت شدند تقریبا باعث توهین این ملت شده اند لهذا از هیئت کابینه سئوال مینمایم که ازاین اقدامات مطمئن هستند که بتوانند بما اطمینان بدهند که بعد چنین دستخطی صادرنشود اگرچه نهایت مرحمت بوده ولی وزرا باید بمجلس اطمینان بدهند.

رئیس الوزراء- مابآن خط قانونی که داریم درهمان خط حرکت میکنیم تا بهر جایی که منتهی شده معلوم شود و امروزه نمیتوانیم مثل سابق حرکت کرده هر کس را برخلاف قانون مورد اتهام ودر تحت استنطاق بیاوریم تا اینکه اعتراض شود بر اینکه این حرکات وحشیانه است.

وزیر عدلیه- مسئله اعتماد را صحبت میکنند لهذا عرض میکنم که باید مجلس بقرعه معلوم نماید که باین هیئت اعتماد دارد یا نه؟

رئیس- مسئله اعتماد نیست واگر اعتماد نداشتند روز اول مجلس نمیپذیرفت مقصود از احضار کابینه این بود که توضیح اقدامات خود را در این مسئله بدهند و از مجلس در این باب تأکید شده باشد.

وزیر عدلیه- مقصود این است گویا در خاك پای مبارك اشتباه شده است که هیئت کابینه در اینباب قصوری کرده است واین اشتباه رفع نمیشود مگر باینکه مجلس بحکم قرعه اعتماد خود رامعین نماید.

رئیس- گمان نمیکنم در حضور همایونی چنین اشتباهی شده باشد مگر در حق حضرت والا وزیر جنگ که قصور کرده اند من هم در این رأی شریك هستم.

حاج سید نصرالله- مجلس هیچ اظهار عدم اطمینان نکرده مگر اینکه احضارشدند که اقداماتشان معلوم شود مطلب دیگر اینکه بنده عقیده ندارم که استنطاق مخفی باشد باید استنطاق علنی کرد تا اینکه هر کس مطلب را محققاً باند.

آقا سید عبدالله مجتهد- غرض از تشریف فرمائی وزراء این بود که تأکید ات از طرف مجلس در دستگیری مرتکبین بشود چنانچه مضمون دست خط مبارك همین بوده است و گمانم اینستکه بیش از این هم در اینباب مذاکره نشود.

رئیس- توضیحاً عرض میکنم که احضار وزراء بر حسب دستخط نبوده ازچندروز قبل مجلس عزم داشت که هیئت کابینه را خواسته و علناً تأکید بشود صدور دستخط مبارك هم مصادف واقعشد و مجلس همه وقت در این خصوص متیقظ بوده و هست.

وزیر علوم- چون اظهار شد که وزراء اطمینان بمجلس بدهند عرض میکنم از طرف وزراء خصوص وزیر جنگ و نظمیه باندازه اقدام نشده است که لازم بوده واگر فی الجمله تأخیر بیفتد ما همه حاضریم که پلیس بشویم تا اینکه مرتکبین را پیدا کیم اما درخصوص استنطاق همانطور که علنی بودنش هم بعضی مفاسد و بعضی محسنات را دارد بعضی عقیده شان بر این است که علنی باشد و بعضی عقیده شان اینستکه مخفی باشد پس خوبست این مسئله باکثریت آراء معلوم شود ولی عقیده شخصی خود بنده اینستکه تاوقتی که مرتکبین پیدا نشده اند استنطاق مخفی باشد زمانی که دستگیر شدند معلوم است باید علنی باشد.

آقا شیخ حسین- همین طور که جناب وزیر علوم گفتند ابتدا مخفی بودنش بهتر است.

حاج سید نصرالله- علنی بودن استنطاق راجح است و مخفی بودنش موجب مفسده است و شاید شخص بی گناهی متهم شده وگرفتار شود در چنین قضیه بزرگی و من از این بالاتر گناهی نمیدانم که یك شخصی بیگناهی در چنین واقعه بزرگ متهم بشود.

وزیر جنگ- بنده هم در باب استنطاق شخصاً عقیده دارم تاکنون چنین معلوم شده که مرتکبین شش نفر بوده اند و شاید بیشتر و منجر ببعضی جاها بشود که صلاح نباشد علناً تحقیقاتبشود تحقیقات باید مخفی باشد و پس از دستگیر شدن علنی استنطاق شوندضرر ندارد.

وزیر علوم فرق است مابین تفحص و تفتیش و استنطاق اینها را که فعلا میگیرند از آنها تفتیش مینمایند تا زمانیکه مرتکب بدست بیاید وزمانیکه مرتکب بدست آمد از او استنطاق میشود وباید علنی باشد.

حاج سید نصرالله- صحیح است تفحص و تفتیش ضرر ندارد مخفی باشد ولی استنطاق مخفی بودنش صحیح نیست و گویا این استنطاقات بعرض همایونی نرسیده این است که میگویند باید علنی باشد.

وزیر جنگ- آنچه که تا امروز از طرف نظمیه اقدامات شده مأموری از طرف اعلیحضرت بوده و تماماً باطلاع و استحضار او شده و بعرض همیونی رسیده.

آقا سید علینقی- همان طور که جناب وزیر علوم فرمودند صحیح است مقدمات استنطاق باید مخفی باشد واین مسئله هم به اختیار حکومت محلیه است.

آقا شیخ حسین- بنده عرضی دارم خدمت جناب وزیر داخله از چندی قبل اکثر بلاد امن نیست اگرچه تقصیر حضرت عالی نیست و تقصیروزیر داخله سابق است ولی خلاصه عرضم این استکه بعضی جاها طوری غیرمنظم شده که حتی مالیات وصول نشده آیا برای امنیت داخله هیئت کابینه و حضرت عالی چه فکری کرده اند و همچنین در باب ورامین جناب وزیرداخله چه اقدامی کرده اند توضیح بدهند.

وزیر داخله- شما توضیح بدهید که آیا این اغتشاش حالیه با سابق مساوی است یا حالا کم یا زیاد شده شما جواب بدهید تامن هم جواب بدهم.

آقا شیخ حسین- بنده قصد مباحثه ندارم بلکه مقصود اظهار درد بود که ببینیم چه علاجی کرده و مینمایند که لااقل این مالیات وصول شود و بمصرف خرج این مملکت برسد حضرتعالی اینجا نیستید که ببینید ارباب حقوق میآیند و چه اظهارات مینمایند.

رئیس الوزراء- حالا که مقصود علاج است آنچه قوه و قدرت داریم کوتاهی نشده ونخواهد شد و در باب ورامین هم با استحضار حضرت حجة الاسلام آقای آقا سید عبدالله که حضور دارند اقدامات لازمه بعمل آمده است.

وکیل الرعایا- بنده آن عرض بیموقع خودم را تکرار میکنم که بنا بود وزراء مسکل خودرا تعیین نمایند آیا چه شد.

وزیر علوم- امروز در این مملکت نمیشود وزراء اظهار مسلك خود را بنمایند زیرا که مملکتی که وزراء اظهار مسلك مینمایند تمام ادارات منظم ومملکتشان آباد است آنوقت بیان مسلك مینمایند چون لازمه بعضی مطالب مخفی این است ولی دراین مملکت چه این وزراء و چه وزراء دیگر نمیتوانند اظهار مسلك خود را بنمایند زیرا که امروز اینقدر امور جلیه هست که فرصت در امور خفیه نیست امورز ما باید در نظم مملکت و ازدیاد ثروت وکثرت روابط دوستی با دول متحابه همجوار جد و جهد نماییم تا بتوانیم کاری کرده باشیم.

سیدالحکما- بنده خیلی تأسف میخورم که از وزیر داخله در مسئله ورامین پریروز عرض کرده بودم وحالا هم عرض شد جوابی ندادند.

رئیس- چرا جواب ادند که اقدام شد و آقا هم میدانند.

آقا سید حسین- مسئله ورامین همانطور که در حضور حضرت حجة الاسلام گفتگو شد باید آنها را بیك طوری ساکت کرد و شیخ محمود را بخواهند بیاید نه اینکه بروند آنجا جنگ کنند اگرچه شیخ محمود آدم گذاشته از هر ده یکنفر سوار مسلح و جیره میخواهد و پانصد سوار در ایل قرچك جمع کرده مشغول شرارت هستند معهذا گمانم این است که اگر حضرت حجة الاسلام اقدام بفرمایند وشیخ محمود رابخواهند نتواند تمرد نماید و همچو معلوم میشود که گویا ازطرف ایشان اقدامی نشده.

مخبرالملك- در این مجلس ده پانزده ماهست که صحبت از امنیت میشودواز کارهای دیگر بالاخره نتیجه منتهی باین میشود که پول نداریم ولی میخواهم عرض نمایم که این امنیت که ما میخواهیم غالب آن در شهرها است که اگرپلیس بود این اغتشاش واقع نمیشد و

این ترتیب پلیس لازم بقرض کردن پول یا مالیات زیاد گرفتن نیست بیاید یك روزی بنشینیم و ترتیب پلیس هر شهر را بدهیم و قرض کردن و نظم قشون برای حدود و ثغور است این شهرها فقط پلیس میخواهد و ما تاحال این کار را نکرده ایم پس خوب است که ترتیب پلیس هر شهر را بدهند و خرج آنرا هم معین نمایند و از اهل همان شهر بگیرند و آنها هم خواهند داد.

آقا میرزا آقا مجاهد- اینکه میگویید پول لازم داریم وزراء باید مقدار پول واندازه احتیاج و مصارف آنرا با ترتیب کار معلوم کنند و بیاورند بمجلس تا این که مجلس بداندوملت هم از آن مسبوق شوند که ترتیب از چه قرار است آیا در عهده شان هست بدهند که بدهند یا از خارج فکری نمایند.

آقا میرزا محمود- یکمقداری از عرض بنده را آقا میرزا آقا گفتند اجمالا عرض میکنم که وزرا هر چه را که لازم میدانند باید پیشنهاد کرده و اقدامات خودشانرا در انتظام امور سریعاً بنمایند که مجلس هم موجبات آن را فراهم نماید.

آقا سید جعفر- در باب شیراز با آن واقعه که اتفاق افتاده و خود جناب رئیس الوزرا بهتر بحالت آنجا مسبوق هستند چه اقداماتی کرده اند.

رئیس الوزراء- بطوری که خودم بحال آنجا مسبوق بودم و میدانستم تلگرافات لازمه بهر که لازم بودمخابره کردم وبعضی دستخطهای تلگرافی هم که لازم بود صادر نموده مخابره شد.

میرزآقا مجاهد- مختصراً عرض مینمایم که تمام این اغتشاشات بواسطه این است که هیئت کابینه در ارائه مسلك خودمسامحه مینمایند خوب است وقت معین فرمایند که تا آن روز ترتیب امور و اندازه احتیاج بپول و مصرف آن را معین و پیشنهاد مجلس نمایند که بیش ازاین مسامحه روا نیست.

وزیر علوم- گویا مجلس خبر ندارد که الان فرمانفرما در کجا است و چه میخواهد و همچنین سپهدار در کجا است و چه میخواهد و ظهیرالملك در کرمانشاهان در کجا است و چه میخواهد صحیح است پیش از این نباید مسامحه کرد اماخودتان تمام اینها را میدانید از این بیان ترتیب است و نمیشود بعضی از آنها را بیش از اینبیان کرد و ما چه میدانیم که کی مثلا 5 کرور پول فراهم شده بدست خواهد آمد.

آقا میرزآقا مجاهد- اولا این که فرمودید گویا مجس خبر ندارد این طور نیست تمام وکلا اینها را میدانند وبخوبی اطلاع دارند که فرمانفرما و سایرین در کجا هستند و امور سرحدات وغیره بچه حال است مقصود عرض بنده این بود که شما هیئت وزراء مقدار پول و صورت ترتیب و مصرف آن را با مسلك کار معین کرده بمجلس بدهید آن وقت مجلس و ملت هم یك تکلیفی دارند و ما میدانیم محتاج پول هستیم ولی با این وضع حالیه هرقدرپول از یك در وارد شود از در دیگر خارج خواهد شد وانگهی ملت هم بعضی گفتگوها با ما دارد که بسمع مبارك نرسیده است پس باید شما مقدار وجه و ترتیب کار را معین نموده بمجلس بدهید و بیش ازاین مسامحه نشود که صحیح نیست و نخواهد بود.

وزیر مالیه- بنده قبل از این که بوزارت برسم فعلا شش ماه بلکه هشت ماه یا یك سال است که دراین فکر بوده وحالا هم وزیر مالیه هستم شبانه روز خود را تماما درهمین خیال مصروف میدارم.

زیرا که از اول میدانستم که عاقبت کار باینجاخواهد کشید و اینهمه گرفتاریها برای نبودن پول است آنچه را که تاکنون فکر کرده و نوشته اما بمجلس نیاورده ام برای آن است که صورت مالیه امسال راهم مرتب نموده بمجلس بیاورم و در ضمن خیالات خودم را هم در باب پول اظهار بدارم و حال حاضر است یك روزی معین شود که ارائه شود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 245

جلسه: 245

مذاکرات روز سه شنبه 7 شهرصفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 5 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- تلگرافی از شیراز رسیده و بوزارت داخله مخابره شده قرائت بشود که جواب خواسته اند

(تلگراف قریب باین مضمون قرائت شد.)

توسط میرزا ابراهیم خان منشی باشی بوزارت جلیله داخله بطوری که تلگراف فرموده بودند معتمد دیوان را دستگیر نمایم و او در عمارت خود حصاری بود صاحب منصبان نظامی را فرستادم که او را بیاورند صاحب منصبان رفته بهر طوری بود او را آوردند ولی شرط کردند مادامی که استنطاقات بعمل نیامده او در امن باشد و دیروز در مجلس ختم قوام الملك آقا سید احمد معین الاسلام دشتکی بسالارالسلطان شلیك نموده اما بران سالارالسلطان گرفته و دو تیر هم بآقا شیخ محمد باقر خورده دو نفر را هم زمان فرار زده از قرارمعلوم سید را هم مردم کشته اند و بعد جمعیت بطرف ارك رو آورده و معتمد دیوان را که قاتل میدانند خواستند گویا میخواهند فساد نمایند این تلگراف را بخاکپای مبارك اعلیحضرت اقدس همایونی ارواحنا فداه و مجلس مقدس شورای ملی ارائه بدهید تاتکلیف معلوم بشود.

آقا شیخ حسین- عقیده بنده اینست که هر کجا حاکم فرستاده ایم باید از او تقویت کرد که کار از پیش برود.

آقا میرزا آقا مجاهد- تا اینگونه لوایح را نپذیرند نمیشود این شهر آباد بشود.

حسینقلی خان نواب- معتمد دیوان بتوسط یکی از انجمنها تلگراف نموده است که سواد آنرا هم بمجلس و هم بوزارت داخله بدهندو درآن تلگراف این طور مخابره کرده است که الان مرا ایالت احضار نموده است و حاضرم میروم ولی استدعا دارم که فوراً تلگراف بشود که استنطاق مرا علنا در حضور آقایان علماء و انجمن ایالتی بنمایند.

رئیس- در حقیقت جواب تلگراف همین است که آقای حسین قلی خان نواب گفتند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- جواب همین است که گفته شد ولی یك جوابی هم باید داد که این آشوب و انقلاب را کم کم از شیراز مرتفع نمود.

رئیس- تلگرافاتی که دیروز از پسران قوام الملك آمده بود و چون مجلس نبود و جواب لازم بود که فوری داده شود این بود که جواب داده شد و در آن تلگرافات شیراز اشعار داشت بر تأمین و باینکه با وجود کشته شدن پدر ما نعش او را در میان گذاشته و خودمان در بازار افتاده مردم را ساکت نمودیم و امنیت را حاصل کردیم از طرف مجلس هم جواب اظهار خوشنودی از رفتار و کردار ایشان شده.

آقامیرزا فضلعلی آقا- حالا باید جوابی دراین خصوص داده شود.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- عقیده بنده این است که در اینمورد آنچه که باید از طرف کسان قوام الملك در اسکات مردم جد و جهد بنمایند شده و معلوم است مقصود آنها اینست که امنیت باشد ولی باید طوری باشد که جلوی هیجان مردم گرفته شود عقیده بنده در استنطاق معتمد دیوان بطور علنی اینست که اگر علنی باشد احتمال دارد مردم بالاجماع ریخته اورا بکشند و باعث انقلاب فوق العاده خواهد شد خوبست حکم بشود که معتمد دیوان را تحت الحفظ روانه تهران نمایند.

حاجی محمداسمعیل آقا- شما یکملت مملکت بزرگی را که بدست حاکمی سپرده اید نباید باو دستورالعمل بدهید باید امنیت آنجا را از او بخواهیم اگر او نتواند یك همچو مملکتی را امن نماید نمیتواند حکومت کند.

میرزا آقا مجاهد- بنا بود حاکم که میرود یك قوه فرستاده شود ببینم آیا این استعدادبرای شیراز فرستاده شده یا نه.

رئیس- آن قوه و استعداد که تاکنون که فرستاده نشده.

آقا میرزا آقا مجاهد- پس این امنیت آرزو است.

آقا سید مهدی- بعدها هم ما این شیراز را لازم داریم یا نه حالا اول بهار است و ابتدای حرکت ایلات باید قوه و استعدادی آنجا فرستاد والا چطور میتوان آنجا را امنیت داد.

آقا سید حسین- حکام در این موقع مثل سپهسالاری میماند که لشکر منظمی نداشته باشد آیا میتواند تنها بیمین ویسار حمله آورده جنگ نماید اگر بحکومت استعداد داده نشود آن هم مثل سپهسالار بیقشون میماند که خود تنهایی در میدان جنگ کند باید استعداد بجهة تأمین شیراز فرستاده والا بتلگراف نمیشود آنجا را امن کرد.

آقا سید حسن نقی زاده- بنده عرض میکنم گفته شد که نباید بحاکم دستورالعمل داد و باید از او امنیت خواست کسی از پیش همچو خیالی نداشت که دستورالعمل بحاکم شیراز بدهد او خودش تلگراف نموده است که یك راهی در پیش پای او بگذاید اینجا مجس شورای ملی است در امورات باید شور کد در اینباب هم اگر بخواهیدبرای او دستورالعملی پیشنهاد نمایید همانست که آقا میرزا مرتضی قلی خان گفتند که تلگراف شود او را تحت الحفظ روانه طهران نمایند آنوقت میتواند حکومت مردم را به این عنوان ساکت نماید حال میخواهد ده وز هم او را استنطاق بکند میتواند اما در باب صغراست و هیچ معلوم نیست که چه هست و وزراء هم هر وقت واقعه که در یك جا اتفاق می افتد آنوقت یك استعدادی برای آنجا میخواهند روانه نمایند و آنهم اقلا بیست روز طول میکشد و در بین این مدت آن اغتشاش ساکت میشود دیگر وزرا از فرستادن آن استعداد صرف نظر مینمایند و گمان وزراء این است که باید استعداد را هر وقت لازم شد فرستاده شود و حال آنکه امروزه لازم است برای هر جا یك مختصر استعدادی فرستاده شود خصوص بعضی جاها که اهمیت دارد و گمان بنده این است که این نفرستادن مختصر استعدد نه بواسطه بی پولی است و نه چیز دیگر فقط بیواسطه مسامحه وزرا است.

آقا سید علینقی- بنده میخواستم عرض کنم که در قتل قوام الملك یا پسر قوام الملك در مردم هیجانی میشود چنانچه خود صابح اختیار نوشته است که مردم هیجانی دارند پس باید استعداد روانه شود که مانع انقلاب و اغتشاش باشد.

آقاشیخ حسین- مجلس باید از هیئت کابیه آنچه را که در امینت تمام مملکت نواقص دارند بخواهد و آنها هم زودتر صورت بدهند که موجبات انتظام داخله فراهم آید و تااین استعداد فرستاده نشود مالیات وصول نمیشود.

آقا سید حسین- باید وزرا را خواست در این خصوص مذاکره کرد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در باب حکومت فارس که تلگراف کرده وتکلیف خواسته است که در خصوص معتمد دیوان چه کند باید تلگراف کرد که اورا محافظت نماید زیرا که بیرون اوردن او علی ای نحو کان تولید اشکال خواهد نمود ودر باب امنیت واستعدادی که خواسته است نه این است که وزرا نمیتوانند بفرستند از وزیر جنگ که حکومت این شهر راهم دارد سئوال شود که در این شهر چقدر سرباز و سورا هست همچو فرض میکنیم که بخارج نمیتوانند برونداآیا بقدر اینکه این شهر را هم امن بکنند نیستند اگر وزراء بخواهند اقدام کنند ترتیب غیر از اینها خواهد بود باید بزودی فکری کرد که رفع این اغتشاشات شده و حفظ حوزه اسلام و مملکت را بنمایند.

وکیل التجار- این صحبتها که ما در اینجا میکنیم خوب است ملاحظه الاهم فالاهم را بکنیم و یك مطلب که مطرح میشود تا نتیجه نگیریم رد نشویم وخوب است همین امروزیا فردا را برای ترتیب استعداد ایالات و ولایات قرار گذاشته مذاکره نموده وتانتیجه نگیریم بکار دیگر نپردازیم.

اسدالله میرزا- این مذاکرات که در اینجا میشود برای نتیجه بعدها است که درولایات مفسده پیدا نشود و در مسئله فارس باید معالجه سریعه بشود صاحب اختیار امروزه آنقدر استعداد ندارد که بتواند از هیجان عامه جلوگیری نماید با اینکه غالب مردم از ایشان رضایت دارند باید از طرف مجلس تلگرافی بشود یا این که وکلای شیراز به تلگراف خانه رفته و مردم را ساکت کنند حالا بعدها چه باید کرد لابد صاحب اختیار میداند چه بکند.

آقا شیخ ابراهیم- آن که معمد دیوان را نوشته سه روزه قرار شد بآنها بدهم باید در این خصوص تکلیف معین شود.

رئیس- بلی باید رفت تلگرافخانه آنها را ساکت نمود.

حسین قلیخان نواب- چندی قبل در باب قرارداد روس و انگلیس راجع به بعضی از ممالك آسیا در پارلمان انگلیس خیلی ایرادات و تعرضات شده است و روزنامه طیمس در ضمن راپورت مذاکرات پارلمان مینویسد که در دهم ماه فوریه لورد کررون فرمانفرمای

سابق هند در ضمن تعرضات و ایراداتی که در باب آن قسمتیکه راجع است بایران اظهار داشته که بایددانست عقیده ایران در باب این قرارداد چیست لردکرو بی نهایت اسباب تعجب است زیرا در همان اوقات خبر رسمی انعقاد این قرارداد بایران رسیده بنا شد که از طرف دولت ایران پرتست و تعرضات لازمه بشود خوب است جناب وزیر امور خارجه اقداماتی که در این باب از طرف دولت علیه شده است باین مجلس شورای ملی اظهار دارند.

وزیر امور خارجه- همین مطلب در ماه رمضان اینجا مطرح شده از من توضیحات خواستندو در همان وقت عرض کردم که سفارت دولت روس وانگلس سواد این قرارداد را که مشتمل بر یك مقدمه و پنج فصل بود بوزارت خارجه فرستاده اند وبعد از آن که کابینه ناصرالملك تشکیل یافت جوابی نوشته شده و سواد آن هم برای سفرای مقیمین طهران فرستاده شد و مضمون آن این بود که این قرارداد چون مابین دولتین روس و انگلیس منعقد شده است بدیهی است که مفاد آن هم راجع بدولتین مزبورتین که این قرارداد را امضا نموده اند خواهد بود و دولت علیه نظر باستقلالی که داراست کلیه حقوق و اختیارات خود را از نفوذ و اثر هر قسم قراردادی که مابین دو یا چند دولت خارجه در باب ایران منعقد شده یا بشود مصون و محفوظ میدانند ودر روابط خود با دول متحابه موافق اصول عهود مقدسه و قاعده درهای باز برای جارت بین المللی رفتار خواهد کرد در باب استقراض هم قراردادهاییکه دولت ایران در این باب با دولت روس و انگلیس منعقد داشته کاملا رعایت خواهد شد.

حسین قلی خان نواب- پس از این قرار معلوم است که در همان وقت دولت ایران پرتست و اعتراضات کافیه در باب این قرارداد نموده و این عنوانی که لرد کورو در پارلمان کرده اند نظر بمقتضیات مصالح پولتیکی خودشان بوده و هیچ مربوط بایران نیست والا بطوریکه عنوان شد پرتست شد دیگر اینکه در همان وقتیکه در پارلمان وانگلیس این مذاکرات شده از دکورو اظهار داشته اند که درباب خلیج فارس در آن سند اعتراف کرده اند بعقیده من هیچکس دراین مملکت راضی نیست که آزادانه دول متحابه درباره ایران قرار ومدار بگذارند اگرچه هر مذاکره که باهم بنمایند یا قرارداد کنند چون بدون رضای ایران است اهمیت ندارد لکن خوب است ملاحظ از احساسات اهل این مملکت بکنند وباین قبیل عنوانات اسباب رنجش خاطر اهل این مملکت را فراهم نیاورند زیرا که ملت ایران با تمام ملل اروپاهمه نوع روابط تجارتی و دولتی را دارند حال وزیر امور خارجه اطلاعی درخصوص سند مذکوره دارند یا خیر؟

وزیر امور خارجه- در سواد قراردادی که بوزارت خارجه ایران فرستاده اند ابداً ذکری در باب خلیج فارس نشده ودر این باب اظهاربا اشعاری بوزارت خارجه نشده بود که ما مجبور باعتراض باشیم.

حسینقلی خان نواب- کلیة روزنامجات خارجه خیلی آزادانه در باره ایران مینویسند یا اینکه اهل ایران مناسبات روابط و دوستی را همه وقت منظور داشته ودارند.

لسان الحکماء- چنانچه آقای نواب گفتند که در پارلمان انگلیس این اظهار شده و در روزنامه ها نوشتند روزنامه های خارجه باقتضای پولتیك مطالب غیر حقه خیلی مینویسند واین هم از همان قبیل مطالب است که واقعیت ندارد ودیگر اینکه پرتست چنانکه لازم بود شده ودر روزنامه ها هم نوشتند.

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله قدری اهمیت دارد مطلبی که بسفارت انگلیس نوشته میشود و او هم بوزارت خارجه خودشان و بمقامات لازمه میفرستند چطور میشود که درپارلمان انگلیس باین آشکاری اینطور بگویند که دولت ایران پرتست نکرده ماندن اینگونه چیزها در دوائردولتی و انتشار ندادن اینها تکلیفی بدست رجال دیپلوماتی میدهد که آنچه را صرفه خود میدانند انتشار بدهند و این ثابت میکند که مجلس ملی ایران و روزنامه ها که تقریبا زبان ملت است رضا نبودن خودرا از این ترتیب اظهار داشته و پرتست نمایند و بدیهی است علت اینکه پرتست دولت ایران انتشار نیافته این بوده که سواد آنرا بروزنامه های ملی نداده اند که طبع و منتشر شود و ما یك روزنامه رسمی نداریم و حال آنکه مکرر گفته شده است که یك روزنامه رسمی باید تأسیس شود اگر این پرتست در روزنامه رسمی ایران درج میشد اینطور نمیگفتند و نیز همچو معلوم میشود که چون نمیخواهند صدای ما را بشنوند صدای ما را نشنیده اند و باید ما صدای خودمان را خیلی بلند نماییم تا آنها بشنوند.

وزیر امور خارجه- سواد جواب ما بسفرای خودمان در خارجه هم فرستاده شد واین مذاکرات نیز در روزنامه مجلس مخصوصا نظرم میاید که نوشته شده است.

آقا میرزا آقا مجاهد- چون این نطق را یك نفر لرد باقتضای پلتیك خودشان کرده چندان محل دقت نظر نیست و بیش از این مذاکره لازم ندارد.

امان الله میرزا- بعقیده بنده آنچه باید رسما در این باب پرتست شود همانطور که جناب وزیر امور خارجه فرمودند بعمل آمده حال یك روزنامه نویس بخیال خودش چیزی بنویسد چندان محل اعتبار نیست و نباید در پارلمان مطرح شود. آقا شیخ حسین- ازجناب وزیرامورخارجه استدعا میشود باقتضای علم ودیانتی که دراندر حفظ حقوق ملت ایران بکوشندو مثلا در باب مخاصمه یك نفر ایرانی یا یك تیمه روس باید در محکمه شرعی یاعرفی ایران با حضور یك نفر مأمور سفارت تحقیقات شده واحقاق حق شود و بفرمایید که در خصوص آن سید مقتول چه اقدامی شده.

وزیرامور خارجه- اقدامات دراین باب شده و در سه مجلس هم استنطاقات بعمل آمده و صورت آن نوشته شده و هنوز تمام نشده است و هفته سه روز برای همین کار مجلس میشود پس از اینکه نتیجه گرفته شد البته احقاق حق میشود مقصود این است که دراینباب کوتاهی نشده است.

آقا شیخ محمد علی- خیلی منتظر بودیم که پریروز که وزراء بمجلس تشریف آوردند جناب وزیرامور خارجه هم تشریف بیاورند واتفاقاً تشریف نیاوردند سابقاً عرض کرده ام و باز هم عرض میکنم که خوب است صورت معاهدات که با دول خارجه دولت ایران دارد وامتیازاتی که داده شده نوشته شده و بمجلس بفرستند تا طبع شده و منتشر شود که ملت حق خود را بداندو شاید بعضی امتیازات بخواهند بگیرند و همچنین صورت قراردادها قروض سابقه را هم بدهند تا از ترتیب و شرایط آن عموم ملت اطلاع حاصل نمایند.

وزیر امور خارجه- عهدنامه ها چاپ شده و همین سه چهار روزه تمام میشود و منتشر خواهد شدولی صورت امتیازات چون زیاد است گفته ام مرتب کنند تا آنها هم بعد چاپ بشود.

اما قروض دو قسم است بعید الوعده و قریب الوعده که قروض جاری است.

اما صورت قروض قریب الوعده را از گمرك باید مطالبه کرد زیرا که هیچ بوزارت خارجه نیامده.

اما قروض بعیدالوعده صورتش موجود است اگرچه آنها راهم باید از گمرك مطالبه نمود ولی دروزارتخارجه هم موجود است.

آقا شیخ حسین- مقصود بنده این بود که جناب وزیرامور خارجه در مسئله سید همت بیش از سابق بفرمایند که زودتر احقاق حق شود.

وزیر امورخارجه- مطلب باید تمام شود ولی میدانید که استنطاق هم وعده معین ندارد چنانچه گفته شد هفته سه روز مجلس منعقد و مشغول استنطاق است تاکار بیك جائی منجرشده احقاق حق شود.

رئیس- در باب قتله فریدون چه اقدامی شده.

وزیر امور خارجه- برادر کرم خان را میفرمایید او در سفارت است و در وزارت خارجه استنطاقات باید بعمل بیاید ولی چون کار سید جلو افتاد او را گذاشته ایم تا این کار تمام شود بعد بانکار بپردازیم.

وکیل التجار- سید اظهار میداشت که از من شاهد خواستند من هم زحمت کشیده شاهدها را حاضر نمودم و طرف حاضر نشد واینجا میدانید حاضر نمودن شاهد سخت است و همچنین مکرر چند دفعه حاضر شده و طرف حاضر نشده طوری بشود که زودتر حاضر شود.

وزیر امور خارجه- یك روزی بنا بود یك ساعت بعد از ظهر بیایند و صاحب منصبی که از طرف سفارت مأمور این کار بود یکی راز جانب خود فرستاده بود ودرست نمیتوانست حرف بزند رئیس محاکمه هم گفت باید خود صاحب منصب بیاید بعد که او آمد دیر شده بود گفتند باشدبرای روز دیگر شاید آن روز را میگوید.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده تشریف داشتن جناب وزیر امور خارجه را مغتنم شمرده دو سئوال خواهم کرد یکی اساسی است که بعد خواهم گفت و خواهش دارم که مجلس اجازه بدهد اما در باب مسئله اولی اگر چه خواهند گفت باید بدواً نوشته میدادید و بعد جواب میخواستید بنده در سه مرتبه نوشته بهیئت رئیسه دادم وآنها فرستادند به وزارت خارجه و منتظر شدم جواب بیاید نیامد و بعد منتظراین بودم که جناب وزیر امور خارجه بمجلس تشریف بیاورند حضوراً سئوال شود در باب تجارت همه میدانید که جقدر اهمیت دارد واین امتیازی که بخارج داده میشود باید بتصویب مجلس باشد که بعد تولید اشکال نشود و مخصوصا چیزهایی که راجع ببودجه است باید بتصویب مجس باشد یك روزی در مجلس صحبت شد که هفت هزار تومان بمدرسه آلمانی داده شود و ابداً نتیجه گرفته نشد بلکه اکثر

رد کردند حال از قراری که شنیده ام دوازده هزار تومان داده شده است وانشاء الله دروغ است اگرچه من میتوانم بشدت اعتراض نمایم که در وزارت مالیه حیف ومیل شده و در وزارت داخله همین طور اما در وزارت خارجه بواسطه اطمینانی که بوزارت خارجه بوده است والبته تاکنون بهیچوجه یك معامله صد تومانی که موجب خسارت مملکت است بدون اطلاع مجلس با خارجه نگذرانده است اگر این طور باشد خدای نخواسته باعث کمی اطمینان ما از وزارت خارجه خواهد شد واستدعا میشود که جواب این سئوال اولی مرا بفرمایند تا دویمی را هم اظهار بدارم.

وزیر امور خارجه- در این باب وزیر علوم تصویب کرده و نوشته بود که اعلیحضرت قبول فرمودند که سالی هفت هزار تومان اضافه بمدرسه آلمانی داده شود وزارت خارجه هم تصویب کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده اگربوزیرامور خارجه اطمینان نداشتم هرگز اینجا نمی نشستم ولی خوشبختانه از چندی قبل هیئت کابینه باین خیال افتاده که ترتیبی در وزارت خانه ها بدهند این است که قانوناً وزیر امور خارجه هر چه میکند بتصویب وزیر مسئول میداند چنانچه همه جا همین طور است ولی بآن اندازه که اطمینان بوزیر امور خارجه باید داشته باشیم بسایرین نداریم وحق نظارت داریم زیرا چیزهایی که باعث سعادت آتیه یا خرابی مملکت است درآن وزارت خانه میشود در این صورت بچه جهت هفت هزار تومان مال ملت بمدرسه آلمانی داده شده پس خوب است از مجلس چیزی رسماً بوزارت خارجه نوشته شود که بعدها هرچه میکند بامضاء وزیرمسئول احراز کنند که آیا بتصویب مجلس هست یانه.

وزیر امور خارجه- همه جا معمول است که باید وزارت خارجه امضاء سایر وزراء مسئول را قبول نماید ودر این مسئله که وزیر مسئول که وزیر علوم باشد نوشته است که این وجه را اعلیحضرت قبول فرموده اند و ایشان هم قصوری نکرده اند زیرا که اعلیحضرت شخصاً قبول فرموده اند که داده شود.

آقا سید حسن تقی زاده- حالاکه معلوم شد هفت هزار تومان راعلیحضرت همایونی قبول فرموده اند که از بودجه سلنطتی داده شود بسیار خوب اما در مسئله ثانی خوب است رأی گرفته شود که شرحی از طرف مجلس رسماً بوزارت امور خارجه نوشته شود که وزارت امور خارجه بعدها علاوه بر امضای وزیر مسئول در اهر امری احراز نماید که تصویب مجلس شده است یا نه؟

آقا میرزا آقا مجاهد- این مسئله که آقای تقی زاده فرمودند باید در تحت قانونی وضع شود دیگر در باب پروگرام کابینه در مجلس قبل که وزرا حضور داشتند مذاکره شد ومیدانید تا هیئت وزرا پروگرام خود را پیشنهد مجلس ننمایند کارها پیشرفت نکرده وتکیف معین نخواهد شد در هرکاری میگویند که پول لازم است تا ترتیب کار معلوم نشود و مبلغ احتیاج ما بپول معین نگردد چگونه کار پیشرفت حاصل خواهد نمود.

وزیرامور خارجه- پروگرام میفرمایید دو قسم است یکی صورت کارهایی است که فعلا کابینه میخواهد اقدام نماید و یکی هم کارهاییست که بعدها اقدام خواهد شد و آن اولی خیلی آسان است و بدو کلمه میشود بیان کرد وآن نظم و امنیت داخله است و استقرار امنیت هم نمیشودمگر بپول بطوری که خودتان معترض شدید پس باید عمل مالیه را ترتیب داد که قوه نظامی هم مرتب شده امنیت حاصل شود.

آقا میرزا آقا مجاهد- این طوری که فرمودید که اسقترار امنیت با پول است آیا نباید آن مبلغ معین بشود که مجلس بداند باید از داخله فکر کرد یا از خارجه مثلا میگویند برای امنیت این شهر پلیس لازم است نباید مخارج آن را معین کرده پیشنهاد نمایند که مجلس بداند فقط گفتن اینکه پول نیست نمیشود و آنهم خدا شاهد است که تمام بهانه است و میخواهند باز یك پولی حاضر کرده از میان برود.

وکیل التجار- مقصود از پروگرام آن نیست که گفته شود امنیت داخله وهمراهی با مشروطه و حسن مراوده با خارجه ما باید بدانیم که از برای امنیت داخله امروزی که در هیچ جا نیست چه اقدامی کرده اند و چه اسباب و لوازم تدارك دیدند و اگر کدورتی با یك دولت پیدا شد برای رفع آن کدورت چه تدارکی کرده اند اینها را باید معین کنند.

وزیر امور خارجه- عرض کردم پروگرام دوتاست یکی پروگرام کلیه هیئت کابینه است و یکی هم برای هر وزیری است که باید مسلك خود را معین نماید اینکه شما میگویید مال هر یك از وزراست.

آقا سید حسین- اینکه آقای تقی زاده فرموندمطلب مهمی بودما بتمام هیئت کابینه اطمینان کامل نداریم آن طوریکه بوزیر امور خارجه مطمئن هستیم باید دقت بشود در کارهاییکه میفرمایند.

آقاسید حسن تقی زاده- اینك عرض کردم بنده اهمیت میدهم و سعادت آتیه مملکت است باز تکرار مینمایم که باید ما کمال اطمینان را بوزیر امور خارجه داشته باشیم اگراین طور نباشد من یك نفر نمیتوانم دیگر اینجا بنشینم و متزلزل خواهم بود و وضع قانون هم با هیئت مقننه است و برفرض برخلاف سایر ممالك باشد ما باید بر وفق اقتضای مملکت خود وضع نماییم یك قانونی که یك وزیر امور خارجه بهیچوجه یك معامله ده تومانی با خارجه ننماید مگر بتصویب مجلس نه مقصوداین وزیر امور خارجه است و ما کمال اطمینان را بایشان داریم این مسئله را از برای وزیر امورخارجه دیگر عرض مینمایم که نباید چنین کاری در وزارت امور خارجه بشود حال میخواهم بدانم که مجلس اساساً این مسئله راقبول میکند که لایحه مختصری نوشته پس از تصویب قانونی شود؟

(اکثر تصدیق کردند).

رئیس التجار- بنده عرض میکنم آن مذاکراتیکه آقای نواب با وزیر امور خارجه کردند صحیح بود از آنکه بگذارید تمام مذاکرات دیگر خارج از قانون داخلی است زیرا هر گفتگویی از هر وزیری بشود باید قبل از وقت بایشان اطلاع داده شود که مسبوق شده توضیحات خود را حاضر کرده بیاید در مجلس جواب بدهد.

حسینقلی خان نواب- بنده تعجب کردم آنروز که جناب وزیر امور خارجه را بمجلس احضار نمودند با هیئت کابینه چرا تشریف نیاوردند و باید مسائلی که از وزیر سئوال میشود دو روز قبل از وقت اطلاع داده شود یا توسط مجلس یا خود آن سؤال کننده.

وزیر امور خارجه- آنروز که وزراء میآمدند بنده اطلاع حاصل نکرده ودر کمیسیون خارجه بودم کاری هم داشتم بعد مطلع شدم که وزراء بمجلس آمده اند و بواسطه شغلی که عرض کردم نتوانسم بیایم.

وکیل الرعایا- درباب هفت هزار تومان بهمان اندازه که ما اطمینان بجناب وزیر امور خارجه داریم همان اندازه هم از وزیر علوم سابق که فعلا وزیر مالیه هستند مطمئن هستیم ومسلم است کاری نخواهند کرد که اسباب زحمت بجهه وزیر امور خارجه فراهم شود تا وقتیکه فتوت اعلیحضرت همایونی اقتضا مینماید که در اینجا هم یك کلاس عالی تشکیل بیابد که بعدها بدرد این مملکت بخورد دیگر چه جای ایراد است.

رئیس التجار- این مسئله که وکیل الرعایا ازبابت هفت هزار تومان طرح کردند ربط بآن ایرادی که آقای تقی زاده گرفتند ندارد وآن ایراد نه از بابت این پول بلکه آن یك مطلب مهمی بود که خواستند مطرح مذاکره شده قانونی بشود.

حسینقلی خان نواب- مدرسه روح مملکت است و بهر عنوانی که تأسیس میکنند ما باید اظهار امتنان بنماییم حالا که اعلیحضرت همایونی از صرف جیب خودشان اعانتی فرموده ند باید همه متشکر وممنون باشند.

آقا شیخ محمد علی- آن مطلبی که آقای تقی زاده اظهار نمودند رسمیت پیدا کرد یا خیر؟

رئیس- باید چیزی در اینخصوص نوشته شده در مجلس مطرح شود.

اسدالله میرزا- کنترات مستشار مالیه را آوردند بمجلس و خودش هم از قرار معلوم از پاریس حرکت کرده اما هنوز وارد نشده.

وزیر امور خارجه- چرا از باطوم هم رد شده اند.

(درخصوص استنطاق و محاکمه مدیر روزنامه روح القدس که تعرضاتی نسبت باعلیحضرت و هیئت کابینه و وکلای محترم نموده اظهار شد بعضی اظهار داشتند که چون قانون انطباعات تمام شده و بصحه رسیده خوب است بموجب همان قانون خود وزارت علوم و معارف رسیدگی نموده مجازات را معین داردگفته شد که باید از طرف وکلایکنفر بسمت وکالت حضور داشته باشد و مدعی شود تا اینکه محاکمه بعمل آید بعضی اظهار داشتند که وکیل باید یك نفر شخص خارج از مجلس باشد چندنفر از وکلا هم نظارت داشته باشند بعضی داوطلبانه حاضر شدند که ما حاضر میشویم و از طرف وکلاء وکالت مینماییم گفته شد که باید مجلس معین کند و لازم به وکالت هم نیست نظارت کفایت میکند.)

(مجلس ختم شد).

جلسه: 246

مذاکرات روز 5 شنبه 9 شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه هفتم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- کاغذی از شاهزاده سالار الدوله رسیده است محض اطلاع قرائت میشود.

(بعضی از وکلا مانع خواندن کاغذ مزبور شده و شرحی از حرکات ایشان که پارسال در نواحی تویسرکان و ملایر بظهور رسانده و برخلاف امر دولت وملت بعضی اقدامات نموده بود مذاکره شد برخی اظهار داشتند که خواندن این کاغذ فعلا ضرری ندارد بلکه در آن ضمن اقرار بتقصیرات خود نموده باشد خوب است کاغذ خوانده و مطلب او که معلوم شد جوابی بمقتضای آن داده شود.) (قرائت شد قریب باین مضمون).

بمقام منیع شورای ملی شیدالله ارکانه پارسال بواسطه کثرت شهرت اراجیف درباریان وتعاقب وسائس هواپرستان قلب بعضی را از من رنجانیده من نیز محض تشفی آنها چندی در زندان عشرت آباد بسربرده فقط بجة استرضای خاطر ملوکانه که بجای پدر تاجدار است دست توسل وتوسط بسوی کسی حتی مجلس مقدس دراز نکردم تا جمعی از وجوه ملت وامناء دولت توسط شفاعت کرده مرا از حبس خلاص کردند در شکر این نعمت بفکر این بود که بجبران آن حرکت خدمتی بدولت و ملت بنمایم که ناگاه عصر روز سه شنبه هفتم قزاق و سرباز ریخته و محبوسم ساختند چون از باطن امر بی خبر بودم این است که عرض مینمایم که اگر بساط مشروطیت برچیده شده و قانونی در مملکت نیست چاره غیر از تحمل ندارم و هر گاه مملکت قانونی و مشروطیت برقرار است و موافق قانون مقصر شده ام تقصیرم را بگویند و در عدلیه استنطاق کرده پس از ثبوت تقصیرمجازاتم بدهند و اگر هم بحکم مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه باید بنده بدون استنطاق و ثبوت تقصیر محبوس و مجازات بشوم زهی شرف وافتخار که سرلوح عدل مظفری باشم و فدای مشروطیت بشوم.

آقا سید حسین- سالارالدوله بموجب همین عریضه که عرض کرده است مملکت مشروطه مقصر میباشد آیا کدام قانون تجویز کرده بود که آنهمه توپ ایشان بروی دولت و ملت انداخته و یکصد پارچه آبادی را بشکل تپه خاکی کرده وچقدر نفوس را تلف نمود آیا در کدام محکمه محاکمه شده که تقصیر او ثابت شد این غارتهاییکه او کرد چه شد البته باید حبس باشد و بمجازات برسد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در مقصر بودن او شبهه نبوده ونیست توپ کشیده و خانه ها خراب کرد و در مجلس هم مذاکرات شد که او باید گرفته شده بمجازات برسد وآنقدر سخت گیری شد که پناهنده بقونسولخانه انگلیس شد و اورا خواسند قونسولخانه داد قرار شد در حبس باشد این بود که قانوناً محبوس گردید و در این اواخر فی الجمله رعایت شد و دراین خصوص در مجلس مذاکره هم شده اکنون بواسطه حقوق ملت ایشان محبوس هستند و باید باشند.

وکیل التجار- بنده از سابقه حرکات او اطلاع ندارم ولی در خصوص پنجاه شصت تیر توپی که از طرف او خالی شده است از آن صاحبمنصب که با او بود سئوال کردم گفت من پنجاه تیر بامر او خالی کردم ولی بطوری که بفضل خدا تیرهای مزبور بکسی برنخورد والبته بواسطه این حرکات مقصر بود ولی حالا که او را گرفته اند باید اداره نظمیه تقصیر او را راپورت بدهد که چیست؟

آقا شیخ محمد علی- این گونه عرایض باید در کمیسیون عرایض قرائت شده و جواب داده شود.

رئیس- در این موضوع اگر حرفی دارید بگویید ایراد لازم نیست.

آقای حاج امام جمعه- این مردم ما را انتخاب نموده و باینجا فرستاده و وکیل کرده اند که در اینجا حفظ حقوق آنها را کرده و سعادت آتیه شان را اصلاح بنماییم و او هم یکی از افراد این مردم است اما مقدم بر هر چیز حفظ حقوق و امنیت مملکت را باید نمود اگرچه حق مجلس وضع کردن قانون است اما تا شما مملکت نداشته باشید نمیتوانید کاری بکنید و وضع قانون هیچ فایده نخواهد داشت اقلا باید فکری از برای امنیت ولایات بکنید که در هیچ یکی از نقاط این مملکت امنیت نیست الان در شیراز برادران و خواهران ما بیکدیگر ریخته اند و هیچ معلوم نیست که چه میکنند و چقدر کشته شده چند روز قبل در تلگرافخانه بودیم از وزیر جنگ پرسیدم که شما تا چه وقت میتوانید یکعده قشون در نقاط لازمه تهیه کنید والان در اینجا چقدر حاضر است همین طور نگاه کرده هیچ جوابی نداد یعنی نتوانست جواب بدهد این کاغذ راشخص بااطلاعی از بصره نوشته ملاحظه شود مقصود این است که باید فکری در باب امنیت کرد

واول از این شهر باید شروع بشود خواند قانون وظایف چه فایده دارد که امنیت نباشد وکسی در خانه اش راحت نباشد چه وظایفی چه قانونی.

آقامیرزامحمود- بنده عرض میکنم باز هم بنشینیم ودرد مملکت را بگوییم یا اینکه در هر هفته یکی دو روز وزرا را بخواهیم و با آنها گفتگو نماییم مثل سابق هیچ نتیجه بدست نخواهد آمد بعقیده بنده آن کمیسیون تفتیش را تشکیل داده بیست رزوی امتحان نمایند که آنها مواظب اعمال وزراء باشند و آنچه دستورالعمل از هیئت رئیسه میرسد از آن قرار معمول دارند.

آقا شیخ حسین- بنده عقیده خود را میگویم ولو این که تمام وکلاء مخالف با عقیده من باشند آن روز هم گفتم حالا هم میگویم که باید هیئت کابینه را خواست و جداً در این باب گفتگو کرده نتیجه بگیرند امتحان بس است ما حالا یك چندی هم کمیسیون تفتیش قراربدهیم که آنها هر روز باین وزارتخانه بآن وزارتخانه بروند و بیش از این هم بنده صلاح نمیدانم در این باب دیگر مذاکره بشود.

آقا شیخ یوسف- اذهان تمام وکلاء مسبوق است که فارس چه جور از این واقعات جدیده که رخ داده متزلزل واسباب تأسف شده با این که همه میدانید که فارس مرکز سلاطین بزرگ بوده اگر بگویم صد نفر سرباز در فارس نیست گویا صحیح عرض کرده باشم و بنده شب و روز خواب و آرام ندارم و بدیهی است در صورتی که صد نفر سرباز درمیان آنجا نباشد دیگر چه توقع امنیت خواهیم داشت اگر فکری در باره فارس نشود و زودتر استعدادی نفرستند چند روز دیگر ایل عرب وایل قشقائی برای رفتن به ییلاق حرکت میکنند آنوقت دچار اشکالات زیاده بر این خواهیم بود.

حاج معین التجار- آقا میرزا محمود گفتند کمیسیون تفتیش تشکیل شده چند روزی هم این جا مواظبت نمایند مسئله مملکت فارس مضیق تر از این است که چند روز هم کمیسیون مواظبت داشته باشد و بعلاوه یقیناً قوت یك کمیسیون بیش از مجلس نخواهد بود یك سال است که اتصالا مجلس میگوید تمام ولایات قوه قهریه باید فرستاده شود هیچ نتیجه حاصل نشده در خصوص فارس حکومت زمان حرکت خود استعداد خواست گفتند شما بقم که رسیدید استعداد هم بشما خواهد رسید و تاکنون فرستاده نشده آخر جهت این مسئله را از وزراء بپرسید که چرا تاکنون برای فارس استعداد نفرستاده اند وهم چنین در باب کردستان چند وقت قبل رأی داده شد که قوه و استعدادی برای آنجا فرستاده شود چه شد اگر چه مثلا تنظیم ولایت فارس با مجلس نیست ولی عموم مردم چشمشان باین مجلس است واین گونه اموات هم بواسطه اقدام نکردن وزراء درامورات وارد مجلس شده و مجلس را از وظیفه خود بازداشته که وضع قانون باشد آن وقت هم ایراد وارد مینمایند که مجلس بوظیفه خود رفتار نمیکند آخر این وزرا کی گوش بحرف مجلس داده ودر فکر امنیت بوده اند فرستادن قشون برای ولایات باوزراء است چرا تاکنون مسامحه شده.

آقا سید حسین- از قرار تقریر جناب حاجی معین التجار باید وزراء را خواست واز آنها پرسید که تاکنون در فرستادن استعداد برای ولایات چه اقدامی کرده اند پس خوبست الان وزیر جنگ و وزیر داخله را بخواهید و از ایشان سئوال بشود که چه اقدامی کرده اند (قرار شد بتوسط تلفون احضار شوند).

حسام الاسلام- بنده عرض میکنم که در دوره استبداد حکام فعلا مایشاء بودند و هر چه میخواستند از امنیت و فساد وغیره صورت میگرفت در حالتی که پول همین پول ودولت همین دولت و مملکت همین مملکت بود چطور است که امروز یك نقطه را نمیتوانند امن و منظم نمایند پس یا کفایت ندارند و یا مسامحه و تعلل درکار میورزند وامروز هر فردی از افراد ایرانی ضامن حفظ این مملکت است وایرانی هم یا مفسد است یا مصلح پس باید هر کجا که مغشوش است بواسطه ضدیت این طایفه خوب است رؤسای هر دو طرف را درتلگرافخانه بخواهند و ضامن امنیت آن شهر قرار دهند گمان میکنم این ترتیب بد نباشد.

حاج معین التجار- زوار که ممنوع شده و گمانم این است از راه خانقین حمل مال التجاره هم سخت شود واین مسئله صدمه به تجارت وارد میآورد باید کاری کرد که راه مسدود نشود وراه لرستان هم استعداد لازم دارد زیرا که آن راه هم امن نیست و باید استعداد فرستاد تا امنیت حاصل شود.

آقا میرزا مرتضی قلی خان- این مسئله پرواضح است که مملکت ما مملکت اسلامی است و هر قانونی که وضع میشود باید بموجب قانون اساسی مطابق قانون اسلام باشد و بعلاوه باید اخلاق ملت را صحیح نمود بنده بلیطی بدست آورده ام میخوانم ببینید آیا شرعاً صحیح است یا خیر؟

(بلیط قرائت شد راجع بانجمن نسوان بود).

آقا میرزا محمود- این مسئله قابل مذاکره در مجلس نیست وباید بوزارت داخله نوشته شود که قدغن نمایند چنین انجمنی تشکیل نشود.

آقا سید حسین- بلی دراین خصوص صحیح نیست صحبت شود و باید بنظمیه گفت که قدغن نماید.

وکیل الرعایا- اولا باید معلوم شود که از بدو اسلام تاکنون جمع شدن نسوان دریك جا شرعاً ممنوع بوده یا نه منتهی اسم انجمن چیزی است از راه اصطلاح شده چه ضرر دارد که جمعی از نسوان دور هم جمع شده واز یکدیگر کسب اخلاق حسنه نمایند بلی در صورتیکه معلوم شود که از آنها مفسده که راجع بدین ودنیا باشد بروز نماید البته باید جلوگیری شود والا نباید اساساً این مسئله بد باشد.

آقا سید علی نقی- این مسئله هم مثل مسئله بعضی از روزنامه ها است که وزیر داخله وغیره نمیتوانند جلوگیری کنندواین راجع بعقیده است باید کاری کرد که او را از میان برداشت.

آقا سید حسن تقی زاده- هیچ ایراد شرعی از برای این اجتماع نیست وزنهای اسلام همیشه در همه جا دور همدیگر جمع میشدند و میشوند و بموجب قانون اساسی هم هیچ ایرادی وارد نیست وقتیکه میگویند ایرانی این لفظ شامل مرد وزن هر دو است مادامیکه اجتماعات مخل دینی ودنیوی نباشد ضرری ندارد و ممنوع نیست.

آقا میرزا محمود- اول بنده عرض کردم که این مسئله اصلا صحیح نبود در اینجا مذاکره شود حالا که مذاکره شد عرض میکنم چه ضرر دارد که زنها دور هم اجتماع نمایند وبگویند منسوجات خارجه نپوشیم و بگویندکه باید تحصیل فلان صنعت وفلان خیاطی را بکنیم.

وکیل التجار- همانطور که آقای تقی زاده گفتند این اجتماعات مادام که مخل آسایش دین و دنیا نباشد ضرری ندارد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اصل اجتماع شرعاً ضرری ندارد ولی ما چون بطبیعت زنهای مملکت خودمان مسبوق هستیم گمان نمیکنم که اشخاص با عفت و باعصمت داخل دراین کار شوند و گمان میکنم اشخاصی که مفسد و مغرض هستند که میخواهند بواسطه این اجتماعات بعضی فسادها کنند اینست که اجتماع مینمایند وباین جهة نباید این اجتماعات حاصل شود وباید جلوگیری از فساد آتیه نمود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بنده عرض میکنم اظهار این مسئله در مجلس هیچ عیب و محظوری ندارد و فقط مقصودم این بوده که معلوم شود صحیح است یا نه چون در خارج این مسئله شهرت کرده وبعضی میگویند مخالف با شرع است و جمعی میگویند صحیح است پس باید در مجلس اساساً معلوم شود آنوقت بوزیر داخله رجوع شود.

آقا شیخ محمد علی- چون بنده وکیل هستم باقتضای وکالت باید عقیده خود را بگویم این مذاکرات نباید در مجلس بشود وظیفه مجلس وضع قانون است وباید در صدد آبادی مملکت باشد.

حسینقلی خان نواب- اینکه میگوید زنها نمیتوانند دور هم جمع شوند خیلی تعجب دارم اما اینکه در این مجلس نباید مذاکره شود صحیح است وباید این مطلب در روزنامجات نوشته شود بنده میخواستم دراین خصوص لایحه نوشته بروزنامه ها بدهم وعقیده بنده هم در اینست که حالا باقتضای بعی مسائل صحیح نیست ولی اصل اجتماع صحیح است.

آقای حاج امام جمعه- اینکه گفته شد این مسئله بمجلس اظهار شد صحیح نبود چنانچه عقیده اکثر همین است صحیح است ولی بعضی مذاکرات هم بعد از آنشد که غیر صحیح تر بود و در اینکه نسوان با اذن ازواج خود بقانون شرع میتوانند از خانه بیرون رفته واجتماع داشته باشند حرفی نیست اما در این اجتماعات بعضی گفتگوها میشود چنانچه اشاره شد که ابداً من نمیخواهم در مجلس مذاکره و صحبت شودو همینقدر اشاره کافی است.

آقا شیخ یوسف- حالا که ملعوم شد وزراء نستند چون مسئله شیراز اهمیت دارد وفوری است خوب است فردا مجلس فوق العاده شده و وزراء هم احضار شده در اینباب گفتگو شود.

رئیس- اگرچه فردا جمعه وروز تعطیل است چون مسئله امنیت شیراز و غیره اهمیت دارد چه ضرر دارد وزرا احضار میشوند آقایان وکلا هم حاضر شوند تا مذاکرات لازمه بشود (در این موقع شروع قرائت قانون وظایف شد پس از قرائت ماده اول و گفتگوی زیاد در باب اینکه حقوق بورثه داده نمیشود مگر بشرط اینکه از پنج سال قبل برقرار شده باشد بعضی این شرط را لازم و بعضی غیر

لازم میدانستند لهذا در این خصوص رأی گرفته شد و باکثریت آراء لازم نبودن این شرط تصویب گردید و در این موقع اسامی اعضاء کمیسیون سرحدی وخارجه که باکثریت آراء قبلا انتخاب شده بودند قرائت گردید از قرارذیل:

مشارالملك، ممتازالدوله، حکیم الملك، مخبرالملك، شاهزاده اسدالله میرزا، حسینقلی خان نواب، آقا سید حسن تقی زاده، حاج محمداسمعیل، آقاحسنعلی خان، حاج معین التجار، حاج میرزا آقا، لسان الحکما.

رئیس- لایحه ایست که از انجمنها نوشته اند و بتوسط بیست نفر از نمایندگان خود بمجلس فرستاده اند قرائت میشود (قرائت شد قریب باین مضمون) البته خاطر وکلاء محترم از قضیه فارس و ورامین مسبوق است و میدانند این دو مسئله خاصه مسئله فارس تا چه اندازه اهمیت دارد و تا شش نفر ذیل از شیراز طرد و تبعید و باینجا احضار نشوند شیراز امن نخواهد شد وبهر حال میخواهیم بدانیم که مجلس با وزراء درخصوص امنیت ولایات واین دو مسئله چه اقدامی نموده اند.

نصیرالملك، معتمد دیوان، سالارالسلطان، خبیرالدوله، نصرالدوله، مدیرالسلطنه نوری.

آقا شیخ حسین- بعقیده بنده هر یك از افراد ملت هر چه بنظرشان میرسد از راه صلاح اندیشی باید اظهار کنند و مجلس هم بطوریکه بدواً عرض شده باید وزراء را بخواهد و با آنها گفتگو نماید ولی نمیشود مجبور کرد که فلان را از فلان نقطه تبعید کنید و شاید وزراء صلاح ندانند واین مخالف با قانون اساسی است.

آقا سید حسین- جوا انجمنها این است که دراین باب مجلس وزراء را خواسته که گفتگو نماید و در صورتیکه وزراء تبعید این اشخاص راصلاح بدانند عمل خواهند کرد.

رئیس- پس باید به نمایندگان انجمنها بهمین طور جواب داد و فردا هم چهار ساعت بغروب مانده آقایان وکلا باید حاضر باشند بجهة گفتگوی با وزراء.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 247

جلسه: 247

مذاکرات روز شنبه یازدهم شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 5 شنبه نهم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- امروز باید قانون وظایف قرائت شود و رأی گرفته شود.

آقا سید حسین- قرار بود اعضاء کمیسیون اداره انتخاب شوند و اکثری هم رأی خود را نوشته اند بدوا آن ورقه ها جمع شود که تا تمام شدن قرائت قانون متوفیات اعضاء کمیسیون اداره هم باکثریت آراء معلوم گردند.

(دراین موقع اخذ ورقه آراء شده شروع بقرائت قانون متوفیات گردید.) در بین قرائت قانون جناب آقای حاجی میرزا حسن آقای مجتهد تبریزی بهمراهی جناب حاج امام جمعه خوئی و سایر وکلا محترم آذربایجان ورود بمجلس نمودند.

آقای حاجی امام جمعه- بدیهی است که هر ملتی از بدو خلقت دنیا تا امروز رستگای آنها بدست علما بوده است و بعضی از کوته نظرات چنان قرض مینمایند که احکام شرع فقط ناظر بامور آخرتست و علمای آنها هم راهنمای آخرتند و حال آنکه اینطور نیست اگر درست دقت نمایند در احکام شرع ما همانطور که دستور امور معادیه است ناظر بامور معاشیه ماهم هست پس همین طور که علماء عاملین مردم را از حیث امور معاشیه وتمدن هم آگاه کردند خاصه دراین قرن چهاردهم که نهایت ذبلت باین ملت دچار شده و گرفتار ظلم بودندواز یکسال ونیم قبل سیدین السندین دیدند که نزدیك است رشته ملت و دین گسیخته گردد و چاره از برای بقاء و استقلال این دولت اسلامی ندیدند جز اینکه سلطنت را مشروطه نمایند لهذا بدستیاری سایر علما واهل مملکت سلطنت مستبده ظالمانه چندین ساله را بدل بسلطنت مشروطه نمودند از همت این دو بزگوار و همراهی علمای سایر بلاد خاصه در آذربایجان که درحقیقت دارالسلطنه دویم این مملکت است بواسطه وجود جناب مستطاب آقای حاجی میرزا حسن آقای مجتهد و اقدامات مجدانه ایشان سلطنت مستبده تبدیل

سلطنت مشروطه گردید واگر فی الجمله در این اواخر تأثری در حضور بهمرسانیدن ایشان در مجلس مقدس شده است امیدواریم که بعدها از اقدامات خودشان بیش از پیش ملت را خوشنود فرمایند واین هم لایحه ایست که خودشان نوشته اند قرائت بشود. قرائت شد قریب باین مضمون که از بدو امر مشروطیت نهایت جد و جهد را در استقرار آن بعمل آوردم و در این مدت هیچ وقت از تشیید و تأیید این اساس و تقویت دین اسلام وخیرخواهی ملت و دولت غفلت نکرده ام اگر در آمدن بمجلس مقدس و اظهار همراهی واشتیاق خود فی الجمله تأخیری شده بواسطه پاره از موانع بوده است امیدوارم که بعدها بیش از پیش در تشیید این اساس و ازدیاد اتحاد واتفاق مجاهدت نموده خاطر عموم راز خود خوشنود و خوشوقت سازد (عموم اظهار تبریك نمودند).

آقای حاج میرزا حسن آقای مجتهد- خداوند انشاء الله این مجلس واین وکلا را تأیید نماید وآنهایی را که قصد دارند که دوباره اساس این مملکت رجوع باستبداد نماید خدا برطرف و نابود فرماید

آقا سید حسن تقی زاده- بنده میخواستم دو کلمه در ورود آقا تبریك و تهنیت عرض نمایم وواقعاً گذشته از رسمیات بطور ساده باید عرض کرد برای آنهاییکه دراین موضوع اشتباه نموده رفع اشتباه بشودکه حضرت آقا یك دقیقه از اول تاکنون از تأیید و تقویت اساس مشروطیت فارغ نبوده ونیستند واینکه مختصر رنجش از جزئیات حاصل شده بود ربط باین ندارد و گویا آنهاییکه بصیر هستند میدانند که هیچوقت از خیال مشروطیت خارج نبودند و اگر دل تنگی حاصل شده بواسطه جزئیات بوده و بحمدالله آنهم رفع شده وامروزه تمام ملت ایران با هم کمال اتفاق واتحاد را دارند.

آقا میرزا آقا مجاهد- اگر چه آنچه در این موضوع لازم بود گفته شد و حقیقتاً دراینکه تأسیس این اساس از اقدامات علما بوده است شبهه نیست وهمینقدر امروز ما از تشریف فرمائی ایشان متشکر بوده و البته حضرت آقا هم بعدها آنچه را که میباید مساعدت بفرمایند خواهند فرمود.

نایب رئیس- معلوم است ابقای مجلس و مشروطیت وحفظ دین و مملکت با علمای اعلام است همین طور که جناب حاج امام جمعه فرمودند در آذربایجان ایشان اقدامات فرموده اند و اساس مشروطیت را در آنجا برقرار کرده اند انشاء الله بعدها بیشتر و بهتر همه قسم اقدامات خواهند فرمود.

رئیس- تشریف فرمائی جناب آقا را بمجلس مقدس تبریك میگویم و انشاء الله مبارك است (مجدداً شروع بقرائت قانون متوفیات گردید پس ازمذاکرات زیاد درماده اولی که راجع بتعیین میزان مبلغ ومقدار مرسوم بوده و مردد بود بین اینکه اگر زیاده از پانصد تومان نقد و ده خروار جنس باشد موقوف بتصویب مجلس و وزیر مسئول خواهد بود در اینباب رأی گرفته شد و باکثریت آراء میزان همان پانصد تومان نقد و ده خروار جنس تصویب گردید و در ماده دوم که راجع بود بدادن نصف مرسوم متوفی بورثه بشرط مدت بعضی قید مدت پانزده سال را لازم میدانستندو بعضی قید مدت را بهیچوجه لازم نمیدانستند اخذ رأی شده باکثریت آراء دادن نصف مرسوم بورثه متوفی تا مدت پانزده سال تصویب شد.)

اعضاء کمیسیون اداره که در اول مجلس رأی گرفته شده بود باکثریت آراء معین گشته واسامی قرائت شد از قرار ذیل:

آقای معاضدالسلطنه، آقای حاج محمد تقی شاهرودی، آقای حاج میرزا علی آقا، آقا میرزا محمود خوانساری، آقای رئیس التجار، آقای قوام دیوان.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 248

جلسه: 248

مذاکرات روز 3 شنبه جهاردهم شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه یازدهم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی اعضاء کمیسیون جنگ که قبلا باکثریت آراء انتخاب شده بودند قرائت شد از قرار ذیل:)

امان الله میرزا لسان الحکما هدایت الله میرزا

خیاط باشی امجدالسلطان مبشرالسلطان

رئیس- حضرت والا وزیر جنگ بمجلس آمده و توضیحی میخواهند بدهند.

وزیر جنگ- البته بطوریکه آن روز عرض شد باید یك تغییری درحالت حالیه قشون داده شود تا یك ترتیبی بتدریج در نظم قشون حاصل گردد و کتابچه که سابق در این باب نوشته شده و بمجلس فرستاده شد خلاصه آن این است که قشون باید کلیتاً پنج تقسیم بشود باین معنی که پنج اردو در پنج نقطه تشکیل داده شود یکی در طهران و یکی در آذربایجان و همچنین مثلا در نقاط دیگر که مهم است تشکیل بدهیم و ترتیب آن را هم اینطور قرار دادیم که از همان افواج سابق از هر فوجی یك ثلث آنرا بحکم قرعه انتخاب نماییم و دو ثلث دیگر مرخص شوندو حقوق یك فوج را بمصرف تکمیلات همان یك ثلث برسانیم واین یك اردو را بترتبب نظام خارجه منظم نموده بعد بواسطه همین یك شعبه سایر شعبات نظامی هم منظم و مرتب شوند چون یکدفعه ممکن نیست قرار شد بدواً از طهران شروع بشود یعنی یك اردو را در اینجا معین وتشکیل نماییم و محض نمونه تا بعد سایر جاها هم مرتب شود و ترتیب آن هم با مخارج آن نوشته شده است حال در کمیسیون جنگ یادر کمیسیون دیگر هر طور که مجلس صلاح بداند رجوع شده در جزئیات آن دقت نظر کرده ونظریات خودرا بنویسند تا شروع بکار شود ومحل مخارج آن هم معین شود که باین ترتیب باید ماه بماه بقشون پول داده شود.

وکیل التجار- آیا وزارت جنگ همان عده قشونی را که در سابق بوده و در دفتر ثبت است میخواهند که پنج قسمت نمایند یا آنها را تغییر و تخفیف خواهند داد و مخارجی که دادند از همان مبلغی که در بودجه هست میدهند یا اضافه خواهد شد.

وزیر جنگ- البته همان عده نمیشود لابد از آن عده کم میشود که همان میزان که در بودجه معین شده مخارج آنها را کفاف بنماید مثلا ازبرای طهران تمام نظام طهران را معین کرده یك ثلث ازآنها را بقرعه انتخاب میکنیم و بآنها مواجب میدهیم سایرین راهم از برای بعد نگاه میداریم.

وکیل التجار- بنابراین اضافه خرج لازم نیست.

مستشارالدوله- اینطور که وزارت جنگ فرمودند بعد از تشکیل کمیسیون البته در جزئیات آن گفتگو میشود و داخل در جزئیات نمیشویم فقط عرض بنده در باب سرحدات است که امروز با این وضع قشون لازم دارند خوب است این نمونه را که فرمودند در یکی از سرحدات شروع فرمایند مثلا در آذربایجان یا کردستان زیرا که امروزه تشکیل اردو در مرکز فائده بحال سرحدات ندارد حال خوب است که این نمونه و تکشیل اردو را در سرحد قرار بدهند و بعقیده بنده این ترتیب بهتر است.

وزیر جنگ- در سحدات شما محتاج بقشونی هستید که امروز باید حاضر باشد واین ترتیب که حالیه قصد داریم بتدریج منظم و حاضر خواهد شد و گذشته از این عقیده بنده اینست که این مسئله در مرکز شروع شود که بقوه آنها درسایر جاها هم مرتب نماییم.

مستشارالدوله- با نفوذ وزارت جنگ ملاحظه نزدیك ودور را نباید داشته باشند.

آقا میرزا آقامجاهد- فرمایشی که جنا مستشارالدوله فرمودند که در جزئیت داخل نشویم صحیح است ولی نظم اردو و تشکیل آن باید بدواً در مرکز شروع بشود بعد از اینجا بجای دیگر سرایت کرده وشروع شود.

امان الله میرزا- بآنطور که فرمودند باید اول از مرکز شروع بشود و علمای اهل فن هم در مرکز هستندو ترتیب و تنظیم قشون و اردو را میدانند واگر برای سرحدی قشون لازم شود از همان سربازها که از سابق داریم یکعده روانه دارند.

رئیس- در پیش یك ترتیبی در باره قشون مذاکره شد و فراموش شده دیگر تعقیب نشد و آن قشون گرفته شود خوب بود که اقدام دراین ترتیب بشود و اتاماژوری از علماء این فن تشکیل داده شود و مشغول ترتیب دادن آن شوند.

امان الله میرزا- این ترتیب صحیح است اما در صورتی که شما تعداد نفوس نداشته باشید نمیتوانید این ترتیب را اجری بدارید اول باید تعداد نفوس را معین نمود بعد از آن این ترتیب را شروع نمایند.

رئیس- شما گمان میکنید که تعداد نفوس خیلی طول دارد.

امان الله میرزا- لااقل یکسال طول دارد.

رئیس- ما عجالتا نمیخواهیم در تمام ممالك ایران این ترتیب معمول باشد عجالتا در همین طهران شروع شود و بلدیه هم حاضر است فوراً ممکن است تعداد نفوس نمایند.

امان الله میرزا- قانون وقتی که وضع گردید باید یکدفعه در حق همه مجری شود این ترتیب که اول از طهران شروع بشود آنوقت جمعی ازحالا مشغول خدمت میشود و شاید سایر جاها پنج سال دیگر طول بکشد واین صحیح نیست.

مستشارالدوله- در آن ترتیب بنده حرفی ندارم زیرا که جزئیات آن در کمیسیون گفتگو خواهدشد ولی بر حسب وکالت خود بنده ابداً تصوب نمینمایم یك دینار بمصرف اردوئی که علاوه از این قشونی که در فعلا اینجا هستند چقدر ما را دچار اشکالات مینمایند چنانچه برای قزاق و قشونی که بورامین حرکت کردند تا شش هزار تومان نگرفتند حرکت نکردند و همچنین فوج سیلاخور و کشیك خانه وغیره و علاوه خبط است که قشون سرحدات و نقاط دیگر را با این حال حالیه در اینجا جمع کرد و مبلغی خرج کرد و آنوقت از اینجا بسرحدات فرستاد من هرگز چنین رأیی را تصویب نمینمایم.

امان الله میرزا- قبل از اینکه شرح این مطلب راندانید بدو خوب آنرا ملتفت نشوید نمیتوانید رأی بدهید پس از اینکه معلوم شد آنوقت باید رأی بدهید بعلاوه این اردو مثل آن اردوهای سابق نیست که بیست هزار نفر را اینجا جمع کنند واسباب دخل خود قرار دهند این اردوی نظامی علمی خواهدشد.

وزیر جنگ- قشون از سرحدات باینجا نمیاوریم بلکه قشونی هم که از نقاط دیگر در اینجا هستند میفرستیم بروند فقط قشون طهران واطراف آنرا درتحت نظم میاوریم دراینصورت گمان نمیکنم باین ترتیب ضرری داشته باشد.

صدرالعلمای نطنزی- این ترتیب که حضرت والا وزیر جنگ گفتند خیلی خوب است ولی قشونی که بتواند حفظ ملیت وقومیت ما را بنماید این قشون حاضر نیست پس باید طوری شود که تمام افراد ملت حاضر بشوند که سرباز بشوندو حفظ مملکت را بنمایند.

آقا میرزآقا مجاهد- بموجب قانون اساسی حق حضرت ریاست است که بتوسط منشیان رسیدگی در صورت مذاکرات مجلس وخلاصه آن و لوایح شده در روزنامه ها درج شود آیا این رسیدگی میشود یاخیر؟

رئیس- هنوز که رسیدگی نشده ولی انشاء الله بزودی در اینخصوص اقدام خواهدشد.

آقامیرزا آقا مجاهد- مطلب دیگر اینکه تعیین موضوع مذاکرات مجلس بعد است که باید در مجلس قبل اطلاع داده شود تا وکلا بدانند و این مطلب کراراً مذاکره شد و صورت داده نشد باید بفرمایید تا چندروز دیگر در این دو مطلب اقدام میشود.

رئیس- انشاء الله از روز شنبه اقدام میشود.

آقا میرزا آقا مجاهد- مطلب دیگر اینکه مجالسی که سراً تشکیل میشود برای این است که مطلب در خارج بروز نکند وما می بینیم در غالب مجالس سری بعضی تماشاچیهای محترم حاضر میشوند و می نشینند در این صورت معلوم نیست که مطلب که در خارج نشر میکند از طرف وکلاء است یا ا ز طرف تماشاچیها مطلقاً هیچیك حاضر نشوند آیا این مطلب صحیح است یا خیر؟ گفتند (بلی صحیح است.)

آقا میرزا آقا مجاهد- مثلا روز جمعه بنده در خصوص احضار آن شش نفر از فارس بوزیر داخله گفتم که شما از حدود خود تجاوزکرده وبرخلاف قانون اساسی رفتار کرده اید شنیدم که گفتند انجمنها از تو دل سرد و مکدر شده اند و شما توهین بانجمنها کرده اید.

بنده امروز میخواهم حدود خودمان وانجمنها را معلوم و معین کنم این مجلس بواسطه مشین ازلیه احداث شده وبمنزله مشیت ازلیه است نسبت بانجمنها وانجمنها از اشعه وتراوش او میباشند واین مجلس بمنزله دریا است وانجمنها بمنزله قطره نسبت باین دریا پس این مجلس و انجمنها لازم وملزوم یکدیگرند و انجمنها باید نظارت در اجرای قوانین موضوعه از مجلس داشته باشند و در صورتیکه مجلس با یك وزیر مسئولی گفتگو میکنند بر وفق قانون کسی حق ایراد و تعرض ندارد زیرا که آن وزیر مسئول اجرای قانون است و بنده بموجب قانون اساسی بوزیر داخله گفتم که بی جهت نمیتوان کسی را از وطن و خانه خود تبعید کرد واین حرف بنده از روی

غرض وبی جهة نبوده وباید انجمنها حق وحدود خود را بدانند و بفهمند و بحرف مردمان مغرض کار نکنند و وظیفه خود و مجلس را از هم دیگر تمیز دهند و امیدوارم که تا در این مجس هستم از وظیفه وکالت خود کوتاهی ومسامحه نداشته باشم واز روی هوا و هوس وغرض نفسانی کار نکنم اقوال و عرایض بنده را کسی حمل بر غرض نکند و مادام که در این مجلس هستم با کمال قوت قلب وحسن نیت حفظ حقوق ملت را خواهم نمود.

در این موقع شروع بقرائت قانون متوفیات شد پس از مذاکرات زیاد در مواد راجعه به تعیین ورثه که آیا منحصر باولاد بلاواسطه باشد یا باواسطه و در ترتیب تقسیم وظیفه در بین ورثه اخذ رأی شده باکثریت آراء اولا با واسطه که شامل اولاد وعیال مطلقا و پدر و مادر که در کفاف شخص متوفی باشد و همچنین نواده که پدر یامادر آن مرحوم شده در کفالت متوفی باشد تصویب گردید ودر ترتیبی تقسیم ام للذکر مثل حفظ الانثیین تصویب شده و پدر سهم پسری و مادر سهم دختری و عیال در صورت انحصار سهم یك دختر ودر صورت تعدد هم همان یك سهم تقسیم دربین آنها شود و نواده پسری هم در حکم پسر و نواده دختری در حکم دختر خواهد بود و در صورت تعدد نواده همان یك سهم در بین آنها تقسیم خواهد شد.

مجدداً شروع بمذاکره شده درباب بی ترتیبی دفترمذاکره بمیان آمد و اظهار شد که صدیق حضرت درخصوص حقوق خود گفتگویی دارد بعد از مذاکرات در این باب بالاخره قرار این شد که صدیق حضرت اظهارات خود را بطوری که دفتر منظم نگاه بدارد کتباً بهیئت رئیسه اظهار نماید تا قراری داده شود.

آقا سید مهدی- آن قسم نامه خوانین لرستان را خوب است مقرر شود قرائت نمایند که خالی از اهمیت نیست ونیز باید جواب داده شود.

(قسم نامه مزبوره بمضمون ذیل قرائت شد.)

(صورت قسم نامه خوانین لرستان):

چون حکام سلف و حالیه عموم لرستان رادر انظار اولیای دولت وملت وحشی جلوه داده اند بلکه تمام را خائن شمرده این فدویان لرستانی برای رفع اشتباه و بروز صداقت خودمان در حضور مراحم ظهور مبارك وکلای محترم مجلس مقدس شورایملی شیدالله ارکانه این ورقه قسم نامه را که بمنزله تجدید عهد است تقدیم میداریم که این عهد ومیثاق برای خود و اولادمان تا ظهور قائم آل محمد (ص) بیادگار بماند تا اینکه اولیای دولت وملت اطمینان از فدویان لرستان حاصل نمایند.

(بسم الله الرحمن الرحیم.)

(یا عدل ویا حکیم یا احکم الحاکمین).

این فدائیان خوانین لرستان با تبعه والوار خداوند عالم را شاهد و گواه میگیریم که بار خدایا کریما بحق ذات پاکت قسم و بحق کلام الله حمید مجید سوگند و بهر چه در نزد تو محترم است ما خوانین لرستان با تبعه و الوار تمام مشروطه طلب هستیم با جان ومال در تقویت و همراهی مجلس مقدس شورایملی حاضریم هر کس مخل مشروطه باشد و در تخریب مجلس مقدس بکوشد باجازه وکلای محترم نابود نماییم از اطاعت او امر مجلس مقدس و قانون اساسی تجاوز ننماییم بحق کلام الله مجید قسم است برای جهاد متعهدیم هر کدام از دول اجانب طمع خاك پاك ایران را بنمایند تا آخرین قطره خون خود نمیگذاریم یکوجب از خاك ایران را تصرف نمایند و در نظم خاك لرستان از طرق و شوارع غفلت نداریم و بحق آیات قرآن از وصول مالیات و پرداختن بحکومت مضایقه نخواهیم نمود در آبادی مملکت و رعیت و آسودگی اهالی لرستان ساعی و جاهد میباشیم بشرط اینکه دولت و ملت از روی عدالت موافق قانون رسیدگی واحقاق حق ما را بفرمایند یکنفر حاکم مشروطه طلب با اجزاء مختصری با کتابچه قانون بلرستان بفرستند تمام مطیع و فرمان برداریم و دفعه دیگر زیر بار حکومت مستبد نخواهیم رفت بلکه تمام جلای وطن مینماییم حکومت مستبد را قبول نداریم خون دویست هزار نفر را نمیتوان بیك نفر بفروشند انصاف میخواهیم وجود یکنفر برای دولت و ملت مفیدتر است یا اینکه دویست هزار رعیت بهتر است درصورتیکه مملکت آباد گردد وظلم واستبداد سابق متروك گردد هر زمان مجلس مقدس قشون از لرستان بخواهد مملکتی است پنجاه هزار سواره و تفنگچی شجاع و رشید جان رادرراه ملت فدا نمایند بهر کجا که امر شود حاضر خواهند شد شجاعت و رشادت لرستانی اظهر من الشمس است کلیه مقصود حکام بفتنه واغتشاش داخلی است هر کس که مشروطه طلب باشد او را از بین ببرند ولی چون حق بجانب مشورطه است اهل استبداد همه مغلوب میشوند و بمقصود نمیرسند همچنانکه انجمن ملی خرم آباد دایر شد اعلان بتمام ماها دادند همگی خوش وقت شدیم بوسیله عریضه تبریك عرض نمودیم جناب سردار مکرم تصور نمود تمام خوانین مشروطه طلب شده ایم دیگر نمیتواند ظلم و تعدی نماید در صدد تخریب انجمن افتاده مشغول تفتین گردید بعضی از ملاها را برشوه فریب داده

و بعضی از گماشکان خود را بلباس مشروطه داخل انجمن نموده عاقبت کار شهر بنزاع کشیده با خودش طرف شدند دعوای سختی شده از عهده جنگ ملت برنیامد شکست خورده به این اکتفا نکرده باز تفتین کرد شهری را با الوار طرف نمود چون ماها خوانین قسم خورده بودیم همراهی از مجلس بنماییم ابداً با آنها طرف نشده هر کدام بمحل خودمان رفته و از روی حقیقت پناه بمجلس مقدس آورده و عقاید خودمان را بعرض میرسانم جانا ومالا مطیع وفرمانبرداریم آنچه را که وکلای محترم صلاح بدانند اطاعت خواهیم کرد عرض دیگر چون عمل طوایف لرستان برای وکالت در مجلس مقدس لازم داریم که دفع عیوبات را بنماید و در آنجا حاضر باشد استدعا چنان است اجازه بفرمایید یکنفر امین و بصیر از لرستان بسمت وکالت انتخاب نموده روانه نماییم عرض دیگر چشم ما اهالی لرستان بلوای مجلس مقدس است شعبه آن در تمام بلاد است الا لرستان از طوایف و شهری از این نعمت عظمی محروم هستیم وهر گاه در خرم آباد انجمن تأسیس نشود اسباب تفتین و خرابی دراین نقطه فراهم است استدعا چنان داریم که مرحمت فرموده امر بانعقاد انجمن ایالتی بفرمایند و یکنفر هم مصدق روانه شود بلرستان بیاید از روی بصیرت وکلا انجمن را برقرار نموده و منظم بدارد و تحقیق احوال مغرضین راهم بنماید که از چه طبقه محزب این قانون مقدس هستند که وضع عیوبات را بای نحو کان بنماید که موجب آسایش فراهم گردد.

مهدی حسن فاصل

رئیس العشایر ایل بیگی ایلخانی اسکوند

نظر علی جعفر قلی تقی

سردارکرم ایرائی دلقان

جهان شاه حبیب الله حبیب الله

محمد رحیم رحمت الله یا ابا عبدالله

عبدالحسین محمود یا احمد

سهراب حیات قلی حسین

هاشم عبدالله محمد هادی

سیف الله صمدعلی

آقا شیخ محمد علی- اولا از خوانین لرستان خصوصا واز تمام ایلات عموماً از طرف خودو مجلس اظهار تشکر و امتنان مینماییم که اظهار وطن پرستی ومساعدت خودرا با مجلس شورای ملی نمودند و ثانیا عرض میکنم که مجلس همین طور که خوانین در آن قسم نامه استدعا کرده اند که وکیلی از آنها خواسته شود خوب است تصویب شود که تمام ایلات وکلای خود را انتخاب نموده روانه نمایند.

آقا سید حسین- این خوانین یك تلگرافی بتوسط بنده از کرمانشاه بمجلس مقدس و حجج اسلام نموده اند خوب است جوابی بآنها مخابره شود که بمنازل خود رفته و بعددر باب حکومت آنجا با وزیر داخله گفتگو شده و موجب آسایش آنها فراهم گردد.

آقا میرزا آقا مجاهد- بنده از احساسات وطن پرستی این خوانین که اینطور اظهار قومیت کرده اند خیلی تشکر مینمایم ولی خوب است این تشکر فعلی باشد که با وزارت داخله درخصوص حکومت آنجا گفتگو شده واسباب آسایش خاطر آنها فراهم شود.

مجلس ختم شد. اگر هم حاضر باشد حق نطق ندارد این تقریبا ظلم است پس باید بکمیسیون رجوع شده گفتگو نمایند و تصویب ورأی کمیسیون معلوم شود.

اسدالله میرزا- چون بنده یکی از اعضاء کمیسیون خارجه بوده ام لازم است که توضیح بدهم که اولا وکیل حق ندارد ایراد بر رأی کمیسیون نماید مگر اینکه ثابت کند و میتواند بگوید که رجوع بکمیسیون دیگری شود و دوباره گفتگو نمایند ثانیا آنچه مذاکره کرده اید خراج ازموضوع است زیرا وقتی که این راپورت بکمیسیون خارجه آمد گفتگو شده وبملاحظه اینکه اگر این امتیاز رانقض نمایندیگر از داخله کسی بخیال این امتیازات وآبادی مملکت نخواهد افتاد و بعلاوه اگر این امتیاز بخارجه داده شده بود نقضش ممکن نبود لهذا در

نقض اصل امتیاز رأی نداده و امتیاز را تصویب کردند و ثانیا در خصوص ده شاهی ویکقران حق المعاینه است که تصویب نمودند که بمجلس آمده وتا رأی مجلس معلوم شود در اینصورت وکیل التجار یا باید معذرت بخواهد ویا ثابت کنند که چرا نسبت خلاف بکمیسیون داده اند.

آقا میرزا مجاهد- این لفظ خلاف که آقای وکیل التجار اظهار کردند زیاد بود زیرا که ایشان ملتزم شده اند در خصوص هر کمیسیونی که تشکیل شود این لفظ را بگویند و گویا اشتباه کردند خوب است معذرت بخواهند.

رئیس- آقای وکیل التجار هم ترضیه خواهد خواست و گویا مرادشان لفظ اشتباه بوده.

اسدالله میرزا- بلی کمیسیون اصل امتیاز را تصویب کرده ومسئله یك قران وده شاهی رابتصویب مجلس واگذار نموده و باید در باب یکقران وده شاهی گفتگو کرد.

رئیس- بلی در اصل امتیاز کسی حرفی ندارد وبطوری که گفته شد خوب است بکمیسیون تجارت رجوع شده با حضور وزیرتجارت و بعضی ازوکلا گفتگو نموده ونظریات خود رادراو بنمایید بعد بمجلس بیاید و روز شنبه هم چون روز اول سال نو است خوب است یك هیئتی معین شده حضور همایونی مشرف شوند اگر چه ایام عزاست ولی چون سفراء رسماً مشرف میشوند از طرف مجلس هم گمان میکنم هیئتی بروند لازم است حالا نمیدانم رأی مجلس چه چیز است (گفتند بلی لازم است).

رئیس- پس بیست نفر از آقایان وکلا وسایرین معین کرده ام اطلاع داده میشود که برای روز شنبه چهار ساعت از دسته گذشته در دربار حاضر شوند برای شرفیابی.

آقا شیخ یوسف- موضوع مذاکره مجلس بعد چه چیز است.

رئیس- قانون عدلیه اگرچه مسئله تفتیش تذکره هم مانده و لازم است که بدواً در او هم گفتگو شده و بیکجایی منتهی شود.

آقا شیخ یوسف- یکی هم مسئله بلدیه است در جاهایی که انجمن ایالتی و ولایتی دارند و بلدیه هم دارند بلدیه در کارهای خودش رجوع بانجمن ولایتی میکند واینجا ولایتی ندارد عمل بلدیه قدری تأخیر افتاده هر گاه ما باید بلدیه صحیح داشته باشیم و مجلس باید در این کار قراری بدهد خوب است لایحه را که پیشنهادکرده مطرح مذاکره شده ترتیبان آن را معین کنند واگر هم باید باختیار خود بلدیه واگذار شود بآنها بگوییم که معطل نباشند و مشغول کار باشند زیرا که بلدیه لازم است و باید بعضی مخارجات از پول بلدیه بشود چنانچه درسابق گفته شد که مخارج پلیس را بلدیه باید بدهد در این صورت باید آن لایحه بلدیه را زودتر مطرح مذاکره قرار داده وتصویب کرده بآنها بدهند.

رئیس- صحیح است و نباید در جزئیات آن لایحه هم زیاد گفتگو شود که مثلا فلان عبارت خوب نیست باید زودتر درآن لایحه گفتگو شده وتصویب شده بآنها داده شود تا آنها هم بوظایف خود مشغول باشند و هر چه تأخیر بیفتد اسباب ضرر است.

آقا سیدحسین- برای این که این لایحه را پس از آمدن بمجلس نگویند سیاهه است خوب است بفرماید بعبارات قانونی نوشته شود.

رئیس- چه ضرر دارد و کمیسیون عرایض هم نمیدانم فردا خواهند آمد یا نه درهر صورت جناب مخبرالملك هم از ریاست کمیسیون عرایض استعفا داده اند اگرچه موجب تأسف است ولی باید یك نفر بجای ایشان انتخاب شود کمیسیون مالیه هم باید فردا بیایند چون روز شنبه مجلس نیست وتعطیل است بعضی اظهار داشتند که آقای احسن الدوله برای ریاست کمیسیون عرایض خیلی خوب است و مدتی هم ریاست داشته اند واز ترتیبات آنهم مسبوق هستند و انتخاب ایشان خیلی صحیح است.

رئیس- عریضه ایست از انجمنها نوشته اند وبا چهل نفر از نماینده گان خود بمجلس فرستاده اند قرائت شود عریضه مزبوره قریب بمضمون ذیل قرائت شد حضور مبارك وکلای محترم عرضه میدارد درخصوص انقلاب واغتشاش فارس بموجب تلگرافاتی که رسیده هیجان برای اهالی طهران خاصه انجمنها حاصل شده وخواستند در مجلس مقدس اجتماع نمایند و رفع انقلابات آنجا را بخواهند بملاحظه این که در آن ساخت مقدس اجتماع نشود ولهذا بیست نفر از نمایندگان خود را خدمت حجج اسلام فرستاده و اصلاح فارس را خواستار شدند ولی تاکنون نتیجه نبخشید لهذا انجمنها اصلاح فوری آنجا را از مجلس مقدس استدعا مینمایند و میخواهند بدانند کار برادران شیرازی ما بکجا رسیده و مجلس مقدس تاکنون در اصلاح آنجا چه اقدامات نموده.

رئیس- جوابی است که بانجمنها نوشته شده قرائت شد (قریب بمضمون ذیل قرائت شد مراسله شما بهیئت رئیسه واصل گردید و مجلس تاکنون نهایت اقدام را در تنظیم فارس نموده واصلاح آنجا را از وزراء خواسته است از جمله دیروز درحضور وزراء بوزیر داخله خیلی تأکید شده وجداً اصلاح آنجا را خواسته است وانشاء الله بزودی رفع این انقلابات خواهد شد.

اسدالله میرزا- اقدام مجلس فقط اخطار بوزراء است و در جواب نوشته شده اقدام در تنظیم آنجا نموده خوب است آن لفظ اقدام زده شده و بجایش تأکیدات نوشته شود.

رئیس- در این که مجلس اقدام در اجرائیات نموده بر من یکنفر شبهه نیست و بعدها خوبست دراجرائیات دخالت نکند.

اسدالله میرزا- مجلس یعنی هیئت عموم وکلا واین هیئت در اجرائیات هیچوقت دخالت نکرده ونمیکنند و اگر بعضی از وکلا دخالت میکنند ربطی بمجلس ندارد.

رئیس- خواهش میکنم که بعدهانکنند.

آقامیرزا محمود- از فرمایشات جناب رئیس اعتراض بر خود جناب رئیس وارد میشود در صورتیکه میدانید بعضی اقدامات از طرف وکلا میشود حق جناب رئیس است که بدوا نصیحت کنندواگر نصیحت فایده نکرد آنوقت بتکلیفی که معین است باید رفتار شود.

وکیل التجار- از این گفتگوها چیزی معلوم نیست از یك طرف وزیر داخله تلگراف میکند که شش نفر را از فارس بفرستید و در تلگراف قید میکند که بتصویب مجلس است و از یك طرف گفته میشود که مجلس در اجرائیات نباید خل وتصرف کند در صورتیکه همین تلگراف موجب انقلاب فارس خواهد شد.

رئیس- وزراء گویا برای اینکه بتوانند خیالات خود راجرا کنند درهر کاری میگویند بتصویب مجلس است این لفظ در میان ایشان معمول شده در صورتیکه بعضی کارها را خبر دارم که هیچ مجلس خبر ندارد ولی شاید بعضی مطالب را هم مجلس تصویب کرده باشد بهر حال مجلس نباید دخیل اجرائیات شودو وزراء هم این رسم را دیگر نباید معمول بدارند.

معاضدالسلطنه- راپورت تفتیش تذکره هم خوب است قرائت شده و مطرح گشته تمام شود.

رئیس- اگر حاضرید خوانده شود.

آقا سید حسین- کراراً گفته شد که هیچیك از وکلا در خارج حق ندارند از طرف مجلس بسمت نمایندگی کاری بکنندو در خارج فقط رئیس مجلس از طرف مجلس سمت نمایندگی دارد و وکلاوقتی که از مجلس خارج میشوند حکم افراد ملت را دارند در این صورت باز بعضی از وکلا درخارج مجلس هزار کار میکنند و باید اکیداً دراین کار قراری داده شود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 249

جلسه: 249

مذاکرات روز 5 شنبه شانزدهم شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه چهاردهم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

لسان الحکما- دو مسئله در خلاصه مذاکرات است که بی نتیجه مانده است اگر حالا هم مذاکره نشود باز بی نتیجه خواهد ماند یکی تقاضائیکه خوانین و نجبای لرستان کرده بودند وجواب خواسته بودند جواب چه داده خواهد شد ودیگری در باب صدیق حضرت از بابت عمل دفتر که اگر اقدام نشود باز دفتر بی ترتیب خواهد ماند.

رئیس- البته جواب خوانین لرستان داده خواهد شد و وکیل هم از تمام ایلات احضار خواهد شد ودر باب دفتر هم اعضاء مشغول اصلاح آن هستند (در این موقع شروع بقرائت قانون متوفیات شده) پس از مذاکرات لازمه دو ماه که راجع بود باینکه هر گاه هر یك

از بازمانده گان متوفی شغل دیوانی داشته باشد سهمی که از وظیفه مزبوره میبرد از بابت مواجبی که درازاء شغل دیوانی میگیرد محسوب میشود با نه اخذ رأی شد وباکثریت آراء تصویب گردید که بایدمحسوب شود و بعددر سایر مواد باقی مانده مذاکره شده پس از تنقیح و تصویب در کلیه مواد قانون متوفیات اخذ رأی شده باکثریت آراء تصویب گشته قرار شد برای توشیح بصحه همایونی فرستاده شود راپورت کمیسیون خارجه درباب اداره تفتیش و امتیاز تخم نوغان که در چند جلسه قبل قرائت شده بود مجدداً قرائت شده مطرح مذاکره گردید.

بحرالعلوم رشتی- درخصوص این امتیاز البته امتیازیکه دولت داده است صحیح است ولی این امتیاز هم مثل سایر امتیازاتست از قبیل چای وغیره چون منفعت میبرد این امتیاز را قبول کرده و باید چیزی هم بدولت بدهد خصوص این تخم نوغان بهره اش خیلی است زیر که هر جعبه از آنرا پس از تربیت و عمل آوردن بمبلغ زیادی خواهد فروخت ومبالغی از قبل آن منقع میشود پس با بودن این ترتیب نباید بجهة مخارج این کار یك چیزی از ملت بگیرد باسم حق المعاینه زیرا که اکثر این تخمها راکه وارد مینمایند بجهة شرکت است ودر این صورت تخم معیوب فاسد وارد نمیکنند و برفرض هم که بجهة دیدن و معلوم کردن خوب و بد آن محض خدمت ملت چیزی میخواهد بگیرد باید در مقابل خدمت خود چیزی بگیردو آنهم فقط یکنفر دو سه ماهی در موقع وارد کردن تخم نوغان و معاینه آن در گمرك باشد واز هر جعبه یك شاهی هم بگیرد و هزار تومان میشودواین مبلغ در ازاء این خدمت کافی است واگر میگوید از بابت اینکه معلم میآورد و تخم نوغان را تربیت میکنند مخارج دارد باید چیزی بگیرد از این بابت هم نباید چیزی گرفته شود زیرا که تخم نوغان را بخود منحصر کرده و بقیت گزاف میفروشد و بهره میبرد دیگر نباید چیزی از ملت بگیرد و علاوه آیا ببینیم رعیت هم میتواند تخم نوغان را خودش تربیت کند یا اینکه مجبور است بیاید از صاحب امتیاز بقیمت گزاف بخرد بنده بخاطر دارم در عهد حکومت عضدالسلطان مأموری بجهة این کار آمد گویا اسمش هم میرزا احمدخان بود و در این خصوص گفتگوی زیاد شد ابداً تجار راضی باین قرارداد نشدند و فقط صحبت جعبه یك شاهی در میان بودولی درست در نظرم نیست که این جعبه یك شاهی را تجار میخواستندبدهند و مأمور باین کار راضی نمیشد یا اینکه از طرف مأمور اظهار شده وتجار راضی نمیشدند در هر حال این امتیازنامه خیلی محل ایراد و اشکال است.

وکیل التجار- بنده دراساس گرفتن دهشاهی حق المعاینه حرف ندارم زیرا که این تخم را از خارج وارد مینمایند که نفع ببرند البته باید معاینه شود و گمرك هم گرفته میشد ونیز جعبه یك قران ازسابق میگرفتند کسی حرف نداشت و میدادند امسال آوردند باین میزان کردند بنده یك ایرادی بکمیسیون خارجه دارم که این امتیازنامه را تصویب کرده اما برای تصویب کردن جعبه دهشاهی بمجلس آوردند.

رئیس- چرا باید آنها امتیازنامه راکه از سابق داده شده تصویب نکنند و اما از بابت حق المعاینه چون مربوط بمالیه است و تصویب آن باکمیسیون مالیه ومجلس بود از این جهت بمجلس آمده و بایددر این باب رأی گرفته شود حال خوبست بکمیسیون تجارت راجع شود که در آنجا مذاکره کرده تصویب نمایند.

آقا سید حسین- صحبت در اصل امتیاز نیست فقط صحبت در این است که حق المعاینه یکقران گرفته شود یادهشاهی و چون اتباع خارجه راضی نمیشدند که یك قران بدهند و بعضی از سفرا هم حاضر شده بودند که حق المعاینه راده شاهی بگیرندو چون حق المعاینه داخل در مالیه است و قرار است که یك عشر آنهم عاید دولت شود از اینجهة بمجلس آمد که مجلس رأی خود را در این باب بدهد.

وکیل الرعایا- در اصل امتیاز کسی حرفی نداشت وندارد اما اینکه میگویند حق المعاینه دهشاهی گرفته شودبایدمعین شود که تا چند وقت باید این وجه گرفته شود واگر بگوییم که هیچ حق المعاینه لازم نیست اینهم صحیح نیست فقط باید تعیین مدت گرفتن حق المعاینه بشود.

آقا میرزا محمود- بنده عرض میکنم آن چیزی را که میگیرند ملت میدهد و این شخص هم که امتیاز گرفته است از ملت است و وکیل که بعضی اشکالات واعتراضات درامتیاز دارد آزاد است رأی خود را اظهار میکند ولی صاحب امتیاز حاضر نیست و مذاکرات روز 3 شنبه بیست ویکم شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 16 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- روز اول سال چنانچه چندنفر ازوکلا حضور داشتند در حضوراعلیحضرت همایونی از مطالبیکه مذاکره شد من جمله عمل بلدیه بود که فرمودند زودتر این مسئله تمام شود که اسباب آبادی شهر است پس خوب است امروز همان لایحه بلدیه قرائت شده

وتمام شود (در این موقع شروع بقرائت لایحه بلدیه شد) پس از مذاکرات لازمه در خصوص درشکه وکالسکه کرایه ماهی دو تومان و پنجهزار و گاریکه در در شهر حمل ونقل میکند ماهی پانزده هزار و دوچرخه بارکش ماهی پنچهزار و چهارچرخه ماهی هفتهزار و ده شاهی واتومبیل اربابی در ما یك تومان و اتومبیل کرایه در ماه سه تومان وهر چه هم واگون داشته باشد هر یك ماهی سه تومان وگاری و دلیجانی که از خارج وارد شهر میشوند هر دفعه چهارهزار اخذ رأی شده باکثریت آراء تصویب شده واز مجلس گذشت.

رئیس- محض اطلاع عرض میشود که از تمام انجمنهای زرتشتیها چه در سایر بلاد میباشند و چه دراینجا تلگرافات و لوایح درتبریك سال جدید اظهار کرده اند چون خیلی مفصل است از قرائت آنها صرف نظر نموده وجواب مساعدی هم بطوریکه لازم بودداده شد مذاکره از کمیسیون مالیه و عدم حضور آن بمیان آمد.

آقای حاجی امام جمعه- بنده هر یك اعضای این مجلس را از روی حقیقت عرض میکنم که خیلی بزرگوار هستند زیرا که تمام نفوس ایران این یکصد و بیست نفر یا زیادتر را انتخاب کرده اند ودرحقیقت اینها بسیار معزز ومحترم هستند چندروز قبل در تعیین اعضاء کمیسیون مالیه 81 رأی در انتخاب بنده دادند لهذا آن روز خجالت کشیدم که فوری امتناع و استعفا نمایم و بعد هم بنده را بریاست کمیسیون مالیه انتخاب کردند باز هم خجالت کشیدم که فوراً امتناع نمایم زیرا که در حقیقت مثل این بود که دو ثلث ملت بنده را منتخب کرده است این بود که چند مجلس در آن کمیسیون حاضر شدم ولی حالا استعفا میخواهم ودیگر بکمیسیون مالیه حاضر نخواهم شد.

آقا شیخ حسین- اینملت بیچاره از کثرت استبداد هیجان کرده تا این که بتوجه امام عصر عجل الله فرجه مجلس گرفتند و وکلاء انتخاب نمودند امثال این آقایان را بجهت این که حافظ حقوق آنها باشند حالا بخواهند از هر کاری استعفا بدهند نمیشود صحیح نیست واز آن طرف آقایان وکلا هم حق دارند زیرا که بعضی از نویسندگان جراید و بعضی از ناطقین که باعتقاد بنده مغرض ومفسد هستند در روزنامجات و مجامع نسبت بوکلا بد گفته وشرف آنها را برده اند ولی وکلای متدین باید باین حرفها گوش نداده مشغول کار شوند و اینگونه موانع راهم از جلو بردارند.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اما باید جهت را از آقای حاجی امام جمعه استفسار نماییم که چرا استعفا میدهند همانطوری که جهت قبول را فرمودند باید جهت استعفا را هم بفرمایند که اگر مانع خارجی دارند درصدد رفع آن برآیند.

آقای حاجی امام جمعه- اما آنکه آقا شیخ حسین گفتند بنده خیلی شکر میکنم خدارا که در مدت این یکسال که باین مجلس مشرف شده ایم هیچیك از روزنامه نویسها وغیره ابداً در حق بنده چیزی ننوشته و نگفته اند (ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء) این را هم بنده از فضل خدا میدانم واما اینکه از عضویت کمیسیون مالیه استعفا خواسته ام بجهة این است که خود را قابل این خدمت نمیدانم.

آقا میرزآقا مجاهد- بعقیده بنده ماها که اعضاء آن کمیسیون هستیم باید از جناب حاج امام جمعه خواهش نماییم که این استعفا را ندهند و بیش از این هم صلاح نیست دراین خصوص در مجلس مذاکره شود.

آقا میرزا محمود- بعقیده بنده در تغییر وتبدیل اعضاء کمیسیون ها فی الجمله خبط شد زیرا که اول ما باید ملاحظه این نکته را بکنیم که لااقل یك ثلث از اعضاء سابق را که اطلاع کامل درکار خود حاصل کرده اند باقی میگذاشتیم و باقی را از سایرین انتخاب میکردیم تا اینکه این اعضاء جدید با همراهی اعضاء قدیم بتوانند مشغول کار ومسلط باشند اجزاء کمیسیون مالیه سابق بواسطه این که مدتی در کار بودند عامل ومسلط شده بودند اما اعضاء حالیه درست مطلع از امور مملکتی نیستند پس در این صورت خوب است اجازه داده شود یا چندنفری از اعضاء قدیمه یا عده از خارج که عامل و بصیر در کارند داخل این کمیسیون بشوند تا اینکه بودجه مملکتی از روی علم و اطلاع بزودی اصلاح شود.

آقا میرزا آقا مجاهد- این ترتیباتیکه آقا میرزا محمود فرمودندگویا صحیح نباشد زیرا که اولا شش نفر از اعضاء کمیسیون مالیه قدیمه مجددا انتخاب شده داخل هستند و ثانیا این اعضائیکه دوباره انتخاب شده اند اطلاعاتشان کمتر از اعضاء سابقه نیست واینکه بعضی از آقایان استعفا میدهند بجهة اینست که اگر یکروزی بواسطه شغلی نتوانستند حاضر شوند بعضیها این مسئله را نطق مفصلی کرده نسبت بآن شخص اعتراض مینمایند.

رئیس- تلگراف شاهزاده فرمانفرما است که از میان دوآب مخابره شده محض اطلاع خوانده میشود (تلگراف مزبور قرائت شد قریب باین مضمون) کمیسیون سرحدی تمام خوانین مکری وارد میان دوآب شدند دیگر احدی نیست که در این حدود تابین نشده باشد کارهای اینجا هم حالا بحمدالله بیك اندازه اصلاح شده اکنون اولیای امور برای اداره کردن امور آذربایجان شخصی رامعین نمایند که بامور این مردم رسیدگی نماید.

رئیس- مقصود از قرائت این تلگراف اطلاع از تامینات آن حدود بود مسئله اخیر راجع بوزارت داخله است و چند روز است که خودشان مشغول مذاکره هستند.

آقا میرزا آقا مجاهد- باید یك اندازه اظهار امتنان از فرمانفرما بشود که موجب تشویق وامیدواری آتیه ایشان گردد.

آقای حاج امام جمعه- بلی در حقیقت شاهزاده فرمانفرما درخصوص استمالتی که عاقلانه از خوانین نموده وآنها را جمع آوری کرده اند خدمت بزرگی نموده اند و خیلی زحمت کشیده اند وباید از ایشان اظهار امتنان بشود.

آقاشیخ محمدعلی- درتمام این مدت وکلاو حجج اسلام درمقابل مدافعه با مستبدین بوده اند و اگر بنا باشد دفع آنها نشود هیچ کاری پیشرفت نخواهد کرد ومطلب سه کلمه است یکی غفلت است و یکی ملاحظه ویکی مسامحه اگر زمانیکه علم استبداددر حضرت عبدالعظیم بلند شده بود به مستبدین مجازات داده بودند وملاحظه درکار نبود مسئله میدان توپخانه اتفاق نمیافتاد و هرگاه اشخاص آنجا را مجازات نمیدادند بالمساوات مسئله ورامین اتفاق نمی افتاد و این همه شرارت و هرزگی نمیکردند و مبلغی خسارت و ضرر برعایا وارد نمیامد و حالا اگر ایشان را بمحاکمه حاضر نکند و بطور قانون مجازات ندهند بسا هست که غالب مردم بعد از این مصدر این گونه هرزگی ها بشوند بهر حال نمیشود از مجازات آنها صرف نظر کرد و آنوقت مشروطه طلبان هم حق دارند که مستبد بشوند.

(جمعی گفتند صحیح است)

رئیس- این که بعضی میگویند صحیح است معلوم نیست اکثریت داشته باشد در همه جا قانون است شخصی که بجایی پناهنده شد بعرایض قانونی او رسیدگی میشود و منهم ابداً شیخ محمود را نمیشناسم ولی حالا که بمجلس پناهنده شده باید بعرایض قانونی او رسیدگی شود حالا نمیدانم رأی مجلس در اینخصوص چه چیز است.

آقا میرزامحمود- تابحال در مجلس از هر جا جمعی متحصن بوده اند در این عمارت جلو آفتاب زندگی میکردند اما این اشخاص راکه مجلس زورآورد که دستگیر نمایند چه دلیل دارد حالا در عمارت فوقانی مجلس منزل بکنند فرضا هم متحصن است باید مثل سایرین در عمارت پایین باشد.

احسن الدوله- چون صحبت از عدلیه شد عرض میکنم که دیروز در عدلیه بودم و وضع عدلیه را بطوری مغشوش دیدم که میتوانم عرض کنم که عدلیه نداریم زیرا که بقدری در عدلیه جمعیت همه جوره هست و همه بی ترتیب و وزیر عدلیه هم نهایت دلتنگی را دارد.

حاج محمدتقی- با اینکه عدلیه ترتیبش درست مرتب نیست باید شیخ محمود را فرستاد بعدلیه تا محاکمه بشود.

آقا میرزامرتضی قلی خان- یکوقت یك شخصی معلوم است که مظلوم است و پناهنده نمیشود البته او را باید پناه داد یك شخصی هم هست که تقصیر و عدم تقصیرش معلوم نیست او هم که پناهنده میشود باید پناه داد نه باو مهربانی کرد و نه سخت گیری شیخ محمود را باید بعدلیه فرستاد تا این که تقصیر او معلوم شود و او را مجازات دهند واگر هم تقصیرش جزئی بود که قابل عفو باشد آنهم معلوم شود.

آقا میرزآقا مجاهد- چون کار بجائی رسیده که مذاکرات قبلا معلوم نیست لهذا باید برای مقصود خود مقدمه ذکر کرد واین که بنده میگویم نه برای این است که شیخ محمود مجازات نشود این مأموری که از طرف دولت رفت اگر او را میآورد تکلیف دیگری داشت و حالا که خود او آمده تکلیف این است که بطور عدالت او را بعدلیه فرستاد و محاکمه بشود.

آقا شیخ محمدعلی- بنده تاکنون اسم شیخ محمود و حاجی حسن خان را در مجلس نبرده ام ولی در مجلس مذاکره آنها شده که چنین و چنان کرده اند پس معلوم میشود که مقصر بوده اند والا اجتماعات آزاد است ولی اجتماعی که مضر بحال مردم نباشد واینها اجتماعاتی که کرده اند معلوم است برای چه بوده واینها همان اشخاص هستند که در توپخانه اجتماع کردند برای این که با مجلس ووکلا و تمام مردم مشروطه طلب زد و خورد نمایند در این صورت اگر اینها محاکمه و مجازات نشوند اسباب اختلال میشود.

وکیل الرعایا- اولااینکه بنده از شیخ محمود سئوال کردم چرا ممیزین را جواب ادید گفت چرا اول بورامین فرستادند واینکه گفند اجتماعات آزاد است صحیح است ولی زمانی که مخل نظم نباشد و از قراریکه شنیده میشود بعضی از همراهان شیخ محمود را در یك انجمنی پناه داده اند و باید بآنها گفت انجمنیکه مقصر دولت و ملت را پناه دهد مخل آسایش است.

آقا سید مهدی- شیخ محمود را همانطور که گفتند باید برود عدلیه استنطاق شود و بنده مطلبی دارم که بطور لایحه نوشته شده است اگر صلاح است بخوانند.

رئیس- حال از مطلب خارج نشوید. حاج معین التجار- این تقصیراتی که درحق شیخ محمود گفته میشود همه افواهی است و باید رسیدگی شود واما در مسئله توپخانه هم که بکسی اذیت نرساندند ولی در استنطاق حرفی نیست وباید استنطاق و محاکمه بشود تا تقصیر وعدم تقصیرش معلوم گردد.

رئیس- فردا هم مجلس است و مطرح مذاکره هم مسئله تفتیش تذکره است و آقا سید مهدی هم مرخصی گرفته موقتاً میروند برای بستن سد ساوه اطلاعا بمجلس عرض شد.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 250

جلسه: 250

بدانیم که ده مقابل از این میزان تفاوت دارد ولزوم چنین اداره شبهه ندارد پس خوب است بفرمایید رأی گرفته شود.

آقاشیخ محمدعلی- بعضی از مطالب هست که راجع بکمیسیون میشود و آنها در جزئیات آن رسیدگی میکنندو بعد از رسیدگی و تحقیات تصویب میکنند آنوقت راپورت کلیه آنرا بمجلس میدهند ماتا آن صورت جزء را ندانیم نمیتوانیم رأی بدهیم مخارج این اداره تفتیش درسابق جزو گمرك بوده پانزده هزار تومان بود حالا سی ودو هزار تومان شده است ما باید بدانیم که آن مخارج چه بوده و حالا چه میشود تا آنصورت جزء را ندانیم نمیتوانیم رأی بدهیم.

اسدالله میرزا- هر چه سعی کردیم که صورت صحیحی از بابت عمل کرد تذکره بدست بیاوریم ممکن نشد و بدبختانه بنظر بنده طوری این مسئله مشکل است که شاید تا یکسال دیگر هم ممکن نباشد که عمل کرد تذکره بطور صحیح معلوم شود لهذا مقاطعه را کمیسیون تصویب نکرد که از مازاد تومانی دو قران بردارد اما اینکه جناب آقا شیخ محمدعلی گفتند که مخارج این کار سابق پانزده هزار تومان بوده حالا سی و دو هزار تومان است باید صورت جزء آن مخارج معلوم شود بنده عرض میکنم این مسئله سابق در تحت اداره گمرك بوده واینقدر مواجب لازم نداشت و بعلاوه در همه جا مامور نبود و درخارج هم مامور نبود پس حالا که این ترتیب قرار داده میشود که راساً اداره دائر شود البته باین اندازه خرج دارد و عایدات تذکره هم زیاد خواهد شد.

آقا میرزامرتضی قلیخان- این طور که آقا شیخ محمد علی گفتند تقریبا تمام کمیسیونها رابطال کردند بدیهی است هر چیزی که راجع بیك کمیسیونی میشود اعضاء آن کمیسیون تا در تمام جزئیات آن ماقه کامل نکنندتصویب نمینمایند و البته اعضاء کمیسیون هم محل اعتماد مجلس هستند و بعلاوه این لایحه در چندی قبل بمجلس آمده است قرائت ومذاکرات لازمه شده آنوقت راجع بکمیسیون شد و کمیسیون هم ملاحظات خود راکرده است دیگر جای ایرادی نیست.

رئیس- در اینکه تمام وکلا حق دارند از تمام جزئیات مطلب مستحضر باشند حرفی نیست شما حق اعتراض ندارید همینطور که اعضای هر کمیسیونی باید از ترتیب جزئیات کارمسبوق باشند هر یك از وکلا هم حق دارند از جزئیات مطالب و کار کمیسیون ها مسبوق شوند.

وکیل التجار- این پانزده هزار تومان فقط برای بعضی مفتشین بود ولی حالا در محلهایی که مفتش میگذارند خرج دارندواداره مرکزی خرج دارد و مفتشین سیار خرج دارد واین اندازه زیاد نیست و عملکرد هم زیاد خواهد شد.

رئیس- البته تفتیش تذکره دخل دارد اگر مواظبت کنندزیاده از این ها دخل خواهد داشت.

آقاشیخ محمدعلی- آنطور که آقا میرزا مرتضی قلیخان صحبت کردند عرض میکنم بنده بکمیسیونها اعتراض ندارم ولی از ولا میپرسم که اجمالا ترتیبات این مطلب را میدانند نه بطور تفصیل اگر جزئیات و نفع و ضرر امری را ندانند رأی دادن در آن امر بعقیده بنده جهالت یا بعبارة اخری خیانت بملت است.

معاضدالسلطنه- همانطوریکه وکیل التجار در باب مخارج توضیح دادند بنده هم در خارجه بوده مخصوص در خاك عثمانی خیلی بوده ام و عمل تذکره در آنجا خیلی بی ترتیب است باز درخاك روسیه بواسطه قانونی که جناب مشیرالدوله نوشته است یك اندازه ترتیب دارد اما در خاك عثمانی هیچ معلوم نیست بعقیده بنده این سی ودوسه هزار تومان رادولت قبول نماید صرفه با دولت است تااینکه از مازاد تومانی دوهزار بردارد.

مخبرالملك- پس از آنکه گفته شد که صورت جزء خوانده شود اگر خوانده شده بود تمام شده و باعث سوء ظن هم نبود.

آقامیرزافضلعلی آقا- بعد از آنکه بنا باشد تفتیش تذکره داشته باشیم باید اداره داشته باشد رئیس معین داشته باشد و باقتضاء دخل اجزاء را کم و زیاد کند و این ترتیب سی و دو هزار تومان در واقع مقاطعه است.

آقا میرزآقامجاهد- این سی و دو هزار تومانرا که جزء جزء صورت داده اند مواجب اجزاء است و مقاطعه نیست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- تفتیش درهمه کارها واجب است و در همه جا در تمام ادارات متفش دارند واگر در همه ادارات مفتش نباشد امورات بطور صحیح نخواهد گردید اما اینکه تاکنون در جزء اداره گمرك بوده بنده در بلاد خارج بوده ام گویا یك ثلث آنچه عاید میشود بدولت نرسیده و بعقیده بنده اینطور امانتی که سی ودوهزار تومان مخارج را بدهند صحیح نیست و نباید قبول کرد و بجهة بدست آمدن میزان عایدی تذکره خوب است تا یك مدتی همان تومانی دو هزار قرار دهند.

اسدالله میرزا- در سه سال قبل معاهده بین دولت ایران وانگلیس شد که سیمی از جزیره هنگام به قشم واز آنجا به بندرعباس ممتد کنند و قرار شد که دولت ایران هفتادو پنج هزار روپیه بدهد و حالا چندی است این سیم ممتد شده ولی هنوز سیم را بایران نداده اند و خودشان مخابره میکنند با اینکه هفتاد و پنج هزار روپیه را گرفته اند و قرار بود بعد از تمام شدن سیم بایران واگذار کنند و خودشان هم حق مخابره داشته باشند ولی ازقراری که میشنوم اختیار سیم را بایران نداده اند خوب است وزیر امور خارجه بیایند توضیح بدهند واسنادیکه دارند حاضر کنندکه معلوم شود ترتیب چیست و صورت معاهده چه قسم است.

رئیس- خوب است وزیر امور خارجه با اسنادی که دارند صبح شنبه در کمیسیون خارجه حاضر شده و آنها را ارائه دهد و بعضی توضیحات هم لازم است بدهند آنوقت شما بطور راپورت بمجلس اظهاردارید و گویا اینطور بد نیست.

اسدالله میرزا- بعضی مطالب است که باید در مجلس بیایند و توضیح بدهند (قرار شد روز شنبه وزیر امور خارجه بمجلس آمده ودرباب سیم تلگراف که تا بندرعباس ممتد شده توضیحات بدهند و نیز در این موقع صورت جزو سی و دو هزار تومان مخارج که برای اداره تفتیش تذکره برآورد کرده بودند قرائت شد مباحثات ومذاکرات زیاد در این باب بعمل آمد دراینکه باید اداره تفتیش برای تذکره راساً دایر شود آراء متفق بود ولی در خصوص اینکه آیا بطور اداره و امانی بوده سالی سی و دوهزار تومان از بابت مخارج آن تصویب شده داده شود یا اینکه بطور مقاطعه بوده از مازاد عمل کردند تذکره تومانی دو هزار در داخله و سه هزار در خارجه بردارند تردید رأی بود و اغلبیت آنرا بطور مقاطعه بودن رابجهة صرفه حال ملت ودقت در عمل صلاح میدانست اما چون بعضی شرطها داشت که قابل دقت وملاحظه بود لهذا قرارشد در مجسل دیگر مجددا مطرح مذاکره شده و بطوریکه صلاح و صرفه است عمل ختم شود و شروع بمذاکره بعضی مطالب دیگر شد.)

آقا میرزا مرتضی قلیخان- در باب مسیوپریم که مرخصی خواسته است که برود فرنگ واینجا هم وکیلی برای خود معین کرده در هیئت رئیسه مذاکره شده بطرف او جواب داده شد که باید مسیوپریم وکیلی برای خود معین نماید مثل آن که مسیونوز کرد ونیز رسما این مسئله را باید وزیر امور خارجه بمجلس بنویسد این است رقعه که از وزارت امور خارجه در این باب نوشته شده قریب باین (مضمون قرائت شد) که چون مسیوپریم برای محاسبات گمرکات از طرف مسیونوز وکیل بود اینك میخواهد برود ودولت قرار داد او را فسخ نموده خواش دارد که سفارت بانجمن رشت وانزلی نوشته شود که هنگام عبور او از رشت وانزلی ممانعت وجلوگیری ننمایند.

احسن الدوله- اینها که میروند آیا مواجبشان قطع شده است یا میگیرند؟

رئیس- نمیدانم باید قطع شده باشد کمیسیون مالیه میداند.

آقامیرزامحمود- روزیکه مسیونوز رفت در محاسبات وکالت بمسیوپریم داده است گویا مسیوپریم حساب را نپرداخته است و حالا آنهم بوکیل خود واگذار کرده است خوبست این مسئله از وزیر مالیه تحقیق شود.

رئیس- پس خوبست این مسئله را بتصویب وزیر مالیه واگذار نمایند.

آقا میرا مرتضی قلیخان- میرزا ابوالحسن خان که مرخصی گرفته بود سه ماهه برای رفع کسالت بفرنگ رفته که معالجه نماید حلا شرحی نوشته که اطبای آنجا تجویز کرده اندباید دو ماه دیگر در آنجا بماند که بکلی رفع مرض بشود حالا اگر از مجلس مقدس اجازه میدهند که دوماه دیگر در آنجا بماند والا فوراً مراجعت خواهند نمود. (اکثر تصویب کردند) حسینقلی خان نواب- این مستشار که برای مالیه آمده در فرانسه بسمت مفتشی معرفی شده خوبست که مقرر شود که او بحساب مسیونوز رسیدگی نماید با بودن مسیوپریم.

رئیس- خبوست همان بصلاح دید وزارت مالیه رجوع بشود هر طور که صلاح دیدند عمل نمایند.

امان الله میرزا- از قراریکه میشنویم تمام ملت از ما ناراضی هستند و میگویند که وکلا کار نمیکنند وبنده ملاحظه مینمایم تمام تقصیرات با وزراست از زمانیکه مسیونوز رفته تاکنون درحساب او وزراء چه مذاکرات روز پنج شنبه بیست و سیم شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

مذاکرات روز سه شنبه 21 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

آقا سید عبدالحسین شهشهانی- جناب آقا شیخ اسمعیل وکیل قائنات میباشند واعتبارنامه ایشان هم در کمیسیون انتخابات ملاحظه شده در کمال صحت و اعتباربوده و تصویب شده است.

رئیس- انشاء الله مبارك است امیدواریم که بخدمات بزرگ برای ملت موفق شوند (عموم وکلا نیز تبریك گفتند. دراین موقع راپورت کمیسیون مختلطه از اعضاء کمیسیون خارجه ومالیه در باب تأسیس اداره تفتیش مستقلا برای عمل تذکره که سابقاً هم در مجلس قرائت شده بود خوانده شد خلاصه اش این بود که اعضاء کمیسیون بدواً در لزوم و عدم لزوم این اداره مذاکرات زیاد و دقت کامل کرده اداره تفتیش تذکره بطور مقاطعه یا بطور امانی و اداره بشخصی که داوطلب شده این اداره را دایر نماید داده شود مذاکرات زیاد شد بعد از تحقیقات کامل چون میزان، عملکرد تذکره بواسطه بی ترتیبی که داشته ممکن نبود بطور صحت معلوم شود وادره بودن را تصویب کردندو شخص داوطلب در اینصورت سی و پنج هزار تومان مخارج معین وبرآورد کرده بود اعضاء کمیسیون پس از رسیدگی و نهایت دقت مخارج را در سالی سی و دو هزار تومان تصویب نمودند که پانزده هزار تومان آن در جزو گمرك است وحالا هفده هزار تومان علاوه میشود.

احسن الدوله- در اینجاکه خرج را معین کرده اند آیا ببینیم دخل آن چیست حالا که این اداره تفتیش تذکره در جزو گمرك است دخل آن معین است پس باید این شخص هم دخل را معین کند اگر فقط خرج تراشی است که فایده ندارد مقصود ازدیاد عایدات است که باید معلوم شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- آقا میرزا محمد خان که داوطلب است این اداره را دایر نماید اظهار داشت که مازاد از مأخذ وعمل کرد تذکره پارسال تومانی دو هزار بجهت مخارج این کار بمن بدهند چون اعضاء کمیسیون بواسطه بی ترتیبی عمل تذکره نتوانستند درست تفکیك نموده و میزان را معین نمایند گفتند لابد مازاد دوسه مقابل این خواهد شد زیرا اینطوریکه میرزا محمد خان از مازاد تومانی دوهزار میخواهد یقیناً با این سی و دو هزار تومان مخارج مقایسه کرده است باین ملاحظه کمیسیون تصویب نمود که همان سی و دو هزار تومان مخارج داده شود به طور امانی و اداره باشد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- در کمیسیون آن روز در این باب مذاکرات شد البته نفع این کار بیشتر از این وقت خواهد بود که تفتیش نباشد زیرا وقتیکه مفتش باشد دزد بگیر خواهد بود اما امروزه نمیشود این دخل را معین کرد مثل اینکه شما از اول قناتی را که میخواهید دایر کرده از آن آب بیرون بیاورید نمیتوانید دخل آنرا معین نمایید مگربطور تخمین از روز اول که این مسئله مطرح مذاکره و صحبت شده که از نبودن متفش چقدر ضرر وارد آمده واین شخص داوطلب حاضر بود که بهمان مازاد قبول کند ولو صحیح همان است که مواجب صحیحی باو بدهند که درست رسیدگی شودو چون مواجب بقدر زحمت میدهند مجبور باشد که رسیدگی تام نماید و در باب مخارج و مواجب اجزاء جزء بجزء رسیدگی شده و یا آنچه لازمه مداقه بوده بعمل آمده فقط در انجمن مرکزی ملاحظه شد این بود که قرار دادند صد هزار تومان ازمخارج آنها کسر شود بعقیده بنده علی العجاله اشکالی ندارد ودر تمام جزئیات در کمیسیون مذاکره شده و رسیدگی کامل بعمل آمده است.

وكيل التجار- عمل مقاطعه دراينكه صحيح نيست مسلم است وعلاوه آقايانيكه خارجه رفته ربط دارند ميدانند وقتى كه مقاطعه شد يك تذكره بدست بعضى از رعاياى خارجه كه دراين اواخر پيدا شده اند و مرتكب بعضى كارها ميشوند كه توليد اشكال خواهد كرد پس بترتيب اداره باشد بهتر است منتهى آن است كه منباب دقت و احتياط قرار بگذارند مازاد مخارج از مازاد عايدات داده شود.

احسن الدوله- بنده عضى ندارم ولى اين اداره تفتيشى كه شما ميخواهيد ترتيب داده ودايرنماييد يقينا اجزاء آن باقتداراجزاء گمرك نخواهند بود و سالها اين اداره كه در تحت رياست گمرك بوده اگر بخواهيد آن اقتدار را باينها بدهيد سالى پنجاه هزار تومان مخارج بجايى نخواهد رسيد زيرا كه مأمورين زياد لازم دارد كه جلوگيرى نمايد از تقلبات.

مؤتمن الممالك- تقريبا چهار ماه است كه در كميسيون خارجه ومالیه اين مسئله مذاكره شده و بجهت نبودن همين مفتش عايدات دولتى از تذكره چند برابر كسر شده اگر سابق صد هزار تومان بود حالا خيلى كمتر شده و اينكه گفته ميشود در جزء گمرك باشد اين اداره مخصوص بمسافرين سرحدى نيست بلكه از براى كسانيكه در خارجه مقيم هستند لازم است كه مفتش باشد در اينصورت اداره تفتيش مخصوصى دايرشود بهتر است.

وكيل الرعايا- گمرك آن قوه كه دارد از دولت است واين اداره هم بهمان قوه دولت كار ميكند نه اينست كه گمرك از خود قوه داشته باشد و چيزى كه از همه لازم تر است همين اداره تفتيش است و همانطور كه در كميسيون گفتند بهتر اين است كه اداره باشد و مواجب بگيرندو يكروز هم تأخيرش جايز نيست.

حسن عليخان- بنده ميخواستم عرض نمايم اين اداره تفتيش كه از آن گفتگو و مذاكره ميشود بنده يك چيزى از او ميفهمم واو اين است كه يك سرچشمه عايات مملكتى ما را ميخواهند تفتيش داشته باشد كه تماما عايد دولت شود حال بنده عرض ميكنم اگر اين تفتيش مخصوص بوزارت خارجه باشد قانونا خلاف است زيرا كه ما بايد يك هيئت تفتيش داشته باشيم كه تمام ماليه ما را تفتيش نمايد اما در باب تذكره كه راجع بخارج مملكت است وقتيكه تمبرى قرارداده و براى سفرا و قونسولها فرستاده شده با كمال خوبى ادار ميشودو هيچ ممكن نيست تقلب نمايند و البته يك اداره تفتيشى هم براى كليه عايدات مملكت لازم است.

وكيل التجار- اين تمبر كه گفته ميشود براى سفرا فرستاده بشود صحيح است اين براى رعاياى مقيمين در خارجه است ولى بعضى ترتيبات است كه بنده مسبوق هستم كه باز محتاج بتفتيش است مثلا تذكره يكساله ميدهند و تمبر كمتر ميچسبانند بايد يك مفتش سيار باشد ببيند كه تمبر تذكره ها درست چسبيده شه است يانه و ملتفت باشد كه تقلب نشود.

اسدالله ميرزا- بملاحظه اينكه حالا ما مفتش از براى كليه ماليه لازم داريم پس بگوييم اين يكى لازم نيست اين معنى ندارد و كرارا گفته شده كه تا آن اداره تفتيش كل دايرشود اين يكى دايرشود ضررى ندارد اينكه گفتيد تمبر بدهيد تمبر ميدادندولى آن تمبر را هم تقلب ميكردند و اين اداره تفتيش در كميسيون تصويب شده كه بايد دايرباشد اما اينكه آيا بطور امانى باشد يا اينكه بطور مقاطعه حالا بايد بدانيم كه تصويب ميشود يانه.

سيدالحكما- اين مطلب راجع بوزير امور خارجه است بايد ايشان حضور داشته باشند تا گفتگو شود.

ميرزامرتضى قليخان- بلى دراين موضوع وزير امور خارجه و وزير ماليه هر دو نوشتند كه لازم است واين اداره غير از ادارات سابق است بايد در شصت ودو نقطه نظارت و مفتش داشته باشد اينكه تا حال عمل تذكره ما نكث كرده است بعلت نداشتن همين مفتش است و بايد دايرشود وآن اداره تفتيش كلى هم وزير ماليه مشغول است واميدواريم كه آنهم دايرشود واين هم يكى ازشعبات آن بشود.

سيد الحكما- عرض بنده اينست كه وزارت امورخارجه معين نمايد كه در كدام يك از اين ترتيبات صرفه ملت منظور ميشود مقاطعه يا بطور اداره بجهة ملت صرفه دارد بيان نمايند تا بآن طور معمول شود.

رئيس- وزارت امورخارجه توضيحات خود را داده است حالا بايد مجلس رأى خودرا بگويد.

آقا ميرزا محمود- تمام اين ترتيبات كه گفته شد از اول بطور صحيح مذاكره شده ودر بودن اداره تفتيش كه براى تذكره لازم است حرفى نيست حالافقط حرف درمخارج آنست كه آيا بطور امانى باشد يا مقاطعه آنهم بايد وزير ماليه حضور داشته باشد.

وکیل الرعایا- آنچه که راجع بوزارت مالیه و خارجه کمیسیونها است دراین لایحه که تقدیم به مجلس شده درج است و اگر خود آنشخص داوطلب هم نمیگفت که این تذکره تفاوت دارد ما وکلا باید اقدامی کرده اند پس معلوم میود تقصیرات با وزرا است و وکلا مورد طعن واقع شده اند.

آقا میرزامحمود- باعتقاد بنده از طرف هیئت رئیسه بوزیرمالیه نوشته شود که تا چند روزی مسیوپریم بماند که مستشار وزارت مالیه بحساب رسیدگی کند واین مسئله خیلی اهمیت دارد دیگر در باب پولهای اشرفی سابقاً از وزارت مالیه صورت آن خواسته شده بود تاکنون نفرستاده اند خوبست صورت این پول هم از وزارت مالیه خواسته شود.

وکیل التجار- ما هیچ نباید از بابت این پول صورت بخواهیم زیرا که در باب این پول در زمان وزارت جناب ناصرالملك فقط مجلس رأی داد که اگر تا پنجهزار تومان مخارج خیلی لازم باشد بردارند و بیش از این هم رأی داده نشد وعلاوه تاکنون هم در مجس برای این وجه مخارجی تصویب نشده است پس باید معلوم کرد که این پول در کجا است وچه شده.

آقا شیخ محمد علی- دو هیئت دراین مملکت تشکیل شده یك هیئت مقننه که نماینده ملت است و یك هیئت مجریه که نماینده دولت است و کابینه های سابق وزراء که تشکیل میشدند آنچه دراین مجلس گفته میشد آنها جزء الفاظ میدانستند وهیچ معنی از برای آن قائل نبودند کابینه حالیه هم که بهتر از تمام آن کابینه های سابق است چندمطلب از آنها خواسته اند تاکنون هیچ عمل و اقدامی نکرده ند و درباب شیخ محمود هم که در تقصیر او هیچ شك وشبهه نیست و دیروز هم تمام وکلارأی دادند که برود بعدلیه نمیرود وتمرد میکند واین مسئله موجب تشویش ملت شده خوب است دراین باب قرار صحیحی داده شود.

(در این وقت کاغذی از انجمن کاشانیان قریب بمضمون ذیل قرائت شد.) که تقریباً یکسال است اهالی کاشان از بی حالی مدیرالسلطنه گرفتار شرارت وهرزگی نایب حسین لوطی هستند وبا خانه ها که خارب کرده واموال مردم را بغارت برده وهر چه دفت شر او را از وزارت داخله درخواست کردیم اعتنا نکردند در حالتیکه مردم کاشان از تمام جاها مظلوم تر و بادای حقوق خود از همه کس حاضرتر هستند حالا از قرار معلوم وزیر داخله میخواهند دفع فاسد رابافسد بکنند مدیرالسلطنه را معزول کرده و معتضدالسلطنه را حاکم کرده اند درحالتی که بمحض ورود او رشته امور گسسته و ترتیبات کار بهم خواهد خورد واهالی کاشان دیگر طاقت حکومت مستبد را ندارند استدعا از مجلس مقدس چنان است که یکنفر شخص مشروطه خواه صحیح از وزیر داخله برای حکومت آنجا خواسته بشود و نایب حسین را بخواهندتا دفت شر او از آنجا بشود و اهالی کاشان قدری آسوده باشند.

رئیس- باید بوزیر داخله رجوع شود.

وکیل الرعایا- این ترتیب را باید متروك داشت هنوز کسی که وارد بکاشان نشده و ظلمی از او بکسی نرسیده چگونه از او شکایت میکنند و برای چه ما این مسئله را پذیرفته و بوزیر داخله رجوع کنیم من اگر تا بحال دزدی میکرده ام ممکن است از حالابعد نکنم بعلاوه اگر بوزیر داخله بگوییم فلان را نفرست بعد بگوییم چراکاشان منظم نیست خواهد گفت حاکمی که میتوانست آنجا را منظم نماید میخواستم بفرستم نگذاشتید.

آقا میرزا محمود- بعقیده بنده اگر ما وزیر داخله را مسئول میدانیم نباید در اجرائیات دخالت کنیم و باید باختیار خود وزیر داخله بگذاریم واگر اعتراضی کنیم آنوقت ظلم خواهد بود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض میکنم در سابق که مشورطیت در کار نبود وقت نوروز حکام را تغییر میدادند برای پر شدن کیسه صدر اعظم وحالا که دوره مشروطیت است باز از یکماه قبل می بینیم که حکام را تغییر میدهند پس ما برای چه اینجا نشسته ایم برای اینکه حقوق ملت را حفظ کنیم اینجا آمده ایم نه اینکه بطوریکه گفته شد قانوناً بگوییم وزیر مسئول است هر کسی را برای حکومت هر جا میخواهد معین کند وماهم قبول کنیم و حرفی نزنیم الان در تمام روززنامه ها همه روزه مینویسند حکومتها را تغییر میدهندواین همان ترتیب قدیم است و باید متروك شود واین نکته برای این است که یکنفر شخص شصت ساله جای یکنفر وزیر عالم نشسته و بهمان عادت قدیمه رفتار مینماید و ما باید حقوق ملت را حفظ کنیم نه اینکه عادات زمان استداد را تقویت کنیم بلکه آنوقت اگر اهل یك جائی از یك حاکمی تشکی میکرند اولیای امور یك اندازه رسیدگی میکردند حالا از قرار معلوم باید آنهم نباشد و ماباید از وزیر مسئول توضیح بخواهیم که حکومتها را چرا تغییر داده و میدهد.

آقا میرزا آقا مجاهد- دیروز صحبت از شیخ محمود شد و قرار شد برود بعدلیه چرا نرفت.

رئیس- بلی بنا بود برود و بعضی از وکلا اینجا بودند و بعد تلفون کردند که نمیرود حالا چه باید کرد.

آقا میرزا آقا مجاهد- بنده گمان کردم که شیخ محمود متظلم است او را بعدلیه بفرستیم وحالا که رأی مجلس راکه نماینده سی کرور نفوس است نمیشنود این خودش تقصیر است وباید زنجیر بگردن او بگذارند و ببرند.

آقاشیخ حسین- ما قانون گذاشتیم که تحصن باشد و تا تکیه گاه مردم خراب نشود ما به اجرای قانون موفق نخواهیم شد بنده در حق شیخ محمود یك عقیده داشتم ولی از آنوقت که شنیدم باردوی اسلام شلیك کرده عقیده ام این شده که باید قهراً زنجیر گردن او بگذارند و اورا ببرندتا اینکه مردم بدانند باردوی اسلام نباید شلیك کرد.

آقا میرزا محمود- بلی بنا بود برود بعدلیه وقتی که باو گفتند باید بروی گفت اگر مرا بکشند نخواهم رفت.

آقا شیخ محمد علی- بنده عرض میکنم در مملکتی که قانون وضع شود واجرا نشود آن مملکت هیچوقت رو بترقی نخواهد گذاشت و قانون این مملکت هم قانون اسلام است ولی میترسم این شخص هم مثل آن شخصی که مرتکب اسارت قوچانیها شد بدو امر استنطاق شده وبالاخره محترما بیرون بیاید عرض میکنم قانون این مجلس قانون اسلام است واین مفسد فی الارض است وباید مثل صنیع حضرت وغیره حکم مفسد فی الارض در باره او جاری شده وتبعید شود.

رئیس- اگر امروز نرفت باید او را برد بعدلیه.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 251

جلسه: 251

مذاکرات روز شنبه بیست و پنجم شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 5 شنبه 23 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند شرحیکه میرزا احمد خان در باب اداره تفتیش بوزارت امور خارجه نوشته بود با شروط آن در صورت مقاطعه بودن که یك ثلث از عایدی خود تفتیش و تومانی سه هزار از مازاد عمل کرد حالیه تذکره در خارجه و تومانی دو هزار در داخله بردارد قرائت شد و همچنین تصویب مجلس مشورت وزارت خارجه دراین که فعلا بطور مقاطعه بودن بهتر است و بمحض اطمینان خاطر شخصی که میخواهد این اداره را دایر نماید این عمل تا مدت دو سال با او باشد و نیز تصویب وزارت مالیه را که فعلا ممکن نیست سی و پنج هزار تومان مخارج داده شده تا بوطر امانی باشد اگر ممکن بود این شق را تصویب میکردم اما چون غیر ممکن است لهذا بطور مقاطعه را حالیه تصویب مینمایم وهر چه زودتر این اداره برقرار شود بهتر است دیگر موکول برای وکلا است خوانده شد ومذاکرات زیاد در خصوص این که اداره تفتیش بطور اداره وامانی باشد یا بطور مقاطعه بعمل آمد بالاخره اخذ رأی شده وباکثریت آراء بطور اداره بودن تصویب شده شروع بمذاکرات دیگر گردید.

سید الحکما- امروز عدلیه ما اهمیت فوق العاده پیداکرده بواسطه مرافعاتی که زیاد شده و قوانین آن هم مدتی است بمجلس آمده خوب است از امروز قرائت شده فصل بفصل تصویب واز صحه همایونی گذشته بعدلیه داده شود.

رئیس- باید حضور حجج اسلام قرائت شود.

اسدالله میرزا- در کمیسیون تنقیح لوایح آقایان حضور داشته اند.

آقا میرزا آقا مجاهد- یك هیئتی معین شده که تماما انتظامات مملکت را ما از آنها میخواهیم و ما هم قوه مقننه مملکت هستیم که قانون بدست آنها میدهیم آنچه معلوم میشود وزراء ما را استهزاء میکنندو اذالتقوالذین آمنوا قالقو آمنا و اذا خلو ا الی شیاطینهم قالو انحن مستهزؤن قریب چهل روز قبل که وزرا اینجا آمدند و معرفی شدند گفته شد که پروگرام اینجا آمدند و معرفی شدند گفته شد که پروگرام خودتان را بنویسید بمجلس بفرستید ننوشتند دفعه دوم هم بتوسط وزیر امور خارجه پیغام داریم باز ننوشته وهیچ اعتنا نمیکنند من خیال ندارم نطقی بکنم که در خارج ازمن تکذیب یا تمجید کنند همینقدر میگویم که ما را استهزاء میکنندوالا سه سطر پروگرام

نوشتن چهل روز طول ندارد اگر صحیح است چیزی از طرف مجلس نوشته شود که چرا در این مدت پروگرام خود را ننوشته ونفرستاده اند.

رئیس- بلی صحیح است.

حسام الاسلام- عرض بنده این است که ناخوشی دو چیز لازم دارد یك نسخه که طبیب حاذق مینویسد و یك صورت دوائی ما نسخه نویس هستیم و صورت دوائی است که اقدام نکرده اند در دست وزراء است.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در باب تغییر حکام پریروز مختصری عرض کردم که بی جهت حکام را تغییر میدهند مثل فارس حکومتی که اغتشاش آنجا را منظم کرده چرا تغییر میدهند مطلب دیگر این که باید از وزیر علوم پرسیده شود که قانون انطباعات که بیرون آمده آیا مجری داشته است یا نه و از چند روز قبل دو سه نفر از روزنامه نویسها بعضی چیزها نوشته اند درباب آنها چه اقدامی کرده اند.

آقا شیخ حسین- مطالبی که آقامیرزآقا گفتندصحیح است ولی بعقیده بنده باید اسم وزراء در حضور و غیابشان محترما برده شودو هرگاه کاری دارند وزیر خواسته شود و توضیحات از او بخواهند هر گاه نتوانست جواب بدهد عزل اورا از پیشگاه همایون بخواهند.

سیدالحکماء- شش ماه است که قانون وزارت داخله از مجلس گذشته و بصحه همایونی رسیده و هنوز در مرکز هم بموقع اجرا نگذاشته اند خوب است چیزی بوزیر داخله نوشته شود که این قانون را از مرکز شروع کرده اجرا نمایند بعد در سایر ولایات هم مجری نمایند.

آقا شیخ محمد علی- صحبت مختلط شد اولا از قانون عدلیه صحبت شد رئیس فرمودند هفته آتیه بنده عرض میکنم این قانون که دست میاید چون مقدمات او را نیدانیم نمیتوانیم رأی بدهیم مثلا نوشته در ماده فلان و بنده هیچ مسبوق بآن ماده نیستم دیگر این که این عبارات طوری نوشته شده من که فارسی وعربی میدانم معنی این عبارت را نمیفهمم دراین صورت باید یك حوزه درس تشکیل داد و این عبارات را درس داد عبارت قانون باید خیلی سهل وساده نوشته شود و فصل بفصل تصویب شده و بصحه رسیده واجرا گردد تا ادارات منظم شود اما در باب وزراء بعقیده بنده اشخاصی که سالها نان استبداد خورده و ملت را گرسته گذاشته اند گمان نمیرود دست از نان استبداد بردارند و باید بانها اعلام کرد که دیگر مجال است این ملت بیدار شده دست از حقوق خود بردارند و تن بظلم و استبداد بدهند.

آقا میرزآقا مجاهد- مطبی که در باب روزنامه اظهار شد راجع باین بود که بعضی ازروزنامه ها از حقوق مقرره جمهوری هم تجاوز کرده اند همچنین از حقوق مشروطیت واز حقوق مقرره انسانیت وادب وغیره تماما تجاور کرده یکوقتی یکی از نوکرهای ظل السلطان استعفا نوشته وملبس بلباس درویشی شده این مسئله که بسمع ظل السلطان رسیده گفت بهر لباس باش از من خارج نخواهی بود واز من هستی اشخاص مستبدین عاقبت علاج خود و اخرالدوا را در آن دیدند که در میان ملت ومجلس پارلمان احداث نفاقی بنمایند واز آنجایی هم که ملت عادت نموده اند بر اینکه هر یك از اوراق جراید همین قدر که فحاشی کرده باشد آن جریده را گرفته بخوانند چنانچه روزنامه مساوات ورقه منتشر کرده که به احاد و افراد وکلا نهایت بدگویی را نموده بلکه بهیئت مجلس و رؤسای روحانیین وغیره چیزها نوشته است و نمیگویم چرا نوشته البته مغرضین همه وقت در همه جا بهر لباس خواهند بود اما به این ملت عرض مینمایم که ما زور آوردیم و قوه استعداد را از میان برداشتیم وملجاء مردم مجلس پارلمان شد حالا اگر اهمیت اینجا هم از میان برداشته شود آیا ما ببینیم در عوض اینجا جای دیگری را معین کرده اید یا باید یك شکل دیگر ملجاء دیگری درست کرد پس ماها که اینجا نشسته ایم میگوییم امروز صلاح ملت نیست این طور رفتار نمایند مرا همه میشناسند پیش از اینکه در این مجلس بیایم یك اندازه میتوانستم شرافت خود را حفظ کنم ولی از آن روزیکه در اینمجلس آمده ام شرافت من مهتوك شده است و من میگویم که اغراض خود سازند انقتاد در همه جا صحیح است میویسند وبر نطق وکلا اعتراض مینمایند اما نه این طوریکه دراین روزنامه نوشته شده است واستبداد از هر جا که بروز کند همان استبداد است ومحرك آنهم مستبد میباشد آن کسی که بالای منبر میگوید باید وکیل را بکشند یعنی چه یعنی مجلس نباشد او میخواهد این اساس را برهم بزند لهذا باین ملت میگویم که نباید عقب هر صدا رفت اینها شبها را با اشخاصی سر وکار دارند و روزها القاء شبهه و فتنه مینماید خوب است ملت ملتفت این مطالب باشندو خود را بدست خود هلاك ننمایند.

آقا میرزا محمود- بموجب نظامنامه اساسی شرف احاد و افراد خلق باید محفوظ باشد همانطوری که من شرف خود را میخواهم شرف وزراء را هم باید محفوظ بداریم و همچنین شرف تمام افراد ملت راهم باید محفوظ داشت چه ضرر دارد بملایمت و قول این همانطور

که جناب نواب گفتند وزراء را بخواهند که توضیح بدهند نه اینکه بلسان خشن بگویند با آنهایی که در رختخواب استبداد خوابیده اند و نان استبداد خورده اند خوبست که بملایمت واتحاد رفتار کردتا اینکه کارها اصلاح شود.

وکیل التجار- مجلس مدتی زحمت کشیده قانون انطباعات نوشت که دیگر اینجا صحبت از روزنامه ها نشود واین مطالب راجع بوزیر علوم است اگر روزنامه نسبت بعموم چیزی نوشته است باید مدعی العموم حاضر شده ووزیر علوم رسیدگی نموده مجازات بدهد و همچنین نسبت بسلطنت و اگر نسبت بوکلا ایراد و تعرض نموده هر یك از وکلا که میخواهند میروند مدعی میشوندو طرف را حاضر نموده محاکمه میکنند و در مجلس شورایملی عنوان روزنامه صحیح نخواهد بود.

حسینقلی خان نواب- کراراً عرض شده که موضوع مذاکرات مجلس باید قبل از وقت معین باشد و چون موضوع مذاکره معلوم نیست اینست که این گونه مذاکرات بمیان میآید اگر ما امروز یکمطلب مهمی میداشتیم که صرفه ملت در آن بوده مطرح میشد دیگر اینگونه مذاکرات نمیشد درتمام جاها معمول است که روزنامه ها خیلی چیزهانسبت بتمام طبقات مینوشتند وابداً آنمندرجات اهمیتی درنزد ملت پیدا نمیکند از ان گذشته روزنامه نویسها میتوانند بما خیلی ایراد نمایند در صورتی که بچشم خود میبینند یکنفر سید را در شیراز کشته وجسد او را میسوزاند ویکنفر حجة الاسلام رانیزدر آنجا میکشند وملت هیجان کرده واز مجس خواسته که لااقل اطفاء این نایره را به تبعید هفت نفر شرور و مفسد بنمایند در عوض این که همراهی بآنها شود در این جا وکلا میگویند که مانباید از قانون خارج شویم درصورتی که خیلی از مواد قانون عمل نشده و برخلا ف رفتار نموده ایم حالا اینطور ایرادات در روزنامه میشود در صورتیکه حق مجلس مذاکره این گونه مطالب نیست.

رئیس- شما گویا تمام وکلا رابی حس و بی حمیت فرض کرده اید چنین نیست بنده فعلا بانداز خودم دیگر در اینجا نمی نشینم.

(در این موقع مجلس تعطیل شده و پس از ده دقیقه با حضور تمام وکلاء مجدداً منعقدشد.)

آقای حاج امام جمعه- مردم فلك زده بیچاره بعد از آنکه مدتها از فشار ظلم به تنگ آمدند فکری که کردند این بود که ماها را انتخاب کردند که امورات آنها را اصلاح نماییم بدیهی است در اینجا که نشسته ایم هر کس رأی صواب یا ناصواب خود رامیگوید بعد از آن رأیی که صواب است اخذ میشود زیرا که یدالله مع الجماعه و بدیهی است که جماعت بطرف رأی غلب نمیرود اما بدبختانه ملت ما چنان تصور مینماید که اگر عقیده مامختلف شودخدای نخواسته باطنا با هم اعتراض و کدورتی داریم وحال آن که چنین نیست و در هر مطلبی که بیشتر اعراضات وارد شودبهتر است وآن مجلس مایه امیدواری است ما که آمده ایم امورات ملت را اصلاح کنیم اول باید خودمان را اصلاح کنیم این حال ملت این حال خودمان که دو نفر با هم اعتراض داریم سایرین چنین فرض میکنند که ما با همدیگر مشاجره مینماییم و کدورت معنوی در بین هست وحال آنکه چنین نیست و تا ما خودمان راصلاح نکنیم امور ملت رانمیتوانیم اصلاح کنیم و بجهة مباحثه واظهارات رأی اینگونه صبحتها لازم نیست.

نایب رئیس- بنده فرمایش شما را تقویت میکنم و امید است که وکلا هیچوقت با همدیگر کدورت ظاهری و باطنی نداشته و ندارند و مخالفت در رأی دلیل کدورت از همدیگر نیست معنی «کنستی توسیون» همین است که آراء با همدیگر مخالفت داشته تا بمباحثه و مجادله مطلب تنقیح و تصفیه شود چیزیکه هست رئیس مجلس حق دارد اگر دید که مذاکره بجایی منتهی میشود که اسباب کدورت باشد از مجلس برخیزد و این مطلب قابل مذاکره و مباحثه نیست و فردا صبح هم کمیسیونها منعقد است و عصر هم علی الرسم هر هفته مجلس خصوصی برقرار خواهد بود. (مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 252

جلسه: 252

مذاکرات روز یکشنبه بیست و ششم شهر صفرالمظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 25 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- جناب احتاشم السلطنه از ریاست وعضویت مجلس مقدس استعفا نموده و کاغذی نوشته اند قرائت میشود.

(قرائت شد قریب باین مضمون).

خدمت وکلاء محترم مجلس شواریملی شیدالله ارکانه معروض میدارد دراین مدت که بنده از حسن ظن آقایان وکلا وملت بعضویت مجلس و ریاست آن انتخاب شده بودم مشغول خدمات بوده آنچه در قوه خود داشتم بفعل آوردم ولی متأسفانه این خدمات بنده در نزد بعضی قبول نشده چون این طور است لهذا امروز از عضویت مجلس مقدس استعفا داده و بعدها در خدمات دیگر ملت مشغول خواهم بود.

نایب رئیس- نهایت جای تأسف است که جناب احتشام السلطنه از ریاست و عضویت مجلس خود را مستعفی داشته اند لیکن هر کس آزاد است ودر صورتیکه خودشان بطیب خاطر استعفا از ریاست وعضویت داده انددیگر نمیشود ایشان را مجبور نمود واگر باید موافق قانون اساسی رفتارشود خوبست آقایان وکلا رئیس انتخاب کنند لهذا صبح روز چهارشنبه آقایان وکلاحاضر شوند که انشاء الله برای مجلس علنی پنجشنبه رئیس انتخاب نمایند بعضی گفتندکه روز چهارشنبه دیر است و بعضی هم گفتند پنجشنبه سیزده است برخی هم اظهار نمودند یا امروز یا روز شنبه باید انتخاب رئیس نمود.

آقای حاج امام جمعه- باعتقاد بنده روز چهارشنبه بموجب اخبار نحس است یا همین امروز انتخاب رئیس نمایند یا باشد برای روز شنبه.

نایب رئیس- چون افکار آقایان حاضر نبوده واین چندروز هم مجلس بواسطه ایام عزا تعطیل است قرار بگذارید برای روز جمعه.

حاجی سید نصرالله- مقام ریاست مجلس امروز خیلی در مملکت ما اهمیت دارد باید دقت بشود که یك نفر از همه ماها مقدم تر باشد در منظم داشتن مجلس و آن هم نهایت تأمل ودقت را لازم دارد وباید یکنفر را که حال قانونی داشته باشد و از همه شئونات خود گذشته نظم وترتیب مجلس را منظم بدارد انتخاب شود واین مسئله درمنطق مسلم است که شکل اول بدیهی الانتاج است اگر چنین است این مجلس حکم شکل اول را دارد که اگر مذاکرات مجلس بی نتیجه نماندونتیجه گرفته شود این مملکت در تحت نظم خواهد درآمد و تاکنون که ما از مجلس سودی نبرده ایم بجهه همین است که مجلس ما در تحت نظم و ترتیب نبوده من که یکی از اجزاء رئیسه هستم تاکنون بدون تکلیف بودم مقصود اینست که باید خیلی دقت بشود کسی که سزاوار این کار مهم است انتخاب شود.

نایب رئیس- روز شنبه روزیست که وکلا باید کار بکنند برای ملت چه ضرر دارد این چند روز که تعطیل است روز جمعه حاضر شده رئیس را انتخاب کنند که روز شنبه مشغول کار بشوند (جمعی گفتند صبح روز شنبه باشد.)

نایب رئیس- پس خواهش میکنم که آقایان هر کسی را که درنظر دارند دقت وتأمل نموده روز شنبه صبح دو ساعت از دسته گذشته حاضر شوند برای انتخاب رئیس و حالا بر حسب تعیین دیروز باید قانون عدلیه خوانده شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- قانون عدلیه باید بنظر آقایان علماء برسد پس خوب است چندروزی باشد بنظر آقایان علماء برسد حالا قانون دیگر بخوانند.

آقا شیخ محمدعلی- دیروز عرض کردم امروز هم عرض میکنم که این قانون عدلیه ورقه وسطش را دادند باید بترتیب از اوراق اولیه شروع بشود تا اینکه معلوم شودنه اینکه ورق وسط آن رابدهند دیگر اینکه گفتم بنده که سواد عربی وفارسی را تحصیل کرده ام از این چیزی نمیفهمم قانون باید بعبارت سهل وساده نوشته شود.

اسدالله میرزا- بنده اگرچه برخلاف رأی اکثر هم باشد عرض میکنم که تا رئیس معین نشودمجلس رسمیت پیدا نخواهد کرد اول وظیفه وکلاء امروز تعیین رئیس است.

آقا سید عبدالله مجتهد- حالا این چند روزه که تعطیل است باشد و آقایان وکلا تأمل نموده از روی دقت و بصیرت انتخاب رئیس نمایند.

لسان الحکما- مطلبی که شاهزاده اسدالله میرزا بیان کردند قانونی است و صحیح است در صورتی نایب رئیس میتواند درجای رئیس بنشیند که رئیس باشد.

آقا شیخ محمدعلی- قانون مملکت باید مطابق اقتضای مزاج آن مملکت باشد نباید قانون سایر بلاد را آورد اینجا طابق النعل بالنعف مجری نمود امروز انتظام مجلس مابا کمیسیونها است و انتظام کمیسیونها با رئیس است که مراقبت تام تمام داشته باشد پس باید فکر نماییم که یك نفر شخصی که قابل این کار است انتخاب نماییم.

اسدالله میرزا- فرمایشات آقا متضاد است از یك طرف وجود رئیس را اهمیت میدهندوبعد از آن میگویند انتخاب رئیس برای چند روز دیگر باشد وحال آنکه در تمام ممالك خارجه بجهة همین نکات وجود رئیس را اهمیت داده فوراً انتخاب مینمایندوعلاوه این قانونیست که خودمان وضع کرده ایم بعداز ملاحظات زیاد.

آقامیرزا محمود- گویا در قانون داخلی مجلس باشد او را بخوانندتا معلوم شود.

حاجی سید نصرالله- در قانون نوشته شده است که رئیس انتخاب کنندنه اینکه مجس رسمیت ندارد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- انتخاب رئیس اهمیت داردباید از روی تأمل ودقت انتخاب شود علاوه چون این چندروزه تعطیل خواهد بود پس در حقیقت منافی بافوریت هم نیست و چنین نیست که کمیسیونها از کار بخوابد باید از روی تأمل ودقت انتخاب رئیس کرد واین چندروزه هم ایام تعزیه داری است.

آقا شیخ حسین- اینکه میگویند چندروزه ایام تعزیه داری میباشد هیچ تعزیه داری بالاتر از این نیست که امور یك مملکتی را چند روز معطل بگذاریم دیگر اینکه وکیلی که هشت ماه است در این مجلس کسی را نشناخته این دو سه روزه هم نمیشناسد ودیگر اینکه جمعی مستبد هستند که اگر این چراغ قدری کم نور شود خوشحال میشوند پس باید اول دراین مجلس رئیس انتخاب نمود و بعد مشغول مذاکرات شد.

حاجی میرزا آقای حسین زاده- اینجا مذاکره میشود که اگر رئیس نباشد مجلس رسمیت ندارد در این صورت پس رئیس را هم نمیتواند انتخاب نماید.

آقا شیخ محمد علی- ما رئیس را چنین دیدیم که باید شخصا کسی باشد که باراده شخصیه خود حافظ حقوق ملت و شخص امین ودرست باشد ما چندنفر که تازه آمدیم درست نمیشناسیم که کی برای اینکار خوب است پس باید منتهی تأمل ودقت را کرد کسی را که لایق این شأن است انتخاب نمود.

حسنعلی خان- در این نظامنامه جدیدی که چند نفر از وکلا مأمور شده اند برای نوشتن آن نوشته شده است که چطور میشود که مذاکرات مجلس رسمیت پیدا میکندوحال آنکه مجلس بدون رئیس رسمیت نخواهد داشت محض همین در چنین مواقع شخص مسن تر از وکلا راموقة بسمت ریاست انتخاب کرده ودر تحت ریاست او رئیس ونایب رئیس معین مینمایند پس همینطور که شاهزاده اسدالله میرزا گفتند قانونا مجلس رسمیت ندارد اگر یك ساعت هم رئیس نداشته باشد.

اسدالله میرزا- اینکه از برای رئیس مجلس این اوصاف را بیان میکنند در هیچ جا اینطور نیست گویا باید این حرف را از گوش خود بیرون نماییم و فقط رئیس باید حالت قانونی داشته باشد که نظم داخلی مجلس را بدهد و شخص مقدس و وطن دوست باشد حتی در بعضی جاها هم رئیس حق رأی ندارد.

آقامیرزا فضلعلی آقا- هرگاه یکی از آقایان به بنده تعرض کند نمیخواهم جواب بدهم اما این را لابد عرض میکنم اینکه میگویند در هشت ماه اگر آقایان وکلا همدیگر رانشناختند بعد را هم نمیشناسند شناخته اقسام دارد اما اینکه او را درست از تمام جهات وحیثیات بشناسند این مسئله طول دارد ودیگر اینکه تاشخص افکار خودش را با رفقای خود مجتمع و تصفیه نکند بی ثمر است ودیگر اینکه میگویند زمان تعزیه داری نیست این ایام که عزای حضرت رسول (ص) و حضرت امام حسن علیه السلام هست اگر ما احترام نداشته باشیم دیگر چه توقع داریم که دیگران احترام نمایند و این چند روزه که ایام عزاست خوبست تأمل بشود بعد از آن رئیس انتخاب کنند.

آقا میرزآقامجاهد- اگر بنا است بعرف مشروطیت و قوانین سایرجاها رفتار کرد همان است که گفته شد و همان ساعت که رئیس منفصل شد فوراً باید یکنفر را که مسن تر باشد بریاست موقتی انتخاب کرده و بعد رئیس و نایب رئیس را در تحت ریاست او انتخاب نماییم اگر مناط این است که باید رجوع بقانون خود بنماییم دراین باب آنچه نوشته شده است معمول دارند اگر چیزی هم نوشته نشده قرار داد این مجلس خودش قانون است.

حسنعلی خان- اینجا صحبت از اهمیت مقام رئیس این لفظ در مملکت ما این اثر را دارد که هر کس راگفتند رئیس ما خودمان را درمقام او کوچك میدانیم در حالتی که اینطور نیست ورئیس بر ما هیچ مزیتی ندارد فقط ما باید یك نفر را انتخاب کنیم که نظم داخلی مجلس را بدهد واگر در مسئله انتخاب ریاست حقیقة تأملی لازم است دو سه روز تأمل شود والا حالا انتخاب نمایند.

آقا شیخ یوسف- در دو ماه قبل نظامنامه داخلی مجلس را ملاحظه میکردم تقریبا اینطور مینمود که باید رئیس مجلس خیلی مراقبت در نظم مجلس داشته باشد و اقلا باید بیست ساعت وقت خود را صرف اداره کردن نظام مجلس بنمایدوباید علم اداره کردن کارهای پارلمان را هم داشته باشد.

آقا میرزامرتضی قلیخان- بعقیده بنده همان طور که آقای حسن علیخان گفتند ما نباید بمقام ریاست اهمیت بدهیم مثل صدارت بلکه وظیفه رئیس خدمت باین مجلس است واین مجلس خدمت بملت نماید پس نباید بمقام ریاست اهمیت داد که بعدها اسباب اشکال خواهد شد.

حاج شیخ حسین- بنده عرض میکنم که ما هیجده ماه است که در این مجلس هستیم و همدیگر را خوب میشناسیم و همچنین اشخاصی که تازه بوکالت انتخاب شده اند از خارج با ذره بین تحقیق دقت در حال ما کرده وخوب میشناسند و عرض میکنم که امروز باید رئیس انتخاب شود واگر از امروز بگذرد رئیسی انتخاب خواهد شد که بکار این ملت نخواهد خورد وشاید رأی تراشی بشود.

آقا میرزا محمود- پارسال که صنیع الدوله استعفاکردند ماذکره شد گفتند بایداول رئیس انتخاب شود ومابایدبرای ریاست شخصی را انتخاب کنیم که قانون داخلی مجلس را بتواند اجری کند نه این که خوب بنویسد یا اینکه درشکه داشته باشد یاشاه شناس باشد وما باید هر يك از وکلاء را قابل ریاست بدانیم و یکنفر را انتخاب کنیم اگر نتوانست نظامنامه داخلی را اجرا کند فوری دیگری را انتخاب میکنیم.

اسدالله میرزا- بنده عرض میکنم همانطور که گفته شد اگراز امروز بگذرد رئیس که انتخاب میشود شاید بدرد ما نخورد زیرا که حالا شاید بنده يك رأی صحیحی دارم اما امروز بگذرد بواسطه معاشرت با بعضی شاید تبدیلی در رأی من پیدا شود و باید همین امروز رئیس انتخاب شود تا این اشکالات رخ ندهد.

وکیل التجار- ما باید ازاین انتخاب رئیس وزرا را سرمش بدهیم که بدانند کالسکه وشئونات را نباید ملاحظه کرد وفقط رئیس باید اوقات خود را مصروف انتظام مجلس بنماید و باید کسی که بریاست انتخاب میشود بداند که اکثر اوقات خود را در نظم این مجلس صرف نماید و با وزراء بدون دعوت رسمی مراوده نداشته باشد و هر گاه با وزرا کار دارددر مجلس حاضر شوند.

آقا سید حسن تقی زاده- ایراد شاهزاده رفع میشود باینکه امروز مجلس را تعطیل کنیم ودر جلسه آتیه هر روزی که هست رئیس را انتخاب کنیم زیرا که ما امروز رئیس را انتخاب نکنیم مجلس ختم میشود ودیگر از امروز جلسه نداریم که بی رئیس باشد یانباشد پس بهتر است که با تأمل در جلسه آتیه انتخاب کنیم.

آقا شیخ محمد علی- ما که درمدرسه درس میخواندیم میگفتند کلمه یا اسم است یا فعل است یا حرف و آنچه درقانون دیده ایم نباید حرف باشد و رئیس باید نظم قانون مجلس را بداندونظامنامه داخلی را اجرا کند ورئیس را که انتخاب میکنیم باید کسی باشد که حس ملیت و قومیت داشته باشد تا بتواند قوانین مجلس را اجرا کند وعرض میکنم که کسی که سابق نان استبداد را خورده نباید انتخاب شود زیرا که این قسم رئیس باز جمعی را دور خود جمع نموده و اسباب ضدیت میشود پس باید بدقت و تأمل انتخاب شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- مادامیکه اذهان خالی از بعضی مقدمات وصاف است گمانم این است که اگر رئیس امروز انتخاب شود بهتر است.

حسین قلی خان نواب- اگر این مسئله انتخاب رئیس سابقه دارد دیگرنباید مجلس را معطل کرد در زمان استعفای صنیع الدوله چه کردند حالا هم باید همانطور رفتار شود.

نایب رئیس- آنوقت گویا پنج شش روز طول کشید.

آقا سید علی نقی- اولا بنده با اشخاصی که میگویند باید صبر کرد هم عقیده هستم وثانیا اشخاصی که قول آنهایی را که میگویند حالا باید انتخاب شود صحه میگذارند این تصحیح را بنده قبول ندارم بلکه آنها حرف هر دو طرف رامیگویند صحیح است ثالثا اینکه میگویند مقام ریاست اهمیتی ندارد بنده عرض میکنم خیلی اهمیت دارد و کسانی که بخارجه رفته اند میدانند که درهمه جا مقام ریاست اهم است پس باید چندروزی صبر کرد ویکنفر از روی دقت انتخاب شود.

اسدالله میرزا- اینکه گفتند ضدین را صحیح میگویند بنده اعتراض دارم دیگر اینکه آقای تقی زاده گفتند پس فردا بنده عرض میکنم که پریروزوزیر امور خارجه را بنا بود برای توضیح سیم تلگراف بندرعباس بمجلس بخواهید در صورتی که این مسئله را تلگرافا از لندن خبر میدهند وهنوز وزیر امور خارجه از این مذاکرات مجلس خبر ندارد و رئیس باید امروز معین شود که از این قبیل مطالب معطل نشود.

آقا حاج امام جمعه- اختلاف آراء از برای وکلا چنانچه دیروز عرض کردم عیب نیست ولی اعتراض بر یکدیگر صحیح نیست اینکه گفته شد ایام عزاست وباید تعطیل شود صحیح است ولی اتفاقات فوری که در مملکت واقع میشود نباید معطل کرد و در مسئله انتخاب رئیس چنانچه حاج شیخ حسین فرمودند بعد از خطا و اقرب بصواب این است که رئیس امروز انتخاب شود (اکثر از وکلا گفتند صحیح است.)

آقا سید حسن تقی زاده- هر وقت گفتگوی انتخابات در مجلس میآید بنده این مطلب را تشریح کرده ام که درممالك مستبده ملت چنین میدانند که باید پادشاه از همه کس عاقل تر باشد و تمام سعادت ملمکت بدست شاه است وغیر از این چیز دیگر را نمیدانند زیرا که رأی در دست یکی است و همچنین انتخابات مجلس هم باعث سعادت وشقاوت مملکت است درممالك مشروطه در انتخاب کمیسیونها وانتخابات عمومی وانتخاب ریاست وغیره باید اشخاصیکه میخواهند انتخاب نمایند از همه چیز صرف نظر کرده واغراض را کنار گذاشته شخص متدین را انتخاب نمایند دراین صورت درانتخاب رئیس علاوه بر تدین بطوری که گفته شد باید کسی باشد که قانونی باشد و کارکن باشد ویك اندازه هم در اداره کردن پارلمان علم داشته داشته باشد که بتواند درست اداره نماید واهتمام درکار داشته باشد واین کلمه که یك سال ونیم است ما را معطل کرده (که وحی منزل نیست) گفته نشود و در مقابل کار امروز را بفردا بیندازد مقصود این است بجهة اجرای این مسئله دو روزی بعد انتخاب شود بهتر است.

حسینقلی خان نواب- صورت مجلس را بخواهید ببینید درماده صنیع الدوله چه قسم رفتار شده همان طور رفتار شود.

اسدالله میرزا- صنیع الدوله چند روزه بمجلس نیامد ولی رسمیت نداشت آنروز که استعفانامه ایشان بمجلس آمد همان روز انتخاب کردند.

نایب رئیس- چندروزی گذشت چنین نیست (در این موقع رأی گرفته شد باین طریق که هر کس انتخاب رئیس رامروز لازم میداند ورقه سفید بیندازد وهر کس رأی دارد که دو سه روز بماند ورقه آبی بیندازد و اکثریت آراء بر امروز شد وانتخاب شروع شد.)

حسین قلیخان نواب- سئوالی دارم که گر درآتیه چنین اتفاقی بیفتد آیا همین ترتیب رامعمول میدارید یا باز بواسطه مذاکرات اوقات مجلس ضایع میشود این مسئله در همه جا معمول است که هر کاری در سابق اتفاق افتاد همان را بعدها در مواقع امثال آنمعمول میدارند.

اسدالله میرزا- بعد از آنکه ریاست معین شد ممکن است یك ماده قانونی دراین باب وضع شود و بعدها بآن عمل نمایند.

نایب رئیس- بلی دراین باب در قانون انتخابات چیزی نوشته نشده باید بعدها یك ماده دراین خصوص وضع شود.

لسان الحکماء- بجهة اینکه در آخر انتخاب دوچار اشکال دیگر نشویم لهذا توضیح میخواهیم دراین انتخاب باید اکثریت تامه مناط باشد یا اکثریت نسبی.

نایب رئیس- بموجب نظامنامه داخلی اکثریت تامه مناط است.

در این موقع برای انتخاب رئیس سه دفعه رأی گرفته شد در دفعه اول ودوم اکثریت نسبی و دفعه سیم باکثریت تامه که شصت رأی بود.

مخبرالملك- بریاست انتخاب شد و بعد مذاکره از جلسه بعد شد و بمناسبت ایام عزا که باید تعطیل باشد پس از قدری مذاکره بنا شد دو جلسه تعطیل شده وروز شنبه را برای جلسه بعد نایب رئیس معین کردند.

(مجلس ختم شد).

جلسه: 253

مذاکرات روز شنبه دویم شهر ربیع الاول دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه 6 صفر رآقامیرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- البته خاطر آقایان وکلای محترم مسبوق است بعد از آنکه هیئت مجلس مقدس جناب مخبرالملك را بریاست انتخاب کردند بایشان اطلاع دادند که برای ریاست مجلس مقدس انتخاب شده اید و باید در جلسه آتیه بسمت ریاست در مجلس مقدس حاضر شوید وعده هم از وکلا بمنزل ایشان رفته بودند اما ایشان ببعضی ملاحظات قبول ننموده اند یا ملاحظه نقاهت مزاج یا علت دیگر از ریاست مجلس خود را مستعفی داشته حال رأی مجلس چیست.

حاج سید باقر- آیا حق دارند که قبول ننمایند.

نایب رئیس- البته کس را نمیتوان مجبور نمود.

حاجی شیخ حسین- رسماً باید جناب مخبرالملك استعفای خود راظهار دارند.

مخبرالملك- بنده کمال تشکر را دارم از حسن ظنی که آقایان نسبت ببنده اظهار داشته اند و بسمت ریسات انتخاب کرده اند و کمال افتخار را هم حاصل نمودم ولی چون خودم ملاحظه میکنم میبینم که نمیتوانم از عهده این خدمت برآیم لذا مستدعی هستم بنده را از اینخدمت معاف داشته دیگری را انتخاب نمایند.

نایب رئیس- چون میگویند که نمیتوانم و اظهار عجز میکنند نمیشود ایشانرا مجبور نمود فعلا اگر صلاح میدانید شروع بانتخاب رئیس بنمایید یا میخواهید انتخاب رئیس را موقوف بروز دیگر بفرمایید. حاج سید باقر- اگر امروز هم رئیس معین شده وقبول نکندچه باید کرد.

وکیل التجار- توضیحاً عرض مینمایم هر گاه بعد ازاین کسی را بریاست انتخاب نمایند واز قبول ریاست امتناع کرد نباید آقایان وکلا امتناع ایشان را قبول بنمایند بلکه باید علت عدم قبول ریاست را پرسید و فهمید سبب چیست که از قبول مقام ریاست که امروزه اهمیت دارد امتناع میکنند.

نایب رئیس- عقیده من برخلاف عقیده بعضیها است که میگویند ریاست مجلس اهمیت ندارد بلکه امروزه ریاست مجلس خیلی اهمیت داردوباید شخصی باشد که بتواند از عهده برآید جناب مخبرالملك بواسطه علتی که در مزاجشان است ملاحظه میکنند که از عهده تحمل این زحمات و مشقات نمیتوانندبرآیند حال باید دیگری را انتخاب نمود که بتواند از عهده برآید ولازم به پرسیدن علت قبول ننمودن نیست.

وکیل التجار- غرض این است که باید فهمید که علت و سبب چیست که قبول ریاست نمینمایند این جهة را ما خودمان باید بفهمیم وبگوییم معلوم است کسی که باین سمت انتخاب میشود میبیند که از ایشان پیشرفت ندارد از این جهت است که قبول نمیکنند.

نایب رئیس- تکلیف رئیس با وکلاء و تکلیف وکلاء بارئیس همان است که در نظامنامه نوشته شده است.

وکیل الرعایا- همین قدر که جناب مخبرالملك اظهار کردند که نمیتوانند از عهده برآیند فوراً باید ورقه رأی منشتر شود و همان دلایلی که در جلسه سابق برای انتخاب رئیس در همان مجلس گفته میشد همان دلایل الان هم منظور است.

آقا میرزا محمود- بنده خیلی تشکر میکنم از این که وکیلی که نمیتواند از عهده کاری برآید آن کار را قبول نمیکند و حالا باید ورقه رأی منتشر شده انتخاب رئیس بشود.

امان الله میرزا- این مذاکرات که میشود خارج از رسمیت است همین قدر که اظهار شد جناب مخبرالملك ریاست را قبول نکردند باید ورقه رأی برای انتخاب رئیس جدید منتشر شود در این موقع ورقه رأی برای انتخاب رئیس منتشر شد.

ممتازالدوله- به پنجاه وهشت رأی بریاست انتخاب شده در مقام ریاست جلوس کردند.

رئیس- خیلی متشکرم از این حسن ظنی که آقایان وکلا محترم در حق بنده فرمودند امیدوارم که انشاء الله این ادای تشکر خود را فعلا بکنم نه قولا و پیش از آن که داخل در کار شویم چند استدعا میکنم. استدعای اول آنکه اتحاد کامل در بین باشد.

دوم انتظام مجلس است و اکثر میدانند که انتظام کار درصدد پنجاه آن با رئیس است و دراین مسئله شبهه نیست ولی پنجاه آن هم با تمام وکلا است که حاضر در همراهی ومساعد در انتظام مجلس باشند تا کارها از روی انتظام بوده پیش برود.

سیم کار است یعنی وکالت را جزو کارهای خود ندانند وبلکه وظیفه وکالت رابعمل بیاورند و گمان بنده این است که اتحاد و کار در ضمن انتظام بعمل خواهد آمد و چون امروز موضوع مذاکرات مجلس معین نیست خوب است قدری در انتظام مجلس مذاکره شود و بعضی چیزها استکه لابد باید معمول شود چنانچه تمام پارلمانها معمول میدارند اول تعیین وقت انعقاد مجلس استکه هر ساعتی معین میشود تماما باید در سر وقت مقرره حاضر بشوندوهر کس حاضر نشود جزو غائبین است و هفته یك مرتبه اعلان خواهد شد و غائبین رامعلوم مینمایند وهمچنین هر کس در کمیسیونها در سر ساعت مقرره حاضر نشده جزو غائبیت است هفته یك مرتبه باید کمیسیونها راپورت بدهند وموضوع بحث و قرارداد خود را معین نمایند و گمان من این است هر چیزی که از مجلس علنی نگذرد کمیسیون نمیتواند او را موضوع مذاکره قرار بدهد.

دویم اینکه باید موضوع مذاکره مجلس قبل از وقت اطلاع داده شود که پیش از وقت تبادل افکار نمایند. سیم اجرای نظامنامه داخلی استکه اکثر مواد آن تاکنون اجری نشده است و من قوه ندارم غیر از اجرای نظامنامه وبرای تکمیل نظامنامه داخلی هم جناب دکتر ولی الله خان و حکیم الملك و حسنعلی خان موادی نوشته اند خوب است کمیسیون فوق العاده تشکیل شود که آن را تمام کرده زودتر قرائت شود تا نظامنامه داخلی تکمیل شود دیگر اینکه برای روزهای تعطیل که مجلس رسمی نیست کارهاییکه باید مشغول شویم و معین خواهد شد ترتیب داده در روزنامها اعلان بنماییم که همه بدانند در روزهای تعطیل مشغول چه کار هستیم دیگر اینکه باعتقاد بنده رئیس پارلمان باید در پارلمان منزل داشته باشد زیرا که رئیس اگر همیشه در پارلمان باشد عوض ده ساعت میتواند چهارده ساعت کار کند اگر اجازه بدهند من هم دراینجا منزل نموده ومشغول کار بشویم.

آقاسید حسن تقی زاده- بنده میدانم که جناب عالی علام باصول نظامنامه هایی که در سایر ممالك خارجه است میباشید ولی اینکه میخواهم عرض کنم آنچه را که ما او را نظم نمیشمریم او اول حیات این مملکت و ملت است و آخر امید این ملت است آنهایی را که فرمودید همان است وآنهایی را که نفرمودید بنده عرض میکنم که زودتر همین نظامنامه را که داریم اجری بداریم ودیگر سعی شود در رفتن بآن اطاق که خیلی باعث در نظم و ترتیب مجلس است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اول چیزیکه باید برای خود قرار بدهیم اینست که عمل کردن باین قانون اساسی ونظامنامه داخلی مجلس را فریضه خود قرار بدهیم مثل فرایض شرعی خودونه اینکه این مسئله راهم بی جهة عرض میکنم برای اینکه عمل نمودن بقانون اساسی ونظامنامه باعث نظم وامنیت مملکت است پس مقدمه واجب واجب است وباید عمل بآن بشود که علت زندگانی و سعادت مملکت است ودیگر چیزی که لازم است روزهای یکشنبه که سابقاً هم قرار بود مخصوص باشد برای وکلاء که مذاکرات در انتظام داخلی مجلس شده رفع بعضی نواقص شود.

آقا شیخ محمدعلی- اولا تشکر دارم از این که زمانی داخل پارلمان شدم که مثل آقای ممتازالدوله شخص عالمی در پارلمان بوده و بریاست انتخاب شده و با کمال شوق میخواهند شب ها را هم در پارلمان باشند برای اصلاح کار ملت اگرچه درخصوص موضوع مذاکره مجلس بنده نمیتوانم چیزی عرض کنم ولی حیات مملکت منوط بمجلس و به نظم مجلس است وعمده هم اصلاح نظامنامه داخلی آنست زیرا که اگر آن نظامنامه اصلاح نشود مجلس نمیتواند قانونگذار باشد وآن نظامنامه سابق ناقص است مثل بودن مهر مجلس در نزد رئیس وغیره که بعضی مفاسد بآن مترتب میشود باعتقاد بنده خوبست اول نظامنامه داخلی مطرح مذاکره شده اصلاح گردد و بعد شروع بترتیبات دیگر بشود.

حاج شیخ حسن- پس از عرض تبریك عرض میکنم که آنچه فرمودید راجع بکارکردن است و امروز چون موضوع معین نیست خوبست تعیین یکی دو کمیسیون بشود زیرا که اگر یك کمیسیون از کمیسیونها نباشد باقی کمیسیونها هم بیکار خواهند ماند وخوبست برای هر کمیسیونی یکی دو نفر با اطلاع را خود رئیس معین کنندو بقیه اعضاء را مجلس انتخاب کرده و مشغول کار شوند.

آقا میرزا آقا مجاهد- پس از تقدیم تبریك و تشکر بمقام ریاست که باین مقام منیع رسیدند و اشخاصیکه محل اطمینان سی کرور ملت هستند خلاصه افکار وآراء خودرا بد از تأمل و تفکر جمع نموده و جنابعالی را انتخاب نموده اند البته آنچه لازمه خدمت بملت و مملکت است همانطور که فرمودند در کمال سعی و کوشش اقدام خواهند فرمود.

وکیل الرعایا- وقت مجلس که گفته میشود اگر همان وقت است که درنظامنامه است باید حالا معین شود زیرا که غالبا یك ثلث از وکلا حاضر نیستند و جهت غیبت هم معلوم نیست چنانچه امروز هم پس از پنج روز تعطیل باز عده وکلا از صدو شش نفر زیادتر نبود وباید جد شود که دیگر بعدها بی جهت غیبت نکنند وتبریك خود را هم بمقام ریاست میگذارم برای وقتیکه امتحانات خودشان را بدهند چنانچه فرمودید که امتحانات شده که با انتظام خیلی کارها پیشرفت خواهد کرد ومیکند.

رئیس- از این اظهار شما خیلی ممنون شدم وخواهش میکنم که هیچ یك از وکلا هم اظهار امتنان ننمایند و بلکه هر قدر میتوانند ببنده در اجرای نظامنامه خیلی سخت گیری بنمایند.

وکیل التجار- روح مملکت اجرای قانون است ولی تا مجازات مقرره درمقابل اجرا نکردن قانون مجری نشود کارها منظم نمیشود همانطور که گفته شد باید مجازات داده شود واینکه فرمودید هر کس در ساعت مقرره حاضر نشد جزو غائبین است آیا جزو غائبین ده روزه است یا نه.

رئیس- این مسئله در نظامنامه معین خواهد شد.

آقا شیخ حسین- بنده از اول انعقاد مجلس چه در ریاست صنیع الدوله و چه در ریاست احتشام السلطنه اصرار کرده ام در اجرای نظامنامه داخلی وآنقرد این مسئله را تأکید نمودم که بعضی از بنده کدورت پیدا کردند ویك ماده است که عدم اجرای آن خیلی باعث بی ترتیبی مجلس شده و میشود مکرر گفته ام و حالا هم عرض میکنم که بموجب نظامنامه هر یك از وکلا بیش از یك مرتبه در یك مسئله حق نطق ندارد وبیشتر جهت این که کار از مجلس پیشرفت نکرده برای این است که بعضی در یك مسئله پنج شش مرتبه نطق کرده اند و استدعااین است که از حالا همین ماده نظامنامه اجری شود.

مخبرالملك- آنچه در بدو مجلس از تنظیم مجلس فرمودید صحیح است ولی بنده هم میخواستم آنچه را که آقا شیخ حسین گفتند بگویم و بطوری که در تمم ممالك متمدنه معمول است هیچ قانون از قوه نیافتد مگر این که قانونیدیگر وضع شود و اینجا از روز اول چند نفری از روی دانستگی یا ندانستگی گفتند این نظامنامه ناقص است و و بهمین خیال اجری نشد و بنده عرض میکنم در جلسه آتیه همین نظامنامه فصل بفصل قرائت شده و مجری شود و موادی هم که لازم است نوشته میشود و قرائت شده ضمیمه میشود واز حالا منتظر این شویم که نظامنامه تکمیل شود صحیح نیست زیرا که باز نظم مجلس مختل خواهند ماند و اینکه فرمودید که از صد و پنجاه درجه باید وکلا در اجرای نظامنامه همراهی نمایند بنده حاضرم که باندازه سهم خودم از جلسه آتیه جداً همراهی نموده ودر اجراء نظامنامه کوشش نمایم ونگذارم برخلاف نظامنامه رفتار شود.

حاج سیدنصرالله- قرار بود که از امروز مجلس اقدام در عملیات کند معلوم میشود که باز همان طور دارد به مذاکرات میگذرد.

رئیس- چون امروز موضوع مذاکره معلوم نبود گفتم درترتیبات داخلی مجلس صحبت شود وخوب است موضوع مذاکره مجلس بعد معین شود.

اسدالله میرزا- بنده دو سئوال دارم اولا این که پس از تجدید رئیس نواب رئیس هم باید انتخاب شوند یا خیر جواب بدهند تا عرض ثانی خود را بنمایم.

رئیس- در نظامنامه که این مسئله نوشته نشده.

مخبرالملك- رئیس و هئیت رئیسه برای یکسال انتخاب میشوند رئیس که استعفا کند ربطی بسایرین ندارد.

اسدالله میرزا- این مطلب چون معلوم نیست هر گاه وکلا میپذیرند بنده هم میپذیرم مطلب دیگر این که آن روز در آخر مجس صحبت از مسیوپریم و کاغذ او شد وبنا شد وقتیکه رئیس انتخاب شود آن کاغذ را بخوانند حالا اگر صلاح میدانید قرائت شود و جواب هر طور صلاح است بدهند.

آقا سیدحسن تقی زاده- از چند ماه پیش که لوایح قانونی وارد شده بترتیب صحیح وتقدیم و تاخیر آن در فهرست درج نشده خوب است کمیسیون فوق العاده تشکیل شود و در لوایح وقوانین از 3 ماه قبل باین طرف دقت نظری نموده وبترتیب انداخته و روز آمدن آن را هم بمجلس معین نمایند و نیز در تلگرافاتیکه از چند ماه پیش آمده یك مراجعه قهقرائی بشود وهم موضوع مذاکره فردا معین گردد و باز عرض میکنم که در اینجا یك قانونی لازم است که در مواد نظامنامه داخلی افزوده میشود یا این که بنده بصورت لایحه قانونی آورده از نظر مجلس میگذراند و آن این است که تجربیات برای قانون خیلی مفید است و اکثر از همقطارهای بنده این مسئله را میدانند و بتجربه ملعوم شد که انتخاب رئیس در مدت یکسال برای این مملکت صحیح نیست به اعتقاد بنده خوب است انتخاب رئیس سه ماه بسه ماه تجدید شود واین نه بجهت این است که تغییر رئیس بشود بلکه قوایدی دارد من جمله شخصی که برای ریاست انتخاب شده در این مدت جد و جهد مینماید که کمال انتظام را در مجلس بدهد وچیزی که مخالف حس وجدانی است از او بروز نماید واگر هم بروز نماید تغییر رئیس که میشود لابد دویمی اوصافی را که اولی دارا بوده از خود دور مینماید چنانچه از تغییر کابینه وزرا فایده کلی برای مملکت حاصل شد و هر وزیری که برای تقصیری عزل شد دیگری که بجای او نصب گردید حتی الامکان کوشش مینماید که بهتر از سابق باشد پس اگر سایر آقایان وکلا هم تصویب مینماید انتخاب رئیس سه ماه بسه ماه یا اقلا شش ماه بشش ماه بشود.

آقا میرزآقا مجاهد- خاطر عالی مسبوق است که کراراً از وزرای عظام پروگرام مسلکشان خواسته شده و بهمه لسان هم تأکید شد ولی تا حال فایده نکرده وچون امروز داخل در دوره جدید شده ایم خوب است که جنابعالی مقرر بدارید یك چیزی بوزراء نوشته شود که پروگرام خودشان را در حسن استقبال این مملکت پیشنهاد مجلس بنماید.

رئیس- این مسئله باید رجوع شود بصورت مجلس آن روزی که وزرا حضور داشتند و از روی همان صورت پروگرام از ایشان خواسته شود.

آقا میرزا آقا مجاهد- یك فرمایشی جنای مخبرالملك در چندی قبل فرمودند که زیاد قابل توجه وملاحظه است و بنده آن را آماده میدهم که باید آن چه قوانین که از مجلس خارج میشود از روی تناسب باشد و یك لایحه قانون عدلیه که نوشته شده بود بنده بعضی از مواد آن را که راجع بجزا بودواز روی قانون عدلیه عثمانی ترجمه شده بود دیدم که مخالفت باقوانین شرعیه دارد پس از برای اینکه تمام قوانین از روی تناسب و تجانس و ترتیب صحیحی وضع شود لازم است که یك جمعیت قانونی تشکیل شود که اسم آنرا هر چه میخواهند بگویند که آن جمعیت تمام قوانین را از عدلیه وغیره بطور صحیح مرتب و تصحیح نموده بمجلس بدهند اگرچه کمیسیون تنقیح لوایح دراینجا بود ولیکن این مطلب از عهده او خارج است وباید این عده را از داخل وخارج از برای این کار جمع آوری نمود که مشغول شوند.

رئیس- بلی این بسیار رأی صحیحی است وآن روز هم جناب مخبرالملك این مسئله را مطرح کردند خیلیها هم تصویب نمودند ولی میدانید که فقط گفتن در نظر نمیماند خوب است این نوع مسائل را لایحه نموده بمجلس بدهند اگر لازم شد بکمیسیون رجوع شده نظرات خود را مینماید اگر صلاح شد همان طور معمول میدارند.

حاج سید نصرالله- باز تجدید میکنم اظهار خودم را امروز که برای تنظیم مجلس گفتگو و اقدام شده مطالب بهمان مذاکرات میگذردخوب است موضوع مذاکره مجلس معلوم شود.

رئیس- عجالتا همان نوشته وزیر مالیه در باب رفتن مسیوپریم قرائت میشود میشود تا جواب آن معلوم شود و نیز در این چند روزه تلگراف زیاد بمجلس آمده باید آنها را هم رسیدگی کرده جواب داد.

آقا سید عبدالله مجتهد- آیا این شخص از جانب کی وکیل است ما باید بطور قانون خود عمل نماییم اگر آن شخص وکیل در توکیل باشد میتواند دیگری را وکیل کند و اگر نباشد نمیتواند در این موقع رقعه وزیر مالیه قریب باین مضمون قرائت شد که کنترات مسیوپریم منقضی شده و میخواهد برود و مسیومولینر را وکل نموده که بحساب او رسیدگی شودو هر گاه بماند باز باید باو مواجب داد و این مقرون بصرفه نیست ویك سفارش نامه هم از مجلس مقدس بانجمن ولایتی رشت و بلدیه انزلی خواسته است که در سرحد از او جلوگیری نشود و بگذرد.

حاج امام جمعه- اینجا دو مطلب است یکی کاغذ وزیر مالیه که دلالت دارد که این شخص وکیل در دادن و محاسبات است حال چه نحو خواهد بود این نوشته ساکت است مطلب دوم مسئله ایست که آقای حجةالاسلام فرمودند باید آن شخص وکیل در توکیل باشد واین قانون در میان آنها هم معمول است اگر معمول نبود سفارت امضای آن نوشته را نمیکرد اینکه سفارت امضاء کرده است برای همین است وباعتقاد بنده کافی است ولی باید این شخص وکیل ملتزم و ضامن شود که هر چه بپای مسیونوز وارد آمد بدهد.

مستشارالدوله- بنده در خاطر دارم همان طور که آقای حاج امام جمعه گفتند آن وقت که در کمیسیون خارجه قرارداد مسیونوز را آورده بودند خواستند فسخ نمایند سفارت بلژیك در عهده گرفته وضمانت کرد که آنچه باقی دارد شد گرفته رد کند دیگر آنکه آقای حجة الاسلام فرمودند که باید مسیوپریم وکیل درتوکیل باشد همانطور که آقای حاج امام جمعه فرمودند امضاء سفارت دراین مسئله کافی است و دلیل است بر اینکه او وکیل در توکیل بوده است.

آقا سید عبدالله مجتهد- حالا چه ضرر دارد که مجدداً توضیح خواسته شود تا اینکه بعدها جای حرفی نباشد.

لسان الحکماء- بنده میخواستم عرض نمایم قبل از اینکه آقایان وکلا بروند ترتیب وقت مجلس وموضوع مذاکره مجلس بعد را معین نمایند که درجلسه آتیه معمول شود.

آقا میرزا محمود- اینکه آقای مستشارالدوله گفتند در کمیسیون اظهار شد که سفارت بلژیك متعهد شده که هر چه بپای مسیونوز وارد آمد بگیرد بدهد اینجا در مجلس علنی هم مذاکره شد وحالا هم سفارت امضاء کرده همان است و اینکه آقای حجة الاسلام فرمودند مسئله شرعی است ولی در سیاسات بعقیده بنده ده نفر هم وکیل از همدیگر بشوند صحیح است.

آقا شیخ حسین- در این مسئله بقدر کفایت صحبت شد عقیده بنده اینست که وزیر مسئول ما که امروز عالم بمقتضیات و پلتیك مملکت است آنچه دراین خصوص نوشته است صحیح است دیگر اینکه درباب بی ترتیبی مالیه گفته شد چون تا حال چهار وزیر مالیه عوض شده است خوبست که وزیر مالیه را بخواهند که در خصوص این مسئله توضیحی بدهد وترتیب مالیه امساله هم از ایشان خواسته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این شخص استیذانی نمیخواهد سفارش نامه میخواهد که از انزلی بگذرد. معلوم است با آن نوشته وزیر مالیه و وزیر امور خارجه تصویب شده و اجازه داده اند که برود دیگر برای این مسئله جزئی خواستن وزیر مالیه درمجلس لازم نیست حال اگر باید استفساری شود خود شخص رئیس و هیئت رئیسه در خارج تحقیقات بنمایند.

آقا میرزا آقا مجاهد- در اینگونه موارد ضمانت و نوشته سفارت کفایت از این میکند که آن شخص وکیل در توکیل باشد چون نوشته سفارت سندیت دارد و دیگر لازم بخواستن توضیح نیست.

رئیس- اگر صلاح میدانی این مسئله ازوزیر مالیه توضیح خواسته شود و در کمیسیونهم دقت نظری بشود خوبست که موضوع مذاکره فردا معین شود واز برای جلسه آتیه در کمیسیون با مشورت هیئت رئیسه موضوع مذاکره مجلس بعداً معین میشود.

دکتر ولی الله خان- چیزکه باید بدواً اقدام نمایند تعیین ساعت قانونی افتتاح مجلس است که روزهای مجلس جلسه رسمی وافتتاح و انعقاد معین شده رأی گرفته شود ودر خصوص موضوع مذاکرات باید حضرتعالی صورتی از مطالب و لوایحی که به مجلس آمده نوشته بدهید تاما بترتیب درآورده و فهرستی نوشته بشما بدهیم وشماهم در اجرای ترتیب آن کمال دقت را منظور دارد وحالا عقب موضوع مذاکره گشتن فایده ندارد چون خیلی لوایح و مطالب است که اگر آنها مرتب شوند موضوع مذاکرات معلوم میشود و عجالتاً بعقیده بنده باید ساعت قانونی افتتاح مجلس معین شود (در این موقع از بابت تعیین ساعت افتتاح مجلس مذاکرات زیاد بعمل آمده و اخذ رأی علنی شده باکثریت آراء سه ساعت بغروب مانده تصویب شد و جناب رئیس اظهار کردند که اگر کسی چند دقیقه دیر بیاید اسم او درجزو اشخاص دیرآمده نوشته خواهد شد واگر نیم ساعت دیر بیاید در جزو غائبین نوشته خواهد شد و هفته یکروز اسامی این اشخاص بتوسط روزنامه اعلان خواهد شد.)

اسدالله میرزا- از امروز تا سی و چهل روز دیگر میتوانیم که سه ساعت بغروب مانده حاضر شویم وبعد از آن قرار دیگری میدهیم اما اینکه در این باب انتظام مجلس مذاکره شده بود بنده عرض میکنم که انتظام مجلس جمعیت حواس جمع میخواهد مدتی است که یکدسته در اینجا از دست جهان شاه خان متظلمند و یك عده سرباز هم امروز آمده و بنده از قیل و قال پائین حواس ندارم باید فکری در باره متظلمین نمود که اگر باید رجوع بعدلیه شود ارجاع کنندتا اینکه حواس وکلا جمع باشد.

معاضدالسلطنه- نصرة السلطنه زحمتی کشیده و لایحه نوشته تقدیم جلس نموده قرائت شده و اکثر تصویب نموده اند ولی این هم رفت نزد آن کاغذهای دیگر بعقیده بنده خوب است فردا همان لایحه مطرح مذاکره شود.

آقا سید حسن تقی زاده- آنچه که شما مجازات قرار دادید قانون نشد که لازم الاجری باشد زیرا که قانون باید به اکثریت آراء باشد.

حاجی سید نصرالله- شما همین قدر اعلان میکنید نه اینکه قانونی رادفع ورفع نمایید این ضرری ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- خوبست قرار بشود که اگر تاده دفعه نیامدند استعفا بدهند.

آقا میرزا محمود- در این باب هیئت رئیسه باید دقت کنند یك مجازات صحیحی معین نمایند اینکه اگر نیامدند اعلان شود این مطلب مجازات نخواهد شد.

دکتر ولی الله خان- درسایر ممالك معمول است که مجازات نیامدن را بیك چیز نقدی معین میکنند یعنی از حق آن وکیل میکاهد بیك شکل متناسبی نه این که چیزی نقد از او دستی بگیرند چون امروزه نقداً چیزی بوکلا داده نمیشود صحیح نیست که جزای نقدی قرار بگذاریم و چیزی از آنها دستی بگیریم عقیده بنده این است که اگر وکیلی در سر وقت نیاید تا سه دفعه در روزنامجات اعلان شود و اگر تا ده دفعه متوالیاً بدون عذر موجه نیاید استعفا بدهد وامروزه باید از جزای نقدی صرف نظر کرد زیرا که جیزی در بساط نیست وآن هم که گفتید هر کسی دیر آمد یك چیزی خودش بنویسد آن هم صحیح نیست و باید در این ترتیب هم دقت شود.

آقا شیخ محمدعلی- آن شرحیکه جنابعالی در مقام مجازات فرمودید نمیشود مجازات قرارداد زیرا از این که اعلان شود فایده حاصل نخواهد شد و هیچوقت عده کامل در مجلس نبوده و ما نمیتوانیم رأی بگیریم واین ترتیب که آقای دکتر ولی الله خان گفتند بد نیست اما بشرط این که پای عذر موجه بمیان آمد همه کس میگوید عذر دارم و شاید هم برای خود می آورد.

حسین قلیخان نواب- درباب تشریف آوردند رئیس بپارلمان که شبها هم در اینجا باشد مذاکره شد واکثر تصویب کردند حالا چه وقت تشریف خواهند آورد.

رئیس- بنده که از این مسئله مسبوق نبودم که ترتیبات آن را قرار بدهم حالا که مسبوق شدم ملاحظات خود را نموده وترتیب آن را قرار داده بشما و سایر آقایان اطلاع میدهم.

حسنعلی خان- گفته شد که سربازها اینجا جمع شده واسباب تفرقه حواس وکلا میگردند کراراً در اینجا مذاکره شد که وزیر مسئول، مسئول اداره خودش است او باید بداند که یك دسته سرباز او در اینجا متظلم شده اند آنها را بخواهد یا خودش بیاید اینجا و قراری گذارده ایشان را ساکت نمایند که اسباب تفرقه حواس وکلاء محترم نشوند.

مستشارالدوله- در باب سربازها صبح از وزارت جنگ سئوال شد که باز این سربازها آمده اند اینجا و قرار بود که روز شنبه دوم بآنها جیره و مواجب داده شود جواب داده شد که آنها میخواهند سان بدهند و جیره هشتصد نفری بگیرند چند نفر از وکلیها وغیره به کمیسیون هیئت رئیسه خواسته شدند گفتند که این طور نیست ماها اجتماع واتحاد کرده ایم که عوض قبول نکنیم معلوم شد که اینها مسئله بی اصل بوده و گویا از طرف صاحب منصبها این را اجبار مینمایندو این سئوال و جواب را شاهزاده امان الله میرزا با وزارت جنگ کردندوگویا حالا اظهار آنها این است که تا پول نگیریم از اینجا نمیرویم وزارت جنگهم بر حسب حواله که گرفته است قرار است که روز دوشنبه وجه را حاضر نماید.

امان الله میرزا- من گمان نمیکنم که این نظام که میگویند جزء هوا است قرارشد دوازده هزار تومان از بانك گرفته شده باین سربازها که می بینید بدهند و حال این جا ایستاده اند حکماً میخواهند که پول بگیرند با این که حواله در دست اوست پس معلوم میشود که نظام نیست و پولتیك است این سه فوج که دراین پای تخت هستند هیچ نظام ندارد و هیچ صاحب منصب نداریم و تمام این ترتیبات بجهت این است که وزارت جنگ ضعف دارد نمیتواند نظام بدهد وصاحب منصبها اطاعت ندارند.

آقا سید حسن تقی زاده- صحبت درآمدن سربازها بود درباره تمام متظلمین همین طور باید معمول شود که همان روز اول بعرایض آنهارسیدگی شده بهر کجا که باید رجوع شود ارجاع نمایند مقصود این است که اطاقهای محبس مفروش نشود برای جمعی که از خارج میآیند مدتی خوانین د رجزین اینجا بودند نمیدانم رفتند یا شاید حالا هم باشند و کاری صورت گرفته نشده وهمیشه اینجا پر از قیل و قال متظلمین است از اول باید متظلمین را بهر اداره که لازم است ارجاع کنند.

آقا میرزا محمود- این سربازها چند فوج هستند که چهارصد نفری میباشند ولی در موقع گرفتن حقوق هشتصد نفر جیره ومواجب میگیرند باین معنی که از همدیگر در وقت سان بر عده خود افزوده و بقدر مقصود خود تعداد خود را جلوه داده حقوق هشتصد نفری بگیرند.

وکیل الرعایا- شش روز قبل این سربازها اینجا بودند وآنچه لازم بود درخصوص آنها گفتگو شد محض اطمینان خاطر استدعا کردند که یك نفر هم از وکلاهمراه ایشان بروند بنده راکمیسیون تصویب کرد رفتم و مذاکره هم شد عده از این سربازها قسم یاد کردند که ما

دویست و چهل نفر بیشتر نیستیم وزیر جنگ هم پولی حاضر نمودکه بآنها بدهد اما گویا صاحب منصبها راضی باین کسر دخل خود نمیشوندومن هر چه مینمایم ما بیشتر از مخارج لازمه این مملکت نمیتوانیم تدارك مالیه بنماییم نه باندازه اشتهای اینگونه اشخاص.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 254

جلسه: 254

مذاکرات روز سه شنبه پنجم شهر ربیع الاول دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه دوم را آقای میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- قرار بود که در سر ساعت سه حاضر شویم و حالا ده دقیقه از وقت گذشته خواهش دارم آقایانیکه دیر آمده اند زودتر بیایند که در سر ساعت مقرر مجلس افتتاح یابد.

(اکثر گفتند که همه قبل از وقت حاضر بودند.)

رئیس- از آن آقایانیکه قبل از وقت حاضر شده اند بسیار متشکرو از آقایانی هم که قدری دیر تشریف آورده اند خواهش مینماید که زودتر تشریف بیاورند پس از قرائت خلاصه مذاکرات روز شنبه جناب رئیس اظهار داشتند که هر کس ایرادی بمطالب خلاصه دارد اظهار نماید.

آقا شیخ حسین- بنده دو فقره اخیر خلاصه حرف دارم که باذن رئیس بنده با بعضی رفته بودیم بعدلیه در باب جان شاه خان که در موقع محاکمه او نظارت داشته باشیم وآن روز را جهان شاه خان آمده از قرار معلوم بعدها دیگر حاضر نشدواز حضور بهمرساندن طفره رفته خوبست در اینباب چیزی نوشته شود که در عدلیه حاضر شود تا این که محاکمات او تمام شود اسامی وکلائیکه روز یکشنبه غائب بودند قرائت شد جمعی ایراد گرفته که اسامی اشخاصی که مسافرت کرده اند جز این اسامی نوشته شده خوبست بعدها دیگر نوشته نشود ومشیرالسلطان و مفتخرالممالك اظهار داشتند که ماعذر خود رانوشته فرستاده بودیم.

جناب رئیس جواب دادند که بعدها هرکس عذر خود را نوشته بهیئت رئیسه بفرستند.

رئیس- امروز موضوع مذاکره قانون مجالس تجار است اما قبل از شروع بقرائت آن چند مسئله است که باید عرض کنم در باب اطاق تازه که کمال جد و جهد در اتمام آن میشود امیدواریم که تا روز هفدهم که روز عید است افتتاح شود و در باب مسلك وزراء هم که روز شنبه مذاکره شد بهیئت وزراء نوشته شد متقبل شدند که تا سه روز دیگر مسلك خودشان را نوشته بمجلس بفرستند دیگر تلگرافی است که از جاب سپهدار رسیده که وزارت داخله برای اطلاع فرستاده است قرائت شود تلگراف مزبور که مبتنی بود بر استرداد چهار نفر اسیر از تراکمه متمرده و مغلوبیت آنها واسترداد ده نفر از اسرای قوچان که فروخته شده بودند و عزیمت از آنمکان با اردو بسمت گنبد قابوس وکوکلان قرائتشد.

رئیس- خیلی مژده بزرگی است برای وکلاوملت خوب است که احساسات وکلا و احساسات ملت بتوسط وزارت داخله تقدیم حضور اعلیحضرت بشود و خود جناب وزیر داخله هم جواب این تلگراف را خواهند داد.

احسن الدوله- خوب است باولیای دولت نوشته شود که قدغن نمایند برده فروشی در ایران موقوف بشود.

رئیس- لایحه دراین باب باید مرقوم دارید تا مطرح شود (در این موقع شروع بقرائت قانون مجالس تجارتی ایران شد).

وکیل التجار- قبل از شروع بقرائت عرض میکنم که این رکلمان است و باعث تضییع اوقات مجلس خواهد شد.

رئیس- چون قبل ازوقت موضوع مذاکرات امروز همین قانون معین شده و نیز بدواً گویا این قانون را هیئت رئیسه دیده و بعد راجع بکمیسیون کرده اند در این صورت باید قرائت شود حالا هم قرائت اول است نباید بحث وایراد شود. (شروع بقرائت قانون شده پس از ختم قرائت اول مجدداً شروع بمذاکره مطالب دیگر گردید.)

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در باب تلگراف قصر شیرین خوبست جواب داده شود.

رئیس- در کمیسیون رئیسه اقدامات خواهد شد الان خارج از موضوع است واین رقعه ایست از وزارت داخله قرائت میشود قرائت شد قریب به این مضمون (دو مسئله استکه اقدم از همه امور است وبنده این دو مسئله را از همه امور مقدم میدانم وبلکه از واجبات میدانم یکی نظم امور حکومت دارالخلافه وترتیب پلیس و یکی نظم طرق و شوارع قرارداد هردو را نوشته فرستادم که هر چه زودتر ملاحظه نموده وتصویب کرده بفرستند ولی بتأخیر افتاده از یك طرف حکومت بی تکلیف است واز یك طرف ملت بطور صختی مطالبه نظم وامنیت مینماید لهذا خواهشمند است که دراول وهله اینقرار نامه ها را ملاحظه ومذاکره وتصویب نموده بفرستند تا بموقع اجرای گذاشته شود.

رئیس- این کاغذیست که وزیر داخله نوشته است واین نظامنامه ایست راجع بپلیس و یکی هم راجع بفراسواران و یکی مسئله راجع بحکومت شهر است و یك لایحه هم در باب بودجه وزارت داخله است که باید اینها زودتر از مجلس بگذرد حال خوانده میشود اگر صلاح میدانید راجع بکمیسیون بشود که ملاحظه شده بیاید بمجلس.

آقا سید حسن تقی زاده- من تعجب دارم که چرا پلیس را در نظامنامه اختصاص بدارالخلافه میدهند آیا تمام مملکت پلیس نمیخواهد پس باید طوری نوشته شود که برای تمام مملکت کافی باشد.

رئیس- صحیح است حالا خوانده میشود اگر ملاحظاتی در آن باشد در کمیسیون میشود. (در این موقع شروع بقرائت نظامنامه پلیس شد). پس از قرائت.

رئیس- حالا تصویب مینمایید رجوع به کمیسیون شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده تکرار مینمایم مطلب خود را که قانون پلیس هر شهر نباید علیحده نوشته شود و در همین نظامنامه بتغییر و تبدیل چند ماده که نسبت بجمعیت هر شهر بیك عده پلیس ترتیب داده شود ممکنست درست شود دیگر اینکه تمام آنها نصیحت است جزو انتظام نیست خوب است آن مواد هم در حاشیه نوشته شود.

لسان الحکماء- بهر کمیسیون که میفرستند خوبست اعضاء ملاحظات خودشان را علیحده بنویسند.

حاج سید نصرالله- کمیسیونیست که جناب دکتر ولی الله خان و جمعی دیگر در آن هستند که خیلی خوبست رجوع بآن کمیسیون بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- هر قانونی باید رجوع بکمیسیون مناسب آن بشود اگر نظامنامه جنگ باشد بکمیسیون نظامی و همچنین هر نظامنامه کمیسیون آن باید بمناسبت آن نظامنامه باشد و در این کمیسیون هم باید یکنفر از علما و فقها باشد برای شرعیات آن و اقلا باید این کمیسیون مرکب از شش نفر باشند.

سید الحکما- این نظامنامه قرائت شد و بکمیسیون فرستاده میشود خوبست نظامنامه دیگر هم قرائت شود برود بکمیسیون و مهمترین از همه قانونها قانون عدلیه است طوری شود که خیلی زود به مجلس بیاید.

رئیس- حالا معلوم میشود که اکثریت آراء بر این استکه این نظامنامه پلیس رجوع به کمیسیون بشود.

(اکثر تصویب نمودند).

آقا سید حسن تقی زاده- یکعرض مختصری دارم که این طور رأی گرفتنهای غیر محسوس هم باید محسوس شود حالا همه میگویند بلی ولی بعد از چند روز دیگر میگویند ما اطلاع نداریم.

حسنعلی خان- چندی قبل در این مجلس کمیسیون داخله تشکیل شده بود و بیك اندازه هم کار میکردند و گمانم این است که وزارت داخله این اهمیت را داشته باشد که یك کمیسیون تشکیل شده و این نظامنامه پلیس هم بآنجا رجوع شود.

اسدالله میرزا- این کمیسیونی که آقای حاجی سید نصرالله فرمودند که این نظامنامه راجع شود بسیار خوب است ولی شاید تحصیل بر آن کمیسیون شودزیراکه کار زیاد دارند پس خوب است چند نفری را از وکلا که صلاحیت دارند برای این کار انتخاب نمایند برفرض جزو کمیسیون دیگری باشند مراقبت داشته باشند که چند روزه تمام شده بمجلس بیاید واین مسئله را بنده خیلی اهمیت میدهم.

وکیل التجار- عقیده بنده این نظامنامه راجع بکمیسیون جنگ بشود و ربط بآنجا دارد و اینکه آقای تقی زاده گفتند از اینکه جمعی بگویند بلی در یك مسئله نمیشود آنرا مناط رأی قرار داد گمان بنده این است جمعی که میگویند بلی و یك مطلبی راتصویب مینمایند دیگر آنرا بعدها تردید نخواهند کرد و آن مطلب دیگر مخالف ندارد اگر کسی مخالف آن رأی باشد اظهار میکند.

آقا سید حسن تقی زاده- باید انشاء الله شروع کنیم وفانمودن بوعده هایی که داده شده مطلبی را که وکلا با یك حرارتی اظهار میکنند باید آن را دنبال نمایند که آن مطلب از بین نرود چندی قبل یك مسئله را جناب مخبرالملك اظهار کرده بودند که بسیار صحیح ولازم است واز پارسال تا حال این مطلب بایستی مرتب شود وآن یك مجمع قانون نویس وکنگره است که قوانین را نوشته وتنقیح کرده بدهند برای اینکه هر وزارت خانه یك چیزی مینویسند وبی مناسبت بوده پر از لغات مختلفه و اصطلاحات متفاوته هستند مثلا در قانون وزارت تجارت که نوشتند قانون مجالس تجارتی این لفظ نباید در آنجا نوشته شود و باید این لفظ از برای شورای ملی علم باشد و دراین موارد الفاظ دیگر مثل لفظ مجمع و غیره استعمال شودغرض این است که از برای تناسب وضع قوانین و ملاحظات لغات متناسبه و برای سهولت کار باید این کمیته تشکیل شود که مشغول نوشتن وملاحظات قوانین باشند حالا مطرح قرارداده این ترتیب را معین میکنند یا روز دیگر باید زودتر این کار بشود.

رئیس- این مسئله بسیار خوبست و جناب مخبرالملك هم اظهار کرده بودند بنا بود در این باب لایحه بنویسند خوبست آن لایحه را نوشته آنوقت رأی گرفته بشود.

مخبرالملك- اینکه میفرمایید لایحه نوشته شود لایحه برای مطلبی است که قبل از وقت در مجلس مذاکره نشده باشد واین مسئله تاکنون چند مرتبه مذاکره شده و لازم به نوشتن لایحه نیست وعقیده بنده این است که از طرف مجلس بوزرا چیزی نوشته شود که بزودی تشکیل یك همچو هیئتی را بدهند.

رئیس- در این باب نیز باید رأی گرفته شود و حالا باید در باب کمیسیون و انتخاب اعضاء آن برای نظامنامه پلیس گفتگو شود که تکلیف معلوم شود.

مخبرالملك- بنده باوکیل التجار در این باب هم عقیده هستم خوبست بکمیسیون جنگ رجوع شود بیربط هم نیست.

رئیس- چون کمیسیون جنگ خیلی کار دارد خصوص ترتیبات جدیدی که وزیر جنگ نوشته و پیشنهاد کرده اندباید آن را تمام نمایند واگر این هم راجع شود گمانم این است تا بیست روز دیگر هم تمام نشود واین نظامنامه باید زودتر تمام شود.

امان الله میرزا- ترتیبی را که وزیرجنگ پیشنهاد کرده اند در کمیسیون جنگ قریب باتمام است و عنقریب بمجلس آمده وقرائت میشود اما در جواب این نظامنامه اگر راجع بکمیسیون جنگ شود این اعضاء کافی نیست و اگر اجازه داده شود اشخاصی که در این باب بصیرت دارند چندنفری از خارج در کمیسیون خواسته شود که زودتر اینکار تمام شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده رأیم این است که نه بکمیسیون جنگ و نه بکمیسیون تنقیح لوایح رجوع شود بلکه عقیده ام این است که باید برای هر قانونی یك کمیسیون جدید انتخاب شود واز خارج هم صحیح نیست اشخاصی بیاورند زیراکه باید نظریات وتغییرات دراین قانون بشود واین حق وکلا است زیرا که ملت باید اطمینان داشته باشند باشخاصیکه وضع قانونی مینمایند.

وکیل التجار- این اشخاص برای معاونت است بلکه برای اینست که اطلاعات خودشان اظهار کنند و تحصیل اطلاعی از آنها بشود.

رئیس- خارج از موضوع نشویم مذاکره دراینست که باید کمیسیون جنگ رجوع شود یا کمیسیون جدید انتخاب شود.

آقا میرزا محمود- عقیده بنده اینست که بکمیسیون جنگ رجوع شود ولی از خارج لازم نیست اشخاص داخل شوند.

اسدالله میرزا- بنده با آقای تقی زاده هم عقیده ام و باید کمیسیون دیگر انتخاب شود و این نظامنامه چندان اهمیت ندارد و لازم نیست بکمیسیون جنگ رجوع شود.

حاج سید نصرالله- همان طور که گفتند وکلا امین هستند نه غیر و غیر نمیتواند تصرفات بنماید ولی چه ضرر دارد برای کسب اطلاع چند نفری را داخل کند و در اینکار مداقه نماید و زود تمام کند ونباید دایره را مضیق نمود.

حسام الاسلام- علم ادارات یا حسی است یا علمی و این مسئله پلیس که تازه اختراع نشده و قانونی است که نوشته شده است ولی باید ملاحظه اقتضای مملکت را نموده و قوانین را اصلاح نمایند واین را تمام وکلا میتوانندو بنده رأی نمیدهم کسی را از خارج داخل کنند.

امان الله میرزا- این که میگویند این مسئله چندان اهمیت ندارد بنده عقیده بعکس این است زیرا که پلیس اول قدرت مملکت است برای اینکه باید از تمام افرادمملکت مطابق قانون جلوگیری نماید واین قدرت را کسی میتواند به پلیس بدهد که عالم بعلم حقوق و قانون باشد دراین موقع در خصوص این که نظامنامه پلیس راجع بکمیسیون جنگ شود یا کمیسیون جدیدی انتخاب شود رأی گرفته شد باکثریت آراء تصویب شد که کمیسیون جدید انتخاب شود.)

رئیس- از اکثریت آراء معلوم شد که باید کمیسیون جدیدی انتخاب شده ونظامنامه پلیس بآنجا رجوع شود و حالا باید اعضاء این کمیسیون را انتخاب نمایند ورقه برای انتخاب اعضاء کمیسیون منتشر شد (در این موقع ده دقیقه برای تنفس قرار داده ورفتند باطاق دیگر و پس از ده دقیقه مجلس مجدداً منعقد شد)

رئیس- خیلی متشکرم از آقایان که پس از ده دقیقه که مدت تنفس بود حاضر شدند و مرا هم اطلاع دادند و امیدوارم این ترتیبات را همیشه مراب باشند روز پنجشنبه سه ساعت بغروب مانده بطور قرارداد مجسل منعقد خواهد شد اولا آقایان وکلائی که تازه انتخاب شده اند و قسم یاد نکرده اند قسم یاد خواهند نمود و بعد هم قانون تجارت دفعه دوم قرائت و مباحثه خواهد شد ضمناً بعضی کاغذهایی که از وزارت داخله فرستاده شده باید خوانده شود و نیز بعضی احکام است که از حجج اسلام عتبات عالیات رسیده محض اطلاع قرائت خواهد شد.

وکیل التجار- تمام اینها که نوشته شده ودستورالعمل داخلی مجلس تجارت است و قانون نیست.

حسنعلی خان- آقای وکیل التجار اشتباه کرده اند واین گود است و از گودها ترجمه شده وباید از مجلس بگذرد و آنچه راجع بنظامنامه داخلی اطاقها است باید خودشان ترتیب بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه گفتند بعضی کاغذها است که وزارت داخله نوشته باید وکلا اطلاع پیدا کنند خوب است یك لوحه در راه رو مجلس قرار داده شده تا تاریخ ورود و خروج آنها نوشته شود که از این ترتیب نیز وکلا اطلاع پیدا کنند.

وکیل التجار- این مطلب راجع بکمیسیون عرایض است که کلیه کاغذجات وارد آنجا میشود و باید در آنجا صورت برداشته شودولی بواسطه اینکه دو نفر از وکلاکه اعضاء این کمیسیون بودند استعفا دادند و بعضی هم حاضر نمیشوند الان کمیسیون عرایض ناقص است و تاکنون نتوانسته اداره خود را منظم نماید پس از تکمیل عده و دستورالعمل که داده شد کمیسیون با کمال خوبی از عهده کارهای خود برآمده و خلاصه کلیه صادرات وواردات را اطلاع خواهد داد.

آقا میرزا سید علینقی- ما یك ترتیبی در زمان ریاست احسن الدوله در کمیسیون عرایض داشتیم که عرایض بکمیسیون میامد و از آنجا بدفتر میرفت و دوباره از دفتر بکمیسیون میامد حالا هم اگر آن ترتیب باشد کمیسیون عرایض میتواند کاری بکند والا نمیتواند زیرا که کمیسیون عرایض اطمینان ندارد که از دفتر طوری که میخواهندنوشته میشود.

وکیل الرعایا- در قسم یاد نمودن باقی وکلا که ناقص مانده است علاوه در سایر ادارات هم شروع شد و ناقص مانده است در همه جا معمول است که در دوره مشروطیت باید تمام اعضاء اداره قسم یاد نمایند و باید در تمام ولایات این مطلب را معمول بدارند که در نقطه مقدس حاضر شده وقسم یاد کنند در صورتیکه شخص پادشاه برای این مطلب حاضر شود باید تمام مردم از روی رغبت برای این کار حاضر شوند و خوب است اعلان شود بتمام ولایات که این مطلب معمول شود.

سید الحکما- بنده عقیده ام این است که این فرمایشات خلاف ترتیب است روز یکشنبه دو مسئله پیشنهاد شد یکی قرائت همین قانون و یکی هم مذاکره تخم نوغان حال نمیدانم مسئله تخم نوغان از نظر هیئت رئیسه گذشته است یا نه.

رئیس- این مسئله دو مرتبه در مجلس مطرح شده گویا قرارشده بود یك کیمسیونی تشکیل شده دراین باب مداقه نمایند و روز یکشنبه گفتند که همچو قراری نشده و بعد گفته شد که رجوع بصورت مذاکرات آن روز شود البته هیئت رئیسه رجوع کرده و ترتیب آن را خواهند داد یك مسئله دیگر هست که عرض مینمایم و آن این است که آنچه تا حال فهمیده شده چهار نفر منشی برای مجلس کم است حال اگروکلا تصویب مینمایند دو نفر دیگر انتخاب شودند که در این موقع بتوانند بکارها برسند.

آقا سید حسن تقی زاده- خوب است که در نظامنامه اگر ماده برای این مطلب نوشته میشود باسم منشی نوشته نشود دو نفر معاون انتخاب بشوند که در غیبت آنها کمك کنند دراینصورت چهار نفر کافی است بجهت اینکه منشی معنیش چیزنویسی و ثباتی نیست بلکه شغلی که از برای او معین شده در هیئت رئیسه باید مشغول باشد نویسنده نوشتجات وثبات را محرر میگویند.

مخبرالملك- برای آن کاریکه منشی مجلس باید مشغول شود چهار نفر کافی است و کم نیست چون آنها بواسطه آن کارهاییکه دارند حاضر نمیشوند اینست که کارها نمیگذرد و باید منشیها کسانی باشند که حاضر بشوند و دیگر آنکه منشی نباید رقعه بنویسد برای آن کاریکه منشی باید بکند چهار نفر کافی است.

رئیس- این که بنده عرض میکردم که چهار نفر منشی کم است وبایددو نفر دیگر انتخاب بشوند بجهة این است که یکنفر باید مشغول قرائت لوایح مجلس بشودو یکی هم باید اسامی اشخاص که اذن نطق میخواهند بنویسند و دو نفر هم در کمیسیون رئسیه مشغول کار هستند و بعضی اوقات هم کسالت عارضشان میشود کار مجلس بتعویق می افتد مثل اینکه امروز ممکن نشد حاضر و غایب نوشته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده جواب این مسئله را میدهم که اولا زمان انعقاد مجلس منشیها در اطاق رئیس دیگر نباید مشغول کار باشند واگر نقاهتی یا کسالتی بآنها عارض شود معاونین بجای آنها مشغول کار میشوند.

مخبرالملك- بنده هم همینطور میخواستم عرض کنم اگر منشیها بوظیفه خود عمل نمایند به گمان بنده باید چهار نفر کافی باشند منجمله از منشیها یکی آقای مستشارالدوله هستند که اغلب کار خارجی دارند و مثلا امروز رفته اند تلگرافخانه برای مخابره با انجمن تبریز.

اسدالله میرزا- از مطالبی که بمجلس آمده ولازم بود که جواب داده شود و تاکنون نداده اند یك لایحه و عریضه بمجلس (واکراد) رئیس کل ارامنه از اصفهان نوشته که یك نفر یا دو نفر وکیل از ارامنه برای مجلس انتخاب شود آیا این جواب داده شد یا نه اگر نداده اند باید داده شود و لازم است.

آقای حاجی سید نصرالله- جوابی نوشته شده که داده بشود باین مضمون که چون این دوره حق خودشان را واگذار کرده اندو نیز این دوره نزدیك باختتام است باشد انشاء الله برای دوره دیگر.

ادیب التجار- جواب خلیفه این است که باید آنها وکیل از میان خودشان انتخاب کرده به انجمن ولایتی بفرستند همین طور هم در سابق جواب داده است.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- باید معلوم شود که یهود و ارامنه باید هر یك، یك وکیل داشته باشند یامخصوص بارامنه است مثلا یهودیهای اصفهان آنها هم یك محله هستند آنها هم حق دارند که یکنفر وکیل انتخاب نمایند یا نه باید این مسئله معلوم شود.

بحرالعلوم کرمانی- تمام اینها حق دارند که وکیل انتخاب کنند مخصوصا ارامنه که ملت قدیمه ایران هستند حق دارند که وکیل انتخاب کنندولی چیزیکه بود این است که دراول انتخاب آنها رأی خودشان و حق خودشانرا تفویض نمودند والا حق داشته اند که وکیل انتخاب نمایند.

مخبرالملك- این مذاکرات بواسطه این میشود که از نظامنامه انتخابات غفلت کرده اند انتخابات بر دو قسم است یکی از روی عده نفوس که اقل آن از صد هزار نفر یك نفر حق انتخاب دارد یا پنجاه هزار نفر یك نفر و گمانم این است که در تمام ایران پنجاه هزار نفر ارمنی بیشتر نباشد در این صورت باید تمام ارامنه تهران و سایر جاها بیك نفر رأی بدهند واین فعلا محل اشکال است اما در نظامنامه ما ابداً در مذهب فرق نگذاشته هر طبقه از هر مذهبی که هست باید رأی بدهند در انتخاب وکیل مثلا ارامنه تجار ایران در طبقه تجار اگر رأی میدادند و حق رأی خود را واگذار نمیکردند شاید اکثریت آراء بآنها افتاده و یکنفر از ده نفر وکلای تجار از آنهامیشد.

اسدالله میرزا- مقصود از این اظهار خلیفه محترم این بود که محله جلفا تنها وکیل از برای خود خواسته بودند و جمعیت ارامنه هم در ایران دور نیست که بصد هزار یا هشتادهزار نفر برسند و اگر انتخاب از روی عده نفوس بود که اینها هم حق یکی دو نفر وکیل را داشته اند ولی چون این دوره انتخاب از روی طبقات است اینها هم یك طبقه محسوب میشوند واین عده حق انتخاب وکیل دارند ولی نمیگویم که حالا امروز بآنها حق انتخاب داده شودواین جماعت هم هیچوقت از تجارت و سایر کارهای مملکتی کوتاهی نداشته و در

همه قسم خدمت به مملکت و وطن حاضر بوده آنچه را که عرض میکنم اینست که باید جواب صحیحی از طرف مجلس بآنها داده شود که آسوده خاطر باشند.

آقا میرزا محمود- این اظهاری راکه نواب والا فرمودند محتاج باین اندازه از مذاکره نبوده و جواب همانست که جناب حاجی سید نصرالله داده اند چون این دوره حق خود راتفویض نمودند دیگر حق انتخاب ندارند.

آقا سید حسن تقی زاده- عقیده بنده همان است که جناب اسدالله میرزا اظهار نمودنداین اظهار خلیفه کل ارامنه باستثنای مملکت آذربایجان اظهار صحیح و بجا است چون ارامنه آذربایجان در تحت ریاست خلیفه دیگریهستند ولی سایر ارامنه ایران بانضمام هندوستان با این خلیفه بزرگ است و همان نحو که در قانون نوشته شده است آنهاهم جزو ملت اران و صاحب رأی وانتخاب هستند و بلکه بترتیب طبقاتی بیشتر نسبت بآنها اظهار اتحاد شده که داخل در مذهب رسمی ایران میباشند و باید امروزه جوابی که مناسب قانون مملکتی و سیاسی است بآنها داده شود و چون این دوره که انتخاب از روی تعداد نفوس نبوده لهذا بآنها حق انتخاب وکیل داده نشده و علاوه در این ایام هم یك کاغذی از جماعت ارامنه ونصارای مهاجرین ایران ساکن در مملکت اتازونی بمجلس نوشته بودند که مضمون آنرا عرض میکنم و هرگاه هیئت رئیسه تجویز کردند خود آن کاغذ در مجس محض اطلاع وکلا محترم خوانده شود و مضمون آن کاغذ مبتنی بر همراهی واظهار وطندوستی بوده که ما جماعت ارامنه حاضریم هزار نفر با دوازده عراده توپ با لباس نظام اتازونی که درهریك از سرحدات ایران لازم شود حاضر گشته جان فشانی نماییم با این اظهارات و همراهی جای آن است که در این دوره حق انتخاب وکیل بآنها داده شود.

حاج سید نصرالله- بلی مضمون آن کاغذ همین است که گفتند و در واقع خیلی اظهار همراهی کرده اند اگر چه بحمدالله هنوز محتاج نشده ایم ولی خیلی موجب مسرت گردید.

حسنعلی خان- بنده میخواهم عرض کنم که قدری مخالف قانوندر مجلس صحبت شد ما قرار گذاشته و مکلف شدیم که هر چه کاغذ و لایحه بمجلس بیاید باید بتصویب هیئت رئیسه بمجلس آمده و مطرح شود حالا مشاهده میشود در باب کاغذی که چندی قبل آمده و بعد هم گفته شد کاغذ دراین جا حاضر است مضمون آن اظهار شود خوب بود آن کاغذ از طرف هیئت رئیسه بمجلس آمده و قانوناً مطرح میشد.

مخبرالملك- از اظهاری که بنده کردم مقصود این نبود که سلب حق انتخاب از طایفه ارامنه نموده باشم بنده عرض کردم که انتخاب دو قسم است درانتخاب طبقاتیکه فعلا ما معمول داشته ایم در این صورت نمیشود تشخیص مذهب داد هر کس از هر مذهب از هر طبقه که هست رأی میدهد اما انیکه بعضی گفتند که تمام ارامنه بلدان ایران صد هزار نفر هستندوحق انتخاب دو نفر وکیل بآنها داده شود بنده عرض کردم اشکال دارد بواسطه این که در این صورت بایدتمام ارامنه ایران اتفاق نموده ویك قراری بگذارند مثلا تماماً راضی شوند که یك نفر یا دو نفر را خلیفه آنها انتخاب نمایند ولی در صورت طبقاتی همین است که عرض شد و معمول هر جا که انتخاب وکیل طبقاتی است همین طور است.

خیاط باشی- در باب وکلای ایلات مدتی در مجلس مذاکره شد و خوب است خواسته شوند.

رئیس- حالا باید این مسئله که مطرح شده تمام شود بعد باین مطلب اقدام خواهد شد.

وکیل الرعایا- در موقع انتخاب خودطایفه ارامنه مسامحه کردند وانگهی حق انتخاب خود را واگذار کردند ودر آتیه البته آنها هم حق انتخاب و رأی دارند بعضی آنها هم میتوانند در جزو طبقات داخل شده و رأی بدهند بعلاوه حالا هم ممکن است که درمیان خودشان یك نفر وکیل انتخاب کرده و روانه دارند.

ادیب التجار- ما زمانی که خواستیم وکلای طبقات را انتخاب کنیم مخصوصا اعلان داریم و طبقات هم یا روحانیین هستند یا ملاك هستند یاتجار یا کسبه و آنها هم جزو این طبقات هستند ولی خودشان حاضر نشدند اما چون خلیفه در زمان مشروطه خیلی زحمت کشیده اند چه ضرر دارد حق انتخاب یکنفر وکیل بآنها داده شود.

حاج معین التجار- اگر حق یکنفر وکیل مخصوص بآنها داده شود تقریبا یك نوع مغایرت ملی پیدا میشود باین معنی که سایرین هم خواهند گفت ما هم حق انتخاب وکیل داریم وانتخاب طبقاتی را برای این قرار دادند که هر کس که در هر طبقه هست حاضر شده و

رأی بدهد دیگر این که اینها حق انتخاب را واگذار کردند اما این یکنفر وکیل که از اصفهان باقی است ضرر ندارد آنها هم حاضر شده رأی بدهند واگر اکثریت با آنها شد وکیلی را که معین کرده اند روانه بدارند ولی از اختصاص يك نوع مغایرت ملی پیدا میشود.

وکیل التجار- در حقوق مدنی و مملکتی هیچ تفاوتی گذارده نشده واین مذاکره فعلا بی نتیجه است اگر برای آتیه است که حالا فایده ندارد واگر برای حالیه است که در چند جامثل طهران و غیره بآنها اطلاع داده شد وحق رأی خود را واگذار کردند در این صورت مذاکره حالیه فایده ندارد ودر آتیه هم هر طور که نظامنامه انتخابات نوشته شود معمول خواهد شد.

اسدالله میرزا- در این جا مذاکره از سه مسئله شد اولا این که حاجی معین التجار گفتند که اگر اختصاص وکیل بآنها داده شود معایب دارد بنده عرض میکنم که این حسن کار وموجب اتحاد است زیرا که تمام افراد این آب و خاك هستند و با هم متحد میشوند در صورتی که از اهل تسنن وارامنه و یهود در اینجا باشند و دیگر این که آقای حسنعلی خان گفتند که خلاف قانون شده بنده عرض میکنم که اگر هم خلاف ترتیبی واقع شده از طرف هیئت رئیسه بوده من بر حسب وکالت خودم يك کاغذی که چنین شخص بزرگ وطن دوستی نوشته است دیدم مدتی است بلاجواب مانده گفتم لااقل در يك مجلس مطرح مذاکره شود دیگر اینکه گفته شد انتخاب نمودن وکیل آنها اسباب اشکال است از قرار اطلاعاتیکه دارم گویا آنها وکیل خودرا معلوم کرده باشند وگمانم این است که اگر امروز اجازه داده شود فردا وکیل آنها در این جا حاضر خواهد شد.

آقا سید حسین- ارباب جمشید در جزو طبقات اصنافی انتخاب شده نه مذهبی و جواب آن ها هم همین است که داخل در طبقات شونداگر اکثریت با آنها شد البته حاضر شوند بعلاوه در رشت و جاهای دیگر بآنها اعلان دادند و حاضر نشدند و حالا هم وقت گذشته در آتیه هم اگر انتخاب طبقاتی شد که داخل در طبقات میشوندواگر هم بعده نفوس باشد که تکلیف معلوم میشود.

حاج معین التجار- گویا نواب والا اسدالله میرزا اشتباه فرمودند عرض من این نیست که آنها حق انتخاب و رأی ندارند بلکه مقصود این بود اگر طایفه باشند طوایف بسیارند واین اسباب مغایرت و کدورت میشود و اگر طبقاتی است که آنها هم داخل در طبقات بودند واگر بنا باشد حالا دوباره حق انتخاب بآنها داده شود باید لایحه قانونی نوشته بمجلس بیاید ودراین باب رأی گرفته شود. رئیس- خوبست این مسئله بماند برای روز پنجشنبه و تمام شود و اشخاصی که برای کمیسیون نظامنامه پلیس انتخاب شده اند اسامی آنها قرائت میشود. (اسامی آنها قرائت شد واشخاص ذیل باکثریت آراء انتخاب شده بودند).

مخبرالملك امان الله میرزا

اسدالله میرزا دکتر ولی الله خان

لسان الحکما آقا شیخ حسین

رئیس- از این آقایان خواهش میشود که هر قدر بتوانند زودتر این کار را ترتیب داده بمجلس آمده واز مجس بگذرد بهتر است.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 255

جلسه: 255

مذاکرات روز پنج شنبه هفتم شهر ربیع الاول دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه پنجم را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس- بر حسب تعیین موضوع مذاکرات دو روز سه شنبه قرار بود امروز وکلائیکه قسم یاد نکرده اند قسم یاد نمایند خوب است اقدام شود واین هم اسامی اشخاصی است که روز سه شنبه حاضر نبودند قرائت میشود (قرائت شد اسامی مزبور از قرار ذیل:)

وثوق الدوله حاجی امین الضرب

آقا میرزا محسن آقا سید نظام الدین

آقا سید حسن آقا میرزا محمود

رئیس- بعضی از وکلای آذربایجان هم در آن روز حاضر نبودندولی بجهةاین که بتلگرافخانه برای مخابره با تبریز رفته بودند معذور میباشند (دراین موقع کلام الله مجید را بمجلس آورده عموم وکلا و جالسین برای پاس احترام قرآن مجید بعنوان تواضع برخاسته ووکلائیکه قسم یاد نکرده بودند با شرایط مقرره شروع بقسم یاد نمودن کردند.)

رئیس- کاغذی است که از وزارت داخله رسیده قرائت میشود (رقعه مزبوره که مبتنی بود بر مطالبه نظامنامه قراسورانها که زودتر از تصویب مجلس مقدس بگذردو اعاده بدهند تا بموقع اجرا گذارده شود قرائت گردید.)

رئیس- کاغذی هم بهمین مضمون در چند روز قبل قرائت شد و نظامنامه پلیسها خوانده شده و رجوع بکمیسیون گردید خوبست امروز هم نظامنامه قراسورانها قرائت شود اگرتصویب شد رجوع بکمیسیون گردد (شروع بقرائت نظامنامه قراسورانها شده ختم گردید.)

رئیس- حالا این لایحه باید رجوع بکمیسیون بشود یا نه؟

اسدالله میرزا- این که جمعی از وکلا اظهار داشته اند که یك انجمن مقننه لازم است بجهت این است که اینگونه نظامنامه ها که قدری از آن نصیحت و قدری اعلان و قدری هم خارج از موضوع نوشته شده داخل مجلس نشود و عقیده بنده این است که مجلس ما واضع قانون و مقننه نخواهد شد تا چنین مجمع قانونی تشکیل نشود پس هر چه زودتر اقدام به تشکیل چنین انجمن قانونی شده اشخاصی را که لایق اینکار میدانند انتخاب کرده در یك جای معین تشکیل دهند که قوانین را بطور تناسب بنویسند.

رئیس- این مسئله صحیح است چند روز قبل هم در این باب مذاکره شده واقدام خواهد شد ولی حالا نباید از موضوع خارج شد این نظامنامه راجع بکمیسیون بشود یا نه؟

اسدالله میرزا- نتیجه مقصود بنده هم همین است که این نظامنامه حقیقة نظامنامه نیست بلکه یك لایحه ایست اگر برای اداره قراسوران نظامنامه لازم است نوشته شود باید قوانین یك از ممالك متمدنه را ترجمه کرده و از روی کتب راجع باین مسئله نظامنامه باقتضای مملکت نوشته بشود.

آقا شیخ حسین- مسلم است که باید راهها را امن نمودومسلم است که وجود قراسوران لازم است اما این لایحه مکفی نیست همینطور که شاهزاده اسدالله میرزا گفتند کمیسیون لازم دارد که نظامنامه صحیحی برای ترتیب اینکار نوشته شود.

امان الله میرزا- اینکه گفته شد قانون قراسوران را از روی قوانین یکی از ممالك متمدنه اخذ نمایند اروپا تماما مشبك از راه آهن است وابداً در آنجا گفتگو از این مسائل نمیشود و قراسوران لازم ندارند خوب است یك کمیسیونی معین شود که قانونی برای ترتیب قراسورانها نوشته ووضع نمایند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- باید وزارتداخله این قانون را نوشته بمجلس بفرستند و همه قوانین رالازم نیست مجلس بنویسد چنانچه درهمه جا هم هست که اکثر قوانین را وزارتخانه ها مینویسند و بمجلس پیشنهاد مینمایند.

آقا سید حسین- اگر کمیسیون هم از وکلا تشکیل بشود باز همان طور که گفتند قوانین اختلاف پیدا میکند و اگر وزارت داخله هم بنویسد همین طور است پس باید یك کمیسیون قانونی تشکیل شود که کلیه قوانین در آنجا نوشته شده و وضع بشود که بی مناسبت نباشد ومثل زنجیر بهم دیگر اتصال داشته باشد.

رئیس- این کمیسیونی که میگویند پریروز هم در اینباب گفتگوشده ولی رأی مجلس معلوم نشد روز شنبه این مطلب مطرح شده رأی گرفته میشود هر قسم که رأی دادند بهمان طور اقدام و معمول خواهد شد حالا باید این مسئله را تمام کرد که این لایحه بکمیسیون مجلس فرستاده شود یا نه.

آقا سیدحسن تقی زاده- این لایحه قانونی نیست که از وزرات خانه ها بترتیب قانون رسیده باشد ما دو قسم عنوان داریم که یکی اظهار است ویکی عنوان یکی از طرف مجلس اظهار میشودکه وزیر بصحه همایونی رسانده بموقع اجری گذارده شود و یکی از طرف وزرا بمجلس میآید که بعد از اصلاحات لازمه در آن اعاده داده شود در اینصورت وزیر آن راتصویب مینماید و باید خود آن وزیر حضور

داشته باشد که مدلل دارد همین طور استکه من نوشته ام ولی اکثر این لوایح را بنده درگاهها نوشته اند و کراراً در اینباب مذاکره شده و حالا نیز عرض میکنم که الان یك نتیجه عمومی گرفته شود که منبعد اینگونه لوایح را وزرا تصویب ننموده بمجلس نفرستند.

آقا شیخ محمدعلی- مخالف با قانون یاموافق با قانون است نمیدانم ولی عرض میکنم که مملکت بسیار مغشوش و مجلس وقتش مغتنم است اینگونه لوایح خوب است اول در هیئت رئیسه خوانده شود اگر قابل است بیاید بمجلس والا اوقات مجلس بی جهت ضایع نگردد.

رئیس- اول باید در مجلس خوانده بشود تا معلوم شود که قبول میشود یانه.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- این مسئله قابل ارجاع بکمیسیون نیست باید رد شود و نظامنامه دیگر بنویسند.

حاجی شیخ حسین- آن اجتماع هیئت قانونی طول دارد وامنیت طرق و شوارع خیلی لازم است بعقیده بنده باید رجوع بکمیسیون مجلس شده زودتر تمام بشود.

وکیل التجار- بنده مختصراً عرض مینمایم که باید این لایحه را برگرداند بوزارت داخله و قدری ایشان را متنبه نمایند که اینگونه لوایح را دیگر نفرستند بلکه بدهند از اجزاء وزارت خانه اشخاصی که اطلاع دارند این قسم لوایح را بشکل قانونی درآورده ونوشته آن وقت بمجلس بفرستند و اکثر لوایح قانونی باید از وزارتخانه ها برسد اگر باین ترتیب باشد جز تضییع وقت فایده ندارد.

حاجی امام جمعه- صحیح است این لایحه صورت قانونی ندارد ولی قراسوران مبتلا به عمومی است و امروز اکثر طرق ما مأمون نیست و قراسوران در حقیقت یك عده از قشون هست باعتقاد بنده هر چه زودتر یك کمیسیونی تشکیل شده یك قانونی برای این مسئله بنویسند درست است که این لایحه صورت قانونی ندارد اما میترسم اگر رد شود فراموش کاری شده دیگر قانونی هم نوشته نشوددر صورتی که ترتیب و نظم قراسوران خیلی لازم است پس این لایحه را یا عودت بدهند بوزارت داخله وتأکید شود که زودتر لایحه قانونی بنویسند بفرستند یا کمیسیونی انتخاب شود که عاجلا اقدام باین کار نمایند.

حسینقلی خان نواب- این لایحه شکل قانونی ندارد نمیشود که آن رامطرح قرار داد وچیزی نوشت خوب است فرستاده شود بوزارتخانه که دو سه روزه یکی بنویسند بدهند.

امان الله میرزا- ما خوب مطلع هستیم از قوه قانون نویسی وزارت خانه های خودمان هر گاه معاودت بوزارتخانه بدهیم باز چند روزی به تعویق خواهد افتاد پس همانطور که نظامنامه پلیس رجوع بکمیسیون شده تنقیح میشود خوب است این را هم رجوع بکمیسیون نمایند که یك نظامنامه ترتیب داده و زودتر تنقیح و تمام کرده بمجلس بدهند.

آقا شیخ حسین- عقیده بنده این است که باید این لایحه برگردد بوزارت داخله که تقریبا آن وزیر و مستشاری که اینگونه لوایح را مینویسند بدانند چه مینویسند نه اینطور بدهند بمجلس.

حسام الاسلام- چون این مجلس مجلس مقننه است هر چه راکه میدهند بمجلس باید قوه آن را داشته باشد که بطور قانونی بنویسد حالا باید خود مجلس این نظامنامه را بنویسد وبدهد.

آقا میرزا محمود- ما امروز احتیاجمان بقانون است و فقط منحصر بهمان قانون قراسوران نیست اهل این مملکت محتاج بهمه قسم قوانین هستند بعقیده بنده همان قسم که جناب مخبرالملك گفتند آن مجمع قانونی تشکیل شده قوانین را بنویسند. لسان الحکما- به اعتقاد بنده این لایحه بر فرض بوزارت داخله هم اعاده داده شود باز سه روز دیگر همینطور بمجلس عودت داده خواهد شد بعد از سه روز چه کار خواهید کرد حالا هم همان اقدام را بنمایید.

حاجی معین التجار- گویا این لایحه را هم وزارت داخله بعنوان لایحه قانونی نفرستاده اند فقط چیزیکه معلوم میشود اینست که پانزده هزار تومان اضافه خواسته اند که بر حقوق ایشان افزوده شود وگویا این را فرستاده اند که تصویب شود و از قرار معلوم رئیس و مرئوس را هم معین کرده اند.

آقای حاج امام جمعه- در این که این مملکت قراسوران باید داشته باشد و قراسوران هم نظام لازم دارد محل حرف وشبهه نیست و لازم برأی گرفتن هم نیست ولی در اینکه نظامنامه قراسوران در کمیسیون جنگ نوشته شود یا بکمیسیون دیگر رجوع شود حرف است.

رئیس- حرف در این است که آیا رجوع بکمیسیون جنگ شود یا نه در این باب باید رأی گرفت.

حسینقلی خان نواب- رؤسای قراسورانها دراین خصوص بهتر اطلاع دارند خوب است خودشان یك چیزی بنویسند بیاورند تا ملاحظه شده و بعد گفتگو شود.

اسدالله میرزا- این لایحه را شخص داوطلبی نوشته که من باین شروط قبول میکنم و این لایحه صورت قانونی ندارد وقانون چیزی است که فصل بفصل نوشته بمجلس آمده و بعد بکمیسیون رجوع شده اعضاء کمیسیون دقت نموده بمجلس صورت دهند تا از تصویب مجلس بگذرد واین لایحه صورت قانونی ندارد.

آقا میرزا فضلعلی آقا- بموجب قانون اساسی قانون آن است که بتصویب مجلس شوری و مجلس سنا باشد و بصحه همیونی برسد و باید هر نظامنامه که نوشته میشود بصورت قانونی نوشته شود واین لایحه صورت قانونی ندارد ووزارت داخله یکی از وزارتخانه های عمده است خوب است برگردد بآنجا ویك نظامنامه بصورت قانونی بنویسندبفرستند.

آقا سیدحسین- در باب این مسئله خوب است رأی گرفته شود که رجوع بکمیسیون بشود یا نه.

رئیس- صحیح است بطوری که آقای حاج امام جمعه فرمودند در اساس این مسئله کسی حرفی ندارد ولی باید معلوم شود که این لایحه راجع بکمیسیون بشود یا نه.

اسدالله میرزا- ما باید سعی کنیم که وزارت خانه های ما منظم بشود و باید این قبیل لوایح را که مینویسند بشکل قانونی باشد اگر بناباشد این ترتیب را ما اختیار نماییم وزارتخانه های ما هیچ وقت چیزی نخواهند نوشت که صورت قانونی داشته باشد.

(در این وقت اخذ رأی شد به اینکه لایحه راجع بقراسوران که از وزارت داخله فرستاده شده ارجاع بکمیسیون جنگ شود یا نه باکثریت آراء تصویب شد که لایحه مزبوره رد شود.)

رئیس- عریضه از انجمنها رسید ه که محض اطلاع وکلا بطور فوق العاده قرائت میشود.

(قرائت شد قریب باین مضمون بود: از طرف انجمنهای مجتمعه در مدرسه سپهسالار بر خاطر محترم وکلاء معظم مکشوف است که در این مدت تمام زحمات ملت و تحمل خسارت فوق العاده از رفتن مال و جان برای استقرار و اجرای قانون اساسی بوده و حکم بین سلطنت و دولت وملت همان قانون اساسی است که درباب گرفتاری آقا میرزا سید اسمعیل خان و چند نفر دیگر خلاف قانون رفتار شده موادی که از قانون اساسی برخلاف آن در این موقع رفتارشده عیناً محض تذکار خاطر محترم وکلا در این عریضه نوشته میشود در ساعت هفت از شب رفته بدون اینکه عنوان تقصیری بشود یا ورقه احضایه داشته باشند در صورتیکه اغلب آنها مست بوده بخانه سید ذریه رسول ریخته و او را بدون لباس بیرون میبرند و بدون استنطاق و معلوم شدن تقصیر فوراً زنجیر بگردن سید بیچاره میگذارند وقتیکه سئوال دلیل و جهت میشود دستخطی که در او تصویب وزیر مسئول نیست ارائه میدهند لهذا استدعامیشود که تکلیف ملت را در اینباب معلوم و معین بفرمایند.

رئیس- امروز صبح انجمنها عریضه دیگری درهمین مسئله نوشته بودند تلفن کرده وزراء آمدند بمجلس با حضور جمعی از وکلامذاکره شد معلوم شود که درگرفتار آنها چندان مراعات قانون نشده بعد از مذاکرات زیاد بنا شدوزراء بروند آنها را بعدلیه جلب کنند و از روی قانون استنطاق کنند و اینکه ملاحظه و مراعات قانون نشده تدارك نمایند.

وکیل التجار- در چند مورد وزراء خلاف قانون اساسی رفتار کردند و ما به تسامح گذراندیم حالا هم اشخاصی که مخالفت کرده اند میخواهند یك نوع رفتاری کنند که تقریبا به طفره گذشته باشد این که حفظ قانون اساسی اول وظیفه ما است و این که حالا میگویند بروند بعدلیه این را بنده عقیده ندارم آنکسی که مخالفت قانون کرده باید مجازات ببیند تا مخالف قانون را مجازات ندهند فایده ندارد.

آقا شیخ حسین- بر فرض اینکه این سید یا عام مقصر هم باشند خلاف قانون در باره آنها رفتار شده شب ساعت هفت بخانه او ریخته واهل وعیال آنها را مضطرب کرده اند وباید اشخاص مرتکب که خلاف قانون رفتار کرده اند بمجازات برسند.

آقا شیخ محمد علی- مجلس چهار وظیفه دارد یکی حفظ مالیه مملکت ویکی حفظ قانون اساسی که اگر رعایت نشود مثل این است که خودمان میخواهیم رشته مشروطیت را پاره کنیم و باید نهایت دقت را در این باب بنماییم اگر آن قراردادهایی که سابق شده مجری میشد حالا با قانون اساسی مخالفت نمیکردند و اینگونه نشستن ما دراین جا فایده ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- این مطلب را ما اهمیتی که لازم است نمیدهیم و یا میدهیم و ساکت نشسته ایم آن کسی که مخالفت با قانون اساسی کرده باید مجازات شود دستخط شاه را بدون امضاء وزیر مسئول نمیشود سند قرار داد وعمل نمود باید این مسئله را محل دقت قرار دادو آن کسانی که این کار را کرده اند باید مجازات داد مثلا وقتیکه درخانه یکی از تبعه خارجه میریزند سفارت میگوید که این مخالف عهدنامه شده جواب میدهند صحیح است و ماهم نباید که قانون اساسی را کمتر از معاهده ترکمانچای یا معاهدات دیگر بدانیم و بلکه باید قانون اساسی را خیلی مقدس بشماریم اگر شخص حاکم ملاحظه قانون اساسی را نکرده چنین شخصی نباید حاکم باشد واگر ملاحظه کرده و بدون امضاء وزیر مسئول چنین کاری را کرده باید مجازات شود.

حاج سید نصرالله- این مطلب وقتیکه در هیئت رئیسه مذاکره شد واز اهل انجمنها هم حضور احساس کردیم که احتمال انقلابی هست زیرا که جسارت ملت امروز زیاد شده لهذا بر حسب قانون لازم دانستیم که وزراء اخطار شود این بود که وزراء احضار شدند و گفتگوی زیاد شده و تمام وزراء تصدیق کردند که بی قانونی شده والبته مقصرین هم باید گرفتار شوند که سایرین دچار صدمه نشده وامنیت حاصل کرده اما از مجرای قانونی و بدیهی است که باین ترتیب که اقدام شده بدتر هرج و مرج خواهد شد باالخره قرار شد اشخاصی را که گرفته اند از گلستان بعدلیه جلب شوند و بر حسب قانون استنطاق شده و ضمناً هم کیفیت دستیگری آن اشخاص هم معلوم شود و کسانیکه تجاوز از قانون کرده اند بمجازات برسند تا این درجه هیئت رئیسه احساس نموده و اقدام نمودند حالا هم هرچه بنظر وکلا میرسد اظهار بدارند تا اقدام بشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- قرآن مجید که وحی آسمانی است هزار وسیصد سال درمیان ما بوده وچون عمل بآن نمیشد روزبروز اختلال امور بیشتر میشد تا اینکه ملت ازبذل جان و مال واقدامات لازمه مضایقه نکرده مجلس مقدس تأسیس شد و بعضی مطالب قانون آسمانی را فارسی نموده قانون اساسی کردند که همه بخوانند وبدانند وعمل نمایند اگر بنا باشد که هر روز مخالفتی با قانون اساسی نمایند و وزرا عذر او را باین نحوهابخواهند بازکاری صورت نخواهد گرفت و عودت بحالت اولیه خواهد شد و باید از این مجلس یا نشد و پی نمود و مفسدین را پیداکرد که این فسادهااز کدام منشاء است و مطلب را باآنها یکسره نمود.

وکیل الرعایا- یا باید این قانون را قانون مملکت ندانست یا اگر قانون مملکت است باید مجری شود البته آن کسانیکه این کار را کرده اند منکر این قانون هستند ما قانونمان قانون هزار وسیصد ساله است قانون تازه نیست و کمتر از عهدنامه ترکمان چای نیست آخر تا کی باید اینجا ساکت بود وزیر چه کند همان ساعت که ما از این مسئله خبر حاصل کردیم وزراء هم همان وقت خبر شده اند و اشخاص مرتکب اینرا قانون نمیدانندواگر قانون میدانستند این کار را نیکردند کسانی که در آن واقعه بزرگ مخالفت قانون اساسی کردند چه مجازات دادند اگر بخواهید بلفظ مجازات قناعت کنید فایده ندارد بایداشخاصیکه مرتکب این امر خلاف شده اند مجازات سخت شوند.

آقا میرزا محمود- بنده چنین تصور میکردم که قسم میخورم در مقام سلطنت خیانت نکنم یعنی نگذارم در اجرای قانون اساسی تجاوز و تخلف شود وفرض میکنم که سایر وکلا هم بامن همرأی هستند دیگر اینکه وزراء اقرار کردند که از طرف حکومت و غیره خلاف قانون رفتار شده در صورتیکه رعایت قانون اساسی خیلی اهمیت دارد وهیچ اقدامی نشده منتهی همین قدر شده که زنجیر از گردن آنها برداشته اند که ببرند در عدلیه استنطاق شود و باین ترتیب کار پیش نخواهد رفت.

آقا سیدحسین- درحضور وزراء گفتگو شده و قرار بر این شد که آنها را از گلستان بعدلیه برده و استنطاق شوند حال تقصیر دارند یا ندارند باشد ولی آنهاییکه خلاف قانون رفتار کرده اند باید قبل از این اشخاص که گرفته اند وارد عدلیه شودند و مجازات داده شوند و اگر غیر از این باشد ملت ساکت نخواهد شد و بوزرا هم همین قسم گفته شد.

وکیل التجار- بنده این مطلب را دربین مذاکره لایحه راجع بقراسوران میخواستم عرض کنم ملاحظه کردم دیدم که خارج از موضوع است عرض نکردم وحالا این مسئله وارد مجلس شده و مذاکرات لازمه هم در این باب شده عرض میکنم که بنده مجازات مباشرین جزء اینکار را محل اعتنا و کافی نمیدانم زیرا که آنها تابع احکام رئیس خود هستند کسی که قانون ندانسته یا دانسته حکومت نموده واین قسم رفتار مینماید او باید بمجازات برسد بلکه تمام حقوق وامتیازات او سلب شود که دیگر کسی چنین خلاف قانونی ننماید وقانون اساسی را نباید از جزئیاتش صرفنظر کرد.

آقا شیخ محمد علی- فرق بین این ملت و سایر ملل این است که این ملت اول مشروطه را گرفتند و بعد خونریزی کردند ولی سایر ملل اول خونریزی کرده و بعد مشروطه را گرفتند اینست که مشروطه و قانون درنزد آنها خیلی مقرب و مقدس است وبا جان خود برابر میدانندودر مملکت ما هم که این همه خونریزی وقتل وغارت شده برای این است که فصول و مواد قانون اساسی مجری شود واجرای قانون نباید در مورد هیچکس تفاوت داشته باشد هر کس مخالفت قانون کرده باید مجازات شود و نباید ما بطور تسامح این امر را بگیریم و این همه اموال و نفوس که تلف میشود برای حفظ و اجرای قانون است و تا این اشخاص مجازات سخت نشوند نباید مجس بکاردیگر بپردازد (در این موقع تقریبا یك رفع ساعت برای تنفس مجلس منفصل شده وپس از یك ربع مجدداً مجلس منعقد گردید.)

رئیس- در باب عریضه که انجمنها عرض کرده بودند عرض کردم که صبح با وزراء صحبت شده و شرحی هم بوزیر عدلیه نوشته شده بود حالا هم شرحی مبنی بر تأکید نوشته شد و دیگر مذاکره دراین باب کافی است.

حاج سیدباقر- آن لایحه خوانده شود.

رئیس- عریضه از انجمن جنوب رسیده که ملفوف آن احکام حضرات حجج اسلام است و محض اطلاع قرائت میشود:

(عریضه مزبوره قریب باین مضمون قرائت شد مبنی بود بر این که چند طغرا حکم که دارای مطالب پلتیکی وسیاسی است ایفاد شد وچون اهمیت دارد هزار و صد نسخه از آن گراور شده و سیصد وده نسخه آن بمجلس مقدس تقدیم شده واستدعا میشود بطوری که حجج اسلام حکم فرموده اند تأکید در ترتیب نظام ملی بشود و احکام حضرت حجج اسلام از قرار ذیل قرائت گردید.) حکم حضرات حجج اسلام دام ظلالهم در باب نظام ملی.

بسم الله الرحمن الرحیم.

بر عموم افراد ملت خاصه عشایر و ایلات و نگهبانان حدود و ثغور مملکت اسلامیه ایران اعلام میشود که درهیچ دوره ضعف وناتوانی ممالك و دول اسلامیه باین اندازه که فعلا مشهود همگی است نبوده چنانچه قوه و قدرت و قهر و غلبه اجانب با این قرب جوار و همخاك بودنشان در هر نقطه از نقاط مملکت اسلام با مسلمین در هیچ زمانی کسی یاد نمیدهد و معلوم است اگر حال بدین منوال بماند خدا نخواسته حال واندلس در وطن مقدس اسلام خواهد ظاهر شد یعنی قبل الوقت تا فرصتی در دست هست بر شما رؤسای عشایر و ایلات و پاسبانان حدود که بمنزله روح مملکت و قوه قهریه دولت بشماریع شرعاً و عقلا لازم است که اختلاف فیمابین را باتفاق کلمه جامعه اسلامیت مبدل کنید ودست بدست یکدیگر داده در مقدمات دفاع با اجانب از ارض اقدس اسلام بکوشید وتعلیم و تعلم قوانین حرب بطرز جدید فریضه ذمه خود دارید و قانون نظام را از مجلس شوارى ملی شیدالله ارکانه درخواست کنید و در فرستادن وکلای خود بمجلس شورای ملی بطالت نکنید و انفاذ اوامر واحکام و قوانین سیاسه موضوعه صادره از مجلس شورای ملی را که وجودش موجب استحکام امر سلطنت و دوام پادشاهی اسلامی است فریضه شرعیه ذمه خود ومخالف آن رادرحکم معاند و محارب با حضرت ولی عصر عجل الله فرجه دانسته تا آب رفته بجوی مگر باز آید ورقیه مملکت و ملت ودولت اسلام از تحت رقیت اعادی دین مستخلص شود والا لاصحبت حوزة الاسلام تحت سلطنة الاجانب یفعلون فیها ما یشاؤن و یحکمون فیها ما یرویدون وال ارنالله ذالك الیوم انشاء الله تعالی

(الاحقر نجل المرحوم الحاج میرزا خلیل)

(من الدحقرالجانی محمد کاظم الخراسانی)

حرره الاحقرعبدالله المازندرانی.

ایضاً سئوال و جواب در خصوص نظام ملی:

سئوال: خدمت حجج اسلام ادام الله ظلالهم عرضه میدارد بر آن وجودات مبارکه البته پوشیده و پنهان نخواهدبود که حفظ نظام مملکت و دفع فساد مفسدین و شر اشرار خارجه و سدثغور و حفظ حدود از تعدیات اعسادی دین و دولت منوط است بوجود قوه دفاعیه و استعدادات حربیه که در تمام نقاط مملکت بحسب هر چه اقتضای آن نقطه است از بریه و بحریه محفوظ بوده باشد و هر چه این قوه محکمتر و اساس آن متقن تر شود مصالح لازمه مملکت محفوظ تر و از مضار و مفاسد دورتر خواهد بود و معلوم است که استکمال واستحکام این قوه موقوف است بوجوه نقدیه و بدون آن هرگز صورت پذیر نخواهد شد چنانچه شاعر متمدن گفته:

بزرمتیوان لشکرآراستن

بلشکر بسی کینه ها خواستن

و تحصیل این وجوه نقدیه از عموم رعیت بطرز رضاورغبة باین شود که تمام سکنه مملکت در تمام امور سیاسیه ملکیه ناظر بیکدیگر باشند و از لوازم ومصارف ملکیه مستحضر شوند و در نیك و بد خود را شریك بدانند چنانچه در همه ممالك معموره عالم معمول است و لازمه این مطلب این شود که وجوه نقدیه لازمه را بموجب قوانین معتدله متساویه برضا ورغبت تسلیم کارگذاران دولت که از جانب عموم ملت در مقام اجراء وانفاذ امورند خواهندنمود و هر گاه کسی در مقام طغیان وسرکشی از متابعت آن قوانین معتدله مذکوره برآید بقوه قهریه حربیه او را تسکیت کنند بعد تلك المراتب معروض میدارد که مملکت حالیه ما بواسطه استبدادات و خودخواهی سابقه اهل دیوان و هرج ومرج بودن اداره مالیه و مسامحه وزراء و امراء فتنه جویی مفسدان واغتشاشات سرحدات و قوه دول اجانب وتسلط آنها در اطراف و جوانب مملکت از تمام مراتب مسطوره و لوازم معروضه محروم است واگر باینطور بماند عنقریب است که مقهور اجانب خواهد شد و چونکه این مطلب برخودملت دراین ایام واضح وظاهر گردیده از این جهت در کمال رضا و رغبت خود آنها در لوازم جان نثاری وحفظ مملکت اسلامی از نفوذ وتسلط اجانب حاضرند و نهایت مساعدت در همه امور حتی در سرباز بودن و عسکر شدن را دارند خاصه در صورتیکه حکم الهی را بر وجود آب بدانند که هزار مرتبه بجان ودل حاضر خواهند بود استدعا این که آنچه مقتضای تکلیف شرعی عموم ملت است سریعاً بفرماید تا این بنده بآنها ابلاغ نموده از جان ودل اطاعت نمایند.

(سرباز داوطلب ملت ابوالسادات).

بسم الله الرحمن الرحیم:

مکرر نوشته ایم که آنچه موجب قوت ملت و شوکت دولت ورغبت وحفظ حدود و ثغور است بر هر مسلم حتم ولازم است.

الا حقر نجل مرحوم الحاج میرزا خلیل قدس سره.

بسم الله الرحمن الرحیم:

البته معلوم است که حفظ بیضه اسلام و پاسبانی ممالکاسلامیه تکلیف عامه مردم است و بر هر فردی از افراد مسلمین واجب است که بحسب قوه واستعداد خود در مقام تحصیل مقدمات آن برآید ودر اقدام بلوازم آن کوتاهی نکند و چونکه اعظم مقدمات آن تعلیم و تعلم آداب حربیه است که بمقتضای هر زمانی معمول میباشد پس بر عموم جوانان مسلمین و ابناء ملت اسلامیه واجب است که در مشق نظامی و تعلم قواعد حربیه جدیده که معمول این زمان است هیچگونه مسامحه و مساهله ننمایند و کمال اقدام واهتمام دراین باب داشته باشند سابق بر اینهم در این سئوالی شده بود بهمین مضمون جواب داده شد و از قرارتقریرات جناب شما و صورت عکس مالیه اجتماعیه مشق نظام ملت که شفاهاً ارائه نمودند معلوم شد که عرق اسلامی عامه مسلمین را در اینباب تهیج کاملی نموده پس در اینصورت کمال اهمیت دارد که بزودی این مطلب در تحت قانون کلی قرار داده وبه ملت القاء شود که بر طبق آن رفتار نمایند تا که قوه مقننه واعضاء مجریه و نفوس مطاوعه هریك از مرتبه خود از جنود الهیه و در زمره مجاهدین فی سبیل الله محسوب شوند تأکیداً بمجلس محترم شورای ملی عرض میشود بهیچ عذری برای تأخیر تعیین قانون مشق نظامی درنظر نمی آید البته تعجیل در این امراهم خواهند نمود سارعوالی مغرة من ربکم الاحقر محمدکاظم الخراسانی.

(بسم الله تعالی):

آنچه جناب حجة الاسلام دامت برکاته مرقوم فرمودند مطابق و کافی است درمقام الزام اخوان مؤمنین بر قیام بوظایف این امور که موقوف علیه بقاء استقلال دولت اسلامیه است و سابقا مفصلا بر طبق این عرض شد وزیاده بر این ورقه گنجانیش عرض ندارد.

(حرره الاحقر عبدالله المازندرانی). سئوال وجواب در باب بانك ملی وتأسیس مکاتیب بطرز جدید قرائت شد.

س: خدمت حجج اسلام ادام الله اظلالهم عرضه میدارد هیچ شکی نیست دراینکه استقلال ملت و دولت اسلام دراین جزء از زمان ممکن نشود مگر بدو امر.

اول ازدیاد قوه دفاعیه که حاصل نخواهد شد مگر بتشکیل نظام وآلات حرب وادوات آن بطرز جدید دوم اسغناء عموم ملت در نوع فواید و مصالح لازمه خود از ملبوسات و امتعه و اجناس خارجه وغیرها که البته حاصل نخواهد شد مگر باینکه خود افراد ملت در داخله مملکت قیام باحداث این امور بقدر حاجت نوع نمایندوپر واضح است که وجود امر اول بحسب اختلال حالیه مملکت هرگز نخواهد شد مگر باینکه وجوه تقدیه از نوع مردم برضا و رغبت آنها در محلی جمع شود که مصرف آن تحصیل فواید مذکوره باشد تا در نفع وضرر کل علی حسب سهمه شریك شوندواسم آن عمل بحسب لسان جاری دراین زمان بانك ملی است که در حقیقت مانند عمل صرافی است و تخلص از رباء بحیل مجوزه شرعیه چنانچه حاجت بقرض واستقراض شود مطابق آنچه دروسایل عملیه مسطور است برای آنها میسور است و اما وجود امر دوم منوط است بعلوم و صنایعی که خود افراد ملت تحصیل کنند وپس از آن بمباشرت خود بدون حاجت باجانب آلات دفاعیه وسایر ضروریات لازمه را بحسب اقتضای زمان ایجاد کنندواین مطلب بدون احداث مکاتیب که مشتمل بر تعلیم این امور باشد صورت نگیرد و پس از این مقدمات غرض از مزاحمت وجودات مقدسه حجج اسلامیه آن است که تشکیل بانك ملی بمعنی مذکور وتأسیس مکاتب برای تعلیم این امور بنحوی که بهیچوجه بعقاید و اعمال متعلمین ضرر نرساند چه صورت دارد.

(صورت احکام حضرات حجج اسلام).

(دام اظلالهم).

بسم الله الرحمن الرحیم.

آنچه را که آقایان عظام دامت برکاتهم مرقوم فرموده اند بجا و منیع است انشاء الله تعالی اهالی ایران بااستعداد و قابلیت ذاتی که در صنایع دارند اهتمام تمام نمایند که رفع احتیاج آنهابکلی از خارجه بشود و بوجهی از وجوه خارجه را دخیل درامور ننمایند بر بزرگان ملت ودولت هم لازم است ارباب صنایع را تشویق نمایند که استعداد اهل ایران بمراتب بیش از دیگران است. (الاحقر نجل المرحوم میرزا خلیل قدس سره)

بسم الله الرحمن الرحیم.

جواز ورجحان امور مزبوره بر نهج مذکور و بحفظ از ربا محرم و مراقبت در حفظ عقاید واعمال محل شك و شبهه نیست بلکه نظر بتوقف حفظ بیضه اسلام وسد ابواب مداخله اجانب بر آن از اهم تکالیف لازمه بر نوع مسلمین است وانشاء الله تعالی حضرت ولی عصر ارواحنا فداه نصرت و تأیید خواهند فرمود ولا حول ولا قوه الا بالله العظیم.

حرره الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی.

بسم الله الرحمن الرحیم:

اهتمام مسلمین و عموم اخوان مؤمنین در قیام بامور مرقومه در ورقه که موجب تقویت ملت ودولت ودوام شعائر اسلام است بنحویکه ترتیب مفسده و ارتکاب محرمات شرعیه در مقدمات و نتایج نشود از اهم امور راجعه بلکه بملاحظه جهاتی واجب و لازم است خداوند عالم جلت الائه ما را از معاونین این امور محسوب فرماید که اعانت بربر و تقوی است.

(حرره الا حقر عبدالله المازندرانی)

رئیس- معلوم است اطاعت تمام اوامر واحکام حضرات حجج اسلام بر تمام افراد ملت لازم است و حالا این احکام دو فقره است یکی مسئله انتخاب وکلا ایلات ویکی مسئله نظام ملی است خوب است رجوع بکمیسیون انتخابات و بکمیسیون جنگ شده ولازمه دقت رادراین دو مسئله نموده ونظریات خود را نوشته بمجلس بدهند تا مطرح شده و اقدام شود.

ایضاً لایحه از حوزه طلاب محترم نجف اشرف حاوی بر ترغیب وتحریص و تشویق بتأسیس بانك ملی و ترتیب نظام ملی بطرز جدید وتأسیس مدارس و مکاتیب علمیه و ترویج وتکثیر امتعه وطنیه قرائت شد.

شیخ محمدعلی- افتخار این ملت آنست که آقایان علماء و واعظین دراین اساس مقدس سبقت و پیش قدمی فرموده اند چون تا حال چنین بنظر قاصر بعضی میامد که آقایان علماء مانع از پیشرفت سیاسات مملکت بوده اند اکنون که بر حقیقت مطلب مطلع شده اند از آقایان

علماء نجف اشرف که مؤسسین این اساس مقدس میباشند ملت کمال افتخار و تشکر را حاصل کرده و همچنین از طلاب آنجا که دراینباب خیلی زحمت کشیده اند باید این دستخط را که راجع بایلات است وقرائت شده ودرخصوص وکلای ایلات مذاکره هم شده بود زودتر وکلای آنها خواسته شوند و آنچه هم که راجع بنظام ملی است آنهم هر چه زودتر باید اقدام نمایند اشخاصیکه وطن خواه و ملت دوست هستند از برای جان فشانی حاضرند که با کمال مباهات قبول این خدمت را بکنند پس خوب است که یك کمیسیونی برای نوظتن این نظامنامه تشکیل شود که زودتر نظام جدید وسرباز داوطلب گرفته شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- آقایان نجف اشرف و حجج اسلام حقیقة از آن روزیکه این اساس مقدس برپا شده با کمال مساعدت درهیچ موقع هیچ نکته را فروگذار نفرموده اند و معلوم میشود که آقایان حجج اسلام ملاحظه حالت حالیه و آتیه ما را میفرمایند و ما نمیتوانیم از عهده تشکر هزار ویك آنها برآییم پس بهتر آن است که اظهار تشکرات خود را فعلا بنماییم واحکام مطاعه ایشان را بموقع اجرا بگذاریم بخصوص در مسئله نظام ملی که امورزه خیلی لازم است و باید اقدام شود والحق والانصاف اعضاء کمیسیون جنگ هم دراینباب خیلی زحمت کشیده وکمال تشکر را از آنها داریم.

آقای حاج امام جمعه- بنده حال خودمان واین ملت رامقایسه میکردم از فقیر و غنی با دو سال سابق خداوند انشاء الله این حسیات ماها را زیاد نماید و بدیهی است که استقلال برای هر قومی بهترین نعمت است واستقلال هم نمیشود مگر بزور یك اندازه قوه و قدرت بهتر است از هزار التماس و التجاء ودر اینباب مکرر مذاکره شده وسایر آقایان هم دراین باب مذاکره نموده اند و باید این مسئله از مجرای قانون جاری شود که موجب اختلال نظم نگردد پس بر وزارت جنگ لازم است که هر چه زودتر یك نظامنامه برای قشون ملی نوشته بمجلس بدهد که تنقیح وتصویب شده بموقع اجراء گذاشته شود و بعقیده بنده این مسئله بر همه کس مبرهن میباشد که طلب استقلال دین ومملکت خود را نموده و حفظ آنرا بر خود واجب بدانند.

آقا سید حسین- این چند فقره که آقایان حجج اسلام نوشته اند واجب ولازم است بر ملت پیروی آنها یکی خواستن وکیل ایلات است که مذاکره شده و دیگری بانك ملی است که مدتی است در باب تشکیل آن مذاکرات شده و فایده تا حال مترتب نگشته و دیگری هم نظام جدید است که مقدمه جهاد میباشد که آن بر همه ملت واجب است و باید زودتر اقدام کرد تا نظام گرفته شود.

اسدالله میرزا- از بابت اقدامات آقایان حجج اسلام هر قدر تشکر کنیم کم است زیرا تاکنون بهیچوجه مساعدت خودشان را فروگذار نکرده اند همانطور که فرموده اند باید دراین مسئله اقدام شود و گمان من اینستکه کمیسیون جنگ از برای نوشتن این نظامنامه کافی نیست باید وزیر جنگ اقدام کند وکمیسیونی تشکیل بدهد که نوشته شده مجلس بیاید.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده تکرار نمیکنم آنچه را که آقایان حجج اسلام نوشته اند تماماً یك معنی دارد و مکرر این مسئله در اینجا صحبت شد اما به بعضی از مشکلات دچار گردید واز هیجان ملی باید نتیجه گرفته شود تمام این سئوالات از عموم ملت ایران بحجج اسلام عتبات شده وازآنجا برگشته است و عمده عمل کردنست باید هر چه زودتر درباب نظام ملی اقدام کرد وارجاع بکمیسیون جنگ نمود یا یك کمیته خارج از مجلس از صاحب منصبان عالم تشکیل گردد که نظامنامه در این باب نوشته و زودتر اقدام شود که ملت مأیوس نشوندو همچنین در خصوص بانك ملی که مکرر مذاکره شده و تمام وکلا تصویب نموده اند خوبست این تصویب هم به فعلیت بیاید و بدیهی است اجرای هر کاری هم با دولت است وباید اقدامات نمایند چنانچه حضرت حجة الاسلام آقای آخوند ملا کاظم خراسانی مرقوم فرموده اند و مکرر این مطلب اظهار شده و بمسامحه گذاشته است.

رئیس- چون وقت گذشته واین مطلب هم اهمیت دارد باشد برای روز شنبه که آقایان وکلا هم افکار خود را حاضر نموده مجدداً مطرح مذاکره شده و نتیجه صحیح گرفته شود.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 256

جلسه: 256

مذاکرات روز شنبه 9 شهر ربیع الاول دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات پنجشنبه هفتم رآقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- ابتدا شروع میشود بقرائت قانون انجمن تجارتی.

وکیل التجار- درصورت مجلس روز قبل جناب رئیس قرار داده اند که اول درخصوص نظام ملی صحبت بشود و بعد قانون تجارت مطرح گردد.

نایب رئیس- صحیح است ولی رئیس گفتند بنا بود دراینباب شرحی نوشته بشود نوشته نشده لهذا باشد برای روز دیگر.

(در این موقع شروع بقرائت قانون تجارتی گردید وچندین مواد آن مطرح مذاکره و تنقیح شده شروع بمذاکرات دیگر شد.)

نایب رئیس- اطلاعاً عرض میشود فردا سه ساعت بغروب مانده مجلس خصوصی تشکیل میشود و روز سه شنبه هم سه ساعت قبل از غروب تشکیل شده و مطرح مذاکره همان قانون تجارتیست.

آقا سید عبدالله مجتهد- این اظهارات ملت خیلی مهم است و در این باب باید مذاکره بشود که تکلیف آنها معلوم باشد.

نایب رئیس- مقصود از اظهارات این اجتماع را نمیداند چیست و کدام است اینها چند فقره اظهار داشتند یکی اینکه اشخاصی را که گرفتار کرده اند برخلاف قانون اقدام نموده اند و یکی هم چرا آنها رابعدلیه نبرده و بگلستان برده اند یکی هم اینکه استنطاق آنها علنی باشد ودر ضمن اظهار اولی خودشان هم بیان کردند اشخاصی که مرتکب خلاف قانون شده اند باید استنطاق نموده مجازات بدهند و فعلا از اظهارات ملت دو فقره بعمل آمده یکی آنکه این اشخاص را از گلستان بعدلیه آورده اند و یکی هم درخصوص استنطاق است که دیروز وامروز این استنطاق علنی شده است و از وکلا هم حضور داشتند.

آقا سید عبدالله مجتهد- آقایان وکلا که دیروز در استنطاق حضور داشتند خوبست ماحصل آنرا بجهة اطلاع بگویند.

نایب رئیس- در اینکه مأمورین مخالف قانون اساسی رفتار کرده اند شبهه نیست وکسی شك ندارد حتی خود وزراء هم در اینکه با قانون اساسی مخالفت شده اقرار نمودند عرض این بود آنچه را که از استنطاق اطلاع دارید بگویید.

حسینقلی خان نواب- امروز در وزارت خارجه آن دو نفر را که رعیت خارجه هستند حاضر کردند و حاجب الدوله هم از طرف اعلیحضرت بودند آنها استنطاق شده و چیزی هم معلوم نشد که کسی دراین سوء قصد دخالت داشته است.

نایب رئیس- بلی حرف در این نبود که کسی را استنطاق نکنند مسئله دراین بوده است که چرا مخالفت قانون اساسی شده است و مجلس هم این چند روزه اقدامات خود را نموده و کوتاهی نکرده الا این که وزراء وقت خواستندو باید یك دو سه روزی صبر کنند البته اقدامات شده و جبران خواهد شد.

آقا سید عبدالله مجتهد- اجمال ا" چه در وزارت خارجه استنطاق کرده اند همان است که آقای نواب و سایرین گفتند ولی انجمنها حرفشان قانونی است که میگویند چرا این اشخاص را از مجرای قانونی گرفتار نکرده اند و آنها هم میخواهند قانوناً جواب بدهند لابد چند روزی طول خواهد کشید باین زودی نمیشود که تصفیه شود.

نایب رئیس- الان هم جمعی از آقایان وکلا در کمیسیون خارجه مشغول همین مذاکره هستند.

آقا سید عبدالله مجتهد- مقصود اینست که از این عجله مردم میترسم کار را از دست ما هم بگیرند باید یك فرجه بما بدهند که قانوناً با وزراء سؤال و جواب شده و نتیجه را بآنها اطلاع بدهیم.

وکیل التجار- در گرفتن حضرات گفتگویی نبوده البته رئیس نظمیه هر کس را میخواهد میگیرد استنطاق مینمایند ولی گفتگو در ترتیب گرفتن آنها بود که باید از مجرای قانونی باشد نه اینکه یك دستخط بی امضا را سند قرار داده وآنرا اجری بدارند زیرا که بموجب قانون شخص اعلیحضرت مقدس بوده و وزراء مسئول هستند وحالا طرف مسئولیت که یکی وزیرداخله ودیگری وزیر عدلیه است آنها هم میگویند اطلاع نداریم حرف اینست این حاکمی که دستخط را اجری کرده و مخالفت قانون اساسی نموده اگر قانون نمیداند چرا باید آنشخص را خواست واستنطاق نموده مجازات بشود زیرا که خود وزرا هم مقرند بر اینکه خلاف قانون شده ومقصود این استکه چرا در این چند روزه در جلب آنها بعدلیه مسامحه میشود.

آقا سید عبدالله مجتهد- این کلماتیکه فرمودید صحیح است ولی گفتگوی این مسئله که بوزراء باید حالی کرد که قانون مستثنی ندارد وآنهاییکه خلاف قانون رفتار کرده اند باید در تحت استنطاق بیایند چند روزی طول دارد وباین عجله که مردم دارند ممکن نیست پس خوبست یك فرجه بدهند که مذاکرات این مسئله با وزراء شده و نتیجه گرفته شود.

آقا شیخ محمد علی- بنده خجالت میکشم از اهالی ولایات بعیده که امنا فرستاده اند در اینجا و اطمینان دارند که مشغول کار هستند وهمچنین از حجج اسلام که هر روزه یك صدمه بوجود مبارکشان وارد میآید این اشخاص میل ندارند که ما استقلال ملی داشته باشیم و هرروزه یك موانعی پیش میآورند بنده کراراً عرض کرده ام باز هم میگویم که ما وکلا نباید در اینجا بنشینیم مگر اینکه فصل فصل از قانون اساسی مجری شود مادامی که قانون اساسی مجری نشود و ما ندانیم که مشروطه هستیم دراینجا نشستن و قانون وضع نمودن چه فایده دارد.

نایب رئیس- در این موقع لازمست مسئله بجناب عالی عرض نمایم که عموم وکلا میدانند که مشروطه هستند و مملکت مشروطه شده و همچنین افرادملت اینمسئله را میدانند اگر نمیدانستند امروز این طور این جا اجتماع بجهت خلاف قانونی که شده نمیکردند و گمانم این است که کسی هم نتواند باساس مشروطیت صدمه بزند منتها این است که اکثر اینها هنوز درست معنی مشروطیت و کنستی توسیون را نمیدانند باین ملاحظه شاید بعضی اوقات اشتباه کرده و خلاف قانون رفتار کنند.

آقاشیخ حسین- این قانون اساسی همان قانون اساسی است که بامرحوم مظفرالدین شاه در فصل بفصلش گفتگو کرده و با چه زحمتها گرفتیم و همین طور با مساعدت حضرات حجج اسلام باشخص مقدس اعلیحضرت محمد علیشاه چه گفتگوها شد تا این قانون اساسی بدست آمد برای این که حق سلطنت و ملت از هم مجزی و معلوم باشد و بنده در حضور حجج اسلام قسم خوردم که بسلطنت و ملت خیانت نکنم و نگذارم یك ذره از حق ملت طرف سلطنت برود پس عرض میکنم حالا که زمان عین الدوله نیست فرضاً که این اشخاص مقصر هم باشند عیال واطفال آنها که مقصر نیستند در این صورت اشخاصی که شب بخلاف قانون در خانه آنها ریخته و اهل وعیال آنها را مضطرب کرده اند یا در عدلیه جلب واستنطاق شده و مجازات شوند.

رئیس- دراین باب چند روز است که با وزراء مشغول مذاکره بودیم وچنین صلاح دانستیم که یك کمیسیونی از جمعی آقایان وکلا و وزراء تشکیل شود ودر این باب گفتگو شود آقایان در منزل جناب صنیع الدوله تشریف برده وبا وزراء کمیسیون کرده اند وآقایانی که حضور داشته آقای آقا میرزا محسن و آقای تقی زاده و آقای وثوق الدوله و آقای مستشارالدوله و آقای حکیم الملك و آقای حاج معین التجار بوده اند و البته نتیجه مذاکرات آنجا را اظهار میفرمایند.

مستشارالدوله- بطوری که جناب رئیس فرمودند با وزراء جهت مبارزه حاضر شدیم چون قصد طرفین جز استکشاف حقیقت امر نبوده که هر کس مرتکب سوء قصد شده بمجازات برسد وهمچنین اشخاصیکه خلاف قانون رفتار کرده اند استنطاق شده معلوم شود وبمجازات برسد استنطاق شده معلوم شود وبمجازات برسند و تباینی بین عقاید وزراء و وکلا نبوده و تقریباً مقصود یکی بوده و چون قرار بود که استنطاق این دو نفر که گرفتار شده اندمعلوم شود که ضمنا هم فشار مأمورین با آنها مکشوف شود و آنهم امروز در ضمن استنطاق این دو نفر معلوم شد وقرار شد که فردا اشخاصی که مرتکب خلاف قانون شده اند در تحت استنطاق درآیند واستنطاق متهمین ومرتکبین خلاف قانون هم منوط بیکدیگر نخواهد بود فقط اظهاری که وزراء داشتند این بود که دیروز در استنطاق این اشخاص اجتماع زیاد شده و بی ترتیب بوده خوب است عده که از طرف ملت حاضر میشوند معین شود ودارای بلیط باشند که اجتماع فوق العاده فراهم نشود و آقایان وکلا هم که باید حاضر شوند البته حضور بهم میرسانند.

آقاسید حسن تقی زاده بنده آنچه را که جناب آقا شیخ حسین فرمودند تکرار نمیکنم وفقط قول ایشان را تحسین مینمایم در این که استنطاق مأمورین نظیمه اولیای دولت قدری مسامحه داشتند. تا اینکه استنطاق آن دو نفر تمام شود و حال که استنطاق آنها معلوم شد قرار شد که مأمورین را هم از فردا استنطاق نمایند ولی وقتی که صورت استنطاق این دو نفر را خواندند مثل این که بنده در خواب بوده ام و بیدار شده می بینم که درزمان عین الدوله هستیم واین ترتیب منافی با نمایندگی ملت است که ما این جا بنشینیم واین طور مخالف قانون اساسی رفتار کنندواشخاص بی تقصیر را در آن وقت شب زنجیر کرده ببرند ودر آن سرما نگاه دارند واین اشخاص گمان میکنند که اگر چنددوره هم از مشروطیت بگذرد باز میتوانند مثل افراسیاب و طهمورث رفتار کنندولی وزرا قول دادند و متعهد شدند که از فردا آنها را استنطاق کنندو مجازات دهند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- ملت برای تحصیل قانون اساسی که آسایش خود رادر عمل بآن میدانند تا بحال کمال جد و جهد و تحمل این همه مشقات را نموده و حال را موقع نتیجه و بروز ثمره دانسته اند در این موقع که خلاف مأمول و مترقیشان ظاهر میشود هیجانشان

بیشتر و بالاتر ازمراتب اولیه شده ومیشود میگویند که خلاف قانون از چند نفر صادر شده ومخالف قانون خواه وزیر باشد خواه امیر خواه پلیس خواه فقیر باید در محکمه استنطاق و محازات شوندو ما هم بجز این که قول صریح بدهیم که فردا شروع باستنطاق کسانی که نسبت مخالفت قانون بآنها داده میشود شده و بمجازات میرسند چاره نداریم وگرنه هیجان ملی را نتوان ساکت نمود بلی هرگز ملت در تعاقب مرتکبین عمل شنیع بمب هم حرفی نخواهند داشت و با جد او راهم خواهند خواست. آقا میرزا مرتضی قلی خان- اینمسئله که قرار شده است فردا مرتکبین خلاف قانون استنطاق شوند صحیح است و امیدورایم که بزودی استنطاق شده و مجازات داده شوندولی میخواهم از اعضای کمیسیون بپرسم آیا این اشخاص با حالت مأموریتی که دارند استنطاق خواهند شد یا سلب مأموریت از آنها شده و بعد استنطاق میشوند.

مستشارالدوله- بدیهی است که باید بدواً استنطقا شده و بعد بدرجه تقصیر بآنها مجازات داده شود وشاید آنوقت یکی از مجازات آنها سلب شئونات از آنها باشد.

وکیل الرعایا- عقیده حقیر این است مطلب را طوری شروع میکنند که ببعضی وکلا امر را مشتبه میکنند باید دانست این اسبابها را چه طایفه فراهم میآورند شاهنشاه عادل مأخوذ بشخصه حافظ و نگاهبان و مجری قانون است بیش از ولکا مایل است که امور از مجرای قانون عبور نمایند لکن اشخاصی که میخواهند کمافی السابق مشغول هواپرستی باشند هنوز هم در دربار ایران نفوذی دارند وخاطر مبارك شاهنشاه راز ملت مکرد مینماید و برای رسیدن باین مقصود شاید یکی از اسباب ها را بهم اندازی تصور کرده اند ما وکلا که باید حقوق سلطنت را محفوظ بداریم هر چه سعی داریم باید در اینمورد بنماییم که بعضی اشخاص با غرض و هواپرست از دربار ایران دستشان کوتاه بشود که شاهنشاه عادل مابا کمال راحت وخوبی از حال رعایا و عموم ملت کاملا مطلع شود مادامی که این قبیل اشخاص بآن مقام مقدس مقاصد خودشان را عرضه نمایند تصور نمیکنم پادشاه ایران وملت ایران آسایشی تمام حاصل نمایند باین اسبابها هم بمشروطیت ایران تزلزل وارد نخواهد شد و نتیجه که از این اسبابها میبرند اینست که مجلس را مشغول میکنند نمیتواند بوظیفه خود عمل نماید هر چه زودتر باید اسبابی فراهم نمود که این افراد تبدیل اشخاص شاهپرست ملت دوست ووطن پرست بشوند بعقیده حقیر علاج این است و بس.

آقا سید عبدالله مجتهد- البته تمام اینها صحیح است ولی فعلا باید اینمردم را ساکت کرد و باید استمهالی نمود و چند روزی معین کرد که نتیجه صحیح گرفته شده و بآنها جواب داده شود.

رئیس- همین طور که فرمودید صحیح است همین مسئله که آقای مستشارالدوله گفتند نتیجه کمیسیون امروز بود خوب است بملت اظهار شود که آنها باطمینان خاطر بروند خانه های خودشان و تا روز پنجشنبه تأمل نمایند واشخاصی هم که باید نظارت در استنطاق داشته باشند معین کرده وبعد بآنها اطلاع میدهیم و فردا هم مجلس خصوصی خواهد بود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 257

جلسه: 257

مذاکرات روز سه شنبه 12 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه نهم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- مطرح مذاکرات بقیه قانون انجمن تجارتی است.

(شروع بقرائت قانون انجمن تجارتی شده چندین مواد آن تصحیح و تصویب شده شروع به مذاکرات لازمه شد.)

رئیس- هیئتی که دیشب از طرف وکلای محترم انتخاب شدند از برای شرفیابی حضور مبارك اعلیحضرت همایونی سه ساعت بغروب مانهد شرفیابی حاصل کردند که تفصیل آنرا (جناب حاجی امام جمعه و آقای حاج سید نصرالله وآقای مستشارالدوله و آقای حسین قلیخان نواب و آقای حاج معین التجار و آقای حاجی محمد اسمعیل آقا فرداً فرد عرض خواهند کرد بنده همین قدر میتوانم بگویم که تمام آمال و آرزوی اعلیحضرت اجرای مواد قانون اساسی است و منتهی درجه ملت را دوست داشته اند ومیدارند و این ملت را بمنزله اولاد خود میدانند و بهیچوجه تفاوت و مغایرتی در بین اولاد خود ملت نمیگذارند.

آقای حاج امام جمعه- همان طور که جناب رئیس فرمودند تقریباً سه ساعت ونیم بغروب مانده بدربار رفتیم پیش از آنکه شرفیاب حضور اعلیحضرت همایونی بشویم در منزل وزیر دربار به هیئت وزراء و جمعی از محترمین مملکت مثل جناب عضدالملك و نیرالدوله مجلسی تشکیل داده مطالبی که دلخواه ملت و وکلاء بود گفتگو کردیم و آقایان قبل ازما شرفیاب شده و خیلی طول دادند اگر چه همه آنها راما زمان مراجعت ملاقات نکرده فقط جناب صنیع الدوله راملاقات کردیم معلوم شد که مطالب راتماماً نتوانسته بودند در حضور همایونی بقبولانند بعد که ما شرفیاب شدیم اولا اشتباهی که درخاطر مقدس ملوکانه کرده بودند این بود که ملت نمیخواهند آن اشخاصیکه سوء قصد نسبت بذات همایونی نموده اند دستگیر و استنطاق و مجازات شوند میخواهند باین ترتیب آن مطلب را از میان ببرند بعدما عرض کردیم زمانی که ما شرفیاب حضور همایونی میشویم اگرچه آن ابهت سلطنتی مانع است و ما نمیتوانیم آنچه راکه مقصود باطنی خودمان است بطور کامل اظهار نماییم ولی تکلیف ما است آنچه را که صلاح مملکت است عرض نماییم فرمودند بگویید عرض کردیم این قانون اساسی بجهة این نوشته شده که فاضل بین حدود سلطنت و ملت باشد اعلیحضرت تصدیق فرمودند بعد عرض شد که چون بعضی از این مواد قانون اساسی مبتلاء به عموم است که تمام افراد ملت از ضعیف و قوی چشم داشت بآن دارند اینست که اجرای این ماده که فی الجمله تأخیر افتاده ملت بهیجان آمده استدعا دارند که اجرا شود اعلیحضرت فرمودند که اگر بدانم رضایت ملت دراینست که من بعدها از آن اشخاص که سوء قصد من نمودند تعقیب ننمایم دیگر اقدامی نمیکنم و رضایت ملت را میخواهم وعفو و اغماض از این اشخاص مینمایم دوباره عرض شد که مقصود ملت این نیست که اشخاص مرتکبین گرفتار نشده و بمجازات نرسند بلکه ملت کمال جد و جهد را دارند که این اشخاص دستگیر شده بمجازات برسند زیرا وقتی که سوء قصدی نسبت بسلطان مملکت نمودند دیگ برای افراد ملت امنیت نخواهد بود وبیك اندازه رفع شبهه از خاطر مبارك شده و فرمودند من هیچوقت راضی نمیشویم که خلاف قانونی در مملکت بشود و هیچ قصدی ندارم فردا میگویم حاکم ومأمورین نظمیه و غیره حاضر شوند در استنطاق.

مستشارالدوله- همان طور که جناب آقای حاجی امام جمعه فرمودند اجمالی از مفصل بود معلوم است آنچه که در حضور همایونی سئوال وجواب شده است ذهن ما کفایت ضبط آن را نمیکندولی اجمالا این است که القاء شبهه در ذهن مبارك اعلیحضرت کرده بودند که آن اشخاصی که سوء قصد نسبت باعلیحضرت نموده اند استنطاق نشوندواین مطلب متکشف نگردد از این مسئله تا یك اندازه رفع شبهه از خاطر مبارك همایونی شده مطلب دیگر این بود که خاطر مبارك را متوجه این نکته کرده بودند که اگر باستنطاق مأمورین اقدام شود استنطاق آن اشخاصی از میان خواهد رفت رفع این شبهه هم شد باین معنی که این دو استنطاق با یکدیگر منافی نیست مسئله دیگر این بود که باعلیحضرت مشتبه نموده بودند که در این مورد مخالفت با قانون اساسی نشده این مسئله هم چون قانون اساسی حاضر بود مواد راجعه بآن قرائت شد و معلوم شد که مخالفت قانون شده چیزی که هست چون این مملکت تازه قانونی شده اینست که درست التفات بمواد قانون نمیشود از این جهة این اشتباهات گاهی برای بعضیها حاصل میشودبالاخره بعد از مذاکرات زیاد اعلیحضرت همایونی اظهار کمال همراهی را نموده و قرار شد که حاکم و رئیس نظمیه از آنجایی که جزو نظامی هستند باین مناسبت فردا در وزارت جنگ استنطاق شوند.

آقا سید حسن تقی زاده- همان طور که جناب حاج امام جمعه فرموده اند عمده و روح قانون اساسی مملکت همان امنیت مالی وجانی شخصی و افراد ملت است درممالك مستبده خصوص در ایران هیچ وقت ملت درامان نبوده و همیشه به مال و جان آنها تعدی میشد ودر این دو ساله ادواری که از برای ما طی شد چنانچه در روزنامه های خارجه هم نوشته شده که ملت ایران اتصالا قانون اساسی میخواهند و ما نمیدانیم قانون اساسی اینها کی تمام خواهد شد اگر ما این ادوار را طی نمیکردیم قانون اساسی ما محکم نمیشد زیرا که قانون فقط کاغذ و مرکب است تااین طور نشود مجازات مرتکبین خلاف قانون معلوم نمیشود و در این چند موقع هم اعلیحضرت همایونی نیت مقدس خود را در استحکام اساس مشروطیت ظاهر فرموده اند و امیدواریم که ما هم ادای تشکرات خود را فعلی بنماییم چنانچه تکلیف مجلس نبود معهذا در باب گرفتاری اشخاصی که سوء قصد در باره اعلیحضرت نموده اند با وزراء مکرر مذاکره و جداً مطالبه شده است ما باید یك درجه بالاتر رفته و خدمت را تکمیل بنماییم بهمان طور که آنشب عرض کردم باید یك مجلس فوق العاده تشکیل داده ودر گرفتاری آن اشخاص دخالت نماییم تامثل آفتاب روشن شود وجای شبهه باقی نماند و گمانم این استکه این خدمت بزرگی است که باعلیحضرت همایونی کرده ایم.

آقای حاج امام جمعه- غیر از این که اجرای قانون اساسی وظیفه اعلیحضرت است که رئیس قوه مجریه است دراین موقع که پیشگاه مقدس ایشان القاء شبهه کرده اند باز هم اعلیحضرت همایونی این طور همراهی میفرمایند پس باید مجلس وعموم ملت همه اظهار تشکرات قلبی و نهایت همراهی را در گرفتاری مرتکبین سوء قصد بنمایند. وکیل الرعایا- پس از اظهار تشکراز پیشگاه اقدس همایونی عرض میکنم که عقیده بنده این است وکلائی که مشرف شده اند پس از رفع شبهه از قلب مبارك همایونی باید استدعا کرده باشند

اشخاصی که اینطور القاء شبهه مینمایند بعهدها آنها را در پیشگاه مقدس همایونی راه ندهند زیرا که آنها همیشه میتوانند القاء شبهات بنمایند درصورتیکه ماهم آنجا نیستیم که رفع شبهه را بنماییم و سئوال میکنم که آیا این استدعا شده است یا خیر.

حاج معین التجار- اینکه اعلیحضرت چند دفعه فرمودند که من از این مسئله صرف نظر مینمایم گویا بطور اعتراض بود زیرا که فرمودند از مأمورین نظمیه تاکنون چندین مرتبه اینطور اقدامات شده وملت هیجان نکرده اما در این موقع هیجان مینمایند و اگر صلاح میدانند منهم از مرتکبین صرف نظر مینمایم که این لکه تاریخی برای ملت ایران باقی بماند که نسبت بشاهان سوء قصد کردند از آن ها حمایت نمودند این بود که ما عرض کردیم هر گاه اعلیحضرت همایونی هم از مرتکبین این سوء قصد صرف نظر فرمایند ملت صرف نظر نخواهد کرد و مقصود ملت این است که بطور قانونی این اشخاص گرفتار ومجازات شوند نه بطور بی ترتیبی وقتی خیلی اصرار شد فرمودند باشد من خیالات خودم را میکنم و صبح بشمااطلاع میدهم که تشریف ببرند باز ما جلوشان را گرفته واستدعا کردیم تا اینکه حاضر شدند باینکه آن اشخاص هم استنطاق شوند.

حسنعلی خان- این مجلس که نماینده ملت است تشکر میکند از مساعدت وهمراهیهای اعلیحضرت که این ملت را برای داخل شدن در راه ترقی و تمدن ومشروطیت وادار فرمودند و اما این که فرموده اند اگر میخواهید صرف نظر میکنیم از مرتکبین این امر بنده عرض میکنم همین طور که این ملت حاضر شده اند برای این که مخالفت قانون نشود و بهمه عالم ثابت کرده اند که قابل مشروطیت هستند هیمن طور هم باید حاضر شوند برای حفظ مقام مقدس اعلیحضرت و باید جدو جهد کنند که مرتکبین این سوء قصد گرفتارو مجازات شوند و باید همه روزه بمجلس و بوزرا فشار بیاورند و گرفتاری مرتکبین را بخواهند اما این که گفتند مأمورین در وزارت جنگ استنطاق شوند عرض میکنم که خود این مسئله موافقت با قانون ندارد اگرچه نوشته شده که در وزارت جنگ محکمه برای اشخاص نظامی تشکیل میشود و اگرچه حاجب الدوله یا رئیس نظمیه هم دارای درجه نظامی هستند لکن افتخاری بوده و نیز حاکم شهرند و جزو وزارت داخله هستند پس باید بعدلیه حاضر شده واستنطاق شوند که مکان رسمی احقاق حقوق تمام ملت است.

آقا شیخ محمد علی- بنده تشکر میکنم از ذات اقدس اعلیحضرت که تا امروز همراهی از قانون اساسی مملکت فرموده اند ولی تأسف میخورم از اینکه بعضی مفسدین دور چنین سلطان ملت پرست وطن دوست قانون خواهی را گرفته اند و همه روزه القاء شبهه مینمایند یکدفعه عرض کرده ام حالا هم میگویم که خوبست يك هیئتی از وکلا بطور تبادل بین ملت و اعلیحضرت واسطه باشند که اشخاصی که از راه فساد دخل میبرند و القاء شبهه مینمایند دیگر نتوانند القاء شبهه نمایند و اما در باب معین کردن محل استنطاق قول آقای حسنعلی خان صحیح است ولی این هیئت که از طرف مجلس منتخب شده اند البته تمام قانون اساسی در نظرشان بوده وهمان وزرات جنگ راکه معین فرموده اند تصویب مینماییم.

آقاشیخ حسین- بنده متشکرم از این هیئت از اینکه مطلبی را که مقصود مجلس وملت بوده بحضور همایونی عرض واظهار داشته اند و این مسئله هم که گفتند این اشخاص در وزارت جنگ استنطاق شوند بنده بحصه خودم تصویب مینمایم و صحیح است اما آن مطلبی را که اعلیحضرت فرمودند اگر ملت میخواهند من از این مسئله بکلی صرف نظر میکنم بنده میخواهم عرض کنم که نباید از این مسئله صرف نظر کرد و مرتکبین این سوء عمل کسانی هستندکه میخواهند بین اعلیحضرت و ملت مباینت باشد و مجلس حقش این است که هر روزه وزیر داخله را بخواهد و فشار بیاورد تا اینکه مرتکبین را دستگیر نمایند وهیچوقت نباید ازاین اشخاص صرف نظر شود.

امان الله میرزا- اینکه گفته شد نباید در وزارت جنگ استنطاق شوند عرض میکنم در غیر مورد جنحه و جنایت اجزاء نظامی باید در وزارت جنگ استنطقا شوند.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 258

جلسه: 258

مذاکرات روز 5 شنبه 14 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 2 شبه 12 را آقا میرزا مرتضی قلی خان قرائت کردند.

اسامی وکلائی که در روز 3 شنبه غایب بودند قرائت شد.

حاجی محمد ابراهیم- فایده این چه چیزاست.

رئیس- اگر بعدها بوقت حاضر نشدند در روزنامه درج واعلان خواهد شد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- جناب آقا شیخ محمد کاظم از علماء و فضلا هستند و وکیل تربت میباشند این استکه حالا تشریف آورده اند واعتبارنامه ایشان هم در کمیسیون معاینه شده در کمال صحت واعتبار است.

رئیس- انشاء الله مبارك است و امیدوار هستم که بخوبی از عهده مأموریت خود برآیند و این رقعه ایست که از وزارت داخله رسیده است قرائت شود.

(قرائت شد قریب باین مضمون):

مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه چندوقت است بودجه وزارت داخله و نظامنامه آن بمجلس فرستاده شده تاکنون تنقیح و تصویب نشده و محل توجه نگشته لهذا متذکر میشود که از زمان مشروطیت کابینه وزارت داخله مشغول همه نوع خدمت بوده اند و مدتی است که حقوق نگرفته اند با این مسئولیتی که دارند صحیح نیست که بیش از این بتأخیر بیفتد.

رئیس- این بودجه نیست و قانون بودجه است حالا خوانده میشود فقط برای اینکه اذهان آقایان وکلا مستحضر شده اگر تصویب نمودند رجوع بکمیسیون بشود.

(در این موقع شروع بقرائت نظامنامه بودجه وزارت داخله گردید.)

رئیس- این نظامنامها بودجه داخلی وزارت داخله است باید رجوع بکمیسیونی بشود حالا خوبست بکمیسیون مالیه رجوع بشود یا آنکه کمیسیون فوق العاه تشکیل بشود.

آقا سید حسن تقی زاده- همان طور که قوانین و نظامنامه وزارت خانه ها میرسید و گفته شد که از موارد مختلفه میرسد و مناسبت ندارد باید یك کمیته قانونی تشکیل شده و قوانین را بنویسند که با هم تناسب داشته باشند همین طور است بودجه های وزارتخانه ها چند روز است که بودجه وزارت خارجه رسیده در کمیسیون وزارت خارجه و بودجه وزارت علوم هم همین طور و هیچکدام هم با یکدیگر تناسب ندارند بعضی زیاد است وبعضی خیلی کم است پس باید یك کمیسیونیکه تمام آنها را بطور تناسب بنویسند تشکیل شودو میخواستم بگویم که ما دراین مواقع چرا باید این بودجه ها را بزودی قبول کنیم همانطور که قوانین را ترجمه کرده و مأخذ قرار میدهند همینطور بودجه ها راهم باید از روی بودجه های ممالك متمدنه ملاحظه کرده و مأخذ قرار داده و بطور سهل و مقداری که میشود مقرر دارند نه این قسم که بطور افراط و تفریط باشد.

احسن الدوله- هر چه می بینیم از مخارج است که مینویسندوابداً از دخل اسمی نبرده و چیزی نمینویسند که چه باید کرد واز چه مأخذی دخل را بدست آورد.

رئیس- حالا این نظامنامه را بیاد بکمیسیون رجوع کرد یا نه آن کمیته که جناب تقی زاده میگویند برای نوشتن قوانین صحیح است و تشکیل خواهد شد ولی حالا دراین نظامنامه چه رأی میدهند.

وکیل التجار- آن کمیسیون مالیه دائمی که در مجلس تشکیل شده خیلی کار دارد و هنوز بودجه هذه السنه مملکت نگذشته است باعتقاد بنده این بودجه وزارت داخله بهمان کمیسیون فوق العاده که آقای تقی زاده گفتند رجوع بشود و آنها اهل علم هستند و همان طور هم که تقریر کردند یك مأخذی برای آن قرار بدهند بجهت حکام و وزراء و نواب آنها در حیات معین نمایند کمیسیون مالیه بواسطه کثرت مشغله نمیتواند رسیدگی نمایدو بودجه خود مملکت مانده.

مؤتمن الممالك- بهمانطور که عرض شد بهر کمیسیونی رجوع میشود بشود ولی تعیین حقوق نمیشود کرد مگر اشخاصی را معین نمایند زیرا که اکثر از مستخدمین دولت هستند که فعلا حقوق دارند باید معین بشود.

آقا شیخ محمدعلی- در این که باید این نظامنامه رجوع بکمیسیون شود حرفی نیست اما آن کمیسیون فوق العاده که آن روز منتخب شده مخصوص همان کار است نظامنامه این بودجه و سایر بودجه ها باید یك کمیسیونی باشد که همه از روی تناسب باشد که اگر هر یك بیك کمیسیونی رجوع بشود تناسب با هم نخواهد داشت.

بحرالعلوم- این که میگویند اشخاصی برای ملاحظه این نظامنامه معین بشوند صحیح است واین که گفته شد بدون تعیین اشخاص نمیشود عرض میکنم که ما محتاج بتعیین اشخاصی نیستیم ولی باید اجزاء وزارت خانه ها مواجب معینی داشته باشند و غیر از مواجب خود نباید حقوقی باسم دیگر دریافت کنند و باید حقوقشان در عوض مواجب محسوب شود.

آقا حاج امام جمعه- شما اشخاص را که انتخاب کردید برای این بود که قوانین بصورت قانونی نوشته شده بمجلس بیاورند ولی برای این بودجه باید بعضی اشخاص عالم مربوط انتخاب شوند برای اینکه نظریات خود را نموده و بمجلس بفرستند چون بودجه های دیگر را هم بمجلس میآید بودجه وزارت داخله هم خیلی اهمیت دارد و باید کمیسیونی معین شود که این بودجه را تنقیح نموده بمجلس بیاورند.

آقا سید حسین- موضوع سئوال جناب رئیس این بود که این قانون رجوع بکمیسیون مالیه شود یا کمیسیون جدیدی انتخاب شده و بآنجا رجوع شود و خوب است در این مسئله رأی گرفته شود که دیگر آنقدر صحبت نشده واز موضوع خارج نشوند.

دکتر ولی الله خان- چون مبنای مجلس همیشه باید از روی قانون باشد لهذا عرض میکنیم که باید شعبه از کمیسیون مالیه منشعب شود که بودجه وزارتخانه ها بآنجا رجوع شود زیرا که کمیسیون مالیه خبر میدهد از دخل مملکت واین کمیسیون خبر میدهد از خرج مملکت پس نباید بودجه وزارتخانه ها بجایی رجوع شود که از دخل مملکت خبر ندارد چون در سایر ممالك دو قسم بودجه مملکت را تصفیه مینمایند یکی اینکه اول دخل را ملاحظه کرده وبعد خرج را از روی آن معین مینمایند و بعضی جاها اول خرج را معین مینمایند و مقابل آن از هر جا هست دخل را فراهم میاورند و چون ما تازه در مهد ترقی هستیم بعقیده بنده ما باید خرج را از روی دخل معین نماییم لهذا نباید بودجه های وزارت خانه ها بکمیسیون دیگر رجوع شود که از دخل مملکت خبر نداشته باشد بلکه باید بطوریکه عرض کردم شعبه از کمیسیون مالیه منشعب شود و تمام بودجه ها بآنجا رجوع شود زیرا که کمیسیون مالیه از دخل مملکت اطلاع دارد این کمیسیون هم باید خرج مملکت را معین نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله را موضوع بحث قرار دادن بنظر بنده گویا صحیح نباشد اینکه گفته شد موضوع این است که رجوع بکمیسیون مالیه شود یا بکمیسیون تنقیح لوایح بنده عرض میکنم که کمیسیون تنقیح لوایح نمیتواند باین کار رسیدگی کند بلکه او برای همان لایحه قانونی که دراول باو رجوع شده بود تشکیل شد اگر لایحه قانونی دیگر بمجلس بیاید باید برای او کمیسیون دیگر انتخاب شود ودیگر اینکه تمام بودجه ها باید رجوع بکمیسیون مالیه و اعضای کمیسیون مالیه باید دو قسمت شوند یك قسمت برای رسیدگی بجمع و خرج مملکت و بودجه ها یك قسمت دیگر برای مطالب متفرقه و این عده هم خیلی کم است باید زیادتر شود تا بتوانند بکارها رسیدگی کنند.

اسدالله میرزا- همین طور که جناب دکتر ولی الله خان گفتند صحیح است باید بکمیسیون مالیه رجوع شود ولی این را هم باید ملاحظه کرد که حقوق اجزاء وزارتخانه ها باید از روی دخل داده شود یا بملاحظه کار عقیده بنده این استکه حقوق باید بملاحظه مقام کار داده شود و هر گاه دخل ما وافی نباشد باید از جای دیگر محل پیدا کنیم زیرا که هر گاه حقوق کافی داده نشود امور ادارات مختل میماند.

وکیل التجار- عرض سابق بنده راجع بکمیسیون حالیه مالیه است این طور که آقای تقی زاده و آقای دکتر ولی الله خان گفتند باید عده اعضاء کمیسیون مالیه زیاد شود و از او سه شعبه منشعب شود مخصوصاً بنده از کمیسیون مالیه روس اطلاع دارم که 12 شعبه دارد واین عده حالیه کمیسیون مالیه مکفی برای این ترتیب نیست.

رئیس- در باب تکمیل کمیسیون مالیه یادداشت شده که روز شنبه قرار داده شود فعلاموضوع بحث در این است که این قانون بودجه وزارت داخله رجوع بکمیسیون مالیه شود یا نه (همه تصویب کردند که بکمیسیون مالیه رجوع شود.)

رئیس- کاغذیست از وزارت داخله رسیده محض اطلاع قرائت میشود.

(قریب بضممون ذیل قرائت شد).

سواد کاغذی است که با قانون برای حکام فرستاده میشود چون قانون حکام از مجس مقدس بیرون آمده و بصحه همیونی و طبع رسیده لازم بود برای هر یك از حکام و همچنین از برای نایب الحکومه ها بتوسط حکام نسخ عدیده فرستاده شود هر گاه ولایات زیادتر از عده نسخه ها است از روی صحت اطلاع دهید که فرستاده شود و برعهده شما فرض است که عمل باین قانون و وصول و برداشت

مالیات بنمایید و چنانچه غفلتی بشود یا نکته از این قانون فروگذار شود مؤاخذه سخت شده و بموجب قانون در حق شما عمل خواهد شد حکام باید ملتزم شوند که بر طبق قانون رفتار نموده و نکته از این قانون فروگذار بنمایند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- خیلی مشتکریم که میخواهند بقانون عمل نمایند ولی با نبودن ادارات تکلیف حاکم و تکلیف مردم چه چیز است.

رئیس- در این مسئله هر چه بنظر ما میرسد لایحه نوشته بمجلس بدهید تا مطرح شود حالا قانون انجمن تجارتی باید خوانده شود (در این وقت شروع بقرائت قانون انجمن تجارتی شد)

رئیس- عده پنج نفر از اعضاء کمیسیون مالیه که بعضی استعفا داده اند و بعضی از روز اول نکرده اند کم است اذهان وکلا مسبوق باشد در روز شنبه عوض آنها باید انتخاب شود و دیگر در باب شعبه که از آن کمیسیون باید انتخاب شود که یکی مخصوص بودجه ها و یکی مشغول کارهای دیگر شود و دیگر اینکه جناب مجدالملك از کمیسیون عرایض استعفا داده اند باید عوض ایشان هم انتخاب شوند زیرا که اعضاء کمیسیون عرایض تا بحال برای خود رئیس انتخاب نکرده اند در حالتی که این خلاف قانون است و باید هر کمیسیونی یك رئیس و یك منشی و یك راپورت دهنده از میان خود انتخاب نماید دیگر اینکه دو نفر از وکلا که رفته اند یکی جناب احتشام السلطنه ویکی هم محقق الدوله عوضشان باید انتخاب شود موضوع بحث هم همین قانون انجمن تجارتی است از کمیسیون خارجه هم دو نفر کسر شده یکی آقای دکتر ولی الله خان است که بجهت کثرت کار استعفا داده اند یکی هم خود بنده که دیگر نمیتوانم حاضر شوم باید دو نفر هم عوض ما دو نفر انتخاب شود ودیگر اینکه از اعضاء کمیسیون فوق العاده که بتکمیلی نظامنامه داخل مشغول هستند خواهش میشود اقدام وافی بنمایند که زودتر تمام شده و بموقع اجرء گذاشته شود واین هم تلگرافی است از عراق رسیده که بعضی از آقایان وکلا خواهش کرده اند برای اطلاع قرائت شود.

(تلگراف مزبور قریب بمضمون ذیل قرائت شد). بتوسط حضرت والا مبشرالسلطنه حضور مبارك وکلاء مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه شرح هرج ومرج و گرفتاری اهالی این شهر البته بنظر آقایان وکلا رسیده و بطوری اینجا گرفتار شده ام که هر چه میخواهم انجمن ولایتی را دایر کنم مفسدین نمیگذارند امید استکه بهر طور باشد تشکیل انجمن ولایتی را بنمایم ودیگر اینکه مفسدین اظهار میکنند که پول گرفته ام التزام میدهم هر گاه خودم یا از تابعین بنده از کسی گرفته باشیم ده برابر پس بدهیم و بعدها هم اگر کسی شکایتی بنماید همین قدر عرض میکنم که خاطر وکلا محترم مشوق نشود تحقیق کامل فرمایند تا صحت کار معلوم شود.

(بهرام).

رئیس- این تلگراف مال چند روز قبل است و از آنروز ببعد هم دو سه تلگراف ترضیه نامه آمد و گویا انجمن ولایتی هم تشکیل شده.

آقا میرزا محمود- چون عقیده آزاد است عرض میکنم که آنجا مانع از امور همان اولاد مرحوم حاجی آقا محسن هستند و نمیگذارند اهالی آنجا آسوده باشند.

رئیس- این مطالب راجع بوزارت داخله است و باید اقدام نمایند.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 259

جلسه: 259

مذاکرات روز شنبه 16 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنج شنبه 14 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- کاغذی از وزارت داخله رسیده محض اطلاع وکلاء محترم لازم است خوانده شود رقعه وزارت داخله قریب باین مضمون قرائت شد شرحی که در جوف است قانون برای حکام بولایات فرستاده شده ولی خاطر وکلا رامستحضر میسازم که اجرای قانون

اسباب و لوازمات لازم دارد که فعلا لوازم آن موجود نیست هر گاه رعایا این قانون را ببینند لابد در مقام مطالبه اجرای تمام آن از حکام برمی آیند در صورتیکه اسباب اجرا موجود نیست خوب است مدتی معین شود تا اسباب اجرای قوانین فراهم آید.

احسن الدوله- این دستورالعمل اداره ایست تا در قانون مجازات مخالفت آن معلوم نباشد آن قانون محال است که مجری شود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- پریروز که آن رقعه وزیر داخله را در مجلس مقدس خواندند تمام آقایان گفتند صحیح است حالا دیگر نمیتوان آن را رد کرد که یك روزی بیاید تا اسباب کاملا فراهم شود باید فرستاد وباید بنایشان هم در عمل باشد ولی درخصوص این که بعضی ادارات تشکیل شده و بعضی نشده آنرا باید یك ترتیبی داد تا اسباب اشکال نشود و تأخیر در فرستادن قانون نباید بشود.

آقا سید حسین- اگر این قانون فرستاده شود بعلت عدم مجازات در آن اسباب اشکال خواهد بود و در این مسئله در صورتی میتوان اقدام نمود که تمام ادارات تشکیل یافته و قانون عدلیه بیرون بیاید و تمام قوانین منوط بقانون عدلیه است.

بحرالعلوم کرمانی- همینکه قانون از مجلس بیرون آمد باید فوراً در موقع اجرا گذاشت والا تعطیل بهیچوجه صحیح نیست این اداراتی را که فعلا ندارند عجالتا آنها باشند و سایر مواد را اجرا کنند والا تعویق صحیح نخواهد بود.

اسدالله میرزا- وزیر داخله سئوالی از مجلس کرده اند و اگر بخواهیم در حواشی صحبت بداریم از موضوع خارج میشویم واین سئوال صحیح است که از برای اجرای قانون موعدی باید قرار بدهند و ما در بدو امر غفلت کرده ایم در این باب در نظامنامه موعدی قرار ندادیم واجرای قانون بواسطه فراهم بودن اسباب آن در پایتخت زودتر مجری میشود و در جاهای دیگر بعلت فقدان دیرتر خواهد شد وامروز لازم است که ما یك ماده در این قانون بیفزاییم که تا چندماه دیگر تمام آن اجرا میشود وازبرای اجرای این قوانین هم معلم باید باشدو اینکه میگویید در این قانون مجازات نیست آنکه جنحه وجنایت است ربطی بحکام ندارد وآنچه که متعلق باداره است که هست دیگر این حرفها از موضوع خارج است وباید وقت قرار گذارد که تا چند ماه تمام این قانون اجرا میشود.

امان الله میرزا- باید بحکام وقت داد و سئوال وزیر داخله هم صحیح است زیرا که حکام باید اشخاصیرا که لازم است پیدا کنند وبعد مشغول اجرا شوند.

آقا میرزا سید حسن- این قانون بصحه همایونی رسیده ومدتی است که بموقع اجرا گذارده نشده حالا هم اگر معطل بگذاریم از برای اینکه ادارات تشکیل شوند امسال هم بی قانون خواهیم بود و یکی از حقوق سلطنتی اجرای قانون اتس و بعد از وضع قانون باید اجرا شود اگر بنا شد حالا بماند باید آن ماده را در قانون اساسی محو بنماییم که قانون بعد از وضع و صحه همایونی به موقع اجرا گذاشته میشود.

سیدالحکما- نشر قوانین در سایر ممالك متمدنه بقسمی استکه قانونیکه امروز وضع نمودند و تمام شد روز بعد آنرا مجرا میدارند لذا این قانون باید اجرا شود فقط یکی چند ماده که امروزمحل ندارد حالا بماند پس باید آنچه را میتوانند ماده به ماده اجرا بدارند عقیده بنده اینست که بوزیر داخله نوشته شودکه باید حکام این قانون راجرا بداند.

حسام الاسلام- بنده هنوز معنی حاکم و محکوم را نمیدانم بجهت اینکه حاکم ومحکوم میخواهد وقتی که تکلیف حاکم و محکوم معلوم نباشد حاکم و محکومی نیست پس آنچه که نیست باید اسباب آنرا فراهم کرد.

آقای حاج امام جمعه- قانون را باید در ظرف یك مدتی اجرا کرد که آن مدت تمرین است تا اینکه ذهن مردم بآن آشنا شود ودر آن قانون نوشته استکه مثلا تکلیف پلیس اینست و تکلیف حاکم این وهمچنین نایب الحکومه و نظمیه آنها هم که هنوز در مملکت ما نیست پس اگر بحاکم بگوییم که امروز تمام این وقانین را مجرا بکن این غیر ممکن است پس اول باید موضوعات را فراهم کرد بعد حکم را بآن بار نمود و در همه جا هست قانون را که وضع میکنند یك زمان اجرائی برای آن قرار میدهند و یك چیز دیگر هم هست که جناب احسن الدوله گفتند قانونیکه باید مجرا شود مجازات لازم است تا مجازات نباشد اجرای قانون معنی ندارد و آنچه کاغذجات که از حکام ولایات میرسد معلوم میشود که آن مجازاتی را که خداوند قرارداد فعلا از میان مردم رفته پس اگر مجازات نباشد حاکم چطور میتواند اجرای قانون نماید.

احتشام الحکما- اول اینکه امروز نباید این مطلب مذاکره شود ودیگر اینکه بعضی جزئیات استکه با حاکم است مثل تشکیل انجمنها و تعیین نایب الحکومه ها و ضابط و غیره لذا حاکم باید آنها را اجرا نماید و آنچه که با وزارتخانه ها است باید وزراء مرتب نمایند.

رئیس- چون این مطلب فول العاده و فوری است باید مذاکره کرد.

آقا شیخ محمد علی- وزیر داخله خوب بود بنویسند که وقت اجرای آن چه وقت است واگر مجلس تصویب میکرد فبها والا باید دلیلش را بگویند پس چیزی را که ما نمیدانیم نمیتوانیم رد یا قبول کنیم مگر اینکه تأمل بشود و دیگر اینکه خودش هم باید بگوید تا چه وقت میشود این قانون را اجرا کرد.

آقا ملاحسن وارث- فرمایش شاهزاده اسدالله میرزا صحیح است وزیر داخله سئوالی کرده است باید جواب سئوال داد.

حسام الاسلام- مردم ایران میخواهند داخل در خط قانون بشوند این مطلب مسمل است مردیکه زن گرفت پس از اینکه صاحب اولاد ذکور و اناث شد اللذکر مثل حفظ الاثنین ارث میبرند پس هر چیزی دو قوه لازم دارد قوه قابله و قوه قاعله تا این دو امر نباشد چیزی حاصل نمیشود پس باید این دو قوه را باهم جمع کرد تا اینکه قانون اجرا شود.

حاج معین التجار- باید شروع در اجرای قانون شود و تا شش ماه قرار بگذارند که تمام اجرا شود.

آقا میرعماد- قانون باید اجرا شود و نباید وقت برای آن قرار داد مگر مواردیکه اسبابش موجود نیست.

ادیب التجار- بنده قبل از تشریف فرمایی جناب نظام السلطنه قانون حکاما را باصفهان فرستادم و تمام موادان به موقع اجرا گذاشته شد مانعی دراجرا ندارد آنجاها که اسباب نیست هر چه میشود آنها را اجرا کنند.

مستشارالدوله- تعیین وقت منافی بااجرای قانون نیست و همه جا همین طور است ولی تعیین وقت با این نقص لوازمات که امروزه هست تا شش ماه دیگر اگر ادارات و بودجه مرتب و منظم نشد آنوقت باز مثل امروز است که موقع اجرا نیست ولی بعد از تعیین پلیس و نظمیه و بودجه حاکم میتواند اجرا کند پس باید موجبات اجرا را فراهم کرده یا خود وزرا اینکار را بکنند اگر بنا شد که حاکم نتواند اجرا کند پس باید قبل از وقت وزیر داخله موجبات و مقدمات آنرا فراهم کنند.

صدرالعلما نطنز- تمام این قانون يك دفعه اجرا نخواهد شد ولازم هم نیست که اجرا شود و هر چه محل ابتلاست آن بموقع اجرا گذاشته شود و هر گاه يك ماده محل ابتلا بوده اجرا نشد باید مانع آنرا اظهار بداند.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- همه چیز باید از مرکز شروع شود خوبست وزیر داخله که در مرکز مملکت است از اینجا شروع نمایند تا ببینیم در اینجا چطور قانون بموقع اجرا گذارده میشود بعد ازاینجا بجای دیگر تا موانع معفوم شود که چیست.

وکیل الرعایا- ما نمیتوانیم بگوییم که اجرا نشود و نمیتوانیم بگوییم تمام یکدفعه مجرا شود اینکه گفتند این قانون ناقص است نیست آنچه راجع به مجازات مأمورین و حاکم است که در قانون هست وقتیکه نظیمه را در هر جا درست کردند آنوقت میتوانیم اینکار را یعنی اجرای قانون را از حاکم بخواهیم اینکه میگوییم تا يك سال دیگر این صحیح نیست اینها تکلیف شخص حاکم است که بایدشروع کند واجرا نماید اما بعضی ترتیبات و ادارات که اسباب آن موجود نیست آنوقت لازم دارد ولی آنچه از امروز میتوان شروع بآن کرد نمیشود معطل نمود.

بحرالعلوم کرمانی- این قانون کامل و صحیح است وباید اجرا شود وزیر داخله خوبست در کمیسیونی با وکلا صحبت کند و وقتی را معین کند آنوقت آن مطلب بیاید در مجلس همانرا وقت اجرا قرار بگذارند.

آقا سید حسین- اگر این طور باشد حاکم مسئول نیست و نمیشود او را مورد مؤاخذه قرار داد بجهة اینکه هنوز در ولایات عدلیه نیست همان ترتیبات سابق است اگر بنا باشد که امروز این قانون بولایات برود و بگوییم حکام نمیتوانند مالیات بگیرند و کسی اطلاعات ندارد امروز که میگویید حاکم نمیتواند مأمور بفرستد مثل سابق مالیات بگیرد مالیات میماندو مجازات هم نیست که اگر کسی مالیات نداد مجازاتش چیست پس قانون راجع میشود بعدلیه در این صورت باید وقت قرار نگذاریدکه قانون عدلیه تا شش ماه یا کمتر یا بیشتر تمام میشود تا اینکه آن وقت حکام بتوانند اجرا کنند.

آقا میراز حسینقلی- این قانون را باید اجرا کرد و بعضی چیزها است در این قانون که نمیشود امروز برای آنها وقت قرار بگذارند باید اجراشود.

وکیل التجار- قانون برای اجرا وضع میشود و این دستورالعمل حکام است جاییکه ادارات و نظمیه و قراسوران نیست در آنجا باید تکلیف حاکم را معین کردکه چه باید بکند ولی آنچه که دستور اوست و تکلیف شخصی است باید اجرا و معمول شود.

حاجی سید باقر- قانون باید اجرا شود آنچه که مانع ندارد بطور وجوب تعیینی و آنچه مانع دارد بطور وجوب تمرینی.

رئیس- بعقیده بنده قانونی که اجرا میشودوقتی لازم دارد حالا این قانون وقت میخواهدیا نه.

دکتر ولی الله خان- این نظامنامه حکام چند فصل دارد که جند مواد از انها راجع بتکلیف شخص حاکم و بعضی دیگر هم تکلیف حاکم است ولی راجع است بسرکشهای او بادارات مثل نظمیه و عدلیه ومالیه حالا هر جا که آنها نیست او باید بتکلیف شخصی خود عمل کند اما درباب تعیین وقت چراز ما وقت خواستند با اینکه در تحصیل مقدمات ولوازمات آن باید وزرا بکوشند و باید وزیر داخله حضور داشته باشند که اگر ما بگوییم تا فلان وقت شاید بگوید کم است پس باید خودشان یا معاون ایشان حاضر باشند تا معلوم شودولی در خصوص تکالیف شخصی حاکم مانعی از اجرا ندارد.

اسدالله میرزا- قسمتی از حرفها در اینجا زده میشود که دوری است مثل آنکه گفته میشود از وزیر داخله پرسیده شود که تا چندماه دیگر این قانون مجری خواهد شد ولی آنچه در جاهای دیگر است آنها که قانون مینویسند میگویند این قانون فلان وقت اجرا میشود ولی ما حالا مینویسیم اینکه میگویند یك قسمت ایران حالا اجرا شودویك قسمت بماند این لاعلی التعیین است باید کمیسیونی معین کرد که معلوم شود کدام مواد آن قابل اجرا هست کدام نیست و بعقیده بنده اینکه باید وقت اجری تمام قانون را معین کرد نه اجرای یك ماده آنرا.

وکیل التجار- آنچه راجع بخود حاکم است باید اجرا شود و آنچه راجع باداراتست البته موقوف است بتشکیل آنها.

آقا شیخ محمد علی- لفظ قانون در اینمملکت لفظی است جدید و بنظرشان خیلی غریب میآید و نمیخواهند که عمل نمایند همان طور که سابق حکومت میکردند حالا هم میخواهند همان طور باشد اگر بنا شد که شما در این جا وقت قراربگذارید شترگاو پلنگ میشود از یك طرف مقصربست میرود میگویند مملکت مشروطه بست نیست از طرف دیگر هم قانون که نیست حکام آنچه که میخواهند ظلم میکنند پس باید آنچه که امروز راجع بوزیر داخله است اجرای بدارد وآنچه که نیست از قبیل تشکیل ادارات آنرا هم درصدد تشکیل برآیند.

اسدالله میرزا- اینکه میگویند مواردی که راجع بخود حاکم است بنده عرض میکنم که دراین قانون چیزیکه مهم باشد راجع بحاکم نیست و تمام راجع به اداراتست وتا ادارات نباشند حاکم نمیتواند قانون اجرا کند.

آقا میرعماد- ظاهرا وزیر داخله تمام مواد را لازم الاجری میدانند پس باید یك وقتی را معین کرد که تمام مواد اجرا شود.

حسام الاسلام- وقت لازم است از برای اجرای قانون چنانچه برای اجرای قانون انطباعات وقت داده شد پس خوبست تا چهل روز وقت داده شود که اجرا شود.

مستشارالدوله- وقت لازم است ولی بعضی مواد دو ماه وبعضی مواد تا سه ماه و بعضی مواد بیشتر مدت لازم دارد که اجراء شود خوبست وزراء خودشان مواديکه فوراً میشود اجرا کرد یا مواديکه مدت لازم دارد معین نمایند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- چون قانون فعلا دست ما نیست نمیتوانیم فعلا معین کنیم که چقدر وقت لازم دارد و باید همانطور که گفته شد کمیسیونی نموده معین نمایند.

احسن الدوله- من که دیگر خسته شده ام قانونی که شش ماه است بصحه رسیده تازه وقت برای اجرای او میخواهند واگر کمیسیون معین شود شش ماه دیگر طول میکشد وهر روز ما را باین طرف و آن طرف میگردانند و چندی برای اجرای قانون معطل مینمایند.

لسان الحکما- مطلب صحیح این است که باید کمیسیون کرد و مواد قانون را تفکیك نموده بدقت معین کرد.

رئیس- تعیین مدت را لازم میدانید یا خیر (جمعی گفتند لازم است وجمعی گفتند لازم نیست.)

آقا حاج امام جمعه- در اینکه قانون دو قسمت است یعنی یك قسمتش حالیه ممکن الاجراست ویك قسمتش وقت لازم دارد که حرفی نیست پس باید کمیسیونی معین شود و تفکیك شود.

امان الله میرزا- تحقیق این مطالب باوزیر داخله است نه با ما واین مذاکرات فایده ندارد.

مخبرالملك- وزیر داخله باید بگوید که اجرای این قانون چه موانع دارد و مدلل بدارد چه قسمتش را فوراً میشود اجرا کرد و چه قسمتش وقت لازم دارد وچقدر مدت لازم دارد تا مجلس تصویب نماید ولا تعیین وقت وظیفه مجلس نیست و این مذاکرات بی فایده است.

آقا شیخ محمد علی- تأسف میخورم از اینکه وزراء بقانون عمل نمیکنند همینطور که جناب مخبرالملك فرمودند باید وزیر داخله معین نماید که فلان مواد امروز اجرا میشود و فلان مواد تا شش ماه یا هشت ماه دیگر پس وزیر داخله باید به تکلیف خود رفتار نماید و ما بی جهت وقت خود را تضییع مینماییم.

حاجی معین التجار- چه وزیر داخله معین کند و چه کمیسیون فرقی نمیکند واین قانون نتیجه یك ساله مجلس است آنچه که ممکن الاجرا است فوراً باید اجرا شود و آنچه که موضوعش معین نیست از قبیل ادارات پلیس یا قراسوران باید مرتب نمود واجرا کرد و منافات ندارد که از وزیر داخله سئوال شود که این ادارات تا چندوقت دیگر مرتب خواهد شد.

اسدالله میرزا- بنده عرض میکنم که حق وزیر داخله بود که این کار را رجوع بمجلس کند و وقت نخواهد و ما آن وقت که قانون وضع کردیم باید ببینیم چقدر مدت لازم دارد و در قانون یك ماده معین کرده باشیم که بعداز چند مدت قانون باید اجرا شود و حالا هم باید یك کمیسیون مرکب از چند نفر وکلا ووزراء معین شده مواد قانون را تفکیك نموده و آنچه را میشود فوراً اجرا کرد بموقع اجرا بگذارند و آنچه را که مدت لازم دارد مدت معین نمایند.

آقا سید مهدی- قانون باید حتما اجرا شود منتهی آن موادیکه مانع دارد بماند بعد از رفع مانع اجرا شود و آن موادیکه مانع ندارد باید فوراً اجرا شود.

مخبرالملك- باز عرض میکنم که اجرای قانون با وزیراست ربطی بمجلس ندارد اگر ما بگوییم حتما باید امروز مجری شود آن وقت یك مخارج فوق العاده پیدا میشود که از قوه امروزه خارج است و اگر وقت معین کنیم شاید بگویند ممکن نیست که باین زودی مجری شود پس باید وزراء خودشان اگر میخواهند کمسیون کنند بکنند واگر نمیکنند نکنند بهر حال ربطی بمجلس ندارد.

آقا شیخ محسن خان- بنده عرض میکنم ما نمیتوانیم وقت معین نماییم واین تکلیف خود وزراست واین که رجوع بمجلس کرده اند برای طفره از اجرای قانون است و تکلیف مجلس هم تعیین وقت نیست.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- آنچه گفته شد گمان میکنم معناً هیچ منافات با یکدیگر نداشته باشد در این که قانون که بصحه رسید فوراً باید اجرا شود حرفی نیست ولی معنی اجرا باید معلوم شود مثلا کسی که قصد حج کرده از همان ساعت مشغول برفتن میشود ولی تا بمکه برسد شش ماه طول دارد قانون را هم کم کم باید شروع باجرایش کردتا آن که لوازمات ومقدمات آن حاصل شود و تا لوازمات کاملا حاصل شود اقلا شش ماه طول دارد.

وکیل التجار- بنده میخواهم بدانم که این تغییر مسکل باین زودی از کجا پیدا شد پریروز در کاغذی که بحکام نوشته شده بود نوشته بودند نکته از اجرای این قانون فروگذار نشود وامروز برای اجرایش وقت خواسته اند بهر حال اینکه جناب مخبرالملك فرمودند صحیح است و ترتیبات خود را وزراء باید معین نمایند.

مستشارالدوله- این که میگویند پریروز آن طور و امروز اینطور نوشته شده است برای توضیح عرض میکنم که این کاغذ هم با همان کاغذ بمجلس آمده بودولی بملاحظه این که چندان اهمیت ندارد در مجلس قرائت نشد بعد هیئت رئیسه تصر کرد که خالی از اهمیت هم نیست لذا گفتند بمجلس بیاید و گمان میکنم که هیئت رئیسه خوب تصور کرده اند چنانچه می بینیم یك ساعت ونیم است دراین باب گفتگو میشود.

حاج میرزا علی آقا- در سابق وزیر وحاکم یك معنی داشت وحالا یکمعنی دیگر دارد حالا وزیر وحاکم کسی را میگویند که قانون را بمحض این که باو دادند اجرا نماید واگر مانع هم دارد باید اظهار کندو اگر اینطور نباشد نمیتوان او را حاکم یا وزیر گفت.

آقا شیخ محمد علی- این پارلمان نباید از طرف وزرا دلیل تراشی کند باید برای ملت کار کند وآنچه مانع اجرای قانون است امروزه طبیعت استبداد است والا مانع دیگر ندارد واگر مانعی دارد باید خودشان اظهار و مدلل بدارند.

آقا سید علی نقی- مواد قانون باید هر قدر ممکن است فوراً اجرا شود واین اندازه مباحثه بیجهت است.

آقا شیخ ابراهیم- هر کس این نظامنامه حکام را خوانده است میداند که نمیشود فوراً تمامش را اجرا کرد و مدت لازم دارد.

حاج محمدتقی- آن وقت که مرحوم امین السلطان حیات داشت چقدر اصرار میکرد که قانون وزارت داخله را تمام کنید تا فوراً بموقع اجرا گذارده و ولایات منظم شود والان تقریباً چهار ماه است قانون وزارت داخله صحه شده و تازه وقت میخواهند و باید چندماه دیگر هم معطل شد.

رئیس- روز شنبه وزیر داخله میآیند بمجلس همانروز این سئوالات از ایشان میشود و اینهم لایحه ایست شاهزاده اسدالله میرزا نوشته اند قرائت میشود (لایحه مزبور قریب بمضمون ذیل قرائت شد). از قرار اخبار متواتره انقلاب وحشت انگیز در بیله سوار ایران رخ داده و تصادف بین سربازان روس و تبعه ایران واقع شده چند نفر مقتول و خانه ها سوخته شده زنان واطفال در گمرك خانه وغیره متحصن وفریاد الامان ایشان بلند است بنده در صورت تصویب مجلس لازم میدانم که وزیر جنگ و وزیر امور خارجه را اخطار نموده وحاضر شودند که اولا عین ماوقع را محض استحضار وکلا اطلاع بدهند و ثانیا از اقداماتی که در رفع این غائله وتعدی بعمل آورده اند توضیح دهند.

رئیس- روز سه شنبه وزیر داخله که میآیند وزیر امور خارجه هم احضار شوند که دراین مسئله توضیح دهند.

این لایحه در باب عمل ضرابخانه است که پانزده نفر از وکلا امضاء کرده اند قرائت شود قرائت شد قریب باین مضمون که آیا ضرابخانه اداره شود بهتر است یا مقاطعه داده شود دیگر اینکه در صورت مقاطعه باید با اشخاصی معتبر کنترات نموده و دیگر اینکه شرط شود که از دو کرور بیشتر سکه نزنند و بکسانیکه از ایشان بیشتر فایده عاید میشود داده شود.

حاج محمد علی آقا- از زمان مرحوم امین الدوله این گفتگوها بود و قرار شد ضرابخانه بسته باشد و بموقع لزوم باز شود و سکه زده شود.

آقا سید حسین- کلیتاً بنا بود دو کرور نقره وارد شده و سکه شود و از دو کرور هفتصد هزار تومان سکه شده باقی مانده سیصدهزار تومان و حالا این گفتگو برای آن سیصد هزار تومان است وظاهراً دو کرور دو کرور و نیم میشود و میخواهند دو کرور و نیم سکه کنند اشخاصی که امتیاز گرفته اند میگویند هزار تومانی بنجاهتومان میدهیم مخارج بعهده خودمان وزیر مالیه میگوید بآن اشخاصی که امتیاز گرفته اند داده ام رئیس ضرابخانه و صاحبان نقره هم بآنها نقره نمیدهند.

وکیل التجار- درمسئله امتیاز سکه زدن دو کرور گذشته و مذاکره اش فایده ندارد حرف در تفاوت سکه است اما در اصل نقره در اینکه نباید گذاشت بیش از این مبلغ وارد کند حرفی نیست و باید نقره قیمتش از روی اسکناس و منات معین شود که ضرر بدولت ومملکت وارد نیاید.

آقا میرعماد- مجلس که این امتیاز را نداده است پس کی داده.

وکیل الرعایا- مراد از این لایحه این است که ضرابخانه را مقاطعه بدهیم یا نه وعقیده بنده این است که هیچ اداره را نباید مقاطعه داد بلکه اشخاص باشرف را باید پیدا کرد ومشغول بکار نمود اما این ها نقره را به بیست و یکشاهی قبول کرده و چهل وهشت تومان میدهند و بیش از این هم عمل ندارد و کمیسیون در جواب وزیر مالیه نوشته است که بهر کس اطمینان دارید بدهید معین نکرده است یکی باید داد اما اگر کسی میگوید از عمل صحیح بیشتر از این در میآید باید بیاید مدلل بدارد

مخبرالملك- این گفتگو معلوم میشود که بین دو دسته است که یکدسته میخواهند بیشتر سکه کنند بیشتر میدهند یکدسته میخواهند کمتر سکه کنند و عقیده من این است که این مطالب موضوع بحث مجلس نیست باید از وزیر مالیه پرسید که چرا بآنها داده اندواینها نداده اند وباید در این باب از او توضیح خواست.

مؤتمن الممالك- آنچه دراین خصوص از لوایح نوشته اند نمیخواهم عرض کنم ولی عرض میکنم آن کسی که میگویند چرا بآن کسی که زیادتر میدادند ندادند معنیش این است که دزدی و تقلب زیادتر نمایند وهیچ ممکن نیست که عمل صحیح کنندو چهل وهشت تومان بیشتر بتوانند بدهند واشخاصی که میگویند ما بیشتر میدهیم بخیال این هستند که نقره بیشتر وارد کنند واین خود خرابی مملکت است.

آقا میرزا فضلعلی آقا- همه میدانند که نقره هر قدر بیشتر سکه شود ضرر مملکت بیشتر است و هر چه در ماه مبارك رمضان اذن داده شده باید همان قدر سکه شود اما ضرابخانه اداره ایست که دخل و خرجی دارد چنانچه یك وقت پانزده هزار تومان مخارج داشت ولی چون دقت شده حالا بهفت هزار تومان رسیده است و حالا باید معلوم شود که اداره بودن بهتر است یا مقاطعه اگر اداره بهتر است باید از مدیر ضرابخانه نوشته گرفته شود که خرج تراشی نکند واداره کنند واگر مقاطعه بهتر است باید علناً مجلس مقاطعه را تصویب کند وملاحظه اکثریت فایده شود بهر حال با اداره یا مقاطعه باید جلوگیری کرد که تقلب نشود و زیادی سکه نکنند.

احسن الدوله- در همه جا ضرابخانه اداره است و با دولت است اما از آنجا که ما از تنبلی هیچ کار نمیکنیم تا حال ضرابخانه برای دولت هیچ فایده نکرده وهمه شعبده بوده حالا اگر باز مثل سابق است همانطور مقاطعه شود والا جناب صنیع الدوله وزیر با علم هستند واگر میتوانند باید اداره کنند.

آقا شیخ محمد علی- این حرف که فلان وزیر با علم است ما نبایددر اینجا بگوییم ونباید بعلم کسی اعتماد کنیم ما اگر وزیر با علم را خائن ندانیم احتمال خطا باو که میتوانیم بدهیم واین که میگویند مجلس امتیاز داده در خارج شنیده بودم حالا معلوم شد که کمیسیون یك کاغذی نوشته واین امتیاز نیست که مجلس را متهم بکنند بهر حال اداره یا مقاطعه باید وکلا دراین باب تأمل نمایند و بعد بیایند مذاکره نمایند وباید مداقه شود که زیاده از میزان احتیاج وقت سکه نشود تا اسباب ضرر گردد چنانچه در مسئله پول سیاه چه قدر ضرر باینمملکت وارد آمد.

مخبرالملك- این که بنده عضویت کمیسیون مالیه را قبول نکردم بملاحظه این بود که برادرم وزیر مالیه بود و اینکه ریاست مجلس را قبول نکردم بملاحظه این بود که دو برادرم وزیر بودند گفتم مبادا اسباب بعضی خیالات برای مردم بشود و طرف داری هم از کسی نمیکنم و میگویم حق مجلس این است که از وزیر مسئول توضیح بخواهد بیش از این در این خصوص مذاکره شود.

آقا سید حسن تقی زاده- این جا چند روزی مذاکره از انتظام داخلی مجلس بود چند روز هم موضوع مذاکرات معین بود و بعداز هیجان آنهم تمام شد استدعا این بود که این لوایح قبل از وقت اطلاع داده شده و بعد بمجلس بیاید تا انتظام باقی باشد ولی متأسفانه دو هفته است مجلس هیچ انتظام ندارد.

رئیس- موضوع بحث ما همان قانون انجمن تجارتی بود ولی بعضی از لوایح است که بطور فوق العاده بمجلس میآید واین لایحه را هم پانزده نفر از وکلا مهر کرده و تأکید کردند که فوراً باید خوانده شود و موضوع مذاکره نیست فقط محض این است که آیا رجوع بکمیسیون شود یا نه و روز سه شنبه هم وزیر داخله و وزیر امور خارجه و وزیر مالیه احضار میشوند برای توضیحات اینمطالب مذکوره و موضوع بحث هم همان قانون انجمن نظارتی درخصوص کلاسهای مدرسه فلاحت و کنترات مسیوداشر که سرآمده است رسیده وبرای اطلاع قرائت میشود.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 260

جلسه: 260

مذاکرات روز 3 شنبه 19 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی.

خلاصه مذاکرات روز شنبه 16 را آقای میرزا مرتضی قلی خان قرائت کردند.

رئیس- امروز وزرا بمجلس خواهند آمد از برای توضیح مطالبی که خواسته شده و این هم دستخط مبارك اعلیحضرت ملوکانه است که در جواب لایحه مجلس که روز عید تقدیم گردیده صادر شده محض اطلاع قرائت میشود.

دستخط همایونی:

مجلس شورای ملی شرحیکه مبنی بر تبریك عید سیعد میلاد حضرت ختمی مآب سلام الله علیه اظهار داشته بودید رسیده موجب نهایت خوشوقتی و مسرت گردید از نیات خالصانه وکلای صدیق همیشه خاطر ما کمال رضامندی را داشته ودر ابزار خلوص وحسن عقیدت که همواره اظهار داشته اند اسباب ازدیاد ملاطفت قلبی ما فراهم شده از حضرت احدیت خواهانیم که در پیشرف مقاصد عالیه

مجلس شورای ملی و بروز وظهور همراهی با قوانین آن و خیر عموم ایران و آسایش اهالی توفیق مرحمت فرموده و یکف باسط همایون ما این قبض و رحمت را حوالت فرماید وامید است انشاء الله تعالی در پیشرفت این خیالات و مفاصد عالیه دقیقه غفلت و فروگذار نشود با مزید مرحمت مکنونه ضمیر همایون میمنت این عید سعید را بعموم وکلای امین خیرخواه و کافه ملت ایران از خداوند متعال جلت عظمته خواهانیم.

شهر ربیع الاول 1326

رئیس- پریروز هیئتی که عبارت از دوازده نفر باشد از طرف مجلس مقدس جهت عرض تبریك بحضور اعلیحضرت همایونی شرفیاب شده بوده حضورا هم خیلی اظهار مرحمت وملاطفت فرموده ومخصوصا فرمودند که بعموم وکلاء تفقدات ملوکانه ابلاغ شود.

(عموماً اظهار تشکر نمودند.)

رئیس- خوب است تاوزراء نیامده اند شروع بانتخاب دو نفر وکلاء یکی بعوض جناب احتشام السلطنه و یکی هم عوض محقق الدوله بشود.

احتشام الاطباء- حاجی محمد حسین وکیل بجنورد نه ماه است رفته واز آنجا نوشته اند که عوض او انتخاب شود و خودش هم کتبا وتلگرافا استعفا نامه فرستاده است باید عوض او هم انتخاب شود ویکی هم وکیل کرمانشاه است.

رئیس- این مطلب را یکروزی مذاکره میکنیم تا معلوم شود که عده وکلای متوفی و غایب چند نفر است و چیست و قراری گذارده میشود و الان هم در هیئت رئیسه مشغول این مذاکره هستیم.

آقای حاج امام جمعه- چند دفعه اینجا انتخاب وکیل شده اما گویا مراعات ترتیب نظام نامه انتخابات نشده زیر که در نظامنامه انتخابات نوشته شده است که اگر استعفاء وکیل بیش از شش ماه بانقضای مدت دوره انتخاب مانده باشد مجلسباید عوض او را انتخاب نماید واین ترتیب رعایت نشده ودیگر اینکه شصت نفر وکیل برای طهران نوشته شده بود وحالا هم همان شصت نفر هست چون در سابق که مذاکره شد گفتند شصت وشش نفر است ولی شش نفر در نظامنامه نوشته نشده در این صورت اگر شصت نفر موجودند دیگر لازم بانتخاب وکیل دیگر نیست دیگر آنکه آن وکیلی که از وکالت استعفا داده یا فوت نموده عوض او که انتخاب میشود باید از اهل همان ولایت یا ایالت باشد این مطلب هم رعایت نشده.

رئیس- این دو نفر که میخواهیم انتخاب نماییم عوض دو نفر وکیل طهران است که یکی جناب احتشام السلطنه و دیگری محقق الدوله است.

آقا میرزافضلعلی آقا- اینکه جناب حاجی امام جمعه گفتند صحیح است که در نظامنامه انتخابات برای طهران شصت نفر وکیل نوشته شده ولی در قانون اساسی کلمه هست و آن این است که عده وکلا یکصدو شصت وشش نفر بموجب نظامنامه انتخابات خواهد بودو در این نظامنامه انتخابات نوشته شده یکصد و پنجاه ودونفر معلوم میشود که فقط اشتباهی در جمع اسامی وکلا شده است.

وکیل الرعایا- در مسئله که آقای حاج امام جمعه گفتند از ماه ذی حجه تا اوایل محرم مذاکره آن شده است یکی از آن صورتهای مجلس اگر دیده شود دیگر محتاج باین مذاکرات نخواهد بود و مسلم شده است که هر وکیلی که استعفا داد مجلس باید عوض او را انتخاب نماید.

سیدالحکما- آقای حاجی امام جمعه دو مطلب بیان کردند یکی از اینکه وکلای تهران شصت نفر یا شصت و شش نفر تصویب شده اما آنوقت که بملا ك و اعیان واشراف حق شش نفر وکیل دادند معلوم شد که وکلای طهران شصت و شش نفر در جمع نوشته شده آمدیم در سر مطلب شصت نفر فعلا پنجاه وهفت نفر موجودند پس دراین صورت شصت نفر هم تمام نشده.

آقا شیخ محمد علی- حالا که این دو نفر وکیل انتخاب میشوند آیا باکثریت تامه خواهد بود یا اینکه نسبی انتخاب میشوند مناط کدام یك باید باشد.

رئیس- در سابق این مذاکره شده که با اکثریت تامه یا نسبی است چنانچه درسابق هم وکلا انتخاب شده اند حالا هم از روی همان قرارداد رفتار میشود.

آقا سیدحسن تقی زاده- ما هر چند گاهی میاییم اینجا وکیل انتخاب مینماییم عوض متوفی یا مستعفی خوب است یکدفعه صورت اسامی تمام این وکلا که استعفا دادند یا فوت شده اند یا اینکه رفته اند واز موقع اجازه آنها گذشته استخراج شده یکدفعه انتخاب شود مثلا چندی قبل درباب مؤیدالوزراء وکیل کرمانشاه گفته شد که عوض او انتخاب شود از همان ولایت وبهمین تریب باقی مانده و دیگر اینکه سئوال مینمایم آیا از محقق الدوله رسماً استفعانامه رسیده است یا نرسیده اگر نرسیده و ناخوش است باید باشد تا حال او خوب شود.

رئیس- استعفانامه از ایشان نرسیده و ندیده ام و درباب مسئله اولی هم صحیح میگویید و هیئت رئیسه هم مشغول همین مذاکره بودند که عده تمام وکلا را از مستوفی و غایب و مسعفی معلوم نمایند ویك دفعه انتخاب شوند ولی میدانید که کمیسیون مالیه ناقص است و باید اعضاء آن تکمیل بشوند که مشغول کار شوند آن بود که در مجلس مذاکره شد که عجالتاً این دو نفر انتخاب بشود حتی الامکان کسی انتخاب شود که در کمیسیون مالیه هم مشغول کار باشد.

وکیل التجار- در اکثریت نسبی بصورت مجلسهای چندی قبل اگر رجوع شود معلوم میشود خیلی مذاکره شده و معین شد که اکثریت تامه است ودیگر در باب محقق الدوله که آقای تقی زاده گفتند آیا استعفا داده اند ظاهراً لازم باستعفا نیست و صاحب این مرض مستعفی است.

حسام الحکما- گذشته از قانون که باید این دو نفر انتخاب شوند و خدمتی در کمیسیون مالیه بنمایند بنده چند نفر را که اهل این شهرند و قابل و لایق میباشند وآنها را میشناسیم هر گاه اجازه میفرمایید اسم ایشان را برده معرفی نمایم.

(اشخاص ذیل را معرفی کردند)

(میرزا سلمان بیان السلطنه، میرزا سلیمان خان، دبیرالملك، مصطفی قلیخان).

آقا سید حسن تقی زاده- اینکه فرمودید در مسئله آخری که این دو نفر انتخاب شوند برای کمیسیون مالیه قانوناً همچو حامی نیست و لزوم ندارد و اینکه گفتند مرض محقق الدوله مرضی است که او مستعفی است بنده عرض میکنم اگر چنین است باید تصدیقی دراین خصوص از دکتر بمجلس ارائه بدهند که بدان وسیله محقق الدوله مستعفی باشد و اینکه بعضی اشخاص معرفی شدند برای انتخاب بنده اعتراض دارم که نباید اسم برد زیرا که رأی مخفی را متزلزل میکند.

رئیس- انتخاب این دو نفر حتما از برای کمیسیون مالیه نبود بلکه گفته شد حتی المقدور اگر اشخاصی باشند که بتوانند دراین کمیسیون خدمتی بکنند انتخاب شوند بهتر است حالا رأی هر کس آزاد است هر که را میخواهد مینویسد (در این موقع ورقه برای اخذ رأی جهت انتخاب دو نفر وکیل یکی عوض احتشام السلطنه و یکی عوض محقق الدوله منتشر شده واخذ رأی شده (آقا میرزا سلمان بیان السلطنه با 76 رأی انتخاب شدند و آقای ساعدالوزراء با 49 رأی چون در باب آقای ساعدالوزراء مذاکره شد که باکثریت تامه انتخاب نشدند باید تجدید انتخاب شود قرار شد که در جلسه دیگر تجدید بانتخاب شود.)

رئیس- چون هیئت وزرا برای دادن توضیحات آمده اند انتخاب اعضای کمیسیون مالیه وخارجه بماند از برای روز دیگر.

رئیس التجار- در باب یك نفر دیگر که باکثریت تامه منتخب نشده خوب است دوباره انتخاب شود.

رئیس- در چندی قبل در این باب مذاکره شده است صورت مجلس آنروز را ملاحظه مینمایید وحالا آقای رئیس الوزراء را که زحمت داده بودیم بر حسب خواهش اسدالله میرزا برای توضیح چند مسئله با هیئت وزرا تشریف آورده اند خوبست سوالاتی که دارند توضیح بخواهند.

اسدالله میرزا- حضور هیئت محترم وزراء زحمت داده شد برای چند فقره توضیحات ولی آنچه راجع ببنده است عرض مینمایم که مسئله سرحدی امروز از مسائل مهمه است از قراریکه شنیده شد سالدات روسی از سرحد خودشان تجاوز نموده ایل فوجه بیك لو از آنها جلوگیری نموده و عده از طرفین به بیله سوار آمده و عده را کشته حتی گمرکخانه را هم آتش زده اند اگر این مسئله حقیقتاً باینطور است که شنیده میشود اینگونه واقعات ناگوار با آن مناسبات ودستی بین دولت علیه و دولت امپراطوری روس خیلی بعید است.

وزیر امورخارجه- این خبر در چندی قبل بما رسیده و دراین خصوص سؤالات از سفارت شده اظهار داشتند که از طرف ایل شاهسون قوچه بیك لو نسبت بتیمه روس تعدی شده از آن طرف سالدات روس برای رفع تعدی تصادف با شاهسونها نموده و یك نفر

صاحب منصب روس و چندنفر دیگر ازسالدات مجروح شده اند و وزیر مختار روس در دربار اظهار داشت که از برای جلوگیری از این تعدیات ناچاریم که اقداماتی بشود ولی بعداز مذاکرات لازم دانسته که از برای انتظام آن حدود سواری فرستاده شود تلگرافی بآذربایجان شده غفارخان سالار موقر با چهارصد سوار کشیك خانه بروند بسرحد اردبیل برای انتظام آن حدود و او هم حرکت کرده تلگراف او از بین راه رسیده دراین بینها باز تلگرافات دیگر آمده که از طرف سالدات روس تعدی و تجاوز ببیله سوار ایرانی شده و جمعی هم کشته شده اندو گمرکخانه هم آتش گرفت رئیس گمرکخانه بیله سوار پناهنده بگمرك خانه روس شد. بعد از وصول این تلگرافات مراتب بسفارت اظهار شد. سفارت چنین اظهار داشته و جواب دادند که از این ترتیبات اطلاع نداریم باید تحقیق شود حالا مشغول مذاکره هستیم و هنوز راپورت مفصلی از آنجا نیامده است که مطالب بخوبی منکشف شود منتظریم که از سالار موقر بعد از ورود و تحقیقات صحیحه راپورت صحیحی آمده آن وقت مذاکره شده رفع این گفتگوها شود.

اسدالله میرزا- از فرمایشات جناب وزیر امور خارجه چنین مفهوم میشود که این مسئله دو فقره است یکی اینکه سفارت روس تشکی مینماید که بدواً از طرف سوارهای شاهسون ایرانی تخطی شده است و حال آنکه ما از خارج میشنویم که از طرف سالدات روس تخطی شده تا بیله سوار آمده اند.

پس مجلس نمیتواند در این باب راضی شده رایی بدهد باید صبر نماید بهمان طور که جناب وزیر امور خارجه گفتند تا تحقیقات کامله بعمل آید.

وزیر امور خارجه- بلی چنین است

مستشارالدوله- یك تلگراف دیگری این ایام از نسوان آستارا رسیده بود که سالدات روسی مردهای ما را کشته اند و ما را حبس کرده اند ودر اول تلگراف استخلاص خودشان را خواسته بودند گرچه در اینگونه تلگرافات گاهی اغراق میشود ولی کلیتاً این مطلب بی اصل نیست از آتش گرفتن گمرکخانه معلوم میشود که عده در آنجا پناهنده بوده و متوجه میسازم خاطر وزیر امور خارجه را که در سرحدات آذربایجان خصوص اردبیل در بعضی اوقات اگراز شاهسونها بطور دزدی تخطی مینماید در مقابل این تجاوز دزدی نباید سالدات منظم دولت روسی تجاوز کرده مشغول قتل وغارت شوندو گمرکخانه را آتش بزنند تخطی شاهسونها بطور دزدی است تا از طرف سرحد داران دولت روس تخطی نظامی رسمی شده که سالدات و صاحب منصب منظم تجاوز کرده و هیچ وقت نمیتوان این تجاوزات رسمی را با تجاوزات دزدی جاهلانه مقایسه نمود. اسدالله میرزا- بنا بود که چندی قبل وزیر امور خارجه در باب سیمی که دولت انگلیس از قشم بنا بود به بندرعباس متصل نماید در صورتیکه هفتاد هزار روپیه از دولت ایران گرفته بودند توضیح بدهند که چرا بعد از اتمام این سیم بمأمورین دولت ایران حق مخابره نمیدهند.

وزیر امور خارجه- این مطلب از روی یك قرارنامه ایست که در میانه روز بدل شده است و صورت تمام قرارنامه ها را هم داده که چاپ نمایند در این خصوص قرار شد که یك مجلس مرکب از رئیس تلگرافخانه با مأمورین این عمل ونماینده از طرف سفارت انگلیس نموده تحقیقات صحیح بعمل آید بعد از آن مراتب را اظهار خواهم نمود.

اسدالله میرزا- گمان میکنم این مجلسی را که میفرمایید نهایت لزوم را داشته باشد که از طرف سفارت و کسانی هم که لازم است با مأمورین مجلس نموده تحقیقات بعمل آمده بعد از آن توضیح بفرمایید.

رئیس- جناب رئیس الوزرا هم میخواهند توضیحاتی بدهند درخصوص سؤالاتی که آقای تقی زاده داشته اند.

آقا سید حسن تقی زاده- اول اجازه داده شود که در مقابل سؤالات سرکار اسدالله میرزا یك نکته عرض نمایم مکرر این مطلب را در کیمسیونها بجناب وزیر امور خارجه عرض کرده ام وحالا هم در مجلس علنی عرض میکنم از اظهارات وزیر امور خارجه چنین فهمیده شده است وقتیکه از طرف ایران تخطی بشود سفیر دولت روس بوزیر امور خارجه اظهار نموده داخل مذاکره میشوند و وقتی هم که از طرف دولت روس تجاوز میشود باز وزیر امور خارجه بسفارت روس اظهار داشته داخل مذاکرات میشوید و حال آنکه همانطور که دولت روس بتوسط سفیر خود که مقیم این پای تخت است داخل مذاکرات میشود همین قسم هم وزیر امور خارجه ایران اتفاقیکه رخ میدهد باید بتوسط سافرت ایران مقیم پطرزبورغ گفتگو نموده با دربار امپراطوری داخل مذاکرات شودو بیش از این فعلا نمیتوانم توضیح بدهم این ترتیب بشئونات دولتی ما برمیخورد.

وزیر امور خارجه- فعلا مشغول تحقیقات میباشیم که بعد از تحقیق البته بهمین ترتیب داخل در مذاکرات خواهیم شد.

آقا سید حسن تقی زاده- یکی از سئوالات بنده از جناب وزیر داخله این بود که چون این قرن را قرن چهاردهم هجری و قرن عدالت وقرن نابود شدن ظلم میدانیم درچنین قرن اعظم الدوله نایب الحکومه کرمانشاه در روز روشن کاری کرده که در هیچ زمان توحشی چنین عملی از هیچ وحشی بروز نکرده است در یکی از روزنامه های روس شرحی از تعدیات و ظلمهای او را نوشته وترجمه هم شده است مجلس ملی که نماینده ملت است در این باب حقش این بود که داد و فریاد نماید بنده از چندی قبل این مطلب را حاضر کرده بودم که از جناب وزیر داخله توضیح بخواهم اعظم الدوله یکنفر حسن نام پسرکماج فروشی را در روز روشن آورده با حالت او را کشته در صورتیکه مادرش از عقب او آمده و چون پسر خود را کشته دید روی نعش او افتاده و از خون او آشامیده دیوانه شده در کوچه ها افتاده تفصیل این واقعه در روزنامه حقوق درج شده یقینا بنظر جناب رئیس الوزراء رسیده است او اشخاص دیگری را هم که کشته است عکس آنها را هم حاضر دارم آن روزنامه و این عکسها را خدمت شما میدهم ملاحظه فرموده معلوم شود که چه ظلمها کرده است در این صورت خوب است که این حاکم را بخواهند که کفایت او زیاده از حد است بعد از تحقیق چنین شخص ظالمی را بمجازات برسانند تا معلوم شود که دوره توحش نیست و عصر تمدن و عدالت است.

رئیس الوزراء- آن روز اولی هم که راپورت داده اند که آقا رحیم رادهن توپ گذاشته حال نمیدانم رئیس تلگرافخانه آنجا هم عمداً یا سهواً راپورت نداده از خارج که شنیدم تلگراف کرم که هیچکس این کار رانکرده است که تو کرده و البته باید مجازات شوی و همینطور برئیس تلگراف خانه هم تلگراف کردم که چرا این مسئله را راپورت نداده و هنوز جواب آن نیامده و بحاکم جدید هم سپرده ام که او را تحت الحفظ روانه طهران نماید که در دیوانخانه عدلیه استنطاق شده و بمجازات برسد وحالا هم اقدام خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- انشاء الله همینطور که میفرمایید اقدامات وافیه خواهید فرمود عرض دیگر بنده هم در باب کردستان است که سردار افخم ار با عمال سابقش نداریم که چه بوده و بطوریکه در روزنامه محاکمات در استنطاق مقتدر نظام نوشته شده معلوم میشود که محرك بوده در روز جشن ملی مجلس حشن را بهم زده و دوازده نفر را بکشنه روزنامه هم حاضر است اولا اگر این نسبتها صحیح نیست چرا باید در روزنامه محاکمات که نیم رسمی است درج شود و این استنطاق تعقیب نشود اگر هم معلوم بشود لااقل متهم است و این طور اشخاص متهم را چرا باید مأموریت داد وعلتی ندارد غیر از اینکه شب عید بوده و تمام حکام متزلزل بودند وانگهی ثقة الملك که همه کس از اورضایت داشت وآدم خوبی بود چرا باید معزول شود.

رئیس الوزراء- سه تلگراف استعفای ایشان آمده است که صورت یکی از آنها را گفته ام بیاورند ببینند و خود ثقة الملك آدم کافی خوبی است لیکن حالا حکومت کردستان باید نظامی باشد که بتواند اردوئی که در آنجاتشکیل میشود منظم بدارد وانگهی این شخص را هم میتوان مثل زیاد ابن ابیه که حضرت امیر بنا بمصلحتی حکومت دادند تصور نمایید.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده با کمال اطمینان عرض میکنم که زیاد ابن ابیه ذخیره دولت را بتقلب نمیفروخت.

رئیس- سئوال دیگر هم دارید.

آقا سید حسن تقی زاده- این سئوال بنده دیگر تفصیل ندارد و تفصیل آن از یکا قبل مذاکره شده درباب امیراسعد و برادر سپهدار که تمام اهل تنکابن اتصالا جلوگیری از وکلا مینمایند واز تعدیات آنها شاکی هستند.

رئیس الوزراء- در باب پسر وبرادر سپهدار اگر ثبت تلگرافخانه راملاحظه فرمایید خواهید دید که من بچه سختی پسر او را احضار کرده واو هم حرکت کرده حالا گویا در الموت است شاید وارد قزوین هم شده باشد اما در باب برادر سپهدار اختلافی ظاهر شد حتی بعضی از تنکابنیها گفتند که اعمال امیراسعد باشد از این است همین قدر حاکم صحیحی فرستاده شود کفایت است معهذا من او را هم اکیدا خواستم و حاکمی هم مثل بدیع الملك که آدم درست کاری است معین کردم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در باب اعظم الدوله که فرمودند شئونات او و پدرش سلب شده در ضمن این مذاکرات اسمی از پدرش برده نشده و نباید بتقصیر پسر شئونات پدر هم سلب شود.

رئیس الوزراء- بلی چون او حاکم و مسئول کارها بوده وانگهی این مطلب هم هنوز بفعلیت نرسیده ومسلم است که بواسطه تقصیر دیگری کسیرا مجازات نخواهند داد.

رئیس- در باب اجراء قانون که جناب رئیس الوزراء نوشته بودند مدت تعیین شود گویا باید دراین باب هم توضیحات خود را بفرمایند.

رئیس الوزراء- اولا کاغذی بحکام نوشته شده که باید تمام این قانون اجرا شود وثانیا چون ممکن نیست که تمام مواد قانون فوراً اجری شود زیرا تا قانون بولایات برسد وادارات داخله منظم شود و مردم اطلاع پیدا کنند باین جهت گفتم یك مدتی معین شود که بتدریج این قانون مجزا شود.

وکیل التجار- گویا در مجلس هم مذاکره شده و همه کس میداند قانونی که چهارصد پانصد ماده دارد یك روزه مجری نمیشود ولی قانون پس از اینکه بصحه همایونی رسید باید مشغول باجرای آن شوند تا بعد از چندی تمام قانون مجری شده باشد و موادی که مانع دارند باید اظهار شود تا رفع موانع آنها را بنمایند مثلا اداره پلیس یا فراسوران تا دایر نشود هیچکس نمیگوید قانونش باید مجری شود ولی موادیکه مانع ندارد فوراً باید اجرا شود.

مستشارالدوله- آنروز بعد از مذاکرات زیاد مجلس هم این مطلب را احساس کرد که بعضی مواد این قانون تدریجی الاجرای است ولی بواسطه این مواد نمیشود مواد فوری الاجری را هم در عهده تعطیل گذاشت مقصود از حضور جناب رئیس الوزراء این بود که کمیسیونی در وزارت داخله ترتیب دهند این مواد را از همدیگر تفکیك نمایند هر کدام فوری الاجراست فورا بموقع اجرا بگذارند وهر کدام تدریجی الاجرا است بتدریج اجرا شود که حکام بهانه بدست نیاورند که همه بتدریج اجرا خواهد شد.

آقا سید حسن تقی زاده- من هم تقویت مینمایم قول آقای مستشارالدوله را و میتوان این مواد را در تحت یك قاعده سهل و آسانی جدا کرد که کدام یك فوری الاجرا است و کدام تدریجی الاجرا واین نظامنامه متضمن دو چیز است بیك تأسیسات و یکی احکام ممکن است که خیلی زود این مواد را جدانمایند هر کدام احکام است فوراً بموقع اجری بگذارند و هر کدام راجع بتأسیس است از قرار تأسیس اداره پلیس یا قراسوران و غیره سه ماه مدت قرار دهند اگر چه ما خودمان هم در این باب کوتاهی کردیم ولی دیگر بیش از این نباید مسامحه شود خوب است تلگرافی و اعلانی بتمام حکام بشود که احکام را که از قبیل جنحه و جنایت است فوراً اجرانمایند بر فرض که ادارات وشعبات عدلیه وغیره هم تشکیل نشده باشد برعهده حاکم است که اجرا بدارد و به تأسیسات و تشکیلات تا سه ماه مشغول شوند که پایه آن گذاشته شود.

رئیس- جناب وزیر مالیه هم که دعوت شد برای توضیح مسئله ضرابخانه بود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- درمسئله ضرابخانه اسباب تشویش خاطر عموم شده که هر قدر نقره بیشتر سکه شود باعث ترقی طلا و ترقی طلا هم باعث ترقی اجناس میشود و باعث خرابی است و باین ملاحظه ضرابخانه را بستندولی در ماه رمضان که جناب ناصرالملك بودند قرار شد دو کرور و صد هزار تومان سکه شود آیا همان مبلغ است که معین شده یا زیادتر شده.

وزیر مالیه- ترقی و تنزل طلا بواسطه زیادی و کمی نقره مسکوت نیست و در این باب مکرر صحبت کرده ام و حاضرم که ثابت کنم ولی مجلس ملی لازم است که در باب مسکوکات مداقه کنددر ماه رمضان بانك شاهنشاهی و بعضی تجار خواستند نقره بیاورند وسکه کنند گفتند که یك کرور بانك شاهنشاهی بیاورد و سکه کنند و بعضی از تجار دیگر باز اجازه خواستند صد هزار تومان دیگر داده شد و قرار شد که تومانی ده مثقال سکه کنند تا چندی قبل که باز پنجنفر از تجار از طرف مجلس نوشته آوردند که پنجاه هزار لیره هم بآنها اجازه داده شود ولی او را هنوز امضاء نکرده ام اگر این پنجاه هزار لیره راهم مجلس تصویب کرده البته از آن مأخذ زیادتر میشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- رقعه کی از مجلس برای جناب عالی آمده.

وزیر مالیه- تقریبا چهل روز پیش از این یك رقعه از طرف مجلس آوردند که تصویب نموده بودند باسم از برای پنج نفر تجار که پنجاه هزار لیره نقره بیاورند و سکه کنند.

آقا سید حسین- در باب دو کرور که فرمودید مجلس تصویب نموده همان طور که مذاکره شد در کمیسیون مالیه مذاکره شده و بر حسب لزوم اجازه داده شده اما در باب صد هزار تومان نه کمیسیون ونه مجلس اطلاع دارد و همچنین از باب پنجاه هزار لیره آن هم نه مجلس و نه کمیسیون مالیه اطلاع دارند اگ کمیسیون هم اطلاع داشت لابد راپورت نویس آن کمیسیون بمجلس اطلاع میداد و گمانم این است که مجلس بیش از دو کرور اجازه نداده و نمیدهد و در باب باقی این دو کرور هم که سیصد هزار تومان است مشغول هستند که سکه بزنند اگر توضیحی دراین باب لازم است بفرمایید.

وزیر مالیه- اینکه مجلس بیش از دو کرور اجازه نداده است زمان وزارت بنده نبوده و آن صد هزار تومان را هم اوقاتی که جناب ناصرالملك بودند و در کمیسیون مالیه گفتگو شد اجازه داده شده واما پنجاه هزار لیره را هم که هنوز بنده تجویز نکرده ام ولی در ضرب دو کرور جمعی عریضه به مجلس عرض کردند و خودشان آمده گفتگو کردندوبنده مداخله نکرده بودم بعد از مذاکرات زیاد گفتند که بعد ازوضع مخارج ما هزاری چهل وهشت تومان بدولت میدهیم و کمیسیون مالیه هم در این باب تصویب نمودند اگرچه این کار کار مجلس نبوده و کار قوه مجریه است ولی در آنمجلس بطور غیر رسمی صحبتی کرده بودند محض شهادت واستحضاربعد از آنمذاکرات که گفتگو ختم و نوشته بودند و مهر کردند بجناب معاون الدوله گفتم که نقره را باین اشخاص بدهد واینها سکه نمایند او در جواب گفت که من صحیح نمیدانم برای اینکه کمتر از هزاری ده تومان مخارج ندارد واین اشخاص چطور بهزاری هفت تومان قبول کرده و چهل وهشت تومان بدولت میدهند یقیناً این اشخاص نمیخواهند از جیب خودشان سربگذارند از این جهت باین اشخاص نباید داد و اینمطالب حق قوه مجریه است هر طوری که صلاح دیدند عمل خواهند کرد.

مؤتمن الممالك- فرمایشات جناب عالی صحیح است در باب تعیین اشخاص هم قرار شد که بهر کس حضرت عالی صلاح بدانید اجازه بدهید.

وزیر مالیه- ضرابخانه یك هیئت رئیسه دارد ابداً آنها را تغییر ندادم ولی یکهئیت دیگری دارد که هیئت عامله است و این اظهار را هم من از ایشان میدانم که فقط ضرب سکه را بیك مبلغی میخواهند بگیرند و بجناب معاون الدوله نوشته ام که ضرابخانه را بترتیب سابق اداره نماید و البته هیئت مجریه مختار در تعیین اشخاص هست.

آقا سیدحسن تقی زاده- بنده هر چه فکر میکنم در باب ضراب خانه چیزی نمیفهمم گویا هیچکدام را مجلس تصویب نکرده وحالا هم تازه گفته میشود که پنجاه هزار لیره اجازه داده شده خودتان بودید که در این باب مذاکره شد و تصویب نمیکردند در هر صورت دوکرور را یا باید مجس تصویب نماید یا این که وزیر مالیه خودشان اجازه داده ومسئولیت آنرا بعهده بگیرند ولی ما همین قدر میشنویم که میگویند صد هزار تومان دیگر بتصویب مجلس اجازه داده شده ودر باب این پنجاه هزار لیره هم مدتش لازم است که این تصویب را معلوم نماید و کمیسیون مالیه هم هر وقت اعتراض میشود دوازده نفری هجوم آورده رد مینمایند خوب است حالا که هیئت مقننه ومجریه حضور دارند در باب ورود نقره وسکه آن حدی قرار بگذارند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- عرض دویم بنده این است که ضرابخانه یك دخلی دارد تقریبا هزار پنجاه و پنج تومان و یك خرجی دارد باقتضای وقت گاهی پانزده تومان وگاهی دوازده تومان یا ده تومان اینکه بعضی میگویند هفت تومان این مطلب را باید مداقه کرد که از چه راه است اگر از راه صحیحی باشد چرا نباید ملاحظه نفع دولت وملت را نمود.

وزیر مالیه- سکه دو قسم است یك سکه رایج است یك سکه برای رفع احتیاج مثلا در اروپا سکه رایج طلا ونقره سکه احتیاج است و در ایران سکه رایج نقره است و سکه رایج در اروپا جلوگیری از ضربش نمینمایند و سکه احیاج را البته باید حد معین کرد و اینمسئله هم صحیح نیست که میگویند بیش از این نباید نقره سکه کرد واین که فرمودید آن روز بنده بودم بلی بودم نه بمسئولیت شخصی و اینکه چرا کمیسیون مالیه آن صد هزار تومان را تصویب نموده نمیدانم و پنجاه هزار لیره را هم که بنده تصویب ننموده ام و اما اینکه اداره باشد یا مقاطعه البته باید اداره باشد وهر اداره که بطور اشاره باشد مسلم بهتر است ولی آنکسی که مشغول این عمل میشود اجرت میگیرد و بطور مقاطعه قرارداد مینماید واین منافات با اداره بودن ضرابخانه ندارد.

آقا سید حسن تقی زاده- اولا اینکه جنابعالی آن روز در کابینه ناصرالملك وزیر بودید ودیگر اینکه سکه نقره را باید محدود کرد و اگر یکوقت این پول رایج در مملکت ما محدودنبوده اما امروز لازم است که محدود باشد زیرا که ضرب نقره زیاد اسباب خرابی مملکت است پس خوب است امروز قوه مجریه و مجلس برای تجدید این مسئله یك قراری بگذارند که هر روزی تجار داخله یا خارجه یك بهانه نگرفته و مبلغی نقره وارد نکنند تا اینکه سکه نمایند اگر صلاح دانستید از امروز قراری بگذارید که از آن حد تجاوز نشود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در صورتیکه مقاطعه را در ضرب نقره تجویز میفرمایید خوب است اعلان شود که هر کس معتبرتر است باو داده شود.

وزیر مالیه- اولا اشخاصی که هفت تومان مخارج را معین کردند قدری اسباب تعجب بود و حالا کسانی که کمتر مخارج را بازدید کرده اند بیشتر اسباب تعجب میشود وانگهی قوه مجریه نمیتواند یك اداره بزرگی را معطل کند برای این جزئی تفاوت والبته بهر کس صلاح است داده خواهد شد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اولا سئوال میکنم این تصویب کمیسیون مالیه مسئله دو کرور نقره را آیا تصویب مجلس است در صورتیکه تمام عقلا میدانند که اگر کسی ده مثقال نقره وارد کننده مثقال نقره ضرر باین مملکت میزند وحال خود وزیر مالیه میفرمایند که در تمام ممالك پول رایج طلا است ونقره پول احتیاجی است ودر اینجا پول رایج نقره است و حال آنکه درایران هم میزان پول طلا بوده است حال یکوقتی سابقین بجهت دخل خود ترتیب غلطی پیش آورده اند نباید حالا هم معمول باشد و باید ترك شود.

وکیل الرعایا- این که گفته میشود ضرب صد هزار تومان نقره تصویب ناصرالملك بوده بنده عرض میکنم که ابدا ربطی بناصرالملك ندارد بعد از او بود واین مسئله دو کرور هم در ماه مبارك رمضان از بانك شاهنشاهی اظهار و گفتگو شد و ناصرالملك ربطی نداشت وکسیکه همه چیزش را روی پا گذشته نباید نسبت این کار باو داده شود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 261

جلسه: 261

مذاکرات روز 5 شنبه 21 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 19 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس- این خلاصه صحیح است یا نه هر کس ایرادی دارد اظهار نماید.

وکیل الرعایا- بنده مجلس را این طور تصور میکنم که سه ربع از وکلا وقتیکه در یك جای معینی جمع شده حاضر باشند آن وقت میتوان او را مجلس گفت و رأی بدهد و آن جای معین هم اینجا است پس تصویب و اجازه ضرب سکه دو کرور نقره در اینجا نشده و باید در آن صورت مجلس توضیح بشود و در باب صد هزار تومان هم در ماه رمضان وزمان ناصرالملك نبوده در اواسط ماه ذی الحجه بود که گفتند این صد هزار تومان تصویب شد و درباب آن دو کرور که پریروز صحبت شده بود و جناب صنیع الدوله انکار داشتند که من داخل در مذاکرات نبودم بنده نخواستم عرض کنم ایشان داخل در مذاکرات بودند و تصویب هم کردند و جناب ناصرالملك در این خصوص آنچه لازمه سعی و کوشش بود نمودند و این صد هزار تومان دراواسط ماه ذی الحجه بود که با هشت هزار تومان تفاوت قیمت نقره تصویب کردند و همه کس هم این مطلب را میدانند اگر این دو فقره در آن صورت مجلس اصلاح شود من که یك نفر از وکلا هستم میتوانم بگویم ایرادی ندارد.

حاجی سید نصرالله- بنده خوف دارم از اینکه کم کم موضوع مذاکرات مجلس ایرادات بر خلاصه مذاکرات باشد و مطالب مهمه از میان برود عقیده بنده این است هر کس ایرادی دارد یك کلمه بگوید و رد شود.

رئیس- بلی صحیح است و ما نمیخواهیم داخل در مذاکرات مجلس روز قبل شویم بلکه مقصود این است هر کس ایراد بر این خلاصه مذاکرات دارد بطور اختصار اظهار بدارد.

آقا سید حسین- فقط دوایراد وارد است که اگر اصلاح شود دیگر ایرادی وارد نیست یکی اینکه درباب تأسیس ادارات حکام در ولایات در مدت 3 ماه که نوشته شده پذیرفته شد چنین نیست و مجلس نپذیرفت یکی دیگر در باب اجازه ضرب سکه دو کرور صد هزار تومان نقره و همچنین معادل پنجاه هزار لیره نقره هیچکدام بتصویب مجلس نبوده فقط بتصویب کمیسیون مالیه و وزارت مالیه بوده است این دو فقره اصلاح شود دیگر ایرادی نیست.

رئیس- در باب انتخاب دو نفر وکیل که یکی روز سه شنبه انتخاب شد و ایشان جناب بیان السلطنه بودند از طرف مجلس اطلاع داده شد وامروز آمده اند واز این انتخاب ایشانرا تبریك گفته وامیدوارم بخدمات بزرگ موفق شوند و حالا هم باید عوض یکی دیگر انتخاب شوند ورقه برای انتخاب یکنفر وکیل که قرار بود انتخاب شود منتشر شده و اخذ رأی گردید جناب ساعدالوزراء بپنجاه رأی انتخاب گردید.

رئیس- وزراء مجلس خاصی خواسته اند که بیایند بمجلس واین هم عریضه است که آقای مفتخرالممالك بمجلس عرض کرده اند عجالتاً این عریضه خوانده شده و جواب او معلوم گردد آنوقت مجلس خاص برای حضور وزرا ترتیب داده شود عریضه مزبوره قریب

بمضمون ذیل قرائت شد چند روز است که از بارفروش تلگرافات و اخبار رسیده که یکنفر از منسوبان قریب النسبه بنده فوت شده وباید این بنده بواسطه اصلاح امور آن مرحوم و اصلاح کارهای خود بآنجا بروم واستدعا آنکه مجلس مقدس اجازه فرماید که در آنجا رفته و دو ماهه امورات آن مرحوم و خود راصلاح نموده مراجعت نمایم.

وکیل التجار- بنده شخصا عقیده ندارم که هر یك از وکلا اجازه گرفته بروند و مدتی غیبت نمایند مگر اتفاق بزرگی بیفتد آنوقت باید ده پانزده روز بروند و مراجعت کنند جناب مفتخرالممالك در چندی قبل سه ماهه اجازه گرفته رفتند و پنجماه طول کشید وحالا هم دو ماهه اجازه خواسته اند معهذا نوشته اند امورات شخصی من مختل است مکرر عرض کرده ام چه وکلای ولایات چه وکلای طهران اگرنمیتوانند از عهده وکالت برآیند باید استعفا بدهند وانگهی یکنفر وکیل دریك دوره مشروطیت مکرر برای رفتن اجازه بخواهد.

مفتخرالممالك- فرمایش جناب وکیل التجار صحیح است ولی این مطلب تقریبا عمل دوازده هزار تومان است و بنده همچو استطاعتی ندارم که تحمل خسارت ده دوازده هزار تومان را بنمایم هر گاه مجلس اجازه بدهد رفته امورات خود را اصلاح نموده مراجعت مینمایم وهرگاه اجازه ندهد استعفا میدهم.

بحرالعلوم کرمانی- عسر و حرج در همه چیز پیدا میشود ودر صورتیکه چنین حادثه باو رخ دهد باید برود.

حاج سید نصرالله- عسر وحرج بر دو قسم است یکی عسر و حرج شخصی است ویکی عسر وحرج نوعی اگر وکیل بتواند عسر و حرج نوعی را رفع کند مقدم تر است بر عسر و حرج شخصی و وکیل میتواند هر یك از این دو را اختیار نماید در صورتیکه نمیتواند تحمل عسر و حرج شخصی را بنماید البته باید استعفا بدهد و رفع خسارات شخصی را بنماید و سلب آزادی را از او ننموده اند.

آقا سیدحسین- قانونی برای این مطلب وضع نشده که ما از روی آن رفتار نماییم و قبل از این وکلا یکی دو ماهه اجازه گرفته ورفته اند و چهار پنج ماه طول کشیده خوب است قانونی دراین باب وضع شود یا اجازه داده شود و هر گاه باید اجازه داده شود قراری بگذارند اگر از آن مدتی که اجازه داده شده ده روز یا بیست روز بگذرد در حکم مستعفی باشند غرض این است که قانونی دراین باب گذاشته شود.

حاج سید نصرالله- این مسئله صحیح است و باید قانون گذاشته شود لیکن من با این علیت مزاج که لازم است چند روزی راحت نمایم معهذا شرم دارم از اینکه چند روزی اجازه خواسته و مشغول معالجه و مدوا شوم انسان باید ملاحظه کند تمام مملکت آتش گرفته.

وکیل الرعایا- اذهان متوجه این عرض بنده باشد وکلا در موقع ضرورت میتوانند فقط یکهفته از رئیس اجازه بگیرند نه بیشتر از یکهفته.

رئیس- صحیح است از رئیس فقط یکهفته میتوانند اجازه بگیرند ولی بیشتر از یکهفته باید از مجلس اجازه بخواهند.

وثوق الدوله- خوب است رأی بگیرید تا معلوم شود.

در این وقت ورقه رأی منتشر شد برای اینکه اجازه ایکه مفتخرالممالك دو ماهه خواسته است بروند مجلس قبول میکند یا نه و باکثریت آراء تصویب شد که بروند ونیز بر حسب اظهار ریاست مجلس برای حضور بهمرساندن هیئت وزراء بمجلس علنی تبدیل بمجلس خاص شده پس از مدتی مجدداً مجلس علنی و رسمی گردید.

رئیس- این لایحه ایست از طرف وزرات تجارت اظهار شده و کمیسیون مالیه هم تصویب نموده قرائت میشود و خود جناب وزیر تجارت هم حضور دارند توضیحاتی که لازم است خواهند داد. (لایحه وزارت تجارت قرائت شد از قرار ذیل.)

لایحه وزارت تجارت:

بکمیسیون محترم مالیه مجلس مقدس شورای ملی شیدالله ارکانه زحمت اظهار میدارد.

بر خاطر اجزای محترم کمیسیون مالیه پوشیده نیست که تجارت که در واقع منبع ثروت و نتیجه بزرگترین قوای یك مملکت محسوب میشود امروزه در ایران بر هر امری باید و بیشتر از سایر مسائل جالب توجه عقلای حل و عقد مملکت باشد این مطلب بطوری حلاجی شده و منافع آن بر خاص و عام طوری واضح ومبرهن است که گویا لازم نباشد در این باب استدلالات کرده ترقی و تنزل یك مملکت را بر توسعه و ضیق تجارت آن مملکت راجع نمود یا استیلای یك مملکت را بر دیگری مربوط بسط به تجارت آن و حوایج

تجارتی این یکی دانست از طرف دیگر هم معلوم است که هر امری که مبنی بر قواعد و اصول و طرز و طریقه مخصوصه نباشد پیشرفت آن غیر مقدور و مانند ظلمتی ماند که هدایت روشنایی و نور را از هر طرف مسدود و ما را مجبور میکند که خود را باین طرف و آنطرف زده راهی را بامیدی پیموده و بعد از طی آن ملتفت بگمراهی شده عودت بمقام اولی و بعد از این قسم تجارت عدیده مأیوس و بگوشه نشینیم تجارت درمملکت ما همین حالت را دارد زیرا که هر چه تحصیل شده از روی علم که مأخذ صحیح بدست میدهد نبوده بلکه فقط مبنی بر تجربه بوده که آنهم محدود است ماها هنوز خیال میکنیم که تاجر یعنی شخصی که از خارج مملکت متاع بایران آورده و ازایران بخارج حمل میکند وقتی هم که مسئله مسکوکات بمیان میآید درباب ارتباط آن با تجارت دو نفر هم رأی نیستند اشخاصی که کارشان بیشتر از روی شرکت است و باید معنی و مقتضیات آنرا بهتر آگاه بوده بکنه مطلب برخورده برای انجام مقاصدشان مسئله شرکت تجارتی را حتی المقدور مستحکم ازاین رویه کار خودشانرا محکم نمایند بدبختانه بغیر از معنی قاموسی دراین لفظ دقتی نکرده لفظ اسهام را جمع سهم و سهم را به معنی اینکه کاغذیکه باسم زید و یا روی آن شیر و خورشید ومهر بزرگی باشد میدانند از این قبیل مطالب زیاد است که تشریح آن بغیر دردسر ثمری ندارد وتجار ما هم تقصیری ندارند زیرا که اعمال ایشان چنانکه عرض کردم مبنی بر اصول وقواعد و طریق وطرز مخصوصی که خاصیت علم است نبوده و از روی تجربه کار کرده اند حالا که مردم از هر طبقه مترصد این هستند که من بعد امورات مملکتی مبنی بر مأخذ و پایه صحیحی باشد از تجارت مملکت هم بیش از سایر امور متوقعند بنظر بنده تجارت این مملکت باید مبتنی بر علم و قواعد صحیحه باشد مسئله تجارت هم مثل سایر امور وزارت تجارت مانند سایر ادارات نیست که با چند نفر اشخاص با علم و یا مستشار تغییر وضع داده شود زیرا که تجارت در دست افراد تجار مملکت است تا اشخاص تغییر حالت ندهند تجارت تغییر نخواهد کرد نظر بمطالب فوق عقیده بنده این است که یك مدرسه باسم مدرسه تجارت در طهران دایر شود که تجار ما اطفال خود راباین مدرسه فرستاده قدری از علم ثروت و علم شیمیای تجارتی وعلم دفترداری واسناد تجارتی و از بعضی علوم دیگر که راجع بتجارت است مطلع شوند عرض نمیکنم که نتیجه آن فوری خواهد بود و بعد از دو یا سه سال تجارت ما ترقی خواهد کرد ولی بدیهی است که اگر این مدرسه امروز دایر شود در پنج و شش سال دیگر اثر آن کم کم بروز کرده و تجارت جوان آن وقت باقتضای اتخاذات علمی وضع تجارت را به مرور تغییر داده و اگر ایشان بگویند که تاجر یعنی (من یبیع و یشتری) بدون مضایقه قبول کنند و برای لفظ شرکت بغیر از معنی لغوی معنی دیگری قرار دهند سایر دول برای پیشرفت امور تجارتی مدارس تأسیس کرده وسالیانه هزاران تومان خرج این کار میکنند بنده هم متوقع نیستم که مجلس مقدس ملی بعد از تصویب این مبلغ معتدبه برای مدرسه معین کنند زیرا که وضع مملکت و حالت مالیه ها اقتضای این گونه مصارف را ندارد ولی اگر مجلس مقدس تصویب فرمایند که هر ساله سه هزار و پانصد تومان مخارج این کار شود بنده میتوانم در مدرسه فلاحت که بالفعل بدو شعبه تقسم شده یك شعبه مقدماتی ویك شعبه فلاحتی دایر است یك شعبه در کلاسی هم تأسیس کنم که شاگردان بعد از طی سه کلاس مقدماتی نظر باستعداد و میل خودشان بعضی بشعبه تجارت وبرخی بشعبه فلاحتی و مشغول تحصیل شوندتقریبا سه هزار تومان

برای اجیر کردن یك نفر معلم که بتواند پنج تاشش رشته حقوق تجارتی تدریس کند لازم وتقریبا پانصد تومان مخارج برای معلم ایرانی لازم دارد امیدوارم مجلس مقدس و کمیسیون محترم مالیه دراین باب بذل توجه فرموده وبنظر دقت در این مسئله تعمق وهر طور صلاح میدانند اظهار فرمایند که از همان قرار رفتار شود (تصویب و تصدیق کمیسیون مالیه) کمیسیون مالیه باتفاق آراء در مشروحات اظهاریه تصدیق و تصویب دارند باید در مجلس مقدس مطرح و مذاکره شود.

(یحیی الخوئی)

وکیل التجار- همین طور که نوشته شده واقعا یکی از مدارسیکه برای مملکت لازم است که گمان میکنم بدون او تجارت ما ممکن نیست ترقی نماید همان مدرسه تجارت است که در تمام ممالك متمدنه هم دایر است حالا که جناب وزیر تجارت باین طور اقدام فرموده اند که با این قلیل وجه که سه هزار و پانصد تومان باشد عده از جوانان ما را عالم بعلم تجارت نمایند بسیار خوب است و بلکه بعقیده بنده این وجه کم است و تصویب آن خیلی بموقع خواهد بود.

احسن الدوله- بنده عرض میکنم که تحصیل علوم در همه وقت لازم است ولی اززمان مرحوم ناصرالدین شاه تا حال مدارسی که تشکیل یافته هیچگونه فایده از آنها مترتب نگشته یکی همین مدرسه فلاحت است که دراین مدت معلوم نیست چه تحصیل کرده اند اگر بنا باشد که ما از خارجه معلم بیاوریم بهتر این است که تجار محترم اولاد خود را برای تحصیل علم تجارت روانه اسلامبول نمایند که آنجا همه طور لوازمات این علم موجوداست.

وزیر تجارت- اینکه تا حال ازوجود مداس فایده حاصل نشده یا بواسطه بی ترتیبی آنها بوده یا از روی علم و مأخذ صحیح نبوده و علاوه علم فلاحت هم عمیات لازم دارد و دراینجا اسباب عملیات موجودنبوده مثلا فیزیك تحصیل میکردند داخل در عملیات نمیشدند همچنین شیمی و بهمین نحو علم نباتات و فلاحت همه اینها عملیات لازم دارد وچون اسباب عملیات دراینجا نبود این بود که این علوم

تکمیل نشده در مقام عمل نمی آمد وهر گاه یکنفر معلم آورده بودند اجرتی میگرفت و بقوه دماغی خود کار میکرد ودر حقیقت آنها هم تقصیر نداشتند اینکه میگویید هیچ کاری نکرده اید این طور هم نبود حالا چند نفر شاگرد دیگر از همین مدرسه فلاحت خارج شده اند که مأمور معاینه تخم توغان هستند و چند نفر شاگرد دیگر هم هستند که حالا معلم میباشند اگر میخواهید که شما مدرسه صحیح داشته باشید باید بودجه آن را زیاد کنید و اسباب عملیات بجهة ایشان فراهم کنید ملاحظه کنید مدارس خارجه چقدر اسباب عملیات دارند اگر میتوانید این کار را بکنید باید مخارج آن را متحمل بشوید والا هم بگویید این چهار هزار تومان که بمدرسه فلاحت داده میشود زیاد است این هم یك رأیی است شما اگر میخواهید مثلا مهندس داشته باشید آنها بعد از تحصیل باید مشغول عملیات بشوند علم بدون عمل نمیشود حاالا اگر میخواهید مدرسه فلاحت صحیح داشته باشید آن طور مدرسه لااقل هیجده هزار تومان مخارج لازم دارد حالا اینکه بنده گفتم فعلا از برای ابتدای کار وبملاحظه نداشتن مالیه و عدم اسباب است.

اسدالله میرزا- بنده در لزوم مدرسه تجارت حرفی ندارم البته لازم است ولی دراین مورد دو حرف دارم یکی آنکه دایره تجارت در تمام ایران هست و منحصر بطهران نیست پس باید در این خصوص اساساً فکری بشود آنچه بنظر بنده میرسد اینست که نظامنامه انجمنهای تجارتی که هنوز از مجلس نگذشته آنها را عمومیت بدهند که درتمام ولایات مدارس تجارتی تأسیس نمایند چنانچه درنظامنامه نوشته شده یکی از وظایف آن انجمنها توسعه معارف و تأسیس مدارس است اما اینکه خرج این مدرسه را دولت بدهد بنده هرگز این مطلب را تصویب نمیکنم بلکه در سایر جاها هم معمول است جناب وزیر تجارت میدانند که هر کس تجارتی میکند یك علامتی مخصوص خود نموده و در کتابچه ثبت مینماید ویك چیزی از این بابت دولت گرفته وبمصرف مخارج انجمنهای تجارتی و مدرسه تجارتی میرساند بنده در قبول تأسیس مدرسه حرفی ندارم بلکه لازم هم میدانم ولی باید تجار بدواً در بنیان آن اقدام نمایند.

وزیر تجارت- از ابتدا کار را نباید خیلی بزرگ نمود اول باید اندك اندك شروع کرد در همه جا نمیشود این کار را کرد اول باید از پای تخت شروع نمود بعد در سایر جاها تا اینکه مردم آشنا شوندواین که فرمودید تجار چیزی بدهند گمان نمیکنم که امروز آنها اقدامی نمایند.

اسدالله میرزا- اینکه فرمودید در سایر جاها نمیشود چرا نمیشود ممکن است در سایر بلاد ایران هم شعبه دایر نمایند و اما در اینکه میفرمایید تجار نمیدهند و دولت باید بدهد بنده عرض میکنم که شما ادارات مهمتر لازم دارید که باید آنها دایر شوند و پول میخواهند ازقبیل اداره وزارت جنگ وغیره که امروز خیلی لازم است و نمیشود که چیزی از این باب تصویب نمود زیرا که اداره مالیه ما کافی نیست از برای این کار چه ضرر دارد که تجار ما این کار را بکنند ودولت هم بآنها در پیشرفت امور مدد وهمراهی نماید.

حاجی معین التجار- بنده گمان نمیکنم در تأسیس این مدرسه کسی حرفی داشته باشد ودر حقیقت تا حالا ایران ما بدو چیز باقی مانده است یکی تجارت و یکی هم زراعت زیرا که صنعت نداشتیم و متاعی هم غیر از خشکه بار و غله نداریم و بواسطه این که امتیازات بخارجه داده شده تجارت ایران بالمره بدست خارجه افتاده است و این که شاهزاده گفتند بآنان قرار بگذاریم آیا ببینیم این مسئله خارجه یا داخله برابر خواهد بود یا اینکه بخارجه امتیازات فوق العاده داده خواهد شد واین وجهی هم که برای مخارج مدرسه تجارت معین شده بدیهی است که خیلی کم است ومدرسه عالی نمیتوان از آن ترتیب داده چه ضرر دارد که خود تجار اطفال خود را که برای تحصیل میفرستند یك وجهی بعنوان شهریه قرار بدهند که کمکی بمدرسه شده و مخارج تأسیس آنرا هم دولت بدهد و گمان نرود که این جزئی مخارج یك تحمیل عمده ایست از برای دولت عمده وجوهات عایدی دولت از گمرك است وآن هم بواسطه خود تجار است سپس چه ضرر دارد از چند یك آن چیزی که از تجار گرفته میشود بمصرف ترقی خودتجار برسد.

آقا میرزا سید حسن- این که وزارت تجارت صلاح دیدند لازم است وبایدعلم تجارت در ایران تحصیل شود این که مدرسه فلاحت چند سال است دایر و مخارجی شده وتاکنون فایده از آن عاید نشده برای آن است که معلم او در زمان سابق آمده و آن وقت هم پایه علم و دانایی معلمین مجهول بود و امتحان نکرده اجیر مینمودند این شد که شاگردان ترقی نکردند و حال آن که بعضی فرنگیها در همین جا هستند علم نبات شناسی و حیوان شناسی را تعلیم کنند خوب است از همانها برای معلمی آورده شود.

اما الله میرزا- از لایحه جناب وزیر تجارت کمال تشکر را حاصل نموده وبی نهایت محفوظ شدیم و خاطر آقایان وکلاء مسبوق است آنزمان که جناب موتمن الممالك بسفارت میخواستند بروند اغلب مردم ناراضی بودند معلوم بود که در نهاد ایشان چیست واین لایحه ایشان مثل الف با است از برای مامعلوم است که تجارت برای این مملکت لازم است وباید چنین مدرسه داشته باشیم واین لایحه که مرقوم داشته اند خیلی بموقع و لازم بود وما باید نظریات خودمان را در مجلس آتیه بگوییم و از اقدامات این وزیر خیرخواه عالم زیاده از اینها بهره مند شویم.

صدرالعلماء نطنز- بلی مدرسه فلاحت خیلی لازم است بلکه باید شعبات آن در دهات هم دایر شودلکن تأسف دارم از این که این مدرسه فلاحت چندسال است دایر شده و هنوز یك شاگرد که بقدر یکی از زارعین دهاتی حالیه ما علم داشته باشد بیرون نیامده بعلاوه شاگرد کامل که بیرون نیامده اقلا علوم فلاحتی را هم بزبان فارسی ترجمه و منتشر نکرده اند که دیگران بخوانند.

وزیر تجارت- تقریباً ایراد شما همان ایراد احسن الدوله است وجواب عرض شده واینکه میگویند شاگرد با علم بیرون نیامده قبول ندارم و عرض میکنم با چهارهزار تومان نمیشودمدرسه صحیح تشکیل داد اگر بخواهید مدرسه صحیح تشکیل شود باید سالی دو هزار تومان اضافه بدهید تا بمصرف لوازم آن رسانده و در ظرف دو سه سال شاگردهای با علم بیرون بیاید واین مدرسه هم درزمان سابق تأسیس شده وربطی بحالا ندارد.

مخبرالملك- بنده رأی خودم را در باب مدرسه فلاحت یا تجارت امروز اظهار نمیکنم برای اینکه این لایحه مقدمه نداشته و قبلا به وکلا اطلاع داده نشده که رأی خود را دراین خصوص حاضر کنندوامروز هم قرائت شد فرصت ندادند که فکری دراین باب بشود باین ملاحظات رأی خود را میگذارم برای روز دیگراما ایرادی بر اظهار جناب معین التجار دارم که فرمودند عایدی گمرك بواسطه تجار است چنین نست و عایدی گمرك بواسطه تجار است چنین نیست وعایدی گمرکات از تمام مردم است زیرا که فلان توپ چیت را که مثلا در سرحد صد دینار گمرك میگیرند تاجر چند صد دینار هم باو اضافه کرده و بمردم میفروشد پس عایدی گمرکات را مردم میدهند عایدی مملکت آن است که هر قدر عاید آنها میشود بیك مبلغی از آن بدولت بدهند چنانچه در همه جا معمول است واین مسئله که هر کس هر قدر عایدش میشود باید یك مبلغی از آن را بدولت بدهد مسئله بزرگی است بعدها باید مطرح مذاکره شده و قراری داده شود که عایدی مملکت منحصر بهمان رعایا و فلاحین بیچاره نباشد و هر کسی بایددر سال یك مقداری از عایدی خود رابدولت بدهد.

رئیس- این لایحه که قرائت شد خیلی اهمیت داردوباید مذاکره شود و باشدبرای روز شنبه که وکلا تفکر کرده روز شنبه مطرح مذاکره شود.

آقا شیخ محمد علی- البته اینگونه مدارس لازم است ولی معروف است که یك ده آباد به از صد ده خراب است و ماباید ملاحظه کنیم ببینیم امروزه میتوانیم که در تمام ولایات این مدارس را بنا کنیم یا آنکه باید همین مدرسه فلاحت را که موجود است و تاکنون فایده از او حاصل نشده تکمیل کنیم وبنده عقیده ندارم باین که امروز این مدارس در همه جا تأسیس شود وباید همین مدرسه فلاحت را تکمیل کرد.

وزیر تجارت- این لایحه راجع است برئیس مدرسه فلاحت که کنترات آن سرآمده حال اگر مجلس رأی میدهد که کنترات او تجدید شود رأی بدهد و عقیده خود بنده این است که کنترات او تجدید شود بهتر است منتهی اگر بعضی عیوبات در کار است باید آنها را رفع کرد وبودجه مدرسه را هم ملاحظه نمایید و اگر اضافه برای او تصویب شود امیدوارم که نتیجه کامل گرفته شود. (لایحه مزبوره بمضمون ذیل قرائت شد.)

لایحه وزارت تجارت در باب تجدید کنترات رئیس مدرسه فلاحت

بکمیسیون محترم مالیه مجلس مقدس شیدالله ارکانه زحمت و اظهار میدارد مسیو داشر رئیس مدرسه فلاحت که از چند سال باینطرف برای احداث و تدریس مدرسه مزبوره در خدمت بدولت علیه است و با وجود عدم مقتضیات این امر بخوبی از عهده برآمده است این اوقات که کنترات مشارالیه منقضی شده است اگر کمیسیون مالیه و مجلس مقدس ملی تصویب فرمایند کنترات او سه ساله تجدید شود بعقیده بنده تجدید کنترات او مقرون بصواب و صلاح است زیرا که اگر باید این مدرسه دایر باشد از مسیوداشر که چند سال است در این مملکت متوقف واز مقتضیات بااطلاع تر است دیگری را شایسته تر نمی بینم مواجب مشارالیه در کنترات سابق چهارده هزار فرانك معین شده است استدعای او این است که چون متأهل و مخارج او زاید علی ما سبق است پنج هزار فرانك هم افزوده شود ازدیاد مواجب او رابنده باین جهت تصویب میکنم که چون پروگرام مدرسه را تغییر داده و یك کلاس هم زیاد شده است دروس مدرسه بعضی تغییرات پیدا کرده و شغل مسیوداشر پرزحمت تر است ولی مقدار و تعیین وجهی که باید افزوده شود منوط برای کمیسیون محترم ومجلس مقدس ملی است.

تصدیق کمیسیون مالیه در تجددی کنترات:

باکثریت آراء در تجدید کنترات مزبوره بقرار سابق در کمیسیون مالیه تصدیق و تصویب شد 23 صفر 1326

یحیی الخویی

احسن الدوله- اولا کنترات مسیو داشر را سه ساله بنده حرام میدانم بعلاوه زراعت بلژیك با زراعت ایران مناسبت ندارد واگر بنا باشد در این باب کنتراتی بشود باید از گرم سیرات فرانسه که زراعتش مناسبت بازراعت ایران داردیکنفر فرانسوی خواسته شود و دراین باب کنترات با بلژیکیها مناسبت ندارد.

آقامیرزا سید حسن- بنده از قراری که شنیده ام این شخص خیلی کندکار است و بهمانطور که احسن الدوله گفتند باید از فرانسه یکنفر برای معلمی اینکار خواسته شود.

وزیر تجارت- اگر این مسئله راجع به بنده است من تصویب میکنم که کنترات همین شخص تجدید شود.

آقا سید حسن- پس چرا بمجلس آورده اید.

وزیر تجارت- برای این که اضافه حقوق او راجع بمسئله مالیه است.

اسدالله میرزا- من برخلاف آقایان تقویت میکنم رأی جناب وزیر تجارت را زیرا که اشخاصی که از خارجه برای کاری خواسته میشوند مدتی باید در اینجا باشند و تجارب لازمه را حاصل کنندو رموز کار را ملتفت شوند واین شخص چندسال است درایران است وازاین مطالب اطلاع پیدا کرده و فعلا گمان میکنم که از سایرین بهتر بدرد کار بخورد ولی در مسئله اضافه مواجب که صحبت میشود بنده تصویب نمیکنم لکن در تجدید کنترات وقتی که وزیر مسئول تصویب مینماید نباید حرفی باشد و حالا باید در اضافه مواجب صحبت کرد.

وکیل الرعایا- اذهان آقایان مسبوق شد که کمیسیون مالیه هم همان چهارده هزار فرانك را تصویب نموده است اما در باب نبودن او بنده عقیده ندارم زیرا که اگر سابق نواقص داشته مثل سایر امورات ما بوده ولی بحمدالله امروز کار در دست وزیر مسئول عالیم است و در صورتیکه وزیر مسئول مسئولیت این کار را بعهده میگیرد دیگر حرفی نباید زد و نقط در اضافه مواجب مجلس باید مذاکره نماید یا تصویب کند و یا رد نماید و بگوید امروز بواسطه اختلال مالیه ممکن نیست اضافه داده شود و در صورتی که این شخص کفایتی بروز بدهد و خدمتی بنماید البته اضافه هم باو داده خواهد شد.

بحرالعلوم کرمانی- از مدرسه فلاحت با اینکه اسباب موجودنبوده معهذا اثرات خوب بروز کرده چنانچه یکی از شاگردهای این مدرسه بتوسط بنده با سردارمعتضد بکرمان رفته و از وجود او فایده ها در آن سرحد حاصل خواهد شدو با این ترتیب نمیشود که حالا برای چیز جزئی این مدرسه را تعطیل و موقوف کرد که یکی از میانه برود و آنچه را که وزیر تجارت تصویب نموده وصلاح دیده اند باید تصویب کرد که اسباب تشویق و موجب پیشرفت کار شود.

وکیل التجار- بنده عرض میکنم علم فلاحت برای این مملکت از همه چیز لازم تر است و جناب وزیر تجارت از هه بهتر میدانند وتأکید عرض میکنم که در اینباب اقدامات مجدانه بفرمایید فقط چیزی که میتوانیم یادآوری نمایم این است که اسباب امتحانات علمی این مدرسه را فراهم نایند ونیز اسباب فلاحتی که درسایر ممالك موجود است وبرای ما لازم تر است وارزان هم تمام میشود موجود نمایند که اسباب تسهیل کار باشند.

رئیس- در این مسئله هم امروز باندازه مذاکره شده و خوبست بماند برای روز شنبه که اذهان بطورخوبی مسبوق شده و گفتگوشود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 262

جلسه: 262

مذاکرات روز شنبه 23 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه 21 آقا میرزا مرتضی قلی خان قرائت کردند.

(آقا میرزا محمود اصفهانی، حاجی محمد ابراهیم وارث، مستوفی الممالك)

رئیس- جناب ساعدالوزراء که باکثریت با پنجاه رأی بوکالت انتخاب شده بودند اطلاع داده آمدند و باین حسن انتخاب بایشان تبیرك میگوییم.

عموم اظهار تبریك نمودند.

رئیس- در چند روز قبل در باب کسر اعضاء کمیسیون مالیه گفتگود نموده وقرار شد هر چه زودتر تکمیل اعضاء شودو امروز باید آن عده انتخاب شود که خیلی مهم است.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- چند نفر بایدانتخاب شود.

رئیس- سابقاً چهارنفر برای کمیسیون مالیه انتخاب شده بودندو پنج نفر از آقایان استعفاداده اند و قبول نکرده اند وباید عوض آنها را انتخاب نمود وعلاوه درچند روز قبل هم قرار شد که کمیسیون مالیه دو عبه بشوددر این صورت باید بیشتر از سابق انتخاب شوند که بتوان آن را دو شعبه قرار داد که یکی مخصوص بودجه مالیه باشد ویکی هم برای کارهای متفرقه راجعه بکمیسیون مالیه پس هشت نفر بر عده آنها خوبست افزوده شود که بالغ هیجده نفر شوند.

وکیل التجار- اعضاء سایر کمیسیون ها در نظر آقایان وکلا نیستند ونیز اشخاصی که بتوانند در کمیسیون مالیه مشغول کار شونددر نظر وکلا نیست خوب بود جناب رئیس اسامی پانزده نفر را از وکلائی که در سایر کمیسیونها انتخاب نشده اندمیتوانند در کمیسیون مالیه کار کنند معرفی میکردند که از روی بصیرت بقیه اعضاء کمیسیون مالیه در میان آنها انتخاب بشوند.

رئیس- این مسئله محتاج بگفتن من نیست همه شما میدانید که باید چه اشخاصی برای کمیسیون مالیه انتخاب شوند.

حاج محمد تقی- پس از آنکه مجلس یك ساعت صرف اوقات نموده هشت نفر را انتخاب نمودیم وهیچ کدام قبول نکردند آنوقت تکلیف چیست.

رئیس- جهت ندارد که وکیلی برای کمیسیونی انتخاب شود بدون جهت قبول نکند وکیلی برای خدمت است مگر اینکه بگوید من سررشته از این کار ندارم.

آقا حاج امام جمعه- معین است که امور مالیه مملکت ما خیلی اهمیت دارد و مداران بوجود همین کمیسیون مالیه است چندروز قبل عرض کردم باز هم عرض میکنیم که خوبست عده منتخبین اعضاء کمیسیون مالیه زیادتر شود باین معنی که بیست و چهار نفر قرار بدهند که سه شعبه باشد ومثل پارسال که بودجه مالیه چند ماه از سال گذشته بیرون آمد آنهم ناقص آنطور نشود که عاقبت هم ناقص بماند باید عده باشند که از برای رسیدن بکار کافی باشند و یك شعبه از آن هفته یکمرتبه راپورت کارهایی را که کرده اند بمجلس بیاورند اینکه حالا میخواهند هشت نفر را انتخاب کنند گمان میکنم باز هم ناقص بماند دیگراینکه بنده فعلا نمیدانم کدام یك از رفقا برای اینکار خوبند همان طور که گفتند یا هیئت رئیسه بیست نفر را معین کنند و معرفی نمایند که از میان آنها انتخاب کنند یا اینکه بگذارند از برای فردا که مجلس سریست تا رأیی که دراین باب میدهند از خانه بیاورند که از روی تأمل باشد.

رئیس- چه ضرر دارد اگر برای این مطلب است بماند از برای فردا حالا آقایان وکلا چه میگویند بماند یا همین امروز انتخاب شوند.

وکیل الرعایا- این فرمایش آقای حاج امام جمعه خیلی محل توجه است وکار اعضاء کمیسیون مالیه هم خیلی مهم است اما در اینکه یك روز فاصله باشد بواسطه شدت کاری که هست بعقیده بنده این ساعت انتخاب بشوند بهتر از ساعت دیگر است و بیست و چهار نفر بودن اعضاء هم لازم است.

مخبرالملك- اینجا گفته میشود که کار کمیسیون مالیه زیاداست باید اعضاء آن زیاد شوند میخواهیم بدانیم کار این کمیسیون چیست و خوبست که کار آنها معین بشود اگر این کارهاییست که فعلا دارند اینکارها مال وزارت مالیه است و دخالت در کار وزیر مسئول صحیح نیست و اگر از برای وظیفه راجعه بخودشان است که اینقدر کاری ندارند و این اندازه اعضاء لازم ندارد ونیز باید بدانیم که بودجه امسال بچه ترتیب خواهد بود این را هم اگر مثل سال گذشته بخواهندترتیب بدهند ضررش بیشتر از نفع آن خواهد بود و نیز

ترتیب بودجه با وزارت مالیه است وما باید بدانیم که بودجه پارسال ما چه بوده و امسال چیست و آنهم تکلیف مجلس است پس خوبست کار کمیسیون مالیه معین بشود که چیست.

مؤتمن الممالك- بنده همین قدر عرض میکنم که تعجیل در این کار خیلی لازم است واهمیت دارد و وزیر مالیه کتابچه را مدتی است بآنجا آورده و همین طور مانده وبقول آقای حاج امام جمعه باید تادو ماه بآخر سال مانده بودجه بیاید بمجلس و بگذرد.

وکیل الرعایا- آن کاریکه وزیر مالیه باید بکند میکند وکسی نمیتواند او را مجبور نماید ولی این چند نفریکه نظارت در کار مالیه یك مملکت دارند خیلی اسباب فواید دولت و ملت خواهد بود و همه کار را میتوانند از روی صحت مداقه کند.

آقا میرزابوالحسن خان- آقای مبخرالملك صحیح فرمودند کمیسیون مالیه واجب است و خیلی هم اهمیت دارد اما اگر از ما بپرسندکه کمیسیون مالیه چه باید بکند باید جواب بگوییم این سئوال که شده صحیح است باید جواب داد این کاریکه شما در پارسال کردید کار کمیسیون مالیه نبود این قطاعی بود که مواجب مردم را کمیسیون قطع کرد کمیسیون مالیه کارهای مهمتر از اینها دارد و بهتر میتواند کار بکند پس در جواب جناب مخبرالملك باید گفت کمیسیون مالیه پارسال بجهت اینکه وزیر مالیه خواست مسئولیت را از گردن خودبردارد این بود که هر روزه می آمد بآنجا و قطع مواجب میکرد ولی این فقره ربطی بکمیسیون مالیه و مجلس ندارد اینکار وزیر مالیه است هر که را و هرچه را میداند قطع میکند بعد از اصلاح وترتیب آن وقت یمرود بمجلس پس باید تکلیف کمیسیون مالیه معین بشود که چیست.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده قول جناب مخبرالملك را تأیید میکنم اینکه میفرمایند کمیسیون مالیه تا حال اسمش کمیسیون مالیه بوده ولی در معنی وزرات مالیه بوده این مسئله تماما صحیح است وکمیسیون مالیه بعقیده بنده رسما مکلف است بلکه مجلس هم مکلف است هر چه که از طرف دولت و وزیر مالیه وارد میشود درآن گفتگو کرده رد یا قبول کند و بودجه حکما باید از طرف دولت رجوع بمجلس شود در سایر قوانین دو سر دارد یعنی هم مجلس میتواند بنویسد بدولت پیشنهاد کند یا اینکه از طرف دولت نوشته بمجلس بدهند اما مالیه فقط باید از طرف هیئت مجریه پیشنهاد شود و مجلس بجوع بکمیسیون مالیه نموده آن وقت کمیسیون نظریات خود را با دلایل بگوید کمیسیون مالیه ما تا حال برخلاف قانون رفتار شده و اغلب عرایض بوده است که بآنها رسیده بلکه در عرایض نوشته شده که خدمت اعضاء محترم کمیسیون مالیه که اجازه صد هزار تومان ضرب سکه مثلا داده شود و این که قانون کامل تا حال از مجلس نگذشته بواسطه این است که کمیسیونها بوظیفه خود رفتار نکرده اند و وزرا هم میخواستند که این طور باشد پس هر چه بمجلس میآید باید از طرف دولت بیاید اول بمجلس وارد شده بعد راجع بکمیسیون مالیه بشود و ما که وعده داده ایم بملت از سال پیچی ئیل بودجه صحیحی بدست مردم بدهیم باید امسال داده شود این بودجه های وزارتخانه ها باید منظماً وارد مجلس شده واز مجلس بکمیسیون مالیه رجوع شود که امسال بودجه منظم صحیحی داده شود و نیز بطوریکه آقای حاج امام جمعه گفتند و بنده هم در چند روز قبل عرض کردم که باید اعضاء این کمیسیون در شبعه شود یکی مخصوص بودجه باشد که امسال بیش از این بودجه را بتأخیر نیندازیم و یکی هم برای سایر کارهای متفرقه.

اسدالله میرزا- در این که کمیسیون مالیه و بعضی کمیسیونها از وظیفه خود خارج میشدند حرفی ندارم ولی اینقدر ایراد هم ندارم. اولا ایکه وزراء خواستند مسئولیت را از گردن خودبردارند چون ما هم از برای کمیسیونها قرار ودستوری نداده بودیم این بودکه آنها هم تقصیر ندارند حالا اگر باید حدود آنها محدود باشد خوب است یك دستوری نوشته شود که از روی آن کمیسیونها رفتار نمایند دیگر اینکه ما امروز نباید داخل انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه بشویم زیرا که قرار نبود خوب است از جناب صینع الدوله وزیر مالیه که وجودشان در مجلس خیلی مغتنم است واین مطالب هم راجع به ایشان است اگر سؤالاتی هست توضیح بدهندواین انتخاب رابگذارند از برای فردا که از روی تأمل و دقت انتخاب شوند.

رئیس- چون انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه قراربود بشودولی گفتند که آن دو نفر وکیل که باید انتخاب شوند بشوند بعد از آن اعضاء کمیسیون مالیه انتخاب بشوند و حالا آندونفرهم انتخاب شده اندواز این جهت گفتم که انتخاب شوند بهتر است و زیاد از این تأخیر نیفتند.

مخبرالملك- بنده همچو تصور میکنم که کمیسیون مالیه تصور کرده که امسال هم باید همان کار را بکند که پارسال کرده ایم یعنی اسامی در بودجه را یکی یکی خوانده وکم و زیاد آنرا اصلاح نمایند و حال اینکه این اینطور نیست و این کار کار وزیر مالیه ما است و باید بودجه را او نوشته بمجلس بفرستد و کار کمیسیون مالیه این است بودجه را که وزیرمالیه میفرستد ببینندجمع وخرج آن نسبت

بسال گذشته کم شده یا زیاد و اگر کم شده محل آن را معین نمایندو هرگاه بخواهند تمام این کتابچه ها را ملاحظه نمایند آن بدرد امسال نخواهد خورد پس باین دلیل گمان میکنم که کمیسیون مالیه این قدر کار نداشته باشد و اعضاء زیاد هم لازم ندارد.

وزیر مالیه- چون صحبت در مسئله مالیه شده لهذا عرض میکنم که در سایر جاها معمول است که کمیسیون مالیه را دو شعبه تشکیل میدهند یك شعبه برای بودجه و یك شعبه برای امور متفرقه و خوب است در این جا هم لااقل دو شعبه موقتا انتخاب شود که یکی مشغول بقرائت واصلاحات بودجه باشد ویکی هم برای مطالب متفرقه.

آقا حاج امام جمعه- بنده گمان میکنم که واقعیت مطلب هر روزه تغییر میکند یك روز گفته میشود که برای قرائت و رسیدگی بودجه باید کمیسیون انتخاب شود همه تصدیق میکنند امروز طور دیگر گفته میشود باز تصدیق میکنند و در زمان جنگ ناصرالملك بنده خیلی اصرار کردم که بودجه ها را خودتان بنویسید وتنقیح کرده به مجلس بیاورید ولی آن طور که گفته شد نشد و بنده با اشخاصی که میگویند این کار کمیسیون مالیه نیست هم عقیده ام لکن اگرهمین طور که گفته شد کمیسیون مالیه دو سه شعبه نشودو بودجه امسال قرائت ورسیدگی نشود باز مثل پارسال میماند برای آخر سال وفایده ندارد.

دکتر ولی الله خان- چون اهم تکلیف مجلس امور مالیه است لهذا باید حدود صحیحی برای این کار معین نمایید و باید سه شعبه تشکیل داد یکی برای وضع قوانین مالیه بالاختصاص و یکی مخصوص ببودجه و یکی هم برای بعضی قوانین مالیه که از خارج پیشنهاد مجلس میشود پس خوب است مجلس این سه شعبه از کمیسیون مالیه را معین نماید و اگر سه شعبه را اصلاح نمیدانند لااقل باید دو کمیسیون تشکیل شود یکی برای بودجه و یکی برای ارجاع قوانین و مطلب خارجه که بمجلس میآید.

وزیر مالیه- چون صحبت در مالیه است خوب است پروگرامی که بنده برای وزارت مالیه نوشته ام که یکی راجع بمالیات عمومی است ویکی راجع بمالیات خصوصی و بلدی قرائت شده تا اذهان آقایان وکلا مسبوق شده آن وقت از روی بصیرت رأی خود را اظهار دارید (در این وقع دو لایحه مزبوره که جناب صنیع الدوله وزیرمالیه نوشته پیشنهاد کرده بودند قرائت شد.) (لایحه اول وزیر مالیه).

پوشیده نیست که مالیه مملکت بمنزله خون است در بدن همچنانکه فساد خون اسباب بروز مرض میشود اغتشاش امر مالیه هم باعث اختلال امور ملکی است متأسفانه دولت ایران سالها است گرفتار این اختلال و مریض امور مالی است اگر چه بسعی و توجه مجلس شورایملی درسنه ماضیه قوی ئیل تسویه جمع و خروج مملکت انجام پذیرفت ولی در عمل بواسطه چند علل مقصودو مطلوب بطور دلخواه صورت وقوع پیدا نکرد و بزرگترین عدل عدم انتظام ولایات بود که از پیش آمد وضع جدید واشتباهات عامه ناقص دراصل اولیای امور گرفتارسختی و تنگدستی بوده و هستند ولی باید دانست که خوشبختانه سرچشمه های عایدات دولتی اینملك تقریباً دست نخورده مانده است وهیمن قدر لازم است که تخمی کاشته شودتا نتیجه حاصل گردد نکته مهمی که باید گوشزد و مرکوز ذهن تمام اهل مملکت گردد این است که تصور ننمایند که از خودداری و امساك در ادای خراج ومایات صرفه میبرند زیرا که وجودمالیاتی برای مصارفی است که تمام سعادت ونیکبختی اهالی مملکت بسته بانجام آنمصارف است و هر قدر در اینماده کوشش بیشتر شود رفاهیت زیادتر خواهد بود و برعکس عدم انجام حوائج موجب اختلال امر معیشت آنان است مثلا بموجب حساب دقیق بنده یقین کرده ام که هر نفری از افراد سکنه ایران پانزده قران کرایه نجارت خارجه یعنی کرایه امتعه که ازخارجه بایران وارد میشود واز ایران بخارجه میرود میدهند واهالی شهرها علاوه بر این سری شش تومان هم روی کرایه مایحتاج داخله خودرامیدهند بساخته شدن راه آهن میان شهرها این کرایه نصف میشود یعنی شهریها پس از دایر شدن راه آهن کلیتاً سری چهار تومان تقریباً کرایه خواهند داد وعموم اهالی سری هفت هزار و پانصد دینار شرط این صرفه کرایه وجود راهست و ساختن آن چنانکه بعد ذکر خواهد شد یك مبلغ وجه ضمانت ابتدایی میخواهد که بهر نفر شهری پنجهزار میرسد وبهر رعیتی یك هزار تا این اندازه فداکاری نشود هشت برابر آن صرف کرایه حاصل نخواهد شد قصور گذشتگان در ادای تکلیف خود مردم را بشبهه انداخته وادای مالیات راز قبیل جریمه دانسته اند که هر قدر ممکن باشد از پرداخت آن باید شانه خالی کرد و غافلند که مالیات را برای چه وضع کرده اند واگر داده نشود و بمصارف خود نرسد چه مفاسدی درکار خود مردم دست میدهد موقع صرف وجوه مالیه اجمالا برای حصول سه مطلب است.

اول حفظ نظم دوم تربیت اطفال اهالی مملکت سیم تسهیل اسباب مراوه- یعنی آبادی طرق و شوارع هر یك از این سه فقره صورت نگیرد امر آسایش و ترتیب معاش اهل مملکت مختل خواهد بود درزمان گذشته فقط حفظ نظم تا یك درجه بعمل میآمد و در تربیت اطفال وتسویه راهها اقدامی نمیشد باین جهت مردم این خاك در یك حال توقف و بی خبری مانده ودر هیچیك از شعب زندگی آنها حرکتی مشاهده نمیشد بعد از تغییر و تبدیل مسلك دولت بمشروطیت بواسطه جسارت اشرار از یك طرف و بی اسبابی دولت از طرف دیگران نظم هم از میان رفته و ترتیب ناگواری پیش آمده که اگر بزودی بتدابیر کافیه شافیه معالجه نشود توهم همه قسم مخاطره برای آتیه ملك در نظر است هیئت مجریه دولتی وهیئت مجتمعه مجلس شورایملی باید آنی غفلت نورزیده تمام اوقات خودرا مصروف رفع

معایب مزبوره بنمایند تا انشاء الله آنطور ترقی مطلوب که مقصود اصلی تمام زندگانی ملی است بعرصه شهود و ظهور بیاید برای اینکه مطلب درست شکافته شود باید دانست احتیاج فوری و فوتی مملکت چیست و در صدد انجام آن برآمد.

اولا برای حفظ نظم اینمملکت امروزه اقلا چهل هزار نفر قشون مستعد از سواره و پیاده و توپخانه لازم است که بر روی هم از سوار و پیاده و صاحب منصب و تابین نفری اقلا از یکصد الی یك صد وبیست تومان مخارج دارد در صورتیکه عجالتاً همان یکصد تومان را مأخذ قرار بدهیم کلیتا چهلهزار نفر درسال هشت کرور تومان مصارف پیداخواهد کرد از این مبلغ امروزه در بودجه دولت شش کرور تومان تقریبا محل دارد بقیه آن که دو کرور میشود محل معلوم لازم دارد.

ثانیا تربیت اطفال است که از آن حیث امروزه میتوان گفت هیچگونه اقدامی بعمل نیامده است و التزام امور مملکت داری شمرده میشود جمعیت شهرهای ایران برحسب تخمین چهار کرور نفر برآورده شده است وبنا بموازینی که از روی تجارت سایر ملل در دست است صدی پانزده نفر از کلیه عده اهالی اطفالی هستند که باید بمدرسه بروند مشغول درس باشند لهذا از 4 کرور مزبور سیصد هزار نفر طفل مکتبی بیرون خواهد آمد که محتاج بتربیت خواهند بود واگر تصور نماییم که هر یك مدرسه بتواند سیصد نفر شاگرد در شش اتاق بپذیرد عده کلیه مدارس ابتدایی لازمه بیك هزار مدرسه بالغ میشود و هر مدرسه درسال هزار تومان مخارج برمیدارد بنابراین وقتی که بدایر کردن مدارس مزبوره موفق شویم میباید سالی شش کرور تومان خرج آنها کنیم چنانچه سایر ملل ودول رفتارکرده اند نصف این مخارج را باید اهالی بلاد بشکل مالیات بلدی بدهند و نصف دیگر را باید دولت کمك کند پس سه کروراز شش کرور بر عهده دولت وارد میآید ولی چون یك مرتبه تمام هزار مدرسه را بواسطه فقدان اسباب کار نمیتوان دایر کرد باید برای این کار مدتی قرار داد مثلا ده سال که در ظرف آن بمرور مدارس دایر وایجاد شود بنابراین رأی بنده این است که عجالتا سالی یك کرور تومان برای این مصرف در بودجه معین شودتا بعد متدرجا آن افزوده بحد کمال برسد ثانیا وزارتخانه های ایران ترتیب اداره ندارند واین ترتیب هم از امور لازمه است ومصارف این کار را هم بر سبیل برآورد این بنده بیك کرور تخمین مینمایم که باید در بودجه منظور نمود رابعا ایجاد طرق و شوارع است مبالغه این بنده را در لزوم راه بعضی راه آهن تمام اهل این شهر میدانند و رتفه رفته بسایر بلاد هم نشر کرده ومیکنند یقین بنده این است که مملکت دارای حفظ نظم نشر معارف وعدالت تولید ثروت بعبارت اخری تمام سعادت این مملکت منحصر ومنوط بساختن راه آهن است سنه ماضیه قوی ئیل از حیثیت زراعت سال رحمت بود بعضی حاصل تمام مملکت خوب بود معهذا سال بد یعنی زراعت کار شد چرا بدلیل اینکه هر رعیتی تقریبا درسال شش الی نصف این غله را خودش لازم دارد چه ارزان باشد وچه گران نگاه میدارند و صرف میکند وبقیه را باید بفروشد و صرف سایر مایحتاج خود از ملبوس وغیره کند وقتیکه جنس مشتری داعیه باشد مثلا خرواری شش هفت تومان بفروشد از فروش جنس زائد معاش خودمیتواندچهل یا پنجاه تومان پول نقد بدست بیاورد و صرف حوائج خود نماید اما در سنه ماضیه این قیمت بدو تومان الی سه تومان رسید و آن عایدی رعایا بده و پانزده تومان بالغ شده ودر بعضی از نقاط جنس اصلا خریدار ندارد رعیت بیچاره بکلی دستش خالی است نتیجه آنکه اولا رعیت غالبا اندوخته ندارد بی پا میشود و دلیش طبیعتا از کار خودسرد خواهد شود وشاید بسیاری از آنها خیال کنندکه سال دیگر قدری کمتر بکارند تا بتوانند حاصل خود را بقیمت بهتر بفروشند واگر خدای نخواسته اتفاقا حاصل سال دیگر خوب نشود آنوقت دیگر بقد رحاجت خودش هم برنمیدارد و باید قیمت گران بخرد وبرفرض که رعایا نان داشته باشند شهریها گرفتار گرانی فوق الطاقه میشوند وتمام این معایب از بی راهی است و گرانی حمل ونقل اگر راه آهن باشد اولادر سال رحمت آنچه زاید بر حاجت مملکت است ولو کرورها خروار باشد بقیمت صحیح بخارج میرود انگلستان بتنهایی سالی بیست کرور خروار غله را مشتری است واز تمام نقاط عالم خیرده میبرد ما بتوانیم یکقسم از این حاجت او را بعمل آورده بدهیم یمنت خواهد خرید.

و همین قسم بسیاری از ممالك پرجمعیت مشتری غله میباشند در هر حال اگر راه باشد چیزی بزمین نخواهد ماند واین فقره بهترین مشوقها است برای زیادشدن زراعت از بیست کرور نفوس این مملکت اقلاچهارده کرورش اهل زراعت و بستگان آنها است و آسایش و سعادت تمام اهالی بسته بآسایش و سعادت این طبقه است که تمام مایحتاج اهالی بسعی بازوی آنان حاصل میشود پس رعایت نیك بختی این گروه خدمت بکلیه ما ملت است واین مقصود حاصل میشود بساختن راه یعنی اسباب تسهیل فروش حاصل عمل رعایا که هم رعایا از آن منتج میشوندو همشهری ها ضمنا از آنچه ذکر نمودیم معلوم میشودکه سعی شهریها بارزانی ارزاق در واقع استفاده بیکارهای مملکت است از رنج کارکنان یعنی نفع بیکاره بضرر کارگر واین از هر قانون انصاف وعدالتی خارج است واز طرف دیگر شهری هم که مشتری زاید جنس رعایا است نباید بکلی اسیر آن طایفه باشد که بر حسب دلخواه بهر قیمتی که بخواهد جنس خودش را بهشریها بفروشد نظم و تعدیل این فقره بسته بوجود راه است که هر یك از طرفین بخواهند بهمدیگر تعدی نمایند مانع است یعنی اگر زارع بخواهد زیاده از اندازه نرخ جنس خود بالا ببرد شهری باستعانت راه میتواند حاجت خودراز محل دیگر تدارك نماید و برعکس اگر جنس فراوان باشد وخریدار نزدیك نباشد زارع میتواند جنس خود رابجای دورتر و بالاخره بخارج مملکت بفروشد بالجمله مایه سعادت وآسایش مملکت از هر طبقه که باشد از زارع و تاجر وغیره بعقیده راسخ این بنده راه است واولین تکلیف سیاسی

اولیای امور مملکت اقدام باین امر اساسی است و برای حصول این نتیجه لازم است که یك قطعه از راه ساخته شود بعد از حاصل آن قطعه اول اقدام بقطعات دیگر میتوان نمود بلکه اهل مملکت وقتی بفایده فعلی برخوردند خودشان نیز در شرکت در راه مقدم خواهند شد وانشاء الله در اندك مدتی راههای اصلی مملکت مبدل براه آهن شده اسباب نیکبختی اهالی فراهم می آید قطعه اولی که بنظر این بنده اهم خطوط میآید خطی است که ازدریای خزر بخلیج فارس ممتد میشود و برای تدارك سرمایه آن چهار کرور محل ضمانت و پرداخت تنزیل و استهلاك لازم است که آنرا هم ملت ایران باید نقداً بر عهده بگیرد بنابراین کیه تنخواهی که امروزه طرف حاجت ملت و از ادای آن ناگزیر است هشت کرور تومان میشود که باید در ظرف دو سه سال بر عایدات دولتی افزوده شودتا مقاصد ملی باین شکلی که لازم است بعمل بیاید برای تدارك این هشت کرور دو ممر در نظر گرفته شده است یکی تحمیل مالیاتی بر قند و شکر و چای باندازه یك من تبریز دهشاهی بر قندو شکر و گیروانکه یك قران بر چای از این رهگذر بموجب حساب میتوان چهار کرور تومان عایدات حاصل نمود و چهار کرور دیگر را باید از طریق تعدیل مالیات حاصر نمود و بنابر موازینی که در دست است این مبلغ از آن ممر در ظرف دو سه سال حاصل خواهد شد و باین شکل اقدام صحیحی در انجام امور مملکتی میتوان نمود و پس از آنکه فایده و نتیجه این اقدامات را مردم دیدند البته اطمینان آنها زیادتر شده بهر قسم همراهی تازه برای تکمیل ابواب سعادت و راحت خود اقدام خواهند نود یك نکته دیگر باقی است که در اینجا باید مسکوت عنه نماند هیچ ملتی از صرفه وامساك در مخارج عمومی بجایی نرسیده و تاریخ تمام دول عالم بطور وضوع مینمایاند که هر قدر بر مصارف عمومی ملل مختلفه افزوده شده است درجات سعادتشان از هر جهت رو بتزاید گذاشته است چنانکه حال معاش اهالی آن دولتیکه بیشتر مالیات میدهد و مصارف مینمایند بهتر از آنهایی است که نسبتاً کمتر میدهند وامروز دولتی هست که اگر عایدات دولتیش را بعده نفوسش بالسویه تقسیم نماییم بهر سری در سال چهل و پنج تومان میرسد وحال آنکه عایدات دولت ایران بهر سری هشت قران می افتد و بهمین جهت حال اهالیش هم در مقامی است که همیشه در پریشان حالی هستندو پس از آنکه هشت کرور دیگر بر عایدی دولت بیفزاییم تازه بهر سری بهمه جهت از مالیات قدیم وجدید دوازده قران میرسد و این سه عشر مالیاتی است که همسایه غربی ما یعنی دولت عثمانی ازرعیتش اخذ میکند (خاتمه) آنکه در بستن مالیات بر قند و چای چون پای دول خارجه بمیان میآید و موافق عهدنامه تجارتی با آنها قراری داده شده است رضایت دولتین

مجاورتین روس و انگلیس لازم خواهد بود بواسطه مساعدت و همراهی که دولتین مزبورتین در پیشرفت امور این مملکت دارند و بنا بمذاکراتیکه دراین خصوص بعمل آمده است امیدواری کامل حاصل است که بحسن قبول دلیل فعلی بر همراهی خود اقامه کرده تمام ملت ایران را از این مساعدتت خوشنود سازند.

لایحه دوم وزیرمالیه:

واضح است هر یك دیناریکه در مملکت صرف مخارج و مصارف عمومی بشود باید بشکلی از اشکال از اهالی آن مملکت اخذ شود اما تمام مخارجی که برای مصالح عامه میشود از یك جنس نیست یعنی بعضی از مخارج فایده اش عام است و بتمام افراد ملت تعلق میگیرد مثل مخارج قشونی وتسویه طرق وایجاد مدارس عالیه و غیره اینگونه مخارج رامسلم است که تمام اهل مملکت باید بشرکت همدیگر بدهند و بشکل مالیات عمومی گرفته و بمصرف میرسد اما مخارج دیگری در مملکت میشود وباید بشود که فایده اش خاص است یعنی بیك عده محدودی از اهالی تعلق میگیرد برای سایر اهالی نفعی ندارد مثل روشنائی و تنظیف کوچه های شهرها مکاتب ابتدایی تحصیل و تقسیم آب خوراکی و پلیس وپاسبان و مریضخانه و بسیاری دیگر مثلا چراغ برق خیابان لاله زار کوچه تبریز و شیراز را روشن نمیکند و قس علیهذا بنابراین در تمام دول متمدنه محل مخارج عام المنفعه را از مخارج خاصه تفکیك کرده اند یعنی مخارج عام المنفعه را از مالیات دولتی میپردازند و مخارج خاصه را از مالیات دیگری که بعنوان مالیات بلدی باهل بلاد بفراخور حوائج آن ها توزیع میشود بمصرف میرسانند در این دو سال مشروطیت بعضی از شهرهای ایران پس از شنیدن اسم انجمن بلدی و دیدن نظامنامه آن بخیال اقدامات بلدیه افتادند ولی هیچ این خیال بخاطر آنها خطور نکرده که اول بایدفکر محلی برای مصارف از خود شهر گردد بعد اقدام باجرای امور بلدی. وگویا چنین تصور کرده اند که عین مالیات دولتی را باید صرف حوائج شهری نمود و این اشتباه باندازه میشود که بسیاری جایز میدانند که سالی دویست سیصد هزار تومان از مالیات مملکت صرف توفیر قیمت گندم و نان شهرهای بزرگ بشود و حال آنکه معلوم نیست چرا باید مالیات قراء کرمان وخراسان را صرف تفاوت نان ساکنین طهران کرد و تا رفع این اشتباهات اساسی نشود هرگز کارها در رشته اصلاح داخل نمیشود از قدیم گفته اند (من کان له الغنم فعلیه الغزم) لهذا یکی از اصلاحات امور مالیه مملکت مخصوصا تشخیص و تفکیك مالیات بلدیه است از مالیات ملکی و در این موقع باید ذکر شود که اهالی بلاد از دادن مالیات دولتی معاف نمیشوند زیرا که اهالی بلاد مانند رعایای قراء بلکه بیشتر در حوائج عمومی سهیم و شریکند و بنابراین هم باید در مخارج عمومی شرکت نمایندو هم مخارج خصوصی را از عهده برآیند ترتیب قانونی برقرار کردن مالیات چه ملکی وچه بلدی چنانچه خاطر اعضاء محترم مجلس شورایملی مسبوق میباشد اینستکه از طرف وزیر مسئول باید لایحه قانونی در این خصوص پیشنهاد مجلس مقدس شود و مجلس آنرا قبول یا رد کند انجمن بلدی فقط اگر محلی بنظرش برسد باید بتوسط حکومت و

وزارت داخله بمجلس مقدس اخطارکند نه آنکه خودش بالاستقلال مالیات طرح نماید برای آنکه شروطی در این امر مهم شده باشد این بنده پیشنهاد مجلس مقدس شورای ملی مینمایم که مقرر دارند عجالتاً خانه های شهرها ذرعی یکصد دینار و باغات ذرعی یکشاهی در سال بعنوان مالیات بدهند و همچنین کلیه مستغلات ده یك از مال الاجاره از کلیه عایداتی که از این رهگذر حاصل میشودنصف عاید دولت شود برای مصارف عمومی ونصف دیگر داخل خزانه شهر بشود برای امور بلدی از قبیل پلیس و احتساب و پاسبانی و آب روشنائی و مکاتب ابتدائیه وغیره برای اینکه این مطلب در نظر بعضی اشخاص فوق العاده جلو نکند بطور مثل اهظار میدارد که خانه های رعیتی شهرها غالباً صد الی دویست ذرع مساحت دارد لهذا بنا بپیشنهاد این بنده در سال یك تومان الی دو تومان مالیات خواهند داد در عوض گویا کمتر خانه باشد که اقلا یکنفر طفل مکتبی بمدرسه نفرستد بالفعل آن طفل را بمکتب خانه سرگذر میفرستند وماهی اقلا دو سه هزار پول به مکتب میدهند در صورتی که مقاصد بشکلی که منظور نظر است انجام بگیرد تدریس در مکاتب ابتدائی مجانی خواهد بود اگر از یك طرف از یك باب خانه رعیتی یك تومان دو تومان گرفته شود از طرف دیگر بیست وچهار قران یا سه تومان شش هزار حق تدریس از گردنشان برداشته میشود صرف نظر از اینکه تدریس در مدرسه منظم ربطی به مکتب خانه معمولی ندارد که غالباً اطفال از آنها بهره نمیبرند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- این لایحه که در مجلس قرائت شد و آن چیزی که جناب وزیر مالیه بمجلس پیشنهاد کرده اند در حقیقت معلوم کرد که کار کمیسیون مالیه چیست و باید دو کمیسیون باشد یکی برای بودجه ویکی هم برای همین گونه مطالب که پیشنهاد میشود واین مطلب که پیشنهاد کرده اند بسیار خوب است اما ما حالا نمیتوانیم رأی بدهیم که صحیح است یا رد نماییم بلکه باید راجع بکمیسیونی که معین میشود بشود وآنها نظریات و دقت خود را نموده و ببینند صلاح است امروزه اقدام باین کار بشود یانه و با دلایل آن را بمجلس ارائه دهند.

حاج معین التجار- میخواستم از جناب وزیر مالیه سئوالی کنم و یقین است مدتیست در این خیال بوده با سفراء هم لابد مذاکره نموده اید خواستم بدانم آیا سفراء مساعدت فعلی دراین باب خواهند نمود یانه.

وزیر مالیه- بلی همان طور که گفتید مدتیست دراین خیال هستم و با سفراء مذاکره کرده و امیدواری هم حاصل گردیده این بود که این لایحه را پیشنهاد کرده ام ولی امروز ما ناگزیریم از اینکه این راه را بپیمائیم و چاره امروز جز تحصیل پول نداریم پس باید مالیه را اصلاح نماییم لاعلاج باید این راه را پیش بگیریم.

حاج معین التجار- بنده عرض میکنم که با کمال جد باید در این باب اقدام کرد که وقت خیلی تنگ است واگر هم دراین باب همراهی نشود اظهار کنند بلکه فکر دیگری در نظر داشته باشیم ارائه نماییم.

وزیر مالیه- مسلم است که راه حصول افزونی عایدات طرق زیاد دارد ولی بدرد امروزه نمیخورد و راههایی هست که تا پنج سال دیگر ده کرور بر عایدی مملکت بیفزاید و یقیناً مملکت ما تا پنج سال دیگر باین وضع نخواهد ماند ولی امروزه باید راهی را پیش گرفت که پول نقدی عاید شود که رفع احتیاجات فوری ما را بنماید.

آقا سید حسن تقی زاده- این پیشنهاد وزیر مالیه را باید تشکر نمود زیرا که این لایحه اول لایحه مفیدی است که بمجلس آمده و دراینکه مالیات اصلاح شود و چیزی از ملت برای اصلاح این مملکت باید گرفت شبهه نیست ودر اینکه کمیسیون هم باید دو شعبه باشد حرفی نیست واما باید ما در حفظ مملکت قبل از اینکه این لایحه بمجلس بیاید فکر صحیحی بکنیم وباید برای بقاء واستقلال مملکت از مردم بهر عنوان هست مالیات مستقیم یا غیر مستقیم گرفته شود وما باید اول ملاحظه این را بنماییم که بقای این مملکت منوط بمالیه است وباید قبل از وقت ملاحظه خفت و ثقل این بار را بر موکلین خودمان بنماییم چون مسئولیت آن را بعهده ما گذاشته اند پس باید از روی دقت برای حفظ و بقای مملکت راهی را پیش گرفته وبر موکلین خودمان تحمیلی بنماییم که بواسطه آن سعادت آتیه و ملیت ما محفوظ بماند.

وکیل الرعایا- بنده میخواستم بپرسم که درخصوص ممیزی علمی با آن ترتیباتی که مجلس لزوم آن را تصویب میکردو خود جناب وزیر مالیه تأکید زیاد داشتند آیا دراین لایحه اسم برده شده یا خیر؟

وزیر مالیه- مختصراً اسمی برده شده.

وکیل الرعایا- گمان میکنم فایده این ممیزی کمتر از چهار کرور نباشد و باندازه راه آهن هم مخارج مقدماتی لازم ندارد.

وزیر مالیه- یك ترتیبی بنده قرار داده ام و در سابق هم بجناب ناصرالملك عرض کردم که قبل از این نقشه کشی یك ورقه ترتیب بدهند که سئوال میشود از صاحبان املاك مقدار مالیات و محصول و غیره و بعد نقشه کشیده میشود وحالا بنده آن ورقه را ترتیب داده ام اما امروز نیاورده ام و خیال دارم که امسال در اطراف طهران سمنان و دامغان و دارالمرز قم و کاشان بفرستم و امیدوارم که تا دو ماه دیگر نتیجه بدست بیاید.

اسدالله میرزا- آنچه لایحه تاکنون بمجلس میامد مفادش خواستن پول بود و بنده در خیال بودم که اگر بودجه ها تمام شود پول آنها را از کجا باید پیدا کرد و تاکنون چنین لایحه که جناب وزیر مالیه آورده اند بمجلس نیامده است واین مسئله که باید راهی برای تحصیل پول پیدا کرد تاکنون غفلت شده بود و بعضی از جهال مملکت تصور میکردند که در دوره مشروطیت باید کمتر از میزان سابق مالیات بدهند پس این خیلی مسئله مهمی است وباید در او تأمل نموده واصلاح شود و درباب قند و چای اینکه فرمودند سفراء محترم را دیده وامید است که آنها هم همراهی نمایند مبلغی بر عایدات مملکتی اضافه شود بنده میخواهم که عرض کنم که شاید تأمل دراین داشته باشند که اگر چیزی بر مالیات قند و چایی افزوده شود از مقدار صرف قندو چایی کاسته گردد و حال آنکه گمان نمیکنم بواسطه فی الجمله اضافه از صرف قند و چایی چیزی کاسته شودوملت ایران همان مقدار که از سابق صرف میشد صرف خواهند کرد واین مسئله راجع بخود ملت است زیرا که این قند وچای را صرف مینمایند پس در صورتی که اضافه را خود ملت میدهند واز مقدار صرف قند و چایی هم چیزی نقصان نخواهد شد گمان میکنم سفراء دولتین هم دراین باب تأملی ننمایند والبته مساعدت خودشان را هم خواهند نمود.

آقا سید حسین- جناب وزیر مالیه فرمودند ورقه درباب ممیزی ترتیب داده شده نزد بنده حاضر است هر گاه لازم است برای اطلاع آقایان قرائت شود.

وکیل التجار- نظر باین لایحه بنده امروز یقین کردم که مملکت ما وزیر مالیه دارد و همه قسم اطراف مالیه مملکت راملاحظه نموده اندواین لایحه قبل از اینکه بکمیسیون مالیه برود وعودت بمجلس نماید در تصویب یا رد آن نمیشود اظهاری کرد ولی همین قدر من باب یادآوری عرض میکنم که یك چیزی هم برای تنباکو معین شود خیلی خوب است زیرا که آنهم جزو قند و چای است و در باب ممیزی هم بنده همین قدر عرض میکنم که اگر یك قانون در باب مالیات گذاشته شود که رعیت بداند چه میدهد آنوقت گمان میکنم که هر کس از روی مأخذ معینی با میل و رغبت مالیات خود را بدهد و گمان میکنم تفاوت مالیات بیش از اینها بشود و اقلا تفاوت مالیات بچهار کرور خواهد رسید.

امان الله میرزا- معلوم میشود مجلس ما ترتیب صحیحی پیدا کرده که اینگونه لوایح صحیح قرائت میشود و در حقیقت میوه مجلس همین لوایح است واین لایحه جناب وزیر مالیه در کمال صحت است و باعتقاد بنده نباید رجوع بکمیسیون مالیه شود و از روز سه شنبه شروع بقرائت آنشده و رأی گرفته شود که زحمت جناب وزیر مالیه بهدر نرود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده گمان میکنم که این لایحه بسیار لایحه خوبی است و خیلی هم لازم است واما اینکه گفته شد لازم نیست بکمیسیون برود بنده صحیح نمیدانم این قانون است و در او نوشته شده که از فلان چیز فلان مبلغ باید مالیات گرفت وازبرای اجرای قانون خیلی چیزها لازم است واز برای مخالفین قانون شمشیر لازم است پس باید بکمیسیون برود و ملاحظه ودقت شود که امروز صلاح مملکت هست یا نه بنده میترسم از همین امروز انتشار بدهند که مجلس میخواهد بر مبلغ مالیات بیفزاید و از اشجار مالیات بگیرد و اذهان مردم را مغشوش نمایند پس باید بکمیسیون برود دقت و تأملی در او بشودو بعد البته به مجلس علنی آمده و مطرح مذاکره شود نمیدانم این حرف که میگویند از روی چه مأخذ است اگرچه آنچه جناب وزیر مالیه نوشته انددر کمال صحت است معهذا نمیشود بدون دقت و تأمل او را مطرح مذاکره قرار داد وعلاوه خلاف قانون است اگر بدواً رجوع بکمیسیون نشود.

آقا سید جعفر- این لایحه که جناب وزیر مالیه پیشنهاد کرده اند بسیار متین است ودر حقیقت میتوان گفت که امروز مجلس ما مجلس صحیحی شده است و عقلا هم همین طور رفتار کرده اند و حکما گفته اند که تحمل ضرر قلیل برای نفع کثیر جایز است و گمان میکنم که ملت هم با کمال خوبی تلقی نمایند واما احتمال بعضی مفاسد هم بطوری که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند ممکن است پس باید با ادله و براهین بمردم حالی کرد واز این طرف هم دفع ضرر را از ملت بنمایند.

وکیل الرعایا- چون فرمودیدکه مذاکرات دراین باب کافی است باین اعتبار عرضی ندارم ولی اگر باز مذاکره خواهد شد اجازه دهید عرضی دارم اظهار کنم.

رئیس- اگر بخواهیم دراین باب مذاکره نماییم باید ماده بماده قرائت شده وهر کس ایرادی دارد بگوید و رأی گرفته شود و حالا میخواهیم ببینیم بکمیسیونی رجوع شودیاخیر؟

وزیر مالیه- مجدداً اظهار میدارم که باید در مطالب دقت کرد وبنده ابداً انتظار نداشته وعقیده ندارم یك مطلبی را که نوشته ام وکلا محترم فوراً قبول کرده ورأی بدهند اما درباب اظهاری که آقا میرزا ابوالحسن خان گفتند اگر بنا شد هیئت مجلس بگوید که تمام افراد ملت سری یك تومان بدهند یك نفر پیدا شود بگوید من راضی نیستم نباید خوب کرد واگر باین اندازه ها خوف در کار باشد این مجلس واین ملت واین مملکت ترقی نخواهند کرد و در این صورت مجلس هیچ مسئله را بخیال این که عده شاید قبول نکنند نباید تصویب نماید.

حاج معین التجار- اما در مسئله قند وچای سفراء دولتین انگلیس و روس نباید گمان کنند که نقصانی در تجارت آنها واقع خواهد شد زیرا که صندوق چای در سابق سی و دو شاهی گمرك داشت بعد که دوازده تومان داد دیدیم که بیشتر مصرف میشودو در این صورت که سفراء دولتین نباید حرفی داشته باشند اما در باب مستغلات البته هر کس از افراد ملت باید برای حفظ خود چیزی بدهد ولی نباید طوری باشد که تحمیل شود خوب است این لاحیه چاپ شده و باطراف و ولایات منتشر شود واهالی این جا هم عقاید خود را بنویسند که همه کس بخواند ونظریات خود را اظهار دارند و بزودی نمیشود این لایحه را مطرح قرار داد و رأی گرفت.

رئیس- امروز روز مذاکره ورأی نیست موضوع مذاکره امروز این است که لایحه بکمیسیون رجوع شود یا نه وبعد از کمیسیون که بمجلس آمد ماده بماده قرائت شده رأی گرفته میشود حالا رأی میدهند که بکمیسیون رجوع شود یانه.

(گفتند بلی باید بکمیسیون رجوع شود)

حاج معین التجار- این را نفرمودید که باید این لایحه قبل از تصویب کمیسیون طبع و منتشر شود یا بعد از تصویب کمیسیون.

رئیس- بعد از تصویب کمیسیون.

حاج معین التجار- پس باید آن وقت یك مدتی صبر کرد و بعد بمجلس آمده مطرح مذاکره شده و رأی گرفته شود.

اسدالله میرزا- آنچه شنیده میشود در تمام ممالك خارجه میگویند حالتی در ملت ایران در این دوساله پیدا شده که واقع محیرالعقول است پس چنین مردمی البته برای حفظ خود و استقلال مملکت خود این مبلغ جزئی را خواهند داد و درمیان آنها اگر ده نفر تمرد نمایند البته از آنها مجبوراً گرفته خودهد شد سرباز و سوار و توپخانه برای همین کارها است وملت اگربقای استقلال مملکت و حفظ خود را طالب هستند نباید از این مبلغ جزئی مضایقه نمایند.

مخبرالملك- این صحبتها که در این جا میشود هر کس بشنود تصور مینماید که این لایحه یك مطلب مهمی بوده و بنده با آقای حاج معین التجار هم عقیده هستم باید این لایحه را فوراً روزنامه ها درج کنند تا اینکه مردم بدانند که چندان کار مشکلی نیست.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در اینکه برای حفظ حدودمملکت باید مردم مالیات بدهند شبهه نیست و کسانی که قبول نکنند محل اعتنا نیست ودیگر اینکه این لایحه باید درج شود و مردم نظریات خودشان را بنویسند و در کمیسیون هم باید دقت شود بعد از آن بیاید بمجلس که بطور صحت از مجلس گذشته باشد. آقا سید محمد جعفر- در این که این لایحه را باید چاپ کنندحرفی نیست ولی اگر از این مشروح تر و دلایل آن مبسوط تر باشد بهتر است که عامه بهفمند و نیز بجهت ادای تکلیف خود عرض مینمایم برای اینکه در اخذ کلیه مالیات از راه عدالت باشد باید رعایت کامل شود مثلا اشخاصی که سالی صد هزار تومان عایدی دارند پنجاه تومان متحمل ضرر نمیشوند ولی ضرر در ملك برعیت خیلی وارد میشود.

حاج معین التجار- محض تکمیل اظهارات سابقه خود میگویم که حق روزنامه مجلس است که این لایحه را درج نماید وعلاوه خواهش میکنم سایر روزنامه ها هم از روی این لایحه درج نموده و رأی خود را هم در محسنات این لایحه بنویسند.

رئیس- آن روز در باب تجدید کنترات (مسیوداشر) و همچنین در باب زیاد کردن دو کلاس درس علم تجارتی در مدرسه فلاحت وزیر تجارت لایحه تقدیم کردند مذاکره شده چون عده کامل نبود رأی گرفته نشد حال خوبست امروزه مذاکره شده رأی گرفته شود.

وکیل التجار- در باب تجدید کنترات مسیوداشر پریروز کسیکه اصرار داشت بنده بودم ولی بنده کنترات او را ندیده بودم وآن اعتراضات سابقه هم ابداً وراد نیست زیرا که او را باسم ریاست مدرسه در تحت حکم صدارت و وزیر امور خارجه کنترات کرده اند در این صورت فایده ندارد ما باید بدانیم که این شخص بچه شروط کنترات خواهد شد اگر مثل سابق باشد فایده ندارد.

وزیر تجارت- تقدیم آن لایحه برای این بود که اضافه حقوق را مجلس تصویب میکند یا نه و اما در باب کنترات او، او را من خودم میدانم که چه قرار بدهم و میدانم که او معلم باشد چه باید بکند پیشنهاد لایحه فقط برای این بود که این چهارده هزار فرانك که مواجب او بود با آن اضافه که میخواهد تصویب میشود یا نه اگر میکنید بگویید والا بگویید مدرسه تجارت نباشد.

وکیل التجار- وکلاء محترم تا ندانند که وجود این شخص برای چیست نمیتوانند تصویب نمایند باید معلوم شود که برای چیست و شرایطش چیست آنوقت شاید بیشتر هم تصویب کنند.

وزیر تجارت- اگر بنا باشد تمام جزئیات کنترات را بگویم دیگر مسئولیت از برای بنده نمیماند اختیار شرایط کنترات با من است آنوقت دوره دیگری بوده و ترتیبات دیگر داشت امروز بنده مسئولم و ترتیبات دیگر دارد اگر شما میخواهید مدرسه فلاحت صحیحی داشته باشید باید در سال یك مقدار زیادی هم بدهید که آن مدرسه اسبابی را که برای فیزیك و شیمی و سایر چیزهاییکه لازم دارد مصرف کند تا آنکه مثل مدارس منظم ممالك متمده باشد والا با این مبلغ که تا حال داده شده مدرسه فلاحت آن طورها تکمیل نخواهد شد و جزئیاتش را نباید بنده بگویم.

آقا میرزا سید حسن- این لایحه که جناب وزیر تجارت پیشنهادکرده اند ورود آن بمجلس موافق اصل نوزدهم قانون اساسی خلاف است زیرا که بدواً لوایحی که راجع بمدارس میباشد باید بنظر وزیر علوم و معارف رسیده ایشان تصویب نموده بعد بیاید بمجلس و مخارج آنرا هم وزیر علوم باید تصویب نمایند نه اینکه وزیر تجارت مستقیما بمجلس یا بکمیسیون مالیه بدهد.

وزیر تجارت- در این باب جنابعالی اشتباه کرده اید بعضی مدارس که مخصوص علمی و اداره ایست باید در تحت نظارت وزیر مسئول آن اداره باشد زیرا که شابد وزارت علوم از پروگرام آن کاملا مستحضر نباشند و درهمه جا هم معمول است مثل مدرسه نظامی که در تحت نظارت وزارت جنگ است.

احسن الدوله- این لایحه را وزیر تجارت باید مستقیما بمجلس بفرستند و از مجلس بکمیسیون برود نه اینکه بفرستند بکمیسیون مالیه و کمیسیون مالیه هم تصویب نماید باید اول بمجلس بدهد که از مجلس رجوعشده یا تصویب یا رد کند پس این لایحه برخلاف قاعده باینجا واردشده است.

مخبرالملك- در اینکه مملکت محتاج بوجود مردمان با علم است شبهه ندارد خاصه مملکت ما ولی در اینموقع باید یك رأی اساسی عرض کنم ما یکمدرسه دارالفنونی داشتیم و آنمدرسه بود خیلی عالی که تمام شعبات علم در آنجا تدریس میشد و آن بنا را هم مرحوم میرزا تقی خان امیر اتابك بنیاد کرده بود و قبل از آن که معلمین او ازخارج وارد شوند رنود عذر آن وزیر بزرگ را خواستند و شاید میخواستند که درب آنمدرسه راهم ببندند ولی چون معلم را خواسته و بقائی برپا شده بود دیگر خجالت کششیدند آن بنا رامنهدم سازند و از قراری که ما از معمرین خودمان شنیده ایم مرحوم ناصرالدین شاه در اوایل خیلی همراهی به آن مدرسه فرمودند و اکثر روزها بآنجا تشریف برده و موجبات تششویق رانسبت بمعلم و معلمین از قبیل دادن انعام و مواجب ونشان بعمل آورده بعد بواسطه بی مبالاتی یکی دو نفر که آنزمان بعضی عنوانات بی موقع کرده و برخی حرفها گفته بودند و بسمع شاه رسید سلب میل شاه مرحوم را نمود زیا که آنوقت گوشهای مردم مستعد شنیدن آن اظهارات نبودواز آن ببعد دیگر بآن مدرسه اعتنایی نشد واز همه بدتر این بود که هر شاگردی که در آن مدرسه فارغ الحصیل شده و بیرون آمده بهیچوجه کاری باو رجوع نکردند و کم کم رجال دولت را از اشخاص بی سواد بی علم قرار دادند و بمقصود خود نایل گشتند و کار بجایی رسید که شاگردان آن مدرسه پس از تحصیل زیاد مجبور شدند بکاسبی مشغول شوند این بود تازمان ورود بلژیکیها باین مملکت ودر آن زمان عده از مردم از روی دانستن وندانستن عزیز شدند و چنانچه در سابق معمول این مملکت بود که کار را از برای شخصی میخواستند نه شخص را برای کار این بود که چون مسیوداشر بیکار بود گفتند خوب است مدرسه فلاحت تشکیل شود مبلغی هم پول دادند و تاکنون فایده از آن نبرده اند و در همان زمان مدرسه دارالفنون فریاد میزد که این همه پول میدهند بآن مدرسه اگر میخواهید این مدرسه صورت حقیقت پیدا کند برای ما هم بدهید ابداً گوش ندادند و بدیهی است چنانچه در سایر ممالك هم معمول است و هر سالی مبلغی هم خرج مینمایند اما ما امروز آن استطاعت را نداریم و علاوه بطوریکه جناب وزیر تجارت گفتند هر علمی اسباب عملیات مخصوص میخواهد مثلا مهندس نظام و مهندس فلاحت و مهندس معدن شناس لازم داریم وتمام اینها هم اسباب لازم دارند پس از برای اینکه صرفه منظور شود خوب است همه اینها در یك جا

باشند و دروس مشترکه رادر یك جا بخوانند آنوقت برای تجارت یك اطاق لازم است و یك نفر معلم همچنین برای فلاحت یك معلم و یك اطاق لازم است بهمین ترتیب سایر علوم دیگر پس بعقیده بنده همین یك مدرسه را ما تکمیل نماییم بهتر است از اینکه چند مدرسه تأسیس شود و بعلاوه هیچکدام از این شاگردها مقدمات آنها کامل نیست پس در هر صورت اگر ما همین مدرسه دارالفنون را تکمیل نماییم بهتر است از تأسیس ده مدرسه دیگر.

وزیر تجارت- بنده هم دراینباب باجناب مخبرالملك همرایم اینکه این لایحه را عرضکرم برای همین بود که یکباره یا درب این مدرسه را ببندید یا کنترات او تجدید شود واینکه گفتند هفت هزار تومان مواجب میگیرد چنین نیست واما اینکه در مدرسه فلاحت نباید مقدمات خوانده شود این تقصیری نیست برای اینکه شما مدرسه مقدماتی نداشتید چنانچه بنده خودم در مدرسه سیاسی که بودم دیدم آنجا که هر یك از شاگردان مقدمات یك علم را میدانستند و باقی را نمیدانستند و هکذا پس شما بایدمدرسه مقدماتی داشته باشید تا اینکه شاگردان در آنجا تحصیل مقدماتی نمایند بنده که این مدرسه را دیدم گفتم دو کلاس مقدماتی تشکیل بدهند و اگر میخواهید که مدرسه صحیح داشته باشید این استکه باید چند مدرسه صحیح داشته باشید این استکه باید چند مدرسه بزرگ مقدماتی تشکیل نمایید که پروگرام آنها صحیح باشد وحالا هم اگر میخواهید این مدرسه دایر باشد بنده میتوانم تا یك اندازه با دادن بعضی اسباب و داخل نمودن شاگرد درعملیات ترتیب بدهم و اگر نمیخواهید آنهم بنده تا یك درجه با این رأی هم عقیده هستم که درب این مدرسه را بکلی مسدود نموده و مدرسه مقدماتی صحیحی تشکیل کنند.

مخبرالملك- اینکه جناب وزیر گفتند تقریبا با عرض بنده یکی است بنده عرض میکنم که ما امروز نباید برای هر مدرسه یك معلم بیاوریم و چون قوه واستطاعت ما کم است تمام را در یك نقطه جمع کرده و آنجا راصلاح نماییم که تماما در یك مدرسه دروس مشترکه را بخوانند و مقدماتی راهم در یك مدرسه جمع کنیم از روی پروگرام صحیح که کاملا از آنجا بیرون بیایند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- شاگردان مدرسه فلاحت ایراد داشتند که چرا میگویید ترقی نکرده ایم و در روزنامه نوشته اند که ما حاضریم امتحانات خود را در تحصیلات خودمان بدهیم و معلوم بداریم که ترقی نموده ایم اما در باب تجدید کنترات داشر باید تا یك درجه از ترتیب و شروط کنترات مجلس مستحضر باشد که بتواند رأی بدهد.

حاجی معین التجار- مسئله دو تا است یکی در باب داشر است ویکی هم در اساس مدرسه فلاحت است واینکه در سابق نتیجه کامل حاصل نشده حرفی نیست حتی از مدرسه دارالفنون با آن توجهات ناصرالدین شاه بواسطه نواقصی که داشت نتیجه کامل حاصل نشد ولی حالا که بنا شد این مدرسه در تحت نظارت یك وزیر مسئول عالمی باشد باید امیدوار شد و ترتیب جزئیات آن با آن وزیر است و باید اموراتی را که ناقص است تکمیل نماییم این مدرسه فلاحت راهم فرض میکنم که از آن مدارس ناقص است و باید نواقص را تکمیل کرد.

حسنعلی خان- بنده میخواهم که در این باب مسئولیت وزرا عرض نمایم چون در همه مطالب به آنها ایراد مینمایند لهذا عرض میکنم لایحه که بمجلس میآید آن حقیقت مالیه را باید ملاحظه نمایند و مجلس با شخص هیچوقت طرف نیست اگر هم چیزی از او دیده شود آن وقت با جناب مخبرالملك هم عقیده هستم و باید امروزه برای رفع این نواقص عده مدارس را کم کرده وهمان عده قلیل را تکمیل نماییم.

آقا سید مهدی- اولا اینکه مدرسه که تاکنون صد هزار تومان مخارج او شده وجدان بنده حکم نمیکند بکلی بسته شود ودیگر ایرانی که تحصیل علم کرده گویا باید از گرسنگی بمیرد در چندی قبل یك نفر از اشخاص عالم این مملکت لایحه نوشته بود و تقبل نموده بود که این مدرسه را بهمین چهارده هزار فرانك دایر نماید و مبالغی از همین چهارده هزار فرانك را هم صرف اسباب عملیات آن بکند وآن لایحه قرائت نشد در صورتیکه یکنفر آدم عالمی چنین تعهدی بنماید دیگر سزاوار نیست که مبلغی بخارجه داده شود.

معتمدالتولیه- در تجدید کنترات او بنده عرض نمیکنم ولی اطلاعی که از کار او دارم عرض میکنم پس از اینکه بطهران آمد قریه بهشتی را برای عمل زراعت پسندید و اختیار کرد و آن ده قبل از اینکه باو داده شود پانصد خروارعملکرد داشت اینکه آنجا مشغول عملیات شد رفته رفته عملکرد آنجا رو بتخفیف گذاشت و عاقبت به بیست خروار رسید با این وصف اگر لازم است کنتراتش تجدید بشود.

امان الله میرزا- بعقیده بنده تمام این عیوبات از رؤسای بی علم ما بود و وقتیکه یکنفر ازخارجه برای کاری میآوردند آنها از روی علم هر چه صرفه خودشان را میدیدند بزبان لین اظهار میکردند و در کنترات نامه آنها نوشته میشد بعد هر چه میخواستند میکردند مثلا ما یکنفر را برای مدیری گمرك آوردیم کار جایی کشید که صدر اعظم شد و هرچه میکردند بموجب کنترات نامه که داشتندو معلوم است

که اینها از روی بی علمی بوده ولی حالا که کار در دست وزیر عالمی است لابد اطراف کار را ملاحظه خواهند نمود اما اینکه گفته شد مدرسه تجارت در تحت اداره وزارت علوم باشد بنده عرض میکنم که بعضی مدارس است که باید در تحت نظارت وزیر مسئول آن کار باشد مثل مدرسه تجارت و نظامی که باید در تحت نظارت وزارت جنگ و تجارت باشد.

لسان الحکما- بنده عرض میکنم گذشته از اینکه از موضوع خارج شدیم در کار وزیر مسئول هم داخل شدیم و عقیده بنده این است که این مدرسه خیلی لازم است و در صورتیکه وزیر مسئول قبول این امر را نموده و مسئولیت جزئیات آن را بعهده میگیرد دیگر ما نبایددر جزئیات آن دخالت کنیم و حیات مملکت بسته به ثروت و تجارت است و توسعه ثروت و تجارت هم بسته بمدرسه فلاحت وتجارت است و آنچه جناب مخبرالملك فرمودند منافاتی با بودن این مدرسه ندارد ممکن است این علم را دراین مدرسه تدریس نمایند و دورس مشترکه را در آن مدرسه یا اینکه این علم را هم در آن مدرسه تدریس نمایند.

آقاسید حسن تقی زاده- معلوم میشود که اشتباه شده است درباب علم و مدرسه وداشر و در اینجا هیچکس منکر نیست که هرچه ما بتوانیم امروز باید در نشر معارف و علوم کوشش نماییم و اشخاص عالم را سر کار اورده تا بوجودآنها کارها در مجرای خود جاری شود در این مطلب هیچکس حرف نداشت و صحبت ما دراین مقام نبود بنده میگویم که ما نباید فرنگیهای بیکار که میخواهند با انواع واقسام حیل صورت کار در اینجا باشند و از وجود ایشان کاری ساخته نشود برای آنها کار درست کنیم و سالی مبالغی گزاف پول بآنها بدهیم تا میتوانیم باید این اشخاص را بیرون نماییم و وزراء ما باید در این خط باشند نه اینکه تا موقع سرآمدن کنترات یکی شده تجدید کنترات نمایندوامروزه ما مدرسه فلاحت لازم نداریم و آنچه که لازم داریم باید در قری و دهات باشد که بچه های رعایا را بیاموزند تا مشغول بعملیات شوند و فعلا هم آن فلاحت عالی را ما لازم نداریم همین شاگردان مدرسه فلاحت را در ورازمین و ساوجبلاغ و غیره متفرق کنند و در هر نقطه از اینجاها مدرسه ترتیب بدهند که در اوالف و باء ابتدائی فلاحت ومقدمات گفته شودزیاده از این هم لازم نیست واین شاگردان برای این مسئله کافی هستند و هیچ احتیاج بمعلم فرنگی نداریم.

وکیل الرعایا- بعقیده بنده همانطور که جناب وزیر تجارت اظهار داشتند برای ترقی و توسعه تجارت و فلاحت مدرسه فلاحت نهایت لزوم را دارد و در خصوصیات آن مذاکره کردن ظاهراً مقتضی مجلس نباشد واین هم مسلم است که ما معلمین و مستخدمین که میآوریم باید کمال دقت را نموده واز آنها کار بخواهیم نه آنکه آنها را بحال خودشان واگذار نماییم و باید در همه حال نظارت در کارها واعمال آنهاداشته باشیم.

اسدالله میرزا- در اینکه ما امروز محتاج باشخاص عالم هستیم گویا اختلاف وشبهه نباشد اگر رداخله مملکت اشخاص عالم ایرانی داشته باشیم چه بهتر واگر نباشد لابد باید از خارجه جلب نماییم ودراینکه باید با تمام قوا در صدد تحصیل و تکمیل علوم باشیم و در هیچ مرتبه و مقامی تغافل نداشته باشیم دراین هم حرفی نیست و این که آبدی و خرابی يك مملکت بسته ببود و نبود فلاحت و تجارت آن مملکت است شبهه ندارد وآن هم محتاج به مدرسه و تحصیل علم است پس مدرسه فلاحت برای ما لازم است حالا این شخص نباشد شخصی دیگر و آنهم ما نباید بشخص کار داشته باشیم آنمطلب راجع بوزیر مسئول است هر گاه نقصان یا خلافی دیدیم به وزیر مسئول رجوع میکنیم و اینکه گفته شد این شاگردان بروند در اماکن متعدده مشغول تعلیم وتدریس شوند اینها همان اشخاصند که میگویید دراین مدت هیچ کاری نکردند و چیزی نیاموختند با این وصف چگونه میتوانند مشغول تعلیم وتدریس بشوند گذشته از این کسیکه مدرسه تشکیل میکند باید کامل باشد و از مدرسه عالی خارج شده باشد و تمام شعبات آن علم را تحصیل کرده باشند گمان نمیکنم که این شاگردان دارای چنین رتبه باشند اما اینکه این مدارس مقدماتی را صحیح کرد و تمام قوای علمی را در يك نقطه جمع کنند و بعد از مدارس مقدماتی در آن مدرسه عالی بروند این حرف صحیحی است بنده هم عقیده ام همین است و باید امروزه محض تسهیل راه تحصیل این کاررا کرد.

مخبرالملك- خوب است که بنده باز در باره محض توضیح آن مطلب خودم را تکرار نمایم چنین معلوم میشود که بنده منکر لزوم علم و آوردن معلم هستم بنده عرض میکنم که ما خیلی محتاج بآوردن معلمین هستیم و نهایت لزوم را هم بعلم داریم ولی بواسطه عدم استطاعت وکمی مالیه میگوییم باید تمام قوای مالی وعلمی خود را در يك جا جمع کنیم که دروس مشترکه در آن مدرسه خوانده شود و علم فلاحت هم يك نفر معلم لازم دارد برای آن مدرسه بیاوریم و يك اطاق هم کافی است نه اینکه علیحده يك مدرسه برای این علم داشته باشیم که چند نفر هم معلم و ناظم وغیره را هم مبالغی مواجب بدهیم با این ضعف قوه مالی و علمی که داریم و همچنین سایر علوم و دیگر اینکه قانون اساسی روح مملکت است نباید ازمجرای آن تخلف شود این لوایح که راجع بمعارف و علوم است باید بتوسط وزیر علوم و تصویب او بمجلس بیاید نه بتصویب وزیر تجارت.

حاج میرزا علی آقا- تمام این علوم برای این مملکت لازم است و بایدترتیبات آن را فراهم نمودولی از روی ترتیب صحیح بنده یکوقتی در مدرسه درس میخواندم و سالها هم تحصیل عربیت کردم ولی اگر از من یك لغت عربی بپرسند شاید ندانم واگر یك کتاب عربی که دارای لغت و اصطلاحات باشد بدهند که ترجمه کنم نمیتوانم از جناب وزیر سئوال میکنم که اگر میشود این علوم را بزبان وطنی ترجمه کرده که همه کس بتواند تحصیل کند وزودتر بمقصود نایل گردد این کاررا بکنند بهتر است واگر اسباب آن فراهم و موجود نیست پس آن شاگردانی که درست تحصیل بزبان فرانسه کردند وعالم بلغات هستند آنها را وادارید برای تحصیل این علوم تا اینکه تحصیل شان کامل شده وبعد از آن هم بتوانند بدیگران تعلیم نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده باز آن مطلب سابق خودم راتکرار میکنم از این که اصلا ما امروز چنین مدرسه فلاحتی لازم نداریم ودیگر اینکه جناب وزیر تجارت فرمودند در بر هم زدن این مدرسه و جمع کردن قوی در یکجا منهم تایك درجه هم رأیم معنی این را نفهمیدم وزیر باید رأی خود را ثابتاً بگوید دیگر درجه ندارد و مطلب دیگر اینکه این وزراء ما باید ما را از قید زنجیر این فرنگیها خلاص کنند واین زنجیر را از گردن ما بردارند نه اینکه دوباره این زنجیر را بگردن ما بگذارند و اهتمام وزراء در این امر باید در نهایت درجه جد و جهد باشد نه این که باز تجدید کنترات این اشخاص را تصویب نمایند.

وزیر تجارت- اینکه جناب مخبرالملك گفتند قانون روح مملکت است صحیح است بنده نخواستم برخلاف قانون رفتار کرده باشم اگر شما امروز بخواهید مدرسه نظامی تشکیل کنید باید بتصویب وزرات جنگ باشد یا بتصویب وزرات علوم البته وزارت جنگ باید باشد و چون مدرسه فلاحت راجع بتجارت است از این جهت بنده دخالت کردم وزیر علوم کاملا مسبوق بصلاح و فساد تجارت با نظم نیست اگرچه این وزیر علوم ما عالم بهمه اینها هست ولی ترتیب قانونی باید اینطور باشد زیرا که مسئول این امر بنده هستم بلی از جهت دیگر که داخل در معارف وعلوم است البته وزیر علوم باید در تمام اینها نظارت وسرکشی داشته باشد و معنی آن ماده از قانون اساسی هم باید این طور باشد اما اینکه جناب آقای تقی زاده فرمودند جواب آن را پیش هم عرض کردم که اگر نمیخواهید این مدرسه باشد لازم باین مذاکرات نیست بگویید از حالا در آن را ببندندواگر باید باشد و محتاج بچنین مدرسه هستیم داخل در جزئیات شدن و اینکه این شخص فلان طور است راجع به بنده است و مسئولیت آن با من است.

مخبرالملك- قانون در این موارد حکم است نه اینکه هر کس بمیل خود او رامعنی کند صریح ماده نوزدهم قانون اساسی این است که کلیه مخارج علوم ومعارف باید تصویب وزیر علوم باشد و کلیه مدارس در تحت نظارت عالیه وزیر علوم خواهد بود و بهمین جهت بود که سابقاً از طرف وزارت علوم به داشر نوشته شد که شما از وضع مدرسه فلاحت و ترتیب آن اطلاع بدهید داشر بملاحظه این که خود را رئیس فلاحت میدانست ودرکنترات او قید شده بود ابداً از وضع مدرسه بوزارت علوم اطلاع و توضیحات نداد.

آقا سید حسن تقی زاده- ما فعلا کار نداریم که این مدرسه داخل در کدام اداره است در هر کدام میخواهد باشد اینکه گفتند داخل در جزئیات آن نباید شد صحیح است ولی بنده عرض میکنم که اساساً این مدرسه باین نحو و وجود اینگونه فرنگیهای بیکار لازم نیست و ما نمیخواهیم والا اگر اصل مدرسه توصیب میشد معلوم است جزئیات آن با وزیر تجارت است نه با ما حرف در این است که اساساً چنین مدرسه لازم نیست واینکه میگویم لازم نیست برای اینکه این وزرا باید ما را از قید زنجیر اینها خلاصی دهند و مکرر عرض میکنم که باید وزرا این اشخاص را از شغل خارج کنندواگر بخواهند وزراء این زنجیر استخدام این اشخاص را از گردن ما نگیرند میخواهم بگویم که مجلس باید عذر وزرا را بخواهد.

رئیس- دیگر مذاکرات باندازه کفایت شده حالا رأی میدهید که کنترات مسیو داشرتجدید شود (گفتند خیر).

رئیس- این رقعه ایست از وزارت داخله رسیده قرائت شود.

(قرائت شد قریب باین مضمون که نظامنامه مجلس سنا را که مدتی است نوشته شده واعلیحضرت همایونی هم دستخط فرموده که تشکیل شود نهایت تأکید را دراین خصوص میفرمایند لذا خوبست مجلس مقدس عطف نظر و توجهی نموده هر چه زودتر نظامنامه مزبوره را تصحیح و تصویب کرده بفرستند که بزودی در تشکیل مجلس سنا اقدام شود.

رئیس- این مطلب صحیح و لازم است وباید یك روزی را معین کرد که آن نظامنامه را بیاوریم مطرح کرده زودتر از مجلس بگذرداین مسئله قانونی است و دیگر جای رد وایرادی هم نیست البته باید خوانده شود و بگذرد.

مخبرالملك- بلی مجلس سنا بموجب قانون اساسی باید تشکیل شود صحیح است ولازم هم میباشد ولی آن نظامنامه اگر همین طور بمجلس بیاید نخواهدگذشت خوب است اول ارجاع کنید بیك کمیسیونی یا در همان کمیسیون هیئت رئیسه تنقیح و تصحیح شود بعد از آن یاید بمجلس تا زودتر بگذرد.

رئیس- اگرچه کار هیئت رئیسه زیاد است ولی معهذا دقت نظر در این نظامنامه نموده و زودتر بمجلس خواهد آمد.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 263

جلسه: 263

مذاکرات روز 3 شنبه 26 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 23 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(صورت غائبین روز شنبه قرائت شد از قرار ذیل).

حاجی امین الضرب، مخبرالملك، آقا شیخ محمدتقی، ادیب گلپایگانی، آقامیرزا سید علینقی، حاجی ملك محمد، آقا میرزا حسن کرمانی، آقا سید علاء الدین.

رئیس- وزیر داخله و وزیر جنگ ووزیر امور خارجه امروز بر حسب دعوت جناب حاج امام جمعه بمجلس خواهند آمد از برای دادن توضیحات در خصوص سرحد ارومی حالا خوب است تا آمدن ایشان درباب اینکه کمسیون مالیه دو شعبه یا سه شعبه باشد مذاکره شده تصویب و کسری اعضاء انتخاب شود.

وکیل الرعایا- در روز یکشنبه درخصوص جای رئیس و نایب رئیس خیلی صحبت شد و قرار دادند که جای رئیس و نایب رئیس ومنشیان معلوم باشد ونیم ذرع فاصله بین رئیس ونایب رئیس باشد که نحوی نشود هنوز یك روز نگذشته بکلی فراموش شده.

رئیس- این ایراد شما صحیح است باید مکان هیئت رئیسه معین باشد انشاء الله بعدها بهمین طور رفتار خواهد شد.

وکیل التجار- در باب سه شعبه بودن کمیسیون مالیه بنده تصویب میکنم که یك شعبه برای بودجه سالیانه باشد که هنوز ترتیب داده نشده یك شعبه هم برای بودجه وزارتخانه ها که دقت کامل شود تااینکه همه ساله دیگر اسباب زحمت نشود دیگر اینکه عرایض زیاد و فوق العاده است از قبیل محاسباتی که راجع بنایب السلطنه میباشد و تاکنون مانده و مطالب دیگر استکه باید رسیدگی شود و گمان میکنم که بجهت این مسئله اخیر هم یك شعبه معین نمایند بهتر است حالا عددش 18 یا 24 نفر باشد آنرا باید ملاحظه نمود ولی سه شعبه بودنش اهمیت دارد.

حاج معین التجار- از بابت بودجه پریروز مختصری بنده عرضکردم و جناب مخبرالملك هم مفصلا گفتند که امسال نباید دست زده و بهمان ترتیب که بوده باید برقرار باشد و عقیده بنده این است که مجلس رأی بدهد مستوفیان مشغول نوشتن بودجه باشند بهمان ترتیب که هست واگر بخواهند دست بزنند آن بدرد امسال نخواهد خورد.

دکتر ولی الله خان- این ترتیبات در نظامنامه داخلی که نوشته میشود مشروحاً با شرایطش نوشته شده خوب است این مذاکرات باشد بعد از اتمام آن مذاکره شود.

حسام الاسلام- بعقیده بنده اعضاء کمیسیون مالیه باید کاملا انتخاب شوند و تقسیم بدو شعبه یا سه شعبه یا کمتر کردن تکلیف رئیس کمیسیون مالیه است.

حاج میرزا آقا- فعلا باید اعضاء کمیسیون مالیه از برای دو شعبه انتخاب شوند و اگر برای سه شعبه لازم شد قراری گذاشته میشود.

ساعدالوزراء- بعقیده بنده بیش از این صحیح نیست هر روز اوقات مجلس را بجهة انتخاب اعضاء کمیسیون مالیه معطل کرد خوب است حالا عده که لازم است انتخاب شوند وبعد ترتیب دو شعبه یا سه شعبه بودن معلوم شود.

حاج امام جمعه- تصدیق کردند باینکه کمیسیون مالیه دو شعبه یا سه شعبه باشد یا رد نمودن آن بسته باین است که فعلا کارهای موجوده کمیسیون مالیه را بنظر بیاورند آن وقت تصدیق یا رد نمایند گمانم این است که اگر کار را بنظر نیاورند تصدیق و رد آن از روی متانت کامل نخواهد بود الان چند کار مهم در آنجا است یکی بودجه قشون است که از پارسال همینطور مانده ملاحظه نشده است که باید بزودی اصلاح شود حالا کار باین ندارم بقول حاج معین التجار که دست زدن به بودجه امسال بدرد امسال نخواهد خورد در هر صورت مجلس حق دارد که ببیند و یکی دیگر بودجه هفت وزارتخانه است که مدتی است آورده اند و همینطور مانده باید خیلی زود تصحیح و تصویب شود وعلاوه کارهای متفرقه راجع به مالیه است که رسیدگی بآنها خودش یك شغل بزرگی است بعقیده بنده اگر کمیسیون مالیه دو شعبه باشد باز کارها ناقص خواهند ماند همان سه شعبه باشد خوب است واعضاء هم همان هیجده نفر یا بیست و چهار نفر انتخاب شوند کافی است.

بحرالعلوم کرمانی- کمیسیون مالیه یك کمیسیون است و منشعب ساختن او بشعبات بسته بخود اهالی کمیسیون است هر اندازه که لازم دانستند قرار میدهند ولی آنکه مذاکره شد که چطور باید بودجه مملکت را اصلاح نمایند آن را نفرمودید اگر لازم است جماعتی در آن خط باید سیر کنند.

وکیل الرعایا- البته وزیر مالیه آنچه لازمه وزراتست دیگر بعدها بکمیسیون مالیه رجوع نخواهندکرد ولی همانطور که گفتند حالا برای این سه کار سه شعبه باشد بهتر است.

آقا میرزا ابوالحسن خان- کمیسیون دو قسم است موقتی و دائمی اینکه گفتند کمیسیونی بجهت ملاحظه کردن بودجه وزارتخانه ها لازم است صحیح است ولی این کمیسیون موقتی است چند روزی میتوانند آنرا ملاحظه کنند و اما کمیسیون برای بودجه مملکت وملاحظه کردن آن دائمی است که پیش از وقت باید بودجه بیاید در کمیسیون وآنها ملاحظات خودشان را بنمایند و یك کمیسیون دیگر برای اینکه مالیات را چه نحو خواهند اخذ کرد و اصلاح آن بطوریکه لازم است و ملاحظات خودشان را در آن نموده اینهم دائمی است پس دو کمیسیون دائمی است واین هم باید معین باشد کمیسیون باید دخالت در کار وزرا مسئول نکند و بوظایف خودشان عمل نمایند.

رئیس- اگر برای ملاحظه بودجه های وزارت خانه ها کمیسیون لازم است اکثر از آنها آمده وحاضر است دراین صورت نیز لازم است که یك شعبه کمیسیون مالیه برای این کار انتخاب شود.

آقای حاج امام جمعه- بدیهی است که نظم مملکت باداره شدن وزارتخانه ها است و معلوم است وزارتخانه ها اداره نمیشود مگر به تنقیح وتصویب شدن بودجه وزارتخانه ها پس باید کمیسیونی باشد که فوراً آنها را ملاحظه کرده بمجلس بدهد واین هم بدیهی است بعد از آنکه کار کمیسیون تمام شده قهراً منفصل خواهند شد واگر اینطور نباشد باز کارها مختل خواهد شد خوب است در این مورد مثلی بگویم مکرر من در خارج مجلس بوزارت خارجه اظهار داشته ام که با این اهمیت آذربایجان و مسئله سرحدی از قراریکه میگویند آنجا یك کارگذار کافی نداریم جواب داده است چون هنوز بودجه وزارت خارجه نگذشته و معلوم نیست که بچه اندازه حقوق در باره آنها برقرار خواهد شد لهذا بهر کس تکلیف میشود نمیروند یك عیب مختصر بتأخیر افتادن بودجه این است.

آقا شیخ محمدعلی- در این باب خیلی مذاکره شد و آنچه از این مذاکرات برمی آید این است که کمیسیون یکی باید وضع قوانین مالیه بنماید ویکی هم برای ملاحظه واصلاح بودجه وزارتخانه ها است ویکی دیگر برای اینکه لوایح قانونیکه میاید رجوع شود بآنجا واز آنجا باید بیاید بمجلس پس این سه شعبه لازم است ولی باید حالا عده شان را معین کرد که چقدر لازم است وانتخاب کرد.

آقا سید حسین- درخصوص کمیسیون مالیه آنچه که معلوم میشود سه شعبه باید باشد پس حالا در اینکه چند نفر باید انتخاب شده وعده آنها تکمیل شود مذاکره نموده وانتخاب کرد آنوقت خود میدانند که بچه ترتیب قرار بدهند و چند شعبه نمایند.

مؤتمن الممالك- در باب بودجه وزارت خارجه که هنوز بکمیسیون مالیه نیامده ولی در باب اینکه کمیسیون مزبور سه شعبه باشد یا چهار شعبه بعضی را میشودمنفك کرد از همدیگر ولی بعضی را از یکدیگر منفك نمیشود کرد از همدیگر جدا کرد ولی این یك شعبه را که باید فکر نمایند وراه اینکه از چه مأخذ وچه ترتیب باید مالیات گرفت و بر مالیه افزود یا نه ممکن است مجزی کرد و از مجلس یك عده را بجهت این کار انتخاب کرد که ملاحظات خودشان را کرده وارائه دهند.

حاج محمد اسمعیل آقا- اینکه گفته شد بودجه وزارت خارجه نیامده است قریب یك ماه هست که آمده است بکمیسیون خارجه و در آنجا مشغول ملاحظات آن هستند و عماً قریب تمام شده بکمیسیون مالیه داده خواهد شد ولازم بود که بدواً کمیسیون خارجه ببیند که این مأمورینی که معین کرده اند کافی است یا زیاد است اما در باب تفکیك شعبات کمیسیون بنده با مؤتمن الممالك هم عقیده هستم تمام با یکدیگر مربوط هستند و نمیشود جدا کرد.

میرزا مرتضی قلیخان- عقیده بنده این است که عده کمیسیون مالیه تکمیل واعضاء آن انتخاب شود.

بعد ترتیب تقسیم بچند شعبه با خود کمیسیون مالیه باشد وعده اعضاء هم همان هیجده نفر که جناب حاج امام جمعه فرمودند کافی است و ترتیبات را آن وقت کمیسیون بموجب نظامنامه داخلی که دارد قرار میدهد.

امان الله میرزا- قرار این بود که هر کسی رأیی میدهد اگر قبول است همان را قبول کنند واگر قبول ندارند او را رد کنند یك فرمایشی حاج امام جمعه فرمودند همه او را تصدیق میکنند و آنچه را هم که میگویند همان است که جناب حاج امام جمعه فرموند دراین صورت نباید مدتی وقت مجلس راضایع کرد واین مذاکرات راجع بنظم داخلی مجلس است وباید روز یکشنبه مذاکره بشود نه در مجلس علنی و وقت مجلس ضایع گردد.

رئیس- انتخاب کسر اعضاء کمیسیون باید در مجلس علنی باشد نه در مجلس سری و حالا مذاکره از شعبات کمیسیون شده رأی میدهید که دو شعبه باشد یا سه شعبه

(گفتند سه شعبه).

(در این موقع ورقه اخذ رأی از برای انتخاب منتشر گردید.)

مؤتمن الممالك- بنده استعفا داده ام واین عده که قرار شده انتخاب شوند یکی کم است.

رئیس- آیاکسانیکه انتخاب میشوند حق استعفا دادن دارند یانه؟

مؤتمن الممالك- اگر آنها که استعفا داده اند حق داشتند بنده هم حق دارم والا فلا.

رئیس- اگر اینطور باشد که عده را انتخاب کنند و آن وقت استعفا بدهند دیگر کاری نمیشود کرد وهمه روزه باید وقت مجلس را صرف انتخاب اعضاء کمیسیون کرد.

آقا سید حسین- وکلاء محترم انتخاب شده اند برای کار کردن بجهة ملت و برای هر کمیسیون که انتخاب میشوندباید قبول کنند واگر هم اهل آن کار نباشند باید در آنجا نظارت داشته باشند و ترتیب کار را آموخته که برای بعدها انتخاب میشونددیگر عذر نیاورند اگر این طور باشد که هر کس انتخاب شده عذر بیاورد کار پیشرفت نخواهد کرد.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- این آقایان وکلا وقتی که ملت آنها را انتخاب نمود باید بدانند که برای چه انتخاب شده اند یقین است که برای خدمت بملت انتخاب شده اند دراین صورت وقتی که برای کمیسیونی انتخاب میشوند نباید استعفا بدهند در حقیقة از وکالت استعفا داده در دو صورت میتوانند برای کمیسیونی که انتخاب شده اند استعفا بدهند که یا ناخوش باشند و یا از عهده کار نتوانند برآیند غیر از این دو صورت اگر استعفا بدهد در حقیقة از کار مجلس استعفا داده اند.

رئیس التجار- بنده در این مدت آنچه امتحان کرده ام ترتیبی پیدا نخواهد کرد مگر اینکه آن دستوری را که بنا بود جناب دکتر ولی الله خان برای کمیسیونها بنویسند تا آن دستور مرتب نشود کمیسیونها ترتیب پیدا نخواهند کرد.

رئیس- قانون برای این است که اجرا شود و نظامنامه داخلی مجلس که نوشته شده کدامش اجرا شده که تا نظامنامه کمیسیونها نوشته شود مگر نه این است که انتخاب اعضای کمیسیونها برای حاضر شدن و کار کردن است نظامنامه نوشته شده است که کمیسیون باید تشکیل شود آیا نباید این ماده اجرا شود ما نبایدمنتظر باشیم که یك دستوری بعد نوشته میشود و حالا هیچ کاری نکنیم و آنچه که نوشته شده است البته آنهم بمجلس خواهد آمد اما حالا باید که کمیسیونها هر یك مشغول وظیفه خود باشند.

رئیس التجار- آنچه که بنده امتحان کرده ام تا دستور عمل کمیسیونها نوشته نشود ترتیب صحیحی پیدا نخواهد کرد.

آقا شیخ محمد علی- در کلیه این مذاکرات بنده تعرض دارم کسی که قبول وکلات از جانبت ملت کرد خادم ملت است وهر کس استعفا میکند باید دارای یکی از این دو جهة باشد یا جهالت در آن کار و یا مرض وغیر از این اگر استعفا دهد حکم وکالت ملت بر او جاری نیست.

رئیس- فعلا مذاکره دراین باب نداریم مقصود این است که باید اعضاء کمیسیونها در کار خود حاضر شوندو بی جهة مسامحه و استعفا نکنندو آن روز را جناب تقی زاده تعرض کرده بودند که باید همیشه چند روز قبل از وقت موضوع مذاکرات مجلس معین و بوکلا اطلاع داده شود و تا کمیسیون ها منظم ومشغول کار نباشند بنده نمیتوانم موضوع مذاکرات مجلس را معین کنم باید کمیسیونها بکارهای خود اشتغال داشته تا نظم و ترتیب پیدا کند. (در این موقع وزرائیکه احضار شده بودند بمجلس آمدند.)

رئیس- آقای رئیس الوزراء را زحمت دادیم که بر حسب دعوت آقای حاج امام جمعه تشریف بیاورند و بعضی توضیحات بدهند این است که اکنون تشرف آوردند.

آقای حاج امام جمعه- چند روزی قبل در تلگرافخانه برای مخابره حضور حاضر شدیم و وزیر جنگ هم حضور داشتند از تبریز بما گفتند تلگراف حاج محتشم السلطنه را که از سلماس بوزارت خارجه کرده است گرفته ببینید ما هم گرفته ملاحظه کردیم ماحصل آن این بود که خوی وارومی و سلماس محصور عشایر متمرده خودمان است اگر یك اردوئی تشکیل نشود عاقبت وخیم خواهد داشت و خود بنده هم از چهار ماه قبل بتصدیق اکثر آقایان اگر روزی دو مرتبه هم حضور وزراء رسیده ام گفته ام که باید از حالا یك فکری برای خوی و سلماس وارومی کرد وخود رئیس الوزراء هم از همه بهتر میدانند و بحال آنجا مستحضر هستند البته تلگراف محتشم السلطنه که بواسطه قطع سیم ارومی از خوی مخابره شده ازنظر وزیر داخله گذشته است وهمچنین تلگرافی از انجمن ارومی شده است که حاصل آن این است که قریب دو هزار نفر از زن ومرد را در ارومی و اطراف آن سربریده اند وزنها را پستان بریده اند و بدیهی است اگر جلوگیری نشود بیش از این هم اطلوع خواهند کرد میخواهم ببینم که این تلگراف که بوزارت خارجه رسیده است وایشان بوزارت جنگ داده اند وزارت جنگ و رئیس الوزراء چه فکری و چه اقدامی کردند.

وزیر جنگ- آنروز را آمده بودم بکمیسیون و از این جا رفته حاج محتشم السلطنه را خواستم که در تلگراف خانه حاضر شود تابا او حضوراً مذاکره کرده مطلب خوبی واضح شود بعداز مذاکرات لازم شد که یك استعداد فوری در اینجا حاضر گردد و آنچه خود بنده هم بر حسب اطلاعاتی که دارم و در اینجا حکومت کردم بهتر از تمام سوارهای آذربایجانی سوارهای چهار دولی هستند و بعد از آن سوار قراریاپاق وبعداز مذاکرات زیاد قرار شد که یکصد سوار از سوارهای چهاردولی ویکصد سوار از سوارهای قرازیاپاق بروند بارومی و آنها پول میخواستند وعجالتا گفتم یکی ده تومان بآنها بدهند واز این طرف از اردوی میاندوآب که ششصد هفتصد سوار در اینجا هستندبنا شد سیصد نفر از آنها بروند وصد نفر سوار هم از تبریز برود وهفتاد نفر هم قزاق با دو عراده توپ هم برود و فعلا آنچه لازمه اقدام فوری بودتا این اندازه اقدام شده و گمان این است تا بیك درجه بتوانند جلوگیری نمایند اگرچه نبایستی این گونه وقایع رخ بدهد ولی اتفاق افتاده و بعضی از اخبارات هم اغراقات زیاد دارد و معلوم نیست که این عده را که گفته اند صحیح باشد و گفته شده باشد ولی اتفاقی بود که افتاده لکن صحت این اندازه میروند قرار شد چهار فوج هم از اینجا برود و هرچه زودتر باید اینها را راه بیندازیم ولی آنچه که امروز خیلی لازم است که کارها باو اصلاح میشود پول است و اگر پول نداشته باشیم قدری اصلاح کارها سخت است و تا زود است باید فکری در این باب شود.

آقای حاج امام جمعه- بنده نمیخواهم عرض کنم که در رساندن استعداد بآنجاها تقصیر شده است ونمیخواهم عرض کنم که این هزار نفر مرد و طفل که کشته شده است برادران و خواهران ما و و مسلمان هستند ولی همین قدر میگویم که آنها نوع ما هستند وحالا دیگر نباید آن ترتیب سابق باشد واین ششصد سوار هم کفایت نمیکند و غیر از اطلاعات محلی هم که داریم محتشم السلطنه هم تلگراف کرده است 3 هزار نفر اکراد متفقاً حمله مینمایند بر فرض این عده هم نباشد دو هزار نفر باشد دوهزار نباشد هزار نفر باشد ودر مقابل هزار نفر ششصد سوار کافی نخواهد بود بعقیده بنده سه فوج یااقلا دو فوج سرباز وهزار سوار از همان افواج وسوار که درآن صفحات هست در ارومی اردو زده و تشکیل شود واگر مسامحه شود یکماه دیگر خبر بدتر از آنجاها خواهد رسید وبالاخزه سلماس و خوی هم همین حال را پیدا خواهد کرد و میخواهم بدانم این عده قشون را اولا وزیر جنگ تصویب مینمایند و برفرض اینکه تصویب کنند چند روزه در ارومی حاضر خواهند کرد و در مجلس اظهار نمایندو معین کنند.

وزیر جنگ- بنده نمیگویم که همین ششصد یا هفتصد نفر کافی است واین تکلیف فوری بوده که عمل کرده ایم والبته اگر کافی نباشد بعد هم استعداد فرستاده خواهد شد نه این است که بنده ندانم آنجا استعداد لازم ندارد درسابق اغلب در آنجاها اردو تشکیل میشد و خودم در آنجاها بوده ام دیدم و در سابق اشرار آنجا طایفه شکاك بودند وحالا دیگران هم زیاد شده و شرارت میکنند بعلاوه تحیك هم در کار

هست مسلم است که آنجاها استعداد کافی لازم دارد واز آنجا که این ملت را ملت نجیب وطن پرستی میدانم میگویم که هر قدر قشون تصویب نمایید وهر قدر پول بمن بدهند که قشون برای خوراك و پوشاك معطل نباشند در آنجا استعداد و قشون حاضر خواهم کرد و هر وقت پول بدهید و بگویید که فلان قدر قشون لازم است حاضر خواهند بود.

آقای حاج امام جمعه- اینها جواب من نیست حق وزیر جنگ این است که بگوید اینقدر قشون برای آنجا لازم است و فلان مبلغ هم پول لازم دارد تا مجلس چه تصویب کند و وزیر مالیه فکر آنرا بنماید نه اینکه من بگویم وتصویب نمایم از من همینقدر است که بگویم فلانجا مغشوش است و قشون لازم دارد.

(در این موقع تلگراف انجمن ارومی وتلگراف جناب محتشم السلطنه در خصوص همین اغتشاش و استدعای چاره قرائت شد.)

وزیر جنگ- از آنجا او صد و پنجاه نفر سوار ماکوئی را خواسته است ما که ششصد سوار فرستاده ایم و این علاج فوری است البته آنجا اردو میخواهد ولی باید مخارج آنرا معین کرد.

آقای حاج امام جمعه- اگرچه این عده سوارکافی نخواهد بود ولی میپرسم چند روزه این سوار آنجا حاضر میشود از میاندوآب تا ارومی سه منزل است آیا چند روزه این سوار را آنجا حاضر مینمایید.

وزیر جنگ- یکی از احکام که بحاجی نظام الدوله شد تصویب دادن بهر نفری ده تومان بود که بهر نفر سواری ده تومان بدهند و حرکت کنند حال دیگر چند روزه در آنجا حاضر شوند نمیدانم باید خبر برسد.

آقای حاج امام جمعه- من دیگر حرفی ندارم همین قدر میگویم اگر وضع آنجا باین طور بماند تا یکماه دیگ اهل وعیال اهالی آنجا اسیر خواهند شد و تمام مردمان آنجا را خواهند کشت ابداً در ما حس ملیت نیست میشنویم که زنها واطفال را میکشند واسیر مینمایند وما هیچ احساس ملیت نمیکنیم.

آقا سید حسن تقی زاده- از یك سال قبل باین طرف تمام حدود خاصه حدود آذربایجان مغشوش شده و قوای دولت هم سست شده وچشم و گوش ما هم پر شده در سابق اگر چند نفر را در قوچان اسیر میکردند یا سه نفر در کرمان کشته میشد هیجانی هم در عامه مردم وحرارتی هم در مجلس پیدا میشد و حالا که خبر میرسد مثلا در فلانجا فلان قدر کشته شده چشم وگوش ما پر شده وابداً تغییری در حال ما پیدا نمیشودواز تلگراف انجمن و محتشم السلطنه یك مطلب کلی بدست میآید که یك عده را کشته اند معلوم است یك شهر همه را که نمیکشند ولی اشرار در پنجاه آبادی که ریختند هزار نفر را میکشند وحالا که اطراف ارومی محصور وقتل و غارت است و راه رامسدود کرده اند اول وظیفه دولت است اگرباید حفظ جان ومال مسلمانان را بنماید وقتی که مردم جان ومالشان محفوظ نباشد دیگر چه فایده در کار است رعیت مالیات میدهد برای حفظ جان و مال خودش ودولت هم باید یك نقشه دایمی داشته باشد که اینطور اتفاقات نیفتد هر دو ماه سه ماه یك خبر وحشت انگیز از یکجا میرسد وکلا قدری صحبت میکنند وزرا هم بعضی احکامات و تلگرافات مینمایند بالاخره مطلب فراموش شده از میان میرود پس تکرار میکنم عرض خودم راکه باید در حدود آذربایجان دولت یك نقشه اساسی بکشد ویك اردوی سیار تشکیل دهد مثل اینکه درحدود خراسان واسترآباد در سابق برای تراکمه یك اردوی دایمی لازم بود همینطور برای حدود آذربایجان هم اردوی سیاری لازم است که از قبیل خوی و سلماس واردبیل که گرفتار تاخت و تاز اشرار شاهسون وغیره هستند وهر یك از این نقاط هم اردوی مختصری لازم دارد و باید وزراء نقشه این کار را کشیده و ببینند چقدر قشون لازم دارد و مخارج آنها چقدر میشود و آنرا روی کاغذ بیاورند و وقتیکه روی کاغذ آمدمعلوم میشود و آنوقت باید فکری برای پول کرد بهر حال چنانچه عرض شد اردوی سیار سریع الحرکتی ازبرای حدود آذربایجان لازم است و باید بزودی ترتیبش را داد.

وزیر جنگ- فرمانفرمای آذربایجان قرار این مسئله را داده اند که شش هزار پیاده ودو هزار سواره باید همیشه در آذربایجان باشند وفکرمخارج آن را هم کرده اند که یك اندازه از مالیات خود آذربایجان است و یکمقداری هم باید وزیر مالیه فکر کره و راه بیندازد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- تمام این ترتیبات که پیش میآید فقط بواسطه این ست که بین دولت و ملت اتحاد کامل نیست و تا اتحاد کامل حاصل نشود رفع این انقلابات نخواهد شد و نمیخواهم باولیای امور نسبت مسامحه بدهم ولی اگر اقدام درهر کاری میکردند تا حال کارها پیشرفت کرده بودو میخواهم بهیئت وزراء عرض کنم از ما همین قدر است که نظم مملکت را فوراً بخواهیم و وزیر جنگ هم فوراً باید عده قشون را با مخارج آن معین نموده و پیشنهاد مجلس نماید مجلس که تصویب نمود وزیر مالیه اگر دارد میدهد واگر ندارد فکر محل مینماید ملت هم اگر مملکت میخواهد پول باید بدهد واگر ملت ندارد اشخاصیکه سالهای سال پول ملت را خورده اند بدهند رأی صحیح همین است که عرض کردم باید ما از وزراء نظم بخواهیم وزیر جنگ هم باید فوراً ترتیب آنرا بدهد و پیشنهاد نماید.

حاج معین التجار- این که میگویند پول لازم است برای این است که نظر وزراء وبعضی از وکلابر این است که استقراض از خارجه صورت بگیرد که این گونه مخارج را از آن پول بنمایند بنده عرض میکنم ما هنوز مخارج فوق العاده بیش از مأخذ مالیات مملکت پیدا نکرده ایم واین مخارجات باندازه نیست که بگوییم پول نداریم و برای این گونه مخارج نباید محتاج بقرض خارجه باشیم بر فرض اینکه استقراض خارجه صورت بگیرد برای این قبیل مصارف نیست واگر باین مصارف بخواهیم خرج کنیم باید اول فکر پرداختن آنرا بنماییم که از کجا باید بدهیم دیگر این که ما فقط یك لفظ مسئولیت میشنویم وهیچ معنی آن معلوم نیست مثلا گفته میشود فلان جا دوهزار نفر کشته شده آخر مسئول این کار کیست همان طور که گفته شد قلب ما قساوت پیدا کرده دیگر بیش از این هم عرض نمیکنم.

آقای حاج امام جمعه- بنده خیلی افسوس دارم از بدبختی خودمان انسان وقتی که بیك کاری شوق دارد هر قسم مانع هم پیش بیاید اعتنا نمیکند و با کمال جد و جهد بآن کار اقدام مینماید اما وقتیکه شوق نداشته باشد و بتحریك دیگری مجبور است کار کند ابداً آن کار پیش نمیرود این مملکت همان مملکت است که در واقعه شیخ عبدالله چهل هزار قشون منظم حرکت دادند و سالی شش کرور باسم قشون منظور شده چرا از دو هزار نفر اشرار جلوگیری نمیشودومیگویند از خارجه باید فرض کرد علت همان است که جناب حاج معین التجار گفتند ما هیچکدام خود را مسئول نمیدانیم جناب مخبرالسلطنه اظهار داشته که بنده باید در مملکتی بروم حالش این است که گفته میشود وانشاء الله امیدوارم که یك ترتیبی داده وخود را در آن ترتیب مسئول بدانم ولی عیب کار این است که مشکلات کار گفته نمیشود و کار حل نشده میماند مثلا هشتاد فوجی که داریم و بهتر از همه آنها بیست و پنج هزار نفری است که در آذربایجان است که ازمالیات آنجا هم بآنها جیره ومواجب داده شده در چندی قبل محتشم السلطنه تلگرافی کرده بود که سیصد نفر از فوج بهادران یا مخبر آن برای تنظیم باینجا خواستم بعد بهزار تدبیر آنها را بیرون کردم که اقلا از شرارت آنها مردم آسوده باشند مقصود این است آن حال پول و شما است که میگویید این حالت قشون شما است سیصد یا سیصد و پنجاه سواری که از میاندوآب تلگراف شده حرکت کنند پولی که خواسته اند از محل گمرك حواله شد بدهند و چون حاج نظام الدوله هیجده هزار تومان پول خواسته بود و خواسته بودند پول را باو ندهند و بحواله جات بدهند بنده اصرار کردم که حتماً باید بارباب حقوق ندهند و بسوار وسرباز بدهند وامیدوارم که بعد از رفتن خودم یك انتظام و ترتیبی در امور داده و مالیات هم وصول شودولی باید این را دانست که مشکلات کار را باید گفت ونباید اخفا کرد و مطلب باید توضیح شود با این ترتیب و بی پولی معارفی که امروز پیدا میشود باید از محل گمرك پرداخت وباید قدری جلو حواله جات را گرفت پس باید عیب کار را گفت وچاره کرد با این ترتیب هم میرویم تولکت علی الله.

اسدالله میرزا- این اظهار بنده اعتراض بر وزراء است و عرض میکنم اولا کمیسیون سرحدی که سابقا تشکیل دادیم وزراء شب و روز آمده واوقات صرف کرده قرار گذاشتند که اردوئی در ساوجبلاغ تشکیل شود که هم آنجا امن باشد و در موقع لزوم هم بجاهای دیگر حرکت داده شود ومخصوصا یك روز در اینجا سؤال شد چه قدر قشون آنجا موجود است گفتند شش هفت هزار نفر قدری مایه امیدواری شد افسوس که آن ارو را یك اندازه تقلیل داده اند و در این خصوص خبط کرده اند در صورتیکه مسبوق بودند و همان طور که آقای حاج امام جمعه گفتند پیش بینی شده بود که چنین اردویی لازماست مسئله دیگر این که اول این اغتشاشات کوچك بود اگر ده نفر یا بیست سی نفر از اشرار بجایی حمله کردند اولیای امور آذربایجان جلوگیری نکردند تا کار باینجا رسید که دو هزار نفر کشته شود اما این که جناب مخبرالسلطنه گفتند که این وجوه حالیه موجوده در تبریز بقشون داده شده وبه ارباب حقوق داده نشود گمانم این است که اگر این جزئی حقوق ارباب حقوق داده نشود اشرار داخلی بیشتر از اشرار سرحدی اغتشاش کنندواگر بنا است استقراض شود اقدام نمایند والا همان طور که جناب حاج معین التجار اظهار داشتند بتمام ولایات اطلاع داده شود که چنین اتفاقی روی داده البته همه همراهی خواهند کرد.

مستشارالدوله- از کثرت دردها و علل آنها امورات مختلط شده است و حالیه موضوع بحث استقراض خارجه نبود بلکه این خودش یك مسئله بزرگی است که بعدها باید مذاکره شود و باید وزارت جنگ این اظهاریکه شد عده قشون و مخارج آن را معین نموده و روی کاغذ آورده پیش نهاد وزراء ووزیر مالیه مخارج آن را بدهد امروز هیئت وزراء احضار شده بودند بجهت این بود که اطمینان بدهند که تا کی استعداد بآنجا خواهند فرستاد وآن صفحات راتأمین خواهند نمود وچه اقدام فوری برای ارومی کرده اند که دیگر از اینگونه اخبارات موحشه نرسد و نشنویم در شب عید در کمیسیون خارجه گفتگو شد که قرار بگذارند یك اردویی مرکب از شانزده هزار نفری درتبریز تشکیل بدهند که سیار باشد که درهنگام بهار از اینگونه اغتشاشات ناگوار روی میدهد دیگر بروز نکند اینك بهار رسیده و فعلا اول وهله کارها است واز آن طرف هم اردوی ساوجبلاغ هم تقلیل شده است چنانچه وزارت جنگ گفتند هفتصد نفر سوار در آنجا بوده وحال آنکه پیش از این قراریکه شنیده شد قریب دو هزار سوار در آنجا بوده است وباز عرض خودم را تکرار مینمایم که امروز ابداً موقع موضوع استقراض نبود ونباید امور داخل یکدیگر بشود و خوب است یك قدری در امورات تعمق بنماییم و اینها که گفتند ظواهر است فایده ندارد و نتیجه کامل گرفته نمیشود اینکه گفته شده عده از فوج بهادران در ارومی بوده وجود آنها در آنجا بیشتر اسباب اغتشاش شده بودعلت این است از وقتی که قشون را تقسیم درمیان سردارها کردند رسم قشون بکلی از میان رفته واسم آن مانده

از قراری که شنیده ام دو فوج در تبریز حاضر است میآیند طهران میخواهیم بدانیم این دو فوج با چه پولی خواهند آمد در صورتیکه در این موقع باید از اینجا قشون بآذربایجان برود و سابقاً قرار شد دویست نفر از سوار کشیکخانه از اینجا بروند بساوجبلاغ ودر اینجا که سان دیده شد یکصد و بیست نفر بودند وقتی که از قزوین و زنجان گذشته چهل پنجاه نفر بوده اند در صورتیکه مبلغ سه هزار تومان اینجا از بابت مخارج فوق العاده گرفته اند و بهر نفری از آن عده شانزده تومان داده شد واین ترتیب بوزراء اطلاع داده شد گفتند حالا مقتضی نیست که جلوگیری شود واینجا چند فوج پیاده نظام وعده سوار معین شده که بروند بآذربایجان و نمیخواهم اسم آنها را ببرم وبسرداران افواج اطلاع داده شده الان ده روز است که هیچ خبری از آن سردار نرسیده و بهمین علت است ترتیب قشون از میان رفته و کارها پیشرفت ندارد.

وزیر جنگ- مسئله پول که اینجا گفته شد و آقای حاج امام جمعه هم تعرض کردند من میدانستم واین که تا چند وقت قبل بنده میگفتم پول لازم است مقصود استقراض از خارجه نبوده و تمام مسئولیت کارهای آذربایجان با فرمانفرما بوده واز اینجا هم که میرفت شرایطی کرده و با تصویب او هیئت وزراء هم مخالفت نکرده اند وحالا هم که جناب مخبرالسلطنه میروند وبا ایشان هم استعدادی میرود و اردوئیکه بطور دائمی باید آنجا باشند اقلاششهزار پیاده و دو هزار یا لااقل پنجهزار و پانصد سوار لازم است و آن را هم بطور منظم و ترتیب صحیحی نگاه میدارند.

آقای حاج امام جمعه- محتشم السلطنه که رئیس کمیسیون و حاکم ارومی است واغلب حسن ظنی در باره ایشان داریم از همیشه میگفت که افواج و استعداد برای اینجا لازم است وبیست روز قبل از این تشکیل اردوئی را در ارومی خواسته است در این مدت هیچ معلوم نشد که در این باب بایشان چه جواب داده اند اقلا در جواب تلگراف ایشانا بگویند که فلان فوج و فلان سوار را خواهیم فرستاد آیا لازم نبود در این موقعی که گفتند دو هزار نفر را کشتند یك اقدامی بکنند که فلان فوج و فلان سوار فرستاده میشود واین چهار فوج که با جناب مخبرالسلطنه میخواهند بفرستند برای ارومی فایده ندارد وهیچ فکری نمیتوانند بکنند تا آنها برسند هر چه باید بشودمیشود آیا برای ارومی چه کار کرده اید و چه اقدامی شده.

وزیر جنگ- همین بیست و پنجهزار تومان که حاجی نظام الدوله خواسته است از محل گمرك و غیره حواله داده شده است برای همین است که دوفوج از تبریز میرود برای ارومی البته خواهند رفت وخاطر جمع باشید جناب مخبرالسلطنه اظهار داشتند این عیب را باید گفت که چنانچه مستشارالدوله در ضمن نطق خودشان گفتند که این سرداربازی باعث اختلال نظم قشون آن سامان شده و ابداً مشغول تکلیفات نظامی خودشان نمیشوند شخص نظامی همیشه باید خود را از برای خدمات نظامی حاضر دارد هر وقت که خدمتی باو رجوع نمودند فوراً حاضر شود والا نظامی ونوکری که اطاعت نکندوحاضر خدمت باشند برای چیست بنده حالا دراین سفر راحت یا تعب است داوطلبانه میروم ولی این را میگویم در اینجا وقتی که من به آذربایجان رفتم وبسرکرده های افواج لزوما گفتم باید بفلان جا و فلان مأموریت بروید اگر حاضر نشوند بدون ملاحظه اینکه او کیست و یا پسر کیست او را از مناسبات و تمام شئونات دولتی ونظامی معزول میدانم ودیگری را بجای او منصوب و معین خواهم کرد که همیشه حاضر خدمت باشد.

آقای حاج امام جمعه- بنده یك سئوالی هم از جناب وزیر داخله دارم قرار بود که یك عده سوار بخوی بفرستند و همان حال که در ارومی هست آنجا هم همانطور گرفتار آن اغتشاشات هستند و مدتی بود که میبایست این سوار بآنجا بروند آیا تا حال سوار مزبور رفته است یا نرفته است واگر نرفته است از کدام سوار وکی خواهند رفت.

وزیر داخله- به اقبال السلطنه تلگراف شد که علاوه از سوارهایی که درمیاندوآب دارد یکصد سوار بخوی بفرستد ونیز تلگراف شد به حاجی نشام الدوله از سواری که سابقاً جزو کشیك خانه بود و حالا در تبریز است یکصد سوار بفرستند ویکصد سوار هم از خود خوی گرفته شود.

آقای حاج امام جمعه- اولا میدانید که ماکو سوار دولتی ندارد الان سیصد و هشتاد نفر در میاندوآب دارد حالا هم صد سوار بفرستید بخوی چگونه ممکن خواهد شد وسوار کشیك خانه هم که فرمودند ده بیست روز طول خواهد کشید تا حرکت از تبریز نمایند واین یکصد سوار هم که قرار گذاشته اند از خوی گرفته شود اگر از اهالی خود خوی گرفته شود کاری نیستند اگر از عشایر اطراف گرفته شود خوبست ولی ترتیب دادن این خودش بیست روز طول خواهد کشید وابداً این استعداد بنفع برای خوی نخواهد بود.

رئیس الوزراء- برحسب اطلاعاتی که در مدت توقف چهارسال در آذربایجان دارم وشما هم میدنید ومستشارالدوله هم میداند همین سوارهایی که عرض کردم فعلا موجوداست که میتواند بخوی برود و مخصوصا از اقبال السلطنه خواسته ام که این یك صد سوار را

بفرستند بخوی واین سوارهای که در اردوی میاندوآب بودند وقتی که از فرمانفرما مؤاخذه شد که دراین موقع چرا اردوی آنجا تقلیل گردید جواب داد که لابد اقدام باین کار شد در هر صورت سوار حاضر فعلا همین است که اظهار شد.

آقا حاج امام جمعه- خاطر شریف مسبوق است که چند فقره از قراء سلماس را چاپیده اند و خوی راهم همینطور ویست را هم زده اند و بخایل اینکه سوار بآنجا برود فایده ندارد و آنجا هم تا چندروز دیگر حالت حالیه ارومی را پیدا خواهد کرد.

آقا سید حسن تقی زاده- یك مطلبی جناب مخبرالسلطنه گفتند و مستشارالدوله هم بآن اهمیت دادند و آن عدم اطاعت است که عرض میکنم وعقیده که بنده دارم آنست که ایران یك نفر آدم کافی لازم دارد وتمام اینها که هستند اسم است وهیچ مسئولیت در بین نیست و در اینجا گفتم که وزارت افتخاری نباشد ولی باز همان هفتادو هفت وزیر و هزار سردار را داریم وهیچ صحت عمل در بین نیست و هر کسی را که بکاری میخواهیم بگماریم تمام انجمنها باید مواظب کار او باشند آخر هم اقدام خیری از او ظاهر نمیشودو ما باید آدم صحیح کافی از برای اصلاح امور این مملکت پیدا کنیم وآن حادثه که برای ایران و این مملکت در ده سال بعد رخ خواهد داد امروزه در آذربایجان رخ داده است و رشته سیاسی آن صفحه بکلی از هم گسیخته واطراف و حواشی آن از هم پاشیده که نزدیك است این رشته بکلی از هم منفصل شود و اگر جناب مخبرالسلطنه آنجا را اصلاح نمایند آن کسی که امروز باید طلوع کند برای اصلاح امورات آنچه ایشان خواهند بود وما باید بایشان اختیار نامه بدهیم که با مشت آهنین از کجا اصلاح مفاسد را بنمایندما دو چیز میخواهیم برای آنجا یکی شخص صحیح امن کافی که پیده کرده ایم و یکی هم دادن بایشان داد که دیگر کسی مداخله در امورات آنجا نکند تا اصلاح مفاسد شود جناب مخبرالسلطنه اظهار داشتند بنده امروزه که در این مجلس شرفیاب شدم بمقصد خداحافظی بودم ومیخواستم کارهایی راکه در این مدت در اداره خود زحمت کشیده ام پیشنهاد مجلس مقدس نمایم ولی افسوس که مصادف شد با این وقایع ناگوار سرحد ارومی و از کثرت این اتفاقات که در آذربایجان رخ داده عرصه بر من تنگشده گفتم آنچه قوه دارم تقدیم مینمایم مرا مرخص نمایید بروم شاید خدمتی نمایم وحالا هم میروم واین وقایع هم اتفاق افتاده باید علاج واقع را قبل از وقوع کرد پس قبل از وقت که علاج نشده حالا هم هر چه مذارکه شود زیادتر موجب پریشانی خاطرها است ولی امیدوارم که انشاء الله بزودی اصلاح شود ونیز اظهار نمودند یا انیکه چون من میروم ودر این مدت که وزارت علوم با من بود بعضی قوانین ونظامنامه نوشته و بودجه وزارت علوم راهم چیزی بنظرم رسیده نوشتم واین است تقدیم مجلس مقدس مینمایم ویك نظامنامه هم برای سلوك شاگرد ورفتار اسناد بآنها نوشتم وجهتش این بود که یکوقت شاگردان مطابع تعطیل کرده واز من مطالبه قانون کرده بودند این نظامنامه با بعضی نوشتجات دیگر که متعلق بوزارت علوم است پیش جناب رضا قلی خان که از زمان مشروطیت معاون وزارت علوم بلکه در زمان سابق هم داخل در این خدمت بوده است میباشد و تا وزیر علوم معین نشده هر گاه توضیحاتی بخواهید از ایشان بخواهید که اطلاعات کلیه در این موارد دارند.

حاج معین التجار- اگر جناب رئیس صلاح میدانند بوزراء اخطار شود که درکمیسیون باشند تا مجدداً در خصوص سرحدی مذاکره شده نتیجه گرفته شود در اینمجلس که نتیجه صحیحی گرفته نشد.

رئیس- حالا آقایان وکلا تصویب مینمایند که مجدداً در کمیسیون سرحدی با وزراء در بابت ارومی مذاکره شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- این مذاکرات که نتیجه نداشت باید نتیجه صحیح گرفته شود کار کردن وزراء ما باین نحو است که فرمانفرما در چندی قبل تلگراف کرده بود که عشایر در اطراف ارومی بنای شرارت را گذاشتند اگر اجازه میدهید اینها را تنبه کرده و گوشمالی بدهم که برای آتیه موجب آسایش شود اگر امروز از اینها جلوگیری نوشد بر شرارت خود افزوده باعث تمرد و طغیان عشایری که فعلا تسلیم شدند خواهند شد واز آنروز تاحال ابداً جواب این تلگراف فرمانفرما را ندادند حالا که از اینجا بیرون رفتند این مذاکرات را هم فراموش میکنند.

رئیس- پس چرا این سؤال را حضوراً نکردید خوب بود سوال میکردید که بچه جهت با آن تلگراف دراین مدت اقدامی نشده بود حالا هم در کمیسیون سرحدی مذاکره میشود این سؤال را بنمایید تا اینکه نتیجه کامل گرفته شود اینهم تلگرافی است که از حجج اسلام عتبات عالیات که از قصر مخابره شده است اطلاعاً قرائت میشود تلگراف مزبور بصورت ذیل قرائت شد.

(از قصر بطهران 30):

مجلس محترم شورای ملی نصرالله تعالی اعوانه با اظهارات مجدانه و مواعید خسروانه که دستخطهای تلگرافی و کتبی ملوکانه متضمن بوده چنین مترقب بود که من بعد برای دولت و ملت روزگار سیاهی رخ ندهد و تمام ظلم ظالمین در سفك دماء منهمك بوده انتظام و مجازات خواهند فرمود تاکنون در این باب اثر عنایت بظهور نرسیده لهذا مفسدین جری و اقدام در قتل علماء امت و ذریه

طاهره نموده مصیبتی را که پس از انقراض دولت ملعونه بنی امیه لعنهم الله تاکنون اتفاق نیافتاده بود بقایاو اخذاف آن شجره ملعونه در شیراز وارد آورده اناالله وانا الیه راجعون از اطراف هم روز از ضعیفی صدایی بلند و ناله و فریاد واستغاثه مظلومین شنیده میشود العجب ثم العجب از این ذهول و اغفال که مایه اعدام دولت و ملت است چنانچه عزیمنت خسروانه ادام الله تعالی سلطنه در وفا بعهد وانجام بوعده ثابت وراسخ است جداً در مقام ترقیه حال رعیت و تأمین بلاد بذل مرحمتی مخصوص و حادثه فجیع شیراز را چنان تدارك وجبران مؤاخذه وانتقام فرمایند که موجب جبر کسر قلب انور حضرت اقدس ولی عصر ارواحنا فداه عموم رعیت هم از تطاول ظلمه و طغات در امن وامان مزید دعاگویی داعیان خواهد گردید و اگر خدای نخواسته در تدارك معروضات تعلل و اغماض شود علی الاسلام السلام حقیقت حال را اعلام بفرمایید.

(نجل المرحوم حاجی میرزا خلیل)

(الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی)

(الاحقر عبدالله المازندرانی)

رئیس- جواب این تلگراف باید نوشته شود اقداماتی که دراین خصوص شده تحقیق نموده جوابی نوشته میشود در مجلس قرائت شده پس از تصویب مخابره شود.

(در این هنگام اسامی اشخاص منتخبه از برای کمیسیون مالیه قرائت شد.)

(بیان السلطنه، مجدالملك، ساعدالوزراء، ناظم العلماء، آقا میرزا محمود خوانساری، معظم الملك، حاجی میرزا ابراهیم آقا، آقا شیخ محمد علی.)

رئیس- این آقایان باید در موقع انعقاد کمیسیون مالیه حاضر شوند و از پس فردا اعضاء کمیسیونها هم حاضر و غایب میشوند اسامی غایبین نوشته میشود و موضوع مذاکره مجلس روز پنجشنبه هم همان قانون انجمن تجارتی است.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 264

جلسه: 264

مذاکرات روز 5 شنبه 28 شهر ربیع الاول 1326 دارالشورای ملی

مذاکرات 3 نبه 25 رآقا میرزامرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی غایبین روز سه شنبه خوانده شد از قرار ذیل):

(حاجی سید ابراهیم، آقا ملا حسن، ثقة الاسلام، امین الرعایا، قوام دیوان. آقا میرعماد، آقا میرزا حسین طبیب.)

رئیس- اینها غایبین روز سه شنبه بودند که اسم برده شد وامروز بنده رفتم بکمیسیونها خیلی از ایشان غایب بودند اسامی آنها هم نوشته شده وخواهش میشود که آقایان ازبرای ادای تکالیف خوددر کمیسیونها حاضر شوند.

آقا سید حسین- چندی قبل از بابت دستگیری بعضی از اشخاص متهمین چون در گرفتاری آنها خلاف قانون شده بود یك هیجان وانقلاب فوق العاده عمومی که درتمام ملیت ظاهر شد و نزدیك بود تمام ادارات تعطیل نمایند برای اینکه برخلاف قانون اساسی رفتار شده بود در گرفتاری متهمین و مجلس با نهایت زحمت و مرارت ملت را ساکت نموده و قرار گذاشت که خودش بطور فوق العاده رسیدگی نماید و دو هیئت از طرف مجلس معین شده یکی بعدلیه رفته و یکی هم بوزارت جنگ که معلوم شود اگر متهمین مقصر بوده اند آنها را به مجازات برسانند والا آنها را خلاص و بلکه جبران نمایند حالا می بینیم آن دو هیئت به مجلس آمده اند و از ماوقع و مأموریت خود اطلاع نداده اند خوب است مقرر دارند آقایان اطلاعات خودشان را برای استحضار مجلس مقدس بگویند که تکلیف معلوم شود و ملت در صدد تحصیل جواب برآمده است بآنها هم جواب داده شود و بدانند که مجلس حافظ حدود و حقوق همه میباشند.

رئیس- از جمله اشخاصی که برای عدلیه معین شده بودند آقای حسین قلیخان نواب بود حالا خوبست اطلاعات خودشان را بگویند.

حسین قلیخان نواب- مأموریت ما این بود که در استنطاق متهمین حاضر ونهایت دقت را نمودیم که چیزی فروگذار نشود و پانزده روز است که ما درعدلیه حاضر میشدیم حتی روزهای تعطیل را هم رعایت نکرده نگذاشتیم که تعطیل شود و امروز روز آخر بودکه استنطاق تمام شد از رئیس محکمه پرسیدم که دیگر کاری بما دارید رئیس گفت دیگر استنطاق تمام است گفتم حالا که ما میخواهیم برویم در مجلس مقدس از ما خواهند پرسید که نتیجه چه شده است خوب است شما چیزی بنویسید که با راپورت ما مخالفت نداشته باشد گفت من حالا نمیتوانم راپورت صحیح بنویسم چون روز قبل از بابت محاکمه واستنطاق ضیاء السلطان راپورت نوشتم وزیر عدلیه بمن گفت شماچرا بدون اطلاع من راپورت دادید این است که حالا من نمیتوانم جیزی بنویسم وراپورت مجسل استنطاق و اتمام آنرا بشما بدهم گفتم پس کی خواهیم داد گفت حالا که وزیر عدلیه کسالت دارند بعد از رفع کسالت بنده راپورت خواهم داد و شاید هم علنی باشد که استنطاق اینها محتاج بتجدید بشود چون دیدم که نمیتواند راپورت کتبی بدهد گفتم پس راپورت شفاهی بدهید گفت همین قدر میتوانم بگویم که از استنطاق آنها عدم تقصیر ایشان ثابت شده مگر آن حیدر که اینها را متهم کرده مقصود این بوده که نمیتوانست راپورت کتبی بدهد و بی تقصیری ضیاء السلطان و الش اردبیلی و حسن تبریزی معلوم بود بعد از آن که راپورت از محکمه بیرون بیاید با این بی تقصیری آنها معلوم شود باید آنها را از آنجا خلاص کنند معهذا تکلیف آنها معلوم نیست و ضمناً میخواهم قدری از بی ترتیبی عدلیه را عرض نمایم این اشخاص مقصرین وغیره که در آنجا هستند از بابت غذا و ترتیب زندگانی خیلی بآنها بد و ناگوار میگذرد مخصوصا آن حسن تبریزی در عدلیه ناخوش شده نسخه که طبیب محکمه بجهت ایشان نوشته بودند همانطور مانده کسی نبوده است دوایی از برای آن بیچاره بگیرد خوبست دراین خصوص یك سفارشی بوزیر عدلیه بشود که ترتیب داخلی عدلیه را منظم نمایند.

آقا میرزا محمود- مسئله بود که آقای حسین قلیخان نواب اظهار نکردند وآن این بود که ما سؤال کردیم که سابق معمول چه بوده آیا رئیس محکمه آقای صدق الملك که رئیس محکمه بودند جواب دادند که سابق درعهد مخبرالسلطنه اینطور بود رئیس هر محکمه راپورتی که میداد حکم داده میشد ولی حالا وزیر عدلیه قرار گذاشته اند که تا امضاء وزیر نباشد حکمی صادر ننمایند واز بابت شام وناهار و بی پرستاری آن متهمین ومقصرین که در حبس میباشد آنچه را که آقای نواب گفتند ده چندان است.

وکیل التجار- بنده لابد شدم که در یك فرمایش آقای حسین قلیخان که گفتند وزیر عدلیه قدغن نموده است که بدون اطلاع ایشان راپورت داده نشود اظهار نمایم که این موافق کدام قانون است که امورات عدلیه یك مملکتی را بدست یك وزیری بگذارند و حال آن که حق وزیر فقط امضاء نمودن راپورتهای صادره از محکمه ها است که مجرا شود دیگر حق این را ندارد که دخالت در تمام امورات نموده و قدغن نماید که راپورتها بدون اطلاع ایشان صادر نگردد بنده از خارج خیلی چیزها شنیده بودم نمیخواستم بدون مقدمه بگویم حالا عرض مینمایم که وزیر عدلیه چه حق دارد چندین روز راپورت محکمه را توقیف نماید و محض لجاجت چند نفر بیچاره بی تقصیر در حبس بمانند.

آقا سید حسن تقی زاده- هر وقت که یك انقلاب و هیجانی میشود چند روز از کار میمانیم پس باید از اول جلوگیری بشود که بعدها اینگونه اتفاقات واقع نشود ومردم بهیجان نیایند بجهت اینکه ماها از جانب ملت در اینجا نشسته ایم از این طرف کسانی که نقض قانون اساسی کرده اند و قرار بود که در وزارت جنگ آنها را استنطاق کنندآنها بتعویق افتاده ویك هیئت دیگری که برای نظارت استنطاق متهمین در عدلیه رفتند محض اینکه درست بی تقصیری آنها ثابت و محقق شود و آنها که نقض قانون اساسی کرده اند یا اینکه قرار بود جلوتر از متهمین استنطاق و مجازات شوند معهذا بتأخیر انداختند و این هیئت محترم با جمعی ازنمایندگان انجمنها شب وروز در عدلیه مشغول نظارت در استنطاق بودندتا بی تقصیری آنها معلوم شد در عوش اینکه بعد از ثبوت بی تقصیری آنها از آنها عذر بخواهند بر آنها سخت گرفتند و رئیس محکمه راپورت بی تقصیری آنها را نمیدهد در نه روز قبل که عدم تقصیر آن سه نفر بر رئیس محکمه ثابت شد و حکم دادند وزیر عدلیه آنرا اجرا نداشتندو تغییر نموده در حالیت که وزیر عدلیه حقی ندارد مگر اجرای احکام محکمه چون این وزیر عدلیه تازه داخل کابینه شده لهذا لازم است که ایشان را خواسته و مکرر گفت که یکنفر وزیر نمیتواند بدستخط یاحکم شفاهی متمسك شده خود را از مسئولیت خارج بداند و باید تمام احکامی که از محکمه صادر میشود امضاء نموده اجرا بدارند جهت چیست که رئیس محکمه نمیتواند حکم بی تقصیری این اشخاص را بنویسد و کسانیکه عدم تقصیرشان معلوم و ثابت شده عوض آنکه آنها را مرخص کنندو معذرت از آنها بخواهند آنطور از بابت مکان وغذا بایشان سخت بگیرند مجلس باید روز شنبه وزیر عدلیه را احضار کند تا توضیح بدهد که بچه جهت حکم بی تقصیری آنها صارد نشده و چرا حکم محکمه را اجرا وامضا نمیکند.

آقا شیخ محمد علی- بعضی از عرایض بنده را جناب تقی زاده گفتند و بعی از آن عرایض بنده هم این است که یکسال بیشتر از مدت انتخاب این وکلانمانده وکلیتاً قصد دولتیان آنست که کاری بکنند که مجلس نتواند در این یکسال هم کاری بنماید مثل مشهور است که دیوانه سنگی بچاه بیندازد که صد عاقل نتوانند بیرون بیاورد بنده یك عقیده داشتم وحالا از آن عقیده پشیمان شده ام که چرا در اول ما

مواظب اجرای فصل بفصل قانون اساسی نشدیم زیراکه اساس مشروطیت وملیت همین است آن روز که ما تجویز کردیم که رئیس نظمیه و حاکم شهر برخلاف قانون رفتار کرده باید استنطاق شود آنها فهمیدند که ما با 1 پنجه آهنین وقوه ملیت در صدد اجرای این امر برنخواهیم آمد و هر روز یك اسبابی فراهم میآورند که این مسئله از میان برود و اگر از اول جداً اجرای مواد قانون اساسی را میخواستیم کار باینجا نمیکشید آنها میخواهند اتصالا احداث این گونه مفسده ها را بنمایند که این یکسال را هم بهمین ترتیب گذشته مجلس نتواند کاری بکند پس از یك سال هم مجلس سنا تشکیل نموده آن وقت اتصالا انفصال مجلس را بخواهند.

رئیس- بعضی از آن اشخاصی که گرفتار شده واستنطاقشان تمام شده است بمجلس متظلم شده بودند لهذا چیزی بعدلیه در این خصوص نوشته شده و هنوز جواب نیامده است وخوب است همانطور که آقای تقی زاده گفتند وزیر عدلیه برای روز شنبه خواسته شوند و توضیحات بدهند.

آقا سید حسین- این ملت چند روز است که از بابت اشخاص متهمین که استنطاق شده اند وبی تقصیری آنها ثابت شده در هیجان هستند شرحی به مجلس عرض کرده و جواب میخواهند خوب است همین امروز در صورتی که بی تقصیری آنها ثابت شده فورا آنها را مستخلص نمایند.

رئیس- گفته شد که شرحی بوزیر عدلیه در این باب نوشته شده و نیز برای روز شنبه احضار میشوند که توضیحات بدهند و این هم شرحی است که از مجمع انسانیت رسیده قرائت میشود (قرائت شد اشعار داشت باین که ترقی هر ملت ومملکتی منوط باین است که عدلیه منظم داشته باشد تاحقوق افراد مردم محفوظ بماند و بدیهی است که تمام زحمات و فداکاری این ملت در حقیقت برای بدست آوردن عدلیه منظم بوده و عدلیه هم تا قانون نداشته باشد منظم نخواهد شد لهذا از مجلس مقدس خواستگاریم که هر چه زودتر قوانین راجعه بعدلیه را تنقیح و تصویب و تمام فرمایند که موجب آسایش یك ملتی فراهم آید.

رئیس- البته خاطر آقایان وکلا مسبوق استکه قانون عدلیه نوشته شده و یك جزو آنهم چاپ باطله شده بوکلا توزیع شده واز نظر کمیسیون هم گذشته وحاضر است انشاء الله پس از تمام شدن قانون انجمن تجارتی شروع بآن خواهد شد.

آقا سید عبدالله مجتهد- در یك ماه قبل عرض کردم که قانون عدلیه باید از نظر علما بگذرد واز نسخه های چاپ شده بعلماء بدهند که نظریات خودشان را بفرمایند وبعد یك کمیسیون علمیه تشکیل شودو آقایان ملاحظه و تنقیح نموده آن وقت از آن کمیسیون به مجلس بیاید و از مجلس بگذرد و غیر از این طور دیگر ممکن نیست.

مستشارالدوله- چون قوانین عدلیه دو قسم است یکی راجع بقوانین اداره عدلیه است و ابداً مخالفت باشرع ندارد یکی هم احکام و مجازات است که باید مطابق با شرع باشد حال اگر اجازه داده شود یك کمیسیون معین شده اینها را از هم تفکیك نمایند مجازات واحکام را همانطور که حضرت حجةالاسلام فرمودند باید علماء از نظر خودشان بگذرانند و نظریات خودشان را بفرمایند و آنچه راجع بترتیب اداره ایست بمجلس آمده تصحیح و تصویب شود که هر چه زودتر قانون عدلیه تمام شود.

آقا سید عبدالله مجتهد- چه ضرر دارد هر دو فقره را آقایان علماء دیده واز نظر آنها بگذرد که در آنقسم دیگرش هم هیچ ایرادی پیدا نشود اگر نفع نداشته باشد ضرری هم ندارد.

آقای سید محمد جعفر- در احتیاج به قانون عدلیه شبهه نیست ولی الزام از قانون اجرای قانون است همین مسئله که امروز گفتند بی تقصیری آنها ثابت شده با این قانونی که داریم باید اجرا شود و بنده عقیده ام در باب قانون عدلیه همین طور استکه فرمودند در همین مجلس هیئتی انتخاب شود و با حضور علماء قرائت و تنقیح شده بعد بمجلس بیاید.

آقا سید عبدالله مجتهد- تمام ترتیب عدلیه راجع باجرای حکم شرع میشود و عدلیه کاری ندارد مگر اجرای قوانین واحکام شرعیه چنانچه مرحوم ناصرالدین شاه یك وقت میفرمودند که عدلیه فراش باشی شرع است پس عدلیه کاری دیگر ندارد ولی چیزی که امروز قدری برمیخورد این است که میگویند مجس میخواهد محکمه را محدود سازد واین منافی است چرا که در شرع محدود نیست ولی بدیهی است که این حرف است زیرا که هنوز کسی نظامنامه را ندیده و قانونی داده نشده که چنین چیزی از آن معلوم شود.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- بنده عرض میکنم که قوانین امروزه تمام برای این است که تمام قوانین شرعیه که تا بحال معطل بوده ومجرا نمیشد با یك قوه قانونی مجرا شود و در بوته تعطیل و اهمال نماند وباید بتأیید علماء اعلام و مجلس مقدس احکام شرع معین که

از دیرباز اجرا نمیشد اجرا شود و همانطور که جناب مستشارالدوله فرمودند قانون عدلیه دو قسم است آن قسمت که راجع بشرعیات است البته باید از نظر علماء اعلام بگذرد ولی آن قسمتی که راجع باداره ایست زودتر خوبست بمجلس آمده و از مجلس بگذرد.

حسنعلی خان- آقایان وکلاء که از طرف ملت انتخاب شده اند ودر اینجا نشسته اند بنده همچو گمان میکنم که از طرف مملکت اسلامی انتخاب شده اند نه ازخارج مکرر دراینجا صحبت شده که اینگونه قوانین در کمیسیون تنقیح شود بنده میخواستم عرض نکنم ولی حالا عرض میکنم که آیا تا بحال کدام قانون از مجلس بیرون آمده که یك ماده آن موافقت با شرع انور نداشته و مخصوصاً در اول قانون اساسی ما قید شده که تمام قوانین موضوعه باید مطابق شرع باشد بعقیده بنده ما یك حقوق پولتیکی و سیاسی داریم و یك حقوق شرعی و حقوق پولتیکی ابداً راجع بشرع نیست مثلا ما بگوییم این اطاق را چند قسمت کنیم و هر یك قسمت را بیك نفر بسپاریم و وسطش یك میز و صندلی بگذاریم این ابداً مربوط بشرع نیست والا بدیهی است که قانون ما از هزار و سیصد سال قبل نوشته شده و حالا ما باید آنها را جلو گذارده و نوشته و یکی یکی را مجرا بداریم که همه بدانند ما مسلمانیم و همانطور که جناب مستشارالدوله گفتند قوانین عدلیه که یك سال است نوشته شده ومعطل مانده آنچه راجع به تنظیم اداره ایست جهة ندارد معطل بماند و بمجلس آمده بگذرد مثلا ترتیب نطق ترتیب احضار که هیچکدام مربوط بامور شرعیه نیست و اما احکام و قوانین و مجازات باید یك کمیسیون علمی بطوری که برای قانون اساسی هم تشکیل شد از علماء و حجج اسلام تشکیل شود با عده از وکلا تنقیح و تصحیح نموده بعد بیاورند و از مجلس بگذرد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بلی همانطور که جناب آقای مستشارالدوله گفتند قانون عدلیه بر دو قسم است و آن قسمتی که باید از نظر آقایان بگذرد و بعدبمجلس بیاید قسمت احکام است و باید کمیسیونی تشکیل شود با بعضی از علماء مجلس و تنقیح شده زودتر بمجلس بیاید.

آقا سید حسین- انجمنها خودشان قرار داده اند که از هر انجمن ده نفر نماینده معین کنند که بروند در منزل آقایان متحصن شوند برای اینکه از روز شنبه حضرت حجج اسلام را بمجلس بیاورند که مشغول بملاحظه کردن قانون عدلیه شوند حالا مجلس باید عده از وکلا را برای کمیسیون انتخاب نماید.

حاج سید محمد باقر- تجزیه این قوانین صحیح نیست و باید تمام را چاپ کرده خدمت آقایان علماء بدهند که ملاحظه فرموده بمجلس بیاید.

آقا شیخ محمد علی- در آنروزی که مجمع انسانیت از انجمنها نماینده دعوت کرده بود بنده هم بودم و نهایت دلتنگی را نمایندگان از وکلا اظهار میکردند ومیگفتند چه کاری در این مدت کرده اند وما نمیدانیم بچه زبان از آنها خواهش کار کنیم و کار مجلس وضع قوانین است بنده جواب دادم که وکلا بجهة همین انتخاب شده اند و کار مجلس یکی وضع قوانین است و یکی نظارت در بودجه مملکتی و اجرای قوانین و حالا در قانون بزرگ بمجلس آمده است یکی قانون عدلیه و یکی قانون نظام که باید از نظر حجج اسلام بگذرد و مفسدین چنین القاء کرده اند که قانون عدلیه که تاکنون از مجلس نگذشته مانع هیئت علماء هستند و حال آنکه چنین نیست و همانطور که گفته شد قوانین دو قسم است یکی حقوق شرعی و من میتوانم قسم یاد نمایم که آقایان حجج اسلام بیش از همه کس در این باب مجاهدت دارند خوب است همانطور که گفته شد آنچه راجع بقانون اداره عدلیه است تفکیك شده در مجلس تصویب و تنقیح شود آنچه راجع بشرع است در کمیسیون علمیه زودتر گذشته و فصل بفصل بمجلس آمده بگذرد.

وکیل التجار- بنده عرض میکنم که قانون عدلیه را سابق گفتند در کمیسیون بنظر علماء رسیده بعد از آن دیگر مذاکره در این باب نشده حالا که میخواهند بمجلس بیاورند میگویند که لازم است بنظر علماء برسد و این منافات ندارد که هم بنظر علماء برسد و هم بمجلس بیاید آن کمیسیونی که باید بشود از پس فردا معین کنید که تشکیل شود و در آنجا فصل بفصل ماده بماده بخوانند و بمجلس داده از مجلس بگذرد که دیگر بیشتر از این موجب تعویق وتعطیل نشود.

آقا شیخ حسین- آنچه بنده میخواهم عرض کنم باید خیلی مختصر عرض کنم اولا استدعا مینمایم از جناب رئیس آن عرض بنده که چند روز قبل کردم که هر کس در یك مسئله بیش از یك نطق حق ندارد مجرا شود اما عقیده خودم این است که تمام این ترتیبات و انتخاب وکلاء و فشار ملت بجهة این بودکه فقرا خواستند حقوق خود را حفظ نمایند یعنی غنی وفقیر در حقوق مساوی باشند همانطور که آقای حجةالاسلام فرمودند که عدلیه فراشباشی شرع است بنده عرض میکنم که این فراشباشی در ولایات بچه ترتیب باید اجرای حکم نماید درصورتی که بنده میبینم یك حکم از این آقا ویك حکم از فلان آقا میآورند آنوقت این بیچاره کدام یك از آنها را مجرا بدارد واین چند روزه که بنده درعدلیه بودم دیدم که حقوق فقرا محفوظ نیست لکن حقوق اغنیا محفوظ است پس همان طور که گفته شد فوراً کمیسیونی

ازوکلا با حضور حجج اسلام تشکیل یافته و قوانین عدلیه ملاحظه نموده تبادل افکار شده زودتر تنقیح و تصویب شده بمجلس بیاید و از مجلس زودتر بگذرد که مردم آسوده شوند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در لزوم قانون عدلیه که شکی نیست و بنده عرضی نمیکنم ومعلوم است چیزی که نوشته میشود همانطور میفرمایند بنظر حجج اسلام برسد چه ضرر دارد ولی میگویم چیزی که نوشته میشود برای این مملکت باید یك حکم قطعی باشد که از نظر حجج اسلام گذشته و برای اهالی این مملکت موجب سعادت باشد.

آقا سید عبدالله مجتهد- در باب قانون عدلیه بطوریکه گفته شد باید معمول شود لیکن در باب جناب حجةالاسلام آقای حاجی میرزا حسن آقا اهالی آذربایجان استدا کرده واستغاثه نموده اند که تشریف ببرند چون در واقع پیشواو آقای آن مملکت هستند وخوب نیست بیش از این بی پیشوا بماند حالا بمجلس تشریف آورده اند و البته مجلس هم تصویب و تأکید مینماید که تشریف ببرند.

رئیس- البته دراینکه جناب آقای حاج میرزا حسن آقا، آقا و پیشوای مسلمین هستند، حرفی نیست والبته در صورتی که میل بتشریف بردن داشته باشند مختارند و هر چه زودتر تشریف ببرند بهتر است.

آقا سید حسن تقی زاده- انشاء الله مطلب سابق تمام شد ودیگر حرفی نیست اما یکساعت در خصوص قانون عدلیه گفتگو شد بنده نفهمیدم که نتیجه آن چه شد و تمام نطقها مکررات بود بعضی میگفتند که قانون باید تفکیك شود و بعضی میگفتند نشود و نمیدانم این مذاکرات از روی چه قانون بود اگر چه اکثر از نطقها مهیج و مجمعی بود اما بالاخره معلوم نشد که این مملکت قانون عدلیه لازم دارد یا نه و مثل این بود که ما میگفتیم بانك ملی لازم است در هر صورت از هر مطلبی باید نتیجه گرفت و بعقیده بنده قانون عدلیه بالتمام باید بیاید واز مجلس بگذرد و هر مذاکره که میشود در همین جا بشود و اگر خدای نخواسته چیزی بیرون آمد که موافق شرع نشد بموجب آن ماده از قانون اساسی همان ماده از قانونیت خارج خواهد بود.

حاج شیخ حسن علی- مذاکره در خصوص قانون عدلیه میشود چون کارهای مجلس گاهی از مجرای خود خارج میشود این است که کارها بتعویق میافتد لهذا بنده عرض میکنم قانون عدلیه را یك چاپ باطله بکنند و بدهند خدمت علماء و وکلا که مشغول تنقیح و تصحیح آن باشند و اگر لازم است چند نسخه از آنرا هم خدمت حضرات حجج اسلام عتبات بفرستند که زودتر این قانون تمام شود.

وکیل الرعایا- آیا میتوان یك هیئتی از عدول مجتهدین جامع الشرایط در یك جا جمع کرده و اسمش را عدلیه گذاشت یا نه بدیهی است قانون اسلام تا ابد باقی ولایتغیر است فقط چیزی که هست این است که هر کس میگوید من باید آن قانون را مجرا بدارم لهذا عرض میکنم دراین خصوص که معلوم شود آیا ممکن است یك هیئتی از عدول مجتهدین جامع الشرایط را در یکجا جمع کنندواین حق بآنها تفویض شود که دیگر آن مداخله نکنند چنین چیزی ممکن است یا نه و اگر این طور نباشد هیچوقت نتیجه صحیحی بدست نخواهد آمد.

آقا میرزا سید حسن- قانون عدلیه در این مجلس خیلی طول کشیده و بنا بود بعد از قانون اساسی قانون عدلیه قرائت شد تنقیح وتصویب شود زیرا که اصول آن در قانون اساسی نوشته شده است وچیزی که باقی است فروغ آن است حالا بواسطه موانع بتأخیر افتاد خوب است همان طور که گفته شد کمیسیون علمی از حجج اسلام وآقایان وکلا تشکیل شده آن راتنقیح نموده و بمجلس داده و زودتر از مجلس بگذرد.

آقا حاج امام جمعه- اگرچه اصل مذاکره را من نمیدانم چیست ولی بعضی اوقات لازم است که انسان بدیهیات را در این مجلس تکرار نماید در این که مملکت عدالت لازم دارد و با عدل مملکت آباد میشود شبهه نیست ومتفق علیه تمام عقلا و حکمای روی زمین است واگر کسی برخلاف این عقیده داشته باشد نفهمیده است عرض کردم که موضوع بحث رادرست نمیدانم نمیفهمم اما گمانم این است کسی منکر نباشد که عدلیه قانون میخواهد و همچنین گویا کسی حرفی نداشته باشد که قوانین عدلیه باید مطابق با شرع اقدس باشد پس بحث در چیست بلی چیزی که هست این است که سابق دراین مملکت هر کس خود را لایق هر کار میدانست و باید رفع این را کرد و تمام میانید که از ملل روی زمین آنها که بنبوت و پیغمبری حضرت رسول صلی الله لیه و آله ابدا قائل نیستند عقل و عدالت او را انکار نداشته بلکه تمام اهل کره ارض بعقل و عدل او متفق میباشندوالبته این شخص بزرگوار با همه محبت و رأفت که در حق امت و پیروان خود داشته زمام امور امت خود را بدست هرکس وکف هر بی ملاحظه نداده است چیزی که هست قانون و قرارداد آن حضرت امروزه تا یك درجه از مجرای خودخارج است پس باید کاری بکنیم که قوانین اسلام بمجرای طبیعی خود گذارده شود و راه آنهم یکی است اگر چه قانون عدلیه بتأخیر افتاده ولی همه میدانند که هر روز مانعی پیش آمده ومجلس را از وظیفه خود بازداشته است و راه چاره اینست که کمیسیونی مرکب از حجج اسلام وعلمای مجلس مقدس و عده دیگر از وکلامحترم بقانون عدلیه خارج مسبوق هستند تشکیل شود و هر روزیکه مجلس تشکیل میشود این کمیسیون هم از صبح حاضر شده قوانین عدلیه را فصل بفصل تنقیح و

تصحیح نموده عصر بمجلس بدهند ودر مجلس مطرح شده بزودی تصویب شده و بگذرد و اگر باین ترتیب عمل شود عنقریب بطور خوب قانون عدلیه تمام شده وامور مردم اصلاح خواهد شد.

آقا ملاحسن- اگر فردا این روزنامه را بخوانند مردم چه خواهند گفت مذاکره در اینخصوص دیگر بس است همانطور که آقای حاج امام جمعه فرمودند مطلب را تمام کرده و نتیجه بگیرند.

رئیس- حالا باید این کمیسیون تشکیل شده و اعضاء آن انتخاب شوند یا نه انتخاب اعضاء کمیسیون را تصویب نمودند و قرار شد خود جناب رئیس اعضاء آن را انتخاب نموده اطلاع بدهند و در این موقع رقعه که حضرت حجةالاسلام آقای آقا سید عبدالله مجتهد بمجلس مقدس نوشته بودند قرائت شد و مشعر بود بر اینکه دستخطی از طرف حضرت آیة الله حجة الاسلام آقای آقا محمد کاظم خراسانی دام ظله برای من رسیده است که آن عده از علماء که برای نظارت در قوانین مجلس در قانون اساسی قید شده وباید انتخاب شوند آیا اختصاص بطهران دارد و یا از هر کجا میتوانند این علماء را انتخاب نمایند اگرچه عقیده بنده این است که از هر کجا میتوانند انتخاب نمایند ولی چون در جواب این مسئله باید رسماً از مجلس مقدس جواب داده شود لهذا اظهار میدارد که همین امروز این مطلب رامطرح نموده پس از مذاکره آن نتیجه که حاصل میشود در روی کاغذ رسمی مجلس مقدس نوشته شودکه حضور مبارك حضرت معظم الیه ایفاد گردد.

آقا حاج امام جمعه- بنده خیلی تعجب میکنم چون وقت مجلس را خیلی مغتنم و با قیمت میدانیم لهذا عرض میکنم بلکه این ماده از قانون اساسی درباب انتخاب بیست تن از علماء اعلام آن روزی که نوشته شد اختصاص بطهران نداشت و از همه جا میشود انتخاب کرد و اختیار با حضرات حجج اسلام است که از هر جا انتخاب نمایند پس خوب است دیگر این مسئله را مطرح قرار نداده ودو ساعت مذاکره نمود که وقت مجلس تعطیل گردد و بهمین قسم جواب داده شود.

آقا سیدمهدی- درخصوص بیست نفر علما که باید حضرات حجج اسلام عتبات عالیات آنها را معین فرموده و پنج تن از میان آنها بقرعه انتخاب شوند اگر اختصاص بطهران نداشته و از هر جا انتخاب شوند آنوقت ترتیب قرعه بچه قسم خواهد بود و باین طور تولید اشکال خواهدکرد.

اسدالله میرزا- بنده در باب انتخاب و تعیین بیست نفر از علماء از هر نقطه که باشد حرفی ندارم ولی میخواهم این یك نکته را متذکر شوم که این بیست نفر باید از علمایی باشند که عالم بمقتضیات زمان هستند که رعایت این مسئله خیلی اهمیت دارد.

آقا شیخ حسین- در باب تعیین بیست نفر از علماء چندین مرتبه در مجلس مذاکره شده و مخصوصا چندین مرتبه بنده اظهار داشتم پس باید هر چه زودتر جواب حضرت آیة الله برود اما در باب قرعه که ایراد وارد کردند که اگر مخصوص بطهران نبوده و از هر نقطه انتخاب شوند تولید اشکال خواهد کرد بنده عرض میکنم هیچ اشکالی ندارد چه از طهران و چه از خارج انتخاب شونداسامی آنها نوشته شده در مجلس قرعه میکشند اسامی آن پنجنفر که معین شده آنوقت اطلاع داده میشود که تشریف بیاورند بمجلس اما اینکه شاهزاده اسدالله میرزا گفتند که این هیئت از علما که انتخاب میشوند باید عالم به مقتضیات عصر باشند بنده عرض میکنم آقایان حجج اسلام که این علما را انتخاب مینمایند از همه بهتر بمقتضیات زمان عالم بوده و از همه ما بهتر میدانند که چه اشخاصی را انتخاب کنند.

رئیس- اسامی اعضاء کمیسیون که برای قانون عدلیه لازم است معین نموده اطلاع میدهم و جواب مرقومه حضرت حجةالاسلام هم بطوریکه گفته شد نوشته شده در مجلس قرائت شده پس از تصویب ارسال میشود و جناب وزیر امور خارجه هم تشریف آورده اند میخواهند در باب پیله سوار توضیحات بدهند.

مستشارالدوله- چند روز قبل بموجب تلگراف خبر رسید که سالداتهای روس به پیله سوار آمده چند قریه را آتش زده و قتل وغارت کردند راپورت این خبر را از مراکز خواستیم چون هنوز درست معلوم نگشته و محقق نشده بود آقای وزیر امورخارجه فرمودند پس از رسیدن راپورت توضیحات کامل داده خواهد شد حال از قراریکه معلوم میشود یك رأس اسب از صاحب منصب (کماندر) روسی فوراً باین طرف آمده بود چند سوار و قزاق آمدند در خاك ایران ودو نفر را مقتول نموده اند چند نفر در صدد جلوگیری آنها برآمده زد وخوردی در میان آنها واقع شده چند نفر از طرفین بایك صاحب منصب روسی کشته شده و بعد مجدداً هر چه سالدات و قزاق که درسرحد روس بوده بکمك قزاقها برخواسته و بخاك ایران آمده چند قریه را با گمرکخانه دولتی ایران سوزانیده و اهل قراء آن حدودرا قتل و غارت نموده اند این خبری بود که متواتراً بوکلا رسیده حالاجناب وزیر امور خارجه بهتر اطلاع خواهند داشت با این ترتیب و واقعیت این مطلب اهمیتش خیلی بیشتر از مسئله سرحد ارومی است بجهت آنکه آنجا شرارت و تعدی از عشایر و ایلات متمرده داخلی است ولی در اینجا تعدی از طرف قشون منظم دولتی مثل دولت بهیه روس که تاکنون همه را دعوی اتحاد و دوستی با دولت علیه

ایران داشته است اولا چرابايد صاحب منصب روس قبل از اينكه اسب خود را از مأمورين سرحدی بخواهد با عده قزاق مسلح وارد خاك ايران بشود و آدم بكشد واگر هم فرضاً تخطی از طرف ايرانی هم شده بود لازم بود كه بدوا بدولت خود اطلاع داده واجازه بخواهند تاحال هيچ صاحب منصب بدون اجازه دولت متبوعه خود نميتواند داخل خاك دولت همجواريگر بشود و رعايا آنرا كشته تلگرافخانه و گمركخانه دولتی را كه ناموس دولت وملت است آتش بزنند وخانه های رعايا را آتش زده بسوزانند البته جناب وزير امور خارجه توضيحات خود را ميدهند و اقدامات لازمه كه بايد بشود كرده اند حالا ميخواهيم بدانيم كه دراين خصوص چه اطلاعاتی دارند و چه اقدامی نمودند و دراين باب مذاكره با وزير امور خارجه دولت روس در سن پطرزبورغ كرده اند يا نه.

وزير امور خارجه- بلی چند روز قبل در اين باب سؤالاتی از من شده بود عرض كرم كه تلگرافات مختصری از پيله سار رسيده بود و بطوری كه مختصر بود كه امكان نداشت توضيح و اطلاع كامل داد اين بود كه تلگراف بسالار موقر شد كه فوراً خود را به پيله سوار رسانده و ماوقع را از آستارا و پيله سوار اطلاع بدهند و همچنين برئيس گمرك تلگراف شد كه از آنجا راپورت مفصل بدهند حالا بعد از اين تفصيلات تلگرافی از سالار موقررسيده تقريبا باين مضمون است كه آقای مستشارالدوله تقرير كردند

(تلگراف مزبور قرائت شد از قرار ذيل).

تلگراف ازآستارا:

توسط حضرت اجل آقای امير معزز حكمران اردبيل و مضافات دام اقباله حضور مبارك حضرت مستطاب اشرف آقای وزير امور خارجه مد ظل العالی روز چهارشنه وارد آستارا بجهت كسب مطالب كه جناب قونسول نيز در آستارا تشريف داشته اند تاكنون هستم بموجب راپورت گمرك و مذاكرات يك نفر كه از پيله سوار بعد از حدوث و وقوع نزاع يكسره بآستارا آمده بود چاكر بعرض ميرساند يك رأس اسب قزاق فراراً بخاك ايران ميگذرد كماندار همان ساعت بدون اينكه اسب راز سرحددار وغيره مطالبه بكند با حالت مستی باتفاق هفت نفر قزاق ميرود عقب اسب دو نفر از نوكرهای شاهسون اسب خودشان را ميچرانند اسب فراری آمده داخل باسبهای همان دو نفر ميباشد كماندر بمحض اينكه نزد آنها ميرسد بدون هيچ گونه سؤال وجواب يكی از آن دو نفر را با گلوله زده ميكشد آن ديگری كه وضع كار را اينطور ملاحظه ميكند فرار مينمايد او رانيز از عقب با تير زده ميكشد شش نفر از شاهسون كه نوكر خودشان را از دور همچو ميبينند چند تير بطرف قزاقها خالی ميكند تيرآمده بكماندار با دو نفر قزاق خورده ميكشد مرتكبين فرار نموده قزاق و سالدات هجوم آوردند به پيله سوار اول گمرك را و بعد بخانه های بيچاره رعيت آتش زده ميسوزانند وهر كس بجلوشان ميآيد تيرباران ميكنند قريب پنجاه شصت خانه با تمام بود ونبود را سوخته چهل نفر هم در حريق و با ضرب گلوله ميميرند با اين اكتفا نكرده رفته قريه زرگر را كه دويست و پنجاه خانوار سكنه دارد سوزانده چهارده نفر نيز در آنجا ميكشند از آنجا عبور كرده ميروند بشيرين سوكه در چهارده فرسخی پيله سوار و عبورگاه تمام ايلات و شاهسون است و به طايفه سرخان بيكنو برميخورد جلوشان را سد نموده بيست نفر هم در آنجا ميكشند نسبت در اين درجه بی اعتدالی و تعديات قزاق و سالدات و تلفات مالی و جانی مسلمين طوايف شاهسون جمعيت وازدحام نموده در اراده و صدد آن بودند به محض دفاع به مقابل برآمده و برابری نمايند لدی الورود چاكر مسبوق و مستحضر بوده سريعاً آدم فرستاده و قدغن دادم تا ورود چاكر ابداً پی اقدامات نبوده باشندو توقف چاكر نيز در آستارا بدين مناط استكه قونسول از وزير مختار اجازه خواسته بهمراهی چاكر بروند پيله سوار و بودن او با چاكر خيلی مفيد ودخيل است مترصد بودم اجازه او هم صادر بوده با هم برويم چنانكه امروز هم در آستارا هستم اگر تا شب جواب نرسد فردا علی الصباح انشاء الله چاكر عازم خواهم بود عرض ديگر قرارشان بود پيش از ورود چاكر استعداد آماده و مهيا بوده باشد لكن تاكنون آثاری معلوم نست و جلوگيری شاهسون نيز اهميت فراهم آورد و نسبت بعدم سيم تلگراف در پيله سوار هر چه اقدامات و راپورت چاكر بواسطه اردبيل عرض خواهم نمود در اين صورت تأخير در عرض عرايض ميشود.

(سالار موقر)

وزير امور خارجه- بعد از رسيدن اين تلگراف، تلگرافی كردم بشارژدافر خودمان در پطرزبورغ و مضمون همين تلگراف را هم درج كردم كه بوزير امور خارجه دولت روس در آنجا ارائه بدهد و همينطور مراسله رسمی به سفارت روس در اينجا نوشته و مضمون اين تلگراف را هم اشعار كرده و خيلی اظهار استعجاب از اتفاق اين واقعه كرده و نوشتم كه بايد استرضای خاطر اوليای (دم) را بخواهند و از عهده غارت اموال منهويه برآيند و هر قدر كه خسارت وارد آمده جبران نمايند پس از نوشتن اين رقعه سفير آمد بملاقات من و مذاكرات زياد شد و سفير اظهار داشت كه برخلاف اين راپورت كه بجهت شما آمده از برای ما رسيده است و بما چنين راپورت داده اند كه بدواً از طرف شاهسونها مبادرت بتجاوز و تخطی شده است بالاخره بعد ازمذاكرات قرار شد كه سفير تلگراف

نماید بویس فوند اردبیل بطوری که سالار موقر هم تلگارف کرده بودند تحقیقات لازمه و راپورت صحیح بدهند که اقدامات لازمه بشود.

مستشارالدوله- بلی منتظر خواهیم بود که تا راپورت سالار موقر برسد ولی یك فقره هم راپورت بما رسیده که موافق است با راپورت مأمور رسمی ما که سه فرسخ ازخاك ایران الان در تصرف سالدات دولت روس است جهة این چه بوده.

وزیر امور خارجه- ابداً در این باب نه رسمی ونه غیر رسمی اطلاعی بمن نرسیده اگر رسیده بود اقدامات لازمه در این خصوص میشد وابداً من در این باب اقدامی نکرده ام گمانم این است این تلگرافی که بسالار موقر شده راپورت صحیح بیاید اگر چنین مطلبی باشد البته اقدامات فوری خواهد شد ولی در این باب تاکنون بمن اطلاع رسمی و غیر رسمی نرسیده.

حاجی معین التجار- علاوه بر آن اقداماتی که جناب وزیر امور خارجه باید بفرمایند اینست که یك کاری بکنند راپورت هر روزه آنجا برسد چون سیم تلگراف در آنجا قطع شده راپورت دیر خواهد رسید واسباب تأخیر کار خواهد بود باید در زود رسیدن راپورت هر روزه علاج فوری نمایند.

وزیر امور خارجه- راپورتی که از آنجا میرسد با سیم اردبیل مخابره میشود و از آنجا تا اردبیل بیاید قدری مدت لازم دارد اگر تاخیری بشود از این جهت است و تأکید شده که هر روزه اطلاعات بدهند.

حاج معین التجار- اگر قاصد بگذارند از آنجا تا اردبیل یك روزه خبر میرسد و تا سیم تلگراف آنجا اصلاح شود باید قاصد هر روزه درآنجا باشد.

وکیل التجار- خواستم عرض کنم اینکه جناب وزیر میفرمایند در جلوآمدن سالدات بمن راپورت نرسیده و در این باب مذاکره نشده بنده در روزنامه های روسی دیدم که خودشان نوشتند سالدات روس ده ورس بخاك ایران تجاوز نموده ودر آنجا هستند خیلی است که میفرمایند این خبر بما نرسیده است.

حاج محمد اسمعیل آقا- حال سالها است که این سرحد بوده گاهی در سرحد خصوص در این سرحدات طرف آذربایجان بواسطه ایلات اتفاقات می افتاد و یك کمیسیونی هر سال در سرحد تشکیل شده و قطع گفتگو میکردند امسال دولت روس باسم امنیت تبعه خود سالدات و قزاق زیاد در سرحد گذاشت و در این مدت که دعوا ونزاعی هم اتفاق میافتاد هیچوقت از طرف مأمورین دولت اینگونه حرکتی ناشی نشده اینکه اشتهار میدهند اول سبقت از طرف شاهسون شده چنین چیزی محال است که آنها اول با سالدات روسی طرف شوند بنا بر راپورتی که شخص بلژیکی از اجزاء پستخانه در آنجا بوده داده همانطور که گفتند اسبی از سالدات فرار میکند میآید بخاك ایران و آنها چند نفر قزاق با یك کماندر میآیند آن دونفر شاهسون را میکشند بر فرض سلمنا که اول حرکتی از طرف شاهسون ها شده آنها نبایست بدون اجازه وارد خاك ایران شده این حرکات را بنمایند بایستی بدولت خود اطلاع بدهند تا بطریق قانون اقدام شده آنها را تنبیه و مجازات کنند نه اینکه قشون منظم یك دولتی که کمال مناسبات و روابط را با دولت دیگر دارد یك دفعه هجوم آورده داخل خاك همسایه شوند و تلگرافخانه دولتی را آتش بزنند خانه های رعیت را سوزانیده شکم پاره کنند و تاخت و تاز نمایند ده ورس از خاك همسایه تجاوز و در آنجا اقامت کنند خیلی عجب است که با این تفصیل جناب وزیر میفرمایند که سفیر انکار از پیشدستی سالدات نموده واین تجاوزات را اقرار ندارند ومیگویند که تخطی از طرف شاهسون ها شده است.

وزیر امور خارجه- تمام این مطالب را با وزیر امور خارجه روس بتوسط سفیر خودشان در سن پطرزبورغ مشغول مذاکره هستیم و آنچه که باید اقدام شود نموده و مینماییم واینجا هم با سفیر مذاکره شده همانطور که سالار موقر تلگراف کرده بودند با قونسول بروند در پیله سوار و تحقیقات مشترکه بنمایند بعد از اتمام این تحقیقات و رسیدن راپورت باز با وزیر امور خارجه مذاکره خواهد شد و امیدواریم که با روابط دوستی بین دولتین این مسئله در کمال خوبی انجام پذیرد.

صدیق حضرت- چیزی که مسلم است این است که در سرحد پیله سوار یك عده قشون منظم دولت روس تجاوز کرده تلگراف خانه و چند قریه را آتش زدند و بی جهت متعرض اموال و نفوس اهالی این مملکت بیطرف شدند که درهیچ قانونی روا نیست متعرض شدن باهالی بیطرف بنده میگویم همانطور که در چند روز قبل جناب مستشارالدوله گفتند بر فرض اسب قزاقها را شاهسونها دزدیده بودند این مسئله اجازه نمیدهد که یك عده قشون منظم دولت همسایه وارد خاك ایران شودو حال آنکه از قتلی که در خاك ایران واقع شده محقق است که تخطی از طرف سالدات روس شده در اینصورت بر حسب حقوق بین الملل هیچ قانونی اجازه نمیدهد که یك عده قشون رسمی و منظم دولت روس وارد خاك ایران شده و برخلاف استقلال حکومت یك مملکتی رفتار نمایند بر فرض که خدای نخواسته

جنگ رسمی هم بین دولتین باشد باز هیچ قانونی اجازه نمیدهد که یك عده قشون منظم حمله برعیت بیطرف نمایند و آنها را بکشند و بسوزانند در هیچ جنگی رعیت را کار ندارند زیرا که بیطرف است و بنده نمیدانم این مسئله را بچه طور ترجمه و بیان نمایم.

اسدالله میرزا- یك لفظ حقوق بین المللی هست ولی معنی آن در یك مملکت میتواند باشد که اتحاد واتفاق کامل باشد چنانچه در هر جا که اختلاف پیدا شده این حقوق بین الملل در آنجا منظور نشده مثل مراکش و غیره و هر وقت که اتحاد و اتفاق داخلی پیدا شد این حقوق هم منظور خواهد بود خواستم عرض کنم بجناب وزیر که آنها اخبارات جعل کرده وانتشار دادند که تخطی از طرف شاهسون ها شده بود که یك عده سوار حمله بتلگرافخانه روس آورده بدین واسطه کمك و مدد از برای جلوگیری خواسته این شد که این زد و خورد اتفاق افتاد و این خبر جعلی را در روزنامه های روس و بعضی از روزنامه های خارجه درج کردندحالا عرض میکنم که جناب وزیر امور خارجه این مطلب را که تحقیق کرده محقق ومعلوم شد تخطی ازطرف قزاقها بوه بتوسط مأمورین خارجه در پاریس ولندن این خبر رابرسانند که در روزنامه های رسمی خارجه درج شود تا حقیقت و حقانیت معلوم گردد و تکذیب آن اخبارات جعلی هم شده باشد بعقیده بنده این مطلب گویا لازم باشد.

وزیر تجارت- نظامنامه شرکت عمومی تجارتی را مدتی است که بمجلس فرستاده خواستم که زودتر وکلاء محترم ملاحظات خودشان را نموده تصویب بشود چون بعضی خواستند شرکتی بنمایند استمهال شد که نظامنامه آن تمام نشده اگر زودتر تمام کرده میدادند خیلی لازم بود.

رئیس- این نظامنامه که میفرماییدهنوز بمجلس نیامده و آن نظامنامه انجمن تجارتی مطرح مذاکره هست و این نظامنامه شرکت را اگر در کمیسیون ملاحظه شده میآید بمجلس ومیگذرد و هر گاه نشده زودتر رجوع بکمیسیون میشود و بمجلس میآید.

(در این موقع جناب حاج سید عبدالحسین شهشهانی از جناب وزیر امور خارجه سؤالاتی از کیفیت سوء رفتار مأمور دولتی در مصر نمود که تجار ایرانی مقیمین در مصر از او شکایت داشته عزل و عوض او را خواستار بودند آیا چه اقدامی شده است جناب وزیر امور خارجه اظهار داشتند که آن شخص را تغییر داده درعوض مأمور دیگری معین شد.)

رئیس- محض اطلاع آقایان وکلاء که مسبوق باشند تا افکار خودشان را حاضر نمایند روز شنبه لایحه وزیر مالیه در باب قند و چای خوانده میشود و مطرح مذاکره میگردد.

مجلس وقت غروب ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 265

جلسه: 265

مذاکرات روز شنبه غره شهر ربیع الثانی 1326 دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 5 شنبه 18 را آقامیرزا طاهر قرائت کردند.

(اسامی غائبین روز 5 شنبه از قرار ذیل خوانده شد.):

حاجی سید نصرالله، آقا سید مصطفی، رئیس التجار، ثقة الاسلام، امین الرعایا، قوام دیوان، حاجی آقا بابا، آقا شیخ اسمعیل، آقا شیخ محسن خان.

رئیس- رقعه از طرف وزیر داخله رسیده قرائت میشود.

قرائت شد مشعر بود بر اینکه امروزه که غره است هیئت کابینه وزراء استعفای خودشان را تقدیم خاك پای مبارك اعلیحضرت همایونی نموده اند و موقع قبول یافته است لهذا اطلاعاً بجناب عالی زحمت داده بمجلس مقدس اطلاع بدهید.

رئیس- معلوم میشود که هیئت کابینه وزراء استعفا داده اند وهنوز معلوم نشده است که علت استعفایشان چه بوده البته تحقیق خواهد شد این لایحه ایستکه جناب صنیع الدوله پیشنهاد نموده بودند وروز پنجشنبه هم قرار شد که امروز مطرح شود مطرح میشود.

مستشارالدوله- مستغنی از عرض استکه در تمام شعب امور محتاج باصلاحات هستیم یعنی اسد احتیاج را باصلاحات داریم بطوریکه آقای وزیر مالیه در این لایحه توضیح فرموده اند در ممالك دیگر هم برای رفع ضروریات و حوائج فوق العاده گاهی محتاج استقراق میشوند از خارج یا از داخل و اگر در ایران استقراض مشکلاتی نداشت شاید اقدام باستقراض میشد ولی این فقره خالی از مشکلات نیست و در هر صورت استقراض هم تحمیلی است بر ملت که باید بالاخره اصل وفرع آن را بپرازد پس باید برای استحصال اصلاحات لازمه اهالی ایران باید متحمل مالیاتی علاوه بر آنچه هست بشوند یعنی از یك دست آنچه میدهند از دست دیگر چند برابر میگیرند در حقیقت هر مالیاتی که علاوه بر سابق تحمیل ملت شود بذری است که ملت افشانده و چند برابر آن را حاصل میکند تبادل وتعاطی دخل وخرج بمنزله برکتی است که بچرخ مالیه مملکت داده میشود قوای مالیه مملکت که در حال سکون است با تبادل دخل و خرج بحرکت افتاده فواید منظوره را ظاهر میسازد و اگر درست ملاحظه شود مالیاتی را که رعایای ایران میدهند که جناب وزیرمالیه در لایحه توضیح فرموده اند این جزئی تفاوت که بر قند و چایی منظور میشود هیچ اهمیتی ندارد چون این مال التجاره بیشتر از روس وانگلیس وارد ایران میشود تا اندازه رضایت آنها لازم است نظر بروابط همجواری و مناسبات یك جهتی که از سالیان دراز بین دولت ایران ودولتین مزبورتین برقرار است گمان نمیکنم در این مورد از این مختصر مساعده مضایقه داشته باشند شاید تصور بشود که با افزایش منی ده شاهی در قندو یك قران در گرو آنکه چایی کسر ونقصی بر مقدار قندو چایی حاصل شود ولی بتجربه دیده ایم که با این مختصر مالیات ابداً در مقدار این مال التجاره تفاوتی حاصل نمیشود چنانکه دو سه سال قبل قیمت قند از چهارپنج هزار بهفت هشت بلکه در آذربایجان به نه هزار رسید معهذا در صرفیات تفاوتی ظاهر نگشت امادرهر کاری که اقدام شود یك جدوافی وسعی کافی لازم است تاماباعزم راسخ متوجه آبادی و تعمیر خانه خود نباشیم از دیگران هم نباید توقع مساعده داشته باشیم باز هم تکرار میکنم که گمان ندارم دولتین روس و انگلیس در این موقع این مختصر مساعده را مضایقه کنند فرضا اگر نتوانیم بآنها بقبولانیم که این مختصر تفاوت قیمت در مقدار مال التجاره کسر و نقصی حاصل نخواهد کرد لابدیم در همین فقره یعنی در ماده قند و چایی از راه دیگری استفاده کنیم بدون اینکه محتاج بمساعده آنها باشیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- در این لایحه که جناب وزیر مالیه داده وخوانده شده و در محسنات آنهم آقای مستشارالدوله بیاناتی فرمودند بهیچوجه جای انکار نیست ولی قرار بود که لایحه مزبوره در کمیسیون خوانده و ملاحظه شود بعد بیاید بمجلس و گمان نمیکنم که کسی در این مورد با رأی جناب مستشارالدوله مخالف باشد البته ما باید از برای آبادی مملکت همه قسم اقدامات و همراهی را داشته باشیم و بجهت ما امکان دارد که اگر دو اشهی بهای یك فنجان چای میدهیم میتوانیم بملاحظه یك شاهی بیشتر بدهیم خاصه وقتیکه آن تفاوت هم بمصارف لازمه آبادی مملکت برسد ولی چیزیکه میخواهم عرض کنم بجناب مستشارالدوله و جناب صنیع الدوله این است که مسئله قند و چای مسئله تجارتی است و تجارت هم در همه جای دنیا آزاد است همینطور که میفرمایند باید در این موقع مساعدت از دولتین انگلیس وروس بشود آیا باسایر دول هم این مذاکرات میشود یا نه.

آقاسید حسن تقی زاده- اجازه بدهیدکه جواب آقا میرزا ابوالحسن خان را در باب مساعدت دولتین عرض کنم رضایت دولتین بواسطه فصول عهدنامه تجارتی و تعرفه گمرکی است که بسته شده عهدنامه تجارتی دولت روس به موجب عهدنامه ترکمان چای است که از قرار صد پنج بود بعد از آنکه تغییر در تعرفه گمرك داده شد با هر دو دولتین قراری داده شد البته با دول کامل الوداد هر معامله که با این دو دولت میشود با آنها هم همان معامله را خواهند نمود ولی گمان میکنم در این مورد سختی کار این است که موکلین ماایراد مینمایند که بر آنها تحمیلات زیاد نشود اما این مسئله حالاتا یك اندازه اشکال گذشته است بجهت آنکه فهمانیدن این مطلب بملت نهایت صعوبت را داشته حالا دیگر رفع آن مشکلات شده زیرا که ملت آسایش و راحتی خود را در تحمل این گونه تحمیلات میداند پس از آنکه این ترتیب پیش آمده دیگر یك جزء مختصری از اشکال میماند که آن رضایت دولتین است و خوشبختانه این تحمیل را بصدای بلند بتمام ملت القاء کرده و میقبولانیم برای اینکه از صد جزء ده جزء از زحمت این کار پیشرفت کرده و آن قبولاندن ملت است وبعد از آن همه مساعدت دولتین البته آنها هم بوظیفه ایران دوستی که لازمه مساعدت است و میل باطنی آنها بترقی ایران است در این باب همراهی خواهند کرد واگر ما بخواهیم تمام عهدنامه را موبمو ملاحظه نموده و مساعدت را رعایت ننماییم دیگر آن دوستی نمیشود حالا وقت دوستی ومساعدت است و این موقع یك آئینه خوبی است بجهة دوستی زیرا که اکثر اهل این مملکت صاحب حس هستند اکثر میگویند که همسایه های ما ترقی ایران را میخواهند و بعضی هم سوء ظن دارند و میگویند هیچ وقت همسایه ها تقی ایران را طالب نیستند پس این مسئله یك امتحان بزرگی خواهد بود از برای دوستی دول همجوار و ترقی ایران و سعادت ملیت آن بسته است بگشایش مالی اگر از این راه گشایش نشود از راه دیگر گشایش خواهد شد که آنوقت تمام ملت فرداً فرد میدانند که ایشان مساعدت ندرندو آنوقت راضی میشوند بتحمیلهای زیاد مثل اینکه دولت فرانسه در آن منتهادرجه شدت وکلاء شان رأی دادند که یکربع مالیه خود را بدولت بدهند و آنها هم با نهایت میل دارند البته رعیت ایران هم میتواند که نجابت چندین هزار ساله خود را تجدید کند چطور که در مسئله دخانیه ملت ایران قدرت ملیت خودرا بروز دادند یعنی یك اتفاق واتحادکامل از این ملت بروز و ظهرو کرد در این موقع هم

مساعدت مالی مینمایند و آن جوهری که رویش زنگ گرفته بود یك دفعه از زیر زنگ بیرون آمده استعداد ذاتی خود را آشکار مینماید.

حاجی محمد اسمعیل آقا- مطلب همین استکه فرمودندو گمان نمیرود که حسیات اهل دین مملکت وملت ما نقصانی پیدا کرده باشد و در این لایحه جناب صنیع الدوله اگر درست دقت شود صرفه و نفع آن کسانی است که ملاحظه آنها را مینماییم معلوم استکه قند و چای فعلا منی دو هزار کرایه برمیدارد وقتیکه راه باشد منی دهشاهی که میخواهند بدهند از تفاوت کرایه بیرون میآید و ارزانتر وارد میشود و بیشتر هم صرف میشود.

پس در حقیقت صرفه بحال دولتین همسایه است و خودشان هم این مطلب را میدانندولی بنده میگویم چه ضرر دارد که ما این مخارج را از گردن خود برداریم واین قند وچای از لوازمات ضروریات زندگانی ما نیستکه اگر یك روز نخوریم شب از گرسنگی نخوابیمپس بهتر این استکه ما بکلی این قند و چای را نخوریم و پول آنرا بمصرف آبادی این مملکت بدهیم پس این ملاحظه که وزیر مالیه در این لایحه کرده اند در حقیقت صرفه دولتین مجاورین را ملاحظه نموده و اگر در این مقام اظهار مساعدت را ننمایند حسیات ملت باندازه هست که راهی دیگر پیش بگیرندو از آن راه بهتر تدارك این فایده را بنمایند.

وکیل التجار- بنده میخواهم توضیحی در اینباب عرض کنم این مسئله نه تحمیلی بر ملت میشود و نه از توسعه مال التجاره کاسته میشود زیرا که اگر نظر باکونومی بنماییم میبینیم بهمان میزانی که آقای حاج محمد اسمعیل آقا گفتند بر فرض یکی دو سال یکمن ده شاهی بهیم بعد از دو سال که راه ساخته شد کرایه حمل ارزان میشود و این هم باعث توسعه تجارت میشودو هم باعث تنزل قیمت مال التجاره زیرا که امروز کرایه بعضی اجناس را بواسطه نبودن راه آهن میبینیم برابر است با قیمت آن جنس پس وقتی که راه آهن دایر شود لابد هم باعث توسعه مال اتجاره هم باعث ارزانی آن در داخله خواهد شد ودر این صورت این فقره نه تحمیل بر رعیت خواهد بود نه از رواج مال التجاره کاسته خواهد شد.

لسان الحکماء- فرمایشات صحیح میشنوم و تأیید میکنم آن فرمایشات را اما لفظ تحمیل که گفته میشود بدیهی است که اسباب حفظ نظام مملکت صندوق مملکت است اما نه صندوقی که ملت وجه آنرا بدهد ومثل دوره استبداد ببعضی مصارف برسد امروزه اختیارنظام مملکت و صندوق مالیه بامجلس است والبته هر چه بملت تکلیف شود خواهندداد چنانچه دولت آلمان سیصد هزار قشون منظم زیر اسلحه دارد و کرورها مصارف آن میشود پس ما چگونه میتوانیم با پانزده کرور که داریم تمام آن رامخارج قشون نماییم و حفظ اسلام و حدود و ثغور مملکت خود را بنماییم و در صورتیکه صندوق خود را اصلاح ننماییم همه روزه همین طور میشنویم که در فلان سرحد چه میشود پس ملت همانطور که آقای تقی زاده گفتند فداکاری خواهند نمود مثل این که ملت فرانسه در آنموقع صد وبیست هزار کرور بتدریج فداکاری نمود و مملکت خود را حفظ کرد.

آقا شیخ محمد علی- این مسئله راجع بدو چیز است یکی قبول ملت است ویکی قبول ومساعدت دولتین اما قبول ملت البته وقتیکه مجلس این تکلیف را بنماید از روی وطن پرستی خواهند داد پس این مسئله اشکالی ندارد اما قبول دولتین هم البته باید ملاحظه بنمایند که اگر مملکت ما ثروت نداشته باشد و خراب باشد از تجارت آنها کاسته میشود ولی در صورتیکه در مملکت ثروت باشد راه آهن باشد در تجارت آنها توسعه پیدا خواهد شد و منافعی که باید ببرند بیشتر خواهند برد پس گمان نمیکنم آنها هم از مساعدت خوددریغ نمایند.

حاج امام جمعه- بنده گمان میکنم تمام علمای دنیا که از مذاهب وتدین اهالی کره اطلاع دارند میدانند دو چیز در ملت اسلام است که در سایر ادیان ملل دنیا نیست یکی اینکه دین پاك اسلام همانطورکه اخلاق و عادات مردم را تهذیب نموده اغلب بلکه همه امور سیاسیه را نیز متکفل بود یعنی سیاسیات جزء دیانت اسلام است دوم اینکه هیچیك ازملل عالم بقدر مسلمین التزام بجزئیات و لوازم دین خود ندارند و ملت اسلام بیشتر از تمام ملل در حفظ جزئیات دین ثبات و جد دارند واین قدری که امروزه حیات ما منوط و مربوط باصلاح مالیه بود اگر مسامحه در این باب بشود بکلی حیات پلتیکی مملکت دچار مشکلات خواهد شد پس امر مابین حیات و ممات دایر است دراین صورت دولتین همجوار باقتضای خیرخواهی در باره نوع بشر که دارند در این وقع که ما ملت ایران اول قدم بجاده ترقی وتمدن میگذاریم کمال مساعدت را باید با ماها بنمایند و اگر از آنها در این مورد مساعدتی نشود معلوم میشود مانع از ترقی ما بوده حیات ملی ما را نمیخواهند در این صورت بنده که یکی از روحانیین این مملکت هستم گمان میکنم تمام اهالی از استعمال این جنس که خارج از ماکل و مشرب بوده است باقتضاء دیانت ممنوع شوند وکلیه روحانیین در این باب با بنده همعقیده باشند.

رئیس- امروز در این ماده دیگر باندازه مذاکره شده است حالا بماند و آن لایحه دیگر رابخوانند.

(لایحه دیگر جناب صنیع الدوله وزیر مالیه در خصوص مالیات بلدی قرائت شد.)

رئیس- در این باب حرفی دارید یا نه اگر حرفی نیست رجوع بکمیسیون بشود.

(قرار شد راجع بکمیسیون گردد.)

احسن الدوله- همه میدانند که در دول متمدنه قرض کردن موجب اعتبار دولت است و تحمیل بملت هم نیست هر کس مال وجان خود را بخواهد بایدمالیات بدهد اما در باب خانه ها که نوشته اند سالی ذرعی صد دینار بدهند این فقره باید تفاوتی بین اشخاص متمول که خانه پنجاه هزار ذرعی دارند با آنهایی که خانه صد ذرعی و دویست ذرعی خشت و گلی دارند گذاشته شود.

رئیس- کاغذی ایست که از وزارت مالیه نوشته اند در باب وظایف قرائت شود (قریب بمضمون ذیل قرائت شد.) در باب قانون متوفیات که از مجلس مقدس گذشته و مدت آنرا از اول مشروطیت قرار داده اند این مطلب قدری باعث اشکال گردید زیرا بعضی اشخاص در اول سال حقوق خودراگرفته و فوت کرده اند مؤید قول بنده هم کاغذی است که وزارت داخله نوشته اند خوب است قراری در این مسئله داده شود که تولید بعضی اشکالات نشود کاغذ وزیر داخله قرائت شد که میرزا علی خان وقایع نگار مازندرانی مواجب خود را در اول سال گرفته وفوت کرده نظام السلطان آن وجه را از ورثه مطالبه مینماید و ورثه هم در پرداخت آن ابا دارند خوب است اولا قرار داده شود که از ورثه متوفیات مطالبه ننمایند و ثانیاً تکلیفی در این باب معین نمایند.

وکیل التجار- اولا در مسئله متوفیات رأی داده شد از این تاریخ ببعد از آن قرار رفتار نمایندو ثانیاً بنده که در کمیسیون مالیه بودم آنچه که اطلاع حاصل کردم این است که مستوفی ها قبوض متوفیات را امضا نمیکردند بر فرض که چند نفر هم بطور استثناء گرفته باشند باید از امسال در حق آنها همانطورمعمول شود و اینکه نوشته اکثری حقوق خود را در اول سال گرفته اند میدانید که دستورالعملی کی تمام شد و نباید در اول سال گرفته باشند.

آقا میرزا محمود- بنده نمیتوانم راضی بشوم باینکه بنوشتن وزارت مالیه که این کار تولید اشکال مینماید از یك قانون وضع شده صرف نظر کرد قانون استثناء ندارد باید بطور کلی مجرا شود.

آقا میرزامرتضی قلیخان- آن روزیکه این قانون بصحه رسید قراربود از روزی که دستخط مشروطیت صادر شده مالیه در تحت نظر مجلس باشد واگر هم در کتابچه تغییر و تبدیلی شده تفاوتی نمیکند آنهم در حقیقت از نظر مجلس گذشته است چیزی که هست چند فقره که پیشکاران مالیات بخیال اینکه شاید حقوق آن شخص برقرار خواهدماند قبض او را حاشیه کرده و حالا بعض مردم فوت کرده یا اینکه تغییر و تبدیلی شده است جزئی است و گمانم این است که آنها را هم بنظر وزیر مالیه واگذار کنند.

وکیل الرعایا- باید خیلی از این اتفاقات را در نظر گرفت که بچه مأخذ و بچه میزان میگذرد و باید فهمید که درسال هزار و سیصد و بیست وچهار وزیر یاحاکم یا مستوفی بچه مأخذ حقوق آنها را داده و چرا داده باید اینمسئله را از آنها پرسید و باید بپای آن دهنده حساب کرد تا بقانون عمل شود.

ساعدالوزراء- مجلس فعلا نباید داخل در اینمذاکرات شود اول باید تحقیق شود وتوضیحات بخواهند بعد از آن در کمیسیون مالیه که رسیدگی و تحقیق شد آن وقت بمجلس بیاید.

آقا شیخ حسین- اینجا نوشته شده حقوق خود را اول قوی ئیل گرفته اند بنده تعجب دارم که سال تمام شده و هنوز مردم حقوق خود را نگرفته اند اشخاصی که این پولها را داده اند ملاحظه خود را کرده اند یا بکسان خود داده اند یا تومانی فلان مبلغ کسر کرده اندو باید بپای او حساب کرد و قانون هم که از مجلس گذشته برگشت ندارد.

مؤتمن الممالك- بعقیده بنده هم این مذاکرات فعلا لازم نیست و باید صورت متوفیات را بیاورند در کمیسیون مالیه ببینند و رسیدگی کنند آنوقت معلوم میشود که کی از چه وقت گرفته یا نگرفته آن وقت میتوان در اینباب مذاکره نمود.

حسنعلی خان- آن روزی که قانون متوفیات مطرح بود بنده عقیده خود را اظهار کردم و بعضی بر من تاختند و حالا هم عرض نمیکنم که آن قانون برگردد البته صحیح گذشته و باید اجرا شود اما در هیچ مملکتی دیده نشده استکه قانون درماسبق خود هم اثر داشته باشد وبرای اجرای قانون مدت قرار میگذارند پس از صدور آن و باید احترام این قانون را بنماییم گمانم اینستکه این مذاکرات در این باب زیادی است و باید بکمیسیون مالیه برود واز آنجا جواب نوشته شود.

آقا شیخ محمد علی- ما نباید هیچوقت قانون خارجه را پیشنهاد خود بنماییم بلکه باید مزاج مملکت خودمان راملاحظه نماییم آن روز که درباب قانون متوفیات رأی گرفته میشود این مذاکرات شد و بالاخره مدتی قرار گذاشته نشد وگفتند از سابق مجرا شود و ثانیاً ارجاع این نوشته بکمیسیون مالیه صحیح نیست زیرا که قانونی شده و گذشته است و اگر هم اشکالی باشد باید خودمجلس آن رارفع نماید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- رقعه از استعفای وزراء در مجلس قرائت شد ظاهراً رسم است که هیئت کابینه وقتی میخواهند استعفا بدهند باید جهت را بگویند نمیشود که یك هیئتی بدون جهت استعفا بدهند و معلوم نشود که این استعفا برای چیست بلی استعفا صحیح است ولی در صورتیکه مجلس بآنها اطمینان نداشته باشد یا پادشاه عزل میکند یا خود وزراء نمیخواهند علی ایحال باید جهتش معلوم باشد والا چه جهت دارد در این وقت تنگ و باریك آنها استعفا بدهند وازخمت بمملکت و ملت خود را مستعفی بدارند.

آقا میرزا محمود- بنظر بنده چنین میآید آن روزیکه این هیئت آمدند و معرفی شدند و گفته شد استعفا میدهند جواب داده شد که اینطور قبول نمیشود مگر اینکه بیایند مجلس جهت استعفای خود را بگویند.

وکیل التجار- در هیچ جا هیئت وزرا بدون جهت استعفا نمیدهند وحال آنکه درسایر ممالك وزارتخانه ها طوری دائر استکه بتغییر وزیر ابداً تغییر در امورات پیدا نمیشودمعهذا بدون جهت استعفا نمیدهند اما همه میدانند که در مملکت ما هنوز وزارتخانه ها دایر نشده مگر یکی دو وزارتخانه پس اگر تغییر در وزیر داده شود فوراً تغییر در کارهاداده میشود پس نباید استعفای این هیئت را قبول کرد مگر اینکه علت آن را بگویند شما ملاحظه کنید حالا امروز میشود باین وزارتخانه ها کاری رجوع کرد تا میرویم قدری آسوده باشیم و کارها قدری رو براه شود وزراء استعفامیدهند و یك مدتی کارها و اداره مملکت معوق و معطل میماند.

آقا شیخ حسین- ابتدا که این رقعه در اینجا خوانده شد و وکلا سکوت نمودند بجهت این بود که جناب رئیس گفتند در این باب تحقیقات بعمل خواهد آمد وامروز در این مملکت اگر وکیل یا وزیری از شغل معین خود استعفا بدهد در صورتی که خیرخواه ملت باشد اولا آن استعفا پذیرفته نخواهد بود و ثانیا علت آن باید معلوم شود از اینقرار باید فشاری بآنها وارد شده باشد.

آقا ملا محسن وارث- بلی همان طور که اظهار شد سکوت حضرات وکلا دراین باب بجهت همان بود که جناب رئیس گفتند تحقیق میشود ولی باید معلوم شود که چرا استعفا داده اند و بعد از معین شدن مانع را باید دفع نمود.

ساعدالوزراء- بنده عرض میکنم همان طور که آقای وکیل التجار گفتند ادارات منظم ما منحصر است بهمین دو وزارت خانه اگر مقصود میز وصندلی و صورت ظاهر است همین طور که گفتند ولی اگر مقصود اداره بودن است هیچ کدام بآن ترتیبی که باید کارها در جریان باشد مرتب نیست اما در باب استعفای وزراء در این موقع باریك باید جداً رسیدگی ودقت کرد که اگر مقصودشان از این استعفا راحت طلبی بوده نباید ایشان را بحال خود بگذاریم که در این موقع سخت راحت نمایند و اگر در این باب مانعی دارند باید معلوم شده در صدد رفع آن مانع برآییم.

آقای حاج امام جمعه- باعتقاد بنده تا علت را ندانیم در این موضوع هر چه مذاکره شود تضییع وقت کرده ایم البته پس از آنکه علت معلوم شد نباید بگذاریم آنها راحت طلبی نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده- حرف در استعفای وزراء بود اینها میروند حضور اعلیحضرت و استعفا میدهند شاه هم قبول میفرماید و حال آنکه باید قبل از وقت بمجلس آمده و موانعی که باعث استعفای ایشانست اظهار دارند گویا این ترتیبات را خلاف مشروطیت بدانند و حال آنکه استعفای آنها باید در بین دو رأی مختلف باشد یا مخالف رأی مجلس یا مخالف رأی سیاسی سلطنت حالا این وکلا میدانند که ایشان از چه جهت استعفا داده اند و اینجا هم نیامده اند معهذا باید بیایند در کمیسیون و علت استعفای خود را بگویند و باید کاری کرد که دیگر کمافی السباق مملکت گرفتار وزرای بی علم نشود و رجال دولت از اینکه وزارت در مملکت محدود و منحصر بوجود هشت نفر شده نهایت دلتنگی را دارند اگر وزارت در میان هفتاد نفر بودخوب میشد لهذا هر روز اسبابی فراهم میآورند که هیئت وزراء تجدید شود شاید نوبت بخود آنها هم برسد همینکه هیئتی منتخب شده و خود آنها جزو آن کابینه نبودند باز اسباب تغییر هیئت دیگر را فراهم میآورند البته همه هم میل بوزارت دارند این است که هر سه ماه بسه ماه گرفتار این مشکلات میشویم همین قدر که اعلیحضرت همایونی هیئتی را انتخاب کرده معرفی میشوند ما هم میپذیریم پس از مدتی دیگر باز هیئت دیگری انتخاب میشوند بهمین ترتیب که می بینید اتصالا پیش میآید آنچه از اول بنظر بنده رسیده بجهت سعادت این مملکت آن است که این مسئله قانونی بشود که وزراء هیچ وقت از اشخاص قدیم بی علم متقلب انتخاب نشوندو اولا موانع این هیئت را باید دانست تا اینکه در رفع آن کوشید.

وکیل الرعایا- بنده تصور میکنم که یك وزیری یا یك کابینه بدون اینکه مانع بزرگی دراجرای مقاصد خود داشته باشد استعفا بدهد ما میتوانیم آن مانع را بشناسیم و علت را بدانیم و عرض میکنم که ما باید به اشخاصی که مانع از پیشرفت امور هستند اعلام کنیم که شما در این مدت زمان امتحانات خودتان را بخوبی داده اید همان مقداری که تا حال برده اید وخورده اید واندوخته کرده اید شما را بس است بهمان اکتفا کنید ما هم بشما کاری نداریم و اگر هم بخواهید که وزرا آن مانع آخری را بمجلس بگویند نخواهند گفت

سیدالحکما- همان قسمی که آقای حاج امام جمعه گفتنداول باید تحقیق شود که علت استعفاء چیست و بعد در آن موضوع مذاکره شود.

اسدالله میرزا- مطلب تمام گفته شد فقط یك چیز گفته نشده باین که این لایحه جناب صنیع الدوله تام و تمام است بکمیسیون میرود و پس فردا بمجلس آورده و رأی گرفته میشود ولی بنده که یکی از نمایندگان ملت هستم عرض میکنم بنده وقتی میتوانم رأی بدهم که بدانم این پول را میدهند وبدست وزیرمالیه امین صحیحی میرسد اگر خود صنیع الدوله نباشد باید کسی باشد که طرف اطمینان باشد.

رئیس- کاغذ جناب مؤید السلطنه است که بمجلس نوشته اند قرائت میشود (رقعه وزیر عدلیه قرائت شد مشعر بودباینکه) در باب استنطاق بعضی از متهمین که بنده را خواسته اند و باید توضیحات بدهم چون چند روز است که ناخوش و بستری هستم و بدیهی است که (لیس علی المریض حرج) لهذا جناب صدق الملك که رئیس محکمه جزا است از برای دادن توضیحات مزبور فرستاده شدند.

رئیس- معلوم میشود که وزیر عدلیه نقاهت مزاج دارند یا بجهت همین استعفای هیئت وزراء بوده که خودشان حاضر نشده واین رقعه را نوشته اند ولی میدانید که بموجب قانون مجلس یا وزراء یا معاونین رسمی آنها همیشه طرف میباشد و یکی هم در بعضی اوقات طرف میشود یا کمیته که از بابت مطالب قانونی که راجع بآن وزارتخانه است باین جهت جناب صدق الملك بمجلس خواسته نشد و در کمیسیون از ایشان توصیح بخواهند دیگر قرار بود کمیسیونی برای ملاحظه قانون وزارت عدلیه معین شود آنچه بنظر بنده رسیده ومعین گردیده است اسامی ایشان از قرار ذیل است:

(آقای حاجی امام جمعه، بحرالعلوم، آقا شیخ محمد علی، آقای سید جعفر، آقای تقی زاده، دکتر ولی الله خان، حسنعلی خان، آقا شیخ محمد حسین یزدی.)

رئیس- فردا که روز یکشنبه و مجلس مخصوص است.

روز سه شنبه هم موضوع مذاکره همان نسخه قانون انجمن تجارتی است که زودتر تمام شده شروع بقانون وزارت عدلیه شود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 266

جلسه: 266

مذاکرات روز 3 شنبه چهارم شهر ربیع الثانی

خلاصه مذاکرات روز شنبه غره را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

اسامی غائبین روز شنبه بشرح ذیل قرائت شد:

آقای مجدالملك، آقا میرزا محمود اصفهانی، مشهدی باقر، دبیر رسائل، ثقةالاسلام، امین الرعایا، قوام دیوان.

رئیس- در باب استعفاء وزراء که وکلای محترم اظهار داشتند از ایشان توضیحات خواسته شود که وزراء چرا استعفا داده ند آنچه بعد از تحقیقات در این باب معلوم شد اینست که استعفا وزراء معظم بجهة حفظ مسلك خودشان بوده است و چون مسلك ایشان بامسلك مجلس مقدس مطابق و موافق است لهذا باید وکلا نهایت جد و جهد را بنمایند که استعفای ایشان در خاکپای مبارك اعلیحضرت همایونی قبول نشود و چون معلوم نیست که هنوز استعفاشان قبول شده باشد این استدعا از خودشان میشود و اگر هم قبول شده باشد خوبست هیئتی ازمجلس مقدس منتخب شود که حضور مبارك همایونی شرف اندوز گشته استدعا نمایند که استعفای وزرا معظم را قبول نفرمایند حالا خودتان آن هیئت را انتخاب مینمایید یا اینکه خودمن ایشان را انتخاب کرده عرض نمایم.

سیدالحکما- در انتخاب هیئت وکلایی که بحضور مبارك همایونی باید مشرف شوند عقیده بنده همانست که خودتان فرمودید معین فرمایید چون این انتخاب حق خود رئیس است.

وکیل التجار- در صورتیکه آن رقعه آنروز از طرف وزیر خوانده شد دیگر بهیچوجه جای تردید باقی نخواهد بود که استعفایشان قبول شده است پس اگر باید اقدامی بشود بترتیب دیگر اقدام شود.

رئیس- آن روز گفته شد حالا هم گفته میشود که آن رقعه را وزیر داخله رسما نفرستاده اند و در این باب هم رسما اطلاع بما داده نشده است و این رقعه شخصی بود که خوانده شد و هنوز هم ما رسماً نمیدانیم که استعفای آنها قبول شده باشد یا نه.

اسدالله میرزا- ما وکلاء مجلس مدتها بود که کمال جد وجهد را داشتیم که مسلك وزراء معظم با مسلك مجلس مقدس متحد و متفق باشد و مخصوصا آن نکته مهمی که در آن مسلك منظور است آنست که وزراء ما باید بکوشند که دخل وتصرف خارجی را در امورات مملکتی منع نمایند و مقصود بنده این نیست که از آنها مساعدت نخواهیم مثلا اگر ما محتاج بوجود مهندس از خارج بشویم یا آنکه معلم دیگری اگر لازم بشود باید بیاوریم ولی آن مهندس و معلم فقط بتکالیف استخدام باید عمل نماید نه اینکه دارای اختیارات تامه باشند و ما مجبور بعمل کردن برای آنها باشیم غرض اینست که مسلك وزراء با مسلك وکلاء باید متحد باشد و باید این نکته رعایت شود که مداخلات و تصرفات خارجه را در امورات مملکت وزراء جدا منع نمایندواین هیئت وزراء دارای این مسلك بودند وچون معلوم نیست که استعفای وزرا قبول شده باشد خوب است که استدعا شود قبول نگردد واعلیحضرت همایونی نظر بعواطف و مراحمی که بوکلاء ملت دارند استدعای ایشان را در باب عدم قبول استعفای وزراء قبول میفرمایند و استعفای وزراء را رد خواهند فرمود و بر فرض اگر استعفاء ایشان هم قبول شده باشد همانطور که جناب رئیس فرمودند از حضور همایونی استدعا شود که همین هیئت برقرار باشند.

آقا سیدحسن تقی زاده- رقعه استعفای وزراء در مجلس مقدس قرائت شد اما قبول شدن آن برخلاف آنچه وکیل الجار گفتند معلوم نیست که قبول شده باشد فقط آن رقعه که خوانده شد از بابت استعفا بود و شرط اعظم این مسئله برسیدن خبر رسمی است ولی دراین موضوع خبر غیر رسمی هم نرسیده است فعلا سبب را باید دانست و آن روز هم عرض کردم که باید سبب استعفای وزراء دو علت باشد یکی اینکه مسلکشان برخلاف مسلك وکلا باشد یا اینکه برخلاف مسلك پولتیکی شخصی سلطنت باشد ونباید بجهة جزئیات استعفا بدهند اگرچه این خبر باعث استعفاء رسمی هم نیست و در مجلس رسمی هم نباید گفته شود ولی چون نتیجه رسمی شده باین لحاظ علت باید گفته شود و نتیجه هم استعفای هیئت کابینه است و معلوم میشود که علت از خارج بوده است که موجب یأس آنها گردیده پس باید از اعلیحضرت استدعا نماییم که ابداً استعفاء وزراء را قبول نفرمایند بلکه بر استقلال آنها افزوده شود نه اینکه مثل هیئت دیگری مجدداً انتخاب فرمایند چون سب خیلی جزئی بوده و اهمیتی ندارد و نباید این هیئت کابینه بهم بخورد بلکه باید مستمر باشد زیرا که مسلك ایشان بهیچ وجه مخالف با مسلك مجلس نبوده و نه مخالف با میل اعلیحضرت همایونی پس باید استدعا شود که آنها رامستقر بدارند بلی اگر ده روز دیگر وزراء بواسطه علت دیگری استعفا میدادند واعلیحضرت قبول میفرمود مسئله نبود البته آنوقت پذیرفته میشد ولی در این مورد که سبب یك مذاکره غیر رسمی خارجی است که ابداً در پولتیك مملکت دخالتی ندارد نباید استعفای ایشان قبول شود بلکه همانطوری که گفتند هیئتی بروند بحضور مبارك همایونی واستدعا نمایند که استعفای ایشان را قبول نفرمایند.

حاج معین التجار- بنده اطلاع دارم که یك روز بعد از استعفا اعلیحضرت همایونی ممتازالدوله را فرستاده بودند نزد رئیس الوزراء که چرا بدربار نیامده اید و استعفای شما در این موقع مناسبت ندارد و اگر اشکالی هم دارید اظهار نمایید پس معلوم میشود که استعفاء آنها قبول نشده.

آقا میرزا محمود- بنده اطلاع صحیحی دارم که استعفای وزراء قبول نشده و وزیر دربار بتمام وزراتخانه ها اطلاع داده که مشغول کار باشند و هانطور که جناب رئیس فرمودند بموجب یك اصل از قانون اساسی حق دارند هیئتی را برای شرفیابی حضور همایونی انتخاب نموده واسامی آنها را بمجلس اظهار نمایند وهر گاه مجلس بعضی از آنها را صلاح ندانست باید بکثرت آراء انتخاب شده و بحضور اعلیحضرت همایونی مشرف شوند.

آقا شیخ محمد علی- معلوم است تا قوه مجریه نباشد قوه مقننه نمیتواند کار بکند و گمانم این است قوه مقننه یکدقیقه راضی نشود مملکت بی قوه مجریه بماند و در صورتیکه استعفای وزراء قبول نشده گمان میکنم لازم نباشد هیئتی حضور همایونی مشرف شوند و هر گاه لازم است بموجب قانون اساسی آن هیئت باید در مجلس بکثرت آراء انتخاب شوند.

آقا شیخ حسین- باعتقاد بنده هیمن طور که صحبت شده باید یك هیئتی منتخب شده و حضور همایونی مشرف شوندو لزوم هم ندارد که حکماً در این مسئله باشد بلکه عقیده بنده این است که باید همیشه هیئتی از وکلاء انتخاب شده و حضور اعلیحضرت شرفیاب شوند و

بعضی مطالب مهم را عرض کرده و جواب بشنوند و بعضی شبهاییکه مفسدین القاء مینمایند رفع کنند و باعتقاد بنده این هیئت انتخاب شده امروز یا فردا مشرف شوند خیلی خوب است.

رئیس- حالا تصویب مینمایید که این هیئت انتخاب شده و شرفیاب شوند (همه تصویب کردند)

رئیس- این کاغذی است از طرف انجمن مهدیه نوشته شده و بمجلس رسیده قرائت میشود قریب بمضمون ذیل قرائت شد دومسئله است از ابتدای سلطنت مرحوم مظفرالدین شاه طاب ثراه که تا حال در بوته اجمال مانده یکی در باب خیره و یکی مالیات که ملت نمیداند چه وصول شده و چه درنزد حکام مانده این است که استدعا میشود اداره تفتیش معین شده ودر این باب اقدام شود که هم بقایای حکام معین و هم ذخیره معلوم بشود که چیست.

سیدالحکما- بنده عقیده ام این است که وزیر داخله و وزیر جنگ بمجلس خواسته شوند و در این باب توضیحات بدهند و باید بذخیره تمام ولایات رسیدگی کرد.

رئیس- این مسئله بوزیر داخله ربطی ندارد باید وزیر مالیه و وزیر جنگ خواسته شوند.

آقا میرزا فضلعلی آقا- در زمان وزارت جنگ جناب مستوفی الممالك این مسئله گفتگو شد و دراین باب اقدام شده و باید وزیر جنگ را خواست و توضیح خواست که از آنوقت تاکنون چه اقدام شده.

رئیس- این دو مسئله خیلی اهمیت دارد وباید امروز بوزیر مالیه و وزیر جنگ اطلاع داده شود که تشریف بیاورند و در مجلس توضیحات بدهند و این هم راپورتی است که از کمیسیون جنگ درخصوص نظامنامه بودجه نظمیه که بآنجا رجوع شده بود نوشته شده قرائت میشود (در این موقع بودجه راجع بنظمیه طهران که در کمیسیون تنقیح و تصویب شده بود قرائت گردید.)

رئیس- این را چاپ میکنم و توزیع میشود که دوباره قرائت شده ودر تحت دقت ونظر آمده تمام شود و خیلی میخواهم اظهار امتنان بکنم از اعضاء این کمیسیون که راپورت خود را قانونی نوشته اند و خواهش از سایر کمیسیونهایی نمایم که آنها هم همیشه راپورت خود را بعدها همین طور بنویسند که چند جلسه منعقد شده و هر جلسه چند ساعت طول کشیده است کاغذی از وزارت عدلیه رسیده بود قرائت شد قریب بمضمون ذیل که چون استنطاق قتله فریدون تمام شده وباید در حضور هیئت منصفه روز سه شنبه استنطاقات آنها قرائت شده و حکم مجازات آنها داده شود استدعا اینکه چند نفر از فقها و وکلاء محترم بعدلیه تشریف بیاورند تا با حضور حجج اسلام اوراق استنطاقات آنها دوباره قرائت شده حکم مجازات داده شود.

رئیس- ظاهراً قانون نیست که وکلا در محاکم حضور بهمرسانند.

آقای حاج امام جمعه- همانطوری که گفتند بودن وکلا لزوم ندارد ولی حکم مجازات آنها باید با حضور یکنفر از مجتهدین داده شود والا با دماغ وکله نمیتوانند حکم مجازات دهند (در اینموقع بقرائت قانون انجمن تجارتی شروع شده ودر خصوص اینکه از طرف دولت بانجمنهای تجارتی مکانی داده شود یا اینکه این مسئله فعلا مسکوت عنه بماند مذاکرات زیاد شده واخذ رأی شد و باکثریت تصویب شد که فعلا مکان بانجمنها داده نشود.)

رئیس- فعلا که عده کافی نیست بنده هر روز میبینم مجلس در وقت انعقاد عده کافی است و بلکه زیاد هم هست اما در آخر مجلس برای مذاکره و رأی گرفتن کافی نیست و همینطور در کمیسیون ها هم حاضر نمیشوند من نمیدانم پس کی برای خدمت حاضر خواهند شد فقط دو ساعت در روزهای رسمی حاضر شده آنهم در آخر وقت میروند آخر مایك تکلیف بزرگی بگردن گرفته ایم باید از عهده آن برآییم مجدداً شروع بقرائت قانون تجارتی شده قرائت دفعه دوم آن تمام شد.

رئیس- آقایانیکه برای شرفیابی حضور اعلیحضرت بنظر بنده رسیده است اینها هستند. آقای حاج امام جمعه، آقای مستشارالدوله، آقای تقی زاده، آقای حاج سید نصرالله، آقای حاج معین التجار، آقای حاج محمد اسمعیل آقا، و عرض میکنم اگر مقتضی شد باید شرفیاب شوند و چون استعفام شده وهنوز معلوم نشده که استعفای وزراء قبول شده یا نه و روز پنجشنبه هم قانون تجارتی خوانده میشود که زودتر تمام شده و شروع بقانون عدلیه شود واز هیئت منتخبه برای نظر در قانون عدلیه خواهش مینماید که آنها هم در کار مجد باشند که هر چه را ملاحظه مینمایند بدهند بمجلس و از مجلس هم زودتر بگذرد بدیهی است که امروزه از قانون عدلیه قانونی مهمتر ندارم هر چه زودتر باید انشاء الله این قانون تصویب شده بگذرد.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 267

جلسه: 267

مذاکرات روز 5 شنبه ششم شهر ربیع الثانی 1326

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 4 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

اسامی غائبین جلسه قبل از قرار ذیل قرائت شد:

حاجی امین الضرب، حاجی سید نصرالله، مجدالملك، ساعدالوزراء، ادیب گلپایگانی.

رئیس- دستخط مبارك همایونی رسیده قرائت میشود (دستخط مبارك که خطاب بوزیر دربار بود قرائت شد) مشعر بانیکه با این حوادث ناگواری که در سرحد روی داده واهالی آنجا گرفتار حادثه و اندوه شده اند خاطر ما راضی نمیشود که دردارالخلافه مشغول جشن باشیم مخارج جشن میلاد خودمان را بطور اعانه در حق بازماندگان اهالی سرحد که دچار مصیبت گشته اند مبذول داشتیم که بترتیب بآنها برسانند و در این باب با هیئت وزراء هم گفتگو کنید یقین است که آنها هم این نیت ما را مساعد خواهند بود.

رئیس- باید از صدوراین دستخط مبارك اعلیحضرت همایونی بی نهایت متشکر باشیم که در حقیقت منتها درجه وظیفه پدری را در این موقع بعمل آورده اند لهذا خوب است ماها که وکلا هستیم از طرف عموم ملت و اهالی سرحد تشکرات خالصانه خودمان را تقدیم حضور مبارك اعلیحضرت همایونی داریم و همانطور که اعلیحضرت مراحم و عواطف پدری را اظهار فرموده اند ما هم با کمال تشکر وامیدواری بوظایف فرزندی اقدام نموده در اینموقع جشن را ترك نکرده بلکه بر اهمیت و عظمت آن افزوده با کمال شکوه بهتر از سنوات سابقه معمول بداریم واینهم دستخط دیگری است صادر شده قرائت میشود دستخط ثانوی قرائت گردید از قرار ذیل.

مجلس شورای ملی اگرچه هیئت وزرای مسئول در استعفای از مشاغل خود نهایت ایستادگی داشتند ما بملاحظات عدیده استعفای آنها را نپذیرفته و بموجب این دستخط بمجلس شورای ملی اطلاع میدهیم که وزرا در سر ماموریت خود باقی هستند فقط چون ظفرالسلطنه خیلی در انفصال از خدمت واستعفای خود مصر و مجد بود بالضروره او را معاف و مستوفی الممالك را بوزرات جنگ منصوب فرمودیم وخیلی میل داریم که وزرا و وکلا با نهایت مساعدت بهمدیگر معاونت کرده اسباب آسایش رعایا وموجبات امنیت وانتظام مملکت راموافق نیات خاطر ما فراهم نمایند وانشاء الله قوانین خداوندی نیز آنها را تأیید خواهد کرد.

شهر ربیع الثانی 1326

رئیس- این هم شرحی است که ازطرف جناب وزیر داخله رسیده است قرائت میشود:

قرائت شد قریب باین شرح:

(الان دستخطی از طرف بندگان اعلیحضرت همایونی رسیده است که استعفای وزراء دراین موقع بملاحظات چندی پذیرفته نشده ولی مقرر شده بود که چون شاهزاده ظفرالسلطنه نهایت جد و جهد را در انفصال خود داشته اند لهذا جناب مستطاب اجل آقای مستوفی الممالك بوزارت جنگ انتخاب شده اند انشاء الله روز پنجشنبه طرف عصر برای معرفی ایشان بمجلس خواهد آمد.)

آقا سید حسن تقی زاده- بمناسبت صدور این دستخط مبارك خواستم دوسطر عرض کنم و بگویم که سلطان مشروطه گذشته از رعایت نمودن قانون اساسی و ساکت نشستن و مخالفت نکردن باید خودشان هم داخل کار بشوند ومحرك سلسله سعادت مملکت باشند اگر سلطان ساکت بنشیند و کاری نکند آن مقام صفر است پس سلطان در مملکت مشروطه گذشته از رعایت قانون باید داخل در پولتیك سیاسی مملکت شده وملت را بچشم فرزندی نگاه کند چنانچه اعلیحضرت همایونی در آن دستخط اول نسبت ببازماندگان و مصیب زدگان سرحد مثل پدر وفرزند رفتار کرده واظهار فرموده اند که ما از جشن صرف نظر کرده در این وقع با فرزندان خود هم درد و هم ناله باشیم اینگونه اقدامات از طرف سلطان نسبت برعایای خود موجب مزید امیدواری و چشم داشت ملت بعواطف ملوکانه خواهد بود و کمال تشکر را باید کرد بالاتر از آن دستخط، دستخط دوم است که پادشاه داخل در سیاست مملکت شده خودش که محرك و

سلسه جنبان امور سیاسی مملکت است ملاحظه پولتیك مملکت را نموده و وزرا را که مسلکشان موافق با مسلك مجلس بلکه با عموم ملت است آنها را برقرار داشتند و پس از صدور این دستخط چنین فهماندند که مسلك و روش سابق را تغییر داده و با پولتیك و سیاست مملکت که وزراء و مجلس در آن خط کشی مینمودند همراه ومساعد شده بلکه در بین به پولتیك مملکت نگاه کرده و ملاحظه فرمود که همین هیئت باید برقرار باشند پس آنچه را که آمال و آرزوی این ملت بوده امروزه اعلیحضرت آنرا مشهود فرمودند و باطمینان خاطر باید بآواز بلند بملت گفت دیگر آنچه را که مقصود ومنظور ملت بوده بآن نایل و برخوردار گردیدند.

آقای حاج امام جمعه- بمناسبت پدر فرزندی که مابین رعیت و سلطان است همیشه چشم داشت رعیت از سلطان خیلی است ما باید نهایت تشکر را بنماییم که همان مرتبه را که چشم داشت داشتیم بعد از این هم همان را خواهیم دید اما در باب جشن که جناب رئیس فرمودند البته این جشن رسمی است و باید ترك نشود بلکه بهتر از سالهای سابق باید این جشن گرفته شود واینکه اعلیحضرت فرموده اند که مخارج جشن ببازماندگان و مصیبت زدگان مقتولین داده شود عقیده بنده این است که چون اعلیحضرت میل فرموده اند این وجه آنها داده شود خوب است که هم وجه اعانه بهر اندازه که میل فرموده اند مرحمت کنند داده شود وهم جشن رسمی بطور خوبی گرفته شود.

حاج سید نصرالله- در این موقع دیگر نطقی بالاتر از نطق آقای تقی زاده نمیشود در حقیقت باید نهایت تشکر را از این موهبت اعلیحضرت همایونی بعمل آورد.

مستشارالدوله- در باب جشن بنده عقیده دارم واین جشن دو قسم است یکی اینکه ازطرف ملت جشن گرفته میشود یکی هم این است که از طرف دولت بطور رسمی بعضی رسومات معمول میشود بعقیده بنده در این رسومات دولتی همانطور که اعلیحضرت مقرر فرموده اند دیگر دست زده نشود ولی بسرحدات و عموم ولایات تلگراف شود که بیش از سالهای سابق از طرف ملت اقدام شده و جشن صحیحی گرفته شود و میدانید جشنی که از طرف ملت اقبال شود البته رونق آن افزون تر و بیشتر خواهدبود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- اینکه اعلیحضرت فرموده اند که مراعات ببازماندگان مقتولین شود غرض ایشان این بوده است که در غم والم فرزندان خودم شریك هستم و حالا ملت باید نهایت تشکر را نموده واز اعلیحضرت استدعا نمایند که این جشن بهتر از هر ساله گرفته شود وهمانطور که اعلیحضرت اظهار کمال مساعدت را فرموده و ملت را بچشم فرزندی ملاحظه فرموده اند همین طور باید از طرف ملت هم اقدامات لازمه در گرفتن این جشن بعمل بیاید که موجب سرور و شادمانی عموم ملت باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده با آقای مستشارالدوله هم عقیده هستم همانطور که اعلیحضرت مقرر فرموده اند باید معمول شود شاه فرموده اند که جشن معمولی دولتی گرفته نشود من عزارم ما نمیتوانیم بگوییم عزادار نباشید پس نباید این جشن گرفته شود ولی بشکرانه این موهبت که اول قدم بزرگی است که از طرف اعلیحضرت نسبت بترقی رعیت و ملت برداشته اند نهایت سعی واقبال در جشن مولود اعلیحضرت باید از طرف ملت بعمل بیاید.

اسدالله میرزا- در این باب آنچه نطق شایان بود آقایان فرمودند و بعقیده بنده دیگر مذاکره در این خصوص کافی است چون مطالب دیگر هم هست که باید گفتگو شود وزراء هم آمده اند خوب است تشریف بیاورند و بآنها بعضی مذاکرات لازمه بشود یا اینکه موضوعی که در روز سه شنبه معین شد مطرح شود.

رئیس- یك هیئتی لازم است از طرف مجلس انتخاب شده و برای عرض تشکر بخاکپای همیونی مشرف شوند و این هیئت را در آخر مجلس انتخاب میکنیم حالا قانون انجمن تجارتی خوانده شود دراین وقت شروع بقرائت سیم قانون انجمن تجارتی شد و در خصوص اینکه خواندن و نوشتن شرط عضویت در انجمنهای تجارتی باشد یا نباشد مذاکرات زیاد بعمل آمده اخذ رأی گردید و باکثریت خواندن و نوشتن که شرط عضویت درانجمنها باشد تصویب گردید.

رئیس- چون وزراء آمده اند و باید در مجلس حضور بهمرسانند خوبست خواندن بقیه قانون از ماده هیجدهم ببعد باشد برای روز دیگر قرائت شده رأی گرفته شود وچون فعلا ورود وزراء معظم چند دقیقه طول دارد خوبست عجالتاً مشغول قرائت لایحه که از طرف عموم انجمنها رسیده است بشویم. (در اینموقع شروع بخواندن لایحه مزبوره شد قریب بمضمون ذیل بر آن ذوات محترمه ثابت و هویدا است که انقلابات سرحدات و حوادثات ناگواری که در این دو ساله به اقسام مختلفه ظهور کرده غیر از مخالفت بین دولت و ملت چیز دیگر نیست لهذا در این موقع عموم ملت اتحاد بین شخص اعلیحضرت همایونی و ملت را احساس نموده از حضور وکلاء محترم خواستار است که هر طور صلاح بدانند این احساسات ملی را حضور بندگان اعلیحضرت عرض نموده واسباب اتحاد و یگانگی را فراهم آورند که بسعادت ابدی نایل شویم.

رئیس- در حقیقت این لایحه که قرائت شد از بهترین لوایح است و بهترین اسباب سعادت ملت و مملکت همان اتحاد و یگانگی بین دولت و ملت است حالا که عموم انجمنها این احساس را کرده اند باید جد وجهد نمود که بیش از پیش اسباب اتحاد و یگانگی فراهم آید.

آقا سیدمحمد جعفر- دیگر کارد باستخوان رسیده و ملت علاجی غیر از این ندارند هر چه باید بکنیم زودتر اقدام شود که مسامحه بهیچوجه در این موقع سزاوار نیست.

آقا سید مهدی- این لایحه سند صحیحی است از طرف تمام انجمنها خوبست که مهرهای آن خوانده شودکه بدانند این لایحه از طرف چند انجمن فرستاده شده است.

حاج سید نصرالله- از این احساسات انجمنها نهایت تشکر را حاصل نمودیم که خیلی خوب احساس کرده اند و اصل نکته را که اسباب سعادت وبقای مملکت است پیدا کرده اند و آنچه را که جالب نظر دقت وکلای محترم است دریافت کرده اند واز این جهت نهایت تشکر را از ایشان داریم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- نکته همین بود منتها بعضی آنرا ملتفت بوده اند و بعضی نبوده ولی حال که همه ملت ملتفت شده اند که نجات و سعادت این ملت در اتحاد و اتفاق است وکلاء بیشتر باید در این اتفاق و اتحاد ساعی ومجد باشند که این اتحاد آثار ونتایج ظاهره ببخشد.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده از اول تا حالا یك اعتماد زیادی باین ملت داشتم و اعتقاد کاملی بهوش و ذکاوت آنها نیز داشتم واین مطلب نه تنها بر ما بلکه بخارج هم ثابت شده و مینماید که این ملت در این مورد بلکه در سایر موارد هم موجبات سعادت را احساس مینمایند و در این موقع که سیاسیون بزرگ مملکت یعنی آنها که در حل و عقد امور این مملکت اشتغال دارند موقع نازك خطرناکی را ملاحظه مینمودند عموم نجمنها نیز احساسات آنرا نموده و این لایحه را عرض کرده اند در حقیقت این لایحه از طرف عموم اهالی طهران وبلکه عموم ملت است چون آنها خطر را دانسته وعلاج آنرا غیر از اتحادو اتفاق نیافته اند دراین صورت ما فقط بتشکر از آنها باید اکتفا نکنیم بلکه باید نتیجه هم حاصل نمود یعنی شرطی را آنها نموده اند که همان امتحانات فعلی است و از بندگان اعلیحضرت همایونی انتظار آنرا دارند چون ما از طرف اعلیحضرت نهایت اطمینان داریم ولی بعضی هستند در این مملکت که ابداً حس شاه پرستی و موافقت نداشته حتی شاه موافق را هم نمیخواهند بلکه فقط طالب هرج و مرج هستند لهذا بعقیده بنده عین همین عریضه را باید تقدیم حضور مبارك اعلیحضرت همایونی نمود که آثار این اتحاد را بطور روشن که عموم ملت ملتفت بشوند بروز و ظهور بدهند.

اسدالله میرزا- بنده مطلب را تکرار نمیکنم فرمایشات صحیح در این موضوع شده است همینقدر عرض میکنم که سعادت و حیات ابدی این مملکت بسته بهمین اتحاد و اتفاق است حالاکه از طرف ملت این اقدام شده است پس همین مسئله را اسباب خوشبختی ملت دانسته خوشبختانه با تمام قوای ظاهر و باطن این اتحاد خالصانه را حفظ کنیم و کراراً از اعلیحضرت شنیده شده است که هر گاه ملت یك قدم بطرف ما بیایند من صد قدم بطرف آنها خواهم رفت و گمان میکنم با این ترتیب این اتحاد و اتفاق را بخوبی میتوان حفظ نمود ولی یك شرط عمده که مدخلیت تمام دارد وآن همراهی مدیران جراید میباشد والبته مهر انجمن مدیران جراید هم دراین لایحه هست که اگر آنها بخواهند همراهی کنند بواسطه قلم ایشان بسا مفاسد اصلاح خواهد شد واگر مساعدت آنها نباشد دچار مشکلات خواهیم شد.

آقا شیخ حسین- بنده خیلی متشکرم از وجود مبارك چنین سلطانی مخصوصا روز اولی که تشریف فرمای مجلس مقدس شدند بنده چیزها شنیدم واین که گفته شد که انجمنها حالا فهمیده اند که باید اتحاد کرد چنین نیست بلکه انجمنها از اول این مسئله را دانسته و همچنین اعلیحضرت همایونی هم از اول میدانستند که با ملت باید همراهی کرد و بعد از نطق جناب آقای تقی زاده نمیخواهم عرض بکنم ولی ایشان بطور ادب بیان کردند بنده هم بزبان خودم عرض میکنم اشخاصی هستند که همیشه سعایت و القاء شبهه مینمایند که بین اعلیحضرت و ملت احداث شبهه بنمایند واز حسن اتفاق نتیجه برخلاف بروز میکند لهذا در این مورد بنده دو عرض میکنم یکی فرماش حضرت رسول صلی الله علیه و آله وسلم است قریب باینمضمون که فرمود کسانی که در نزد سلطان سعایت میکنند عاقبت مثل شیطان مطرود میشوند این مال آن اشخاصی که سعایت مینمایند عرض دیگر این که تمام حکا و بزرگان گفته اند سلطان رعیت پرور هیچوقت اشخاصی را که سعایت مینمایند اطراف خود راه نمیدهند و بیش از دیگر عرضی ندارم.

وکیل الرعایا- تمام ملل روی زمین میل دارند که اینطور باشند و گمان هم نمیکنم که اعلیحضرت همایونی باین عقیده نبوده اند البته عقیده مقدسشان هم از اول همین بوده و خواهد بود ولی باید ملتفت شد که منفعت این مملکت عاید چه قبیل اشخاص میشده یقین است

که همان اشخاص مانع بودند و نمیگذاشتند این ملت رو بترقی و راحتی برودو این اتحاد واتفاق صورت بگیرد و حال بحمدالله چیزی که موجب ترقی و سعادت این ملت و مملکت است بدست آمده.

آقا میرزا سید حسین- خوب است این لایحه را با هیئتی بحضور همایونی گسیل دارند که عرایض ملت را کماهوحقه بعرض برسانند و همراهی و اتحاد کامل را از پیشگاه همایونی خواستار شوند.

ساعدالوزراء- فی الواقع امروز را باید اول روز نیکبختی و سعادت و نجات این ملت دانست نظر بدستخط اعلیحضرت همایونی که دال بر رأفت و محبت شاهانه بود نسبت برعایای مصیبت زده ارومی واز طرف دیگر مضمون لایحه عموم انجمنهای طهران آنچه بنده فهمیده ام این جنگ خانگی ما را تمام کرده و واقعاً چه بموقع احساس لطیفی در این مورد باریك در عموم ملت پیدا شده واین نکته را هم خاطرنشان مینمایم که برای حصول و نایل شدن بچنین مقصود بزرگی اندکی صبر لازم است تا انشاء الله بمطلوب خودمان برسیم و خیلی لازم میدانم تقدیم این لایحه انجمن ها را بحضور اعلیحضرت همایونی.

آقا شیخ محمدعلی- بدیهی است که باید اعلیحضرت همایونی اتحاد تام وتمام با ملت داشته باشند ولی چون مفسدین نمیگذاشتند که عرایض ملت بسمع مبارك اعلیحضرت برسد مقصود حاصل نمیشد لهذا تقویت میکنم قول آقای تقی زاده را وچون این لایحه از طرف انجمنهای تهران است و انجمنهای تهران نماینده تمام انجمنهای ایران هستند وانجمنهای ایران نماینده تمام ملت ایران است پس خوب است که این عریضه حضور مبارك اعلیحضرت همایونی فرستاده شود که ملاحظه فرمایند و بدانند ملت ایران همه قسم در شاه پرستی و مملکت خواهی ساعد و مجد میباشند.

حاجی امام جمعه- اگرچه بعد از این تقریرات هر چه گفته شود توضیح واضحات است ولی همین قدر عرض میکنم که امروز خیلی روز مبارك و با سعادتی شد برای ما زیرا که یك دستخط مبارکی از اعلیحضرت قرائت شد که مفاد آن این بود که اعلیحضرت همایونی با نهایت مهربانی و رأفت اقبال بطرف ملت فرموده اند و همچنین لایحه از طرف عموم انجمنها قرائت شد که مفاد آن هم استقبال ملت بود از روی کمال میل و محبت بطرف اعلیحضرت پس ما وکلا باید عقد این اتحاد را در کمال شدت و استحکام نگاه بداریم و استدعایی از اعلیحضرت مینماییم که آثار این همراهی خودشان را با ملت بطور فعلیت بعرصه ظهور و بروز برسانند اما ما نباید راهی بنماییم و حرفی بزنیم وبگوییم که چطور مساعدت فرمایند.

رئیس- امروز را در واقع باید ما یك عید بزرگ بدانیم که در اول مجلس دستخط همایونی در اظهار مساعدت وهمراهی با اهالی سرحد زیارت شد و بعد از آن دستخط که دارای مراتب پولتیکی و سیاسی و مطالب مهمه بود که کمال اطمینان وامیدواری حاصل شد واز این طرف از انجمنها لایحه باین خوبی و مفصلی که حاصل احساسات ملی بود رسید.

حال همانطور که فرمودند این لایحه با عریضه از طرف مجلس با یك هیئتی حضور همیونی مشرف شوند و چون حامل این لایحه انجمن فاطمیه است لایحه هم خود این انجمن نوشته خوب است قرائت شود.

(قرائت شد حاصل این که استدعا کرده بودند که مراتب مسطوره لایحه انجمنها را بهر طور که مجلس مقدس صلاح میداند اجری دارد).

رئیس- لایحه از طرف وکیل کرمان اظهار شده است قرائت شود.

(قریب بمضمون ذیل قرائت شد.)

حضور وکلاء محترم عرضه میدارد البته بر وکلا محترم واضح است چنانچه سلطنت مستبده تبدیل بمشروطه شده است همچنین باید آثار استبداد بکلی برطرف شده و عدل و مساوات بر تمام مملکت برعایت الاهم فالاهم جاری و ساری شود لهذا انظار وکلاء را در باب بلوچستان و رعایای آنجا جلب نموده عرض مینماید که در سابق حکام نهایت ظلم را بآنها مینمودند و بین آنها همه نوع اختلاف انداخته وایشان را غارت کرده و در موقع بلوك گردشی فرزندان آنها را از پدران و مادران خود جدا کرده بکرمان واز آنجا بتهران آورده و آنها را مثل حیوانات بمعرض بیع و شری میگذاشتند و اکنون که دوره مشروطیت است و قانون مشروطیت در حق سیاه و سفید مساوی است از وکلاء محترم خواهش میشود که جداً این حرکت شنیع قبیح را قدغن نمایند که این فعل موقوف شده و آن بیچارگان از قید این ظلم آسوده شده و مرفه الحال مشغول برعیتی خود باشند.

رئیس- این لایحه بسیار خوبی است و گمانم این است که هیچکس در این باب حرفی نداشته و محل گفتگو هم نباشد و هیمن امروز باید از طرف مجلس بوزیر داخله نوشته شود که اکیداً قدغن نمایند دیگر چنین حرکت زشتی در آنجا بروز نکند.

آقا میرزا محمود- صحیح است باید بوزیر داخله اظهار شود ولی بعقیده بنده اگر تلگرافی هم از طرف مجلس بانجمن ایالتی کرمان در این باب بشود ضرری ندارد.

حاج شیخ حسین- بلی باید در این باب اقدامات بشود و گمان میکنم که دراین باب باید یك ماده قانون هم وضع شود.

رئیس- بدیهی است اینمسئله زشت قانوناً غلط است و ضرر او بر همه کس واضح است ولازم بنوشتن قانون نیست.

آقا سیدمحمد جعفر- اینها مسلمان هستند و فروختن مسلمان حرام است واگر بقصد حلیت فروخته شود فروشنده کافر است واین قانون اسلام است و باید جاری شود.

وکیل الرعایا- صحیح است قانون اسلام در این باب حکم فرموده لکن باید مجازاتی برای این عمل معین شود.

آقا شیخ محمد علی- بلی این قانون اسلام است خریدار و فروشنده هر دو در حکم حیوان بلکه ازحیوان پست ترند و باید از امروز در این باب یك چیزی نوشت که اگر بعدها کسی این کار را کرد بمجازات میرسد حالا بوزیر داخله گفته میشود وایشان هم اقدام مینمایند لکن عقیده بنده این است که اقلا ده سال حبس برای مرتکب این عمل معین شود.

رئیس- در این باب اگر بخواهیم قانونی وضع نماییم باید آنمواد قانون نوشته شده و بمجلس بیاید و مطرح مذاکره شود و گفته شد که حالیه باید فوراً بوزیر داخله نوشته شود که اینمسئله را قدغن نمایند مذاکره روز شنبه هم بقیه قانون انجمنهای تجارتی است و چون وزراء تشریف آورده و گویا کاری دارند که در آن اطاق کمیسیونی خواسته اند که بعضی مذاکرات بنمایند و چند دفعه پیغام داده اند که بنده بروم ولی افسوس که نواب رئیس هیچکدام تشریف ندارند در اینموقع که بنده باید بآن اطاق بروم ایشان در اینجا باشند و امیدوارم انشاء الله بعدها مراعات این مسئله را نموده و بتکلیف خود رفتار نمایند.

(در این موقع مجلس تعطیل و پس از چند دقیقه مجدداً منعقد گردید.)

رئیس- اشخاصیکه بنظر بنده برای شرفیابی حضور اعلیحضرت همیونی رسیده است این آقایان هستند:

آقای حاج امام جمعه، آقا سید جعفر، آقای حاج سیدنصرالله، آقای میرزا فضلعلی آقا، آقای آقا میرزا محسن، آقای تقی زاده، آقای مستشارالدوله، آقای آقا میرزا ابوالحسن خان، آقای حاج معین التجار، آقای حاج امین الضرب، آقای وثوق الدوله و وقتش را باید از دربار بخواهیم و هر وقت معین شد این اشخاص باید مشرف شوند یکی در باب هیئت کمیسیون عدلیه است تاکنون جمع نشده اند که رئیس خود را انتخاب نمایند لهذا خواهش میشود که فردا صبح که روز جمعه است اگر کار ندارند تشریف آورده و رئیس خود را انتخاب نمایند یا اینکه اگر فردا برای ایشان ممکن نیست روز شنبه چهار ساعت بغروب مانده حاضر شده و هیئت رئیسه خود را انتخاب نمایند یا این که بعد از مجلس ولی بعقیده بنده بهتر همان چهار ساعت بغروب مانده است که اسامی هیئت رئیسه آنها هم در مجلس علنی قرائت شود.

آقا میرزا محمود- در اینموقع باید هیئت رئیسه اسامی آنهاییکه حاضر نمیشوند نوشته ارائه کنند و هر کس حاضر نمیشود زیر اسمشان را بنویسند که عوض آنها را انتخاب نمایند.

آقا شیخ محمد علی- هر کس که برای هر کمیسیون انتخاب میشود البته بر حسب وکالت باید حاضر شودو مکرر با جناب دکتر ولی الله خان صحبت شده و نهایت جد وجهد را دارند که زودتر قانون عدلیه تمام شود و چون نده در کمیسیون مالیه انتخاب شده ام و بصیرتی از آن ندارم لهذا از آنجا استعفا خواسته و با کمال شرف داخل دراین کمیسیون میشوم.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 268

مذاکرات روز شنبه هشتم شهر ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 5 شنبه را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی غائبین روز پنجشنبه از قرار ذیل قرائت شد:)

وثوق الدوله، آقا ملا حسن وارث، حاجی امین الضرب، شیخ محسن خان.

رئیس- لایحه از کمیسیون مالیه رسیده قرائت میشود (قرائت شد مشعر باین که بر خاطر وکلاء محترم واضح است که عدم نظم و بی ترتیبی مالیات موجب میشود که حقوق قشون رانمیشود پرداخت و همه روزه اسباب فساد فراهم میآورند لهذا کمیسیون مالیه میخواهد ترتیبی قرار بدهد که از محل سریع الوصول حقوق قشون لازمه در طهران برسد وآن هم نمیشود مگر این که افواج لازمه و قراول سلطنتی وغیره عده شان را تعیین نمایند تا محل بجهت آنهامعین بشود اگر مجلس صلاح میداند مقرر شود کمیسیون جنگ وزارت جنگ را بخواهد و عده قشون لازمه درکاب را معین نمایند اگر وزارت جنگ عن صحیح عده قشون را معین ننمایند کمیسیون مالیه نمیتواند بودجه قشون را تصویب نماید.

حاج سید باقر- در هر مورد شنیده میشود که پول نداریم و حال آنکه چهار سال است مالیات گرفته شده است نه بقشون یك پول داده ند ونه حقوقی بارباب حقوق داده شده اگر مالیات را از محل دریافت نکرده اند محل آن را باید ارائه بدهند والا باید معلوم بشود که این در کجا است و چه شده چرا بقشون نمیدهند.

حاج محمد اسمعیل آقا- این مسئله حق کمیسیون مالیه نیست باین ترتیب که نوشته اند بوزیر مالیه و وزیر جنگ است کمیسیون مالیه نمیتواند که محل برای آنها معین کند.

آقا میرزا محمود- غرض کمیسیون مالیه این است بعضی از سرکرده ها که محل صحیح دارند بقوه خودشان بی تصویب وزیر جنگ فوج خود را دویست سیصد نفری وارد و داخل دارالخلافه میکنند و جیره و مواجب هفتصد هشتصد نفری را میگیرند و آنها که محل صحیح ندارند بهمانحال میمانند حال کمیسیون مالیه میخواهد که اختیار تعیین و ورود را بعهده وزیر جنگ بگذارد نه این که به اختیار صاحب منصبان جزو موکول باشد پس باید وزیر جنگ معین نماید که چه قدر قشون وفوج برای این جا لازم است تا محل مواجب آنها معین و مرتباً بآنها برسد.

بحرالعلوم کرمانی- با این وضع پریشانی که ما داریم و قشون ما با این ترتیبی که دارند وبعضی از آنها قراول افتخاری درب خانه اعیان هستند فایده این قشون چه خواهد بود که با این ترتیب همه روزه متحصن شده و باعث اختلال شوند پس باید وزیر جنگ بیایند و باندازه که قشون برای تتنظیم شهر لازم است معین کنند تا مواجب آنها هم از محل سریع الوصول داده شود.

وکیل التجار- گمان بنده این است بعد از آن که عده صحیحی پلیس معین شد دیگر ما چنان محتاج بقشون برای نظم شهر نیستیم فقط برای مواردی که لازم است پس باید از وزارت داخله تحقیق شود که بچه اندازه قشون در طهران برای مواقع فوق العاده لازم است و معین نمایند مواجب آنها را هم نه بطور سابق بلکه بهمان ترتیب که وزیر جنگ در باره تمام قشون پیشنهاد کرده اند داده شود و بیك درجه هم در تحت نظارت کمیسیون مالیه باشد تا معلوم شود که بچه ترتیب پول بآنها داده میشود.

وکیل الرعایا- گمان میکنم که این لایحه از کمیسیون مالیه خیلی صحیح بوده و مجلس باید در مالیه مملکت نظارت و رسیدگی کند و کمیسیون مالیه هم از مجلس انتخاب میشود معلوم است یکعده هستند که میخواهند جمعی از قشون را در اینجا جمع کنند وکار خود را بآنها رجوع کنند و اگر هم آنها را نخواهند خود آنها برای کار کردن در این شهر حاضر میشوند حتی اینکه اگر بنا بود درب دروازه 1 ولی هم از آنها گرفته شود و تذکره بآنها داده شود باز هم پول میدادند و وارد میشدند صحیح است ما قشون میخواهیم سرباز میخواهیم ولی نه باین ترتیب که همه روزه جمعی را جمع کرده و مبلغی بر بودجه مملکت افزوده کنند زیرا که ما در سرحدات حالا قشون لازم داریم واینها در هیچ جا حاضر نیستند.

حاج سید نصرالله- مطلب این است که اصل مسئله را گذاشته و از حواشی آن صحبت میکنند باید از اصل مطلب حرف زد اینکه جناب حاج محمد اسمعیل آقا گفتند این حق کمیسیون مالیه هست حالا باید در این زمینه حرف زد که آیا بکمیسیون جنگ رجوع شود یانه.

لسان الحکما- بنده میخواهم عرض کنم که گفتگو در این باب بدون حضور وزیر جنگ فایده ندارد باید وزیر جنگ خواسته شوندوبمجلس بیایند یا لزوم این عده قشون حاضره را برسانند و مجلس را متقاعد کنند یا اینکه از عده کم کرده و مواجب صحیح بآنها داده شده مشغول خدمت باشند.

رئیس- آیا تصویب مینمایید که این لایحه بکمیسیون جنگ رجوع شود.

(هم گفتند بلی و تصویب کردند که بکمیسیون رجنگ رجوع شود.)

رئیس- پریروز گفته شد که موضوع مذاکره روز شنبه قرائت دفعه سیم تتمه قانون انجمنهای تجارتی است حالا قرائت میشود.

(در این وقت شروع بقرائت ومذاکره تتمه قانون مزبور گردید.)

در باب مدت اجرای قانون انجمنهای تجارتی و سایر قوانین مذاکرات زیاد بعمل آمد بعضی قائل بودند که تعیین مدت در این قانون لازم نیست وباید از همان ساعت که بصحه همیونی رسیده اجرا شود بعضی را عقیده بر این بود که باید از وزیر مسئول توضیحات خواست که تا چه مدت میتواند این قانون را اجرا کند بعد در قانون نوشته شود بعضی میگفتند که مدت اجراء قانون را وکلا باید معین کنندودر ذیل هر قانون باید نوشتهشود بعد ازمباحثات زیاد جناب رئیس اظهار داشتند که فعلا برای تمام قانون که خوانده شد رأی گرفته میشود و در این ماده بخصوص هم آن ترتیبی که باید نوشته شود مذاکره شده و رأی گرفته میشود و بعد بقانون ملحق مینماییم.

(در این موقع ورقه رأی منتشر شده باینکه هر کس سی وهفت ماده قانون انجمن تجارتی را که قرائت شده تصویب مینماید ورقه سفید بیندازد و هر کس تصویب نمینماید ورقه آبی رأی گرفته شد و بصدویك رأی تصویب شد و مجلس رسمی بجهت تنفس تعطیل و پس از ده دقیقه مجدداً منعقد و شروع بمذاکرات گردید.)

رئیس- جناب رئیس الوزراء با بعضی از وزراء تشریف آورده اند و میخواهند در مجلس رسمی حاضر شده و آقای مستوفی الممالك را بسمت وزارت جنگ معرفی نمایند.

رئیس الوزراء- جناب آقای مستوفی الممالك بسمت وزارت جنگ انتخاب شده اند خواستم که ایشانرا باین سمت بمجلس محترم معرفی کرده باشم

(تمام اهل مجلس تبریك گفتند.)

رئیس- تمام آحاد وافراد ملت وتمامی وکلای محترم از جناب آقای مستوفی الممالك نهایت اطمینان را ارند وامیدواریم که انشاء الله بهمت ایشان بزودی ترتیبات قشون ما کمال انتظام را حاصل نماید.

حسینقلی خان نواب- میخواستم عرض کنم که باید خیلی اظهار امتنان وتشکر از جناب آقای رئیس الوزراء نمودکه یکی از وکلای محترم مجلس راکه جناب مستوفی الممالك انتخاب نموده اند و گمان میکنم که جناب ایشان باید از وکلات هم استعفا ندهند و با این سمت مشغول خدمت باشند.

سیدالحکما- هر وکیلی که بوزرات انتخاب شده قهراً از وکالت منفصل شده است.

آقا شیخ حسین- حالا که جناب ایشان بوزارت جنگ انتخاب شده اند خوبست دولت وملت اختیارنامه بایشان بدهند که این تعریفاتی که شده برقرار بماند والا اگر اختیارنامه نداشته باشند بواسطه عدم پیشرفت کار این خوبیها برقرار نمانده بلکه تبدیل ببدی خواهد شد.

آقا حاج امام جمعه- بجناب آقای مستوفی الممالك خیلی تبریك میگوییم و تشکر مینماییم که این دویم وزیر است که از مجلس انتخاب شده است ولی یك عرضی دارم حضور ایشان و سایر آقایان وزراء که ما ایرانیها فقط درامورات بصورت قانع هستیم اما فعلا کار طوری پیش آمده است که دیگر نمیباید بصورت قناعت کرد بلکه باید باطناً خود رامسئول دانسته واعتقاد داشته باشند و کار بکنند نه اینکه از شرایط مسئولیت خود را خارج بدانند.

آقا میرزا محمود- اول اظهار تشکر از حسن انتخاب جناب رئیس الوزراء میکنم و ثانیاً عرض میکنم که جناب مستوفی الممالك اول باید استعفازوکالت بدهند بعد قبول وزارت کنند.

امان الله میرزا- معلوم است که هر امری از امور باتحاد واتفاق با همدیگر پیشرفت خواهد کرد وبتنهایی هیچ امری صورت نمیگیرد چنانچه در جنگ اخیر چین که چهار صد میلیون جمعیت از بیست هزار قشون اروپائی شکست خوردند جمیع عقلا آنچه در تمهید این امر لازم بود جد و جهد نموده تا این که هیئت نظامی را تشکیل دادند و هیئت نظامی هم مرتب نمیشود مگر باداره کردن وزارت جنگ و اداره کردن وزارت جنگ نمیشود مگر بداشتن بودجه صحیح قشون وامیدواریم که از حسن اهتمامات و اقدامات این وزیر جنگ اداره وزارت جنگ مرتب و منظم بشود و قشون ماهم مثل قشون اروپائی هیئت نظامیش تشکیل بشود.

آقا سید حسین- از قرار تقریر آقایان چنین معلوم میشود که این هیئت کابینه جدیدی است و حال آنکه اینطور نبوده است و بنا بود که همان هیئت کابینه سابق باشد.

رئیس- این هیئت کابینه جدیدی نیست و بموجب دستخط همایونی که پریروز در اینجا قرائت شد استعفای این هیئت قبول نشد فقط چون شاهزاده ظفرالسلطنه خیلی اصرار داشتند استعفای ایشان قبول و بجای ایشان جناب مستوفی الممالك انتخاب شدند وحالا هم آقای رئیس الوزراء فقط بجهة معرفی شخص وزیر جنگ آمده اند.

آقا شیخ محمد علی- تاریخ نویسان در همه وقت از اروپا وآسیا گرفته تمام وقایع عالم را مینگارند بدیهی است که سعادت وحیات یك مملکت وهمچنین فنا واضمحلال آن بسته بدو قوه است یکی قوه مقننه ودیگری قوه مجریه وهر گاه از یك از این دو قوه تکاهل و تسامحی در ادای وظایفشان بالنسبه بسعادت و مملکت شود و یقیناً آن مملکت رو باضمحلال گذارد آن هیئت بلعنت ابدی گرفتار خواهند بود و تا حال آنچه هیئت کابینه که انتخاب شده بودند چون با مجلس متفق المسلك نبودند این بود که بزودی منفصل شدند ولی این هیئت کابینه مملکتشان با مسلك مجلس یکی است پس باید تمام افراد و اهل این اطاق کاری بکنند که مورد لعن ومذمت تاریخی نگردند و هر چه که در قوه دارند در نجات وحیات این مملکت با تمام قوا بکوشند.

آقا سید حسن تقی زاده- چند مدت قبل از این عقیده وزیر مالیه این بود یعنی از اول هم همین بود و بعد اظهار داشته و اصرار کردند که نجات ایران بسته باصلاح امور مالیه است و کم کم عقیده خود را نوشته و سایر وزراء هم همان لایحه ایشان را تصویب کردند و نجات مملکت را در همان دانستند حتی ملت هم همین طور احساس کردند و درسایر ممالك اختلال امور از عدم همراهی پادشاه با ملت میشد واین وزراء که با مجلس و ملت هم مسکل بودند پادشاه قبول نکرد که در این مورد استعفا بدهند پس امروز بهیچوجه مانعی در بین نیست و پیشرفت کار منوط بوجود خودشان است زیرا که شخص اعلیحضرت استعفای آنها را که منافی با پلتیك مملکت بود قبول نکرد و یك هیجانی هم در ملت پیدا شد و گفتند که باید همین وزراء بر سر کار باشند و تمام قوی در همراهی با شما حاضر است و در این صورت این هیئت کابینه هیچ محظوری ندارند و باید کمال جد وجهد را در اجرای آن لایحه داشته باشند و حالا خوبست که علت استعفای وزراء بوده در همان موضوع مذاکره شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- دراین مورد بنده نمیخواهم اظهار تشکر کنم زیرا که اظهار تشکر دوری خواهد شد اما همین قدر عرض مینمایم که بعد از این ملت حاضر نیست که در ترتیب واجرای امور تأخیر شود لهذا سه مطلب دارم بوزارت جنگ که بآن لیاقت و شایستگی که دارند مطالب بنده را قبول خواهند فرمود اولا باید وزارت جنگ را بطور صحیح اداره نمایند که فقط منحصر بشخص وزیر نباشد و ثانیاً اینکه قشون حاضره را منظم و مرتب نمایند ثالثاً اینکه در باب قشون ملی که بآن همه احکام حجج اسلام و اصراراتی که انجمنها نمودند به یك ترتیب خوشی در تحت نظم و قانون بیاورند که امروزه احتیاج ما بقشون از همه چیز بیشتر است و از سایر وزراء هم استدعا میشود که در این مورد همراهی نمایند و در هر موقع که وزارت جنگ بخواهد اصلاحی بنماید با او همراهی و مساعدت کنند.

وزیر جنگ- پس از عرض تشکر فوق العاده از اظهار حسن ظن آقایان وکلا میتوانم عرض کنم به مقتضای حس ایرانیت خودم آنچه ازمن برآید خدمت باین ملت باید بنمایم و همچنین بهمراهی همقطاهار و شرایطی که شده انشاء الله میتوانم دراین امر که ببنده رجوع شده است یك کاری بکنم و هر گاه خدای نخواسته آنشرایط بعمل نیاید بنده زود خودم را از این خدمت منفصل نموده و نمیگذارم ایرادی بر من وارد شود و آنشرایط را هم غلب از آقایان شاید از خارج اطلاع داشته باشند و لازم نیست عرض کنم واینکه آقای حاج امام جمعه فرمودند بنده نمیخواهم که سطحی کار کرده باشم و امیدوارم که اسباب آن فراهم آمده بتوانم از عهده مسئولیت خود برآیم و این فریضه ایرانیت بنده است که خدمت بملت ومملکت بنمایم. آقا سید محمد جعفر- بنده میخواهم تایید نمایم فرمایش آقای حاج امام جمعه را اعتقاد در تمام امور موجب پیشرفت کار است چون وزرای ما تماماً مسلمان و اعتقاد بحفظ اسلام ومملکت دارند امیدواریم که باهمراهی دولت و ملت امورات را به زودی اصلاح و موانعی که درراه ترقی ملت است بردارند.

وکیل التجار- بدیهی است که:

به زیر میتوان لشکر آراستن زلشکر بسی کارها خواستن

و چنانچه گفته شده روح مملکت مالیه است و بعد تنظیم قشون بعد از آنکه مالیه ما بطوری که گفته شد بدست وزارت مالیه اصلاح شد ونیز دولت وملت ثابت کردند که با مسلك وزراء متحد و همراه ودر همه نوع فداکاری حاضرند دیگر هیچ عذری برای وزراء باقی نخواهد ماند و باید نهایت جد و جهدرا فرموده نتیجه صحیح برداشته باین معنی که اول مالیه و بعد ادارات قشون را منظم نمایند.

وزیر مالیه- بنده عرض میکنم که تا بحال که کار پیشرفت نکرده برای تزلزل امور مالیه بوده معلوم است کسی که وزارت مالیه با اوست باید تمام همش مصروف باصلاح امور مالیه باشد ولی فقط چیزی که هست این است که وزیر مالیه میتواند راه اصلاح را پیشنهاد کند اما اجرای آن با تمام افراد ملت است و اگر آن ترتیبی را که بنده پیشنهاد کرده ام تصویب نموده اند همان را باید وکلاء مجلس و تمام افراد ملت با تمام قوی اجرا نمایند.

اسدالله میرزا- بنده اولا عرض میکنم بوزیر مالیه بهمین ترتیب که خواسته اند دولت و ملت حاضر است چنانچه در این چند روزه ملت همراهی خود را ثابت کرده اند و عرض دیگری میخواستم بنمایم که راجع بوزارت امور خارجه است چون ایشان حضور ندارند و این ملت هم یك اندازه راجع بهیئت وزراء است لهذا عرض میکنم که در خارجه بعضی اخبار کاذبه را برای اجرای مقاصد خود جعل کرده وانتشار میدهند و حال آنکه ابداً اصلیت ندارد وآن خبر این است اگر اجازه داده شود بخوانم (وزراء بواسطه اینکه نتوانستند سرمایه برای حقوق عقب مانده قشون و مأمورین فراهم آورند لهذا استعفا دادند) وحال اینکه تمام ملت میدانند که این خبر کذب محض است خوب است از طرف مجلس یا از طرف هیئت وزراء بوزیر امور خارجه توصیه شود که بتوسط شارژدافرها و وزراء مختار دولت ایران در ممالك خارجه این خبر را تکذیب نمایند.

حاج سید نصرالله- در همراهی و موافقت این لایحه از علما گرفته تا ادنی طبقه رعیت بطوریکه باید حاضرند حتی اینکه با جان ومال در پیشرفت معنی این لاحیه اتفاق دارند و بهیچ وجه کوتاهی نخواهد شد وهیئت کابینه باید در این خصوص اطمینان داشته و مشغول کار باشند.

رئیس- بلی فقط امروز برای همین بود که جناب مستوفی الممالك معرفی شوند واز حسن انتخاب ایشان تبریك میگوییم و امیدواریم که انشاء الله بخوبی وزارت جنگ را اداره کنندودر باب آن لایحه هم همانطور که گفته شد البته از طرف مجلس وملت همراهی واقدامات شده ومیشود وبهیچوجه کوتاهی نخواهند نمود و جناب وزیر عدلیه هم گویا فرمایشی داشته باشند که میخواهند بفرمایند.

وزیر عدلیه- همینقدر عرض میکنم که جناب معزالسلطان بجهت معاونت وزارت عدلیه معرفی میشوند و بیش از این بواسطه کسالت مزاج همراهی ندارد که اظهاری نمایم.

آقا میرزا محمود- برحسب دعوتی که از طرف مجلس شده بود قرار بود که آقای وزیر عدلیه بمجلس تشریف آورده واز بابت گرفتاری و استنطاق متهمین بمب توضیح بدهند متعذر شده بودند که نقاهت مزاج دارم چون حالا تشریف آورده اند و مجلس اگر اجازه میدهد در این باب از ایشان سؤال شود.

رئیس- جناب وزیر عدلیه گفتند که امروز حالم مساعد نیست و علاوه امروز برای اینکار دعوت نشده اند حال اختیار با خودشان است اگر میخواهند توضیح میدهند والا روزی را معین کرده بیایند توضیح بدهند.

وکیل التجار- بنده در اول امر خواستم متذکر شوم که معاون رسمی وزراء بر حسب دستخط رسمی اعلیحضرت معین میشود حالا که وزیر عدلیه معاون رسمی خودشان را معرفی کرده لابد دستخط هم صادر شده است خوب است ارائه دهند و همچنین از سایر وزراء هم خواهش میشود که معاونین رسمی خودشان را معین و معرفی نمایند.

رئیس- بلی لازم است که تمام وزراء معاونین خود را معین و معرفی فرمایند درباب دستخط هم لزومی ندارد در مجلس قرائت شود و نیز جناب وزیر عدلیه میگویند که فرمان معاونت معزالسلاطن هم صادر شده است.

(مجلس ختم شد.)

جلسه: 269

مذاکرات روز سه شنبه یازدهم شهر ربیع الثانی

خلاصه مذاکرات روز شنبه هشتم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی غائبین جلسه روز شنبه بشرح ذیل قرائت شد: حسام الاسلام، ادیب، حاجی محمد باقر.)

رئیس- روز پنجشنبه در موقعی که دستخط اعلیحضرت همایونی را بمجلس آوردند و مقصود از مفاد آن این بود که باقتضای شفقت ملوکانه بجهة صدماتی که باهل سرحد رسیده مخارج جشن میلاد همایونی بطور اعانه بآنها داده شود و قرار شد که عده از وکلا برای عرض تشکر بحضور همایونی مشرف شوند روز یکشنبه آن هیئت شرف اندوز حضور همایونی گردیده ومخصوصا از طرف بازماندگان مقتولین سرحدی و ملت اظهار تشکر کردند و اعلیحضرت همایونی اظهار کمال رأفت وشفقت را فرموده و مخصوصا فرمودند درباب تشیید این اتحادی که خوشبختانه بین دولت و ملت روی داده نهایت جد و جهد بشود واینهم دستخط تلگرافی است که بحکام ولایات صادر شده محض اطلاع وکلاء محترم قرائت میشود (قرائت شد مشعر باینکه دراین موقع جشن میلاد خودمان بحکام مقرر میفرماییم که محبوسین محبس ها را غیر از قاتل و جانی در روز چهاردهم ربیع الثانی مرخص و علت حبس و صورت اسامی آنها را بعرض ما برسانند و نیز مکتوب وزیر دخله دراین خصوص قرائت شد مبتنی بود باینکه دستخط مبارك تلگرافی اعلیحضرت همایونی بحکام ولایت در باب محبوسین ولایات صادر شده لذا بتوسط برهان الدوله فرستادم که ملاحظه و قرائت شده اطلاع بدهید).

رئیس- این هم جوابی است که بوزارت داخله نوشته شده قبل از آنکه فرستاده شود محض اطلاع وکلاء محترم در مجلس قرائت میشود (قرائت شد مشعر بود باینکه دستخط مبارك اعلیحضرت همایونی در خصوص مرخصی محبوسین زیارت شد ولی توجه خاطر وزارت داخله را باین نکته جلب مینماید که حکام بلفظ جانی تشبث نموده باشتباه کاری مقصرین و مفسدین را از حبس خلاص کرده اسباب اشکالات فراهم میآورند لذا خوب است از طرف وزرات داخله بحکام اعلام شده و توضیح شود که مراد از جانی چیست تا آنکه بعضی از مقصرین را باین اسم مستخلص ننمایند.

وکیل التجار- در باب لفظ جانی باید توضیح کرد و سارق را هم بنظر بنده لازم است قید شود و قصد اعلیحضرت ظاهراً فقط مقصرینی هستند که غیر از قاتل و جانی و سارق باشند خوب است این هم توضیح شود.

آقا شیخ محمدعلی- اولا نمیدانم مذاکره در این موضوع در مجلس صحیح است یا نه ثانیاً البته میدانید که در این مدت اشخاصی که بر ضد مشروطیت رفتار کرده اند تا حال بآنها مجازات داده نشده و حالا اگر همه مستخلص شوند بدتر بر ظلم خودخواهند افزود بعقیده بنده باید هر کاری قانونی باشد این مقصرین را معلوم نمایید که اگر مجازات آنها فقط موقوف بحبس نیست چه در دارالخلافه و چه در سایر جاها باید رسیدگی کرده قانوناً هر مجازاتی که لازم است داده شده آن وقت مرخص شوند و اگر بدون مجازات و رعایت قانون مرخص شوند یقیناً موجب تجری اشرار خواهد شد.

صدرالعلماء نطنزی- این مقصرینی که حکام در این مدت حبس کرده اند لابد بموجب قانون در ازاء تقصیری حبس شده اند در این صورت باید بر حسب قانون آنها را مجازات کرد پس از آنکه حکم قانون در حق آنها بر حسب اقتضای تقصیری که کرده اند جاری شود مرخص نمایند و اگر بدون قانون حکم کسیرا حبس کرده باشنددر حقیقت حکام برخلاف قانون رفتار نموده اند باید آنها مستخلص شوند.

پس مخصوصا دراین موضوع بیاد خیلی غور و تحقیق شود.

حاج سید نصرالله- از جمله اموری که انتظار داشتیم در ضمن آن فواید بزرگ را تحصیل کرده باشیم یکی همین مضمون دستخط مبارك اعلیحضرت است که از این مقصرین بی تقصیر که اغلب آنها مظلوم هستند آسوده و راحت شوند اگرچه با تقصیر هم در میان آنها هست و بعضی از آنها هم شاید تقصیرشان بیش از آنچه حبس شدند باشد و آن جوابی که از طرف مجلس داده شد که حکام مضمون دستخط مبارك را برای خودشان توجیه نکنند و در اینباب نهایت تأمل وغور و تحقیق را مرعی نمایند این صحیح بود و بنده

خودم میدانم که بعضی را بدون تقصیر گرفته و محبوس داشته اند و کسیرا نداشته اند که آنها رامستخلص نماید بالاخره در همان محبس مرده اند.

آقا میرزا محمود- از جمله چیزهایی که برخلاف قانون اتفاق افتاده و فی الحقیقه مظلوم واقع نشده بودند همین اشخاص که فعلا در حبس هستند میباشند و خصوصا صدیق حضرت پارسال این عنوان را نمودند که باید این محبوسین را مستخلص نمایند بجهت اینکه از این محبوسین مردمانی هستند که بواسطه غرض شخصی و عدم اطاعت اوامر دلبخواهی حکام در حبس مقید شده اند پس باید اینگونه محبوسین را از حبس بیرون بیاورند مگر آن کسانی که قانوناً مقصر میباشند.

آقا سید نظام الدین- مقصرین اعم از این که جانی باشند یا قاتل یا سارق یا غیره بعقیده بنده در دوره مشروطیت نباید بدون قانون و رسیدگی مرخص شوند.

آقا شیخ حسین- بدیهی است اشخاصی که میگویند در باب مقصرین تحقیقات بعمل بیاید مقصودشان است استکه مردمان بیگناه هم در حبس هستند و همچنین اشخاصی که تأیید مینمایند مضمون دستخط مبارك را قصدشان این نیست که مقصرین را مرخص نمایند بلکه اصل مقصود این است که تحقیق نمایند مبادا اشخاصی که مقصر هستند باشتباه آنها را مرخص نمایند.

وکیل الرعایا- مقصوداین است بهمان اندازه که جناب وزیر داخله نوشته اند مجری شود البته دراین موقع که اعلیحضرت تفقد در باره معدودی از مظلومین فرموده اند هم مقصود مقدس اعلیحضرت را بعمل آورده و هم باید تشکر را از بذل این توجه ملوکانه بجا بیاوریم ولی باید طوری باشد آن اشخاصی که در واقع مقصر هستند مرخص نشوند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در میان این مقصرین غیر از قاتل و جانی کسانی هستند که نمیشود امروزه آنها را رها کرد و اگر این دستخط مبارك هم جاری نشود این هم صحیح نیست برای اینکه عده بیگناه هستند فعلا باید با نهایت عجله رسیدگی بشود اشخاصی که باید محبوس باشند آنها راتوقیف نموده و کسانی که باید اطلاق شوند آنها را نیز در اینموقع آزاد و خلاص نمایند و خوب است در اینباب درست رسیدگی شود و از انجمن ولایتی نظارت کند.

رئیس- در آن جوابی که از مجلس نوشته شده است تمام این ملاحظات رارعایت کرده ایم.

حسینقلی خان نواب- مضمون این دستخط مبارك نسبت برعایا کمال مرحمت و عنایت است ولی خوب است در ضمن آن دستخط مبارك بحکام بنویسند که در تمام ولایات مقصرین را در حضور انجمنهای ولایتی یاایالتی و یا شعب وزارت عدلیه در تحت استنطاق درآورده اگر عدم تقصیر او ظاهر شد بزودی مرخص شود واگر موافق قانون و حکم شعب وزارت عدلیه مقصر بود و محقق شد که خلاف قانون مشروطیت رفتار کرده البته باید اومرخص نشود بلکه بمجازات هم باید برسد اگر اینطور باشد ضرری ندارد.

آقا سید مهدی- عرض بنده هم همان است که آقای نواب اظهار داشتند.

رئیس- پس از این مذاکرات چنین معلوم میشود که در این جواب قید نظارت انجمنهای ولایتی و ایالتی بشود.

اسدالله میرزا- بنده همین قدر در اینباب میگویم حقی که در ممالك مشروطه بر حسب قانون بشخص اعلیحضرت داده اند عرض میکنم یکی تخفیف در مجازات استکه اگر محکمه مجازاتی رامعین کرده باشند اعلیحضرت حق ارد تخفیف بدهد یکی در باب مقصرین نسبت بشخص اعلیحضرت است که مختار در علوم واغماض از مجازات آنها هستند واین دستخط هم که صادر شده از راه شفقت و لطف است و خیلی صحیح است ولی میترسم که طوری بشود عده از اشرار و مفسدین از حبس به اشتباه خلاص شوند که موجب تولید اشکالات برای ملت بشود پس بعقیده بنده همان طور که آقای نواب گفتند بنظارت اعضاء انجنها یا هیئت منصفه خلاص شوند.

حاج سید نصرالله- ناچارم که عرض خود را تکرار کنم این مطلب حق این مجلس است و این دستخط حکم استخلاص مظلومین است که بیگناه در حبس رفته اند مثل اینکه اگر مکری مالش اندکی از راه منحرف میشد او را فوراً محبس میبردند مراد اعلیحضرت در اینجا معلوم است که خلاصی بیگناهان است و همچنین منظور وکلاء هم همین است اگر آن طور که جناب نواب میگویند یا دیگران هم چیزی بنظرشان میآید بگویند و اینکه گفته شد بنظر انجمن یا هیئت منصفه باشد عیبی ندارد ومقرر شود که در ولایات یك هیئتی منصفه برای رسیدگی این مطلب معین شودوما باید خیلی از این مراحم و توجه اعلیحضرت متشکر باشیم و قدر این الطاف را بدانیم.

رئیس- حالا در همان جواب که نوشته شده است قید میشود که بنظر انجمن یا هیئت منصفه رسیدگی شود و آن لایحه که از طرف تمام انجمنهای طهران بتوسط انجمن فاطمیه بمجلس تقدیم شده بود و پریروز مذاکره شده قرار شد که لایحه هم از طرف مجلس نوشته شده با لایحه انجمنها تقدیم حضور اعلیحضرت همایونی شود حال آن لایحه نوشته شده محض اطلاع قرائت میشود (قرائت شد.)

رئیس- این لایحه با لایحه انجمنها حضور اعلیحضرت فرستاده خواهد شد شرحی هم از طرف وزارت داخله در باب موقوف شدن حبس وآتشبازی عید مولود همایونی رسیده قرائت میشود. (قریب بمضمون ذیل قرائت شد:)

در باب چراغان و جشن اراده عالیه ملوکانه بر این علاقه گرفته استکه آتشبازی و چراغانی شودولی از طرف ملت هر گاه اقدام میشود ودر جلوخان مجلس آتش بازی شود که محل ارتباط ملت و دولت است خیلی خوب است و هرگاه اسباب آتش بازی از قورخانه دولت خواسته شود بهیچوجه مضایقه نخواهد شد.

رئیس- باید کمال تشکر را از این موهبت ملوکانه بجا آورد که محض صدمه که باهالی سرحد وارد آمده آتش بازی را موقوف داشته اند چنانچه دستخط تلگرافی هم بحکام صادر شده که از طرف دولت اقدامی در باب چراغانی نشو ولی ملت در پاس این تفقد ملوکانه بطوریکه آنروز هم گفته شد باید نهایت جد و جهد را رد باب چراغانی بنمایند و در جلوخان مجلس هم چراغانی خواهید شد اما در باب آتش بازی نمیدانم رأی وکلاء محترم چیست بعقیده بنده همان طور که اعلیحضرت موقوف فرموده اند در اینجا هم آتشبازی نشود (همه تصدیق کردند.)

وکیل التجار- از این موهبت و شفقت ملوکانه که اظهار تألم از بابت حوادث سرحدی فرموده اند و دستخط تلگرافی بحکام صادر فرموده ند که اقدامی در باب چراغانی مولود اعلیحضرت نشود باید کمال تشکر را بجا آورد و از طرف مجلس بتمام انجمنهای ولایتی و ایالتی تلگراف بشود که در همه جا ملت در پاس این تفقد ملوکانه کمال جدو جهد را در چراغانی مولود همایونی بجا آورند.

آقا شیخ حسین- عقیده بنده هم همین بود که آقای وکیل التجار گفتند.

رئیس- تلگرافی است که از کرمان بوزیر داخله رسیده و بمجلس فرستاده اند و قبل از اینکه مجلس بیاید جوابی بوزیر داخله نوشته شده محض اطلاع آقایان وکلا قرائت میشود (تلگراف مزبور قریب بمضمون ذیل قرائت شد بتوسط ناصر لشکر حضور جناب رئیس الوزراء حدود کرمان عموماً و سیرجان خصوصا بطوری مغشوش شده که وصف آن به تلگراف مشکل است و حالت سیرجان بطوریست که مبلغ هیجده هزار تومان مالیات آن بعهده تعویق افتاده و ازآن طرف از تعدیات اشرار فارس خراب و اموراتش بی اندازه اختلال پیدا کرده و میرزا داود خان که یکی از ملاك سیرجان است بتحریك کردن بعضی اشرار قتل و غارت زیاد کرده واهالی از ظلم های او شکایت و تظلم زیاد کرده اند اسباب قتل اسفندیار خان را فراهم کرده و در باب مالیات آنچه باو نوشتیم تمام را بطفره گذرانید ومخصوصا باو نوشتم که سید یحیی و قوام التجار را که حبس کردی بشهر بفرست اگر حرفی داری معلوم شود پریشب خبر آوردند و غلام حسین خان یاور راپورت داد که داودخان دو نفر سید را از حبس بیرون کرد ولی باسم یابی گری آدم فرستاد قوام التجار و سید یحیی را که طرف بی میلی او بودند گرفته و سید یحیی را مقتول ساخت و دم از خودسری میزند چون اجازه نداشتم با اینکه استعداد هم از سرباز وغیره حاضر است و همه روزه در میدان مشق میکنند اقدامی نشده این است که بهر طور اجازه داده شود استعداد با خودم یا با آدم کافی بفرستم که رفع این شرارت را بنمایند واگر جلوگیری نشود حال آنکه حدود خیلی بیشتر مختل و پریشان خواهد شد این است که منتظر اجازه هستم بهر نوع که دستورالعمل داده شد جلوگیری شود.

رئیس- این هم شرحی است که از طرف وزارت داخله نوشته شده (قرائت شد اشعار داشت باینکه هر طور مجلس رأی دهد فوراً اقدام میشود.)

حاج سید نصرالله- این یك مقامی است خیلی باریك اگر اقتدار کاملی بحکام داده شود شاید آن را در مرود دیگر استعمال نمایند اگر داده نشود شاید متمردین بنای فتنه وفساد بگذارند باعتقاد بنده یك تلگرافی وزیر داخله که متحد المال باشد بتمام حکام بنمایند که استعمال قوای حربیه درمورد متمردین فقط باشد مادامی که بانقیاد درنمی آید واگر بنظارت انجمن یا هیئت منصفه نباشد تولید اشکالات خواهد کرد.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اعتقاد بنده هم همان است که آقای حاج سید نصرالله گفتند چون موقع باریك است باید هرکاری از روی تحقیق و دقت باشد.

آقا شیخ محمد علی- عقلا سالها بعد از زد و خوردهای زیادی تجربه که حاصل کرده اند این بود که قوه مجریه از قوه مقننه جدا شود ویك روز آقای تقی زاده اینجا یك نطقی کردند که خیلی صحیح بود و آن را عرض میکنم وزراء مسئول هستند یعنی مسئولیت معنوی دارند که بهر طور قوه مجریه صلاح میداند رفتار نمایند و مملکت را امنیت بدهند نه اینکه هر تلگرافی رسید بفرستند بمجلس و راهنمایی از مجلس بخواهند در سابق که اداره مجلس درست منظم نبود وزراء مسئولیت را از گردن خود برمیداشتند ولی حالا بعقیده بنده ابداً مذاکره در این مسئله حق مجلس نیست مجلس بر حسب وظیفه خود باید اجرای قانون راز وزرا بخواهد و نظارت نماید نه اینکه راهنمایی کند که اگر دریك جایی که علتی پیدا شود فوراً نسبت آن را بمجلس بدهند ما نباید بوزرا راهنمایی کنیم.

آقا میرزا محمود- باید از طرف مجلس بوزیر داخله اخطار شود که این ترتیب را که اظهار نموده اند خارج از قانون است وکلا ناظر اعمال وزراء هستند که تخطی از قانون ننمایند و نبایدبرای آنها راه معین نمایند.

آقا شیخ محسن خان- حق وکلا نیست که مداخله در این امور نمایند و باید خود وزرا بهر نحوی که میدانند اقدام کنند تا امنیت حاصل شود.

آقا میرزا سید علینقی- تعیین طریق حق ما نیست باید ما بطور کلی تأمین بلاد را از ایشان بخواهیم نه اینکه راه امنیت را معین کنیم.

آقا شیخ حسین- ما بی هر مسئله بگردیم پیغمبر (ص) قبل از وقت فرموده فرموده اگر کسی خواست ترا بکشد تو در صورتیکه بتوانی ثابت کنی بزن او را بکش و اگر نتوانستی ثابت کنی باید مجازات شوی اینکه میگویند وزیر داخله مسئول است بنده نمیدانم یعنی چه اگر اقدامی بکند آنوقت فریاد و فغان بلند میشود که او برخلاف قانون رفتار کرده پس باید باو اختیار داد که هر قسمت دلش میخواهد رفتار کند تا وقتی که باو قانون بدهند والا باینطور نمیشود مملکت را امن نمود.

اسدالله میرزا- اینطور که آقای آقا شیخ حسین گفتند میتوانم در جواب ایشان عرض کنم که مقصود وکلا این نیست که بحکام اقتدار داده نشود اما وزیر داخله بحدیکه صلاح میدانند بنظارت انجمنها قراری بدهند مجلس نبایداقتدار بدهد بلکه حق وزارت داخله است ودر اینکه کرمان خیلی مغشوش است حرفی نیست و باید اقتدار مشروع بحاکم آنجا داده شود و همه جا هم معمول است وقتی که در یك ولایتی اغتشاش و فساد باعلی درجه برسد حکومت نظامی را در آنجا معمول میدارند کار کرمان بآنجا نرسیده ولی باید باواقتدار داده شود بنظارت انجمن.

وکیل التجار- در این مورد مطلب دو قسم است یکی خصوصی است البته باید بسردار معتضد که شخصا درستکار است اقتدارات داده شود اما اینکه گفته شد که از طرف مجلس نباید ارائه طریق بشود چنین نیست قوه مجریه فقط اجری کننده است پس باید مجلس یك تکلیفی بدست حکام بدهد و آن همان است که به نظارت انجمنها باشد حکام که هر کس رامفسده دیدند تبعید و مجازات کنند و هر جا که صلاح است استعمال قوه قهریه بشود.

حاج سید نصرالله- گویاآن عرضی را که بنده کردم تأمل نفرمودند گر اینطور باشد با این اغتشاش سرحدات آنوقت ما اینجا بینشنیم قانون تجار وضع کنیم فایده نخواهد داد یك وقتی است که مجلس اول کارش این است که برای حفظ نظم مملکت فوق العاده رسیدگی نماید جلوگیری کند و نباید بعد از وقوع واقعه اینجا بنشینند ومذاکره کنند و برای اینکه در ورامین یك عده جمع شده اند و اسباب اغتشاش فراهم کرده اند فریاد بزند بنده عرض میکنم که باید بحکام ولایات نوشته شود که اشخاص مفسد و شرور را که موجب باغتشاش هستند رها نکنند دستگیر کنند که هر روزه مشکلات پیش نیاید اینکه خلاف قانون نیست این عین قانون است که یك همچو حکمی مجلس بوزیر داخله بشود که او بحکام ولایات اعلان کند زیرا که امنیت از همه چیز مقدم تر است.

عمیدالحکما- این مطلب را همانطور که گفتند باید بوزیر داخله واگذار کرد که هر چه صلاح میداند با نظارت انجمنهای ایالتی و ولایتی صلاح میداند بانظارت انجمنهای ایالتی و ولایتی رفتار نمایند.

صدرالعلمای نطنزی- در دستورالعمل که برای حکام نوشته شده آنقدر بآنها حق داده شده که میتوانند جلوگیری از اشرار بنمایند عرض دیگر اینکه از این واقعه ناگواری که درکرمان وکرمانشاهان اتفاق افتاده وزیر داخله تجربه حاصل کردند جایی که مدتی بی حاکم میماند همین طور پیش خواهدآمد با اینکه حاکم بی علم ومغرض بفرستند تولید فساد خواهد شد.

رئیس- حالا جوابیکه از طرف مجلس بوزارت داخله نوشته شده قرائت میشود.

(قرائت شد اشعار داشت باینکه دررفع مفاسد سیرجان تکلیف خواسته اید البته باید اشرار بمجازات برسند هر طوریکه صلاح میدانید اقدام نمایید.)

آقا سید حسن تقی زاده- همانطور که گفته شد یك قسمتی از وظیفه حکام نوشته شده و در باب شعبات عدلیه هم ملاحظه نموده وقرار شد مادامی که شعبات عدلیه در تمام ولایات دایر نشده محکمه تشکیل شود و با نظارت انجمنهای ایالتی وولایتی محاکمه در کارها بنمایندر این صورت نمیدانم که حکام در هر امر جزئی از وزارت داخله تکلیف میخواهند برای چیست وایشانهم بمجلس فرستاده تکلیف میخواهند وحال آنکه خلاف قانون است و علاوه از هزار و سیصد سال قبل قانون الهی معین شده و در قانون ایالتی هم معین شده است و در این مورد نمیشود اقتدار بحکام داد صحیح است همانطور که آقای حاج سید نصرالله گفتند بجهت امنیت طرق و شوارع و ولایات اشخاص امین که محل اطمینان باشند باید بایشان اقتدار داد اما حاکم کرمان از آن اشخاص است که اگر اجازه باو داده شود مثل این است که صد هزار تومان تفاوت عمل باو داده شده و مقابل تمام ولایات در کرمان ظلم شده و میشود بعقیده بنده همان طور که در قانون وزارت داخله نوشته شده حکام باید رفتار نمایند و هر جا هم که شعبه عدلیه نیست محکمه تشکیل داده شده در تحت نظارت انجمن ایالتی و لایتی همانطور که در اجرائیات حکومتی نظارت مینمایند.

اسدالله میرزا- اگر هر کس بر وظیفه خود عمل کند کارها در مجرای خود صحیحا واقع میشود یك سئوالی از وزیر داخله مینمایم چنانچه یك کاغذی هم دادم خدمت جناب رئیس که متعلق بایشان است اگر صاح میدانند بخوانند حالا کار بکرمان تنها نداریم که بچه ترتیب است کردستان مدتی است حالش خراب است و چرا باید تاحال حاکم نداشته باشد وزیر داخله باید بتکلیف خود عمل کند و برای هر جا حکومت صحیح بفرستند که نگذارند اینطور مفاسد ظاهر بشود.

حسام الاسلام- ما گم شده خود را پیدا کرده ایم تا حال میگفتیم که باید جلوی اشرار را گرفت و نمیدانستیم شرور کیست حال که معلوم میشود باید در این خصوص بهر طور که صلاح و مقتضی است اقدام نمایند واشرار را تنبیه و ساکت نمایند.

آقا شیخ محمد علی- باز هم عرض میکنم که اینگونه کاغذجات را نباید در مجلس مطرح مذاکره قرار داد و حق مجلس نیست که مداخله در امور اجرائیه نماید و سند بدست قوه مجریه بدهیم که اعمال قوه جبریه در غیر موقع نمایندوهر جا که یك مطلب جزئی واقع شده بمجلس بفرستند و تکلیف بخواهند و مجلس را باینگونه مطالب جزئی مشغول بدارند باید وزیر داخله حاکم صحیح بیغرض عالم بولایات بفرستند که موافق قانون عمل نمایند دراین موارد هم از مجلس نباید تکلیف بخواهند.

مستشارالدوله- صحیح است که وزیر داخله نباید این مطلب را بمجلس بفرستند ولی فرستاده و جوابی هم که نوشته است از طرف مجلس باینکه اشرار باید مجازات و تنبیه شوند اگر این لفظ را در توی این اطاق هم نگویید و ننویسید پس این مملکت را خداحافظ کنید و هیچوقت منتظر امنیت هم نباشید واین لفظ قانونی است البته اشرار و مفسد باید تنبیه و سیاست بشوند این مطلب بطور کلی سند نمیشود که وزیر داخله بعضی اقدامات که مخالف قانون باشد بنماید و همانطور که گفته شد با نظارت اعضاء انجمن ولایات اقدام در سیاست و تنبیه بشود اضافه میشود.

آقا شیخ یوسف- گویا وکلاء محترم ملتفت اظهارات آقای عمیدالحکما نشدند در قانون وزارت داخله قراری بجهت استعمال اسلحه در مواقع لازمه نوشته شده و خلاف شرع هم نیست البته باید بهمان ترتیب رفتار شود.

آقا سید حسن تقی زاده- تعجب میکنم از آنکه وزیر داخله این تلگرفا را بمجلس فرستاده و موضوع مذاکره هم قرار دادند امین السلطان هرزمان میآمد بمجلس و تکلیف میخواست در هر جزئی مطلب تا جوابی داده میشد فوراً اظهار میکردند که قانون بدست ما نداده اید حالا که قانون هم تمام شده و داده شده باز این جزئیات بمجلس بیاید جهت ندارد بدیهی است وقتی که از مجلس پرسیدند که اشرار را مجازات باید داد یا نه مجلس نخواهد گفت که ندهند و آن جواب وزیر داخله که نوشته شده البته باید اشرار بمجازات برسند ضرری ندارد اما آن جمله آخری که نوشته البته هر طور صلاح بدانند صحیح نیست زیرا همانطور که گفته شد قانون حکام داده شده و انجمنها هم همانطور که نظارت در اجرائیات حکام دارند محکمه عدلیه هم در تحت نظارت انجمن ها تشکیل شده مقصرین را استنطاق و حکم آن بر حسب شرع صادر میشود جواب اینگونه مراسلات وزارت داخله همان ساعت که بهیئت رئیسه آمد ینست که یك سطر نوشته شود مطابق قانون رفتار نمایند اگر این جواب از اول نوشته میشد تاحال دیگر اینگونه جزئیات بمجلس تکلیف بخواهد و خود رابالمره از مسئولیت خارج کنند اگر در مسئله کرمان بخصوصه اجازه داده شود لابد باید از فردا منتظر شیراز هم باشیم معلوم میشود که وزارت داخله قانون حکام را هیچ نخوانده است و حال آنکه موقع استعمال اسلحه هم نوشته شده.

رئیس- یك تلگرافی از کرمان حالا خوانده شده برای این بود که رأی گرفته شود برای اقدامات فوری وزارت داخله وازاین قبیل تلگراف هم در این چند روزه از یزد و کاشان و شیراز وغیره خیلی رسیده اگر بخواهیم تمام این تلگرافات را مطرح کرده مذاکره نماییم گمانم این است که در دو ماه تمام نمیشود و مجلس از وظیفه خود باز خواهدماند و بعقیده بنده وزیر داخله خواسته شود بیایند بکمیسیون سرحدی وخارجه تمام این تلگرافات خوانده شده و مذاکرات لازمه شده قرار اقدامات فوری را بدهند و نتیجه را بعرض مجلس برسانند باینطور که تمام تلگرافات در مجلس قرائت شود چطور که از تگلارف کرمان امروز تجربه حاصل شد باین زودیها نتیجه بدست نخواهد آمد پس همانطور که گفته شد وزیر داخله بیایند کمیسیون وهر چه زودتر قرار اقدامات فوری را در باب این تلگرافات بگذارند.

حاج امام جمعه- خاطر تمام وکلا بلکه تمام ملت مسبوق است که تمام نقاط مملکت مغشوش و مردم خواب راحت ندارند و زن و بچه هیچکس آسوده نیستند و میتوانم بگویم که وزراء و ما خودمان رامسئول نظم و امنیت این مملکت نمیدانم و میتوانم بگویم که هیچ چیز دراین مملکت بیشتر از هرج و مرج از برای پیشرفت مقاصد بعضی بهتر نیست و همین هرج ومرج است که آنها را بمقصود خودنایل میکند واینکه میگویید وزیر داخله بیاید بکمیسیون در آنجا مذاکره شود این مسئله صحیح است ولی بهیچوجه فایده نخواهد داشت حالا اولا از حاکمی که وزیر داخله اطمینان ندارد نمیتوان او را بحکومت فرستاد و دیگر اینکه باید اختیارتامه بایشان داد که بتوانند از اشرار جلوگیری نمایند فقط در موضوع کرمان یا جای دیگر فایده ندارد بلکه باید بمقتضای امروز یك تکلیفی از برای کلیه حکام معین کرد که بتوانند از اشرار و مفسدین جلوگیری کنند والا اینطور مذاکرات فایده ندارد.

آقا میرزا سید حسن- در باب این تلگرافاتی که فرمودید از ولایات آمده میخواهم ببینم مجلس مقدس مدتی اوقات خود را صرف کرد و نظامنامه نوشت واسم آن نظامنامه ایالات و حکام گذاشته این اغتشاش ولایات بواسطه این است که حکام میخواهند بانجمنها اعتنا نکنندواگر اقدامات آنها بنظارت انجمنها باشد هیچ انقلاب نخواهد شد واین که گفته شد که وزیر داخله بکمیسیون بیاید در باب تلگرافات ولایات مذاکره شود در صورتی که از وکلای ولایات که اطلاعات صحیحه از ولایات خوددارند در آنجا نباشند فایده ندارد مگر این که قرار گذاشته شود که از وکلای هر بلدی یکنفر در آن کمیسیون حضور داشته باشد.

سیدالحکما- اینکه گفته شد وزیر داخله بکمیسیون بیاید صحیح است ولی باید در کمیسیون عرایض این گفتگو شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- از هرطرف هرج ومرج ظاهر شده مطلبی است که شش ماه قبل گفته شد و در شش ماه قبل وزراء باید اقدام نموده باشند حالا فصل بهار است و موقع حرکت ایلات به ییلاق و مسلم است این قسم انقلابات بظهور میرسد آنچه با وزراء درکمیسیونها مذاکره میشود فایده نمیبخشد در صورتیکه ملت اطلاع ندارند اینها میخواهند بحکام اختیارنامه داده شود و بعضی اقدامات بنمایند بلی نباید دست حکام را بست ولی این هرج و مرج آیا جعلی است یا اینکه طبیعی است که نمیشود جلوگیری کرد پس باید از حکام خواست که جلوگیری بنمایند بطور قانون نه اینکه دل بخواه بخیال خود عمل نمایند.

آقامیرزا ابوالحسن خان- رشته حیات ما ایرانیان بسته بیك کلمه است وآن کلمه طیبه امنیت است اگر بزودی امنیت حاصل نشود تمام اینقانون نوشتها و مذاکرات بی حاصل است و مملکت ایران مثل ممالك فرنگستان نیست واینهم راست است که ما مردم هم مردمان تربیت شده تحصیل کرده هم نیستیم پس باید بملاحظه حال خودمان یك قراری بگذاریم در اینصورت بحکام ولایات نباید آن اقتدار را داد که بطور استبداد رفتار کنند که آدم در گچ بگیرند یا شقه ودم توپ بگذارند و همچنین سلب اقتدار را هم بالمره از آنها نباید کرد که کار از پیششان نرود با این وضع حالیه هر کسی که قاتل است فوراً تحقیق و استنطاق نموده قصاص نمایند بنده در رفتن آن یك نفر بشیراز رأی نداشتم بملاحظه سیاسی و پلتیك بود یا چیزهای دیگر ولی امروزه میگویم حالا که رفته است باید باو تقویت و همراهی کرد که مجازات قاتل سید و دیگران با بدهد بعقیده بنده باید بتوسط وزارت داخله یك اندازه اقتدار بحکام داده شود گویا اکثر از آقایان هم با من هم عقیده باشند ما چیزیرا میخواهیم که استقلال ایران درآن باشد وآن امنیت است امنیت.

حسینقلی خان نواب- بآن ترتیبی که حاکم کرمان اقدام نموده امنیت حاصل نخواهد شد و محال است از اینقرار امنیت حاصل شود آن ترتیبی که موجب حصول امنیت در بلاد بشود این است که طرف را در محکمه عدلیه احضار کرده اگر اطاعت کرد فبها والا اگر اطاعت نکرد آنوقت حاکم نظارت انجمن ولایتی اقدامات لازمه مینماید و بوزیر داخله اطلاع میدهد و هر اقدامی در باره او بشود عیبی ندارد اما آقا میرزا ابوالحسن خان در باب شیراز بیانی کردند و نیز در اینجا درخصوص کرمان وسیرجان از یکنفر نایب الحکومه آنجا از دو نفر وکیل کرمان اظهاری شد که یکی از میرزا داودخان شکایت نموده ودیگری از او توصیف کرد اما در خصوص شیراز اعیان واشراف و وجوه فارس ظاهراً اتفاق دارند که تقصیر از طرف کیست شیراز با اینکه خیلی اهمیت نسبت بکرمان دارد عدلیه ندارد و کرمان عدلیه دارد بهتر این است که بجناب وزیر داخله تأکید نمایند که در فارس هم عدلیه برقرار سازند

که در مجلس عدلیه آنجا رسیدگی کامل از بابت آن حرکات فجیع بعمل بیاورند زیرا که در این باب حضرات آقایان علمای نجف اشرف هم اشعاری فرموده اند لذا باید محرك و مباشر را معین کرده و بمجازات برسانند گمان میکنم که مسئله شیراز اهمیتش بیشتر است و نمیدانم در خصوص آنجا چرا مذاکره و صحبتی نمیشود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده مدعی هستم که موضوع مذاکره معلوم نیست خواهش دارم که موضوع مذاکره را بجهت بنده معین کنند آیا ببینیم یکطرف میگوید که باید بالمره سلب اختیار از حکام نمود طرف میگوید اگر اینطور از حکام سلب اختیاربشود مملکت بکلی هرج ومرج خواهد شد یا اینکه جمعی میگویند از روی قانون و بعضی اظهار میدارند که این قانون حالا مجری نمیشود باید تا یك درجه اقتدار داده شود نمیدانم آیا این یك اندازه ودرجه چیست و چقدر است نباید این معین بشود و آن خط فاصل قانون الهی و مجازات است ولی آنها ما را در بین دو کار مختار کرده اند یا اینکه مملکت باید تایك درجه اقتدار داده شود نمیدانم آیا این یك اندازه و درجه چیست وچقدر است نباید این معین بشود و آن خط فاصل قانون الهی و مجازات است ولی آنها ما را در بین دو کار مختار کرده اند یا اینکه مملکت باید آشوب باشد و حکام بهیچ کاری اقدام نکنند یا اینکه اقتدارات تامه بتمام حکام داده شود که نود و یك آن برای دخل است وقتیکه یك وکیلی از ظلمهای اعظم الدوله در اینجا بصدای بلند اظهار میدارد که برای هوای نفس آدم جلوی توپ میگذارد وقتی که گفته میشود که چرا چنین کرده ظهیرالملك از قصر شیرین مراجعت بکرمانشاه نموده را بتمام دوایر اجرائیه قدغن میکنند که اقدام بهیچ کاری نکرده تعطیل نمایند وحالا کرمانشاهان طوری است که مردم شب نمیتوانند راحت بخوابند و وقتی که این مذاکرات در اینجا میشود حاکم کرمان هم اینطور اجازه میخواهند وحالا که قانون حکام نوشته شده حتی قانون حکومت نظامی هم در موقع لزوم نوشته شده که وزیر داخله در موقع لزوم میتواند اجازه حکومت نظامی بدهد در این صورت من اصل موضوع را نمیدانم که چیست اگر شما حاکم امین فرستاده اید بهمه جا هرطور اقتدارات باو داده شود موافق قانون است مثل مخبرالسلطنه که بتبریز فرستاده شده و اقتدار کلی هم داده شده است ودر موقع حکومت نظامی هم برخلاف قانون رفتار نخواهد کرد زیرا که درستکار و امین است.

آقا شیخ محمد علی- دو ماه است که واقعات غیر متناهبه در ولایات رخ داده ودر مجلس بوطر قصه و رمان گفته شده باز هم هر چه بگوییم گویا قصه گفته ایم عیبش اینست قانونی که بدست وزرا دادیم مدت اجرای آنرا معین نکرده و نگفتیم تا کی باید اجرا شود بعد از ششماه باز معلوم میشود که آن قانون اصلا فراموش شده ما باید قانونیکه بدست وزیر میدهیم اجرای آنرا از او بخواهیم و او رامسئول بدانیم عقیده بنده این است که وزیر داخله ابداً بمجلس و کمیسیون دعوت نشود بلکه باید مجلس از راه قانون بطور حتم از وزیر داخله نظم و امنیت ولایات را بخواهد دیگر نه بحاکم کار داشته باشد نه بغیر حاکم وزیری که سالی دوازده هزار تومان مواجب میگیرد برای این است که شبانه و روز در فکر راحت ملت باشد نه اینکه در هر مسئله از مجلس تکلیف بخواهد.

رئیس- باید وزیر داخله بمجلس دعوت شوند و توضیح بدهند که چرا تاکنون در اجرای قانون اقدام نشده.

آقا شیخ حسین- در قانون حکام نوشته شده که حاکم هر جا ببیند محتاج بقوه جبریه است باید آنجا را حکومت نظامی کند حالا مختصراً عرض میکنم باید وزیرداخله را بمجلس خواست و از او پرسید که اگر میتوانی بولایات حاکم صحیح مطمئن بفرستی که بطوریکه در قانون نوشته عمل کنند که اقدام کن والااگر نمیتوانی از وزارت استعفابده.

رئیس- حالا میخواهید وزیر داخله برای روز پنجشنبه دعوت شود و در این خصوصها توضیحات بدهند هر گاه میتوانند این قوانین را مجری دارندوالا تکلیف معین نمایند.

وکیل الرعایا- آنچه بنده میخواستم عرض کنم بهتر از آن گفته شد.

آقا شیخ یوسف- خلاصه عرض بنده اینست که برای سایر وزارتخانه ها قانونی ننوشته ایم اما برای وزارت داخله وحکام چندین ماه زحمت کشیده تمام مراد را نوشته ایم اما افسوس میخورم که بواسطه کثرت اتفاقات فوق العاده نتوانسته اند قانون را بخوانند و اگر میخواندند دیگر محتاج نبود هر مطلب جزئی را بپارلمان فرستاده و تکلیف بخواهند اما درباب فارس بنده نالهای خود را بیش از پیش در سابق کرده ام حالا دیگر عرضی نمیکنم.

آقا سید حسین- همان طور که گفته شد مجلس زحمت کشیده وبوظیفه خود عمل کرده و بطور کامل قانون نوشته وزیر داخله حق ندارد که در این جزئیات تکلیف بخواهندو وظیفه مجلس نیست که همه روزه در این جزئیات مذاکره کنند باید قانون را مجری بدارند ما بوظیفه خود عمل کرده و قانون نوشته ایم حق نظارت هم داریم.

آقا سید جعفر- در این مقام دو چیز میخواهم عرض کنم یکی اینکه عقلا فکر کردند که انبیاء برای چه فرستاده میشوند دیدند برای این است که از جانب خدا قوانین بیاورند تا اینکه حدود هر کس معلوم باشد و ما باید هر کس که مخالف قانون حرکت میکند عرضه بقانون بداریم و مجازات داده شود ویکی مسئله فارس است که این اتفاقی که واقع شد از زمان بنی امیه که جسد زید ابن علی (ع) را سوزانیدنددیگر تاکنون همچو مسئله واقع نشده بود که در فارس واقع شده باشد مرتکبین بمجازات برسند و ما فقط باید اجرای قانون را بخواهیم.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده بر ضد قانون چیزی نگفته ام بر حسب سئوالی که جناب رئیس کردند جواب دادم و آنهم مطابق قانون بود که عقیده شخص خودم را گفتم که باید بتوسط وزیر داخله بحکام اقتدار داده شود و آنچه که آقای تقی زاده گفتند تماما صحیح است من میگویم که امروز باید حکومت نظامی باشد در ولایات مثل ارومی وخوی و غیره که این انقلابات پیدا شده غیر از حکومت نظامی فایده ندارد اینکه میگویید قانون وزارت داخله و حکام نوشته شده هنوز وزارت داخله شما و معاون ایشان و حکام قانون نمیدانند ظل السلطان قانون میدانست که بشیراز فرستادند سردار معتضد قانون میداند کدام یك از حکام شما قانون میدانند پس در این صورت باید امروز حکومت نظامی باشد تا در ولایات امنیت حاصل شود.

آقای حاج امام جمعه- بنده لازم میدانم که باقتضای دیانت خودم این یك کلمه را بگویم مملکت امنیت لازم دارد و اگر امنیت نباشد این مملکت رفته است و قانونی که شما امروز اجرای آنرا میخواهید در صورتی که اگربخواهید این قانون را اجرا کنند تا ششماه دیگر اسباب ومقدمات آن طول ارد تا فراهم شود و بدون اسباب با داشتن این قانون آیا ممکن است مملکت را امنیت داد باید فکر امنیت کرد این تکلیف من بود که گفتم حالا شما دانید و دیانت خودتان.

آقا شیخ حسین- باز عرض میکنم در صورت داشتن وزیر مسئول این حرفها بی مأخذ وزیاد است باید وزیر داخله را خواست که بیایند و توضیح بدهند که اگر میتوانند قانون را اجرا کنند فبها والا استعفا بدهند.

آقا میرزا سید حسن- قانونی که نوشته شد اگر اجرا نشود چه فایده داردوزیر داخله یا باید قانون را اجری کند یا باید استعفا بدهند.

آقا سید حسن تقی زاده- اصل موضوع مذاکره مامعلوم نیست که در چه خصوص است و برای چه این نطقها کرده میشود نطقهای صحیح و خوب میشود راست است تمام مملکت اغتشاش است و راست است که امنیت لازم دارد وراستست که اگر امنیت نباشد خطرات بزرگ دارد اما آنکه میگوید امروز بقانون نمیشود جلوگیری این هرج ومرج را نمود باید راهش را بگوید که بچه راه میشود یك جمعی اینجا میگویند که باید از روی قانون عمل شود این معین است اما آنهاییکه میگویند بقانون نمیشود باید راه علاج را بطوری تعیین کرد که تمام جزئیات اطراف آن معین باشد بگوید و رأی گرفته باکثریت آراء عمل شودوالا بطور مجمل گفتن نمیشود واین تلگراف را وزیر داخله برای چه بمجلس فرستاد جواب این گونه تلگرافات که رجوع بمجلس میشود همان دو کلمه است که مطابق قانون باید رفتار شود حال این تلگراف را اگر هیئت رئیسه دیده و دانسته آوردند بمجلس و چند ساعت وقت مجلس را تلف کردند باید بایشان گفت که دیگر بعدهامثل سابق از این قبیل تلگرافات و مکاتیب را بمجلس نیاورند و اوقات وکلا را ضایع ننمایند و اگر وزیرداخله بی جهت آن را بمجلس فرستاد وباین وسیله میخواهد بگوید که من تمام کارها را باجازه واذن مجلس میکنم وخود را از مسئولیت خارج کند و همان ترتیبات پوسیده قدیم را میخواهد معمول بدارد باید همچو وزیری که هیچ قانون خود راملاحظه نکرده و نمیداند که چیست استعفا بدهد و دیگری که عمل بقانون مینماید سرکار بیاید آخر تا کی آن رسومات و عادات قدیمه و تقلبات پوسیده باید معمول باشد وزیری که تکلیف خود را نداند و در هر مسئله جزئی رجوع بمجلس کند و بدورغی خود را غلام مجلس بگوید این وزیر نمیتواند وزارت کند حالا سه ساعت است که اینجا مذاکره میشود و آخر نتیجه نداد پس باید معلوم شود آنهاییکه میگویند امروز نمیشود بقانون مملکت نظم بگیرد بگویند که بچه طریق میشود و آنرا معین کنند.

حاج سید نصرالله- البته معلوم است قانونی که از این مجلس بیرون میآید باید اجری شود در این مسئله شبهه نیست ولی این قانون دستورالعمل حکام آیا امروز ممکن است که تمام مواد آن اجری شود و مواد آنهم همه با همدیگر متفق و مرتبطند امروز اگر کسی پیا بشود که بگوید من تمام آن را اجری میکنم ما این مسئله را فوق سحر میدانیم وباید دستش را بوسید و باو وزارت داد که اجری نماید شما یك همچو شخصی پیدا کنید البته همه خواهند او را تصدیق کرد و با کمال منت میخواهند که او تمام قوانین را اجرای نماید ولی می بینیم که امروز لوازم و مقدمات اجری آن فراهم نیست پس آن موادی که باید اجری شود آنها را معین کرده که اجری نمایند و اگر هم باید تمام آن اجری شود بهر نحویکه هست اسباب اجرای آنرا فراهم کنیم والا گمان میکنم که از این مذاکرات نتیجه حاصل نشود اگر لازم میدانید وزیر داخله خواسته شود واز او توضیح بخواید که چرا اجرا نمیکنند هر گاه نمیتواند و کسی هست که بی مسامحه

اجری میکند آن راه را پیش بگیرند و هر گاه اسباب و لوازمات اجری لازم دارد آنرا فراهم نمایید و این مسلم است که تمام مواد قانون با این ترتیب وامروزه غیرممکن لاجراست.

وکیل التجار- اظهارات وزیر داخله در این جزئیات بمجلس بی جهت و خارج از قانون است معلوم است که مفسد را باید گرفت مجازات داد قاتل را باید کشت اینها را نباید از مجلس خواست و حاکم هم حق این سئوالات جزئی را نداردباید مطابق قانون هر قدرتی که دارند دراین موارد اعمال نمایندوهر گاه مشکلاتی رخ داد آنوقت از مجلس باید تکلیف خواست اما در صورتیکه تکامل و تسامح از وظایف خودشان بنمایند واز مجلس در جزئیات تکلیف بخواهند پس مجلس هیچوقت نمیتواند که بوظیفه خود رفتار کند.

احسن الدوله- فقط برای وزراء لفظ مسئولیتی قرار گذاشتند ولی تاکنون عمل بآن نشده و هر گاه خارج از حد مسئولیت شوند مجازاتی مقرر نشده و تا حال اجرا نگشته پس لازم است آن وزیری که خود را مسئول قرار میدهد و بلوازم مسئولیت رفتار نمیکند مجازات داده شود تا اینکه دیگر آن عمل مسئولیت نمایند.

آقای حاج امام جمعه- در اینکه مقصود از این همه زحمت واین همه خون ریزی وقتل و غارت که در این مملکت شد بجهت این بود که قانونی وضع شود تا تمام افراد ملت درآن مساوی باشند ودر تمام نقاط مملکت مجری شود این معلوم و مسلم است و تمام ماها که از خانه وزندگانی واز همه چیز خود گذشته رنج وزحمت غربت را بر خود هموار میکنیم برای همین مطلب است جای هیچ شك و شبهه نیست واز این که ما مردمان سه سال قبل نیستیم وترتیبات سه سال قبل امروز نباید باشد و نمیشود هم که باشد در این هم حرفی نست اما شما را قسم میدهم که از روی انصاف و حق گویی امروز ما مردمان صد سال بعد هم هستیم که لوازمات و قواعد آنوقت را حالا اجرای آنرا میخواهید در همین جا مطرح مذاکره شد که آیا تا کی بموقع اجرا گذاشته شود بعضی تاشش ماه و بعضی تا سه ماه میگفتند و هر کس اظهار عقیده کرده بود و آخر هم نتیجه حاصل نشد کسی منکر نیست که باید قانون اجرا شود ولی باید بدانیم که امروز بهمین نطقهای که خوش آمد مردم باشد و بگوییم که باید بر طبق قانون عمل شود امنیت حاصل میشود از شما انصاف میخواهم که از حق نگذرید ومحض خوش آمد حرف نزنید.

آقا شیخ محمد علی- تأمین این مملکت بیکی از دو قسم است یا باجرای قانون چنانچه جمعی را عقیده بر آن است یا این که بطور دیگر اصلاح شود چنانچه گفته شد که نمیشود امروز بر طبق قانون رفتار شود ولی آنطور معلوم نشد که راهش چیست و بچه ترتیب باید اصلاح شود ولی بنده میگویم که اصلاح این مملکت منحصر است به اجرای قانون واگر لوازم و مقدمات میخواهد و پول لازم دارد آن اشخاصی که سالها مال ملت را خورده و جمع آوری کردند امروزبطریق اعانه همراهی نمایند تا این که تهیه استعداد نموده و اشخاص کافی کاردان را سر کار آورده تا بوقه علم و قشون تامین واصلاح نمایند.

رئیس- آنچه نطق دراین باب شده نتیجه گرفته نشد و مطالب خارج در بین میایدپس باید وزیر داخله را خواست و حضوراً با او مذاکره کرد که قرار کلی داده شود واین نظامنامه داخلی مجلس است که چاپ غلط شده بوکلا داده شد ملاحظه نمایند هر گاه بخواهیم در روزهای رسمی مجلس بخوانیم از سایر کارهای لازمه و قوانین دیگر مثل قانون عدلیه و غیره باز میمانیم خوب است که در روزهای یکشنبه که مجلس خصوصی است خوانده شود و یکی دو هفته هم در روزهای چهارشنبه فوق العاده مجلس کرده زودتر تمام شود که بموقع اجری گذاشته شود تا انتظام داخلی بطور کامل صورت وقوع پیدا کند.

آقا سید محمد جعفر- در باب قانون عدلیه چند روز است که در کمیسیون مشغول هستیم واین قریب هزار ماده است و ما محتاجیم بوجود آقایان و علماء که کمك نمایند و بدون آنها نمیشود لازم است که شرکت داشته باشندتا زودتر بگذرد.

رئیس- چون قرار بر این است که ازطرف کمیسیونها هر گاه اظهاری بمجلس باید بشود آنرا در کمیسیون مذاکره نموده و روی کاغذ بیاورند آن وقت بمجلس بدهند تا مطرح نموده رأی گرفته شود همین مطلب را که میفرمایید در کمیسیون مذاکره کنید و روی کاغذ بیاورید بمجلس راپورت بدهیدتا مطرح شود حالا در روز پنج شنبه وزیر داخله را خواسته که بیاید و آنچه لازمه مذاکره است بشود کلیه یك قراری برای حکام گذاشته شود که دیگر اینگونه تلگرافات را ارجاع بمجلس نکنندودیگر راپورتی است از کمیسیون مالیه که در خصوص چند فقره از بودجه که رسیدگی میشود داده اند که آیا جرح وتعدیل بشود یا نه باید در مجلس خوانده شود ورأی گرفته شود این هم در روز پنجشنبه مطرح میشود.

(مجلس نیم ساعت از شب گذشته ختم شد.)

جلسه: 270

مذاکرات روز پنج شنبه سیزدهم شهر ربیع الثانی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه 11 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی غائبین روز سه شنبه از قرار شرح ذیل قرائت گردید:)

آقا میرزا محسن، حاجی محمد اسمعیل آقا، آقای مرتضوی.

نایب رئیس- این راپورتی است که از کمیسیون مالیه داده شده است باید قرائت شود و قبل از شروع بقرائت راپورت اخطار مینماید که فردا بمناسبت عید میلاد اعلیحضرت همایونی باید عموم وکلای محترم در سه ساعت قبل از غروب بجهت اظهار تبریکات خالصانه در دربار حاضر بشوند (راپورت کمیسیون مالیه قریب بمضمون ذیل قرائت شد.):

بتاریخ 11 ربیع الثانی دستورالعمل سنه پیچی ئیل ولایات را وزارت مالیه برای رسیدگی فرستاده اند اولا سئوال مینماید که در حقوق ارباب حقوق جرح و تعدیل باید بشود یا نه و رأی کمیسیون این است که جرح و تعدیل نشود که هم ارباب حقوق آسوده و هم کارگزاران امور آسوده بوده مثل پارسال وصول مالیات بتأخیر نیفتد ودیگر اینکه بودجه وزارتخانه ها تصحیح شده زودتر داده شود.

دوم از وزارت مالیه خواسته شود که از تمام حکام صورت تفاوت عمل تیولات برگشتی سنه ماضیه را بخواهند تا معلوم شود که چقدر شده است و صورت را بکمیسیون بدهند.

وکیل التجار- بنده گمان میکنم که اگر جرح و تعدیل شود دستورالعمل هذه السنه هم مثل پارسال طول بکشد پس جرح و تعدیل صحیح نیست و زودتر باید دستورالعمل داده شود و آن این است باشخاصیکه اهل خدمت هستند مادامی که مشغول خدمت نیستندو نمیکند بآنها حقوق داده نشود.

آقا میرزا محمود- درخصوص دستورالعمل باید رأی گرفته شود بجهت اینکه پارسال یکساله رأی گرفته شده لذا باید مجدداً رأی بگیرند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- مطلب اول این راپورت صحیح است ولی مطلب دوم که بحکام تلگراف بشودباید این تلگراف از طرف وزارت مالیه بشود نه از طرف مجلس و کمیسیون.

آقا سید حسن تقی زاده- بعضی میگویند که باید از حقوق ارباب حقوق کسر شود وبعضی میگویند که نباید از حقوق زده بشود وحالا میخواهند در این باب رأی بگیرند درحقیقت بودجه امسال را تمام مینمایند وحال آنکه از خرج دولت اطلاع ندارند باید این کار را وزیر مالیه بکند و پارسال هم ما جرح و تعدیل کردیم برخلاف تمام قوانین بود یعنی از قبل وزیر مالیه متحمل شدیم و حالا که میخواهید رأی بگیرید شاید وزیر مالیه آمد گفت دو کرور خرج زیاد شده است باید از حقوق ارباب حقوق زده شود وثابت هم کرد در اینصورت ما نمیتوانیم بگوییم نمیشود از حقوق کسر شود در هر صورت جرح و تعدیل مالیه با وزیر مالیه است که نوشته و پیشنهاد مجلس نماید حالا نمیشود باینطور رأی گرفت.

آقا میرزابوالحسن خان- این دستورالعمل را باید جناب وزیر مالیه تصویب کرده وبدهند اگر تصویب کردندو بکمیسیون فرستادند صحیح است والا کمیسیون حق ندارد که پیشنهاد مجلس بنماید.

ساعدالوزراء- این دستورالعمل ولایات از وزارت مالیه پیشنهاد مجلس میشود که ملاحظه کنند کم و کسری شده یا نشده و معلوم است که این مسئله از کمیسیون مالیه نباید بیاید واین اخذ رأی هم برای این است که همانطور مثل پارسال باشد یا نه.

آقا سیدحسن تقی زاده- این دستورالعمل را باید خود وزیر مالیه پیشنهاد کند و پارسال هم که ما داخل این موضوع شدیم برخلاف قانون بود جرح و تعدیل بودجه وتعیین مخارج با وزارت مالیه است که باید پس از تعیین مخارج بمجلس داده وثابت کند این قدر مخارج لازم است صحیح است این صورت را وزیر مالیه داده اما پیشنهاد نکرده است بلکه یك مستوفی نوشته داده باید وزیر مالیه پیشنهادکند و مخارج را معین کرده مدلل بدارد واین بودجه ها که داده اند باید نگاه کنیم که مبلغ آن بچه مقدار میرسد اگر بهفده کرور الی هیجده

کرور برسد آن وقت باید از حقوق ارباب حقوق کسر شود پس باید تمام بودجه مملکتی را وزیر مالیه معین کرده پیشنهاد کند و مجلس ابدا حق ندارد که جرح وتعدیل کند.

حاجی معین التجار- این فقره در مجلس مذاکره شد که در هذه السنه در بودجه مملکت تغییر و تبدیل پیدا نشود که مستمسك بدست حکام نیفتاده و مثل پارسالی بگویند مبلغی از مالیات در محل مانده حالا هم عقیده بنده این است که وزیرمالیه اینجا است بخواهندو توضیحات بدهند که زودتر تمام بشود.

آقا میرزامحمود- اینطور که گفتند حالا مدتی است که بودجه وزارت جنگ را در کمیسیون مالیه در تحت مداقه و نظر است آیا ببینیم این را هم بعد از مدتی زحمات گفته خواهد شد که اینکار وزارت مالیه بود که زودتر معلوم شود.

آقا سید حسن تقی زاده- چون این بودجه وزارت جنگ پارسال است پس همان طور که در بودجه کشوری کمیسیون و مجلس نظر کرده و جرح وتعدیل کرد بودجه وزارت جنگ هم باید در تحت نظر درآورده و علاوه مراد از بودجه تمام جمع و خرج مملکت است نه آنهاییکه بکمیسیون فرستاده شده و بودجه کلیه مملکت را وزارت مالیه باید معلوم کند اگر خرج زیاد باشد از هر محلی که میداند مثلا میگوید از وزارت خارجه یا وزارت جنگ یا وزارت خانهای دیگر نمیشود کسر کرد بلکه باید از حقوق ارباب حقوق کسر شود آنوقت باید کسر شود و باید بودجه را خود جناب وزیر مالیه تمام کرده بمجلس پیشنهاد نماید.

ساعدالوزراء- این که آقای تقی زاده فرمودند صحیح است و باید همان طور باشد ولی بنده که داخل کمیسیون مالیه شدم دیدم که اعضاء کمیسیون بقدری که میتوانستند مشغول کار بوده اند حالا باید تکلیف معلوم شود این کتابچه هاییکه از وزارت مالیه داده اند بودجه نیست بودجه آن جمع وخرج کل است که هنوز معلوم نیست حالا باید تکلیف کمیسیون مالیه معین شود که بچه کار باید مشغول شود و باین کتابچها که داده اند رسیدگی نمایند یانه.

وکیل التجار- کتابچها ولایات ربطی بکمیسیون مالیه ندارد و آن جزء بودجه نیست آن را باید از جناب وزیر مالیه پرسید که امسال خرج دیگری پیدا شده آنرا بگویند و بودجه کل را بدهند نه کتابچهای ولایات را که جزء است.

آقا سید محمد جعفر- اعتقاد بنده همین است که آقای تقی زاده گفتند که باید جناب وزیرمالیه که در امور مالیه بصیر هستند جرح و تعدیل مالیه را نمایند ولی یك عیب دارد که پارسال میگفتند این کار وظیفه مجلس است وحال آنکه این کار بر عهده جناب وزیر مالیه است بجهت آنکه بصیرت دارند و چون ممکن است وزیر مالیه خطا نماید لهذا باید صورت بودجه را بمجلس ارائه بدهد که مجلس در آن نظری نماید.

حسام الاسلام- از این مذاکرات شبهه بجهت بنده عراض شده که آیا معنی نظارت مجلس درخصوص مالیه چیست واین طور که گفته شد چطور باید نظارت بنمایند ثانیاً پس در این صورت این انعقاد کمیسیون مالیه برای چیست و چه فایده دارد.

حاج معین التجار- چون در قانون اساسی مالیه را اشخاص بمجلس داده اند بهمان ملاحظه بود که پارسال کمیسیون مالیه دخالت کرده و جرح و تعدیل نمود ولی حالا باید از بابت دستورالعمل ولایات رأی تحصیل کرد و شرایط وصول مالیات را زودتر بعمل آورد که دستورالعملها زود بگذرد و معوق نماندو بودجه های وزارتخانها را نیز همینطور بایدملاحظه کرده زودتر داده شود.

حاج سید نصرالله- فرمایش آقای تقی زاده صحیح است ولی آن اقدام پارساله مجلس هم در جرح و تعدیل مالیات بی حکمت نبوده و حالا اینها حق وزیر مالیه است وتمام این بودجه ها باید متحداً بیاید بمجلس رسیدگی شود نه اینکه در جزء جزء رسیدگی کند و گمان نمیکنم چنین چیزی صحیح باشد بلکه این حق مخصوص بجناب وزیر مالیه است که در جزء جزء بودجه رسیدگی وجرح و تعدیل نموده آنوقت کلیه بودجه را یکدفعه پیشنهاد مجلس نمایند.

آقا شیخ حسین- اگرچه عرایض بنده را آقای حاج سید نصرالله توضیح کردند و وکلائیکه قبل از این نطق کردند در باب مالیه مقصودشان این نیست که مجلس نظارت در مالیه نداشته باشد بلکه مقصود این است که باید جناب وزیر مالیه حقوق ارباب حقوق و سایر عمل مالیه را جرح و تعدیل نموده آنوقت تمام بودجه را پیشنهاد مجلس نماید که مجلس هم نظر کرده و تصویب کند چنانچه اصل هیجدهم قانون هم همین موضوع را میفهماند.

وکیل الرعایا- آنچه که آقای تقی زاده فرمودند تماماً صحیح است ولی بنده یك ایرادی دارم و آن این است که وزارت مالیه پارسال هم امین بودو هم مشروطه خواه ووزیر مالیه حالیه هم امین و مشروطه خواه هستند و محل اطمینان تمام افراد ملت هم میباشند پس همان

نظری که پارسال شده امسال هم باید بشودو آنهم بجهت این است که باید از طرف مجلس وملت بوزرا کمك بشود زیرا که حالا بر حسب اقتضای این مملکت یك وزیری تنها نمیتواند از عهده کار خود برآید لذا باید کمك باو بشود.

آقا سیدحسن تقی زاده- بنده نمیخواهم حرفی زده باشم که مخالف با آراء جمعی باشد همرأی خیلی دارم واین مطلب هم بدیهی و حسی است معهذا یکی قانون میخواندو یکی میگوید عمل مالیه اختصاص بمجلس دارد این مسئله صحیح است ولی ما مجلس سنا و مجلس وزراء هم داریم که آنهانیز حق دارندکه نظر در قوانین و امورات کنند مخصوصا وزرای هفت گانه اینکه در قانون اساسی لفظ اختصاص در عمل مالیه نوشته شده چون سایر مواد قانون با شرکت مجلس سنا و وزرا است اما در خصوص مالیه دیگر مجلس سنا حق ندارد ولی اصلاح و ترتیب و پیشنهاد مالیه با جناب وزیر مالیه است و رد و قبول آن با مجلس است ونیز بودجهای تمام وزارتخانه ها را باید وزیرمالیه از روی دقت ملاحظه نمایند و ترتیبات آن را معین کنندآنوقت بمجلس بدهند و مجلس نظر کرده رد و قبول را معلوم کنند این کتابچها که فرستاده شده بودجه نیستند که بکمیسیون مالیه آمده اما اینکه از وزیر مالیه اظهار تشکر میشود این از حسن نیت ما است والا ما از وزیر مالیه های عالم وغیر عالم هیچ تفاوتی در مالیه مشاهده نکردیم فقط میگویند باید بودجه رابهمان حکام رجوع نمایید که حکام بگیرند و در اول هر سال هم میگویند که امسال اول سال مشروطه ما است و نمیتوان غیر از این ترتیب رفتار کرد پارسال ناصرالملك اینجا نه قاعده برای مالیات اظهار کرد و گفت امسال نباید از طرف وزیر مالیه کسی در ولایات گذاشته شودو ترتیب دیگر داد باید بهمان حکام واگذار کرد امسال هم همان است بنده عرض میکنم که وزیر مالیه باید بودجه راجزء وکلا ملاحظه کرده جرح و تعدیل نماید و پیشنهادمجلس کند نه اینکه اگر در یکجایی ببیند که حقوق بیجا و بی اندازه است چیزی نگوید باید انگشت را روی این بگذارد و بگوید که آن غلط است اگر بخواهند باین ترتیب پیش برود و از حقوق بیجا کم و کسر نشود که اصلاح سایر خرابیها گردد هیچ فایده نخواهد داشت.

آقای حاج امام جمعه- این مطلب دو صورت دارد یکی اینکه ببینیم تعدیل بودجه باوزیر مالیه است یا با مجلس اینکه میگویید با وزیر مالیه است صحیح است و بنده تصدیق مینمایم وپارسال وقت اصلاح بودجه وزیر مالیه هم در مجلس بود و آقایان هم باید در نظرشان باشد که بنده چقدر اصرار کردم که این کار خارج از وظیفه مجلس است باید بودجه را وزیر مالیه جرح وتعدیل نماید و بفرستد بمجلس آنوقت مجلس در آن نظر بکند ولی افسوس که پارسال کسی با من هم عقیده نشد اما اینکه گفته شد که باید بودجه ها معین شده وجمع و خرج مملکت از هر جهة معین باشد واین بودجه که پارسال مجلس بغلط یا بصحیح اصلاح نمود حالا باشد در این قول شریك نیستم زیرا که ما دوقسم مخارج داریم یکی مخارج جاریه که آن را تمام وکلا بلکه جناب وزیر مالیه هم میدانند و دیگری هم خرج عادی است مثل خرج اردو و غیره واین قبیل مخارج امسال زیاد خواهد شد و این مخارج شاید تا آخر سال هم معین نشود آنوقت کتابچه ها چهار ماه به آخر سال مانده بولایات فرستاده خواهد شد در اینصورت مالیات امسال هم مثل پارسال یك ثلث آن در محل لاوصول خواهد ماند پس نتیجه عرض خود را اظهار میدارم که اگر جناب وزیر مالیه در کتابچه های پارسال جرح و تعدیلی لازم میدانند زودتر بکتابچها نظر نموده تنقیح شده و بولایات فرستاده شود زیرا که فرستادن کتابچه ها مثل یك فوج سرباز است که از برای وصول مالیات بفرستند.

وزیر مالیه- بودجه های استمراری وقتی که یك دفعه دیده شد آن میماند دیگر لازم نیست که همیشه ملاحظه شود اما اینکه پارسال مجلس مالیه را جزء جزء رسیدگی کرده و جرح و تعدیل نمود خیلی فواید وملاحظات در آن منظور بود زیرا که ترتیبی در کار نبود و فقط مالیاتی میگرفتند و تقسیم میکردند و مجلس این جرح وتعدیل را نمود چون شش کرور کسر داشتیم ومحل هم نداشتیم مجلس بواسطه نفوذی که داشت خیلی بموقع بود ولی امسال بنده در این باب رأی ندارم که دو باره بودجه ها جرح و تعدیل شوندو این ترتیب باصل بودجه کاری ندارد اما اینکه امسال چیزی از خانه ها گرفته شود یا اینکه مالیات جدیدی باهالی تحمیل شود آنها را باید ملاحظه و تصویب نمایندوالا بودجه پارساله بهیچوجه احتیاج بتجدید نظر ندارد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- در باب کتابچه ها عقیده بنده همانست که جناب وزیرمالیه فرمودند و محتاج بتجدید نظر و جرح و تعدیل نخواهد بود اما در باب مخارج زیادی همانطور است که آقای تقی زاده فرمودند باید وزارت مالیه آن را معین کرده پیشنهاد نماید و گمانم این است که این مسئله هم تا پنج شش ماه طول بکشد و تا بودجه وزارت ها در مجلس جرح وتعدیل گردد وقت لازم است و علاوه در سه فقره جمعی که پارسال اصلاح شده هنوز معلوم نیست که میزان آنها چقدر شده پس خوبست کتابچه ها زودتر فرستاده شود وخود وزیر مالیه هم صورت عمل کرد این سه فقره جمع و مخارج زیادی را معین نمایند و تا آنوقت جلس هم بودجه وزارتخانه ها را تصحیح کند آنوقت یك کتابچه کل بودجه مملکت از روی ترتیب صحیح نوشته شود.

آقا سید حسن تقی زاده- مجلس باید تصویب کند نه تعیین و تصویب معنیش این است که دیگری آنرا بنویسد و بمجلس بیاورد و مجلس آن را یا تصویب نماید یا رد کند ودر صورتی که مجلس آنرا رد کرد وزیر یا قبول میکند یا استعفا میدهد و دیگری قبول میکند اما آن

ترتیبی که پارسال مجلس رفتار کرد تعیین بود نه تصویب اما اینکه وزیر مالیه فرمودند دستورالعملها بگذرد و بعد مخارج فوق العاده که برای اصلاحات لازم است بمجلس آمده و مجلس تصویب یا رد نماید بنده قبول ندارم اگر این دستورالعمل ها همین طور بگذرد آن مخارج فوق العاده که پیدا میشودو آن بودجه های وزارتخانه ها که باید اصلاح شودمحل آنها چیست اگر چیزی از این حقوق بآنها بدهیم آنوقت آن باقیست که مانده باید دید که آیا امروز رفورم و اصلاحات برای این مملکت لازم هست یا نه این را باید فهمید که ممکن است مسلك مجلس با وزراء در این مسئله تضارب داشته باشد که وزیر مالیه اصلاحات و رفرم را امروز لازم نداند و مجلس لازم بداند و معلوم است که خود وزیر مالیه میدانند امروز از استقراض و تحمیل هم فایده حاصل نیست و بدرد مخارج نمیخورد پس باید بدانیم محل آن مخارج چیست در صورتی که وزیر اصلاحات را لازم نداندو مجلس لازم بداند البته مجلس اظهار میکند که این وزیر را نمیخواهیم و اگر مجلس هم لازم نداند پس مجلس هم با آن وزیر شریك است این مسئله را باید فهمید.

وزیر مالیه- بنده باید دو جواب بدهم یکی جواب آقای آقا شیخ حسین و یکی جواب آقای تقی زاده و اما جواب اول این است و در این موقع مثلی عرض میکنم که خوب توضیح شود اگر فرض کنیم یك سربازخانه بنا باشد دولت بسازد ومخارج آن را پنجاه هزار تومان بازدید کنند و بمجلس بفرستند حال ببینیم بعقیده آقا شیخ حسین باید مجلس در تمام جزئیات از قبیل بنا و آجر و غیره بیاید مذاکره کند یا اینکه بطور کلی میگوید این مخارج زیاد است باید چیزی کسر شود یا همان را تصویب میکند ودرهمه جا شق دوم صحیح ومعمول است اما جواب دوم در باب انتظام ادارات مملکت همیشه بنده نهایت جد و جهد را دارم و در همه مورد پیش قدم بوده ام و هر وقت چیزی بنظرم رسیده اظهار داشته ام ولی از آنجاییکه امیدواری بنده بکارها زیاد است بطوری که بعضی اوقات بعضی مرا ملامت مینمایند مقصود این است که این مالیه حالیه بهر سری هشت هزار میرسد در حالتی که عقیده بعضی این است که اگر ازاین مبلغ هم کمتر مالیات بدهند در صورتی که این طور و مالیه مملکت بهمین حال باشد باید چشم از سعادت مملکت بپوشیم پس باید بجهت خرج و هم بجهت دخل فکر کرد و اگر ملت برای سعادت خود و مملکت خود مالیات ندهند البته آن کسی که داخل کار است استعفا میدهد وکار را بدیگری واگذار مینماید مراد این است که با این مالیات ممکن نیست مملکت اصلاح شود باید هم بجمع افزوده و هم خرج و از این کتابچه که پارسال اصلاح شد بنده دیگر تصویب نمیکنم که امسال هم جرح و تعدیل شود.

آقا میرزا فضلعلی آقا- تاکنون نه مالیات دهنده ونا مالیات گیرنده هیچکدام تکلیف خود را ندانسته اند و بهمین طریق که وزیر مالیه فرمودند بدستورالعمل نباید دست زد و باید زودتر بولایات فرستاده شود که مالیات را وصول کنند والا باز هم میماند مثل پارسال و لاوصول میماند باید عجله شود که ده روزه پانزده روزه دستورالعمل برود که زودتر مالیات وصول شود.

وکیل الرعایا- اینکه جناب وزیر مالیه میگویند بدستورالعمل نباید دست زد اگر صحیح است که باید قول ایشان را تصویب کرد و اگر باید رد شود درآن باید مذاکره شده و زودتر نتیجه گرفته شود.

آقا میرزاسید علینقی- آنچه وزیر مالیه فرمودند فقره اول آن ظاهراً صحیح است ولی اینکه میفرمایند اگر مالیات جدید بمجلس آمد آن رامجلس باید تصویب کند حالا دراین موضوع چه میفرمایید.

وکیل التجار- در آن قسمتی که باید دستورالعمل حالا بگذرد بنده هم عقیده هستم و دیگر قابل جرح و تعدیل نیست اما در باب اینکه وزیرمالیه فرمودند که بجهت مخارج زیادی باید چیزی علاوه از ملت گرفته شود صحیح است ولی باید اول دخل معلوم شود آن وقت مقابل آندخل خرج معین نمایند پس این بودجه های وزارتخانه ها که درکمیسیون است باید معین شود بعلاوه معین شدن خرج ربط باضافه خرج ندارد ما نباید منتظر باشیم که اضافه خرج معین شود باید مالیات را وصول کنیم تا بعدمخارج از روی آن معین شود.

ساعدالوزراء- بنده آنچه وزیرمالیه فرمودند تصدیق میکنم و فرمایشات آقای تقی زاده را هم رد نمیکنم همانطوریکه ما در نظر داریم که وزارتخانه های ما مرتب شود ورفرم جدید هم دایر شود همانطور هم باید ملاحظه حال اشخاصی را که بیکار هستند و امر معاشی از هیچ ممر هم ندارند و دیگر کمتر از اینهم نمیشود بآنها داد بنماییم عقیده بنده این استکه این کتابچه ها که پارسال اصلاح شده تصویب شود و بگذرد و بعد بجهت مخارج زیادی باید محل معین نموده پیشنهاد مجلس کنند و شاید هم محل آنرا در نظر داشته باشند و علاوه البته ملت مخارج لازمه را باید بدهند زیرا که این مالیه حالیه خیلی کم است واز برای مخارج این مملکت بهیچ وجه کافی نیست و نباید هیئت نظر بکسر از خرج نمود.

اسدالله میرزا- اولا لابدم آن چیزیکه آقای وکیل التجارگفتند رد کنم اینکه گفتند اول باید دخل را معین کرد بعد از روی آن خرج را این مطلب در هیچیك ازممالك معمول نیست مخارج لازمه باید معین بشود و محل آنرا هم باید معین نمود واما در خصوص راپورت کمیسیون مالیه که بمجلس آمده است باید تکلیف او را معین کرد وباظهارات جناب وزیر مالیه که میفرمایند آن دستورالعملها امسال

دست نخورده گمان میکنم باید در این خصوص رأی گرفته شود و بگذرد و زود بولایات فرستاده شود وبرای بودجه های وزارتخانه ها ومخارج فوق العاده همانطور که جناب وزیر مالیه فرمودند البته خودشان فکر محل برای آنها کرده اند و پیشنهاد خواهند داد.

مخبرالملك- مذاکرات باز مثل همیشه طولانی شده و شعبات پیدا کرده ولی بنده مطلب را خاطرنشان کرده وعرض میکنم که این کتابچه ها باید زودتر فرستاده شود و اگر بخواهند اصلاح کنند شش ماه طول خواهد کشید و ضررش بیش از نفعش است و عقیده بنده این استکه این کتابچه ها تصویب شده و زودتر بولایات برود و اگر اصلاح آنها را لازم میدانند از حالا شروع کنند که برای سال دیگر حاضر باشد والا برای امسال فایده ندارد واین مطلب هم مسلم است که هر خرجی پیدا شود باید محل برای آن معین کرد والا هیچ کار را نمیشوداصلاح کرد.

آقا سیدحسن تقی زاده- اشخاصیکه میگویند عجالة باصول مشروطیت نباید رفتار کرد و باید طور دیگر رفتار نمود بنده میگویم که این صحبت باید روی کاغذ بیاید که پای آن بجایی بند شود باز بنده بموجب اصول مشروطیت عرض میکنم که این اظهار وزیر مالیه را قبول ندارم و رد مینمایم و اینکه شاهزاده اسدالله میرزا اظهار میکنند و اصرار دارند که رأی داده شود و می بینم جمعی هم حاضر شده اند که رأی بدهند مبلغی از مال ملت را بدهند بشاهزادگان و جمعی اغنیاء بخورند عقیده بنده این است که ابداً رأی ندهیم از مالیات مملکت که مایه سعادت است یك دینار بامراء و اغنیا داده شود و مسلك وزیر امور خارجه این است وقتی ما یك هفته در بودجه زحمت بکشیم واصلاح کنیم فقط وزیر امور خارجه در روز دوشنبه تشریف می آورند و بیك کلمه میگویند ابداً نباید جرح و تعدیل شود که من نمیتوانم ترتیب بدهم میگویم برای چه فرستاده اید بکمیسیون میگویند فرستادم که تصویب شود و وزیر مالیه در مقابل شش کرور مخارج لازمه مثلا میگویند من امیدواری دارم و مالیه این مملکت کم است سری هشت هزار میدهند باید سری دوازده هزار بدهند این یك مسئله کلی است که میگویند و ما امیدواری نداریم زیرا که این حرف را ما امسال عوض پول نمیتوانیم خرج کنیم و علاوه اگر راه تحصیل پول رامیدانند از حالا اظهار بدارند زیرا که جمع و خرج مربوط با یکدیگر است وقتی که بنا بشود بملت بگوییم سری هشتهزار و دو شاهی مالیات بدهید شاید جمع کثیری بگویند ما مشروطه آنرا میدانستیم که از مالیات ما بکاهد حالا علاوه تحمیل کرده است.

اما اگر از حقوق معدودی از اغنیاء و امراء کسر شود یا هیچ داده نشود مثل شاهزاده ظل السلطان و غیره خیلی بهتر است از ترتیب اول پارسال مسلك کمیسیون مالیه این بود وقتیکه بفقرا میرسید از حقوق آنها کسر میکرد اما باغنیاء که میرسید میگفت شأن او اقتضاء این اندازه را دارد حالا اگر از حقوق ضعفا کسر کنیم چیزی نخواهد شد اما اگر از حقوق اغنیا و شاهزادگان مملکت کسر کنیم یا هیچ داده نشود خیلی بعمل نزدیك تر است وطوری هم نخواهد شد مگر صدای یك معدودی که حالا بلند است آن وقت هم بلند خواهد بود پس بنده راضی نمیشوم که وزیر مالیه حالا تحصیل رأی نمایند که تمام امیدواری ما بجمعی که از مال ملت همه چیزاندوخته کرده اند داده شود.

وزیر مالیه- این که گفته شد سری هشت هزار نه این است که نفری هشت هزار میدهد بلکه بحساب اینطور درمآید والا مالیات بیشتر بمتمولین تعلق میگیرد واین فرمایشات رابنده عقیده ندارم ما اگر بخواهیم امورات را اصلاح کنیم اینها راه اصلاح نیست و باین چیزها مملکت اصلاح نخواهد شد چنانچه بعد از این صورت مخارج بمجلس میآید و خواهید دید که ما کرورها پول لازم داریم و لابد باید ملت برای دادن آن حاضر باشد والا باین جزئیات نمیشود کاری کرد واگر بخواهیم همینطور باشد و بهمین قدرها اکتفا کنیم هیچ فایده حاصل نخواهد شد و اگر بخواهیم این شانزده کرور حالیه بقشون تنها بدهیم باز کم است و نمیتتوانیم باین پول فقط قشون خودمان رامنظم نماییم بر فرض اینکه تمام حقوق را بزنیم باز چیزی نخواهد شد پس اگر بخواهیم مملکت را اصلاح کنیم پول خیلی زیاد لازم داریم و باید محل جدید برای آن پیدا کنیم و شبهه ندارد که چاره جز این نیست واگر نظر ما بهمین مبلغ باشد ابدا هیچ نمیتوانیم امورات مملکت را اصلاح کنیم عقیده بنده این است و تغییرپذیر هم نیست.

آقا میرزا محمود- پارسال که بودجه جرح و تعدیل وتصحیح شد با این وصف هنوز ارباب حقوق، حقوق خود رانگرفته و صدای آنها بلند است کمیسیون مالیه هم امسال ملاحظه کرده که آیا امسال هم جرح و تعدیل لازم دارد یا نه این است که بمجلس فرستاده حالا باید این مسئله معین شود و باید در این خصوص رأی گرفته شود.

آقا شیخ محمد علی- گاهی بعضی مطالب غیرقابل بمجلس میآید و ما در ساعت در این خصوص حرف میزنیم و تعجب دارم درخصوص مالیه که موجب حیات مملکت است چگونه میگویند باید زود رأی گرفت عقیده بنده این است که در این خصوص نمیشود باین زودی رأی گرفت باید خیلی دقت و مذاکره شود واینکه میگویند از این حقوق نباید دست زده شود زیرا که قابل نیست بنده عرض میکنم بموجب (مالا یدرك کله لایترك کله) نباید صرف نظر کرد و ملت فعلا آن ملت نیستند که امسال همه قسم تحمیلات بر آنها واقع

شود پس باید نقداً از مخارج بیهوده کاست و بعد رفته رفته هر قدر ثروت ملت بیشتر شد تحمیلات هم بر آنها بیشتر شود و حالا نباید از این جزئیات صرفنظر کنیم. رئیس- در این باب امروز باندازه مذاکره شده وبقیه این مذاکرات باشد برای روز شنبه که مذاکره کرده رأی گرفته شود و حالا دستخطی از طرف اعلیحضرت همایونی رسیده باید قرائت شود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده میخواهم عرض کنم که بزودی نباید از این موضوع گذشت و رأی داد باید در این باب خیلی مذاکره شود.

رئیس- روز شنبه باز با حضور جناب وزیر مالیه این مسئله مطرح شده و رأی گرفته میشود این هم دستخط اعلیحضرت همایونی است که قرائت میشود

(دستخط اعلیحضرت همایونی):

مجلس شوارى ملى- مشروح خالصانه مجلس محتوى لايحه انجمهاى دارالخلافه را كه براى استحضار ما فرستاده بودند بنظر دقت ملاحظه و جالب هر گونه ملاطفت شاهانه و محبت پدرانه گرديد خاصه از اينكه مكتونات خاطر ما راملت بخوبى درك كرده و عقيدت اوليه ما رادر اتحاد واتفاق قواى دولت وملت بوجه احسن استقبال كرده اند جز اينكه يك نكته مهم كه خاطر ملت را مشوب و مشتبه ساخته در اين موقع لازم ميدانم بر همه مكشوف داريم اگر در اين مدت بواسطه تغيير و تبديل اوضاع واحوال سابقه و فقدان اسباب و بعضى جهات خارجيه پاره انقلابات ناگوار در حدود و نواحى مملكت رخ داده كه علاج و جلوگيرى بطورى كه مقتضى و سزاوار بوده مقدور نگرديده و اثر كافى نبخشيده است نه اين بوده است كه فقط ملالت خاطر از مشاهده پاره اتفاقات غيرمترقبه بوده بلكه براى اطلاع عموم ميگوييم كه ما اين مملكت را خانه وابناء آنرا بمنزله فرزندان مهربان خود ميدانيم و در حفظ حدود و حقوق آنها تا آنقدرى كه در قوه داريم خود را مكلف ميپنداريم و اگر حركتى بخلاف انتظار مشاهده نماييم هيچ وقت بدل نگرفته و نميگيريم و هرگز مانع وعايق وظايفى كه خداوند درسلطنت و نگاهدارى يك مملكت بما موهبت كرده قرار نميدهيم كيست كه آبادى خانه خود را نخواهد و كدام پدر است كه ترقى و سعادت فرزندان عزيز خود را آرزو نكند در صورتيكه ملت و مملكت و نفس سلطنت در حكم بدن و اعضاء و جوارح است البته تألم هر يك از افراد ملت موجب تألم و تأثر سلطنت خواهد بود و حاليه كه ملت حصول اطمينان قلبى و اتحاد حقيقى ما را منوط باثرات فعلى واقدامات فورى در اصلاحات امور مملكتى دانسته اند عاجلا با حضور هيئت وزراء و وكلاء دراقدام باين مشروع مقدس مذاكرات لازمه خواهيم نمود و عقايد قلبيه خود را در اعاده امنيت و نظم مملكت در پيشرفت اين مقاصد اظهار خواهيم داشت كه نتايج آنرا مجلس شورای ملى بعموم اعلام خواهد كر از خداوند ترقى و سعادت آتيه دولت و ملت خودمان را مسئلت داريم.

شهر ربيع الثانى 1326

رئیس- خیلی متشکرم از صدور این دستخط وآن شرحی هم که از طرف انجمنها نوشته شده بود بما امیدواری میدهد که انشاء الله رشته این اتحاد و اتفاق محکم و مستحکم بماند و امیدواریم که بذل مرحمت کامله هم از طرف اعلیحضرت همایونی درباب استحکام این اتحاد و انتظام امور ملمکت بعمل بیاید.

آقا میرزا سید حسین- وزیر داخله بنا بود امروز بمجلس بیایند چه شد؟

رئیس- صبح تلفن کردند که دو ساعت بغروب مانده خواهم آمد بعد از ظهر تلفن کردند کسالتی عارض شده و بواسطه کسالت نتوانستم بیایم روز شنبه میآیم و اگر نشد دبیرالملك را میفرستم توضیح بدهد در باب وکیل آقایان ذاکرین و وعاظ در نظامنامه که چیزی نوشته نشده وگویا سابق دراین باب در مجلس مذاکره شده و اعلانی هم از طرف دفتر مجلس در روزنامه شده ولی نمیدانم چه قرار داده اند.

سیداتحکما- جمعی از وعاظ و روضه خوانها سابق آمدند و اظهار کردند همانطور که بسایر طبقات اذن انتخاب وکیل داده شده بما هم اذن داده شود این بود که آنوقت مجلس بملاحظه حق انتخاب یکنفر وکیل بآنها داد اینمطلب اعلان شد و یك اعلان سابق بر این در روزنامه شد و بعد آمدند گفتند که ما میخواهیم ورقه تعرفه بیگریم مجلس شش نظار معین کرد و بصد نفر هم تعرفه داده شد قرار بود که در پانزدهم بیایند انتخاب نمایند دیگر یك سال است که رفته اندواز آنها خبری نرسیده بود تا یکماه ونیم قبل که عریضه بکمیسیون عرایض نوشته بودند ما هم از دفتر نوشتجات سابقه آنها را هم خواستیم و حاضر است.

رئیس- حالا باید اینمسئله تحقیق شودو فعلا لازم بمذاکره نیست روز شنبه هم در باب مواجب عباسقلی خان تلگفارچی میاندواب که در مقدمه ساوجبلاغ کشته شده باید مذاکره شود بعضی راپورتها هم از کمیسیونها رسیده باید قرائت شود و درباب دستورالعملها هم جناب وزیر مالیه تشریف میاورند که با حضور ایشان مذاکره شود.

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 271

جلسه: 271

مذاکرات روز شنبه پانزدهم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

نایب رئیس- موضوع مذاکرات همین تتمیم راپورت کمیسیون مالیه است از بابت دستورالعملها (در اینموقع شروع بقرائت دفعه دوم راپورت کمیسیون مالیه شد).

نایب رئیس- بنده هم عقیده خود رادر این خصوص نوشته ام واینك محض استحضار خاطر وکلای محترم قرائت میشود.

آقا سید حسن تقی زاده- در باب دستورالعملهایی که روز گذشته هم شرح دادم باید یکمقدمه عرض نمایم ابتدا که مجلس مقدس تأسیس شد در ضمن یك ترتیبات جدیدی را داشت علاوه از تمام پارلمانهای ممالك متمدنه تکلیف دیگری هم این مجلس و پارلمان ما داشت و دارد که اسم آن را باید تجدید گذاشت یعنی اداره جدید تأسیس نماییم پس نباید این پارلمان را بپارلمانهای دویست سیصد ساله ممالك مشروطه تأسیس شده قیاس کرد که فقط دولت از پارلمان نظارت و رأی بخواهداگر مجلس ما تاده سال دیگر هم در وزارتخانها نظارت داشته باشد و هیچگونه خلافی واقع نشود باز هم نتیجه نخواهد داد چنانکه مکرر گفته شده این مجلس ازراههای عادی نمیتواند داخل کار شود بلکه بیك قوه فوق العاده و پنجه آهنینی باید مملك را اصلاح نماید و مؤسس ادارات بشود چطور که محمد علی پاشا در مصر و ناپلئون در فرانسه کردند وباید فهمید که مراد از اصلاحات چیست آیا همان است که در عصر عین الدوله دولت رادولت میگفتند که هر چه میکردند بکنند و ماها فقط نظارت نماییم نه چنین نیست بلکه اصلاحات این است که ادارات منظم و صحیح دایر و تأسیس نماییم پارسال که بودجه اصلاح شد بعد از گفتگوی زیاد فقط یك ساله اصلاح شده و رأی گرفته شد و باوزات مالیه باگفتگوهای زیاد قرارشد که در این باب ممیزی علمی بشود آن نشد و هیچکدام از وزیر مالیه ها هم بهیچوجه همت وطن پرستانه ننموده اند نه بودجه را چاپ ومنتشر کردندو نه محاسبه رابطور هندسه اقدام نمودند ومن بشما آقایان وکلا قول میدهم که اگر بهمین ترتیب باشد در سال آیند در یك همچو روزی که در اینجا نشسته باشیم باز گفته خواهد شد که دستورالعملها را بیاورندو بگوید که باید مثل پارسال تصویب شود دراینصورت هیچوقت ادارات تأسیس نخواهد شد اینکه گفته میشود ما آدم لازم داریم یعنی کسانیکه بدون ملاحظه برای این مملکت کار میکنند و دیگر اینکه قولی که در این باب گفته میشود باید از هم جداو تجزیه شوند و مخلوط بهمدیگر نشود بنده عرض مینمایم که از حقوق اظخاصی که مکنت زیاد دارند و متمول هستند کسر شود و آن هم خیی کم است منتهی ما باید پانصد قلم داشته باشیم که از هزار تومان بالاتر حقوق دارند دراین باب قراری بگذارند باز هم عرض میکنم که رأی بنده این استکه دراین بودجه فقط باید بحقوق اشخاصی دست زد که تمول و ممکنت دارند ولو اینکه در حکومت هم باشند بجهت اینکه آنها آن حکومت را و هم محض ارتفاع شأن میخواهند که حکومت داشته باشند و در طهران نباشند که کسل شوند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- از وقتیکه ما آمدیم بمجلس گمان بنده و امثال بنده این بود که حال ملت راملاحظه نموده ودر مقام حفظ حقوق برآمده از مال و حالشان ملاحظه کنیم یك روزی گفته شد که باید تفاوت عمل از مردم گرفته شود ما خیال کردیم که این تفاوت عمل از برای اصلاح مملکت مصرف خواهد شد بدین واسطه گفتیم عیب ندارد و رأی دادیم یکروز دیگر گفتند تفاوت قیمت جنس را بگیرند یعنی تسعیر نکنند بهمین تصور که برای اصلاح مملکت و بمصرف خرابی آن میرسد گفتیم خوب است اگرچه ابتدا ضرر داشت ولی بگمان این که بالمآل نفعش عاید حال خودمان خواهد شد باز هم گفتیم عیب ندارد بعد یکوقتی دیدیم که راپورت کمیسیون مالیه رسید که چهار کرور اضافه شده و آنرا جمع بستند و اینهم معلوم است وکلا رأیی که دادند ضمانت کردند که موکلین آنها بدهند حالا باید بدانیم که در مقابل آن چهار کرور چه مخارج شده است و پارسال در باب تفاوت عمل چقدر مردم فریاد میکردند که باز همان ظلمها را معمول میدارند ولی گفتیم باز شاید برای اصلاح خراببهای مملکت باشد اما امسال اگر این تفاوت عملها گرفته شود وهمانطور که پارسال بارباب حقوق از ضعفا چیزی ندادندو آنها که صاحب قدرت و همه چیز بودند گرفتند و سرباز که حقوقش از

سابق مانده و محروم بود امسال هم همانطور از بردن حقوق محروم مانده و سایر طبقات نظامی هم همانطور هیچ نگرفته اند آیا ماباید این رأی را بدهیم که از مردم بگیرند و در شکمهای سیر فرو برود ما باید بدانیم که پارسال چه شده و بسر مخلوق چه آمده امسال هم بگوییم بگیرند اگر اینطور باشد دیگر مردم طاقت نخواهندداشت چرا باید ما و زر و وبال مردم را بگردن گرفته و دیگران بخورند باید معلوم شود که تفاوت عمل ودریافتی پارساله چه شده و بچه مصرف رسیده و اصلاحی در مملکت کرده اند واینکه بعضی از مداخلها در اینجا گفته شد منجمله تفاوت عمل تذکره خراسان که سی هزار تومان بوده مبلغ سی هزار تومان هم از تفتیش آن حاصل شده که کلیه شصت هزار تومان میشود معلوم نیست که چه شده است و ما باید این محلهای تفاوت عمل را بدانیم بکجا مصرف شده تا از روی بصیرت بتوانیم در این باب رأی بدهیم والا نمیتوان رأی داد.

وکیل التجار- پریروز بنده ابتدا اظهاری که کردم برای فرستادن کتابچه ها بودو و در آخر نطق عرض کردم که از فقرا و ضعفا ملاحظه باید بشود و باشخاصی هم که مصدر شغل و خدمت هستند چیزی بدهند در حقیقت ما سه قسم پول بگیر داریم یکی ارباب استحقاق ویکی هم مستخدمین ویکی هم اشخاصی که نه خدمت میکنندونه استحقاق دارند بدیهی است باینگونه اشخاص نباید چیزی داده شود البته خودشانهم راضی نخواهند بود پس باید هر چه زودتر مالیات وصول بشود و فقط بارباب استحقاق داده شود و باقی بماند از برای خرجهای لازمه اینکه گفته شد باید اصلاحات بشود اصلاحات یکی دو تا سه تا نیست خیلی اصلاحات داریم پس بتدریج باید آنها را اصلاح کرد بدیهی است که ما دو مقابل این مالیه حالیه هم اگر مالیه داشته باشیم باز کفاف اصلاحات ما را نخواهد کرد پس ما باید این عایدی خود را در مصارف خیلی لازمه صرف کنیم.

آقا میرزا محمود- اولا اعضاء کمیسیون مالیه این نکته را در نظر داشته اند اشخاصی که داخل در وزارتخانها میباشند و صاحب حقوق هستند آن حقوقشان در جزو مواجبشان محسوب شود اما آن مطلبی را که آقای تقی زاده گفتند که اشخاص متمول از حقوقشان صرف نظر کنند مطلب دیگریست و منافات با فرستادن دستورالعملها ندارد واما آنکه آقای شهشهانی گفتند که تفاوت عمل پارسال که رأی داده شد بچه مصرف رسید تا اینکه امسال بتوانیم رأی بدهیم بنده عرض میکنم که اعضای کمیسیونی که از مجلس انتخاب میشوند در آن کاری که محول بآنهاست امین میباشند و همه کمیسیونها همین حال را دارند پس ایرادی بر کمیسیون مالیه وارد نیست.

آقا شیخ محمدعلی- صحیح است که کمیسیون از طرف مجلس انتخاب میشود و اعضای آن امین میباشند ولی آنها استقلال در کارهاشان ندارند آنچه که از آنجا میگذرد باید بمجلس بیاید و تصویب شودواگر غیر از این باشد آن کمیسیون نیست و اما اینکه درآن لایحه بود اشخاصی که داخل در وزارتخانه ها هستند حقوقشان جزو مواجبشان محسوب شود این مطلب اشکال دارد برای اینکه ما در وزارتخانه ها اشخاص عالم کافی میخواهیم و این اشخاص شاید اغلبشان قابل نباشند و هر گاه باین وسیله مجبورا داخل در وزارتخانه ها شوند آنوقت آن وزارتخانه بدتر از حالا خواهد شد و اما در باب اصل بودجه عقیده شخصی من بر این است که چون در تمول و ثروت این مملکت در نزدیك عده جمع شد که مال این ملت را میخورندوهیچ کاری برای آنها نمیکنند واینگونه اشخاص را که وجودشان ثمری برای ملت ندارد ما آنها را قابل احترام نمیدانیم و نباید گذاشت که مال ملت را بیجهت بخورند پس باید یك نظر کافی بحال اینگونه اشخاص کرد همانطور که آقای تقی زاده گفتند از هزار تومان ببالا را از آن اشخاص که قابل و داخل خدمت نیستند مقطوع داشت والا اگر غیر از این باشد ما وکلا خیانت بملت کرده ایم و بنده که یك نفر وکیل هستم این را خیانت میدانم و رأی نمیدهم.

وکیل الرعایا- بنده تصور میکنم که در ادای حق وکالت همین مختصر عرض کفایت نماید ما باید اول مالیه مملکت را میانه این وزارتخانه ها تقسیم کنیم و باسم شغل نه باسم شخصی بآنها مواجب بدهیم بعد اگر چیزی زیاد آمد باز باید فکر کرد اگر خرج لازمی است به آن مصرف صرف شود بعد در صورت زیادتی باشخاص که خیلی استحقاق دارند رعایت شود واگر بر فرض که بصد نفر اهل استحقاق داده نشود و فرضا آنها هلاك شوند بهتر است از اینکه یك مملکت از دست برود این عقیده بنده است وهمین قدر کافی میدانم.

آقا میرزا فضلعلی آقا- اولا روز پنجشنبه عرایض بنده در روزنامه بضد مقصود ثبت شده امروز استدعا دارم که بهتر توجه نمایند غلط بودن اساس سابق مالیه امری است واضح بلکه میتوان گفت که سابق اصلا اساس نداشته است و این بود که ملت بیچاره مالیات را میداد باضعاف مضاعفه و هیچ بدردشان نمیخورد وهدر میرفت اصلاح پارساله مالیات هم مبتنی بر اساس سابق بود وبرای ضیق وقت و علل دیگر اسباب اصلاح کامل نبود و اصلاح هم نشد و باید باصلاح مالیه پرداخت که عمده حیات ملت و صلاح مملکت در آن است بلکه اصلاحات زیاد باید در مالیه بشود تا بتوان گفت که مرتب گردید و خرابیها از او رفع شد یعنی امسال باید اصلاحاتی جمعاً و خرجاً بشود باز درسال بعد خواهیم دید که جای اصلاحات دیگر باقی است و هکذا تا بمرور مدتی باید از دست نداد که باید کتابچه ها هر چه زودتر به ولایات برود و هر روزی که تأخیر در فرستادن کتابچه میشودچیزی بر ضرر مملکت میافزاید وآخر مثل پارسال

میشود که وصول شده مالیات بدرد مملکت وانتظام ولایات نخورد وحقوق ارباب حقوق از جیب ملت خارج شده و بضعفای آنها نرسید از هفت قران تا سه قران فروخته شد و مبالغی هم در دست مردم قبوض مانده که هنوز ناتمام است و حقوق با این ترتیب اسم بلامسمی است پس باید اول آنچه از دستورالعمل مالیه جمعا و خرجا جای تغییر و تبدیل واصلاح نیست آنها را معین نموده بولایات بفرستند واصلاحات دیگر رامتدرجا نموده به مباشرین اطلاع دهند و از اصلاحات لازمه این است که حقوق ارباب حقوقی که در سر خدمتند از مواجبشان محسوب شود که هیچ علت نیست که ملت هم مواجب بدهد و هم حق بی اسمی وهمچنین از اصلاحات لازمه این است که برات نویسها رسومی را که نقداً ببروات گرفته اند و صاحبان برات آنها را فروخته اند بالاوصول مانده باید از حقوق آنها حساب نمود که هیچ علتی نیست با داشتن حقوق مزدی هم از فقرای صاحب حقوق بگیرند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بعضی جزئیات دراینجا گفته میشود که باید در کمیسیون مالیه گفته شودو بعضی مطالب متفرقه هم داخل مذاکرات میشود ولی باید اصل مطلب را گفت و زودتر از او نتیجه گرفت مطلب دوتاست.

یکی اصلاح خرج است همان طور که جناب وثوق الدوله در آن لایحه بطور تفصیل نوشته اند و بهتر از این هم نمیشود امروز اصلاح کرد.

یکی هم از بابت اصلاح و ترتیب جمع است و درجمع آنطور که پارسال مالیات گرفتند اگر بخواهند امسال هم بگیرند صحیح نیست زیرا که آن تفاوت عملها که پارسال گرفته شد اگر امسال بهمان ترتیب بخواهند بگیرند باید بقوه جبریه گرفته شود اینهم صحیح نیست پس باید بترتیب صحیح عمل جمع را مرتب نمود باین طریق که فروع وتفاوت عملها را از روی تومان شماری بتساوی از همه گرفته شود یا اینکه امسال باین طور مقرر شود که یك عشر از عملکرد بنظارت انجمنهای ولایتی وایالتی گرفته شود وامروزه بعقیده بنده این راه خوبی است و بهتر از این راه ممیزی علمی استکه باید شروع بآن شود ولی آن برای امساله وصلت نخواهد داد حالا اگر دراین مسئله اقدام کرد باید زودتر کمیسیونی نمود که در اینباب مذاکره کرده مطلب را تنقیح نموده بمجلس بیاورند تا رأی گرفته شود اما در باب خرج که گفتند باید از خرج کسر نمودوزیر مالیه چیزی در اینباب نوشته اند و فرستاده اند که از هفده کرور سه کرور و کسی بخرج ارباب حقوق منظور میشود که از این دو کرور وکسری حقوق اشخاصی میباشد که در ادارات و وزارتخانه ها مستخدم هستند و اغلب از آنها مردمانی میباشند که نمیشود دست بحقوق آنها زد یعنی من باب استحقاق میماند یك کرور از آن یك کرور اگر بشود دست زد قریب دویست الی سیصد هزار تومان بیشتر نخواهد شد واینهم قابل نیست اما اینکه بعضی از وکلا گفتند که تفاوتی درشئون واشخاص نیست بنده عرض میکنم که تفاوت در شئون در همه جای عالم بوده وهست چیزی که هست در حقوق و حدودقانونی همه با هم مساویند نه اینکه در شئون شخصی تفاوتی نباشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده عرض میکنم این که فرمودند تنظیمات برای ادارات لازمست این اول تکلیف ما است و تأیید مینمایم قول آقای تقی زاده را وآن هم نمیشود مگر باصلاح مالیه ومالیه هم همان بودجه است وقتیکه بودجه صحیح شد انتظامات هم درست خواهد شد بعقیده بنده اگر فقط نظر مجلس باین یك مسئله میشد که مالیه را اصلاح میکرد یك خدمت بزرگی کرده بود و در اینکه نباید باشخاصیکه داخل در خدمت نیستند چیزی بآنها داد حرفی نیست اما باید ملاحظه کرد که آیا باتقضای زمان ممکن است یا نه و مسئله در این نبود که مالیات چه قسم گرفته شود بلکه حرف دراین بود که آیا این کتابچه ها اصلاح شود یانه تهور هم لازم است لکن تهوری که فایده داشته باشد و گمان بنده این بود و حالا یقین کردم که ازاین اصلاح جزئی از اصلاح کلی باز خواهیم ماند بدیهی است که باید این مملکت اصلاح شود و محتاج هم بپول خواهد بود و باید ملت بدهد در هر صورت اگر احتمال میدارم که فایده حاصل است بنده هم رأی میدادم ولی فایده نخواهد داشت و کتابچه ها باید هر چه زودتر به ولایات برود.

لسان الحکما- اگر چه مذاکرات سابق ما را از موضوع فی الجمله خارج کرده ولی وزیر مالیه یك رأیی تقدیم مجلس نموده و و باید در رد و قبول آن صحبت کرد بنده هم هم عقیده هستم با آقای میرزابوالحسن خان که از این اصلاح فایده حاصل نمیشود و هر چه زودتر کتابچه ها فرستاده شود بهتر است و علاوه گرفتن مالیات با آن ترتیبی که آقای تقی زاده گفتند منافات ندارد و ممکن است بعد اصلاح جزئی هم بشود و بایدما برای تنظیم ادارات و رفورم مملکت ثروت تحصیل نماییم و گمانم این است که محل آنرا داریم باید بزراعت و فلاحت خود افزوده کرد و سدها را بست چنانچه مملکتهای دیگر همینطور ثروت مملکت خود را زیاد کرده اند و سعادت تحصیل نموده اند.

حسام الاسلام- نصف عمرت در پریشانی گذشت نصف دیگر در پیشمانی گذشت اینکه این لایحه اینجا آمده برای این است که رأی گرفته شود والا اگربخواهید هیئت یك خانه را بدون اینکه کوچك شود در هیئت یك تخم مرغ قرار دهند بدون اینکه بزرگ شود غیر

ممکن است یا باید اول بودجه های وزارتخانها را معلوم کنند بعد دستورالعملها را اصلاح کنند یا باید دستورالعمل را اول اصلاح کنند بعد بودجه وزارتخانها را بهر حال باید این مسئله را معلوم کرد.

ساعدالوزراء- اولااز مطلب خیلی دور افتادیم اینکه مسئله فضیلت گفته شد بدیهی است که به مصداق (ان اکرمکم عندالله اتقیکم) هیچ فضیلت بی جهت نخواهد بودو بهیچ کس مواجب بدون خدمت نباید داد اما در باب این لایحه که تقدیم شده باید رأی گرفته شود واین مذاکرات که اینجا میشودتماماً حق وزیر مالیه است مجلس باید هر چه زودتر بودجه وزارتخانه ها را اصلاح نموده ودرباب حقوق زیادی هم که بغیر استحقاق داده میشود چنانچه گویا اکثر باین رأی هستند رأی داده شده و بکمیسیون داده شود که اصلاح نمایند آن وقت وزیر مالیه از روی آنها ترتیب جمع و خرج را خواهدداد ما باید هر چه زودتر بتوانیم بودجه وزارتخانه ها را تصویب نموده و در دستورالعملها هم هر گاه اصلاحی لازم است بنماییم و رد کنیم ونباید در جزئیات داخل شویم.

آقا شیخ حسین- بدیهی است که این مملکت ادارات منظم میخواهد ولی بعضی از عقلا در این مجلس ما هستند که میگفتند بکلی باید دور تمام این بودجه را قلم گرفت و مواجب از روی خدمت به مردم داده شود و ببعضی مستحقین هم بقدر قوت لایموت داده شود ولی معهذا آن طور نکردند و پارسال حقوق اشخاصی را که هشتاد هزار تومان بود بدوازده هزار تومان رسانیدند حالا اگر بخواهید بالمره قطع نمایید اگرچه میگویید اینطور اشخاص دویست نفر هستندولی دویست نفری هستندکه باعث اختلال خواهند شد پس عقیده بنده این است که کتابچه ها زودتر برود واز حالا که دو ماه از سال گذشته کمیسیون مالیه مشغول اصلاح آن شود و جزء جزء آنرا بمجلس داده که مجلس تمام جزئیات آنرا دانسته و رأی بدهد که او برای اول سال آتیه حاضر باشد این است رأی بنده در باب دستورالعملها که عرض کردم.

آقا سید حسین- آن راپورت کمیسیون مالیه برای این بود که بودجه مملکت مثل سال گذشته باشد یا اینکه جرح وتعدیل شود ودیگر بودجه وزارتخانه ها ایست که باید معلوم شود وزارتخانه ها دایر بشود یا باید بطور سابق بی ترتیب باشد اگر تصویب شده و مواجب کافی باجزا داده شود و مشغول خدمت باشند واین اجزاء که فعلا در وزارتخانها هستند منتظرند که بودجه از مجلس بگذرد و اگر بودجه وزارتخانها صحیحاً تصویب شود این اجزائی هم که فعلا هستند خواهند رفت مقصود این است که باید در این دو مسئله رأی گرفته شود.

بحرالعلوم کرمانی- این کتابچه ها هر چه زودتر بولایات برود بهتر است واگر بنا باشد اصلاح شود و هر چه ما تعجیل بکنیم برای امسال نخواهد رسید و باخر سال خواهد ماند و مالیات بزمین میماند فقط چیزی که بنظر بنده میرسد این است که بنویسند بانجمنهای ولایتی که رسیدگی نمایند که تفاوت عمل حیف ومیل نشود و البته صحیح خواهد بود و بودجه وزارتخانه ها هم لازم است که مرتب شود و بآنها حقوق صحیح داده شود و هر گاه بعد از رسیدگی کسر محل باشد آنوقت باید فکر محل برای آن بنمایند در هر حال باید کتابچه ها زودتر بولایات برود.

اسدالله میرزا- بنده اول مقدمتاً عرض میکنم که بنده در بدو مذاکرات پریروز گفتم که باید رعایت حال ارباب حقوق بشود گویا بعضی خیال کردند که بنده خودم حقوق دارم لهذا عرض میکنم که در تمام بودجه نگاه کنید بنده يك دینار حقوق ندارم اما در تنظیمات مملکت بدیهی است که از اهم امورات است ولی باید مخارج وزارت خانه ها معلوم شود وقتی که معلوم شد آنوقت واضح خواهد شد که با این تنظیمات کامل حاصل نخواهد شد و این محلی که برای این مخارج از کسر حقوق ارباب حقوق قرار داده اند يك چیز موهومی است زیرا که ارباب حقوق آنهایی که استحقاق دارند باید لابد داده شود و يك عده هم که ممکن است آنها را داخل وزارتخانه ها کرده و مستخدم باشند و این وجهی که میگیرند از بابت موجب آنها محسوب شود پس میماند يك عده که متمولین هستند آنهم بر فرض صد یا دویست هزار تومان باشد این اشخاص هم که این پول را میگیرند باز خرج میکنند هر کدام ده بیست نفر بستگان خود را نگاهداری مینمایند و پس از اینکه این اصلاح شد آیا ببینیم فی الجمله تفاوت کفایت مخارج وزارتخانها را مینماید یا خیر البته کفایت نخواهد کرد پس باز ما محتاج هستیم که از جای دیگر اصلاح مالیه را بنماییم وامروزه بهترین راهها بعقیده بنده این است که يك مالیات غیر مستقیم بملاکین بسته شود و البته آنها خواهند دادو انشاء الله از ممیزی علمی هم عایدی ما خیلی افزوده خواهد شد این بودجه های وزاتخانه ها لااقل ششماه طول خواهدکشید که اصلاح شده و بمجلس آمده تصویب شود تا آنوقت اگر کتابچه های دستورالعمل بماند اشخاصی که بصیر بامورمالیه این مملکت هستند میدانند که آنوقت وصول مالیات بعهده تعویق میافتد پس عقیده خود را عرض میکنم واز عقیده خودم رجوع نکرده چنانچه مشاهده میشود از بعضیها که رأی خود را تغییر داده اند و عقیده بنده این است که کتابچه های دستورالعمل بهمان ترتیب که وزیر مالیه رأی داده وتصویب نموده خیلی زود بولایت فرستاده شود و بعد فوراً باید مشغول اصلاح بودجه وزارتخانه ها بشویم و راهی برای ازدیاد ثروت پیدا کنیم یا بهمان ترتیب آقای آقا میرزا مرتضی قلیخان گفتند در جمع اصلاحی شده و مالیات عجالتاً بطور عشر گرفته شود.

امان الله میرزا- این ترتیب ما مثل شخصی است که بخواهد یك خانه بسازد فوراً پی بکند فوراً بنا کند که فوراً تمام شود و این ترتیب غیر ممکن است بنده عقیده ام این است که باید بتدریج پیشرفت اول باید این مطالب که گفته میشود ترتیب داد و اصلاح کرد بعد از آن بمردم اعلان کرد والا اگر بخواهیم حالا تغییر مالیات بدهیم با این وضع حالیه وخرابی نمیشود ولی باید ترتیب مالیات را درست بدقت وتأمل مرتب کرد واما اینکه آقای تقی زاده گفتند که بمتمولین حقوق داده نشود صحیح است و این اشخاص که متصل ادعا میکنند که مالا و جاناً در همراهی ملت حاضریم این خود یك امتحانی است ببینیم اشخاصی که دارای کرورها مکنت هستند میتوانند از این حقوق خود در این موقع خیلی تنگ صرف نظر کنند.

آقای حاج امام جمعه- موضوع مذاکره تغییر کرد مطلب این بود که بودجه اصلاح شود یا نه اینکه بودجه وزارتخانه ها باید مرتب شود یا مالیات مستقیم یا غیر مستقیم بگیرند خارج از موضوع است حرف در این است که باید بودجه را دست زد و جرح و تعدیل باید کرد یا نه در اینکه این حقوق بی محل است وغیر مستحق نباید ببرد حرفی نیست ولی اشکال دراین است که استحقاق را معین کردن نمیشود حال حرف یك کمله است که آیا مالیات گرفته شود و حقوق بماند برای آخر سال اما چون اغلب مالیات دهندگان همان ارباب حقوق هستند این قدری مشکل خواهد شد و گمان میکنم که اگر بودجه دیر بولایات برود ضررش بیش از نفع خواهد بود حال باید رعایت این نکته را کرد و رأی داد.

آقا سید حسن تقی زاده- این که صحبتها دراین باب خیلی طول کشیده برای این است که رعایت قانون نمیشود بعبارت ساده عرض میکنم وزیر مالیه آن طوری که باید بودجه مملکت را نوشته وبمجلس بفرستند ننوشته اند این کتابچه را که فرستاده اند یك جزء از بودجه است مراد از بودجه تمام جمع و خرج مملکت است وحالا یك جزء از آن را بکمیسیون فرستاده واز آنجا بمجلس آمده آنوقت هم خودش رأی میدهد که باید اینطور باشد و حال آنکه باید وزیر مالیه باید مجلس را رد نماید ولی خودش بعکس میگوید که باید برای مخارج زیاد تحمیل بملت بشود ما هم این را میدانیم اما این امسال نخواهد شد ما باید یك اصلاح کاملی در عمل مالیه بنماییم که بعد از یکسال از اینجا میرویم و حالا خوش وقت شده ایم که جمع وخرج رامساوی کرده ایم بدیهی است که مملکت هر قدر مالیات دارد مردم میدهند زیادی که بمفت خوران نمیدهند و راه دیگری نداشتیم پس باید بودجه از تمام این کتابچه ها که حالا پانزده عدد است و هشت عدد هم افزوده خواهد شد ترتیب دهند و وقتیکه همه آنها بمجلس آمد آنوقت اختیار باآن کسی استکه قلم در دست دارد که یا از یمین بزند یا از یسار یا از خرج کسر شود یا از جمع مراد از اظهار بنده این بود حالا این کتابچه ها آمده است نمیشود رأی داد زیرا ك یك جزء از بودجه است وباید اصلاح شود و از حقوق متمولین که میتوانند امر معاش خود را بگذرانند باید کسر شود واین هم که گفته شد کم است برحسب توضیحیکه آقای میرزا مرتضی قلیخان دادند باز بنده عرض میکنم زیاد است و باید از آنها کسر شود و اینکه گفته میشود طول میکشد وزیر مالیه گفتند من در سه روز میتوانم صورت اسامی اشخاصی را که از هزار تومان ببالا مواجب و وظیفه دارند بدهم در این صورت اصلاح این کار بیش از ده پانزده روز طول نخواهد کشید واینکه گفته شد که این اشخاص دویست نفر هستندولی اسباب اختلال میشوند و بیست کرور جمعیت رامتزلزل مینمایند مکرر گفته ام مادام که اشخاصی که پشت وپناه ما هستند کمتر از اشخاصی باشند که بر ضد ما هستند نشستن ما در اینجا فایده نخواهد داشت وحال آنکه نوزده کرور جمعیت ما را اینجا فرستاده اند که حفظ حقوق آنها را بنماییم و نگذاریم مال آنها را مفت بخورند ودیگر اینکه خوب است قانونی برای تفتیش گذاشته شود که غایب و متوفی و بعضی حقوق که ظاهراً اسم داردو رسم ندارد ودر باطن مال مستوفی یادیگری است هر کس چیزی پیدا کرد مثلا ثلث یا فلان مبلغ آن مال آن مفتش باشد.

احسن الدوله- از پارسال تا حال در اینجا صحبت مالیه است و تاکنون نتیجه از آن حاصل نشده و این صحبتها دلیل بر عجز ماست پارسال بعد از یك سال کمیسیون مالیه بودجه را آورد بمجلس و حسن خدمت بخرج دادند که شش کرور اضافه کردیم جمع و خرج مساوی شد معلوم شود که شش کرور کسر است نه اضافه و باز همان که بود هست پس یکدفعه این کتابچه ها را بسوزانید آسوده کنید این اشخاص که حقوق میبرند مگر همینها نیستند که در ادارات دولتی هستند آیا در این یکساله چه شد جز اینکه در این یکساله پدر مردم درآمد این همه خرابی و قتل وغارت که شده چه نتیجه حاصل شد.

آقا سید محمد جعفر- بنده در خصوص بودجه ودستورالعملها حرفی ندارم آنچه لازم بود گفته شد و عقیده خودم را هم سابقاً گفتم اما در باب اینکه مستوفیها باسامی و عناوین مختلفه حقوق میبرند باید تفتیش کرد بنده عرض میکنم که این مسئله اختصاص بآنها ندارد و تنها برای آنها نباید متفش گذاشت بلکه در نظام بیش ازاینها دزدیست چنانچه در شیراز خودم اطلاع دارم که یکعده سواریست که حقوق آنها گرفته میشود و هیچ رسمشان نیست فقط باسم آن حقوق گرفته و خورده میشود پس باید تفتیش در نظام هم باشد که اینطور حیف ومیل نشود.

نایب رئیس- در این خصوص امروز مذاکره خیلی شده است باشد برای روز دیگر که باز مطرح شده مذاکره شود و نتیجه بعمل بیاید.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده در مقابل فرمایش جناب نایب رئیس عرضی نمیکنم ولی عرض میکنم که هر گاه مطلبی مطرح شده مقداری مذاکره گردید نباید وکلا بگذارند بروند خصوص مسئله بودجه امر مهمی است که مخصوص پارلمان است مذاکرات لازم دارد ما نباید بدو ساعت وقت قناعت کنیم باید مذاکره کنیم ولو اینکه شش ساعت طول بکشد.

نایب رئیس- چون فعلا عده کافی نیست و مطالب دیگر هم هست که باید عنوان شود باشد برای روز دیگر اینهم راپورتی است از کمیسیون عدلیه که باید قرائت شد قرائت شد مشعر بود بر انتخاب اعضاء رئیسه از این قرار:

(آقا شیخ محمد علی رئیس، دکتر ولی الله خان نایب رئیس، آقا شیخ ابراهیم منشی و با جمعی از حاضرین که از علماء وکلاء بودند هفت ماده از قانون عدلیه قرائت وتنقیح شد و عقیده اعضاء کمیسیون این است که اولا باید اعضاء در سر ساعت حاضر شوند و ثانیا باید هیئتی از حجج اسلام و علماء دارالخلافه در وقت قرائت و تنقیح حضور داشته باشند والا پیشرفتی نخواهد کرد.

آقا سید محمد جعفر- مقصود این است که اگر باید قانون عدلیه زودتر بگذرد لازم است که آقایان وحجج اسلام حضور بهمرسانند.

آقای حاج امام جمعه- آنقدر که در مالیه صحبت شد که مردم محتاج باصلاح آن هستند گمانم این است که بهمان اندازه بلکه بیشتر محتاج بنظم وترتیب عدلیه میباشند و از قراریکه شنیده ام ترتیب عدلیه امروزه خیلی خراب و حقوق مردم ضایع میشود و چیزیکه لازم است باید از این مجلس بگذرد قوانین عدلیه است و این مسئله را همه میدانند که باید این قوانین بطوری از مجلس بگذرد که مخالفت با شرع نداشته باشد باین ملاحظه قرار شد که عده از علمای وکلا که یکی از آنها هم بنده بودم در کمیسیون حاضر شوندکه تدقیق نظر در قوانین عدلیه نمایند بنده بر حسب وظیفه شرعی خودم با این کسالت و نقاهتی که دارم ومشغول معالجه هستم حاضر شدم و حاضر هم خواهم شد اگر چه دوازده ساعت هم طول بکشد مادامیکه زنده هستم و میتوانم چون وظیفه خود میدانم که حاضر شوم من آن روز که بکمیسیون وارد شدم شرط کردم که تا شش نفر از حجج اسلام دارالخلافه در کمیسیون حاضر نشوند بنده تکلیف شرعی و عرفی خود را نمیدانم که حاضر شوم حالا هم باز میگویم که تا شش نفر از حجج اسلام در کمیسیون نیایند بنده خودم را ملزم بحاضر شدن نمیدانم وهر روز یکنفر بیاید در اینجا مرا غایب قلم بدهد بنده گوش نمیکنم و از حالا گفتم که تکلیف دیانت خود را در این میدانم که باید 6 نفر از حجج اسلام در کمیسیون حاضر باشند.

نایب رئیس- رأی کمیسیون هم که همین است پس خوب است که اسامی این شش نفر را خود کمیسیون معین کندتا این که اطلاع داده شده حاضر شوند.

آقا سید محمد جعفر- کمیسیون آن 6 نفر رامعین کرده است.

نایب رئیس- پس بهمانها اطلاع داده میشود که تشریف بیاورند.

مجلس وقت غروب ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 272

جلسه: 272

مذاکرات روز 3 شنبه 18 ربیع الاخر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه 15 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی غایبین روز شنبه موافق شرح ذیل قرائت شد:

(حاج امین الضرب، آقا میرزا محمود اصفهانی، حاج حسین علی.)

وکیل التجار- این تلگرافی است که در روزنامه ندای وطن درج شده وراجع باساس نظام ما است وخیلی عجیب است که تاکنون در مجلس مقدس قرائت و مطرح مذاکره نشده است.

نایب رئیس- بلی خوبست این مسئله را بدواً بهیئت رئیسه ارائه داده بعد مطرح گفتگو بشود و حالا قبل از شروع بمذاکرات معینه در روز شنبه فعلا لایحه از انجمن ها رسیده درباب مدرسه فلاحت قرائت میشود.

(لایحه مزبوره قرائت شد قریب بمضمون ذیل):

عموم انجمنهای دارالخلافه عصر روز پنجشنبه 13 در انجمن فلاحت حاضر شده درباب فلاحت مذاکره شد و معلوم گردید که نواقص فلاحت ما خیلی است لهذا حضور وکلای محترم اظهار میدارند که مملکت ایران مملکتی است فلاحتی وفلاحت آن از سایر علوم اهمیتش زیادتر است وامروزه ایران چندان صناعت لازم ندارد چون وجود مدرسه فلاحت بجهت ما نهایت لزوم را دارد خوب است که وزیر فلاحت مخصوصی قرار داده شود که مدرسه فلاحتی تشکیل نموده و معلمهای عالم صحیح برای این عمل میآورند ولی بدبختانه شنیدیم که وکلای محترم انکار مدرسه فلاحت را نموده گفتند جزو مدرسه دارالفنون بشود آیا این اهمیتی که امروزه فلاحت در ایران دارد و در واقع حیات مملکت منوط بآن میباشد با این حال انصاف است که مدرسه مزبوره را معدوم و جزو مدرسه دارالفنون نمود.

امضاء عده از انجمنها

حاجی سید نصرالله- سابق بر این هم در این باب مذاکره شد و شاگردهای مدرسه هم لایحه در این باب نوشته و طبع کرده بودند وخیلی خوب بود بعقیده بنده بستن این مدرسه خلاف انصاف است خوب است که این مدرسه نیز باشد ولی وزیر علوم باید نظارت داشته باشد.

آقا میرزا محمود- ابداً مدرسه فلاحت موقوف نشده بنده همسایه این مدرسه هستم عرض مینمایم دراین که مدرسه فلاحت برای این مملکت نهایت لزوم را دارد حرفی نیست ولی در حقیقت این مدرسه فعلا مدرسه فلاحت نیست ما این مدرسه را آنوقت مدرسه فلاحت میدانیم که اطفال رعایا و کدخدایان در آنجا تحصیل نمایند این شاگردانیکه فعلا هستند که اکثر از آنها زبان و هندسه وغیره خوانده فلاحت نمیخوانند مگر معدودی که از درس فلاحت میخوانند پس این مدرسه لازم است و باید باشد اما بترتیب صحیح که تحصیل فلاحت بشودوالبته بستن این مدرسه فلاحت خلاف انصاف است وباید در تحت نظارت وزیر علوم باشد.

ساعدالوزراء- از مذاکرات آن روز مجلس چنین ملازمه معلوم و مستفاد نمیشد یك مدرسه که مدتی در او تحصیل کرده اند بلکه بعضی شاگردان آن فارغ التحصیل شده اند او را ببندند بلکه بواسطه عدم اسباب آن و نداشتن معلم صحیح رفته رفته خودش بسته شد و نمیدانیم که برای چه و جهت چه بوده است در اینکه باید دراینجا مدرسه فلاحت باشد شبهه نیست و خیلی لازم است بلکه شاگردان فارغ التحصیل آنها را هم باید بکار وادارند و اینکه گفته شد در آن مدرسه درس فرانسه وغیره تدریس میشود و باید گفته شود بجهت این است که ما یك مدرسه مقدماتی صحیحی نداریم که مقدمات در آنجا تدریس نشود ولی مدرسه فلاحت خیلی لازمست واین مدرسه را نباید بست.

صدرالعلماء نطنزی- مدرسه فلاحت در تمام ولایات این مملکت باید باشد که از برای کسانی که این علم را اهمیت میدهند در آنجا تحصیل نمایند چیزی که اینجا موضوع مذاکره بود آن است که گفتند مسیوداشر معلم کنتراتش سرآمده نباید کنترات او را تجدید کرد و معلمی او تصویب نشد اما اینکه مدرسه فلاحت موقوف شود همچو چیزی را کسی نگفت و وجود این مدرسه در این مملکت لازم است.

آقاشیخ محمد علی- علم فلاحت از علوم عالیه است و علوم عالیه هم مقدمات شیمی و هندسه وغیره لازم داردتا تکمیل شود و چنانچه گفته شد نبایدمدرسه فلاحت بسته شود بجهت آنکه در این مدت مبلغی خرج شده و اطفال وطن هم عمری صرف نموده چیزی که هست تاکنون امتحانی از آنها نشده است وباید قانوناً در تحت مراقبت وزارت علوم باشد امادر تحت ریاست وزارت تجارت وترتیبات آنرا باید فراهم آورد و فعلا نمیتوان جزء مدرسه دارالفنون قرار داد زیرا که ما وزارت علوم صحیح نداریم بلکه وزارت علوم فقط متولی یك مدرسه است وبهمین جهت که مدرسه نظامی و مدرسه دارالفنون معطل و تاکنون پروگرامی جهت این مدارس ابتدائی معین نشده در این صورت چطور میشود یك مدرسه که شاگردان آن ده سال تحصیل کرده اند و بعضی هم یك اندازه بحد کمال رسیدند حالا داخل بشوند در یك مدرسه که هنوز پروگرام آن معلوم نیست و بعقیده بنده لازم است که این مدرسه فلاحت باشد.

اسدالله میرزا- این لایحه که انجمنها نوشته اند در باب مدرسه فلاحت بسیار صحیح است و باید در تحت اداره وزارت تجارت باشد بامراقبت وزارت علوم و بنده تصویب نمیکنم که جزء مدرسه دارالفنون بشود بلکه مدرسه فلاحت باید باشد و چطور که نوشته اند

موجب ازدیاد ثروت و ترقی مملکت است وچیزی که برای پیشرفت این مدرسه بنظر بنده رسیده این است که یك انجمن نیمرسمی فلاحتی تشکیل شود بطوریکه حالا هم هست از ملاکین محترم و در پیشرفت مقاصد آنها مساعدت نمایند اما در باب مدرسه فلاحت آن روز که مذاکره شد گفته نشد که بسته شود وحرف در سر داشر بود که او نباشد واینکه گفته شد او نباشد یا اینکه این مدرسه نقل در مدرسه دارالفنون بشود لازمه اش این نیست که مدرسه فلاحت بسته شود پس نیجه رأی بنده آن است که مدسه فلاحت بسته نشود چیزی که هست مسیوداشر رفته وحالا آن مدرسه معلم ندارد این است که مختل مانده پس خوب بود که وزیر تجارت با وزیر امور خارجه دراین باب گفتگو کرده و معلمی حاضر میکردند که این مدرسه مختل نمیشد بلی چیزیکه ماها عادت کرده ایم اینست که یکدفعه اساسیرا خراب میکنیم ولی دیگر در صدد آبادی آن برنمیآییم.

سیدالحکماء- جواب این لایحه را باید بانجمنها بنویسند که ملجس مقدس تصویب نکرده است که مدرسه فلاحت بر هم بخورد بلکه باید در تحت نظر وزیر تجارت بوده و وزیر علوم هم باید نظارت داشته باشد واما اینکه گفته شد که شاگردان آنجا تحصیل نکرده اند چند نفر شاگرد صاحب دیپلم این مدرسه دارد واینکه گفته اند درتمام ولایات مدرسه فلاحت باشد باید در اینجاتحصیل بکنند و بعد از این مدرسه شعباتی بسایر بلاد منشعب شود.

مخبرالملك- چهل ودوسال در خانه نشستم و حرف حسابی خود را نتوانستم ابراز دارم برای اینکه از ترس مستبدین جرئت نبود در صورتیکه خرج خانه آنها پنجاه هزار تومان بود سی هزار تومان مخارج مدرسه دارالفنون را نمیدادند بنده که اینجا نشسته ام نمیترسم که حرف حق خود را بزنم و هر کس که بترسد نباید در اینجا بنشیند باید از اینجا برخیزد برود عقب کارش و کسان دیگر بیایند از برای ملت کار بکنند بنده بودم که گفتم این مدرسه فلاحت باین نحو فایده ندارد و وزیر تجارت گفت که مسیوداشر اضافه مواجب میخواهد بنده گفتم که اگر علاوه هم باو داده شود باز هم این مدرسه امروزه برای ما فایده ندارد واگر بخواهید مدرسه فلاحت داشته باشید سی هزار تومام خرج دارد واینکه وزیر تجارت گفتند که بیست هزار تومان خرج دارد حرف صحیح بود و اما در جاهای دیگر مدرسه فلاحت با وزیر تجارت است ما نباید بخارجه تاسی و تقلید کنیم بموجب قانون اساسی شما که باندك مسامحه در یك ماده آن ملت نهایت فشار را میاورد و باید بموجب آن رفتار کرد بر حسب همان قانون اساسی تمام مخارج معارف و ترتیبات مدارس باید بتصویب و نظارت وزارت علوم باشد چنانچه در ابتدای مشروطیت که وزیر علوم جناب علاء الملك بودند مدرسه فلاحت هم در تحت نظارت ایشان بود بعد که وزارت تجارت بوزیر همایون تفویض شد ایشان بقوه خودشان مدرسه فلاحت راجزو اداره خودشان قرار دادند حالا شما با این کمی بودجه نمیتوانید مدرسه فلاحتی مثل مدارس سایر ممالك متمدنه تشکیل بدهید اگر میخواهید علم شیمی در آنجا تدریس شود یك معلم مخصوصی میخواهید و همچنین فیزیك و غیره که هر کدام معلم مخصوصی لازم دارد که مواجبهای گزاف باید به آنها داده شود و امرزو برای ما امکان ندارد مگر اینکه چون در مدرسه دارالفنون این معلمین را دارید در آنجا میتوانند دروس مشترکه لازمه را بخوانندوالا اگر بخواهید شما مدرسه فلاحت صحیح داشته باشید باید مدارس عالیه متعدده داشته باشید ومعلمهای زیاد بیاورید اگر میتوانید بکنید و علاوه هم اگر میخواهید مدرسه فلاحتی داشته باشید ازوزیر علوم و وزیر تجارت بخواهید که آنها هر طوری که صلاح میدانند از اینکه یك مدرسه علیحده باشد یا در جزو مدرسه دارالفنون و البته باید علم فلاحت در اینجا تحصیل شود خیلی هم برای ما اهمیت دارد اما باید راه او را پیدابکنیم و راهش هم همین است که از وزرا بخواهیم و آنها ملاحظاتش را کرده هر طوری که صلاح دیدند وزیر علوم با وزیر تجارت پیشنهاد به مجلس کنند والا ازاینکه یك لایحه بیاید در مجلس واو را مطرح مذاکره کرد هر کس اظهار رأییناید این تکلیف مجلس و وکیل نیست.

وکیل الرعایا- میخواهم بدانم آن وزیری که در مجلس مذاکره کرده است که مدرسه بسته شود کی است خوب است حاضر باشد و توضیحات بدهد درصورتیکه چنین رأیی مجلس ابداً نداده بلی فقط چیزی که مانع کار دیدند وجود مسیوداشر بود و بنا بود که او برود و معلم دیگر بیاورند خوبست آن وزیر را بخواهند توضیح بدهد.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- آنروزی که در باب مدرسه فلاحت مذاکره شد ابداً در متروك شدن آن مدرسه مذاکره نشد در اینکه ما یك مدرسه فلاحتی لازم داریم و آن هم یك مقدماتی لازم دارد مثل هندسه وغیره بطوری که گفته شد حرفی نیست و امروز اگر یك معلم کاملی در این علم بیاورند و در پیش او هندسه خوانده شود البته فایده نخواهد بخشید پس اشخاصی که دراین علم تحصیل کرده و بعضی جاها مستخدم شده اند اینها را باید جمع کرد ودر باب زیردستان خود تکلیفی معین نمایند وقتی که تحصیل آنها کامل شد آن وقت یك معلمی از خارج بیاورند که تحصیلات آنها کاملتر شود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- آن روز در مجلس در باب مدرسه فلاحت لایحه بکمیسیون مالیه پیشنهاد شده بود مذاکره شد دو مسئله بود یکی تجدید کنترات مسیوداشر با اضافه مواجب ویکی هم مخارج اساسی مدرسه کمیسیون مالیه تجدید کنترات را تصویب کرده بود بدون اضافه مواجب و مجلس تجدید کنترات را بهیچوجه تصویب نکرد این بود که داشر رفت و حالا هم مدرسه دایر است اما معلم

کاملی ندارد واینکه گفته شد که شاگردان فارغ التحصیل این مدرسه رامعلم نمایند و تدریس کنند این مسئله برای طهران تمام نیست ولی درسایر ولایات ممکن است که اینها تعلیم کنندو در خصوص مدرسه هم بموجب رزونامه مجلس ابداً مجلس تصویب نکرده است که مدرسه بسته شودو مسلم است مدرسه فلاحت لازم است ولی اساس آنرا باید تکمیل کرد و بموجب قانون اساسی باید در تحت نظارت وزیر علوم باشد در اداره وزیرتجارت وفلاحت مثل اینکه مدرسه نظامی هم بهمین نحو باید در اداره وزیرجنگ باشد و در تحت نظارت وزارت علوم پس باید نواقص این را تکمیل کرد و رأی بنده هم نیست که مکان آن را هم تغییر بدهند زیرا که سالها زحمت کشیده شده واین مکان دایر شده وشاگردان هم در آنجاغالباً مشغول عملیات و امتحانات هستند ومثل اطفال زارعین در آفتاب مشغول کارهستند و ممکن است که این شاگردان راباطراف بفرستند که مشغول تدریس شوند.

آقا میرزا سید حسن- این لایحه با مذاکرات آن روز منافات دارد آن روز کسی نگفت مدرسه نباشد کنترات مسیوداشر رامیخواستند تجدید نمایند مجلس تصویب نکرد وگفتندشاگردها درست تحصیل نکرده اند و باید تاکنون بهتر تحصیل کرده باشند ومدرسه هم باید در تحت نظارت وزیر علوم باشد نه وزیر تجارت وباید پروگرام صحیح در این باب از وزیر علوم خواست که صحیحاً شاگردان در مدرسه مشغول تحصیل باشند.

وکیل التجار- مذاکرات خیلی خارج است و من تعجب میکنم درصورتی که در قانون اساسی نوشته شده علوم مدارس در تحت ریاست عالیه وزیر علوم است چه دلیل دارد که یك مدرسه را استثنا نمایند اما اگر وزیر تجارت یا وزیر دیگری معاونت نمایند و چیزی بنظرشان برسد پیشنهاد نمایند کسی نخواهد گفت چرا واینکه در تحت نظارت وزیر علوم یا وزیر تجارت باشد دلیل نمیشود که مدرسه نباشد و درباب مسیوداشر هم بموجب کنتراتی که باو شده بود برای معلمی او را نیاورده بوده اند این اندازه هم که او تدریس کرده ما باید ممنون باشیم حالا باید این مسئله را معین کرد که آیا مدرسه فلاحت میخواهیم یا خیر و عقیده بنده این است که باید مطلب رامعین کرده از وزیر علوم و تجارت خواست وبیش از این صحبت در این باب زیادی است.

دکتر ولی الله خان- قریب نیمساعت است که ما مذاکره میکنیم برای موضوعی که نتیجه ندارد تانظامنامه داخلی ما اجرا نشود ما از نطق های خودمان نتیجه نخواهیم گرفت بعقیده بنده این لایحه نباید در مجلس قرائت شود یا مقصود از این لایحه چه بوده آیا مجس رأی داده است که مدرسه نباشد که چنین نبوده فقط گفته شد که داشر نباشد پس جواب این لایحه را هیئت رئیسه میبایستی بدهد که مجلس ابداً تصویب نکرده مدرسه بسته شود واین یك خلاف قانونی است امروز شد این که در باب مدرسه مطلب دیگری هم دارم عمومی عرض میکنم ثروت تمام ممالك از سه سرچشمه است صناعت و تجارت و زراعت اما صناعت و تجارت که ما در مملکت هیچ نداریم و وقتیکه نظر بتجارت این مملکت بنماییم می بینیم که تجار ما فقط دست فروش خارجه هستند پس ما فقط یك فلاحت داریم و باید منتهی جد را در این خصوص بنماییم که ثروت خود را از این راه زیاد کنیم زیرا که نه قسمت و نیم از ده قسمت مردم ایران زارع هستند ودر واقع تمام از دست رنج اینها راحت هستند پس باید این طایفه را مشوق شد نه اینکه تنها یك مدرسه بلکه باید مدرسه های زیاد در تمام جاها دایر کنیم تا ازاین سرچشمه قوی فایده ببریم اما در باب مدرسه مذاکره میشود که در تحت نظارت وزیر علوم یا وزیر تجارت باشد باید حرفهای ما مبتنی بر یك قانونی باشد بموجب قانون اساسی که نوشته شده تمام مدارس در تحت ریاست عالیه وزیر علوم باید باشد مراد از این عبارت عالیه آن است که مثلا در مدرسه فلاحت باید وزیر تجارت دخل و تصرف نماید اما بریاست وزیر علوم وهمین طور درمدرسه نظامی وزیر جنگ باید دخل وتصرف بنماید بریاست وزیر علوم و هکذا سایر مدارس واین که گفته شد دروس مشترکه در یکجا تدریس شود بنده عرض میکنم که مثلا هندسه که برای فلاحت باید درس بدهند با هندسه که برای معادن درس میدهند بکلی منافات دارد وهمینطور شیمی و غیره پس باید ما از همه جهت اسباب دایر شدن اینمدرسه را فراهم آوریم با خواستن معلمهای زیاد تا بتوانیم از این سرچشمه فایده ببریم.

آقا سید مهدی- در لزوم وجود مدرسه فلاحت آنچه لازم بود گفته شد ولی در چند ماه قبل یکنفر مدعی بود و لایحه هم داده بود که من این مدرسه فلاحت را قبول میکنم که اداره بنمایم واز مبلغی هم که داده میشود سالی سه چهار هزار فرانك آنرا اسباب لوازم عملیات برای مدرسه میخرم و مشغول تدریس میشوم ودرهر ششماه ده نفر شاگرد فارغ التحصیل بموجب امتحان تحویل میدهم خیلی عجب است از این که این لایحه در مجلس قرائت ودر این باب گفتگو نشد درصورتی که ما از خودمان اشخاص عالم داشته باشیم چرا باید محتاج بخارجه باشیم عقیده بنده این است همین شخص مدعی را با اشخاصی که تحصیل کرده اند و فارغ التحصیل شده اند در مدرسه مشغول تدریس شوند.

آقا شیخ محمد علی- اولا بنده نطقی که میکنم از کسی ترس ندارم و عقیده خود را اظهار مینمایم واینکه گفته میشود مدارس در تحت نظارت وزیر علوم است این طور نیست در قانون اساسی نوشته شده در تحت ریاست عالیه ومراقبت وزیر علوم است بعلاوه این دارالفنون آن دارالفنون نیست که اینمدرسه بتواند جزو اوبشود مدرسه که پروگرام صحیح ندارد چطور میتوان مدرسه عالی دیگری را

جزو او کرد واینکه شاگردان هر مدرسه پس از تحصیل رفته اند در بعضی ادارات مشغول خدمت شده اند برای این است که آن دوره دوره استبداد بود و قدر علم معلوم نبود و باین جهت نمیشود یکمدرسه فلاحتی را که ده سال قریب صد هزار تومان خرج آن شده وقدری شاگردها در آنجا تحصیل کرده اند بهم زد واما اینکه گفته میشود فلاحت راه آهن میخواهد دراین خصوص دور لازم میآید زیراکه راه آهن پول میخواهد و پول فلاحت لازم دارد و فلاحت علم پس لازم است که مدرسه فلاحت را وسعت بدهیم تا بتوانیم صاحب همه نوع ثروت بشویم.

اسدالله میرزا- فقط عرضی که میخواستم بنمایم این بود که آقای دکتر ولی الله خان فرمودند که این لایحه باید در مجلس قرائت نشود و هیئت رئیسه باید جواب داده باشند که مجلس بسته شدن مدرسه را تصویب نکرده از این حیث صحیح است لکن از حیث اینکه این مدرسه راجع بفلاحت است و اهمیت دارد ضرر ندارد که در مجلس قرائت ومطرح شود همان طوری که عرض کردم یا باید مدرسه در تحت نظارت انجمن فلاحتی باشد یا در تحت نظارت وزیر تجارت یکی از اینها را تصویب نمایید و اینکه گفته شد راه آهن مقدم است صحیح است ولی لازم نمیاید راه آهن که نداریم مدرسه فلاحت هم نداشته باشیم پس بالاخره عرض میکنم که این وجود ناقص بهتر از عدم است.

مخبرالملك- تمام این مذاکرات که میشود از روی کتاب است ولی بنده بمناسبت حال مملکت عرض مینمایم واینجا چنین اظهار میدارند که منگفتم مملکت فلاحت لازم ندارد وحال آنکه بنده که نگفته ام هیچ دیوانه هم این حرف را نخواهد زد من میگویم مملکتی که امروز شصت کرور قرض دارد و وزیر مالیه در اکثر مخارج معطل است ما نمیوانیم برای خاطر یك نفر مدرسه دایر کنیم و شما تا راه آهن نداشته باشید ترقی فلاحت شما فایده ندارد چنانچه امروز وزیر مالیه شما میخواهید جنس را در سه تومان تسعیر نماید قبول نمیکنند پس در صورتیکه بیش از این ترقی کند و راه آهن نداشته باشید میماند تا ببوسد ودر صورتیکه شما بخواهید فلاحت خود را ترقی بدهید لااقل باید صد مدرسه دایر کنید تا فلاحت شما صحیح شود واینکه من گفتم که علوم مشترکه مقدماتی از قبیل هندسه و شیمی وغیره در یك نقطه تدریس شود بجهت این است که اگر ما بخواهیم برای هر یك علم یك مدرسه مخصوصی دایر کنیم و معلمهای متعدد بیاوریم مبلغی پول لازم داریم وبرای ما امروز ممکن نیست واین عقیده بنده فقط بملاحظه صرفه است لاغیر بالاخره تکلیف شما این است که این لایحه رانزد وزرا بفرستید وتکلیف بخواهید.

حسام الاسلام- در روز شنبه موضوع دیگری معین شد چرا او را مذاکره نمیکنند.

نایب رئیس- صحیح است لکن اینمطلب را اخطار کردند که مطرح شود حالا هم در این باب مذاکره زیاد شد چه باید کرد.

مخبرالملك- عرض کردم باید بوزرا رجوع کرد که آنها چند نفر از اهل خبره راحاضر کرده صحبت نموده و در این باب ماحصل رأی خود را پیشنهاد نمایند و مجلس نباید در جزئیات مذاکره نماید فقط باید در مخارج نظر داشته باشد نه اینکه یك نفر معلم میخواهد مدرسه مستقلی داشته باشد آنقدر مذاکرات شود.

(اغلب تصدیق کردند.)

نایب رئیس- بالاخره نتیجه این شد که بوزرا رجوع شودودیگر راپورتی که از کمیسیون مالیه در باب حقوق ارباب حقوق و بودجه بمجلس آمده بود در مجلس مذاکره شده و قرار شد امروز هم مطرح شده و رأی گرفته شود وباید نقداً مذاکره شود.

(در این وقت دفعه سیم راپورت کمیسیون مالیه قرائت شد.)

ساعدالوزراء- خوب است مجلس افکار خود را حاضر نموده که زودتر نتیجه گرفته شده ومذاکرات مخلوط هم نشود این است که مذاکرات دو مجلس قبل را هم متذکر میشوم و خلاصه آن این بود که چون بودجه های وزارتخانه های ما باید بگذرد و مخارج زیاد لازم خواهد داشت وآنوقت ما محل نداریم پس باید بودجه حقوق جرح و تعدیل شود صحیح است این کار لابد باید بشودو یك روزی هم خواهد شد لکن بنده عرض میکنم که معنی مالیات این است که در صندوق جمع شود واشخاص حقوق بگیر ماه بماه از صندوق دریافت دارند اما اینجا این ترتیب نیست پس باید امروزه دستورالعمل ها تصویب شده زودتر فرستاده شود و بعد فوراً ما مشغول اصلاح بودجه کل مملکت بشویم دیگر آنکه محاسب صحیح نداریم واگر دستورالعملها مثل پارسال برای آخر سال بماند اسباب زحمت خواهد شد و علاوه این سه کروری که تصویب میشود بارباب حقوق داده شود اکثر آنها در ادارات دولتی مستخدم هستند و هر چه میگیرند باید عوض مواجب آنها محسوب شود پس باید دستورالعملها زودتر رفته وازاین ساعت ما مشغول بودجه کل مملکت بشویم از روی اساس صحیح این بود اطلاعات بنده که عرض کردم.

وکیل الرعایا- چون مطالبی که شنیده میشود از موضوع خارج است بنده لازم میدانم که در آن شعبات داخل شده و عقاید خود را عرض کنم موضوع مذاکره درخرج بود واینکه گفته میشود صورت خرج نرود مالیات وصول نمیشود بنده این مسئله را بکلی منکرم زیرا در وقتیکه مثل میزنند میگویند بعضی از سرحدداران ما تا حقوق خود را نگیرند مالیات نمیپردازند بنده عرض میکنم قسمت بزرگ از مالیه این مملکت باید بقشون داده شود وعموم عشایر و سرحدداران ما در بودجه وزارت جنگ ذی حقند و ولی النعم حقیقی ما هستند عقیده بنده این است که پول را باید بآنها داد و خیلی هم توجه از آنها کرد که بعضی از حکام نظر باغراض شخصی آنها را یاغی و مخالف دولت و ملت قلم ندهند و حال آنکه هیچوقت مخالف نبوده اند و همیشه هم زحمت کشیده و حفظ حدود وثغور با آنها بوده و بعد هم خواهد بود و غرض از تکثیرمالیه هم برای این است که باین طور اشخاص داده شود در ازای خدمت نه ببعضی مردمان ظالم عیاش که ثروت این مملکت را هم آنها ذخیره کرده اند بدون هیچ خدمت عقیده حقیر این استکه مالیه مملکت باسم شغل تقسیم شود نه باسم اشخاص و درباب تفاوت عمل هم اگر میخواهید که صحیحاً وصول و معلوم شود باید صورت جزء آن را به ولایات فرستاد.

حاج سید نصرالله- مقدمات لازم ندارد دو کلمه بگویید که این دستورالعملها برود یا نه.

وکیل الرعایا- دستورالعملها بعد از تصویب وزیر مالیه بمجلس آمده البته مجلس هم باید نظر خود را بنماید آنوقت برود.

ساعدالوزراء- تمام این مواجب بگیرها بموجب صورت وزیر مالیه سه کرور است و اکثر آنها در ادارات دولتی مستخدم هستند و مختصری از آن بشاهزادگان وغیره داده میشود آنهم اگر یکصد و پنجاه هزار تومان بشود و آنهم بملاحظاتی داده میشود وتمام مستمری بگیرها یك کرور نمیشود اگر دستورالعملها بتأخیر بیفتد وصول مالیات بتعویق خواهد افتاد اینستکه بنده عرض میکنم دستورالعملها زوتر برود وما از این ساعت مشغول اصلاح بودجه کل مملکت بشویم.

حاج عبدالحسین شهشهانی- بنده کاری باینکه مستمری بگیرها یك کرور میگیرند یا زیادتر یا کمتر ندارم پارسال با آن ترتیبات که لازم بود یك ترتیبی بود طول کشید و تصویب نمودیم که امساله را بدهند و مالیات هم وصول شد مگر در دو سه جا که باغراض شخصیه وزراء داخل در حکومتها تغییر داده شد ومایات فی الجمله باقی ماند اما میخواهیم بدانیم آنچیزی که در بودجه باسم قشون و سایین نوشته شد آیا داده شده و تمام این زحمات و تغییرات و تعدیلات در اساس مملکت برای این بود که موجب آسایش ملت فراهم آید پس حالا که گرفتن مالیات مثل سابق است و مصرف آنهم بخزانه معدودی ریخته شود چه نتیجه از این زحمات میگیریم اما اینکه گفته میشود که دستورالعملها تصویب شود این منافات دارد با آنکه مجلس در مالیه نظر دارد مجلس باید بداند که این مالیات چه نوع گرفته میشود و بچه مصرف میرسد.

آقا میرزا محمود- مقصود کمیسیون مالیه این است حکام که بولایات رفته اند از فقراء مالیات میگیرند ولی اغنیا چون حقوق دارند نمیدهند تا کتابچه برود واین حاکم یك مقداری مالیات گرفته معزول میشود دیگری میرودآن وقت او میگوید من نگرفته ام و بگردن دیگری میگذارم و حالا که ارباب حقوق بشنوند بودجه اصلاح میشود باز مالیات زمین میخورد و حقوق مردم هم از بین میرود حالا چند کتابچه در کمیسیون مالیه است آیا باید این کتابچه ها برود یا نه.

آقا شیخ محمد علی- پارسال گفته میشد عمل بودجه سال آتیه مرتب میشود تا امسال مجلس کار نکرد امسال همچنین گفته میشود بنده عرض میکنم منافاتی ندارد کتابچه برود لکن خرج که معین شده از هزار تومان ببالا باید تجدید نظر شود من که یکی از وکلاء هستم عقیده ام این است که نباید گفته شود که مردمان صاحب مکنت هر یك دوازده هزار تومان بگیرند لیکن سرباز مملکت هیزم شکنی نماید آنها پارك درست کنند سرباز بیچاره گدایی کند پس باید یك نظر جدیدی از هزار تومان ببالا شده تا جرح و تعدیل شود.

آقا شیخ حسین- عقلا میدانند که مواجب سرباز نرسیده وتا حال میخوردندواز این قبیل خرابی و بی ترتیبی در این مملکت خیلی بود ولی نباید نطقی بشود در اینجا که محض خوش آمد باشد باید حق را گفت این کتابچه بتصویب وزیر مالیه و تصویب کمیسیون مالیه وعقیده خودم باید برود واز روی این عمل بشود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- در این که این ترتیب بودجه از روی قانون نیست حرفی نیست ولی میخواهم بدانم باقتضای امروزه آیا ممکن است که حالا مشغول باصلاح شویم که مالیات تعویق نیفتد پس در باب جمع همانطور که جناب وزیر مالیه تصویب کردند فرستاده بشود و بانجمنهای ولایتی وایالتی هم نوشته شود و تأکید نمایند که آن ورقه را که وزیر مالیه میفرستد زودتر تصحیح شده برگردد واما در باب خرج اگر این مذاکراتی که میشود برای حقوق اشخاصی است که محتاج نیستند آنهم قلیلی است که عده شان معین است ودر باب غایب و متوفی و غیره هم پارسال وزیر مالیه اوراقی ترتیب دادند که از روی آن متوفی وتقلیات معلوم خواهد شد وابداً

رفتن کتابچه بااین مسئله منافات ندارد پس از رفتن دستورالعمها اگر وزیر مالیه سی چهل روز اوقات خود را صرف کند متوفی و غیره را از روی همان تعرفه پارساله معین مینماید و باقی کتابچه را هم معین میکند اما در باب آن عده که گفته شد ممکن است پس از رفتن دستورالعملها اسامی آنها نوشته شود ودر مجلس قرائت کنند هر چه رأی مجلس در آن خصوص شد عمل نمایند.

نایب رئیس- هر کس باین ترتیبی که آقا میرزا مرتضی قلیخان اظهار کردند رأی دارد بگوید.

مخبرالملك- در اینجا دو اشتباه شده است یکی آنکه ما خیال میکنیم در این مملکت مثل سایر ممالك مالیات را میگیرند بعد بارباب حقوق میدهند اما اینطور نیست اینجا بیشتر مالیات شما داد و سند آن با کاغذ است یعنی بیشتر مالیات بده کسانی هستند که ارباب حقوقند و آنها مالیات را نمیدهند بعد در آخر سال ملاحظه میکنند اگر مالیات آنها باندازه حقوق و پایشان محسوب شده در عوض کاغذ میدهند واگر زیاد است زیادی رامیگیرند و هر گاه که کم است بآنها دستی میدهند و دیگر اینکه اشخاصی که مستمری دارند بطهران نمیایند که مستمری خود رابگیرند بهر وسیله که هست حقوق خودشان را در همان محل از مالیات میگیرند پس مالیاتی در اینجا گرفته نمیشود که موجود باشد و یك اشتباه دیگر که شده است این است که فعلا بعد از دو ماه از سال گذشته در اینجا صحبت از اصلاح بودجه میکنیم در صورتیکه در قانون اساسی نوشته شد که پانزده روز قبل از عید نوروز باید بودجه از مجلس بگذرد پس حالا اگر ما بخواهیم این بودجه راصلاح کنیم امساله بما وصلت نخواهد داد چیزی که هست باید این کتابچه های امساله را با پارساله مطابقه کنیم که زیاد دارد یا کم تا اینکه معلوم شود زیادی ازکجا است یا کمی از چه پیدا شده ولی در اصلاح کل بودجه امروزه نفع آن بیشتر از ضررش خواهد بود و باعث تعویق مالیات خواهد شد بعقیده بنده اینکه این کتابچه و دستورالعمل باید فرستاده شود وهر گاه در این باب نظری لازم است در آن لایحه که جناب وثوق الدوله نوشته بودند خوبست مذاکره بشود چون در آنجا مسئله کسر و قطع حقوقی نبود و بآن ترتیب اصلاح نمودن بنظر بنده عیبی ندارد.

نایب رئیس- حالا باید رأی گرفت یا نه.

آقا سیدحسین- وقتی که در یك مطلبی مذاکرات زیاد شد و پانزده نفر از وکلا اتفاق نمودند که کافی است در آنوقت باید رأی گرفت.

مخبرالملك- یك سئوالی میخواهم بکنم آیا تمام کتابچه ها بکمیسیون مالیه آمده یا خیر؟

مؤتمن الممالك- چند کتابچه باقی است که هنوز نیامده.

مخبرالملك- پس تا تمام کتابچه ها نیاید ما نمیتوانیم آن تحت باقی کتابچه ها را معلوم نماییم که با پارسال تفاوت دارد یا نه.

مؤتمن الممالك- ممکن است بدون حاضر شدن تمام کتابچه های تمام تحت باقی را از روی قانون کلی معین نماییم.

مخبرالملك- مقصود اینست باید طوری باشد که ما بدانیم تحت باقی کتابچه ها پارسال تفاوت داشته یا نه.

ساعدالوزراء- اینکه گفته میشود در دستورالعملها فعلا اصلاح نشود اینست که هیچ نظری نشود بلکه تمام این ملاحظاتی که میگویند باید بشود واطمینان ما بهمان تصویب وزیر مالیه است که میگوید صلاح نیست جرح و تعدیل شود.

آقای حاج امام جمعه- این مطلب را باید دانست پارسال که این کتابچه بمجلس آمده بود و میخواستیم رأی بدهیم چون وقت تنگ بود یکساله در آن جرح وتعدیل کمیسیون مالیه رأی دادیم و حالا امروز باید گفت که باقتضای حالیه امروزه همان طور مثل پارسال باید رأی داد یا نه و عقیده بنده امسال هم باقتضای امروزی مملکت باید رأی داد که این کتابچه دستورالعمل برود و مثل پارسال عمل شود و فعلا جرح و تعدیل لازم نیست.

اشرف الدوله- اینکه میگویند مثل پارسال رفتار شود آیا آن مواجب سرباز و سواری که اسم دارد ورسم ندارد آن را هم باید بدهند و بآنهایی که میخورند بگیرند بخورند.

نایب رئیس- فعلا رأی در اینست که از روی این دستور رفتار شود آن مسئله ربطی باین رأی ندارد.

مخبرالملك- توضیحاً عرض میکنم این که گفته شد پول سوار و سرباز را میگیرند میخورند این مسئله ربطی برأی دادن مجلس در باب این کتابچه ندارد اینجا رأی میدهند که این دسورالعمل مجرا شود اما مواجب سرباز رامیگیرند و میخورند باید وزیر جنگ مواظف باشد و نگذارد که بخورند این تکلیف او است نه مجلس.

(در این موقع رأی گرفته شد باین طور که دستورالعملهای ولایات را بطوریکه پارسال تصویب شده امساله هم تصویب شود و یکساله معمول دارند هر کس رأی میدهد ورق سفید و هر کس رأی ندارد ورقه آبی)

(اکثریت آراء بر این شد که مثل پارسال معمول دارند.)

آقای حاج امام جمعه- اینجا یك مسئله در باب بودجه قشون است خیلی اشخاص هستند که بیجهت از نظام حقوق میبرند و گمان من این است که این مسئله را کمیسیون مالیه هم نمیتواند کاملا اصلاح نماید زیرا که اکثر راجع بمحل است که باید معلوم شود که فلان شخص یك وقتی جدش یا پدرش در جزو نظام بوده و حقوق داشته و حالا اولاد او هم که ابداً در جزو قشون نیستند حقوق میبرند واز این قبیل بعضی اشتباهات و تقلبات دیگر است که باید وزیر جنگ این تحقیقات را نموده و بودجه جنگ را تصحیح کرده آنوقت به مجلس فرستد.

مؤتمن الممالك- در باب بودجه قشون آنچه که از پارسال تا حال تحقیق نمودیم و سعی کردیم هر چه که فقط اسم بود و رسمی نداشت آنها را قلم کشیدیم اما آنها که اسم ورسمی داشتند ولی از عده کم بودند آنها برقرارند اصلاح و ترتیب آن با وزیر جنگ است و بودجه نظامی که در کمیسیون مالیه است مال نظامی پای رکاب است پارسال هم بمجلس آمده و رأی داده شد و صد هزار تومان از آن را از روی تحقیق ودقت کسر نمودیم و باقی آن پارسال از مجلس گذشت و رأی داده شد محض اطلاع عرض شد

(مجلس ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 273

جلسه: 273

مذاکرات روز شنبه 22 ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز 3 شنبه 18 را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی غایبین جلسه مزبوره از قرار شرح ذیل قرائت شد.:

(آقا ملا محسن وارث، حاجی عباسقلی، حاجی میرزا ابراهیم آقا، آقا شیخ کاظم، آقا شیخ حسین یزدی.)

رئیس- راپورتی است از کمیسیون مالیه راجع باستصوابی باتباع وزارت خارجه قرائت میشود.

(قرائت شد مشعر بود باینکه بیست هزار تومان از محل تذکره بعنوان استصوابی باتباع وزارت خارجه داده میشد که تقریبا دوازده هزار تومان آن در باره اشخاصی که مشغول خدمت بوده و حقوقی هم دارند برقرار شده و باقی در باره اشخاصی که حقوق ندارند واین مبلغ هم از بابت سنه قوی ئیل است و نه هزار تومان آنرا هم وزیر امور خارجه دریافت کرده ودر کمیسیون مالیه با وزیر امور خارجه در این باب مذاکره شده ابداً وزیر امور خارجه تصویب نمیکنند که در اینخصوص جرح و تعدیلی شود حال رأی مجلس مقدس چیست.

آقا میرزا محمود- بلی چند روز قبل وزیر امور خارجه آمدند بکمیسیون مالیه فرمودند که اگر این وجه داده نشود اداره وزارتخارجه مختل خواهد شد وقتی که صورترا ملاحظه کردیم دیدیم اینطور نیست یرا که معلوم میشود دوازده هزار تومان باشخاصی داده میشود که مشغول کار هستند ولی این اشخاص کسانی میباشند که تخمیناً بیش از هزار تومان حقوق دارند و نیز بعضیها هستند که ابداً مواجب و حقوق ندارند و حقوقشان منحصر بهمین محل بوده که میبایست از همین محل دریافت دارند حالا رأی مجلس در این امر چیست باید این بیست هزار تومان داده بشود یا نه و جرح وتعدیل لازم دارد یا خیر.

وکیل التجار- در اینجا چند مسئله است اولا باید تحقیق بشود که این محل را از محل تذکره ایران میدهند یا اینکه از محل تذکره خارجه داده میشد ثانیا از زمان مشروطیت تاکنون بجمع و خرج وزارت امور خارجه رسیدگی نشده است تحقیق شود اگر از پول تذکره توفیقی رعایای ایران را در خارج بجمع آورده است بنده این را هم تصویب مینمایم که بدهد والا فلا.

مؤتمن الممالك- این مسئله ربطی بعمل تذکره ندارد فقط باید معلوم شود که این استصوابی باید داده شود یا نه.

بیان السلطنه- هیمن طور است که گفته شد این محل سابقاً از محل تذکره بوده حالا آیا باید ازهمان محل داده شود یا نه.

سیدالحکما- این مسئله دو قسم است یکی آنکه به اشخاصیکه مواجب ندارند داده میشوددادن آن ضرر ندارد بدهند ودیگر اینکه اشخاصیکه مواجب دارند باید در این باب تحقیقات بعمل آورده ببینند مواجب آنها کفایت مخارج آنها را میکند یا نه هر گاه بجهت خرجشان کافی نیست از این استصوابی داده شود والا داده نشود.

احسن الدوله- مدتیست ملاحظه میشود که تمام وزرای ما لوایحی که باعث خرج تراشی است پیشنهاد مجلس مقدس مینمایند آیا ببینیم در مقابل دخل هم دارند و ارائه مینمایند یا نه.

وکیل الرعایا- آن اشخاصی که مواجب ندارند و از این محل استصوابی میبردند فقط در این موضوع مجلس میتواند یك مقداری را تصویب نماید که بآن اشخاص استصوابی داده شود. و مسلم است که کمیسیون مالیه هم تمام این بیست هزار تومان راتصویب نمیکند حالا باید منظور همین باشد بآن اشخاص که استحقاق دارند از اینمحل استصوابی بدهند تا ترتیب بودجه وزارت خارجه داده شود ظاهراً مجلس باید در اینمسئله گفتگو کند.

مستشارالدوله- کسانی که از محل تذکره مواجب میبرند بر دو قسم هستند یکی جزء جمع و خرج است ویکی هم این است که جزو جمع و خرج نشده است فقط رؤسا از محل تذکره موضوع ودر حق اشخاصی معین کرده اند پس فقط کمیسیون مالیه باید ملاحظه نماید که شخصی مثلا ششصد تومان مواجب دارد از بابت آن استصوابی که میبرد محسوب شود و آنها که مواجب ندارند فعلا از این محل بآنها داده شود.

مؤتمن الممالك- آنچه دراین باب گفتگوشد صحیح است ولی یك نکته ایست که بایدمنظور شود زیرا که این صورت ومبلغ متعلق بسته قوی ئیل است دراین صورت آیا باید تصویب بشود یا نه والا مال امسال در بودجه وزارت خارجه نوشته شده است ودر موقع تصویب و تنقیح خواهد شد.

مستشارالدوله- پس در اینموقع نباید ملاحظه کرد زیرا که کابینه وزارت خارجه از بابت حقوق خیلی تشکی دارند اگر آنهم تصویب نشود موجب پریشانی آنها خواهد شد.

آقا میرزا محمود- اسماً این است که اگر این حقوق بآنها داده نشود اداره وزارت خارجه معطل میشود ولی رسماً مال اشخاصی است که در یزد و اصفهان ویا جاهای دیگر هستند آیامال سال قوی ئیل را بهمه داده اند و مجلس تصویب کرد یا خیر.

شرف الدوله- گمان نمیکنم آنهاییکه در خارج هستند بیش از چند نفری باشند که از این استصوابی میبرند.

حاج میرزا آقا حسین زاده- استصوابی یك چیزی است که مجلس نمیتواند در این باب رأی بدهد ولی آن اشخاصیکه استحقاق دارندو داخل درکار هستند بایدملاحظه کرد اگر چنانچه مستحق میباشند باید داد والا فلا.

معاضدالسلطنه- آن نه هزار تومان که باین اشخاص داده شده دیگر وزیر امور خارجه نمیتوانند پس بگیرند و اینمقدار که حالا میخواهند برای این است که اجزاء اداره حقوق میخواهند و این که گفتند آنها اینجا نیستند که اداره تعطیل شود آن اشخاص فقط هشت نه نفری بیشتر نیستند که در خارج میباشند واجزاء اداره هم غیر از این محلی ندارند واگر بآنها نرسد نمیتوانند کار بکنند.

بحرالعلوم کرمانی- بنده عرض میکنم اصل عنوان استصوابی صحیح نیست عنوان حقوق فقط مواجب است که در مقابل خدمت داده میشود و در زمان استبداد اینگونه عناوین بوده و باقسام مختلفه حقوق میبردند اما امساله که بودجه وزارت امور خارجه صحیحاً نوشته شده لازم باستصوابی نیست و هر طور در مجلس تصویب شود تماماً داده خواهد شد و این فقره راجع بعمل پارسال است این را هم باید تحقیق نمود که اگراستحقاق دارند بارباب استحقاق داده شود والا فلا.

امان الله میرزا- بودجه هر وزارت خانه قانونا باید پانزده روز قبل از عید نوروز حاضر باشد واگر بخواهند چیزی بر بودجه اضافه کنند باید علت آن را وزراء بگویند تا خاطر وکلای محترم از آن مسبوق شده آن وقت رأی بدهند یا ردکنند مثلا بودجه وزارت جنگ چهار کرور است وزارت جنگ اظهار میدارد که مواجب سلطانی که در سر خدمت و ساخلو است باید اضافه داده شود آن وقت ماعلت را میدانیم و تصویب مینماییم اما از این پیشنهاد وزارت خارجه بنده چیزی ملتفت نمیشوم مقصود این است که باید علت افزایش بودجه معلوم شود.

وکیل الرعایا- آن نه هزار تومان را که داده اند آن با خودشان است البته آنوقت دخل هم بوده خرج هم بوده است اما آیا ببینیم که این استصوابی را که در واقع حقوقی است میبرند کمیسیون باید دقت کنند یانه. صدیق حضرت- بنده خودم از اجزاء وزارت خارجه بوده وهستم و از استصوابی هم میبرده ام و این استصوابی را فرمان صادرمیکردند واز محل تذکره ایران داده میشد و بعد اضافه را بخزانه دولت میپرداختند ولی پارسال این مسئله راکمیسیون دقت نکردند واین چیز تازه نیست که حالا میخواهند بگیرند عقیده بنده این است که امروز در این خصوص آنچه لازم است باید ملاحظه و مراعات شود و بعد که بودجه وزارت خارجه از مجلس گذشت و تصویب شد البته اینطور چیزها موقوف میشود ولی اگر امروز این استصوابی داده نشود میدانم که خیلی از اجزاء وزارت خارجه هستند که نمیتوانند خدمت کنند و امورات وزارت خارجه معطل میماند واینکه میگویند بعضی از آنها در خدمت نیستند عده خیلی کمی هستند ولی باقی دیگر مشغول خدمتند.

وکیل التجار- بنده فقط یك نکته عرض کردم گویا ملتفت نشدند عرض کردم که بودجه سال های قبل وزارت خارجه راملاحظه نمایید اگر این وجه بهمین اسم از محل تذکره داده شده و جزو خرج آمده است بهمان ترتیب که گفته شده ملاحظه کرده بمستخدمین داده شود واگر در بودجه نیست تحقیق شود که بچه اسم ومحل داده میشد تا معلوم شود.

ساعدالوزراء- لازم است تاریخ استصوابی را حضور وکلای محترم تشریح کنم تا درست بصیر شوند بعد از اینکه مشیرالدوله مرحوم لزوم ترتیب اداره تنظیم را در وزارت خارجه دید صورت ظاهر را مرتب نموده ضمناً نظامنامه مشتمل بر چندین فصل موشح بدستخط همایونی ترتیب دادند و یکی از مواد اینستکه در هر سه سال بسه سال ترفیع و رتبه واضافه مواجب داده شودوبرای بعضی موانعی که در کار تذکره پیش آمده بود تذکره را از صورت مقاطعه بیرون آورده و امانی کردند ودر سال اول اضافه عمل کرد پیدا شد و میدانید آنزمان تا یك محلی پیدا میشد فوراً دستخطی بود از شاه گرفته میشد ومواجب اشخاص بی تناسب میشد مرحوم مشیرالدوله هر سالی یك مبلغی را از دهان این وآن در میآورد ودر حق اجزای با کار بوطر مقرری یعنی استصوابی میداد مثلا در یك تقسیم مدیر وزارت خارجه یك صد تومان برد معاون شصت تومان و ثبات چهل تومان دراین ضمن بعضی هم که کسر مواجب داشتند از اجزا چیزی نگرفتند از آن مرحوم و این قلم تصویب یا دادن استصوابی تا یك حدی و زمانی خیلی محفوظ بود بعد از آن حال خارجه شد حال عقیده بنده که یکی از اعضای کمیسیون مالیه هستم اینست که فقط مجلس مقدس اگر با این حال تصویب میکند در کمیسیون مالیه جرح وتعدیلی شود یعنی ملاحظه اجزای با کار را کرده بعد مبلغ باقیمانده را بمجلس مقدس آورده تا بگذرد و این را هم عرض میکنم این راجع بسنه پیچی ئیل است مال قوی ئیل مقداری گرفته شده است.

حاج سید نصرالله- این مسئله باید که پارسال بمجلس آمده ودر او نظری شده باشد ولی تاحال نیامداه است گمانم این است که یا بهمین مختصر کفایت کرده تصویب شده و بعددر بودجه وزارت امور خارجه تصحیح شود والا بهمان طور که آقا شیخ حسین گفتند مجددا بکمیسیون مالیه رجوع شود که جزئیات را ملاحظات کرده و توضیحات را بدهند.

اسدالله میرزا- اینجا اختلاف مذاکره میشود بعضی میگویند این صورت راجع بقوی ئیل است بعضی میگویند راجع بامسال است اگر از بابت پیچی ئیل است بهمان ترتیب که گفته شد باید در بودجه وزارت امور خارجه دقت کرده واین عناوین استصوابی وغیره زده شود واگر از بابت قوی ئیل است گمانم اینست که اگر بمستحقین داده میشود که مشغول کار هستند پس تحقیق شود که هر کس استحقاق دارد داده شود.

(در اینوقت قرارشد مجدداً بکمیسیون مالیه رجوع شود که نظریات خود را نموده ومجدداً بمجلس بیاید و مطرح شود.)

رئیس- شرحی است از طرف وزارت داخله رسیده است قرائت میشود.

(شرح مزبور با شرحی از طرف حکومت مبتنی بود در باب اشخاصی که شبها مست کرده وشرارت مینمایند و فعلا قریب صد و ده نفر از این قبیل اشخاص دستگیر و محبوسند خوب است مجازاتی در اینخصوص معین شود که تا دیگر اشرار نتوانند شرارت نمایند قرائت شد.)

حاجی سید نصرالله- پارسال هم تقریبا یك همچو لایحه بمجلس آمده وقرائت شد و ما زحمتها استخراج کشیده قوانینی که در این خصوص در شرع معین شده استخراج کرده و بمجلس آمده و یکدفعه هم قرائت شد بعد بعضی گفتند که این مطالب در جامع عباسی هم نوشته شده وحال آنکه زحمتها کشیده شد تا این قوانین استخراج شد ودر جامع عباسی هم با آنکه بفارسی نوشته شده جلوگیری از این مفاسد نمیکند گمان بنده این است حالا هم موافق آنصورت آقای آقا شیخ ابراهیم زنجانی چیزی نوشته اند و در کمیسیون عدلیه هست آنرا بمجلس بیاورند و قرائت شود که این لایحه از تمام لوایح مقدم تر است اگرچه این هم ده بیست روز طول خواهد کشید فعلا

چیزی که بنظر بنده میرسد که جلوگیری فوری میشود این است که هشت نفر از امناء در عدلیه یادرالحکومه حاضر شده واین مقصرین را که جمع شده اند استنطاق نمایند و بقدر تقصیر آنها را مجازات دهند تا آن لایحه از مجلس بگذرد بدیهی است پس از آنکه مجازات در کار شد دیگر نظم شهر مختل نخواهد گردید.

آقا شیخ محمد علی- بدیهی است که وضع قانون دو قسم است موقتی و دائمی وهرگاه قانون مجازات نباشد بکلی رشته نظم مملکت از هم گسیخته میشود و آن بیان آقای حاجی سید نصرالله کافی بود یا باید از آقایان وکلا و فقها واهل علم و حقوق با حضور حجج اسلام بنشینند وچند ماده راجع باین موضوع بنویسند و یا همان کمیسیون عدلیه چند ماده نوشته و تنقیح کرده به مجلس بیاورند که زودتر از مجلس گذشته واشرار به مجازات برسند و باید یك قانون موقتی فعلا نوشته شود که از این شرارتها جلوگیری بنماید.

آقا شیخ حسین- تشك میکنم که آقا از پارسال تا حال مسئله جامع عباسی درنظرشان مانده و پیغمبر ما صلی الله علیه وآله قانونی که گذاشته جبوگیری از تمام شرارتها مینماید اما نباید در اجرای آن ملاحظه در کار باشد وقانون باید در حق همه کس بالسویه مجری شود پارسال هم بنده عرض کردم حالا هم عرض مینمایم که همان قانون شرع که هشتاد تازیانه بجهت شارب الخمر معین شده باید در حق همه جاری شود همین طور در سایر موارد باید قانون شرع در حق همه جاری شود نه اینکه ملاحظه در کار بوده بگویند این مثلا از فلان فامیل است باید رعایت کرد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- تقریباً عقیده بنده را آقای آقا شیخ حسین گفتند و خیلی تأسف میخورم که ایران پارلمان داشته و بنشینند از برای شارب الخمر و غیره قانون معین کنند و حال آنکه هزار و سیصد سال قبل برای شارب خمر قانون معین شده است وهمین طور برای اشخاصی که از روی بدمستی تشهیر صلاح نمایند جزو مفسد فی الارض هستند بعقیده بنده همین قوانین باید در حق آنها مجرا شود.

لسان الحکما- این چند ماده که گفتند علماء وکلاء موقتاً بنویسند صحیح نیست راست است که از ما هزار و سیصد سال قبل تاکنون قانون داریم ولی تا حال بموقع اجرا گذاشته نشده است و چیزی که از مجلس بیرون بیاید رسمیت داشته باشد و باید همان چند ماده قانون را روی کاغذ آورده و از جلس بگذرد تا رسمیت داشته باشد.

حاج سید نصرالله- همین قوانین که در شرع معین شده است باید از کمیسیون عدلیه خواست اما مسئله پیاله فروشی دیگر قانون نمیخواهد البته باید حکومت جلوگیری نماید و هیچ اهمیتی هم ندارد و میتواند در یك روز این مسئله را موقوف نماید و همچنین در باب فواحش و غیره هم که بباغات میروند و بعضی مفاسد مترقب میشود آن را هم باید حکومت آدم بگذارد و جلوگیری نماید قانون نمیخواهد بلی پس از وقوع مفسده قانون مجازات لازم است آنهم بطوریکه عرض شد فوراً کمیسیون عدلیه آن مواد لازمه را نوشته بدهند و بیش از این نباید در این موضوع مذاکره کرد.

رئیس- در این باب گویا مذاکرات باندازه شد درخصوص پیاله فروشی و غیره هم همانست که گفتند لازم بقانون نیست و برعهده حکومت است که قدغن نماید چطور که سابق هم قدغن بوده و از بابت مجازات هم همینطور که گفته شد در کمیسیون عدلیه زودتر نوشته شده واز تمام لوایح مقدم بدارند واینهم تلگرافی است از شاهزاده ظل السلطان رسیده و بجهت استحضار آقایان وکلا قرائت میشود.

(مضمون ذیل قرائت شد.)

(از شیراز بطهران 18 ربیع الثانی)

جناب جلالتمآب میرزامرتضی قلیخان وکیل محترم مجلس مقدم شخص با غیرت متدین باید بدولت وملت هر دو خدمت بکند و بهیچوجه هم منت نگذارد از روزی که از طهران حرکت کرده ام تا امروز از هیچ طرف بمن بقدر یك پرکاهی تقویت و همراهی نشده از خودم چقدر مخارج کرده چه اردوی منظمی راه انداختم واز روزی که فارس باسم من شده یك پول سیاه ویك بزغاله دراین مملکت سرقت نشده و مال مردم حیف و میل نگردیده نظم راه و حرکت قوافل نوعی است که دشمنهای منهم نمیتوانند منکر شوند تنخواه بانك که سالها بود توقیف بود و حرکت نمیتوانست بکند دویست هزار تومان و بیشتر این چند روزه حرکت دادند اولاد قوام الملك با کمال انسانیت و معقولیت مسافر شدند در سایرمطالب هم به موقع خودش اگر خدا بخواهد و زنده باشم بموقع اجرا گذارده خواهد شد سنگرهایی که از چند سال قبل باین طرف در خانه ها ساخته بودند و از صدای تفنگ تا صبح کسی خوابش نمیبرد تمام را با خاك برابر کردم متهمین را هم تمام آورده گفتم مطابق قانون و شرع مقدس انجمن ایالتی یا نماینده های سایر انجمنها و جمعی دیگر

مشغول تحقیق شوند مطابق قانون و شرع مطاع هر چه حکم کردند مجری بدارم ایلات هم درکمال نظم و خوبی است همه از گرمسیر به ییلاق آمدند اگر صلاح بدانید باولیای دولت قاهره و مجلس مقدس این تلگراف را نشان بدهید و قرائت کنید.

(ظل السلطان).

آقا سید جعفر- بر همه کس معلوم است که یکسال ونیم است که باهالی فارس چه گذشته و تقریباً این آخرالدوایی بود برای امنیت آنجا حالا اگر با شاهزاده ظل السلطان همراهی شود البته امنیت صحیح پیدا خواهد شد والا رشته آن مملکت از هم پاشیده خواهد شد.

آقا شیخ یوسف- بنده امروز نمیتوانم از شاهزاده ظل السلطان تشکر بنمایم زیرا که شاهزاده ظل السلطان هر کجا که باشد بزودی میتوانند آنجا را امن بنمایندو پارلمان حق ندارد از اینکه از شاهزاده ظل السلطان تشکر کنم که آن مملکت را بطور قانونی اداره نمایند والا در باب امنیت تمجید از ایشان کردن تمجید نست و یك نکته دیگر که هست اینستکه وکلا کمال دقت ومراقبت را در امور حکام بنمایند که اگر یکوقت شکایتی از حکام بشود بدون تحقیق و رسیدگی در مجلس ذکری از او نشود پس باید از هر یك از حکام که چیزی شنیده میشود از روی بصیرت و تحقیق درآن باب مذاکره شود که اسباب دلسردی آنها و خرابی ولایات حاصل نشود.

امان الله میرزا- عقیده بنده این است که باید از وزرای ما و حکام ما که دعوی مشروطیت طلبی مینمایند اثرات بروز کند بلفظ نمیشود قناعت کرد ما بایدبطرق صحیحه بدانیم که اثرات خوب از ایشان بروز مینماید مثلا سپهدار را من میدانم که مشروطه طلب است زیرادر موقعی خیلی مهم از ایشان خدمت بروز کرده و همچنین شاهزاده ظل السلطان دراین موقع فارس را امنیت داده اندواین تلگراف را هم کرده اند تا اطلاع حاصل نمایند که آیا توجه وکلا بآن طرف معطوف است و اگر ایشان آن مملکت را بطور قانونی اداره نمایند البته کمال همراهی خواهد شد و یقین است که ایشانهم فارس را اداره خواهند فرمود.

رئیس- لایحه وزارت داخله و وزارت مالیه درباب مواجب مرحوم عباسقلی خان تلگرافچی که در وقعه ساوجبلاغ مقتول شده و راپورتی از کمیسیون مالیه رسیده قرائت میشود.

(کاغذ وزیر داخله و وزیر مالیه قریب بمضمون ذیل قرائت شد.)

مرحوم عباسقی خان تلگرافچی که در واقعه ساوجبلاغ کشته شده دویست وهشتاد تومان که بخرج آذربایجان آمد مواجب دارد وحالا از خاکپای مبارك استدعا شده و فرمان هم صادر شده که مواجب او بدون کسر در حق بشارت خاقان پسر آن مرحوم برقرارشود این استکه بمجلس فرستاده شده تا رأی جلس هم در اینباب معلوم شود (کمیسیون مالیه هم تصویب کرده بود که بموجب قانون متوفیات نصف مواجب باولاد آن مرحوم داده شود.)

آقا میرزا محمود- بااینکه این حق با پارلمان است آیا باید این مسئله اول از طرف اعلیحضرت فرمان صادر کردیا اینکه باید اول بمجلس بیاید و بعد از طرف اعلیحضرت دستخط صادر شود.

رئیس- صحبت دراین مسئله نیست حرف در این است که آیا این مواجب رامجلس تصویب مینماید باولاد مرحوم عباسقلی خان بدهند یا نه.

صدرالعلماء نطنزی- صحیح است که این شخص در موقع خدمت کشته شده ولی نمیتوان گفت چون کشته شده بقانون عمل نشود و باید در این باب بقانون متوفیات عمل شود.

امین التجار- این شخص در موقع خدمت جانش را داده خوبست تمام مواجب او داده شود که اسباب تشویق دیگران باشد.

آقا میرعماد- قانون استثناء ندارد که این شخص چون کشته شده باید تمام مواجب او را داد باید همان نصف مواجب داده شود.

وکیل الرعایا- این شخص چون جانش را داده اگر باید باولاد از رعایتی بشود از این راه نباید باشد باید در تلگراف خانه چیزی برای او منظور شود.

امان الله میرزا- این شخص در واقع در جنگ کشته شده نه درمسئله تلگراف چون یکی از کارهای موقع جنگ قطع سیم تلگراف دشمن است و درآن موقع سیم را قطع کرده بودندو او رفته است که وصل کندوکشته شده است باید در حق بازماندگان او در ازای این خدمت مراعات شود.

آقا شیخ حسین- باید مسئله راملتفت شد که آیا اطفال این شخص میتوانند داخل شغلی بشوند یانه.

مبشرالسلطان- درموقعیکه آنمقدمه در ساوجبلاغ اتفاق افتاد و عباسقلی خان کشته شد پسرش داوطلبانه حاضر شد و رفت تلگرافخانه ساوجبلاغ را دایر کرد و مشغول خدمت شد در صورتیکه هیچکس قبول نمیکرد در این صورت گویا ضررندارد رعایتی در حق اولاد او بشود.

مؤتمن الممالك- مرحوم عباسقلی خان این مواجب را از اجداد خود دارد و مواجب تلگرافخانه او هم آنقدر نبوده گویا صد و بیست تومان باشد و مکنتی هم چندان ندارد اگر تمام مواجب هم باولاد او داده شود گویا ضرر ندارد.

حاج میرزا علی آقا- چون این شخص در واقع در راه خدا کشته شده و بمصداق آیه مبارکه (ولا تحسبن الذین فی سبیل الله امواتا بل احیاء عند ربهم یرزقون) باید احیاء فرض نمود و مواجب او را بورثه او داد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- گمانم این است که نصف از این مواجب را باید بنا بقانون متوفیات داد ونصف دیگر را ازحالا در حق ورثه او باید جدیدا برقرار کرد.

حسن علی خان- در همه جای دنیا در این مواقع رسم است که دولت مجبور است ورثه کسانی را که در اینگونه موارد فوت میشوند کفالت و پرستاری نماید و در اکثر جاها قید میشود که مواجب را باطفال صغیر او بدهند نه اولادی که خودش قابل خدمت است و معنی اعانه این استکه باطفالی که نان آور ندارند وازعهده کاری برنمی آیند باید دستگیری شود.

امان الله میرزا- کارماها اینست که در موقع دادن حقوق تصویب نماییم ودرموقع قطع قطع کنیم ودر این مواقع در همه جا معمول است که یك وجهی از طرف دولت بدواً باینگونه اشخاص داده میشود و بعد مواجب آن شخص هم در حق ورثه او مادام العمر برقرار میشود و بعد از آن قطع میشود.

آقا شیخ حسین- ظاهراً رأی اغلب وکلا اینست که یك نصف آن بقانون متوفیات تا پانزده سال بورثه او داده شود نصف دیگر هم بتصویب مجلس بتمام ورثه داده شود که مادام العمر در حق آنها برقرارشود.

رئیس- مطلب در اینجا دوشق پیدا کرد که آیا آن نصف ثانی مدت داشته باشد یا اینکه مادام العمر برقرار شود چون آراء مختلف است باید رأی گرفت.

بحرالعلوم کرمانی- اصل وضع نصف ثانی چون به مقتضای حال مملکت است مدت لازم ندارد.

امان الله میرزا- چطور میشود که از برای او تعیین مدت نمود زیرا که از جمله ورثه او آنزن پیرش است که بعدها عاجزتر خواهد شد پس باید مادام الحیات باشد.

حسام الاسلام- چیزیکه در ازای خدمت بکسی داده میشود باید دائمی باشد نه موقتی.

رئیس- پس ظاهراً در این مسئله اختلاف نیست

(همه تصدیق کردند که خیر).

رئیس- یك فقره شرحی استکه از وزارت مالیه و یکی هم از وزیر جنگ رسیده که دفعه اول فعلا قرائت میشود محض استحضار خاطر وکلا بعد در مجلس دیگر مطرح مذاکره خواهد شد اینکه از طرف وزارت مالیه است در باب مواجب و جیره و علیق دکتر (لندلی) است.

اشعار داشت باینکه مواجب و جیره و علیق دکتر مزبور در جزو بودجه سلطنتی منظور شده ولی مشارالیه بموجب کنترات از بودجه دولت میخواهد و برات جیره و علیق صادر و داده شده ولی برات مواجب هنوز پرداخته نشده دراین خصوص رأی مجلس چیست آیا در بودجه سلطنتی محسوب شود یا از بودجه دولتی.

رئیس- فقط قرائت آن برای استحضار بوده و حالا میرود بکمیسیون مالیه بآنها اعضاء کمیسیون ملاحظه کرده بمجلس بیاورند.

(واین هم شرحی است که از وزرات جنگ رسیده در باب بعضی اجناس که بقزاقخانه آورده اند در عهد شاه مرحوم خواسته شده بود و حالا تکلیف خواسته اند بر اینکه چون براتش صادر شده قیمت آن داده شود.

رئیس- این مطلب اول بکمیسیون مالیه رجوع شد و از آنجا بکمیسیون جنگ رفت و بعضی که اطلاعی دارند میتوانند توضیحاتی بدهند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بنده در کمیسیون مالیه بوده ام که این مسئله در آنجا مطرح شده چند روز هم مذاکره شد ولی اغلب از اعضاء در این مورد بی اطلاع بودند این بود که بکمیسیون جنگ فرستاده شد و آنها از وزیر جنگ توضیح خواسته بودند وزیر جنگ هم صورتی نوشته در مجلس دیگر قرائت میشود.

شرف الدوله- چون این اسباب را به موجب دستخط شاه آورده اند نمیشود رد کرد باید قبول نمود.

رئیس- فردا سه ساعت بغروب مانده مجلس خصوصی است وروز سه شنبه هم بودجه پلیس مطرح خواهد شد.

(مجلس چهل دقیقه بغروب مانده ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 274

جلسه: 274

مذاکرات روز سه شنبه 25 شهر ربیع الثانی 1326 دارالشورای ملی

(صورت مجلس جلسه قبل قرائت شد)

اسامی غائبین جلسه قبل:

آقا میرزا فضلعلی آقا، رئیس التجار، حاجی میرزابابا، اظهار شد علت غیبت آقا میرزا فضلعلی آقا بواسطه عارضه کسالتی استکه عارض شده.

رئیس- جناب حاجی سید ابراهیم وکیل شاهرود تشریف آوردند معرفی شوند انشاء الله مبارکست عموماً ایشانرا بعنوان وکلات تبریك گفتند.

حاجی سید ابراهیم- از این اظهار مرحمت جناب آقای رئیس خیلی متشکرم هستم وامیدوارم که آنچه وظیفه و لازمه تکلیف وکلات وحسن ملیت است بعمل آورده و ذره از خدمات را بملت کوتاهی و مسامحه نکرده از عهده ادای آن برآیم.

مستشارالدوله- درخصوص قضیه ناگوار پیله سوار که مکرر در مجلس علنی مذاکره و معلوم شد که بعنوان یك رأس اسب که ازطرف روس به طرف ایران فرار کرده بوده است یك نفر صاحب منصب روسی با شش نفر سالدات مسلح بخاك ایران گذشته یك یا دو نفر شاهسون از طایفه قوچه بیگلو را کشته بدین واسطه منازعه فیمابین چندنفراز قوچه بیگلوها با صاحبمنصب وسالداتهای روسی شده در این منازعه آن صاحبمنصب و دو نفر سالدات کشته شده و فوراً سالدات زیادی بطور نظام از سرحد گذشته بسمت پیله سوار یورش آورده گمرکخانه دولتی را سوزانده و غارت کرده مجدداً عده قشون منظمی وارد خاك ایران شده چندین قریه رانهب و غارت نموده آتش زده اند و جمعی کثیر از رعایای ایران را از مرد و زن فرسوده این اخبار از روی اخبار وراپورتهایی است که سالار موقر که بجهت تحقیقات این فقره مخصوصا اعزام شده بود و حاکم اردبیل و دیگران نوشته اند در این باب از وزیر امور خارجه توضیحات لازمه سئوال شد و عده صریح داده بودند که تفصیل واقعه را بعد از تشکیل تحقیقات مجلس اظهار دارند حال از قرار معلوم یك نفر صاحب منصب با دو سه هزار قشون منظم بسرحد ایران آمده و التیماتوم (اتمام حجت) سختی بفرمانفرمای آذربایجان فرستاده که محتوی چند تکلیف غیر حقه وشاقه است اگر درمیان آنها دو سه فقره تکلیف ممکن القبول هم باشد آنها را بصورت و سرعتی خواسته است که دولت علیه ایران با اینکه برعایت روابط دوستی و همجواری با دول همسایه همیشه نهایت مراقبت را داشته است اگر بخواهد آنها را بهمان شکل وترتیب اجرادارد دچار مشکلات عظیمه خواهد شد با دعوی پیش قدمی دول مغرب زمین درخط تمدن وترقی وانسانیت خیلی جای تعجب است که قشون منظم دولت دوست همجواری در عین صلح عادات ذمیمه ایام جنگ رامرتکب شود وحال

آنکه در کنفرانسهای بین الملل سعی و گفتگو میشود که در ایام جنگ هم نسبت بنسوان و اطفال رعایای بیچاره تعدیات جابرانه ازقبیل نهب و قتل و سوزاندن واقع نشود وقوانین بین الملل اجازه آنرا نمیدهد عوض اینکه در این موقع کارگذاران دولت روس برضایت اولیای دولت علیه و استمالت باقی ماندگان مقتولین این طرف اقدام و متجاوزین قشون روس را بخاك روسیه اعاده دهند این قسم تخطیات و تعدیات راتأیید میکنند اگر چه این مطلب خیلی مهم است و جا دارد که همه مذاکره راکنار گذاشته در این باب حرف بزنید چون اطلاع کامل نداریم که در این چند روز در میان اولیای دولتین چه اقداماتی جاری شده و چه نتیجه حاصل شده است بیشتر از این مصدع آقایان گرام نمیشوم ولی لازم میدانم که وزیر امور خارجه را خواسته توضیحات مقتضیه راز ایشان بخواهیم (عموما تصویب کردند که وزیر امور خارجه خواسته شود.)

رئیس- اینهم راپورتیست که مبصرالملك قونسول ایران مقیم بادکوبه که بجهت تحقیقات مخصوصا مامور شده بودند داده اند محض استحضار آقایان وکلا قرائت میشود (قرائت شد از قرار ذیل)

(از اردبیل بطهران 25 ربیع الثانی:)

نمره 20

وزارت خارجه وضع سوخته وخرابی پیله سوار وگمرکخانه ایران خیلی دلخراش است اهالی را خواسته تحقیقات لازمه را نمود معلوم شد دهم ربیع الاول یکشنبه دو از ظهر گذشته دوی قولارف کماندان روس بعنوان اینکه اسبش بطرف ایران فرارکرده بدون اطلاع گمرکخانه ایران برخلاف قوانین معموله با شش نفر سالدات مسلح داخل ایران شده تا یك روس تاخته یکنفر از نوکرهای قوچه بیگلوها آتا نام را با تفنگ میکشد قوچه بیگلوها اتفاقا در بازار پیله سوراخرید میکردند بامداد نوکر رفته میانه آنها وکماندان و سالداتها شلیك شده کماندان و دو نفر سالدات مقتول یکنفر سالدات مجروح خودش را بطرف روس میرساند مقتل کماندان و سالدات ها در یك ورسی ایران است بلافاصله سالداتها به پیله سوار ریخته قریه و گمرکخانه را با نفط آتش زدند یکصد وسی و پنج خانه را سوزانده سی و هفت نفربقتل رسانده قریه را غارت کرده اند چهار روز بعد قشون روس در تحت فرمان دیمناپوف بقریه زرگر ریخته هفده نفر کشته دویست وهفتاد و هفت خانه را آتش زده غارت کرده اند سه روز بعد از سوزاندن زرگر قشون روس جواد کند را آتش زده غارت نموده اند هفتادو پنج خانه سوخته است تمامی دهات سوخته متضرره را برأی العین ملاحظه نموده خسارات ایرانیان در پیله سوار یکصد وهشت هزار و سی و پنج تومان مستعلی بیکلو یکهزارو هشتصد و دوازده تومان زرگر چهل و یکهزار و هشتصد و دوازده تومان زرگر جهل ویکهزار و نهصد وهفتاد و شش تومان جواد کند بیست و دو هزار و نهصد تومان صورت خسارت گمرك خانه دولت را رئیس گمرك آستار عرض خواهد کرد رئیس مستحفظین روس رادر باب تأمین دهات دیده مذاکره نموده یازدهم ربیع الثانی اهالی متواری زرگر بجوادکند و قراء قاسم لو را جمع و بجاهای خودشان عودت دادند اهالی مستعلی بیکلو از ترس قاچاقهای روس پرم بلوهای روس خیلی شکایت میکنند نمیتوانند به قریه خودشان برگردند قدری بلنکران رفته در این باب بآنجا لنگ مذاکره میکند تلگراف راباردبیل فرستاده فرداخیال عزیمت را دارد.

(کریم)

رئیس- روز پنج شنبه وزیر امور خارجه را میخواهیم که بیایند در این باب توضیحات بدهندواین هم لایحه ایست که از انجمن مظفری در باب جمع و خرج سنه قوی ئیل با وجهی که بعنوان بانك گرفته شده قرائت میشود قرائتشد مشعر بر اینکه اولا جمع و خرج سنه قوی ئیل وسنوات قبل با وجهی که بعنوان بانك گرفته شده و بقایای حکام معلوم شودو ثانیا بموجب قانون اساسی دیوان محاسبات راتاسیس نمایند تا عمل مالیه باین قسم مختل نماند.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده در خصوص مالیه عرض میکنم و از بابت مالیه خیلی مشوش هستم وخیلی حرفها هم گفته میشود شاید بعضی از آنها صحت داشته باشد و بعضی از آن هم صحیح نباشد ولی اینجا همین قدر گفته میشود که تصرفات و تصویب ونظارت در مالیه مخصوص بمجلس است گمانم اینست که اگر مجلس هم نبود زیاده بر این خراب تر ومغشوش تر نبودوهیچ معلوم نیست که چه حواله داده میشود و چه خرج میشود وعلت آنست که ملاحظه شخصی میشود مثلا در سی سال قبل یکی در فرنگستان درس خواندهوحسن ظنی در باره او حاصل شده او را همانطور بحال خود وامیگذارند کو دیوان محاسبات شما مالیه شما را از قرار معلوم صنیع الدوله طوری مغشوش کرده است که هر گاه بجهت همین پای تخت حادثه رخ نماید اگر بقدر ده هزار تومان پول لازم بشود این جزئی مبلغ هم وجود ندارد و پول نیست که بقشون داده شود و جهت اینست هر چندروزی که یك وزیری روی کار آمد آن وزیر جدید بواسطه خسارت ترتیبات وزیر سابق را بکلی برهم میزند واز میان میبرند میبرد چنانچه جناب ناصرالملك ترتیب ممیزی علمی را که

مایه ترقی و سعادت بود فراهم آورد صنیع الدوله بواسطه حسادت برهم زد و همچنین ناصرالملك زحمتها کشیده بهر ترتیبی بود معادل سیصد هزار تومان وکسری پول اشرفی را بدست آورد که جناب مخبرالسلطنه در مجلس مخصوص گفت این آخرین پول خزانه سلاطین کیانست و باید خیلی مراقبت شود وناصرالملك بجهت بیست هزار تومان برداشتن از آن اجازه قانونی هم داشت معهذا اجازه از مجلس خواسته وخودش را مقید کرده قرار گذاشته بود که برای برداشتن یك اشرفی هم اجازه از مجلس بگیرد حال کو آن اشرفیها و آن وجوهاتی که شبهای ماه رمضان به آن طورها از مردم گرفته شد چه شد پرگرام ناصرالملك این بود که همیشه دولت مبلغ سیصد هزار تومان در بانك پول نقد داشته باشد و بعد از رفتن ایشان معلوم شد که چهارصد هزار تومان ذخیره کرده بودند حالا نه آن هست و نه در گمرك چیزی مانده نمونه در جای دیگر محل سریع الوصولی دارند و از قراریکه شنیده میشود بعضی حوالجات داده شده گویا هم صحیح باشد مثلا از جمله یکصد وبیست هزار تومان در این موقع بامیربهادر حواله داده و همچنین بنظام الملك بیست هزار تومان حواله داده شد وهمچنین بحشمت الملك گویا دوازده هزار تومان حواله داده شده و بودجه سلطنتی را هم تماماً حواله داده اند و حال آنکه جهت نداشت آنها هم باید مثل سایر ملت در سختی و راحتی مساوی باشند بالاخره بیك کلمه مجلس را متذکر مینماید که باین حسن ظنها کفایت نکنیم و صنیع الدوله خواسته شود که در این خصوصها توضیحات بدهند.

وکیل التجار- اینکه گفته شد بیست هزار تومان مجلس تصویب کرده است بیست هزار تومان نوبد و پنج هزار تومان برای مخارج پلیس بود که ناصرالملك آمده خواسته بودند که مجلس اجازه بدهد این پنجهزار تومان داده شود و گفتند اگر چیزی بعد لازم شد از مجلس اجازه خواهم خواست حالا باید دانست باجازه کی این وجوهات داده شده است و بنده شنیدم یکصد وبیست هزار تومان از مساعده و پیش قسط خراسان حواله داده اند و همچنین حقوق اغلبی هم حواله شده است حالا باید آنچه را که از مطالب مهمه در این جا مذاکره میشود مثل سوابق ایام فراموش نشود و از آنها نتیجه کامل باید گرفت همین مطلب را که عنوان شد کاملا مذاکره و تعقیب شود تا بی نتیجه نماند.

آقای حاجی امام جمعه- در اینجا دو مطلب است یکی اینکه میگویند بعضی حقوق را حواله داده اند ما درست نمیدانیم که داده است یا خیر باید وزیر مالیه بیاید توضیح بدهد یکی دیگر اینکه در حقوق لازم الاداء باید الاهم فالاهم آنرا نیز ملاحظه کرد مخارج پیله سوار رامروز با حقوق اشخاص صاحب چیز نمیشودمقابل کرد اما بنده یك ایرادی بخودمان دارم و آن این است بعد از آنکه کارها واقع میشود و ما از اول دنبال نمیکنیم آنوقت یکدفعه در اینجا می نشینیم فریاد میکنیم و تمام را یکدفعه اظهار میداریم در این صورت البته انجمن مظفری یاسایر انجمنها هر نوع ایرادی بکنندو فشار بیاورند حق دارند برای آنکه ما بوظیفه خودمان عمل نمیکنیم اول ما باید محل صحیحی برای حفظ پول فراهم و معین کنیم بعد از آن پول پیدا کنیم امروز اگر صد کرور هم پول ماداشته باشیم مثل زمان سابق وعهد مرحوم مظفرالدین شاه یك پول فایده برای ما نخواهد داشت وتمام بیجهت تلف میشود پس باید محل ومکان نگاهداشتن پول را درست کنیم که محفوظ بماند.

وکیل الرعایا- بنده بقدر اطلاعات خودم عرض میکنم اصلاح مالیه این مملکت یك طوری است که بهیچ چیز نمیشود تشبیه کرد اگر جمعی را مأمور خرابی این مملکت میکردندو آنها را مختار قرار میدادند بیش از اینکه حالیه این مملکت و مالیه این مملکت راخراب کرده اند ممکن نبود خراب کنند و بنده نمیتوانم تمام مطالب خود را عرض کنم بعضی نفرات را عرض میکنم چند روز قبل در کمیسیون مالیه اسم شخصی بیرون آمد که به اسم مواجب میبرد یکی باسم علیخان یکی علی آقا و یکی علی میرزا که باین سه اسم سیصد تومان از ذخیره مواجب میبرد تحقیق شد که این شخص چه شغلی داشته گفتند در سالهای سابق نوکر نوکر شخصی بوده است که ریاست ذخیره را داشته وسالها است این مواجب را میبرد حالیه در دستگاه جناب صنیع الدوله است با این که بنده خیلی اصرار کردم که این مواجب قطع شود معهذا آخر هشتاد تومانرا باقی گذاردند و همه روزه بنده در کمیسیون مالیه حاضر شده ام حتی اینکه ناخوش هم بوده ام از خدمت خود غفلت نکرده ام مگر امروز که با این وضع دیدم نمیتوانم درکمیسیون مالیه خدمت کنم گمانم این است که با این ترتیب و این اشخاص که عادت کرده اند مایه مملکت را باینطور بمصارف بیجا برسانند واز اشخاص که جلو چشم آنها هستندملاحظه مینمایند واز دوردستها بهیچوجه ملاحظه نمینمایند امور مملکت و مالیه مملکت اصلاح نخواهد شد.

آقاشیخ حسین- اگرچه بعضی اوقات سکوت نفع مزاجی دارد لکن ضرر دینی دارد در این صورت بنده عقیده خود را عرض مینمایم ولو که مخالف تمام آراء باشد وزراء را بنده معصوم نمیدانم و خبردهندگان را هم معصوم نمیدانم امروز ما باید موجبات اتحاد را فراهم کنیم نه نفاق را بی جهت نباید بدون رسیدگی و تحقیق در مجلس دادو فریاد کنیم ویك وزیری را معزول کنیم چنانچه فلان وزیر رامعزول کردند و گفت ای وکلای ملت شما که فلان خیانت را از برای من ذکر کردید مرا حاضر کنید محاکمه نمایید اگر مقصرم مرا مجازات دهید گوش نداده و جواب دیگری دادند پس نباید بمحض اینکه ما یك چیزی را شنیدیم یا فهمیدیم تحقیق نکرده آنمسئله را

مطرح قرار دهیم و بی جهت اسباب رنجش یکنفر وزیر را فراهم کنیم باید همینطور که گفته شد وزیر مالیه را بخواهیم و تحقیق نماییم بعد از آن اینمسئله رامطرح مذاکره قرار بدهیم غرض این است که در پارلمان اسلام نباید بدون تحقیق از یکنفر بدگویی شود.

آقاشیخ محمد علی- چند مسئله که آقای تقی زاده گفتند یکی مسئله اشرفی بود ولی یك عیبی که درکار هست این است که در بودجه مملکت مراقبت نمیشود باید هر یك از وکلاء بر حسب وظیفه خود در بودجه مملکت مراقبت نمایند هر مسئله جزئی یا کلی که وارد مجلس میشود فقط بمذاکره میگذرد عقیده بنده این است که باید تعقیب کرد و جمع وخرج مملکت رامعلوم کرد و باید وزیر مالیه را خواست که بیایند و توضیحات بدهند ولی یك عیبی که هست فرضا وزیر که خواسته شود وسلب اطمینان از اوبشود میرود آسوده در خانه خودش می نشیند و هر قدر هم از مال ملت اندوخته کرده با کمال آسودگی مشغول خوردن میشود پس باید یك قانون مجازاتی از برای وزراء وضع کرد که هر یك از وزراء تقصیر کردند بمجازات برسند که وزیر دیگر تکلیف خود را بداند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اهمیت امور مالیه ونظارت پارلمان در اول چیزی است واضح و لازم به بیان نیست و در اینکه اگر وزیری قلم او بخطا رفته باشد خائن ملت است وباید مجازات شود در این هم شبهه نیست و آقای تقی زاده هم گفتند که معلوم نیست بعضی از این مطالب صحیح است یا خیر پس دراین صورت این مطلب را حالیه ما نباید دنبال کنیم و همینطور که گفته شد باید اخطار کرد و وزیر مالیه را خواست اگر جواب صحیح داشتند و گفتند خیلی خوب والا آنوقت این مطلب رادنبال کنیم حالا باید مجلس رأی بدهد که آیا وزیر مالیه را باید خواست یا نه و نباید اینقدر این مسئله را دنبال کرد.

رئیس التجار- در باب مذاکراتیکه آقای تقی زاده گفتند وقرار شد که وزیر مالیه بیایند خوب است اخطار شود که از آن روزیکه ناصرالملك رفته اند صورت حوالجات گمرك و غیره را بطور خلاصه همراه خود بیاورند.

ساعدالوزراء- عقلای دنیا دو چیز را برای پیشرفت کار ومانع خطایا قرار داده اند یکی قانون دیگری مجازات در عدول از قاون و ما در مملکت خودمان اهمیتی باین دو مسئله نداده و حال آنکه برای جلوگیری میبایست اول وهله این مسائل را محکم کنیم مثلا برای جلوگیری از وزارت مالیه و غیره دیوان محاسبات بوده که در قانون اساسی ذکر شده وتاکنون مجری نداشته ودیگری آنکه هر کس برای افتخار وزارت آمده مسئولیت را چندروزه قبول و مبالغی بمالیه و مملکت ما صدمه وارد کرده بعد مجلس ملتفت شده سلب اطمینان از او کرده او هم رفته در خانه راحت نشسته است دیگ او را بمحاکمه نیاورده ایم و مجازات نداده ایم اینکه گفته میشود نباید اخباری را که شنیده شده در باب وزیر مالیه در مجلس گفت بنده یکسره برخلاف این عقیده دارم چونکه ما وزیر عالم در مملکت از طبقه اول کم داریم پس برای حفظ این چندنفر قلیل تا در میانه مردم سوء عقیده نسبت باین قبیل وزرا پیدا شد بایدما در مجلس مقدس اظهار کنیم و آن وزیر آمده رفع شبهه نماید و بنده بنابراین مجبورم آنچه شنیده ام واضح تر از آقای تقی زاده عرض کنم مردم اینطور میگویند که فهرست هایی که در زمان عین الدوله و مخارجی که بتوسط امیربهادر جنگ که تقریباً سیصد هزار تومان است در بانك از صنیع الدوله تحقیق کرده اند که این قرض قرض دولت است ایشان در جواب تصدیق کرده اند که بلی حالا بنده عرض میکنم که اگر این وزیر عالم ما این تصدیق را در این حال مملکت ما کرده باشند دو خطا کرده اند یکی اینکه تصدیق یك مبلغ خطیری قرض بیجا برای دولت وملت کرده اند ودیگری اینکه در قراردادهای بانکها معمول است و مخصوصا قید میشود که فهرستهای مواجب و قبوض دیوانی را قبول نکند مثل آنکه درچندی قبل که اتباع خارجه قبوض مواجب میخریدند مخصوصا از وزارت خارجه مراسله متحدالمآل بهمه سفارتخانه ها نوشته که رعایای آنها فهرست نخرند واین تصدیق این مسئله را هم متزلزل نموده است پس البته باید بیایند در مجلس و رفع شبهه نماید وباز عرض میکنم تحقیق و مجازات باید باشد تا ازاین قبیل اتفاقات کم روی دهد.

آقا میرزامحمود- وکیل حقش این است که هر مطلبی را که میشنود بگوید و راجع بهر وزارتخانه هست آن وزیر را برای توضیح خواست لکن عیب این است هر مطلب که در مجلس وارد میشود دو ساعت بدون جهت در آن مسئله مذاکره شده و وقت مجلس راتلف میکند هیمنطور که گفته شد بایدوزیر مالیه حاضر شوند و توضیحات دهند و یك مسئله هم چون راجع بمالیه است بنده عرض میکنم درخصوص استصوابی اتباع وزارت خارجه که پریروز در مجلس مذاکره شد از قراری که شنیده شده وزیر امور خارجه باقی مانده آن را از بانك پول قرض کرده ودادند باید ایشان را هم خواست که در این مسئله توضیحات بدهند.

رئیس- البته وزیر مالیه را دعوت مینماییم که در اداء این پولها توضیحات بدهند و دیگر اینکه چیزی را که بنده خیلی اهمیت میدهم مسئله دیوان محاسبات است که تا دیوان محاسبات نباشد امورمالیه ما اصلاح نمیشود و مادیوان محاسبات نداریم وخیلی لازم است حالا باید این مطلب را اصلاح و مرتب کرد آیا ببینیم این دیوان محاسبات را کمیسیون مالیه بعهده میگیرد یا اینکه باید اداره برای این کار معین شودکه نظامنامه آن را نوشته واین اداره تشکل شود ودیوان محاسبات طوری است که هیچ چیز بدون تصویب آنجا داده نمیشود

مگر اینکه یك ماخذی را مثلا صد تومان یا دویست تومان معین میکنند که وزیر مالیه میتواند بدهد و بعد بآنجا اطلاع داده وتصویب میخواهد بهر حال زودتر باید این دیوان را تشکیل داد که رفع این معذورات را بنماید.

آقا سید حسن تقی زاده- در اینجا بعضی مذاکرات بمیان آمد که اسباب اشتباه شد لابد باید توضیح بدهم اینکه گفته میشود این مطالب مسموعاتست عرض میکنم مسموعات نیست بلکه مشهودات است اگرچه فرنگیها میگویند مملکت ایران مملکت تعارفات است و تعارف با پارلمان هیچ مناسبت ندارد باید در پارلمان تعارف را کنارگذاشت صحیح است نفاق بد است باید دوستی کرد اما در کارهای شخصی ودر باب کارهای مملکتی نمیشود ملاحظه کرد باید وزیر مالیه را خواست و بدون ملاحظه مطالب خود را گفت و مملکت مملکت اسلام است و قانون اسلام چقدر در باب بیت المال سخت گیری کرده چنانچه حضرت امیر علیه السلام چراغ بیت المال را خاموش کرد برای اینکه از مالیه بیت المال بی جهت چیزی مصرف نشود اما افسوس که این ترتیبات رعایت نمیشود اما اینکه گفته میشود چرا این مطالب را جمع کرده یك مرتبه اظهار مینماید جهت این است که بواسطه حسن اشتهاری که بعضیها دارند نمیشود در دفعه اول مطلب را اظهار و برای خود همراهی پیدا کرد بعقیده خوشبخت دراین مملکت کسی استکه دو نفر دشمن داشته باشد زیرا هر کسی حرفی بزند فورا میگویند محرك دارد بنده تحقیق کردم که جناب صنیع الدوله ببانك شاهنشاهی نوشته اند که هر چه قبوض دولت نزد شما باشد صحیح است وحال آنکه سرمنشاء تمام مفسده میدان توپخانه و تعید ناصرالملك همین سیصد هزار تومان بود که وقتی امیربهادر داخل کار شد این پول را خواست و ناصرالملك نداد و جواب داده شد بر فرض که این مطلب را معین کند شاید چهل هزار تومان بیشتر نشود آن را هم با این حالیه مملکت نمیتوانیم حالیه بدهیم معهذا وزیر مالیه اینطور نوشته ببانك شاهنشاهی میدهند بهر حال این مملکت مملکت اسلام است و باید بطوریکه قانون اسلام معین کرده در امور مالیه او کمال مواظبت و دقت را نمود.

آقا میرزا محمود- دیوان محاسبات بطوری که فرمودید از همه چیز واجب تر و مهمتر است و تا او درست نشود مالیه این مملکت اصلاح نخواهد شد ولی بنده عقیده ندارم بکمیسیون مالیه رجوع شود.

آقا شیخ حسین- اگرچه وقت مجلس اشرف از مباحثه است واینکه بنده گفتم در مجلس مسلمانها نباید بعضی مذاکرات بشود این مسئله ربط باین ندارد که احقاق حق نشود بنده میگویم با این حال مملکت نباید اسباب نفاق فراهم آورد اینکه گفته میشود بفلان فلان قدر پول داده شده موجب نفاق است باید وزیر مالیه خواسته شود و توضیحات بدهند.

آقای حاج امام جمعه- یکی از بدبختیهای ما این استکه وزراء نمیآیند بمجلس با ما مباحثه کنندو اگر حق دارند حرف خود را ثابت کنند و یك عیب این استکه ما خودمان را معصوم گمان میکنیم ما امروز حق نداریم که بصنیع الدوله قبل ازوقت اعتراض کنیم مگر اینکه بیایند در مجلس اگر نتوانست حق خود را ثابت کند آنوقت اعتراض میکنم اما درباب دیوان محاسبات اینکه فرمودید بکمیسیون مالیه رجوع شود ابداً بنده اعتقاد ندارم و همین مسئله امیربهادر را که سیصد هزار تومان حواله داشت و مدعی طلب بود یك مبلغی از آن را کمیسیون مالیه تصویب کرده بود در حالتیکه مالیه بنظارت و تصویب مجلس است نه کمیسیون مالیه کمیسیون مالیه حق ندارد که بی تصویب واجازه مجلس از خود چیزی را تصویب کند.

مخبرالملك- بنده عرض میکنم خوب است بعدها برای هر وزیری که میاید بقانون پارلمانی عمل کنیم حال بقانون اسلام وکفر کاری نداریم بموجب قانون داخلی مجلس هر وکیلی که میخواهد مطلبی را اظهار کند یا وزیری را احضار اولا باید آن مطلب را روی کاغذ بیاورد و پانزده نفر از وکلا آنرا امضاء کنند آنوقت اظهار کند بعد آن وزیر را احضار کنند که برای توضیح حاضر شود نه اینکه اول بوزیر بد بگویند بعد از او توضیح بخواهند و با این ترتیب هر کس بخواهد وزرات کند البته سفیه است.

رئیس- بدی گفته نشده توضیح خواسته اند وباید وزیر مالیه را دعوت نمود که بیایند و توضیح بدهند.

مخبرالملك- بد گفتن به هر کس یك طور است حالا این ایراد بنده صحیح است یا نه اگر صحیح است بعدها با وزرا بموجب قانون داخلی مجلس وهمه پارلمانها رفتار شود.

وکیل التجار- مادامی که دیوان محاسبات تأسیس نشده هر کس که وزیر مالیه باشد باید پانزده بیانزده یا ماه بماه صورت حوالجات و مخارج از او خواسته شود که مجلس دقت نماید تا نظامنامه دیوان محاسبات نوشته شده واین اداره تأسیس شود.

آقا شیخ محمد علی- چون اذهان وکلا درباب دیوان محسبات مسبوق نیست نمیتوانند رأی دهند خوب است این مسئله برای روز پنجشنبه گذاشته شود.

رئیس- بلی این مسئله هم تمام شد روز پنجشنبه در باب آن گفتگو شده پس از اخذ نتیجه باید از وزیر مالیه نظامنامه آن خواسته شود و حالا بودجه نظمیه که موضوع مذاکره امروز است قرائت میشود.

(در این موقع شروع بقرائت بودجه نظمیه شده و در باب حقوق یك ساله رئیس نظمیه مذاکرات زیاد شده بالاخره در اینکه هر کسی مبلغ اقل آن را دو هزار تومان و مبلغ اکثر را در دوهزار و چهارصد تومان رأی میدهد ورقه سفید بیندازد والا ورقه آبی رأی گرفته شد وهمین مأخذ مذکور باکثریت آراء تصویب شد.)

رئیس- فردا مجلس خاص منعقد میشود و روز پنجشنبه وزیر مالیه و وزیر امور خارجه برای توضیحات دعوت میشوند و معاون وزارت داخله هم برای توضیحات مسئله کرمانشاهان و خلخال خواسته میشود.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 275

جلسه: 275

مذاکرات روز 5 شنبه 27 شهر ربیع الاخر 1326 دارالشواری ملی

خلاصه مذاکرات جلسه قبل قرائت شد

(اسامی غائبین جلسه قبل: ادیب التجار، آقا شیخ یحیی کرمانی، شمس الاطباء کرمانی.)

رئیس- تلگرافی از قصر رسیده محض استحضار خاطر آقایان قرائت میشود.

(قرائت شد اشعار داشت باینکه دراین موقع که جناب مستطاب ثقةالاسلام آقای حاج سید محمد بطرف ایران عزیمت نموده اند یقین است که از جانب اهالی موجبات توقیر ایشان را بعمل آورده ودر فراهم آوردن لوازم احترامات ایشان خواهند کوشید که باعث امتنان اهل علم خواهد بود)

(نجل مرحوم حاجی میرزاخلیل).

رئیس- مسلم است در آن روزی که جناب آقا ورود خواهند کرد کمال احترام و توقیر مرعی خواهد شد واین هم لایحه ایست که از انجمن برادران دروازه قزوین رسیده محض اطلاع آقایان وکلاء محترم قرائت میشود. (قرائت شد قریب بمضمون ذیل:)

بساحت مقدس مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه از آنجاییکه هر یك از افراد ملت که میتواند خدمتی بوطن نماید فریضه ذمه آنها است که از خدمت گذاری کوتاهی نکرده با جان و مال خود خدمات ملی را بتقدیم برساندودر معاونت اصلاح وزراتخانه ها همراهی نمایندعلیهذا متذکر خاطر وکلای محترم میشود که تا ادارات دولتی منظم نشود هیچ کاری بمجرای طبیعی خود جاری نخواهد شد اگرچه وزراء و بزرگان اوقات خود را مصروف بجهت اینکار کرده اند اما افسوس که بواسطه بعضی مواقع که رخ داده نتیجه دست نداده است لهذا استدعا میشود که یك هیئتی مرکب از دوازده نفر از ملت انتخاب نمایند که ادارات وزارتخانه ها را بوطر جدید تشکیل نموده و نظارت تامه داشته باشند واین هیئت نیز باید سیار باشند که در تمام دوایر دولتی سیر کرده مراقبت تامه بعمل آورند مستدعی است که بعرایض مزبوره توجه فرموده اگر مقرون بصواب است اجرا فرمایند.

مستشارالدوله- از اتفاق آراء ملت با بعضی از وکلای محترم خیلی تشکر مینماید این فکر واندیشه را در چندی قبل با خیلی از وکلا در کمیسیون رئیسه مذاکره شده واین کمیسیون فواید خیلی مهمی خواهد داشت پاره اشخاص هستند که قابلیت آن شغلی را که دارند ندارند و بعضیها هم هستند که خیلی قابلند ولی در مرتبه پستی واقع شده اند اما وزراء بواسطه نداشتن قانون آن اقتدار را ندارندکه تغییر و تبدیل بدهند لهذا اگر این اقتدار را بآن کمیسیون بدهند که از طرف مجلس مقدس این هیئت علاوه از تنظیمات اداره اشخاص را هم رسیدگی نموده هر کس باندازه لیاقتی که دارد کار رجوع شود ادارات خیلی منظم خواهد شد و بعقیده بنده وجود این کمیسیون منتج ثمرات مفیده خواهد بود.

آقا سید حسن تقی زاده- این کمیسیون که گفته شد بسیار خوب است اما نه رسمی است نه قانونی وتازه میخواهیم ایجاد نماییم پس باید اول لزوم او را بدانیم و احساس کنیم آن وقت در ترتیب آن مذاکره بشود امروزه احتیاج ما باین کمیسیون از پول هم بیشتر است این ادارات پوسیده که از سابق هست حتی خود وزیر هم نمیتواند آنهارا اصلاح نماید اما این کمیسیون بدون ملاحظه اصلاح مینماید و ادارات وزارتخانه های ما منظم شده چیزی که همیشه موجب شکایت ماست رفع میگردد اکثر اجزاء ادارات امروزه اجزاء واسطه هستندو با این اشخاص هم نمیشود مملکت را اصلاح کرد واصلاح آن ادارات هم اینطور که عرض شد یك پنجه آهنین و بازوی قوی میخواهد که بدون ملاحظه هر کس که از او کاری ساخته نیست اخراج کرده و اشخاصی را که میتوانند از عهده کار برآیند سرکار بیاورندو بعقیده بنده اگر مجلس مقدس لزوم آنرا احساس مینماید باتفاق آراء رأی داده و بجهة اینکه این مسئله قانون شود از طرف اعلیحضرت هم اجازه داده شود که همانطور که از طرف مجلس ملی قوه داده میشود از طرف اعلیحضرت هم اجازه و قوه داده شود که این کمیسیون رسمی و قانونی شده و با آن پنجه آهنین که گفته شد مشغول اصلاح ادارات مملکت شوند.

رئیس- این مطلب اساساً صحیح است و حال محض اخطار قرائت شد و مذاکره در این باب باید نمود که این کمیسیون چه باید بکند و حالا برای اینکه ذهن وکلا مسبوق باشد قرائت شده تا این که روز دیگر مطرح بشوددر اینکه این کمیسیون چه باید بکند جناب آقای دبیرالملك معاون وزارت داخله تشریف آورده اند برای توضیحاتی که جناب آقای حاجی امام جمعه از بابت کرمانشاهان و غیره خواسته بودند.

آقای حاج امام جمعه- از قرار راپورتهایی که از کرمانشاهان و غیره رسیده اولا نجفعلی خان نام منصورالملك هر چه خواسته است در اطراف سنقر و کرمانشاهان کرده است و همچنین قریب سه هزار سوار از کاکاوند در اطراف کرمانشاهان آنچه میخواسته اند کرده اند ولی از بسکه ما این حرفها را شنیده ایم دیگر این حوادث از اهمیت و حرفها از اثر افتاده است حال وزارت داخله در این خصوصها چه اقدامی کرده آقای معاون وزارتداخله توضیح بدهند.

دبیرالملك- این تخطیات عشایر کاکاوند بنهاوندو کرمانشاهان همیشه در این موقع میشد ه چون سابق استبدادی درآنجاها بود جلوگیری میشد و بیشتر باعث این تخطی مسئله پارسال شد که استعداد کافی در آنجانبود که درمقابل آن تخطی تنبیه کاملی از آنها بشود چون پارسال مؤاخذه از آنهانشده امسال هم اقدام کرده اند فعلا بظهیرالملك تلگراف شد که ظهیرالملك شهر واطراف شهر را منظم نموده و استعداد فراهم آورده از اشرار جلوگیری کنندوایشانهم تا یك اندازه شهر واطراف شهر را هم منظم کرده اند و عجالتاً ایل کاکاوند هم در اطراف کنکاور هستندو با ساری اصلانهم جنگی کرده و ساری اصلان جلوگیری کرده و تلگراف نموده تفنگ و غیره خواسته بودند و قرار شد از طرف وزارت جنگ حکم شده از کرمانشاه فرستاده شود و شاهزاده ظفرالسلطنه را هم که بقم وارد شده بودند بواسطه سردار معزز قدغن شد که توقف نکرده بروند ایشان هم فوراً بسمت کرمانشاهان حرکت کرده اند و فوج و سواری هم که برای شاهزاده ظفرالسلطنه معین شده از همان ابواب جمعی خودشان است که فوج خاصه است و سوار شاهسون بغدادی وجیره آنها هم قرار شده که از مالیات کرمانشاهان داده شود وگویا فوق و سوار هم فردا حرکت نماید با این ترتیبات امیدواریم که دیگر واقعه رخ ندهد و در این چهار روزه هم از ایل کاکاوند تخطی جدیدی ظاهر نشده است.

آقای حاج امام جمعه- اینکه گفتید استعداد نیست باید فرستاده شود این عذر است و باین قاعده باید ما دست خود را بروی دست بگذاریم و نگاه کنیم و منتظر بلیات باشیم در صورتی که خود کرمانشاه سوار دارد استعداد دارد چطور است که آنها نباید جلوگیری از این شرارتها بنمایند این منصورالملك که لقب از دولت دارد ولابد حقوق هم دارد او چرا باید املاك مردم را خراب کند که باید برایش استعداد فرستاد واینکه میگویید چنین و چنان استعداد فرستاده شده است آخر معلوم خواهد شد که تادو ماه دیگر هم استعداد فرستاده نشده.

دبیرالملك- انتظام هر جا بدو قسم حاصل میشود یکی از استعداد همانجا باید منظم کرد چنانچه ظهیرالملك قدری اقدامات کرده و قول داده است که آنجا را امن کند ویك اندازه هم امن شده و فعلا هم در طرف کنکاور هستند ساری اصلان هم با آنها نزاعی کرده واز قرار تلگراف گویا مختصر فتحی هم کرده و بسردار مکرم حاکم لرستان هم تلگراف شده که از اشرار جلوگیری نماید وانشاء الله بزودی امن ومنظم خواهد شد و یکی هم با استعدادی است که از مرکز فرستاده شود نظم حاصل میشود حال در اینجا هر دو قسم اقدام شده است.

آقای حاج امام جمعه- جواب مسئله دویمی که منصورالملك باشد که این تعدیات را نموده ندادید.

دبیرالملك- البته در این باب هم اقدام میشود.

رئیس- اینهم رقعه وزیر جنگ است که در همین خصوص رسیده است قرائت میشود.

(قریب بمضمون ذیل قرائت شد.)

محضر مقدس مجلس شورای ملی در باب استعداد برای شاهزاده ظفرالسلطنه اظهار شده بود فوج مخصوص و سواره بغدادی که در اداره خودشان است ویك اندازه هم منظم است مأموریت داده شده بروند البته چون ابوابجمعی خودشان است زودتر خواهند رفت.

حاج ملك محمد- سوارسنجابی قریب پانصد نفر وهمین طور سوار کلهر حاضر واغلب سرکرده های آنها در شهر کرمانشاه هستند چند روز قبل عرض کردم که بظهیرالملك تلگراف شود که اینها را حرکت دهند و بطور خوبی میتواند از سوار گلیائی و غیره جلوگیری نمایند میگویند استعداد نیست پس این سوارها چه چیز است.

دبیرالملك- آن سواری که گفته شد از آن جا فرستاده شده از همین سوار سنجابی است. آقا میرزاسید علی نقی- امروز با جناب دبیرالملك خیلی صحبت در این باب شد و ایشان هم واقعاً خیلی اقدامات کرده اند چون در باب کرمانشاهان آنچه باید گفته شود آقایان فرمودند بنده زیاد عرض نمیکنم همین قدر عرض میکنم.

(جن وملك بر آدمیان گریه میکنند.)

آنچه دراین یکساله باهالی کرمانشاهان گذشته خدا میداند واینکه ظفرالسلطنه از قم حرکت کرده اند یا خیر نمیدانم واگر حرکت نکرده باشند باید تأکید شود که زودتر حرکت نمایند و در این مدت یکسال آنچه تلگرافات کرده اند اگر دیده شود معلوم میشود چه صدمات بآنها وارد آمده اصلا حکومت کرمانشاهان نمیدانم چطور است که درست صورت نمیگیرد بهر نحوی هست باید زودتر شاهزاده ظفرالسلطنه حرکت نموده بروند و امورات آنجا را اصلاح نمایند اهالی کرمانشاه که یکسال است در اینجا متظلمند تاکنون بعرض آنها رسیدگی نشده است.

رئیس- یك مسئله دیگر در باب خلخال است که جناب حاج امام جمعه توضیح میخواهند.

آقا حاج امام جمعه- در این یك سال ونیم که وضع مملکت تغییر کرده اغلب جاها انقلاب پیدا شده اما این مسئله خلخال طوری است که من نمیتوانم اظهار نمایم و قبیح میدانم و اگر هم بگویم آقای دبیرالملك خواهنند گفت استعداد نداریم و اقدامات میشود یك نفر عمیدالسلطان در خلخال چندین زن مسلمه را اسیر و بیست و سه ده را غارت کرده و چه صدمه ها وارد آورده است و این مسئله هم تازه نیست پنج ماه است حالا بفرمایید در این باب چه اقدام شده.

دبیرالملك- این قضیه کی رخ داده.

آقای حاج امام جمعه- این مسئله از اواخر وزارت داخله آصف الدوله است عرض کردم که ازکثرت وقوع اینگونه وقایع اهمیت آن از میان رفته وچیزی که هست ما محتاج بیك کس هستیم آنهم نیست آخر این یکنفر را که ممکن است بطهران احضار نمایید و شرش را از اهالی خلخال کم کنید.

دبیرالملك- در باب خلخال همین طور که فرمودند از عمیدالسلطان و شکرالله خان تظلم نمودند شاهزاده ظفرالسلطنه گفت که آنجا رامن امن میکنم حکومت و سوار وسرباز آنجا بمن سپرده شود بایشان وگذار شد وایشان هم نتوانستند باآن سواری که بآنجا فرستاده اند از عهده اینکار برآیند از اینجا تلگراف بمخبرالسلطنه شده است که از آنجا هم سوار و سرباز بفرستند بعلاوه تلگراف شده است که پنج دسته هم از فوج خمسه برود و امروز هم تلگرافی از مخبرالسلطنه آمده که اقدامات شده مقصود اینست که از طرف وزرات داخله کوتاهی نشده است.

آقای حاج امام جمعه- این که تقدیر میشود که این شرارت از پنج ماه قبل است تصور نشود که پنج ماه قبل یك اتفاق افتاده وحالا تمام شده است اینطور نیست بلکه هر روز یك واقعه دیگر رخ میدهد اما اینکه گفته شد سوار فرستاده شده و چهار نفر از آنها هم کشته شده و بقیه آنها در یك خانه هستند وابداً از خانه بیرون نمیآیند اما در باب اعتراض بوزارت داخله صحیح است وزارت داخله با قلم باید انتظام هر جا را از مأمورین خود بخواهد اما یك ایراد هست و مکررهم در این مجلس گفته میشود بواسطه ملاحظه از ظفرالسلطنه حکومت خلخال را باید بیکی از منصوبان ایشان بدهند که ابداً نمیتواند از عهده حکومت آنجا برآید حتی بنظام السلطنه هم این مسئله گفته شده عیب کار همین است.

دبیرالملك- حال استعداد از آذربایجان فرستاده شده و بجناب مخبرالسلطنه هم تلگراف شده امیدواریم بزودی اصلاح شود.

آقای حاج امام جمعه- بعقیده بنده تا بدواً بصواب دید جناب مخبرالسلطنه یك حاکم مقتدر برای آنجا معین نشود فرستادن استعداد فایده نخواهد داشت.

آقا سیدحسن تقی زاده- بنده در باب خلخال غرضی نمیکنم ولی همینقدر برای اینکه وکلاو معاون وزارت داخله بیشتر از واقعات مطلع باشند عرض میکنم که در عرض این پنجماه حوادث و واقعات ناگواری که درخلخال روی داده و بر اهالی آنجا وارد آمده در هیچ جا وارد نیامده عمیدالسلطان و برادرش کاری کرده اند که اگر اقدامی نشود خلخال مثل شهرهای بابل و غیره از میان میرود واسمی از او فقط باقی خواهد ماند و اگر عده تلگرافات خلخال را از هشت ماه قبل باین طرف نگاه کنید خواهید دانست تقریبا از هزار متجاوز است و ما هر روز منتظریم که یك واقعه تازه رخ دهد تا در او صحبت کنیم همینقدر عرض میکنم محض رضای خدا بیایید ازمذاکرات رسمی بگذرید وفکری برای اصلاح آنجا بنمایید تا وزیر داخله معین شود یا نشود شما که معاون وزارت داخله هستید اقدامی بکنید و اگر صلاح است سهام الدوله که مأمور بآذربایجان شده او را مأموریت دهید که همین طور که میرود آنجا را منظم نموده و برود تا عمیدالسلطان و برادرانش در آنجا هستند منظم نخواهد شد و هر چه زودتر باید اقدامی برای اصلاح آنجا بشود.

اسدالله میرزا- بنده میخواستم عرض کنم که خواهند گفت ما اسباب نداریم یا اینکه پول نداریم صحیح است ولی اکثر این انقلابات تقصیر اولیای امور است و بنده ثابت میکنم درهر موقعی که یك انقلاب مختصری شد و تلگرافها کردند وگفته شد که تا زود است جلوگیری شود و ممکن بود که با یك حاکم اصلاح شود معهذا اقدام نشد تا اینکه کار بجایی میرسد که با هزار و پانصد سوار نمیتوانند جلوگیری نمایند در مسئله کرمانشاهان با این اهمیت نباید بی حاکم باشد وخیلی لزوم دارد جوابدادند که همین دو روزه معین میشود و خواهد رفت همین طور بمسامحه گذشت واز آنطرف هم از ظهیرالملك که یك اندازه انتظام آنجا را فراهم آورده بود سلب اقتدار کردندو بعد هر چه تکلیف شد گفتند بمن ربطی ندارد تا کار کرمانشاهان باینجا رسیده که ملاحظه میفرمایید همین طور در مسئله خلخال هفت ماه است که تلگرافات متظلمانه کرده اند و بدو امر خیلی جزئی بود و با بیل جلوگیری میشد و حالا با بیل هم نمیشود گذشت.

آقا شیخ حسین- اینکه معاون وزیر داخله گفتند وزارت داخله غیر از قلم و کاغذ کار دیگری نمیتواند بکند بنده عرض میکنم تکلیف دیگری دارد اولا اگر خدای نخواسته پاکتی رسید که در جوف او چیزی بود قبول نکنند و ثانیا باید ملاحظه از احدی نکنند و وزیر امروز باید قانونی باشد و موافق قانون رفتار کند چنانچه عالم هم باید قانونی باشد یعنی عالم باید خود را مقید بقانون شرع و وزیر خود رامقید بقانون مملکت نماید پس باید وزیر داخله بدون ملاحظه مطابق قانون هر کس را لایق میداند مأموریت و حکومت دهد تا اینکه او هم موافق قانون رفتار نماید.

وکیل التجار- مسئله خلخال یکسال است و این عمیدالسلطان اول عمیدالملك بوده بعد او را ترقی داده و فرستادند در اطراف رشت شروع بشرارت کرد و بعد در خلخال بنای شرارت را گذاشت و مخصوصا در این سه ماه آخری چه صدمه وارد آورد با این ترتیب چرا باید باو عمیدالسلطان گفته شود و نباید بیوك خان یاغی دولت را عمیدالسلطان اسم بردهمینقدر تلگراف شود که بیوك خان را گرفته و بفرستید در آن صفحات آدمهایی هستند و فوراً او رادستگیر نموده و ورانه میدارند.

دبیر الملك- صحیح است کسیکه اینطور شرارت میکند باید از شرافت امتیازات دولتی محروم باشد واینکه گفته شد عمیدالسلطان بجهت شناسایی بود اما درباب تلگراف باید اقدام درامور از روی ترتیب باشد و گفته شد که در این باب بجناب مخبرالسلطنه تلگراف شده است.

حسن علیخان- کلیتا عرض میکنم که وزرا تاکنون معنی مسئولیت را نهفمیده اند زیرا میگویند ما غیر از قلم و کاغذ چیزی دیگر نداریم معنی مسئولیت این نیست که هر وقت ملت و مجلس بحرانی کند آنهابیایند یك اظهاری بکنند وبروند اگر اینطور باشد که مجلس برای هر جزئی (انترپلاسیون) توضیح بخواهند هیچ کار پیشرفت نخواهد کرد وزیرداخله نباید همیشه منتظر بشود که مجلس از او رفع اغتشاشات را بخواهد او بیاید یك جواب داده از سر خود رفع کند در صورتیکه هر چه در مملکت واقع میشود اول باید وزیر داخله اطلاع پیدا نموده واقدام کند توپ میخواهد بفرستد تفنگ میخواهد بفرستد واگر حرفی دارد بیاید صحبت کند و ثابت نماید چنانچه وزیر داخله فرانسه دریك مسئله شش ماه با وکلا طرف شد و عاقبت پس از شش ماه حقانیت خود را ثابت نمود و وزراء ما از مجلس ترس دارند و میخواهندکلی و جزئی امور باطلاع ودستورالعمل مجلس باشد این است که هیچکار پیشرفت نمیکند تا وزراء امورات راجعه بخودشان را با کمال قوت قلب و اطمینان اقدام ننمایند هیچ امری پیشرفت نخواهد کرد.

حاج میرزا آقا حسین زاده- این بیوك خان در چند سال قبل باز درخلخال شرارت و قتل وغارت میکرد و حکومت اردبیل با سهام الدوله بود از تبریز تلگراف کردند بسهام الدوله او را دستگیر نموده و به تبریز فرستاد ودوسال حبس بود حالا هم بعقیده بنده بهتر این است که مأموریت این کار بسهام الدوله داده شود که او را دستگیر کرده و بفرستد و آنجا را منظم کند.

آقای حاجی امام جمعه- اگر چه ما وزیر داخله نداریم ولی همان طور که گفته شد کارهای راجع بآن وزیر را از آن وزارتخانه و مدیر آن که شما هستید باید بخواهیم امروزه از هر چیز مقدم تر تحصیل امنیت است و یك راه تحصیل امنیت این است که هر واقعه در هر جا اتفاق میافتد فوراً تلگرافخانه راپورت آنرا بدهد خوب است در این مراقبت تامه بعمل آید که راپورت وقایع را تلگراف خانه خیلی زود برسانند.

مؤتمن الممالك- در باب سوار کاکاوند عیب کار این است که ما از سرحدات و نقشه مملکتی درست اطلاع نداریم اصلاح را بطور اکمل از فقا میخواهیم مثلامیگویند سواره کلهر برود که دوازده فرسخ فاصله دارد و حال آنکه اولا این ایل کاکاوند منتهی اگر بتوانند از میان خود سیصد سوار انتخاب نمایند اینکه گفته میشود سه هزار نفر است بی اصل است وثانیا راه اصلاح این استکه بسواره خزل وساری اصلان تلگراف شود جلویگری نمایندودر آنجاها از این قبیل استعداد خیلی حاضر است.

رئیس- وقتیکه مسئله مذاکره میشود هر کسی رأی ارد اظهار نماید در مسئله کرمانشاه پرسیده شد کسی حرفی دارد گفتند خیر بعد مسئله خلخال مطرح شد دوباره بازارکرمانشاهان صحبت میشود این ترتیب صحیح نیست در هر موضوعی که مذاکره میشود آنچه راجع بآنموضوع است در آنوقت باید گفته شود از مسئله کرمانشاهان گذشتیم صحبت در خلخال بود.

آقا سید حسین- همین طور که گفته شد کاکاوندها حرکتی کرده اندوسوارهای خزل ازآنها جلوگیری کرده ساری اصلانهم اقدامی نموده زد و خوردی با آنها کرده و جلوگیری نمودوآنها اینقدرها قوه ندارند واین قدرها هم اهمیت ندارند و بهمان ساری اصلان و سوارهای خزل تأکید شود جلوگیری خواهند کرد.

رئیس- در باب کاشان هم جناب آقا سید حسین توضیحی میخواستند.

آقا میرزا سید حسین- درخصوص کاشان مقصود این بود معتضدالسلطنه وقتی که وارد آنجا شد انجمن ولایتی آنجا را منفصل نمود و حال مدتی است که اهالی کاشان از دست او شاکی ومتظلمند و پانزده روز هم دکاکین را بسته تعطیل عمومی نمودند آیا در اینخصوص چه اقدامی شده است.

دبیرالملك- بمعتضدالسلطنه تلگراف شد و احضار شده که بایید و از جانب او نایب الحکومه در آنجا باشد تا اینکه تحقیق و رسیدگی شود از این که تقصیر او چه بوده است.

احسن الدوله- تمام اینمذاکرات از قبیل ضرب زید عمر است جز لفظ نتیجه دیگری ندارد آخر این اقدامات راکه میگویند شده پس چرا در یکجا ظهور وبروز ندارد.

آقا شیخ محمد علی- خیلی مذاکرات شد همین قدر گفته میشود که اقدامات مجدانه شد و خواهد شد و ما تاحال از این لفظ چیزی نفهمیده ایم آقای احسن الدوله اظهار صحیحی کردند آخر باید این اقدامات یك نتیجه داشته باشد.

رئیس- برای این همه مذاکراتی که میشود باید اساسی ترتیب داد و اساس آنهم همان نظامنامه وزارت داخله و حکام است که نوشته شده مادام که این نظامنامه مجری نشود و ادارات حکومتی منظم و اداره نشود همه روزه این قبیل شکایات از حکام خواهدشد. پس باید اقدام کرد که این نظامنامه مجری شود تااینکه مجلس مشغول اینگونه مذاکرات نگردد.

آقا سیدحسن تقی زاده- آنچه دراینمدت از وزارت داخله توضیح خواسته شد در باب حکومت وغیره تماما بی نتیجه بوده درخصوص انتظام ادارات حکومتی که گفته شد گمانم این است که بعد از چندین ماه وزیر داخله جدیدی بمجلس خواهد نوشت که یکمدتی میخواهدتا این قانون را مجری بداریم و چند ماه مهلت میخواهد و عممده بدبختی ما اینست که هر چه شکایت میشود از حکام است و باز صدای یکنفر وکیل هم در عقب حاکم بلند میشود فوراً آن حاکم را احضار کرده حاکم دیگررا بجای او میفرستندو هر چه که آن حاکم سابق کرده این دیگری بدتر از آن خواهد کردوقتی حاکمی که تغییر داده شود و ابداً مجازات نبیند و برود آسوده بنشیند دیگری که بجای او میرود یقین است چه خواهد کرد عقیده بنده این استکه اگر شما بخواهید مملکت منظم شود این ترتیب را معمول بدارید که حاکم خواه مقصر و خواه غیر مقصر او راتغییر ندهند و اگر تغییر میدهند بطهران آورده بعد از ثبوت تقصیر مجازات بدهند هر گاه این ترتیب

معمول نشود هیچوقت ولایات منظم نخواهد شد این تغییر حکام هم مثل تغییر کابینه است که برای تشفی قلب خودمان کابینه اول را عزل کرده کابینه جدیدی روی کار میآوریم در حالتی که از همان روز اول آن کابینه مشغول خرابی بوده اند ولی بعد از مدتی وقتی که خرابی آنها ظاهر شد آن وقت عذر آنها را میخواهیم و این تغییر حکام هم از همین قبیل است و آن حاکمی را که میفرستند آنچه میخواهد میکند و آنچه که باید از مردم بگیرد گرفته بعد او را عزل میکنندومردم آن ولایت محض تشفی قلب و از اینکه تنفسی بکنند از عزل آنحاکم خوشحال میشوند و بعد از چند روزی حاکم دیگری میرود باز مشغول همان ترتیبات میشود پس اگر میخواهید مملکت شما منظم بشود حاکمی که خیانت او ثابت شد او را محازات داده بعدها رجوع خدمتی باو نشود تا اینکه عبرت سایرین گرددد.

وکیل التجار- بنده عرض میکنم همان طور که مختصر آنرا آقای تقی زاده گفتند نباید فقط از عزل حاکم خوشحال شد واز اعمال او صرف نظر کرد باید حاکمی که خیانت نمود او را در تحت استنطاق آورده بعد از ثبوت تقصیر مجازات داد و در جراید اعلانا نوشت که این شخص چنین خیانتی کرده تا اینکه عبرت و باعث تنبه دیگران شود واگر از طرف رعایا برخلاف شکایت شد آن هم رسیدگی بشود و بمجازات خود برسند تا اینکه بعدها عرض خلاف نکنند اگر این ترتیب در باره یکنفر مجری شود بعدها حکام تکلیف خودشان را میدانند.

دبیرالملك- در این مسئله جواب داده شد که معتضد السلطنه را احضار نمودیم بعد از تحقیق و ثبوت خیانت البته مجازات خواهد دید و نایب الحکومهفعلا باشد تا اینکه حکومتی از برای آنجا معین شود وانجمن ولایتی آنجا را هم گفتیم که تشکیل و مرتب نمایند.

صدرالعلمای نطنزی- خیلی عجب دارم از اینکه میگویند او را خواسته ایم تا تحقیق شود در صورتیکه شراره ظلم این شخص بهمسایگان هم سرایت کرده وهمه میدانند که درخصوص نایب حسین مأمورین حکومت چقدر خرابیها وتعدی بر اهالی کاشان نمودند با اینحال میگویند که نایب الحکومه از جانب او باشد تا اینکه او بیاید تحقیق بشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده اعتراض دارم وقتی که وزیری را احضار بمجلس مینمایند فقط برای توضیح خواستن مسائل معینه است نه اینکه بعد از آمدن هر کس هر چه میخواهد بدون اینکه قبل از وقت اطلاع بدهد بپرسد منتهی اگر کسی در باب آن سؤالات معینه اطلاعی دارد میگوید نه اینکه از موضوع خارج شود بنده عرض مینمایم کار ما از بنیان خراب است و ما در صدد آرایش و نقش ونگار آن هستیم شما غیر از معاون وزیر داخله وزیر امور خارجه را هم خواسته اید که توضیحات بدهد و حال مدتی است که در اینجا نشسته و همه منتظرند که توضیحات ایشان را بدانند و بنده قلبم در تزلزل است پس خوب است حالا از وزیر امور خارجه توضیحات خواسته شود.

رئیس- شاید از برای آن وقت پیدا نکنیم درباب تنکابن هم آقا میرعماد توضیحات خواسته بودند.

آقا میرعماد- در چندی قبل آقای تقی زاده از وزیر داخله در چند چیز توضیحات خواسته بودند در موضوع کرمانشاه و کردستان وشیراز وغیره و یکی هم در باب تنکابن بود که وزیر داخله گفتند حکومت برای آنجا معین کردیم پسر وبرادر سپهداررا هم احضار کردیم و پسرش همین روزها خواهد آمد حال مدتیست میگذرد و هیچ اثری پیدا نشد جز آنکه امیراسعد در آنجا در صدد ساختن قلعه و جمع آوری قورخانه و ذخیره است حال کار بآن نداریم میخواهم بدانم حکومتی که برای آنجا معین شد میرود یا نه.

دبیرالملك- آن حاکمی را که برای آنجا معین شده بود چنانچه خودتان هم اطلاع دارید استعفا داد و نمیرود و هنوز کس دیگری برای حکومت معین نشد و از اینکه امیراسعد تا حال نیامد چون محتاج بقوه و استعداد بوده که او را بیاورند واین هم بعضی اشکالات و موانع داشت ازاین جهت مأموری برای آوردن او فرستاده نشد و از برای تعیین حکومت و تأمین آنجا در کمیسیون داخله یك روزی مذاکره میکنیم آنچه که صلاح و صوابست بزودی اقدام خواهد شد و حکومت صحیحی برای آنجا معین میشود که زودتر برود (قرار شد که این مطلب یك روزی در کمیسیون داخله مذاکره و نتیجه گرفته شود.)

رئیس- بر حسب اظهار آقای مستشارالدوله در جلسه قبل جناب وزیر امور خارجه احضار شده اند بجهت توضیحات پیله سوار و حال مدتی است تشریف آورده اند.

مستشارالدوله- چند روز قبل در باب قضیه ناگوار پیله سوار که یك نفر صاحب منصب روسی با شش نفر سالدات مسلح بعنوان این که اسبی از آنها باین طرف گذشته بود بخاك ایران وارد شده بیجهت یکی دو نفر از رعایای ایران را کشته بود بعد گویا چند نفر از شاهسونها بحمایت کسان خود برآمده با آن صاحب منصب و سالداتها نزاع کرده آن صاحب منصب و دو نفر سالدات مقتول شده بمحض وقوع این قضیه جمع کثیری از عساکر منظم روس وارد خاك ایران گشته گمرکخانه و چند قریه را نهب وغارت کرده و آتش

زده جمعی را مقتول نموده بودند در این باب از جناب وزیر امور خارجه توضیح خواستیم از راپورتهای سالار موقر و حکومت اردبیل و غیره توضیحاتی دادندو عده اقدامات و توضیحات ثانوی فرمودند بعد معلوم شد مبصرالملك قونسول بادکوبه را برای تحقیقات محلیه مأمور کرده بودند که از روی صحت و دقت راپورت بدهند این بود راپورتی که ایشان داده بودند در جلسه قبل قرائت شد لازم بود که این مسئله کشته شدن يك نفر صاحب منصب که یکی دو نفر از رعایای ایران را کشته و خود هم کشته شده در همان حال طبیعی محدود مانده مثل وقایع سرحدی که در سنوات سابقه اتفاق میافتاد بهمان ترتیب سابق بترتیب کمیسیون اصلاح میشد ولی متأسفانه از قرار معلوم يك نفر سردار روسی با دو سه هزار قشون منظم بسرحد ایران آمده و التیماتم محتوی تکالیف شاقه بفرمانفرمای آذربایجان نوشته و از سیم ماه مه تا نهم مدت قرار داده بطوری که پس از رسیدن تلگراف بفرمانفرمای آذربایجان بدون معطلی اگر جواب ندهند آن مدت تمام مید و آن صاحب منصب در اتمام حجت که نوشته اظهار میدارد که اگر اقدامات نشود من بی رحمانه بخاك ایران وارد شده چنین و چنان خواهم کرد یعنی باز بجهت یکنفر رعایای بیچاره ایران را از اطفال و نسوان کشته ودهات را خواهیم سوزانید و حال آنکه این ترتیب موافق هیچ قانونی نیست که بواسطه یکنفر مقصر و حال آنکه مقصر هم نبوده و در مقام مدافعه برآمده زیرا که بدواً تجاوز از صاحب منصب و سالدات روسی شده بر فرض تقصیر هم باز هیچ قانونی همچنین کاری را تجویز نمینماید جای کمال تعجب و تاسف است که از طرف دولت دوست همجواری که حسن مناسبات و روابط اتحادیه آن تاکنون موجب امتنان واطمینان بوده این قسم اقدامات جابرانه تجویز بشود علاوه بر عهود ثابته واصول جاریه اتحادیه موفق هیچ عدل وانصاف نیست که درحق رعایای مظلوم بیطرف ایران از اطفال و نسوان از طرف دولتی که بشئونات استقلالیه دولت ایران با نظر دقت واعتنا باید نگاه شود این قسم رفتار شود البته جناب وزیر امور خارجه خواهند فرمود که در این باب چه اقدام فرموده و در استرداد حقوق زایله ایران از جان و مال چه قرار داده اند همین قدر بطور خلاصه عرض میکنم که نسبت بقومی که در عروق حمیت از خون اسلامیت وایرانیت جاری است و در باره مملکتی که از قوای حیاتیه او هنوز رمقهای چند باقی است که از آن رمقها یکی حس ملی است چنین رفتار خلاف قانون تجویز نتواند شد.

وزیر امور خارجه- اطلاعات واخبارات همان طور که جناب مستشارالدوله گفتند رسیده است واز بدو امر تاکنون مشغول مذاکره بوده ایم و بجاهای لازمه مذاکره شده و فعلا هم مشغول اقدامات هستیم لکن فعلا از دادن توضیحات متعذرم انشاء الله باز هم اقدامات لازمه بعمل آمده روز دیگر توضیح کامل خواهم داد البته این اظهار پذیرفته است.

(اکثر پذیرفتند.)

حسینقلی خان نواب- از قرار راپورتی که مأمور ایران داده بود یکصد و هفتادو پنجهزار تومان باهالی پیله سوار خسارت وارد آمده وخسارت گمرکخانه هم هوز معین نشده باید این نکته را هم جناب وزیر در نظر داشته باشند که در این باب هم اقدامات بنمایند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- اولا نمیدانم جناب وزیر امور خارجه برای توضیح دادن چرا متعذر شدند و دیگر اینکه يك نفر صاحب منصب دولت همجوار دوست حق ندارد بيك نفر فرمانفرمای دولتی اینطور پروتست کند و این خارج از قانون است باید از طرف وزارت امور خارجه آنجا این مسئله بوزارت امرو خارجه ما پرئتست شود بنده که یکی از وکلاء و افراد ملت هستم پروتست مینمایم که این پروتست جنرال خارج از قانون بوده.

آقا سید حسن تقی زاده- آن توضیحات که وکلا از بابت نهب و قتل وغارت از جناب وزیر امور خارجه میخواستند و فرمودند که نمیتوانم توضیح دهم بنده نمیخواهم ولی آنچه که بر سر آن بیچاره ها وارد آمده برای این است که هم درد بشوند با آن کسانی که اینگونه مصائب بر آنها وارد آمده آنچه خواسته اند کرده اند واسم این بیچاره ها را وحشی ودزد گذاشته اند که هر قدر صدمه بآنها وارد آمده بگویند برای تنبیه و سیاست بوده دولت ترانسوال که بهمین اسم از میان رفت و بعد استقلال پیدا کرد حالا این خبر را بشنود میداند حق با این بیچاره ها است حالا آنها اگر از هیچ جا امید ندارند اما از عالم ناامید نیستند زیرا در عالم هست جایی که حق را از باطل جدا نماید و قانون اسلام هم نمیتواند این مطلب را تحمل نماید که این طور ظلم بر يك جماعتی وارد شود و باید يك محکمه را معین کرد تا تحقیق نمایند و معلوم شود که حقانیت با ما بوده واین ظلم بی اندازه بدون جهت بر این جماعت واقع شده تا این که نگویند يك جمعی متمدن آمدند و يك عده وحشی را سرکوبیدند و تنبیه کردند حالا اگر شمشیر تند وزیر امور خارجه تندو تیز نیست قلم ایشان باید باشد و مظلومیت ما را بتمام عالم مدلل و ثابت دارد و امید است که شمشیر ایشان هم موافق قانون بین الدولی تیز باشد وامید است که از تعدی و تجاوز بی حد جلوگیری کرده آنها را از خاك ما خارجه نمایند.

(در این موقع صدای احسنت از حاضرین بلند شد.)

آقای حاج امام جمعه- مطلب را آقایان گفتند بنده هم یك كلمه میگویم اینمسئله خیلی بر من اثر كرده است زیرا كه این همسایه ما همیشه اظهار همراهی و دوستی با ما كرده است و علاوه ادعای عدالت نموده است چند نفر از قشون آنها كه میآیند سكورس بخاك ما تخطی نموده واز ماها میكشند و دو سه نفر هم از آنها كشته میشوندو فوراً جمعی دیگر آمده پنجاه و دو نفر از ما را میكشند معهذا صاحب منصب آنها میگوید كه باید ترضیه از ورثه این سه نفر مقتول خواسته شود و دیه داده شود اما بهیچ وجه از پنجاه و دو نفر ما صحبت نمیشود گویا ما را آنها جزو بشر نمیدانند آیا ممكن است این مسئله را قبول كرد.

وزیر امور خارجه- امیدواریم با روابط و اتحادیكه بین دولتین است انشاء الله اینمسئله بزودی اصلاح شده و موجب ترضیه خاطر طرفین گردد.

مستشارالدوله- بنده نمیخواستم داخل جزئیات شوم چون آقای نواب اشاره از خسارات وارده نمودند لهذا عرض میكنم كه این خسارات آنی وحالی بوده است حالا باید خسارات دیگر بواسطه اینكه خانه های آنها را آتش زده اند و متواری شده اند واز بابت زراعت وغیره چقدر ضرر بآنها وارد آمده و خواهد آمد باید معین و مذاكره شود.

وزیر امور خارجه- بطوری كه عرض شد انشاء الله توضیحات خود رادر این خصوص در مجلس دیگر عرض خواهم كرد.

رئیس- اینمطلب را جناب وزیر امور خارجه در مجلس دیگر توضیح خواهند داد پریروز در اینجا قرارشد جناب وزیر مالیه بیایند در باب آن حوالجاتی كه داده اند توضیح بدهند حالا نوشته اند كه صورت سؤالات را مشروحاً بنویسند تا ایشان بدفاتر رجوع كرده و بتوانند صحیحاً توضیح بدهند موضوع مذاكره روز شنبه هم همان بودجه نظمیه است.

(مجلس پانزده دقیقه بغروب مانده ختم شد.)

مشروح مذاكرات مجلس ملی، دوره1، ص: 276

جلسه: 276

مذاكرات روز شنبه 29 شهر ربیع الثانی مجلس دوساعت قبل از غروب منعقد شد.

خلاصه مذاكرات جلسه قبل قرائت شد.

(اسامی غائبین جلسه قبل: آقای مخبرالملك، حاجی سید محمد صراف، آقا ملاحسن وارث، دبیر رسائل، آقا شیخ اسمعیل، آقا شیخ محسن خان، شمس الاطبا، اظهار شد شمس الاطباء كسالت دارند.)

رئیس- این شرحی است كه از وزارت داخله رسیده در باب كنترات گوشت محض اطلاع آقایان وكلای محترم قرائت میشود.

(قرائت شد قریب بمضمون ذیل:)

بمحضر مجلس مقدس شیدالله اركانه در مسئله كنترات گوشت از بلدیه صورت امتیاز آن را نوشته توسط حكومت فرستاده بودند اینست كه بما فرستاده شده وخاطر محترم وكلاء معظم را جلب مینماید كه زودتر از نظرشان بگذرد بواسطه اینكه انجمنها در این باب خیلی فشار میآورند.

رئیس- این هم صورت كنترات است ولی این مسئله در تحت اقتدارات خود وزارت داخله و حكومت خواهد بود و باید خودشان از عهده ترتیب و مسئولیت آن برآیند در اینصورت قرائت آن در مجلس ابداً صحیح نیست خوبست صورت كنترات را عودت داده وبهمین قسم جواب نوشته شود كه خود وزارت داخله ترتیب صحیحی در این باب داده و برعهده مسئولیت خود قراربدهند (عموما تصویب كردند).

رئیس- این هم شرحی است كه از وزارت عدلیه نوشته شده و ضمناً نظامنامه دفتر عدلیه را فرستاده واظهار داشته اند كه میخواهیم باین نحو دفتر عدلیه را ترتیب بدهیم گمان میكنم این مسئله هم ربطی بمجلس ندارد هر اداره هر طوری كه صلاح میداند دفتر خود را مرتب میدارد پس باید این هم عودت داده شود (عموم تصویب كردند).

آقا میرزا محمود- آیا در ضمن این صورت بودجه حقوق آنها هم هست یا نه.

رئیس- خیر فقط راجع بامور دفتری آن وزارتخانه است و این هم شرحی است که از وزارت مالیه در باب حقوق نصرالله تلگرافچی بخصوص که مرحوم شده فرستاده قرائت میشود قرائت شده مشعر بود بر اینکه نصرالله خان چند روز است وفت کرده و مبلغ یکهزار و دویست تومان حقوق دارد و پانزده نفر هم اولاد دارد ودو نفر از اولاد او مستخدم هستند چون این حقوق زیاده از میزانی است که در قانون متوفیات ذکرشده اینست که رجوع بمجس شده تاآنچه که از مجلس مقدس تصویب شود وزارت مالیه مجری بدارد.

رئیس- این هم صورت حقوق مرحوم نصرالله اخان و اولاد او است که فرستاده اند (صورت حقوق نصرالله خان تلگرافچی و اولاد او قرائت شد از قرار ذیل:)

مواجب نصرالله خان بعد از قطع در سنه ماضیه بهمه جهت هزارو دویست تومان غلامعلی خان نقد صد تومان جو چهار خروار کاه هشت خروار و چهل من.

غلامحسین خان، از صرف جیب صد تومان غلامرضا خان هشتاد تومان که جیما میشود دویست و هشتاد تومان نقد چهار خروار جو هشت خروارو چهل من کاه.

آقا میرزامحمود- از این اتفاقات در مملکت خیلی پیدا میشود و منحصر بهمین یك نفر نیست و بجهت هر یك نفر صحیح نیست لایحه نوشته شده و مدتی اوقات مجلس ضایع شود باعتقاد بنده خوبست قرار دهند هر سه ماه یا شش ماه یکمرتبه هر قدر از این اتفاقات افتاده کمیسیون مالیه صورتی نوشته بمجلس پیشنهاد نماید که مجلس یکروز دو روز وقت خود را صرف نموده و آنها را تصویب یا رد نماید.

آقا سیدحسین- بعقیده بنده باید استحقاق هر یك از وراث در این مورد معین شود که بهر کس باید ثلث داده شود و بهر کس باید نصف داده شود پس باید هر یك از این اتفاقات که رخ میدهد همان وقت با لایحه وزیر مالیه بمجلس آمده و مطرح مذاکره شود دیگر اینکه موضوع مذاکره امروز بودجه نظمیه بود و حالا خارج از ترتیب شده ایم.

رئیس- صحیح است موضوع مذاکره امروز بودجه اداره پلیس است لکن این دو سه لایحه که قرائت شد برای این است که معین شود بکمیسیون رجوع شود یا بوزارتخانه و بهر یك از این دو جا معین شد ارجاع گردد که زودتر جواب این لوایح داده شود.

آقا شیخ حسین- اگر باید این مطلب امروز مطرح مذاکره شود اجازه بدهید آراء خود را اظهار کنیم والا معین فرمایید چه روز مطرح میشود.

آقا سید حسن تقی زاده- این مسئله نقداً راجع به مجلس نیست و بکمیسیون مالیه هم نباید رجوع شود بموجب قانون متوفیات که نوشته شده مواجب از پانصد تومان ببالا بتصویب وزیر مالیه و مجلس شورای ملی است باید وزیر مالیه تحقیقات لازمه را بنماید و رأی خود را نوشته و مبلغی را تصویب نموده بعد از آن بمجلس بفرستد تا مجلس نظر خود را بنماید وزیر هم رأی خود را این طور باید بنویسند (که باید فلان مبلغ را بدهند نه اینکه بنویسند) میدهید یا نه.

رئیس- پس باید رجوع شود بوزارت مالیه که آنچه را صلاح میدانند تصویب نماید و تحقیقات خود را هم بکند و بعد بمجلس بفرستند و حالا هم بودجه نظمیه قرائت میشود (شروع بقرائت بودجه نظمیه شد) و اگر مواد آن بترتیب ذیل مطرح مذاکره گردید مواجب دو نفر نایب رئیس در سال هر یك هزار الی هزار و دویست تومان باکثریت آراء تصویب شده مواجب دوازده نفر صاحب منصب درجه اول در سال هر یك از هشت صد الی نهصد تومان، مواجب صاحب منصب درجه دویم بیست و چهار نفر در سال هر یك از چهارصد الی چهارصد و پنجاه تومان، مواجب صاحب منصب درجه سیم شصت ونه نفر در سال هر یك دویست الی دویست و چهل تومان، مواجب ده باشی هشتاد نفر در سال هر یك صد و بیست تومان، مواجب پلیس هشتصد نفر در سال هر یك نود و شش تومان، مواجب ژاندارم صد نفر هر یك نود و شش تومان، ملبوس برای ده باشی و پلیس و ژاندارم یکدست زمسانی چهار تومان، تابستانی دو دست دستی پانزده قران سه تومان، چکمه یك زوج بیست و پنجهزار، گیوه دو زوج یك تومان کلاه دو طاقه طاقه پنجهزار یك تومان، کمر بند عدد پنجهزار، پالتو هر سه سال یکتوپ چهار تومان.

رئیس- فردا روز یکشنبه است و مجلس خاص منعقد میشود روز سه شنبه هم موضوع مذاکره بقیه بودجه نظیمه است که پس از مذاکره تصویب شده و دفعه سیم آنهم قرائت شود و حالا هم هر کس از اعضاء کمیسیون خارجه حاضر هستند تشریف نبرند که کمیسیون منعقد خواهد شد.

(مجلس وقت مغرب ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 277

جلسه: 277

مذاکرات روز شنبه جمادی الاول 1326 درالشواری ملی

بدواً مجلس خاص بود یکساعت و چهل دقیقه قبل از غروب مجلس علنی شد.

نایب رئیس دوم بجای رئیس.

(خلاصه مذاکرات جلسه قبل قرائت شد.)

اسامی غایبین جلسه قبل: حاجی امجدالسلطان، مجدالملك، حاجی محمد اسمعیل آقا، حاجی معین التجار، آقای مرتضوی، مخبرالملك، حسام الاسلام، ارباب جمشید.

شروع بقرائت بقیه بودجه اجزاء نظمیه شد پس از تصویب بقیه مواد بودجه اداره نظمیه دفعه سیم قرائت ودرباب محل آن مذاکرات زیاد شد بالاخره قرار شد در باب محل بعد بتصویب وزیر مالیه مذاکره شود و اخذ رأی برای کلیه بودجه شد بهشتادو هشت رأی تصویب گردید.

نایب رئیس- کاغذی از جناب وزیر مالیه رسیده قرائت میشود قرائت شد اشعار داشت بر اینکه تلگرافاتی که از ولایات یزد رسیده البته بنظر وکلا محترم رسیده و میرسد و همه روزه از سفارت انگلیس اظهار میشود که اهالی یزد اسباب زحمت تلگراف خانه را فراهم آورده اند لهذا آنچه بنظر بنده میرسد اینست که از طرف مجلس مقدس و وزارت مالیه بولایت یزد تلگرافی مخابره بشود که اهالی یزد فعلا مالیات را ندهند تا اینکه ممیزی از طرف دولت بیاید و ممیزی علمی بکند آنوقت مالیات خود را بدهند.

آقا سید محمد جعفر- این مسئله صحیح است باید در همه جا این ممیزی علمی بطور تکمیل بشود که در تمام ولایات این مسئله رعایت گردد و باید خیلی هم زود صورت بگیرد که تمام ولایات آسوده شوند.

وکیل التجار- مدتی بود که در باب یزد مذاکره بود و اینك تلگرافاتی که به بنده از این جا مخابره نموده اند حاضر است و یکی هم امروز رسیده است بنده این رأی را تصویب مینمایم بعلاوه یك نکته دیگر وآن اینست که تفاوت عمل موقوف الحواله بماند که پس ازممیزی تفاوت آن را بدهند.

بحرالعلوم رشتی- این ممیزی علمی موجب امیدواری ما بود از پارسال تا حال و امیدواریم که از اقدامات جناب وزیر مالیه این کار در تمام ولایات شروع شود.

حاج میرزا ابراهیم آقا- این عنوان جناب وزیر مالیه خیلی صحیح است و باید این ممیزی علمی در همه جا بشود ولی اگر در این موقع بعنوان شورش باهالی یزد اذن بدهد که شمامالیات امسال را ندهید تا در آنجا ممیزی بشود این مسئله اسباب تعویق وصول مالیات شده بلکه سرایت بجاهای دیگر هم خواهد کرد عقیده بنده این است که یك نفر آدم امینی از طرف مجلس مقدس و یك نفر هم از طرف وزارت مالیه بروند یزد و از روی اعتدال مالیات آنجا گرفته شود و بعد ممیزی علمی هم بشود.

آقا میرزا محمود- بنده اعتقادندارم همچون تلگرافی به یزد مخابره شود همانطور که گفته شد باعث تولید زحمت خواهد شد.

لسان الحکما- بعقیده بنده خوب است باهالی یزد بطور عموم جواب داده شده تلگراف شود که آنها هم مثل سایر ولایات مالیات خود را بپردازند.

آقا شیخ محمدعلی- اگر بنا باشد که ما امروزه این حکم راختصاص بیزد بدهیم وحال آنکه این قاعده کلیه است آن وقت همانطور که گفته شد این مسئله بتمام ولایات سرایت خواهد کرد و جداً اسباب نکث مالیات خواهد شد و فعلا در باب یزد جناب وزیر مالیه باید هر قسم که صلاح میانند اقدام بوصول مالیات نمایند زیرا که مسئول مالیات وزیر مالیه است اگر بنا باشد مسئله ممیزی اختصاص بیکشهر داده شود آن وقت همه روزه مجلس باید در باب هر شهری داخل در مذاکره شده واسباب زحمت فوق العاده خواهد شد.

احسن الدوله- بنده میگویم که این اقدام جناب وزیر مالیه صحیح است بجهت اینکه هیچوقت رعیت ازبابت دادن مالیات امتناع ندارند و عمده محرك ملاکین و متمولین یزد هستند و هر گاه اقدام صحیح بنمایند د راین خصوص خوب است و بهتر از این هم نمیشود.

حاجی سید عبدالحسین شهشهانی- اگر این تلگراف خوانده بشود معلوم میشود آنها از دادن مالیات استنکاف ندارند در اصل مالیات کسی حرفی ندارد بلکه در فرع هم بعضی حرف ندارند فقط باید یکنفر آدم صحیح برود و بآنها حالی بکند که اگر در این باب ممیزی بشود شاید بیش از آنچه را که فعلا میدهند برعهده آنها تعلیق بگیرد و اگر تا بحال بآنها همراهی میشد و بحرف آنها گوش میدادند حالا کارشان باینجا نمیرسید و هر گاه متفش بآنها بفرستند گمان بنده اینست که آنها ساکت بشوند.

وکیل الرعایا- بنده تصور میکنم که همچو شخصی در ایران نیست که از دادن مالیات استنکاف داشته باشد خصوص آنهاییکه بدادن مالیات عادت کرده اند فقط یزدیها از ظلم و زیادتی تظلم دارند و علاج آنها هم همان است که جناب وزیر مالیه خودشان معین کرده اند که باعث اطمینان و موجب سعادت ماست ولی بشرط اینکه وزیر مالیه فوراً یکدسته ممیز روانه دارندوابداً سایر ولایات هم بطوریکه گفته شد شکایت نخواهند کرد و میدانند که این مسئله در همه جا بتدریج رعایت و شروع خواهد شد و دقت لازم دارد.

اسدالله میرزا- بنده اوال اعتراض دارم بیزدیها که اگر وطن پرست هستند چرا همه روزه اسباب زحمت سفارت فخیمه اگیس میشوند که همه روزه سفارت سنیه از دست آنها شاکی باشند که اهالی یزد باعث زحمت اجزاء تلگرافخانه شده و آنها را از کار باز داشته اند و این حرکت اسباب بی شرفی آنها شده و زحمت اجزاء تلگرافخانه انگلیس را فراهم میآورند در صورتیکه آنهامثل حجج اسلام در مراکز دارند که فرمایشات آنها در همه جا نفوذ دارد چرا بتوسط ایشان تظلم نمیکنند و عرضشان را بمجلس مقدس اظهار نمیدارند اما اینکه گفته شد وزیر مالیه تصویب کرده است که باهالی یزد تلگراف شود و مالیات را ندهند تا ممیزی شود این مطلب مخالف است با آنچه در بیست روز قبل در اینمجلس مذاکرات زیاد رأی داده شد که امساله هم تمام ولایات اصل و فرع مالیات را صحیحاً بدهند حال چطور میشود فقط بتظلم اهالی یزد رأی مجلس را نقض کرد البته ممیزی علمی باید در همه ولایات بشود ولی نباید فعلا اختصاص بیکی داد پس بعقیده بنده باید باهالی یزد جواب داده شود که بر حسب رأی مجلس مقدس مالیات را از اصل و فرع صحیح آن بدهند و محض آسایش آنها هم بنحوی که جناب حاجی میرزا ابراهیم گفتند دو نفر مأمور امین برود که بآنها تعدی و اجحاف نشود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بنده خوبست که اصل تاریخ این مطلب را عرض کنم تا اینکه درست واضح و روشن شود اولا این لایحه که وزیر مالیه فعلا نوشته اند از بابت مالیات امسال نیست مال پارسال است و ثانیا مالیات آنطور که پارسال رأی داده شد صورت اصل وفرع را از مستوفیان محل خواسته بودند از همه جا صورتی برای وزیر مالیه آمده بود و یك صورتی هم از یزد از مشیرالملك آمده بود وزیر مالیه بعد از دیدن آن صورت او را نوشته و پای آنرا مهر نموده بکمیسیون مالیه فرستادند کمیسیون مالیه هم بعد از ملاحظه وسئوال وجواب زیاد فرستادند که از روی همان مالیات گرفته شود وقتیکه آن صورت بیزد فرستاده شد یزدیها گفتند که چون مشیرالممالك با ما عداوت داشته جمع مالیات رازیاد کرده است واین فرع از پیش هم بود ودر اینکه یکمقداری هم بیزدیها اجحاف میشد شبهه ندارد ولی این اجحاف از سالهای قبل بوده بعد از آن اظهار کمیسیون مالیه گفت که اگر زیاد هم هست امساله راهمین طور گرفته شود و بعد از آن وزیر مالیه تلگراف کردند که پنجاه هزار تومان از تفاوت عمل را بالسویه بدهند و مابقی توقیف باشد و با این مساعدتی که ازوزیر مالیه باهالی یزد شده جای همه قسم امتنان بوده ولی اصل انقلاب و هیجان از همان شخصی است که راپورت میدهد چنین وچنان شده همان شخص تحریك میکند و نمیگذارد که آنها آسوده باشند چون ولایات یزد آسوده بوده و مردمانشان هم فقیر اینست که میخواهند آنجا هم مثل سایر جاها مغشوش باشدوهر روزه تحریك میکنند و آنها را وامیدارند باینگونه حرکات حالا اگر باید تعدیلی بشود همانطور که جناب وزیر مالیه گفتند باید تعدیل دو ساله بشودو از روی آن فروع دوساله را دریافت کنند ویا اینکه مأمور امین درستی بفرستند تا اینکه رفع تظلمات آنها را نموده و مالیات را دریافت کند.

ساعدالوزراء- اولا بنده عقیده ام این است که بمقتضای حالیه مملکت هر جا اتفاقی رخ داد فوراً باید آنجا را اصلاح کرد و این عقیده عمومی است ولی این مسئله چون عمل مالیه است باید خیلی دقت شود که هر گاه فی الجمله مسامحه شود تمام مالیات سوخت خواهد شد واین تفاوتی راکه آنها میگویند زیادیست با اینکه مبالغی بآنها تخفیف داده شده معهذا میگویند که بر ما ظلم واقع شده واین مسئله

صحیح است که باید ممیزی علمی در تمام مملکت بشود ولی در این مورد نباید به اهالی یزد اینطور جواب داده شود زیرا که این جواب اسباب هیجان دیگران خواهد شد.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بنده میخواهم متمم عرض خود را بنمایم سابق مستبدین بفقرا خیلی فشار میآوردند و مردم یزد هم خیلی فقیر هستند و خیلی بآنها صدمه وارد میاوردندولی حالا محرك دارند و آنها ملاکین و رؤسا هستند زیرا که سابق اهالی یزد شاکی بودند که همه باید بطور تساوی فرع بدهند حالا که رؤسا و ملاکین دیدند علاوه بر این که سابق فرع نمیدادند مبلغی هم تخفیف میگرفتند حالا باید بدهند این است که اهالی رامحرك شده اند هالی یزد دو شکایت داشتند یکی از دست مشیرالممالك شکوه داشتند یکی از بابت تفاوت این هر دو هم بحمدالله از توجه جناب وزیر مالیه اصلاح شده یعنی مشیرالممالك را از کار خارج کردند و در باب تفاوت هم قرار گذاشتند که به تساوی داده شود معهذا حالا این شکوه رامینمایند معلوم است که با این ترتیب محرك دارند.

وزیر مالیه- اولا ممیزی علمی را پارسال مجلس رأی داده و دیگر اینکه ممیزی دو قسم است یك ممیزی اجمالی است یعنی بطوریکه جناب ناصرالملك ورقه نوشته بودند رفتار شده و مجملا ممیزی بشود و یك قسم ممیزی مفصل است که مدتها طول دارد و باین زودیها نمیشودو این ممیزی که گفته شد همان ممیزی اجمال است و نمیدانم چه شده که اهل یزد این طور میگویند واظهار مینمایند که ما بکلی فرع نمیدهیم و اصل مالیات یزد صدو سی هزار تومان است و فرع هشتاد هزار تومان و عقیده بنده این است که اگر ممیزی علمی بشود البته بیش از این اصل و فرع مالیات خواهد داشت و همین طور جاهای دیگر و غیر از این امروز چاره ندارد و نمیشود بکلی صرف نظر از فروعات آنجا بشود که اغتشاش فکری کرد یا باید بآنها همین تلگراف بشود یا اینکه اگر راه دیگری بنظر میرسد باید رفتار شود که فوراً رفع انقلابات شده و آنها ساکت شوند.

حاجی میرزا ابراهیم آقا- اینکه جناب وزیرمالیه فرمودند برای ممیزی رأی داده شده صحیح است و گویا مجس ممیزی علمی مفصل را رأی داده یعنی مهندسین بروند و نقشه های صحیح بکشند و روی کاغذ بیاورند و آنوقت از روی آن مالیات گرفته بشودو گمانم این است که مجلس ممیزی مختصر را رأی نداده باشد و حالا ما باید سه مسئله را در نظر داشته باشیم یکی ساکت کردن اهالی یزد که زود اقدام شود و مطمئن شوند بهمینطور که عرض کردم جناب وزیر مالیه جواب صحیحی بآنها داده و اطمینان بدهند و دو نفر مأمور از طرف وزیر مالیه و مجلس برود که بآنها تعدی نشود دوم مسئله ممیزی علمی است که مایه سعادت آتیه مملکت است باید زودتر اقدام شود و این هم پول میخواهد که شروع بشود سیم که خیلی اهمین دارد این است که ما امروز چیزی را که در دست داریم نباید از دست بدهیم بخیال اینکه بیشتر از آن بدست بیاوریم و اینکه گفته شد دو ماهه آنجا ممیزی میشود شاید در دو ماه نشد و شش ماه طول کشید آنوقت این مبلغ حالیه هم از بین میرود.

وکیل التجار- اگر وکلا از تلگرافات پارسال تا حال اهالی یزد اطلاع داشتند خصوص این تلگرافات اخیره میدانستند اینقدر برایشان سخت نبود که رأی بدهند در یزد که باید دو ثلث خوراکش از خارج برسد با این حال از اطراف قریب چهل هزار نفر در شهر بیایند و جمع شوند معلوم است چه حال پیدا خواهد کرد آنها در دادن مالیات حرفی نداشتند و میگفتند که پارسال بر جمع افزوده شده و دیگر اینکه مشیرالممالك را نمیخواستند از طرف وزیر مالیه سابق سخت گیری شده این شد که باینجا رسید حلا اگر رسیدگی نشود چند روز دیگر بدتر خواهد شد حالا این تعدیل که گفتند صحیح است و تعدیل علمی بطوریکه فرمودند دو قسم است یکی اینکه اراضی واملاك و آب و غیره ممیزی میشود و یکی فقط ممیزی مختصری برای مالیات میشود و حالا آن ممیزی مختصر شده واز روی آن مالیات گرفته میشود و حالا باید اصل مالیات را گرفت و در دادن آن هم حرفی ندارندواینکه پنجاه هزار تومان را گفتند بالسویه از آنها گرفته شود چون این مسئله تقریبا بفقراء اجحاف میشود بعلاوه اغنیا هم سابق حق خود را نمیدادند و حالا هم میخواهند ندهند این است که انی دو دسته متفق شده واین ترتیب را فراهم کرده اندو باید دو نفر مفتش از طرف وزیر مالیه بآنجا رفته و بنسبت از آنها گرفته شود تا اجحاف نشود والا آنطور که گفتند باز بفقرا اجحاف خواهد شد.

دکتر ولی الله خان- عقیده بنده راکثر گفتند بنده از نوشته جناب وزیر مالیه یك چیز استنباط نمودم و آن اینست که جناب وزیر مالیه را در یك حال اضطرار می بینم معلوم میشود که مکرر اصل و فرع مالیات را خواسته اندو آنها نداده اندو درحقیقت این جواب جناب وزیر مالیه یك اخطار تنبیهی است زیرا که این فرع مال پارسال است ممیزی پارسال که فایده ندارد پس این اخطار شده است که مال پارسال را بدهند و بجهت امسال ممیزی علمی بشود البته فایده عاید خواهد شد و چه چیز است بهتر از این حالا میخواهیم از جناب وزیر مالیه استفسار نمایم که آیا استنباط بنده صحیح است یا نه.

وزیر مالیه- همینطور است که گفتید و کسانی هم که بحال آنجا بصیرت دارند میگویند که اگر ممیزی بشود مالیات آنجا خیلی از این اصل و فرع حالیه زیادتر خواهد شد در این صورت گمان میکنم که آنها مال پارسال را داده وامسال را هم همینقدر بدهند ودر صدد

ممیزی هم برنیایند برفرض هم درصدد برآیند چه ضرر دارد بعضی جاها که در حقیقت تعدی میشود آسوده شوند مقصود این است حالیه باید جواب آنها را یا بطوری که نوشته شده یا بطوری که وکیل التجار گفتند تلگراف شود که اصل را بدهند فرع بماند تا ممیزی بشود که هم ما بمقصود برسیم وهم آنها بخانه های خود رفته باشند و اسباب زحمت نشوند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- اینکه سرکار والا اسدالله میرزا فرمودند که گله از آنها میکنم که چرا بتلگرافخانه انگلیس رته اند اگر از اول بعرایض آنها که بتوسط آقای جابری به بنده ودیگران رسیده بود جواب داده میشد ورفع ظلم از آنها میکردند کار باین جاها نمیکشید چون میان آنهامفسد و محرك هم هست و حالا هم گمان میکنم همینطور که گفته شد یکنفر آدم درست امینی بفرستند برود که آنها را حالی نماید و هرگاه تعدی واجحافی هم هست آن را رفع کنند دیگر این حرفها بکلی موقوف خواهدشد و در دادن مالیات هم حرفی ندارند.

بحرالعلوم رشتی- اینکه میگویند تلگراف شود اصل را بدهند و فرع باشد صحیح نیست باید همین طور که جناب وزیر مالیه نوشته اند باید تلگراف بشود که ممیز میآید و ممیزی مینماید و گمان میکنم که در این صورت اصل و فرع خود را بدهند ودرصدد ممیزی هم برنیایند.

آقا شیخ محمد حسین- بعقیده بنده علت اینگونه رفتار اهالی یزد همان است که آقای شهشهانی گفتند هر چه شکایت کردند بتظلم آنها رسیدگی نشده این است آن تلگرافی که چند روز قبل وزیر مالیه کردند در حقیقت اصلاح بودولی آنها باور نمیکنند این بود که بنده در کمیسیون رئیسه عرض کردم تلگرافی از طرف هیئت رئیسه بشود که این تلگراف صحیح است و جدی است هیئت رئیسه نمیدانم بچه ملاحظه قبول نکرد و این که تلگراف بشود که تفاوت ندهند اگرچه اهالی یزد فقیر و شاید بجمعی از آنها تعدی هم میشود ولی همانطور که گفته شد اسباب اغتشاش خواهد شد پس خوب است همین قدر یك تلگراف بشود که تلگراف سابق جدی است ونیز دو نفر مأمور صحیح بجهت رسیدن عرایض شما میآید و یقینا در اینصورت اطمینان حاصل کرده بخانه های خود خواهند رفت.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بنده توضیحی در این باب میدهم که خاطر وکلا معظم درست مسبوق شود اینکه آقا شیخ محمدحسین فرمودند نمیدانم کمیسیون رئیسه چه ملاحظه نمودتلگراف نکرد جهت این بود که بیست و پنجهزار تومان تخفیف داده شده را مجلس رأی نداده بود هر گاه هیئت رئیسه تلگراف میکرد این رأی مجلس میشد آنوقت وکلا اعتراض میکردند که چرا بدون اطلاع مجلس این تلگراف شده.

وکیل الرعایا- اینکه میگویند رفع تظلم آنها را باید نمود صحیح است از برای تظلم آنها بود که هشتاد هزار تومان به پنجاه هزار تومان رسید ولی اشخاصی که سالهای سال فرع مالیات را نمیدادند حالا هم میخواهند ندهند این است که حالا محرك شده اندواین ترتیب را فراهم کرده اند باید در خصوص آنها فکر کرد واز آنها فروع راگرفت

آقا شیخ محمد علی- تکرار میکنم عرض سابق خود را مالیات باید گرفته شود مسئول هم وزیر مالیه است و در اینکه ممیزی علمی هم لازم است شبهه نیست و گرفتن مالیات بسته بنظر وزیر مالیه است ربطی بمجلس ندارد مدتی است مذاکره شده و نتیجه گرفته نمیشود وزیر مالیه که میگویند من میخواهم باین طریق مالیات بگیرم مجلس نباید حرفی داشته باشد زیرا که مسئول وزیر مالیه است.

اسدالله میرزا- اینکه میگویند باید رفع تظلم آنها راکرد صحیح است و بملاحظه اینکه رفته اند در تلگرافخانه انگلیس ما میگوییم که شما امروز مالیات ندهید تا ممیزی بشود بنده بهیچوجه این مطلب را تصویب نمینمایم اگر اینطور باشد سایر جاهاهم تلگراف خانه انگلیس هست بلکه قونسول خانه هم هست اگر برای اسکات فوری آنها است که آقایان حجج اسلام تشریفل ببرند تلگرافخانه و آنها را نصیحت و ساکت نمایند اما اینکه مأمور صحیح برود و رسیدگی نماید اما اینکه تا اینکه مأمور صحیح برود و رسیدگی نماید اما اینکه تلگراف شود مالیات ندهند تا ممیزی بشود بنده این را در حکم سم قاتل میدانم.

آقا میرزا محمود- اینکه آقا شیخ محمدعلی گفتند مجلس حق نداردو این مسئله بمجلس ربطی ندارد بنده عرض میکنم اگر مجلس حق نداشت وزیر مالیه پیشنهاد نمیکردندودیگر اینکه بنده گمان نمیکردم که اهالی یزد محرك داشته باشند ولی حالا که وکیل التجار گفتند چهل هزار نفر جمع شده معلوم میشود محرك دارند زیرا که الان موقت زراعت رعیت است ورعیت دراین وقت محال است پی اینطور کارها بیاید و باید در آتیه این تلگراف خیلی ملاحظه شود که هر گاه این تلگراف به یزد بشود آن وقت بجهت سایر جاها اسباب شکایت خواهد شد.

معاضدالسلطنه- اول اینکه گفته میشود که اهالی یزد اصل مالیات را نمیدهند یا سایر جاها این لفظ غلط است ونباید گفته شود و همه جا مالیات خود را اصلا و فرعا با کمال رضایت داده و میدهند پس نباید این حرف گفته شود اینکه گفته شد که چهل هزار نفر از اطراف بشهر یزد جمع شده اند این فقره دروغ است فقط عده از رعایای ملاکین است که خود صاحبان املاك آنها را خواسته اند و علاج فوری همان است که گفته شد که جواب داده شودمأمور خواهد آمد و علت عمده این است که حکومت یزد از چند سال قبل تیول چند نفر شده است یکی از آنها اینجا است که شبها وقت خواب هم بخیال یزد میخوابد این است که اتصالا محرك این فته است و همچنین یکی دیگر است که بخیال حکومت آنجاست مانع از اصلاح این مفسده است و میخواهم جسارت نموده عرض بکنم بعضی از این انقلابات که در بعضی جاها بروز مینماید تقصیر وکلائی است که برمیدارند تلگرافی بولایت خود نموده و اسباب اختلاف فراهم میشود بعقیده بنده صورت تلگرافاتی که از روز اول وکلا بولایات کرده اند باید از تلگرافخانه گرفته شده و در کمیسیونی رسیدگی شود هر کس باعث انقلاب و اختلافی شده مجازات شود تا دیگران اینگونه تلگرافات نشود.

(همه احسنت گفتند)

وزیرمالیه- در هر صورت گذشته است ازاین که امروز تلگرافی از وزیرمالیه مخابره بشود که آنها ساکت میشوند پس باید کاری کرد که آنها بکلی مأیوس شودند از اینکه بتوانند دیگر کاری بکنند زیرا همان طوریکه گفته شد اشخاصی هستند که آنها را تحریك میکنند پس اگر باید آنها را ساکت کرد باید طوری باشد که مایه یأسشان گردد.

بحرالعلوم کرمانی- همینطور که گفتند باید به آنها تلگراف شود که باید اصل وفرع مالیات را بپردازید و بشکایت آنها هم مأمور رفته رسیدگی شود.

شرف الدوله- بنده عقیده ام این است که اگر دو نفر آدم صحیح امین بفرستند که اگر مقتضی دانستند ممیزی بنمایند و اگر هم مقتضی دانستند اصل و فرع را بگیرند و آنها را ساکت نمایند بهتر است.

وزیرمالیه- سابقاً یك تلگرافی شده است غیر از این تلگراف که امروز آوردم مجلس باینکه شما اصل مالیات قوی ئیل را پرداخته اید واز بابت هشتاد هزار تومان فرع هم سی هزار تومان آن موقوف المطالبه باشد تا اینکه رسیدگی شود از روی اعتدال به نسبت تقسیم شود این مضمون آن تلگراف بود.

آقا سید حسن تقی زاده- بنده عرض میکنم از راه دور ممکن نیست اینگونه مفاسد بمذاکره اصلاح شود زیرا که این همه مذاکره شده یکطرف را اصلاح مینماید ویك طرف را خراب میکنند پس در اینصورت اصلاح از دور ممکن نیست مگر رسیدگی و چیزی که بنده تجربه حاصل کرده ام این است که اهالی یك جایی که متظلم میشوند نباید گفت محرك دارند زیرا که اسباب بهانه اولیای امور شده اعتناء بعرایض صادقانه هیچکس نمیکنند و کار آخر بجایی میکشد که اصلاح آن مشکل میشود چنانچه در مسئله شیراز و غیره دیده شد پس بجهت اینکه در یکطرف چند نفر اشخاص بد هستند نباید گفت که آنها محرك دارند و بر فرض که محرك هم داشته باشند نباید گفت و باید رسیدگی شود. ولی عیب کار این است که مجلس بدواً باین گونه تظلمات اهمیت نمیدهد حتی بمسائل سرحدی با آن اهمیتی که دراد تا این کار بیك جای مهمی که میرسد یك روز اهمیت داده فوراً اصلاح آنرا میخواهند وبهر طور هست مردم را ساکت کرده دیگر از نظر میرود وقتی هم که مأموری از طرف وزارتخانه فرستاده میشود برای تحقیق حسابی یا مسئله دیگر اولا باو کار شخصی رجوع میشود که فلان مبلغ قبض مواجب وصول کندبعد از چند روزی آن مأمور آمده مأمور دیگر میرودو بهمین ترتیب تا آخر وکار هم ابداً اصلاح نمیشود.

وزیر مالیه- تمام این عیبهاییکه گفتند صحیح است و قبول داریم و بیشتر اینها هم بجهت بی ترتیبی است که در کارها است ولی این عنوان امروزه بجهت این بود که از طرف مجلس مقدس یك اقدام صحیحی در اسکات آنها بشود که از دردسر و زحمت اجزاء تلگرافخانه هم آسوده شده باشیم واگر بنا شد که بنده اقدامی بکنم البته زود و فوری بچالاکی مأمور خواهم فرستاد که بروند و رسیدگی نمایند و از طرف مجلس هم باید تلگرافی در اسکات آنها بشود بنده هم تلگرافی کردم از این که بودن شما در تلگرافخانه مفید فایده نخواهد بود غرض این است که باید بیك طوری آنها راساکت کرد.

نایب رئیس- از قرار مذاکره رأی اغلب بر این است که فعلا تلگراف ممیزی نشود و برای اسکات آنها از طرف حجج اسلام و مجلس مقدس تلگراف بشود که آنها از تلگرافخانه بروند ولی آن دو نفر مأمور باید از طرف وزیر مالیه بزودی بروند و همان طور که گفتند اصل وفرع مالیات را بگیرندو رفع تظلمات و تشکیك آنها را هم بنمایند.

وکیل التجار- این که گفتند که چهل هزار جمعیت در یزد جمع نشده و دروغ است بنده هیچ وقت بدون تحقیق عرضی نمیکنم این خبر راشخاص موثق ومعتمد که ابداً خودشان طرف و داخل این امر نیستند نوشتند که از اطراف و دهات دوردست جمعیت بآنجا آمده و هر روز هم میآیند و ابداً هیچ اختلافی ندارد و ممکن است که این مسئله را تحقیق نمایند.

وزیر مالیه- یك عرض دیگری داشتم و آن این است که چون درهیئت کابینه جدید گویا میخواهند بنده را همان طور ابقا بدارند و در چند روز قبل این جا مذاکره شده بود واز بنده توضیحاتی خواسته بودند البته توضیحات خواستن صحیح و قانونی است ولی بعضی مذاکرات شده بود که در انظار همچو نمود داشت که سوء ظنی در باره بنده شده واظهار عدم اطمینانی نسبت به بنده شده است حال اگر مجلس صلاح میداند در غیاب بنده رأی مخفی گرفته شود که اگر اطمینان به بنده دارند داخل در کابینه جدید بشوم والا فلا تا این رأی گرفته نشود بنده قبول نخواهم کرد.

وکیل التجار- جناب وزیر مالیه که اهل قانون میباشند خوب بود توضیحاتیکه مجلس از ایشان خواسته بود جواب میدادند تامعلوم میداشت باینکه از طرف ایشان خطا و خیانتی نسبت به مالیه نشده است.

آقا میرا مرتضی قلیخان- پس ازآنکه مجلس بایشان اخطار کرده بود که توضیحات بدهند و بمجلس هم احضار شده بودند ایشان شرحی نوشتند که خوب است آنچه را که از من توضیحات میخواهند صورت آنها را مفصلا مرقوم دارند چون ارجع بدفتر است رجوع کرده مشروحا جواب بدهم وبدین واسطه این گفتگوها و تغییر کابینه در این چند روزه نوشتن آن صورت از هیئت رئیسه بتعویق افتاد حالا باید آن صورتها را نوشته فرستاد تا انیکه آمده توضیحات کامل بدهند.

وکیل التجار- بنابود که وزیر مالیه صورت آن حوالجات را که داده است بمجلس بیاورد نه اینکه صورتی نوشته شود تا اینکه ایشان جواب بدهند معلوم میشود که هیئت رئیسه در این مسئله اشتباه کرده اند.

حاجی علی آقا- در آن رقعه که نوشته بودند صورت آن توضیحات را خواسته بودند و قرارهم همین بود نه اینکه صورت حوالجات را بیاورند و حالا باید آن صورت نوشته شود تا اینکه آمده توضیحات بدهند.

نایب رئیس- حالا هر کس هر توضیحی از وزیر مالیه میخواهد صورت آنرا بنویسد بهیئت رئیسه بدهد که از روی آن بوزیر مالیه نوشته شود که بیاید توضیح بدهند.

وکیل التجار- در چندوقت قبل توضیحاتی از وزیر مالیه خواسته بودم و نوشتم بهیئت رئیسه دادم که بوزیر مالیه اخطار شود حال آن صورت را هم هیئت رئیسه بوزیر مالیه اخطار نماید.

آقا سید حسن تقی زاده- آن روز توضیحات رابنده خواسته بودم و اعتراض را هم بنده کرده بودم در عوض اینکه ما تعقیب نماییم و دنباله اعتراض را بگیریم ایشان بر ماتعرض میفرمایند و بمفاد این شعر که گفته اند:

صید از پی صیاد دویدن مزه دارد.

دنباله سخن را میکشانند بنده حاضرم آن توضیحاتی را که خواستم واطلاعاتی را که دارم در مجلس علنی عرض واظهار کنم یا در کمیسیون اگرچه میدانم وقتیکه اظهار نمایم اغلب ازوکلا خواهندگفت که امروزه صلاح نیست این ایرادات و اعتراضات بشودو گفتند که در کمیسیون این توضیحات خواسته شود حال اگر بخواهنددر مجلس هم عنوان میکنم برای من فرقی نمیکند ولی چنین صلاح دانستند که محض حفظ مقام وزیر مالیه و اقتضای امروزه در کمیسیون مذاکره شود (عموما تصدیق داشتند که باید در کمیسیون مذاکره شود.)

وکیل الرعایا- اینکه جناب وزیر مالیه اظهار داشتند رأی گرفته شود تا اطمینان و عدم اطمینان مجلس بایشان معلوم گردد ما قانونا توضیحاتی از ایشان خواستیم هر وقت که آن توضیحات را جواب دادند و صحیحا از عهده برآمدند که خود را بری ء الذمه نمودند البته بهتر از ایشان کیست که وزیر مالیه بشود وزیر مالیه بودند وخواهند بود و هر گاه خدا نخواسته خیانت و خطایی از ایشان معلوم شد نسبت بمالیه مملکت آنوقت ورق کبود است که داده میشودواین مطلب منافات باوزیر مالیه بودن ایشان فعلا ندارد.

(مجلس یکربع از شب گذشته ختم شد.)

جلسه: 278

مذاکرات دارالشورای ملی پنجشنبه چهارم جمادی الاولی 1326

یکساعت و چهل دقیقه قبل از غروب مجلس منعقد شد.

(خلاصه مذاکرات جلسه قبل قرائت شد.)

(اسامی غایبین جلسه قبل: آقا میرزا محسن، مخبرالملك، آقا ملاحسن وارث، آقا سید علاء الدین شوشتری.)

رئیس- در جلسه قبل اینجا مذاکره شده که یك هیئتی از طرف مجلس مقدس بروند بخانه جناب آقای عضدالملك این هیئت رفته ومعلوم شد که تمام مقاصد امرا ووزراء را اعلیحضرت همایونی قبول فرموده وقتی که جناب عضدالملك و آقای مشیرالسلطنه حضور مبارك اعلیحضرت همایونی شرفیاب شده بودند واین هیئت وکلا را اعلیحضرت همایونی خواسته بودند لهذا هیئت مزبور هم از آنجا بحضور همایونی شرفیاب شده بی نهایت اظهار تشکر از این رفع غائله نموده اند و دیروز هم جناب مشیرالسلطنه بدریا رفته مشغول تنظیم امورات بودندو بوزیر دربار هم پیغام داده شد که بروند بدریا مشغول نظم در بار بشوند وامروز صبح هم موکب همایون بجهت سیاحت بباغ شاه تشریف فرما شده اند گویا زمان تشریف فرمایی از سربازهای سیلاخوری بعضی حرکات ناشایست بروز کرده که کسبه میخواسته اند دکاکین را ببندند و اینجا اطلاع حاصل شد بتوسط تلفن قدغن شد که بازارها را نبندندبجهت اینکه مسئله مهمی نبوده و وقوع این حرکات مورد اعتنا نیست که دکاکین بسته شودو بعد جناب مشیرالسلطنه را هم که بر حسب دستخط اعلیحضرت همایونی رئیس الوزراء هستند ولی هنوز در مجلس معرفی نشده اند و روز شنبه با هیئت منتخبه خودشان در مجلس مقدس معرفی خواهند شد بمجلس احضار شدند در باب نظم شهر با حضور حکومت و رئیس اداره نظمیه مذاکرات لازمه بعمل آمده قرار شد که سیصد نفر از فوج هفتم وصد نفر قزاق در تحت اداره نظمیه باشند که شهر را کامل منظم بدارند و راه شمیران را هم قرار شد بسردار فیرزو سپرده شود که آن خط را درکمال امنیت حفظ کند چون این خبر اهمیت پیدا کرده بود لهذا محض اطلاع آقایان وکلا محترم تفصیل را اظهارداشت که مسبوق شده و بدانند مسئله اهمیتی نداشته.

حاجی سید باقر- این سربازهای سیلاخوری مگر صاحب منصب ندارند که دراین شهر این طور حرکات وحشیانه کرده ومردم را متوحش میکنند و صاحب منصب آنهامسئول نیست.

رئیس- در خصوص این مسئله هم بجناب رئیس الوزراء و وزیر جنگ اظهار شد که چرا این سرباز بواسطه بروز اینگونه حرکات مردم را متوحش میسازند جواب گفتند که میرویم دراین باب تحقیق کرده و آنها را مجازات میرسانیم و من بعد صاحب منصب آنها رامسئول قرار میدهیم که دیگر اینگونه حرکات از آنها بروز نکند در این موقع رئیس بکمیسیون رفته نایب رئیس دوم بجای رئیس نشست.

نایب رئیس- چندی قبل از طرف وزارت علوم لایحه در باب تجدید کنترات معلمین مدرسه درالفنون بهیئت رئیسه رسیده بود و از آنجا بکمیسیون مالیه رجوع شد و در آجا تحقیقات خودشان راکرده رأی خودشان را با لایحه مزبوره به مجلس فرستاده اند و حالا بجهت استحضار خاطر آقایان وکلا هر دو قرائت میشود.

اول لایحه وزارت معارف قرائت شد اشعار داشت باینکه در این یك ساله بواسطه انقلابات کلیه ادارات معطل مانده و برای هیچیك از وزراء وقت کار بطور کامل نبوده همینطور وزارت معارف ولی این چند وقت که وزارت معارف با جناب مخبرالسلطنه بود آنچه که متعلق بوزارت معارف بود پروگرام آنرا بمجلس مقدس فرستاده اندکه در موقع آنرا تصویب فرمایند تا آنکه بازار معارف در ترویج آن رونق بگیرد و بدیهی است که اینهم بسته بصرف مالیه است ولی آنچه که امروز مهم ولازم از برای ترتیب مدرسه دارالفنون است تجدید کنترات پنج نفر معلمین خارجه است که موعد کنترات آنها تمام شده ولازم است تجدید شود و یك شرط عمده که دارند اینست که بجهت تنزل قیمت فرانك اضافه از حقوق سابقه میخواهند واسامی آنها هم از قرار ذیل است:

دکتر کاله، دکتر ژرژ، مسیوالمر، مسیو داوید، مسیودانتان.

ثانیا راپورت کمیسیون مالیه قرائت شد مشعر بود باینکه در خصوص تجدید کنترات پنج نفر از معلمین مدرسه دارالفنون که از طرف وزارت علوم پیشنهاد شده و قریب باتمام است و برای تنزل قیمت فرانك بمبلغ کنترات سابق راضی نیستند واضافه از سابق حقوق میخواهند وزاتر علوم اضافه را تصویب میکندولی معلم فیزیك و شیمی چون میرود وزارت علوم میخواهدیکنفر دیگری بجای او بیاورند رأی کمیسیون اینستکه درباب اضافه حقوق فرانك را تبدیل بتومان بکنندکه از روی آن مواجب بدهند تا اینکه تغییر و تبدیل پیدا نشود و حقوق سابق پنج نفر معلمین از اینقرار است دو نفر از آنهادرسال هر یك پانزده هزار فرانك و سه نفر آنها هر یك درسالی دوازده هزار فرانك.

آقا سید علینقی- درباب کلیه کنتراتها آنچه مادیدیم تمام بیع وشری بوده چنانچه درمسئله مدرسه فلاحت که بکمیسیون عرایض آمده بود دیدیم که چه داده اند وچه گرفته اند که ابداً ربط بفلاحت ندارد وخوبست این لایحه را بجوع بکمیسیون عرایض یاکمیسیون دیگر بشود که ما بدانیم که اینها چه داده اند و چه گرفته اند وحالا چند شروط اضافه کرده اند و اگر در حقیقت ما دردخله خودمان مردمان عالم داشته باشیم دیگر محتاج بآنها نخواهیم بود.

وکیل التجار- در باب کنترات این معلمین پس از آنکه جناب وزیر علوم خدمات آنها را تصدیق کرده اند مثل کنترات مدرسه فلاحت نبوده و بطور صحیح کنترات شده اگر فی الجمله در شروطات آنها تغییر و تبدیلی باشد جناب وزیر علوم دقت نموده رفع آن نواقص را خواهند کرد و لازم نیست که ما درجزئیات عمل آنهامداخله نماییم اما در باب اضافه مواجبی که خواسته اند بعقیده بنده باید داده شود زیرا که بر فرض آنها را نخواهیم لابد باید مخارج رفتن آنها را بدهیم و ما امروزه هم محتاج بمعلمین خارجه هستیم پس باید عوض آنهارا از خارج بخواهیم آنوقت باید یك مخارج راه هم بآنها بدهیم واین خودش مبالغی تفاوت است و علاوه اگر چند نفر شاگرد فارغ التحصیل صحیح داریم باید آنهاراهم بسایرمدارس تقسیم نماییم که درس بگویند که سایر مدارس هم منحصر بزبان نباشد و بعقیده بنده تجدید کنترات ضرر ندارد.

آقا میرزا محمود- بنده در اول که اظهار این لایحه شد و جناب نایب رئیس فرمودند که از هیئت رئیسه بکمیسیون مالیه رفته است واز آنجا بمجلس آمده است گمان کردم که این لایحه مال پیش است بعد که تاریخ شنبه بیست ونهم را خواند تعجب کردم که یعنی چه شنبه 29 که کمیسیون مالیه رسماً نعقد نشده بود بنده در آن روز بودم که دو ثلث از اعضاء حضور نداشتند درصورتیکه بتصویب اکثریت آراء کمیسیون نشده است چرا بایست چنین چیزی را بمجلس راپورت بدهند.

احسن الدوله- دراینکه ما محتاج بمعلمین صحیح هستیم و باید داشته باشیم در این اشکالی نیست ولی حرف در اینجا است که وزراء ماهمین قدر میخواهند که کنترات آنها بسته شود بعد از آن دیگر کاری ندارند وهیچ اثر ونتیجه از آن عمل بروز نمیکند و دراین مدت تا بحال از وزارت معارف هیچ جبرانی از مافات نشده اما در بابت تفاوت فرانك در اینجا اشخاص خارجه خیلی هستند که مواجب از روی همان فرانك میگیرند وهیچ صحبت تنزل فرانك نیست دیگر اینکه این معلمین طب غیر از تعلیم کارهای طبابتی وعملیات دیگر هم دارند که از آنها هم دخل میبرند پس دراینصورت اضافه مواجب خواستن محل ندارد.

صدیق حضرت- این پنج نفر معلمین چهار نفرشان معلم طب هستند و لازم است که کنترات آنها تجدید شود ولی یکنفرشان که معلم معدن شناسی است بنده شخصاً اعتقاد ندارم که کنترات او تجدید شود برای اینکه او در اینجا مقدمات این علم را میگوید وامروزه وجود یکنفر چنین معلمی که سالی دوازده هزار فرانك بگیرد محض تعلیم مقدمات این علم لازم نیست ولی آن چهار نفر دیگر لازم است که کنتراتشان تجدید شود اما در خصوص اضافه مواجب برای تنزل فرانك عرض میکنم که این پولی را که در اینجا میگیرند در همین مملکت خرج میکنند در این صورت تفاوتی در قیمت پیدا نمیشود وخوبست که از برای رفع گفتگو همانطور که سابق هم بآنها از روی حساب تومان مواجب میدادند حالا هم همانطور تجدید کنترات شود که دیگر تفاوتی پیدا نکنند.

صدرالعلماء نطنزی- مسلم ما امروز معلم طب وریاضی وغیره لازم داریم و بهمان ترتیب که وزیر علوم تصویب کرده اند تجدید کنترات بشودولی تا ما شروطات کنترات را با مدت آن ندانیم نمیتوانیم رأی دهیم و معلم معدن شناسی هم البته لازم داریم و اگر تاکنون تدریس نشده از حالا ببعد باید تدریس شود زیرا که مقدمات این علم را از قبیل هندسه وغیره خیلی از شاگردها تحصیل کرده اند.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- گمانم اینست تاحال معلمینی که ازخارجه آورده اندمثل این چهارنفر معلم به موقع وبجانیاورده اند و محصلینی که تحصیلشان تمام نشده تا یك اندازه محتاج بوجوداین معلمین هستند پس باید تجدید کنترات آنها بشود ولی بشرطی که ترتیبات کنترات در یکی از کمیسیونهای مجلس واشخاصی که بصیر هستند مذاکره شده و معلوم شود و در باب تفاوت مواجب هم اشتباه شده حالا چندنفری که برای منفعت خود نقره آورده اند و نقره فی الجمله ارزان شده چندروز دیگر باز گران خواهد شد و در

حقیقت نقره سکه نیست و نمیشود تفاوت برای آنها قرار داد و در باب آن یك نفر معلم معدن شناسی هم بهمانطور که جناب صدیق حضرت گفتند و ازخارج هم اطلاع حاصل کرده ام امروزه بودن و با این مبلغ لازم نیست.

اسدالله میرزا- بنده اولا اعتراض میکنم که خلاف ترتیب واقع شده زیرا که اذهان وکلا مسبوق ازاین لایحه نبوده مثلا جناب صدیق حضرت نکته گفتند که هیچ مسبوق نبودیم پس اولا خوب است بهمین قدر مذاکره اکتفا کنید تا اینکه وکلا دقت خود را بنمایند و اگر بخواهید نتیجه بردارید باید با حضور وزیر علوم یا معاون ایشان که رضا قلیخان هستند وجناب مخبرالسلطنه هم در وقت رفتن ایشان را معرفی کردند باید مذاکره شده و بعضی سئوال و جواب شود تا اینکه معلوم شود و بدانیم اضافه باید داد یا نباید داد اما درباب تنزل فرانك آن وقت فرانك دو قران ودو عباسی بود و حالا که تنزل کرده اگر کنتراتشان تجدید شود باید پولی بآنها داد که ترقی وتنزل نداشته باشد و بهمین طور که گفته شد از روی تومان با آنها کنترات بسته شود زیرا که آنها دراین مملکت هستند و باید بپول این مملکت بآنها کنترات بسته شود.

حاجی محمد اسمعیل آقا- بنده عرض میکنم وقتی که مطلبی بمجلس اظهار وارائه میشود ما خیلی کنار میرویم دراین لایحه یك مسئله تجدید کنترات و یکی مسئله اضافه مواجب نوشته شده البته تجدید کنترات لازم است زیرا که ما امروزه معلمین خارجه لازم داریم اما در باب آن یکنفر معلم معدن شناسی هم همانطور که صدیق حضرت گفتند صحیح است و صرفه ملت است پس فقط حرف دراضافه مواجب است بنده بعکس میگویم که اگر این فرانك را بخواهند بمملکت خودشان بفرستند صرفه آنها است ولی چون دراینجا خرج میکنند باز ضررنخواهند کرد علاوه و این معلمین دخلهای دیگر هم دارند بعقیده بنده بهمان کنترات سابق تجدید شود ضرر ندارد.

آقا شیخ حسین- وقتی که مسئله مطرح میشود مانظرمان بحال وزرای سابق معطوف میشود و حال آنکه چنین نیست امروزه ما پول باید بدهیم و خرج کنیم و از وزراء کار بخواهیم.

شرف الدوله- چون این مسئله خیلی اهمیت دارد خوب است یکمرتبه دیگر این لایحه بکمیسیون مالیه رجوع شود که دوباره در جزئیات آن تجدید نظر شود که از روی بصیرت کامل رأی داده و تصویب نماییم.

آقاشیخ محمد علی- اولا هیئت رئیسه موضوع مذاکره امروز را معین نکرده اند وثانیا اذهان وکلا باین لایحه مسبوق نبوده و علاوه در کنترات باید از تمام شروط آن وکلا مسبوق باشند تا رأی دهند.

نایب رئیس- برای اینست که چون مدت کنترات آنها قریب باتمام است و میخواهند بدانند که کنترات تجدید میشود یا نه و جواب خواسته اند این است که بمجلس آمده وقرائت شده واما در باب شرایط کنترات آنها البته وقتی بنا شد کنترات تجدید شود وزیر علوم صورت آن را خواهند فرستاد و مطرح امروز این استکه وجود این معلمین لازم است و بایدکنترات تجدید شود یا نه.

وکیل الرعایا- بنده وجود آنها را لازم وتصویب تجدید کنترات مینمایم اما در خصوص اضافه مواجب عرض میکنم این صد تومانی را که اضافه میخواهند باید داده شود ولی بشرط آن که سایرکارها رامجانی بنمایند از قبیل طببات و غیره واین که بیشتر وقت خودشان را صرف تعلیم و تدریس بنمایند و اگر وزیر علوم بتوانند با آنها اینطور کنترات نمایند خوب است.

لسان الحکماء- اگر اکتفا مینمایید بآنچه شاهزاده اسدالله میرزا گفتند بنده عرض خود را ننمایم والا عرض کنم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بنده عقیده ام این است که مذاکره امروز بی نتیجه است باید معاون وزیر علوم حاضر باشد که سئوالات بشود فقط حالا باید رأی داده که تجدید کنترات بشود یا نه.

امان الله میرزا- بنده میتوانم رأی خود را اظهار نمایم زیرا که این مسئله چندان غامض نیست با آن لایحه که جناب وزیر علوم نوشته اندو توضیحی که جناب صدیق حضرت دادند معلوم میشود که این معلمین شاگردهای خوب تربیت کرده اند پس وجودآنها لازم است ودر این مسئله دیگر تردید نیست و از بابت علم معدن شناسی هم بواسطه اینکه متعلمین رغبت نداشتند و باوزیر علوم صلاح ندانسته اند که این کلاس را دایر نمایند پس مقدمات ریاضی را با ماهی چهل پنجاه تومان فراهم آوریم صرفه ملت است و امروزه آن معلم لازم نیست و در باب پول آنها هم صرفه خارجه این استکه با پول خودشان که فرانك باشد کنترات شود اما صرفه ما این است که بپول خودمان که تومان باشد کنترات نماییم و باید بآنها گفت که با پول ما کنترات شوید اگر قبول نکردند بروندکسان دیگر را میاوریم و بعد ازاین هم باید تمام معلمین خارجه را با پول خودمان کنترات نماییم.

نایب رئیس- صحیح است ولی کسیکه هنوز باین مملکت نیامده نمیشود با پول خودمان با او کنترات ببندیم.

دکتر ولی الله خان- بنده از آن اشخاص هستم که عقیده ام این است که درراه اصلاح امور معارف باید چشم را بهم گذاشت و مشت مشت پول خرج کرد اما باید بدانیم که این معلمین چه کرده ند دو نفر از این معلمین که معلم طب هستند اگر ما اسباب آنها را فراهم کنیم میتوانیم نتیجه خوب حاصل نماییم ولی چون اسباب نداریم نمیتوانیم تا ده سال دیگر نتیجه صحیح بگیریم ولی معهذا شاگردان با این قدر اسباب تایك درجه خوب تحصیل کرده اند اما آن یك نفر که معلم طبیعی است و چون علم طبیعی شعبات مختلفه دارد وما هنوز آن شاگرد را فراهم نکرده ایم که قوه تحصیل طبیعی را داشته باشد این است که از وجود او فایده نبرده ایم زیرا که اگر یك ادیب را بیاورید ودرس الف با تدریس نماید از علم او فایده نخواهید برد و الا او کار خودش را کرد و بیش از این را از او نخواسته اند و این معلم طبیعی امروز درجه علمش خیلی عالی است ولی بدرد امروزه شاگردان نمیخورد ودر اینجا هستند اشخاصی که علوم طبیعی را تحصیل کرده اند و برای تدریس امروزه بد نیستند و بعد یك اندازه که شاگردان تحصیل کردند برای تحصیل مرتبه عالی ضرر ندارد حاضر شوند در هر حال وجود این شخص هم لازم است اما معلم فیزیك وشیمی آنهم خیلی لازم است ولی اسبابی که برای این کار لازم است امروزه کاملا فراهم نیست وامامعلم معدن شناسی ما هیچ فایده از وجود او نبرده ایم وبنده لازم نمیدانم دوازده هزار فرانك بیکنفر معلم بدهیم و از وجود او هیچ فایده نبریم اگرچه او عالم است لکن ما از وجود او فایده و بهره نبرده ایم و چون او مقدمات این علم راتدریس مینماید هستند اشخاصیکه بمواجب خیلی کم این مقدمات راتدریس نمیاند و دیگر اینکه باید این مسئله در حضور وزیر علوم یامعاون ایشان مطرح شود که ببینیم در این مدت سه سال این شاگردان بچه اندازه تحصیل کرده اند و باید آنرا معلوم کرد آنوقت مذاکره نمود وفعلا بنده مذاکره زیاده از این را زیادی میدانم ودیگر اینکه در مسائلی که مطرح میشود خوب است اول بمجلس آمده بعد از آن بکمیسیون ارجاع نمایند و هیئت رئیسه هم اعلام نماید که ارجاع بکمیسیون شده است و بمجلس برمیگردد تا اینکه اذهان وکلا مسبوق باشد و حالا از این مسئله بهیچوجه اذهان وکلا مسبوق باشد.

حسام الاسلام- بنده عرض میکنم همان طور که معلم در مملکت لازم است بهمان اندازه ما مفتش لازم داریم واگر ما در وزارت معارف مفتش داشتیم این مراتب را میدانستیم و اگر معلم خوب رفتار کرده وخوب تدریس نموده البته اجرت کامل داده میشد واگر از طرف متعلمین قصور شده بود و موانعی هست آنرا رفع مینماییم پس ما اینك مفتش علمی لازم داریم.

صدیق حضرت- یك مسئله عرض مینمایم که جالب توجه وکلا است و آن این است این معلمین که ماسه سال پول بآنها داده ایم و یك اندازه بزبان ما اطلاع پیدا کرده اند نیز یك درجه پایه اطلاعات شاگردان ما را دانسته اند اگر بناشود تجدید کنترات آنها را رأی ندهیم و آنها بروند و یك دسته معلم دیگر بیاید مثل این است که یکسال بی جهت پول بآن معلمین داده ایم بعلاوه مخارجی هم باید برای رفتن این چند نفر و آمدن آن چند نفر بدهیم پس تجدید کنترا اینها مقرون بصلاح است.

آقا شیخ محمدعلی- بنده میخواهم قانوناً مطلبی عرض کنم که بموجب نظامناماه یك مسئله را که فراموش شد وکلی حق دارد اخطار نماید.

لهذا عرض میکنم که روز سه شنبه گذشته در باب دیوان محاسبات گفتگو و قرار شد که یك هیئتی معین شود و تاکنون معین نشده و ما هیچ حساب مالیه خود رانمیدانیم و حال آنکه باید تمام دخل وخرج مملکت باطلاع مجلس باشد و همچنین مطالبی که اهمیت داشت و باید مذاکره شود از نظر رفته یکی مسئله اشرفی است که ما نمیدانیم چه شده وچه باقی است ویکی دیگر وجوه بانك ملی بود که در مجلس خاص مذاکره شد و قرار شد در مجلس علنی مذاکره شده و معلوم شود و تاکنون بمجلس نیامده و یکی دیگر در باب کلیه مالیه مملکت است که ما نمیدانیم دراین دو سال چه عاید شده و چه خرج شده است و چقرد بقایا در نزد حکام است چون بنده اکمل وظیفه مجلس رانظر در مالیه میدانم عرض میکنم باید هر چه زودتر اقدام بدایر نمودن دیوان محسبات نمود ونیز وزیر مالیه خواسته شودکه از بابت اشرفیها توضیح بدهند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- اما در باب دیوان محاسبات گویا از نظر وکلاء محترم رفته که آن روز مذاکره شد مادامی که دیوان محاسبات دایر نشده عمل محاسبات راجع بکمیسیون مالیه شود وکلا تصویب نکردند بعد چون مسئله محاسبات اهمیت داشت قرار شد که عاجلا نظامنامه دیوان محاسبات نوشته شده بمجلس آمده پس از تصویب دایر شودودرباب اشرفیها هم وزیر مالیه باید توضیح بدهند ودر باب وجوه بانك ملی که درمجلس خاص مذاکره شد و قرار بود که بمجلس علنی بیاید بعد بکمیسیون مالیه رجوع شد که حساب آنرا بترتیب صحیح نوشته بمجلس بدهند کمیسیون مالیه هم اقدام کرده دو سه قلم ناقص است آنهم تا روز شنبه انشاء الله تمام میشود.

آقا شیخ یوسف- مکرر صحبت شد که اول وظیفه مجلس این است در مجلس موضوع مذاکره مجلس بعد معین شودو در اول ریاست جناب ممتازالدوله این مسئله شرط شده است وگفته اند که موضوع مجلس بعد باید روز قبل معین شود واینکه میفرمایید وزیر علوم در باب کنترات بعجله جواب خوستاته واین لایحه را فرستاده بنده عرض میکنم که خیلی عجب است با این ترتیب که امروز ما داریم و

این لایحه چند روزی است که بهیئت رئیسه رسیده حالا تعجیل میفرمایند باز برمیگردم بمطلب اول خودم که بنا بر معاهده که شده است باید موضوع مذاکره روز بعد در روز قبل معین شود.

آقا میرزا محمود- در باب دیوان محاسبات آن طور که آقا میرزا مرتضی قلیخان گفتند که بایستی کمیسیون مالیه و وزارت مالیه نظامنامه آن را بنویسند و در خصوص وجوه بانك هم از طرف کیمسیون مالیه مسامحه نشده از آنجاهایی که لازم بود اقدامی بشود تا حال نشده است اینست که بتعویق افتاد.

آقا شیخ محمدعلی- درخصوص دیوان محاسبات آن روز در اینجا مذاکره شده بودکه لازم است بزودی تشکیل شود تا اینکه محاسبات مالیه بخوبی معلوم گردد و هر کس بتواند دخل وخرج مملکت را بفهمد حالا این خرجهایی که میشود هیچ کس نمیداند و معلوم نیست که در چه مصارف صرف میشود در اوایل مجلس که صحبت ازمسیونوز ومالیه مملکت بود مذاکره بود که باید حساب مالیه از روی ترتیب و نظم صحیحی باشد از آنوقت تاحال در اینباب هیچ اقدمای نشده و ماهیچ نمیدانیم که وزیر مالیه سابق مالیات را چه کره است آیا چیزی پیش او هست یا نه وهمچنین نمیدانیم که وزیر مالیه حالیه مسئول مالیه هست یا نه واین خرجهایی که میشود از روی چه مأخذ و در چه مصرف است و تا دیوان محاسبات نباشد هیچکس از حساب مالیه اطلاع پیدا نخواهد کرد پس اول باید دیوان محاسبات راتشکیل داد واگروکلا بخواهنددر جزئیات مذاکره نمایند خارج ازوظیفه وکالت شده اند.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم که اولا وظیفه رئیس مجلس این استکه در بین مذاکرات نگذارند که وکیل از مجلس بیرون برود.

ثانیا وکیل نباید محض خوش آمد چیزی بگوید.

ثالثا وکیل لازم نیست که صورت مخارج جزاً فجزاً بداندمگر اینکه مخارج فوق العاده باشد باید بتصویب مجلس برسد.

نایب رئیس- مسئله دیوان محاسبات مسئله معمولی است و لزوم آن در قانون اساسی هم نوشته شده است باید نظامنامه آن را وزارت مالیه بنویسد بدهد بمجلس تا اینکه مجلس او را تصحیح و تنقیح نموده تصویب کندوبعد از آن تشکیل شود.

اسدالله میرزا- خوب است برای رفع اشتباه بعضی این کلمه را عرض کنم که دیوان محسابات برای این نیست که جزء جزء مخارج راتصویب و امضاء کنند برای این استکه محاسبات مالیه را در رشته نظم و ترتیب بیاورند و در حقیقت بمنزله مفتشی استکه نگذارد حیف ومیلی در مالیه بشود.

نایب رئیس- جناب رئیس يك مطلبی نوشته اند باید يك کمیسیونی از وکلا انتخاب شود در خصوص انتظام شهر و اطراف که با وزراء مذاکره کنند حالا آن کمیسیون را اگر مجلس انتخاب میکند باید انتخاب شود و اگر محول برئیس مینماید ایشان دوازده نفر را معین کرده اند. (عموما گفتند همان اشخاصی را که جناب رئیس معین کرده اند صحیح و نواب امان الله میرزا هم بواسطه بصیرتی که دارند باید به آن عده بیفزایند).

نایب رئیس- موضوع مذاکره روز شنبه نظامنامه وزارت معارف است که دفعه اول آن قرائت شود.

حسین قلی خان نواب- در باب لایحه وزارت معارف آخر معلوم نشد که چه قراری داده شده است.

نایب رئیس- چرا بالاخره قرار بر این شد که معاون وزارت معارف حاضر شوندتا از ایشان بعضی سئوالات بشود آن وقت مطرح مذاکره شده نتیجه گرفته شود.

حسینقلی خان نواب- همانطور که به کمیسیون مالیه از بابت حقوق آنها رجوع شده است خوبست درخصوص بعضی شرایط کنتراتی که متعلق بخارجه است رجوع بکمیسیون خارجه شود که دقتی در شروطات آن بشود.

نایب رئیس- چه ضرر دارد که در کمیسیون خارجه هم در این باب دقتی بشود.

(مجلس بیست دقیقه قبل از غروب ختم شد.)

جلسه: 279

مذاکرات شنبه 6 جمادی الاولی دارالشورای ملی

دو ساعت وبیست دقیقه قبل از غروب مجلس منعقد شد

(خلاصه مذاکرات جلسه قبل قرائت شد.)

(اسامی غایبین جلسه قبل: مخبرالملك، ساعدالوزراء، عمیدالحکما، حاجی میرزا آقابابا، شیخ محسن خان.)

رئیس- در باب لایحه وزارت معارف که در جلسه قبل قرائت شده بود قرارشد که با حضور معاون وزارت معارف مطرح شود و چون امروز ایشان آمده اند مجدداً راپورت کمیسیون مالیه قرائت میشود قرائت شد بطوری که در روز قبل ذکر شده بود رأس این راپورت دو مسئله داشته است یکی تجدید کنترات است و یکی خواستن عوض یك نفر معلم که او بتجدید کنترات راضی نمیشود و درباب تجدید کنترات این چهار نفر معلمین چیزی اضافه از حقوق سابق میخواهندو حالا باید هر یك از این دو مسئله جداگانه مطرح شده نتیجه گرفته شود.

سیدالحکماء- بنا بود امروز معاون وزارت علوم بیاید توضیحات بدهد.

اسدالله میرزا- پریروز اینجا مذاکرات شده و معلوم هم گردید چنانچه آقای صدیق حضرت گفتند تجدید کنترات معلم معدن شناسی امروزه لازم نیست در این صورت بودن مسیوداوید لزومی نداردبرای اینکه بجهت تدریس مقدمات ریاضی اشخاصی اینجا هستند که میتوانند مقدمات ریاضی را بگویند با مواجب کم و مقدمات ریاضی این قدر مواجب لازم ندارد ولی باقی معلمین که تجدید کنترات آنها راوزیر علوم تصویب میکند باید تجدید شود ودر باب اضافه حقوق که میخواهند آنوقت که کنترات این معلمین در ایران شد نرخ اجناس گران بودوامروز بواسطه این اساس مقدس خیلی نرخ اجناس ارزان تر شده و آنها هم پول رادراینجا خرج میکنند پس تفاوت پیدا نخواهد کرد و دیگر اینکه فرانك از آن وقت تا بحال تفاوتی پیداکرده آیاوقتی که ترقی کرده اضافه را رد کرده اندکه ماهم حالا تفاوت تنزل را قبول نماییم و گذشته از این، این معلمین فواید دیگر هم در مدرسه دارند با این جهات و جهات دیگر بنده گمان میکنم که اضافه مواجب نخواهند و بهمان تبدیل فرانك بتومان راضی شوند. وکیل التجار- پریروز خلاصه عقیده خود را عرض کردم وامروز خاطر آقایان را متذکر میسازم که بنده ابداً با زیادی و کمی حقوق آنها حرفی ندارم ولی بر حسب قواعد قوانین اگر آنها راخوب شناخته اید و تا بحال خوب خدمت کرده اند چطور که در همه جا معمول است که هر کسی در یك اداره که درست خدمت کرد چیزی از بابت حسن خدمت او اضافه میدهند بآنها هم داده شود و گمان نمیکنم غیر از آنها راهم بخواهند باین مبلغها راضی شوند حال آن اضافه را معین نمیکنم هر قدر که صلاح میدانند بدهند.

صدرالعلماء نطنزی- چون وزارت معارف تجدید کنترات آنها را تصویب کرده اند البته باید تجدید شود و بنده تجدید کنتراب معلم معدن شناسی را لازمتر از سایرین میدانم اگر تاکنون ما شاگرد قابل بجهت این علم نداشتیم حالا باید تربیت کنیم.

حاج سید عبدالحسین شهشهانی- در خصوص کنترات دو نفر مسیوژرژ و مسیو کاله از قرار تحقیقی که شد خیلی فایده از وجود آنها بجهت مملکت ما عاید شده اما در باب اضافه حقوق بطوری که در جلسه قبل عرض کردم باید شرایط کار ودستورالعمل کار آنها معلوم شود تا توجه در این باب بشود و این گفتگوها تمام بجهت تفاوت فرانك است وبنده پریروز عرض کردم بعضی ملتفت نشده اند و حال از امروز ببعد فرانك ترقی خواهد کرد و آن تنزل فرانك ضرری است که از بابت مسئله نقره در این اواخر وارد آید والبته محفوظ خواهد شد.

احتشام الاطباء- تجدید کنترات دو نفر معلم طب لازم است اما در خصوص تجدید کنترات آنها از بابت اضافه مواجب و تفاوت فرانك آنها سالی دوهزار تومان زیاده منفعت میبرند برای عمل طبابت خوب است آن ملاحظه را هم بکنند.

صدیق حضرت- وزارت معارف تصویب تجدید کنترات معلمین را کردند بنده تجدید کنترات مسیوداوید را بهمان جهت که عرض کردم جایز نمیدانم و معلمین ایرانی هم هستند که بکمتر از این حقوق میتوانند تعلیم بدهند اما در باب دو نفر طبیب مسیوژرژ در اینجامعالجه میکنند وخیلی از فقراء را هم مجانی معالجه میکنند بنده درست اطلاع دارم واگر بخواهند که عوض آنها دو نفر دیگر

بیاورند بی فایده است اینها در این مدت بلسان ما آشنا شده و درجه تحصیل واستعداد شاگردان و ترتیبات دیگر را دانسته اند حال اگر عوض آنها را هم بیاوریم در مدت یکسال هر چه بدهیم هدر است و آنوقت پس از یکسال تازه بزبان و اخلاق ما آشنا خواهند شد.

ساعدالوزراء- عقیده بنده بر این است همیشه مملکتی که میخواهند ترقی نماید باید از ممالك متمدنه معلمین بیاورند یا شاگرد بفرستند بآن ممالك که علوم آنها را تحصیل نموده به مملکت خود معاودت کرده و مشغول خدمت بشوند تا رفته رفته همه طبقات مملکت دارای علم شوند پس فقط چیزیکه لازم است امروزه ما باید دقت کنیم ببینیم وجود این معلمین را لازم داریم یا نه بعقیده بنده بعضی از آنها لازم نیست زیرا که از خود اهل مملکت خیلی رتفه اند به خارجه برای تحصیل این علم و دیپلمی که این معلمین خارجه دارا هستند آنها هم دارا هستند پس باید از همان آنها بیاوریم به سهل تر ازاین مبلغ کنترات نماییم منباب مثل عرض مینمایم که دکتر امیرخان امروز میتواند بخوبی بجای یکی از آنها باشد و توجه میدهم نظر وکلای محترم را باین نکته.

لسان الحکماء- بنده تبریك میگویم این اظهار آقای ساعدالوزراء را و تقویت میکنم و در باب اضافه شدن حقوق آنهاابداً تصویب نمینمایم زیرا که خود آقای معاون وزارت معارف میدانند که ما از سویس بخیلی کمتر از این مبلغ میتوانیم معلمین خوب کنترات نماییم وعلاوه از این معلمین تاکنون بواسطه نبودن مریضخانه بهره کاملی نبرده ایم در علم آنها حرف نیست اما وقتی اسباب نشد و مریضخانه نشد نتیجه کامل بعمل نخواهد آمد پس بنده اضافه حقوق را تصویب نمیکنم واگر هم ممکن باشد بطوریکه آقای ساعدالوزراء فرمودند از همین معلمین ایرانی بیاوریم خیلی خوب است.

امان الله میرزا- ما اشخاص عالم خیلی لازم داریم واین جا کم داریم واین اشخاص عالم هم که داریم باید از برای آنها فکری بنماییم و دیگر اینکه ما محتاج بفرنگیها هستیم واین اضافه که میخواهند بنظر بنده اضافه نیست این تقصیر پول ما است پول ما مثل ستون زیبق بالا و پایین میرود باید کنترات از روی پولی باشد که تغییر و تبدیل پیدا نکند وآن همان فرانك است.

حاجی میرزآقا- ما وقت مجلس را باین طور تلف میکنیم بنا بود که معاون وزیر معارف بیاید توضیحات بدهد حال که آمده اند خوب است توضیحات بدهند تا معلوم میشود.

معاون وزارت معارف- این مطالب که گفته شد همه صحیح است ولی امروز بوجود این اشخاص محتاج هستیم و لازم است که این جا باشند وهمان مسیوداوید هم وجودش لازم است و باید باشد بجهت این که بیست نفر شاگرد دارد وآنها هم مقداری تحصیل کرده و نمیشود که فعلا آنها را بی معلم گذاشت و تا تابستان دیگر یك دسته هم داخل آنها میشود وتا یك اندازه درجه تحصیل آنها صحیح خواهد شد و بعضی از همان شاگردهای قابل از برای مهندسی معمولی این مملکت از قبیل تسطیح طرق وغیره خوبند وعوض مسیو المر هم که میرود لازم است و باید عوض او شخصی باشد که ریاضی و شیمی را هم بداند تا اینکه کمك و معاون معلم معدن شناسی هم باشد و برای امتحان هر گاه حاضر شوند خواهید دید که در اینمدت خوب تعلیم کرده اند و اشخاص ایرانی که فرمودند البته آنهاییکه قابلند باید آنها را هم داخل کار نمود و لازم است ولی وجود این اشخاص امروز لازم است وباید باشند واگر بخواهیم مدرسه دارالفنون داشته باشیم این اسباب لازم است وبا این نقصی که دارد اگر این معلمین هم بروند بکلی خراب خواهد شد اما در خصوص اضافه مواجب اضافه هم نخواسته اند بلکه اینها همان پولی که در سه سال قبل بآنها داده میشد همان را میخواهند واین تفاوتش از برای آن دو نفری که پانزده هزار فرانك حقوق دارند سه هزار و پانصد فرانك میشود و آن سه نفری که دوازده هزار فرانك حقوق دارند تفاوتش قریب سه هزار فرانك میشودو اگر همان را بآنها بدهند دیگر ظاهراً حرفی ندارند و ممکن است که راضی شوند اینست عقیده بنده که عرض کردم.

دکتر ولی الله خان- عقیده بنده این است که خلط مبحث میشود دو مطلب است که باید مطرح مذاکره شده رأی گرفته شود و بعد شروع بمذاکره دیگری بشود یکی تجدید کنترات است اولا باید این مسئله مطرح بشود که آیا باید تجدید بشود یا نه بعقیده بنده امروزه ما آنها را لازم داریم شنیده میشود که بعضی میگویند ماخودمان عالمین صحیح داریم صحیح است ولی این دیپلمی که آنها دارند فقط از بابت تمام کردن دوره تحصیل آن مدرسه ایست که در آن تحصیل کرده اند یعنی دیپلم آنهادیپلم شاگردی است ولی دیپلم اینها دیپلم معلمی است و ما در مدرسه اینطور اشخاص لازم داریم اگر ما از خودمان معلم داشته باشیم البته باید آنها را بیاوریم مصدر کار قراردهیم واگر نداشته باشیم چنانچه نداریم بدبختانه باید از خارج بیاوریم و تمیز و تحقیق این مسئله هم بوزارت معارف است و از قرای که بنده اکثر دیپلمهای بعضی اشخاص را دیده ام دارای دیپلم معمی نیستند پس باید تجدید کنترات این معلمین بشود که چند سال مانده واین شاگردهای حالیه را تربیت کنند که آن شاگردها هم معلم شده بروند بسایر ولایات و تدریس کنند و باید همه وقت نور از مرکز بخارج ساطع شود و بعقیده بنده وزارت علوم اگر میداند این معلمین خارجه هم دیپلم معلمی ندارند باید کنترات آنها تجدید نشود وعوض آنها

معلمین صححی خواسته شود که در اینجا آمده تدریس نمایند و در واقع کارخانه معلم سازی را دایر نمایند حال اطلاع معاون وزارت معارف در باب دیپلم این معلمین چیست بگویند.

معاون وزیر علوم- بنده اطلاع کامل دارم که دیپلم آنها دیپلم معلمی است و بدبختانه این یك نفر معلم که میرود باید عوض او هم خواسته شود و همچنین معلم مهندسی که دیپلم دولتی دارد و مأموریت ها در ولایات خود داشته و خیلی هم کامل است ودر عملیات خیلی کارکرده است.

دکتر ولی الله خان- پس معلوم میشود که معاون وزارت معارف تصدیق مینماید که دیپلم آنها تقریباً دیپلم معلمی است و کامل هستند و دارای رتبه معلمی هستند پس خوب است تمام وکلاء محترم بطوری که عرض کردم متفقاً در تجدید کنترات این معلمین رأی بدهند و اما از بابت اضافه مواجب برای اینکه زیاد بخارج نرویم بعقیده بنده بطوری که اکثر هم گفتند با تومان تجدید کنترات بشود آن وقت تمام این گفتگوها مرتفع میشود بشرط اینکه اگر فرانك ترقی کرد دیگر باز آنها گفتگویی نداشته باشند باید در هر صورت با پول خودمان کنترات شوندو در باب دکتر بازیل هم که بنده اطلاع دارم خیلی زحمت کشیده و شاگردان خوب تربیت کرده خوب است وزارت معارف د رباب حقوق او هم توجهی بکند.

حاجی میرزا علی آقا- موضوع گویا این است که آیا یك مبلغی از پول ملت که میدهند صرف تعلیمات بشود یا نه دیگر کار باینکه چه علمی است و چطور است و معلم کیست وچه باید کرد نداریم فقط باید صحبت کرد که پول ملت باین مصرف برسد یا نه یعنی پولی که ملت برای امنیت و حفظ جان ومال خود میدهد بنده عقیده ندارم و تصویب نمیکنم که در مصرف تحصیل درجات عالیه واخلاق و غیره برسد و باید در مصارف عمومی که نظم مملکت وحفظ آسایش وجان و مال ملت باشد صرف شود.

آقا حاج امام جمعه- در هر مسئله که ما داخل میشویم خوب است بدواً غور و تأمل نماییم و ببینیم که چقدر از وقت خود رابابد صرف آنکار بنماییم در اینکه ما علم طب و غیره لازم داریم محل شبهه نیست ولی چیزی که هست ما خودمان را مجبور کرده ایم به تحصیل السنه خارجه این کار مقداری ما را عقب انداخته است صحیح است تحصیل زبان خارجه تا یکدرجه بد نیست نه اینکه تمام متعلمین را باید مجبور به تحصیل زبان خارجه نمود زیرا که مدتی عمر متعلمین را تلف مینمایدودر صورتیکه معلم ایرانی باشد خیلی بهتر است و شاگرد زودتر ترقی مینماید لهذا عرض میکنم برای اینکه یك مدتی عمر متعلمین تلف نشود اگر معلم ایرانی داشته باشیم لازم است که وزارت معارف آنها رابیاورد و به تدریس و تعلیم وادار نماید ولو اینکه یکقدری درجه تحصیلاتشان هم پست تر از معلمین خارجه باشد واگر نداشته باشیم و لازم است که کنترات این اشخاص تجدید شود باید تجدید شود و البته تحصیل این علوم لازم است.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم بعد از آن گفتگوهای دکتر ولی الله خان و معاون وزارت معارف نباید دیگر بنده اظهاری بنمایم زیرا که با ایشان هم عقیده هستم اما یك نکته لازم است که میگویم وآن این است که چندی قبرل در اینجا بعضی آقایان میگفتند که ما جوانان تربیت شده چنین و چنان داریم و بعقیده بنده گمان ندارم که کامل باشند و بدرد معلمی بخورند پس باید کنترات همین اشخاص تجدید شود و در باب حقوق هم بعقیده بنده باید نرخ فرانك را دردو هزار و دو عباسی قرار گذارند و تمام نمایند.

آقا سیدحسین- اما د رباب اضافه حقوق بطوریکه گفته شد اضافه نیست بلکه از بابت تفاوت فرانك است پس از این بابت هیچ گفتگو لازم نیست و بدیهی است که باید بپول ما کنترات بشوند و با وزارت معارف است و اما در باب لزوم کنترات جدید کنترات آنها البته لازم است اما نه بطور سابق از قراریکه از خارج تحقیق شده اینها در هفته یك روز تدریس مینمایند بدیهی است در این صورت شاگردی که در یك سال باید تحصیل نماید سه سال طول خواهد کشید اگرچه فردا موقع امتحان است و بپانزده نفر شاگردان فارغ التحصیل تصدیق نامه خواهند داد اما افسوس که بواسطه نبودن اسباب نتیجه کامل گرفته نشده است وخوب است قرار گذاشته شود که این معلمین هفته پنج روز برای تدریس حاضر شوند.

آقا شیخ محمدعلی- یك مطلب اساسی است که معلمین داخله را باید مقدم بدارند بر معلیمن خارجه گفتگو در این بود که آیا کسی هست دیپلوم معلمی داشته باشد یا نه و بنده عرض میکنم دکتر علیخان که درجه نایب معلمی در پاریس دارد و همچنین دکتر امیر خان که با مسیوکاله و دکتر ژورژ در یك مدرسه تحصیل کرده اند البته آنها را بیاورند داخل کار کنند بهتر است و همچنین این جوانان تربیت شده را بکار وادار نمایند.

احسن الدوله- اولا باید پروگرام وزیر علوم را مجلس بداند بعد از آن داخل در مذاکره شود و تا صورت کنترات آنها نباشد ما نمیتوانیم تصویب کنیم گذشته از اینکه آیا دراین مدرسه در این مدت یك نفر طبیب بیرون آمده یا باید منتظر سه سال آتیه باشیم مگر سابق بر این شاگرد نداشتند.

آقای آقا سید جعفر- مطلب اساسی میخواهم عرض کنم اما میترسم بگویند از موضوع خارج است بدیهی است که علم سیار است چطور که خود اهالی اروپا سالها از ایران علم را بردند ودرزمان خلفای بنی عباس از یونانیها اعراب اخذ کرده اند یعنی کتب آنها راترجمه کرده وعلوم را اخذ کردند و همینطورهم باید اخذ و ترجمه کرد اما ما این کار را نمیکنیم همیشه خودمان رامحتاج میکنیم باشخاصی که میگویند فلان مبلغ بدهید تا یك ساعت کار کنیم اما در باب مسائل دیگر بنده با دکتر ولی الله خان هم عقیده ام اینکه گفته میشود اگر ما از خودمان معلمین صحیح داریم باید آنها را مقدم بداریم این قضیه شرطیه است و اینرا باید تحقیق کرد اگردر حقیقت چنین اشخاص کامل که بتوانند معلمی کنند از خودمان داریم البته لازم است ونیز مقرون بصرفه است واما در باب اضافه حقوق این معلمین که واگذار بوزیر علوم شود بنده تصویب نمیکنم زیرا که ایشان هم یکنفر مثل ما ملت هستند ما باید کمال دقت را دراین خصوص بنماییم.

آقا سید مهدی- در این موضوع آنچه لازم بود مذاکره شد ولی بتجربه دیده شد آنچه در سابق کنترات نامه یا امتیازنامه داده میشد صحیح نبود حالا باید امتیازات و کنترات نامها از این ببعد بتصویب مجلس باشد.

رئیس- اینکه بمجلس آورده اند برای این است که بتصویب مجلس باشد.

آقا میرزا محمود- دیگر بعد از آنکه جناب دکتر ولی الله خان آن فرمایشات را کردند لازم بمذاکره نیست اگر بیش از این مذاکره شود وقت مجلس ضایع شده و باید رأی گرفته شود که کنترات تجدید شود یا خیر و هر کس تحصیل هر اطلاعی میخواهد بنماید باید برود در وزارت خانه تحصیل نماید.

آقا میرزا محمود اصفهانی- باید دو رأی گرفت یکی اینکه آیا کنترات تجدید شود یا نه یکی اینکه در صورتیکه آن صورت کنترات را بیاورند باید در شرایط آن گفتگو شده و رأی گرفته شود.

ساعدالوزراء- معلوم میشود اظهار بنده در پارلمان انعکاس پیدا کرده و بعضی با بنده همرأی شده اند که باید برای تشویق تا معلم ایرانی هست معلم خارجی قبول نکنیم اینکه گفته میشود آنها با وزارت علوم است صحیح است ولی چه وقت این وزارت بوظیفه خود عمل ننموده یعنی در کدام روزنامه اعلان کردند که مدت کنترات این معلمین منقضی شده آیا از ابنای وطن کسی هست که حاضر این خدمت باشد که اقلا اگر هم کسی حاضر نیست متعلمین ما در خارجه بکوشند که خود را حاضر این خدمت نمایند پس این بنده برأی خود باقی هستم

(در این موقع ورقه رأی منتشر شد بر اینکه هر کس رأی میدهد کنترات چهار نفر معلمین دارالفنون تجدید شود باسامی ذیل ورقه سفید هر کس رأی ندارد ورقه آبی بدهد.)

دکتر ژرژ، مسیوکاله، مسیو داوید، مسیو دانتان.

رأی گرفته شد اکثریت آراء بر تجدید کنترات چهار نفر مزبور شد.

رئیس- حالا باید فهمید که حقوق آنها از قرار مأخذ سابق فرانك که دو هزار و دو عباسی بود تبدیل بتومان شده کنترات شود یا نه.

آقا سید حسن تقی زاده- این فقره راجع بوزارت معارف استکه باید گفتگود کرده حتی الامکان سعی نمایند بمظنه حالیه و بتومان جدید کنترات شود.

رئیس- یك مسئله دیگر در آن لایحه وزارت علوم نوشته بودند و آن این بود که یك نفر معلم از این پنج نفر که راضی بتجدید کنترات نمیشود آیا عوض او خواسته بشود یا نه واین هم باشد برای روز دیگر مذاکره بشود و مسئله دیگر که وزارت معارف فرستاده چند فقره قوانین است یکی قوانین شورای معارف یکی پرگرام مکاتیب ابتدایی یکی بودجه وزارت معارف یکی قوانین امتحان و ترتیب قبول کردن شاگردان وغیره حالا محض استحضار آقایان وکلا یك مرتبه قرائت میشود اگر تصویب کردند ارجاع بکمیسیون شود والا فلا دبوا شروع بقوانین وزارت معارف و فواید عامه شد چون اکثر این قانون راجع بانتظام داخلی آن وزارتخانه بود اظهار شد که این نظامنامه نباید در مجلس قرائت شود.

لهذا شروع بقرائت بودجه وزارت معارف شد بعد از قرائت موادی از آن.

رئیس- اگر چه اقنون این بودجه این استکه بدوا در مجلس خوانده شده بعد رجوع بکمیسیون شود ولی ملاحظه میشود که بعضی چیزها نوشته شده که ابداً راجع بمجلس نیست و با خود وزیر است و وقت مجلس را ضایع مینماید حال اگر صلاح میدانید که ارجاع بکمیسیون شده آنها را اصلاح و تجزیه نمایند و باز عرض میکنم که قانونش این بود که در مجلس خوانده شود و بعد رجوع بکمیسیون گردد یا رجوع بخود وزارتخانه و اگر رجوع بوزارت خانه شود احتمال دارد که بعد از مدتی بهمین ترتیب پس فرستاده شود پس اگر تصویب میشود کمیسیون فوق العاده تشکیل شده و رجوع بآنها شود که این قوانین را تجزیه واصلاح نمایند.

آقا میرزا سید علینقی- خوبست این نظام نامه را بوزارت علوم بفرستیم در آنجا تجزیه کنند که آنچه راجع بمجلس است بفرستند به مجلس و آنچه راجع بخودشان است با خودشان.

وکیل الرعایا- بنده عرض میکنم که این نظامنامه راهمین طور که نوشته شده است وزارت علوم طبع کند و بوکلاء هر یك یك نسخه داده شود که بعد از آمدن آن نسخه با همدیگر مطابقه نمایند چون در این نظامنامه وزارت معارف خواست قدری از اقدامات وخدمات خود را هم اظهار نماید و ضرری ندارد باین که از این نظامنامه یکی یك نسخه پیش وکلا باشد.

رئیس- در هیچ کجا چنین چیزی معمول نیست باید این فصول را از هم تجزیه کرد آنچه راجع بمجلس است پس از تنقیح به مجلس بیاید وآنچه راجع بترتیب داخلی وزارتخانه است بخودوزارت خانه واگذار شود.

لسان الحکماء- بنده عرض میکنم که باید رجوع بکمیسیون شود با حضور وزیر معارف یا معاون ایشان.

رئیس- پس از رجوع کردن بکمیسیون خود وزیر علوم یا معاون ایشان البته حضور بهم خواهند رسانید.

سیدالحکماء- عقیده بنده را آقای لسان گفتند ولی خوب است اعضاء کمیسیون انتخاب شوند و وقت مشغول شدن بکار را هم معین نمایید.

احسن الدوله- خوب است تأکید شود که این کمیسیون هم مثل سایر کمیسیونها مسامحه درکار نداشته باشند و زودتر اقدام و اصلاح نمایند.

رئیس- پس معلوم میشود که عموما تصویب مینمایند که یك کمیسیون فوق العاده بجهت قرائت و اصلاح این نظامنامه انتخاب شود. آقا شیخ حسین- چون این کار خیلی مهم است اعضاء این کمیسیون را خوب است خود جناب رئیس از اشخاصی که بصیرت دارند انتخاب نمایند.

رئیس- اگر اجازه میدهید خودم انتخاب نمایم از قرار ذیل انتخاب نمودند.

دکتر ولی الله خان، حسنعلی خان، صدیق حضرت، مجدالملك، لسان الحکما، اسدالله میرزا.

ناظم العلما- الان ملایر و تویسرکان در میان آتش است والان تگراف حضوری از ملایر رسیده اگر صلاح میدانید اجازه بدهید قرائت شود (تلگراف مزبور قرائت شد مشعر بود بر اینکه هر قدر اغتشاش و اختلاف سرحدی جواب بنصیحت داده شد با گمان کردید ایالت خرج تراشی کرده واگر اینطور که الوار اجتماع کرده اند چیزی باقی نخواهد ماند اگر مساعدت حضرت والا نبود تا حال لرستانی چیزی از عرض و ناموس باقی نمیگذارد ما که امنیت نداریم پس برای چه دولت مالیات از ما مطالبه مینماید میگویند که خوانین سوار و استعداد بدهند از کجا استعداد و تهیه بیاورند خیلی قوه داشته باشند حفظ خودشان را بنمایند وتا سوار و استعداد نباشد ممکن نیست امنیت حاصل شود.

انجمن ولایتی.

تلگرافی از شاهزاده حکمران قریب بمضمون ذیل قرائت شد.

که قریه حاجی خدر را غارت کرده اند و در این مدت هم از طرف دولت و ملت خبری نشده وعموم علماء و تجار و خوانین ازمن امنیت میخواهند وامروز در تلگرافخانه حاضرند و من متفکرم بآنها چه جواب بدهم.

ناظم العلماء- الان هم در تلگرافخانه هستند و چندین تلگراف هم سابق نموده اند بوزیر داخله که کمك نمایند واز طرف ایشان هیچ اظهار مساعدت نشده فراسوران که بجهت حفظ راه ملایرمعین کرده اند تاکنون چندتلگراف بتوسط بنده کرده اند وبسرارفیروز هم ارائه شده و تا حال تنفگ فرستاده نشده.

آقا میرعماد- بنده هم درهمین خصوص میخواستم عرض کنم که این وضع خود طهران و آن مسئله پیله سوار واین مسئله ملایر و تویسرکان آیا ماوکلای این ملت هستیم یا نه از خواندن قانون چه فایده حاصل است باید علاج این انقلاب را کرد.

رئیس- بنده عرض میکنم که تکلیف مجلس خواندن قانون ونظارت در اجرای قانون است و اگر مشغول تلگراف و غیره بشود برخلاف وظیفه خود رفتار کرده است و اصلاح اینگونه اتفاقات با قوه مجریه است منتهی از طرف مجلس باید تأکید شود و اصلاح این امورات را از قوه مجریه بخواهد و اگر میخواهید از فردا هر چه تلگراف بمجلس آمد قرائت شد و مطرح مذاکره شود ولی فایده آن چه خواهد بود پس باید اصلاح امورات از قوه مجریه خواسته شود و مجلس مشغول خواندن قانون باشد.

آقا شیخ حسین- تمام مطالبی که جناب رئیس فرمودند صحیح است وباید بهمان طور رفتار شود و اینکه گفته میشود مثلا طهران و بعضی جاها اغتشاش کلی است در طهران ابدا اغتشاش نیست و اینگونه اخبار موحش هم که از اطراف میرسد برای پیش بینی است والبته علاج واقعه را قبل از وقوع باید کرد.

آقا میرزا حسن- بنده از این قبیل تلگرافات راجع بکرمان چند تا دارم اگر اجازه میفرمایید بدهم قرائت شود.

صدرالعلماء نطنزی- چند روز است که وزراء معلوم نیست واگر وزیر داریم چرا بمجلس نمیآیند معرفی شوند.

رئیس- صحیح است این مطلب قدری بتعویق افتاده وکابینه هم بطور غیر رسمی که شنیده ام معین شد ولی بواسط پیش آمد بعضی مطالب فوری که باید اقدام نمایند عذرشان را میپذیریم و بنابود که امروز بیایند و معرفی شوند گویا کاری برایشان اتفاق افتاده که امروز نیامده اند البته روز سه شنبه آمده و معرفی میشوند.

(مجلس 20 دقیقه از شب گذشته ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 280

جلسه: 280

مذاکرات یکشنبه هفتم شهر جمادی الاولی

بر حسب ترتیب مقرره مجلس خصوصی دو ساعت ربع کم منعقد و در سه ربع بغروب مانده برای معرفی کابینه وزرای جدید علنی شد.

رئیس- جناب آقای مشیرالسلطنه بسمت وزیر داخله کی و رئیس الوزرائی انتخاب شده اند با کابینه خودشان به مجلس تشریف آورده اند که معرفی شوند.

رئیس الوزراء- جناب مستوفی الممالك وزیر جنگ هستند و جناب علاء السلطنه وزیر امور خارجه و جناب صنیع الدوله وزیر مالیه، و جناب مشیرالدوله وزیر علوم، و جناب مؤتمن الممالك وزیر تجارت.

حاجی محمد اسمعیل آقا- وزیر عدلیه معین نشده است.

رئیس الوزرا ء- جناب محتشم السلطنه معین شده اند چون حاضر نیستند معاون ایشان مشغول کار هستند.

رئیس- این لایحه مسلك وزراء است که پیشنهادکرده اند محض استحضار آقایان وکلا قرائت میشود.

رئیس- این مسلك وزراء مطابق است با مسلك مجلس مقدس و امیدواریم که زودتر بکارها اقدام نموده و اسباب خوشبختی و سعادت این مملکت را فراهم آورند.

(همه تبریك گفتند).

آقا سیدحسن تقی زاده- گویا یك ماده از این مسلك مطابق بامسلك مجلس نیست وآن این است که میگویند تنها قوه مجریه نمیتواند کار بکند باید مجلس همراهی نمایدو حال آنکه ما متوقع بودیم که وزراء نوشته باشند که ما مشغول بکار خود خواهیم بود بطوریکه ابداً مجلس در اجرائیات دخالت نکند ودر کابینه سابق هر تلگرافی که از ولایات بمجلس میرسد واز طرف مجلس نزد وزارت داخله فرستاده میشد باز ایشان در پاکت گذاشته عودت میدادند که تکلیف چیست وچه باید کرد و همچنین وزیر مالیه اغلب جزئیات را رجوع بمجلس مینمودند و حال آنکه لازم برای مجلس نبودواین ترتیب فقط بعضی ملاحظات شخصی است که معمول میدارند پس باید وزراء کاری بکنند که بار اجرائیات را از دوش مجلس بردارند و خودشان مسئول اجرائیات باشند اگرچه مقاصد خود را بروی کاغذ نمیآورند ولی آثار آن بروز میکند کهدرکار خود تسامح ورزیده اند و انشاء الله این کابینه این مسلك راتغییر خواهد داد.

رئیس- البته وزراء حتی الامکان نباید در اجرائیات مسامحه بنمایند و امیدواریم که بهیچوجه درکار خود کوتاهی نکنند.

حسنعلیخان- بنده عرض میکنم که مطلب خارج از دو قسم نیست یا باعث اختلال مملکت را نفهمیده ایم یا فهمیده ایم و نگفته ایم اگر فهمیده ایم و نگفته ایم ملت همه نوع حق اعتراض بر ما دارندو اگر نفهمیده ایم باز همین طور در تمام ممالك دنیا عقلا کاریکه برای نجات خود کردند این بود که آمدند یك هیئت مقننه تشکیل دادندو یك هیئت مجریه واسم او را دولت گذاشتند ما هم همین کار را کردیم آنها قانون اساسی نوشتند و از روی آن عمل کردند ما هم نوشتیم و داریم لکن چیزی که هست این است که بنده چون وکیل یك ملت هستم بتکلیف وجدان خودم در این مجلس علنی بآواز بلند میگویم که نه ما بآن قانون عمل کردیم و نه وزراء و وزراء هم یا معنی آن قانونرا نفهمیدند یا فهمیدند مسامحه کردند وقتیکه بمجلس آمدند از ترسی که از ما داشتند درست بتکلیف خود عمل نکردندو هیچوقت در مجلس ایستادگی در یکمطلبی نکردند که اگر اینمطلب اینطور بشود مملکت در خطر است ماهم بهمان ترس وزراء قناعت کرده و بقانون عمل نکردیم یعنی هر یك از وکلاء خواست وزراء را اینجا کشید و بنای مباحثه را با او گذاشت و در جزئیات با او اعتراض کرد فقط تکلیف قوه مقننه این نیست که قانون وضع کند و بروی کاغذ چیزی بنویسند با قلم وکاغذ تنها کار صورت نمیگیرد اگر بخواهید کار پیشرفت نماید و مملکت ترقی کند باید که هر دو طرف قانون اساسی را در نظر داشته و ماده بماده بموقع اجرا گذاشته و نقطه از آنرا فروگذار ننمایند.

وکیل الرعایا- چیزی که بنده تصور میکنم مایه سعادت و ترقی مملکت است مالیه مملکت میباشد و چیزی که هرکس میداند ده کرور مالیه را بهشتاد کرور میرساند ممیزی علمی است و در این پرگرام وزراء ابداً اسمی از ممیزی برده نشده وحال آنکه جناب ناصرالملك هم یك اندازه شروع باین کار نموده بودند بعقیده بنده باید ممیزی را هم در اینموقع رعایت نمود.

بحرالعلوم- اولا تبریك میگویم جناب رئیس الوزراء را که در اینموقع نازك قبول خدمت کردند و البته بر حسب مسلکی که پیشنهاد کرده اند در سعادت و ترقی مملکت مجاهدت خواهند نمود و اینکه درلایحه نوشته شده که وکلاء محترم با هیئت وزراء همراهی داشته باشند مقصود این نیست که مجلس در اجرائیات با ایشان هرماه شده وداخل در جزئیات شود بلکه مقصود این است که مجلس بامقاصد حسنه وزراء همراهی و مساعدت نماید.

(در اینموقع مجلس مجدداً سری شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 281

جلسه: 281

مذاکرات سه شنبه 9 شهر جمادی الاولی دارالشورای ملی

یك ساعت و ربع قبل از غروب مجلس منعقد شد خلاصه مذاکرات روز شنبه ویك شنبه قرائت گردید (نایب رئیس اول بجای رئیس.)

نایب رئیس- این شرحی است که حاجی میرزا آقا وکیل آذربایجان بمجلس مقدس نوشته اند قرائت میشود.

(قرائت شد اشعار داشت باینکه امورات شخصی اینجانب در تبریز مختل و بواسطه عدم مواظبت مباشرین اختلال کلی روی داده است چون لازم است بجهت سرکشی از امورات خود مدتی به تبریز رفته شخصاً سرکشی نماید لهذا از مجلس مقدس مستدعی است که سه ماهه اجازه بدهند تا بنده رفته امورات خود را منظم کرده انشاء الله برای اول میزان دراینجا حاضر باشم.

نایب رئیس- اجازه دارند بهمین ترتیب که اظهار داشته اند بروند یا نه.

آقا میرزا ابوالحسن خان- جناب حاجی میرزآقا وکیل باغیرت این مجلس هستندو خیلی خدمت باین ملت کرده اند در صورتی که خودشان صلاح بدانند البته مجلس هم با کمال بشاشت اجازه خواهند داد. (گفته شد رأی گرفته شود.)

آقا میرزا محمود- این مسئله ربطی برای گرفتن ندارد چون بسایرین هم سابقاً اجازه داده شده است البته بایشان هم اجازه میدهند.

سدالحکماء- موضوع مذاکره که از برای امروز معین شده خوبست همان موضوع مطرح مذاکره شود.

نایب رئیس- این مسئله فوق العاده است باید مطرح شده جواب گرفته شود.

وکیل الرعایا- چون از مجلس اجازه حاصل مینمایند باید رأی مجلس معلوم بشود.

حاجی میرزا آقا- امورات شخصی بنده بکلی مختل میباشد واگر بخواهم اهمال بورزم رشته امور معاشیه بنده بکلی از هم گسیخته میشود لذا در چندی قبل بعرض اینعریضه مصادعت ورزید ولی بجهت این اتفاقی که رخ داده مخصوصا استدعا کرد که قرائت نشود وحالا تا این انقلابات است نخواهم رفت البته پس از رفع انقلابات مجلس اجازه خواهدداد.

نایب رئیس- این مسئله رفتن را جناب حاج میرزا آقا در کمیسیون مالیه که بنده هم بودم کراراً اظهار میکردند و از آنوقتی که در مجلس مقدس آمده اند هیچ وقت از ایشان غفلت و مسامحه در خدمت دیده نشده است حالا هم گویا درباب اجازه دادن به ایشان کسی مخالف نباشد که اجازه داده شده بروند وبعد از تصفیه امورات شخصی زودتر مراجعت نمایند (همه تصویب کردند).

نایب رئیس- این لایحه ایست که ازوزارت مالیه در باب تفاوت عمل ولایت یزد رسیده قرائت میشود (قرائت شد اشعار داشت باینکه در باب تفاوت عمل یزد سابقاً تلگراف شد که آنچه تفاوت عمل از پنجاه هزار تومان علاوه است بطور تومان شماری موقوف المطالبه باشد اهالی یزد جواب سخت دادند و صورت آن تلگراف هم در جوف است ملاحظه خواهید فرمود واز سفارت انگلیس هم اطلاع داده شده است که اهالی یزد بقونسول خانه آمده اند و اسباب زحمت قونسول خانه را فراهم آورده اند و تلگرافی از طرف وزارت مالیه شده که سواد آن هم جوفا فرستاده شد چون این مسئله اهمیت دارد خوبست امروز در مجلس علنی مطرح شود و بنده چنین تصویب مینمایم که تلگراف شود که اصل مالیات را بدهند و تفاوت عمل بماند تا اینکه مأمورین هم خیلی زود حرکت خواهند کرد یقین است مجلس مقدس هم این رأی بنده را تصویب فرموده و مساعدت خواهند فرمود که فردا بر حسب وعده در تلگرافخانه حاضر شده جواب بدهد.)

(و بعد سواد تلگراف یزد قرائت شد اشعار داشت باینکه علماء و اشراف و تجار واصناف همه در شهر اجماع نموده و تعطیل عمومی در خصوص دادن فرع مالیات نموده اند راه عبور ومرور در کوچه ها غیر ممکن و بلوای عمومی شده استدعا که چاره از برای اینکار بفرمایید)

(سواد تلگراف وزیر مالیه هم قرائت شد مشعر بود بر اینکه جناب انتظام الملك فرع مالیات موقوف المطالبه باشد و تحقیقات محلی را هم کارسازی ننمایند تااینکه مأمورین از طرف وزارت مالیه از برای تحقیقات و رسیدگی بیایند و مشیرالممالك هم درعمل مالیه هذه السنه بهیچوجه مداخله ننماید.

وکیل التجار- از آن روز که اینمسئله مطرح مذاکره شده چندین تلگراف برای من آمده وامروز هم یك تلگراف از مدیر روزنامه سفینه النجات آمده که عموماً تعطیل واهالی بقونسولخانه انگلیس رفته اند و بنده اول کسی بودم که ممیزی را بجهت ولایت یزد تصویب کردم و گمان نرود که از اینمسئله هم ضرری عاید مالیه میشود بلکه از آن چیزیکه منظور است زیادتر عاید خواهد شدو این رأی خیلی خوبست.

نایب رئیس- پس خوبست همینطور که خودوزیر مالیه تصویب کرده اند معمول بدارند.

آقا میرزا ابوالحسن خان- بنده نمیگویم اینمسئله صحیح است یا نه البته وزیر مالیه این طور تصویب کرده و مجلس هم توصیب بکند خیلی خبوست اما نمیتوانیم این حرکت را بر خود هموار نمایم که یك ملت مشروطه بقونسولخانه یا تلگرافخانه انگلیس پناهنده شود هر گاه عرایض حق دارند چرا مستقیما بدولت یا بمجلس اظهار نمیدارند.

مستشارالدوله- بهمین مضمون تلگرافی از طرف مجلس باهالی یزد مخابره شده است که مبتنی بر پندو نصایح بود معلوم شده است نصایح مجلس را تعبیر سوء کرده اند که از جاهای دیگر این نصایح مجلس را ببعضی عبارت که تعبیر سوء بود تعبیر کردند و اینمطلب خیلی جای تأسف است.

آقا میرزا محمود- بنده همین قدر عرض میکنم این تلگرافی که به یزد مخابره میشود باید در او خیلی ملاحظه و دقت کرد که بهانه بدست اهالی سایر ولایات ندهد.

وکیل التجار- بنده عرض میکنم کسی که از اهل ایران واز اهل این خاك است باید بطوری حرکت کند که اسباب زحمت خارجه بشود ولی اهل یزد مدت یکسال ونیم است که آنچه تظلم کرده اند و عرایض خود را نموده اند کسی درست بعرض آنها گوش نداد و بواسطه کم تمدنی آنها این شد که باعث زحمت و دردسر اجزاء تلگرافخانه خارجه شده اند و این حرکتشان از روی اجبار بود والا اگر کسی بعرایض آنها رسیدگی میکرد این حرکت را نمی نمودند.

نایب رئیس- اینمسئله دیگر ختم شد واین هم یك شرح دیگری است که از وزارت مالیه رسیده باید قرائت شود.

آقا ملاحسن وارث- مسئله یزد معلوم نیست که تمام شده باشد نتیجه چه شد آخر.

نایب رئیس- چرا نتیجه گرفته شد باینطور که وزیر مالیه چنین تصویب کردند مجلس هم همینطور تصویب مینماید یا نه و همه هم تصویب کرده اند حال اگر کسی اعتراضی دارد اظهار کند.

وکیل الرعایا- همچو مطلب مهمی که ممیزی باشد مشروط بر این است که مأمورین زودتر بروند آن وقت گمانم این است که همه جا فوراً مالیات خود را بدهند قبل از آنکه ممیزی بشود وعلاوه مردم ازدادن مالیات خود را بدهند قبل از آنکه ممیزی بشود و علاوه مردم از دادن مالیات تکاهل ندارند فقط آنها از ظلم معدودی متظلم هستند وقتی که ممیزی باشد رفع همه اینها میشود وابداً نباید بعضی خیالات کرد.

آقا شیخ محمدعلی- بعقیده بنده مجلس نباید در اینمسئله مذاکره نماید زیرا که وزیر مسئول وزیر مالیه است وهر طور که او صلاح میداند باید اینمطلب را فیصل بدهد و ما نباید از برای او صلاح اندیشی نماییم اگر او مسئول مالیه است هر طور که صلاح دانسته است باید بهمان نحو مالیات را وصول نماید.

نایب رئیس- آنکه شما میفرمایید ربطی باینمسئله ندارد در موارد مهمه وزراء حق دارند که بامجلس شور نمایند خصوص چیزیکه متعلق بمالیه باشد ودر این مورد هم وزیر مالیه با مجلس شور نموده و رأی خود را هم اظهار داشته است واین ترتیب صحیحی است و خلاف قانون هم نیست پس اینمسئله بهمان نحویکه گفته شد تمام است.

(همه تصویب کردند.)

نایب رئیس- این هم شرح دیگری است که از طرف وزیر مالیه رسیده قرائت میشود قرائت شد مشعربود بر این که میرزا باقر خان دکتر مرحوم شده و چون ششصد تومان مواجب داشته است بر حسب قانون متوفیات باید علاوه آن بتصویب مجلس مقدس باشد لهذا با عریضه که پسر او بمجلس مقدس عرض کرده بمجلس ارسال شد که گفتگوشده تا رأی مجلس مقدس معلوم شود عریضه منوچهر خان پسر مرحوم میرزا باقرخان هم قرائت شد اشعار داشت بر این که شش روز است ابوی مرحوم شده و ششصد تومان مواجب داشت وچون آن مرحوم عمر خود را در راه خدمت بملت و مملکت صرف کرد ونقداً چهار نفر پسر که سه نفر آنها سفیر هستند وشش نفر دختر که چهار نفر از آنها صغیره هستند از آن مرحوم باقی مانده خودم هم مختصر مواجبی دارم و باید مخارج جمعی بازمانده کان آن مرحوم را متحمل شوم این است که راهی بنظرم نرسیده است مگر این که عریضه بمحضر مقدس شورای ملی شیدالله ارکانه عرض کنم با این ترتیب پریشانی و مخارج زیاد آنچه وکلای محترم صلاح بدانند کمال مرحمت خواهد بود.

آقا میرزا محمود- چند روز قبل هم درخصوص مسئله مواجب مرحوم عباسقلیخان تلگرافچی اینجا مذاکره شده و قرار شد که وزیر مالیه حقوق ورثه را در این موارد معین نماید با رأی خود بمجلس بفرستند تا رأی مجلس مقدس معلوم شود زیرا که اغلب از این قسم لوایح از طرف وزارت مالیه بمجلس میرسد و وقت مجلس اهم از این است که درجزئیات این مطالب رسیدگی نماید.

مؤتمن الممالك- این میرزا باقر خان چند روز است مرحوم شده واین مواجب هم شخصی است و درمقابل خدمت باو داده شده و اولاداو هم زیاد است بعقیده بنده خوب است آنچه متوفیات است یکدفعه وزیر مالیه بنویسند و بکمیسیون مالیه آمده کمیسیون هم رأی خود را معین نموده و پیشنهاد مجلس بنمایند که یکدفعه در باره تمام آنها رأی مجلس معین شود.

آقا شیخ محمد علی- عقیده بنده این است که اگر بکمیسیون رجوع شود و وقت مجلس ضایع نشود بهتر است.

نایب رئیس- بعقیده بنده آنطور که آقای مؤتمن الممالك گفتند بهتر است تاکنون آنچه متوفیات هست صورت نوشته و با رأی کمیسیون مالیه بمجلس بیاید تا در مجلس مطرح مذاکره واقع شود.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- این مطلب را بنده تصویب میکنم درصورتی که وزیر مالیه هم رأی خود را بنویسد و بکمیسیون مالیه بفرستند.

نایب رئیس- این شرحی است از طرف وزارت عدلیه رسیده وچون مدتیست که بمجلس آمده باید قرائت شده وجواب داده شود.

قریب بمضمون ذیل قرائت شد که تشکیات مردم از وضع عدلیه واضح است و تا عدلیه منظم نشود چرخهای او بکار نمی افتد و عقیده خود را اظهار میدارم که تا بی کفایتی خود را در اداره کردن امور عدلیه بخود هموار نکنم اول اینکه قانون داخلی عدلیه که بمجلس فرستاده شده باید زودتر بگذرد که بصحه همایونی رسیده اجرا شود یا انیکه مادام که قانون نرسیده اجازه داده شود که بنده از روی همان قانون که فعلا تصویب نشده ونسخه آن در وزارت عدلیه موجود است امورات داخلی عدلیه را اداره نمایم دوم این که تا بودجه عدلیه تمام نشده مواجب اجزاء ماه بماه آنچه که رسیده بعد از رسیدگی چند نفر از طرف وزارت مالیه واعضاء کمیسیون مالیه از عایدی عدلیه عوض مواجب اجزاء عدلیه داده شود و اگر کم است وزارت مالیه از محل دیگر بدهد واگر زیاد آمد بخزانه دولت عاید گردد سیم اینکه در احضار واجراء احکام مجلس باید قراری بگذارد که شفاعت و توسط ابداً در بین نباشد چهارم بواسطه ضیق مکان خوبست اطاق نظام را بعدلیه بدهند که توسعه و گنجایش برای ادارات عدلیه حاصل شود پنجم اهالی نقاطیکه شعبات عدلیه نرفته شکایت دارند وحکام بطور سابق در هر کار داخل شده ده یك و ده نیم را دریافت مینمایند و مأمورین عدلیه سرگردان هستند در اینکار هم باید قرار قطعی داده شود که مأمورین بروند ششم مقصرین که استنطاق میشوندوباید بمجلس بروند اینجا گنجایش ندارد خوبست محبس دولتی واگذار شود که اسابب عسرت نباشد هفتم محض اینکه همه روزه عدلیه مورد اعتراض انجمنها وملت واقع نشود در باب احکام و حدود تا تصویب شدن قانون عدلیه قراری بگذارند و دراین مراتب معروضه منتظر جواب است.

وکیل التجار- این مطالبی که نوشته اند صحیح است وباید جواب داده شود لکن دو مسئله آن بنظر بنده صحیح نیامده یکی مسئله اجرا است و در مسئله اجرا آنچه بنده دیده ام مصدر اجرا عدلیه نیست بلکه نظمیه است واگر مهم باشد با حکومت است و محبوسین هم نباید در عدلیه حبس شوند اگر مدت حبس محبوسین کم است در نظمیه والا در محبس دولتی باید محبوس شوند اما در باب محاکم بنده میخواهم یك چیزی عرض کنم که رفع سوء ظن بعضی از ملت بشود.

بعضی از حکمها که از مجلس برای رسیدگی و احقاق حق متظلمین نوشته شده آنرا دست آویز کرده و حکم قطعی داده است که بر حسب حکم مجلس است اسباب اختلال را فراهم آورده اند و مخصوصا در چند فقره از این احکام رسیدگی شده از روی دفتر مجلس معلوم شد که مجلس ابداً حکم قطعی نداده ونمیدهد.

آقا شیخ محمد علی- د راین لایحه چند مسئله نوشته شده یکی مسئله قانون داخلی است مجلس هیچوقت نمیتواند قانون داخلی هیچ وزارتخانه رابنویسد مجلس قانون مملکتی را مینویسد قانون داخله هر وزارتخانه راجع بخود وزیراست بلی در باب بودجه آن باید نظر داشته باشد اگر چه قانون داخله عدلیه بمجلس آمده ولی حق مجلس نیست که در آن مداخله نماید مگر اینکه وزیر بیاید بمجلس و همراهی بخواهد مسئله دیگر در باب مالیه این مسئله هم راجع بوزیر مالیه است بیاید از وزارت عدلیه بوزارت مالیه اخطار شود و وزیر مالیه تحقیقات خود را کرده بعد آنچه صلاح دانست پیشنهاد مجلس نماید اما در باب محبس البته لازم دارد وآن هم راجع بوزارت داخله است پس مجلس در هیچ یك از این اظهارات نباید داخل شده مذاکره نماید.

آقا میرزا محمود- چون از طرف مجلس چند روز در عدلیه بودیم و قدری از ترتیبات آنجا مسبوق هستم عرض میکنم اینکه وکیل التجار گفتند اجراء با نظمیه است این طور نیست اگر جنحه و جنایت است آنها با نظمیه است والا بعضی اجرائیات با عدلیه است واگر ما بخواهیم عدلیه صحیح داشته باشیم باید مقاصد صحیحه آنها را قبول کنیم.

نایب رئیس- یا باید برای این کار کمیسیونی معین شده وجواب داده شود یا اگر در مجلس باید مذاکره شود یکی یکی مطرح ومذاکره شود و بعد جواب داده شود.

بحرالعلوم- اینجا یك مطلب نوشته شده است و آن این است که نوشته یا قوانین را بدهید یا اینکه تا قانون تمام نشده است بمن واگذار شودکه من آنچه میدانم رفتار نمایم واین صحیح نیست.

نایب رئیس- اینطور نیست نوشته است مادام که قانون تمام نشده است همان قانون که بمجلس فرستاده شده ویك نسخه آن در عدیه است اجازه دهید تابآن ترتیب رفتار شود در ترتیب نظم داخلی عدلیه حالا یا باید رجوع بکمیسیون شده یا اینکه یکی یکی مطرح شده و تمام شود و اینکه گفته شد قانون عدلیه کار خود عدلیه است و بمجلس ربط ندارد این طور هم نیست آن قانون داخله عدلیه است واما قانون عدلیه البته باید از مجلس بگذرد.

آقا شیخ اسمعیل- عرض بنده این است چه قانون نوشته شود چه نوشته نشود قانون در مملکت ما قانون اسلام است وباید از آن قرار رتفار شود وهر قانون هم نوشته شود البته مطابق با قانون اسلام نوشته خواهد شد.

نایب رئیس- اشتباه نشود این مسئله که از وزارت عدلیه اظهار شده راجع بترتیب انتظام اداره ایست که بچه ترتیب محاکم بشود و هر کس تکلیفش چیست.

بحرالعلوم- قانونیکه نه در مجلس تصویب شده ونه در کمیسیون چطور میشود وزارت عدلیه او را بموقع اجرا گذارد وتاتصویب نشود اسباب اشکال خواهد شد.

آقا شیخ یوسف- البته همه کس میداند که امور داخلی هر اداره که فلان اداره چند اطاق لازم دارد و چقدر اجزاء این مسئله لازم نیست که مطابق با شرع باشد اما در قضا واحکام شرعی بدیهی است که آن موافق قانون شرع خواهد بود بعقیده بنده خوب است جواب داده شود که آنچه راجع بانتظام امور داخلی وزارت عدلیه است از روی همان قانون ترتیب بدهند و احکام هم البته بدیهی است که باید بموجب شرع باشد اگر صلاح است همینطور جواب داده شود والا عدلیه بسته شود زیرا که این مردم بارها فریاد کرده اند که ما عدلیه میخواهیم و اینکه فعلا هست باین ترتیب عدلیه نیست.

آقا شیخ محمدحسین- دراین لایحه وزارت عدلیه آنچه را که راجع بامورات عرفی و دولتی است بهمان قانون غیر مصحح رفتار نمایند واما در قضاوت شرعیات که گفتگویی نیست همین است که از قبل بوده و حالا هم باید باشد اینکه دیگر قانون نمیخواهد اما اینکه کلیه دعاوی و مطالب شرعیه اول باید رجوع بمحاکم شرعیه شده و از آنجا بعدلیه آمده پس از آن در تعیین حکم و مجازات باز رجوع بمحاکم شود در اینهماشکالی نباید باشد وادارات عدلیه را هم با همین قانون غیر مصحح مرتب نمایند ضرری ندارد.

نایب رئیس- آن ماده که در قانون اساسی نوشته شده است که دیوان عدالت عظمی مرجع رسمی تظلمات عمومی است این مسلم است وابتداء باید تمام تظلمات بآنجا رجوع شده بعد از آنجا رجوع بمحاکم شرعیه گردد و کسی هم حرفی ندارد دراینکه مرافعات واحکام شرعیه بامحاکم شرعیه است و قانون عدلیه فقط برای تنظیم ادارات و ترتیب طرق اجرای احکام است.

آقا شیخ محمد علی- این ترتیب ادارات را میشود از روی همان قانون غیر مصحح هم رفتار نمود وعیبی هم ندارد.

وکیل التجار- خوبست این لایحه رجوع شود بکمیسیون تا اینکه درست از روی دقت جوابی برای آن نوشته بعد از آن بیاید بمجلس.

نایب رئیس- بلی بعقیده بنده هم خوبست که رجوع بکمیسیون بشود چون بعضی مطالب دیگر هم هست که از عدلیه رسیده حالا رجوع بشود بهمان کمیسیون عدلیه که برقرار است تا دقت نموده جواب نوشته شود پس از آن بیاید بمجلس یا بکمیسیون دیگر.

حسام الاسلام- اجازه بفرمایید تا اینکه این ماده از قانون اساسی را بخوانم (اصل هفتاد و یکم دیوان عدالت عظمی و محاکم عدلیه مرجع رسمی تظلمات عمومی هستندوقضاوت در امور شرعیه با عدول مجتهدین جامع الشرایط است) این ماده اساس کار ماست در کمیسیون عدلیه الان آقایان مشغول تصفیه قوانین عدلیه هستند از جناب نایب رئیس خواهش مینمایم تأکید فرمایند که درهر هفته هر چند ماده که تصحیح میشود بیاید بمجلس و تصویب شده بعدلیه فرستاده شود که ازروی همان رفتار کنند عدلیه حافظ حقوق و حدود مردم است باید در جواب این لایحه خیلی تأکید شود که زودتر جواب آن فرستاده شود ودر باب بودجه عدلیه همانطور که گفته شد باید رجوع شود بوزیر مالیه و از آنجا بمجلس بیاید ودر باب اینکه مأمورین عدلیه بولایات نرفته اند واز این حیث مردم شکایت دارند

صحیح نوشته شده حکام هم حق العمل میگیرندوهم حقوق خوبست در این باب هم رجوع شود بوزیر مالیه و در باب تمبر هم متعلق بدیوان محاسبات است بعقیده بنده ابداً کمیسیون برای اینمسئله لازم نیست بلکه اساس همانست که عرض شد باید به کمیسیون عدلیه تأکید واصرار شود که قوانین عدلیه را زودتر تنقیح کرده به مجلس بدهند.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بعقیده بنده رجوع شود بیك کمیسیونی که درآنجا دقت نظر کرده هر یك از مطالب آن که راجع بهر کجا است ارجاع شود حالا اذعان وکلا درست مسبوق بمطالب این لایحه نیست وباینطور هم که داخل در جزئیات شده مذاکره شود نتیجه حاصل نخواهدشد چنانچه فعلا درباب بودجه وزارت عدلیه اشتباه شده است و مطلب در بودجه وزارت عدلیه نیست بلکه در اینجا مقصود اینست که یك حقوقی فعلا برای اجزاء معین کرده اند که آنحقوق باید ماه بماه بآنها برسد و بعقیده بنده باید این لایحه رجوع بکمیسیون بشود.

نایب رئیس- این لایحه باید تجزیه شود آنچه راجع بکمیسیون عدلیه است بآنجا رجوع شود و آنچه هم متعلق بمالیه است رجوع بکمیسیون مالیه گردد مطالب متفرقه را هم کمیسیون فوق العاده رسیدگی نماید.

آقا شیخ محمدعلی- اینکه میفرمایید رجوع بکمیسیون عدلیه شود ثبت الارض ثم انقش اصلا کمیسیون عدلیه نیست تا اینکه رجوع بآنجا بشود کمیسیونی که اعضای آن غیر معلوم واعضای رئیسه آن غیر معین و تاحال صورت کمیسیونی پیدا نکرده چطور میشود مطلبی بآنجا رجوع کرد دیگر اینکه این ترتیبی را که در این لایحه نوشته شده اگر آن کمیسیون عدلیه هم باشد نمیشود بآنجا رجوع کرد زیرا که آنکمیسیون بجهت قوانینی که متعلق شرعیات است مذاکره مینماید واینکه در آن لایحه نوشته اند متعلق بامورات داخلی عدلیه است ربطی بکمیسیون ندارد باید اینگونه لوایح را هیئت رئیسه پس از ملاحظه آنچه راجع بهر کجا است رجوع کنند.

نایب رئیس- هیئت رئیسه تمام اینها را دیدند و ملاحظه کردند و آنچه که راجع بهر کمیسیونیست رجوع میشود حالا آنچه که راجع بکمیسیون عدلیه است بهمانکمیسیونی که فعلا برقرار است رجوع میشود و آنچه هم که راجع بمالیه است بکمیسیون مالیه رجوع میشود باقی از مطالب دیگر هم یك کمیسیون موقتی انتخاب میشود که زودتر آنها را ملاحظه کرده جوابی برای آنها بنویسند بمجلس بدهند و این بچند جلسه تمام خواهد شد اینقدرها طولی ندارد و حالا اینکمیسیون را اگر صلاح میدانند بنده بعضی اشخاص که در نظر دارم معین نمایم چون وکلای محترم غالباً در کمیسیون فوق العاده که تشکیل شده هستند لهذا اشخاصیکه انتخاب نموده ام از اینقرار است:

حسنعلی خان، سیدالحکما، آقا میرزا محمود، آقا شیخ یوسف، وکیل التجار، حاجی محمد، ابراهیم وارث.

وکیل التجار- این اشاصی که انتخاب شده اند و بعلاوه عده دیگر اکثر آنها در کمیسیون عرایض هستند و بعقیده بنده این لایحه عدلیه هم بهمان کمیسیون عرایض رجوع شود بهتر است.

ادیب التجار- عقیده بنده هم همین است که رجوع بکمیسیون عرایض شود زیرا که اولا چند تن از علماء و وکلاء در آنجا هستند وعلاوه معاون وزارت عدلیه هم اکثر اوقات بجهت توضیحات در کمیسیون عرایض حاضر میشود پس بهمین کمیسیون عرایض رجوع شود بهتر است در بعضی از مطالب از معاون وزارت عدلیه هم توضیح خواسته میشود.

نایب رئیس- بعقیده بنده رجوع بکمیسیون عرایض بشود بهتر است گمانم این است که دیگر امروز فرصت اینکه داخل موضوعی که برای امروز معین شده که نتیجه لایحه وزیر جنگ بود نخواهیم داشت خوب است چند نفری که اجازه نطق خواسته اند مطلب خود را اظهار نمایند.

مؤتمن الممالك- بنده در باب تفاوت عمل یزد میخواهم اظهار نمایم اگرچه ختم شده ولی من باب توضیح عرض میکنم که این مسئله یزد همان است که آقای معاضدالسلطنه چندروز قبل اظهار داشتند محرك دارند و این حرف مورد توجه نشد ابداً تفاوت عمل علاوه بر آنها تحمیل نشده هفتاد و هشت هزار تومان فرع مالیات آنجا است که چهل وچهارهزار تومان آن از بابت تفاوت تیولات است که خود صاحبان تیولات متقبل شده اند باید بدهند و دراین مسئله باید دقت شود.

آقا ملاحسن وارث- از این حادثه که واقع شده مردم منتظراند اگر نتیجه بدست آمده اظهار شود که موجب اسکات مردم بشود.

نایب رئیس- این مطلب را قبل از اینکه مجلس منعقد بشود از جناب رئیس استفسار کردیم که چیزی اظهار شود گفتند چون هنوز نتیجه بدست نیامده امروز مسکوت عنه بگذاریم ولی اگر لازم است جناب مستشارالدوله که یکی از اعضاء آن کمیسیون هستند اطلاعات خود را اظهار نمایند.

آقا ملا حسن وارث- بلی اگر لطف فرموده اظهار فرمایند ضرر ندارد.

مستشارالدوله- پوشیده نیست که در چند روز قبل برای استحکام روابط واتحاد بین ملت ودولت کمیسیونی تشکیل شد که سد بعضی القاآت را از مقام سلطنتی بنمایند و مشغول باینکار شدند وامروزه هم بر هر کس معلوم شده که تا روابط بین دولت و ملت مستحکم نشود هیچ کاری از پیش نخواهد رفت این بود که کمیسیون بطور فوق العاده تشکیل شده و مشغول کار بودند که این اتفاق افتاد لهذا مشغول مذاکرات واصلاح این واقعه شده و فیمابین مذاکرات بعمل آمده واقدامات غیر مستقیم و مستقیم هم شده ولی از این اقدامات تاکنون نتیجه کامل بدست نیامده است چیزی که هست از اقدامات امروز یعنی تبعید این سه نفر و قطع مخابرات و سیم تلگراف قدری اسباب وحشت مردم فراهم آمده حتی از آذربایجان هم پی درپی تلگراف میشود که جهت قطع مخابرات چیست مقصود این است که این ترتیب فی الجمله باعث پریشانی حواس کمیسیون شده معهذا الان هم مشغول اقدامات ومذاکره هستند و یکی از وسایط هم شاهزاده نیرالدوله است که آمده اند و با حضور حجج اسلام مشغول مذاکره هستند و وزرا هم احضار شده اند این اقدامات از طرف کمیسیون شده ولی چیزی که هست کمیسیون هنوز نمیتواند راپورت کامل از اقدامات خود بدهد زیراکه نتیجه کامل بدست نیامده فقط همین بود که بنده عرض کردم و تاکنون هم از اقدامات خود یأس حاصل نکرده است وامیدوار است که اصلاح شده و نتیجه صحیح گرفته شود.

(مجلس وقت غروب ختم شد.)

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 282

جلسه: 282

مذاکرات یکشنبه 14 جمادی الاولی 1326 دارالشورای ملی

مجلس بر حسب معمول دو ساعت و ربع بغروب مانده سراً منعقد گردید پس از مدتی مذاکره در یك ساعت قبل از غروب لزوما علنی شد لایحه که از طرف مجلس برای تقدیم حضور همایونی نوشته شده بود که با هیئتی از وکلاء شرفیاب حضور همایونی شوند دفعه اول ودوم آن قرائت شده عموما مطالب مندرجه در لایحه را تصویب کردند واسامی هیئتی که مقرر شد با لایحه شرفیاب حضور همایونی شوند از قرار ذیل است:

آقای حاجی امام جمعه، حاجی شیخعلی نوری، حاجی میرزا علی آقا، حسام الاسلام، آقامیرزا طاهر، حسینقلی خان نواب.

و ما انشاء الله عین لایحه را در روز آتیه درج و منتشر خواهیم کرد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 283

جلسه: 283

مذاکرات دارالشورای ملی 3 شنبه 16 جمادی الاولی 1326

یك ساعت بغروب مانده مجلس منعقد شد.

خلاصه مذاکرات جلسه قبل قرائت گردید.

رئیس- بعد از آن که آن روز مجلس مقدس رأی داد که هیئتی از طرف مجلس مقدس بحضور مبارك اعلیحضرت همایونی شرفیاب شده ولایحه که از طرف مجلس نوشته شده بود تقدیم حضور مابرك شود برای شرفیابی وقت خواسته بودیم و برای امروز وقت را معین فرمودند لهذا هیئت مزبوره شرفیاب شده ولایحه را تقدیم داشتند در جواب فرمودند که جواب را نوشته خواهم فرستاد و بعضی فرمایشات شفاهی هم فرمودند که ماحصل آن این بود که من همانطور که از سابق کمال همراهی ومساعدت را با مجلس مقدس داشتم حالا هم دارم و خواهم داشت و من خود عاشق این اساس هستم و جواب لایحه هم صادر و فرستاده خواهد شد این بود فرمایشات اعلیحضرت همایونی.

وکیل التجار- بنده متحیرم از اینکه وقتی که یك هیئتی بحضور اعلیحضرت همایونی مشرف میشوند غیر از اظهار همراهی از اعلیحضرت همایونی چیزی شنیده و دیده نمیشود و درواقع غیر مهم نباید باشد واز طرف نمایندگان ملت هم غیر از جریان امور از مجرای قانون و جریان قانون تاکنون چیزی دیده نشده وبا اینحال بنده نمیدانم از چیست که اینگونه اسباب اختلال فراهم میآید و برای چیست و عاقبت آن معلوم نیست که چه میشود و بدیهی است که مجلس شورای ملی تاکنون غیر از صلح و مسالمت راه دیگری نپیموده ونخواهد هم پیمود واین همه تلگرافاتی که از ولایات میرسد تا حال جواب آنها داده نشده و همین نرسیدن جواب تلگرافات باعث تشویش خاطر آنان خواهد بود آن روز که میخواستند مردم را از مسجد متفرق کند با آن ایستادگی مردم که فی الجمله سوء ظنی هم از بعضی حاصل کرده بودند بهر نحوی بود مجلس آنها را متفرق نمود وهمه این مطالب را بردباری نموده تحمل کرده در اینصورت با اینحال اغتشاش ولایات مجلس باید بهر طوری که هست بتوسط وزراء مسئول زودتر جواب این لایحه را بخواهد تا اینکه جواب تلگرافات ولایات داده شود وهمه میدانند که این فصل فصل زراعت مردم است این هیجان وتعطیل چقدر اسباب خسارت وضرر خواهد شد هر گاه این طوری که اظهار همراهی و مساعدت فرمودند و از این راه اطمینانی برای وکلاء حاصل است زودتر بیك نحوی ولایات را ساکت نمایند وهر گاه باز همان اشخاص که اسباب این فتنه وفساد هسند حال هم نگذارند که اصلاحی شود آنوقت هم مجلس باید تکلیف خود را بداند تا اینکه تکلیف مردم هم معلوم شده زودتر آسوده شوند.

وکیل الرعایا- همه چیز را می بینیم برخلاف آن چیزکه میشنویم نمیدانیم که راحتی ده نفر یا صد نفر یا هزار نفر برای یك مملکت کافی است که تا ما هم بتکلیف خود عمل نماییم اگر در حقیقت اجرای قانون انصاف ومروت است باید طوری کرد که سایر مردم هم آسوده و راحت شوند واینهمه تجار واصناف بازار که متحمل این خسارت وزحمت شده اند باید سه برابر قوه آن روزی زحمت کشیده که آنها را راضی نموده تا بر سر کسب خود بروند بدیهی است که ما با کسی طرف نیستیم و شخص اعلیحضرت هم که عاشق قانون وکنستی توسیون بوده و هستند واین اتفاقات هم معلوم است که از کجا است با این همه صدمات آخر یك تکلیفی برای این مردم باید معین شود واین مردم در مدت شصت سال بطور دیگری گرفتار ظلم واستبداد بودند و حالا بواسطه چند نفر مفسد دچار اینگونه صدمات ومخاطرات هستند.

آقا میرزا سید حسن- در این چند روزه انقلابات اهالی تمام ولایات در صدد مطالبه حقوق ضایع شده خود برآمده اندو اتصالا تلگرافات است که میرسد ومجلس هم بر حسب صلاح دید همین لایحه را نوشته تقدیم حضور همایونی کرد وجواب اینهم امشب یا فردا خواهد رسید اما ابداً ترتیب آسایش و اطمینان مردم معلوم نیست خوب است فعلا کمیسیونی تشکیل شده در باب انتظام وآسایش ولایات مذاکره نموده ترتیبی مقرر نمایند تا جوابی که میرسد تکلیف معلوم شود.

آقا ملا حسن وارث- در این خصوص فعلا هر چه مذاکره شود بی نتیجه خواهد بود تا جواب لایحه نرسد معلوم نخواهدشد البته اگر انشاء الله جواب مساعد رسید آن وقت قراری در آسایش ولایات و مردم داده خواهد شد وحالا مذاکره در این موضوع بی ثمر است.

آقا شیخ حسین- آنچه که آقا ملا حسن گفتند صحیح است ولی اینمردم که در ولایات جمع شده اند حرف حساب دارند البته کسی که از کسی طلب دارد اول بطور انسانیت وملایمت مطالبه طلب خود را مینماید اینکه در روزنامجات و لوایح مینویسند که اعلیحضرت پدر مهربان است یقین است که اعلیحضرت پدر مهربان بوده و میباشند.

اعلیحضرت مظفرالدین شاه در زمان خود این حقوق کنستی توسیون را بملت عطا فرمودند واین اعلیحضرت هم امضا فرموده اند البته این اعلیحضرت پدر مهربان همانطور که مساعدت فرموده اند بعدها هم خواهند فرمودواینمردم هم حقوق خودشان را مطالبه مینمایند البته اعلیحضرت هم مرحمت خواهند فرمود.

آقا میرزا محمود- بنده با جناب آقا ملا حسن هم عقیده هستم وکلای ملت آخرین صلاح خود را دراین دیدند که این لایحه را نوشته تقدیم حضور همایونی نمودند و آنچه نقض عهد و مخالفت قانون شده در آن نوشته شده است پس تا جواب لایحه نرسد تکلیف معلوم نیست ومذاکرات بی نتیجه و بی حاصل است.

مبشرالسلطان- قراربود که پس از تقدیم لایحه که در باب ترمیم مواد قانون اساسی بود هیئتی که شرفیاب حضور همایونی میشوند شفاهاً هم در همان زمینه بعضی توضیحات عرضه بدارند آیا مقام این نبود که از حضور همایونی سئوال شود که گرفتاری میرزا سلیمان خان باین ترتیب مطابق کدام قانون بوده است.

حسام الاسلام- معمول این بود که هر لایحه که از مجلس تقدیم حضور همایونی قرائت شود وبنده هم یکدفعه لایحه را در حضور همایونی قرائت کردم و در حقیقت این لایحه زبان ملت و مجلس بوده و رسمیت داشت وما از درباریان شکایت داشتیم که نمیگذارند عرایض ما بحضور همایونی برسد حال میخواهم سئوال کنم که چرا این لایحه قرائت نشده است.

آقای حاجی امام جمعه- بعد از آنکه تمام کره ارض مارا بمشروطیت شناخته اند دیگر در اینجا بنشینیم و بگوییم که ما حقوق خودمان را میخواهیم بسیار بیجاو بیمعنی است مطلب دیگر اینکه فعلاما در این موضوع نباید بحث کنیم آنچه که گفته شود زیادی خواهد بود تا این که جواب لایحه برسد.

رئیس- غرض از تشکیل اینمجلس امروز این بود که آن لایحه که بآن هیئت فرستاده شده بحضور همایونی تقدیم و شرفیاب شده اندو کمال مساعدت و همراهی را هم اظهار فرمودند و در آن لایحه هم آنچه مقاصد وکلاء و ملت بود تماماً مندرج بوده است و قرار شد که جواب آنرا مرقوم داشته بمجلس مقدس بفرستند بعد از آنکه جواب آن لایحه آمد آنوقت آنچه لازمه مذاکره است میشود فعلا در اینموضوع دیگر جای صحبت و مذاکره نیست اما این که جناب حسام الاسلام گفتند آن لایحه چرا خوانده نشده عرض میکنم شما که در آنجا نبودید که ببینید خوانده شده است یا نه معلوم است چیزی که از طرف مجلس واز زبان وکلا و ملت بحضور همایونی تقدیم شود قرائت خواهد شد و اعلیحضرت همایونی با کمال دقت آن لایحه را ملاحظه و تمام آن را قرائت فرمودند و مقرر داشتند که جواب را بمجلس مقدس میفرستم و کمال مساعدت وهمراهی را هم اظهار داشته اند دیگر در اینموضوع جای مذاکره و صحبت نیست.

مجلس در نیم ساعت قبل از غروب ختم شد.

سواد لایحه که از طرف مجلس مقدس بمصحوب هیئتی از وکلاء محترم تقدیم حضور مبارك اعلیحضرت همیونی گردید.

15 جمادی الاولی:

بشرف سده سنیه اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی خلد الله ملکه وسلطانه میرساند:

در جاییکه از دولت چند هزار ساله ایران نمانده بود مگر اسمی بلامسمی و قوای حبوتیه آن با تسلط خارجه و جهل و بی قیدی داخله به اسفل مراتب سقوط رسیده سلاسل امنیت واستقلال آن منتهی بود بموئی موسوم به اراده ملوکانه که آنهم در مقابل تند باد اغراض اجانب سفیل و سرگردان رو به مخاطرات عظیمه سیر مراتب مضره مینمود چون مشیت خداوندی منشور اضمحلال آن را امضاء نفرموده بود ندای غیبی اسلامیت وایرانیت افراد اهالی را از خواب غفلت بیدار و براهی هدایت فرمود که هادی عقل و تجربه در طی مراحل تاریخ اختیار نموده لهذا یکباره خاص و عام مملکت با وجود اختلاف مدارك پی بمخاطرات و مهالك برده بیك حرکت غیورانه از فضاحت و بی حسی خود را دور ساخته تنبیه باین دو اصل اصیل استقلال ملیت و استحکام قومیت شدند که قوای مملکت ناشی از ملت است و سلطنت ودیعه ایست که بموهبت الهی از طرف ملت بشخص پادشاه مفوض شده است لاجرم خواستار تغییر مسلك سلطننت شدند و اعلیحضرت شاهنشاه مبرور انار الله برهانه بامضای فرمان مشروطیت واعطای سعادت حریت منتی بزرگ بر ملت نهاده نام خود را برحمت ابدی زینت تاریخ ایران ساختند ولی تکمیل این عطیت و تتمیم این موهبت را روزگار برای تقدیس و تکریم نام نامی اعلیحضرت همایونی ذخیره کرده بود این استکه مساعدت بخت بلند و طالع ارجمند همایونی در اواخر ولایت عهد واول جلوس میمنت مأنوس رضای شاهانه را به تصدیق مشروطیت جالب شده در 27 ذی حجه 1324 حسن نیت شاهانه را با آروزی ملت که بصورت هیجان عمومی ظاهر گشته بود توفیق داده به اکمال نواقص قانون اساسی فرمان دادند در صورتی که جهانیان منتظر بودند که از این تجاذب حقیقی که بین پادشاه و رعیت حاصل و با این سرمایه سعادت که بتوفیقات خداوندی کامل گردید آثار ترقی وتمدن بسرعت و سهولتی که شایسته نجابت ملی و فطانت جبلی ایرانیان است ظاهر و موجبات امن و آسایش عمومی فراهم گردد روزبروز اغتشاش ولایات و ناامنی طرق و شوارع انقلابات سرحدات زیادتر و در خود پایتخت که در تحت نظر مستقیم اعلیضحرت شاهنشاهی و هیئت دولت و مجلس شورای ملی است وقایعی بس ناگوار اتفاق افتاد که اگر در صور و علل آنها شور دقیق و غور عمیق بعمل آید هر یك از آنها لکه مبرمی است که از انتساب آن باذنی مقربین دربار هر چند قلم ایرانی را شرم آید تاریخ که در محور حقایق امور متحرك لایزال است بدبختانه در ثبت و ضبط آن شرم و ترحم نخواهد داشت تعداد آن قبایح وتذکار آن فضایح را چه حاجت که اجتماعات حضرت عبدالعظیم و واقعه میدان توپخانه و غیره وغیره هنوز در السنه و افواه مثل سال طاعوت و وباء در عدادتواریخ بدبختی ایران مملکت مذکور و مرکوز اذهان است از اثرات آن اتفاقات فضیحه هنوز دلهای رمیده رعیت آرام نیافته و جراحتهای وارده بر قلوب ملت کاملا التیام نپذیرفته بودکه باز مفسدین بی ایمان امان نداده برای اخلال روابط پادشاه و رعیت وقایع چند روز قبل را حاضر واحوال ماه ذیقعده را بوجهی شدیدتر و در ظرف دو روز از حاصل زحمات دو ساله قیمت کلی را بهدر داده

از جمله اصل نهم و دهم و دوازدهم وچهاردهم و بیست وسوم را که روح قوانین اساسی است نقض نموده مجدداً نونهال امید را که بهزاران آه و تدبیر و خون دل در قلوب رعایامیروید از بیخ وبن برانداخته بجای آن یأس و حیرت و یأس و شدت نشانده اند مخصوصا در موقعیکه سرحدات مملکت دچار مخاطرات عظیمه است نفاق خانه برانداز خانگی را باین شدت حادث نمودندکه خاطر مقدس همایونی رامثل مساعی وکلای ملت و وزرای دولت و قوای مادی و معنوی مملکت که ناشی از اطاعت رعیت است مشغول همدیگر سازند و بر مقاصد سوء خود پردازند بدیهی است که دوام این حال ملازم است با اضمحلال دولت قویم و قدیم ایران و ایرانی مسلمان که بمدلول فرمان قضا جریان اسناد ازل از آب حیات حب الوطن من الایمان آب خورده با بیداری حواس بطور خاص تشنه حفظ حقوق خویش است متحمل نخواهد شد که ایران واسلام خود را با هر چه در او هست آلت بازیچه چند نفر مفسد درباری ببندد دستخط همایونی که روز جمعه بر تفرقه معدودی رعایا که بطور صلح وسلم جبر کسور واقعه بر قوانین اساسی و اعاده حقوق رفته خویش را متظلماً استدعا میکردند بهر تدبیر واصرار بود از

طرف مجلس شورای ملی که در طی تمامی طرق چاره ساعی است بموقع اجرا گذارده شد ولی این اقدام وامثال آن از قبیل سرشك از رخ پاك کردن است در حالتیکه خون دلها در فوران و کلیه ایران در هیجان است نقض قوانین اساسی از شمال تا جنوب واز مشرق تا مغرب ایران را با ناله و افغان پر کرده که اگر این ناله و فریادها یکجا جمع شود خدای نخواسته چه آهنگ مخالفی از آن ظهور تواندکرد بالجمله تکلیف بر وکلای ملت خیلی سخت شده انتظار مردم طهران و فشار ولایات در اعاده احترام قوانین و اصلاح کلی امور آن بآن در تزاید و فرصت و مجال را از دست میبرد آنچه بطور قطع بر عقلای مملکت ثابت شده است علت واقعی این همه خرابیها و تکرار اتفاقات ناگوار که شأن عهود و شیشه دلها را یك جا میشکند وحرمت قانون با نوامیس سوگند اسلامی را یکسره برطرف میکند دو چیز است اولا شبهات مغرضین تاکنون مانع شده است که در قلب شاهانه این اعتقاد راسخ شود که در سلطنت مشروطه تمامی امور در تمامی اوقات باید در مجاری قانونی سیر نماید تا اصول ذیل قانونی اساسی از لفظ بمعنی رسد.

اصل چهل و چهارم: شخص پادشاه از مسئولیت مبراست وزرای دولت در هر گونه امورمسئول مجلس هستند.

اصل 45- کلیه قوانین و دستخطهای پادشاه در امور مملکتی وقتی اجرا میشود که بامضای وزیر مسئول رسیده باشد و مسئول صحت مدلول فرمان ودستخط همان وزیر است.

اصل 57- اختیارات و اقتدارات سلطنتی همان است که در قوانین مشروطیت حاضره تصریح شده است.

اصل 64- وزراء نمیتوانند احکام شفاهی یا کتبی پادشاه را مستمسك قرار داده سلب مسئولیت از خودشان نمایند در صورتیکه کلیه اور از جزئی و کلی در مجرای وزارت خانه ها فیص پذیرفت مسئولیت نیك و بد آن از شخص همایون شاهنشاهی مرتفع و بر عهده وزراء تحقق می یابد و قدس مقام منیع سلطنت تمامه محفوظ میماند والا در صورت بی اطلاعی وزیر از فلان امر کلی یا جزئی ایراد مسئولیت بر آن وزیر بدیهی است از طریق عدل و عقل خارج است و در اساسیکه بتجارب هزار ساله عقلا و حکمای جهان مرتب شده است البته تصور چنین امر بی رویه و عجیب نمیگنجد که فعل عمر و را زید مسؤل باشد.

ثانیاً آنچه بیقین پیوسته است اغراض مفسدین چند که دشمن ملت و دولت و خائن شخص شخصی همایونی هستند در میان نیت پاك و فطرت تابناك همایونی که از مزایای سلاطن عظیم الشأن است و حقوق رعایای صدقت شعار حائل وحاجبند و هر ساعت خاطر مقدس ملوکانه را بر صرافتهایی جلب میکند که با خیر و صلاح عامه فرسنگها مسافت دارد و هر دقیقه بالقای شبهات مغرضانه قلب شاهانه را از معانی اصول مشروطیت و قوانین اساسی منصرف ساخته باقتضای خود خواهی و استبداد ذاتی خودشان یا در راه خدمت بمصلحت غیر متابعت قوانین مملکتی را گویا در حضور مبارك مغایر شئون سلطنتی جلوه داده بقدر امکان و بهر فرصتی می یابند خاطر مقدس را بر ابقای الفاظ و انهدام معانی اصول قانون وامیدارند لهذا مادامی که کسور واقعه بر قوانین اساسی جبران نشده واعاده احترام قانون بعمل نیامده است و در آینده کلیه امورات در مجاری قانونی حل و فصل نشود و نمایندگان ملت را اطمینان کامل حاصل نگردد که بر حفظ تمامی حقوقی ملت قادر خواهند بودو بمثل آنچه تاحال واقع شده بار دیگر نقض عهد و قانون نخواهد شد مجبوریت تامه وارد خواهد بود که وکلای ملت باقضاء وظایفی که دیانتاً و وجواناً با شهادت خداوند و توسط قرآن مجید بر عهده گرفته اند عدم امکان تحمل خود را بفشار فوق العاده مسئولیت یك ملت بموکلین خود اعلام نمایند والسلام علی من التبع الهدی.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 284

مذاکرات پنجشنبه 18 جمادی الاولی 1326

دو ساعت قبل از غروب مجلس بطور سری منعقد شد پس از مدتی مذاکرات سه ربع قبل از غروب علنی شده شرحی که از طرف عموم انجمنها بمجلس مقدس عرضه شده بود از قرار ذیل قرائت گردید عرضحال نمایندگان انجمنهای ملی حضور محترم اعضاء کمیسیون رئیسه مجس مقدس شورای ملی شیدالله ارکانه سه روز است که تلگرافهای کثیره از طرف اعضاء انجمنها و سایر اشخاص باداره مرکزی تلگرافخانه فرستاده اند که بولایات مخابره شود تاکنون مخابره نکرده همه را توقیف کرده اند چون سد راه مخابرات خصوص در این موقع و وضع حالیه بکلی مخالف آزادی و حریت و مواد قانون اساسی است علیهذا از اعضاء کمیسیون رئیسه استدعا میشود که باید مقام رد مانع و انسداد ابواب مخابرات لطفا برآمده که رفع وحشت عامه ناس از این فقره بشود یا اجازه فرمایند که صاحبان تلگراف خود مستقیما باداره تلگرافخانه مرکزی رفته تلگراف چیان رامجبور نمایند که تلگرافات مخابره و متعاطبه بشود استدعای ثانی آنکه بذل مرحمت فرموده زودتر جوابی صادر شود که تکلیف معلوم گردد.

آقا سید حسن تقی زاده- دو سه روز است که این مسئله در بین مردم خیلی شهرت داشته است ولی امرور بمنتهی درجه رسیده و این فقره اسباب هیجان فوق العاده مردم خواهد شد وبموجب قانون اساسی نمیوشد جلو مخابرات را گرفت علاوه بر جلوگیری نمودن پول مردم را هم میگیرند و مردم هم لابد بجهت رسانیدن مطالب خود نمیتوانند قاصد از اینجا بکرمان بفرستند بعقیده بنده اگرچه نقض قانون اساسی شده اما مجلس شورای ملی باتهام اقتدارات خود برقرار است و میتواند حفظ قوانین را نماید پس مجلس باید مستقیماً در این کار اقدام نموده و بوزارت داخله اکیداً بنویسند که رفع این مانع را نمایند زیرا که محتمل است آشوب بزرگی بشود وعلاوه بعد از تحقیق ما متفقاً از شخصی که مرتکب این کار شده اظهار نفرت نموده و او را خارج از این ملت میدانم.

آقا میرزا مرتضی قلیخان- بنده از این بابت خیلی چیزها شنیده ام بعد خواستم تحقیقات کنم آنچه تحقیق کرده ام چنین نیست تلگراف را هیچ مخباره نکنند یا تلگرافات را توقیف نمایند مقصود اینست که تلگراف امروز را فردا یا پس فردا مخابره میکنند و عمده چیزی که محل اشکال است این است که اگر کسی بخواهد تگلرافی بنماید و در آن بشعار ببعضی از مطالب داشته باشد یا اینکه مورد توهم نیست ببعضی از مراتب شود آن تلگراف را افشا میکنند و در صورتی که تلگرافخانه باید محل اسرار مردم باشد و همیشه آن مطلب مستور بماند این مسئله اسباب اشکال شده اما اینکه هیچ تلگراف را مخابره نکنند و توقیف نمایند این مطلب گویا حقیقت ندارد تلگراف میشود ولی پس از چند روز.

سیدالحکما- اصل بیست وسیم قانون اساسی که راجع باین مطلب است در اینکه تلگرافات آزاد است نقض شده واین جماعت کراراً آمده اند واظهار شکایت کرده اند که هر چه تلگراف میدهیم مخابره نمیشود البته در این خصوص لازم است که مجلس اقدامی نماید.

آقا شیخ حسین- بنده عرض میکنم آنچه آقای میرزا مرتضی قلیخان گفتند صحیح است ولی وقتی که این قانون اساسی نوشته میشد خیلی در این ماده گفتگوها شد و شخصی درموقع لزوم میخواهد تگلراف نماید وقتی که درآن موقع آن تلگراف مخابره نشد موقع آن گذشته دیگر فایده ندارد پس خود این تاخیر نقض قانون است و همانطور که جناب تقی زاده گفتند باید بوزارت داخله نوشته شود که رفع این معذورات بنمایند.

آقا سیدحسین- این هیجان ملت چند روز است که هست و هر روز میآیند در اینجا که ببینند چه خبری شده و تلگرافات هر روز از ولایات آمده و میاید و هیچ جوابی از آنها داده نشده است خود این ندادن جواب اسباب اضطراب و تشویش و هیجان آنها خواهد شد و این تلگرافاتی که از ولایات برای وکلا یا بعنوان مجلس می آید برای این است که تمام وکلا بدانند ومسبوق بآن مطلب شوند و باید تمام آن تلگرافات در مجلس قرائت شود استدعا میکنم که اجازه بفرمائید آن تلگرافات قرائت بشود تا اینکه وکلا وملت بدانند و یك تلگرافی امروز از آذربایجان آمده استدعا دارم که مخصوصا آن تلگراف را قرائت کنند وباید دانست که چرا تلگراف از آن طرف میآید ولی از این طرف توقیف میشود و مخابره نمیکنند برای این است که آن طرف تلگرافچی را مجبور بمخابره مینمایند پس باید از برای این طرف هم مجلس اقدامی کند که رفع معذور شود.

رئیس- تلگرافی که از ولایات وایالات رسیده یکی دو تا نیست بلکه سیصد چهارصد تلگراف است و هنوز هم مقتضی نشده که در مجلس قرائت شود ومراد از تلگراف آذربایجان هم کدام تلگراف است.

آقا سید حسین- تلگراف اخیریکه از آذربایجان رسیده عرض کردم.

آقا سید حسن تقی زاده- از خارج تا دو روز قبل میشنیدیم که تلگراف توقیف نمیشود لکن معطل مینمایند ولی از قرار تحقیقات کامله که بعمل آمده معلوم میشود که توقیف مینمایند حتی اینکه سانوسور هم مینمایند یعنی هر یك از کلمات مطابق میلشان نیست قلم برده و تغییر میدهند و در باب قرائت تلگرافات هم همه آنها فعلا صلاح نیست قرائت شود و بعلاوه وقت نیست وهر کدام مناسب است خوب است در کمیسیون رئیسه تصویب شود و در مجلس قرائت شود وگویا این ترتیب عیب ندارد.

آقا شیخ محمدعلی- ما هر چه حالا گفتگو کنیم بی حاصل است و بایدکار کرد ونتیجه گرفت بعقیده بنده خوب است بوزارت داخله اظهار شود که علت توقیف تلگرافات مردم چیست و البته باید این ترتیب بوزارت داخله اخطار شود.

اسدالله میرزا- در مملکت هر وقت انقلابی پیدا شود یا در اداره ترتیب خلافی رفتار شود باید از وزیر مسئول تحقیق شود و پس از تحقیق باید اصلاحش هم از خود آن وزیر خواسته شود والا مذاکرات زیاد فایده ندارد.

رئیس- این مذاکره برای این است که همه وکلا بدانند که همه روزه نقض قوانین اساسی را مینمایند والا خود من میدانستم که بوزارت داخله باید رجوع شود و اینکه در مجلس اظهار شد برای این بودکه همه وکلا بدانند که همه روزه نقض قانون اساسی میشود و بدانند که انتظام مملکت را ببعضی قطاع الطریق سپرده اند واین هم تگلرافی است که آقا سید حسین میگفتند از آذربایجان رسیده قرائت میشود.

(قرائت شد از قرار ذیل:)

(از تبریز 18 جمادی الاولی- نمره 266)

وضع شهر حالتی پیداکرده که از تحریر وتقریر عاجزیم از طرفی جوانان ملت داوطلبانه سوار و پیاده برای وقایه مقصود مقدس و حراست دارالشواری جان بکف گرفته در حرکتند و از طرف دیگر کمیسیون اعانه تشکیل واهالی با کمال بشاشت بدادن اعانه بر یکدیگر سبقت میجویند علم الله و شهد زنهای غیوره آذربایجان امروز شرف ملیت را از تمام عالمیان ربوده واتصالا گردن بند و گوشواره ودست بند است که بصندوق اعانه با هزار نیاز تقدیم میکنند و تمام اهالی با جان ومال در حفظ مقصود مقدس حاضرندو البته آن حضرات هم از وقایع طهران ما را محروم نفرمایند. (انجمن اتحادیه تبریز.)

آقا سید حسین- همانطور که وکلای ملت در حفظ حقوق ملت مجاهدت دارند همانطور هم عموم ملت در همراهی وکلا و حفظ این اساس با جان ومال حاضرند پس با این ترتیب ما نمیتوانیم ببینیم یا بشنویم که خلاف قانونی شده است و این همه تعطیل عمومی تمام مملکت بواسطه نقض یك اصل از قانون بوده است و حالا همانطور که گفته شد همه روزه یك نقض قانون دیگر میشود معلوم است در این حال وکلا و ملت یك وظیفه دارند ولی منتظرند که جواب لایحه که از طرف مجلس حضور مبارك اعلیحضرت همیونی عرض شده از طرف اعلیحضرت برسد و البته پس از رسیدن جواب وکلا وملت بوظیه خود عمل خواهند کرد.

وکیل التجار- در واقع این جوانمردی که اهالی آذربایجان وسایر مردم کرده اند برای اینست که چون اساس زندگانی صحت وامنیت است واگر روز در زحمت هستند شب در راحت باشند و در صورتیکه امنیت در اینجا نباشد ناچار بهمه جاسرایت مینماید در سابق اگر کسی امنیت نداشت خود را بجایی متصل میکرد ولی از دو سال قبل اساسی گذاشته شده که عموم مردم آسوده وراحت باشند حال چند روز است که آن اساس رو بتزلزل و اضطراب است و مردم امنیت ندارند لابد مردم هم مجبورند که این اساس را محکم بگیرند و در استحکام آن همه قسم جاناً و مالًا بکوشند.

آقا شیخ محمدعلی- بدیهی است فاصل بین سلطنت و ملت همان قانون اساسی است ولی در این موقع مجلس لازحه بحضور اعلیحضرت همایونی عرض کرده ومنتظر جواب است و گمان هم نمیکنم که وزرا باین زودی در صدد تحصیل جواب برینند پس بعقیده بنده خوب است هیئتی از طرف مجلس که مؤتمن مجلس است مثل آقای حاجی امام جمعه و غیره انتخاب شده و حضور اعلیحضرت همایونی مشرف شده وگفتگو کنند که آیا صدور جواب این لایحه چند روز مدت لازم دارد و تکلیف را معلوم نمایند اگر بخواهید نتیجه بگیرید باید زودتر تحصیل جواب نمایید.

مخبرالملك- از مذاکرات مجلس چنین معلوم میشود که هنوز مجلس وزرا را مسئول میدانند و بنده نمیدانم معنی مسئولیت امروز چیست آنروز که آن سه نفر راگرفتند در صورتی بود که وزرا برای معرفی در مجلس آمده بودند همان مطلب مسئولیت را از عهده آنها برداشته واز آنروز تا حال اینها یك واسطه غیررسمی بین مجلس ودولت هستند اگر درحقیقت مجلس آنها رامثل بیست روز پیش از

این مسئول میداند باید بآنها اخطار کند که آنها هم تکلیف خود را بدانند مثلا اینکه میگویند انتظام شهر را بیك نفر قطاع الطریق میسپارند در این صورت وزرا چگونه میتوانند مسئول باشند.

آقا شیخ حسین- بنده دو عرض دارم یکی آنکه گفته شد در سابق هر کس خودش رابیك جایی تکیه میداد و حوایج خود را صورت میداد بنده میگویم حالا خود ملت در گرفتن حوائج خود نهایت اتفاق و اتحاد و قدرت را دارند و یکی دیگر اینکه عرض مینمایم و صدایم را بعموم موکلین خود میراسنم که حفظ حقوق ملت خواهد شد در نهایت سلم و صلح و باید این ملت در کمال سکونت وآرامی حرکت نمایندو همانطور که تاکنون نجابت خود را بتمام عالم مدلل داشتند حال هم باید همان رویه پسندیده را از دست ندهند و تا از آنجاییکه باید اشاره شوداشاره نشده حرکتی ننمایند.

وکیل الرعایا- آن تلگرافی را که از آذربایجان کرده اند البته آنها بهتر و بیشتر پی بحقوق خودشان برده اند و آن طلاآلات را که امروز برای حفظ حقوق خودشان بمصرف میرسانند همان طلاآلاتی بود که در سابق بظلم وجور از آنها میگرفتند وآنها فهمیده اند که باید چه بکنند و امیدواریم که از این اقدامات بعدها اخلاف ما آنچه راکه ذخیره کرده اند بتوانند حفظ و نگاهداری کنند اما در باب مسئولیت وزرا ما آنها را مسئول دانسته و میدانیم وهیچ مانعی هم از برای مسئولیت آنها نیست وهر گاه که از آنهاکاری ساخته نیست بیایند در مجلس اظهار کنند و موانع را بگویند تا اینکه وکلا و ملت تکلیف خودشان را بدانند.

رئیس- مقصود تلگراف آذربایجان بود خوانده شد وهر کس اظهار تشکری کرده اما در خصوص مسئولیت وزراء معلوم است که آنها مسئول بوده و هستندودر باب تلگرافخانه بوزارت داخله نوشته شده است که رفع این محذور را بنمایند.

مجلس ختم شد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 285

جلسه: 285

مذاکرات شنبه 20 جمادی الاولی دارالشورای ملی

مجلس یکساعت و ربع قبل از غروب منعقد شد جناب آقای حاج سید محمد امام دام افضاله که بتازگی از نجف اشرف تشریف آورده بودند بمجلس مقدس ورود فرمودند.

در این موقع جناب آقای آقا سید عبدالله مجتهد دامت برکاته نطق بلیغ مفصلی فرمودند که اشعار داشت بر مراتب علمیه و شئونات آقای معظم الیه واظهار امتنان از ملت که در ورود آقا نهایت توقیر واحترام را مرعی داشتند وحسن اقبال عموم ملت در حفظ مراتب و توقیر واحترامات علماء اعلام وحجج اسلام کثرالله امثالهم و اظهار تشکر از مساعی جمیله حجج اسلام عتبات عالیات دام اظلالهم و ترغیب و تشویق مردم بر حفظ مراتب حجج اسلام و علماء اعلام بیش از پیش و امر مسلمین بنگاهداری احترام جناب آقای حاجی سید محمد زید افضاله.

جناب رئیس نیز نطقی نمودند که مبنی بود بر اظهار تشکر وامتنان و بر اینکه عموم وکلاء محترم از ورود جناب آقا کمال بشاشت را دارندواز چند روز قبل که مژده ورود جناب آقا داده شده بود منتظر بودند و بحمدالله امروز بمقصود خودنایل گشتند و اینکه تمام امید مجلس بهمراهی های حضرات حجج الاسلام مدظلهم است.

لایحه جناب آقای حاج سید محمد مرقوم داشته بودند قرائت شد از قرار ذیل:

خدمت ذیشرافت وکلاء عظام وامناء ملت و اعضاء مجلس مقدس ادام الله تاییداتهم در کمال احترام جسارت میکنم داعی بر حسب اوامر حجج اسلامیه با کمال شوق و نهایت اشتیاق به تشرف مجلس مقدس شورای ملی شیدالله ارکانه از عتبات عالیات عرش درجات حرکت نموده و الحمدالله امروز باین آرزوی خودنایل شده ام اولا عرض تشکر از اقدامات مجدانه وکلاء عظام دراین مدت مینمایم که نهایت جد خود را در ترویج احکام اسلام واجرای قوانین مشروطیت بهمراهی حضرات حجج اسلام ادام الله ظلالهم مبذول فرموده اند و ثانیا سوقاتیکه از این مسافرت آورده ام اینست که حضرات حجج اسلام و آیات الله علی الاتام نجف اشرف متع الله المسلمین بطول بقائهم در حفظ این اساس مقدس باندازه ساعی ومراقب هستند که تمام کارهای خود را منحصر باین امر فرموده اند و محض استحضار خاطر مبارك آقایان عظام عرض مینمایم چنانچه خدا نکرده آراء بعضی در موقعی بر اهمال بعضی از مواد قوانین اساسی تعلق بگیرد آن

ذوات مقدسه ابداً حاضر از برای این امر نیستند و چون ترویج این امر را ترویج حقیقت اسلام میدانند لهذا در حفظ جزئیات هم از بذل همه چیز مضایقه نخواهند فرمود چنانچه حضرات حجج اسلام طهران مد ظلهم هم تاآخرین نقطه اقدامات حاضرند آن ذوات مقدسه هم همینطور توجه دارند و مهاجرت از مساکن خود را اول درجه اقدامات خود میدانند.

(عموم وکلا از عناوین مندرجات در لایحه و از حسن نیت جناب حجة الاسلام کمال تشکر را بجا آوردند.)

مجلس برای مذاکرات لازمه در کمیسیون ختم شد.

آخرین جلسه دوره اور در تاریخ بیست وسوم جمادی الاولی 1326 بوده است از مذاکرات مجس بین تاریخ بیستم تا بیست وسوم جمادی الاولی اثری یافته نشد.

مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره1، ص: 286

جلسه: 286

قانون اساسی مورخه 14 شهر ذی القعدة الحرام 1324 در تشکیل مجلس:

اصل اول: مجلس شورای ملی بموجب فرمان معدلت بنیان مورخ 14 جمادی الاخر 1324 مؤسس ومقرر است.

اصل دوم: مجلس شورای ملی نماینده قاطبه اهالی مملکت ایران است که در امور معاشی و سیاسی وطن خودمشارکت دارند.

اصل سوم: مجلس شورای ملی مرکب است از اعضائیکه در طهران وولایات انتخاب میشوندو محل انعقاد آن در طهران است.

اصل چهارم: عده انتخاب شوندگان بموجب انتخاب نامه علیحده از برای طهران و ایالات فعلا یکصد و شصت ودو نفر معین شده است و برحسب ضرورت عده مزبور تزاید تواند یافت الی دویست نفر.

اصل پنجم: منتخبین از برای دو سال تمام انتخاب میشوند و ابتداء این مدت از روزی است که منتخبین ولایات تماما در طهران حاضر خواهند شد پس از انقضاء مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هر يك از منتخبین سابق را که بخواهند واز آنها راضی باشند دوباره انتخاب کنند.

اصل ششم: منتخبین طهران لدی الحضور حق انعقاد مجلس را داشته مشغول مباحثه و مذاکره میشوند رأی ایشان در مدت غیبت منتخبین ولایات باکثریت مناط اعتبار واجراء است.

اصل هفتم: درموقع شروع بمذاکرات باید اقلا دو ثلث از اعضاء مجلس حاضر باشند و هنگام تحصیل رأی 3 ربع از اعضاء باید حاضر بوده و اکثریت آراء وقتی حاصل میشود که بیش از نصف حضار مجلس رأی بدهند.

اصل هشتم: مدت تعطیل و زمان اشتغال مجلس شورای ملی بر طبق نظامنامه داخلی مجلس بتشخیص خود مجلس است و پس از تعطیل تابستان باید مجلس از 14 میزان که مطابق جشن افتتاح اول مجلس است مفتوح ومشغول کار شوند.

اصل نهم: مجلس شورای ملی در مواقع تعطیل فوق العاده منعقد تواند شد.

اصل دهم: در موقع افتتاح مجلس خطابه بحضور همایونی عرض کرده بجواب خطابه از طرف قرین الشرف ملوکانه سرافراز و مباهی میشود.

اصل یازدهم: اعضاء مجلس بدواً که داخل مجلس میشوند باید بترتیب ذیل قسم خورده و قسم نامه را امضاء نمایند.

صورت قسم نامه: ما اشخاصی که در ذیل امضاء کرده ایم خداوند را بشهادت میطلبیم و بقرآن قسم یاد میکینم مادام که حقوق مجلس و مجلسیان مطابق این نظامنامه محفوظ و مجری است تکالیفی را که بما رجوع شده است مهما امکن با کمال راستی ودرستی و جد

وجهد انجام بدهیم و نسبت باعلیحضرت شاهنشاه متبوع عادل مفخم خودمان صدیق و راستگو باشیم و باساس سلطنت وحقوق ملت خیانت ننماییم وهیچ منظوری نداشته باشیم جز فواید ومصالح دولت وملت ایران.

اصل دوازدهم: بهیچ عنوان وبهیچ دست آوزی کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی حق ندارد متعرض اعضای آن بشود اگر احیاناً یکی از اعضاء علناً مرتکب جنحه و جنایتی شود و در حین ارتکاب جنایت دستگیر گردد باز باید اجرای سیاست در باره او با استحضار مجلس باشد.

اصل سیزدهم: مذاکرات مجلس شورای ملی از برای آنکه نتیجه آنها بموقع اجرا گذارده تواند شد باید علنی باشد روزنامه نویسها و تماشاچی مطابق نظامنامه داخلی مجلس حق حضور و استماع دارند بدون اینکه حق نطق داشته باشند تمام مذاکرات مجلس را روزنامجات میتوانند بطبع برسانند بدون تحیف و تغییر معنی تا عامه ناس از مباحث مذاکره و تفصیل گزارشات مطلع شوند هر کس صلاح انیدشی درنظر داشته باشد در روزنامه عمومی برنگارد تا هیچ امری از امور در پرده و بر هیچکس مستورنماند لهذا عموم روزنامجات مادامی که مندرجات آنها محل اصلی از اصول اساسیه دولت وملت نباشد مجاز و مختارند که مطالب مفیده عام المنفعه را هچنان مذاکرات مجلس و صلاح اندیشی خلق را بر آن مذاکرات بطبع رسانیده منتشر نمایند واگر کسی در روزنامجات و مطبوعات برخلاف آنچه ذکر شد و باغراض شخصی چیزی طبع نماید یا تهمت وافتراء بزند قانوناً مورد استنطاق و محاکمه و مجازات خواهد شد.

اصل چهاردهم: مجلس شورای ملی بموجب نظامنامه علیحده موسوم بنظامنامه داخلی امور شخصی خود را از قبیل انتخاب رئیس و نواب رئیس و منشیان وسایر اجزاء و ترتیب مذاکرات وشعب وغیره منظم و مرتب خواهد کرد.

در وظایف مجلس وحدود و حقوق آن

اصل پانزدهم: مجلس شورای ملی حق دارد در عموم مسائل آنچه را صلاح ملك و ملت میداند پس از مذاکره و مداقه از روی راستی ودرستی عنوان کرده با رعایت اکثریت آراء در کمال امنیت واطمینان با تصویب مجلس سنا بتوسط شخص اول دولت بعرض برساند که بصحه همایونی موشح وبموقع اجرا گذارده شود.

اصل شانزدهم: کلیه قوانینی که برای تشیید مبانی دولت وسلطنت وانتظام امور مملکتی واساس وزارتخانه ها لازم است باید بتصویب مجلس شورایملی برسد.

اصل هفدهم: لوایح لازمه را در ایجاد قانونی یا تغییر و تکمیل و سخ قوانین موجوده مجلس شورای ملی در موقع لزوم حاضر مینماید که با تصویب مجلس سنا بصحه همایونی رسانده و بموقع اجرا گذارده شود.

اصل هیجدهم: تسویه امور مالیه جرح وتعدیل بودجه تغییر در وضع مالیاتها و رد و قبول عوارض و فروعات همچنان ممیزیهای جدیده که از طرف دولت اقدام خواهد شد بتصویب مجلس خواهد بود.

اصل نوزدهم: مجلس حق دارد برای اصلاح امور مالیاتی و تسهیل روابط حکومتی در تقسیم ایالات و ممالك ایران و تحدید حکومت ها پس از تصویب مجلس سنا اجرای آرای مصوبه را از اولیای دولت بخواهد.

اصل بیستم: بودجه هر یك از وزارتخانه ها باید در نیمه آخر هر سال از برای سال دیگر تمام شده پانزده روز قبل از عید نوروز حاضر باشد.

اصل بیست و یکم: هر گاه در قوانین اساسی وزارتخانها قانونی جدید یا تغییر و نسخ قوانین مقرره لازم شود با تصویب مجلس شورای ملی صورت خواهد گرفت اعم از اینکه لزوم آن امور ازمجلس عنوان یا از طرف وزرای مسئول اظهار شده باشد.

اصل بیست ودوم: مواردی که قسمتی از عایدات یا دارایی دولت و مملکت منتقل یا فروخته میشود یا تغییری در حدود و ثغور مملکت لزوم پیدا میکند بتصویب مجلس شورای ملی خواهد رسید.

اصل بیست و سوم: بدون تصویب شورای ملی امتیاز تشکیل کمپانی و شرکتهای عمومی از هر قبیل و بهر عنوان از طرف دولت داده نخواهد شد.

اصل بیست و چهارم: بستن عهدنامه ها و مقاوله نامه ها اعطای امتیازات (انحصار) تجارتی و صنعتی و فلاحتی وغیره اعم از اینکه طرف داخله باشد یا خارجه باید بتصویب مجلس شورای ملی برسد باستثنای عهدنامه هاییکه استتار آنها صلاح دولت وملت باشد. اصل بیست وپنجم: استقراض دولتی بهر عنوان که باشد خواه از داخله وخواه از خارجه با اطلاع وتصویب مجلس شورای ملی خواهد بود.

اصل بیست وششم: ساختن راههای آهن یا شوسه خواه بخرج دولت خواه بخرج شرکت وکمپانی اعم از داخله وخارجه منوط بتصویب مجلس شورای ملی است.

اصل بیست وهفتم: مجلس در هر جا نقضی در قوانین و یا مسامحه دراجرای آن ملاحظه کند بوزیر مسئول در آن کار اخطار خواهد کرد و وزیر مزبور باید توضیحات لازمه را بدهد.

اصل بیست وهشتم: هر گاه وزیری برخلاف یکی از قوانین موضوعه که بصحه همایونی رسیده اند باشتباهکاری احکام کتبی یا شفاهی از پیشگاه مقدس ملوکانه صادر نماید و مستمسك مساهله وعدلم مواظبت خود قرار دهد بحکم قانون مسئول ذات مقدس همایون خواهد بود.

اصل بیست ونهم: هروزیری که در امری از امور مطابق قوانینی که بصحه همایونی رسیده است از عهده جواب برنیاید ومعلوم شود که نقض قانون و تخلف از حدود مقرره کرده است مجلس عزل او را از پیشگاه همایونی مستدعی خواهد شد و بعد از وضوح خیانت در محکمه عدلیه دیگر بخدمت دولتی منصوب نخواهد شد.

اصل سی ام: مجلس شورای ملی حق دارد مستقیماً هر وقت لازم بداند عریضه بتوسط هیئتی که مرکب از رئیس و شش نفر اعضاء که طبقات ششگانه انتخاب کنندبعرض پیشگاه مقدس ملوکانه برساند وقت شرفیابی را باید بتوسط وزیر دربار از حضور مبارك استبذان نمود.

اصل سی و یکم: وزراء حق دارند در اجلاسات مجلس شورای ملی حاضر شده ودر جایی که برای آنها مقرر است نشسته مذاکرات مجلس را بشنوندواگر لازم دانستند از رئیس مجلس اجازه نطق خواسته توضیحات لازمه را از برای مذاکره و مدافعه امور بدهند.

دراظهار مطالب بمجلس شورای ملی

اصل سی ودوم: هر کس از افراد ناس میتواندعرضحال یا ایرادات یا شکایات خود را کتباً بدفترخانه عرایض مجلس عرضه بدارد اگر مطلب راجع بخود مجلس باشد جواب کافی باو خواهد داد و چنانچه مطلب راجع بیکی ازوزارتخانه ها است بدان وزارتخانه خواهد فرستاد که رسیدگی نمایند و جواب مکفی بدهند.

اصل سی و سوم: قوانین جدیده که محل حاجت باشد در وزارتخانه های مسئول انشاء و تنقیح یافته بتوسط وزراء مسئول یا از طرف صدر اعظم بمجلس شورای ملی اظهار خواهد شد و پس از تصویب مجلس بصحه همایونی موشح گشته بموقع اجرا گذاشته میشود.

اصل سی و چهارم: رئیس مجلس میتواند بر حسب لزوم شخصا یا بخواهش ده نفر از اعضاء مجلس یا وزیری اجلاسی محرمانه بدون حضور روزنامه نویس و تماشاچی یا انجمنی محرمانه مرکب از عده منتخبی از اعضای مجلس تشکیل بدهد که سایر اعضای مجلس حق حضور در آن نداشته باشند لکن نتیجه مذاکرات انجمن محرمانه وقتی مجری تواند شد که در مجلس محرمانه با حضور سه ربع از منتخبین مطرح مذاکره شده باکثریت آراء قبول شود اگر مطلب درمذاکرات انجمن محرمانه قبول نشد در مجلس عنوان نخواهد شد و مسکوت عنه خواهد ماند.

اصل سی وپنجم: اگر مجلس محرمانه بمقتضای رئیس مجلس بوده است حق دارد هر مقدار از مذاکرات را که صلاح بداند باطلاع عموم برساند لکن اگر مجلس محرمانه بتقاضای وزیری بوده است افشای مذاکرات موقوف باجازه آن وزیر است

اصل سی وششم: هر یك از وزراء میتوانند مطلبی را که بمجلس اظهار کرده در هر درجه از مباحثه که باشد استرداد کندمگر اینکه اظهار ایشان بتقاضای مجلس بوده باشد در اینصورت استرداد مطلب موقوف بموافقت مجلس است.

اصل سی وهفتم: هر گاه لایحه وزیری در مجلس موقع قبول نیافت منضم بملاحظات مجلس عودت داده میشود وزیر مسئول پس از رد یا قبول ایرادات مجلس میتواند لایحه مزبوره را در ثانی بمجلس اظهار بدارد.

اصل سی و هشتم: اعضای مجلس شورای ملی باید رد یا قبول مطالب را صریح وواضح اظهار بارند و احدی حق ندارد ایشانرا تحریص یا تهدید در دادن رأی خود نماید اظهار رد و قبول اعضای مجلس باید بقسمی باشد که روزنامه نویس و تماشاچی هم بتوانند ادارك کنند یعنی باید آن اظهار بعلامات ظاهری باشد از قبیل اوراق کبود و سفید وامثال آن.

عنوان مطالب از طرف مجلس

اصل سی و نهم: هر وقت مطلبی ازطرف یکی از اعضای مجلس عنوان شود فقط وقتی مطرح مذاکره خواهد شد که اقلا پانزده نفر از اعضای مجلس آن مذاکره مطلب را تصویب نمایند در اینصورت آن عنوان کتباً برئیس مجلس تقدیم میشود رئیس مجلس حق دارد که آن لایحه را بدواً در انجمن تحقیق مطرح مداقه قرار بدهد.

اصل چهلم: در موقع مذاکره ومداقه لایحه مذکوره در اصل سی ونهم چه در مجلس وچه در انجمن تحقیق اگر لایحه مزبور راجع بیکی ازوزراء مسئول باشد مجلس باید بوزیر مسئول اطلاع داده که اگر بشود شخصا والا معاون او بمجلس حاضرشده مذاکرات در حضور وزیر یا معاون او بشود.

سواد لایحه و منضمات آنرا باید قبل از وقت از ده روز الی یك ماه باستثنای مطالب فوری از برای وزیر مسئول فرستاده باشند همچنان روز مذاکره باید قبل از وقت معلوم باشد پس از مداقه مطلب با حضور وزیر مسئول در صورت تصویب مجلس باکثریت آراء رسما لایحه نگاشته بوزیرمسئول داده خواهد شد که اقدامات مقتضیه را معمول دارد.

اصل چهل ویکم: هرگاه وزیر مسئول در مطلب معاون ازطرف مجلس بمصلحتی همراه نشد باید معاذیر خود را توجیه ومجلس را متقاعد کند.

اصل چهل و دوم: در هر امری که مجلس شورای ملی از وزیر مسئولی توضیح بخواهد آن وزیر ناگزیز از جوابست و این جواب نباید بدون عذر موجه و بیرون از اندازه اقتضاء بعقیده تأخیر بیفتد مگر مطالب محرمانه که مستور بودن آن در مدت معینی صلاح دولت وملت باشد ولی بعد از انقضاء مدت معین وزیر مسئول مکلف است که همان مطلب را در مجلس ابراز نماید.

در شرایط تشکیل مجلس سنا

اصل چهل و سوم: مجلس دیگری بعنوان سنا مرکب از شصت نفر اعضاء تشکیل می یابد که اجلاسات آن بعد از تشکیل مقارن اجلاسات مجلس شورای ملی خواهد بود.

اصل چهل وچهارم: نظامنامهای مجلس سنا باید بتصویب مجلس شورای ملی برسد.

اصل چهل و پنجم: اعضای این مجلس از اشخاص خبیر وبصیر و متدین محترم مملکت منتخب میشوند سی نفر از طرف قرین الشرف اعلیحضرت همایونی استقرار می یابند پانزده نفر ازاهالی طهران پانزده نفر از اهالی ولایات و سی نفر از طرف ملت پانزده نفر بانتخاب اهالی طهران پانزده نفر بانتخاب اهالی ولایات.

اصل چهل وششم: پس از انعقاد سنا تمام امور باید بتصویب هر دو مجلس باشد اگر آن امور در سنا یا ازطرف هیئت وزراء عنوان شده باشد باید اول در مجلس سنا تنقیح و تصحیح شده باکثریت آراء قبول و تصویب مجلس شورای ملی برسند ولی اموریکه در مجلس شورای ملی عنوان میشود برعکس از این مجلس بمجلس سنا خواهد رفت مگر امور مالیه که مخصوص بمجلس شورای ملی خواهد بودو قرار داد مجلس در امور مذکوره باطلاع مجلس سنا خواهد رسید که مجلس مزبور ملاحظات خود را بمجلس ملی اظهار نماید ولیکن مجلس ملی مختار است ملاحظات مجلس سنا را بعد از مداقه لازم بقبول یا رد نماید.

اصل چهل و هفتم: مادام که مجلس سنا منعقد نشده فقط امور بعد از تصویب مجلس شورای ملی بصحه همایونی موشح و بموقع اجرا گذارده خواهدشد.

اصل چهل وهشتم: هر گاه مطلبی که ازطرف وزیری پس از تنقیح و تصحیح در مجلس سنا بمجلس شورای ملی رجوع میشود قبول نیافت در صورت اهمیت مجلس ثالثی مرکب از اعضای مجلس سنا و مجلس شورای ملی بحکم انتخاب اعضای دو مجلس و بالسویه تشکیل یافته در ماده متنازع فیها رسیدگی میکند نتیجه رأی این مجلس را در شورای ملی قرائت میکنند اگر موافقت دست داد فبها والا

شرح مطلبرا بعرض حضور ملوکانه میرسانند هر گاه رأی مجلس شورای ملی را تصدیق فرمودند مجری میشود اگر تصدیق نفرمودند امر بتجدید مذاکره و مداقه خواهند فرمود و اگر باز اتفاق آراء حاصل نشد و مجلس سنا با اکثریت دو ثلث آراء انفصال مجلس شورای ملی را تصویب نمودندو هیئت وزراء هم جداگانه انفصال مجلس شورای ملی را تصویب نمودند فرمان همایونی بانفصال مجلس شورای ملی صارد میشود و اعلیحضرت همایونی در همان فرمان حکم بتجدید انتخاب میفرمایندو مردم حق خواهند داشت منتخبین سابق را مجدداً انتخاب کنند.

اصل چهل ونهم: منتخبین جدید طهران باید بفاصله یکماه و منتخبین ولایات بفاصله سه ماه حاضر شوند و چون منتخبین دارالخلافه حاضر شه مجلس افتتاح و مشغول کار خواهند شد لیکن در ماده متنازع فیها گفتگو نمیکنند تا منتخبین ولایات برسند هر گاه مجلس جدید پس از حضور تمام اعضاء باکثریت تام همان رأی سابق را امضا کرد ذات مقدس همایونی آن رأی مجلس شورای ملی را تصویب فرموده امر باجراء میفرمایند.

اصل پنجاهم: در هر دوره انتخابیه که عبارت از دو سال است یکنوبت امر تجدید منتخبین بیشتر نخواهد شد.

اصل پنجاه و یکم: مقرر آنکه سلاطین واخلاف ما حفظ این حدودو اصول را که برای تشیید مبانی دولت و تأکید اساس سلطنت و نگهبان دستگاه معدلت وآسایش ملت برقرار و مجری فرمودیم وظیفه سلطنت خود دانسته در عهده شناسند.

متمم قانون اساسی:

مورخ 14 ذی القعدة الحرام 1324

کلیات:

اصل اول: مذهب رسمی ایران اسلام و طریقه حقه جعفریه اثنی عشریه است باید پادشاه ایران دارا و مروج این مذهب باشد.

اصل دوم: مجلس شورای ملی که بتوجه و تأیید حضرت امام عصر عجل الله فرجه و بذل مرحمت اعلیحضرت شاهنشاه اسلام خلد الله سلطانه و مراقبت حجج اسلامیه کثرالله امثالهم و عامه ملت ایران تأسیس شده است باید در هیچ عصری از اعصار مواد قانونیه آن مخالفتی با قواعد مقدسه اسلام و قوانین موضوعه حضرت خیرالانام صلی الله علیه وآله وسلم نداشته باشد ومعین است که تشخیص مخالفت قوانین موضوعه با قواعد اسلامیه بر عهده علمای اعلام ادام الله برکات وجودهم بوده و هست لهذا رسماً مقرر است درهر عصری از اعصار هیئتی که کمتر از پنج نفر نباشد از مجتهدین و فقهای متدینین که مطلع از مقتضیات زمان هم باشند باین طریق که علمای اعلام وحجج اسلام مرجع تقلید شیعه اسامی بیست نفر از علما که دارای صفات مذکوره باشندمعرفی بمجلس شورای ملی بنمایند پنج نفر از آنها را یا بیشتر بمقتضای عصر اعضای مجلس شورای ملی بالاتفاق یا بحکم قرعه تعیین نموده بسمت عضویت بشناسند تا مواديکه در مجلسین عنوان میشود بدقت مذاکره وغوررسی نموده هر يك از آن مواد معذونه که مخالفت با قواعد مقدسه اسلام داشته باشد طرح و رد نمایند که عنوان قانونیت پیدا نکند و رأی این هیئت علماء دراین باب مطاع و متبع خواهد بود واین ماده تا زمان ظهور حضرت حجة عصر عجل الله فرجه تغییر پذیر نخواهد بود.

اصل سیم: حدود مملکت ایران ویالات وولایات و بلوکات آن تغییر پذیر نیست مگر بموجب قانون.

اصل چهارم: پایتخت ایران طهران است.

اصل پنجم: الوان رسمی بیرق ایران سبر و سفید و سرخ وعلامت شیر و خورشید است.

اصل ششم: جان ومال و اتباع خارجه مقیمین خاك ایران مأمون و محفوظ است مگر در مواردیکه قوانین مملکتی استثناء میکند.

اصل هفتم: اساس مشروطیت جزئا و کلا تعطیل بردار نیست.

حقوق ملت ایران:

اصل هشتم: اهالی مملکت ایران در مقابل قانون دولتی متساوی الحقوق خواهند بود.

اصل نهم: افراد مردم از حیث جان ومال ومسکن و شرف محفوظ و مصون از هر نوع تعرض هستند و متعرض احدی نمیتوان شد مگر بحکم وترتیبی که قوانین مملکت معین مینماید.

اصل دهم: غیر از مواقع ارتکاب جنحه و جنایات و تقصیرات عمده هیچکس را نمیتوان فوراً دستگیر نمد مگر بحکم کتبی رئیس محکمه عدلیه بر طبق قانون و در آنصورت نیز باید گناه مقصر فوراً یامنتهی در ظرف بیست و چهار ساعت باو اعلام واشعار شود.

اصل یازدهم: هیچکس را نمیتوان از محکمه که باید در باره او حکم کند منصرف کرده مجبوراً بمحکمه دیگر رجوع دهند.

اصل دوازدهم: حکم واجرای هیچ مجازاتی نمیشود مگر بموجب قانون.

اصل سیزدهم: منزل وخانه هر کس در حفظ وامان است در هیچ مسکنی قهراً نمیتوان داخل شد مگر بحکم و ترتیبی که قانون مقرر نموده.

اصل چهاردهم: هیچیك از ایرانیان رانمیتوان نفی بلد یا منع ازاقامت در محلی یا مجبور باقامت محل معینی نمود مگر در مواردیکه قانون تصریح میکند.

اصل پانزدهم: هیچ ملکی را از تصرف صاحب ملك نمیتوان بیرون کرد مگر با مجوز شرعی وآن نیز پس از تعیین وتأدیه قیمت عادله است.

اصل شانزدهم: ضبط املاك واموال مردم بعنوان مجازات و سیاست ممنوعست مگر بحکم قانون.

اصل هفدهم: سلب سلطنت مالکین ومتصرفین از املاك واموال متصرفه ایشان بهر عنوان که باشد ممنوعست مگر با محکم قانون.

اصل هیجدهم: تحصیل وتعلم علوم و معارف وصنایع آزاد است مگر آنچه شرعاً ممنوع باشد.

اصل نوزدهم: تأسیس مدارس بمخارج دولتی و ملتی و تحصیل اجباری باید مطابق قاون وزارت علوم و معارف مقرر شودو تمام مدارس و مکاتب باید در تحت ریاست عالیه و مراقبت وزارت علوم و معارف باشد.

اصل بیستم: عامه مطبوعات غیر از کتب ضلال و مواد مضره بدین مبین آزاد و ممیزی در آنها ممنوع است ولی هر گاه چیزی مخالف قانون مطبوعات در آنها مشاهده شود نشردهنده یا نویسند بر طبق قانون مطبوعات مجازات میشود اگر نویسنده معروف و مقیم ایران باشد ناشر و طابع و موزع از تعرض مصون هستند.

اصل بیست و یکم: انجمنها و اجتماعاتی که مولد فتنه دینی و دنیوی و مخل بنظم نباشند در تمام مملکت آزاد است ولی مجتمعین با خود اسلحه نباید داشته باشند و ترتیباتی را که قانون دراین خصوص مقرر میکند باید متابعت نمایند اجتماعات در شوارع و میدانهای عمومی هم باید تابع قوانین نظمیه باشند.

اصل بیست ودوم: مراسلات پستی کلیه محفوظ واز ضبط وکشف مصون است مگر در مواردیکه قانون استثناء میکند.

اصل بیست وسوم: افشاء یا توقیف مخابرات تلگرافی بدون اجازه صاحب تلگراف ممنوع است مگر در مواردیکه قانون معین میکند.

اصل بیست وچهارم: اتباع خارجه میتوانند قبول تبعیت ایران را بنمایند قبول و بقای آنها بر تبعیت وخلع آنها از تبعیت بموجب قانون جداگانه است.

اصل بیست وپنجم: تعرض بمأمورین دیوان در تقصیرات راجعه به مشاغل آنها محتاج بتحصیل اجازه نیست مگر در حق وزراء که رعایت قوانین مخصوصه دراین باب باید بشود.

قوای مملکت:

اصل بیست و ششم: قوای مملکت ناشی از ملت است طریقه استعمال آن قوی را قانون اساسی معین مینماید.

اصل بیست و هفتم: قوای مملکت بسه شعبه تجزیه میشود:

اول: قوه مقننه که مخصوص است بوضع و تهذیب قوانین واین قوه ناشی میشود از اعلیحضرت شاهنشاهی و مجلس شورای ملی و مجلس سناو هر یك از این سه منشاء حق انشاء قانون را دارد ولی استقرار آن موقوف است بعدم مخالفت باموازین شرعیه وتصویب مجلس وتوشیح بصحه همایونی لکن وضع و تصویب قوانین راجعه بدخل وخرج مملکت از مختصات مجلس شورایملی است.

شرح و تفسیر قوانین از وظایف مختصه مجلس شورای ملی است.

دوم: قوه قضائیه و حکمیه که عبارت است از تمیز حقوق واین قوه مخصوص است بمحاکم شرعیه درشرعیات و بمحاکم عدلیه در عرفیات. سیم: قوه اجرائیه که مخصوص پادشاه است یعنی قوانین واحکام بتوسط وزراء ومأمورین دولت بنام نامی اعلیحضرت همایونی اجرا میشودبترتیبی که قانون معین میکند.

اصل بیست وهشتم: قوای ثلاثه مزبوره همیشه از یکدیگر ممتاز و منفصل خواهد بود.

اصل بیست ونهم: منافع مخصوصه هر ایالت و ولایت وبلوك بتصویب انجمنهای ایالتی وولایتی بموجب قوانین مخصوصه آن مرتب و تسویه میشود.

حقوق اعضای مجلس:

اصل سی ام: وکلای مجلس شورایملی و مجلس سنا از طرف تمام ملت وکالت دارند نه فقط از طرف طبقات مردم یا ایالات ولایات و بوکاتی که آنهارا انتخاب نموده اند.

اصل سی و یکم: یکنفر نمیتوانددرزمان واحد عضویت هر دو مجلس را دارا باشد.

اصل سی و دوم: چنانچه یکی از وکلا در ادارات دولتی موظفاً مستخدم بشود از عضویت مجلس منفصل میشود ومجدداً عضویت او در مجلس موقوف باستعفای از شغل دولتی وانتخاب از طرف ملت خواهد بود.

اصل سی و سوم: هر یك از مجلسین حق تحقیق و تفحص درهر امری از امور مملکتی دارند.

اصل سی و چهارم: مذاکرات مجلس سنا در مدت انفصال مجلس شوایملی بی نتیجه است.

حقوق سلطنت ایران:

اصل سی و پنجم: سلطنت ودیعه ایست که بموهبت الهی ازطرف ملت بشخص پادشاه مفوض شده.

اصل سی وششم: سلطنت مشروطه ایران از طرف ملت بوسیله مجلس مؤسسان بشخص اعلیحضرت شاهنشاه رضاشاه پهلوی تفویض شده ودر اعقاب ذکور ایشان نسلا بعد نسل برقرار خواهد بود.

اصل سی و هفتم: ولایتعهد با پسر بزرگتر پادشاه که مادرش ایرانی الاصل باشد خواهد بود. در صورتی که پادشاه اولاد ذکور نداشته باشد تعیین ولیعهد بر حسب پیشنهاد شاه و تصویب مجلس شورای ملی بعمل خواهد آمد مشروط بر آنکه آن ولیعهد از خانواده قاجار نباشد ولی در هر موقعی که پسری برای پادشاه بوجود آید حقاً ولیات عهد با او خواهد بود.

اصل سی وهشتم: در موقع انتقال سلطنت ولیعهد وقتی میتواند شخصاً امور سلطنت را متصدی شود که دارای بیست سال تمام شمسی باشد اگر باین سن نرسیده باشد نایب السلطنه غیر خانواه قاجاریه از طرف مجلس شورای ملی انتخاب خواهد شد.

اصل سی ونهم: هیچ پادشاهی بر تخت سلطنت نمیتواند جلوس کند مگر اینکه قبل از تاجگذاری در مجلس شورای ملی حاضر شود با حضور اعضای مجلس شورای ملی و مجلس سنا وهیئت وزراء بقرار ذیل قسم یاد نماید:

من خداوند قادر متعال را گواه گرفته بکلام الله مجید و بآنچه نزد خدا محترم است قسم یاد میکنم که تمام هم خود را مصروف حفظ استقلال ایران نموده حدود مملکت وحقوق ملت را محفوظ و محروس بدارم قانون اساسی مشروطیت ایران را نگهبان و بر طبق آن

وقوانین مقرره سلطنت نمایم ودر ترویج مذهب جعفری اثنی عشری سعی و کوشش نمایم و در تمام اعمال و افعال خداوند عز شأنه را حاضر و ناظر دانسته منظوری جز سعادت و عظمت دولت وملت ایران نداشته باشم واز خداوند مستعان درخدمت بترقی ایران توفیق میطلبم و از ارواح طیبه اولیای اسلام استمداد میکنم.

اصل چهلم: همینطور شخصی که به نیابت سلطنت منتخب میشود نمیتواندمتصدی این امر شود مگر اینکه قسم مزبور فوق را یاد نموده باشد.

اصل چهل و یکم: در موقع رحلت پادشاه مجلس شورایملی و مجلس سنا لزوماً منعقد خواهد شد و انعقاد مجلسین زیاده از ده روز بعد از فوت پادشاه نباید بتعویق بیفتد.

اصل چهل ودوم: هر گاه دوره وکالت وکلای هر دو یا یکی از مجلسین در زمان حیات پادشاه منقضی شده باشد و وکلای جدید در موقع رحلت پادشاه هنوز معین نشده باشند وکلای سابق حاضر ومجلسین منعقد میشود.

اصل چهل و سیم: شخص پادشاه نمیتواند بدون تصویب و رضای مجلس شورای ملی و مجلس سنا متصدی امور مملکت دیگری شود.

اصل چهل وچهارم: شخص پادشاه از مسئولیت مبری است وزراء دولت در هر گونه امور مسئول مجلسین هستند.

اصل چهل و پنجم: کلیه قوانین و دستخطهای پادشاه در امور مملکتی وقتی اجرا میشود که بامضای وزیر مسئول رسیده باشد و مسئول صحت ومدلول آن فرمان ودستخط همان وزیر است.

اصل چهل و ششم: عزل ونصب وزرا بموجب فرمان همایونی پادشاه است.

اصل چهل وهفتم: اعطای درجات نظامی و نشان وامتیازات افتخاری بامراعات قانون مختص شخص پادشاه است.

اصل چهل وهشتم: انتخاب مأمورین رئیسه دوائر دولتی از داخله وخارجه با تصویب وزیر مسئول از حقوق پادشاه است مگردر مواقعی که قانون استثناء نموده باشد ولی تعیین سایر مأمورین راجع بشاه نیست مگر در مواردی که قانون تصریح میکند.

اصل چهل و نهم: صدور فرامین واحکام برای اجرای قوانین از حقوق پادشاه است بدون اینکه هرگز اجرای آن قوانین را تعویق یا توقیف نماید.

اصل پنجاهم: فرمانفرمائی کل قشون بری و بحری با شخص پادشاه است.

اصل پنجاه و یکم: اعلان جنگ و عقد صلح با پادشاه است.

اصل پنجاه ودوم: عهدنامه هاییکه مطابق اصل بیست وچهارم قانون اساسی مورخه چهاردهم ذیقعده یکهزار و سیصد و بیست وچهار استتار آنها لازم باشد بعد از رفع محظور همینکه منافع واهمیت مملکتی اقتضا نمود با توضیحات لازمه باید از طرف پادشاه به مجلس شورای ملی وسنا اظهار شود.

اصل پنجاه وسوم: فصول مخفیه هیچ عهد نامه مبطل فصول آشکار آن عهدنامه نخواهد بود.

اصل پنجاه و چهارم: پادشاه میتواند مجلس شورای ملی و مجلس سنا را بطور فوق العاده امر بانعقاد فرمایند.

اصل پنجاه و پنجم: ضرب سکه با موافقت قانون بنام پادشاه است.

اصل پنجاه و ششم: مخارج ومصارف دستگاه سلطنتی باید قانوناً معین باشد.

اصل پنجاه و هفتم: اختیارات و اقتدارات سلطنتی فقط همان است که در قوانین مشروطیت حاضره تصریح شده. راجع بوزراء

اصل پنجاه وهشتم: هیچکس نمیتواند بمقام وزارت برسد مگر آن که مسلمان وایرانی الاصل و تبعه ایران باشد.

اصل پنجاه ونهم: شاهزادگان طبقه اولی یعنی پسر وبرادر و عموی پادشاه عصر نمیتواند بوزارت منتخب شوند.

اصل شصتم: وزراء مسئول مجلسین هستند و در هر مورد که از طرف یکی از مجلسین احضار شوند باید حاضر کردند و نسبت باموریکه محول بآنهاست حدود مسئولیت خودرامنظور دارند.

اصل شصت ویکم: وزراء علاوه بر اینکه بتنهایی مسئول مشاغل مختصه وزارت خود هستند بهیئت اتفاق نیز در کلیات امور در مقابل مجلسین مسئول و ضامن اعمال یکدیگرند.

اصل شصت ودوم: عده وزراء را برحسب اقتضاء قانون معین خواهد کرد.

اصل شصت وسیم: لقب وزارت افتخاری بکلی موقوف است.

اصل شصت و چهارم: وزراء نمیتوانند احکام شفاهی یا کتبی پادشاه را مستمسك قرار داده سلب مسئولیت از خودشان بنمایند.

اصل شصت وپنجم: مجلس شورای ملی یا سنا میتوانند وزراء رادر تحت مؤاخذه و محاکمه درآورند.

اصل شصت وششم: مسئولیت وزراء و سیاستی را که راجع بآنها میشود قانون معین خواهد نمود.

اصل شصت وهفتم: در صورتیکه مجلس شورای ملی یا مجلس سنا باکثریت تامه عدم رضایت خود را از هیئت وزراء یا وزیری اظهار نمایند آن هیئت یا آن وزیر از مقام وزارت منعزل میشود.

اصل شصت و هشتم: وزراء موظفاً نمیتوانند خدمت دیگر غیر از شغل خودشان در عهده گیرند.

اصل شصت ونهم: مجلس شورای ملی یا مجلس سنا تقصیر وزراء را در محضر دیوان خانه تمیز عنوان خواهند نمود دیوانخانه مزبوره با حضور تمام اعضاء مجلس محاکمات دایره خود محاکمه خواهد کرد مگ وقتی که بموجب قانون اتهام و اقامه دعوی از دایره ادارات دولتی مرجوعه بشخص وزیر خارج و راجع بخود وزیر باشد.

تنبیه: مادامی که محکمه تمیز تشکیل نیافته است هیئتی منتخب از اعضاء مجلسین بعده متساوی نایب مناب محکمه تمیز خواهد شد.

اصل هفتادم: تعیین تقصیر و مجازات وارده بر وزراء در موقعی که مورد اتهام مجلس شورای ملی یا مجلس سنا شوند و یا در امور اداره خود دچار اتهامات شخصی مدعیان گردند منوط بقانون مخصوص خواهد بود.

اقتدارات محاکمات:

اصل هفتادو یکم: دیوان عدالت عظمی ومحاکم عدلیه مرجع رسمی تظلمات عمومی هستند و قضاوت در امور شرعیه با عدول مجتهدین جامع الشرایط است.

اصل هفتاد و دوم منازعات راجعه بحقوق سیاسیه مربوط بمحاکم عدلیه است مگردر مواقعیکه قانون استثناء نماید.

اصل هفتاد و سیم: تعیین محاکم عرفیه منوط بحکم قانون است و کسی نمیتواند بهیچ اسم ورسم محکمتر برخلاف مقررات قانون تشکیل نماید.

اصل هفتادو چهارم: هیچ محکمه ممکن نیست منعقد گردد مگر بحکم قانون.

اصل هفتاد وپنجم: در تمام مملکت فقط یك دیوانخانه تمیز برای امور عرفیه دایر خواهد بود آنهم در شهر پایتخت این دویان خانه تمیز در هیچ محاکمه ابتداء رسیدگی نمیکند مگر در محاکماتیه راجع بوزراء باشد.

اصل هفتاد وششم: انعقاد کلیه محاکمات علنی است مگر آنکه علنی بودن آن مخل نظم یا منافی عصمت باشد در اینصورت لزوم اخفا را محکمه اعلان مینماید.

اصل هفتاد و هفتم: در ماده تقصیرات سیاسیه مطبوعات چنانچه محرمانه بودن محاکمه صلاح باشد باید باتفاق آراء جمیع اعضاء محکمه بشود.

اصل هفتادو هشتم: احکام صادره از محاکم باید مدلل وموجه و محتوی فصول قانونیه که بر طبق آنها حکم صادر شده است بوده و علناً قرائت شود.

اصل هفتادو نهم: در موارد تقصیرات سیاسیه و مطبوعات هیئت منصفین در محاکم حاضر خواهندبود.

اصل هشتادم: رؤسا و اعضای محاکم عدلیه بترتیبی که قانون عدلیه معین میکند منتخب و بموجب فرمان همایونی منصوب میشوند.

اصل هشتادو یکم: هیچ حاکم محکمه عدلیه را نمیتوان از شغل خود موقتاً یا دائماً بدون محاکمه و ثبوت تقصیر تغییر داد مگر اینکه خودش استعفاء نماید.

اصل هشتادو دوم: تبدیل مأموریت حاکم محکمه عدلیه معین نمیشود مگر برضای خود او.

اصل هشتاد و سوم: تعیین اشخاص مدعی عموم با تصویب حاکم شرع در عهده پادشاه است.

اصل هشتاد و چهارم: مقرری اعضاء محاکم عدلیه بموجب قانون معین خواهد شد.

اصل هشتادو پنجم: رؤسای محاکم عدلیه نمیتوانند قبول خدمات موظفه دولتی را بنمایندمگر اینکه آن خدمت رامجاناً برعهده گیرند و مخالف قانون هم نباشد.

اصل هشتادو ششم: درهر کرسی ایالتی یك محکمه استیناف برای امور عدلیه مقرر خواهد شد بترتیبی که در قوانین عدلیه مطرح است.

اصل هشتاد و هفتم: محاکم نظامی موافق قوانین مخصوصه در تمام مملکت تأسیس خواهد شد.

اصل هشتادو هشتم: حکمیت منازعه در حدود ادارات و مشاغل دولتی بموجب مقررات قانون به محکمه تمیز راجع است.

اصل هشتادو نهم: دیوانخانه عدلیه و محکمه ها وقتی احکام و نظامنامه های عمومی وایالتی و ولایتی و بلدی رامجری خواهند داشت که آنها مطابق با قانون باشند.

در خصوص انجمنهای ایالتی و ولایتی:

اصل نودم: در تمام ممالك محروسه انجمنهای ایالتی و ولایتی بموجب نظامنامه مخصوص مرتب میشود و قوانین اساسیه آن انجمنها از اینقرار است.

اصل نود و یکم: اعضای انجمنهای ایالتی و ولایتی بلاواسطه از طرف اهالی انتخاب میشوند مطابق نظامنامه انجمنهای ایالتی و ولایتی.

اصل نود و دوم: انجمنهای ایالتی و ولایتی اختیار نظارت تامه دراصلاحات راجعه بمنافع عامه دارند با رعایت حدود قوانین مقرره.

اصل نود و سیم: صورت خرج ودخل ایالات و ولایات از هر قبیل بتوسط انجمنهای ایالتی و ولایتی طبع ونشر میشود.

در خصوص مالیه:

اصل نود و چهارم: هیچ قسم مالیات برقرار نمیشود مگر بحکم قانون.

اصل نود و پنجم: مواردی را که از دادن مالیات معاف توانند شد قانون مشخص خواهد نمود.

اصل نود و ششم: میزان مالیات را همه ساله مجلس شورای ملی باکثریت تصویب و معین خواهد نمود.

اصل نود و هفتم: در موارد مالیات هیچ تفاوت و امتیازی فیمابین افرادملت گذارده نخواهد شد.

اصل نود و هشتم: تخفیف و معافیت از مالیات منوط بقانون مخصوص است.

اصل نود ونهم: غیر از مواقعی که قانون صراحتاً مستثنی میدارد بهیچ عنوان از اهالی چیزی مطالبه نمیشود مگر باسم مالیات مملکتی وایالتی و ولایتی و بلدی.

اصل صدم: هیچ مرسوم و انعامی بخزینه دولت حواله نمیشود مگر بموجب قانون.

اصل صدو یکم: اعضای دیوان محاسبات رامجلس شورای ملی برای مدتی که بموجب قانون مقرر میشود تعیین خواهد نمود. اصل صدو دوم: دیوان محاسبات مأمور بمعاینه و تفکیك محاسبات اداره مالیه و تفریغ حساب کلیه محاسبین خزانه است ومخصوصا مواظب است که هیچیك از فقرات مخارج معینه در بودجه از میزان مقرره تجاوز ننموده تغییر وتبدیل نپذیرد و هر وجهی در محل خود بمصرف برسد وهمچننی معاینه و تفکیك محاسبه مختلفه کلیه ادارات دولتی را نموده اوراق سند خرج محاسبات راجمع آوری خواهد کرد و صورت کلیه محاسبات مملکتی را باید بانضمام ملاحظات خود تسلیم مجلس شورای ملی نماید.

اصل صد و سیم: ترتیب و تنظیم واداره دیوان بموجب قانون است.

قشون:

اصل صدو چهارم: ترتیب گرفتن قشون را قانون معین مینماید تکالیف وحقوق اهل نظام وترقی در مناصب بموجب قانون است.

اصل صد و پنجم: مخارج نظامی هر ساله از طرف مجلس شورای ملی تصویب میشود.

اصل صد و ششم: هیچ قشون نظامی خارجه بخدمت دولت قبول نمیشود و در نقطه از نقاط مملکت نمیتواند اقامت و یا عبور کند مگر بموجب قانون.

اصل صدوهفتم: حقوق و مناصب و شئونات اهل نظام سلب نمیشود مگر بموجب قانون.

قانون مطبوعات:

مصوب 5 محرم الحرام 1326 قمری:

موافق اصل بیستم از قانون اساسی عامه مطبوعات غیر از کتب ضلال و مواد مضره بدین مبین آزاد و ممیزی در آنها ممنوع است ولی هر گاه چیزی مخالف قانون مطبوعات درآنها مشاهده بشود نشردهنده یا نویسند بر طبق قانون مطبوعات مجازات میشود اگر نویسنده معروف و مقیم ایران باشد ناشر و طابع و موزع از تعرض مصون هستند مقرر میشود طبع کتب و روزنامجات واعلانات و لوایح و صد ابواب مضار از تجاوزات ارباب قلم و مطبوعات وضع میشود آزاد است هر کس بخواهد مطبعه دایر نماید یا کتاب و جریده واعلاناتی بطبع برساند یا مطبوعات را بفروشد باید بدواً عدم تخلف از فصول این قوانین را نزد وزارت معارف بالتزام شرعی ملتزم و متعهد شود.

فصل اول- چاپخانه وکتابفروش.

ماده 1- چاپخانه حق ندارد چیزی طبع برساند بدون اسنکه اسم ورسم خود را در آخر آن مطبوع درج کند.

ماده 2- کتاب فروش حق ندارد از مطبوعات آنچه را که نویسند و مطبعه آن بطور وضوح معرفی نشده اند بفروشد مگر کتبی که قبل از این تاریخ طبع شده وبجهتی دیگر از جهات قانونی ممنوع نباشد.

ماده 3- کتاب فروش حق ندارد کتابی را بفروشد که قانوناً قدغن شده باشد.

فصل دوم طبع کتب:

ماده 4- طبع کتب متداوله غیر از کتب ممنوعه وکتب جدیده وغیر او کتب مذهبی آزاد است کتب جدیده مذهبی باید قبل از طبع بنظر و ممیزی هیئتی که دراداره معارف بنام مجمع علوم دینیه تشکیل میشود رسیده و تصویب شده باشد.

ماده 5- از هر نسخه که بطبع میرسد چاپ کننده دو نسخه برای ضبط درکتابخانه ملی و تکمیل مجموعه مطبوعات میفرستد در پایتخت این دو نسخه را رسماً نزد وزارت علوم و در سایر بلاد بعشب وزارت علوم واداره معارف میفرستند درهر صورت قبض رسید دریافت میکنندو در آن قبض باید عنوان کتاب وعده نسخ آن که بطبع رسیده مذکور باشد چاپ کننده بموجب این فصل ملتزم شرعیست که در صورت تخلف سه تومان الی شصت تومان مجانی دادنی باشد بسته بنظر حاکمه قضیه.

فصل سوم روزنامجات مقرره:

ماده 6- هر روزنامه و جریده باید یکنفر مدیر مسئول داشته باشد متصف بصفات ذیل:

1- ایرانی باشد.

2- سنش بسی سال بالغ باشد.

3- زوال شرف از اونشده باشد یعنی مرتکب جنحه وجنایات و مشهور بفسق و فساد عقیده نباشد.

ماده 7- اسم ورسم مدیر روزنامه واسم مطبعه که درآن روزنامه چاپ میشود باید روی هر روزنامه بطبع رسیده باشد هر یك از مدیر روزنامه و مطبعه بموجب این فصل ملتزم شرعیند که در صورت تخلف از وظیفه خود از یك تومان الی سه تومان مجاناً دادنی باشند در صورتیکه در سنه واحده تخلف دراین فصل مکرر واقع شود علاوه بر وجه ملزمی بهر تکراری یك تومان اضافه بدهد.

ماده 8- قبل از طبع وانتشار هر روزنامه و ورقه مقرره مدیر جریده مکلف است که اظهارات ذیل را در روی یك ورقه بنظارت انطباعات بفرستد:

1- اسم ورسم مدیر روزنامه ومحل اداره آن.

2- اسم ورسم مطبعه که روزنامه در آن بطبع خواهد رسید.

3- عنوان روزنامه وجریده وترتیب طبع آن که یومیه است یا هفتگی است یا ماهانه.

4- عده چاپ هر نمره.

5- مسلك روزنامه و سیاق مطلب آن در صورت تغییر هر یك از کیفیات فوق باید درثانی معلومات لازمه بنظارت انطباعات داده شود واین اظهارات باید همه مکتوباً در روی ورقه معینه با امضای مدیر مسئول بعمل آمده آن ورقه تمبر دولتی خورده باشد بموجب این فصل مدیر مسئول روزنامه ملتزم است که در صورت تخلف از پنج الی پنجاه تومان دادنی باشد.

ماده 9- در موقع انتشار هر یك از نمرات روزنامه دو نسخه روزنامه بامضای مدیر برای اداره معارف آن شهر که در آن طبع میشود دو نسخه از برای کتابخانه و قرائت خانه ملی فرستاده میشود در صورت تخلف مدیر روزنامه پنج تومان مجاناً دادنی خواهد بود.

تعرضات:

ماده 10- هرگاه روزنامه وجریده نسبت به یکی از مأمورین دولتی یا بیکی از ادارات چیزی درج کرده باشد که بشغل ایشان بربخورد آنچه را که در توضیح و رد ایراد آن شخص یا آن اداره نزد مدیر روزنامه بفرستد باید بدون تأخیر و تحریف در ستون اول نمره آتیه روزنامه درج کند عبارت مقاله جوابیه میباید بیش از ضعف مقاله تعرضیه نباشد والا مازاد را باید صاحب مقاله جوابیه اجرت چاپ از قرار عادله بدهد برای تخف از این فصل مدیر روزنامه از ده الی صد تومان دادنی خواهد بود.

ماده 11- در غیر اشخاص رسمی امتناع مدیر روزنامه از درج مقاله جوابیه مستوجب دادن پنج الی پنجاه تومان وجه ملزمی خواهد بود این نوع از مقالات باید در همان محل وبهمان حروف که مقاله اولیه مندرج بوده بطبع برسد.

ماده 12- رد تعرض هر چندنوبت که تبادل بشود روزنامه از قبول آن ناگزیر است بشرحیکه در فصل دهم ویازدهم مذکور شد.

ماده 13- مدیر روزناه مسئول مقالات مندرجه در روزنامه است و همچنان مسئول اعلاناتی است که در روزنامه بطبع میرسد در مقالات با امضا وقتی مدیر مسئول نیست که منهیات مسلمه واضحه چیزی در مقاله مندرج نباشد والا مدیر نیز مسئول است.

ماده 14- مدیر روزنامه مختار است مقاله و لوایحی که نزد او میفرستند مادامیکه شامل ممنوعات قانونی نباشد قبول کرده در روزنامه درج کند آنچه خلاف قانونی داشته باشد ممنوع است ول از طرف ادارات رسمی اظهار شده باشد.

ماده 15- در روزنامجاتی که درج اعلانات معمول است مدیر حق طفره وتعویق از درج اعلانات رسمی ندارد اجرت طبع از قرار معمول بآنها داده میشود.

روزنامجات خارجه:

ماده 16- روزنامجات و اوراق که درخارجه بطبع میرسند بهر زبان که باشد برحسب مصلحت ملك وملت از ورود انتشار ممنوع توانند شد هرگاه علت منع در یك نمره باشد تشخیص وزارت معارف برای جمع آوری و ضبط آن کافی است و درمنع کلی مداقه مجلس وزراء لازم است بموجب این ماده هر کس روزنامجات واوراق ممنوعه را وارد کند یا انتشار بدهد از یکماه الی یك سال حبس خواهد شد.

فصل چهارم- اعلانات:

ماده 17- طبع ونشر اعلانات آزاد است لکن اگر مضمون اعلان شامل قبایح و فضایح باشد یا داعی بفساد و اختلال امور عامه مطبعه و متصدی هر دو مسئولند و اداره نظمیه حق توقیف اینگونه اعلانات را داشته مرتکب ومتصدی را بمحکمه عدالت جلب خواهد کرد.

ماده 18- اعلان و لایحه و آنچه ازاین قبیل مطلقاً بچاپ میرسد باید محل مطبعه راحاوی باشد تخلف از این ماده متصدی و مرتکب را از یك تومان الی سه تومان وجه ملزمی ملتزم خواهد کرد و یا بنظر حاکم قضیه از یکروز الی 3 روز حبس میشود.

ماده 19- اعلانات رسمی که از طرف ادارات دولتی بطبع میرسند روی کاغذ سفید خواهد بود سایر اعلانات از هر کس وهر جا روی کاغذ رنگین به طبع میرسد تا اعلانات رسمی از اعلانات شخصی ممتاز باشد درصورت تخلف از این ماده متصدی پنج هزار دینار الی پانزده هزار دینارادنی خواهد بود و در صورت تکرار تخلف درعرض یکسال از یك روز الی پنج روز حبس خواهد شد.

ماده 20- در صورت باطل کردن یا دریدن وکندن اعلانات رسمی دولتی واعلاناتی که در مواقع انتخاب وکلای ملت نصب میشود مرتکب از یکروز الی سه روز حبس خواهد شد چنانچه مرتکبین از اجزای ادارات دولتی باشند از شش روز الی یکماه حبس خواهند شد.

ماده 21- مالیکن بیوتات و عمارات حق منع از نصب اعلانات بدر ودیوار عمارات خود دارند وهر گاه کسی بدون اجازه در املاك خاصه نصب اعلان کند مالك حق ابطال دارد.

ماده 22- سوای اعلانات رسمی واعلانات انتخابیه هر اعلانی باید تمبر دولتی بخورد و قیمت آن تمبر بر حسب عده اعلان و قطع ورق آن مختلف میشود موافق قانونیکه درباب تمبر وضع خواهد شد طفره از ادای حق تمبر باختلاف بالتزام شرعی از ده تومان الی پنجاه تومان مجازات میشود.

دستفروش:

ماده 23- هر کس بخواهد روزنامه وکتب در معابرشهر و گذر بگرداند و بفروشد باید خودشرا بکدخدای محله معرفی کرده پته بگیرد اسم منزل محل تولد اسم پدر و مدت اقامت درآن محله باید در روی پته نوشته شود پته مزبور مجانی است.

ماده 24- تقصیر در تحصیل پته اجازه مذکوره درماده 23 یا دادن تعرفه غلط واسامی عوضی مرتکب را به پنجقران الی پانزده قران مجاناً ملتزم خواهد کرد در صورت تکرار تقصیر محکوم بحبس خواهد شد در یك روز الی سه روز.

ماده 25- دستفروش ودیگر از فروشندگان روزنامجات و لوایح اواعلانات و اوراق ممنوعه چه حاوی عبارت ممنوعه باشد چه مشمول به تصویر و اشکال قبیحه مأخوذ بمسئولیت میباشند ونظمیه نظر بحفظ حقوق عمومی حق تعاقب وجلب ایشان را به محکمه دارد.

فصل پنجم- حدود تقصیر نسبت بجماعت:

ماده 26- نطق و قرائت لوایح و روزنامجات و دیگر مطبوعات در محافل عومی یا نصب آنگونه مطبوعات یا مکتوبات بدر و دیوار وعرضه آنها بر انظار خلق بهر وسیله که بوده باشد مادامی که درآنها ترغیب وتشویق و تهیج خلق به ارتکاب جنحه و جنایات شده باشد اعم از اینکه منشاء اثر بشود یا نشود مستوجب سیاست مرتکب خواهد بود و به تشخیص حکومت عرفیه در محاکم عرفیه از دو ماه الی دوسال حبس خواهد شد.

ماده 27- تحریص و تهییج بسرقت وقتل ونهب وغارت یا تضعیف قدرت مملکتی در خارجه اعم از اینکه مؤثر شود یا نشود یکسال الی پنجسال حبس و سیاست خواهد شد.

ماده 28- سیاست اشخاصی که بانتشار اوراق وغیره باعث سلب امنیت واختلال آسایش عمومی و انتظام داخله شوند همچنان اشخاصی که از مرتکبین قتل وغارت و منشئین فتنه و آشوب توقیر و تمجید کنند همان است که درماده 26- 27 مذکور شد.

ماده 29- ترغیب و تشویق وتهییج اهل نظام بنافرمانی وعدم انقیاد احکام نظامی در حکم ماده بیست وهفت است.

ماده 30- مرتکبین منهیات مذکوره در مواد 26 الی 29 بحکم التزام شرعی از ده تومان الی هزار تومان مجانی دادنی خواهد بود.

تقصیرات نسبت بافراد:

ماده 31- توهین بمقام منیع سلطنت ممنوع قانونی است و تخلف از این قانون مرتکب را اگر مدیران جراید باشند از سه ماه الی یکسال محکوم بحبس ویا بالتزام شرعی از ده تومان الی سیصد تومان دادنی خواهد کرد و اگر غیر از مدیران جراید هستند بر حسب تشخیص عرفی مرتکب از سه ماه الی یك سال حبس خواهد شد جریده یا لایحه که آن سوء ادب را کرده باشد یا مقاله مندرجه آن شامل آن خلاف باشد توقیف خواهد شد واین توقیف ممکن است ابدی باشد.

ماده 32- جعل اخبار و مقالات فتنه انگیز وانتشار آنها و نسبت آنها به کسی بدروغ ممنوع است مدیر روزنامه و معاونین او در تخلف از این ماده بالتزام شرعی پنجتومان الی صد تومان دادنی خواهند بود یا آنکه از یکماه الی یك سال حبس خواهندشد.

ماده 33- مقالات مضره بمذهب و عقیده اسلامیه هرکس در روزنامه یا اوراق دیگر درج کند از ده تومان الی سیصد تومان مجانی دادنی خواهد بود و روزنامه یا ورقه مذکوره اگر مستمر باشد از یك ماه الی دو سال توقیف خواهد شد و صاحبش از یك ماه الی دو سال حبس طبع و انتشار و فروش اشکال قبیحه و مقالات مضره بعفت و عصمت یا مضره باخلاق در همین حکم خواهد بود.

ماده 34- هتك احترام وشرف وکسر اعتبارات شخصیه افراد یا هیئت مادامی که مرتکب از ثبوت آنها عاجز باشد و مطلقاً هر گونه تخفیف و تحقیر خواه بمعنی باشد خواه بالفاظ نالایق مستوجب تهدید و سیاست خواهد بود.

ماده 35- بموجب این ماده هر کس نسبتی از نسبتهای مندرجه در ماده 34 را بوسائلی که در ماده بیست وشش مذکور است نطق لایحه درج مقاله در روزنامجات بکی از محاکم عدلیه یا اجزاء حربیه یا انجمنها یا ادارات دولتی بدهد از دو تومان الی سیصد تومان مجانی دادنی خواهد بود و یا از هشت روز الی یکسال حبس خواهد شد اگر وسیله انتشار آن نسبتها روزنامه باشد در مدت مشخصه توقیف خواهد شد ممکن است انواع تنبیه و سیاست را درزمان واحد مقتضی بدانند بسته بنظر حاکم قضیه.

ماده 36- همچنین است حکم نسبتهای مذکور درماده 34 هر گاه آن نسبتها بوزیری یا مبعوثی چه از وکلای مجلس شورای ملی چه از وکلای مجلس سنا یا یکی از کارگذاران امور دولتی یا از پیشوایان مذهب اسلام و وکلاء و شهود در صورتیکه آن نسبت و افترا راجع به حیطه مسئولیت آنها باشد.

ماده 37- نسبت بامور مذکوره در ماده 34 اگر بافراد ناس باشد مرتکب بموجب این ماده ملتزم است که از سه تومان الی دویست تومان مجانی دادنی باشد وسیله ارتکاب هر گاه روزنامه باشد یك هفته الی ششماه توقیف خواهد شد.

ماده 38- نوشتن فحش و الفاظ قبیحه اکیداً ممنوع است مرتکب بقید این التزام در صورت ارتکاب چهار تومان الی پنجاه تومان مجانی دادنی خواهد بود هر گاه آن تجاوزات نسبت باشخاص مذکوره در ماده 10 و 26 باشد اگر نسبت باشخاص مذکوره در ماده 27 باشد مرتکب ملتزم است که از سه تومان الی سی تومان مجانی دادنی باشد در صورت تکرار تقصیر بعلاوه روزنامه از هفت روز الی سه ماه تعطیل خواهد شد بسته باینکه تخطیات از حقوق نسبت به کدام طبقه باشد.

ماده 39- نسبت امور ممنوعه و مذکوره در مواد این قانون باموات همچنان درمقابل ورثه آن موجب مسئولیت مرتکب خواهد شد که بفراخور حال سیاست میشود.

توهین ومجازات آن نسبت بسلاطین خارجه و مأمورین سیاسی

ماده 40- توهین بسلاطین دول متحابه اکیداً ممنوع است و مرتکب ملتزم است که از ده تومان الی سیصد تومان مجاناً دادنی باشد و یا از یکماه الی یکسال حبس شود و لدی الاقتضاء جمع هر دو قسم سیاست ممکن است.

ماده 41- هتك احترامات مأمورین خارجه و هیئت سیاسیون خارجه که در مملکت سمت نمایندگی دارند ممنوع و مرتکب ملتزم است که از پنجتومان الی دویست تومان مجانی دادنی باشد و مرتکب از یکهفته الی سه ماه حبس خواهد شد.

ماده 42- شکایات اجزاء خارجه ممکن است مستقیما باداره پلیس یا بواسطه وزارت امور خارجه بوزارت عدلیه یا محکمه عدلیه اظهار شود.

مواديکه طبع ونشر آنها جایز نیست.

ماده 43- طبع ونشر مرافعاتی که محکمه برای حفظ ناموس نشر آنرا منع کرده مادامیکه در محکمه علناً قرائت نشده است ممنوع است مرتکب ملتزم ملزم است که از پنجتومان الی دویست تومان مجانی دادنی باشد ومرتکب غیر ملتزم از یکماه الی یکسال حبس میشودولی شکایت مدعی وحکم قضیه را درهر حال روزنامه حق انتشار دارد.

ماده 44- مذاکرات محرمانه محکمه را روزنامه حق انتشار ندارد ودر صورت ارتکاب ملتزم است که از ده تومان الی دویست تومان مجاناً دادنی باشد.

ماده 45- انتشار دستورالعملهای محرمانه نظامی و اخبار مخفیه قشونی ونقشه قلعه جات خاصه در موقع جنگ اکیداً ممنوع است و مرتکب ملتزم است از ده تومان الی هزار تومان مجاناً دادنی باشد واز یك سال الی پنجسال حبس شود در صورتی که تقصیر با روزنامه نگار باشد روزنامه او نیز ابداً توقیف گردد.

فصل ششم- محاکمه

ماده 46- تجاوزات قانونی که موجب سیاست مباشرین روزنامه و مطبعه دیگر مطبوعات خواهد شد از طرف اداره انطباعات در معرض بازخواست درآمده در عدلیه مورد محاکمه خواهد شد اداره نظمیه از تعاقب تقصیرات طبیعه یا اداره انطباعات متفقاً اقدام خواهد شد.

ماده 47- هرگاه تخطیات مطبوعات نسبت محدود افراد اشخاص باشد مداخله نظمیه یا عدلیه با اداره انطباعات پس از تظلم طرف خواهد بود و هرگاه آن تخطیات نسبت بعموم باشد از طرف اداره انطباعات یا پلیس رأسا اقدام خواهد شد. نظامنامه انتخابات.

دو درجه

مورخه 12 جمادی الثانیه 1327 قمری

فصل اول

عده نمایندگان ملت وتقسیم آن به ایالات وولایات.

ماده 1- عده نمایندگان ملت برای مجلس شورای ملی در ممالك ایران یکصد و بیست نفر تعیین میشود.

ماده 2- تقسیم نمایندگان ملت نسبت به جمعیت تضمینی ولایات واهمیت محلی از قرار شرح جدولی است که بآخر نظامنامه منضم شده است.

ماده 3- چون بواسطه فقدان اسباب لازمه محل انتخابات فقط در شهرهای بزرگ و کوچك خواهد بود لهذا از غالب بلوکات و ایلات که حاکم نشین آنها شهریت ندارد دراین نظامنامه اسم برده نشده لیکن اهالی بلوك و ایلات هر ولایت با داشتن شرایط مقرره میتوانند در یکی از شهرهای آن ولایت حاضر شده بانتخابات شراکت نمایند.

فصل دوم

شرایط انتخاب کنندگان

ماده 4- انتخاب کنندگان اشخاصی خواهندبود که دارای شرایط ذیل باشند:

1- تبعه ایران باشند.

2- لااقل بیست سال داشته باشند.

3- معروفیت محلی داشته و اگر بومی یا متوطن آن محل نباشند لااقل شش ماه قبل از انتخاب در محل انتخاب یا توابع آن سکنی داشته باشند.

4- لااقل دارای دویست و پنجاه تومان علاقه ملکی یا ده تومان مالیات بده باشند یا پنجاه تومان عایدی سالیانه داشته و یا تحصیل کرده باشند.

ماده 5- اشخاصی که از حق انتخاب نمودن مطلقاً محرومند:

1- نسوان.

2- اشخاص خارج از رشد و آنهایی که در تحت قیمومت شرعی هستند.

3- تبعه خارجه.

4- اشخاصیکه خروجشان از دین حنیف اسلام درحضور یکی از حکام شرع جامع الشرایط بثبوت رسیده باشند.

5- اشخاصی که کمتر از بیست سال داشته باشند.

6- ورشکستگان بتقصیر.

7- مرتکبین قتل وسرقت و مقصرینی که مستوجب مجازات قانونی اسلامی شده اند و معروفین بارتکاب قتل وسرقت و غیره که شرعا برائت خود را حاصل نکرده باشند.

8- اهل نظام بری و بحری که مشغول خدمتند.

ماده 6- اشخاصی که بشرط از انتخاب نمودن محرومند:

1- حکام و معاونین حکام در قلمرو مأموریت خود.

2- مستخدمین نظمیه و ضبطیه در محل خدمت.

فصل سوم

شرایط انتخاب شوندگان

ماده 7- انتخاب شوندگان باید دارای صفات و مقامات ذیل باشند. ماده 48- درموارد تخلف از فصول این قوانین مرتکبین علی قدر و مراتبهم در مقابل قانون مسئول خواهند بود و سیاسات مندرجه که بحکم التزام بر مرتکبین وارد است در حق آنها جاری خواهد شد.

1- اقدام کنندگان بطبع مدیران روزنامه وسایر جراید اضافه.

2- دبیران روزنامه و جراید یدگر در صورت مسئولیت آنجا که تخلف از حدود ظهور نداشته و مطلقاً در صورت مساعدت آنها در اقدامات نامشروع منهیه مضره آنجا که تخلف از حدود ظهور کند و بقبول مسئولیت از ایشان نمیشود و منتها دبیر هم مسئول است.

3- رئیس مطبعه.

4- فروشنده ونشر دهنده.

5- اعلان کننده.

مسئولیت این اشخاص مذکوره 3 و 4 و 5 در وقتی است که مشاکرت باخیالات مضره مدیر و رئیس جریده و مطبعه نموده در القاء وافشای فتنه و فساد همدست باشند هر گاه یکی از متصدیان پنجگانه متواری شود سایرین علی قدر مراتبهم مسئول خواهند بود هر گاه نویسنده مقاله در خارجه باشد و مقاله از منهیات چیزی را حاوی باشد و بطبع برسد مطبعه ومدیر روقه مسئول خواهند بود واگر چیزی را حاوی باشد که ثبوت بخواهد مدیر روزنامه به مسئولیت شخصی حق درج دارد والا فلا.

ضبط وحبس روزنامجات وغیره

ماده 49- مأمورین وزارت معارف که برای روزنامه معین میشوند و پلیس حق دارند روزنامه ودیگر جراید را در مورد ذیل توقیف کنند:

1- آنجا که روزنامه یا جریده یا لایحه مضر باساس مذهب اسلام باشد.

2- آنجا که در روزنامه یاجریده یا لایحه هتك احترامات سلطنت شده باشد.

3- آنجا که نقشه وطرح حرکت قشونی یا دیگر اسرار نظام مکشوف شده باشد.

4- آنچه که مندرجات روزنامه موجب هیجان کلی و اختلال آسایش عمومی بشود.

5- آنجا که دعوت بر مضادت قوای رسمیه مملکت شده باشد.

6- آنجا که اشاعه سور قبیحه بر ضد عصمت وعفت شده باشد.

ماده 50- بقای توقیف وعدم بقای آن باید در بیست وچهار ساعت باطلاع محکمه قانونی (دیوانخانه محل) رسیده حکم توقیف یا آزادی روزنامه وغیره باید کتباً اعلان بشود.

ماده 51- در مدت توقیف روزنامه یا جریده و سایر لوایح اشاعه مندرجات آن اکیداً ممنوع است و در تحت فصول این قانون نامه سیاست خواهد شد بسته باینکه بکدام فصل راجع باشد.

ماده 52- قوانین مندرجه در این قانون نامه مطبوعات در طهران از ده روز بعد از اینکه این قوانین بدستخط همایونی موشح شده باشد و در ولایات پس از یکماه مجری خواهد شد.

قانون وظایف:

مصوب 1326 قمری

وظیفه مرسومی استکه به بازماندگان ارباب حقوق دیوانی از هر قبیل داده میشود.

ماده اول- انتقال قسمتی از حقوق دیوان شخص متوفی به ورثه از موقوف بآنست که آن مقرری زیادتر از پانصد تومان وده خروار جنس نباشد در صورت زیاد بودن مبلغ و مقدار نقد و جنس برقرار شدن قسمتی از آن در حق ورثه موقوف بتصویب مخصوص وزیر مسئول ومجلس شورای ملی است.

ماده دوم- نصف با کسر مرسوم متوفی تا مدت پانزده سال در باره ورثه او برقرار میشود و نصف بلاکسر عبارت است از عددی که کسور آن یا کمتر از تومان در نقد و کمتر از من در جنس حذف شده باشد.

ماده سوم- مراد از ورثه در اینجا عبارتست از اولاد وعیال وهمچنین پدر ومادری که در کفالت متوفی باشندوهمچنین نواده که پدر ومادرش فوت کرده ودر کفات متوفی باشد.

ماده چهارم- پدر ونواده ذکور در حکم اولاد ذکور ومادر و نواد اناث در حکم اولاد اناث خواهد بود ویا چندنواده که از یك اولاد باشند فقط سهم پدر یا مادر آنها در بین آنها تقسیم خواهدشد. عیال دائمه در صورت انحصار در حکم اولاد اناث است و در صورت تعدد قسمت یکدختر مابین زوجات متعدده تقسیم خواهد شد.

ماده پنجم- تقسیم نصف برقراری در حق ورثه للذکر مثل حظ الانثیین خواهد بود.

ماده ششم- هر یك از بازماندگان متوفی که شغل دیوانی داشته باشند سهم وظیفه مزبوره مادامیکه مستخدم هستند از بابت مواجبیکه درازاء خدمت دولت میگیرند محسوب میشود.

ماده هفتم- قوانین مذکوره شامل مقرریهاییکه در مقابل خدمت بمستخدمین دولت میدهند و همچنین شامل حقوق افراد نظام نمیشود زیرا که قوانین راجعه بمتوفیات مستخدمین ادارات دولتی و نظام در موقع تسویه بودجه وزارتخانه ها و ادارات معین میشود.

ماده هشتم- محل غایب و متوفی بکلی متروك است و ضبط میشود وهر چه از روی استحقاق بکسی داده میشود از اصل عایدات دولت است.

ماده نهم- تومانی هفت قران وسایر مخارج صدور فرمان بکلی منسوخ است.

ماده دهم- این قانون شامل تمام متوفیاتی است که از چهاردهم ذیقعدةالحرام یکهزاروسیصد و بیست و چهار تاکنون و ازاین ببعد اتفاق افتاده و میافتد.

متمم قانون مصوب 26 ربیع الثانی 1328 قمری در (بند سوم- قسمت قوانین دوره دوم تقنینیه) طبع شده است. 1- متدین بدین حضرت محمدابن عبدالله (ص) باشندمگر نمایندگان ملل مسیحی و زردشتی و یهود که آنها هم باید دردین خود ثابت العقیده باشند.

2- تبعه ایران باشند.

3- لااقل خط و سواد فارسی باندازه کافی داشته باشند.

4- معروفیت محلی داشته باشند.

5- در امور مملکتی با بصیرت باشند.

6- معروف بامانت ودرستکاری باشند.

7- سن آنها کمتر از سی و زیاده از هفتاد سال نباشد.

ماده 8- اشخاصی که از انتخاب شدن محرومند:

1- شاهزادگان بلافصل ابناء واخوان واعمام پادشاه.

2- نسوان.

3- تبعه خارجه.

4- اهل نظام بری و بحری که مشغول خدمتند.

5- اشخاصی که مشغول خدمات دولتی هستند مگر اینکه برای مدت نمایندگی از شغل خود استعفا دهند.

6- ورشکستگان بتقصیر.

7- مرتکبین قتل وسرقت و مقصرینی که مستوجب مجازات قانونی اسلامی شده اند و معروفین بارتکاب قتل و سرقت و غیره که شرعاً برائت خود را حاصل نکرده باشند.

8- اشخاصی که خروجشان از دین حنیف اسلام درحضور یکی از حکام شرع جامع الشرایط بثبوت رسیده باشد و یا متظاهر بفسق باشند.

فصل چهارم:

در تشکیل انجمن نظارت

ماده 9- در هر مرکز انتخاب هیئتی باسم انجمن نظارت موقتا تشکیل میشود که مراقب و مسئول صحت انتخابات خواهند بود.

ماده 10- در محل هاییکه انجمن ایالتی یا ولایتی موافق قانون برقرار است مرکب خواهد بود از سه نفر از اعضای انجمن ایالتی یا ولایتی و چهار نفر از محترمین محل در تحت ریاست حاکم این چهارنفر از محترمین را انجمن ایالتی یا ولایتی بتصویب حاکم از غیر اعضای خود معین خواهدکرد.

ماده 11- در محلهاییکه انجمن ایالتی یا ولایتی موافق قانون هنوز تشکیل نیافته انجمن نظار مرکب خواهد بود از شخص حاکم و کارگذار و یکنفر از علمای معروف محل و یکنفر از شاهزادگان ودو نفر از عیان و دو نفر از معتبرین تجار (در هر جا یکی از اشخاص مذکوره نباشد بعوض او از اعیان یا تجار معین میشود.)

ماده 12- در شهرهای بزرگ بجهت دادن تعرفه انجمن نظارت میتواند در هر محله شعبه جداگانه تشکیل نماید مرکب از کدخدا و پنج نفر از معتمدین محل.

ماده 13- انجمن نظارت از میان اعضای خود یك یا دو نفر منشی انتخاب مینماید.

ماده 14- انجمن نظارت یك هفته بعد از انجام انتخابات متفرق میشود.

فصل پنجم:

طریقه انتخاب

ماده 15- انتخاب در کلیه ممالك ایران بطرز دو درجه خواهد بود (توضیح اول) مراد ازانتخاب دو درجه آنست که ابتداء در محله های یك شهر یادر شهرهای یك حوزه انتخابیه عدد معینی را انتخاب مینمایند که منتخب نامیده میشوند و بعد این انتخاب شده گان درجه اول در مرکز حوزه انتخاب جمع شده از میان خود عده مطلوبه را ثانیا انتخاب بکنند واین انتخاب شدگان درجه ثانی نماینده خوانده میشوند (توضیح دوم). مراد از حوزه انتخابیه آن قسمتی از مملکت است که موافق تقسیم نظامنامه یك یا چند نفر را مشترکاً انتخاب کرده مستقیما بعضویت مجلس شورای ملی میفرستد اعم از اینکه آن قسمت در تحت یك یا چند حکومت باشد مرکز حوزه آن نقطه ایست که انتخاب درجه ثانی حوزه در آنجا واقع میشود.

ماده 16- انتخاب درجه اول وثانی کلیه بطرز انتخاب جمعی خواهد بود مگر در محلهایی که موافق تقسیم نظامنامه بیش از یکنفر حق انتخاب ندارند در این صورت بانتخاب فردی عمل میشود. توضیح: مراد از انتخاب جمعی آنست که هر یك از انتخاب کنندگان در ورقه رأی بعده مجموع انتخاب شوندگان آن محل اسامی اشخاص مینویسند مراد از انتخاب فردی آنست که هر یك از انتخاب کنندگان در ورقه رأی اسم یك شخص را مینویسند.

ماده 17- انتخاب درجه اول باکثرت نسبی وانتخاب درجه ثانی باکثریت تام خواهد بود. توضیح: مراد از اکثریت تام آنست که بیشتر از نصف رأی دهندگان درباره کسی رأی داده باشند.

ماده 18- در انتخاب درجه اول اشخاصی که نسبت بعده کلیه انتخاب کنندگان حوزه انتخابیه اکثریت تام حاصل کنند مستغنی از انتخاب درجه ثانی بوده بسمت عضویت مجلس شورای ملی قبول میشوند.

ماده 19- در انتخاب درجه ثانی اگر دفعه اول و دوم درباره کسی اکثریت تام حاصل نشد دفعه سوم همان شخص باکثریت نسبی منتخب خواهد بود.

ماده 20- در صورت تساوی آراء بین دو یا چند نفر هر گاه انتخاب یك نفر از آنها محل حاجت باشد آن یکنفر بحکم قرعه معین میشود.

ماده 21- در انتخاب درجه اول عده انتخاب شوندگان هر حوزه انتخابیه سه مقابل عده نمایندگانی خواهد بود که برای آن حوزه در ماده دوم معین شده است.

ماده 22- در حوزه انتخابیه طهران انتخاب درجه اول از پنج محله که هر یك در تحت ریاست یك کدخدا است بعمل خواهد آمد موافق تقسیمی که انجمن نظارت معین خواهد کرد.

ماده 23- درحوزه انتخابیه ایالات و ولایات انتخاب درجه اول در تمام شهرهای آن حوزه باکثریت نسبی بعمل خواهد آمد بعد این منتخبین درجه اول در موعدی که انجمن نظارت مرکزی معین میکند در مرکز حوزه حاضر شده مجتمعا از میان خودشان بعده که در ماده دوم بجهت آن حوزه تصریح شده است باکثریت تام نماینده انتخاب خواهند کرد.

ماده 24- پنج ایل عمده شاهسون آذربایجان بختیاری، قشقائی، ایلات خمسه فارس وترکمان موافق تقسیم نظامنامه هر کدام یك نماینده مستقیما بعضویت مجلس شورای ملی میفرستند.

طرز انتخاب ایلات هم دو درجه است لیکن عده منتخبین درجه اول هر ایل وهر مرکز انتخاب درجه ثانی را وزارت داخله معین خواهد کرد در این مورد انتخاب درجه ثانی بحکم قرعه خواهد بود.

ماده 25- در صورتیکه انتخاب شدگان شهرهای جزو در موعدی که انجمن نظارت مرکزی برای حضور آنها معین کرده درمرکز آن حوزه حاضر نشوند برای آن دوره حق انتخاب از آنها ساقط است و همان عده که در سر موعد حاضر شده اند نمایندگان آن حوزه را از میان خودشان انتخاب خواهندکرد.

ماده 26- هر یك از انتخاب کنندگان زیاده بر یکمرتبه حق رأی دادن ندارند مگر در صورتی که تجدید انتخاب لازم شود.

ماده 27- دردرجه اول انتخاب کنندگان مجبور نیستند که حتماً از ساکنین محل خود انتخاب کنند.

فصل ششم:

دادن تعرفه برای تشخیص انتخاب کنندگان

ماده 28- انجمن نظارت اعلانی مرتب نموده بمناسبت اهمیت محل از پنج الی پانزده روز قبل از موعد انتخاب اشاعه میدهد.

ماده 29- اعلان مذکور مطالب ذیل را دارا خواهد بود:

1- شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان.

2- محل واوقاتی را که انجمن نظارت یا شعب آن ورقه تعرفه خواهد داد.

3- مکان و زمانی که انجمن نظارت برای اخذ رأی حاضر خواهد بود.

4- عده نمایندگانی را که صاحبان تعرفه باید منتخب نمایند.

ماده 30- اشخاصیکه شرایط انتخاب کردن را دارا هستند اگر در ظرف مدتی که انجمن نظارت بجهت گرفتن تعرفه معین نموده است تعرفه نگیرند حق انتخاب برای آن دوره از آنها ساقط است.

ماده 31- تعرفه که بانتخاب کنندگان داده میشود محتوی فقرات ذیل خواهد بود.

1- نمره وتاریخ.

2- اسم دارنده تعرفه واسم پدر او.

3- شغل ومنزل

4- زمان ومکانی که دارنده تعرفه باید حاضر شده رأی خود را بدهد.

5- ساعت افتتاح و اختتام مجلس انتخاب.

6- مهر با امضای اعضای انجمن نظارت.

ماده 32- انجمن نظارت یا شعب آن تمام نعرفه هایی را که میدهد بترتیب نمره در کتابخانه مخصوص ثبت خواهد شد. فصل هفتم

در اخذ واستخراج آراء و تعیین انتخاب شدگان

ماده 33- بمناسبت اهمیت محل مدت اخذ رأی از یك الی سه روز خواهد بود بتعیین انجمن نظارت.

ماده 34- پس از انقضای موعدی که انجمن نظارت برای اخذ رأی معین میکند دیگر ورقه رأی از کسی قبول نخواهد شد.

ماده 35- دادن رأی باید مخفی باشد و از این جهت باید دارنده تعرفه قبل از دخول بمجلس انتخاب اسم یك یا چند نفر منتخبین خود را مطابق عده که اعلان شده است روی کاغذ سفید بی نشان نوشته لوله کرده با خود داشته باشد

ماده 36- پس از حضور اعضای انجمن نظارت وافتتاح مجلس انتخاب درساعتی که اعلان شده قبل از شروع بگرفتن ورقه رأی رئیس انجمن نظارت جعبه را که برای ضبط اوراق رأی معین شده است در حضور اعضاء انجمن وحاضرین از انتخاب کنندگان باز نموده خالی بودن آنرا مینماید.

ماده 37- هر یك از دارندگان ورقه تعرفه پس از ورود بمجلس انتخاب در کمال آرامی تعرفه و ورقه رأی خود را بیکی از اعضاء که برای اینکار معین شده اند میدهد.

ماده 38- گیرنده تعرفه نمره تعرفه را بصورت بلند میگوید تامنشی انجمن نمره را در کتابچه ثبت تعرفه پیا کرده نشان کند پس از نشان کردن نمره گیرند تعرفه آنرا ابطال نموده بصاحبش رد مینماید و ورقه رأی او را بدون نگاه کردن در جعبه انتخاب میاندازد صاحبان تعرفه باحتیاط مواردیکه تجدید انتخاب لازم شود تعرفه باطله خودشان را محفوظ خواهندداشت.

ماده 39- انتخاب کنندگان پس از دادن ورقه رأی و پس گرفتن تعرفه باطله در صورت تنگی جای واخلال نظم و ترتیب انتخاب بامررئیس از مجلس انتخاب خارج خواهند شد.

ماده 40- در محلهاییکه انتخاب دریك روز تمام نمیشود در ختام مجلس آنروز تمام اعضاء با احتیاطات لازمه درب جعبه رامهر کرده روز بعد همان اعضاء آنرا باز میکنند.

ماده 41- بعد از اعلان انجام انتخاب رئیس انجمن جعبه انتخاب رادر حضور اعضاء و حاضرین انتخاب کنندگان خالی نموده امر باستخراج آراء مینماید.

ماده 42- یکی از اعضاء اوراق انتخاب را شمرده عده آن را با عده رأی دهندگانی که نمره تعرفه آنها در کتابچه ثبت تعرفه نشان شده است تطبیق میکند در صورت زیادتی اوراق رأی بعده اوراق زایده از کلیه برداشته شده باطل میشودونیتجه در صورت مجلس نوشته میشود.

ماده 43- اوراق انتخاب را یکی از اعضاء بصورت بلند یك یك خوانده بیك نفر دیگر از اعضاء میدهد و سه نفر دیگر از اعضاء اسامی را بترتیبی که خوانده میشود در ورقه بزرگی مینویسد.

ماده 44- هر گاه در اوراق انتخاب زیاد یا کمتر از عده معینه اسامی نوشته باشند نقصی در امر انتخاب حاصل نخواهد شد در صورت اول آن عده اسامی که زیاد نوشته شده از آخر ورقه خوانده نخواهدشد.

ماده 45- از اوراق رأی آنچه سفید یا لایقرء باشد یا آنکه صحیحاً معرفی انتخاب شده را نکندیا امضای انتخاب کنندگان را نداشته باشد یا بیش از یك ورقه باشد محسوب نخواهد شد ولی عیناً ضمیمه صورت مجلس میشود.

ماده 46- بلافاصله بعد از شماره واستخراج آراء رئیس نتیجه را بصوت بلند اعلام مینماید واوراق انتخاب رامعدوم میکند باستثنای آنهاییکه در ماده قبل ذکر شده که ضمیمه صورت مجلس میشود.

ماده 47- صورتمجلس انتخاب را منشی در سه نسخه تحریر نموده بامضای اعضاء انجمن نظارت میرساند یك نسخ بحکومت نسخه دیگر بتوسط حکومت بمجلس شورای ملی و نسخه ثالث با کتابچه ثبت اوراق تعرفه بانجمن ایالتی یاولایتی مرکز حوزه فرستاده میشود.

ماده 48- اشخاصی که ورقه تعرفه ندارند حق دخول بمجلس انتخاب ندارند.

ماده 49- دخول در محوطه انتخاب با داشتن اسلحه اکیداً ممنوع است.

ماده 50- اسامی انتخاب شدگان درجه اول ودوم بعد از اتمام انتخابات از طرف حاکم محل در روزنامه اعلان میشود.

ماده 51- انتخاب شدگان در شهرهای جزو باید بامضای انجمن نظارت آن محل اعتبارنامه در دست داشته باشند و به انجمن نظارت مرکزی ارائه بدهندو همچنین نمایندگانی که درمرکز حوزه انتخابیه برای عضویت مجلس شورایملی منتخب میشوندباید بامضای انجمن نظارت مرکزی اعتبارنامه در دست داشته تسلیم دفتر مجلس شورایملی نمایند.

فصل هشتم

در شکایات راجع بانتخابات

ماده 52- اگر از انتخاب کنندگان وانتخاب شوندگان کسی حین انتخاب شکایت یا ایرادی راجع بانتخابات داشته باشد مانع از انجام انتخاب نخواهد شد ولی شرح آن شکایت باید در صورت مجلس درج شود.

ماده 53- شکایات وایرادات راجع بانتخابات باید در ظرف یکهفته بعد از ختم انتخابات بانجمن نظارت اظهارشود تا انجمن رسیدگی نموده حکم بدهد و نتیجه را ضمیمه صورت مجلس انتخابات نمایند.

ماده 54- متشکیان از انتخابات اگر از حکم انجمن نظارت راضی نباشند میتوانند پس از افتتاح مجلس شورایملی شکایات خود را در ظرف ماه اول بمجلس شورای ملی اظهار نمایند و حکم مجلس شورایملی قاطع خواهد بود (شکایات راجع بانتخابات که بعد از افتتاح مجلس شورای ملی بعمل میآید باید در ظرف ماه اول بعد از وقوع آن انتخابات بمجلس شورایملی برسد.)

ماده 55- هرگاه یکی از منتخبین یا نمایندگان بوسیله تطمیع یا تهدید انتخابات شوند پس از ثبوت بانجمن نظارت یا مجلس شورای ملی انتخاب آن منتخب یا نماینده علاوه برمجازاتیکه قانون در باره او معین خواهد کرد از درجه اعتبار ساقط خواهد بود.

ماده 56- حق اعتراض بر انتخابات را اشخاصی دارند که حق انتخاب کردن داشته باشند.

فصل نهم

در مواد مختلفه

ماده 57- همینکه نصف بعلاوه یك نفر از نمایندگان ملت که شصت ویکنفر باشد در طهران حاضر شدند مجلس افتتاح میبابدو رأی آنها باکثرت مناط اعتبار واجراست.

ماده 58- ابتدای دوره انتخابیه دو ساله از روزی است که مجلس شورایملی افتتاح میشود.

ماده 59- پس از انقضای مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هر یك از یك منتخبین سابق را که بخواهند دوباره انتخاب نمایند.

ماده 60- مقرری اعضای مجلس شورایملی موقوف به تشخیص و تصویب مجلس است.

ماده 61- مخارج مسافرت انتخاب کنندگان درجه اول ودوم را ذهاباً و ایاباً حکومت هر محل با اطلاع انجمن نظارت از قرار فرسخی پنج قران ادا خواهد کرد بعلاوه پنج تومان مخارج توقف پنج روزه درمرکز حوزه.

ماده 62- هر گاه یکی از اعضای مجلس شورای ملی استعفا یا فوت نماید و بیش از سه ماه بانقضای دوره باقی باشد مجلس شورای ملی یکنفر بجای او باکثریت تام انتخاب خواهد کرد.

ماده 63- در طهران ده روز بعد از توشیح این نظامنامه بدستخط همایونی و در ولایات پنج روز بعد از وصول نظامنامه انجمن نظارت تشکیل یافته شروع بانتخابات خواهد کرد.